R. 8
3/11

COMMENTARIORVM IN DISPVTATIONEM DE IVSTITIA,

QVAM HABET D. THO. SECVNDA SECTIOne secundæ partis suæ Summæ Theologicæ, in quibus quid æquum, vel iniquum sit, Et qua ratione ad æquitatẽ, & iustitiam reducendũ in omnibus negocijs, & actionibus, tam publicis, quam priuatis: tam Ecclesiasticis, quam secularibus: tam capitalibus, quam ciuilibus. Et in omnibus vniuersorum hominum contractibus, & commercijs copiose explicatur.

EX SACRIS LITTERIS, SVMMORVM PONTIF., ET Sacrorum Concil. sanctionibus, vtriusque Iuris, & Ciuilis, & Canonici, ac priuatis cuiusque Regni legibus, & statutis, Sanctorum Patrum testimonijs, & omnium fere Theologorum, ac Canonistarum, tam veterum, quam recentiorũ, quorum studia huic argumento vtilia esse potuerunt, sententijs, & doctrinis.

TOMVS PRIMVS.

Authore F. Michaele Bartholomeo Salon Valentino, Augustiniano: ingenuarum artium, ac sacrę Theologię Doctore & D. Tho. in florentissima Valentinorum Academia publico interprete.

Excusit hoc opus Valentię, in Cœnobio B. Marię de Succursu. Gabriel Ribes Bibliopola. Expensis authoris. Anno 1591.

CVM PRIVILEGIO.

AD AVCTOREM CARMEN.

FOrtunate Salon, magni cui iura Solonis,
atque datas leges explicuisse datum.
Explicuisse? parum est, superauit iura Draconis
dira Solon: tamen hic vincis vtrumque Salon.

Humanas illi leges: tu sacra superni
iura poli humanis mentibus apta facis.
Vt lubet ergo suum iactet Salamina Solonē
te Pia Virgo, Deus, te pia iura canent.

PERILLVSTRIB. DOMINIS et Clarissimis Reipub. Patribus Ximen

Perez Almuniae Primario militum consuli Ioanni a Brizuela, Primario Senatorũ Consuli, Seraphino Michaeli militi, Christophoro Peres de Almazan, Iacobo Ioanni Filibert, Ioãni Iosepho Nauarre, Senatoribus, Vigilantissimis Cõsulibus, et Ornatissimis Viris Onufrio Martorell, Quæstorum vrbis Iudici præfecto Ioanni Onufrio Asio Valentinæ plebis Tribuno.

F. Michael Salon Augustinianus

vtramq. Exoptat fœlicitatem.

MAGNA equidem fuit cum Regum Hispanorum, & aliorũ Principũ, tum Patrum & maiorum nostrorũ Conss. Vigilantissimi in patriã pietas: qui cum virtute bellica durum seruitutis iugũ nostrorum hominum ceruicibus impositum, à barbaris excussissent, patriamq; terrã impia illa tyrannide liberassent, primum quidem condiderunt leges ad tranquillum & peccatum Reipub. statum necessarias: mox academias erexerunt, amplissimoq; stipendio scientiarum omniũ magistros designarunt, et ciues suos discendarum ingenuarũ artiũ studio insensos, propositis non exiguis præmiis, ad alias regiones, & prouincias petendas, vbi litterarum studia vigerent, ibique salutaribus disciplinis annimos imbuerent, impulerunt: vt consumptis illis peregrinationibus & studiorum laboribus, in patriam doctrinæ ac virtutis opibus cumulati redeuntes, quæ didiscerant alios docere, sicque de patria, de ciuibus suis, de exteris, de vniuerso genere hominum preclare mereri possent. Cum enim floruisse Parisiis disciplinas, & Lutetiam litterarũ emporium fuisse constaret, quo ex omnibus prouinciis & nationibus studiosi confluebant, vt omnis eruditionis facerent mercaturam, inde eruditissimus Religiosissimusque Pater F. Franciscus a Victoria Theologicas duxit merces, quibus Salmanticam ditauit, & a quo velut troiano equo tot illustres Theologi quorũ in Salmanticensi Gymnasio & vbiq; terrarum spectata est eruditio prodierũt. Inde Ioannes Medina in suam academiam Complutensem Theologiæ thesauros transtulit, vt non iniuria Complutenses gloriantur. Inde aliarum nationum celebres viri magnã doctrinæ copiã hauserunt, quos tacitus consultusq; prætereo. Nec minus beneuola (vt quidam dicebat) nobis Minerua fuit. Etenim cũ ab Alexandro Sexto Pontif. Max. Genere Borgia, patria Valentino, & nationis nostræ ornamento, Catholicoq; Rege Ferdinando Schola Valentina in publicũ scientia-

ſcientiarum omniũ Gymnaſium eſſet erecta, curarũt viri grauiſsimi, & cõmunis vtilitatis ſtudioſi ex eadẽ vrbe Lutetia aliisq; celeberrimis Academiis quas ibi videbant florere diſciplinas ad nos transferre. Nã illhinc vt vetuſtiores nũc ſileã, ornatiſsimus vir, & omni eruditionis genere celeberrimus Iacobus Ferruſius Dialecticã & Philoſophiã Ariſtotelem huc detulit, adeoq; fœliciter in excludẽda ſophiſtica barbarie laborauit, vt eius opera nuſquam habeat Hiſpania doctiores harum artiũ Magiſtros, aut dogmatis Ariſt. magis addictos. Solius Petri Monçoni nomẽ (quẽ gaudeo plurimũ in his artibus mihi præceptorẽ cõtingiſſe) quales ſcholam Valentinã ornent Logicæ ac Philoſophiæ præceptores locupletiſsime oſtendit. Miſſa faciã quæ ad linguæ latinæ candorẽ, et aliarũ linguarũ peritiã pertinent, nec Mathematicas referã, aut Medicinã. Si doctorũ enim tantũ qui Medicinã in hac Schola profitẽtur nõ fictas, aut ad aſſentandũ cõgeſtas, ſed veras & germanas laudes cõmemorare tentarẽ, in opus quoddã integrũ epiſtola creſcere cogeretur. At vero vt ad noſtrã veniã Theologiã, ſi ſacrorũ Bibliorum expoſitionẽ reſpiciamus, quanto ſtudioſſorũ profectu in explicãdo veteri Teſtamento Petrus Antonius Beuther aliquod ab hinc annis, & noſtra tempeſtate Iacobus Ferruſius, in explicando itidẽ nouo quondã Ioãnes Onuphrius Samperius nũc Petrus Mõçonus operã collocarũt. Etin ea Theologiæ parte quæ propoſitis variis diſputationibus miſteria noſtræ Fidei explicat, ac confirmat, & chriſtianos mores inſtituit, ſcholaſtica nuncupata, quã vt potentiſsimũ hoſtẽ, & firmiſsimum Eccleſiæ murum adeo hæretici pertimeſcunt, habuit hæc ſchola grauiſsimos Doctores Iacobũ Perez, Petrũ Maça, Ioãnẽ Baptiſtã Burgos, Ioannẽ Lunielam, Ioachimum Molinam, & alios non inferioris nominis viros. Habet aduc exercitatiſsimũ Magiſtrũ Blaſium Nauarro meũ in hac facultate inſtitutorẽ, habet alios iuniores, qui ſi ſuorum ingeniorum partus, & quæ publice docuerũt & docent, in lucem mittere voluiſſent, vt fecerunt & faciunt aliarũ Academiarum alumni, communia ſtudia iuuiſſent plurimũ, & ſuã eruditionẽ nõ minus quã ceteri teſtatam reliquiſſent. Ignoro tamẽ quo genio noſtræ nationis Magiſtri ita ſe nobis tantũ natos eſſe iudicẽt, vt intra priuatos huius ſcholæ parietes latere patiantur, ea quibus ſuos diſcipulos erudiunt, cum poſſent ceteris omnibus, & toti poſteritati ſi foras illa darent, maximũ fructum & vtilitatem afferre. Ego vero meos in diſputationem de iuſtitia commentarios, quam D. Tho. ſecunda ſecundę copioſſe perſequitur, in hac Schola Valẽtina per aliquot annos elaboratos, meiſq; auditoribus publice propoſitos, quamuis de me ſemper modeſtiſsime ſenſerim tandem aliquando typis mandare, & cum omnibus communicare decreui. Nec temere id concilium inij: Primum quidem, quia hæc Theologiæ pars quæ in explicandis iniuriis & damnis quæ in omnibus actionibus & negotiis humanis tam publicis quam priuatis, tam Eccleſiaſticis quam ſecularibus, tam ciuilibus quã etiam capitalibus oriri poſſunt eſt conſtituta, ſaluti animarum ita conducit, vt in ea præ ceteris oporteat Theologum eſſe maxime verſatum: ardeoque (teſtem

offero

offero Christum verum animi mei inspectorem) incredibili cupiditate, comuni omnium vtilitati consulendi, & eorum qui suam operã sacræ Theologiæ impertiunt studia pro mea virili prouehendi: quando quidem in sacro Euangelio vt qui pluribus acceptis talentis magnos fecerunt quæstus comendantur, ita qui vel vnici talenti vsuram pretermisit cõdemnatur. Deinde fideliũ tum instituti ordinisq; mei tum aliorum, sanctitatis, doctrinæ, prudentiæq; gloria præstantium amicorũ concilia & admonitiones (quibus nõ acquiescere imprudẽtis iudicaretur) hoc ame officii genus exposcunt. Ad hæc meorum auditorum praeces quos singulari beneuolentia prosequor, quibusq; me charum esse intelligo, non arbitror contemnendas. Deniq; cum ego qui nec ingenio, nec eruditione, nec rerum vsu cum aliis præstantissimis huius Gymnasii Valentini doctoribus omnino comparari debeo, istud opus in lucẽ do, aliarũ Academiarũ Magistros alioqui doctissimos cognituros confido, in Academiã Valentinã quæ me genuit, aluit, & his quibus floret artibus liberaliter instituit, abiecta omni arrogontia vere dici posse, quod in prouerbio antiquitus fuit: introspice hospes nam & hic Dii sunt. Debentur autem debentur quidem vobis hæc omnia Vigilantissimi Conss. quorum sumptibus hæc edes à fundamentis est erecta, solicitudine & industria à Summo Pontif. & Catholico Rege eodem tempore quo Complutensis publica Academia & Vniuersitas instituta, iisdem priuilegiis quibus illa ornata: quorum stipendiis acciti vndiq; peritissimi professores qui ceteros litteris instituerent, aucta ædificia, & præmia, vt vna cum his Magistrorum & discipulorum studium augeatur: Hoc anno potissimum si vnquam antea, in quo huius Schole dignitati & splendori tanta diligentia & liberalitate est à vobis consultum, vt nullis expensis aut laboribus parcendum iudicaueritis, modo illa maiora in dies suscipiat incrementa. Quod si quidquid honoris & ornamenti hoc gymnasium habet, quidquid vtilitatis & cõmodi eius alũni & Valẽtinis & ceteris pariũt vobis acceptũ reffe rendũ esse constanter affirmo: quid de me ipso proferre fas est, cui primũ Dialecticæ & Philosophiæ docẽdæ deinde D. Tho. interpretãdi munus cõmunibus suffragiis detulistis, quẽ singularibus propeq; diuinis beneficiis vt aliis curis & negotiis (si cũ tractatione literarũ conferãtur multo inferioribus) neglectis, ad hãc Theologiæ partem accuratissime declarandã, & his comentariis illustrandam omnes meas cogitationes vt feci, conuerterẽ, incitastis, impulistis, inflammastis. Operis ipsius inscriptio vobis quoq; deberi quibus Reipub. administratio cõmissa est, ingenue profitetur: cum in eo de Iustitia, & propterea de his quæ vestri muneris & officii sunt, inter alia sermo etiã copiosse institui debeat, & vos ceterosq; Magistratus celebris illa sententia qua liber Sapientiæ incipit affari videatur: Diligite iustitiã qui iudicatis terrã. Vbi merito ad publicos Magistratus primũ omnium sermonẽ suum dirigit diuina Sapientia, quia ab his ceterorũ mores & studia pendent, nec aliter graditur populus vt præclare dixit D. Hiero. quã ad illius colũne motũ, quæ præfectorũ rerumpublicarũ & populorũ typum gerebat.

 Aequi-

Aequitatē quoq; & iusticiā pre ceteris ipsis comendat, quia cū hæc in Magistratibus viget, Rempub. virtutibus florere, ciues omnes suos mores componere, quæ cū honestate cōiuncta sunt libenter exercere, omnia deniq; in pace velut in tutissimo portu cōquiescere, est necesse: Iustitia enim & Pax siue omne bonū iuxta hebræi sermonis proprietatē teste Propheta Regio mutuis se osculis amplexantur. Illa vero neglecta optima torpescunt studia, perit fides, grassātur vitia, corrūpuntur optimi mores, euertuntur omnia, clamoribus cœlū repletur, vt inde iusticia descēdat, et supremus ille gubernator et iudex qui iustitiā diligit, & cuius vultus æquitatē contemplatur, iudicet eorū prauitatē & torporem, quibus suas vices ingubernandis populis commissit. Quam sapiēter et vere Salomō: Vidi sub sole in loco iudicii impietatē & in loco iustitiæ iniquitatem, & dixi in corde meo, iustum & ipium iudicabit Dominus. Sanctissimus quoque Rex ille Iosaphat populi sui rectores sic admonebat: Videte quid facitis, non enim hominis exercetis iuditium, sed domini, et quodcunq; iudicaueritis in vos redundabit: sit ergo timor Domini vobiscum, & cum diligentia ac iustitia cūcta facite. Hæc illæ. Quapropter vobis Vigilātissimi Patres Iurati, quos cum ceteris Magistratibus ita oportet de iustitia & æquitate vestri muneris esse solicitos, hi comentarii in disputationē de iustitia merito debētur. Illos vobis vt vestros exhibeo, domi vestræ orti sunt hi primi ac præcipui meorū studiorū fructus, vineæ quā vos plātastis, & omnibus ornamentis perficere cōtendistis, cuiusq; (licet indignū) pro vestra tamē singulari benignitate me colonum esse voluistis, sunt hæ vuæ, illas obsecro alacri & leto vultu suscipite. Iustitiæ munus est suū vnicuique reddere, a iure nō discedo, iustitiā seruo, opus in vestris edibus elaboratū, vestro beneficio perfectū, omniq; iure vestrū vobis reddo: vos etiam quorū interest iustitiæ curā gerere, iustitiam mihi seruate, illud libenter complectentes: ad aliaq; innumera in me à vobis collata beneficia hoc vnū adiungite, vt hi comentarij vestro amplissimo nomini consecrati, sub vestro suscepti patrocinio, tuto possint in manus omnium peruenire. Noui quidē me in hoc opere quod Salomō dixit experientia deprehensurū: Cōtēplatus sum omnes labores hominū, & industrias animaduerti patere inuidiæ proximi: sed tantis et tā præstantibus patronis et Mecenantibus illustratus nec maledicorū licentiam, nec imperitorum iuditia reformido. Si vero doctorum expectationi quorū apud me semper valuit, & debuit valere autoritas, parū hæc mea satisfecerit industria, hunc saltim laboris mei vberrimum fructum putabo, quod amicorum fidelium acquieuerim concilius, quod auditorū meorū votis & præcibus annuerim, quod aliorū studia quantū in me fuit iuuare cōtēderim, quod Magistros meos & mei honesti ac gloriosi muneris socios pluribusq; & clarioribus naturæ ac eruditionis ornamētis instructos ad similia præstāda excitarim, quod huic Academiæ parēti meæ quod debebā persoluerim, quod hanc in meā patriā & vos Vigilantissimos consules meæ pietatis, studii, & obseruantiæ significationem, & specimen exhibuerim. Valete fœliciter.

PROE-

CAutum est priuilegio Excellentiss. & Illustriss. Domini D. Francisci a Moncada Marchionis Aytone, & huius Regni Valen. Proregis ne quis hos commentarios de Iustitia, editos a Reuerendo P. F. Michaele Salon Augustiniano, sacrę Theologiæ doctore, vel typis mandare, vel aliunde ductos in hoc regno vendere sine authoris licentia prę sumat, aliter faciens, & typis, & libris ipsis mulctabitur: preter alias pœnas in dicto priuilegio contentas.

NOS Augustinus Frexa Decretorum Doctor. Canonicus Ecclesię Tarraconen., ac pro Illustrissimo & Reuerendissimo D. don Ioanne de Ribera Dei, & Apostolicæ sedis gratia Patriarcha Antiocheno Archiepiscopo Valentino, ac Regio consiliario, &c. Officialis & Vicarius generalis Valentinus. Pręsentium tenore concedimus licentiam, & facultatem impartimur Reuerēdo Patri Michaeli Bartholomeo Salon Ordinis sancti Augustini sacræ Theologiæ Magistro, imprimendi, & in lucem ęden di librum cui titulus est, Commentaria in disputationē de iustitia quā habet D. Tho. secun. secun. per ipsum digesta & cōposita, qui commissione, & mandato dicti Illustrissimi D. Patriarchę visus & examinatus fuit per Gasparem Aldana sacræ Theologiæ doctorē, & nihil in eo fidei & bonis moribus repugnans inuenit, sed vtilē studiosis esse censuit & affirmauit, Dat. Valentiæ die XXV. mensis Ianuarij, anni 1591.

Frexa.

Gregorius Diaz dicti Illustrissimi Patriarchæ Secret.

EGO Gaspar Aldana sacræ Theologiæ Doctor, & eiusdē in Academia Valentina publicus professor ac Ecclesiæ Valētinæ Præpositus, vidi ex cōmissione, & mandato Illustrissimi & Reuerendiss. Domini Ioannis de Ribera Patriarchæ Antiocheni, & Archiepiscopi Valentini Commentarios, quos Reuerendus admodum Pater frater Michael Salon Ordinis diui Augustini sacræ Theologiæ Doctor, & eiusdem in hac Academia Valentina publicus professor ædit in disputationē de Iustitia, quā habet diuus Tho. Secūda secūdæ: nihil que in ipsis reperi doctrinæ, vel pietati Christianæ aduersū, quin potius summā eruditionē, maximū ingenij splendorē, variā, & multiplicē omnium Doctorū, & Theologorū, & Canonistarum lectionem, innumera Diuinarum litterarum, Sacrorum Cōciliorum & Canonum, ac Sanctorum Patrum testimonia, suis locis accommodatissime adducta, ita vt nihil in disputatione de iustitia desiderari possit, quod in hoc opere non contineatur. Quo circa illud tamquā Theologiae studiosis necessarium, & Reipub. Christianae vtilissimum dignum iudico, quod typis excussum omnibus offeratur.

Gaspar Aldana sacræ Theologiae Doctor, & eiusdem in Academia Valentina publicus professor, Ecclesiaeq. Valen. Praepositus.

ILLVSTRISSIMI AC

REVERENDIS. DOMINI MAGISTRI GREgorij Elparensis S. Romanæ Ecclesię Cardinalis & totius Ordinis Eremitarum S. Augustini Prioris Generalis rescriptum ad authorem.

VT tam laudabile opus in lucem prodeat, & labores tui Venerabil. Pater debitum Reipub. Christianę afferant fructum, quem non mediocrem spero Deo auspice futurum, lubenter tenore presentium & nostri officij authoritate concedo, vt Commentarij isti, quos in communem fidelium vtilitatem in lucem mittere instituis, post quam fuerint a venerabili Patre Magistro Gregorio Satorres, reuisi & approbati, typis mandari posint, obtenta tamen antea ab ijs quorum inter est, facultate. In quorum fidem, &c. Dat. in Conuentu nostræ sanctæ Mariæ de Succursu prope Valentiam, die vij. Octobris M. D. LXXXXIX.

F. Gregorius Cardinalis Elparensis & totius ordinis S. August. Generalis.

EGO frater Ioannes Gregorius Satorre sacri ordinis Eremitarum D. Augustini sacræ Theologiæ Doctor, & eiusdem in Valentina Academia publicus professor commentarios in secundam secundæ B. Thomæ de Iustitia hoc primo volumine comprehensa ab eruditisimo & admodum Reuerendo Patre Magistro Fratre Michaele Salon summa diligentia elaboratos mandato supremi totius ordinis nostri Moderatoris iterum atque iterum lustraui: In quibus nil omnino quod fidei santisimis decretis aduersari videretur, inueni: Imo potius in explicanda iuris & iustitiæ natura & alijs omnibus quæ disputationem hanc concernere possunt, tantum in eis eruditionis splendorem reperiri comperi, vt nihil superius vel ad dilucidationem D. Tho. vel ad Theologicam disputationem Theologi desideraturi videantnr. Vnde tamquam vniuerso Theologorum cætui iucundisimum, & preciosimum munus, & in publicam studiosorum vtilitatē maxime necessarium opus merito typis mandandum iudicaui.

F. Ioannes Gregorius Satorre.

PROEMIVM AVTHORIS ad studiossum Lectorem.

CVm primum hoc opus in lucẽ mittere Lector optime decreui, id solum mihi initio agendum esse existimabã, vt quid laboris & operæ in eo colocassem. & quã tibi vtilitatẽ hi comentarii in disputationẽ D. Tho. de iustitia essent allaturi, explicarem: vt ea velut in tabella quadã depicta & tibi proposita alacrius & confidẽtius eos volueres ac perlegeres. Cogor tamẽ tẽporum iniuria (quãuis ne id quidem silẽtio preteream) prius & copiosius rationẽ reddere eorũ quæ nõnulli etsi optimo vt existimo animo, sed incognita profecto causa, & inaudita ut dicut parte mihi in hoc opere uitio vertenda esse iudicarũt, & ad suscepti operis defensionem hoc conuertere proemium: cum mihi id euenire videam quod D. Hierony. in præfatione libelli de interpretationibus nominum hebraicorum refert sibi accidisse, his verbis. Id quod Terentio accidit sustineo, qui comediarũ prologos in sui defensionẽ scenis dabat: vrgebat enim eum Lucius Lauinius nostro Lucio similis, & quasi publici ærarii furem Poetã calumniabatur: hoc idem passus est ab æmulis & Mantuanus vates, vt cum quosdam versus Homeri transtulisset ad verbũ, cõpilator veterũ diceretur: quibus ille respondit, magnarum viriũ esse Herculi clauã extorquere de manu: sed & Tullius qui in arce eloquentiæ Romanæ stetit, rex oratorũ & latinæ linguæ illustrator repetundarũ accusatur à Græcis: non mirum ergo si contra me paruum homunculum immundi sues grunniant, & pedibus margaritas conculcent, cum aduersus doctissimos viros, & qui gloria inuidiam superare debuerant liuor exarserit. Hæc ille. De eodem crimine & ego à nonnullis accusor. Damnant enim primum, quod eam susceperim Thelogiæ partem his commentariis explicãdam, quam tot & tã insignes Theologi ac Iuris Canonici periti & Veteres & Recentiores variis operibus & lucubrationibus editis illustrarunt. Extant si quidem ex Theologis D. Thomas, Scotus, Paludanus, Ioannes Maioris. D. Antonius, Siluester, Conrradus, Cayetanus, Medina Complutensis, & multi alii, ex Iuris peritis Innocentius, Decius, Panormitanus, Hostiensis, Archidiaconus, Ioannes Andreas, Turrecremata, Didacus Couarruuias, & alii innumeri à quibus de Iustitia & singulis eius partibus & officiis variis locis suorum operum copiose est disputarum. Et quorum sententiæ placita & argumenta quibus singuli nituntur à grauissimis viris & de omnibus studiosis benemeritis Magistro Dominico Soto & Doctore Martino Azpilqueta aliisq; recẽtioribus sunt diligenter collecta, eruditè interse cõparata, diligentissimo examine ponderata, & iustissimo perpensa æquilibrio: propter quod hos nunc edere commentarios nihil aliud profecto sit, quã vel illorum paginas huc transcribere, vel inuerso tantum ordine permutare, vt multis & non infimi nominis doctoribus qui hanc de Iustitia disputationem suis auditoribus explicare sunt agresi nouimus accidisse. Non me latuit simul atq; institui eandem disputationem in hoc Gymnasio Valentino meis proponere auditoribus, simile mihi euenturum aliquos iudicasse. Sed respondebã tacitus quod in veteri est prouerbio. Exitus acta probabit. Modo autẽ quando iã quæ intra priuatos huius scholæ parietes à me enarrata sunt aliis impertiri decreui, apertius & copiosius hanc mei instituti reprehensionem diluendã esse iudicaui. Primum igitur quod hoc idem argumentum ab aliis grauissimis doctoribus sit

bus sit pertractatum non me debuit deterrere, cum nulla fere sit disciplina, cuius omnes vel plerequæ disputationes non sint à variis authoribus prioribus seculis discusse, nec propterea qui illos sunt sequuti in eisdem rursum explicandis suum ingenium exercere, & cum precedentium studiis suas cogitationes & labores cō iungere inutile indicarunt. Nunquid (vt verbis D. Hieroni. in præfatione commē tarii epistolę ad Ephesios vtar:) aut Tertulianus B. Mar. Ciprianum, aut Ciprianus Lactantium, aut Lactātius Hilarium a scribendo deterruit? stamina & fila vt idem ait nonnunquam ponunt priores, vt posteri vestem inde conficiant. Et D. Aug. 1. de Trini. c. 3. vtile inquit est plures libros a pluribus diuerso stilo etiam de eisdem quęstionibus fieri, vt ad plurimos res ipsa perueniat: ad alios quidem sic, ad alios autem sic. Porro vt missos faciam veteres, quorum scriptis alia à recentioribus adiungi non reprehendunt, hos recentiores quos adeò & merito comē dant, quiq; omnia videntur iam in vnum coaceruasse, multa & grauissima quæ huc pertinent pretermisisse, alia non ita abunde & sufficienter vt oportebat pertractasse, alia non minus obscura & ambigua quam antea essent reliquisse, in aliis deniq; satis improbabiles & vt libere verum dicam falsas sentētias sequutos esse, qui hos nostros cōmentarios atente perlegerit, sœpius apertissime deprehēdet. Ac ne temere vel arroganter hæc assererc, & grauissimis Doctoribus quibus omnes plurimum debemus detrahere alicui videar, nonnulla hic subiiciam exempla, quę testor cœlestem iudicem (cui perspecta sunt vniuersa hominum concilia) me dolentem refferre, & non eo animo vt alicuius nomen aut dignitatem ledam, cum omnes vt par est obseruen, suspiciam, reuerearq; plurimum, tam veteres vt primos duces & antesignanos qui posteris omnibus viam præmonstrarunt, quam recentiores quorum studiis & vigiliis qui nunc in scholis versamur ditiores redditi sumus, & quorum omnium laboribus me in hoc opere vsum esse ingenue profiteor: sed vt pespicuum fiat, neque ita esse omnia à recensioribus explicata quin multa desiderentur, multa maiori expositione alia iusta animaduersione indigeant. Quæ enim de redditibus Ecclesiasticis Author operis de iure & Iustitia (qui potissime mihi obiicitur) habet, si peritus Theologus & qui aliorū studia consuluerit atente legat, quot deprehendet illi argumento deesse, quot tam in sententia quam sequitur quam in rationibus quibus vtitur emendanda. Si ad quæstionem grauissimam de Monte pietatis oculos conuertamus, quam longe eiusdem authoris & Caietani quem sequitur opinio à veritate distat, ne dicam ab Ecclesiæ statutis. Si quæ in testamentis fideliū iuxta legē Dei & conscientiam obseruanda sunt ab his in quiras, quā pauca & obscura proponūt. Si quæ ad leges Ciuiles pertinent, & Principū ac magistratuū mandata ex quibus innumeræ controuersiæ quæ passim in contractibus & cōmerciis humanis oriri solent, & quarū cognitio saluti animarū adeò est necessaria, sunt diluendæ respicias, docent quidē & optimè cū D. Tho. obligare illas in cōscientia, at quando sub mortali, quādo sub veniali tantū, in quibus euentibus suā vim retineant, in quibus vero cesset earū obligatio, in quo potissime huiusmodi cōtrouersiarū status cōsistit, & quod vt difficilius & magis necessariū potissime explicare oportebat, prętereūt omnino. Quę ad exactionē & solutionē vectigaliū faciūt adeo succinte & obscure persequūtur vt nō modo parū exercitatis verū etiā & peritissimis Theologis nisi aliunde huius cōtrouersiæ intelligentiā sibi cōparent, nulli fere sint vsui ad admonēdū vulgus imperitum. Qua ratione pręcepta primæ tabulæ ad ius naturale pertineāt in quo veteres Theologi adeò laborarunt, quomodo Principi qui verè Princeps non est, sed tyrannus vel tyrannicæ intrusus obediendum sit, vel resistendum, quæ

compen-

compensatio fieri debeat quando relicto digno eligitur indignus, vel is qui tantũ dignus est excluso digniori, quando restitutio & cum iactura proprii status, ac facultatum fieri debeat, quid agendum gubernatoribus populi si tyrannus vel sicarii innocentem aliquem postulent occidendum, aliter omnia ferro & flammis vastaturi, hæc & similia quam imperfectè nonnunquam falsò multi ex recentioribus explicãt. Quæ à reis vel testibus dum in propriis vel alienis causis in iudicium vocantur sunt exponenda iudicibus, in quibus Theologum passim fideles consulunt, & quam vim in capitalibus negotiis indicia, infamia, semiplena probatio & similia habeant, vt iudex iustè & christianè procedat, qui ea tantum nouerit vel amplectetur quæ ab istis recensioribus docentur, errare illum & cum graui sui ipsius vel proximorum damno frequenter oportebit. Quæ ad famæ restitutionẽ faciunt, maximè quando verum alicuius crimen sed latens & occultum siue in iudicio siue extra iuditium in priuatis collocutionibus euulgatum est, conati quidem sunt recentiores explicare, at viam qua id perfecte fiat, & quam qui fratrem suum infamauit sequutus damnum quod intulit omnino reficiat, & sinistram opinionẽ quam in animis eorũ qui audierunt sua detractione generauit omnino tollat, quã nos ex sacris litteris in hoc opere indicamus firmissimis suffultam rationibus, recentiores non docent. Missa faciam alia innumera exempla quæ ex disputationibus de homicidio, furto, vsuris, cambiis, censibus symonia & similibus cõtractibus, nec minus ex his quæ de Decimis & oblationibus, de voto & iuramento, & multis aliis quas in his cõmentariis persequimur petita, facile possem afferre. Sed sat sit quæ proposuimus atigisse, vt aperte constet nec eos qui ante me scripserũt, (licet erudite & quibus pares gratias nũquã valebimus refferre) omnia explicasse, nec me in edendis his commentariis vano & parum fructuosso labore sed studiosis omnibus vtilissimo tẽpus consumpsisse, meq; vere affirmare hic posse, quod eruditissimus vir Conrradus in prooemio sui operis de contractibus eadem reprehentionem quam ego patior, veritus, dixit. Nec ita ad saturitatẽ qui ante me scrĩpserunt emergẽtes difficultates demessuerunt, quin multas spicas post terga metentium iuxta legis edictum pauperibus & egenis cum Moabitide colligendas reliquerint, nonnulla quoq; demessuerint, quæ ordinatius forsam post hac componi debuerant. Hactenus Conrradus. Sed alteri iam crimini quod mihi obiicitur satisfaciam oportet. Damnant secundo & multo acrius quod hos commentarios variis vtriusque iuris sanctionibus illustrarim, vel vt dicũt repleuerim, sic quæ sacram Theologiam fere infinitam reddere contenderim. Sed pace quod eorum dixerim, si illud imprimis probationis genus quod ex Iure pontificio summitur à Theologo alienum esse volunt, damnẽt mecũ oportet D. Tho. Paludanum Ricardum, Medinam, Victoriã, Dominicum Soto & plerosq; tam veterũ quã recẽsiorum, qui hoc quoq; argumenti genere (licet non ita abunde vt ego) vsi sunt. Et merito. Nã cũ duplici potissime via omnis disputatio instituatur, aut argumẽto ex testimonio & authoritate eorum quibus in ea disciplina maxima habẽda est fides, aut rationum pondere & vi: Theologo illa probandi ratio propria est & magis germana, quæ ex testimoniis Sacræ Scripturæ, Summorum Pontif. & sacrorum Conciliorum sanctionibus, ac Sanctorum Patrum monumentis desummitur: quidquid vero in iure Canonico continetur ex Pontificum, & Conciliorum decretis, & sanctorum Patrum scriptis petitum esse nemo ignorat. Adde quod demptis his quæ ad causas forenses & dirimendas lites pertinent, cætera omnia quæ ius Canonicũ habet, vel definitiones sunt fidẽ ipsam aut sacramentorũ vsũ respiciẽtes, vel leges Ecclesiasticæ quibus mores christiani cuiusq; ordinis &

 conditio-

conditio componũtur: quas ex visceribus Theologiæ desũptas esse, testatur Innocẽcius 3. c. Qualiter & quã do el 2. de Accusatio. vbi ex authoritatibus Vet. & Noui Testam. Docet canonicas sanctiones processisse: & cap. 1. de. Translatione Episcopi. Ex illo generali priuilegio quod B. Petro & per eum Ecclesiæ Romanæ dominus noster indulsit, nullo modo errandi in his quæ ad fidem vel mores pertinent, canonica ait postmodum emanasse instituta. Cur ergo Theologo vitio vertendum est, quod legibus & statutis ex visceribus sacræ scripturæ & Theolgiæ peritis Theologicas disputationes illustret, ac disceptet? Quis vnquam medicũ reprehendit quod varios Hipocratis aphorismos, vel Galeni placita in medium proponat? Quis Dialecticum aut Philosophum quod ex variis Arist. locis suas cõfirmet sentẽtias? nullus certe: cur igitur reprehẽdetur Theologus quod in controuersiis ad mores Christianos & cõscientiam pertinentibus variis vtatur Ecclesiæ decretis? nisi iam medico Hipocratis Aphorismi & Galeni placita, Dialectico & Philosopho Arist. testimonia, regulæ certæ & omni dubitatione carentes esse debeant, Theologo verò in certæ & infirmæ Ecclesiastica statuta, quod nec suspicari quidem licet. Certe si legantur que optime & erudite Gratianus distinctionibus 38. & 61. ex Celestino, Leone, Augustino, Septima Synodo, concilio Cartaginen. 4. Toletano. 4. & Aurelianensi. 4. colligit, constabit facilè quam exercitatos oporteat esse Episcopos, Sacerdotes, & Theologos in Ecclesiasticis Canonibus. Etenim si Episcopi & Sacerdotes quibus animarum cura commissa est, pastores & doctores non titulo tantum & gradu sed opere & munere esse oportet, vt D. Augu. episto. 59. quæ est ad Paulinum, & D. Hiero. in 4. cap. Episto. ad Galatas diligenter obseruant, & Theologus in Ecclesia catredali ad docendos alios sacerdotes constitutus ex decreto concilii Lateran. Sub Innocen. 3. in cap. Quia nonullis de Magistris: non tantum diuinas verum etiã Ecclesiasticas leges docere debet, & in doctrina fidei & morum instruere, qua ratione neglectis canonibus ecclesiasticis in quibus de dogmatis fidei, & christianis singulorum ordinum moribus agitur, hæc commode præstari possunt? Continet quidem sacra scriptura prçcepta viuẽdi maiori ex parte, vt Cardinalis Turrecremata in procemio Decreti optime expendit, doctrina autem morum in spescie & in particulari, secundum singulos gradus & ordines officiorũ Ecclesiæ sine iuris ecclesiastici cognitione perfecte haberi non potest. Sermones enim morales (vt docet Arist. in Ethicis) si generatim & non speciatim et in particulari proponantur, parum afferunt vtilitatis. Iam cum duo sint potissima Theologi munera, vnum arcana fidei explicare, ac contra hçreticos et alios Ecclesiæ catholicæ hostes tueri, et confirmare, alterum vero mores fidelium instituere, et controuersias quæ in eorum actionibus et negotiis oriri possunt dirimere, prius. illud ex sacra potissime scriptura, ecclesiasticis traditionibus, conciliorum, et Sedis Apostolicæ diffinitionibus, et Sanctorum Patrum communi consensu petendum est: posterius vero cũ ius diuinum in sacra scriptura contentũ, naturale hominum mentibus recta ratione ducentę inditũ, et sanctorum Patrũ monumenta ad explicãdã æquitatem et iustitiã in priuatis hominũ negotiis in specie & in particulari non descendant, explacitis Philosophiæ moralis, et regulis statutisq; ecclesiæ est precipue dirimẽdum. Sicut videmus. D. Tho. in hac disputatione de Iusti. obseruasse: in qua maior pars eorũq; proponit, ex Ethicis et Politicis Arist. et ecclesiæ sãctionibus est desũpta. Quo fit, vt sicut erraret grauiter Iuris ciuilis vel canonici peritus qui Theologiæ expers in controuersiis vsuræ symoniæ, excõmunicationis, & alliis eiusmodi in quibus de peccato mortali agitur vellet in cõsultis Theologis iudiciũ ferre

ita

ita oportet decipi passim Thæologũ in eisdẽ & similibus disputationibus, si quæ ab Ecclesia ad mores & negotia fidelium spectantia statuta sunt, ignorauerit. Nã vt de solo volumine Decretalium loquar, cum in eo copiosse disseratur de summa Trinitate & Fide catholica, de Baptismo, de sacra vnctione, de celebratione Missarum, de Matrimonio, de sacris ordinibus & ceteris sacramentis, de iuditiis & accusationibus, de statu Monachorum, de Clericorum honestate, de Voto, de Iure iurando, de Decimis, de symonia, de periurio, de Furtis, de Vsuris & reliquis huiusmodi criminibus, de irregularitate, suspensione, excomunicatione, interdicto & similibus pœnis, si decreta ad hæc pertinentia Theologus ignoret, non solũ idiota vt Innocentius loquitur cap. Ex multa. extra de voto, est iudicandus, sed in pluribus quæ ad fidelium cõmercia & mores Christianos pertinent, passim allucinabitur. Vnde vtinam vt optime eruditissimus vir Melchior Cano. lib. 8. de locis Theolog. c. 6. exoptat, qui iuris Canonici sunt penitus ignari vel à decernendis conscientiæ casibus abstinerent, ne vt solent fidelibus nocerent, cum de his nonnunquam respondeant vt Magistri, quæ nunquam vt discipuli didiscerunt, vel certe ea essent modestia, vt non diuinando ex proprio sensu responderẽt, sed peritiores quos noscent in Theologiæ Regulis & sacris canonibus versatos, consulerent. Vbi miror plurimum virum eruditissimum & in omni disputationis genere exercitatissimum Cayetanum in sua summa in verbo Cõfessori necessaria scriptum reliquisse, pœnitentes in excomunicationibus, suspensionibus, irregularitatibus, & huiusmodi censuris ad iurisperitos remitendos esse, ne confessarius ipse alterius facultatis onere grauetur. Nam præterquamquod illius summa in his colligendis & explicandis magna ex parte versatur, adeo vt si quæ ex iure canonico continet, auferantur, imperfectam & truncatam oporteat illam remanere, rogare placet Cayetanum, sit ne Theologi, vel cum audiendis sacris confessionibus incumbit, vel cum à fidelibus in foro animæ consulitur, difficultates quæ in eodem foro circa matrimonia, vsuras, cambia, emptiones, & venditiones aliosq; contractus, vel ipsas met censuras Ecclesiasticas oriuntur, explicare? Quia si hæc non sunt Thæologi, decipiuntur profecto fideles qui nostra in his expectant iudicia, errãt Pontifices & Concilia dum in his diffiniendis Theologos grauissimos & plures quam iuris peritos prius consulant. Est profecto Theologi in his conscientiarum nodos explicare, ac propterea nõ modo argumentis Thæologicis oportet ipsum esse instructum, sed in legibus etiam Ecclesiasticis ad ferenda in eis optima iudicia diligenter esse versatum. Quod satis indicat Alexan. 3. cum admonet cap. 1. de consang. & affinit. causas Matrimonii non esse tractandas per quos libet, sed per viros discretos, & qui statuta canonum non ignorent: nec loquitur de huiusmodi causis vt iuditio forensi subiiciuntur, sed quatenus in foro etiam animę sunt tractandæ. Illud tandem in Cayetanum adhibeam: si exorta quæstione de contractu aliquo, vel censura, aut re simili vtriusq; concilio fidelis aliquis vt sepe fit vti vellit, & Thæologi & Iuris periti, & hos inter se vt quandoq; accidit pugnare in sententia contingat, iurisperito Theologorum opinones contemnente, quomodo Theologus illum in suam trahet sententiam, ne fidelis qui illos consulit a iurisperito decipiatur? rationibus ne tãtum scholasticis? irridebit forsan illas, cum solis textibus quia erubescunt sine lege loqui suadeantur, Vt igitur (sicut Clemens Alexãdrinus primo stromatũ ait:) Paulus Aposto. hebræis factus est hebræus atq; adeo omnia omnibus vt omnes Christo lucrifaceret, sic Theologus Philosophis debet effici philosophus vt quam sint consona misteria fidei rationi naturali et si

eam longe superent) ostendat, iurisperito iurisperitus, vt quæ ex Theologiæ placitis fideles seruanda esse docet, eadem Ecclesiæ decretis & statutis ostendat esse stabilita. Deniq; ne in hac parte diutius immoremur, si quæ à Philosophis traduntur & Theologiæ sunt accommodata nullus veterũ Theologorum erubuit amplecti, & ad Theologiam illustrandam adhibere, vt loco citato & 5. Stromatum copiose ostendit idem Clemens, cui subscribunt Origenes vt author est Eusebius lib. 6. Ecclesiasticæ Histo. cap. 5. Et sanctissimus ille Didimus qui licet occulis orbatus cœlesti quodam lumine in omni disciplina excelluit, vt scribit Theodoretus lib. 8. Histo. Trip. c. 8. Et D. Hiero. ad Magnum omnes inquit pene omnium doctorum Ecclesiæ libri eiusmodi eruditione plenissimi sunt: ac iure cum sit sacra disciplina omnium princeps, & celestis illa regina quæ ceteras omnes vt ancillas sibi famulantes vocat ad arcem. In cuius rei typum (si D. Augustino credimus) ad Tabernaculum Domini ornandum thesauros Aegiptiorũ ex Dei præcepto accipiunt Israelitæ, & in præstantissimi illius templi structura Tirii & Sidonii artifices sapiẽtissimo deseruiunt Salomoni, cur non eodem modo integrũ Theologo erit ex Summorum Pontif. & Conciliorum decretis, ac Sanctorum Patrum testimoniis, quibus (vt sæpe dixi) totum fere ius canonicum constat ea confirmare quæ docet? nisi iam Philosophorum placita maiorem affinitatem cum rebus Theologicis quam Ecclesiasticas sanctiones credamus habere. At D. Tho & alios quos à principio proposui Theologos dices satscio, vti quoq; his testimoniis, sed paucissimis: fateor quidem, sed eadem etiam ratione per pauca dum fidei dogmata proponunt, soliti sunt afferre, adeo vt vnum vel alterum ad summum in singulis articulis vel quæstionibus inuenias. Nunquid propterea reprehendẽdi sunt tot celeberrimi viri, qui fidei causam defensionemq; hac nostra ætate suscipientes, illius dogmata innumeris sacræ scripturæ locis sacrorum conciliorum, summorum Pontif. & Sanctorum Patrum propositis doctrinis hæreticorum duritie ac perfidia ita exigente confirmant? minime quidem; Sed comendandus plurimum est illorum zelus, & in summo habenda prætio eorum studia. Hos ego immitatus partem hanc quæ ad fidelium negotia, & æquitatem quam in omnibus suis actionibus & cõmerciis seruare debent, pertinet, vt cupiditati & iniquitati hominum efficatius occurram, totq; & tam pugnantes interse multorum opiniones (quantum in me virium est) ad veritatis lineam reducam, & quod iustum & æquum est in rebus saluti animarum adeo necessariis apertius ostendã, præter rationes quę a Theologis in scholis propununtur, varias ecclesię sanctiones ex iure Pontificio petitas, quibus sententiæ quas amplector confirmãtur, & argumenta scholastica efficatiora redduntur, adhibere vtilissimũ iudicaui. Affero etiam multa ex iure Ciuili & priuatis Regnorum & Prouinciarum legibus, quas municipales dicimus, disputationi de Iustitia plurimum necessaria. Quãuis enim iuris Ciuilis disciplinam profiteri ecclesiasticis viris interdictum videatur, quę vero in dubitationibus causas animæ spectantibus à iure Ciuili, & statutis Principum, & Magistratuum omnino pendent, qualia multa esse legenti hos cõmentarios perspicuum erit, oportet Theologum nulla ratione latere. Fatetur D. Cyprianus dist. 10. can. Quoniam: Pontifices in ferendis de rebus temporalibus iuditiis legibus Imperatorũ vti. D. Augu. saepe aduersus Donatistas cũ de recta rerum temporalinm dispositione vel de moribus Reipub. differit, legum authoritatem proponit. Lucius Tertius cap. 1. de Noui operis nunciatione: sacrorum statuta canonum & Principum constitutiones se mutuo ac vicissim iuuare,

et Pon-

et Pontificum iura (quæ Theologo necessaria esse iam ostendimus) Ciuili auto ritate rationeq; foueri, scribit. D. Tho. et vniuersa fere Theologorum schola leges ciuiles nisi naturali aut diuinæ vel Ecclesiastice aduersentur obligare in conscientia docent, velut statuta ab æterna Dei lege manantia iuxta illud Prouerb. 8. Per me reges regnant, per me principes imperant, et legum conditores iusta decernunt, adeo vt affirmet D. Pau. Rom. 13. huiusmodi legibus resistentem Dei ordinationi resistere, et sibi acquierere damnationem, ac peccare grauissime, vt Theophilastus et D. Anselmus in ista verba Apostoli copiose habent. Idem admonuit beatus Petrus cum scripsit, siue Regi tanquam precellenti siue ducibus tanquã ab eo missis (vbi omnes complectitur Magistratus) parendum esse. Quod si tanta est legum ciuilium vis et autoritas in rebus conscientiæ, Theologos quorum dictis omnes fideles acquiescunt, quid respondere oportebit, quando de quęstione conscientię cuius explicatio ex lege aliqua ciuili pendet interrogabuntur; vi et Iustitia illius legis omnio ignorata? Incidit Theologus vt ex hac secunda secũde D. Tho. perspicuum est in disputationẽ de iure et Iustitia, agit de pactis, de stipulationibus, ceterisq; contractibus, de rerum dominio, de testamentis, donationibus, promissionibus, prescriptione, censibus, et allis sexcentis quibus hoc opus cui accingimur abundat, in quibus discidendis ignoratis legibus quæ circa hæc institutę sunt, quid ęquum et iustum sit, ignorari omnino est necesse. Quod ne sine exemplis asseramus, facile illa sese offerunt. Etenim quando liti cedendum sit, quando in illa presistere liceat vel oporteat, quæ frater maior natu erga minores, vel donatarius indebitis eius à quo donum accepit prestare debeant, quę tributa domini locorum subditis suis possint imponere, an tuta conscientia retinean tur quę possesione longi temporis prescribuntur, quæ ex donatione vxoris aliene ab aliquo recipiuntur, quæ ludo sunt acquisita, quæ ex testamento minus solemni vel ab intestato alicui obuenerunt, & similia ex legibus ciuilibus non modo in foro exteriori verum etiam in interiori animæ sunt diiudicanda: nisi iam ad iurisperitos in his reccurrendum esse cum Caietano existimes, & illos facias causarum animæ iudices, quod adeo est à vero alienum, vt non modo ceteros fideles sed ipsos quoque iuris peritos in huiusmodi causis Theologorum sententiis et doctrinis oporteat subiacere. Reliqum est lector optime vt inmensum hunc laborẽ quẽ in explicandis omnibus controuersiis quæ in quocunq; genere negotii et comercii oriri possunt in comunem omnium vtilitatem collocaui, et diligentiam quã adhibere conatus sum, vt propositis omnium qui ad nostra vsq; tempora de his rebus vel coniũtim in eodem opere, vel sparsim et diuissim in variis operibus et locis scripserunt, sententiis, rationibus ac testimoniis quibus nituntur, et diligenter interse comparatis, quid Iustitiæ et æquitatis legibus magis consonum sit, percipiatur, boni æquiq; consulas. Et vberrimos fructus, maximamq; vtilitatem quam ex eo spero omnes percepturos eo diligenter perlecto, tibi comparare contendas. Non tantum mihi tribuo vt ceteris meum preferam iudicium aut ame solo è puteo eductam esse veritatem quam omnes hactenus ignorarint credam, absit tam arroganter de me sentiam: sed omnium quos huc vsq; de Iustitia vel aliqua eius parte intellexi disseruisse, resensitis sententiis et doctrinis quæ verior ac certior sit, quæ sequenda Theologo et tamquam securior fidelibus proponenda, inuestigare, explicare, & firmissimis quantum potui confirmare argumentis : quæ ab aliis prætermissa sunt adiicere, quæ obscure proposita elucidare, quæ succinte & breuius quam oportebat tradita copiosius enar-

 rare,

rare, quæ ex ſacris litteris, ſedis Apoſtolicæ, & conciliorum decretis, ac ſanctorũ Patrũ teſtimoniis et vtroq; iure tã Ciuili quã Pontificio huius operi et inſtituto plurimũ profutura intellexi adhibere diligẽtiſsime curaui. Vbi te ſtudioſſe lector admonitũ velim & ſub ea fide quæ virũ Chriſtianũ & Sacerdotẽ religioſſũ decet, nihil in hoc opere contineri quod, nõ ſit ad amuſsim cum ipſis autoribus quorum opera hic vtor iterũ atq; iterũ collatum, ac ex ipſis fontibus germaniſq; exẽplaribus deſumptum. In quo ſi quid tibi occurrit commendatione dignũ Seruatori noſtro Ieſu Chriſto totius ſapientiæ magiſtro, & Autoribus è quibus hi commentarii collecti ſunt, acceptum referas, multa autem quæ emendatione egere non dubito, qua debes Chriſtiana pietate ac modeſtia corrige, & me mortalem qui facile labi potui ac decipi, teq; mei ſimilem & ex eodem figmento recordare, animum ſaltim communi vtilitati addictiſsimum ſuſcipe, & me apud Deum & ſanctos Patres olim huius diſciplinæ magiſtros nunc vero in cælo patronos tuis præcibus adiuua. Vale.

METHO-

METHODVS QVAM sequitur D. Thomas in sua summa *Theologica. Et qua ratione hæc disputatio de Iustitia aliis adiungatur.*

CVM multa erudite ac copiosse D. Thomas variis æditis operibus ad sacræ Theolog. intelligentiam vtilissima docuisset, vt illis omnibus in vnum redactis & Ecclesiæ & huius disciplinæ studiosis commodius prodesset, hanc summam sacræ Theologiæ decreuit colligere, quam in tres partes optima methodo distinxit, ex variis conciderationibus subiecti circa quod Thæologia versatur. Postulat enim optima docēdi ratio, vt sicut præcipua concideratio in quauis disciplina de proprio ipsius subiecto est, ita quoq; iuxta varia quæ illi subiecto cōueniunt, scientia illa distribuatur. Subiectum Theologiæ vt nomen ipsum sonat Deus est, qui tribus modis considerari potest, aut secundum se & qua Deus est, aut in ordine ad creaturas, vt illarū principiu est & finis, iuxta illud Apoc. 1. Ego sum α & ω Principium & finis, quo fit vt iuxta hæc tria oporteat Thæologum de Deo disputare. Etenim cum Deus noster Deus absconditus sit, omnem superans scientiam, lucemq; habitans inaccesibilem, ex suis propterea effectis & creaturis in quibus velut in vestigio, aut immagine voluit se ipsum exprimere, est inuestigā dus, & à creatura mundi (vt B. Pau. admonet) ex his quæ facta sunt inuisibilia ipsius percipiēda: ita oportuit de creatore simul & creatura vt ab illo emanat, & in eundē regreditur, Theologum miscere sermones. Quæ diligenter expendens D. Tho. hæc omnia in hoc opere persequitur, differens prima parte de Deo secundum se, vt Deus est, vnus, æternus, bonus, sapiens, iustus, Trinus in personis, &c. et de eodem quatenus principium est, & causa omnium creaturarum, vna complectens parte quæ Magister & ipsius interpretes. 1. & 2. Sentent. proponunt. De eodem vero quatenus finis noster est, multo copiossius disserit, sicut multo pluribus opus est ad Deum obtinendum, & tantum consequendum finem, quam ad dimanandum ab ipso, cū sola ipsius voluntate condi tisimus, nec aliquid creatura vlla pręstiterit, vt ab ipso emaneret, ad eum vero beata illa visione obtinendum pluribus opus sit mediis, & auxiliis. Iam cū hæc media quibus indigemus, vt in autorem nostrum redeamus, duplicia sint, quædam quæ vocantur interna & ipsi homini propria, qualia sunt honestæ & studiosę operationes, alia vero externa & super addita, vt redemptio quam Seruator noster gratia nostræ salutis operatus est, & sacramēta quibus salutem illam & vim suæ redemptionis nobis impertitur: vel si mauis quædam que sunt absolute necesaria, quemcūq; hominis statum respicias vt actus virtutum, alia vero quæ ratione lapsus & ruinæ nostræ naturæ, vt incarnatio Christi, eiusdem mors & redēptio, ac sacramenta ab ipso instituta: de vtrisq; diligenter disserit. Quæ interna dicuntur, vel absolute ac inquouis statu necesaria prius explicans, habitus nempe & actus omnium virtutū, secunda. parte huius summæ, quæ Magister & ipsius interpretes breuitati plus nimio studentes docēt in Tertio a dist. 23. vsq; ad finem illius lib. D. autem Tho. vt qui probe nouerat quam necessaria sit hæc disputatio de actionibus humanis, & virtutibus, in genti volumine secunda vt pote parte illam copiosisime est persequutus: quo nomine cæteris merito prestat doctoribus, & comuni Reipub. Christianę vtilitati pre ceteris omnibus agnocitur consuluisse. Externa vero & quæ ratione naturæ lapsæ addita sunt vt incarnatio Christi. eiusdem passio, & sacramenta, quæ Magister cum suis à principio Tertii lib. vsq; ad Dist. 23. & toto lib. 4. proponunt, D. Tho. vltima parte nempe Tertia enarrat. Ita vniuersam Theologiam his tribus partibus est complexus. Nituntur alii eandem diuisionem hac alia ratione explicare: Vt Deus bifariam concideretur, aut secundum se, aut in ordine ad creaturas: rursum ad creaturas relatus hæc tria inquiunt habet, vt sit primo illarum principium & causa, secundo vltimus earundem finis, tertio redemptor ac mediator noster: ipse enim qui principium finisq; noster est, vt quidquid boni nobis contingere potest id omne ipsi debeamus, noster quoq; voluit esse mediator, & redēptor. Ita colligunt D. Tho. prima parte disserere de Deo secundū se, & quatenus omnium creaturarum est principium. Secunda parte quatenus finis noster est, propositis actibus & virtutibus quibus in illum tendimus, in tertia deniq; quatenus mediator & redemptor noster est, assumpta pro nobis carne, sanguine pro nobis fusso, & institutis sacramentis.

mentis. Est optima quoq; ordinis quem D. Tho. sequitur in hac summa Theologica explicatio, sed parum a priori differens. Ceterum quia volumen illud secundę partis ingens erat, et onerosum, & quod sua magnitudine fastidium parere videbatur, discipuli D. Tho. in duas partes seu sectiones diuidendum iudicarunt, occasionem ipsomet D. Tho. huic diuisioni offerente. Nam cum actiones nostræ bisfariam conciderari possint, aut in comuni et ingenere, aut in spescie & in particulari secundũ suas proprias & priuatas rationes: habeãt etiã duplicia principia, quædam omnibus comunia à quibus imperantur, vt actiones morales naturam ipsam & rectam rationem, super naturales & meritoriæ gratiam, alia vero priuata & particularia à quibus proxime eliciuntur, habitus vtpote ipsarum virtutum, vt in actu fidei vel elemosinę est videre: Actus enim fidei vt meritorius procedit à gratia, vt fidei vero ab interiori illo habitu quo intellectus fidelis illustratur ad assentiẽdum firmiter & certo his quę adeo reuelata sunt, Actus similiter eleemosynæ vt moralis à misericordia, qua recta ratione ducẽte compatimur egẽtibus, vt meritorius a gratia, vt priuatus vero eleemosyne actus est, ab habitu interno inclinante voluntatem ad subueniendum egentibus. Vtraq; ratione egit D. Tho. illa. 2. p. de actionibus studiosis, duplicemq; de illis instituit disputationem, in priori quæ communia sunt explicans, in posteriori vero ad specialia et propria singularũ virtutum & vitiorum quæ illis opponuntur descendens. Ita placuit et optime in duas partes vel sectiones ingens illud volumen Secunde partis D. Tho. subdiuidere. Priorem quæ comunia continet vocarunt Primã Secun. posteriorem vero quæ peculiaria & propria cuiusq; virtutis Secundã Secun. Quo perspicuũ redditur quãta sit huius sectionis seu partis quæ Secun. Secũ. est appellata vtilitas cũ necessitate coniuncta, cum in ea propria & peculiaria omnium virtutum, tam Theologicarum quam Moralium, & singulorum vitiorum quæ illis opponuntur, copiosse explicẽtur. Etenim si iuxta Apost. tota vitæ nostræ gubernatio vt honesta & christiana sit, præmiisq; celestibus digna, in his tribus consistit, vt pie, sobriè, ac iustè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, &c. pie quidem erga Deum, sobrie erga nos ipsos, ac iuste erga proximos, hæc omnia hęc secunda sectio accuratissime proponit. Explicat si quidem quæ ad illustrissimas illas virtutes Fidẽ, Spem, & Charitatem quibus Deũ piè credimus, diligimus, & colimus, quæ ad Prudentiam, Fortitudinẽ, & Temperantiam quibus nos ipsos sobriẽ componimus, & quæ ad Iustitiam qua iustè quæ proximorũ sunt exequimur, pertinent. Pluribus hanc sectionẽ comendare nec huius loci est, nec mei instituti, qui interpretem D. Tho. non oratorẽ agere instituto. Deniq; in hac Secun. Secun. quod recta ratio postulabat, de Fide, Spe, & Charitate vt dignioribus & quæ Thæologo propriæ sunt prius disputat, posterius vero de Moralibus. Prudentia, Iustitia, Fortitudine, & Temperantia: quia licet ad Philosophum Moralem spectare videantur, qua tamen regulis Euangeli & statutis Ecclesiæ actus earum subiiciuntur, ad Theologum pertinent. Imo sicut quæ prudẽtes Philosophi lumine naturæ de Deo agnouerũt, Theologus iure vssurpat vt sua, & tanquam præludia quædam eorum quæ sacra disciplina docet, ita quæ Philosophia moralis præscribit, qua moribus & actionibus Christianis deseruiunt, iure Theologus dum mores fidelium instituit, sibi vendicat vt sua. Inter ea vero quæ huius sectionis sunt, disputationem de Iustitia non infimum locum obtinere, imo necessitate et vtilitate cetera superare, patebit facile, si quãtum refferat in tot tantisq; negotiis quæ ab hominibus excercentur, & inter adeo pugnantes Doctorum opiniones quid certius ac securius sit intelligere, conciderernus. Hoc nos quantum in nobis est in his commẽtariis prestare conati sumus, an res pro voto succedat, legenti (modo sincero animo ad eos accedat, & solius veritatis percipiendæ desiderio ductus) iudicio relinquimus. Sed iam ad opus ipsum accingamur.

SCHO-

IN DISPVTATIONEM de Iustitia quam habet D. Thomas secunda sectione secundae partis suae summae Theologicae

in quibus quid æquum vel iniquum sit in omnibus actionibus, cōmertiis, & contractibus humanis copiosse explicatur. A Quæst. 57. vsq; ad Quæst. 122.

Autore F. Michaele Salon Valentino *Augustiniano.*

Quæstio. 57. *De Iure*

AGreditur D. Tho. pręsenti quæst. celebrē illam & Theologis adeò necessariam disputationem de Iustitia, de qua Arist. & eius interpretes. 5. Ethico. Marc. Tullius primo Offic. vbi eam omnium virtutum splendorem appellat. Ex Theologis nonnulli in 3. sent. Dist. 36. alii in 4. dist. 15. agentes de satisfactione quæ vna est ex præcipuis Iustitiæ partibus, alii dist. 46. Dominic. Soto integro & eruditisimo opere de iure & Iustitia à principio 3. lib. vsq; ad finem operis. Innumeri quoq; alii Theologi & Canonistæ sparsim & variis in locis suorum operum, quos in singulis disputationibus refferemus. Exorditur autem D. Tho. hanc disputationem de Iustitia à Iure, & merito, quia cum vis & natura habituum ac potentiarum (vt author est Arist. 2. de Anima) ex propriis ipsarum obiectis sumenda sit, & per sua obiecta diffiniantur, Ius autem (vt statim explicabitur) proprium & adęquatum sit Iustitię obiectum, de Iure oportuit prius ipsum differere. Et ita primum omnium quærit.

Ar. 1. An Ius sit obiectum Iustitiæ?

PAVCA de Iure solent Theologi proponere, multa verò & eruditè à Gratiano & Iurisperitis maxime Turrecremata afferuntur in Decretis Dist. 1. & Legistis ff. & Inst. de Iure & Iustitia: à quibus necessario propriā. Iuris rationem, & singulas species quatenus hic locus postulat, petere oportebit.

Ac principio explicandę sunt varię significationes harum vocum Ius, & Iustitia: tum ne earū homonymia perturbemur, tum vt multa loca Sacræ Scripturę & Sanctorū Patrum quæ doctrinæ huius Artic. contraria videri possent, explicata maneant & diluta.

Primum igitur Iustitia duobus modis sumitur, primo large & communi quadam significatione, quatenus generalis quędam virtus est omnes complectens, estq; idem quod sanctitas; rationem insinuat D. Hiero. in cap. 66. Isaiæ, quia proprium est Iustitiæ actiones & contractus humanos in quadā æqualitate constituere, & hoc ipsum omnes virtutes præstant, cū consistant omnes in quadam æqualitate & debita proportione secundum regulam rectæ rationis, à qua siue per excessum siue per deffectum recedatur, vitiū est. Vt in fortitudine, cuius munus est pro magnitudine aut paruitate periculi iuxta rectam rationē res agredi, ita vt si ab illa recedatur vitiū necessario sit timoris vel audatiæ. Hac de causa Hebrei viros probos et honestos vocant

cant rectos & iustos, ac ipsas virtutes rectitudines, vitia vero quia ab æqualitate & rectitudine rationis recedunt, nec possunt ad mensuram commode reuocari, velut in æqualia obliqua vocāt & tortuossa.

Scholastici Theologi hanc etiã caussã reddũt, quia cũ Iustitiæ sit reddere vnicuiq; quod ei debetur, quidquid includit rationẽ ac solutionẽ debiti, videtur pertinere ad Iustitiã, in actu autẽ cuiuscunq; virtutis perspicuum est persolui obedientiam, quæ debetur legi virtutem illam pręcipienti, quomodo omnis virtus quędam Iustitia est. In hoc sensu vocantur in sacris litteris viri honesti & studiosi Iusti, Matth. 1. *Ioseph cum esset uir Iustus.* id est studiosus & pius. 1. ad Thimo. 1. *Iusto non est lex posita.* id est viro probo & studiosso nõ est necessaria lex, agit enim virtutis amore quidquid ipsum decet, etiã si nulla lege ad id compelleretur. Matth. 6. *Attendite ne iustitiam uestram, &c.* Ne opera vestra studiossa occulis hominum auram popularem captantes offeratis: Quamuis hunc locum multi ex peritis intelligant de eleemosyna, iuxta proprietatem sermonis hebræi, quo eleemosyna vocatur Iustitia: cui fauet quod deinde adiecit Christus: *Tu autem cum facis eleemosynam, &c.* Sunt alia innumera loca in vtroq; Testã. quæ omnia mirifice confirmauit Zacarias Luc. 1. illis duobus verbis: *in sanctitate & iustitia.*

In eodem sensu vocat Arist. 5. Etic. c. 1. Iustitiam totam virtutẽ, agitq; de ipsa Plat. 1. & 2. Dialogo de Repub. vt ibi docet Proclus in commentariis. De eadem iustitia sic accepta inteligẽdum est symbolum illud Pythagoricum, *stateram ne transilias* 1. iustiam & honestas virtutum leges vt Archippus & Lysides eius auditores explicabant, teste D. Hiero. in Apollogia contra Rufinum: hi enim cum Thebis Scholas haberẽt, retinerẽtq; memoria Doctoris sui Pythagorę pręcepta, & ingenio (vt inquit Hiero.) pro libris vterentur, hoc symbolum Pythagoricum sic exponebãt. Simile est illud Prou. 11. *Statera dolosa abominatio est apud dominum:* complectitur enim nomine stateræ omnem virtutem & Iustitiam, vt autor est idem Hiero. in commento istius loci. In eodem sensu quando homines sanctificantur per gratiam & virtutes coram Deo, & ex inimicis amici ipsius efficiuntur, vocatur transmutatio illa iustificatio. Sic Rom. 5. ait D. Pau. *Iustificati ex fide pacem habeamus ad Deum.* Et. c. 8. *Vt iustificatio legis impleatur in nobis.* In hoc tamen sensu non agimus hic de Iustitia, neq; hoc modo sumpta habet aliquod proprium & peculiare obiectum, sed diffunditur & vagatur per obiecta omnium virtutum.

Secundo modo qui proprius est huius loci & disputationis, sumitur in particulari & contracte, quatenus est quædam virtus moralis, vna ex quatuor Cardinalibus, quæ respicit bonum rationis, & quod dictat recta ratio in ordine ad alterum, cuius propriũ munus est, debita vnicuiq; reddere, & æqualitatem in omni contractu & negotio inter ciues constituere, in quo sensu agunt etiam de Iustitia D. Hiero. in cap. 23. Isaiæ. D. Chrisos. hom. 4. in Matth. & D. Tho. hoc loco. Et in eo iustificatio non est transmutatio illa quæ fit in homine ab statu peccati per gratiam, sed est idẽ omnino quod satisfactio, vel restitutio alieni aut exhibitio debiti.

Aliam quoque affert D. Antoni. 4. p. tit. 5. cap. 1. Iustitiæ significationem petitam ex D. Tho. in 3. Dist. 33. q. 1. qua significat illum statum primi hominis in quo vires inferiores rationi & ratio Deo ita subiiciebantur, vt omni ex parte rectitudo homini conueniret, quem statum solemus vocare Iustitiam Originalem. Sed hæc sufficiant de hac voce Iustitia.

Ius multiplex quoq; nomen est, varia habens significata, quæ affert Ioan. Andr. De re iudicata: in principio lib. 6. significat autem primo & precipuè vt optimè & copiossè Turrecre. in Prohemium illud Gratiani Dist. 1. Humanum ius: cap. 1. sui coment. q. 1. idem quod iustum, & quod secundum æquitatem & rectam rationẽ vnicuiq, debetur: quomodo dicitur Iustitia virtus qua redditur vnicuiq; suum ius 1. quod iustum est, et debitũ Eodem modo Arist. vocat Iustitiam effectricem iustorum. Et Cicero. 2. Philip. *Ius postulas.* 1. iustum & debitum. In eodem sensu sumitur ius à D. Aug. 19. de ciuit. Dei c. 21. & in illud psal. 145. *Qui facit iudicium iniuriã patientibus:* In eodem ait D. Isidor. lib. 5. Etymolog. c. 3. & habetur. Dist. 1. Cã. Ius: *Ius generale nomen est, lex autem iuris species:* vbi vox species: non sumitur logicè pro specie subiecta generi, sed pro regula vel speculo. q. d. legẽ esse regulam vel speculum in quo licet inspiscere ius, idest quid sit æquum & iustum; quem sensum ostendunt verba statim apposita ab eodẽ Isidoro, subiungit enim: *Ius autem dictum est quia iustum est.*

Sumitur secundo pro lege quę præcipit & pręscribit ipsum Ius, quomodo dicimus quædam esse iuris naturalis, alia diuini, alia humani, idest quędam precipi lege diuina, alia lege naturali, &c. In hoc sensu Paulus Iurisconf. in l.

in l. Ius ff. de Iust. & Iure: vocat ius, *Quod omnibus aut pluribus in quaq; ciuitate utile est*, quale est ius Ciuile idest lex Ciuilis. Et Plautus. *Ille omnium iuriũ atq; legum factor fuit*. Nec his repugnat quod Arist. 5. Ethic. c. 7. dicat ius & iustum differre vt iniuriam & iniustũ: q. d. vt quemadmodum iniuria propriè est actio illa qua alteri nocemus iniustum vero illud nocumentum, & damnum quod ea actione infertur, ita ius sit actio qua reddimus alteri quod ipsi debetur, iustum vero id quod illi redditur, quia in hoc Arist. loco non est legendum iuxta veram & germanam ipsius lectionem, vt legit Argiropilus, *ius & iustum*, sed *iustificationem & iustum*, Vt habet antiqua versio, & est videre apud D. Tho. lib. 5. Etic. Lec. 12. maxime cum apud Arist. (vt statim constabit) idem omnino sint ius & iustum.

Sumitur tertio ius pro arte & peritia legũ: quæ duo continet. Primo cognitionem & intelligentiam legum, qua de causa versati in hac arte dicuntur Iurisperiti, Secundo dictamen illud rectę rationis & prudentię iuditiũ, quo iudex & exequutor legis conciderãs quid in re de qua agitur æquum sit & bonum, legẽ ipsam (quantum eius desitio patitur) iuxta æquum & bonum accomodat, interpretatur, exequitur: quod dictamẽ dicitur epichia plurimum & necessario (vt suo loco admonebimus) obseruanda à iudicibus. Nam cum lex scripta non possit omnibus temporibus & euentibus ita esse adæquata, vt omnia & minutissima quæq; prescribat, vt constat. l. Neq; leges &. l. Non possunt ff. de legibus, debet iudex lex viua (vt dicũt) esse, legem in membranis mortuis scriptam iuxta bonũ & æquũ accomodans, & explicans. Quod adeò proprium esse debet huic arti Iuristarum, vt nomine ipsius artis indicetur. Ideo si quidem appellata est Iurisprudentia, vt admoneantur qui illam profitentur, ne ita addicti sint verbis & apicibus legum, quin æquitate & prudentia in illis explicandis & accomodandis vtantur. Alioquin summum ius summa in Iustitia est, vel summa malitia vt scribit D. Hiero. ad Innocen. de muliere septies ista.

In hoc sensu vocatur Ius id est Iurisprudẽtia à Celso. l. 1. ff. de Iur. & Iust. Ars boni & æqui. Ex quo licet inferre primo non esse idem legem & artem boni & æqui vt iudicauit Accurtius: primo quia lex licet à recta ratione originem trahat, ipsa tamẽ non est illud dictamẽ autiudi tiumrectę rationis, sed regula & præscriptum superioris habentis authoritatẽ, quo præcipitur aliquid fieri vel non fieri, aut vt alii dicunt volũtas superioris prçcepto explicata, Ars autem æqui & boni est ipsum iuditiũ rationis & prudentiæ, quo interpres & exequutor legis iuxta æquum & bonum illam moderatur: confisus legislatorem si præsens adesset ita iudicaturum, vt colligitur ex. l. Nulla ff. de legibus: quia de legislatore semper sentiendum est illum amare æquitatem. Secundo quia cum Ars æqui & boni idem sit quod Ars tuendi ius naturale, & ęquitatem naturalẽ, quando lex positiua apparet iniqua: patet aperte artem istã æqui & boni plurimum differre à lege. Qua ratione dicitur Instit. De success. liberto. §. qua de causa. *Prætoris edicto hæc iuris* id est legis *iniquitas emendata est*. Et l. Si quis. ff. Quod quisq; Iu. ait Vlpia. *si quis iniquum ius*. id est iniquam legem *aduersus aliquem impetrauerit, ipse eo iure utatur*.

Sequitur secundo, grauiter esse deceptum Buridianum. q. 1. in. 5. lib. Ethic. & nõnullos alios, iudicãtes Ius non rectè accipi pro iusto & debito quod reddit Iustitia, quia sumatur etiam pro lege: cum constet summi & pro iusto, & pro lege, & pro arte ipsa ac peritia legũ. Est enim ineptũ argumẽ. in nomine multiplici ita colligere, sumitur in hoc sensu ergo non in illo.

Ex his tribus significationibus Iuris prima est omniũ potissima, & à qua aliæ ortæ sunt: Quemad. enim Medicina primò & per se significat medicamentum quo restituitur salus, & ab eo translatum est hoc nomen ad prçcepta & artem quæ differit de medicamentis: ita Ius primo & per se significat iustum & debitum, & ab eo translatum est ad legem veluti regulam qua prescribitur ipsum ius & iustum, & ad Artem continentem & explicantem tales leges & regulas, quæ est Iuris prudentia.

Sunt preter has & aliç duç significationes Iuris, sumitur enim aliquando pro sententia quam fert iudex, quomodo dicitur dicere ius, id est ferre sententiam, & reddere ius alicui, id est sententiam in fauorem alicuius pronuntiare, etiam si inique iudicet, vt habetur ff. de Iust. & Iur. l. Ius pluribus modis: Aliquando vero pro loco ipso forensi in quo causç aguntur, & dicuntur sententiæ, vt habetur ibidẽ, quomodo dicitur aliquis comparere in Iure, id est in loco tribunalis, ita Terent. in Formione: *in ius ambulo*, & Cice. Dialog. 1. de Oratore. *Volitare in foro, hærere in iure, & prætorem in tribunalibus*. Sed hæ duę significationes non sunt satis propriæ, ortæ autem ex eo sunt, quia sententia iudicis, locus tribunalis, & similia deseruiunt vt ius & iustum vnicuiq; reddatur

reddatur. E quibus omnibus patet propriam quæst. huius artic. esse.

AN IVSTITIAE VT SPECIA *lis uirtus est sit proprium obiectum Ius idest iustum & debitum.*

VT quæst. hanc diluat D. Tho. statuit tria discrimina inter Iustitiam & alias virtutes morales quę sunt in apetitu; quę iuxta mẽtem ipsius sic explicanda sunt.

Primum, vt proprium sit Iustitiæ componere hominem in ordine ad alterum, & inclinare ipsum ad exequenda quæ alteri debet: quod probat, quia consistit Iustitia in quadã æqualitate, æqualitas autem ad alterum est, cum nil sibi ipsi æquale dicatur. Aliæ vero virtutes morales componunt hominem in ordine ad se ipsum, quia versantur vt idem docet. 1. 2. q. 60. ar. 2. circa proprias passiones, fortitudo circa irrascibiles, temperantia circa concupiscibiles; quæ passiones cũ sint in ipsomet homine, virtutes illas moderantes cõponũt et perficiũt hominẽ in ordine ad seipsũ.

Ex hoc primo discrimine nascitur secundũ vt in aliis virtutibus (cũ munus earũ sit cõponere hominẽ in se ipso) optimũ & rectũ illarũ sumendum sit habita ratione agentis, & conciderandũ quomodo se se habeat excercẽs actus illarũ, vt diiudicetur an sint recti. Vt in fortitudine est actus rectus & bonus, si sit commensuratus viribus elicientis illum, & fini debito: in temperantia similiter, dicetur actus ieiunii rectus, & bonus, si sit commensuratus valetudini ieiunantis, & fini ieiunii. Quod si vltra vires suas quis hostem agrediatur, aut ieiunet, vel ob inanem gloriam, talis actus non est rectus, cum sic agens nec sit bene compositus in se ipso, nec bene ordinatus. Eodem modo res sese habet in actibus aliarum virtutum, non solum vt virtutes sunt verum etiam vt tales virtutes componere hominem in se ipso; & rectum actum efficere iuxta dispositionem agentis: in Iustitia vero cum non sit munus ipsius componere hominem in se ipso, sed tantum in ordine ad alterũ cui aliquid debetur, licet qua virtus est, vt actus ipsius studiosus sit, conciderare quoq; oporteat qualiter ab agente procedat, quo fine & quibus circunstantiis, at qua talis virtus est, nempe Iustitia (cuius hæc est propria natura & ratio reddere vnicuique suum,) rectum ipsius non sumitur per comparationem ad ipsum agentem, sed per comparationem tantum ad debitum quod alteri reddendum est. vt si debeo tibi 100. & illa persoluo, quacunq; ratione sim dispositus, & quocunq; fine id præstem, habet hic actus rectitudinem & integritatem Iustitiæ, in genere Iustitiæ, cum ad nil aliud ex iustitia tenear quam reddere tibi integrum debitum.

Ex his sequitur tertium discrimẽ quod ab omnibus DD. constituitur, vt in aliis virtutibus cum agens non sit semper eodem modo dispositus, ita nec sit in eis certũ medium, sed quod assignat recta ratio iuxta dispositionem agentis: Quo fit vt habeant illę quidẽ certam materiam circa quam versentur nẽpe passiones, non tamẽ certum obiectum: vt temperantia non habet certũ cibũ aut potũ pro obiecto, nec fortitudo certũ periculũ, sed quod in singulis euentibus præscribet recta ratio iuxta dispositionem agẽtis. At Iustitia habet certum obiectum nempe iustum debitum alteri, quod non est assignandum à recta ratione pro dispositione agentis, sed ex natura rei, & ex vi ac quantitate debiti sumendum est. Qua de causa docet idem D. Tho. 12. loc. cit. cum in virtutibus duplex possit esse medium aut rei, aut rationis, in aliis virtutibus mediũ esse rationis, id est quod recta ratio assignat, et ideo non esse certum, in Iustitia vero esse medium rei, idest quod à parte rei est debitum & iustum, & ita esse certum.

Eadem de causa in explicandis aliis virtutibus prius agit D. Tho. de ipsis quam de earum obiectis, tum quia non habent certũ obiectum, neq; constat illud ex natura rei, sed à ratione est præscribendum iuxta dispositionem operantis, tum etiam quia ipsæ virtutes sunt quæ iuxta suas regulas constituunt rectitudinem in opere: in hac vero disputatione de Iustitia summit initium ab obiecto ipsius, quia obiectum eius in re ipsa existit sine vlla comparatione ad operantem, & ex ipso tota rectitudo Iustitię sumenda est. Tantum enim habet rectitudinis actus Iustitiæ, quantum accedit ad iustum & debitum.

His positis vnica conclusione respondet D. Tho. propositę quæst. Quæ sic habet.

Proprium obiectum Iustitiæ est Ius.

Hanc conclusionem non probat D. Tho. Sed vt perspicuam ex differentiis constitutis inter Iustitiam & alias virtutes relinquit: imo ex vocibus ipsis per se compertam. Nam cum obiectum alicuius potentiæ vel habitus dupliciter exprimi, & significari possit, aut nomine & vocabulo dissimili, quod non denominet nec includat formaliter habitudinem quæ reperitur inter illam potentiam vel habitum & tale obiectum, quomodo ens mobile est obiectum intellectus, color est obiectum

vissus

vissus, aut nomine & vocabulo simili denominante & in se ipso formaliter includente illam habitudinem, quomodo intelligibile est obiectum intellectus, & visibile est obiectum vissus: quando hoc posteriori modo exprimitur & significatur obiectum, voces ipsæ facilimo negotio se ipsis ostendunt quod eis significatur esse obiectum illius potentiæ, vel habitus: vt hæc vox visibile se ipsa ostendit quod per eam significatur esse proprium obiectum vissus. Ita hoc loco cum Ius seu iustũ sit vox significans & in se formaliter includens ordinem & habitudinem ad Iustitiam, ex solis vocibus constat ius esse proprium obiectum Iustitiæ, nec aliud opus fuit quam explicare propriam rationem Iuris vel iusti, quod abundè præstitit D. Tho. propositis illis tribus differentiis.

Potest nihilominus conclusio huius Arti. argumẽtis in formam redactis ita ostẽdi. Primo hoc differt Iustitia ab aliis virtutibus, quod illę non habeant proprium obiectum sicut nec proprium mediũ, Iustitia verò quia est ad alterum habet vt constat propriũ obiectum & medium, nempe iustum debitum alteri, sed ius in sua propria, precipua, & primeua significatione est idem omnino quod iustũ debitum alteri. Ergo.

Secundo habitus diffiniuntur per sua propria obiecta. Sed Iustitia de qua hic agimus diffinitur per ius seu iustũ. Ergo. Maior perspicua est, minor constat ex Arist. qui 5. Ethic. cap. 1. Iustitiam deffinit, *Habitum quo iustum uolumus & iusta operamur*, Probatq; ex communi hominum consensu (quod argumenti genus in moralibus efficax est) *Quia omnes talem habitum uolunt dicere Iustitiam, à quo operatiui iustorum sunt.* Vlpia. quoq; ff. de Iust. & Iur. *Iustitia* (inquit) *est constans & perpetua uoluntas ius suum unicuiq; tribuens.*

Tertio habitus summunt denominationẽ a suo proprio obiecto, sed Iustitia iuxta communem omnium hominum conceptionem dicta est a Iure, quasi ius suum vnicuiq; tribuẽs. Ergo. Vnde quando ait Vlpia. l. si quis ff. de Iust. & Iur. *Ius à Iustitia appellatum esse*, nomine iuris non intelligit ibi iustum, sed artem & scientiam iuris, vt in tertia significationẽ huius vocis diximus, cum Ius pro iusto non dicatur à Iustitia, sed contra vt docuimus.

Circa conclusionem huius Artic. etsi non desint qui aliter sentiant, vt Buridianus & nõ nulli inferioris notæ autores, nullam tamen inspectis atentè his quæ adduximus existimo manere controuersiam. Contra discrimina verò cõstituta hic à D. Tho. inter Iustitiam & alias virtutes morales multa à nullis obiiciũtur, quorũ potiora hęc sunt. Imprimis D. Tho. secum aperte pugnare, cum in secundo discrimine habeat in litera: *Rectum quod est in opere Iustitiæ etiam præter comparationem ad agentem constitui per comparationem ad alium*, paucis vero lineis interiectis habeat deinde in tertio discrimine, *iustum dici aliquid & habere rectitudinem iustitiæ, etiam si non concideretur qualiter ab agente procedat.*

Secundo Quo argum. vtitur Buridia. loc. cit. Aut loquitur hic D. Tho. de actibus virtutum, & rectitudine earum formaliter, & in genere virtutis, aut loquitur de ipsis materialiter tantum idest secundum suas priuatas naturas, & secundum illam propriam & priuatam rectitudinem & bonitatem quæ illis conuenit absolute ex suo proprio obiecto. Si priori modo, tam actus Iustitiæ quam aliarũ virtutum vt sit rectus & bonus, est comparandus ad agentem, debetq; procedere ab agente bene disposito: Patet, quia sicut virtus est habitus reddens bonũ habentẽ illã, ita quoq; actus cuiuscunque virtutis vt virtutis, est bonus & studiossus, & cum bonum teste D. Dionisio sit ex integra causa, consequenter actus cuiuscunque virtutis vt virtutis debet procedere ab efficiente bene disposito, & in debitum finem, ac aliis circunstantiis. Propterea dixit Arist. 2. Ethic. cap. 4. *Non esse operationem aliquam actum uirtutis nisi procedat per electionẽ.* (idest à sciente & volente) *propter bonum uirtutis.* Si verò loquatur D. Tho. in posteriori sensu, non solum actus Iustitiæ verum etiam cuiuscunq; alterius virtutis est bonus, & rectus in tali genere, quacunq; ratione ab agente procedat. Probatur. Quemadmodum reddere Petro decem illi debita est actus Iustitię quocunq; fine id fiat, ita quoq; ieiunare seruatis his quæ sunt de ratione & substãtia ieiunii, est actus secundum substantiam temperatus, quocunq; fine id fiat. Ergo quemadmodum sine rectitudine subiecti reperitur rectum in Iustitia in genere Iustitiæ, ita quoq; sine rectitudine subiecti reperitur rectum temperãtiæ in genere temperantiæ.

3 Soluere debita actus est Iustitiæ, sed vt debitor teneatur soluere conciderandæ necessario sunt facultates ipsius, quia si effectus est impotens ad soluendum, nec ipse tenetur soluere, nec creditor habet ius ad exigendum. Iam igitur in actu Iustitiæ attẽdenda quoq; est dispositio agentis.

4 Sequuntur ex ista doctrina D. Tho. duo incommoda. Prius est, Iustitiam non esse virtutem sed velut quandam artem, quod est falsum,

ſum, & contra eundē D. Tho. 1.2.q. 57.ar.3. Conſequentia vero probatur, quia artis vt docet Ariſt. 5. Ethic.c. 6. proprium eſt, conciderare ſolum opus arte confectū, nulla habita ratione qualiter illud ab artifice procedat, quod profecto iuxta hanc doctrinam D. Tho. conuenit etiam Iuſtitiæ, cum dicat aperte in tertia differentia, reperiri in opere Iuſtitiæ bonitatem & rectitudinem ipſius, non conſiderato qualiter opus illud ab agente procedat: vt quando ſoluit 100. qui totidem debebat, quacunq; ratione id præſtet. Alterum incommodum eſt, Iuſtitiam non eſſe habitum eſſentialiter bonum, ſed accidentaliter tantū, quod falſum eſſe docent omnes diſcipuli D. Tho. contra Scotum. 1.2.q. 55.ar.3. Id verò ſequi patet, quoniam iuſtitia iuxta ea quæ hic docemus quādoq; operatur iuſta & iuſtè, eſtq; tunc principium actionis bonæ, & conſequenter habitus bonus, quandoq; verò operabitur iuſta ſed non iuſtè, vt cum quis ſoluit debitum ex hypocriſi, eritq; tunc principium actus mali, & conſequenter habitus malus. Et ita Iuſtitia modo erit habitus bonus modo vero malus, & ex conſequenti erit habitus accidentaliter bonus, cum accidentis ſit adeſſe & abeſſe.

5 A negatione ſuperioris rectè argumentamur ad negationem inferioris, vt non eſt animal ergo neq, homo virtus eſt genus ad iuſtitiam, ergo vbi non reperitur propria & formalis ratio virtutis, neq; reperietur propria & formalis ratio Iuſtitiæ, ſed actus aliquis non eſt dicendus actus virtutis, niſi fiat ab agēte bene diſpoſito, & cum debitis circunſtantiis, ergo neq; erit dicendus actus Iuſtitiæ niſi procedat etiam ab agente bene diſpoſito, & cum debitis circunſtantiis: Quo fit vt in Iuſtitia ſicut & in cæteris virtutibus concideraře quoque oporteat qua ratione actus ab agēte procedat, vt ſit rectus & bonus.

6 Falſum eſt quod hic habet D. Tho. alias virtutes non habere obiectum certum, & determinatum ſecundum ſe, & à parte rei, ſed id ſoli Iuſtitiæ conuenire. Probatur: Vnaquæq; virtus conſiſtit in ſua propria et determinata ſpecie athoma, vt fortitudo in ſua propria & priuata ſpecie, temperantia ſimiliter, &c. Summunt autem virtutes omnes ſpeciem ab obiecto: Ergo neceſſario debet vna queq; earum habere certum ac determinatum obiectum, non minus quam Iuſtitia.

Deniq; primum illud diſcrimen cui cetera nituntur vt ſit proprium Iuſtitiæ reſpicere alterū & non ſe ipſum falſum eſt. Primo quia liberalitas & miſericordia quarum vtraq; à Iuſtitia ſpecie differt, alterum quoq; reſpicit. Nec tollitur vis huius rationis vt quibuſdam placet, quia virtutes iſtæ reſpiciant quidem alterum, non tamen ſub ratione debiti, quandoq; enim tenemur etiam ad opera miſericordiæ ex præcepto & debito. Deinde Iuſtitia quoq; eſt ad ſe ipſum: Oſtendo, quia ſi quis ſe ipſum occidat iniuſtè vt videbimus agit, & cum oppoſitorum eadem ſit ratio, profecto ſicut ſe ipſum occidens excercet iniuſtitiam in ſe ipſum, ita qui ſibi præſtat quæ vel iuræ naturæ vel alia quacunq; ratione ſibi videtur debere, dicendus quoq; erit excercere Iuſtitiam in ſe ipſum.

Poſtulant hæc argum. maxime. Secundum difficilem illam controuerſiam & ad intelligenda quæ habet D. Tho. in hoc artic. maxime neceſſariam.

AN ACTVS FORTITVDInis *temperantiæ & aliarum uirtutum moralium ſint recti ſicut actus iuſtitiæ ſola bonitate obiecti, etiam ſi deſint aliæ circunſtantiæ.*

CAyet. in commento huius Ar. ſentit diſcrimen iſtud conſtitutum a D. Tho. inter rectum ſecundum Iuſtitiam & rectum ſecundum alias virtutes morales, nempe vt illud ſummatur tantum per comparationem ad alium cui aliquid debetur, rectum vero aliarum virtutum per comparationem ad operantem, conuenire operibus & actionibus quas homines excercemus, nō vt procedunt & eliciuntur a virtutibus, ſed abſolutè & ſecunudm ſe vt actus quidam ſunt. q. d. in aliis virtutibus non poſſe dari actum rectum, niſi ſit commenſuratus agenti. Vt in tēperantia, ieiuniū nō eſſe actū rectū & tēperatū, niſi ſit commenſuratus valetudini ieiunātis, in fortitudine ſimiliter non eſſe actū rectū & ſtrenuū niſi ſit commēſuratus viribus agredientis hoſtem, in Iuſtitia vero, vt actus ſit rectus & iuſtus, ſolum exigi vt ſit commenſuratus alteri, cui aliquid debetur, quacūq; ratione ſeſe habeat qui debitum illud perſoluit, & quocunq; fine id præſtet. Et ita concedit Cayet. ieiunium ob hypocriſim eſſe actū temperatum, modo ſit commenſuratum viribus ieiunantis, Sicut & ſolutio debiti etiā ſi malo fine fiat eſt opus iuſtum, quando eſt commenſurata debito creditoris: vnde negat illationem illam Buridia. ergo datur opus tēperatum ſine comparatione ad agentem; quia vt conſtat ex modo dictis, etiā ſi ieiunans quo ad finem & alias circunſtantias ſit male affectus, nihilominus tamen ieiunium ipſius non dicitur temperatum & rectū, niſi quia eſt commenſu-

commensuratum veletudini illius.

Quo fit iuxta Cayet. vt actus temperantiæ siue sumatur vt elicitus a virtute & studiossus, siue absolute & secundum se, vt quidam actus est, non sit rectus nisi per comparationem ad agentem: quia si sumatur priori modo, debet procedere à subiecto bene disposito quo ad finem & omnes circunstantias, si posteriori, desideratur ad minus vt procedat iuxta vires subiecti, etiam si aliæ circunstantiæ desint. At in Iustitia licet actus Iustitiæ vt studiossus & elicitus à virtute, debeat etiam procedere à subiecto bene disposito quo ad finem & circunstantias, secundum se tamen, & absolute, vt talis actus est, verbi gratia, vt solutio debiti, vel restitutio alieni, &c. nihil aliud exigit vt sit rectus & iustus, quam vt sit commensuratus illi cui debetur, quocunque modo ab agente procedat.

Mag. Victoria in lectura huius artic. Et Domin. Soto illum sequutus conueniunt quidem cum Cayet. vt loquatur hic D. Tho. de actibus non vt elicitis à virtutibus, sed absolute & secundum se sumptis, ita vt actus Iustitiæ sit rectus per solam comparationem ad alium, actus vero temperantiæ sit rectus & temperatus per comparationem ad ipsum agentem, addunt tamen, per comparationem ad agentem, non quocunque modo, sed omni ex parte bene dispositum, vt pote habentem optimum finem, & seruantem debitas circunstantias. Vnde negant ieiunium ob hypocrisim esse dicendum opus rectum aut temperatum. Ratio eorum est, quia rectitudo in actu Iustitiæ sumenda est à parte rei, vt à quantitate debiti, & ita quidquid sit de dispositione subiecti & aliis circunstantiis, modo seruetur æqualitas in solutione debiti, actus ille est rectus & iustus, in actibus vero aliarum virtutũ rectitudo sumenda est ab habitibus ipsarũ, ita vt tantum habeat rectitudinis actus, verbi gratia temperantiæ, quantum accedit ad rectitudinem & bonitatem habitus temperantiæ. Et cum bonitas temperantiæ (quia est bonitas moralis) exigat iuxta regulam D. Dionisii omnes circunstantias, ita vt vna defficiente actus ille iam non sit bonus & rectus, efficitur consequenter vt ieiunium cui dc est debitus finis, aut quæuis alia debita circunstantia non sit opus temperatum. aut rectum.

Nonnullis recentioribus et viris quidem peritissimis placet potius hæc posterior doctrina quam illa Cayet. ad quam fulciendam & magis explicandam statuunt, Rectum & iustum dicere commensurationem & habitudinem ad aliud, ita vt rectum dicatur in ordine ad aliquam regulam, iustum vero in ordine ad aliquam mensuram vel pondus. Rursum mensuram & regulam in iustitia dicunt esse iustum debitum alteri, in aliis vero virtutibus bonum morale ipsius operantis, cum munus ipsarum sit vt docet hic D. Tho. perficere & componere operatẽ in ordine ad se ipsum iuxta rectam rationem. Hinc colligunt in aliis virtutibus illud opus dici rectum quod est commensuratum huic bono morali ipsius operantis, in Iustitia vero illud dici iustum & rectum quod est commensuratum debito alterius. Vnde sequitur: vt redditio alieni, solutio debiti, & similes actus Iustitiæ quocunque fine & animo fiant, & quibuscunq; circunstantiis ornentur, sint actus iusti, & recti, quia sunt commensurati suæ regulæ & mensuræ, nempe iusto debito alteri, ieiunium vero obhypocrisi, aut agressio inimici ob inanem gloriam non sit actus, neque opus temperatum nec forte, nec rectum, quia non est commensuratum suæ regulæ, nempe bono virtutis & bono morali ipsius operantis iuxta rectam rationem, non enim est bonum operanti, nec bonum morale, nec consonum rectę rationi tales actus malo fine exercere, aut sine debitis & necessariis crcunstantiis, imo oppositum.

Vtraquę sententia horum D D. probabilis est, sed ptobabilior multo illa Cayet. si nonnulla quæ ad huius quæst. intelligentiam necessaria sunt, diligenter obseruemus.

Primum est Iustitiæ duo conuenire, nempe vt sit virtus moralis, in quo cum cœteris virtutibus conuenit, ac vt sit specialis quædam virtus distincta ab aliis, constitutaq; in sua propria & priuata specie per aliquod particulare contrahens virtutem quæ genus est ad priuatam & athomam speciem Iustitiæ. Actum quoquæ ipsius sicut & cæterarum virtutum bifariam summi posse, aut vt actus virtutis moraliter studiossus & bonus, aut in particulari, vt talis actus est, dicens ordinem ad suum proprium obiectum nempe iustum debitum alteri, dimitto nunc posse etiam sumi vt meritorium, quia hæc conideratio non est huius loci.

Obseruemus secundo sicut in cathegoria substantiæ quædam continentur directe & in recta serie, vt substantia, corpus, vi-

uens,animal, &c. alia reductiue & quasi ad latus vt differentiæ, verbi gratia, Sentiens:rationale,&c. Et partes quoq; substantiæ vt materia & forma:in quibus etiam datur aliquid quod est velut cõmunius & diuiditur in alia minus communia,vt materia in materiã corũ quæ non corrupuntur vt cœli, & materiam eorum quæ corrumpuntur qualia sunt hæc inferiora: Similiter in moralibus Bonum morale esse velut quandam cathegoriam, in qua directè & velut in linea recta cõtinetur ipsum Bonum morale vt genus supremũ, & sub ipso deinde actus & habitus virtutum moralium, indirectè vero & quasi ad latus varię bonitates, quarum quædam sumuntur ex obiectis, aliæ ex fine, aliæ ex aliis circunstantiis, ita vt in his quoq; sicut & in partibus substantiæ bonitas ex obiecto sit velut quid communius ad bonitatem obiecti institiæ, ad bonitatem obiecti temperantiæ, &c. bonitas quoq; ex circunstantiis varia est & multiplex, sicut & ipsę circunstantiæ variæ sunt, quędam enim est bonitas finis, alia loci, alia temporis, &c. Vnde sicut in substantia composit ũ substantiale quod est in recta serie includit in se & in sua prædicatione necessariò & intrinsecè ea quoque quæ sunt ad latus, vt animal includit in se sentiens, viues, &c. compositum etiam naturale includit in se materiam & formam, similiter in moralibus quæ sunt sub Bono morali in recta seriè vt actus & habitus virtutum includũt in se necessario illas bonitates quę sunt velut ad latus, vt pote bonitatem obiecti, finis, & aliarum circunstantiarum, nec potest actus aliquis vel habitus dici moraliter bonus & studiossus, quin includat in se omnes istas bonitates: quod dixit D. Dionis. ex integra causa. Quod si aliqua istarum bonitatum desit aliis manentibus, tunc erit actus ille bonus tantum secundum quid & in tali genere, non tamen simpliciter & absolute: vt si actus feratur in obiectum bonum desit tamen illi debitus finis, vocabitur talis actus bonus ex obiecto, non tamen simpliciter & absolute bonus.

Obseruemus Tertio: reperiri quidem in virtutibus compositionem ex genere & differentia: est enim virtus earum omnium genus, differentia vero sumitur ex ordine & habitudine quam habet vna quæq; ad suũ proprium obiectum, hanc tamen compositionem quæ est in moralibus sic differre ab ea quæ in rebus naturalibus reperitur, vt in naturalibus vbicunq; reperta fuerit vltima differentia ibi quoq; necesse sit reperiri & genus, vt vbi reperitur rationale, necesse est reperiri quoq; animal: in moralibus verò potest reperiri quod habet rationem vltimæ differentiæ sine genere: potest.n. reperiri in aliquo actu vel habitu ordo ad obiectum bonum & honestum, qui ordo vt dicimus habet rationem vltimæ differentiæ, cum tamen neq; ille habitus sit virtus, neque ille actus moraliter bonus ex deffectu alicuius debitæ circunstantiæ. Cuius discriminis ratio est aperta, quia in naturalibus principium est natura, quę tali necessitate agit, vt quæ semel necessario vel intrinsecè coniunxit, nec patiatur separari, nec vnum sine alio reperiri, in moralibus autem principium est voluntas humana, quæ non agit vt natura, neque aliqua necessitate, sed vt voluntas omnino libera, & quo ad actum, & quo ad specificationem ipsius & quo ad circunstantias, potest enim pro libito excercere actum vel omninò cessare, quod si vellit exercere, potest elicere illum circa hoc obiectum, vel circa oppositum, & quidquid horum eligat potest cum his circunstantiis vel illis.

Ex quibus fit perspicuum, posse reperiri in aliquo habitu vel actu id quod habet rationẽ vltimæ differentiæ alicuius virtutis, nempe illam habitudinem & ordinem ad proprium obiectum talis virtutis, & nihilominus nec illum actum esse moraliter bonum, nec illum habitum esse virtutem, ex deffectu alicuius debitæ circunstantiæ, sine qua liberum fuit voluntati actum illum elicere. Quod si quæsieris, qua ergo ratione denominabitur tunc actus iste, vel habitus cui aliqua debita circunstantia deest? Dico denominari quidem nomine illius virtutis in cuius proprium obiectum actus iste vel habitus feretur, non tamen formaliter, sed materialiter tantum. Quia sicut de formali ratione virtutis est, vt sit bona qualitas mentis, ita quoque est de formali ratione huius vel illius virtutis, vt sit virtus, & consequenter vt proprius & formalis actus ipsius sit studiossus & moraliter bonus, quod si talis non sit ob aliquem deffectum, dicetur quidem actus illius virtutis, propter ordinem quem habet ad proprium obiectum illius, sed materialiter tantum.

Quod vt apertius intelligatur obseruemus vltimo: istum ordinem ad obiectum à quo sumitur propria & specifica differentia virtutum duobus modis esse formam, vno modo ipsius actus, constituens eum in peculiari aliquo genere virtutis, secundum

substan-

secundum substãtiam, alio vero modo est forma huius vel illius virtutis contrahens virtutem quæ est genus ad hanc vel illam vt quędam propria forma & specifica differentia ipsarum. Priori modo ordo iste ad obiectũ semper est forma, quacũq; ratione actus eliciatur, siue cum omnibus debitis circunstantiis, siue non: quia eo ipso quo talis actus habet ordinẽ ad illud obiectũ, constituitur per illũ ordinem in genere talis virtutis secundũ substãtiã. Posteriori verò modo non semper est forma & differentia specifica: Quãdo actus nõ solũ tẽdit in proprium obiectũ virtutis, verumetiam ornatur omnibus circũstantiis necessariis, tũc ordo ille qui reperitur in tali actu ad tale obiectũ non solũ constituit illũ actum in genere huius vel illius virtutis secundũ substantiã, verum etiam est forma & differentia specifica cõtrahens virtutẽ quæ est genus ad hanc vel illam speciẽ ipsius, quod est propriũ munus formæ & differentiæ: quo fit vt talis actus nõ solũ sit in genere illius virtutis secundũ substantiã & obiectũ, verũ etiã sit actus illius virtutis formaliter & propriæ. Quãdo vero actus licet tendat in propriũ obiectum alicuius virtutis nõ tamen ornatur omnibus debitis circunstantiis, tunc non contrahit virtutẽ quæ est genus ad hanc vel illã speciẽ particularem, ipsius: quia cum virtus sit bona qualitas mentis bonum autẽ consurgat ex integra causa, quacunq; debita circunstantia deficiente non potest habere ibi locum ratio formalis virtutis, & ex consequenti nec ordo ille ad obiectum potest tunc contrahere virtutẽ ad aliquã speciẽ ipsius, nec vocari forma aut differentia, cum munus formæ & differentiæ vt sæpe diximus sit contrahere genus ad suas species: nec talis actus quamuis tendat in obiectũ virtutis est dicendus actus illius virtutis formaliter & porpriè, sed materialiter tantum, & sola ratione obiecti, sicut ille ordo quem habet tunc ad tale obiectum non est forma alicuis virtutis, sed solum velut entitas quædã constituens illum actum in genere tantum alicuius virtutis secundum substantiã velut in quodã genere entis.

Quæ omnia in Iustitia de qua hic agimus licet videre: verbi gratia, quando quis soluit alteri debitum, si solutio ista fiat cum omnibus circunstantiis debitis, est actus iustitiæ nõ solum secundũ substantiã & obiectum, verum etiam formaliter & propriè, quia iste ordo ad iustum & debitũ in solutione cui nulla deest circunstantia & bonitas moralis, non solum est forma illo priori modo, nẽpe forma actus constituens ipsum in genere iustitiæ secundũ substantiam & obiectum, verum etiam est forma posteriori modo, nempe forma virtutis Iustitiæ, contrahens virtutẽ quæ est genus ad Iustitiam cuius est propria forma & differentia, efficitq; vt ista solutio non solum sit actus Iustitiæ in genere iustitiæ & materialiter, verum etiam sit actus virtutis Iustitiæ formalter. Quod si solutio ista fiat malo fine, tunc ordo iste ad iustum debitũ quod est proprium obiectum Iustitiæ, constituet quidem istam solutionem in genere Iustitiæ secundũ substantiam, non tamen contrahet virtutem quæ est genus ad Iustitiã, quia non datur virtus cuius actus habeat malum finem. Et consequenter non est tunc ordo iste forma aut differentia specifica Iustitiæ, nec illa solutio est actus iustitiæ formaliter, (cum iustitia formaliter & essentialiter sit virtus) sed materialiter tantum & sola ratione obiecti. Vnde etiã sequitur, plurimum differre hæc duo esse aliquem actum formaliter in genere iustitiæ vel esse actum virtutis iustitiæ formaliter & proprie: prius enim illud habet quicunq; actus vel eo solo quod tendat in obiectum Iustitię, cum ordo in tale obiectum sit forma constituens actum in genere Iustitiæ secundum substantiam quacunq; ratione actus ille exerceatur & soluatur Iustum, actus autem virtutis Iustitiæ formaliter & propriè non est nisi vna cum ordine ad obiectum Iustitiæ habeat omnes debitas circunstantias & sit moraliter bonus vt constat ex dictis.

Ex his facile est propositam quæst. per nonnullas assertiones explicare. Sit Prima. *Propria & formalis ratio Iustitiæ non potest ullomodo reperiri nisi in actione omni ex parte bona & ex obiecto & ex circunstantiis.*

Probatur sic ex dictis, ratio formalis virtutis non potest reperiri sine integra bonitate & ex obiecto & ex circunstantiis, cum sit bona qualitas mentis qua recte viuitur, & qua nullus male vtitur, sed ratio formalis Iustitiæ includit in se intrinsece & essensialiter rationem formalem virtutis sicut quæuis species includit suũ genus. Ergo: Maior cũ consequẽtia aperta est, minor patet ex secunda obseruatione. Quia bonum morale est velut quædam cathegoria in qua supremum genus est ipsum bonũ morale deinde virtus, deinde iustitia tẽperantia & alie particulares virtutes, in qua serie superiora & formales rationes eorũ continentur intrinsece & formaliter in inferioribus, sicut in cathegoria substãtiæ non potest reperiri in aliquo ratio formalis hominis, quin illud sit quoq; intrinsece & formaliter animal.

Ex hac prima assertione sequitur cõuenire

 iustitiam

iustitiã cum aliis virtutibus moralibus in eo, vt actus iustitiæ qui formaliter est actus iustitiæ non solum dicat ordinem ad alterũ, verũ etiam ad ipsum operantem, cum oporteat actum iustitiæ vt formaliter sit actus huius virtutis non solum refferri in bonum obiectum, verum etiam tendere in debitum finem & ornari aliis circunstantiis, quarum multæ summendæ sunt necessario ex ipso operante. Secũda Assertio.

Ius siue iustum, quod est proprium obiectum Iustitiæ secundum suam propriam & genuinam rationem qua distinguitur ab obiectis aliarum uirtutum solũ consistit in ordine & commensuratione ad alterum cui aliquid debetur. Temperatũ uerò & quodlibet alitud obiectum aliarum uirtutũ moralium formaliter & secundum suã propriam ac specificã rationẽ consistit in ordine & commensuratione ad ipsummet operantem.

Probatur facilè, modo prius cõstituamus quod est certissimũ, in actu cuiuscũq; virtutis reperiri necessario aliquod agens quod sit principiũ efficiens illius actus, & aliquẽ terminũ in quẽ tendat. Quo posito sic argumentor. Sicut motus formaliter & propriè nõ denominatur à termino à quo, sed à termino ad quẽ, ita ratio formalis propriaq; denominatio in actibus virtutũ nõ est sumẽda ab agẽte, sed à termino in actu Iustitię vt in solutione debiti nõ est idẽ agẽs & terminus, sed agens est ille qui debet & soluit, terminus ille cui aliquid debetur & soluitur, in actu vero tẽperantiæ & aliarũ virtutũ moraliũ idẽ est agens & terminus, cũ ille idem qui producit actum temperatum illemet sit iuxta cuius vires producendus est, ergo actus Iustitiæ formaliter & proprie denominãdus est per ordinem ad alterum, actus vero temperantiæ per ordinem ad ipsumet agentem, et consequenter Ius siue iustũ quod est obiectum istius actus Iustitiæ summendũ est secundum suam propriam & genuinã rationem per ordinem & commensurationẽ ad alterum, temperatum vero quod est obiectũ temperantiæ per ordinem & commensurationem ad ipsummet operantẽ: non qua operans est & principium illius actus, sed vt terminus, cuius scilicet viribus opus illud cõmensurandum est.

Secundo vt diximus iam ex D. Tho. 1.2.q. 60.ar.2. docebitq; rursum quæst. seq. ar. 9. Iustitia secundum se & formaliter sumpta versatur circa operationes & res alteri debitas, temperantia & fortitudo circa passiones proprias quæ insurgunt in appetitu ipsiusmet hominis: Ergo similiter iustũ quod est obiectũ Iustitiæ formaliter & propriè dicet ordinẽ ad alium, tẽperatum verò, quod est obiectum tẽperãtiæ, dicet ordinẽ ad se ipsum. Et cõfir. quia hac de causa dicitur mediũ Iustitiæ medium rei, mediũ vero tẽperantiæ & aliarum virtutũ mediũ rationis, quia mediũ Iustitiæ sumitur ex ipsis rebus alteri debitis, mediũ vero temperãtiæ assignatur à recta ratione, iuxta vires volentis temperate operari.

Hæc conclusio habet verum siue actus isti tendentes in iustum vel temperatũ, sint actus Iustitiæ vel temperantiæ formaliter & proprie & ornati debitis circunstantiis, siue materialiter tantum, & solum in genere Iustitiæ vel temperantiæ. Quia hoc discrimen quod in hac 2. Assertio. constituimus inter iustum & temperatum quæ sunt propria obiecta istarũ virtutum, est ipsis genuinum & intrinsecum secundum suas proprias & priuatas naturas, quæ autẽ propria sunt & intrinseca obiecto alicuius virtutis non tolluntur nec mutantur nec pendent ex aliis circunstantiis. Et ita Iustum quod est obiectum Iustitiæ quacunq; ratione actus in ipsum tendens eliciatur, & quacunq; ratione sit actus iustitię siue formaliter & proprie siue materialiter tantũ dicit intrinsece ordinem ad alterum, temperatum quoq; quod est obiectum actus temperati dicit ordinẽ ad ipsummet operantẽ. Tertia Assertio.

Conuenit Iustitia cum temperantia & aliis uirtutibus moralib., in eo, ut sicut actus Iustitiæ solutio debiti uerbi gratia, cui deest debitus finis licet non sit actus Iustitiæ formaliter, sed materialiter tantũ, uerè tamen dicitur illa solutio iusta, ita quoq; in temperantia ieiunium ex hypocrisi licet non sit actus temperantiæ formaliter & proprie sed materialiter tantum, uerè tamen dicatur opus temperatũ.

Hac in parte melius existimo sensisse Cayet. quã recentiores. Et probatur: Solutio debiti ideo dicitur iusta quocũq; fine fiat, quia redditur æquale creditori, in quo consistit propria ratio iustitiæ secundũ suã propriã & priuatã naturam, sed qui ieiunat quãdo præcipit Ecclesia & iuxta suas vires, abstinet à cibo & potu quatenus dictat recta ratio ipsum debere abstinere, in quo similiter consistit propria ratio tẽperãtiæ secunduũ suã priuatã naturam & substantiã, quidquid sit de aliis circunstantiis. Ergo sic ieiunans exercet opus tẽperatum. Imo nequit intelligi, qua ratione solutio illa dicatur iusta, hoc autẽ ieiunium non dicatur tẽperatum, cum non minus exerceat sic ieiunans quod exigit temperantia, non quidem vt virtus, sed quatenus in genere temperantiæ, & secundum substantiam, quam exerceat alter soluens debitum quod exigit iustitia, non vt virtus, sed quatenus in genere Iustitiæ

tiæ

tiæ & secundum suam substantiam.

2 Virtutes & actus ipsarum sicut distinguntur ex suo genere & secundum suas proprias & priuatas rationes pœnes sua propria & formalia obiecta, quidquid sit de aliis circunstantiis, ita quoq; denominantur ab illis, sed in isto ieiunio de quo hic loquimur reperitur proprium & formale obiectum temperantiæ, nẽpe cibus & potus moderatus, commensuratusq; & præcepto Ecclesiæ & valetudini ieiunantis. Ergo tale ieiunium quamuis non sit actus temperantiæ formaliter, eo modo quo in vltima obseruatione posita explicatum est, est tamen vere & formaliter in genere temperantiæ secundum substantiam, & consequenter opus temperatum.

3 Ex Arist. 2. Ethic. c.4. ita contingit operari temperata non temperatè, sicut accidit operari iusta & non iustè, dicitur autem aliquis operari iusta non iustè, quando exercet actum Iustitiæ & seruat æqualitatem, deficit tamen aliqua ex debitis circunstantiis: Ergo operabitur similiter actum temperatum non tamen tẽperatè, qui abstinet vel ieiunat quoad cibum & potum sicut dictat recta ratio iuxta suas vires, deficit tamẽ illi aliqua debita circunstantia. Aliter si opus temperatum quãtum ad substantiam actus postularet omnes debitas circunstantias, nunquam contingeret operari temperata non temperate.

4 Vltimo per istud ieiunium ex hypocrisi licet sic ieiunans non mereatur, potest tamẽ adimplere præceptum, non solum Ecclesiæ verum etiam præceptũ naturale temperantiæ: veluti si ad domandas passiones carnis immineret præceptum naturæ & obligatio ieiunandi, præcepta autem non dantur nisi de actibus virtutum saltim quo ad substantiam actus. Ergo illud ieiunium erit necessario actus tẽperãtiæ & opus tẽperatum saltim quo ad substantiam actus. Vbi obseruandum est commune hoc Theologorũ dictum præcepta dari de actibus virtutum, nõ significare oportere vt actus quibus præceptis satisfaciẽdum est, sint actus virtutum formaliter, & omni ex parte boni, sed significare dari de his quæ pertinent ad virtutes, & oportere illos esse actus alicuius virtutis saltim ex suo genere & quo ad substantiam. Vt in Temperantia cum duplici præcepto possit aliquis teneri ad abstinendum, vel naturali, vt quando cibus vel potus est nociuus saluti ipsius corporali vel spirituali. Aut positiuo & Ecclesiastico quale est præceptum de ieiunando in Quadragesima & aliis vigiliis: quo ad primum nihil aliud exigitur, quam vt summatur cibus & potus in ea quantitate & qualitate in qua prosint saluti, quo ad secundum vero vt seruentur modus, tempus, & qualitas ciborum quæ assignantur ab Ecclesia ad ieiunandum quidquid sit de aliis circunstantiis.

Hanc tertiã Assertio. insinuat aperte hic D. Tho. quando ait. Rectum in temperantia & aliis virtutibus nõ determinari nisi secundum quod aliqualiter sit ab agente: significans non exigi omnimodam rectitudinem agentis, nec omnes circunstantias quę requirunt ad actum studiossum, sed illam rectitudinem quam habet ex suo genere & secundum substantiam, nempe vt sit commensuratus viribus agentis eamq; sufficere vt actus sit temperatus: quod tamen in Iustitia non exigitur, sed solum vt actus eius sit cõmensuratus alteri cui aliquid debetur.

Vnde nõ est omnino verum quod Mag. Soto in suæ opinionis confirmationem affert, rectitudinẽ in Iustitia sumendã esse à reipsa & quantitate debiti, quocunq; animo & fine debitum soluatur, in Temperantia vero & aliis virtutibus moralibus actus illarum nullã aliã rectitudinẽ habere præter eam quam accipiunt ab habitu virtutis a quo eliciuntur: & cũ rectitudo ac bonitas talis habitus sit bonitas moralis, quæ exigit omnẽ circunstantiã, actũ temperantiæ nec rectum esse nec dicendũ tẽperatum, nisi ornetur omnibus debitis circunstantiis: Hoc in quã licet verum sit in Iustitia, in temperantia vero (vt constat ex dictis) aliter res habet, Duplex enim in actu ipsius potest considerari rectitudo vna generica & cõmunis quæ conuenit omnibus actibus virtutum quã virtutes sunt, quę rectitudo exigit ne vlla desit ex debitibis circũstantiis, qua ratione neq; actus Iustitiæ est rectus si fiat malo fine, alia vero peculiaris & priuata cuiusq; actus, quatenus est in hoc vel illo genere virtutis secundum substantiã, quæ nõ sumitur ex omnibus circunstãtiis sed ex solo ordine ad proprium obiectum, qui ordo vt exposuimus est forma actus constituẽs ipsum in peculiari aliquo genere virtutis, sufficitq; vt actus ille verè à tali virtute denominetur. Quo fit vt quamuis ieiunium ex hipocrisi non habeat rectitudinem virtutis temperantiæ, habet tamen rectitudinem quæ exigitur vt sit actus tẽperatus secundũ substantiã & in genere tẽperãtię, cũ sit cõmẽsuratus ipsi ieiunãti in quo consistit propria ratio temperantiæ in tali genere, & secundum suã priuatã rationẽ.

Eodem modo diluitur quod ab aliis qui M. Soto in hac parte subscribunt, adducitur. Fateor enim rectum dicere commensurationem

ad aliquã regulã, cæterũ hæc regula in actibus tẽperantiæ & aliarũ virtutũ duplex est. si loquamur de ipsis vt sunt actus virtutum & studiosi, regula eorũ est quidẽ bonum ipsius operantis iuxta rectam rationem, quod bonũ cũ sit morale debet cõsurgere ex integra causa: Si vero loquamur de ipsis secundũ suã priuatam rationẽ, quatenus sunt in tali genere, verbi gratia actus temperantiæ quatenus est in genere temperantiæ, & ab ea denominatur: regula ipsius est ordo ad proprium obiectum, vt abstineat scilicet à cibo & potu iuxta proprias vires. Et ita ieiunium quocunq; fine fiat seruat regulã ieiunii & temperãtiæ, estq; illi commensuratum, si seruetur in eo quod est de substantia ieiunii & temperantiæ.

Nunc ad dissoluenda illa argum. quæ propositę quæstioni occasionem dederunt orationem conuertamus.

Ad primũ dico nullã esse in illis verbis D. Tho. repugnantiam; quia in secunda differẽtia loquitur de Iustitia, non solum in ratione iustitiæ, verum etiam quatenus virtus moralis est, quomodo vt actus eius sit rectus & bonus, considerandum etiã est quomodo ab agẽte procedat. In tertia vero differentia loquitur de eadem secundum suam priuatam rationem, & id quod priuatim habet ex suo obiecto, quomodo tantũ dicit ordinẽ ad alterũ cui aliquid debetur, estq; actus ipsius rectus, quacunq; ratione illũ exercens sit dispositus.

Ad secundum respond D. Tho. hoc loco non loqui de actibus Iustitiæ & aliarum virtutũ formaliter vt studiosi sunt & actus virtutum, sed materialr. quatenus sunt in hoc vel illo genere virtutis secundum substantiã. Quomodo est verissimum discrimen quod cõstituit Doc. Sanc. inter actum Iustitiæ & aliarum virtutum, quia actus Iustitiæ (vt optime docet hic Cayet.) vt sit rectus & iustus in tali genere tantũ exigit vt sit commẽsuratus illi cui aliquid debetur, reddendo ei ęquale: actus vero temperantiæ etiam si non summatur vt studiossus, sed solum in tali genere nempe vt actus tẽperantiæ materialiter & secundũ substantiam, non est rectus nec temperatus nisi sit commensuratus viribus operantis. Quamuis enim posset aliquis ieiunio Ecclesiæ satisfacere, & si cũ excessu aliquo comederet quia Ecclesia in suo præcepto tantum assignat tẽpus, horã, ac qualitates ciborum, non autem quantitatẽ: illa tamẽ comestio non esset actus tẽperantiæ, neq; formaliter neq; quo ad substãtiam, cũ nullũ haberet ordinẽ ad propriũ obiectum temperantiæ neq; sit commensurata operanti, imo esset peccatum gulæ, ac vt tale confitendum.

Ad tertiũ respond. cum eodẽ Cayet. aliud esse loqui de exercitio actus, vt exhibitione & solutione debiti, & aliud de rectitudine actus, si loquamur de excercitio actus, necessario habenda est ratio agentis in omni virtute, quemadmodũ enim non tenemur ieiunare qui non habet vires ad ieiunandum, ita nec soluere debitũ qui non habet facultates, nec est soluẽdo: hic autẽ non est sermo de excertio actus sed de rectitudine, quæ aliter sumenda est in iustitia quã in tẽperantia & aliis virtutibus, vt expositum est.

Ad 4. nego sequi duo illa incommoda. Prius enim non sequitur, quia quacunq; ratione summatur Iustitia difert plurimũ ab arte: si summatur vt virtus pespicuũ est, cum ars non concideret circunstãtias quæ requiruntur ad actũ studiossum, vt virtus. Si verò non summatur vt virtus sed secundũ suã propriã & priuatam rationẽ, versatur iustitia circa bonum morale nẽpe iustũ & debitũ, propter quod exigitur habitus virtutis nẽpe iustitia quæ illud perficiat & rectũ reddat in genere moris, ars autem tantũ respiscit opus artificiatũ, quod non est bonũ morale, neq; pertinet ad mores. Neq; sequitur posterius incommodum, quia ipsa iustitia secundũ se sumpta tantum elicit actum studiossum, aut saltim nata est talẽ elicere, & ita secundũ se est habitus bonus essentialiter & intrincecè, cui omnino repugnat posse esse principium actus mali: quod si quis exerceat aliquãdo actũ iustitiæ non iustè nec cum debitis circũnstantiis, talis actus non eliciter ab habitu iustitiæ, sed à nuda potentia sine habitu, pertinetq; tunc talis actus ad Iustitiã materialiter tantum, & secundum substantiam, non autem formaliter & propriè.

5. Argum. ostendit quod iam docuimus in vltima obseruatione, nempe in actu cui deest aliqua circunstãtia necessaria non reperiri formalẽ rationem Iustitiæ, nec illum actum esse Iustitiæ formaliter & propriè, sed materialiter tantum.

Ad 6. dico verba illa D. Tho. Solam Iustitiã habere obiectum certum & determinatum secundum se, non significare solã iustitiã habere propriũ obiectũ illi per se cõueniens, ceteras autẽ virtutes aut non habere obiecta propria, aut habere illa per accidẽs, sed hunc esse sensum in disciplina morali assignari Iustitiæ proprium obiectum per se, idest diffinitum ex natura rei, quia absolute & simpliciter existit in rebus ipsis iustum & debitum pro ratione dati & accepti, nulla habita ratione operantis: Reliquis vero virtutibus aut non as-

non asignari obiectum, sed materiam circa quã versantur, vt temperãtiæ delectabilia tac tus & gustus, fortitudini pericula, aut si asignatur obiectum, asignari illud per comparationẽ ad ipsum operantem iuxta rectam rationem. Quod aliis vocibus decimus mediũ Iustitiæ esse medium rei, medium autem aliarũ virtutum esse medium rationis.

Ad vltimum respond. imprimis misericordiam non respiscere alterum sub ratione debiti, etiã si aliquãdo sit in præcepto. Est enim duplex debitum, aliud quod habet ortum ex aliqua lege; aliud vero quod nascitur vel ratione alicuius rei acceptæ, vel ratione alicuius damni illati, vel ex pacto aliquo aut conuentione, hoc posterius est vere debitum alteri & ex natura rei, & hoc respicit Iustitia, & ita dicit intrincece ordinem ad alterum sub propria ratione debiti. Misericordia vero obligat quidem aliquando sub ratione debiti, sed tale debitum non est propriè debitum, sed secundum quid, nempe debitum ex lege aut ex charitate similiter quãdo quis sibi exhibet quæ tenetur iure naturæ sibi ipsi præstare nõ reddit sibi proprie debitum, sed debitum legi aut iuri, quomodo diximus initio huius art. omnem virtutem dici Iustitiam, quia in actu cuiuscunq; virtutis persoluitur debitum legi. Quod vero pertinet ad liberalitatẽ, dico illã respiscere alterũ quatenus est quædã pars Iustitiæ, illamq; participat, quod non tollit proprium esse Iustitiæ respiscere alterum, sicut cũ aqua calida calefacit, non tollit quin proprium sit igni calefacere, quia calefacit calore participato ab igne. Idem dicendum est de Religione erga Deum, pietate erga parentes, & aliis virtutibus quæ Iustiæ adiunguntur.

Illum autem qui occidit se ipsum ait. D. Tho. q. 59. ar. 3. ad 2. commitere iniustitiã contra Rempub. cuius est pars, priuando illã suo ciue, & ita merito punitur à Repub. & priuatur sepultura: in se ipsum tamen vt quędam persona priuata est nullam commitere iniustitiam, quia tam Iustitia quam iniustitia respiciunt alterum.

Illud tantum hoc loco explicãdum manet, quomodo asserat Arist. 5. Ethic. c. 1. nos à Iustitia esse operatiuos iustorum & D. Tho. ar. seq. Ius esse opus Iustitiæ sic enim ex his locis licebit argumentari. Cum ex eodem Arist. 2. de Anima. Obiectum sit prius habitu cuius est obiectum, nullum obiectũ producitur à suo habitu, ergo si ius vel Iustum efficitur et producitur a Iustitia non est Iustitiæ obiectum, vt hic art. habet. Sed hæc dubitatio facile diluitur, si obseruemus sepe nomen obiecti & termini transferri ad significandã actionem quæ in illud tendit, quomodo nomen artificii quod propriè significat rem arte constantem, translatũ est ad significandã quoq; actionem artis. Et hoc nomẽ sacrifitium quod proprie significat hostiam quæ immolatur translatum est ad significandam actionẽ qua offertur: eodem modo actio qua reddimus alicui suum ius & iustũ apellatur aliquando Ius, & hac ratione dicitur Iustitia operatrix iustorum idest principium actionis iuste & ius dicitur opus Iustitiæ idest actus Iustitię. In hoc vero art. vbi D. Tho. rem ex acte persequitur & proprietatem vocum expẽdit, docet ius seu iustum esse obiectum Iustitiæ & id ad quod terminatur actio Iustitiæ.

Ar. 2. *An conuenienter diuidatur Ius in Naturale & Positiuum?*

QVærere statim aliquis hic posset, cum ius quod est obiectũ Iustitię & de quo in hac q. agit D. Tho. sit iustũ debitũ alteri, ius autẽ quod cõmuniter diuiditur a DD. in naturale & positiuum, diuinum vel humanum sit lex, quæ duo constat ex arti. preced. diuersa esse, quorsum D. Tho. hæc ita misceat & confundat. Tollitur tamẽ facile hæc dubitatio, si consideremus, legi hæc duo conuenire, primo vt dicatur ipsa ius à iure seu iusto quod est obiectũ Iustitiæ. Secundo esse regulã quæ præscribit quid sit iustum, & debitũ; iuxta quã consideratione nihil hic confundit D. Tho. sed persistit in propria significatione Iuris, explicando enim quotuplex & quale sit ius idest lex quæ prescribit iustũ, explicatũ simul manebit quotuplex & quale sit iustum quod est obiectum Iustitiæ de quo hic agitur.

Ad intelligẽda quę in hoc ar. docet D. Th. obseruemus primũ ex eodẽ 5. Ethi. c. 11. lec. 2. cum lex dicatur ius à iusto quia est regula iusti, iustum autẽ dicatur in ordine ad alterum, si propriæ & stricte loquendũ esset, illã tantũ legẽ dicendã esse ius quæ est regula iusti & debiti alteri, ex communi autẽ vsu loquendi iã inoleuit, vt quæcunq; lex dicatur ius, etiã si præscribat quę ipsimet homini conueniunt sine vllo ordine ad alterũ cui aliquid debeatur, quomodo temperate viuere dicitur esse iuris naturæ.

Obseruemus secundo ius naturale variè à D D. definiri: ab Vlpia. enim definitur. l. prima ff. de iure & iustit. *Quod natura omnia animalia docuit*, quam difinitionem deinde

deinde expendemus: à D. Isidoro Dist. 1. can. Ius naturale diffinitur. *Quod omnibus commune est, & ubiq; instinctu naturæ non constitutione aliqua habetur*: Cui diffinitioni similis est illa Arist. 5. Ethic. c. 7. *Quod ubiq; eandem habet uim & non quia uidetur*. q. d. quod ex natura rei iustum est & debitū, & non ex hominum beneplacito vel constitutione. Similis etiam est illa Cicer. lib. 2. de Inuentione c. 5. *Ius naturale est non quod opinio hominum sed quod innata quedam uis naturæ omnibus inseruit*. Alii breuius Ius naturale est quod à natura est, A natura autem aliquid esse dicitur vel instigante & inclinante, vel saltim docente & admonente: quæ omnes deffinitiones in vnum fere coincidunt, possumusq; ex omnibus hanc vnam constituere: vt Ius naturale sit quod lumine naturali intellectus nostri nouimus esse faciēdum, et ex natura rei æquum est & Iustum, vt reddere depositum: quia hoc ex natura rei est æquum & iustum, & solo lumine naturali intellectus nostri aparet esse faciendum.

Vnde quærenti qua ratione cognoscere liceat quæ sint iuris naturalis, respondendum est, cognoscendum esse ex dictamine rectæ rationis & natura rei, verbi gratia dictat recta ratio pensata sola & nuda rei natura citra omnem hominum opinionem, honorandos esse parentes, hoc est iuris naturalis. Dixi ex dictamine rectę rationis quia si iuditium rationis deprauatū sit odio, vel amore, aut praua consuetudine, quod talis ratio dictat non est ius. Qua de causa vt docent Arist. 6. Ethic. c. 11. & D. Tho. superius agens de prudētia. q. 49. ar. 3. dictamen rectæ rationis sumendum est ex sensu & iuditio seniorum, prudētū, & proborum, credendumq; potius illis in rebus moralibus quam rationibus quæ nobis videbuntur forsan efficaces & optimæ, quia in his iuditium rationis liberius est ab omni passione qua perturbetur. Eadē de causa constituituitur ibi à D. Tho. docilitas pars prudentiæ, quia prudentiæ est in moralibus sapientibus & prudentibus magis quam propriis rationibus assentiri. Idē docet copiosius 1. 2. q. 91. art. 2. & q. 94. ar. 2.

Ius vero positiuum quod Arist. vocat legitimum siue legale, est quod habet uim ex voluntate & præscripto legislatoris. Legislator autem ille solus est, qui habet authoritatem qua potest compellere alios ad obseruandam legem, quia est de ratione legis habere vim coërciuam. Quo fit vt ius positiuum de quo hic est sermo institui tantum possit à tota Rep. vel à Principe, in quem Respub. suam authoritatem transtulit: quia hi soli habent authoritatem obligandi alios & compellēdi.

Ius autem quod nascitur ex priuata conuentione qua ciues aliquid inter se constituūt, non est ius positiuum, nec lex, cum lex detur à superiori suis inferioribus, sed dicitur pactū vel fœdus. Vbi silere non possum obseruandā esse immensam Dei bonitatem & clementiā, qui legem quam hominibus tulit, pactum & fœdus toties voluit appellari, vt inter amicos & conciues fieri solet: tabulas quoq; in quibus legem suam descripsit, & locum in quo illas iussit recondi, tabulas fœderis & arcam fœderis veluti pacti & conuentionis inter amicos & sodales nuncupauit.

Ex his definitionibus iuris naturalis & positiui sequitur ista duo iura sic differre, vt quēadmodum quædam sunt præcepta, quia natura sua & intrincecè sunt bona, alia vero cū essent indiferentia reddita sunt bona quia pręcepta. Et similiter quædam sunt prohibita quia natura sua & intrincecè sunt mala, & fugienda, etiam si nulla lege prohiberentur, alia verò cū se ipsis mala non essent, reddita sunt mala quia prohibita: ita quoq; ius naturale ex natura rei citra vllam humanam vel superioris alicuius legem obligat per solum dictamē rectæ rationis, ius autem positiuum non obligat ex natura rei, sed solo præcepto superioris. Propter quod dixit Arist. loc. cit. *legitimū* idest ius positiuum *illud esse quod antequam sit positum parum reffert an fiat, post quam autem positum est, plurimum reffert an obseruetur.*

Ex his fit conclusio qua respondet D. Tho. quæstioni huius art.

Conuenienter diuiditur Ius prima sui diuissione in naturale & positiuum.

Probatur: Ius idem est quod iustum & debitum (quod D. Tho. vocat hic æquale vel adequatum alteri) sed quod aliquid sit iustum & debitum alteri, potest his duobus modis contingere, aut ex natura rei & dictante recta ratione, quod vocamus ius naturale, vt quod depositum reddatur, aut ex beneplacito & constitutione Principis vel Reipub. vt quod modius tritici tanti vendatur, quod vocamus ius positiuum: Ergo.

Circa hunc Ar. nonnullæ sese offerunt cōtrouersiæ, Quarum prima est circa hac diuissionem Iuris.

AN DIVISSIO IVRIS PROposita hic à D. Tho. in naturale & positiuum sit optima & sufficiens.

Ratio dubitandi est, quia apud Iuris peritos quorum in hac parte maxima debet esse authoritas diuiditur ius prima sui diuisione

uisione, in ius naturale, gentium, & pósitiuũ, vt videre est ff. de Iust. & Iur. per varias leges & in decretis Dist. 1. per varia capita.

Secundo Ius in hoc ar. idem est quod lex vt constat, lex autem ex D. Tho. 1. 2. q. 92. est qua druplex, æterna, diuina, naturalis & humana, vnde similiter opportebat qua druplex quoq; constituere Ius.

Tertio Ius naturale non est propriè & verè ius, male ergò constituitur tanquam vnum ex membris istius diuisonis. Anteced. ita ostenditur: Ius naturale reperitur in brutis, sic enim definitur à Vlpia. l. citata. *Quod natura omnia animantia docuit*, probatq; eandem definitionem Iustinianus Cesar Instit. de iure naturali gentium & ciuili: at ius & lex non reperitur in brutis & expertibus rationis. Sicut nec Iustitia, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 91. art. 2. ad 3. Ergo.

Quarto. Si quæ pertinerent ad ius naturalæ hęc certe, Religio & cultus Dei, obediẽtia & pietas erga parentes & patriam, vim vi repellere, at hæc ex Iuris consultorum sententia ad ius gentiũ pertinẽt: Religionẽ nãq; in Deum constituit Pomponius ff. de Iure & Iust. l. 2. inter iura gentium & eodem tit. l. 3. vim vi repellere vocat Florentinus ius gentium.

Circa hanc controuersiam duo reperiuntur extremi errores. Prior fuit quorundã antiquorum asserentium nihil esse iustum secũdum naturã, sed id tantum esse iustum, quod cuiq; prouinciæ vel Genti videbatur iustum, & ab eis obseruabatur, & ita negabant omne ius naturale. Huius erroris meminit Arist. 1. Ethic. c. 3. & lib. 5. cap. 7. Et D. Aug. 3. de Doct. Christ. c. 14. *Quidam (ait) uarietate innumerabilium consuetudinum commoti dixerunt nulla eße iusta per se, sed unicuiq; genti suam consuetudinem iustam uideri.* Similis est hic error illi Eracliti, qui vt reffert Arist. 4. Methap. dicebat nihil esse per se verũ, sed quod cuiq; videtur id verum esse, vnde inferebat omnes opiniones esse veras, similiterq; diceret in Moralibus nihil esse bonum vel malum natura sua, sed quod cuiq; videretur. Huius etiam erroris videtur fuisse Petrus de Aliaco, arbitratur enim nihil secundũ se bonũ esse aut malũ, sed quidquid præceptum est bonum esse quia præceptum est, similiter quidquid prohibitũ est malum esse quia prohibitum est, ex quo inferebat Deum posse mutare omnia precepta decalogi.

Alius error est priori omnino oppositus nullum esse ius positiuum humanum. Sed qui ita sentiunt in duplici sunt differentia, quidã enim eorum absolute & omnino negant ius humanum positiuum, asserentes nos esse liberos ab omni humana obedientia. Ita Vuicleph, & Vualdenses, & eorum sectator Lutherus in suo libello de Captiuit. Babil. vt reffert Ioã. Cocleus in Actis Luth. anno Domini. 1520. Cuius hæretici adeo creuit insania vt non erubuerit tradere publicè igni sanctorum Patrum decreta & ius Pontificium, fecissetq; peiora in iure Ciuili, nisi timuisset ciuilem gladium, qui Ecclesiæ censuram non timuit. Suscitarunt hi hęresim iam sopitam, & eam reuocarunt ab orco. Fuit enim ante 1600. annos Iudas ille Galilęus, qui voluit haberi pro Messia, qui docebat fideles vt Dei filios liberos esse ab omni humana potestate, cui errori nitebatur illa interrogatio proposita Christo, liceret ne dare cẽsum Cęsari. De quo errore latissime D. Tho. 1. 2. q. 95. ar. 1.

Alii vero iudicarunt obediendum quidẽ esse hominibus non tamen absolute, sed quando præcepta & leges eorum continent quæ iam alias iure naturali vel diuino præstare teneremur. Ita Ioan. Gerson vir alioqui eruditus & pius. Tract. de vita spirit. p. 3. lec. 4. de quo errore nos infra copiosse agemus. quæ. 77. art. 1.

Obseruemus etiam de iure bifariam nos loqui posse, aut eo modo quo loquuntur Philosophi Morales, ea solum conciderando quæ pertinent ad ordinem naturæ, & quæ lumine naturali attingi possunt, aut eo modo quo agunt de iure Theologi, conciderando etiam quæ superant totam naturam, & supernaturali lumine sunt nobis manifestata. Si priori modo ius concideretur, non comprehenditur sub iure illud quod diuinum est, & reuelatũ hoc enim neq; pertinet ad naturæ ordinem sed gratiæ, neq; lumine naturali hominibus innotuit sed sola diuina reuelatione: & ita non potuit attingi à Philosophis moralibus, qui tantum conciderarunt ius pertinens ad naturæ ordinem, & quod ipsi lumine naturali agnouerunt. Si vero posteriori modo, comprehenditur etiam sub iure illud diuinum cũ habeatur per solam diuinam reuelationem.

His positis sit ptima assertio contra primũ errorem.

Contra fidem & Philosophiam Moralem est negare esse aliqua ex se & natura sua iusta, & debita, & consequenter esse aliqua à iure naturali.

Probatur in primis esse contra fidem: Rom, 2. Gentes (inquit Pau.) *Quæ legem non habẽt*

 natura-

naturaliter quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legē non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. q. d. vt ab omnibus explicatur & verba ipsa indicant, Gentes quæ non habent legem scriptam & ius positiuum, habere in cordibus suis scriptam legem naturalem.

Secundo Fides est, ante omnē legem scriptam & positiuam fuisse peccata, & iniurias, quibus aliqui homines alios afficiebant, nam ante omnem legem scriptam Cain occidit Abel, illumq; tāta affecit iniuria: Nemrod. venabatur homines, Sodomitæ erāt viri pessimi & iniqui, at omnis iniuria vt nomen ipsum sonat est contra ius, ergo violabatur necessario ab iniquis & prauis hominibus aliquod ius, non quidem positiuū, cum hæc præcesserint omnē legē scriptam. Ergo naturale.

Tertio de fide est, saltim hæc duo præcepta de credendo vnico vero Deo, & illo diligēdo ac colendo esse omnino indispensabilia, etiam per absolutam Dei potentiam, (vt dimittamus nunc alia precepta decalogi de quibus statim dicemus,) at si huiusmodi præcepta non essent naturalia mutari & variari possent saltim à Deo, nā quæ iuris tantū positiui sunt possunt mutari, sicut potest Princeps legem quam edidit abrogare, vnde posset Deus concedere vt aliquis in eum non crederet, vel ipsum non amaret, sed odio haberet, quæ omnia abhorret ipsa natura.

Quod autē repugnet etiā error iste veræ Philosophiæ cōstat ex Arist. 1. Rethor. ad Theodec. c. 3. & in Rethoricis ad Alexan. c. 1. & lib. 1. Magnorū Moral. c. 34. & 1. Ethic. c. 3. & 5. lib. cap. 7. in quibus locis docet esse ius naturæ, illudq; diffinit. Tullius etiam varriis in locis idem docet, maxime in lib. de Natura Deorum, lib. 2. de inuentione, in lib. de legibus, in lib. de Aruspicum responsis. Idē docuerūt Vlpianus, Celsus, Iustinianus, Cæsar, Florentinus & alii innumeri iuris Cōsulti, quos constat præstantissimos fuisse Philosophos. Vt dimittam nunc D. Iustinū Mart. Basilium, Chrisost. Ambros. August. Isidorum & alios grauissimos Ecclesiæ Doctores, in quorū operibus passim fit mentio iuris ac legis naturalis, quos etiam nouimus plurimū in omni Philosophia profecisse. Secunda assertio.

Error etiam est in fide omnemq; politicam gubernationem destruens negare esse aliquod ius positiuum humanum.

Hæc est contra omnes hereticos citatos; ostenduntq; illam copiosse. D. Tho. 1. 2. q. 95. ar. 4. & q. 96. art. 4. Mag. Soto lib. primo de Iustitia q. 5. ar. 4. & q. 6. ar. 4. Roffesis ar. 37. contra Luth. estq; aperta doctrina Philosophi. 5. Ethic. c. 7. vbi definit ius positiuum quod ipse vocat legitimum, *quod à principio nihil refert an sic uel aliter se habeat, at uero postquam positum est, multum interest.* q. d. pendere illud totamq; ipsius vim ex hominum impositione. Hæc conclusio copiosse à nobis tractāda est q. 77. ar. 1. vbi agemus de prætio à Principe vel Repub. statuto, eo lectorē mittimus, ne eadem sæpe in eodem opere repetamus. Tertia Assertio.

Diuisio iuris quam hic proponit D. Tho. in ius naturale & positiuum optima est, & suo instituto maxime accomodata.

Ratio est, quia D. Tho. in hoc art. sequitur Philosophos morales potissime Arist. ex cuius doctrina. 5. Ethic. c. 7. desumptus est hic Art. vt licet colligere tum ex probationibus quas habet in corpore art. tum ex argumento in cōtrari. qua ratione conciderratū & sumptum ius non includit illud quod diuinum est & super naturali lumine cognitum, sed illud tantum quod lumine naturali innotescere potest, huiusmodi autem duplex tantum est aut naturale, aut positiuum. Quod apertius indicat in solutione 3. argum. dicens: *ius diuinum non compræhendi sub hac diuisione*, insinuans se non agere de iure secundum totam suā latitudinem, vt dicitur etiam de diuino & supernaturali, sed de eo tantum quod pertinet ad ordinem naturæ, & quod Philosophi agnouerunt, quia hoc sufficit huic loco & presenti disputationi, in qua tantum instituit propriam rationem iuris deprehendere, vt ex ea colligat deinde propriam quoq; rationem & naturam Iustitiæ Quarta Assertio.

Si Theologicè & iuxta totam suam latitudinem ius diuidere vellimus sic distribuendu est: ut prima diuisione distribuatur in diuinum & humanū.

Diuinum est cuius author & principium est Deus, Humanum vero cuius author & proximum principium est homo. Secundo ius diuinum distribuēdum est in aliud quod pertinet ad ordinem naturæ, quod possumus vocare ius diuinum naturale, vt honorare parētes, aliud vero quod pertinet ad ordinem gratię, quod possumus vocare ius diuinum super

naturale,

naturale, vt præceptum baptismi. Tertio ius diuinum quod pertinet ad ordinem naturæ diuiditur in ius diuinum naturale commune quod scilicet & recta ratio naturalis omnibus insinuat, & Deus expresse præcepit, vt honorare parẽtes: Aliud vero quod potest vocari superadditum naturæ, ex placito diuino, quod scilicet spectat etiam ad ordinẽ naturæ, & gubernationem politicam hominum habeturq; per aliquam particularem reuelationem diuinam, cuius generis sunt omnia præcepta iudicialia veteris legis.

Similiter ius diuinum pertinens ad ordinẽ gratiæ duplex est, aliud commune & necessarium in omni statu, adeoq; coniunctum & quasi connaturale ipsi gratiæ, vt in nullo statu potuerit haberi gratia sine his quæ sunt huiusmodi iuris, cuius generis sunt præcepta Fidei, Spei, & Charitatis, quia sine his virtutibus in nullo statu potuit haberi gratia, neq; etiam in statu naturæ: Aliud vero est quasi superadditum ipsi gratiæ ex diuina institutione, non quidem idem & commune in omni statu, sed diuersum iuxta diuersos hominum status, quomodo erant iuris diuini in veteri lege præcepta ceremonialia, in noua vero præcepta Sacramentorum. Ius autem humanũ diuiditur in ius gentium & positiuum de quibus sequenti articulo disseremus. Vltima Assertio.

Ius naturale & positiuum licet eidem præcepto possint conuenire, vt illi Non occides & similibus quæ & natura docet, & leges etiam humanæ præcipiũt, differunt tamen reuera si formaliter & iuxta suas proprias rationes ista iura considerentur.

Patet ex differentiis quas inter ipsa possumus assignare. Differunt enim primo ex parte causę efficientis, cum iuris naturæ causa efficiens sit Deus, qui totius naturæ author est & institutor, iuris vero positiui homo; Respub. scilicet vel Princeps. Diferunt secundo ex parte causę exemplaris, exemplar enim immediatum & regula iuris naturalis ad cuius instar hoc ius debet regulari est lumen rationis mẽtibus nostris inditum, iuris autem positiui regula & exemplar ad cuius instar debet illud à legislatoribus institui, ipsiusq; equitas vel iniquitas pẽsari, est ipsum ius naturale, vt docet D. Tho. hic ad 2. Et 1.2. q.95. ar. 2. Sicut inter horologia solare est recta regula & exẽplar vt ait D. August. eorum quæ arte constãt. Differũt tertio ratione latioris & amplioris potestatis, ius enim naturale omnes obligat gentes & nationes, vbiq; & semper suam retinet vim, sicut & natura ipsa cunctis inest, & vbiq; ac semper. Ius autem positiuum eos tantum qui illi Principi vel legislatori sunt subiecti, ad alienos non se extendit. Deniq; ratione immutabilitatis quia ius positiuum etsi id non debeat facile nec frequenter fieri, absolute tamen & per se loquendo mutari potest sola voluntate principis & legislatoris, ius autem naturale si absolute etiam loquamur, immutabile est, sicut & natura quæ sibi ipsi semper similis est: quamuis vt in vltima controuersia huius art. docebimus, non sit eadem immutabilitas in omnibus principiis iuris naturalis.

Ex his facile diluuntur argumenta initio proposita. Primum nullam habet vim, constabit enim art. seq. Ius gentium nõ esse cõstituendum tanquam vnum membrum diuidens ius prima sui diuisione, sed contineri sub vno ex membris diuisionis hic propositę.

Ad secundum constat ex dictis in 3. & 4. Assertione esse quidem diuidendum ius in diuinum & humanũ, si Theologicè loquamur, iuxta suum vero institutum D. Tho. optimè hoc loco more philosophorum Moralium distribuisse illud in naturale, & positiuum.

Sed queres hic occasione huius secundi argum. cur ius non diuiserimus etiam in æternum sed tantum in diuinum, naturale, & humanum, cum lex quæ idem est quod ius cõstituatur quadruplex eterna, diuina, naturalis, & humana. Mag. Soto lib. 1. de Iustitia q. 5. ar. 2. ad 1. sentit non esse constituendũ neq; asserendum ius æternum, quoniam ius inquit est illud iustum debitum & æquum quod in rebus temporalibus & actionibus humanis reperitur, à quibus omnino alienum est quidquid habet rationem æterni.

Sed hæc solutio pace tanti Doctoris non est satis accõmodata, quia ius de quo hic agimus est regula iusti & debiti, propter quod vt admonuimus alio nomine dicitur lex, regulæ autem præscribentes iustum, vt quod tibi non vis, &c. Depositum est restituẽdum, Dãnũ illatũ reficiendum, &c. non minus eternæ sunt quam illa de quolibet vera est afirmatio aut negatio, imo vero nullum est ius naturale quod non sit ęternum. Secundo omnis lex est alicuius iuris pręceptio vel ordinatio, vnde si aliqua datur lex æterna erit etiam & ius æternum constitutum & ordinatum a tali lege.

Tertio certissimũ est iustitiã Dei esse æter

nam

nam, sed omnis iustitia versatur circa aliquod ius cuius est factiua & operatiua vt ait Arist. 5. Etich. c. 7. Ergo si datur iustitia æterna qualis est Dei, dabitur & ius æternum quod respiciat illa iustitia.

Respondent alii, vt sicut vnius & eiusdem effectus datur aliquãdo duplex causa vna æquiuoca & eterogenea alia vniuoca & homogenea à qua effectus ille suscipit denominationẽ vt in homine sol & homo qui illum genuit, ita eiusdem iuris naturalis dari duplicẽ regulã vnã eterogeneã nẽpe legẽ æternã, quæ est præceptio quædã & regula prima secundum essensiam existens in mente diuina, aliã vero homogeneã & eiusdẽ rationis, nempe legẽ naturalẽ, quæ est velut secunda regula eorum quæ sunt de iure naturæ, participata ab illa æterna & impressa menti humanæ. Et ita licet ius naturale sit effectus vtriusq; legis & naturalis & ęternæ, sumit tamen denominationem à lege naturali quæ est proxima & vniuoca causa ipsius, sicq; dicitur ius naturale: non autem à causa æquiuoca nempe lege æterna, & sic nõ dicitur aliquod ius ęternum. Optima quidem solutio, sed cum ius accipiatur hic pro lege nescio qua ratione negari possit dari quoq; ius æternum, vt argumenta adducta contra Mag. Soto ostendunt.

Vnde erit hæc Solutio magis accõmodata. De iure & lege posse nos bifariam loqui, aut secundum se, vt est regula iusti & recti, aut quatenus proposita & promulgata his à quibus obseruãda est, priori modo datur lex ęterna & ius æternum vt probatum est, posteriori vero modo sicut vna tantum ex tribus viis potest regula iusti & recti homini innotescere & proponi, aut diuina reuelatione, aut naturali lumine rectę rationis, aut pręscripto alicuius hominis: ita quoq; triplex est secundum hunc modum lex & ius, aut diuinũ quod est à diuina reuelatione, aut naturale quod est à naturali lumine rectę rationis, aut humanũ quod est ex hominum prescripto, prætermittimus vero hic legẽ æternã siue ius æternum, quia illud vt est in mente diuina non est hominibus propositum nec promulgatum, sed participatum solum deinde aliqua ex his tribus viis propositis. Qua de causa D. Thõ. 1. 2. q. illa 92. adduxit quadruplicem illam legẽ, quia agit de ipsa secundum se, & quatenus regula est siue proposita & promulgata siue nõ. Nos vero hoc loco constituimus tantum in conclusionibus huius controuersiæ triplex tantum ius, diuinum, naturale & humanum, quia agimus de lege & iure vt promulgato & proposito hominibus, quomodo triplex tantum est sicut tribus tantum viis explicatis hominibus innotescit.

Ad 3. respondeo. Iurisconsultos in illis locis impropriè loqui de iure naturali, propriè enim sumptum non reperitur in brutis sed in solis hominibus, quemadmodum his solis conuenit iustitia & lex. Qua autẽ ratione in brutis reperiatur impropriè & cõmuni quodã modo ius naturale, ita possumus explicare ex D. Tho. In homine est triplex inclinatio naturalis ad bonum, prima est communissima quã habet ad esse, in qua conuenit cum quacunq; re totius vniuersi, alia est minus communis quam habet ad conseruationem suæ speciei per generationem sui similis, in qua conuenit cum omnibus animantibus, tertia est propria & solius hominis quatenus rationalis est, ad prosequendum bonum rationis. Iuxta hãc triplicem inclinationem habet homo varia præcepta & iura naturalia, primum tuendi & conseruandi suum esse, quomodo est iuris naturalis vim vi repellere: alterũ multiplicandi speciem, & ita dicitur de iure naturæ commistio maris & fœminę. Tertium viuendi iuxta rectam rationem vnde orta sunt illa principia: Quod tibi vis, &c. Et hæc præcepta ac iura tertii generis secundum istam tertiam inclinationem quam habet vt rationalis, sunt quæ propriè constituunt ius naturæ, cum ius naturę sit quod præscribit lumẽ naturale rectæ rationis: & ita in solo homine reperitur propriè ius naturale. Quia vero reperiuntur etiã in brutis illę inclinationes naturales in quibus homo conuenit cum ipsis, & prosequuntur bruta quodam instinctu naturæ illa bona ad quę inclinantur, ideo constituitur in ipsis a Iurisconsul. ius naturale, sed inpropriè quia ista inclinatio in eis instinctus tantum naturæ est & non dictamen aliquod naturale rectæ rationis.

Vltimum argum. art. seq. explicabitur, vbi ostendemus qua ratione quæ illud argum. cõtinet non pertinere ad ius gentium sed ad naturale.

Secunda controuersia quæ hic se offert, est circa definitionem iuris naturalis.

AN IVRIS NATVRALIS
detur ignorantia inuincibilis.

RAtio dubitãdi est, quia si ius naturale est à natura docente vel instigante, cum vnicuiq; vel solo lumine naturali sui intellectus cõstet, ad quid natura ipsũ inclinet, nõ poterit dari ignorãtia ipsius. In oppositũ vero est ipsa experientia, nã fornicatio simplex & vagus concubitus soluti cũ soluta prohibẽtur iure naturali, experimur autem non

modo

modo olim, verum & nunc multas gentes simplicem fornicationem licitam iudicasse, in quo non errassent si ius naturale esset omnibus euidens, vnde Apostoli in illo concilio Hierosolymitano Acto. 15. præceperunt gentibus conuersis ad fidem vt rem multis ignotã vt abstinerẽt etiam à fornicatione.

Postulat hæc controuersia videamus sint ne aliqui gradus in iure naturali, & qui sint illi, vel an potius omnia præcepta iuris naturalis sint ęquè nota & perspicua apud omnes.

Discipuli D. Tho. occasione eorum quæ ipse docet 1.2.q. 94. ar.4. constituunt tres gradus iuris naturalis. In primo collocant illa prima principia omnibus per se nota, & quæ nullus sane mentis potest inficiari. Bonum est amplectendum, malum fugiendum. Quod tibi non vis, &c. Et quod tibi vis, &c. De quorum principiorum veritate atq; notitia nonnulli dictum volunt illud Psal. 4. *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumẽ uultus tui*: in quo plurimum decipiuntur, cum de nulla re ibi minus agat regius Proph. quam de cognitione naturali iusti vel iniusti, lumen si quidem vultus Dei eo loco significat præsens auxilium & manũ Dei contra hostes. Est enim phrasis sacrę scripturæ auxilium Dei vocare lumen, claritatem, aut illustrationem vultus Dei: vt psal. 66. *illuminet uultum suum super nos & misereatur nostri*, vbi posterior clausula prioris est explicatio. Ac vt rẽ illius psal.4. obiter enarremus: Agit in eo Dauid de fuga quã parauit expulsus à Hierusalẽ à filio suo Absalõ, vbi inter alia grauia quæ in illa fuga ipsi acciderunt, hoc commemorat, voces suorum met amicorum & militum de salute sua & remedio desperantium; *multi inquit dicunt uel dicebant mihi* in illa fuga *quis ostendet nobis bona?* quis eripiet nos à tantis periculis & malis, & illęsos in pristinam gloriam & dignitatem restituet? cui querelæ & quasi desperantiũ improbæ voci Regius vates in Deo sperans respondet, *signatum est super nos, &c.* q. d. confidite, nam eleuatum est super nos & nobiscum habemus quasi signum & vexillum militare lumen vultus Dei, auxilium & fauorem Dei, quod ego agnoscens licet vos diffidatis ego nõ diffido nec timeo, sed corde lęto ac confidenti incedo, dedit hæc spes lętitiã in corde meo, hac spe fretus lętus incedo, certus Deum ipsum nobis omnibus affuturum in hoc bello velut signiferum & antesignanum, præbiturum opem qua in bona nostra prioremq; dignitatẽ restituamur. Vtitur autẽ præterito signatum est pro futuro, ad significandam suæ erga Deum fidei & spei certitudinẽ, qua fretus in medio suorum laborum quasi iam parta victoria lętabatur. Hic est verus ac genuinus sensus istius psal.4.

In secũdo gradu iuris naturalis constituũt propositiones illas magis particulares, quæ deducũtur ex illis primis principiis consequẽtia adeo necessaria & facili, vt nisi quis stolidissimus sit illarũ vim statim habeat perspectã, vt cum ex illo principio. Quod tibi non vis &c. sic inferimus, nolles bona tua ab alio te renuente accipi, debes igitur & tu similiter bona alterius non accipere nec furari. Huius illationis vim nullus quantumuis rusticus & simplex ignorabit quam primum ei proponetur. In hoc gradu continentur pręcepta diuina secundæ Tabulæ, quia omnia ex illis primis principiis per se notis, Quod tibi non vis, &c. necessario & euidenter inferuntur.

In tertio autem gradu constituũt quæ colliguntur ex principiis necessariis & in consequentia necessaria, sed ita vt illa consequentia licet necessaria sit, non tamẽ sit perspicua & euidens. Et quæ huius tertii generis & gradus sunt, adhuc inquiunt subdiuiduntur, sunt enim in duplici diferentia: quędam quæ adhibita cura & diligentia ab acutis & sapientibus cognosci possunt euidenter, vt vsurã esse iniquam, & simplicem fornicationem malam. Hæc enim periti & sapientes adhibito studio & diligenti discursu possunt ex primis principiis solo lumine naturali deducere. Alia vero sunt quæ quamuis necessario quoq; deducantur ex principiis naturalibus, non tamen possunt commode ab hominibus intelligi sine aliquo superiori lumine supernaturali quo intellectus eorum illustretur, maxime ob cęcitatem & tenebras quæ nobis ex peccato originali contigerunt, qualia illa sunt, non habebis deos alienos, non facies tibi sculptile, &c. Ad hæc enim exacte cognoscenda opus fuit supernaturali lumine, cum solo naturali experientia teste paucissimis & post longa tempora hæc præcepta & eorum rationes innotuerint. Argumẽto est tam diffusa per omnes gentes & nationes idolatria, donec supernaturalis Euangelicæ veritatis splendor prædicatione Apostolorum mundo illuxit.

Ex hac doctrina discipulorum D. Tho. facile est propositam quæstionem ita diluere, vt asseramus non omne ius naturale esse euidẽs, sed quoddam esse per se euidens & omnibus notum, ad quod pertineant prima illa principia quæ sunt in primo gradu, vel quæ ex eis colliguntur vna aut altera consequentia necessaria, facili, & perspicua, quæ constituimus in secundo gradu, vt præcepta secũdæ tabulę

maxime

maximè quæ prohibent manum & opus externũ, Non occides, Non furaberis, &c. Quæ verò pluribus & obscurioribus consequentiis & discursibus indigent, vt colligantur ex primis principiis, vel aliquo lumine super naturali, vt præcepta primæ tabule, vsuram esse iniquam, simplicem fornicationem malam, & similia, quæ sunt in tertio gradu, esse quidẽ iuris naturalis; sed tale ius non esse per se notum nec euidens. Ita discipuli D. Tho. ex placitis ipsius.

Scotus autem in 3. dist. 33. q. vnica, alia via procedit. Ait siquidem, ius naturale in dupli ci esse differentia, in primo gradu collocat illa prima principia practica, omnibus per se nota, & conclusiones quæ ex illis necessario inferuntur: tum etiam illa duo præcepta primę Tabulæ, non habebis Deos alienos, Non assumes nomen Dei tui in vanum, qua parte iam recedit à doctrina D. Tho. cum ille hæc duo præcepta constituat in tertio gradu; Scotus verò in primo, & supremo. Quod autem in eo gradu sint colocanda, ita docet Scotus. Ad primũ gradum pertinent propositiones per se notæ, & quę ex illis necessario in facili & manifesta consequentia deducuntur: sed hæ propositiones, Deus est; Deus est summum bonum super omnia diligendum, & colendum, sunt per se notæ lumine naturali; ex quibus sequuntur in bona, facili, & cuius perspicua cõsequentia illa duo præcepta prime tabulæ: Ergo pertinent ista duo præcepta ad primũ gradum iuris naturalis. Maior inquit Scotus certa est, minor patet: nam necessariò & manifestè sequitur, Deus est summè bonus, & super omnia amandus, & colendus ergo cultus ipsius nulli alteri quam ipsi soli deferẽdus: ergo non habebis Deos alienos. Similiter Deus est summe colendus, ergo cauendum diligenter ne aliqua afficiatur irreuerentia: afficitur autem quando benedictum nomẽ ipsius assumitur in vanum, ergo non assumendum in vanũ. Additq; Scotus, quæ continentur in hoc primo gradu esse de iure naturali, propriè & strictè loquendo.

In secundo autem gradu collocat quæ sequuntur ex principiis practicis per se notis, nõ quasi in cõsequentia omnino & simpliciter necessaria, sed maximè probabili & congruenti, ita vt inferantur quasi maximè consona illis principiis, in quo gradu constituit omnia præcepta negatiua secũdæ Tabule, Non occides, nõ męchaberis, &c. Iudicat enim hęc probabiliter tantũ & congruẽter sequi ex primis principiis, nõ tamẽ omnino necessariò: vnde infert non esse ita simpliciter & absolutè necessaria ad consequendũ finem nostrum, sed esse tãtum nessaria necessitate pręcepti, q. d. teneri hominem ad ea obseruanda, quia sunt præcepta à Deo: ita vt si præcepta nõ essent, nõ esset peccatum eorum omissio. Colligit deniq; huiusmodi conclusiones esse de iure naturali non propriè & strictè, sed largè tantum & communi quadam ratione.

Vnde iuxta hanc doctrinam Scoti propositæ quæstioni ita erit respondendum, vt quæ sunt de iure naturali propriè, strictè, & in primo gradu, illa sint euidentia & manifesta omnibus: quæ vero sunt de iure naturali large & in secundo gradu, illa non sint euidentia.

Ex his duabus opinionibus quãuis prior illa sit multò verior, hæc autẽ posterior Scoti multa contineat falsa, & aliqua non satis tuta, in vtraq; tamen est aliquid animaduersione dignum: et ita oportet, vt quid sentiẽdum sit, per nonnullas Assertiones explicemus.

Sit prima contra Scotum.

Abuti uocibus & terminis profectò est, uocare ius naturale, quod non sequitur necessariò, sed congruẽter tantum & probabiliter ex primis principiis naturalibus.

Patet. Quod ex natura sua habet vim vbiq; & semper, & non ex hominum opinione & cõdicto, illud profectò necessariò, & non congruenter tantum, aut probabiliter habet illam vim, sed ius naturale definitum est ab Arist. & rectè, vt constat ex Arti. præcedẽti, *Quod ex rei natura ubiq; habet uim, & non quia uidetur.* idest, non ex hominum condicto & opinione: ergo quæ iuris naturalis sunt necessaria sunt sua natura, & necessariò inferuntur ex primis principiis naturalibus; Et consequenter, quod ex eis probabiliter tantum & secundum quandam congruentiam deducitur, non est iuris naturalis.

Secundò. Si quæcunq; deducuntur ex primis principiis, congruenter & probabiliter, licet non deducantur necessariò, sunt iuris naturalis, totum ius ciuile esset dicendum ius naturale, constat si quidem omnes leges ciuiles esse collectiones quasdam maxime consonas iuri naturali, & deriuari à primis principiis ipsius secundum quadam congruentiam.

Secunda Assertio.

Licet ista diuisio iuris naturalis proposita ab Scoto esset optima, (quod reuera non est) falso tamen & periculossè collocat præcepta secundæ Tabulæ in secundo gradu, qui ab ipso constituitur, id est inter ea quæ non deducuntur necessariò ex primis principiis: nec sunt simpliciter necessaria ad salutem, et necessitate finis, sed sola necessitate præcepti.

Probo argumento eiusdem Scoti: Duo Præcepta

cepta primæ tabulę iuxta ipsum sunt proprie iuris naturalis, pertinentia ad primum gradum, & simpliciter necessaria, quia sequuntur in bona & necessaria consequentia, ex illo primo principio iuris naturalis perse noto, & simpliciter necessario, Deus est summum bonum, & summe diligendum: Sed præcepta secundæ tabulæ deducuntur etiam in bona & necessaria consequentia ex eodem principio, Deus est summe diligendus, ergo præcepta secundæ tabulæ similiter sunt iuris naturalis per se, & proprie, ac simpliciter necessaria ad salutem. Maior cum consequentia perspicua est, minorem ostendam supposito, quod certissimum est, ex hoc antecedenti, Proximus est diligẽdus, sequi aperte & necessario, ergo nulla afficiendus iniuria, non occidendus, non expoliandus iniquè suo honore, vel bonis; non accipienda illi vxor, vel filia: ita Pau. Rom. 13. *Nam non mœcaberis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, & si quod est aliud mandatum in hoc uerbo instauratur & continetur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Et concludit, *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Hoc igitur constituto, sic argumentor. Ex isto præcepto, Diliges proximum tuum, deducuntur aperte & necessario omnia præcepta secundæ tabulæ; sed hoc præceptum, Diliges proximum, sequitur quoque necessario & euidenter ex illo primo, Diliges Deum: Ergo præcepta secũdæ tabulæ deducuntur etiam necessario ex ipso. Minor hæc patet sic. Qui diligit Deum, diligit quæ Dei sunt, & quæ Deus ipse diligit: sed proximus est quid Dei, creaturá & opus ipsius: ergo dilectionem Dei comitatur necessario dilectio proximi. Vnde Christus Dominus cum præmisisset, *Hoc est mandatum magnum in lege, Diliges dominum tuum,* &c. adiecit statim: *Et secundum simile est huic, Diligas proximum tuum,* &c. Simile vocat, id est vnà cum illo præceptum, imo adeo necessario illi consequens: vt arguat B. Ioannes tãquam à negatione consequentis ad negationẽ antecedentis, *Qui non diligit fratrem suum quem uidet, Deum quem non uidet quomodo potest diligere.*

Scio huic argumento ita respondere Scotũ. In dilectione proximi duo contineri, prius optare illi vt diligat Deum, optare illi gratiã & alia bona spiritualia, posterius vero diligere & amare personam ipsius proximi optãdo ei vitam, salutẽ, honorem, & alia bona tẽporalia. Ex dilectione in quit Dei sequitur in bona & necessaria consequentia dilectio proximi, quo ad illud prius, quod est optare proximo gratiã & charitatem ac vt Deum diligat & colat; nam qui vere Deum diligit optat vt ab omnibus similiter diligatur: Dilectionẽ autẽ proximi quo ad alia bona tẽporalia quæ respiciunt illa præcepta secundæ tabulæ non sequi necessario ex dilectione Dei, sed solum secundum quandam congruentiam quia congruit vt qui Deum diligit studiosse erga omnes se habeat. Et propterea non teneri nos ad illa simpliciter & ex natura rei, sed solũ propter legem positam, quam legem inquit explicarunt Christus & Paulus in illis locis.

Certe hæc solutio euertit & torquet omnino germanũ sẽsum verborũ sacræ scripturæ Imprimis cum Christus eodem omnino tenore verborum proponat dilectionem Dei & proximi, quemadmodum proponit dilectionẽ Dei simpliciter & absolute, ita profecto & proximi. Nunc sic argumentor dilectio proximi quam connectit Christus cum dilectione Dei, ita vt præceptum vnius sequatur necessario ex præcepto alterius est simplex & absoluta: Simplex autem & absoluta dilectio non respicit quædam dona & dimitit alia sed omnia quorũ amicus ille est capax, quis enim sane mẽtis dicat me diligere proximũ quem volo occidere, licet optẽ illũ mori in gratia. Ergo dilectio proximi cuius præceptum sequitur necessario ex dilectione Dei omnia bona proximi respicit.

Secundo. 1. Ioan. 3. Ex eo quod non subueniatur proximo per bona temporalia colligit Apostolus Ioannes deffectum charitatis & dilectionis Dei: *Qui habuerit inquit substantiam huiusmũdi, & uiderit fratrem suum necesse habere & non fuerint commota uiscera eius quomodo charitas Dei est in illo,* Ergo apertissime iuxta hæc verba B. Ioannis dilectio proximi quæ sequitur ex dilectione Dei non solum respicit bona spiritualia ipsius verum etiam temporalia.

Tertio: quando dicit Scotus ex dilectione Dei sequi dilectionem proximi in hoc sensu vt optemus Deum diligi à proximo: percontor, aut hoc optatur propter gloriam Dei & bonum quoq; ipsius proximi, aut propter solam gloriam Dei, vt Deus ab omnibus glorificetur. Si dicat primum, iam igitur præter gloriam Dei optatur bonũ proximo vt bonũ ipsius. Et ita ex dilectione Dei sequitur dilectio proximi quo ad omnia bona ipsius, quia qui alicui diligit bonum aliquod vt bonum ipsius, quodcunq; bonum ei conueniens diligat oportet, cum eadem sit omnium ratio: Si verò dicat secundum, tali modo diligere reuera nõ est di-

est diligere proximum sed solum Deum, patet, quia optare vt proximus diligat Deum propter solam Dei gloriam nulla habita ratione boni quod inde illi prouenit, huiusmodi amoris solus Deus est obiectum formaliter et propriè. Vnde est argumentum, quemadmodum in dilectione Dei proprium & formale obiectum est Deus, ita in dilectione proximi (& si hæc dilectio vt sit meritoria referatur etiam in Deum,) ipsius tamen secundum se proprium & proximum obiectum est proximus, at si dilectio proximi quæ sequitur ex dilectione Dei hoc tantum haberet vt optaremus Deum diligi ab ipso, tunc illius dilectionis obiectũ nõ esset proximus, sed solus Deus. Ergo in dilectione proximi non solũ optamus vt Deus ab ipso glorificetur, verum etiam vt bene sit ipsi proximo. Et confir: quia aliter non essent Deus & proximus duo obiecta distincta, (sicut si quis optaret Deum diligi a proximo propter solum bonum proximi, & non propter gloriam Dei, talis amoris solus proximus esset obiectũ, & nõ Deus:) At Deus & proximus obiecta sunt verè distincta, sicut & præcepta quibus nobis præcipiuntur istæ duæ dilectiones Dei & proximi sunt duo præcepta distincta, sic enim de ipsis loquitur Christus vt de duobus præceptis reuera distinctis cum ait: *In his duobus mandatis uniuersa lex pendet, & Prophetæ.*

Denique dilectio proximi (illa etiã quæ ex charitate est) in hoc consistit, vt optemus illi creaturę quia creatura Dei est & ob ipsũ Deũ euenire omne bonum ei conueniens, & nullũ accidere malum, ergo dilectio proximi quæ sequitur ex dilectione Dei omnia bona proximi respicit. Tertia Assertio.

Falsum est & erroneũ præcepta secundæ tabulæ nõ esse neceßaria ad salutem simpliciter, & omnino, ac necesitate finis, sed sola neceßitate præcepti.

Probatur. Quemadmodũ quidquid sequitur necessario ex propositione de fide est etiã de fide, ita quoque quidquid sequitur necessario & aperte ex principio per se noto & necessario necessitate finis, est similiter necessariũ, sed hoc principiũ iuris naturalis. Quod tibi vis, &c. Et quod tibi nõ vis, &c. Est omnibus per se notũ & necessariũ absolute, & simpliciter, ac necessitate finis citra omne præceptũ positiuũ: ex isto autẽ principio deducuntur aperte & necessario pręcepta secunde tabule, Non occideres, Nõ furtum facies, &c. Ergo.

Secundo Paul. Rom. 1. agens de huiusmodi præceptis vt apparet ex contextu, ait *Gentes quæ legem non habent*, idest positiuam vel scriptam *naturaliter* idest solo iure naturali inducti, *ea quæ legis sunt faciunt*, idest seruant ea quæ præcipit ipsa lex positiua: Vnde sic argumentor. Gentes sine lege positiua seruant præcepta ista secundę tabulæ, vt seruent ius naturale, aliter contra illud grauiter peccaturi, gentes autem quibus nulla aduc lex positiua proposita erat, tantũ tenebantur ad ea præstanda quæ simpliciter & absolute necessaria sunt ac necessitate finis. Ergo. Et cõfirmatur, sicut antea argumentabamur contra negantes ius naturale. Ante omnem legem positiuã peccauit Cain occidẽs Abel, peccabant cæteri qui vel vita, vel bonis, vel honore expoliabant fratres suos nõ alio nomine nisi quia violabant ista præcepta iuris naturalis, Non occides, Non furaberis, &c. cessare autẽ ab omni peccato est absolute necessarium ad salutem, non solum necessitate præcepti verum etiam necessitate finis. Ergo.

Vltimo. Quemadmodum homini conueniunt hæc duo vt sit conditus ad beatitudinẽ, & vt sit pars huius Reipub. humanæ, ita habet duplicem finem sibi propositum, aliũ supernaturalem obtinendum per gratiam, nempe beatitudo æterna, & alium naturalẽ vt est homo & pars Reipub, in quem inclinatur vel solo dictamine rectę rationis, qui est pax & trãquilitas Reipub. qui finis in illum vltimum supernaturalem sicut & cętera omnia necessario quoque dirigitur, vnde tenetur homo nõ solum necessitate præcepti verum etiam necessitate finis tam ad illa quibus directe & immediate indiget ad obtinendam beatitudinẽ, quam ad ea sine quibus pax & tranquillitas Reipub. haberi non potest. Sed precepta secũdæ tabulæ simpliciter & omnino sunt necessaria ad pacem & tranquilitatem Reipub. Ergo seruanda etiam homini absolute & necessitate finis. Vltima Assertio contra aliquos Thomistas.

Duo illa præcepta prime tabulæ. Non habebis deos alienos, Non aßumes nomen Dei in uanũ, &c. non sunt collocanda in ultimo gradu iuris naturalis sed in secundo.

Patet. Ad secundum gradũ pertinent iuxta D. Tho. quę ex principiis per se notis deducuntur in consequẽtia facili & necessaria, sed ex illis principiis Deus est vnus & super omnia diligẽdus ac colẽdus, sequuntur aperte & necessario ista duo præcepta primę tabulę: quia si vnus & super omnia colẽdus ergo nulla afficiendus iniuria, afficitur autẽ maxima si alius quam ipse habeatur pro Deo, aut nomen eius assumatur in vanum, vel afferatur ad confirmandum mendacium, vt optime in hoc parte argumentatur Scotus. Ergo: Quod autem sit

tem sit per se notũ lumine naturali Deũ esse colendũ & glorificãdum constat ex B. Paulo Rom. 1. Qui propterea facit inexcusabiles illos veteres Philosophos, quia cum Deũ vel solo lumine naturali cognouissent, nõ sicut Deũ glorificauerunt: Quo etiã lumine compertissimũ est cuiuis homini dilectioni & gloriæ Dei valde repugnare iniuriã & contumeliã, maximãq; Deo inferri, si diuini honores alteri tribuãtur, aut sanctissimum eius nomẽ in vanum vel cum mendacio assumatur.

Nec habet vim ratio illa omnes fere gentes peccasse contra illa præcepta innumeris idolorum cultibus, non enim errarunt ex ignorantia illius principii ex quo ista præcepta deducuntur, nempe Deus est summe diligendus & colendus, fuit enim hoc omnibus perspicuum vt docet Cicero 2. De natura Deorum, neq; ex deffectu luminis naturalis ad inferenda illa præcepta ex huiusmodi principio, sed quia propter alia peccata quæ cõmitebant contra ius naturale iusto Dei iudicio vt docet idem Paulus permissi sunt adeò errare circa Dei cultum, & tantas pati idolatriæ tenebras.

Ex his colligo tres esse gradus iuris naturalis, illos scilicet quos constituunt discipuli D. Tho. hac tamẽ lege, vt in tertio illæ tantũ propositiones collocentur, quæ deducuntur quidẽ necessario ex primis principiis lumine naturali, sed difficile & multo studio adhibito: vt vsurã esse iniquã, & simplicem fornicationẽ malã. Nã illæ in quibus præter lumẽ naturale ac ingenium & studiũ, lumẽ etiã super naturale diuinæ reuelationis necessariũ est, ad fidẽ pertinẽt & non ad ius naturale: Colligo secundo propositiones iuris naturalis aliquas esse euidẽtes & aliquas obscuras: Euidẽtes sunt quæ pertinent ad primum & secundũ gradũ, vt prima principia per se nota & quæ ex illis proxime in necessaria & aperta consequentia deducuntur, vt præcepta secundę tabulæ, & illa duo primę. Obscurę vero sũt quę pertinet ad tertiũ gradũ veluti remotiores cõclusiones quæ licet necessario etiã deducãtur ex primis principiis, difficile tamẽ & multis discursibus.

Sed quæres hic, cum precepta secundæ tabulæ cõstituta sint in secundo gradu, quomodo simplicẽ fornicationẽ quæ videtur etiam prohiberi sexto præcepto collocauerimus in tertio. Respõ. aperte & in rigore vt dicunt sermonis sexto præcepto tantũ prohiberi adulteriũ, non autẽ concubitũ soluti cum soluta, quod ex eo constat quia nonũ præceptũ quod est quędã maior explicatio sexti, tantũ prohibet cõcupiscentiã vxoris alienę, Et explicatur Ecclesiastici 23. vbi dicitur: *Omnis mulier relinques uirum suum peccabit, primo enim in lege altissimi incredibilis fuit*, Addit D. Tho. infra q. 154. ar. 8. quia in ea pręceptũ erat. Non Mechaberis vnde idẽ D. Tho. illa quæst. ar. 2. in quo agit de simplici fornicatione probat efficacissime illam esset peccatum mortale ex aliis locis sacrę scrip. non autẽ ex istis verbis. *Nõ Mechaberis*. Ratio autẽ qua ibi vtitur in corpore ar. est quia natura ipsa (vt in omnibus animalibus est videre) quando ad educationẽ prolis vtriusq; parẽtis cura est necessaria, non patitur neq, admittit vagum concubitum, sed certum ac determinatum, vnius maris vniusq; fœminæ, propter quod in hominibus in quibus adeo necessaria est vtriusq; parentis cura ad prolis educationẽ, tã in spiritualibus, quã in tẽporalibus, ipsamet natura abhorret vaguum fornicariũq; concubitũ, veluti educationi prolis maxime nociuum. Hęc autẽ ratio quę ita efficacissimè ostendit quomodo iure naturali fornicatio simplex sit prohibita, non ad sextum præceptum, sed ad quartum pertinet, quo sicut præcipitur filiis honor suorum parentum, similiter pręcipitur parentibus cura & debita educatio suorum filiorum. Ex dictis in hac secunda controuersia facile explicabitur alia quæ huius quoq; loci est

AN PROPOSITIO QVE NEcessario sequitur ex principiis naturalibus, est tamen nobis ignota donec multo studio intelligatur, sit dicenda ius naturale.

Non desunt qui partẽ negantẽ iudicent probabilẽ his adducti rationibus. Cum de ratione legis sit obligare, ea vero nõ obliget donec promulgata sit, lex nõ promulgata reuera non est lex, sed propositio quæ sequitur ex principiis naturalibus cõsequentia difficili & obscura quãdiu cõsequentia illa & eius vis ignota est, perinde se habet ac si non esset promulgata, ergo donec sit nota & perspicua non est ius naturale.

Secundo ius naturale ex D. Tho. 1. 2. q. 90. ar. 2. & q. 94. ar. 2. ab omnibus potest cognosci propositio autẽ de qua hic agimus nõ potest ab omnibus cognosci, sed à solis sapiẽtibus & his multo studio ac ingenio. Ergo.

Vltimo ius naturale ex Cicerone est, *quod nõ opinio genuit, neq; humana traditio, sed uis quædam innata naturæ*, vnde illud tantũ est ius naturale quod ista vis omnibus insinuat & ostendit, sicut & ipsa omnibus innata est, ergo quod nõ omnibus vel sola ista vi est perspicuũ sed à multis ignoratur, nõ pertinet ad ius naturale.

Opposita tamẽ sententia est verior: alioqui quæ præcedenti controuersia diximus contineri in tertio gradu iuris naturalis nõ pertine-

rẽt ad hoc ius. Probatur hæc sentẽtentia. Propositio quæ reuera sequitur ex principiis Geometriæ geometrica est, etiã si ignoretur ab innumeris vis illationis illius, ergo similiter quæ deducitur ex principiis iuris naturalis etiã si ignoretur est ius naturale. Et confirmatur. ex D. Tho. 1.2. q. 94. ar. 2. vbi ait *propositio per se nota non definit esse talis eo quod aliqui illam ignorent.* Et 1. p. q. 2. ar. 1. vbi docet Deũ esse per se notum, licet à multis ignoretur, *Dixit enim insipiens in corde suo: Non est Deus.*

Secũdo lex positiua cũ primũ maioribus Regni promulgata est, obtinet iã vim legis, & si ab aliis ignoretur, excusanturq; illã iuste ignorãtes, non quia lex illã non habeat iã vim legis, sed quia eorum ignorantia iusta fuit. Sed lex naturæ & si à rusticis & imperitis in huiusmodi propositione de qua hic agimus ignoretur, sapientioribus autem & doctoribus promulgata est: Ergo.

Tertio Ius naturale est ex natura rei, natura rerum non mutatur propter nostram ignorantiã vel scientiã. Ergo quam sapiens conspicit esse iuris naturalis, quia deducitur necessario & si difficile ex principiis naturalibus, etiã si ab aliis ignoretur est simpliciter & absolute iuris naturalis.

Deniq; si is qui modo ignorat necessitatem & vim discursus quo aliqua propositio ex his quas collocauimus in tertio gradu iuris naturalis postea vim illã & necessitatẽ intelligat, est illi iam talis propositio ius naturale, ergo & antea erat quoq; ius naturale: patet, quia quod semel est ius naturale semper fuit ius naturale, nec nostra cognitio efficit vt sit ius naturale quod antea tale nõ erat, sicut quod nũc statuitur ab Ecclesia tanquã de fide semper fuit de fide, non enim potest Ecclesia condere nouũ articulum fidei, sed tãtum explicare & proponere quod ignorabatur.

Ad argumenta autẽ adducta in oppositum facilis est solutio. Maior primi neganda est. Lex enim eo ipso quò statuta est à Principe vel Repub. est lex, etiã si non dũ promulgata, licet nõ obliget subditos nisi postquã promulgata est. Ad secundũ dico, verba D. Tho. ius naturale posse ab omnibus cognosci ita esse accipienda, vt possit ab omnibus agnosci sine alio superiori lumine quã naturali, siue facile & perspicue illud cognoscatur, siue difficile et adhibito multo studio. Ad tertium eadem est solutio: ius naturale esse quod omnes docet illa innata vis, non tamen est necesse, vt omne ius naturale vis ista æqualiter doceat, & indicet: aliqua docet facile & prima vel secunda consequentia, alia vero difficile & multis adhibitis consequentiis, longoq; discursu.

Sed quæres dimissis illis quæ pertinent ad primũ vel secundũ gradũ iuris naturalis quæ facile cognoscuntur esse iuris naturalis, in his quæ sunt tertii gradus cum hæc difficile ex principiis naturalibus deducantur & à solis sapientibus, qua ratione constabit quæ sint iuris naturalis? Dico in his si omnes periti & sapientes conueniãt aliquid esse iuris naturalis, reliquos qui minus valent ingenio & scientia debere stare communi illi omnium sapientũ dicto: Quod si aliqua fuerit inter eos repugnãtia, tunc si rationes quæ pro vtraq; parte afferuntur sint ex æquo probabiles, & doctores qui ita sentiunt eiusdẽ nominis & dignitatis, liberum est cuiq; quã voluerit partẽ amplecti, si vero alteri parti faueãt rationes plurimũ vrgentes & pleriq; ex sapientioribus & doctoribus, in eam declinandum est à reliquis, etiã si oppositum videantur aliquæ rationes probabiles ostendere, & aliqui doctores amplecti, Quia praui & indisciplinati ingenii est ex Arist. in omnibus rebus æqualẽ quærere demõstrationem, cum ergo res morales non possint nobis cõstare eadẽ certitudine qua mathematicæ, si optimæ rationes vna cũ plurium & sapientiorũ consensu aliquid ostendãt esse iuris naturalis, ita profecto est sentiendũ, meminisse enim hic oportet illius doctrinæ Arist. 6. Ethic. c. 11. quam superius atulimus, *in rebus moralibus standum potius esse seniorum ac peritorum sententiis quam demonstrationibus.* In calce huius artic. occasione eorum quæ habet D. Tho. in solutione primi argum. offert se hæc controuersia.

AN IVS NATVRALAE SIT *mutabile possitq; in ipsum cadere dispensatio.*

CVm ius naturale sit ex natura rerum videri debet immutabile, ac idẽ omnino esse vbiq; & semper, vt ignis qui quoniã natura vrit, vbiq; & quocunq; tẽpore existat vrit: In oppositum autẽ sunt multa iura naturalia quæ videmus mutata esse, imprimis iure naturæ omnia sunt communia, omnes nascimur liberi, iure autẽ gentium instituti sunt priuati aliquarum rerũ domini, factaq; rerum diuissio & apropriatio. Et eodem iure qui vincuntur in bello iusto manent serui.

Secundo iure naturæ in matrimonio vnius viri vnica tãtum debet esse vxor, quod ius naturæ explicauit Christus Math. 19. dicens phariseis, *Nõ legistis quia qui fecit hominẽ ab initio masculũ & fœminã fecit eos, & dixit, propter hoc dimittet homo patrẽ & matrem, & adherebit uxori suæ, & erunt duo in carne una:* in lege autem veteri habebat idem vir plures vxores.

Tertio

Tertio precepta decalogi constituta sunt à nobis in secũdo gradu iuris naturalis, legimus autē dispensatum esse in quinto cum Abrahã vt occederet filium, in sexto cum Osea vt accederet ad fornicariã, in septimo cum Israelitis quando acceperunt vasa aura & argentea Aegiptiorum, in quibus profecto non esset dispensatum nisi hæc mutari possent.

Deniq; reddere depositũ omniũ consensu est iuris naturalis, at hoc passim mutatur, vt docet hic D. Tho. ad 1. Etenim, Si depositũ quod apud me habeo dominus eius ita postulet, vt mihi, vel innocenti, aut Reipub. graue damnum immineat, non est tunc reddendum sicut nec gladius furioso. Ergo.

Postulat hæc controuersia videamus. An aliquod ius naturale sit mutabile, & quale illud sit? Vbi obseruãdum est: sicut in speculatiuis propositiones necessariæ & naturales sunt in triplici differentia, quædã enim sunt sempiternæ necessitatis, quæ nulla ratione falsæ esse possunt aut mutari, vt prima principia: omne totũ est maius sua parte: De omni vera est affirmatio aut negatio. Deus est. Homo est animal rationale. Aliæ sunt necessariæ & inmutabiles secundum ordinē & cõstitutione naturæ, possunt tamen per diuinã potẽtiã & miraculum mutari: vt cœlũ mouetur, ignis vrit. Et ita hæc Deo disponente possunt aliquo tẽpore esse falsæ, sicut fuerunt aliquando falsæ, tempore Iosue, & in fornace Babylonis. Aliæ sunt tertii generis physicæ & naturales, regulariter & vt plurimum veræ, non tamen semper & vbique: vt quod dextera sit robustior sinistra, quod homo nascatur cum quinque digitis, hæ siquidem licet naturales sint, aliquãdo tamen aliter eueniunt. Eadē quoq; ratione accidit in moralibus, sunt enim aliqua ita natura sua iusta & honesta, vt quacunq; ratione ab eis recedatur, committatur necessario iniquitas & iniustitia, & ita in eis nulla cadit dispensatio, nec ius naturale circa illa potest variari, vt prima principia practica. Bonum est faciẽdum, malum est vitãdum: Quod tibi non vis, &c. Et quæ ex his necessario sequuntur, vt nõ furaberis, non occides nõ est mẽtiendũ. Huc etiã pertinet primum quoddã principiũ quod reperitur in vno quoq; genere rerum, quod ita continet primã & intrinsecam iusti rationem in tali genere, vt nullo etiam modo variari possit. Vt in matrimonio, matrimonia contrahenda esse quatenus expedit propagationi humani generis. Alia sunt velut in Secundo gradu ex sua quidem institutione iusta, sed non ita intrinsece & nessario quin per diuinam ordinationem mutari possint, Deo ita disponente ac dispensante, vt habere vnã vxorem a iure naturæ est, Deo autē dispensante possunt haberi plures, sicut habuerunt patres Vet. Testam quia vnã tantum habere expedit quidem ad commodiorem educationem filiorum, & pacificam cohabitationem viri & vxoris, quæ est secundarius matrimonii finis, non tamen est ita intrinsece necessarium & iustũ, vt oppositũ nēpe habere plures sit simpliciter malum, & concedi non possit. Alia sunt tertii generis iure naturæ iusta & vt plurimũ ac regulariter obseruanda, dimittenda autem aliquando non solum ex Dei ordinatione, verum etiam ex ipsa natura rerum, & recta ratione ita exigente ob aliquam circunstantiam loci temporis, vel personæ: vt reddere depositum à iure naturæ est, at si furiosus gladium quem apud me deposuit postulet, vel hostis Reipub. non teneor illi reddere. Viro tenetur vxor iure naturæ reddere debitum, non tamē si petatur tempore infirmitatis aut loco indecenti.

Ex his sequitur solutio propositæ controuersiæ: Ius naturalæ in aliquibus esse omnino immutabile & indispensabile, vt in primis principiis, & quæ ex illis necessario deducuntur, quæ vocamus iusta primi generis: in aliquibus vero sed paucis esse mutabile aut ex diuina dispensatione aut ex circunstantia aliqua, quæ vocamus iusta secundi & tertii generis: Quo fit vt simpliciter & absolute dicendum sit immutabile, cum denominatio sumẽda sit à maiori parte, & ex his quæ frequentius & cõmunius eueniunt. Ita Arist. 5. Ethi. c. 7. vbi ait *sicut in Phisicis dicitur aliquid naturale quia frequenter accidit secundum naturam, licet possit aliquando mutari, ut hominem aptius uti dextera quam sinistra, licet contigat aliquando oppositum, uel esse ambidextrum, ita in moralibus inmutabile uocari ius naturale, etsi aliqua sint à iure naturæ quæ nonnunquam mutentur*, Simile docet D. August. lib. 3. de doct. Christia. cap. 14. Quod si quæras qua ratione licebit deprehendere, quod ius mutabile sit, quod vero omnino immutabile? respondet idem Arist. *quia ius naturale est ex natura rei, in quibus natura est omnino inmutabilis & ius omnino quoq; esse immutabile, in quibus uero natura mutabilis est, ius quoq; mutari posse* vnde subiungit Arist. *Quia habent dii naturam immutabilem ius est eis omnino immutabile, apud homines uero quia sunt natura mutabiles ius eorum mutabile est.* q.d. iura diuina sicut & Deus ipse immutabilia sunt, humana vero mutabilia sicut & homines mutari possunt. Quam Philosophi doctrinam sic nostro instituto accõmodare possumus: Vt quorum na-

rũ natura immutabilis est(idest) quæ intrinsece & natura sua ita iusta sunt, vt habeant omnino intrinsecã & innatam æquitatem & opposita eorum intrinsecã innatam iniquitatem & malitiam ius naturale circa illa sit omnino immutabile, ac in dispensabile. Quo nomine omnia principia naturalia per se nota tã practica quam speculatiua: vt Deus est amãdus, Proximus diligendus, Quod tibi non vis, Bonum est amplectendum, Fugiendum malũ, sint omnino in dispensabilia, & eadẽ ratione quæ ex illis deducuntur necessariò, vt precepta decalogi.

Nec repugnant his quæ de Abrahã Osea & Israelitis adducta sunt. Abrahã enim non egit contra Dei præceptum, *Non occides*, quia in eo (vt infra videbimus) solũ prohibetur homicidiũ iniquũ & contra rectã rationẽ, occidere autẽ aliquẽ ex præcepto Dei qui vitæ & mortis dominus est, nec est iniquum nec contra rationem.

Osseas vero iuxta cõmunẽ expositionem illius loci non accessit ad fornicariã, vt cũ ea fornicaretur, sed ad mulierem quæ cũ prius esset fornicaria Deo præcipiẽte accepta est ab ipso in vxorẽ. Quamuis mihi in hac parte plurimũ probatur expositio Pauli de Palacio, vt præcipiatur ibi sumere Oseas vxorẽ virginẽ quidẽ vel honestã mulierẽ tempore quo nubebat fornicaturã tamẽ deinde, & fidẽ matrimonii violaturã. Ita vt vox illa *sume uxorem fornicationũ* nõ qualis mulier illa fuisset vel esset tẽpore contrahendi matrimonii, sed qualis esset in posterũ futura, declaret. Fauet huic expositioni primo vox ipsa, summe vxorẽ fornicationũ siue fornicariã, quę enim ante matrimoniũ fornicata est, postea vero nihil tale committit, sed inuiolatam seruat viro suo fidẽ, nõ est dicẽda vxor fornicaria sed iã honesta: secũdo quod subdit *fac filios fornicationũ*, filii siquidẽ illius quæ leges connubii obseruat, nequeũt dici filii fornicationũ: Tertio quod sequitur, *quia fornicans fornicabitur terra*. Etenim cũ instituerct Deus ostẽdere Oseæ illo matrimonio quã iustè esset populo suo infẽsus, præcipit ei sumat in vxorẽ mulierẽ tẽpore quidẽ matrimonii honestã, sed deinde fornicaturã, vt domi suæ experiatur Propheta quæ Deus ab illo populo Israelitico patiebatur, & iustas vindictæ per Caldeos in illũ exercẽdæ causas. Vnde debet esse hic sensus, sume vxorẽ quæ non seruabit tibi fidẽ, sed fornicabitur cũ alienis, sicut terra hæc Israel fornicata est, & fornicans fornicabitur mihi. Hac ratione quadrat egregiè historia Oseę habẽtis vxorẽ adulterã cum historia Dei, qui Rẽpub. Israeliticã in primis illis Patriarchis Abrahã Isaac & Iacob viris sanctissimis & omnis idolatriæ ac infidelitatis expertibus velut honestissimã virginẽ duxerat in vxorẽ, vt ex ea filios susciperet veræ pietatis amicos, & ideo bonorũ Dei hæredes, at Respub. illa vt mulier adultera, spiritualis illius connubii fide violata, suũ Deum derelinquens & Diis alienis adherẽs, filios genuit idolatras, & in fide fornicarios, cui consonãt verba illa Christi ad ipsos. Generatio praua & adultera. &c.

Vbi miror profecto M. Soto virũ eruditissimũ in suo 4. Dist. 33. q. 1. ar. 2. & apertius lib. 2. de iust. q. 3. ar. 8. iudicasse, præceptũ forsan fuisse Oseę vt ad illã mulierẽ nõ velut propriã ac legitimã vxorẽ sed vt fornicariã accederet, generaretq; ex ea filios fornicationũ & illegitimos, ita vt nõ peccasset Oseas accedẽs ad illã quãuis non suam vxorẽ. Hoc enim nulla ratione affirmari potest, cum cõmistio viri & fœminæ extra matrimoniũ ita sit intrinsece mala & turpis, vt nulla ratione possit honestari, imo neq; Deus in ea dispensare vt docent D. Tho. & idem Soto in eo loco.

Quod vero pertinet ad Israelitas vasa Aegiptiorũ defferẽtes, certissimũ est illos nullũ commisisse furtum, nec cũ eis fuisse in Septimo præcepto dispensatum, vt copiose infra q. 66. ar. 6. cum D. Tho. ostendemus.

Quorũ autẽ (vt ad Philosophi verba redeamus) natura mutabilis est (idest) quæ licet sint iusta, non tamẽ ita intrinsece quin opposita eorum licita esse aliquando possint & rationi consona ex circunstantia loci, temporis, vel personę, ius naturale circa illa mutabile quoq; est, quando recta ratio dictauerit conuenientius esse in tali euentu ius illud nõ seruari: Recta autem ratio non huius vel illius priuati hominis, sed aut superioris authoritatẽ habentis, aut totius reipub. Vnde in huiusmodi quę non sunt intrinsece mala habet locũ Epichia circa ius naturale, imo ius gentium est velut quædã epichia & moderatio iuris naturalis in eis. Huius generis sunt omnia esse cõmunia, natura omnes nasci liberos, vnicã habere vxorẽ, reddi depositum, & similia. Sunt quidem hæc iusta iure naturæ, non tamen ita intrinsece, vt opposita sint intrinsece iniqua, nec possit aliquando dictare recta ratio illa conuenire ex aliqua circustantia. Propter quod huiusmodi iura mutata sunt, & aliquando est in eis dispensatũ. Etenim quia populus fidelis erat apud veteres illos Patres exiguus, dispensatum fuit cum eis vt plures haberent vxores, vt pluribus filiis generatis Dei cultus & fidelium numerus augeretur. Quia nullus esses

esset cultus agrorum nisi fieret eorũ diuisio, cessauit illa rerum comunitas dictãte recta ratione. Quia iusto bello cõprimẽdi sunt rebelles, dictate eadẽ recta ratione superatus inbello iusto manet seruus illius aquo superatur. Quia furiosus sibi & aliis acepto proprio gladio quem apud me deposuerat nocere potest, dictat ipsa recta ratio, ne quãdiu periculũ istud imminet, gladiũ illi restituã. Huiusmodi autẽ mutatio iuris quę nascitur ex circũstantia personę vel simili, causa vt bene hic obseruat Mag. Soto, non tam est in iure quãin persona, cum semper maneat ius reddendũ esse depositum, sed mutatio facta fuit in persona, quia enim furiosus reddit se incapacem recipiendi ensem nõ teneor donec sane mentis efficiatur illũ ei restituere. Qui plura circa hęc desiderat, legat. D. Tho. Pri. secun. qu. 94. ar. 5. & quæ. 100. ar. 4. & ibi Cayet. Et in 5. lib. Ethi. lectio. 12. & M. Soto in hoc artic. & lib. 1. De iust. & iure. q. 3. ar. 8: Nobis dicta sufficiunt.

AR. 3. AN IVS GENTIVM SIT *idem cum iure naturali.*

PRęter ius naturale & positiuũ in quæ facta est prima diuisio Iuris, constituitur tã a Philosophis quã à Iurisperitis & Theologis aliud ius quod vocatur gẽtium, ad quod pertinẽt omnes illæ regulæ & consuetudines, quæ ab omnibus gentibus & nationibus obseruantur dictãte recta ratione tãquam iustæ & necessariæ ad conuictum & societatẽ humanã. Vt quod legati sint innoxii, quod agri sint diuisi. Exigitur propterea ad recte intelligendas omnes species iuris, & quę sint propria cuiq; , quod plurimum reffert ad disputationem de iustitia, vt qua ratione se habeat Ius gentium cũ naturali & positiuo videamus. Huic quęstioni non respondet directe & aperte hoc loco D. Tho. imo variis in locis varia videtur sentire, quo circa vt ipsius mentem & quid sentiendũ sit in hac quæstione commodius depræhendamus, singulorũ opiniones tractemus oportet.

Iurisconsulti constituunt duplex Ius naturale, alterum primarium quod faciunt commune nobis & brutis, alterum vero secundarium quod vocant homini proprium: Et in hoc secundo genere collocant Ius gentiũ, vnde faciunt ius gentiũ quandã speciẽ iuris naturalis, adducti forsan affinitate & similitudine quam habent hæc duo iura interse. Ita docuit Durandus Tractatu de legibus ar. 1. conclus. 1. vt reffert Turrecremata in can. Ius gentiũ. Dist. 1. quæst. prima. Probaturq; hæc sentẽtia variis rationibus & testimoniis.

Primo conclusiones quæ reducuntur ad idem principium & inferuntur per idem medium, debent pertinere ad idem ius quamuis in aliquo distinguantur, sed vim vi repellere, filios alere, quæ sunt iuris naturalis, & legatos esse innoxios, agros diuidi oportere, quæ sunt iuris gentium reducuntur ad idem principium nempe naturam ipsam & idem medium nempe inclinationem eiusdẽ naturæ, nec in aliquo formaliter differunt, sed in hoc tãtum quod est velut accidentale & materiale, vt ad vim vi repellendã & alendã prolẽ omnia animantia tam homines quam bruta natura inclinet, ad incolumitatẽ vero legatorum & agrorũ diuisionẽ solos homines, ergo hæc omnia ad idem ius pertinent: nec alia ratione censenda sunt differre, quã quod priora illa quæ vocamus iuris naturalis sint iuris naturalis primarii, posteriora verò quæ vocamus iuris gentium sint eiusdem quoq; iuris naturalis, sed secundarii.

Secundo & apertius. Sicut cõclusio quæ deducitur ex principiis Phisicis est Phisica, et quæ ex Mathematicis Mathematica, ita quæ ex principiis moralibus iuris naturalis est dicenda moralis & iuris naturalis. Sed quæ sunt iuris gẽtium deducuntur ex principiis practicis & moralibus iuris naturalis. Ergo. Maior certa est: Cur enim non furaberis non occides &c. Sunt iuris naturalis? nisi quia deducuntur ex illo principio naturali practico, Quod tibi non vis, &c. vt habet D. D. Tho. 1. 2. q. 95. ar. 2. & nos ar. præcedẽti. Minor vero est eiusdẽ. D. Tho. eadẽ q. ar. 4. vbi ait: ad ius gẽtiũ pertinẽt quæ deriuãtur ex principiis legis naturæ vt quædã cõclusiones. Et cõfirmatur inductione & exẽplo eorũ quæ sunt iuris gentium. Iure enim gentium introductæ sunt empiones & venditiones, hoc autẽ ius sic deductum est à principiis naturalibus. Cum homo sit animal sociabile debent homines interse conuiuere, hoc autem obtinere non valent sine mutuis emptionibus & venditionibus. Ergo. Similiter diuisio rerum quę etiã est a iure gẽtiũ deducitur a principiis iuris naturalis hac ratione: Cultus agrorũ necessarius est ad humanam vitam, a nemine autem colerentur si essent communes, cum sint homines ad communia desides & alienorũ cupidi, Ergo vt colãtur ac pacificè diuidẽdi fuerũt & apropriãdi.

Tertio eodem præcepto & iure quo obligatur quis ad finem obligatur etiã ad media illi fini necessaria, vt eodem iure quo obligamur ad tuendam vitã, eodẽ omnino tenemur sumere cibum vitæ necessariũ, sed quæ sunt iu-

ris gentium sunt omnino necessaria ad tuendũ ius naturæ & ea quæ sunt a iure naturali, vt in exẽplis modo adductis est videre: Ergo.

Quarto cum ius naturale non sit ex hominum condicto sed ex natura rerum, & vt dicebat Cicero *quod uis quædam naturæ omnibus in seruit*, quæ sunt iuris naturalis non indigẽt aliqua speciali constitutione huius vel illius Principis aut Reipub. sed solo naturæ ductu reperiuntur in hominibus: at quæ sunt à iure gentium reperiuntur similiter in omnibus hominibus bene institutis solo ductu naturæ & dictamine rectè rationis, vt in singulis est videre. Ergo.

Quinto omne ius aut est naturale aut positiuum, ius gentium non est positiuum, Ergo naturale. Maior constat ex præcedenti ar. Minor probatur: primo quia ius positiuum potest mutari & abrrogari à Principe vel Repub. quamuis forsam peccarent illud abrrogando, factum tamen teneret, manerentq; subditi liberi ab illa lege, vt si tolleret Princeps legem qua statuit iustum pretium tritici sine iusta causa forsan peccaret, liceret tamen vnicuiq; vendere quanti posset iuxta vsum fori. At Ius gentiũ nõ potest abrrogari à Principe vel Repub. Non enim potest Princeps aliquis efficere vt legati non sint securi, aut euertere diuisiones & dominia rerũ quæ à subditis eius iusto titulo possidẽtur. Secundo quia ius positiuum non obligat nisi promulgatũ, ius vero gentium nunquam est alicubi promulgatum.

Sexto l. 1. ff. de iure & iust. Vlpia. habet *ius naturale omnibus animalibus, ius autem gentiũ omnibus hominibus est commune*. Ius autẽ quod idem et vbiq; reperitur ac omnibus commune est, ex ar. præcedenti est naturale Cayus eodem loco. l. omnes populi: Et Iustinia. Cessar instit. de iure naturali gentiũ & ciuili, ac D. Isidor. li. 5. ętimologiarũ ca. 4. sic habent: *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes gentes custoditur, & uocatur ius gentium:* ius autẽ quod naturalis ratio omnes homines docet, constat naturale esse. Pomponius eodẽ loco. l. Veluti & Florentinus. l. Vt vim, Religionẽ erga Deũ, parẽtibus & patriæ parere, vim vi repellere, vocant iura gentiũ, quæ omnia perspicuum est pertinere ad ius naturale.

D. Tho. non satis aperte nec certo in hac quæstione loquitur: prę senti enim ar. ait iustũ naturale duplex esse aliud quod simpliciter et absolute ex natura rerũ est iustũ ac debitum, quod vocat adæquatũ & commensuratũ, vt marẽ & fœminã iungi ad prolis generationẽ, parentes alere suas proles, aliud vero non absolute, & simpliciter, ac ex sola natura rerum, sed in ordine ad aliquẽ finẽ, vt diuisio & appropriatio agrorũ, hæc enim si agros ipsos secundũ se & vt res quædã sunt respicias, nõ fuit debita, & necessaria: nec habet hic ager vt res quędã est ex natura sua vnde sit magis huius quã alterius: Si verò cõcideres agrorũ culturã & pacificũ eorũ vsũ, in ordine ad hunc finẽ fuit iusta, & debita, ac maxime necessaria illa agrorũ diuisio, & apropriatio, & hoc in quid est ius gentiũ: vnde cõstituit hic D. Tho velut alterum mẽbrum & speciẽ iuris naturalis ipsum ius gentiũ. Et in solutione secundi argum. seruitutẽ (quã constat esse à iure gentium) ait pertinere ad secundũ modũ vel mẽbrũ iuris naturalis eorũ quæ proposuit in corpore ar. Et in solutione 3. affirmat ius gentiũ non esse ex aliqua speciali institutione hominum, sed ex dictamine recte rationis naturalis, ius autẽ quod à tali dictamine est, iuxta ea quę ex cicerone hactenus docuimus naturale est. Idẽ docet in. 7. cap. 5. Ethi. lec. 12. vbi explicãs illã diuisionẽ iusti quã eo loco proponit Arist. in naturale & positiuum, ius gentium reducit ad naturale ex mẽte Philosophi. In Prima autẽ Secun. q. 95. ar. 4. docet aperte ius gentium distingui à naturali, & pertinere ad positiuũ, sequitur enim ibi D. Isidorũ, qui loco citato ius positiuum diuidit in ius gentium & ciuile, eandemq; sententiã volunt nonnulli eius discipuli ipsum hoc quoq; loco habere. Quia cũ habeat D. Tho. de more proponere initio argumenta contraria sentẽtiæ quã instituit amplecti, & deinde in oppositum argumentum quod suæ sententiæ fauet, & vltimo loco quæ tanquã sibi contraria initio proposuit tandẽ diluere. In hoc ar. argumẽta probantia ius gẽtium esse naturale initio proponit & vltimo diluit, argumẽtum autẽ in oppositum est illa doctrina D. Isidori quã nõ diluit, imo relinquit tanquã verã & amplectendã. Vnde est sẽtentia Thomistarũ maxime Cardinalis Turrecrem. q. 2. in can. Ius autẽ. Dist. 1. & q. 1. in can. Ius gẽtium eadem Dist. ius gentium esse speciẽ iuris positiui: quod probant primo ex loco adducto D. Isidori. can. illo Ius autẽ, vbi diuisso prius iure in naturale & positiuum, hoc positiuum quod diuiditur contra naturale subdiuidit in ius gentium & ciuile.

Secundo ratione: Ius naturale est absolute iustum, & necessarium ex natura rei & non ex hominum consensu, aut probiliter & congruenter tantum, vt constant ex precedenti ar. contra Scotum, ius autem gentiũ non est absolute necessarium neq; ex natura rei, sed ex communi hominum consensu, quia

ita con-

ita congruit in ordine ad aliquē finē. Vt quod agri sint diuisi, & hic ab hoc domino alter ab illo possideatur nō est necessarium absolutè, nec illud exigit natura agrorum secundum se sumpta, cum possent homines nisi natura ita esset deprauata habere omnia communia: in communi laborare, serere, & metere, ac in communi viuere, vt in Repub. quam instituebat Socrates. Sed quia natura corrupta est & plena cupiditatis ac pigritiæ, iudicarunt omnes nationes & gentes expedire ac congruere plurimum ad cultum agrorum, & pacē inter homines tuendam, vt diuiderentur & appropriarentur, vnde ex hominum institutione habet ortum ista diuisio velut expediens huic statui naturæ lapsæ.

Tertio quæ sunt iuris naturalis habent in se ipsis naturalem bonitatem, & opposita illis innatam malitiam. At quæ sunt iuris gentiū non habent in se innatam bonitatem, ita vt opposita sint mala, vt patet in exemplo adducto. Iure enim gentium res sunt diuisæ & appropriatæ, huic iuri opponitur omnia habere in communi, quod non est malum, cum ita vixerint Apostoli in primeuo illo Ecclesiæ statu, & ita viuatur in Religionibus bene institutis, & vixissent homines in statu innocentiæ in quo nulla fuisset iniquitas aut malitia.

Quarto Ius naturæ complectitur omnem statum, ita vt quæ in statu naturæ coruptæ sunt a iure naturæ non minus essent quoq; à iure naturæ in statu naturæ integre, vt Pietas in parentes, cura filiorū & similia: at eorū quę sunt à iure gentiū multa sūt iusta & vtilissima in hoc statu naturæ lapsæ propter corruptionē naturæ, quę fuissent maxime aliena à perfecto illo statu innocētię, vt diuisio ista agrorū.

Deniq; cum natura vnica sit & simplex ac semper sibi similis, non possunt esse ab eodem iure naturali quæ sibi opponūtur, alioquin daretur perplexitas in lege naturali, quod est impossibile sicut & in lege diuina. Sed communitas rerū est à iure naturæ similiter libertas omnium hominū, ergo rerū diuisio & à propriatio quæ reuera illi communitati aduersatur, & seruitus quæ illi naturali libertati opponitur nō possunt esse a iure naturæ, sunt autem hæc à iure gentium. Ergo necessario hæc iura naturale & gentium distincta sunt.

Ad intelligētiam huius controuersię obseruandum est, ius gentium esse mediū inter naturalæ & ciuile, ac propterea vtriq; esse plurimum simile & affine, ac ab vtroq; etiam differre: hac enim ratione solēt se habere media cū suis extremis. Conuenit ergo imprimis cū naturali, quia vtrumq; deducitur ex principiis primis & per se notis iuris naturalis per momodum conclusionis dictante recta ratione: de iure quidem naturali patet hoc in præceptis decalogi, quæ sunt velut conclusiones necessario deductæ ex illo principio: Quod tibi non vis, &c. de iure autē gentiū patet etiā in exemplis illis adductis à Durando in secuncundo argumento de emptionibus & venditionibus, ac diuisione rerum: deducūtur enim quoq; ista ex illis principiis. Vita humana in pace & tranquillitate conseruanda est: Homo est animal sociabile. Ex hac prima conuenientia sequitur secunda, etenim quia vtrumq; deducitur ex illis primis principiis omnibus per se notis, efficitur vt hæc quoq; iura naturalæ scilicet & gentiū inde deducta omnibus gētib⁹ sint cōmunia, & ab omnibus dictāte recta ratione obseruentur, habeanturq; barbari qui iura gentium non obseruant, sicut qui naturalia transgrediuntur. Conueniunt tertio, quia sicut ius naturale non est aliqua lex scripta, ad quā constituendā alicubi homines vocati sint & conuenerint, sed illud omnium mentibus innata quædam vis naturæ inseruit, eadē ratione ius gentium cum sit conclusio ex principiis naturalibus omnibus notis dictante recta ratione deducta, non est aliqua lex scripta, neq; oportuit homines alicubi conuenire ad illud statuendum, sed ab omnibus sola ratione ducente & dictante receptum est vt iustum, & in illud consenserunt. Ex quo sequitur quarta conuenientia vt sicut ius naturale quia omniū mentibus illud natura inseruit non indiguit aliqua promulgatione, vt haberet vim obligādi, ita nec ius gentium, cum recta ratio omnibus illud sufficienter insinuet.

Differunt autem ius naturale & gentium, primo quia licet vtrumq; deducatur ex principiis primis & per se notis per modum conclusionis, differenter tamen, quia quæ sunt de iure naturali inferuntur in consequentia omnino necessaria ex sola natura rei, absolute, & simpliciter sumpta, & per modū conclusionis absolute & omnino necessariæ, & adeò iustę vt oppositum habeat intrinsecam iniusticiā, vt in præceptis decalogi est videre, quæ hoc modo inferuntur ex primis principiis practicis, & pertinent ad ius naturale. Quæ autem sunt de iure gentium inferuntur quidē ex eisdē principiis discursu & per modum conclusionis, non tamē absolutè & simpliciter necessariæ ac ex nuda & sola natura rei, sed congruantis tantum & conuenietis ad aliquē finem, ratione cuius illud iustum est & optimum, sed non adeo vt oppositum habeat intricecam iniustitiam: vt in exemplo toties

adducto apparet. Diuisio enim bonorũ sequitur quidẽ ex illo principio naturali: Vita humana est in pace & tranquilitate tuenda: est quæ optima collectio qua inde deducitur, non tamẽ absolute & simpliciter necessaria ac ex natura ipsarum rerum, sed congruens tantum & plurimũ conueniens. Etenim ut agri colantur, ex natura ipsorũ parum reffert habeãtur ne in communi, vel sint diuisi & appropriati huic vel illi domino, posita verò naturę nostrę corruptione, hominũ desidia & incuria in rebus communibus, multorumq; cupiditate & tyrannide, collecta est tanquã maxime cõgruens & optima rerum diuisio. Estque maxime congruens hic discursus: Ad humanum victum oportet agros pacifice coli ac diligenter, at si essent communes orirentur innumerę lites, maleq; colerentur, cũ sint homines in rebus communibus segniores, ergo diuidãtur & approprientur. Non tamen est absolute necessarius hic discursus neq; ita cõuincit vt oppositum sit malũ & iniquũ, nẽpe res esse communes, vt constat de statu innocentiæ, ac primitiua Ecclesia &, Religionibus aprobatis.

Hoc primum discrimen (pace quod tanti Doctoris dixerim) non satis obseruauit Mag. Soto nec 1. lib. de Iustitia q. 5. ar. 4. nec lib. 3. q. 1. ar. 3. iudicans similiter deduci quæ sunt iuris naturalis & quæ sunt iuris gentium ex primis principiis practicis per viam conclusionis. Ex quo infert præcepta decalogi seclusa lege scripta, esse de iure gentium, dici vero iuris naturalis, quia proxime & immediate & vel vnico discursu ex illis primis principiis inferantur. Nam vt ex modo dictis constat, licet vtraquæ deducantur ex primis principiis per modum conclusionis, aliter tamen quæ sunt iuris naturalis, quam quæ sunt à iure gentium.

Secundo præcepta decalogi simpliciter & absolute asseruntur ab omnibus discipulis D. Tho. imo & ab vniuersa Theologorũ schola esse iuris naturalis, nec vllus est præter ipsum Soto qui illa faciat iuris gentium. Deniq; si eo tantum nomine dicerentur esse iuris naturalis quia proxime sequuntur ex primis principiis naturalibus, quæ remotè & pluribus discursibus ex illis inferuntur, vt fornicationem esse malam, vsuram iniquam, non essent iuris naturalis, quod est absurdum.

Differunt secundo hæc duo iura, quod naturale cum sit deductum ex primis principiis necessario & absolute nullo modo potest abrogari, neq; in totum neq; ex parte, etiam si in id homines consentirent, ius autem gentiũ cum deducatur ex illis secundam congruentiam tantum, & in ordine ad aliquem finem, ac vt circunstantiæ exigunt, potest aliquando ex consensu hominum abrrogari, quando recta ratio ex aliqua circunstantia ita dictauerit Non quidem in totum, nunquam enim dabũtur tales circunstantiæ ob quas quęcunq; sunt de iure gentium dictante recta ratione tollantur, potest tamen ex parte, nẽpe aliquod apud aliquos tolli. Ita videmus illud ius gentium, victos in bello iusto manere seruos, inter Christianos esse abrrogatum, vt patet ff. de Captiuis. l. Hostes. Vt si Hispanus Gallum in bello vincat Gallus non manet captiuus, etiã si bellum esset iustum, quia ambo sunt Christiani, quamuis possit ex iusta causa per aliquod tẽpus detineri, nõ tamen vt seruus. Similiter (vt dicemus) si Rex Hispaniæ ex consensu omniũ hispanorum vellet abrrogare ius quo res Hispaniæ diuissæ sunt & appropriatæ, quamuis forsan peccaret contra optimam gubernationem polyticam huius regni, factum tamen reuera teneret, essentq; omnia in Hispania communia, nec vllus aliquid sibi proprium possideret. Et Hac ratione est intelligẽdus Mag. Soto cui ait lib. 3. de Iust. q. 1. art. 3. aliqua esse de iure gentiũ ita necessaria humano conuictui, vt nullo modo liceat in eis dispensare, sed dispensatio in illis esset nulla, constituitq; exemplum in diuisione rerum, intelligendus inquam est, si ista rerum diuisio & appropriatio abrrogaretur sola principis authoritate & dissentiẽtibus ciuibus, tunc enim talis abrrogatio esset nulla & inualida, quia postquã semel facta est rerum diuisio, ciues sunt veri domini bonorum quæ illis contigerunt, nec possunt eis expoliari ipsis dissentientibus, nisi aut in pœnam alicuius delicti, aut aliqua necessitate boni communis ita exigẽte. Quod si ipsi consentiant potest illa appropiatio reuera abrrogari, & factum teneret (quamuis non expediat) liceretq; cuiuis bona ista accipere absq; peccato furti.

Cum iure ciuili conuenit etiam Ius gentium, Primo quia vtrunq; derriuatur à iure naturali non necessario, sed secundum quandam congruentiam. Secundo quia vtrumq; humana ratione discurrente introductum est, & ex consensu hominum, quamuis secundum magis & minus: quia ius ciuile ex beneplacito Principis vel Reipub. sic enim definiturr *Quod quisq; populus uel ciuitas proprium. sibi cõstituit*, ius vero gentium ex communi consensu & beneplacito omnium gentium & nationum, licetnon omnino libero, sed quasi vrgente & instigante dictamine rectæ rationis, quamuis non propterea desinat esse ex hominum

num cōsensu, quia ad illud vrgeat recta ratio, quia cum illud non sequatur absolute & necessario ex principiis naturalibus sed secundum quandam congruentiam tantum, vt huiusmodi congruentia haberet vim iuris, fecit communis omnium gentium ac nationum cōsensus.

Differunt vero quia ius gentiū deducitur ex naturali, vt conclusio illata ex illo quodā discursu & sylogismo, quomodo diuisio agrorum deducta est vt constat ex illo principio Agri colendi sunt pacificè & diligenter, ius autem ciuile non est conclusio deducta per discursum ex iure naturali, sed determinatio particularis alicuius regulæ vniuersalis ipsius iuris naturalis, vel iuris gentium. Verbi gratia, ius naturale est male factores esse puniendos, quo autem supplicio sint afficiendi non determinat nec definit ius naturale, statuit illud ac definit ius ciuile: ita in hac prouincia sunt statuta hæc supplicia homicidis, illa latronibus in alia prouincia alia, Similiter ius gentiū est, vt in Repub. sint empiones, venditiones, locationes, & alii contractus, sine quibus humana societas constare non potest, vt habetur ff. de iure & Iust. l. ex hoc iure. Et instit. de iure naturali §. ius autem: qua autem ratione fiant isti contractus, quibus prætiis, quibus temporibus, hoc definit ius ciuile.

Differunt secundo, quod ad constituendū ius gentium nō oportuit vt expositum est omnes gentes cōuenire, sed sola recta ratione dictante in illud omnes consenserunt, ciuile autem quia est determinatio particularis alicuius regulæ vniuersalis, & ad res in particulari constituendas atendendæ sunt necessario priuatæ & particulares circunstātię cuiusq; prouinciæ & temporis, oportuit propterea ad cōdendū ius ciuile homines cuiusq, Prouinciæ & Reipub. in vnum locum conuenire, interse cōsultare, & inquirere qua ratione regula illa vniuersalis suę prouincię & tēpori sit accomodanda, interuenireq; authoritatem Princip. vel Repub. vt illa consultatio, & quod in ea videbitur decerni opportere, habeat vim legis.

Ex his sequitur tertia differentia, vt ius gētium sit omnibus gentibus commune sicut & recta ratio quod illud dictat, & sine vllo scripto aut promulgatione, sed sola recta ratione illud mentibus humanis insinuante, ius autē ciuile sit particulare cuiq; prouinciæ sicut vnaquæq; habet suum peculiarem Principē, suam peculiarem authoritatem, suum priuatum statum ac circunstantias, propter quas quod vni forsan conuenit alteri non expediet vnde definitur Ius ciuile Dist. 1. Can. Ius ciuile: *Quod quisq; populus uel ciuitas sibi propriū diuina humanaq; causa instituit.* Et Institut. De iure natur. gentium & ciuili §. Sed ius: dicitur *Aliud esse ius Atheniensium & aliud Romanorum:* debetq; ius ciuile vt vim habeat, obligandi scribi & promulgari sufficienter, vt intelligat vniuscuiusq; Reipub. ciues, quæ sit in sua prouincia vel ciuitate particularis determinatio regulę generalis.

Ex his colligo statuendam esse hanc assertionem.

Ius gentium non continetur sub naturali sed sub positiuo tanquam uera ipsius species.

Sequor in hac parte D. Isidor, & Turrecrem. locis citatis, quibus subscribunt Conrad. 1. 2. q. 95. ar. 4. Soto lib. 3. de Iust. q. 1. ar. 3. & omnes recētiores Thomistæ: Estq; aperta sententia D. Tho. 1. 2. loco citat. & ibidem q. 94. ar. 5. ad 3. vbi ait *Rerum diuisiones & seruitutes non esse institutas à natura, sed per rationem humanam:* quæ vero ex humana ratione & institutione ortum trahunt perspicuum est ad ius positiuū pertinere. Et in hac 2. 2. q. 10. ar. 10. seruitutes asserit esse de iure positiuo. Tullius quoq; lib. 2. de inuentione cap. 5. diuisionē rerum habet tribuendā esse iuri positiuo. Et ostenditur aperte ex dictis hac ratione Ius naturale eo nomine distinguitur formaliter & propriè à positiuo, quia illud nullo modo pendet ex hominum beneplacito & consensu, sed simpliciter & omnino est necessarium & iustū ex sola natura ipsarum rerum, ius vero positiuum nō est absolute & simpliciter necessariū nec ex natura rerum, sed iustum tantum secundum vtilitatem & congruentiam, introductumq; hominum beneplacito & consensu Sed ius gentium est huiusmodi vt ex dictis cōstat, ergo licet sit affine & simile naturali, ac cum illo plurimum conueniat, formaliter tamen & propriè positiuum est. Et confirmatur. Ius naturale aut est primum principium per se notum, aut conclusio aliqua ex illo necessario deducta, necessitate absoluta & sine vllo hominum beneplacito, Ius autem gentium neq; est primum principium per se notū neq; conclusio ex illo necessario deducta necessitate absoluta, sed solum collecta vt vtilis & expediens, & in qua omnes gentes vt societati humanæ congruentem consenserūt, propter quod dicitur ius gentium, quasi agentibus accipiens vim & institutionem. Ergo.

Nunc ad argumenta initio proposita ad quæ diluenda obseruemus prius, Tria hæc ius naturale, ius gentium, & ciuile bifariam sumi à DD. aliquando propriè & strictè, aliquando

quando vero large & communi quadam sig-nificatione. Ius enim naturale imprimis cum sit quod infertur ex principiis naturalibus in bona consequētia, si quidē inferatur ex eis necessario, absolute, & omnino, est ius naturale propriē stricte, si vero probabiliter tantum & congruenter, dicitur etiam ius naturale, non tamen proprie sed large tantum & in communi quadam acceptione: quomodo ius gentium vocatur etiam naturale secundum hanc posteriorem & communem acceptionē. Et hoc effecit vt D. Tho. tam varius in hac quæst. videatur: In Prima enim Secun. loco cit. & in hac Secun. Secun. q. 10. vbi sequutus D. Isidorum negat ius gentium esse naturale, sumit ius naturale in sua propria & genuina significatione, secundum quam vt constat ius gentium reuera non est naturale: in hoc autē ar. & in Ethicis vbi vtranq; complectitur significationem iuris naturalis, facit ius gentiū naturale, sumpto iure naturali in illa communi et ampla acceptione, eo vero propriè sumpto quatenus iustum naturale illud tātum est quod absolute & ex natura rei tale est, negat ius gentium esse naturale.

Similiter Ius gentium duobus etiā modis accipitur: Iurisperiti enim cum per naturam intelligant solum & merum instinctum naturalem sine vllo discursu aut dictamine rectę rationis, sicut huiusmodi instinctus omnibus animantibus est communis, ita quoq; vocant ius naturale quod iste instinctus omnibus animalibus inseruit, vt prolem alere, se vitamq; tueri, quę vero docet recta ratio solos homines, siue doceat illa vt necessaria, siue vt congruentia tantum, vocant ius gentium, quia recta ratio & discursus solis gentibus & hominibus conuenit: qua ratione apud ipsos idem omnino sunt ius gentium & ius naturalę quod est proprium hominibus vt homines sunt & recta ratione vtentes: Et iuxta hunc sensum dixit Vlpia. *Ius naturalæ omnibus animalibus ius autem gentium omnibus hominibus esse commune* Pompo. quoq; et Florent. dixerunt *colere Deum, obedire parentibus, uim ui repellere quæ reuera sunt iuris naturalis esse iuris gentium*. Quamuis Cayus paulo cautius videatur loquutus, qui deffiniens ius gentium non dixit quod natura vt alii Iurisconf. *Sed quod naturalis ratio inter omnes homines constituit*, insinuans ius gentium non esse necessarium ex natura rerum, sed ex hominum consensu & constitutione dictante recta ratione. Theologi vero rem maturius considerantes, videntesq; iustum & ius solis hominibus conuenire, improprie vero vt diximus tribui brutis, quando agunt de iure naturali & gentium, de vtroq; loquuntur propriè & in ordine ad solos homines, vocantes ius naturale quod apud homines simpliciter ex natura rei iustum est, ius vero gentium quod apud eosdem est iustum secundum quādam tantum congruentiam in ordine ad aliquem finem, ratione cuius omnes gentes in illud cōsenserunt vt expediens & vtilissimū vitæ politicæ, propterquod non faciūt illud naturalæ sed positiuum:

Ius denique ciuile duobus etiam modis accipitur, primo communi quadā ratione, quatenus idem est quod ius quo vtuntur ciues, in qua significatione ius naturale & gentium cū vtroq; vtantur etiam ciues, & gubernentur ciuitates, dicuntur quoq; ius ciuile. In hoc sensu dixit Arist. 5. Ethic. c. 6. *Ius paternū & dominatiuum difficere à ratione iuris Politici uel ciuilis*, idest à ratione iuris publici quo ciuitas gubernatur. Et c. 7. diuidit ius politicum nempe ciuile in naturale & legitimum siue positiuum, quia vtroq; gubernantur ciues. Sumitur secundo & propriè ius ciuile pro ea lege quā vna quæq; ciuitas vel Repub. priuatim sibi cōstituit, quomodo differt plurimū a iure naturali & gentium, sicut explicatum est.

His positis ad primum illud argum. respō. veram esse maiorem, sed minorē falsam, quia ius naturale deducitur ex principiis naturalib. per illationem & discursum absolute & ex natura rei necessarium, ius vero gentium per congruentem tantum: vnde non inferuntur per idem medium.

Eodem modo soluitur secundum: fatemur enim illam conclusionem esse Phisicam, vel Mathematicam quæ infertur ex principiis Phisicis vel Mathematicis in bona et necessaria consequentia ac per demonstrationem, illam vero quæ congruenter tantum colligitur & sylogismo probabili, quamuis communi quadā ratione & materialiter possit dici Phisica vel Mathematica, negamus tamen si propriè & formaliter loquamur, ita dicendā esse, sed dialecticam, cum dialectici sit de quacunq; re ex probabilibus disserere. Et ita ad nostrum institutum, conclusio quæ sequitur ex principiis naturalibus si propriè & formaliter loquamur, dicenda est iuris naturalis si necessario & ex natura rei ex illis deducatur, quod si probabiliter tantum & congruenter, non est iuris naturalis sed iuris gētium, nisi sumamus ius naturale large & impropriè et in communi illa significatione iam explicata: quod non solent Theologi.

Ad tertium respon. media simpliciter et omnino necessaria ad consequutionē alicuius

finis

finis pertinere ad idem ius & præceptum ad quod pertinet talis finis, quę vero non sunt ita necessaria sed tantum vtilia & congruentia, non cadere sub eodem iure & pręcepto: & ita ius gentium non concluditur illo argum. esse ius naturale, quia non est simpliciter & omnino necessarium ad conseruationem iuris naturalis, licet sit maxime vtile & adeo accomodatum, vt difficile sine illo ius naturale obseruaretur.

Ad Quartum argum. constat iam ex dictis ius gentium esse speciem positiui. Ex duobus autem mediis quibus oppositum in illo argumento videtur ostendi, prius postulat videamus.

AN IVS GENTIVM *posßit tolli & abrrogari?*

IN qua quæst. dico primo ius gentium speculatiue & secundum se sumptũ abrrogabile esse, practicè autem & de facto secundum omnem sui partem non posse abrrogari in vniuersum, & apud omnes. Prius illud ex eo patet, quia ius gentium est reuera (vt probatum est) positiuum, ius autem positiuum cum habeat vim ex hominum consensu & constitutione, eodem hominum consensu & beneplacito abrogari potest, Ex regula illa: Res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur.

Et confir: Quoniam si modo Sum. Pontif. abrrogaret omnes leges Ecclesiasticas, & Rex Hispaniæ omnes leges huius regni, licet peccarent contra optimam & debitam gubernationem, factum tamen teneret, manerentq; homines liberi à legibus Ecclesię & huius regni: Ergo similiter iudicandum est de iure gentium.

Secundo. Quæ sunt iuris naturalis in primo vel secundo gradu iuxta ea quæ docuimus ar. pręcedenti ideo abrogari non possunt, quia quæ illo iure præcipiuntur sunt simpliciter & intrinsece bona & iusta, quæ vero prohibẽtur intrinsece mala & iniqua, at quæ præscribit ius gentium non sunt simpliciter & intrinsece bona, neq; illis opposita intrinsece mala, vt ex illis exẽplis sœpe adductis cõstat: Diuisio siquidem & appropriatio bonorum non est intrinsece bona, nec habere res in communi est intrinsece malum, similiter res se habet inseruitute & libertate. Ergo.

Posterius vero quod de facto non posse abrrogari in vniuersum & apud omnes patet etiam: Primo, quia cum ius gentium sit commune omnibus prouinciis & nationibus, non potest ab hac vel illa priuatim abrrogari, sicut lex condita à toto conuentu coronæ Aragonum non potest à solo Regno Valentiæ priuatim abrogari, sed oporteret ad abrogandũ ius gentium omnes Principes & Respub. totius mundi in vnum conuenire, & in id consentire, quod moraliter loquẽdo est impoßibile. Secundo quia ius gentium licet reuera positiuũ sit, est tamẽ adeo affine naturali & expediens bono communi societatis humanæ, vt oporteret necessario amentes & stollidos effici vniuersos homines, si quęcunq; sunt de iure gentium in omnibus prouinciis totius vniuersi abrogarentur, vniuersos autem homines totius mũdi ita stupidos reddi nunq; accidet. Tertio quia aliqua sunt de iure gentium ita vtilia & conducẽtia ad humanum conuictum vt etiã si omnes Principes imo vel omnes homines totius vniuersi inter se conuenirent illa abrogare, talis abrogatio esset nulla, velut omnino intollerabilis, & iniqua, ac in destructionem humanæ societatis & vitæ, ad quod nulla Respub, vel Princeps neq; omnes homines simul sumpti habent authoritatem, cuiusmodi sunt immunitas legatorum, securitas viarum, & itinerum, &c.

Ac vt ad nonnulla eorum quæ sunt de iure gentium priuatim descendamus, Imprimis legatos incolumes esse & vbiq; securè agere ius esse gentium inuiolabile & omnino inmutabile omnes Theologi docent, nec vllus est qui oppositum hactenus iudicauerit, quia est velut ius naturale, deduciturq; in necessaria consequentia ex illo principio. Quod tibi nouis, &c. Cum nullus Princeps vel Respub. recta ratione vtens vellit suis legatis non seruari fidem: Habent autẽ hoc ius legati, nisi bonum commune Reipub. aut causa fidei aliud exigat, quia si niteretur legatus aliquis regnum tradere, vel infirmiora ciuitatis explorare, vel disseminare falsa dogmata & errores, admonẽdus esset vt recederet, nec iniiciendæ statim illi manus, cum sic habeat communis omnium nationum consuetudo, quæ est optima legum interpres. Quod si admonitus & exclusus in suis insidiis vel hæresi disseminanda perseueraret, tunc iam non esset illi seruanda fides, sed iuste caperetur & puniretur à Principe Christiano, neq; ideo abrogaretur legatorum ius, quia sic agentes iam non sunt censendi legati sed simulati hostes Reipub. vel fidei.

De diuisione rerum an posit abrogari nonnulli ambigunt, sed ita existimo iudicandum, vt in diuisione & apropriatione bonorum duo posimus conciderare, aut commune illud, quod agri & bona diuidãtur, aut modum quo dominia rerum distributa sunt, & ab aliis in alios transferuntur. Prius illud quod bona diuiderẽtur est à iure gentium, Posterius verò

nempe pręscribere modum quo rerum domi nia diuidantur, veluti aut donatione, aut emptione, aut testamēto, aut iure præscriptionis &c. pertinet ad ius ciuile: quia ius ciuile non solum est particularis determinatio iuris naturalis, verum etiam iuris gentium, determinatq; in particulari quæ ius gentium in communi proponit, sicut determinat in particulari regulas vniuersales iuris naturalis: vnde quod præscribit ius gentium in communi nēpe vt bona diuidantur & apropriientur, determinat ius ciuile in particulari hac vel illa ratione fieri. Ita fit, vt ante quam fieret rerum diuisio, liberum fuit hominibus illam efficere, aut illa pretermissa omnia relinquere in communi, quia ius gentium est reuera positiuum pendēs ex hominum consensu: modus etiam distribuendi & transferendi dominia posit mutari à Principe vel Repub. quia habent plenam & supremam potestatem in ius ciuile, à quo modus iste institutus est. Facta autem rerum diuisione, & tradito vnicuiq; huius vel illius rei dominio, rem illam quæ vnicuiq; iusto titulo contingit, sub ipsius potestate esse, nec illa debere expoliari à iure naturæ est, qua de causa furtum est contra ius naturale et peccatum mortale ex natura rerū. Et ita nec Princeps nec Respub. possunt diuisionem iā factam abrogare, aut priuare ciues pro libito suis bonis, non quia ius gentium immutabile sit, aut abrogari non posit sicut naturale, sed quia postquā aliquis iusto titulo aliquid possidet, ipso facto exigit ius naturale vt illius rei dominio non expolietur, nisi aut in pœnā alicuius delicti, aut necessitate Reipub. ita exigente. Quemadmodum in matrimonio & voto hanc vel illam ducere aut nullam omnino ex libero consensu pendet contrahentis, hoc vel illud votum emittere aut nullum ex consensu pēdet vouentis, at postquam de facto hanc duxit tenetur omni iure illā habere in vxorem, post quam hoc votum emisit tenetur illud omni iure adimplere. Posset autem quamuis non expediat tolli & abrogari ista rerum diuisio & appropriatio, si omnes ciues sua sponte vellēt cedere iuri suo, & quæcunq; habent constituere in communi, ipsis enim consentibus quamuis forsan peccarent contra tranquillum Reipub. statū, factum tamen reuera teneret, essentq; omnia apud eos communia, nec ex eis accipiens commiteret furtum. Vnde cū ait Mag. Soto lib. 3. de Iust. q. 1. ar. 3. esse aliqua de iure gentium ita necessaria humano conuictui vt nullo modo liceat in eis dispensare, sed dispensatio in eis esset nulla, constituitq; exemplum in diuisione bonorum, intelligendus est, si illa dispensatio & abrogatio fieret sola authoritate Principis dissentientibus ciuibus, quia constituti iam veri & legitimi aliquorum bonorū dominia nullo possunt ipsis renuentibus illis expoliari, possunt tamen ipsis consentientibus vt explicatum est, & hoc modo ius istud gentium abrogari potest.

Ius quoq; illud gentium vt capti in bello iusto maneant serui abrogatum est à Repub. Christiana, quando fideles interse bellum gerunt, quia sunt nonnulla de iure gentium vtilia quidem ac conducentia ad humanū conuictum, sed nō adeò, quin posint ex circunstantia ab aliqua Repub. abrogari quale est hoc ius gentium de captis in bello: postulat enim recta ratio, vt inter eos qui eundē Deum colunt, eandem profitentur fidem, eadem recipiunt Sacramenta, &c. non sint alii aliorum captiui & mancipia. Quod si dixeris non potest sola Betica abrogare legem latam toti Hispaniæ, ergo nec Respub. Christiana illud ius seruitutis quod iure gentium receptum est in toto orbe. Respondeo. Rempub. Christianam cum dirigat suos ciues in finem supernaturalem cui omnia naturalia subordinantur, habere authoritatem moderandi ius gentium & omnes leges humanas in ordine ad hunc finem, imo & abrogandi omnia iura quæ suo statui in ordine ad talem finem viderit non conuenire, quale est istud ius seruitutis inter fideles: Nec exemplum adductum est accommodatum: quia Betica non est Respub. perfecta sed pars alterius superioris, nēpe totius Hispaniæ ad quam debet recurrere & ita non potest legem latam toti Hispaniæ abrogare, sed debet expectare communē totius Hispaniæ conuentum, vel decretum Principis totius Hispaniæ, quo lex illa aut tollatur aut accommodetur: Respub. autem Christiana est perfecta in sua gubernatione, non habēs supra se aliam superiorem, sed solum Deum & eius vicarium Rom. Pontif. & ita potest ipsa authoritate Rom. Ponsif. interueniente abrogare illud ius seruitutis inter suos, quamuis illud toto orbe terrarum introductum sit & receptum, cum ita videat sibi expedire, nec illud ius seruitutis adeò sit necessarium ad cōuictum & societatem humanam. Dices rursum si infidelis captus in bello vel emptus in seruum deinde baptizetur, nō desinit esse seruus at iam colit eundē Deum, iam profitetur eandem fidem, & recipit eadem sacramenta, non ergo illa de causa debuit ius seruitutis abrogari inter fideles, aut certè deberet seruus infidelis cum primum baptizatur manere liber. Res-

ber. Respondeo plurimum differre inter fidelem qui quando capitur in bello iam existit fidelis, & eum qui quando fuit captus vel emptus erat reuera infidelis, nam prior ille cum iam esset fidelis & frater fide ac sacramentis eius a quo superabatur, non decuit vt esset illi seruus, & ita nunquam habuit locum in illo talis seruitus; qui vero quando fuit captus vel emptus erat infidelis non erat frater fide & religione, nec dignus tali nomine & priuilegiis quæ illud consequuntur, & ita habuit locum in eo seruitus, quam super veniens baptismus non tollit, quia sicut gratia non destruit naturam, ita nec sacramenta dominia quæ iusto titulo habent fideles sibi acquisita.

Quod secundo affertur in illo argum. quinto ius positiuum non habere vim nisi promulgetur, ius autem gentium nusquam promulgatum esse, dilutũ manet ex dictis, in hoc enim conuenit ius gentium cum naturali & differt à ciuili, quod hoc promulgatione indigeat, illa vero non. Vltimum quod nititur variis testimoniis Iurisconsult. solutum etiam est ex his quæ obseruimus ante quam dilueremus argumenta initio proposita, constat enim qua ratione Iurisconsulti ius naturale quod cõuenit proprie hominibus & ius gentium non distinguant, sed pro eodem omnino accipiant, cum inter se plurimum distent, & nessario distinguenda sint sicut à nobis distinguntur.

AR. 4. DEBEANT NE CONSTITUI *ius Paternum & Dominatiuum tanquam iura distincta à Politico.*

HAnc quęst. proponit D. Tho. propter Arist. qui 5. Etic. c. 6. docet ius paternum & dominatiuum non esse proprie ius vel iustum, quale est iustum politicum & ciuilæ quod reperitur inter duos ciues, vbi nomine iuris politici non intelligit ius ipsum ciuile quod alio nomine vocamus legem ciuilem, sed iustum & debitum quod est inter duos ciues. Vult ergo ibi Arist. iustum siue debitum quod est inter patrem & filium, inter herum & seruũ nõ esse eiusdem rationis cuius est iustum quod reperitur inter duos ciues, sed alterius: & hoc ipsum docet hic D. Tho. Ad cuius intelligentiam.

Obseruemus primo, duobus modis dici vnũ hominẽ diuersum & alterum ab alio, aut simpliciter & omnino, aut secundum quid, simpliciter, quando non solũ sunt duo supposita distincta, verum etiam vnus eorum non est aliquid alterius, vt duo ciues diuersi: secundum quid, quãdo licet sint duo supposita distincta vnus tamen eorum est aliquid alterius: quomodo filius nõ est alter à patre suo nec seruus ab suo hero simpliciter, sed secundum quid, quia licet sit supposita distincta, filius tamen est pars patris vt ait Arist. 8. Ethic. ca. 4. & semen decissum ab illo, seruus quoq; est res domini sui, & instrumentum ipsius, computaturq; in bonis ipsius.

Obseruemus secundo matrimonium licet sit etiam institutum ad generationem prolis, & in remedium concupiscentiæ, potissime tamen in quandam societatem maritalem: quod aperte insinuauit ipse Deus dicens, Non est bonum hominem esse solum faciamus ei adiutorium, &c. Et ita possunt coniuges sine vlla iniuria sui matrimonii ante ipsius consumationem vouere virginitatem, & manere in vero matrimonio, sicut fuit inter B. Virginem & S. Ioseph licet ambo emisissent votum virginitatis. Ita fit virum & vxorẽ non dici vnã carnem quasi vxor sit aliquid viri sicut filius est aliquid patris, sed quia sunt vnum corporale principium prolis, ad quod per consumationem matrimonii fiunt vna caro: proprie autem sunt duo supposita quamuis vnita in vnam communẽ familię gubernationẽ & dispensationem, Multo minus est censenda mulier esse aliquid viri sicut seruus domini sui: imo esset barbarum velle vxori præesse sicut ancillæ. Propter quod iure cautum est domino accedente ad seruã suam eo ipso effici illã liberam, quia per coitum facti sunt vna caro, & caro domini non debet eidem esse serua. Est ergo vxor viro, non vt aliquid ipsius, sed vt socia assumpta in maritalem societatem ad domus gubernationem, debentq; illi sicut & viro filii serui & tota familia parere.

His positis est prima conclusio D. Tho.
Inter patrem & filium inter dominum & seruum non est simpliciter iustum sed secundum quid, nempe paternum & dominatiuum.

Patet: Iustum sicut & iustitia est ad alterum, quia ius siue iustum dicit rationẽ debiti, nemo autem dicitur propriè sibi debitor sed alteri, vnde qua ratione vnus homo erit diuersus & alter ab alio eadem quoq; ratione reperiuntur inter ipsos ius, pater autem non est alter à filio nec herus à suo seruo simpliciter sed secundum quid, vt constat ex prima obseruatione, ergo ius siue iustum quod est inter ipsos non erit simpliciter iustum sed secundum quid. Et ita ius patris in filium non dicitur simpliciter ius sed ius paternum, ius heri in seruum non dicitur simpliciter ius, sed domina-

tiuum

natiuum. Secunda conclusio.

Inter uirum & uxorem magis propriè reperitur ius quam inter patrem & filium, dominum & seruum, nihilhominus istud quoq; ius siue iustum inter Virum & uxorem non est simpliciter iustum, sed secundum quid.

Probatur prior pars, quia ad rationem iuris & iusti exigitur vt sit ad alterum, vxor autem est magis altera à suo viro quam filius à patre, vel seruus à domino, cum non sit pars viri, neq; instrumentum ipsius; sed socia tantum. & velut soror in sociale vitam matrimonii, & administrationem domus, ut constat. Ergo. Probatur altera pars ex eodem principio. De ratione iusti est vt sit ad alterum. ius & iustum inter virum & vxorem est mutuũ iuuamen, quod vicissim sibipræstare debent ad obsequia vitæ, & gubernationem domus, sed quantum ad hoc debitum & iuuamen vir non debet esse alius ab vxore sed optimus illius socius; nec ipsa alia à viro, sed optima eius adiutrix, quo nomine est appellata à Deo cũ dixit *Faciamus, ei adiutorium simile sibi*, Vnde cum sit vnus in hoc munere, (quod est potissimum, in matrimonio) quodammodo alterius, non est inter ipsos ius simpliciter, sed secundũ quid. & ita non vocatur simpliciter ius, sed ius æconomicum, vel domesticum, seu coniugale.

Contra doctrinam huius ar. maximè priorem conclusionem, nonnulla sese offerunt. Primo Amicisia non minus exigit diuersa supposita & æqualitatem quam iustitia, vt docet Arist. 8. Ethic. c. 8: sed inter patrem & filium est amicitia vere & simpliciter, & non secundum quid, vt idem docet 8. etiam Ethi. c. 7. & c. 14. Et 9. Ethic. cap. 1. & D. Tho. in hac 2. 2. q. 23. ar. 1. Ergo.

Secundo oppositorum eadem est ratio, sed si filius occidat patrem dicetur proprie & simpliciter commisisse magnam iniusticiam; ergo inter ipsos potest quoq; reperiri simpliciter & proprie iustitia & similiter ius. Et cõfirmatur ex D. Tho. qui quæst. seq. ar. 9, ait ad rationem iustitiæ illud requiri vt sit inter diuersos agere potentes: Filius autem diuersus est à patre & qui se solus agere potest, Ad de quod etiã si filii ad patrem non posset esse simpliciter iustum propter rationẽ D. Tho. quia est aliquid patris, saltim patris ad filium poterit esse simpliciter iustum, cum pater nõ sit aliquid filii:

Tertio in diuinis inter Patrem & Filium, est simpliciter & propriè iustitia quamuis filius sit aliquid patris: Ergo & in humanis: Antecedens est D. Tho. 3. p. q. 1. ar. 2. vbi iuxta eius doctrinam filius dicendus est satis fecisse patri de rigore iustitiæ, quod autẽ indiuinis filius sit aliquid Patris est de fide cum totam essentiam habeat à Patre iuxta illud Ioã. 10. *quod dedit mihi pater maius omnibus est*. Et quæcunque erant filii erat patris Ioan. 17. *omnia bona mea tua sunt*.

Quarto inter hominem iustum & Deum est ius & iustum simpliciter, homo autem iustus est aliquid Dei, creatura ipsius & magis dependens à Deo quam filius a patre, Ergo. Minor est de fide, Maior vero est D. Tho. 1. 2. q. 114. ar. 1. vbi eius interpretes docent contra Duran. meritum iusti existentis in gratia erga Deum esse meritum simpliciter, & non secundum quid, meritum autem pespicuum est pertinere ad iustitiam. Imo vt grauissimi authores sentiunt, non solum inter hominem iustum & Deum vt author est gratiæ reperitur iustum simpliciter, verum etiam inter hominem vt consideratur à Philosopho Morali & Deum vt author est naturę, ita vt per bona opera moralia mereatur aliquam retributionem à Deo & per mala supplicium quod etiã insinuat D. Tho. 1. 2. q. 21. ar. 3. & 4.

Quinto: Quod est simpliciter tale perfectius est quam quod est tale secundum qnid, inter duos ciues reperitur iustum simpliciter, inter patrẽ autem & filium seccundum quid tantum, ergo præstantius & perfectius erit iustũ & debitum vnius ciuis ad alterum quam filii ad patrem: quod est absurdũ: parẽtibus enim post Deum præ cęteris omnibus debitores sumus.

Sexto Restitutio est actus Iustitiæ simpliciter & propriè quia est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ simpliciter & propriæ iustitia est, at si filius quid furetur à patre tenetur illud ei restituere non minus quam extraneus, Ergo reperitur inter ipsos simpliciter iustitia, & similiter ius.

Deniq; inter patrem & filium emancipatum & iam solutum à cura patris reperitur iustum simpliciter, at filius eo quod emancipatus sit non propterea desinit esse aliquid patris, sicut erat antequam emãciparetur: Ergo Minor certa est maior probatur quia inter patrem filium emancipatum possunt esse emptiones, venditiones, locationes, & alii cõtractus ciuiles, sicut & inter alios ciues, in quibus contractibus nemo ignorat reperiri iustum simpliciter.

Sed propter hæc nõ est recedendum a doctrina D. Tho. quam desumpsit ex Arist. 5. Ethic. c. 7. qui est locus adductus ab ipso in argum, in contrarium: & lib. 1. magnorum Moral.

Moral c.34. imo & rationem qua illam probat dessumpsit etiã ex Arist. qui docet 8. Ethic. c. 5 & primo Economico c. 5. filiũ non esse alterum à patre simpliciter sed secundum quid Ex quo fundamẽto colligit D. Tho inter patrem & filium non reperiri iustũ simpliciter sed secundũ quid, quia cũ iustũ sit ad alterum, ea ratione est aliquid iustũ qua ratione est ad alterum. Et confirmatur primo quia iustum simpliciter exigit æqualitatẽ, filius autem non potest reddere equale patri vt docet idem Arist. 8. Etihc. c. 4 iuxta illud cõmune proloquium Diis, parentibus, & magistris parem gratiam refferte non possumus, seruus similiter non potest reddere æquale, cum omnia illius sint sui hæri: Secundo Pietas est iusticia secundum quid, sed debita filiorum erga parentes suos pertinent ad pietatem, ergo & iustum quod per soluit filius suo parenti erit iustum secundum quid. Consequẽtia patet, quia si pietas est iusticia secundum quid & obiectum ipsius ac ius quod illa reddit erit etiam iustum secundum quid: quod autem pietas non sit simpliciter iustitia sed secundũ quid ostendo, omnium consensu ac vt in fra videbimus quæst. 80. pietas non est pars subiectiua nec species iustitię sed tantum pars potẽtialis ipsius, pars autem alicuius virturis quæ non est species illius sed potentialis tantũ defficit a ratione illius virtutis sumitq; denominationem illius non quidem simpliciter sed tãtum secundum quid: quo nomine docet D. Tho. 12. q. 57. art. 6. & in hac 22. q. 50. Eubuliam synesim & Gnomi vsurpare nomen prudentiæ, non simpliciter & proprie sed tantum secundum quid, quia sunt adiunctę prudẽtiæ vt partes potentiales illius.

Ad maiorem autem explicationem & dissoluẽda argumenta adducta obseruemus primo, ius & iustũ tria includere in sua propria ratione, primo debitum, secundo vt sit ad alterũ, tertio vt reddatur æquiualens cum iustitia consistat in æqualitate. Hæc tria non sunt ita connexa quin vnum sine alio reperiri possit: reperitur enim debitum & non ad alterũ, vt cum dicimus debere vnum quemq; iure naturæ vitam tueri, potest etiam reperiri debitum & in ordine ad alterũ, sed ita vt non possit reddi illi æquiualens, vt Diis parentibus & magistris: oportet tamen hæc tria simul cõcurrere vt propriè & simpliciter reperiatur iustum, quidquid desit, defficit illud à ratione iustitiæ simpliciter, vt ex vocibus ipsis est perspicuum.

Obseruemus secundo inter patrem & filiũ duo genera actionum reperiri posse, prius est earum quas vicissim sibi debent vt pater & filius, qua ratione pater debet filio educationẽ filius similiter debet patri honorem & obedientiam, &c. Posterius vero est earum quæ sunt communes omnibus hominibus, & his inter quos nullum est affinitatis vinculum, vt empiones, & alii contractus ciuiles.

Obseruemus vltimo hæc vocabula simpliciter & secundum quid æquiuoca esse, & duobus modis summi: primo quatenus simpliciter significat quod absolute & reuera est tale, secundum quid vero quod per methaphoram tantum aut sinecdochen est tale: quomodo homo viuus est simpliciter homo, mortuus vero vel pictus est homo secundum quid, vnde orta est illa fallatia, A dicto simpliciter ad dictum secuudum quid. Secundo modo ita vt simpliciter dicatur aliquid tale esse, quãdo est perfectum in illo genere, secundum quid quãdo licet reuera tale sit, non tamen est perfectũ sed deest ei aliqua perfectio: Quomodo ens dicitur simpliciter de ente increato quia illi nulla ex perfectionibus entis deest, de ente vero creato dicitur secundum quid, quia ens creatum non habet omnes perfectiones entis, cum sit ab alio.

Ex his colligo inter filium & patrem, herũ & seruum reperiri verè iustum & non methaphorice, non tamen simpliciter sed secundum quid. Prior pars probatur quia inter ipsos imprimis reperitur verè & realiter debitum, secundo debitũ istud est ad alterum vere & realiter, sunt enim supposita vere & realiter distincta, quorum vnusquisq; perse ipsum sine alio potest agere, cũ vnusquisq; seorsum sit suppositum per sesubsistens, quod sufficit vt dicatur verè & realiter alter, reperitur etiam tertium quod exigitur in iusto nempe æqualitas. Equale enim est duplex alterũ absolute, quale reperitur in emptionibus, vt cũ reddo. 100. pro re valente 100. quod est æquale de toto rigore Iustitiæ, aliud verò est secũdum proportionem eius qui operatur, vt cũ quis reddit quantum potest iuxta vires suas, licet illud absolute & aparte rei non sit æquale debito: quod æquale sufficit ad verã rationem iusti, & si non perfectam: quomodo qui debet 100. reddit autem sola 50. quia plura reddere non valet, exercet actum verè & propriè iustitiæ. Et hoc modo reddunt filii parẽtibus æquale licet non absolute & perfecte. Vnde inter patrem & filium verè & proprie est iustitia: non autem simpliciter sed secundũ quid, vt habet altera pars nostræ assertionis, quia vt reperiatur iustum simpliciter debet esse ad alterum omnino, ita vt non modo sit sup-

suppositum distinctum & perse subsistens, verum etiam vt non sit pars alterius, tum etiam vt reddat æquale absolute & quantum debetur à parte rei, quæ duo cum reperiri non possint inter filium & patrem, seruum & dominũ efficitur neq; inter ipsos reperiri iustum simpliciter, sed tantum secundum quid.

Et ita non dicit pugnantia vt aliqui existimant Mag. Soto cum ait lib. 3. de iust. q. 4. ar. 4. *Inter patrem & filium non reperiri ius simpliciter.* idest perfecte, deinde vero eodem lib. q. 2. ar. 2. *ait inter patrem & filium esse ueram rationẽ iustitiæ.* Et lib. 3. de Natura gratia c. 7. *esse proprium & uerum ius inter patrem & filium, seruum & herum.* Non enim pugnãt hæc duo verum ius & perfectum ius, vt ex modo dictis constat.

Ad argum. vero in oppositum facile est respondere. Primum nihil contra nos conuincit, fatemur enim inter patrem & filium esse veram iustitiam sicut & amicitiam, non tamẽ simpliciter iustum, idest non perfectum propter rationes assignatas.

Ad secundum Respond. Eodem modo reperiri inter patrem & filium iustitiam, quo reperitur & iniustitia, nempe vere & proprie non tamen perfecte, nec inde inferas iniustitiam contra patrem leuiorem culpã esse: quia grauitas iniustitiæ non sumitur ex modo, quo instum quod per illam violatur tale est, vt pote quod sit iustum perfectè vel imperfecte, sed ex magnitudine debiti quod habetur illi contra quem iniuste agitur, quæ magnitudo sumenda est ex vinculo vel beneneficio. Verbi gratia hominis ad se ipsum propric non est iustitia, dices ne propterea occidẽtem se ipsum leuius peccare quam si alterum occidisset? nequaquam: quia licet mei ad me ipsum improprie sit iustitia, mihi autem plus debeo quam cæteris, sicut maiori vinculo mihi ipsi coniunctus sum: proximus enim (vt ille dixit.) sum egomet mihi: Quo fit vt licet inter patrem & filiũ non reperiatur iustum vel in iustum simpliciter & perfecte, nihilominus iniustũ quod filius contra patrem excercet, grauior culpa est, sicut & maius est debitum quod habet filius erga patrem, quã erga quẽcunq; alium ciuem, tam ob beneficia ab illo accepta, quam ob vinculũ quo illi coniustus est: Propter quæ existit inter patrẽ & filium specialis quædã virtus quæ dicit excelentius & maius debitum, nempe pietas: Et iustum quod contra patrem filius committit, non dicitur simpliciter iniustum, aut delictum, sed facinus impium & horrendũ: Ad confirmationẽ primã eiusdẽ argũ. dico D. Tho. agere ibi de iustitia vere & proprie ac non metaphorice, non autẽ de perfecta iustitia. Et ita solum desiderare eo loco vt sint supposita vere & realiter distincta, & perse subsistentia, quod nos etiam hic docuimus. Ad confirmationem secundã dico, neq; patris ad filium esse iustum simpliciter & perfecte, quia licet pater non sit aliquid filii non namen est alter simpliciter à filio cum filius sit aliquid eius, & semen decissum ab ipso.

Ad tertium Argum. dico in diuinis non esse perfectam rationem iuris, sed quoddam ius nempe paternum, & multo potius quam in humanis, quia in diuinis dedit pater filio totum suum esse, & quidquid habet filius est patris: concedunt nihilominus Theologi & vere, filium incarnatum satisfecisse patri de toto rigore iustitiæ, quia hæc vox de rigore iustitiæ atenditur penes id quod est reddere æquiualens, constat autem Christum Dominum non solum æquiualenter sed superabundanter satisfecisse & copiosam fuisse nostrã redemptionem, adeo vt non potuerit pater illam non acceptare: Nec obstat filium in diuinis quidquid habet accepisse à patre, esseq; ab illo genitũ, vt dicatur non potuisse reddere æquale sicut in humanis dicimur filii non posse parem gratiã parentibus nostris reddere, quia ab eis geniti sumus: quoniam in diuinis pater genuit necessitate naturę ita vt non potuerit nõ generare: in humanis vero pater libere generat potuissetq; illum non gignere, & propter hãc libertatem non potest illi filius æquale compensare.

Quartum Argum. explicandum est iuxta dicta: inter hominem iustum & Deum esse vere meritum & iustitiã, Dicente B. Paulo *reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi iustus iudex*, non tamẽ perfecte & simpliciter: Et ad confirmationem dico inter Deum vt est autor naturæ & hominem cõsideratum a Philosopho morali non modo non esse perfectam iustitiã, sed neq; verã rationẽ iustitiæ, neque illius esse dicẽdas meritorias, sed tantũ secundum quid & methaphorice, quoniam ad veram rationem meriti & iustitiæ ex igitur vt extrema sint eiusdem ordinis, quod non reperitur inter Deum & hominem sine gratia, & sic est inteligendus D. Thomas illo loco. Imo eadem de causa existimo inter Deum vt est autor naturæ & hominẽ moraliter sumptum charitatem illam que reperiri potest siue dilectionem naturalem, non esse dicendam amicitiam, cum iuxta Arist. 8. Ethic. c. 9. in eisdem & circa eadem sint amicitia & iustitia: inter hominem autem & Deũ sic consideratum non est iustitia vere & pro-

priæ

proprie, sed tantum methaphorice.

Ad quintum neganda est maior: In virtutibus enim non dicitur virtus perfectior aut excellentior nisi ratione obiecti, siue sit simpliciter talis siue secundum quid: vt iustitia hominis ad Deum cum illum colit quæ dicitur religio non est iustitia simpliciter, vt ex dictis constat, præstat autem cuicunq; iustitiæ quæ inter duos homines potest reperiri, propter excellentiã obiecti: ita quoq; iustitia siue pietas filii ad patrem. Ad sextum fateor illam esse veram restitutionem & vere actum iustitię commutatiue, non tamen perfectam vel simpliciter iustitiam, quia non est ad alterum simpliciter. Vltimum argum quærit.

AN INTER PATREM ET FILIUM IAM EMANCIPATUM REPERIATUR IUSTUM SIMPLICITER.

CAyet. in commento huius ar. quem sequuntur nonnulli recentiores Thomistæ vult quacunq; ratione sumatur filius nunquã reperiri inter ipsum & suũ patrẽ iustum simpliciter, quia quacunq; ratione sumatur filius est pars patris, & bona vel mala quæ fiunt vni corũ videntur fieri alteri: confirmatq; ex D. Tho. qui in solutione secundi ait, de patre & filio posse nos bifariã loqui, aut vt sunt pater & filius aut vt sunt duo homines, additq; hoc secũdo modo esse inter eos aliquo modo iustitiã: Ex quo infert Cayet. si inter patrẽ & filiũ quatenus duo homines sunt vel duo ciues esset iustitia perfecte & impliciter, nõ dixisset D. Tho. esse inter eos ita acceptos iustitiã quodã modo, sed dixisset simpliciter, maxime cũ hoc articulo distinguat inter iustum simpliciter & iustum secundum quid.

M. Soto quem alii sequntur volunt adducti illo vltimo argum. à nobis proposito inter patrem & filium emancipatum reperiri iustum simpliciter, tum etiam quia D. Tho. in hoc ar. nihil aliud instituit quam explicare mentẽ Arist. in locis adductis. 5. Ethic. c. 6. & lib. 1. Magnorum Moral. c. 33. ibi autem Arist. (vt apud ipsum est videre) solum asserit inter patrem & filiũ nõ esse iustũ simpliciter, quã diu filius est paruulus, id est sub patria potestate.

Hanc sententiam existimo probabiliorem, Dico igitur cum Soto & M. Ioãne à Peña viro eruditissimo bifariam posse nos considerare filium emancipatum, aut quo ad iura & debita naturalia qualia sunt honores, obsequia, & iuuamina defferenda parentibus, aut quo ad contractus ciuiles: priori modo semper est inter eos iustum paternum quia ista semper persoluit vt genitus ab illo, posteriori autem modo reperitur inter eos iustum simpliciter sicut & inter alios ciues: ratio discriminis est, quia quo ad priora iura semper agit vt filius, nec vnquam reddit æquale, in contractibus autem ciuilibus non agit vt filius sed vt ciuis, diceturq; si emit à patre rem valentem 10. & reddat 10. reddidisse æquiualens.

Nec officit ratio aliquorum, etiam in contractibus ciuilibus debere filium seruare pietatem cum patre. Primo quia nõ tenetur filius quo ad istos contractus alios leges æquitatis seruare cũ patre ab his quas seruat cũ aliis ciuibus Secũdo quia sicut gratitudo quã debet vnus ciuis alteri à quo præclara accepit beneficia nõ tollit inter eos iustũ simpliciter in suis contractibus, ita nec gratitudo quam debet filius patri quando vt duo ciues suos celebrãt contractus.

Ad locum illum D. Tho. qui adducitur à Cayet. dico D. Tho. in illa solutione non distinguere inter filium vt filium & filium emancipatum vt ciuem: sed cum inter filium & patrem sit iustitia non simpliciter sed secundum quid, volens explicare qua ratione inter eos reperiatur iustitia, & qua ratione ista iustitia inter ipsos sit tantum secundum quid, ait filio duo cõuenire vt sit filius & vt sit homo quidã idest suppositum per se subsistẽs, quia est suppositum à patre distinctũ reperitur inter eos iustitia, quia vero ita est suppositum per se subsistens & homo, vt sit genitus à patre ac pars eius, non est inter eos iustitia simpliciter sed solum secundum quid. Hanc autem esse mentem D. Tho. patet ex littera ipsius, primum, quia similiter loquitur de filio & patre ac de domino & seruo, filius autem est parris sicut seruus domini sui quamdiu est sub patria potestate, non quando iam est emancipatus Deinde ex eo quod addit, *Quia filius est quidam homo diuersus à patre dantur leges præscribentes quomodo se habeat habere pater cum filio & Dominus cum seruo*, Certum autem est leges illas agere de patre erga filium quem aduc habet sub cura sua, cum emancipato enim iam non tenetur seruare nisi leges cæteris ciuibus communes. Vnde iuxta D. Tho. tribus modis potest considerari filius, aut vt genitus & pars patris, aut vt quidam homo & suppositum distinctum a patre, aut vt ciuis quidam & iam sui iuris, quatenus homo quidam est & suppositum distinctũ est inter eos vere iustum, quatenus filius & quo ad iura paterna istud iustũ nõ est simpliciter tale sed secundum quid, quamuis debitum excellens & plusquam iustitiæ nempe pietatis, quatenus autem ciuis, est inter ipsos in contractibus ciuilibus quos inter se exercere continget iustum simpliciter, sicut & inter alios ciues inter se in suis contractibus.

QVÆSTIO QVINQVAGESIMA OCtaua de Iustitia.

ARTICVLVS. I.

An recte definiatur iustitia perpetua & constans uoluntas ius suũ uniuiq; tribuens.

Explicato proprio obiecto iustitiæ agit iam de ipsa D. Tho. ab eius definitione ducens initiũ. Afferũtur à DD. variç iustitiæ definitiones: nã a B. Anselmo in lib. de veritate definitur, *Rectitudo cum proximo:* Ab Arist. 5. Ethi. c. 1. *Habitus secundum quem dicimur operatiui iustorum,* A Theologis *Virtus suum cuiq; tribuens.* Quam definitionem habent etiam Cicero lib. 2. de inuentione c. 5. lib. 1. officio. cap. de iustitia & lib. de natura Deorum: D. Ambros. lib. 1. officio. c. 24. D. August. lib. 19. de ciuit. c. 21. lib. de Quantitate animæ c. 9 lib. 1. de libero arbit. c. 6. & 13. lib. 8. de Trinit. c. 6. Magis autẽ recepta & communis in Scholis est illa Vlpia. l. Iustitia ff. de iure & Iust. quã proponit hic D. Tho. in titulo huius ar. & quam ab Vlpia. mutuatus est Iustinianus Cæsar instit. de iure & iust. propterquod agit de ea hic D. Tho. tum vt magis vsitata, tum quia hac definitione recte intellecta reddũtur magis perspicua quæ exiguntur ad rationem iustitiæ virtutis.

Ad quam optime percipiendam obseruemus primo, in habitibus proprium actum cuiusq; habitus in ordine ad suum proprium obiectum esse velut propriam formam & differentiam illius habitus: quo fit vt sicut species constituuntur, distinguuntur, & definiuntur per suas differentias essentiales, ita & habitus per suos proprios actus & obiecta.

Obseruemus secundo: omni virtuti hæc tria conuenire, primo vt actus ipsius sit per electionem idest à sciente & volẽte, quod enim per ignorantiam aut violentiam fit nec studiosum est nec laudabile, actus autem virtutis studiosus est & laude dignus, cum honor sit proprium præmium virtutis. Secundo debet proficisci à voluntate deliberata exercere actum illum quotiescunq; opportuerit, à voluntate in quam deliberata, quia ex vno vel altero actu verbi gratia abstinentiæ non est dicẽdus aliquis abstinens, neq; qui habet animũ abstinendi tantum diebus quibus sibi videbitur, nec instituit abstinere quotiescunq; oportebit & debebit, addo quotiescunq; debebit, quia continuo & perpetuo elicere actum alicuius virtutis non est huius vitæ, nec præcepta virtutum cũ pleraq; sint affirmatiua obligant pro semper, sed pro loco tantum & tempore, vnde requiritur ista deliberata voluntas secundũ animi præparationem. Exigitur tertio vt hæc deliberatio voluntatis sit firma & constans, improbri nãq; & mali habent sepe istã deliberationem, nec propterea tribuimus eis virtutes, quia non sunt in illa firmi & constantes, sed in tẽpore tentationis recedunt, velut illi de quibus dicitur. Psal. 77. *Filii Ephrem mittentes & intendentes arcum conuersi sunt in die belli.* Est ergo actus virtutis Actus voluntatis libere eligentis, & paratæ ad bonũ quotiescunq; opportuerit, firmiter ac constanter.

Obseruemus vltimo, cũ habitus sint propter actus & per ipsos natura habituum explicetur nonnunquã DD. in definiendis virtutibus sumere actum pro habitu à quo elicitur, velut effectum pro causa ita definit D. Aug. fidẽ, *Credere quod non uides,* Sumens actum pro habitu quo credimus quę non videmus. Et D. Ansel. definit iustitiã, *Rectitudinẽ cũ proximo*, Id est habitum quo seruamus rectitudinẽ cũ illo.

His positis sit prima conclusio.

Definitio iustitiæ proposita à Vlpiano optima est. Probatur habitus definiendi sunt per suũ proprium actum & obiectũ: obiectum proprium iustitiæ est ius, proprius actus ipsius constituere æqualitatẽ inter ciues, quod efficitur tribuendo cuiq; sua & suum ius: hæc autem duo continentur in hac definitione Vlpia. Ergo. Secunda conclus.

Recte definitur iustitia uolũtas perpetua & cõstans Sumẽdo volũtatẽ non pro ipsa volũtate quæ est subiectũ iustitię, sed pro actu voũltario & libero, sicut cognitio principiorum vocatur intellectus idest actus intellectus, quomodo sumitur hic voluntas à Vlpia. Probatur: In definitione exprimendum est proprium genus rei definitæ propriũ genus iustitiæ est virtus, ad uirtutẽ vero exigũtur illa tria, primo vt actus ipsius sit voluntatis liberæ elicientis, quod significat in proposita definitione vox ista voluntas. Secundo vt sit voluntatis deliberatæ ad semper secundum animi preparationem, quod significat vox perpetua. Tertio vt sit firma & fixa nullo modo retrocedens ab illo firmo proposito iusti & honesti, quod significatur illa voce constans, ad significandã igitur virtutẽ quæ est proprium genus iustitiæ accommodatissimæ sunt iste voces voluntas perpetua & constans. Tertia conclusio.

Optime definitur iustitia per uoluntatem, idest per actum voluntarium sumendo actum loco

loco habitus, quasi dicamus: iustitia est habitus seu virtus moralis secundum quã constanti & perpetua voluntate ius suum vnicuiq; tribuitur: Patet hęc, quia vt constat ex tertia obseruatione sæpe in deffinitionibus vtuntur DD. actu loco habitus.

Circa hũc ar. hęc solũ se offert cõtrouersia AN HAEC DEFINITIO IV-*stitiæ proposita ab Vlpia. sit adæquata complectens omnem iustitiam?*

Buridianus 5. Ethic. q. 2. iudicat hanc diffinitionem diminutam, nonnulli etiã iuris periti vt Barthol. & Accurs. volunt eam non conuenire omni iustitiæ sed solũ diuinæ, quia illa solum perpetua & cõstans est, humana vero mutabilis & quæ facile corrupitur: Sententiã suã probat Buridianus, quia si definitio ista esset adæquata complecteretur omnem actum iustitiæ, at ex eodẽ Vlpia. eodẽ loco, iuris præcepta sunt hæc tria, honeste viuere, alterum non ledere, suũ vnicuiq; tribuere, proposita vero definitio vt ex ipsa patet non cõplectitur ista tria, sed solũ vltimum. Ergo.

Secundo qui patitur aliquod suppliciũ iuste sibi impositum seruat quidẽ iustitiã, non tamen reddit alicui suum ius, quia reddere dicit actionem, hic autem patitur.

Tertio iustitia legalis est iustitia, nec tamẽ reddit alicui suum: Maior certa est, minor probatur, quia qui violat iustitiã legalẽ non tenetur aliquid restituere vt qui nõ tuetur Rẽpub pro viribus, & ita nulli reddit aliquid suum.

Quarto omnis virtus est essentialiter rectitudo, quia est habitus electiuus & essentialiter bona qualitas mentis, ex D. autem Tho. hic ad secundũ iustitia non est rectitudo essentialiter, sed causaliter tantũ & efficiẽter. Ergo.

Oppositũ docẽt omnes interpretes D. Tho. in hoc ar. hac efficacissima ratione adducti, cũ habitus distinguantur & diffiniantur per sua propria obiecta, illa deffinitio est habitui adæquata quæ redditur per proprium & adequatum obiectum ipsius, proprium & adæquatũ obiectum iustitiæ est iustum & æquale, quod vel ex eo constat quia quæcũq; iustitia & quiuis actus ipsius huc pertinet, & hoc præstat, nempe constituere iustum & æquale inter homines, hoc autem efficitur reddẽdo vnicuiq; suum ius: Ergo hæc definitio cũ reddatur per hoc quod est reddere cuiq; suum ius cẽsenda est adæquata.

Ad primum argum. quod est potissimum. Respond. Vlpia. quando ait honeste viuere esse præceptum iuris, non sumere ius pro iure vel iusto quod est obiectum iustitiæ, sed pro lege, vnde non vocauit illa tria actus iuris sed præcepta iuris, inter quæ nihil prohibet reperiri aliqua quæ non pertineãt ad virtutem iustitiæ, sed ad honestatem vel alias virtutes: In legibus enim quamuis primarius & pręcipuus legislatoris finis sit ciues suos ad se inuicem bene & recte componere, in quo consistit bonũ publicum, habet nihilominus nonnunquã pro secundario fine efficere illos studiossos & honestos in se ipsis, maximẽ quando illa priuata bonitas ipsorum est necessaria vel maxime vtilis bono communi & paci Reipub. Et hac de causa continentur etiam inter leges multæ præcipientes temperantiam & alias virtutes diuersas à iustitia, ratione quarum constituit Iurisconsul. inter præcepta iuris honeste viuere. Dico etiam hoc quod est honeste viuere sumi posse duobus modis, Primo generali quadã acceptione quatenus est idem quod studiose agere, & viuere secundum rectam rationẽ, qua ratione non pertinet priuatim ad iustitiã, neq; est peculiaris actus ipsius, sed est quid cõmune omni virtuti, cum omni virtuti conueniat honste & studiosse agere. Secũdo modo accipitur contractius in ordine ad alterũ, ita vt idem sit honeste viuere, quod seruare honestatem proximis debitam, non violando eorum vxores, filias vel iura, soluendo debita ipsis: sic enim agens honeste viuit, quod genus honestatis pertinet quidem ad iustitiam, vt docet Arist, 5. Ethi. c. 1. & docebit D. Tho. in hac quæst. ar. 5. & 6. vbi ostendet pertinere ista ad iustitiam legalem.

Quo ad aliam partem nempe alterum non ledere, dico idquoq; duobus modis accipi, vno modo vt dicit negationem, qua ratione non solum non est actus iustitiæ, sed neq; vllius alterius virtutis, imo neq; est actus sed pura negatio, quæ etiam conuenit prauis & iniquis hominibus dormientibus: alio modo sumitur positiue, qua ratione dicit propositum firmũ nõ ledendi aliquem & hoc modo est proprius & peculiaris actus iustitiæ, quæ non oportuit in ista definitione exprimere, quia continetur in illo quod est ius suũ tribuere: In moralibus enim in actu affirmatiuo & positiuo continetur quod accessoriũ est & contrariũ, vt in illo positiuo fac bonum continetur prohibitio contrarii, declina à malo vt docebit infra D. Tho. q. 79. ar. 1. ad 3. Et ita in hoc quod est tribue vnicuique suum ius, continetur ne priues illum sua re, neq; vxore, neq; filia, neq; honore, neq; vita, neq; bonis, & consequenter in nullo ei ledas Vnde docẽt discipuli D. Tho. omnem virtutem & potentiam habere duos actus alterum præcipuum & primarium quo prosequitur suum obiectum, alterum minus

præcipuũ & secundariũ quo abhorret ab op-
posito & cõtrario sui obiecti, qui secundarius continetur implicite & virtute in illo primario tanquã illi accessorius & consequens.

Ad secundũ Respon. illũ sic punitum reddere vnicuique suum ius, quia per illud supplicium vel pœnã quã patitur reddit vel leso, vel Reipub. vel legi quã violauerat debitum & æquiualens.

Ad tertiũ dico transgredientẽ iustitiam legalẽ etiã si non teneatur ad aliquid restituendũ, expoliare nihilominus aliũ suo iure, vt copiosse docebimus in hac quæst. ar. 5. 6. & 7. Ex quo sequitur, vt qui seruat iustitiã legalẽ reddat vel Reipub. vel suo conciui vt pars Reipub. est suum ius.

Ad vltimũ Respõ. rectitudinẽ varii: posse reperiri in actibus humanis, primo in intellectu practico tãquam in primo regulãte intrinseco & immediato: secundo in habitu tanquã in secundo regulante extrinseco & foras aduenĩete, siue sit habitus infussus siue adquisitus, tertio in voluntate quã reddunt rectã & intellectus practicus vt illius dux, & habitus studiossus vt illius perfectio & forma in tali genere, quarto in actu exteriori tanquã in effectu & participatiue. Et ita rectitudo iustitiæ reperitur etiã in his quatuor, in intellectu practico iudicante hoc esse iustum & agendũ, in iustitia ipsa ad illam rectitudinem & æqualitatem inclinante, in voluntate mota ab intellectu & inclinata ab habitu iustitiæ ad reddendum æquale & seruandum ius, in actu deniq; exteriori in quo æqualitas illa seruatur. Ex quibus sequitur, iustitiam in se ipsa esse essentialiter rectã, quia essẽtialiter est habitus inclinãs ad reddendum æquale, quæ inclinatio intrinsece & essentialiter est recta, secundo efficere rectam voluntatẽ formaliter, quia volũtas est iusta à iustitia formaliter & proprie, tertio cõstituere rectitudinem in actu exteriori causaliter & efficienter, quia est principiũ efficiens eliciẽdi illũ actum rectum. Et ita est intelligẽdus D. Tho. cũ ait iustitiã habere rectitudinẽ causaliter & efficienter, loquitur de actu exteriori iusto: Hęc doctrina redditur perspicua exemplo albedinis: albedo si quidem in se ipsa essẽtialiter est albedo & color, in homine etiã albo formaliter reddit illũ albũ, est enim forma eius in genere albi, non tamẽ est homo albus essentialiter sed accidentaliter tantum & efficienter ab albedine tamq; ab extrinseco.

ARTICVLVS. II.

An Iustitia sit ad alterum.

ARticulus hic ex his quę diximus præcedẽti quæst. ar. 1. facilis est, explicãdus nihilominus quia in eo non tam instituit D. Tho. ostendere iustitiã esse ad alterum, quam docere qua ratione sit ad alterum, quod trãctat Ari. 4. Ethi. cap. vltimo Et 5. Ethi. c. 11.

Obseruemus igitur primo, hic non esse sermonem de iustitia qua iustificamur, nec de sanctitate, quia illa non dicit ordinẽ ad alterũ sed ad propriã tãtũ gratiã, & merita, ac virtutes quibus deo subiicimur, sanctitas vero dicit ordinem ad Deum, ad proximũ, & nos ipsos, quia sanctus & iustus debet & cum Deo & cũ proximo & in se ipso esse bene cõpositus: Sed loquimur hic de iustitia quæ est peculiaris virtus moralis, quæ præcedenti ar. definita est, quæ cum dicatur reddere vniquiq; suũ, nititur nunc explicare D. Tho. qualis sit is cui suum ius ex iustitia reddendum est.

Obseruemus secundo: cũ habitus sint propter actus, sicut actus vt sæpe docet, Arist. non sunt partium sed suppositorum, non enim dicitur manus percutere sed homo per manum, ita & habitus ac virtutes propriè non dicuntur huius vel illius partis, licet in hac vel illa vt in subiecto existant sed totius hominis, non dicitur voluntas aut intellectus abstinens, iustus, aut fidelis, sed homo ipse.

Obseruemus tertio: sicut in naturalibus potest aliquid esse vere & propriè tale, nõ tamẽ perfectum, vt homo cæcus est vere & proprię homo, sed imperfectus, ita in moralibus posse reperiri in aliquo vere & proprie, fidem spẽ, aut iustitiã impfecte tamẽ: Prima Cõclu.

Iustitia proprie & uere debet esse ad alterum suppositum distinctum.

Probatur: Iustitia habet hęc duo, vt constituat æqualitatẽ, ac vt sit principiũ actus iusti, æqualitas cum sit relatio non potest esse nisi inter duo extrema distincta, nihil enim dicitur sibi æquale, actiones quoq; non sunt partium sed suppositorum, ergo iustitia proprie sumpta qua parte est principium actus iusti debet reperiri inter aliqua supposita, qua parte habet cõstituere ęqualitatẽ exigit illa supposita realiter distincta: Ideo dixit Arist. 5. Ethi. c. 1. *Iustitiã solã ex omnibus uirtutibus esse bonũ alienũ* idẽ habet D. Hiero. in sal. 14. *Iustitiã ea agere quæ alteri cõferũt principi, reipub. uel ciui.*

Secũ da conclu.

Improprie & metaphorice potest dici iustitia unius partis ad alteram, Vt cum vna manus alteri ministrat, & oculi pedibus pedes vero oculis deseruiunt, aut vires inferiores superiorib⁹, dicitur esse iustitia inter istas partes quatenus

tenus sibi inuicem debita persoluunt & cum quadam æqualitate, impropriè tamen & methaphoricè, cum non sint supposita distincta, iuxta hunc modũ dixit D. Aug. 2. de Genesi ad litteram c.11. *Iustitiam pertinere ad omnes animæ partes.* & 19. de ciuit. Dei c.21. Et in lib. de moribus Eccles. *exigere iustitiam ut ratio imperet appetitui & appetitus obediat rationi:* Tertia conclusio.

Inter Deum & hominem, inter Patrẽ & filiũ licet non reperiatur perfecta iustitia, nec simpliciter sed secundũ quid, quia homo est aliquid Dei, & filius aliquid patris, nec potest homo æquale reddere Deo aut filius patri, reperitur tamẽ uerè & propriè inter ipsos iustitia, ac nõ methaphoricè, Cũ sint supposita vere & realiter distincta: hæc satis explicata est quæ. precedẽ. ar. 4. Quarta cõclus.

Quamuis iustitia sit ad alterum non est necesse illum alterũ actu existere, sat est posßit aliquãdo eße.

Patet, quia iustitia quæ est virtus, est habitus voluntatis liberę & firmiter determinatæ reddendi vnicuiq; suum quando oportuerit, & ita non exigit nisi deliberatã animi præparationem: hæc autem potest haberi erga eum qui nondũ est sed pro tempore erit, Vt qui habet apud se depositum vel legatũ reddendũ ei qui nondũ est natus, cũ habeat paratũ animum reddendi legatum illud cui mãdatũ est est iustus: Sicut si haberet animum non reddendi illud esset iniustus. Ergo.

Ex quo sequitur ab æterno fuisse in Deo iustitiam verè & propriè, quia licet nulla creatura fuerit coæterna Deo, voluit tamen ab æterno quidquid iusti deinde in tempore exequitur actu, vt copiosse docet D. Tho. 1.p. q.21. Et 1.2.q. vltima.

Offerebat se hic quæst. An inter Christũ & patrem æternum fuerit propriè & perfectè iustitia, sed hæc quæstio non est huius loci, disputatur enim 3.p.q.1.ar.2. Interim dico fuisse inter ipsos vere propriè & perfectè iustitiam cum sint supposita vere & realiter distincta, reddideritq; Christus pro nobis satisfaciens non modo æquiualens sed super abundans, quæ sufficiunt ad veram & perfectã rationem iustitiæ: nec obstat quod inter Deum cui fiebat satisfactio, & Christum dominum qui satisfaciebat non fuerit distinctio realis, cum Christus sit verus Deus, sufficit enim fuisse in ipso realem distinctionem duarum naturarum, secundum quas satisfaciebat, & recipiebat satisfactionem. Satisfaciebat enim patiendo, & patiebatur secundum naturam humanam, & ita secundum eam satisfaciebat: recipiebat vero illam satisfactionẽ vt offensus, offensus autem erat secundũ naturã diuinam quæ distinctio naturarum in Christo est sufficiẽs ad veram rationem iustificiæ, Ad perfectionem vero & integritatem æqualitas & super abundantia solutionis: quia integritas & perfectio iustitiæ in satisfactione ex æqualitate solutionis cum debito sumẽda est. vide hic Cayet. ad.4.

ARTICVLVS III.

An Iustitia sit uirtus.

Onclus. est affirmans. Probatur ex diffinitione virtutis, definitur enim ab Arist. 2. Ethic. c.6. *Que facit bonum habentẽ & opus eius bonum reddit,* Sed iustitia præstat hæc duo: imprimis reddit bonũ habentẽ illã, quia bonitas moralis sumitur ex voluntate bene ordinata, iustitia autem facit vt voluntas viri iusti sit bene ordinata ad alios: Reddit etiã iustitia opus iusti bonum & rectum, quia: rectitudo & bonitas actus humani sumitur à recta ratione tãquã à sua propria regula, sed nihil magis cõsonũ rectæ rationi quam reddere cuiq; quod suũ est, quod est actus iustitiæ, Est ergo iustitia principium actus recti, redditq; bonum actum viri iusti Et consequenter virtus.

Duplex se hic offert dubitatio: Prior est, Iustitiã superius distinximus ab aliis virtutibus, quia rectũ aliarũ sumitur in ordine ad agentẽ propter quod actus earum non sunt recti nisi fuerint ornati omnibus debitis circũstãtiis, rectum autẽ in iustitia non sumitur in ordine ad agentẽ, sed solũ in ordine ad alterũ cui aliquid debetur, etiã si desint debitæ circunstantiæ, Ex quo discrimine sic nunc argũ. Bonitas moralis exigit debitũ finẽ & circunstantias, in iustitia hoc non exigitur in operante, ergo iustitia non reddit bonum habentem, nec facit bonum opus ipsius, neq; est dicenda virtus.

Posterior dubitatio: Honor est proprium præmium virtutis propter actus enim virtutum laudamur, at qui se exercent in actibus iustitiæ cõmutatiuæ vt mercatores & exercentes negotia, & in actibus iustitiæ vindicatiuæ seu punitiuæ vt iudices & ministri iustitiæ sunt quasi infames, adeo vt hæc exercitia interdicãtur Ecclesiasticis. Ne Clerici vel Monachi per varia capita.

Prior dubitatio facile tollitur si cõsiderem? aliud esse loqui de actu iustitiæ, aliud vero de ipsa iustitia, in actu iustitiæ vt sit rectus in tali genere sicut quęst. præced. ar.1. copiosse docuimus solũ respicimus quid debeatur alteri, ita vt si reddatur quãtũ debetur, habeat act? ille

rectitudinem in tali genere, quacunq; ratione ab agente procedat, iustitia vero quæ est habitus interior habet secundum se bene ordinare voluntatem, quæ cum bene ordinata non sit, nisi respiciat debitum finem & circunstantias, efficitur vt iustitia ex suo genere inclinet ad eliciendum actum cum debito fine & circunstantiis, nataq; sit quantum in ipsa est reddere habentē bonū, & efficere bonū opus ipsius: quod si eliciens actum aliquando non respiciat debitum finem, nec seruet debitas circunstantias, hoc per accidens est & culpa operantis, tribuendum que ipsi, & non iustitiæ: imo tunc non agit ex habitu, neq; actus illæ quamuis iustus materialiter, formaliter autē vt docuimus nō est iustitiæ virtutis: Et in hoc differt iustitia virtus ab arte: virtus enim habet duplicē operationē, immanentē & transeuntem, primo & per se respicit illam immanētem, nempe electionem voluntatis amplectentis deliberate & firmiter bonum, quæ est propria & præcipua operatio virtutis, propter quod diffinitur bona qualitas mentis, secundario vero & media immanente respicit trāseuntem & externam, tanquā effectū illius internę & immanētis: sicut prima operatio peccati est interior & immanens electio mali in voluntate, secundaria vero externa quæ est actus peccati. Qua de causa dicimus actum exteriorē nihil bonitatis vel malitiæ addere interiori, imo contra, quidquid bonitatis vel malitiæ exteriori conuenit illud recipere ab interiori, iuxta illud Christi Matth. 15. de corde exeunt adulteria, homicidia, &c. Ars vero primo & præcipue respicit operationē externā & opus exterius, cognitioē autē internā secūdario vt medium ad opus externū faciendū.

Ad alteram dubitationem dico omnē actū virtutis esse laude dignum, esse nihilominus aliquot actus virtutum quidē, sed qui communiter non laudantur, vel male audiunt, duplici modo: primo quādo dantur diuersi gradus in eadē virtute, & si omnes illi sint laude digni, non tamen solemus comendare nisi excellētiores, vt in castitate datur castitas cōiugalis, vidualis, & virginalis, meretur quidem laudē coniugalis cum sit etiam virtus, sed quia virginalis & vidualis excellentiores sunt comedantur hæ, illa vero non tāti fit. Alio modo solet actus alicuius virtutis & si secundum se laudabilis, non solum non commendari verum etiā male audire, quādo cōmuniter illū exercētes non bene se habēt ita dicebat B. Pau. 2. Co. 6. *Nemini dantes ullam offensionem, ut non uituperetur ministerium nostrum; sed in omnibus exhibeamus nos metipsos sicut Dei ministros*. q. d. ne culpa nostra efficiamus vt ministerium ex se laude dignum vituperetur: ita in iustitia accidit, mercatura & negotiatio si recte exerceantur laudabiles sūt, & maximè necessarię Reipub. vitio autem mercatorum quorum plerique non tam prouidendæ Reipub. quam propriis lucris & quæstui student, mille mendis & vsuris mercaturam replentes, effecerunt vt isti contractus licet actus iustitiæ cōmutatiuæ male audiant. Actus quoq; iustitiæ punitiuę cōmendādi sūt, Moses enim. Exo. 32 spiritu Dei plenus accepto gladio illā in idolatras exercuit, & omnes iustos ad simile fuit adhortatus dicens. *Si quis est domini iungantur michi.* Et facta multorum cede dixit, *Consecrastis manus uestras hodie domino unusquisq; in filio, & in fratre suo, ut detur uobis benedictio.* Samuel. 1. Reg. 15. propriis manibus exercuit actum iustitiæ vindicatiuæ in Regem Amalech quē quia non exercuerat Saul grauiter deliquit. At quia exercetur plerumq; modo hæc iustitia à vilibus hominibus & crudelibus, non tam zelo iustitiæ & boni cōmunis quā ob lucrum, & quæstū, vel inanē gloriā, male culpa ipsorum audit.

Solutio 2. Argu. quā habet hic D. Tho. Obseruanda est contra aliquos hæreticos nostri tēporis asserētes opera satisfactoria cum sint actus iustitiæ nec meritoria esse nec laude digna, quia iustitia respicit debitum, persoluens autē id quod debet nihil inquiunt meretur, dicente Christo. *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis dicite adue serui inutiles sumus quæ debuimus facere fecimus.* Quibus optime occurrit hic D. Tho. docēs quod vel solo lumine naturali rectę rationis intellexit Arist. in fine 5. Ethi. duplicē esse necessitatē, aliā coactionis qua aliquis coactus & inuitus aliquid operatur, & ea tollit meritū ac laudē, aliā vero præcepti vel finis, qua aliquis sponte & voluntarie obseruat præceptum quod potuisset transgredi, vel quærit media studiosa ad obtinēdū honestū aliquē finē quę potuisset dimittere: & hoc genus necessitatis non tollit meritum nec laudē: imo comēdatur plurimum in scriptura obedientia diuinorum præceptorum, et ferturq; à Salomone. *Qui potuit transgredi & non est transgresus facere mala & non fecit.* Et ita qui satisfacit vel soluit debitum, imo quicunq; aliquod præceptū Dei exequitur, licet præstet quod debet meretur plurimū, si cætera adsint quæ exiguntur ad meritū veluti vt existat in gratia & charitate, quia non agit coactus, sed sponte & volens adimplere quod debet, verba autem Christi docent parū vel nihil potius vtilitatis nos Deo nostris

meritis

meritis & obsequiis offerre, cum ille bonorũ nostrorum non egeat, & qua humilitate esse debemus etiam si præstantissima opera exerceamus. Plura habeãt D. Tho. 1.2.q.114. Et Soto lib. 3. de Nat. & Gra. c. 9.

In Solutione 3. habet D. Tho. iustitiam non versari circa res exteriores, quantum ad hoc quod est eas facere, quod est artis, sed quãtum ad earũ vssum qui est alteri debitus: quæ verba nituntur nonnulli explicare propositis variis discriminibus inter facere & vti, ita vt facere dicat actionem transeuntẽ in opus, vti vero actionẽ immanentẽ in volũtate, quæ voluntas opus illud exterius factum dirigit in aliquem finem: propter quod facere non dicit aliquã perfectionẽ in faciente, sed in re facta, vti vero dicit perfectionẽ, cum vssus sit actus voluntatis dirigentis rem illam in suum finem. Ex quo inferunt artis esse facere opus: virtutis vero vti illo opere, idest dirigere illud opus in aliquem finem, & sic iustitiam non facere res externas quia non est ars, vti autem illis dirigendo illas in solutionem alicuius debiti, quod est virtutis. Vt cum Architectus accepta à me pecunia vt domum construat, quando illam construit ad satisfaciendum pecuniæ à me acceptæ, facit & vtitur, facit domũ quod est suæ artis, cuius factionis perfectio non est in ipso sed tota manet in domo facta, vtitur vero illa domo quatenus eo fine illã facit vt satisfaciat mihi, quod est virtutis iustitiæ, & hic vssus perficit ipsum, quia hic vssus est optima electio voluntatis ipsius dirigentis illam domum in debitum finẽ: Et in hoc sensu colligunt dixisse D. Tho. iusticiã non respicere res externas quantum ad facere, quia hoc pertinet ad artes, sed quantum ad earum, vssum alteri debitum, quia dirigit illas ad persoluẽda debita quod est virtutis. Optima quidẽ explicatio, & quã vnico verbo complectitur M. Soto dicens: iustitiã nõ facere res externas, nõ enim construit domũ, nec cudit pecuniã, &c. Sed vtitur illis ad reddendũ cuiq; suũ debitũ, vt in exemplo proposito patet.

ARTICVLVS. IIII.

An Iustitia sit in uoluntate tanquam in suo proprio subiecto.

Conclusio est affirm. Probatur in primis ex illa diffinitione iusticiæ proposita à Vlpia. *Voluntas perpetua & constans, &c.* Sumitur enim ibi (vt exposuimus) volũtas pro actu volũtatis: vnde cũ actus iustitiæ sit actus volũtatis, proprium iustitiæ subiectum necessario constituẽda est voluntas: Idẽ docuit Arist. dicens 5. Ethi. *Iustitia est qua iusta operamur & uolumus.* Probatur etiam à D. Tho. à sufficienti diuisione hoc modo. Omnes vires animæ nostræ quæ sunt subiecta habituũ sunt hæ tres, intellectus siue ratio, apetitus rationalis qui dicitur volũtas, & apetitus sensitiuus: iustitia non est intellectu neque in apetitu sensitiuo erit ergo in voluntate: Prior pars minoris ita constat. Cum habitus sint propter actus idest ad componendam potentiam vt recte eliciat actum, illa potentia est subiectum alicuius habitus, ad cuius actum bene regulandum talis habitus constituitur, sed iustitia non componit neq; regulat actus intellectus, aut aliquã cognitionem nostram, nullus enim dicitur iustus vt inquit Arist. quia iusta cognoscat, sed quia iusta operatur & vult, alioqui quod iniqui esset iusti. Ergo. Altera pars sic ostenditur. Habitus in ea est potentia ad quam pertinet actus ipsius, actus iustitiæ non pertinet ad apetitũ sensitiuum, Ergo neq; iustitia: Probatur minor: Sicut nihil volitum quin præcognitum ita nil volitum ab apetitu sensitiuo nisi quod est præcognitum per aliquem sensum, & nihil volitum ab apetitu rationali nisi quod intellectus potest cognoscere & apræhẽdere, ad actum iustitiæ qui est reddere cuiq; suum ius, exigitur præcognoscere quid alteri debeatur, & qua ratione sit constituenda cum illo æqualitas, hæc autem cognitio non est alicuius sensus sed solius intellectus & rationis, ergo & actus iustitiæ qui sequitur hanc cognitionem non est apetitus sensitiui, sed solius rationalis.

In hoc articulo antequam aliorum opiniones expendamus diluenda sunt nonnulla quæ verbis D. Tho. aduersantur: Imprimis tã contra conclusionem D. Tho. quam contra illam propositionem qua in argumento vtitur. Habitum in ea potentia esse ad quam pertinet actus ipsius, sic obiicio: iudicium quod fert iudex inter partes est actus iustitiæ distributiuę vt q. 60. docebimus, huiusmodi autem iudiciũ non est actus voluntaris sed intellectus pertinet, enim ex eodem D. Tho. ad synesim quæ est pars prudentiæ subiectiue existens in intellectu. Ergo saltim iustitia distributiua erit in intellectu.

Secundo Actus externi iustitiæ non sunt proxime & immediate à voluntate, sed a manibus, lingua, &c. ergo aut in his quoq; membris erit constituenda iustitia, aut illud principium subiectum habitus esse illã potentiam quæ est primum principium actus, non est om

 nino

nino verum. Tertio iustitia dicit ordinē ad alterum, ordinare autem non est actus voluntatis sed intellectus & rationis: Ergo. Quarto. Aliæ virtutes vt fortitudo & temperātia non collocātur in voluntate, quia ad bonum earū voluntas ex se & natura sua est sufficienter inclinata; Sed ad bonum iustitiæ similiter est voluntas sufficienter inclinata; ergo non est necesse constituere iustitiam in voluntate: Maior certa est ex D. Tho. 1.2.q.56.ar.4. Minor ipsius quoq; est in hac quæst. ar. 12. & probatur. Bonum iustitiæ est bonum rationis nempe reddere vnicuiq; quod dictat recta ratio, ad bonum autem rationis (cum nihil magis proprium sit ipsi homini) voluntas humana ex se & natura sua est satis propensa. Ergo.

Hæc suo ordine diluamus. Solutio primi argum. pendet ex his quæ dicemus q. 60. ar. 1. interim respondet Cayet. ad 1. simul & secundum propositionem istam eiusdem potentiæ esse habitum & actum intelligendam esse de actu elicito & non de imperato, & ita iustitiam esse in voluntate, quia actus elicitus ipsius qui est electio qua volumus reddere debitū est in voluntate, alios autē actus vt iuditium & externos qui pertinent ad alias potentias esse actus quidem imperatos à iustitia, sed elicitos ab aliis virtutibus, & ita nihil mirum quod pertineant ad alias potentias. Arbitratur enim Cayet. nullam virtutem esse principium eliciens sed solum imperans actus pertinentis ad aliam potentiam diuersam ab ea quæ est proprium subiectum talis virtutis. Cæterum quia hoc fundamentum falsum est, cum ex D. Tho. aperte colligatur omnem actum pertinentem ad obiectum proprium & formale alicuius virtutis elici etiam ab illa virtute, quamuis producatur ab alia potētia, diuersa ab ea quæ est proprium subiectum talis virtutis. Vt oratio & contemplatio, sunt quidem actus intellectus, eliciuntur autem à Religione quæ est in voluntate, quia feruntur in proprium & formale obiectum religionis, vt docebimus infra q. 80. Correctio fraterna licet sit in intellectu vt in suo subiecto est nihilominus actus elicitus à misericordia, quæ est in voluntate, vt constat q. 33. ar. 1. Similiter quæcunq; operatio exterior quamuis producatur à potentia corporea & externa, elicitur nihilominus ab habitu vel virtute residente in potentia interiori: vt confessio fidei quæ est actus exterior elicitur à fide quæ est in intellectu, quo etiam modo dicimus tā misericordiā quæ est actus interior quā eleemosynam quæ est actus exterior elici à charitate, licet misericordia & actus interior immediate, eleemosina vero & actus exterior mediante interiori, nempe misericordia. Propterea aliter respondendum est. Dicamus igitur, loqui D. Tho. in illa propositione de actu præcipuo & potissimo virtutis, q.d. in illa potentia esse virtutem tanquam in suo proprio subiecto, quæ est proximum principium præcipui & potissimi actus talis virtutis, qua ratione quia præcipua & potissima operatio iustitiæ est illa immanens nempe electio volūtatis deliberatæ ad tribuendum vnicuiq; suū ius, proprium subiectum iustitiæ est voluntas, etiam si dentur aliqui actus eliciti ab eadem iustitia sed minus præcipui producti ab aliis potentiis.

Vnde ad primum illud Argum. Respond. nihil prohibere iudicium esse actum intellectus, iustitiam vero distributiuam cuius iudicium est actus elicitus esse in voluntate, quia iudicium non est præcipuus actus iustitiæ sed illa electio voluntatis qua iudex statuit iuste iudicare, & vnicuiq; parti suum ius reddere. Sunt etiam qui respondeāt, actum illum intellectus quo iudex iudicat hoc vel illud esse iustum non esse actum iustitiæ, sed illum præcedere, actum vero proprium iustitiæ esse electionem illam voluntatis qua iudex statuit huic vel illi parti per sententiam tribuere suū ius, iuxta ea quæ intellectus præcognouit & iudicauit. Vtraq; solutio est accommodata.

Ad secundum Respon. similiter ex dictis, actus externos iustitiæ quos manu vel lingua exercemus, vt in restitutione bonorum vel famæ produci quidem à potentiis externis, elici autem à iustitia mediante illo interno & præcipuo actu ipsius, qui est electio voluntatis reddendi vnicuiq; suum, sicut actus exterior quo subuenitur indigenti quem vocamus æleemosynam est elicitus à charitate mediante interiori qui est misericordia.

Ad tertium dico ordinare actiue sumptū pro eo quod est dirigere aliqua media in aliquem finem esse actum intellectus, velle autē quæ dicunt ordinem ad aliud velut media ad finem, vel vt debita alteri, aut vt necessaria proximis, hoc esse voluntatis. Et ita licet intellectus proponat media, voluntas est quæ illa eligit, licet intellectus iudicet hoc illi deberi, aut proximum hac re quam illi exhibere possumus indigere, voluntas est quæ eligit & statuit debitum illud reddi quod est iustitiæ, aut rem illam indigēti exhiberi, quod est misericordiæ.

Ad quartum respond. obiectū virtutis bifariam conciderari posse, vno modo formaliter quatenus est bonum rationis dicens quod

rationi

rationi est consonum, alio modo materialiter quatenus res quædam est, nihil curando sit ne consona rationi an non: vt temperata comestio potest conciderari vel qua comestio tantũ est, & actus quidã naturalis, quod dicunt in genere entis, vel quatenus temperata est & recta ratione regulata, quod dicunt in genere moris, interest ergo inter obiectũ iustitiæ & aliarũ virtutũ, quod obiecta aliarũ virtutum, nõ tantũ formaliter & vt cõsona rationi, sunt bonũ proprium hominis, verũ etiam materialiter, vt in exemplo adducto: comestio temperata non solum est bonum hominis comedentis vt tẽperata, verum etiam vt comestio: obiectum vero iustitiæ formaliter quidem est bonum propriũ hominis iusti, quia est consonũ rationi reddere alienum, materialiter vero est bonum alienum, pecunia enim reddita domino suo vel fama restituta fratri bonũ illius est, & hac ratione vt statim copiosius explicabimus est necessaria iustitia in volũtate, non autem temperantia aut fortitudo: quia ad bonũ proprium sufficienter voluntas ex se & natura sua est inclinata non ita ad alienum. His solutis videamus oportet.

Quid alii de subiecto iustitiæ sentiant.

Scotus in 3. dist. 33. Okam quæst. 10. Almain in suis Moralib. tracta. 3. c. 6. Buridia. 1. Ethic. q. vlti. conueniunt quidem cũ D. Tho. in conclusione, omnes enim collocant iustitiã in voluntate tanquam in subiecto, dissentiunt tamen ab eo in duobus. Primo quia D. Tho. collocat iustitiam in sola voluntate, nulla autem ratione in apetitu sensitiuo, ipsi vero præter iustitiam quæ est in voluntate collocant etiam alium habitum iustitiæ in apetitu sensitiuo, ad sedandas & tollendas pasiones quæ retrahere nos possunt ab officiis iustitiæ: adduntq; hãc iustitiam quam constituũt in apetitu sensitiuo non esse propriè & perfecte iustitiam, qualis est illa quæ existit in voluntate.

Secũdo dissentiunt a D. Tho. quia D. Sanctus solam iustitiam collocat in voluntate, alias vero virtutes morales vt fortitudinem & tẽperantiam (cum munus ipsarũ sit sedare passiones apetitus sensitiui) collocat eas solum in apetitu sensitiuo: isti vero DD. præter iustitiam collocant etiam in voluntate fortitudinem & temperanriam. Prius illud sic probant. Ad virtutem spectat non solum recte operari verum etiam cohibere pasiones quæ impediunt operantem, quia virtutis est promptè, facile, & delectabiliter operari, quod esse non potest nisi sublatis impedimentis pasionum, sunt autem multæ pasiones quæ impediunt & retardant hominem ab actu iustitiæ, vt nimius amor peccuniarum à restitutione, timor humanus à iusta sententia, vt in Pilato & similes: pertinebit ergo ad iustitiam illas reprimere, sed hoc non potest iustitia quæ est in voluntate, cum ex omnium consensu habitus comprimens & componens pasiones debeat esse in eodem apetitu in quo insurgunt ipse pasiones nempe sensitiuo. Ergo præter iustitiam quæ est in voluntate collocanda est alia in apetitu sensitiuo ad reprimendas pasiones insurgentes in ipso contra iustitiam.

Secundo: Fortitudo comprimit solas pasiones quæ oriuntur circa pericula & labores ne per audatiam vel timorem male agatur, tẽperantia pasiones quæ versantur circa delectationes & voluptates tactus & gustus, pasiones autem quæ impediunt directè & propriè iustitiam sunt maximè diuersæ ab istis, vt cupiditas auri, timor humanus, &c. Ergo necesse est collocare in apetitu sensitiuo aliquam iustitiam ad illas moderandas.

Alterum in quo dissentiunt etiã a D. Tho. ita ostendunt. Ad eandem potẽtiam pertinẽt virtus & actus ipsius, sed electio est actus voluntatis, ergo virtus quæ ordinatur ad recte eligendum erit collocanda in voluntate: Fortitudo inclinat ad recte eligendum medium in periculis inter timorem & audatiam, temperantia ad recte eligendum medium in voluptatibus: imo proprium opus virtutis moralis est facere rectam electionem mediorũ circa finem, vt docet Arist. 2. Ethic. c. 4. Ergo pertinebunt etiam fortitudo & temperantia ad voluntatem. Secundo etiam si voluntas in periculis & voluptatibus debeat sequi rationem natura sua, sæpe tamen post peccatum allicitur & inclinatur ad sequendum apetitũ, offeruntq; se illi variæ difficultates ad sequendam rationem. Ergo collocandi sunt necessario in voluntate habitus fortitudinis & temperantiæ, quibus in periculis & voluptatibus non inclinetur versus apetitum, sed sequatur rationem, & vincat difficultates emergentes.

Ad intelligentiam huius controuersiæ obseruandum est, cum virtus versetur circa bonum honestũ, arduum, & difficile, sicut difficultas potest oriri ex duplici radice, aut quia voluntas non est ex se nec natura sua satis inclinata ad illud bonum, aut quia licet satis inclinata sit ad illud, insurgunt tamẽ & offerũt se pasiones illam inclinationem retardantes: ita quoq; exiguntur virtutes aut ad inclinandam voluntatẽ in illud bonũ in quod non est

se ipsa inclinata aut si, sit in illud propensa, ad cohibendas & moderandas passiones quę illam inclinationem inpediunt, virtutes quę deseruiunt ad inclinandam voluntatẽ sunt in ipsamet voluntate, quę vero ad cohibendas passiones in ea potẽtia in qua illę insurgũt nẽpe in appetitu sensitiuo; quia sunt istę virtutes velut medicamenta & remedia deffectuum nostrarum potentiarum, medicamina autem & vnguenta in ea parte aponuntur in qua est vulnus & infirmitas.

Obseruemus secundo inter iustitiam & alias virtutes morales hoc interesse, quod aliæ vt fortitudo & temperantia ordinant hominem ad se ipsum & ad bonum proprium, & in obiectum quod est bonum ipsius met hominis honestum ac vtile, cum ordinẽt illũ in hoc quod est temperate agere & recte agredi pericula in neutrum extremũ declinando, quæ perspicuum est esse bona ipsius met hominis tam honesta quam vtilia: iustitia vero ordinat hominem ad alterum & ad bonum alterius, quia ordinat illum ad reddendum ius alteri quod est bonum & vtile illi cui redditur, licet sit honestum reddẽti.

Obseruemus tertio, voluntatem quia est proprius apetitus hominis & ei naturalis (nihil enim magis proprium & naturale creaturę essentialiter rationali quam apetitus rationalis) ex se & natura sua esse satis propensa ad bonum & vtilitatẽ propriã, sicut cuiq; rei nihil magis naturale quam apetitus propriæ vtilitatis & commodi, ad bona vero aliorum non inclinari sufficienter, qua de causa ad curanda bona aliena indiget aliquo nouo habitu infuso vel acquisito inclinante ipsam ad illa, ad curanda vero bona propria cum satis natura sua sit in illa propensa non indiget tali habitu, nec retardatur vnquam homo a prosequutione boni & commodi proprii ex aliquo deffectu vel suæ voluntatis inclinationis ipsius, sed solum per passiones apetitus sensitiui, quæ in ipso exortæ voluntatem perturbant, & a recto itinere ac sua honesta inclinatione auertũt.

Ex his facile est colligere quam verior sit doctrina D. Tho. quod facilius constabit subiectis nonullis assertionibus. Sit prima.

Iustitia in uoluntate solum collocanda est & non in in apetitu sensitiuo,

Probatur prior pars. Voluntas vt constat indiget habitu inclinante illam ad bonum in quod non est natura sua propensa, ad bonum autẽ alienum (quod etiã constat) non est natura sua propensa, ergo indiget habitu inclinante ipsam in illud, huiusmodi habitus est iustitia, ergo. Probatur altera pars: si aliqua iustitia esset in apetitu sensitiuo, aut ad eliciendum actum aut ad comprimendas passiones quæ illum possent impedire: non ad eliciendũ actum, quia actus iustitiæ (in quo omnes conueniunt) non potest procedere ab apetitu sensitiuo, vt ex argumento quo probauimus conclusionem D. Tho. initio huis ar. constat. neq; ad comprimendas passiones, quia omnes passiones quæ in apetitu sensitiuo exurgere possunt, aut sunt partis irrascibilis quas moderatur fortitudo, aut concupiscibilis quas componit temperantia, Et ita frustra collocatur aliqua iustitia in appetiu sensitiuo.

Secunda Assertio.

Fortitudo & temperantia non sunt collocandæ in uoluntate, sed in appetitu tantum sensitiuo.

Probatur. Ad bonum proprium non indiget voluntas vt constat aliquo habitu inclinante ipsam in illud, sed solum exiguntur habitus ad reprimendas passiones quæ illam a sua honesta inclinatione possent auertere, agere fortiter vel tẽperate quę sunt obiecta fortitudinis & temperantię sunt bona propria ipsius hominis illi honesta & vtilia, quod etiam cõstat. Ergo huiusmodi habitibus fortitudinis scilicet & temperantiæ non indiget voluntas, sed illa tantum vis & potentia in qua possunt exurgere passiones auertentes voluntatem ab istis bonis: potentia in qua huiusmodi passiones insurgunt est apetitus sensitiuus, ergo in eo tantum collocandi sunt isti habitus fortitudinis & temperantiæ, nulla autem ratione in voluntate.

Nunc ad argumenta aliorum. Ad primum neganda est consequentia, constat enim ex dictis passiones istas quæ possunt impedire opus iustitiæ ne fiat, aut ne facile & delectabiliter fiat, cum insurgant in apetitu sensitiuo, comprimi & sedari sufficienter a virtutibus quæ sunt in eodem apetitu sensitiuo, vt nimius vel humanus timor in iudice a fortitudine, cupiditas a temperantia, nec exigitur alius habitus ad istas passiones comprimendas.

Ad secundum: neganda est minor, nullæ enim sunt propriæ vel peculiares passiones circa materiam iustitiæ quæ non compriman tur a fortitudine vel temperantia: imo æedem quæ ab his virtutibus coercentur, sunt quæ possent perturbare vel impedire opus iustitię vt timor, cupiditas, & similes. Quo fit vt cum primum istę fuerint sedatæ a fortitudine & tẽperantia plene & perfecte, maneant simul sedatæ quæ opus iustitiæ perturbare aut impedire possent.

Ad argum. Secundo loco proposita: Ad primum

primum respond. Ad faciendam electionem necessariam esse virtutem in voluntate, quando voluntas ex se & natura sua non est satis inclinata in bonum illud quod eligendum est, quando autem sufficienter est inclinata in illud, tunc non indiget aliquo habitu existente in ipsa, sed tantum exigitur in appetito sensitiuo habitus comprimens passiones quæ in illo oriri possunt, ac pertubare illam naturalē inclinationem voluntatis: ita fit, vt cum volūtas sufficienter sit inclinata ad medium quod tenendum est in periculis & voluptatibus, quia est bonum ipsius hominis, non indigeat aliqua virtute vt ad tale medium inclinetur, sed sufficiāt fortitudo & temperantia in appetitu sensitiuo ad cohibendas passiones quæ circa pericula & voluptates in ipso possunt excitari.

Eadem ratione soluitur secundū, Etenim cum voluntas sit appetitus rationalis sufficiēter ex se & natura sua est propensa ad sequendam rationem in periculis & voluptatibus cum hoc sit bonum ipsius hominis, Solum potest retrahi ne sequatur rationem sed appetitum sensitiuū a passionibus quæ in ipso insurgunt, sed huic damno sufficienter occurritur fortitudine & temperātia in eodem appetitu collocatis.

Manet circa hæc omnia quæ in hoc ar. docuimus duplex dubitatio Prior est, cur voluntas quando sufficienter ex se ipsa est, inclinata ad aliquod bonū non indigeat habitu ad illud eligendum, intellectus autem licet sufficiēter sit natura sua inclinatus in verū indigeat nihilominus habitibus & sciensiis. Posterior est, cum actus iustitiæ v.g. redditio debiti sit honesta & vtilis, honesta ei qui reddit, vtilis ei cui redditur: quæ duo ita se habent, vt quatenus est vtilis nec sit secundum inclinationem voluntatis nec contra illam, quatenus vero est honesta sit secundū inclinationem voluntatis, quia secundum hāc partem est opus virtutis studiossum & bonum ipsis operanti, in quod bonum vt proprium voluntas est sufficienter propēsa, cur egeat volūtas aliquo habitu vt in tales actus prorūpat: Ratio dubitādi est, quia si volūtas honestate illius actus & operis allicitur sufficienter ad illud, vtilitate vero quæ ex eo alteri proueniet non deterretur nec impeditur ab ipso, frustra constituitur habitus qui ipsam ad tale opus alliciat & inclinet.

Ad diluendam priorem dubitationem obseruandum est, potentiam aliquam bifariam posse esse inclinatam & propensam ad aliud, nēpe recipiēdū, vel efficiendū, Potentia natura sua apta ad recipiendum non eget aliqua noua & superaddita dispositione vt recipere possit, eget tamen vt actu recipiat re illa quā receptura est, & quam apta est recipere, ita se habet intellectus respectu veri, habet si quidē naturalem aptitudinem ad illud, nec indiget aliquo habitu aut dispositione vt illud recipere possit, indiget tamen vt illud actu recipiat, & in actu sit, ipso vero quod aptus est recipere, & ideo indiget specie intellectili ipsius veri, & habitibus sciensiarum veritates rerum ostendentibus. Potentia verò quæ est naturaliter propensa ad exercendum opus aliquod certum & definitum, non eget habitu operatiuo, id est habitu inclinante ad illud opus cū ipsa sit ad illud suficienter inclinata vel sola natura sua: Et ita non indiget voluntas habitu inclinante ipsam ad electionem boni proprii, quia suapte natura est ipsa satis inclinata ad illud.

Ad posteriorem respon. cum dicitur opus iustitiæ esse bonum operantis distinguendum esse, formaliter aut obiectiuæ, formaliter verum est, quia tale opus est velut forma aqua illud exercens dicitur proprie & formaliter iustus, loquimur enim de opere & actu institię elicito ab habitu iustitiæ virtutis: obiectiue autem non est bonum operantis sed alterius cui redditur debitum: vnde quamuis in actu iustitiæ sit vtrumq; & honestas propria & vtilitas aliena, quod tamen obiicitur voluntati ex natura actus quando operatur iusta est vtilitas & bonum alienū, propterea dicitur esse ad alterum, quod non est in aliis virtutibus, quarum primum obiectum quod obiicitur voluntati operantis est bonum proprium ipsius, quo fit, vt indigeat voluntas nostra iustitia, vt inclinetur ad reddendum cuiq; suum, non autem egeat fortitudine aut tēperantia vt abunde explicatum est.

ARTICVLVS V.

An Iustitia sit uirtus generalis.

HVnc artic. proponit D. Tho. tum ad explicandū Arist. qui 5. Ethic. vocat iustitiam totam virtutem & generalem virtutē tum etiam vt constet pręter iustitiam qua vnusquisq; ciuis alteri reddit suum priuatum ius, dari iustitiam qua inclinamur ad persoluenda quæ bono cōmuni totius Reipub. debentur, vnde perinde est ac si quærat. Debeat ne constitui, quædam iustitia generalis & communis quæ communiter dicitur legalis?

Obser-

Obseruemus primum, cũ omnis Respub. sit corpus quoddã ciuile & misticum, sicut in corpore naturali quæuis ipsius pars habet duas habitudines, vnam ad aliam partem, aliã vero ad totum corpus ad quod omnes partes ordinãtur, ita in quamuis Repub. vnũquẽq; ciuem habere duas similes habitudines, vnã ad quemcunq; alium ciuem vt priuatum hominem, alteram vero ad totã rempub. & communitatem. Vnde habet duplex debitum, ex quo duplex orta est iustitia, vna particularis quæ vnum ciuem ad alium ordinat velut vnã partem ad alteram: altera vero generalis & communis quæ omnes ciues ordinat in bonũ commune. Prior illa inclinat ad reddendum ius cuiq; priuato ciui, constituit que æqualitatẽ inter ipsos vt priuatas personas, habetq; pro obiecto particulare ius & bonum illius priuati cui aliquid debetur, pertinẽtq; ad eã omnes fere contractus ciuiles, vt emere, vendere, locare, restituere, &c. Posterior vero inclinat ad curandum bonum commune quod habet pro obiecto, & omnia particularia bona singulorum ciuium tam propria quã aliena in illud reffert, quia cum vnusquisq; ciuis id quod est Reipub. esse debeat, sicut, vnaquęq; pars id quod est totius est, bonũ quoq; vniuscuiusq; ciuis siue proprium siue alienum potest & debet referri ad bonum commune totius Reipub. Id præstat hęc iustitia, dicta communis, generalis siue politica duplici ratione, primo ex fine & obiecto, quia habet pro obiecto bonum commune quod est generale & publicum: secundo ab effectu quia munus ipsius est dirigere omnes virtutes & actus earum in bonum commune. Verbi gratia, vt fortiter agatur in bello propter bonum commune patriæ, vt abstineatur à thoro alieno propter bonum & pacem Reipub. sicut charitas dicitur virtus generalis & communis quia dirigit omnes virtutes in bonum diuinum quod est proprium obiectum ipsius: Ita facile explicabitur proposita quæst.

Sit prima conclusio.

Constituenda est necessario quædam iustitia generalis & communis.

Patet: habitus sunt propter actus & actus propter obiecta, bonum commune est obiectũ formaliter & reuera distinctum à bono particulari singulorum: & adeo debitũ vt sit omnibus aliis bonis præferendum: ergo constituendus est habitus inclinans ad eliciẽdos actus in ordine ad tale bonũ, & referens omnia particularia bona & omnes actus aliarum virtutũ ad illud, habitus autem inclinans ad bonũ debitum est iustitia, ergo constituenda est iustitia quę omnia referat in bonum commune, quam dicimus generale siue communem.

Secunda conclusio.

Hæc iustitia merito uocatur alio nomine legalis: Constat, quia hoc est potissimum munus potissimusq; finis omnium legum dirigere ciues in bonum commune, & præscribere eis qua ratione seruent hanc iustitiam: vnde cum idem sit obiectum huius iustitiæ & scopus omnium legum, & ad hanc iustitiam referantur omnes leges, & earũ obseruatio, & executio, merito dicitur legalis.

Circa hunc art. hæc tantum se offert controuersia.

AN HAEC IVSTITIA COMmunis & legalis habeat ueram & perfectam rationem iustitiæ

VTraq; pars huius controuersiæ argumẽtis nititur satis probabilibus: nam in primis eam non habere veram & perfectam rationem Iustitiæ sic ostendi potest: Liberalitas non habet veram & perfectam rationem iustitiæ quia tribuit ex propriis & gratuitis non aut ex debitis quod est proprium iustitię, sed iustitia legalis similiter quæ confert Reipub. & bono communi, confert ex propriis ipsius tribuentis, vt cum ciuis pro bono publico exponit vitam vel diuitias, exponit bona sua quorum ipse est verus dominus: Ergo.

Secundo: vera & perfecta iustitia reddit alteri suum ius, sed iustitia legalis non reddit bono communi aliquod ius quod vere dicatur esse ius illius: ostendo: si in ea quæ conferũtur in bonum commune haberet ipsum bonũ cõmune vel Respub. ius) qui illa non conferret expoliaret Rẽpub. suo iure, & tenetur ad restitutionem. Sicut qui non confert Petro pecuniam suam & in quam habet ius expoliat illum suo iure, & tenetur ad restituendum: at qui transgreditur iustitiam legalem non tenetur ad restituendum, vt priuatus qui non prohibuit incendium vel aliud damnum Reipub. quod poterat prohibere, peccauit quidẽ grauiter contra charitatem & contra hanc iustitiam legalem, ad nullam tamen ex omnium DD. consensu tenetur restitutionem: Et confir: Transgresio iustitiæ commutatiuæ (etiã iuxta probabiliorem sententiam vt suo loco videbimus) obligant ad restitutionẽ, eo quod iustitiæ istæ obtinent vera et perfectas rationes iustitię, sed transgresio iustitiæ legalis nõ obligat ad restitutionem, vt constat ex exemplo adducto, & in multis aliis, vt in ciue qui non exposuit proprias diuitias pro bono cõmuni quãdo ad id tenebatur ex iustitia legali: et indiuite qui habens superflua non subuenit la-

nit laborātibus extrema necessitate, propter quam poterat in ciuitate pestis aut grauis aliqua infirmitas oriri, peccat quidē vterq; istorum in hoc casu contra iustitiam legalem, nec tamen tenetur aliquis eorum ad restitutionē damni subsequuti vt docet D. Tho. infra q. 118.

Tertio, etiā si ista iustitia legalis esset vera iustitia, non tamen est perfecta & simpliciter sed tantum secundum quid: Prob, Inter partes etiam separatas secundum suppositum à toto, & ipsum totum cuius sunt partes vt vidimus quæst. præcedenti ar. vlt. & hac quæst. ar. 2. non est iustitia perfecta & simpliciter, sed iustitia legalis ordinat bona ciuium ad bonum commune vt bona partium ad bonum totius. Ergo. Deniq; pietas est virtus per quā reddimus patriæ & parentibus ius debitum, vt docent Cicero lib. 6. de somno Scipionis, & lib. 2. de inuent Rethorica & D. Tho. infra q. 101. ar. 1. & q. 102. ar. 3. pietas autem non habet perfectam rationē iustitiæ nec simpliciter (vt ar. 4. præcedentis quæst.) vidimus. Ergo nec iustitia legalis.

Oppositum ita quoq; probare possumus. Iustitia communis & legalis pręstat multum particulari vt hoc ar. & sequēt. docet D. Tho maxime 12. quantum bonum commune præstat particulari, iustitia autem particularis vera iustitia est & perfecta, ergo multo potius legalis quæ illa excellentior est.

Secun. Iustitia legalis respondet quasi alterum oppositum relatiuum iustitiæ distributiuæ, iustitia enim legalis ordinat bona particularia ciuium ad bonum commune Reipub. iustitia distributiua quasi ex opposito ordinat bona communia Reipub. ad bonum singulorum ciuium, sicut iustitiæ filii ad patrem respondet quasi alterum relatum oppositum iustitia patris ad filium, vnde sicut hę duę iustitiæ, filii ad patrē & patris ad filium sunt eiusdē rationis, quod est cōmune omnibus relatis itaquoq; iustitia distributiua & legalis quæ sibi mutuo & relatiuæ opponūtur debēt esse similes & eiusdē rationis, sed iustitia distributiua est vera & perfecta iustitia omnium consensu: Ergo & legalis.

Ex his constat vtraq; partem huius controuersiæ esse probabilem, sed quæ probabilior sit subiectis assertionibus explicabimus. Sit Prima.

Iustitia legalis ueram & perfectam iustitiæ rationē habet.

Hæc est D. Tho. Ar. enim presenti in corpore docet vtramq; iustitiam & eam quæ ordinat ad bonū particulare alterius ciuis, & eā quæ ordinat ad bonum commune Reipub. habere propriam & veram rationē iustitiæ, Et artic. 7. ad 3. vbi reddens causam cur nō assignetur aliqua iustitia æconomica comunis toti familiæ, sicut assignatur iustitia legalis communis toti Reipub. ait. *Quia inter personas eiusdē domus non est perfecta nec simpliciter iustitia*, vbi aperte insinuat iustitiam legalem inter ciues & Rempub. esse perfectā & simpliciter iustitiam, alioqui nihil valeret eius ratio. Et confirmatur ita sensisse D. Tho. Primo quia vt ex progressu ipsius patet, diuidit hunc tractatum de iustitia in duas partes, in quarum priori agit de iustitia perfecta ab hac q. 58. vsq; ad 80. in qua & deinceps agit de iustitia imperfecta & secundum quid, agit autem de iustitia legali in hac q. 58. Secundo quia in his articul. constituit iustitiam legalem & particularem vt duas species iustitiæ, at si iustitia legalis nō esset vera quoq; & perfecta iustitia, non constituerentur ab ipso istæ duæ legalis & particularis tamquam duæ species diuidentes idē genus, nouerat enim D. Tho. vt præstantissimus Logicus & Methaphisicus, species diuidentes idem genus vere & perfecte participare naturam & rationem propriam illius generis, quamuis seorsum sumptæ & secundū suas priuatas naturas vna possit esse altera perfectior, vt in genere animalis homo & equus. Eandem sententiam habet Arist. 5. Ethi. c. 1. & 2. vbi adeo comendat iustitiam legalem, vt aperte mentis ipsius fuerit illam facere veram & perfectam iustitiam. Probatur iam ratione: cū ius & iustitia sint relata quale fuerit ius talis & iustitia quæ illud respicit, quo nomine D. Tho. inter patrem & filium constituit iustitiam secundum quid, quia ius paternum non est simpliciter ius sed imperfectum, & secundum quid, sed ius circa quod versatur iustitia legalis est verum & perfectum ius, & multo perfectius quam ius quod respicit iustitia particularis, vt docet Arist. 5. Ethic. c. 6. quia illud ius habet immediatū ordinem ad bonum cōmune, quod perspicuum est pręstare cuiuis bono priuato & consequenter iuri cuiuis particulari: Imo ex ordine ad bonum commune docet eodem loco Arist. sumendā esse perfectā vel imperfectam rationem iuris. Et confir. ad perfectam rationem iuris exiguntur illa tria quæ diximus ar. 4. præced. quæst. vt sit debitū, vt sit ad alterū, vt reddatur æquale, si hęc tria cōcurrūt perfecte seruatur ius: sed in iure quod respicit iustitia legalis reperiuntur hæc tria, imprimis maxime debitum, cum sit præferendum cuiq; iuri particulari, & ad quod tā legibus ipsis quam mandatis superiorū ciues magis

magis deuincti sunt, est etiā ad alterum, quia vnus quisq; suppositum est perse subsistens & distinctum à sua republica, & quamuis sit pars eius, non tamen qui habeat esse & naturā à Repub. vt filius à patre, imo similiter reperitur ius inter ciuem & suam Reipub. sicut inter duos ciues nullo vinculo afinitatis cōiunctos deniq; seruatur æqualitas cum reddat ciuis suæ communitati quantū illi debet ex lege
Secunda Assertio.

Quamuis iustitia legalis sit uera & perfecta iustitia non tamen habet ita perfectam rationem iustitiæ sicut particularis.

Ratio est, quia in legali non est itaperfectus ordo ad alterum, nec tam perfecta ratio æqualis sicut in iustitia particulari, quę reperitur, inter duos priuatos ciues: Nec per hoc tollitur excellētia & dignitas iustitiæ legalis, imo semper illam retinet, propter excellentiam boni communis quod respicit, & perfectissimam rationem debiti quæ in ipsa reperitur, sicut iustitia filii ad patrem excellentior est & maius debitum quā inter duos extraneos : in genere tamen iustitiæ perfectior est illa quæ existit inter duos extraneos, quam ea quæ est inter patrem & filium, vt exposuimus præced. quæst. artic. 4.

Qua etiam ratione docet D. Thom. 1. 2. q. 56. & q. 66. morales virtutes in genere virtutis præstantiores esse intellectualibus, quia illæ tribuunt vsum simul cum facultate boni operis, quod non habent intellectuales, at secūdum suam priuatam speciem & perfectionem quam sortiuntur ex obiecto præstātiores multo sunt virtutes intellectuales: Eodem modo hic philosophari oportet, iustitiam particularem in genere iustitiæ accedere magis ad perfectam rationem iustitiæ quam accedat legalis, inter se vero comparatas præstare legalem particulari, nec mirum quod ita accidat in virtutibns quod non repitur in aliis rebus absolutis, quia in virtutibus aliunde sumitur genus & aliunde species, in rebus autem absolutis ab eodem sumuntur genus & species,

Nunc ad Argum. in oppositnm. Ad primum Respond. conuenire quidem liberalitatem & iustitiam legalē, in eo quod vtraq; confert ex propriis, & ex his quorum ea conferēs est verus dominus: differre tamen quia quæ conffert liberalitas licet dicantur debita intelligendum est ex honestate morum, eo modo quo dicimus studiosse agentem in quacunq; virtute se exerceat agere quod debet, & quod decet virum studiossum, non tamen sunt vere & realiter debita, ad quæ aliquo iure compellatur: at quę conffert iustitia legalis bono communi sunt vere debita non ex charitate sola vel honestate morum, sed ex lege & iure quo compellitur homo conferre illa bona Reipub. adeò vt per vim posset Respub. illa accipere & auferre ab illo homine.

Ad secund. Respond. violantem iustitiam legalem expoliare Rempub. suo iure, & re illi debita, non tamen teneri ad restitutionē, quia quod debent ciues Reipub. quam diu apud eos manet, non est reipub. appropriatū, neq; admiscetur ibi transgresio iustitiæ commutatiuæ cui potisime nititur vinculū restitutionis, Accidere autē potest, vt teneatur aliquis prospicere bono communi ex vtraq; iustitia, & legali, & commutatiua, vt Princeps, Senator, Gubernator, ministri iustitiæ, & quicūq; ad id tenentur ex officio, & hi tenebuntur ad restituendum damna subsequuta ex sua negligentia, qua non curarunt bonum commune quantum ex offitio tenebantur, sed hæc obligatio manet illis non quia violant iustitiam legalem, sed quia ex commutatiua ratione offitii ad id tenebantur. Eodē modo tenebitur qui surriperet bona appropriata fisco, quia licet antequam ei approprientur, tantum debeat illa ex iustitia legali adueniente sentētia, at post quam illi sunt iam appropriata per sententiam vel actu exhibita, illa occultare, vel surripere est ledere non solum iustitiam legalem, verum etiam commutatiuam.

Ad confirmationē dico violantes iustitiam commutatiuam teneri quidem ad restituendum (nam de distributiua res est sub dubio & inferius explicanda à nobis) non ob perfectionem iustitiæ, sed quia nunquam leditur commutatiua quin expolietur frater re sua: in iustitia vero legali res qua respublica expoliatur à trāsgressore iustitiæ legalis non dum est Reipub. sed ciuis habentis illam apud se, quā uis debeat illam Reipub. confferre.

Ad tertium Respond. partes secundum suppositum separatas à toto in duplici esse differentia: Quædam enim sunt quæ necessario & non libere dependent à suo toto, vt filius necessario dependet à patre, & seruus à domino vellit nolit, inter has partes & suum totum nō potest esse iustum perfectū simpliciter, propter illam necessariam dependentiam qua partes sunt aliquid totius, vt filius est aliquid patris, & seruus hæri sui, nam nec filius potest esse à se, nec seruus quin sit domini sui, Aliæ sunt partes voluntariæ & liberę ac rationales quæ ita sunt partes liberę, vt posint se ipsas separare à toto pro suo arbitratu, quomodo ciues sunt partes Reipub. nullam habentes necessariam dependentiam ab illa, possunt si quidem

quidem nulla facta iniuria suę Reipub. ab illa se ipsos separare, & in aliam se transferre, & inter has partes & suum totum propter hanc libertatem & vt ita dicam independentiam potest esse exacta & perfecta ratio iustitiæ, & hoc modo reperitur in iustitia legali.

Ad quartum constabit solutio infra q.101. ar. 3.ad 3.interim dico,bissariam posse patriam conciderari,vno modo quatenus est principiū essendi & natiuitatis,& hoc modo respicit ipsam pietas,eodemq; modo sumpta non reperitur perfecta ratio iustitiæ inter ipsam & ciuem suum in ipsa natum,quia iuxta hunc modum habet ille necessariam dependentiam ab illa,vt filii a parentibus, & eadē est virtus pietatis quæ reddit patriæ & parentibus suū ius,nec minus est patria principiū indiuiduationis nascentium in illa, quam pater suorum filiorum:secundo modo consideratur patria non vt principium essendi, sed vt communitas in qua cum aliis ciuibus viuitur, quæ propriè dicitur Respub., quomodo est iustitia legalis inter ipsam & suos ciuis,& hoc modo potest ista iustitia esse perfecta & simpliciter, quia in hac acceptione non dependent ciues à sua patria vel Repub., Et iuxta hanc doctrinam est intelligendus D.Tho.1.2.q.6.ar.7.in corpore & ad secundum.

ARTICVLVS VI.

An iustitia generalis sit diuersa natura, & specie ab aliis uirtutibus.

OBseruemus initio bissariam dici aliquid generale, aut secundum prædicationem, aut secundum virtutem & imperium. Priori modo superiora in cathegoriis sunt generalia ad sua inferiora,vt genera ad species & species ad sua indiuidua,& quod ita generale est ingreditur essentiam suorum particularium seu inferiorum, & ab illis reuera & essensia non differt,vt animal,& animal quod est homo essensia non differunt: Generale autem secundum virtutem dicitur quod immittit virtutem in alia,& illa mouet,dirigit, ac gubernat,quo modo cœlum sol & superiora omnia dicuntur causæ generales ad hæc inferiora, quia in ea influunt,ac ea mouent & gubernāt, & quod hac ratione generale est differt reuera & essensia ab eo quod mouet & gubernat, habetq; in se ipso suam priuatam propriam et specificam essentiā,alia enim est natura cœli, solis & illorum superiorum,& alia horum inferiorum.

Sit Prima conclusio.

Iustitia generalis siue legalis specialis quædam uirtus est specie & natura distincta à cæteris omnibus quas per imperium dirigit in bonum commune.

Probatur ex modo dictis.Quod est generale secundum virtutē tantum & imperium, & non secundum prædicationem essensia & natura differt ab inferioribus quæ mouet, & dirigit:vt causæ & effectus, inferiora & superiora :iustitia legalis non prædicatur de aliis virtutibus neq; est earum genus sed tantum dicitur generalis ex obiecto quia respicit bonum commune & generale,& ex effectu vel offitio quia imperat omnibus virtutibus dirigēs illarum omnium actus in bonum commune, quod est esse generalem secundum virtutem tantum,Ergo differt ab illis omnibus specie & natura.

Secundo : Sicut se habet charitas ad alias virtutes in ordine ad bonum diuinum quod respicit vt suum proprium obiectum,ita se habet hæc iustitia legalis ad ipsas in ordine ad bonum commune,sed charitas quamuis sit generalis quædam virtus ad cæteras omnes secundum virtutē & imperium, quia omnium actus dirigit in bonum diuinum, & omnibus imperat in gloriam Dei,est nihilominus specialis quædam virtus natura & essentia à cętéris omnibus distincta,quia habet suum proprium & particulare obiectū formale, distinctū specie & natura à propriis & adæquatis obiectis formalibus singularū: Ergo similiter ista iustitia legalis licet sit communis & generalis ad omnes secundum imperium,vt expositum est,erit nihilominus specię distincta ab illis cū proprium & formale obiectum ipsius nempe bonum commune sit specie & natura distinctum à propriis & adæquatis obiectis earum.

Secunda conclus.

Hæc iustitia potissime & directiue reperitur in principe & gubernatore in aliis uero secundario & ministratiuè.

Ræs est a perta,quia licet omnes debeāt diligere bonum commune, & illi prospiscere, ac leges obseruare, Principi tamen incumbit ex officio non solum illud diligere & illi prospiscere, vt cæteris,verum etiam diligenter curare vt illi consulatur, omnium mores quatenus illud exigit componantur, & leges illud respicientes ab omnibus acurate obseruētur, cum sit legum executor & custos iustitiæ, ac boni publici, ad quod cæteri non tenentur, sed sufficit se & sua priuatim in bonum commune coaptare, sicut Architecti est lapides omnes & ligna disponere quatenus domus constituenda exigit, singulorum autem famu

lorum

lorum suum peculiare munus exercere. Et duci in bello incumbit non solum pugnare, verum etiam dirigere, & componere milites vniuersumq; exercitum in ordine ad victoriã priuati vero cuiusq; militis pugnare tantum, vt debet in atrio & statione sua.

Tertia conclusio.

Singulæ quæq; uirtutes quatenus mouentur & diriguntur a iustitia legali in bonum commune possunt uocari iustitia legalis, & esse idẽ cum iustitia legali.

Ad hanc conclusinem obseruandum est, virtutem generalem, quæ imperat & particularem quę imperatur & mouetur ab illa, licet secundum se & ex genere suo sint interse distinctæ, nihilominus ita se habere, vt illa particularis imperata quatenus mota & ordinata in obiectum & finem imperantis possit vocari nomine imperantis, & esse vna cum imperante: habebitq; tunc simul duo nomina, & proprium quod illi conuenit ex suo genere, & nonomen illius supperioris imperantis diuersis rationibus, vt videre est in charitate & abstinentia, imperat charitas abstinẽtiæ vt eliciat ieiunium propter Deum, hę duæ virtutes secundum se sumptæ ac in genere suo diuersæ sunt natura & specie, nihilominus in isto casu hæc abstinentia sic imperata & mota à charitate potest vocari charitas, & ieiunium illud actus charitatis, vereq; affirmatur talem abstinentiam esse charitatem, cum præcipue respiciat proprium obiectum charitatis, sicut furtum ad mechandũ vere dicitur mechia.

Hoc posito patet ista tertia cõclus. Propria ratio & denominatio cuiusq; virtutis desumẽ est ab obiecto quod potissime respicit, Sed vnaqueq; virtus particularis vt mota & imperata à iustitia legali, elicit directe & præcipue suũ actum propter bonũ commune, quod vt constat est proprium & formale obiectum iustitię legalis. Ergo vna quæq; virtus vt mota & imperata à iustitia legali dicenda est iustitia legalis. Vt fortitudo in strenue pugnante, hoc potissimũ fine quia sic exigit bonũ cõmune, non tã dicenda est fortitudo in eo casu quã iustitia legalis, cum præcipuum obiectum in hoc casu sit bonum commune, quod est proprium obiectum iustitiæ legalis.

Circa hunc artic. nonnulla sese offerunt examinanda: imprimis circa primam conclusionem controuersum est.

AN IVSTITIA LEGALIS *sit eadem natura & essentia cum omnibus uirtutibus.*

Inter omnes fere Theologos communis est & recepta prima conclusio huius ar. recedunt tamen ab ea quidam Eustratius & Gerardus quos sequitur Buridianus 5. Ethi. q. 4. iudicantes iustitiam legalem non esse aliquam specialem virtutem distinctam à cæteris, sed sicut sanitas in animali non est aliqua specialis qualitas distincta a 4. humoribus sed ipsimet 4. humores bene interse compositi erga humidum radicale, vel illa compositio humorum quæ reuera non differt ab ipsis humoribus bene compositis, sicut ordo partium non est aliquid diuersum ab ipsismet partibus interse ordinatis: ita ista iustitia legalis nihil aliud sit quam communis quædam ratio vel habitudo ad bonum commune, quæ diffunditur per omnes virtutes, & quam vna quæq; virtus in se includit, cum vnaquæq; contineat in se obedientiam legis vel principis. Vt in temperantia cui conuenit inclinare hominem ad temperate comedendũ tũ propter particularem honestatem vel vtilitatem quam affert secum temperata comestio, tum etiam vt legi satisfiat, priori modo inquiunt est teperantia, posteriori vero ista legalis iustitia, ac sic de cæteris virtutibus. Vnde iustitia legalis iuxta hos nihil aliud est quam agregatio omnium virtutum, quatenus diriguntur vel possunt dirigi in bonum commune, vel potius relatio illa innata cuiq; virtuti in bonum commune.

Nititur hæc opinio variis rationibus & testimoniis, imprimis. Non sunt constituendæ plures virtutes sine causa & necessitate, sed vna quæq; virtus se ipsa & suapte natura inclinat ad bene & honeste agendum in suo genere, non solum propter suum proprium ac peculiare bonum & obiectum earum, verum etiam propter bonum commune, ergo ad hũc finem non est necesse constituere aliquam specialẽ virtutem vel iustitiam distinctam à cęteris. Cõsequentia cum maiori perspicua est, minor probatur ex Arist. 2. Ethi. c. 4. vbi habet virtutem vnamqnamq; non solum inclinare ad operandum, verum etiam ad operandũ ex electione propter bonum & honestum finem, bonum autem commune est maxime bonum & finis omnium honestissimus, ergo quæcunq; virtus se ipsa inclinat ad tale bonũ.

Et confirmatur quia omnes virtutes inclinant ad suos actus seruatis debitis circunstantiis, vbi quãdo, & quomodo oportet operari, vna autem ex præcipuis circunstantiis est vt operemur propter bonum commune, quando illud ita exigit, Et ita vna queq; seipsa inclinat in bonum commune, neq; desiderabitur aliqua specialis virtus in hunc finem. Tũ etiã quia cum omnis perfectio partis ordinetur in bonum totius, homo autem sit pars suæ communitatis & Reipub. quæcunq; ipsius perfectio ordi

tio ordinabitur etiam in bonum suæ Reipub. quācunq; autem virtutem peculiarē esse perfectionem hominis certissimum est.

Secundo propriun est cuiq; virtuti actum suum adæquare suæ regulæ, nempe rectæ rationi, ita vt de vnaquaq; vere possimus affirmare, munus eius esse constituere æqualitatē inter suum actum & regulam rectæ rationis, constituere autem æqualitatē inter aliqua est propria ratio iustitiæ, ergo quęlibet virtus includit in se rationem iustitiæ, & est quędā iustitia, non illa particularis quæ inter priuatos ciues consistit, Ergo illa generalis & legalis.

Et confirmatur, quia actus virtutis quęcūq; illa sit, est natus esse meritorius, nec aliud exigitur quā vt exercens illum sit in gratia & charitate, actus autē meritorius est actus iustitiæ, quia meritum includit in se rationem iustitiæ Ergo.

Tertio: virtus distincta ab aliis essensia & natura habet suum proprium & peculiarem actum elicitum, distinctum specie & natura ab actibus aliarum virtutum. Sed iustitia legalis non habet aliquem actum sibi propriū & peculiarē elicitum, sed versatur circa actus cęterarum refferendo illos in bonum cōmune, nec costituitur a D. Tho. vt aliquem peculiarem actum sibi proprium eliciat, sed hoc solo fine vt aliis imperet, Ergo non distinguitur ab eis.

Quarto, Ex Arist. idem ostenditur, cum 5. Ethi.c.1. dicat iustitiam esse idem cum omni virtute, nec esse partē virtutis, at si iustitia ista legalis esset specie distincta ab aliis, esset quædam pars virtutis. Nec valet solutio D. Tho. hic ad 2. iustitiam ex Arist. esse idem cū aliis virtutibus, quia imperat eis, & aliæ mouentur ab ipsa, quia ex eodē Arist. 7. &. 10. Ethic. imperans & imperatum, mouens & motum non solum in naturalibus, verum etiam in moralibus reuera distinguntur. Adde quod idem Arist. initio 5. Etih. pollicetur se in hac disputatione de moribus perspicue locutuurum, habet autem aperte iustitiam legalem esse eandem cum omnibus virtutibus, nec ab eis differre nisi sola ratione:

Quinto idem Arist. 3. Ethic. ca. 6. tribuit fortitudini secundum se vt versetur circa pericula mortis propter bonum commune, & 4 Ethic. cap. 2. tribuit magnificentiæ vt versetur circa magnos sumptus propter bonum commune, aperte igitur ex Arist. virtutes istæ (idem que erit iudicium de cæteris omnibus) ex genere suo ordinantur in bonum commune, includiturq; in ipsis intrincece iustitia legalis, vt communis quædam ratio quæ per omnes vagatur:

Deniq; Ad prospiciēdum bono communi sufficit pietas, quoniam per pietatem reddimus debitum patrię & parentibus ex eodem D. Tho. infra. q. 102. ar. 3. Frustra ergo constitur ista iustitia legalis tamquam specialis virtus propter bonum commune.

Sed propter hæc argum. non est recedendū à sententia D. Tho. & communi, ad quam magis percipiendam obseruemus, cum iustitia sit virtus quæ vt ſępediximus ordinat ad alterum, quemadmodum vnū dicitur alterum ab alio varis modis, ita quoq; variam & multiplicem esse iustitiam. Dicitur aliquid alterum duobus modis: primo proprie, quod ab alio supposito & persona reuera differt, quod aduc est duplex: nam aut est priuata aliqua persona, aut publica & tota communitas: secundo improprie & metaphorice, quod scilicet ab alio non distinguitur persona & supposito, sed solo officio, & virtute, ac potententia, vt in eodem homine variæ ipsius partes & vires: qua ratione in ipso animus dicitur alter à corpore, & pars superior altera ab inferiori, perinde ac si essent duo homines distincti, quorum alter ab altero gubernaretur. Ex hac triplici ratione qua vnū dicitur alterū ab altero (vt optime docet Scotus in 4. dist. 19. q. 1.) colligitur triplex iustitia. Prima quæ dicēda est impropria & Metaphorica, illa nimirum quæ constituit æqualitatem inter partes & vires eiusdem hominis, & eas continet in suo debito offitio, vt quod appetitus rationi pareat, quam definit D. Ansel. lib. 2. de veritate c. 12. rectitudinem voluntatis. Secunda est proprie & vere iustitia quæ ordinat hominem ad alterum iuxta prescriptum legis, & quatenus exigit bonum commune, quæ dicitur legalis & communis. Tertia vero est propria quoq; quæ vnū quemq, in particulari ad alium ordinat, reddens vniquiq; suum priuatum ius, versaturq; illius vis in commertiis humanis:

Obseruemus secundo: quemadmodum diuersi actus in genere naturæ possunt pertinere ad vnam eandem q; virtutem, vt abstinere à carnibus, & abstinere à picibus ad eandem virtutē tēperantiæ, similiter vnum & eundem actum in genere nature posse pertinere ad plures virtutes in genere moris, vt cōferre peccunias alicui, potest pertine ad liberalitatē, ad iustitiam, & ad misericordiā; quia quemadmodum in diuersis actibus materialiter sumptis potest reperiri eadem ratio formalis proprii obiecti ali cuius virtutis, & eadem difficultas, propter quod illi actus pertinebunt ad eandem virtutem eodem

F modo

modo in vno & eodem actu possunt reperiri diuersæ rationes formales obiecti, & diuersæ dificultates, propter quod pertinebit actus ille quamuis vnus & simplex ad diuersas virtutes: His positis, Sit Prima Assertio.

Illa iustitia metaphorica non est aliqua specialis uirtus ab aliis distincta, sed quædam generalis ratio in essentiis omnium uirtutum inclusa.

Patet, hæc iustitia Metaphorica est quæ constituit æqualitatem inter partes & potentias hominis & ipsas ac omnes actus earum subiicit rationi, sed hoc ipsum est de interna ratione vniuscuiusq; virtutis adæquare & comensurare suum opus regulæ rectæ rationis, siue illud pertineat ad bonum proprium siue ad alienum, ergo iustitia hoc modo sumpta non est specialis aliqua virtus distincta ab aliis, sed quedam generalis ratio in omnibus intrinsece inclusa: qua ratione omnes viri probi dicuntur iusti & sancti patres quãcunq; virtutem vocant iustitiã. Secunda Assertio.

Iustitia quæ ordinat hominem ad bonum commune quam dicimus generalẽ siue legalẽ specialis quædã uirtus est ab alijs specie & natura distincta.

Hæc probatur efficacissime argumẽtis adductis à D. Tho. sed confirmatur magis: Primo ex Arist. qui. 5. Etic. c. 1. comparat eam cũ reliquis virtutibus & illam cæteris præffert, vocatq; præclarissimam omnium virtutum quæ comparatio inepta esset nisi hęc iustitia esset virtus distincta a cæteris.

Secundo, vbi est specialis ratio boni & specialis difficultas ibi necessario constituenda est specialis virtus, sed in eo quod est curare bonum commune est specialis ratio boni & specialis difficultas. Ergo. Maior certissima est, cũ eo fine constituantur virtutes, Minor constat ex eodem Arist. qui 5. Ethic. loco citato docet sæpenumero homines esse bene dispositos circa bonum alienum vel propriũ priuatum, qui tamen circa commune male se habẽt, vbi adducit illud Biantis, Magistratus virum probat. Et 3. polyt. c. 3. ait non esse eandẽ virtutẽ boni viri & boni ciuis, constat autem virtutes particulares esse virtutes boni viri, iustitiam vero legalem esse virtutem boni ciuis. Vnde est efficax argum. virtutes particulares vt fortitudo, tẽperantia, &c. faciũt hominem bonum virum, iustitia vero legalis bonum ciuem, at ex Arist. alia est virtus boni viri & alia boni ciuis, ergo ex Arist. iustitia legalis virtus diuersa & distincta est a cæteris.

Tertio virtutes distinguntur per suos proprios actus elicitos circa propria obiecta, & non per imperatos, quia aliter non haberent suas proprias & priuatas species, cum possint promiscue actus earum a variis imperari, modo ab obediẽtia, modo a charitate, &c. sed bonũ commune quod est propriũ & formale obiectum iustitiæ legalis nulla alia virtutũ intra suos limites contenta & qua talis est respicit, neq; habet actũ elicitum erga illud, sed tantũ imperatũ, sola iustitia legalis est quę illud proprie & formaliter respicit, elicitq; actus in illud tendentes, ergo necessario constituẽda est huiusmodi iustitia habitus reuera & specie distinctus ab aliis. Et confirmatur hæc ratio, virtutes distinguntur specie & natura pœnes sua obiecta formalia, sed bonũ cõmune quod est formale obiectum iustitię legalis distinguitur specie & reuera ab obiectis formalibus reliquarũ virtutũ, vt in singulis est videre. Ergo. Et ita Arist. 5. Ethic. c. 2. distinguit hãc iustitiã communẽ a particulari ex diuerso fine, & obiecto, illã enim dicit habere pro obiecto iustum legitimũ siue publicũ iuxta leges, particularis vero iustitię obiectũ esse æquale cum priuato ciue.

Quarto sicut virtutes omnes diriguntur à iustitia legali ad bonũ commune, ita quoq; ab obedientia ad obseruantiã legis, sed hoc non tollit quin obedientia sit specialis virtus distincta a cæteris, etsi in actibus ipsarum reperiatur, quia aliud est ieiunare propter honestatẽ & bonum quod in se ieiunium continet, quod bonum respicit tẽperantia, & aliud ieiunare quia Ecclesia ita præcipit, quod est bonũ obedientię, sicut aliud est cenare in quadragesima ex appetitu cibi, quod est gulæ, & aliud ex cõtẽptu præcepti, quod est error in fide cõtra authoritatẽ iuris Ecclesiastici, Ergo, similiter iustitia legalis etsi omnibus aliis virtutibus imperat, & omnium actus dirigat in bonũ cõmune, specialis nihilominus virtus sensenda est & a cæteris distincta, cum aliud sit reuera bene agere propter bonum commune, & aliud propter honestatẽ & bonũ particulare quod priuatim respicit singula quæq; virtus.

Vltimo Prudentia monastica quæ versatur circa agibile priuatum & proprium distinguitur a prudẽtia polytica quæ versatur circa bonum commune ciuitatis, vt docent Arist. 6. Ethi. c. 8. & D. Tho. sup. q. 47. ar. 11. & 12. Et q. 50. ar. 3. propterea quod bonũ commune & bonum particulare cuiusq; sunt bona inter se reuera distincta, sed similiter bonũ commune quod respicit iustitia legalis est reuera specie & natura distinctũ ab aliis bonis quę ex se & natura sua respiciũt alię virtutes. Ergo erit iustitia legalis specialis virtus a cæteris omnibus secundũ essentiã distincta: Et cõfirmatur hęc ratio, quia ex eodẽ Arist. facilius distinguũtur virtu

tes

tes ex parte intellectus quam ex parte voluntatis, pluresq; exiguntur in voluntate quam in intellectu, ita vidimus ex 4. cardinalibus solam prudentiam pertinere ad intellectum alias vero ad voluntatem & apetitum, sed nihil ominus prudentia quæ est in intellectu distinguitur in polyticam & monasticam vt genus in duas species secundum naturam distinctas, potiori ergo ratione iustitia quæ est in voluntate circa bonū commune erit specie distincta ab aliis virtutibus quæ versantur circa alia bona priuata propria vel aliena.

Nunc ad argum. in oppositum. Ad quæ diluenda obseruandum est primo, sicut in agētibus superior qui inferiores gubernat solet vocari totus vel omnis agens, quomodo dicimus de principe hic est totum regnum, & de supremo in aliquo senatu hic est totus senatus ita in virtutibus illā quæ cęteras mouet & dirigit in suum finem .i. superiorē & imperantē posse vocari totam virtutem, non quia sit eadem re & essensia cum illis omnibus, sed quia omnes illas exigit, requirit, & suo subiicit imperio, ita charitas quia omnibus imperat & omnes dirigit in suum finē dicitur tota virtus vel omnis virtus, & præceptum charitatis tota lex, nec propterea charitas est eadem re & natura cum aliis, imo specialis quædam virtus specie & essensia ab omnibus distincta.

Hoc posito dico ad primum argum. Illud axioma Arist. omnem virtutem inclinare ad operandum ex electione propter bonum & honestum finem, intelligendum esse propter suum proprium bonum & suum priuatum finem formaliter, sicut enim vnaquæq; peculiaris virtus intra proprios limites sumpta nō respicit formaliter nisi suum proprium & priuatum obiectum, ita quoq; secundum se non inclinat nisi in suum proprium bonum & peculiarem finem, in ea vero quæ communiora sunt & velut ei externa mota & imperata ab aliis, in bonum diuinum à charitate in bonum commune & publicum à iustitia legali: in quo virtutes exhibent sibi mutuas operas, vt vna respiciat priuatum finem nempe quæ particularis est, alia vero communem illis præscribat nēpe quæ generalis est, sic que sunt omnes interse cōnexe vt explicat D. Tho. 1. 2. q. 65. ar. 1

Ad primam confirmationem dico virtutis esse seruare omnes debitas circunstantias, & accidere posse vt aliquando ex circunstantia loci vel temporis sit agendum propter bonū commune, non tamen esse cuiusuis virtutis intrinsece & formaliter omnes circunstantias respicere, sed pertinere hoc ad diuersas, circunstantiā enim finis præscribit prudētia proponendo illum, mouendo autem & inclinando aliæ superiores: veluti si finis ille sit bonū diuinum inclinat in illud charitas, si bonum commune iustitia legalis, si obseruantia legis alicuius vel præcepti obedientia, si bonum parentum pietas, si bonum proprium & priuatum virtus particularis quæ illud habet pro suo proprio obiecto, si alienum iustitia particularis. Et ita præter particulares virtutes sunt etiam constituendæ istæ superiores & generales ab illis secundum essensiam distinctæ.

Ad aliam confirmationem dico perfectionem partis ordinari quidem in bonum totius non a se ipsa sed per aliquam virtutem superiorem, Vt in hoc vniuerso perfectio cuiusq; elementi ordinatur in bonum totius vniuersi, non ab ipso elemento sed à Deo optimo max. supremo mundi gubernatore & authore naturæ. In exercitu etiā dexteritas cuiusq; militis ordinatur iu victoriā a duce, Et in virtutibus perfectio cuiusq; virtutis & virtus cuiusq; priuati ciuis ordinatur in bonum cōmune Reipub. à iustitia legali, & à principe, in quo hæc iustitia vt diximus potisime & præcipue debet vigere.

Ad secundum patet solutio ex prima assertione hic posita, virtus enim vnaquæque quatenus constituit æqualitatem inter suum actum & regulam rectę rationis est iustitia in proprie & methaphorice, quæ cōmunis ratio includitur in omnib⁹ virtutib⁹ vt expositū est.

Ad tertium constat ex dictis iustitiam legalem habere suum proprium actum elicitum erga bonum commune, distinctum ab actibus elicitis aliarum virtutum. Quæmadmodum enim charitas habet duos actus alterum elicitum nempe dilectionem Dei, alium imperatum quo omnes virtutes & actus earum dirigit in finem supernaturalem, ita iustitia legalis habet velut actum imperatum dirigere cęteras virtutes in bonum commune, elicitū vero cū princeps vel hi quibus incūbit cura boni communis condūt leges, pręcipiūt vel pręstāt quę bono communi directe & proxime iudicāt necessaria, imo & electio illa interior voluntatis qua iustitia legalis eligit virtutes particulares ordinare in bonū commune, est etiā actus elicitus à iustitia legali: quin & idem actus, verbi gratia, ieiunii (vt in tertia conclusione D. Tho. dicebamus) quatenus respicit priuatam honestatem & bonum temperantiæ, est actus elicitus à temperantia, quatenus vero respicit bonum commune, & actu fit propter illud, est elicitus etiā à iustitia legali.

Ad Quartū optime respondet D. Tho. iustitiā dici totā virtutē & idē cū omni virtute

quia omnibus imperat & omnes dirigit in suum finem, quod in obseruatione quam solutionibus horum argumentorũ præmisimus satis explicatum est. Et cum vrges contra D. Tho. distingui ex Arist. imperans & imperatum, mouens & motum: respondeo distingui quidem phisice & secundũ suas priuatas naturas, moraliter vero iudicanti vnũ & idẽ. Vt seruus quo ad actionem quam iusu hæri sui exercet nõ iudicatur alius ab hero suo, sed vnum cum illo, & actionem illam vere affirmari fuisse heri: Et ita actus cuiuscunq; virtutis imperatus & ordinatus à iustitia legali in bonũ cõmune dicitur actus iustitię legalis.

Ad quintum dico Arist. non tribuere fortitudini, vt versetur circa pericula mortis propter bonum commune, quasi hoc habeat fortitudo intrinsece & natura sua, sed voluisse exẽplum reddere fortitudinis: ratio enim propria & formalis fortitudinis in eo tãtum consistit, quod est constituere medium inter audatiam & timorem in periculis, maxime in periculo omnium grauissimo quale est mortis. quod autem hoc fiat ob bonum commune non est à fortitudine proprie & formaliter sed à iustitia legali. Debetq; ita intelligi Arist. nam extra bella etiam & quãdo non agitur de bono Rei pub. exercetur fortitudo, vt ad tuendam propriam honestatẽ, vel fidem, vt in martiribus, quorum mors est maximus actus fortitudinis. Vnde sicut in his mors & passio ipsorũ est actus elicitus à fortitudine, imperat⁹ vero à charitate, ita in bellis strenue pro patria pugnare & mortem pro Repub. oppetere est actus intrinsece & formaliter elicitus à fortitudine, imperatus vero à iustitia legali: similiter facere magnos sumptus ob bonũ commune non est actus elicitus formaliter à iustitia legali, sed imperatus tantum, elicitus vero proprie & per se à magnificentia, cum possit reperiri etiam magnificentia erga priuatum amicum, quæ non imperabitur à iustitia legali sed ab amisitia, at si magnificentiæ esset intrinsecum respicere bonum commune, non posset dari magnificentia quæ illud non respiceret.

Vltimum argum. manet solutũ in fine præcedentis articuli.

Illud tantum circa hanc controuersiã restat hic explicandum, An quemadmodum iustitia legalis dicitur generalis quamuis habeat suam propriã & priuatã essentiã, quia potest vti aliis virtutibus, & dirigere actus earũ in suum finem, ita possit quæuis alia virtus dici generalis, cum quæuis possit etiã vti aliis virtutibus in suũ finẽ. Respondeo bifariã posse aliquã virtutem vti aliis, & actus earũ in suũ finẽ dirigere, aut quia natura sua ita ei conueniat, aut ex accidenti, natura sua illud habet quãdo obiectũ imperantis est natura sua superius ad obiecta aliarum, & hæc illi nata sunt sub ordinari, vt obiecta frenefactiuę equęstris & militaris (quo exẽplo vtitur Arist. 1. Ethi. cap. 9.) ordinantur per se ad victoriã, quæ est obiectum imperatoriæ: quando igitur obiectum alicuius virtutis natura sua est superius ad obiecta aliarum, & hæc ad illud nata sunt ordinari, illa est generalis & communis ad illas: & hoc modo charitas est virtus generalis ad omnes in ordine ad bonũ diuinũ, iustitia legalis generalis quoq; ad omnes in ordine ad bonum commune, virtus autem quæ non habet natura sua istum ordinẽ ad alias, etiam si aliquando quis aliis vtatur in finem illius, nõ est dicenda generalis ad illas, quia hoc est per accidẽs non ex natura ipsarum virtutũ & obiectorum earũ, sed ex peculiari instituto illius ita operantis, quod est extrinsecum & accidẽ cidentarium virtutibus. Qua de causa iustitia legalis non est dicenda generalis ad charitatẽ etiam si aliquando ea vtatur in bonũ commune, quia hoc est per accidẽs, cum ex natura sua obiectum charitatis nempe bonum diuinum non sit inferius neq; ordinetur ad obiectum iustitiæ legalis nempe bonum commune, imo contra.

Deniq; circa hunc artic. cum iustitia legalis bifariam diuidatur, in epicheiã siue æquitatem quam dictat recta ratio in ordine ad bonum commune, & iustitiam quam leges proponunt, quam communi sermone nomine generis speciei accomodato legalem dicimus, tũ etiã hæc iustitia legalis (vt hic docet D. Tho.) alia sit in principe directiue scilicet & architectonice, alia vero in subditis vt pote ministritaue, videndum est. An iustitia legalis sit species athoma: vel potius sub alterna ad istas iustitias. Quæ pertinent ad iustitiam legalem & epicheiam nõ sunt huius loci tractabuntur a nobis cum D. Tho. infra q. 120. in qua ex professo agit de epicheia sed explicandum hic tantum est.

AN IVSTITIA LEGALIS *quæ est in principe, & ea quæ est in subditis differant specie.*

NOnnulli ex recentioribus interpretibus D. Tho. faciunt illas specie distinctas. Primo, quia ex Arist. 2. Phisico & variis in locis tam ars quam virtus architectonica differt specie ab vsuali & ministeriali, vt frenefactiua & æquestris ab imperiali quæ est in supremo duce, ex D. autem Thoma in hoc

hoc ar. iustitia legalis quæ est in principe est architectonica quæ in subditis ministerialis. Secundo prudentia regnatiua quæ est in principe vel Monarcha differt specie à prudentia polytica quæ residet in subditis, vt docent Arist.6.Ethi.c.8.& D.Tho.sup.q.50. ar. 2. Sed iustitia legalis quæ est in voluntate principis respondet prudentiæ regnatiuæ quæ est in intellectu ipsius, iustitia autem legalis quæ est in subditis respondet prudẽtiæ polyticæ quæ residet in intellectu ciuiũ, ergo sicut istæ prudentiæ differunt specie ita quoq; & istæ iustitiæ. Et confirmatur ex supra dictis: quia facilius distinguntur & constituuntur plures virtutes ex parte voluntatis quam ex parte intellectus, cum ergo illæ prudentiæ cum pertineant ad intellectum distinguantur specie, à fortiori istæ iustitiæ cum pertineant ad voluntatem erunt specie diuersæ.

Oppositum iudicant alii quibus subscribẽdum esse puto, vt hæ duæ iustitiæ specie non distinguantur: quia in virtutibus distinctio specifica summenda est ex proprio obiecto formali, obiectum aut formale quod respicit iustitia legalis quæ est in principe vnum & idẽ est omnino cum obiecto formali iustitiæ legalis quæ est in subditis, (quamuis aliter sit in principe quam in illis) nempe bonum commune Reipub. sicut fides quæ est in summo Pontifice & prælatis non est alia specie ab ea quæ est in subditis, quia idem est obiectum formale vtriusq; quamuis in pręlatis sit architectonice & directiue cum ad ipsos pertineat fidem tueri contra hæreticos, subditos in fide instruere, & causas fidei in cõciliis pertractare, subditis autem tantum incumbat quæ ab Ecclesia sibi proponuntur fideliter credere & amplecti. Nec obstat quod aliqui dicunt principem curare bonum commune per rationes vniuersaliores & extra ordinarias, subditos vero per communes & ordinarias, nempe per præscriptum legis. Primum quia hoc non mutat naturam & speciem iustitiæ, sicut quod subditi habeant fidem per ea quæ communiter proponuntur toti populo in Ecclesiis, prælati vero per loca difficiliora Scripturæ & argumenta scholastica, non efficit differentiã specificam inter fidem prælatorum & fidem subditorũ. Secundo quia quando princeps prospiscit bono communi per rationes vniuersaliores dimittens leges communes tunc vtitur epicheia quam dicemus q. 102. differre specie à iustitia legali, hic autem loquimur de iustitia legali, quam tam princeps quam subditi exercent prospiscientes bono communi secundum commune præscriptum legum, ideo si quidem vt exposuimus dicitur legalis.

Ad argum. in oppositum. Ad primum: neganda est minor: quia architectonica habet diuersum obiectum ab vsuali, respiscitq; altiorem finem, vt in illo exemplo Arist. liquet, imperialis enim habet aliud obiectum & altiorem finem quam frenefactiua, cum huius finis sit frenum recte confectum, illius vero victoria: iustitia autem legalis quæ est in principe & quæ est in subditis non habent diuersa obiecta vel fines, sed tantum differunt ratione subiecti, quia quatenus est in principe imperat, quatenus in subditis paret, sed vtraq; tendit in idem obiectum & finem nempe bonum commune, ideo D. Tho. consulto non vocauit illam quæ est in principe simpliciter architectonicam sed quasi architectonicam neq; illam quę est in subditis ministerialẽ sed quasi ministerialem: Quo etiam modo quæcunq; virtus quaten⁹ est in principe potest dici quasi architectonica, et quæ in subditis quasi ministerialis, licet sit vna & eadem specie in vtisq;, quia princeps imperat actus omnium virtutũ, subditi vero exequuntur.

Ad secundum dico illas prudẽtias differre specie, quia habent diuersa obiecta, regnatiua bonum totius regni & Reipub. polytica bonum priuatum cuiusq;: iustitia vero legalis in principe & subditis vnicum habet obiectum formale (vt cõstat) bonum commune, licet iustitia quæ est in principe respiciat illud directiue & imperando, quæ vero est in subditis ministratiue obediendo, sed hæ diuersæ rationes non sunt formales nec specificæ, nec constituunt duo obiecta specie diuersa: Ad confirmationem respond. facilius quidem multiplicari virtutes vt in plurimum in voluntate quã in intellectu, quia intellectus est potentia superior & dignior, ea vero quæ sunt dispersa in inferioribus solent colligi in vnum in superioribus, interdũ tamẽ contingere oppositũ, quandoq; enim ex parte intellectus multiplicantur lumina & obiecta, cum tamen ex parte voluntatis non multiplicentur propensio & inclinatio ad illa, & tunc multiplicatis virtutibus in intellectu non multiplicantur in voluntate, verbi gratia, circa prima principia multiplicantur duo habitus in intellectu quia circa prima principia speculatiua constituitur in ipso habitus intellectus circa practica vero synderesis, quoniam aliud lumen & aliam rationem veri habet synderesis & aliam intellectus, in voluntate autem nõ cõstituitur duplex habitus qui illis respõdeat imo nec vn⁹, quia in bonũ sibi cõnaturale quod ostendunt hæc principia se sola sine vllo habitu fer-

tu fertur voluntas: similiter in intellectu constituitur vnus habitus quo fertur in principia qui dicitur intellectus & alius quo fertur in conclusiones qui dicitur scientia, cum tamen in voluntate vnus & idem habitus sit qui respicit finē qui habet se in ipsa velut principiū agibilium & qui respicit media quæ sunt velut conclusiones. Deniq; circa media ipsa collocantur in intellectu quatuor habitus seu virtutes Eubulia, Synesis, Gnomi, & Prudentia, cum tamē in voluntate vnus & idem habitus eliciat omnes actus circa media nēpe electionem, vsum, et consensum: Eadem ergo ratione nihil prohibet vt in intellectu constituantur due prudentiæ specie distinctæ regnatiua & polytica, iustitia vero legalis quæ pertinet ad voluntatem vna et eadem specie si in principe et subditis, quia hæ respiciunt idem obiectum, illæ vero diuersa sicut explicatum est.

ARTICVLVS VII.

Sit ne constituenda iustitia particularis præter illam legalem & communem?

Obseruemus hæc duo bona cōmune et particulare non differre secundum maius et minus, vel secundum multum et paucum, sed reuera esse bona et obiecta formaliter et specifice distincta. Ita Arist. 1. Polit. vbi repræhendit dicentes ciuitatem & domum differre tantum multitudine & paucitate cum differrat inquit reuera specie: quod potest ita ostendi, totum vt totum & pars vt pars formaliter & reuera differunt, cum alia sit propria & formalis ratio totius qua totum est, & alia partis qua pars, ergo & bonū commune quod est totius & bonum particulare quod est partis similiter distinguentur. Sit conclusio. *Præter iustitiam communem & legalem constituenda quoq; necessario est alia iustitia particularis ab illa distincta, qua unicuiq; priuatim reddatur suum proprium ius.*

Probatur facile: Habitus distinguntur per actus & actus per obiecta, bonum commune & particulare sunt obiecta reuera & formaliter distincta, similiter refferre actus virtutum in bonum commune, aut reddere huic priuato ciui quod ei debetur quia habet ius in illud, etiam si nihil tale exigat bonū commune sunt actus specifice & formaliter distincti, ergo & habitus iustitiæ qui sunt principia istorum actuum & respiciūt ista obiecta, formaliter etiā & specifice distinguentur.

Secundo sicut ista iustitia communis & legalis dirigit in bonum commune actum iustitiæ particularis qua reddit Petrus Ioāni suū priuatum ius, ita & actus aliarum virtutum, nam ideo vt vidimus dicitur generalis. Sed nihilominus præter ista iustitiā generale sunt necessariæ aliæ virtutes particulares, vt fortitudo tēperantia, &c. ad eliciendos suos proprios actus studiossos circa sua propria & particularia obiecta, Ergo desiderabitur similiter præter illa iustitiam communem alia particularis ab illa distincta ad reddendū huic priuato suum peculiare ius, etiam si nullum esset bonum commune.

Tertio cum virtus versetur circa difficile, vbi se offert (vt diximus) specialis & distincta difficultas exigitur quoq; specialis & distincta virtus, sed reddere ius propter bonum commune, vel reddere illud quia huic priuatim debetur, cōtinent distinctas difficultates, potest enim aliquis reddere depositum non vt obediat legi, nec propter bonū commune quod non amat, sed propter se ipsum ne frangat alteri fidem, qua ratione est actus tantum iustitiæ particularis, vel contra reddit illud non vt seruet alteri ius & fidem, sed quia lex prçcipit & ne sequantur lites, quomodo est actus iustitiæ legalis: Ergo.

Deniq; hæc conclusio est Arist. 5. Ethic. c. 2. vbi ait: se non loqui de iustitia quæ est tota virtus idest generali, sed de ea quę est pars virtutis idest particulari. Et D. Chrisost. hom. 11. in Matth. vnde sumptus est locus quē hic habet D. Tho. vbi in illa verba. *Beati qui esuriūt & sitiunt iustitiam*, ait *quam uero iustitiam? utiq; rationalē quæ ex aduerso auaritiæ collocatur*, quæ est iustitia particularis, & paulo post explicās illud. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*, ait: *Vel pro uirtute ac pietate & cæterorum defensione*, vbi aperte loquitur de iustitia legali: vide D. Tho. in 5. Ethi. lectio. 2. & 3.

ARTICVLVS VIII.

An iustitia particularis habeat propriam & spcialem materiam?

ARTICVLVS IX.

An iustitia uersetur circa paßiones ideß quænam sit materia iustitiæ?

Hi duo Artic. eodē pertinet cū in ipsis quærat D. Tho. quænam sit propria materia iustitiæ propterea vtrumq; simul explicandum duximus: Ad quorum intelligentiā nonnulla præmitenda sunt: primum igitur obseruemus

mus virtutes cardinales bifariam sumi posse aut secundum suam propriam & priuatam naturam & in ordine ad proprium obiectum quomodo prudentia præscribit supremos & vltimos fines, iustitia reddit vnicuiq; suũ proprium ius, fortitudo eligit medium in periculis, temperantia in voluptatibus: aut quatenus dicunt communes quasdam conditiones & modos virtutis, qua ratione dicitur à D. Aug. prudentia cognitio rerum apetendarũ & fugiendarum, Fortitudo firmitas & constantia animi cõtra molesta virtuti, Temperãtia refrenatio eorum quæ temporaliter delectant: Iustitia redditio debiti cuicunq; illud debeatur, siue Deo, siue proximo, siue nobis ipsis, qua ratione virtutes cardinales non sunt speciales habitus sed communes quædam rationes quæ per omnes virtutes se se diffundũt & in omnibus reperiuntur. Nõ est hic sermo de iustitia in hac secunda acceptione, nam isto modo non habet peculiarem & propriam materiam, sed diffunditur per materias omnium virtutum, cum in actu cuiuslibet virtutis soluat homo debitum vel deo, vel proximo, vel sibi ipsi, vel alicui præcepto & legi: & videatur adæquare actum illum cum regula rectæ rationis. Neq; est quæstio de iustitia legali, nã cum hæc omnibus imperet, munusq; ipsius sit actus cæterarum virtutum dirigere in bonum commune non habet peculiarem sibi materiam, sed versatur circa aliarum omnium materias in ordine ad suum finem & obiectũ: imo vt docet Arist. 5. Ethic. c. 1. Actus aliarum omniũ virtutum sunt velut materia huius iustitia legalis ait enim. *Lex fortia opera præcipit, & quæ temperati, & quæ mansueti.* Vnde tota quæstio est de iustitia particulari: An hæc iuxta suam propriam naturam & in ordine ad suum proprium obiectum habeat aliquã peculiarem materiam circa quam ex genere suo versetur, & quænam illa sit.

Obseruemus secundo: illud apellari materiã virtutis quod virtus ipsa reducit ad mediũ: sicut enim in artibus illud est materia artis quod per artẽ perficitur introducendo in illud formã artis, ita in morib⁹ illud est materia virtutis, quod per virtutẽ perficitur reducẽdo illud ad mediũ quod dictat recta ratio, habet enim se in moribus velut forma bonũ rationis Vnde sicut in artibus sunt diuersę artes inducẽtes diuersas formas in diuersas materias quarum vna queq; suę formę & arti priuatim respondet, ita quoq; in moribus sunt diuersi habitus qui diuersa bona rationis in diuersis materiis constituunt: quo effectum est, vt singulæ quæq; virtutes suam priuatã materiã habeãt in qua constituãt mediũ & bonũ rationis. Porro cum proprium munus & officiũ virtutis moralis sit componere mores humanos iuxta rectã rationem vnde dicta est moralis, mores autẽ humani à quibus studiosi vel vitiosi dicimur pendeant potissimẽ à nostro libero arbitrio & electione nostræ volũtatis, sicut hæc tria sunt quæ nostræ voluntati subiiciuntur, nẽpe actus & affectus interiores animi nostri, externę operationes, & res quibus vtimur: ita quoq; hæc tria sunt vniuersa virtutum moralium materia. Distinguimus autẽ hic inter actiones & res, quia multæ sunt actiones quæ non distinguantur à rebus in genere moris, vt solutio pecunię & pecunia soluta, multæ quoq; sunt actiones in quibus nulla res interuenit præter nudam actionem, vt honoratio, contemptus, laudatio, murmuratio, &c.

Obseruemus tertio: Ex D. Tho. 1. 2. q. 22. ar. 1. in quo agit de passionibus, pati tripliciter dici, primo large & communi quadam significatione, quomodo quidquid aliud recipit & si nihil sibi congrũ et cõueniens amitat aut nihil sibi contrarium & disconueniens rescipiat sed perfectionem aliquam dicitur pati, hoc modo dicitur luna pati à sole quando ab eo illuminatur, & intellectus noster pati quando recipit speciem intellectilem; secundo modo & proprie dicitur pati quod amitit aliquid sibi in conueniens & recipit quod sibi conueniens & congruum est, vt cum aqua calida frigescit, amitit qualitatem quæ ei natiua non est, & recipit ac recuperat eã quæ illi natiua est & conueniens. Tertio modo & proprissime dicitur pati quod amitit quod sibi congruũ est & conueniens, ac recipit quod sibi inconueniens est & nociuum.

Ex his sequitur primo passionẽ necessario fieri per receptionem alicuius exterius aduenientis, nec esse sine aliqua subiecti transmutatione, sequitur. 2. in voluntate proprie nullã esse passionem cum voluntas nihil recipiat ad eliciendum actum sed simpliciter iuxta præcedentẽ apræhẽsionẽ & iudiciũ intellectus eligedo aut repudiando, volẽdo aut nolendo, vnde sunt tantũ in ipsa simplices actus volutiones aut nolitiones: sequitur tertio, eo tẽpore quo anima est corpori coniũcta posse oriri in apetitu sensitiuo vere & proprie passiones, quia si efficitur quod ipsa vult recipit iste apetitus aliquid sibi conueniens cum sui transmutatione & nascitur gaudiũ & letitia in ipso, si vero quod ei displicet efficiatur recipit quod est sibi disconueniens cũ sui transmutatione & nascitur in ipso tristitia vel dolor. Quãdo autẽ est separata à corpore nisi Deus

vtatur miraculo non reperiuntur in ipsa passiones quia tunc nihil potest recipere cum subiecti transmutatione, cum omnis trāsmutatio & susceptio externi disconuenientis pertineat ad aliquid corporeum: tum etiam quia iuxta dicta omnis passio existit in apetitu sensitiuo qui habet sedem in organo corporeo quo anima separata omnino caret. Vnde animæ & spiritus beati vere quidem gaudent & letantur, gaudium tamen illud & letitia non sunt passiones, sed suauissima quædam aprehensio conformitatis sui status & boni cum suo desiderio & volitione, damnati autem sicut miraculose patiūtur ab igne corporeo, ita quoq; etsi careant organo corporeo in quo recipiatur transmutatio per quam fit passio, miraculose nihilominus habent veras passiones doloris tristitiæ cruciatus & similes.

His positis sit prima conclus.

Iustitia particularis de qua hic querimus non uersatur circa omnem materiam aliarum uirtutum, sed habet propriam & peculiarem materiam, nempe actiones & res quæ dicunt ordinem debitum ad alterum.

Probatur vniuersa materia virtutum moralium, aut sunt interni affectus animi nostri, aut operationes externæ, aut res quibus vtimur, iustitia non versatur circa affectus sed circa solas operationes & res, ergo non versatur circa omnem materiam virtutum: probatur mi: hoc differt iustitia ab aliis virtutibus intra suos limites sumptis, quod aliæ componūt hominem & efficiunt rectum in se ipso, iustitia vero in ordine ad alterum reddens vnicuiq; suum ius, & constituens æqualitatē cum altero, componitur autē homo in se ipso quando componuntur & regulantur affectus ipsius, componitur vero bene erga alterum & seruat illi suum ius ac debitam æqualitatem in actionibus & rebus illi debitis. Ergo materia circa quam versatur iustitia non sunt interni affectus, cum per eos vt in animo manentes nunquam ledatur aliorum ius, sed illæ tantum actiones & res in quibus potest vnus alteri nocere, aut cum eo æqualitatem seruare.

Secunda conclusio.

Iustitia uersatur circa actus internos uoluntatis qui dicunt ordinem ad aliquod bonum debitum proximo.

Probatur Vna queq; virtus habet duplicē actum, alium immanentem & alium transeuntem, ex quibus primo & per se respiscit immanētem & interiorem: primo quia proprius actus & immanens voluntatis qui est electio, est quasi fundamentum essensiale ipsius virtutis. Secundo quia ab illo interiori immanente pendet tota bonitas vel malitia moralis. Tertio quia ille immanens est principium & causa exterioris & transeuntis, vnde cum iustitia virtus moralis sit, versabitur potissime & primo circa actus internos & immanentes voluntatis qui dicunt ordinem ad debitum alteri. Et ita ab Arist. definitur iustitia per vtrumq; actum, *Habitus quo iusta uolumus & operamur.* Quo fit vt in præcedenti conclusione per affectus animi nō sint intelligendi isti actus voluntatis, sed passiones apetitus sensitiui, de quibus sit.

Tertia conclusio.

Iustitia non uersatur circa passiones, sed sunt istæ materia tantum fortitudinis & temperantiæ.

Patet: iustitia est tantum in voluntate, passiones vero in apetitu sensitiuo, ergo iustitia non versatur circa illas, sed pertinebunt ad fortitudinem & temperantiam quæ collocantur in appetitu sensitiuo, consequentia patet, quia vt vidimus ar. 4. virtus in ea potentia est, in qua aut comprimit passiones, aut elicit actū, vnde cum passiones insurgant in apetitu sensitiuo, iustitia vero sit in sola volūtate, non versatur circa illas. Secundo: iustitia dicit ordinem debitum alteri, passiones vero tantū respiciunt bonum vel malum ipsius met hominis. Ergo.

Quarta conclusio.

Quamdiu anima corpori iuncta est, gaudium letitia & similes passiones consequuntur iustitiam ut quidam effectus ipsius,

Patet, quia hoc est proprium omni virtuti, vt qui studiosse operatur propter conuenientiam quam habent vires inferiores cum superiori, in apetitu sensitiuo per receptionē istius conuenientiæ oriantur gaudium letitia & similes in ipso, sicut in quouis vitio propter discordiam virium inferiorum cum ratione per receptionem talis discordiæ oriuntur in eodem dolor tristitia, & similes: ita 5. Ethic. c. 1. *Non est inquit instus qui non gaudeat iustis operantibus.* Et 8. Ethic. c. 2. ait. *Delectationem esse finem & fructum uirtutis, sicut tristitia inquit est finis eorum qui male operantur.*

Doctrina horum artic. satis perspicua est ex his quæ ar. 4. diximus & ex obseruationibus hic propositis, nihilominus Buridianus. 5. Ethic. q. 1. illi aduersatur sicut & his quæ ar. 4. docet D. Tho. Habet enim duo, primo falsum esse iustitiam non versari quoq; circa passiones. Secundo falsum etiam esse solam iustitiam versari circa operationes & res: vult enim circa illas versari quoq; fortitudinem & temperantiam. Prius illud ostendit ex illo suo fundamento, Iustitiam posse impediri à passionibus, & ideo necessario collocandā quoq; esse in apetitu sensitiuo ad eas comprimendas,

& con-

& consequẽter versari circa illas. Secũdo quia misericordia & liberalitas cum resideant in voluntate, & sint in ordine ad alterum non solum versantur circa operationes & res verum etiam circa passiones, quod multi etiam ex discipulis D. Tho. docent supra q. 33. ar. 3. vnde idem erit iudicandum de iustitia: Tertio iustitia legalis omnia reffert in bonum commune, refferet ergo etiam in illud actus temperantiem & fortitudinis, & cum hi actus pertineãt ad passiones, saltim iustitia legalis versabitur non solum circa operationes, verum etiam circa passiones.

Posterius vero quod non sola iustitia verũ etiam fortitudo & temperantia respiciant quoq; operationes & res ita ostẽdit. Cum quęcunq; virtus ex Arist. 6. Ethic. c. 2. sit habitus electiuus, potissimus actus cuiusq; erit electio, vnde potissimus actus fortitudinis & temperantiæ (cũ sint virtutes) erit electio, electio autẽ operatio quędã est, ergo versantur quoq; istæ virtutes circa operationes. Secundo fortitudo nõ solũ versatur circa moderãdas passiones irascibilis verum etiam circa exteriorem pugnam, temperantia non solum versatur circa moderandas passiones concupiscibilis, verum etiam circa cibos & externam comestionem, pugna & comestio operationes sunt, cibus & potus res quædam quibus vtimur. Ergo versantur etiam circa operationes & res. Tertio falsum est fortitudinem & temperantiam componere tantum hominem in ordine ad se ipsum, non autem in ordine ad alium, & similiter passiones quas istæ virtutes moderantur pertinere tantum ad propriam compositionem hominis in se ipso, nec dicere aliquem ordinẽ ad alterum. Prius ita ostenditur, Abstinentia facit vt cibus sumatur cum debitis circunstantiis, vna autem ex illis est ne sit alienus, facit ergo abstinentia ne sumatur alienum, & ex consequenti componit hominem non solum in ordine ad se verum etiam in ordine ad alium: Posterius vero hac ratione, ira & cõcupiscentia carnis sunt passiones, at ira cum sit apetitus vindictæ, & concupiscentia cum sit quandoq; vxoris aut filiæ alienæ dicunt ordinem ad alterum, Ergo iam passiones dicunt ordinem ad alterum, & oportebit iustitiam illas moderari.

Opposita tamen sententia quam habet D. Tho. est multo verior. Ac imprimis quod pertinet ad iustitiam legalem, hæc vt ad monuimus nullam sibi peculiarem & priuatam materiam vendicat, sed circa materias omnium virtutum versatur, cum omnia referat in bonum commune, qua ratione potest intelligi illud testimonium Glosæ quod adducit hic D. Tho. ar. 8. ad 1. desumptum ex D. Aug. lib. 2. de Genesi contra Manich. c. 10. & aliud testimonium eiusdem D. Aug. ex lib. 83. quęst. quæst. 31. quod adducit hic D. Tho. ad 2. de iustitia legali, vt hæc sit quæ ibi dicitur à D. Augu. pertinere ad omnes animæ partes, & per omnes virtutes diffundi. Quamuis à D. Tho. aliter isti loci explicentur, vt iustitia dicatur pertinere ad omnes anime vires quia perficit voluntatem, qua recte composita per quandam redundantiam cæteræ omnes manent compositæ, cum sit voluntas omnium Princeps ac Regina, sibi & ceteris imperans. Dicatur etiam per omnes virtutes iustitia diffundi, quatenus iustitia est redditio debiti, & dicit quẽdam communem modum ad omnes virtutes pertinentem, vt in prima obseruatione horũ artic. proposuimus. Vtraq; expositio est accommodata. Sed vt reuertamur ad iustitiam legalem, hæc in quam, ex eodẽ D. Tho. hic ar. 9. ad 3. non habet materiam specialem, quia hæc ordinat ciues & omnia bona ipsorũ ad bonum commune tanquam bonum partis ad bonum totius, passiones autem compositæ & redacte ad mediocritatem sunt bonum ipsorum ciuium & ita hac ratione versatur circa eas iustitia legalis. Quamuis si proprie & formaliter loqui velimus, iustitia legalis directe & præcipue non versatur circa passiones, sed circa operationes, vt docet idem D. Tho. in eadẽ solutione ad 3. ar. 9. vbi asserit iustitiam legalem versari præcipue & proprie circa operationes illarum etiam virtutum quæ ex genere suo respisciunt passiones. Vt fortitudo (verbi gratia) Respicit primo & præcipue passiones, timorẽ, & audatiam, secundario vero operationes externas, agressum vel fugã: iustitia autem legalis contra, primo & præcipue respiscit non timorem vel audatiam, sed agressum vel fugam, quia iustitia legalis proprie ea tantum respicit quæ dicunt ordinem ad bonum commune, ad bonum autem commune hęc sunt quę faciunt, agressus vel fuga, timor vero & audatia remote et quatenus disponunt subiectum. Et ita iustitia legalis non dicitur absolute respiscere passiones tanquã materiam, sed operationes ipsas, passiones vero remote & indirecte & per accidẽs, gratia operationum, Vel dicitur respiscere passiones comparando illam cum iustitia particulari q. d. hanc legalem magis respicere passiones quã illas respiciat particularis: Et hæc est aperta sententia Arist. 5. Ethic. c. 1. & 2.

De iustitia vero particulari quod nullo modo versetur circa passiones constat ex Arist.

5. Ethic. c. 1. vbi nullum aliud vt vidimus assignat subiectum iustitię nisi solam voluntatē adductus hac ratione, quia sicut in voluntate nullæ sunt passiones, ita nec circa aliquas earum versatur iustitia. Constat etiā ex his quę diximus ar. 4. vbi efficassisime ostendimus iustitiam nulla ratione collocandam esse in apetitu sensitiuo, nec illius esse aliquas cohibere passiones, cum fortitudo sufficienter moderetur quascunq; insurgentes in parte irascibili, temperantia quoq; quascunque insurgentes in concupiscibili. Et confir: quia medium iustitiæ vt ar. sequent. videbimus non est mediū rationis sed rei, at si versaretur circa passiones cum in eis nō detur certa regula sed quod dictat recta ratio pro loco tempore & persona esset medium ipsius rationis potius quā rei, Deniq; si iustitia versaretur circa aliquas passiones quia possunt aliquę earum impedire actum iustitiæ, similiter cum aliquæ voluptates possint impedire actum fortitudinis, & aliqua pericula & timores actum temperantiæ, versarentur etiam fortitudo circa voluptates, & temperantia circa pericula, esset quæ ex consequenti vtraq; virtus tam temperantia quam fortitudo collocanda in vtroq; apetitu tam irascibili quam concupiscibili, quod est absurdum.

Colligo ex his omnibus, cum voluntas sedatis passionibus apetitus sensitiui quas sufficienter comprimunt fortitudo & temperantia cum habitu iustitiæ faciat rectam electionem circa bona alteri debita, non esse cur iustitia dicenda sit versari circa passiones.

Ad diluenda vero argum. in oppositū obseruandum est, hæc vocabula operatio & passio aliquando promiscue accipi, & accomodari omnibus actibus siue intellectus, siue voluntatis, siue apetitus, siue potentiarum exteriorum, quomodo intelligere dicitur pati, dicitur & operari, videre est agere est etiam pati, similiter velle & quicunq; alii actus, quia in omnibus actibus suis potentia habet se vt efficiens quomodo dicitur agere vel operari, & habet se vt recipiens quomodo dicitur pati, proprie tamen quoniam actus apetitus sensitiui fit cum quadam alteratione & mutatione subiecti, accomodatum est hoc nomen passio ad significandos tantum actus istius apetitus, reliquę vero actiones tam voluntatis quam exteriorū potentiarū habent nomē operationis, imo quoniam per passiones bene vel male disponitur homo erga se ipsum, per operationes vero erga alterum, ideo proprie & arcte loquendo illę tantum actiones voluntatis & cæterarum potentiarum dicuntur operationes, per quas homo ad alterum ordinatur. Ac si recte expendatur D. Tho. non vocat hic operationem ipsam electionem aut internum actum voluntatis elicientis, sed solas operationes externas & has facit materiam iustitiæ quia per eas ordinatur homo proxime & immediate ad alterum, sicut ē contrario materia temperantiæ non est volitio seu electio, licet sit præcipuus actus eius, sed ipsæmet passiones quarum compositio & rectitudo proxime ordinatur in bonum proprium operantis.

Hoc posito facile diluuntur argum. illa Buridiani. Ad primum iam constat ad passiones quæ actum iustitiæ impedire possunt comprimendas sufficere fortitudinem & temperantiam.

Ad secundum neganda est consequentia: hoc enim interest, inter misericordiam & liberalitem ex vna parte & iustitiā ex alia quod misericordia respicit ex ęquo vtrumq; & bonum proprium & alienum, & sic versatur immediate & circa passiones & circa operationes. Est enim intrinsece compassio miseriæ alienæ inclinas ad illam leuandam, Qua parte est compassio respicit bonum proprium ne nimis aut minus quam oportet compatiatur, qua parte inclinat ad leuandam miseriā fratris respicit bonum alterius & ita versatur & circa passiones & circa operationes, constituturq; misericordia & in appetitu & in voluntate: idem est de liberalitate consistit hæc in largiendis (verbi gratia) pecuniis alacriter facile & abundanter, vnde debet moderari nimiam pecunie cupiditatem: qua ratione hāc passionem moderatur respicit bonum proprium, qua vero ratione largitur alteri suam pecuniam respicit bonum alterius, & sic versatur & circa passiones & circa operationes cōstituiturq; & in voluntate & in apetitu: iustitia vero solum respicit bonum alteri debitū & ita solum versatur circa operationes & collocatur in voluntate.

Ad tertium patet solutio ex his quæ dicta sunt de iustia legali.

Ad ea quæ secūdo loco afferuntur: Ad primum dico electionem voluntatis circa materiam temperantiæ esse reuera actum elicitū à temperantia quæ est in apetitu sensitiuo, illa tamen electio non vocatur hic à D. Tho. operatio sed passio, quia nomine operationis intelligit tantum exteriores operationes quæ dicunt ordinem ad alterum sicut in obseruatione posita explicatum est. Vnde neq; electio voluntatis elicita ab ipsa iustitia vocatur hic operatio aut materia circa quam versatur

iustitia: quia materia circa quam versatur virtus est (vt diximus in secunda obseruatione initio horum artic. posita) quid velut ex se informe, quod virtus reducit ad medium & cui à virtute imponitur velut modus & forma, electio autem voluntatis non redducitur ad medium, neque ei imponitur modus vel forma, sed per illam electionem imponirur forma & modus materiæ quæ de se erat informis: ideo D. Tho. præsenti quæst. ar. 8. nunquam vtitur solo nomine operationis sed semper adiungit exteriores.

Obseruandum autem hic est, quãuis in hoc argu. & solut. asseramus electionem voluntatis circa materiam temperãtiæ esse actum elicitum à temperantia, non inde colligendum esse existere illam in volũtate vt in suo subiecto, quia temperantia non moderatur actum voluntatis, eliciendo in ea rectam electionem propter aliquem deffectum aut difficultatem quæ in ipsa sit, sed propter difficultatem quæ est in apetitu ratione passionum ipsius, virtus autem vt ar. 4. dicebamus ibi constituitur vbi est difficultas.

Ad secundum Respon. Quamuis fortitudo & temperantia versentur etiam circa actiones externas, non tamen esse actiones istas illarum materiam, sed solas passiones interiores. cum circa eas proxime & precipue versentur: circa actiones verò secundario & ratione passionum.

Ad Tertium. Ad priorem partem illius argum. dico negandam esse consequẽtiam, quia licet actus virtutis exigat omnes circunstantias, nõ tamẽ vna quæq; virtus se sola illas omnes præscribit, sed mutua sibi virtutes omnes præstant auxilia, Et ita quod cibus sumatur moderatus pro loco & tempore & iuxta valetudinem personæ, præstat abstinentia, quod autem sumatur proprius & non alienus præstat iustitia. Ad alteram partem respon. vnũ alteri nocere ex duplici radice oriri posse, aut ex malo animo & odio quo illum prosequitur, aut ex praua affectione & passione apetitus: potest enim quis alterius bona surripere velle non ex cupiditate, aut vxorem non ex cõcupiscentia, sed ex odio vt ea ratione illi noceat, potest etiam illa velle non vt noceat, imo optaret non nocere, appetit tamen ista ex passione apetitus: velle bona aut vxorem alterius priori modo est actus volũtatis immanens per se directus ad actus externos contra bonũ proximo debitum, & circa hos omnes componẽdos versatur iustitia, hac enim ratione dicũt illi ordinem ad alterum, velle autẽ bona aut vxorem alterius secundo modo ex sola concupiscẽtiá appetitus sensitiui, est passio interior, quæ per se sumpta nec prodest, nec obest proximo, sed illi soli qui ita vult, nec dicit ordinẽ ad alterum, cum vellet ille si posset res illas sine nocumento proximi habere, & hoc modo tali desiderio & concupiscentia sumptis pertinet ad temperantiã illa componere, quod si exeant in actus externos, tunc pertinebit ad iustitiam ilios regulare cum iam dicãt ordinem ad alterum, etiam si procedant à passionibus quæ pertineant ad temperantiam quia actus externi non sumunt quo ad hoc speciem ab internis motibus, sed à rebus ipsis circa quas versantur. Et ita licet ista desideria & cupiditates quę sunt principia exteriorum actuum quibus nocetur proximo pertineant ad temperantiam, actus autẽ ipsi externi pertinent ad iustitiam, cum exerceantur in rebus fratri debitis, & in quas habet ius, quæ sunt materia iustitiæ.

ARTICVLVS X.

An medium iustitiæ sit medium rei.

DImittit hic D. Tho. quęst. illã num consistat iustitia in medio quia ex 1.2. constat satis omnem virtutẽ in medio consistere, & ar. 3. huius quæst. probatum est iustitiam esse virtutem. Vnde hoc illi tantum explicandum mansit, quale sit ipsius medium, rei ne an rationis? Vbi obseruandum statim est, diuisionem istam medii non esse ita accipiendã quasi fiat in membra opposita, ita vt medium rei non subiiciatur rationi, vel medium rationis non sit in rebus, medium enim iustitiæ vt statim ostendemus est mediũ rei & nihilominus maxime consonum rationi, quid enim magis dictat recta ratio quam vt cuiq; suum ius seruetur: Adde quod omnis virt⁹ ex Arist. 2. Ethi. c. 6. est habitus electiuus in mediocritate consistens iuxta rationem, prout prudens & sapiens determinauerit: vnde cum iustitia virtus sit rectę etiam rationi subiicitur: Similiter in aliis virtutibus in quibus medium est rationis, medium illud existit in rebus, vt in temperantia medium rationis quod ipsa præscribit consistit in rebus, vt in cibo & potu. Est ergo ista diuisio medii sic accipienda, cum mediũ versetur inter duo extrema, quæ in moribus sunt excessus & deffectus, mediũ virtutis est illud bonum & rectum quod ita se habet inter illa extrema, vt nec in excessum neq; in defectum inclinet. Porro cum hæc rectitudo & æqualitas sumi possit aut ex ipsa natura rerũ simpli-

simplioiter & secundum se, rebus ipsis citra omne iuditium rationis indicantibus existat ne talis rectitudo & æqualitas in ipsis vel non, aliquando vero non possit id certo ac definito summi ex rebus ipsis, sed asignandum est per prudentiam à iuditio rationis pensatis omnibus circunstantiis, effectum est duplex esse medium in virtutibus rei vel rationis: rei quando ista rectitudo & æqualitas sumitur ex ipsa natura rerum simpliciter & secundum se, rationis vero quando pensatis circunstantiis assignatur à iuditio rationis.

Obseruemus secundo in virtutibus quæ cõponunt hominem in se ipso, cũ versentur illæ circa passiones, sicut passiones ex se sunt indifferẽtes & pensandæ ex circũstantiis, ita quoq; medium & æquale in ipsis assignandum esse à prudẽtia & iuditio rationis cõcideratis omnibus circunstantiis: vt in temperantia mediũ est tantum summere cibi quantum oportet, quod non potest pẽsari ex natura cibi, forsan namq; quod Petro est parũ Ioanni erit nimimũ, propter quod debet ratio cõsiderato prudenter tẽperamento & valetudine Petri, qualitate cibi, & aliis circunstantiis decernere qui cibus sit Petro commensuratus: In iustitia vero cum sit ad alterum, & versetur circa operationes, & res alteri debitas, medium & æquale summirur citra omne iuditium rationis, ex ipsa natura rerum simpliciter & secundum se: vt cũ volo soluere Petro debitũ non quæro iudiciũ rationis, sed rẽ ipsam inspicio & quantitatem debiti, & iuxta illam seruo æqualitatem: debeo 100. reddo 100. seruaui æqualitatem: Sit conclusio.

Medium iustitiæ non est medium rationis sed rei, in fortitudine autem, temperantia & aliis uirtutibus moralibus non est rei sed rationis.

Patet ex dictis. Quia in iustitia ad reddendum æquale quod est medium ipsius non quærimus iuditium rationis iuxta varias circunstantias, sed quantitatem debiti simpliciter et secundum se, & iuxta illam redditur æquale: in fortitudine autẽ temperantia & aliis virtutibus moraiibus cũ versentur circa passiones, in quibus non datur certum mediũ & æquale ex natura rei, sed quod assignat recta ratio pẽsatis circunstantiis: ita quoq; non datur certũ medium in ipsis, sed iuxta diuersitatem personarũ varium & diuersum mediũ debet assignari. Vt in tẽperantia quod est mediũ homini sano erit forsan extremũ secundum excessum infirmo: in iustitia vero tantum tenetur soluere infirmus quantum sanus, tantum princeps quantum seruus, nempe æquale debito. Quod si mutata persona mutatur aliquando mediũ, illud est, quia mutata persona mutatur debitũ vel æqualitas quæ in rebus ipsis consistit, ita meretur maiorẽ penã qui occidit regẽ quã qui occidit priuatũ aliquẽ, non quia aliud sit medium iustitiæ in homicidio regis & in homicidio plebei, sed quia mutatur grauitas delicti, qua mutata debet etiam mutari grauitas pœnæ vt seruetur æqualitas.

Sed obiiciet quis contra conclusionem D. Tho. Actus est temperantię quando quis vtitur vxore propria & non aliena, in huiusmodi autem actu seruat iste æqualitatem & rectitudinem ex natura rei, iam ergo dabitur in temperantia medium rei: Respondeo actum istũ esse temperantiæ & iustitię simul, repeririq; in ipso medium rei, non quatenus temperantię est, sed quatenus iustitię, quia istę homo duo in hoc actu prẹstat, comprimit concupiscentiam carnis, & vtitur proprio iure seruato simul alieno, cũ non ad alienam sed ad suã accedat, prius illud est temperantię, posterius vero iustitię, & hoc posteriori modo habet istę actus rectitudinem & æqualitatem ex natura rei, & medium rei.

In solutione ad 2. obseruandum est, nullã virtutem secundum se suscipere medium, aut habere extrema vitiossa, quoniã omnis actus virtutis qua talis est, est essentialiter bonus, nec in opere iusto vel temperato potest esse excessus, aut trãsiri terminus rationis, quia aliter iam nõ esset opus virtutis. Vnde discrimẽ quod constitui solet inter virtutes Theologicas & morales, quod Theologicę non suscipiunt mediũ, morales vero suscipiunt, illud nõ est intelligendum qua virtutes sunt, sed ratione materiæ circa quam versatur, quia virtutes Theologice versãtur circa Deum qui cum infinitæ sit perfectionis non suscipit medium, morales vero cũ versẽtur circa res creatas quibus potest homo bene vel mali vti, iuxta diuersos modos quibus illis vti licet, propterea in eis est medium siue modus, iuxta illud Poetę est modus in rebus sunt certi deniq; fines, &c. circa huc articul. videre licet Arist. 2. Ethic. c. 6. Et 5. Ethic. c. 3. & 4. & D. Tho. 1. 2. q. 64 ar. 2. & quæ inferius dicemus q. 65. ar. 2. & 4.

ARTICVLVS XI.

Sit ne proprius actus Iustitiæ reddere unicuiq; quod suum est.

PRima cõclusio. Proprius actus iustitiæ est suũ vnicuiq; tribuere Patet ex definitione iustitiæ, de fininita enim est artic. 1. huius quæst. per istum actum, vnusquisq;

quisq; autem habitus definitur per suum proprium actum: Secundo Proprius actus cuiusq; virtutis versatur circa propriam ipsius materiam, propria materia iustitiæ ex ar. 8. & 9. sunt actiones & res alteri debitæ, vnde proprius actus ipsius erit seruare æqualitatem cum altero in actione vel re illi debita, seruatur autē huiusmodi æqualitas tribuendo vni cuiq; suum, ergo. Deniq; proprius actus cuiusque virtutis est seruare medium in sua materia, medium autem virtutis est obiectū quod ipsa respicit, cum illud sit bonum & rectum ipsius, iustitiæ vero obiectum est ius alteri debitum vt vidimus ar. 1. præced. quæst. erit ergo proprius actus iustitiæ seruare cuiq; suum Secunda conclusio.

In isto actu affirmatiuo iustitiæ qui est reddere cuiq; suum continetur actus negatiuus, non ledere, nonnocere, &c.

Constat hoc abunde ex dictis ar. 1. huius quæst. cum explicauimus diffinitionem iustitiæ adductam ab Vlpia. & illa verba ipsius: *Iuris autem præcepta sunt, &c.* Hæc omnia accurate complexus est D. Ambros. lib. 1. officio. c. 24. his verbis. *Iustitia est quæ uniquiq; quod suum est tribuit, alienum non uendicat, utilitatē propriam negligit, ut communem æquitatē custodiat.* Simile quid habet Arist. 5. Ethic. c. 4.

ARTICVLVS XII.

Sit ne Iustitia præstantißima uirtus inter morales?

OBseruemus initio D. Tho. nō comparare hoc loco iustitiam cum omnibus virtutibus, sed cum his tantum quæ sunt in voluntate vel appetitu. Nam primo non comparat eas cum Theologicis, quas cæteris omnibus præstare certissimum est, cum proprium & immediatū obiectum earum sit Deus, cæterarum vero aliquod bonum creatū, finitū, & naturale. Neq; comparat eam cum intellectualibus, quia certum etiam est ex his quæ docuit 1. 2. q. 66. ar. 3. intellectuales digniores esse moralibus, (et si morales ad vitæ honestatem sint magis vtiles & necessariç) primo ratione subiecti, illud enim quod est rationale per essentiam, prestātius est eo quod est rationale per participationem, intellectus autem est rationalis per essentiam imo ipsa ratio & essentia rationis, voluntas aut est rationalis per participationem, & multo remotius appetitus sensitiuus, vnde virtutibus in intellectu residētes eo ipso excellunt existētibus in voluntate vel appetitu, maxime cum virtuis sit eligere secundum rationem. Secundo id ipsum habent ex obiecto, verum enim quod est obiectū intellectualium, præstantius est bono, quod est obiectum moralium, quia verum abstrahit ab existentia, cum intellectus perficiatur per cognitionem veri siue res existant siue non, bonum autem dicit ordinem ad existentiam, adeo vt res non diligatur nisi existat, vel credatur existere. Vnde verum est quid magis spirituale & magis separatum à materia quam bonum, & eo nomine dignius ac nobilius. Quod si quis velit hic obicere virtus est quę facit bonum habentem, & opus eius bonum reddit, hoc autem nō præstant virtutes intellectuales sed morales, cum illas & improbri posint habere, morales vero solū viri optimi & studiosi: Secūdo. Propriū est virtuti applicare potentiam ad vsum, hoc non conuenit intellectualibus quæ tantum efficiunt cognitionem in intellectu, sed moralibus quæ perficiunt voluntatem & appetitum in ordine ad actus studiossos & bonos mores, vnde dictæ sunt morales, deniq; per intellectuales nec meremur, nec vitam æternam consequimur sicut per morales, Facile hæc diluūtur, si concideremus quod ex eodem D. Tho. possumus colligere 1. 2. q. 47. ar. 4. virtutes bifariam considerari posse, aut secūdum commune rationem virtutis, aut secundum suas peculiares & priuatas rationes ac perfectiones, nihilq; prohibere, quin virtus quæ comparata cum alia secundum suas proprias & priuatas naturas ac rationes est perfectior illa secundum communem rationem virtutis sit eadem minus perfecta. Sicut enim in scientiis scientia de anima præstantior est mathematicis si priuatim inter se comparetur, qnia de præstantiori subiecto, secundum communem tamen rationem scientię quę est euidentia & & certitudo, præstant mathematicæ scientiæ de anima, quia certius & euidentius demonstrāt: ita cum virtutes accipiant suas priuatas species & essentias ab obiecto, si priuatim & secundū suas proprias rationes comparentur, illa est dignior quæ habet dignius & excellentius obiectum, si vero secundum communem rarionem virtutis quæ est reddere habentem bonum, & aplicare potentiam ad vsum, illæ erut digniores quæ hoc efficiunt, & cum comparatio virtutum non fiat secundum communes rationes virtutis, sed secundum suas proprias & priuatas essensias, digniores sunt absolute & simpliciter quæ habent excellentius obiectum. Hac ratione fit vt licet morales efficiat bonum habentem, & potētiam applicēt ad vsum, & per eas idest earum actus merea

mur

mur, propter quod secundum communem rationem virtutis videntur præstare morales intellectualibus, simpliciter tamen & absolute intellectuales sunt illis digniores, cum respiciant excellentius obiectum. Quo etiam nomine docet Arist. 10. Etihc. c. 7. intellectum præstare voluntati. Deniq; neq; comparatur hic iustitia cum omnibus cardinalibus, cum ex eodem D. Tho. 1.2.q.66. ar. 1. prudentia omnibus præstet, est enim hæc partim intellectualis partim moralis: intellectualis, quia existit in ratione vt in suo proprio subiecto, moralis vero, quia respicit bonum, vnde quacunq; ratione sumatur omnibus moralibus excellit. Etenim si sumatur vt intellectualis excellit ratione subiecti, si vero vt moralis excellit etiã quia est dux & auriga cæterarũ, assignãs omnibus ordinẽ & dispositionẽ mediorũ quibus vna queq; suũ finẽ obtineat, velut dux in exercitu. Ita fit, vt cõparetur hoc loco iustitia cũ his tantum virtutibus quæ sunt in apetitu, fortitudine scilicet & temperãtia.

Obseruemus secundo. Excellentiam & dignitatẽ alicuius virtutis non esse summendam ex vna aut altera tantum ratione, vel radice, sed cum multa conueniant virtutibus, illã esse habendã excellẽtiorẽ in qua plura illorum cõcurrent. Potest enim excellentia virtutis summi 1. ex obiecto 2. ex subiecto. 3. ex actu 4. ex materia circa quam versatur 5. ex difficultate 6. ex necessitate, deniq; ex ordine quem habet virtus illa & priuatum bonum ipsius ad bonũ diuinũ vel cõmune, quæ sunt bona præstantissima: quãdo igitur comparamus virtutes inter se non sunt comparãdę penes vnũ aut alterũ istorũ, sed expendendum in qua plura eorum reperiantur, & illa censenda est præstãtior. Potissime vero summenda est dignitas virtutis ex his .i. Ex subiecto, Deus enim & natura præstantiora subiecta præstantioribus ornamentis solent illustrare 2. ex obiecto in quo includitur actus, cum habitus sint propter actus & actus propter obiecta, & ratio huius secundi est, quia vna quæq; res inde summit communiter dignitatem vnde speciem & essentiam: vt homo, cur præstat ceteris animãtibus? quia rationalis est, à differentia a qua summit speciem summit & dignitatem, ita & virtus cum ab obiecto summat speciem ab eodem summit & excellentiam. 3. à difficultate, quia cum versetur circa arduum & difficile, in facilimis exigua sufficit virtus. 4. ex ordine quem habet ipsa & bonum eius ad bonum diuinum vel commune. Quemadmodũ enim in naturalibus quod supremum est in aliquo genere est regula & mensura aliorum eiusdẽ generis, ita vt quod magis accedit ad illud supremum sit perfectius & excellentius in tali genere, vt in calidis quia supremum calidum est ignis, quod magis accedit inter calida ad ignẽ, est perfectius in genere calidi: ita in moralibus cum supremum inter bona sit diuinũ & illi proximum quod commune est & publicum, hæc bona sunt regulæ & mensuræ aliorum, & consequenter quod magis ad illa accedit excellentius est, digniorq; virtus cuius propriũ bonũ magis deseruit diuino vel cõmuni.

Quando vero dicimus dignitatem virtutis ex actu etiam de summi posse, obseruandum est, non esse quosuis actus virtutuum inter se cõpatandos sed similes, vt supremũ vnius cũ supremo alterius, & medium cũ medio, nãsi comparetur actus supremus alicui[9] virtutis cum medio vel infimo alterius, poterit quæ prestantior est in ea cõparatione minus pręstans videri: vt ieiunare in pane & aqua prestãtius est quam soluere pomũ quod emisti, nec propterea iustitia inferior est abstinẽtia, quia facta est comparatio inter vnum ex precipuis actibus abstinẽtiæ & vnum ex infimis actibus iustitiæ. Sit Prima conclusio,

Iustitia legalis excellẽtior est quauis uirtute morali earum quæ sunt in appetitu sensitiuo.

Probatur: Dignitas virtutis sumenda est ex obiecto, ex actu, ex difficultate, & ex ordine ad bonnm diuinum vel commune: obiectũ iustitię legalis cum sit bonum publicũ & cõmune dignius multo est obiectis aliarũ quæ sunt particularia aliqua bona: Actus quoq; iustitiæ legalis cum idem bonum respiciant excellentiores iudicantur actibus cæterarũ: vnde pugnantes pro patria, expendẽtes bona sua pro salute Reipub. vt viros excellẽtissimos & heroas habemus, Difficilius etiam bona communia quam priuata & propria solemus curare, & difficilius inueniuntur qui Reipub. causas agant, gubernationẽ recte excerceant, quã qui suis priuatis domibus præsint, omnibus igitur his nominibus legalis iustitia cæteris est preferenda.

Secundo Virtus superior & imperans excellentior esse debet inferioribus quibus inperat, iustitia legalis imperat cęteris moralibus & earum actus dirigit in suum finem & bonũ nempe commune, ergo. Hoc nomine adeo illã efferunt Cicero & Arist. apellantes eam splendorem maximum, & veluti Hesperum, ac solẽ inter astra, quia sicut sol cęteris lumen suũ impertitur ita iustitia legalis eo ipso quo omnium virtutum actus ad bonum commune reffert, ad quod omnes refferendæ sunt veluti partes ad totum, maxime illas illustrat.

Tertio illa virtus cẽsenda est dignior quã Respub. magis indiget, & quæ illi vberiores affert fructus, & cuius maior cura esse debet legislatori & principi, huiusmodi esse iustitiã legalem perspiciuum est: sine ipsa namq; Respub. consistere non possent, sed omnia vitiis & iniuriis replerentur, quo nomine Arist. 7. Polyt. c. 15. & 1. Retorico illam vocat omninò necessariã, in pace, in bello & c. & adeo vti lem vt fortitudo, temperantia ac reliquæ omnes hac defficiente mutilæ videãtur & mãcæ, iustitia vero seruata incolumes existãt, Ergo.

Hæc cõclus. est doctrina Arist. 5. Etico. c. 1. & 2. Et. 1. Retho. c. 9. Et. 7. Polyt. loco cit. Et 3. Topic. c. 1 & 2. vbi maximas facit eas virtutes quæ aliis honestissimæ vel vtilissimæ sunt huiusmodi est Iustitia. Secun. Conclus.

Non solũ iustitia legalis uerum etiam particularis omnibus moralibus quæ sunt in appetitu præstat.

Probatur ex eodem principio. Dignitas & excellẽtia virtutis sumẽda est ex illis. 6. nẽpe subiecto, obiecto, difficultate, vtilitate, necessitate, & ordine ad bonũ cõmune, sed his omnibus titulis iustitia etiã particularis cæteras virtutes appetitus: antecellit Ergo: Minor inductione cõstabit: imprimis excellit, subiecto, cum iustitia in voluntate existat aliẹ vero in appetitu: 2. Obiecto bonũ enim alienũ quod respicit iustitia nobilius videtur; cum nobiliorẽ animũ arguat affectũ esse ad bonũ alienum quã ad proprium. 3. Actus iustitiæ huius difficilior est, cum ad bonum alienum non sit natura nostra ita propẽsa sicut ad proprium, vbi autẽ natura minus propensa est, difficilius ibi actus excercetur. Ita dicebat Arist. 5. Etic. c. 1. *Complures in propijs uti quidem uirtute possunt; sed in his quæ sunt ad alium nequeunt, quia res est magis ardua.* 4. & si omnes virtutes appetitus vtiles sint bono communi, nulla autem ita vtilis ac necessaria Reipub. sicut iustitia, nulla enim re ciuium pax & cõsensus adeo fouetur quã seruato vnicuiq; suo iure. Cæterẹ vt fortitudo, & temperantia desiderantur quidem in hac vel illa temporis occasione, iustitia vero etiã particularis in pace, in bello, & omni tempore, imo si iustitia seruetur parum exigitur fortitudo, cũ illa seruata nulla fere essent bella: Deniq; ad diuinam voluntatem exequẽdam nulla commodior est virtus, cum maior pars legis diuinæ (in cuius obseruatione salus nostra consistit) ad iustitiam pertineat: posteriora enim 6. præcepta secundẹ Tabulæ non occides, non furaberis & c. iustitiæ præcepta sunt, imo & Religio ad quã pertinet præcepta primæ tabulæ, & pietas ad quam pertinet primum prẹceptum secundæ partes quædam iustitiæ sunt, quas vocamus potentiales. Et quæ maior iustitiæ cõmendatio, vt tam Deus quam humani legislatores nullius virtutis tantã curam videantur habere quam huius? neq; suo ducuntur in eo spiritu sed illo qui sapiẽtiã gubernatores docens ab his exorditur verbis. *Diligite iustitiam qui iudicatis terram.*

Offert hic ar. occasionem disputandi de excellentia virtutum quænam aliis prestẹt, quã quẹst. D. Tho. in hac secund. secund. ad minus decies proponit. Primo de misericordia. q. 30. ar. 4. Secundo de iustitia hoc loco. Tertio de Religione infra q. 81 ar. 6. Quarto de obedientia. q. 104. ar. 3. Quinto de liberalitate. q. 117. ar 6. Sexto de Fortitudine q. 123. ar. 12. Septimo de Patiẽtia q. 136. ar. 2. Octauo de Tẽperantia q. 141. ar. 8. Nono de virginitate q. 152. ar. 5. Decimo de de humilitate q. 161. ar. 5. Potissime vero solet hic ab interpretibus D. Tho. tractari triplex quẹstio Prima cõparando iustitiã cum fortitudine & temperantia ac aliis virtutibus moralibus ab ea diuersis, quæ est propria huius loci. Secunda comparando Fortitudinẽ & temperantiam inter se, quæ reuera eius loci est in quo de ipsis priuatim dissseretur nempe q. 123. & q. 141. Tertia cõparando iustitiam cum virtutibus quæ sunt velut quedam partes ipsius, quales sunt: Religio, Pietas, liberalitas, misericordia, & similes quæ dicunt ordinẽ ad alterum: Nos ex his tribus quẹstionibus primam tantum & tertiam persequemur per nonnullas controuersias, Quarum Primã vt facilior & breuior sit.

AN IVSTITIA *præstet temperantiæ.*

Hæc controuersia satis explicata manet ex conclusionibus. D. Tho. cogimur nihilo minus eam rursum examinare propter Buridia. qui. 5. Ethic. q. 6. vult tẽperantiam & quãcunq; virtutẽ qua homo inseipso bene componitur præstare iustitiæ que componit hominẽ in ordine ad alium: quod ita probat. Cum regulæ præstantissimæ ad componendos mores humanos sint natura & charitas, illæ virtutes morales erunt præstãtiores, quæ magis immitabuntur ordinem naturæ & charitatis, Natura autẽ & charitas magis inclinant hominem ad bonum proprium quam ad alienũ; nam si charitatẽ spẽctes charitas bene ordinata incipit a se ipso; si naturam; ordine naturæ amicabilia quæ sunt ad alterum (vt ait Arist.) oriuntur ex amicabilibus quæ sunt ad se. Prẹstãt Ergo virtutes quæ perficiunt hominem in se ipso virtuti quæ perficit illum in ordine ad aliũ: Quod si dixeris partem se ipsam exponẽre pro-

re prototo, ait ideo ita fieri, quia ex conserua tione totius pendet quoq; ipsius conseruatio, nec tam propter bonum totius, quam prpter suum priuatum bonum ita agere partes.

Secundo temperantia cũ & animæ & corpori vtilissima sit, aliaq; innumera cõmoda pariat præferẽda est iustitiæ quæ nõ ita vtilis est.

Sed hæc facile diluuntur: propositio enim illa naturam & charitatem magis inclinare ad bonum proprium quam alienum distinguenda est. Primum enim bonum alienum duplex est, commune & particulare, si intelligat autor iste de cõmuni aperte decipitur, cõmune siquidẽ cuiuis proprio charitas teste Apostolo & Aug. preferit locũ enim Pauli charitas non quærit quæ sua sunt ita exponit D. Aug. quia nõ propria cõmunibus, sed communia propriis ante ponit. Natura quoq; magis inclinat ad bonum commu ne, exponit enim manus seipsam pro capite, non vt se ipsã conseruato toto tueatur vt fingit contra omnem philosopham Buridia, cum se ipsam exponat etiam peritura, sed vt conseruato capite saluti totius consulat, assendit quoq; aqua suæ propriæ & priuatæ inclinationis oblita ne detur vacuum, quia ita expedit bono com muni vniner si. Vnde iustitia legalis cum bonũ commune respiciat, aperte aliis virtutibus quæ bona tantum particularia curãt ex cellit. Iustitia quoq; particularis licet non ita direcćte reductiue tamẽ respicit etiã bonum commune præ cæteris, cum nulla re ita pax & trãquillitas Reipub. subsistat quã reddẽdo cuiq; suum; quo fit vt vtraq; iustitia sit magis consona inclinationi charitatis & naturæ, quã aliæ virtutes quæ componunt hominem in seipso. Quod si loquamur de bono priuato & particulari, hoc quantum ad præsens institutum duplex etiam est, honestum & vtile, quo ad honestum inclinat quidẽ magis charitas ad proprium quam ad alienũ: quo ad vtile tamẽ contra: imo in hoc magis iustorum charitas apparet, quod vtilitati proximorum temporali magis quam porpriæ studeat, temporaliaq; illorum incommoda & damna plus quã propria doleat. Quod vel ex eo constare potest, quia charitatis est inclinare ad suum perfectissimũ actum, perfectissimus autem actus ipsius est negligere propriam vitã, (quæ maximum bonum inter temporalia est) aliorum causa, dicẽte Christo: Maiorem charitatem &c. Imo si ipsum quoq; bonum honestum respiciamus, maior est honestas in iustitia quam in aliis virtutibus appetitus, omniũ namq; iuditio, honestius & studiossius dicetur agere, qui soluit debita, et exequitur ea ad quæ tenetur ex iustitia aliis omissis quã qui strenue pugnat, vel ieiunat, nõ soluẽs debita cũ possit, Esa. 58. copiosse quãtum quæ iustitiæ sunt ieiunio & aliis virtutibus excellant, ipse dominus ostendit.

Nec vllã vim habet secũdum: quamuis enim Arist. 7. Polyt. c. 15. temperantiam iustitiæ æquare videatur, quia vtraq; tam tempore pacis quam belli plurimum necessaria sit, alias autem innumeras vtilitates afferre iustitiã, quas non habet tẽperãtia, ex dictis cõstat.

SECVNDA CONTRAV.

An iustitia sit præstantior quam Religio?

Pars negans maxime probabilis est. Primo: quia iustitiæ etiam legalis quæ magis excellit, obiectum est bonũ quidem commune, sed humanum, creatum, & finitũ: obiectũ autem religionis est bonum supernaturale & diuinum, cultus scilicet ipsius Dei, vel Deus ipse quatenus collitur a creatura. *Vi Bañes 22. q. 38 art. 4 Dubio. 3*

Secundo quia actus religionis aliquando est difficilior quocunq; actu iustitiæ, nemo enim tenetur actus iustitiæ excercere cum periculo vitæ, vt restituere debita vel famam, tenetur autem aliquando exercere actus religionis cum tali periculo, vt si ita exigat causa apud hæreticos vel paganos.

In oppositum videtur esse hic D. Tho. qui iustitiam omnibus moralibus preffert quarũ vna est religio.

Cayet. infra, q. 81 ar. 6. quem secuntur multi ex recentioribus existimat iustitiam legalem præstare religioni, quia religio inquit est quædam pars iustitiæ, cum iustitia dirigat quoq; ipsam in bonum cõmune sicut fortitudinẽ & tẽperantiã, vnde omnes gentes respiciẽtes bonũ cõmune & optimam institutionẽ suæ Reipub. erigunt tẽpla designant sacerdotes & sacrificia, & curant diligẽter cultum sui dei, certũ autẽ est virtutẽ quæ habet se vt totũ & imperat præstare illi quæ habet se vt pars & imperata. Cõfirmat ex D. Tho. hoc loco qui in vniuersum iustitiam legalẽ preffert omnibus virtutibns moralibus: Ad argumepta autem in oppositum respondet, ad primum, iustitiã legalem non solum respicere bonum commune humanum, verum etiam bonum diuinum, i. cultum Dei in ordine ad bonum Reipub. Ad secundum vero exponendam esse aliquando vitam pro actibus religionis, non simpliciter, sed quando actus illi sunt exterior confessio fidei, ad quam tenemur ex præcepto fidei, cum non sufficiat corde credere, verum etiã debeamus ore confiteri, quando causa fidei ita postulat. Quin etiam in hoc inquit iustitia legalis inferior non est, cum pro bono communi etiam

etiam exponenda aliquando vita sit, iustitiam vero particularem fatentur religione inferiorem esse ob argumenta initio huius cõtrouer. proposita.

Hanc Cayet. sententiam licet a multis receptam alii non amplectuntur, asserentes religionem tam iustitiæ legali quam particulari præstare. Quod probant primo ex. D. Tho. qui eodem loco religionem omnibus virtutibus moralibus præfert; nec distinguit inter hãc iustitiam vel illam, nec aliquam excipit.

Secundo ratione eiusdem D. Tho. quia religio maxime accedit ad virtutes Theologicas, adeo vt actus eius sint actus quodammodo fidei, cum illis profiteamur Deum quem fide credimus. Tum etiam religio propinquior est Deo, quamuis non vt obiecto, attamen vt fini fere proximo, perfectio autem virtutis sũmitur ex propinquitate eius ad vltimũ finẽ.

Tertio obiectum religionis nempe cultus Dei præstat obiecto iustitię, vt in primo argum. dicebamus, nec valet solutio Cayet. quia licet iustitia legalis respicit etiam cultum diuinum in ordine ad Rempub., religio autem respicit illum secundum se & absolute, vt debitum Deo, cultus autem Dei secundum se et vt debitus Deo præstãtior est se ipso sumpto in ordine ad Rempub., sicut bonum diuinum secundum se quod respicit charitas, longe pręstantius est quam idem bonum diuinum in ordine ad nos, & vt beatificans nos quod respicit spes: qua ratione ex eodem D. Tho. charitas excellentior est spe. Et confirmatur quoniam etiam Deus quem saltim in obliquo respicit religio & cultus Dei, immediate & secundum se præstat cuiuis bono humano, quantumuis publico & communi: Nec aliquid efficiunt argum. Cayet. quoniam iustitia legalis non imperat religioni tanquam inferiori; sed iuuatur ab ea tanquam à superiori, sicut iuuatur prudentia regnatiua ad condendas leges, quã tamen constat ipsi iustitiæ legali præstare: & sicut oratione iuuamur ad impetranda bona temporalia, quæ tamẽ oratione inferiora sunt nec dicuntur orationi imperare. Vnde ad argum. in oppositum dico D. Tho. in hoc ar. cõparare tantum iustitiam siue legalem siue particularẽ cũ virtutibus moralibus, quæ omnino videntur humanæ, & quæ ordinant ad proximũ potissime cũ illis quæ sunt in appetitu sensitiuo: quod patet, cũ probet iustitiã legalẽ esse excellentiorẽ, quia bonũ cõmune præstet cuiuis bono singularis personæ: particularem vero quia hęc respicit bonũ alterius, quod pertinet ad voluntatem, aliæ vero respiciunt proprias passiones, quę insurgũt in appetitu sensitiuo. Religio autẽ est in voluntate, respicitq; bonum diuinum, propter quod est quædã virtus diuina sicut Theologicæ, & obiectum ipsius est maxime coniunctum obiectis Theologicarum: vnde non comparatur hic à D. Tho. iustitia cum ipsa. Qua etiam ratione negandum est iustitiam esse quoddam totum, cuius religio sit quædam pars, superior enim & dignior virtus non est constituẽda pars inferioris. Nec obstat constitui in Repub. leges concernentes ad ea quæ sunt religionis & cultus diuini, feruntur enim etiam leges à Repub. de his quæ expectant ad fidem, vt de punitione hæreticorum, nec propterea dicenda est fides inferior iustitia legali. Similiter in hoc casu nõ est dicenda iustitia legalis ordinare religionẽ & cultum diuinum ad bonum cõmune sicut medium ad finem, & eo modo quo dirigit actus fortitudinis & temperantiæ ad illud, sed curare cultum diuinum vt ab omnibus ciuibus debitum. Quod si quis obiiciat iustitiam perfecte reddere æquale quod religio non valet, cum Deo nunquam possit reddi par & ęquale, & hoc nomine excellere iustitiã: Respond. cum D. Tho. eo loco: dignitatem virtutis non tam atendi penes potestatem, quã poenes voluntatem & desiderium animi, & ita religionem non esse minus dignam, quamuis nõ possit reddere æquale Deo quẽ colit, cum non defficiat ei voluntas. Quæ responsio ostendit etiam D. Tho. comparare eo loco religionem cum omni iustitia, cum omni iustitiæ hoc conueniat, nempe reddere æquale.

TERTIA CONTROVERTIA.

An misericordia sit præstantior iustitia?

DIuus Tho. supra q. 30. ar. 4. præffert misericordiam omnibus virtutibus inquibus homo alteri non subiicitur, quod addit propter obedientiam quam omnibus anteponit, vnde cum per iustitiã homo alteri non subiiciatur, præstabit etiã misericordia iustitiæ additq; ibidem D. Tho. misericordiã esse maximam virtutem inter eas quæ dicunt ordinẽ ad proximum.

Secundo. Actus misericordiæ qui est leuare miseriã fratris præstãtior est actu iustitiæ, qui est reddere debitum: ergo & misericordia erit præstantior iustitia: antecedẽs patet, quia leuare miseriam alterius est altioris & potentioris subiecti, reddere autem debitum, non est necesse vt sit actus altioris aut melioris, imo eo ipso quo aliquis alteri est debitor videtur illi esse inferior.

Tertio sume actum iustitiæ quantum vis perfectum, datur actus misericordiæ illo per-

fectior & excellentior leuare enim omnẽ miseriam & corporalem & spiritualem non solum à personis priuatis, verum etiam à tota Repub., tam propria, quam aliena, & ab omnibus in vniuersũ hominibus, pertinet ad misericordiã, at hic actus diuinus est, & quo nullus potest excogitari melior aut perfectior. Ergo.

Huic controuer. sic est satisfaciendum, vt cum misericordia sicut docet D. Tho. q. illa tertio duplex sit, alia quæ collocatur in appetitu sensitiuo ad componendã tristitiã & compassionẽ quæ habetur de miseria aliena, alia vero quæ existit in voluntate, habitu & reuera ab illa priori distincta, quæ versatur circa operationes, inclinans voluntatẽ ad leuandã miseriam alienã propter Deum, Prior illa est inferior iustitia, non solum legali verum etiã particulari, cum vtraq; harum, sit in voluntate: illa vero misericordia in apetitu. Posterior vero præstantior est vtraq; iustitia, tam legali quam particulari: Primo quia ista misericordia habet communius & vniuersalius obiectũ, nẽpe leuare omnẽ miseriã, vt probãt argumẽta proposita, propter quod constituuntur tot opera misericordię corporalia, & spiritualia: vnde est virtus adeò diuina, vt misericordia simpliciter & absolute in solo Deo reperiatur, qui solus cũ sit omnibus bonis affluẽs, omnem potest leuare miseriã, in creaturis vero reperitur tantum secundum quid, & pars quædam, quia potest creatura aliquam quidẽ alterius leuare miseriã non tamẽ omnẽ, cum nulla omnibus bonis & perfectionibus sit prędita. Deniq; actus misericordiæ nõ solum est imperatus verum etiam elicitus à charitate, sicut & ipsa misericordia effectus quidam charitatis est, propterquod & si habeat se admodum virtutis moralis, reducitur tamen secundũ suã naturã ad Theologicas, & ita nullum est incommodum vt præstet iustitiæ, cũ tam Theologicę virtutes quam quæ ad illas reducuntur præstantiores sint iustitia.

Nec repugnat quod hic habet D. Tho. iustitiã præstare omnibus virtutibus moralibus loquitur enim (vt iã præcedenti contrau. obseruauimus) de his quę sunt pure humanæ, misericordia autẽ est virtus diuina filia & effectus charitatis, & cuius disputatio vt ex hac secun. secun. patet pertinet ad charitatẽ. Quod si dixeris: Etiã iustitia est diuina virtus & quę in Deo solo perfecte reperitur, non ergo præferenda illi misericordia eo quod diuina quædã virtus sit. Tũ etiã quia nobilissimũ istud obiectum misericordiæ quod est leuare omnem miseriã, ratione cuius misericordia adeò præstat, non conuenit nisi soli misericordiæ diuinæ non humanæ, hic autẽ comparamus iustitiã humanã cum misericordia humana, quo fit vt non recte ratione illius obiecti præferatur misericordia iustitiæ.

Ad primũ horũ respond. maxime inter se virtutes istas differre, misericordia enim perfecte & secundũ suam propriã rationẽ non reperitur in nobis sed in solo Deo, ideo meretur nomen diuinæ: iustitia vero secundũ suã propriam & perfectam rationẽ reperitur etiã in nobis, quia soluimus nonnunqum æquale, & ideo non vocatur absolute virtus diuina, sed solũ quando exprese loquimur de iustitia quę in Deo est.

Ad secundũ dico misericordiã licet ratione nostræ imperfectionis non possit quatenus in nobis est leuare actu & in effectu omnẽ miseriam, sed hoc conuenire tãtum misericordię quę in Deo est, nihilominus misericordia etiã quæ in nobis est, secundum suam naturam & propriam rationem nata est leuare omnẽ miseriã, quia perfectio virtutis (vt diximus) non tam atenditur ratione potestatis, quam voluntatis & præparationis animi: vnde cum misericordia quæ in nobis est includat hoc desiderium voluntatis & hanc animi præparationẽ, leuandi omnem miseriam quantum poterit, misericordia etiam quæ in nobis est secundũ suam naturam respicit illud nobilissimum obiectum.

QVARTA CONTROVERsia. *An iustitia sit præstantior fortitudine.*

BVridianus loco citato, sicut temperantiã & virtutes quæ respiciunt proprium hominis bonum preffert iustitiæ, ita & fortitudinem, cum hæc quoq; idem bonum respiciat non alienũ, possetq; ista sententia quo ad hãc virtutem ita confirmari. Primo à nomine ipso virtutis, in sacris enim litteris per excellentiam & anthonomasiam fortitudo dicitur virtus. Sap. 8. *Sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam quoq; & uirtutem.* i. fortitudinẽ Secun. ex communi omniũ estimatione, Magnates enim & præclari generis atq; prosapiæ illos habemus, qui à maioribus qui pro Repub. fortiter dimicarunt & strenue sanguinem suum fuderũt descẽdunt, non eos qui a mercatoribus & negotiatoribus & excercentibus contractus quantumuis iustissimos. Tertio Ex actu, nam & præstantissimo quouis actu iustitiæ dabitur actus fortitudinis multo excellentior nempe martirium. Quarto ex materia circa quam virtutes istæ versantur, iustitia enim versatur circa negotia &

tia & bona temporalia, fortitudo vero circa grauiſsima pericula & diſcrimina vitæ, quæ omnium bonorum nobiliſsimum & amantiſſimum eſt. Ex quo ſequitur quintum verſari fortitudinem circa id quod magis arduum eſt ac difficile, cum iuſtitia paupertati vel infamiæ ad ſummum exponat hominem vt aliena reſtituat, fortitudo vero morti quæ omniũ malorum ac periculorum maius eſt & terribilius. Sextũ ex vtilitate, ſummum enim naturale hominis bonum quod eſt libertas, fortitudine obtinetur, nõ iuſtitia: vnde Ariſt.7. Polyt. c.15. *Qui pericula inquit bellica non ſuperant ſerui fiunt, contra uero, qui illa fortitudine uincunt manẽt liberi & aliorum domini.*

Sed his non obſtantibus aſſerendum eſt iuſtitiam tam legalem quam particularem fortitudini præſtare, iuxta ea quę docet D.Tho. Pri.ſecun.q.66.ar.4.& hic tam in corpore ar. quam in ſolutio. arg. maximè ad tertium. Et Ariſt.5.Ethi.c.1.&.2. Et 1.Rethor. Et 7. Polyt.c.15. Et probatur efficaciſsime, prętereaque in confirmãdis cõcluſionibus D.Tho. adducta ſunt ex dignitate obiecti. Obiectũ enim ſiue bonum iuſtitiæ multo excellentius eſt bono fortitudinis. Primo quia negari non poteſt quod ſicut in præceptis illud eſt excellentius, quo obſeruato cætera adimplentur, quo nomine probat B. Pau. præceptum dilectionis eſſe omnium excellentiſsimum, quia in eo cætera omnia continentur, ita in bonis illud cenſendum eſt præſtantius, quo habito cætera habentur, huiuſmodi autem eſt bonum iuſtitiæ. Etenim ſi nullus alteri noceret, nullus alterius bona agrederetur, non eſſet neceſſaria fortitudo: ita interrogatus Aegeſilaus (ut refert Plutarchus) quænam harum virtutum alteri præſtaret, reſpondit. *Nihil utiq; fortitudine indigeremus, ſi omnes iuſti eſſemus.* Secundo bonum iuſtitiæ quis ignorat bono fortitudinis Reipub. vtilius eſſe? Tertio illud bonum eſt excellentius cuius oppoſitum eſt maius malum, ſed peccatum contra iuſtitiam eſt grauius malum quam peccatum contra fortitudinem: Ergo.

Quæ vero in oppoſitũ retulimus parũ vrgẽt. Fundamentũ imprimis illud Buridiani iã prima cõtrau. huius ar. deſtruximus, oſtẽdentes iuſtitiã reſpicere melius bonũ, quãuis enim bonũ honeſtũ propriũ præferẽdum ſit bono cuiuſcunq; alterius perſonæ, & ad hoc bonum magis inclinat charitas poſt Deũ, quam ad alienum, propter quod nec veniale peccatum committet, etiam ſi ex illo ſalus totius mundi penderet, nihilominus eſt etiam in actu iuſtitiæ maxima honeſtas, cum cęteris paribus honeſtius ſit illam excercere quam fortitudinem, cæteris in quam paribus, vt ſi vterq; actus accidat eſſe in præcepto, vel vterq; in noſtra facultate, honeſtius iudicabitur egiſſe qui iuſtitiam exequetur. Quod ſi alter contingat ex circunſtantiis loci, temporis, vel perſonæ eſſe in præcepto, alter vero in cõcilio, vel noſtra libertate, tunc non poteſt cõmode ferri iuditium, cum ea quæ ſunt in præcepto & ſi ad inferiorem virtutem pertineãt dimiſsis aliis & ſi dignioribus ex genere ſuo, præſtanda ſint. Quod ſi de bono vtili agamus, nobilius multo eſt vtile alienũ, quã vtile proprium, nobilioriſq; animi vtilia aliena quam propria curare, & maximũ charitatis argumentum, quo nomine ſe ipſum commendabat Pau. 1.Cor.10. *Non quærens quod mihi utile eſt ſed quod omnibus, ut ſalui fiant.* Vnde cum iuſtitia non quærat quod ſibi eſt vtile, ſed quod aliis, reddens omnibus ſuum ius, anteponatq; vtilitatem alienam propriæ, eſt excellentior fortitudine, & cæteris quæ bona tantum propria reſpiciunt, eſtq; honeſtiſsima habenti illam, ita dicebat Ariſt.1. Rethor. *Virtutes illas eſſe maximas, quibus aliis benefacimus, cum uirtus benefica ſit*, Quod maxime ſplendet in iuſtitia, quæ omnibus benefica eſt, omnium quæ bona tuetur & priuata & publica, priuata reddens cuiq; ſuum, quod eſt iuſtitiæ particularis, publica vero bono communi & Reipub. tranquilitati proſpiciens, quod eſt legalis.

Nunc ad illa argum. A primum dico hãc vocem virtus duo ſignificare, & habitum qui reddit hominem bonum, quomodo non dicitur anthonomatice de fortitudine, & vim ac robus animi quo firmus eſt & conſtans in bonis, quod quia maxime ſplendet in fortitudine tribuitur hoc nomen fortitudini.

Ad ſecundum fortitudinem tribuiſſe magnatibus illuſtre ac præclarum nomen, non ſecundum ſe, ſed quatenus eſt miniſtra iuſtitiæ legalis, eo ſiquidem nomine ſuam proſapiam illuſtrarunt, quia pro patria & bono communi ſtrenue egerunt, & grauiſsimis ſe expoſuerunt periculis, quia cum honos ſit proprium virtutis præmiũ, iſti honores non dantur fortitudini cuiuis, ſed illi que virtus eſt, fortitudo autẽ virtus eſt, quando in bonũ commune dirigitur, & iuſtitiæ legali deſeruit: aliter nec virtus eſt, nec fortitudo, ſed atrocitas & inmane robur, quale in tauris vel feris inuenitur.

Ad 3. reſpõ. martiriũ ſortiri iſtã excellẽtiã, nõ qua elicitur à fortitudine, ſed quatenus imperatur à charitate. Eſt enim Martiriũ actꝰ fortitudinis, charitatis, & religionis: ſunt enim

 hæc

hæc tria in martirio non timere mortem, offerre vitam pro Deo, & cõfiteri ac testari suo sanguine fidem, vnde dicuntur martires idest testes, primum illud est fortitudinis, secundũ charitatis, tertium religionis, & quamuis primum sit laude dignum non timere, ratio autem & meritum ac dignitas martirii consistit in secundo & tertio, iuxta illud D. Aug. *Martirem non facit pena sed causa.* Ita fit vt quãuis martirium sit præstantissimus actus fortitudinis, non ideo fortitudo præstet iustitiæ, cũ istã excellentiam non habeat à fortitudine, sed a charitate, & religione, quarũ etiam actus est.

Ad Quartũ dico illam materiã esse quoq; iustitiæ, cum in aliquo euentu teneatur etiam homo subire illa pericula, & exponere vitam ex iustitia: vt Prælatus pro subditis, Princeps pro ciuibus, ciues pro sua Repub. Et non solum ex iustitia legali pro bono communi, verum etiam ex iustitia particulari tenentur superiores ad ista: quia cum accipiant Prelatus & Princeps suos redditus, Prælatus vt quotiescunq; subditus indiget ministret illi sacramenta, etiam tempore pestis, Princeps vt Rẽpub. suam tueatur, & cum periculo vitæ si oportuerit, similiter milites accipiant stipendium vt cumquouis periculo pugnẽt tenẽtur omnes isti vitam exponere, non solum ex iustitia legali, verum etiã ex commutatiua, quæ ad particularem reducitur. Vnde ratione materiæ non est præferenda fortitudo iustitiæ, cum exponere vitam posit esse iustitiæ legalis, & commutatiuæ quæ est particularis, charitatis, fortitudinis, religionis secũdum diuersa motiua: sicut & dare pecunias potest ad diuersas virtutes pertinere, ad liberalitatem, ad misericordiã, ad iustitiã, &c. Vide circa hãc solutionem D. Tho. hic ar. 8. ad 3. & ar. 9. ad 2. Et Cayet. infra q. 123. ar. 1.

Quintum similiter soluitur, eãdem difficultatem esse in vtraq; virtute, cum ad vtrãque pertineat exponere vitã pro bono communi, imo maior difficultas si recte cõcideretur existit in iustitia, quam infortitudine quia illa exponit vitam pro altero, fortitudo pro se ipso, difficilius autem est pro alio exponere pecunias aut vitã: quã pro se ipso, vnde illud Apostoli, *Nam pro iusto uix quis moritur,* q. d. pro alio, etiam si iusto: Possumus etiam respondere ex D. Tho. dignitatem virtutis non pẽsari tam ex difficultate actus, quã ex bonitate obiecti, quamuis ceteris paribus difficultas augeat meritum actus. Et ita licet fortitudo versetur circa difficilius, iustitia nihilominus illi præstabit, cũ versetur circa nobilius obiectũ.

Ad 6. dico fortitudinẽ aliquando efficere libertatem, sed id esse per accidens in bello, iustitiam vero multo perfectius & immediatius efficere illã, cum sit parens & genitrix pacis publicæ, qua durante maxima fruũtur homines libertate, ea vero violata & perturbata necessaria est tunc hominum vitio fortitudo. Quo fit, vt si nunquam hominum tyrãnide & iniquitate perturbaretur iustitia, nunquam opus esset bellis, vel fortitudine ad recuperandam pacem, & tuendam libertatem, indigemus, aut illa tanquã iustitiæ ministra, ad hominũ tyrãnidẽ & iniquitatem pro pulsandã.

De aliis virtutibus paucis licebit ex dictis ferre iuditium. Imprimis liberalitas & magnificẽtia licet superent iustitiam, quia hæc ex debito, illæ vero voluntarie & gratis exercentur, cæterũ aliis multis nominibus præstat iustitia. Primo nobiliori obiecto, de legali perspicuum est, cum respiciat bonũ commune: de particulari etiam constat, cum nobilius & honestius sit soluere quod debeas, quam expẽdere large quod nõ debeas: Secũdo quia vtraq; iustitia magis deseruit bono cõmuni, cũ eius ope paccatus habeatur Reipub. status, quod non efficiunt liberalitas & magnificentia. Tertio quia iustitia cum omnibus seruanda est, & quouis tempore, magnificentia vero & liberalitas cum aliquibus tantũ, & in aliquo euẽtu, alioqui conuertuntur in prodigalitatẽ. Quarto istę non habent locum quin præcedat iustitia, cũ iniquũ sit & indecorum, non soluendo prius quod debeas, magnificũ aut liberalẽ te exhibere. Deniq; sicut grauior culpa est iustitiam violare, quã magnificentiã aut liberalitatem, ita illam excercere laudabilius multo est & excellentius.

Similiter iudicandum est obedientiam, humilitatem, & patientiam inferiores esse iustitia: obedientia quidem cum nitatur iustitię, et illam pręexigat, imo obedire est superiori suũ ius reddere, vt optime D. Tho. infra q. 104. ar. 3. & ibi Cayet. Quãuis obseruãdũ hic sit, intelligẽda esse hæc de obediẽtia qua homini paremus, hæc enim est quæ fundatur iniustitia, nã illa qua paremus Deo longe præstat iustitiæ, cũ non solũ obedientia, vel iustitia, verũ etiã pietas, Religio, & aliis dignioribus nominibus sit appellãda. De humilitate licet illã velit iustitię pręferre Martin⁹ de Magistris, nihil ominus D. Tho. q. 165. ar. 5. optime docet iustitia esse inferiorem, & ratione obiecti, & ratione vtilitatnm quas parit Reipub., & aliis multis nominibus, vide ibi Cayet. optime impugnantem Martinum de Magistris. Tandem patientiam ostendit D. Tho. q. 136. ar. 2. iustitia inferiorem esse, imo & tẽperantia ac fortitu-

fortitudine,cum hæ præſtantiora obiecta reſ-
piſciant quam illa:qui plura circa hæc de ſide
rat legat iſtis locis D.Tho. & Cayet. nobis
ad difficiliora properantibus, & ea quæ co-
pioſiorem exigunt diſputationem, hæc dicta
ſufficiãt.

QVÆSTIO QVINQVAGESIMA NO-na de Iniuſtitia.

HAbet D.Tho. de more in explicandis ſingulis virtutibus primo pro-
prium illarum obiectum inquirere.2. naturam & rationem .3. vitia il-
lis oppoſita.4.proprios illarum actus.5.ſingulas illarũ ſpecies, in qui-
bus quæ cuiq; ſpeciei propria ſũnt ; & vitia quæ illi etiam opponũtur
priuatim percurrit, 6. partes quas virtus illa de qua agit potentia ſub
ſe continet, quas vocamus potentiales. 7. præcepta ad illam, virtutem ſpectantia,
tandem dona Spiritus ſancti illi virtuti reſpondentia , ita nihil prætermittit in vna
quaq; eorum quæ ad illam aliquo modo pertinere poſsunt. Hanc methodum ob-
ſeruat in hac quoq; diſputatione de iuſtitia, Et ita explicato proprio ipſius obiecto,
nempe iure q. 57. & eiuſdem natura propoſitis ipſius diffinitione,actu materia,fine
& aliis quæ præcedenti quæſt. complexus eſt,agit nunc hac q. 59. de vitio illi op-
poſito iniuſtitia.

ARTICVLVS I.

An iniuſtitia ſit uitium ſpeciale.

OBſeruemus initio, cum contrariorum eadẽ ſit ratio:ſicut duplex eſt iuſtitia , alia legalis & cõmunis, cuius proprium obiectum eſt bonum cõmune,alia vero particularis,quæ habet pro obiecto priuatum cuiuſq; ius,ita quoq; duplicem eſſe conſtituendam iniuſtitiam,aliã qua nocetur bono communi & violatur lex vocanda illegalis,aliam vero particularem , qua non ſeruatur cuiq; priuato ſuum ius: Rurſum ſicut iuſtitia legalis poteſt dirigere actus omnium virtutum in bonum commune, quia omnes virtutes natæ ſunt poſſe illi deſeruire,ita quoq; iuſtitia illegalis poteſt vti omnibus vitiis in damnum commue,omnia enim vitia nata ſunt poſſe nocere bono communi , & quieti Reipub. Sit prima concluſ.

Iniuſtitia illegalis ſecundum ſe & ex ſuo genere ſpeciale uitiũ eſt ab aliis ſpecie & natura diſtinctũ.

Patet,quia habet obiectum proprium & ſibi adæquatum,diſtinctum a propriis obiectis aliorum vitiorum ſpecie etiam & natura , nẽpe damnum commune & , violationem legũ: Secunda Concluſ.

Iniuſtitia illegalis ex intentione & animo agentis generale uitium eſt, & omnibus uitiis commune:

Patet etiam,quia ex intentione & animo agentis poteſt hæc iniuſtitia vnicuiq; vitio miſceri,vt quando quis adulteratur , non ſolũ ad explendam ſuam libidinem, verum etiam in contemptum legis, quando quis in die ieiunii cenat,non ſolum ex apetitu cibi,verum etiã in contemptũ præcepti .

Tertia concluſ.

Iniuſtitia particularis uitium quoq; ſpeciale eſt.

Conſtat aperte, cum habeat proprium & adęquatum obiectum diſtinctum ſpecie ab obiectis aliarum vitiorum, nempe inęqualitatem in commerciis, & in ſeruando iure alteri priuatim debito.

Doctrina huius ar. deſumpta eſt ex Ariſt. 6.Ethic. c.1. vbi habet. *Sicut dupliciter aliquis iuſtus eſt,uel quia legitimum facit* . Ideſt quia legibus paret, & bono communi ſtudet. *Vel quia unicuiq; quod ſuum eſt tribuit, ita quoq; dupliciter eſſe aliquem iniuſtum, uel quia leges tranſgreditur* & Reipub. *conatur nocere,uel quia non reddit unicuiq; æquale.*

Circa hunc artic. Triplex ſe offert dubitatio. Prima eſt. An omnia vitia formaliter ſint iniuſtitia ? Ratio dubitandi eſt, quia cum peccatum definiatur à D. Auguſtino contra Fauſtum,dictum , factum vel concupitum cõtra legem Dei, quæ definitio eſt formalis,efficitur vt omnia vitia formaliter ſint contra legem Dei & violent bonum legale,& ex conſequenti ſint formaliter iniuſtitia legalis.

Secunda eſt contra ſecundam concluſionem . Nullum enim vitium ſpeciale op-

ponitur omnibus virtutibus,sed vnũquodq; suæ particulari virtuti sibi contrariæ, at iniustitia particularis opponitur omnibus, virtutibus,nam adulterium est iniustitia particularis quæ opponitur castitati,furtum iniustitia particularis quæ opponitur liberalitati, irreuerentia & contumelia vrbanitati, &c. qua ergo ratione hæc iniustitia statuitur vitiũ speciale.

Tertia est,cum oppositorum eadem sit ratio, An iniustitia sit diuidẽda omnibus illis diuisionibus quibus diuiditur iustitia.

Ad primam respond. Materialiter quidẽ in omnibus vitiis reperiri iniustitiam, cum in omnibus violetur aliqua lex diuina vel humana,quomodo omne peccatum 1.Ioan.3. vocatur iniquitas:cæterũ cum in moralibus bonitas vel malitia actus potissime summatur ex intentione & electione voluntatis, illa tantum peccata formaliter & proprie sunt iniustitia legalis, quæ formaliter respiciunt proprium obiectũ huiusmodi iniustitię,idest quæ fiunt animo violandi leges vel nocendi bono communi:quemadmodum omne peccatũ materialiter est in obedientia, formaliter tamen illud tantum quod fit animo transgrediendi præceptum superioris.

Ad secundam respond. in huiusmodi peccatis duo reperiri,excessum passionis & iniuriam quæ fit alteri,quæ iniuria directe & per se non opponitur castitati aut liberalitati,aut alteri virtuti,sed iustitiæ tantum, quia ea ratione violatur ius alteri seruandum. Castitati vero per se & directe opponitur excessus passionis turpis,liberalitati excessus cupiditatis auri,dicitur autem iniuria ista illis virtutibus opponi sed indirecte, propter concomitantiam quam habet cum illis passionibus immoderatis,quę illis virtutibus contrariantur: qua ratione pluribus opponi non tollit quin sit speciale & distinctum vitium ab aliis.

Ad tertiã dico posse iniustitiã eodẽ modo diuidi quo diuiditur iustitia,ita vt Primo constituatur quędam iniustitia proprie dicta quę repugnet iustitiæ proprie sumptę,quæ est virtus cardinalis, alia vero methaphorice dicta, repugnans iustitiæ methaphoricæ:Secundo sicut iustitia methaphorica,continet in se virtutes illas quas vocamus partes potẽtiales ipsius, quales sũt religio, pietas, obseruantia,&c. ita iniustitia methaphorica continet sub se iniustitias repugnantes illis virtutibus, quæ possunt appellari irreligio,impietas & in obseruantia:vnde ratio iniustitiæ quæ assignatur ab Arist.5.Ethic.c.9. vt sit per quam aliena contra leges retinentur dici quidem potest de omni iniustitia,sed per prius de iniustitia illa proprie quæ repugnat virtuti cardinali iustitię, per posterius vero de iniustitia methaphorica & eius partib⁹ irreligione impietate, &c. Tertio iniustitia proprie sumpta diuidatur in communem seu illegalem & particularem, sicut hic diuiditur à D. Tho. tanquam genus in suas species. Quo fit vt quando asserimus iniustitiam speciale vitium esse, non est intelligendum esse speciem athomam, sed esse speciale secundum essentiam, quia habeat propriam speciem & naturã, quã ab aliis distinguitur. Quarto iniustitia illegalis potest diuidi in iniustitiam quæ repugnat æquitati secundũ rectam rationem,quam dicimus epicheiã, & eã quæ repugnat iustitiæ secundum leges, quæ vt ar.6.q.præced.diximus retinuit sibi nomẽ iustitiæ legalis:iniustitia vero particularis diuidetur in eã quæ repugnat iustitiæ cõmutatiuæ,& eam quæ repugnat distributiuæ. Deniq; sicut iustitia legalis quando dirigit in bonum commune virtutes quæ versantur circa passiones,potius respicit operationes quam passiones ipsas, quia iustitia (vt vidimus) præcipue versatur circa operationes & res: ita quoq; dicendum est iniustitiam præcipue versari circa operationes & res,& illegalem iniustitiam in his etiam vitiis quæ versantur circa passiones,respicere potius operationes ipsas quam passiones. Vt in vitio timidatis quæ opponitur fortitudini, iniustitia illegalis non tã curat timorem in fugiente quam fugã ipsam à bello, quia per fugam leditur bonum commune & publicum, potius quam per internũ timorem. Vnde iniustitia illegalis quamuis sit speciale vitium,non habet particularem materiam,sed materiam omnium vitiorum,cum omnium actus, possit dirigere in damnum cõmune,sicut diximus de iustitia legali, quo nomine vocat illam Arist. non partem vitii, sed totum vitium, sicut legalem iustitiã asserit non esse partem virtutis, sed totam virtutẽ.

ARTICVLVS II.

An quicunq; facit iniustum sit eo ipso dicendus iniustus?

QVæstionem huius ar. proponit hic D.Tho. propter Aris. qui 5. Ethi. c.8. habet: *Contingit autem quod quis iniustum faciat qui tamen non subinde sit iniustus:* Cum tamen 1.Ioã.3. Dicatur. *Qui facit iniustitiam iniustus est.*

Ad hanc quæst. diluendam 4. statuit D. Tho. Primo cũ actus humani sint ex electione volunta-

voluntatis, in vno quoq; actu illud esse obiectum proprium & per se quod est electũ & intentum ab agente, quod vero ab ipso intentũ non est, etiam si ex illo actu sequatur non esse obiectũ talis actus proprie & formaliter, sed materialiter tantum & per accidens: ratio est, quia agens respicit obiectum vt finem suæ actionis, finis autem proprie & formaliter illud est quod agens ex electione intendit: et ideo quod non ita intendit neq; finis est, neq; obiectum formaliter & proprie sed materialiter tantum & per accidens.

Secundo statuit, agentem denominari ab actu, vt temperatum ab actu tẽperantiæ, non tamẽ a quo vis, sed cum actus sit medius inter habitum & obiectum, denominari ab illo actu, qui procedit ab habitu, & habet ordinẽ ad proprium obiectum & intentum ex electione agentis, probariq; potest, quia nemo est denominandus ab his quæ fortuito & velut casu eueniunt, actus aut qui nõ procedit ab habitu, neq; dirigitur ab agente in proprium obiectũ & per se, est velut fortuitus.

Tertio cum tribus modis aliquis agere possit, aut sciens & volens, aut ignorãter, rursum sciens & volens aut cum plena & deliberata electione voluntatis, aut ex passione & nõ plene deliberatè, statuit D. Tho. eum qui agit ignoranter certũ esse non agere ex electione obiecti, quia sicut electio sequitur cognitionem & iuditium intellectus, ita ignorantia tollit electionem, & voluntarium, eum vero qui agit ex passione, licet agat ex electione obiecti, quia passio non tollit quin agat sciẽs & volẽs, nõ tamẽ agere ex habitu, voces enim ipse satis per se innuunt quãtũ intersit, inter id quod est agere ex passione, & id quod est agere ex habitu.

Vltimo statuit, quemadmodum in virtutibus vnus actus nõ facit hominem studiossum, vt vnicus actus temperantiæ non facit temperatum, sed ille tãtum dicitur temperatus qui agit ex habitu: ita in vitiis vnum actũ non reddere hominẽ vitiossũ, vt vnica comestio inmodica non efficit hominẽ intẽperatũ, sed quando acquisiuit habitũ, & agit ex habitu, tunc dicitur intẽperatus. Ex his fit cõclus. D. Tho.

Qui facit iniustum ex ignorãtia uel passione non est dicendus statim iniustus, sed is solum qui facit iniustum ex habitu, uel plena ac deliberata electione uoluntatis.

Patet ex dictis: Agens non denominatur à quouis actu, sed ab illo qui procedit ab habitu in ordinę ad obiectum propriũ & per se, qui agit iniustũ ex ignorantia, nec agit ex habitu, nec ex electione obiecti, & similiter qui agit ex passione nõ agit ex habitu, sed ille solũ qui agit ex plena & deliberata electione voluntatis, hic ergo solus dicẽdus est iniustus, nõ autẽ illi qui faciũt iniustũ ex ignorãtia vel passione.

Contra hanc doctrinã D. Tho. seu potius Arist. quem hic explicat nonnulla sese offerunt. Primo, si quis sciens & volens commitat homicidium, etiam si illud commitat ex passione iræ, aut ex fame furetur, hic vere & formaliter peccat peccato homicidii, & furti, veq; & proprie est fur et homicida, sicut accessus ad mulierẽ in loco sacro licet non fiat animo prophanandi Ecclesiam, sed solo apetitu explendæ libidinis est formaliter sacrilegiũ, & facit illũ hominẽ sacrilegum, Ergo etiam si ex passione fiat iniustum, vere & proprie est iniustus qui illud facit: probo consequentiam, quia sicut se habet forma denominans specifica ad forma denominãtem communiorem et genericam, eodem modo se habet denominatiuum specificum ad denominatiuum & paronymum communius & genericum, verbi gratia, sicut se habet albedo ad colorem, eodẽ modo se habet album ad coloratum, sed homicidium, furtum & sacrilegium, sunt velut formæ denominantes specificæ, quarum denominatiua specifica etiam sunt homicida, fur, & sacrilegus, quæ formæ continentur sub illa communiori & generica, nempe iniustũ, a quo deducitur hoc paronymum & denominatiuũ iniustus, Ergo quemadmodum qui committit homicinm, furtum, vel sacrilegium sciens & volens, & si illud committat ex passione est vere, proprie, & formaliter homicida, fur, vel sacrilegus, ita quoq; qui sciens & volens facit iniustum, etiam si ex passione illud faciat, est vere proprie ac formaliter iniustus.

Secundo omnis actus iniquus siue ex passione, siue ex ignorantia crasa, siue ex electione fiat, contrariatur iustitię, & corrumpit illam, & aliquoties repetitus generat habitum iniustitiæ, ergo sicut faciens iniustum ex electione est iniustus, ita quoq; faciens iniustum ex passione, vel ignorantia crasa. Probo consequentiam, quia vbi par est ratio par etiam debet esse iuditiũ, at cũ nemo repente fiat sũmus neq; in vitiis neq; in virtutibus, sicut actus iniquus ex passione vel ignorantia procedens non generat habitum iniustitiæ nisi aliquoties repetitus, ita quoq; nec vnicus actus iniquus etiã si ex electione fiat generat habitũ nisi aliquoties repetatur, vnde sicut vnicus habitus ex electione contrariatur iustitiæ, ita quoq; & vnicus habitus iniquus quamuis ex passione, vel ignorantia crasa procedat.

Tertio, quæcunq; actio cum iniuria proximi (loquor de graui) siue ex ignorantia crasa,

 siue

siue ex passione, siue ex electione procedat est peccatũ mort. auertens hominem à Deo, non solum vt est author gratiæ verum etiam vt est author naturæ, corrumpit que in illo non solum virtutes infussas verum etiam bonum rationis quantum ad leges iustitiæ, Hæc autem sufficiunt vt homo dicatur iniustus. Ergo.

Deniq; cum illa fundamenta quæ statuit D. Tho. ad suam sententiam constituendam quæ initio huius ar. proposuimus conueniant omnibus virtutibus moralibus, profecto si verum esset facientem iniustum ex passione vel ignorantia non esse dicendum iniustum, sed illum solum qui facit iniustum ex habitu & electione deliberata, similiter dicendum esset de intemperantia & aliis vitiis, eum qui ex passione vel ignorantia ageret aliquid intemperate non esse dicendum intemperatum, sed eum solum qui ita ageret ex habitu & electione, at in solutione ad 3. constituit hic D. Tho. maximum discrimen inter iniustitiam & intemperantiam: habet enim excercentẽ actum intemperantię ex ignorantia omnino inculpabili nullomodo facere opus intemperatum, nec materialiter, nec formaliter, exercentem vero actum in iustitiæ ex eadem ignorantia inculpabili facere actum iniustum quidem materialiter, non tamen formaliter.

Ad hæc diluenda, & perfectius percipienda quæ in hoc ar. docet D. Tho. obseruemus primo, aliud esse quærere. An qui facit iniustũ ex passione vel ignorantia culpabili peccet, aliud vero qnerere. An talis sit cẽsendus iniustus: de priori nulla est dubitatio, est enim certissimũ violantem ius alienum etiam si ex passione, vel ignorantia crasa id faciat peccare, neq; id negat Arist. cum loco citato ita dicat *Cum quis ignorantia offenditur infortunium est, cũ uero ex scientia, sed ita ut non ex habitu, sed ex passione, peccatum est, non tamen uitium, nam uitium nomen est habitus*. Hæc ille: Vnde quæstio est an ita faciens iniustum sit dicendus statim iniustus. In qua quæstione admonitum volo lectorem, de iusto vel iniusto aliter loqui philosophos quam sacras litteras & christianos, Deus enim & sacræ litteræ cum tantum respiciant actus & opera quibus debetur præmium vel pena, quibus meremur vel demeremur, non autem habitus, etiam si aliquis habeat habitum iniustitiæ, conuersus autem excerceat actum iustum denominant illũ iustũ, & vice versa quantumuis habeat habitum iustitiæ adquisitũ, si excerceat actum iniquum, & iniustum, qui sit Pec. Mor., cum per illum corumpantur in eo gratia, & iustitia infussa, simpliciter vocant illum iniustum, quo modo dicebat D. Ioã. *Qui facit iniustitiã iniustus est.* Arist. vero & Philosophi morales illum sequuti distingunt maxime inter actum & denominationẽ quæ ab illo sumenda est, actum si quidem iniustum vt homicidium, etiam si fiat ex passione, cum fiat à sciente & volẽte contra rectam rationẽ, habeatq; pro obiecto formali iniuriam illatam proximo, asserunt illũ pertinere formaliter ad speciem iniustitiæ, & esse actum iniustum: ita ait Arist. loc. cit. occidentem proximum etiam si ex ira illud fecerit, fecisse illi iniuriam, & iniustitiam, denominationem vero nolunt summi a quouis actu sed ab eo tantum, qui procedit ab habitu, vel electione plene deliberata, ita vt apud ipsos iustum & iniustum sint nomina habitus, vt sicut non est denominandus iustus nisi actus eius procedat ab habitu iustitiæ, ita neq; iniustus, nisi actus iniquus ipsius procedat ab habitn iniustitiæ: ita dicebat Arist. 2. Ethi. c. 3. *Non est uirtus nisi quando fit scienter propter honestum finẽ, & perpetuo, una enim hyrundo.* (ait ibi) *non facit uer.*

Obseruemus secundo: apud eosdem philosophos actionem iniquam procedentem ex plena & deliberata electione extra omnẽ passionem vel ignorantiam indicare maxime & presefferre habitum internum iniustitiæ, ac propterea de tali actione idem esse apud ipsos iuditium quod de actione procedente ex habitu. Confirmant hoc primo, quia cum tam in virtutibus quam in vitiis nemo repente fit summus, sed paulatim progrediatur per varios actus acquirens habitũ, quẽ cũ primũ est consequutus, tunc potest prorumpere in summum, summus autem actus iniustitiæ sit actio iniuriossa ex intentione & electione, quia hęc iã dicit summãmalitiã, quod nõ habet quę ex ignorãtia aut passioneprocedit, efficitur vt talis actio ex intẽtione & electione maxime arguat generatum iam in animo habitum iniustitiæ.

Secundo quia sicut virtus est habitus electiuus in mediocritate cõsistens, propter quod potissimus actus ipsius est electio, ita è contrario vitium est velut habitus electiuus in aliquo extremo consistens, cuius potissimus actus est etiam electio, & consequenter agens ex electione maxime manifestat habitum internum: Et confir: quia sicut virtus est dispositio perfecti ad optimum, idest habitus dispones ad optimũ in illo genere, ita habitus vitii est dispositio mali ad pessimum in illo genere mali, in genere autem iniustitiæ nihil pessimum magis quam inferre iniuriam ex electione

tione plene deliberata, quod non habet iniuria illata ex paſsione aut ignorantia quamuis craſa & culpabili.

Tertio facile & delectabiliter operari eſt maximum ſignum habitus, vt habet Ariſt. 2. Ethic. c.3. cuius rationem reddit hic D.Tho. quia vnicuiq; habenti aliquem habitum eſt ſecundum ſe acceptum & gratum quod conuenit illi habitui, conuenit autem maxime vnicuiq; habitui ſecundum illum operari, iniuria autem illata ab aliquo ex deliberata electione & intentione experientia teſte maxime illum delectat, & ſe ipſa placet operanti, & ita eſt maximum argumentum interni habitus.

Quarto cum tribus modis ſit aliquid volitum, primo omnino & perſe, quale eſt volitũ ex electione deliberata, ſecundo volitum qui dem perſe, non tamẽ omnino, ſed quodam animi impetu, vt volitũ ex paſsione, tertio quod neq; omnino neq; perſe volitũ eſt ſed reductiue vt quod fuit volitũ ex ignorantia ſed culpabili, Volitum primo modo pertinet ad habitũ, qui enim operatur ex habitu, nõ agit ex paſsione vel ignorantia, ſed ex electione, & ita è conuerſo qui agit ex electione, ſimilis eſt agenti ex habitu, & habet ſe tam in virtutibus quã in vitiis ſicut agens ex habitu.

Ex his redditur aperta & perſpicua doctrina D.Tho. Etenim cum hic agat vtrumq;, & Theologum & philoſophum moralem, maxime Ariſtoteleum, vt Theologus docet facientem iniuſtum peccare grauiter, quod docebit ar. 4. huius quæſt. vt Philoſophus vero docet in hoc ar. non quemcunq; facientẽ iniuſtũ eſſe ſtatim dicendum iniuſtum, niſi illud faciat ex habitu, quia apud Ariſt. & philoſophos nullus denominatur ſtudioſus aut vitioſſus, niſi per actus procedentes ex habitibus, (addit iuxta placita eorundem) aut operetur ex electione deliberata, & nõ ex paſsione aut ignorantia, quia ex tali electione operans oſtendit maxime ſe ex habitu operari.

Porro quia hoc nõ ita facile creditur ab omnibus cõfirmatur (præter ea quæ dicta ſunt) primo quia proprium eſt habitus elicere actũ propter ſuum finẽ & obiectum, at qui agit ex paſsione vel ignorantia non tam mouetur à fine vel obiecto, quam à ſua paſsione vel ignorãtia, qui vero operatur ex electione plena & deliberata, operatur propter finem, & conſequenter ad modum habitus.

Secundo vt magis ad noſtram diſputationem deffendamus, qui infert iniuriam ex paſſione vel ignorantia craſſa, exercet quidem actum circa materiam iniuſtitiæ, non tamen habet actus ille formam iniuſtitiæ, ſicut qui infert iniuriã ex electione: patet quia in actionibus humanis forma ſummitur à fine, qui infert iniuriam ex paſsione vel ignorantia, non tam habet finem inferendi iniuriam, quam explendi ſuam paſsionem, vel exequendi ſuam deceptionem, at qui ex electione illam inffert hunc habet finem, afficere proximum ſuum iniuria, quod eſt proprium & formale iniuſtitiæ. Verbi gratia, qui furatur ex ignorantia magis eſt imprudens aut negligens, quam fur vel iniuſtus, qui furatur ex paſsione dicamus libidinoſa magis etiam eſt libidinoſſus quam fur vel iniuſtus, vt dicebat Ariſt. qui furatur ab mechiam magis eſt mechus quam fur, qui vero furatur ex intentione & electione furandi hic eſt proprie & formaliter iniuſtus & fur.

Deniq; ipſe vſſus rerum hoc oſtẽdit, in principio enim ſolent homines antequam habeãt habitum aliquẽ vitioſſum exercere actus malos ex ignorantia craſa vel paſsione, deinde vero progreſſu temporis quando iam habitum alicuius vitii acquiſierunt, operantur ex electione, quod argumento eſt efficaſiſsimo in moralibus ſimiliter ſe habere, operari aliquid ex habitu vel operari illud ex plena & deliberata electione citra omnem paſsionem & ignorantiam. vide D.Tho. circa hoc Pri. ſecun. q.78. ar.2.

Nunc ad argumenta propoſita. Ad primum reſpond. Theologice loquendo, quemcunq; actum illorum eſſe peccatum Mort. ex ſuo genere, & efficere hominem homicidam vel furem, & vere iniuſtum apud Deum, loquendo autem iuxta Ariſt. & Philoſophos morales licet quicunq; actus iniuſtitię ſit etiã peccatum Mort., auertens hominem à bono rationis, & corrumpens habitum iuſtitiæ quo ad eſſe & ſtatum virtutis, non tamen iuxta ipſos eſt dicẽdus homo iniuſtus, & ſimiliter nec homicida, vel fur niſi agat ex habitu vel electione plene deliberata, quia ſic agens expoliatur iam omnino habitu iuſtitiæ vel per habitum contrarium iniuſtitiæ ex quo agit, vel per illum actum ex electione plene deliberata, qui cum habeat ſe admodum habitus, (vt expoſitum eſt), habet vim illius, agens autem ex paſsione, vel ignorantia craſa, licet actus ille peccatum ſit, & corrupat habitum iuſtitiæ quo ad eſſe & ſtatum virtutis, non tamen quo ad ſubſtantiam iuſtitiæ.

Similiter ſoluitur ſecundum, omnem actũ iniuſtitiæ quacunq; ratione fiat contrariari iuſtitiæ, & corrumpere illam quo ad eſſe & ſtatum virtutis, non tamen quo ad ſubſtantiã iuſtitiæ, niſi ſit ex electione & intentione deliberata

liberata. Hoc enim inter est inter istos actus, vt procedens ex passione, vel ignorantia neq; generet habitũ iniustitiæ, nisi repetitus, neq; habeat vim habitus, procedens autem ex electione, licet non generet habitum nisi repetitus, habet tamẽ vim habitus, vt explicatũ est.

Ad tertium concesso antecedẽti quod nos etiam asserimus, negandum est consequens, non enim sufficit actum esse Pec. Mort. & destruere bonum rationis, vt excercens illum dicatur iniustus, sed exigitur præterea philosophice loquendo, vt ex habitu vel electione operetur, vt constat.

Ad vltimum dico, exercentem actum intẽperatum ex passione vel ignorantia crasa, iuxta Arist. & D. Tho. hic committere quidem peccatũ, sicut qui excerceret actuminiustum ex ignorantia etiam crasa vel passione, non tamen esse dicendum intemperatũ, nisi ita agat ex habitu vel intentione deliberata, sicut dicimus de faciẽte iniustitiam. Et in hoc quidem conuenit iniustitia cum cæteris vitiis, quod significat D. Tho. in vltimis verbis solutionis, dicens *In omnibus uitiis similiter se habere quantum ad comparationem operationis ad habitũ.* q.d. omnia vitia in vniuersum in hoc conuenire, vt nisi operatio procedat ab habitu, vel ex eo quod habeat vim habitus qualis est operatio ex electione plene deliberata, non sufficiat ad denominandum operantem: Differentia autẽ quam collocat D. Tho. inter intemperantiã & iniustitiã, constituitur ab eo in actibus procedentibus ex ignorantia inculpabili omnino, & inuencibili: ita vt exercens actum in materia intemperãtiæ ex ignorantia huiusmodi nõ faciat opus intẽperatum, nec formaliter, nec materialiter, exercens vero actum in materia iniustitiæ ex simili ignorantia faciat quidem opus iniustum, non tamen formaliter, sed materialiter. Ex qua differentia nihil sequitur contra conclusionẽ huius artic.

Attamen circa eam offert se dubitatio quã proponit hic Cayet. Noe bibens nimium vinum excusatur à Sanctis Patribus quod biberit illud ignorans vim vini, excusatio autem necessaria nõ est nisi quando aliquis excercuit opus ex se malum, ergo illa potatio vini fuit ex se mala, saltim materialiter, licet non formaliter, propter ignorantiam inculpabilem qua excusatur Noe.

Secundo: Ebrietas intemperantia est vere & essensialiter, ergo eo modo quo potatio illa fuit ebrietas, fuit etiam intemperantia, fuit autem ebrietas saltim materialiter, cum fuerit reuera nimia sumptio vini, ergo fuit etiam intemperantia saltim materialis.

Cayet. vt hæc diluat docet ita distinguendum esse, vt aliud sit intemperatum ipsum & iniustum, aliud vero facere intemperatum vel facere iniustum: intemperatum inquit & iniustum sic differunt, vt iniustum & materialiter & formaliter sit in rebus, eo ipso quo non non seruatur æqualitas cum altero, intemperatum vero nõ est in cibo potu & aliis nisi per commensurationem ad operantem, vt si summat plusquam debet, illud quod summit sit intemperatum, Vnde infert, posse aliquem facere iniustum materialiter, etiam si illud non faciat formaliter, vt cum quis ex ignorantia inculpabili accipit alienũ bona fide, existimans esse suum, tunc non facit iniustum formaliter quia bona fide iudicat illud esse suum: facit tamen illud materialiter, quia à parte rei reuera accipit alienum, & facit inęqualitatem cũ alio, exercentem vero actum intemperatum ex ignorantia inculpabili neq; materialiter neq; formaliter facere intemperatum, non formaliter, quia ex iusta ignorantia agit, nec materialiter, quia vt cibus potus, dicanturmateria intemperantiæ debent formaliter esse materia illius, materia autem intemperantiæ formaliter sunt, non vt res quædam sunt, sed vt dicunt ordinem ad apetitum & passionem sumentis illas, vbi autem ignorantia inculpabilis interuenit, licet cibus potus, qua res quædam sunt plus nimio sumantur, passio vero sumentis non est nimia neq; inmoderata, & ita vbi talis ignorantia interuenit non sunt materia formaliter intemperantiæ, neq; opus illud est materialiter intemperatum.

Hæc explicatio Cayet. à nonnullis quia non satis intelligitur, repræhenditur hac ratione, si intemperatum sumitur per ordinem ad operantem, ita vt sit intemperatum quod summit, quando summit plusquam debet, profecto quemadmodum fecit iniustum materialiter licet non formaliter, qui ex ignorantia inculpabili illud facit, quia à parte rei accipit alienum, & non seruat æqualitatem cum altero, codẽ modo qui ex ignorantia inculpabili sumit plusquam debet, faciet etiam intemperatum, non quidem formaliter propter talem ignorantiam atamen materialiter, cũ reuera aparte rei summat plusquam debet, in quo consistit ratio intemperati.

Sed hoc non obstante doctrina Cayet. optima est, ad quam probre intelligendam & mentem D. Tho., & diluenda tam ea quę D. Tho. quam quæ ipsi Cayet. oponuntur, obseruemus, aliam esse materiam iniustitiæ & aliam intemperantiæ, iniustitiæ enim materia sunt operationes & res ipsę in quibus non seruatur

tur æqualitas cum alio, intemperantiæ vero est duplex materia, proxima & remota, remota, cibus & potus & aliæ voluptates, proxima vero & propria sunt pasiones ipsæ immoderatæ: quo fit vt sicut proprium obiectum temperantiæ est medium in pasionibus, & moderamen quod in eis dictat recta ratio in ordine ad operantem, idest pasio moderata iuxta id quod conuenit operanti pro ratione loci temporis & aliarum circunstantiarum, ita proprium obiectum intemperantię sit pasio immoderata in ordine ad agentē, pro ratione loci, & temporis, &c. Et similiter sicut obiectum iustitiæ est æquale quod existit in actionibus vel rebus alteri debitis, quacunq; ratione operans se habeat, ita quoq; proprium obiectum iniustitiæ est illud inæquale, quod reperitur in actionibus vel rebus alteri debitis.

Obseruemus secundo, vt actus aliquis dicatur in genere alicuius virtutis vel vitii materialiter talis, summendum id esse non ex materia remota, sed ex proxima & propria, quia sicut in naturalibus non dicitur materia hominis materia prima & remota, sed illa quæ iam est in proxima dispositione quam dicimus secundam, ita in moralibus illa est proprie materia alicuius virtutis vel vitii, quæ est proxima, & ab ea consequenter dicendus est actus in genere illius virtutis vel vitii materialiter talis.

Obseruemus vltimo. Cum primum & præcipuum principium nostrarum actionum moralium & humanarum sit electio & intentio voluntatis referentis illas in aliquem finem & obiectum, sicut finis ille & obiectum est velut forma, a qua suscipiunt propriam speciem & essensiam actiones morales, ita quoq; ab illa intentione & electione voluntatis denominandos esse actus nostros formaliter tales, Verbi gratia, furatur quis ad mechandū, quia obiectum quod iste in sua actione respicit est mechia, ex tali intentione habet furtum illud vt sit etiam formaliter mechia.

Ex his colligo verisimum esse quod docēt hic D. Tho. & Cayet. Sic enim intelligendi sunt, cum propria materia iustitiæ sint actiones vel res aliis debitæ, & proprium obiectū iustitiæ æquale in eis seruatum, quando in huiusmodi rebus reperitur æqualitas, est actus iustus quando inæqualitas est iniustus, Cæterum cum hæc inæqualitas posit esse intenta à voluntate, posit etiam euenire præter omnem intentionem voluntatis, quando est intenta, actus ille est iniustus tam formaliter quam materialiter, formaliter quidem quia intenta à voluntate à cuius intentione actus dicitur formaliter talis, materialiter vero, quia in æqualitas illa est in re vel actione quæ est propria materia instìtiæ vel iniustitiæ. Quod si non fuit intenta, non est formaliter iniustus, ex deffectu intentionis, materialiter vero iniustus est, quia semper existit à parte rei in ęqualitas in rebus ipsis, quæ sunt propria materia iustitiæ & iniustitiæ, quod iusinuat D. Tho. ar. seq. ad tertium dicens. ***Poße aliquem pati iniustum idest inæqualitatem formaliter & proprie cum tamen alius faciat tantum iniustum materialiter.*** Idest cum tamen actus alterius inæqualitatem illam efficientis non sit iniustus formaliter ex deffectu intentionis, sed materialiter tantum, quia in rebus ipsis vere illa inæqualitas existat. Vnde cum ignorantia inculpabilis tollat omnino electionem & intentionem voluntatis, faciens iniustum ex tali ignorantia exercet actum materialiter tantum iniustum, nō autē formaliter, in intemperantia vero aliter res habet, cum propria & proxima materia ipsius sint passiones inmoderatæ in ordine ad operantem, & iuxta alias circunstantias, vt cum quis summit nimium cibum vel potum, aut accedit ad non suam ex ignorantia inuincibili & inculpabili, licet ibi videatur reperiri aliquid intemperatū ratione materiæ remotæ, vere tamen ille actus neq; formaliter neq; materialiter est intemperatus, non formaliter, quia deest electio & intentio voluntatis, quam tollit illa inuincibilis ignorantia, nec materialiter, quia existente tali ignorantia in illo operante, non fuit in eo pasio immoderata, perinde enim se habuit Noe ignorans vim vini in illa potione, ac si bibisset aquam, perinde Iacob accedens ad Liam ac si accesisset ad suam. Vnde cum pasio immoderata sit proxima & propria materia intemperantiæ, à qua actus est denominandus materialiter talis, illa sumptio nimii cibi vel accessus ad alienam neq; materialiter est actus intēperatus, & hoc est quod dicit Cayet. in actu qui ex ignorantia inculpabili exercetur circa materiam temperantiæ non reperiri materiā intemperantiæ formaliter idest materiam propriam & proximam, & consequenter talē actum nec materialiter esse intemperatū, quod verisimū est, vt ex dictis constat. Soluiturq; facile quod Cayet. obiiciebamus: etenim qui non seruat æqualitatem cum altero, etiam si ex ignorantia id faciat, reuera tamen facit inæqualitatem in re quæ est propria materia iniustitiæ, qui vero summit plusquam debet ex simili ignorantia, excercet actum circa materiam remotam intemperantiæ non tamen circa propriam & proximam, quæ est pasio immoderata

moderata, cum ab hoc per illam ignorantiam omnino liberetur, & ita ille facit iniustum materialiter, quamuis non formaliter, hic vero neq; formaliter neq; materialiter, vt expositum est.

ARTICVLVS II.

Poßit ne aliquis pati iniustum uolens?

PRoponitur hic ar. à D. Tho. partim ad explicandum Arist. 5. Ethic. c. 9. vbi ait. ***Neminem pati iniustum uel iniuriam quando id sua sponte patitur,*** Partim vero, quia ad disputationem de restitutione refert plurimum intelligamus, Cum vnusquisq; libere posit suo iuri cedere, an consentiente illo qui iniustum patitur, sit liber & à peccato iniuriç illatæ & à debito restituendi qui iniustum illud fecit. Obseruemus initio, sicut radix & principium omnis bonitatis vel malitiæ moralis in actibus humanis est electio & intentio nostræ voluntatis, similiter esse ipsam præcipuum principium & per se omnis actionis & pasionis, & ab ea sumi formalem rationem in omni actione & pasione: ita vt formaliter illud dicendus sit aliquis agere quod intendit sciens & volens, illud pati quod renuens et reluctans patitur, quod autem aget non intendẽs illud, nec sciens & volens, aget quidẽ materialiter, non autẽ formaliter & per se, similiter quod quis patietur non reluctans sed consentiens, patietur etiam illud materialiter, nõ tamen formaliter & per se, quia vbi est consensus non patitur proprie voluntas, imo agit & concurrit per illum consensum.

Obseruemus secundo: Iniustum & iniuriã licet videãtur voces similes, & pro eodem frequenter vsurpentur, propter affinitatem quã inter se habent, differre tamen reuera, quia iniustum reperitur in rebus ipsis vel actionibus simpliciter & à parte rei: quotiescunq; enim defficit æqualitas, siue intendatur ab agente siue non, est iniustum, si intẽdatur, formaliter, si non intendatur materialiter tantum: iniuria vero quamuis sit in rebus quoq; vel actionibus, quia per illas fit, pendet tamen ab intentione & animo agents, & ab illo sumenda est: Quo fit vt qui sciens & volens facit iniustum, hic faciat quoq; iniuriam, qui vero ignorans, faciet quidem iniustum, non tamen iniuriam, vt qui inuentum Regem in nemore mutato habitu, ex ignorantia non afficit illum honore regio, facit quidem iniustum materialiter, non tamen iniuriam: Et eodem modo qui reluctans & uolens patitur aliquod iniustum, patitur etiam iniuriam, qui vero sciens & volẽs patietur quidem aliquod iniustum materialiter, non tamen iniuriam, verbi gratia debes mihi 100. remito tibi libere & sponte 50. ita vt soluas alia 50. in hac solutione est quidem iniustum nempe materialiter, quia non est solutio ista æqualis debito, nulla tamen fit mihi iniuria qui volui partem illam remitere, quod libere potui, quin & totum debitum. Ita ortum est commune illud dictũ quod habetur De Regulis Iuris in 6. Reg. 27. Scienti & consentienti non fit iniuria, nec dolus, non iniuria quia vult & consentit, nec dolus, quia scit: cui simile est quod habetur l. Nemo ff. De regulis Iuris nemo fraudare videtur eos qui vident & consentiunt.

Ex his sit prima conclus.

Formaliter & per se loquendo nullus facit iniustum nisi uolens, neq; patitur iniustum nisi nolens.

Patet ex dictis: Sicut est de intima & formali ratione actionis vt procedat à principio efficiente, ita quoq; est de intima ratione pasionis, vt recipiatur in subiecto, quod ita patiatur, vt non agat simul in illa actione, aliter enim idem ageret in se ipsum, & idem pateretur & moueretur à se ipso, quod repugnat, vt copiosse docet Arist. 8. Phisic. principium autem formale & per se actionis moralis & humanæ est voluntas: ergo in materia iniustitiæ tunc aliquis faciet iniustum formaliter & per se, quando voluntas eius concurrit, efficietq; illud sciens & volens, Et tunc aliquis patietur iniustum formaliter etiam & per se, quando ipsa non concurret, sed reluctabit & renuet. Secunda conclus.

Iniustum materialiter & per accidens potest aliquis facere nolens & pati illud uolens.

Constat hæc ex dictis preced. ar. patetq; exemplo: quando aliquis per ignorantiam nõ soluit integrum debitum, cum tamen animus eius esset perfecte soluere, facit iste iniustum aperte rei & materialiter, nolens tamen: similiter Iacob accedens ad non suam quam bona fide credebat suam, fecit etiam iniustum materialiter & nolẽs. Et eodem modo qui necessitate coactus accipit ab vsurario patitur iniustum, volens quidẽ, sed materialiter tantũ. Tertia Conclusio.

Ille tantum infert iniuriam, qui facit iniustum formaliter: ***Et Ille tantum patitur iniuriam qui patitur iniustũ formaliter.***

Patet ex secũda obseruatione, Iniuria non fit nisi à sciente & volente, nec illam patitur nisi qui reluctat & renuit, iniustum etiam formaliter tantum fit quando fit à sciente & volente, & tantum patitur quando patitur à no-

lente

lente & reluctante. Ergo ille solum infert iniuriam qui facit iniustum formaliter, & ille tãtum patitur ac recipit iniuriam, qui patitur iniustum formaliter.

In hoc ar. examinanda est ista regula iuris. *Scenti & uolenti non fieri iniuriam.* An sit omnino & absolute vera. Offerunt enim sese multa quæ illi repugnant. Primo iuxta istam regulam vssurarius non tenebitur ad restituendum: ostendo. Qui non facit iniuriam non tenetur ad restituendum, vssurarius iuxta istam regulam non facit iniuriam. Ergo: maior est certissima, imo vt videbimus q.62. est axioma in materia de restitutione, illum tantum teneri ad restituendum qui nocet cum iniuria. Minorem probo: volens nõ patitur iniustum formale, nec ei fit iniuria, qui accipit ab vssurario, volens & propria sponte accipit ab eo, & dat ei lucrum illud vssurarium. Ergo.

Secundo Quando raptor sicarius à viatore accipit peccuniam, licet metu mortis viator illam exhibeat, volens tamẽ & consentiẽs illam exhibet. Ergo non tenebitur sicarius ille eam restituere: consequentia patet ex regula posita, antecedens vero ostendo, quia ex Arist. voluntarium mistum etiam si absolute & in genere videatur inuoluntarium, in actu tamen & exequutione vere voluntarium est, vt qui proiicit merces in mare compulsus tẽpestate, etiã si absolute & in genere nolet eas proiicere, quando tamen proiicit pro illo loco & tempore vere vult.

Tertio eodem modo qui emit rẽ plusquã valet, sciens minus valere, non pateretur iniuriam, nec vendens teneretur illi restituere excessum iusti prætii, quia sic emens non pateretur iniustum formale nec iniuriam, cum sciẽs & volens reddat illud prætium.

Quarto qui occideret, mutilaret, aut verberaret alium libere consentientem, vel forsan rogatus ab eodem qui illa patitur, vt armiger Saul qui illum interfecit ab eodem Saule rogatus, non faceret iniustum formaliter, nec iniuriam illi inferret iuxta istam regulam Hoc autem est contra omnium consensum. Et similiter qui se ipsum occideret, aut mutilaret, non faceret iniustum formaliter, nec sibi, cum propria sponte sibi noceat, inferret iniuriam.

Quinto Episcopus accipiens peccuniã vt conferat beneficium ab eo qui libere & spontanee illam offert, non faceret iniuriam, nec iniustum, nec teneretur ad illã restituendam.

Sexto parenti qui filiam suam voluntarie offerret, aut viro qui vxorem suam libere cõsentiret mechari, non inferret iniuriam, qui puellam illa struparet, aut qui cum illa vxore committeret adulterium, iuxta eandẽ regulã.

Septimo contrahens matrimonium adductus metu mortis, cum sic contrahens habeat voluntarium mistum, quod est vere volitum vt docuimus, non pateretur iniuriam, at qui illam patitur, & adeo grauem, vt propterea vellit Ecclesia talia matrimonia esse nulla

Deniq; Christo domino non fuisset illata iniuria quãdo patiebatur, nec fuisset passus à Iudeis iniustũ formaliter, sed tãtũ materialiter, cum voluntarie passus sit Esa. 51. *Oblatus est quia ipse uoluit, &c.* Ioan. 10. *Potestatem habeo ponendi auimam meam, &c.* Idemq; dicendum erit de martiribus, cum summo desiderio patiendi arderent, irentq, gaudentes à conspectu conciliorũ quia digni habebantur pro nomine Iesu illa pati.

Diluentur tamen facile hæc omnia proposita vera intelligentia istius regulæ, ad quam percipiendam obseruemus primo. Vt patiatur quis iniustum formaliter, non oportere vt damnum quod illi infertur sit omnibus modis in voluntarium, sed sat est vt arbitrio prudentum sit inuoluntarium, vel saltim si voluntariũ sit, sit illud ex tortum cum aliqua iniuria, quæ arbitrio prudẽtum iudicetur coactio iniqua, in moralibus enim ille dicitur velle qui citra iniuriã & coactionem vult, vnde in ista regula nomine volentis non intelligitur quicunq; volens, sed ille qui libere & simpliciter vult, nullaq; accepta iniuria, aut violẽtia sponstaneus & vltroneus consentit: huic ita volenti & consentiẽti non fit iniuria. Qui vero ita consentit, vt si libere liceret ipsi agere reuera non consentiret, (quẽ consensum veteres Theologi vocabant conditionatum, & habentem admixtam quandam nolleitatem) is non intelligitur hic nomine volentis, imo huic ita consentienti vere fit iniuria, adeo vt esset inter antiquos DD. velut axioma. *Qui consentit cum nolleitate uere patitur iniuriam.* Ita fit vt qui consentit per voluntarium mistum patiatur iniuriam, quia licet voluntarium mistum sit etiam vere voluntarium, non tamen simpliciter & absolute, sed secundum quid, nempe pro illo loco & tempore, & ratione illius necessitatis, & cum quadam coactione & iniuria. Et est ratio apertissima, quia talis consensus licet vere consensus sit, cum tamen per metum, violentiam, aut aliquam coactionem, vel necessitatẽ extorqueatur, est maxima iniuria illi creaturæ quæ condita est à Deo libera, & domina sui arbitrii, qualis est homo. Et confirmatur: iniuria est, priuare aliquẽ suo iure sine legitima causa & authoritate, homo habet suapte natura

natura cum sit liberi arbitrii hoc ius, vt libere & spontanee eligat & consentiat, ergo extorquere ab illo consensum per aliquam vim, metum, vel coactionem quem sibi relictus non haberet, est expoliare ipsum suo naturali iure & afficere ipsum graui iniuria.

Obseruemus secundo bona hominis duplicia esse quædam quorum homo est omnino & libere dominus, qualia sunt bona fortunæ & diuitiæ, alia vero quorum non est dominus, sed custos & tutor à natura institutus, qualia sunt bona naturalia, vt vita, corpus, salus mēbra, &c. ad quæ reducuntur integritas filiarum & vxoris. quia caro filiarum ex parentibus deriuata est, & caro vxoris effecta per matrimonium vna cum carne viri, & illis comissa. In prioribus bonis nempe fortunæ habet locum hæc regula, quia in his sicut dominium eorum non est naturale, sed acquisitum, aut propria industria, aut libera aliorum voluntate, vel per testamentum, vel per donationem, aut per aliā viā, ita quoq; est homo liber eorū dominus, potens de illis pro libito disponere, nec aliud ius versatur circa ea, quam libera ipsius voluntas. Vnde si sciens & volens illa det, accipiens ab ipso nullam ei infert iniuriā. In bonis vero posterioris generis nō habet locum regula ista, quia licet bona ista naturalia sint propria nostra, non tamen sumus eorum domini pro libito, nec possumus de illis disponere vt voluerimus, sed sicut ius & dominiū quod in illa habemus est naturale, cui nos non possumus pro libito renuntiare, ita quoq; est de illis disponendum iuxta dictamen rectæ rationis naturalis: & qui in illis nobis nocuerit, etiam si id faciat nobis consentientibus infert nobis iniuriam, quia agit contra ius cui nos non possumus renuntiare. Et ita qui mihi amputaret manum vel aufferret vitam, etiam si rogatus ame ipso, maxima me afficit iniuria.

Ex hoc sequitur quotiescunq; quis est vere dominus suorum bonorum, impeditur tamen aliqua lege ne de illis libere disponat, vt pupillus, vel ne tali modo disponat, sicut prohibetur omni lege ne intuitu rei spiritualis detur aliquid temporale, accipientem aliquid contra legis præscriptum ab his qui sic lege impediuntur, inferre illis iniuriam. Primo quia accipiens ab huiusmodi agit contra ius cui hi renuntiare non possunt, Secundo qui consensus impeditus per legem reducitur ad inuoluntarium. Vnde Regula ista iuxta has duas obseruationes sic est intelligenda. *Sciēti & consentienti libere, & spontanee, nullo metu, coactione ui uel iniuria interueniente, & in his de quibus potest homo pro libito disponere, nec aliqua lege impeditur, non fit iniuria.*

Obseruemus vltimo inter bona fortunæ, & naturalia hoc interesse, vt qui infert iniuriā in bonis fortunæ, vel quia metu, vi, aut alia quacunq; coactione consensit dominus in illorum acceptionem, vel quia lege aliqua volūtas dantis erat inpedita, teneatur ad restitutionem, aut à vero domino aquo accepit, aut cui lex illa præcipit exhiberi: quia talis acceptio est iniqua & iniusta, nec transfert dominium rei in accipientem. Et ita qui accipit à pupillo quantumuis sciente & volente, siue per ludum, siue per liberam ipsius donationē, tenetur illi accepta restituere, quia voluntas pupilli lege est impedita. In bonis autem naturalibus qui nocet scienti & consentienti infert quidem illi iniuriam, vt explicatum est, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem. Quia vel teneretur ratione iustitię legalis quā violat, priuando Rempub. illo ciue quem occidit, mutilat, vel alio damno afficit, aut teneretur ratione iustitiæ particularis quam transgreditur nocens suo proximo vt personæ priuatæ: non primum quia iustitia legalis se sola nisi illi iungatur commutatiua, vt in his qui ex offitio debent Reipub. & ciuibus ipsius prospicere, non obligat ad aliquam restitutionem: nec secundum, quia illi priuato cui talis iniuria illata est aliqua restitutio fieri nōn potest, nisi vel restituēdo ei vitam, membrum, & quod ablatum est, vel lucrū quod per illa poterat sibi comparare, prius est impossibile, vitam enim, vel membrum, aut quid simile semel ablatum solus Deus restituere potest, posterius vero nempe lucrum quod poterat acquirere, cum sit bonum fortune, potuit ille cui manus vel simile sublatum est de eo disponere, & illud libere remitere, remisitq; reuera eo ipso quo in illam mutilationem, vel damnum liberē & sua sponte consensit.

Quo fit vt qui consentientē mutilat nihil teneatur ei restituere, qui cōsentientē occidit nihil viduæ relictæ vel filiis debeat satisfacere: qui virginē adultam non deceptam sed sponte consentientem deflorauit, nec teneatur ei dotem conferre, neq; aliquid restituere, quamuis parentibus si iniuria affecti ex eo sint, aliquid esset restituendum iuxta arbitrium confessarii: ipsi tamen puellæ nihil debetur. Horum omnium vna est ratio, quia ita consentientes renuntiarunt omnino per illum liberū & spontaneum consensum bonis temporalibus quæ pro tali iniuria poterant ipsis deberi.

V bi admonitū volo lectorem, hæc secularibus non esse explicanda ne liberius agant; opoatere autem confessarios illa probre nosse

vt ad

vt ad se venientibus prudenter valeant concilia dare.

Ex his omnia illa quæ proposuimus manent soluta, Ad primum enim dico: Accipiẽtem ab vsurario & reddentem ei lucrum vsurarium id facere non libere & spontanee, sed compulsum necessitate quã patitur, & penuria amicorum, qui illi gratis dent mutuo.

Similiter ad Secun. & septimum: dicendũ est, eũ qui sicario in itinere pecuniã offert, vt vitam liberet, aut metu mortis iniquè sibi incusso, (quem vocamus metum cadentẽ in constantẽ virum,) contrahit, non consentire libere & spontanee, sed esse quoddam voluntariũ mistum, & cum maxima iniuria: de quo non intelligitur illa Regula iuris vt cõstat.

Ad 3. Respond. Ementem rem pluris quã valeat, si libere & spontanee vellit excessum illum iusti prætii reddere venditori, & non copulsus necessitate rei quam emit, non pati aliquam iniuriam, nec manere venditorem obnorium alicui restitutioni, quod si illum excessum det non ingratiam vel beneficium venditoris, sed quia re illa indiget, nec venditor aliter vult vendere, tunc voluntarium istud iam est mistum, & cum iniuria ementis, teneturq; venditor illum excessum restituere.

Ad 4. patet iam solutio ex modo dictis in tertia obseruatione de mutilante, vel occidente consentientem in damnum illud libere & spontanee.

De occidente vero se ipsum ait D. Tho hic ad 2. huiusmodi peccare per intemperantiã, vel imprudentiam: quam doctrinam aliqui non satis intelligentes D. Tho. ita reprehendunt Intemperãtia tantum versatur circa delectabilia tactus & gustus, occisio autem sui ipsius nihil habet commune cum his: Rursum imprudentia versatur circa agibilia aliorum vitiorum, vnde si occidere se ipsum esset peccatum imprudentiæ oporteret assignari in ipso aliquam propriam materiam alterius vitii, circa quam ista imprudens occisio versaretur & cum nulla alia possit assignari quam materia iniustitiæ, erit ista occisio proprie iniustitia, & non aliquid aliud.

Qui ita obiiciunt nõ conciderãt variis modis posse aliquẽ se ipsum occidere, aut casu & infortunio quod poterat vitare, quod est imprudẽtiæ, aut nimio cibo vel potu quod est intẽperãtię, aut gladio & propriis manib⁹ quod statim explicabimus ad quam speciẽ peccati pertineat. Ex his modis quibus aliquis se ipsum interimere potest, frequentiores sunt duo priores, maxime nimio cibo infirmari & interire, iuxta illud Eccles. 37. *In multis escis erit infirmitas.* Et Paulopost. *Propter crapulam multi obierunt.* D. ergo Tho. cum loquatur in genere de his qui se ipsos occidunt, considerãs illis duobus modis se plurimos occidere, dixit peccatum horum non esse iniustitiæ, quia iniustitia non est ad se ipsum, sicut nec iustitia, sed esse intemperantiæ vel imprudentiæ, respexit enim ea quæ frequentius accidunt.

Quod si loquamur de eo qui se ipsum propriis manibus occidit, hunc bifariam conciderare possumus, aut vt quẽdam priuatum hominem, aut vt partem Reipub. & creaturam Dei, Priori modo contra nullam peccat iustitiam vt dictum est, peccat tamen grauiter contra rectam rationem & inclinationem naturalem, qua omnia animantia suam vitã tuẽtur, & contra charitatem, qua tenetur vnusquisq; propriam vitam diligere & tueri, non enim est alia virtus erga nos ipsos in hac materia: Posteriori vero modo peccat contra Deũ cuius creatura est & immago, & contra iustitiam legalem priuans Repub. suo membro & ciue, cum teneatur vnusquisq; ciuis nullũ dãnum nec minimum infferre suæ Reipub. Et ita Respub. punit hos grauiter priuans eos honorifica sepultura vt ait Arist. 5. Ethic. c. 11. quod obseruatur inter Christianos, inter quos huiusmodi priuantur Ecclesiastica sepultura. Non tamẽ tenẽtur hi aliquid propterea Reipub. restituere, cum sola iustitia legalis violata non obliget ad restituendum. Vnde si artifex Reipub. vtilissimus vel necessarius abscideret sibi manum nihil teneretur Reipub. restituere, secus est si ex offitio vel aliqua conuentione teneretur illi inseruire, tunc enim hic se mutilans non solum ageret contra institiam legalem, verum etiam contra commutatiuam, ratione illius offitii vel pacti, & teneretur ex suis bonis aut alia via reficere damnum illud Reipub. proueniens ex sua mutilatione.

Quod si dixeris si occidens se ipsum est iniurius Reipub. & Deo quia est membrũ Reipub. & res Dei, similiter qui dilapidat bona sua erit iniurius Reipub. & Deo, cum bona ipsius sint Reipub. & Dei, & ita prodigalitas esset iniustitia quædam, saltim legalis & Pec. Mort. ex suo genere, quod est contra D. Tho. & omnes Theologos. Respond. aliter esse opes Reipub., quam sit vnusquisq; ciuis. Ego enim non sum dominus vitæ meæ aut corporis, sed solus Deus absolute, Respub. vero quãdo illa exiget bonum commune, opum autem mearum sum verus & absolutus dominus, & ita vitæ meæ, saluti, vel membris nocere non possum, quin sim iniurius Reipub. & violẽ iustitiam legalem, bona vero mea prodigere

possum

possum sine vlla iniuria & iniustitia contra Rempub. nisi se offerret occasio in qua Respub. illis ad bonũ commune indigeret, tunc enim prodigalitas mea esset Pec. Mor. contra iustitiam legalẽ, Quo nomine credo diuites super flua sua prodige expendentes peccare mortaliter vt plurimum & frequẽter, quia illa superflua ex precepto charitatis sunt in pauperũ vsus conuertenda, quos semper apud nos futuros Christus dominus qui mentiri nõ potest prophetauit.

Ad quintum constat iam ex prima obseruatione, Episcopum accipientem aliquid vt conferat alicui beneficiũ, facere illi iniuriã, quia lege Ecclesiæ cautum est ne liceat pro re spirituali peccuniam accipere, sed accipiens in pœnam suæ symoniæ teneatur illam restituere, cum per talem contractum sic prohibitum non trasferatur dominium, qui vero dedit pro beneficio, similiter debeat illud resignare, & peccuniã datam omnino amittere in pœnam sui delicti, quo existimauit dona Dei & Ecclesiæ peccunia possideri, est quæ restituenda Ecclesiæ cui facta est iniuria, vel pauperibus vt videbimus copiosse q. 100. agentes de symonia.

Idemq; posset dici de vsurario teneri ad restitutionem, lucri accepti, tum quia intulit iniuriam sicut explicatum est in prima solutione, tum quia lege ciuili et Ecclesiastica cautum est ne per contractum vsurarium transferatur dominium lucri in vsurarium, quo fit vt vsurarius nunquam sit dominus lucri accepti, sed teneatur illud restituere tanquam alienum vero domino, Nisi iam verus dominus certo affereret se illud omnino libere ac voluntarie dedisse & non ratione mutui, sed hoc etiam periculosum est, de quo late infra q. 78. in qua agemus de vsura.

Sextum solutum etiam manet ex dictis secunda obseruatione, ex qua constat parentes vel viros non esse dominos corporum & integritatis suarum filiarum & vxorum, nec posse cedere iuri naturæ quo tenentur illas custodire, & ita qui illis abutetur ipsis etiam consentiẽtibus grauem eis inferet iniuriam.

Septimum solutum est vna cum secundo.

Ad vltimum Respond. in iudeis & tyrannis posse nos conciderare aut solas actiones externas, per quas inferebant mortem & cruciatus Christo & martiribus, aut actiones istas quatenus procedebant ex malitia eorum, & odio quo prosequebantur veram fidẽ, & Christi nomen: optabant quidem Christus & martires pati ac mori, non tamen per actiones procedentes ex malitia & odio Dei, imo hoc fuit

eis molestissimum, adeo vt hac de causa fierẽt rogarentq; enixe pro suis persequutoribus. Et ita iudei ac tyranni Christo & martiribus fecerunt iniustum formaliter, grauemq; intulerunt iniuriam, Christus etiam & martires illam passi sunt, & receperunt, cum nolent ita pati ex odio scilicet & malitia eorum.

ARTICVLVS IIII.

An quicunq; facit iniustum peccet Mortaliter.

CVm pec. mort. repugnet charitati quod non habet veniale, charitas vero sit verè amicitia, obseruemus illud esse peccatũ mort., quod stare simul nõ potest cum vera amicitia & beneuolentia proximi, quod autẽ simul cum illa stare potest, & si aliqua ratione fatri noceat, esse tantum veniale. Sit prima conclus.

Quicunq; facit iniustum peccat ex suo genere mortaliter.

Patet quia quicunq; facit iniustum contra proximum nocet illi, iuditio autem prudentis nequeunt hæc duo coherere, vt noceam proximo, & vere illum diligam: Ergo. Hac ratione quia omnia præcepta negantia secundæ Tabulæ prohibent damna proximorum dixit Paulus omnia illa in hoc vno instaurari & cõtineri Diliges proximum tuum. Secun. Conclus. In solutione secundi.

Potest aliquando qui iniustum facit peccare tantum uenialiter, aut ex leuitate materiæ aut ex imperfectione actus, aut ex ignorantia.

Prima pars huius conclus. patet, Quando nocetur proximo, sed ita vt non tollatur vera amicitia inter prudentes, non est pec. mort. sed tantum veniale, sed damnum leuissimum, vt acceptio vnius nummi inter prudentes, non tollit veram amicitiam, commune enim est inter omnes amicos prudẽtes leuissima damna pro nihilo habere, & in rissum conuertere. Ergo.

Secunda pars exemplo constat, qui enim ex repentina ira vellet inimicum suum primo aspectu sibi oblatum occidere, vel ex repentina quadam concupiscentia alienam vsurpare, facit iniustum, at si illos motus appetitus ratio statim moderetur, nec ad consensum voluntatis perueniant, ex imperfectione actus sunt tã tum peccata venial.

Tertia etiam pars constat, quia inferens dãnum ex ignorantia, talem culpam committit qualis est ignorantia, si sit illa inuincibilis & inculpabilis, cum tollat omnino consensum, nullam com-

lam committit culpam, si crassa & culpabilis, potest aduc esse mortalis vel venialis iuxta negligentiam ex qua nascitur, si sit mortalis peccabit etiam mortaliter qui facit iniustum ex tali ignorantia, si venialis venialiter tantũ.

Circa quam partem qui plura desiderat videat D. Tho. 1.2.q.76. De omnibus vero suis locis priuatim dicemus quando iniustum faciens venial. vel mortal. peccet. Etenim cum sint tria bona in quibus proximus ledi potest, nempe bona corporis vt vita, & integritas corporis, bona fortunæ, vt diuitiæ, & quæ inter hæc medium locum tepent, vt honor & fama de singulis in particulari aget D. Tho. de bonis corporis q. 64. & 65. de bonis fortunæ q. 66. de honore q. 72. de fama q. 73.

Circa conclusiones huius artic. nonnullę sese efferunt dubitationes. Contra primam enim sic obiicio, maius damnum est proximo inducere illum ad quodcunq; peccat. venia. quã expoliare ipsum omnibus suis bonis, quia hoc est pena tãtum & malum temporale, illud vero est culpa & malum spirituale, & quodcunq; malum culpæ est grauius quocunq, malo pœnæ. Sed inducere proximum ad peccatũ venia. est venia. tantum, & non mort. Ergo expoliare eum omnibus suis bonis non erit iniustum mort. sed venia. tantum.

Contra secundam conclus. Sic etiam obiicio, Si iniustum in materia leui est venia. tãtũ, quia probabiliter censendus est qui tale iniustũ patitur, illud non ægre ferre; vt docet hic D. Tho. sequeretur peccare mortaliter quando dominus ægre feret, etiam si res sit leuissima: hoc autem falsum est, quia vt videbimus q. 65. agentes de furto, acceptio alieni non iudicatur mortalis vel venialis ex animo domini, sed ex quantitate rei.

Ad primam obiectionem respõd. non esse parẽ rationẽ: primo quia qui inducitur ad veniale, consentiens illud committit, cum omne peccatum ex D. Tho. sit voluntarium tam venia. quam morta., qui vero expoliatur suis bonis inuitus id patitur. Secundo damnum quod recipit peccans venialiter est leue, & quod facile potest resarcire, propter quod inducens ad illud peccat tantum venialiter: qui vero expoliat fratrem suis bonis, infert ei graue nocumentum, & cui nõ ita facile potest subueniri: qua de causa peccat illud inferens mortaliter.

Ad secundam respond. Quotiescunq; accipiens alienum est certus dominum rei illius non esse ægre laturum imo aprobaturum illã acceptionem, siue res illa sit magna, siue leuis & in exigua quantitate, ita accipientẽ nõ peccare mortalr, quia si aliquod peccatum tunc commiteretur certe esset furtum, hoc autem non est, cum furtum sit acceptio alieni inuito domino, in hoc vero casu accipiatur alienum domino tacite & implicite consentiente. Vnde quando certo norunt vxores viros suos nõ ægre laturos, possunt de bonis eorum aliquas eleemosinas facere, vel illa in aliquos honestos vsus conuertere. Quando vero accipiens non est certus dominum illius rei acceptionem nõ esse ægre passurum, si res accepta sit grauis, siue sit chara suo domino siue nõ est pec. mort. quia est furtum reuera rei grauis. Si vero sit res secundũ se leuis & exigua, aut illa est chara domino suo vel non, si non sit ei chara est pec. tantum venial. ex leuitate materiæ, & in hoc casu loquitur hic D. Tho. si vero sit chara domino suo ita vt sit afficiendus maxima molestia si ea priuetur, tũc est pec. mort. tum ob grauem molestiam qua scit dominũ illius rei afficiendum, quam inferes sciens & volens peccat mortalr. contra charitatem, tum etiã quia vt infra dicemus; valor & prætium rei non solum est summendum ex natura rei, verum etiam ex domini illius stimatione.

Circa ea quæ diximus de ignorantia existit hic dubitatio, quæ nã ignorantia liberet à peccato, est enim regula Arist. 1. Ethic. c. 8. cuius meminit hic D. Tho. in primo argu. ignorantiã cum tollat voluntarium liberare à culpa & peccato quod nos vocamus mortale, Tum etiã habetur de Regul. Iur. in 6. & est regula 13. *Ignorantiã nõ iuris sed facti liberare à peccato.*

Obseruemus aliam esse ignorantiam iuris & aliam facti: iuris siue legis, quãdo quis ignorat hoc aut illud præceptum esse vel prohibitum iure aliquo & lege, facti vero quãdo quis ignorat personã vel rẽ de qua agitur, vt qui putat suum quod est alienum. Rursum tã ignorãtia iuris quã facti alia est culpabilis & vincibilis, quãdo scilicet ignoratur aliquid, quod oportebat scire, nec est adhibita omnis illa diligentia quæ potuit & debuit adhiberi, & qua adhibita cesasset talis ignorãtia, alia vero est inculpabilis & inuincibilis, quando scilicet est adhibita quidẽ omnis diligentia quæ potuit adhiberi, & nihilominus lex illa vel factũ aduc ignoratur.

Obseruem⁹ secun. quæstionẽ hãc tractari posse aut in foro exteriori & iudiciali, aut in interiori conscientiæ. Dico his positis in foro exteriori & iudiciali ignorantiam iuris nullo modo admitti, maxime in his quæ vocãtur notissima iuris, siue pertineant ad ius diuinũ siue ad humanũ, quia iudices debent iudicare vt videbim⁹ secundũ leges scriptas, quę talẽ ignorãtiã nõ admitũt, eo ipso quo sũt suficiẽter

promulgatæ ignoratia autem facti si iuridice probetur fuisse inuincibilis & inculpabilis admittitur, & liberat sufficienter in isto foro, vt qui accederet ad alienam iudicatam suam, & id probaret iuridice se inculpabiliter ignorasse, non puniretur à iudice: In foro autẽ animæ ignorantia facti si culpabilis sit à nullo liberat, neq; à culpa, neq; a pena & debito satis factionis, si inculpabilis & inuincibilis, liberat omnino ab vtroq;. Ignorantia vero iuris admittitur in isto foro pro ratione loci tẽporis, & personæ, tale enim ius potuit a viro simplici ignorari quod ipse nullo modo tenetur sire, aut non potuit, & propterea illud transgrediens non peccauit: habetur enim in foro interiori ratio personæ aliquando, quæ in exteriori nunquam habetur.

QVÆSTIO SEXAGESSIMA DE *actu Iustitiæ nempe iudicio.*

EXplicatis his quæ ad iustitiæ naturam pertinent, & vicium illi oppositũ nempe iniustitiam agit iam D. Tho. iuxta methodum quam diximus ab ipso obseruari, præsenti quæst. de Actu iustitiæ qui est iudicium, disputaturus de partibus specificis eiusdem, iustitia scilicet Commut. & Destribut. sequenti. quæst.

ARTICVLVS I.

An Iudicium sit actus iustitiæ.

PRemitit initio D. Tho. propriam significationem iuditii, præterquam habet alias nonnullas, quas hic refferre oportet. Primũ igitur in sua primeua & propria significatione idem est quod actus vel sententia iudicis, qua componit partes inter se, reddens vnicuiq; suum ius, quomodo idẽ sunt iudex quod ius dicens, & iudicare quod ius dicere, & iudicium quod actus quo dicitur ius: in qua significatione dicitur 3. Reg. 3. *Audiuit uniuersus Israel iudiciũ quod iudicauit* Rex, &c. Ex hac propria & primeua significatione translatum est hoc nomẽ ad multa alia, translatum enim est ad significandas etiam causas & negotia, circa quæ proferũtur a iudicibus sententię. ita Pau. 1. Cor. 6. *Secularia ergo iudicia si habueritis,* idest seculares causas & negotia. Tertio quoniam sententia iudicis est à partibus seruanda, inquo habet se tanquam lex, translatum etiam est iudicium ad significandam legem. Vnde variis in locis sacræ scripturæ legimus, *Præcepta mea atq; iuditia, leges meas atq; iudicia, &c.* In psal. 118. nihil frequentius quam legem Dei vocare iuditiũ. Quarto quia sentẽtia iudicis debet proferri mature & cũ magna deliberatione, quod significant dicentes se illas ferre nõ stãdo, sed pro tribunali sedẽdo, iusti quoq; & prudentes nihil temere faciunt, aut cogitant, eorũ cogitatus dicuntur iudicia idest maturi. Ita Prouer. 12. *Cogitationes iustorum iudicia.* Deniq; quia iudicium (vt ait hic D. Tho. ad primum) est recta definitio & determinatio iustorum, translatum est per quandam methaphorã ad significandam quamcunq; determinationem rationis inter rectum & prauum, inter verum & falsum inquacunq; materia, tã speculatiua quam practica. Propositis enim rationi duobus obiectis, ipsa in suprema animi nostri arce quasi pro tribunali sedendo fert sententiam, hoc verum est illud falsum, hoc amplectendũ illud fugiendum, quomodo iudicium non est actus alicuius certæ & definitæ virtutis, sed omnium, vniuscuiusq; in sua materia. Ex his autem significationibus prima est propria huius loci, & iuxta quam agit D. Tho. in hoc artic. de iudicio.

Vbi obseruandũ est. Iudiciũ proprię & formaliter loquẽdo fieri ab vna potentia duabus virtutibus cõcurrẽtibus cũ ipsa ad illud recte efficiendum: quarũ virtutum vna elicit immediate ipsum iudicium, alia vero disponit inclinat & bene afficit potentiam illam ad recte iudicãdũ. Potẽtia quæ iudicat est intellectus & ratio, rationem reddit hic D. Tho. ad primũ quia dicere vel definire ius & iustum (quod est proprie iudicare) rationis est, virtus quæ elicit iudicium est quædam pars prudentię quæ dicitur synesis, quia hæc est bene iudicatiua, virtus vero quæ bene disponit intellectum & rationem ad recte iudicandum circa iusta & debita aliis est iustitia. Quia sicut in materia temperantiæ, appetitus passionibus concupiscibilis perturbatus obscurat simul intellec-

intellectum & rationem ne ferat rectum iudicium de voluptatibus, temperantia vero componens & reprimens illas passiones appetitus cõcupicibilis, disponit & bene afficit intellectum vt recte iudicet de illis, sedatis enim passionibus & appetitu bene composito manet ratio libera & expedita adferendum rectum iudicium, ita quoq; cum iustitia componat voluntatem in ordine debito ad proximum, & inclinet illam ad reddendum vnuicuiq; suum ius, bene composita & inclinata voluntate ad æquum & iustum, consequenter manent etiã intellectus & ratio inclinata, bene disposita, & expedita ad iudicandum, & definiendum de iure vniuscuiusq;. Propterea dicebat Arist. 3. Ethic. c. 5. *Qualis unusquisq; est talis finis si bi uidetur.* idest taliter de vna quaq; re iudicat.

Ex his colligenda est sententia D. Tho. Sit ergo. Prima conclusio in solut. 1.

Iudicium si respiciamus proprium ipsius subiectum & potentiam aqua producitur, actus est intellectus & rationis. Si uero respiciamus uirtutẽ à qua elicitur, actus est synesis quæ est pars prudentiæ, & ab ea procedit tanquam à suo proprio principio eliciente.

Hæc constat satis ex obseruatione posita. Secun. Conclus.

Iudicium in sua propria & primeua significatione est actus iustitiæ, non tanquam à uirtute eliciẽte, sed tanquam à uirtute disponente & bene afficiẽte rationem ad recte iudicandum de rebus & actionibus unicuiq; debitis.

Hãc habet D. Tho. partim in corpore ar. partim in solut. 1. Et probatur cũ habitus sint propter actus, & actus propter obiecta, actus respiciens aliquod obiectum, ad illum habitum & virtutem debet pertinere, quæ propriæ & directe respicit illud idẽ obiectum: iudiciũ in sua propria & primeua significatione habet pro obiecto ius, cũ sit idẽ quod dictio iuris, & iudicare idẽ quod ius dicere, ius autẽ vt constat est proprium & formale obiectum iustitiæ. Ergo iudicium actus est iustitiæ, Non potest autem esse actus iustitiæ vt virtutis elicientis illud, cum sit actus rationis, in qua non existit iustitia vt in suo proprio subiecto, sed in voluntate, erit ergo actus iustitiæ tanquam bene afficientis & disponentis rationem ad recte iudicandum de iure vniuscuiusq;, vt expositum est. Ex hac conclusione perspicuum manebit quomodo iudicium sit actus iustitiæ iuxta D. Tho. Discipuli autem eius & si ipse adeo aperte loquatur in solut. 1. quæ est genuina explicatio corpr. ar. & mentis ipsius, in nonnullas diuidendũtur opiniones vnde oportet videamus.

SIT NE IVDICIVM ACTVS *iustitiæ elicitus, uel imperatus, uel alterius generis.*

NOnnulli ex recentioribus volunt iuditiũ esse actum iustitiæ non modo vt à virtute inclinante & bene disponente intellectum, verum etiam vt à virtute eliciẽte ipsum. Probant primo. Reddere vnicuiq; suum ius, est actus proprius iustitiæ ab ipsa elicitus, sed iudicium est actus quo redditur vnicuiq; suũ ius, quia iudicium nihil aliud est quam sententia iudicis cõstituti inter duos, qua decernit vnicuiq; suũ eorũ reddi quod est, & iustũ. ergo

Secundo iudicium versatur propriæ & formaliter circa obiectum iustitiæ, & circa operationes ad alterum sub ratione iusti & æqualis, quod est proprium iustitiæ, Ergo debet esse proprius actus eius, proprius autem actus alicuius virtutis non dicitur, nisi ab ea eliciatur. Ergo.

Tertio ex D. Tho. hic in solut. 3. iudicium specialiter pertinet ad iustitiã, quomodo non pertinet ad alias virtutes, sed extenso quodã nomine, & in ampla quadam & translatitia significatione, at si iudicium non esset actus iustitiæ vt virtutis ipsum elicientis, sed solum disponentis & inclinantis, non pertineret magis ad iustitiam quam ad alias virtutes. Patet, quia vna quæq; virtus disponit & bene afficit rationem ad ferendum iudicium in sua materia, temperantia inclinat & bene disponit rationem ad recte iudicãdum circa voluptates, fortitudo bene afficit & inclinat rationem ad recte iudicandum circa pericula, & similiter vna quæq; virtus circa suam materiam iuxta illud adductum ex Arist. *qualis unusquisq; est*

Alii ex discipulis eiusdem D. Tho. sentiũt nullo modo iuditium esse actum elicitum à iustitia: Quod probant primo ex doctrina huius ar. hac ratione. Actus & habitus illum eliciẽs debent esse eiusdẽ potentiæ, cũ non alio fine cõstituatur habitus in aliqua potentia, nisi vt illo perficiatur ipsa ad facilius, suauius, & perfectius illũ actũ producẽdum: sed iudiciũ ex D. Tho. hic ad primũ, est actus rationis & intellectus, iustitia vero habitus voluntatis, ergo iudicium non est actus elicitus à iustitia.

Secundo actus elicitus vnius virtutis non potest esse elicitus alterius; aliter enim confunderemus virtutes, cũ ipsę distinguãtur specifice per suos proprios & elicitos actus, sicut actus per sua propria & formalia obiecta: sed iuditiũ est actus prudentiæ per synesim vt docet hic D. Tho. ad 1. & 2. ergo non potest esse actus iustitiæ elicitus. Et confirmatur quia iudicare propriè est proferre & decernere iudi-

tium, quod non est iustitiæ, sed synesis, quæ est pars prudentiæ bene iudicatiua, proferre autem & decernere iuditiũ, est elicere illud.

Nec desunt ex iuris peritis qui iuditium faciunt actum suæ facultatis iuris prudentiæ, adducti hac ratione. Si quis proponat dubium Theologicum, per Theologiam de illo iudicatur, si dubium aliquod circa salutẽ per medicinam, & similiter ad vnamquamq; scientiam pertinet definire & proferre iuditia in sua materia, sed iudices per philosophiã moralem & iuris prudentiam quæ est ars boni & æqui, & cuius propria materia est ius, siue iustum vnicuiq, debitum, decernunt & iudicãt de iure & debito cuiq; reddendo; erit ergo iuditium proprius actus iuris prudentiæ. Et cõfirmatur, quia prauus etiam iudex, & qui non habet habitum iustitiæ in voluntate si habeat peritiam & dexteritatem in iure, profert optimum iudicinm & sententiam, Cui fauet. D. Tho. asserens hic ad secundum, virum iustum pronuntiare iuditium ex regulis iuris.

Ad recte iudicandum in hac controuersia nonnulla necessario obseruanda sunt. Primũ certissimum esse quod iam obseruauimus, ad proponendas conclusiones D. Tho. vitia eo ipso quo deprauant appetitum, disponere & male afficere hominem, vt male iudicet de rebus, non solum practice, verum etiam speculatiue, corrupereq; in ipso non solum iuditiũ prudentiale verum etiam speculatiuum. Ita experimur in hominibns vitiis assuetis adeo corrupi & deprauari iudicium, vt quæ a principio iudicabant mala & illicita, & cum timore perpetrabant, deinde iam credant sibi licere, & amittant fidẽ. Quomodo dicebat comicus: *Qui semel se cupiditate deuinxit, eum necesse est mala concilia cõsequi.* Pau. 1. ad Thimo. 1. de quibusdam. *Quod bonam conscientia repellentes, circa fidem naufragauerunt.* & apertius Rom. 1. veteres illos Philosophos in pœnam sue elationis & superbiæ ait. *Tradidisse illos Deum in desideria cordis, & errores, & in paßiones ignominiæ, & tandem in reprobũ sunsum.* idest in iuditium adeo deprauatum, vt crederenr sibi licere quæ faciebant. Similiter habent virtutes inclinare hominem, & bene disponere ad recte iudicandum in sua materia, quia virtus constituens appetitũ tam rationalem quã sensibilem bene compositum, producit in homine debitam intentionem, & rectam estimationem circa finem, qua existente, iudicat tunc prudentia recte & debite de materia sibi oblata: Quo circa dixit Arist. 6. Ethic. c. 12. *Virtus moralis est quæ propositum ipsum efficit rectum, prudentia uero quæ circa media negotiatur,* q. d. virtutem moralem efficere rectam intentionem & stimationem circa finem, quibus positis prudentia valet recte iudicare de mediis in illum finẽ dirigendis. Ita fit, vt intemperatus non valeat recte iudicare de voluptatibus, sed is solum qui per temperantiam & fortitudinem habet recte compositum appetitum, & moderatas illius passiones. Similiter iniustus & iniquus nõ valet recte iudicare de iure cuiq; reddendo, sed is tantum, qui per iustitiam habet bene compositã voluntatem, & bene affectam ad reddendum vnicuiq; suum. Propter quod principibus & magistratibus quibus incũbit iudicare adeo comẽdatur iustitia, non quidem aliena, & quã curent à suis ciuibus seruari, sed propria, qua ipsi ornati recte iudicent, cum dicitur. *Diligite iustitiam qui iudicatis terram.*

Obseruemus secundo cum ad iuditiũ (vt dictum est initio huius ar.) duæ virtutes cõcurrant cum potentia illud producente, nempe ratione, quarum virtutum vna illud elicit nempe synesis, alia vero bene afficit & disponit rationem ad recte iudicandum, nempe iustitia, ex his duabus virtutibus hanc posteriorem potius concurrere ad rectitudinem illius actus, & honestatem ipsius illi deberi. Ratio est, quia actus producitur à duplici principio, à potentia quæ habet locum præcipui agentis & suppositi, & a virtute eliciente, ita fit vt cũ potentia sit præcipuum agens & velut suppositũ, virtus quæ disponit & bene afficit illam potentiam ad recte operandum, censeatur potius concurrere ad illum actum, quatenus rectus & honestus est: vt in fide actus eius qui est dere est quidem actus intellectus, ad quẽ duo desiderantur, habitus fidei in eodem intellectu, & pia affectio in volũtate, dicẽte D. Aug. *Cætera potest homo nolens, credere non nisi uolens* quamuis ergo sit ab illo habitu vt eliciente, potissime tamen simpliciter loquendo tribuitur piæ affectioni, quæ est in voluntate: vnde in Actis Apostolorum, *Illi tantum dicuntur credidisse quorum Deus corda tetigerat,* idest quorũ voluntates pia illa affectione adeo necessaria ad credendũ repleuerat, sicut & dissensus incredẽdo non tam tribuitur deffectui habitus, quam deffectui huius piæ afectionis, quæ existens in voluntate inclinat & bene afficit intellectum ad credendum, quod significauit Christus dum dixit Hierosolimę: *Quoties uolui congregare, &c. & noluisti.* In temperantia quoque ad iudicium rectum circa voluptates cõcurrunt duæ virtutes, synesis in intellectu & ratione, & temperantia in appetitu, illa vt eliciens, hæc vt bene afficiens & disponens:

disponens: rectitudo actus iuditii quando ratio recte dicernit circa voluptates, magis tribuitur temperantiæ quam synesi, quia eo ipso quo temperantia recte composuit passiones concupicibilis, valuit ratio bene de voluptatibus iudicare, quod cum sola synesi non valuisset, imo sublata temperantia non potest esse synesis in ratione, quia intemperatus vt diximus non potest bene de voluptatibus iudicare, vnde temperantia est velut principium synesis circa voluptates, & bonæ dispositione circa illas, Similiter est philosophandũ in iuditio proprie sumpto, quatenus dicernit & definit ius cuiq; debitum, (quomodo de ipso agit hic D. Thomas) licet producatur a ratione circa actiones, vel res alteri debitas, concurrente synesi vt eliciente, & iustitia vt inclinante & bene disponente, magis tamẽ tribuẽda est rectitudo & æquitas ipsius iustitiæ quam synesi, quia iustitia existens in voluntate & inclinãs ipsam vt appetat suum cuiq; reddi, disponit & bene afficit rationem, vt recte circa illa debita iudicet, adeo vt neque ratio esset bene disposita, nec circa iura cuiq; reddenda esset synesis in ipsa, nisi voluntas esset per virtutem iustitiæ bene composita.

Obseruemus tertio. Non vno tantũ modo dici aliquem actum elicitum ab aliqua virtute sed pluribus. Primo & potissime, quando ab illa proxime & immediate producitur, existitq; in potentia, quæ est principium efficiens illius actus, velut forma informans illam potẽtiam ad producendum talem actum, quomodo temperantia est principium eliciẽs actus tẽperati: Et actus credendi est elicitus ab habitu fidei, &c. Secũdo dicitur actus elicitus ab aliqua virtute, quando omnem bonitatem quã habet, habet ab illa, quomodo martirium dicitur actus elicitus à charitate, iuxta illud Christi. *Maiorẽ charitatẽ nemo habet. &c.* Quia tota bonitas martirii a charitate sumitur, *Cum martirem* iuxta D. Aug. *non faciat pœna sed causa.* Tertio modo dicitur actus elicitus ab aliqua virtute qui immediate regulatur ab illa, nec potest habere aliam regulam, quia cũ virtus sit regula constituens medium & rectum in actione humana circa aliquam materiam, virtus quæ sola regulat & facit rectum aliquem actum, est proprium & eliciens principium illius. Deniq; dicitur etiam actus elicitus ab aliqua virtute, quando suapte natura & per se respicit proprium & formale obiectum illius virtutis, quia cũ actus sit quid medium inter habitum & obiectum, cum habitus sint propter actus & actus propter obiecta, efficitur hac ratione vt actꝰ qui versatur circa proprium obiectũ alicuius virtutis, & ab ea regulatur, dicatur quoq; elicitus, ab illa, etiam si sit in diuersa potentia: quomodo oratio quamuis sit actus intellectus, est nihilominꝰ elicitus à religione, quia versatur circa proprium obiectũ religionis, & ab ea regulatur.

Obseruemus vltimo ad proferendam iustam sententiam multa requiri. Requiritur enim imprimis inquisitio & concilium de causa, ad quam inquisitionem seu consultationẽ constituitur quædam virtus quæ est pars prudentiæ dicta Eubulia, quasi bene consiliatiua vel bona consultatio. que postulat duo primo in intellectu peritiã iuris, cum rectum iuditium & sententia non feratur (vt hic habet D. Tho.) nisi seruatis regulis iuris & secundo iustitiã in voluntate, vt ea bene composita intellectus libere & nude inquirat, & consultet iura vtriusq; partis, non respiciens personas hominum, sed sola merita causæ. Requiritur deinde inspectis iam meritis causæ & dispositione iuris, alia prudentiæ pars quæ dicitur synesis, vel bene iudicatiua, ad definendum & determinandum quis in illa causa habeat ius, in quo consistit proprie & formaliter ratio iuditii: cum nomẽ iuditii (vt ait hic D. Tho. ad 1.) primo & proprie significet rectã determinationem iustorum, ad quod etiam exigitur iustia in voluntate, quia ea deficiẽte potest aduc appetitus ex amore, odio, vel alia passione ita perturbare intellectũ, vt etiã si manifestissima sint merita causæ & dispositio iuris, nihilominus ratio non recte definiat neq; iudicet, existente autem iustitia in voluntate, facile libere & expedite definiet ac dicernet ratio ius vniuscuiusq;. Exigitur tertio decretum illud & iudicium rationis in præceptũ conuertere, vnde ait D. Tho. hic ad 3. *In his quæ pertinent ad iustitiam requiritur iuditium alicuius superioris, qui utrumq; ualeat arguere, & ut dicitur,* Iob. 9. *Ponere manum suam in ambobus.* Quod pertinet ad prudẽtiã, quę dicitur pręceptiua eficiturq; per sententiã, est enim sententia iudicis, velut lex priuata & præceptum superioris, quo decretum illud rationis præcipitur à partibus obseruari, ad quod exigitur etiam maxime iustitia, ne iudex quod apud se vt iustũ & æquũ definiuit, desinat ex timore aliquo amore vel odio explicare, & præcipere ac per sententiã, executioni mandare. Quæ omnia ita habere experientia ipsa testatur. Vides quam necessaria sit iustitia ad omnes actus iuditii, & quãta præstet.

Deniq; licet iudicium proprie & formaliter sit illud decretum ac definitio rationis iudicantis hoc vel illud iustum esse, quia

 istud

illud decretum per sententiam explicatur, & præcipitur, & per eã redditur ius cuiq; DD. & D. Tho. cum eis nomine iuditii intelligunt communiter ipsam sententiam, qua decernitur quod iustum est, & præcipitur reddi cuiq; Vnde cum hanc sententiam iudices & superiores ratione sui muneris & officii ferre debeant, & per eam vnicuiq; suum ius reddere, nã ideo dicuntur iudices, efficitur vt iudiciũ siue sententia iudicis bifariam conciderari possit, vno modo formaliter & absolute, quatenus est decretum rationis diiudicãtis quod iustum est, in quo consistit propria ratio iuditii, alio modo quatenus dicit ordinem ad alterum, idest quatenus illud iuditium est debitũ inferioribus, & ciuibus. Sit prima conclus.

Iuditium formaliter sumptum & secundum solam rationem iudicis non est propriæ actus elicitus à iustitia, sed solum ab ea parte prudentiæ quæ dicitur synesis. Potest autem hac etiam ratione sumptum dici actus quodam modo elicitus à iustitia.

Prior pars est aperte D. Tho. in corpore ar. & in solut. ad primum vbi ait: *Iustitia requiritur quidẽ ut homo bene discernat & definita in materia iustitiæ, sicut requiritur castitas ut bene definiat in materia castitatis, & requiritur fortitudo ut bene definiat in materia fortitudinis, at iuditium quod castus fert circa uoluptates, & quod fortis fert circa pericula, non est à castitate, uel fortitudine tanquam à uirtute proprie eliciente, sed tanquã à uirtute disponente & bene afficiente rationem ad recte iudicandum.* Ergo similiter iuditium circa iusta & alteri debita sunt (quæ materia iustitiæ) non erit à iustitia vt virtute proprie eliciente, sed vt inclinante & bene disponente rationem ad recte iudicandum in tali materia. Imo aperte habet D. Tho. (vt diximus) hic ad primum iuditium à synesi procedere vt eliciente, à iustitia vero vt inclinante ad recte iudicandum.

Secun. virtutes sicut habent materias & obiecta diuersa ita & actus elicitos, iudicare autem hic ex D. Tho. est actus prudentiæ elicitus per synesi, ergo non est elicitus iustitiæ. Et confirmatur prudentia eodem modo versatur circa materiam iustitiæ sicut circa materiam cæterarum virtutum iudicans eodem modo in vnaquaq; quid rectum sit in ordine ad finem illius, & dirigens media, sed iuditiũ in cæteris omnibus (etiam si omnes inclinent rationem ad recte iudicandum circa suas materias,) est a prudentia elicitiue, non ab aliis virtutibus, ergo eodẽ quoq; modo in iustitia.

Tertio conciliari & præcipere sunt actus eliciti ab eubulia & prudentia etiam in materia iustitiæ, vt docet D. Tho. sup. q. 51. vbi constituit prudentiam regnatiuam & gubernatiuam cuius sunt hæc officia, sed iudicare eodem modo pertinet ad prudentiam per synesim, sicut conciliari per Eubuliam, & præcipere per gubernatiuam. Ergo iudicare est actus proprie elicitus à prudẽtia per synesim & non à iustitia.

Quarto iustitia sicut & alia quæcunq; virtus moralis existens in voluntate duos tantũ elicit actus, vt variis locis docent Arist. & D. Tho. nempe intentionem finis, & electionem mediorum: vnde vocatur iustitia & quæuis alia virtus moralis ab Arist. habitus intentiuus & electiuus, sed hoc iuditiũ de quo modo loquimur non est intentio finis, quia pertinet ad media, nec est electio, quin potius antecedit omnem electionem, & est causa illius, quia virtus eligit ea media quæ prudentia per synesim iudicauit congruentia ad finem. Ergo hoc iuditium non elicitur à iustitia.

Quinto vt tertia obseruatione diximus, actus ab illa virtute proprie elicitur, a qua immediate & proxime producitur, & quæ informat potentiam quæ est propriũ principium illius actus, iuditium autem proxime & immediate producitur à synesi & nõ a iustitia, estq; actus intellectus & rationis, cum tamen iustitia sit habitus voluntatis. Ergo.

Deniq; hanc partem ostendunt argumẽta secundæ opinionis.

Altera pars huius conclusionis probatur ex tertia obseruatione. Etenim cũ actus dicatur elicitus ab aliqua virtute, non solũ illo primo modo, quãuis ille sit proprius & præcipuus: sed & aliis ibi explicatis, illis posterioribus potest iuditiũ dici actus elicitus a iustitia. Primo quia iuditiũ omnem fere bonitatẽ & rectitudinem habet a iustitia, vt ex vltima obseruatione constat, vbi omnia illa quę ad recte iudicandũ & ferendã iustã sententiã requiruntur vidimus ferè iustitiæ deberi. Quod etiam cõstat abunde ex secunda obseruatione a iustitia enim regulatur in dicẽdo & reddẽdo vnicuiq; suo iure, imo nullam aliã habet regulam vt ex dictis liquet, Deniq; respicit idẽ omnino obiectum quod iustitia, nempe ius, quo argumẽto potissime vtitur D. Tho. in corpore ar. ad probandum iuditium esse actũ iustitiæ. Et hoc modo probãt argumenta primæ opinionis iuditium esse actum institiæ. Vnde illa quatenus pugnat cum priori parte huius nostræ conclusionis diluenda sunt.

Ad I. resp. Sicut iudiciũ in materia fortitudinis non est fortiter agere, sed iudicare fortiter esse agẽdũ, ita in materia iustitię iudiciũ non esse reddere cuiq; suum ius, sed iudicare in par-

in particulari huic vel illi esse reddendũ, quod non est actus proximus iustitiæ, sed Synesi, & ita neq; elicitus proprie à iustitia, sed à Synesi.

Ad secun. dico, iuditium formaliter sumptum & secundum propriam rationem iuditii versari quidẽ circa obiectũ & materiã iustitiæ, eodẽ omnino modo quo versatur circa obiecta & materiam aliarum virtutum, nempe diffiniendo, & dicernendo quod rectum est in tali materia, in ordine ad suũ finẽ, sed non propterea elici à iustitia: Sicut concilium & præceptum versantur etiam circa obiectum proprium & formale iustitiæ, certum autem est actus istos non elici à iustitia, sed ab Eubulia, & prudentia gubernatiua, seu præceptiua.

Ad tertium Respond. Iuditium etiã si nõ sit actus proprie elicitus à iustitia, pertinere tamẽ peculiari quadam ratione ad iustitiam, qua nõ pertinet ad alias virtutes: Primo quia secundum suam primariam significationem respicit obiectum iustitiæ, cum sit iuditium in ista primaria significatione determinatio iustorum, vnde nomẽ ipsum iuditii deriuatur vt diximus à iure quod est obiectum iustitiæ. Secundo quia iuditium est proprius actus iudicis, & quadam ratione debitus, quod dicit ordinem ad alterum, quæ omnia conueniunt iustitiæ, non autem aliis virtutibus.

Hæc conclus. prima intelligenda est tam de iuditio principis, quam subditorum. Ratio est aperta: quia iuditium quod facit princeps vel iudex circa materiam iustitiæ, & quod facit quiuis priuatus circa eãdem materiam, quamuis differãt in eo, quod illud potest princeps vel iudex præcipere, & executioni mandare, propter vim coerciuam quam habet ratione suæ potestatis publicæ, quod non habet iuditium subditi, at quo ad substantiam actus, eodem omnino modo se habet vtrumq; iuditiũ, cum tam iuditium Principis quàm subditi secundum suam propriam & formalem rationem (secundum quam agimus de eo in hac prima conclus.) nihil aliud sit, quam decretũ illud & deffinitio rationis iudicantis hoc vel illud iustum esse. Ergo quemadmodum iuditium subditi hoc modo sumptum à sola synesi elicitur, à iustitia vero non est elicitiue, sed solum vt inclinante & disponente rationem ad recte iudicandum, ita quoq; & iuditium principis. Secunda conclusio.

Iuditium quatenus est actus iudicis dicentis ius inter suos subditos & ciues, non solum est actus elicitus à prudentia per synesim, uerum etiam est actus elicitus proprie & uere à iustitia.

Probatur. Ex D. Tho. q. 58. ar. 9. ad 2. actiones exteriores licet quatenus sunt effectus aliquarum pasionum pertineant ad alias morales virtutes, quatenus tamen dicunt ordinẽ debitum ad alterum pertinent ad iustitiã, sunt quæ propria materia iustitiæ, & quando vt sic debitæ excercentur, sunt actus proxime & immediate eliciti à iustitia, sed iuditium vt sumitur in hac secunda conclus. est actio debita alteri, & quam debet iudex ex offitio suis ciuibus, ergo quando illam exercet, & iudicat vt prę̃stet quod debet ex offitio, est actus elicitus à iustitia.

Et confirmatur. Qui constitutus est iudex inter aliquos non minus tenetur ex debito iustitiæ rectæ iudicare, & iustam proferre sententiam, quam teneatur qui debet 100. ex debito iustitiæ illa soluere: sed hic quando soluit exercet actum proprie elicitum à iustitia, ergo similiter iudex quando iudicat. Quo nomine l. 1. ff. de Iust. & iure appellantur iudices Sacerdotes iustitiæ, quia munus est sacerdotũ sacra facere, & cum illa persoluunt excercent actum elicitum à iustitia, ita munus iudicis est iustitiã colere, iusta iuditia proferendo, quod cum facit persoluit quod debet ex suo munere, & exercet actũ vere elicitũ à iustitia.

Nec obstat quod iudicare sit actus intellectus, iustitia vero sit habitus voluntatis, nihil enim prohibet actum alicuius potentiæ elici etiam à virtute, quæ est in alia potentia, quãdo actus ille habet idẽ obiectum quod illa virtus, & regularatur ab illa virtute, & conuenit formaliter & omnino cum actu illi virtuti proprio. Sicut diximus de oratione, quæ licet sit actus intellectus, nihilominus elicitur à religione, quæ est habitus voluntatis, quia versatur circa idem obiectum quod religio, nempe cultum Dei, regulaturq; à religione, & conuenit formaliter cum proprio actu religionis, qui est colere Deum. Ita in proposito. iuditium quod fert iudex, & sententia quã profert, quatenus est actus dicernẽs iustum, est a prudẽtia elicitus per synesim, at qua est actus quem debet exercere vt suo muneri satisfaciat, licet sit actus etiam intellectus & rationis est nihil ominus sub hac ratione proprie & vere elicitus a iustitia, quæ est in voluntate, quia habet idẽ omnino obiectum, nempe ius & iustũ, regulaturq; a iustitia, & conuenit formaliter cum proprio actu iustitiæ, Est enim proprius & formalis iustitiæ actus reddere vnicuiq; suum ius, iudex autẽ qui ex offitio debet iudicare, quãdo iudicat actu, nõ solũ dicernit & dicit ius, verũ etiã hoc faciẽdo reddit subditis ciuibusq; suis ius quod illis debet. Et hoc modo soluitur abũde argumẽtũ primũ secundæ opinio-

opinionis, quatenus videtur pugnare cum hac Secūda conclusione.

Eodem etiam modo diluitur secundum: nihil enim prohibet eundem actum sub diuersis rationibus à diuersis elici virtutibus, vt quando debitor soluit creditori ante tempus præfinitum quia videt illū egere, ista solutio quatenus est solutio debiti, est actus elicitus à iustitia, quatenus fit ante tempus præfinitum ad leuandam indigentiam creditoris est misericordię, ita se habet hoc iuditium iudicantis ex offitio (vt expositū est,) snb diuersis enim rationibus iā propositis est actus elicitus à prudentia per synesim, tum etiam a iustitia.

Manet nunc tantum diluendum argumentum illud iuris peritorum. Cui respond. Ad iuditium inter alia hæc duo exigi, primo cognitionem regularum & iurium, secundum quæ iudicandum est, quæ adquiritur per scientiam, quam vocamus iuris peritiam cuius expers non debet munus iudicandi suscipere in rebus quarū dessisio ex iuribus pēdet, & in hac non consistit actus iuditii, sed ipsum præcedit & preexigitur, secūdo requiritur applicatio & accommodatio illarum regularum & iuriū rebus ipsis & causis de quibus iudicandum est, in quo potisime consistit iuditium, & decretum, ac deffinitio rationis. Prius illud pertinet ad Philosophiā moralem & iuris prudentiam, posterius vero ad synesim & iustitiam vt constat, & ita iuditium non est actus Philosophiæ moralis, nec iuris prudentiæ, sed prudentiæ per synesim, & iustitiæ eo modo quo expositum est. Quod alii dicunt posse nos loqui de iuditio aut in genere artis & cognitionis ad iudicandum, aut in genere moris, idest de accommodatione iuris & artis ad res quæ iudicantur, qui est actus moralis, iuditiumq; non consistere in illo priori sed in posteriori, cum sit actus moralis, & ita non esse actum iuris peritiæ, quæ ars quedam est, sed prudentiæ cuius est dirigere actus morales. Offert se hic statim hæc dubitatio,

CVIVS IVSTITIAE SIT AC*tus iuditium legalis ne an particularis?*

CVm iuditium vt diximus biffariam conciderari posit, aut formaliter & secundum propriam rationem iuditii, quatenus est decretum rationis decernentis & diffinientis hoc vel illud iustum esse, aut quatenus est actus iudicis, qui ex debito sui muneris ita decernit, & profert sententiam, distinctione hic etiā opus est, quia vel possumus in hac dubitatione quærere de iuditio quatenus est actus elicitus à iustitia, iuxta secundam conclusionē positam in proxime præcedēti controuersia, vel quatenus non est actus elicitus à iustitia, sed à synesi sola, iustitia tamen inclinante et disponente rationem ad iudicandū optime et iuste. Sit prima propositio.

Iuditium quod constituimus actum elicitum tam à iustitia quam à synesi, quale est illud quod exercet iudex, actus est iustitiæ legalis.

Patet iuditium quod constituimus elicitū à iustitia, est illud quod iudex ex offitio facit, cum profert sententiam, & authoritate publica dicit ius inter ciues, hoc autem iuditiū exercet iudex in ordine ad bonū commune, quod est proprium Iustitiæ legalis. Ergo. Secunda propositio.

Hoc idem iuditium quatenus exercetur à iudice ut satisfaciat suo muneri, est quoq; actus iustitiæ particularis.

Ratio est, quia hoc modo iudicare pertinet ad iustitiam comutatiuam, videbimus si quidem iudices superiores & omnes illes qui ex affitio aliqua præstare tenentur, eo ipso quo illa præstant vt suo muneri satisfaciant, seruare iustitiam commutatiuam, sicut venditor qui accepta pecunia reddit ementi rē pro qua pecuniam illam accepit: iustitia autem commutatiua particularis est. Tertia propositio.

Iuditium quod constituitur actus elicitus à sola synesi, à iustitia uero tantum est ut inclinante & disponente, actus est iustitiæ particularis, tam in principe & superiori quam in subditis.

Probatur, quia iuditiū hoc modo, sumptū, est illud decretū rationis, quo intellectus & ratio bene affecta à iustitia quæ est in voluntate, decernit quod iustum est. Iustitia vero quæ ita bene disponit & afficit rationem ad decernendum iustum est iustitia particularis. Ergo. Probatur minor, quia si hoc iuditium summamus in priuato homine, quo, verbi gratia, decernit ius & æquum, quod debet seruare in quocunq; contractu cū suo conciue, certū est iustitiam bene disponente rationem talem ad recte iudicādum de iure seruando in priuatis contractibus, esse particularem: Si vero summamus iuditium in principe quo dicernit iuste iudicare & proferre sententiam sibi subditis, quia ad id tenetur ex munere, nec debet vel potest ratione sui offitii cuiquam ledere, aut quemquam suo iure expoliare: iustitia quoq; quæ in ipso ita bene afficit & disponit rationem ad recte iudicandum, particularis est, cum sit cōmutatiua. Quamuis vt obseruat hic D. Tho. ad 4. Hæc iustitia præcipue sit in iudice & principe quam in subditis, quia in principe est quasi architectonica, & imperans ac præcipiens, cum ratione sui offitii non solum

lum debeat per iuditium definire quod iustũ est, verum etiam per suam sententiam id præcipere, & executioni mandare: in subditis autem est tanquam executiua & ministrans. Quarta propositio.

Iuditium secundum suam propriam rationem & eo modo quo à syneſi sola producitur, unum est specie quod reperitur in principe & iudice cũ eo quod reperitur in subditis: quatenus uero exercetur à Principe uel iudice ut persona publica, & in ordine ad bonum commune, iuditium ipsorum differt specie à iuditio subditorum.

Probatur prior pars: Iuditium Principis vel iudicis, & subditi quamuis differant, quia illud potest præcipi & executioni mãdari, propter vim coerciuam quam habent ratione sui offitii, quod non habet iuditium subditi, at si summantur. Secundum solam propriã & formalem rationem iuditii, differentia illa accidẽtaria est & extrinseca ipsi iuditio, habentq; se vterq; quo ad substantiam actus (vt diximus) eodem omni modo, cum vterq; tam iuditium Principis, quam subditi, secundum istam propriam & formalem rationem iuditii nihil aliud sit, quam illud decretum & decisſio rationis iudicantis, hoc aut illud iustũ esse, Differentia autem specifica in actibus non est summenda ex his quæ illis accidentario & extrinsece conueniunt, sed ex his quæ intrinsece & secundum substantiam actus. Ergo iuditiũ principis & subditi isto modo non differunt specie. Probatur altera pars: Actus & habitus eodem modo se habent in eo quod est conuenire vel differre cum aliis specie, ita vt si obiecta propria & formalia actuũ differunt vel conueniũt specie, similiter actus, & consequẽtur habitus, interse conueniant & è conuerso: Iuditiũ subditi est à iustitia particulari vt inclinãte & disponẽte, iuditiũ Principis vel iudicis illo modo sumptũ, quatenus est persona publica, & in ordine ad bonũ commune, est vt diximus à iustitia legali, iustitia legalis & particularis vt vidimus differunt specie, sicut & obiecta earum, nempe bonum commune & particulare. Ergo & iuditium principis sub ista cõciderationе differet specie à iuditio subditi. Nec mirum quod idem actus cum eodem comparatus sub vna ratione conueniat cum illo specie, & sub alia differat, cum posſit in moralibus idem actus sub diuersis rationibus pertinere ad virtutes specie distinctas, & ab illis omnibus elici. Vrtima propositio.

Iuditium de quo hic agit D. Tho. illud potiſsime est quod pertinet ad iudices.

Patet ex progressu huius ar. maxime ex his quæ diximus præcedenti controuersia. Et ex littera ipsius D. Tho. in fine enim corpor. ar. confirmat inditium pertinere ad iustitiã, quia vt ait Arist. 5. Ethic. omnes homines confugiunt ad iudicẽ vt ab ipso rectum iuditiũ expectantes, quasi à iustitia viua & animata. Et in solut. 3. habet in his quæ pertinent ad iustitiam, requiri iuditium alicuius superioris, qui vtrunq; valeat arguere & ponere manum in ambobus. Et in solutio. 4. iuditiũ (inquit) quod dicit definitionem iusti, pertinet ad iustitiam, secundum quod est principaliori modo in præsidente idest iudice. Quæ omnia aperte ostendunt loqui ipsum potiſsime in hoc ar. de iuditio quod exercetur à iudicibus & superioribus authoritate publica.

ARTICVLVS II.

An iudicare sit licitum?

Dvplici conclus. satisfacit D. Tho. huic quæst. Prior est.

Iudicare seruatis debitis conditionibus licitum est.

Probatur, exercere actus virtutum quando & eo modo quo oportet, maxime licet, iustitia est virtus cuius proprius actus est iudicare Ergo licet. Secundo Respub. omnis continetur & gubernatur præmio & pœna, hæc autem exhiberi non posſunt pro meritis ciuium, nisi sint iudices, qui authoritate publica illa decernant, quod est iudicare. Ergo. Tertio nihil magis licitum & honestum quam suum ius cuiq; reddere, hoc autem efficitur per actum iuditii. Ergo. Secunda. Conclus.

Vt iuditium sit rectum, exiguntur hæc tria, Primo ut procedat ex inclinatione iustitiæ, Secũdo ut procedat ex authoritate iudicis, Tertio ut proferatur secundum rectitudinem prudentiæ.

Hæc conditiones se ipsis constant, nec probatione indigent, sunt enim adeo necessariæ, vt quacunq; earum difficiente iuditium desinat esse rectum, nam deficiente prima erit iuditium iniquum & iniustum, deficiente secunda erit vsſurpatum & peruersum, deficiente tertia erit suspectum vel temerarium.

Circa primam conclus. huius ar. Fuit error Vualdensium vt reffert Alfonsus de Castro. contra hæreses verbo iudex quem sequuntur nostra ætate Anababtistæ vt reffert Guillermus Belarminius controuer. 5. lib. 3. cap. 9. asserentium non licere Christianis exercere iuditia. Afferunt in tutamen sui erroris, Primo illud Christi. Matth. 7. *Nolite iudicare, & non iudicabimini.* Secun. illud eiusdem Christi. Matth. 5. *Si quis uoluerit tecum iuditio contẽdere*

dere, & tunicam tuam tollere, da ei & palliũ. Tertio illud Apost. 1. Cor. 6. *Delictum est in uobis quod iuditia habetis inter uos, cur non magis fraudem patimini? quare non magis iniuriam accipitis?*

Sed aduersus hanc hæresim statuenda est conclus. D. Tho. tanquã de fide, licere Christianis esse iudices, & causas suorum inferiorũ seruatis debitis conditionibus iudicare. Constat hæc aperte ex sacris litteris. Exod. 18. *Constitue iudices qui populum iudicent omni tempore.* Deuth. 16. *Iudices & magistri in omnibus portis tuis constituantur, ut iudicent populum iusto iuditio.* & cap. 17. præcipit Deus obedire iudicibus diffinientibus inter causam & causam, sanguinem & sanguinem. Rom. 13. docet copiosse Pau. iudicem ministrum & vindicem Dei esse in malefactores, & ex diuina ordinatione esse iudices & magistratus in Rep., & ita habere eos authoritatem a Deo vt qui illis resistit Dei ordinationi resistat. Petrus quoq; Acto. 5. Puniens Ananiam & Saphyram munus iudicis exercuit. 1. Corint. 6. *Secularia iuditia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia hos constituite ad iudicandum.* & addit. *Sic non est sapiens quisquam in uobis, quĩ iudicare possit fratrum suum?*

Prætereo sanctissimos viros Sampsonẽ, Gedeonem, Iepte, Samuelem, qui in veteri testamento & alios innumeros qui in nouo apud Christianos exercuerunt iuditia. Vtor ratione. Proprium est principis iudicare, quod indicat scriptura frequenter hæc duo coniungens Regem & iudicem. Psal. 2. *Et nunc reges intelligite erudimini qui iudicatis terrã.* Isa. 33. *Dominus rex noster, Dominus iudex noster.* Hiere. 23. *Regnabit rex & sapiens erit & faciet iuditium & iustitiam in terra.* Licet autem Christianis esse principes, ergo & iudices.

Secundo si nulla deberent esse inter Christianos iuditia, nihil prodessent leges ciuiles, consequentia patet, quia eo potissime fine conduntur vt iuxta illas Respub. gubernetur, & iuditia exerceantur, leges autẽ ciuilles & earũ vsum negare error est dicente Deo Prou. 8. *Per me legum conditores iusta decernunt.*

Testimonia vero quæ nobis obiciunt Valdenses facile diluuntur. Nam primus locus ille Matth. 7. Nolite iudicare, &c. non prohibet omne iuditium, præcipue iudicis habentis potestatem, sed priuatum multorum hominum iuditium, qui vel temere facta suorũ proximorum iudicant, vel in leues eorum defectus rigidi censores esse volunt, non curantes proprias culpas & sepe grauissimas, quod indicant verba quæ statim subiunxit Christus. *Quid uides festucã in occulo fratris tui, trabẽ autem in occulo tuo non uides.* Ostenditur autẽ aperte non prohibuisse ibi omnino iudicium fidelibus cum dicat. Ioan. 8. *Nolite iudicare secundum faciem, sed rectum* (vel iustum) *iuditium iudicate* Locus vero Matth. 5. ne contendamus iuditio pro rebus temporalibus, vt explicat D. Aug. Epist. 5. ad Marcellinum, intelligendus est secundum animi preparationẽ, sicut & ille. *Si quis te percusserit in unam maxillã præbe ei & alteram.* Vbi non præcipit vt percutienti in vnam maxillã præbeamus statim actu alterã, cũ ipse met dominus Ioan. 18. percussus in maxilla non præbuerit statim actu alterã sed dixerit. *Cur me cedis?* Sed significat ita paratos esse debere ad ferendas iniurias, nec vindicandum, vt si oportuerit parati simus percutienti vnam maxillam præbere & aliam, ita hoc loco non præcipit ne propria bona recuperemus, & defendamus apud iudicem, sed ita paratos esse debere ad exponenda omnia temporalia pro salute spirituali, vt si quis tullerit pallium & ad illud repetendum peccatum aliquod committere maxime periclitemur in ea ita, parati potius simus vna cũ pallio cætera bona amittere, quam litigando salutem animæ nostræ in discrimen aliquod graue & vrgens vocare.

Ad locum Apostoli. 1. Corint. 6. Dico voce Grçcam ἥττημα quam noster interpres vertit delictum, vt exponit Theodoritus proprie significare imperfectionem, quia viri perfectissimi ab omni lite nituntur abstinere. Si vero significet peccatum vt exponunt D. Chrisos. & Ambros. in hunc locum, & D. August. in Enchir. c. 78. Et lib. 2. de sermone Domini in monte c. 15. vocari ibi iudicium seu litem ab Apostolo delictum, non quia peccatum sit litigare secundum se & absolute, sed quia hominum vitio multorum peccatorum est occasio.

Addo his omnibus non recte ex his locis impugnari iuditium, quia si recte conciderentur, nec Christus Matth. 5. nec Apostolus 1. Corin. 6. Repræhendunt iuditia ex parte iudicis sed tantum ex parte litigantiũ, quia suas lites multis delictis replere solent; Vnde etiã si esset peccatum litigare (quod secundum se non est; nisi hominum culpa vitietur) non tamen esset peccatum iudicare, cum iuditia finem imponant litibus, quod bonum est & honestum.

Circa secun. conclus. Explicandæ sunt conditiones istæ quas exigit D. Tho. in iuditio.

Prima ergo est, vt procedat ex inclinatione iustitiæ; vbi consulto non dixit ex habitu iustitiæ, sed ex intentione vel inclinatione, potest enim aliquando iustum iudicium ab aliquo proferri quamuis careat habitu iustitiæ, debet

debet tamen procedere ex intentione vel inclinatione iustitiæ, quod tribus modis explicatur. Primo vt sicut iustitia secundum se inclinat in actum suum qui est reddere vnicuiq; suum ius, est enim proprium cuiq; virtuti inclinare in suum proprium actum, Et sicut proprius & præcipuus finis iustitiæ est constituere æqualitatem, ita qui iudicat hoc ipsum præstet ad quod inclinat & intendit iustitia, nempe vt decernat & reddat cuiq; suum ius, seruata omni æquitate, nec vllo modo proferat iuditium vel sententiam contra iustitiam & æquitatem. Et hic est proprius & genuinus sensus huius primæ conditionis, iuxta quem est adeo necessaria, vt ab hac potissime si ea seruetur dicatur iustum, si defficiat in iustum & iniquum.

Secundus sensus est vt fiat ex affectu & inclinatione iustitiæ. idest ex amore & desiderio huius virtutis, ita sapie. 1. *Diligite iustitiam qui iudicatis terram.* Vbi non solum vt recte iudicent eis commendatur, sed ex amore iustitiæ. Iuxta quem sensum explicant etiam aliqui illud Matth. 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* q. d. qui exercent iustitiam iuste iudicãdo ex vehementi quodam desiderio huius virtutis, quale esse solet eorum qui famen vel sitim patiuntur, Quamuis huius loci genuinum sensum non ad hanc iustitiam de qua hic loquimur crediderim pertinere, sed ad sanctitatẽ, vt sit sensus beati qui ita desiderãt omnes Deo placere sanctis & honestis moribus, tam propriis quam proximorum suorum, vt veluti famen & sitim patiantur.

Tertius sensus est iuditium ita fieri ex affectu & inclinatione iustitiæ vt nullo modo fiat ex aliquo alio deprauato affectu, nempe odio, amititiæ, vel cupiditate.

Hi duo posteriores sensus non sunt ita genuini sicut primus: quo fit vt deficiente hac prima conditione in illo primo sensu cõmittat iudex pec. Mort. ex suo genere, quia ea deficiente iudicium est iniustum & iniquum. qui vero facit iniustum ex vlt. ar. præced. peccat Mortalr. ex suo genere, Secundo infert grauẽ iniuriam proximo, non seruans illi suum ius, quæ culpa tanto grauior est, quanto magis tenetur iudex quam cæteri seruare æquitatem & iustitiam cuius est minister executor, & custos: Tertio ferendo iniquum iudiciũ non potest iudex expoliare aliquem suo iure, quin simul aliquod damnum temporale ei inferat, quod non solum est peccatum, verum etiã cũ debito satisfaciẽdi. Et ita in sacris litteris hoc potissime eis commendatur Leuit. 19. *Non facies quod iniustũ est, nec inique iudicabis.* Deut. 1. *Quod iustum est iudicate, nulla erit distantia personarum.* Et c. 16. *Iudices & magistros constitues ut iudicent populum iusto iuditio nec in alterã partem declinent* Christus Ioan. 7. *Nolite secundum faciem iudicare sed iustum iuditium iudicate.*

Iuxta secundum vero sensum deffectus huius primæ conditionis non est ex suo genere Pec. Mort. sed potest esse veniale. Potest enim iudex ferre iustam sententiam, & seruare æqualitatem, non tamen ex affectu & amore iustitiæ, sed ex inani gloria, vt iudicetur peritus vel rectus, ad captandam auram popularem aut iniendam cum Principe amicitiam, Quo modo iudicare cum seruetur æqualitas & reddatur cuiq; suum, non est Mort. sed tantũ veniale.

Iuxta tertium autem sensum deffectus huius primæ conditionis non est peccatum iniustitiæ cum seruetur æqualitas in iuditio, erit tamen Pec. Mort. ex genere suo, pertinens ad illam speciem peccati ad quam reducitur affectio & passio, a qua animus iudicis mouetur, nam si ferat iustã sententiam, non tamẽ amore iustitiæ, sed spe alicui⁹ muneris, est Pec. Mort. auaritiæ. Si iuste occidat malefactorẽ quia habebat illum inimicũ, non peccat contra iustitiam, nec tenetur ad aliquid restituendum, quia sententia est iusta, nec est proprie & formaliter homicida, peccat tamen contra charitatem pec. Mort. odii, estq; homicida apud Deum iuxta illud. Ioan. qui odit fratrem suum homicida est. Dixi deffectum huius primæ conditionis iuxta hunc tertium sensum esse pec. mor. ex suo genere, quia potest esse veniale ex imperfectione actus & deliberationis, quod omnibus peccatis cõmune est.

Hi duo posteriores sensus seu modi quibus debet iuditium procedere ex affectu & inclinatione iustitiæ, maxime vltimus, quãuis non sint absolute & omnino necessarii vt iuditiũ sit iustum, quia vt ex dictis constat, iustum & rectum esse potest ipsis defficientibus, at moraliter loquendo plurimum refferunt ad rectitudinem & æquitatẽ iustitiæ: ideo Arist. 5. Ethic. c. 4. dicit. *Homines confugere ad iudicẽ ut iustitiam animatam, & iudicem esse inter partes uelut medium inter duo extrema.* Cicero quoq; 1. officio. *Iudices dixit oportere eße uelut leges ipsas scriptas:* Quia sicut iura ipsa & leges eodem modo se habent erga omnes, nec aliquem odio vel amore prosequuntur, nec vllũ commodum ab aliquo expectãt, sed omnium vtilitati ex equo prospiciunt, medium quoq; æqualiter distat ab vtroq; extremo, ita iudex vt iuste iudicet, nec odio nec amore nec cupiditate aliqua afficiatur, sed omnibus ex æquo

iura

iura sua reddere exoptet, Et sicut anima omnes corporis partes viuificat, & mouet, quatenus aptæ sunt moueri, seruata cum omnibus mira quadam æquitate, ita iudex: quod si hũc vel illum amore prosequatur, difficile exequi potest, quia cum amicus sit alter ego, si iudex causam meam vt causam amici respiciat, respiciet profecto illam non vt alienam, sed vt propriam, in propria autem causa nemo est æquus iudex, Et 1. Rethor. c. 1. iudicem regule comparat Arist. quã vt ea recte vtamur inflexibilẽ esse oportet, quod si odio amore vel alia passione affectus sit, facile flectitur, vnde eos qui iudices ad iram vel misericordiam aut aliam animi affectionem præcibus vel muneribus flectunt similes facit illis qui regulam qua vsuri sunt inflectunt quo volũt. Ita refert 2. Rector. c. 1. de iudicibus Areopagitis, constituisse illos ante fores Areopagi præconem clamantem, vt qui ad eorum iudicium intraret, nec prohemio nec epylogo vteretur, quoniam his partibus orationis solent animi iudicum plurimum moueri. Et 3. Reth. c. 11. comparat iudicem Aræ Deorum ex Architæ sententia, quia ita vacuus & alienus debet esse iudex ab omni humano affectu sicut Deus ipse, Qua de causa forsan in sacris litteris Deus ipse apellatur Eloim 1. iudex, & iudices dicuntur Dii. Psal. 81. Deus stetit in sinagoga deorum idest iudicum, in medio autem Deos diiudicat. Solet deniq; eadem ratione comparari iudex sensui cõmuni, qui vt recte iudicet de obiectis omnium aliorum sensuum nullum habet sibi proprium & peculiare obiectum: Et multo commodius priuato cuiq; sensui, qui vt recte iudicet de suo sensibili, caret illo sensibili circa quod versatur, vt pupilla occuli, quæ omni colore caret, vt omniũ colores percipiat & differnat, aliter enim si aliquem priuatum colorem haberet sibi nnatum, omnia viderentur ei esse illius coloris, quia ille intus existens omnes alios redderet sibi similes: ita iudex omni priuato affectu carere debet erga aliquam partium vt recte & iuste merita vtriusq; discernat, aliter sicut color intus existens in occulo si aliquẽ occulus haberet innatum, prohiberet extraneũ, ita si iudex esset affectus ad actorem, ille affectus existens in iudice prohiberet ne merita rei recte discerneret, & conuerso. Deniq; sicut passiones existentes in appetitu impediunt rationem ne recte iudicet circa materiam temperantiæ, fortitudinis, & aliarum virtutum, propter quod diximus virtutes comprimentes illas inclinare & disponere rationem ad recte iudicandũ, ita quoq; in materia iustitiæ, si appetitus & animus iudicis passionibus odii, amoris, cupiditatis, vel similib⁹ affectus sit, impedient ne ratio recte circa talem materiam iudicet.

Secunda conditio quam exigit D. Tho. vt iuditium rectũ sit est authoritas in iudice, aliter iuditium peruersum erit & vsurpatum, ac Pec. Mort. ex suo genere. De qua priuatim aget. ar. 6.

Tertia est vt seruet leges & rectitudinem prudentiæ, quæ consistit in eo vt seruentur debitę circustantię loci, temporis & personarũ, non enim quouis die & quouis loco ferendum est iuditium, nec quæcunq; personę admittende sunt in actores aut testes, nec quæcunq; inditia vel probationes, sed seruãdę in omnibus debitę leges & regulæ. Huius conditionis defectus potest esse Pec. Mot. vel venia. Si iudex prætermittat circunstantiam grauem iuris, ex cuius ommisione grauis aliqua iniuria vel nocumentum sequatur alicui parti, est Mort. quod si leuem & quæ parũ referat erit venia. De quibus priuatim agemus q. 67. & sequen. in quibus disputabimus cum D. Tho. de omni iniustitia et iniquitate quæ potest commiti in iudicio.

Hæ tres conditiones sic explicatæ sic se habent, vt Prima summatur (vt ex dictis cõstat) ex parte finis, Secũda ex parte agentis seu subiecti. Tertia vero ex parte mediorum, Ita fit vt sicut finis est præstantissimum in quaq; re, ita et prima harum conditionum sit omnium præstantissima, & quæ potissime iudici curanda est. Has tres conditiones egregię & optime indicauit Hietro sacer. Moisi. Exod. 18. dicẽs illi, *Prouide de omni plebe uiros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit ueritas, & oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore, &c.* In illis enim verbis timentes Deum & in quibus sit veritas expressit primam conditionem, *Qui enim timet Deũ* Eccles. 15. *faciet bona, & qui continens est iustitiæ apræhendet illam*, Imo & nomen veritatis in scrip. sacra iustitiam dicit & ęquitatem. Timẽs itaq; Deum & veritatis ac æquitatis amator iuste & cum æquitate cuiq; ius suum reddet. Secundam conditionem iuxta Cayet. expresit in illis verbis sapientes, quia in multis codicibus in quit Cayet. loco istius vocis legitur potentes, quamuis vt recte explicat Origen. dicuntur ibi potentes ingenio quod idem est quod sapientes, sed exprimitur aperte ista secunda conditio in illis vocibus, tribunos, centuriones, decanos, quę aperte dicũt munus & officium ac authoritatem publicam

sumpta

sumpta autem sunt nomina ista ab officiis militaribus, quæ non cōmittuntur nisi viris strenuis & valentibus virtute, quia iudices in exequendo suo munere strenuos & fortes esse oportet, non pusilanimes, aut timidos, iuxta illud Eccle. 7. *Noli quærere fieri iudex nisi ualea suir tute dirupere iniquitatē*, Tertiā deniq; cōditionē indicauit in illis verbis, & oderint auaritiā, id est omnem humanum & prauum affectum ignorēt, Meminit autem pecculiariter auaritię, quia cum hæc sit quæ potissime euertat iudicia, hac exclusa cæteri omnes affectus facilius excluduntur Ideo Exo. 23. hoc maxime commendatur, *Ne accipias munera quæ etiam execant prudentes & subuertunt uerba iustorum:* Eadē verba repetūtur Deuth. 16. Et Eccles. 20. *Xenia & dona execant occulos iudicium, & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum.* Abundat his Scrip. Sacra. Easdē conditiones prę stantissime fuit complexus sanctiss. ille rex Iosaphat 2. Paralyp. 19. quando iudicibus à se constitutis explicans quod sit iudicū munus & quales ipsos esse oporteat, dixit: *Videte quid facitis non enim hominis exercetis iudiciū, sed Domini: & quodcunq; iudicaueritis in uos redundabit: sit ergo timor Domini uobiscum, & cum diligentia cuncta facite, non enim est apud dominum Deum nostrū iniquitas, nec personarū acceptio uel munerū*, facile est singulas in his verbis depręhendere.

Circa solutionem quam habet hic D. Tho, ad 3. offert. se optima & grauis controuersia.

AN IUDEX QUI EXISTENS in Pec. Mort. iudicat, peccet mortaliter.

IN hac controuer. imprimis Vuicleph vt refert Alphon. de Castro. lib. 9. contra hæreses in voce Potestas Ecclesiastica asseruit quoscunq; qui existentes in Pec. Mort. iudicāt peccare Mortalr. Ratio eius erat, quia omnis iurisdictio & potestas tam Ecclesiastica quā Ciuilis fundatur in gratia, & amititur per pec. mor., & ita iudex qui existens in mort. atentat iudicare, cum nullam tunc habeat iurisdictionem, exercet iuditium vssurpatum, quod vt videbimus ar. 6. est mort. Sed hæc opinio est error, non qua parte dicit iudicem qui existens in mort. iudicat, peccare mortalr, cum hoc multi catholici doceant, nec proptere a dicantur errare, sed qua parte dicit omnē iurisdictionem niti gratiæ & amiti per pec. mor. Est enim aperte contra illud Christi Matth. 23. *Super cathedram Moisi. &c.* Vbi iudices illos & prælatos sinagogæ docet aperte fuisse iniquos, cum dicat de ipsis, *Secundum opera eorum nolite facere*, Sed retinere nihilominus suam iurisdictionem & potestatem, cum dicat, *Omnia quecunq; dixerint uobis facite.* Et ita fuit condemnatus iste error in Conc. Constansiensi sess. 8. c. 15. vide Tho. Vualdensē tom. 1. lib. 2. cap. 81. & Tom. 2. lib. 1. cap. 8. Castrum loco citato & quæ habetur infra.

Exclusso hoc errore. Alexan. Alen. referente Syluest. in verbo Iudex. 1. §. 7. sensit quemcunq; iudicem tam secularem quam Ecclesiasticum qui existens in mort. profert iuditium, peccare Mortalr. Etate D. Tho. eadem opinio fuit maxime recepta, & communis inter Thologos quo ad iudicem Ecclesiasticum, à deo vt illi subscripserit idē D. Tho. in 4. dist. 19. q. 2. ar. 2. quæstiunc. 2. idē tenuit Palud. in. 4. d. 19. q. 3. quem sequitur Siluest. in verbo Correctio §. 16. Probatur hæc opinio D. Pau. Rom. 2. agens cum iudice peccatore ait: *In excusabilis es o homo omnis qui iudicas, in quo enim alium iudicas te ipsum condemnas.* Ex quo loco sic argumentor. Nemo condemnatur nisi propter pec. mor. iudex ita iudicans condē nat se ipsum per tale iuditium, ergo sic iudicare pec. mort. est.

Secūdo Cap. Quæsitum. De tempor. ordi dinandorum habetur. *Admonendos esse sacerdotes sub interminatione diuini iuditii ne existentes in pec. Mor. ministrent in ordinibus suis.* Ergo & & iudices saltim Eclsiastici iudicantes in Mort. peccabunt mortalr. Probo cōsequen. Tota ratio ob quam sacerdos qui existens in mort. ministrat, peccat mortalr. hæc est, quia in ordinatione accepit peculiarem & propriā gratiam ad illa munia sui ordinis digne exercenda, quam Deus qui nihil frustra confert non exhibuisset nisi oporteret illa in gratia exercere, quo fit vt exercens illa sine gratia sacrilege agat, & peccet mortalr. Sed iudicibus maxime Ecclesiasticis datur quoq; peculiaris quædam & propria gratia ad sua munera recte exercenda, Ergo iudicantes sine illa, quod faciunt quando iudicant existentes in mort. pecat mortalr. Maior certissima est & communis inter Theologos. Minor probatur nu. 11. vbi illis 72. senioribus assumptis à Moise ad iudicandum populum dicitur Deus dedisse de spiritu Moisi idest gratiam ad iudicandū sicut habebat Moises. vnde in testimoniū gratiæ & donorum spiritus sancti quæ tunc acceperūt, sicut & Moises profetarūt statim, Sauli quoq; 1. reg. 10. dixit Samuel quādo vnxit ipsum in principem & iudicem Israelis. *Insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis, & mutaberis in uirum alium.*

Tertio minister debet se similem exhibere præcipuo agenti, alias offendit grauiter præcipuum agentē, & abutitur illo ministerio. Iudex ex

dex ex B. Pau. Rom. 13. est minister Dei, eius vices & offitium exercens, vt dixit Iosaphat loco pauloante citato, existens in peccato & in eo iudicans Deo maxime dissimilis est, eius quæ ministerio abutitur, illum ergo grauiter offendit, mortalr. quæ pecccat.

Quarto. Offitium iudicum Ecclesiasticorũ est sanctum, sicut & sancta omnis spiritualis functio, qualis est quæuis Ecclesiastica, offitium autem sanctum & spirituale sancte exercendum est & à viris sanctis, sicut iusta iuste exercenda sunt, iuxta illud leuit. 29. *Iuste iudica proximo tuo. Et quod iustum est iuste exequeris.* Vnde antiquitus in ordinatione sacerdotum & consecratione Episcoporum clamabatur *Sancta sanctis.* Ergo qui iuditia Ecclesiastica in mort. exercet & non sancte, mortalr. peccat.

Deniq; quemadmodum in naturalibus inter agens & patiens debet esse dissimilitudo, alioquin nunquam sequeretur actio, vt calidũ vt 10. non potest agere nisi vel infrigidum vel incalidum vt 5. non autem in calidum vt 10. quia cũ hoc nulla est dissimilitudo, ita quoq; in moralibus debet esse dissimilitudo inter iudicem qui est velut agens, & inter illum quẽ iudicat de aliquo delicto, qui est velut patiẽs, vnde sicut bonus non potest iudicare bonum, quia nulla est inter eos dissimilitudo, ita nec malus malum. Quæ omnia confirmare vissus est Christus Ioan. 8. quando accusantibus illam adulteram dixit, *Qui sine peccato uestrum est, primus in eam mittat lapidem.* q. d. illum debere iudicare vel punire delinquentẽ qui omni caret delicto.

Oppositũ docet hic D. Tho. ad 3. & supra q. 33. ar. 5. & 3. p. q. 64. ar. 6. vbi aperte retractat opinionem quam iunior habuit in 4. Sentit enim omnibus his locis, existentem in peccato mor. occulto non peccare mortalr. eo quod existens in statu peccati iudicet: sed peccare tantum mortalr. si existes in pec. publico iudicet, quando sequitur scandalum, nec distinguit inter iudicem Ecclesiasticum aut secularem, sed de omnibus loquitur in vniuersum, & eodem modo. Eandem sententiam sequuntur Cayet. in opusculis tom. 3. q. speciali de vssu rerum spiritualium, vbi breuiter & erudite tractat hanc controuersiam, non solũ de offitio, iudicis verumetiam de quacunq; alia functione Ecclesiastica & spirituali. Mag. Soto lib. 3. de iust. q. 4. ar. 2. & omnes recentiores Thomistæ: Vnde sit prima propo.

Iudex existens in pec. mor. occulto quantumuis graui, non peccat mortalr., eo quod existens in illo iudicet siue sit iudex Ecclesiasticus siue secularis.

Intelligenda est hæc propositio modo ex illo peccato non efficiatur suspensus aut excõmunicatus, nam si peccatnm illud aferat secũ talem censurã, durante illa impeditur ab vssu sui offitii & authoritatis, perindeq; tunc se habet, ac si nullam haberet.

Probatur iam conclusio. Iudex hic & si exístat in peccato, ferendo tamen sententiam iustam seruat omnes conditiones necessarias in iudicio recto, ergo non peccat iudicando. Antecedens patet, nam inprimis habet authoritatem ad iudicandum, quia illam non amittit per peccatum, & oppositum est error, vt vidimus, habet etiam inclinationem iustitiæ, quia vt supponimns iuste iudicat, seruatq; æqualitatem quam debet, reddendo vnicuiq; parti suum ius, habet etiam peritiã iuris, cognitionem causæ, & quæcunq; prudentia exigit ad recte & iuste iudicandum, constituimus enim solam gratiam iustificantem ipsi deesse, Consequẽtia vero perspicua est, quia vbicũq; reperiuntur omnia necessaria ad rectum iudicium, nec miscetur aliquod obiectum distinctum, quod sit malum & obiectum peccati, iudicium illud poterit quidem exerceri sine merito ex deffectu gratiæ, non tamen erit peccatum. Et hac sententiam habet aperte D. Augus. de sermone Domini in monte lib. 2.

Secundo. Si ex solo deffectu gratiæ iudiciũ esse pec. mort. licet secundum se sit rectum & iustum, omnes iudices infideles & pagani cũ careant fide & gratia peccabant mortalr. quotiescunq; iudicabant, oppositum autem docet D. Augus. sparsim in libris de Ciuit. Dei. Vbi variis in locis laudat iudicia Romanorum, tanquam iusta, & optima, ac laude digna.

Tertio iudicium iustum & rectum iudicis existentis in peccato perinde se habet ac quiuis alius actus moraliter bonus elicitus ab aliquo peccatore, sed actus secundum se moraliter bonus non est peccatum, quia fiat à peccatore, nisi misceatur illi aliqua turpis circunstãtia: Ergo neq; iudicium in quo seruantur omnes debitæ leges iusti & recti iudicii, est peccatũ, eo quod fiat à peccatore. Secunda Propo.

Iudicare in peccato mor. occulto non est peccatum, neq; ueniale.

Hæc est contra Mag. Soto & nonnullos recontiores iudicantes peccare istum iudicem saltim venia. quia est quædam indecentia vt minister Dei in peccato mort. existens exerceat ministerium illud, probatur nihilominus nostra conclusio eodem modo quo præcedẽs, quia iudicium quod exercet iste iudex (vt constituimus) habet omnem rectitudinem iusti iudicii, est quæ velut quiuis alius actus moraliter

liter bonus, alius autem actus moraliter bonus & cui nulla deficit circunstantia quæ desideratur ad bonitatem moralem, non est peccatum neq; venia. quia fiat ab existente in peccato. Et confir. qui corrigit fratrem vel subditum quem debet corrigere, non peccat quia ipse existat in aliquo peccato occulto: nec D. Tho. aut aliquis Doctorum requirit, vt correctio fraterna siue fiat à fratre siue à superiori, fiat ab existente in gratia, vt videre est q. 33. ar. 5. Ergo neq; iudex cum teneatur ex offitio iudicare, & postuletur à subditis vt exerceat suum munus erga ipsos, peccabit quia iudicet existens in peccato, cum alias seruet quæ debet vt rectus iudex. Tertia propositio.

Si iudex existat in peccato publico, ratione cuius iuditia ipsius offerunt scandalum populo, & uenit iustitia in uilipendium, peccat mortalr. sic iudicando. Verbi gratia, qui iudicat vel punit peccatores quibus ipse similis est, vel forsan peior, vt publicus adulter iudicans concubinarios, public⁹ vsurarius puniens fures, tales iudices tenentur sub mortali aut dimittere ofitium, aut cessare publice ab illis delictis.

Patet: Scandalũ ex suo genere est peccatũ mortale, & tanto grauius, quanto persona illud offerens magis patet omnium occulis, & est velut ciuitas supra montẽ posita, magisq; nocebit suo scandalo Reipub. Sed iudex qui iudicat peccata eadem quæ ipse committit, est cęteris scandalo, conquęrentibus omnibus punire illum eadem quæ ipsæ committit, venitq; iustitia in contemptum, cum videant ciues illam non habere eandem vim in iudicę quam habet in aliis, sed crimen quod in aliis est capitale, in iudice manere impune, quæ omnia experientia docet quam nociua sint bono communi. Ergo.

Tum etiã incitatur vulgus ad committenda quæ in iudicibus intuetur, sperans iudicem similia perpetrantem futurum sibi mitem. Et confirmatur: Iudex quicunq; tenetur ex offitio & ex iustitia commutatiua corripere quantum in ipso est sibi subditos, & adhibere omnia media necessaria ad eorum correptionem, existens autẽ in peccato publico & scandaloso reddit se ineptum ad corripiendos & emẽdandos subditos, quia correctio existentis in tali peccato inutilis potius est & offensiua, quam alicuius effectus, reddere autem se ineptum ad ea quæ tenetur ex offitio non minus est pec. mort. quã illa non præstare, imo grauius, quia qui non præstat hodie peccat quidẽ hac vice, sed præstabit illa die sequẽti, qui vero reddit se ineptũ nullo die præstabit, nec præstare valebit durante illo defectu, a quo redditur ineptus. Deniq; cum iudex sit regula aliorum, cui incumbit operationes inferiorum dirigere, quod præstat quando iudicat, & profert sententias. Si iudicia eius scandalosa sint & contẽptui ob peccata similia quæ publice committit, quomodo valebit recta regula esse, aut operationes ciuium dirigere? Vnde cum adeo desit per talia peccata suo muneri, iudicare & munus iudicis velle exercere existendo in illis, grauis culpa est.

Quod si dixeris, Vt docent D. Tho. interprætes supra q. 33. ar. 5. Nemo tenetur resipiscere & pœnitere, vt aliũ corripiat. Ergo neq; iudex: Fallax est illatio, differunt enim plurimũ opera charitatis & iustitiæ, illa enim nemo tenetur impẽdere nisi cum adest facultas & oportunitas, nec tenetur aliquis quęrere facultatẽ ad illa exercenda, vt pauper non tenetur ad quærendas diuitias, quas largiatur egentibus, nec vir imperitus tenetur cõparare sibi sciẽtiam, vt alios doceat, ad opera autem quæ aliquis ex offitio & iustitia tenetur exercere, debet quærere facultatem ad illa commode præstanda, aut cedere illi offitio. Vnde cum iudex teneatur ex offitio & iustitia iudicare eo modo quo vtilitas reipub. exigit, tenetur ex eadem iustitia se reddere idonum, vt iuditium quod profert sit vtile & proficuũ, & cum tale esse non possit nisi cessante illo scãdalo, tenetur aut mutare mores, vt scandalum illud cesset, aut renuntiare offitio.

Vltima Propositio.

Si ex peccato iudicis quamuis publico nullum sequatur scandalum aut contemptus iustitiæ, quia in eo existens iudicet, non peccat mortal. iudicãdo. Verbi gratia est iudex auarus auaritia omnibus nota & quæ sit pec. mort. quia sic auarus suspendat furem vel homicidam nullum est scandalum, vel vilipendium iustitiæ, potest absq; vllo peccato exercere ista iudicia. Ratio est aperta: quia existens in peccato mort. & iudicans ideo peccat, quia sic iudicans est aliis scandalo, redditq; iustitiam contemptibilem: quando ergo ex peccato ipsius nihil horum accidit, non peccat.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum dico agere ibi D. Paulum de iudice peccatore publico, puniente in subdidis eadem crimina quæ ipse publice etiam commitit, subdit enim, *eadem facis quæ iudicas*. Vel dico cum D. Tho. hic ad 3. condẽnare ibi non summi, quasi dicat iudicem sic iudicantem committere nouum peccatum, propter quod sit condẽnandus, sed in hoc sensu, quod exerceat actum quo ostendit se dignum condemnatione, nam si punit adulterum & ipse mechatur, eo ipso quo il-

ita suspicaris. Similiter suspiciones vel leues & cum aliquo indicio leui, ortæ tamen ex prauitate vel odio quem animo habet qui ita suspicatur, sunt actus malitiæ mort. & consequenter pec. mort. Tertia conclus.

Iudicium temerarium quo ex leuibus indiciis male de proximo certo iudicamus, pecca. mort. est ex suo genere.

Probatur. Proximus habet ius naturale vt de illo bene opinemur nisi oppositum legitime constet, iudicium autem temerarium de quo hæc tertia conclus. expoliat omnino proximum isto iure in re adeo graui qualis est bona opinio, cum per tale iudicium, iam non vocet illam indubium, sicut ille qui solum suspicatur, sed eam omnino destruat, malũ de proximo certo credens, infert ergo illi per tale iudicium grauem iniuriam, grauis autem iniuria contra proximum pec. mort. est. Et confirmatur: quia qui ita iudicat non potest non contemnere illum proximum, & odire eum vt peccatorẽ, quod est inferre ei graue nocumentũ, & iniuste, cũ fiat ex leui iudicio.

Secun. Tentatio in principio venialis sed cui oportet resistere ex præcepto Christi, si illi non resistatur, sed adhibeatur consensus in materia graui efficitur mortalis, huiusmodi iudicia in principio sunt suspiciones leues & veniales, sed reiiciendæ ex præcepto illo Christi Matth. 7. *Nolite iudicare, &c.* Suntq; in materia graui qualis est optima opinio fratris, quando ergo transeunt à suspicione in iudicium, cum sit assentiri tentationi cui resistere oportebat, sunt pec. mort. Vnde D. Aug. loco cit. *Etsi suspiciones* inquit *uitare non possumus quia homines sumus, iudicia tamen* 1. *definitiuas firmasq; sententias continere debemus.* Dixi quoq; in hac tertia conclus. ex genere suo, quia possunt etiam ista iudicia temeraria esse peccata venia, 1. ex leuitate materię, quamuis enim temere iudicem & certo credam proximum male agere, si tamen malum illud leue sit, cum ex tali iudicio leuissime opinio ipsius apud me ledatur, leue illi nocumentũ infero, & consequenter leuiter ego pecco. 2. ex imperfectione actus, vt cum huiusmodi iudicia & assensus fiunt subito & ante plenam deliberationem: vt cum quis aliqua re non plane bona occulis obiecta subito rapitur ad dubitandum, vel suspicandum, vel etiam certo iudicandum malum de proximo, sunt omnes illi assensus pec. venialia. Sunt enim velut primi motus non plene voluntarii nec deliberati: sed præuenientes rationem. Vtamur exemplo familiari: vidi puellam loquentem cum iuuene, iudicaui statim aliquid mali,

sed non plene animaduertens quid agerẽ, neq; id alicui significaui, paulo post in me reuersus & animaduertẽs posse illos aliquid etiam boni interse colloqui, repello statim illud iudicium, non est pec. mort. quia cum non plene deliberauerim, imo statim re perspecta & considerata illud iudicium a me executiam, nec sequitur ex eo contemptus proximi, nec ei grauiter nocceo, sed parum & leuiter. Vbi obseruandum est, communiter talia esse iudicia in quæ viri probri & timorati incidunt, nempe repentina, & similia primis motibus, propter quod de huiusmodi non debent esse anxii neq; multum soliciti. Vbi ad pacandas eorum conciensias sit regula. Quando penitens, accedit dubius an iudicium quod fecit sit pec. mort. vel venia. aut iste penitens est timoratæ consciensiæ, & qui solet sibi cauere à peccatis, aut agnoscitur esse consciensiæ parum timentis Deũ. Rursum prior ille accedens dubius aut est ex æquo dubius aut inclinat magis in vnã partem quam in aliam. Si declinat magis in hanc partem se deliberate iudicasse temere de fratre suo, accuset se sub illa formidine quasi de pec. mort. Si vero declinat in oppositam, nempe verisimilius sibi videri iudicium illud fuisse repentinum, & sine deliberatione, aut est ex ęquo dubius, accuset se tantũ de veniali, & confessarius admoneat illum paccato animo esse debere, certioremq; reddat similia iudicia absq; dubio esse venialia. Quod si fuerit consciensiæ parum timentis Deũ, si declinet in eam partem vt verisimilius iudicet fuisse iudicium illum repentinum, accuset se vt de venia. sub formidine, & cum ea condicione se dolere si forsn aperuenit ad mort. quod si in oppositam, vel sit ex æquo dubius, accuset se vt de mortali, quamuis cum aliqua etiam formidine, quia in huiusmodi hominibus solent communiter hæc iudicia esse peccata mort. quamuis aliquando sed rarius possint esse venialia. Vltima conclusio.

Procedere ex iudicio temerario uel suspicione ad condemnandum uel puniendum sic iudicatum, est pec. mort. grauissimum, & cum debito satisfaciendi omne damnum illatum.

Conclus. Hęc apertissima est, cum sic iudicans noceat proximo & cum grauiiniuria, de qua copiossius infra q. 67. Circa hunc ar. nonnullæ sese offerunt controuersiæ consciensiis fidelium plurimũ vtiles. Prima est.

AN IVDICIVM TEMERA- *rium pure mentale quod non profertur exterius neq; egreditur ad conuitium, contumeliã, uel infamiam sit pec. mort. uel eo solo quod mente concipiatur?*

Diuus

Diuus Tho. in 3. concluſ. hic poſita habet aperte partem affirmantem, Exiſtunt tamen in oppoſitum nonnulla, quæ rem faciunt difficilem. Primo ſi huiuſmodi iudicium eſſet peccatum, ideo profecto eſſet, quia grauiter noceret proximo, nam leue nocumentum vt ſæpe diximus veniale tantum eſt, at per huiuſmodi iudicium non nocemus grauiter proximo. Ergo: Probatur minor: omne damnum quod infertur proximo; aut infertur ei in ſpiritualibus vt in gratia & virtutibus, aut in corpore ipſius, aut in honore & fama, aut in bonis & diuitiis, ſed iudicium temerarium quod ſola mente concipio, & tacitus apud me retineo; nec alicui aliquo modo indico, perſpicuum eſt in nullo iſtorum proximo nocere. Ergo. Sed dices noceo illi cum ſiniſtram de eo apud me ipſum opinionem concipiam. Contra. Hoc nocumentum non eſt graue ſed leue: patet, quia ſicut qui publice & apud pleroſq; male audit, parum illi refert quod ab vno vel altero ſtudioſius habeatur, ita qui publice & apud omnes bene audit, quod a me ſolo & interius apud me ipſum improbus iudicetur, exiguum illi damnum eſt, & nulla fere honoris iactura.

Secundo ſi huiuſmodi iudicium eſſet pec. mort. eſſet certe prohibitum aliquo iure, naturali quippe vel diuino, at neutro horum prohibetur. Non iure naturali, quia hoc ius ſolũ prohibet ſub mort. grauia damna proximorum, conſtat autem ex præced. argum. huiuſmodi iudicium leuiter tantum nocere. Neq; prohibetur diuino, nam ſi alicubi prohiberetur certe illo verbo Chriſti Matth. 7. *Nolite iudicare, &c.* At eo loco Chriſtus non prohibet iudicium temerarium internum, ſed iuxta D. Hiero. repræhendit illos, qui grauiora cõmittentes arguunt & condemnat fratres qui in leuiora incidunt: quo circa ſubiunxit, *Hypocrita uides feſtucam in occulo fratris tui, trabẽ autem in occulo tuo non uides, eiice prius trabẽ de occulo tuo, &c.* Vel iuxta D. Chriſoſt. in imperfecto, prohibet ibi Chriſtus vlciſci iniurias & poſtulare vindictam apud iudicem, q. d. ne iudicio contendatis contra fratres veſtros, & non contendam contra vos iudicio extremo, cui expoſitioni maxime fauet quod iſtis verbis apud Lucam c. 6. ſtatim addidit Chriſtus dicens. *Dimittite & dimittetur uobis.*

Tertio. Si hoc iudicium eſſet pec. mort. eſſet profecto contra iuſtitiã, ſicut & rectũ iudicium pertinet ad iuſtitiam, at non eſt, probo, iniuſtitia ſicut & iuſtitia verſatur circa operationes externas & res directe & perſe, at iudicium priuati hominis temerarium & internũ non verſatur circa aliquas operationes exteriores, nihil exteri⁹ facit, vt docet hic D. Tho. hoc ſi quidem tantum conuenit iudicio ſuperioris. Ergo.

Et confirmatur. Si iudicium interius priuati hominis ordinaretur ad aliquam exteriorẽ operationem, certe ad hanc, nempe ad pronũtiationem vocalem & externam illius interni iudicii mente concepti, hæc autẽ externa & vocalis pronuntiatio non pertinet ad iudiciũ temerarium, ſed ad detractionem. Quo argumento non ſolum probatur iudicium temerarium priuati hominis non eſſe pec. mort. verũ etiã nec iudicium temerarium & intertũ principis vel vel iudicis, quia iſta duo iudicia vt vidimus ar. præced. eiuſdem rationis ſunt & ſpeciei.

Quarto ſi iudicium temerarium ex genere ſuo eſſet mort. ſequeretur vt ſi quis (quod ſepe accidit) per iocum aliquid diceret quo generaret in animo alterius ſiniſtrã opinionẽ & iudiciũ de proximo ſuo, vterq; peccaret mortaliter, & qui iocũ illũ protuliſſet, cũ nocuiſſet vtriq;, & audienti qui illa occaſione temere iudicauit de proximo, & proximo illi cuius famę ſuo ioco apud hunc temere iudicãtẽ detraxit. Peccaſet etiam qui illud iudicium temerariũ apud ſe concepit, cum ita iudicet ex leui inditio, nempe ex ioco alterius. At in huiuſmodi caſu nec qui tales iocos proferunt, nec qui aliquod iudicium ea occaſione efformãt, putant ſe peccare mortalr. nẽq; in confeſsione ſacramentali de his vt mortalibus ſe accuſant, nec confeſſarii etiam periti & timorati talia interrogant. Deniq; qui iudicat aliquem hominem eſſe ſanctũ ex leuibus inditiis non peccat mortalr. Ergo neque qui iudicat aliquem commiſsiſe aliquod crimen ſi indicia ſint leuia, probo conſequentiam, quia vtrũq; iudicium eſt temerarium.

Cayet. hic in commẽto & in Summa in verbo. Suſpicio & in verb. Iudicium temerariũ ſentit non omne iudicium temerariũ eſſe pec cat. Mort. ſed illud in quo tanta eſt certitudo in iudicante, vt nullo modo dubitet, aut hæſitet, quod putat colligi ex hoc ar. hac ratione: quia D. Tho. ſuſpicionem facit in prima concluſ. huius ar. pec. tantum venia. iudicium vero temerarium facit in tertia pec. mort. Ex eodem autem D. Tho. ſuſpicio eſt quando iudicamus male de fratre cum dubitatione, iudicium vero temerarium cum certitudine: Vnde ex D. Tho. illud tantum iudicium temerarium erit pec. mort. quod concipitur à

nobis tanquam certum & indubitatum, quod vero cum aliqua dubitatione & formidine, erit veniale.

Ita colligit Cayet. hanc regulam: Quando quis iudicat temere malum de fratre sed cum formidine alterius partis, peccat tantum venialr. quando autem certo & sine vlla formidine, peccat mortalr. Addit ad maiorem explicationem huius regulæ. Si quis ita iudicat malum de fratre ex leuibus indiciis, vt interrogatus credis ne hoc malum de illo fratre? responderet, credo quidem, sed forsan oppositum est verum, peccat inquit hic tantum venialer. quia per tale indicium (cum non sit certum) leuiter tantum leditur bona proximi opinio: Si vero responderet, credo certo, nec puto rem aliter se habere, tunc inquit Cayet. peccat hic mortalr. quia certo credere malũ de proximo ex leuibus indiciis est grauis illius contemptus, & graue damnum in eius opinione. Hæc opinio Cayet. displicet maxime recentioribus Thomistis, quia iuxta eam raro iudicia temeraria essent pec. mort. cum frequentissime tamen mortalia sint apud vulgus hominum.

Ad intelligentiam huius controuersiæ & aliarũ quæ hoc ar. & sequen. tractandæ sunt, diligenter obseruanda sunt quæ sequuntur. Primo licet apud D. Tho. in hoc ar. sub nomine suspicionis omnes gradus iudicii temerari contineãtur, (vt constat ex his quæ initio huius ar. diximus) nihilominus vt proprie & distincte loquamur distinguenda sunt necessario hæc tria, Dubitatio, Suspicio, & Iudicium, cum reuera diuersa sint, & formaliter distincta. Singula explicemus.

Dubitatio imprimis est cum animus manet suspensus, nec in aliquam partem declinat assentiendo aut dissentiendo, sed manet velut in æquilibrio, quomodo dubitamus sint ne astra paria vel imparia: qua ratione Arist. 3. Metaph. c. 5. comparat dubitantem homini ligato, qui in neutram partem valet se mouere.

Suspicio definitur à Cicerone quem sequitur hic D. Tho. opinio mali ex leuibus indiciis procedens, vnde tria requiruntur ad suspicionem. 1. vt sit opinio vnius partis, non tamen certa & determinata, sed cum formidine alterius partis 2. vt sit mali 3. vt sit ex leuibus indiciis: prima parte differt à iudicio et dubitatione, à iudicio quidẽ, quia illud est firma & constans determinatio intellectus: suspicio vero cum sit opinio, firma non est, sed cũ hesitatione & formidine alterius partis, à dubitatione autem, quia hæc in neutram partẽ declinat, suspicio vero cum sit opinio in alteram inclinat quamuis cum formidine alterius. Secunda parte contrahitur opinio quæ est velut quoddam genus, & quid commune, quod potest versari tam circa vera quam circa falsa, tam circa practica quam circa speculabilia, tam circa bona quam circa mala, ad suspicionem per hanc vocem mali, tanquam per differentiam contrahentem, quia suspicio solum est de malo & deffectu morali proximi. Etenim cum malum aliud sit in rebus aliud vero in personis res illas exercentibus, quod est malum morale, suspicio non est quęvis opinio mali, sed vicii quod alicui in est, quod est malum morale: vltima pars ex leuibus indiciis communis est his tribus, dubitationi, suspiciam & iudicio Additur autem in vno quoq; quia ex sufficientibus indiciis dubitare de honestate fratris, vel suspicari, aut iudicare aliquod malum de ipso, hoc non est iniquum nec temerarium sed licitum & prudens, hic autem agimus de dubitatione, suspicione, & iudicio quæ inique & male fiunt, ac cum iniuria fratris, ad quod exprimendum additur in singulis illa pars ex leuibus indiciis.

Iudicium vero temerarium est firma certaq; sententia de alterius malitia, ex leuibus etiam indiciis procedens, parte illa prima qua dicitur iudicium certa firmaq; sententia, distinguitur à dubitatione & suspicione, quæ formidinem habent, illa ex æquo vtriusq; partis hæc vero alterius vt ex dictis constat.

Ex his fit varie nos posse affici & habere erga aliorum facta bona vel mala: primo modo vt ita animo pendeamus, simus quæ suspensi vt nulli parti assentiamur, quod pertinet ad dubitationem, secundo modo vt assentiamur quidem vni parti sed cum formidine alterius: quod potest dupliciter contingere vel opinando bonũ de proximo sed cũ formidine & timore, ne forsan aliter res habeat, quę vocatur suspicio leuis, in qua non iudicamus fratrem malum sed potius bonum & honestum, cum aliqua tamen hesitatione quam antea non habemus, vel male de illo opinãdo, sed cum aliqua etiam formidine de opposito, timendo me posse falli, & hæc dicitur suspicio grauis vel vehemens in qua iudico fratrem malum, quãuis cum hesitatione aliqua. Habetq; vtraq; harum suspiscionum latitudinem prout formido illa maior aut minor fuerit. Tertio modo ita possumus esse affecti erga fratrem vt de illo male certo iudicemus omni hesitatione seclusa, plena & deliberata determinatione intellectus, quod proprie est iudicium temerarium.

Obser-

Obſeruemus ſecundo: cum iudicium temerarium ſit iſta certa & deliberata determinatio intellectus certo credentis malum proximi ex leuibus indiciis cum contemptu ipſius, ſicut temeritas pertinet ad præcipitationem, quæ in rebus grauibus eſt, pec. mort. ex ſuo genere contra prudentiam, quia hæc in rebus grauibus maxime in his quæ poſſunt nocere iure naturali & diuino ſub pec. mort. ſeruanda eſt, ita quoq; iudiciũ quod fit temere eſt pec. mort. ex ſuo genere, prohibitum eodem omnino iure naturali & diuino, quo præcipitur prudentia, & prohibetur præcipitatio in rebus grauibus quæ poſſunt vergere in damnum proprium vel alienum.

Dicuntur autem illa fieri temere quæ recta ratione non reguntur, ſolet quæ id contingere vel ex impetu paſsionis, quam non moderatur ratio, vel ex contemptu legis, prior illa temeritas ex paſsionis impetu nõ ſemper eſt mort. Sed aliquando mort. & aliquando venialis pro ratione obiecti, conſenſus, deliberationis, & aliarum circunſtantiarum: poſterior vero quæ contingit ex conceptu legis ex ſuo genere ſemper eſt pec. mort. Et hoc modo vt bene obſeruat Cayet. intelligendi ſunt multi canones in quibus ex communicantur tranſgredientes illos temere, vel temerario auſu. 1. tranſgredientes illos ex contemptu legis, & ratio eſt, quia verba iuris non ſunt fruſtra appoſita nec improprie accipienda, maxime in materia pænali quæ ex eodem iure reſtringenda eſt, & in qua ſignificatio & proprietas reſtrictiua vocabulorum (vt loquuntur iuriſperiti) amplectenda eſt, vnde cum propriȩ ille dicatur vti temerario auſu vel temere aliquid audere, qui agit ſciens & contemnens legẽ vel præceptum ſuperioris, conſequenter canon excomunicans temerarium tranſgreſſorem ipſius intelligendus eſt illum excommunicare, qui ita agit ex contemptu legis vel prȩcepti.

Obſeruemus tertio: Inter bona temporalia primum & proximum locum poſt vitam habere famam & bonam exiſtimationem. Eſt autem fama bona de virtute proximi in noſtris mentibus poſita opinio: quo fit vt quandiu aliquis non offert idoneam & ſufficientẽ cauſam male de ipſo opinandi, tandiu habeat ius à natura vt debeant cæteri de ipſo bene opinari, quia cum fama ſit proprium bonum meum in aliorum mentibus à natura depoſitum & recluſum, quemadmodum depoſitarius qui à Principe vel Gubernatore haberet apud ſe bona mea depoſita grauiſsime peccaret ſi illa ſine authoritate illorum aut aliqua cauſa legitima interueniente) effunderet, vel dilapidaret, cum teneatur omni iure illa apud ſe conſeruare illeſa eo ipſo quo depoſitarius eſt, ita tenetur vnuſquiſq; bonam de me opinionem velut apud ſe à natura depoſitam & commendatam illeſam omnino nec vocatam in dubium vel contemptam retinere, donec eadem natura per dictamen rectæ rationis inſinuet illam propter mea demerita iam non eſſe retinendam.

Denique in his omnibus tria ſunt maxime conſideranda, indicia, perſona, & peccatum: indicia enim vt videbimus quȩdam ſunt leuia, alia grauiora quidem ſed non ſufficientia alia vero ita grauia vt ſufficiant arbitrio prudentum ad iudicandum. Perſonæ quoq; maxima eſt habenda ratio, & culpæ, aliqua enim indicia ſufficient in vna perſona quæ non ſufficiunt in alia, Et in eodem homine aliqua indicia ſufficient ad iudicandum de ipſo aliquod peccatum, quæ non ſufficient ad inferendum aliud. In quibus omnibus maxima prudentia & charitate opus eſt. Etenim qui iudicat aſſummit ſibi perſonam iudicis, propter quod debet ſeruare leges boni iudicis, aliter temere iudicabit. Vnde ſicut optimi iudicis eſt (maxime in criminalibus) diligenter examinare & ſcrutari teſtes, nec quoſcunque admittere, ita in hac materia, cum indicia habeant ſe velut teſtes, ſunt maxime conſideranda, nec quæuis facile admittenda. Quo circa oportet vnumquemq; ſibi cauere ne tale offitium aſſummat, quia eſt ſuſcipere grauiſsimum & periculoſsimum onus laborioſsimamq; prouintiam: primo quia difficilimum eſt ſeruare omnes illas conditiones quas ar. 2. diximus deſiderari in recto iudice, 2. quia indicia facile decipiant, nec ex eis licet aliquid certum colligere. 3. quia difficilimum eſt iudicare cordis humani intentionem & fines: *Prauum enim eſt cor hominis & ſcrutabile quis cognoſcet illud?* Hiere. 17. Et ita illud ſolum in hac parte eſt ſecurum & tutum, abſtinere omnino ab huiuſmodi iudiciis, Quamuis enim aliquando talia ſint indicia vt iudicium quod ex illis deſumitur non ſit temerarium, frequentiſſime tamen apud illos qui parum Deum timent temerarium eſt, & iniquum: Ideo Chriſtus. Matth. 7. abſolute admonet & in vniuerſum, *Nolite iudicare.* Quia licet aliquando prudenter iudicetur de fratre, frequentius autem temere & imprudenter, quod periculum euadimus nullo modo iudicãdo. Sicut Matth. 5. prohibet omnino iuramentum

mentum dicens, *Nolite iurare omnino* quia licet aliquando bene iuretur, frequenter tamen male; & sic expedit plurimum omnia vitare iuramenta; vt nunquam male iuretur. Similiter D. Pau. 1. Corint. 4. *Nolite ante tempus iudicare*, redditq; rationem, *quousq; ueniat dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*, q. d. non potest priuatus homo nec debet alterius velle esse iudex, sed illud proferre cum de iudicandis proximis tentatur, *quis me constituit iudicem inter uos*, quia iudex debet habere perspecta omnia, & testes, & dicta rei, vt iudicet, hæc vero in priuatis fratrum nostrorum actionibus latēt nos, cum pleraquæ ex interiori animi intentione pedeant, quæ vsq; ad domini aduentum nō manifestabuntur, vnde abstinendo ab his iudiciis nulli iniuriam facimus, voleutes autem iudicare, voluntarie nos offerimus graui periculo multas iniurias inferendi.

Ex his sit conclus.

Iuditium temerarium ex leuibus & non sufficientibus indiciis (etiam si sit cum aliqua hesitatione uel formidine) in materia graui est pec. mort. ex suo genere.

Probatur; in materia morali iudicandum est iuxta communem sententiam & opinionē hominum prudentum ac sapientum, quiuis prudens & cordatus homo malet (& merito) se expoliari aliquot aureis, quam vel apud vnicum hominem iacturam facere sue bonæ opinionis, & famæ, (quod fit per iudicium temerarium de qno loquimur) expoliare autem aliquem aliquod aureis pec. mor. est Ergo & iudicium temerarium.

Secundo cum tali iuditio non potest simul stare vera amicitia & honor proximi, Experientia siquidem teste, cum qui de me ex leuibus indiciis grauem culpam crederet, non iudicarem meum amicum, sed inimicum potius, Et eadem experiētia teste fieri vix potest quin ita de me iudicās & credens, non habeat me odio vt malū, vel saltim contemnat, contemnere autem proximum ex suo genere vt hic docet D. Tho. pec. mort. est.

Tertio. Si iudicare male de proximo & expoliare illum apud me per tale iudiciū sua bona opinione & fama non est pec. mort, neq; esset pec. mort. expoliare ipsum apud alios bona opinione & fama, hoc autem omnium consensu est aperte pec. mort. ergo & illud. Probo maiorē, quia iudiciū quod licet aliis habere licet & mihi & è conuerso, si ergo liceret mihi absq; pec. mort. ex leuibus inditiis iudicare male de proximo, liceret similiter idem iudicium de ipso ex iisdem inditiis aliis

ingerere. Et confirmatur. Quo iure habet proximus suam bonam opinionem depositam apud alios, eodem quoq; habet apud me, si ergo liceret mihi hoc depositum & commissum effundere absq; pec. mort. ex leuibus indiciis, liceret quoq; alliis insinuare vt ex eisdē indiciis illud similiter effuderent.

Quarto indicia ad iudicandum priuatim de proximo habent se in isto iudicio sicut testes iuridici in iudicio exteriori & forensi; sed iudex qui sine testibus idoneis & sufficientibus iudicat accusatū esse reū & iniquum, etiā si nullum aliud damnum temporale ex eo illi proueniat quam haberi malus & iniquus, peccat mortalr. ergo & iudicium temerariū priuati hominis ex leuibus indiciis in materia graui est pec. mor.

Quinto qui profert apud se tale iudicium si est priuatus homo iudicat temere proximū suum indignum officiis & beneficiis, quia malus nullo istorum dignus est, si vero sit superior ad quem spectet offitia vel beneficia conferre, priuabit illum de quo ita iudicat quocunq; offitio vel beneficio occurrenti, quod posset & deberret illi cōfferre, quo fit vt per tale iudicium graue damnū immineat proximo, hoc autem esse non potest sine pec. mort. cum non solum peccet mortalr. qui actu nocet proximo, verū etiā qui cōstituit se ipsum in graui periculo nocendi illi. Ergo. Vnde est etiam argumentum, qui exponit se periculo dicendi falsum testimonium peccat. mortlr. qui vero ita iudicat, exponit se huiusmodi periculo vt experimur, maxime vel quando vocabitur in iudicium, vel quando de illo proximo incidet sermo, iuxta illud Iob. 4. *Conceptum sermonem quis continere poterit.* Ergo Et confirmatur, qui indicat secretum peccatum proximi sine iusta causa, & infamat illum vel apud vnam tantum personam, peccat mortalr. quia priuat illū sua bona opinione & fama, ergo & qui ex leuibus iudiciis iudicat male de proximo in materia graui, peccat etiam mortlr. cum priuet illum apud se ipsum sua bona opinione & fama. Est enim hoc damnum proximi, & grauis in illum iniuria contra ius naturale, quo tenemur de illo bonam habere existimationem, donec propter ipsius demerita recta ratio oppositum doceat, parūq; refert, patiatur ne illud damnum apud me iudicium illud alio mihi suggerente, aut me mihi ipsi suadente illud: sicut enim peccaret qui mihi illud suggereret, ita ego qui mihi ipsi temere id suasi.

Quo fit vt hoc peccatum iudicii temerarii sit contra octaum præceptum quo

tenemur

quo tenemur famæ & opinioni proximi nostri, nullo modo inique nocere, neq; apud alios neq; apud nos ipsos.

Septimo: Iniustitia pec. mort. est ex suo genere vt vidimus quæst. preced. ar. 4. qui vero iudicat temere fratrem in materia graui, committit contra ipsum graue iniustitiā: probo, vnusquisq; quamdiu non est publice infamatus, vel certo constat de ipsius peccatis habet ius ad bonum nomen, & debetur illi iure naturæ (ex tertia obseruatione) bona de ipso opinio: Ergo qui temere & ex leuibus inditiis male de ipso iudicat, cum agat contra hoc ius quod natura ei concessit, peccat aperte contra iustitiam expolians illum inique suo iure.

Octauo. Tenetur vnusquisq; iure naturę ex præcepto affirm. exhibere fratri suo honorem & reuerentiam exteriorem, ergo tenetur similiter non habere de illo sinistram opinionem per aliquod iudicium temerarium, Antecedens certissimum est, & constabit magis infra quæst. 72. & seque. consequētiam vero, probo: Quia quoduis præcep. affirm. includit virtute & implicite negationem sui oppositi, iudicium autem temerarium sinistram opinionem de fratre in animo generans repugnat aperte illi reuerentiæ, cum impossibile fere sit moraliter loquendo, vt afficiam debito honore & reuerentia, quem iudico malum & turpem. Ergo.

Deniq; præcepta naturalia in materia graui obligant sub mort. vt illud. *Quod tibi non uis.* Sed quiuis prudens & cordatus vir optat iuste & rationabiliter ne ex leuibus indiciis sinistra de ipso opinio habeatur. Ergo hoc ipsum sub mort. debet vnus quisq; proximo suo. In quo sensu forsan dixit Christus. *Nolite iudicare & non iudicamini:* Quasi diceret, Vnusquisq; vestrum & recte optat non temere iudicari, hoc ergo quod optatis præstate fratribus vestris, non temere iudicantes illos, & desiderii vestri efficiemini compotes. Vnde Melchiades Papa epistola prima ad Episcopos Hispaniæ docet abunde. *Iudicium temerarium esse contra præceptum naturale, quod tibi non uis, &c.* Et non modo est contra istud præceptum naturale, & contra ius & honorem proximi, verum etiam contra diuinum honorem. Quæmadmodum enim munus Regis sibi vsurparet, grauiterq; lederet regiam Magestatem, qui causas & iudicia soli Regi seruata diiudicare auderet, ita grauissime diuinum ledit honorem, qui temere iudicat, cum vsurpare audeat causas & iudicia que soli Deo seruantur, *Occultorum enim,* vt inquit Anacletus. *Solus Deus est cognitor,* Intentionum cordis humani solus ipse inspector, vt in loco iam adducto ex Hierem. patet, *Prauum est cor hominis, &c. quis cognoscet illud? ego scrutans corda & renes dominus.* Et hoc est illud Pauli iam adductum. *Nolite ante tempus iudicare, donec ueniat dominus, qui reuelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit concilia cordium,* q. d. quæ non patent aperte, etiam si aliqua videatis indicia, ne iudicetis, iudicabit illa dominus & manifestabit, qui solus est istorum cognitor & iudex. Sic exponit locum istum D. Augustinus de serm. Domini in monte lib. 2. colligiturq; ex eodem Pau. Rom. 14. *Tu quis es qui iudicas seruum alienum, si stat Domino suo stat, &c.* q. d. Domini est iudicare stet ne frater vel cadat, studiossus ne sit an improbus, cum ipsius sit seruus, non tui, cuius frater seruus non est, vide D. August. Epist. 137. vbi habet, & reffertur 2. q. 1. Can. Nomen. *Qui de occultis iudicat proximū diuinum sibi ussurpat iudicium.* Cæterum antequam argumenta in oppositum diluamus, cum ad iudicium temerarium tria concurrant, primum vt sit certum, secundum vt sit in materia graui, tertium fieri ex leuibus indiciis: singula priuatim explicemus qualia esse oporteat.

QVAE CERTITVDO REquiratur ad iudicium temerarium.

IMprimis non requiritur vt iudicium dicatur temerarium certitudo omnino indubitata, & sine vlla omnino hesitatione vt vult Cayet. Et ratio est aperta, Quia omnis assensus aut pertinet ad scientiam, aut ad euidentiam, aut ad fidem infusam vel humanam: iuditium temerarium certum est non pertinere ad scientiam, vel euidentiam, aut fidem infusam, quia ita non esset temerarium, sed necessarium & prudentissimum, quo fit vt pertineat ad fidem humanam & opinionem, huiusmodi autem fides non est ita certa, quin sit cum aliqua hæsitatione, adeo vt sit de ratione intrinseca opinionis & fidei humanæ assentiri vni parti contradictionis cum formidine alterius. Ergo iudicium temerarium et si certum cum aliqua tamen hæsitatione. Cæterum cum in materia morali parum pro nihilo iudicetur, dicitur iudicium temerarium certum, quia sic iudicans vni quidē parti adheret, sed ita vt de altera aliqua ratione dubitet.

Tum etiam quia si omnimoda certitudo & aliena ab omni hæsitatione exigeretur ad iudicium temerarium, quod est pec. mort, nullum fere iudicium temerarium esset mort.

Nullus enim est homo nisi ingenium habeat demonis qui ex leuibus inditiis certo & sine vlla formidine male iudicet de fratre. Et ita sufficit certitudo illa moralis quam vocamus fidem humanam vel opinionem quæ semper est cum aliqua formitudine.

QVAE MATERIA DICAtur grauis, ut iudicium temerarium sit pec. Mort.

MAteria circa quam potest versari iudicium temerarium triplex est, leuis grauis, & grauissima. Quæ sit grauissima nomē ipsum exprimit, peccata enormia à quibus homines abhorrent, & per quæ incurritur grauissima infamia, vt hęresis, crimen lesæ maiestatis, vel indicibile, & similia dicūtur materia grauissima. Grauis quæ sit per nonnullas propositiones explicādum est. Sit prima.

Quodcunq; peccatum uel deffectus per quæ leditur fama & honor proximi, habeturq; ipse in contemptu & iudicatur indignus offitio aliquo uel benefitio quod posset illi conferri, est materia grauis.

Vnde imprimis perse loquēdo, quodcunq; pec. mort. est materia grauis inter Christianos, quia commitens peccatum mort. eo ipso iudicatur infamis apud Deum & homines, reus gehennę æternæ, socius demoniorū, & dignus qui tanq; improbus & Dei inimicus ab hominibus contemnatur. Sicut studiosus dignus qui ab omnibus honorificetur, cum proprium præmium virtutis sit honor. Dixi perse loquēdo & ex genere suo, quia sunt nonnulla peccata mort. quidem, sed hominum vitio non habentur pro infamibus, quia illa commitentes nec illa iam verecūdantur, nec putat se turpes reddi, aut ledi vlla ratione ipsorum honorē, etiam si iudicentur illa committere; vt inter aulicos & laciuos iuuenes turpiter deamare puellas milites prouocasse inimicum ad singulare certamen & duellum, nobilem lascessitū iniuria vindictam quærere. Hæc non iudicant isti turpia aut indecora, nec opinionem suam propter hæc labefactari, imo honori potius ista sibi esse quam dedecori, propterea non sunt materia grauis, in eis nec ex leuibus inditiis talia de ipsis iudicare est iudiciū temerarium, quod sit pec. mort.

Sequitur secundo ex ista regula peccata venia. per se loquendo & ex suo genere non esse materiam grauem, Perspicuum est, quia per venia. parum leditur opinio & fama proximi, parumq; aut nihil omnino ipse contenitur. Dico per se loquendo & ex suo genere. Sunt enim aliqua venialia per quæ sic infamantur aliquæ personæ honestissimæ sicut aliæ per mortalia, vt si virginem aut mulierem honestissimam noctu vanos (etsi non laciuos) iudices cum transeuntibus miscere sermones, malet enim hæc aliquam pecuniam sibi auferri quam ita aliquem de ipsa iudicare. Similiter sunt aliqua venialia inter Ecclesiasticos & Religiosos, propter quæ sic isti infamantur vt per mortalia seculares, & priuantur in suis religionibus & Ecclesiis officiis & honoribus, Vt quod frequēter ludant, quod non obseruēt silentium, & grauiores ceremonias sui ordinis vel Ecclesię, quod habeat consuetudinem mētiendi, quod sit rarissimus in choro, quod noctu de ambulet armatus & similia, hæc venialia in huiusmodi hominibus sunt materia grauis, Sicut q. 33. ar. 7. docent interpretes D. Tho. hæc (licet venialia) esse etiam materiam correctionis fraternæ, tum quia communiter disponunt ad mortalia, tum quia nocent plurimum opinioni & famæ in huiusmodi hominibus.

Sequitur tertio esse materiam grauem iudicare aliquem fatuum vel stultum ex leuibus iuditiis, Primo quia sicut quos iudicamus sapientes & prudentes veneramur, ita quos fatuos & stultos despiscimus & contēnimus, Vnde Herodes Christum dominum quem iudicauit incipientem spreuit cum militibus suis, contemptus autem fratris ex suo genere pec. mort. est. Secundo fatuus & stultus solo nomine & figura censetur homo, & habetur tanquam brutum animal, quæ maxima est irreuerentia proximi & pec. mor. Tertio si actus exterior est pec. mor. & interior à quo ille procedit, sed vocare aliquem exterius fatuū, &c. est pec. mort. iuxta illud Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo fatue uel racha idest parasytum dignus est gehenna* Ergo iudiciū internū aquo solent huiusmodi conuitia procedere si temerarium sit, pec. mort. est.

Sequitur quarto esse quoq; materiam grauem, illum qui honestis parentibus natus ab omnibus creditur ex leuibus inditis iudicare habere ortum ex iudeis vel mauris vel esse illegitimum, ita vt propter hos deffectus illum contēnat, vel indignum offitiis & honoribus iudicet, patet ex dictis, Primo quia sic iudicās contēnet fratrē, quod cum temere fiat ex D. Tho. hic, est pec. mort. ex suo genere, Secundo leditur temere eorum honor, quamuis enim bona opinio & fama eorum non ledatur cum illos quo ad suos mores iudicemus studiossos, leditur tamen iniuste & temere ipsorum honor, non enim possunt haberi in eo prętio in quo haberentur, si tales deffectus non

cum

crederentur eis in eſſe. Tertio viri etiam prudentes & ſtudioſi ægre ferunt talia iuditia de ipſis haberi, malentq; potius multarum diuitiarũ facere iacturam quã tales iudicari, imo & aliquod pec. mort. ex his in quę homines communiter incidunt ipſis tribui quã huiuſmodi deffectus. Deniq; deteriores & viliores ſe iudicãt propter tales deffectus, quã ob alia peccata mort. quæ non ſunt horrenda & grauiora. Adieci ita vt propter hos defectus illũ contẽnat, vel offitiis & honoribus indignum iudicet, quia ſi non propterea deſinat illum in eodem prætio habere, & ſimiliter eum apud ſe reuereri, dignumq; iudicare quouis honore & dignitate propter ſua merita & ſtudioſſos mores, ſed tantum ex leuibus inditiis illum iudicet ex proſapia Hebræorum, &c. ſuumq; iuditium nulli omnino inſinuet iuxta recentiores Thomiſtas ſic iudicans non exercet temerarium iudicium in materia graui, nec peccat niſi tantum veniale. quia ex tali iudicio parum leditur honor fratris, cum nec contemnatur, nec iudicetur indignus honoribus & offitiis, nec vlli occaſio offeratur contẽnendi ipſum.

Sed dices contra priorem partem huius vltimi conſectarii. Viris Chriſtianis & prudentibus non ſunt curanda humana iudicia, nec aliquid damni vel commodi, honoris vel contemptus ex eis putant ſibi prouenire, iuxta illud 1. Corint. 4. *Michi autem pro minimo eſt ut à uobis iudicer aut ab humano die.* Ergo quod habeãtur præclaro genere nati vel vili, ſapientes vel ſtulti, periti vel impeririti, nõ erit pec. mort. Probo conſequentiam, quia hæc iudicia eatenus ſunt peccata quatenus nocent proximis, at illis nihil nocent à parte rei, quia ob meum iudicium nec ſtultus redditur ſapiens, nec contra, nec in eorum ſtimatione, cum habeant ſi prudentes ſunt deſpecta omnia iudicia humana. Reſpondeo honorem, reuerentiam, & famam quæ proximis debentur pendere ſicut & prætia rerum ex hominum ſtimatione, & ita licet iuſtus & cordatus vir paruifaciat apud ſe hominum iuditia, nihilominus qui temere de illo iudicat, quantum in ipſo eſt, ledit illius opinionẽ, famam, & honorem, volens illum apud ſe iſtis bonis illum expoliare, ſicut detractor ledit reuera famã & bonum nomen illius cui detrahit, quamuis ipſe infamatus pro nihilo habeat illam detractionem & infamiam, et qui furatur pecunias, ledit proximo ſuo in eis, etiam ſi illa haberet vt ſtercora: vnde D. Aug. & habetur 11. q. 3. cano. Temerarium, *Temerarium inquit iudicium non nocet aliquando ei de quo iudicatur, nocet autem maxime iudicanti.*

Iam agendum eſt de indiciis.

QVAE INDICIA SINT SVFficientia & idonea, ut iudicium non ſit temerarium.

OBſeruãda maxime eſt (quod iã atigimus) imprimis in inditiis qualitas perſonæ & delicti aliqua enim indicia ſufficient ad iudicãdum de vna perſona, quæ non ſufficient in alia, ſimiliter in eodem homine aliqua ſufficient ad iudicandum peccatum aliquod de ipſo, ex quibus aliud non licebit nec ſuſpicari quidem. Similiter cum in dubitatione nullus ſit aſſenſus, ſed animus ſit ex æquo anceps, in ſuſpicione ſit aſſenſus vnius partis cum formidine alterius, in iudicio vero ſit aſſenſus certus & firmus, maiora & grauiora indicia exiguntur ad ſuſpicandum, quam ad dubitandum, & maiora ad iudicandum quam ad ſuſpicandum.

Secundo obſeruandum eſt, leuia indicia cõmuniter illa vocari a DD. quæ non ſufficiũt vt prudenter iudicemus de aliqua re, vel ſuſpicemur, aut dubitemus, idonea vero & ſufficiẽtia in vnoquoq; genere, quibus illa poſitis poſſumus in tali genere prudenter vti, vt idonea ad ſuſpicandũ ea quibus licet illud prudenter ſuſpicari, & ſic in aliis: A D. autem Tho. hic ad primum dicitur indicium ſufficiens, cũ per teſtes idoneos conſtat alicuius factum, vbi non ſignificat hoc ſolum eſſe indicium ſufficiens, ſed proponit illud tanquã vtens exemplo, nam Salomon. 3. Reg. 3. Sine teſtibus protulit iudicium, & non temerarium, ſed ſapientiſsimum ex aliis inditiis, ſimiliter ſi quis hominem vel ex ſuo habitu ſuſpectum videat nocte aſſendere feneſtram domus alienæ, ſufficiens habet indicium ad iudicandum vel ſuſpicandum (& non temere) hominem illum furem eſſe vel adulterum: eodem modo poſſunt ſe offerre ſine teſtibus alia ſigna & indicia, ex quibus prudenter poſſumus aliquid de fratre iudicare, vel ſuſpicari. Vel forſan ita locutus eſt D. Tho. vt inſinuaret adeo certa vel grauia oportere eſſe indicia, vt poſsint fere ęquari teſtibus idoneis ne temere iudicemus. Vnde magis in particulari, qualia debeant eſſe indicia explicemus.

Obſeruemus igitur Tertio: iudicium aliud eſſe exterius & forenſe, aliud vero interius & particulare huius vel illius priuati hominis, rurſum iudiciũ forenſe aut fertur abſoluendo & liberando reum, quod eſt in fauorem & cõmoda eius, aut condemnando illum, quod eſt illi damnum.

His poſitis dico primo ad condemnandum

aliquem iudicio exteriori & forensi illa solũ esse idonea & sufficiẽtia inditia, quę à legibus præscribuntur de quibus infra quæst. 69. Ad absoluendum vero & liberandum reum quãdo non existunt sufficientia ad condemnandum, potest vti iudex imo & debet indiciis & argumentis probabilibus: sicut fecit Salomon loco citato, vbi ex pio affectu matrem agnouit illius infantis, eiq; filium adiudicauit, non tamen ex eodem indicio alteram puniuit vt vt filiicidam, quia valuit quidem indicium illud ad fauendum vni, non tamẽ ad puniẽdum alteram. In iudicio autem interiori & particulari illa sunt idonea & sufficientia indicia quæ prudens & timens Deum habita ratione circunstantiarum talia iudicaret.

Sunt autem potissimę circunstantiæ tres. Prima tempus, vt in illo exemplo adducto, video hominem noctu domum alienam perforantem, aut scalam fenestræ aponentem secreto quo potest, sufficiens est indicium ad male de illo iudicandum. Similiter si video iuuenẽ & puellam quos scio non esse sponsos manibus apræhensis lasciue noctu incedere. Secunda est persona, vel ipsa de qua iudicamus, vel illa aqua delictum alterius audimus. Persona de qua iudicamus, vt si eum de quo iudico cõstet habere consuetudinem alicuius peccati, ex indiciis quæ in alio essent leuia, licet in illo firmius iudicare ratione suæ male consuetudinis: noui Petrum plerasq; mulieres quas alloquitur prouocare ad libidinem, video eũ mosrosse cum aliqua loquentem, licet idem malũ de ispo iudicare: illud enim iudicium quod in alio esset leue, in Petro ex sua mala consuetudine graue est & sufficiens. Persona vero aqua delictum alterius audiuimus, vt si vir honestus qui nec aliis detrahere solet, nec temere vel læuiter rumores de proximis spargere, refferat se vidisse Petrum (quem scimus non esse illi inimicum sed potius amicum) aliquod crimen commisisse, idq; refferat, vel iusta occasione oblata ob quam oportuit illud refferre, vel incidenter nec aduertens quæ refferebat, ac citra omnem intentionem nocendi alteri, Petrus quoq; non est tantæ authoritatis nec tam honesti nominis, quin probabile sit similia commissurum, tunc ratione personæ referentis cum omnibus circunstantiis hic positis graue ac sufficiens indicium est ad credẽdum & iudicandum illud delictum de Petro. Quod si Petrus vir etiam honestus sit & boni nominis, tunc non est certum indicium dictũ alterius ad credendum vel iudicandum delictum eius, sed ad dubitandum tantum, & habendum hunc assensum, forsan fecit, cum vir honestus & qui eum nõ odit hoc refferat, forsan etiam non fecit, cum sit vir studiosus, sed alter deceptus est, & putat se id vidisse. Similiter si fama crimen alicuius sparserit, sed incerta & nullo constans certo authore, non est indicium certum ad iudicandum, licet posit iuxta aliquos sufficere ad dubitandum vel suspicandum.

Quamuis vt dicam quod in hac parte sentio, & à nonnullis mei instituti prudentissimis viris sępe audiui. Famæ nullo certo authore constanti nulla omnino est adhibenda fides, neq; ex ea tanquam ex indicio alicuius momẽti quidquam colligendum. Quia communiter solet vnicus improbus & turpis, primus omnium fingens & mẽtiens se id ab aliis accepisse, crimẽ aliquod de proximo refferre corã aliquibus sui furfuris, & intra horã illis silere nesciẽtibus tota ciuitas illo rumore repletur: cum sit fama malum quo non aliud velocius vllum. Afferebat quidã ex his Patribus mei ordinis ad hoc institutum illud Matth. 16. vbi Christo interrogante quem dicerent homines ipsum esse, respõderunt discipuli alii Ioannẽ, alii Eliam, &c. quæ falsa erant incerto authore proponentes, at quod certum & verũ erat certum etiam habuit assertorem, dicente B. Petro. *Ego dico quia Tu es Christus, &c.* Ita dicebat hic prudentissimus vir, quod certum videritis habere authorem, si fide dignus sit, credẽdum est, at quod incertum & vagum, & cui nullus suum nomen tribuere audet, eo ipso falsum & fictitium est iudicandum. Tertia circunstantia est locus, Est in hoc opido vel ciuitate consuetudo occidendi, video aliquos noctu onustos armis, concitatu gradu, huc vel illuc discurrere, non est temeritas iudicare huiusmodi aliquem velle occidere, vel percutere: sunt autem hæc omnia plurimum legibus prudentiæ commensuranda, inter quas nulla potior aut vtilior, quã vt diximus ab his iudiciis omnino obstinere.

Nunc ad argumenta quibus illa opinio Cayet. confirmabatur. Ad primũ recte ibi respõdetur, per iudicium temerarium grauiter noceri proximo in sua bona opinione & fama: Nec valet quod obiicitur parũ refferre quod vnicus & priuatus homo de me male sentiat, constat enim satis ex argumentis quibus nostram confirmauimus sententiam plurimum refferre, quia vir prudens mallet pluribus diuitiis se priuari, quam vel vnicum hominem in materia graui de ipso male sentire, 2. quia ita iudicans contemnit fratrem, in quo iam illi quantum in se est nocet, 3. & si illi de quo male iudicat in nullo noceret, exponit se graui periculo

periculo commitendi multa peccata contra proximum, in quo satis sibi ipsi nocet. 4. quia expoliat fratrem iure naturali quod habet vt omnes de illo bene sentiant, donec recta ratio oppositum doceat 5. quia non seruat vt debet depositum quod natura illi commēdauit, sed temere illud effudit, & prodigit, nempe bonā de fratre suo existimationem. 6. quia agit contra prudentiam debitam iure naturali, vt ex posuimus. Deniq; eodem argum. probaretur non esse pec. mort. reuelare alicui iudicium temerarium, cum inter tot milia hominū parua lesio sit vnum id scire: cum tamē cuiusuis prudentis iuditio graue sit damnum.

Ad secundum dico omni iure prohiberi iuditium temerarium. 1. iure naturali communi, Quod tibi nō vis 2. iure naturali contēto in Decalogo, *Non falsum testimonium dices* ad quod præceptum ostendimus reduci iudicium temerarium 3. Iure diuino in lege noua Matth. 7. *Nolite iudicare, &c.* Quæ verba, licet D. Hiero. & Chrisos. non intelligant illa de iudicio temerario, vt in illo argum. adducitur D. tamē Aug. quem alii grauissimi doctores sequuntur, intelligit ea de iudicio temerario. lib. 2. de sermo. Domini in monte c. 28. tom. 4. Et de concordia Euangeliarum, vt videre est in catena D. Tho. Et D. Pau. Rom. 14. cuius iam meminimus, toto illo capite condemnat iudicia temeria. *Qui manducat non manducantem non spernat, & qui non manducat manducantem non iudicet, &c.* Et infra. *Tu quid iudicas fratrem tuum? non ergo amplius iudicemus:* Iacobi. 4. *Nolite detrahere ad inuicem fratres mei, & qui iudicat fratrem suum detrahit legi & iudicat legem.* 1. condemnat legem, quæ præcipit ne iudicemus. Deniq; ex argumentis positis constat satis quam prohibita sint omni iure temeraria iudicia.

Ad tertium Respond. iudicium interius per se ordinari ad exteriorem sententiam proferendam, esse quæ causam & fundamentum iudicii exterioris, id quæ sufficere vt sit contra iustitiam, quemadmodum qui vult occidere fratrem, iam illo actu interiori peccat contra iustitiam, cum ille actus interior ordinetur ad exteriorem occisionem. Dico etiam, iustitiam versari circa operationes exteriores regulariter, & posse quoq; versari circa interiores quibus cōtinget fratrē expoliari suo iure, cum sit ipsius, vnicuiq; ius suum reddere, & ita iudicium temerarium etiam si interius tantum concipiatur esse contra iustitiā, cum fratrem expolicet iure naturali quod habet, vt de ipso omnes bene sentiant donec recta ratio oppositum exigat.

Ad confirmationem dico ex eo quod iudicium interius ordinetur ad pronuntiationem vocalem quæ pertinet ad detractionem, nihil contra nos infferri, imo confirmari quod dicimus, nempe pertinere ad iniustitiā siue infamiam interiorem, sicut & detractio pertinet ad iniustitiā & infamiam vocalem & exteriorem. Non enim distinguimus iudiciū temerarium & detractionem tanquam duas species, cum habeant idem obiectum formale nempe damnum quod infertur in bona opinione proximi, sed facimus eiusdem speciei & eiusdem præcepti, distingui quæ solum sicut interius & exterius, sicut voluntas occidendi & occisio externa.

Ad quartum respond. imprimis tales iocos nō esse ciuiles neq; vrbanos, sed habere parum salis & multum peccati, vel saltim periculi, Deinde dico, audientem tales iocos & propter eos male iudicantem de fratre in re graui peccare mortalr. quia ex leui indicio ita iudicat, propter dictum enim alicuius non statim iudicandum est male de proximo in re graui, nisi ille serio id dicat, sitq; vir honestus, & qui non solet fratribus suis detrahere, & cū aliis circunstantiis quas proxime exposuimus, agentes de indicio quod sumendum est ex persona à qua delictū alterius audimus. Peccat quoq; mortaliter qui illis iocis vtitur, quando ex eis audientes & circunstantes facile possunt in re graui sinistra de proximis iudicia concipere, Est si quidem ponere cæcis offendiculum & proximis probabilem occasionem peccandi, nisi iam adeo leues sint ioci & cum talibus circunstantiis, vt ex illis iudicia temeraria formare, non iocis sed malitiæ tantum audientis quiuis prudens tribueret. Quod autem aliqui hæc non confiteantur vel non interrogentur parum reffert, solent enim homines pleriq; de suis cōsciētiis esse parū soliciti, nec omnia sua delicta diligenter inuestigare, iusti autem & timorati accusant se, si quando tales iocos protulerūt & aperitis confessariis interrogātur. Sūt enim hi ioci & similia quæ homines parui pēdunt, velut vēditio illa primogenituræ quā fecit Esau, qui cum grauiter deliquisset, abiit paruipendens quod primogenita vendidisset propter quod de delictis quæ ore passim imprudenter commitimus esset semper orandus Deus, *Ab occultis meis munda me Domine.*

Ad vltimum facilis est solutio. Qui temere iudicat aliquem esse sanctum, est quidem imprudens, possetq; nocere ipsi homini & Reipub. cui sæpe hypocrisis aliquorum nociua est, absolute tamen & simpliciter loquendo nulli infertur iniuria aliqua, vel nocumentū

ex tali

ex tali deceptione, quod hic habeatur pro sancto, cum sit improbus, at temere de fratre iudicando & in re graui, grauis illi infertur iniuria & nocumentum, vt ex dictis constat. Nec fauet Cayetano D. Tho. non enim ait Doc. Sanc. omnem dubitationem vel suspicionem esse pec. venia. sed illā qua quis incipit dubitare & suspicari, quæ est velut primus motus ortus ex fragilitate humana, quam statim ratio moderatur, et per quam non tollitur amicitia, nec frater leditur nisi leuissime, vt vidimus in prima conclus. ex doctrina D. Tho. At præter istas sunt aliæ dubitationes & suspiciones, per quas grauiter leditur frater, & sunt peccata mort. quamuis sint cum aliqua formidine, vt videbimus: & ita iudicium temerariū quamuis habeat aliquam formidinem, quam nescessario debet habere, cum non pertineat (vt diximus) neq; ad euidentiam, neq; ad scientiam, neq; ad fidem infussam, sed ad humanam, que est opinio, grauiter tamen nocet fratri: quo fit vt ratione istius formidinis non desinat esse pec. mort. in re graui. Similis controuersia offert se nunc disputanda de suspicione & dubitatione. Nempe.

AN TEMERE SVSPICARI *vel dubitare aliquod malum de fratre sit ex suo genere pec. mort.*

CAyet. locis citatis præced. controu. sicut illud tantum iudicium temerarium facit pec. mort. quod certum est, & sine vlla hæsitatione, ita quoq; suspiscionem & dubitationem de malo fratris, cum includant in se assensum incertum & cum formidine vt voces ipse sonant, vult esse peccata tantum venia. Eandem sententiam sequitur Soto lib. 3. de Iust. q. 4. ar. 3. aitq; certissimam esse istam regulam Cayet. Addit tamen, in criminibus maxime infamibus & horrendis propter atrocitatem delicti vel solam suspicionem aut dubitationem ex leuibus inditiis esse pec. mort.

Colligunt imprimis hanc sententiā ex D. Tho., qui in hoc artic. constituit tres gradus suspicionis ex leuibus inditiis, in primo collocat dubitationem & suspicionem, in secundo iudicium temerarium, in tertio condemnationem ex sententiam iudicis, & ex his secūdum et tertium gradum facit peccata mort. primum vero venia. tantum. Et confirmatur ex D. Aug. tract. 90. in Ioan. quem citat hic. D. Tho. sub nomine Glossæ. 1. Corint. 4. vbi ait *Suspiciones nos uitare non posse, sed pertinere ad tentationem humanam sine qua uita ista non ducitur.* Quo sermone aperte facit D. August. suspiciones pec. venia, cum sine mort. posit qui

dē vita ista duci. Quod si suspicio pec. venia tantum est, multo potius erit quoq; venia. dubitatio, cum minus credat malum de fratre qui dubitat, quam qui suspicatur.

Secundo. Suspicio etiā vehemens & in materia graui non despicit nec contemnit fratrē, cum hoc sit proprium iudicii, vnde nullā aut certe exiguam & leuem infert illi iniuriam, & ita tantum erit culpa venia.

Tertio actus qui ex suo genere est pec. mor. ex imperfectione redditur veniale, iudicium temerarium quo certo credimus malū de fratre est pec. mort. ex suo genere, suspicio est quid imperfectum in genere iudicii, cum non sit assensus vt iudicium, sed solum quidam timor an malum illud sit. Ergo.

Oppositum docent multi ex recentioribus & viri peritissimi, asserentes grauem suspicionem, vel dubitationem de aliquo delicto fratris, in materia graui, ex leuibus indiciis esse pec. mort. ex suo genere. Quod ostēdunt, quia eo ipso quo aliquis suspicatur de me delictum quod repugnat bonæ existimationi, quam de me debet habere, leditur iā apud ipsum mea existimatio & fama, et adeo vt mallet quiuis studiosus vir vel mulier multis pecuniis se expoliari, quam talem suspicionem de ipsis haberi. Quæ argumenta efficasissima sunt, & quibus experientia abunde fidem facit.

Vnde hac distinctione existimo hic opus esse vt sicut in rebus fidei & similibus duplex contingit dubitatio, quædam leuis & repentina orta ex fragilitate humana, qua & viri iusti multoties tentantur, vt exerceatur eorum fides & humilitas, alia vero morosa & deliberata: inter quas hoc interest, vt priorem illā statim moderentur & comprimāt recta ratio & fides, propter quod nec habentem reddit infidelem, nec est peccatum mort. sed venia. tantum, posteriorem vero non moderantur ratio & fides, sed ita detinetur in ea animus sciens & volens, vt quamuis intellectus non assentiatur errori, non tamen assentitur vt debet veritati catholicæ, quin potius iudicat illā incertam & habet deliberate siue per multū tempus siue per breue hunc assensum, hic articulus aut hæc propositio non est omnino certa, quæ dubitatio est pec. mort. destruens fidem, & reddens habentem illam infidelem, & de qua dicitur. *Dubius in fide infidelis est.* Quia *cum error sit* Ex D. Aug. *Quando uera pro falsis aut falsa pro ueris, aut certa pro incertis, aut incerta pro certis iudicamus.* Sic dubitās assentitur deliberate errori contra fidem, habens pro in certo quod certissimum est. Eodem modo suspicio vel dubitatio de aliquo delicto fratris in

materia graui ex leuibus indiciis duplex esse potest, quædam leuis & repentina, velut quidam primus motus non plene voluntarius, sed præueniens rationem, quem tamen statim moderatur & comprimit recta ratio, quę suspicio vt antea in hoc ar. dicebamus nascitur ex fragilitate humana, est quæ velut tẽtatio quotidiana, qua etiam viri iusti & timorati multoties affliguntur: alia vero est grauis, morosa, & deliberata, quam non repellit nec moderatur recta ratio, sed illã habens scit se malum suspicari de fratre, & ex leuibus indiciis, & nihilominus vult illã suspicionẽ & dubitationẽ habere, qua & si non certo credat malũ de fratre, credit tamen habetq; hunc assensum, virtutem & honestatem fratris illius non esse ita certam, sicut antea, quando nullam habebat suspicionem, vel dubitationem, existimabat. Hoc posito. Sit prima propositio.

Suspicio leuis & repentina & quæ est uelut primus motus etiam si sit in materia grauissima ex leuibus indiciis peccatum tantum uenia. est.

Hæc conclus. coincidit cum prima conclus. D. Tho. initio huius ar. proposita, Et probatur eisdem argumentis. Et confirmatur: Huiusmodi dubitatio vel suspicio etiam in rebus fidei cum sit velut primus motus non est pec. mort. sed tantum venia. Ergo neq; erit mort. quando pertinebit ad mores proximorum. De hac suspicione loquitur D. August. quando dicit. *Suspiciones nos uitare non posse sed pertinere ad tentationem humanã sine qua hæc uita duci non potest.* Et D. Tho. quando suspicionem & dubitationem quam constituit in primo gradu suspicionis, facit tantum venialẽ Hanc esse mentem D. Tho. constat aperte ex verbis ipsius, cum in primo gradu constituat suspicionem, qua homo ex leuibus indiciis incipit dubitare: vbi consulto non dixit qua dubitat, sed qua incipit dubitare, vt significaret, non pertinere ad hunc gradũ, neq; esse venialem, illam quæ est iam deliberata, & perfecta, ac consumata: sed eã quæ incipit, quæ imperfecta est & repentina, nec dum deliberata, hanc esse venialem, illã vero posse esse mort. Incipit enim dubitatio vel suspicio, quãdo est primus motus animi, perficitur vero accedẽte deliberatione, Cõfirmatur idẽ ex allis verbis eiusdẽ Suspicionẽ enim & dubitationẽ primi gradus quã facit D. Tho. venialẽ, dicit cũ D. Aug. pertinere ad tentationem humanã, certum autem est solas suspiciones leues & quæ sunt velut quidam primi motus pertinere ad tentationem humanam, deliberatas vero cum non tam sint ex humana fragilitate quam ex malicia, pertinere ad tentationẽ diabolicam.

Secunda Propositio.

Tam dubitatio grauis & deliberata qua quis ex æquo est anceps, quam suspicio grauis & deliberata ex leuibus indiciis in materia graui, maxime circa personas honestas & habentes in prætio suam existimationem, est pec. mort.

Dico circa tales personas, nam circa viles & abiectas, quarum honor parum aut nihil omnino refert, neq; ipsis aliqua cura est de sua opinione, veniale tantum est, Quia huiusmodi personis nullum fere aut maxime exiguum infertur nocumentum, quando aliquid mali de ipsis suspicamur vel dubitamus. De personis vero honestis probatur conclusio. Hæ personæ ex tertia obseruatione præced. controuer. habent ius à natura, non solum ne habeatur mala de ipsis existimatio, verũ etiã vt habeatur bona, donec iuste ob sua demerita oppositum dictet recta ratio, leuia indicia non sunt sufficientia demerita ad priuandum illas isto iure, nec dictat recta ratio, vt ob leuia indicia nõ habeatur de personis honestis optima opinio, quã primũ autẽ suspicamur vel dubitamus de illis aliquid mali in materia graui, (etiam si non habeatur de illis mala opinio,) cessat tamẽ iam haberi bona, & priuãtur suo iure, ergo afficiuntur per talem suspicionem & dubitationem iniuria in materia graui, omnis vero iniuria qua afficitur proximus in materia graui peccat mort. est. Ergo.

Secundo sufficeret talis suspicio & dubitatione prælatus vel superior conferret illi de quo sic dubitat aliquod officium vel beneficium, imo de facto extante tali suspicione non conferret, hoc est graue damnum fratris & sine iusta causa, cum si ex leuibus indiciis. Ergo pec. mort.

Tertio. Cum tota bonitas vel malitia actus externi summatur ex interiori a quo procedit, si actus exterior est pec. mort. & interior quoq;, sed si quis interrogatus de muliere honesta, vel viro studioso qui bene audiunt, an sint personæ honeste, propter sola leuia indicia quæ habet respondeat, nescio, neutrum valeo affirmare, peccat mortalr. quia hoc sermone infamat illos ex leui causa quantum in ipso est, ergo & dubitatio vel suspicio interior ex leuibus indiciis a qua procedit illa responsio, est etiam pec. mort.

Quarto. Nullus vir prudens vellet talem suspicionem vel dubitationem ex leuibus indiciis in materia graui de se haberi, Ergo illam habere de alio aperte est contra præceptum naturale: Quod tibi non uis, & cum sit in materia graui consequenter est pec. mort. Et confirmatur

firmatur, quia quiuis prudens intelligens talem suspicionem vel dubitationem de ipso haberi, molestissime id ferret, grauemq; iniuriā iudicaret sibi irrogari. Et sic de ipso suspicantem aut dubitantem non haberet vt amicum sed vt inimicum & sui contemptorem, adeo vt D. August. lib. de Amicitia c. 24. suspicionem apellet venenum amicitiæ. Quæ omnia aperte ostendunt huiusmodi suspicionem vel dubitationem esse pec. mort. cùm propter easdem causas & damna iudicium temerarium in materia graui probatum sit præced. controu. esse pec. mort.

Quinto omnia illa testimonia ex B. Paulo & B. Iacobo quibus ostendimus condemnari iudicia temeraria, certum est eo tendere, hoc quæ fuisse potissimum institutum Apostolorum in illis, auertere homines à iudiciis internis, quibus communiter ex leuibus indiciis male iudicant de fratribus suis, iudicia autem ista in quæ plerumq; homines incidunt, & ex quibus communiter oriuntur murmurationes detractiones, & infamiæ, non sunt illa certa & determinata quæ propriæ dicuntur iudicia, sed hæ dubitationes & suspiciones graues & deliberatæ de quibus hic agimus. Ergo hæ suspiciones damnantur etiam ab Apostolis in illis locis.

Sexto istę suspiciones & dubitationes quas Cayet. & Soto faciunt tantum pec. venia. secundum ipsos sunt peccata contra iustitiam, quia sunt cum aliqua iniuria fratris, at peccatum contra iustitiam. Ex D. Tho. & ipsis met q. præced. ar. 4. est mort. ex suo genere, redditurq; tantum venia. aut ex leuitate materiæ aut ex imperfectione deliberationis vt ibi docuimus. Ergo hæ suspiciones & dubitationes cū sint contra iustitiam, & cum iniuria fratris, & deliberatę, ac in materia graui, pec. mort. sunt ex suo genere. Et confir. pec. ex suo genere veniale nunquam fit mort. (circa quācunq; materiam versetur) nisi transeat in aliam speciem, & fit cōtra aliam virtutem, quia tunc iam mutat genus & naturam, nec est illud quod antea erat: vnde si hæ suspiciones essent veniales, semper essent veniales, etiam si versarētur circa materiam grauissimā, nec possent esse mortales, nisi desinerent esse suspiciones & transirent in aliam speciem, nempe in iuditium certum & temerariū: quemadmodum mendatium officiossum quamdiu tale est, nunquam est mortale, circa quamcunq; materiam versetur, nisi transeat in aliam speciem, nempe in nociuum, periurium, vel sacrilegium: at ex M. Soto. suspicio vel dubitatio in materia grauissima & circa crimina atrocia est pec. mort. etiam si non transeat in aliam speciem, sed maneat semper intra limites suspicionis. Ergo suspicio & dubitatio de honestate fratris simpliciter & ex suo genero non est venialis sed mort.

Deniq; viri iusti & timorati de huiusmodi suspicionibus & dubitationibus grauibus non minus sibi cauent quam de iudiciis temerariis, & si quando in illas incidunt, accusant se de eis tanquam de mort. Et similiter à confessariis peritis interrogantur, vt diiudicent fuerint ne mort. an venia. habent enim magnā affinitatem cum iudiciis temerariis, & multoties sunt mortales. Quo fit vt omnia illa argumenta quæ ostendunt iudicium temerarium in materia graui esse pec. mort., confirment quoq; quæ hic docemus de huiusmodi suspicionibus. Ex quibus patet regulam illam Cayet. quam Mag. Soto adeo certam iudicat in hac parte falsam esse, cum non modo iudiciū temerarium cum certitudine cōceptum pec. mort. sit, verum etiam illud quod fit cum formidine, quin etiam quæuis suspicio vel dubitatio grauis & deliberata ex leuibus indiciis in materia graui.

Argumenta in oppositum facile erit nunc diluere.

Ad primum satis constat D. Tho. suspicionem illam facere venialem & collocare in primo gradu quæ leuis est & repentina ac velut primus motus. Quod etiam potest constare ex ar. sequenti vbi habet malam opinionē habere de aliquo sine sufficienti causa esse cū iniuria & contemptu fratris, & consequenter esse mort. certum autem est suspicionem grauem de qua hic loquimur esse quandam opinionem mali alterius sine causa. D. etiā Aug. de eadem suspicione leui vt vidimus loquitur

Ad secun. respon. satis ledere & contemnere fratrem suspicantem vel dubitantem de ipsius honestate, cum non habeat de eo illam bonam existimationem quam antea habebat, id que temere ac sine iusta causa: Vbi obseruandum est, esse gradus quosdam inter dubitationem, suspicionem, & iudicium, Iudiciū enim temerarium cum certo credat malum de fratre illa certitudine morali quam exposuimus, est perfectissima iniuria & despectus proximi, & ita habet primum gradum, est que in hoc genere peccatum omnium grauissimū. Dubitatio eo quod non est assensus, imo nec actio intellectus, sed potius quędam suspēsio & velut ligatio ipsius, qua prohibetur ne in hanc vel illam partem moueatur assensiendo vel dissensiendo est imperfectior iniuria & cōtemptus, & in hoc genere pec. mort. omnium infimum.

infimum. Suspicio vero cum sit quoq; assensus vnius partis sed non cum illa certitudine iudicii, imo cum maxima formidine, tenet medium locum inter hæc peccata, est enim iniuria & despectus fratris non ita grauis vt iudicium, sed grauior dubitatione. Omnes autem sunt iniuriç fratris, cum tollant illam bonam opinionem vel maxime minuant, quæ de ipso habenda est, & consequenter in materia graui pec. mort. etsi in æqualia.

Ad tertiũ dico suspicionem non esse actum perfectum, eo modo quo est iudicium, est tamen cum sit deliberata, actus perfectus in suo genere, quod sufficit vt sit pec. mort. Propositio enim illa, actum qui ex suo genere est pec. mort. ex imperfectione reddi venia. non intelligitur ex imperfectione in alio ordine, peccata enim cogitationis imperfectiora sunt peccatis operis, nec propterea desinunt esse mor. sed dicũtur imperfectiora, quia sũt alterius ordinis, & veluti inferioris, sed intelligitur ex imperfectione deliberationis, quia non sunt plene deliberata, sed velut primi motus. Vnde in proposito suspicio quæ non est deliberata, nõ est mort. at quæ deliberata est, mortalis est, non enim est imperfectior iudicio, tanquã ex imperfectione deliberationis, sed tanquam actus inferioris ordinis in tali genere.

Quærere aliquis hic posset primo An iudicium suspicio vel dubitatio quæ per breue tẽpus in animo durant sint pec. mort.? quando fiunt in materia graui & ex leuibus iudiciis. Secundo, quando ego prudenter & non temere suspicor vel iudico aliquod malum de fratre, liceat ne mihi illam suspicionem vel iudicium aliis aperire & reuelare? Facile ex dictis possunt hæc explicari.

Ad primum enim dico si iudicium vel suspicio per tempus adeo breue existant in animo, vt sint repentina, & præueniant iudicium ac deliberationem rationis, esse tãtum venia. vt dictum est. Si vero accedat iudicium & deliberatio rationis, etiam si per breue tempus durent, esse mort. quia sufficit ad pec. mort. deliberatus consensus in malum obiectum, eo enim ipso quo deliberatus est, natura sua est constans, atq; perpetuus, per accidens autem est, quod duret per breue vel multum tempus vt qui furatur rem aliquam animo accipiendi & retinendi illam, & si statim pæniteat ac restituat, & per breuissimum tempus apud se habeat, est pec. mort. furti.

Ad secundum dico: non licere etiam quæ prudenter suspicamur aut iudicamus aliis reuellare, quãdo illud secretum est, aut si similis suspicio vel iudicium existit in aliis, sed leue vel non ita graue, augebitur vero nobis reuelantibus quæ suspicamur vel iudicamus, sicut non licet delicta occulta quç vidimus aliis manifestare illa ignorantibus, neq; his qui aliquid circa illa norunt, nostra autem manifestatione certius illa credent, quando vero res est aliis omnino perspecta, nec illorum iudiciũ vel suspicio nostro dicto augebitur, ita vt nec fratri de quo iudico maior lesio in opinione sua accedat, nec audienti occasio ad firmius vel certius iudicandum aut suspicandum offeratur, tunc licebit citra pecca. mort. sed erit venia. quia ad minus est male loqui de fratre, nisi in aliquam vtilitatem vel emendam ipsius aut aliorum id fiat.

ARTICVLVS IIII.

An dubia sint in meliorem partem interpretanda.

Obseruemus initio ex D. August. lib. 2. de sermone domini in monte c. 28. res & facta proximorum in triplici esse differentia, quædam enim sunt quæ videntur mala, & re uera talia quoq; sunt qualia videntur, vt fornicationes, homicidia, quæ nullo modo possunt bene fieri, alia sunt ex se ipsis bona, quamuis possint fieri malo fine, quia malitia humana ea est, vt bonis etiam rebus quandoq, vtatur in malum finem, huiusmodi sunt eleemosyna ieiunium, &c. Alia vero sunt in differentia, quæ possunt bene & male fieri, vt comedere carnes in quadragesima, potest enim hoc fieri, aut ratione salutis ex concilio medici aut ex gula, aut ex cõtẽptu præcepti Ecclesiæ. Iudicare malos exercẽtes res primi generis non est peccatum, quia tale iudicium est rectum & prudentissimum, de huiusmodi enim dixit Christus inquit D. Aguft. *A fructibus eorum cognoscentis eos.* Iudicare autem malas res secundi generis, & malos illos exercentes, quando non constat certo de intentione agentis, est peccatum grauissimum, & quædam blasfemia in Spiritum sanctum, qui author est omnis boni & charitatis qua ista fiunt in Dei gloriam, similis blasfemiæ Pharisæorum, qui opera & miracula Christi facta in digito Dei i. virtute Spiritus sancti tribuebãt demoniis, dicentes illa fieri in virtute Beelsebub. Vnde quæstio huius ar. est de indifferentibus potissimç, equæ natura sua nec mala sunt nec bona, sed possunt bene vel male fieri.

Obseruemus secundo de huiusmodi actionibus in differentibus bifariã posse dubitari, vel

vel ex idoneis & sufficientibus indiciis, vel ex leuibus, dubitare ex leuibus indiciis in re graui maxime in personis honestis pec. mor. est, vt vidimus præced. ar. quia per talem dubitationem quem antea iudicabamus bonũ, licet deinde non iudicemus malum, desinimus tamen temere & sine iusta causa iam iudicare bonum, quod non potest esse sine iniuria & contemptu illius. Quæstio ergo est, quando existunt indicia quæ licet non sufficiant ad iudicandum malum aliquod de fratre, sufficiũt tamen arbritrio prudentum ad suspendendũ actum, & dubitandum de bonitate illius, sitne bonus qui illud egit, vel egerit ne illud bono animo & intentione, oporteat ne sub pena pec. mort. in tali casu quod ita dubium est in meliorem partem interpretari.

His positis respondet D. Tho. propositę quæst. vnica conclusione affirmante, quam sic probat. Nullus est priuandus suo iure vel contemnendus sine sufficienti causa, habet autem vnusquisq; hoc ius à natura vt habeatur bonus, ergo quamdiu non se offert sufficiens causa in oppositum habendus est bonus, aliter inique contemnitur & afficitur iniuria, sufficiens causa sunt manifesta indicia mali. Ergo quam diu non extiterint manifesta indicia mali habendus est bonus. Nunc sic, nisi sint manifesta indicia mali frater habendus est bonus, vbi res est dubia non sunt manifesta indicia mali (quia si essent, iam non esset res dubia, sed illa pars esset moraliter certa, quam illa inditia manifesta & sufficientia ostenderent) Ergo in re dubia aduc frater est habendus vt bonus: non potest autem in re dubia haberi aduc vt bonus, nisi rem illam dubiam interpretemur in melius. Ergo.

Contra hanc conclusionem D. Tho. nonnulla se se offerunt, quę illam reddunt aliqua ratione difficilem.

Primo verba quibus præcipimur in sacris litteris bonam habere de fratribus nostris existimationem, & quibus prohibemur illos despicere vel contemnere, sunt illa, *Nolite iudicare, &c.* & similia, quæ omnia significant iudicium intellectus, sed qui dubitat non iudicat, quin potius hæsitat. Ergo dubitare & hæsitare, neq; in bonum neq; in malum factum fratris conuertendo, non est prohibitum si sufficiant indicia ad dubitandum.

Secundo. Nemo tenetur extra casum necessitatis exhibere honorem vel benefficium aliquod fratri, maxime cum proprio damno, sed qui in re dubia declinat in meliorem partem, exhibet honorem fratri cum damno proprio, & extra casum necessitatis, ergo nemo tenetur quæ dubia sunt in melius interpretari; Maior certa est, minorem ostendo, imprimis id fieri cum damno proprio. Error & deceptio est malum & damnum intellectus, at interpretando dubia in meliorem partem (experiẽtia teste) sępe decipimur & erramus, ea enim est hominum prauitas, vt vbi apparent indicia mali, et si sufficientia ad solum dubitandũ, frequentius ibi malum operentur homines quam bonum. Ergo. Nec obstat quod aliqui dicunt, iudicium singularium, non esse perfectionem intellectus, quia quamuis non sit perfectio intellectus speculatiui, est tamen perfectio intellectus practici, vt docet idẽ D. Tho. 3. p. q. 11. ar. 1. ad 3. Et confirmatur, quia prudentia iudicat de operationibus singularibus quam constat esse perfectionẽ intellectus practici. Quod autem non sit necessarium, ostẽdo, quia casus necessitatis est ad exhibendum honorem fratri, quando vnum è duobus est necessario præstandum, aut contemnendus vertendo illud in malum, aut honorandus vertendo in bonum, sed cessat hæc necessitas suspendendo actum mentis, ita hesitando propter indicia quæ sufficiunt ad hesitandum, vt animus maneat ex æquo anceps in neutram partem illud conuertendo.

Et confirmatur hæc pars. Quando frater operatur bonum licet mihi cessare ab omni actu positiuo & elicito iudicii, nihil omnino iudicando, nec curando de illo facto fratris, quia nullo præcepto teneor aliquem actum circa opus illius elicere, ergo cur non licebit similiter, quando exercet aliquid quod prudenter dubium est, suspendere actum iudicii, & in neutram partem illud interpretari.

Tertio iudicium quod potest haberi in confessione sacramentali, potest etiam haberi extra illam, cum vbiq; debeat esse rectum & verum, sed in confessione sacramentali, tam dubia propria quam aliena licet & expedit interpretari in peius, vt si dubitẽ an peccatum meum vel eius qui mihi confitetur sit mort. vel venia, si existat sufficiens causa ad dubitandum debeo interpretari in peius, & sub condicione me accusare, vel admonere illum qui mihi confitetur, vt accuset se ipsum tanquam de mort.

Quarto. Refferat Ioannes vir honestus aliquod malũ graue de Petro viro etiã honesto; propter quod iuste dubito an ita sit vt Ioannes reffert, cum videã vtrumq; esse virum honestum; conciderata honestate Ioannis non possum mihi persuadere ipsum mentiri, similiter conciderata honestate Petri non possum etiam mihi persuadere delictum illud esse ab

eo commissum, in hoc casu si dubium istud interpraetor in melius, credendo Ioannem virum honestum non mentiri, infero grauem iniuriam Petro, quia credo ex causa dubia graue malum de ipso: similiter si interpraetor in melius infauorem Petri, iudicando ipsum nihil tale commisse, infero iniuriam Ioāni, iudicans illum mendacem, ergo in hoc casu aut suspendum est necessario iudicium, aut alteri ex his inferenda iniuria.

Deniq; si in re dubia frater habet ius vt habeatur bonus, & tenemur declinare in meliorem partem, non ita declinare, sed manere ancipitem, & dubium, esset peccatum contra iustitiam, & in regraui mort. quia peccatum contra iustitiam vt sæpe diximus ex suo genere est mort. At ex eodem D. Tho. ar. præced. dubium ex sufficientibus indiciis veniale tantū est. Hæc argumenta occasionem obtulerunt & merito discipulis D. Tho. ad examinandū diligenter hoc loco.

QVA RATIONE SIT INtelligenda ista regula D. Tho. Dubia in melius esse interpretanda.

DVobus modis potest hæc regula explicari, negatiue vel positiue, Negatiue vt cum oblata aliqua re dubia suspendimus actū, neq; bene neq; male de fratre iudicātes, positiue vero, quando illa oblata elicimus actum, habētes hunc assensum illam bene fieri.

Cayet. vult in huiusmodi dubiis in quibus sunt sufficientia indicia ad dubitandum, regulam istam intelligendam esse negatiuè, ita vt non interpraetemur illa in peiorem partem, sed possimus suspendere actū, & habere nos mere negatiue, quod si id non valeamus, nec velimus suspendere actum, sed elicere, debeamus tunc illa interpretari in melius: quam expositionem ita probat.

Nemo tenetur iudicare de rebus nisi quatenus earum natura exigit, res dubia secundum suam naturam neutra est, nec magis inclinat ex se in vnam partem quam in aliam, Ergo licebit mihi in re ita dubia manere anceps & neuter, in nullam partem declinando, quod est suspendere actum.

Secundo Ius naturale tantum exigit vt non priuem fratrem suo honore, nec contemnam illum, male iudicando de illo sine sufficienti causa, suspendendo actum nō priuo illum suo honore, nec contemno illum, nec iudico male de illo, id enim esset si dubium illud interpretarer in in peius. Ergo.

Mag. Soto lib. 3. de iust. q. 4. ar. 4. recedit ab hac sententia Cayet., docens intelligendā esse istā regulam positiuè, ita vt oblata re dubia non sufficiat suspendere actum, & manere ancipitem, sed teneri nos ad eliciendum actum positiuum, interpretando illam in melius. Ratio potissima ipsius est, aut is qui exercet rem illam dubiam erat antea mihi notus, & habitus bonus ac honestus vir, aut illum omnino non noui. Si prius, teneor factum ipsius boni consulere, quia suspendendo actum & dubitando, dubito simul de bonitate ipsius, & muto iudicium & opinionem quam antea de ipso habebam, cum antea absolute & sine vlla dubitatione iudicarem eum bonum, mox vero (etsi non iudicem malum sed bonum) habeo tamen tale iudicium de ipso cum dubitatione, mutare autem existimationem quam antea de fratre habebam non licet, nisi vbi existunt sufficientia indicia ad iudicandum malum, Ergo Et confirmatur: quia quem antea simpliciter ac extra omnem dubitationem iudicabam bonum, iudicare deinde bonum cum dubitatione, est reuera priuare illum suo honore, & iure quod habet, vt simpliciter iudicetur bonus, quod nō licet vt habet hic D. Tho. nisi existant sufficientia inditia mali, quæ in re dubia non existunt. Quod si illum non noui, quamuis res dubia ex se nata sit generare assensum dubium, nihilominus ius naturale quod habet quiuis frater vt iudicetur bonus, quā diu nō occurrunt manifesta indicia mali, exigit etiam, vt factum ipsius alioqui dubium boni cōsulatur: quæ est ratio D. Tho. in hoc ar.

Ad intelligentiam huius dubitationis obseruemus primo, Aliud esse iudicium de rebus, & aliud de personis: de rebus quidem, quādo res ipsas iudicamus quales sint secundum se, considerata tantū propria & priuata ipsarum natura à parte rei, quod iudicium est speculatiuum, & nisi alio transferatur, nullū damnuū infert proximo, neq; in honore, neq; in fama, iudiciū autem quo iudicamus de personis, est illud quo iudicamus intentionē & animū agentis, quod est maxime difficile & periculossum, difficile quidem, cum solus Deus intueatur corda hominum, & periculossum, quia in eo agitur de honore, & fama proximi, Hæc duo iudicia possunt seorsum distingui & alterum sine altero haberi maxime in rebus speculatiuis: Profert Petrus aliquam propositionē, possum ego iudicare illam secundum se hæreticam, & nihilominus iudicare simul Petrum ipsum virū catholicum & fidelissimū, iuxta illud D. Aug. *Hæreticare potero hæreticus autem non ero.* In moralibus tamen & in actibus virtutis vel vitii, iudicare de facto fratris, vel dubitare de bonitate illius, & non iudicare de persona, vel

non dubitare de bonitate illius, verbi gratia, iudicare opus Petri malum vel dubitare de illo, & iudicare Petrum virum honestum, difficillimum est, vt docet D. Tho. quolib. 12. ar. 3.

Obſeruemus ſecundo, plurimum intereſſe inter eum quem iam nouimus, & de quo habemus conceptam opinionem actu & in particulari, eſſe virum honeſtum & probum, & eum quem non nouimus, nec ſcimus in particulari mores illius, ſed iudicamus eum bonum communi illo & generali iudicio, quo omnes quos non nouimus certo malos, opinamur bonos. Eſt autem hoc diſcrimen inter iſtos, quod ſuſpendere actum circa bonitatem prioris, eſt reuera mutare opinionem quam de illo habebã, cum antea illum certo & in particulari iudicarem bonum, poſtea vero quando dubito vel ſuſpendo actum, (licet nõ iudicem illum malum) non tamen certo & in particulari iudico ipſum bonum. Suſpendere autem actum iudicij circa bonitatem ſecundi, non eſt mutare opinionem, cum in particulari & certo nec bonum nec malum illum antea iudicarem aut ſcirem, ſed illo tantũ generali & communi iudicio, quod potius eſt ignoratio morum fratris quam iudicium.

Obſeruemus tertio, biffariam poſſe nos aliquid interpretari in peius, aut deffinitiue & aſſertiue, iudicando quod poteſt bene vel male fieri, reuera male fieri, aut ex ſuppoſitione ad cautelam & remediũ, quod fit quando id quod poteſt bene vel male fieri, non iudico quidem male fieri, ſed tãtũ poſſe, et hoc ſuppoſito poſſe illud male fieri, timeo ne forſan fiat, & ex tali timore iuxta leges prudentiæ ſtudeo occurrere malo quod poſſet euenire.

Deniq; ſtatuendum eſt hic quod iam initio huius artic. admonuimus, non eſſe hic quæſtionem de dubitatione in re graui ex leuibus indicijs, huiuſmodi enim eſſe pec. mort. maxime circa perſonas honeſtas iam conſtat ex ar. præced., ſed hic tantum nos agere de illa dubitatione quæ ex idoneis & ſufficientibus inditiis ad dubitandum naſcitur.

His poſitis ſit Prima Propoſitio.

Oblata re iuſte & prudenter dubia, conciderando illam ſecundum ſe tantum, & a parte rei, ſine ordine ad perſonam, non tenemur illam actu poſitiuo uertere in melius, neq; etiam licet illam uertere in peius, ſed poſſumus ſuſpendere actum in nullam partem declinando.

Hanc probant argumenta illa ab initio propoſita, & quæ deinde adiecimus nomine Cayet. Omnia enim illa procedunt de re dubia ſecundum ſe ſumpta, nulla habita ratione perſonæ. Et confirmatur, Poteſt haberi iudiciũ ſeorſum de ſola re ſecũdũ naturã ipſius rei, nihil iudicando de perſona, res autẽ dubia ſecundum ſuam propriam naturam non relata ad perſonam in nullam partem inclinat, neque vllum producit in animo aſſenſum, Ergo oblata re dubia & ea ſola conſiderata ſine ordine ad perſonã, licet ſuſpẽdere actũ: Maior conſtat ex prima obſeruatione huius controuer. quia iſta duo iudicia vnũ ſolius rei, quod eſt pure ſpeculatiuũ, & aliud perſonę quod eſt practicũ ſunt diſtincta, poteſtq; vnum ſine altero ſeorſum haberi: Minor vero patet ex ipſo nomine rei dubiæ, ideo enim dicitur dubia, quia ex æquo in nullam partem inclinat, ſed habet rationes vel indicia ex æquo in vtramq; partem.

Secundo confirmatur: intellectus talem producit actum vel aſſenſum quale eſt obiectum quod ipſi offertur, ſed res dubia quę in nullam ex æquo inclinat partem, eſt obiectum quod nullum actum vel aſſenſum natum eſt generare, ſed relinquere illũ perplexum & ancipitẽ: Ergo talem rem conſiderando, licet eſſe ancipitem, & ſuſpendere actũ: Imo hoc ipſum exigit recta ratio & prudentia, vt tali re oblata & ſecundum ſe ſumpta ſuſpendatur actus, eſſetque oppoſitum alicuius imprudentiæ. Probatur, Suſpendẽdo actum in nullo ledo proximũ, nec infama, nec in honore, nec contemno ipſum, ſed manet ſemper apud me ſalua eius opinio, quia ſolam rem ſpeculatiue contemplor, nulla habita ratione perſone, eliciendo autem actum non licet elicere in peius, (in quo omnes conueniunt) quia eſſet male iudicare de facto proximi ſine iuſta cauſa, cum res ſit ſecundũ ſe dubia, neq; in melius quia ita iudicans offert ſe aperte omnium etiam conſenſu periculo incidendi in falſum iudicium & deceptionẽ, nõ ſolum iudicio ſpeculatiuo, iudicando bonum quod forſan malum eſt, verum etiam iudicio practico, quia eo ipſo quo factum illud interpretor in meliorem partem & bonum, propono illud in exemplar meum, Et hoc ſine iuſta etiam cauſa, quia proximus non indiget tali iuditio vt modo oſtendimus. Ergo prudenter fit in tali caſu ſuſpendendo actum, Et confirmatur, ſi quis modo poſitiue aſſentiret huic parti aſtra ſunt paria, eſſet imprudens, quia hoc obiectum intellectus ſpeculatiui ſint ne aſtra paria vel imparia eſt ex æquo dubium, ſed in noſtro caſu obiectum intellectus practici eſt etiam ex æquo dubium, cum indicia iſta vt ſuponimus ſint ſufficientia ad dubitandum, ergo imprudenter ageret qui ſtantibus talibus indicijs in aliquam partem declinaret.

Tertio iudex arbiter non tenetur abſolute ferre ſententiam in fauorē rei in re dubia, ſed tātum ex ſuppoſitione ſi laturus ſit ſententiam, quia aſſumpſit munus iudicandi: Ergo ſimiliter in hoc caſu quando res eſt dubia, ſi velit vel debeat elicere actum, eliciet illum in melius, abſolute tamen non tenetur elicere, quia nemo eſt iudex ex officio operum fratrū ſuorum, ſed voluntarie aſſumit tale officium iudicandi.

Deniq; Nullus eſt quantumuis probus & timoratus, qui in confeſsione accuſet ſe, eo quod rē dubiā quā vidit cum ſufficientibus indiciis, ad dubitandum de illa ſecundum ſe, non ſit interpræt atus in melius, ſed ſatis putat ſe cōſuluiſſe famæ & honori fratris ſi ſuſpendit actū, nec illā conuertit in peius, nec vllus eſt confeſſarius prudens & peritus qui hoc quęrat à penitente, an actu & poſitiue dubia quæ vidit ſit interpretatus in melius, alias mille laqueis fideliū conſcienſiæ replerentur. Secunda Propo.

Oblata re dubia ſi iudicium referatur ad perſonā ita ut eliciatur actus, quo fine & animo frater rem illā exercuerit, Tunc dubiū in meliorem partem eſt uertendum, & in hoc ſenſu (ut bene ait Cayet.) eſt intelligenda concluſio D. Tho.

Probatur. Habere aliquē in mala opinione ſine iuſta cauſa eſt maximā illi inferre iniuriā, hoc autē facimus, niſi rē dubiā quando elicimus actum vertamus in melius. Ergo. Maior certa eſt, probo minorem. Quando elicimus actum, neceſſe eſt nos inclinare in alteram partē, ita vt ſi factū fratris nō vertamus in melius, neceſſario vertamus in peius, hoc enim eſt elicere actum alicui parti aſſentiri, ſicut ſuſpendere actum eſt nulli aſſentiri, dubitatio autē (quā uis ex ſufficientibus indicijs ad dubitandum) non eſt ſufficiens cauſa ad vertendum illud in peius, Ergo ſi nō vertat in melius ſine ſufficiēti cauſa vertitur in peius & habetur mala opinio de fratre.

Secundo conſtat hæc Propoſitio ex varijs Regulis Iuris in ſex. Regu. 65. dicitur **In dubiis melior eſt ratio poſsidentis** vel vt alij legunt **In pari caſu melior eſt conditio poſsidentis**, ſed frater poſsidet bonā exiſtimationem, quod opera ipſius honeſta ſint, & ob debitum finem, ergo in dubijs ſi iudicandum ſit, in fauorē proximi iudicandum eſt, vertendo illa in melius. Regu. 11. **In dubiis fauendum eſt potius reo quā accuſatori**, In hoc caſu indicia habent ſe vt accuſator, frater tanquam reus, erit ergo fauendum potius fratri, vertendo in melius rem, quam illa indicia & ſi ſufficientia faciunt dubiam. Eſt etiam ſenſus receptiſsimus inter DD. iſtarum regularum, in dubia cauſa poſsidentem non eſſe expoliandum re quam poſsidet, expoliaretur autem frater bona opinione quam iure naturæ poſsidet, ſi quando elicitur actus, rem illam dubiam non interpretemur in melius, quia eſſet illā interpretari vt diximus in peius. Ergo

Tertio: Præceptum illud iuris naturæ: Quod tibi non vis, &c. in re graui obligat ſub mort. ſed nullus eſt qui vellit opus ſuum verti in peius, imo ſi eliciatur actus verti in melius, & id quidem rationabiliter. Ergo hoc ipſum tenemur ſub mort. præſtare fratribus noſtris.

Quarto, Cap. vnico de Scrutinio habetur **Vt quem non nouero eſſe indignum habeam pro digno**, quamdiu res eſt dubia, nec aparent manifeſta & ſufficientia indicia mali, frater non cognoſcitur indignus & malus. Ergo quamdiu res eſt dubia ſi ferendum ſit iudicium, iudicandus eſt bonus vertendo illud in melius.

Deniq; ſtante iudicio ſpeculatiuo dubio, quando proximo poteſt fieri iniuria, habendū eſt tanquam rectum & certum iudicium practicum per quod non fit proximo iniuria, verbi gratia dubitat mulier poſt cōſumatū matrimoniū, an ille cui nupſit ſit ſuus vir, ſtāte hoc iudicio ſpeculatiuo dubio, nō poteſt negare illi debitum quia eſſet inferre viro ſuo iniuriā, ſed debet habere ſimul cū illo hoc iudiciū practicū tanquam certum & verum, accedendum eſt ad hunc ſi debitum poſtulauerit, vt eſt deffinitum in cap. Dominus de Secun. Nup. ne viro ſuo inferat iniuriam. Ergo ſimiliter, quando dubitatur defacto proximi, & eſt eliciēdū iudiciū, cū per tale iudiciū inferatur iniuria proximo niſi factum eius couuertatur in melius vt expoſuimus, ſtante dubio ipſo ſpeculatiuo circa rē ſecundū ſe ſumptā, eſt habendum hoc iudiciū practicum tanquam certum & rectū, licet res iſta ſecundum ſe propter indicia quæ vidi dubia ſit, proximum tamen exiſtimo bono fine illam feciſſe.

Ex his duabus cōcluſionibus perſpicua manet Cayet. ſententia in rebus dubijs licere ſuſpendere actum, ſi vero eliciendum ſit iudiciū, oportere declinare in melius. Cæterū quia cōmuniter & frequētius vitio ac corruptione noſtrę naturæ homines non ſuſpendunt iuditia, maxime quando reſpiciunt perſonas, ſed eliciunt actum, voluntq; eſſe iudices & ferre ſententiam, & regulæ morales non tam reſpiciunt quid poſsit fieri, quam quid communiter & frequentiſsime fiat, propterea ſapientiſsime & merito, à ſanctis Patribus & Doctoribus Theologis quos hic ſequitur D. Thomas, abſolute & ſimpliciter proponitur hæc regula: **Vt dubia in meliorem partem interpræ temur**, Intelligenda tamen, vt expoſita eſt, quando

quando non valemus suspendere actum. Hæc est doctrina Bedæ in 6. cap. Luc. in illud. *No lite iudicare, &c.* Et secun. Regula de Regulis Iuris. Sed ad maiorem intelligentiam sit.

Tertia Propositio.

Si suspendam actum circa factum dubium fratris qui michi notus est, & habitus ut uir honestus & probus, ita ut per talem suspensionem, nullo modo mutem opinionem, quam de illo habebam, nec desinam habere illum in eodem prætio, licet his seruatis suspendere actum circa factum dubium fratris etiã mihi cogniti. Quod si per talem suspensionem actus dubitem simul de bonitate personæ) quod frequentius accidit) non licet circa factum dubium proximi mihi cogniti & quem semper iudicaui uirum honestum, suspendere actum, sed teneor positiue factum illud interpretari in melius.

Probatur prior pars. Tota ratio propter quam iudidium vel dubitatio potest esse peccatum, hæc est, quia sic iudicando vel dubitando contemnitur frater, & leditur bona ipsius opinio. Ergo qui experiretur se non dubitare de bonitate fratris, nec vllo modo illum contẽnere, aut mutare bonam existimationem quam de illo habebat, quia suspendat actum iudicij circa factum dubium ipsius, licite poterit suspendere actum. Probo consequentiã, quia (vt ostendimus) potest haberi seorsum iudicium speculatiuũ de re secundũ se absolute sumpta, distinctum, à iudicio practico de intentione & animo personæ, sine vllo damno ipsius personæ: vnde cum in his iudiciis vel actibus intellectus id tantum atendatur, ne fratri in aliquo noceamus, qui ita suspendet actũ circa rẽ dubiam & factum eius quẽ nouit, & cuius mores habet perspectos, sine vllo damno illius, licite poterit actum suspendere. Secunda pars perspicua est, quia suspendens actũ, ita vt simul dubitet de bonitate fratris ab ipso probe cogniti, mutat bonã opinionẽ quã de illo habebat, & consequenter desinit habere illum in eo prætio in quo antea ipsum habebat: quæ omnia sine nocumento & iniuria fratris esse nõ possunt

Secundo qui exponit se periculo probabili peccandi mortalr. peccat mortalr. suspendere actũ circa factũ dubium amici probe cogniti, isto secũdo modo, est reuera moraliter loquendo exponere se periculo conuertẽdi facile factum illud in peius. Ergo.

Tertio: nõ licet opinionẽ bonã quã de fratre habebã mutare in pei⁹, nisi ex sufficiẽti causa, (quæ nõ est dubitatio) sed quãdo ita suspendo actum vt mutem opinionẽ quã de fratre mihi cognito habebã, moraliter & cõmuniter muto illã in peius. Ergo non licet isto secũdo modo suspendere actum. Vnde in hoc casu circa personas nobis notas est maxime obseruandi ista regula proposita, à D. Tho. quia licet posit accidere prior pars huius tertiæ propositionis nostrę, moraliter tamẽ loquẽdo, vix potest) vt de secunda propositione dictum est) suspendi iudicium circa factũ personæ à nobis cognitæ absq; contemptu ipsius, & mutatione existimationis in qua antea habebatur. Quarta Propo.

Si frater de cuius facto dubito mihi ignotus sit, licet suspendere actum tam circa factum ipsum quam circa bonitatem personæ.

De facto constat ex dictis, De persona verò ipsa probatur, quia vt cõstat ex secũda obseruatione, cũ ipsum & eius mores omnino ignorẽ, dubitãdo de illo, nõ muto opinionẽ quã de illo habebã, eũ nullã de eo in particulari haberem nec bonã nec malã, nec priuo illũ aliquo honore quem antea apud me habere, nec contemno illũ, cũ in nullo prætio eũ priuatim haberem, sed in illo cõmuni quo habemus omnes nobis ignotos: nulla deniq; lesio illi fit per hãc suspẽsionem iudicij. Quod si dixeris, (quæ est ratio Mag. Soto) habet ille ius à natura vt ab omnibus iudicetur bonus, quod iudiciũ cessat per suspensionẽ actus. Respõdeo, virũ mihi notũ habere istud ius certo & in particulari, ac proptẽ rea inferri illi iniuriã, si bonitatẽ ei⁹ quę antea mihi certo & in particulari perspecta erat vocem in dubiũ, at ius quod habet qui mihi ignotus est, est incertũ, & illud cõmune, quod non tam est nosse illũ bonũ, quã negatio quædam & nesciẽtia qua ignoro an sit malus: quo fit vt sit illud ius leuissimum ac fere nullũ, & consequenter nulla quoq; iniuria quæ illi infertur suspendendo actum. Vltima propositio.

Ex suppositione nempe ad cautelam & remediũ licet dubia in peiorem partem uertere.

Verbi gratia, video hominẽ, cuius habitus & dispositio indicat iuste dubitari posse, an sit fur, nõ profero apud me iudiciũ absolutũ, esse furẽ, sed tantum esse posse, hac hypothesi stante, potest esse fur, dubiũ istud licet vertere in peius, iudicãdo, forsan est fur, prospiciã oportet domui meæ ac rebus meis. Probatur. Hic actus non est iudicare male de fratre, sed iuste ac prudenter timere, & occurrere damno quod iuste timetur, & periculo de quo prudenter dubitatur, huiusmodi autem timor & suppositio ad cautelã, & prohibendum damnũ proprium quod euenire potest, est actus prudẽtiæ. Ergo. Secundo ad huiusmodi timores & cautelas tenentur prælati erga subditos suos, qua de causa pręcipitur eis vt vigilẽt supra gregẽ suũ, vt attendant à falsis prophetis, neq; omni spiritui credãt, similiter parẽtes erga filios suos, & maxime erga filias, occludentes fenestras & hostia

hostia domus, diligenter curantes quos habeant familiares, Et quidquid ipsis perspectum omnino non est, vt ait D. Hiero. suspectū iudicantes, quo nomine comendatur sanctus Iob, qui licet nihil mali iudicaret de filiis suis, offerebat tamen pro eis sacrificia per singulos dies, dicēs ne forte peccauerint fili mei, &c. Sed in hac parte plurimum desideratur prudētia, ne prælati vel parentes nimii sint, ac ne dum suis volunt prospicere, illos ad amaritudinem vt ait B. Pau. prouocent, aut apud vicinos infament.

Nunc ad argumenta quorum occasione hæc controuersia disputata est.

Ad primū respond. Eodem præcepto prohiberi quæ grauissima sunt in aliquo genere, & quæ minus grauia: vt præcepto illo non occides (sicut Christus exponit Matth. 6.) prohibetur non solum homicidium, verum etiam irasci fratri, Et ita in hoc casu eodem præcepto quo prohibetur iudicium temerarium, prohibentur etiam graues suspiciones, & dubitationes ex leuibus indiciis, & suspentiones iuditii, quando aliquod damnum ex eis sequitur fratri in honore, vel fama ipsius.

Ad diluendum secundum nonnulla obseruanda sunt, Primo, vt sicut solæ virtutes morales sunt quæ faciunt hominem simpliciter bonum, intellectuales vero non faciunt illum simpliciter bonum sed tantum secundū quid, ita quoq; bonum vel malum intellectus non esse simpliciter tale, sed tantum secundū quid ita vt illud solum sit simpliciter bonū vel malum quod pertinet ad mores. Secundo cum bonum morale consistat in recto ordine volūtatis ad vltimum finem, dirigatur autem voluntas moraliter in suum vltimum finem per dictamen rectæ rationis, illud iudicium esse moraliter bonum vel malum quod dirigit voluntatem ad sequendam rectam rationem, & id quod secundum se rectum est & honestum. Ex quo sequitur vt quando in re dubia iudico bene de fratre vertendo illud in melius, si fallar iudicium istud falsum relatum ad intellectum speculatiuum sit quidē malum eius, non tamen simpliciter malum hominis, sed solum secundum quid, relatum verò ad mores sit bonum morale, & consequenter simpliciter bonum, quia tale iudicium est natum dirigere voluntatem in ea quæ dictat recta ratio, & sunt honesta circa proximum, nempe ad amādum illum, ad defferendū eius honorē, & non contemnendum, ad conseruandam bonā quā de illo habemus existimationem: quæ omnia sunt simpliciter bona. Vnde optime docet hic D. Tho. melius esse habere tale iudicium speculatiue tantum erroneū, sed sine iniuria imo cum honore fratris, quam cum damno & iniuria ipsius vere iudicare, quia illud iudicium erroneum, licet speculatiue & secundum quid malum, mortaliter tamē & simpliciter est bonum, iudicium autem verum cum iniuria fratris speculatiue tantum & secundum quid est bonum, moraliter autē & simpliciter malum, dirigens voluntatem in malum morale, nempe in contemptum fratris.

Ex his dico ad argū. illud, me non defferre honorem fratri cum damno meo, quando factum ipsius in melius conuerto, etiam si decipiar, imo cum bono meo, quia istud iudicium, licet speculatiue & secundum quid sit malum moraliter tamen & simpliciter est bonum, Et teneor potius eligere bonum simpliciter aduitandum malum simpliciter, quam bonum secundum quid ad vitandum malum secundum quid, Vt martir qui eligebat potius mori quā negare Christum, quia hoc est simpliciter malum, cum sit malum culpæ; mori autem est malum secundum quid quia non est malū morale sed tantum malum pœnæ. Similiter hic res sese habet, error enim & deceptio intellectus speculatiui est velut malum pœnæ, contēnere autem fratrem & illum iniuria afficere est malum culpæ. Et qui aduitandum malum culpæ eligit malum pœne, non eligit cum damno suo, imo cum maximo bono suo.

Ad alteram partem argumenti dico, quando frater mihi cognitus est & probatus, esse propter bonam opinionem quam iam habeo de illo, velut casum necessitatis, factum ipsius vertere in melius, quia erga talem suspendere actum est (moraliter loquendo) mutare opinionem cum contemptu ipsius, vt expositum est. Erga illum vero qui mihi cognitus nō est, non occurrit similis necessitas, & ita licet istū suspendere actum. Ad confirmationem aperta est differentia, quando enim aliquis operatur bonum, ex eo quod suspendam actum, nullum ei infertur nocumentum in honore vel fama, at si suspendam actum circa illū qui mihi notus est, & quē antea habebam virum honestum, sequuntur damna iam explicata.

Ad tertium, maxima quoq; est differentia inter iudicia externa, & ea quæ fiunt in confessione sacramentali, in hac enim quando dubitamus an peccatū nostrum vel pœnitentis sit veniale vel mor. si dubitatio sit leuis & scrupulus reiicieda est, & in melius interprætāda, si grauis & ex sufficiēti causa, tūc sub cōditione interprætāda in peius. 1. dolēdū de illo peccato tāquā si forsan sit mort. quod fit ad cautelā ne habeatur pro venia. quod mort. est, quā via nullam

nulla infertur iniuria fratri, sed consulitur cõtiẽtiæ & saluti ipsius, quod nõ est extra confessionem, cum extra ipsam vertere in peius factum dubium fratris, quem noui & iudicabam probum virum, sit eum contemnere.

Quartum argum. postulat explicemus.

QVOMODO DEBEAT SE HABERE *qui audit refferentem aliquod malum de proximo suo.*

OBseruemus primo diligenter esse cõciderandas personas, tã cũ qui loquitur qualis sit, & quomodo affectus erga illum de quo loquitur: quam eum de quo malum illud refertur, sit ne vir honestus & timens Deum, an potius qui solitus sit similia committere, conciderandæ etiam aliæ circunstantiæ loci, & temporis, in quibus malum illud accidisse asseritur, & aliæ quę à iudicibus prudentibus atenduntur, & tanto magis, quanto pluribus credendum potius est quam vni.

Obseruemus secundo: Experientia teste virum honestum facilius casurum in aliqua peccata, quam serio & in re graui falsum prolaturum de fratre. quia hoc posterius procedit ex malitia, prius illud ex humana fragilitate, Et facilius peccat homo ex fragilitate, quam ex malitia.

His positis dico primo: Si is qui refert malũ alterius sit vir honest⁹ & probus, ille vero cuius malũ reffertur improbus & solitus similia facere, sine temeritate credendum esse dicenti, vt supra admonuimus: quia in hoc casu qui reffert malum illud possidet apud me bonum nomen, quo alter caret, et indubiis melior est ratio possidentis. Similiter dico secundo: Si is de quo est sermo sit vir honestus, qui vero malum de illo reffert improbus & turpis, nulla est ei adibenda fides: eadem de causa, quia iste possidet apud me bonum nomen, quo caret qui male de ipso loquitur. Et hoc ipsum obseruatur in iudicio exteriori, viro enim turpi de homine honesto male loquenti non credit prudens iudex, imo nec honesto quem nouit male affectum erga illum de quo loquitur. Quod si vterq; & is qui loquitur, & ille de quo loquitur, pares sunt in moribus, & in eodem prætio illos habeam, tunc suspendendus est actus, vt probat illud argum, quia quocunq; me vertã alteri inferã iniuriã.

Circa vltimam conclus. de cautela adhibẽda dubitari potest. Liceat ne denegare suffragium postulanti aliquod officium vel beneficium, quando de moribus & bonitate ipsius dubitamus, hoc fine nempe ad cautelam, ne illud adeptus alicui noceat. Dico cum Cayet. in sum. in verb. iudicium temerarium, Primo ex leuibus indiciis nullo modo licere negare alicui suffragium, si habeat merita necessaria ad munus illud vel beneficium, similiter licite illi negari si non habeat merita, sitq; indignus, vt copiosius q. 63. videbimus. Quando vero indicia idonea sunt, & sufficientia ad dubitandum, sed simul habet merita officium illud vel beneficium postulans, distinguendum est, Nam aut me negante illi suffragium infamatur & præponitur illi impar in meritis, aut nulla inde sequitur ipsi infamia, ad estq; alter ei par vel fere æqualis, si prius, non licet negare illi suffragium, quia ex meritis habet ius ad illud officium, periclitaturq; honor ipsius, & mea dubitatio non est sufficiens ad expoliandum ipsum suo honore vel iure, si vero posteriori modo res habeat, licet illum priuare suffragio, nulla enim tunc fit ei iniuria, cum nec infametur, nec præferatur ipsi alius minus dignus.

ARTICVLVS V.

An semper sit iudicandum secundum leges scriptas.

DVPLEX est iudicium, aliud priuatũ & particulare, aliud vero publicum & forẽse: de priori egit hactenus D. Tho. explicans quæ pertinẽt ad iudicia temeraria, suspisciones, & dubitationes: hoc ar. & sequenti agit de iudicio forensi, qua ratione sit exercendum, quærens imprimis præsenti ar. An semper oporteat iudicare secundum leges scriptas? vel liceat potius iudici vti aliquando epichia, ac dimissa littera & rigore legis iudicare secundum æquitatem, & dictamen rectæ rationis?

Obseruemus cum lex sit quædam explicatio & regula iuris, sicut ius aliud est naturale ex natura rerum æquum & iustum, aliud verò positiuum quod ex condicto & constitutione hominũ Principis scilicet vel Reipub. constitutum est, vbi natura nihil certo statuebat: ita quoq; leges scriptas duplices esse, quasdã continentes quod ipsũ ius naturale exigit, vt filios parentibus obedire, parẽtes filiis alimẽta præbere: alias vero quę solũ cõtinent quod Principis vel Reipub. decreto sancitũ est, quæ dicuntur mere humanæ: vt alimenta non extrahi è regno. Inter has leges hoc interest. Primo, quod priores illę iustũ quod cõtinẽt nõ instituũt, cũ iã ex natura rerũ iustũ sit, sed tantũ explicant, posteriores vero explicant, & instituunt,

tuunt, ideo enim iustum harum posteriorum legum tale est, & obseruandum, quia lege illa constitutum, qua sublata nullum habet authoritatis robur aut obligandi vim. Differunt secundo: quia iustum quod priores ille continẽt, cum sit ex natura rerum, sicut natura immutabilis omnino est, ita & illud nullomodo mutari posit, aut dispensari, iustum vero posteriorum mutari potest, quia huiusmodi iustum pẽdet ex hominum decreto, pro ratione loci, tẽporis, & personarum, quæ certum est mutari, & ipsis mutatis mutari quoq; oportere humana iura: vt habetur abunde in cap. Alma mater. De sententia excommunic. suspens. & ibi copiosse Didacus Couarru.

Sit prima conclus.

Si in causa iudici proposita existant leges scriptæ continentes ius naturalæ, tenetur iudex secundũ illas necessario iudicare.

Primo quia sicut ius naturale est omnino indispensabile, ita & leges illud continentes. 2. Quia iudex debet iudicare quod iustum est, Sap. 1. diligite iustitiam qui iudicatis terram, iustum autem in huiusmodi legibus contentũ semper est idem & immutabile: et ita semper secundum ipsum iudicandum. 3. Quia ius naturale quamuis acceptũ medio dictamine rectæ rationis, reuera tamen habet Deum authorem sicut & natura ipsa, quo fit vt aliter iudicans quam leges istæ quæ ius naturale continent postulant, simul violet ius naturale & diuinum. Deniq; sicut iustum quod istæ leges cõtinent est ex natura rerum, & intrinsece bonũ qua ratione non potest iudex humanus mutare naturas rerum, aut facere bonum quod est intrinsece malum, vel è conuerso, ita quoq; nõ potest aliter iuste & recte iudicare; nisi ferendo sententiam iuxta istas leges.

Secun. Conclus.

Si caussa proposita iudici pertineat ad leges scriptas mere humanas, ex quarum obseruatione nihil sequitur legi naturali uel diuinæ repugnans, tenetur necessario secundum illas iudicare, etiam si oppositum uideatur ipsi magis consonum rationi.

Probantur primo: Iudex est merus executor legis, non conditor aut dominus, imo neq; interpres, aut dispensator, nisi causa iusta vrgente, causa vero iusta ad deuiandum à lege nulla alia esse potest nisi quando ex illius obseruatione sequeretur aliquid repugnans iuri naturali vel diuino, Ergo quando lex scripta nihil continet quod iuri naturali vel diuino aduersetur, tenebitur iudex secundum illam iudicare.

Secundo si liceret iudici aliter iudicare quam leges istæ præscribunt, frustra conderẽtur leges, imo tot essent leges quod capita iudicum, affirmante vnoquoq; iudice æquius esse quod sibi videretur, quam quod lex scripta constituit: patereturq; passim Respub. mille perturbationes & damna. Tertia conclus.

Quando obseruatio legis humanæ ratione loci temporis uel personæ inducit aliquam iniustitiam, uel iniquitatem, non est tunc iudicandum secundum illam legem, sed secundum æquitatem & dictamen rectæ rationis, quod uocamus epichiam.

Patet quia lex est regula & explicatio iusti, & iudex custos iustitiæ, vnde quando obseruatio legis ratione alicuius circunstantiæ contineret aliquam iniquitatem, & cederet in iniuriam alicuius, non est secundum illam legem tunc iudicandum. Et ita constituuntur à D. Tho. in solutionib. argum. aliqui casus, in quibus non est iudicandum iuxta leges scriptas, ab aliis DD. afferuntur alii, qui omnes reducuntur ad hos quinq;.

Primus est quem continet ista Tertia conclusio, Quando lex aut simpliciter aut ex circunstantia est iniqua, quia lex iniqua non est lex, neq; regula quæ valeat nostras actiones recte dirigere, sed corruptela vt optime docet D. Tho. 1.2.q.69. ar. 4. & 6. sicut horologium quod non consentit cum motu solis, non est horologium sed perturbatio potius horarum.

Secundus. Quando obseruatio legis in tali euentu aduersatur bono cõmuni, Præcipit lex ne ciuitate obsesa portæ ipsius vllo modo aperiantur, si ciues omnes suos hostes fugiant, nec aliter liberari posint nisi in ciuitatem sese recipiant, tunc non est pronunciandum secundum illam legem scriptam, quæ in tali casu adeo nocuisset ciuibus & bono communi.

Tertius est: Quando prudenter iudicatur certum, legislatorem si adesset iudicaturum legem suam non esse tunc obseruandam, verbi gratia minatur mortem tyrannus si hodie ieiunauero (posito per hypotisim illum non ita agere in contemptum fidei, vel religionis, sed ex sua insania) non teneor tunc seruare legem ieiunii, quia si adesset legislator; certe non obligaret aliquem ieiunare cũ tanto discrimine vitæ: eadem ratione non tenetur mulier audire sacrum die festo, si vir eius austerus minatur illi aliquod suppliciũ, si domul vlla de causa egrediatur. Et hoc cognoscimus per epichiam i. per æquã & iustã interpretationẽ, de qua D. Tho. 1.2. loc. cit. & infra q. 120.

Quarto non est seruanda lex scripta in

in cortice quando animus & mens legislatoris corrũpitur. Nam vt præclare ait Iurisconf. *In fraudem facit legis, qui saluis uerbis sententiã eius circumuenit.* Verbi gracia. Prohibet lex ne adulter filium suum spurium hæredem instituat, concredit quis bona sua & hæreditatẽ amico vt illã det filio, hoc non licet, nec est secundũ verba & scripturã legis de ista fraude iudicandum: quia licet ille adulter legis literam & corticẽ videatur obseruare, cum non instituat filium suum spurium hæredem, nec bona sua ei tradat, sed amico, non tamen seruat mentem & animum legis, qui est, vt filius ille spurius bonis paternis non potiatur, potitur autem in hoc casu per illam circunuentionem & interpositam personam.

Quinto: Quando supremus Reipub. Princeps ex iusta causa dispensat in lege scripta, tunc enim iuxta illam Principis dispensationem seu explicationem iudicandum est, & nõ secundum legem. Lege sancitum est homicidam suspendi, commisit homicidium artifex Reipub. necessarius, aut vir eruditus vel ingeniossus bono communi vtilissimus, dispensat supremus Princeps cum illo in lege de suspendendis homicidis: non debet in hoc casu iudex secundum legem sed secundum illam Principis dispensationem iudicare. Hanc vero authoritatem dispensandi in legibus non habẽt inferiores iudices, & magistratus, sed solus supremus Princeps & Rex. Extra hos casus debet semper iudex secundum leges scriptas iudicare, aliter iniuste aget & inique, peccabitq; grauissime.

Circa hunc ar. Duplex se offert controuersia: Prior pertinet ad iudicẽ, posterior ad sententiam quæ ab illo fertur. Prius igitur videamus.

AN QVICVNQVE IVDEX etiam si sit supræmus Princeps teneatur iudicare secundum leges scriptas?

Ratio dubitandi est, quia l. Princeps ff. de legib. Princeps liber est & solutus a suis legibus, nec illis astringitur, vnde non tenebitur secundum illas iudicare 2. quia potest in illis dispensare.

In oppositum tamẽ sunt verba illa B. Gregorii Can. Sumopere 11. q. 3. *Sumopere præcauendum est ne rectores Ecclesiæ & qui publica iudicia excercent, in dictandis sententiis aliqua leuitate aut furore ducti sint præcipites, sed causis diligenter uentillatis, tunc diuina & humana lex resoluatur, & secundum quod ibi constitutum est definitiua proferatur sententia.* Afferq; ibi exemplum Moisi, qui semper iudicauit iuxta concilium Dei & legem.

Ad huius quæst. intelligentiam obseruemus primo: Quæstionem hanc duplicem sensum habere posse: prior est, An Princeps teneatur parere suis legibus. Posterior: An teneatur necessario secundum leges scriptas iudicare, & proferre sententiã. Non est hic quæstio de priori, in sensu docuit enim iã D. Tho. 1.2.q.69. ar. 3. legẽ habere duplicẽ vim, aliã coactiuam & aliam directiuam; coactiua est authoritas quam habet lex à suo conditore ad compellendos subditos ad illius obseruationem, qua ratione princeps non astringitur suis legibus; cum nullus possit cogi à se ipso, nec par in parem habeat hanc vim coactiuam: Directiua vero est æquitas illa quam lex continet, secundum quam ostendit omnibus quid æquum sit & consonum rectæ rationi ac bono communi, & hoc modo Princeps tenetur etiã suis legibus, tenetur enim quæ rectæ rationi & æquitati consona sunt, ac bono communi vtilia, ipse quoq; obseruare, qua talia sunt. Sed hoc eget aduc expositione, leges enim sunt duplices, quædam quæ se ipsis ostendunt solos subditos respicere, nec principẽ complecti, & his nullomodo tenetur Princeps: vt quod nullus induatur serico: Aliæ sunt quæ tam principem quam subditos complectuntur, vt quæ pertinent ad gubernationem Reipub. & reddendum cuiq; suum ius, ferendasque sententias: Et de his quærimus hoc loco an teneatur supremus etiam Princeps iuxta illas iudicare.

Obseruemus secundo quibusdam legibus conferri aliquod ius nonnullis ciuibus, ita vt si tales leges non obseruarentur, expoliarẽtur ciues iure quod sibi à legibus conceditur, vt in lege præscriptionis, confert hæc lex ius & dominiũ in bona quæ quis bona fide possidet toto tẽpore legis, si vellet princeps in aliquo casu hanc legem non obseruari, sed dispẽsare in ea, cũ qui iam bona fide præscripsit, expoliaret profecto iure suo, vt pote iure quod habet à lege. Similes sunt leges quæ parti lesæ præcipiunt aliquam peccuniam reddi à lesore, Et quæ habenti hæc vel illa merita præcipiunt conferri hæc vel illa beneffitia, &c. Aliæ vero sunt quæ ita aliquid præcipiunt, vt ex eo nullum ius alteri conferatur, vt quod fur vapulet, & similes.

Obseruemus vltimo: leges continentes ius naturale tam principem quã reliquos inferiores iudices debere omnino obseruare in suis sententiis & iudiciis, vt ex prima conclusione posita constat, vnde hic solum quærimus de legibus quæ sunt mere humanæ positiuæ: Sit prima asertio.

Leges

Leges humanas quibus aliquod ius confertur alicui tenetur etiam Princeps in suis iudiciis & sententiis obseruare.

Verbi gratia in exemplo iam proposito, vocat Ioannes Petrum in iudicium quasi inique possidentem bona sua, ostendit Petrus se illa bona fide possedisse toto tempore legis, & vere in illis præscripsisse: Debet iudex etiam si sit Rex ferre sententiam in fauorem Petri, nec potest dispensare cum Ioanne in illa lege præscriptionis. Ita D. Aug. lib. de vera Religio. c. 3. & Arist. 5. Ethic. c. 6. Et 3. Polyt. c. 10. & 12. Et probatur, Contra ius naturale est vt cum quis legitimo contractu effectus est dominus alicuius rei, aut habet ius legitimum in illam, expolietur illa re, aut illo legitimo iure quod in eam habet iam acquisitum, quia est talis expoliatio ipso inuito reuera furtũ, Princeps autem quantumuis supremus non potest dispensare in furto, nec pronunciare sententiã contra ius naturale, Ergo neq; potest expoliare eum qui rem aliquã iam possidet, vel verũ ius in illam per legitimum contractum, habet Sed qui rem aliquam possidet aut verum ius in illam virtute alicuius legis ciuilis iustæ & ab omnibus probatę habet, habet rem illã vel ius in eam per legitimũ cõtractum, cum possit lex ciuilis transferre dominia bonorum, & conferre verum dominium & ius illa, (vt videbimus infra) Ergo in huiusmodi legibus quæ conferunt alicui aliquod ius non potest neq; Rex dispensare, sed necessario debet secundum illas iudicare.

Secundo si posset Rex pro libito dispensare in huiusmodi legibus, & non iudicare secũdum illas, posset similiter quando duo litigãt de aliqua re, tollere illam habẽti ius in ipsam & adiudicare eam non habenti ius in illam, hoc esset furtum omnium consensu & maxima iniquitas, ergo & illud ex quo sequitur. Consequentiam vero probo, quia sicut hic litigans habet ius in rem quã iuste postulat vt suam aliquo titulo, similiter qui rẽ aliquã habet vel ius aliquod virtute alicuius legis, habet illud iusto titulo, cũ lex ciuilis conferat in his iustum titulum, Et confir. lex præscriptionis & aliæ similes non minus conferunt modo hominibus dominium & ius in hęc bona tẽporalia, quã à principio contulerit eis ius gentiũ, quo facta fuit rerum diuisio & appropriatio: sed non potest Princeps expoliare eum qui bona sua possidet post illam primam rerum diuisionem, quia iam sunt illi propria & sua, estq; verus illorum dominus, ergo neq; eum qui virtute alicuius legis iustæ possidet aliqua bona, vel acquisiuit aliquod ius. Sicut enim iure naturæ antequam fieret rerum diuisio & apropriatio nihil alicuius erat, at facta illa rerum diuisione quæcuiq; apropriata sunt, ita sunt ipsius, vt committatur furtum, violeturq; ius naturæ aquocunq; illa ipso inuito accipiẽte, ita quoq; licet ante quam hæ leges conferẽtes iura & dominia conderentur, non esset a iure naturæ neq; alia via Petrus dominus eorũ quæ præscripsit, vel modo virtute alicuius legis habet, at post quam huiusmodi leges conditæ sunt, & virtute earum aliquid possidet, vel acquisiuit aliquod ius, est furtum, & cõtra ius naturalæ ipsum illa re vel iure expoliare.

Deniq; leges iustæ & necessariæ vel saltim vtiles optimæ gubernationi, maxime quando illarum ommissio est in damnum tertii obligant in conscientia, non solum subditos verũ etiam & Principem, saltim quo ad vim directiuam, leges autẽ de quibus hic loquimur huiusmodi sunt, Ergo obligant etiam Principẽ vt secundum illas iudicet. Quo circa totum ius naturæ clamat. *Patere legem quam ipse tuleris.*

Quod autem aliqui affirmant, Accidere aliquando posse vt ob bonum publicum bona alicuius ciuis alteri adiudicentur, nec standũ esse tunc his legibus, quia cum Princeps sit custos boni publici, quando viderit bono cõmuni ita expedire, debet bona ciuium in illud refferre, nõ difiteor, sed iudico id rarissimum imo forte nunquam euenturum.

Secunda Assertio.

In legibus secundi generis quibus nullum ius alicui confertur, sed simpliciter tantum aliquid præcipitur, poterit Princeps dispensare ne secundum illas faretur sententia.

Vt si aliquis innocens probetur nocens, poterit princeps ex plenitudine suæ potestatis non condemnare illum iuxta leges secluso scãdalo. Imo etiam si esset vere nocens, si esset vtilis Reipub. Similiter posset conferre priuilegium alicui ne possent bona eius aquocunq; præscribi, quo priuilegio extante non daretur alicui locus acquirendi ius in illa, tenereturq; iudex inferior iudicare de bonis huius non secundũ leges scriptas, sed secũdum illud priuilegium: adeo vt nisi seruaret illud, peccaret mortalr. per vsurpationem iudicii, & sententia eius esset inualida.

Probatur iam conclusio, Hoc differt Princeps à cæteris iudicibus inferioribus, quod hi sunt tantum meri executores & ministri legum, habentes tantum authoritatem ipsis taxatam per leges, Princeps autem est legis lator, & cõditor, ac legitimus illius interpres, cum eius sit interpretari cuius est condere: re-

sidetq; in ipso suprema plenitudo potestatis ciuilis. Vnde sic argumentor: Dispensare in lege humana ex causa iusta & publica idem est quod interpretari legē, & exponere non fuisse animum legislatoris, comprehendere talem casum cum tali causa iusta & publica in illa lege. Sed supremi Principis est interpretari legem, ergo & dispensare in illa ex iusta causa. Minor huius sylogis. constat, maior autē probatur: quia propterea omnium DD. consensu requiritur in dispensatione iusta causa, quia dispensatio est quędā legis interpretatio, qua exponitur legislatorem cum de eius prudentia & ęquitate non dubitetur, non intendisse lege sua complecti illum casum, in quo adeo iusta causa se offert ad ipsum excepiendum ab illa lege.

Secundo. Omnium consensu ad dispensandum in aliqua lege hæc tria sufficiunt. Primo vt lex sit dispensabilis, idest ne sit rei immutabilis natura sua Secundo authoritas in dispensante. Tertio causa iusta: Lex mere humana mutabilis est vt vidimus & dispensabilis, in Principe est plenitudo authoritatis ciuilis, causam suponimus esse iustam. Ergo.

Ex hac conclusione sequitur aperte, quotiescunq; Principi licuerit in aliqua lege dispensare, posse tunc iuxta suam prudentiam iudicare, & non secundum legem. Iam quia diximus causam iustā desiderari, vt possit Princeps dispensare in lege, & aliter quam illa pręscribit iudicare. Hæc causa iusta debet esse aliquod bonum publicum: Quia causa & effectus debent commensurari inter se, lex est regula publica, authoritas Principis est etiam publica, collata ipsi ob bonum publicum, non destruendum, sed ædificandum, ita & bonum ob quod potest dispensare in lege debet etiā esse publicum. Commisit homicidium miles strenuus & Reipub. vtilissimus, potest rex cum eo dispensare in lege illa de occidendis homicidis, & aliam pęnam ei imponere; vel omnino ei condonare bono publico ita exigente, sicut Saul dispensauit cum Ionata milite strenuo, & saluti populi tunc maxime necessario Quod si homicida sit quidem dilectus Regi, non tamen necessarius aut vtilis Reipub., non potest cum illo dispensare, sed iudicandus est secundum legem. Tertia Assertio.

Quando princeps dispensat in lege, uel aliter iudicat quam ipsa præscribit, sine condicionibus positis peccat mortalr. teneturq; ad resarciendum omne damnum quod ex tali dispensatione & iudicio alicui eueniret.

Ratio est aperta: Quia Princeps est custos supremus iustitiæ & boni suorum ciuium, vnde si sine iusta causa dispensaret in lege, sequereturq; inde aliquod damnum, esset ipse author iniquus & iniustus illius damni, quicunq; autem infert alteri damnum iniuste & inique tenetur ad illud refficiendum. Ex his assertionibus sequitur, posse Principem dispensare multoties incriminalibus, quia sæpe talis dispensatio sine aliorum damno & iniuria habet locum: in ciuilibus vero raro aut fere nunquā. Quia in his semper agitur cuius sit hæc res, mea an tua; semperq; in his existunt author & reus; idest vnus qui postulat rem suam, & alius a quo postulatur; quo fit vt nisi in his ferantur iudicia etiam à Principe iuxta leges, inferatur alteri damnum cum iniuria, sitq; sententia illa in præiudicium tertii, qnod neq; Principi licet. Debet enim etsi supremus sit, iuste iudicare, & suū cuiq; reddere, maxime ipse, qui quo maiorem habet in Repub. authoritatem, eo potissime positus est à Deo ad excercendam æquitatem, & seruandas leges.

Iudices inferiores teneri semper ad iudicā dum secundum leges scriptas constat satis ex 2. & 3. conclus. D. Tho. estq; receptum ab omnibus DD. in l. Nulla ratio ff. De legib. Et confir. Quia si liceret inferioribus iudicibus legem interpretari, vel in ea dispensare, aut torquere in id quod ipsis videretur melius & æquius, nulla lex seruaretur, vnoquoq; illā torquente in suum sensum, cum maximo Reipub. damno & perturbatione. Quo fit vt iustius sit & melius seruari leges & secundum illas iudicia excerceri, propter hoc bonum commune & pacem Reipub. quam iudicem declinare à lege in id quod sibi æquius videretur, etiam si reuera æquius illud esset.

Nunc ad argum. initio huius contro. posita. Ad 1. respond. Principem esse solutum a lege quo ad vim coerciuam, non tamen quo ad vim directiuam, 1. non obligari ex vi legis secundum suam legem iudicare, sicut iudex inferior, obligari tamen ex æquitate iuris naturalis. Quia eo ipso quo est Princeps, est pręcipuus custos iustitiæ, & conseruator legum. Et cum sit caput totius Reipub. debet in sua gubernatione conuenire cum corpore, cæterisq; iudicibus esse exemplo, imo si cæteri debent iudicare secundum leges quia sunt ministri Principis, multo potius ipse qui illarum legum est fons & origo.

Ad secundum patet solutio ex dictis. Potest quiem Princeps dispensare ex publica & iusta causa, ac sine damno tertii, in quo etiam casu non tenetur secundum leges iudicare, sed secundum Epichiam.

Secunda controuersia quæ nunc se offert grauis-

grauissima est, & propria huius loci. Ea est.

AN SENTENTIA INIVSTA
Iudicis habeat uim, & obliget in foro conscientiæ.

LItigant Petrus & Ioan. de hæreditate quæ vere est Petri, iudex vero adiudicat illam Ioanni, quęrimus an hęc sententia habeat vim in foro animę ita vt Ioannes virtute talis sententię possit hęreditatem illam tuta conscientia possidere, Petrus vero nequeat illam aut valorem eius meliori via qua poterit recuperarę? Occasionem dubitandi offerunt nonnulla argumenta quæ hic subiiciam. Primo ex D. Grego. 11. q. 3. can. sententia: *Sententia pastoris siue iusta siue iniusta timenda est*, at iniusta timẽda nõ esset nisi ligaret in cõciẽtia.

Secundo sententia qua innocens condemnatur iniusta est saltim aperte rei, at hæc aliquãdo obligat. Probatur hæc minor: quia quãdo iudex condemnat innocentẽ iuridice probatum nocentem, tenetur ille parere sententiæ iudicis: primo quia leges sanctæ & iustæ ita præcipiunt, vt iudici iuridice procedenti obediatur, secundo quia aliter perturbaretur omnis gubernatio Reipub. & punitio delinquentium, quicunq; enim eorum clamaret se falso accusatum. Tertio daretur bellum ex vtraq; parte iustum. Nam innocens si non teneretur obedire illi sententiæ, posset per vim se defendere, iudex quoq; iuste illum debellaret, cum teneatur ex offitio & præscripto legum probatum nocentem punire.

Tertio Sentẽtia iudicis Ecclesiastici obligat, & tenentur fideles illi parere, dicẽte Christo Mat. *Omnia quæcũq; uobis dixerint facite.* Sed aliquando sentẽtia iudicis Ecclesiastici præcipit viro vt dimissa propria vxore alteri adhereat, quod est iniquũ & iniustũ, iã igitur sentẽtia iniusta ligat aliquãdo: Minor experiẽtia constat Si Petrus post contractũ matrimoniũ cũ Maria, depræhendat existere inter ipsos aliquod impedimentum dirimens matrimonum, & ea dimissa ducat Ioannam, hæc secunda est vera ipsius vxor: iudex tamen Ecclesiasticus quamdiu illud impedimentum occultum iuridice nõ probatur, præcipiet illi & sub censuris vt dimissa Ioanna quæ est vera ipsius vxor reuertatur ad Mariam: cui sententiæ debere hunc obedire ostendo. Maius malum est occidere innocentẽ, quam accedere ad non suam, sed qui occidit innocentem probatum nocentem iudice præcipiente non peccat. Ergo neq; peccabit qui probatus in iudicio Ecclesiæ esse vir Mariæ accedet ad illam iudice ita præcipiente, licet non sit sua.

Quarto: Quando quis expoliatur proprio beneficio iniquè illa sententia est iniusta, at nihilominus est valida. Ergo. Probatur minor: sic spoliatus non habet iam titulum beneficii, nec si tentet conferre sacramentum penitentiæ quicquam efficiet, is vero cui beneficium illud curatum collatum est quamuis per iniustam sententiam habet titulum beneficii, & sacramenta quæ confert tenent, fuit ergo valida illa sententia quamuis iniqua.

Deniq; lex humana quæ ob bonum commune priuat aliquem suis bonis obligat in conscientia, & reddit tutum possidentem illa, vt lex præscriptionis: sententia iudicis est velut lex particularis, cuius obseruatio pertinet etiam ad bonum commune, quia pateretur maximas perturbationes Respub. nisi sententiæ iudicum obseruarentur vt validæ: Ergo quãuis iniusta, si priuauerit aliquem suis bonis, obligabit in conscientia, & possidentem reddet tutum.

Ad intelligentiã huius quæst. obseruemus 1. ex Gratiano 11. q. 3. can. Episcopus: Tribus modis posse sententiam esse iniustã, primo ex animo iudicis, vt quando ex odio pronuntiat sententiam, licet in ea nec recedat à iure neq; à veritate facti. 2. ex ordine: vt quando seruat quidem veritatem facti, non tamen ordinem & solemnitates iuris, vt cum adiudicat Petro rem quidem suam, sed sine sufficienti probatione 3. ex natura rei & causæ: vt quando cõtra veritatẽ facti pronuntiatur, expoliaturq; aliquis re sua. Non est hic quæst. de sentẽtia iniusta 1. vel 2. modo, nã in illis licet iudex male agat & peccet, cum tamen sententia eius non recedat à veritate facti, continet iustũ, & est iusta aparte rei, & obligat in conscientia secundum se, nisi ignorantia inculpabilis excuset alterum litigantium: Sed quæstio est de sententia iniusta tertio modo, nempe ex natura rei & causæ, ac quando non seruatur æquitas iuris & veritas facti.

Obseruemus 2. sententiam iniustam per se & ex natura rei & causæ duplicem aduc esse: quædam enim est quæ continet manifestum & intollerabilem errorem, vt quæ præciperet aliquod impossibile, vel aperte malum, aut prohiberet aliquid aperte bonum & faciendum, aut condemnaret innocentem sine vlla probatione, quam vocant Iurisperiti nullam, & hanc certum est nullam vim habere in foro animæ: alia vero est quæ continet quidem errorem non tamen manifestum, sed tollerabilem, vt cum innocens probatus tamen iuridice nocens condemnatur, vocatur hæc à iurisperitis iniusta, sed valida & timenda, iuxta illud Grego,

Grego. adductũ can. sententia pastoris;imo & executioni mãdanda vt habetur in cap. Pastoralis De offiic. Delegat. Quamuis à Theologis hæc secunda sententia (licet contineat errorem facti ex falsitate testium) non vocatur simpliciter iniusta cum in ea iudex iuste processerit, sed iniusta iniustitia facti, nã iustitia iuris iustissima est, & de hac potissime hic inquirimus.

Obseruemus tertio bifariam accidere posse vt iustitia & veritas nõ seruẽtur insentẽtia, Primo culpa iudicis, quia licet videat per allegata & probata nihil constare contra Petrum, vult nihilominus ex sua malitia & iniquitate condemnare illum, aut sine culpa iudicis, culpa tamẽ testium qui falsum affirmant, & quorum dicto iudex bona fide ac iuridice stat: Similiter actor bifariam etiam potest agere in iudicio, aut bona fide putans se iustum postulare, & sententiam iudicis in suum fauorem latam iustam esse, aut agit iniquè & mala fide sciens & intelligens se nullum ius habere in rẽ quam postulat. Reus quoq; in quem sententia fertur, bifariam potest se habere, nã aut recedit omnino à lite tacens nec appellans, ad superiorem iudicem, aut appellat imploratq; Dei & hominum fidem. Sit prima Conclus.

Sententia iniusta ex natura rei & contra ueritatem facti, siue ita feratur per falso allegata & probata, siue ex iniquitate, iudicis non habet robur, nec obligat, aut reddit aliquem tutum in conscientia.

Hæc est communis inter omnes Theologos habent illam D. Tho. in hoc ar. ad 1. & infra q. 70. ar. 4. vbi asserit iudicium iniustum nõ esse iudicium. Et ibidem Cayet. Et in opusc. 72. quæst. quęst. 13. ad 2. & opusc. 17. respon. respon. 14. dub. 1. Soto lib. 3. de Iust. q. 4. ar. 5. Et in suo 4. Dist. 22. q. 1. ar. 3. conclus. 4.

Probatur conclus. Sententia iudiciis ex D. Tho. siue iudicium eatenus obligat in conscientia quatenus habet iudicii rationem: hoc est quatenus est determinatio iuris, ac deffinitio iusti: in hoc enim consistit vt ex 1. ar. huius quæst. constat ratio iudicii, iudicium autem iniustum non est iuris determinatio, nec deffinitio iusti. Ergo non obligat in conscientia, nec talis sentẽtia ita iniusta expoliat re sua partem condemnatam, aut confert aliquod ius parti in cuius fauorem pronunciatur. Et confirmatur hæc ratio. Iudicium est actus iustitiæ, iustitia autem constituit æqualitatem aparte rei, Ergo vbi talis æqualitas non existit, non est iudicium nec sententia, quæ habeat in conscientia vim.

Secundo: Sententia & quodlibet iudiciũ est velut quædam lex particularis quæ fertur in illo particulari casu & euentu, vt docebit D. Tho. ar. sequen. & infra q. 67. ar. 1. Sed lex iniusta non obligat in conscientia ex codẽ D. Tho. ar. 1. huius quæst. ad primum, ergo nec sententia iniusta.

Tertio: Celebre dictũ est & velut axioma inter Theologos, sententiã quæ fertur in foro exteriori, obligare in conscientia nisi fundetur illa in falsa præsumptione, ita vt oporteat cessare omnem errorem legitime præsumptũ vt sententia obliget in conscientia, sed sententia ininsta de qua hic agimus fundatur in falsa præsumptione, quamuis enim iudex rite ac iuridice procedat, nititur tamen dicto testium præsumens eos verum affirmare, quę pręsumtio falsa est, cum illi aut formaliter & volentes mentiantur aut saltim materialiter & a parte rei.

Quarto: Cum omnis sententia iudicis vim suam habeat ex lege, quæmadmodum leges eatenus obligant quatenus tuentur ius naturale & ab eo deriuantur, ita quoq; & sententiæ iudicum, sed sententia iniusta aparte rei nõ tuetur ius naturale, imo in hoc casu destruit illud, cum expoliet verum dominum re sua, & illam conferat ei cuius nõ est. Et confirmatur quia tam lex quam sententia quæ continet reuera aliquem errorem nociuum proximo, siue sit manifestus & intollerabilis siue occultus in foro animæ non habet vim.

Conueniunt etiam in hac conclusione cum Theologis Iurisperiti in cap. Quia pleriq; De immunit. Ecclesia. Quamuis (vt cæpi significare) Iurisperiti cum potissimum respiciant forum exterius, eam tantum sententiam appellent nullam, quæ continet manifestum & intollerabilem errorem, Theologi vero cum potissime atendant ad forum animæ, omnem sententiam iniustam quæ aduersatur iustitiæ & veritati a parte rei, siue error ipsi⁹ sit manifestus & intollerabilis, siue non, iudicant nullam & inualidam, rationibus adductis.

Intelligenda autem proposita conclusio est in foro conscientiæ, & simpliciter: in foro inquam conscientiæ, nam aliter res habet in foro exteriori, in quo non atenditur veritati facti, sed probationibus iuridicis: Et simpliciter ac per se, quia per accidens nempe ad uitandum aliquod scandalum potest accidere vt aliqua sententia quamuis aparte rei iniusta & inualida, obseruanda tamen sit & timenda. Intelligenda quoq; est, quando certum est & exploratum sententiam esse reuera aparte rei iniustam, quando enim non erit ita pespicuũ sed solum dubitatur, obligat illa in conscientia; quia re existente dubia præsumendum

est

est iudicem iuste iudicasse. Secunda conclus.

Etiam si pars iniuste lesa non appellet, manet nihilominus ipsi suum ius, nec illud amittit.

Patet: Nemo priuatur suo iure nisi aut per legem iustam, vt titulo præscriptionis, aut per sententiam iustam propter aliquam culpam, aut quia cedit suo iuri sciens & volens: in hoc casu nempe ex solo deffectu appellationis, nõ dum habet locum aliqua præscriptio, sententia supponitur esse iniusta, per solum silẽtium quo non appellat, non est dicendus cõsentire, nec cedere iuri suo, quia quando res cedit in proprium damnum, vt quis dicatur cõsentire exigitur conseusus expræsus & manifestus: ergo retinet iste etiam si non appellauerit suum ius. Vnde licebit ei recuperare bona sua si commode posit citra scandalum, quamuis apud iudicem, elapso termino intra quem iuxta leges poterat appellare, iam non concedetur ei actio, lege ita statuente, & iustè, partim in pœnam suæ pigritiæ, partim & potissime ob bonum publicum, vt litibus imponatur finis.

Habetur etiam hæc conclus. l. Iulianus. ff. de condictio. indebiti.

Ex doctrina harum conclusionum sequitur primo, si quando iudex ferat sententiam contra leges iustas, sententiam illam in validam esse, nec obligare in conscientia. Patet. Tota vis & authoritas quam habet Iudex ad ferendam sententiam, pendet à lege, nihil enim aliud efficit iudicando quam accomodare legem vniuersalem ad factum particulare, sed quando iudicat contra præscriptum legis, non solũ iudiciũ illud & sententia non habet vim, neq; robur à lege, imo lex illa negat ac prohibet illud fieri ac ita iudicari, Ergo talis sententia nullam habet vim, neq; obligat.

Sequitur secundo: licere Ioanni, cuius res per iniustam sententiam est adiudicata Petro, commodiori via qua poterit illam citra scandalum recuperare, quia recuperat suum. Quod si cum scandalo aliquo vel violentia illam recuperet, peccabit quidem contra charitatem, ratione scandali illius vel violentiæ, non tamen contra iustitiã, cũ acceperit suum. Et ita non tenebitur illud restituere, etiam si Petrus obtineat ab Ordinario excommunicationem, contra quoscunq; qui aliquid ab ipso acceperint: Quæ omnia intelligenda sunt nisi Petrus iam iuste præscripsisset, vt statim exponemus.

Sequitur Tertio: Petrum qui iniusta sententia posidet bona Ioannis, si mala quidem fide litigauit, & mala fide rem illam recepit, etiam si à iudice fuerit sibi adiudicata, nũquam præscribere, quia possessor malę fidei nunquã pręscribit: vnde semper tenetur illam restituere & vna cum illa expensas quas alter fecit in lite, & omnia damna inde illi subsequuta: si vero bona fide rem illam postulauit in iudicio, & eadem bona fide rem illam recepit, iudice illam ipsi ad iudicãte, ac eadẽ bona fide illam posidet (iudicans iustam fuisse illam iudicis sententiam) toto tempore quod exigitur ad præscribendum, non tenetur illam restituere, etiam si elapso illo tempore præscriptionis depræhendat sententiam illam fuisse iniustam, & rem illam fuisse alienã: quia possessor bone fidei (vt suo loco videbimus) vere præscribit, & quod præscribit tuta consciẽtia posidet, ac retinet. Quod si bona fide litigauit & recepit per sẽtẽtiam quam credebat iustam, sed antequam impleatur tempus ad præscribendum necessariũ, intelligat sententiam illam à parte rei fuisse iniustam, & se reuera posidere alienum, tenetur illud vero dominio restituere, non tamen expensas, nec damna illi inde sequuta, cum ipse bona fide postulauerit, & receperit, nec sit dicẽdus iniuriã alteri intulisse. Sentiunt ita omnes DD. tã Theologi quã Iurisperiti: nec ab hac communi doctrina recedẽdum est, etiam si Hostien. inter Canonistas, & D. Bernardinus inter Theologos, quibus subscribit Siluest. ver. Restituendo §.9. aliter videãtur docere. Et est ratio: Quia iudex vt docent Arist. & D. Tho. est iustum animatum, & medium ad quod confugiunt homines in suis controuersis, quo fit vt quod ipse iudicat, quamdiu non cõstat oppositum, habẽdum sit pro iusto, non solum in foro exteriori verum etiam in interiori, ita vt bona fide ac tuta consciẽtia stare liceat tali iudicio: aliter vix possent hominum conscientiæ tutæ esse ac pacata in rerum dominiis, imo nihil certo: à fidelibus posideretur, si sentẽtiæ iudicũ quibus applicãtur dominia bonorum, non essent præsumẽdæ iustæ, ac liceret eis in vtroq; foro stare. donec oppositum aperte & manifeste innotescat.

Nũc ad argum. initio proposita. Ad. 1. respond. sententiam excommunicationis bifariã posse esse iniustam, aut materialiter & formaliter simul, aut materialiter tantum: Materialiter & formaliter simul, quãdo continet intollerabilem errorem, vel quia fertur à non habẽte authoritatẽ, vel quia præcipit quod iniquũ est, vel quia fertur sine probatione & testibus, vel quia nulla præcessit admonitio, vel quid simile: Et quę sic iniusta est, nullo modo obligat neq; exterius. Materialiter vero tantum iniusta est sed formaliter iusta, quæ fertur quidem ab habente authoritatẽ, & supra debitã materiã, ac secũdum alegata & probata, & seruato ordine iuris, sed per falsos testes. Et hęc obligat quidem

dem exterius, debetq; sic excommunicatus gerere se exterius vt talis, tum ratione scādali ad illud vitandum, tum ratione obedientiæ, quia cum Prælatus in illa sententia ferēda rite aciuridice processerit, parendum est illi in foro exteriori, interius autem & absolute cum nitatur falsæ presumptioni, & dicto testium qui non protulerunt verum, nō est excomunicatus, nec ligat eum illa sententia: adeo vt peregre recedens, vel occulte vbi nullum est scandali periculum, possit libere, agere perinde ac si non esset excommunicatus, cum reuera non sit. Verba autē D. Gregor. intelligenda sunt, quando res est dubia, sicut & cætera præcepta superiorum.

Ad 2. dico argum. illud id tantum conuincere, innocentem in tali casu debere obedire ac parere, nec resistere, sed subire patienter illud supplitium, quia iudex recte iudicauit, & sententia illa licet materialiter iniusta sit, formaliter tamen & iuridice iusta est, & recte lata: pertinetq; ad bonum commune, vt iudici recte iudicanti obediatur. Quod si citra scandalū & vim possit iste custodes decipere, effringere carcerem, ac fugere, licet ei, imo si vita res esset recuperabilis, liceret ei commodiori via qua posset recuperare illam, quia vero recuperabilis non est, actum est de ipso: bona autem temporalia cum sint res recuperabiles qui illis expoliatur per iniustam sententiam, potest comodiori via qua poterit, illa recuperare.

Ad 3. respond. Iudicem Ecclesiasticum in illo casu recte procedere, cum impedimentum illud dirimens prius matrimonium non probetur iuridice, Et nihilominus vna cum hoc, vir ille nullo modo debet redire ad priorem, quæ vere nō est ipsius imo pati potius quascunq; cēsuras & dāna imo & mortē si oporteret, quia si accederet ad priorē, quæ vere sua nō est fornicaretur, fornicatio autē est adeo intrincecē mala, vt nullo titulo nec præcepto superioris possit honestari: Et oppositum sentire est error cōdēnatus.

Et ad confirmationem quæ additur dico, occidere innocentem non esse intrincece malum quin possit aliquādo bene fieri, vt quādo Abrahamo fuit præcepta vnigeniti sui vere innocētis occisio: Et ita non esse incommodum, vt innocēs iuridice probatus nocens occidatur a iudice propter bonum commune, ne hac via pateat aditus ad facile liberandos veros nocētes a debito supplicio: accedere autem ad non suam ita est intrincece malum, vt nunquam possit bene fieri nec est necessarium ad bonum commune, sat enim erit, vt iste qui sic compellitur per censuras, vel longius recedat, vel exterius si maneat in eodem loco habeatse vt vir prioris, interius vero vt omnino alienus, Tum etiā quia iste iudex licet materialiter & aparte rei occidat innocentem, vt iudex tamen quo modo exercet suum munus, & quo modo conciderandus est, formaliter & iuridice non occidit innocentem, sed nocentem: quia talem occidit, qualem nouit per allegata & probata, & cum probetur nocens, vt iudex nō occidit nisi nocentē: quod infra latius patebit: Alter vero quacunq; ratione sumatur, si accederet ad priorem, accederet ad non suam, quod nullo modo licet.

Quod si aduc vrgeas quod aliquos decepit: Ex duobus malis minus est eligendum, maius malum est esse excommmunicatum, quam accedere ad non suam Ergo: neganda est minor: Quia malum culpæ cum sit malum simpliciter priuans hominē bono increato & æterno, maius malum est quocunq; malo pænæ, quod solum est malum secūdum quid, solum q; priuat aliquo bono creato & finito: quo fit vt maius malum sit accedere ad non suam, quam in hoc casu esse excommunicatum, quia illud est malum culpe, esse autem excommunicatum in hoc casu (cum talis excommunicatio non liget interius) solum est malum pænæ: Quartū argum. postulat grauem illam & difficilem controuersiam.

AN SENTENTIA INIVSTA *Circa benefitia Ecclesiastica habeat uim & teneat in foro conscientiæ.*

Initio huius controuersię obseruemus primo: duplicem esse sententiam, aliam declaratoriam & aliam priuatiuam siue punitiuam: Declaratiua est, qua cum aliqui contendunt & litigant de aliquo benefitio quod neuter aduc possidet, adiudicatur alteri, & declaratur a Iudice illi cōpetere: Punitiua vero est, qua qui iā possidebat aliquod benefitium, in penam alicuius delicti, siue vere siue falso ei impositi, & probati, expoliatur illo benefitio, conferturq; alteri.

Obseruemus secundo: Ex benefitiis quedā esse quæ sola voluntate & autoritate Episcopi conferuntur, alia vero quæ non conferuntur nisi præcedēte examine, & pro meritis, ac iuxta leges & decreta conciliorum, qualia sunt fere omnia curata.

Deniq; obseruandum est, omnes illas distinctiones iudicis actoris & rei proxime præcedenti controuersia adductas in hac quoq; haber locum: Potest enim Episcopus expoliare aliquem suo beneficio bona fide, existimans se iuste agere, quia ita debeat secundum allegata & probata, ita vt culpa solum sit in testibus

potest etiam ex sua iniquitate & malitia. Similiter actor potest bona fide accusare clericum vt expolietur beneficio quo iudicat illum re-uera esse indignum; & si in eo decipiatur: potest etiam malitiosse & falso calumniando, Deniq; clericus cõdenatus vt beneficio illo priuetur, potest apellare ad superiorem, aut non appellare sed tacere,

His positis variæ sunt in hac controuersia DD. opiniones. Panorm. in capi.1. de concessio. Præben. Innocen. in c. Quia pleriq; de Immunit. Ecclesia. Angelus in ver. Sẽtentia Ecclesiastica §. 8. Silu. eod. ver. §. Vlti. & pleriq; Canonistarum volunt quo ad sententiam declaratiuam, si ea iniusta sit, idem omnino sentiendum esse, quod prędedẽti controuertia diximus de sententia iniusta quæ fertur a Iudice circa alias res seculares: Ita vt qui per talem sententiam iniustam recepit beneficium de quo fuit lis ante quã ab vllo possideretur, cum primũ nouit illius sententiæ iniustitiam, si quidem litigauit & recepit illud bona fide restituat quidem & resignet illud, non tamen expẽsas, quia bona fide litigauit & recepit, si vero fraudulẽter, vtrumq; & beneffitium & expensas. Quo ad priuatiuam vero sententiam distingunt. Si clericus inquiunt qui iniusta sentẽtia priuatur beneficio quod iuste possidebat appellet, nec ipse amitit ius quod habet in suum beneffitiũ, nec alter acquirit aliquod ius in illud per illã sententiam: cui dicto fauet illa Regula iuris in 6. *Stante apellatione nihil innouetur:* Quod si non proclamauerit nec apellauerit, sentẽtia iniquiunt est tunc omnino valida, & is cui beneficium istud per illam adiudicatur, recipit uerũ ius & titulum illius, quia cum ille damnatus & expoliatus tali sententia potuerit libere proclamare, & apellare, nec voluerit, suo silentio aperte consentit illi sententiæ & confitetur illud delictũ; propter quod priuatur, vel saltim illa taciturnitate cedit iuri suo, iuxta Regulã Iuris *Qui tacet consentire uidetur*. Fauent huic etiam opinioni legiste & Glosa Instituta de offitio Iudicis §. vltimo.

Dom. Soto lib. 3. de Iust. q. 4. ar. 5. sequutus mag. suum Victoriam probat quæ Panor. Innoc. & alij affirmant de sententia declaratiua, circa punitiuam vero aliter docet, habet enim hæc tria: Primo in beneficijs quæ sola authoritate Episcopi conferuntur, si sententia feratur bona fide secundum allegata & probata, & recipiens beneficium quo alter per illam sententiam priuatur, bona fide illud recipiat, credens eum iuste illo priuari, quamuis talis sententia à parte rei iniusta sit, & lata per falsos testes, nihil ominus esse validam, & conferre ius ac titulum recipienti illud beneficium, tutaq; conscientia ab eo possideri, nec teneri ad illud resignandum, etiam si deinde innotescat ipsi illa testium falsitas & iniquitas. Probatur hoc primum dictum, Ius & titulus beneficij cuius exhibitio & collatio pendet ex sola voluntate & authoritate Episcopi, nihil aliud exigit quam voluntariam & actualẽ eiusdem Episcopi collationem, modo nulla interueniat aut misceatur symonia, iniuria, vel dolus, tam in conferente quam in recipiente, in hoc casu iste Episcopus voluntarie & actu per illam sententiam confert huic hoc beneficium, nulla vt supponimus interuenit symonia nulla iniuria vel fraus, neq; ex parte Episcopi qui bono & æquo animo illam sententiã tulit iuxta merita processus, neq; exparte recipientis, qui bona etiam fide illud recepit. Ergo: Quod si talis sententia inquit fuerit iniusta ex iniquitate Episcopi, qui recipit illud benefitiũ bona fide, manet tutus in conscientia & facit fructus suos donec illius iniquitatis Episcopi sit consciins, cum primum vero illam intellexerit, tenetur illud benefitium resignare. Prius illud probatur, quia contractus humani tam ciuiles quã Ecclesiastici non requirũt ad suã æquitatem & iustitiam nisi bonam fidem, secũdum ea quæ exterius apparent, cum interiora & occulta soli deo sint perspecta: vnde qui recipit benefitium bona fide, ignorans malitiã & iniquitatem conferentis, quam diu illam inculpabiliter ignorat, perinde se habet ac si sine tali malitia & deffectu fuisset ipsi collatũ, sicut qui bona fide recipit benefitium a conferente illud cum aliqua symonia occulta, quam diu illa symonia cõferentis (vt videbimus suo loco) est illi qui bona fide recepit benefitium omnino & inculpabiliter ignota, tuta conscientia retinet illud, & facit fructus suos, perinde ac si nihil tale interuenisset. Posterius verò nẽpe quod debeat beneficium illud resignare cũ primum nouerit illam iniquitatem Episcopi, patet: quia per illam sentẽtiam cum fuerit omni ex parte iniusta & materialiter & formaliter, & consequenter inualida, prior benefitiatus non amisit suum ius, & consequenter hic secundus cum primum deprehendit talem iniustitiã & iniquitatem sententiæ, tanquam intelligẽs priori manere suum ius, tenetur illud benefitium resignare, sicut qui bona fide recepit beneficium a conferente illud cum aliqua occulta simonia, cum primum illam nouit, tenetur illud relinquere, non autẽ tenebitur ad aliquã satisfactionem damnorum, cum ipse nullam alteri intulerit iniuriam, sed solus Episcopus.

Habet secundo Dominus Sotò, in beneficiis quæ

quæ non conferuntur sola & libera authoritate Episcopi, sed cum examine & ex meritis maxime post Cõcilium Trid. in quo tota authoritas Episcopi circa huiusmodi beneficia legibus Iustitiæ deuincta est, sententiam iniustam etiam si bona fide feratur, & bona fide mandetur exequutioni, tota quæ culpa sit in solis testibus, non esse validam, neq; conferre ius, Et eum qui receperit beneficium aliquod per talem sententiam, cum primum nouerit illius iniquitatem, teneri ad illud beneficium resignandum & dimitendum, etiam inuito Episcopo. Non autẽ teneri ad reficiẽda damna priori beneficiato, cum ipse bona fide illud receperit, nec fuerit ei iniurius: Nec teneri adrestituẽdos fructus quos percepit, sed illos reuera fecisse suos. Primo quia cum accessorium sequatur naturam sui principalis, sicut bona fide retinebat illud beneficium, ita quoq; bona fide recepit illos fructus vt suos, & fecit suos. 2. quia in huiusmodi beneficijs fructus sunt velut stipendia debita ministerijs annexis beneficio, qua de causa sicut tuta conscientia habuit illud beneficium, ita quoq; tuta conscientia recepit illos fructus, vt stipendia ministerijs quę rite excercebat vere & iuste debita. Quod autem teneatur beneficium ipsum omnino dimittere, cum primumnouerit iniustitiam sentẽtiæ, patet: Cum huiusmodi beneficij collatio non pendeat ex sola voluntate Episcopi, sed ex meritis etiam & iustitia, qui semel illud habet iuste & per merita, tandiu retinet ius & titulum illius, quamdiu retinet merita, sententia iniusta quacunq; ratione sit iniusta, non expoliat illum suis meritis, ergo neq; titulo & iure sui beneficij: Et ita ex consequenti, qui illud recepit cum primnm nouerit iniustitiam illius sententiæ, tenetur illud restituere, Episcopus vero compensare omnia damna illata.

Asserunt tertio Soto & authores huius opinionis, in beneficijs tam primi quam secundi generis, recipientem beneficium quo alter expoliatur sententia iniusta, si illi expoliato calumniatus sit, teneri omnino beneficium illud statim resignare, & compensare omnia damna illata. Primo quia nouit sententiam illam omnino esse iniustam, nec vnquam habuit bonam fidem, vel ignorantiam oppositi. 2. quia fraus & dolus nemini debent patrocinari, hic autẽ per fraudem conatus est alium expoliare. 3. quia æquum est & iustum, vt sicut in matrimonio qui machinatus est vitæ vnius coniugis, maneat inhabilis ad nubendum alteri coniugi superstiti, ita in hoc casu, qui falso calumniatus est alicui clerico, vt suo beneficio inique expoliaretur, maneat in habilis ad possidendum beneficium illius, cui falso calumniatus est.

Ex recentioribus Thomistis quidam partim subscribunt huic secundæ opinioni Mag. Soti, & partim ab ea recedunt, Alij vero recedunt omnino: Quidam ergo conueniunt omnino cum mag. Soto in primo dicto ipsius, circa beneficia illa, quorum collatio pendet ex sola & libera authoritate Episcopi. In secundo vero & tertio dicto ipsius non omnino conueniunt. Affirmant enim cum Soto recipientẽ beneficium curatum, quo alter iniuste per sententiam expoliatus est, quacunq; ratione sententia illa fuerit iniusta, siue ex falsitate testium, siue ex iniquitate iudicis, siue per callumniam eiusdem qui illud beneficium deinde recepit, teneri quidem eniti apud iudicem, vt sententiam illam emendet & reuocet, & ad resignandum illud beneficium, cum primum poterit: rationem enim qua hoc probatum est à Soto iudicant efficacissimam: Volunt tamen toto illo tempore quo non resignat beneficium, nec reuocatur illa sententia lata ab Episcopo, habere verè ius & titulum illius beneficij, & quęcunq; ab ipso fiunt esse valida, & fieri tanquã à vero & legitimo curato.

Probant hanc partem. Primo quia nisi sententia Episcopi quamuis iniusta sit valida, & vere conferat ius ac titulum beneficij, nihil esset tutum ac securum in Ecclesia Dei circa administrationem sacramentorum: Patet consequentia, quia sacramenta maxime pœnitentiæ debẽt conferri à vero curato & parrocho.

Secundo. In beneficijs curatis est Iurisdictio, & hæc est quæ maximè pertinet ad ius & titulum beneficij curati, iurisdictio autem confertur vere & realiter ab Episcopo cuicunq; in quem transfert ipse aliquod beneficium curatum, siue per sententiam iustam siue per iniustam illud transferatur, sicut iudex, quamuis per iniquitatem constituatur iudex, si tamen constituatur à Principe, vel ab alio habente authoritatem ad constituendos iudices, est vere iudex, & quæcunq; facit sunt rata & valida: vt habetur 3. q. 7. can. Infamis persona. Ergo similiter constitutus in beneficio curato ab Episcopo, etiam si per iniquitatem vel calumniam sit constitutus, vere & realiter est curatus, & habet ius ac titulum illius beneficii.

Tertio. Sequeretur aliter maxima perturbatio & confusio circa iura beneficiorum, expoliatus enim iniuste affirmaret sententiam illã esse omnino inualidam, & se retinere ius ac titulum illius beneficij: Similiter qui illud recepisset ab Episcopo, assereret se potius ius

illud

in illud obtinere, cum sibi altero expoliato collatum sit ab Episcopo.

Quarto. Si Prælatus per iniustam electionem conferat beneficium indigno prætermisso digniori factum tenet, & quamuis indignus teneatur illud resignare, quamdiu autem non resignat, habet verè & realiter ius & titulum illius beneficij, estq; verè beneficiatus. Ergo similiter in hoc casu.

Denique quando est communis error populi & titulus beneficij omnia facta per Sacerdotem, quamuis suspensum tenent, alioqui esset maxima perturbatio & confusio in Ecclesia, potestq; id colligi ex. l. Barbarius. ff. de officio Prætoris: in hoc autē casu est communis error siue opinio populi, existimantis illum esse verum Parrochū, quem videt ab Episcopo in tali Ecclesia constitutum, est & titulus beneficij, collatus ei per illam sententiam, quamuis iniustam. Ergo facta ab eo valida sunt & tenent tanquam à vero Parrocho.

Alij in hac quæstione nec distinguunt inter beneficia, nec inter sententiam declaratiuam vel punitiuam, sed similiter iudicant de vtraque: distinguunt tamen inter sententiam quæcunque illa sit, quæ materialiter tantùm iniusta est ex sola falsitate testium, & in qua iudex bona fide iudicauit iuxta allegata & probata, partes quoque bona fide inter se litigarunt, & eam quæ formaliter & omnino est iniusta, quæ scilicet non modo est iniusta ex falsitate testium, verùm etiam ex iniquitate iudicis, & ex malitia & calumnia alterius partis.

Quo posito statuunt duas conclusiones. Prior est.

Per sententiam iniustam formaliter & omnino, nullum ius, nec titulum acquiritur ab aliquo in beneficium aliquod quodcunque illud sit.

Probant sententia quæ non modò est iniusta ex falsitate testium, verùm etiam est ex iniquitate iudicis, vel ex iniquitate & calumnia alterius litigantis, omnino & simpliciter est iniqua, nulla & inualida, imo nec dicenda sententia, sicut iudicium quod formaliter & omnino iniquum est, (vt docet. D. Thō.) non est iudicium: ergo per talem sententiam nullum conferretur ius alicui, sicut nec per iudicium omnino iniquū & inualidum.

Posterior conclusio horum. DD.

In causis quorumcunque beneficiorum, sententia rite lata a iudice secundum allegata & probata, siue sit declaratiua, siue punitiua, habet vim in foro animæ, & confert ius ac titulum beneficij illi in cuius fauorem fertur, modo partes bona fide litigauerint, iudex quoque æquo animo & bona fide illam tulerit.

Probatur hæc conclusio. In Ecclesia est potestas tollendi & conferendi beneficia, sicut expedierit ad animarum salutem, & ad bonum spirituale ipsius Ecclesiæ, sed expedit maximè saluti animarum & commodo totius Ecclesiæ, vt omnis sententia quæ fertur circa beneficia, siue declaratiua sit siue punitiua, conferat titulum & ius in conscientia, etiam si sit ex parte rei & materialiter iniusta. Ergo confert illud. Maior certa est: quia cum Deus non deficiat in necessarijs, dubitandum non est contulisse Ecclesiæ talem authoritatem, veluti ipsi necessariam ad bonū spirituale ipsius. Minor probatur: quia esset magna perturbatio in Ecclesia, si iura beneficiorum Ecclesiasticorū penderent a rei veritate & ab ipsa iustitia: sæpè enim cùm Episcopi debeant stare dictis testium, sicut & cæteri iudices, haberentur pro Parrochis, qui non essent verè Parrochi, imo & pro Episcopis, qui non essent veri Episcopi, & consequenter non reciperet multoties plebs fidelis vera Sacramenta ex defectu legitimæ iurisdictionis superiorum in subditos.

Secundo. Quando expedit ad bonū temporale Reipub. potest Rex (cū sit tutor illius & custos boni publici) expoliare hunc vel illum priuatum ciuem bonis suis & illa alteri adiudicare: Ergo multo magis quando expedit ad bonum spirituale Reipub. Christianæ poterit Episcopus hoc facere, pertinet autem ad bonum spirituale Ecclesie (vt cōstat) vt iura beneficiorum sint certa, certa esse non possunt, nisi verè sint apud eos quibus per sententiam Ecclesiasticam quæcunque illa sit adiudicantur. Ergo. Et confir. quia beneficia Ecclesiastica potissimè sunt instituta propter bonum spirituale Ecclesiæ, cum ergo hoc bonum Ecclesiæ exposcat vt habeat ius & titulum beneficij ille cui adiudicatum est, etiam si alteri fiat iniuria, penes illum esse debet.

Addunt tamen hi. DD. Eum qui per iniustam sententiam recepit beneficiū, quod nondum possidebatur ab eo, contra quem sententia illa lata est, nō teneri ad illud resignandum modo iste sit dignus, nam indignus nulla via potest beneficium retinere, imo nec recipere: Si verò beneficium illud iam ab alio iure possidebatur, & illo iniustè

expoliato ipsi collatum sit, teneri cùm primum nouerit illius sententiæ iniustitiam, ad resignandum illud in manibus Prælati, vt conferat illud cui competit, & admonendum illum, qui fuit expoliatus de iniustitia sententiæ, vt prosequatur suum ius, & ad restituendum illi fructus beneficij, non solùm eos quos percepit postquam comperit iniustitiam sententiæ, verùm & præcedentes, in quibus factus est ditior: excepta ea parte, quæ arbitrio prudentis potest iudicari tanquam iustum stipendium respõdens ministerijs quæ ratione illius beneficij exercuit ipse in illa Ecclesia.

Vt in hac controuersia se ipsa satis difficili, & tot DD. opinionibus reddita difficiliori, quod verius est deprehendamus, obseruemus primo, plurimum interesse inter id quod est habere ius, & id quod est factũ tenere, & esse ratum ac validum. Ad habendum verum ius in beneficijs, exigitur, vt conferantur ab habente authoritatem, ac vt in collatione nulla interueniat symonia, iniuria, fraus, vel dolus: vt est definitum copiose varijs in locis maximè in Decretalibus: De concessione prębendę per varia capita. Vt factum vero teneat non exigitur ius beneficij, sed vel sola iurisdictio ordinaria aut delegata, vel quod Ecclesia aliqua definitione sua, aut communi vsu & antiqua consuetudine, qua explicatur eius consensus, factum illud iudicet ratum & validum. v.g. gerentes vices curatorum non habent ius nec titulum beneficij curati, gerentes vices Episcoporum non sunt Episcopi, at facta istorum vniuscuiusque in suo gradu valida sunt, propter delegatam iurisdictionem quam habent. Symoniacus quoq; nullum habet ius in dignitatem, quam per symoniam acquisiuit, quamdiu autem non condemnatur de symonia, facta eius tenent, quia iudicantur totius Ecclesiæ cõsensu valida, suspensus similiter, irregularis, & excommunicatus non habent ius ad munera & ministeria Ecclesiastica, quamdiu tamen tollerantur ab Ecclesia facta istorum tenent.

Obseruemus secundo in rebus secularibus parum referre Reipub. sit ne hęc res Petri an Ioãnis, sed sat illi esse vt litibus occurrat lege præscriptionis: at in beneficijs quæ instituta sunt ad cultum Dei & obsequium Ecclesiarum, quia esset magna perturbatio in Ecclesia, & minueretur cultus Dei, si iura beneficiorum penderent semper ex rei veritate & iustitia, ad tollenda hæc dãna & optimam Ecclesiæ gubernationem, dirimendas lites, pacandasq; conscientias cõueniunt omnes DD. tam Theologi quam Iuris Canonici interpretes, in beneficijs, quæ non nituntur meritis & iustitiæ, sed liberæ tantum electioni Patroni & collationi Episcopi, transferri iura verè & realiter per sententiam iudicis Ecclesiastici, etiam si illa iniusta sit à parte rei: modo æquo animo secundum allegata & probata rite feratur, & bona fide partes litigauerint, sicut ius bonorum temporalium transfertur in possessorem bonæ fidei lege præscriptionis. Adducit Panormit. in huius doctrinæ confirmationem cap. Cum dilectus, extra de electione. Glosa etiam in c. 1. de concessione præben. adducit cap. Quo ad consultationē: extra de sententia & re iudicata. Sed hi textus tantum loquuntur in foro exteriori: in interiori autem esse verũ, quod hic dicimus ratio adducta ostendit. Vnde tota difficultas & controuersia consistit in beneficijs, quorum collatio iuxta leges Ecclesiasticas & statuta conciliorum maximè Triden. debet niti meritis & iustitiæ, qualia sunt curata.

His positis dico primo.

Opinionem illam Canonistarum sententiam priuatiuam etsi iniustam habere, vim in foro animæ, & transferre ius, si expoliatus non proclamet, neque appellet, esse omnino reijciendam.

Primo. Quia illa regula qui tacet videtur consentire, intelligenda est de superioribus, aut his, qui cum posint & debeant non tacere in aliquo euentu, tacent, tunc qui ita tacet apertè consentit.

Secundo. Quia in his quæ cedunt in dãnum proprium, non dicitur quis consentire per solum silentium, aut per consensum tacitum, sed quando id liberè & apertè exprimit, vt in omnibus contractibus qui pēdent ex consensu contrahentis docent Iurisperiti desiderari, quod cum sit verum in rebus secularibus, multo magis in spiritualibus & Ecclesiasticis.

Tertio. In causis secularibus eo quod condemnatus non appellet non censetur consentire aut cedere iuri suo, ergo neque in causis beneficiorum, consequentia patet, quia iste habẽs ius ad illud beneficium quod possidebat, perinde erat verus dominus illius, postquam ei fuit rite collatum, sicut & secularis est dominus rei quã possidet. Antecedens vero ostendo, quia ex cõmuni doctrina Iuristarũ & vera, qui non appellat intra tempus præfixũ à lege, non expoliatur

liatur iure suo à parte rei, sed tantum negatur illi actio in iudicio, lege ita statuente, & iustè, vt imponatur finis litibus.

Quarto. Non appellare non est maius signum cedendi iuri suo, vel consentiendi, quando quis condemnatur per sententiam priuatiuam, quam cum condemnatur per declaratiuam, sed quando cōdemnatur per declaratiuam non asserunt isti. DD. consentire vel cedere iuri suo, eum qui non appellat. Ergo nec dicendus est cedere iuri suo condemnatus sentētia priuatiua, propterea quod non appellet.

Dico secundo falsum esse quod ijdem affirmant. & M. Soto cum eis, sententiam declaratiuam, si iniusta sit non conferre ius beneficij, sed recipientem beneficium per talem sententiam teneri ad illud resignandum, sententiam vero priuatiuam etiam si iniusta sit, conferre ius in beneficijs quæ pendent ex sola authoritate Episcopi.

Ratio est aperta: Quia per sentētiam declaratiuam nulla culpa vel crimen imponitur illi, cui non confertur beneficium de quo litigatur, neque expoliatur re aliqua, quam iam actu possideret, etsi haberet ius ad illam, per sententiam verò priuatiuam imponitur illi crimē & condēnatur de eo, & expoliatur beneficio quod actu possidebat, vnde cum maius damnum & iniuria ei inferatur per sententiam priuatiuam quam per declaratiuam minus dicēdus est consentire condemnatus per priuatiuam quam per declaratiuam, & consequenter non minus conferet ius declaratiua, & si iniusta cum minus noceat, quam priuatiua iniusta quæ magis nocet.

Dico tertio. In beneficijs simplicibus quæ non pendent ex meritis & iustitia, sed ex sola voluntate Episcopi, sententiam ipsius, etsi iniustam, siue declaratiua sit siue priuatiua, modo bona fide ab eo lata sit, iuxta allegata & probata, & bona fide partes litigauerint, conferre ius & titulum beneficij in vtroque foro, nec teneri ad resignandum beneficium, qui illud ita recepit.

Primo. Quia aliter nil firmum aut securum esset in Ecclesia circa huiusmodi beneficia. Secundo, quia ad obtinendum ius & titulum in huiusmodi beneficijs, solum exigitur voluntas & collatio Episcopi, modo nulla interueniat symonia, iniuria, vel dolus, quæ in hoc casu non reperiuntur, cum tam Episcopus, quàm recipiens beneficium bona fide sint vsi. Quod si aliquo dolo vsus sit, qui aliquod beneficium ex his recepit, vt illud obtineret, tunc non est censendus acquisisse ius illius in foro animæ, cū fraus & dolus nemini debeant patrocinari, maximè si dolus ille occasio fuit expoliandi alterum beneficio, quod iam possidebat.

Dico vltimo, in beneficijs curatis quæ pendent ex meritis & iustitia, distinguendum esse necessario inter sententiam declaratiuam & priuatiuam hac ratione, Vt si per declaratiuam conferatur beneficium curatum digno dimisso digniori, peccauit quidem Episcopus, vt infra videbimus contra iustitiam distributiuam. Dignus vero qui illud per talem sententiam recipit, non tenetur illud resignare, sed acquirit verum titulum & ius illius benefitij, modo non sit vsus fraude, dolo vel calumnia.

Quia cum illud beneficium nullius adhuc esset, & iste sit capax (& si non æquetur in meritis digniori) nec vlla fraude vel calumnia vsus sit, collatio illa Episcopi est rita & valida: alioquin esset maxima perturbatio in Ecclesia, si huiusmodi collationes benefitiorum non essent validę nisi fierēt digniori; orirentur enim innumeræ lites, vno quoque iudicante se esse digniorem: Dixi semper digno dimisso digniori, quia indignus non est capax beneficij, nec vnquam acquirit ius in illud, neque simpliciter & sine lite neque interueniente lite & sententia.

Si vero sententia iniusta sit priuatiua, tunc verissimum est illud secundum dictum M. Soto & Victoriæ. Sententiam iniustam qua aliquis expoliatur benefitio curato, quod actu & iuste possidebat, non conferre ius neque titulum alteri, in quem per talem sententiam beneficium illud trāsfertur, quocunque modo illa sententia iniusta sit.

Probat hoc eficaciter argumentum illud. Quia ius in huius modi beneficijs (cū sint instituta ad salutem animarum) nititur meritis, vnde sicut sententia iniusta non expoliat priorem beneficiatum suis meritis ita nec suo titulo & iure: Quod si ius istud manet in priore non potest trāsferi in alterum, non enim possunt duo habere verum titulum & ius in idem beneficium. Secūdo ex placito aliorum DD. Clericus recipiens benefitium curatum, quo alter iniuste expoliatur, cum primum nouit iniustitiam sententiæ, & iniuriam illi priori factam, tenetur illū admonere de iniustitia quam patitur, & resignare illud beneficium: imo si fructus sint pingues, restituere quoque illū excessum, in quo arbitrio prudentum superant rationem iusti stipendij. Ergo qui per talem sententiam acquisiuit huiusmodi beneficium, non habet ius neque verum titulum in illud. Probo consequentiam, quia

si acquisisset ius in illud fecisset illud vere suum rem autem suam nemo tenetur resignare aut restituere: Et confir. Possessor bonę fidei antequam præscribat tenetur rē quam posidet restituere cum primum intelligit se rē illam possidere per iniquam sententiam quia nondum habet acquisitum ius in illā, at si posidet bona fide toto tempore quod exigitur ad præscribendum, cum primum prę scribit facit rem illam suam, nec tenetur eam restituere, etiam si deinde intelligat per iniquam sententiam se incepisse rem illam habere, quia eo ipso quo bona fide illam possedit toto tempore à lege constituto & præscripsit, acquisiuit verum ius & dominium in illam. Ergo similiter cum hic beneficiatus teneatur resignare benefitium illud, cum primum nouit iniquitatem sententiæ per quā illud acquisiuit, efficitur necessario non acquisisse ius & titulū ipsius.

Argumenta omnia DD. qui aliter sentiunt, illi tantum nituntur fundamento, dari maximam perturbationem & confusionem in Ecclesia maximè circa Sacramentorum administaationem, nisi is cui per sententiā iudicis Ecclesiastici (quamuis iniustam) confertur aliquod beneficium sit verè curatus, habeatque verum ius & titulum illius beneficij: Sed hoc fundamen tum ruit omnino ex prima obseruatione hic posita: differunt enim plurimum hæc duo habere ius & titulum beneficij, vel habere iurisdictionem & factum tenere: siquidē hęc duo ita essent inter se cōnexa, vt vnum sine alio reperiri non posset, tunc sequeretur profecto istud incommodum, & perturbatio in Ecclesia, at cum posit haberi iurisdictio & factum tenere etiam absque titulo beneficij, quia sufficit ad iurisdictionem sola voluntas superioris conferentis illam, non sequitur ex nostra sententia tale incommodum vel perturbatio. Dicimus enim recipientem beneficium per sententiam punitiuam iniustam, quo alter iniquè expoliatur non acquirete ius, nihilominus facta illius tenere: tū quia per voluntatē superioris, etsi sententia eius iniqua sit, habet verè iurisdictionē, tū etiā quia Ecclesia habet facta illius vt rata & valida.

ARTICVLVS VI
An Iudicium vsurpatum sit peruersum.

Conclusio est affirmans. *Iudicium vsurpatum iniquum esse peruersum & nullum.*

Probatur prima pars: Iudiciū quo maxima iniuria alteri irrogatur iniquum est, sed in iudicio vsurpato irrogatur maxima iniuria non solum reo verun etiā vero & legitimo iudici, cum iudicium vsurpatum sit, cum quis vult de ea re aut persona iudicare quę non ād suam sed ad alterius authoritatem & iurisdictionē pertinet. Ergo.

Probatur Secunda pars. Iudiciū in quo non seruatur ordo iuris, sed grauissime peruertitur & in rebus maxime necessarijs peruersum est, omnia aūt iura proclamant vt in iudice sit authoritas publica et vis coerciua quam posit exercere in eum quem iudicat, similiter proclamant vt nemo iudicetur nisi à suo superiori. vnde illud B. Pau. Rom. 14 *Tu quis es qui iudicas seruum alienū*: Et Pilatus solo iure naturali adductus audiens Christum de Herodis iurisdictione esse remisit illum ad Herodem. Ergo.

Probatur tertia pars conclusionis. Iudicium est quædam interpretatio & applicatio legis ad causam & personam particularem cū vi coactiua, sed explicare & applicare legem cum tali vi exigit necessario authoritatem & iurisdictionem in eo qui illā ita explicat & applicat, alioqnin nil aget, iudicium ergo vsurpatum cum sit ab eo qui nō habet talem authoritatem & iurisdictionem in causa quam iudicat, nil reuera efficit, sed erit omnino nullum.

Circa hunc ar. illud initio obseruandum est: Propriam rationem iudicij vsurpati apertius & magis reperiri in iudiciis publicis quā in priuatis & temerariis. Primo, quia sicut de ratione iudicij est, vt qui iudicatur compellatur subire iudicium sui iudicis & superioris: ita de ratione iudicij vsurpati est, vt qui iudicatur cōpellatur subire iudicium illius qui non est suus iudex nec superior, quod in publico reperitur quidē non tamen in priuato & temerario: temerarium enim iudiciū ad nil compellit iudicatum: Secun. In iudicio vsurpato infertur iniuria illi iudici cuius authoritas vsurpatur, quod etiam reperitur in publico non tamen in priuato, nullius eni alterius hominis authoritatem sibi vsurpat qui temere iudicat, & si videatur vt dicemus Dei authoritatē qui solus occultorum est iudex vsurpare. Tertio propria ratio iudicij vsurpati sumitur ex defectu authoritatis ideo enim dicitur vsurpatum, quia vsurpat sibi munus ad quod non habet authoritatem, hoc proprie & per se reperitur in publico iudicio non autem in priuato & temerario: in temerario enim

non

non ideo Ego quãdo de te aliquid temere iudico, nõ ideo temere iudico, quia non habeam authoritatẽ, sed quia ex leuibus indicijs ita iudico, nec mihi licet ita iudicare: vnde iudiciũ temerarium non est primo & per se vsurpatum ex defectu authoritatis, sed ex defectu probationis. At publicũ quã do vsurpatũ est, id habet per se, & absolute ex defectu authoritatis, & non ex defectu probationis, quia si in iudice non est authoritas etiã si iudicet iuxta allegata & probata est iudicium vsurpatum. Si vero sit in ipso authoritas, desit autem legitima probatio, erit quidem iniquum ex defectu probationis, nõ tamen vsurpatum: Et ita D. Tho. in hoc ar. potissime loquitur de iudicio publico, vt ex ipsi⁹ argumẽtis patet: probat enim esse peruersum & iniquũ, quia iudicare est interpretari & accomodare legẽ causæ de qua agitur, ad quod requiritur authoritas in iudicante, tũ etiam quia iudicans potest cõpellere illum quem iudicat ad subeundũ illud iudiciũ quod non potest fieri sine iurisdictione & vi coerciua: certum autẽ est hæc duo interpretari & accomodare legẽ, & compellere iudicatũ per vim coerciuam ad subeundum iudiciũ non conuenire iudicio priuato & temerario, sed soli publico.

Nilominus priuata quoq; iudicia quæ temraria sunt, vsurpata appellare possumus, & extendere ad illa conclusionẽ D. Tho. Imprimis enim locus D. Pau. Rom. 14. *Tu quis es qui iudicas alienum seruũ?* Quo vtitur hic D. Th. in argum, in contrarium de priuatis iudicijs temerarijs loquitur ꝑprie. Secũdo quia si iudicium vsurpatũ est, quando vsurpat quis sibi authoritatẽ alterius, hoc etiam reperitur in iudicijs temerarijs, vt ar. 2. huius quæst. vidimus: etenim cum solus Deus sit secretorum cognitor iuxta illud 1. Reg. 17. *Homines vident ea quæ apparẽt Deus autem intuetur cor.* qui vult iudicare proximum de rebus occultis, Dei aperte sibi vsurpat authoritatẽ. Vnde Iacobi. 4. *Qui iudicat fratrẽ suũ dicitur constituere se iudicẽ legis:* Et subdit: *Vnus enim est legislator & iudex qui potest perdere & liberare, tu autẽ quis es qui iudicas proximũ tuũ?* q. d. Deus solus est qui occulta potest iudicare, & poptereа perdere vel ab eis liberare: Tu quis es qui hoc iudicium soli Deo conueniens tibi vsurpas?

Offerũt se nunc circa hunc art. c. aliquæ difficiles & graues controuersiæ: Quarum Prima sit.

AN TENEANTVR CIVES. in conscientia obedire legibus & sententijs Principis, qui non est verus & legitimus Princeps sed tyrannus.

Certum est Turcã tyrannum esse & per tyrannidẽ regna illa occupasse: Est ergo quęstio. An Christiani qui agũt in Asia & Africa teneantur in foro animæ legibus & statutis illius stare? Similiter Catholici qui sunt in Anglia debeãt ne obedire legibus istius impię Iesabelis? quã certũ est iam non possidere regnũ illud iusto titulo sed tyrannice. Et est quęstio de his que iuste & prudenter pręcipiunt, nã iniustas leges, et pręcepta iuri naturali aut diuino repugnantia certũ est nullo modo obligare etiam si a vero & legitimo principe constituantur.

Cõmunis est sententia DD. Canonistarũ cap. At si clericus Ext. de iudicijs Et Iuristarũ in L. Barbarius ff. de offic. Præto. & multorũ Theologorum in 4. dist. 17. & 18. quã sequũtur pleriq; ex Sumistis verb. Iudiciũ: Iudex: Sententia: Superiori qui nõ est legitimus princeps sed tyrãnus in foro animæ nõ esse obediẽdũ: quod ita ꝓbant, Axioma est omniũ DD. sententiã prolatam a non iudice esse omnino nullam, & consequẽter nullo modo obligare, sed in hoc casu quidquid tyrãnus statuat, præcipiat, vel iudicet, est velut sententia lata ă non iudice Ergo: Minor cum consequentia aperta est, quia si tyrannus est, eo ipso nõ est iudex. Maior habetur expresse in illo cap. At si clericus: Et can. Accusatores. 3. q. 8. Et confirmatur Ex D. Greg. 11. q. 3. can. Sentẽtia: vbi non dixit absolute quæuis sententia, sed *sentẽtia pastores siue iusta siue iniusta timẽda est*. At lex vel sentẽtia tyrãni nõ est sentẽtia pastoris Secundo: Iudiciũ vsurpatum ex doctrina huius ar. est peruersum & nullũ, imo nec est dicendũ iuditiũ, iuditiũ aũt tyrãni perspicuum est esse vsurpatum, ergo.

Soto lib. 3. de iust. q. 5. ar. 6. qui est cõmẽtarius huius ar. vult leges & sentẽtias tyrãnorum non obligare in conscientia nisi tales tyranni aut præscriptione longi tẽporis, aut cõsensu Reipu. reddantur veri & legitimi Principes, vt in Hispania & Gallia. In Hispania enim trahũt Reges initium a Gothis qui per vim & tyrãnidem occuparũt hæc regna, sed cũ ꝓgressu temporis libere Hispani illos reges admiserint, & illis obediẽtiã iurauerint, successores illorũ sunt veri & legitimi Principes, & iusto titulo ac iure regnãt.

Recentiores Theomistę recedunt plurimũ a communi Iurisperitorum sententia, asserentes leges & iudicia tyrannorũ licet

 reuera

reuera vſurpata ſint vt nomen ipſum tyranni indicat, nihilominus ſi iuſta ſint, quando iam pacifice terras poſsident, obligare in conſcientia: quia ita expedit bono cõmuni in talibus locis, ne Reſpub. in perpetua ſit perturbatione, ſed aliqua pace fruatur & quiete.

In explicanda hac cõtrouerſia obſeruemus primo, varijs modis poſſe aliquem eſſe tyrannum. Primo: ſolo regimine & gubernatione, quo modo quiuis legitimus Princeps tyrannus cencendus eſt, quando non ſecundum ius & æquitatem ſed inique & tyrannice gubernat. Secundo modo iure & titulo, quia tyrãnice regnũ illud poſsidet & non iure: quod bifariam poteſt adhuc accidere, Nam aut poſsidet illud tyránice, quia nec populi electione, nec iure hæreditario, ſed ſolo iure armorum per vim & tyrannidem regnum inuaſit, & occupauit, qua ratione fere omnia regna inceperunt, præter regnum Iſraelis, cui a Deo Reges traditi & deſignati fuerunt, aut quia licet iuſto titulo inceperit illud poſsidere, ob crimina tamen ſua maxime ob hæreſim & apoſtaſiam amiſit ius in tale regnũ. Rurſum qui tyrannus eſt quia tyrannice inuaſit regnum, aut eſt adhuc in fieri, quando ſclicet incipit dominari & vſurpare ſibi principatum, aut iam eſt in facto eſſe, ita vt à multis iam annis dominetur, & ſit antiquus ipſius Principatus. Denique qui à multis iam annis dominatur, licet tirannice regnũ inuaſerit, aut libero deinde Reipub. conſenſu receptus eſt & iurata illi obedientia, ſicut modo dicebamus de ſucceſſoribus Gothorum in Hiſpania, vel nunquã eſt à ſubditis receptus, ſed diſsimulant ciues & patienter illud ferunt, quia non habent vires ad eum repellendum.

Obſeruemus ſecundo. Cõſenſum Reipu. duplicem, eſſe alium formalem & expreſſum, alium interpretatiuũ, quo Reſpub. licet non conſentiat in aliquid aperte & expreſſe, rationabiliter tamen & prudẽter cẽcenda eſt in illud conſentire: quo modo dicẽda eſt conſentire in ea quæ ſuæ optimę gubernationi & paci ſunt neceſſaria, quia rationi cõſonum eſt ciues in ſua Repub. illa optare & velle. Ex his duobus conſenſibus Reipub. vt tyrãnus deſinat eſſe tyrãnus, & efficiatur verus ac legitimus Princeps, ſitq; tutus in conſcientia, requiritur ille prior formalis & expreſſus: quia ius dñandi tribus tantũ modis acquiritur, vel iure hereditario, vel diuina electione, vt in Saule & Dauide, vel libera electione populi: libera autẽ electio populi dicit conſenſum formalẽ & expreſſum.

His poſitis dico comunẽ illã ſententiam Iuriſperiorum & multorum Theologorũ verã quidem eſſe de tyranno qui adhuc eſt in fieri, talis tyranni ſententias & mãdata non obligare, cum illi omniũ conſenſu reſiſti poſsit. At ſi loquamur de tyranno in facto eſſe, qui iam pacifice regnum gubernat, probabilior multo eſt opinio recentiorũ, Sententias & præcepta huiuſmodi obligare, quia ita expedit paci & bono illius Reipub. quamdiu ciues non habent vires ad illũ repellendũ. Opinio vero M. Soto in tribus peccat. Primo quia cũ ſint varia tyrannorũ genera, & varie de illis ſentiendum, ipſe de omnibus eodẽ modo loquitur. Secundo quia docet tyrannũ reddi verum Principem præſcriptione lõgi temporis, quod admittendum non eſt, quia cum tyrannus ſit poſſeſſor malę fidei nunquam pręſcribit, Tertio quia cum conſenſus Reipub. ſit duplex expreſſus & interpretatiuus, requiraturque ad electionem Principis conſenſus expreſſus, nec ſufficiat interpræetatiuus, nõ explicar M. Soto quis conſenſus deſideretur:

Nos igitur per nõnullas aſſertiones propoſitam controuerſiã explicemus ſit Prima Aſſertio.

Tyranno ſolo regimine tenentur ciues in legibus & ſententijs iuſtis obedire in conſcientia.

Hæc aperta eſt, quia in huiuſmodi ſentẽtijs non eſt tyrãnus, ſed verus princeps. Secunda Aſſer.

Tyranno iam ſucepto libero & expreſſo populi conſenſu, parendum eſt vt vero Principi.

Aperta etiam eſt hęc cum per talẽ conſenſum ſit iam effectus verus & legitimus rex. Tertia Aſſer.

Tyranno in fieri nullo modo tenentur ciues parere, ſiue iuſta ſiue iniuſta præcipiat.

Aperta hæc quoque eſt, quia nec in ipſo eſt authoritas & ius quo teneãtur illi ciues obedire, nec bonũ Reipub. id exigit, cum non dum pacifice gubernet: vnde omnes DD. conſentiunt huiuſmodi tyranno poſſe ciues licite reſiſtere. Quarta Aſſer.

Tyranno in facto eſſe, ſiue quia tyrannice regnum vſurpauit, ſiue quia tyrannice illud retinet, quo iam per ſententiam Eccleſiæ expoliatus eſt, regnat autem quia a ſubditis non poteſt repelli, tenentur ciues in foro animæ ſi iuſta præcipiat & iudicet obedire.

Vt

Vt Christiani degentes Asiæ tenentur legibus iustis Turcæ & Catholici agentes Angliæ legibus iustis illius impiæ Reginæ obedire. Probatur. Tenentur ciues in conscientia cõsentire, & seruare ea quæ sunt omnino necessaria suæ Reip. vel simpliciter & absolutè, vel saltim pro tali statu, sed obedire tyrãno iusta præcipienti, quãdiu repelli non potest & haberi legitimus Princeps, est pro tali statu & tẽpore omnino necessariũ Reipub. ad eius conseruationẽ: Ergo tenẽtur ciues tunc illi obedire. Maior cum consequẽtia aperta est. Minor probatur, Primo, quia cũ tyrannus ille sit potens viribus, & iam pacificè dominetur, sequeretur maxima perturbatio & confusio in Repub. non obediẽdo illi, & plus nocerent ciues suæ Reipub. non obediendo quã ipsemet tyrannus cum iusta præcipiat sua tyrannide.

Secundo: Quia ad bonam Reipub. gubernationem maxime in rebus tam desperatis & deploratis expedit tanquã vnicum remedium, vt sit aliquis iudex qui componat lites & controuersias inter ciues, & cui tunc omnes obediant, aliter non possent homines tunc ciuiliter viuere, nec securi esse in domibus suis, non esset hospes ab hospite tutus nec vicinus à vicino, at tunc non potest haberi alius iudex qui id præstet nisi ille tyrannus. Ergo cum iusta præcipiat nõ solum exterius, verum etiam in cõscientia tenentur ciues obedire illi.

Tertio: Ex D. Tho. 1.2. q. 96. ar. 4. lex quę fertur a non habente authoritatẽ non obligat in foro animæ, nisi vbi alias esset scandalum & perturbatio Reipub. at quãdo tyrannus iam pacifice gubernat, nec potest repelli, esset graue scandalum & perturbatio in Repub. illi non obedire: Ergo tunc licèt à parte rei non habeat ipse authoritatẽ, nisi vsurpatam, ob bonum tamen Reipub. est illi in conscientia obediendum. Et confirm. Hoc interest ex cõmuni sententia DD. inter consensum expressum Reipub. & interpretatiuum, quod expressus requiritur; vt quis eligatur & instituatur verus Princeps, at vt subditi teneantur obedire etiã non verò Principi sufficit interpretatiuus, quando ita exigit bonũ cõmune suæ Reipub. quia rationabiliter & prudenter iudicãtur ciues cõsentire in necessaria suæ Reipub. Sed in hoc casu, vt cõstat) maximè expedit ad pacem & bonũ Reipub. ciues tali tyrãno obedire: Ergo per cõsensum saltim interpretatiuũ tenentur in conscientia iustis & honestis præceptis illius stare & parare.

Denique si ita res haberet, vt Indi Insulani per tyrãnidem essent redacti ad dominium Regis Hispanię, sequeretur non teneri illos ad obediendũ legibus & statutis nostri Regis, & suorũ ministrorum, quod esset omnia perturbare, nec est vllo modo asserendum.

Confirmãtur hęc omnia: Primo ex Sacra Scrip. ex qua & historijs constat Romanos per tyrannidem occupasse Iudæam eo tempore quo Christus & Ioãnes Baptista prædicabant, at neq; Christus neq; Ioãnes neq; Apostoli docuerunt ne illis obedirent, imo oppositum: Christus Matth 22. docuit tributa esse reddenda Cęsari, imo & ipse reddidit: nec asseruit se liberum, quia non esset obediendũ tyrãnicè imperãti: sed quia erat filius Dei & Dauidis. Ioan. Bap. Luc. 3. militibus quærentibus ab ipso (quos dubium non est quin essent milites, Romanornm) quid facerent non pręcepit vt militiam desererẽt quasi ministri principis tyranni, sed hoc tantum. *Vt neminem concuterent & contenti essent suis stipendijs*. Vbi potius suasit stare in militia Cęsaris. Pilato etiam qui à nullo alio authoritatẽ habebat nisi à Cęsare dixit Christus, *Non haberes in me potestatem*. &c. Et 1. Pet. 2. *Subiecti estote siue Regi tan præexcellenti, siue ducibus tanquã ab eo missis*. Nullus autẽ Rex tunc erat nisi Cæsar. neq; vllus Dux nisi constituti ab ipso.

Cõfirmatur 2. Can. infamis 3. q. 7. & l. Barbarius. ff. de officio Prętor. vbi sentẽtia lata à seruo censetur valida, & obseruanda, iudiciũ autẽ serui certũ est vsurpatũ esse: Huius sententiæ asseritur quoq; fuisse M. Victoria, imò eã apertè insinuat in sua relectione de Potestate ciuili, Nu. 23.

Ad Arg. in oppositũ dico iudiciũ tyrãni ex parte iudicantis esse reuera vsurpatum, & sententiam eius nullã, quia proxima causã talis iudicij & sententiæ, nempe authoritas eius est reuera vsurpata & nulla, ex parte verò ciuium esse illi obediendum in conscientia, tanquam iustæ sententiæ, & legitimo iudicio, quia tenentur ciues eligere minus malum temporale ad vitandum maius, & per minus malũ quod est obedire illi vitant perturbationẽ suæ Reipub. quæ esset multo maius malũ. Tum etiam quia iudicia huius possunt quadam ratione dici iudicia veri iudicis, quatenus tolleratur à Republ. per consensum interpretatiuum, qui sufficit, vt teneanrur ciues obedire illi in consciẽtia. Ex quo etiam sequitur non modo ciues debere illi in conscientia obedire,

verum etiam tyrannum ferentē tales sententias nō peccare, quinimo peccaret nisi illas ferret, quādiu munus Principis retinet, quāuis teneatur in conscientia principatum relinquere, aut eniti medijs honestis, vt à Rep. in suum principem eligatur.

II. CONTROVERSIA EST.

An Iudex extrahens hominem ab Ecclesia, quæ gaudet priuilegio immunitatis, committat iudicium vsurpatum, & teneatur reficere homini ab illa extracto omnia damna.

NON est hic quæstio de his quorū delicta iure ipso reddunt illos inhabiles, & indignos priuilegio immunitatis Ecclesiarum, nec est dubium, iudicem extrahentem ab Ecclesia, quæ tale priuilegiū habet, hominē qui priuilegio illo gaudere potest vsurpare sibi iudicium, cum extante tali priuilego nō habeat authoritatē ad extrahendū hominē ab illa, sed id potissimē quærimus an iudex sic agēs, teneatur ad restituēda omnia damna, quæ illi homini ab Ecclesia extracto intulit. Si consuetudinē respiciamus videtur non teneri: non enim solent cōpelli iudices aliquid restituere homini extracto ab Ecclesia, sed solū Ecclesiæ ob iniuriam loco sacro illatam.

Secundò: Huiusmodi priuilegium tantū est concessum in fauorē loci sacri, non in fauorē confugientiū ad Ecclesiā: sufficit ergo restituatur aliquid Ecclesiæ, cuius priuilegium læsum est, nec est quod aliquid restituatur ei qui fuit extractus.

In oppositū autē est, quod vt quæst. 62. ar. 2. videbimus cuicūq; lęso cū iniuria sunt eficienda dāna ipsi allata, in hoc autē casu cū extrahere hominē ab Ecclesia fit iudiciū vsurpatū, & ex cōsequenti cū iniuria, nō solum Ecclesiæ, verū etiā & illius qui extrahitur: sequitur aperte, nō solū Ecclesiæ, verū etiā illi qui extractus est, esse reficiēda omnia dāna, quæ ratione illius iniquæ extractionis passus est. Vnde sit conclus.

Iudex extrahens ab Ecclesia habente priuilegiū, hominem qui illa gaudere potest, tenetur nō solum Ecclesiæ, verum etiam homini ab illa extracto omnia damna illata compensare.

Probatur: Ille sic receptus in Ecclesiā, habet ius ratione illius priuilegij, (quāuis concessi Ecclesiæ) tuendi, se & omnia sua in illa Ecclesia, adeo vt si periclitetur de vita, velitq; iudex per vim ipsum extrahere, possit cū moderamine inculpatæ tutellæ se per vim etiā defendere, & occidere illū iudicē, vt suum inuasorē: vnde velle ilium extrahere, est priuare & expoliare illum suo iure: Expoliare aūt aliquē in re adeo graui suo iure, est maxima iniuria, ergo omnia damna quæ iste per illā extractationē acceperit, vt reuera ipsi illata cū iniuria sunt ei reficiēda.

Secūdo: Si superiori iudice remittēte pœnā delinquēti, inferior nihilominus illā exigeret, & in exigēdo aliqua dāna illi inferret, teneretur proculdubio illa omnia ei restituere, sed priuilegiū cōcessum à Principe alicui Ecclesiæ, nil aliud est, quā quædā relaxatio pœnæ debitæ delinquēti cōfugienti ad illā, quādiu in ea manet. Ergo velle extrahere illū ex tali Ecclesia, est velut exigere pēnā dimissam à superiori: & ita tenebitur sic extrahens omnia dāna illi extracto restituere.

Tertio: Qui nō habet authoritatē, necesse iudex, si vellet iudicare, & tali iudicio alicui noceat, tenetur ad restitutionē illius nocumenti, iudex saltim inferior, ex legibus sui Principis (secundū quas vt vidimus debet iudicare) est priuatus authoritate procedēdi contra eū, qui se recepit in Ecclesiā habentē priuilegiū: Ergo velle illū extrahere, vel iudicare est velut iudiciū à nō habēte authoritatē, & per cōsequens quæcunq; nocumēta ratione illius extractionis ille patietur, tenetur ei compensare.

Quarto: Qui exigeret tributa à nobilibus cōtra priuilegia suæ nobilitatis, vel à vicinis alicuius loci cōtra priuilegia illius loci, teneretur ad restituenda nō solū illa tributa inique accepta, verū etiā omnes expensas & dāna quæ per illā exactionē illata sūt. Ergo similiter qui cōtra priuilegiū alicuius Ecclesiæ extrahit aliquē ab illa. Hæc doctrina est aperte definita 17. q. 4. can. Si quis el 4. Ex qua sequitur, extractū ab Ecclesia vel vt de proprio delicto iudicetur, vel vt testimoniū dicat non teneri ad respodendū iudici, etiā si alias iuridice procedat, quia sicut nō habet authotitatē ad extrahendū, ita neq; ad interrogandū: in iudicijs enim, vt infra videbimus, si prior actus iudicis est nullus, cæteri quoque qui illi priori nituntur censendi sunt nulli.

Ad 1. Arg. in oppositū respon. non propterea esse immunes iudices à debito restituendi, quia nō sit positū in vsu, imo ex eo in maiori periculo cōscientiæ versari, multa enim modo cōmittunt, quæ parū curāt, qua si nō haberēt superiorē iudicē: dolebūt autem aliquando Lege D. Augu. in illa verba, Psal. 2. *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* &c.

Ad

Ad 2, dico licet tale priuilegiũ ſit cõceſſum in fauorẽ Eccleſiæ, nihilominus eo ſuppoſito fieri maximã iniuriã, illi qui extrahitur. cũ eo fine concedatur Eccleſiæ, vt illo gaudeãt, qui ad ipſam cõfugiunt. Dico etiã conceſſa eſſe huiuſmodi priuilegia, in fauorem quoq; cõfugientiũ ad Eccleſiã, ſicut in Vet. Lege erãt deſignatæ a Deo quędã ciuitates, ad quas cõfugerẽt delinquẽtes, qui nõ per inſidias, ſed caſu quodã aliquẽ occidebãt. Nõ enim decet, vt in lege Euangelica miſericordiæ & charitatis plena, deſint delinquentibus loca refugij, cum illa habuerint in lege veteri timoris & ſeruitutis, Lege D. Augu. 1. de ciuitate Dei, prioribus capitibus.

III. CONTROVERSIA EST.

Exerceat ne Epiſcopus iudicium vſurpatũ, quando ſub cenſuris præcipit vt bona aliena abſcõdita reſtituantur, vel indicẽtur vero domino.

Ratio dubitãdi eſt, quia cõpellere aliquẽ ad reſtituẽda tẽporalia in foro exteriori, pertinet proprie ad iudicẽ ſecularẽ, nõ ad Eccleſiaſticũ: vnde Pau. 1. Cor. 6. *Secularia iudicia habentes, contemptibiles qui ſunt inter vos conſtituitæ.* Et confir. Si rẽ manifeſtã cõpelleret iudex Eccleſiaſticus ſuo dño reſtitui, vſurparet profecto ſibi iudiciũ. Ergo cũ hoc ipſum faciat in re occulta, præcipiens per cenſurã illã reddi dño ſuo, videtur etiam vſurpare ſibi iudicium.

In hac dubitatione dico primo, abuti authoritate Eccleſiaſtica, eos qui pro quibuſuis rebus proferũt ſententiã adeo grauẽ qualis eſt excõmunicatio, efficiũt enim, vt multa cõmittantur à ſubditis peccata, ac vt cẽſuræ Eccleſiæ habeãtur contẽptui. Dico ſecũdo Epiſcopũ ferentẽ huiuſmodi cenſurã, non proferre illã directe, vt alter recuperet rẽ ſuã: id enim eſſet dicere ius in cauſa ciuili, & vſurpatio iudicij, ſed vt is qui illã occulte retinet inuito dño, nec curat illã reſtituere, quia occulta eſt, metu excõmunicationis reſtituat, & exeat à peccato, *Cum non dimittatur peccatũ, niſi reſtituatur ablatũ.* Quo etiã nomine præcipit, vt qui illud norũt, indicent, vt iuuẽt illũ exire à peccato. Propter quod ait Pontif. in cap. Nouit. de iudicijs, *Ad officiũ noſtrũ ſpectat de quocunq; peccato mort. corripere quemcunque Chriſtianum, & ſi correptionẽ contẽpſerit noſtrã, per diſtrictionẽ Eccleſiaſticã coercere.* Quod fit in iſtis excõmunicationibus & cenſuris. Ita fit vt in rebus apertis nõ habeat locũ, quia rẽ manifeſtã facile poteſt apud iudicẽ ſecularẽ dominus illius repetere, nec eſt neceſſaria cẽſura. Tũ etiã quia in re manifeſta excõmunicationẽ ferre, nõ tã videretur id fieri, vt illã inique retinẽs, exiret à peccato, quã vt dñs ipſius illã recuperaret, quod non eſt iudicis Eccleſiaſtici ſed ſecularis.

Dubitare etiam hic aliquis poſſet.

AN IVDICES ARBITRI quos vulgus appellat cõpromiſſarios exerceant iudicium vſurpatum, cum non habeant authoritatem publicam?

Reſpondeo huiuſmodi iudices verum & legitimũ iudiciũ exercere, quia iure gentiũ ad vitãdas lites tale iudiciũ introductũ eſt, & receptũ: ius autẽ gentiũ interueniẽte conſenſu vtriuſq; partis, confert illis authoritatẽ tã in foro interiori quã exteriori: quin etiã tã in iure canonico quã ciuili extãt tituli de iudicibus arbitris: Vbi eorũ authoritas iure poſitiuo cõfirmatur, & legibus municipalibus huius Regni.

Deniq; poſſet etiã hic quæri? an Eccleſia exerceat iudiciũ vſurpatũ, quãdo iudicat inter Principes & Dominos ſeculares de regnis vel bonis eorũ? Et ſimiliter: An princeps vel iudex ſecularis exerceat iudiciũ vſurpatũ, quãdo clericũ ad ſe cõfugientẽ quã ſi iniquẽ à ſuo iudice Eccleſiaſtico grauatũ, vt ab illo grauamine liberet, recipit, Sed hę cõtrouerſiæ nõ ſunt huius loci. Tractatur in diſputatione de poteſtate Eccleſiaſtica ſup. q. 1. huius Secũ. Secũ. ar. 10. vel infra in materia de iudicibus. q. 67. ar. 1.

In ſolutione. 2. Arg. offert D. Tho. occaſionẽ explicandi difficilẽ illã cõtrouerſiã.

SIT NE ACCVSANDVS Moyſes, vel excuſandus potius de homicidio, & crimine vſurpati iudicij, quando interfecit AEgyptium, vt habetur. Exod. 2.

Tres circa hanc quęſtionẽ referr hic D. Tho. opiniones: Primam accuſantium Moyſen eo nomine, quod licet interfecerit AEgyptiũ inferendo illi iniuriã, potuerit tamẽ ita agere, vlciſcẽdo quã AEgyptius ille intulerat fratri ſuo Hebręo, Deo ita ipſi interius inſinuãte, vt ex illo facto intelligerent fratres eius, quod poſtea multis erat miraculis manifeſtandũ, vtpote Moyſen deſtinatũ fuiſſe à Deo, in iudicẽ, & liberatorem populi Iſrael ab AEgyptijs. Hanc ſententiã ſequũtur D. Aug. lib. 2. quæſtionũ in Exo. q. 2. Rabanus, Rupertus, Lyranus, & Abulẽſis in. 2. ca. Exod. & Aloiſius Lypom. in Catena. Et ante hos oẽs Clemens Alexan. li. 1. Stromatũ ante finẽ, vbi refert ſententiam

quorundam asserentium Moysen solo verbo interfecisse AEgyptium, sicut D. Petrus Act. 5. solo verbo interfecit Ananiā & Saphirā: quidā etiā Iudęorū (vt refert Abulē.) docēt per inuocationē nominis Tetragrammatō interfecisse illū, sed hęc figmēta sunt, & qua facilitate dicūtur reeijciuntur, cum ex Sacra Scrip. cōstet illū per vim interemisse, habet enim apertè fuisse AEgyptium percussum a Moyse.

Secunda sententia excusat etiā Moysen hoc alio nomine, vt nō per modū vltionis, sed via defensionis occiderit AEgyptiū, defendēdo fratrē suū Hebræū, cui AEgyptius ille inferebat iniuriā, cū moderamine tamē, quod licet cuiuis priuato, quando proximū suū ab aliquo videt iniquè inuasum. Ita B. Ambr. lib. 1. offic. c. 36. quod etiam probat Rupertus & Aloisius.

Tertia sententia dānat factū Moysi, licet laudet zelū & indolē, quā illo facto indicauit: Ita D. Aug. lib. 22. cōtra Faustū. c. 70. vbi cōparat Moysen fertili nouali, quod cū primū seritur de herbarū quoq; inutiliū luxurie & fertilitate laudatur, propter spem quā promittit futuræ frugis. Eādem sententiā habēt D. Hieron. in Epist. ad Damasum, quæ incipit: Et factū est, vbi explicās primā illā visionē Esaiæ, in qua se pollutū profeta agnoscit, ait: Moysi conscientiam sorduisse extincto AEgyptio: Et D. Chrysost. lib. 3. de prouidentia, in principio repræhēdit factū Moysi de homicidio.

Præter has est quarta sententia Caiet. in 2. cap. Exod. vbi ait se nō videre certā rationē excusandi Moysen, sed incertā tantū: certā rationē nō extare ostēdit ex textu, vbi dicitur: *Cumque circumspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset percussum AEgyptiū abscondit sabulo.* Circumspectio illa adesset ne aliquis testis, ostendit inquit Caiet. non fuisse percusionē illā per modū defensionis, vt asserebat secūda sentētia B. Ambros. sed via vltionis. Ostendit etiā eadē circumspectio, non diuina inspiratione, vt habet prima sentētia, sed humana cautela id gestū fuisse à Moyse, vnde nō est certa ratio illū excusandi: aliquā tamē extare, quāuis incertā & sola cōiectura ostēdit: quia sunt qui dicant AEgyptiū illū fuisse vnū ex præpositis cōstitutis à Pharaone ad affligendos Hebræos, qui sicut & cæteri in illos durius agebat: testatur enim ibi Scriptura, fuisse maximā duritiē & tyrānidē eorū, qui in AEgypto præerāt operibus Hebræorū: hoc ergo nomine poterit, inquit Moyses, quāuis priuatus esset interficere illū AEgyptiū, vt hostē communē sui populi, hostē enim publicum & communē Reipub. licet etiā cuiuis priuato interficere, vt docebimus infra q. 64. ar. 3. Sed hoc certū nō est, AEgyptiū illū fuisse præpositū affligēdis Hebræis, quāuis textus, Exod. 2. aliquā afferat coniecturam, cùm ante verba adducta habeat, *Moysen vidisse afflictionem populi sui & Aegyptiū percutientē Hebræum.* q. d. vidisse illū Aegyptiū tanquā ex cōstitutis ad affligeudū Israelem, percutientem illum Israelitam.

Ex his opinionibus præferendæ sunt illę quæ excusant Moysen, tū quia ex sanctis Patribus plures sunt qui Moysen excusant quā accusant. Nam & D. Aug. in quæst. super Exod. vbi illū excusat meminit sententiæ quā habuit lib. cōtra Faustū, & eam deserit. D. verò Chrysost. & Hiero. locis citatis non tractant hanc quæstionē ex professo. Tū etiā quia excusare Moysen à peccato, prӕterquā quod est excusare virū sanctissimū, & tēpore, quo tanta charitate feruebat, vt cū potuerint haberi vt filius filiæ Pharaonis, maluerit cum populo suo affligi. Est etiam maximè consonum Sacræ Scriptu. quæ Num. 12. ait: *Erat autem Moyses mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra.* Cui certè mansuetudini plurimū repugnaret Moysen dānare de aliquo homicidio. Porro ex illis duabus opinionibus initio positis, quarum vtraq; Moysen excusat. Prima est magis eligēda, tanquā ea quā plures DD. amplectuntur, & quæ maximè cōsonat alteri loco Scrip. Sacræ, Actorum. 7. vbi dicitur, *Existimasse Moysen percusso Aegyptio quod intelligerent fratres eius, quoniam dominus per manus ipsius daret illis salutem.* Qui locus maximè indicat, accepisse Moysen à Deo aliquā reuelationē, vel diuinū instinctū, licet Scrip. hui' reuelationis nullā faciat mētionē, vt habet D. Au. in loc. cit. in Exo. cum prima cuius meminit, sit illa quæ habetur Exod. 3. quādo apparuit Dn̄s Moysi in rubro, quo tēpore erat iā Moyses 80. annorū, vt refert B. Steph. in illo sermone citato.

Nō prætereā hic quā lepidū & ridiculū sit, quod ex hoc loco colligunt quidā iurisperiti, Moysen nō fuisse sacerdotē, eo quod interfecerit AEgyptium, quasi tunc homicidiū voluntariū efficeret aliquē irregularē & indignū sacerdotio: Cū cōstet ex Scrip. in illa lege summū Sacerdotē fuisse iudicem, etiam in causa sanguinis, & peculiariter de Moyse legamus Psal. 89. *Moyses & Aarō in sacerdotibus eius.*

QVAEST.

QVAEST. 61. DE DIVISIONE IVSTITIAE in commutatiuam & distributiuam,

EXplicauit hactenus D. Tho. quæ pertinent ad iustitiam in genere, & quæ ad vitium illi oppositum nempe iniustitiam, & quæ ad præcipuum illius actum qui est iuditium: nunc de singulis ipsius partibus optima Methodo incipit differere: De iustitia scilicet commutatiua & distributiua, in quas omnes Doctores sequuti Arist. 5. Ethic. c. 2. iustitiam communiter partiuntur.

ARTICVLVS I.

An conuenienter constituantur istæ duæ species iustitiæ commut. & distribut.

OBseruemus initio, cum duo genera contractuū inter ciues reperiantur, aliquādo enim priuatim & mutuo inter se cōtrahunt, secundū sua priuata & propria bona, aliquando vero publica & cōmunia inter se distribuūt, & in his cōtractibus tā circa bona propria, quā circa cōmunia, possit reperiri aliqua inæqualitas, secūdū aliquē excessum vel defectū, exigi necessario iustitiā, vt seruetur æqualitas tā in proprijs & priuatis cōmutandis, quam in publicis & communibus distribuendis.

Obseruemus secūdo, Iustitiā distributiuā, etsi videatur pertinere ad cōmunē & legalē, si respiciamus eos à quibus exercetur, vt gubernatores & iudices, vel bona circa quæ versatur, quę publica sunt & cōmunia, vere tamē & proprie pertinere ad iustitiam particularē. Etenim vt ex superioribus constat inter iustitiā particularē & legalē hoc interest, quod hæc primo & per se respicit bonū cōmune, particularia vero in ordine ad cōmune. Iustitia autē particularis cōtra, primo & per se respicit bonū priuatū & propriū cuiusq; ciuis, cōmune vero quatenus illud cuiq; priuato necessariū est. Vnde cū iustitiæ distributiuæ hoc propriū & potissimū sit, vt quādo bona publica & cōmunia distribuuntur, reddatur vnicuiq; particulari ciui pars illi debita, cōsequenter hęc iustitia recte & proprie cōsiderata dicēda est particularis. Quo fit nō esse audiendos illos, qui considerantes tres ordines in Repub. reperiri, aliū totius ad partes, aliū partiū ad totū. & aliū partiū inter se, voluerūt iustitiā prima sui diuisione partiendā esse, in distributiuā quæ ordinet totū ad partes, legalē quę ordinet partes ad totū, & cōmutatiuā quæ ordinat partes inter se. Quia distinctio habituū sumēda est ex proprijs ipsorū obiectis, & cum bonū quod respicit iustitia, prima sui diuisione distribuatur in cōmune & particulare, rursum bonū particulare, aliud sit quod recipit vnusquisq; ciuis à suo cōciue in priuatis cōtractibus, aliud vero quod recipit à Gubernatore vel Principe, quando bona cōmunia Reip. diuidūtur, efficitur necessario, iustitiā similiter prima sui diuisione diuidēdā esse in cōmunē siue legalē & particularē, & rursum particularē, in cōmutatiuā quę respicit bonū particulare cuiusq; ciuis in mutuis cōtractibus, & distributiuā quę respicit etiā bonū particulare cuiusq; ciuis, quādo cōmunia distribuūtur. Sit cōcl.

Conuenienter diuiditur iustitia particularis in commutatiuam & distributiuam.

Patet ex dictis: Habitus distinguūtur per proprios actus, actus iustitiæ particularis est seruare æqualitatē cū persona particulari, erga personā aūt particularē potest exercere inæqualitatē nō modo vnus ciuis cū alio ciue, verū etiā Princeps & Magistratus cum suo subdito. Ergo necessaria est iustitia ad vitandā inæqualitatē vnius ciuis cū altero, quæ est cōmutatiua, tū etiā iustitia quæ prohibeat inæqualitatē Principis vel iudicis cū suo inferiori, quæ est distribut. Circa hunc art. hæ potissime se offerunt controuersiæ: quarum prima est.

AN HAE DVAE IVSTITIAE

Commut. & Distribut. distinguantur natura & specie an materialiter tantū & per acidēs.

DIu. Th. aperte vocat hic has duas iustitias, duas species, & ratio qua conclusionē ipsius probauimus. idē docet, quia differētia habituū sumpta ex proprijs actibus ipsorū, specifica est, argumentū aūt quo vsi sumus sumptū est ex proprijs actibus vtriusq; iustitię, cōmutatiuæ & distributiuæ. Buridia tamē. 5. Eth. q. 7. vult eas nō differre specie & natura, sed sola materia: quod ita probat. Actus proprius vtriusq; iustitiæ & cōmu. & distr. est idē omnino, nēpe reddere priuatę personę æquale, licet materia sit diuersa, quia iustitia commutatiua versatur circa bona

priuata vniuscuiusq;, Distribut. vero circa cõmunia Reipub. habitus autẽ distinguũtur per actus. Ergo hæ duæ iustitiæ nõ differũt specie, sed sola materia.

Secũdo, obiectũ formale vtriusq; iustitię est idẽ, nẽpe bonũ debitũ huic vel illi particulari, motiuũ quoq; vtriusq; idẽ omnino, quia tã is qui distribuit cõmunia, quã qui reddit propria & priuata vero dño, hoc intẽdit non expoliare fratrẽ re sua, distinctio autẽ specifica sumitur ab obiecto, Ergo. Et cõfir. Nõ plus differunt reddere Petro ex cõmunibus quod illi debetur, vel reddere eidem ex priuatis & proprijs quod ei debetur, quam restituere ipsi pecunias vel restituere ipsi famam, sed restituere famam vel diuitias non distinguuntur specie, sed sola materia, ergo similiter reddere Petro ex cõmunibus quod illi debetur quod est iustitię distrib. aut reddere debita ipsi ex suis proprijs quod est commutatiuæ non distinguentur specie, sed sola materia.

Tertio, si inter has duas iustitias esset distinctio specifica, id certe esset, quia cõmu. nõ respicit dignitatẽ personæ, quã respicit distribut. cuius est distribuere bona cõmunia seruata proportione cũ dignitate personarũ, sed cõmutatiua etiam respicit dignitatẽ personarũ, ergo nõ distinguũtur specifice. Probatur minor: quia ad iustitiã etiã cõmutatiuã pertinet, vt maior cõpensatio fiat si nobiliori & digniori illata sit iniuria, quã si minus digno: vt cõstat ex D. Th. 3. p. q. 1. & in. d. 3. q. 1. art. 3. quęstiũ. 1. ad. 3. & nos docebimus q. seq. ar. 2. agẽtes de restit. famæ.

Opposita sentẽtia est multo probabilior, quã habet hic D. Tho. in solutionibus argumen. maxime. 2. & 4. & vbicũq; de hac re agit & Arist. 5. Ethic. c. 2. 3. & 4. istas duas iustitias specie differre. Quod vt magis intelligatur obseruemus. Actũ quidẽ esse omnis iustitiæ reddere vnicuiq; suũ, & debitũ illi. Cæterũ hoc quod dicimus suũ & debitũ variũ est, & reuera diuersum, aliud. n. est quod Petro dicitur suũ actu, quod scilicet iã actu possidet, habetq; actu illius rei dominiũ, aliud vero dicitur suũ solo iure, quod vel iure hæreditario, vel legatione testatoris, vel ob sua merita expectat: Similiter debitũ aliud est simpliciter tale, & aliud secundũ quid: simpliciter debetur Petro quod ipsius est actu & possessione, detinetur autem apud alterũ, vt pecunia quã mutuauit Ioanni, debetur vero illi secundũ quid, quod nõ est adhuc actu ipsius, sed quod pro suis meritis, vel per hæreditatẽ, vel legatũ, aut alia alia via expectat se recepturũ. Hęc duo genera sui & debiti nõ distinguũtur sola ratione, aut secundũ multũ vel paucũ, aut secundũ perfectũ vel imperfectũ, sed natura & specie, cũ suũ actu & debitũ simpliciter nitãtur actuali dñio, & possessioni, quod vero dicitur suũ iure & debitũ secundũ quid, nitãtur soli iustę expectationi, vnde queadmodũ hæc duo fundamẽta actuale dñium, & iusta expectatio, reuera specie & natura distincta sunt, ita quoq; duo genera sui & debiti quæ ipsis nituntur. Sit conclus.

Iustitia distrib. & cõmut. non tantũ, materia verũ etiã specie & natura distinguũtur.

Probatur. Habitus distinguũtur specifice per obiecta formaliter & specifice distincta, sed hæ duę iustitiæ habẽt obiecta formaliter & specifice distincta: ergo. Probatur minor: Obiectũ iustitiæ est bonũ debitũ alteri sed alia est ratio formalis & specifica boni cõmunis, quod debetur ciuibus vt partibus Reip. quod est obiectum iustitiæ distrib. & alia ratio boni priuati & proprij quod vnus ciuis debet alteri ciui quod est obiectũ iustitiæ cõmut. quia illud licet debeatur ciuibus nondũ est actu illis applicatũ, nec est adhuc illorũ actu & possessione suũ, nec debitum simpliciter, sed secundũ quid, nẽpe pro meritis & dignitate expectatũ, bonũ autẽ debitũ particulari ex iustitia cõmutatiua est iã actu illi cui debetur applicatũ, actu & reuera suũ, cuius iã habet actuale dominium & possessionẽ, & quod simpliciter & omnino ac nõ secundũ quid est illi debitũ, quæ duo genera sui & debiti cõstat specie & natura distingui, ergo.

Secũdo, Sicut reuera alius est ordo partis ad totũ & alius totius ad partẽ: ita quoque alius est ordo totius ad partẽ, & alius partis ad partẽ, sed iustitia legalis siue cõmunis & particularis differũt vt vidimus natura & specie, quia legalis ordinat partes ad totũ, particularis vero partẽ ad partẽ, ergo distinguentur similiter distributiua quæ ordinat totũ ad partes, & commutatiua que ordinat partem ad partem.

Tertio, cũ virtus versetur circa difficile, vbi existunt difficultates reuera distinctæ, exigentur quoque virtutes distinctæ ad illas superandas, sed alia est difficultas quę se offert ad seruandam æqualitatem in distributione bonorum communium, & alia quæ se offert in emptione, venditione & alijs priuatis ac mutuis contractibus: cum experientia teste multos videamus, qui nullo modo violabunt ius & æquitatẽ

in

in priuatis cõmertijs, qui tamen conſtituti rerum communium diſtributores nempe Epiſcopi vel Magiſtratus non ſeruant ius & æquitatem, ſed ducuntur ſępe amore, ſanguine, muneribus vel pręcibus amicorũ.

Quarto. Cum oppoſitorum eadem ſit ratio, virtutes quę habent vitia oppoſita ſpecie diſtincta, ſpecie quoque diuerſæ erunt & diſtinctæ. Sed acceptio perſonarum quæ opponitur iuſtitiæ diſtribut. furtum, vſura & ſimilia, quæ opponuntur commutatiuæ, ſunt vitia ſpecie diſtincta, & ita affecta, vt quæ opponuntur commut. non opponantur diſtribut. & è conuerſo. Ergo.

Denique cum omnium conſenſu violatio iuſtitiæ commut. obliget ad reſtitutionem, an autem violatio diſtribut. ſimiliter obliget, non ſit ita certum, multis aſſerentibus non obligare, ſignum eſt, reuera & natura iuſtitias iſtas diſtingui.

Ad Argum. Buridiani facilis eſt ſolutio ex dictis. Ad 1. enim & 2. reſpond. illum actum & obiectum ſeu motiuum eſſe idem & vnum genere ſubalterno & cõmuni quadam ratione iuſtitiæ, non tamen eſſe idem ſpecie vltima & athoma, cum aliud ſit ſpecie & natura debitum ſimpliciter & ſuum actu, & aliud debitum ſecundum quid & ſuum iure ſolo & expectatiua. Ad confirmationem 2. dico diuitias & famam debitam ſola materia diſtingui, quia vtrunque ſimpliciter & actu debetur: bonum autem commune debitum ciui & bonum particulare debitum eidem ſpecie & natura diſtingui, vt expoſitum eſt.

Ad 3. reſpond. iuſtitiam diſtribut. non reſpicere dignitatem perſonarum quacũq; ratione, ſed quatenus illis conferenda ſunt bona cõmunia, quod non habet cõmutatiua quæ ſi quando reſpicit dignitatem, reſpicit illam, vt pro dignitate reſtituatur honor vel fama, quæ læſa fuerat, quod eſt bonum priuatum & proprium, vnde ſemper manet inter iſtas duas iuſtitias illa ſpecifica diſtinctio, vt commutatiua reſpiciat bonum proprium fratris illi actu debitum, diſtrib. vero bonum commune illi appropriandum.

Reſpon. 2. cum Caiet. iuſtitiã cõmut. ſimpliciter & abſolutè non reſpicere dignitatem perſonę, quia nõ conſiderat illã niſi in actionibus, quibus infertur iniuria cõtra honorẽ alicuius, in quo caſu dignitas perſonæ facit ad quãtitatẽ debiti, & habet ſe velut quãtitas pecuniæ, vt ſicut in pecunijs non ſoluit æquale niſi debẽs 100. reddat 100. ita in ſatisfactione iniuriarũ nõ reddat ęquale, niſi ſatisfactio fiat iuxta dignitatẽ perſonæ, quia quo perſona dignior eo iniuria illa fuit maior, & cõſequẽter debitũ. Diſtributiua vero, in omni actione ſua, abſolute & ſimpliciter reſpicit dignitatẽ perſonæ, non ſecundũ quantitatẽ dignitatis, ſed ſecundũ proportionẽ: ex quo ſequitur iuſtitiã commut. conſiderare dignitatẽ perſonæ, cui illata eſt iniuria, nõ propter dignitatẽ, ſed ad depręhendendã quãtitatẽ dãni & debiti, vt iuxta illã fiat cõpenſatio: vnde non dixit abſolutè D. Tho. loc. cit. iuſtitiã cõmut. cõſiderare dignitatem perſonæ, ſed reſpicere perſonã ſecundũ grauitatẽ damni, diſtribu. vero abſolutè & per ſe cõſiderare dignitatẽ perſonæ, in ordine ad diſtributionem bonorum communium.

Sequitur etiã ex his qua ratione differãt inter ſe Iuſtitia legalis, cõmut. & diſtribut. Sic enim differũt, vt legalis omnia & cõmunia & particularia referat in bonũ cõmune diſtribut. licet verſetur circa bona cõmunia, dirigit tamẽ illa ad bonũ priuatũ cuiuſq; ciuis, quatenus pars Reip. eſt, & illi pro meritis & dignitate debetur: cõmut. vero refert bonum priuatum cuiuſq; in illũ particularẽ cui debetur vt ſuum.

Sed ex dictis offert ſe ſtatim difficultas. Diuiſum & mẽbra diuidẽtia debẽt eſſe eiuſdem rationis: Iuſtitia particularis eſt iuſtitia ſimpliciter, iuſtitia aũt diſtribuit. non eſt iuſtitia ſimpliciter. Ergo. Probatur minor. Habitus denominatur ab obiecto, obiectũ iuſtitiæ diſtrib. vt diximus modo, eſt debitum ſecundũ quid. Ergo & ipſa iuſtitia diſtribu. erit iuſtitia ſecundum quid.

Secundo, iuſtitia ſimpliciter ſi lædatur obligat ad reſtitutionẽ, iuſtitia diſtribut. vt videbimus ex multorũ ſentẽtia nõ obligat ad reſtitutionẽ. Ergo. Hæc facile diluuntur. Debitũ enim quod reſpicit iuſtitia diſtrib. verè debitũ eſt, & ingerere debiti eſt ſimpliciter & omnino debitum, propter quod (vt dicemus) tenetur etiã ad reſtitutionem qui illã violat, idq; ſufficit vt iuſtitia diſtribut. dicatur iuſtitia ſimpliciter, ſitq; verè & propriè ſpecies iuſtitiæ particularis: dicitur autẽ à D. Tho. & DD. hoc debitũ ſecundũ quid comparatione ad debitum proprium & actuale quod oritur ex actuali dominio & poſſeſſione, & quod reſpicit iuſtitia cõmut. Sed maior difficultas eſt.

AN IVSTITIA VINDICA-*tiua contineatur ſub aliqua ſpecie iuſtitiæ particularis, nempe ſub commut. vel diſtribut.*

Primo

PRimo aspectu videtur sub nulla istarũ specierũ iustitiæ contineri, non sub distributiua, quia hæc nõ cõsistit in æqualitate rei ad rem, sed in æqualitate rei ad personas secundum proportionem dignitatis: vindicatiua autem constituit æqualitatem rei ad rem, nempe pœnæ cum delicto, iuxta illud Apoc. 18. *Quantum glorificauit se in delitijs, date illi luctus & pœnæ.*

Secundo. Distribut. non pertinet nisi ad solas personas publicas, quibus incumbit bona Reipub. inter ciues distribuere: vindicatiua verò potest etiam in priuatis reperiri, cùm possit quiuis lęsus exigere apud iudicem vindictam & compensam iniuriæ sibi illatæ.

Iam neque ad commutatiuam dicenda est pertinere, quia commutatiua pertinet etiam ad personas priuatas, imo potissimè ab eis exercetur, vindicatiua vero si fit idē quod punitiua pertinet tãtum ad publicas.

D. Tho. infra. q. 108. ar. 2. ad. 1. habet punitionem delictorum, quatenus pertinet ad iustitiam publicam esse actum iustitiæ commut. Et. 3. p. q. 85. ar. 3. ad. 3. Ait iustitiam vindicatiuam respicere personam iudicis & contineri sub iustitia commut. vbi Caiet. adductus authorit. D. Tho. asserit apertè iustitiam vindicatiuam esse speciem commut. M. Soto lib. 3. de iust. q. 5. ar. 1. ad. 3. docet. Iustitiam vindicatiuam bifariam posse considerari, vno modo quatenus pertinet ad iustitiam publicam, & refertur ad bonum commune: & hoc modo ait, est actus elicitus à iustitia commut. Imperatus verò à legali, quæ est in Principe & ministris illius. Alio verò modo posse considerari, vt refertur ad particularem ciuem, quatenus per iustitiam vindicatiuam nititur iudex tollere nocumentum illatum parti lęsæ: Et hoc modo ait iustitia vindicatiua non solum est in iudice, sed etiam in priuato ciue, cui licet vindictam petere iniuriæ acceptæ seruato ordine. Et sub hac consideratione non esse actum iustitiæ, neque commut. neque distribut. sed esse actum cuiusdam specialis iustitiæ, quæ dicitur vindicatiua, quæ est pars quædam potentialis iustitiæ particularis, reducitúrque ad commutatiuã. Recentiores probabilius multo iustitiã vindicatiuam, etiam quatenus per illam nititur iudex tollere nocumentum illatum parti lęsæ, volunt esse actum iustitiæ commutat. quia Princeps & quiuis minister iustitiæ ex officio & iustitia commutatiua tenetur nõ solum punire delinquentes propter bonum commune, verum etiam vt fiat satisfactio parti læsæ, & reficiatur ipsi nocumentum quod accepit, quantum per iustitiam vindicatiuam refici illi potest.

Vnde obseruemus cum recentioribus ex. D. Tho. infra. q. 108. ar. 2. ad. 1. Vindicationem bifariam accipi posse, vno modo, vt pertinet ad iustitiam publicam, quæ vindictam sumit de malefactoribus, tum propter bonum commune Reipub. tum etiam propter bonum personæ priuatæ quæ læsa est: alio vero modo quatenus pertinet ad personam priuatam, cui iniuria illata est, vultque illam à se repellere, non propria authoritate, sed publica agẽdo apud iudicẽ.

Obseruemus secundo, illum cui illata est iniuria duobus modis posse se habere, nam aut est persona, cuius honor, fama & bona, in quibus lęditur, sunt alijs quoque necessaria, vt in Prælato, patrefamilias, &c. aut ex eorum nocumento ipse tantum læditur, nec alicui alteri sequitur damnum.

Sit prima conclusio. *Iustitia vindicatiua quæ est in Iudice, non solũ quatenus respicit bonũ commune Reip. verum etiam in ordine ad bonũ particulare partis læsæ, quatenus nititur illum leuare grauamine accepto & reficere iniuriam ipsi allatam, est actus iustitiæ, non quidem distribut. sed commut.*

Est quidem actus iustitiæ, quia in eo redditur debitũ, delinquenti enim debetur omni iure supplicium, Reip. etiam debetur ne peccata maneant impunita, & læso debetur satisfactio iniuriæ acceptæ. Nõ tamen est actus iustitiæ distribut. quia hæc consistit in distribuendis bonis communibus, in punitione autẽ nulla bona distribuuntur, cum inflictio pænæ nõ sit numeranda in bonis. Sed est actus cõmut, Primo, quia ratio formalis iustitiæ cõmut. non solũ consistit in eo quod est facio, vt facias, vt in emptione & venditione; verũ etiã in eo quod est facio ex debito, quia fecisti, vt quãdo redditur merces cõstituta operario, iudex autem puniens reum facit, & ex debito sui muneris & oficij, quia ille fecit.

Secundo in commut, seruatur æqualitas rei ad rem, hanc autem seruat iudex puniẽs reum, reddit enim illi supplicium, quod secundum legem aut consuetudinem patriæ iudicatur æquale delicto commisso.

Tertio. Iudex ex officio & consequenter ex iustitia cõmutatiua tenetur non solum prospicere bono cõmuni, sed etiam bono suorũ ciuiũ, & seruare illos innoxios & illęsos quantũ cõmode potest: ergo nõ solũ teneur

tenetur ex iustitia commutatiua, & ex officio punire male factores propter bonũ commune Reipub. verùm etiam vt pars læsa recipiat satisfactionem, & leuetur ab iniuria accepta. Et confir. quia iudex ideo recipit stipendium à Repub. in quod omnes ciues contribuunt, vt non solum exerceat suum munus & actus iustitiæ ob bonum publicum, verùm etiam ipsos seruet illæsos, & eorum iniurias vindicet: vnde sicut mercenarius qui accipit stipendium vt vineã colat & custodiat tenetur ad restituẽda damna quæ ex eius negligentia vinea illa patietur: ita quoque iudex si ex eius negligentia fures impunè agant, & crescant latrocinia in Repub. tenetur illa restituere, & quascunque iniurias quę ex eius incuria ciuibus acciderint ex iustitia commutatiua.

Secunda conclusio, *Huiusmodi vindicatio quæ exercetur a iudice, licet sit actus elicitus a iustitia commutatiua: est tamen imperatus a legali.*

Patet: Quia huiusmodi vindicatio primo & per se respicit bonum cõmune, pacẽ scilicet & quietem Reipub. ac vt cæteri timeant, propter quod tenetur iudex etiam si nullus proclamet, ex officio vt aiunt malefactores inquirere & punire.

Tertia cõclusio. *Vindicatio seu petitio vindictæ exercendæ a iudice, in eo, cuius honor, fama & alia bona aliquibus necessaria sunt, nec alia via recuperari ista possunt nisi per iudicem: est quoque actus iustitiæ commut.*

Probatur. Tenetur huiusmodi persona ex iustitia cõmut. exercere rectè suum officium, illud autem exercere non potest si maneat infamis, vel cum simili iniuria. Ergo tenetur ex iustitia commutatiua illam à se propulsare. Ergo quando non potest nisi petendo vindictam apud iudicem tenetur ex iustitia commut. illã petere. Et confirm. Iudex potest cogi à suis ciuibus ad vlciscẽdas iniurias ipsorum, quia ad id tenetur ex officio, & ex iustitia commut. Sed similiter is cuius honor & fama alijs necessaria est, potest compelli ab illis quibus necessaria est, vt illam postulet apud iudicem sibi restitui & satisfieri, quando alia via eam recuperare non potest. Ergo tenetur etiã hic ex iustitia commutat in tali casu petere illam vindictam apud iudicem.

Quarta conclusio. *Petitio vindictæ exercendæ per iudicem in alijs priuatis personis, quarum nocumenta non cedunt in damnum aliorum, sed in proprium tantũ, non est actus iustitiæ, de qua hic agimus, quæ est virtus Cardinalis, & perfecta virtus, sed est actus cuiusdam iustitiæ quæ est pars potentialis iustitiæ, quæ est virtus Cardinalis, & ad eam reducitur: vocaturq́; peculiari sibi nomine vindicatio seu iustitia vindicatiua.*

Probatur. Iustitia Cardinalis, de qua hic agimus, est perfecta virtus respiciẽs debitũ legale, hoc est debitum ad quod persoluendum potest quis lege compelli, sed priuata persona, cuius bona quãdo in eis lęditur nõ sunt alijs necessaria, non potest aliqua lege compelli ad petendam vindictam, nisi interdum ex debito honestatis & morali. Ergo huiusmodi petitio vindictæ non est iustitia quæ est virtus Cardinalis. Et hæc est aperta sententia D. Tho. infra. q. 80. & q. 108. Vnde iustitia vindicatiua si consideretur, vt in personis priuatis non est iustitia Cardinalis & perfecta, quæ diuiditur in cõmut. & distribut. neque ad aliquam istarum pertinet, non ad commutatiuam, quia nec pars læsa aliquid reddit delinquenti, vel aliquod debitum ei persoluit, nec delinquens restituit lęso damnum in honore vel persona acceptum. Neque ad distribut. cũ neque in iudice sit actus distribut. vt constat, sed vt docebit D. Tho. q. 108. ar. 2. ad. 1. Est specialis quædam virtus, qua voluntas gubernatur, ne in exigenda apud iudicem recompensa damni accepti per excessum vel defectum peccet: reducitur autem quodammodo ad commutatiuam, quatenus pars lęsa hoc facit, quia reus illud fecit & exigit aliquam satisfactionem. Sicut gratitudo in bonis acceptis non est propriè iustitia: nec distribut. quia reddens gratias nullum bonum commune distribuit, nec commutatiua, tum quia gratitudo non est ex debito legali, sed morali tantum: tum verò quia non reddit æquale quod est proprium commutatiuæ: sed est specialis quædam virtus, gubernans voluntatem, ne animus in acceptis beneficijs per excessum vel defectum erga benefactorem suum peccet, reducitur verò quodammodo ad iustitiam commut. quatenus gratiarum actio est quædam redditio debiti moralis. Quatenus verò in Principe vel iudice est, iustitia commutatiua est vt probatũ est, non quasi iustitia cõmutatiua sit genus, & vindicatiua sit illius species, sed quod sit eiusdem rationis & speciei cum commut. cum actus illius sit debitus ex officio, & consequenter ex iustitia commut. Ex his patet solutio Argumen. initio huius controuersiæ propositi.

ARTIC.

ARTICVLVS II.

An medium eodem modo sumatur in iustitia commut. & distribut.

DOctrina huius Ar. sumpta est ex Arist. 5. Ethic. c. 3. propter quod licet potuisset facilius à D. Tho. proponi; voluit tamen vt Arist. vestigijs hæreret, docere illam sumpta similitudine à proportionibus.

Obseruemus igitur duplicem proponi ibi ab Arist. proportionem aliam Arithmeticam, & aliam Geometricam, hæc propriè reperitur in magnitudinibus, illa verò in numeris, explicatur tamen vtraque, vt res facilior reddatur sumptis exemplis ex numeris. Interest ergo inter eas, quod in Arithmetica seruatur quidem eadem æqualitas excessus inter extrema, non autem eadem proportio, vt cum dico, sicut se habet senarius ad quaternarium, ita quaternarius ad binarium, est quidem æqualis excessus, quia senarius excedit quaternarium in duabus vnitatibus, & similiter excedit quaternarius binarium, non tamen est eadem proportio, nam senarij ad quaternarium est proportio sesquialtera: quaternarij verò ad binarium est proportio dupla. Vnde in hac proportione sumuntur tres numeri, duo extremi & vnus medius, ita affecti, vt in qua quantitate vnus superat & excedit medium, in eadem alter deficiat à medio, reducunturque illi duo extremi ad æqualitatem & mediũ, si eadem quantitas in qua vnus excedit mediũ, adhibeatur illi qui deficit à medio: quo fit vt in hac proportione Arithmetica æqualitas sumatur secundum quantitatem: vt in exemplo proposito. Proportio Arithmetica est cum dico, sicut se habet senarius ad quaternarium, ita se habet quaternarius ad binarium, sumuntur hic tres numeri, duo extremi, senarius & binarius, & medius inter eos quaternarius, in his numeris non est eadem proportio, vt diximus: est tamẽ eadem æqualitas secundum quantitatem, quia si excessum respicias, in qua quantitate excedit quaternarius binarium, in eadem excedit senarius quaternarium, similiter si extrema ista velimus reuocare ad medium & æqualitatem, reuocanda sunt attenta quantitate excessus & defectus, apponendoque binario eandem quantitatem, in qua senarius excedit quaternarium, nempe duo: sic enim senarius descendit ad 4. & binarius ascendit ad 4. quæ æqualia omnino sunt. Vnde in hac proportione omnis æqualitas vel inæqualitas sumitur secundum quantitatem extremorum. In proportione vero Geometrica contra res accidit: reperitur enim eadem proportio inter extrema, non autem eadem æqualitas excessus vel defectus. Vt cum dico sicut se habent 6. ad 3. ita se habent 4. ad 2. est in vtraque comparatione eadem & æqualis proportio, nempe dupla: excessus autem secundum quantitatem inæqualis; nam 6. excedunt 3. in tribus, 4. autem excedunt duo in duobus. Vnde in hac proportione Geometrica sumuntur quatuor numeri velut quatuor extremi & termini, ita affecti, vt duo eorum cũ alijs duobus seruent eandem proportionem, nõ tamen æqualem excessum vel defectum secundum quantitatem: Quo fit vt in proportione hac Geometrica æqualitas non sumatur ex quantitate extremorum, sed ex sola proportione: vt in numeris propositis, inter 6. & 3. ex vna parte, & 4. & 2. ex alia est æqualitas Geometrica, quia est eadẽ & æqua proportio nempe dupla, licet secundum quantitatem, numeri isti & eorum excessus inæquales sint.

Obseruemus secundò: Cum in iustitia commut. reddatur vnicuique quod suum est actu, & simpliciter debitum, reddendum esse in ea æquale & integrum simpliciter, nempe quantum debetur, seruandamque omnino in illa integram æqualitatem inter hæc extrema debitum & redditum, quæ æqualitas cum non pendeat à dignitate vel merito personæ, sed à sola quantitate rei debitæ, efficit vt medium iustitiæ commut. sit medium rei simpliciter, & æqualitas eius sit secundum integram quantitatem, vt tantum reddatur quantum debetur. In iustitia verò distribut. cum non reddatur alicui, quod iam actu suum erat, & illi debitum, vt proprium ipsius, sed quæ communia sunt & Reip. distribuuntur in hos vel illos, vt eiusdem Reipub. partes pro meritis & dignitate: æqualitas huius iustitiæ non consistit in eo vt tantum reddatur quantum debetur: potest enim quis mereri Episcopatũ, distributorem vero solum habere beneficium curatum, quod illi conferat: nec consistit in eo vt per æquales quantitates distribuantur bona publica, imo esset inæqualitas maxima, & iniuria cum debito vt dicemus restitutionis omnes facere pares di-

gnos

gnos & indignos, dignos & digniores: quia ius & iuſtum, quod reſpicit hæc Iuſtitia diſtrib. eſt meritum cuiuſque, & æquare in præmijs & bonis non habētes æqualia merita eſt aperte priuare digniorem ſuo iure: quo fit vt conſiſtat æqualitas huius iuſtitiæ in proportione bonorum ad merita ſingulorū, vt ſicut excedunt merita inter ſe, ita quoq; excedant bona communia, quæ ſingulis conferuntur: vt ſi diſtribuenda ſint beneficia, quorum vnum valet, vt. 6. alterū vt 4. adſintque Petrus in meritis, vt 3. & Ioannes in meritis, vt 2. beneficium, vt 6. conferendum eſt ex hac iuſtitia Petro, beneficium vero vt 4. Ioanni.

Sequitur ex his iuſtū & æquale vtriuſq; iuſtitiæ eſſe quidem ſecundū rem, quia in vtraque attenditur res ipſa, nempe debitū verum & reale, ſed cum hoc diſcrimine, vt iuſtum commutatiuæ conſiſtat in æqualitate ſecundum quantitatē extremorum, nempe debiti & redditi: iuſtū autem diſtribut: conſiſtat in æqualitate ſecundum proportionem meritorum & bonorū inter ſe. Vnde patet, medium iuſtitiæ cōmutatiuè eſſe medium rei ſecundū quantitatē extremorū, medium verò diſtrib. eſſe medium proportionis inter merita & præmia. Et conſequenter æqualitatem iuſtitiæ commutat. eſſe velut Arithme. diſtribu. vero velut Geometr.

Meminit hic D. Tho. triplicis modi diſtribuēdi bona cōmunia iuxta varios modos gubernādi, ita vt cū Reſp. per democratiā. i. popularē potentiā gubernatur, illi cenſeantur digniores, qui libertati populi plus inſudarūt, vbi Reſpub. gubernatur per Oligarchiā. i. potentiā paucorū illi iudicentur digniores, qui diuitijs & opibus magis abūdant: vbi vero per Ariſtocratiā. i. potentiā optimorū illi ſint digniores, qui virtutum meritis plus pollent: ē quibus modis certū eſt inter Chriſtianos hunc tantū tertiū conuenire, duos verò priores alienos eſſe à recta ratione iuſtitiæ diſtributiuæ.

ARTICVLVS III.

Sit ne eadem materia vtriuſque iuſtitiæ commut. & diſtribut.

DVo præſtat D. Tho. in hoc ar. Primo reſpōdet quæſito. ſecūdo immitatus Ariſt. 5. AEthic. cap. 5. recenſat varia cōmutationum genera.

Circa primum obſeruemus materiam iuſtitiæ duplicem eſſe, aliam remotā, nempe res perſonas vel opera, in quibus reperiri poſſunt ius vel iniuria, & aliam proximam, nēpe vſum iſtorū vel actiones ipſas, quibus vtimur rebus, perſonis aut operibus cum iure vel contra ius, quæ actiones vel ſunt cōmutationes aliquæ in proprijs & priuatis rebus huius aut illius, aut diſtributiones communium in partes Reipub.

Obſeruemus ſecundò, non quęcunque contractū eſſe cōmutationem, ſed illū tantum, in quo vnus contrahentium dat vt recipiat, & alter accipit vt reddat. Quo fit vt ſimplex & libera donatio, legatio teſtamētaria, nec ſint commutationes, nec pertineāt ad iuſtitiam commut. ſed ad liberalitatem, cū in eis ſimpliciter detur & recipiatur ſine vllo debito reddendi, vel aliquid preſtādi.

Obſeruemus tertio duplicē eſſe cōmutationē, aliā voluntariā, & aliā inuoluntariā, quæ quid ſint dimiſsis multis quæ à Caiet. & alijs afferūtur, ſic intelligetur facilius. Cū cōmutatio ſit cōtractus, in quo vnus dat & alter recipit cū aliquo debito & vinculo, ex quibus præcipuus, & velut agens eſt qui dat, vel is cuius bona accipiūtur, ſitq; omnis denominatio à præcipuo & digniori ſumenda, quando cōmutatio fit vtroq; conſentiente eſt volūtaria, quādo vtroq; diſſentiente, vel ſaltim illo, cuius bona accipiuntur eſt inuolūtaria. Vt v.g. Furtū eſt quedā cōmutatio, quia fur accipit cū debito reſtituēdi, & dño manet ius recipiēdi, ſed inuolūtaria, cū fiat inuito dño. Hæ cōmutationes tā volūtaria quā inuolūtaria cōueniunt in obiecto, quia obiectū vtriuſq; eſt bonū debitū particulari perſonæ, vt illi actu propriū & ſuū, differūt autē extrinſeca quadā ratione nempe penes conſenſum vel diſſenſum. Sit prima concluſio.

Conueniunt quidē Iuſtitia cōmut. & diſtribut. in materia remota, differunt autē in proxima.

Patet ex dictis, vtraq; enim verſatur circa res, perſonas, & operationes, quæ ſunt materia remota, ſed ita vt cōmut. verſetur circa actiones quæ ſunt cōmutationes, diſtribut. vero circa actiones quibus cōmunia diuidūtur inter ciues, quæ actiones diuerſæ ſunt, & hæ vt cōſtat ſunt materia proxima.

Secunda conclu. *Iuſtitia cōmut. quæ verſatur circa cōmutationes volūtarias, & quæ verſatur circa inuoluntarias, non differunt ſpecie. ſed continentur ſub eadem ſpecie athoma.* Ratio eſt aperta, quia idē eſt obiectū formale vtriuſque, nēpe bonū debitū alicui particulari, illi actu proprium & ſuum.

Quo ad secundum caput huius Art. supposito res alias esse quæ vsu consumuntur, vt panis, vinũ, pecunia, &c. alias verò quæ nõ consumũtur vsu, licet aliquo modo deteriorẽtur, vt domus, vestis, &c. varia cõmutationũ genera sic colligũtur: In primis earũ quæ voluntariæ sunt, hac ratione. Aut Petrus confert rẽ suã Ioãni, & cũ ea illius dominiũ accepto aliquo pretio, aut cõfert quidem illã, sed non transfert in alterũ illius dominiũ, sed instituit eã recuperare. Prior illa traditio est emptio & venditio: Posterior multiplex esse potest: nam aut gratis illã tradit recepturus etiam illam gratis, aut tradit illam cum aliqua vtilitate & lucro eàdem recepturus. Rursum si gratis illam tradit aut ob bonum tantum recipientis, & est mutuum, aut vt res illa melius conseruetur, & est depositũ, aut vt accipiẽs reddatur securus de aliqua re sibi debita, & est fidei iussio siue impignoratio. Quod si rẽ illam cõtulerit non gratis sed recepturus eandem cũ aliquo lucro, aut res illa est ex earum genere quæ vsu cõsumuntur, & tũc est vsura, aut ex his quæ nõ cõsumuntur vsu, estq́; locatio vel cõductio: ita colligũtur sex cõmutationes volũtariæ, Emptio & Vẽditio, Mutuatio, Depositũ, Fidei iussio seu Impignoratio. Locatio, & Vsura. Cõmutationes verò inuolũtariæ seu nociuę sic colligũtur. Aut fiũt in rebus & bonis, aut in persona, aut in his qui nobis cõiuncti sunt, si in reb⁹, vel occulte, & est Furtũ, aut manifeste, & cum vi & est Rapina, si in persona aut in ipsamet persona, aut in dignitate & honore ipsius: si si in ipsamet persona, siue occulte id fiat vt per insidias vel exhibitionẽ veneni, siue manifeste per inuasionẽ & vim, si inferatur dãnum in vita est Homicidiũ, si in mẽbris est Mutilatio aut Verberatio. Quod si in dignitate & honore, aut occulte per Infamiã vel Detractionẽ, aut manifeste per Cõuitiũ, aut apud iudicẽ, ad quã reducitur Falsum testimonium. Demũ si in his qui nobis cõiuncti sunt, aut hi liberi sunt aut serui, serui cõputantur in bonis tẽporalibus, quo fit vt illos seducere reducatur ad furtũ, si vero liberi, aut est ꝓpria vxor, aut aliqui affines & cõsãguinei, in his eodẽ modo se habẽt dãna quę eis inferuntur, ac ea quæ nobis ipsis, quod si sit vxor propria, quia hæc est vna caro cum viro, & grauissima iniuria quę in ea recipitur, habet propriũ & peculiare nomẽ, diciturq́; adulteriũ. Ita colliguntur hæ 10. commutationes inuoluntariæ. Furtum, Rapina, Homicidium, Mutilatio, Verberatio, Infamia, Detractio, Conuitium, & Adulterium. De quibus omnibus progressu huius disputationis aget D. Tho.

Prætermittuntur hic Matrimoniũ & alij nonnulli contractus naturales, quia de ciuilibus tantũ in quibus ius vel iniuria reperiri potest instituta est hic disputatio.

Offert se hic dubitatio: qua ratione doceat hic D. Tho. furtũ, rapinã, & similes iniurias pertinere ad iustitiã cõmutat. cum neque actus ipsius sint neq; obiecta. Sunt qui dicant D. Tho. quia agit hic de cõmutationibus, quas dirigit iustitia, ea occasione illas quoque voluisse recensere, in quibus reperetur iniustitia, etiã si istæ iniuriæ ad iustitiã nõ pertineãt. Sed placet respõdere D. Tho. consulto & merito illas recensere, vt pertinentes ad iustitiã, non quidẽ directe sed reductiuè: quia sicut regula recti est etiã regula obliqui, cum obliquum reducatur ad rectitudinẽ, sitque rectum iudex sui & obliqui: secundũ quẽ modũ dicitur quoq; obliquũ quædã materia regulæ recti, ita quoq; cum iustitia cõmutatiua omnes istas cõmutationes iniquas reducat ad æquitatẽ & rectitudinẽ, est earũ regula, pertinentq́; ad ipsum, vt materia reducẽda per talẽ iustitiam ad rectitudinem. Pertinent etiam ad ipsam, quia in his reperitur verũ debitũ, quod est obiectum iustitiæ commutatiuæ, & consequenter vinculũ restitutionis, quæ est actus commutatiuæ.

ARTICVLVS IIII.

An iustum sit idem quod contra passum.

OBseruemus primo, hoc nomẽ contrapassum nõ esse in vsu apud Latinos, sed fictum ab interpretibus ad exprimendam vocẽ Græcã Antiponsos, qua vtitur Arist. 5. AEthi. cap. 5. quæ propie significat re pati idem quod alteri feceris, vnde contra passum, vel similiter, & tantundẽ passum propie sumptũ pertinet tantum ad passionem violentã, siue illa fiat in persona, siue in bonis, nõ autẽ ad cõmutationẽ voluntariam, cũ passio propie nõ sit vbi voluntas consentit, vsu tamẽ sermonis maximè inter Philos. morales & Theologos accõmodatũ etiã hoc nomẽ est cõmutationib⁹ volũtarijs, ita vt dicatur etiã similiter pati, qui tantũ dat quantũ acceperat: significat ergo cõtrapassum duo, primo & propie eandẽ iniuriam vel damnũ pati quod intuleris. Secũdo & im-

&improprie tantū dare quantū acceperis: vtrumq; vero horum pertinet ad iustitiā cōmutatiuam, prius illud ad eam quæ est punitiua, posterius vero ad eam quæ versatur in commutationibus voluntarijs: de vtraque est quæstio: An vt quis reddat iustum, debeat similiter & tantundem pati, vel reddere, Quo fit vt de commutatiua tantum sit proposita quæstio, non autem de distributiua, cum in ea (vt constat) iustū non sit sumendum secundum æqualitatem debiti & redditi, sed secundum proportionem tantum premiorum ad merita & personas.

Obseruemus secūdo iuxta Arist. loco citato iudicasse Pitagoreos in omni punitione & commutatione iustum seruari, si idem omnino & tantundem quis patiatur ac reddat, quātū intulit dāni, vel accepit bonorū, assertque ibi illud Radamantis legislatoris.

Si quæ fecerit, hæc etiam patiatur & ipse:
Iudicium rectum erit, & exitus æquus.

Cui sententiæ videtur fauere lex vetus, Exo. 21. præcipiens vt qui alteri nocuerit, *reddat animā pro anima, oculū pro oculo, dētē pro dēte.*

Obseruemus tertio, plurimum interesse inter id quod est similiter vel tantundem pati vel reddere, & id quod est æquale pati vel reddere: prius enim illud sumitur ex ipsa re vel actione, ita vt tantundem dicatur pati vel reddere, qui in eadem re specie, vel in eadem quantitate patitur aut satisfacit, vt qui patitur in oculo, quia nocuit etiam in oculo: posteriꝰ vero quod est ęquale pati aut reddere, non sumitur secundū ęqualitatē rei ad rē, sed ex dictamine rectę rationis pensatis omnibus, tā re ipsa & actione, quā circunstantijs loci, temporis, & personę. Iuxta dictamen enim rectę rationis, primo in satisfactione iniuriæ & damni accepti in persona vel honore, non seruatur ęqualitas per similitudinem rei ad rem, etenim si plebeius det Principi alapam, non est æqua satisfactio vt alapam recipiat, sed suspenditur: Similiter si quis Pretori priuatim contumeliam dicat, aliter puniendus est, quam si eam dixerit pro tribunali sedendo. In satisfactione quoque damni illati in bonis, non seruatur semper æqualitas, reddendo tantumdem: raptor enim qui per vim accipit bona mea: non solum læsit me in bonis, verum etiam mihi fuit iniurius per illam vim & Reip. infringendo publicam tutelam & securitatem quā Resp. mihi, & meis rebus intra domū meā promittit, vnde vt fiat æqua satisfactio, & damno mihi illato in bonis, & iniuriæ, qua me & Remp. affecit, plura debet reddere quam accepit. Qua de causa Exod. 22. de raptore gregis dicitur: *Si quis furatus fuerit ouem aut bouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno restituet & quatuor oues pro vna.* In commutationibus etiam voluntarijs raro posset seruari ęqualitas, reddendo rem pro re. v.g. Sum pastor ouium, indigeo calceis, non esset iusta commutatio, vt darem ouem pro calceis, qua de causa cum homines a principio huius modi commutationibus vterentur, dantes rem pro re, viderent que non posse commode æqualitatem seruari, quia res communiter non sunt inter se æqualis valoris, inuenerunt numisma: primo ad reddenda iusta & æqualia prætia valori rerum: secundo vt facilius res inueniantur, qui enim facit calceos, & vellet ouem, forsan nullo pastore indigente calceis non posset habere illam, venditis autem calceis & accepta pecunia, illaq; oblata, facile habebit ouem. Sit prima conclusio.

Si contrapassum sit pati idem in specie, quod feceris, contra passum non semper est iustum, neque in damnis illatis, neque in commutationibus voluntarijs, licet aliquando seruari possit.

Potest quidem, vt cum homicida suspenditur, & quando illud Exodi dentem pro dente, sed non semper vt constat ex tertia obseruatione. Secunda conclusio.

Si contra passum sit reddere aut pati æquale secundum dictamen rectæ rationis, aut legis, aut consuetudinis patriæ, iustū est in actionibus iustitiæ commutatiuæ.

Patet etiam ex dictis.

Obseruandū est hic, iudicio multorū Pitagoreos nō aliter iudicasse, quā hic docemus cum D. Tho. sed Arist. falso illorū sententiam interpretari: non erant enim tam stupidi, vt non intelligerent, maius crimen esse afficere regem vulnere quā plebeium, & ita esse dispari pena plectendos, vnde quamuis absolute suam sententiam protulerint vt Moyses in Exodo, intelligenda tamen est secundum æqualitatem quam dictant rectas ratio & lex.

(:)

TRACTATVS DE DOMINIO RERVM.

DIuisa iustitia in cõmutatiuã & distributiuã agit D. Tho. de proprijs vtriusq; actibus, & vitijs vtriq; oppositis, initiũ sumẽs â proprio actu cõmutatiue, qui est restituere: & ita agit statim. q. 62. de restitutione. Discipuli autẽ, & interpretes eius quos hic imitabimur, cõsiderãtes omnẽ restitutionẽ oriri ex violato dominio, adeo vt dominium collocetur in definitione restitutionis, tum etiã esse dominiũ basim & fundamentũ omniũ cõmutationũ contractuum, & pactorũ, quæ secundũ iustitiã cõmutatiuã celebrãtur, disputationi de restitutione, de emptione, & venditione, de vsura, de cãbijs & cæteris quæ sequuntur præmittunt. hanc de dñio, tanquã maxime necessariã, & â qua aliarũ intelligẽtia pendet Agũt de dñio DD. in. 4. dis. 15. quia in eadẽ agitur de satisfactione, ad quã pertinet restitutio. D. Tho. nõ ex professo, sed incidẽter infra. q. 66. art. 1. & . 2. Et. 1. parte. q. 96. vbi agit de dñio primi hominis. Cõradus in suo opere erudito de cõtractibus quindecim quæstionibus. Gerson de potestate Ecclesiastica, cõsideratioue. 13. & de vita spirituali cap. siue lectio. 3. Ioan. de Medina Cod. de cõtractib. tit. de restitutio ne. Soto toto. 4. lib. de iustitia copiosissime, Iurisperiti Instit. de rerũ diuis. &. ff. de acquirẽda rerũ dñio. de acquirẽda posses. de vsu & vsufruct. & similibus titulis, Sumistæ in verbo Dominiũ Possessio. & quidã Cõradus sæcularis lib. de cõtractib. tractatu. 1. ê quibus omnibus ea colligemus quæ huic loco sunt necessaria. Cõtinebit autẽ hæc disputatio quinque potissima capita seu quæstiones. Prima erit de essentia & naturt dñij. Secũda, de subiecto. i. quis sit capax dñij. Tertia, de obiecto dñij, id est quæ res dominio hominũ possint subiacere. Quarta, de diuisione dñiorũ & rerũ, fuerit ne licita, & quãdo incœperit. Quinta, de trãslatione dñiorũ, qua ratione dominia rerũ valeãt tuta consciẽtia ab vno in aliũ transferri vltro citroq; : singulas autẽ quæstiones sicut D. Tho. solet in suos articulos distribuemus.

Q. I. DE NATVRA ET ESSENTIA DOMINII.

ARTICVLVS I.

An dominium sit libera facultas & ius vtendi re sua pro libito.

OBseruemus initio, hanc vocẽ dominiũ non legi apud Ciceronẽ, sed loco eius nexus vel manciipiũ: maxime. 4, Epist. famil. lib. 7. vbi ait: *Attice sic scribis, te esse propriũ mancipio & nexu, meũ autẽ vsu & fructu, cõtentus ipso sum, id enim cuiusq; propriũ est quo fruitur.* Vbi aperte mancipiũ & nexum accipit pro dñio, distinguitq; illud ab vsu, & vsufructu, quia vt infra dicemus, mancipiũ & nexus transferũt rei potestatẽ, alia vero nõ, vnde mãcipare, idẽ est quod trãsferre dominiũ. Et in Topycis ait: *Finge mancipio aliquẽ dedisse, id quod mãcipio dare non poterat, nunquid idcirco eius qui recipit factũ est? minime:* Et de Aruspicum. respon. sic ait: *Multæ sunt domus iure mãcipij, aut iure nexus.* Vnde dicitur filius emãcipatus. i. citra dñium patris. Nihilominus vtũtur hac voce dñium graues authores, & Latini sermonis peritissimi. Varro de re rustica li. 2. D. Hier. multis locis, & Iurisconsulti, quorũ leges elegãti sermone sunt scriptæ. Extãt enim in. ff. tituli integri de rerũ dominio. & in Sacris literis Thob. 8. & . 2. Machab. 11.

Huic voci similes sunt dñatus & dñatio differũt aũt à dominio: nõ vt vult Soto lib. 4. q. 1. ar. 1. quia sumantur in malũ, significentq; quandã tyrannidẽ, dñium vero sumatur in bonũ, significetq; legitimã possessionẽ, hoc enim cõmentitiũ est, cũ tã in sacris literis, quã apud alios authores (vt passim est videre) pmiscue sumãtur oẽs istę voces, & in bonũ & in malũ. Thob. 8. sumitur dñium in bonũ. 2. Mach. 11. in malũ, Tyrãnis enim Ptolomęi vocatur ibi dñium: dominatus sumitur quoq; aliquando in malum, Luc. 22. *Princeps gentium dominantur eorum.*

Esayę

Esai.14. *Cōtriuit dominus baculū impiorū virgā dominantiū.* 1.Pet.5. *Nō dominātes in clero.* Aliquando in bonū. Psal.88. *Tu dominaris potestati maris.* Esaiæ.3. *Ecce dominator dominus exercituum.* & 16. *Emitte agnū domine dominatorem terræ.* Sap. 12. *Tu autē dominator virtutis.* Sed differūt istæ voces, quia dominatus, & dominatio cōmuniter significāt imperiū quoddā superiorū in sibi subditos, siue illud legitimū sit, siue secus: dominiū aūt etiāsi aliquando sumatur pro hoc imperio, sed raro, cōmuniter vero pro possessione & facultate, quā habet quis rebus suis pro libito vtendi: ita dicitur aliquis habere dominium fundi, domus, equi, habere autem dominationem, non rectē dicetur.

Hoc posito videamus quid sit dñium. Cōradus sequutus Gersonē docet in suo lib. de contract. tract.1.q.1. ius bifariā sumi primo ꝓ lege, qua iusta præscribūtur, quomodo dicimus ius ciuile, ius canonicū: secūdo ꝓ potestate faciēdi vel gubernādi, quomodo dicitur rex habere ius in subditos, pater in filios. Ius inquit primo modo.i.ꝓ lege differt plurimū à dñio.2.aūt modo idē est quod dñiū. Probat, quia cōmuni sermone idē est esse dñm alicuius rei, ꝙ habere ius in illā. Ait. 2. quāuis dñium prima facie, & cōmuni ratione sumptū, & ius sint idē, quia tamē dñium dicit quandā autoritatē, & supereminentiā, stricte & propriè loquēdo omne dñium erit ius, nō aūt omne ius erit dñium, sed illud tātū ꝙ habet dñs in rem suam, vel seruum, vt superior in inferiorē. Addit 3. licet omne ius superioris sit dñium propriè, apud Iuristas tamē & in iure ciuili, vbi ita distinguitur dñium ab vsu, & vsu fructu, vt dñium respiciat, nō solū fructū verū etiā ipsam substantiā rei omnino & simpliciter: vsus autē & vsus fructus, solū fructū & vtilitatē rei ad tempus, distinguit ius & dñium tanquā superius & inferius: ita vt ius sit quid superius significās quācunq; potestatē vtēdi re: dñium verò sit inferius, & significet potestatē plenā, & omnimodā vtēdi re, vnde vsuarius & vsufructuari⁹ dicūtur habere ius, quia habēt potestatē ad vsū, & vsū fructū, nō autē dñium ciuile, quia nō habēt ius plenū in substantiā rei. Ex his colligit Cōradus dominiū tribus modis dici: Primo cōmuni quadā ratione, ita vt sit idē quod ius, & cōuertatur cū iure, quod probat primo, quia quicūq; habet ius in aliquā rē potest dici dñs illius. & 2. ex definitione furti, est enim furtū acceptio rei alienæ inuito dño: quicunq; autē accipit rē, in quā alter habebat ius, dicitur fur: vnde dñium & ius cōuertentur sua primæua significatione. 2. modo sumi dñium stricte pro iure superioris in inferiorem. 3. modo vt sumitur in iure ciuili pro iure perpetuitatis & substantiæ rei.

Hæc doctrina Conradi & Gersonis non recipitur omni ex parte in scholis, neq; probatur discipulis D. Tho. sed alia via incedunt ad colligendam naturā & definitionē dominij, suamq; sententiam explicant propositis his conclusionibus.

Prima, *Omne dominium est ius, sed non vice uersa: nec sunt ita idem vt conuertantur.*

Prior pars perspicua est, ex eo enim dicitur aliquis habere dominiū alicui⁹ rei, quia habet ius in ipsam. Probatur 2. vxor habet ius in virū, iuxta illud Pau.1.Cor.7. *Vir nō habet potestatem corporis sui sed mulier:* tā vxor nō habet dñium in virū: Similiter fili⁹ habet ius in parentem vt ab eo educetur & alatur, seruus in dñm, vt ab eo necessaria accipiat, at non dicetur filius dominus patris, aut seruus dominari hero suo.

Secunda conclu. *Non omne ius superioris in inferiores est dicendum dominium.*

Probatur: Prælati Ecclesiastici habēt ius in suos subditos, & Reip. gubernatores in ciues, at hi non sunt dñi suorū subditorū, de prælatis ait Christus Luc. 22. *Principes gentiū dominātur eorū, vos autē non sic.* & 1.Pet.5. *Non dominantes in clero.* De gubernatoribus qui volūt dñari cōqueritur dñs Ezech. 34. *Quod cum imperio gubernent.* vnde Iudi. 8. Cū dixisset populus Gedeoni dñare nostri. *Absit (inquit) vt ego, & domus patris mei dominemur vobis, sed dominetur vobis Deus.* Et cōfirmatur ex Arist.1.Polit.c.3. vbi cōstituit duplex imperium, aliud principis in ciues, & aliud dñi in seruos, illud appellat ciuile hoc dispoticū.i.dominatiuū: vnde ex Arist. authoritas & ius principis in subbditos nō est dñium. 2. Instituta de iure person, Ius superioris in inferiores diuiditur in ius, quod habet pater in filios quod vocatur ibi ius patriæ potestatis, & in ius dñi in seruū, quod appellatur ibidē ius dñij, vnde ius patris in filiū nō est dñium. 3. Qui habet dñium est dñs, dñs dicit relationē ad seruū, vnde si superior esset dñs inferioris, inferior esset illi seruus, possetq; vti superior suo inferiori, vt seruo in omnē vsum, & omnia lucra inferiorū essent superiorū, hoc enim est esse seruum, vt totus sit domini, & omnia opera ipsius & quicquid acquirit, positque de eo dominus libere disponere præterquā de vita, cuius solus Deus est dominus: at nihil

horum possunt superiores in suos inferiores. 4. Vir est superior ad vxorẽ, at non est dñs eius, nec ipsa ancilla viri, sed socia, quod indicauit Deus dicẽs, *Faciamus adiutoriũ simile ei*. vnde Arist, dicit: *Ius viri in vxorẽ esse innominatũ*: quia neq; est vt dñi ad seruũ, neque vt patris ad filiũ, neq; vt principis ad ciuẽ, sed pręstãtius cũ sint vna caro, sed est vt dignioris in eodẽ regimine domus maximè post peccatũ, & in hoc sensu dixit Deus Gene. 3. *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui*: quia in regimine domus vxor debet parere viro quod explicauit Pau. 1. Cor. 11. *Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput Christi Deus*, quasi dicat hæc est subiectio mulieris ad virũ, vt quomodo Christus paret Deo Patri, & Christo parẽt viri, sic viris obediant vxores, & 1 Pet. 3. agẽs de obediẽtia vxoris ad virũ dicit, *Sicut Sara obediebat Abrahæ dominũ eũ vocãs*, quasi dicat ad exprimendã obedientiã, quã illi habebat, vocabat eum dñm, est enim nomẽ honoris & obediẽtię, nõ ad significandũ dominiũ. Deniq; dominiũ iuxta cõmunem omniũ hominũ conceptionẽ dicit liberã facultatẽ vtẽdi re pro libito, & ad oẽm vsum, & ad suã vtilitatẽ, superior aũt nõ potest vti subditis pro libito, nec ad omnẽ vsum, nec ad suã propriã vtilitatẽ, imo officiũ eius ordinatur ad vtilitatẽ inferiorũ, Reges sunt instituti ob vtilitatem Reip. pastores & prælati in vtilitatẽ ouiũ, parẽtes tenentur thesaurizare filijs, & quę illis vtilia sunt curare: nõ ergo ius istorũ est dominium.

Nec valet prima ratio Conradi: cõmuni sermone idẽ est esse dñm, quod habere ius, ergo sunt idẽ, debuissent enim ita argumẽtari, esse dñm est habere ius, & habere ius est dñm, ergo sunt idẽ esse hęc illatio necessaria esset, sed sumeret falsum, quia habere ius nõ est idem quod esse dominum, vt constat.

Nec valet 2. ratio, si accipiatur vxor à viro, aut filius à patre est furtũ, furtũ autẽ est acceptio alieni inuito dño, ergo isti sũt dñi: quia huiusmodi raptus, vt infra videbitur, propiè nõ est furtũ, sed captiuitas, dicitur autem furtũ cõmuni sermone sed impropio.

Tertia conclu. *Non omnis potestas vtẽdi re in propiũ cõmodum est dominiũ*. Patet: nã qui habet locatũ equũ, vel domũ, aut vsum, vel vsumfructũ eorũ, habet facultatem vtendi equo aut domo in suum commodum, non tamen est dominus.

Quarta cõclu. *Ad dominiũ nõ est necesse vt possit vti dominus re sua in oẽs vsus, sed sat est vt possit vti in omnes nulla lege prohibitos.*

Probatur, Beneficiati habẽt verã possessionẽ suorũ beneficiorũ, pupilli sunt veri domini suorũ bonorũ, similiter vxor est vera dñina suæ dotis, Nobiles in Hispania quorũ facultatibus est annexũ vinculũ primogenituræ sunt etiã veri dñi suorũ bonorũ, at beneficiati nõ possunt disponere de suis beneficijs cõtractu venditionis, nec illis aliquod onus imponere, pupilli nõ possunt disponere de suis bonis, imo oẽs cõtractus eorum quãdiu sunt pupilli lege rescinduntur, vxor sine licẽtia viri quãdiu cũ illo manet, aut nõ exigit apud iudicè suæ dotis recuperationẽ nõ potest ex bonis dotis aliquid disponere: Nobilis isti nõ possunt substantiã illã primogenituræ, vẽdere, alienare, aut distrahere, iã ergo ad dñium, non requiritur libera omnino facultas in oẽs vsus, sed in eos tantũ qui lege nõ ꝓhibẽtur. Quod aũt pupilli vxor, &c. sint veri dñi, patet, quia nõ reperitur in mũdo alius dñs eorũ nisi isti, ita vt nisi hi sint veri dñi, carerẽt illa bona omnino vero dño, quod post factã rerũ diuisionẽ impossibile est, & cõtra omne ius. 2. quia si ista bona rapiantur ipsis sunt omni iure restituenda, restitutio autẽ fit vero domino.

De primogenitis existimãt aliqui, nobiles, quorũ hæreditates vinculatæ sunt nõ esse veros dños illarũ, quia nõ possunt illas vẽdere aut distrahere, sed oppositũ est tenendũ eodem argumẽto quomodo vsi sumus, quia necessario illarũ hæreditatũ & primogeniturę assignãdus est aliquis ver⁹ dñs, nullus aũt alius potest assignari, nisi ille primogenitus. Ex his colligitur dominiũ propiè esse tantum illud liberum ius quod quis habet in rem sibi subiectã ad omnes vsus.

Possumus nihilominus, vt grauissimos istos Doctores cõciliemus dicere, dñiũ duobus modis accipi posse, primo ampla & cõmuni acceptione, pro ordine & habitudine ad rẽ aliquã vtcunq; possessam, siue res illa superior sit, siue inferior, siue pars substãtiæ natutalis, siue bonũ aliquod tẽporale, siue cõmune, siue priuatũ. Et hoc modo dicũtur Reges dñari rebusp. & ciues dñari vijs publicis & fluminibus & parẽtes filijs cũ sint quędã pars substãtiæ parentũ, seruus quoq; hoc modo dicitur dñari hero, quia habet ius, vt ab eo alatur, ciues habẽt ius incedẽdi via publica & potãdi è flumine Reges gubernãdi. Resp. Alio modo accipitur cõtractius & magis propiè pro ordine & iure in rẽ inferiorẽ & subiectã, quã potest cõuertere dñs illius in sui vtilitatẽ: quomodo distinxit Arist. 5. AEthico. c. 5. Ius dominatiuũ seu herile ab

omnibus

omnibus alijs iuris speciebus, affirmãs solũ ius quod habet herus in mancipiũ & seruũ, esse dominatiuũ ius, in qua acceptione nec Reges sunt dñi Rerump. nec parentes filiorum, cũ illi debeãt gubernare Resp. non in suũ, sed in ipsarũ Rerump. cõmodum, similiter parẽtes filios suos: & cõtra agẽtes tyrãni dicendi sint. In quo sensu vocat aliquando Cicero Tyrannos dominos, & tyrannidem dominationem. Ex his duabus significationibus in priori illa dominium conuertitur cum iure. In secunda vero & propia tantũ conuenit dominium iuri dominatiuo & herili quod quisq; habet in bona fortunæ sibi propia.

His positis propria & accommodata definitio dñij est, Ius seu facultas propria, libera & voluntaria vtendi rebus sibi subiectis ad propiam vtilitatem in omnes vsus, iure sibi permissos. In qua definitione ius seu facultas est velut genus, reliqua differentiæ locum habent. Apponitur in hac definitione in primis vox illa propia, tanquã distinguens dominiũ à possessione, sępé enim contingit vt habeat quis alicuius rei possessionem, non tamen dominiũ, eo quod nondum habeat rei illius propietatem, sed illa adhuc sit sub lite. Dicimus rebus illi subiectis ad differentiam iuris quod habet vxor in virum, filius in patrem, subditus in prælatum, quod non est dominium, cum non sit in sibi subiectos. 3. Ad propiam vtilitatem ad differentiam iuris, quod habent Rex in ciues, Episcopus & Prælatus in suos subditos, quod ius non est vere & propie dominium: non enim possunt eis vti ad suã vtilitatẽ. 4. dicimus ad omnes vsus, ad differentiam iuris, quod habent vsuarius & vsufructuarius, qui habẽt quidẽ ius in fructus, nõ autẽ dominiũ in rem, quia nõ possunt ea vti ad omnes vsus, nõ enim possunt eam vẽdere aut distrahere. 5. dicimus in vsus, nulla lege impeditos propter pupillos vxorẽ & primogenitos nobiles qui habẽt verũ quidẽ dominiũ, nõ tamẽ in oẽs vsus, sed in eos quos lex ipsis concedit.

Quod verò hęc definitio exacta sit, patet primò, quia solus homo dicitur dñs suarum operationum, quia potest eis vti ad suã vtilitatẽ in omnes vsus sibi licitos. 2. Ex cõmuni omniũ hominũ cõceptione: oẽs enim homines eũ iudicãt solo instinctu naturę dñm alicuius rei, qui habet ius & facultatem in illam qualẽ hęc definitio exprimit. 3. si admoneas & arguas prodigũ suę prodigalitatis, solet ita respondere, nonne ego sum dominus meorũ bonorum? nonne possum illis vti pro libito? & cõuertere illa in quoscũq; vsus? cui facio iniuriam?

Obseruãt hîc aliqui in definitione dñij addi optimè sine iniuria, vt quis possit vti bonis in oẽm vsum sine alterius iniuria, qua si ita maximè exponatur natura dñij, quia prodigus licet peccet cõtra virtutẽ liberalitatis, nõ tamen cõtra iustitiã, cum sit verus dominus: quod ex eo cognoscitur quia nulli facit iniuriam sua prodigalitate: fur vero non est dominus, quia facit iniuriam. Sed eo ipso quo dicimus eũ vti rebus sibi iure subiectis, significamus sine alicuius iniuria, nam qui iure suo vtitur, aut iure aliquid facit, nulli facit iniuriam.

Admonẽt etiã hîc aliqui nõ esse necesse addi illã partẽ in vsus lege permissos, quia hîc tantũ inquiritur mera natura dominij, quæ in eo cõsistit, vt possit dñs reb⁹ suis ꝑ libito vti in oẽs vsus, quod autẽ aliqui lege prohibeãtur, id esse, per accidẽs, sicut grauia natura sua descẽdunt, ꝙ autẽ aliquãdo in loco superiori maneãt, est per accidẽs. Nihilominus optime apponitur illa pars, quia dominiũ est ius & facultas iure gentiũ introducta, legũ quoq; iustarũ obseruatio in cõmertijs & cõtractib. est ab omnibus gẽtibus recepta, & ita nõ est quid extrinsecũ vel accidentariũ sed maximè propiũ dñio, vt sit ius in oẽs vsus lege permissos. Dicere etiam possumus in illa voce vsus cõtineri istã vltimã clausulã lege permissos, quia vsus qui nõ est lege permissus nõ est reuera vsus, sed abusus, tũ etiã potestas ad talẽ vsum nõ est facultas, id est iuridica potestas, quod sonat hoc nomẽ facultatis, imo nec moraliter loquendo est dicenda potestas cum id tantum possimus quod iure possumus. Optimè tamen additur, nec frustra ad illustrandã definitionem, & explicandam magis naturam definiti.

Ex his facile est colligere, quid sint, & quo modo distinguãtur, hęc nomina, Dñiũ, Possessio, Vsus nudus seu sol⁹, Vsusfruct⁹, Emphiteusis, & Titulus, Obseruãdũ tamẽ prius est ex Conrado, tract. 1. c. 12. has voces vsus & vsusfructus bifariam sumi posse, primo modo, pro ipso actu vtẽdi & fruẽdi. v. g. pro actuali vsu equi, actuali habitatione dom⁹, secũdo modo, pro iure & facultate exercẽdi illũ actũ in re possessa, quod ius reuera differt ab illo actuali vsu, potestq; vnum sine alio reperiri, nõ sumũtur hîc vsus & vsusfructus pro ipso actu, sed pro iure & facultate ipsa vtẽdi & fruẽdi. Obseruemus etiam has

has voces vti, & frui in hac materia aliter sumi, quã sumantur à Theologis in Primo dist.1.cùm dicunt iuxta D. Augustinũ rerũ alias esse quibus vtimur, nempe creaturas, & aliam qua fruimur, nempe Deum, in Primo enim sumuntur vti & frui pro actu elicito voluntatis, quo voluntas amãdo adheret alicui rei, ita vt re cui adheret propter se dicatur frui, re vero cui adheret ꝓpter aliud dicatur vti: hoc autẽ loco & apud Iurisperitos, vti est ex re aliena tibi permissa te solũ fructum capere, frui verò est, ex re aliena tibi permissa fructus in tuum vel aliorum, si tibi libuerit vsum conuertere.

Sic ergo ista differunt, vt dominium sit facultas vtendi re, tanquam sua & propria in omnes vsus, respiciatque dominium tam fructus rei quam substantiam: potest enim Dominus locare, vendere, donare, effundere, euertere, &c. Vsus autem & vsusfructus non attingunt substantiam rei, sed solos fructus qui ex ea percipiũtur, cũ hoc discrimine, qui habet vsum solũ aut vsum nudũ potest quidem ipse fructum percipere, sed alteri non potest concedere, vt qui habet solũ vsum domus, potest in ea habitare, non tamen potest eã locare: qui verò habet vsum fructum põtest vtrunque, potest vsufructuarius domus in ea manere, vel eam locare, potest vsufructuarius vineæ vuas vẽdere alijs, & ipse comedere, qua ratione definitur. l.1. ff. de vsu & habitatio. & instit. de vsu & vsufructu. a Silue. verb. Dñium. verb. Vsus. à Conrado Tract. 1. de contractibus. q. 12.13.&14. Vsusfructus ius vtẽdi atq; fruẽdi alienis rebus, salua earũ substantia: Vsus nudus ius vtendi, non tamen fruendi alienis rebus salua eorũ substantia. Ex quo etiã sequitur dominum non esse vocandũ vsuarium, aut vsufructuarium, neque contra, quia dominus vtitur & fruitur proprijs rebus & earum substantia. Vsuarius autem & vsufructuarius alienis, quo ad fructum tantum, non quo ad substantiam. Vnde propiè loquendo reperiuntur tantum vsus & vsus fructus in rebus quę non consumuntur vsu, extento verò vocabulo etiam in alijs.

Possesio secundũ aliquos est voluntaria detẽtio rei firmata beneficio legis, Sed hæc definitio materialis tantũ est, & reddita per causam ipsius possessionis, cùm ex iusta detentione rei causetur possessio, vnde sic formaliter definietur: Ius ortum ex voluntaria & iusta rei detentione per aliquem actum externum firmatum iusta lege. Dicitur libera & voluntaria, quia deficiente consensu voluntatis non est possessio, cùm homo per voluntatẽ & liberum arbitrium possideat, quicquid possidet. Iam quoniam voluntas nisi exterius manifestetur non sufficit, additur per actum externũ seu corporalem, ita videmus quando accipitur alicuius domus possessio claudi & aperiri ianuas, tradi claues, quia illo actu externo acquiritur ius detinendi illam rem sub suo dominio. Demũ quia id quod detinetur contra ius non possidetur, dicitur iuris adminiculo interueniẽte, vel iusta lege firmatum, ad excludẽdum iniquã possessionẽ, quę propriè nõ est possessio, sed vsurpatio: fur enim vsurpauit, qui dẽ, sed nõ possidet, quod detinet, cũ iniquè detineat. Ius ergo detinẽdi sub suo dñio illã rem per aliquem actum externum iusta lege firmatum est possessio: detentio autem effectus possessionis.

De Emphiteusi multa Sylue. in verbo Emphiteusis, sed vnico verbo est quoddam genus dñij simile vsuifructus, sed extendit se ad plura, quia Emphiteuta re illa potest vti, & frui, & illam testamento, vel in dote alteri mandare, non potest tamen vendere, aut commutare, vel onerare sine facultate alterius, vnde Emphiteuta non vocatur dominus absolutẽ, sed dominus vtilis: ille verò à quo facultas ad vendendum, ad onerandũ, vel mutandum accipienda est, vocatur dominus directus.

Titulus iuxta aliquos Parisienses, quos sequitur Gerson, vt docet Conrardus tract. 1.q.1.conclu.4. idem est quod dominium: ratio eorum est, quia titulus dominij, v. g. in domum est ius quod habet dominus in illam, hoc autem ius est quoque dominium: Sed hoc est falsum, nam titulus est fundamentum dominij, vnde dicenti se esse dominum huius rei, dicimus ostende titulum, id est, fundamentum, dominium autem est facultas quæ nascitur ex illo fundamento, & velut habitudo ac relatio domini ad rem cuius est dominus: quemadmodum ergo relatio realis differt à suo fundamento, & effectus à sua causa, ita titulus & dominium non possunt esse idem, sed reuera debent distingui. Est ergo titulus veluti principium & causa efficiens moralis, ex qua nascitur dominium tanquàm effectus illius. Sunt autẽ tituli dominij hi, Titulus possessionis & dominij naturalis, quod habet homo in plãtas, aues, pisces, & alia necessaria ad cibum & potum, est vita naturalis quæ sine his cõseruari non potest: ideo in extrema necessitate in qua periclitatur vita est vnusquisq; iure

iure naturali eorum dñs, & fiunt omnia communia, vt vitæ necessaria, Titulus patris in filium & filij erga patrē est generatio, nam qui dat esse debet dare & conseruari, Titulus possidēdi bona, ius gentium, & diuisio bonorum facta iure gentium, Titulus dominij particularis quo hic possidet hæc bona ille alia legitima hæreditas, emptio, donatio, vel præscriptio Titulus iuris quod habēt Episcopi in suas oues & superiores in inferiores electio, Titulus iuris quod habēt Principes in Resp. electio earum aut iustum bellum.

ARTICVLVS II.

An in rebus quæ vsu consumuntur differant vsus & dominium.

RES quarum potest haberi dominium, triplices sunt, quædam enim sūt quæ vsu non consumuntur, vt vinea, domus, alię quasi in altero extremo positæ, quæ primo vsu consumuntur, vt cibus & potus: aliæ verò tanquàm medię inter has, quæ etsi vsu paulatim consumantur, non tamen primo vsu vt vestis liber. Non est hic quęstio de his quæ nullo vsu consumūtur, nec de his quæ paulatim consumuntur, in quibus omnibus perspicuum est vsum separari posse à dominio, sed de his quæ primo vsu consumuntur, & quarum vsus est reuera ipsarum consumptio, vt panis, vinum, pecunia, & similes. Rursum quia in his potest duplex reperiri vsus, proprius & extraneus, vt in vino proprius & genuinus vsus ipsius est illud bibere, extraneus vero illum odorare, cum nō ad odorem, sed ad potū sit à suo conditore institutum: similiter in pecunia, propius ipsius vsus est, vt sit pretium rerum, quod verò quis illa vtatur ad ostentationē & faustum, extraneum illi est, & per accidēs. Non est hic sermo de vsu illo accidentario & extraneo, quem nil prohibet separari à dominio: possum enim vinum, cuius tu dominiū retines odorari, sed est sermo de propio & genuino istarū rerum vsu. Neq; hîc quærimus, an ista distinguantur in genere naturę? cū certū sit dominiū panis & vini esse relationem, vsum autē esse actionem, qua istis vescimur: sed quæstio est in genere moris, & quatenus ista pertinent ad commutationes & contractus, an ita distinguantur, vt possit quis habere vsum earū nullo modo habens dominium.

In hac quæstione duæ sunt pugnantes sententię quarum vtraque & probabilissima habet argumēta & grauissimos autores Nicolaus 3. capit. Exijt qui seminat. De verborum significatione lib.6. & Clem.5. in Clementina, Exiui de paradiso. Eodem titulo volunt in his rebus quæ vsu consumuntur quas vocant vtensiles, posse separari vsū à dominio & concedi vnum sine alio: & ita Fratres Minores habere apud se vsum panis & vini, dominium autem nullo modo, sed dominium istarum rerum esse apud Papā, ipsosque illis vti vt bonis Papæ, perinde ac si quotidie Papa illos inuitaret, quemadmodum qui amicum apud se conuiuio recipit, retinet apud se dominium eorum quæ mensæ apponuntur, ille vero conuiua habet solū vsum sine dominio, pecuniarum vero dominium manere apud illos qui eas contulerunt. Hanc sententiam amplectuntur omnes Minores & multi ex recentioribus Thomistis adducti authoritate magristri Soto qui illā sequitur libro 4. de Iustitia q.1. ar.1.

Probatur hęc sententia: Primo, Dominium est facultas vtendi re in omnem vsum, sed Franciscani pane, vino & alijs vsu consumptibilibus sibi traditis non possunt vti in omnem vsum, non enim possunt illa vendere, locare, aut cōmutare, ergo habēt vsum & non dominium: distinguuntnr ergo hæc duo. Et confirmatur quando Frāciscani istis vtuntur, perinde est ac si à Papa conuiuio reciperentur, vt ait Nicolaus 3: at conuiua eorum quæ mensæ apponuntur solū habet vsum & non dominium, non enim potest illa in alios vsus commutare. Ergo.

Secundo, Deut.23. dicitur vt faciens iter possit ingredi vineam & vuas illius comedere, foras autē extrahere non possit: huic aperte cōceditur vsus, cū possit comedere, negatur autem dominium, cum nō possit foris extrahere & vendere, Ergo.

Tertio, Fideles vt habetur Act.2. Initio nascentis Ecclesiæ habebāt omnia in cōmuni, *nec quisquam dicebat aliquid suum vel sibi propriū*, sicut exponitur. 12.q.1. Can. Scimus. & Can. Nolo. & Can. Nō dicatis & D. Aug. Initio suæ regulæ, *Quia distribuebatur vnicuique* ait textus: *Prout cuique opus erat.* Iā ergo habebāt illi primi fideles vsum & nō dominium.

Quarto, Concedunt omnes, & auctores quoque oppositæ sententiæ. Minoritas nihil omnino habere, neque in communi neque in particulari, & profiteri ipsos omnimodam paupertatem & in communi & in

 par-

particulari, vnde tenentur concedere neminem eorum habere in particulari dominiū illorum quibus vtuntur, habent autē in par culari vsum eorum quibus aluntur, ergo in ipsis differt reuera vsus à dominio. Simile est in alijs quoq; religionibus, in quibus licet habeantur bona in communi nihil tamen aliquis posidet in particulari, neque cuiusquam rei habet dominium, cum tamē habeat vnusquisq; priuatus religiosus ex cōcessione sui Prælati vsum earum rerum quibus priuatim vtitur.

Quinto videtur fauere huic sententiæ ius ciuile, nam Instit. de vsu & habitatione habetur, *Posse aliquem habere vsum proprium holerum horti & pomorum, quorum tamen nō habet dominiū, ita vt ea vendere vel alienare non possit.* Vbi aperte habenti vsum nudum alicuius rei, quem vocamus vsuarium conceditur ius vt ea vtatur, dominium autem eius neque quo ad substantiam, neque quo ad fructum conceditur, cum illam nec vendere, nec locare, nec alteri possit conferre: vnde in vsuario nudo distinguūtur reuera vsus & dominium.

Denique Christus Redemptor vsum habuit eorum quibus vescebatur: dominium autem aliquando nullum, nec in particulari, iuxta illud eiusdem Christi Math. 8. *vulpes foueas habent volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.*

Oppositam sentētiam habet Ioannes 22. in tribus extrauagantibus nempe Ad conditorem, Cum inter nonnullos, & Quia quorundam: De derborum significatione vbi multa proponit. Primo probat multis argumentis in rebus vsu consumptibilibus non distingui reuera vsum à dominio. 2. ait Minores in huiusmodi rebus habere vsum simul & dñium, 3. ait esse figmentum asserere dominium harum rerum esse penes summū Pontif. & Papam singulis diebus parare illis mēsam, 4. nil perfectionis accrescere Minoritis, ex eo quod dicantur habere solum vsum comestibilium, & licet in communi sint pauperiores alijs mendicantibus, quia alij possunt habere bona & reditus perpetuos in communi, ipsi vero neque in communi neque in particulari, quo ad ea vero quæ vsu consumuntur, non esse pauperiores alijs mendicantibus, cum reuera eodem modo vtantur rebus, quas posident, & quibus aluntur, sicut & alij mendicantes qui dicuntur habere dominium. Vltimo dicit esse figmentum iniuriosum ipsi Romanæ sedi & simplicitati religionis Christianæ asserere eleemosynas quas fideles simpliciter & absolute cōferunt Minoritis, conferri ipsis tantum quo ad vsum, dominium autem eorum trāsferri in Summum Pontif. vnde subiungit si tale dominiū apud nos esset, quod reuera non est, illi omnino renuntiamus.

Hāc sententiā amplectūtur D. Antonin. 4. p. tit. 12. cap. 4. §. 4. Caietanus infra in cōmento. q. 78. art. 1, & Silu. dominium §. 3. & Turrecre. lib. 2. summæ Ecclesiast. c. 112. & multi ex reccētioribus Thomistis: Quę optimis etiam rationibus probatur, Primo, ex iure ciuili. ff. de vsu fruct. l. Omnes. §. statuimus. habetur ne legetur perpetuus vsus rerum vsu consumptibilium sine dominio, causā assignat lex, quiā relicto alicui vsu perpetuo rerū, relinquere alteri dñium, est dñium illud inutile, & ridiculum ac reuera nullum. Et l. 2. eodem titulo dicitur vt cum legatur alicui vsus pecunię, cēseatur legari illi simul ipsa pecunia, & dominiū pecuniæ: & ratio huius legis est, quia nemo potest vti pecunia, nisi consumendo ipsam, qui vero illam omnino consumere potest sine obligatione restituendi, verus dñs illius est iudicādus. Nec valet ꝙ his respon. Soto, legibus istis tantum prohiberi, vt non sumatur vnum pretium pro vsu & aliud pro dominio, nihil enim minus ibi continetur quam memoria prętij, sed hoc aperte, ne distinguatur dominium ab vsu, quia in huiusmodi rebus ridiculum est concedere vni dominium & alteri vsum, cum post vsum nihil omnino earum remaneat.

Secundo si vsus & dominiū in his rebus distinguūtur, vel ille vsus distinctus à dominio est alicuius valoris vel non, si nullius ergo moraliter loquēdo .i. quoad cōtractus, idē erūt omnino, si vero alicuius est valoris, poterit dominus istarum rerum quæ vsu consumūtur illas mutuare retēto apud se dominio, & pro illarum vsu cum sit distinctus & alicuius valoris, aliquid vna cum ipsis vltra sortem recipere, quēadmodū qui locat domū equum & ea quæ vsu non consumuntur, quia in istis distinguuntur vsus & dominium, recuperat eas integras iure domnij, & accipit vna cū eis iuste aliquid à locantibus ratione vsus:, at hoc in his rebus quæ vsu consumuntur, vt in pecunia frumento, vino, & similibus est manifesta vsura, vt cōstabit infra q. 78. ar. 1. Et confirmatur ex D. Tho. ibidem, vbi ait in rebus quarum vsus est earundem consumptio, nō debet seorsum computari vsus rei à re ipsa,

quo

quo fit vt per mutuum transferatur dominium, quia transfertur & vsus. Simile habetur. l. 1. ff. de vsu earum rerum, quæ vsu consumuntur, & Instit. de vsu fructu. §. cõstituitur. 3. omnium consensu vsus qui distinguitur à dominio vel est ius vtēdi re, seruata eius substãtia, vel est ipse actualis vsus rei, seruata quoque eius substantia: vnde in vsu distincto à dominio quocũque modo sumatur, seruatur & manet rei substantia, sed in his quæ vsu consumuntur, nulla manet rei substantia, cum idem omnino sint vti illa & consumere eius substantiã. Ergo in ipsis idem quoque omnino sunt vsus & dominium.

Vnde sit quartum argumentum: Cũ vsus & vsusfructus ex art. præced. non respiciãt rei substantiam, dominium vero ipsam respiciat, magis arguit dominium, & maius ac superius ius, posse aliquem rem omnino cõsumere & in nihilum redigere, quam posse vendere vel alienare: maiorẽ. v. g. potestatẽ haberem ego profecto erga seruũ meum, si possem illum occidere pro libito, quam habeo ex eo quod possim vendere: sed qui potest rem vendere vel alinare habet eius dominium: ergo multo magis qui potest eã omnino consumere: vsus autẽ in his rebus quæ vsu consumuntur, est ius & facultas comsumendi illas, ergo est quoque simul dominium.

Quinto loquamur iam priuatim de Patribus Minoritis, Patres isti in ea quę vsu cõsumuntur & accipiunt à fidelibus, habent plenarium vsum; possunt enim non solum eis vesci, verum etiam donare illa, commutare, imo & vendere si opus fuerit ad comparanda ea quibus indiguerint, & quę sibi debentur ex eleemosynis missarum aut funeralium repetere in iudicio, ergo habent verum dominium. Consequẽtia patet ex definitione dominij. Antecedens vero constat experientia, & extrauagãtibus. Ioan. 22, vbi Sum. Pon. concedit eos facultatem habere vendendi, quin & Nicolaus. 3. in sua decretali docet posse ipsos vti huiusmodi rebus perinde ac si essent veri domini: Nec valet quod aliqui respondẽt ipsos non vendere illa aut repetere, sed per suos sindichos tanquam procuratores sibi à Apostolica assignatos: quia ipsi accipiunt sibi procuratores sicut & alij religiosi, & totus cõuentus illis procuratoribus suas vices tradit & quod per procuratores facimus ex regulis iuris per nos ipsos facere dicimur.

Sexto cum eleemosyna vt vidimus non sit mutuatio sed vera donatio, & in omni vera donatiõne dans transferat vsum & dominium rei in accipientẽ, in eleemosynis quas fideles faciũt Minoritis vtrumq; trãsferunt vsum & dñium, at nõ trãsferũt illud in Papã, ergo in ipsos Minoritas illas accipiẽtes. Maior certa est. Probatur Minor, quia actualis trãslatio rei pẽdet & fit ab actuali consensu & intentione volũtatis veri dñi, nullus autẽ fidelis faciens eis eleemosynas, intendit conferre dominium in Papam, nec minus quid cogitat quam de Papa, neque intendit retinere apud se tale dominium & solum vsum conferre, sed simpliciter & absolute intentio eius est dare illi fratri. Et cõfirmatur, quia dans eleemosynam istis fratribus non aliter se habet erga ipsos, quam erga alios religiosos vel pauperes quibus subuenit qui vero alijs dat transfert reuera in eos simul vsum & dominium, ergo.

Septimo, Si dominium harum rerum nõ residet apud ipsos, sed apud Papã si loquamur de vtensilibus, vel apud dantem si loquamur de peccunia, sequetur accipientẽ furto huiusmodi bona ab eis non teneri illa ipsis restituere, sed sufficere vt illa restituat Papæ, vel danti, cũ vere restitutio fiat si res accepta vero domino reddatur, at neq; ipsi hoc admittũt asserentes sibi esse ista restituenda.

Octauo, Summ. Pontif. non aliter se habet erga fratres Minores quam erga alios religiosos & certe cõcilium Tridentinum sessio. 25. cap. 3. omnia quæ habẽt religiosi ipsis eodem modo tribuit, nullo facto discrimine inter minoritas et alios mendicantes, solum enim excipit illos qui dicuntur Capugini, sed Papa non est dominus bonorũ aliorũ religiosorum, ergo nec eorum quibus Minoritæ vtuntur.

Denique quando vsus & dominium distinguũtur qui emit solum vsum & non dominium minoris debet in cõscientia emere Fratres Minores emunt aliquando frumentum, vinum, & similia, & cum ipsi non habeant nisi solum vsum, hic solum venditur eis, & ita in consciẽtia minoris deberent ipsi emere quod est ridiculum.

In hac quæstione adeò graui, nititur Turrecremata loco citato conciliare Summos Pontifices, asserens Ioannẽ 22. loqui de rebus quæ vsu consumuntur, docereque in huiusmodi rebus vsum & dominiũ non distingui. Nicolaum verò & Clementẽ loqui de rebus quæ non consumuntur vsu, docereq; in huiusmodi rebus illã distingui, & ita Fratres

tres Minores habere huiusmodi quidē rerū vsum, non autem dominium: sed hæc conciliatio pace quod tanti doctoris dixerim non est satis accommodata, quia vt ex eorū decretalibus cōstat omnes loquuntur de rebus quæ vsu consumuntur, aliter nunquam dictum fuisset à Doctoribus istos Pōtifices hac in parte inter se pugnare, neq; oportuisset acuere ingenium in eis conciliandis. Vnde aliter sunt conciliandi, vt à nobis infra conciliabūtur, & aliter de hac quæstione sentiendum.

Obseruemus igitur quod ex Clemētina: Exiui de paradiso à recentioribus optime colligitur, licet simpliciter & absolute loquendo ac prima facie dominium & vsus ita distinguantur, vt dominium sit ius quod dominus habet in rem suā, vsus vero actus quo quis illa vtitur, nihilominus vsum ipsum distinguendum esse necessario in vsum in habitu vel iuris, & in vsum facti. Quid ista sint nōnulli, ita explicant, vt vsus iuris sit facultas vtendi re concessa à lege, vsus vero facti sit actualiter re illa vti, non vi legis alicuius facientis talem potestatem sed tantū de facto, vnde dicūt vsum iuris in rebus consumptibilibus non distingui à dominio quia quicunq; vtitur re aliqua virtute alicuius legis iustæ illam sibi concedentis, eo ipso est dominus illius rei, vsum autem facti distingui à dominio, cum possit vti aliquis de facto re aliqua, cuius nullum habeat dominium, vt fur qui raptum panem manducat. Sed hæc explicatio non est accommodata, nam ita Franciscani haberent vsum iuris & consequenter dominium eorum quibus vtuntur, primo quia Summi Pontifices ista illis concedunt, concessio autem Papæ vel principis vim habet legis. 2. quia vtūtur istis consentientibus veris dominis qui illa tribuerunt, lex autem cōmunis concedit vnicuiq; vt vtatur re si verus illius dominus cō sentiat. At vt cōstat ex illa Clement. Exiui de paradiso, Clemens solum tribuit Minoritis vsum facti, non autem vsum iuris. Adde quod Doctores excogitarunt istam distinctionem vsus, vt commode explicetur, quomodo Patres Franciscani rebus vtantur sine illarum dominio: iuxta istam vero explicationem haberent vt probatum est non modo vsum facti, verum etiam vsum iuris & consequenter dominium. Sic ergo explicanda est, vt vsus in habitu seu iuris sit libera & plena facultas habitualis vtendi re sine dependentia ab alio, quo fit vt habens talē vsum habeat reuera dominium, nec distinguantur huius vsus & dominium, quia qui libere & absolute re aliqua vti potest, sine dependentia ab aliquo qui illum iure impedire possit, eo ipso est dicēdus verus & absolutus illi⁹ rei dn̄s. Vsus vero facti seu vsus in actu est ipsa actualis rei consumptio & vsus cū depēdentia ab alio, ita fit vt etsi quis habeat huiusmodi vsum alicuius rei nō propterea habeat illi⁹ dn̄ium, sed distinguātur etiā in his quæ vsu consumuntur vsus & dominium, cum dominium dicat omnimodā & absolutam facultatem vtendi re sine dependentia ab alio, vsus vero facti includat huiusmodi dependentiam. Ex his fit conclu.

In rebus quæ vsu consumuntur vsus iuris nō distinguitur à dominio: vsus vero facti distinguitur ab illo.

Constat aperte hæc conclu. ex dictis, probantq; illam maxime quo ad secundam partem de vsu facti argumēta adducta pro prima opinione, Nicolai. 3, & Clementis. 5. In quibus illud tantum obseruandum est circa 3. argumentum, fideles primitiuæ Ecclesiæ non compelli eo ipso quo ad fidem accedebāt ad bona sua in communi tradenda, sed liberū ipsis fuisse, vel ea deferre ad pedes Apostolorū & in commune redigere, vel sibi priuatim retinere. Constat hoc aperte ex verbis B. Pet. ad Ananiā: *cur mentitus es Spiritui sancto? nonne manens tibi manebat & venditum in tua erat potestate.* Cęterum eorū quę multi fideliū vendebant & redacta in pecuniam offerebant Apostolis, habebant omnes vsum facti, non tamen dominium, cū illis non possent vti in omnem vsum sed in suas tantum necessitates, vt docēt illa verba textus: *Distribuebatur vnicuiq; prout cuiq; opus erat.*

Ex his colligo primo fratres Minores neq; in communi neq; in particulari habere vsum iuris vel dominium eorum quibus vtuntur, & vnico vsu consumuntur, sed solum vsum facti, dominiū autem rerum istarum manere penes Romanum Pontificem: pecuniæ vero apud eos qui illas largiuntur: adeo vt possit Summ. Pontif. si vellet, exigere ab ipsis omnes istas res vsu consumptibiles sine vlla iniuria, & similiter pecunias qui illas largiti sunt.

Secundo sequitur non esse negandū fratribus Minoribus vsum iuris vel dominium in istas res, eo nomine, quod nō possint eas alienare, donare vel vendere si oportuerit, existimo enim ista omnino posse ex licentia suorum superiorum, sicut & religiosi aliorum ordinum possunt, imo reuera ita faciunt

ciũt Patres Minores, & ita cõceditur eis à Summis Pont. locis citatis, sed eo nomine esse negandũ ipsis tale dominiũ & vsus iuris, quia quęcunq; habẽt, vt eis vtãtur, habẽt cũ depẽdentia ab alio, nẽpe vel à Rom. Põ. vel ab eis qui ipsis pecunias erogarunt: quæ depẽdentia habet quidẽ locũ in vsu facti, qualẽ solũ habẽt fratres Minores, non tamẽ in dominio vel vsu iuris, vt cõstat ex dictis. Et confirmatur, si daret Petrus Ioanni centũ aureos, quos posset cõsumere in ꝓpios vsus, hac tamẽ lege, vt si vellet, posset repetere, certe in hoc casu vsus tantũ esset apud Ioannẽ, dñium vero apud Petrũ, nec esset inutile & ociosum, cũ posset si vellet repetere, hoc modo habẽt Patres Minores res quibus vtũtur, cũ posit Pontifex illas sine vlla iniuria ab ipsis repetere.

Sequitur tertio ex dictis nullũ religiosum cuiuscunq; ordinis posse ex his quæ ipsi cõcedũtur ad suos proprios vsus vt victũ &c. aliquid in eleemosinã alicui erogare sine peculiari licẽtia sui superioris, etiã si parcissime illis vtatur, & sibi ipsi aliquid ex necessarijs subtrahat, vt cũ mittitur religiosus aliquod negotiũ peractur⁹ in locũ à suo conuẽtu distantẽ, exhibeturque illi à suo prælato pecunia qua victũ sibi paret, si parsissime viuat, tenetur quæ reseruat rediẽs in conuentũ Prælato & conuẽtui restituere, quia illi nõ est tradita pecunia absolute, vt ea pro libito vtatur, sed solũ ad victũ ei⁹, & ita quæ supersunt ei nõ potest libere expendere aut erogare, sed cõuentui tenetur restituere. Quod si pecunia absolute ei tradita sit, vt libere eã expẽdat in quoscũq; vsus tũc potest ex ea eleemosynas facere, & cui voluerit honeste cõferre, habet se enim tũc nõ vt dñs, sed vt minister volũtatis sui superioris. Idẽ dicendũ est de famulis, & ancillis familiarũ, simpliciter & per se loquẽdo, dico per se loquẽdo, quia per accidẽs. v.g. si taxetur eis portio vt fit in domibus illustriũ, poterũt tũc quę voluerint ex illa portione sibi sumere, & reliquũ cui voluerint exhibere, quia eo ipso quo designatur eis certa portio cõceditur libera facultas de illis disponẽdi.

Nũc ad illa quæ huic sentẽtiæ aduersantur, & imprimis ad authoritatẽ. Ioã. 22. In illis extrauag. citatis non est probanda solutio respondentiũ Nicolaũ. 4. & Clementẽ. 5. successisse Ioãni, 22. & illius emẽdasse sententiã, cũ aperte cõstet & ex historijs & ex illis extrauag. Ioannẽ Nicolao & Clemẽti successisse, respondeo igitur præcipuũ institutum Ioannis fuisse, explicare qua ratione Christus & eius Apostoli aliquando habuerint in cõmuni & vsum & dñm eorũ quę aliquãdo posidebãt, aliquãdo vero neq; in cõmuni neque in particulari, cui doctrinæ impie & temerarie se oposuerũt O Kã, & nõnulli similis farinæ, asserentes Christũ & Apostolos nũquam aliquod habuisse dominiũ neque in cõmuni, neque in particulari, & similem paupertatem profiteri minores. Definit, Pont. & merito quæ pertinẽt ad paupertatẽ Christi & Apostolorũ, & oppositum sentientes damnat vt constat ex vltimis clausulis extrauagãtis Quia quorũdã. in quo nec Nicolao, nec. Gregorio. 9. nec vlli aliorũ. Pontificum qui de eadem cõtrouersia paupertatis Christi & Apostolorũ egerunt, repugnat, Quæ vero hac occasiõne de paupertate minorũ, de dñio & vsu eorum affert, asserens illos habere quoque vsum iuris, & dominiũ eorum quibus vtuntur à se abdicare, hæc & similia obiter & vt peculiaris quidã doctor asserit, nec vllum est incõmodum vt in hac parte pugnet cũ Nicolao & Clemẽte, qui vt priuati etiam Doctores oppositũ aseruerũt, fuit enim Ioannes 22. infestissimus Ocham & socijs ipsius, & propter eos fratribus Minoribus.

Ad argumenta vero. Ad primũ respõdeo optime leges illas ita præcipere, quia concesso alicui perpetuo vsu alicuius rei, vel simplici vsu peruniæ, perspicuũ est tale dominium inutile esse & ociosum, cæterum si relinquatur ille vsus cum depẽdentia ab alio, qualis est vsus facti, habẽs talẽ vsum, non habet dominiũ, cum domininm sit absolutum ius sine vlla dependentia ab alio.

Ad secundum dico, in his quæ vsu cõsumuntur, vsum non habere seorsum & per se aliquod prętium distinctum à prætio rei, & hoc tantum docere ibiD. Tho. vt suo loco videbitur, nihilominus distinguũtur reuera in ipsis vsus facti & dominium, vt explicatum est, cum ille dicat dependentiã ab alio, quam non dicit dominium.

Ad tertium, & quartũ dico discrimen illud inter vsum & dominium, ita vt vsus non respiciat rei substantiam, sed habeatur manente rei substantia: dominium vero respiciat substantiam, habere locum in his rebus quæ non consumuntur vsu, nã in his quæ vnico vsu consumũtur, tam vsus quam dominium respiciunt substantiam cum nõ liceat illis vti quin cosumatur earum substantia, different nihilominus vsus facti & dominium in eo quod est habere dependẽtiã ab alio vel nõ habere, sicut expositũ est.

Ad

Ad quintum patet ex dictis solutio, possunt quidem Patres Minores istis rebus vti in omnes vsus ex licentia superiorum, nilominus non habent earum dominium, sed solum vsum facti, cum in eis sem per dependeant à voluntate Romanæ sedis, penes quam est earum dominium, nec sublatum est per illam abdicationem Ioannis .22. licet enim illud à se abdicaue rit, (in quo nescio an recte se gesserit) non tamen propterea abdicauit illud à se ipsa sedes Apostolica.

Ad sextum respondeo, fideles quantum in ipsis est simpliciter facere eleemosynas Frãciscanis, sicut & cæteris, cæterum Franciscani illas recipiunt eo modo quo earum sunt capaces, & ita quia profitentur omnimodam paupertatem, & in communi & in particulari, recipiunt quidem vsum facti, non autem dominium.

Ad septimum, dico posse fieri talem restitutionem Papæ: vel his qui pecunias largiti sunt, & ipsis remittentibus furem illum manere liberum, at quia quod semel Deo dicatum est in alios vsus transferri non debet, postquam ista Franciscanis per eleemosynam collata sunt, habent eorum vsum facti, ac propterea sunt eis restituenda, ita volentibus & Papa & fidelibus qui eis eleemosynas fecerunt, consensu tacito & implicito per communem fidelium consuetudinem explicato.

Ad vltimum patet ex dictis aliter se habere summum Pontificem circa bona Minorum, quam circa bona aliorum ordinum, nec concilium Tridentinum Minoribus tribuit dominium eorum, quibus vtuntur, vt in ipso est videre.

QVAEST. II. DE SVBIECTO DOMINII.

ARTICVLVS I.

Conueniat ne dominium soli Deo & intellectualibus creaturis.

IN hac quæstione variæ sunt opiniones: existimarunt quidam solũ Deũ esse dominum, & nullum aliũ præter ipsum, in quam sententiam ducebantur primo illis verbis, Iob.3. *Quem constituit aliũ super terram? aut quẽ posuit super orbem qui fabricatus est?* q. d. nullũ. Secundo, sicut vnus & idẽ effectus nõ potest esse à duabus causis, quas vocant totales, ita nec possent eiusdẽ rei esse duo dñi simul & insolidũ. Est autẽ Deus dñs vniuersorũ simpliciter & insolidũ. Esa. 22. *Ego dominus, hoc est nomẽ meũ, &c.* Ergo.

Maioris in 4. dist.15. Conradus lib. 1. de contractib. q.3. & multi Parisienses sequuti Gersonẽ loco supra citato voluerũt bruta quoq; habere dominiũ in pabula & herbas quibus aluntur. Probant 1. quia Gen.1. dicitur: *Ecce dedi vobis omnem herbã, vt sit vobis in escam, & cunctis animãtibus terræ.* Vbi eodẽ modo traduntur herbæ hominibus & brutis. Dicitur etiã ibidẽ de creaturis inanimatis sole & luna, vt præsint, id est, dominentur diei ac nocti, imo iuxta verã Philosophiã Metheorũ orbes cælestes dominantur & gubernant hæc inferiora sublunaria.

Secũdo, Psal.103. in illa verba: *Herodij domus dux est eorũ.* Habet glosa: *Herodius Princepi est inter aues rapaces & vna apex regina est inter alias, & Grues vnã vt ducem & reginã sequuntur, & inter terrestria Leo dominatur.*

Hæc secunda opinio displicet plurimũ Theologorũ scholæ, est enim communis D. Tho. & aliorũ sententia, bruta & irrationabilia expertia omnino esse dominij, solamq; intellectualẽ naturã illius esse capacẽ. Diuiduntur autẽ discipuli D. Tho. in duas partes, quidã & plærique ex recentioribus volunt Deum & omnem creaturã intellectualẽ, tã homines, quã angelos actu & reuera dominari in alia à se. Magister vero Soto lib.4. de iustitia. q.1. art.2. quẽ multi sequuntur vult Deum & homines dominari actu & reuera, Angelos autem dñari quidẽ suis actionibus & operationibus, vt suæ cognitioni & volitioni, quia libere eas exercent, & cum volũt, vt veri dñi ipsarũ, non tamẽ dominari actu & reuera huic mũdo, nec his rebus, licet sint capaces dominij vt creaturę intellectuales. Probat Soto. Homines ideo sunt dñi horum inferiorũ cõstituti, quia propter hominẽ vt suũ proprium finẽ hæc visibilia condita sunt, ipsisque homo indiget, vt alatur & viuat: Angeli autẽ neq; his indigẽt, nec propter ipsos hic mundus inferior & visibilis cõditus est: propter quod Angeli in primo instanti cõditi sunt: homo vero perfecto opificio mũdi, & vltimo loco quasi omniũ finis. Ergo Angeli nõ sunt dñi horũ inferiorũ. Videturq; hãc sententiã docuisse aperte B. Pau. cũ ait Heb.2. *Non enim subiecit Deus Angelis orbem terræ.*

Obser-

Obseruemus cum dominiũ sit ius & facultas vtendi re pro libito in proprium commodum, & dicamur illis rebus nos vti quas tãquam media vtilia in aliquẽ finem dirigimus: dirigere vero media vtilia & accõmodata in aliquẽ finẽ sit actus intellectus & volũtatis, volũtatis quidem vt eligentis media præcognita ab intellectu: intellectus vero vt præcognoscentis & dirigentis in finem, effici necessario, eam tantum naturam esse capacem dominij quæ habet intellectum & voluntatem, & potest per actus harum potentiarum libere vti rebus in suas vtilitates & fines. In hoc sensu, dixit Deus Gẽn.1. *faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostrã vt præsit piscibus maris, volatilibus cæli.* &c. Quasi dicat, faciamus hominem intellectus & voluntatis participem, id enim significat ibi nomen imaginis, differt namque vestigium vt docent Sancti Patres maxime D. Aug. & Basil. ab imagine, quia vestigiũ indicat tantum personam in cõmuni, vt cũ video vestigium hominis in puluere agnosco hominem illuc transisse, sed quis transierit ignoro, at imago refert rem in particulari & distincte: in alijs creaturis, est quidẽ vestigiũ Dei, quia ex eis deprehenditur esse aliqua prima & suprema causa, qualis autẽ illa sit non indicant, at homo habet imaginẽ, quia indicat qualis sit sua causa, nempe intellectualis & libera cum ipse homo intellectualis & liber sit, vt infertur recte Ps.61. *Nõ arguet qui docet hominẽ scientiã.* i. qui condidit hominẽ intellectualẽ & capacẽ scientiæ non intelliget vt arguat, Faciamus ergo inquit Deus hominem ad imaginem &c. id est, intellectualẽ, & liberi arbitrij, vt sic præsit & dominetur cæteris rebus. Sit prima cõclu. contra Gersonem & Parisienses.

Inanimata & irrationalia non sunt capacia dominij.

Probatur primo ex fundamento proposito: Dominiũ dicit intrinsece vsum liberũ rei, cuius est dñs, vt copiose D. Tho. 12. q. 16. per totam. & D. Aug. lib. 83. q. multis ibi in locis, bruta non habent proprie vsum sed tãtum methaphorice, ergo nec dominium. Probatur Minor, vsus propie & formaliter dicit ordinationem vnius rei in alteram, vt suum finem, ex cognitione & ex electione, in brutis autẽ non est huiusmodi ordinatio, quia nec cognoscunt finẽ, nec agunt ex electione, sed ex mero instinctu naturæ, ergo.

Secundo. Si bruta haberent dominium in has res, qui illis priuaret brutũ, faceret ei iniuriam, hoc autẽ est ridiculum, bruta esse iniuriæ capacia vt docet Arist. 10. Ethico. c.8. Ergo. Vnde qui bouem aut ouem priuat suo pabulo & herba, non pecudi sed domino pecudis infert iniuriam.

Tertio. Dominium est quoddam ius, vt ex definitione eius cõstat, insensilibus autẽ & irrationabilibus vt docuimus. q.57 art.3. non conuenit ius, ergo neq; dominium.

Quarto. Qui non valet gubernare se ipsum nec potest dominari suis actionibus, minus potest gubernare alia aut dominari alijs, cum constet eum qui præest alteri, per propias actiones præesse & dominari, vt passim videmus, præcipiendo, prohibendo, conferẽdo &c. at brutum cũ non habeat intellectũ & voluntatem non potest esse dominus suarum actionum, ergo multominus aliarum, Minor patet, nam brutum & inanimatum non agit vt dominus suarum actionum, sed agitur potius, & mouetur in pulsu & necessitate quadã naturæ. Hanc cõclu. habet D. Th. 1. p. q. 82. art. 1. & 1. 2. q. 16. ar. 2. ad. 2. &. q. 17. de imperio. 2. contra g. cap. 100.

Ex hac conclu. sequitur quotiescunq; in Sacris literis occurrunt aliquę voces quæ videantur dominium aliquod brutis tribuere, intelligendas esse metaphorice, ita, quod dicitur solem præesse diei, intelligẽdum est de præsentia & asistentia solis, similiter cũ dicitur herodius auibus dominari, apes habere ducem & leonem bestiarum esse regẽ, accipiendum est secundũ quandam similitudinem, ratione alicuius naturalis excellentiæ, que ita huiusmodi animalibus conuenit, vt in alijs non reperiatur. Secunda conclusio.

Deus est dominus vere & perfecte totius vniuersi & omnium quæ in eo continentur: ante mundi cõstitutionem potestate tantum, post mũdi vero creationem reuera & actu.

Hęc est de fide Ps. 23. *Domini est terra.* &c. Iudic. 9. *Deus cælorum creator aquarũ & dominus totius creaturæ.* Sap. 6. Rom. 13. & alijs innumeris locis.

Secundo, Perfectiones quæ conueniunt hominibus multo excellentiori modo competunt Deo, hominibus conuenit dominari, estque in eis perfectio, ergo multo excellentius debet dominium Deo conuenire: imo prius & per se Deo, secundario vero & posterius est hominibus tribuendum: Constat enim ex 1. p. q. 18. Omnia nomina cõmunia Deo & creaturis primo & per se dici de Deo, secundario vero de creaturis, vt iustus, sapiens, bonus, &c.

Tertio, Parentes vt videmus iure naturę sunt

sunt domini filiorum, ideo antiquitus poterant eos vẽdere vt bona sua, quia eos genuerunt & dederunt illis vitã & esse naturalẽ, sed Deus præstantiori modo omnia cõdidit, omnibus dedit esse, ergo. Vnde cõuenit Deo omnium rerum dominium iure creationis, & hic titulus asignatur in scriptura quotiescunq; agitur de eius dñio, vt Psal. citato 23. cũ prẽmisisset: *Domini est terra*, &c. subiungit, *quia ipse super maria fundauit eum & super flumina* &c. Hester 13. *Domine Rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita*, redditque rationem *Tu enim fecisti cælum & terrã* Esai. 44. *Ego dominus faciens omnia*. in Cãtico Moysi eodem modo asseritur Dñs Deus illius populi: *Nonne ipse est pater tuus qui possedit te, & fecit te, & creauit te?* &c. Dicimus post mundi constitutionem, quia antea, nec erat relatio nec dominium creatoris ad creaturam, nisi tantum in potentia, quæ potentia ex parte creaturæ accipienda est, cum Deus ita sit actus purus & perfectissimus vt omnis potentiæ sit expers.

Ex hac conclu. sequũtur multa: Primo cũ dominiũ cõueniat Deo, quia omnia cõdidit, omnibus dedit esse, & cõseruari, dominiũ esse cõmune ex æquo omnibus tribus personis diuinis, sicut & creatio & omnia opera à dextra omnib⁹ diuinis personis ex æquo cõueniunt. 2. sequitur cõuenire Deo dñari ratione suæ naturæ & essentiæ, quia illi essentię propriũ est esse causam & principium omnis esse quod in creaturis reperitur. 3. ius & dominiũ perfectius multo & excellentius in Deo quam in creaturis intellectualibus reperi: primo quia omne dominium quod habẽt angeli & homines in alia deriuatur à Deo. Sap. 10. *Per me reges regnãt, per me principes imperant*. &c. Deus enim sicut est fons & origo omnis esse, ita & omnis perfectionis quæ in creaturis reperitur Iac. 1. *Omne datũ optimũ et omne donũ perfectũ de sursum est*. & c. Vnde Sancti patres in veteri Testamẽto omnia bona sua, hæreditates filios & quæcunq; habebant vocabant data Dei. 2. quia homines & angeli, dominantur quidem his inferioribus, sed non omnibus, homo non dominatur elementis, Angelus non dominatur cordi humano, Deus autem omnibus dominatur, elementis Psal. 88. *Tu dominaris potestati maris*. &c. ipsis angelis & hominibus & eorum voluntatibus: *cor regis in manu domini, Rex regũ & dominus dominantium*. &c. Denique angeli & homines non possunt naturas commutare

aut destruere sola sua voluntate nisi applicãdo actiua pasiuis, Deus autem est dominus absolutus, potest rebus pro libito vti, naturas mutare, destruere, anihilare, & quocunque voluerit vertere, nullamq; alicui faceret iniuriam si vellet in nihilum redigere cuncta creata, aut occidere innocentes, ita Sap. 12. *quis imputabit tibi si perierint omnes nationes quas tu fecisti?* Qua de causa Esai. & D. Paul. Deum figulo & creaturas luto optime comparant, potest enim figulus ex luto facere quicquid sibi placuerit. Tertia conclu. contra Dominicum Soto.

Angeli non solum sunt domini suarum actionũ, verum etiam dominantur cælis, elementis, & hominibus, tum singulis, tum etiam integris Regnis & Prouincijs. Non quidem dominio herili, quale habet dominus in seruum, sed dominio ciuili & imperatiuo, quale habet princeps. & gubernator in Remp.

Probatur, Deus gubernat hæc omnia opera & ministerio angelorum, & perducit ad suos fines, nam quosdam prefecit cælis, alios elementis, alios animantibus, sed ad has res administrandas habet angelus ius, non minus quam magistratus aut rex, cui cura populi demãdata est, neq; posset à quoquam sine graui iniuria ab eo munere impediri, iuxta illud Pau. Hebræo. 2. *Omnes sunt administratores spiritus, in ministerium hominum missi, propter eos qui hæreditatem capiẽt salutis*; ergo habẽt dominium gubernatiuũ in hæc, &c. ita Dan. 10. dicit angel⁹ Danieli: *Et nũc reuertor vt prælier aduersus principem Persarũ, cumque egrederer apparuit princeps Græcorum*: Vbi Angelos vocat Principes Persarum & Græcorum. Et paulò infra: *Nemo est adiutor meus in his nisi Michael Princeps*. id est princeps populi Hebræi: Et in illa historia Senacherib Angelus vt Princeps populi Hebręi occidit tot millia aduersariorum, Angelus etiam gubernabat Israelem in egressu Aegypti & itinere illo per desertum.

Athanagoras vetustissimus Philosophus Christianus in defensione Christianorum missa ad Antoninum & Commodũ Imperatorem docet Luciferum Angelum fuisse à Deo præfectũ materiæ primæ, quæ formis & generationibus debebat deseruire, propter quod inquit Princeps huius mundi dicitur à Christo, Ioan. 12. & vocãtur à Pau. Rectores mundi huius & tenebrarum harũ: secundum Pitagoricam enim doctrinã per tenebras intelligitur materia, & quicquid est subiectũ generationis, idem habet Psellus libello de dæmonibus. Et est sententia receptis-

receptissima inter Platonicos explicata à Platone in Timeo copiose, quamuis D. Aug. & recte in Psal. 54. negat dæmones esse rectores huius mundi & vniuersi, dici autem à Pau. Rectores mundi, id est, amatorum mundi & iniquorum. Quę sententia non repugnat, nam Athanogoras & alij per demones intelligunt angelos bonos, qui huic vniuerso & hominibus præsunt. Ex his sequitur aperte 4. conclu.

Homo, id est, genus humanũ est dominus harum rerum quæ sub cælo & in hoc mundo sublunari continentur dominio participato a Deo.

Psal. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c.* Ge. 1. *Faciamus hominẽ,* &c. *vt præsit*, id est, dominetur *piscibus maris volatilibus cæli.* &c. Et ꝓbatur ratione per voluntatẽ & donatio nem veri dñi transfertur verè & realiter dominium in alterum, Deus est verus dominus harum rerum, transtulit autem & cõtulit dominium earum hominibus, Psal. 113. *Terram autem dedit filijs hominum.* Genes. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam.* Gen. 8. *Ecce dedi vobis omnia animantia terræ, omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt, & omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum quasi olera virentia tradidi vobis omnia.* Ergo.

Secundo, Omnis res est propter suum finem, estque illi subiecta, est autem homo finis omnis creaturæ corporeæ & huius mundi sublunaris. Ergo.

Tertio, Dominium est facultas vtendi re in omnes vsus, lege permissos, hanc facultatem habet rationalis creatura. Ergo. Deniq; homo habet dominium sui ipsius & suarum actionum, iuxta illud Eccles. 15. *Reliquit eum in manu concilij sui.* Fuit ergo maximè consonum rationi, vt haberet homo omnium rerum huius vniuersi dominium, quo fit vt fundamentum dominij in homine sit liberum arbitrium ipsius, quod habet vt intellectualis creatura.

Nunc ad argumenta in oppositũ. Ad illa quæ soli Deo ostendebant dominiũ competere, respondeo, locum illum Iob indicare solum Deum esse dominum rerum per se & authoritate propia, quemadmodũ Christus dixit: *Nemo bonus nisi solus Deus.* Et dicimus, Tu solꝰ sanctꝰ. i. bonitate & sanctitate naturali & propia, nec aliunde participata, quo modo non repugnat locus iste nobis, qui hominem facimus dominum vniuersorum, quæ in hoc mundo sublunari continẽtur dominio participato à suo conditore.

Ad illa verò Parisiensium facilis est solutio. Ad primum enim dico, eo loco non esse datas herbas brutis quasi dñis, sed solis hominibus, cõcessum autẽ esse brutis vesci illis vt seruiãt homini, iuxta illud Psal. 112. *Producens fœnum iumentis & herbam seruituti hominum.* Vnde non dixit, Ecce dedi vobis, & brutis herbas, sed ecce dedi vobis, &c. vbi cum solis hominibus loquebatur Deus, constituens eos dominus, brutis autem propter homines concessit vsum.

Ad secundũ respõdeo, illa (vt iam admonuimus) dici tantũ per metaphoram dominari, & pręesse, ac regnare, sicut dicũtur prata ridere.

Ad illud argum. de Angelis Magistri Soto, respondeo angelos nõ habere dominiũ naturale & imperatiuũ in hæc, cũ eis nõ indigeant, & in hoc sensu loquutũ fuisse D. Pau. Heb. 2. Habere tamẽ gubernatiuũ & ciuile, cum per ipsos hæc inferiora Deus ministret & gubernet: in creaturas irrationales & inanimatas plenũ & perfectum, vt dñs fundi in suũ fundũ, in rationales & liberas, iuxta earũ naturã inspirando & mouẽdo illarum voluntatẽ, sicut Deus cum sit verus dominus omnium, omnia tamen disponit suauiter, naturalia absolute & naturaliter, libera libere, nullã volũtati inferẽdo vim: quãuis hoc intersit, ꝙ angelus potest inspirare, persuadere, non tamen efficaciter mouere, Deus autem potest suo auxilio & gratia superabundanti.

Offert se hic dubiũ, an paruuli & infantes ante vsum rationis, tum etiã & amentes sint capaces dominij? Et ratio dubitãdi est, quia dominiũ includit vsum rei per propias & liberas actiones intellectus & voluntatis, pręcipiendo, imperãdo, & prohibẽdo, quas nõ habẽt paruuli, nec hi qui incidũt in perpetuam amentiã. Et cõfirmatur, quia Papa si labatur in talẽ amentiã (vt docet Cai. in opusc. de authoritate Pap. cap. vlt.) cõtinuo amittit dignitatẽ & dominiũ, estq; alius in locũ eius subrogãdus. 2. perpetuo amẽtes nõ gaudent beneficio præscriptionis, etiam si toto tẽpore à lege cõstituto rẽ possideãt, ergo nõ habẽt dominiũ. Cõsequẽtia patet, quia cum lex præscriptionis sit propter dominia, qui potest habere dominiũ, potest etiã præscribere. Denique tale dominium esset omnino inutile. Sit nihilominus prima conclusio.

Paruuli & infantes sunt veri domini suorũ bonorũ, etiã ante vsum rationis. Ita Pau. ad Galat. 4. *Quanto tempore hæres paruulus est nihil differt a seruo cũ sit dominus omniũ.* Quod affert D. Pau. vt receptissimũ apud omnes nationes. 2. si quis accipiat bona infantis

infert illi iniuriam, committitque furtũ con contra ipſum, ergo eſt verus dominus, patet ex definitione furti. 3. paruulus eſt vere hæres vt docent omnes leges, hæres autem definitur qui ſuccedit: ergo. Denique bona particularia facta rerum diuiſione habent particularẽ & certum dominum, bonorum infantis non ſunt domini ipſi tutores, ſed meri adminiſtratores, ergo dominus eorum eſt infans ipſe, aut manerent illa ſine vero domino.

Ratio in oppoſitum nihil valet, nam licet non vtatur adhuc infans ſuo intellectu & libero arbitrio, ſat eſt illum habere iſtas potentias, non enim diximus ad dominiũ requiri actualẽ vſum eorum, ſed ipſas, eſſeque capacem dominij naturã intellectualem. Secunda concluſio.

Paruuli & perpetuo amentes non poſſunt habere dominium gubernatiuum & polyticum.

Patet, quia ad huiuſmodi dominium requiritur vſus intellectus, nec ſufficit ſola potentia naturalis, & ita Papa qui incidit in perpetuam amentiam continuo amittit dignitatem: & ſi quid attentet facere eſt irritum & nullum, & ſimiliter iuxta multos authores graues pueri non poſſunt ordinari in Epiſcopos. Tertia concluſio.

Amentes quãuis perpetui, retinent penes ſe dominium herile & ciuile, ſeu poſſeſsionem ſuorum bonorum, licet priuentur iuſtis legibus eorum adminiſtratione.

Probatur primo, Quia dãtur ipſis a Rep. tutores ſicut paruulis, qui tutores non ſunt dñi illorum bonorũ, ſed meri adminiſtratores ſicut tutores paruulorum. 2. qui accipit eorum bona facit eis iniuriam, & committit furtũ contra ipſos. Ex quo ſequitur nõ licere, nec licuiſſe Hiſpanis, vſurpare bona Indorum, qui erant barbari, eo nomine ꝙ eſſent amentes, non enim erant perpetuo amentes, ſed habebant vſum rationis, habebebantq; ſuo modo Reſp. ciuitates, matrimonia, & contractus, 2. Quia etiam ſi eſſent amentes bona ipſorum eſſent expendenda in commoditatem eorum, ſicut debent bona paruulorum expendi à tutoribus in eorum vtilitatem.

Per hæc patet ſolutio ad primũ, & ſecundum. Ad tertium dico dubiũ eſſe an amẽtes præſcribant, & quãdo demus eos non præſcribere, id nõ ꝓueniet ex eo quod nõ ſint capaces dñij, ſed quia in ipſis non habet locum bona fides, quæ requiritur ad præſcriptionẽ, cum ad bonã fidem exigatur actualis vſus intellectus, quo ipſi carent.

ARTICVLVS V.

Qua ratione ſit homo dominus eorum quæ in hoc mundo ſublunari reperiuutur.

Grauiter ſunt hîc decepti multi Neoterici, & à veritatis ſcopo aberrarunt, Imprimis hæretici Vualdenſes ſeu pauperes de Lugduno, quos poſtea ſequuti ſunt Ioãnes Vuicleph, & Ioannes Hus, dicebant dominium rerum fundari in gratia & charitate, ita vt ſoli iuſti & exiſtentes in gratia ſint veri domini eorum quæ poſsident, amiſſa autem gratia per peccatum ſimul amitti dominium, & ita peccatores nullius rei habere dominium, nec particulare & herile aliquorum bonorum, nec gubernatiuum & politicum: vnde inferebant Duces & Reges cum primum peccant carere omni authoritate & dominio, nec aliter vocari dominos quam homo pictus dicitur homo. Hunc errorem ſequutus eſt Armacanus vir alioquin Catholicus vt patet lib. 10. quæſtionum Armenorum, cap. 4. Eundem habuerunt priores quidam hæretici, qui ſe iactanter vocabant ſectatores Apoſtolorum, vt refert D. Bernard. ſer. 66. in Cantica.

Potiſsima argumenta horum erant hęc. Primo Roman. 13. *Omnis poteſtas & dominium a Deo eſt.* Et Sap. 10. *Per me Reges regnant:* Sed Deus ſua bona non tribuit ſceleratis & peccatoribus, quia cum hi abutantur ſuis muneribus videretur approbare illorum abuſum, ergo. Secũdo, Ex Scriptura Oſeę. 8. *Ipſi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui.* Eccl. 10. *Regnum a gente in gentem transfertur propter iniuſtitias.* Tertio, Fundamentum dominij in eo conſiſtit vt homo ſit conditus ad imaginem & ſimilitudinem Dei, vt conſtat Geneſ. 1. At peccator non retinet imaginem Dei, ſed per peccatum, *comparatus eſt iumentis incipientibus.* Quibus certum eſt non conuenire dominium aliquod vel ius. Denique ex D. Aug. *Peccator nõ eſt dignus pane quo veſcitur.* Ergo multo minus habebit dominium aliquarum rerum, vel authoritatẽ aliquam & dignitatem in Remp.

Secũda opinio eſt quã habet Hoſtien. in ca. Quia ſuper his. De voto & voti redẽp. infideles nõ habere aliquod dñium: exiſtimat enim

enim hic Doctor omne ius dominij translatum esse ad Ecclesiam iuxta illud Esa. 60. dictũ Christo: *Gens & regnum quod nõ seruierit tibi peribit.* Inde colligit infideles cum extra Ecclesiã sint nõ habere aliquod dominiũ.

Tertia opinio est in aliquo conueniens cum superiori, & in aliquo discrepans, Gersonis loco citato consid. 15. Cõradi tract. 1. q. 2. & Parisiensiũ constituentium quoddã dominiũ gratificum: hac ratione, vt iusti, & in gratia & charitate existẽtes acquirant nouum ius & dominium in oẽs res creatas, amittantque illud, quamprimũ cadũt à gratia: definiuntq; illud, ius conueniens iustis & existentibus in gratia secundũ leges charitatis, inabdicabile seruata charitate, extendens se ad omnia. Concedunt isti nihilominus peccatores retinere apud se dominia earum rerum, quas iustis titulis antea possidebant, nec per peccata illa amittere, in quo differunt plurimum ab hæresi Vualdẽsium, quamuis conueniant cum ea, in eo quod statuunt, gratiam & charitatẽ esse titulũ, quo possunt iusti potiri rebus aliorum.

Probant hi suam opinionem. Primo ex Pau. Rom. 8. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*: quasi dicat, omnia seruire & esse subiecta iustis, & paulò post: *Qui proprio filio suo non pepercit, &c. quomodo nõ omnia cum illo nobis donauit.* & loquitur de iustis, ergo omnia dedit Deus iustis. 2. Cor. 7. agens etiam de iustis: *nihil inquit habentes, & omnia possidentes.* & cap. 3. loquens cum iustis: *Omnia inquit vestra sunt, vos autem Christi.*

Secundo vtuntur ratione: Amicorũ omnia sunt communia, inter Deum autem & iustum est vera amicitia, ergo quæ sunt Dei sunt iusti: Deus autem est dominus omniũ, ergo & iustus.

Tertio, Cum Deus creauit hominem ad imaginem & similitudinem suam, antequã conferret illi rerum omnium dominium benedixit illi, indicans benedictos à Deo quales sunt iusti, futuros esse rerũ omniũ dños.

Cõmunis autem Theologorũ schola negat tale dominium gratificũ, tantumq; constituit dominium, vel naturale, vel diuinũ, vel humanum & positiuum. Vnde ad huius rei intelligentiam obseruandum est ex superioribus, ius in triplici esse differentia, nã aliud est naturale, aliud diuinum, aliud vero humanum positiuum, ius naturale & diuinum non differunt ex parte authoritatis, cum vtriusque idem sit immediatus auctor & conditor, nempe Deus, sed differunt, quia naturale versatur in his rebus, quæ debentur naturæ rei, quemadmodum in primo homine intellectus, voluntas & aliæ potẽtiæ fuerunt immediatæ à Deo, & miraculose institutę, sicut & prima hominis formatio fuit miraculosa, dicuntur nihilominus naturales, quia debitæ tali naturæ, qualem in homine Deus efformabat: ita quicquid debetur naturæ alicuius rei dicitur iure naturali ei conuenire, versaturque ius naturale, in his quæ debentur naturæ rei. Ius autem diuinum positiuum versatur in his rebus quæ sunt supra naturam, vel non sunt simpliciter necessariæ, sed à Deo, præter ordinem naturæ tribuuntur, vel instituuntur. Rursum ius humanum positiuum duplex est, aliud gentium, quod naturalis ratio inter omnes homines ita ipsis consentientibus statuit, aliud vero ciuile, quod vnaquæq; ciuitas vel Resp. vel populus sibi priuatim constituit. Hoc statuto sit Prima Cõclusio de fide contra hæresim Vualdensium.

Potestas & dominium earum rerum, quas homo possidet, non innititur gratiæ & charitati, quasi gratia vel charitas sit titulus vel fundamentum alicuius dominij temporalis, quin potius amissa etiam charitate, manet peccator dominus eorum quæ antea iuste possidebat, & cum dignitate quam antea habebat.

Probatur hæc ex Sacris Litteris, Esaiæ 45. de Rege Cyro, qui infidelis erat & peccator, habetur. *Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram vt subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa Regum vertam.* Hiere. 27. de Nabuchodonosore infideli etiam & pagano, ait dominus: *Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis serui mei, insuper & bestias agri dedi ei, vt seruiant illi, & seruient ei omnes gentes.* & paulò post: *Gens autem & regnum quod non seruiet Nabuchodonosor Regi Babylonis, & quicunque non curuaverit collum suum sub iugo eius in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam, ait Dominus omnipotens.* Ezech. etiam. 29. ait de eodem Nabuchodonosore. *Dedi ei terram AEgypti pro eo quod laborauit mihi, ait Dominus Deus.* Et Dan. 2. dixit Daniel eidem Nabuchodonosori: *Tu es Rex Regum & Deus cæli dedit regnum tibi.* Iob. 34. *Qui regnare facit hypocrytam (id est, peccatorem & iniquum) propter peccata populi.* Sapi. 6. *A domino data est potestas vobis, & cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis.* Et quid absurdius quam asserere Dauid tẽpore quo peccauit amisisse regnũ, aut filiũ

eius Salomonem, cum aperte de illo dixerit Deus 2. Reg. 7. *Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum: misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quẽ amoui a facie mea.* Id est, non priuabo eum regno sicut priuaui Saulem. 1. Pet. 2. *Serui subditi estote dominis vestris, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis.* Cæsarem denique infidelem & peccatorem fuisse scimus, nec propterea imperio suo & dignitate fuit expoliatus, cum dixerit de illo Christus *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*, &c. D. August. copiose lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 12. & seq. docet Monarchiam à Deo fuisse Romanis donatam, vbi post multa, cap. 21. ait: *Quæ cum ita sint, non tribuamus dandi regni & imperij potestatẽ nisi Deo vero, qui dat fœlicitatem in regno cælorum solis pijs, regnum vero terrenum & pijs & impijs, sicut ei placet, cui nihil iniuste placet.* Et inferius: *Qui dedit inquit Mario ipse & Cæsari, qui Augusto ipse & Neroni, qui Vespasiano vel patri vel filio suauissimis Imperatoribus ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano ipse apostatæ Iuliano.* Vtor ratione, fundamẽtum dominij & auctoritatis debet esse manifestum, dominus enim fundi requisitus debet ostendere titulum sui dominij, similiter magistratus titulum & fundamentum sui muneris & iurisdictionis, vnde cũ Moyses mitteretur à Domino ad filios Israel in Principem & Gubernatorem illorum, quęreretque ille à Deo, quomodo credent filij Israel me huic muneri suffectum, dedit illi Deus signa manifesta, At gratia & charitas sunt res occultæ, de quibus nemo certus esse potest, nec in se ipso, ergo nequeunt esse fundamenta dominij.

Secundo, non bene Deus prouidisset Reip. humanæ, oporteret enim omnia dominia esse incerta, ac de nullo vere cõstare, cum nemo posset certo ostendere se esse in gratia.

Tertio, esset maxima occasio bellorum, perturbationum, ac commotionum: subditi enim negarent Regibus & Principibus suã obedientiam, dicendo illos esse in peccato. Vnus princeps alterius regnum inuaderet, dicens se esse in gratia, & alterum in peccato, liceret etiam terras infidelium, quæ nunquam fuerunt sub dominio fidelium inuadere, vel eo solo nomine quod essent infideles, quæ omnia sunt prohibita, vt valde iniqua: cum nec infideles, quorum regna nunquam fuerunt fidelium, liceat oppugnare, nisi quãdo resistũt prædicationi Euãgelicæ.

Hæc conclusio est definita in concilio Constan. sess. 8. errore. 4. 8. & 15. vbi damnatus est error Vuilcleph, qui ita dicebat: *Nullus est dominus ciuilis, nullus prælatus, nullus Episcopus dum est in peccato mortali.* Contra quem errorem adducuntur ibi in exemplum Salomon, Saul & alij Reges Israelis, qui quamuis peccatores, fuerunt nihilominus veri principes illius Regni, & domini suorum bonorum, vide de hac re Thomam Vualdensem, lib. 2. doctrinalis fidei antiquę cap. 81. & seq. Victoriam relectione. 1. de Indis, num. 4. Caiet. infra. q. 65. art. 6. & 8. Castro cõtra hæreses, in verbo Potestas, Hęresi. 1. Soto lib. 4. de iust. q. 2. art. 1. Secunda Conclusio contra Hostiensem.

Fundamentum dominij non est fides, nec infideles propter defectum fidei desinunt esse domini earum rerum quas alys iustis titulis possidẽt.

Loquor de infidelibus paganis, qui fidẽ nostram nunquam receperunt, nam hæretici vel apostatæ, qui ab illa recedunt, iuste expolianrur omnibus suis bonis, desinũtq; esse domini illorum à die commissi criminis. Hæc Conclusio asseritur ab omnibus Doctoribus, tam Theologis quam Iurisperitis, vnico excepto Hostiensi, sequiturque apertissime ex præcedenti: imo constat eisdem testimonijs Sacræ Scripturæ, quibus probata est præcedens, nam Cyrus Nabuchodonosor, Cæsar & similes non modo gratia & charitate verum etiam fide carebant omnino, & D. Petrus in illo loco loquitur etiam expresse de infidelibus, cum dicat, etiam discolis. Et cõfirmatur Luc. 22. *Reges gentium dominantur eorum.* &c. Ro. 15. *Reddite omnibus debita cui tributum*, &c. Cõstat autem tributum eo tempore principibus infidelibus persolui.

Probarur etiã ratione, fundamentum dominij ciuilis, de quo loquimur, est facultas liberi arbitrij, hæc non minus reperitut in infidelibus quam in fidelibus. Ergo.

Secundo, si infideles ratione suæ infidelitatis expoliantur dominio ciuili suarũ rerum, multo magis fideles qui odio prosequũtur Deum, cum odiũ Dei sit multo grauius peccatũ, at fideles propter nullũ peccatũ expoliari dominio suarũ rerũ definitum est in Concilio citato. Ergo. Tertia cõclusio contra Gersonem, Conradum, & alios.

Gratia & charitas non tribuunt nouum aliquod dominiũ iustis, nec habet iustus ratione gratiæ & charitatis maius ius vtendi rebus suis vel alienis quam peccator.

Hæc

Hæc conclusio vsque adeò certa est, vt contrarium dici non posit sine maxima temeritate & periculo. Primo, quia ista sententia semel admissa status & tranquillitas Reip. funditus euerteretur, & omnia litibus imo furtis atque rapinis redundarent, vniuersasque Resp perturbari omnino oporteret, dum vnusquisque contenderet se habere gratiam & charitatem, ac proinde ius ad aliorum bona: alios verò gratia & charitate carere, ac consequenter omni dominio esse expoliãdos. Absit autem vt gratia talẽ occasionem exhibeat, quod enim pro charitate institutum est contra charitatem militare non debet. Deus quoque, vt ait Pau. *Auctor est pacis & non dissentionis.*

Secundo, Deus ista bona temporalia indifferenter & indiscriminatim omnibus tribuit iustis & iniustis, quod significauit Christus Matth. 5. *Qui solem suum oriri facit*, &c. *& pluit*. &c. At si charitas esset fundamentum dominij solis iustis Deus illa tribueret.

Tertiò, Deus semper concedit iustis ea ad quæ ex charitate habẽt ius, vt patet in omnibus supernaturalibus & spiritualibus, & in regno cęlesti, & his quę iusti ex charitate merẽtur, sed bona ista tẽporalia non semper Deus concedit iustis, imo experientia teste maiori ex parte impij his rebus abundant, non ergo per charitatem acquirunt iusti aliquod nouum ius in hæc temporalia.

Quartò, Dehortatur Christus iustos, in Euangelio, non solum à cupiditate & studio bonorum, verum à possessione & vsu eorum, *Si vis inquit perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes*. &c. Repugnat ergo rationi vt charitas constituat iustos dominos eorũ quæ non possidebant. Patet consequentia, Quia sequi Christum est per charitatẽ, qui ergo persuadet propias possessiones dimittere, vt crescente charitate illum sequamur, non cõcedet profecto, ipsam charitatẽ, propter quam propia dimittenda sunt, nouum ius & dominium in aliena tribuere. Et confirmatur ex cap. 2. Act. vbi primi fideles initio nascentis Ecclesiæ afferebant omnia ad pedes Apostolorum, & priuabant se proprio dominio suorum, nullusque dicebat aliquid sibi propium vt in gratia & charitate proficerent, vnde habet ibi Textus: *Credentium autem cor erat vnum & anima vna in Deo, & nemo dicebat aliquid sibi propium. sed erant eis omnia communia* &c. Quarta conclusio.

Homo vniuersaliter loquendo iure naturæ est dominus omnium fructuum terræ, & omniũ brutorum, quorum carnes vsui esse possunt, & eorum omnium quæ tuendæ & conseruandæ humanæ naturæ sunt necessaria.

Patet ex notatione initio posita: Quicquid est debitum naturæ alicuius rei & sibi necessarium, competit illi iure naturæ, sed quæ expectant ad victum & vestitum hominis, qualia sunt fructus terræ, carnes, alimenta, scilicet & operimenta, sunt omnia necessaria naturæ, & vitæ ipsius, ergo est eorum dominus iure naturæ. Et confirmatur: Iure naturæ licet inuasorem occidere cum inculpata tutella, quia talis occisio est necessaria tuendæ propiæ vitæ, ergo à fortiori istorum omnium, quibus indiget ad victum & vestitum est homo iure naturæ dominus.

Quinta conclusio. *Iure diuino positiuo aliquæ personæ priuatæ habent dominium aliquarum rerum.*

Hæc inductione constat: In veteri lege iure diuino positiuo habebant Leuitæ ius recipiendi oblationes & decimas: In lege Euangelica Sacerdotes & Ministri Ecclesiæ eodem iure diuino id exprimente habẽt facultatem & ius recipiendi temporalia pro spiritualibus. Luc. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* 1. Tim. 2. *Non alligabis os boui trituranti*, &c. Eodem iure diuino Dauid fuit Rex Israel, &c. & populus Israel fuit Dominus terræ promissionis. Ps. 104. *Dedit eis regiones gentium.* De eadem dixerat Gen. 9. Abrahæ, *Semini tuo dabo terram hanc.* Vltima conclusio.

Iure humano est vnusquisque dominus in particulari earũ rerũ, quas iusto aliquo titulo possidet

Probatur, Deus temporalia hæc indiuisa contulit Adæ & filijs eius initio mundi, & similiter post diluuium Noe & filijs eius, natura quoque omnia constituit indiuisa in communi, iure autem gentium vt videbimus, & consensu omnium nationum bona diuisa sunt, recta ratione omnes gentes in id ducente, tanquam maximè vtile & expediens ad pacem Reip. & cultum agrorum, ergo quod hic sit dominus huius fundi, ille alterius iure humano gentiũ (quod primam illam rerũ cõmunionem diuisit) factum est, Quod autem titulo hæreditatis, vel donationis, vel emptionis, vel præscriptionis, aut aliquo alio hic peculiaris ager sit Petri, ille vero Ioannis, hoc iure humano ciuili, id est, iustis legibus constitutum est.

Ex his sequitur tantum esse quatuor genera dominiorum, primum naturale, quod constat iure naturali, secundum diuinum, quod constat ex diuino

præcepto & cõcesſione. Tertiũ humanum quod constat iure humano, quod diuiditur duo genera, in illud quod cõstat iure gentiũ, & illud quod cõstat iure ciuili, nec oportet cõstituere tot genera dñiorum, quot faciũt Gerson, Cõradus & nõnulli Neoterici, qui producũt illa vsq; ad triginta duo, cõstituentes quoddam dominium beatificum, illud nempe ius quod sancti habẽt obtinendi gloriam, aliud originale, id est ius quod habuit Adam edendi de ligno vitæ, aliud gratificum quod habent iusti ratione gratiæ in omnes res creatas, aliud Leuiticum quod habebant Leuitæ in decimas & oblationes: qua ratione tot cõstituũt dominia quot sũt genera rerum quæ hominis dominio subijci possunt. Sed ex his quædam non sunt dominia, quæ vero sunt, reuocãtur ad quatuor illa à nobis constituta, nam ius quod habẽt beati & iusti in gloriam non est dominium sed meritum & gratia, vnde gratia dicitur semen & pignus gloriæ: ius illud Adæ in lignum vitæ & Leuitarum in deccimas est diuinum, cum Deo concedente illud habuerint & sic de similibus.

Nunc ad argumenta, imprimis ad illa hæreticorum. Ad primum neganda est illa minor, Deum sua bona & officia non tribuere peccatoribus, cum constet illa tributa etiam fuisse Nabuchodonosor, Sauli, & alijs, quos retulimus ex Sacra Scriptura, Nec aliud docent loca illa S. Scripturę, nam imprimis in verbis Oseæ non improbantur reges mali, sed Iudæi, quod voluerint Regem habere, cum Deus esset Rex eorum. Explicat enim illo cap. Oseas vt exponit. D. Hiero. causas propter quas populus Israel tradendus erat in captiuitatem, & vnam earum constituit, quia voluerunt habere regem, in eo enim maxime Deum fuisse offensum, cõstat abũde. 1. reg. 12.

Alter locus ex lib. Sap. tantum indicat trãsferri regna de gẽte in gentem, propter iniustitias & tyrannidem principum, quia sępe Deus propter peccata eorum hostibus victoriam confert, sed non propterea eo ipso quo peccant, ius regni amittunt. Neque quod donis & dignitatibus iniqui principes abutantur Deo tribuendum est, imo in hoc apparet Dei benignitas, quod omnibus benefaciat & amicis & inimicis, oẽs dignitatibus ornet, sicut solem suum oriri facit super bonos & malos, non enim hæc præstat vt suis donis homines abutantur, sed vt sua benignitate allecti conuertantur ad ipsum. Ita habet. B. Hiero. in illud Isaiæ, *Hæc dicit dominus Christo meo Cyro*, &c.

Terciũ ridiculum est, eodem enim argumento probaret Armachanus existentem in peccato peccare mortaliter, si vaccet generationi, nec habere ius virum existentem in peccato ad petendum debitum vxori, cũ prius quoque benedixerit Deus Adæ & AEuæ, quam dixerit eis, crescite et multiplicamini, &c. Vnde in istis verbis non fuit primis parentibns collata gratia aut aliquod donum supernaturale, sed naturale tantum dominandi omnibus & vtendi, alioquin cũ eodem cap. similiter dicatur benedixisse piscibus, & iumẽtis, dicendum etiam esset, cõtulisse illis aliquod supernaturale donum, quod est stultũ. Addo etiam si illa benedictio fuisset collatio alicuius gratiæ, nihilominus ea amissa remanere dominiũ, apud hominẽ: quia non fuit ei collata gratia tanquam fundamentum dominij, sicut cum quis ordinatur, confertur ei gratia, vt bene exerceat ministeria ordinum, at nihilominus etiam si gratiam amittat, non priuatur potestate sui ordinis, cum non sit gratia fũdamentum illius potestatis, sed caracter.

Ad rationem Hostiensis dico ius omne in spiritualibus, translatum esse ad Ecclesiam Catholicam, ita vt extra illam nec sint Sacramenta, nec sacrificia, nec vlla via ad salutem, vt habetur in cap. Firmiter de Summ. Trinit. & Fide Catholica, & in hoc sensu dicere Esaiam, gentem & regnum quod Christo & ipsius Ecclesiæ non seruiet periturum spiritualiter, non tamen priuari suo dominio & iure temporali.

Ad Argumenta vero Gersonis & aliorum. Ad primum locum ex Paul. dico non habere sensum, quem ipsi afferunt, vt omnia sint iustis tanquam dominis temporalibus subiecta, sed hunc, iustis omnia tam prospera quam aduersa cooperari in bonum, quia ex omnibus vtilitatem spiritualem capiunt. Etenim cum impij omnibus deteriores reddantur, iusti ita in omnibus proficiunt, vt ex peccatis etiam in quę incidunt, vt habet glosa, fructum percipiãt. Vnde D. August. in in lib. de correptione & gratia ait: *Adeo omnia cooperantur in bonum diligentibus Deum, vt etiam si quidam eorum deuient & exorbitent, hoc ipsum etiam eos faciat proficere in bonum, dum humiliores redduntur & doctiores*, id est, cautiores, iuxta illud Psal. *Bonum mihi quia humiliasti me.*

Ad secundum respõdeo quod sicut constat

stat ex Greco codice & iuterpretatione D. Ambrosij, legendum est in futuro donabit, & ita non colligitur, iustos quamprimum habent gratiam esse constitutos dominos, sed Deum aliquando donaturum ipsis omnia, quando scilicet seipsum eis conferet videndum atque fruendum, tunc enim possidebũt omne bonum, sicut dixit Moysi de sua gloria: *Ostendam tibi omne bonum.* Dico secundo, siue legas donabit in futuro, siue donauit in præterito, non sequi inde iustos esse dominos omniumrerum, quia institutum D. Pau. eo loco est confirmare animos iustorum ad vitæ huius miserias, & erumnas perferendas, & persuadere, vt certissimo fidant Deum ipsis non defuturum in omnibus necessarijs: idque probat argumento à maiori, dicens, Si Deus adeo nos diligit, & adeo nostri miseretur, vt filium suum tradiderit propter nos, quanto magis dabit nobis omnia, quibus viderit nos indigere, nobisque auxilio suo in omni ęrumna præsto erit.

Ad tertium locum dico, significare omnia esse iustorum. Primo, quia omnia propter iustos facta sunt, sicut idem B. Paulus alibi dicit: *Omnia propter electos.* Secundo, omnia esse iustorum, quia in omnibus proficiunt, & omnibus vtuntur ad suum commodum spirituale, sicut dicimus omnia illis cooperari in bonum, & quæ habent, & quæ non habent, quæ habent recte illa dispensando, quæ non habent illorum indigentiam patienter ferendo.

Ad quartum dico, B. Pau. non docere ibi, iustos omnia possidere, & omnium esse dominos, sed qua ratione debeant esse affecti iusti ad has res temporales, ita scilicet, vt ex vna parte amore & cupiditate nihil minus diligant, perinde ac si nullam earum haberent, ex alia vero ita confidant nihil ipsis defuturum, perinde ac si omna possiderent.

Ad vltimum respondeo satis ostendere Deum amicitiam suam iustis, communicando eis omnia bona gratiæ & præsentia, & æterna, & ex temporalibus ea quibus indigent ad vitam transigendam, quibus etsi pauperiem patiantur, non tamen defectum quo pereant iuxta illud Psal.36. *Non vidi iustum derelictum.* &c.

QVAESTIO TERTIA, DE OBIECTO DOMINII, *id est, quarum rerum homo sit dominus.*

EOrum omnium quæ in hoc mundo sublunari continentur, vt auium, piscium, animantium, herbarum, & fructuum, & cæterorum, quibus homo vti potest & indiget ad victum & vestitum, propriæque vitæ conseruationem ipsum dominum esse, tam iure naturali, quam diuino, ex præcedenti quæstione abunde constat: proponitur autem hæc tertia propter alia bona, quæ licet non pertineant ad victum & vestitum, pertinent nilominus etiam ad hominem, & versantur circa illa varij contractus ciuiles, cuiusmodi sunt serui & mancipia, cum prætio æstimari posit, honor & fama, quæ inter bona temporalia computantur, salus vitæ & membrorum integritas, quæ sunt bona corporis, denique gratia & virtutes quæ sunt bona animæ: de quibus omnibus nũc suo ordine differendum est.

ARTICVLVS I.

Liceatne vnum hominem alteri dominari.

VNA est ex præcipuis hæresibus Anabaptistarum & Trinitariorum huius temporis, vt refert Guil. Belarmin. cõtrouersia.5. lib.3. cap.2. asserentium non debere esse inter Christianos, qui alijs dominentur, nec dominio gubernatiuo & politico, quo superiores dominantur inferioribus, nec legali & ciuili, quo aliqui alijs dominantur, vt suis seruis & mancipijs, cõfirmant hunc errorem ex nonnullis Sacræ Scripturæ, & sanctorum Patruum testimonijs, male vt solent intellectis, Mat. 17. cum dixisset Christus: *Reges gentium a quibus accipiunt tributa?* Concludit: *Ergo liberi sunt filij.* At omnes Christianos filios Dei esse per fidem, constat Ioan.1. ergo.

Secundo Luc. 22. *Reges gentiũ dominantur eorum, non sic inter vos. & c.* 1. Corin. 7. *Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.*

Tertio. 2. Cor. 8. & Eph. 4. clamat Paul. *Vnum tãtum esse dominum, sicut vnus est Deus, vna fides, vnum baptisma.*

Quarto, Ad Galat. 4. Paulus ita distinguit populũ Christianũ à populo Hebræo, quod hic significatus fuerit in Ismaele filio ancillæ, nos vero in Isaac filio liberæ & cõcludit Apost. *Itaque iã non sumus filij ancillæ sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit.*

Quinto, Gen. 6. *Male audit Nemrot quod cœperit homines suæ seruituti subijcere.* Et vt refert D. Aug. lib. 4. de ciui. Dei, c. 4. ex Marco Tullio lib. 3. de Rep. laudatur ille pirata, qui dixit Alexandro: *Ego quia cũ paruo ligno discurro pirata dicor, tu quia cum magna classe orbẽ terrarũ expolias diceris imperator.*

Sexto, Eccles. 15. dicitur aperte: *Fecit Deus hominẽ rectũ,* id est liberũ, quod docent verba sequentia. *Et posuit illi in manu consilij sui,* vnde non dixit Deus Gen. 1. *Dominamini hominibus, sed dominamini piscibus maris, volatilibus cæli,* &c. vnde D. Aug. lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 15. ait: *Rationalem factum ad imaginẽ suam noluit Deus nisi irrationabilibus dominari, nõ hominẽ homini, sed hominẽ pecori, inde primi iusti pastores magis pecorũ quam Reges hominũ constituti sunt, vt hinc etiam insinuaret Deus, quid ordo postularet creaturarum, & quid meritum exigeret peccatorum.*

Præter hos hæreticos est opinio cuiusdã Glosæ in cap. 9. Gen. insinuantis seruitutẽ esse iure diuino introductã in pœnã alicuius peccati, quia Noe Gen. 9. post ebrietatem maledicens nepoti suo Canaan, qui verenda ipsius patri suo Cam indicauit, dixit, *Eritque seruus fratrũ suorũ,* à Canaan vero vt asserũt Hebræi descendũt Aegyptij Aethiopes & aliæ nationes, in quibus incœpit seruitus, Fauet huic Glosæ illud D. Ambrosij distin. 35 can. Sexto, vbi ait: *Non esset hodie seruitus nisi ebrietas fuisset,* vnde est argumẽtum, Noe Gen. 9. depulsa ebrietate cum malediceret Canaan constituit illum seruum fratrum suorum, sed istæ maledictiones siue benedictiones Patriarcharum, cum fierent instinctu diuino habebant vim iuris diuini, ergo seruitus à iure diuino est. Et confirmatur apertissimo exemplo Tribus Iudæ, quæ ex benedictione Iacob morientis, Gen. 49. obtinuit principatum inter reliquas tribus, conueniunt autem omnes Tribum Iuda iure diuino habuisse ceptrum, & principatum inter Iudæos. Fauet etiam his quod paulò ante dicebat D. August. hominẽ homini dominari nõ habere ortum ex ordine creaturarum, sed id exegisse meritum peccatorum. & D. Grego. lib. 21. moralium cap. 11. *Omnes inquit homines natura æquales genuit, sed variante meritorum ordine alios alijs dispensatio occulta postponit, ipsa autem diuersitas quæ accessit ex vitio, recte est diuinis iudicijs ordinata,* &c.

Tertia opinio est, quam habuit Ginesius Sepulueda in suo Quolibeto, Quo iure Hispani dominentur Indis, vbi asserit quosdam homines natura esse seruos, & alios natura dominos & liberos: Barbari inquit & qui nulla lege aut religione reguntur, sunt natura serui, qui vero ingenio valent, & ducuntur ratione sunt natura liberi, & illorũ domini, & hac ratione ait potuerunt. Hispani, Indos vt barbaros & natura seruos debellare, & subiugare. Hanc sententiam colligit ex Aristot. qui. 1. Poli. cap. 1. constituit duplicem seruitutem, aliam naturalem, & aliam legalem, naturalem autem vocat eam, qua sapientes stultis & rudioribus præsunt. Et capit. 3. docet barbaros & more ferarum agentes licere debellare, & vt feras venari, ac in seruiturem redigere.

Communis autem Iurisperitorum, ac Theologorum sententia est, homines a natura liberos & pares esse procreatos, iustis autem de causis iure gentium esse seruitutem introductam, & quosdam alijs dominari, quemadmodum prima naturæ institutione omnia sunt communia & indiuisa, iustis autem de causis (vt videbimus) facta est rerum diuisio & appropriatio iure gentium, naturali ratione omnes gentes id docente. Quæ sententia sumpta est ex Beato Gregor. & habetur. 12. q. 2. can. Redemptor, vbi ait: *Homines quos ab initio natura liberos protulit, ius gentium iugo substituit seruitutis.*

Ad intelligentiã huius quæstionis obseruemus, hic non haberi sermonẽ de ea seruitute, qua peccans dicitur seruus peccati, vel qua bonus & iustus dicitur seruus Dei, quę est seruitus moralis, sed de ea qua vnus homo alteri subijcitur, vt suo superiori, ad parendũ eius voluntati & imperio, quæ dicitur seruitus ciuilis. Hęc autem est duplex, naturalis & legalis, naturalis est, qua vnus homo non valẽs se ipsum gubernare ex defectu ætatis, vel ingenj, vel vsus rationis, subditur alteri, vt regatur & gubernetur ab ipso, qua seruitute pueri, & qui sunt amen-

tes vel rudes & tardi ingenij dicuntur serui eorũ qui valent prudentia & ingenio, ad eũ modum quo apetitus sensitiuus dicitur seruus rationis, quia debet regi & gubernari ab ipsa: Quemadmodum enim anima naturaliter dominatur corpori, ita qui plus vigent animæ bonis, plus habent quo dominari alijs possunt, suntq; aptiores ad gubernandum: contra rudiores vt qui plus valent corpore, plus quoque habent virium & aptitudinis ad imperata facienda, & ex consequenti sunt aptiores ad seruiendum: Et hac ratione cum homines in vnum conueniunt vel sua sponte uel lege aliqua compulsi, vt constituant aliquos qui præsint, natura ipsa docẽte, meliores animo & sapientiores constituunt. Hæc est seruitus naturalis, sic dicta non quia sit à natura cõstituta, natura enim omnes homines fecit pares & liberos, vt habetur in illo loco Eccle. 15. & docet D. Grego. illo can. Redemptor, sed quia cum regere, gubernare, præesse, & dominari sit actus intellectus & rationis, ipsamet natura producens alios prestantiori natura & ingenio, alios vero rudiori, exigit vt alij alijs presint & dominentur, sapientiores vtpote rudioribus. Dicitur etiam hæc seruitus naturalis, quia ipsa natura exigit quod cuiq; expedit: expedit autem maxime sapienti, vt non gubernetur ipse ab insipiente, esset enim intolerabile, sed ipse gubernet insipientem, iuxta illud. *Ve terræ cuius rex est puer*. Et insipienti, vt auscultet & pareat sapienti ac prudenti: *Qui ratione excedit dicebat Tullius debet etiam & dominatione excedere.*

Sunt autem inter hos aliqui gradus, qui dam enim sunt omnino amentes, qui omnino carent vsu rationis: quales repiriri in tota aliqua natione vel Rep. non est credibile, qua enim ratione sic amentes matrimonia inire, filios educare, suã Remp. per aliquot tẽpus potuissent sustinere? alij ita sunt rationis inopes, vt quamuis nõ sint omnino amẽtes, habent tamen ferinos mores, vescuntur impune carnibus humanis, & impune interficiunt innocẽtes, quales feruntur esse apud Indos qui dicuntur Caniuales & Canides: Alij vero suntqui non habent eas prudentiæ partes, vt se ipsos gubernare valeant, apti tamen sunt vt ab alijs gubernentur. Hi ergo omnes sancte & iuste debent seruire ista seruitute naturali, vt statim ostẽdemus, que seruitus nõ est proprie seruitus, quia seruit⁹ proprie sumpta dicit carentiã libertatis, qui autẽ seruiunt ista seruitute naturali liberi sunt & dñi suarũ actionũ & rerum, tũ etiam seruitus proprie dicit malũ & incommodũ eius qui ita seruit, vtilitatem vero & commodum eius qui dominatur, cum seruus quicquid est domini sit: at seruire ista seruitute naturali non est in vtilitatem & commodum dominorum gubernantium, sed in bonorum eorum, qui ita seruiunt & gubernantur; cum ipsis maxime expediat gubernari à sapientibus. Eadem ratione dominium naturale quod respondet huic seruituti non est proprie dominium, sed sicut natura præfecit parentem filio, & virum vxori, quia debent hi ab illis rẽgi, nec propterea dicendus est filius seruus vel mancipium patris, aut vxor viri, ita licet natura prætulerit sapientes rudibus, vt hi ab illis gubernentur, non propterea sunt rudes serui & mancipia sapientium, nec inferiores superiorum à quibus gubernantur. Alia est seruitus legalis, legè positiua introducta, qua homines (licet à natura liberi & pares inter se conditi sunt) potuerunt tamen voluntate propia aut necessitate aliqua compulsi seipsos ex liberis seruos facere, non enim natura ita eos pares produxit, vt imparitatem inter eos fieri prohibuerit: Contingit autem hec legalis seruitus vt dicitur Instit. de iure personarum §. vnico & refert copiose Sylu. Verb Seruitus. num. 3. tribus modis: Primo natiuitate, illi enim qui ex ancilla nascuntur serui sunt, quia partus sequitur ventrẽ, l. 5. ff. De statu homi. Secũdo modo, iure belli: qui enim in bello capiuntur, efficiuntur serui capientium, ideo appellantur mancipia tanquam manu capti, & serui, quia cum occidi possent, seruati tamẽ sunt l. 4. ff. eodem titulo. Tertio modo iure emptionis: Vt cũ homo liber maior viginti annis sua spõte se ipsum alteri vẽdit, manet eius seruus, & hæc appellatur proprie ciuilis seruitus, vt patet Inst. loco citato. Et ad hunc tertium modum reduci potest alius qui solet assignari, quando scilicet pater vẽdit filium: quod Leuit. 15. concedi videtur, & l. 2. Cod. De patre qui filiũ distra. sed hic titulus iam non videtur esse in vsu apud Christianos. His positis. sit Prima conclusio.

Seruitus naturalis, qua alij alijs præsunt & sapientiores rudiores gubernant, quæ proprie seruitus non est, sed subiectio quædam politica & ciuilis, non modo est licita, verum etiam maxime necessaria omni iure.

Imprimis naturali, cum ratio naturalis dictet, vt qui minus prudentes sunt ad se ipsos

gubernandos, à sapientoribus & prudentioribus gubernẽtur, Deinde diuino, cum in Sacra. Scriptura commendentur Melchisedech Rex Salem. Ioseph præpositus Aegypti, Moyses, Iosue, Dauid, Ezechias, Iosaphat, Iosias & alij innumeri qui à Deo ipso ad gubernandum Israelem fuerunt instituti, Num. 11. dixit Deus ad Moysem. *Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri.* vbi senes idem est quod sapientes & prudẽtes. Deuter. 17. Summus Sacerdos ita fuit cõstitutus à Deo iudex vitæ & mortis, & supremus gubernator illius populi, vt præcipiatur occidi qui illi non obedierit, & infra admonet Deus, vt si quando vellent Regem eligere, non eligerent alienigenam. Psal. 81. *Deus stetit in Synagoga Deorum*, &c. vbi magistratus dij vocãtur, rationem assignat Iosaphat. 2. Paralip. 19. Quia non hominũ sed Dei iudicia exercent. i. loco Dei iudicant. Abundat Vet. testam. locis, in quibus Reges & Magistratus in suo munere Deo placere & inseruire admonentur, Psal. 2. *Et nunc Reges intelligite*, &c Psal. 71. *Adorabunt eum omnes Reges terræ*, &c. Esai. 60. *Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore oris tui.* &c. &. ca. 49. *Erũt Reges nutritij tui.* &c. Quod impletũ videmus in Constantino, Theodosio, Carolo Magno, & alijs pijssimis Principibus. Et ne dicant Anabaptistæ licuisse hæc in Vete. Testam. In Euangelio Christus dominus nec Regulũ sua dignitate expoliauit, nec Cęsari aut alijs Principibꝰ vt tyrãnis voluit nõ obediri, sed obediri potius. Extat locus apertissimꝰ de huiusmodi dñio gubernatiuo Mat. 24. *Fidelis seruus & prudens quem constituit dominus super familiam suam.* Rom. 13. Prima Thim. 2. ad Tit. 3. & 1. Pet. 2. approbatur etiam huius modi dominium.

Vtor ratione, si status Innocentiæ perseuerasset vxores viris, filij parentibus obedissent, fuissentque in Rep. humana quidam superiores & alij inferiores qui ab illis gubernarentur, vt docet D. Tho. 1. p. q. 69. ar. 4. Ergo multo magis nunc in statu naturæ lapsæ, vbi multi hominum parum valent ingenio & ratione. Secũdo inter angelos alij alijs principantur, superiores inferioribus quos illuminant & perficiunt, ergo multo magis inter homines.

Obseruandum tamen hic est, vnum hominem naturaliter alteri dominari, non esse intelligendum de actuali dominio, quod natura (vt statim di cemus) nulli in alterum

tribuit, sed de fundamento & aptitudine, quasi dicamus, naturam eo ipso quo alios producit sapientiores, alios vero rudiores, concessisse quibusdam aptitudinem ad dominandum, alijs vero ad seruiendum: in quo sensu intelligendus est Arist. quando ait, barbaros esse natura seruos, etenim vt idẽ habet. 1. Polit. cap. 3. sicut corpus natura subdit animæ ita & insipientes sapientibus, In quo etiam sensu dicitur Prouer. 1. *Intelligens gubernacula possidebit*, &c. cap. 10. *Qui stultus est seruit sapienti.* cui fauet illud Platonis. *Beatas esse Resp. in quibus aut philosophi & sapientes gubernant, aut gubernatores philosopharẽtur.* Reuocatur autem huiusmodi aptitudo in actũ, electione Reip. habet enim vnaquęque Resp. hoc ius à natura, vt possit sibi principem eligere, quia potestas ciuilis primo & per se residet in tota Rep. & ab ea transfertur in principem quẽ illa sibi eligit.

Quo fit vt & si Resp. eligat minus sapientẽ, non propterea possit magis sapiẽs gubernationem sibi vsurpare, simili ter si in aliqua Rep. sint homines vel mediocriter sapientes ad gubernandum, non licet alteri Reip. quamuis multo sapientiores habeat, vsurpare sibi illius gubernationẽ: Nã eo ipso quo ciues illius Reip. rationis compotes sunt, habent ius ad eligendũ, & in maiori pace conseruantur per suos principes minus sapientes, quam per sapientiores extraneos. Ita non licet principibus Christianis debellare barbaras nationes hoc prætextu, vt melioribus legibus & à sapiẽtioribus gubernentur, Quod si omnes homines alicuius Reip. amentes essent, quod vt admonui non est credibile alicubi reperiri, vel haberent mores adeo ferinos vt innocẽtes impune occiderent, & carnibus humanis publice vescerentur, vendentes illas in macello, vt de aliquibus fertur, liceret profecto huiusmodi debellare & in dominiũ gubernatiuum sapientum redigere, quia tenemur iure naturali proximis in suis necessitatibus subuenire, quæ vero maior quã vt huiusmodi non vt belluæ, sed vt homines viuant? & per sapiẽtes cũ ipsi adeo barbari sint gubernentur? Non licet autẽ eos debellare, vt in seruitutẽ legalem mancipiorum redigãtur, non enim exigit charitas, vt ex alienis miserijs lucra nostra quęramus, sed potius vt cũ nostro etiam dispendio & labore illis subueniatur.

Similiter qui huiusmodi hominũ curã suscipiunt, non possunt illis graues labores iniungere, sed quos viderint conuenire saluti eorum

eorum, vt exerceantur: differunt enim duæ illæ seruitutes, naturalis & legalis: primo, quia hæc naturalis & gubernatiua non est introducta propter aliquam culpam, sed na tura ipsa exigente, sicut diximus, vt rudiores per sapientiores gubernentur: seruitus vero legalis introducta est per peccatum. Etenim cum omnes homines natura sua conditi sint liberi, & sui suarumque actionum domini, propter peccata nonnulli effecti sunt serui. 2. quia seruitus legalis cædit in vtilitatem domini, quæ maxima est pena atq; miseria, vt qui pro dignitate suæ naturæ creatus est tanquã finis horum inferiorum, & ad quem hæc omnia visibilia ordinantur, ipse ad alium tanquam dominum ordinetur: seruitus verò naturalis non est in vtilitatem & commodũ eorum, qui dominantur & gubernant, sed illorũ qui gubernantur & subijciuntur. Non enim est regnũ proptet Regem, nec Resp. propter magistratnm, sicut nec grex, propter pastorem, sed contra. Secunda conclusio.

Licet alij sint a natura aptiores ad imperandum, & alij ad seruiendum, nullus tamen natura sua seruus est aut dominus, sed omnes liberi & pares natura conditi sunt.

Hæc habetut apertè loco illo, Eccles. 15. *Fecit Deus hominem rectum.* &c. & in illo Can. D. Greg. Redemptor: Et in hoc sensu habetur instit. de iure naturali gentium & ciuili. §. seruitus. ff. de statu hominis. l. libertas, libertatem hominum esse de iure na turæ, & seruitutem esse contra ius naturæ, id est, naturam nullum hominem produxisse mancipium aut seruum alterius. Vbi obseruandum est ex D. Tho. in. 4. distin. 36. aliquid esse de iure naturæ dupliciter, vno modo, primario, quia primo & per se intẽditur à natura, vt vita generatio, alio modo secundario, quod scilicet non intenditur propter se, sed ptopter aliud, quo modo corruptio embrionis in vtero matris dicitur naturalis secundario, quia intenditur à natura non propter se, sed propter generationem viuentis, ita hoc loco seruitus legalis non est à natura primario, quia natura nullum ptoduxit seruum, quamuis possit dici à na tura secundario, quia ad tuendam vitam recta ratio naturalis docet expedire aliquando huiusmodi seruitutem.

Cæterum quod simpliciter libertas humana sit à natura, probatur: Ea dicuntur seruire homini à natura, quę sunt facta pro pter hominem, at omnes homines æqua lege sunt cõditi à Deo, nec vllus alterius causa creatus est: ergo natura nullus est alterius seruus. Et confirmatur, sola mulier dicitur creata propter virum, in adiutorium eius, at nihilominus est natura libera, & quamuis subiecta viro, quo ad gubernationẽ domesticam, non tamen est ancilla vel mancipium viri. Tertia conclusio.

Seruitus legalis licet non repugnet iuri diuino, non tamen est introducta iure diuino. Prior pars constat, Exod. 21. *Si emeris Hebræũ sex annis seruiet tibi, &c.* Leuit. 21. *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus,* &c. Quin & parentes potuisse vendere filios suos, si necessitate cogerentur, habetur eodem capite. & 4. Reg. 4. & ff. de patria potestate. l. 2. D. quoque Basilius in Homilia contra diuites auaros refert fuisse id olim in vsu, quamuis modo iam non sit in consuetudine inter Christianos, imo omnino prohibitum tanquã repugnans pietati Christianæ. Altera pars perspicua est, nullus enim est locus scriptutæ, vel Ecclesiæ definito, ex quibus colligatur seruitus legalis, tanquã iure diuino introducta. Verba enim illa Noe nihil tale insinuant, vt infra videbimus. Quarta conclusio.

Seruitus legalis qua vnus homo alteri dominatur, licita est & honesta. In primis, vt de ipsa in vniuersum loquamur D. Pau. varijs in locis eam probat 1. Cor. 1. & 7. 1. Timo. 6. Ad Ephes. 3. Ad Coloss. 6. Ad Tit. 3. & in Epist. ad Philemonem obsecrat illum vt be nigne suscipiat seruum suum Onesimum. Extant de eadem re variæ Pontificũ & conciliorum definitiones, quas colligit Gracianus 12. q. 2. permulta capita. Et Distinc. 1. c. iusgentium quod desumptum est ex Isidoro lib. 1. AEthimologiarũ ca. 6. vbi habetur seruitutem esse introductam iure gentium, idem approbatur varijs constitutionibus Imperatorum. ff. de statu personarũ. ff. de iustitia & iure. ff. & Instit. de iure naturali, gentium, & ciuili Instit. de patria facultate. & C. de patribus qui filios distraxerũt, per varias leges.

Iam vt priuatim de singulis titulis seruitutis dicamus, æquum est, vt filius ancillæ sit seruus, & partus sequatur matrem in libertate vel seruitute, quia ista vt optimè obseruant D. Tho. in. 4. distin. 36. & Sylu. Seruitus. num. 4. pertinent ad corpus quod est à matre: seruitus etiam quæ nititur titulo emptionis vel venditionis, præter testimonia adducta, ex Exo. & Leuit. Probatur aperte licita esse, quia ratio naturalis dictat, vt minora bona pro maioribus tuendis exponamus:

ponamus: sed vita est maximum bonum inter tẽporalia, cui nec libertas nec vllũ aliud temporale ęquatur, ergo eadem ratione naturali dictante, quando opus fuerit ad vitam tuendam libertatem propiam exponere, vendendo se alteri, id omnino licebit. Nec obstat commune dictũ. Non bene pro toto, &c. quia licet libertas non possit æstimari auro, potest tamen & debet æstimari vita quæ præciosior est quam libertas. *Pellem enim pro pelle & cuncta quæ habet dabit homo pro anima sua*, id est vita sua.

Denique seruitus qua vnus dominatur alteri ratione iusti belli, licita est & iusta: imo & opus misericordiæ, hoc adeo certum est, vt. 1. Petri. 2. proponatur velut Axioma: *A quos quis superatur eius seruus est.* Et confirmatur, Opus misericordiæ est eum quem iuste posses occidere, seruare illęsum, & redigere in seruitutem, sed superatos in iusto bello licet occidere, ergo permitere illis vt viuant redigendo illos in seruitutem, opus est misericordiæ.

Ex his patet, seruitutem legalem, de qua agimus non esse à natura, nec repugnare naturæ, imo rationem ipsam naturalem omnes homines admonere eam licitam esse, quãdo fuerit necessaria ad vitæ conseruationem, & quia illud dicitur, ius gẽtium, quod ratio naturalis omnes gentes docet, & in quo omnes gentes & nationes conueniunt: seruitus legalis dicitur introducta non iure diuino aut naturali, sed solo iure gentium: Cæterũ quia ius gẽtium Ius ciuile & Leges imperatorię amplectuntur & seruant, dicitur etiam seruitus esse à iure ciuili & imperatorio, in hoc sensu, nam primo & simpliciter à iure gentium est.

Circa hanc vltimam conclusionem obseruandum est imprimis, seruitutem legalem siue iure belli, siue iure venditionis, non habere locum inter Christianos, ita vt qui semel suscepit babtismũ, & effectus est Christianus existens liber, nullo modo deinde potest effici seruus alterius Christiani, etiam si in bello iusto capiatur: ita enim videtur cautũ iure gentiũ inter ipsos Christianos, vt copiose in materia de bello docent Theologi. Excipiũtur tamẽ ab hoc beneficio apostatæ desertores totius religionis, quos Hispanè vocamus reñegados, qui licet aliquando Euãgelium & Babtismum susceperint, cum tamen Christianam Religionem omnino deseruerint iure optimo consensu omnium Doctorum sunt serui capientium. Et confirmatur, quia si vt habetur Cap. Ita quorundã & Cap. Ad liberãdam terram sanctã, Extra de Iudæis, & Sarracenis, qui dederint Sarracenis merces lege prohibitas, & qui in nauibus deferentibus piratas Sarracenorum gubernatores fuerint, efficiuntur mancipia & serui capientium, quamuis non deferant fidem, quanto magis isti perfidi apostatæ, totius Christianæ relegionis desertores; Et ita cautum est iure regio in Hispania accedẽte Pij. 5. Pont. Max. auctoritate.

An vero Christiani efficiantur serui infidelium si capiantur ab ipsis, res est dubia; quia lege 5. Cod. Ne Christianũ mancipiũ & cap. Mãcipia. Dist. 54. & Extra de Iudæis & Sarracenis prohibetur ne Christianus sit seruus Iudei, vel Pagani, ne filij liberæ seruiant filijs ancillæ, sed plerique Doctorum, legem illam volunt intelligi de infidelibus, qui subduntur imperio Romano: huiusmodi infideles prohiberi, ne Christianos possint habere in seruos. Et ita iudico sentiendum. Alijs verò infidelibus, licet habere in seruos, fideles quos in bello sibi iusto ceperint, Ita D. Petrus admonebat seruos Christianos, vt dominis suis etiam discolis deseruirent.

Ex his sequitur quid dicẽdum sit de Indis & AEthiopibus, qui à Lusitanis & Hispanis capiuntur, circa quos dico: Primo tuta cõscientia capi, & ad nos deferri ac vẽdi, si volẽtibus Euangelium in illis regionibus prædicare ipsi resistãt, & vt resistẽtibus prædicationi Euangelicæ bellũ inferatur, vel si ipsi existẽtes maiores viginti annis, se ipsos sua spõte vendant, vel filios suos cõpulsi necessitate. Nec obstat ꝙ aliqui dicũt, Hispanos ad illos perueniẽtes teneri ex charitate ad subueniendũ ipsis, & nõ emẽdos propter eorum necessitatẽ. Quamuis enim verissimum sit, existentibus illis in necessitate, maxime si sit extrema, teneri Hispanos ad subueniendum eis per eleemosynam ex præcepto charitatis, nihilominus si ipsi sine vlla vi aut deceptione se ipsos vendant, quia non habeant à quibus per eleemosynas eorum necessitas leuetur, ementes eos non agunt contra iustitiam, sed possunt, in prætium eorum quæ ipsis largiuntur, accipere eorum libertatem, cum eis à natura conueniat libera facultas ad se vendendos. Quod si fraude vel dolo (vt fertur) illos capiãt, & allectos ac seductos quibusdam iocalibus & munusculis ad suas naues deferant, & in Hispaniam ducant, grauissimum committunt furti crimen: nec sunt tuti in conscientia, qui tales seruos vendunt, & emunt, nisi ignora-

ignorantia inuincibili quæ in his rarissime potest reperiri excusentur, sed tenentur eos manu mittere, & suæ libertati restituere, etiam si nō possint prætiū recuperare: quēadmodum qui rem alienam possidet, vel furatam a latrone emit, cum primum nouit se alienum vel furto raptum possidere, tenetur vero domino restituere, etiam si non valeat prætium datum recipere.

Nec valet ratio aliquorum, quod licet fraude deferantur, & hac ratione fiat eis iniuria, huc tamen delati conuertuntur ad fidem, quo bono ipsis adeo vtili & præstanti carerent, nisi fuissent sic delati, præstareque bonum quod ipsis fit per fidem & baptismum, iniuriæ quam patiuntur in captura: Primo quia Deus vult fidē suam libere recipi, isti autem sic capti cōmuniter eam nō recipiūt libere, vnde si possunt fugere qua facilitate eam receperunt, eadem illam desesunt, quod est maximum malum. 2. licet voluntarie aliqui eam recipiant, & in ea perseuerent, non sunt facienda mala vt inde veniant bona, nec est mediū aptum & ordinatum ad conuersionem eorum decipere eos, & deceptos capere, & vendere: alia sunt media à Christo proposita in Euangelio ad cōuersionem infidelium.

Granatenses vero qui nostris tēporibus rebelles fuerūt iustissime sine dubio in seruitutē potuerūt redigi, cū hi non modo rebelles fuerint suo Principi, verum etiam fidem Christianam & Christum ipsum omnino deseruerint. Durissimum autem mihi semper visum est, vt adulti qui nō fuerūt rebelles, vel paruuli eorum qui rebelles fuerunt, redigantur in seruitutem, cum essent per babtismum regenerati: redigere enim in seruitutem aliquem Christianum sine culpa propria, propter sola peccata parentum, repugnat aperte Christianę pietati. Nisi iam cum primun illud regnū Granatense à Regibus Catholicis acquisitum fuit, permissi sint patres istorum in eo permanere sub hac cōditione, vt si rebellarent, redigentur in seruitutem omnes pertinentes ad illud regnū: quia si sub hac conditione fuerunt recepti, iuste facti sunt serui omnes isti Granatenses, tam adulti, quam paruuli eorum, sicut à principio potuerunt effici in illo bello iusto quo regnū illud obtentū fuit. Tum etiā si ad expensas factas à nostris in bello cui rebellio istorū occasionē obtulit, non fuit sufficiens redigere in seruitutem adultos rebelles, potuerunt quoque in eandem redigi paruuli eorum, veluti bona parentum, vsque ad plenam satisfactionem.

Nunc ad argumenta illa hæretiorum initio proposita, Primus locus Math. 17. nil habet cōmune cum seruitute de qua hic agimus, cum ibi tantum agatur de immunitate à soluendis tributis, qua gaudent filij Regū. Secundus locus Luc. 22. tantum docet Apostolos & Prælatos Ecclesiasticos nō debere vti eo imperio & faustu dominandi, quo vtuntur principes seculares, maxime gentiles, cui consonat illud. 1. Pet. 5. *Neque vt dominantes in cleris sed forma facti gregi ex animo.* Tertius locus. 1. Corin. 7. loquitur de seruitute morali, cum enim docuisset ibi Pau. seruitutem legalem non prohibere libertatem spiritualem, nisi serui velint iniquis etiam dominorum desiderijs placere, & seruire, quin etsi serui sint corpore, animo tamen liberi sunt ad seruandam diuinam legē, subiecit ptopterea: *Pretio empti estis, nolite fieri serui hominū*, quasi dicat vt optime exponit Phosius in scholijs Oecumenij, *Etsi serui sitis seruitute temporali, liberi tamen estis libertati spirituali.* quam Christus prætio sui sanguinis vobis acquisiuit, tanto ergo prætio liberi effecti, nolite fieri serui hominū, iniquis eorum operibus seruientes. De eadem libertate spirituali quę seruituti legali non repugnat, loquitur Pau. ad Gal. 4. Quartus locus nullam habet vim, est enim vnus dominus supremus & fons omnis dominij & præter ipsum alij inferiores ab illo authoritatem accipientes, sicut & vnus Deus, & ipse solus bonus bonitate sibi ingenita & naturali, & nilominus Principes & iudices dicūtur Dij in Sacris Litteris, Et iusti vere boni sunt bonitate participata. Quintus locus tantum docet dominium & principatum tirannide acquisitum quale fuit illud Nemrot iniquum esse, nos vero hîc tātum probamus, principatus & dominia quæ iustis titulus habentur, licita esse. Locus D. August. tantum indicat prima naturæ institutione omnes homines pares esse, neq; vnum alteri dominari, quod nos etiam docemus, cui non repugnant seruitutes naturalis & legalis, vt constat ex dictis.

Ad Argumentū secundæ opinionis quæ habet seruitutem iure diuino esse introductam in pœnam peccati. Gen. 9. Respondetur, non contineri in illis verbis aliquod prę ceptum, aut ius diuinum, sed esse prophetiam futuri euentus: ostēdit enim Deus ipsi Noe iuste in nepotem & filium suum irato, quas pœnas illi daturi essent cum sua posteritate, propter scelus in patrem cōmissum futu-

futurum scilicet vt illius posteri magna ex parte in bellis iustis capti seruirent, quod adimpletum est, quando Cananæi & illæ nationes à Cam descendentes fuerũt iuste debellatæ, & captæ à filijs Israel egressis ex Aegypto. Vel vt aliqui volunt prædictum à Noe posteritatem Cam seruituram, id est, futuram inferiorem posteritate Sem: seruire enim in diuinis literis sæpe significat esse posteriorẽ, & ferre secũdas partes, quo modo verba illa de Iacob & Esau: *Quia maior seuiret minori*, explicat D. Pau. Rom. 10. id est, erit inferior & feret secundas partes, in quo etiam sensu dixit Isaac eidem Esau de fratre suo Iacob: *Dominum tuum illũ cõstitui & omnes fratres eius seruituti illius subieci.* Constat autem Esau nunquam seruisse Iacob, vt seruiunt mãcipia: sed dictum fuit, quia Iacob & ipsius posteritas semper in omni re tulit primas partes. Ex hac solutione liquet sensus illorum verborum. D. Ambrosij quem dicit Magister Soto se ignorare, cum tam perspicuus sit si codicem consuluisset. Referẽs enim Amb. mala quæ ex ebritate varijs modis subsequuta sunt, ait: non esset hodie seruitus nisi ebrietas fuisset, significans cum ex ebrietate, in quam incidit Noe sumpserit Cam occasionẽ irridendi patrrem suum, & huius peccati pœna fuerit vt seruiret posteritas eius, à primo ad vltimum ebrietatem fuisse occasionem illius seruitutis quam Noe prædixit posteris Cam: habentur enim ista verba in sermone de ieiunio, vbi commendans. B. Ambro. ieiunium & abstinentiam à cibo, & detestans ebrietatem, more oratorum recenset omnia mala, quibus ebrietas causa vel occasio fuit.

Ad testimonia vero quæ Sepulueda in suę sententiæ confirmationẽ affert ex Arist respondeo, non docere Philosophum rudes & barbaros esse natura mancipia, nam ita multi etiã ex Hispania essent serui, seruitute natutali ob suam ruditatem, liceretque eos vendere, & habere vt mancipia, quod est falsum, quia cum ista subiectione seu seruitute naturali quam debent rudes prudentibus habere, stat libertas personę simpliciter, Quo fit vt propter talem seruitutem naturalẽ nemo posit debellari, capi, aut vendi. Quod vero ait licere venari ac debellare gentes barbaras more ferarum viuentes, intelligendum est de gentibus, quæ non habent propriam sedem, sed more ferarum hac atque illac vagantur, aliena bona occupantes, & omnes infestantes. quo modo ceperunt Arabes Asiam occupare, hos certe vt inuasores & cõmunes Reip. hostes licet debellare, ac vim eorũ vi repellere, & venari ac capere cũ sua feritate & vastationibus occasionẽ exhibeãt Prouincijs quas infestãt iusti belli, alios aũt qui in suis terris manẽt, nulli iniuriam inferentes nõ licet debellare aut in seruitutẽ redigere ob solam ruditatẽ.

Duplex hic se offert dubitatio: Prima est: An serui posint licite fugere à dominis suis, Silu. in verbo seruitus. §. 3. & Glosa in c. iusgentium. dist. 1. & ibidem Turrecre. volũt nullo modo hoc eis licere si iusto titulo serui sint: Probant primo: Qui expoliat verum dominum re quam iuste posidet peccat, & tenetur illã restituere, seruus est vera possessio dñi sui nõ minus quã alia bona temporalia eiusdem domini, aufugiens expoliat verum dominum sua possessione, ergo peccat, & tenetur se illi restituere. 2. Qui accipit iustam pecuniam in satisfactionem sui iusti laboris, ita est dominus, vt qui ipsũ illa priuaret, committeret vere furtum, & teneretur ad restitutionem: at victor in bello iusto recipit captiuos in satisfactionem iniuriarum, damnorum, & laborum, quos in illo bello iusto sustinuit, cõceditq; Princeps quando potitur victoria militibus captiuos, velut quandã mercedem pecuniariã: ergo recedere à dño, & eũ ita seruo expoliare furtum est, & cum vinculo restitutionis. Deniq; ita videtur haberi Can. siquis seruũ 17. q. 4. vbi absolute dicitur seruis non licere fugere à dominis, à quibus iusto titulo posidẽtur: & Cod. De seruis fugitiu. seruis fugientibus & recipiẽtibus illos imponitur grauis pœna.

Rescentiores vero Thomistę distinguũt inter seruos qui se vendiderunt, & eos qui iure belli effecti sunt serui, priores volunt non posse fugere à dominis suis, quia se ipsos libere tradiderunt, & voluntarie suam libertatem eis vendiderunt. Vnde est argumẽtum, Qui rem suam libere alteri vendit, non potest eam deinde accipere inuito emptore absque furto: isti serui se ipsos suamque libertatem vendiderunt, ergo non posunt inuito domino ab eis recedere. Seruos autem iure belli, etiam si in bello iusto capti sint, posse tuta conscientia fugere, oblata sibi occasione aliqua sine vllo dolo aut vi. Probatur prior pars, quia isti sunt serui iure gentium, ius autem gentium nempe consensus omnium nationum, quem explicat communis consuetudo omnium prouinciarum, est vt capti in bello tamdiu sint serui victorum, quamdiu à dominis suis custo diuntur

diuntur & obseruantur. 2. conditio talium seruorum est misera & odiosa, ex regula autem iuris odia oportet restringere & fauores ampliare, non sunt ergo ita restringẽdi, quin quoties sine vi & dolo possint fugere, licite valeãt. Secũda pars cõstat ex alia regula iuris, quia vis, fraus vel dolus nemini debẽt patrocinari. 3. Christianis captis in seruos licet iure gentiũ omniũ cõsensu fugere, ergo & cæteris seruis captis in bello, nam ius gentium idem est apud omnes. 4. omniũ cõsensu maiori vinculo tenentur serui emptitij, quã in bello capti, at si nõ possent fugere sicut illi, idem esset vinculũ & æqua conditio vtriusque seruitutis. Denique Instit. de rerum diuisione. §. ita earum: postquam definitum est captiuos in bello esse seruos, subiungitur, quando autem euaserint nostram potestatẽ & ad suos redierint statum antiquum recipiant.

Hæc autẽ ita accipiẽda sunt, vt possint sine vi & dolo fugere, nisi dederint fidẽ dominis suis se apud eos permansuros, nam si talem fidem dederunt, non possunt fugere. Primo, quia iure naturali quod nullo alio iure tollitur est seruanda fides & promissio. 2. quia dominus fidens illi promissioni non adhibet custodiam quam adhibuisset, vnde qui ea fide data recedit decepit dominum suum, fugitque per fraudẽ & dolum. Ideo primo de ciuitate Dei cap. 15. commendat plurimum D. August. Marcum Atilium Regulum, qui cum esset captiuus & seruus apud Cartaginenses, concessumque ei esset ire Romam, modo daret fidem se eo reuersurum, iuit, & cum certissimo vitæ discrimine reuersus est, ne fidem datam frangeret, iure enim omne seruanda est fides in promissis.

Ad argumenta Silu. respondeo seruum in bello captum, sine vi & dolo fugientem, non expoliare verum dominum sua possessione, aut sua pecunia, quia eodem iure gentium, & consensu omnium nationum quo introducta est ista seruitus, non perseuerat, nec est possessio vel pecunia domini, nisi quamdiu ab eo custoditur. Ad can. si quis seruum: dico, ibi non prohiberi seruos captos in bello posse fugere, sed tantũ præcipi, ne quis alienum seruum emptitium solicitet ad fugam, quia eodem iure gentium quo ipsismet seruis conceditur fugere, prohibetur ne quis alienum seruum solicitet: vt cõstat per multos Textus ff. de seruo corrupto. &. ff. de fugitiuis. Ad Codicem de seruis fugitiuis, respondeo sicut detentus in carcere potest tuta conscientia fugere, nilominus punitur per leges, quia expedit bono communi sic fugientes punire, ita licet serui bello capti fugere possint, iuste tamẽ puniri per leges si fugiãt, & à fortiori receptores eorum, quia sic expedit ad bonũ dominorum. Altera Quæstio est

AN SERVI ITA SINT DOminorum suorum, vt quicquid est serui, vt vita operæ, & quicquid lucratur, vel ei tribuitur sit domini sui.

Quod pertinet ad vitam distinguendũ est de foro: nam in foro exteriori iuxta iura antiqua poterat dominus impune occidere seruum, vt patet. ff. veteri de seruis. l. Quod dominus. Modo vero iuxta iura noua non potest nisi ex iusta causa, aliter contra ipsum procederetur, vt habet additio Glosæ ad legẽ modo citatã, Quod dominus. vbi adducitur Bartolus huius sententiæ. Idem videtur habere Glosa ff. de his quę sunt serui. l. prima & Instit. eodem titulo. §. in potestate, Vbi habetur dñm sine causa non posse occidere seruum, vnde videtur recte colligi à contrario sensu, cum causa iusta posse illum impune occidere: In foro vero interiori cõscientiæ, nõ potest dominus etiam si iusta causa existat occidere seruum sua priuata authoritate, sed debet illũ tradere iudici, vt cognoscat in illa causa sicut habet vsus Hispaniæ. Primo, quia est contra ius naturę, vt aliquis sit simul actor & iudex, vel quod sit iudex in propria causa, quod accideret, si dominus vellet seruũ suũ sua priuata authoritate occidere. 2. quia præceptum illud, non occides generale est omnes comprehendens, omnibusque præcipiens vt nullus aliquem propria authoritate occidat, sed solus iudex cui id incumbit ex officio. Nec est vllus Doctor aut Sãctus qui inde excipiat dominos vel seruos.

De bonis vero temporalibus Soto li. 4. de iustitia. q. 2. ar. 2. ait. Seruos captos in bello non esse dominos eorum, quæ quotidiano labore lucrãtur, sed solum eorum quæ vel diebus post completum debitum laborem lucrantur, & eorum quę vel ipsis dantur, vel iure aliquo hereditario eueniunt, quia non est miseria eorum (cum odia oporteat restringere) ad tantas angustias redigẽda, cum non sua sponte in illam seruitutem venerint. De seruis tamẽ emptitijs nil aperte asserit, sed tantum admonet in his standum esse iudicio Iuriperitorum & legum.

Ex

Ex recẽtioribus cõueniunt omnes cũ Soto quo ad seruos captos in bello: De emptitijs vero nonnulli ita distinguunt, aut bona (inquiunt) quæ isti acquirũt præter lucrũ laboris quotidiani sunt permannentia, aut cõsumuntur vsu: si consumantur vsu vt pecuniæ, vestes, &c. non sunt dominorum sed seruorum, quia cum serui possint habere vsum istorum, & in his vsus non distinguatur a dominio, possunt etiam habere & dominiũ, at si permanentia sint, esse dominorum, & de his intelligi leges illas asserentes quidquid acquirit seruus domini sui esse Instit. Per quas personas nobis acquiramus dominia. §. item nobis. & ff. de acquirendo rerum dominio L. Etiam inuitis. Alij vero eodem modo iudicant de omnibus bonis, tam permanentibus quam vsu consumptibilibus, quia serui emptitij licet sint deterioris conditionis seruis captis, cum illi non possint fugere, hi vero possint, cæterũ per seruitutẽ ad nihil aliud teneri quam permanere apud dominum, & quæ labore quotidiano lucrantur suo dominio exhibere. Hæc sententia mihi probatur, nam ad plura eos obligare durissimum est. Vnde dico de seruis captis veram esse & communem opinionem quam habet. Soto.

De emptitijs vero vtendum esse distinctione, nam aut ipsi quando se vendiderũt, vendiderunt se & omnia iura sua, & quicquid habere in posterum poterant, aut se tãtum & suas operas, non autem omnia iura sua: si priori modo se ipsos vendiderunt, quicquid lucrantur, siue quotidiano labore siue ludo, siue ipsis donatione vel iure hereditario eueniat, est dominorum, quia ita ipsi voluerunt, cum se & omnia iura sua domino tradiderunt. At qui se tantũ vendiderunt & suas operas, non autẽ iura sua, quicquid lucrantur labore quotidiano, aut ludo diebus quib⁹ laborandũ est, dñi est, quia dñi sunt opera eorum cætera vero quæ eis eueniunt, ipsorum sunt. Vnde ipsorũ est quod lucrãtur vel diebus festis, vel alijs diebus expleta opera ad quã die illa tenebãtur, ipsorũ quæ dono ab aliquo vel hæreditate accipiunt. Ratio est apeta: Dñs non habet aliud ius in hos seruos, nisi ꝙ per emptionẽ acquisiuit in ipsos, per emptionem vero tãtum acquisiuit operas eorum quotidianas, & ius in ipsos, non autem in omnia alia iura ipsorũ: Ergo. Maior certa est, probatur minor: quia seruitus quæcũq; sit odiosa est, nec ampliãda vel extendenda nisi ad ea tantum & precise, quæ seruus in sua venditione domino suo tradidit, cum id non expresserit. 2. quia non est seruitus istorum, cum necessitate cõpulsi se vendiderint, ad tantas angustias redigenda, vt quæ sibi proueniunt diuino quodam beneficio per alicuius misericordem donationem, aut hereditatem, nõ sint eorũ: cum suis operibus quotidianis sufficienter seruiant dominis suis. Denique huiusmodi serui, ex his quæ sibi fortuna fauẽte proueniunt, possunt se ipsos omnium consensu iure gentium redimere, quod non esset, nisi quæ illis vel donatione vel hæreditate eueniunt, ipsorum essent, cum redimere se ipsum nemo possit ex bonis alienis.

ARTICVLVS II

An homo sit dominus vitæ suæ, & membrorum?

IN hac quæstione omnes eodem modo sentiunt: Obseruem⁹ igitur bona corporalia hominis in duplici esse differẽtia, quædam enim sunt quæ per se & simpliciter pertinẽt ad consistentiam & constitutionem hominis, vt vita, salus, membra: quædã vero quæ tantum per accidẽs, & ad ornamentum: vt agilitas, pulhcritudo, robur, &c. Sit prima conclusio.

Homo Dominus est tam vsus suorum membrorum & potentiarum, quam eorum bonorum quæ pertinent ad ornamentum sui corporis, vt agilitatis, pulchritudinis, &c.

Patet, quia homo suo arbritio potest vti suis membris & potentijs, sua agilitate, & fortitudine, sine vlla iniustitia vel iniuria alterius: imo qui vellet illi hunc liberũ vsum prohibere maximam ei iniuriam faceret, cum iure naturali vt quæstione præcedenti art. 2. vidimus, sit homo suarũ actionũ & operationum dominus. Secũda conclus.

Homo non est dominus suæ vitæ, & membrorũ.

Hæc est D. Thom. supra quæst. 59. artic. 3. ad 2. & infra q. 64. art. 5. ad primum: Vbi eo nomine docet hominem non posse se occidere, quia non est dñs vitæ suæ. Et clarius 12. q. 73. ar. 9. ad 2. Idẽ Cai. infra q. 150. art. 2. Et q. 154. art. 6. vbi habet hominem non esse dominum suorum membrorum Idem D. Hiero. in primum cap. Ionæ, & refertur 23. q. 5. Can. Non est necessarium. Et Ma. Victo. in relec. de homicidio notab. 23. licet aliqui existiment ipsum aliter sentire. Et colligitur ex Sacra scriptu. in qua (vt vidbimus statim conclu. 4.) soli Deo tribuitur dominium vitæ & mortis. Vtor iam ratione

tione ex definitione dominij, dñs potest vti re cuius est dñs pro libito, saltim aliquando vsque ad eius consumptionẽ, citra vllius iniuriam, hoc enim est esse dominũ; ideo diues dicitur vere dñs suarum diuitiarũ, quia potest aliquando eis vti vsque ad earũ consumptionẽ, citra vllius iniuriã & iniustitiã, maxime si non habeat familiã, cui consumendo illas pecunias desit, nam quod pertinet ad pauperes, quibus illas deberet cõferre, peccabit quidem non conferendo sua prodigalitate contra charitatem, non tamẽ contra iustitiã. At in nullo casu aut euentu potest homo vti vita sua pro libito, vsque ad eius consumptionẽ, & illa seipsum priuare, etiã si vita ipsius nulli necessaria sit, quin maximam inferat iniuriam & Deo, & Reip. Deo quia vt inquit Tullius de somno Scipionis: *Deus illam legem constituit sempiternã, vt nemo eius iniussu ab hac vita migret.* Et Poeta: *Nemini iniussu Regis ab hac vita exeundum est.* cui consonat illud Iob. 14. *Numerus mensium eius apud te est.* Reip. vero: ita Arist. 5. Aetic. c. 11. & D. Tho. infra. q. 64. art. 4. docẽt homicidã sui ipsius irrogare graue in iuriã Reipu. quia priuat illã suo ciue & parte, queadmodũ qui mihi brachiũ abscinderet, peccaret cõtra iustitiã, & maximã mihi inferret iniuriã, quia priuaret me meo mẽbro: ꝓpter quod Resp. eũ qui intẽtat se occidere grauissimẽ punit, & eum qui se occidit, quia alia pena punire tũc nõ potest, priuat sepultura.

Secundo, Dominiũ quodcunq; innititur alicui iuri, at homo nullo iure neq; naturali neq; diuino, neq; humano est dñs vitæ suæ: Nõ iure naturali: nã iure naturali, illa quorũ homo est dñs appetit cõsumere ad sui cõseruationẽ, vt videmus in his quibus indiget ad victũ & vestitũ, at nulla est inclinatio aut appetitus naturalis inditus homini ad se vel mẽbra sua cõsumenda, nec ad vtendum eis in damnũ ipsorũ: imo ad nil magis natura inclinat omne animal, quã ad sui cõseruationẽ, & quicquid huic repugnat, dicitur naturæ aduersari: Iob 2. *Pellẽ pro pelle, & cũcta quæ habet dabit homo pro anima sua.* Secũdo nec iure diuino, nullibi enim cõstituit De⁹ hominẽ dñm vitæ suæ, nec vitã in ipsius iure posuit. Nã Gen. 1. & 9. vbi omnia homini subiecit, subiecit quidẽ ea quibus indiget ad vitã, nõ tamẽ vitã: imo præcepto illo nõ occides, tã propriã quã ꝓximi mortẽ prohibuit Tum etiã cũ ius diuinũ nõ repugnet naturali vtrunq; enim est à Deo, naturale aũt ius exigat cuiusq; rei conseruationẽ, adeò vt pro sui conseruatione liceat homini iure naturæ inuasorẽ suũ, quando aliter se tueri nõ potest occidere: ius diuinũ nõ erat futurũ aduersum huic iuri adeò naturali. Iure autẽ humano nõ esse dñm apertũ est, cũ ius humanũ maximis supplicijs & pœnis afficiat eos qui tentant se occidere, aut propia membra abscindere.

Tertio, Si quis expoliet nos his, quorum sumus verẽ dñi, licet eorũ restitutionẽ remittere, at si quis me occidat, aut priuet brachio, si huiusmodi damna possent refici restitutione eiusdẽ vitę vel brachij, nõ liceret mihi remittere talia restituenti, sed iure naturæ, quo teneor ad meã conseruationẽ, tenerer acceptare illam restitutionem. Ergo.

Quarto, Ea quorũ sumus dñi vt bona tẽporalia, possunt industria nostra, vel parentum à nobis acquiri, at vitã propiã vel mẽbra ꝓpria industria nõ valemus acquirere, nec parẽtes nobis illã conferunt, sed solus Deus, quãuis medijs parentibus illa nobis largitus est, ergo ad solũ Deũ pertinet horum dominiũ. Vnde sanctissima illa Machabeorũ mater. 2. Machab. 7. dicebat: *Neque ego spiritũ & animã donaui vobis & vitam, & singulorũ membra nõ ego ipsa cõpegi, sed mundi creator, qui formauit hominis natiuitatẽ, quique omnium inuenit originẽ*, &c. Et confirmatur initiũ & finis rei eiusdẽ dñi esse debẽt, qui enim dat esse, dat & conseruari: initiũ autẽ vitæ hominis & introitus eius in hunc mũdum nõ est in facultate hominis, sed solius Dei, ergo finis quoque & exitus eiusdẽ hominis non est penes eũ, nec ipse est dñs suę vitæ aut mortis, sed solus Deus.

Quinto, Ea quorũ habemus dominiũ ex nostro pendẽt arbitrio, sed vita nostra non pendet ex nostro arbitrio, ergo. Probatur minor: vita aut accipitur pro anima rationali quæ in nobis principiũ est viuendi, aut pro cõiunctione animæ cũ corpore, in qua videtur consistere vita nostra, aut pro operatione ipsa vitali: Si primo modo non pendet ex nostro arbitrio, cum anima à solo Deo condita sit, iuxta illud Prophetæ: *Omnes animæ meæ sunt.* Si secũdo modo, coniunctio illa à Deo fit sine nobis, cũ ab ipso solo anima creetur, & simul infundatur. Si verò tertio modo, operatio vitalis mere naturalis est, nullo modo ex nostra voluntate dependẽs. Denique hoc fuit peculiare priuilegiũ ipsius Christi, vt vita eius ex ipsius volũtate penderet iuxta illũ Ioan. 10. *Potestatẽ habeo ponẽdi animã. &c.* Tertia Concl.

Non solum homo priuatus, verũ etiã nec Resp.

nec Princeps habet dominium vitæ, aut membrorum subditorum suorum.

Probatur, qui est verus dominus alicuius rei, non indiget alio titulo aut iure, quã dominij, vt possit re illa pro libito vti, vsq; ad eius consumptionẽ, sine vllius iniuria: Princeps aũt & Resp. nõ potest occidere suos ciues titulo dñij, sed alijs, nempe, aut vt iudex in malefactis, aut vt custos boni cõmunis, ergo nõ est dominus vitę suorũ ciuiũ. Maior certissima est ex definitione dominij. Minor probatur: quia omniũ consensu in duobus tantũ euentibus potest Princeps vel Resp. ciuẽ suũ occidere, vel vitã eius exponere: Primo, si ciuis ille alicui læserit, tũc priuat illũ vita vt vindex malefactorũ. Secundo, quãdo ita exigit defensio boni communis, agitque tunc vt custos illius boni. Quo nomine dixit Aristot. 5. Aethi. cap. 11. & D. Thom. inf. q. 64. ar. 4. occidentem se facere iniuriã Reip. non quia sit domina vitæ illius, sed quia habet Resp. custodiam vitæ ipsius, quemadmodũ qui occidit pupillum, aut violat virginẽ cõmissam tutori, infert iniuriã non solũ pupillo vel puellæ, verum etiã tutori, nõ quia tutor sit illorũ dñs, sed quia sunt sub illius custodia & tutella. Vltima conclusio, quæ ex his sequitur.

Solus Deus est verus dominus vitæ & mortis. Constat hæc apertissime ex Sacris literis: Deut. 32. *Ego occidam & ego viuere faciam.* 1. Reg. 2. *Dominus viuificat & mortificat, deducit ad inferos, & reducit.* Et apertissime omniũ Sap. 16. *Tu domine qui vitæ & mortis habes potestatẽ*, id est qui solus habes potestatem. Et probatur ratione. Primo vita ipsa præcedit omne dñium nostrũ tanquã fundamẽtũ & origo illi⁹, vita vero nostra habetur regitur, & gubernatur per solũ liberũ Dei arbitriũ, sol⁹ ergo Deus, est dñs vitę nostrę.

Secundo, Ingressus in hanc vitã & transitus ex ea in aliã pendet ex sola Dei volũtate, cũ ipse solus sit qui viuificat & mortificat, ergo solus ipse est dñs vitæ nostræ: vnde Iob 1. cũ Deo permittente filij eius vita functi essent, dixit, *Dominus dedit, dominus abstulit.* &c. 1. Reg. 3 Cum Samuel annunciaret Heli quæ ipsi & filijs eius euẽtura essent, & quomodo morituri essent. Respondit Heli. *Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat.* Et ita citra vllius iniuriam potuit præcipere Abrahæ vt occideret filiũ: Sauli vt occideret omnes Amalechitas, non solũ iniquos & nocentes, verũ etiã pueros & innocentes: Sodomis innocentes paruulos.

Sed contra primã conclus. sunt hæc argumenta. Primum ex illo Eccles. 15, *Reliquit Deus hominem in manu consilij*, id est, dñm sui ipsius & vitæ suę: subiungitur enim statim: *Ante ipsum vita & mors, aqua & ignis, ad quodcunque voluerit mittat manum suam.*

Secundo: Propter vnumquodq; tale est, &c. homo autẽ est dñs bonorum temporalium: quia illa ordinãtur ad vitã ipsius, cum ergo sit dominus eorum propter vitã, multo magis vitæ.

Tertio, potest homo exponere vitã suam pro amico, tum etiã pro bonis suis vt cõtra furem maxime nocturnũ, similiter potest exponere brachiũ pro vita sua, vt in morsu viperæ & alijs euẽtibus, ergo est dñs vitæ suæ & membrorũ, cum possit ista consumere in suam vtilitatẽ. Et confirmatur, quia si ipse nõ esset dñs, & ea exponeret, faceret iniuriã vero dño, sicut qui exponit bona alterius in suam vtilitatẽ, vero dño, cuius illa bona sunt iniuriam facit: at homo in huiusmodi euentibus facit quod eum decet citra vllius iniuriam. Ergo.

Quarto, qui abscindit Petro brachium, tenetur ipsi Petro restituere damnum illatum ex iusticia commutatiua, ergo Petrus erat dñs illius brachij. Similiter qui occidit Ioannem, si vita esset res recuperabilis teneretur illã ex iustitia cõmutatiua Ioanni restituere, erat ergo dñs Ioannes suæ vitæ: Patet consequentia ex definitione restitutionis, nam restituere est verum dñm in dominio suarum rerum iterum constituere.

Quinto, Falsum est occidentẽ aut mutilantem se ipsum inferre iniuriã Reip. nam ita teneretur aliquid ipsi restituere, ad quod tamen nullus tenetur.

Denique homo habet dominiũ in elementa, flumina, fontes, & in seruos, nec potest illis vti vsque ad eorũ consumptionẽ, non potest destruere fontes, nec seruũ vita priuare, non ergo sequitur sicut argumentati sumus, non esse dominum vitæ suæ aut membrorum, quia nõ potest illis vti vsque ad eorum consumptionem.

Singula suo ordine diluamus. Ad primũ respõdeo, eo loco tantũ significari, hominẽ esse dominũ sui liberi arbitrij, & suarũ operationum, & adeo liberum, vt possit quæcunq; voluerit bona vel mala exercere, nõ tamen esse dominũ suæ vitæ. Nisi dicamus cum alijs, ibi agi de vita & morte spirituali, & ante ipsum ista esse, bene agere quod est viuere, & male agere quod est mori, quem sensum insinuat ipse textus cum dicat: *Reliquit illũ in manu concilij sui. Adiecit ei mandata &*

ta & præcepta, si volueris mãdata seruare, &c. Apposui tibi aquam & ignẽ, ad quod volueris porrige manũ. &c. Ante hominẽ vita & mors, bonũ & malũ, quod placuerit dabitur illi, &c.

Ad secundum respõdeo, illã Maximam Arist. habere locũ in his quæ cõueniunt in eodẽ attributo, sed ita vt vni insit propter alterũ, vt homo amat pecunias & vitã, & pecunias propter vitam, ergo multo potius amat vitam: huic enim instituto accommodauit Arist. illud axioma q. d. propositiones & conclusio cognoscuntur, & ita, vt cõclusio cognoscatur per præmissas, ergo multo magis pręmissę: At quãdo vnũ est propter aliud, non tamen conueniunt in attributo, non habet locum illa maxima: Terra est calida propter solẽ, ergo sol est multo magis calidus, non valet, quia non conueniunt terra & sol in vno attributo caloris: Cũ ergo homo non sit dominus pecuniarũ ex dominio quod habet in vitã, sed quia illis indiget ad tuendã vitã, tantũ sequitur ipsum esse custodem vitæ suæ, & iure naturali teneri ad eius conseruationẽ & custodiã, non tamẽ esse dñm. Quemadmodũ si alicui dentur centũ aurei, vt custodiat bona ciuitatis, est quidẽ dominus illorũ centum aureorũ, propter bona ciuitatis suæ custodiæ cõmissa, nõ tamẽ est dominus bonorũ ciuitatis.

Ad tertiũ dico: cum de ratione dominij sit, rem cuius est dñs posse pro libito exponere, eũ qui id non potest pro libito citra alterius iniuriã, sed tũc solum, quando causa iustissima existit, nõ esse dominũ: ita Resp. non est domina bonorũ aut vitæ suorum ciuium, non enim potest illa pro libito exponere, sed pro bono cõmuni, aut ad punitionem alicuius delicti, quæ est causa iusta. Vnde ad argumentũ dico, non sequi hominem esse dominũ vitæ suæ, quia illam pro amico exponere potest, id enim non facit pro libito, sed quia ibi interuenit maximũ bonum, nempe fortitudinis, charitatis, fidelitatis ac amicitiæ, quæ causa honestissima est: similiter quando exponit membrũ pro salute aut vita tuenda, non facit id libere, sed necessitate illa propriæ salutis ita exigente, quæ etiam causa iustissima est.

Ad quartum respondeo: teneri illum ad restitutionẽ, non quia Petrus sit dominus brachij sui, aut Ioannes vitæ suæ, sed dupli ci nomine & vtroque diuerso à dominio. Primo, quia habet homo iure naturali custodiam vitæ & membrorum, & qui infert iniuriam custodi, tenetur illi restituere, sicut qui rapit virginẽ ex domo tutoris, vtrique tenetur restituere, & raptæ ob iniuriam ei illatam, & tutori quia illã habebat in custodia. 2. quia licet homo nõ habebat dominiũ vitæ & membrorũ, habet tamen dominium vsus & operarũ, quas illis membris poterat exercere, & quia intulit damnum maximum in his, tenetur illi restituere & huiusmodi damna reficere.

Ad 5. dico illũ inferre quidẽ iniuriã Reip. vt custodi vitę suorũ ciuiũ, sicut expositum est: non tamen teneri ad aliquam restitutionem Reip. faciendam, primo quia multæ sunt iniuriæ quæ non habent restitutionẽ, vt ea quæ infertur in adulterio apud viros graues & prudentes. 2. quia cum membrum illud nõ sit recuperabile, & ipsemet vsu illius se priuauerit, in quo sibi ipsi propria sponte intulit iniuriam, punit quidem illũ, restitutionem tamen non exigit.

Ad vltimũ respondeo: hominẽ non posse consumere elementa, fontes, &c. quia nõ est aliquis priuatus, qui solus sit eorum dominus, sed est hoc dominium totius naturę humanæ, & cuiusuis priuati vt partis generis humani, propter quod non potest aliquis citra aliorum iniuriam, qui in ea simile dominium habent, illa destruere, vel consumere, seruuũ quoq; nõ potest dñs occidere, & vita illius vsque ad consumptionẽ vti, quia homo non est dominus serui omnino, sed corporis tantum, laborum & operum illius, vt expositum est.

ARTICVLVS III.

An homo sit dominus sui honoris & famæ.

IN hac quęstione quæ grauissima est, & admulta necessaria. Duæ sunt oppositæ sentẽtiæ. Cai. infra q. 73. art. 2. & in Summa, Verbo Detractio asserit, neminẽ famæ suæ dñm esse, sicut nec vitæ, vnde colligit peccare mortaliter infamantes se ipsos, etiã si metu mortis id faciãt, teneriq; ad restituendã sibi famã. Dominiũ autẽ famę cõstituit penes Rẽp. quia ex honore & fama ciuiũ cõstat honor & fama Reip. quod maximũ est ipsius bonum, ita docet infamantes seipsos esse iniurios suæ Reip. & peccare non solum contra charitatẽ, verum etiam contra iustitiam.

Probatur hæc opinio Caiet. nonnullis argumen. Primo: Si homo esset dñs suæ famæ, posset illã prodigere absq; peccato mortali, sicut & bona, nã prodagilitas ex suo genere

nere nõ est peccatũ mortale, sed tantũ veniale. Ex glosa autem in cap. si sacerdotibus. 15. q. 6. condemnantur de peccato mortali, qui seipsos infamant, ergo.

Secũdò ex D. August. 12. q. 1. Can. Nolo: *Conscientia tibi, fama autẽ proximo tuo.* Et lib. de bono viduitatis. c. 22. qui liber habetur tomo. 4. ait: *Fama apud nos est, nõ propter nos, sed propter alios*, ergo fama mea nõ est solum mea, sed proximorũ & Reip. & eodẽ Can. Nolo: *Qui fides conscientiæ suæ famam negligit crudelis est:* id est, peccat mortaliter, nã peccatũ veniale nõ vocatur crudelitas, at si homo esset dñs suæ famæ, illã negligere, esset prodigalitas, venialis tantũ ex suo genere, non mortalis. Et 11. q. 3. can. Non sunt audiẽdi: grauiter repræhendit negligẽtes propriã famã, & subdit: *Nobis quidem necessaria est vita nostra, alijs vero fama nostra*, vbi ex D. Aug. Fama res quædã cõmunis est, nostra & aliorum, vt sunt bona Reip.

Tertio, ex eodẽ D. Aug. 1. de ciuit. Dei, cap. 10. illo præcepto. 8. non falsum testimoniũ dices, nõ minus prohibemur nos ipsos infamare, quã proximos, sicut illo 5. nõ occides, nõ minus prohibemur nos ipsos occidere quã proximos. Negamus autẽ homini dominiũ in vitã suã, quia non potest se occidere, ergo similiter dicẽdus est non habere dñium in famã suã, cũ nõ possit se infamare

Quarto, Bonorũ communiũ nullus priuatus est dñs, fama est bonũ cõmune, ergo nullus est illius dñs. Probatur minor: quia cum homo sit pars ciuitatis, malũ partis cõsurgit in malũ totius, & contra bonũ partis est bonum totius, & ita infamia vnius ciuis, redundat in infamiam totius ciuitatis, & fama ciuis in decus & honorem totius ciuitatis.

Quinto, bonorũ quorũ custodia nobis cõmissa est, & quorũ propie custodes sumus, non sumus dñi, quo nomine diximus Rẽp. nõ esse dominã vitæ suorũ ciuiũ, quia illam non potest exponere nisi vt custos tantũ boni cõmunis, sed in Sacris literis commendatur maxime custodia honoris & famæ. Eccles. 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quam multi thesauri præciosi.* Et Pro. 22. *Melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ*, Ergo.

Denique honor & fama apud viros prudentes æquatur vitæ & mẽbris, & in casu aliquo præfertur, Iudas Machabęus pretulit illã vitæ. 1. Macha. 7. *Si venit, inquit, tempus nostrũ moriamur, nec imponamus crimẽ gloriæ nostræ*, &c. At non sumus domini propriæ vitæ, aut membrorum, ergo nec famæ.

Oppositam sententiã habent Adrianus in 4. titulo de Restitutione, in quæstione de fama restituẽda. Soto lib. 4. de iustitia. q. 2. art. 3. & lib. 5. q. 10. art. 2. & in Relectione de ratione tegendi secretũ, Mẽb. 1. q. 3. Et oẽs recentiores Thomistæ. Asserunt hi, honorẽ & famã esse vnũ ex bonis tẽporalibus, quorum homo dñs est: licet sit maius bonũ quã diuitiæ, & maiori cura custodiendũ, vt docent Scripturę. Probatur hæc sentẽtia à suis authoribus varijs argumentis.

Primo sic: honor & fama sunt propia hominis bona, nõ ingenita, sed propio ipsius labore & industria acquisita & parta, ergo est vere dñs illorũ, sicut cæterorũ bonorũ, quæ ꝓpio labore & ingenio sibi cõparat. Antecedẽs cõstat experiẽtia. Cõseq. vero patet: Eo enim nomine ostẽdimus hominẽ non esse dñm suæ vitę, quia bona quorũ homo est vere dñs, possunt ab ipso acquiri, vitã aũt non acquirit homo, sed à solo Deo ipsi tribuitur

Secũdo, homo vere est dñs eorũ bonorũ quę citra vllius iniuriã potest ꝓdigere, & cõsumere, potest aũt suũ honorẽ si sit persona priuata citra vllius iniuriã contẽnere ac ꝓdigere, Ergo. Maior certa est, cũ hoc intersit inter bona quæ nõ sunt mea sed alterius, & ea quę mea sunt, ꝙ prodigẽdo mea, peccabo aliquãdo cõtra charitatẽ, nunquã tamẽ contra iustitiã, prodigere aũt aliena prohibeor lege iustitię, quia infertur tali prodigalitate vero dño maxima iniuria. Minor vero patet: nulla enim est lex iustitiæ, quæ ꝓhibeat contẽnere honorẽ & famã. De vita enim constat præceptum & lex, cũ constituatur solus Deus dominus illius in locis illis scripturæ, de fama autem nihil tale extat.

Tertio, quæ sunt sub nostro dñio in aliquo casu possumus licite expẽdere & exponere, famam vero & honorẽ in aliquo casu possumus exponere, adeo vt aliquãdo in eo mereamur, ergo. Maior cõstat, Eo siquidem nomine ostẽdimus, vitã nõ esse sub nostro dñio, quia in nullo casu, nec ob vllũ finẽ possumus nosipsos illa priuare, nec ob vitã ęternã vt docet D. Au. 1. de ciui. Dei. c. 2. & D. Tho. inf. q. 64. art. 5. ad tertiũ. Minor probatur ex Euangelio, vbi viris perfectis consulitur contẽptus honoris & opinionis, sicut & diuitiarũ, ita vt colligant Sancti studium honoris & famæ sæpe noxium esse, sicut & studium pecuniarum.

Vnde est quartum argumentum. Absurdum est, nos non habere dominium eius rei quam frequenter possumus perdere, & abijcere, & ad quam conseruandam rarissime tenemur

nemur, huiusmodi sunt honor & fama: hæc enim disperdere aliquando non solum non est peccatum, sed excellētissima virtus, quā Christus nos docuit verbo & exemplo. Et præstantissimi Patres nostri Aug. Ambro. Hyeron. & c. dispergendo hæc, gloriā consequuti sunt immortalem, ergo.

Quinto, bonum cuique proprium sub ipsius dominio est, & non sub dominio Reip. honor & fama est bonum cuique proprium, ergo sub ipsius dominio. Maior certa est, quæ enim sub dominio Reip. sunt, nō sunt alicui propria, sed omnibus communia. Probatur minor: pars & totum in his sunt eiusdem rationis, fœlicitas humana est bonum cuique proprium, laus, fama, & honor ex Arist. 1. Rhetori. cap. 5. sunt partes fœlicitatis humanæ, ergo.

Denique hæc est aperta sententia D. Th. infra q. 64. art. 5. vbi ait ad tertium. *Hominē habere plenam facultatem disponendi circa ea, quæ pertinent ad hanc vitam, transitus autem ab hac vita in aliam non esse in libero hominis arbitrio.* Vnde ex D. Tho. potest homo disponere de suo honore & fama, cum pertineat ad hanc vitam: Ea autem quæ sunt in hominis facultate, vt possit de ipsis disponere, sub ipsius dominio sunt. Et q. 73. arttic. 4. ad primum ait: *In arbitrio vniuscuiusque esse pati detrimentum suæ famæ, nisi id vergat in alterius nocumentum:* homo autem non potest pro libito pati detrimentum, nisi in his quorum est dominus. Vnde est argumentum: homo expoliatus per iniuriam suo honore & fama potest detractori libere remittere restitutionem suæ famæ, aliter non esset in eius arbitrio pati detrimentum suæ famæ: Ergo est dominus illius. Consequentia patet, nam eorum quorū nos domini non sumus, non possumus libere remittere restitutionem, nisi per consensum eius qui est verus dominus.

Hoc argumentum est efficacissimū apud Thomistas, licet Adrianus (quamuis sequatur hanc sentētiam,) iudicet illud infirmū, quia constat inquit nos non esse dominos nostrorum membrorum, posse tamen cōdonare illorum abscisionem, & remittere restitutionem tali damno debitam. Sed hæc instantia non tollit vim argumenti. Nam si ipsummet brachiū vel membrū abscissum posset restitui, non liceret mihi remittere restitutionem illius, esset enim virtute illud iterū abscindere, si nollē recuperare cū possem, quod mihi non licet: quia tamen ipsum membrū recuperabile non est, cōpensatur illud damnū pecunijs, quas quia bonū tēporale sunt ad meū dominiū pertinēs possum remittere. Vnde quod recuperabile est, & cuius possum restitutionem remittere, meū vere est, & ita cū liceat mihi remittere restitutionē meæ famæ, illi qui me iniuste infamauit (vt infra cū D. Tho. docebimus, & est cōmunis sententia) reuera honor & fama bona sunt nostro dominio subiecta.

Vt in hac quæstione quod verius est asse quamur: Obseruemus primo, bonum hominis diuidi primo, in spirituale & temporale. Rursum tēporale esse in triplici genere: in primo genere est vita, in vltimo opes, in medio fama: nā fama præstat opibus, vita verò & opibus & famæ, si simpliciter hæc considerentur, nā per accidēs & ex aliqua circumstātia, potest aliquādo fama vitę pręstare: vt si sim persona publica & mea fama sit necessaria meæ Reip. tūc possum exponere vitā pro fama, nō vt fama, sed vt pro bono communi toti Reip. necessario, quo modo exposuit vitā ꝑ honore Iudas Machabęus, quia illius honor erat tunc omnino necessarius populo suo.

Obseruemus secūdò, teneri vnumquēq; diligere se ipsum, & velle sibi omnia bona ex præcepto charitatis, quia hæc cū ordinata sit incipit à seipso. Hoc præceptum diligendi se est maximè naturale, tū quia amicabilia ad alterū (vt dicebat Arist.) oriūtur ex amicabilibus ad se, tū quia natura hominis est maxime sui cōseruatrix: Cæterū procedit iste amor hoc ordine, primo loco tenemur nobis velle virtutes & bona aīę, adeo vt horū cōsequendorū gratia cætera omnia bona, si opus fuerit negligamus. Secūdo loco tenemur nobis desiderare vitā. Tertio, diligimus cætera bona tēporalia ex charitate, & illa nobis optamus, quantū ad vitā & salutē corporis & animæ exigūtur. Ita fit vt solū bonū animi sit per se expetendū, & propter se tantū, nec alicuius alterius rei gratia. Vita quoq; fit per se amāda, quia esse & viuere per se ipsum est amabile, & charitas nō destruit naturā, nō tamē est amāda propter se tantū, sed propter aliud quoq;, ad paranda per illā bona animi: Honor vero diuitiæ & alia bona tēporalia non sunt amanda per se, nec propter se, sed propter aliud quatenus animæ vel corpori deseruiunt.

Obseruemus tertiò, honorē & opes aliquādo esse media ita necessaria ad vitā corporis vel animi tuendā in nobis vel in proximis nr̄is, vt sine his cōstare nō possit, aliquā do vero esse media nō simpliciter nec oīno

 necessaria,

necessaria, sed conducentia, aliquando verò nec simpliciter necessaria, nec conducentia, sed planè superflua.

Obseruemus quarto, hominem & si non sit dominus suæ vitæ vt constat ex articulo præcedenti, esse tamen procuratorem & cu stodem illius, tam iure naturali, quam diuino: quo fit, vt quia dominus vitæ non est, non possit mortem sibi afferre, quia verò pro urator illius est, tenetur medijs accom modatis adhibitis illam curare & tueri, non tamen tenetur ad omnia media eodem modo, nam media simpliciter necessaria tenetur adhibere eodem iure, & charitatis & iustitiæ, quo tenetur vitam procurare & conseruare. In adhibendis autem medijs non necessarijs habet maiorem libertatem, ita vt aliquando nulla culpa sit illa negligere, aliquando vero leuis, cũ illa necessaria nõ sint.

Obseruemus vltimo, quod diligenter hîc considerandum est. Hæc esse maximè diuersa contemnere honorem & famam, vel prodigere illam, vel infamare seipsum proprias culpas aperiendo, aut falsum sibi ipsi imponendo. Nam cõtemnere est non curare, nec ambire honorem & gloriam humanã, quod est laudabile & perfectionis in Euangelio. Prodigere est per incuriam & negligentiã virtutum, & bonorum operum, ac boni exẽpli non curare bonum nomen apud proximos. Alia duo apertum est quid sint. Cæterum id quod est infamare se ipsum proprias culpas aperiendo, bifariam contingere potest, quemadmodum & culpę duplices sunt aliæ graues, aliæ verò non ita graues: sunt quidem omnia peccata mortalia grauia in ordine ad Deum & bonum nostrum spirituale: in ordine tamen ad honorem & famã non omnia crimina mortalia dicuntur grauia, nam iuuenis lasciuus qui prodit suam fornicationem, non infamat se de re graui in suo honore, sed grauia dicuntur peccata aut ratione delicti, vt hæresis, vitium indicibile, stuprum cum maxime coniuncta, sacrilegium: aut ratione personæ, vt in viro honesto, & in muliere pudica fornicatio vel furtum. His positis sit prima conclusio.

Absolute & simpliciter loquendo, homo est dominus sui honoris, & famæ, sicut & aliorum bonorum temporalium.

Hanc probant efficacissime argumenta adducta pro opinione Adriani & Soti. Et confirmatur: Honor & fama sunt propria præmia & merces virtutũ moralium, quas propia industria acquirimus, tum etiam artium & scientiarum, quas nobis proprio studio comparamus. Vnde illud Arist. *Honor est premium virtutis.* Et illud M. Tullij: *Honos alit artes.* Eorum autem quæ nostris laboribus exhibentur, vt præmia temporalia, nos veri domini sumus, sicut & cæterorum bonorum temporalium. Ergo.

Secundo: Vitam nemo potest permittere sibi adimi, vbi illam sine inuasoris detrimento tueri potest, quia non est vitæ suæ dominus, nec alia ratio est cur id non possit, potest autem priuata persona famã suã cum sibi aufertur dimittere ac deserere, etiã si illam posset tueri, vt docet apertè D.Th. infra q.73. art.4. ad primum. cum ait: *In cuiusque arbitrio esse detrimentum suæ famæ pati.* Ergo.

Diximus autem in hac conclusione absolute & simpliciter loquendo, nam ex circunstantia aliqua, vt si sit persona publica, vel is cuius fama alijs necessaria sit, tunc nõ est dicendus illius dominus, vt subiectis cõclusionibus explicabitur. Secunda cõclusio.

Fama mea, quando est mihi omnino necessaria, aut maxime vtilis & conueniens ad salutem mei animi, vel corporis, aut eorum quorum cura mihi incumbit, vt vxorũ filiorum, &c. illam prodigere peccatum mortale est, non solum contra charitatem, verum etiã contra iustitiam.

Verbi gratia, si fama perdita videam me in periculo probabili peccandi, quod accidit in fæminis, aut vitam meam exponi insidijs, aut simile periculum domesticis meis & familiæ meæ imminere, prodigere illam cum his periculis est peccatum mortale contra charitatem simul & iustitiam. Cõtra charitatem constat, quia infero graue damnum mihi & meis, ad quod vitandum teneor prę cepto charitatis, contra iustitiam quoque, quia quo iure teneor ad aliquam rem faciẽdam, vel conseruandam, eodem teneor ad media quæ illi sunt necessaria, vel maximè vtilia, sed teneor ex iustitia curare vitam meam, & meorum, tam spiritualem quam corpoream, ergo & ad tuendam famã quando ad hæc necessaria est, vel maxime conueniens. Tertia conclusio.

Persona publica, cuius fama necessaria est, vel plurimum conueniens bono communi, & exercitio sui muneris prodigens illam, peccat etiam grauissime cõtra charitatẽ & iustitiam.

Probatur, quia similiter tenetur hic ad curandum bonum commune, & omnia media ad illud necessaria, sicut & paterfamilias ad curandam vitam & salutem suorum domesticorum,

mesticorum, & media ad id necessaria. Secundo, quo iure tenetur recte exequi suum munus & officium, eodem tenetur ad parãda & curanda media ad illud necessaria, sed ad rectam exequutionem sui muneris tenetur ex iustitia, ergo & ad conseruationem suæ famæ, quando illa ad id necessaria est, vel plurimum conducens. Quarta conclus.

Quando mea fama est necessaria, vel plurimum conducẽs ad alterius vitam spirituale, vel corporalem, cuius tamen cura mihi non incumbit, quia nec sum persona publica, sed priuata, nec est ille meæ familiæ, prodigere meam famam est peccatum mortale, cõtra charitatem quidem, non tamen contra iustitiam.

Contra charitatem, quia sic prodigendo famã, qua indigebat frater ad suam salutẽ, noceo illi plurimum, teneor autem lege charitatis curare, ne sim nocumento proximo meo, v. g. est in hac vicinia mulier quę suo exemplo & bono nomine facit animos alijs puellis vicinis, vt sint pudicæ, quam virtutem non ita custodient, si illius mulieris fama vitietur, in hoc casu peccat grauiter contra charitatem hæc mulier prodigens honorem suum, quia nocet plurimũ illis puellis, teneturque præcepto charitatis curare, ne sit alijs nocumento, quemadmodum tenetur curare, ne causa sua domus vicina succendatur. Et confirmatur, quia talis prodigalitas suæ famæ est scandalum in re graui: scandalum autem in re graui est peccatum mortale contra charitatem: Non tamẽ peccat contra iustitiam, quia supposito esse personam priuatã, & puellas quibus eius fama necessaria est, non esse sub illius cura, non tenetur bonum illarum, siue spirituale siue corporale curare ex iustitia, sed tantum ex charitate.

Ex his fit prodigentes famam suam, de quibus in 2. & 3. conclus. teneri ad restituẽdum sibi honorem, id est, curandum omnibus vijs illum recuperare, quia est necessarius illis & suis ex iustitia, & prodigendo illum peccarunt contra iustitiam: prodigum vero suæ famæ, de quo quarta cõclusio, (vt docet Adrianus q. citata ad vltimum) non teneri ad restituendum sibi honorem, vel id curandum ex vi iustitię, sed sufficere ne per seueret nocumentum, quod infert suo scandalo, si viderit illud permanere. Quemadmodum qui opes superfluas prodigit peccat quidẽ mortaliter cõtra pauperes, quibus illę erant debitę ex charitate, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem, quia non erant debitæ ex iustitia.

Quinta conclusio. *Falsum contra seipsum dicere peccatum mortale est & grauissimum, non contra iustitiam, sed contra charitatem.*

Patet, Mendacium in re graui & cum detrimento alicuius peccatum mortale est, falsum testimonium est mendacium in re adeò graui vt honore & fama, quæ omnibus diuitijs præstat. Ergo. Secundo, Præcepta Decalogi ex suo genere obligant ad mortale, sed illo præcepto octauo. vt docuit D. August. non minus prohibemur contra nos ipsos falsum testimonium dicere, quam cõtra alios proximos. Ergo. Quod autem non sit contra iustitiam, constat ex eo, quia hic nulli infert iniuriam, sed sibi tantum, & in re, cuius ipse est dominus. Iustitia verò vel iniustitia non est ad se ipsum, sed tantum ad alterum. Sexta conclusio.

Quando fama mea, neque mihi necessaria est, neque alijs, neque ex mea infamia offertur alijs probabilis occasio peccandi, vel scandalum, prodigere illam aliquando est peccatum mortale, aliquando veniale, aliquando laudabile.

Si id fiat sine iusta causa, infamando me de culpis, quæ in ordine ad meum honorem non iudicantur graues, est culpa venialis. Si de culpis in ordine ad meũ honorem grauibus & turpibus est peccatum mortale, si verò infamem me ipsum ex iusta & idonea causa, non solum non est peccatum, verum etiam est actus laudabilis. Probatur prima pars, quia, vt constat, ego sum dominus meæ famæ, vnde prodigere illam sine causa & sine graui etiam damno meo, vel aliorum, est velut prodigere bona & diuitias citra alterius iniuriam, prodigalitas autem ex suo genere, maxime quæ fit citra aliorum iniuriam, est venialis. Similiter constat secunda pars, quia in re graui & turpi honori meo me ipsum infamare est maximum nocumentum mihi inferre in re grauissima. Et ita peccatum mortale. Probatur tertia, quia prodigere bona temporalia, quorum sumus domini, aliqua iusta causa ita exigente, laudabile est. Est enim tunc actus liberalitatis, sed honor & fama est vnum ex bonis temporalibus, quorum sumus domini, ergo illa prodigere ex iusta causa, laudabile est.

Vnde reus in crimine occulto, quod dũ celat, timet maximam vim tormentorum, vt illa euadat potest suum crimen aperirę,

& se infamare, sicut posset suas opes expo-nere, vt se à grauissimo dolore liberaret. 2. Si quis occultum crimen commisit, ratione cuius innocens plectitur, esset opus perfe-ctionis, ad liberãdum innocentem, se ipsum (etiãsi nulla adhuc infamia illius criminis laboret) prodere. 3. Posset aliquis vitia sua detegere & famam suam in discrimen vo-care ad humilitatem, ne in tanto prætio ha-beatur eius sanctitas, vt sic securius viuat fu-giendo dignitates & Episcopatus, sicut fe-cit D. August. qui ne tanti haberetur, ex humilitate scripsit & propalauit in libris suarum confessionum omnia peccata sua: Et cum Christus tot in locis hortetur suos ad contemnendos honores, id licebit ex hu-militate, & ad fugiendos illos, modo non fiat cum scandalo aliorum. Vnde quod di-citur de B. Ambrosio, introduxisse mulieres meretrices in domum suam, ne eligeretur in Episcopum, nec habet certum authorem, nec est credendũ, fuisset enim maximo scan-dalo cæteris illius populi.

Ex his antequam diluamus argumenta Cai. colligamus quando & in quibus casi-bus se ipsum infamare sit peccatum morta-le contra iustitiam, vel charitatem, vel v-trunque. Dico igitur simpliciter se infama-re sine iusta causa esse peccatum veniale ex suo genere, quia est prodigalitas quę ex suo genere venialis est, ex accidenti autem & aliqua circunstantia fit mortale in multis euentibus. Primo quando homo expo-nens & referens sua peccata mortalia, licet non grauia honori suo, in illis tamen refe-rendis gloriatur, & sibi complacet, ac dele-ctatur, contra quos Psal. 55. *Quid gloriaris in malitia*, &c, Et Psal. 93. *Vsque quo peccatores gloriabuntur*. Et Esaiæ. 3. *Peccat m suum sicut Sodoma prædicauerunt*, &c, Similes Ioab qui sanguinem homicidij gloriosus de sua cul-pa posuit in balteo suo, propter quod à Da-uide iussus est occidi. 2. Quando infamat se de culpa turpi, atroci, & graui, vt hæresi, sa-crilegio, stupro fędissimo, ob atrocita-tem delicti talis infamia sui lætalis est. 3. Ratione scandali quando infamandõse est alijs occasio ruinæ & peccandi, quia il-lius vita & mores sunt alijs in exemplum. 4. Si ex sua infamia alij eiusdem status in hominum opinione patiantur damnum sui honoris, vt religiosus vel clericus sua crimi-na pandens secularibus, solẽt enim hi vnius vitio alios contemptui habere. 5. Si sua fa-ma sit necessaria sibi vel suis ad bonum ali-quod spirituale vel temporale, propter no-cumentum quod infert sibi vel suis peccat mortaliter. 6. Si est persona publica, cuius infamia redundat in infamiam suę Reipub. vel ipse sic infamatus non potest debite suum officium exequi, ac alijs suo mune-re prodesse. Extra hos casus se ipsum in-famare est peccatum veniale, vt prodiga-litas diuitiarum qua nulli alteri nocetur.

Disputatur hîc à nonnullis, an falso se infamans apud iudicem ob metum mortis, aut ad vitandam aliquam vim tormento-rum peccet, & ad quid teneatur, sed hæc quæstio propria est eius loci, in quo age-mus de reis, qua ratione debeant se habere in iudicio, infra. q. 69.

Nunc ad Argumenta initio posita. Ad primum respondeo, glosam illam loqui in casu, de quo agit ipse textus, nempe de Epi-scopis & Sacerdotibus, qui compulsi metu mortis subscribebant hæresi & erroribus aliorum, & sic se ipsos infamabant: Hi cer-te peccabant grauissime, Primo, subscriben-tes hæresi, licet illam non haberent in ani-mo, Secundo, Infamantes se de crimine adeo graui. Tertio, Scandalizantes simpli-ces, & causam errandi illis offerentes, cum essent Episcopi & personæ publicæ, quæ plurimum distant à nostro instituto.

Ad secundum respondeo, D. Aug. can. illo. nolo. Loqui in casu, quo fama nostra est alijs necessaria, vt in personis publicis, ait enim, *Qui fidens conscientiæ suæ famam neg-ligit crudelis est maxime in loco isto*, id est, Di-gnitate Ecclesiastica *positus*. Vel dico se-cũdo, si præcedentia & sequentia obseruẽ-tur, eo loco non hortari nos D. Aug. ad stu-dium honoris & famæ, non enim id dece-bat virum adeò sanctum & humilẽ, qualis fuit Aug. sed reprehendere absolutam illo-rum licentiam, qui volunt videri famæ suæ obliti, & in eius studio negligentes, & libe-rius quam decet viuunt cum aliorum scan-dalo & offensione. In Can. autem illo. Non sunt audiendi, &c. loqui, vt bene obser-uat Soto D. Aug. de quibusdam mulieri-bus, quæ cum haberent in populo magnam sanctitatis opinionem, negligentes tamen erant circa suum honorem & famam, cum aliorum scandalo: in quo etiam sen-su reprehendit viduas de sua fama pa-rum sollicitas, quarum vita est alijs ado-lescẽtioribus in exemplum, in illo libro de bono viduitatis.

Ad tertiũ respon. dicentẽ cõtra se falsum testimoniũ peccare mortaliter, vt dictũ est, sicut & illũ qui se occideret, quia vtrũq; est

cōtra præcepta decalogi, nō tamē peccare eodē genere peccati, nam occidens se peccat contra charitatem, quia tenetur se ac vitam suam diligere & curare, & contra iustitiam quia non est dñs illius, facitque iniuriam vero domino nempe Deo, Infamans autem se, vel dicens contra se falsum testimonium in casibus explicatis, peccat contra charitatem qua tenetur honorem sibi vel alijs necessarium tueri, & alijs non esse scandalo: non tamen peccat contra iustitiam, quando eius honor sibi vel alijs, necessarius non est, quia tunc est absolutus dominus suæ famæ, solamque prodigalitatem committit illā prodigendo.

Ad quartū respondeo, negando Rēp. esse dominam meæ famæ absolute & simpliciter, sed tunc solum, quando ipsa mea fama indigebit, quia tunc bonum vel damnum partis redundat in totum, aliter non habet ius in illam, quemadmodum Resp. non est domina mearum facultatum, nec potest me meis opibus expoliare, sed illis vti quando ipsis eget. Quando autem Resp. egeat mea fama, & quantum egeat, non potest huius rei dari certa regula, sed sunt multa in particulari attendenda, Primum est respicienda vnitas Reip, habet enim vna communitas arctius vinculum quam aliā, & vbi arctius vinculum est, magis eget fama communitatis famā suę partis. Verbi gratia maius vinculū est inter ciues vnius patriæ quā inter ciues vnius prouinciæ, maius quoque inter fratres vnius conuentus quam inter vicinos vnius ciuitatis, & ita infamia vnius monachi magis redūdat in infamiam aliorū eiusdem religionis vel conuentus, quam infamia vnius ciuis in alios. 2. Attendus est finis cuius gratia societates hominum institutæ sunt, & ratione illius finis potest magis vel minus infamia vnius in alios redundare. Verbi gratia, costitūtur milites in aliqua arce presidij & illius tuendę causa, si vnus illorum infametur de proditore, magis leduntur cæteri de tali infamia, quam si infametur de ludo vel fornicatione, quia hæc crimina non ita repugnant fini illius socitatis, nec ita sunt grauia in illo statu militū sicut proditio, hæc omnia prudentiæ committenda sunt.

Ad secundum dico illis locis commendari custodiam honoris & famę ex ptæcepto charitatis, vt expositum est: hoc tamen non tollit dominium famę, sicut Resp. est custos vite & bonorum suorum ciuium non tamē domina: dico secundo cōmmēdari ibi ex-

ercitium virtutum: nam cum honor sit præmium virtutis, in ea se exercere est mediū ad bonum nomen.

Ad vltimum cōstat ex prima notatione supra posita, prudentes quando honor & fama eorum suæ Reip. vel religioni vel bono communi necessaria est, aut plurimum conueniens, tunc pro illa non vt fama sed vt bono communi vitam exponere, alias non esset actus prudentiæ, sed ambitionis humanæ, & iuxta leges mundi, adeo à Christo in Euangelio condemnatas vitam pro honore exponere.

ARTICVLVS IIII.

An homo sit dominus bonorum suorum spiritualium.

Dominic. Soto lib. 4. de iustitia. q. 2. art. 1. quem nonnulli quamuis paucissimi sequuntur, habet in hac quęstione partem negantem, quam ita probat: Primo sicut Deus reseruauit sibi vitam corpoream ita & spiritualem, nempe gratiam, & virtutes, ac alia bona spiritualia Psal. 83. *gratiam & gloriam dabit dominus:* Ibidem & Psal. 23. vocatur dominus virtutum, Ergo.

Secundo, homo tantum est dominus eorum bonorum quæ potest sua industria cōparare, quo nomine ostendimus eum non esse dominum vitæ suæ, quia nequit illam propia industria sibi acquirere, sed à solo Deo illam accepit, at homo non acquirit sibi gratiā, fidē, virtutes infusas, & alia bona spiritualia sua industria, nec concurrit ad illa efficienter, sed tantum dispositiue, operatur enim Deus illa in nobis sine nobis vt in Concilio Mileuitano & alijs multis definitum est contra Pelagium, ergo non sumus eorum domini.

Tertio, Ea quorum homo dominus est in aliquo euentu potest exponere sine peccato mortali, vt sæpe dictum est in superioribus, at gratiam & alias virtutes nunquam potest homo exponere aut consumere sine peccato mortali, imo hoc ipsum est peccatum mortale, istorum bonorum ruina & consumptio.

Quarto: Si homo esset dominus istorum bonorum, eodem modo dicendus esset dominus Sacramentorum, & concionatorum, & eorum omnium, quibus iuuatur ad gratiam, quia ratio mediorum sumenda est ex fine, Sacramenta autem conciones & simi-

 lia

lia sunt velut media ad gratiam & virtutes: Et similiter dicēdus esset dñs gloriæ, & visionis beatificæ, cum ista mereatur per gratiā.

Oppositam sententiam habet Canō. 4. par. Relectionis de Pęnitentia ad secundū habuitque illam Magister Victoria, quem sequuntur fere omnes recentiores, asserentes hominem esse dominum bonorum suorum spiritualium quæ habet in hac vita ad merendam æternam. Probant hi suam sententiam. Primo ex illo Eccles. 15. *Deus fecit hominem rectum & reliquit eum in manu consilij sui, ante hominem vita & mors, bonum & malum*: &c. Vbi vt supra vidimus aperte ostenditur homo esse dñs sui liberi arbitrij ad operādum bona vel mala, & per consequēs dominus bonorū spiritualium, ad quæ per propria opera sua se ipsum disponit. Vnde est argumentum, homo est liber dominus suarum operationum etiam supernaturaliū, quibus acquirūtur virtutes & alia bona spiritualia, Ergo & bonorum spiritualiū quæ per huiusmodi operationes habentur.

Secundo. Etiam si ad huiusmodi bona acquirenda exigatur diuinum auxilium, acquiruntur tamen à nobis mediante isto diuino auxilio propio labore & industria, vnde in Sacra Scriptura merita vocatur opera nostra, vocantur etiā opera Dei; Esaiæ 26. *Omnia enim opera nostra operatus es nobis domine*, &c. ergo sumus domini eorum. Patet cōsequentia ex dictis. Ea enim quæ propia industria acquirimus nostro subsunt dñio.

Tertio: Licet ista non possimus exponere aut disperdere sine peccato quādo illa tamen disperdimus nulli facimus iniuriam; Ergo sumus domini. Patet consequētia, Quia ratio dominij in hoc consistit vt possim cōsumere rē citra alterius iniuriā, quādo enim alicui alteri fit iniuria, ille cui fit est dominus, si vero nulli fiat nullus est dominus.

Quarto, si homo non esset dñs suorū bonorū spiritualium, qui faceret aliquem labi in peccatum nō solū teneretur curare illius conuersionem, verum etiā aliquid restituere alicui alteri, illi, scilicet, qui esset verus dñs illorum bonorū, quod est ridiculū: ad nihil enim aliud hic tenetur omnium cōsensu: quam curare illius qui sua culpa peccat omni solicitudine conuersionem. Consequentia constat, maior vero patet, quia qui est in causa vt aliquis diperdat bona aliena, tenetur illa vero domino restituere.

Denique sequētur ex opposita 4, sententia duo maxima incommoda. 1. Vt quotiescūque homo peccaret mortaliter, peccaret duplici peccato mortali, v. g. fornicando peccaret cōtra tēperantiam quod est certū, & præterea cōtra iustitiā, quia prodigeret rē cuius nō est dñs, nēpe gratiā sine consensu veri domini. Sequeretur. 2. vt quā primum aliquis peccat teneatur pęnitere: patet, qui nocuit in alienis tenetur illa restituere quam primum potest, aliter nisi habeat cōsensum veri domini, cōmitit nouū peccatum, vt videbimus in materia de restitutione, gratia & virtutes non sunt bona nostra sed aliena, eorum restitutio fit per pęnitentiam, potest autem quiuis pecator quam primū lapsus est pęnitere, ergo si non pęniteat statim, committit nouam culpam, quod est falsissimum.

Ex his opinionibus sequemur hanc secūdam vt magis conmunem & magis veram. Et ad maiorem intelligentiam obseruemus esse quædam bona spiritualia, quæ non faciunt hominem bonum formaliter & intrinsece, vt iurisdictio spiritualis & potestas ad terminandas lites spirituales, titulus ad exigendas decimas &c. alia vero esse bona spiritualia quæ faciunt hominem vere intrinsece ac formaliter bonum, vt gratia & virtutes, & de his est quęstio. Nilominus de vtrisque sit conclu.

Homo est vere dñs suorū bonorū spiritualiū: De prioribus patet, quia potest habens illa, libere tradere cui voluerit, potest tradere cui voluerit suam iuridictionem, suum ius in decimas sibi debitas, licet non vendendo, quia hoc est iure prohibitum, resignando tamen & libere donando, nec exigitur aliud ad dominium, quam vt possit quis libere dare rē, cuius est domin⁹, cui voluerit, citra alterius iniuriam: loquimur autem hic de ꝓprio beneficio Episcopi vel parrochi, nō de illis quæ potest ipse aut debet alijs conferre, nam in his cum sit distributor tātum, & non dominus, debet seruare leges iustitiæ distributiuæ. Secunda pars de posterioribus bonis ostenditur efficaciter argumentis adductis pro opinione magistri Cano. Et videtur certe hæc esse sententia D. Tho. q. 50. art. 1. vbi facit hominem dominum omnium bonorum quæ pertinent ad hāc vitam, pertinent autem vt constat ad hanc etiam vitam ista bona spiritualia, vt virtutes & gratia. Secunda conclu.

Gratiæ gratis datæ, vt donum prophetiæ, linguarum, miraculorum, & similes non subsunt nostro dominio. Patet, quia in his habet se homo mere passiue, nec eas acquirit propia industria, sed à solo Deo libere etiam sine vlla

hominis

hominis bona dispositione conferũtur, vnde habent ista bona aliquando ipsi peccatores in actu peccati existentes,

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, illo argumento tantum ostendi, nos habere gratiam & virtutes ex dono Dei, quod non negamus: nihilominus ita illa à Deo nobis cõferuntur, vt nos quoq; per bonũ vsum nostri liberi arbitrij ad illa nos disponamus, & hoc nomine sumus dñi, quod nõ est de vita corporali, quã ita habemus ex diuina donatione, vt nulla ratione nos illã nobis ipsis acquiramus. Dico 2. nõ sequi, habemus gratiã ex diuina donatio, ergo nõ sumus dñi illorũ, multa enim temporalia habemus ex diuina donatione aut ex donatione aliorum, quorum postquã ea data sunt nobis, veri domini sumus.

Ad secundum respondeo, esse nos domi nos istorum bonorum, quia licet non simus prima & præcipua causa ac efficiens gratiæ nostræ & virtutum, consequimur tamen illa disponẽdo nos ad ea diuino auxilio adiuti, sicut neque qui seminat, neque qui rigat est aliquid (vt habet D. Pau.) sed qui incremẽtum dat Deus, & nihilominus agricola ob suas industrias & labores est dominus fructuũ quos colligit. Et ad illud cõcilij Milleuitaui dicimus Deum hæc operari in nobis sine nobis, id est, sine nostris meritis, aut propia virtute nostri liberi arbitrij vt volebat Pelagius: non tamen sine concursu nostri liberi arbitrij ac nostris dispositionibus gratia præueniente & diuino auxilio adiutis propter quod vocamur Dei cooperatores,

Ad tertium respondeo, vt aliquis habeat verum dominium alicuius rei, non requiri, vt possit aliquando eam exponere vel consumere sine peccato, sed satis esse, vt illam exponens vel cõsumens nulli faciat iniuriã, aut iniustitiam, diues enim si prodigat bona sua, quibus pauperibus indigentibus poterat fauere, peccat quidem mortaliter, est nihilominus illorũ vere dominus, quia ea prodigalitate nõ facit alicui vero domino illorum bonorum iniuriam.

Ad Vltimũ dico, illa omnia vt Sacramẽta, concionatores &c. non acquiri à nobis, nec esse in Ecclesia nostra industria & labore parta, Christus enim libere mittit suos prædicatores. *Rogate inquit dominum messis, vt mittat operarios* .&c. & ita istorum non sumus domini. Gloriȩ quoque & visionis beatȩ non sumus dñi, tum quia ista nõ pertinent ad hanc vitam, tum quia his semel habis non est in facultate hominis de illis disponere, vel illa cõsumere, aut alteri donare, quod est de ratione dominij.

Ex hac doctrina sequitur hominem qui labitur in peccatum non teneri continuo resurgere, & conuerti, ac remedium querere, quia cum sit dominus suorum bonorum spiritualium, potest iuri suo cedere, ac pati in bonis suis detrimẽtum quod vult, modo nõ fiat cum damno aliorum ratione scandali, vt videbitur in disputatione de scãdalo. Tenetur autem vnusquisque alteri proximo, continuo quam primum commode potest, adhibere remedium correctionis fraternæ, tum quia non est dominus bonorum spiritualium sui proximi, tum quia tenetur cum illo adimplere præceptum correctionis. Erga se ipsum autem habet quidem præceptum pȩnitendi, non tamen quamprimum lapsus est.

QVAESTIO QVARTA. DE DIVIsione Dominiorum.

ARTICVLVS I.

An iuste & conuenienter facta sit rerum diuisio & appropriatio.

Circa hanc quæstionem varij fuerunt & Philosophorum & hæreticorum errores, Platonici sequuti Socratem dicebant esse maxime vtile ad Remp. gubernandã, vt in ea ciues omnia haberent communia, & possessiones, & fructus earum, tum etiam vxores, & liberos. Hanc formam Reip. inducit Socrates apud Platonem in Timeo, & copiosius dialogo 5. de Rep. Potissima horum ratio erat: Cum finis Reip. & gubernationis sit vnitas & concordia ciuium, illa Resp. erit melius instituta, quæ erit magis vna, & in qva ciues maiori concordia & tranquillius agent, at si omnia sint indiuisa, & in communi possideantur, tam res quam mulieres & liberi, erit Resp. magis concors & vna. Ergo. Probatur imprimis de possessionibus & rebus, ex eo enim q; sint diuise, & hic possideat hanc rem, & alter aliam, oriuntur fere omnes lites & iurgia, imo & bella, vnoquoque contendente rem illã esse

suam,

suam, quæ omnia cessarent, si omnia essent communia, & nullus valeret hoc vel illud sibi vendicare vt propium. De vxoribus vero & liberis probatur: quia si vxores sint cō munes, nullus generantium haberet propiū filium, sed omnes iuniores genitos haberet pro filijs, & diligeret vt filios: similiter nullus natorum haberet propium patrem, vel priuatim aliquem sibi agnosceret in patrē, sed omnes seniores & maiores natu qui illū potuerunt gignere veneraretur, & diligeret vt patres, & sic esset maximum vinculū amoris inter omnes.

Præter Platonicos fuerunt hæretici Nicolaitæ, ab illo Nicolao Antiocheno exorti habentes eundem errorem circa fœminas, dicentes debere esse omnibus communes, quem varijs temporibus multi & diuersi hæretici sequuti quoq; sunt, vt refert D. Chrisostomus Hom. 4. in Math. & copiose Alphonsus de Castro contra hæreses, in verbo, coitus, Et Sebastianus de Medicis in suo catalogo hæreticorum, in verbo Nicoalitę, Eundē errorē Platonicorū tā quo ad bona, quā quo ad vxores habuerūt etiā alij hæretici, qui se vocabāt Apostolicos. Meminit horū D. Aug. in lib. de Heresibus, ad Quod vult Deum, cap. 40. & lib. 2. de gratia Christi, cap. 11. Et Epistola 106. vbi eundem tribuit etiam quibusdam Pelagianis. Eundem quantum ad bona sequuti sunt deinde hæretici Vualdēses, & eorum duces Ioannes Hus. & Ioannes Vuicleph vt habetur in Concilio Constanti. sessio. 8. hæresi 36. & referunt Tho. Vualdensis lib. 3. doctrinalis fidei cap. 81. Castro contra hæreses in verbo Ecclesia hæresi 4. & in verbo Paupertas hæresi secunda & in verbo Apostolns hæresi. 2. Medina de restit. q. 1. dubio. 1. asserētes inter Christianos maxime inter clericos debere omnia esse communia. Eundem sequuti sunt Lutherus, & Henricus Rex Angliæ quorum vsu & concilio Ecclesiæ Germanicæ & Anglicanæ suis bonis expoliatæ sunt.

Vtebantur hi & alij Hæretici his argumentis. Primo cum ius naturæ sit omnino indispensabile, & nullo alio iure aut consuetudine possit abrogari, nō potest licere quod est contra ius naturæ, sed iure naturæ sunt omnia indiuisa & omnibus communia, ergo. Consequentia patet cum maiori. Minor est commune dictum tam Philosophorum quam Theologorum, iure naturæ omnia esse communia. Et confirmatur primo ex Isidoro libr. 5. Etimologiarum, &

habetur in decretis. 1. Dist. Ca. ius naturale, vbi ait, ius naturale esse vt res sint omnibus communes.

Secundo ex Gen. cap. 2. vbi Adæ & omnibus eius filijs concessa est in communi & vniuersaliter omnium rerum possessio, vbi explicatur ius naturæ. Quod ius ne dicas sublatum esse, aut abrogatum per peccatum, confirmatum est & repetitum, iterum Gen. 9. post peccatum & diluuiū, quando dictum est Noe & filijs eius: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram & dominamini piscibus maris.* &c. Ex D. Clem. epist. 4. & habetur 12. q. 1. can. Dilectissimis, patet idē: ait enim: *Comunis vsus omnium quæ sunt in hoc mūdo omnibus hominibus esse debuit, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum alius illud*: vbi aperte iniquitati tribuit D. Clemens rerum diuisionē & appropiationem.

Tretio Christus Luc. 14. *nisi quis renūciauerit omnibus quæ possidet &c. nō potest meus esse discipulus*: quasi dicat repugnant hæc, meum discispulū esse, & aliquid possidere vt propium, sed omnes Christiani sunt discipuli, ita enim vocabantur tempore Christi, ergo.

Quarto: certū est Christū proposuisse & cōsuluisse suis sectatoribus eā vitæ rationē, quæ est vtilior & perfectior, suo autē exēplo docuit habere omnia in cōmuni, omniū enim rerū propietatē à se abdicauit, & idē verbo sæpe docuit apostolos suos, ergo hoc genus vitæ magis decet Remp. Christianā. Et confirmatur primo, concilia Euangelica dantur de maiori bono, dixit autem Christus Math. 19 illi iuueni perfectionem desideranti, *si vis esse perfectus vade, & vende omnia que habes.* id est abdica à te omnem propietatē. Act. 5. punitus est morte Ananias, quia partem suorum bonorum sibi retinuit nec omnia in communi collocauit, sicut alij fideles primitiuæ Ecclesiæ faciebant.

Quinto. Resp. Christiana nullius virtutis debet esse adeo studiosa sicut charitatis, nihil enim Christus magis illi cōmendauit verbo & exemplo, ad charitatem autem ac veram amicitiam & pacem tuendam, facit plurimum omnia habere in communi, nā iuxta commune dictum, amicorum omnia suut communia. Et in primitiua Ecclesia in qua charitas vigebat & sanguis Christi, vt inquit D. Hyeronimus ad huc feruebat in cordibus fidelium, omnia erant communia: Vnde dicitur act. 2. *credentium autem cor erat*

vnum

vnum & anima vna in Deo, & subiungit quasi rationē reddens. *Et nemo dicebat sibi aliquid propriū, sed erant illis omnia cōmunia*, quæ causa mouit D. Aug. & alios sanctos Patres, ad instituendas religiones in quibus omnia essent in communi, vt fideles imitantes primos illos Christianos, maioris charitatis vinculo vnirentur.

Denique multorum Sanctorum testimonijs videtur aperte condemnari rerum appropiatio: Aug. tract. 6. super Ioan. Et habetur distinct. 8. can. Quo iure. ait. *Inter fideles omnia debent esse communia*. Ambro, distin. 47. can. Sicut hi. *Nemo dicat propiū quod commune est.* Chrisost. in cap. 6. Luc. *A Deo percepimus omnia: quod autem dicimus meum & tuū mēdacij sunt verba.* Et in oratione de S. Philogonio, to. 3. agens de vita beata ait: *Auferentur ibi aduersa valetudo, morbi, peccandi materia, vbi non est meum ac tuum frigidum illud verbum, & quicquid est malorum in vitam nostram inuehens, innumera quæ gignens bella*,

In hoc art. nō est quęstio de dominio naturali quod habet vnusquisq; in suas propias actiones, & operationes, huiusmodi enim (vt ex superioribus cōstat) nullo tempore, fuit commune, sed omni tempore tam ante peccatū quā deinde in statu naturę lapsæ & corruptæ, vnisquisq; est dñs suarum actionum, cum in hoc consistat libertas nostri arbitrij, vt vnusquisque moueatur ad agendū à se & sua propia, ac libera voluntate, & nō ab alio, quæ libertas in quocunque statu cōuenit homini, nec fuit sublata per peccatū. quāuis deinde introducta seruitute dñi habeant ius in operationes seruorum suorum: actionū autem internarum & immanentiū, tum etiam externarum quatenus procedūt ab internis vnusquique est iure naturali, quod nunquā sublatum aut abrogatum est verus dñs: Sed quæstio est de rebus quæ sunt extra hominem vt vxoribus, liberis, & bonis temporalibus. De quibus sit prima cōclusio.

In communi vxores possidere in nullo statu fuit conueniens, imo talis communio est execranda & mala.

Hanc probat Arist. copiose & erudite 2. Politico à capite primo vsque ad sextum contra Socratē & Platonem, propositis innumeris incommodis quæ ex tali communione & promiscua permixtione virorum & mulierum necessario sequerentur: quorum præcipua hæc sunt. Primo illa communio obstaret maxime generationi filiorum, cōstat enim experientia, meretrices & mulieres quæ cum pluribus congrediuntur, minus & raro concipere,

Secundo, ista communio noceret plurimum educationi filiorum: tum quia cōmunia negligentius semper curantur, priuata autem & propia diligētius: tum quia nullus certo sciret quis esset eius filius, compertū autem est, parentes filios de quibus plurimum & prudenter dubitant minus curare, vt patet in spurijs.

Tertio, esset minor amor inter ciues, cōtra quam putabat Socrates, quia cum vnus non possit esse filius plurium virorum, nullus filius agnosceret aliquem pro vero patre, nec se diligerent eo amore quem exigit vera consanguinitas parentum & filiorum, compertum enim est parentes parum aut nihil diligere eos filios de quibus hæsitant, & è conuerso.

Quarto, cum inter homines sæpe incidāt contentiones, rixæ, iurgia, & cędes, accideret sæpe, propter ignorantiam quā hæc cōmunio necessario secum adduceret, vt parētes occiderēt suos filios, filij iniuriam inferent parētibus, & fratres fratribus &c. Similiter ob eandem ignorantiam cum omnes viri & mulieres promiscue iungerentur, congrederētur sæpe fratres cum propijs sororibus, & patres cum suis filiabus, quæ omnia istum errorem turpem & bestialem maxime ostendunt.

Quinto, iuxta istam opinionē nō essent necessaria matrimonia, nec simplex fornicatio esset peccatum, hoc autem est absurdum & apertissimus error contra ius naturæ, ergo: Quod autē sequatur ex illa opinione. Patet, nam in matrimonio licet aliquando Deus dispensauerit vnum virum habere plures vxores vt multiplicata prole populus fidelis qui tunc exiguus erat, & sola familia Abrabæ contentus, augeretur, nunquam tamen licuit vnam vxorem esse plurium virorum, quia vno viro ducente plures, pater est certus ex vnitate geniti, & mater per euidentiam partus, pluribus autem congredientibus ad vnam ignoraretur pater geniti, quod cum maxime repugnet rectæ educationi, propter quā etiā institutum est matrimoniū, efficitur repugnare omnino matrimonio vt vna sit pluriū: juxta illam vero opinionē vnaqueque mulier haberet plurimos viros, & vnusquisque vir innumeras mulieres. Similiter cum nulla essent in tali Rep. matrimonia omnes essent soluti & solutæ, & omnes concubitus essent fornicationes simplices, & cum licerent

rent, imo iuxta istos expedirent Reip. fornicatio simplex non esset peccatum, quæ sunt maxima absurda: cum matrimonium sit de iure naturæ, & fornicatio simplex peccatum mortale contra ius naturæ, vt suis locis docent Theologi.

Et confirmatur ex illo Genes. 2. vbi Deus ius naturæ instituens: *Erunt inquit duo in carne vna.* Qua voce excluditur omnino ista communio & promiscua mistio. quasi omnino repugnans naturæ. Hæc conclu. est definita per beatos Apost. in cõcilio Hierosolimitano act. 15. vbi definiẽtes simplicẽ fornicationẽ esse peccatũ mortale, simul condemnarũt istum errorẽ Platonicũ, quo tanta facultas conceditur ad fornicandum. Est etiam condemnatus Apoca. 2. vbi dicitur Episcopo Ephe. *Odisti facta Nicolaitarũ quæ & ego odi:* inter alia vero Nicolaitarum facta & errores hic vnus erat, vt constat ex eodem cap. paulo inferius, cũ dicitur. Episcopo Pergami. *Habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israel edere, & fornicari: ita habes tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.* quasi dicat vt Balaam (sicut constat nu. 24.) docuit Regẽ Moab, vt mitteret ad Israelitas innumeras fœminas, vt illis promiscue permisti Deum suum offenderẽt, & eius auxilio priuarentur, ita Nicolaitæ qui apud te sunt docent promiscuam mistionem & cõmunionem virorum & fœminarum, quam doctrinam ego odi. Eundem errorem post beatos Apostolos vniuersa Ecclesia Catholica vt turpissimam & fędissimam hæresim perpetuo detestata est, vt docet D. Aug. locis supra citatis in quibus huius erroris meminit: Lege D. Th. lib. 4. de regimine principum cap. 4. vbi hunc errorem adeo turpem ostẽdit, vt existimet simul, Socratem & Platonem grauissimos & honestissimos philosophos ac virtutis adeo studiosos non fuisse in ea sententia, sed vel eam referendo aliquorum opinionem retulisse, vel aliquos Platonicos impudicos vt nomine tãtorum Philosophorũ suam impudicitiam tuerẽtur, hunc errorem illis imposuisse.

Ex his diluitur argumentum quo hic error confirmabatur, constat enim ex dictis ista cõmunione promiscua nõ augeri amorem ciuium, sed minui potius & maximis incommodis Remp. humanam repleri. Secũda conclu.

Communis rerum & bonorum possessio præterquam vxorum fuit conueniẽtissima in statu innocentiæ & naturæ integræ, & sic fuisset in illo obseruata.

Ad hãc & sequentem probandam est obseruandum, statum illum innocentiæ ab statu naturæ per peccatum corruptę maxime differre, nam in illo cum appetitus esset per donũ iustitiæ originalis subiectus rationi, & ratio Deo, homines sola ratione & diuina lege ducerentur, propter quod præferrent communia proprijs, quia recta ratio & diuina lex ita exigunt. 2. ex eodem dono iustitiæ haberent, vt nullus se ipsum & sua inordinate diligeret, aut nimio amore sui ipsius afficeretur, sed quantum recta ratio & lex Dei patiuntur. Ex quo sequebatur tertium, vt summo amore & charitate se inuicem omnes diligerẽt, vt proximis suis non minus quam sibi omnia bona optarent, nullaque inter ipsos aut cupiditas aut inuidia boni alieni oriretur. Modo autem post peccatum amisso illo dono iustitiæ originalis, contra omnia ista habent: nam nec rationalis volũtas legi Dei subiecta est, nec appetitus rationi, sed sensu & appetitu communiter homines ducuntur, propter quod comparantur iumentis in Sacra Scriptura. 2. maximo sui & suarum rerum amore afficiuntur. *Erat.* inquit D. Aug. *propius illi statui amor Dei vsque ad contemptum sui: huic vero misero in quo sumus amor sui vsque, ad contemptum Dei.* Ex quo sequitur vt propia plus iusto diligãt modo & curẽt homines aliena cõcupiscant, & sibi qua via possunt rapiãt, vel saltim inuideãt, communia vero parum aut nihil curent.

Obseruemus. 2. in illo statu nec indiguisse homines vestibus, iustitia originali omniũ oculos pudore & sancta simplicatate replente, nec domibus aut ędificijs, quia nulla fuisset in paradiso terrestri aeris intẽperies, vel cęli iniuria: nec fuissent tunc agri arãdi, seminandi, & multo labore colẽdi, quia terra & arbores sua sponte protulissent suas fruges & fructus sapidissimos, solum deberent homines illos curare, ameno quodam & placido excercitio ab omni labore & molestia alieno, sicut nobiles qui in nemoribus & hortulis suis curandis, animi refocillandi gratia se exercent, in quo sensu inquit sacra Scriptura. *collocauit Deus hominem in paradiso voluptatis vt operaretur & custodiret illum.* Modo autem post peccatũ indiget homo indumentis, & domicilijs, quæ propia industria & labore paranda sunt, indigent agri cultura, arandi sunt, irrigandi, seminandi, colligendi fructus, & cum maximo labore

te dicente domino: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.*

Obseruemus tertio cum necessarium bifariam dicatur, aliud simpliciter quod per se omnino necessarium est, aliud ex suppositione, quod non est quidem simpliciter necessarium, sed supposita aliqua conditione, vt nauis necessaria est si supponamus nauigandum esse, quo modo domus nō est simpliciter necessaria, est tamen suppositis iniurijs cœli: ita cum docent Catholici diuisionem bonorum fuisse necessariam non est intelligendum simpliciter, sed suppositis hominum cupiditate, socordia, & alijs incommodis quæ peccatum consequuta sunt.

His positis probatur iam aperte secūda cō clu. Rerū diuisio non est simpliciter necessaria sed ad vitanda damna quæ peccatum sequuta sunt, nempe ne hominum socordia fructus deficiant, ne ob suas cupiditates, cōtentiones & discordiæ circa res & fructus inter eos oriantur, in illo autem fœlicissimo statu innocentiæ non esset periculum ne fructus dificerēt, terra & arboribus sine vllo humano labore illos sponte ferentibus, nec esset vllum periculum alicuius discordiæ inter homines, cum in ipsis nulla esset cupiditas, nulla inuidia, nullus inordinatus sui & suorum amor. Ergo.

Secundo, in statu Christianorum qui sequuntur perfectionē vt religiosorū habētur omnia in communi, conuenitque hæc communitas plurimum viris perfectis, sed ille status erat, maxime perfectus & excellentior quocunque eorum quę modo haberi possunt, quātumuis perfecto, ergo in illo statu fuissent omnia communia: ita vt in vnaquaque re omnes haberent dominium & vnusquisque in omnes. Et confirmatur communi consensu omnium gentium (est enim hęc vna vox omnium nationum & gentiū) in prima hominum ætate quam vocant auream, quæ respondet statui innocentiæ, omnia fuisse omnibus communia, solo enim ductu naturæ norunt omnes gentes in statu in quo nulla erat inter homines cupiditas, aut inuidia, sed naturalis quædam simplicitas, & ductus rectæ rationis, cōmodum esse, vt omnia essent cōmunia, & ita in illo statu aureo homines sequutos esse hanc solam rectā rationem, iuxta quam sublata simul omni cupiditate, inuidia, & discordia, maxime expediuit omnia esse communia. Tertia conclu.

Rerum diuisio & appropriatio post peccatum est licita & honesta.

Hæc est de fide. Ita D. Aug. locis citatis, maxime lib. de hæresibus cap. 40. vbi illos hæreticos Apostolicos hoc nomine vocat hæreticos, quia contra fidem & doctrinam Ecclesię catholicę & Apostolorum damnarent rerum diuisionem, & propia ac priuata dominia, quæ fideles habent in suas res Vide in decretis 12. q. 1. 2. 3. & 4. vbi per multa capita agitur de propietate clericorū. Eadem conclu. est definita tanquam de fide in Cōci. Palestino contra Pelagianos. Et in Concilio Constansi. contra Ioannem Hus, & Ioan. Vvicleph. sess. 8. c. 13. in Cōci. Triden. Sess. 25. in decreto de Regula ca. 3. cōtra Lutherū, qui negabat Ecclesiasticos habere dominia suorū bonorum. Vbi Concil. Triden. docet Ecclesiasticos & quoscūque fideles etiam religiosos habere dominia propia suorum bonorum iuxta suum statum, Religiosos in communi, cæteros fideles & clericos in particulari. Conceditque ibi omnibus Ecclesijs & monasterijs tam virorum quā mulierū, vt possint habere dominium in cōmuni suarū rerū, & habere vt sua bona mobilia & immobilia, exceptis Capuchinis & Fratribus de obseruātia S. Francis.

Et probatur conclu. Exemplo sanctorum vtriusque testamenti: In Veteri sancti Patriarchę Abrahā, Isaac. Dauid, &c. habuerūt propia, imo à principio mundi Adam facultates suas diuisit inter filios, bona, possessiones, agros, greges, diuitias, quorum omnium erāt veri & priuati dn̄i, vt patet ex sacrificijs Abelis & Caini, quorū alter obtulit ex gregibus ouiū vt proprijs, alter vero ex fructibus terræ vt suis. In nouo condemnatur quidem cupiditas diuitiarum, & insolentia diuitum non tamen diuitiæ nec dominia. Martha erat vera domina suarum facultatū Luc. 11. & cap. 20. dixit Zacheus. *Ecce dimidium bonorum meorum do* &c. certe si rerū possessio esset iniqua, præcipisset Christus illi omnia relinquere, & repręhēdisset, ꝙ possedisset, quia fuisset iniquū, nec valeret cōsuetudo aliqua vel prescriptio contra ius naturæ. Thabita similiter, Centurio, & qui cō uertebātur non astringebātur (vt vidimus) ad dimittēda propria & renunciandum suis possessionibus.

Secūdo. Christus Mat. 16. Iuueni quærēti quid facto opus esset ad vitā æternā, respōdit serua mandata, nihil amplius iniunxit, Deinde vero explicans quid exigatur ad perfectionē, adiecit: *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* &c. vbi distinxit aperte Christus

inter

inter ea quæ exiguntur & sufficiunt ad salutem, & ea quæ exiguntur ad perfectionē, ita vt ad perfectionē exigatur abdicatio bonorū temporalium, ad salutē vero sufficiat obseruatio mandatorum, nec desideretur bonorum abdicatio. Quarta conclu.

Non solum licita sed maxime conueniens & necessaria fuit in statu naturæ lapsæ rerum diuisio & appropiatio.

Probatur primo, post peccatum quando iam terra non sua sponte offert fructus, & homo pluribus indiget, necessario agri sunt colendi, & propio labore paranda domicilia & tegumenta, male autem & segniter colerentur agri, & curarentur alia necessaria, si res manerent in communi, cum cōmunia in hoc hominum statu parum curentur, ipsa experientia teste. Ergo non solum expediuit, verum etiam maxime oportuit, vt res diuiderentur, & appropriarentur, vt suam vnoquoque curante, nec deficiant fructus, nec alia necessaria.

Secūdo cōfirmatur argumēto quo vtitur Arist. 2. Politic. cap. 2. & 3. Si omnia essent in communi, essent etiam ab omnibus curāda promiscue, quæ autem plurium curę & ministerio committūtur promiscue & indifferenter, male administrantur, ergo ad optimam rerum administrationem oportuit rerum dominia distribui. Maior certa est: Minor patet exemplo singularum domorū in quibus cū singulis seruis sua propia & priuata munia distribuūtur, præstat vnusquisque quod sibi incumbit, quando autē pluribus indifferenter idem cōmittitur, aut multa multis promiscue & indifferenter, nullus quidquā præstat, vnoquoq; in alterū onus & laborem proijciēte. *Videmus inquit Arist. multitudinem seruorum in priuata domo idē muneris obeuntium sibi inuicem obstare.* Quod damnum multo magis in tota Rep. si non esset cuique apropiatū quod curet reperiretur.

Tertio facta rerum diuisione nouit vnusquisque quid suum sit, quid alienum, in quam messem possit mittere falcem, in quā non, hæc cognitio tollit lites & iurgia, vel saltim maxime iuuat ad illas tollendas, quādo autem res habentur ab aliquibus in cōmuni, frequēter oriuntur, propter cupiditatem humanam, vnoquoque volente aut totum aut quod melius est sibi vēdicare. Ergo ad pacatum Reip. statum melius fuit & vtilius res diuidi. Consequentia nota est. Prior pars antecedentis cōstat experientia, nam hęc est radix omnium litium, varios contēdere de eadem re ex ignoratione cuius illa priuatim & propia sit, ad quam ignorantiam tollendā adducuntur testes, instrumenta &c. & cumprimum id deprehenditur cessat omnis lis & controuersia. Posteriorē vero partem eiusdem antecedentis ostendunt omnes historiæ, cum Romulus & Remus in cōmuni Romā possiderēt, alter alterū occidit, vt totā retineret sibi, quē nō occidisset si habuissent possessiones & dñia diuisa. Gen. 13 fuit orta cōtentio inter pastores Loth, & Abraham, quia in communi habebant herbas, aquas & montes, in quibus pascebātur eorum greges, quod cum intellexisset Abraham dixit ad Loth. *Ne queso sit iurgium inter me & te, inter pastores tuos & meos, fratres enim sumus: Ecce vniuersa terra coram te est, si ad sinistrā ieris ego ad dexteram declinabo.* &c. Quo testimonio aperte constat ad pacem & tranquillitatem Reip. maxime expedire, possessiones & diuitias esse distinctas, & cuique assignatum suum, &c.

Quarto in Rep. necesse est reperiri diuersos hominum ordines, qui gubernent, qui custodiant illam, qui colant agros, & ministrent alia necessaria, vnde ipsemet Socrates cōstituebat hos tres status, agricolarum & opificum vnum, alium militum & custodum murorum, tertium iuris prudētium & gubernatorum: si omnia essent in communi tempore pacis omnes fugerent statum agricolarum & artificum, ad vitandos labores, vellentque, connumerari in militibus vel iuris prudētibus: tempore belli & obsidionis, omnes fugerent statum militum, eligerentque alios, imo omnes ad munera publica vt honorifica iniarent: ita esset Resp. perturbationibus plena, & nil quisque recte in suo munere exequeretur. Dices gubernatores compellerent cæteros ad sua munera, dico minime id posse, nā cum omnia essent in communi, agricolæ tempore pacis conquererentur cur non omnes laborarent, & resisterent vi & manu volentibus fructus ab ipsis elaboratos capere: Milites tempore belli conquererentur cur non omnes intenderent custodiæ ciuitatis, clamores hos tantæ multitudinis nullus gubernator valeret componere. Modo vero cessant omnia ista incommoda, quia agricolæ & artifices exercent suas operas, expectantes fructus earū, vt suos, & sibi vtiles: milites expectātes sua stipendia vt sibi propria, gubernatores vt honorem & vtilitatem ex suis muneribus reportantes, accipiuntque alij ab alijs pacifice & amicę ea quibus indigent mutuis cōmutationibus vel pecunijs.

Quinto

Quinto, Pertinet maximè ad Reip. cõseruationẽ, vt ciuitates incolantur, & regna sint distincta, & à suis habitentur, sublata rerum diuisione & appropriatione, parum curarent homines hic aut illic permanere, experientia enim teste, nulla re magis homines diutius in eodẽ loco permanere suadentur, quam quod ibi suas habeant possessiones & bona: propter quod Deus in Veteri Testamento iussit matrimonia inter cognatos fieri, ne confunderentur hæreditates, vt illis permanentibus sub dominio eiusdem tribus, in eodem loco & parte quã ceperant incolere permanerent.

Sexto, Delinquentes liberius male agerent, cum non haberent quid amitterẽt, nec posset iudex illos in bonis punire, qua via magis quam timore mortis, multos à malis detineri, experientia teste certissimum est.

Denique & est argumentum Arist. loco citato: Sicut sublata vxorum proprietate & priuatis matrimonijs tolleretur virtus tẽperantiæ & castitatis, quæ maxime versatur in abstinendo ab alieno thoro, ita sublata rerũ diuisione & propietate, perirẽt omnino liberalitas, hospitalitas, & cæteræ oẽs virtutes pertinentes ad humanitatem, quæ sunt maxima ornamenta Reip. bene institutæ. Patet consequentia, nemo enim haberet quod alijs largiretur, cum sint huiusmodi opera exercenda ex proprijs iuxta illud: *Honora Deum & da pauperi de tua substantia*, &c.

Fauet apertissimæ huic doctrinæ Sacra Scriptura, quæ voluntati diuinæ tribuit, quod alij diuites, alij pauperes sint, Prou.3. *Diues & pauper obuiauerunt sibi, vtriusque operator est dominus.* Prou.10. *Benedictio domini diuites facit.* &c. Eccl.13. *Bona est substãtia cui non est peccatum.* &c. Et cap. 5. *Homini dedit Deus diuitias atque substantiam, potestatemque vt comedat ex eis, & vt fruatur parte sua, & lætetur de labore suo, hoc est donũ Dei.* Et c. 31. *Beatus diues qui inuẽtus est sine macula.* Sãctus Iob bona & possessiones suas dona Dei vocauit, at si rerum diuisio & dominia iniqua essent, diuitiæ nec vocarentur dona Dei, nec ipsius tribuerẽtur volũtati & largitati.

Nunc ad Argumenta in oppositum. Ad primum multæ afferuntur solutiones. Quidam respondent, illud axioma iure naturæ omnia esse communia, intelligendum esse in extrema necessitate, & inter amicos, aliter non esse à iure naturæ, vt omnia sint cõmunia: Sed hæc explicatio non est optima, loquitur enim aperte istud axioma de prima illa rerum communitate ante omnẽ diuisionem, vt patet ex Isidoro loco citato. Et distinct.8.can. Differt. Tum etiam, licet vera amicitia exigat, vt sibi inuicem amici faueant cum indigent, quæ autem vnus amicus possidet non sunt alterius, nec sunt inter amicos dominia communia sed distincta. Scotus in 4. distinct.15.q.2. concedit illud axioma, & fuisse legem naturæ ante peccatum: deinde vero post peccatum fuisse legem illam abrogatam vel reuocatam. Sed neque ita bene respondetur, primo, quia lex naturæ est immutabilis & inuariabilis omnino, vt supra docuimus cum Isidoro, distinct.6.can. Non est peccatum. 2. si lex naturæ præcipiebat res in communi possideri, aut id tantum præcipiebat durãte statu innocẽtiæ, aut absolute, & omnino in quouis statu: si dixeris prius, lex illa naturæ non est reuocata, sed tantũ est mutatus status hominum, sicut præceptum ieiunij impositũ sano non reuocatur quia effectus infirmus non teneatur ad illud, sed mutatur ipse homo & præceptũ durat, & ita restitutus sanitati tenetur ieiunare, ad quod nõ teneretur si esset reuocatum. Si dixeris secundum manebit illud nunc quoque, & ita rerum diuisio & appropiatio erit iniqua: quod est hereticum. Propter hoc argumentum respondent alij quos sequuntur Conra. de cõtract. Trac.1.q.5. Alexãder Alẽsis 3.p.q.27, mẽb. 4. art.1. illud axioma fuisse præceptum naturę pro statu innocentiæ & ad illud tantũ pertinere. Et ita modo in statu naturæ corruptæ nullo iure naturæ prohiberi rerum diuisionẽ imo cõuenire. Sed neque hæc solutio satis facit. Primo, quia neq; in illo statu prohibitum fuisset hominibus aliqua priuatim possidere in quibus se exercerẽt. Secũdo, quia oẽs Doctores istud axioma simpliciter proponunt, non intelligentes nomine naturæ statum innocentiæ sed ius ipsum naturæ in communi.

Vnde ad solutionem obseruemus primo ex D.Tho. infra q.66.art.2. quod etiam docent Conradus & Alensis: naturam circa mores humanos quædã præcipere vel prohibere districte, vt venerandos parentes, nõ furandum: alia vero neque præcipere, neq; prohibere, sed indifferenter relinquere, vt in eis obseruent homines, quod iuxta dictamen rectæ rationis viderint magis expedire: quo modo dicitur matrimonium de iure naturæ, quia illud non præcipit districte, nam ita non liceret continere omnino, neque illud prohibet, sed indifferẽter proponit

ponit vt ab hominibus obseruetur sicut viderint expedire: ita dicunt communiter Doctores. Dupliciter aliquid esse de iure naturæ vel positiue, quia illud districte ius naturæ præcipit vel prohibet, aut negatiue, quando circa illud ius naturæ nihil præcipit aut prohibet, sed reliquit illud hominũ prudentiæ, permittens illis quod pro loco & tempore viderint magis conuenire.

Obseruemus secundo, aliud esse quærere, vtrum vsus rerum sit à natura cõmunis, & aliud quærere, vtrum dominium earum sit iure naturæ commune. His positis dico duo cum D. Thom. loco citato. Primo, iure naturæ vsum rerum esse omnibus commune in extrema necessitate, quia sicut iure & præcepto naturali tenetur vnusquisq; fratri extreme indigenti fauere, & qui extreme indiget iure naturæ potest vitam suam tueri, eodem iure vsus eorum quæ huic indigẽtiæ necessaria sunt est communis, debetque secundum leges charitatis & liberalitatis naturalis in extrema necessitate vsus omnium rerum, omnibus illis indigentibus sine discrimine concedi. Dico secũdo, quantum ad dominium & propietatem omnia esse communia iure naturæ, nõ quidem positiue, sed negatiue, quod est dicere, naturam omnes res & earum dominia omnibus hominibus indifferenter concessisse, quia nulli priuatim tribuit ipsa hanc rem vel illam. Cæterum sicut ipsa nihil diuisit, neq; priuatim tribuit, ita nec prohibuit, quo minus si quando expediret, diuiderentur, sed relinquit in facultate & arbitrio hominũ, vt iuxta dictamen rectæ rationis pro diuersitate gentium, nationum, temporum, & institutorum, in illarum possessione commodiorẽ rationem sequerentur.

Vnde ad argumentum quod repugnat iuri naturæ est iniquum, at iure naturæ omnia sunt communia, concessa maiori, distinguo minorem, iure naturæ sunt omnia communia, non positiue, quasi talis lex aut præceptum sit à natura positum, sed negatiue, quia natura omnia omnibus proposuit, nihil cuiquam priuatim tribuens, sed vna cum hoc non prohibuit rerum diuisionem & appropriationem.

Ad secundum, Glosa in illud caput, Dilectissimis interpretatur verbum D. Clementis, *per iniquitatem*, id est, per iniquam consuetudinem iure gentium introductam, æquitati naturali contrariã: Sed hæc Glosa falsa est & stulta. Etenim si ius gentium quo diuisio facta est repugnaret iu

ri naturæ, non esset ius, sed iniquitas & peruersio iuris, nec redderet homines tutos in his quæ possident, cum tamen tuti sint omnium consensu. Idcirco dico ibi D. Clementem agere de vsu bonorum, non de dominio & proprietate, qui vsus cum necessitas exigit debet esse communis, quod si necessitate exigente diues nolit esse communẽ, sed dicat id quo pauper indiget suum, per iniquitatem & auaritiam suam id dicit. Vel dico, si concedamus illum loqui de dominio, per iniquitatem intelligere peccatũ originale, quod vocatur à Dauide Psal. 50. iniquitas: *Ecce enim in iniquitate conceptus sum.* Loquitur ergo causaliter (vt dicunt) & fundamẽtaliter, *per iniquitatẽ*, id est per peccatum primorum parentum, & ratione naturæ nostræ corruptæ rerum dominia esse diuisa: quod fatemur, sicut enim docuimus, in statu innocentiæ, & quando nullum fuisset peccatum, nec cupiditas vel socordia hominum nõ fuisset necessaria ista diuisio.

Ad tertium respondeo, Christum ibi non agere de actuali ac reali abdicatione bonorum, hanc enim non exigit (vt vidimus) nisi in eo qui vult perfectus esse, sicut dixit illi iuueni, Math. 19. sed loqui de animo & affectu. Debet enim Christianus illis renũtiare quo ad affectum, ita vt illa non diligat nec cõcupiscat amore nimio, sed ordinato, ac vt media ad bona spiritualia, sitque paratus omnia relinquere & contemnere quotiescunque salus animæ suæ ita postulauerit sicut Math. 13. vult relinqui parentes quo ad affectum & nimium amorẽ. Nec desunt qui dicant Christum ibi agere de Euangelica perfectione, quam qui suscipit debet omnibus renuntiare.

Ad quartum diluendum obseruemus primo, aliqua esse secundum se & simpliciter meliora, quæ tamen comparata ad aliqua subiecta sunt deteriora: Verbi gratia esse spirtuale simpliciter meli⁹ est, homini autem melius est spiritu & corpore cõstare: vacare contemplationi secundum se melius est, in patre autem familias & prælato eo tempore quo oportet vt suis prouideant, & illorum curæ inuigilent, deterius esset.

Obseruemus secundo quædam esse quæ erga paucos sunt optima & præstantissima, toti autem generi humano essent nociua & perniciosa: Vt vita contemplatiua cælibatus in paucis optima sunt, & excellentia, vniuersos autem homines velle contemplationi & celibatui vacare, esset perniciosum Reip. humanæ, quæ ad sui conseruationem indiget

indiget omnino matrimonijs, & exercitijs vitę actiuæ.

Ex his colligo tria; primo absolute & simpliciter loquendo, melius esse possidere res in communi quam in particulari, ideo in statu innocẽtię & in collegio Christi possidebantur in communi. 2. paucis hominibus vt religiosis & his qui volunt Deo vacare melius esse in communi viuere, quam alio modo vt docuit Christus suo exẽplo, cum collegium ipsius fuerit norma religiosorum & perfectorum. 3. vniuerso generi humano, & toti hominum multitudini, ad vitanda innumera incommoda quæ sequerentur, si post peccatum res essent in communi, melius esse, vt diuisa sint earum dominia & proprietates.

Ex his dico ad argumentum, Christum consuluisse suis eam vitæ rationem, quę vtilior est & perfectior, non tamen præcepisse, Etenim vt aliqua res sit in cõcilio, satis est, vt secundum se sit melior, & nonnullis magis expediat, quamuis non expediret omnibus, in præcepto autem tantum sunt, quæ omnibus expediunt & sunt necessaria: vt patet de cęlibatu & virginitate, quæ sunt in concilio, non tamen in præcepto. 2. Cor. 7. *De virginibus præceptum domini non habeo, concilium autem do.* Et Christus Mat. 19. *Qui potest capere capiat.* Et ita consuluit rerum abdicationem suoque exemplo illam docuit, vt rem secundum se meliorem & perfectiorem, his qui volunt perfectionem aggredi, non tamen præcepit omnibus, quia omnibus non ita expedit, imo potius oppositum vt constat.

Ad confirmationem illam ex punitione Ananię: Medina codice derestitutione. q. 1. ait: forte illos qui initio Ecclesiæ conuertebãtur ad fidem, emittere votum viuendi in communi, & offerendi omnia bona sua in communi, quia tunc ita expediret cum pauci tunc essent fideles, quod tamen crescente deinde Ecclesia in maximum numerum nõ expediuit, imo fuisset nociuũ: & cum Ananias fuerit ex primis illis conuersis ad fidẽ, tanquam transgressorem illius voti punitum esse à B. Petro: Sed hæc solutio stare non potest, si consulamus textum, sic enim dixit Petrus Ananiæ: *Nonne manens tibi manebat, & venditum in tua erat potestate? cur ergo mẽtiri voluisti Spiritui sancto?* Vbi duo aperte innuit B. Petrus, primum fuisse liberum Ananiæ, & ijs qui conuertebantur retinere apud se proprios agros & hæreditates, similiter liberum fuisse eorum quæ venderent sua spõte, pręt ia retinere si vellẽt, aut deferre ad Apostolos & in cõmuni cõstituere. Secundo Ananiam in eo deliquisse, quod dixerit se totum pretium offere Apostolis, cũ medietatẽ tantũ offerret, reliquum apud se secreto retinens, in quo mentiens Petro, mentiebatur simul Spiritui sancto cuius vices Petrus gerebat. Vnde non erat in primitiua Ecclesia votum quod suspicatur Medina, nec ob illius trãsgresionem punitus est Ananias, sed quia voluit decipere suũ Prælatum in quo mentiebatur Spiritui sancto.

Ad quintum respondeo, inter paucos vt religiosos iuuare multum ad maiorem amorem habere omnia in cõmuni, toti autem Reip. natura adeo corrupta, & cupiditate plena id nõ expedire, sed melius conseruari omnes in pace rebus diuisis, vt ex dictis cõstat. Dico præterea, oriri quidem lites inter fideles propter meum & tuum, nõ quia bona diuisa sunt & appropiata, sed quia culpa hominum multoties ista dominia perturbãtur, nec certo dignoscitur quid cuiusq; sit, quod cum primũ depræhẽditur cessat omnis, lis, essent autem multo plures & maiores lites, si res non essent diuisæ, & quibus nunquam fere finis potuisset imponi.

Ad testimonia Sanctorum: Ad illud D. Aug. & Ambro. respondeo. illos (vt ex decursu orationis liquet) loqui, quãdo pauperes indigẽt, tũc enim omnia debẽt esse cõmunia, tenẽturque diuites illis facere sua bona per eleemosynã cõmunia, quantũ indigẽt. Ad primum locũ Chrisostomi dico, docere ibi diuites, ne sibi & suis industrijs abundantiam suorum bonorum tribuãt, sed diuinæ largitati, sicut faciebat sanctus Iob qui magnam suarum facultatum copiam Deo non sibi, nec suis laboribus tribuebat, dicẽs Dominus dedit &c. Ad secundum locum eiusdem Chrisostomi respondeo, illa verba meum & tuum ex hominum culpa mille mala & lites inducere, sed nil hominus vt ex dictis constat necessaria esse, quia maiora & plura sequerentur, si res post peccatũ mansissent in communi & indiuisæ.

ARTICVLVS II.

Quo iure facta sit rerũ diuisio & appropriatio.

CAie. infra. q. 66. art. 2. ad primum sentit diuisionem rerum in communi & vniuersali. i. res esse diuidẽdas, hoc esse à iure gentium, quia recta ratio docuit omnes gẽtes

ad vitanda omnia illa incommoda, de quibus art. præcedenti, oportere res diuidi: diuisionē aūt rerū in particulari. i. quod hæc possessio sit huius, illa illius, id non esse à iure gētium, sed factum esse lege Ciuili & Imperatoria. Colligit hoc ex doctrina D. Tho. quia D. Tho. loco citato ait, diuisionē rerū pertinere ad ius positiuū Ciuile: quæst. autem. 57. dixerat esse de iure gentiū, quæ inquit Ca. pugnant: conciliantur autem ita, vt voluerit significare D. Tho. diuisionē in generali, id est quod res diuidantur esse de iure gentium, appropiationē autem in particulari esse de iure ciuili. Cōfirmatur hæc doctrina ex D. Aug. qui can. Quo iure Distinc. 8. ait: *Quo iure defendis villas Ecclesiæ diuino an humano diuinum ius inquit in Scripturis habemus humanum legibus Regum. Vnde quisque possidet quod possidet? nonne iure humano? nam iure diuino Domini est terra &c.* Et infra: *Iure humano dicitur hæc villa est mea, hic seruus est meus, mea est hæc domus.*

Soto lib. 4 de iust. q. 3. art. 1 vult diuisionem rerum in communi esse à iure gentiū, appropriationem vero in particulari esse quidem aliquā à iure gentium, aliquam vero à iure ciuili. Ratio eius est: quia negari nō potest, quin statim post peccatū in primis mūdi initijs, antequā essētin orbe aliquę gētes, nationes, vel Principes qui cōstituerēt leges ciuiles, primi illi homines solo ducto rectæ rationis & iure gentiū, res inter se ad pacifice viuēdū diuiserint, nulla interueniēte lege ciuili, Gen. 4. primi illi duo frattes Abel & Cain, quo tēpore nulla adhuc erat lex ciuilis, habuerunt bona diuisa, cum alter esset agricola, & obtulerit de fructibus terræ vt bonis suis, Alter pastor ouium, obtuleritq; de gregibus suis vt de ꝓpijs bonis, cum oblatio debeat fieri ex propijs iuxta illud: *Honora Deum de tua substātia*, &c. Certū etiam est, quamplurimas res esse, in particulari addictas, & tributas aliquibus certis personis lege imperatoria, & ciuili, & donationibus Regum & Principum. Vnde sit prima conclu.

Quædam dominia sunt iure naturali diuisa & appropiata quibusdā hominibus: Patet hæc exemplis: Dominiū quod habet vnusquisque in suas ꝓpias actiones & operationes, dominium quod habet in suum honorem & famam, dominium paternum quod habent parentes in filios, dominium quod habet vir in vxorem & familiam, hæc sunt diuisa iure naturali. Sicut enim iure naturali vnusquisque habet ista dominia, ita quoq; simili iure naturali sunt cuique appropiata. Et confirmatur, quia in statu innocentiæ, in quo ius tantum naturale cum lege Dei vigeret haberēt etiā homines ista dominia inter se distincta, vt docet D. Th. 1. p. q. 96. ar. vltimo. Secunda conclu.

Diuisio & appropiatio rerum in generali id est quod res sint diuidendæ, non est facta iure diuino, nec naturali, nec ciuili: Probatur prior pars testimonio apertissimo D. Aug. in illo can. Quo iure: Et est argumentum, Ius diuinum habemus in Sacris Scripturis, aut colligitur ex illis, vel vt tale docetur ab Ecclesia, sed in nullo loco Sacræ Scripturæ legimus Deum præcepisse hominibus vt res inter se diuidant, nec est locus ex quo tale colligatur, nec tale vnquā proposuit Ecclesia tanquā de iure diuino: imo Si Sacrā Scripturā cōsulas, omnia refert in communi & indifferenter esse à Deo tradita hominibus, *Ecce dedi vobis omnem herbam* &c. Genes. 2. Similiter post diluuium, Genes. 9. Omnia Deus in communi tradidit Noe & filijs eius. Vnde Psalm. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius*, &c. Probatur secunda pars conclus. de iure naturali ab Scoto in. 4. dist. 15. hoc argumento: Natura non potest inclinare ad opposita, sed natura in statu innocentiæ inclinabat ad habenda omnia in communi. Ergo non potest deinde inclinare ad ea diuidenda & appropianda, cum hæc sint opposita. Sed hæc ratio non est accommodata, quia naturam inclinare ad diuersa in diuersis statibus, non est inclinare ad opposita, recta enim ratio non potest inclinare ad opposita, inclinat tamen in vno tempore ad comedendum, in alio ad ieiunandum, quia ita illa exigit in illis temporibus. Ita quoque expediebat in statu innocentiæ habere omnia in communi, & tunc ad id inclinabat natura, expedit modo esse diuisa, & ad id quoque inclinat modo nulla mutatione existente in ipsa, sed mutatis tantum statibus.

Sic ergo probatur illa pars. Si diuisio rerum esset à iure naturæ, cum ius naturæ sit idē semper sibi simile, & omnino inuariabile, in omni statu oportuisset res diuidi, in statu autem innocentiæ non fuisset talis diuisio. Ergo. Secundo, si ista diuisio esset à iure naturæ, non essent iure naturæ omnia communia, quod est contra illud commune dictum & axioma, omnium Philosophorum, Theologorum, & Canonistarum iure naturæ omnia esse communia. Tertio, si ista diuisio esset à iure naturæ, esset

set contra ius naturæ, vita eorum qui habent omnia in communi vt religiosorum, quod est hæreticum. Quarto gratia & Euangelium non destruunt naturam, est autem concilium Euangelicum pertinens ad perfectos, & via ad maiorem gratiam, non habere aliquid proprium sed omnia in communi, ergo res esse diuissas & his vel illis appropriatas non est de iure naturæ. Denique ius naturale nulla indiget ratiocinatione & discursu, sed scriptum est in cordibus nostris, aut sequitur necessario & euidenter ex primis principijs naturalibus, vt inire matrimonia; quod tibi non vis, non occides, &c. Sunt enim vel principia naturæ vel ex illis necessario illata: at diuisionem rerum fieri non est principium naturæ, nec sequitur ex principijs naturæ demonstratiuæ, sed secundum quandam congruentiam, ita colligendo: Agri colendi sunt, cōmodius autem colentur si diuidantur & approprientur, quā si maneant in communi, ergo diuidantur, vnde hæc diuisio non est à iure naturæ.

Tertia pars de iure ciuili, patet ex dictis contra Cay. Nam ante omne ius ciuile Cain & Abel, habuerunt bona diuisa, filij quoque Noe Gen. 11. iudicarunt expedire vt prouincias mundi interse diuiderent. Gen. 15. Loth & Abraham ad tuendam pacem sine vlla lege ciuili solo ductu rectæ rationis iudicarunt similiter oporte terras inter ipsos diuidi. Tertia conclusio, que sequitur aperte ex præcedenti.

Diuisio rerum in generali, id est, *quod res diuiderentur est a iure gentium:*

Patet a sufficienti diuisione, nā si nō a iure diuino, neq; a naturali, neq; a ciuili, necessario debet esse a iure gentium, cum non sint alia iura præter hæc. Et confirmatur ius gentium naturale & ciuile ex superioribus. quæst. 57. ita differunt, vt ius naturale nulla indigeat ratiocinatione aut discursu ex congruentia aliqua petito, sed est impressum cordibus hominum: ius ciuile constituitur a Principe vel a Rep. proceribus ipsius in vnum conuenientibus, ius autem gentium neq; est impressum cordibus vt naturale, sed ex his quæ natura & recta ratio dictant rationando & discurrendo colligitur, vt maxime congruens & expediens, neq; constituitur a Principe aliquo vel Reip. conuentu sed sine vlla aut Principis auctoritate, aut conuentu hominum in vnum locum ad illud statuendum conuenientium, omnes gentes & nationes

in illud conuenerunt recta ratione illud omnibus suadente: sed res diuidendas esse non impresit natura hominum mentibus, neq; in communi aliquo omnium hominum conuentu ita statutum est, sed statim post peccatum in primis mundi initijs omnibus ita iudicantibus vt paci & vitæ humanæ maxime congruens, ergo neq; a iure naturali est, neq; a ciuili rerum diuisio, sed à iure gentium. Quarta conclu.

Diuisio rerum in particulari & earum appropriatio, id est quod hæc prouincia sit huius gentis, hic ager illius hominis, hoc fundum alterius, factum est partim iure gentium, partim vero iure ciuili & imperatorio.

Patet vtraq; pars ex historijs sacris & humanis: Prior, quia statim post peccatū initio mūdi vt diximus ante omne ius ciuile hominibus in id tacite cōsentientibus quidā illas terras, alijs alias occuparūt, & earū dominia & possessionē sibi vendicarunt, prima eorum occupatione. Docebat enim ipsos hoc recta ratio, cum res diuidendæ essent & appropriandæ, vt res quæ sub nullius esset dominio primo occupanti concederetur, nullusq; postea illā sibi vēdicare tentaret, tanquam rem verum ac legitimū dominum iam habentem. Vnde dicitur Instit. de rerum diuis. §. Fere. quod antea nullius fuit id naturali ratione præocupanti conceditur: Simile habetur. ff. de iusti. & iur. l. Ex hoc iure: Vocat autem ibi textus naturalem rationem ius gentium, quia illud per dictamē rectæ rationis & ex principijs naturalibus colligitur maxime congruere. Altera pars manifestissima est, multa enim pluribus sunt adiudicata legibus Principum & regnorum: multæ Resp. in publicis conuentibus Principem sibi constituerunt, & illi totius prouinciæ dominium tradiderunt: Principum etiam & regnorum legibus multi multa possident, vt habetur. ff. de constitutionibus l. Quod principi. Vltima conclu.

Facta rerum diuisione multa adhuc manent indiuisa & in communi, vt locus, ciuitas, itinera, fontes, flumina, elementa, littora, pisces, aues, feræ, portus, & similia.

Nam ius gentium id est communis hominum consensus hæc sub nullius priuato dominio constituit, imo omnes conueniunt in eo, vt his quicūq; indifferenter vtatur, & liberæ communesque sint omnibus piscatio, venatio, & similia: quamuis Resp. & Principes hæc aliquando prohibeant, vel alicui priuato concedant, vel in

bonum ipsiusmet Reipub. vel ad tollendas aliquas lites, vel ob aliam iustam causam, quæ si nulla existat tirannice tales prohibitiones & interdicta ponuntur. Probatur hæc vltima conclu. Quia rerum diuisio duplici causa facta est, ad tollendas lites, & vt agri melius colantur: at piscatio venatio, itinera, fontes, &c. rarissime possunt esse causa litium, nec indigent hominum cultura, cum terra & mare, ac natura ipsa sua sponte ista producant.

Nunc ad argumenta Cay. Ad primum ex dictis D. Thom. respondeo. Apud D. Thom. & alios auctores, ius gentium cum sit medium inter naturale & positiuum, esse vtrique quadam ratione simile, & vtriusque naturam induere, & nomen sortiri, aliquando vocatur naturale quia naturalis ratio illud insinuat vt congruens & expediens, sicut vidimus modo Instit. de rerum diuis. §. Fere: Aliquando vero vocatur humanum & positiuum, quia sicut ius positiuum est ex hominum condicto, ita & ius gentium est ex hominum condicto, omnibus gentibus in illud consentientibus: Vnde non repugnat, D. Thom. asserere in vno loco diuisionem gentium esse de iure gentiũ, & asserere in alio pertinere ad ius positiuum, quia tũc nõ intelligit per ius positiuum ius ciuile, sed idem ius gentium, quod etiam vocatur ab ipso positiuum; maxime cum in via D. Thom. vt vidimus quæst. 57. artic. 3. ius gentium nõ sit species iuris naturalis, sed positiui.

Ad textum D. August. in can. Quo iure: dico recte ibi asserere D. August. villas Ecclesiæ esse de iure humano imperatorio, nam Ecclesiæ ex se nihil temporale habẽt, sed ea quæ ab imperatoribus & alijs fidelibus eorũ donationibus, ipsis tributa sunt. Vnde ille canon loquitur priuatim de dominijs Ecclesiæ, non autẽ de vniuersali rerũ diuisione, & priuatis hominum dominijs.

Præter hæc offerunt se contra dicta in secunda conclu. hæc argumenta. Primum est. Id sine quo pacificus hominum status constare non potest, ratio naturalis dictat faciendum, & per consequens est a iure naturæ, sed ratio naturalis dictat sine rerum diuisione pacem constare non posse: Ergo diuisio ista est à iure naturæ. Et confirmatur, quia Arist. sequutus solum lumen naturę, in secũdo Polit. docuit istã diuisionẽ.

Secundo lex naturalis est, vt quæ nullius sunt primo occupanti cõcedantur, sed prima rerum diuisio facta est per huiusmodi

præoccupationem, ergo à lege naturali est.

Tertio, videtur esse facta iure diuino: Nam terra promissionis lege diuina positiua tradita est populo Israelis, eodem iure & lege decima pars fructuũ data est Leuitis: & regnũ Israelis Dauidi & filijs ipsius.

Ad primum respondeo, de iure naturali posse nos loqui dupliciter, vno modo stricte & proprie, pro eo quod per se est a natura, & est impressum cordibus hominum; quo modo rerum diuisio non est à iure naturali: Secundo modo dicitur etiam quodam modo à iure naturæ, quod homines colligunt ratione naturali circa media in ordine ad aliquem finem, & quod ita colligunt est ius gentium proprie, non tamen naturale, licet illi maxime simile & affine, & hoc modo diuisio potest aliquo modo dici de iure naturali, propriæ autem est de iure gentium & non naturali. In illa autem secunda cõclusione, quãdo negamus diuisionem rerum esse de iure naturali, sumimus ius naturale proprie & stricte. Dico secundo cum Conrrado tract. 1. quęst. 9. diuisionem indicatiue esse de iure naturali, quia ratio naturalis indicauit illam expedire hominibus. Executiue autem esse ã iure gentium & humano, quia hominum cõsensu facta est: Et ita patet etiam solutio ad confirmationem ex testimonio Aristo.

Ad secundum respondeo cum eodem Conrrado vsum rei ã nullo occupatæ esse primo occupantis iure naturæ, dominium autem & appropriationem iure & consensu gentium.

Ad vltimum respondet Conrradus ius diuinum nunquam diuisisse dominia personalia, id est nunquam addixisse alicui personæ priuatæ hanc vel illam rem, sed tantum tribuisse dominia communia, totum regnũ toti genti tradens. Sed hæc solutio constare non potest, cum Abrahæ dixerit Deus: *Tibi & semini tuo dabo terram hanc*, Vbi data fuit illi priuato & filijs eius, vt hæredibus, sicut modo quæ dat Rex alicui priuato trãseunt deinde in hæredes. Dauidi similiter priuatim tradidit regnũ, & post ipsum filijs eius. Et in lib. Iosuæ certis personis addictæ sunt diuino oraculo certæ aliquę & proprię possessiones ob egregia ipsorum facta: Vnde dico conclusionẽ illã secundã qua negamus diuisionẽ rerũ esse a iure diuino intelligẽdã esse in vniuersum, idest, vniuersum orbẽ & bona eius diuidi & appropriari, nõ esse a iure diuino, cui nõ repugnat aliqua particularia diuino nutu essa aliquibus tributa.

ARTI-

ARTICVLVS III.

Quo modo facta sit rerum diuisio & appropriatio.

OBseruandum est initio, rerum diuisionẽ & appropriationem potuisse fieri vno ex his quatuor modis, primo authoritate parentũ diuidẽtium filijs suas possessiones: Vel authoritate Principum, habet enim Princeps authoritatem diuidendi inter suos ciues tam ea quæ bello iusto acquirit, quam ea quæ in sua prouincia sub priuato alicuius alterius dominio non sunt, quo modo diuisit Iosuæ filijs Israel terram Canaan iusto bello acquisitam. Tertio potest fieri sine vllo Principe sed expresso aliquorum hominum cõsensu, quo modo diuiserũt sibi Loth, & Abraham terram quam incolebant. Quarto, iure gentium, id est consensu tacito omnium hominum, quomodo quæ sub nullius dominio erant primo occupanti cõcedebãtur, vt constat ex illo. §. Fere. Instit. de rerũ diuis.

Dico hoc supposito omnibus istis modis factam esse rerum diuisionem. A principio mundi statim post peccatum, factã esse parentũ authoritate, omnium enim Doctorum cõsensu est maxime verisimile, & Sacręcrę Scripturę consonũ, diuisisse Adã filiis & nepotibus oẽs res authoritate parterna: nã si ex ore Adæ omnium consensu fuerunt oẽs filij & nepotes eius instructi in his quę pertinent ad fidẽ, religionem, & bonos mores, cũ ad pacem & tranquilitatem eorum videret Adam expedire maxime, vt fieret rerum diuisio, verisimile est authoritate & ordine ipsius terras esse diuissas, Vnde sacra Scriptura tribuit primam illam diuisionem Deo, quia sicut Adam diuino instinctu docuit posteros suos necessatia ad salutem, ita quoque diuino instinctu diuisit res, vt necessarium ad pacem. Deuth. 32. dicitur. *Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum &c.*

Et cõfirmatur, quia si quod dicitur Gen. 10. per nepotes Noe diuisas esse insulas & prouincias, intelligẽdum est authoritate & ordine ipsius Noe, vt constat ex Berosso Historico Caldayco Antiquissimo, qui in suo Compendio manifeste dicit, Noe per suos nepotes diuisisse regiones, multo verisimilius est, in primis mundi initijs authoritate Adę qui ius paternum & ęconomicum imo multotum sententia & gubernatiuum in suos filios & posteros habebat, factam fuisse diuisionem & appropriationem.

Nec valet quod aliqui obiciunt Adam non potuisse facere istam diuisionem, quia non habuit in filios authoritatẽ Regiã, nec vim coerciuam, sed tantum ius paternum, quo tantum poterat distribuere illis sua bona. Nam primo ad diuidendas terras inter filios & nepotes cum ipse esset primus parens & primus dominus totius Vniuersi, sufficibat illud ius paternũ. Secũdo dico (quod mihi probabilissimum est) cum Soto, fuisse ipsum Principem mundi in illo primo seculo, & habuisse authoritatem Regiam ad gubernandos primos illos homines, & puniendos delinquẽtes, nõ enim est credendũ de diuina prouidentia reliquisse mundum aliquo tempore sine Principe, & gubernatore qui deliquentes cohiberet.

Post hanc primam diuisionem factam ab Adam, fecit aliam similem Noe suis filijs & nepotibus, iure etiam paterno post diluuium, vt ex eodẽ Berosso constat, ex mõte enim Ararat in Armenia, in quo quieuit archa redijt in veterem patriam, id est loca Damasco vicina, ibiq; vixit cũ tribus filijs suis, constituitque (vt tradũt Hæbræi) Sem qui filius eius primogenitus erat Sacerdotẽ & Principẽ aliorum. Hi tres filij genuerũt multos in eodem loco per annos. 340. quibus omnibus vixit Noe, quibus multiplicatis, cum oporteret eos Noe admonente ad pacem & tranquillitatem ipsorum in varias regiones diuidi, vt nomen suum celebre & immortale redderent, ædificarunt turrim Babel, vnde diuino supplicio pulsi, diuisi sunt in varias regiones, eas sibi appropriantes iure gentium, tacito & communi omniũ consensu, vt id cuiq; esset proprium quod primo occuparet. Sic Sem cum suis mansit in Sirię parte Orientali. Cam cum suis perexit in Arabiã, Iudęam, Aegyptum & totã denique Africam, Iafet in hanc Europam cum suis, & Occidentalem Septentrionis partem, Simul atque hæc diuisio facta est à nepotibus Noe in varias regiones & prouincias, cęperũt potẽtiores eorũ supra alios se erigere, & illis dominari principatumq; obtinere, vnde simul cœperunt Reges vel electi populi consensu, vt Sem, qui à patre Princeps eorum, penes quos fides remãsit in parte Orientali Siriæ ipsorũq; simul consensu fuit Rex, vnde venit in Palestinam, & ædificauit Salẽ, fuitq; Rex Salẽ, qui alio

nomine dicitur Melchisedech, Vel per tirãnidem vt Nemroth qui multitudine cognatorum coacta alios sibi subiecit. Hi ergo Reges in illa diuisione per vniuersum, in singulis regionibus distribuerunt suis (vt refert D. Hyero. in quæstionibus Hæbraicis) hæreditates & possessiones: quod etiam ratio docet, nulla enim alia ratione valuissent illos regere & gubernare. Nec his pugnat quod multi ex istis essent tiranni, quia licet multi tyrrannice Principatum vsurpauerint, deinde verò vt constat ex historijs pace ac quiete populi ita exigente consentiebant Resp. in ipsorum Principatum, & in eam diuisionem quam fecerãt. Et sic partim iure gentiũ & partim iure ciuili fuit facta diuisio omnium bonorũ. Facta hac secunda diuisione per illos nepotes Noe, sunt deinde aut successione & iure hęreditario, aut donationibus, vel Principum, vel particulariũ, aut iure belli, aut alijs vijs, de quibus quæstione sequenti copiose disseremus, mutata dominia ab alijs in alios, tam dominia Prouinciarum & Regnorum, quam priuatarum & particularium hæreditatum & possessionũ.

ARTICVLVS IIII.

An Christus Seruator noster quatenus homo fuerit vere Rex & dñs tẽporalis totius orbis.

EXplicata iam in genere ratione & via, qua facta est rerum diuisio & appropriatio, proximũ est examinemus, existat ne aliquis peculiaris totius orbis Princeps & dñs? Vbide tribus potissime hęc quæstio tractãda est, de Christo Seruatore nostro, de Summo Pontifice ipsius Vicario, & de Imperatore. De Christo agemus præsenti articulo, de Summo Põtifice & imperatore in seq.

De Christo Seruatore nostro quatenus Deus est, nulla est controuersia omniũ rerum esse verũ ac legitimum Dominũ, sicut enim ipsum per omnia patri æqualẽ & consubstantialem Catholica fides profitetur, ita eundem qua Deus est, omnibus præesse & dominari eadem fide Catholica est tenendum quod insinuauit Athanasius dicẽs: *Dominus pater, Dominus filius, &c. Et tamen non tres domini*, &c. Et Ecclesia in cantico quod præmittit sacrificio Missæ. *Tu solus sanctus, tu solus dominus*, &c. Versatur autẽ inter Doctores grauis cõtrouersia, an idẽ qua homo est ab instanti suæ natiuitatis fuerit verus Princeps & dñs tẽporalis totiꝰ vniuersi? ab

initãti inquã suę natiuitatis, & toto illo tempore, quo mortalẽ hanc & passibilem vitã gessit, nam post sacratissimę Resurrectionis suæ gloriam, quãdo iam immortalis & perfecte beatus ad dexterã Patris sedet, nõ dubito omnes in eam venire sentẽtiam, vt vere omnium rerum sit Princeps & dominus, cum apertissimis id constet Sacræ Scripturæ testimonijs, quæ statim subijciemus. Quo fit vt potissimus huius controuersiæ status Christum hominem respiciat, secundum tempus quo hic apud nos mortalem adhuc agebat vitam.

In quo sensu tres video grauissimorũ Doctorum sententias.

Prima habet fuisse ipsum verum ac legitimum Regem Israelis, quamuis qui ita sentiunt, non eodem modo hoc ipsi tribuant. Nam Burg. in 1. cap. Mat. addit 2. conclu. 3. Armachanus lib. 4. de quæst. Armeno. cap. 15. & 16. Et Ioãnes Bachonis vt refert Vualdensis lib. 2. doctrin. art. 3. cap. 76. volunt ipsum fuisse Regem iure hæreditario, cum fuerit verus & naturalis Dauidis filius. Cui sententiæ fauere videntur nonnulla Sacræ Scripturæ loca, in quibus Christus Rex Israelis asseritur, Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex super Sion montem sanctum eius*. &c. Esaiæ. 9. *Super solium Dauid & super regnum eius sedebit in æternum*. &c. Hiere. 23. *Regnabit Rex & sapiens erit*. &c. Zacha. 9. *Dicite filiæ Sion, Ecce Rex tuus venit tibi*, &c. Luc. 2. aperte Angelus ad Beatissimam Virginem: *Dabit ei dominus sedem Dauid patris eius & regnabit in domo Iacob in æternum*. &c. Mat. 2 diuino afflante spiritu Magi Regem Iudeorum illum appellarunt. *Vbi est qui natus est Rex Iudeorum*? ac vt vero Regi aurum obtulerunt, Ioan. 12. Turba quæ illi cum palmis & ramis obuiam venit eodem spiritu ducta sic cecinit: *Rex Israel*. Ioan. 18. cum interrogaretur à Pilato, an esset Rex Iudeorum? Respondit, *Tu dicis*. quæ verba annuentis sunt. Denique cum Pilatus hunc titulum cruci affixisset: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*. admonitus à Principibus Synagogæ ne ita scriberet, *Sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum*. Respondit, *quod scripsi scripsi*. Quæ omnia apertissime docẽt ipsum fuisse Regem Iudæorum.

Albertus Pighius lib. 5. de Ecclesiastica Hierar. cap. 3. iudicat fuisse Christum Regẽ Iudæorum communi ipsorum consensu & voto. Nam cum ardentissime Messię aduentum desiderarent, simulque crederent fututum ipsum Regem temporalem Israelis, quod

quod abunde insinuant verba illa discipulorum, Luc. 24. *Et nos expectabamus, quia redempturus esset Israel*, & similia. Act. 1. *Domine si in tempore hoc restitues Regnum Israel?* credentes Christum verum esse Mesiam tot miraculis ipsius adducti, illum publice & explicite Ioan. 6. Regem facere voluerunt, sed eo recedente, ipsum implicito illo & tacito consensu remansisse Regem Israelis, in quo sensu interpretantur authores huius sententiæ illud 1. Machab. 14. vbi dicitur, populus detulisse Regnum Machabæis, *donec Propheta fidelis surgeret*, id est, Christus.

Secunda opinio habet fuisse tantum Regnum Christi spirituale & æternum, ita vt verum regnum ipsius sit hæc fidelium congregatio, quam propio nomine Ecclesiam Catholicã appellamus, regnum autẽ temporale eo modo quo alij Reges & Principes suis regnis præsunt, temporalem & ciuilem potestatem in sibi subditos habentes, nullatenus habuisse, quamuis potuerit illud habere, dignusque fuerit qui non modo in spiritualibus, verum in temporalibus supremus Rex & Monarcha fuisset totius orbis, eo ipso quo homo ille verus erat Deus naturalisque Dei filius. Cui sententiæ innumeros grauissimosque Doctores video subscribere, Habent enim illam Vualden. lib. 2. doctrin. art. 3, cap. 76. &c. Driedo de dogmat. Sacr. Scrip. lib. 3. tract. 1. c. 4. Vict. relec. 1. de Indis, num. 25. & in relec. de Potes. Eccles. q. 5. num. 15. & seque. Adrianus Finus lib. 5. Flagelli contra Iudæos, cap. 5. & 6. Abulen. in c. 24. Num. q. 11. & in cap. 20. Mat. q. 63. & in cap. 21. q. 30 Iacobus Naclantus tract. 4. tit. de Regno Christi. Soto libr. 4. de iust. q. 4. art. 1. & in 4. sententiarum dist. 25. q. 2. art. 1. Iansenius lib. 4. suæ concordiæ cap. 3. & cap. 141. Castro lib. 4. contra hæreses, verbo, Beatitudo hęresi 3. Franc. de Christo in 3. dist. 4. q. 6. de Regno Christi, & plærique ex recẽtioribus doctissimis.

Nititur Hæc opinio varijs Sacrę Scripturæ, & sanctorum Patruum testimonijs, nõnullisq; rationibus. Imprimis Christus ipse Luc. 10. ait: *Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*, id est, me sectari & imitari, at qui iuxta hæc verba sectantur Christi vestigia, nil omnino temporale possident, omnibus renunciant, & quo ad vsum & quo ad dominum & proprietatem, vt facinnt Religiosi, ergo & Christus ipse nullum habuit temporale dominium aut principatum, neque quo ad vsum, neque quod proprietatem. Et confirmatur. Christus opere obseruauit quæ alios docuit: *Cœpit enim facere & docere*. Docuit autẽ suos contemnere omnia hęc temporalia & caduca, profiterique perfectissimam paupertatem, tam in actu quã in habitu, vt animi suorũ liberi & expediti maneant ad erigendã mentem & affectũ ad cælestia bona: quis ergo dicat Christum habuisse dominium aliquod temporale & caducũ? maxime dicente ipso de se ipso, Mat. 8. *Vulpes foueas habent & volucres cæli nidos, Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Et Pau. 2. Cor. 8. *qui cum diues esset pro nobis egenus factus est*, quæ omnia nõ actualẽ tantum, sed habitualem etiam & veram paupertatem dicunt. Vnde Hieron. ad Paulinum de Christi paupertate agens, *nudus nudum sequere*.

Secundo, Ioan. 1. Explicẽs Christus Apostolis, quam potestatẽ accepisset, qua homo est à patre, & quã ipsis traderet, ait: *Sicut misit me viuens pater, & ego mitto vos*, quasi dicat aperte, quam potestatẽ ipse habeo in homines, eandem vobis concedo, sed Apostoli nõ habuerunt potestatem aut iurisdictionem temporalem, iuxta illud Luc. 22. *Principes gentium dominãtur eorum, & qui potestatem habent inter eos benefici vocantur, vos autem non sic*: ergo neque Christus illã habuit.

Tertio, Luc. 12. Iuueni roganti Christum vt cõponeret litem quam habebat cum fratre suo circa diuisionem quorundam bonorum, respondit: *quis me constituit iudicem inter vos?* Et ne existimemus significasse his verbis se non habere vsum, licet haberet potestatẽ & ius, ait Ioan. 10. *Non misit Deus filium suum vt iudicet mundum*, &c. Quæ verba non solum indicant ipsum non exercuisse vsum huius potestatis, sed neque cum tali potestate temporali esse missum à Patre, Vnde est argumentum, Potestas siue iurisdictio, quę nunquam est redigenda in actũ, nec vnquam futura alicui vsui, ociosa est, & vana, nec asserenda cum Deus & natura nil frustra efficiant: Christus nunquam exercuit iurisdictionem temporalem, sed solam spiritualem, remittendo peccata, instituendo Sacramenta, prædicando Euangelium, arguendo peccata, quod maxime apparet Mat. 11. & Ioan. 2. quando eiecit de templo ementes & vendentes, & mensas nummulariorũ euertit: tũc enim potisime suã potestatẽ & authoritatem ostendit, at huiusmodi potestas nõ erat ciuilis vel tẽporalis, sed Ecclesiastica & spiritualis, qua zelum

Dei erga tēpli cultū & reuerentiā ostendit.

Quarto, Ioan. 18. interroganti Pilato an esset Rex, respondit aperte, *Regnum meum non est de hoc mundo, si de hoc mūdo esset regnū meū, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis, nunc autem Regnū meum non est hinc.* Vbi cum Pilatus non rogauerit Christum de vsu & exercitio Regni, quia euidētissimum ipsi erat Christum nihil tale habere, sed de potestate & iurisdictione, qua posset Cæsari resistere, ita Christus de eadem iurisdictione agens, affirmauit se tale Regnum & potestatem non habere.

Quinto, Quotiescunq; in Sacris literis vocatur Rex, aut dicitur habere Regnum, explicatur statim in eisdē locis, Regnū quod ibi Christo tribuitur, spirituale esse & cæleste ad salutē hominum pertinens. Psalm. 2. cū dixisset: *Ego aūt constitutus sum Rex.* Subijcit: *prædicans præceptū eius.* Esaiæ. 9. *Super solīū Dauid & super regnū eius sedebit.* Addit, *vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia a modo vsque in sempiternum.* Hiere. 23. *Regnabit Rex & sapiens erit,* &c. Subiungit: *In illa die saluabitur Iuda,* &c. Zacha. 9. *Ecce Rex tuus venit tibi,* &c. Sequitur statim: *iustus & Saluator.* Luc. 19. *Benedictus qui venit Rex Israel, Osāna,* id est, *salua nos in excelsis.* Io. 18 *Tu dicis quia Rex sum ego.* Adiecit explicans qualis Rex sit: *Ego ad hoc veni in mundum vt testimoniū perhibeā veritati.* Deniq; Mat. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra,* vt ostēdat potestatē illam, Mūdo ore Apostolorū explicandā, spiritualē esse, subdit: *Euntes prædicate Euangelium baptizantes,* &c.

Sexto, facere Christum hominem Regem temporalē, reuera est talem effingere Messiam, qualē Iudæorum illius temporis ignorantia expectabat, & qualē Iudæorum qui secuti sunt durities & perfidia expectat, adhuc sibi falso persuadēs tale futurū Messiæ Regnum, quale Salomonis Ezechiæ & aliorū Principū huius sęculi legimus fuisse.

His accedunt innumera Sanctorū Patrū testimonia quæ hanc senteutiā apertissime insinuāt. D. Aug. 17. de ciuit. Dei, cap. 7. ait: *Populi Israel personā figurate gerebat Saul, qui populus Regnum fuerat amissurus, Christo Iesu domino nostro per nouū testamentum non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.* Et tract. 115. in Ioan. explicans ibi illud Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex super Sion,* &c. ait: *sed Sion ille & mons ille non sunt de hoc mundo. Quod est regnum eius? nisi credentes in eum?* Et in Psal. 2. ait: *Dabo tibi gentes, in hæreditatem tuam, quas possideas, ad earum salutem, & quæ tibi fructificent spiritualia.* D. Hieron. lib. 4. in cap. 22. Hiere. quærit quomodo nullus de stirpe Hieconię regnaturus pronūtietur, cū tamē Christus quē D. Mat. filiū Hieconiæ facit, dicatur ab Angelo habiturus sedē Dauid? Et respōdet, *Potest solui, non sedebit quidē super thronū Dauid vir & homo, sed sedebit Deus, regnūque eius non terrenum erit & breue, sed perpetuum & cæleste.* D. Ambros. lib. 3. in caput penultimū Lucæ, eandē quęstionem tractans, quā D. Hier. ait: *Non seculari honore regnauit Christus, nec in Hieconiæ sedibus.* Et eod. lib. 3. c. 5. eandē attingēs difficultatē habet. *Qui dicit nō esse de hoc mundo regnū suū, ostēdit se esse supra mundū, ita regnū eius erat in sæculo, sed super sæculum erat.* D. Basil. Bernar. Theophila. plæriq; Patrum nullū aliud Regnū Christi agnoscunt, quā spirituale & cęleste. D. Basil. in illud Luc. 1. *Regnabit in domo Iacob,* Ait: *Non in materiali sede Dauid dominus sedebit, sed sedem Dauid appellat in qua residet dominus indissolubile regnum.* D. Bern. Ho. 4. in Missus est: *Dabit ei dominus sedem Dauid patris sui non typicam, sed veram, nō temporale sed æternā, non terrenā sed cælestem.* Theophil. super Luc. 1. *Sicut Dauid sensibile Regnum suscepit, ita Christus spirituale.* Beda in eundē locū: *Accepit sedē Dauid, vt nimirū gentē cui Dauid quondā præerat, ipse ad perpetuū vocaret in Regnū, quod eis paratum est ab origine mūdi.* Pluribns hic opus non est, cum omnes quotquot sunt Interpretes & recentiores & antiqui in istum locū, Luc. 2. & illud Ioan. 18. *regnum meum non est de hoc mūdo,* nullū aliud Regnū Christi agnoscāt pręter hoc spirituale & ęternū.

Tertia opinio est quā habet Hostiēsis in cap. Quod super his. De voto. D. Antoni. 3. p. tit. 3. c. 2. Iacob Almayn. de Potestate Papæ, c, 8. Turrecr. lib. 2. summæ de Eccles. c. 96. Nauar. in c. Nouit de iudicijs, not. 3. n. 9. Alfonsus Mendoza in sua relectione, de dñio Christi, quos nōnulli etiā recentiores sequūtur, Christū fuisse ab instanti suæ cōceptionis verū Regē & dñm, nō modo in spiritualibus, verū etiā in tēporalibus, omnium hominū, & rerū quę in hoc orbe existunt, nec solum ea ratione qua nūc Philippus. 2. quē nobis Deus & suæ Ecclesiæ incolumē ad multa tēpora seruet, dominatur Hispaniæ, & alijs potētissimis Regnis, verum etiā herilē vniuersorū hominū, & proprietariū omniū diuitiarū, hęreditatū, & honorū quæ ab vniuersis hominibus posidentur.

Probatur quoq; hæc opinio Psal. 2. *Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatē tuam & pos-*

& possessionẽ tuã terminos terræ. Psal.71. *Et dominabitur a mari vsq; ad mare, & a flumine.* &c. Zach.9. *Ecce Rex tuus venit tibi, & dominium eius a mari vsq; ad mare.* Mat.28. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Luc. 10. *Omnia mihi tradita sunt a patre meo.* Io.13. *Sciens quia omnia dedit ei pater in manus.* 1.Corin.5. *Omnia subiecit sub pedibus eius præter eũ qui subiecit ei omnia.* Heb.1. *Quem constituit hæredem vniuersorũ.* &c. Apoc.1. *Habebat scriptũ in femore Rex Regũ & Dominus Dominantiũ.* Quæ omnia intelligi de Christo homine, vel ex hoc vltimo loco cõstat, cum per femur Christi sacratissima ipsius humanitas intelligatur à D. Aug.16. de ciuit. c. 33. & à D. Hie. ad Principiã. Et cõfirmatur, Christ⁹ homo vere, & non impropie, nec translatitie appellatur in Sacris Scripturis Rex totius mundi: ergo habuit vere dominium & potestatẽ secularẽ toti⁹ orbis, aliter nõ esset proprie & vere Rex, sed metaphorice tantũ.

Secũdò ex D. Tho. 2.2. q. 40. ar.2. Ad quẽ pertinet finis, ad eundẽ pertinet disponere de his quæ sunt ad finẽ, sed ad Christum pertinet dirigere omnes homines ad finem supernaturalẽ, nempe beatitudinem, ergo & disponere de his quæ ad finẽ istum diriguntur: dirigũtur autẽ omnes res, etiam temporales, ad spirituales & æternas, quia non fuissent ista tẽporalia, nisi propter illa, ergo ad Christũ etiã pertinuit de omnibus istis temporalibus disponere, habuitq; tale ius, in quo consistit vera ratio dominij orbis, etiam si tali iure noluerit vti.

Tertio, qui aliquẽ redimit sua pecunia, illius manet vere dominus, Christus redemit nos ab omni morte, & spirituali & æterna suo pretiosissimo sanguine. 1. Pet. 1. *Non corruptibilibus auro & argẽto, sed prætioso sanguine agni immaculati.* 1. Cor.6. *Empti estis prætio magno.* Ergo Christus titulo istius redemptionis, vere omniũ hominũ dominus est. Hanc rationem proponit D. Pau. Rom.14. *Mortuus est, & resurrexit, vt viuorum & mortuorum dominetur..*

Quarto Christũ in dextera Patris sedentẽ omnes cõfitentur verũ Regẽ & dñm totius Orbis, tã in spiritualib⁹ quã in tẽporalibus, at quicquid habet modo Christus dignitatis & officij, habuit ab instãti suæ cõceptionis, præter eã quę pertinent ad immortalitatem & gloriam suæ sanctissimæ carnis, & exaltationem sui nominis, ergo fuit adhuc apud nos agens vere omniũ Rex & dominus. Vnde eo nato, statim Reges terræ ad illum vt vere Regem suum adorandum accesserũt, ac vt referunt Paulus Orosius lib. 6. cap.18. Abulensis in chronicis & alij graues authores, Augustus Cęsar qui antea vt Deus à populo adorari voluit, ostensa sibi à Sybilla Tiburtina tempore quo Christus natus fuit, in superiori aeris parte, in loco qui Romę Area cæli dicitur, formosissima virgine splẽdidissimũ infantem in sinu gerente, ad monitusque ab eadem Sybilla illũ solum esse verum Pricipem & dominũ totius orbis, prohibuit ne quisquam ipsum appellaret dominum.

Quinto ex D. Tho.3.p.q.13.art.2. pertinuit ad dignitatem Christi, vt haberet omnipotẽtiam omnium rerũ, in qua omnipotẽtia includitur dñium & principatus totius orbis. Et q.59. art.4. ad.1. Potestas (inquit) iudiciaria quę Christo cõpetit, sequuta est in ipso Regiam dignitatẽ, hæc autẽ potestas conuenit ei quatenus homo est, Ioan. 5. *Potestatem dedit ei iuditium facere, quia filius hominis est,* habuitque illam, quamuis vsum eius non excercurrit ab instanti suæ conceptionis, ergo & dignitatem regiam ac dominium temporale. Et confirmatur, quia in iudice requiritur iurisdictio, Rom.14. *Tu quis es qui iudicas seruum alienũ:* Vnde cum Christus habuerit semper authoritatem iudicandi, habuit quoque & iurisdictionem ac dominium in eos quos iudicare poterat.

Sexto si Christus nõ fuit Rex & dominus tẽporalis totius Vniuersi, id certe dicendum est, vel quia potestas spiritualis & secularis non possunt coniungi, vel quia illũ nõ ita decuit, vel quia futura erat impedimento Euangelicæ prædicationi & officio Christi: at nil horum prohibet: nõ primum, quia possunt in eodẽ istæ duæ authoritates reperiri, vt statim ostẽdemus: nec secũdum, quia licet vsus & exercitium huius potestatis aliquas molestias & perturbationes pariat, afferatque secum aliquam imperfectionem, ius autem illius perfectionem dicit & dignitatem, omnis autem dignitas & perfectio decuit Christum: nec tertium, quia in nobis facile possunt hæc munera temporalia retardare nos, sicut & possessiones bonorum temporalium à perfectione, & munijs spiritualibus, at Christum nil horum poterat a sua perfectione & excellẽtissima executione sui muneris retardare: sicut minus perfectis multa sunt impedimẽto, quæ perfectioribus nõ nocent: quo nomine religiosis, quia non sunt in statu perfectionis, sed in via, prohibetur possesio bonorum tẽporaliũ, quę Episcopis tanquam iam existẽtibus

bus in statu perfectionis acquisitæ non prohibentur.

Denique hæc est aperta sententia D. Bernardi, & D. Tho. & aliorum grauissimorum authorum. D. Bernar. in lib. 3. de consider. ad Eugenium ita habet: *Dispensatio tibi credita est nõ data possessio, nõ tuille de quo propheta, & erit omnis terra possessio ei⁹, Christus hic est, qui possessionen sibi vẽdicat, & iure creationis, & merito redemptionis, & dono patris:* Vbi aperte D. Ber. facit Christum dominum & Principem totius terræ his tribus titulis. D. Tho. loco citato 3. p. q. 56. art. 4. ad 1. aperte regiam dignitatem illi tribuit, quam consequatur in ipso potestas iudiciaria quam habet, loquiturque ibi D. Tho. de dignitate regia temporali, cum subiungat: *non tamen in terris viuens terrenum regnum temporaliter administrare voluit.* Et multo copiosius lib. 3. de regimine princip. cap. 12. 13. & 14. vbi in fine cap. 12. vocat illum Regem, sacerdotẽ, & monarcham. Et cap. 13 Christi monarchiam in tribus cæteris omnibus ostendit præesse, primo duratione, quia vsque ad finem mũdi imo & in æternũ perseuerabit. Secundo Vniuersitate, quia in omnem terram exiuit sonus Euangelij, & nulla est mũdi plaga, in qua non adoretur nomen Christi. Tertio dignitate dominantis, quia Princeps huius monarchiæ Deus & homo est, quod prænuncians Esa. ait: *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus super humerum eius.* &c. vbi copiose D. Thom. de dignitate huius monarchiæ agens, habet inter alia, à sua natiuitate fuisse Regem & monarcham totius mundi, in cuius rei signum, ipso nascente descriptus fuit vniuersus orbis, substituisseque suam dignitatem temporalem in Augusto Cæsare, ita vt Augustus (quamuis id non intelligeret) reuera tamen gereret vices Christi: quibus verbis apertissime habet D. Thom. hanc tertiam opinionem. Nam si vice Christi, & ex eius substitutione gerebat Augustus administrationem temporalem imperij, necessario asserendus est Christus verus & propius Rex, & dominus imperij secularis & temporalis.

In hac quæstione adeo difficili, Obseruemus primo, has duas potestates spiritualem & temporalem non esse ita incompatibiles, quin in eodem simul possint reperiri, nec ita esse cõiunctas, vt necesse sit vtramq; eidem simul inesse, aut aliam ex alia pendere. Primus illud constat ex Veteri Testamento, Gen. 14. Melchisedech Rex fuit simul & Sacerdos, & primogeniti vtramque simul in lege naturæ obtinebant dignitatẽ, Moyses vtrumque etiam fuit, Princeps & Gubernator populi Israelitici, & sacerdos, Psal. 98. *Moyses & Aaron in sacerdotibus eius.* Machabæi quoque Pontifices & Duces, siue Gubernatores illius populi simul extiterunt. In Nouo verò Testamẽto Summus Pontifex, & multi Archiepiscopi, atq; Episcopi in terris sibi subiectis vtramque exercent potestatem. Posterius non esse ita coniunctas, vt eidem inesse debeant, ex vtroq; etiam Testamento cõstat, Saul enim Dauid, Salomon, Ezechias, & alij verè fuere Reges, non tamen sacerdotes, aut potestate aliqua spirituali præditi: imo Ozias, qui thus offerre voluit, quod sacerdotum erat, fuit lepra in fronte percussus. In nouo adeo perspicuum est, vt nulla indigeat probatione, nec Reges seculares sacerdotes esse, nec contra. Ita Nicolaus Papa dist. 96. can. Cũ ad verum: agens de Pontificia & Imperiali potestate ait: *Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus actibus proprijs & dignitatibus distinctis officia potestatis vtriusque discreuit.* Similiter aliam ex alia non pendere secundum se sumptas, & considerata propria ratione & natura vniuscuiusque perspicuũ est: Spiritualis enim potestas à Deo est immediate instituta & concessa, nec ab Imperatore aliquo vel Principe (vt copiose Gratianus distin. 96. per varia capita ostendit) in aliquo pẽdet: sæcularis etiã etsi spirituali inferior sit, ab illa tamẽ nõ depẽdet, neque ex Pontificũ institutione est, sed ex diuina, vt Ioan. Papa dist. 96. can. Si Imperator docet: vbi de Imperatore agens ait, filiũ quidẽ esse, & subiectũ esse debere legibus Ecclesiasticis, potestatẽ vero eius à Deo esse: habet inquit priuilegia suę potestatis, quę administrãdis legibus publicis diuinitus cõsequutus est. Et. 23. q. 4. can. Quæsitum Inno. potestatẽ secularẽ à Deo Principibus affirmat concessam, non ab aliquo alio. Et ratio est aperta. Hæc potestas secularis erat vere apud Principes infideles antequã conuerterẽtur, nullo modo à pontificia vel spirituali potestate dependẽs, per cõuersionẽ eorum ad fidẽ non est mutata vel extenuata, cum gratia non euertat naturã, ergo successores eorũ, Principes, vtpote & Reges Christiani potestatẽ quã habẽt, à Deo etiã habẽt, quãuis vel electione populi, vel iure hæreditario, aut iusto bello, non à Pontifice. Successor enim eodem omnino iure gaudet, quo prædecessor, Extra de reg. iu. Si quis, lib. 6. Est

Est tamen hæc secularis subordinata & subiecta spirituali, non sicut virtutes morales virtutibus Theologicis, cum inter eas ex D. Aug. & alijs Doctoribus ea sit connexio, vt neque quo ad substantiam virtutis, iustitia vel temperātia virtus sit, fide aut charitate deficiente: potestas vero secularis secundum se sumpta, & propriam substantiam potestatis vere potestas sit, sine vlla dependentia ab spirituali: sed subordinata eo modo quo Resp. sæcularis Reip. spirituali subiecta est, sicut enim in Rep. seculari nulla potest institui lex, quæ sacris Canonibus aduersetur, imo debet quæ ab Ecclesia statuuntur ad fidem vel bonos mores pertinētia, Resp. secularis Christiana admittere & obseruare, quo non obstante Resp. est, sua habēs officia, munera & status ciuiū, in quo nō dependet ab spirituali Rep. ita potestas secularis nō potest aliquid instituere cōtra Pontificum (quibus spiritualis potestas est tributa) Sāctiones imo illis debet in omnib⁹ parere, sed nilominus se ipsa vere potestas est, in suo genere perfecta, nec quo ad gubernationē sæcularē à Pōtificia authoritate depēdens: Nec obstat quod habet Turrecrem. in cap. Duo sunt, dist. 96. ad tertium. Quemadmodum finis naturalis hominis, qui est viuere secundum rectam rationem, dirigitur ad finem supernaturalem, qui est beatitudo, & illi subordinatur, ita potestatē sæcularem quæ respicit finem naturalem, dirigi & subordinari potestati spirituali, quæ respicit finem supernaturalē. Quāuis enim omnia ista verissima sint, finem naturalem dirigi in supernaturalem, & sæcularem subordinari spirituali, & spiritualē multo perfectiorem esse, non tamen inde sequitur secularem potestatem ab spirituali pendere, aut illi esse necessario coniunctam: habet vnaquæque sua iura, suos limites, sua munera & officia (vt Nicolaus dixit) diuisa & distincta.

Obseruemus secundo, ex omnium Doctorum sententia, & communi omnium fidelium conceptione, Christum dominum duplex munus accepisse à Patre, aliud Doctoris & Magistri, qui thesauro cœlestis sapientiæ Ecclesiæ pectus repleret, Euangeliū sanctissimasque leges suis proponeret sectatoribus, & huius Reip. Christianæ munera & officia distribueret: De quo officio Ioel 2. *Filiæ Sion exultate, & lætamini in domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ.* Extant alia innumera loca Prophetarum, in quibus promittebatur Messias Doctor & Magister iustitię. Aliud vero Redemptoris, qui sanguinem suum pro nobis effunderet, & Sacramēta quib⁹ illius virtus & merita nobis cōmunicētur institueret, authorq; & origo omnis gratię remaneret. De priori munere dixit Pilato, Ioan. 18: *Ego ad hoc veni in mundum, vt testimoniū perhibeā veritati.* De posteriori vero eiusdem Ioan. c. 10. *Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeāt.* Ad quæ duo munera siue capita reuocatur quidquid per incarnationis mysterium diuina sapientia efficere intendebat, quo fit, vt ea tantū Christo quatenus homo tribuenda sint, quæ ipsi, vel vt magistro & legislatori Euangelij, vel vt Principi & fundatori Ecclesiæ & Reip. Christianæ, vel vt Redemptori animarū videbuntur cōuenire. Habuit potestatē condēdi nouā legē, & antiquandi veterē illam Moysi, abrogandiq; quascūq; alias leges, quia ita exigit dignitas magistri & legislatoris Euangelici, potestatē edendi miracula, tum quia humanitas illa instrumētum erat diuinitatis, tum quia ita quoq; exigebat dignitas legislatoris, vt miraculis doctrina eius confirmaretur. Eadem de causa habuit donum prophetiæ, & alia dona Spiritus sancti in gradu eminentissimo. Habuit potestatē excellentiæ, qua & Sacramēta instituerer, & varios ministrorum Ecclesiæ ordines, vt caput & huius Reip. author. Est Princeps Regum terræ, & dominus omniū tam mortuorū quā viuorū, quia pro omnibus mortu⁹ est, quā ratione dicebat B. Pau. 2. Cor. 5. *Pro omnibus mortuus est Christus, vt et qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est.* Est Summus Sacerdos, cum se ipsum oblationem & hostiam pro nobis obtulerit, Pastor ouium quas proprio sanguine acquisiuit, & Aduocatus apud patrē pro nobis, quos suo sanguine redemit. Qua de causa vt ait D. Amb, *Vulnera suscepta pro nobis cælo inferre voluit, abolere noluit, vt Deo patri nostræ prætia libertatis ostenderet.* Deniq; vt docet D. Tho. 3. p. q. 59. art. 4. ex merito mortis suæ iudex cōstitutus est viuorū & mortuorum, iuxta illud Rom. 14. *In hoc Christus mortuus est & resurrexit vt viuorum & mortuorū dominetur.* Et subdit: *Omnes stabimus ante tribunal Christi:* cui consonat illud Iob 36. *Causa tua quasi impij iudicata est iudicium causamque recipies.* Vnde D. Aug. in lib. de verbis dñi: *Sedebit iudex qui stetit sub iudice, damnabit vero reos qui falso factus est reus.* Et ipsemet Christus, Luc. 22. cum tot iudicibus sisteretur, dixit: *Ex hoc autem erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei.*

Obser-

Obseruemus tertio, ex eodem D. Tho. loco citato de regimine Principũ, dominiũ, quod Christus homo habuit in Vniuersum, non solum differre à dominio & principatu aliorum Regum sæcularium illis tribus nominibus, duratione, latitudine siue vniuersitate, & dignitate Dominantis, verũ etiam & fine: principatus enim & potestas sæcularis aliorum, solum habet sibi propositum finem naturalem, nempe pacatum Reip. statum & bonum morale suorũ ciuiũ, nec pertinet ad ipsos in finẽ supernaturalẽ suos dirigere, at dñium & principatus Christi ita respicit finem supernaturalẽ, & æterna bona, vt hũc naturalem & temporalem non alio nomine respiciat, quam in ordine ad supernaturalẽ. Sic enim habet D. Th. loco citato cap. 13. adducto testimonio illo Malachiæ, *Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gẽtibus*, &c. Subijcit. *In quo verbo satis apparet, quod dominiũ Christi ordinatur ad salutẽ animarũ, & ad spiritualia bona, licet a temporalibus non excludatur, eo modo, quo ad spiritualia ordinantur.* Et inferius principatum Christi hominis ostendit esse illum de quo Esai. cap. 9. *Et factus est principatus super humerum eius: Et vocabitur nomen eius admirabilis*, &c. De quo per eundẽ Prophetã dictũ est: *Viuo ego dicit dominus, quia mihi curuabitur omne genu.* Cui consonat illud Pauli: *In nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* Et de quo Daniel. 2. *In diebus regnorum illorũ suscitabit dominus regnũ cœli, quod in æternum non dissipabitur*, &c. Vnde iuxta D. Tho. quod etiã docent, qui Christum faciũt Regem & dominum temporalem, Christus Seruator noster non est dñs rerum temporaliũ simpliciter, & secundũ se sumptis istis rebus, quo modo alij Reges & Principes earũ dñi sunt, sed quatenus ordinantur in finem supernaturalem, & ad illum conducunt. Estq; Christus velut Princeps Architectonicus, ad quẽ spectat non modo dirigere homines in finẽ supernaturalem, verum etiã & omnes actus ac operationes eorum, & quæcunque temporaliter habent: quod proprie est habere Christum principatum omnium rerum eminentissima quadam ratione, qua omnia & spiritualia, & temporalia in finem supernaturalem, ęternamque beatitudinem dirigit. Qui modus principandi quantum reuera distet à dominio & principatu sęculari, quem habent Imperatores & Reges huius sæculi quiuis prudens iudicet.

Obseruemus vltimo, maxime differre hæc tria, esse Regem & dominum iure, actu, vel vsu. Exemplo familiari intelligetur. Sit primogenitus Regis, qui iure successurus erat in Regno, ingressus tamen religionem vel cœlibem vitam volens agere abdicat à se omnino ius illud succedendi: Tunc filius secundo natus habet illud ius, & defuncto patre succedit in actuali dominio regni, sed vel infirmitate correptus, vel alia ratione impeditus, committit in vniuersum gubernacula totius regni affini vel amico sibi charissimo: Ex his tribus primus ille erat quidem iure Princeps, at propria sponte neque actum neque vsum regnandi voluit habere. Secundus est quidem iure & actu Princeps, non tamen vsu. Tertius, solo vsu dominatur & præest.

His positis, quãuis ex tribus opinionibus quas hîc recensuimus secundam & tertiam iudicem maxime probabiles, & D. Tho. in tertiã videatur declinare, secundam tamen semper existimaui probabiliorem, & Sacris literis Sanctorumq; Patruum doctrinis magis cõsonam. Vnde quid sentiam saluo semper in re adeo graui peritorum iudicio per nonnullas conclusiones explicabo. Sit prima concl.

Christus Seruator noster non fuit Rex tẽporalis Iudæorum, neque actu, neque vsu, neque iure hereditario, quamuis fuerit verus & naturalis filius Dauid. Patet imprimis Hier. 22. vbi de Hieconia per quem Christus descendit habetur: *Hæc dicit dominus, scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis nõ prosperabitur, neque enim erit de semine eius vir qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda*, vel & regnet post hac in Iuda, vt habet Vatab. Secundo, à tempore Sedechiæ vsque ad Christum diuino iudicio ita disponente, imperium illius populi non fuit penes Reges, aut aliquos descendentes ex familia Dauid, sed penes sacerdotes & Machabæos. Ergo non potuit Christus nasci Rex Iudæorũ hæreditario iure. Tertio, etiã si regnum illud pertinuisset ad descendentes ex Dauide, nec fuisset succesio dignitatis Regiæ intercisa in Hieconia vel Sedechia, incertum tamen est, essent ne alij cognati propinquiores stirpis Regiæ, & magis legitimi successores quam Christus & Beata virgo. Quarto, vt in omnibus Regibus Israelis est videre, succesio regia ex Dauide per lineam masculinam, & non per fœmininam fuit semper ducta, Christus autem per lineam tantum fœmininam est filius Dauidis, cum non fuerit filius Ioseph

sed

ſed ſolius virginis beatiſsimæ. Denique iuxta vaticinium Iacob. Gen. 49. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, &c.* Chriſtus naſciturus erat eo tempore quo nullus eſſet Rex Iſrael ex tribu Iuda, & defeciſſet reuera in illa tribu ſceptrū Iſraelis, at nō defeciſſet ſi Chriſtus eſſet natus rex tēporalis Iſraelis iure hæreditario & legitima ſucceſſione, cum eſſet ex tribu Iuda. Secunda Concluſio.

Chriſtus Seruator noſter quatenus homo potuit habere ius dominandi & principandi vniuerſo orbi, tam in ſpiritualibus quā in temporalibus, eo ipſo quo humanitas illa erat vnita Verbo, & titulo redemptionis, noluit tamen habere tale ius vel dominium in temporalibus, quale alij Principes ſeculares habent, & conſequenter neque actu neque vſu fuit Rex vel dominus temporalis huius Vniuerſi.

Prior pars huius concluſionis conſtat aperte ex Sacris literis, in eo enim ſenſu accipienda ſunt omnia illa teſtimonia Sacrarū literarum, quæ adducuntur ab authoribus tertiæ opinionis, in primo argumento quo illā cōfirmant: Imo & omnia argumēta quibus vtuntur, eandem oſtendunt. Poſterior pars probatur efficaciſsime argumentis ſecundæ opinionis, quam nos ſequimur.

Et confirmatur, Chriſtus tribus titulis potuit vniuerſo orbi non modo in ſpiritualibus, verum etiam in temporalibus dominari, illis vtpote quos authores tertiæ opinionis afferūt ex. D. Ber. *Iure creationis, Merito redemptionis, & Dono patris.* Dominium omnium rerum quod conuenit Chriſto, *Iure creationis,* non eſt temporale, nec ſęculare, neque actu, neque vſu, ſed illud idem diuinum quod conuenit Verbo, cui vnita eſt illa humanitas, Chriſtus enim non eſt creator quatenus homo, ſed quatenus Deus, nec conuenit illi nomen creatoris niſi per communicationem idiomatum. *Merito Redemptionis.* ſicut redemptio eius non fuit à corporali vel ſeculari captiuitate, ſed ſpirituali tantū & ęterna. Ad Ephe. 1. *In quo habemus redemptionem per ſanguinem eius, remiſſionem peccatorum ſecundū diuitias gratiæ eius.* &c. Ad ti. 5. *Dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorū operum:* Ita & iure redemptionis habet hanc poteſtatem in Vniuerſum, vt ad finem redemptionis qui eſt ſalus animarum, poſsit omnibus rebus vti, & præcipere quæcunq; huic fini viderit neceſſaria eſſe, vel expedidire, quæ poteſtas recte conſiderata ſpiritualis eſt non temporalis nec ſecularis. *Dono Patris,* Vt ex ſecunda obſeruatione cōſtat, ſicut duo munera & officia fuerunt ipſi venienti in hunc mundum commiſſa à Patre, aliud Magiſtri & Doctoris, aliud vero Redemptoris, ita ipſi quatenus homo eſt, ea tantum tributa fuere, quæ ipſi velut Doctori & Legiſlatori Euangelij, Fundatoriq; Eccleſiæ, vel vt Redemptori conueniebant, ad quæ munia poteſtas temporalis, qualis in Principibus huius ſęculi exiſtit, nil omnino conducebat, ſed ea tantum quæ de temporalibus diſponeret in ordine ad ſpiritualia, & ſalutem æternam animarum. Vnde ſi recte expendantur hi tituli, qui à B. Ber. proponuntur, huic ſententiæ quam ſequimur fauent potius, quam oppoſitæ.

Secundo, Quod maxime vrget, In Pontifice Vicario Chriſti reſidet poteſtas in tēporalia omnia, quatenus ordinantur ad ſpiritualia, poteſt leges Principum ſecularium corrigere circa quoſcunque contractus humanos & ſeculares, decreta ſaluberrima cōdere in ordine ad fidem & bonos Chriſtianorū mores, Reges priuare, nouos inſtituere, imperia mutare & alia multa quę in diſputatione de poteſtate Papæ afferunt doctores, at Papa vt videbimus articulo ſequēti non habet poteſtatem ſecularem ratione ſui Pontificatus, neque eſt princeps aut dominus Vniuerſi in tēporalibus, ſed hæc poteſtas quam habet in res temporales cum ſit in ordine ad ſpiritualia (quia omnis denominatio à proprio & formali fine ſumenda eſt) ſpiritualis & Eccleſiaſtica eſt, ergo ſimiliter poteſtas quā habuit actu & reuera Chriſtus in orbe in tēporalibus, cū ex ipſo D. Thom. & authoribus etiam alterius opinionis conueniat illi: quatenus temporalia ordinantur in finem ſupernaturalem, nō eſt dicenda poteſtas temporalis, ſed ſpiritualis & ſupernaturalis, ſumpta denominatione à proprio ipſius fine.

Qui aliter ſentiunt, vt vim huius rationis quam efficaciſsimam eſſe conſpiciunt, eneruent, affirmant veriſsimum quidem eſſe, Chriſtum ea tantum ratione eſſe dominum temporalium, quatenus illa ordinantur in finem ſupernaturalem, quo etiam modo temporalia ſubiecta eſſe poteſtati Papæ negare non poſſunt, negant autem iſtā conſequentiam, Ergo ſicut poteſtas Papæ in tēporalia non eſt temporalis, ſed ſpititualis, ita & poteſtas Chriſti, duplici via. Primo, quia ſicut res temporales ſunt propter ſpirituales, & in illas per ſe ordinantur, ita poteſtas, quæ illas valet in ſpirituales, dirigere

dirigere est vere & simpliciter potestas. Et cum Christus valuerit temporalia in spiritualia & finem supernaturalem dirigere, potestatem quam in illa habuit volūt esse simpliciter & omnino potestatem. Quæ solutio imprimis non diluit vim argumenti propositi, nam siue loquamur de Christo, siue de Papa, tēporalia propter spiritualia sunt, & in illa per se ordinantur. Vnde si potestas quam in illa habet Papa est spiritualis, quia non habet eam in illa, vt temporalia sunt, sed quatenus in spiritualia ordinatur, similiter potestas quam in illa habet Christus spiritualis etiam censenda est, cum communi cōsensu illis vti potuerit, in ordine ad spiritualia, & ad finē redēptionis. Secūdo hic nō quærimus, an potestas Principum qui temporalia gubernant in ordine ad finem tantū naturalem & pacatū Reip. statum, nec illa valent in spiritualia dirigere, sit simpliciter potestas, sed an secularis potestas, qualis est in Principibus & Regibus mundi, cōueniat Christo? quicquid sit de qualitate huiusmodi potestatis, siue sit vere & simpliciter potestas, siue solū secundū quid: Affirmamusque potestatē sæcularē (quæ in suo genere non est neganda esse vere & proprie potestas, licet non ita excellens & perfecta vt spiritualis) in eo potissime & proprie consistere, quod est temporalia respicere, gubernare, & moderari, quantū exigit pacatus Reip. status, & bonum morale ciuium in hac vita: quomodo Christus neque actu, neque habitu, neque vsu, habuit potestatem in temporalia, neque regnum eius fuit de hoc mundo, licet potuerit illa sibi assumere: sed tantum habuit dominium & imperium in temporalia, quatenus ordinantur in æterna & finem redemptionis, quæ potestas vt constat non est secularis, qualem habent Reges, sed spiritualis, qualem habet Papa, licet non in ea plenitudine in qua habuit illam Christus.

Vnde respondēt hi secūdo habere Christū potestatē hanc in ordine ad spiritualia, quēadmodum illam habet Papa, cæterum Christum esse vere Regem & dominum temporalem orbis, quod non conuenit Papæ, quia non ita spectat ad Papam, sicut ad Christū omnes in finem supernaturalem dirigere. Pont. siquidem est finitæ & limitatæ capacitatis, & quem multoties latet ordo & proportio rerum temporalium in finem supernaturalem. Christus verò est summa & infinita Sapientia, nullis arctata limitibus, & cui compertum est perfectissime quicquid in rebus omnibus etiam temporalibus latere potest, & qua ratione in finem supernaturalem dirigi debeant, Et hac ratione Christum Regem etiam temporalem esse, quod non competit Papæ, quamuis vterque temporalibus imperet & vtatur in ordine ad spiritualia. Sed neque hæc solutio vim argumēti tollit: quia hoc discrimen quod isti inter Christum & Papam constituunt, licet verissimum sit, hoc tamen solum præstat, vt potestas spiritualis Christi maior, excellētiorque sit, & ad plura se extendat quam potestas Papæ, non tamen efficit quin vtraque sit spiritualis. Etenim cum denominatio harum potestatum à fine proprio earū sumenda sit (vt sæpe dictum est) secularis temporalisque potestas est, quæ tēporalia respicit in ordine ad finem bonum, quæ temporale Reip. qualem habent Principes huius seculi, & qualem nec Christus habuit, nec habet Papa vt dicemus: quæ verò eadem temporalia respicit, quantumuis plenissimo iure, non tamen aliter quam in ordine ad finem supernaturalem & spiritualem, spiritualis dicenda est, si proprie, & ex arte, non pro libito loqui volumus: huiusmodi autem fuisse potestatem, quam habuit Christus in temporalia constat abunde ex dictis.

Nunc argumēta tertiæ opinionis qua parte nostræ sententiæ aduersantur diluēda sunt. Locus ille Psal. 2. ex præcedenti versu explicatur: sicut enim *constitutus est Rex super Sion*, non temporalis sed spiritualis, quod insinuant verba statim sequentia *prædicans præceptum eius*: ita vniuersæ gentes & nationes sunt Christi hereditas, & possessio, ac regnum spirituale, eodē modo quo dicunt iusti. Apoc. 5. *Redemisti nos domine in sanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & fecisti nos Deo nostro regnum*. In eodē sensu dicitur Psal. 71. *Et dominabitur a mari vsque ad mare*: vel vt exponit D. Aug. enarrans ista verba, dominabitur suscepto Euangelio & baptismo ab omnibus nationibus, quod Sacramentum incepit in flumine Iordanis: Vel vt vult D. Hiero. prænuntiat ibi Propheta totum mundum Christo passo subijciendum per fidem, in quo sensu dicebat ipse Christus: *Et ego cùm exaltatus fuero a terra omnia trahā ad me ipsum*, Locus Mat. 18. De regno quoque spirituali accipiendus est, cum subijciat Christus statim: *Euntes docete omnes gentes*, &c. Similiter locus. Luc. 10 & Ioan. 13. Sunt enim omnia in manus Christi tradita in ordine ad finem redemptionis & salutem animarum. Locus 1. Cor. 5. & Heb.

Heb. 1. de Chriſto intelliguntur ad dexteram patris ſedente, cui omnia ſubiecta ſunt, & ſub ipſius dominio conſtituta, vt Principi cæleſti non vt Principi ſeculari & temporali, nam iuxta iſta loca Angelici etiam chori Chriſto ſubiecti ſunt, at quis dicat principatum Chriſti in Angelos ſæcularem eſſe & temporalem? qualem habent Principes huius mundi? Eodem modo intelligendus eſt locus Apoc. 1. Quemadmodum enim in Sacris litteris dicitur filius mortis dignisſimus morte, filius gehennæ dignisſimus gehenna, filius dilectionis dilectisſimus, Canticum canticorum .i. canticum excellentisſimum & ſuauisſimum, ita Rex Regum & dominus dominantium, id eſt, Rex potentisſimus & ſupremus in ordine Regio, qua ratione dixit Daniel Nabuchodonoſori, cap. 2. *Tu Rex Regum es*: id eſt, potentisſimus Rex. Eſt ergo Chriſtus homo Rex Regum, & dominus dominantium, id eſt, Rex potentisſimus & ſupremus, non temporalis & ſecularis, ſed ſpiritualis & cœleſtis, cui omnes Reges & Principes terræ, vt Redemptori ſuo authori omnis ſalutis & gratiæ, & homini qui vere eſt filius Dei ſubijci debent, ac legibus eius parere.

Et ad confirmationē illius primi argumenti dico, Chriſtum etſi non fuerit Rex temporalis totius orbis, nihilominus vere & proprie, & non tranſlatitie dici Regem. Sicut enim bona ſpiritualia non ſunt metaphoriee bona, ſed vera bona, vt oſtendit D. Aug. varijs in locis: & vita æterna non eſt tranſlatitie vita, ſed vere & proprie, ita Regnum ſpirituale Chriſti non eſt improprie Regnum, ſed proprie & vere, & multō proprius, quā ſit regnū tēporale huius ſeculi, & cōſequēter vere & propie eſt ipſe rex.

Ad ſecundum reſpondeo, argumentum illud noſtrā ſententiam confirmare, probat enim Chriſto conuenire dominium & poteſtatem in temporalia, in ordine ad ſpiritualia, & finem ſupernaturalē, cum Chriſti ſit dirigere homines in illum finem: quo fit vt poteſtas Chriſti ſpiritualis ſit & ſupernaturalis, cum denominatio ſumenda ſit à proprio & præcipuo fine.

Tertium argumentum probat Chriſtum omnium dominum eſſe iure redemptionis: cæterum dominium quod conuenit Chriſto iure redemptionis ſpirituale eſſe, & non temporale, conſtat ex dictis in primo argumento, quo vſi ſumus in cōfirmanda ſecunda concluſione à nobis poſita, & ſen-

tentia quam ſequimur.

Ad quartum reſpondeo, Chriſtū in dextera Patris ſedentem Regem Regū eſſe, dominum dominantium, hæredem vniuerſorium, Principē Regum terræ, &c. non tamē Regē ſæcularem aut temporalem, eo modo quo ſunt Reges huius mūdi, ſed eminentiori excellentioriq; multo ratione: eſt enim Princeps cæleſtis, æternus, omnibus imperans & terrenis & cœleſtibus, adeo vt tale dominium tēporale quale habent Reges huius ſeculi, velle modò Chriſti tribuere, iudicarē indignū excellentisſimę tanti Principis dignitati: multo excellentius eſt multoq; ſuperius, eminenter in ſe continens omnia imperia, regna, dominatus & principatus quæ Angelis & hominibus poſſunt conuenire.

Ad quintū imprimis D. Tho. 3. p. q. 13. ar. 2. non tribuit Chriſto omnipotentiā ſæcularem vel temporalem, qualē habent Monarchæ & Imperatores ſæculares, ſed cum anima Chriſti duobus modis conſiderari poſſit, aut ſecundum ſuam propriam naturam & virtutem, aut quatenūs vnita verbo & illius inſtrumentū eſt, priori modo fatetur habuiſſe potentiā, ad omnes illos effectus qui ſunt animæ conueniētes, veluti ad gubernādum corpus, diſponendos humanos actus, & illuminandos homines, poſteriori vero modo qua inſtrumentū eſt verbi cui vnita eſt habuiſſe potentiā ad oēs immutationes miraculoſas in ordine ad finē incarnationis, quæ potētia quā longe diſtet à ſæculari perſpicuum eſt. Quod vero habet eadē 3. p. q. 59. art. 4. iudiciariam poteſtatem quæ eſt in Chriſto, conſequi dignitatē regiā, nobis nō repugnat, ſicut enim iudicium Chriſti non eſt futurū ſeculare, ſed iudicium meritorū, vt ibidē habet D. Tho. ex B. Amb. ita & poteſtas iudiciaria Chriſti non eſt ſecularis aliqua poteſtas, nec dignitas regia quam conſequitur, dignitas eſt temporalis, ſed omnia iſta ſpiritualia conſtituenda ſunt.

Ad ſextum dico, Chriſtū non habuiſſe dominiū temporale orbis, quia decuit, vt qui perfectā & omnimodam paupertatem ſuos docebat ſectatores, neq; in actu, neq; in habitu alicuius rei temporale dominiū poſſideret. Locus D. Bern. ſatis abunde explicatus eſt, nil enim minus habet quā quod exiſtimant authores tertiæ opinionis. Locus D. Th. in opuſculo de regimine Principum multū videtur fauere illi ſentētię, at ſi recte expēdatur, vt ex eodē colligitur (ſicut admonuimus in tertia obſeruatione à nobis poſira) quāuis Chriſtū appellet monarchā,

& substituisse dignitatem suam in Augusto, reuera tamen potestatem, quam tribuit Christo in temporalia, tribuit semper illi in ordine ad spiritualia, & finem supernaturalem, quo modo potestas in temporalia spiritualis est, non temporalis, nec sæcularis, vt sępe in hoc articulo ostendimus.

ARTICVLVS V.

An Summus Pont. sit Princeps & dominus temporalis totius orbis.

IN hoc articulo dimisso errore multorum hæreticorum, qui non modo potestatem ciuilem Pontifici adimunt, verum etiam supremam Ecclesiasticam, asserentes omnes causas etiam spirituales ad ciuile Principum iudicium deferendas esse, quam hæresim confutare huius loci non est, agemus hîc solum de potestate & dominio tẽporali.

Circa hanc quæstionem duæ sunt inter Catholicos pugnantes sententiæ. Hostien. Ioan. Andr. Panor. Decius, & alij non inferioris nominis in cap. Nouit. de iudicijs. & in cap. Causamque, Qui filij sint legit. Et in cap. Super his de voto. volunt Papam non modo in spiritualibus, verum etiam in temporalibus esse supremum Principem & dominum, ita vt possit omnia Regna ciuiliter & temporaliter gubernare, & iudicare etiã in prima instantia de rebus omnibus temporalibus, de causis & iuribus Principum, & quorumcunque hominum cognoscere, & ad ipsum appellari: Addunt tamen potestatem hanc, ciuilemque iurisdictionem, Pont. habere quidem iure & habitu, non tamen actu & vsu, non ex defectu authoritatis, sed quia transtulit ipse hanc potestatẽ quo ad vsum ordinarium in Principes sæculares, ita vt omnes Principes & Reges sint quidam Vicarij & delegati Pont. in regimine suorum Regnorum, deriueturque potestas sæcularis, quam habent in ipsos à Papa, sicut potestas spiritualis, quæ est in Episcopis & alijs Ecclesiæ prælatis, deriuatur à Pont in illos. Eandem sententiam sequuntur Archidia. Et Card. Alex. in can. Quoniam, dist. 10. Et Bart. L. 1. §. Præsides. ff. de requirendis reis adeo certam iudicat, vt oppositum existimet hæreticum, Sequuntur eandem ex nostris D. Anton. 3. p. tit. 22. cap. 3. §. 7. Augustinus de Ancona de potest. Eccles. Sylu. verbo, Papa. q. 10. & 11. & verbo, Legitim. q. 4. & 5. Aluarus Pelag. lib. 1. de Planctu Eccles. art. 15. Albertus Pichius de Ecclesiastica Hierarc. lib. 5. Hiero. Balbus Episcopus Corsen. in lib. de coronatio. Imperatoris ad Carolũ 5. licet in oppositam etiam videatur declinare. Vtuntur hi pluribus argumẽtis quæ afferuntur copiose à D. Nauarro in ca. Nouit. de iuditijs. Not. 3. num. 2. & seq. & Antonio Cordu. lib. 1. q. 57. dubio. 3. Potiora hæc sunt.

Papa exercet innumeros actus circa sæcularia, quos non posset nisi in ipso etiã resideret potestas sæcularis, ergo habet illã. Conseq. perspicua est. Anteced. probatur. Imprimis vacante imperio iudicat illi subiectos, in Clem. Pastoralis. §. fin. De re iud. Et extrau. 1. Ne sede, vacan. Similiter quando iudex secularis est negligens. c. Ex tenore. Qui filij sint legit. Itẽ cũ actor est persona miserabilis, vel actu vt pauper, vel habitu vt vidua, & si diues, oppressa tamẽ, ca. Significasti, de officio delegati. ca. ex parte. Qui filij. Item, si quid arduũ vel ambiguũ circa sæcularia sese offerat, ipse prouidet quid tunc sit faciẽdum, vt cap. 1. de homicid. lib. 6. circa assasinos. Et cap. per venerabilem. §. Rationibus. Qui filij sint legit. circa filios. Et cap. Raynuntius, & cap. Raynaldus de testam. circa dubiũ, de duabus quartis detrahendis à filio instituto hærede, exhibendisque filio agrauato.

Secundo, Papa transtulit imperium à Græcis ad Germanos, contulitque illis septem Germaniæ Principibus ius eligendi Imperatorem: ipseque cognoscit an electio Imperatoris confirmanda sit, vel cassanda, vt constat cap. venerabilem, de electio. Ipsi iurat Imperator fidelitatem can. Tibi. dist. 63. & Clement. 1. de iureiurando. Et in Authẽ. de Monachis. §. si vero relinquẽs, Authẽ. quomodo oportet Episcopos. §. 1. Authẽ. vt clerici apud proprios Episcopos. §. fina. vbi agnoscit Imperator se & suos legibus Papę subiacere. Ipse Imperatorẽ coronat, vt habetur lege Bene à Zenone, Cod. de quadri. præsc. vbi dicitur Imperatorẽ suscipere à Papa insulas, id est, diadema siue coronam, voluntq; iurisperiti tunc imperium oriri, quando Imperator coronatur, Ipse Imperatorem (etiam coronatum) & quæcunque Regem deponit iustis de causis. Cap. Ad Apostolicæ. de re iudic. lib. 6. vbi refertur Innoc. 4. deposuisse Federicum. 2. Zacharias etiam deposuit Childericum Regẽ Francorũ can. Alius 15. q. 6.

& idem

& idem Innoc. 4. in conci. Lugdun. dedit coadiutorem Regi Lusitaniæ, cap. Grandis De supplen. neglig. Prælat. lib. 6. quæ omnia & similia non posset Papa nisi esset superior Imperatore, vt colligere licet ex can. Inferior, dist. 21. & ca. Cum inferior, de Maiorit. & Obed.

Tertio, cap. solitæ, de Maior. Papa Soli, Imperator Lunæ comparatur, at Luna à Sole lumen recipit, ergo & Imperator potestatem secularem quam habet à Papa. Et consequenter alij Principes, cum supremus eorum nempe Imperator à Papa illã recipiat. Tum etiam eodem cap. Solitæ habetur: Petro & eius successoribus in illis verbis, Matth. 16. *Quodcunque ligaueris super terrã, &c.* plenissimam potestatem affirmat traditam, ita vt nil ab ea sit exclusum.

Quarto, Papa successit B. Petro in eadẽ plenitudine potestatis, sed B. Petro tam in spiritualibus quam in temporalibus fuit concessa suprema potestas, ergo & Papæ. Minor probatur, quia Christus tribuit Petro potestatem quam ipse habebat, Christus autem fuit Princeps & dominus etiam temporalis totius orbis. Et cõfirmatur, can. 1. dist. 22. vbi ait Nicolaus: *Christus Petro æternæ vitæ clauigero, iura terrena simul, & cælestis imperij commisit.* Et in Extraua. Vnam sanctam. de Maiorit. & Obed. habet Bonif. 8. agens de Ecclesiastica authoritate: *In hac eiusque potestate duos esse gladios, spiritualem videlicet & temporalem Euangelicis dictis instruimur. Nam dicentibus Apostolis: Ecce duo gladij hic, in Ecclesia scilicet, cum Apostoli loquerentur, non respondit dominus nimis esse, sed satis. Certe qui in potestate Petri temporale gladium esse negat, male verbum attendit domini proferentis: conuerte gladium tuum in vaginam. Vterque ergo est in potestate Ecclesiæ, spiritalis, scilicet gladius & materialis, sed is quidem pro Ecclesia, ille vero ab Ecclesia exercendus, ille sacerdotis, is manu Regum, & militum, sed ad nutum & patientiam sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, & temporalem authoritatem spirituali subijci potestati.* Deniq; Beatiss. Petro canit Ecclesia: *Tibi tradidit Deus omnia Regna mundi.*

Quinto, vt priuatim loquamur de Regibus: Nemo liberatur ab obedientia alicui debita, nisi alteri subdatur, Cap. Accedentes. Cap. Cum non liceat. Cap. Cum ex offitij, de præscrip. Reges Christiani erãt subiecti Imperatori in temporalibus. 11. q. 1. can. Volumus & L. in Lusitania. ff. de censibus, ergo vel illi adhuc subijciuntur, vel Papæ: negant autem Reges se esse subiectos Imperatori in temporalibus, ergo Papæ. Et confirmatur in cap. enim citato Per venerabilem Innocen. ait Regem Francorum, qui ibi dicitur non subesse Imperatori, subesse Papæ.

Sexto, Christus instituit in Rep. Christiana præstantissimum gubernandi genus, quod est monarchicum, in monarchia vero non est nisi vnus Princeps, hic est Papa, oportet ergo eum tam in temporalibus quam in spiritualibus supremam potestatem habere, aliter essent duo vel plures Principes & suprema capita in Ecclesia, quod non est asserendum. Et confirmatur, quia ad quem spectat finis, & quod præcipuum est, spectant quoque media & accessoria, finis supernaturalis, curaque & gubernatio hominum in ordinem ad illum, pertinent ad Papam, temporalia vero sunt tanquam media & accessoria quædam, in ordine ad huiusmodi finem, pertinebit ergo etiam ad Papam ista gubernare & moderari.

Denique Summus Pontifex succedit antiquis illis Pontificibus, qui fuerunt in lege naturæ, & in lege scripta, at illi maiori ex parte habuerunt vtramque potestatem, vt videre est in Melchisedech. Gen. 14 qui erat sacerdos & Rex, In Moyse qui simul fuit Princeps populi Hebræi & sacerdos: in Samuele qui vtrumque etiam fuit, 1. Reg. 7. vnde can. Quia præsulatus. 1. quæst. 4. ait, Papa: *Præsulatus nostri magisterium non solum de sacerdotum, verum etiam de secularium vtilitatibus debet solicitũ.*

Oppositam sententiam habent Ioannes Theuto. vir eruditissimus in scholijs in can. quoniam. distin. 10. & in Can. Cum ad verum, distin. 96. Cardinal. Zarabel. in cap. Nouit de iuditijs. Baldus in rubrica digestorum. Almain de potest. Eccles. capit. 7. vbi affert Gersonem asserentem oppositam sententiam esse adulatorum Papæ, Maio. in. 4. distin. 24. quæst. 3. Antonius à Rosell. de potesta. Imperato. Turrecrem. lib. 2. suæ summæ, cap. 113. Alber. in. L. custos. cod. de summa Trinita. D. Nauarro in cap. Nouit, de iuditijs. Notab. 3. num. 20. & seq. Domin. Soto lib. 4. de iustit. quæst. 4. artic. 1. Cordu. lib. 1. quæst. 57. dub. 3. Vict. loco supra citato, estque communis inter discipulos D. Thom. Asserunt hi Papam quod attinet ad spiritualia, habere vniuersalem potestatem à Christo sibi tradi-tam

tam, cuius vices geri, in finem spiritualem, in Christianos quidem, vt eos sanctis legibus instituat, ad obseruantiam Euangelij excitet, & diuitijs spiritualibus ditet: in infideles vero, vt illis Euangelium prædicet iuxta verbum Domini, Marc. vlt. *Euntes prædicate Euangeliũ omni creaturæ.*

Et quia inferiora seruiunt superioribus, & facultas, cuius finis superior est, imperat cæteris facultatibus quæ minora curant, vt docet Arist. 1. Ethic. cap. 1. idcirco quotiescunque boni spiritualis & Ecclesiæ necessitas tulerit, habere Sum. Pont. potestatẽ gubernandi & disponendi res temporales, & imperandi potestati ciuili in ordine ad talẽ finem: directe autem, & per se, ac sine ordine ad finem spiritualẽ, non habere potestatem aliquã ciuilem, quatenus Pontifex est, nec posse gubernare Remp. secularẽ, vel leges condere ad res tẽporales, quatenus temporales sunt, pertinẽtes, vt faciunt Imperatores, & Reges, qui proprie & directe habẽt potestatem secularem.

Probatur hæc sententia imprimis ex Sac. Scrip. Mat. 20. & Luc. 22. *Principes gentiũ dominantur eorum, vos autẽ nõ sic.* Cui consonat illud 1. Pet. cap. 5. *Non dominantes in clero:* Quæ loca expendens B. Bernard. lib. 2. de consider. ad Euge. ait: *Quid tibi aliud dimisit Petrus Apost? Quod autem habeo inquit hoc tibi do, argentũ & aurũ non est mihi, Esto vt alia ratione hoc tibi vendices, sed non Apostolico iure, plane Apostolis interdicitur dominatus, quo modo tu tibi audes vsurpare?* Et lib. 3. ad eundem. *Dispensatio tibi credita est, non data possessio: non tu ille de quo propheta, & erit omnis terra possessio eius.*

Secundo, fatentur Põtifices se recepisse dominium aliquarum terrarum ab Imperatoribus, vt constat 12. q. 1. can. Futurum. Et can. Cum ad verũ. dist. 96. & ex alijs locis. Vnde non bene ait Syluest. donationes factas Papæ à Constantino Philippo & alijs Imperatorib⁹, restitutiones potius esse quã donationes, cum ipsimet Pontifices dono se illa accepisse ab Imperatoribus fateantur. Et D. Aug. can. illo, Quo iure, dis. 8. doceat, terras quas Ecclesiæ habent à Principibus illas habere.

Tertio, si in Papa directe & per se esset potestas secularis, haberet eandẽ quam habent Imperatores & Reges, nec distinguerentur alio nomine, quam quod Reges & Principes haberent solam secularem, Papa vero vtramque simul, & Spiritualem & tẽporalem: at hoc est contra communem doctrinam SS. Patrum. D. Aug. can. isto Quo iure. habet, *Iura humana Imperatorum esse, quia Deus per Imperatores & Rectores seculi iura humana distribuit humano generi.* Neque aliud sensit D. Grego. Nazianzenus can. Suscipitis dist. 10. D. Ciprian. can. Quoniã eadem dist, *Mediator* (inquit) *Dei & hominũ Christus Iesus sic vtriusque potestatis officia discreuit, vt Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & rursus Pontifices pro temporalium tantummodo cursu legibus Imperatorum vterentur.* Nicolaus Papa can. Cum ad verum, dist. 96. *Cũ ad verum* (inquit) *peruentum est, vltra sibi, nec Imperator iura Pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen imperatorium vsurpauit, quoniam idẽ mediator Dei & hominũ homo Christus Iesus, actibus proprijs, & dignitatibus, distinctis, officia potestatis vtriusque discreuit.*

Et confirmatur, quia Sacri Canones de his duabus potestatibus, vt distinctis actu & reuera, & quarum altera alterã non includat, loquuntur. Can. Duo sunt dist. 96. ita Gelasius: *Duo sunt Imperator Augustæ, quibus hic mundus regitur authoritas sacra Pontificum, & regalis potestas.* Et can. Nos si in cõpetẽter. 2. q. 7. §. sed notandũ, habet Leo quartus. *Duæ sunt personæ, quibus mundus iste regitur regalis videlicet & sacerdotalis, sicut Reges præsunt in causis seculi, ita sacerdotes in causis Dei.* Et paulo post *Sicut Ozias a Domino percussus est, quia sacerdotum officia vsurpare non debuit, sic sacerdotibus & Prophetis Regũ officia vsurpare non licuit.* D. Ambr. can. Conuenior. 23. q. 8. *Ad Imperatores Palatia,* (id est res seculares) *Ad sacerdotes Ecclesiam pertinere,* (id est res spirituales) aperte docet.

Quarto, Innoc. in illo cap. Nouit. affirmat, se non habere authoritatem ferendi sententiam in quadam lite & causa seculari, quæ agebatur inter Regem Galliæ & Angliæ, nec posse directe de ea iudicare, sed quatenus alter alteri erat nociuus, & peccabat, perturbabatque pacem Reip. Christianæ. Sic enim ait: *Non intendimus iudicare de fœudo, cuius ad ipsum Regem spectat iuditium, sed decernere de peccato, cuius ad nos pertinet sine dubitatione censura.* At si Papa haberet potestatem secularem, posset iudicare de fœudo: & de quacunque alia causa seculari absolute & directe, affirmat autem Innoc. se non iudicare de causa illa, nisi quatenus peccatum includebat. Et in principio capitis ait, se nolle perturbare aut minuere iurisdictionem Regis Francorum, sicut nec Rex ipsius Papæ iurisdictionem impedire debet, vnde sicut Rex non habet potesta-

tem spiritualem, qua impediat iurisdictionem Papæ, ita nec Papa habet temporalem qua perturbet vel minuat potestatem Regum.

Honorius. 3. cap. Tuam. De ordine. cognit. habet: *Se idoneum quidem iudicem esse, ad congnoscendum de natalibus Reginæ Cypri, ad cognoscendum vero de succesione*, (quæ erat causa secularis) *Non ipsum, sed Regem Francorum existere competentem*: Alex. 3. in cap. Causam quæ. el secundo, Qui filij sint legitimi. habet: *Ad regem & non ad Ecclesiam pertinere de possesionibus cognoscere*: & addit. *Ne videamur detrahere iuri Regis Anglorum*, &c. Vbi aperte fatetur Alexander aliquam esse iurisdictionem quæ ad Regem Anglorum, & non ad Papam pertineat; Idem cap. si duobus. §. Denique. de Apellat. declarat, extra terras Ecclesiæ non posse ad ipsum appellari à iudice seculari. Et Glosa in cap. Quoniam, dist. 10. habet: ab Imperatore ad Papam non posse appellari, Et ita obseruatur, Imo neque à Regis alicuius sententia in secularibus ad Papam appellatur. Vnde in Extrauag. Meruit. De priuilegijs, declarat Clemens Franciam & ipsius Regem in temporalibus non subijci Papæ.

Secundo Papa cum sit Vicarius Christi & B. Petri sucessor, non est dicendus eam habere authoritatem, quam neque habuit Christus, neque B. Petro commisit: at vt constat ex art. præcedenti Christus non habuit potestatẽ temporalem, neque B. Petro aliam authoritatem commisit quam spiritualem, ad hãc enim pertinẽt Petri claues, ad hanc illud. *Quodcunque ligaueris super terram*. Ad hanc illud. *Pasce oues meas*. etsi milia.

Denique vt bene ait Cay. in Apollogia de potest. Papæ cap. 9. ad. 8. argumentum Almayni, potestas temporalis ab spirituali ex fine proprie & per se distinguitur, quia hæc in finem spiritualem omnia refert, illa vero in temporalem, sed quicquid Papa quatenus Papa potest in temporalia, catenus potest, quatenus ad finem spiritualem diriguntur, potestas ergo eius spiritualis tantum est, & non temporalis.

Dixi quatenus Papa, nam ex concessione Imperatorum & Principum potest etiam habere terras & regna, in quæ temporalem etiam & ciuilem habeat supremam iurisdictionem, tam in habitu & iure, quam actu & vsu, sicut de facto habet Romæ, & in terris ad patrimonium B. Petri pertinentibus. & similibus. Quod dicó propter Antonium; de Rosellis, qui in lib. de potest. Imperatoris & Põt. affirmat, & tanquam de fide, administrationem rerũ secularium maximam et supremam nullo modo posse esse in Summo Pont. quia istæ duæ potestates, ciuilis & Ecclesiastica repugnant. Sed hæc sensentia est aperte falsa & condemnata à varijs Pontificibus, nam neque istæ duæ potestates quamuis distinctæ inter se, ita repugnãt, quin in eodem possint simul reperiri (vt art. præcedenti vidimus) docetque optime Almain de potest. Eccles. cap. 9. neque negari potest, Summum Pont. in suis terris recte ac rite vtrumque iuditium exercere, vt experientia constat, consensuque omnium Doctorum in can. Constanti nus. dist. 69. can. Ego Ludouicus dist. 93. can Futuram. 12. q. 1. cap. Fundamenta. de electio. lib. 6. & in Clementina Romani. De Iure iurando. Imo & omnium fidelium consensus est Papam Romę & in suis terris vt Pont. est supremam potestatem spiritualem habere sicut & in vniuersa Ecclesia, qua vero Rex & princeps Romæ & ciuitatum ac regnorum quæ dicuntur terræ Papę supremam etiam sæcularem & regiam.

Argumenta in oppositum facile est diluere.

Ad primum & secundum dico, conuenire illa Papæ in ordine ad bonum spirituale animarum, cuius boni ipsi cura incumbit. Mortuis regibus non gubernantur regna à Papa, quia habent illa suos hæredes & sucessores, mortuo autem Imperatore gubernatur imperium ab ipso, quia non habet hæredem & sucessorem donec eligatur, quod maxime expedit paci Ecclesię, ne inter Principes Christianos dissidiæ oriantur, & alter caretur quis eorum illud administraret. Ob negligentiam iudicum iuditium ipse exercet. Et in causis personarum miserabilium ad vitanda peccata quæ aliter euenire possent. Quod arduum & ambiguum est circa secularia declarat, vt circa filiorum bona, vbi conscientiæ illaquearí possent, Pœnas asasinis constituit, quia hi sine sacramentis perimunt quos occidunt cum grauissimo animarum damno. Reges deponit & priuat, ob delicta quibus & Paci Reipu. Christianæ & saluti spirituali suoruum subditorum plurimum nocent, nec ab illis volunt desistere.

Qua etiam de causa transtulit Imperium à Græcis ad Germanos, ob hæreses & scismata multorum Imperatorum Græciæ; à quibus in alios illud transferri bonum Ecclesiæ postulauit.

Ad tertium dico, comparationem illam Solis & lunæ conuenire his dignitatibus Pontificiæ & Imperiali, non quatenus lunę splendor à sole dimanat, quia secularis potestas non fluit ab spirituali vt ostendimus, sed quatenus sol excellentior est luna, præestque sol dici luna nocti. Vnde in eodem cap. Solitæ habetur. *Ad firmamentum igitur cæli, hoc est vniuersalis Ecclesiæ, fecit Deus duo magna luminaria, id est, duas instituit dignitates, quæ sunt pontificalis authoritas, & regalis potestas: sed illa quæ præest diebus, id est, spiritualibus, maior est, quæ vero carnalibus, minor, vt quanta est inter solem & lunam, tanta inter Pontifices & Reges differentia cognoscatur.* Et quod in eodem capite dicitur, in verbis illis, Quodcunque ligaueris, &c. nihil esse exclusum à plenissima potestate Petri, intelligendum est de potestate spirituali, ad quam verba illa pertinere, & omniũ Doctorum consensu constat, & ex verbis præcedentibus: *Tibi dabo claues regni cælorũ.*

Quartum argumentum, dilutum manet, cum constet neq; Christum habuisse iurisdictionem secularem, neq; illam B. Petro cõmisisse. Verba enim illa Nicolai hũc sensum habent, B. Petro collata fuisse a Christo iura cælestis & terreni regni, id est, potestatem spiritualem, tam in Ecclesiasticos quam in Laicos, cum illi, omnes vt capiti Ecclesiæ subiecti esse debeant: Et eadem ratione omnia regna mundi. Vel iura vtriusque Regni, quia potestas spiritualis quam habet ita ab eo exercetur in terris, vt habeat vim in cælis, iuxta illud: *Quodcunque ligaueris super terram*, &c.

Ad decretalẽ Bonifacij dico: si genuinus sensus consideretur, gladiũ Petri non significare potestatem aliquam, cum illum tantum eduxerit Petrus, in defensionem & propulsationem iniuriæ quæ Christo inferebatur, quod vnicuique iure naturæ licet, allegorice autem, recte per gladios illos Apostolorum intelligitur à Bonifacio, & multis Doctoribus vtraque potestas, & secularis & spiritualis, existitque vtraque in Papa, spiritualis per se & directe, temporalis autem in ordine ad spiritualia: quo fit vt temporalis quam habet non sit proprie temporalis, sed spiritualis etiam, cum ad spiritualia dirigatur, omnisque denominatio à fine sumenda sit. Vel habet vtrumque gladium Ecclesia: quia in Ecclesia vtraque dignitas reperitur, spiritualis in Papa, temporalis in Principibus Christianis, qua etiam Ecclesiæ quotiescunque oportet deseruiunt, & quotiescũq; Ecclesia indiget vtitur illa per inuocationẽ gladij siue brachij sæcularis, quẽ sensum videtur habere, idẽ Bonif. cũ dicat: *Vterque ergo est in potestate Ecclesiæ, spiritualis scilicet gladius & materialis, sed is quidem pro Ecclesia, ille ab Ecclesia exercendus, ille sacerdotis, is manu Regum & militũ.*

Ad quintum dico, Reges electos à Regnis ipsis & Rebuspub. non esse subiectos Imperatori vt art. seq. videbimus, Papæ vero subiectos esse, eodem modo quo cæteri fideles illi subijciuntur, in spiritualibus quidem, non tamen in temporalibus.

Ad sextum dico, Christum non instituisse Ecclesiam Rempub. temporalem, illas enim iam inuenit institutas, & reliquit in sua gubernatione seculari, sed instituisse solum Ecclesiam Remp. spiritualem, quam voluit gubernari præstantissimo genere regiminis, nempe Monarchico, per vnum Pontif. qui caput omnium est in spiritualibus, nec oportet eundem esse caput in sæcularibus, licet esse possit. Habent in tẽporalibus suum caput, vel vnicum vt Imperatorem, vel plura vt varios Reges. Ad confirmationem dico, pertinere ad Papam temporalia etiam, in ordine ad spiritualia, hoc vero nomine non esse illi tribuendam supremam potestatem secularem, quia disponere de temporalibus non simpliciter & absolute, sed quatenus ad spiritualia diriguntur, spirituale est non temporale nec sæculare.

Ad vltimum dico, Sum. Pont. succedere priscis illis Pont. Vet. Legis in potestate pontificia & spirituali, quam multo ampliorem habet quam illi habuerint, non tamen in ciuili & sæculari quam nonnulli illorum habuerunt, potestas namque sæcularis, neque tunc erat annexa Sacerdotali & Pontificiæ, aliqui enim eorum illam non habuerunt, quamuis aliqui habuerint, sed per accidens, succeditque Papa illis, in ea potestate quæ per se conueniebat Pontificatui, non in ea, quæ per accidens illi aliquando iungebatur.

ARTI-

ARTICVLVS VI.

An Imperator sit dominus totius orbis & rerum omnium quæ in ipso sunt.

IN hac etiam parte varij sunt Doctores. Host. ti. de præscrip. §. quæ autẽ vult Imperatorem & cęteros Principes non solum esse dominos suorum subditorum iurisdictione, verum etiam dominio proprietario omnium bonorum, quę à subditis posidẽtur. Ostenduntque ex. l. Bene à Zenone. Cod. de quadri. præs. vbi dicitur: *Omnia sunt Principis*. Et ex Authẽ. Vt de cætero, colla. 5. vbi dicitur: *posse Imperium aliquando aliquid accipere venerabiliũ domuũ dum voluerit*. Sed hæc opinio reijcitur à cæteris iurisperitis.

Ioan. And. Bal. in. l. Cunctos populos. C. de Sum. Trin. &c. Bart. l. Hostes. ff. de capti. postliminio reuer. Et omnes Itali fatentur Imperatorem carere ista proprietate & dominio bonorum & possesionum suorum subditorum, quam illi tribuit Hostien. quo ad iurisdictionem tamen & dominium gubernatiuum, volunt Imperatorem toti orbi imperare, & vniuersa Regna mundi illi esse subiecta. Cui sententię ita adhærent, vt Bart. loco citato existimet hæresim forsan esse id negare, cum ex illo Luc. 2. *Exijt edictum a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis*. Videatur aperte colligi, vniuersum orbem Augusto fuisse subiectum, cui in eadem iurisdictione & imperio negandum non est Imperatores succedere. Et initio sui Tract. in Extrauag. Ad reprimendum idem repetit velut de fide.

Probatur horũ sententia: Primo ex cap. Solitæ, de Maior. & obed. in hoc mundo duo sunt luminaria magna, Papa & Imperator, vbi sicut Papæ tribuũtur spiritualia, ita & Imperatori temporalia, habet autem Papa spiritualem potestatem in totum orbem & omnia Regna mundi, ergo similiter Imperator temporalem.

Secundo, ex D. Hiero. 7. q. 1. Can. in apibus: *Sicut in apibus vnus est Princeps, & inter grues vna est dux, ita & inter homines vnus est Imperator omnium Princeps*.

Tertio, in lege, Deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu. ait Antoninus: *Ego mundi dominus*. Et in extrauag. ad reprimendum ait Henricus. 7. *In tranquillitate Roman. Imperij totius orbis regularitatem conquiescere*.

Quarto, Adam & Noe fuerunt domini totius orbis: De Adam constat Gen. 2. *Vt præsit terræ*, &c. De Noe, Genes. 9. *Crescite & multiplicamini & dominamini*. Adam autem & Noe reliquerunt successores, quales nunc non possunt esse alij quam Imperatores, ergo.

Quinto, Deus instituit in orbe optimũ & præstantissimum gubernationis genus, Psal. 13. *Omnia in sapientia fecisti*. Optimum autem & præstantissimum gubernationis genus est Monarchicum, est ergo constituendus in orbe vnicus Monarcha & supremus omnium Princeps, qualis nullus alius esse potest quam Imperator.

Sexto, Nabuchodonsori dixit Dan. c. 9. *Tu Rex Regũ es et dominus cæli gloriã & imperiũ dedit tibi, & omnia in quibus habitãt filij hominũ*. At Imperator eandẽ habet potestatẽ quã ille habuit: ille nãq; quatuor Monarchiæ Assiriorũ, Persarũ & Medorũ, Gręcorũ & Romanorũ in ęquali potestate sibi successerunt, imo posteriores maiorem semper habuerunt quam priores: Monarchia vero & principatus Romanorũ manet quod ad ius saltem penes Imperatorem.

Denique ex D. Aug. 5. de ciuit. Dei. cap. 12. & 15. Deus contulit Romanis totius orbis imperium quia suo modo boni erant, Et ex D. Tho. lib. 3. de regim. princ. cap. 13. Christus substituit in Augusto dominium quod ipse habebat in toto orbe, gerebatq; August⁹ in toto vniuerso vices Christi, quãuis id ipse non intelligeret, cũ vero nõ gereret Augustus vices Christi in spiritualibus, dicendus est gesisse illas in toto orbe in tẽporalibus, Augusto autem succedunt Imperatores. Ergo

Oppositum docet Victoria 1. relec. de Indis §. 24 & 25. Soto de iust. lib. 4. q. 4. ar. 2. & in 4. sententiarũ dist. 25. q. 2. ar. 1. estq; communis inter Theologos. Ex Iuristis habet illam Faber in L. illa Cunctos populos & communiter Iurisperiti vltramontani, quamuis idem Faber affirmet oppositam esse cõmunem, intelligendus tamen est inter Italos & citramontanos.

Probatur hæc sentẽtia varijs etiam rationibus, Primo. Potestas sęcularis, non est ita adeo immediate vt spiritualis, hanc enim Deus ita instituit, vt ipsemet designaret & eligeret sacerdotes, in quibus resideat, in veteri Testamento Aaronem & filios eius, in nouo B. Petrum & ipsius successores, sęcularis vero quãuis sit a Deo mediante tamẽ electione Reip. in populo quidem Hebreo designauit Deus Duces vt Moysen Iosue

Iudam, & similes, deinde Reges Saulē, Dauidem & filios eius, ex peculiari quodam priuilegio, quia ita populus ille indigebat, at communi vsu omnium nationum, vnaquæque Resp. habet ius eligendi sibi Principem, & ipsius electione constituitur, & hoc modo inteligendum est illud Prou. 8. *Per me Reges regnant*. Vt aliqua vero Resp. Regem vel Imperatorem sibi constituat, in quem suam transferat potestatem, exigitur publicus conuentus saltim maiorū & proserum illius Reip. qui in eam electionem consentiant, at nunquam vniuersus orbis talem habuit conuentum, neque potuit habere, si totius vniuersi ambitum respicias.

Et confirmatur, etiam si vniuersus orbis in vnum conuenire posset, aut per literas suum consensum offerre, id non expediebat, vt vnus totius mūdi Princeps eligeretur. Docet Arist. 7. Poli. cap. 4. Rempub. non eo meliorem esse quo maiorē, sed tantam esse debere, quantam vnus Princeps gubernare commode potest, per se ipsum, vel suos, sicut nauis eius debet esse magnitudinis, qua à nautis gubernari commode posit, & corpus eius quantitatis, vt ab anima cōmode posit viuificari: Propter quod vnūquodq; animal certū habet terminū suę magnitudinis. Constat etiam experientia, Reges qui amplissima & distantissima Regna posident, difficillime illa gubernare, & ipsa Regna varia pati damna, partim quia ministris à suo Principe longe distantibus non ita obeditur, partim quia quę priuato Regis ordine efficienda sunt, non possunt in promptu sicut oporteret habere, sed per internuntios, qui non ita celeriter possunr peruenire, sicut exigit Regni illius necessitas.

Secundo, Si vnus esset in orbe omnium dominus & Monarcha, aut iure naturali esset ille introductus, aut iure diuino, aut humano ciuili vel Pontificio. Non iure naturæ, quia natura omnes homines condidit liberos & pares, nec ipsa aliquem alteri subiecit, neque aliud dominium ipsa constituit præter paternum & maritale, vt docet D. Tho. 1. p. q. 92. art. 2. ad 2. & q. 96. art. 4. Et Arist. 1. polit. cap. 4. & seq. affirmat præter potestatem paternam & maritalem, cæteras omnes iure humano esse introductas. Iure diuino fuerunt quidē instituti illi Duces & Reges Israelis, sed ex peculiari priuilegio illius populi vt diximus, at nullo loco scripturæ, vel conciliorum aut Sanctorum Patrū constat, aliquem esse institutum à Deo totius orbis Principem, vel dn̄m, illud enim de Nabuchodonosore, Augusto & Romanis explicabitur infra. Et confirmatur, quia si de iure diuino Imperator Romanus haberet dominium in totum orbem non potuisset imperium diuidi in Orientale & Occidentale, sicut diuisum est & sapientissimè iustis de causis à Pont.

Neque iure humano Pontificio, nam cap. Per venerabilem, Qui filij sint legit. Inno. 3. definit, Reges quales sunt Reges Hispaniæ & Galliæ, in temporalibus non habere superiorem in terris: Estque communis sententia Iuristarum patrimonium Ecclesiæ non esse subiectum Romano Imperatori.

Denique neque iure ciuili: quia tale ius ant haberet ortum ab aliqna lege ab ipsomet Imperatore lata, aut ex consensu aliorum Principum, vel totius orbis, non ex lege à se lata, quia vt lex obliget debet prius legislator habere iurisdictionem, quod si ex lege sua illam habet, antea nō habebat, & consequenter nec talem legem ferre poterat. Ceteri Reges nunquam tale cōstituerunt, nec consenserunt, imo oppositum omnino, neque totus orbis vt constat in id consensit, nec potuit in vnum conuenire ad habendum tale consensum.

Hæc secunda sententia multo verior & probabilior censenda est, Ad cuius maiorē intelligentiam obseruemus, naturam eo ipso quo dedit omnibus rebus appetitum cōseruandi se ipsas, & tuendi se à suis contrarijs; indidisse simul hominibus desiderium viuendi in communi, & agregatim, constitutis ciuitatibus & Rebusp. vt sic melius habeat vnusquisq; eà quibus indiget, commodiusque posit ab alio iuuari: Et consequenter docuit eos, oportere vt aliquos sibi Principes constituerent, vel vnum vel multos à quibus gubernentur, cum non possit Resp. bene ac pacifice gubernari, quin habeat caput cui cæteri pareant. Hoc dictamine rectæ rationis electi sunt Principes vnus vel plures: Quo fit, vt etsi aliqui vi armorum & tyrannice regna & imperia sibi vsurpauerint, vt Nemrod, & similes, multi tamen electi sunt ab ipsa Rep. recta ratione quam Deus hominū mentibus impressit ita exigente, propter quod potestas sæcularis Regum & Principum à Deo etiam deriuatur, quia illa, ab vnaquaque Republica instituta est, diuinitus per dictamen rectæ rationis erudita Qua de causa qui potestati huiusmodi contradicit, Dei ordinationi resistit, vt ait

Pau. Rom. 13. Hac etiam ratione dicuntur illam Principes habere à Deo, vt Dan. 2. vbi dicitur Deus cęli Regnum & Imperiũ tradidiſſe Nabuchodonoſori, & Chriſtus ad Pilatum, *Non haberes in me poteſtatem, niſi tibi datum eſſet deſuper.* Et 1. Pet. 2. *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum.* Eſtque error vt ſupra vidimus, Principibus nõ eſſe obediendũ, quaſi oẽs Tyranni ſint.

Obſeruemus ſecundo, ſi loqui velimus de titulo, quo Imperatores modo gubernãt cum diſcrimine loquendum eſſe, Imperatores enim infideles ante Chriſti aduentum, haud dubie habuerunt imperium ſine iuſto titulo, ſed ſola vi armorum, cum nunquam fuerint electi à Rep. ſed armis & potentatu omnes illæ monarchiæ incęperint, propagatæque fuerint, & translatæ. Conſtat ſatis ex hiſtorijs, Ninum monarchiam Aſſyriorum Arbacem monarchiam Medorum & Perſarum, Alexandrum monarchiam Græcorum, & Iulium Cæſarem monarchiam Romanorum ita incępiſſe: propter quod ſicut violenter fuerunt introductæ, ita perpetuæ eſſe non potuerunt, ſed perierunt, vt in illa viſione ſtatuæ aureæ, argenteæ, & ferreæ, Dan. 2. oſtẽſum fuit. Nec valet dicere Deũ permiſiſſe, vt haberent iſti Imperatores poteſtatem in illas nationes propter peccata earum, cum hæc permiſsio non ſit iuſtus titulus, Romani enim permiſsi fuerunt habere poteſtatem ſæcularem in terram Iſraelis ob peccata Iudæorum, nec propterea erant legitimi eorum Principes, cum diuino præcepto Deuth. 17. interdictum eis eſſet, ne facerent Regem alienigenam: ſicut eundem populum tradidit Deus ſępe ob ipſorum peccata in manus Philiſtinorum & Caldęorum, nec propterea Philiſtęi vel Caldęi erant legitimi Reges populi Hebræi. Poſt aduentum Chriſti, Principes infideles qui habent terras Chriſtianorum occupatas tyranni ſunt, nec habent iuſtum titulum ad illas poſsidendas, cum eas ſolis armis & bellis iniuſtis acquiſierint, propter quod iuſte poſſunt à nobis debellari, ad recuperanda noſtra, quæ habent ipſi inique vſurpata, Imperatores autem Chriſtiani iuſto titulo poſſident imperium, quia Reſp. Roma. conceſſit in Auguſtum Cæſarem, cui Imperatores Chriſtiani ſuccedunt, vel ſaltim in Cõſtantinum magnum & Reliquos, eliguntúrque ab his qui habent legitimum ius ad illos eligendos, imprimis apud Græcos, deinde vero apud Germanos, vt conſtat cap. Venerabilem, de Electio.

His poſitis. Sit prima concluſio contra Hoſtien.

Neque Imperator, neque vllus Princeps habet proprietatem bonorum ſuorum ſubditorum.

Probatur, quicunque Princeps, ſi legitimus Rex ſit & non tyrannus, habet poteſtatem à Rep. per communem conſenſum & electionem ipſius, at nulla Reſp. tranſtulit in ſuum Principem dominium & proprietatem bonorum ſuorum ciuium, ſed ſolam iuriſdictionem & dominium gubernatiuũ, quo indiget quæuis communitas ne ſit acephala & ſine Duce, neque vnquam in talem proprietatem conſenſit. Ergo.

Secundo, Principes electi ſunt in vtilitatem Rerump. at habere ipſos proprietatem bonorum ſuorum ciuium, non eſt in eorum vtilitatẽ, ſed illis maxime noxium, & contra eum finem propter quem Princeps eligitur: hac ſiquidem via facile fieret tyrannus, & in ſuum priuatum commodum omnia bona Reip. conuerteret, cum contra illũ facere oporteat: nõ eſt ergo tale dominium & proprietas veri & legitimi Principis, ſed tyranni, vt videmus accidiſſe Turcis, quia creduntur Imperatores eorum, habere apud ipſos dominium & proprietatem omnium bonorum ſuorum ſubditorum.

Denique qui habet dominium & proprietatem aliquorum bonorum, poteſt illis vti pro libito in quoſcunque vſus, at Principes non poſſunt vti bonis ſuorum ciuium pro libito, ſed ſolum quatenus poſtulauerit bonum cõmune. Secunda conclu.

Imperator Roman. neque de facto vt experientia conſtat, neque de iure, habet dominium & iuriſdictionem in vniuerſo orbe. Hęc efficaciſsime probata manet argumentis ſuprapoſitis. Et confirmatur: Nullus enim ex antiquis Imperatoribus, quibus poſteriores ſuccedunt, habuit ius in Antypodas, & Indos inſulares, & vniuerſas orbis regiones, nullus in terram promiſsionis, quam Deus ſolis Hebræis promiſerat & conceſsit. Neque expediebat ad optimam orbis adminiſtrationem, vt vnus ferret leges vniuerſo orbi, in quo tam variæ ſunt nationes, & tã diſtinctis moribus, vt varijs & differentibus legibus omnino indigeant, quas vnus ferre nõ poteſt, nec valeret tot & tam diſtantia Regna vnus in pace continere.

Denique ſi ex D. Aug. 4. de ciuit. Dei capit. 15, *Iniquitas ampliora fecit regna, & perdomitis gentibus dilatare regnum,* id eſt, ad comprimendas iniquitates hominum oportuit

 auge-

augeri regna, & reges potentiores esse, p ro fecto cum nos simus in quos fines seculorũ deuenerunt, si quando oportuisset vnicum esse totius orbis Principem & dominũ, iã id nostro seculo experiremur, ac videremus.

Ad argumentum Hostien. Dico locum illum quem affert ex L. Bene à Zenone, intelligendum esse de bonis quæ pertinent ad fiscum, suntq; in publico ærario, locus vero ex Authen. tantum significat, posse principem accipere bona aliorum, & venerabilium etiam domuum, cum necessitas Reip. postulauerit: non tamen alia ratione.

Ad argumenta aliorum in primis ex loco illo exijt edictum, &c. Nõ sequitur Augustum vel eius successores toti orbi dominari, ibi enim D. Luc. non affirmat Augustũ fuisse dominum totius orbis, sed tantum refert quid fecerit ex sua ambitione & cupiditate: sicut cum ait Psal. *Dixit insipiens in corde suo non est Deus*: nõ affirmat Propheta nõ esse Deum sed tantum refert quid impius in corde suo dixerit. Adde eo loco nomine vniuersi orbis nõ intelligi totũ mundũ, neq; enim Antypodas scribi iussit, sed prouincias quæ ditioni Romanę (quæ iã latissima erat) tũc parebt, ã est enim in vsu maximã regionẽ orbem appellare, sic indiã nouum orbẽ dicimus: Et Luc. lib. 3. *Ignotum vobis Arabes venistis in orbem*.

Ad primum argumentum ex cap. Solitæ respondeo, ibi constitui duas supremas dignitates, Pontificiam & regiam. Non tamen inde sequi vt sicut datur suprema spiritualis & pontificia in vno residens summo vt pote Põtifice ita detur suprema temporalis & ciuilis in vno residens Imperatore duplici de causa primo quia spiritualis ita est immediate à Christo instituta & Beato Petro tradita ac legitimo ipsius successori qui est Roma. Pont. vt ab eo in alios Episcopos & Ecclesiæ prælatos deriuetur. Regalis vero & secularis, est etiam à Deo, sed mediante Rep. ita vt tota primo in Rep. resideat, & ab ipsa in Principem quem sibi eligit transferatur. Transtulit autem illam Resp. non in vnum, cum id non expediret, sed in varios Reges & Principes pro diuersitate gentium & nationũ. Secundo quia Pont. constituitur magister fidei, custos religionis Christianæ, & sacramentorum, ac legis Euangelicæ, propterquod oportuit vt sicut vna tantum est fides, vna christiana religio, vna lex Euangelica, & eadem sacramenta, ita quoq; vnum tantum esset in spiritualibus caput, & princeps, in quo suprema spiritualis potestas resideat ad aliosque dimanet, qualis est Rom. Pont. In temporalibus vero cum Resp. adeo distinctæ sint, mores gentium adeo diuersi, & leges quibus gubernari debent diuersas esse oporteat, oportuit similiter diuersos esse Principes, & vnãquamq; Remp. priuatum sibi regem constituere, in quo suprema potestas secularis illius regni resideat. Quãuis cum Imperator coronetur per Pont. ad defendendam fidẽ, & Ecclesiam ab hereticis, & persecutoribus suis est superior principibus Christianis hac ratione vt possit, & debeat ad hæreticos, & inimicos crucis arcendos, propulsandaque scismata illos conuocare: in alijs vero causis non habet ius, neq; licet ad ipsum appellare præterquam in locis, & terris ipsi priuatim subiectis quæ dicuntur imperiales.

Ad secundum dico, verba D. Hiero. id tantum innuere, vnumquodq; regnum, & Remp. melius gubernari ab vno Principe, & capite, quam à pluribus, vt accidit in examine apum: quod etiam docet Aristo. 3. Polit. cap. 5. & D. Thom. 1. de regim. Principum à cap. 2. vsque ad 6. iuxta illud Hier. 12. *Pastores multi demoliti sunt vineam meam*: Quod etiã insinuat natura quæ vnicuiq; corpori vnicum constituit caput, & in sacra Script. ex speciali priuilegio, Reip. iustorũ promittitur vnicus Rex, & caput, non tamen voluit significare in toto orbe omnibus prouincijs, & regnis vnicum Imperatorem dominari, sicut neque omnia examina apum vni subijciuntur duci.

Ad tertium respondeo cum Soto, dictũ Imperato. Antonini in propria causa ac pro se ipso non facere fidem, tum etiã illud verbum esse insolentis cuiusdam arrogantiæ, nec admittendum, cum soli Deo ita loqui cõpetat ego dominus. Modestius certe multo ac verius, Iustinianus in L. Cunctos populos, vbi ait. *Cunctos populos quos clementiæ nostræ regit Imperiũ*: Vbi non omnes populos sed aliquos aperte affirmat imperio subiacere. Et L. In nomine domini. C. de officio pref. pret. Afri. terminos quoq; nominat regionũ suarum. Et Instit. Quibus modis ius pat. potest solu. §. si ab hostibus. ponitur limen imperij, vnde deriuatur nomen illud postliminium. Et l. mercatores. C. de cõmercijs. distinguit ipsemet Imperator inter suos & regi Persarum subiectos.

Ad illud Enrrici dico, per totum orbem ibi intelligi eam partem, que tunc Romano Imperio subiacebat, quæ propter suam latitudinem, & magnam prouinciarum copiã

quæ

quæ ditioni Romanæ parebant, vocatur totus orbis: sicut illud Luc.2.*Exijt edictum à Cæsare Augusto vt describeretur vniuersus orbis:* Id est prouinciæ Augusto subiectæ. Totius aũt mundi Imperator dominus non est, nec quæ per electionem, per quam potestas ciuilis alicui tribuitur, neque institutione Summi Pont. vt in illa Extrauag. Ad reprimendum vult Bartho. nam neque id Pont. præstat, neque ipsi Imperatores admittunt.

Ad Quartum respondeo, Etiam si concedamus Adam & Noe habuisse totuis orbis principatum (quod adhuc est sub dubio) non inde sequi, aliquos ex eorum posteritate illis in imperio successisse, imo insinuat S. Scriptura ipsos imperium quod in orbe obtinebant, genere humano aucto & per prouincias diffuso, inter suos diuisisse, recta ratione illos admonente ad optimã gubernationem mundi ita expedire.

Eodẽ modo soluitur quintũ instituisse Deum optimã gubernandi rationẽ quæ est monarchica, nõ quidem in toto orbe, ita vt vnus sit totius orbis dominus & princeps: hoc enim vt vidimus magis obesset quam prodesset debitæ gubernationi, sed instituit illam in singulis nationibus & regnis, ita vt in vnoquoq; regno nõ plures sed vnus tantum princeps & Rex dominetur, sicut natura vnicuique corpori vnicum constituit caput.

Ad sextum dico imprimis Nabuchodonosorem non fuisse constitutum à Deo Imperatorem speciali aliqua ratione, eo modo quo constituti fuere Saul vel Dauid, sed dicitur deus tribuisse illi imperiũ, quia permisit vt bello vel iure hæreditario eo potentiæ perueniret: Secundo constat ex S. Scriptura neque Nabuchodonosorem, neque vllum alium, habuisse dominium vel iurisdictionem in populum Israelis, cum illum liberum Deus constituerit, prohibueritque Deutheron.17. ne Regem extraneum haberent,

Ad vltimum respondeo, non esse intelligendum D. Aug. quasi Deus dederit Romanis totius orbis imperium, pro suis meritis & virtutibus, cum ipsemet Aug. doceat eodem loco, omnes Romanorum virtutes falsas, & fucatas fuisse, ac corruptas studio inanis gloriæ, sed dicitur dedisse illis imperiũ, quia cum inter idolatras & impios ipsi meliores essent, permisit vt superiores euaderent in bello, cæterosque suæ ditioni subiugarent, reciperentque hac via in hoc seculo virtutum suarum licet fictarum mercedem suam, sicut dicitur de hipocritis in Euangelio: *Receperunt mercedem suam.* vel vt optime B. Leo Ser.1. in Natali Apo. Petri & Pauli: *Disposito diuinitus operi maxime congruebat, vt multa regna vno confederarentur imperio, vt cito peruios haberet populos prædicatio generalis, quos vnius teneret regimen ciuitatis,* Ad locum D. Tho. dico constare ex art.4. huius quæstionis, Christum non habuisse dominium temporale huius mundi, neque illud tradidisse Augusto: inteligendus autem est D. Tho. permisisse Christum, vt haberet illud Augustus in prouincias Romanæ ditioni subiectas, cum ipse quatenus homo qui simul filius Dei erat, potuisset illam habere, & in vniuersum mundum si voluisset. Nã Christus seruator noster (iuxta ipsum quoque D. Tho.) potestatem quam habuit in temporalia, non aliter habuit, quam in ordine ad Spiritualia.

QVAEST. V. ET VLTIMA, DE TRANSLATIOne dominiorum, nempe quibus vijs dominium alicuius rei ab vno in alium tuta conscientia transferatur.

EXplicata rerum & bonorum diuisione, proximum est, vt quibus vijs rerum dominia ab vno in alium transferri debeant, vt tuta conscientia habeantur, explicemus. Est autem quæstio hæc de translatione dominiorum maxime necessaria, & scitu dignissima, non modo ad materiam restitutionis, verum etiam ad omnem iustitiam commutatiuam, cum omnis iniustitia & debitum restituendi ex eo oriatur, quod habeantur aliena bona iniqua via. Initio autem huius disputationis duo obseruanda sunt: Prius est differre plurimum hæc duo, translationem dominij & acquisitionem dominij, nam acquisitio dominij non requirit mutationem domini, in res enim quæ nullius adhuc sunt, adquirit dominium iure gentium (vt vidimus) qui primum illas occupat,

cupat, sine vlla mutatione alicuius domini. Translatio vero dominij exigit mutationem domini: definitur namque, Transmissio rei, ab eo qui legitime ipsam possidet, in alterum qui illius incipit esse dominus. Quo fit, vt nisi hæc translatio fiat debita via, inferatur iniuria vero domino, & maneat vinculum restitutionis. Secundo obseruandum est cum bona omnia tribus subijciantur, Primum Deo, vt supremo & præcipuo omnium rerum creatori & domino. Secundo, priuatis dominis & legitimis possessoribus: & tertio Reip. quatenus exigit bonum publicum: ita quoque tribus vijs posse translationem dominiorum fieri. Primo, diuina voluntate, quæ explicatur nobis aut iure diuino naturali per dictamen rectæ rationis naturalis, aut iure diuino positiuo expresso per aliquã ipsiusmet Dei reuelationẽ, quomodo fuit trãslata terra promissionis â Cananæis in filios Israel, & regnum Israelis â Saule in Dauidem. Secundo, libera voluntate & donatione domini illa posidentis. Tertio, per legem â Rep. constitutam, vel sententiam iudicis, inuitis etiam & repugnantibus proprijs dominis, bono publico ita exigente. De priori modo nulla est difficultas, in duobus vero posterioribus nonnullæ graues & difficiles controuersiæ explicandæ sese offerunt.

ARTICVLVS I.

Possit ne vnusquisque sua libera voluntate rei suæ dominium in alium transferre.

Obseruemus primo, sicut homini duo conueniũt, nempe esse liberum, & dominum suarum actionum, & esse animal sociabile, ac partem huius Reip. humanæ, ita habere ipsum à natura duplicem inclinationem, vnam ad libere operandum, & disponendum de se, & suis, in suam propriam vtilitatem & commodum, aliam vero ad curandum & tuendum bonum publicum, & quæ ad illud conducunt, ad quod bonum refertur & ordinatur non per voluntatem propriam, sed per publicam Principis, cui ex officio incumbit cura boni communis. Quæ duæ inclinationes, etiã si aliquãdo materialiter videantur sibi in aliquo pugnare, ambæ tamen sunt naturales, recta ratione dictante, vt homo non disponat libere se & de suis, sed vt expedit & conducit bono communi: imo hæc secunda, quæ respicit bonum commune est magis naturalis, cũ natura magis inclinet in bonum commune, quam in particulare, sicut aqua vt grauis naturali inclinatione & pondere fertur deorsum, vt pars tamen huius vniuersi, propter bonum cõmune ipsius, fertur sursum, ne detur vacuum, nec minus naturalis est hic ascensus, imo multo magis quam ille decensus.

Obseruemus secundo, Legẽ tam diuinã quam humanã duobus modis posse se habere, circa trãslationẽ dominiorũ: Primo, cohibẽdo & prohibẽdo illã, quod præstat, vel auferẽdo huic qui est dñs facultatẽ dandi, vt in pupillis, vel alteri accipiẽdi, vt in vsurario, symoniatico, assassino & iniquo iudice. Secũdo, trãsferẽdo dominiũ alicuius rei inuito domino, vel in pœnam alicuius criminis ab ipso commisi, vel in vtilitatem ipsius Reip. Sit prima conclu.

Simpliciter & absolute maxime naturale & consonum rationi est, vt possit vnusquisque dominium suarum rerũ in alterum pro libito transferre.

Dixi simpliciter & absolute, nam per accidens, vel per prohibitionem legis, vel ex malo fine, vel quia sibi aut suis noceat, potest esse aliena à recta ratione talis translatio: simpliciter autem & absolute, vbi nullum ex his incommodis interuenit, est vera conclusio. Et probatur, Primo, ex definitione dominij: nam dominium est facultas vtendi re sua pro libito, in quemcunque vsum lege non prohibitum, transferre autem rem suam in alterum libera voluntate, vt donatione, venditione aut alio contractu, quam lex diuina vel humana non prohibet, est vti illa in vsum non prohibitum, ergo eo ipso quo quisque est dominus alicuius rei, potest eius dominium libera sua voluntate in alium transferre.

Secundo

Secundo, homini ideo conuenit dominium quod non conuenit brutis, quia habet intellectum & voluntatem liberam, sicut ergo ideo potest esse dominus, quia est liberi arbitrij, ita quoque libere poterit dominium suorum in alium transferre: Vnde in Scripturis idem est esse dominum & posse de rebus suis libere disponere. 1. Reg. 3. *Dñs est, quod bonũ est in oculis suis faciat.* Et Mat. 10. in illa parabola vineæ ait dominus vineæ de suis pecunijs, *non licet mihi quod volo facere?*

Tertio, dominus potest rebus suis vti in pios vsus simpliciter & absolute, nisi ex circunstantia vitietur, transferendo à se dominium suarum rerum, exercenturque tunc illustrissimæ virtutes liberalitas, Magnificentia, Pietas, Votum paupertatis. ergo. Habetur aperte hæc conclu. Instit. de rerũ diuis. §. Per traditionem. Et ff. de acquirendo rerum dominio. L. qua ratione. §. Litteræ, Vbi dicitur. *Nihil esse tam consonum naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi.* Secunda conclu.

Consonum etiam est rectæ rationi & iuri naturali, vt possit lex humana & ciuilis prohibere alicui translationem suarum rerum in alium: Tũ etiam priuare aliquem & inuitum dominio illarum, & illud in alium transferre.

Probatur prior pars: Resp. licet non sit domina bonorum suorum ciuium, est tamen custos illorum, & boni publici, ad legitimam autem custodiam pertinet, prouidere, ne domini imprudenter & temere illa disponant, ergo iustum est, & maxime cõsonum rectæ rationi, vt Resp. statuat leges, quibus imprudentes & temerariæ translationes bonorum prohibeantur. Ita iusta est lex quæ prohibet, ne pupillus ante certum tempus quo iudicio valeat, posit aliquid donare vel alienare, ne bona sua temere dilapidet, Vnde ff. de minoribus L. prima, dicitur; *Prætor naturalem æquitatem sequutus, cauit ne pueri quorum concilium infirmum est, & multorum incidijs expositum, suam dispensarent substantiam.* Iusta lex, quæ prohibet ne bona Ecclesię posint alienari, quia aliter illa non permanerent. Iusta lex, quæ prohibet aliquos ludos.

Secũdo pertinet ad Remp. obuiare fraudibus & dolis, hoc non potest, nisi per suas leges statuat, qui contractus sint validi, qui inualidi, ergo æquisimum est et iustum, vt posit lex Reip. eas prohibere translationes dominiorum, quas viderit dolis fraudibus & iniquis contractibus misceri.

Denique vita hominum tueri non potest sine societate humana, societas hæc non potest bene cõstare, nisi contractus & cõmercia humana à publica authoriate ordinentur, & disponantur, sicut oportet, ergo iure naturæ pertinet ad auctoritatem humanã bene ordinare commercia & contractus, ea demque potest translationes dominiorum quas viderit paci & vtilitati ciuiũ non cõuenire, prohibere, Ita prohibet ne primogenituræ alienentur, quia conuenit maxime Reip. existere potentes in ea, cum sint istæ familiæ velut ossa ipsius, tenenturque ciues huiusmodi legibus & ordinationibus obedire in conscientia: primo quia iuxta illud Paul. Roman. 13. *Qui superioris ordinationi resistit, Dei ordinationi resistit* Secundo, quia vnusquisque debet bonis suis vti iuxta rectam rationem, at sicut dictat recta ratio naturalis, vt vnusquisque eo ipso quo dominus est, sit liber, & libere disponat de suis, ita quoque dictat eadem recta ratio, vt, quatenus est ciuis & membrum Reip. non vtatur suis bonis & illo dominio, nisi secundum leges & regulas sibi propositas à Rep.

Probatur iam Secunda pars conclu. Primo bonum publicum & totius præferendũ est bono particulari & partis, ergo quando ad bonum publicum oportebit aliquam rem ab hoc in alterum transferri poterit id Lex vel inuito domino: Hoc nomine possunt Principes, & Resp. imponere vectigalia, accipere aliquam cotam a singulis, & hęreditates auferre, si bonum publicum ita exigat.

Secundo habet Resp. authoritatem puniẽdi delinquẽtes & inuitos in bonis, ergo potest condere leges, quibus ob aliqua crimina, priuentur illa cõmittentes suis dñijs.

Tertio est Resp. custos pacis & quietis, poterit ergo condere leges quibus ob pacem & quietem ciuium finiendasque lites, trãsferantur dominia ab his vel inuitis in alios, cuius modi est lex prescriptionis.

Ita patet quo modo hæ duæ cõclusiones sint maxime consonę iuri naturali, & recte rationi: conueniuntque in ipsis omnes Doctores.

Porro vt hæc magis explicata maneant ad sequentes quæstiones, obseruandæ sunt diligenter duæ regulæ in hac materia celebres, Prima est, cui secundum legem siue pontificiam siue ciuilem, aut iuris communis aut iuris peculiaris cuiusque regni, tribuitur

buitur dominiũ alicui? rei, eidẽ in foro etiã interiori tributum esse eiusdem rei dominium. Secunda est quasi apendix præcedentis, omnem sententiam, quæ in foro exteriori tribuit domininm alicuius rei, tribuere quoque illud in foro conscientiæ, nisi sit pænalis, aut fundetur in falsa præsumptione. Dico nisi sit pænalis, quia vt copiose infra videbimus, pænam nemo tenetur subire ante iudicis condẽnationem, dico etiam nisi fundetur in falsa præsumptione, quia licet iudex iuxta probata iudicans, recte iudicet, sententia tamen ipsius, si falsis nitatur probationibus, non habet vim in foro animæ.

Hæ duę regulę licet communes & verę, patiuntur tres exceptiones: Prima est quando lex non est præceptiua, aut concessiua, sed permissiua tantum, ferturque sententia iuxta tenorem talis legis, tunc non confertur dominium in foro conscientiæ, nec per talem legem, nec per talem sententiam. Verbi gratia, Negat lex venditori decepto infra medietatem iusti pretij actionem in iuditio: hæc lex non præcipit rem illam emptoris esse nec liberat eum à debito restituẽdi id quod defraudauit, sed solũ permittit, illam venditionem exterius haberi tanquã validam, ad tollendas lites. Secunda exceptio est quando leges non tribuũt alicui absolute rem aliquam, sed solum concedunt illius repititionẽ, talis concessio non cõfert actu dominium, sed solum dat actionem in iuditio, vt in eo iudex per suam sententiam illud conferat. Verbi gratia, concedit lex vt quæ aliquis ludo amisit, possit in iuditio repetere, hæc lex nec tribuit dominium pecuniæ illi qui perdidit in ludo, nec expoliat dominio illum qui lucratus est, sed solum præstat, vt is qui perdidit possit apud iudicem repetere, & iudex compellere illum qui lucratus est ad restituẽdum. Tertia exceptio adhibetur ab aliquibus, quando lex definit contractum cui deest aliqua solẽnitas iuris nullum esse, huiusmodi legem volunt aliqui non expoliare actu possidentem re per talem contractum acquisita nisi adueniente iudicis sentẽtia, sed an ita sit in foro animæ, copiose à nobis statim disputabitur.

Ex his sequitur, debere Theologum prudentem, in controuersia, de qua interrogatur ab aliquo fideli, inquirere à peritis & probis iurisperitis, quæ leges siue communes siue particulares patriæ circa illam existant, & illis cognitis, considerare sint

ne præceptiuæ, an permissiuæ tantum, vel pænales, Et tunc iuxta regulas & doctrinam hîc positam, & sequentibus controuersijs explicandam, iudicare, Vnde alienum debet esse à iurisperitis mittere falcem in ea quæ spectant ad forũ animæ, alienũ quoq; à Theologo quæ fori exterioris sunt sibi assumere, sed petitis illis ex iurisperitis, post modum quæ ad conscientiam pertinent discernere, iuxta illud Pau: *Prius quod animale est deinde quod spirituale.*

His ita positis, ad priuatas difficultates, quæ hoc loco a Doctoribus tractãtur circa trãslationes dominiorum, quæ vel priuata cuiusque voluntate fiunt, vel legis aut iudicis authoritate, explicãdas, descendamus.

ARTICVLVS II.

An per solum actum interiorem voluntatis quo aliquis deliberate apud se statuit aliquid alteri conferre trasnferatur dominium.

DIxi in titulo huius articuli, statuit, quia vt videbimus in materia de voto, differũt hæc plurimũ, proponere, ꝓmittere, siue statuere, & actu tradere, possum ego apud me ipsum aliquid proponere vt bonũ, nõ tamẽ illud statuere, sed manere anceps, qui aũt apud se statuit aliquid, iã illud apud se promittit, Quæstio nostra non est hic de promissione in futurum, de qua infra cum D.Tho.q.88. neque de proposito interno, quo aliquid videtur bonũ alicui, non tamẽ promittit: sed de actu, quo apud se certo statuit aliquid alteri tribuere, An per talẽ actũ interiorem volũtatis transferatur dominiũ rei illius in alterum, Verbi gratia, debet mihi pauper centum, dico apud me interius, bonum est remittere hoc debitum illi pauperi, & ex nunc remitto, Similiter noui virginem pauperẽ, dico apud me, bonum esset exhibere illi centum in dotem, ex nunc do illi centum vt nubat: Per huius modi actus internos, acquisierũt ne iã isti dñium in illa centum? ita vt in conscientia tenear ab illo debitore nil accipere, & illi puellæ illa centum dare.

Ioan. Almain. in 4. distinc. 15. q. 2. Thomas de Argentina in suo tractatu de matrimonio. q. 2. sentiunt dominium non transferri per solum actum interiorem, probant quia si solo actu interiori trãsferatur dñium per solum actum interiorẽ possent fieri cõtractus humani, hoc aũt est falsum, vt patet

in

in matrimonio, qui est quidam contractus humanus, nequit autem fieri, neque tenet nisi consensu animi exteriori verbo vel signo explicetur, nec quantumuis vir & mulier cõsentiant inter se, nisi mutuus ille cõsensus palam verbo vel signo vicissim ab vtroque exprimatur, est matrimonium.

Alijs Doctoribus vt Angelo in summa Verbo. Pactum. §.1. & Magistro Soto lib. 4.q.5.art.1. & lib.7.q.2.art.1. oppositum videtur probabilius, Statuit enim duplicẽ esse promissionem & trãslacionem dominij siue contractũ, alium mutuum & reciprocum, in quo vt habetur L. Labeo. ff. de verbo. significatione, vltro citroque nascitur obligatio, soletque explicari per huiusmodi verba, do vt des, facio vt facias, qualis est in venditione: do hanc rem, vt des tantum prætij, in loca tione, do tibi vsum huius domus, vt des mihi tantũ pretij, in matrimonio, do tibi corpus meũ, vt accipiam corpus tuum in meũ, aliũ vero esse simplicẽ, in quo non do vt des, sed simpliciter statuo aliquid tibi conferre, quia ita visum est mihi, vbi simplex tantum est translatio, qualis est donatio.

Hoc posito habet Soto tria, Primũ promissionem quæ mutua & reciproca est, qualis est in matrimonio inter virum & vxorem, nisi exprimatur verbis vel signis, non obligare neque in foro interiori, neq; in exteriori. Et ratio est apertissima, quia in promissione mutua debet esse notus vnicuique parti animus ac consensus alterius, animum autem nosse nõ possumus nisi per externa verba vel signa. Secundo ait promissionem quæ mutua non est sed simplex, qua statuo aliquid simpliciter alteri conferre, non obligare in foro exteriori apud iudicem, nisi verbis vel signis exprimatur: ratio est aperta, quia actus pure interni nõ subijciuntur iudicio humano, sed soli diuino, Tertio, ait, huiusmodi promissionem & decretum animi non mutuum, nec explicatũ externis verbis vel signis, probabile esse posseque problematice defendi, obligare in foro interiori & cõscientiæ, stando in iure naturæ. Stãdo inquit in iure naturæ, & simpliciter, nam si lex humana Ecclesiastica vel ciuilis ob bonum publicum & pacandas conscientias aliter statueret, tũc standum esset decreto legis.

Quod autem simpliciter & seclusa omni lege humana, stando soli iuri naturæ, probabile sit hoc assertum, nititur ostendere Magister Soto multis argumentis, Primo. Ex prima conclu. præcedentis articuli, nihil magis naturale, quam quod homo per suam voluntatem possit res suas alteri donare, & earum dominium in alterum transferre, sed in casu de quo hic agim⁹, vult hic sua voluntate efficaci illa centum alteri cõferre, ergo per illam solam sine vllo externo sermone vere sua alteri contulit, suntq; iam illius.

Secundo voces non obligant nisi ex vi conceptus interni, cuius sunt signa, sed si quis externa voce aliquid Petro conferat, reuera transfert dominium illius rei in ipsum, ergo multo magis si interius ita deliberat & statuit. Probo cõsequentiam, quia cum actus externi habeant vim ab internis, & sint propter ipsos, multo magis obligare debet internus quã externus, vi illius axiomatis, Propter vnumquodque tale &c.

Tertio, maius vinculum efficit interior deliberatio & consensus quam solum propositum, at si ex interno consensu dandi nõ sequeretur vera & actualis translatio dominij, nil amplius efficeret ista deliberatio, quam nudum & simplex propositum.

Quarto, promissio facta Deo, & quæ fit homini etiam si obiecto differant, in genere tamen & natura promissionis non differunt, sed promissio facta Deo quamuis interior obligat, cum ea solum efficiat votũ, ergo interior facta homini obligabit etiam in conscientia.

Quinto, si promissio illa & deliberatio interna firmetur iuramento, ex omniũ consensu obligat in conscientia, ergo erat ipsa quoque se sola obligatoria. Patet cõsequentia, quia iuramentum additum non est ipsa promissio, ex qua oritur obligatio, sed tantum promissionis confirmatio: Vnde si promissio erat nulla, etiam si adhibeatur iuramentum manet nulla, sicut votum quod non obligat etiam si addatur iuramentum non obligat, iuramentum enim non inducit obligationem, sed tantum confirmat illam.

Sexto, si consensum internum significes amico nihil de nouo consentiendo, sed dicendo illi hoc apud me statui tibi dare, vide velis ne illud recipere, teneris in conscientia reddere, eo volente rem illã accipere, sed nõ teneris virtute huius externæ significationis, quia hæc nullum nouum consensum habuit comitem, ergo virtute illius prioris, ergo iam illa obligabat.

Septimo promissio expressa verbis, facta absenti, vel surdo nil omnino audienti, obligat etiam in conscientia, ergo & interna.

Probo

Probo consequentiam, quia tam ignota est mea promisio absenti, vel surdo nihil omnino audienti, etiam si verbis explicetur, quam si esset omnino interna, & non explicata verbis, ergo sicut obligat vna ita & alia.

Vltimo, talis interior consensus est quædam mentalis loquutio & promisio, ergo adimplenda, ita vt si non adimpleatur sit mendax, & fidei fragus, qui ita promisit, & retrocedit. Et confirmatur ex D. Tho. qui infra q.88.art.3.ad 5.ait.eum qui nō adimplet promissionem peccare, & infideliter agere, quia mutat animum, sed interius promittens nisi adimpleat promissum mutat etiam animum, ergo peccat quoque, & agit infideliter.

Ex his tribus dictis Magristri Soto, Primum verum est, contractum mutuum non posse fieri, nisi per signa externa aut verba explicetur, nam contractus mutuus vt venditionis, locationis, Matrimonij, & similes fiunt inter homines conuentione & pacto interueniente, conuentio autem non potest fieri inter homines nisi mediante signo exteriori, Vnde Ioan Vuicleph dānatur vt hereticus, quia asseruit matrimoniū posse celebrari solo actu interiori, de quo errore vide Tho. Vualdensem libro de sacramentis c.132. Ex quo sequitur Almayni argumētum non conuenire proposito, cum nostra quæstio non sit de contractu mutuo, sed de simplici, qualis est translatio dominij, & donatio.

Quod secūdo ait verissimū etiam est, & extra omnem controuertiam.

In tertio autem recentiores omnes plurimum ab eo dissident, maxime cum D. Thom. infra quæst. 88. art.1. Et in Quarto distinc.38.q.1.ar.1.ita distinguat inter promissionē facta homini, & eam quæ fit Deo, vt Deo qui intuetur cor possit se homo obligare sola promissione interiori, homini autem qui tantum videt quæ foris apparent, nequaquam, sed debet necessario promissio quæ fit homini vt liget, exterius declarari. Nobis his subscribere placuit. Sit ergo prima conclu.

Posito tali actu interiori & deliberatione voluntatis, non statim transfertur dominium in alterum, sed manet adhuc prior ille verus dominus suæ rei, sicut antea erat.

Patet, cum dare & accipere sint relata, quamdiu non est qui accipiat, neque est donatio, neq; trāslatio dominij, sed per meū actū interiorē alter nihil accipit, ergo neq; aliquid illi do, aut trāsfero in ipsum aliquod dominium. Maior certa est, patet minor, quia acceptio rei alienæ est actus externus, propter quod Deus in decalogo legis cōstituit duo præcepta distincta, aliud quo prohibetur actus interior, id est concupiscentia rei alienæ, & aliud quo prohibetur actus exterior, nēpe acceptio rei alienæ inuito domino.

Secundo ego non possum transferre dominium mearum rerum in alium nisi illo consentiente, sed quamdiu ego retineo apud me illam deliberationem occultam alter nō consentit, ergo manet apud me illius rei dominium. Et confirmatur ex communi sententia iuris peritorum, Asserunt enim omnes ad translationem dominij, requiri actualem exhibitionem rei quæ donatur, actualis autem exhibito cōsensu omnium est actus exterior, quo vnus dat palam, & alter palam quoque respondet se velle accipere.

Denique cum dominium sit ius in rem, qui transfert dominium, transfert ius in illam, sed actus interior, neque dat ius neque tollit, ergo. Patet minor, quia si aliquis prælatus mēte sua reuoluat & dicat intra se: Ex nunc concedo Petro facultatem absoluēdi, aut dicat intra se: ego reuoco à Ioanne potestatem absoluendi, omnium consensu, per talem actum internum neque Petrus constituitur cōfessarius, neque Ioannes amittit facultatem audiendi confessiones.

Hanc conclusionem non audet negare Soto, perspiciens vim horum argumentorum, sed ait: quamuis actu interiori nō trāsferatur statim dominium, teneri tamen eū qui talem actum & deliberationem secum habuit, illā alteri manifestare, illique si eam rem acceptare voluerit, exhibere. Contra hoc sit Secunda Conclu.

Nemo tenetur huiusmodi actum interiorem, aut deliberationem alteri manifestare, imo si sibi placuerit, potest eam reuocare.

Probatur: posito tali actu interiori non trāsfertur dominiū rei, sed manet dominus ille idem qui antea erat, ergo potest de ea libere adhuc disponere, ergo potest illam sibi retinere, aut alteri conferre, & priorem illam deliberationē reuocare, Et confirmatur: per illum consensum interiorem nullū ius fuit alteri acquisitum, ergo manet adhuc apud eum idem ius quod antea habebat, poteritque de re illa adhuc libere disponere, & mutare sententiam. Patet consequentia: bona illa aut sunt sub meo iure aut sub iure alterius cui illa interius promisi,

missi, non sub iure ipsius, cum per actum interiorem nullum ius vt constat fuerit ipsi acquisitum, ergo sub iure meo, ergo possum illa libere retinere, vel alteri, dare & priorem illum animum reuocare.

Secundo probatur, si ego teneor rem alteri promissam ipsi reddere, hoc non est ex aliqua lege publica & ciuili, sed ex lege priuata quam tuli mea voluntate, sed huiusmodi leges priuatas à sola mea volũtate institutas possum ego reuocare, quoties voluero ideo namque (vt videbimus) testamentum quamdiu testator viuit potest reuocare, quia testamentum est velut lex quędam priuata, instituta à priuata voluntate testatoris, ergo possum reuocare illam. Ex quo sequitur aperte, non teneri me ad manifestandum alteri quod apud me statuerã, cum possim illud decretum ac deliberationem internam mutare, ac reuocate. Ex his sit tertia conclu. contra Magistrum Soto.

Promissio vel deliberatio non explicata verbis aut signis simplex & non mutua, non obligat in foro interiori conscientiæ.

Probatur, homo natura sua habet, vt nõ referatut nec ordinetur in alterũ hominem, per solam cogitationem & conceptum internum, sed per signa externa & sensilia, inter quæ voces habent præcipuum locum, sed in translatione dominij, qui illud transfert, ordinatur in alterũ hominem, in eum, scilicet in quem dominium transfert, ergo per solum conceptum & actum internũ nulla est translatio dominij, nec aliqua inde cõsurgit obligatio. Minor cum consequentia aperta est. Maior probatur, quia homo ita est animal politicum, vt simul sit corporeũ ex anima & corpore constans, quod non valet sua opera cum altero homine communicare, nisi mediante corpore & actione externa, in quo differt ab Angelis, qui cũ sint incorporei, & intellectuales, intellectualiter & spiritualiter inter se communicant, homines vero per voces & signa sensilia.

Et confirmatur ex sacramentis, in quibus ideo instituit Christus in materiam & formam res externas & sensiles, quia homo, propter quem instituta sunt, ex corpore & spiritu constat, & actiones internas per externa signa communicat & profert.

Secũdo, promissio mutua, & quæ mutua non est sed simplex, licet differant in modo & circunstantia, quia vna est mutua, alia non mutua, conueniunt tamen ambæ in natura promissionis, sed in promissione mutua, ex sola interna & occulta animi deliberatione nulla nascitur obligatio, nec tenetur vnus suam mentem alteri indicare, ergo neque ex promissione non mutua & simplici nascetur aliqua obligatio. Patet consequentia, quia si aliqua ibi esset obligatio, nasceretur illa ex vi promissionis, cum igitur in mutua occulta nulla sit obligatio, quamuis sit promissio, quia est occulta, neque in non mutua & simplici, cum sit etiam occulta & pure mentalis, aliqua erit obligatio.

Denique hæc est apertissima sentẽtia D. Tho. loco citato. q. 88. art. 1. vt patet ex discrimiue adducto, quod ipse D. Tho. constituit inter promissionem factam Deo, & factam homini. Et consona Sacræ Scripturæ Sap. 6. & Prouer. 6. repetũtur ? hæc verba. *Captus est proprijs verbis, & illaqueatus sermone oris sui.* Vbi aperte insinuatur, hominem non obligari alteri, nisi dum illi suum consensum exterius indicat & promittit. Estq; communis omnium hominum conceptio, tam peritorum quam imperitorum, neminem alteri obligari, nisi illi verbis fidem dederit, vnde commune illud proloquiũ, *Verba ligant homines.*

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primum respondeo, posse quidem vnumquemque transferre dominium suarum rerum in alterum sua libera voluntate, seruato tamen politico & humano more, & debita ratione communicandi, & tractandi cum hominibus, nempe per signa externa & verba, non autem per solos conceptus internos, non enim sumus Angeli.

Ad secundum respondeo, naturam, sicut instituit voces & signa ad exprimendos cõceptus internos, ita etiam instituisse ipsas voces & signa, vt instrumenta quibus vnus homo obligetur alteri: verba enim ligãt homines, vnde licet actus externi habeant vim ab internis, interni tamen non ligant sine externis, sed indigent illis ad vnum hominem alteri obligandum, tanquam conditione sine qua non.

Ad tertium dico, falsum esse antecedens in ordine ad homiuem, erga Deum quidẽ, deliberatio & promissio habent vim, quam non habet solum propositum, vt videbimus in materia de voto, at erga hominem nihil amplius valet promissio vel deliberatio interior non expressa verbis, vel signis, quã propositũ interius, quod potest quisq; pro libito mutare, cum cõtractus humanus nõ geratur nisi per signa & verba externa.

Ad quartum constat iam ex doctrina

D. Tho. Deo poſſe hominem ſe obligare per actum internum, quia eſt inſpector cordis, & cui omnia nuda ſunt & aperta, vnde ad ipſum ordinamur, & potiſsime, per internam voluntatem & actus interiores, ad hominem autem, qui non intuetur cor, ſed tantum videt ea quæ foris apparent, non ordinamur neque illi nos aſtringimus in aliquo, per nudam voluntatem, niſi adhibitis verbis & ſignis externis.

Ad quintum dico illam promiſsionem iuratam non habere vim & obligationem ex vi promiſsionis, ſed ex vi iuramenti propter reuerentiam diuini nominis, vt videbimus in materia de iuramẽto. Vt ſi quis promittat latroni, in via ipſum depredanti, & occidere volenti centum ſub iuramento, tenetur ſeruare illam promiſsionem, nõ quia illa ſit obligatoria, ſed quia cum poſsit ab ipſo licite adimpleri, & virtute iuramenti adduxerit Deum in teſtem illius promiſsionis, debet ex religione & reuerentia Deo debita, præſtare id, in cuius teſtimonium talem teſtem adduxit.

Ad ſextum dico, in tali caſu teneri illum dare quod alteri promiſit interius, nõ propter ſolam promiſsionem internam, ſed quia illã exterius expreſsit, nec reuocauit, quę cum alter velit accipere, effecta eſt iam externa promiſsio ſeu donatio, ac vt talis valida & obligans.

Ad ſeptimum reſpondeo, eſſe per accidens illam promiſsionem non audiri à ſurdo, cæterum cum ſit expreſſa, & habeat omnia requiſita ad legitimum contractum humanum, nempe vt ſit ab eo qui poteſt & vult transferre, & exterius ſignificata, habet ſuam vim, & inducit obligationem, ſicut ſi audiretur: nam quod non audiatur per accidens eſt, nec tollit vim, quã natus eſt habere talis cõtractus. De promiſſione autem quæ fit abſenti, dicetur copioſius ſuo loco, art. ſequenti.

Ad Vtimum reſpondeo, D. Tho (vt ex verbis ipſius aperte conſtat) agere eo loco de promiſsione externa, quam non adimplere eſt quædam infidelitas: Similiterque agere ibi de mutatione animi alteri ſignificati, nam animum nondum expreſſum mutare (vt hic docuimus) licet, cum per internum actum nullum ius alteri adhuc ſit acquiſitum, nec vlla conſequenter per talem mutationem fiat illi iniuria: Nec valet dicere, illam promiſſionem internam eſſe mẽtalem quandam loquutionem, & ideo non adimplentem illam mentiri, & fidem frangere; quia cum mendacium ſit aliud ore, & aliud corde habere, quando fides non datur per verba externa, ſed interius tantũ, cum internus conſenſus licet ſit mentalis loquutio apud ſe, non tamen ſit loquutio ad alterum, etiã ſi mutetur, neque mendacium ibi eſt, neque fidei fractio vere & realiter.

Percontabitur hic aliquis. Si quis deliberet interius dare Ioan. centum, & habeat ſimul animum obligãdi ſe ad illud in conſcientia, manebit ne obligatus? Reſpõdeo, hũc hominẽ ſi quẽadmodũ ſtatuit dare centum Ioanni, ita ſimul ſtatuat obligare ſe illi nihil cogitãs de propria cõſcientia non teneri ad aliquid: quia ſicut promiſſio interna in ordine ad Ioannem non obligat, ita neque ſtatutum internum obligandi ſe eidem Ioanni: quia vnus homo in nullo obligatur alteri niſi per actum externum: ſi vero ſtatuat apud ſe dare Ioanni, & ſimul ſtatuat obligare ſe in conſcientia ad id efficiendũ, tunc teneri reuera in foro interiori. Primo, quia cum teſtis conſcientiæ ſit ſolus Deus, promiſsio illa facta cũ iſta additione, implicite & virtute fit Deo, etiã ſi tunc nõ recordetur actu Dei: quemadmodum qui ſtatuit dare aliquid pauperi vel eccleſiæ interius, etiam actu non recordetur Dei, tenetur, tanquã ſi illud Deo promiſerit, adimplere, quia omnis pia promiſsio implicite & virtute fit Deo. Secundo, quia velle ſe obligare in conſcientia eſt quoddã genus voti, votum autem perficitur etiam per actũ internum.

Ex his fit, quę dicta ſunt in hoc articulo de actu interiori, intelligenda eſſe de ſimplici donatione, quæ fit ob humanam amicitiam, vel alium finem temporalem: quod ſi interna deliberatio ſit de aliquo opere pio, cum illa fiat Deo, & ſit quoddam votum, ſufficiet actus internus ad obligandũ.

ARTICVLVS III.

Quam vim habeat in foro conſcientiæ ad transferendum dominium, vel ad obligandum promiſsio externa.

ANgelus in verbo. Pollicitatio diſtinguit inter pollicitationem & promiſsionẽ, ita vt illa fiat nullo rogante & acceptante, promiſsio vero aliquo rogante & acceptante. Communiter autem inter Doctores hæ duæ voces pro eodem ſumũtur, maxime à Syluestro in verbo: Pactũ. Promiſſio

sio igitur multiplex est, quædam cum iuramento, de qua in materia de iuramẽto, alia simplex & sine iuramento, de qua in hoc articulo. Hæc rursum aut est omnino simplex, aut cum causa, omnino simplex est, quæ nec fit ratione alicuius debiti præcedẽtis, nec sub conditione, vel conuentione aliqua cum altero, sed propria tantum sponte & simplici verbo promittentis, ex mera ipsius liberalitate, vocaturque pactum nudũ. Alia vero est cum causa, quę vel fit ratione alicuius debiti, vel vt is cui fit aliquid præstet, vocatur pactum vestitum, ad quã etiã reducuntur promissiones quæ fiunt Ecclesijs, Hospitalibus, pauperibus, etiam si fiant ex mera liberalitate, quia in his obsequium Dei est velut causa & debitum. Rursum omnes istæ promissiones tam nudæ, quam vestitę aliqua causa possunt bifariã fieri, aut vere & animo adimplendi illas, aut ficte & sine tali animo, similiter aut possunt fieri præsenti & acceptanti, aut absenti & remoto. De quibus omnibus hic agendum est.

Obseruemus Secundo, sicut non omnis assertio futuri est promissio, possum enim dicere, & asserere aliquid, non promittendo illud, sed explicando tantum institutum animi mei, vt cum admoneo auditores cras me lecturum, ita quoque non fieri promissionem per sola verba promissoria, vt promitto, spondeo, do fidem &c. verũ etiã multoties per verba non promissoria sed assertoria: Quod accidit dupliciter. Primo, quãdo per illa licet natura sua assertoria, habeo animũ obligãdi me, quo modo Gen.28. Iacob promisit licet per verba assertoria, quãdo dixit: *Si dominus fuerit mecũ in via per quã ambulo, ex omnibus quæ dederit mihi offeram ei.* Et 1. Re.1. quando dixit Anna, *si dederis mihi sexum virilem) dabo eum domino omnibus diebus vitæ eius.* Secundo modo quando iuxta communem conceptum prudentum, verba illa sic dicta habent sensum promissorium, Dico: obsecro te vt aliquid pro me agas, respondes faciam, est promissio, quia licet vox faciã simpliciter sit assertio, in hoc casu iuxta cõmunem conceptũ est promissio. Et ita qui dicit ducã te in meam promittit & sunt sponsalia, quia licet vox ducam natura sua tantum sit quædam assertio, & explicatio animi, ex communi cõsensu Ecclesiæ significat promissionem. Vnde reijciendus est cauillus multorum, qui quę promiserũt, dicunt se non primisisse, quia non dixerunt promitto, do fidem, sed faciam dicam, &c. Standum enim est in his, significationi quã talia verba sic dicta habent, iuxta communem prudentum conceptum.

Obseruemus tertio, in promissione, vt valida sit & liget, ex cõmuni doctorum cõsensu, requiri vt sit vera, deliberata, & voluntaria, rei licitæ, possibilis, & quam mutatio rerũ vel status nõ eneruet. Primo igitur requiritur vt sit vera, nã ficta quę fit sine animo obligãdi se ipsum, iuxta D. Tho. infr. q. 110. ar.3. ad.5. et oẽs eius discipulos, non obligat in foro interiori. Secundo, deliberata. vt is qui promittit sit sciens & volens, sufficit enim ad promissionem, deliberatio quæ sufficit ad peccandum mortaliter, vel ad votum. Tertio vt sit voluntaria, agimus enim hic de simplici & sine iuramento, promissio enim quam iuramentum non confirmat, si extorta sit vi vel metu in nullo foro obligat vt constat per varia capita. De his quę vi metusvé causa fiũt. Quarto. rei licitę etenim qui promittit peccare aut id quod sine peccato adimpleri non potest, peccat promittendo, & multo magis adimplendo, sicut qui vouet vel iurat aliquid iniquum. Vnde illud Isidori 22. quęst.4. *In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto mutadecretam.* Quinto, possibilis, nam ad impossibile nemo tenetur, vt habetur de regulis iuris, lib. 6. Reg. Nemo Vnde talis amentia potius est quam promissio. Vltimo quam mutatio rerum vel status non eneruat, tali enim superueniente mutatione vt docet D. Tho. loco citato. Ex Seneca lib. de beneficio. promissionis vis cessat, Verbi gratia promisi Petro ensem, non teneor dare, si deinde insaniat. 22. q. 2. can. Nequis: Promisi ducere Ioannã virginem, fornicatur deinde, non teneor iam illam ducere. cap. Quemadmodum de iure iurando: Promisi aliquid quod tempore promissionis erat licitum, vt mittere ad te triticum, quando adimplenda est promissio, redditum est id illicitum, vel Rege prohibẽte extractionẽ tritici è regno, vel quia illud omnino meæ familiæ est necessarium, non teneor adimplere promissum, ita cap. Quinta uallis. De iure iurando, sunt autem hæc intelligenda non de qualibet mutatione, sed de ea, quam si promittens recogitasset, reuera nihil tale promisisset, vt docet optime Glosa in ca. significasti el 1. de Homicidio. In quo confessarius cum sit iudex in foro conscientiæ, stabit dicto & fidei promittentis.

Circa hæc sese offerunt graues & vtilissimæ controuersiæ. Prima est.

AN PROMISSIO FICTA obliget in consciẽtia, quando scilicet promittens non habuit animum se obligandi.

AD hãc quęst. & sequẽtes obseruemus, Veritatẽ & fidẽ qua alicui in promissione damus maxime distingui, nam veritas quę propie dicitur veracitas pertinet ad verba, & formaliter ac propie in ipsis consistit, cum ordine & relatione ad animum. Vnde est verum, seruaturque veracitas, quando id profertur ore quod animo concipitur, falsum autem & mendacium quando non ita profertur: fides autem quam alteri damus, & per quam nos alteri astringimus, & cuius adimpletio dicitur fidelitas, pertinet etiam ad verba, cum ipsis explicetur, potissimum tamẽ ad animum & consensum internum voluntatis, verba enim ex se & sua natura sicut non sunt instituta ad obligandum, sed ad explicandos animi conceptus, ita ex sua natura non habent vim obligandi, sed explicandi, obligant autem quatenus significãtia internum animi cõsensum, & ita principium & radix omnis obligationis & vinculi in contractibus humanis est consensus voluntatis, maxime in foro conscientiæ, in quo potissima regula ad iudicandum de cõtractib⁹ & actionibus humanis est interior consensus voluntatis.

Obseruemus secundo, veracitatem & fidelitatem sic differre, vt veracitas nõ pertineat ad iustitiam, sed est virtus quædã moralis, consistens non in ordine ad alterum, quod est de ratione iustitiæ, sed in ordine verborum quæ dicũtur ad cor, vnde potest quis mentiri & agere contra veracitatem, absque eo quod agat contra iustitiam, vt cum quis mentitur sine vlla iniuria alterius, vt in mẽdatio officioso. Quo fit vt mendatium ex suo genere nõ sit peccatum mortale, sed veniale tantum, quia ex suo genere nullam iniuriam natũ est inferre proximo; erit autem mortale, si ex materia vel circunstantia aliqua sit nociuum, & tũc est contra iustitiam, non qua mendatium est, sed qua nociuũ, cum iustitiæ sit, vt suũ vnicuique tribuatur, & nulli noceatur. Fides autem quam alteri damus, & per quam nos alteri astringimus, cui opponitur infidelitas siue perfidia, pertinet ad iustitiam, & illã nõ seruans (qui dicitur perfidus fideifragus, & infidelis) agit contra iustitiã cõmutatiuã, cõtra iustitiã, quia iustitiæ est reddere debitũ, vere aũt promissa debita sunt, iuxta cõmune dictũ omniũ hominũ, quod est quædam vox naturæ, *Omne promissum debitum.* Et commutatiuam, quia iustitiæ commutatiuæ est, dare vt des, facere vt facias, quãdo autem datur alicui fides per verã promissionem, videtur interuenire hic contractus, credo tibi, quia tuam astrinxisti fidẽ, serua, fidẽ, quia credidi tibi: Vnde omniũ sapientum iudicio qui fidem suam in re graui alteri dedit, maximam illi infert iniuriam, nisi illam seruet, Quo circa dixit Cicero. 1. de officijs; *Fides hæc de qua loquimur, non solum ad iustitiam attinet, verum etiam est ipsissimum iustitiæ fundamentum, cui omnium, hominum pacta conuentaque nituntur.*

Obseruemus tertio, in promissione omnino simplici & nuda, in qua nulla est causa præter liberam volũtatem promittẽtis, nullum aliud debitũ reperiri, pręter illud quod nascitur ex volũtate & fidelitate promittẽtis, in promissione vero in qua est causa aliqua vel conuentio, quam diximus pactum vestitum, præter debitum quod dependet ex voluntate & cõsensu promittentis, reperiri etiam debitũ illud, quod causa illa vel conuentio facta secum affert. Estque talis promissio quidam contractus mutuus, pertinens ad iustitiam commutatiuam, cum talis promissio sic fiat, promitto, quia hoc aut illud facies; vel hoc aut illud debeo, quia hoc aut illud fecisti.

His positis nõnulli ex recentioribus volunt promissionem fictam non solum illam quæ est ex causa & aliquo debito pręcedẽti, verum etiam illam quæ est omnino simplex & nuda, obligare in cõscientia ad præstandum promissum.

Probãt primo, mendacium nociuũ obligat ad restitutionem nocumenti illati, promissio ficta in re graui, est deceptio & mendacium cum iniuria, & nocumento illius, qui sic decipitur; quicunque enim vir prudens per talẽ promissionem fictam maximam sibi iniuriam esse illatã iudicat, hoc nocumentũ resarciri non potest nisi seruãdo promissum, Ergo.

Secundo in re graui sub pœna mortalis veritas simpliciter asserẽda ẽst pro omni tempore, tam pro præsenti, quam pro futuro, qui promittit ficte nõ solũ mẽtitur quãdo promittit, verũ etiã quamdiu non adimplet, ergo quãdiu non adimplet, manet in statu peccati mortalis, ergo vt ab illo se eximat tenetur adimplere.

Vltimo ex fidelitate quam homines iure naturali inter se seruare tenẽtur, hęc duo sunt relata, credidi tibi danti mihi fidẽ tuã serua

seruá mihi illã:sed in promisione etiã ficta, promissarius credidit &habuit fidẽ promittẽti, ergo tenetur ille alter seruare, Vnde est commune dictum & velut vox naturæ: verba ligare homines, cui cõsonat illud scripturæ. *Illaqueatus es verbis oris tui.*

Cõtrariam sententiã videtur docuisse D. Tho.1.p.q.110.art. 3. ad 5. Et apertisime Cay. eodem loco D. Antoninus 2.p. titulo 5.cap.6.§.1. Siluester Verb. Pactum q. 4. Azpilcueta in Manuali cap.18.nu.6. & plęrique Thomistarũ quos nos etiã sequemur. Sit ergo, Prima conclu.

Promissio ficta non obligat ita in foro cõscientiæ, vt qui sic promisit, teneatur illud adimplere. Probatur. Ex D.T.1.2.q.1.ar.1. hoc interest inter actum hominis & actum humanum, quod ille potest esse sine consensu per incogitantiã, humanus vero sicut natura humana est intellectualis & liberi arbitrij ita debet esse à sciẽte & volẽte, promisio quę vere est promisio & per quam datur fides est actus quidam humanus, ergo vt obliget debet esse à sciente & volente, ficta non est à volente, ergo non obligat.

Secũdo omnis obligatio in promissione nascitur ex fide data, verba n. externa ex se non obligãt, sed tãtum sunt signa explicãtia internã fidẽ quæ illis datur, in promissione ficta nulla datur fides, sed tantũ verba, vt cõstat ex prima obseruatione. Ergo.

Tertio, si ex pmissione ficta nasceretur obligatio, vel propter verba quæ dicũtur, vel propter cõsensum volũtatis, vel propter vtrũque simul, non propter vtrũque simul nec propter cõsensum, cũ sola verba data sint in tali promissione & non ex animo, nec propter verba, quia verba sine cõsensu volũtatis, nihil aliud habent quam esse verba, verba autẽ vt verba nõ sunt instituta ad obligandum sed ad explicandum tantum.

Vltimo, si quis virginem violauerit quã promisit ficte ducere, & sit æqualis cõditionis cum illa, omnium cõsensu tenetur illã ducere: causam autẽ quã reddunt Doctores, vt, D Tho. in 4. distinc.28.q. 2. Scotus in 4. distinc.30. q.1. Antoninus loco supra citato Adrianus in 4.q.2. de matrimonio. Nauarro cap.16.num.18. & ex recentioribus Victoria & omnes Salmanticenses vt refert Speculum coniugiorum tertia parte art.16, nõ est quia promisit, cũ fuerit ficta promissio, sed quia intulit illi nocumẽtum, quod tenetur resarcire ad æqualitatem, quod non recte præstat cum sit illi æqualis per pecunias, sed ducendo illã, ergo iuxta hanc doctrinã promissio ficta nõ obligat. Hæc est aperta doctrina D. Gregorij. 22.q.5. can. Humanæ. *Humanæ* (inquit) *aures talia verba nostra iudicãt, qualia foris sonant, diuina vero iudicia talia audiunt, qualia ex intimis cordis proferuntur, certe nouerit ille qui voluntatẽ & intentionẽ alterius varijs explicat verbis, quia nõ debet aliquis verba considerare, sed volantatẽ & intentionẽ, quia non debet intentio verbis, sed verba intẽtioni deseruire.* Vbi aperte nostrã videtur habere sententiam. Secunda conclusio.

Promittens ficte in re graui peccat mortaliter. Patet, mendaciũ licet ex suo genere peccatum veniale sit, quãdo tamẽ per illud grauis iniuria infertur proximo, mortale est. Sed promissio ficta maximã infert proximo iniuriã. Constat enim experiẽtia virũ prudentum cum primũ nouit in re graui promittẽtem ipsi esse mentitũ, maxima iniuria & cõtumelia iudicare se affectum, ergo.

Secundo ex D.Tho. supra q.28. cũ charitas sit amicitia, illud omne est pecctũ mortale cõtra charitatẽ, per quod inter prudẽtes iuste dissolueretur amicitia, sed quiuis prudẽs iuste repelleret à sua amicitia illũ qui in re graui ipsum deciperet, ergo.

Vltimo nemo excluditur à beatitudine, neq; habet illũ Deus odio nisi propter peccatũ mortale, at sic mẽtientes abominatur. Deus & excludit à gloria vt homicidas, Psal.5. *Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus*, ergo. Tertia conclu.

Si per promissionẽ fictam aliquod nocumentũ inferatur proximo præter iniuriã & contumeliã quæ nascitur ex deceptione, dãnũ illud resarciẽdũ est. Patet, quia omne damnũ iniuste illatũ satisfaciendũ est, damnũ autẽ quod infertur in deceptione, iniuste infertur, Quod si sola irreuerentia & contumelia illata sit, tũc tenetur ficte promittens ad duo: primo quia decepit, certiorẽ facere proximũ, vt ab illa deceptione liberetur, secundo, quia cõtumelia eũ affecit placare illũ, ea via qua placandus est proximus cõtumelia affectus, per verba vel alio modo. Vltima conclu.

Si promissio ficta sit ex causa vel debito, in conscientia adimplenda est. Patet in promissione, quamuis ficta, sed quæ fit ex causa, licet non existat debitũ quod nascitur ex fidelitate, cũ fuerit ficta, existit tamen debitum, quod consequitur causam, huic debito non satisfit nisi adimplendo promissionẽ, ergo.

Ex his sequũtur duo: primũ est, de promissione ficta quæ nascitur ex debito præcedenti, iudicandum esse, etiã si promittens

non habuerit intentionẽ, perinde ac si habuisset, quia ratione illius debiti præcedẽtis tenebatur illã habere, Secũdũ est quãdo promissum fuit ex causa nõ vera, etiã si fiat cũ intentione, nõ obligare promittentẽ perinde ac si non habuerit intentionem. Verbi gratia asserit Petrus se cognatũ meũ, ob hanc causam, promitto illi centũ aureos, si deinde deprehendã non esse cognatũ, non teneor dare, quia talis consensus fuit sub illa conditione, consensus autẽ cõditionatus conditione non existente vera, nullus est.

Nunc ad argumenta in oppositũ, Ad primũ patet solutio ex tertia conclu.

Ad secundũ respõdeo, teneri hominẽ ad verũ semper asserendũ, & ita qui ficte promittit, peccat quãdo promittit, in futurũ vero nõ tenetur nisi ad certiorẽ reddendum illum quẽ decepit, & placandum, vt ita cesset deceptio & mendatiũ illius.

Ad tertium dico, illa duo habui tibi fidẽ, ergo serua fidem, relata esse, quando fides data est, quando autem sola verba data sunt & alter deceptus est, non tenetur promittẽs seruare fidem, cum illam non dederit, sed deceptũ liberare à deceptione & placare.

Post promissionẽ fictã agendũ est de vera, Ea potest fieri vel præsenti & acceptãti, vel absenti & remoto. Videamus primum.

AN PROMISSIO FACTA præsenti & acceptanti, obliget in conscientia.

Obseruemus primo, propositã quæstionẽ intelligendã esse ex genere suo & obiecto, quia ratione alicuius circũstãtiæ quæ ab extrinseco accidere potest, nõ est dubiũ quin possit esse mortale nõ seruare promissũ, vt cũ medicus promisit infirmo adhibere oẽm diligẽtiã in illo curãdo, ꝑpter quod infirmus ille non vocauit aliũ medicũ, si medicus ille nõ adhibuit diligentiã quã promisit, & ea de causa infirmus ille grauius damnũ passus est, tũc violasse illam promissionẽ, est mortale, propter graue detrimentũ quod infirmo intulit, pertinetq; ad peccatũ iniustitię.

Obseruemus secũdo hic tantũ quæri an violare promissionẽ sit mortale, nã quod sit veniale nulli est dubiũ. Quo modo quæstio hæc grauis est, & necessaria ad mores, quia si violare promissionem ex suo genere est mortale, quando violabitur in materia graui erit mortale, etiã si non trãseat ad speciẽ alterius virtutis materia illa, quod si violatio ista ex suo genere venialis tantũ sit, etiam si sit de materia grauissima erit venialis, nisi iã ratione materię trãseat ad speciem alterius virtutis, quæ sit sub pręcepto.

His positis Armilla in verbo. Perfidia, & Cay. (quem sequuntur nõnulli recẽtiores) eodem Verbo: & infra q. 113. art. 5. statuunt promissionem veram duplicẽ esse, aliã simplicem, quæ fit simplici verbo, aliam legalem quæ fit coram testibus vel scripto, dicitur hæc legalis, quia ex lege debet promissio corã testibus vel scripto facta esse, vt possit promittens cõpelli in iudicio ad complẽdum illam: Inter has cõstituit hoc discrimẽ, vt ex illa priori nullũ aliud debitũ oriatur, quam naturale debitũ nõ mentiendi, ita vt qui illam non seruat, agat quidẽ contra veritatẽ, quam iure naturæ debet, non tamen contra iustitiam, nisi iam non seruare talẽ promissionem ex circunstantia sit nociuũ, tũc enim erit quoq; cõtra iustitiam ratione illius nocumenti. Ex alia vero promissione nempe legali nascatur duplex debitũ, nempe illud naturale non mentiendi, & aliud legale, id est debitũ reddendi promissum virtute legis. Nam cum ad conuictũ & societatem humanã æquũ sit, ciues promissiones maturas & bene deliberatas adimplere, fidẽque sibi datã seruare: lex circa illas promissiones quæ fiunt solo verbo, cũ temere, & impudẽter, ac facile possint, & soleant fieri, nihil decernit, illas aut quæ fiunt corã testibus vel scripto, vt maturas & plene deliberatas vult ad tollendas rixas, & lites, ac alia incommoda, quæ non seruatis huiusmodi promissionibus in Rep. passim orirẽtur, obseruari & adimpleri, & promittentẽ manere debitorẽ, sicut ad tollendas lites & pacem Reip. statuta est lex præscriptionis: quæ lex cum respiciat bonũ cõmune, est iusta, obligans in cõscientia, & inducens debitũ quod vocamus legale.

Colligit ex his Cay. promissionẽ factam coram testibus vel scripto obligare in conscientia, ad pręstandum promissum, cum ex tali promissione non solum nascatur debitum non mentiendi & seruandę veracitatis, verum etiam debitum illud legale, ad quod tenemur ex iustitia, virtute legis iustæ, propter quod non seruans talem promissionẽ peccat mortaliter contra veritatem, & contra iustitiam, manetque semper ei vinculum pręstandi promissum in vtroque foro, quia debet illud id in conscientia, cum lex sit iusta, & potest cõpelli à iudice, Promissionem autem simplici verbo factam, (nisi eius omissio sit nociua) non obligare in conscientia, nec esse peccatum mortale,

sed

sed veniale tantum illam violare.

Probatur primo, ex promissione vera & simplici tantum nascitur debitum illud naturale non mentiendi, & seruandæ veracitatis, ad non mentiendum autem nõ tenemur ex iustitia, nec sub mortali, nisi quãdo mendacium est perniciosum, ergo ex simplici promissione nemo manet deuinctus adimplendi illam, nec peccabit mortaliter si non adimpleat. Maior sumitur à Cay. tãquam certa. Minor cõstat ex dictis, veracitas enim cum non sit ad alterum, sed tantum dicat ordinem sermonis ad mentem, non pertinet ad iustitiam.

Secundo violare promissionem simplicẽ, nihil aliud est quã fallere, & decipere, fallere aũt ex suo genere nõ est nisi veniale, vt patet in mentiente, ergo. Et confirmatur sicut mendacium est triplex, iocosum, officiosum, & nociuum, è quibus solũ nociuũ est mortale, ita deceptio & perfidia est triplex, iocosa, ociosa, & nociua, è quibus hæc tantum vltima est mortalis.

Vltimo quod debetur ex iustitia potest apud iudicem exigi, contra promissionem simplici verbo factam, non licet apud iudicem agere, nec iudex potest sic promittentem compellere in iudicio, ergo.

Oppositum docent Panor. 22. q. 5. can. Iurametũ, Et cap. primo de pactis, Et in cap. Prudentiam de donationibus, & in cap. Si cautio de fide instrum. Siluester Verbo Pactum, num. 3. & 4. Soto lib. 7. de iustitia q. 2. art. 1. Nauarro in manuali cap. 18. num. 6. D. etiam Antoninus 2. parte, titulo 10. cap. 1. §. 4. videtur in hanc declinare, & M. Victo. eandem dicitur habuisse. Volunt ergo non solum promissionem illam legalem obligare in conscientia, (in quo omnes conueniũt) verum etiam violare illam quę solo verbo fit, nisi ex leuitate materiæ excusetur, esse peccatum mortale, & teneri in conscientia ad illam adimplendam.

Probatur, In contractu promissionis ex D. Tho, sicut verias respicit ipsam promissionem, ita fides executionem illius, nec id dititetur Cay. cum dicat in summa, Perfidiã in promissis esse vitium contra fidem, qua fiunt dicta: Et in 22. loco citato veritatis esse verum dicere, fidei autẽ dicta verificare, vnde sicut obligat veritas ad non decipiendum fratrem in promissione, ita fides ad implendum promissum, & opere verificandum, sed decipere fratrem promissione ficta in re graui est peccatum mortale, vt constat, ergo, & non adimplere promissionem est peccatũ mortale vbi data est fides, in promissione autẽ vera quantumuis simplici data est fides, ergo.

Secundo, vt vidimus, & optime Cicero, veritas non pertinet ad iustitiam, fides autem maxime, adeo vt sit ipsius iustitiæ fundamentum, vnde qui non adimplet promissionem veram, agit contra fidem datam, & consequenter contra iustitiam, peccatum autem cõtra iustitiam in re graui est ex suo genere mortale, & cum debito satisfaciendi, ergo.

Tertio promittere non significat dicere verum vtcunque, sed dicere illud obligandose cui dicitur, ad illud seruandum & ad implẽdum, vnde transit in naturam iustitię, ergo violare simplicem promissionem vere & ex animo factam, non solum est contra veritatem, verum etiam contra iustitiam.

Quarto, omnis iniuria, per quam inter prudentes iuste dissoluitur amicitia, est peccatum mortale contra charitatem, sed omnium sapientum iuditio, prudenter & iuste, repellet quiuis à sua amicitia eũ, qui in re graui violat fidem sibi datam, nec minorem sibi iniuriam vir sapiens iudicat irrogari, non seruata fide, quam falsa & ficta promissione, ergo. Et confirmatur quia omnium gentium & nationum existimatione, perfidus & fidei fragus iudicatur execrandus vt cęlestissimus homo: quæ communis existimatio est vox quædam naturæ.

Quinto ex D Th. infr. q. 88. ar. 3. violatio voti nõ solum est peccatum grauissimum, quia est contra virtutem religionis, verum etiam quia est contra virtutẽ fidelitatis, & est species quædam infidelitatis contra fidem datam, vnde ex D. Tho. infidelitas in promissis in re graui ex suo genere est peccatum mortale, non adimplere veram promissionem quamuis simplicem est infidelitas, ergo.

Sexto seruare fidem non solum est inclinatio naturalis, verum etiam pręceptum iuris naturæ, deductum necessario ex illis primis principijs. Quod tibi non vis, &c. Et quod tibi vis &c. vt illa nõ occides, nõ falsum testimoniũ dices, cuius oppositũ nẽpe non seruare fidem est contra dilectionem proximi, vt constat ex tertio argumento, Quicquid dicat Cay. Præcepta autem iuris naturalis quorum violatio est contra charitatem proximi, obligant sub mortali.

Septimo, promissio illa quæ fit coram testibus & tabellione, licet in iudicio forensi habeat maiorem vim, verum à parte rei,

 ideo

ideo pertinet ad iustitiam, quia est fides data fratri, sed similiter in simplici promissione quę non fit cum ista solẽnitate, datur fidei fratri, ergo pertinet etiam ad iustitiam. Minor cum cõsequentia perspicua est. Maior probatur: quia solemnitas illa non mutat nec variat naturam promissionis, sed tantum reddit illam solemniorem, & validiorem in iudicio, à parte aute rei nec mutat, nec addit maiorem obligationẽ in conscienria, cum in foro animæ tota obligatio oriatur ex fide vere data alteri.

Octauo, quæ sunt necessaria ad conuictũ & societatem humanam, iure naturæ sunt obseruanda ex iustitia legali, quæ respicit bonum cõmune, ad cõuictum autem & societatem humanam, nihil magis necessariũ, quam vt ciues sibi fidem seruent, cum hæc (vt dixit Cicero) *Sit fundamentum omnis iustitiæ, cui omnium hominum conuenta pactaq; nituntur*, ergo. Vnde Prou. 6. *Si spoponderis amico tuo, defixisti apud extraneum manũ tuã, illaqueatus es verbis oris tui.* Eccles. 5. *Displicet Deo infidelis & stulta promissio.* In Scriptura autem quæ Deo dicuntur displicere mortalia sunt. Et in cap. illo Iuramenti. 22. q. 5. in diuino iudicio similis culpę esse asseruntur: qui falso iurat, & perfidus: dicente Scriptura: *Os quod mentitur occidit animam.* Et ibidẽ ait D. Chrisostom. *Dominus inter iuramentũ & simplicem fidelium loquelam nullam vult esse distantiam*, sed iuramentum obligat ex suo genere sub mortali, ergo & nostra promissio ac loquela. Et cap. qualiter, de pactis, habetur, *Studiose agendum est, vt ea quæ promisimus, opere compleamus.* Idem habetur in sententia cap. primo eodem titulo, &. L. 1. ff. de pactis. Et idem Cay. infra. q. 88. art. 1. ait, violare simplicem promissionẽ aliquando esse veniale, id est in materia leui, aliquã do vero mortale, id est in graui materia. Vnde ex eodẽ Cayet. erit mortale ex suo genere, nam quod ex suo genere est veniale, nõ fit mortale, nisi transeat in aliã speciẽ peccati quod ex suo genere sit mortale: vnde ibi Caye. nõ sibi constat, sed potius videtur docere eo loco esse mortale ex suo genere.

Ex quibus aperte sequitur veram promissionem, quæcunque illa sit, obligare in conscĩetia, cum sit peccatum mortale illam violare, & per consequẽs potens illam adimplere, non valet à statu peccati mortalis exire, nisi illam adimpleat, nec est aliter absoluendus: sicut qui in casu quo tenetur facere eleemosynã, si non facit cum possit, nisi faciat non est absoluendus, Et qui tenetur restituere si possit, nõ est absoluẽdus nisi restituat.

Eandem sententiam habet aperte D. Thom. infra q. 110. art. 3. ad. 5. cum dicat, eum qui vere promisit, & rem licitã, ac cũ alijs conditionibus, quas initio huius art. apposuimus, infideliter agere, nisi seruet promissum, & infideliter mutare animum quem habuit, dum vere promisit. Vbi non tantum contra veritatem, verum etiam contra fidelitatem debitam dicitur agere huiusmodi, infidelitas autem in re graui ex eodẽ D. Tho. loco citato. q. 88. art. 3. ex suo genere peccatum mortale est.

Excusatur autẽ ab hac obligatione adimplendæ promissionis. Primo, qui post illam datam redditus est impotẽs ad illam adimplendam, in hoc enim casu est velut mutatio rerum & status. Secuntdo, si res promissa reddita sit iam inutilis vel noxia promissario, vt si promisi tibi ensem, & tu effectus sis furiosus. Tertio, si seruare fidẽ datã, ex aliqua causa superueniente futurum est mihi magis nociuum quam sit tibi profutura illius obseruatio: verbi gratia, promisi tibi cras meam opem in iuditio, infirmatur interim filius cui si cras desim, plus illi nocebo mea absentia, quam tibi sim profuturus in iuditio, non teneor. Vnde seruanda est in his regula quam loco citato assignat & bene Cay. vt considerentur impedimenta superueniẽtia, & cõferantur cũ re promissa, & facta collatione, quod recta ratio suaserit pensatis conditionibus locorũ, personarum, temporum, & negotiorũ esse honestius, id fiat.

Nunc ad argumenta ipsius Cay. Primũ, illud sumit falsum fundamentum, nempe ex promissione vera & simplici tantum cõsurgere debitum non mentiendi, constat enim ex dictis, consurgere etiam debitum seruandæ fidelitatis, nam in vera promissione duo sunt, veritas in promittendo, & fides in adimplendo, quę fides cum pertineat ad iustitiam, infidelitas illi opposita est peccatum mortale in re graui.

Similiter soluitur secundum. nam in vera promissione, illam non seruare non solũ est fallere, verum etiam violare fidem datam.

Ad tertium respondeo D. Tho. eo loco vt ex verbis ipsius, & progressu sermonis constat, nomine honestatis non excludere iustitiam particulatem, ad quam tenemur in foro conscientiæ, sed iustitiam legalem, ad quam potest iudex compellere in foro ciuili & contentioso. Promissio enim simplex

non est adimplenda ex iustitia legali, nec potest adduci in iuditiū, nihilominus adimplenda est ex fidelitate, & consequenter ex iustitia particulari, quam respicit forum interius, hancq; iustitiam particularem ad distinctionem illius legalis vocat ibi D. Tho. honestatem. Ad confirmationem dico mul ta committere viros graues & illustres mortalia & & grauissima, quæ ipsi leuia & venialia arbitrantur.

Ad vltimū. Falsa est illa maior, quicquid debeturex iustitia posse exigi apud iudicē, nisi intelligatur de iustitia legali, id est, quicquid debetur ex iustitia secundū leges: quia iudices tenentur iudicare secundū illas, lex autē cum respiciat bonū cōmune & obuiare litibus, dat quidē actionem in iuditio, in promissione quæ testibus vel scripto fit, quia hæc iudicatur deliberata, & potest cōmode ac facile lis circa talē promissionem exorta absolui, in simplici vero non, quia hæc facile & temere fieri potest, essetq; maxima litiū occasio, & præstandi falsa juramenta, si deferretur ad iuditiū, quia vbi scripta & testes desunt deueniendū esset ad iuramentū. Quāuis autē in iuditiū duci non possit humanum, in iudicio tamen diuino & foro conscientiæ, manet semper vinculū ob fidē datam adimplendi illam ex iustitia, quam affert secum fidelitas, ad quam iure naturali omnes homines tememur.

Respōdeo etiā, tribus modis posse Petrū debere aliquid Ioanni: Primo, quia Ioānes habeat ius in illud tanquā rē suam, quomodo debet fur & quicunque possidet alienū rem illā vero dn̄o. Eodē etiā modo res promissa promissione legali debetur promissario, quia lex iusta habet authoritatē ad trāsferenda dominia & inuito dn̄o, lex aūt ista de promissione legali est iusta, ꝑpter quod facit rem promissam vt propriā, & sub iure promissarij. Eodē quoq; modo est promissarij res illi promissa ex debito, vel causa, & conditione subsequuta, quia promissum ex causa, posita illa causa est vere debitum à parte rei, & res illius, qui conditionē appositā seruauit. Secūdo modo, potest Petrus debere aliquid Ioāni, nō vt rem Ioannis, & in quam Ioannes habet ius, sed quia Petrus cum possit disponere de bonis suis, voluit se ipsum constituere debitorē Ioannis, libertate quā habet in se & sua, quod debitū non nascitur ex natura rerū, sed ex consensu ipsi⁹ Petri. Hoc modo debetur, quod simplici verbo, sed vere ex animo promittitur, quia quod ita promittitur, adimplendum, est vt seruetur fidelitas, quā ius naturę inter homines exigit. Tertio modo debetur aliquid nō ex natura rei, nec quia Petrus cōstituit se debitorē, sed quia necessitas fratris obligat ad dandū, vt quod debetur pauperi in casu quo quis tenetur ad eleemosynam. Quod debetur primo modo, debetur ex iustitia simpliciter, quia reddere vnicuiq; suū pertinet ad iustitiā simplicirer. Et tale debitū habet duo, primo, vt possit duci in iuditiū, pertinent enim proprie ad forū contentiosum, quæ debētur ad iustitiam simpliciter. Secūdo, vt comitetur semper & personam debentem & bona illius, vnde non solum qui id debet tenetur illud soluere, verum etiam filij & hæredes ad quos transeūt bona. Quod debetur secūdo modo nō debetur ex iustitia simplicirer, cū nō sit res alterius, sed ex iustitia secundū quid, quatenus ille cōstituit se debitorē, & tenetur iure naturæ seruare fidelitatē, ideo hoc debitum ex fidelitate quale est in promissione simplici, nō potest duci in iuditiū, quia non est ex iustita simpliciter, nec potest probari iuridice, cōmittaturq; personā, nō bona, quia fidelitas cadit in personā non in bona. Quo fit vt qui sic promisit, debeat quidē ipse adimplere, filij autē & hæredes iā nō teneatur nisi pater preciperet ipsis, vt fidē à se datam seruent, aliter nō tenētur: quemadmodū nō tenentur ad vota suorū parentū. Quod debetur tertio modo debetur ex charitate, cōmittaturq; istud debitū, necessitatē pauperis ex qua nascitur, nō personā nec bona, & ita tenetur diues quā diu illa necessitas durat, dare sub mortali. Ex his patet solutio ad ad argumentū Cay. Mayor enim illa vera est de his quæ debētur primo modo, quę vero debentur secūdo, debentur quidem sub mortali, sed non possunt adduci in iuditiū ob ratiodē redditā, quāuis non desint qui asserāt posse adduci, vt refert Syluester in verbo Pactum. q. 5. sed solutio reddita præstat.

AN PROMISSIO FACTA absenti obliget in conscientia.

PRomissio quæ fit absenti duplex est: Prima, quæ habet solemnitates iuris, nempe in qua vocatur tabellio, inducuntur testes, subscribit promittens, alia vero est quæ non habet huiusmodi solemnitates. Et hæc duplex adhuc est, vna quæ potest probari in iuditio, quia licet non fuerit tabellio nec scripta sunt tamē testes, qui illā testabūtur, alia vero quę non potest probari in iudicio

nec testibus nec sufficientibus indicijs.

Obseruemus secundo, cum promissio sit quædã trãslatio dominij, in omni autẽ trãslatione exigantur, qui transferat & qui recipiat, si promissio quæ fit absenti sit sub conditione & contractus mutuus, faciam si feceris, illã non habere vim, nisi testes coram quibus fit, nomine absentis possint illam recipere, & de facto recipiant, aut ipsemet promissarius per rescriptum, vel interpositam personam illã recipiat. Patet hoc, quia nulla mutua promissio obligat, nisi ille cui fit ipsam acceptet, quia obligatio cuiuslibet contractus promissorij & mutui pẽdet ex mutua voluntate. ff. de verb. signifi. L. obligatio. Quod si fuerit simplex & vtilis promissario, non exigitur expressus consensus promissarij, sufficit vt à quouis recipiatur promissio, consensus enim promissarij in re sibi vtili, quasi certus habendus est. Sit prima conclu.

Promissio facta absenti cum solemnitate iuris obligat in conscientia, non solum ad seruandam fidelitatem, verum etiam ex iustitia simpliciter.

Patet, quia lex vult ita promissum deberi promissario, lex autem iusta obligat in vtroque foro. Secundo, debitum legale est debitum tam ex fidelitate quã ex iustitia, quod autem cum solemnitate iuris promittitur est debitum legale. Secunda conclu.

Promissio carens solemnitate iuris, sed quæ potest probari per testes in iuditio, & constat per eosdem testes vel inditia, probabiliter fuisse facta vere & animo obligandi se, obligat etiam in conscientia, non solum ex fidelitate, verum etiam ex iustitia.

Patet, lex iusta obligat in vtroque foro, & inducit debitum legale quod est debitũ ex iustitia, sed lex ciuilis iuste ad tollendas lites, ac vt seruetur fidelitas, sine qua societas humana & Resp. constare non potest, vult huiusmodi promissiones efficere promittentem debitorem, & transferri per ipsas dominium in promissarium, ergo. Patet minor. In Castella in legibus Regni lib. 5. titulo De los cõtractos que han de valer. leg. 1 Et clarius lib. 8. De las excepciones que hã de poner, leg. 5. vbi habetur: *Omnis promissio quæ potest probari in foro exteriori, & testibus vel indicijs constiterit iuxta prudentiam iudicis, fuisse factam animo obligandi se, obliget promittentem, sicut si fuisset obseruata in ea omnis solemnitas iuris.* Idem omnino habent leges municipales huius nostri Regni Valentini, imo seruatur idem apud omnes iudices in hac corona Aragonum.

Tertia conclusio.

Promissio vera facta absenti, licet non possit probari in iudicio (vt quæ fit per interpositam personam, quæ non sufficit cum sit vnicus testis, vel scripto quod promissarius amisit) licet non obliget ex iustitia simpliciter, quia ex tali promissione nõ nascitur debitum legale: obligat tamen in cõscientia ex fidelitate, sicut promissio vera facta præsenti.

Prior pars certa est, non esse ibi debitum legale, & in hoc sensu intelligenda est lex prima. ff. de pollicitationibus, vbi dicitur: *Pollicitatio non semper inducit obligationem.* Et ff. de pactis. leg. 3. & leg. Iuris gentium, vbi dicitur: *Simplex pactio non parit obligationem.* Loquuntur omnes iste leges de obligatione iustitiæ simpliciter & debiti legalis, nã deberi in foro conscientiæ & debito ex fidelitate patet: Ista promissio quæ fit absenti per scriptum vel interpositam personam, licet in iudicio probari non possit, est tamen vera promissio admissa ab alio, vt supponimus per internũtium, & in qua datur & accipitur fides, & habet quicquid habet illa quæ fit præsenti ex animo, ergo obligat in conscientia, sicut illa. Vnde. ff. de pollicitationib. leg. 1. Et cap. Qualiter el primo, de Pactis. Extra. habetur. *Studiose curandum est, vt ea quæ promittuntur opere compleantur.* Et. 22. q. 5. can. Iuramenti. dicitur, inter fideles nihil differre debere, quod promittitur & quod iuratur, vt diximus. Et in omnibus his textibus non distinguitur inter promissionem quæ fit præsenti vel absenti, modo vera sit, & ab aliquo accepte tur.

AN PROMISSIO FACTA *sub conditione turpi obliget in conscientia.*

NON est hic sermo de promissione rei turpis, nam hæc illicita est, & nullo modo adimplenda, etiam si iuramento firmata sit, vt si quis promisit amico hostem illius occidere, si mulier promisit alicui fornicari, fides enim quæ virtus est præstantissima, & iuramentum, non debent esse vinculum iniquitatis, Et de his illud Isidori: *In malis promissis rescinde fidem*, &c. Sed quæstio est de promissione rei licitæ sub conditione tamẽ turpi. Rursus promissio hæc rei quidem licitæ duplex est, alia prohibita lege, alia vero non prohibita: prohibet lex ciuilis ne iudici aliquid ꝓmittatur vel detur, vt iuste vel iniuste iudicet, ne etiã assasino vel testi aliqd exhibeatur, hac lege nõ solũ ꝓhibetur opꝰ malũ, sed etiã aliquid dare vel ꝓmittere causa

causa illius. Aliquando vero, lex prohibet quidē opus malū, nō autē aliquid pro illo dari vel accipi posse, vt in meretricibus, pro hibet quidē lex meretriciū, nō tamē ne meretrix aliquid posit ab amico accipere, & per cōsequens amicus illi dare. Non est hic quæstio de promißione sub cōditione turpi prohibita lege: nā cum lex iusta obliget in cōscientia, & tales leges sint iustæ, sunt seruādæ, & consequēter quod ipsis prohibetur recipi, nullo modo licet dare, aut promittere. Est enim velut promißio rei illicitę, cū sit rei prohibitæ iusta lege. Quæstio ergo est de promißione rei, quidē secundū se licitæ, sed ob causam turpē, nō tamen ob eā lege aliqua prohibitæ, vt promitto meretrici decē aureos si fornicetur mecū, fornicatur & redigitur in actū turpis illa conditio, dare decē aureos, quorū sum dñs, secundū se res licita est, tenebor ne in cōsciētia adimplere promissum? & dare illi decē aureos? vel ero liber à tali debito? quia conditio fuit turpis.

Obseruemus primo, cum promittere & adimplere sint diuersa, posse habere diuersas causas, ita vt causa promittēdi sit turpis, adimplēdi vero honesta, v.g. Promitto mulieri decē aureos si fornicatur mecū, fornicatur, dico deinde mecū huic ꝓmisi centū aureos, meāq; fidē illi astrinxi si mecū fornicaretur, fornicata est & fecit quod volui, volo illos ipsi tradere, nō quia fornicata est, de quo doleo, sed vt seruē fidē quā illi dedi, in hoc casu & similibus, causa promittēdi fuit turpis, adimplēdi vero honesta & iusta, nēpe fides data.

Obseruemus secundo, promißionem sub turpi cōditione, aliter se habere antequā cōditio redigatur in actū, & aliter postquā iā redacta & subsequuta est: nā antequā redigatur, adimpleri illa promißio aut seruari nō solet nisi intuitu illius causæ turpis, post quā autē subsequuta est, potest commode adimpleri & obseruari sine intuitu causæ turpis, sed solo intuitu alicuius obiecti boni, vt seruandæ fidei, Vt in exēplo proposito. Qui promittit mulieri decē aureos vt tradat illi corpus suū, antequā tradat, potest quidē mutare consiliū, & dare illi decē aureos libere, perinde ac si nulla extitisset pro mißio, attamē dare illi tāquā seruādo ꝓmisionē, ęst inducere illā ad redigendā in actū conditionē turpē, cū illā in se promißio sic facta includat, at postquā iā cōditio subsequuta est, & ille fornicatus est, potest dare nō ob fornicationē, de qua iā forsan pœnitet, sed quia astrinxit illi mulieri suā fidem.

Obseruemus vltimo ex Durando in.3. distinc.39.q.4. conditionē turpē quæ apponitur promißioni, variā esse, nā quædā est cōtra naturā ipsius contractus, vt si dicat quis ducā te in meā, sed ita vt post decē annos liceat nobis dissoluere hoc matrimoniū, cum matrimoniū sit cōtractus natura sua perpetuus & indissollubilis, talis cōditio est cōtra naturā matrimonij. Alia est turpis nō solum in se, sed etiā in ordine ad id quod promittitur, vt si dicat quis, ducā te in meā, si postquā nupserimus, per meretriciū mihi victū pares, vel si hostē meū occidero, in talis homicidij gratiā missam solemnē Deo offerā, offerre enim Deo missam licitū est & sanctißimū, at hęc conditio ad reddendas gratias pro homicidio, est conditio turpis in se & in ordine ad rē promissam, nēpe missam, Alia vero est turpis in se, non tamē in habitudine ad rem promissam, vt si dicā, si furata fueris centū aureos ex domo paterna, ducam te, vel si mihi copiam tui feceris, dabo decem aureos. Sit prima conclusio.

Promißio sub conditione quæ sit contra naturam contractus non obligat.

Est enim talis promißio destructio potius contractus, & stultitia, quam promißio. Secundo est promittere cōtradicentia, nā accipere in vxorē, & accipere ad tempus tantū, contradicūt, promittere autē cōtradicentia stultitia potius est quā promißio.

Secūda conclusio. *Promißio sub conditione non solū turpi in se, verū etiā in habitudine & ordine ad rem promissam nō obligat.* Patet. In tali promißione nō solū cōditio est turpis, verū etiā res ipsa promissa est obiectū turpe, promißio autem rei & obiecti turpis non est adimplenda, ergo. Probatur maior exemplo adducto. Quando promittitur, si hostem occidero offeram missam in gratiarum actionem, in hac promißione non solum cōditio est turpis si hostem occidero, verum & res promissa, nempe missa in in gratiā homicidij, quamuis enim missa sit res sanctißima, at Missa in gratiam homicidij obiectū turpe est, quemadmodū eleemosyna res sanctißima est, at eleemosyna ad inanē gloriā, hoc totū peccatū est, & obietum turpe, nempe hypocrisis. Tertia cōclu.

Promißio sub conditione turpi tantum in se, antequam conditio redigatur in actum non est adimplenda, postquam vero redacta est in actū, & subsequuta, adimplenda est in conscientia.

Probatur prior pars, quia adimplere talem promißionem, vt constat ex secunda obser-

obseruatione, est adimplere illam intuitu conditionis turpis & obiecti illiciti, tũ etiã est inducere proximũ ad redigendã conditionem turpẽ in actum & peccandũ. Probatur secunda pars de qua est fere tota nostra quæstio. Primo: Omnis promissio de re licita quæ nec nocet saluti, nec prohibet maius bonum, est adimplenda: sed hæc promissio de qua nunc agimus est huiusmodi. Patet: imprimis dare illi mulieri decem aureos res licita est, & nullo modo repugnans saluti vtriusque, quia nõ datur intuitu peccati, nec ex cõplacentia illius, sed ad seruandam fidem illi datam, ergo est adimplenda.

Secundo, si hic promisisset vere & ex animo sine tali conditione, ex fidelitate teneretur seruare illam promissionem, sed turpis conditio in hoc casu perinde est, ac si non esset apposita nec adiecta, vt habetur cap. finali, de conditionibus appositis in matrimonio, & Iustit. de legatis. §. vltimo, ergo. Et confirmatur conditio impossibilis, siue ex natura rei, siue ex circũstantia in iure, habetur pro non adiecta, cap. vlt. de pactis, sed cõditio turpis est impossibilis secũdũ iura, quia secundũ iura id possum⁹ quod iure, id est, licite possumus, ergo in hoc casu conditio turpis habenda est tanquam non adiecta, & adimplẽda ꝑmissio veluti simplex.

Tertio, qui dotauerit Ecclesiam, vel promiserit dotare ea cõditione, vt res illius Ecclesiæ non subiaceant Episcopo, promittit sub conditione turpi, tenetur tamen seruare promissionem, & reddere rem promissam, quæ licita est, seclusa illa conditione turpi, vt habetur 10. q. 1. can. 2. ergo promissio rei licitæ, quamuis sub cõditione turpi, tali conditione exclusa, adimplenda est.

Denique Gen. 38. commendatur Iudas de fidelitate quam exercuit, mittendo ad Thamar ædum quem illi promiserat si cum ipso fornicaretur.

ARTICVLVS IIII.

An omnis donatio siue contractus lege humana prohibitus, sit inualidus in foro conscientiæ.

DVabus vijs fieri omnem translationem bonorũ, aut libera legitimi dñi volũtate, aut legis vel Principis decreto, iam constat. Rursum cõsensus proprij dñi duplex est, aut interior mentalis & tacitus, de quo præcedenti articulo, aut expressus & exterius significatus: Qui potest adhuc triplex esse, nã aut est actualis translatio & exhibitio dominij, quæ vocatur proprio nomine donatio inter viuos, aut promissio futuræ exhibitionis, aut dispositio testamẽtaria, egimus iam de promissione, nũc de donatione & dispositione testamentaria agendum est. Vbi. Obseruemus primo huiusmodi donationẽ duobus modis fieri posse, aut simpliciter, reuera & actu rẽ ipsam & dominiũ eius transferendo, & donãdo, aut cum conditione, que est duplex, alia posita à lege, vt quod donatio fiat cũ his vel illis solẽnitatibus, de quibus consulẽdi sunt iurisperiti, alia vero posita ab ipso donãte, vt cum quis transfert in aliũ dominiũ, non ex tũc, sed pro tali tempore, interim illã apud se retenturus, vel cum conditione & pacto obligãte recipientẽ ad aliquid efficiendũ. Huiusmodi donationes sunt oẽs validæ & irreuocabiles, iure naturæ ita exigẽte, quia per eas cũ externę sint trãsfertur reuera dñium, & nõ adimplere illas esset alterũ reuera re sua expoliare. Sunt etiam validæ iure humano ita statuente, vt patet in Digestis, & Decretalibus varijs titulis de Donationibus: quæ autem fiunt sub conditione, sortiuntur suum effectũ posita illa cõditione.

Obseruemus secũdo, quantũ attinet ad præsentẽ disputationẽ, cũ trãslatio dominij fiat volũtate dñi, constitui à Theologis triplicẽ voluntatẽ, elicitã, debitã, & liberã, elicita est simplex & deliberatus cõsensus volũtatis, exterius expressus, debita est quãdo aliqua lege teneor aliquid velle, quod & ea sublata alias nollẽ, vt qui promisit & iurauit latroni ne ipsum occideret 100. aureos, tenetur velle eos illi cõferre voluntate debita, quia id certe nollet, tenetur tã ex vi iuramẽti præstiti. Libera est, qua quis propria spõte, nullo metu, aut violẽtia interueniẽte, nulla cogente lege, vult aliquid, ad quod volendũ nullo etiã iure prohibetur. Ex his tribus volũtatibus, hęc vltima est, quę desideratur ad validã & realẽ translationẽ dñij. Prima enim nempe sola elicita non sufficit, potest enim eã habere pupillus, furiosus, vel religiosus, nequeunt autẽ oẽs isti aliquã donationẽ facere, quia iure prohibetur. Nec sufficit seccũda nẽpe debita, nã qui iuramento promisit aliquid predoni, aut vsurario, tenetur volũtate debita velle id efficere & dare, non tamen transfert dominium eorũ quæ dat in illos, sed manent illi semper obnoxij restitutioni. Ex his fit conclusio vera & aperta: *Quicunque est vere & absolute dominus alicuius rei, nec lege aliqua prohibetur*

tur de ea disponere, potest illam vt voluerit libere donare potenti recipere, seruato ordine iuris. Patet hęc ex dictis & superiori articulo: Expendendæ tamen sunt singulæ partes. Primo, debet esse qui dat vere dominus. Ita fur, latro, symoniacus, vsurarius, non possunt dare de acquisitis per rapinam & suos contractus iniquos, non enim sunt domini, sed tenentur veris dominis restituere. Secũdo debet esse absolute & simpliciter dominus, ita primogenitus non potest suam primogenituram alienare, aut transferre, quia est quidem dominus illius, non tamen absolute, sed cum conditione & vinculo nõ alienandi, mulier nupta non potest dare sine licẽtia viri, nisi habeat bona extra dotẽ, quia licet sit domina suæ dotis, non tamen absolute, sed eo pacto vt eorum administratio subsit viro. Tertio oportet vt dñs nulla lege prohibeatur à libera dispositione suorũ bonorũ, ita pupillus nõ potest aut donationẽ, aut trãslationẽ facere. Quarto, debet voluntate libera dare, non enim sufficit coacta quantumuis debita. Quinto, potenti recipere, ita vsurario, symoniaco, iudici vt corrũpat ius, assasino nunquam fit translatio dominij, quantumuis libere velit quis huiusmodi hominibus dare. Denique seruato ordine iuris, lex enim partim ad obuiandum fraudibus & dolis, partim ad cohibendam imprudentiam, prodigalitatem, & suę familiæ destructionẽ, statuit in singulis contractibus quasdam conditiones seruari, quæ dicuntur solemnitates iuris, sine quibus prohibet contractum fieri, ita vt si aliter fiat sit inualidus, & nullus. Ita præcipit donationes non valere inter virum & vxorẽ durãte matrimonio, inter alios autẽ valere, sed ita vt publicis etiã curiæ instrumẽtis & scriptis insinuẽtur. Præcipit vt testamentum quod fit in scriptis sine tabellione habeat septem testes, & ipsorum testium subscriptionem, & sigilla, necnon subscriptionem testatoris, vt habetur. l. Hac cõsultissima. Cod. de testamẽtis, & Instituta eodẽ tit. qui est titulus decimus, libri 2. §. Sed cum paulatim: Quod ius cõmune recipitur in legibus Castellæ, Partita. 6. tit. 1. l. 1. &. 2. quibus lex Tauri addit, vt valeat tale testamentũ, quod communiter dicitur inscriptis, à Iuristis vero & Theologis testamẽtum clausum, cum tabellionis subscriptione & sigillo, etiam si desint ipsorũ testium subscriptiones & sigilla. Similiter præcipitur vt nuncupatiuũ testamentũ, id est, apertũ habeat septẽ testes, vt habetur eadẽ lege, Hac consultissima, quamuis legibus Hispanis sufficit tabellio cum tribus testibus, vel si non possit haberi tabellio quinque testes, aut saltim tres, si neque quinque haberi possint, vt videre est in Ordinationib. Regalib. lib. 3. tit. 2. l. 5. Similiter ne sint legitimi testes mulier, surdus, mutus, ebrius, & infamis, sed alij ab his. In eadem instit. §. testes. Præcipit lex Pontifica. 10. q. 2. can. Ea enim &. 12. q. 2. can. Sine exceptione. Et in decretalib. tit. de rebus Ecclesiæ non alien. per varia capita, ne clerus vel capitulum possit aliqua bona Ecclesiæ vendere aut alienare sine tribus tractatibus id est licẽtia Episcopi, decreto prætoris & consensu maioris partis capituli. Præcipit lex de electionibus, vt electio fiat vocatis omnibus habentibus ius ad ferendum suffragium, aliter electionem esse nullam.

Huiusmodi ergo donationes in quibus non seruabitur ordo iuris iuxta hanc conclusionem non transferunt dominium.

In hac doctrina & conclusione, quo ad omnes partes præter hanc vltimam, omnes DD. conueniunt, circa vltimã vero est maxima difficultas & varietas opinionum.

Videamus ergo tam pro hoc articulo quã pro sequentibus.

AN PER CONTRACTVM *qui iure humano est inualidus & nullus transferatur dominium in foro interiori conscientiæ.*

COnfert Petrus Ioanni libere, spõtanee, & actu aliquod prædium? donatione inter viuos, obliuiscunturque donationem istam libris publicis curiæ insinuare, possidebit ne Ioannes tuta conscientia illud prædium? cum talis donatio lege humana iudicetur nulla? Similiter habeo hæreditatẽ mihi mãdatã per testamentũ imperfectũ, cui ita deficit aliqua iuris solemnitas, vt lege humana illud testamentũ sit nullũ & irritũ, potero ne retinere illã hæreditatẽ tuta conscientia? vel tenebor illã restituere vero & legitimo hæredi? Et similiter de alijs cõtractibus qui lege humana iudicãtur nulli, si quid per illos habeã, potero ne illud tuta conscientia possidere?

In hac quæstione graui & difficili variæ sunt & maxime discrepãtes DD. sententię. Prima est Innocen. in cap. Quia plærique. De immunitate Ecclesiarũ, vbi licet breuiter, apertissime tamẽ docet cõtractũ cui deficit solẽnitas iuris, ita esse nullũ in foro cõscientiæ, vt qui per talem contractum aliquid

quid habet, teneatur statim illud restituere. Sequũtur Innocentiũ ex Iurisperitis Bald. in Legem primam, Cod. de Sanctissimis Ecclesijs, num. 55. Alexander & Imola in Legem: Nemo potest. ff. de legatis el primero, Fortunius trac. de vltimo fine, illatione. 15. Didacus Couarruuias super caput. Cum esses. de testamentis. num. 5. Et in repititione super regulam, Peccatum parte. 2. §. 3. & ex nostris habuit quoque illam Magister Cano, imo Soto licet eam non sequatur, refert vsque ad sua tempora fuisse inter Theologos Salmanticenses communem & ab omnibus receptam.

Probaturque efficacissimis argumentis. Primo, Lex ciuilis in contractibus sibi subiectis, in quibus possunt accidere fraus & dolus, debet & potest iustissime illis occurrere, hoc autem non potest, nisi assignando conditiones, per quas quantum prudentia humana valet, illis obuietur, & irritando contractus sine ipsis celebratos, sed in huiusmodi contractibus, nempe donatione, venditione, testamento, electione & similibus possunt euenire fraus & dolus, ergo ad obuiandum eis, iustissime potuit & debuit lex assignare conditiones, ita seruandas in ipsis, vt illis deficientibus sint nulli, leges autem iustę ex omnium consensu obligant subditos etiam in conscientia, ergo in foro conscientiæ per contractũ iure humano irritum & nullum nõ transfertur dominium.

Secundo, contractus celebratus à pupillo est irritus & nullus in conscientia, adeo vt qui per talem contractum aliquid accipit à pupillo, teneatur illud restituere, & hoc nõ alio nomine, nisi quia lex humana decernit tales contractus esse nullius valoris: sed eadem lex humana statuit contractum, cui deest solemnitas iuris esse nullum, & irritũ, ergo per talem contractũ etiam in foro animæ non transfertur dominium. Maior ab omnibus conceditur. Minor patet ex ipsis legibus, verbi gratia, testamentum (vt hoc exemplo vtamur) imperfectum & minus solemne leges ipsę nullũ & inualidũ esse apertissime decernunt. Cod. de testam. L. Hac consultissima habetur. *Vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto illud haberi conuenit.* Et paulò post. *Ex imperfecto testamento voluntatem teneri defuncti non volumus.* Instit. Quibus modis testamenta infirmãtur. §. Ex eo ait Iustianus. *Imperfectum testamentum sine dubio nullum est.* Et lege. 3. Tauri dicitur: *Vbi testium numerus iustus non fuerit, testamentum nullam fidem faciat.* Vbi aperte testamẽtum minus solemne vocatur inualidũ & nullum. Et illo can. Sine exceptione. 12. q. 2. aperte, habetur alienationem rerum Ecclesiasticarum in consulto Episcopo factam esse irritam, Et ita iudicatur non solum in foro exteriori verum etiam in interiori.

Tertio, testamentum minus solemne non tribuit ius maius hæredi qui tali testamento instituitur, quam si testator intestatus decederet, at si testator intestatus decedat, hæres ille nullum ius habet ad illius defuncti bona, sed in vtroque foro succedet qui illi defuncto propinquior est, & hæres ab intestato, ergo hæres ille institutus testamento minus solemni reuera non est hæres, neque potest in foro animæ hæreditatem illam recipere, aut retinere: Minor cum consequentia aperta est. Maior constat ex legibus modo adductis. Et confirmatur, iste sic institutus hæres non potest possidere res illas nisi virtute illius testamenti, sed istud testamentum est nullum, & nullius roboris, vt patet ex iuribus citatis, ergo.

Quarto, lex non respicit casus particulares & accidentarios, sed bonum commune, & ea quæ cõmuniter & vt plurimum eueniunt, & lata secundũ ea quæ vt plurimum eueniunt, est iusta, ac obligans in cõscientia omnes, etiam si finis & ratio eius in aliquo particulari non concurrat, Vnde est cõmune dictum, nõ deficere legem, etiam si finis & ratio eius deficiat in aliquo particulari, quia finis legis non cadit sub lege. Verbi gratia statuit lex, ne pupilli contractus aliquos celebrent, quia ingenium eorum infirmum est & insipiens, est pupillus præstãtis & prudentis ingenij, poterit ne hic, quia in ipso deficit in particulari finis & ratio legis, contractus celebrare? minime, quia lex non respicit casus particulares, sed quæ communiter eueniunt, At hæ leges conditæ sunt ad bonum commune Reip. ad vitandos dolos qui communiter possunt & solent euenire in cõtractibus humanis, ergo sunt iustæ & seruandæ in cõscientia, definiũt vero huiusmodi leges vt contractus minus solemnes sint nulli, ergo reuera in conscientia sunt nulli.

Quinto, Sententia iusta quę neq; nititur neq; fundatur in aliqua falsa pręsumptione, est obligatoria in cõscientia, idem enim est iuditium in foro conscientię quod in foro exteriori, vbi res certo constat, & iuditium illud non nititur alicui falsæ præsumptioni: sed si quis sit constitutus hæres per testamẽtum minus solemne, & id certo constet iudici,

dici, iudex iustissima sententia compellet hunc tanquam illegitimum dominum, concedere hæreditatem illam hæredi ab intestato, tanquam vero domino: ergo in conscientia ille non erat verus dominus, nec fuit in ipsum translatum dominium per illud testamentum minus solemne.

Sexto, quando electio aliqua est inualida, & nulla iure humano, nullā habet vim in foro cōscientiæ, nec vllam tribuit authoritatem tali electo, imo tenetur illam nullo modo acceptare, quia est illa (iure ita statuente) irrita & nulla, vt constat toto titulo de electionibus: sed testamentum imperfectum est iure humano irritum, & nullum, ergo per ipsum nullum acquiritur dominium, sed tenebitur qui aliquid accepit virtute ipsius, illud restituere.

Septimo, si quis discedēs sine liberis dicat fratri suo, Ego constituo Petrum hæredē, & volo huic vel illi hęc legata exhiberi, neque illam volūtatem suam posset literis publicis mādare, morte præuētus, frater ille in tali casu etiam si constet sibi de voluntate fratris, non tenetur stare illi voluntati, ergo similiter etsi illa voluntas esset mandata literis, cum tales literæ nullum habeāt robur ipso iure, nec vllam fidē faciant, non tenebitur frater stare in conscientia illi testamento imperfecto, neque illum habere pro hęrede, aut legata illa exhibere.

Octauo, sequetur ex opposita opinione maximum incommodū, vt aliquis vel peccet mortaliter, vel sine vlla culpa sua patiatur maximam suorum bonorum iacturam: patet: sit pupillus hæres ab intestato alicuius defuncti, cuius hæreditatē obtinuit testamento imperfecto Petrus, in hoc casu si Petrus per testamentum imperfectum est dominus illius hæreditatis, tutor pueri illius aut exiget apud iudicem, aut non, si exigat peccat, quia nititur priuare Petrum hæreditate, cuius est verus dominus, si non petit cum per leges humanas potuisset petere & acquirere pupillo, quia leges illud testamentum imperfectum, irritant, tenebitur pupillo ex suis bonis compensare, quantum valebat illa hæreditas, cum hæc sit pœna tutorum, qui non curāt acquirere pupillis quicquid recte & iure possunt.

Denique si huiusmodi leges essent iniustæ, essent laquei animarum, & tollendæ, iuxta illud in cap. Quoniam. de præscrib. Quod absque peccato mortali obseruari non potest derogandū est, at Resp. illas custodit, & à viris peritis & timoratæ cōscientiæ obseruantur vt iustæ, ergo obligant in conscientia. Maior patet, quia si contractus minus solemnis in conscientia est validus, cum iudex debeat iudicare secundum leges scriptas, contractum illum in foro animæ ratum & validum iudicaret nullum: & consequenter legitimum dominum in foro cōsciētiæ, expoliaret in foro exteriori, in quo peccaret profecto tam iudex, quam is qui per illius sententiam bona quibus alter expoliatur acciperet, quam cæteri qui verbo, testimonio, aut alia quacunque via iuuassent ad illam sententiam ferendam. Et confirmatur maior illa, tales leges esse laqueos animarum, quia succedens ab intestato, si hæreditatem alteri mandatam imperfecto testamento apud se haberet, facile adduceretur ab istis legibus, ad illam apud se contra conscientiam retinendā, cum possit illā virtute huius modi legum statim repetere.

Secūda opinio est Panormit. in cap. Quia plerique. de Immunitate Ecclesiarum. 28. & cap. Requisiuit. de restitutione in integrum. Vbi statuit translationem aliquam, vel contractum dupliciter posse irritū esse & nullum, vno modo ex defectu personæ transferentis vel accipientis, quia per legem talis persona redditur omnino inhabilis ad celebrandos contractus, & ad transferēdum dominium, vel recipiendum, vt patet de pupillo, monacho, mente capto, de patre erga filium spuriū, de vsurario simoniatico, &c. vel posse esse nullū non ex defectu personæ, sed ex defectu alicuius conditionis & solemnitatis iuris, vt in testamento in quo non reperitur integer numerus testium, qui in eo exigitur, vel non habent testes illas qualitates, quas iura postulant. Statuit etiā in contractu minus solemni, aliquando occurrere fraudem vel dolum, aliquando vero nullo modo reperiri, sed bona fide illū exerceri, & certò constare de voluntate celebrātis illum.

His positis, Cōtractus (inquit) Panorm. primo modo nullus, est vere nullus in vtroq; foro, nullumq; per ipsum trāsfertur dnum, teneturque qui tali contractu aliquid recipit, in foro conscientiæ illud restituere: contractus autem nullus secundo modo, ex defectu cōditionis iuris, si insit fraus & dolus, est quoq; omnino null⁹ in vtroq; foro: quia fraus & dolus in nullo foro debent alicui patrocinari, si vero nullus ibi insit dolus vel fraus, sed bona fide celebretur, certoque & fideliter cōstet de libera volūtate contrahentis, quamuis in foro contentioso huiusmodi

con-

contractus habeatur inualidus, in foro tamen conscientiæ validus est, transferturq; per ipsum dominium: & dat verum ius. Vnde statuit hanc vniuersalem & generalem regulam Panor. Omnes illos contractus qui stando intra terminos iuris naturalis & gentium essent validi, etiã si ex aliquo defectu solemnitatis iuris per legem humanam decernautur nulli, si in ipsis nullus sit dolus, aut fraus in foro conscientiæ esse validos, & conferre ius atque dominium. Additq;. hæredẽ ab intestato, si postulet apud iudicẽ hæreditatem quam alter habet per testamẽtum minus solemne, sed sine vlla fraude vel dolo, peccare mortaliter, nec posse tuta conscientia hæreditatẽ illã recipere, etiã si à iudice ipsi adiudicetur, sed teneri ad illam restituendam.

Sequuntur Panor. Antonius de Brutio in dictum cap. Quia plærique, Ancarranus, Decius, Felinus, Bartholus, Alciatus, & multi alij quos refert Couarruuias, in cap. cum esses, de testamentis, idem habet Mencacha lib. 1. de institutione & creatione hęredum, §. 1. illatione. 23. videturque esse communis Canonistarũ in cap. finali, de solutionibus & Iuristarum in. l. cum quis. Cod. de iuris & facti præsumptione. Ex nostris habet eandẽ Syluest. verb. Testamentum. Primo. q. 5. & verb. Alienatio. §. 13. Verb. Hæreditas. 3. q. 7. Adria. collib. 7. art. 1. con. 2, corol. 2. Medina Cod. de restitutione. q. 23. circa finem.

Probatur hæc sententia. Primo, sicut cessante causa debet cessare effectus, ita cessante fine legis humanæ, debet cessare vis legis humanæ, standumq; iuri naturæ & gentiũ, vt patet ex cap. cum cessante, de appellationibus, & cap. Etsi Christus, de iure iurando, constatq; exemplo, lex enim diuina de correctione fraterna, cum lata sit ob fratris emẽdam, vbi non est spes emendæ cessat, nec obligat, vt docet D. Aug. in cap. si quis de pœniten. Dis. 7. sed finis legum quæ iubẽt contractus vel testamenta sub his vel illis conditionibus fieri, hic est, ne in tali contractu reperiatur fraus vel dolus, vt constat ex lege illa. Hac cõsultisima, & Instit. de testamento. §. citato, ergo quando constat euidenter nihil doli subesse, vt quando certo constat de libera simplici & efficaci voluntate dantis, vel testatoris, talis contractus nõ subest lege isti humanæ, sed standum est in eo iuri naturæ & gentium, & sic erit in foro conscientiæ validus.

Secundo, in huiusmodi contractu, cum non inhabiliterur à iure ipsa persona, habet homo ius naturale & liberum ad dandum, vel instituendum hæredem quem vult, eo modo quo voluerit, ius ciuile non potest derogare iuri naturali, ergo potest ille instituere hæredem sua libera voluntate quem voluerit, eritque talis in foro animæ verus hæres.

Tertio, in cap. Quod sicut. de electionibus, statuit Innocentius electionem quę fit à maiori parte capituli, etiam si desit in illa aliqua iuris solemnitas, esse nihilominus validam, ergo similiter & contractus quãtumuis minus solemnis erit validus.

Quarto, leges humanę cum fundantur in falsa præsumptione, neque dant, neq; adimunt ius in foro animæ, vt si iudex absoluat debitorem, quia actor non potuit probare debitum ex defectu testium, non ideo manet debitor tutus in conscientia, sed tenetur soluere quod debet: sed leges quæ rescindunt huiusmodi contractus & testamenta, in quibus non est fraus, fundantur in falsa præsumptione, ergo non habẽt vim in foro conscientiæ. Maior certa est. Minor probatur ex fine ipsarum legum, non enim irritant istæ leges hæc imperfecta testamenta, quia velint infirmare aut reddere inualidam & inefficacẽ voluntatẽ testatoris, cum ipsi consultum esse velint, sed quia putant in huiusmodi testamento esse fraudem & dolum, & ideo ex tali testamento non posse bene colligi voluntatem testatoris, hæc autem præsumptio est falsa, quando euidenter nulla est fraus vel dolus, sed certo constat de vera & libera voluntate testatoris, ergo vbi deest dolus & fraus, contractus validus esse debet in foro animæ.

Quinto, in. c. cũ esses. de testamẽt. Alexander tertius habet leges quę exigũt in testamẽtis vltra tres testes, esse alienas à diuina lege, & cõtra patrũ instituta, & cõsuetudinẽ ecclesię, dicẽte Christo. *In ore duorũ vel trium stet omne verbum?* sed leges contra diuinam legem non obligant, ergo testamentũ per leges humanas irritum, in foro cõscientiæ non desinet esse validum & firmum.

Sexto in illa leg. Hac cõsultisima §. ex imperfecto sic dicitur: *Ex imperfecto testamẽto volũtatẽ testatoris teneri*. id est colligi. *Nõ volumus:* Vbi nõ irritat voluntatẽ testatoris in testamento imperfecto, sed tantũ docet nõ posse ex eo bene colligi. Et leg. 3. Tauri ita dicitur: *Vbi non est sufficiens & requisitus numerus testium, testametum nullam fidem faciat:* Vbi etiam lex non infirmat voluntatem testatoris, sed tantum vult illud non integrã fidem

fidem facere, ficut lex quæ ftatuit infames & inimicos non effe idoneos teftes contra me, non ftatuit me non commififfe crimen, fed per illos id non fufficienter probari, cum ergo leges non irritent voluntatem teftatoris, manet illa efficax, & conferens vere ius & dominium in foro confcientiæ. Et confirmatur ex vfu iudicum, nonnunquam enim iudices optimi & periti, fi conftet eis propria confefsione illius qui debet fuccedere ab inteftato, alium effe à defuncto inftitutum libere & voluntarie hæredem, fine vllo dolo & fraude, adiudicant huic fic inftituto illam hæreditatem, quamuis teftamentum defuncti fit minus folemne.

Septimo, Si iura cum tanto rigore accipienda effent, vt in foro etiam confcientiæ teftamentum minus folemne effet nullum omnino, eueniret cafus in quo homo vere & fimpliciter dominus, non pofset de fuis bonis libere difponere, patet aperte, quando aliquis eft morti proximus, nec adeffet tabellio, aut teftes idonei, quales exiguntur per leges in teftamento nuncupatiuo, moreretur que antequam eorum haberet copiam, non poffet teftamentum condere, nec de bonis fuis difponere.

Vltimo, Multi viri graues, religiofi, & timoratæ confcientiæ pofsident bona per teftamentum vel contractum imperfectum vt vnico tractatu bona Ecclefiæ, pofsidentque illa paccata & tuta confcientia, cum nulla fraus vel dolus ibi fit, fed fideliter & recte illa acceperint, effetque durifsimum eos illis expoliare, ergo in confcientia iftæ leges non reddunt inualidos contractus minus folemnes.

Tertia opinio eft Magiftri Victoriæ, & Dominici de Soto lib. 4. de iuft. q. 5. art. 3, media inter has duas, quam fequuti etiam funt Doctifsimus vir Ioanne à Peña & multi recentiores, leges huiufmodi non intendere, vt contractus à perfona legitima celebrati fine vllo dolo vel fraude fint ipfo facto nulli, fed id tantum vt in iuditio habeantur nulli. Probant hoc fundamentum, Primo, quia animus & vis legis ex fine ipfius colligendus eft, finis legum eft hic folus, obuiare fraudibus & dolis, ad obuiandum autem his, fufficit vt in iuditio huiufmodi contractus nullam fidem faciant, pofsintque à iudice irritari, ergo hoc tantum cenfendæ funt leges iftæ intendere, neque aliquid aliud.

Secundo, fi ipfo facto hæ leges irritarent iftos contractus minus folemnes, & ante iudis fententiam: teneretur pofsidens aliquam hæreditatem per teftamentum vel legatum imperfectum, cum primum noffet defectum teftamenti, & decretum harum legum, hæreditatem illam vel legatum hæredi ab inteftato reftituere, hoc autem effet nimio rigore leges intelligere, nec eft in vfu apud viros peritos & timoratos donec iudex præcipiat, confuetudo autem eft optima legum interpres.

Tertio, leges ciuiles eo modo obligant, quo recipiuntur & funt in vfu, cum confuetudo fit optima legum interpres, fed leges ciuiles quæ irritos faciunt contractus minus folemnes, non funt ita receptæ, neque in vfu apud fapientes, vt expolient pofsidentem aliquid per tales contractus, nifi adueniente iudicis fententia. Maior certa eft. Minor conftat authoritate talium Doctorum vt Victoriæ Soto, Peña, &c. ergo.

Quarto in dubijs melior eft conditio pofsidentis vt habetur de Reg. iuris in fexto, ergo in tanta varietate opinionum declinnandum eft in fauorem pofsidentis, etiam fi pofsideat per contractum minus folemnem, donec iudex aliter declaret.

Quinto quod argumentum fimile eft fexto adducto pro opinione Panormit. Verba legum id aperte infinuant: in Infliti enim addncta titulus id docet, fic enim habet, *Quibus modis teftamenta infirmentur*. Non ait fint ipfo facto nulla, fed infirmentr. Lege illa, Hac confultifsima. non dicitur *Teftamentum imperfectum nullam habeat vim*, fed *ex teftamento imperfecto voluntatem defuncti nolumus teneri*, id eft colligi: Quia tale teftamentum eo ipfo quo imperfectum eft, eft fufpectum, fi ergo certo conftiterit & extra omnem fufpicionem de voluntate teftatoris, habebit, vim quamuis fit imperfectum, donec per iudicem infirmetur. Deniq; in lege illa 3. Tauri aperte dicitur, *vt teftamentũ inperfectũ nõ faciat fidẽ.*

Denique ex regula illa Innocentij cap. Quod ficut. De elect. vbi dicitur. *Electionem quæ iuri naturæ confentit, licet nõ feruẽtur in ea iuris folemnitates, tenere, fed effe infirmandã, fi in iuditiũ deferatur:* Aperte colligitur (inquit Soto) nõ quod vult Panormit. electionem minus folemnem effe in confcientia validam fimpliciter et omnino, fed fic electum effe tutum in confcientia, quoufque per iudicem electio illa quafetur,

Ex hac sententia colligit Magister Soto, Primo, bene potuisse legem ciuilem irritare in vtroque foro, huiusmodi contractus minus solẽnes, sicut & cõtractus pupillorũ, non tamen irritasse, nisi aduenientе iudicis sententia. Secundo, per huiusmodi contractus minus solemnes vbi nullus est dolus uel fraus, transferri quidem dominium in foro interiori, sed reuocabile per sententiam iudicis, & ita qui tali contractu aliquid possidet, esse tutum in conscientia, donec iudex oppositum definiat. Tertio, hæredem ab intestato, cum primũ intellexerit defectũ testamẽti, posse illã hæreditatem apud iudicẽ exigere, imo & illam adire, & præoccupare, ac defendere se nullitate testamẽti. Quarto, possidentẽ aliquid per cõtractum imperfectũ, ante iudicis sententiã, cũ iuste possideat, etiam si nouerit defectũ illius contractus, non teneri vitiũ illud & defectum alteri manifestare: quia nemo tenetur sibi nocere, aut alterius bonũ curare cũ damno proprio, nisi iã ex aliquo officio ad id teneretur, vt si tutor esset hæres testamẽto imperfecto bonorũ, quorum suus pupillus est hæres ab intestato, teneretur aut manifestare illud, quia est tutor, aut tutellam dimittere, Vnde infert vtrũque esse tutum in conscientia & hæredem, per testamentũ imperfectũ si bona illa apud se detineat, quia tali testamẽto transfertur ius & dominiũ in foro cõscientiæ vsq; ad iudicis sentẽtiã, & similiter hæredẽ ab intestato, si illa apud se habeat, quia cũ apud iudicẽ possit illa exigere, potest preocupare quasi à iudice statim illa accepturus, & vti beneficio legis.

Hæc doctrina aliqua habet vera & aliqua falsa, pace quod tantorũ Doctorũ dixerim: Verũ est in iudicio istos cõtractus nullã fidẽ facere, & à iudice posse irritari, cum leges illos iudicẽt irritos, debeatq; iudex secundũ leges scriptas iudicare. Verũ etiã est, adueniente iudicis sẽtẽtia teneri eum qui cõtractu vel testamẽto imperfecto aliquid possidet, vero & legitimo hæredi & dño restituere. Verũ deniq; hæredẽ ab intestato posse iuste agere apud iudicẽ contra habentem bona defuncti per testamentũ imperfectum, vt constat ex dictis. Et cõfirmatur, cõtractus validus tã iure naturali quã ciuili, iuste & sancte potest impugnari, quãdo lex concedit in illo restitutionẽ in integrũ; ergo multo magis cõtractus, qui licet iure naturæ esset validus, iure tamẽ positiuo ob bonum cõmune censetur inualidus. Cõsequentia aperta est. Antecedens patet in ludo, (vt videbimus) & in multis alijs contractibus, de quibus agitur Titulo de restitutione in integrum: Tum etiam contractus validus vtroque iure & naturali & ciuili aliquãdo per restitutionem in integrum rescinditur, ergo multo magis contractus qui iure ciuili censetur inualidus, quamuis hic reuera non rescindatur de nouo à iudice, cũ ipso iure sit inualidus, sed declaratur tantũ irritus & nullus.

Falsum tamen imprimis est fundamentum quod statuit Soto, nõ esse animũ legis irritare istos contractus simpliciter & ipso facto, sed tantum in iuditio. Patet: Vbi verba legis aperta sunt, id præcipiunt quod significant, quæ regula est velut axioma in hac materia, sed leges istæ nullam prorsus exceptionẽ faciunt, sed absolute aiunt, vbicunque defuerit talis solemnitas contractũ illum esse nullũ, Verbi gratia, lege illa: Hac consultissima dicitur: *Vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto habeatur*: Infectum & nullum idem sunt in iure. Instit. Quibus modis testamenta infirmentur. §. ex eo, dicitur aperte, *Imperfectum testamentum sine dubio nullum est.* Et in lege illa Tauri dicitur: *Testamentum in quo defuerit iustus numerus testium, nullam fidem habeat, tam in iuditio quam extra iuditium*: ergo iste leges simpliciter & ipso facto irritant istos contractus, & non tantum in iuditio.

Secundo, quam habet lex ciuilis authoritatem in personas, habet in bona & contractus, imo & maiorem, sed leges quæ irritant contractum ex defectu personæ, reddunt illum ipso facto nullum absolute & in vtroque foro, tam in iuditio, quam extra & ante iuditium, ergo & quæ reddunt contractus nullos ex defectu conditionis & solemnitatis, cum similiter loquantur, reddunt illos absolute & ipso facto nullos.

Tertio, Intelligentia legis sumenda est ex fine, finis istarum legum est occurrere fraudibus & dolis, sed cum plures sint ex his contractibus, qui non deferuntur, nec possũt deferri ad iuditiũ, aut ibi probari, vel ex ignorãtia veri dñi, vel ex defectu testiũ, vel ex penuria ad litigandũ, vt cõstat experientia teste, si leges istæ tantum irritarent istos contractus in iuditio, non esset sufficienter occursum fraudibus & dolis.

Falsum etiam est exemplum quod apposuit Soto de bonis Ecclesiæ, nam cum personæ Ecclesisticæ sint secundum se inhabiles, ad vendendum vel alienandum bona Ecclesiæ,

siæ, fit autem eis facultas seruatis conditionibus quibusdā, illis vero nō seruatis, cōtractus ab ipsis factus est nullus, velut ex defectu personæ, & per consequens ipso facto & simpliciter nullus, vt contractus pupilli,

Tertio falsum est quod ait, vtrumque & posidentem per testamentum imperfectū, & hæredem ab intestato, posse tuta consciētia hæreditatem si apud se illam habeat, posidere. Primo, quia sic darentur duo domini eiusdem rei simul & eodem tempore, quod est impossibile. Secundo, quia si est verus dominus (vt vult Soto) posidens per testamentum imperfectum ante iudicis sententiam, ergo ante illam hæres ab intestato non potest illa posidere, imo tenebitur restituere illi alteri, donec aduenerit iudicis sententia.

Ex quo sequitur falsum etiam esse quartum dictū, posse hæredem ab intestato, bona illa vt sibi debita, præoccupare, Primo, Quia cum posit per iudicem repetere, & si debita ipsi & sua, non potest tamen priuata authoritate pręoccupare, vt dicemus de famulo cui debetur merces, quam potest in iuditio exigere, Secundo, quia si ante iudicis sententiam ille alius est verus dominus, quo modo potest illa accipere, & expoliare verum dominium.

Ad colligendum ex his omnibus quid verius sit saluo semper meliori iuditio Obseruemus non esse hic quæstionem, an leges ciuiles potuerint istos contractus imperfectos & deficientes in solemnitate iuris, in vtroque foro statim ipso facto irritare, quia potuerunt quidem, cum in Rep. sit plena authoritas, ad occurrēdum quantum potuerit omnibus vijs fraudibus & dolis, tam in iuditio quā extra iuditium, sicut potuerunt contractus ex defectu personæ, ac si id quidem voluerunt leges tam in iuditio quā extra, tā in foro interiori quam in exteriori, illos pro facto irritant: quia leges ciuiles iustę obligāt etiam in conscientia: ita D Thō. 12. q. 69. ar. 4. conueniuntque in hoc Innocentius. Panorm, & Soto locis citatis, & omnes Doctores: Sed quæstio tota est, an de facto leges id definiant & statuant, nam Innocentius vult id definere: cōsentit Panor. vbi est fraus & dolus, vbi vero nullus est dolus vel fraus nihil tale definire, Vnde secundum Panorm. tam in foro animæ quam in foro cōtentioso qui sine fraude & dolo posidet, tali cōtractu iuste posidet, nec est à iudice expoliandus. Soto vult vbi nullus est dolus, ante iudicis sententiam tuto posidere, à iudice tamen esse expoliandum, quia debet iudex iudicare secundum leges scriptas, secundum quas contractus imperfecti nullā faciunt fidem in iuditio, sed habendi sunt pro infectis.

Obseruemus secundo quando variæ sunt Doctorum opiniones, in his quæ pertinent ad mores & cōscientiam, licet vna sit vera à parte rei, quod ad praxim tamē, eū qui nouit illam verā, ita vt iudicet alias falsas, debere agere iuxta illam qam nouit veram, quia aliter ageret contra conscientiā; cum vero qui prudenter iudicat omnes probabiles, posse amplecti quam voluerit, maxime si agatur de re quam actu bona fide posidet, quia cum prudenter varias illas opiniones iudicet probabiles, est merito dubius, & in dubijs melior est ratio posidentis. Ex his sit prima conclu.

Per contractum iure ciuili nullum reuera & à parte rei non trāsfertur dominium.

Patet, quia leges ciuiles iuste potuerūt illos irritare, & reddere ipso facto nullos, ac si id voluerūt, obligāt in foro cōscientiæ. Quod autē id voluerint, probant efficaciter argumenta quibus opinio Innocentij nititur, & quæ adduximus contra tertiam sententiam. Et confirmatur primo: Quia si leges istæ irritantes contractus minus solemnes non obligarent in conscientia, non esset pro uisum per ipsas fini propter quem conditæ sunt, quod est maximum incommodum: Cōsequentia vero patet, Vult, verbi gratia lex ciuilis, testamētum imperfectum nullū esse, ne fraus vel dolus in eo locum habeāt, si hæc lex non obligat in conscientia, qui poterit habere bona Ioannis per quodcunque testamentum erit tutus in concientia, & cum videat se tutum, quacunque via conabitur, illū (etiam si imperfecte) testari. Similiter, vult lex Ecclesiastica ne bona Ecclesiæ posint alienari, nisi cum illis cōditionibus, ne facile alienentur, sed diutius permaneāt, si cōtractus sine istis cōditionibus esset validus in cōsciētia, certe facile alienarētur.

Secundo, quā habet vim lex Ecclesiastica in matrimoniū, eandem habet lex ciuilis in contractus ciuiles, sed Ecclesia definiente matrimonium non celebratum coram sacerdote & tot testibus, aut sub hac vel illa conditione esse nullum, reuera est nullum in vtroque foro, vt patet modo de matrimonio clādestino, ergo cōtractus ciuilis vel testamentum, quod ex defectu alicuius conditionis Lex ciuilis statuit esse nul-

lum

lum, reuera in vtroque foro est nullum.

Tertio, Si contractus lege humana nullus ex defectu solemnitatis in foro conscientiæ esset validus, certe id esset, quia in isto foro standum esset soli iuri naturali & iuri gentium, quibus stando est validus, at contractus factus à pupillo stando iuri gentiũ & naturæ validus est, quia vero irritatur à lege est in vtroque foro nullus, ergo similiter hi contractus etiamsi stando iuri naturæ & gentium essent validi, quia tamen irritantur lege ciuili, censendi sunt irriti & nulli.

Quarto, Leges quæ prohibent, ne pater det bona sua filio spurio, reddunt irritam & nullam translationem bonorum in talem filium in vtroque foro, nec alia ratione, quam virtute legis, cum tamen iure naturæ & gentium quicunque filius posit succedere in bonis paternis, ergo & leges quæ decernunt contractus minus solemnes esse nullos, in vtroque etiam foro obligabunt, cum non leuiora, imo grauiora verba in legibus irritantibus contractus imperfectos, quam in alijs legibus reperiantur.

Vltimo, Si dominus præscribat œconomo suo modum & formam seruandam, in contractibus, quos nomine sui domini celebrabit, annullans & cassans quoscunque aliter celebratos, profecto celebrati ab isto œconomo dimissa illa forma & modo sibi à domino suo asignato, non sunt validi, nec conferunt ius in conscientia, sed Resp. habet authoritatem ad præscribendum suis ciuibus formam & modum seruandum in suis contractibus, non minus quam dominus suo œconomo, ergo aliter celebrati quã Resp. præscribit, nulli sunt. Vnde quod infert Soto contra Innocentium tanquã maximum incommodum, vt hæres vel legatarius per testamentum imperfectum tenerentur restituere hæreditatem vel legatum hæredi ab intestato, iudicamus verissimũ, tantũ abest, vt sit incõmodũ. Secũda cõcl.

Cum vtraque opinio habeat authores grauissimos, vtraque est probabilis, illi qui non valet quæ verior sit, & vim argumentorum expendere.

Hoc certũ est ex primo topico. Tertia cõl.

Qui valet attingere ex his opinionibus veriorem esse illam nempe Innocentij, & ita animo concipit, iudicatque cæteras falsas, tenetur statim quicquid per contractum imperfectum obtinuerit restituere, aliter enim ageret contra conscientiã. Hæc etiã perspicua est. Quarta cõc.

Qui non valet attingere quæ istarum opinionum sit verior, sed vtrasque iudicat probabiles, si actu posideat aliquid per contractũ imperfectũ, tuto illud posidet, nec tenetur restituere donec iudex præcipiat. Non propter rationem Soti, quia leges istæ tantum annullant in iuditio, sed quia cum ambæ opiniones sint ipsi probabiles, est ipse prudenter dubius, & in dubijs melior est ratio posidẽtis: *Similiter qui posidet ab intestato bona alteri mandata testamẽto imperfecto, tuto illa posidet etiã ante iudicis sententiam:* non tanquam sibi debita vt vult Soto, non enim id sufficit vt vidimus, sed quia cum ambæ opiniones sint ipsi probabiles est prudẽter dubius, & in dubijs melior est ratio posidẽtis. Vlti. cõclu.

Iudex tenetur cum primum constiterit iuridice de defectu contractus, illum declarare nullum, & rem vero domino restituere.

Patet, tenetur iudicare secundũ leges scriptas, & non iuxta suum arbitratum, vt supra vidimus, teneturque illarum verum ac legitimũ sensum nosse, hæ autẽ leges iuxta suũ legitimũ sensum, veramq; intelligentiã reddũt contractus ipso facto nullos, vel saltim iuxta Sotũ annullãdos in iuditio, ergo.

Ex his sequitur, Primo, in testamẽtis imperfectis, bona tutius postulari apud iudicẽ vel posideri ab herede ab intestato, quã ab alio instituto per testamentũ imperfectum, quia de possesione primi nullus dubitat, de possesione autẽ secundi, tot viri graues & rationibus adeo efficacibus adducti. Secũdo, quia etiã iuxta Sotũ, ius succedẽtis ab intestato est irreuocabile omnino, ius autẽ alterius est debile & reuocabile, & ita prior ille tutius posidet etiã iuxta Sotũ. Sequitur. 2. vt si hæres ab intestato petat apud iudicẽ sua bona, & institutus in heredẽ per testamentũ minus solẽne defendat se fraude & dolo, occultãdo testes, vel scripturas, vel inducẽdo falsas, tenebitur reddere illa bona hæredi ab intestato, sine alia iudicis sententia, quia leges irritantes contractus istos nõ sunt pœnales, sed præceptiuæ.

Excipiũtur ab hac doctrina imprimis omniũ cõsensu Opera Pia, in quibus cõueniũt oẽs Doctores cuiuscunq; opinionis in alijs sint, contractũ etsi minus solemnẽ, modo nõ existat in eo aliquis dolus, validũ, esse in vtroq; foro, tũ in fauorẽ causæ piæ, tũ quia eo ipso quo opus illud pium est, libera voluntate contrahentis & propria ipsius sponte & non per aliquam fraudem iudicatur mandatum, Nec opus est hic loca Doctorum ita esserentium affere, cum nullus neque ex Theologis, neque ex Iuris peritis oppositum vnquam docuerit, Vnde

miror impietatem quorundam iudicum, qui cū soleāt in plerisq; causis addictissimi esse Panormitano, iuxta quem quicunque contractus minus solemnes, modo constet bona fide & sine vllo dolo celebratos esse, sunt validi, ipsi in hac parte aliquos cōtractus respicientes opera pia, ob defectum alicuius solēnitatis iuris, suis iniquis sentētijs tanquam nullos & irritos damnant. Cum omnes DD. eo ipso quo pertinēt ad opera pia, in vtroque foro (& si minus solemnes) ratos & validos iudicēt esse habēdos. Nec fauet huic impietati, leges municipales huius vel alterius Regni illos irritare, tū quia iudices non minus in legibus priuatis sui Regni, quam in legibus iuris communis, intelligendis & accomodandis causis de quibus iudicant, debent doctrinis & expositionibus grauissimorum Doctorum suæ facultatis stare, alioqui vt quid tam grandem Doctorum & librorum parant, vel potius ostentant suppellectilem. Tum quia Doctores omnes tam Theologi, quam Iuris periti quando præsentem quęstionem huius articuli disputant, an contractus lege ciuili nullus ex defectu alicuius solemnitatis iuris habeat vim? non distinguunt inter ius commune & leges municipales, sed de omnibus in vniuersum loquuntur, quæcunque illæ sint, quæ contractum minus solemnem irritant, & in hoc sensu loquentes docent vno animo & consensu, contractum in fauorem operis pij celebratum, & si minus solemnis sit, validum esse omnino in vtroque foro, nisi certo cōstet aliquem dolum in eo accidisse. Ego vt verum fateor aliquos istorum iudicum, non tan legum peritia vel doctorum studijs, quam proprio arbitratu in ferendis sententijs vti, mihi habeo persuasum quibus non immerito dicitur per Prophetam, *Erudimini qui iudicatis terram.*

Excipitur Secundo matrimonium, in quo si desit aliqua solemnitas iuris essentialis & necessaria, nullum transfertur dominium, nec reuocabile, quia matrimonium natura sua habet vinculum indissolubile & irreuocabile, etiam si contrahentes mutuo vellēt suo iuri renunciare, quod non est in alijs contractibus humanis, qui ex mutuo consensu contrahentium dissolubiles sunt & reuocabiles. Vnde in matrimonio aut nullum transfertur dominium, aut si trāsferatur, indissolubile omnino est.

Excipitur tertio Electio, quæ si iure irrita est ex defectu alicuius solemnitatis, nullum reuera transfert dominium, nec electus potest illā acceptare tuta conscientia, quia per electionē cōfertur electo iurisdictio spiritualis, quæ res adeo grauis per electionē dubiam, imo ipso iure nullā non est cēsenda in illū transferri. Propter quod viri graues etiam si in alijs contractibus concedant cum Victoria & Soto transferri dominium, sed reuocabile, in electione tamen non audent ita asserere. Quod si electio non sit ipso iure irrita ob talem defectum, sed tantum veniat irritanda, potest electus illam accipere, & vti potestate, quousque à superiore habente authoritatem irritetur, vt in casibus de quibus agitur in illis textibus, cap. Sicut tu, cap. Bonæ memoriæ el Secundo. De electione & electi potestate. Vt quando in electione non vocantur absentes, quia electio non est irrita ipso iure ex tali defectu, cum vocare absentes non sit de substātia electionis, venit tamen irritanda, sic electus potest illā admittere, & sua potestate vti, donec irritetur: quādo enim nō vocantur ex contemptu, possunt absentes illi conqueri de contemptu: & prosequi despectum suum, irritabiturque tunc electio: secus est si electores absentes ob bonum pacis consentiant electioni factæ, tunc enim non est irritanda. Circa quæ vide Silu. verbo electio. q. 10. §. 1.

Nunc ad argumenta in oppositum, Et primo ad illa Panorm. Ad primum dico leges non respicere casus particulrres sed eos qui communiter & vt plurimum eueniunt, aut possunt euenire. Vnde finis legis dupliciter potest cessare, aut in communi & omni ex parte, ita vt nullum sit iam periculum damni: ad quod vitandum fuerat condita talis lex, & isto modo cessat etiam lex: in quo sensu loquitur caput illud Cum cessante. Secundo modo potest cessare in aliquo particulari euentu, non tamen omnino & in vniuersum, sed non propterea cessat vis legis, cum ipsa non respiciat casus particulares, & extraordinarios, sed communiter euenientes. Verbi gratia, est lex sub grauissima censura, ne legantur libri hæreticorum, cuius legis finis est occurrere periculo, quod ex tali lectione possent Catholici pati, est Catholicus eruditus, & firmissimus in fide, qui etiamsi illos legat non periclitabitur, cessabit ne in isto illa lex & cēsura? minime quidem, sed esset excommunicatus si illos legeret, quantumuis de illo periculo esset omnino securus, quia lex non respicit casus particularer, sed finem communem & vniuersalē.

Similiter irritat lex contractus pupillorũ, quia ingeniũ eorũ infirmum est & cauillis iniquorum expositũ, est pupillus valens in genio & prudẽtia plusquam suus tutor, erit ne hoc nomine contractus talis pupilli validus? cessabitque in illo vis illius legis? minime quidem, ob eãdem causam. Sic in proposito argumento, etiam si aliqui contractus imperfecti celebrentur sine vlla fraude vel dolo, quia tamen vt plurimum (qualis est hominum cupiditas) cum dolis celebrãtur, possuntque fieri, lex retinet suam vim. Ad id vero quod affertur de correctione fraterna, respondeo pręceptum istud non habere pro fine aliquid commune per se & sua natura, sed bonum particulare proximi, & salutem illius. Et ita cum finis istius legis sit particularis, cessante illo in particulari, cessat quoque illa lex & eius vis.

Ad secundum respondeo Vt constat ex primo articulo, naturale esse vnum quemque libere de suis bonis posse disponere, sed debito & recto modo, Et naturale etiã, vt Resp. quæ custos ciuium est, valeat per suas leges modum illum asignare, & arctare ciues suos ad illum propter bonum commune, Vnde quando irritat contractum ex defectu huius vel illius conditionis, & si talis annullatio primo & per se & immediate non cadat in personam, nec sit defectus personæ, secundario tamen cadit etiam in personam, & perinde est statuere contractum cum tali defectu esse nullum, ac statuere personam talem contractum efficientem ad sic efficiendum esse inhabilem. Sicut in matrimonio clamdestino primo & per se Ecclesia statuit illa irritare & annnllare & quia annullato contractu manet persona inhabilis, ait esse inhabiles eos qui alio modo quam ipsa statuit in concilio Tridentino ad sic cõtrahendum, Vnde leges decernentes istas solemnitates non sunt contrariæ iuri naturæ, quod vnusquisque habet ad disponendum de suis bonis, cum eodem iure naturæ destinetur homo vt pars politica ad bonum commune, teneaturq; de suis bonis disponere, eo modo quo exigit bonũ commune.

Ad tertiũ respõdeo, textũ illũ nõ bene adduci ab authorib⁹ opposite sẽtẽtię, nõ enim ait ibi Innocentius, electionem iure humano nullam ex defectu alicuius solemnitatis esse validam, cum oppositum doceat in illo cap. Quia plerique, & vbique, sed tãtum docet, vbi difficultas & dubitatio oriretur, an in electione fuerit seruata debita solemnitas, tunc quia res est dubia, deferendam esse ad iudicem, standumque iudicis sententiæ, & ante illam electum esse tutum in consciẽtia, quia in re dubia melior est ratio possidentis: Quando autem aperte constat de fuisse solemnitatem iuris, esseque electionem ex eis quas lex positiua annullat, tunc ipso facto est electio illa inualida in foro conscientiæ, teneturque sic electus nullo modo illam acceptare, nisi ex ignorantia inculpabili excusetur.

Ad quartum respondeo, leges istas de quibus loquimur non fundari in falsa præsumptione, quia licet in isto vel illo casu particulari cessent fraus et dolus, possunt esse in alijs multis, & legis presumptio non est in omnibus ita reperiri, sed posse in multis, quæ præsumptio vera est, ac sufficiens, & prudens, vt debeat legislator occurrere huic periculo & damno. Et ad illud leges istas tantum irritare testamentum imperfectum, non autem infirmare voluntatem testatoris, & ideo vbi certo constiterit de illius voluntate extra omnem fraudem & dolum, illi voluntati standum esse. Respondeo eo ipso quo prohibet lex & iuste tales contractus vel testamenta, infirmare etiam voluntatem testatoris ad sic testandum Potest enim Resp. bono communi ita exigente, suos ciues prohibere, ne disponere valeant de suis bonis, nisi iuxta modum lege præscriptum, ita vt qui illum omiserint nihil omnino efficiant, tam in foro interiori quam exteriori. Vnde falsum est quod existimat Adrianus, leges rescindere tantum ista testamenta, ne decipiatur testator aliqua fraude vel dolo: cum iuxta apertissima ipsarum verba quorum proprio & genuino sensui standum est, hoc etiam velint, vt talia testamenta dicantur & iudicentur nulla, & velut non facta, eo ipso quo non seruant debitam solemnitatem iuris.

Ad quintum respondeo, Alexandrum eo in loco non abrogasse leges has ciuiles, tum quia sunt iustæ, quando enim in hominibus erat fides & sinceritas sufficiebant duo vel tres testes, quam, sinceritatem & primęuam ac antiquam fidem respiciens lex diuina, dixit in Deuthero. in ore duorum &c. modo autem, quando nullibi tuta fides, & malitiæ, mendacia, cauilli, & fraudes innudauerunt, æquissimum est, vt in re adeo graui qualis est testamentũ & dispositio defuncti, qui non potest huc redire ad se explicandũ & tuendũ, tot adsint testes, sicut ipsamet lex põtificia. 2. q. 5. cã. pręsul, in causis grauib. Cardinalium

lium & Episcoporum, & aliorum hominũ præstantium, vult plures testes adduci. Et ita leges has contractuum ob malitiam humanam adeo iustas, & bono communi necessarias non derogat Papa, cui non est data potestas in destructionem, sed in ædificationem. Tum secundo, quia non habet ipse ius in leges Principum sæcularium, nisi quãdo sunt contra ius diuinum aut naturale, vt habetur distinct.96.can. Cum ad verum. Et can. Duo sunt, huiusmodi autem leges sunt maxime consonæ iuri naturali, & dictamini rectæ rationis, vt constat ex primo art. huius quæstionis, & per consequens etiam iuri diuino. Vnde respondeo, Textum illum bifariam intelligi, aut delegatis pijs, circa quæ, quoniam pia sunt, & eo ipso nõ mandata ex cupiditate alicuius hæredis, sed ex deuotione testatoris, sufficere duos vel tres testes, & cum legata pia velut bona quędam spiritualia, non tam legibus ciuilibus quam pontificijs subiecta sint, potuisse Papã statuere vt sufficiant ad illa duos vel tres testes, nec per hoc tollitur vis legum ciuiliũ, circa alios contractus, legata, vel hæreditates temporales, cui expositioni fauet capit. Relatum. proxime sequens eodem titulo, in quo ita disponitur & diffinitur de legatis pijs. Alia expositio est quam amplectuntur Cano lib.6. de locis Theologis capit.8. Et Soto loco citato decretum istud Alexandri loqui de terris subiectis Ecclesiæ Romanæ, in quibus Papa habet vtramque authoritatem, & in quibus sicut Princeps etiam temporalis pręcipit iudicibus & gubernatoribus, vt de testamentis & alijs contractibus ciuium non iudicent iuxta leges ciuiles, sed iuxta decreta canonum: quæ expositio est magis consona textui, loquitur enim ibi Papa iudicibus Hostiensibus & Vellenẽsibus quæ terræ ditioni Rom. Pontif. etiam in temporalibus subijciũtur. Extẽdit hoc decretum Cano ad alias terras subditas alijs Episcopis, quasi loca etiam Ecclesiæ subiecta, sed in hac parte (pace quod ipsius dixerim) nõ bene sentit, Episcopi enim qui habent alios Superiores Legislatores, & Principes, quibus loca sua subiecta etiã sunt vt partes Regni superioris, vt Episcopi Hispaniæ, quorum terræ sunt partes Hispaniæ, tenentur in temporalibus seruare leges ciuiles suorum Principum & Regum, & sic iurant quando promouentur ad Episcopatum, loca & terras suas sub obedientia Regis tueri, Episcopi etiam qui habent iurisdictionem temporalem in ciuitatibus & prouincijs quæ constituunt Remp. integram, sicut possunt sine alterius superioris authoritate, quando bonum commune suę Reip. exigit. indicere bellum, & congregare exercitum, sic etiam possunt condere leges ciuiles suæ Reip. necessarias, nec crediderim Papam illas posse derogare, cum ipsi in temporalibus nõ sint subiecti Papæ nisi sicut alij Principes Christiani, in ordine ad cultum Dei & bonum spirituale.

Ad sextum constat solutio ex dictis, constat enim leges istas non solum in iuditio & in foro contentioso tollere vim & fidẽ contractibus & testamentis minus solemnibus, verum etiam ipso facto illos reddere nullos, sicut contra Magistrum Soto ostendimus, & cum sint iustæ consequenter obligãt in foro interiori. Et quod dicitur in isto 6. argumẽto, leges non infirmare voluntatem testatoris, explicatum modo est in solutionibus secundi argumenti, quomodo illiam infirment. Ex vsu quoque iudicum inefficax ducitur argumentum, nam iudices cũ sint Iuristæ, sequuntur Panorm. cuius opinio inter Iuristas iudicatur communior, quidquod ipsimet Panor. & Soto sentiunt in foro contentioso leges istas infirmare huiusmodi contractus.

Ad septimum respondeo, non esse inconueniens, vt propter bonum commune constituatur homo in aliquo euentu in tali discrimine, vt non posit de suis bonis sine culpa sua disponere, leges enim quantumuis iustę non possunt cauere omnes euentus particulares, sed tantum respiciunt bonũ cõmmune, & quæ communiter eneniunt, præsertim cum iste casus sit maxime fortuitus & rarus, cũ posit quiuis vel minima diligentia habere in oppido quantumuis exiguo integrum numerum testium.

Ad vltimum respondeo, istos viros esse tutos, non quia contractus isti minus solemnes transferant verum dominium, sed quia cum ambæ opiniones videantur ipsis probabiles propter dignitatem Doctorum qui vtramque amplectuntur, sunt merito & prudenter dubij, & in dubijs melior est ratio posidentis, sicque tuta cõscientia posident, vt dictum est in quarta conclusione nostra.

Nunc ad argumenta, quibus Magister Soto nititur ostendere suę opinionis fundamentum. Ad primum respondeo, finem legum istarum non esse prohibere dolos & fraudes quacunq; ratione, sed omnino quãtum humana authoritas & prudẽtia potest-

ad prohibendum autem omnino, non sufficit vt sint tantum nulli & nullius fidei in iuditio, cũ in multis contractibus huius modi, non posint defectus eorum commode probari in iuditio, aut ex defectu testium, aut culpa tabellionum, aut iniquitate ipsorum iudicum, lege autem statuente vt ipso facto sint nulli, sufficienter tunc occursum est, etiam si deficiãt vel testes vel tabellio sit perfidus, aut iudex iniquus, cum per talem cõtractum, in foro animæ cuius aliquã do homines curant, nullum ius aut dominium transferatur.

Ad secundum fateor esse quidem hanc sentẽtiam rigidam, est niihlominus vera, solent enim doctrinæ ad conscientiam & restitutionẽ pertinentes, esse carni & sanguini, ac cupiditatibus humanis rigidæ.

Ad illud non esse in vsu, nil mirum, quia cum tot sint doctores ex vtraq; parte, qui posidet, iudicat opinionem suæ vtilitati fauentem veriorem, estque tutus eo modo quo expositum est.

ARTICVLVS V.

Qua ratione per testamentum transferatur dominium.

TErtius modus transferendi dominium priuata posidentis volũtate, est per testamentum, quod à donatione & promisione maxime differt, donatione enim statim transfertur dominium rei in accipientem, promisione licet nõ statim trãsferatur dominium, attamen vel promissarius acquirit ius, vt in promisione adimplenda ex iustitia, vel saltim promittens constituit se debitorem, vt in promisione adimplenda ex fidelitate: per testamentum autem nec hæres nec legatarius acquirunt aliquod dominiũ vel ius, quamdiu testator viuit, nec ipse testator manet debitor, sed exprimit tantum quid velit eo tempore testator de bonis suis fieri, cum facultate quamdiu viuit, mutandi voluntatem illam & animum.

Vnde donatio & promisio cum primum fiunt, habent vim, suntque irreuocabiles, nisi promissarius & donatarius renuncient iuri suo: Testamentnm autem quamdiu testator viuit nullam habet vim, sed reuocabile est. Ita D. Pau. ad Heb. 6. *Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris, testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet, dum viuit qui testatus est.* Reuocabile esse omnia iura proclamẽt, Ius canonicum 13. q. 2. can. Vltima voluntas. Et cap. Cum Martæ de celebratione missarum, ex isto loco. B. Pau. definit Pontif. omne testamẽtum mutari, minui, vel augeri posse vsq; ad mortẽ. Ius ciuile. l. 4. ff. de adimendis legatis. Et leg. omnium C. de testamentis, Et L. multis ff. de testamẽto militis reuocatur testamentum prius per posterius, etiam si prius coram duobus testibus vel ipso Cæsare factum sit, non solum quo ad legata secularia, verum etiam quo ad causas pias, in cap. ex insinuatione de Procur. Quæ iura Cæsarea & Pontificia recipiuntur in Castella Part. 6, ti. 1. L. 5. & in nostro regno Valentino extenduntur vsque ad testamenta iurata, ita vt prius testamentum etiam si iuret testator se illud perpetuo obseruaturum, & nunquam mutaturũ, posit per posterius reuocari. ita in L. 44. Iacob 1. & L. 115. Petri 2. vnde testamentum proprie non dicitur vltima voluntas (nisi sit omnium vltimum) quia voluntas quamdiu viuimus ambulatoria & mutabilis est, sed dicitur dispositio testamẽtaria, iuxta illud Esaiæ ad Ezeechiam, *dispone domui tuæ.* &c.

Ex hoc sequitur institutum hæredem vel legatarium per aliquod testamentum, si nouerit testatorem aliud deinde condidisse, quo prius reuocatur, non posse illud celare, sed debere illud indicare, aliter peccabit, & tenetur ad restitutionem. Quia cum institutus posteriori testamento sit verus dominus, indicare illud non est arma exhibere aduersario, sed rem alienam vero domino restituere, ad quod simpliciter & in conscientia tenetur.

Circa testamenta quantum nostra disputatio exigit varia sese offerunt, Ac vt initio certa ab incertis separemus, admonẽdi sunt primo fideles à Theologis, vt sani vel saltim initio morbi testamenta condantur, tum vt commodius id præstent, tum etiam, quia solent successuri ab intestato, ne quid alijs relinquatur à testatore, auertere aduẽtum tabellionis & testium, quod qui faciunt peccant grauisime, & tenentur restituere quæ intelligebant testatorem velle alicui relinquere, vt docet optime D. Antoninus 3. p. tit. 10. c. 1. §. 2. Et quod peius est, qui fraude vel dolo nititur, ne infirmus testamentũ cõdat, amittit hæreditatẽ quã expectabat ab intestato, deuoluiturq; hæreditas ad alios ꝓpinquos, vt habetur L. 1. C. si quis aliquẽ testari prohibeat. Quę lex cũ sit iusta

iusta ad obuiandū fraudib⁹ & dolis, obligat in conscientia, teneturq; qui sic impedierit ad restitutionem. Potest aliquis via honesta per se aut alios precari cōditurum testamentum, vt sibi & non alteri relinquat bona, fraude autem vel dolo impedire ne con dat testamentum, non potest.

Secundo, admonendus est testator, vt in statu gratiæ illud faciat, nā si est in peccato quæ mandat nihil illi proderunt ad gratiam vel gloriam, imo neque ad satisfactionem. Missæ vero quando illo vitam functo celebrabuntur, proderunt si sit in purgatorio, ex applicatione offerentis, virtute autem testamenti nil illi quicquam pium proderit, vt docent D. Tho. Ricardus, Bonauentura, & alij in. 4. distinct. 16.

Tertio admonēdus est, vt si habet debita, statim illa soluat si habet apud se pecuniam, vel supellectilem, quā sine graui detrimento domus suæ vendere potest, tum quia quod ipse non præstat, minus præstabunt hæredes, tum quia vt videbimus, qui debet & potest commode soluere, debet statim, maxime existens in discrimine vitæ, nec est differenda solutio nisi ex consensu creditoris. Loquorque de omni genere debiti, siue debeat pecunias siue res acceptas à mercatoribus, siue stipēdia aliqua ab opificibus uel famulis. Quæ vero nō potest statim soluere aperte significet, & in chirographo confiteatur se debere, propria vel tabellionis manu subscripto, plenamque testamentarijs copiam faciat illud quamprimū soluendi, tum vt tollatur omnis occasio litium, quod maxime curandum est testantibus, tum quia faciendo tunc quod pro tali & loco tempore valet, & pœnitendo de negligentia præterita est tutus in consciētia, nec detenebitur in purgatorio, si hæredes sint tardiores in soluendis debitis, quia cū fecerit testator quod in se est, mora illa non ipsi sed solis hæredibus imputabitur.

Quarto, in dispositione testamētaria debet seruari hæc. 1. leges ciuiles iustæ, cum illæ obligent in vtroque foro (iustæ inquā) nam aliquæ sunt iniustæ, illæ scilicet quæ legi naturali aut diuinæ repugnāt, etiamsi ad bonum finem latæ sint, vt in nostro regno, lex quæ concedit parentibus priuare filios suos etiam alimonijs necessarijs, est iniusta contra ius naturale, quod præcipit vt qui dedit esse det & conseruari indigenti. Lex quæ vult filios qui se cultui diuino consecrant reclamantibus parentibus, omnino priuari bonis parentum est etiam iniusta:

Est enim contra omne ius, pro bono opere & laudabili pati pœnam. Habuerunt quidē istæ leges bonum finem, continere filios in obedientia parentum, verum cum sint contra ius naturæ sunt iniquæ: ideo vbi aliquid à lege pendet, testator non condat testamētum sine concilio Theologorum & iurisperitorum. Secundo seruabit in dispositione bonorum ordinem charitatis, qui est in præcepto, vnde curabit prius proprium funus & animam pro ratione sui status, non iuxta leges sæculi, sed prudentiæ & pietatis, deinde si habuerit filios instituet illos hæredes, est enim ius naturæ, *Si filius & hæres*, præter filios si bona suppetant mandabit legata ijs de quibus bene meritus est, maxime si indigeant, & illorum obliuisci sit futurum scandalo & ingratitudini, quod aliquando potest esse mortale, in quo stabit concilio prudentis & periti confessarij. Si careat filijs, mandabit bona sua propinquioribus, non temere, sed pensatis optime & prudenter propinquitate, honestate, indigentia, & beneficijs à singulis acceptis. Hæc omnia omnibus in confesso sunt, & ab omnibus conceduntur, difficultas autem & controuersia maxima est circa testamenta iurata, circa filios spurios vel legitimos inobediētes, quid erga singulos parentibus liceat. Videamus igitur primo.

AN TESTAMENTVM IVratum posit in foro conscientiæ sine peccato & iniustitia reuocari.

IN hac quæstione varij sunt Doctores, Bar. in. L. si quis. ff. de legatis. Bald. in legem primā, de sacrosanctis Ecclesijs, Glosa in cap. illud vltima voluntas. Iason in L. si conuenerit. ff. de iurisdictione & alij multi, quos refert Couar. de testam. p. 2. Rubricæ. n. 15. volunt testam. etiam si testator iuret se illud nunquam reuocaturum, esse nihilominus reuocabile, & iuramentum illud ad nil obligare. Probant primo, Iuramentum sortitur naturam illius actus cui adhæret, vt habetur cap. quemadmodum, de iure iurando: sed testamentum est actus natura sua reuocabilis, cum nec sit donatio, nec promissio, ergo & iuramentum quod illi apponitur reuocabile est, & non obligat.

Secundo, Iuramentum contra bonos mores non obligat ex regulis iuris in sexto, sed testamentum iuratum est contra bonos mores, ergo. Probatur minor, primo, donatio vniuersalis omnium bonorum, nulla re sibi

 relicta,

relicta, etiam si iuraměto firmetur, omniũ consensu est temeraria, imprudẽs, & iniqua, ac habenda pro inualida tanque contra bonos mores, quia tali donatione priuat se homo libertate testandi, & mandandi opera pia, ac consulendi animæ suæ, quod est contra bonos mores, sed per testamentum iuratum si sit irreuocabile, priuat se homo, eadem omnino libertate, ergo est contra bonos mores. Probatur secundo, eadem minor, dare fratri occasionem peccandi est cõtra bonos mores, sed per testamentum iuratum datur proximo occasio desiderandæ & captandæ mortis testatori, experiẽtia enim teste, qui nouit se certo esse hæredem, erit sollicitus de morte illi⁹ cui successurus est, sicut videmus in successore hæreditatis vinculatæ nonnunquam accidere, ergo.

Tertio ex communi sententia vt habetur in L. Stipulatio ff. de pactis testamentorum, Pactum quo aliquis dicat: constituo te in hæredem, & nisi id præstitero, ex nunc spondeo tantam pecuniam tibi darę, est iniquum, nec obseruandum, tanquam contra bonos mores, quia est contra naturalem libertatem testandi, sed testamentum iuratũ si sit irreuocabile est contra eandem libertatem, ergo contra bonos mores, & eo ipso non obseruandum.

Deniq; lex huius Valẽtini regni vult omnino esse reuocabile tale testamentũ, si hæc lex esset iniusta, esset reuocata, cũ tot Christianissimi Principes post illos primos Iacobũ & Petrũ successerint, habuerintq; tot cõuentus, quibus tot prælati, & viri eruditi ac timoratæ cõscientiæ adfuerunt, nusquã autem reuocata est, sed relicta vt iusta, lex autem iusta obligat in conscientia, ergo testamentum etiam si iuratum sit, poterit tuta conscientia reuocari.

Oppositum docet Guillelmus Durandus in Speculatorem titulo de instrumentorum æditione. § . Compendiose, Hostiensis titulo de sepulturis. §. An licitum, & allij multi, asserentes testamentum iuratum nisi aliquid iniquum contineat ita esse validum & firmum, vt nullo modo posit per subsequens & posterius reuocari. Probant primo. Cap. cum contingat. De iure iurãdo, cõtractus & pacta quæ ex se obligatoria non sunt nec contra salutem animæ, si iuramento firmentur, sunt valida & irreuocabilia, ne aliqua iniuria irrogetur Deo qui illorum testis adductus est: Testamentum quidem ex se mutabile est, illud autem mutare vel in eo permanere liberum est testatorij, & neutrum est contra salutem animæ, ergo si iuramento firmetur immutabile fit, & irreuocabile.

Secundo, donatio inter virum & vxorẽ durante matrimonio, quamuis prohibita lege quo ad forum exterius, ne mutuo amore se inuicem expoliẽt, si tamen iuramento firmetur est seruanda in foro conscientiæ, nec vllo modo reuocanda, vt docet copiose Couarru. in cap. primum de testamentis, estque communis opinio Theologorum & Canonistarũ ne committatur periurium, ergo & testamentum iuratum quamuis lex prohibeat ne quis auferat sibi libertatem testandi, debet manere firmum & irreuocabile, ne committatur periurium.

Tertio si non liceret priuare se ipsum libertate testandi per iuramentum, hoc ideo esset, quia hæc libertas adeo esset à iure naturæ, & necessaria ad bonos mores, vt illam tollere esset contra bonos mores, at nõ est. Probo. Quod est contra ius naturæ & bonos mores ita est intrinsece malũ, vt nũquã possit bene fieri, vt fornicari, furari, &c. sed priuare se libertate testãdi potest aliquãdo benefieri, vt renũtiando omnib⁹ amore paupertatis Euangelicæ, sicut scribitur de B. Aug. *Testamentum nullum fecit quia pauper Christi vnde faceret non habebat*, Et habetur cap. si religiosus de electione in 6. & 12. q. 1 can. non dicatis. Tũ etiã omniũ cõsensu potest fieri vniuersalis donatio omniũ bonorũ ecclesię, ita vt donans nihil sibi relinquat de quo testetur. Cod. de sacrosanctis Ecclesijs L. Iubemus. §. Nulli. & est communis, vt docet Coua. tomo. 1. pa. 5. col. 1. imo seclusa omni lege ciuile & stando in iure naturæ & gentium, eo ipso quo quis est liber dominus suorum bonorum potest illa omnia cui voluerit dare, nil omnino sibi relinquendo, vt habetur in Autentico Ingressi Cod. de sacrosanctis Eclesijs. quod certe nõ liceret si esset contra bonos mores.

Tertia opinio est media inter has, quæ asserit vt sicut promissio de ducenda vxore, quamuis iurata, de facto est reuocabilis, non tamen de iure, si ne graui peccato periurij, vt si Petrus postquam promisit sub iuramento ducere Ioannam, ducat Bertam, est verus vir Bertæ, & secundum factum tenet, licet grauiter peccauerit & fuerit periurus, ita in proposito, testamentum Iuratum esse reuocabile de facto, non tamen de iure, id est si post testamentum iuratum aliud cõficiatur valere hoc secundum in vtroque foro, conficientem tamẽ illud grauiter peccare, &

re,& esse periurum. Hanc sententiam habent Ioannes Andreas in regulam, Quod semel,de Reg.iur.in.6. Archidiac. in illud cap.Vltima voluntas. Ancar.in cap. Cum contingat,de Iure iurando, Felinus in cap. In presentia,de probationibus,quibus videtur adhærere Couarru.de testam. p. 2. Rubricæ,num.19.pag.14.in fine.2.col.

Probant hi priorem partem huius opinionis,nempe testamentum iuratum dissolui per secundum hac ratione: Iuramentum priuati hominis non potest mutare naturam contractus, sed hæc est propria & genuina natura dispositionis testamentariæ, vt sit reuocabilis & mutabilis,cum nec sit donatio, nec promissio, vt docet idem Innoc. in illo cap.cum Marthe,ergo, non definit testamentum reuocabile esse etiam si iuratum sit. Et confirmatur: qui ita condidit testamentum,aliquem actum instituit efficere, percontor quem? donationem, promissionem,an testamentum?non dices donationē vel promissionem, tum quia de his non est hic quæstio,tum quia donatio & promissio irreuocabiles sunt,etiā si nō sint firmatæ iuramēto,vnde dices testamētū,nā de hoc est quæstio, sed testamentum eo ipso quo testamentum est, reuocabile est, ergo si actu reuocetur manebit reuera reuocatum.

Secundo,actus contra iuramentū factus, etiam si agēs periurus sit,validus est,si prior actus cui appositum est iuramentum nō sit perfectus & firmus,sed imperfectus & mutabilis,vt in voto simplici iurato,si post votum simplex & iuratum castitatis quis contrahat matrimonium,est validum,quia votum illud non erat actus perfectus, licet sic contrahens fuerit periurus & sacrilegus,sed testamentum quātumuis iuratum est actus imperfectus, & pendens quamdiu testator viuit,nec habet perfectionē vllam,aut vim & robur,nisi post mortem eius, ergo actus secundus & testamentum subsequens erit validum,& dissoluet primum illud iuratū, licet sic agens sit periurus.

Secundam partem nempe reuocantem testamentum iuratū esse periurum,ostendunt argumenta secundæ opinionis.Et confirmatur.Maior libertas exigitur & iure naturæ in matrimonio quam in testamento, capit. Cum locū.De spōsalibus,atqui si quis promisit Ioannæ sub iuramento ducere illam, & deinde ducat Bertam est periurus,etsi matrimonium cum Berta sit validum & ratū, ergo similiter & si secundum testamentum sit validum,quia prius natura sua reuocabile erat,reuocando tamen illud egit contra iuramentum,& est periurus.

In hac quæstione difficili & graui.Obseruemus primo,testamentum variæ fieri posse,nam aut est bene dispositum,in quo seruantur leges iustæ,ordo charitatis, & quæ dictat recta ratio, aut est male dispositum, continetur que in ipso aliquid iniquum,vel contra leges iustas,vel contra ordinem charitatis,vel contra rectam rationem. Rursum bene dispositum, aut ita est omni ex parte perfectum,vt non solum sit bene dispositū pro tempore quo fit,verum etiam pro omni tempore,quia in illo prouiderit testator omnibus litibus,euentibus, & difficultatibus, quæ quocunque tempore possent se offerre,aut licet sit bene dispositum,non tamen ita omni ex parte perfectum: vt si disposuit optime quidem testator iuxta tempus quo illud condidit,non tamē satis prouidit omnibus euentibus futuris, aut quia non valuit,aut quia non curauit.

Obseruemus secundo,legem ciuilem quę statuit testamentnm etiam iuratum reuocari posse,esse iustam:primo,quia lex non respicit singulares & extraordinarios casus, sed communes & ordinarios, communiter autem & regulariter non valet prudentia humana omnibus futuris sufficienter prouidere. Sap.9. *Cogitationes mortalium timidæ & incertæ prouidentiæ nostræ*, &c. Ideo lex præsumens testatorē non valuisse omnibus futuris prouidere,quod est cōmune,vult vt semper possit mutare: Secundo, quia licet testamentum iuratum non sit causa necessaria captandæ mortis,alioquin non liceret instituere primogenia,nec vinculare hæreditates,est tamen maximę periculosa & contingens,ideo lex iuste abhorret à testamentis iuratis velut talem occasionem offerentibus, admonentque merito Doctores confessarios,vt suadeant fidelibus abstinere ab huiusmodi testamentis. Tertio, huiusmodi testamenta multoties oportet reuocari per alia,& nisi lex cui incumbit componere ac regulare cōtractus humanos,& explicare ac statuere qui debeāt esse validi, qui non,definisset ꝙ testamētū debeat valere quod nō, nūquā esset finis litibus: Cum ergo hoc legi incumbat, considerans lex primo incertitudinem & imperfectionem prudentiæ humanæ,Secūdo occasionem que per iurata testamenta offertur hæredibus captandæ mortis, Tertio illud testamentum debere esse validius,quod magis accedit ad naturam testamēti, cuiusmodi est quod posterius est, tū quia

quia testamentum dicit vltimam voluntatem, tum quia testamentum cum nec donatio sit, nec promissio est actus natura sua mutabilis, iustissime statuit, vt testamẽtum prius, etsi iuratum, possit quamdiu testator viuit reuocari. Sit prima conclusio.

Testamentum male dispositum, & continens aliquid iniquum, etsi iuratum, non est obseruandũ, sed reuocandum: ita vt quando conditum est & iuratum peccauerit testator, quando autem reuocatur, nec peccet, nec sit periurus.

Hæc aperta est, quia iurare rem iniquam est malum, & inferre Deo iniuriam, facere illum testem iniquitatis, malum quoque obseruare tale iuramentum, Ex illo communi axiomate: *Iuramentum non debet esse vinculũ iniquitatis.* Secunda conclu.

Testamentum bene dispositum, & omni ex parte perfectum, omnia prospiciens, ita vt nulla possit de nouo occurrere iusta causa ad illud mutandum, & iuratum, si a testatore reuocetur erit de facto reuocatum, valebitque posterius in vtroque foro, peccabit tamen grauiter illud reuocans, & erit periurus.

Priorẽ partem huius conclu. probant argumenta facta pro prima opinione Bart. & adducta pro priori parte opinionis Ioã. Andreæ, Alcia. & Couar. Et cõfir. Lex iusta habet vim in vtroque foro, sed lex quæ concedit facultatem reuocandi priora testamẽta etiam iurata est iusta, vt constat, ergo. Secundam partem huius cõclusionis probant efficaciter argumenta adducta pro secunda opinione Hostien. & Guillelm. Durandi, vna cum argumento adducto pro secunda parte tertiæ opinionis. Quo fit ista argumenta non egere solutione, cum illa primæ opinionis tantum probent, testamentum quantumuis iuratum esse reuocabile de facto, quod nos etiam dicimus: argumenta vero secundæ ostendant esse periurum, eum qui reuocauerit testamentum iuratum, in quo nihil iniquum continetur, quod nos etiam docemus. Tertia conclusio.

Testamentum bene dispositum, sed imperfectum, in quo non est omnibus futuris prouisum, & iuratum, si nulla se offerat de nouo iusta causa ad mutandum, reuocãdo illud, licet de facto erit validum secundum, peccabit tamen sic reuocans, & erit periurus, Quod si iusta causa sese offerat, licet illud reuocare sine vllo periurio.

Prior pars patet ex secũda cõcl. Posterior pars probatur, quia qui cõdidit testamentũ imperfectũ, & iurat illud, aut ita iurat, vt statuat nõ mutare illud, etiã si iusta causa deinde sese offerat, aut statuit seruare illud nulla noua causa sese offerente, quæ exigat iuxta rectam rationem mutandum esse, si iurauit priori modo, iuramentum fuit iniquum & malum, nec obseruandum, si secundo modo ipsemet & prudenter retinuit facultatẽ mutandi illud oblata iusta causa, quod laudabiliter & sine vllo periurio præstat iusta causa adueniente. Dices quid si nil horum venerit illi in mentem, sed simpliciter iurauerit? Dico simplex iuramentum semper esse accipiendum sano modo, & perinde ac si implicite iurauerit, se non mutaturum illud, nisi recta ratio oppositum ostenderit: sicut in simplici promissione, quæ semper est intelligenda sano modo, nisi aduenerit noua & iusta causa, ob quam ex mutatione rerum & statuum sit ipsa quoque mutanda.

AN LICEAT TESTATORIbus pro libito, & arbitratu suo, relinquere bona sua filijs & cognatis.

QVæstio hæc ad filios legitimos pertinet, de spurijs enim & illegitimis vltimo loco dicemus: Reddunt autem illam difficilem leges ciuiles aliquarum Prouinciarum, maxime huius Regni Valentini, facientes liberam facultatem parentibus disponendi de bonis suis, siue in filios, siue in extraneos, Extat enim lex 43. Iacobi primi hanc facultatem plenissime concedens, quæ non solũ non est reuocata, verum etiam per Regem Ferdinandum ita ampliata, vt concedat parentibus posse filijs nil omnino relinquere, neque hæreditatem, neque alimenta.

Ad cuius explicationẽ, Obseruemus primo, leges maxime huius Regni, licet omnes bono fine conditæ sint, non tamen omnes esse iustas, nisi obseruent hæc tria, Primo, vt nulla ratione legi diuinæ, aut naturali repugnẽt, quæ enim his repugnabit nõ est lex, sed corruptela, cum omnis lex deriuetur à recta ratione, quę nil aliud est quam impressio quędam diuini luminis. Secundo lex iusta debet respicere bonum commune. Tertio ea quę freq̃uẽter & cõmuniter eueniunt, quæ tria si aliqua lex nõ habeat non est iusta. Quãdo ergo aliquæ leges vel iuris cõmunis, vel municipales deuiabunt à lege Dei vel naturali, non licet testatoribus vti facultate sibi concessa à talibus legibus, sed debet tunc agere iuxta legẽ diuinã & dictamen recte rationis, similiter iudices licet debeant iudicare iuxta leges scriptas, quando illæ non sunt consonæ iuri naturali & diuino, relictis illis iudicare debent iuxta

rectam

rectam rationem, obedientes Deo & nõ hominibus, *Deus enim est per quem Reges regnant & principes imperant & conditores legum iusta decernunt.*

Obseruemus secundo, parentes vbi lex hoc ipsis concedit, posse punire filios sibi rebelles & scelestos in bonis, Et ratio est, quia princeps cum sit custos iustitiæ & vindex delinquentium, potest punire in vita & in bonis filios rebelles & scelestos, maxime si peccata eorum possint efficere perturbationem in Rep. per quos voluerint ministros: concedendo autem facultatem parentibus exhæredandi filios sibi rebelles & scelestos, constituit illos ministros suæ punitionis, sicut potest constituere virum ministrum punitionis vxoris adulteræ. Vnde vbi lex hoc concedit parentibus, tanquam ministris iustitutis à principe & Rep. punitionis criminum suorum filiorum, id iustissime possunt. Sit prima conclu.

Pater filios studiosos & sibi obedientes non potest exhæredare, licet possit ex aliqua iusta causa hæreditatem illis minuere.

Probatur prior pars, pater etiam si lex plenam facultatem illi tribuat, non potest agere contra ius naturale vel gentium, est autem ius naturale & omnium gentium teste Paulo: *Si filius & hæres*, rursum: *Patres debēt thesaurizare filijs* ergo. Et confirmatur, Si pater discedat intestatus, filius succedit in bonis patris ab intestato, non alio nomine nisi quia ratio naturalis & ius omne gentiũ ita dictat. Ergo.

Probatur secunda pars inductione: Potest pater imprimis cũ consensu ipsorum filiorum, imponere illis aliquod grauamen vel tributum, per quod hæreditas illorum, minuatur, imo & ex eorum consensu illos exhæredare, modo id libere consentiant, & non per vim aut dolum, sed vt placeant patri, Quod patet, quia in hoc casu habet locũ regula illa scienti & consentienti nulla fit iniuria, Et regula vnicuique licet cedere & renuntiare iuri suo. Quod si dixeris, filij non possuut renuntiare in præiuditium tertij, & ita non possunt in præiuditium suorũ filiorum: respondeo, si habeant familiam, quæ illa hæreditate egeat, non posse quidẽ id sine peccato, sed erit illud contra charitatem, non contra iustitiam, quia vbi bona non sunt vinculata, nepotes nõ habent ius in bona auorum, sed tantum filij qui cũ sint veri domini, si renuntient vtuntur iure suo, quamuis male & ita peccabunt peccato prodigalitatis, non tamen iniustitiæ.

Secundo potest pater minuere hæreditatem filij ratione alicuius donationis iam factæ, sed hac lege, Donatio potuit fieri tripliciter, aut ad constituendum illi statum, vt quæ fit tempore matrimonij, vel ad suscipiendos sacros ordines, aut fuit facta sine ordine ad statum filij, cum conditione tamen expressa, quæ ipsi tunc dabãtur dari illi loco suæ hæreditatis & legitimæ portionis, aut fuit omnino simplex, neque ratione status, neque cum conditione, sed omnino libere vt quæ fit extraneo ex mera liberalitate. Si pater dedit filio primo vel secundo modo, potest in testamento, non solum minuere partem quæ mandanda erat illi filio, verum etiam illum tuta conscientia exhæredare, cũ ille per talẽ donationẽ iam acceperit suam hæreditatem, vt optime Couarru. in cap. Raynaldus de testamen. num. 7. si vero facta sit donatio tertio modo iuxta L. Si quãdo. §. Et generaliter. Cod. de inofficioso testamento, cum ille non acceperit adhuc suam hæreditatem sed tantum munus, relinquenda est illi cum studiosus sit sua portio, poterit autem relinqui minor quam alijs, qui nil acceperunt, maxime si egeant cum ita dictet recta ratio.

Tertio potest minuere hæreditatem posterioribus filijs, si velit instituere Maioricatũ & Primogeniturã, ita tamen vt relinquat alijs honestũ victũ. Patet, primogenia sunt necessaria in Rep. vt ossa in corpore, oportet enim in Rep. esse aliquos diuites & potentes, qui illi opitulentur tempore belli aut alicuius infortunij, primogenia autem non possunt institui si omnibus ex æquo essent relinquendæ hæreditates, ergo licet alijs à primogenito, modo honestus victus iuxta suum statum relinquatur, minuere hereditatem. Et confirmatur exemplo S. Scripturæ in qua Sanctissimi Patriarchæ curarunt habere primogenia, Abraham enim vnum cõstituit principem hæreditatis Isaac, alijs honestum victum & munera tantũ tribuens. Secunda conclu.

Potest pater inter filios studiosos quem viderit honestiorem & sibi obedientiorem alijs in bonis præferre, & è conuerso minus digno aliquid præ cæteris mandare, modo non priuet alios sua legitima portione.

Prior pars perspicua est, dictant enim illam recta ratio & lex gratitudinis. Et ita Gen. 46. Iacob moriens filio suo Ioseph mandauit extra fratres suos agrum Sichem &c. cuius meminit Ioan. c. 4. quo venit Christus Samaritanam illam conuersurus.

Poste-

Posterior quæ difficilior est probatur, Si pater id non posset certe, quia ageret vel contra charitatem, vel contra iustitiam, nō prius, quia charitas in collatione bonorum respicit necessitatē proximi, hic autē supponimus singulis filijs dari suas legitimas portiones, & ex eo quod illi minus digno mau datur, nullam indigentiā alijs imminere, nā si immineret non posset: Nec est contra iustitiam: non contra commutatiuam, cum iam mandet vnicuique debitam illi partem, commutatiua autem versatur circa debita, Nec contra distributiuam, cum distributiua, vt optime ait D. Nauar. c. 27. n. 37. tantum respiciat personas publicas, in distributione munerum, bonorum, & præmiorum iuxta merita, dictetque vt ad munera publica, & beneficia Ecclesiastica digniores assumantur, testamentum autem est actus priuatus priuati hominis, & circa res priuatas. Et confirmatur, Potest pater dare dum viuit abundanter pauperibus, si filij ipsius non egeant, ergo à fortiori potest abundanter dare filio studioso licet minus digno, cū alijs suam quoque legitimam mandet, nec propter id in quo illum minus dignum præfert, alijs aliqua indigentia subsequatur. Tertia conclusio.

Potest pater filios, quamuis legitimos, propter eorum crimina si lex ciuilis hoc ipsi concedat exhæredare.

Patet, Filij scelesti possunt puniri à Principe, & Rep. in bonis per suos ministros, pater autem authoritate legis exhæredans illos, punit ipsos vt minister Reip. ergo.

Secundo, non repugnat iuri naturali aut diuino punire filios rebelles & scelestos, imo est talis punitio vtilis bono communi, ergo lex quæ hoc concedit parentibus iusta est, & per consequens licet patri in filios scelestos vti facultate legis. Antecedens patet, imprimis non repugnare iuri naturali, nam omnes nationes filios scelestos à se explodunt, & bonis expoliant vt indignos bonis paternis: nec diuino, cum lege Dei filius cōtumax & rebellis præciperetur lapidari, & priuari vita, quanto magis bonis? Vnde cū Scriptura narrasset peccatum Esau qui contra præceptum patris duxit mulieres infideles in fine cap. 16. statim initio cap. proxime sequentis. 17. narrat quasi in pœnam illius inobedientiæ, quomodo benedictio Isaac, & Primogenium translatum sit in Iacob, & sublatū ab Esau. Similiter Gen. 49. Dignitas regia & tribus regia quæ debebat esse maior inter filios Iacob, translata est ad quartum filium Iudam, sublataque à Ruben qui erat Primogenitus ob suam turpitudinem, sublata etiam à Simeon & Leui, qui erant secundus & tertius, præcedebātq; natiuitate Iudam ob sua homicidia.

Denique redundat in bonum publicum vt filij rebelles à parentibus suis priuentur hæreditate, vt alij timeant, & contineantur in obsequio & obedientia parentum. Vnde Iacobus primus legem illam. 43. qua conceditur facultas parentibus ad exhæredandos filios, interpretatur ipse & iustificat lege. 47. vbi ait: id posse parētes. Primo, si filij manus violētas ipsis iniecerint. Secūdo, si illos mentitos esse cum contumelia asseruerint. Tertio, si illos non curarunt à captiuitate redimere cum potuerint. Quarto, si de crimine aliquo & facinore parentes suos apud iudicem accusauerint. Quinto, si cum nouerca sua concubuerint. Sexto, si à fide per hęresim vel apostasiam recesserint, Quibus addit in alijs legibus si contra voluntatem parentum matrimonium contraxerint. Vide Couarru. in cap. Raynuntius, de testamentis. Quarta conclusio.

Pater filios siue legitimos siue illegitimos nullo titulo potest priuare alimonijs ipsis necessarijs: quod si filij non egeant, sed habeant aliunde, vndo sibi sufficiant, vel via hæreditaria, vel quia sua industria & labore valuerunt, & valent sibi acquirere bona vel castrensia, vel quasi castrēsia, quos possunt propter sua crimina exhæredare, possunt etiam alimonijs priuare.

Prior pars probatur: Ius naturale & diuinum non obstante quacunque lege humana & ciuili obligant, sed alere filios maxime legitimos cum indigēt, est ius naturale, ergo tenentur ad id. Probatur minor, Primo, quia ius naturale est, vt qui dedit esse det & conseruari, cum ipse possit & alter egeat. Secundo, quod natura omnia animātia docuit ius naturale est, at omnia animantia quantumuis bruta alunt suos fœtus.

Secundo, omnium consensu patres ad plura tenentur erga filios quā erga extraneos. *Si quis* (inquit Paulus) *suorum & maxime domesticorum curam non habet infidelis est & infideli deterior*, suorum inquit & maxime domesticorum non exterorum, sed extraneo tenetur quiuis in extrema necessitate alimenta præbere, cum possit, ergo & filio quantumuis iniquo vel illegitimo, non solum in extrema, verum etiam in graui præbenda sunt à patre alimenta. Et confirmatur ex cap. Cum haberet. De eo qui ducit in matrimoniū quam polluit per adulteriū. Vbi

Vbi Clemens 3. præcipit, vt parentes necessaria subministrent filijs exdamnato etiã concubitu genitis, quatenus eis suppetunt, facultates. Et in Castella l. 10. Tauri permittitur parentibus, titulo alimentorũ donare istis filijs. 5. partem suarũ rerum. Et quãuis Constantin. & Iustinian. dixerint legibus à se æditis, hos filios non esse alendos, vt in Authentico. Ex complexu. Cod. de incestuos. & inutilibus nuptijs. & in Authẽtico, Quibus modis efficiantur naturales. L. vnica. §. finali, Hæ tamen leges vt seuerisimæ & minus piæ reuocatæ sunt iure pontificio & lege Hispaniæ, Et in nostro Regno Valentiæ licet concedant leges parentibus, vt posint filijs & alimenta negare, à iudicibus tamen non obseruantur in hac parte, quia negare alimenta necessaria filio, est vere illum necare, iuxta illud B. Ambrosij: *Quem non pauisti occidisti.*

Probatur secunda pars, filio habenti vnde sibi sufficiat, posse patrem ob culpas ipsius negare alimenta, Quia si deberet, aut ex iustitia, aut ex charitate: Non ex charitate, quia charitas respicit indigentiam proximi. Constituimus autem hic istũ filiũ sibi sufficere, nec indigere: Nec ex iustitia, Primo, quia iustitia respicit debitum, filio autem iniquo & rebelli cum non egeat, nihil debet iam pater. Secundo, quia lex quæ concedit parentibus negare alimenta filijs propter sua scelera est punitiua, & eo ipso quo imponit pœnam pro culpa est iusta, & ita pater vt illius minister potest vti facultate quam talis lex ipsi tribuit. Deniq; cum tantum teneatur ne pereat, quando sibi sufficit non tenebitur dare, cum tunc tale periculum non existat. Vltima conclusio.

Parentes carentes filijs tenentur distribuere bona sua inter cognatos & propinquos, si egentes sint, seruato ordine charitatis, præferendo honestiores, propinquiores & pauperiores alijs, quod si egentes non sint, poterit tuta conscientia bona sua conuertere in opera pia.

Prior pars patet, quia ordo charitatis est in præcepto, exigit autem charitatis ordo vt propinquos egentes iuuemus, & hoc opus alijs pijs præferamus, dicẽte domino, Osee. 6. *Quia misericordiã volui et nõ sacrificiũ*, Vnde D. Ambrosius, Aug. Chrisost. & alij sancti Patres quæ Ecclesijs mandabãtur si defuncti relinquebant affines indigentes, præcipiebant illis exhiberi & non Ecclesijs.

Probatur Secũda pars, quia si nõ posset testator conferre in opera pia, sed deberet mãdare cognatis, aut id deberet ex charitate aut ex iustitia, nõ prius, quia isti affines vt supponimus nõ egent, charitas aũt respicit indigentiam proximi, nec ex iustitia, quia iustitia respicit debitum, hic autem cum bona illa sint sua omnino & simpliciter, nec vinculata, non debet illis quicquam, potestque libere disponere in vsus nulla lege sibi prohibitos: nulla autem est lex quæ præcipiat, vt deficienbus filijs conferãtur cognatis qui non egeant, vel prohibeat conuertere illa in opera pia. Et confirmatur: Poterat hic diues si non habet cognatos pauperes, conuertere dum viuit in eleemosynas omnia bona sua, sicut dixit Christus illi adolescenti Mat. 19. *Vade vende vniuersa quæ habes & da pauperibus &c.* potest etiam fieri dum viuitur donatio vniuersalis omnium bonorum Ecclesijs, vt vidimus, ergo potest moriens mandare omnia in opera pia, Patet consequentia, quia non est minus dominus moriẽs, quã esset viuẽs, nec vlla lex prohibet morienti, quod non prohibet viuenti.

Denique obseruandum hic est, testatorem si habeat varios cognatos vel filios, & diuersa bona varijs vijs acquisita, in illorũ distributione debere cuique filio vel affini ea mandare, quæ à prædecessoribus talis filij vel affinis accepit, hoc enim exigit æquitas, vt in bonis à maioribus acceptis succedant qui illis sunt affiniores, & non alieni. Tum etiam potest pater tuta conscientia ad satisfaciendum famulis, amicis, vel soluẽda debita sua, minuere hæreditatem filij, non solum in bonis à se acquisitis, verum etiam filio vinculatis, filiusque tenebitur in foro cõscientiæ illa soluere, etiam si in iuditio non condemnetur, quia filij eo ipso quo hæredes, tenentur in foro conscientiæ soluere debita parentum, ex quibusuis bonis ab illis acceptis. Vide D. Nauar. cap. 29. n. 36.

Ex his conclusionibus omnes certisimæ sunt, præter tertiam, nam licet posint parentes filios sibi rebelles punire in bonis, id tamen intelligendum est in his, in quibus filij debent obedire parentibus, cum autem in contrahendo matrimonio videantur non teneri ad obediendum ipsis, propter maximam & plenam libertatem quam ius naturæ concedit volentibus nubere, nõ videtur iusta lex in hac parte, nec conclusio posita compræhendere ducentes matrimonium sine facultate parentum, Vnde videamus.

POSSINT NE PARENTES filios contra voluntatem eorum contrahentes matrimonium exhæredare.

Questio

QVæstio hæc imprimis non est de alimentis, cum constet iam ex præcedenti controuer. parentes filijs indigentibus nullo titulo posse denegare alimenta, iuxta eorum statum necessaria, Nec est quęstio de filijs qui bus parētes iustam occasionem obtulerunt, vt per se ipsos contraherent: vt quando filia à parentibus plus iusto opprimitur, vel à nouerca indecenter tractatur, aut efficitur multæ ętatis id est plusquā viginti quinque annorū, intra quos æquum est vt nubat, parentes autem nc illam dotent, vel ob suas priuatas vtilitates illam nubtui tradere recusant, vel volunt filium siue filiam accipere in coniugem laboranrem infirmitate aliqua cantagiosa, vel imprudentem & amentem, aut durioris ingenij & conditionis. Quādo propter has vel similes causas filij in consultis parentibus contrahunt cum coniuge honesto & sibi æquali, omnium consensu nec culpandi sunt, nec sua hereditate priuandi Prudentum namq; iuditio non sua, sed parentū culpa tales filij ad contrahendū & sibi prouidēdum iustam occasionem habuerunt: vbi vero culpa non est, nec tanta pœna inferēda est quāta est exhæredare illos.

Quæstio ergo nostra est de filijs qui sine iusta causa contra parentum voluntatem contrahunt & maxime de filiabus, tum quia leges Castellæ ad solas filias pertinēt, nec possunt ibi exhæredari filij sic contrahētes, Et in nostro regno licet leges aliquæ de omnibus loquantur tan filijs quam filiabus plęrequæ tamē vt lata à Iacobo primo Dertusę anno, 1321. à Petro secūdo: ab Alfonso anno 1448. A Ferdinando catholico 1510. Carolo. 5. 1542. nihil dicunt de filijs, sed contra solas filias latæ sunt, voluntque non solum illas exhæredari posse, verum etiam adiuuantes & complices in tali matrimonio puniri pœna capitali. Tum etiam quia cum filij sint viri & prudentiores, nec tantę inhonestatis arguendi sunt quantæ puellæ, si contra voluntatem parentum nubant, nec tanto rigore in ipsos exercendæ leges, per regulam iuris odia restingui &c.

In hac quæstione varij sunt Doctores, Nam Panor. Felinus & Hostiensis in Caput primum. De desponsatione impuberū, Alexan. primo volumine conc. 67. Decius in cap. Vt Ecclesia De cōstitutionibus, Idē & Ferrara in lege Nuptias. ff. de Regu. Iuris. Rodericus Xuares lib. 3. Fori tit. de matrimonio. L. 2. Couarru. Epitome in 4. decret. p. 2. cap, 3. §. 8. num. 5. vbi dicit esse cōmunem. Et ex nostris Palud. in 4. d. 28. q. 2 Victor. obiter de matrimo. in Sūma. Siluest. in verbo lex q. 15. Alfonsus à Vera cruce in suo Speculo coniug. p. 3. art. 20. volunt hi omnes filios sic contrahentes peccare quique mortaliter, tanquam inobediētes in re graui non tamen posse à parentibus priuari hæreditate, adeo vt pater qui eo nomine illos priuauerit non sit absoluendus. nec alij filij ad quos hæreditas translata est, sint tuti in conscientia, sed teneantur illam fillio sic exhæredato restituere, Couarru. addit nec peccare nec teneri filios in causa matrimonij obedire parentibus.

Probant hi Doctores suam opinionem, Primo si parētes possent exhæredare has filias, id esset quia per illas sic contrahentes aliqua ipsi afficerentur iniuria, at non est ita: Probo: qui vtitur facultate concessa sibi à lege nemini facit iniuriam, filia nubens sine voluntate patris vtitur facultate sibi à lege cōcessa, ergo nullam illi infert iniuriam. Maior est regula iuris, Minor patet, quia omni iure naturali, diuino, & Ecclesiastico conceditur filijs libera facultas ad contrahendum.

Secundo lege Ecclesiastica (cui omnes ciuiles parere debēt vt inferiores superiori) vnusquisq; adeo est liber ad contrahendū, vt à nemine posit ipsi in causa matrimonij inferi vis vel metus, at si pater posset exhæredare filiam quia nubat cui vult, posset in causa matrimonij incutere illi metum cadentem in constantem virum, timore enim amittendæ hæreditatis & subendæ paupertatis non contrahæret libere, quem timorem subeundæ paupertatis & cadendi à statu & hæreditate, omnes faciunt timorem cadentem in constantem virum.

Tertio ex D. Thō. 2. 2. q. 104. art. 5. in his quæ pertinent ad sustentationem proprij corporis vel generationem prolis, filij non sunt subiecti parentibus, matrimonium pertinet ad generationem prolis, ergo in causa matrimonij filius non est subictus parentibus: Nūc sic: Nemo agit contra obedientiam superioris nisi quando non obtemperat illi, in his in quibus est illi subiectus, filius in causa matrimonij nō est subiectus parentibus, ergo contrahens contra illorum voluntatem non committit peccatum mortale inobedientiæ, ergo non potest exhæredari, quia ista pœna non potest inferri nisi ob culpam.

Quarto non licet vti facultate concessa à lege iniqua & abrogata leges concedentes parentibus

parentibus, vt filios sic contrahentes possint exhæredare sunt iniquæ, & abrogatæ per leges Ecclesiasticas, quæ illis superiores sunt, ergo. Probatur minor: Imprimis, quod sint iniquæ. Lex repugnãs iuri naturali, aut diuino iniqua est, sed istæ leges repugnant iuri naturali, cũ plena & omnimoda libertas quæ exigitur ad contrahendũ, quæ est à iure naturæ, per istas leges tollatur, quia timore perdendæ hæreditatis ducet filius non quam vellet, sed quam pater volet, quod aperte est contra libertatem naturalẽ matrimonij, ergo sunt contra ius naturæ & iniquæ. Secũdo, sunt abrogatæ iure Pontificio, nã in cap. Tuã. De ordine cognitionũ. Et cap. Causam. Extra. Qui filij sint legitimi, El segũdo, & cap. 1. de sponsalibus, definitur causas matrimoniales, & cõdere leges circa matrimonia nõ spectare ad potestatẽ sæcularẽ, sed Ecclesiasticam. Vnde leges istę nullam habent omnino vim, tanquam conditæ à non habente authoritatem, & mittente falcem in messem alienam.

Vltimo argumentantur Couar. & Albornoz in suo opere de contract. lib. 4. tit. 8. etiamsi filij sic cõtrahẽtes cõmitterẽt inobedientiã, & leges cõcedentes parẽtibus facultatem exhæredandi filios sic cõtrahentes essent iustæ, nõ licet parentibus exhæredare illos. Probo, imprimis non propter illã inobedientiam. Patet, E duobus malis minus est eligendum. Minus malum est in ordine ad bonũ vniuersi, filium cõtrahere sine voluntate patris, quã impedire libertatẽ matrimonij, si pater posset exhæredare impeditur ista libertas, ergo præstat vt posit contrahere sine voluntate patris, quam vt possit exhæredari. Neq; titulo & virtute legis, nam istæ leges (inquit Albornoz) sunt latæ in odiũ matrimonij clandestini, modo autẽ post conciliũ Tridentinũ, nullũ iam est matrimonium clandestinũ, sed omnia celebrãtur in facie Ecclesiæ. Vnde istæ leges iam non retinent suam vim.

Ita colligunt isti Doctores, patrem à iudicibus obligandũ esse ad statuendã dotem filiæ, etsi cõtra ipsius voluntatem nupserit, quãdo nupsit viro honesto & sibi æquali, quod si indigno & turpi, non esse obligandum ad id à iudice. Priorẽ partẽ probant, quia pater tenetur ad duo, ad tradendam filiam nuptui, & ad constituendã illi dotem, à priori liber est, cum ipsa iam nubserit, manebit ergo cum debito posterioris, id est, cõstituendæ dotis, Tũ etiã, quia vbi lex est iniusta & abrogata, iudex non debet iudicare secundum illam, quamuis scriptam, sed secundũ ius naturæ & rectam rationem, & per consequens in fauorem matrimonij, cui omne ius adeo fauet. Secundum probat Couarr. quia non est compellendus pater affectus iniuria à filia, vt illi constituat dotem, affectus autem est maxima iniuria, quando illa viro turpi nupsit.

Oppositum docent Glosa in c. De raptoribus. 36. q. 1. & Glosa in Autentic. Sed si post. Cod. de inofficioso testamen. Antonius de Butrio in cap. Accedens. De procuratoribus. Paul. Parisiensis volu. 3. conc. 29. Baldus in Nouella, de dote. p. 6. priuilegio. 16. nu. 6. Ioan. Lopez de Palacios Ruuios, in cap. Per vestras. De donat. inter virũ & vxorem, fol. 88. col. 2. Carolus Molineus in Alexandrum, volu. 1. conc. 97. col. 1. Et ex nostris Dominicus Soto in suo. 4. dist. 39. q. 1. ar. 6. Bartholomæus à Medina in Sum. in. 4. præcepto, Nauarro in Manua. cap. 14. num. 15. & cap. 26. num. 35. Antonius Cordoua in sua summa. q. 171. & omnes fere patres Dominicani huius ciuitatis, asserentes filiũ sic contrahentẽ peccare mortaliter cõtra obedientiam quam patri debet, & iustissime authoritate legũ posse patrẽ illũ filiũ in pœnam illius inobedientiæ exhæredare.

In Castella concedunt leges patribus posse exhęredare filias sic nubentes intra. 25. annum, lib. 3. fori, tit. de matrimonio leg. 2. & lib. 5. ordinatio. tit. 1. leg. 4. Et partita 4. tit. 1. l. 10. &. l. 49. Tauri: Anno 1537. in pragmaticis conditis Madritij pragm. 41 extendit hanc facultatem Carol. 5. etiamsi filia excedat. 25. annum & nubat contra voluntatem patris, modo non habeat nouercam, de filijs autem nil statuunt leges Castellæ. In nostro regno tam filios quam filias possunt exhæredare patres, si ipsis dissentientibus contrahant, quamuis plures & potiores leges sint latæ, vt constat ex initio huius quęstionis contra filias, quam contra filios. Et merito, tenentur enim ipsæ ad maiorem honestatem, suntque imprudentiores, & quæ facilius possunt decipi inconsultis parentibus. Sequemur & nos hanc sententiam cum aliquo moderamine, cuius veritas vt appareat.

Obseruemus primo iure gentium, omnium nationũ consuetudine explicato, nõ esse puellarum, quæ verecundiam habent quærere virum, sed pertinere ad parẽtes tradere nuptui filias suas quamdiu sub patria potestate sunt: Tũ quia sic exigit puellarũ honestas, adeo vt apud oẽs nationes iu

dicetur inhonesta quæ se ipsam viro tradidit, tum quia parentibus incumbit curare honorem, quietem, & bona filiorũ vt sua, & in nulla re tot bona sese offerant si recte fiat, aut damna si contra, nullibi vtilius succeditur aut periculosius erratur, quam in eligendo coniuge. Accedit his quod in re adeo periculosa, & in qua puellę vt faciles, fragiles, & nullius experientiæ facile decipi possunt, necesse est vti prudentum concilio, quod à nullo commodius possunt accipere quam à parentibus, qui & experientia valent, & cum ipsas maxime diligãt, de earum honore & quiete, fœliciq; statu sunt plurimum soliciti. Hoc ius gentium confirmat ius Pontificum. 30. q. 1. cap. Aliter, ubi Euaristus ad innuendum, quam æquum sit, puellas non se ipsas tradere, sed per manus parentum viros accipere, statuit vt suo tempore non haberetur pro nupta, quam non desponsaret pater, simile statuit Leo eodẽ loco, can. Qualis. Et D. Ambrosius. vt habetur. 32. q. 2. can. Honoratur Agens de Rebeca, quando pater eius dixit: *Quæramus voluntatem puellæ*: Ait: *Consulitur puella non de sponsalibus, illa enim iudicium expectat parentum, non enim est virginalis pudoris eligere maritum, sed iam desponsata viro, de profectionis die consulitur.* Et in S. literis parẽtibus tribuitur hoc munus Sap. 7. *Da filiã tuam viro prudenti.* & 1. Corinth. 7. copiose docet D. Pau. à parentibus tradendas esse filias nuptui. Nõ solũ inter Christianos, verũ etiã inter Paganos hoc obseruatum est. Vnde Hermione in Andromacha Euripidis sic loquitur: *Sponsaliorum meorum pater meus curam subibit, hoc enim non est meum.* Nec legitur in aliqua Historia sacra vel profana, puellam honestam aliter nubsisse, quam concilio & ordine parentum, Ex quo sequitur aperte ad id teneri ipsas, Ratio aperta est. Hæc sunt relata teneor tibi prouidere, tu debes subijci & gubernari mea prouidentia, vt aparet in tutoribus & pupillis, sed iure gentium tenentur parentes quærere viros idoneos filiabus suis, & tradere illas nuptui sicut decet, ergo tenentur ipsæ eodem iure, nisi turpes & inhonestæ esse velint, nubere concilio & ordine parentum suorum, maxime quamdiu parentes non sunt in mora, nec iustam occasionem ipsis offerunt quærendi sibi idoneos viros Nec hoc diffitentur auctores primæ opinionis, vt videre est in Couarru. loco citato.

Obseruemus secundo, Tribus modis posse aliquem induci vel retrahi à matrimonio, Primo compellendo & cogendo minis vel terroribus vt etiam si nolit contrahat cum hac, Vel prohibendo & impediendo per minas etiam & terrores ne contrahat cum illa quam vult. Et hoc aperte est contra libertatem naturalem matrimonij, cum debeat in matrimonio consensus esse omnino liber, & nullo modo coactus, ita vt nisi liber sit, non sit matrimonium, Quo fit, vt nulla humana potestas, nec sęcularis, nec Ecclesiastica posit aliquem compellere ad matrimonium, vel impedire, vt docẽt optime Corduba & Speculũ coniug. locis citatis, Et Soto in. 4. d. 26. q. 1. art. 3. & est deffinitum in cõcilio Tridẽtino sesio. 24. ca. 6.

Secundo modo potest aliquis induci ad matrimonium, vel propositis damnis per iustam legem ipsi immimentibus, sine vlla fraude vel dolo sed solum nitendo vt ab illis se eximat, Vt quando corruptori alicuius virginis, quia vult lex talem aut suspendi aut ducere illam, dico suadeoque vt ducat, ne suspẽdatur: vel iudex ipse ait, aut duc illam, aut peribis, Hoc modo inducere illum ad contrahendum, non est agere contra libertatem matrimonij, non enim cogo illum, sed tantum suadeo quod illi vtilius est, Nec est incutere illi timorem vt contrahat, ipse sua culpa acquisiuit sibi illũ timorem, & lex iusta ob peccatum cõmissum illum incutit per impositionem illius pœnæ Ego tantum conor vt à pœna iustę legis, & damno quod timet, & ex peccato suo iuste ipsi imminẽti, ducendo hanc se eximat.

Tertio modo potest quis retrahi a matrimonio, & suaderi ne contrahat cum hac quam vult pręcibus vel minis a iusta lege petitis, id que vel fraudulenter & cum dolo, vt non ducens hanc quam vult, ducat aliam quam nolebat, vel suadeo ne ducat sine vlla fraude vel dolo, quia ducere illam est ipsi nociuum, & indecorum: Retrahere aliquem illo priori modo & cum illa fraude, est iniquum, & vere contra libertatem matrimonij, ac propterea omnino prohibitum in conc. Tri, loc. cit. Retrahere autẽ secũdo modo, quia illi est nociuũ & indecorũ per admonitiones, vel minãdo illi pœnas quas lex iusta concedit, hoc non est agere contra libertatẽ matrimonij, nõ enim est cogere illũ ne contrahat, sed tantũ est conari vijs licitis, ne libertate illa in damnũ suũ abutatur, quod maxime licet, admonitiones enim & minæ à iusta lege petitæ viæ sunt licitæ, & media licita, conari quoq; ne quis sua libertate abutatur maxime licitũ, Quid enim

magis

magis naturale quam dominũ absolutũ de bonis suis libere disponere, at quia homines ista libertate abuti possunt in damnum suum, & Reip. statutæ sunt leges à Rep. quibus præscribuntur illis regulæ, ne tali libertate abutãtur. Similiter, quid magis liberum quam compotem rationis posse, quæ voluerit vota emittere, at quoniã ista libertate homines possunt abuti, vouendo imprudenter, superiores vota inferiorũ, & parẽtes vota filiorũ qui illis subsunt, abrogare & cõmutare possũt. Ita in ꝓposito, libertatem naturalem filiorum ad contrahendum nulla potestas valet tollere, aut impedire, regulare autem aut moderari ne filij turpiter, cõtrahentes in damnũ suũ, & Reip. perturbationẽ, illa abutãtur, potest Resp. & parentes authoritate Reip. Imo nõ esset bene prouisum Reip. humanæ, nisi in ipsa esset authoriras ad præscribẽdas leges, quibus libertas hominũ in quouis contractu in quo illa possunt abuti, reguletur. Vnde vt bene obseruauit Palacios Rubios loco citato, libertas matrimonij in his duobus tantũ consistit. Primo, vt nullus posit ab aliqua potestate cogi, vt contrahat cum hac aut illa, nec compelli, vt non contrahat cum hac. Secundo, vt matrimoniũ contractũ libera huius voluntate cum hac, nullus posit dirimere aut impedire, quin sit validũ &ratũ: Cçtetũ nõ dat ista libertas filijs, quin si turpiter vel contra voluntatẽ patris bene illis consulentis contrahant, peccent grauiter, & possint pro tali culpa puniri: sicut qui fecit votũ simplex, manet cũ libertate cõtrahendi, qui à nemine potest prohiberi ne contrahat, & matrimoniũ quod cõtraxerit nemo poterit dirimere, nõ tamen dat illi ista libertas, quin sic contrahens peccet, cum illa libertate abutatur.

Obseruemus vltimo ex Magistro Soto in. 4. d. 29. q. 1. ar. 4. cũ matrimoniũ duo habeat, vt sit sacramentũ &contractus, quãuis Principes sçculares nil posint in matrimoniũ vt sacramentũ, sed soli authoritate Ecclesiæ hac ratione subiaceat, at qua contractus quidã naturalis & polyticus est, Princeps sçculares curare posũt, imo & debent vt fiãt matrimonia ea ratione qua cõuenit paci & quieti Reip. & imponere pœnas aliter cõtrahẽtibus, & ea ratione celebrãtibus matrimonia, vt propterea Resp. perturbationes pati posit: sicut multa sunt delicta quorum iudiciũ per se & directe ad iudiciũ Ecclesiæ pertinet, puniuntur tamẽ illa pœnis à iudicibus sæcularibus impositis, quatenus pacem Reip. perturbant, quomodo punit lex ciuilis vsurarios, periuros, eos qui contrahunt nuptias incestas, & fideles, qui cum infidelibus & iudæis matrimonia iungunt: cũ tamen ista peccata directe ad iudiciũ Ecclesiæ pertineant.

Sit prima conclusio.

Filij qui sine iusta causa contrahunt contra voluntatem parentum peccant mortaliter.

Probatur, Omnis iniuria illata parentibus in re graui, & propter quã iudicio prudentum inter patrem & filium iuste dissoluitur amicitia, est peccatum mortale, sed filius contrahens contra voluntatem patris sine iusta occasione, infert illi maximam iniuriam, iusteque omnium prudentum iudicio pater cum in re adeo graui sit contemptus, reijcit talem filium à sua amicitia, ergo peccat mortaliter. Maior certa est. Probatur prior pars minoris, primo, experientia teste nullus est pater, quantumuis prudens & timoratus, qui non iudicet se in tali casu affectum maxima iniuria, & contumelia. Et confirmatur. Ex sententia authorum oppositæ opinionis, si contrahat cum coniuge turpi afficit patrem iniuria, ergo etiãsi cõtrahat cũ honesto &digno. Probo consequentiam: si contraheret cum turpi patre consentiente nullã illi inferret iniuriam, ergo tota ratio, ob quã infert illi iniuriã est, quia cõtrahit cõtra voluntatẽ ipsius. Nec valet dictũ Couar. eũ qui vtitur facultate sibi cõcessa à lege, nemini facere iniuriam: lex enim Ecclesiastica tantũ concedit filijs, vt non posint cogi ad hãc vel illam, ac vt si contraxerint, matrimonium sit validum: cæterũ quod non stent concilio parentũ, & illis obediant, quãdo parẽtes agũt quod in se est, & aliter peccent, nulla est lex que tale concedat, imo oppositum, vt patet ex primo fundamento.

Secunda pars probatur etiam experientia, apud omnes enim gentes, , ratione naturali ita dictante, filij sic contrahentes non audent facies parentum intueri, imo conscientia vrgente, cuius testimonium fallere non potest, quærunt amicos ad placandos parentes, quasi graui iniuria affectos, & iuste ipsis iratos. Vnde Rabeca Genes. 26. iuste scribitur indignata Esau, quod contra voluntatem parentum duxisset mulieres ex Chanaan.

Secũdo, Inobedientia parentũ in re graui est peccatũ mortale, sed parẽtib⁹ faciẽtibus quod in se est, fili⁹ cõtrahẽs cõtra volũtatẽ

eorum committit inobedientiã in re graui, ergo peccat mortaliter. Maior est certa, quia præcepta decalogi in re graui obligãt sub mortali. Minor patet imprimis cõsensu omniũ nationum, quæ sola ratione naturarali dictante tales filios iudicãt inobediẽtes. Secundo me tibi prouidere, & te mihi obedire, in his in quibus debeo tibi prouidere, sunt relata. Quo argumẽto probat D. Pau. Hæbre. 13. obediendũ esse prælatis, quia ipsis cura est de nobis, adeo vt teneãtur rationẽ nostri reddere, parẽtes sub mortali tenẽtur prouidere filijs de necessarijs ad statũ, de coniuge, familia &c. ergo tenebũtur & filij sub mortali obedire parentibus, in his quæ pertinẽt ad coniugẽ, & optimã gubernationẽ suarũ familiarũ, & personarũ: imo esset iniquum obligare parentes, in re in qua filij nullo modo tenerentur ipsis obedire

Tertio omne scandalum & perturbatio grauis in Rep. & domo parentũ est peccatũ mortale, huiusmodi matrimonia regulariter gignũt scandala, perturbationes inimicitias, & lites in Rep. inter affines, & cognatos vtriusque partis, si sint personę nobiles, vel saltim in donibus parentũ, si sint infimę sortis, Ergo. Vnde præter Couarru. & aliquos paucissimos, alij DD. nõ negãt hanc primam conclusionem. Sit Secunda.

Leges concedentes parẽtibus potestatẽ exheredandi filios, qui sine iusta occasione cotra ipsorum voluntatẽ contraxerũt, iustissimæ sunt.

Probatur: lex puniẽs peccatũ mortale, quod potest Reip. pacẽ perturbare, per legitimum ministrũ, iusta est, & vtẽs illa agit tuta cõscientia, contrahere cõtra voluntatẽ parentũ qui nullã occasionẽ obtulerũt, est peccatũ mortale, natũ producere mille perturbationes, & rixas inter affines, Lex cõcedẽs parentibus facultatẽ exheredãdi filios ob tale peccatũ, nil aliud facit quam punire peccatũ filij per legitimũ ministrũ, quia pater eo ipso quo Lex id sibi cõcedit, est legitimus minister, ergo.

Secũdo lex lata ab habente auctoritatẽ quæ nec repugnet iuri naturali, nec diuino, sed respicit prudenter bonum cõmune, iustissima est, hęc lex est huiusmodi, ergo. Imprimis est lata ab habente authoritatẽ, nam Principes seculares possunt prohibere etiã circa matrimonia vt cõtractus quidã sunt, peccata nociua Reip. Deinde nõ repugnat iuri gentiũ quod est deriuatũ à iure naturali, quo parentibus incumbit cura tradẽdi filias in matrimoniũ, Nec diuino cũ in sacris etiam litteris ex primo fundamẽto parẽtibus hæc cura mandetur, Denique apertũ est respicere bonũ cõmune, nẽpe vt filij cõtineantur in obediẽtia parentũ, & obuietur perturbationibus & litibus, quę ex huiusmodi matrimonijs oriuntur.

Tertio cũ Resp. sit custos ciuiũ, iustissime potest, imo & debet libertatẽ quantũ vis naturalẽ qua ciues abuti, & sibi ac Reip. nocere possunt, moderari & regulare perleges, possunt filij abuti ista libertate naturali ad contrahendũ, & sibi ac Reip. nocere, imo ita frequenter accidit, nulla autẽ cõmodior via est ad occurrendũ huic dãno, quã obligando illos, vt vtantur concilio & voluntate parentũ, quos certissimũ est desiderare filijs omne bonũ, obligare autẽ illos cõmodius nõ potuit Resp. quã concedẽdo parẽtibus facultatẽ exheredãdi illos, si contra ipsorũ voluntatẽ contrahãt, ergo leges istæ iustissimæ sunt.

Et cõfirmatur quãdo duo sunt sibi inuicẽ debitores, & habẽt in se inuicẽ ius, si vnꝰ nõ seruet ius alteri, nec hic alter tenetur seruare suum ius illi, parẽtes iure gentiũ sunt gubernatores filiorũ in his quæ pertinẽt ad eorũ educationũ, statũ, & familiã, filij iure quoque naturali & gentiũ sunt hæredes parentum, filius contrahẽs cõtra voluntatẽ patris non seruat parenti suum ius politicum & gubernatiuũ, quod habet in ipsum, quamdiu est sub patria potestate, ergo nec pater tenebitur seruare tali filio suum ius, constituendi illum hæredem, sed poterit iustissime cum à lege id sibi concedatur exhęredare illum.

Denique lex Reip. plus potest in filios ad puniendum illos quam pater ipse. Vnde in Veteri testamento poterant parentes filios rebelles flagellis aut alia via punire, non autem pæna capitali, lex autem puniebat illos morte, præcipiebat enim illos lapidare, sed hoc peccatum mortale quod committunt filij contrahentes contra voluntatem parentum, possent parentes aliqua pœna temporali punire, ergo cum lex multo maiori & acerbiori vti posit, poterit illos punire priuatione hæreditatis.

Fauet tandẽ huic opinioni Sacra Scriptura. Quæ cũ narrasset Gen. 26. in fine ca. (vt supra diximus) matrimonium Esau cum mulieribus Canaan contra voluntatem parentum, quasi in pœnam illius peccati subijcit statim, cap. proxime sequenti. 27. quomodo amiserit Esau primogenituram, & benedictionẽ patris, quæ erat velut præcipua

cipua hæreditas illius tẽporis, fueritq; trãſlata ad Iacob, quamuis enim id Deus ab æterno ſtatuerat, nilominus illud æternum Dei decretum mandatũ eſt executioni hoc ordine, vt prius peccaret Eſau contrahendo contra voluntatem parentũ, & in pœnam huius peccati curaret Rebeca priuare illum benedictione & hæreditate.

Nunc ad argumenta in oppoſitum.

Ad primũ patet ſolutio ex dictis in prima probatione primæ concluſionis.

Ad ſecundum dico, Lege Eccleſiæ prohiberi ne alicui ad contrahendũ incutiatur timor, nõ tamẽ prohiberi, quin lex iuſta puniat delicta contrahentiũ, & incutiat timorẽ, nõ quo cogãtur ad contrahendum, ſed quo abſtineãt à peccato quod ſic contrahẽdo cõmitterent, timorẽ enim pœnæ debitæ ob peccatũ, iuſta lege ſtatutæ, incutere licet, vt docet ipſemet Sylu. in verbo: metus & habetur in vtroq; iure: In ciuili. ff. quod metus cauſa ſit l. continet: §. ſed vim. Et in canonico Cap. primo de adulteris: quo modo cõſtat leges iſtas incutere timorẽ filijs ſic contrahentibus, quod maxime licet.

Ad Tertiũ reſpõdeo, nil minus. D. Tho. ibi docere, ſed cũ varij ſint ſtatus, alij in quibus corpus maceratur, & abſtinet homo à generatione prolis, vt religio, cœlibatus &c. alij in quib⁹ homo indulget & carni, & vacat generationi, vt matrimoniũ, docet nõ teneri filiũ in hisquę pertinẽt ad electionem huius vel illius ſtatus, obedire parentibus, v.g. volo eſſe religioſus, pater vult vt contraham, nõ teneor illi obedire, vult pater filiam hanc fieri monialẽ, illa autẽ vult nubere, nõ tenetur obedire parenti, Vnde ſubdit. D. Tho. ſe ipſum explicãs & docẽs hãc eſſe mentẽ ſuã, non tenetur filius obedire parẽtibus de matramonio vel virginitate ſeruãda, Et in. 3. p. in addito nibus q. 4. 7. art. 9. quærens an filius poſsit compelli præcepto patris, vt cõtrahat matrimoniũ? reſpondet, nõ teneri, in hoc ſenſu, quia poteſt illo reclamãte intrare religionẽ: cœterũ cũ ſtatuat filius cõtrahere, nõ vti patris cõcilio, ſed cõtra volũtatẽ illius agereposſe, ſine peccato in obediẽtiæ, nullibi docuit D. Th.

Ad quartũ reſpõdeo, leges iſtas nõ eſſe iniquas, neque repugnare iuri naturali aut diuino, vt ex dictis cõſtat, nõ enim tollũt libertatẽ naturalẽ quã matrimoniũ exigit, ſed moderatur & regulat illam, aliud enim eſt tollere libertatẽ vel illã impedire, quod nulla poteſtas vel lex poteſt: & aliud illã regulare quod poſſunt leges, Quod illã non tollant, conſtat, quia libertas in illis duobus cõſiſtit, primo vt nemo poſsit cogi ad contrahendũ cũ hac, ſecundo vt matrimoniũ cõtractũ à nemine poſsit irritari aut dirimi, ſed maneat validũ & ratũ, leges ciuiles neque cogũt aliquẽ vt cõtrahat vel nõ cõtrahat cũ hac aut illa, neque prohibẽt quin matrimoniũ contractũ ſit validum, & ita nõ repugnãt libertati matrimonij neq; illã tollũt.

Quod autẽ poſsint illã libertatẽ regulare præter ea quę dicta ſunt cõfirmatur. Quemadmodũ quod pro charitate vel iuſtitia inſtitutũ eſt, contra charitatẽ militare nõ debet, ita quod pro bono cũmuni iſtitutũ eſt, bono cõmuni nõ debet repugnare, libertas matrimonij eſt à natura hominibus tributa ad cõmode conhẽda matrimonia, ad cõmode ſocietatẽ humanã ineundã, & pro cõſeruatione Reip. ſi vero non bene reguletur & ordinetur iſta libertas, repugnabit cõmodo & optimo modo contraendi matrimonia, & ſocietati humanæ, ac conſeruationi Reip. quia niſi bene reguletur, contrahent multi turpiter & indecenter, cũ maximo dãno ſocietatis humanæ, & Reip. perturbatione, ſicut videmus accidere quãdo ſimilia matrimonia fiunt, maxime inter nobiles, oportuit ergo per leges illã moderari ac regulare, nõ potuit autem iſta libertas melius regulari ad tollẽda omnia iſta in cõmoda, quã ſubijciendo filios concilio parentũ, & concedendo facultatem parẽtibus ex heredandi illos, ſi contra ipſorum voluntatem cõntrahant, ergo.

Secundo falſum eſt quod ſumit iſtud argumentum, Leges iſtas ciuiles eſſe abrogates per leges Eccleſiæ, & principibus ſecularibus iure Eccleſiaſtico eſſe interdictũ cõdere aliquas leges circa matrimonia, vt cõtracus quidam ſunt: nam cap. illo Tũã nil minus habetur: Erat quæſtio an Regina quædã Vngariæ legitima hæres eſſet, quia dubitabatur an matrimoniũ inter parẽtes eius fuiſſet legitimũ, volebat hoc Rex Franciæ iudicare, Admonet Honorius Regẽ, hanc cauſam & ſimiles, ſit ne matrimonium validũ nec ne, quod pertinet ad ſubſtantiã matrimonij, pertinere ad iudiciũ Eccleſię. Hoc nõ prohibet, quin quatenus matrimonium cõtractus quidã eſt, poſsint Principes ſeculares punire peccata quę illud cõtrahẽtes cõmittũt, ſi noceãt Reip. Similiter illo. c. cauſam. cũ dubitarẽtur de quodã Anglo, an matrimoniũ ei⁹ eſſet legittimũ, ſimulq; an poſſeſſionem quandã quam titulo illius matrimonij poſsidebat iuſte haberet. Scribit Ale

xander.3. iudicare de possesione illa, pertinere ad Regem, iudicare autem de matrimonio illo, fuerit ne legitimum an non, hoc pertinere ad Ecclesiam, quod nos non negamus: nam ista est causa pure matrimonialis, quales ad iudicium tantum Ecclesię spectant, sed non ideo tollitur Principibus sæcularibus facultas puniendi peccata, quæ in contrahendo matrimonio commit ti possunt, si sint nociua Reip.

Ad vltimum, quod habet duas partes. Ad priorem dico, constare iam ex dictis, per leges has non impediri libertatem, quam omnia iura concedunt matrimonijs, & ita maius malum esse inobedire parentibus, quod est peccatum mortale, quam continere filium, ne ita turpiter & libere contrahat, cum liceat moderari & regulare istam libertatem. Ad posteriorem (quo argumento vtitur Albornoz) dico, licet leges istæ conditę sint in odium matrimonij clandestini, finem nilominus potissimum illarum esse, vt filij sint obedientes parentibus, Vnde quando per clandestina matrimonia contrahebant parentibus inuitis, puniebant illa matrimonia vt clandestina: modo vero quando iam sublata sunt & in facie Ecclesiæ contrahunt, punit non matrimonium, qnod iam, clandestinum non est, sed inobedientiam quæ cõmittitur contrahendo reclamante patre, etiam si matrimonium sit in facie Ecclesiæ.

Superest agamus iam de his quæ pertinent ad filios spurios: Videamus igitur.

AN FILII ILLEGITIMI *possint succedere in bonis paternis?*

Obseruemus primo: varia esse huiusmodi filiorum genera, nam quidam sunt ex vtroque parenre soluto, qni inter se contrahere possent, dicuntur hi naturales: alij vero nati sunt ex parentibus, qui inter se contrahere non possunt, ex aliquo impedimento inter ipsos illud omnino prohibente: uocantur spurij, quasi ex spurcitia nati, & ex damnato concubitu, dicuntur à quibusdam nothi, ab alijs vero manzeres: ita Deut. 23. *non ingredietur manzer: hoc est de scorto natus in Ecclesia domini.* Habent ista nomina varias significationes, quas nũc dimitto, sumuntur enim à doctoribus communiter in eodem sensu.

De prioribus pauca sufficient. Posteriores vero de quibus copiosius hic agendum est, nempe spurij, duplices sunt: quidam enim eorum sunt filij secularium, habiti ex adulterio, alij vero filij clericorum vel monachorum habiti ex sacrilegio, in quibus omnibus quædam certa sunt & indubitata, alia vero in controuersia.

Certum est apud omnes filijs quantumuis spurijs deberi alimenta, vt supra diximus, & constat ex illo cap. Cum haberet, De eo qui duxit in matrimo. quam polluit per adult. Qua de causa conceditur parentibus in legibus Tauri, vt possint quintã partem bonorũ suorum filijs spurijs exhibere.

Quę ita accipieuda sunt, vt parentes satisfaciant quidem obligationi iuris naturalis, si huiusmodi filijs ea pręstent alimenta, quę necessaria sunt in huius vitę subsidium: possunt nihilominus si velint, multo ampliora præstare, iuxta facultates suas, & qualitatẽ filiorum, vt si filius vir probus euaserit, dederitque operam litteris, & velit fieri Doctor, aut si militiam exercẽs idoneus existat ad munus Ducis, vel Centurionis, potest pater plura ei conferre.

Et quidem in secularium filijs illam summam videtur taxare lex citata Tauri, sed sic obseruanda, vt si quinta pars bonorum non sufficiat ad alimenta vitæ filij necessaria, debeat superaddere pater quę necesarijs desunt: si vero quinta pars excedat quæ qualitati & dignitati filij necessaria sunt, nõ ꝓpterea est diminuẽda, sed tota & integra exhibenda illi, si pater voluerit. Dixi in filijs secularium, quoniam lex. 9. Tauri, licet concedat matri, vt in testamento designet filio ex damnato concubitu concepto quintam partem suorum bonorum, excipit tamen inde filios clericorum & Religiosorum, circa quos vult seruari legem illam conditam Numantię a Ioanne primo, quę cum nimio rigore & odio filiorum clericorum & Religiosorum loquitur. Vnde huiusmodi filijs poterunt parentes clerici præstare ea que exigit ius nature: pro qualitate filio.um, & cõsequenter quintam partem si vitæ illorũ necessaria sit, at si excedat, non poterunt totam & integram eis exhibere. Idem omnino dicendum est in hoc nostro Regno Valentino.

Secundo certum etiam est, filijs naturalibus posse parentes bona sua mandare, si nõ habeant legitimos, quia iure naturali & gentium vbi legitimi non sunt, allij succedunt, nisi lex ciuilis ob bonum publicum aliter statuat, circa naturales vero lex ciuilis nil statuit, nec priuat eos iure hæreditandi, nisi quando legitimi existunt.

Simi-

Simiter ſi filius ſpurius ex damnato & adulterino concubitu ſit ex patre ſeculari, ex matre vero libera & ſoluta, poteſt mater (niſi habeat legitimos) mandare illi ſpurio ſua bona, quamuis pater id nequeat, quia mater iure naturæ id poteſt, neque vlla lege ciuili impeditur, ſed ſolus pater: eo quod in huiuſmodi filijs pater incertus eſt, mater vero non poteſt eſſe incerta, vnde toto controuerſia eſt de filijs ex vtroque parente adultero, vel ſaltim matre, & filijs clericorum.

Iudicarunt quidam, ſi pater bona ſua conferat filio ſpurio, ſiue per teſtamentum ſiue extra illud, donationem illam etiam ſi ſit contra leges, validam eſſe, & tenere de facto, donec iudicis ſententia reſcindatur, & inualidetur. Vtebantur hi hac ratione: leges pœnales non obligant in conſcientia, nec impediunt translationem dominij, ita vt ſi facta ſit, non teneat, donec interueniat iudicis ſententia & condemnatio: ſed leges quæ prohibent bona parentum tranſire ad filios ſpurios, ſunt pœnales, punientes hac via libidinem parentum, ergo.

Secundo, leges impedientes translationē dominij per contractum, cui deficit aliqua ſolemnitas iuris, non ita impediunt illam, quin ſit valida & de facto teneat, donec ad uenerit iudicis ſententia, loquuntur autem leges, quæ impediunt translationem dominij per contractum minus ſolemnem, multo vrgentius & ſignificantius, quam iſtæ quæ latæ ſunt contra filios ſpurios, ergo iſtæ quę pertinent ad filios ſpurios, nō prohibēt quin bona collata à parentibus huiuſmodi filiis, de facto ſint actu & vere donata, donec à Iudice talis donatio reſcindatur. Maior placet Panormit. & grauiſsimis doctoribus, vt vidimus, Minor cōſtat, nam leges illæ pertinentes ad contractus minus ſolemnes, dicunt illlos eſſe nullos, & habendos tanquam non factos, qualia verba tam dura & odioſa non habent leges quæ pertinent ad filios ſpurios.

Soto quē ſequuntur nonnulli recentiores lib.4.de Iuſtit.q.5.ar.1. Et in ſuo quarto diſt.41.q.vnica.ar.4. docet filios ſecularium non poſſe ſuccedere per teſtamentū, cum ita ſtatuant leges, vt videre eſt, lib. 3. Fori. Tit.6.leg.1. Et Partita.4. tit. 15.l.3. quibus ſimiles omnino ſunt leges huius noſtri Regni Valētini & quibus cōſonat quod habetur in illa Autentica. Quibus modis naturales efficiantur.l.vnica.§. Finali. & in Autentica ex conplexu. Cod. de Inceſtuoſis nuptijs. & Autentica licet. Cod. Naturales liberi. Quę leges iuſtiſsimæ ſunt, ad puniendа grauiſsima peccata & adeo Reipub. nociua, qualia ſunt ſacrilegia, & adulteria. Extra teſtamentum vero, vult Soto parentes ſæculares filijs ſuis ſpurijs poſſe, vel viuentes bona ſua dare, vel committere fidei amici, qui ipſis illa det: Ratio eius eſt: Leges iſtæ hoc tantum ſtatuunt, ne huiuſmodi filij ſuccedant parentibus iure hæreditario, ergo alia via poſſunt ſuccedere. Cōſequentia perſpicua eſt, quia iſtæ leges ſunt odioſæ, ac propterea reſtringendæ: Antecedens vero patet, cum in toto iure communi & Cæſareo non ſit aliqua lex, quæ prohibeat bona parentum tranſire ad filios ſpurios extra teſtamentum, neque in legibus Caſtellę aut noſtri Regni: in legibus.n. huius regni Valētini nulla talis exiſtit, in legibus Caſtellæ, nil arctius inuenitur definitum quam quòd habetur Partita.4.tit.15.l.5. Et li.3. Fori Regal.tit.6. De las herencias: quibus locis id tātum habetur, ne poſsint hi filij illegitimi hæreditario iure ſuccedere in bonis parentum, vbi attendenda eſt illa vox hęreditario iure, hac.n. ſola via prohibēt. Filioš autem Clericorum vel religioſorum addit Soto, nullo modo poſſe ſuccedere, neque in teſtamento, neque extra illud, cum lex in vniuerſum ſtatuat, vt tales ſpurij neque teſtamento, neque vllo alio modo habeāt bona parentum, aut conſaguineorum. Ita habetur. lib.1. Ordinat. Regal. tit.3. L.22. Et lib.2.tit. 3.l.5. His verbis: *Nec habeant, nec hæreditet, nec hæreditare poſsint, bona ſuorum parentum, vel aliorum conſanguineorum.* quod etiā habetur apud nos in legibus huius regni ti. De filijs clericorum.

Couar. in Epitome ſuper. 4. Decretal. cap 8.§.2.nu.3.&.7.&.8. vult nullos ſpurios ſiue filij ſecularium ſint, ſiue Clericorum poſſe ſuccedere in bonis paternis, neque teſtamento, neque donatione, neque committendo fidei amici, neque vlla alia via: Quod probat, quia nō ſolum leges quę agūt de filijs clericorum, verum etiam quæ agunt de filijs ſęcularium, habent aperte vt iſti filij ſint omnino incapaces & inhabiles ad bona paterna, ſunt enim hæc verba legum.

Quia adulterium res adeo execrabilis & Reipub. nociua eſt, vt ab illo homines abſtineāt, & filios per adulterium generare vereātur, volumus, ne tales filij bona parentum habeāt, nec per teſtamentum poſsint illis a parentibus mandari: Vbi aperte lex iſta hoc intendit ne huiuſmodi

modi filij bona parentum habeant.

Secūdo, Etsi finis præcepti nō cadat sub præcepto, sumitur tamen ex eo genuina intelligentia & explicatio legis & pręcepti. Hæc lex condita est, vt videntes homines filios quos ex adulterio gignent futuros pauperes & miseros, abstineant ab adulterijs, quibus tales filij generari possunt, at si extra testamentum possent illis dare bona sua, nil ista lex præstaret, nec obtineret finem suum. Hanc sententiam sequuntur omnes fere recentiores interpretes D. Tho. Ad cuius pleniorem intelligentiam. Sit prima conclusio.

Tā iure cōmuni & Cæsareo, quā iure priuato & municipali Castellæ & Valētiæ, filius ex dānato cōcubitu susceptus, siue sit clericus siue sæcularis, inhabilis est ad suscipienda bona patris, siue per testamentum, siue per aliquam donationē inter viuos, siue per quemcūque aliū contractū.

Patet Conclusio: Imprimis in iure Cęsareo, in illa Autentica Quibus modis naturales efficiantur. §. finali habetur: *Omnis qui ex complexibus aut nefarijs, aut incestis, aut damnatis processerit, nec naturalis nominetur, nec alendus est a parētibus, nec aliquā ex præsenti lege habebit communionem*. i. participationem. Additque inferius acriora verba. Et in illa Autentica, Ex complexu. Cod. de incestuosis nuptijs, dicitur: *Ex complexu nefario, aut incesto, seu damnato, liberi nec naturales sunt nominandi, omnis substantiæ paternæ indigni beneficio, vt nec a patre alantur.* Et in Autentica, Licet patri. Cod. de naturalibus liberis, dicitur in vltimis verbis: *Sed qui ex damnato sunt coitu omni prorsus beneficio secludantur.* In legibus Castellæ Partita. 6. tit. 13. l. 10. prohibetur in vniuersum patri, nulla ibi facta distinctione inter sæcularem vel clericum, ne aliquam donationem filijs illegitimis faciat, ac si fiat non teneat, conceditque filijs legitimis & auis, vt intra duos menses possint donationem illam reuocare, ipsis autē non existētibus, aut negligētibus, applicat fisco quod donatum est.

Et confirmatur verbis legum adductis in argumento proposito à Couarruuia. In legibus huius Regni, tit. De his quibus vt Indignis Foro. 11. 12. & omnium apertissime. 13. prohibentur parentes tam sæculares quam clerici aliquas donationes facere filijs spurijs tā in testamēto quā extra illud.

Ex hac conclusione sequitur aperte, peccare mortaliter, tam parentes dantes bona sua filijs spurijs, quam filios spurios illa recipientes, contra tenorem huiusmodi legū, cum leges istæ iustissimæ sint, & maxime necessariæ bono communi, ac propterea obligantes in conscientia. Secunda conclu.

Iure priuato Castellæ filius ex damnato concubitu susceptus potest & per testamentum matri succedere.

His seruatis conditionibus: Prima, ne mater illa habeat alios legittimos, nam vbi legitimi existunt, spurij succedere nō possunt, fieret siquidem legitimis grauis iniuria. L. Cum acutissimi. ff. de fideicommiss. Quæ lex vbique recepta est. Secunda, ne mater illa ob talem concubitum mereatur pœnam mortis. i. ne cōcubitus ille sit adulterium ex parte ipsius matris habentis virum. Tertia, ne susceperit filium illum ex clerico, vel religioso. Vltima, ne concubitus ille fuerit incestus, vel stuprum. Quacunque harum conditionum deficiente, nō potest filius spurius succedere matri. Quo fit, vt illa tātum adultera valeat filiū suum spurium hæredem instituere, quæ soluta est & libera, suscepit autem filium ex viro coniugato, nullo inter ipsos incestu vel stupro interueniente. Hęc conclusio cum omnibus istis conditionibus appositis sansita est Castellæ à Regina Ioanna. l. 9. Tauri, vnde in legibus Castellæ additur iuri communi citato in Autent. Quibus modis naturales efficiantur. §. fina. in Autēt. Ex complexu. Cod. De incestuosis nuptijs, spurius natus ex stupro: Nā iuxta ius cōmune, in istis legibus solum prohibetur succedere spurius ex adulterio materno, sacrilego, vel incestu: nō autem natus ex stupro soluti cum soluta: qui tamē Castellæ prohibetur etiam succedere illa. l. 9. Tauri. In nostro Regno iuxta leges citatas, hi solū spurij succedere matri nō possunt, qui prohibētur iure cōmuni, vt pote spurij ex adulterio materno, sacrilegio vel incestu, de spurijs ex stupro, quando vterq; solutus est, nil habēt leges nostræ, sed illud relinquūt iuri cōmuni. Et merito, nam cum hi per subsequens matrimonium legitimi posint effici, Cap. Tanta est vis. Qui filij sint legitimi, inter naturales computandi sunt stando in iure communi, etiam si ex stupro procreati. Tertia conclusio.

Filius spurius qui contra tenorē harum legum recipit bona paterna, tenetur ante iudicis sententiam restituere illa, vel parenti, a quo illa accepit, vel hæredibus ipsius, siue ab intestato, siue succedentibus per testamentum: Post iudicis vero sententiam fisco.

Probatur prior pars: Filius spurius cū sit omnino incapax illorum bonorū (vt ostendimus)

dimus) tenetur restituere illa vero domino, verus dominus illorum bonorũ ante iudicis sententiam est: aut ille idem qui dedit, aut hæredes ipsius, ergo ante iudicis sententiam debet alicui istorum restituere. Maior certa est, Minor probatur, Quia qui donauit per illam donationem non est redditus inhabilis ad dominium illorum bonorum, nec hæredes ipsius, cum per legẽ non priuetur illis, nisi in pœnam suæ iniquæ donationis, leges autem pœnales nõ obligant ante iudicis sententiam. Altera pars patet. Leges ciuiles iustæ possunt imponere pœnam suis transgressoribus, hæ leges prohibẽtes ne filijs spurijs bona paterna conferantur, sunt iustę, ad obuiandum adulterijs & sacrilegijs, ergo potuerunt imponere pœnã suis transgressoribus, imponunt autem hanc, vt qui illa huiusmodi filijs dederint, tam ipsi quam hæredes eorũ adueniente iudicis sententia, illis expolientur, & tradantur fisco, ergo sententia iudicis, quæ iuxta huiusmodi leges iustas & sanctas applicat illa fisco, iusta est, & consequenter executioni mandanda, illique in conscientia obediendum. Quarta & vltima conclusio.

Princeps sæcularis potest efficere legitimos filios spurios, tam sæcularium quam clericorum, quo ad successionem hæreditariam, vel aliam quamcunque donationem in bonis paternis, siue habitis ex patrimonio maiorum, siue acquisitis.

Hec conclusio. Probatur ex principijs iuris. Res per quas causas nascitur per easdem dissoluitur, Et cessante causa cessat effectus, inhabilitas filij spurij ad bona paterna tota nascitur ex placito Regis & Principis sęcularis, constituentis tales leges, ergo ex placito eiusdem potest dissolui, & effici habilis.

Secundo Quicumque princeps potest dispensare in suis legibus, sed omnes leges quæ efficiunt filios spurios inhabiles ad bona paterna, sunt conditæ à principibus secularibus, ergo, possunt in eis dispensare.

Ceterum quia in iure communi non est dipensandum in pre iuditium tertij, & leges istæ sunt in vnoquoque regno vniuersales & communes, essetque in præiudicium tertij, dispensare in eis legitimando filios spurios, quando existunt legitimi, conclusio hec intelligenda est, quando non existũt filij legtimi, qui hæreditate sua propter spurios expolientur. Et ita habet vsus, non.n. reddunt legitimos istos spurios Principes Christiani, quando existunt legitimi, aut si reddãt, sine preiudicio legitimorum.

Nunc ad argumenta in oppositum: Et primo ad illa primæ opinionis.

Ad primum Respon, Leges istas nõ tantum esse pęnales, verum etiam preceptiuas, reddentes huiusmodi filios spurios inhabiles & in capaces ad recipienda vllo modo bona paterna, præter necessaria vitæ, & ita obligare in conscientia etiam ante iudidicis sententiam.

Ad secumdum constat ex ar. huius quęst leges irritantes contractus minus solemnes, iuxta veriorem opinionem, illos omnino reddere nullos, &in validos in foro animę, & similiter leges istæ reddentes inhabiles spurium de quo loquimur, reddunt illum omnino incapacem bonorum patris.

Ratio vero. M. Soto nullam habet vim, cum constet leges Castellæ & huius nostri Regni Valentini omnino interdicere, ne vllo modo isti filij spurij in bonis paternis succedant, neque in testamento neque extra illud. Sed offert se hic dubitatio.

AN HAERES CONSTITVtus præstita fide, vel sub fiducia de reddenda hæreditate filio spurio, sit verus hæres, & acquirat verum dominium illorum bonorũ, vel teneatur in conscientia reddere illa bona filio spurio, aut fisco?

Eadem dubitatio existit de donatario, cui pater viuens extra testamentũ donat bona sua, sub cõfidẽtia vel accepta fide, illũ bona que accepit traditurum deinde filio spurio.

In hac etiã parte varij sunt DD. iuxta leges aliorũ regnorũ, nam in legibus nostri regni Valentlni hæc quæstio sublata est. tit. illo, De his quibus vt indignis, For.14. Sũt ergo qui sentiunt, institutũ hæredẽ per testamentũ siue data tali fide, siue cũ sola confidentia interius concepta à patre filij spurij, nullo modo esse hæredem, nec posse bona illa aut sibi aut tradenda illi filio accipere, sed exhibenda esse, vel hæredibus illius ab intestato vel fisco, in pœnã talis testamẽti, quod aperte in fraudẽ legũ ita cõditũ est.

Probatur hæc opinio. Per contractũ fraudulentum nullũ dominiũ transfertur, tale testamentũ aperte est in fraudem legũ, ergo nullum conferret dominiũ, sed erunt bona illa tradenda alijs hæredibus, vel fisco.

Secũdo, si iste esset verus hæres, & testamentum istud validũ, sequẽtur duo repugnantia, nepe vt posśit retinere illã hęreditatẽ, & quod nõ posśit, ex eodem autẽ antecedenti

denti sequi duo pugnantia, maximũ est absurdum: Quod vero sequantur ostendo: imprimis iste hæres non tenetur talẽ hæreditatem reddere fisco, nisi adueniente sententia iudicis, quia reddere illam fisco est pœna, ad quam nemo tenetur, nisi damnatus à iudice. Secundo, nec tenetur hæredibus ab intestato, cum ipse sit verus hæres, per testamentum, iuxta sententiam quã ista opinio impugnat validum. Tertio, nec tenetur reddere illa filio, quoniam si teneretur certe ratione illius promissionis & fidei datæ, at promissio data contra legem, & in fraudem legis, non obligat in consciẽtia: ita sequitur istum hæredem non teneri ad dandam alicui istam hæreditatem, sed posse eam sibi retinere. Quod autem non possit constat argumento iam facto, quia per contractum dolosum nullum acquiritur ius, testamentum autem istud dolosum est, cum sit in fraudem legum, ita sequuntur duo pugnantia.

Alia opinio est huic omnino opposita, & satis recepta à recentioribus, asserens huiusmodi hæredem, peccare quidem mortaliter, acceptando talem hæreditatem, cum id fiat in fraudem legum, esse tamen verum hæredem & dominum illorum bonorum, quia nullæ sunt leges quæ tale testamentum irritum reddant & inualidum, licet concedant à iudice irritandum, & tradenda illa bona fisco, nec quæ talem herẽdem faciant inhabilem & incapacem ad suscipiendã huiusmodi hæreditatem, sed solum concedunt in pœnam præstitę fidei in fraudem legum, vt possit priuari illa hæreditate. Vnde iudicant, leges istas, circa huiusmodi hæredes institutos sub tali fide, non esse præceptiuas, reddentes eos inhabiles ad talem hæreditatem, sed solum pœnales, quas cõstat non obligare ante iudicis sententiam.

M. Soto loco citato de huiusmodi hæredibus distinguit sicut & de filijs spurijs: institutum hæredem à patre seculari, sub fide de reddenda hæreditate filio suo spurio, iudicat verum hæredem, cum debito tamen tradendi bona illa illi filio ob fidem datam patri ipsius, quia filij spurij sęcularis iuxta sententiam ipsius possunt habere bona parentum aliqua via extra testamentum. Quando autem hereditas committitur à patre fidei amici, vt per illum velut interpositam personam transeat ad filium, in tali casu filius spurius non est dicendus habere bona patris per testamentum ipsius. Addit tamen hæc intelligenda esse, nisi fiscus bona illa petierit, quia si petat, standum inquit erit iuri exteriori.

De filijs vero clericorum & religiosorum asserit tria. Primum, cum per leges, vt videre est lib. 1. Ordin. Regal. tit. 3. l. 22. & lib. 5. tit. 3. l. 2. huiusmodi filij neq; hæreditate, neque vlla alia via possint habere bona suorum parentum vel consanguineorum, sed sint omnino inhabiles & incapaces ad illa quoquo modo suscipienda, (quod lex iuste potuit statuere in odium sacrilegij, & consequenter obligare in cõscientia) peccare forsan mortaliter, clericũ committentem bona sua fidei amici, & amicum suscipientem illa data tali fide, vt violatores legis iustæ in re graui. Secundo ait, si clericus mandet bona sua amico, spe interius tantum concepta, nec vllo modo explicata, neque vlla data fide à tali amico, de reddenda hæreditate filio spurio, amicũ istum esse verum hæredem & dominum illorum bonorũ, posseq; illa tuta cõscientia sibi retinere vt sua, vel dare filio illius clerici, sicut posset cuiuis alteri bona sua libere elargiri. Addit quoque nisi fiscus illa postulauerit, quia si postulet, & ꝓbetur præsumptio, accepisse illa, vt redderet filio clerici, condemnabitur à iudice propter talem presumptionem iuridice probatam, reddere illa fisco: tali vero præsumptione minime probata, non condemnabitur. Habet tertio, Si tradat clericus amico bona sua, explicans se ideo tradere, vt illa filio suo spurio deinde exhibeat, & sub tali conditione amicus illa recipiat, neque amicum istum posse in tali casu bona illa sibi retinere, neque filio clerici tradere, sed debere, ante iudicis sententiam restituere illa hæredibus illius clerici ab intestato, adueniente vero sententia & condemnatione fisco.

Vltima opinio est & cõmunis inter DD. huius scholæ Valentinæ, tam in filijs clericorum, quam in filijs sęcularium, institutũ hæredem sub data fide testatori, de exhibẽda hæreditate filio ipsius spurio, nullum acquirere dominium, nec esse hæredem, maxime in hoc nostro regno, cuius leges expresse tale testamentum reddunt nullum & irritum, institutum vero sine vlla fide data, nec vllo pacto inter ipsos inito, neq; aperto sermone, neq; sub aliquibus signis, sed sola confidentia interius concepta à testatore nullo modo indicata, esse verum hæredem, & dominum illorum bonorum: quia leges huius Regni tantum irritant testamentum, quo instituitur quis in hæredem, sub fide de tra-

de tradenda hæreditate filio spurio, aliquo verbo vel signo exterius significata, de alijs vero nil omnino statuunt, & cum hæ leges sint odiosæ, non esse extendendas ad ea quæ non exprimunt. Huic sententiæ iudicamus subscribendum, quam subiectis conclusionibus magis explicabimus. Sit prima

Hæres institutus a parente, siue sæculari siue clerico accepta fide, verbo, vel quocunque signo exterius significata, de tradenda hæreditate filio suo spurio, nullo modo est hæres, nec dominus illius hæreditatis.

Hæc in nostro Regno extra omnem est dubitationem, legibus municipalibus huius Regni ita aperte statuentibus, & irritantibus talia testamenta, quæ leges cum iustę sint in odium adulterij & sacrilegij, & maxime vtiles bono communi, obligant in cõscientia. Sed probatur iam in vniuersum: Imprimis iure Cæsareo. l. Prædonis. ff. de Petit. hæred. l. Ita fidei. ff. de iure fisci. l. In tacitis. ff. de legatis & fideicommissis: talis hæres censetur loco prædonis, & priuatur illa hæreditate, applicaturque fisco: vbi redditur hęc ratio: *In fraude legis fieri, cũ quis obligat se ad præstandum fidei commissum, ei qui capere non potest.* Quæ leges cum illum hæredem prædonem iudicent, aperte indicant, ipsum bona illa inique recipere ac retinere, sicut & prædo inique accipit & retinet quę furatur. Idem habetur in legibus Castellæ lib. 5. Ordin. Regal. tit. 3. l. 43. & lib. 30. tit. 1.

Et confir. Leges non modo Cæsareæ, verum etiam peculiares Castellæ volunt filios spurios, neque iure hæreditario, neque vlla alia via habere bona parentum, at si huiusmodi hæres qui sub data fide instituitur à parente, esset verus hæres, haberent ista via filij spurij bona parentum, neque leges aliquid effecissent. Maior constat Partit. 4. tit. 15. l. 3. & ex proxime præced. controu. Minor probatur, quia talis hęres teneretur ex fidelitate & iustitia reddere hęreditatem illam filio spurio: imprimis ex fidelitate, quia promisit & dedit fidem, promissio autem & fidelitas in re graui (vt vidimus) obligat sub mort. Et ex iustitia, quia accipiens aliquid sub aliqua conditione, tenetur ex iustitia illam adimplere, vnde leges nunquã sortirentur suum effectum.

Secundo, Hoc interest inter contractum bona fide celebratum, sed imperfectum & deficientem in solemnitatibus iuris, & contractum fraudulentum, quod ille vel reuera est nullus, vt docuimus, vel vt minimum anullandus à iudice, fraudulentus vero est omnino nullus & inualidus, aliter si cõtractus fraudulenti haberent vim & transferrent dominium in foro animæ, omnia liceret replere rapinis & furtis per contractus fraudulentos, huiusmodi autem testamentum est omnino fraudulentum, quæ est ratio legis illius In tacitis: ergo hæres sic institutus sub data fide nullo modo est dominus istius hæreditatis, nec potest illam filio spurio exhibere, sed ante iudicis sententiã tenebitur illã reddere alijs hæredibus ab intestato, adueniente vero iudicis sententia fisco. Secunda conclusio.

Hæres institutus a parente siue sæculari, siue clerico, nulla præstita fide, neque tacite neque expresse de reddenda hæreditate filio spurio, etiam si testator apud se certo speret, talem hæredẽ redditurum bona illa filio suo spurio, & sub hac spe illum instituat, alias illum non instituturus, est verus hæres & dominus illorum bonorum, nec tenetur ex iustitia, vel in foro animæ bona illa tradere filio spurio.

Prior pars probatur. Nulla lege prohibetur testator iste instituere hæredem quem voluerit, modo non instituat sub data fide tacite vel expresse: Instituit autem hunc nulla tali fide data, ergo est rite ac recte institutus, & consequenter verus ac legitimus hæres. Quod vero testator concipiat secum hanc certam spem, amicum illum, quem instituit hæredem benefacturum filio suo, nulli legi repugnat, imo est maxime consonum iuri naturę, ab eo cui benefacis, tibi vel tuis similia beneficia expectare.

Ex priori parte huius conclus. sequitur secunda, etenim si verus hæres ac dominus est illorum bonorum per tale testamẽtum, consequenter potest in foro animæ nulla iustitia violata illa sibi retinere: nullam enim trãsgreditur iustitiam, qui sua sibi retinet. Spes namque sola quam testator concepit, cum nullum pactum interuenerit, vel promissio, non obligat ipsum. Vltima conclusio.

Tenetur nihilominus iste hæres ex iustitia alere filios spurios testatoris, imo & ex gratitudine tenetur ad multa alia benefitia illis conferenda, & aliquando sub mort.

Probatur prior pars, obligatio ex iustitia quam viuens habet aliquis testator, trãsit cum bonis hęreditatis ad hęredes ipsius: sed parentes ex iustitia & pietate tenebantur alere filios suos quantumuis spurios, ergo

ergo & iste hæres. Alsera pars constat, quia qui suscipit beneficium tenetur ex gratitudine illud rependere, & aliquādo sub mort. huiusmodi hæres recipit beneficium à testatore, debet, ergo ex gratitudine simile præstare ipsi in filio spurio, qui manet loco patris. Ita dicebant veteres: *Ad gratitudinē pertinet cum fœnore remetiri beneficium.* Et ordo charitatis exigit sub mort, vt beneficus præferatur illi à quo nullum beneficium accepimus. Denique vix potest talis hæres non esse beneficus filijs testatoris, cuius hæreditatem accepit, quin in animo suo contemnat & despiciat testatorem illum, & beneficiū quod ab illo recepit, quod in re graui est formaliter pec. mort. ingratitudinis.

Ad argumenta in oppositum: Quæ pro prima opinione afferuntur, tantum probāt, hęredem institutum sub data fide tacite vel expresse de tradenda hæreditate filio spurio, non esse verum hæredem, nec dominū, nec posse bona illa sibi retinere, vel tradere filio: sed vel hæredibus ab intestato, vel fisco, vt exposuimus in prima conclusione. Qua parte vero repugnant secundæ conclusioni nostræ nullam habent vim.

Ad primum enim dico: in huiusmodi testam. vbi nulla interuenit data fides tacite vel expresse, nullam existere fraudem, sola enim spes animo concepta à testatore nulla ratione exterius significata, non reddit testamentum fraudulentum. Ad secundum dico similiter non sequi in nostra sententia illa pugnantia, quia iste hæres potest illa bona, vt verus dominus legitimusque hæres sibi retinere, per testamentum illud, quod nullo modo est fraudulentum, sed ritum & validum.

Argumenta secundæ opinionis nituntur falso fundamento: quia leges omnes tam Cæsareę, quam particulares huius Regni Valentini, vel Castellæ omnino volūt spurijs nulla via posse parentes bona sua mandare, at si testamenta ista sub data fide essent valida, cum hęres sic institutus teneretur, omnino ob datam fidem bona illa tradere filio spurio, reuera ea via bona sua pater illi filio demandaret.

Nec admittenda est opinio. M. Soto in hac parte cum eodem modo loquantur, sintque (vt vidimus) accipiendæ leges tam circa filios spurios sæcularium, quam circa filios spurios clericorum.

ARTICVLVS VI.

An per ludum transferatur dominium.

De ea translatione dominij quæ fit propria & libera voluntate vniuscuiusque, hactenus egimus, nunc de ea quę fit authoritate alicuius legis, vel reclamante domino disserendum est. Lex quæ proprium dominum expoliat suis bonis duplex est, alia ex particulari conuentione hominum, vt in ludo, in quo nullus quidem vellet rem suam alteri conferre, ludendo autem exponit se, si ludus iuxta ipsius leges ita duxerit, vel nolens eam tradere. Vnde ludus est quidam contractus libere susceptus, sed postquam susceptus est, cogens ludentes velut quædam lex, cui voluerunt se deuincere. Alia lex est authoritate Reip. introducta, quæ ad bonum commune expoliat aliquando dominum re sua, vel nolentem, vt lex præscriptionis: De his nunc dicamus oportet, & imprimis De ludo. De quo disserunt DD. in. 4. dist. 15. Alensis. 3. p. q. 86. mēb. 30. D. Tho. supra. q. 32. art. 7. & infra. q. 168. & ibidem Cayet. Adrian. in suo. 4. in dispu. de Restitut. habet quæst. peculiarem de ludo Castro lib. 2. de potest. leg. pœn. c. 2. Soto lib. 4. de iust. q. 5. art. 2. Iuristæ in Digesto. tit. de Aleatoribus. & in Cod. tit. de Religiosis, Canonistę. Can. Episcopus. dist. 35. Et in cap. clerici, el segundo, De vita & honest. Cler. Et cap. Inter dilectos, De excessiqus prælat. Nauar. in suo Manua. cap. 19. & cap. 28. additionum ad cap. 19. Sumistę in verb. Ludus. Nonnulli etiam Doctores ędiderunt peculiares tractus de ludo, vt Ioan. Bab. Stephanus Costa, & quidam Minorita Francis. Alcozer, qui scripsit sermone Hispano.

De ludo duo sunt quæ potissime disputari possunt: Primo, sit ne actio licita vel vitiosa? & lucrum ludo paratum honestum an turpe? Secundo, qua ratione per ludū transferatur dominium?

AN LICEAT LVDERE.

Haec prima quæstio de ludo non tam propria est huius loci, quam secunda, ideo paucis ab ea nos expediemus. Sit ergo prima cōc. *Ludus ex suo genere non est peccatum, imo res licita & honesta, adeo vt possit esse virtus.*

Probatur, recreatio sumpta ad refocillandum animum, & reficiendas vires, nisi ex aliqua circunstantia vitietur, licita est, ludus ex suo genere est quædam animi recrea

tio ad reficiendas vires, leuãdasq; huius vitæ molestias, vt optime docent Aristo. 4. Aetic.c.1.& D.Tho. infra.q. 168. artic. 2. Ergo.

Secundo, quod inter duo extrema constituit medium in actionibus moralibus, virtus est, hæc sunt velut duo extrema, abstinere ab omni genere voluptatis & recreationis, quod est (vt dicebat Arist.) esse agrestem, vel semper recreationibus incumbere, quod est esse prodigum & amentem, ludus vero est quoddam animi leuamen ad melius laborandum, medium constituens inter ista extrema, est ergo virtus. Et ita ab Arist.2. Aethic.cap. 6. constituitur in ludo & ioco quædam virtus tenens medium, quam vocat Eutrapeliam, possumus illam appellare moderatam iucunditatem. Et Cicero lib.1.offic.ait: *Ludo & ioco vti licere, sicut somno & quiete, quæ ob se ipsa non sunt necessaria, sed vt recreati vegetiores ad labores redeamus.*

Vbi ad maiorem huius conclus. intelligentiam obseruemus ex D. Tho. in.4.dist. 16.q.94.art.2. triplicem esse ludum quendam, qui ex gaudio deuotionis procedit, quo vsus fuit Dauid corã Arca domini, & de quo dixit .2. Reg.7. *Ludã & vilior fiam coram domino*: cui similes sunt ludi, quibus vtuntur fideles ex Christiana pietate in festo Corporis Christi, & in Natali Domini. Alij sunt in se ipsis turpitudinem continentes, & ad libidinem prouocantes, quales à paganis in teatris agebantur, quibus immũdos spiritus initium dedisse non dubito, iuxta illud B. Chrisost. hom.6. in Matth. *Non Deus dat ludere, sed diabolus, sedit enim inquit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Et huiusmodi ludi sunt omnino à fidelibus vitandi: audiunt enim male in Sacris literis, Tob.4. *Nunquam cum ludentibus miscui me.* Hiere.15. *Non sedi cum ludentibus in concilium.* Alij sunt nullam habentes turpitudinem, quos Arist. liberales vocat, ad animi recreationem inuenti, circa quos versatur virtus Eutrapeliæ, qui nisi ex aliqua circunstantia vitientur, honesti sunt. Secunda conclusio.

Ludus prohibitus lege a Repub. recepta, nec per contrariam consuetudine abrogata, peccatum mort. est.

Patet, Respub. habet authoritatem ad prohibenda opera sibi nociua, cui non obedire (cum leges humanę iustę obligent in conscientia) pec.mort.est, at ludi prohibiti lege recepta & obseruata nociui sunt, neque enim alio nomine prohibentur, nisi ob innumera nocumenta quæ ciuibus afferunt, vt experientia constat, ergo tales ludi pec. mort.sunt. Vnde Cod. de religios.l. Alearũ vsus, dicitur: *Licet res esset antiqua ludus, prodijt tamen pro tempore in lachrymas, cum quidã ludere nescientes proprias substantias perdant, & ex hac inordinatione blasphemare conantur.* Queres, qui sunt igitur ludi prohibiti? Dico legem duplici via prohibere ludos. Primo, ratione dignitatis personæ, & scãdali quod talis persona sic ludẽs generare potest, ideo prohibentur ludere aleis, pila, & similibus Prælati & clerici sub mort. quia sic ludentes solent esse scandalo: Ita Can. Episcopus dist.35. qui est canon Apos.35.cap. Clerici. el segundo.c. Cum decorẽ, De vita & honest. cleric.cap. Inter dilectos, de excessibus Prælatorum, Authen.de sanctiss. Episcopis.§.interdicimus. Et in concil. Triden. sess.25.cap.1.præcipitur, vt seruentur iura omnia super ludo & luxu clericorum per Pontifices vel alia concilia statuta: quæ leges recipiũtur Hispaniæ, Part.1.tit.5.l.57. & tit.6. l. 34.

Vbi non desinam admonere clericos iuxta Angelum verbo, ludus. num.2. ludum larualem quem exercent personati, quos Hispane vocamus maxcaras, esse clericis interdictum, sub mort. & forsan sub eadem censura, qua prohibentur religiosi, ne sine iusta causa habitum suæ religionis mutent.

Secundo, prohibet lex ludos ratione dãni, quod in illis recipi potest, quod triplex est, Aut spirituale, quo nomine prohibentur ludi Mimorum & Histrionum, prouocantium circunstantes ad turpitudinem. 33. q.5.can. Nec solo.l.solent. ff.de aleatoribus. &.l.citata alearum vsus: quæ leges receptæ quoque sunt in Castella, lib. 8. Ordin. Regal. toto tit, 19. & in pragmat. Caroli.5. lib. 8. tit. 8. de los tahures y juegos, Aut corporale, vt quando in tali ludo vita vel salus periclitatur, Habẽtur tit. de homocidio in Decretal. varia. cap. in quibus sub excommunicatione prohibentur torneamenta, ars sagittariorum, & astiludia, in quibus ludentes periclitantur, maxime cap. 1. de Torneamentis. & cap. Ad audientiam de homicidio. Dixi in quibus ludentes periclitantur, nam vbi experientia teste tale periculum non est, non prohibentur: qua ratione ludus pilæ, & alij, in quibus vires corporis exercerentur sine periculo vitæ, vel salutis, non sunt prohibiti, Aut temporale, quo nomine prohibentur ludi alearum, & omnes

omnes quos vocant fortunæ, cum in his nisi prudenter & moderate ludatur, bona temporalia & necessaria familiæ plurimum exponantur.

Dixi in hac secunda conclu. lege recepta & vsu obseruata, quæ enim iam in dissuetudinem abijt, non obligat: Vnde luden tes aleis, taxillis, similibus quę ludis in mag na quantitate vel nimia assuetudine, quos Hispane vocamus tahures peccãt mortaliter, quia circa huiusmodi lusores leges pro hibentes tales ludos, in vsu sunt, nec dissue tudine abrogatæ. Dicitur enim lex abijsse in dissuetudinem, quãdo Magistratus illam violantes non puniunt, at vbique maxime in tota Hispana leges Cæsareas iam citatas prohibentes ludos alearum, & similes Gubernatores & Iudices ita obseruant, vt istos quos dicimus tahures grauiter puniant, & carceri tradant, receptores illorum publicis pænis afficiant, mensasq;, sedes, & quę huiusmodi lusoribus seruiebãt, comburen tes. Vnde sic ludentes, non modo clericos verum etiam seculares (quicquid dicat Soto) crederem peccare mortaliter, cum hæ leges iustæ sint, & obligent. Quod si huiusmodi ludis aliquis citra scandalum modera te vtatur, ad solam animi recreationem, oblata iusta occasione, & sine periculo iurandi, exponendi multa pecuniam, aut alicuius alterius vitiosę circunstantiæ, non peccat: ita videmus viros honestos his etiam lu dere in aliquo conuiuio, vel festo, nec prop terea à gubernatoribus iudicari lusores, aut transgressores legum quæ prohibent ludos alearum, Et habetur ita l. Quod in conuiuio. ff. de Aleæ lusu. Idem docent Angelus ludus num. 4. Suplem. verbo ludus aleæ. §. 1. & 2. Ricardus in. 4. d. 18. art. 8. q. final. vbi quod addit Ricar. ludentem ex auaritia peccare mortaliter, inteligendum est ex auaritia mortali, Vnde Bartol. in proemio Digestorum. §. Illud, Baldus in illa Auten. Alearum, Archid. in cap. Episcopus. d. 35. & Card. in clementina de vita & honestate cle ricorum. q. 10. asserentes, ludentes aleis, pec care mortaliter ob innumera crimina quæ huiusmodi ludis solent misceri, intelligendi sunt de ludentibus in magna quantitate & vitiossa consuetudine, non de ludentibus raro, moderate & comiter, ad honestam tan tum recreationem iusta causa oblata: Priores enim sunt qui suos ludos mille blassemijs, mendis, & dolis replent, de quibus isti doctores, non posteriores. Quod indicat illa vox deseruiẽs quæ habetur in illo can.

Episcopus: sicut enim diuites qui recte suas opes distribuũt, nõ deseruiũt diuitijs, sed il lis dominantur & vtuntur, qui vero nimio amore & cupiditate illis afficiuntur, dicuntur viri & serui diuitiarum, ita qui modera te & prudẽter ludis (quanuis alearũ) vtũtur, nõ deseruiũt illis, sed qui vitiosa cõsuetudine & in magna quãtitate ludẽtes, illis videntur se totos consecrasse.

Quo fit ludũ schacorũ nõ esse prohibitũ, nec clericis, quicquid aliqui sentiãt, cũ secũ afferat cõmuniter moderatã recreationẽ, citra illa pericula quę ex alijs iminent: hic enim ludus cõmuniter neque scandalo est, neq; iuramẽtis, neque bonorũ temporaliũ notabili nocumẽto expositus, Dico cõmuniter, quia nil adeo honestũ est, quo vel ma litia vel cupiditas uel luxus hominũ nõ pos sit abuti, hic autem respicimus quæ cõmuniter eueniunt. Ita Innocẽt. cap. Lator de Homicid. Archidiac. can. Episcopus dist. 35 Ricar. loco citato. Angelus ludus num. 2. Panor. in cap. Clerici officia. De vita & ho nest. Cleri. & DD. in Auten. illa de Sanctis. Episcopis. §. interdicimus. quos refert Tabien. verbo, ludus num. 7.

AN PER LVDVM PECVnia presenti transferatur dominium?

OBseruemus initio, oẽs species ludorũ reduci ad hæc tria genera, primum, in quo natura & ars plurimũ valẽt, fortuna vero parum vel nil, vt in ludo choreæ, palestræ. & scaha corũ &c. secundum in quo fortuna & casus multũ valẽt, ars autem vel ingenium parũ vel nihil possũt, vt in ludo taxillorũ, id est de los dados, & in ludo cartarum quo ad aliquas species, vt in his quæ hispane dicuntur quinolas, o al quinze, tertiũ in quo licet fortuta habeat suas partes, ars nilominus ingeniũ & conciliũ habẽt quoque suas, vt in ludo taxillorũ, & tabellarũ, in quo licet successus & iactus taxillorũ pẽdeat à fortuna, in cõponendis vero, ducẽdis, ordinandisque tabellis, iuuãt plurimũ conciliũ & ars: Idẽ accidit in ludo cartarũ quo ad aliquas species, vt in ludo qui hispane dicitur de las malillas, vel del trũpho.

Ex his tribus generibus ludi primũ nõ est prohibitũ aliqua lege absolute & scimpliciter, sed solũ quo ad ex cessum pecuniæ quę exponitur, qua de causa iure cõmuni taxatur in tali ludo ne possit exponi vltra solidũ, vt habeatur l. illa Alearũ Cod. de Religiosis & sumptibus funerũ: in Hispania licet exponere vsq; ad. 30. ducatos & nõ vltra.

Secun-

Secundum vero & tertium genus iure communi canonico, & ciuili, & priuato tā Castellæ, quam huius regni prohibentur.

Sub nomine aleæ, Angelus, Ludus, nu.3. intelligit tantum secundum genus ex istis tribus, illud scilicet quod tantum nititur fortunæ, & in quo parum aut nihil concilium, ingeniumque valent, quamuis à multis DD. tertium quoque genus dicatur alea, cum in eo tam fortuna quam concilium iuuent, sed reuera ille ludus proprie alea est, in quo sola fortuua iuuat, & eo nomine prohibitus, quia cum proni sint homines ad tentandam fortunam ludi, ea aduersa, in blasphemias, aliaque crimina prorumpunt.

Porro, cum duobus modis accidat ludere, aut pecunia præsenti & statim soluta, aut credita & data fide: agemus nunc de ludo pecunia præsenti, de ludo qui exercetur ea absenti postea dicturi.

In hac quæstione prius quæ certa sunt constituamus oportet: Imprimis certū est apud omnes, quæ fraude vel dolo acquiruntur in ludo, esse omni iure restituenda, ratio est aperta, quia ad translationem dominij requiritur voluntarium liberum & purum, quo nomine tradens pecuniam vsurario, nō transfert dominium illius in ipsum, quia nō tradit illam voluntarie & libere, sed sua necessitate compulsus, fraus autem & dolus efficiunt in voluntarium saltem mistū, quocirca in ludo qui contractus quidam est voluntarie susceptus, vbi interuenerint fraus & dolus, non transfertur dominium.

Fraudes vero huiusmodi duplices sunt, qnædam præcedentes ludum, aliæ quæ cōmittuntur in actu ludi, Quæ præcedunt ludum duobus modis accidere possunt, primo, per ignorantiam fictam, vt si quis fingat se ignarum alicuius ludi, in quo est exercitatissimus, & ea ratione trahat ad ludendum alium, qui vere est ignarus, quicquid ab eo tali fraude decepto lucrabitur, tenetur restituere, quia cum ludus sit quidā contractus pertinens ad iustitiam commutatiuam, in quo vterque ludentium suam pecuniam æqualiter exponit, debet quoque esse æqualitas inter vtrumque, ita vt vterque æqualiter se exponat damno vel commodo, quæ tamen æqualitas deficit, quando alter, cum sit ludi alicuius peritissimus, fingit se illius ignarum, & sub ea deceptione trahit ad ludendum alium qui illius vere ignarus est. Quod si quis ludi alicuius peritus nesciens alterius ignorantiam, sed bona fide credens illum similiter peritum, vt periculum sui faciat, ludat cum illo, & lucretur, nō tenebitur restituere, quia tūc nulla est deceptio. Et in hoc casu ille peritus bona fide æqualiter exposuit suam pecuniam, sicut & alter.

Committitur secundo, ante ludum fraus seu potius vis, quando vnus trahit alterum ad ludendum vi, & minis vel suasionibus adeo improbis & importunis, vt alter fere inuitus & coactus ludat: verecundia & pudore suffusus, ne nimium rusticus & agrestis ac minus comes habeatur. Huiusmodi enim præces seu potius conuitia ad vim reducuntur. Ita D. Tho. sup. q. 32. arr. 4. ad. 2. sic enim est intelligendus eo loco: licet Adria. in suo. 4. de rest. q. de ludo, immerito repræhendat D. Tho. asserentem, eum qui trahit alium ad ludum non acquirere dominium rei lucratæ: tradere enim si vim vocis attendamus, quamuis aliquando non significet vim, vt Ioan. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum.* Vt optime ibi ostendit D. Aug. ex illo Poetæ: *Trahit quemque sua voluptas.* Multoties nihilominus significat etiam vim, iuxta illud Grammaticorum: *Trahimur nolentes, ducimur volentes*, in quo sensu loquutus est ibi D. Th. Qui ergo huiusmodi præcibus importunis seu probis alium trahit ad ludendum, tenetur restituete lucrata, peccatque mortaliter, vt docet Nauar. in suo Manuali, cap. 19 num. 5. Est enim ludus (vt diximus) contractus libere & voluntarie susceptus, vis autem & metus, ac improba ista persuasio tollunt rationem voluntarij. Quod si non improbis sed communibus tantum vrbanisq; suasionibus, quis ad ludendum alium trahat, non tenebitur ad restituendum lucrata ab eo: in quo forsan sensu loquitur Adria. loco citato.

In actu autem ludendi aliqui interueniūt doli, quos patitur ipsius ludi natura iuxta eius leges: alij vero sunt qui repugnant legibus ludi, vti dolis prioris generis licet, nec tenetur qui illis vtitur lucrata restituere, vt cum habens potiores partes ludi, vidensque certissimo se lucraturum, auget sponsionem, id est, embida el resto, vel contra videns se non posse lucrari, auget illam, vt alios terreat: quamuis enim hoc videatur quædam deceptio, licita tamen est, quia ita fert lex ludi: Et ludentes eo ipso quo cōueniunt ad ludum, tacite vel expresse consentiunt in dolos quos leges ludi admittūt: huiusmodi enim non tam doli quam cautelæ

telæ & artes ludentium dicendi sunt. Quando autem dolus repugnat legibus ludi, acquisitum tali ludo restituendum est, quia in tales dolos non consentiunt ludentes, vt si quis ludat pluribus vel fictis cartis lusorijs. In huiusmodi vero legibus ludi si ludẽtes inter se dissideant, standum est dicto & sententiæ peritorum in tali ludo: ita Couarr. Regul. Peccatum. §. 4. nu. 4. Medina cod. de restitut. q. 22.

Secundo certum est lucrantem ab eo qui non est sui iuris veluti pupillo, filio familias, vxore non habente alia bona præter dotem, monacho vel moniali, aut furioso, non acquiere dñium rei lucratæ, cum huiusmodi illius rei, quã exponũt ludo vel domini non sint, vel dominium illius in aliũ transferre non possint, de quibus vltima controu. huius art. priuatim differemus.

Tertio, certum est eos qui per ludum nõ tranferunt dominium rei lucratæ in alium, quia vel illius rei domini nõ sunt, vel illius dominium in alium transferre non possunt, similiter neq; rei quã lucrantur in ludo: dominiũ posse acquirere ita vt qui perdere nõ potest, nec lucrari possit. Ratio est aperta: Primo, quia in omni contractu debet esse par conditio, & par periculum contrahentium, quod non esset si aliquis ludentium lucrari posset. & non perdere. Secũdo quia contractus eius qui non potest perdere in ludo, est simpliciter & absolute, nullus & inualidus, per contractum autem omnino nullum & inualidum sicut non confertur dominium, ita neque acquiritur.

His positis duæ sunt circa propositam quæstionem Doctorum sententiæ. Prima, D. Bonauenturæ in. 4. d. 15. 2. part. illius dist. art. 2. q. 1. Paludani eadem dist. q. 3. art. 5. Ricardi ibidem art. 1. q. 8. Gabril. eadem dist. q. 13. Turrecrem. in illud cap Episcopus dist. 35. q. 3. Angeli in verbo, ludus asserentium, quicquid aliquis lucratur per ludum lege prohibitum esse restitendum necessario, nec per talem ludum aquiri dominium, sicut per contractum lege ciuili inualidum & nullum. Probant suam sententiam ex lege lata à Iustiniano in Autenti. Alearum vsus. Cod. de Religiosis, vbi postquam Imperator ostendit ludum multorum malorum esse causam. subiungit hęc verba: *Subditorũ igitur commodis prospicientes, hac præsenti lege decernimus, vt nulli liceat in publicis vel secretis locis vel domibus priuatis aleis ludedere, neque in specie, neque in genere, quod si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, & solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur.* Vbi aperte lex ista vult acceptum per ludum reddi, nec translatum esse dominium in lucrantem: quæ lex cum sit iusta in bonũ Reip. obligabit in conscientia. Similia verba leguntur in legibus Castellæ part. 1. tit. 5. l. 57. & lib. 9. fori. l. 34. & lib. 8. ordi. Regal. tit. 10. l. 2, Ioan. 2. Et in pragm. Carol. 5. lib. 8. l. 8, in quibus omnibus decernuntur duo. Primum, ne qui ludo aliquid perdidit, compellatur à iudice illud soluere secundo, vt is qui perdidit & soluit possit repetere: quamuis differant in tempore, quia in illa Auten. conceditur repetitio inta. 50. annos, lex vero Carol. 5. cui tanquam vltimæ standum est in Castella, ad tollendas lites vult fieri repetitionem intra. 8. dies. De legibus nostri regni infta dicemus,

Quod si quæras ab his cui facienda sit restitutio? Respondent Hugo & nonulli quos refert Silu. verbo, Ludus. q. 13. num. 1. restituendum esse pauperibus, quia tale lucrum est turpe, turpe autem lucrum conuertendum est in pauperes. ff. de condit. ob turp. cau. lege, 3. & 4. quam sententiam dicit Angelus Ludus num. 7. esse communem inter canonistas. Palud & Angel. volunt post iudicis sententiam restituendum esse lucrum ex ludo, vero domino qui perdidit, quia ita postulat lex, ante iudicis vero sententiam pauperibus, quia illa bona non sunt lucrantis cum lege prohibeatur acquirere illorum dominium, nec eius qui perdidit cum iam per ludum illa à se abdicauerit amisseritque illa tanquam dans operam rei illicitæ: quod si iam erat errogatum pauperibus, & vocetur in iudiciũ, poterit (inquit Palud.) allegare se iam exhibuisse pauperibus illud lucrum, nec tenebitur ad amplius, Cæteri vero Doctores volunt, tam ante iudicis sententiam, quam post illam, esse vero domino restituendum lucrum illud, quia cum per ludum non sit translatum dominium, qui perdidit semper manet dominus eorũ quæ perdidit, tenebiturque lucrans illi restituere, siue accesserit iudicis sentẽtia, siue non, cum restitutio sit faci enda vero domino, nec habeant locum pauperes vbi constat de vero domino, sub scribunt huic sententiæ Host. & Archidia. vt habet Silu. Ludus. q. 3. num. 3. vbi refert istas tres opiniones, nec satis explicat quam probet.

Oppositam sententiam habent Alexan. Alensis. 4. p. q. 39. membro. 3. art. 9. Adria. in. 4. De restit. q. de ludo. Alfonsus de Castro lib. 2. de lege pœnali cap. 2. corroll. 2.

Soto lib. 4. de iust. q. 5. art. 2. quẽ sequuntur omnes recentiores Thomistæ asserentes, per huiusmodi ludum modo fiat sine fraude, dolo, & vi, & inter eos qui libere possunt disponere de suis bonis, transferri dominium, & lucrantem tuta conscientia retinere rem lucratam, donec à iudice iubeatur restituere. Fundamentum horum doctorum est, quia volunt has leges esse mere pœnales, & ita non impedire translationẽ dominij, nec reddere contractum nullum, sed tantum dare actionem perdenti ad repetendum coram iudice, & authoritatem iudici qua præcipiat illa restitui.

Alfonsus de Castro loco citato, ait tria: Primo, illam legem Iustinia. tantum habere locum in terris imperio subiectis, in Hispania autem, Gallia, & alijs prouincijs & Regnis Imperatori non subiectis non habere vim. Secundo, esse abrogatam per contrariam consuetudinem. Tertio, etiamsi omnes compræhenderet, nec esset abrogata, non teneri lucrantes ad restitutionem, nisi adueniente iudicis sententia, quia lex ista si verba ipsius recte expendantur, non irritat translationem dominij, sed tantum dat actionem perdenti ad repetendum in iudicio. Hoc tertium est verum, & ratio huius opinionis. Primum autem & secundum falsum, quia illa lex Cæsarea legibus Hispaniæ & Galliæ recepta est, nec est abrogata per contrariam consuetudinem, cum in terris Imperatoris experientia teste seruetur, & perdentibus in ludo detur repetitio in iudicio, præcipiantque iudices vt restituantur ipsis quæ sic perdiderunt, nisi propria sponte, suoque silentio velint iuri suo & facultati quæ illis fit à lege, renuntiare.

Nos hanc sententiam sequemur, ad cuius maiorem intelligentiã, sit Prima concl.

Per ludũ stãdo in iure naturæ trãsfertur dñiũ modo fiat sine fraude, dolo, & vi, & inter eos qui absolute & omnino sunt dñi suarũ pecuniarum.

Probatur, Prodigus qui temere effundit pecunias, reuera transfert dominium in eum cui illas exhibet, ergo à fortiori & lusor in eum qui lucratur sine vlla fraude, dolo, aut vi. Probò consequentiam. Primo, quia ludus non est peccatum ex suo genere, cũ possit esse virtus, prodigalitas verò est peccatũ ex suo genere ad minus veniale. Secũdo, in ludo vterq; lusor exponit suã pecuniam ex æquo, imminetq; vtriq; idem periculum, in prodigalitate est simplex donatio citra vllũ periculũ accipientis, vnde potius debet trãsferri dominiũ in ludo quã in prodigalitate.

Secundo, si iure naturæ nõ posset transferri dominiũ per ludum, id certe esset, aut ex forma talis cõtractus, quia mala, aut ex obiecto, aut ex intentione, nempe propter auaritiam & cupiditatẽ ludentiũ, sublata enim omni fraude, violentia, & inhabilitate ludẽtium, cum vnusquisq; possit libere de suis disponere, & illa cui voluerit dare, non potest contractus vitiari, nisi vel ex modo & forma, vel ex obiecto, vel ex intẽtione. Sed forma contractus iure naturæ nõ prohibet transferri dominiũ in ludo, quia ludus est contractus æqualis, in quo æqualiter exponit pecuniã vterq; ludentiũ: nec obiectum quod est pecunia exposita, cum sint innumeri contractus habentes idẽ obiectũ, nẽpe pecuniã expositã fortunæ, qui nilominus sunt liciti, & honesti, & per quos tuta consciẽtia transfertur dñium: vt in assecuratione mertium, quæ deferuntur per mare, in depositionibus, id est, apuestas, in sortibus, id est, las joyas, & quando emitur iactus retis à piscatore, ac similibus, in quibus omnibus pecunia exponitur fortunæ. Deniq; neq; prohibet translationẽ dominij maximum & ardens desiderium lucrãdi. Auaritia enim & cupiditas, vt docet D. Tho. infra. q. 118. triplex est, alia quæ opponitur iustitiæ, qua aliquis contra ius appetit vel accipit alienũ, alia quæ opponitur liberalitati, qua quis desinit dare & largiri quæ debet, alia quæ opponitur tẽperantiæ, qua quis nimis appetit ditari, nõ tamẽ contra ius. Prima, est peccatum mortale contra iustitiã, obligatq; ad restitutionẽ accepti cõtra ius. Secunda est etiã mortalis cõtra charitatẽ vel liberalitatem, quãdo ex pręcepto erat dandũ, nec datũ est, sed nõ obligat ad restitutionẽ, vt cõstat ex disputatione de eleemosyna. Tertia est ex suo genere venialis, nec obligat ad restitutionẽ, quia nullã infert alicui iniuriã: & huiusmodi est quæ reperitur in ludo, in quo nullus est dolus, fraus, aut vis. Secũda cõcl.

In nullo ludo prohibetur per leges ciuiles trãslatio dominij pecuniæ præsenti, modo absint fraus dolus & vis, ac ludentes sint domini suarum pecuniarum, sed tantum datur actio ad repetendũ perdita apud iudicem.

Hęc est cõmunis modo inter omnes DD. Et probatur. Leges istæ cũ sint odiosæ sunt restringendæ ad id quod præcise & proprie verba significant, sed in istis legibus nullũ verbum significant, sed in istis legibus nullũ estverbum, quod reddat inhabilem ludentẽ ad lucrandum, vel accipiendum lucrũ, nec est verbum aliquod asserens contractum ludi esse nullum, inualidum, & irritum,

V sicut

ficut in illis legibus quæ irritant teſtamenta & alios contractus minus ſolemnes, in quibus aperte dicitur, vt talis contractus ſit nullus, & inualidus ad transferendum dominium. Ergo.

Secũdo, vbi lex vult per ludũ nõ transferri dñium, id aperte dicit & pręcipit cito reddi lucratum nõ expectato iudicio, vt videre eſt li. 8. Ord. Rega. ti. 10. l. 1. vbi cũ velit lex inter milites quamdiu ſunt ſub vexillis militaribus, & accipiunt ſtipendia militaria, nõ transferri dominium per ludum talorũ ſeu tabularũ, habet aperte, militem qui tali ludo aliquid ab alio milite lucratus fuerit, ſtatim reddat lucrũ, ei qui perdiderit, nec dicitur, vt qui perdidit agat apud iudicem, at in illa Autent. Iuſtitia, & legibus illam recipiẽtibus non dicitur, vt qui lucratur ſtatim reddat, ſed vt ſolutum actionibus competentibus repetatur, id eſt, apud iudicem. Hæc enim ſecunda clauſula explicat priorem.

Sed offerunt ſe contra hanc concluſionem duo. Primo D. Tho. loco citato aperte in eam declinare ſententiam, vt leges reddant contractum ludi inualidum, & nullum ad transferendum dominium. Secundo, in l. illa alearum. Cod. de Religioſis. & .c. haberi, vt præſcriptio bonorum acquiſitorum per ludum nõ fiat ante. 50. annos. Vnde eſt arg. Qui habet rei alicuius dominiũ non indiget præſcriptione, at bona acquiſita per ludum indigent præſcriptione 50. annorum in iure, ergo per ludum in iure non transfertur dominium.

Ad primum reſpondent quidam, D. Tho. ita eſſe intelligendum, vt ſi quæ ferantur leges quæ anullent ludũ, per illum non transferri dominium, ſed hæc explicatio nil dicit, neque habet locum, cum D. Thom. loquatur de legibus iam latis, & de quibus eſt quæſtio, an impediant actu & omnino trãſlationem dominij per ludum. Reſpondent alij, Iuriſperitos antiquos cõmuniter ita intellexiſſe illas leges, vt per illas prohiberetur translatio dominij per ludum, & D. Th. ſequutum communem Iuriſtarum intelligentiam, in eam partem declinaſſe, noſtris autem temporibus illam intelligentiam iam eſſe abrogatam per contrariam conſuetudinem: Primo, quia viri probi qui iſtis ludis prohibitis in iure lucrantur, ſeruatis illis cõditionibus, vt ludatur ſine vi, fraude, & dolo, & cum his qui ſunt abſolute & omnino domini ſuarum pecuniarum, non reſtituũt, nec à confeſſarijs peritis admonentur vt illa reſtituant. Secũdo, quia prælati qui ſunt animarum cuſtodes ex officio, & prædicatores verbi diuini nil tale præcipiunt, nec docent, cum ſciant nilominus hos ludos exerceri, & in eis lucrari multa. Tertio, Magiſtratus & iudices, qui legum habentium vim ſunt executores, iſta quoque norunt, nec compellunt lucrantem reſtituere, niſi ille qui perdidit iuridice exigat, cum tamen poſſent & deberent talia lucra ex officio prohibere, & præcipere reſtitui, etiamſi à perdente non repeterentur, ſi leges iſtæ actu & reuera prohiberent translationem dominij: Conſuetudo autem (quando ſuperior non reclamat) eſt ſufficiens ad reuocandam legem, quanto magis intelligentiam legis.

Eſt quidem ſatis accommodata ſolutio, Reſponderem tamen cum alijs, dominium duplex eſſe, aliud perfectum & abſolutum, quod non pendet à ſententia iudicis, neque eſt abrogabile, aliud imperfectum, & cum conditione, niſi à iudice abrogetur: per ludum transferri quidem verum dominium, non tamen illud perfectum & abſolutum, ſed imperfectum, cum poſsit à iudice abrogari, & cõpelli qui ludo aliquid lucratus eſt ad illud reſtituendũ, ſi is qui perdidit repetat, & in hoc ſenſu ſenſiſſe D. Th. per ludũ non transferri dominium, perfectum ſcilicet, & abſolutum, & & omnino in abrogale: in quo etiam ſenſu crederem iuriſperitos intellexiſſe illas leges, cum ipſi omnia referant ad forum exterius.

Secundum, eodem modo ſoluitur, ibi non eſſe ſermonem de præſcriptione in foro conſcientiæ, & à parte rei, ſed ſolum in foro exteriori, in quo is dicitur præſcripſiſſe, qui habet iam dominium perfectum & abſolutum, & omnino irreuocabile à iudice, quale non habet qui ludo aliquid lucratur, in iure communi, niſi poſt 50. annos, cum intra illos in iſto iure detur repetitio. Tertia concluſio.

Qui ludo lege prohibito aliquid amittit, poteſt id tuta conſcientia apud iudicem repetere, & recuperare intra tempus à lege ſibi conceſſum.

Patet, Iſtæ leges omnium iudicio ſunt iuſtæ & in bonum Reipub. ſed ſicut lex iuſta obligat in conſcientia, ita quoque qui vtitur facultate conceſſa ſibi à lege iuſta, eſt tutus in conſcientia: concedunt autem iſtæ leges facultatem repetendi, & recuperandi apud iudicem, ergo id licite poteſt qui perdidit. Dixi intra tempus conceſſum: nam illa Anthen. Iuſtinia.

vt dixi

vt dixi concedit.50.annos sed tantum tempus certe est occasio litiũ. Carolus in pragmaticis editis Madritij anno.1528.pragma. 22.vult fieri intra. 8. dies, quæ leges sunt æquiores, sic enim tollitur occasio litium & perturbationũ, repetitione ad breuius tempus redacta. Quarta conclu. quæ non est tantum probabilis, vt vult Soto, sed etiam certissima.

Illa repetitio & recuperatio debet fieri iuridice in iudicio, alias qui lucratur, non tenetur dare ei qui perdidit, si priuatim petat.

Probatur. Hæ leges sunt mere pœnales, non enim reddunt lucrantem inhabilem ad recipiendum, & habendum lucrum, vt constat, sed tantum dant actionem repetendi ei qui perdidit in pœnam ludi, leges autem meræ pœnalis non obligant nisi adueniente sententia iudicis, ergo qui lucratur non tenetur dare nisi ex præcepto iudicis.

Secundo tota vis & facultas quam habet qui perdidit ad recuperandum, est à lege ciuili, nam iure naturæ vt ex prima conclusione constat translatum erat dominium, sed leges istę hanc solā vim indicant ad recuperādum, nempe apud iudicem, illa enim Authen. aperte dicit competētibus actionibus repetatur, leges Hispaniæ dicunt vt qui perdidit exigat intra tot dies, vel procedat ad exigendum, quæ voces omnes significāt repetitionem in iudicio, Ergo.

Denique vsus qui est optimus legum interpres sic habet, vt tantum restituatur pecunia, quando is qui perdidit repetit in foro exteriori coram iudice, & non alias. Vltima conclu.

In nostro regno absolute & simpliciter transfertur dominium per ludum, in quo non est fraus, vis, vel inhabilitas.

Patet, iure naturę transfertur dominium per ludum, nisi lex ciuilis aliter disponat, sed in nostro regno, l.3. Iacobi primi, tit. de ludis & lusoribus, non datur actio ad repetendum, sed tantum prohibetur iudex, ne condemnet eum qui aliquid amisit in ludo, ergo in nostro regno absolute transfertur domiuium.

Ex his patet argumentum, Palud. & aliorum inualidum esse, fundamentum enim illorum est, leges ciuiles efficere ludum contractum nullum, quod constat esse falsum, cum tantum dent actionem ad repetedumn in iudicio.

Quæres hic duo. Primo vocatus in iudiciũ tenetur ne quādo desunt testes fateri veritatem, se per ludum prohibitum lucratum esse tot pecunias? Respondeo teneri, nam licet res secreta sit, cum sit tamē in damnum tertij, tenetur iudici maxime sub iuramento interrogatus verum dicere, quia iudex iuridice interrogat quando est requisitus ab eo cui per legē datur actio, ad repetēdum. Quod admoneo propter aliquos confessarios imperitos, qui putant in secretis non esse aliquid asserendum in damnum proprium, id intelligendum est, quando iudex non rite interrogat, in hoc autem casu bene & rite interrogat, vt constat.

Quæres secundo, An ille qui perdidit aliquid ludo prohibito, nec vult repetere in iudicio ex verecundia, vel timore, possit priuatim & secreto ab alio accipere quod amisit. Adria. loco cit. habet partē affirmātem: ratio eius est, Qui lucratur tenetur restituere perdenti, ergo potest perdens secreto & citra scandalum ab eo accipere. Patet consequentia, quia hoc nomine potest famulus accipere à dominio stipendium, quia dominus tenetur illi restituere. Cōmunis sentētia est in oppositũ, sub hac distinctione. Aut in ludo fuit fraus, dolus, violētia, vel in habilitas in ludente, aut nihil horum, sed sola prohibitio legis cæteris necessarijs concurentibus ad debitum ludum, si in ludo fuit fraus dolus, violentia, aut inhabilitas ludentis, tunc qui perdidit potest citra scandalum secreto accipere, quando alia via commode non potest, vt quando apud iudicem videt se non posse facile recuperare, vel ex defectu probationis vel ex timore, vel alia de causa, ratio est aperta quia per talē ludum nunquam fuit trāslatum dominium in lucrātem, sed semper mansit apud perdentem, res autem suas potest verus illarum dominus tuta cōscientia recipere, vbicunq; illas inuenerit, secreto & sine scādalo, quādo alia via non potest. Quod si in ludo debitæ circunstantiæ sint, nilque aliud reperiatur præter legis prohibitionem, non potest secreto accipere qui aliquid perdidit, sed solum per sententiam iudicis. Patet, qui lucratus est, est verus dominus, vereq; est translatum dominium rei lucratæ in ipsum, donec accedat iudicis sententia, ergo ante illam secreto accipere, est verum dominum sua expoliare, quod est furtum. Secundo, hic qui perdidit non potest recuperare nisi virtute legis, ergo eo tantum modo poterit, quo sit illi facultas à lege, à lege autem non datur ei facultas recipiendi, nisi in iudicio, ergo non potest secreto recipere, & extra iudicium.

Tertio, quando in aliquo contractu conceditur restitutio in integrum, non licet priuata authoritate accipere sibi ius, est enim contra omne ius, vt in propria causa aliquis sibi ipsi dicat ius, propria quę authoritate agat, quod agendum est authoritate iudicis.

Hæc argumenta ostendunt aperte hanc sententiam communem non esse probabilem tantum, vt existimat Soto, sed verissimam & certissimam.

Ad argumentum Adrian. respon. maximum esse discrimen, nam famulus habet simpliciter & absolute ius in mercedē sibi debitam, & ita quando alia via non valet, potest secreto illam accipere, vt rem suam, at res perdita in ludo, donec iudicis sententia accedat, est lucrantis, nec potest qui perdidit illam recipere, nisi accedente iudicis sententia.

AN QVANDO LVDITVR pecunia absenti, data solum fide, transferatur dominium in conscientia.

Dvæ sunt in hac quæstione oppositæ sententiæ, Alfons. de Castro lib. 2 de leg. pœnal. cap. 2. & Medina Cod. de Restitution. quæst. 22, volunt teneri ad soluendum, quod data fide quis amisit in ludo. Probant, Iure naturæ promissio facta de re licita, maxime si mutua fit, adimplenda est, in huiusmodi ludo mutuo & vicissim promittunt sibi lusores soluere, quicquid sic ludendo perdetur, quæ solutio licita est, cum possint & gratis dare. Ergo.

Secundo, Contractus iste quo ludentes sibi inuicem promittunt perdita soluere, nulla lege ciuili est irritus, ergo nascitur ex illo obligatio soluendi: Probo conseq. quia iure naturæ omne promissum, quod nulla lex prohibet adimplere, est debitum. Antecedens vero constat, quia tam leges Cæsareæ quam priuatæ Castellæ solum dant repetitionem in iudicio, non autem prohibent solutionem. Leges huius nostri Regni prohibent quidem, ne possit exigi in iudicio, quod sic perditum est in ludo, non autem prohibent quin is qui perdidit soluat, & qui lucratus est recipiat.

Tertio, si non teneretur soluere qui perdidit, id certe esset, qui potest quę soluit repetere in iudicio: hæc autem facultas non tollit debitum soluendi: Nam qui iurauit vsurario aut latroni dare aliquid potest illud repetere in iuditio, nec propterea liberatur à debito exhibendi quæ promisit.

Quarto, qui ludit pecunia præsenti & apposita, tenetur haud dubio soluere si perdat, ergo & qui ludit pecunia absenti data fide. Probo consequen. quia in toto iure ciuili tam communi quam particulari nulla fit distinctio inter ludentem pecunia præsenti, vel ludentem data fide. Et confirmatur, in ludo debet esse æqualitas inter ludentes, cum sit contractus (vt diximus pertinens ad iustitiam commut.) at si ludant duo, vnus pecunia præsenti, alter vero sola fide data, hic omnium consensu si lucratur vere acquirit dominium pecuniæ præsentis: ergo & ille acquirit quoq; dominium pecuniæ sibi promissę: alioquin non esset æqualitas, sed esset peioris conditionis, ludens pecunia apposita, quod est maximum absurdum.

Vltimo, si ludens pecunia credita perdat & soluat deinde lucranti, & iste qui lucratus fuerat recepit deinde pecuniam, in illo ludo sibi promissam, non tenetur restituere, sed tuta conscientia illam retinet, donec in iudicio repetatur, in quo omnes conueniunt. Ergo per huiusmodi ludum sub data fide transfertur etiam dominium, alioquin ille qui fuerat lucratus, nec posset deinde lucrata recipere, nec retinere.

Oppositum docent Adria. in 4. de pœnit. quæst. 12. Couar. Reg. Peccatum. p. 2. §. 4. num. 9. Soto lib. 4. de iust. quæst. 5. art. 2. Nauaa. in Manua. cap. 19. num. 17. & in additio. cap. 28. & est communis inter Thomistas ludentem pecunia promissa non teneri ad soluendum, neque transferri dominium in aliquo foro: In foro exteriori probant, quia sic lucranti per leges negatur actio: In foro vero interiori hac ratione: Iure ciuili sic lucranti non datur actio ad petendam pecuniam promissam ab eo qui perdidit, imo contra, si is qui perdidit soluerit, datur illi repetitio, vt constat ex iuribus citatis preced. controu. Ergo poterit is qui perdidit, quę nondum soluit sibi retinere tanquam ea ad quæ statim recuperanda habet ius, quorsum enim iste circulus vt soluat, quæ statim in iudicio potest recuperare? Et confirmatur ex regula iuris, cap. Quia ad agendum. De reg. iuris in. 6. & in. l. Inuitus nemo. §. Cui damus. ff. de Reg. iuri. *Exceptio & retentio ei cōpetit, cui datur actio*: sed per leges datur actio huic qui ita perdidit, ad repetendum. Ergo competit quoque ei re-

ei retentio rei sic perditæ, nec tenebitur illam soluere.

Ad intelligentiam huius quæst. quę passim occurrit, obseruemus primo, Non esse hic quæst, de promisione firmata iuramento, tunc enim perspicuum est ob reuerentiam iuramenti soluendum esse promissum, quidquid leges disponant, cum talis solutio sit licita, quamuis possit fieri statim apud iudicem repetitio: Constat ex cap. Debitores, De iure iurando: vbi definit Alexan. 3. eum qui iurauit soluere vsuras, teneri ad illas persoluendas (etiam si statim possit coram iudice illas repetere) ex religione & reuerentia diuini nominis. Et eadem de causa, si promisit sub iuramento soluere & non repetere, tenetur ad vtrumque seruandum: quia illud soluere licitum est, & lex quæ dat repetitionem, est solum facultas in beneficium perdentis, licet autem vnicuique facultati quæ sibi sit à lege renuntiare.

Obseruemus secundo, quæst. hanc tractari posse, aut stando solum in iure naturæ, aut stando in iure Cæsareo & communi, aut stando in iure particulari huius vel illius regni: Iure enim naturæ omne promissum quod licite adimpleri potest, est debitum: in iure Cæsareo nil peculiare habetur de ludo pecunia credita: sed indifferenter & eodem modo loquitur ius commune in illa Autentica de ludo, siue fiat pecunia apposita siue promissa tantum: Ius Castellæ ante comitia habita à Carol. 5. Madritij anno. 1518. Simile omnino erat Iuri Cæsareo, at in illis comitijs lata est lex, ne in vllo genere ludi quantumuis liciti, vt pilæ istæ promisiones sint alicuius roboris, sed omnino irritæ & inualidæ, ita vt neque qui perdidit teneatur soluere, neque qui lucratus est possit accipere, qua lege aperte videtur reddi nullus talis contractus promissorius in ludo: In legibus nostri regni nil decernitur circa has promisiones, præterquam quod lucrans non possit exigere in iudicio.

Obseruemus vltimo, iuxta grauissimos DD. nostri temporis, illam legem Caroli 5. sic intelligi, vt qui promisit, non teneatur in conscientia soluere perdita, quia lege ista talis promisio redditur nulla & invalida, quæ lex cum sit iusta habet vim in vtroque foro: qua vero parte statuit, vt si is qui perdidit soluat, lucrans non possit recipere nec retinere, videri apud Hispanos, iuxta morem prouinciæ fere impossibilem, quoniam vt est Hispanorum ingenium & conditio, si soluenti pecuniā quā data fide perdidit, is qui lucratus fuit vellet iilam restituere, nollet eam ille vllo modo recipere, sed indignaretur velut de iniuria sibi illata. Et ita ex hac parte legem illam non obligare, nisi vel adueniente iudicis sententia, vel si is qui soluit postularet sibi repeti soluta. Et confirmatur: hæc sententia vsu & consuetudine, quę est optima legum interpres. Videmus enim maximam partem magnatum, quorum multi viri probi sunt & timorati, ludere pecunia credita, & quæ lucrantur deinde cum sibi soluuntur recipere ac retinere, nec propterea sentire se obnoxios restitutioni, aut à propria conscientia accusari, aut obligari à confessarijs prudentibus & peritis ad ea, quæ sic lucrati sunt, & acceperunt restitnenda. Sit prima conclusio.

Stando in solo iure naturæ seclusaque omni lege ciuili, qui perdidit pecuniam in ludo sub data fide, tenetur illam soluere in conscientia.

Hanc probant efficaciter argumenta primæ opinionis adductæ.

Secunda conclusio.

Stando in iure communi & in iure antiquo Castellæ, tenetur lusor similiter soluere pecuniā perditam & promissam in ludo.

Patet: Obligatio naturalis soluendi promissa non potest cessare nisi virtute alicuius legis illam auferentis ob bonum commune, leges Cæsareæ & antiquæ Castellæ eodem modo loquuntur de ludo siue pecunia sit præsens, siue absens, nec prohibent solutionem pecuniæ perditę, vt constat, ergo sicut in ludo pecunia præsenti nō prohibent translationem dominii, sed solum dant repetitionem, ita in ludo pecunia absenti non prohibetur translatio dominij, sed solum statuunt ne pecuniam perditam possit qui lucratus est exigere in iudicio.

Tertia conclusio.

In Regno Castellæ post illam legem Carol. 5. anno. 1518. qui perdit in ludo sub data fide non tenetur soluere: quod si libere & voluntarie soluat, qui lucratus est, potest recipere ac retinere, donec ab eo qui soluit repetatur.

Prior pars probatur: Sicut lex Ecclesiastica potest cassare vota imprudenter facta, ita lex ciuilis temerarias & imprudentes promisiones, ob bonum commune, huiusmodi autem promisiones in ludo sunt temerarię, experientia.n. teste: cum primum

primum lusorum animus incaluit, si pecunia credita ludatur, exponunt illã in magna quantitate sine modo & termino, quod nõ ita fit, quãdo est præsens & oculis subiecta, cassantur autem omnino & irritantur istæ promisiones lege illa Caroli. 5, ergo qui ita promisit, non tenetur soluere. Altera pars constat ex tertia obseruatione posita.

Vltima conclusio.

In hoc nostro regno Valentino pecunia promissa in ludo in conscientia soluenda est lucranti.

Patet eodem Argumento, quo probata est secunda conclusio. Quia iure naturæ pecunia promissa soluenda est, nisi lex ciuilis ob bonum commune oppositum statuat, leges autem huius regni non irritant istas promisiones in ludo, sed solum negant lucranti actionem in iudicio.

Nunc ad argum. primæ opinionis, qua parte possunt nostræ sententiæ aduersari: Primum, Secundum, & Tertium, probant (vt diximus) primam conclusionem hic positam, nempe iure naturæ soluendam esse pecuniam promissam in ludo, vbi leges ciuiles non irritant illam promisionem, sed solum negant actionem lucranti, vt in nostro regno: vbi vero illam prohibent & irritant, vt in Castella post illa comitia. Caro. 5. non esse soluendam.

Ad quartum respondet Couarru. lucrantem ab illo, qui ludit pecunia præsenti, posse illam recipere, non ratione ludi, sed quia alter vult actu soluere, nec prohibet lex, vt illa actuali & præsenti solutione transferatur dominium, lucrantem vero pecunia absenti, non posse accipere, quia sic ludens per promisionem illam non transfert dominium lege illud prohibente. Sed pace quod tanti Docto. dixerim, cum in ludo debeat esse æqualitas, maxime in translatione dominij: si vnus ludentium non potest perdere, neque transferre dominium, profecto neque alter: Quo fit, vt si apponens pecuniam præsentem potest transferee dominium, similiter ludens data fide posit etiã transferre dominium, quãuis hic non tenebitur, in Castella soluere lege id sibi concedente, si vero soluat actu transfert dominium, & alter vt ex tertia obseruatione cõstat, potest recipere ac retinere. Dico igitur ad illud argumentum in hoc nostro regno ludentem pecunia promissa, posse lucrari ab eo qui simul luderet pecunia præsenti, quia in hoc regno etiam si ludat pecunia promissa, tenetur soluere lucranti: In regno vero Castellæ, vbi ludens pecunia promissa non tenetur soluere, nisi expresse & sub iuramento renuntiet iuri & facultati legis, nõ posse lucrari à ludente pecunia presenti, sed teneri ad restituendum, si quid lucretur, & accipiat, quia hic contractus est iniquus, cum inter sic ludentes reuera non sit æqualitas in exponenda pecunia: ludens enim pecunia præsenti ita illam exponit, vt teneatur soluere, ludens vero pecunia absenti, exponit quod (nisi sub iuramento promittat) non tenetur soluere.

Ad vltimum dico, in Castella lucrantem pecuniam promissam, si ignoret illam legẽ Castellæ, posse illam absolute recipere, & retinere, tanquam rite lucratam, durãte in ipso illa ignorantia, si vero legem illã sciat, posse illam recipere & retinere non tanquã ex vi ludi, sed quia alio volẽte tradere, libere & voluntarie censendus est donare, adeo vt iniuriam sibi irrogari putaret, nisi reciperetur, vel si ei restitueret: quo fit legẽ illam in hac parte non esse iuxta ingenium Hispanorum obseruabilem, vt ex dictis constat.

Ad argumenta secundæ opinionis, Ad primum dico, circulum illum quo debens pecuniam promissam in ludo soluit, & deinde repetit (in alijs regnis à Castella) non esse inutilem, sed vtilissimum, quia sic homines arcentur à ludo, intelligentes se simpliciter, & vt dicunt de plano teneri ad soluendum, etiam si deinde posint repetere in iudicio. Ad confirmationem respondeo regulam illam, Retentio ei competit, cui actio datur, posse habere duplicem sensum, vt posit retinere, qui potest repetere beneficio legis, vel vt posit retinere, qui potest repetere tanquam vere suum, in in hoc posteriori sensu hæc regula vera est: Habet famulus apud se decẽ aureos domini sui, debet illi dominus totidem ex stipendijs, quæ famulus commode recuperare non potest, potest illos apud se retieere, quia posset illos in iudicio repetere, vt vere suos: In priori autem illo sensu falsa est, quod enim aliquis repetere potest sola authoritate legis, & per sententiam iudicis, ante illam sententiam non potest sibi retinere, sed tenetur illud exsoluere: aliter propria authoritate diceret sibi ius, essetque iudex in causa propria, quod nõ licet. Vt fiscus non potest retinere bona quę Petro debet, etiam si deinde illa sibi adiudicanda, sint ob aliquod delictum eiusdem Petri, quia illa habitur⁹ est sola authoritate legis

legis, cuius executor est solus iudex per suam sententiam. Et ita in hoc casu iste qui debet pecuniam promissam in ludo tenetur illam soluere, quia quamuis possit illã repetere, potest quidem beneficio legis, nõ tamen vt rem suam, cum illam alteri vere debeat ex vi illius promissionis, & fidei datæ in ludo, quæ iure naturæ seruanda est.

AN FILII FAMILIAS PUpilli Monachi & similes possint transferre dominium alicuius rei per ludum.

SIT prima conclu. *Filij familias in domibus parentum agentes, sine facultate parentum nullius pecuniæ possunt transferre dominium, vel acquirere per ludum.*

Idemq; sit iudiciũ de alijs positis in titulo huius controu. Patet prior pars, Ille solus potest transferre dominium, qui est absolute & simpliciter dominus, filius in hoc casu nullius pecuniæ est dominus, ergo non potest alicuius pecuniæ transferre dominium.

Secundo, qui non possunt transferre bona sua per alios contractus non est cur possint per ludum, sed omnes isti de quibus in hac controu. non possunt exercere alios cõtractus, quia omnes isti, aut non habẽt dominium pecuniæ, vt filij familias, monachi moniales, &c. aut si habeant, habẽt illud impeditum, vt pupillus, ergo, Secunda pars partet: cum in ludo debeat esse æqualitas, ille solus potest per ludum acquirere dominium, qui potest per eundem ludum transferre, filius familias non potest transferre, ergo neque acquirere, & ita si quid ipse lucretur tenebitur restituere, & si quid ab ipso alius lucretur, tenebitur quoq; ei restituere. Ex hac conclus. patet filium habentem bona castrensia, vel hæreditate, aut alia via accepta in quibus non subijcitur patri, sed est ipse absolutus illorum dominus posse illa in ludo exponere & perdere, ac similia lucrari tuta conscientia.

Secunda conclusio.

Filius familias cui pater in aliqua Vniuersitate vel militia, vel alio loco annoniam, & alimenta exhibet, potest aliquam particulam illarũ pecuniarum, quas a patre accepit ludo exponere.

Illam: certe quę suæ honestæ sustẽtationi non deficiet, vt si accipiat 100. potest ludere 4. aut 5. Ita tenent Soto loco citato. Nauarr. cap. 19. num. 9. & est communis.

Primo, quia parentes communiter in hoc implicite & tacite consentiunt.

Secundo, quia pecuniæ filio dantur ad suam vitam honeste transigendam, & in eos vsus, sine quibus vita mortalis commode transigi non potest, inter alia autem quę ad vitam transigendam exiguntur, est aliqua animi voluptas & recreatio, cum ergo ludus sit quoddam leuamen laboris ac molestiarum, quo animus refectus ad sua studia & officia alacrior redeat, potest etiã in ludo expendere aliquam partem bonorum, quæ suæ sustentationi non desit, & qui hanc partem lucrabitur tutus est in conscientia, tutus quoque ipse filius familias similiter lucrando. Idem dicendum est de religioso, qui expensis sui conuentus est in curia ad negotia, aut in aliqua vniuersitate litteras discens, nisi expresse à suo superiori, vel per leges sui ordinis sit ipsi prohibitum, nã si prohibitum sit, neque ludere potest, neq; lucrari, si lucretur tenetur restituere, si perdat est ipsi restituendum, scilicet suo conuentui.

Sed quæstio est, An filius qui potest perdere 5. possit lucrari vltra 5. Magister Soto sentit non posse, quia nullus potest amplius lucrari quam possit perdere, vt in ludo seruetur semper æqualitas: Quod si dicas, si lucretur prioribus 5. alia 5. iam habet 10. sua, & ita poterit hoc augmento plura lucrari, dicunt qui tuentur sententiã Soti, illa acquisita per ludum à filio esse bona, quæ dicũtur proficua, dicuntur enim bona proficua, quæ filius comparat sua industria ex bonis collatis sibi à patre, bona autẽ proficua filij sunt patris, quamdiu ille sub eius potestate est, pertinentque ad patris dispensationem, vt docent Sylu. verbo, Peculiũ. verbo, eleemosyna. q. 5. & Nauarr. in Manua. cap. 17. num. 157. & ita non posse filium illa ludo exponere. Communis autem sententia recentiorum Thomistarum est, posse istum filium familias plus lucrari. nec propterea deesse æqualitatem quę exigitur inter ludentes: Quod vt apertius reddatur, Sit prima conclusio.

Filius qui solum potest perdere vnico actu. 4. non potest lucrari ab vnoquoque ludentium in illo eodem actu nisi solum. 4.

Hanc probat ratio Soti, quia aliter non seruaretur æqualitas: Dico ab vnoquoque ludentium, quia si sint, verbi gratia quinque simul ludentes, potest lucrari. 20. vtpote ab vnoquoque totidem, quot ipse poterat perdere, nempe. 4. Vbi enim multi ludunt, seruatur æqualitas, si vnusquisque seorsum tot possit perdere, quot ab vnoquoque similiter collusorum seorsum sum-

pto potest lucrari. Secunda conclusio.

Filius familias qui potest tantum perdere 5. si vltra perdat, est excessus ille restituẽdus ipsi a lucrante, etiamsi talis lucrator deinde in eodẽ ludo aut in alio excessum illum perdat.

Prior pars constat, quia sicut filius iste non potest amplius perdere quam .5. nec maiorem summam per ludum alienare, ita nec qui cum illo ludit, potest maiorem summam ab illo recipere, & si quid vltra recipiat, non facit suum. Altera pars probatur sic: qui illum excessum lucratus est, simul atque ipsum lucratus est, tenetur illum restituere vt alienum, & vt rem acceptam ab eo qui illius dominium transferrre non poterat, ergo quod illum excessum, deinde in eodem vel alio ludo perdat per accidens est, nec liberat ipsum ab illo debito restiteendi, sicut qui furatus est. 10. non liberatur à debito restituendi, propterea quod alius eadem .10. ab ipso rapiat, antequam illa restitueret.

Tertia conclusio.

Filius familias per varios actus ludi potest plura lucrari, quam posset ipse ab initio amittere.

Patet, Ad æqualitatem ludi id tantum exigitur, vt posit lusor tot perdere quot potest lucrari, sed filius iste qui potest perdere ab initio primo iactu 5. potest lucrari illis alia. 5. quo posito iam habebit. 10. vere sua, quę potest exponere secundo iactu, & lucrari cum illis alia. 10. quę cum prioribus efficient. 20. Et hoc progressu poterit seruata semper ęqualitate & iustitia ludi lucrari. 100. & plura: cum semper in eadẽ sponsione & iactu Hispane dicimus, En la misma mano y embite, quãtitas quam lucratur: numquam excedat quantitatẽ, cuius iste filius est dominus, & quam potuit recte exponere.

Secundo, si filius iste non posset lucrari plura quam illa 5. quæ ab initio potest exponere, sequeretur, vt cum primum ipse illa lucratus est, teneretur sub mort. cessare à ludo, quia aliter exponeret se periculo lucrandi, quod non potest, seu furandi. Similiter pauper qui solum potest exponere .10. ludens cum diuite, cum primum lucratus esset .10. ab illo diuite, teneretur etiam sub mort. cessare à ludo, Quod nullus vnquam Doctorum docuit, nec ipse Soto.

Tertio, In iure sæpe contractus qui fiũt inter pupillos & alios qui sunt sui iuris, quamuis non valeãt, qua parte sunt in pupilli detrimentum, valent tamen qua parsunt in illius fauorem & commodum, quamuis sint in detrimentum eius, qui contrahit cum illo pupillo, vt habetur: Instit. de Inutilibus stipulatio. §. Pupillus. Idem seruatur in contractibus qui fiunt inter Ecclesiam & sęculares, Can. Si qua de rebus. 12. quæst. 2. Ergo idem est dicendum in hoc casu, de pupillo & filio sic ludente & lucrante.

Quarto, si quæ in hoc ludo esset inæqualitas illa potius esset in damnum pauperis, vel pupilli, vel filij familias, quam in dãnum alterius qui est sui iuris, quia hic qui est sui iuris & absolutus dominus suarũ pecuniarum, potest magis ac magis augere sponsionem, Hispane, echar maior resto y lleuarselo todo de vna mano à pupillo, quod non licebit isti pupillo vel filio familias, ac subinde semper diues ille qui est sui iuris est superior in ludo, potestque securius fortunæ se committere, filius vero familias non ita, nisi habeat suum ludum cettum & securum.

Ex his facile diluuntur argumenta. M. Soto.

Ad primum constat iam, filium istum vel pupillum vnico actu non posse amplius lucrari, quam posit perdere ab initio, per plures autem actus posse plura luctari: nec propterea deesse (vt constat) æqualitatem, quæ exigitur in ludo, cum illa tantum sit attendenda in vnaquaque sponsione seorsum, non in tota summa pecuniæ, quam vnus potest lucrari, & alter perdere. Quin etiã ex dictis constat, posse istum filium vel pupillum plus lucrari quam perdere, cum contractus celebrati cum minoribus, qua parte ipsis vtiles sunt, sint validi: quo fit vt cum is qui est sui iuris consentit ludere cum tali pupillo vel filio, eo ipso consentiat in absolutam translationem suæ pecuniæ in illum, quantum ille lucrabitur. Et simul quoque consentiat, se non posse ab illo pupillo vel filio lucrari, nisi quantum ille potest perdere.

Ad secundum dico, bona illa proficua acquisita à filio esse sub patris dispositione, quamdiu ille filius est in domo sui patris, cum primum vero extra mittitur ab eodem patre cum bonis, ex quibus viuat, per consuetudinem quæ iam habet vim legis, posse filium de illis disponere, patre in id consentiente voluntate quadam interpretatiua.

Denique

Denique ad maiorem huius controu. explicationem dico tria. Primo, filium qui iam perdidit illa .5. quæ ex voluntate interpretatiua patris poterat exponere, si adhuc deinde ludat, & lucretur, teneri ad restituendum lucratum, quia cum solum posset exponere illa 5. istis perditis, perinde se habet, ac si iam luderet sine vlla pecunia, ac sine periculo perdendi, qui vero non potest perdere, nec potest lucrari, esset enim (vt diximus) maxima inæqualitas, quam non patitur iustitia ludi. Similiter dico secundo, filium istum qui solum potest exponere 5. si prima sponsione & iactu exponat .10. & illa lucretur, teneri ad restituendum 5. solumque posse sibi retinere alia 5. quia sicut solum potest perdere 5. ita quoque solum potest in illa sponsione lucrari 5. Tertio dico, filium qui potest exponere 5. & primo iactu exponens illa lucratur alia 5. posse deinde exponere 10. & lucrari alia 10. quod si illa quoque lucretur, posse iam exponere 20. & cum illis lucrari alia 20. & hoc progressu (vt constat ex tertia conclusione) posse lucrari magnam summam, seruata semper debita æqualitate ludi. Ex his facile intelligetur, quid sentiendum sit de illa dubitatione.

POSINT NE VXORES transferre dominium aliquorum bonorum per ludum?

NVptæ mulieres quatuor genera bonorum possunt habere, Primo, suam dotem. Secundo, alia quæ dicuntur communia, quæ scilicet tam viri quā vxoris industria acquirūtur durante matrimonio. Tertio, quæ cōmuni vsu & sermone Iurisperitorum dicuntur parafernalia, ea vero sunt, quę vxori aduenuint extra dotem vel hæreditate, vel donatione, vel aliqua alia via. Quarto, quæ ipsa mulier sua priuata industria & labore acquirit, & lucratur, postquam muneri suo & curę domesticæ plene satisfecit. De bonis primi & secundi generis, sine licentia viri non potest ludere, imo nec eleemosynam facere, præter ea quæ iuxta consuetudinem suæ patriæ mulieres sui status solitę sunt facere: quia illorum dispensatio solius viri est, & in eis, sicut in gubernatione domus vxor est subiecta viro: De bonis vero tertij & quarti generis potest ludere, quia hæc non subiacent viro, sed ipsius mulieris voluntati solę & dominio.

ARTICVLVS VII.

An per legem præscriptionis transferatur vere dominium in foro conscientiæ.

VLtimo loco agendum est de lege, qua authoritate Reipub. & ob bonum ipsius transferuntur dominia, vel inuitis proprijs dominis: Huiusmodi est lex præscrip. & vsucapio. de quibus extant tituli in vtroque iure.

Agunt de hac materia Iuristæ Instit. & Cod. de vsucapionib. & præscriptionib. Canonistæ in Decreto, 16. quęst.3. per varia cap. & in Regul. possessor. De regulis iuris. in.6. Theologi in. 4. distin. 15. D. Thom. ibidem & quolib. 12.art.5. Adrian. in 4. De restitut. quæst. peculiari. De præscript. Medi. Cod. de Restit. quæst. 16. 17. & 18. Castro. 2. libr. de lege pœna. cap. 5. Soto lib. 4. de iustit. quæst. 5. Artic.4. Summistæ In ver. Præscrip. Vsucap. Ac vt à nominis significatione exordiamur, hæc vox præscriptio sua primæua significatione idem pollet, quod exceptio, estque præscribere id ipsum, quod opponere exceptionem alicui: Hispane, El embargo. In qua signignificatione vsi sunt hac voce Latinissimi authores vt Cicero primo offic. & Quintil.7. Institutionum. Vsu autem DD. apud Theologos & Iuristas præscribere, est idem quod acquirere dominium, & ius per possessionem continuatam tempore à lege prsæcripto. Sic definitur. ff. de Vsu capionibus. l. 3. & in hoc sensu sumitur à Pont. in suis decretis. Idem quoque significat vsucapio, si hanc vocem prima fronte spectes, quia propie vsucapere est rem aliquam per vsum illius sibi capere & vendicare, à DD. tamen ita distinguuntur hæ voces, vt præscritio versetur circa res immobiles, vsucapio circa mobiles, & eas quæ vsu consumuntur: secundo vt præscriptio fiat diuturniori tempore, vsucapio breuiori & paucioribus annis. Fit enim vsucapio inter præsentes tribus annis, inter absentes quatuor, Instit. de Vsucapionibus. Et Cod. eodem tit. l. Qua actione.

Præſcriptio autem alia eſt longi tempo ris, alia longiſsimi temporis, alia pluſquam longiſsimi, longi temporis eſt decem anno rum inter præſentes, & viginti inter abſentes: longiſsimi temporis eſt tringita annorum inter præſentes, & quadraginta inter abſentes, vt habetur Inſtit, & Cod. citatis Et cod. de Præſcrip. longi temporis. l. Malæ fidei. Præſcribitur autem breuiori tempore inter preſentes quam inter abſentes, quia agentes in eadem ciuitate vel regno fa cilius poſſunt ſua querere, & recuperare, quam agentes in remotis locis, & culpabilior multo eſt illorum negligentia & ſegnities, Quæ autem prouintiæ vel regna vtantur pſæſcriptione longi temporis. & in quibus rebus, quæ vero præſcriptione longiſsimi temporis, ex priuatis cniuſque regni legibus petendum eſt, conſulendique ſunt de ea re Iuriſtæ. Præſcriptio pluſquam longiſſimi temporis fit centum annis, qua gaudebant antiquitus omnes Eccleſiæ: nec contra ipſas vel earum bona poterat præſcribi niſi poſt cētum annos, vt habetur in. l. Vt inter. Cod. de Preſcrip. Deinde tamen ſtatutum eſt in illa Antent. Quas actiones, & refert. 16. q. 3. Can, Nemo. vt Eccleſię & earū bona gaudeant tantum præſcriptione illa longiſsimi temporis, & ſola Romana gaudeat præſcriptione centum annorum: quamuis modo iuxta conſuetudinem Italiæ contra Eccleſiam Romanam nullo pempore præſcribatur.

Hoc poſito, Variæ ſunt in hac quæſtione opiniones. Gloſa in cap. finali de Precrip. Et multi Iuriſtæ vr refert Couar. in regula Poſſeſor malæ fidei. parte. 2. §. 11. voluerunt poſsidentem aliquid tempore à lege præſcripto, quacunque fide id poſsideat, ſiue bona ſiue mala, in vtroq; foro acquirere illius rei dominium.

Probant primo, Quia lege Si quis emptionis & l. Cum notiſsimi. §. 1. Cod. de præ ſcriptionibus. 30. vel. 40. annorum. habetur, præſcriptionem etiam cum mala fide procedere, & habere vim, leges autem ciui les poſſunt transfere dominium bonorum, ergo etiam cum mala fide transfertur domi nium. Quæ leges ſunt receptæ in Caſtella lib. 3. partitio. tit. 26. l. 21. vbi conceditur illi, qui per triginta annos poſsidet rem aliquam, quacunque ratione illam poſsideat, præſcribere, etiam ſi res illa furtiua ſit & ma la fide poſsideatur.

Quod ſi dixeris has leges eſſe abrogatas iure Eccleſiaſtico, & decretis Pontificum quæ deinde afferemus, contra lex Eccleſiaſtica non poteſt derogare legem ciuilem circa bona temporalia, cum in his poteſtas ſecularis non ſit ſubiecta ſpirituali, ſed habeat ſuam propriam & priuatam authoritatem ab illa diſtinctam, nec ab illa dependen tem vt vidimus. Et cōfirmatur quia Carol. 5. Princeps religioſſimus poſt Alexādrū. 3 Boniſa. 8. & Innoc. 3. qui illas leges ciuiles abrogarunt, eas innouauit & reualidauit in comitijs habitis Madritij anno. 1518. & ſtatuit petitione. 157. vt contra famulum recedentem à domino ſuo, & nonpeten tem mercedem intra triennium, dominus præſcribat: Certum autem eſt, talem dominū in illo triennio habere malam fidem, cum nō reddiderit mercedem laborum illi famulo.

Denique in conc, Milleuitano cap. 2. & refertur. 16. q. 13. can. Placuit el Segundo. & cap. 1. de præſcriptionibus, conceditur Epiſcopo, vt præſcribat intra trienium partem alicuius Epiſcopatus alieni, quæ certe præſcriptio non poteſt fieri ſine male fide.

Secunda opinio eſt huic è diametro oppoſita, aſſerens neminem poſſe bona aliena tuta conſcientia retinere, quantumuis bona fide illa poſsideat toto tempore à lege præ ſcripto, ſed teneri ad reſtituendum, quotieſcunque nouerit ila aliena eſſe, etiam ſi tem pus legis ſit elapſum: excuſari autem per iuſtam ignorantiam, quamdiu ignorat, iudicatque bona fide illa eſſe ſua, ita docēt ſum ma Roſella verbo Preſcriptio. §. 14. & Antonius de Butrio in cap. Vigilanti de præſcriptionibus. vocantque hanc communem Theologorum, in quo decipiuntur vt vide bimus, Eandem ſequuntur multi Iuriſtæ quos referunt Silu. verbo Præſcritpſio. 1. §. 13. & Couar. loco cit. pa. 3. §. 2.

Probatur hæc opinio. Primo. l. 2. de Pręſcindēda venditione. habetur, vt venditor qui decepit emptorem vltra medietatē iuſti pretij, teneatur reſtituere illum exceſſum, qui vero decepit infra dimidium iuſti pretij non teneatur, Et hoc ad tollendus lites, ſed hac lege nō obſtante, in foro conſciētię tenetur venditor reſtituere quemcunque exceſſum iuſti pretij, omnium Theologorū conſenſu, nec iſta lex etiam ſi ob bonum commune, & tollendas lites, transfert illum exceſſum, (cum ſit alienum) in dominium venditoris, ergo ſimiliter, cum bona quæ præſcribuntur, reuera ſint aliena, etiam ſi lex ciuilis ad tollendas lites, conferat illa præſcribenti, non erit hic tutus in conſcientia, cum primum nouerit eſſe aliena.

Secundo in illis comitijs habitis Madritij anno. 1528. ad tollendas lites præcipitur, ne famulus qui infra triennium non postulat mercedem suam amplius audiatur a iudice: nilominus omnium consensu tenetur dominus in conscientia illam soluere, quicquid lex ista statuat, ergo similiter quã uis hęc lex pręscriptionis sit ad tollendas lites, tenebitur nihilominus qui pręscripsit, cũ primum nouit illud esse alterius, restituere.

Tertio iuditium quod fundatur in falsa præsumptione non habet vim, neque reddit aliquem securum in conscientia, sed lex præscriptionis fundatur in falsa præsuptione & iuditio possidentis, putantis rem suã, quæ vere non est ipsius, ergo.

Quarto fundamentum præscriptionis est bona fides, ergo quocunq; tẽpore ista desit, desinet præscriptio ipsa habere vim. Est enim axioma sublato fundamento cui nititur aliquis contractus, & iustitia illius, illum contractum effici inualidum, nullum, & iniquum. Deficit autem bona fides, quotiescunque nouit rem quam habet esse alienam, quocunque tempore id intelligat, etiã si post elapsum tempus pręfixum à lege, ergo quocunque tempore intelligat rem esse alienam, tenebitur illam restituere.

Quinto & vltimo, Finis ob quem condita est lex pręscriptionis est triplex. Primus obuiare litibus. Secundus reddere certa dominia rerum. Tertius, punire negligentiam veri domini in recuperanda re sua, sed propter nulum horum finium lex ciuilis ualet transfere dominium rei alienæ tuta cõscientia, ergo. Maior certa est, & patebit magis progressu huius disputationis. Minor probatur, imprimis duo illi fines priores tantũ pertinent ad forum extertius, nempe obuiare litibus & efficere dominia certa, in foro enim tantum exteriori aguntur lites, dominia vero in foro interiori certa sunt, Vltimus minus sufficit ad transferenda dominia: Primo quia priuare aliquẽ sua re ob solam negligentiam in recuperanda illa, est, grauissimam pœnam imponere pro culpa, quæ communiter & ex suo genere venialis tantum est. Secundo quia si ob negligentiam veri domini esset iusta præscripsio, si similis culpa accideret in vero domino, quãdo aliquis rem eius mala fide possidet, posset tunc possessor malæ fidei tuta etiam conscientia præscribere, quod est falsum: possessor enim malæ fidei (vt docebimus) nunquam præscribit.

Tertia opinio est Adria. in suo. 4. materia De Resti. q. de præscriptione & quo lib 9. art. 2. asserentis, eum qui possidet alienũ bona fide, si dominus rei sit negligens negligentia que sit peccatum mortale, vere præscribere, & tuta conscientia ram illam posse retinere, quod si negligentia non fuerit mortalis non præscribere in foro conscientiæ, sed teneri ad rem illam restituendam: præscribere autem in foro exteriori quia denegatur in iuditio actio vero domino ad repetendam illam rem, elapso tempore à lege præscripto. Priorem partem probat, Imperator est (inquit) supremus dominus totius orbis, & omnium rerum temporalium quæ in ipso sunt, potuit ergo per suas leges ob negligentiam veri domini bona illius transfere in alterum, hoc autem præstat in lege præscriptionis, Cap. enim illo Vigilanti: habetur, *Ephesinum legis latorem ad vitandã miserorum segnitiem, & longi temporis errorem, ac confusionem, primũ omnium tricennalem, vel quadragenalem prescriptionem sua lege sanxisse*. Vbi ergo negligentia veri domini erit culpabilis, & mortalis, merito priuatur suis bonis, & in alium bona fide illa possidentem transferuntur authoritate legis, vbi vero solum erit venialis, cum hæc lex sit odiossa, ita erit restringenda, vt habeat quidem vim in foro exteriori, quia iudices debent stare legibus, non autem in foro interiori: esset. n. maxime rigidum & iniquum, pro culpa veniali expoliare aliquem re sua.

Et confirmatur cessante fine legis debet quoque cessare ipsius vis saltim in foro animæ, finis istius legis est punire grauem & culpabilem negligentiam dominorum, quando ergo negligentia erit venialis, non transferetur dominium in foro animæ.

Quarta opinio & communis inter DD. tam Theologos quã Canonistas est, possessorem malæ fidei nunquam præscribere, possessorem vero bonæ fidei prescribere in vtroque foro. completo tempore à lege cõstituto: Ita docẽt D.Tho. Quolib. 12. ar. 5. Scotus in. 4. dist. 15. q. 2. Palud. ibidem. q. 4 Marsi. in 4. q. 11. ar. 3. dub. 8. Silu. verb. Pręscript. primo. §. 13. Medina cod. de Restit. q illa. 22. Cayet. in Sum. verb. præscriptio. Castro loco citato. Soto lib. 4. de iustitia. q. 5. ar. 4. Et omnes discipuli D.Tho. Et plures Iurisperiti quos affert Couarru. loco citato quibus ipse sub scribit, Eadem sententiam habuerunt Grauissimi Pontifices Alexan. 3 Bonifacius. 8. Innoc. 3. non solum vt priuati Doctores, verum etiam vt Romani Pontif.

tif.illam definierunt. vnde sit Prima conclusio.

Possessor malæ fidei nunquam præscribit, & leges ciuiles id concedentes, per iura Pontificia sunt omnino abrogatæ in vtroque foro.

Vbi non solum significamus, Sum. Pontif. Sancte & iuste antiquasse & abrogasse leges illas sæculares, quæ concedebant dominium possessori malę fidei, tãquam iniquas & iniustas, verum etiam affirmamus, leges illas & ante huiusmodi abrogationem, neque contulisse ius in foro animę, neque bene egisse quatenus negabant vero domino actionem contra possessorem malæ fidei. Probatur hæc prima conclus.

Imprimis, quæ est ratio Innoc.3.cap. finali, De præscrip. Et si potestas secularis simpliciter & secundum se non sit subiecta spirituali, in ordine tamẽ ad spiritualia, nempe quantum exigit gubernatio animarum & conscientiarum securitas illi subiecta est, ita vt si Princeps sęcularis statuat legem fauentem peccatis, & nocentem conscientiæ fidelium, potest & debet Sum. Pontif. legem illam reuocare, ac nullam omnino reddere, potestatem enim qnam habet princeps sæcularis in ordine ad bonum commune, debet exercere sine damno animarum, in quo subest Papæ, cui incũbit, ne ouibus à Christo sibi commissis aliqua via in spiritualibus noceatur, leges concedentes possessori malæ fidei facultatem pręscribendi, sunt iniquæ & in damnum animarum, imo & Reipub. in damnum spirituale animarum, cum tantam occasionem offerant retinẽdi alienum contra propriam conscientiam, scientem & clamantẽ interius se alienum possidere, in damnum vero temporale Reipub. quia iniqui & praui quacumque via niterentur occupare, aliena, sperantes elapso tempore pręscriptionis futura sua. Ergo leges istas adeo fauentes peccatis & nociuas Reipub. vt iniquas, & iuri naturæ repugnantes sancte ac iuste potuit Papa reuocare, reuocat autem illas defacto Alexan.3. in cap, illo Vigilanti: vbi recitata lege illa Ephesini legistatoris, corrigit illam, ita vt in possesore male fidei non habeat locum. Bonif.8, in illa Regul. *Possessor malę fidei nullo tempore præscribit.* Innoc. 3. vna cum concil. Lateran. in cap. Final. de præscrip. idem omnino. Ergo.

Secundo. Qui possidet mala fide. 1. contra dictamen suæ conscientiæ existit in peccato, sumitur. n. hic fides pro dictamine cõscientiæ iuxta illud B. Pau. *omne quod non est ex fide peccatum est,* peccatum autem nemini suffragatur, maxime in damnum proximi, ergo possessor male fidei non potest acquirere dominium rei alienæ: Et confirmatur possessor malę fidei, aut nouit rem non esse suam, aut saltim id merito dubitat, nec vult inquirere verum, quocumque modo istorum sese habeat, cum dolo & fraude possidet id quod ita habet, fraus autem & dolus nemini patrocinantur. Ergo.

Tertio, leges apertę iniquæ & contra ius naturæ non sunt leges, sed corruptelæ, & eo ipso in nullo foro habentes vim, leges istæ cõcedentes vt cum mala fide liceat pręscribere, sunt huiusmodi. Ergo. Maior aperta est. Minor probatur, quia iuxta istas leges fur, vsurarius, symoniacus & similes eo ipso quo essent in mora restituendi (in qua mora grauiter peccant) elapso tẽpore à lege pręfixo, essent veri domini eorum quæ furto, rapina, vsura, vel symonia acquisissent, nec tenerentur amplius ad illa restituẽda, quod est contra omne ius naturæ.

Quod vero hæc lex in foro etiam exteriori sit iniqua, quatenus negat vero domino actionem in iudicio contra possessorem malæ fidei, ostendo: quia hac ratione, potentes vexarent & raperent bona imbecilliorum, & cum hi nec proprijs viribus, nec authoritate iudicis possent se tueri, retinerẽt illi bona hæc vi rapta, & progressu tẽporis facerent sua, & consequenter quo quis esset nequior, eo esset melioris conditionis, cum maximo dãno & perturbatione Reip.

Secunda conclu.

Possessor bonæ fidei siue dominus rei negligens fuerit siue secus, completo tempore a lege statuto, seruatisque alijs cõditionibus, in vtroque foro præscribit, & manet verus dominus illius rei, nec tenetur illam restituere, etiam si deinde intelligat illam fuisse alterius.

Hæc conclu. non modo est. D. Tho. & aliorum Doctorum quos retulimus, verũ etiam aperta doctrina Summorum Pontificum, Alexandri, Bonifacij, & Innocentij locis citatis. Et præter eos Gelasij. & concilij Toletani. 9. per multa capita. 16. q. 3. D. Aug. 14. q. 11. can. si virgo Et cap. sanctorum. De præscriptionibus: in quibus locis Pontifices non tantum loquuntur de foro externo verum etiam interno. Nam interrogati. An possessor malæ fidei sit tutus in cõscientia? respõdent negatiue, simulque asserunt illum qui bona fide possidet, iuste præscribere. Et confirmatur, quoniam Ecclesia in suis decretis potissimum instituit consulere

lere cōſcientijs fidelium, & hac de cauſa re probauit leges illas ſæculares, quia non poterant ſeruari ſine peccato, vt habetur cap. finali, De preſcrip.

Vtor iam ratione: Sicut lex ciuilis iuſte poteſt impedire translationem dominij, (etiã ſi proprius dominus velit ilud trãsferre) quando ad bonum cõmune expedit, ita quoque poteſt priuare ciues dominio ſuarum rerum quando ad bonum commune expedierit, & transferre illud in alios vel reclamantibus proprijs dñis, ſed expedit maxime ad bonum commune, vt lex præſcriptionis ſeruatis conditionib⁹ as quas Pontifices apponunt, conferat verum ius & dominium præſcribenti, ergo confert illud & ſic poſsidēs eſt tutus in conſcientia. Maior certa eſt. Minor probatur. Pertinet namque imprimis id maxime ad bonum commune & pacem Reip. cuius lex cuſtos eſt, obuiare litibus. Secundo, vt dominia rerum ſint certa & ſecura, Etenim cum homines negligentiores ſint in curandis alienis, diligentiores vero in propijs, qui poſsident res bona fide multoque tempore, niſi præſcriptione legis intelligerent ſe verum ac certum ius illarũ habere, eſſent cum magno Reip. detrimento in illarum cultu & augmento negligentiſsimi, timentes ne poſt longum tempus aliquis appareret illorum dominus, illaque repeteret. Tertio vt confuſio & error temporum vitetur in rebus.

Ob hos autem fines conditam eſſe legem preſcriptionis conſtat aperte, nam illius primi finis meminit Cicero in oratione pro Aulo Cecina: vbi ait: *Vſucapio.* (id eſt præſcriptio) *eſt finis ſolicitudinis ac periculi litiũ.* Secũdus vero habetur. ff. de Vſucap. l. Omnes. Et. 16. q. 3. can. Placuit el ſegundo. Et in illo cap. Vigilanti: Vbi cum Epheſinus Legiſlator qui primus legem præſcriptionis tulit, duas aſsignaret cauſas, aliam ad puniendam negligentiam domini, aliam vero ad tollendum errorem & confuſionem dominorum. Alexan. 3. illum corrigit tollens primam cauſam, & reddens ſolam ſecundam. Ex quo patet pace quod dixerim Adriani, diſtare plurimum à vero opinionem eius, cum exiſtimat, præcipuum preſcriptionis finem eſſe punire negligentiam domini, & ita illa ceſſante non poſſe præſcribi vi illius principij, *Ceſſare legē ceſſante eius fine*, Pontifices ſi quidē in omnibus decretis ſuis hos perpetuo fines aſsignant, ad tollendas lites, & reddenda dominia rerum certa, nec curant de negligentia domini: imo ſi negligentię eſſet habenda ratio, vt vult Adria. Sequerentur hæc duo in commoda: Primũ vt raro lex preſcriptionis haberet locum, quia communiter huiuſmodi negligentię non ſunt peccata vel ad ſummum venialia, cum procedant ex ignorãtia vel obliuione. Alterum, vt lex quæ ad tollēdas lites pacca daſque conſcientias inſtituta eſt, eſſet maior occaſio litium, & inijceret innumeros ſcripulos conſcientijs hominum, quia non poſſet certo conſtare quando eſſe negligentia mortalis & ſufficiens ad preſcribēdum, quando vero venialis tantum, neque ad illud ſufficiens.

Nunc ad argumenta primæ opinionis.

Ad primum conſtat iam leges illas iure pontificio eſſe reuocatas.

Ad primam vero inſtãtiam, cõſtat etiam ex ratione qua probata eſt prima concluſ. poteſtatem ſecularē ſubiacere Eccleſiaſticæ in ordine ad ſpũalia, poſſeq; Pōtif. irritare leges ciuiles fauentes peccatis, & nociuas conſcientijs, quales ſunt leges concedentes poſſeſſorem malæ fidei poſſe præſcribere.

Ad ſecundam dico cum Couar. in Reg. Poſſeſſor. p. 2. §. 11. legē illam Caroli. 5. duo continere. Primo vt ſi res fuerit dubia an famulo illi debeatur merces, quam per totum trienium non exegit, pronuntietur ſententia in fauorem domini. Secundo etiam ſi fuerit res certa dominum toto illo triennio mala fide detinuiſſe mercedem illam, non continuo fiat in illum executio, nec detur actio illi famulo, ad tollendas lites, fraudes, & moleſtias famulorũ: Nihilominus tenetur dominus ille in foro animæ ad ſoluendam mercedem illam, quia ſi reuera non ſoluit, non poteſt habere hanc bonã fidē, ſe non debere illi famulo ſuum ſtipendium: quod ſi aliter exiſtimet, erit opinio erronea, nec valens ad bonam fidem, vt dicemus.

Ad tertium reſpondeo Decretum illud quod habetur in cap. Placuit ex Conc. Africano non concedere Epiſcopo dominiũ aliquod diocesis vicinę titulo præſcriptionis, nec haberi ibi ſermonem de quauis dioceſi, ſed de ea in qua fuerit fides deſerta: Vult Eccleſia, vt ſi pars alicuius dioceſis à fide receſſerit, & in ea reducenda ad fidem proprius Epiſcopus negligens fuerit, vicinus aut ſolicitus & ſtudioſus, eamque reduxerit ac conuerterit, tunc maneat pars illa ſub ditione eius, qui illam ad fidem reuocauit, primo, in fauorem fidei. Secundo, in premium Epiſcopi, qui ita fuit ſolicitus in ouibus illis ad Chriſti fidem reducendis. Ter-

Tertio, in pœnam negligentiæ proprij Episcopi: modo pars illa non sit ex matrice .i. Archiepiscopali: lex autem præscriptionis non punit culpam aut negligentiam domini, sed id tantum instituit, tollere lites, & efficere certa dominia rerum. Vide glos. in can. illo, placuit.

Ad argumenta secundæ opinionis.

Ad primum dico, leges illas de venditione esse tantum permisiuas, negantes decepto infra medietatem iusti pretij actionẽ in iudicio, ad tollendas lites, non tamen concedentes venditori excessum illum iusti prætij. Vnde nec ipse potest illum tuta conscientia retinere, cum nec bona fide illum habeat, nec lex illum ipsi concedat, nec potuerit concedere, vt docebimus infra cum D. Tho. q. 77. art. 1. Lex autem præscriptionis est concessiua, concedens possessori bonæ fidei cum tanto tempore rem illam bona fide habeat, vt faciat suam, ob fines dictos, qui bono communi adeo expediũt. Constat autem inter leges concessiuas & permissiuas hoc interesse, quod hæ nullum conferant ius in foro animæ, sed tantum negent actionem in iudicio, concessiuæ vero conferunt ius in vtroque foro.

Quod si quæras, qua ratione constet legem illam de venditore decipiente infra medietatem iusti prætij esse tantum permissiuam, legem autem præscriptionis esse concessiuam, dico primo id constare ex communi intelligentia Iurisperitorum, quorum in hac parte maxima est authoritas. Secundo, recta ratione ita exigente, quia ille venditor habet malam conscientiam, scit enim se inique vendere, leges autem non fauent malis conscientiis, sed tantum in eo casu tribuunt, vt permittatur, negeturque actio in iudicio, propter periculũ multarum litium: possessor vero bonæ fidei possidet & habet cum bona conscientia, leges autem solent fauere bonis conscientijs, concedereque illis verum ius eorum quæ ita possident.

Sed obijcies, sicut ergo decepto infra medietatem iusti prætij negatur actio ad tollendas lites, ita contra possessorem malæ fidei esset neganda actio vero domino, ad tollendas etiam lites. Respondeo non esse parem rationem, quia in deceptione prętij, emptor (etsi deceptus) est quodammodo voluntarius in exhibendo illo excessu prætij, at quando possessor malæ fidei habet alienum, verus dominus nullo modo est voluntarius. Secundo, negando actionem

illi emptori decepto, non datur occasio iniquis inuadendi aliena, quæ tamen maximę daretur, si negaretur veris dominis ad repetendas res suas à possessoribus malæ fidei.

Ad secundum constat iam solutio ex dictis in responsione ad secundam instantiã, quam afferebant authores primę opinionis.

Ad tertium respondeo, licet iudicium huius existimantis rem alienam esse suam sit falsum à parte rei, in genere tamen moris, cum bona fide rem illam iudicet suam, esse rectum, cui accedens decretum legis statuẽtis, vt quando bona fide aliquid tanto tempore possidetur, acquiratur dominium, (quod decretum est rectum & optimum ob bonum commune) efficit rem vere illius. Quo fit vt præscribens non acquirat dominium vi sui priuati iudicij, sed virtute legis iustæ, bona vero fides ipsius sit velut causa sine qua non.

Quartum similiter soluitur, fundamentũ præscriptionis non esse bonam fidem, sed legem illam ob bonum publicum iustam, habita enim bona fide toto tempore à lege constituto, si deinde aliud innotescat non tollit dominium, quod per legem absolute translatum est, cum primum completũ est tempus ab ipsa taxatũ. Nec bona illa fides perpetuo exigitur, sed per illud tantũ tempus quod lex statuit ad præscribendũ, quo exacto habet possessor ille hanc certã scientiam, certumque iudicium, rem illam iam esse suam, & si certo sciat olim fuisse alienam: sicut is qui rem aliquam emit, scit eam certo esse suam, simulque scit ante illam emptionem fuisse alienam.

Ad vltimũ respondeo, ex illis finibus primum in exteriori quidem foro habere locum, nilominus cũ pax exterior cui obuiãdo litibus consulitur, sit magnũ Reip. bonũ, consequenter lex respiciens talem finẽ, est iusta, ac vt talis sufficiens ad conferendum ius in foro interiori. Secundus finis habet etiã locum in foro interiori, in vtroq; enim foro refert plurimũ dominia rerũ certa esse. Tertius vero finis est maxime remotus, & parũ vel nullo modo intentus à lege. Quo fit vt siue dominus rei sit negligens in illa recuperanda, siue non, possessor habẽs conditiones requisitas à lege vere præscribat. Hinc sequitur legem istam præscriptionis non esse pœnalem, vt voluit Castro loco citato, sed esse concessiuam & tribuentem dominium possessori bonæ fidei, etiãsi nulla interueniat culpa aut negligentia veri domini: Sed videamus iam.

QVAE

QVAE CONDITIONES EXIGANTUR AD PRÆSCRIBENDUM?

Qvatuor sunt quæ communi consensu Doctorum exiguntur ad vere & tuta conscientia præscribendum. Primo, possessio vera &propria rei.ff.de Vsucapio.l.possessione. *Sine possessione* (inquit) *non præscribitur*. Et ita religiosus cum nil possit possidere, non potest præscribere, conuentus autem quę potest possidere, potest & pręscribere: Sæcularis non potest præscribere aliquod spirituale, cum neque illud possit possidere, vt beneficia, decimas, &c. nec depositarius potest præscribere quæ deposito accepit, cum illa non possideat.

Exigitur secūdo, continuatio possessionis per totum tēpus legis, collocatur enim hæc pars in difinitione præscriptionis initio posita. Vnde si quis re quam possidebat iuste priuetur, quando illam iterū in suam recipiat, incipit de nouo tempus pręscribtionis, debet namque tempus legis ita esse continuum vt nec per horam interrumpatur, Dixi iuste, nam si iniuste illa expolietur, non desinit illam reuera possidere, cum semper sit illius verus dominus.

Tertio requiritur bona fides, licet in facto erret.l.si bonæ fidei.ff.De verbo. signi. ea vero deficiente cōstat nullo tempore pręscribi. Bona fides dicitur scientia vel iusta credulitas rem illam suam esse, & non alienam: sumitur enim hic (vt diximus) fides pro propria conscientia & existimatione, qua quis rem quam possidet iudicat omnino esse suam, quę bona fides debet esse quoque continua, & non interrupta per totū tempus legis: quia cum bona fides debeat esse cum possessione, sicut possessio nō est interrumpenda toto tempore legis, ita nec bona fides quę illam commitatur.

Quarto debet possideri illud aliquo titulo, aut naturali, aut legitimo, aut saltim præsumpto, Naturalis sumitur ex natura rerum, qualis est contractus quo vere & à parte rei transferuntur dominia: vt donatio, vēditio, ius hæreditarium, dispositio testamentaria, iusta sententia Iudicis quæ nititur veritati & legitimæ dispositioni testium, Legitimus est, qui si consulamus leges confert dominium, quamuis re vera presuponat aliquid falsum, vt sententia iudicis lata secundum allegata & probata & iuxta leges sed nititur falso dicto testium: dicitur hæc sententia legitima, & titulus legitimus ad possidendum, quia si contra lata esset, esset illegitima & contra leges. Præsumptus vero est, sententia iudicis quæ & contra allegata & probata lata est, hęc enim non est titulus legitimus, cum sit contra leges, sed solum presumptus, quia sententia iudicis et si à parte rei omnino iniusta sit, præsumitur tamen semper iusta, estq; exequutioni mandanda, donec à superiori iudice reuocetur.

Ex his sequitur primo qua ratione distinguantur inter se titulus naturalis, legitimus, & presumptus, ac bona fides. Potest primo quis rem habere titulo naturali &vero à parte rei sine bona tamen fide, ex suo falso iudicio quo existimat illam esse alienam, in quo casu hic nunquam pręscribet, sed tenetur inuestigare verum dominum & rem illam vel ob suam conscientiam erroneam restituere illi quem iudicat verum dominum, aut conscientiam deponere, Potest secundo quis per sententiem iuxta allegata & probata latam, sed quæ nitatur falsis testibus, possidere rem aliquam titulo legitimo, sed sine bona fide, si falsitas illorum testium ipsi innotescat, qui etiam non potest præscribere ex defectu bonę fidei, Potest contra habere rem aliquam per sententiam vere iniquam sed cum bona fide, existimans illam omni ex parte iustam, in quo casu sine titulo naturali vel legitimo sed solū pręsumpto rē habet, pręscribet tamē ratione illius bonæ fidei. Tertio potest quis sine vllo titulo à parte rei rem aliquam possidere cū bona tamē fide, qua durāte pręscribet. Vt qui per 30. vel 40. annos rē possidet bona fide, nec meminit quo titulo ad eū peruenerit, Qui credit rē sibi legatā aut donatam à vero domino, qui tamen non erat illius dominus. Filius qui iure hæreditario sucedit in bonis paternis, credens illa vere esse patris sui, cum tamen essent furtiua, vel aliena, Quo fit, bonam fidem esse magis necessariam ad præscribendum quam titulum, sine titulo enim potest aliquando præscribi, sine bona vero fide nunquam, vt patet ex his exemplis, & habetur.l. Omnes. Cod. de præscrip.30. aut. 40. annorum. Vbi statuitur, vt post 30. aut. 40. annos omnis actio extinguatur. Idem habetur Can. Placuit.16.q.3. el segundo.§. Post. Vnde quando dicitur à DD. requiri titulum ad præscribendum, intelligendum est de pręscriptionibus illis longi tantum siue vsitati temporis: 10. aut. 20. annorum, non de præscriptionibus quæ dicuntur longissimi vel plusquam longissimi temporis, nempe. 30. vel 40. aut 100. annorum.

Sequitur

Sequitur secundò hæredem latronis qui bona fide succedit in bonis paternis, si duret illa bona fides per. 30. aut. 40. annos. pręscribere, nec tamen habere titulũ. Quod licet negetur à M. Soto commune tamen est inter DD. vtriusque iuris. Et probatur: Imprimis iste hæres (quod certum est) non habet titulum naturalem aut legitimum, quod vero nec habeat præsumptũ, ostẽdo, Pręsumptus habetur etiam per sententiam iudicis, quamuis iniquam, sed neque latro qui bona illa rapuit, neque hęres eius habẽt illa per aliquam sententiam iudicis, neque iustam neque iniquam, Ergo. Et confirmatur ex ipsis legibus quæ statuunt bona furtiua nullo titulo haberi, ita l. Cum hęres. ff. De diuersis tẽporalib. præcrib. l. Si mala fide Cod. cõmunia de vsucapionibus. Quod autem hæres latronis præscribat si duret in eo bona fides per. 30. aut. 40. annos. est receptum apud iurisperitos, & habetur. l. illa Omnes Cod. De pręscriptio. 30. aut. 40. annorum quamuis non pręscripsione illa longi temporis 20. aut. 30. annorum vt habetur legibus citatis. l. Cum hæres & lege Si mala fide, & lege Vsucapio. Cod. de vsucapione pro hærede. Quæ leges cum dicunt hæredem latronis non præscribere intelligendæ sunt de pręscriptione longi siue & vsitati tantum temporis nempe. 10. aut. 20. annorum.

Similiter emens rem furtiuam à latrone cum bona fide, non habet titulum ad pręscriben. vsitato tempore. 10. vel. 20. annorum, vt habetur instit. de vsucapionib. §. Furtiuæ &. §. Quod autem: vbi dicitur. *Furtiuæ res & quæ vi possessæ sunt, etiã si longo tempore bona fide possessæ fuerint, vsu capi non possunt.* Et subitur. *Non solum fur, aut quiuis alius qui per vim possidet, sed nec quiuis alius, quamuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia causa acceperit, vsucapiendi ius habeat.* Vbi aperte loquitur lex de vsucapione longi & vsitati temporis, non de illa longissimi temporis. 30. aut. 40. annorum, vt constat non modo ex illa. l. citata Omnes, verum etiam. l. Si aliena. ff. de vsucapio. Ex quibus fit à fortiori latronem ipsum nullum habere titulum, nec legitimum, nec pręsumptum, nec posse præscribere (etiam si ex aliquo euentu haberet bonam fidẽ, quod est fere impossibile) tempore vsitato vt habetur in illo. §. Furtinę. Insti. de vsucapio. & l. Vbi lex inhibet ff. de vsucapio. vbi dicitur vbi lex inhibet vsucapionem bona fides possidenti nil prodest: Quo etiã modo intelligẽdæ sunt leges dicentes rem vitiosam esse impræscriptibilem, loquuntur de præscriptione vsitati vel longi temporis, & nomine rei vitiosę intelligũt rem furtiuam, vt explicatur Cod de Vsucap. l. Vnica. Poterit tamen præscribere longissimo tempore. 30. vel. 40. annorum, si toto illo tempore accideret latronem habere bonam fidem, de quocunque enim possessore bonæ fidei quacunque ratione rem illam quam possidet habeat, intelligenda est lex illa Omnes Cod. de præscrip. 30. vel. 40. annorum: statuens vt omnis actio extinguatur post. 40. annos, quæ lex vt vidimus iusta est, non pœnalis neque innixa falsæ præsumptioni, sed tribuens ius in conscientia, ne rerum dominia maneant perpetuo incerta, tollanturque lites & contentiones, quæ causę legis in quocunque possessore bonæ fidei habent locum, & in latrone, si accideret ipsum bona fide aliquãdo possidere que rapuit per. 30. aut. 40. annos ita Glosa in illo. §. Furtiua, Medi. Cod. de restit. q. 16. & Grauiss. Magis. Peña in lectura huius art. Quod si quæras qua ratione fur potest habere bonam fidem? iam ad monui, id fere impossibile esse, nilominus posse, potest enim in aliquo casu sine culpa sua obliuisci rem illã esse furtiuã. Vide Silu. verb. Præscrip. cap. 1. §. 8. & cap. 2. §. 12. Et Couarru. in Regu. Possesor. p. 2. §. 9.

Quæres hic licet fur & hæres ipsius & qui ab illo emit non possint præscribere rẽ furtiuam tempore vsitato, sed solum illo longissimo. 30. vel. 40. annorum, fructus tamẽ rei furtimæ poterũt ne præscribere tẽpore vsitato, ita vt si rem furtiuã bona fide possideãt per. 10. vel. 20. annos, possint facere suos fructus illius. Respõdeo ad faciẽdos suos istos fructus sufficere præscriptionem vsitati & longi temporis, ita habetur. l. Bonæ fidei emptor. ff. de acquirendo rerum dominio: vbi dicitur, *Qui non potest vsu capere propter rei vitiũ, fructus tamẽ rei faciet suos.* Cuius legis sensus est, eum qui non potest vsucapere tempore vsitato rem vitiosam, id est, furtiuam, fructus tamẽ illius facere suos, temporis vsitati præscriptione. Idem habetur l. Qui scit. §. Bonæ fidei. ff. De vsuris. Et l. Si aliena. §. Sceuola. ff. de vsucapio. Vnde si Petrus sit furatus bouẽ, filius Petri hęres illius non potest sibi præscribere bouẽ illũ, quẽ bona fide recepit, tanq; rẽ vere patris sui, nisi spatio lõgissimi tẽporis durante eadem bona fide illũ possideat, fructus vero & partus illius faciet suos, postquam possederit spatio vsitati & longi temporis.

Iam

Iam cum bona fides adeo necessaria sit ad præscribendum, explicemus oportet.

AN BONA FIDES NECESSARIA ad præscribēdū patiatur secū dubitationē.

GLossa in cap. si diligēt. & ca. finali, de præscriptionibus. Et ibidē Panor. quē sequūtur multi iurisperiti, maxime Sylu. Præscript. primo, q.3. n.3. & summa Rosella verbo, Restit. septimo. §.19. volūt, dubitationē, qua quis hæsitat, an res, quā posidet, sit sua, nō tollere bonā fidē, nec impedire præscriptionem, Eandē sequitur Bart. in.l. Naturaliter. ff. de vsucap. asserēs habentē fidē dubiam à principio nō præscribere. Quod si à principio incipit posidere cū bona fide, & sine vlla dubitatione, deinde vero adueniat illa dubitatio & hęsitatio, pręscribere nilominꝰ, affertq; Bart. in eādē sentē. Inno. in illo. c. fin.

Probatur hæc sententia à suis auctoribus. Primo, ex isto cap. fina. de præscri. vbi duo habet Pont. Primo n. definit necessariū esse ad præscribendū nō habere conscientiā rei alienæ. Secūdo adhibet rationē, quia pręscribere & posidere rē cū mala fide est mortale. Ex quo cap. sic argumentantur, Summus Pōt. eam tantū exigit fidē ad præscribendū, quā habēs nō sit in peccato, at, qui posidet rē aliquā cū hæsitatione sit ne illi propria, paratus tamē, cū primū deprehēderit esse alienā, restituere illā vero dn̄o, hic haud dubie nō peccat mortaliter, posidendo & retinēdo illā, quādiu ita dubius est, cū in dubijs melior sit ratio posidētis, ergo fides ita dubia sufficiēs est ad pręscribendū.

Secūdo, qui dubitat sit ne res quā habet sua, nō habet conscientiam rei alienæ, quia conscientia rei alienæ dicitur, cum quis habet rem, quam conscientia propria interius testatur esse alienam.

Tertio, ex cap. Si virgo. 34. q. vnica: vbi habet D. Aug. *Si virgo nupserit nesciēs viro alieno: hoc si semper nesciat, nunquā ex hoc adultera erit. Si autē sciat, iā ex hoc adultera esse incipit, ex quo cū alieno sciens cubauerit.* Vbi sumitur scientia pro certitudine, adhibetq; D. Aug. exemplū sumptū ex præscriptione dicens: *Sicut in iure prædiorū tādiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quādiu se posidere ignorat alienum.* Ex quo loco sic argumētor. Tādiu quis est possessor bonę fidei potestq; præscribere ex D. Aug. quādiu ignorat se posidere alienū, at, qui tantū est dubius, et si per illā dubitationē hæsitet, an res quam habet, sit sua, nō tamē scit esse alienā, imo id reuera ignorat, ergo huiusmodi dubitatio nō tollit bonā fidē. Nec est quod verba ista D. Aug. intelligamus solū de ignorātia puræ negationis, qua & is qui rē quam scit certissimo suā esse, ignorat esse alienā, sed possunt etiā intelligi de ignorātia prauæ dispositionis, qua rē illā habēs dubitat an sit sua, quod ostendūt verba sequētia, subdit enim D. Aug. *Cū vero scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur.* Vnde iuxta Aug. qui nō scit se habere aliena, etsi dubitet, nō est in mala fide.

Angelus loc. cit. n.4. vbi affert in suā sententiā Antoniū de Butrio distinguit, aut qui ita dubitat habet, inquit, iustā causam dubitādi, aut leuē & momentaneā, si hanc, nō impedit quin pręscribat, sicut qui leuiter dubitat in rebus fidei, & nō fixe, nō est hæreticus. cap.1. de hæreticis. Si vero habeat grauē & iustā causam dubitādi, nō præscribit, quia iura ad præscribendū nō solum requirunt, vt possessor ille non sit in mala fide, verum etiā vt sit in bona, dubius autem grauiter & iusta de causa etsi non sit in mala fide, non tamen est in bona.

Addit Angelus duo. Primo, opinionē suā esse verā in foro animæ: in foro tamē cōtentioso valiturā illā Panor. vt cēseatur à iudicibus præscribere possessor rei, vel eo solo ꝙ nō habuerit malā fidē. Ait secūdo, opinionē suā intelligendā esse, quo ad præscriptionem rei, quia ad percipiendos fructus sufficit quoq;, inquit, non habere malam fidē.

Tertia opinio est Adria. in suo. 4. de Rest. q. peculiari, de præscrip. & Quolib. 2. vbi habet duo. Primo, possessorē dubitantē, an res sit sua, nō posse illā sine peccato posidere, nec præscribere. Probat primo, sic posidēs habet cōscientiā lęsam per tale dubiū, quod etiā fatetur Panor. in illo. c. final. col. 11. versu, secūdo principaliter, at qui habet cōsciētiā læsā nō posidet bonā fidē, ergo sic posidēs in peccato est, nec potest præscribere. Secūdo, mulier nupta perinde habet ius ad petēdū debitū à viro, sicut possessor bonæ fidei ad pręscribendū, sed mulier dubitās iuste an iste sit suus vir, non potest petere debitum ab illo, ergo iuste dubitās, an res quā posidet, sit sua, non potest præscribere. Terto, faciēs id de quo dubitat, an sit peccatū mortale, peccat mortaliter, posidēs rē de qua dubitat, an sit aliena, facit opus de quo dubitat an sit peccatū mortale, ergo peccat mortaliter. Maior certa est. Min. probatur. Detinere alienum est peccatum mortale prohibitum. 7. pręcepto, sicut & accipere illud, sed accipiens rem de qua iuste dubitat an sit aliena, exerceret opus de quo dubitaret vel saltim deberet dubitare an sit peccatum

catũ mortale, ergo similiter posſidens rẽ de qua dubitat an ſit ſua, exercet opus de quo dubitat, vel debet dubitare, an ſit peccatũ mortale, habetque hũc animũ, volo detinere rẽ, quã detinẽdo forſan pecco mortaliter

Addit ſecundo Adria. quod ſi rẽ de qua dubitat, an ſit ſua, detineat nõ vt poſſeſſor, ſed tamquã ſeruans illam vero dño, faciatq; diligentẽ inquiſitionẽ ad deprehendendũ verũ dñm, & ea facta non appareat, tunc poteſt illam tuta conſcientia retinere, ac præſcribere.

Quarta opinio eſt Mag. Soto lib. 4. de Iuſt. q. 6. ar. 4. quẽ nõnulli ſequuntur, quæ partim accedit ad illã Angeli, partim vero recedit ab ea, habet enim tria. Primo ſi dubium ſit leue, non eſſe curandũ, ſi vero graue & iuſtũ, per illud interrũpi tempus, quia ſic dubitans iam non habet pacatam & ſecuram conſcientiam, in qua conſiſtit bona fides, ſed lęſam & vulneratã. Secũdo debere iſtũ facere diligentẽ inquiſitionẽ, alioquin peccare mortaliter, nec poſſe rẽ retinere. Tertio ſi facta diligẽti inquiſitione adhuc maneat dubius, teneri ad diuidendã rẽ illã cũ eo de quo dubitat an ſit verus ipſius dñs, pro ratione dubij, quod ſi nullus conſtiterit dñs, cum pauperibus.

Diuiſionem autem hanc ita faciendam eſſe, aut ſecundum medietatem, aut ſecundum aliquam partem pro ratione dubij, ſic poteſt probari. Primo, Qui poſsidet bona fide rẽ, quã rationabiliter credit eſſe ſuã, poteſt totã illam poſsidere, qui vero mala fide, totã tenetur reſtituere, ergo qui dubia fide, neque totã poterit poſsidere, neque totã dimittere, ſed diuidetur. Probatur conſeq. quia ſicut mediũ participat naturam vtriuſque extremi, ita quoque effectus proueniens a medio debet eſſe medius inter effectus vtriuſque extremi.

Secũdo, ſtãte iſto dubio poteſt iudex iuſte iudicans diuidere inter poſsidentẽ & aliũ de quo dubitatur, an ſit verus dominus, vel ſaltem aliquã partẽ illi adiudicare, quia iudex ſicut poſſeſſorẽ bonę fidei debet ſuſtinere in poſſeſsione integra rei, ita quando eſt dubia fides, poteſt aliquid illi minuere, at quod iudex iudicaret per iuſtã ſententiã, obligat in conſcientia, ergo.

Vltima opinio eſt multorũ recentiorũ interpretũ D. Tho. aſſerentiũ poſsidentẽ iã bona fide aliquã rẽ, ſi deinde incipiat dubitare, an ſit ſua, factaque diligenti inquiſitione nõ appareat illã eſſe alienam, nõ teneri ad diuidendã illã, neq; ad partẽ aliquã alteri dandã, ſed in integrũ poſſe illã tuta conſcientia ſibi retinere.

Probatur primo, quia ſi ille, qui eſt ita dubi⁹, teneretur rẽ illã diuidere, ſequeretur nõ eſſe meliorẽ conditionẽ poſsidẽtis, quod eſt cõtra omne ius. Patet cõſe. quia tantũ haberet de illa re nõ poſsidẽs, quãtũ poſsidẽs.

Secũdo, poſſet ille qui nõ poſsidet cognita dubitatione poſsidentis partem, quã poſsidens teneretur illi reſtituere, priuata auctoritate ſibi accipere, hoc repugnat ipſi Soto in. 4. diſt. 27. q. 1. ar. 3. Cõſe. vero patet, quia iſte nõ poſsidẽs iuxta hãc doctrinã Soti habet ius ad illã partẽ quam alter tenetur in conſcientia ipſi dare, imo ſi iſte non haberet ius ad illam, alter non teneretur dare.

Quarto, in cap. illo Vigilanti. De pręſcriptio. dicitur: *Nulla antiqua dierum poſſeſsio iuuat aliquem malæ fidei poſſeſſorem, ſi enim non reſtituerit, poſtquã nouerit ſe aliena poſsidere, tunc malæ fidei peribit.* &c. Quo loco perpendum maxime eſt illud verbũ, niſi reſtituerit poſtquã nouerit ſe aliena poſsidere, ſignificat enim à cõtrario ſenſu, antequã nouerit ſe aliena poſsidere, nõ teneri ad reſtituẽdũ, ſed tuta cõſcientia poſſe retinere, cũ iſte rouera nõ intelligat ſe aliena poſsidere.

In hac quæſt. obſeruemus. Primo, conſcientiã ſiue fidẽ dubiã non eſſe idẽ ꝙ bona fides, neque idẽ quod mala fides, ſed quid mediũ inter eas, ſicut pallidũ eſt color medius inter albũ & nigrũ: inprimis non eſſe idẽ quod bona fides, cõſtat ex. l. Bonę fidei emptor. ff. de acquir. rerũ dñio. vbi habetur Bonę fidei & nõ dubię emptor &c. vbi aperte diſtinguũtur bona fides & dubia. Secũdo in alijs materijs bona fides nõ patitur ſecũ hæſitationẽ & dubitationẽ, ergo diſtinguũtur bona fides & dubia. Anteced. patet hoc exẽplo: qui dubius eſt, an hodie ſit dies ieiunij, habet quidẽ conſcientiã dubiã, an liceat hodie comedere carnes, nõ tamẽ habet conſcientiã, aut fidẽ bonã, hodie licet eas comedere. Tertio, fides dubia omniũ cõnſenſu nõ ſufficit ad incipiendũ tẽpus pręſcriptionis, cũ tamẽ bona ſufficiat. Quod vero diſtinguatur etiã dubia fides à mala, patet, nã fides dubia ſufficit ad retinendũ tuta conſcientia, donec res plene intelligatur, & ad defendendũ cõtra litigantẽ, donec iuſta ſententia res decernatur, ad quę tamẽ non ſufficit mala fides. Qui enim mala fide retineret eſſet in peccato. Deniq; bona fides dicit aſſenſum ꝙ res ſit mea, mala fides diſſenſum, ꝙ nõ ſit mea, ſed aliena, dubia fides nec aſſẽſũ, nec diſſenſũ, apte igitur iſta diſtinguũtur.

Obſer-

Obſeruemus ſecũdo, aliud eſſe fidẽ dubiã, & aliud bonã fidẽ, ſed erroneã. Dubia eſt, qua aliquis credit rẽ, quã poſsidet, ſuã eſſe, ſed cũ hæſitatione & formidine, de qua fide dubia nũc agimus. Bona vero fides, ſed erronea eſt, qua quis certo credit rẽ quã poſſidet ſuã eſſe, cũ tamẽ reuera & à parte rei ſit aliena: ceterũ hic error multiplex eſſe poteſt, nã aut poteſt eſſe in iure, aut in facto, in iure, cũ poſsidet rẽ quã iure prohibetur poſſidere, vt ſimoniacus poſsidẽs beneficiũ per ſimoniã, vſurarius poſsidẽs aliquid per vſuram. In facto eſt error, cum quis accipit vel emit rẽ ab eo qui nõ eſt verus dñs, quẽ tamẽ iudicauit verũ dñm. Porro error in iure poteſt eſſe apertus, quando ſcilicet ius aperte & citra cõtrouerſiã vel opiniones Doctorũ prohibet rẽ illã poſsidere, vt in exẽplis adductis de ſimoniaco & vſurario, vel eſt dubiũ & poſitũ in quæſtione, an ius illud prohibeat rẽ illã poſsideri, vt in re quæ poſsidetur per contractũ minus ſolemnẽ, dubiũ eſt an ius illud prohibeat, reddatq; contractũ illũ inualidũ, an ſecus. Rurſus error in iure poteſt eſſe aut ſolo iure, aut miſtus, ita vt ſit ſimul error iuris & facti, vt cũ quis putat ſe accepiſſe rẽ ab eo qui eſt dñs, cũ reuera dñs nõ ſit, & dato illũ eſſe dñm iure prohibetur dare, vt cũ quis accipit à pupillo rẽ quã credidit eſſe pupilli, poſſeq; ſibi dari à pupillo, quæ tamẽ illius pupilli nõ erat. Quando error eſt in ſolo iure, poſsideturq; res, quam aperte & extra omnẽ dubitationẽ prohibẽt iura ab illo poſsideri, etſi ille credat ſe iuſte illud poſsidere, talis fides ſic erronea, quamuis bona & excuſabilis ob ignorantiã, omniũ Doctorũ cõſenſu nõ ſufficit ad pręſcribendũ. Ita Angelus Præſcrip. n. 2. Sylu. Pręſcri. c. 1. q. 3. n. 2. & habetur aperte. l. 1. §. ſi à pupillo. §. Pro empto. l. nunquã. la ſegũda. ff. de Vſucap. Si vero error ſit vel in facto, vel mixtus partim in iure, partim in facto, ſi cerrãs, poſsidẽs tamẽ bona fide præſcribit præſcriptione lõgiſsimi tẽporis, ita Ange. & Sylu. locis citatis. Innoc. in. c. Si diligẽti. De pręſcr. Panor. in. c. cũ dilectus, de cõſuetud. Hoſt. in. c. cura. de iure patro. & eſt cõmunis inter dd. quos referũt Syl. & Ang. lo. cit.

Obſeruemus tertio, aliud eſſe habere conſcientiã lęſam & aliud dubitare: nã cõſcientia læſa habet coniunctũ peccatum, dicitur enim cõſcientia læſa, cũ quis intelligit ſe rẽ alienã poſsidere, nec vult reſtitnere, vel cũ iuſte dubitat an alienũ poſsideat, nec vult adhibere debitã diligẽtiã, vt deprehẽdat verũ dñm: dubitare aũt eſt eſſe animo ancipiti, quod poteſt eſſe ſine peccato & ſine cõſciẽtia læſa, vt in eo qui fecit debitã diligentiã, nec inuenit aliquẽ cui maiori iure res illa cõpetat, tũc enim tuta conſcientia illam retinet poſſeſsione ſibi fauente, cũ in dubijs melior ſit ratio poſsidentis.

Obſeruemus quarto, Dubiũ duplex eſſe, aliud ſpeculatiuũ, an res ita ſit à parte rei, & aliud practicũ, nẽpe quid ſit licitũ & faciendũ, quæ ita ſunt affecta, vt manẽte dubio ſpeculatiuo poſsit ceſſare practicũ, & cõſciẽtia eſſe tuta: vt explicatur in cap. Inquiſitioni. De ſentẽtia excõmunicationis. Et can. Quid culpatur. 23. q. 1. V. g. dubitat miles an bellũ ſit licitũ, quod dubiũ eſt ſpeculatiuũ, & ſimul cũ eo habet hoc iudiciũ practicũ & certũ, principe pręcipiẽte bellandũ mihi eſt, nã alias deſtrueretur. Reſp. Simile exemplũ habetur in. c. Dñs De ſecũdis nuptijs. Vbi definitur mulierẽ dubitantẽ, an vir, cui nupta eſt, ſit vere eius vir, teneri nilominus ad reddendũ debitũ viro illi, ſi ipſe poſtulauerit, quia vna cum illo dubio ſpeculatiuo, debet habere hoc iudiciũ practicũ verũ & certũ; teneor nilominus, ſi debitũ à me poſtulauerit reddere illi. Similiter poteſt quis dubitare de eadẽ re circa vnũ effectũ, & nõ circa aliũ, v. g. poteſt aliquis habere diſpoſitionẽ, quã iudicabit ſufficere ad ſuſcipiẽdũ baptiſmũ, dubitabit vero an illa ſufficiat ad pœnitentiã & abſolutionẽ. Poteſt dubitare, an titulus, quo habet fundũ, ſufficiat ad verum dominium, non tamen dubitabit, ſed erit certus illum ſufficere ad retinendũ illũ, donec res eluceſcat aperte. Sit prima concl.

Ad præſcribendũ ſufficit fides & certitudo humana; ita vt licet nõ ſim certus metaphyſice, & omni prorſus certitudine rẽ illã eſſe meã, ſed maneat adhuc aliquis ſcrupulus & formido, poſsim nilominus poſsidere & præſcribere.

Patet primo, Ad præſcribendũ ſufficit illa fides & certitudo qua cõmuniter homines poſsident bona ſua, ſed hæc eſt certitudo fidei humanę, quę, cũ reducatur ad opinionẽ, ſemper eſt cũ aliqua dubitatione & formidine, ergo. Secundo, ea certitudo in quaq; re exigẽda eſt, quã natura rei patitur, eſt enim animi & ingenij indiſciplinati, vt ait Ariſt. in omnibus eãdem certitudinẽ exigere, ſed in præſcriptione ſimilibuſq; cõtractibus humanis nõ poteſt haberi alia certitudo iuxta naturam rerum temporalium, quam moralis & humana, ergo. Secũda concluſio.

Poſſeſſor qui vel a principio poſſeſsionis rei non habet bonam fidem, vel deinde progreſſu temporis deſinit illam habere, quia iuſte & grauiter dubitat an res illa ſit ſua, nec inquirit, cui res illa competat tanquam vero domino, non ſolum nõ

præscribit, verum etiam est in peccato mortali, eo quod non inquirat verum dominum.

Et probatur, Bona fides est necessaria ad præscribendum tanquam fundamentũ iustę possessionis & præscriptionis, ergo si hæc statim ab initio desit, sicut deficiente fundamento nil potest superædificari, ita deficiẽte bona fide nil potest pręscribi. Vtraq; vero pars conclu. tam ista prior, quam altera de eo qui progressu temporis incipit dubitare, nec inquirit res illa cuius sit, probatur ex. l. Bonę fidei. ff. De acquirendo rerum dominio: vbi dicitur aperte: *Emptorem bonæ fidei, & non dubiæ præscribere.*

Secundo, ad præscribendũ requiritur fides sana, & conscientia secura, ac illæsa, sed qui dubitat grauiter & iuste, an res illa sit sua, siue à principio, siue tractu tẽporis, ita dubitet, nec inquirit cuius illa sit, nõ habet conscientiam sanam, sed læsam, vt constat, ergo non præscribit, imo ratione illius conscientiæ ita læsæ est in peccato.

Hæc conclu. pertinet ad iuste dubitantẽ, sed negligentẽ in inquirẽdo vero dño rei de qua dubitat, sequẽtes pertinebunt ad eum, qui adhibet diligentiã quã debet, vt deprehendat quis sit verus dñs illius rei. Porrocũ hæc dubitatio accidere possit statim à principio, cũ primũ res possidetur, vel ita vt initio bona fide, & sine vlla dubitatione possideatur, deinde vero tractu tẽporis illa dubitatio sese offerat: Accidere etiã possit dubitantẽ, an res quã habet sit ipsius, post factam diligentẽ inquisitionẽ tribus modis se habere, aut ita, vt sit æquè dubius, aut ita vt inueniat se potius ius habere in rẽ illã quã alterũ de quo est anceps, an sit dñs illius, vel cõtra, alterũ potius & maius habere in illam: Hæc omnia priuatim explicanda sunt. Sit ergo tertia conclus.

Qui prudenter dubius est, an res quam possidet, sit sua, adhibitaque debita diligentia ad inquirendam veritatẽ manet ex æquo dubius, vel deprehendit se habere maius & potius ius quam alter habeat, tuta conscientia potest rem illam integrã sibi retinere, ac possidere bona fide, etiã si in mẽte sua semper maneat speculatiue dubius.

Probatur hæc aperte ex regulis iuris. Est enim regula: *In pari delicto & causa melior est conditio possidentis.* Est alia regula: *Cum iura partiũ æqualia sunt, fauendũ est reo*: In hoc autẽ casu qui dubitat de re sua est velut re⁹.

Secundo, Quãdo dubitatur de vero dño alicuius rei, ille est censendus verus dñs illius, & in vtroque foro, qui plures titulos pluraq; iura habet in illã, sed in hoc casu hic qui possidet habet par & æquale ius in rem illã cũ altero, & præterea possessionẽ, ergo potest illam, vt verus dominus illius integram sibi retinere.

Tertio, si in tali dubio iudex rem illam integram & totam diiudicaret isti possessori, illa sententia esset iusta, & consequenter hic possessor esset tutus in conscientia, ergo simpliciter & absolute in pari dubio hic possessor tuta conscientia rem illã retinet. Antecedens probatur, quia sicut quãdo due opiniones sunt æque probabiles, potest iudex in ferenda sentẽtia sequi quã voluerit, ita quãdo iura partiũ sunt æqualia, potest iudex declinare iuste ac recte in partẽ quã voluerit, imo iustius adiudicaret rem istã possessori quam alteri, cũ in pari dubio potior sit ratio possidentis. Conseq. vero patet, quoniã sententia iudicis, quæ nõ nititur falsæ præsumptioni, nec est pœnalis, non magis confert ius in conscientia, cum pronuntiatur, quam antequam pronuntiaretur, sed tantum explicat quis habeat ius, de quo litigantes altercabantur.

Quarto, licet iste sit dubius speculatiue, cuius sit illa res, practice tamẽ est cert⁹, se posse illam possidere, cum sit certus in dubijs meliorem esse conditionem possidentis.

Quinto, aliter dominia rerũ manerẽt semper incerta cũ maximo dãno Reip. & cõtra finẽ legis præscri. Nã cũ semper emergãt dubitationes, maxime in timoratis consciẽtijs, si quãdo emergit aliqua dubitatio in animo possidẽtis, factaq; diligẽti inquisitione manet adhuc speculatiue dubius (speculatiue inquã, quia practice videt se nõ habere minus ius quã alter habeat, & simul se habere titulũ possessionis) & propter tale dubium speculatiuũ tantũ, facta illa diligẽtia nõ liceret possidere, nec pręscribere, rarissime lex præscriptionis sortiretur suum effectum.

Deniq; faciẽs quod in se est nõ tenetur ad amplius, sed possessor qui adhibet debitã diligẽtiã ad inquirendũ verũ dñm, quãdo de illo dubitat, fecit quod in se est, nec alia via manet illi ad medendũ illi dubio, nõ ergo tenebitur ad amplius, sed tuta cõsciẽtia potest rẽ illã sibi retinere ac possidere. Quarta cõc.

Si hic possessor qui ita dubius est, facta diligẽti inquisitione deprehẽderit alterũ habere maius & potius ius quã ipse habeat, tenetur dare illi aliquam partẽ pro ratione potioris iuris, quod alterũ deprehendit in illam rem habere, ad arbitrium prudentis.

Probatur, si in illa diligenti inquisitione deprehenderetur ius possidentis adeo tenue

nue esse ac leue, vt appareret fere nullum, totumque ius cōpetere alteri qui non possidet, teneretur tunc iste qui possidet totam rem illi dare, & sic pronuntiaret iudex per suam iustam sententiam, ergo quando ius non possidentis apparet maius & potius quam ius eius, qui possidet, tenebitur hic dare illi partem aliquam illius rei, pro ratione maioris iuris quod ipse in eam rem habet. Quinta conclusio.

Qui a principio dubitat de re quam possidet, adhibitaque debita diligentia deprehendit se habere maius vel æquale ius cum altero, vel si inuenit se habere minus, dedit illi aliquam partem iuxta ea quæ modo dicebamus, cum primum adhibuit istam diligentiam, & præstitit quæ diximus, incipit reuera præscribere, etiamsi maneat in mente eius dubium illud speculatiuum.

Probatur ad inchoandā præscriptionē sufficit simul cum possessione & alijs conditionibus bona fides humana, quando autē adhibita sufficienti inquisitione possessor iste deprehēdit se habere maius vel æquale ius, aut si inuenit se habere minus, dedit iam alteri quod debuit, habet iam bonam fidem humanā, ergo incipit tūc vere præscribere. Maior constat ex prima conclusione. Minor probatur: Quia licet speculatiue adhuc dubitet, moraliter tamen & practice certus est rē illā esse suā, & tuto ab ipso possideri.

Secundo, finis legum præscriptionis est, ne dominia rerum sint incerta longo tēpore, at nisi hic possessor de quo agimus facta iam illa diligentia posset præscribere, perpetuo maneret dominiū rei illius incertū, quia facta debita diligentia nulla est alia via ad tollendum dubium, quam iste iam fecit, & manet illi semper dubium illud speculatiuum, cum quo transmittit ipse rem illam in suos hæredes, & illi in alios.

Tertio, si iudex per suam sententiam adiudicasset rem illam sic dubiam isti possessori, inciperet ipse tunc præscribere, sed non minori iure nec minus tuta conscientia illā possidet facta diligētia, de qua hic agimus, quam si à iudice per iustam sententiam fuisset illi adiudicata, ergo cum primum adhibuit istam diligentiam incipit præscribere.

Quarto, mulier, quæ existimans bona fide virū suum esse mortuū nupsit alteri viro, potest huic secundo debitū reddere, imo & petere ab eo, etiā si postea dubitet de vita prioris, nec valeat facta debita diligentia dubium illud à mente sua repellere, iuxta aliquos & grauissimos Theologos vt Soto in sub. 4. d. 27. q. 1. art. 3. & dist. 37. q. vnica art. vltimo circa finem. Ergo multo potius in nostro casu, censendus est hic possessor qui talem diligentiam adhibuit, post eam posse præscribere. Probo conseq. Quia leges ciuiles habent auctoritatem ad transferenda dominia bonorum fortunę, quam tamen non habent ad transferendum dominium corporis quo ad actum coniugalem nisi vero marito, vnde si facta debita diligentia à muliere ista, etiam si maneat speculatiue dubia, nilominus est vere vxor istius secundi viri multo potius possessor iste facta ista debita diligētia dicēdus est iuste rē istā possidere, & præscribere. Vltima concl.

Si is qui rem aliquā bona fide aliquo tempore possedit, deinde vero dubitat iuste & prudēter, adhibuit tamen cum primum dubitauit debitam diligentiam, non interrūptiur per talem dubitationem tempus præscriptionis, nec est quod ab illa diligentia incipiat rursum præscribere, sed continuatur tempus subsequens illā diligentiam cum toto præcedenti, computandumq; est cum illo.

Hæc conclu. est cōtra Adria. & Soto. habet tamen illam Sylu. verbo Præscrib. primo. q. 3. num. 3. vbi refert in eandem sententiam Barthol. & alios doctores, habent illā Coua. Regu. Possessor. p. 2. §. 7. & auctores primę opinionis quos retulimus. Probantque illā efficacissime argumēta, quibus eadē prima opinio probata est, maxime testimoniū illud. d. Aug. can. Si virgo. Et cōfirmatur si deferatur in iudiciū hæc lis, An Petrus qui cępit vineā possidere bona fide, & in ea permāsit per aliquot annos, deinde vero cū primū cępit dubitare an vinea illa esset ipsius, adhibuit debitam diligentiam ad inquirendam veritatem, deprehenditque se maius ius vel saltim æquale habere cum illo de quo dubitauit, an esset dominus illius vineæ, si proponatur inquā iudici An iste Petrus in hoc casu debeat prosequi tēpus illud & continuare cū præcedenti ad præscribendū, vel potius sit interruptum, oporteatque vt de nouo post illā dubitationē & diligentiam incipiat pręscribere, iudex per iustam sententiā decernet, nō teneri ad inchoandam præscriptionē ab illa diligētia, nec esse interruptū tēpus per illam dubitationem, cui statim occurrit adhibita debita inquisitione, & fecit quod in se est, sed posse illud tempus prosequi, & computare, ac coniungere cū præcedēti: ergo similiter in foro animæ, si quis cœpit possidere bona fide, & in ea per aliquod tēpus permāsit, si deinde dubitet simulq; adhibeat debitā diligētiā, nō interrūpitur tēpus illud pręscri-

ptionis, neque est de nouo inchoãdum post illam diligentiam, sed continuãdum & computandũ vna cũ præcedenti, Antecedens cõstat vsu omniũ recte ac perite iudicantiũ. Conseq. vero probo, quia sententia in foro exteriori pronuntiata quę non nititur falsæ pręsumptioni, ferturque iuxta leges vel receptum vsum omniũ iudicũ est iusta, decernitq; id ipsum ꝙ in cõsciẽtia est seruandũ.

Secundo si iura ipsa spectes, quãuis ad inchoandã præscriptionẽ exigant bonam fidẽ & non dubiã, ad persequendũ vero & protrahendũ tẽpus præscriptionis quod bona fide inchoatum est, tantũ exigunt ne superueniat deinde mala fides. Vnde illa regula secunda de regul. iur. in 6. *Possessor malæ fidei non præscribit*. Et illa in cap. Finali citato *Vt præscribens nõ habeat cõscientiã rei alienæ.*

Denique ex cap. Inquisitioni. De sententia excõmunicationis, Et illo cap. Dominus. de secũdis nuptijs: mulier quę nupsit secũdo viro, & si sit dubia de vita prioris, nilominus tenetur viro reddere debitũ, & permanet ac continuatur matrimoniũ, ergo multo potius qui cœpit possidere bona fide, etsi deinde dubitet, cũ tamen adhibeat debitam diligentiã, debet continuare suam possessionem, ac prosequi tẽpus ad præscribendũ. Conseq. patet ex supradictis.

Sed cõtra hanc conclu. offert se duplex argumentũ Prius est Cũ similiter exigantur ad præscribendũ tẽpus statutũ à lege, & bona fides, oportet ista duo simul concurrere, at per dubitationem interrũpitur bona fides, constat enim plurimũ differre bonã fidẽ & dubiã, ergo per dubitationẽ interrũpetur etiam tempus ad pręscribendum.

Secundo per litis contestationem in foro exteriori interrũpitur præscriptio, etiam si sit bona fide inchoata, sed litis contestatio solum facit conscientiã dubiam, etsi nõ malã fidẽ, ergo per solam conscientiam & fidẽ dubiã interrumpetur similiter tempus pręscriptionis.

Ad primũ ex his respõdeo, desiderari quidẽ bonã fidẽ ad inchoãdũ tẽpus pręscriptionis, non tamen toto tempore subsequenti, sed sufficere, si dubitatio aliqua ocurrat, adhibere debitã diligẽtiã ad inuestigandã veritatẽ, aliter quidẽ sic possidens haberet conscientiã lęsam & vulneratã, & fere malã fidẽ, adhibita tamen debita diligentia non habet conscientiã læsam, sed sanã, nec malã fidẽ, sed ita dubiã, vt virtute illius diligentiæ, cũ per eã iã faciat quod in se est, sufficiat ad prosequendã possessionem & præscriptionem.

Ad secundum dico in litis contestatione interrũpi tẽpus per dubium, non qua dubiũ solũ, sed quia oritur illud ex litis contestatione & petitione veri domini, efficitque vt sic contestatus iam non habeat pacificã possessionẽ rei illius, iura vero solũ instituũt fauere possessori pacifico: quando autem dubiũ oritur priuatim in animo ipsius possessoris, ex alijs causis, cũ tale dubiũ non efficiat, quin rẽ illã possideat, consequenter tale dubiũ non interrũpit tẽpus præscribendi: ad præscribendũ siquidẽ solũ exigitur pacifica possessio (id est nullo cõtradicente) cũ bona fide à principio, & debita diligẽtia, si aliquod deinde dubiũ occuratque efficitur ne unquã conscientia sit læsa vel cũ mala fide.

Nunc ad argumenta aliarũ opinionũ. Argumenta primę opinionis ostendũt vt diximus, hanc vltimã conclu. quam iudicamus multo probabiliorẽ, quã sit sententia Adriani & Soto; Admonemus tamẽ vt in ipsis est videre, illa procedere tantũ in eo qui incœpit cum bona fide, deinde vero adueniente dubio adhibuit debitam inquisitionẽ, etenim si à principio sit dubius, cũ ad huc non habeat titulum possessionis, non potest rẽ illam integram retinere, sed debet pro ratione dubij diuidere cum altero quẽ suspicatur verũ dñm, vel cũ pauperibus pro ratione dubij ad arbitriũ prudentis, & cõsequenter donec illa dubitatio sit sublata per debitam inquisitionem & satisfactionem, non potest præscribere, in hac enim parte vera est sententia Mag. Soto constatque aperte ex illa. l. Bonę fidei. ff. de acquirendo rerũ domino, vbi dicitur. *Bonæ fidei & non dubiæ emptor potest præscribere*. Loquitur enim de eo qui incipit possidere, quod significat vox emptor, quę formaliter & proprie sumpta quo modo ibi sumẽda est significat qui rẽ de nouo sibi cõparat & possidet per cõtractũ emptionis.

Argumentũ Angeli eodẽ modo soluitur ad inchoandã pręscriptionem requiri bonã fidẽ, post incohatã vero cũ bona fide sufficere, si dubitatio sese offerat, diligentẽ illã inquisitionem.

Ad argumẽta Adria, Ad primum constat ex dictis eum solum habere conscientiam lęsam, qui dubitat an res, quam habet, sit sua, nec inquirit vt habeat veritatẽ; dubitãtẽ vero, qui, cũ primũ dubitat, inquirit diligẽter cuius, illa sit nec habere conscientiam lęsam, nec esse in peccato, sed tuta conscientia rem illa possidere, qua vna cum illo dubio specu-

ſpeculatiuo, habet hoc iudicium practicum verum & rectum, per illam diligentiã feciſſe quod debet, nec teneri ad amplius.

Ad ſecundum, Soto locis citatis habet, mulierem illam teneri ad reddendum debitum viro petenti, quamdiu dubia eſt, nec dum diligenter inquiſiuit an ille vir ſit ſuus vir: facta autem diligenti inquiſitione poſſe reddere & petere: Sed reuera tam illo ca. Dominus De ſecundis nuptijs, quam cap. Inquiſitioni adducto, quam cap. Laudabilem. Ne lite pendente. Pontifices cum conſcientijs ibi conſulant, apertiſsimeque & distincte loquantur, tantum definiunt, vt poſsit & debeat reddere, ne vir ob mulieris dubium priuetur iuſta poſſeſsione, quam habet in corpus vxoris, nil tamẽ dicunt de petendo, quod certe non tacuiſſent ſi facta diligenti inquiſitione id vxori liceret, facile .n. fuiſſet Põtificibus illud aduertere, nil tamen dicunt de iſta diligentia, ſed de ſola redditione debiti, ad quam tenetur mulier ob poſſeſsionem viri. Ad argumentum igitur dico, mulierem iſtam non poſſe petere, quia ad petendum non ſufficit dubia fides, ſed exigitur certa & bona ex natura contractus matrimonij, ad præſcribendum vero etſi à principio exigatur bona fides, deinde vero ſufficit dubia cum debita diligentia, quia ius præſcriptionis pendet à legibus, quæ (vt conſtat) tantum exigunt, vt qui incepit bona fide poſsidere ac præſcribere, nullo modo habeat deinde vel conſcientiã læſam, vel malam fidem.

Ad vltimum dico, detinentem rem de qua dubitat, an ſit aliena. nec adhibentem debitam diligentiam, exercere opus de quo dubitat, vel ſaltim debet dubitare, an ſit peccatum mortale, & conſequenter peccare mortaliter: at qui detinet rem de qua dubitat an ſit ſua, fecit tamen debitam diligẽtiam, & ea adhibita inuenit ſe non habere minus ius quam alter, non exercere opus de quo debeat dubitare an ſit peccatũ mortale: quia etſi adhuc maneat ſpeculatiue dubius, vna tamen cum iſto dubio ſpeculatiuo habet ſimul hoc iudicium practicum, tuta conſcientia licet mihi hanc rem detinere ac poſsidere, quia non habeo minus ius in illam quam alter, & præterea poſsideo ego illam, ac in dubijs melior multo eſt cõditio poſsidentis.

Ad Argumenta Mag. Soto. Ad primum reſpondeo, dubiam fidem ſolam & per ſe ſumptã, & ſine poſſeſsione non ſufficere, vt res de qua dubitatur retineatur, ipſam vero, vna cum poſſeſsione quæ incepit bona fide ſufficere facta diligenti inquiſitione, quia ea facta & manente re ita dubia, habet locum regula iſta toties adducta, In dubijs melior eſt ratio poſsidentis. Vnde dico ſimiliter ad ſecundum iudicem in eo caſu, non poſſe in conſcientia adiudicare aliquã partem rei de qua dubitatur non poſsidenti, neque obligare poſsidentem ad aliquid illi reſtituendum, quia in huiuſmodi dubijs æquum ius habet poſsidens, cum non poſsidente, & præterea poſſeſsionem, ratione cuius habet maius, qui autem habet maius ius non tenetur aliquid reſtituere habẽti minus ius.

Totius diſputationis de Dominio finis.

QVAESTIO 62. DE RESTITVTIONE.

AGunt de hac materia Doctores Theologi in .4. dist. 15. Sumistæ in verbo, Restitutio. Canonistæ maxime Couarru. in Reg. Peccatū, Medina, Complu. Cod. de rebus restituen. Soto lib. 4. de iustitia. q. 6. D. Thom. & Cay. sunt in his locis attente legendi.

ARTICVLVS I.

An restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ.

OBseruemus initio hanc vocem restituere latinā esse, & à grauissimis authoribus sumi pro eo quod est reficere, vel reddere aliquid alicui, siue ex gratia & liberalitate id fiat, siue ex iustitia & debito: quomodo dicitur aliquis restitutus in pristinā amicitiam vel dignitatē. Apud Theologos autē & Iuriscōsultos ex vsus accōmodatione sumitur pro eo quod est reddere debitū. Vnde .l. Plus est. De verbo. & rerū significatione. dicitur: *Plus habetur in restitutione quam in exhibitione*: Quia restituitur debitū: Exhibetur autem, & quod non debetur, tū etiā quod exhibetur potest accipi sine dn̄io vel libera facultate ad omnē vsum. Quod autē restituitur recipitur cū plena facultate & dominio: quia restitutio fit vero dn̄o. Vnde restitutio nec est simplex donatio, nec ea quæ fit ex gratitudine animi pro beneficio accepto, cū istæ fiant gratis, & non ex debito, restitutio autē & satisfactio fiāt ex debito. Quod est obseruandum propter eos qui gratis donationibus putant se satisfacere debitis & laboribus suorum.

Obseruemus secundo, restitutionem ita definiri ab aliquibus. *Actus iustitiæ commutatiuæ, quo redditur proximo quod suum est, siue illud ad vitā, siue ad salutē pertineat, siue ad honorem & famā, siue ad alia bona.* Peccat autē hæc definitio: primo, quia prolixa. Secūdo, quia nō conuertitur cum definito, nam qui soluit prætium rei emptæ exercet actum iustitię cōmutatiuę, quo reddit vendēti quod suū est, qui tamē nō dicitur restituere. A D. Tho. definitur hoc art. per quid nominis, & cōmuni quadā ratione cum ait: *Restituere esse iterato aliquem in possessionem vel dominiū suæ rei statuere.* In possessionē ait vel dominium, quia aliquādo restitutio fit in solam possessionē, aliquādo vero ita fit in vtrūq;, vt si fieret in solā possessionē non esset restitutio. v.g. Furatus sum æquum ab eo qui conduxerat, teneor eū illi restituere, tūc restituo illū in possessionē & vsum quē habebat nō in dn̄ium, cū ipse nō esset dn̄s, quando vero latro restituit rem quā furatus est dn̄o, si diceret ignorāte dn̄o rē illā suam esse, accipe hanc rē vtere illa, sed nō vendas, nec distrahas, cōstitueret quidē illū in possessione nō in dominio, cum dominiū sit ad omnē vsum, & ideo nō bene restitueret, cū debeat verus dn̄s & dominiū & possessionē suæ rei recipere. Dices latro, non potest restituere in dominiū, cū verus dominus nunquā illud amiserit. Respōdeo verū dn̄m nō amisisse dominiū, habuisse tamen illud impeditū, cū haberet illud iure & non actu, quod dicūt Hispane, de derecho y no de hecho. Ideo latro libere & plene restituens, restituit illi dn̄ium non impeditū & actuale, quod etiā maxime differt à possessione. Vnde merito D. Tho. loquutus est sub ista distinctione.

Est autē definitio ista sumpta ab Ethimologia vocis, & maxime cōmunis, ac vniuersalis, cōplectitur enim quamcūque redditionem rei, siue ea volūtate dn̄i esset accepta, vt qui restituit mutuū vel depositū, siue illo inuito, vt qui restituit acceptū furto vel rapina. Qua de causa art. sequen. illā definit exactius & magis propie, dicens *Restitutio est redditio rei iniustæ ablatæ.*

Sed offert se statim obiectio ex definitione huius articuli cōtra hāc secūdā, Qui suo tēpore reddit, quod mutuo ac deposito acceperat, hic dicitur restituere, res tamen illa nō erat iniuste ablata. Cay. vi huius argumēti putat illā definitionē secūdi art. non esse optimā, sed literā D. Th. esse corruptā, expūgendāq; esse illā vocē iniuste, reuera tamen & propie loquēdo, restitutio nō versatur nisi circa iniuste ablata. Ad Arg. vero respōdeo, si mutuū vel depositū reddatur ante tētus statutū esse actū liberalitatis, si vero tēpore statuto, esse quidē actū iustitię cōmutatiue, cū ille dederit, vt tali tēpore reciperet, nō tamē esse restitutionē, quia per restitutionē intelligitur ab omnibus DD. propie loquēdo, actus quo reficitur inęqualitas vel dānū, quo fit vt reddere mutuū ꝓpie nō sit restituere, & definitionē illā D. Th. esse optimā & exactā, eā vero quā hoc art. proponit cōmu-

cõmuni tantũ quadã ratione esse traditam.

Obseruemus tertio, licet restituere iuxta vim vocis videatur significare, dñm in eiusdem rei possessione vel dñio statuere, nõ tamen oportere iure gentiũ & omnium nationum, vt eadẽ omnino res specie vel numero restituatur, sed ęquiualẽs, sicut cõmutatio proprie in rebus est quibus vtimur advictum, vt accipiã vinũ pro oleo, frumentum pro lana, iure autẽ omniũ gentiũ & nationũ fit iam cũmutatio per æquiualẽs alterius rationis, vt in vẽditione per equiualentẽ pecuniam, in labore etiã & mercede fit commutatio inter actiones & industrias ac operas & pecunias similiter, passiones quoq; iniuriæ, & alia dãna quæ nõ sunt in rebus, possunt reb⁹ vel pecunia resarciri & cõpensari.

Obseruemus vltimo (ꝙ ex superioribus cõstat) sicut in Rep. est ordo toti⁹ ad partes, & partiũ inter se, ita quoq; esse duplicẽ iustitiã, aliã quæ cõstituit æqualitatẽ inter totũ & partes, id est inter bona cõmunia totius Reip. & ciues illius, aliã vero quæ cõstituit æqualitatẽ inter partes ipsius Reip. inter se, nẽpe inter ipsos ciues & eorum bona. Prior illa est distributiua, ad quã pertinet cõstituere ęqualitatẽ nõ secundũ rẽ, sed secundũ proportionẽ meritorũ & præmiorũ: verbi gratia meretur hic dignitatẽ vt centum, nõ pertinet ad iustitiam distributiuã dare illi dignitatem vt centum, sed pertinet ad illam si duo vel tres eandem dignitatem postulant, dare illam digniori, vel si sint plura prę mia danda & plures qui illa exigant, præstantiora dignioribus conferre, & pro ratione meritorum, & dignitate personarum prę mia illa dictribuere. Posterior vero quæ respicit bona priuata ciuium dicitur cõmutatiua, ad quã pertinet cõstituere æqualitatẽ secundũ rem, vt si debentur. 10. reddantur. 10. si res valet. 100. raddãtur. 100. Sit concl.

Restitutio non modo proprie sumpta vt est redditio rei alienæ iniuste ablatæ, verum etiam large sumpta, vt est redditio rei alienæ, etiã si nõ iniuste, sed mutuo vel deposito habeatur, est actus iustitiæ commutatiuę.

Probatur primo. Contraria versantur circa idem obiectum & genus, auferre rem alienam inuito domino est vitium & peccatum pertinens ad iniustitiam, quæ versatur circa commutationes & contractus particulares ciuium, restitutio autem est recompensatio & actus iustitiæ oppositus isti iniustitię, vnde versatur etiam circa commutationes & contractns particulares, iustitia autem quæ versatur circa commutationes & contractus particulares ciuiũ, est cõmutatiua, ergo.

Secundo iustitia quæ constituit æqualitatẽ, rei ad rem est commutatiua, restitutio autẽ vt legitima sit debet fieri secundũ æqualitatẽ rei ad rem, siue res sit ablata domino inuito, siue illo volẽte accepta, vt qui furatus est. 10. debet restituere. 10. qui accepit mutuo 30. debet reddere 30. Ergo.

Cõtra hãc cõclusionẽ obijcio. Restitutio, nõ solũ versatur circa cõmutationes particulares ciuiũ, verũ etiã in distributionibus bonorũ cõmuniũ. Ergo est quoq; actus iustitiæ distributiuę & nõ solius cõmutatiuę. Cõsequentia patet ex vltima obseruatione. Antecedẽs probo, quia qui nõ recte distribuit, tenetur restituere ei qui minus habet, vt qui neglecto digniori cõfert beneficiũ indigno, tenetur restituere digno dãnũ illatũ.

Secũdo, iustitia distributiua pertinet ad bona cõmunia, cõmutatiua ad propria & particularia, at nõ solũ tenetur restituere ille qui accipit bona particularia alterius, verũ etiã Princeps, qui nõ distribuit cõmunia tẽporibus & personis, quibus distribuẽda sunt, vt dux qui nõ distribuit sua stipẽdia militibus tenetur illa ipsis restituere, &c. Ergo. Propter hæc argumẽta iudicarũt quidã restitutionem esse actũ vtriusq; iustitię cõmut. & distribut. à D. autem Tho. vocari actũ cõmutatiuæ, quia ad hanc potius & frequentius pertinet, sed reuera mẽs D. Tho. est restitutionẽ esse actum iustitiæ tantũ cõmutatiuę.

Ad argumẽta aũt ista diluenda obseruemus, bona cõmunia licet simpliciter cõmunia sint & totius, quãdo tamẽ distribuenda sunt, deberi illis qui tali tẽpore & loco habẽt merita, quę ad illa habẽda requiruntur, & ea illis nõ cõferre, esse vere expoliare ipsos præmijs & bonis sibi debitis, tantũq; dãnum illis in eo casu inferri, quantũ est bonũ & præmium illis debitum quo expoliãtur.

Obseruemus secundo, bonũ propium alicuius duplex esse, aliud propiũ, quia ab illo actu possessum, aliud vero, quia illi ex iustitia debitum, & ab eo possidendum.

Ex his ad primũ Arg. respõdeo, illũ qui nõ recte distribuit, teneri ad restitutionẽ et licet obligatio eius nascatur ex violatione iustitiæ distributiuæ, nõ tamẽ pertinere ad iustitiã distributiuã, nec esse actũ eius, sed cõmutatiuę, quia actus distributiuæ est distribuere bona communia pro meritis, in hac autẽ restiturione non agit tunc iste vt distribuẽs bona communia, sed vt reficiens & reddẽs, quantum intulit damni, seruatque æqualitatem rei ad rem, quod est commutatiuæ.

Similiter ad secundum Princeps qui suo tempore non distribuit quæ & quibus debebat, deinde vero compunctus vult satisfacere & restituere, tunc non dat illa tanquam distribuens, sed tanqum debita & propria illis quibus tempore distributionis conferenda erant, Et ita reddit priuatis quæ cuique priuatim debebantur, propter quod ista restitutio actus etiam est iustitiæ commutatiuæ, cum pertineat ad hanc reddere cuiq; illi debita. Ex quo infert optime Cay. Principem vel Ducem qui tenenetur hoc anno ciuibus vel militibus aliqua distribuere, si id omittat, velitque huic omisioni satisfacere deinde post tertium vel quartum annum, teneri ad distribuenda illa bona communia omissa, non ciuibus qui existunt deinde, illo tertio vel quarto anno, sed illis quibus eo anno quo omisit dare, erant danda, quia illis erant debita, vel heredibus eorum si ipsi fuerunt vita functi. Fur autem vel pirata, qui bona Reip. rapuit si illa deinde velit restituere, sat est Reipub. & communitati restituat.

Circa hunc articulum est quæstio: Cum restitutio & satisfactio tam in sacris litteris quam apud Doctores promiscue & pro eodem sumantur.

DIFFERANT NE REVERA *satisfactio & restitutio propriè sumptæ vel sint potius idem.*

Scotus in. 4. d. 14. q. 2. cui videtur fauere D. Tho. in. 4. d. 15. q. 1. docuit differre, quia restitutio pertinet ad iustitiam cōmutatiuam. Satisfactio vero ad vindicatiuam. Probat, quia satisfactio est pars pœnitentiæ, penitentia autem est quædam vindicta, quam sumit peccator de se ipso vt minister Dei affligens se ieiunijs &c. iuxta illud D. Aug. *Pœnitentia est quædam dolentis vindicta, puniens in se quod dolet commisisse.*

Oppositum docet D. Tho. 3. p. q. 85. art. 3. asserens vtramque & restitututionem & satisfactionem pertinere ad iustitiam commutatiuam: De restitutione patet ex hoc articulo, de satisfactione vero probatur, Satis facere pro iniuria illata, perinde est ac honorem ablatum reficere, hoc autem pertinet ad iustitiam commutatiuam, ergo & illud, sed peccator satisfaciens Deo pro peccatis & offensis, nil aliud agit quam satisfacere & placare Deum pro iniuria ipsi illata, ergo satisfactio quæ est pars pœnitentiæ pertinet ad iustitiam commutatinam.

Ad intelligentiam huius quæstionis, Obseruemus iustitiam commutatiuam constituere æqualitatem secundum rem cum altero, æqualitas autem hæc potest bifariam accidere, aut in rebus ipsis & bonis, aut in passionibus: voco pasiones iniurias & damna quæ saluti vel honori aduersantur: restitutio proprie constituit æqualitatem in rebus in diuitijs, in bonis, in mercibus &c. vt quantum quis damni in rebus passus est, tantum illi refficiatur, satisfactio autem constituit æqualitatem in pasionibus, & damnis illatis saluti, vel honori, vt quantum quis damni per iniuriam passus est, tantum illi vel simili damno, vel alia via reficiatur: vnde si is qui accepit alapam alium fuste percusserit dicitur accepisse iam satisfactionem. Sit prima conclu.

Restitutio & satisfactio quæ est pars pœnitentiæ conueniunt genere, pertinentque ambæ ad iustitiam commutatiuam.

Probatur ratione modo adducta ex D. Tho. Et confirmatur, Ad iustitiam commutatiuam pertinet constituere æqualitatem rei ad rem, sed tam restitutio in rebus, quā satisfactio in iniurijs vel damnis illatis proximo fit secundum æqualitatem rei, nempe secundum æqualitatem damni vel iniuriæ illatæ, Ergo. Secun. conclu.

Satisfactio & restitutio licet ambæ pertineant ad iustitiam commutatiuam, inter se tamen differunt.

M. Soto & alij DD. innumeras adducūt differentias, sed hæ sunt potissimæ, Prima quę modo adducta est, vt restitutio sit in reb' acceptis, satisfactio in iuris illatis. Ex quo sequitur, aliquando vtramq; simul exerceri aliquando vero vnam sine alia, Verbi gratia furatur quis rem cuius expoliatione alter maxima iniuria afficitur & molestia, tenetur fur ad restitutionem illius rei, tum etiam ad satisfaciendum illi iniuriæ, vt placandum illum, postulando veniam vel alia via. Similiter potest quis nulla re sublata, aut ita exigua, vt ex tenuitate materiæ non sit furtum, aliquem maxima iniuria & molestia affecisse, nil tenetur restituere: tenetur tamen satisfacere illi iniurię, & animum illius iusta molestia affectum placare. Restitutio autem sine satisfactione fieri debet, quando res aliqua sine vlla iniuria domini ablata est. Differunt secundo, quia Deo nō potest aliquid restitui, cū omnia ipsius sint, sed fit restitutio solis hominibus. Satisfactio autem & Deo & hominibus, cū vtrūq; peccator suo peccato iniuria afficiat. Tertio

per

per restitutionem non remittitur peccatū, sed tantum cessatur ab eo quod quis committebat, detinendo alienum inuito domino, cum posit quis restituere & non pœnitere, satisfactione autem remittitur pœna debita peccatis, pasione Christi vim nostris operibus exhibēte. Quarto, satisfactio est opus amici, debet enim fieri ad reparandam amicitiam, quantum ex parte satisfacientis est, restitutio autem non intendit amicitiam, sed solam ęqualitatem. Vnde restitutio non exigit illum à quo fit exsistere in stau gratiæ, & amicitiæ Dei, quia tantum est redditio debiti, satisfactio autem exigit, vt fiat ab homine exsistēte in gratia, & amicitia Dei, quia meritum & virtus pasionis Christi est fundamentum nostræ satisfactionis, opus autem extra gratiam factum nec meritorium est, nec illi accommodatur vis pasionis Christi: imo & quando satisfactio fit homini pro iniuria illata, satisfaciens facit quod in se est, vt redeat in illius amicitiam. Quinto, restitutio non est pœnitentiæ pars, sed præambulum necessarium, satisfactio autē, quæ fit Deo, est veræ pœnitentiæ pars & actus, vt est definitum in concil. Florentino sub Euge. 4. Præambulum dixi esse restitutionem, idem dico de satisfactione quę facienda est homini, non enim digne ad confesionem acceditur, neque est contritus qui, cum habeat vnde restituat, differt illud in aliud tempus, nec esset hic absoluendus, imo nec audiendus, vt infra dicemus controuer. 13. art. sequen. concl.

Sexto, Restitutio fit ex natura rei, etiāsi à sacerdote non imponatur, satisfactio ex arbitrio cōfessarij virtute clauium. Deniq; satisfactio fit etiam in purgatorio, restitutio autem in hoc seculo, vel ab ipsomet debitore viuente, vel ab hæredibus eius ex ipsius mandato, defunctus enim iam nō dicitur restituere, sed (vt vidimus in articulo de testamentis quæstione vltima, de Domenio) mandans hæredibus ea ad quæ ipse tenetur, & pœnitens de negligentia sua, discedit liber, & fecit quod in se est, nec tenetur ad amplius, nec detinebitur amplius in purgatorio, quam exigunt pœnę illi negligentiæ, quam viuens habuit ex diuina iustitia, debitę, siue hæredes eius diligentes sint in soluendis ijs quæ ipse mandauit, siue non.

ARTICVLVS II.

Vtrum restitutio rei ablatæ sit de necessitate salutis.

Diuus Thom. statuit in corpore huius articuli duobus modis aliquid alteri esse ablatum, vel iuste, vt cum iusta lege aut iusta sententia aliquis re sua exspoliatur, & alteri traditur, aut iniuste, vt cum exspoliatur furto vel rapina. Quo posito est conclusio.

Iuste ablatum nemo tenetur restituere, iniuste vero ablatum necessario restituendum est.

Probat. Iustitia commutatiua est de necessitate salutis, & similiter æqualitas quam ipsa constituit. Psal. 14. *Domine quis habitabit in tabernaculo, &c. qui operatur iustitiam.* Et loquitur de cōmutatiua. Sequitur enim: *Qui iurat proximo suo & non decipit: qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.* &c. Quę aperte pertinent ad iustitiam commutatiuā. Restitutio autem est actus iustitiæ commutatiuæ, reficiens inæqualitatē quæ inter ius potest accidere, vbi iuste res ablata est, nulla est inæqualitas vel iniuria, sed vbi res iniuste ablata est, ergo in ablatis iuste non est necessaria restitutio, sed in ablatis iniuste: vnde volunt aliqui verba illa D. Thom. in corpore articuli: *Si vero iuste ablatum sit inæqualitas erit vt ei restituatur: quia iustitia in æqualitate consistit.* Sic legenda esse: *Si vero iuste ablatum sit inæqualitas non erit, nec pertinet ad iustitiam, vt id restituatur, quia iustitia in æqualitate consistit.*

Circa hunc articulum variæ se offerunt controuersiæ, quas suo ordine proponemus.

Prima Controuersia.

AN RESTITVTIO SIT *in præcepto.*

Sacerdotes Græci (vt referunt Guido Carmelita de erroribus Græcorum. Et Alfonsus de Castro lib. de Hæresibus, verbo, Restitutio) aliena rapientes non obligabāt ad restitutionem, sed simplici oleo illos vngentes absoluebāt, ea tantum imposita pœnitentia, vt partem eorum quæ iniuste acceperant, sibi & Ecclesiæ in eleemosynam darent, adductis his rationibus.

Primo, Qui habet alienum domino consentiente, vel debente consentire, non tenetur ad restitutionem, sed si quis mea iniuste acceperit postquam etiam illa habet, teneor ego consentire vt habeat, ergo non tenetur restituere. Maior certa est. Probatur minor:

nor: lege charitatis teneor præferre salutem spiritualem proximi meis opibus, exigit autem salus spiritualis eius, qui mea accepit, vt cõsentiam ipsum illa habere, vt sic desinat esse in peccato, ergo lege charitatis teneor id consentire.

Secundo, Christus Luc. 11. postquã dixit Pharisæos plenos esse rapina, subiungit: *Veruntamen quod superest date eleemosynam, & omnia munda erunt vobis*: vbi nullam præcipit restitutionem, sed solam eleemosynam, vt Pharisæi mundarentur à rapina & dolis, quam sententiam amplexus est Erasmus in notationibus istius loci vsque ad quartam editionem, ait enim: *Illud annotandum cum prius fecerit mentionem rapinæ, in remedio non fieri mentionem restitutionis, sed tantum pollicetur eleemosyna data omnia fieri munda.* Videns autem se his verbis suspicionem offerre, quod Græcorum errori adhæreret, in quinta editione addit post ista verba: *Sed qui iubetur dare, quibus nil debetur, multo magis iubetur reddere, si quid cui debet.*

Tertio, inter Christianos omnia sunt cõmunia, vt docet D. Clemens, & habetur 12. q. 1. Can. Dilectißimis, vbi ait: *Communis est Christianis vsus omnium rerum*: Obseruaruntque id Christiani primitiuæ Ecclesię, vbi autem omnia sunt communia, nil est restituendum, sicut monachus qui è rebus cõmunibus monasterij aliquid accipit, non tenetur restituere, tum quia omnia illa omniũ sunt, tum quia restitutio facienda est ex proprijs & priuatis: monachus autem quicquid acquirit eo ipso iam est monasterij.

Vltimo, ex Christo: Ad salutẽ duo tantũ exiguntur fides & obseruatio mandatorum, restitutio ad nullũ mandatũ pertinet, nã si pertineret, maxime ad illud, Non furtũ facies: ad hoc tamẽ nõ potest pertinere, quia hoc negatiuum est, restitutio autem si sit in præcepto, esset affirmatiuum. Hunc eundem errorem refert. d. Aug. in Enchiridion cap. 75. habuisse multos suo tempore, existimãtes nec pœnitentiã nec restitutionem sibi necessariam, etiam si turpissime & iniuste agerent, modo aliquas largirentur eleemosynas, quia dixit Christus Pharisæis raptoribus: Date eleemosynam. &c.

Contra hos autem sit Conclu.

De fide est, restitutionẽ rei iniuste ablatæ esse necessariam omnino ad salutem, & oppositũ est hæresis contra doctrinam Sacræ Scripturæ, Ecclesiæ Catholicæ, & SS. Patrum.

Patet, Roman. 8. *Reddite omnibus debitum, cui tributum, tributum*, &c. & nemini quisquam debeatis: Thob. 2. Sanctus ille Tobias cum vocem hædi balantis, quem vxor domum intulerat, audisset, dixit: *Videte ne furtiuus sit, reddite illum dominis suis, quia non licet nobis edere ex furto aliquid, aut contingere.* Ezechiel 33. *Si dixero impio morte morieris, & egerit pœnitẽtiã a peccato suo feceritque iudiciũ & iustitiã & pignus restituerit, rapinamque reddiderit, in mãdatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum, viuet & non morietur.* Leuit. 6. *Qui vi aliquid extorserit aut calumniam fecerit, aut quippiam simile commiserit, omnia integra primũ restituat, mox pro peccato offerat arietem immaculatum.* In quibus locis & similibus nõ consulitur, sed præcipitur restitutio, & exprimitur aperte quam necessaria sit ad salutẽ. Quibus accedit illud Christi, Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.*

Ratio qua vsus est D. Tho. est efficacissima. Et confirmatur: Pręceptum est naturale & diuinum, Non furtum facies, qui autem alienum retinet inuito domino perinde se habet ac si furtum faceret, ergo præcepto naturali & diuino res aliena retinenda non est, sed restituenda. Maior certa est. Minor probatur, illo præcepto iubetur ne fratrem re sua exspolies, sed non minus exspoliatus manet frater re sua, quando illi non restuitur, quam vbi accipitur, nec minus damnum recipit in bonis quando retinentur quam quando accipiuntur: vnde loco citato Ezechiel. simul iungũtur ista, rapinã restituere, & nil iniustum facere, quasi dicat non restituentem rapinam non minus iniustum agere, quam quando rapuit.

Secundo, Prouerb. 26. *Qui cum fure participat occidit animam suam*, id est, vt exponit Hiero. & habetur extra de furtis. cap. Qui cum fure: *Qui furti conscius est, & quærente possessore non indicat.* Sic argumentor, maior iniquitas est retinere rem iniuste ablatam, quam illam non indicare, hoc autem posterius est graue crimen & peccatum mortale, ergo & prius.

Tertio, Præceptum est naturale & diuinum Quod tibi nõ vis, &c. & Quod tibi vis &c. Sed nullus est qui velit bona sibi iniuste ablata non restitui, ergo qui iniuste abstulit, tenetur restituerę. Denique hæc est doctrina communis Ecclesiæ, & omniũ Sanctorum Patrum, ac vt talem docet illam D. Aug. Epist. 54. quę est ad Macedonium, & habetur 14. q. 6. can. si res; *Si res inquit aliena*

aliena propter quā peccatū est, reddi potest et nō redditur, pænitētia no agitur, sed simulatur: quod si vere agitur, non dimittitur peccatum ni si resti tuatur ablatū. Quę verba D. Aug. vt doctrinam Ecclesiæ amplexum est concilium generale Turonense, citatque vtrumque & cōcilium & verba Alexandri. 3. cap. Cum tu de vsuris.

Ad solutionem argumentorum, & ad totam hanc materiam de restitutione obseruemus: Cum restitutio sit actus iustitię commutatiuę constituens ęqualitatem inter illum qui damnū recepit, & eum qui intulit, sicut duobus modis potest pati aliquis damnū in rebus suis, vel quia iniuste ab eo accipiuntur, vel quia eo inuito retinentur, ita quoque posse oriri obligationem restituendi ex duplici radice vel titulo. Primus est iniusta acceptio & exspoliatio rei alienæ, siue res maneat apud accipientem vt in furto vel rapina, siue non maneat, nec in ipsum transeat, vt cumquis comburit alterius domum vel segetem: Per iniustam enim acceptionem intelligitur omnis actio iniuriosa per quam infertur damnum proximo cum peccato mortali: & per quam habet frater minus quam debet habere, siue alter habeat plusquam debet habere siue non, ideo abscissio brachij, combustio domus dicentur in hac disputatione acceptio alieni, quia per tales actus habet frater minus quam debet habere, etiam si is qui alteri brachium scidit, vel domū eius combusit, non habeat propterea in bonis suis plusquam debet habere. Secūdus titulus est res accepta, etiam si non sit a me iniuste accepta, quando iniuste detinetur: vt cum emi aliquid a latrone quem ignorabam latronem, cū primum noui illud alienum esse & raptum, & me à latrone illud emisse, teneor restituere non ratione acceptionis, fuit enim a me bene acceptum, & iusto titulo nempe emptionis, sed ratione rei acceptæ, quia aliena est, & quæ cum primum noui alienam esse & raptam à vero domino iniuste à me detinetur. Et vtrumque horum prohibetur .7. mandato, Non furtum facies: quia in eo præcipitur vt nullo modo exspoliemus fratrem suis bonis, nec damnum illis inferamus, vt videbimus in materia de furto. Contingere autem aliquando potest, vt vtroq; nomine rem aliquam teneatur quis restituere, aliquando vero altero tantum, vt in exemplo adducto, rem furtiuam quam latro apud se habet tenetur restituere & ratione iniquæ acceptionis & ratione rei acceptæ, quod si illam alteri vendidit, & is bona fide emit, tunc latro tenetur illam restituere nō ratione rei acceptæ, quam iam nō habet, sed ratione iniquæ acceptionis: eo vero non restituente ille qui emit non ratione iniquæ acceptionis, cum bona fide emerit, sed ratione rei acceptæ, cū habeat apud se alienum inuito domino.

Obseruemus secundo acceptionem iustam rei alienę proprie non inducere obligationem restituendi, si nulla culpa & mora interueniat in soluendo, vt cum depositarius adueniente tempore constituto reddit statim depositum, non est proprie dicendus restituere, sed reddere, quia hoc nomen restituere proprie sumptum est idem quod collapsum reficere, deprauatum corrigere, & perditum reparare. Vnde restitutio proprie sumpta non est quiuis actus iustitiæ commutatiuæ, sed ille solum, quo iustitia quę delapsa fuerat reficitur, quæ de prauata corrigitur, quæ perdita reparatur: quando autem res iuste accepta, vt in mutuo, suo tempore & sine ulla mora domino suo redditur, non fuit collapsa, nec deprauata aliqua æqualitas & iustitia, nec dominus illius est proprie restitutus in statum aliquē a quo deiectus esset, cum mutuatarius ipso consentiēte toto illo tēpore illud apud se habuerit: Et ita vbi nō interuenit iniqua acceptio, proprie non habet locum restitutio. Quod recte expendens D. Tho. definit illam in hoc articulo, redditionem rei quæ iniuste ablata est: quod si rem iuste quidem acceptam vltra tempus sibi a domino cōcessum eo dissentiente quis detineat, & sit in mora, talis detentio (vt docet idem D. Tho. infra q. 66. art. 3.) est velut quædā acceptio rei alienę & peccatum, cum similiter noceant qui alienum retinet domino dissentiente & qui alienum accipit. Vnde colligere licet quā formaliter & proprie loquutus sit D. Tho. in conclusione, asserens restitutionem rei iniuste ablatæ esse de necessitate salutis, cum ad salutem necesse sit & iniuste accepta & iniuste retenta restituere: quod vero iuste detinetur non restituere, nulla est iniquitas aut peccatum.

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primum respondeo, argumentum illud peccare in multis, Primo asserens dominum rei debere cōsentire ne fur maneat in peccato, quia pręferenda sit salus spiritualis proximi proprijs bonis. Nam propositio ista, salus spiritualis proximi pręferenda est proprijs opib⁹, intelligitur, quādo opes meę sunt

ſunt neceſſariæ ſimpliciter, ne ille peccet, non tamen quando ſunt neceſſariæ ex malitia alterius, nulli enim debet ſua malitia ſuffragari. Dicat quis: ſuſpendam me, niſi dederis mihi centum, non teneor dare, cum libere poſsit ab illo malo ſe eximere, ſicut iudex poteſt ſuſpendere latronem, qui non vult ſacramẽtaliter confiteri, cum illum admonuerit, quia damnum illud ſpirituale latronis malitię ipſius non iudici tribuendum eſt. Peccat ſecundo, quia, etiam ſi dominus deberet conſentire, non ex eo ſequitur latronem poſſe retinere, non enim habet eandem vim, neque ſemper eſt ęque efficax voluntas debita, ſicut voluntas elicita & expreſſa: diues enim habens ſuperflua ſtatui debet velle dare grauiter indigenti, non tamen poteſt grauiter indigens a tali diuite accipere, nec retinere, ſed tenebitur illi reſtituere: ſic in caſu propoſito, vt optime docet probatque multis exẽplis Medina Cod. de rebus reſt. q. 2. circa finem.

Ad ſecundum, in quo eſt maxima difficultas propter verba Chriſti, Obſeruemus verbũ date, quo vtitur Lucas, in ſuo fonte propter homonomiam vocis didote Gręce, eſſe anceps, & ita ſignificare poſſe vtrumque, datis vel date. Eraſmus, quem ſequuntur Caie. & multi legit, datis. Etenim cũ Phariſęi inter alia vitia hoc haberent, vt putarent, ſicut Græci, rapinas & furta data aliqua eleemoſyna mũdari, hoc reprehẽdẽs Chriſt⁹ ait: Vę vobis Phariſęi, qui, cũ raptores & iniqui ſitis, datis aliquas eleemoſynas exiſtimantes ea ratione vos ſaluos manere.

Si vero legatur, date, vt habet verſio vulgata, cui ſtandũ eſt, hũc locũ D. Baſilius interrogatione. 271. D. Aug. in Enchiridiõ. c. 73. Chryſoſ. homil. de diuite epulone: Greg. ibidem & omnes Veteres ita exponunt, vt queadmodum Dan. 4. quando dixit Daniel. *Peccata tua eleemoſynas redime.* Non docuit ſolam eleemoſynam ſufficere, ſed valere illam plurimum adhibitis alijs operibus pęnitentiæ, iuſtitiæ, & virtutũ, quæ ſunt in præcepto, & quando Chriſtus dixit. *Dimittite & dimittetur vobis.* non ſignificauit ſola dimiſsione iniurię acceptę peccatorẽ iuſtificari ſine pęnitentia & alijs virtutibus, cum ipſe peculiariter de pęnitentia dixerit. *Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis*: ſed ſignificauit plurimum valere dimiſsionem iniurię ad obtinendã veniam ſuorum delictorum, ita hoc loco Chriſtus, cum duo mala exercerent Phariſęi, primo, namque nocebant proximis, ſecundo propriam maculabant conſcientiam, ad quam mundandam vtebantur tot lotionibus manuum & vaſorum, Chriſtus prius illud dimittit tanquã certiſsimum, vt damnum proximis illatum reſtituerent, agitque de ſecundo, de quo ibi proprie ſermonem inſtituerat, vt ex præcedentibus patet, nempe de vera munditiã: ac vt doceat illam non haberi per externas illas cęremonias & lotiones, ſed per opera pietatis & miſericordiæ, ait: *Date eleemoſynam & omnia mũda erũt vobis.* quaſi dicat, his operibus mũdanda conſcientia eſt, non iſtis lotionibus manuum.

Recentiores aliqui putant hunc ſenſum optimum quidem, ſed non multum cõuenire textui, quia, cum inſtituat Chriſtus eo loco acriter abiurgare Phariſeos, & docere quam plena vtiorum eſſet illorum vita, videtur alienum ab hoc inſtituto, vt in medio orationis curſu ſiſteret, & admoneret, vt eleemoſyna ſua peccata mundarẽt. Primo quia id minueret reprehenſionis dignitatem & vim, cum ipſemet, qui tam acriter illos arguebat, oſtenderet ſtatim, quam facili medio poſſent illa deleri. Secundo quia finis reprehenſionis illius erat, vt Phariſei, ſi vellent oculos aperire, ſuæ perditionis pondus, & grauitatem agnoſcerent, cui ſini certe repugnaſſet docere tunc eleemoſyna omnia purgari, dicerent enim non ſunt adeo nociua noſtra crimina, ſi tam prompto remedio illis mederi poſſumus. Tertio, & ſi conſilium vel præceptum de eleemoſyna adeo ſanctum ſit, in medio tamen illius obiurgationis illud proponere eſſet occaſionem offere Phariſeis, vt confirmarentur in ſua falſa opinione, ſimili errori Græcorum, quem retulimus, Vnde iſti vocem, date, non intelligunt affirmatiue, vt ſancti Patres, ſed ironice. quaſi dicat Chriſtus. Vę vobis Phariſei raptores, iniqui, verũtamẽ date eleemoſynã, & erunt õnia vobis munda, vt exiſtimatis: quaſi dicat, date nunc, & agite quæ ſoletis veſtro errore decepti, aliquando videbitis quam iniquum hoc ſit, Quemadmodũ Ecclesiaſtes pęnult. c. vbi Salomõ iuueni opibus & ætate laſciuo ait, ironice, & per tropum, *Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & ambula in vijs cordis tui & in intuitu oculorũ tuorũ*, nõ præcipit ibi iuueni, vt in voluptatib⁹ & delitijs ſe exerceat, in quæ ætas illa ſua ſponte fertur, & prona eſt, ſed ironice loquẽs ab illis inuenẽ iſto tropo & figurata loquutione dehortatur, quaſi dicat putas, quia inuenis es, tibi lætandum, & carni indul-

indulgendum, nec vitio ista vertenda ratio ne tuæ ætatis, bene quidē, lætare, age quod vis, &c. aliquando experieris quantum decipiaris. Vnde subiungit: *Et scito quod pro omnibus his adducat te Deus in iudicium*, quasi dicat, scies aliquando, quantus meror, & quot mala voluptates istas sequantur. In quo etiam sensu dixit Christus Iudæ: *Quod facis, fac citius*: quasi dicat, noui quid facere in stituas, feci quod in me est, vt à cępto desisteres, sed renuis & facere vis, fac citius, fac, experieris eo facto quot tibi damna pares.

Est quidem optimus etiam hic sensus, & quemcunque sequamur, manet dilutum argumentum Græcorum. Interim expositionem SS. Patrū potissime amplector: nam eo loco (vt dixi) præcipuum institutū Christi fuit docere quantū errarēt Pharisei putantes munditiā internam animi haberi illis lotionibus externis, & quia hoc erat præcipuum institutum, siluit de restitutione eorum quę inique accipiebant, vt rem certissimam, tantumque docuit munditiam animi operibus misericordiæ parari, à quibus illi erant alieni: ideo tot illis proposuit parabolas de misericordia in pauperes, ideo recensens vltimum iudicium non meminit nisi operum misericordiæ, cum tamē ibi omnia merita iustorum & omnia peccata iniquorum sint propalanda. Docuit ergo ibi Christus quæ faciebant ad suum institutum alijs omissis quāuis necessarijs: aliter enim hoc argumento probaretur nullum pręceptum Decalogi esse necessarium pręter eleemosynam. Meritoque omisit tunc quæ ad restitutionem pertinebant, tum quia aliud erat eo loco ipsius institutum, tum quia restitutionis necessitas, cum ex primis principijs apertissime sequatur in bona & euidenti cōsequentia, omnibus erat perspicua. Vnde Zachæus Luc.9. *Ecce dimidium bonorū meorum do pauperibus, & si quid aliquid defraudaui, reddo quadruplum*, &c.

Argumenta istorum recentiorum contra communem SS. Patrum expositionem nullam habent vim, est enim Sacræ scripturæ consuetudo, cum oporteat hominibus vna cum timore habere spem, quia timor solus duceret in desperationem, spes sola in audaciam, vt simul timeant & sperent, reprehensionibus & cōminationibus, quas ꝓponit, miscere vel aliquod bonum nuntium, vel aliquod remedium contra peccatum. Ita Gen.3. inter verba, quibus Deus sententiā contra primum parentem protulit, miscuit illud fœlicissimum nuntium de incarnatione verbi: *Inimicitias ponam inter te & mulierem*, Miche.9. post multas cominationes miscet propheta illud lætissimum vaticinium de ortu Christi, *Et tu Bethleē terra Iuda*. &c. Osee.13. cū incœpisset ab aspera illa comminatione, *Pereat Samaria*. &c. statim subiungit verba Dei remedium offerentis, *Conuertere Israel ad Dominum tuum*. &c. Ioelis. 2. cum multa mala minetur ibi dominus populo suo per exercitum Assyriorum, in medio orationis remedium illis offert, *Conuertimini ad me, inquit, in toto corde vestro in ieiunio &c.* simile habetur in alijs innumeris locis sacræ scripturæ.

Ad tertium, constat ex ijsque diximus q.2. de dominio necessarium fuisse crescen te numero hominum in mundo, & crescente numero fidelium in Ecclesia diuisa esse & distincta rerum dominia, licet in primitiua Ecclesia, quando pauci erant fideles, fuerit commodum, vt, qui conuertebātur, omnia adducerent ad pedes Apostolorum, de quibus loquitur D. Clemens can. illo Dilectissimis. De religiosis dico eos qui nil omnino habēt cum superiorum licentia ad suos priuatos vsus, si quid ex communitate accipiant, non teneri ad restituendū, quia non habent vnde restituant: Alios vero, qui bus à suis superioribus aliqua conceduntur ad eorum vsus quia circa illa habent se sicut dominos non quo ad possessionem, quia nil potest religiosus possidere, sed quo ad vsum, ex illis sibi quo ad vsum cōcessis teneri ad restituendum communitati quæ ab illa inique acceperunt.

Ad vltimum. Hoc argumentum exigit videamus, sit ne aliquod pręceptum de restitutione & quale illud sit, nam licet constet restitutionem esse necessariam ad salutem, nō statim sequitur esse aliquod præceptum de illa; gratia enim necessaria est ad salutē, nō tamē est aliquod speciale pręceptū de ipsa. Dico igitur primo esse aliquod speciale præceptū de restitutione, patet, Actus specialis virtutis necessariæ ad salutē cadit sub aliquo speciali pręcepto, restituere est actus specialis alicuius virtutis, nempe iustitiæ cōmutatiuæ, & necessariꝰ ad salutē, ergo cadit sub speciali præcepto. Minor constat ex præcedenti articulo & præsenti. Maior est D. Tho in hac. 2.2. q.2. art.5. hac enim ratione probat esse aliquod speciale præceptum de fide, quia credere est actus specialis virtutis necessarius ad salutem: Est que commune axioma Theologorum, Pręcepta dari de actibus virtutum, & Speciali a

Secundo, omne peccatum mortale eſt cõtra aliquod præceptum ex definitione ipſius peccati, dictum, factum vel concupitum &c. ſed non reſtituere eſt peccatũ mortale exſiſtẽs enim in gratia (vt videbimus art.8.) ſi tempore quo debet reſtituere, non reſtituat, cadet à gratia, ergo reſtitutio cadit ſub aliquo præcepto.

Dico ſecundo pręceptum reſtituendi eſſe affirmatiuum implicãs & includens in ſe negationem qua prohibemur rem alterius detinere. Prior pars, quod ſit affirmatiuum, patet: Præceptis affirmatiuis prę ipiuntur actiones bonę & virtutum, ſicut negatiuis prohibentur actiones malę & vitiorum, ſed præcepto reſtituendi præcipitur actio bona nempe reddere iniuſte acceptum domino ſuo, quę redditio eſt actus virtutis nempe iuſtitiæ commutatiuæ, ergo. Et confirmatur aperte inprimis ex forma & verbis quibus hoc præceptũ proponitur. *Reddite, inquit Apoſt omnibus debitum.* Quæ verba affirmationem continent. Secũdo quia ſoluitur hoc pręceptum per omiſsionem, quod eſt propriũ pręcepti affirmatiui. Secũda pars, quod contineat & includat in ſe illam negationem, etiam patet, nam eo ipſo, quo præcipimur reſtituere, prohibemur retinere alienum, Et ita qui præcipit hanc affirmationem, reſtitue, ſimul præcipit hanc negationem, ne detineas alienũ. Vnde Pau. vtrumque ſimul docuit, cõiũxit enim: *Reddite omnibus debitũ, & nemini quidquam debeatis:* Et Ezech. cap. illo. 33. *Si rapinam reddiderit, & nil iniuſtum fecerit.* Ex his dico hoc præceptum reſtituendi pertinere ad ſeptimum, Nõ furtum facies, quia in illo, vt bene docet D. Tho. art. 8. huius quæſtionis, prohibetur omne nocumentum in bonis proximi, Et detinere alienum eandem rationem nocumenti habet, quam accipere, vnde cum præcepto reſtituendi prohibeatur hæc detentio alieni, agit contra iſtud ſeptimum præceptum qui non reſtituit.

Ad argumentum autem ibi poſitum dico, præcepta pure affirmatiua non reduci ad negatiua, pręceptum autem affirmatiuum includens in ſe negationem pertinere ad illud Decalogi, ad quod pertinet talis negatio, Vnde cum in præcepto ſeptimo dicatur: non detineas alienum, quę negatio includitur in reſtitutione, conſequenter præceptum reſtituendi reducitur ad ſeptimum.

Sed obijcies. præceptum negatiuum obligat ſemper & pro ſemper præceptum reſtituẽdi nõ obligat pro ſemper, ſed quãdo fuerit occaſio & oportunitas, ut videbimus, ergo. Reſpondeo pure negatiuum obligare pro ſemper, hoc autem præceptum reſtituẽdi cum ſit affirmatiuum includens negationem, qua affirmatiuum eſt & dicit actionem, non abligare niſi vbi fuerit opportunitas, qua vero includit negationem obligare pro ſemper, id eſt vt bona aliena nunquã detineamus, ſed ſecundum animi præparationem habeamus hunc actum, alienum quod detineo, quam primum potero, iuxta obligationem conſcientiæ reſtituam, quæ animi præparatio vt videbimus habenda eſt ſemper, & exſequutioni mandanda, cum primum opportunitas fuerit, ſub mortali.

Explicata neceſsitate reſtitutionis à D. Tho. in corpore huius articuli, docet in ſolutionibus argumentorum qua ratione ſit facienda reſtitutio in ſingulis damnis tam corporis, quam honoris & famæ, tam in priuatis opibus & diuitijs, quam in communibus quando male diſtribuuntur, quibus, ne quid in tactum pręter mittamus, adijcienda etiam ſunt damna ſpiritualia animę.

De ſingulis ſuo ordine videamus, & primo de ſpiritualibus, Vnde ſit.

Secunda Controuerſia.

AN QVI NOCET PROXIMO in ſpiriritualibus inducens illum in aliquem errorem, vel peccatum, teneatur ad aliquam reſtitutionem illi faciendam.

SCotus in. 4. d. 15. q. 3. art. 1. Ricar. eadem diſtinc. art. 4. q. 2. Palud. ibidem, Sylu. verbo Reſtitutio 3. §. 5. Adrian. in ſuo. 4. tit. de Reſtitutione volunt inducentem aliquem ad peccatum rogatu, ad hortatione, inſtigatione, vel exemplo teneri non ſolum ex charitate, verum etiam ex iuſtitia propter damnum illatum ad retrahendum illum à peccato, nec ſolum ſua correctione, & oratione, verum etiam ad hibendo quæcumque poterit media, id eſt curando vt alij quoque pro ipſo orent, ipſumque corripiant.

Probant, Qui lædit fratrem in temporalibus bonis tenetur ad reſtitutionem propter nocumentum quod intulit, ſed bona animę ſunt præſtantiora temporalibus, maiuſque nocumentum infert qui in illis nocet, quã qui in tẽporalibus, vt docẽt aperte D. Greg. 6. q. 1. can. Ex merito. Et D. Anaclet' codẽ loco can. Deteriores. vbi habet vterque. *Deteriores ſunt qui vitam moreſque corrumpunt ijs qui ſubſtantias aliorum prædiaque diripiunt.*

piunt: quibus subscribit D. August. primo Retract. ergo.

Secundo, qui propinat alicui venenum, quo læditur bona eius valetudo, tenetur ex iustitia curare quantum potest, vt ab illo liberetur, & damnum illatum resarcire, qui inducit ad peccatum non minus nocet, quam propinans venenum, ergo tenetur ex iustitia curare quantum poterit, vt liberetur ab illo malo statu.

Tertio, Prælati tenentur ex officio & iustitia bonum spirituale suorũ subditorũ curare, ergo hi saltẽ si inducant suos subditos ad peccandũ, agunt contra iustitiam, tenebunturque non solum ex charitate, verum etiam ex iustitia reficere damnum illud, curando omnibus vijs suorum conuersionem & emendam.

Vltimo, qui suadet aliquam hæresim, vel docet aliquem errorem, omnium cõnsensu tenetur illos quos ita docuit dissuadere omni via qua poterit, ergo similiter qui induxit ad peccatum, tenebitur ad hanc satisfactionem, vt curet omni via illius emendam. Addit Adria. nec posse homines remittere satisfactionem damni spiritualis, quia nullus præter Deum est dominus suæ gratiæ, charitatis & virtutum.

D. Tho. in hoc art. aut in tota hac materia de restitutione non meminit huius restitutionis faciendæ pro damno spirituali, in disputatione autem de correctione fraterna nullam aliam obligationem asignat ad curandam salutem fratris, præter eam quę est ex charitate, nec distinguit inter fratrẽ peccantem sua tantum voluntate, & eum qui peccauit alterius suasione, sed de omnibus loquitur similiter & indifferenter. Vnde omnes fere discipuli D. Tho. inducentem aliũ ad peccandum ad nullam obligant satisfactionem ex iustitia, sed ad solam correctionem, ad quam tenemur ex charitate, quamuis fateantur in hoc casu illum, qui induxit alium, teneri aliquo vinculo maiori charitatis, quam teneretur, si non induxisset.

Sequitur eandem sententiam Soto, vt cõmunem inter Thomistas, habet tamen multa correctione digna. Dicit enim primo, illum qui inducit alium ad peccandũ ex odio vel Dei. i. vt Deus offendatur, vel proximi, vt cadat à gratia, grauius peccare eo qui alium occidit, quia maius est tale nocumentum in anima quouis homicidio: Eum vero qui inducit alium ad peccandum non ex odio, sed ob suum commodũ vel voluptatem, leuius peccare eo qui furatur bona aliena: quia hic cum accipiat inuito dño, infert illi damnum & iniuriã, qui vero inducit ad peccandum ob voluptatem, non infert iniuriam, cum alter volens peccet. Dicit secundo, eum qui fraude vel vi cõpulit aliũ ad peccandum, teneri ad aliquã restitutionem, hoc modo, ut qui induxit fraude proximũ suadens illi illud non esse peccatũ, teneatur se ipsum retractare & admonere fratrem quẽ decepit fraude, illud esse peccatum: Qui autem induxit vi, minis, vel metu, teneri ad dimittendũ illum liberũ & extra omnẽ vim & metũ, vt posit resipiscere, non tamen teneri ex iustitia, sed ex sola charitate ad curandum illius emendam, cum iam sit in facultate ipsius relicti in sua libertate resipiscere, quod si nolit, sibi imputetur: vt qui rapuit bona, si illa libera dimittat coram domino, non tenetur ad amplius, nec debet illi suadere, vt accipiat. Et confirmatur, quia si quis vi & metu mortis virginẽ induxerit ad stuprum, non tenetur ex ipsa lege Dei, Exod. 22. nisi aut illam dotare, aut vxorem ducere, nec pręcipitur, vt curet eã emẽdare.

Hæc, pace quod tanti Doctoris & de scholis tam bene meriti dicamus, indigent aliqua correctione. Nam primũ illud inducere aliquẽ ad peccatũ quocunque fine fiat esse grauius peccatũ homicidio voluntario, est contra communẽ Theologorũ sententiã, asserentium omniũ inter peccata quæ sunt cõtra proximũ omniũ maximũ & grauissimum esse homicidiũ voluntarium. Secũdo, inducentẽ alium ad peccandũ mortaliter leuius peccare fure rapiẽte bona temporalia, ita dictũ & nullo alio addito, est aperte cõtra doctrinam sanctorum patrum, vt patet ex adductis in primo argumẽto prioris opinionis. Tertio, peccat Soto non distinguens inter illum qui inducit multis suasionibus ad peccandum eum qui non erat paratus, nec tale habebat in animo, vt qui inducit mulierem honestam ad fornicandũ, & eum qui inducit illũ qui iam paratus erat & expositus, vt qui inducit meretricẽ: inter hos enim necessario distinguendum est, nã hic secundus vnicũ tantũ peccatũ cõmittit contra Deũ, nẽpe fornicationẽ, ille vero prior peccauit cõtra Deũ sua fornicatione, & contra proximũ inducẽdo ad peccatũ eũ, qui tale nõ instituebat, queãdmodũ qui accipit ab vsurario, qui paratã habet & expositã pecuniã ad vsurã, nõ peccat, qui vero inducit aliũ qui tale officium nõ exercet, vt det sibi ad vsuram, peccat grauiter, vt videbitur.

Quarto peccat asserens eum, qui vi vel metu induxit alium ad peccandum, ad hoc solum teneri, vt illum dimittat liberum, vt libere, si velit, posit resipiscere, ex iustitia autem non teneri ad curandam illius emendam: hoc est aperte falsum, nam vbi vis, ibi iniuria, vbi iniuria & iniustitia, ibi & vinculum restitutionis, vnde à primo ad vltimum, qui vi alium induxit, tenebitur ad aliquam satisfactionẽ. Exemplum autẽ quod adduxit de eo qui dormierit cum virgine, ipsi repugnat: Primo, quia ibi non est sermo de stuprãte virginem vi & metu illato, sed simpliciter & ea consentiente, qui enim illata vi virginem corrumpebat, præcipiebatur in legẽ occidi. Secũdo, quia ibi aperte præcipitur satisfactio ad bonum illius, nempe vt illam ducat, vel dotet vt nubat alteri, & via illa sic corrupta honestè viuat. Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus primo, Bifariam posse aliquem induci ab alio ad peccandum, vno modo precibus vel suasionibus sine vlla fraude vel violentia. Secundo modo, per fraudẽ vel violentiam, per fraudem, decipiendo illum, & docendo falsum, ita vt ille credat non esse peccatum vel errorem, quod reuera peccatum est & error: per violentiam, si aliquam inferat vim vel metum vt alter peccet, vel maneat in peccato.

Obseruemus secundo, plurimum differre grauitatem peccati & vinculum restitutionis, grauitas enim peccati sumitur ex multis radicibus, ex obiecto, ex malitia peccantis, ex damno quod infert, quo fit vt in peccatis quæ respiciunt proximũ, illa sint grauiora, quæ maius damnum inferunt, imo sæpe peccatum aliquod, etsi subiectum sit dignius, est leuius ratione minoris dãni, quo nomine affirmant Theologi maius peccatũ & grauius esse homicidium blasphemia, quia licet obiectum blasphemię sit dignius, damnum tamen quod infert homicida est adeo graue, vt homicidium sit grauius peccatum blasphemia, vinculum autem restitutionis sumitur etiam ex dãno, non quouis sed iniuste illato: Est enim restitutio rei iniuste ablatæ & actus iustitiæ oppositus semper alicui iniustitiæ: Vnde vbi non est iniuria neque iniustitia, neque vinculum & obligatio restituendi. Sit prima conclusio.

Qui inducit alium ad peccandum ex odio & malitia in Deum, vt Deus offendatur, grauius peccat, quam si committeret homicidium, qui autem inducit ex odio & malitia in proximum, vt frater cadat a gratia, minus peccat quam qui committeret homicidium.

Quod est cõtra Sotũ. Probatur prior pars: Talis inductio est actus elicitus procedens ab odio Dei, odiũ Dei est grauissimũ peccatũ inter omnia & grauiꝰ homicidio, ergo talis inductio erit grauior homicidio: præmissæ sunt certissimæ: consequentia patet, quia actus imitantur naturã & rationẽ formę & principij, à quo eliciuntur. Probatur secunda pars, qui occidit alterũ est efficax & totalis causa mortis illius, qui vero inducit ad culpam, nõ est totalis nec efficax causa peccati illius, in bonis enim animæ nullus læditur nisi à se ipso & nisi volens, ergo peccat grauius prior ille.

Secundo, in peccatis quæ respiciunt proximum illa sunt grauiora, in quibus reperitur maius damnum, occidens aliquem corporaliter infert illi damnum irreparabile in corpore, & exponit illum miserum damno etiam irreparabili in anima, cum posit occidere eum in peccato quod est valde contingens, qui vero inducit ad peccandum, etsi inferat damnum graue in animo, est tamen reparabile, potest enim reparari libere per pœnitentiam, & eo ipso censendum minus damnum eo quod omnino irreparabile est.

Tertio, si inducere aliquem ad peccatum mortale esset grauior culpa, quam homicidium, quia ille nocet in anima, hic in corpore, & maius est nocumentum animę quam corporis, sequeretur ex ista opinione inducere vnicum hominem ad peccatũ esse grauius quam committere mille homicidia, quia maius nocumẽtum est quod infertur in vna anima, quam in mille corporibus, præstat enim vnica anima mille corporibus, multoque preciosior est vita spiritualis vnius animæ, quam millæ vitæ naturales: Imo & grauius esset inducere ad vnum peccatum veniale, quam committere homicidium, quia maius damnum est & maior iactura vel vnicum peccatum veniale quam mors corporis, qua de causa dicitur nõ esse peccandum venialiter, nec pro vita totius mundi. Secunda conclusio.

Qui inducit ad peccandum meretricem aut aliũ iam paratum & expositũ ad malum leuius peccat, quam qui rapit alienũ, qui vero inducit mulierem honestam, & virginem aut illum qui nil tale habebat in animo, imo studebat virtuti, grauius multo peccat, quam rapiens bona illius.

Prior pars patet: quia in illo casu talem inducens, cum iam esset paratus, exiguũ & fere nullum damnum illi infert, rapiendo autem

autem bona alterius damnum illi infert.
Secunda pars quæ est contra Magistrum Soto: Probatur, Qui grauius nocet proximo grauius peccat, sed virũ studiosum, mulierem honestã maxime virginẽ à virtute retrahere est grauissimũ nocumentũ, & cui nullo modo æquantur bona temporalia, ergo grauius iste peccat: Et hoc aperte docẽt testimonia sanctorũ & argumenta adducta pro opinione Scoti. Et confirmatur: Scandalũ grauius peccatũ est quam furtum, nullibi enim legitur de fure, quod dixit Christus de scandala seminante, & inducente viros probos ad peccandũ. *Væ mundo à scandalis: & melius erat homini illi, si natus nõ fuisset*, vbi, vt obseruant Chrysost. & alij DD. eodẽ modo loquutus est Christus de scandalizante, quo de Iuda proditore. Et 2. Reg. 12. peccata quæ commisit Dauid contra Vriam quã primũ pœnituit condonauit dñs: occasionẽ aũt, quã eo facto obtulit inimicis blasphemandi nomẽ dñi, puniuit morte filij recenter nati. *Veruntamen, inquit, quia fecisti inimicos blasphemare nomen domini, filius qui natus est tibi, morietur.*

Nec habet aliquã vim ratio Magistri Soto, fur nocet dño inuito, inducens ad peccandum dño consentiente, consentienti autem non fit iniuria, ergo. Respõdeo enim, etsi in modo actus maior sit iniuria in furto, quã in inducendo ad peccatũ, in actu tamẽ ipso quoad effectũ damnũ spirituale esse adeo graue, vt grauius quoq; peccet qui inducit, quam qui furatur. Tum etiam quia & voluntati illius qui virtutem diligebat, iniuria illata est, dum improbis persuasionibus adductus est ad peccandũ, quãuis enim postquam persuasus est, libere consensit, at cum nil tale in animo haberet, dum adducebatur improbis persuasionibus, grauis iniuria illius voluntati fiebat. Tertia conclusio: *Qui inducit alium ad peccandum fraude, vel vi & metu, tenetur ad hanc restitutionem, vt quem induxit fraude decipiendo illum, admoneat & doceat de veritate, ab eo autem, quem vi vel metu, auferat illam vim & metum, relinquatque liberum, vt possit libere resipiscere.*

Patet, Qui ita inducit alium ad peccatum inducit cum iniuria & iniustitia, quia fraus & vis sunt contra iustitiam & commutatiuam, huic iniuriæ & iniustitiæ opponuntur hi actus, deceptioni & fraudi explicatio veritatis, vi & metui plena libertas, ergo tenetur quem decepit docere, quem vi & metu compulit relinquere liberum.

Vnde hæresiarcha & qui disseminauit aliquos errores, tenetur illos retractare, lector qui aliquid falsum docuit, tenetur ex iustitia docere verum & palinodiam recantare, medicus qui aliquod medicamentum nociuum consuluit, si malitiose, statim, si ignoranter, quam primum id intellexerit tenetur oppositum suadere, & dare operã, ne sumatur illud medicamentum, quod si hoc renuit, ne habeatur ignarus & periclitetur eius fama & opinio, peccat grauissime contra iustitiam, & tenebitur reficere omnia damna illata.

Contra hanc conclusionem est argumentum. Si quis sine fraude & dolo ex ignorantia inuincibili decipiat alium in rebus grauissimis fidei non tenetur ad aliquam restitutionem, ergo neque qui decepit cũ fraude. Consequentia patet, quia obligatio restitutionis nascitur ex damno illato, vterq; horum infert idem damnum, si ergo prior non tenetur neque posterior. Antecedens vero ita probo, si teneretur, aut ratione iniustæ acceptionis, aut ratione rei acceptæ, at nullo istorum modorũ, non primo; quia vbi agitur ex ignorantia inuincibili, illa excusat ab omni iniustitia & iniuria formali, vt supra vidimus. Nec secundo, quia nil manet apud decipientem. Et confirmatur, si quis inculpabiliter omnino, & sine vllo peccato domum alterius comburat, ad nullam tenetur restitutionem; quia sine vlla culpa sua id fecit, & nil manet apud ipsum. Ad hoc respondetur, istũ quamdiu inuincibiliter & inculpabiliter ignorat, se errorẽ persuasisse, non teneri ad aliquid ratione ignorantiæ inuincibilis, quæ illum excusat, quã primũ autem id nouerit, teneri, quia, quam primum id nouit, iam lædit & consentit in damnũ illius, cum enim actio & passio sint relata, quamdiu durat in illo decepto error, actio huius qui decepit manet in suo effectu, nã non erat iniuriosa ob ignorantiã inuincibilem, ea vero cessante, iam fit iniuriosa, & ita tenebitur illam reficere admonendo illum, sicut qui comburit domum, quamuis inculpabiliter id à principio fecerit, si tamen durat ignis, quam primum id nouit, tenetur quantum poterit dare operam extinctioni illius. Quarta conclusio.

Qui sine fraude aut vi inducit alium ad peccatum, quo nulli alteri nocetur contra iustitiam, nõ tenetur ad aliquam restitutionem illi faciendã, nec ad procurandam illius emendam ex iustitia, sed tantum ex charitate, sicut tenetur in ceteris peccatoribus.

Probatur primo: Vbi nullus est dolus, aut

aut vis, ſcienti & volenti non fit iniuria, qui ita inducitur ad peccandum eſt ſciens extra omnem dolum, quia non decipitur ab inducente, & volens libere, & ſine vlla vi, vt ſupponimus, ergo nulla ipſi fit iniuria, vbi autem non eſt iniuria nec iniuſtitia, non habet locum obligatio reſtitutionis, Ergo.

Secũdo, ſi quis meis perſuaſionibus extra omnem fraudem & vim diſsiparet bona ſua, aut mihi prodige daret illa, nil tenerer illi ex iuſtitia reſtituere, quia dedit illa, quorum erat dominus ſua ſponte, & nullam ego ipſi intuli iniuriam aut iniuſtitiam, ſed homo eſt dominus ſuorum bonorum ſpiritualium, quia ſua diſpoſitione & induſtria ea acquirit, etiam ſi à Deo vt efficiente & auctore accipiat (vt vidimus in diſputatione de dominio) prodigit autem ea ſua ſponte, & volens, quia peccatum, ideo peccatum, quia voluntarium, & ſine vlla iniuria à me ipſi illata, quando illum ſine vi & dolo induco ad peccandum, ergo ex iuſtitia non teneor aliquam in his facere ipſi reſtitutionem.

Tertio, ſi cui iniuſte aliquid abſtuli, & ipſe deinde conſentit & condonat, non teneor aliquid reſtituere: ſed inductus à me ad peccandum, quem non compello vi aut dolo in ſuo peccato permanere, ſed manet liber in illo ſciens & volens, eo ipſo conſentit, & condonat, cum ſit liber & velit permanere in peccato, à quo libere poteſt exire, ergo non teneor ad aliquid erga iſtum ex iuſtitia.

Denique de regulis iuris in ſexto, capit. Nullus, docetur aperte, Neminem ex conſilio quod fraudulentum non ſit alicui reſtitutioni faciendæ illi cui conſilium dedit obligari.

Dixi in hac concluſione inducentem ad peccatum, quo alteri non nocetur contra iuſtitiam, nam ſi quis inducat alium ad furtum, vel homicidium perpetrandum, vel comitetur ipſum in illo actu, perinde tenetur ad reſtitutionem damni illati, ſicut qui intulit, quia contra illum cui damnum illatum eſt omnes iſti agentes, conſentientes, conſulentes, iuuantes, & comitantes agunt contra iuſtitiam; & ſic omnes iſti tenentur ad reficiendum damnum illatum.

Vltima concluſio.

Qui paratum ad peccandum inducit ad actũ peccati, non tenetur ad curandam illius emendam maiori vinculo charitatis, quam aliorum, qui vero non paratum ad peccandum induxit, vt virginem aut mulierem honeſtam, tenetur maiori vinculo charitatis curare, vt emendetur, hic quam alij.

Patet: quia illi parato ego nullum fere damnum intuli, ei vero qui non erat paratus, etſi non fecerim iniuriam formaliter, quia peccauit ſciens & volens, feci tamen reuera & moraliter iniuriam maximam, quia damnum intuli, etſi non vt totalis cauſa, tamen vt cõcauſa, quæ culpa certe ad aliquid me obligat erga hunc, ad quod non teneor in cęteris, non ex iuſtitia, ſed ex maiori vinculo charitatis. Vnde eſt argumentum. Ad aliquid teneor erga illum, cui damnũ intuli vel affeci iniuria ſaltem materialiter, ad quod non teneor erga illum, cui nullum fere damnum intuli, neque vllo modo affeci iniuria, ſed ad illum quem non induxi teneor communi lege charitatis, ergo & ad illum, quem, cum non eſſet paratus, induxi, & cui vere nocui cum in iniuria ſaltem materialiter, tenebor cum maiori vinculo charitatis.

Ad argumenta in oppoſitum.

Ad primum reſpondeo, illa ratione probari, grauius peccare inducentem alium ad peccandum, quam furem, quod nos etiam diximus in ſecunda concluſione, obligatio autem reſtitutionis non naſcitur ex grauitate peccati, ſed ex iniuria & iniuſtitia, qua nocetur proximo, fur enim etſi leuius peccet, nocet tamen cum iniuſtitia, & ita tenetur reſtituere, inducens vero ad peccatum nocet grauius, non tamen cum iniuria, vbi non eſt dolus aut vis, & ita non tenetur.

Ad ſecundum reſpondeo, propinantem venenum teneri ad reſtituendum, quia facit iniuriam, etiamſi accipiens venenũ conſentiat, quia homo non eſt dominus vitæ ſuæ corporalis, inducentem autem ad peccandum non teneri, quia homo eſt dominus ſuæ gratiæ & charitatis, & poteſt illa prodigere ſine iniuſtitia, ex quo fit vt ſuadens illum ad peccandum ſine vi & dolo, non peccet contra iuſtitiam.

Ad tertium dico ita eſſe, prælatos ex officio teneri ad illam correptionem: vnde prælatus inducens ſubditum ad peccandũ agit contra charitatem & iuſtitiam, teneturque ex charitate & iuſtitia illius emendam curare, quia hoc illi incumbit ex officio. Dices, ſi Rex cõſulat ſuo ciui, vt diſsipet bona ſua non tenetur reſtituere, ergo nec prælatus. Reſpondeo differre iſta, nam Rex non tenetur ad cuſtodienda bona ciuium,

ſed

sed purgandam tantum Remp. à latronibus, vnde si in hoc esset negligens, & eius culpa abundarent latrones bona ciuium rapientes, teneretur Rex vel Princeps illius Reip. ad bona illa restituenda suis ciuibus, ad aliud vero non tenetur: at prælatus tenetur ex iustitia ratione sui muneris & officij ad curandam salutem suarum ouium ne peccent, vel alicui subiaceãt scandalo, & si quis illorum cecidit, vt resurgat.

Tertia Controuersia.

AD QVID TENEATVR qui retrahit aliquem à religione, ne illam ingrediatur, vel profiteatur: tum etiam qui monachũ professum extrahit à suo conuentu.

SCotus, Ricardus, & Palud. locis præcedẽti quæstione citatis Ioã. Maioris in. 4. d. 15. q. 17. quos sequitur etiam D. Anton. parte. 2. tit. 2. cap. 2. volunt, illum qui retrahit volentem animo deliberato ingredi religionẽ, aut si ingressus est, habentẽ firmũ animum permanendi & profitendi debere ex iustitia conari omnibus vijs, vt redeat ad illam religionem, quod si non valeat hoc illi persuadere, debere inducere alium similem ad ingressum illius religionis, quod si id nequiuerit, debere ipsum religionem illam suscipere, vt sic satisfaciat in integrũ damno, quod illi religioni intulit, priuando eam illo monacho: sicut referunt Raymundum Generalem Ordinis D. Dominici ingressum fuisse religionem, quia quendam ab illa retraxerat. Adrianus sequitur hos, sed paulo mitius, ait enim teneri ad hoc, si illum dissuasit animo iniquo, & deprauato, & ex odio religionis, quod si ex amicitia & amore tantum quo illum prosequitur, aut vt parentibus illo indigentibus deseruiat, non teneri. Dicũt secundo, eum qui monachũ iam professum suadet apostatare, & à sua religione recedere, teneri ad restituendum in integrũ arbitrio boni & prudentis viri omnes illas vtilitates, & emolumenta, quæ ex tali religioso conuentus ille recipiebat, aut recipere poterat.

Prius dictum ita probant. Qui dissuadet diuiti eleemosynam quã volebat dare pauperi, aut testatori legatum quod volebat alicui firmo animo mandare, tenetur ex iustitia restituere illam eleemosynam illi pauperi, & legatum illud cui testator mandare volebat, etiam si illa pendeant ex libera voluntate eorum, quia impedit illum à bono ad quod erat in proxima potentia, sicut qui cõburit segetem in herba ante messem; tenetur restituere ad arbitrium boni viri, nõ solum herbæ illius valorem, sed multo plus, quia erat in proxima potentia ad messem: sed quando adolescens animo firmo statuerat hanc religionem ingredi, vel nouitius profiteri, religio erat in proxima potentia ad omnia lucra & vtilitates, quas ex illo poterat habere, etiam si id sit in libera voluntate volentis ingredi religionem, aut profiteri, ergo qui tali dissuadet religionem, tenetur damna ista in integrum restituere per alium similem, aut per se ipsum.

Secundum vero dictum ita probant, Qui priuat & expoliat aliquem bonis & emolumentis in quæ iam habet ius acquisitum, tenetur ex iustitia omnia illa restituere, quia talis expoliatio est velut furtum, sed religio habet ius acquisitum in omnes operas, & lucra, ac vtilitates monachi, quia quicquid monachus acquirit sui conuentus est, ergo qui suadet professo apostatare, cum reuera expoliet cõuentum vtilitatibus quas ex illo habuisset, tenetur illas restituere.

Secundo, qui suadet seruo vt fugiat à domino, vel expoliat dominum vtilitatibus, quas ex seruo reciperet, tenetur ad illas restituendas dño. Vnde can. Si seruus. dist. 54. præcipitur vt Episcopus qui seruum ordinauerit sine licentia domini sui, reddat ei duplum, quia exspoliauit dñm seruitio & emolumentis serui, sed monachus est addictus & emancipatus quoad operas & lucra suæ religioni vt seruus, ergo tenetur similiter qui suadet illum recedere.

Oppositum docent Sylu. Restit. 3. §. 1. dicto. 2. Soto lib. 4. quæst. 6. artic. 3. vbi tria dicit: Primo, quod spectat ad volentem intrare vel profiteri aliquam religionem suadentem illi oppositum grauiter peccare, tenerique ad suadendam illi religionem ex charitate, non tamen ex iustitia, si id faciat sine dolo & vi, quod si cum dolo, sat esse, vt doceat deinde religionem esse bonam, si cum vi, vt relinquat illum liberum. Quod vero spectat ad professum ait secundo, suadentẽ professum vt à sua religione discedat, si id suadeat sine fraude & vi, non teneri ad aliquã restitutionẽ lucri cessantis illi religioni, quod si cũ fraude & vi id suaserit probabile esse illum teneri ad aliquam restitutionem arbitrio pruden-

prudentis. Ait tertio nunquam propterea quod quis alicui religionem dissuaserit aut apostatare fecerit quocunque modo id prę stiterit, teneri ad suscipiendam religionem loco illius.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus duo: quæ sunt tanquam regulæ in omni materia de restitutione: Prius est neminem in conscientia teneri ad maiorem ampliorem ve restitutionem, aut satisfactionem pro damno aliquo illato, quam obligaretur in foro exteriori per leges ciuiles iustas, vel sententiā iudicis omni ex parte iustā, in qua & veritas facti habetur & iudex iudicauerit iuxta leges iustas, quia lex iusta & sententia omnino iusta, cum seruēt æquitatem, id ipsum pronunciant in foro exteriori, quod ius naturæ & recta ratio postulabūt in interiori: Imo & quod ius diuinum pręciperet, quia ius diuinum non destruit naturale, nec dictamen rectę rationis, maxime in his quę pertinent ad æquitatem & iustitiam cum proximis. Alterum est ad reficiendum damnum aliquod illatum proximo, ea virtute nos teneri contra quam cum illi nocuimus peccauimus, vt si peccaui contra charitatem tantum, teneor reficere dānum ex charitate sola, si vero peccaui non solum contra charitatem verum etiam contra iustitiam, teneor tunc ex charitate & ex iustitia, cum contrariorum eadem sit ratio. Et vt primo articulo docuimus, actus quo reficitur damnum, pertinet necessario ad virtutem, contra quam illo damno peccatum est. Sit prima conclu.

Qui aliquem a suscipienda vel profitenda religione retraxit nudis persuasionibus, sine vlla fraude vel vi, non tenetur ad aliquā satisfactionem ex iustitia, neque ipsi religioso, neque illi religioni.

Probatur prior pars, Vbi non est iniuria neque iniustitia, ibi neq; vinculū restitutionis, quia restitutio vel satisfactio est actus iustitię commutatiuæ, quo reficitur damnum illatum cum iniustitia, sed qui dissuasit aliquem à religione sine vi & dolo solis cohortationibus, nullam huic intulit iniuriam vel iniustitiam, Ex regula scienti vel consentienti sine fraude & dolo non fit iniuria, Ergo.

Secundo ad reficiendum damnum ea virtute nos tenemur, contra quam peccauimus illud inferendo, qui dissuadet alicui religionem hoc modo non peccat contra iustitiam, quia nemo patitur iniustum sciens & volens sine dolo & vi, sed tantum peccat contra charitatem, ergo iste tenebitur ex charitate suadere illi religionem, non autem ex iustitia.

Vltimo. Ei qui remittit & condonat dānum nulla debetur restitutio ex iustitia, hic qui dissuasus est cum a me non compellatur vi aut dolo sed sit sui iuris, potest libere redire ad prius institutum, et cum nolit, consentit aperte & condonat si quod damnum mea suasione ipsi intuli, ergo ipsi nulla iam debebitur restitutio. Quod autem neque religioni a qua illum deuiaui ita probo: Restitutio tunc debetur quando est illata iniuria, sed in hoc casu non est illata iniuria illi religioni, ergo nec debetur restitutio: probatur minor: iniuria est expoliatio iuris quod aliquis habet, religio in volentem ingredi vel nouitium adhuc non habet ius acquisitum, quamuis sit inproximo, ergo non est ibi iniuria.

Secundo qui sine fraude & dolo solis persuasionibus suadet alteri ne mandet aliquod legatum Petro, vel ne det hanc eleemosynam, peccauit quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad aliquam restitutionem, quia Petrus & ille pauper non habent adhuc ius acquisitum, nec sunt expolitati sua re, animus enim vel voluntas quę mutari potest non confert ius: sed religio in hunc nouitium non habet ius, qua illud pendet à professione & voluntate ipsius, quæ potest adhuc mutari, Ergo qui sic dissuasit non tenetur ad aliquam restitutionem, peccabit autem grauiter si sine iusta causa id dissuaserit, estque excomunicatus per conc. Triden. sess. 25. cap. 18. tenetur que maiori vinculo charitatis suadere illi religionem, Quod si iusta aliqua causa id enixus est non peccauit nec tenetur ad aliquid. Secunda concl.

Qui monachum professum sine vi & dolo suasit apostatare, non tenetur aliquid religioni illius restituere.

Probatur. Si tenetur, aut ratione personæ extractę, aut ratione lucri & vtilitatis cessantis illi monasterio, sed neutro modo, ergo. In primis non ratione personæ extractę, nam monachus etiam si sit addictus & mancipatus religioni, non tamen vt seruus aut mancipium domino, vt volunt Scotus & alij, sed vt filius patri. Vnde D. Basilius in sua regula ait de pręlatis. *Patres se agnoscant non dominos.* D. Aug. in sua ait: *Ille autē qui vobis præest non se existimet potestate dominante sed charitate seruiente fœlice.* Et paulo post: *Superiori tanquam patri obediatur.* Et

Et Christus Luc.22. *Principes gentium dominantur eorum, vos autem non sic.* Est ergo monachus addictus religioni vt filius patri, at si filio qui patri vtilissimus est suadeam, vt deserat domum patris & vagetur per mundum, nihil teneor ratione illius filij patri ipsius restituere, quia contra charitatem tantum peccaui non contra iustitiam, ergo similiter hic nec tenetur ratione lucri cessantis. Patet: restitutio facienda est quando quis priuatur re iam possessa vel sibi debita ex iustitia, lucra & emolumenta monachi iam acquisita & habita sunt quidem religionis ex iustitia, vnde qui illa prælato non offert, ex D. Aug. *Est furti iudicio condemnandus.* Quæ autem non sunt adhuc acquisita, sed potest lucrari non sunt debita religioni ex iustitia, sed tantum ex obedientia, ergo ad hæc restituenda nemo tenetur. Maior certa est. Probatur minor. Primo si monachus apostatauerit, tenetur ex obedientia redire ad religionem, à nemine autem obligatur vt quę illo tempore poterat acquirere restituat, etiam si haberet vnde posset, similiter si in apostasia permanserit aliquot annis, & deinde per sedem apostolicam cũ ipso dispensetur vt habeat beneficium, à nemine obligatur vt ex redditibus sui beneficij aut aliunde restituat quæ tempore suæ apostasiæ poterat suæ lucrari religioni, ergo quæ non dum acquisiuit actu sed potest lucrari non sunt debita religioni ex iustitia.

Secundo si monachus præfectus cathedræ præter mitteret ex sua malitia legere lectiones debitas, propter quod prouentus qui proueniunt monasterio minuerentur, non teneretur illud lucrũ cessans restituere, etiam si haberet vnde id posset, ergo lucra monachi non sunt debita ex iustitia. Tertia conclu.

Qui retrahit aliquem ab ingressu religionis, vel a professione facienda, vel professum extrahit non tenetur loco illius alium substituere, aut ipsemet religionem illam intrare.

Patet, ingressus religionis cum sit via ad perfectionem est status iure diuino & ex natura sua voluntarie & libere suscipiendus, Vnde Christ. Mat.19. *Si vis perfectus esse &c.* & Luc.10. *Maria optimam partem elegit &c.* Nulla autem culpa aut peccatum valet mutare ius diuinum aut naturam statuum qui sunt in Ecclesia, ergo quamuis iste extrahens monachum a sua religione grauiter peccet, non tenebitur aliquo vinculo intrandi religionem.

Secundo consuetudo Ecclesiæ vniuersalis est optima legũ interpres, sed Ecclesia licet pro aliquibus delictis recludat aliquos in Monasterijs, pro nullo tamen delicto compellit aliquem intrare religionem, neque tale legitur vnquam in Ecclesia factum esse.

Tertio susceptio fidei magis necessaria est quam ingressus religionis, cũ illa sit simpliciter necessaria ad salutem, hæc vero non, sed ad suscipiendam fidem nullus unquam compellitur, nec vlla de causa, ergo neque ad suscipiendam religionem.

Quarto si teneretur iste intrare religionem teneretur quoque & profiteri illam, hoc autem est contra canones & decreta Ecclesiæ, quæ volunt nulla de causa aut titulo aliquem ad professionem compelli, sed eam esse adeo liberam, vt per annum integrum liceat nouitio deliberare an illam velit profiteri, & aliter illa non sit valida.

Vltimo ad id quis tenetur in conscientia, ad quod iusta sententia explicata rei veritate obligaretur, sed nullus iudex nec Papa extrahentem aliquem a monasterio obligaret vt illud intraret, nisi libere vellet, ergo. Quarta conclu.

Qui extrahit professum a suo monasterio fraude aliqua aut vi, tenetur restituere omne damnum illatum religioso, & religioni.

Hanc iudicat Soto probabilem, sed recentiores volunt eam certissimam esse. Probatur: Quicunque nocet alteri cum iniuria tenetur ad reficiendum nocumentum illatum, sed qui fraude vel vi extrahit professum a suo conuentu, cum iniuria nocet & religioso & religioni, ergo tenetur ad reficiendum illud damnum. Maior certa est. Probatur minor: religioso in primis nocet cum iniuria, quia vbi fraus & vis ibi iniuria, religioni, quia religio habet ius vt nemo expoliet illam suo religioso vt re sua, est enim religiosus, per professionem res quædam suę religionis.

Secundo si ille religiosus esset sui iuris & persona libera, teneretur qui illi noceret omnia nocumenta, & damna illata reficere, ad arbitrium boni viri, ergo cum omnia iura religiosi sint translata in religionem per professionem, tenebitur qui illum extrahit reficere damna illata religioni.

Tertio qui Ecclesiam aliquam expoliaret per dolum vel vim aliqua vtilitate illi accessura teneretur omnium cõsensu ad arbitrium boni viri restituere damnum illatũ Ecclesiæ, ergo similiter qui expoliat vi vel dolo

dolo religionem suo professo, cum eius lucra sint religionis. Vltima conclus.

Qui vi vel dolo retrahit deliberate volentem ingredi aut profiteri religionem, tenetur etiam ad arbitrium boni viri restituere illi religioni vtilitatem, quam ex illo habuisset. Magister Soto in hoc casu vult ita retrahentē per vim solum teneri ad dimittendū quē retraxit liberū, vt libere posit intrare, vel profiteri, eum veró qui dolo, ad explicandam veritatem vel dignitatem religionis, & suadendum illum: nilominus hęc quinta conclusio verisima est, & probatur sicut pręcedens. Qui nocet alteri cum iniuria tenetur ad reficiendum illi damnum illatum, & omne lucrum cessans ratione damni illati, sed cū religio eo ipso quo approbata est à Sede Apostolica habeat ius ne quis vi vel dolo impediat volentem illam intrare, vel profiteri, qui vi vel dolo retrahit ab ipsa volentem illam intrare vel profiteri, expoliat illam isto iure, & nocet illi cum iniuria, ergo tenetur ad arbitrium boni viri istud damnum reficere, aut cum ipsa conuenire.

Secundo, non minus ius habet religio in illum qui firmiter statuerat illam intrare aut profiteri, quam legatarius in legatum, quod volens testare statuit ei mandare, nā ius vtriusque est in spe, & ab eo qui potest mutare voluntatem, sed qui vi vel dolo impedit ne testator ille mandet legatario quod statuerat, tenetur restituere illi suum legatum, vt vidimus, ergo qui retrahit vi vel dolo à religione illum qui statuerat firmiter illam intrare, & profiteri, tenetur ad restituendum damnum.

Dices primo, religio non habet adhuc in hunc ius acquisitum, cum non sit professus, sed in spe tantum. Secundo, potest hic voluntatē mutare. Tertio, etiāsi habeat ius acquisitū in professum, illud nō est ius iustitię, sed tantū obedientię. Dico ad secundū & tertium, religionem in volentem intrare non habere ius acquisitum, sed tantū in spe, vel proximum: similiter in lucra professi nō habere ius iustitiæ, sed obedientię, ad hoc, tamen ne quis vi vel dolo impediat volentem intrare aut profiteri, & ne quis vi vel dolo expoliet ipsam suo professo, habet ius acquisitum, & actu sibi exhibitum, eo ipso quo talis religio est approbata ab Ecclesia Romana. Et ideo qui impedit volentem intrare vel profiteri, aut extrahit professum, exspoliat illā cōmodis, quæ potest habere cum iniuria & iniustitia, & consequēter tenetur ad restitutionē, quemadmodum legatarius cui vult testator aliquid mādare, nō habet ius acquisitum in illud legatum, sed tantum in spe, habet tamen ius à natura, ne quis vi vel dolo impediat voluntatem testatoris volentis aliquid ipsi mandare, propter quod vi vel dolo impediens illam voluntatem, expoliat illum re quam potest habere, & probabiliter habebit, cum iniuria, & tenetur restituere. Ad secundū dico, quia poterat iste mutare voluntatem non erit tanta restitutio facienda, ab eo qui vi vel dolo retraxit volentem intrare, quāta est facienda ab eo qui vi vel dolo retraxit iam ingressum & nouitium, at multo maior erit facienda ab eo qui extraxit professum, in his standum est prudentiæ & arbitrio boni viri: ceterum quia vi vel dolo nocuit, tenetur, sicut qui operarium impedit vi vel dolo a sua operatione, licet ipse potuisset libere operari, & nō operari, quia tamen impediuit cum iniuria nempe vi vel dolo operas eius, tenetur restituere damnum illatum & lucrum cessans.

Nunc ad argumenta Scoti & aliorum initio posita.

Ad primum patet solutio ex dictis, distinguendo maiorem, qui impedit pauperi eleemosynam vel alicui legatum sine dolo vel vi peccat tantum contra charitatem, nō tamen contra iustitiam, quia nec pauper iste vel legatarius habebat adhuc ius acquisitum, nec alter infert ipsi iniuriam, cum nō vtatur fraude vel vi: quod si fraude vel vi id impediat, tenetur restituere, quia vbi interuenit dolus vel vis est iniuria & iniustitia, ita in proposita quæstione, vt constat ex conclusionibus positis.

Ad secundum respondeo, religionem vt constat ex secunda conclusione habere in ea quę monachus professus actu lucratus est ius acquisitum, & ex iustitia, & ita qui suaderet illi, vt ea iam habita & acquisita auferret à religione, teneretur restituere: in ea autem quæ nōdum actu lucratus est, sed poterat lucrari, habet tantū religio ius obedientiæ, & hæc non sunt subiecta religioni.

Ad vltimum constat etiā ex dictis quod bene obseruat & docet Soto, religiosum nō esse addictum religioni, vt seruum vel mancipium, sed vt filium patri obedientia & seruitute quadā spirituali: dn̄s habet in lucra sui mancipij ius ex iustitia, siue parta iā siue quę potest lucrari, religio autem non habet tale ius, sed in parta ius iustitiæ, in ea vero quę potest acquirere ius obedientię, & seruitutis cuiusdam spiritualis.

Expli-

Explicatis his quæ pertinent ad damna spiritualia, agamus iã oportet de dãnis quæ in corpore inferuntur, quæ quinque sunt, occisio, mutilatio, vulnus, verbera, & iniqua detentio in carcere, vel in aliquo loco: in quibus omnibus duplex damnum infertur proximo, aliud tẽporale in bonis externis, vel propter expẽsas, quas cogitur facere ratione illius læsionis, vel quia desinit lucrari, quod fuisset lucratus nõ accepta illa læsione, vt contingit in artificibus & alijs qui suis operibus lucra acquirunt, aliud vero dãnum est naturale, nempe priuatio boni naturalis, vt vitę, membrorũ, libertatis, aut similis boni, quo expoliatur, ad quod etiam pertinet deformitas quæ manet ex cicatrice, aut dedecus, quod ex verbere vel infami percusione subsequitur, vt alapa vel fuste. De his omnibus dicendum est.

Quarta Controuersia.

AD QVID TENEATVR QVI aliũ occidit pro dãno naturali quod illi infert.

DVplex damnũ inferre potest homicida, & naturale & temporale: illud semper infert cum hominẽ priuet vita, quæ est maximũ bonum naturale, temporale vero quando occisus vtilis erat suis, & sua industria lucra acquirebat: de vtroque damno dicamus.

Circa prius Scotus in.4.d.15. q.3. increpat confessarios facile absoluentes homicidas, habetque tria. Primo, vbi est lex talionis, vt occisus occidatur, teneri homicidam si comprehendatur à iudice (sic enim intelligendus est Scotus, cũ seipsum offerre sit contra omne ius naturæ) illã pœnam subire patienter, quia sic commode satisfacit dãno illato, & seruat legem iustam & maxime consonam iuri naturæ, & legi veteri. Exod. 21. Et Euangelicæ Matt. 26. *Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit.* Ait secũdo, vbi talis lex nõ est, aut homicida à iudice nõ capitur, teneri homicidã exponere vitã suam pro bono cõmuni, vt in bello iusto pro patria, vel in bello fideliũ contra Turcas. Ait tertio, si nil horũ præstet, teneri ex iustitia orare pro illo defuncto, missas offerre, indulgentias illi comparare, & omnia beneficia spiritualia quæ poterit in eum conferre.

Probat Scotus, Exod. 21. habetur: *Si quis percusserit mulierẽ prægnantẽ, & aborsũ fecerit, subiacebit dãno quãtũ maritus postulauerit, & arbitri iudicabũt.* Vbi licet paruulo occiso nõ reddatur vita, nec ęquiualens, præcipitur nilominus pro aborsu & homicidio aliqua restitutio, ergo similiter qui occidit proximum tenetur ad aliquã satisfactionẽ, nõ potest autẽ fieri pro homicidio satisfactio nisi aliquo ex his modis propositis, Ergo.

Secũdo, quicũq; aliũ occidit, eo ipso consciętia propria vrgẽte & dictãte recta ratione sentit & iudicat se ratione homicidij aliquã satisfactionẽ debere, ergo tenetur.

Tertio, ad id tenetur homo in foro interiori pro dãno illato, ad quod obligaretur iusta sentẽtia, sed cõdemnantur homicidæ iusta sentẽtia à iudicibus nõ solũ ad soluendas expensas & lucra cessantia, verum etiã ad satisfactionem faciendam pro damno naturali & iniuria homicidij, ergo.

Quarto, qui occidit proximũ facit inęqualitatẽ cõtra iustitiã cõmutatiuam, & maiorẽ quam fur, cum priuet illum maximo bono contra iustitiam, ergo illa inæqualitas reducenda est ab ipso ad aliquam æqualitatem per restitutionem, non potest autem restitui nisi his vijs propositis, ergo.

Quinto, cõfessarij etiã si occisus nil lucraretur, obligãt cõfitẽtes ad dandũ aliquid hęredibus, pro iniuria illata occiso, & ad cõferendũ in occisum varia beneficia spiritualia & ita obtinuit vsus fideliũ, ergo. Quin & illud, vt si quis in bonis corporis læsus sit, cõsanguinei vel hęredes ipsius si læsus defunctus sit, paciscãtur cum læsore de aliqua pecunia pro damno illato, nec est qui condemnet tales cõuentiones: iam igitur damna corporalia licet restituere in alijs bonis.

Eandem sententiam sequuntur Palud. in 4. dist.15.q.2. & Adrian. in suo.4. in materia de restitutione circa finem, Magister sententiarum in. 4. dist.15. cap. vltimo agens de nocumento naturali ait, huiusmodi sola pecunia cõpensari, nec ad aliud obligari homicidam ratione huius damni, idem docuerunt grauissimi DD. Vict. & Penã in lectura huius articuli.

Mag. Soto lib.5. de iust.q.6.art. 3. negat omnino duo priora dicta Scoti, Tertium aũtem ait esse quidem saluberimum consiliũ, sed nõ teneri homicidam ad id vel aliquã satisfactionẽ pro dãno naturali ex iustitia, Probatur hęc sentẽtia quã multi ex recẽtioribus amplectuntur.

Primo, restitutio facienda est vero domino, vitæ autẽ non est dominus homo occisus sed solus Deus, ergo pro homicidio ipso tanquam damno naturali non est aliquid satisfaciendũ occiso, sed Deo, Deo autẽ satisfit per pœnitentiam, ergo.

Secundo, si homicida pro damno naturali illato teneretur aliquid restituere, sequeretur, vt si captus à iudice occideretur non plene satisfaceret, sed teneretur adhuc restituere occiso, vel hæredibus quod deberet pro illo damno naturali, sicut fur etiam si suspendatur, tenetur nilominus restituere quod rapuit, nec liberatur ab hoc debito suspensione, at homicidam si captus à iudice puniatur, ad nullam aliam satisfactionem pro damno naturali obligat aliquis Doctorum, sed tali supplicio iudicatur ab omnibus in integrum satisfecisse, Ergo. Et confirmatur maior illa, quia si pro damno naturali teneretur homicida satisfacere, quando suspenderetur, satisfaceret quidem iustitiæ punitiuæ in ordine ad Remp. non autem iustitiæ commutatiuæ in ordine ad proximũ, cui debitor esset illius damni: Cum tamen illo supplicio satisfaciat etiam omniũ DD. consensu commutatiuę, quantũ ad damnũ naturale quod intulit.

Tertio, qui committit adulterium, nocet maxime & mulieri in bono naturali, qualis est honestas naturalis, & viro illius maximam infert iniuriam in honore, pro tali autem damno & iniuria nemo obligatur ad aliquam satisfactionem, neque est in vsu, Ergo neque pro damno vitę: Patet consequẽtia, quia honor ille vicinior est pecunijs, & melius potest compensari pecunijs quam vita.

Quarto, si Rex parcat occisori, quod multis de causis potest facere, etiam si pars læsa non remittat, non tenetur occisor illi parti aliquid persoluere, aut compensare pro illa occisione. Ergo simpliciter & absolute pro isto damno naturali nil debetur. Probo consequentiam: quia si reuera deberetur, remissio Regis liberaret quidem occisorem à pęna legis, non tamen à debito compensandi illud damnum, sicut non liberat à debito expensarum & lucri cessantis per mortem illius occisi.

Quinto, si pro damno naturali teneretur homicida aliquid satisfacere, eo deficiente tenerentur similiter illius hæredes, quia hęreditas transit cum debitis & oneribus defuncti: at nullus Theologus ad tale obligauit vnquam hæredes occisoris, sed ad solã satisfactionem damni temporalis. Ergo.

Sexto, si homicida, quando ipse non patitur simile damnum tenetur orare, offerre sacrificium, &c. pro occiso, teneretur similiter latro, quãdo non potest restituere quæ rapuit, orare pro domino eorum quę accepit, quod nullus vnquam docuit. Patet consequentia: quia cum vterque nocuerit, si oratio esset compẽsatio nocumenti, vterq; teneretur orare.

Septimo, qui occidit monachum inutilẽ communi consensu ad nullam tenetur restitutionem monasterio, at si damnum naturale compẽsandum esset, teneretur ad aliquã. Similiter qui occidit seruum alterius ad nil obligatur pro damno naturali homicidij, sed tantum restituere valorem & damnum temporale, at si pro naturali satisfaciendum esset, teneretur quoque illud restiture vero domino. Et confirmatur, qui occidit infidelem, non tenetur pro illo orare, ergo ratione homicidij non tenetur ad talem satisfactionem, etiam si occidat fidelem. Probo consequentiam: quia restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quę ex ęquo obligat, siue is quẽ læsimus fidelis sit, siue infidelis.

Vltimo, qui corrupit virginem, tenetur quidem illã dotare, quia intulit illi damnũ temporale, erat enim illi virginitas pro dote, pro damno autem naturali, id est, pro integritate corporis, quam illi abstulit, ad nihil tenetur. Ergo.

D. Tho. in hoc articulo in solutione ad primum asignat hanc regulam: Vt pro damno naturali, pro quo æquiualens restitui nequit, fiat satisfactio & compensatio possibilis ad arbitrium boni & prudentis viri, sicut Deo & parentibus non valemus reddere æquiualens, nec parem gratiam, dicimur autem satisfacere debito, quod illis hãbemus, cum reddimus & præstamus quod possumus. Quæ regula optima est, & sic in vniuersum sumpta præstantissima omnium quæ à Theologis asignari potest, non tamen explicat in particulari, ad quid homicida teneatur, quod inquirimus. Doctores autem quorum sententiæ adductæ sunt, declinant maxime in extrema, nam obligare homicidam ad exponendam vitam in bello, est nimis rigidum, ad nil omnino illum obligare præterquam ad pœnitendum, pro damno naturali illato occiso, videtur liberum; quo circa sentio cum recentioribus mediam viam esse tenendam. Sit ergo prima conclusio.

Si læsor & homicida puniatur à iudice iusta sententia, & pœna debita iuxta leges suæ prouinciæ, ratione huius primi damni naturalis, de quo agimus, ad nullam aliam satisfactionẽ tenetur.

Patet, quia sicut iusta sententia dat ius actori contra reum, ad exigendam pœnam, cui adiudicatus est pro delicto, ita quoque iusta sententia absoluit reum, cum primum

patitur

patitur pœnã, cui adiudicatus est, ab omni debito ratione illius delicti.

Secundo, quia omnes leges pro homicidio condemnant reum, aut ad pœnam talionis, aut ad simile & ęquiualens in alio genere rerum, facta autem solutione in æquiualenti, vel simili, aut in eodem genere rerum, aut in alio, satisfecit abunde homicida pro suo delicto, & damno naturali illato, nempe occisione. Secunda concl. contra Scotũ. *Non tenetur homicida exponere vitam pro bono communi, ad satisfaciendum damno naturali alteri illato.*

Patet, Primo, quia satisfactio ideo fit vt reficiatur damnum ei cui illatum est, vel hæredibus: exponendo autem vitam pro bono communi in bello nil reficitur, neq; aliqua vtilitas aduenit occiso vel hæredibus.

Secundo, si occisus viueret, nõ teneretur aliquis suam vitam exponere pro illo, cum sit persona particularis, ergo multo minus postquam occisus est, nec vita illi potest restitui. Nec valet primum argumentum Scoti sumptum ex loco Exod. qui videbatur ei fauere, primo, quia ibi non præcipitur, vt percutiens mulierem grauidam suam vitam exponat pro puero. Secundo, quia illud præceptum erat iudiciale, pertinens ad tempus legis Moysi, quæ iam est sublata. Tertia conclu. contra Magistrum Soto,

Homicida necessario & ex iustitia pro dãno naturali illato occiso tenetur ad aliquam satisfactionem ad arbitrium prudentis.

Hanc probant argumenta primæ opinionis: non probãt teneri illum ad exponendã vitam, vt volunt Scotus & Adrianus, sed teneri ad aliquam satisfactionem, aut per suffragia & beneficia spiritualia ipsi defuncto, aut per petitionem veniæ ipsis heredibus, aut per pecuniam prout consuluerit prudens & eruditus confessor. Et confirmatur. Ad iustitiam commutatiuam pertinet non solum reddere iustum, quod consistit in indiuisibili, id est, æquiualens, verũ etiam reddere possibile, quando nõ valemus ęquiualens, & hoc aut in eodem genere rerum, aut in alio, quæ est aperta sententia D. Th. in solutione primi: sed homicida licet non possit reddere occiso æquiualens, nec in eodem genere, quia non potest illi restituere vitam, nec in alio, quia nulla re temporali potest vita compensari ad æqualitatem, potest tamen aliqua ratione satisfacere in alio genere rerum, aut pecunia, aut beneficijs spiritualibus, Ergo.

Respondent huic argumento quod efficacissimum est Soto & alij, D. Tho. loqui de damno temporali, nempe de expensis & lucro cessante. Sed hæc solutio non est accommodata, nec tollit vim argumenti. Primo, quia D. Tho. in communi loquitur ibi de omni damno, nec distinguit inter naturale vel temporale. Secundo, quia cum in vniuersum dicat, vbi non potest reddi ęquiualens, reddendum esse possibile, in damno autem temporali frequenter posset reddi æquiualens, quod non potest in damno naturali, regula D. Tho. reuera magis pertinet ad damnum naturale quam ad temporale. Et confirmatur, subijcit enim exemplum de mutilatione membri, in qua dicit non solũ soluendas esse expensas & lucra cessantia, uerum etiam quia non potest membrum abscissum restitui nec reddi æquiualens, reddendum esse possibile. Loquitur ergo aperte de damno naturali.

Respondent alij, non omne peccatũ contra iustitiam commutatiuam obligare ad restitutionem, imo multa esse quæ non obligant. v. g. Parrochus si non ministret sacramenta suis subditis iustitiam commutatiuam violat, similiter interficiẽs suum mancipium, at neuter istorum etsi iustitiam cõmutatiuam in his casibus violauerit, obligatur ad aliquam restitutionem, quia præceptum restituendi cum affirmans sit obligat quidem semper, non tamen pro semper, sed tunc tantum, quando restitutio est possibilis: ita vt possit læsus iterum statui in iure & possessione rei sibi ablatæ, quod in hoc casu locum non habet: Sed neque hæc solutio tollit vim argum. propositi, cũ iuxta regulam D. Tho. quando damnum illatum est cum iniuria, & restitutio non potest fieri in eodem genere rei, debet fieri in alio, ita vt fiat ea satisfactio, quę possibilis est ad arbitrium prudentum: quæ regula vt ex modo dictis constat, intelligenda potissime est in damnis naturalibus.

Probatur secundo conclusio. Mediũ rei quod habet iustitia non est necesse vt sit in eodem genere boni, sufficit vt sit in alio per quod etiam fit compensatio, propter quod vt docet Arist. 5. Ethi. c. 5. & D. Tho. supra adinuentæ sunt pecuniæ ad commutationes rerum faciendas, & ad compensandã damna quæ in eodẽ genere boni nõ possunt compensari: si homicida posset compensare damnum naturale illatum occiso in eodem genere, id est restituere illi vitam teneretur: cum autem hoc non possit, potest in alio nempe suffragijs, aut pecunia collata

lata hæredibus, tenebitur ergo ad hoc ad arbitrium prudentis. Nec valet quod dicũt aliqui pecunias tantum inuentas esse ad commutationes in rebus venalibus, cum ad omne genus negotij quod pretio æstimari potest inuentæ sint, omnia autem damna cum iniuria illata pretio ęstimari possunt.

Tertio in abscisione brachij tenetur lesor vt videbimus, & docet hic D. Tho. non solum ad satisfaciendum damnum temporale, verum etiam & naturale, id est læsionem illam & defectum brachij, ergo multo magis homicida qui maius damnum naturale intulit, Nec valet dicere nullum esse pretium quo vita æstimari posit, nam nec libertas pro toto venditur auro, potest tamẽ homo libere se ipsum vendere in aliquo casu, & libertatẽ suam pretio æstimare, Tum etiam quia vt dictum est ex D. Tho, quando non potest reddi æquiualẽs, satisfit reddendo posibile.

Tria autem hic obseruanda sunt circa hanc satisfactionem damni naturalis ad probe consulendum homicida. In primis quatuor esse attendenda Primo, personam homicidæ, sit ne diues nec ne, diuiti enim maior satisfactio est imponenda quam pauperi, Secundo personam occisi, esset ne vtilis suę familiæ, honorem & dignitatem suis filijs afferens dum viueret, quorũ nihil habebunt illo mortuo, nam pro inutili minus est soluendum: tum etiam esset ne iuuenis an senex, sanus ne & vegetus an infirmus & morbosus, doctus & peritus in aliqua arte an ignarus, pro iuuene enim & sano ac perito maior satisfactio exhibenda est, quam pro sene aut morboso aut imperito, Tertio attendendus est modus occisionis, sit ne facta per insidias & quas, an aperto marte, quia vbi insidiæ ibi maior iniuria, & vbi maior iniuria maior satisfactio debetur, Quarto considerandum & attendẽdum est qua ratione suæ saluti & animæ consuluerit, nam si occisus suo testamento sufficienter sibi consuluit de suffragijs & sacrificijs, tunc satisfactio potius est facienda hæredibus, maxime si indigeant per pecuniam, quam occiso per suffragia, quod si nõ bene cõsuluit, aut quia nequiuit testamentũ cõdere, aut quia erat inops, tũc satisfactio ipsi occiso faciẽda est potius per suffragia, quam hæredibus, maxime cum hęredibus vt proxime dicemus sit reddendũ lucrum cessans defuncti.

Obseruandum secundo hic est, hanc satisfactionem faciendam pro damno naturali hæredibus per pecuniam arbitrio prudentis habere tantum locum inter personas communes & vulgares, nam inter nobiles & diuites non est in vsu, imo illud tribuerent dedecori, siquis talem satisfactionem intentaret ipsis pro cognato occiso facere, vnde ex cõmuni vsu & eorum existimatione nobiles & diuites huic iuri & satisfactioni videntur renuntiasse, & pepercisse. Inter vulgares etiam potest peti huius satisfactionis pro damno naturali venia & grata remisio, qua obtenta ab hæredibus nõ est facienda, quod semper intelligo, vbi occisus sufficienter animæ suæ consuluit de suffragijs, quia alias non est conueniendũ cum hæredibus, nec satisfaciendum ipsis.

Obseruandum tertio est, confessarium debere homicidam ad satisfactionem quã hic docemus pro damno naturali, inducere omnibus suasionibus & vijs quibus poterit, quod si post multam persuasionem non vult illam facere, quia nouit & iudicat probabiliorem opinionem Soti, & vult illam sequi, est absoluendus, quia licet hæc nostra opinio sit verior & tutior, opinio nilominus Soti est satis probabilis &non aperte falsa. Nec est remittendus vt aliqui volũt ad suum parrochum, quia cum nostra opinio etsi verior sit, nõ tamen ita certa vt opposita sit falsa, & quam non liceat amplecti qui potest absolui à parrocho, potest absolui à quocunque alio cõfessore, Quod si nolit homicida hanc satisfactionem facere, non quia nouit opinionem Soti & iudicat illam probabilem, sed ex auaritia (vt plebeius qui nil aliud nouit quam quod a confessore audit, cui teneretur credere & obedire, ex auaritia autem nec vult credere nec obedire) non est absoluendus, quia agit contra conscientiam non credendo confessori, quem elegit, sed remittendus est vt quærat alios, præterquam si periclitetur de vita, tunc enim debet confessor cui non potest opinionem tutiorem suadere, aperire oppositam esse quoque probabilem & grauium doctorum, & se absoluere illum non tanquam inobedientem suo consilio ex auaritia, sed tanquam sequentem aliam opinionem etiam probabilem ita vt nisi graues doctores eam haberent, præstaret quod suus confessarius illi suadebat.

Nunc ad argumenta quę nostrę sentẽtię repugnant.

Ad primum respondeo: hominem licet non sit dominus suæ vitæ, esse tamen custodem illius, vitamque esse maximum bonũ ipsius

ipsius, quod sufficit vt pro tanta iniuria & damno quale est priuare illum tanto bono debeat homicida aliquid ipsi vel hęredibus satisfacere, quemadmodum si virgo quę est sub custodia parentū vel tutoris corrumpatur, pro iniuria illata parētibus vel tutorib⁹ tenetur corruptor ad aliquā satisfactionē: nā cū obligatio satisfactionis oriatur ex dāno illato cū iniuria, vbicunq; reperitur tale damnum debet fieri satisfactio, quale certū est maxime reperiri in occisione.

Ad secundum respondeo, homicidam si captus a iudice occidatur, iam satisfacere in eodem genere boni, cum reddat vitam pro vita, & ita pro damno naturali quod intulit non teneri ad aliam restitutionem, furē vero etiam si suspendatur, non satisfacere in eodem genere boni, & ideo si posit, debere restituere quod rapuit. Respondeo etiam, homicidam non retinere apud se bonum quo priuauit occisum, & ideo sat esse vt patiatur in eodem genere damni, latronem vero quamdiu non restituit acceptum si habeat vnde restituat, retinere alienū, & ideo etiam si suspendatur teneri ad restituendum, quia perinde peccatur retinēdo alienum quod potest restitui, sicut accipiendo.

Ad tertiū dico, Primo pro adulterio cui nullum damnū temporale admixtū est, nō teneri adulterum qui sine vi & dolo peccauit, ad aliquam satisfactionem, quia licet viro maximam iniuriam intulerit, mulieri tamen nullum nocumentum naturale intulit, honestas enim coniugalis non est bonum naturale, sed bonum tantū morale virtutis: Vnde qui induxit sine vi & dolo mulierē in adulterium, perinde se habet ac qui induxit fratrem ad peccandū, Quod si vi & dolo illam induxit, tenebitur tunc propter vim & dolum ad eam satisfactionem, ad quam diximus supra teneri illum qui vi vel dolo inducit fratrem ad peccandum, Secundo non tenetur adulter ad aliquam satisfactionem ratione adulterij, quia non est in vsu, imo haberetur dedecori.

Ad quartum respondeo, teneri homicidam etiam si Rex remittat illi pęnam legis ad aliquam satisfactionem, pro damno naturali quod intulit, quia hoc debetur a parte rei, quotiescunque infertur alicui damnum cum iniuria, nec potest Rex tale debitum alicui remittere.

Ad quintum respondeo, quotiescunque homicida tenetur ad aliquam satisfactionē pro damno naturali, hæredes qui illius bona acceperunt, cum primum nouerint illum dū

uiueret non satisfecisse, teneri in foro conscientiæ ad satisfaciendum.

Ad sextum neganda est similitudo, fur enim aut habet vnde restituat aut nō, si habet, tenetur in eodem genere rei temporalis & secundum æquiualens, homicida autem cum non posit æquiualens nec in eodem genere boni, debet id quod potest in alio genere, sicut explicatum est.

Ad septimum respondeo, homicidam monachi omnino inutilis ad nullam satisfactionē teneri monasterio, cum nullo bono temporali illud priuauerit, teneri tamen ad aliquam animę defuncti: homicidam vero serui teneri tantum ad satisfaciendum domino valorem illius, quia dominus nullum aliud ius habebat quam in valorem quo similem sibi vtilem inueniat, ipsi autem occiso, si fidelis sit, tenetur satisfacere per suffragia pro damno naturali ipsi illato, quia vtrique nocuit & domino in valore & seruo in bono naturali, & cum iniuria: Quod si infidelis esset non tenebitur aliquid illi satisfacere, quia occiso per sola sufragia satisfieri potest, infidelis autem sua infidelitate reddidit se incapacem suffragiorum, & consequenter satisfactionis quæ illi faciēda erat.

Vltimum argumentū postulat videamus.

Quinta Controuersia.

AD QVAM SATISFACTIONEM teneatur qui puellam virginem violauerit.

VAria in proposita quęstione tam Iurisperiti quam Theologi sentiunt. Palud. in. 4. d. 15. q. 2. & alij quos refert Sylu. Luxu. q. 5. Et Cai. infra. q. 154. art. 6. volunt corruptorem virginis, etiam si puella & parentes ipsius in illud stuprum consenserint, teneri ad restitutionem, Primo quia illius boni naturalis quo priuatur virgo, nempe integritatis sui corporis, neque parentes eius habent dominium, & ita non possunt restitutionem illius damni remittere, cum restitutionem alicuius rei ablatæ is tantum remittere posit, qui illius dominus est.

Secundo ex illa regula toties addducta Si tua causa, qui est in causa alicuius damni tenetur illud satisfacere, sed culpa eius qui vitiauit virginem damnum illatum est patri & virgini, tam in honore quā in bonis: in honore, cum virgo illa esset sub cura illorum, in bonis quia virginitas erat puellæ illi pro dote aut saltem pro bona parte dotis, ma-

manensque virgo erat nubilis & apta matrimonio, quibus bonis priuatur cum primũ corrumpitur.

Tertio, si ea quæ vitiata est nubat cum viro ignorante illud stuprum exponit se multis damnis, incommodis, & periculis, quorum omnium causa est ille stuprator, qua ergo ratione censendus qui tot damnis puellam affecit, liber a satisfactione?

Summa cõfess. lib. 2. tit. 5. 6. & 9. Et Raymundus cum quibusdam glossis in. 1. cap. de Adulterijs vt refert Sylu. loco cit. quam sententiam videtur etiam amplecti Soto lib. 4 de iusti. q. 7. art. 1. ad secundum volunt solum raptorem teneri ad constituendã dotem virgini raptæ & vitiatæ: cui sententiæ videtur fauere quod in conc. Trident. sess. 24. in decreto de reformatio. matrimonij cap. 6. dicitur. *Vt raptor virginis vltra pœnas excommunicationis & infamiæ quas incurrit, debeat siue illam duxerit siue non, decenter arbitrio iudicis dotare*. Vbi solius raptoris fit mentio non aliorum stupratorum.

Panor. in cap. 1. de adulterijs habet, stuprantem virginem seductam & deceptam debere illam dotare, nec id solum, verũ etiã si pater consenserit ducere in vxorem, cui aperte fauet illud Exod. 22. si seduxerit quis virginem &c, quæ verba referuntur cap. 1. &. 2. de Adulteris: Secundo ait, si non violauerit eam seductã & deceptam, sed propria sponte consentientem, nilominus prelatum posse in hoc etiam casu taxare illi aliquã satisfactionem, quã tenebitur præstare, *Quia si non essent hominũ insidiæ, & promissiones, nulla puella tantum facinus admitteret*. Vt dicitur. L. vnica. ff. de rapto. virg.

Archidiac. in cap. 1. & secundo. de adulter. Angelus in verbo stuprum num. 1. & secundo quos sequitur Sylu. loco cit. quibus subscribunt recentiores interpretes d. Tho. sic distinguũt, vt si puella per vim corrumpatur, aut per dolum aliquem vel fraudem consentiat in stuprum, teneatur stuprator (nisi inter ipsos maxima sit inæqualitas vel pater omnino renuerit) ducere, & dotare: quod si inæqualis omnino conditionis sint & status, vel pater omnino renuerit vel ipsamet puella, non teneatur quidem ducere, sed dotare tantum ad arbitrium prudentis, quod aperte locus ille Exodi docet, quod præceptum non tam erat iudiciale, quam morale & naturale, pertinẽs ad satisfacionẽ, quã iure naturæ tenetur quicunq; cum iniuria intulit damnum virgini exhibere, estque innouatum cap. 1. & secundo de Adulterijs, Quod si puella non fuit seducta nec decepta falsis aliquibus promissionibus, sed propria sponte consensit solis amatoris precibus & blanditijs inducta, & si iudex in foro exteriori damnabit talem stupratorem ad constituendam illi dotem, quia iudicabit illam deceptam falsis promissionibus vt habetur in L. illa vnica. ff. de Rap. in foro tamen conscientiæ volunt hi Doctores talem stupratorem non teneri neque ad ducẽdam neque ad constituendam dotem, neque ad aliam satisfactionem, præter eam quæ ex charitate est, vt nitatur quantum in ipso erit, puellam illam vitiatam in bonum statum reducere, nisi iam aliquid illi pollicitus sit, tunc enim tenetur illud quoque conferre. Probãt hanc partem, quia restitutio tantum debetur, quando damnum illatum est vt vidimus cum iniuria, puellæ autem ita consentienti citra omnem vim & dolum non est facta iniuria ex illa regula, Sciẽti & consentienti &c. & ita nullam illi deberi restitutionem.

Nobis hæc postrema opinio magis probatur quam subiectis conclusionibus magis explicabimus, Sit prima conclu.

Si virgo omnino voluntarie & propria sponte amatoris blanditijs capta consentiat in stuprum violator ipsius ad nullam tenetur omnino restitutionem faciendam, nec virgini, nec parentibus ipsius.

Constat hæc conclu. quo ad ipsam virginem argumento adducto in probatione vltimæ opinionis earum quas modo retulimus. Et confirmatur, quia cum puella sit domina sui corporis, & si male agat tradens se sine consensu parentum, potest tamen cui voluerit se ipsam tradere: quamuis assererem teneri corruptorem virginis in hoc casu ex quadam benignitate & æquitate aliquid illi largiri, maxime si ex tali stupro reddita sit minus idonea ad inueniẽdũ virũ.

Secunda pars quo ad parentes probatur etiam. Quando causa pręcipua alicuius damni vel iniuriæ non tenetur ad restitutionem neque causa minus præcipua quę dicitur concausa: virgo ipsa quę est causa præcipua damni vel iniuriæ quę per stuprum ipsius infertur patri: & multo potior quam violator ille cum ipsa sit quæ prębet pręcipue consensum in illud stuprum, non tenetur ad aliquid restituendum suo parenti ratione illi⁹ stupri, ergo neq; ipse stuprator.

Secũdo, virgo est dña sui corporis habetq; facultatem tradendi illud cui voluerit, & nubendi cui maluerit vel patre reclamante, in quo

in quo licet peccabit contra pietatem & obedientiam debitam parentibus, non tamen contra iustitiam, nec tenebitur propterea ad aliquam restitutionem, ergo neque qui illam ipsa consentiente violauerit.

Hæc conclusio intelligenda est quantum ad læsionem in claustro virgineo, & ad alia damna quæ inde consequuntur, & quantum ad dotem, at quantum ad honorem aliqua restitutio facienda est patri in eodem genere, nempe honorando illum, quia negari non potest, etiam si puella consentiat, parentibus, sub quorum custodia adhuc existit, aliquam iniuriam in honore esse illatam, & aliquod damnum: Tum quia integritas filię est quoddam bonum temporale parentum, valens pro parte dotis, quo bono priuauit eos qui illam violauit: Tum etiam quia ipsis incumbit iure naturę tradere filiam suam nuptui, quod non ita valent postquã corrupta est. Vide D.Tho. in Additionibus ad 3.p.q.46.ar.5.ad.4. Secunda conclu.

Qui per vim & dolum violat virginem, tenetur restituere tam virgini, quam parentibus illius omnia damna quæ ex illo stupro subsequuntur, siue in honore, siue in pecunijs.

Hanc probant omnia argumenta adducta in probanda prima illa opinione Palud. & Caie. cõstatque apertissima ratione, Quicunque nocet alteri cum iniuria, tenetur omnia illa nocumenta compensare, huiusmodi stuprator qui per vim vel dolum violat virginem, nocet grauiter tam ipsi virgini quam parentibus illius, & cum iniuria, vbi enim vis vel dolus, ibi & iniuria, Ergo. Vnde quamuis concilium Tridentinum solum loquatur de raptore, quia sermo eo loco institutus id tantum postulabat: de quocũque nilominus violatore qui vtitur fraude vel dolo intelligẽda est hęc cõcl. secũda.

Confirmaturque ex dictamine propriæ conscientiæ & rectæ rationis, omnes enim homines qui virgines aliquas corruperunt vi vel dolo, eo ipso sentiunt se obnoxios huic satisfactioni, aut ducendi illas, aut conferendæ dotis vel augendæ, prout poterũt. Et confirmatur adhuc illo testimonio sumpto ex Exodo cap.22. dum referemus opinionem Panor. Angeli & aliorum quam sequimur. Tertia conclu.

Si quis vsus nimia importunitate & molestia in solicitanda & insequenda virgine, ea via tandem illa potitus sit, etiam si non adhibuerit aliã vim vel dolũ, tenetur ad restituendũ tam virgini quam parentibus ipsius damna quæ sequuntur illos ex tali stupro.

Patet, quia importunæ preces, amatoria carmina, crebra suspiria, & singultus, munere oblata, & frequentes deabulationes iuxta dñm illius, maxime nocturnę possunt & solent trahere virginem etiam honestam vel renuentem ad consentiendum illi amasio in eius amorem & libidinem, non secus atque vis & dolus solent trahere viros etsi inuoluntarios in rem aliquam; at qui virum per vim & dolum traheret in suam voluntatem cum damno illius, teneretur ad restituendum, ergo qui puellam adeo molestis importunisque medijs in suam trahit libidinem.

Et confirmatur, ad inferendam vim puero vel seni non est necessarium tantum robur quantum ad inferendam viro forti, nec ad decipiendũ virum stultum & insipientem tanta astutia & dexteritate opus est, quanta ad decipiendum virum astutum & callidum, mulier autem maxime puella est expers consilij, *Ignarum animal, ac vt dicebat Poeta, varium, & mutabile semper*: ac vt recte apud Hispanos dicitur: la mas cuerda es de lana, Vnde istę importunæ ac molestę preces & media quasi vim & deceptionem eis inferunt, maxime quia vt prudentes viri docent, quamuis concupiscentia omnium hominum vrgeat voluntatem, libertatem tollat, & liget iudicium rationis, potissime tamen in fœminis, & præsertim in puellis virginibus, quæ ex propria infirmitate & conditione sui sexus sunt maxime propensæ ad libidinem; vnde qui illarum igniculos suis molestis importunisque amatorijs medijs accendunt, censendi sunt moraliter prudentum iudicio quasi vim illis inferre.

Secundo, qui improbis precibus ducitur ad ludũ ita vt nisi ludat habeatur parũ comes & vrbanus, dicitur, vt videbimus statim quasi inuitus trahi ad ludũ, & qui à tali aliquid lucratur tenetur illi restituere, quasi vi illũ ad ludũ coegerit, ergo qui ita solicitat puellã, vt aliàs habeatur rustica, sceua, & crudelis, quasi inuitã trahit in suã libidinẽ, & tenetur ad restituendum, non minus quã si per vim & dolum illam violauerit. Neque hæc tertia conclu. cum prima pugnat aliud enim est communibus blandimentis & precibus vti; aliud vero importunis & molestis. Quarta conclu.

Quando stuprator est diues & potens, puella vero quam vitiauit pauperrima, tenetur stuprator ille ditissimus, etiam si nulla vsus fuerit vi, dolo, aut importunitate, aliquam nilominus illi facere restitutionem in aliquam partem dotis.

Ratio

Ratio est, quia in tali casu videtur intercessisse quoddā pactum saltem implicitum & tacitū de reddenda illi aliqua dotis parte, & sub hac spe illa consensisse, pactum autem etiā implicitum tenetur quisque seruare. Et confirmatur, quando enim virgo est nimiū pauper, virginitas quę prima dos illi est, nō erat sufficiens ad tradendā illam religioni vel nuptui, aut constituendā in aliquo statu: vnde videtur rationabiliter eo animo cōsensisse illi diuiti vt pecunia pro stupro ipsi demādata esset ei pro dote, vel saltem in partē dotis. Hæc cōclusio verissima est maxime secundū pietatem Christianam, docueruntq; illā grauissimi viri: quocirca confessarios oportet in absoluendis huiusmodi hominibus non esse faciles, sed præcipiāt eis hanc restitutionem. Quinta conclu.

Quando stuprator tenetur ad faciendam restitutionem, non tenetur ante iudicis sententiam integram dotem illi persoluere, sed solum tenetur ad satisfaciendā tam patri quam virgini damna ex tali stupro subsequuta: adueniente vero iudicis sententia, tenetur illi obedire si cōmode possit.

Verbi gratia habebat virgo in dotē mille aureos, cum quibus poterat honeste & pro dignitate collocari in matrimonio, post stuprum non inuenit virum sibi æqualem nisi cum dupla dote, non tenetur stuprator exhibere illi illa duo milia, sed faciet satis si reddat illi mille aureos quibus antea non indigebat præter eos quos habet, vt sic habeat vna cum suis duo millia. Probatur, Virgo & pater illius in hoc casu per stuprum tantum læduntur in illa summa, qua oportet augeri dotē, quam antea habebat, vt inueniat virum sibi ęqualem, at nemo tenetur ante iudicis sententiam nisi ad restituendum damnū quod intulit, ergo non tenetur illi exhibere nisi solam illam summan mille aureorum, Quamuis præter eam pro integritate virginali in qua etiam lęditur cū iniuria, non dubito aliquid etiam reddendum esse, ad arbitrium viri prudentis.

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primum primæ opinionis dico, licet puella & parentes non sint domini illius boni naturalis, & integritatis corporis, sunt tamen domini ilius pecuniæ qua tale bonum æstimari potest, potestque puella remittere restitutionē illius pecunię, qua integritas illa æstimaretur, quod facit quando libere & propria sponte consentit in stuprum, sicut nemo est dominus sui brachij, quia tamen est dominus pecuniæ qua damnum abscissionis brachij æstimari potest, potest remittere restitutionem pecunię, qua damnum illud à peritis & prudentibus æstimaretur.

Secundum dilutum est ex dictis: regula enim illa, Si tua causa, intelligēda est, quando infertur damnum cum iniuria, puellę autem libere consentienti citra omnem vim, dolum & molestiā non fit iniuria, ex illa alia regula, Scienti & consentienti &c.

Ad tertium dico similiter, pati quidem puellam omnia illa damna & incommoda, non tamen teneri stupratorem ad restitutionem ex rigore iustitiæ, cum illa patiatur lubens & volens & sine iniuria, tenebitur tamē ex ęquo & bono aliquā illi restitutionē facere, iuxta ea quæ diximus. Addo puellam quæ propria sponte consentit in stuprū mereri sua culpa omnia ista incommoda & pericula in pænam suæ libidinis & inuerecundię, nec esse dignam quę collocetur in matrimonio sibi ęquali: qod si pater velit illam pro dignitate collocare, efficiat illud ex suis bonis, nō ex bonis stupratoris quia non intulit iniuriam.

Ad vltimum mag. Cano dico, quāuis parentes habeant ius in dotem filiæ, maius ius habere ipsammet filiā in illam ac propterea eo ipso quo filia tradens se libere per illam spontaneam traditionem sui corporis cedit iuri proprio dotis, consequenter cessat ius paternum in dotem, quamuis pro iniuria ipsi illata in honore aliqua satisfactio (vt explicauimus) sit facienda.

Tandem obseruandum est stupratorem si promisit virgini ducere illam, vel conferre integram dotem, vel partem dotis, & ipsa sub illa promissione consentit, teneri ad seruandum promissum, & opere exequendū, etiamsi ficte promiserit, quia tunc interuenit dolus, & violauit illam per fraudem, violatam vero per fraudē tenetur stuprator ducere, nisi sit inter eos inæqualitas notabilis, aut saltem dotare iuxta promissa.

Sexta Controuersia.

AD QVID TENEATVR HOMICIDA *pro damno temporali.*

TEmporale damnum quod præter naturale infert aliquando homicida vel lęsor, vocant Theologi expensas illas quæ fiunt in sanando vulnere & percussione, ac lucra cessantia quæ suo labore & industria compararet læsus. Verbi gratia occiditur vel lęditur artifex, perdit sua stipendia & lucra, expenditque bona sua in sanando illo vulnere, tenebitur

bitur ne homicida vel læsor omnia ista damna reficere?

Concors est omnium Theologorum sententia teneri, quia ista damna infert homicida vel læsor, & cum iniuria, vbi vero damnum cum iniuria ibi & restitutio, & habetur expresse Exod. 21. *Si rixati fuerint viri, percusseritque vir proximum suum, & ille mortuus non fuerit: Qui percusserit operas eius & impensas in medicos restituat.* Et refertur cap. 1. Extra de iniurijs, & dāno dato, & est cautum leg. Fin. ff. de his qui discesserunt. Ita D. Tho. hic, Sylu. verbo, Restitutio .3. §. 2. Castro verbo, Restitutio. cap. 2. Soto lib. 4. de Iust. q. 6. art. 3. & omnes DD.

Difficultas autem consistit in modis satisfaciendi hæc damna. Nam Maioris in 4. d. 15. q. 19. Vltimo dubio ait duo: Primo, si hæredes occisi habeant sufficienter vnde viuant, læsorem non teneri ad aliquid restituendum pro damno tēporali, sed ad suffragandum tantum defuncto. Secundo, si sint pauperes & non habeant, teneri homicidā ad soluendum hæredibus omnia quæ lucratus fuisset occisus viuens, deductis laboribus, id est deducto valore & pretio quo æstimaretur labor, non enim inquit tantum debetur, nec tantum lucraretur quiescens sicut laborans. Sed hæc sententia vtraque ex parte est reijcienda: Primum dictum falsum est, quia vinculum restitutionis nō nascitur ex indigentia hæredum, sed ex dāno dato cum iniuria, quotiescunque igitur homicida vel læsor damnū temporale intulit, & cum iniuria, tenetur restituere, siue hæredes habeant siue non, id enim est per accidens. Secundum dictum ridiculum est: quia si ab opifice qui suo labore quotidiano quęrit victum & lucra auferas laborē, nil remanet, nec esset aliquid restituendum, cum isti non habeant aliud lucrū pręter illud, quod respondet labori diurno ipsorum. Secūdo, qui fraude vel vi & cum iniuria absconderet vel priuaret artificem instrumentis suæ artis, quibus sublatis nil omnino posset lucrari, teneretur ad restitutionem lucri cessantis, etiam si nil ageret, quia hic paratus erat agere, & culpa illius nil agit, ergo multo magis qui priuat artificem vita, manu, vel brachio, quę adeo sunt necessaria ad agendū: nec valet ratio Maioris, quia si artifex ille cessat à labore, nō propria volūtate cessat, sed impeditus per vim & iniuriā.

Scotus in. 4. d. 15. q. 3. ait: Teneri homicidam pro dāno tēporali ad alendā vxorem filios, & familiā vniuersam, quā occisus alebat. Probat, quia his omnibus nocuit cum iniuria. Secundo, quia restitutio debet respondere damno illato, priuauit autem alimonia omnes illos quos occisus alebat, ergo tenebitur homicida illos alere.

Hanc sententiam sequitur Adria. de restitut. q. vltima, & citat ibi pro se Speculatorem, & Panor. in illud cap. Si tua causa.

Sed hæc sententia nimis rigida est et intolerabilis. Primo, quia si homicida (quod frequenter continget) nil aliud habeat, vel lucretur, nisi quod necessarium est ad alendam familiā occisi, sequeretur ante omnem iudicis condemnationem miserū homicidā coniiciendum esse in extremam pauperiem & necessitatem, ad quod nemo tenetur, nisi à iudice ad id condemnetur, sicut posset condemnari ad aliam pœnam.

Secūdo, si homicida nil aliud habeat nisi quo alēda est familia occisi, & ipse quoque sit pater familias, cū iuxta Scotū teneatur illā familiā occisi alere, teneretur suis nullo modo prouidere, quod est contra omne ius naturæ.

Tertio, si teneretur alere oēs quos occisus alebat, quia priuauit eos bono, si occisus esset diues qui alebat multos famulos & multos pauperes, teneretur quoq; homicida oēs illos alere cū ipsos priuauerit simili bono, ꝙ nullus vnquā Theolo. docuit, nec ipse Scot.

Quarto, si occisus abunde & splēdide aleret suā familiā, essetq; diues, teneretur homicida si esset etiā diues ac potēs, abūde & splēdide illā alere, quia illo bono priuauit illā.

Vnde in hac quęstione seruāda est regula D. Tho. vt pro expēsis & lucro cessante ad arbitriū prudētis reddat homicida si cōmode possit æquiualēs, si vero cōmode nō possit, vel quia est pauper, vel quia ipsius familia indiget, ꝙ iudicio prudētis poterit. In qua restitutione attendenda etiā diligenter sunt, quæ diximus in satisfactione pro dāno naturali esse cōsideranda. Præter quę obseruandū etiā est, primo: lucra cessantia non esse taxanda secundū id quod occisus posset lucrari, sed secundū quod ipse solebat iuxta suā industriam & diligentiā, & dies, in quibus solebat laborare, quia dies festi subtrahendi sunt: in illis quoq; in quibus solebat laborare considerandum est, potuisse ipsum varie impediri, infirmitate, vulnere, incarceratione, aut propria voluntate, quod enim in potentia est varie potest impediri, consideranda quoque eius ętas & salus, & iuxta eas quantum poterat probabiliter viuere & laborare. Secūdo, maxime esse attēdendum, quid possit homicida, quam familiā teneatur alere, & quam egestatem patia-

tur familia defuncti illo amisso: his omnibus pensatis prudens confessor taxabit satisfactionem faciendam ab homicida pro damno temporali: quã regulã optimam esse ita patet: homicida non tenetur satisfacere ratione alimoniæ, sed ratione damni illati cum iniuria, damnũ autẽ illatũ sufficienter compensatur reddendo æquiualens vel sibi possible ad arbitrium prudẽtis, ergo hæc regula seruanda est, non illa Scoti, nec aliud probant argumenta illius, quæ omnia pertinent ad lucra cessantia, nam damna recepta, vt expensæ factæ, certa sunt, nec in eis æstimandis aliquo arbitrio opus est, sed vero & iusto computo.

Septima Controuersia.

QVIBVS HAEREDIBVS OCcisi sit facienda restitutio damnorũ, & a quibus?

Adrianus & Scotus, vt cõstat ex dictis volũt omnibus hæredibus quos occisus alebat esse faciendã restitutionẽ, quia omnibus homicida dicendus est nocuisse. Soto loco citato distinguit, hæredes (inquit) alij sunt necessarij iure naturæ, vt filij & parentes, alij vero non necessarij, sed ab intestato, nẽpe propinqui, quia isti per leges deficientibus hęredibus necessarijs succedunt in hęreditate. Si defunctus discedat intestatus debet, inquit, homicida satisfacere damnum tẽporale hæredibus necessarijs ex iustitia: alijs vero qui necessarij non sunt, sed ab intestato tantum, non tenetur ex iustitia nisi aduenerit iudicis sententia, quia habent hi per leges ius ad agendum cõtra homicidã. Ratio Soti est, quia illos hæredes licet necessarios tenebatur occisus alere, alios nequaquam, vnde necessarijs illatũ est damnũ cum iniuria, & per consequens facienda restitutio, alijs vero non.

Ex recentioribus nonnulli & grauissimi viri volunt restitutionem damni temporalis, vt expensarum & lucri cessantis per mortem occisi, faciendam esse nõ modo hæredibus necessarijs, verum etiam illis qui deficientibus necessarijs loco eorum succedũt ab intestato, quia hi succedunt defuncto in omnibus suis actionibus & iuribus. Vnde sicut si occisus viueret haberet ius ad repetẽdas expẽsas & lucra sibi cessantia, ita & hi.

Obseruemus, hæredes, vt optime distinguit Soto, alios esse necessarios, qui non possunt repelli à testatore, quales sunt filij & parentes, inter quos collocãda etiam est vxor, quia licet nõ sit hæres necessaria per

leges, pertinet tamẽ ad familiã viri, teneturque vir illã alere sicut & filios, estq; vir maximum bonũ illius & vna caro cum ea, nec minus nocet homicida vxori occisi quã filijs: Alios esse nõ necessarios, qui in duplici sunt differẽtia, quidã qui succedũt in bonis defuncti ab intestato, vt consanguinei, alij vero quos testator libere instituit in suo testamẽto, quãuis sint extranei. Sit pri. cõclu.

Hæredibus occisi legitimis & necessarijs restituenda sunt omnino damna tẽporalia ipsis illata per tale homicidium, vt expensæ & lucra cessantia: Vnde tenetur homicida alere vxorem, filios, & parentes, quos occisus alebat, ad arbitrium prudentis.

Probatur, Restitutio reficit damna accepta in bonis proprijs, sed hęredes occisi per illud homicidiũ lęsi sunt in illis expensis & alimẽtis, tanquã in bonis ꝓprijs, ergo tenetur homicida ad satisfaciẽda huiusmodi hęredibus ista dãna. Cõfirmatur minor, Quia pater erga filios est quoddã totũ ipsorum, filius erga patrẽ quædã pars ipsius, vir erga vxorẽ vna caro cũ illa, teneturq; pater iure naturæ alere filiũ, filius patrẽ indigentẽ, vir vxorẽ, adeo vt ad ista præstanda iuste compellantur à iudicibus. Hinc sequitur teneri illum qui patrem infamauit iniuste ad restituendam famam filijs cum eadem censeatur fama parentis & filiorum.

Quod si quis aduersus hanc conclusionẽ obijciat: alimẽta quę pater filijs vel vir vxori præbebat nõ esse eis restituenda ex iustitia ab homicida, quia nec pater filios nec vir vxorẽ ex iustitia teneatur alere, quod ex eo constat, quia si ex iustitia illos alere teneretur, quotiescunq; id nõ præstaret, teneretur aliquid ipsis restituere, ad quod tamẽ nõ tenetur. Et cõfirmatur consequẽtia, quia vt docuimus, ideo extrahẽs monachũ à monasterio sine vi & fraude nõ tenetur aliquid monasterio restituere, quia monachus non tenetur laborare & parare lucra suo cõuentui ex iustitia, sed ex religione tantũ & obediẽtia. Respõdeo verũ quidẽ esse patrẽ nõ teneri ad alẽdos filios, nec virũ ad alendã vxorẽ ex iustitia, tenetur nilominus pater vinculo pietatis naturalis, & vir ex vinculo matrimonij, quod maius est vinculo iustitiæ, cui rei argumẽto est filiũ posse agere corã iudice cõtra patrẽ de alimẽtis, & vxorẽ cõtra virũ, & per iustã sententiã præcipi à iudice vt illa exhibeãt. Tũ etiã constat apertissime ista vincula pietatis & matrimonij, quibus tenentur pater ad alendos filios, & vir ad alendã vxorẽ, strictiora esse vinculo iustitię, quia præferuntur debitis ex iustitia: ita

vt non

vt non teneatur pater soluere debita ex bonis quibus omnino indiget ad alendos filios, nec vir ex bonis quibus omnino indiget ad alendam vxorem. Quod autẽ non teneãtur aliquid eis restituere quãdo in ipsis alẽdis negligẽtes sunt, ex eo nascitur, quod violatio pietatis vel alterius cuiuscunque virtutis, etiã si maius aut excellentius vinculum inducat quã iustitia, non obligat ad restitutionem, quotiescunque non miscetur illi violatio iustitiæ. Nec est simile de monacho extracto a monasterio, quia bona quæ ille suo monasterio parare poterat, nõ sunt propria monasterij, donec actu & reuera essent acquisita, filij autem qui a patre suo alebantur & vxor quam suus vir alebat, illis occisis læsi sunt ab homicida in bonis proprijs. Secunda conclu.

Hæredibus non necessarijs non debetur aliqua restitutio ratione alimentorum.

Verbi gratia occidit Petrus artificẽ qui operibus suæ artis alebat Ioannẽ quem constituit hæredẽ voluntarium, non tenetur occisor Petri restituere aliquid isti hęredi titulo alimentorũ quę recipiebat a Petro. Patet ex conclusione præcedenti. Hæredibus necessarijs vt filijs & vxori sunt restituenda alimenta, quia filij & vxor cum sint partes ipsius testatoris, & quos iure naturæ tenebatur alere, priuando eos alimentis nocet ipsis in bonis proprijs & cum iniuria, at hæredes voluntarij siue consanguinei siue extranei nõ sunt partes ipsius testatoris, nec tenebatur iure naturæ testator illos alere, ergo hi eo quod priuẽtur alimentis quæ testator viuens voluntarie ipsis præbebat, non lęduntur in bonis proprijs, nec est ex consequenti titulo alimentorum aliqua ipsis facienda restitutio.

Alijs tamẽ titulis potest deberi eis restitutio. Primo si expensæ factæ a testatore in curando vulnere, vel damna illi emergentia non sint illi viuenti restituta ab occisore: Secũdo, si conueniat occisus cum læsore de aliqua pecunia, vt remittat illi iniuriã nec illi viuẽti est reddita, Tertio si occisus vixit post acceptũ vuln⁹ per annũ vel aliquod tẽpus, quo potuit labore suo lucrũ facere, nec tale lucrũ ei cessans est a læsore ad arbitriũ prudẽtis restitutũ. Hæc & similia sunt restituenda a lęsore hęredibus etiam non necessarijs, quia hęc omnia sunt actu debita occiso, & consequenter quibusuis hęredibus ab ipso institutis, quia iura testatoris transferuntur actu & reuera in hæredes ab ipso institutis, quicunq; illi sint siue necessarij siue volũtarij. Ex his diluta manẽtquæ Scotus & magister Soto in confirmationem suarum opinionum afferunt. Tertia conclu

Filij occisoris & hæredes ad satisfactionem quæ faciẽda est per petitionẽ veniæ, vel restitutionẽ famæ, aut simili modo non tenentur: ad eam vero quæ facienda est per pecuniã, pro quocũque dãmno fiat, iuxta ea quæ diximus, tenentur si ab homicida facta non sit.

Patet prior pars. Quia illa satisfactio est debitũ personale & pars pænitẽtiæ pro delicto cõmisso, ad debita aũt personalia defuncti, & ad pęnitentiã pro peccatis illorũ non tenentur filij aut hæredes, *Filius enim non portabit iniquitatem patris.* &c. Ezech. 18. Nisi forte ante quã occisor vel infamator ille obijsset, conuenisset cũ hęredibus occisi vel infamato de aliqua pecunia in recõpensam & satisfactionem illius dãni, tunc.n. tenerentur etiã hæredes illius occisoris vel infamatoris pecuniã illã restituere, quia tunc pecunia ista iam nõ esset velut debitũ personale, sed reuera temporale & pecuniarium.

Patet secunda pars, quia debita temporalia & pecuniaria quæ contrraxit testator si ipse non soluerit, tenẽtur soluere filij succedentes in bonis paternis, vel illi omnes ad quos transit hæreditas, quia vna cum illa trãseunt onera & debita illius cuius bona hæreditate accipiuntur.

Hinc sequitur patrem & si sit hæres quoque necessarius filij non teneri vt in plurimum ad persoluenda debita filij vel damna ab eo alteri illata, quia vt in plurimum non habet pater bona quę de nouo sibi compararet ex filio, & in quibus illi succedat, sed recuperat quæ sua erant, & ipse filio dederat, ea lege, vt ipso moriente in dominium illius qui dederat, redirent.

Octaua Controuersia.

TENEATVR NE HOMICIDA soluere creditoribus debita quæ occisus viuens exsoluisset, illo autem occiso non habent creditores vnde sua debita recipiant.

SVnt qui tenẽt partem affirmatiuam adducti his rationibus: Primo, filijs tenetur homicida restituere, quia priuauit eos alimonia in quam habebãt ius, sed creditores habebãt ius & multo potius quam filij ad recuperandum debitum ab illo occiso, quia filij tantum habent ius ex pietate paternali, credito

res autem simpliciter ex iustitia, ergo tenebitur restituere creditoribus debita.

Secundo ex illo cap. Si tua causa de iniuria & damno dato idem patet, habetur enim ibi. *Si tua culpa damnum datum est iure te super his satisfacere oportet*: sed creditoribus quibus occisus satisfecisset, infert reuera homicida hoc dānū, ne sua debita recipiāt, ergo.

Oppositum est probabilius & magis in vsu apud omnes peritos confessarios, sub hac distinctione: Vt si occisor hac malitia & intentione occiderit debitorem, ne creditor suum debitum recipiat, teneatur reuera ad illud exsoluendum. quod si ex odio occisi aut concepta ira id faciat, nil cogitans de creditoribus, vt frequenter fit, nō teneatur soluere aliquid creditoribus. Probatur prior pars. Qui vi vel dolo impediret creditorem ne suum debitum recuperaret tenetur illud restituere, quia noceret illi cū iniuria, sicut qui vi uel fraude impedit eleemosynam vel legatum, at qui hoc fine occideret Petrum ne Ioannes reciperet quæ illi debet Petrus, apertissime vteretur maxima vi & dolo ne Ioānes debitū recuperaret, noceretque illi cum iniuria, ergo.

Et confirmatur primo, quia condemnaretur talis homicida per iustam sententiam ad illa debita persoluenda, si probaretur in iudicio eo fine homicidū illud exercuisse. Confirmatur secundo, cōfessarij qui sunt iudices in interiori foro animę, nunquam soliti sunt interrogare homicidas, an occisus ab ipsis haberet aliqua debita, nec etiam si id intelligant, obligant eos ad aliquam restitutionem faciendam creditoribus occisi nisi quando ea intentione intelligunt homicidium illud effectum esse, ne creditor suum debitum recuperaret.

Probatur secunda pars, Quia restitutio tantum nascitur ex damno illato cum iniuria eius cui infertur, quando Petrus occidit Ioannē ex solo odio Ioānis nil cogitans de creditoribus, nocet quidē eis indirecte, non tamē cū iniuria, quia nec illis instituit nocere in bonis vel honore, nec aliquo iure aut iustitia tenebatur hic curare debita illorū.

Secundo, nemo tenetur ad aliam satisfactionem in foro conscientiæ, nisi ad eam ad quam per iustam sententiam explicata rei veritate condemnaretur, at homicidam qui nil curauit de creditoribus in suo homicidio, nulla lex aut iudex prudens cōdemnauit vnquam ad soluenda creditoribus debita occisi, nec daretur ei actio in iudicio cōtra talem homicidam, ergo.

Ad argumenta. Primum haberet vim contra Scotum & magristrum Soto, contra nos nullam, filijs enim aut hęredibus non fit satisfactio ratione alimoniæ, sed quia illa debetur primo & per se læso cuius iura transeunt in creditores.

Ad secundum dico, regulam illam iuris intelligendam esse de damno illato cum iniuria, nam vt constat, ex sola illatione damni nisi interueniat iniuria & iniustitia, non oritur vinculum restitutionis, homicida autē creditoribus quibus debebat occisus nullam vt vidimus infert iniuriam aut iniustitiam, & si per accidens noceat.

Nona Controuersia.

AN SI OCCISVS PROXIMVS morti remittat homicidæ omne debitum, & omnem satisfactionem debitam illi pro damno sibi illato, maneat homicida liber & absolutus ab omni vinculo restituendi aliquid temporale filijs, vel hæredibus.

SVnt qui tenent partem negantē non manere liberum sed teneri ad satisfaciendū hæredibus, etiam si occisus remittat. Probant. Ius quod habent filij ad recipienda damna illata patri computatur inter bona paterna, sed pater non potest priuare filios bonis paternis vt inde alantur, ergo nec potest priuare filios isto iure recipiendi damna illata, & ex cōsequenti etiam si ipse remittat, tenebitur homicida illis restituere.

Secundo, & si possit renuntiari proprio non tamen iuri filiorum, sed recuperare damna illata occiso est ius filiorum omni lege ipsis tributum, ergo pater non potest ita renūtiare, quin homicidę maneat debitū satisfaciendi filijs.

Tertio, Pater non potest exhæredare filios suis bonis sine culpa, hæc satisfactio sumpta etiam vt debetur patri computatur inter bona paterna, ergo non potest priuare illos (etiam si ipse remittat) quin recipiant illam ab homicida.

Opposita sentētia est probabilior & magis recepta & in vsu, cuius fundamentū est, quia filijs eo nomine debetur ista satisfactio, quia erat debita patri cui illatū fuit dānum cū iniuria, transieruntq; iura patris in filios: sed patre renūtiante cessat iā illud ius in patre, ergo & in filijs.

Secūdo, Nō minus debet latro quod rapuit vero dn̄o, quā homicida dāna illata patri, sed si pater remittat latroni non tenetur

latro

latro aliquid restituere hæredibus, etiam si ipsi ea re indigerent ad suam alimoniã, ergo nec homicida tenebitur aliquid hæredibus restituere, si pater remittat.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus, bifariam de illa nos posse agere, aut simpliciter & stando iuri naturæ, aut stando iuri humano ciuili moderanti & regulanti ius naturæ propter bonum commune.

Obseruemus secundo in multis prouincijs, vt in Regno Castellæ, sicut pater non potest exhæredare filios, nec disponere de bonis suis in præiudicium filiorum, præter quintam partem, ita quoque in talibus prouincijs non posse patrem remittere debita aut iura vtilia quæ transitura sunt in filios, præter quintam partem, quia talia debita & iura computantur inter bona paterna: in alijs vero prouincijs, vt in nostro Regno Valentiæ possent parentes libere exhæredare suos filios, quãuis si sine iusta causa id faciant, peccabunt vt vidimus. Et in talibus prouincijs possent similiter parentes remittere debita & iura vtilia quæ transirent in filios, ac, si remittãt, sunt vere remissa, nec transeunt in eos, quia pater erat verus & liber dominus eorum, verus autem & liber dominus & nulla lege impeditus, potest libere de suis bonis disponere, talisque dispositio est valida, & tenet in vtroque foro, aget tamen pater male, & peccabit mortaliter, si filios egentes habens remittat homicidæ debita, quia priuat eos bonis quibus indigent, & quæ iuste recepissent.

Obseruemus tertio, in omnibus prouincijs iure naturali & humano habere filios ius & actionẽ ad exigendã vindictã de homicida patris apud iudicẽ, quod ius cum sit temporale & non spirituale potest ęstimari pecunia, & pro pecunia remitti, ac in remissione maior vel minor pecunia exigi, iuxta damna illata, quia aduersus eum qui magis nocuit, habent filij vel heredes quibus per leges datur talis actio maiorem actionem.

Obseruemus vltimo, vt remissio, quam facit vulneratꝰ suo lęsori si se extẽdat ad dãna naturalia vel temporalia, quæ pecunia compensanda erant, habeat aliquam vim, aperte & explicite esse exprimendam, nam si tantum dicat in vniuersum se remittere illi, hic modus remittendi, sicut fit à vulnerato ex charitate, & propter salutem animæ suæ, ita quoque tantum significat illam remissionem, ad quam tenetur ex charitate, nempe se remittere illi iniuriam, & vindictam, quam apud iudicem exigere poterat, non autem significat remissionem satisfactionis pecuniariæ pro damnis illatis, cum ad talem remissionem nõ teneretur ex charitate, imo sępe esset contra charitatem. Sit prima conclusio.

Stando in simplici iure naturæ, vbi lex aliter non disponit, si pater remittat omnia damna temporalia expresse & aperte homicidæ, quamuis peccaret ita remittens, si filij indigeant, essetque impia talis charitas, nilominus nil teneretur homicida restituere filijs.

Hanc probant argumenta secundo loco posita. Secunda conclusio.

Stando in iure positiuo, in prouincijs in quibus pater non potest filios exhæredare, aut bonis paternis priuare præterquam in quinto, nec potest satisfactionem pecuniariam pro damnis remittere præterquam in quinto.

Hanc probant argumenta primo loco posita. Tertia conclusio.

In prouincijs in quibus lex ciuilis non prohibet iãm remissionem patri, potest nilominus filius pro damnis illatis accipere compensationem ab homicida, non tanquam satisfactionem damnorum cui renunciauit pater, & in quam iam non habet vllum ius, sed tanquam pretium actionis, quam habet ad agendum contra ipsum apud iudicem, quia hæc actio est ius temporale, potestq; pecunia æstimari, & in illam commutari.

Decima Controuersia.

AN HOMICIDA CAPTVS a iudice & suspensus maneat liber a debito satisfaciendi pro damno temporali, vel teneatur etiam illud compensare & restituere si possit.

POtest bifariam homicida condemnari ad supplicium, aut solo iudice ita id agente & curante ex officio, ob bonum Reip. in exemplum aliorum, vt custos iustitiæ punitiuæ, parte læsa nil instante vel exigente, aut ipsa parte læsa postulante, ita vt nisi illa institisset, iudex forsan remisisset, condemnat vero, quia pars lęsa, nec homicida petente veniam, nec precibus amicorum, nec oblatione satisfactionis pecuniariæ voluit cessare ab instantia, vt sœpe fit.

Obseruemus secundo, partẽ læsam bifariã posse remittere actionẽ, ad quã habet ius apud iudicẽ, aut statim explicãdo iudici se nullo modo cõtra illũ velle ꝓcedere ad quẽ

modum pertinet, quando cœpit agere, sed antequam iudex virtute illius actionis procedat, promittit: Aut remittit, vt aliqui faciunt, quando iam iudex virtute suæ postulationis processit, & res eo delata est, vt iudex difficillime posit non ferre in illum sententiam capitis. Sit prima conclusio.

Si homicida suspendatur, iudice ita exigente ex officio, vt custode iustitiæ, & parte læsa non instante, tenetur homicida quamuis suspendatur, satisfactionem debitam damnis illatis filijs vel hæredibus facere. Quod si suspēdatur, quia pars læsa institit, nec voluit remittere vllo modo, non tenetur aliquid restituere, nec ipsi nec hæredes eius.

Probatur prior pars. Homicida tenetur satisfacere omni iustitiæ quam læsit, quando suspenditur iudice ita agente ex officio sine instantia partis, satisfacit quidem iustitiæ punitiuæ & vindicatiuæ pro peccato suo, & iniuria illata & occiso & Reip. cuius ille erat membrum, non autem satisfacit iustitiæ commutatiuæ, secundum quam tenetur de damno illato, nisi reddens compensationem pecuniariam debitam illi damno, ergo in hoc casu tenetur illam reddere, & mandare illam in testamento suis hæredibus. Probatur secunda pars. Si pars læsa vel eius hæredes remittant homicidæ damna illata non tenetur ille restituere, sed quando pars læsa instat nec vult remittere vindictā apud iudicem, etiamsi ipsi satisfactio offeratur, aut venia postuletur, eo ipso ostendit se contemnere & reijcere omne genus satisfactionis, nec aliud velle quam necem homicidæ, ergo in hoc casu homicida suo supplicio manet liber ab omni alia satisfactione. Secunda conclusio.

Homicida quando pars læsa institit, sed remittit antequam iudex incipiat procedere, tenetur etiamsi suspendatur ad satisfaciendum de damnis, quod si remittat quando iudex iam processit, & virtute instantiæ partis res delata est ad sententiam, vel imminet sententia, nil tenetur illi homicida restituere.

Patet prior pars, Quia quando pars læsa ita remittit, iudex non agit ex instantia partis, sed mere ex officio, solumque exercetur in tali casu iustitia vindicatiua. Patet secunda, quia talis remissio iam est inutilis, nec tollit quin homicida patiatur ob instantiam partis, & quod pars omnem aliam satisfactionem contempserit & condonauerit præter necem homicidæ.

II. Controuersia.

DE HIS QVI DESCENDVNT *in singulare certamen & duellum ad quam restitutionem teneantur.*

DVO circa duellum inquiri possunt. Primum est, An hoc genus belli licitum sit? Posterius vero, ad quam restitutionem teneatur, qui in illud descendunt? Prior controuersia explicabitur infra quæstione vbi disputat D. Tho. de homicid. Posterior propria est huius loci, In qua obseruemus primo: bifariam aliquos intrare duellum, aut vtroque se inuicem prouocante, aut altero inducente alterum. Rursum prouocatum aut simplicibus verbis prouocari, aut adeo importunis & iniuriosis, vt nisi descendat in illud certamen iudicetur ab omnibus vilis & abiecti animi.

Obseruemus secundo, descendētes in arenam aut sibi inuicem remisisse omnia damna quæ ibi contingere possunt, & eo pacto constituto inire certamen, aut nil tale inter se constituisse & cogitasse.

Recentiores his positis statuunt hæc quatuor: Primum si vterque ita conuenerint vt sibi inuicem remittant omnia damna contingentia, neutrum teneri ad aliquid restituendum alteri, nec lęso, nec hæredibus, cū vterque renuntiauerit iuri suo, quod libere potuit. Secundum, si de hoc non conuenerint expresse, si se inuicem prouocarunt, aut alter alterum verbis simplicibus, tunc lęsorem teneri ad satisfaciendum læso, vel hæredibus omnia damna, sicut diximus de homicida, quia in hoc casu quicunque istorum alterum occidat, vere homicida est. Dicunt tertio: si alter alterum prouocauerit importunis & contumeliosis verbis, ita vt nisi certamen illud admisisset, iudicaretur vilis & abiectus, tunc prouocantem si læserit prouocatum debere illi vel hæredibus restituere damna illata, non minus quam homicidam, quia vere illi nocet, & cum iniuria, cū alius descendat in certamen illud voluntate mixta ex voluntario & inuoluntario, metu amittendi honoris, sicut qui proijcit merces in mare metu mortis, qui metus vere est cadens in constantem virum. Si vero, inquiunt quarto, prouocatus lædat prouocantem non tenetur illi compensare damna, primo, quia in hoc casu prouocans cum ita induxerit alium, videtur renuntiasse voluntarie suo iuri. Secundo, quia sic prouocatus descēdit in certamē illud ad defensionem sui honoris, & ad propulsandam iniuriam, quam alter ipsi infert, vnde non occidit

occidit alterum cum iniuria, sed potius propriam expellens.

At, quod pace istorum dixerim, licet primum dictum eorum verum sit, secundum tamen falsum est, quia scienti & volenti nõ fit iniuria, cum ex Arist. nemo patiatur iniustum volens: in hoc autem casu quando vterque se inuicem prouocat, vel vnus alterum simplicibus verbis, & prouocatus lubens descendit in illud certamen, vterque consentit in illa omnia damna, ceditque iuri suo saltem implicite, quod sufficit vt vere dicatur recepisse illa spontanee & sine iniuria. Quod vsque adeo verum est, vt si pars læsa apud iudicem peteret & reciperet restitutionẽ, ageret contra iustitiã cõmutatiuã, & deberet restituere quę acciperet, nec valet ratio illa, in hoc casu occidentem alterum esse vere homicidam, quia qui occidit aliquẽ cõsentientẽ nõ tenetur illi aliquid restituere vt vidimus. q.59. art.3. Tum etiam quando iuxta primum dictum expresse sibi remittunt qui alterum occidit vere etiã homicida est nec tamen tenetur ad aliquid restituendum.

Quartum quoque dictum non est admittendum, sed tenetur etiam isto modo prouocatus restituere si lædat prouocantem, Primo quia cum nullo iure liceat priuata auctoritate aliquẽ occidere, omnis occisio proximi etiam facta à prouocato est iniusta, & per consequens est illatio damni cũ iniuria & iniustitia, vbi autem tale damnum ibi & vinculum restitutionis. Secundo quia etiam si prouocatus ita agat in defensionem sui honoris, non licet ipsi hoc nomine proximum suum occidere, ius enim naturale quod concedit vim vi repellere, intelligitur de inuasore quem aliter euadere nequimus, nisi occidendo illum, prouocatus autem etiam si verbis iniuriosis prouocetur, non patitur talem vim, contemnat illa verba vt Christianus. Tertio falsum est in hoc casu prouocatum agere in defensionem sui honoris: Primo, quia cum honor sit premium virtutis, non amittitur per vanam filiorum huius seculi opinionem sed per sola peccata. Secundo quia non descendere in certamen & duellum etiam prouocatum est prudentia commendata sacris litteris, nisi bonum commune ita exigeret, vt fecit Dauid cum Gigante, vnde non est dedecus illud respuere nisi his qui legem Dei & Euangelium Christi obseruare, putant sibi esse dedecus, dequibus Christus: *Qui me erubuerit & sermones meos coram hominibus, erubescam & ego eum coram patre meo.* Denique iam non est dedecus imo summe necessarium ista certamina non admittere, quacumque ratione quis prouocetur, cum in conc, Trid. sess.25. de reformatio. cap.16. qui talia suscipiunt quacunque ratione id præstẽt excommunicentur, & pęnę infamię ac proscriptionis bonorum subijciantur, ac vt iniqui homicidę iudicentur. Hæc de homicidio. Agamus iam de alijs damnis quę inferuntur in corpore.

XII. Controuersia.

DE MVTILATIONE, VVLnere, verbere, & iniusta detentione in carcere.

EX his quæ dicta sunt de homicida facile est iudicare de alijs damnis, obseruandum tamen est in his duo quoque damna reperiri posse, aliud temporale, vt expensæ quæ fiunt in sanando vulnere & lucra cessantia ratione mutilationis aut infirmitatis, aliud vero naturale vt in mutilatione, defectus membri, in vulnere deformitas cicatricis quę maneat, vel saltem iniuria accepta etiam si nulla cicatrix vel deformitas remaneat, cum percutere & verberare fratrem sit illi maximum dedecus: similiter afficitur iniuria qui inique in carcere detinetur, patitur enim maximã molestiã inique, & priuatur tunc tanto bono naturali quale est libertas.

De damno temporali omnes conueniunt eum qui alium mutilauerit, vulnere aut verbere lęserit, teneri ad soluendum expensas, quas in sanando illo vulnere fecerit, & lucra cessantia ratione illius mutilationis ad arbitrium prudentis, cum in his intulerit dãnum cum iniuria. Et confirmatur, qui rapuit pecuniam tenetur illam restituere, sed valor expensarum & lucri cessantis a percutienti fratrem iniuste ablatus est illi, ergo tenetur illum restituere. Secundo, qui iniuste lædit equum vel seruũ tenetur domino restituere expensas factas in curando equo vel seruo, & quę seruus ille vel equus ob talem lęsionem non est lucratus domino suo, ergo similiter qui abscindit brachium artifici, aut verbere siue alio vulnere illi nocet, ita D. Tho. hic ad 1. & omnes discipuli ipsius: Scotus in. 4. d.15. q.3. art.2. Angelica summa in verbo, Restitutio. 1. §. 12. Syl. eodem verbo cap.1. Palud. in. 4. d.15. q.2. Gabriel eadem dist. q.3. art.2. Maioris in. 4. d.15. quest.11. Adrianus q. vlt. de restitutione. Quæ do-

ctrina intelligenda est, siue lęsus habeat aliunde vnde viuat siue non, quia vinculum restitutionis (vt sæpe diximus) nascitur ex damno cum iniuria, siue egeat qui illud recepit siue abundet, latro enim tenetur restituere etiam si acceperit à ditissimo, quia nocuit cum iniuria, quod vero alter sit ditissimus est per accidens. Similiter docent omnes de iniqua detentione, si quis inique in carcere, exilio vel domi aliquem detineat, tenetur ad restituendum omnia damna illi illata, cum aperte eo ipso quo illum inique detinet, inferat illa cum iniuria.

De damno autem naturali vt defectu mē bri, vel deformitate cicatricis, aut iniuria quam patitur proximus per vulnus, percussionem, alapam, iniquam detentionem, quæ iniurię reducuntur ad damnum naturale volunt aliqui nil esse restituendum, quia tales defectus, deformitates, vel iniuriæ non sunt proprie ęstimabiles pecunia: dicitur enim. ff. de his qui decesserunt. l. Finali. *Cicatricum autem & deformitatis nulla est facienda æstimatio, quia bonum corporis nullam habet æstimationem.* simile habetur. ff. Si quadrupes pauperiem fecerit. l. 3.

Secundo, sequeretur vt si is qui mutilauit vel læsit fratrem in bonis corporis puniatur pæna legis nempe talionis, teneatur adhuc satisfacere pro illo damno naturali ex mutilatione corporis vel læsione sequuto, sicut fur quamuis suspendatur, tenetur nilominus damnum illatum in bonis alterius restituere si possit, at si is qui nocuit in corpore fratris pænam talionis subeat, ad nullam aliam satisfactionem tenetur pro damno illo corporeo & naturali omnium consensu.

Tertio, cum hæredes teneantur ad omnia debita defuncti cuius hęreditatem accipiūt si læsor iste vel mutilator teneretur pro damno naturali aliquid restituere, moriente ipso non facta tali restitutione tenerentur hæredes ad illam, quod nullus est doctorum qui doceat.

Denique homo non est dominus sui corporis, nec membrorum, ergo nil ipsi pro abscissione vel læsione corporea restituēdum est, patet consequentia, quia restitutio facienda est vero domino.

Oppositum tamen iudico multo probabilius, & consonum placitis D. Tho. qui aperte habet in hoc ar. ad primum. *Quando id quod ablatum est restitui non potest per aliquid æquale, debet fieri compensatio qualis possibilis est.* Affertque hoc exemplum: *Puta cum quis alicui abstulit membrum debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione vtriusque personæ secundum arbitrium boni viri:* Quę verba necessario accipienda sunt de damno naturali, nam temporale vt expensæ & lucra cessantia non recte compensantur in honore, sed sola pecunia, nec compensanda sunt ad arbitrium boni viri sed in integrum, vtrisque a parte rei cōputatis. Secūdo Exod. 25. præcipit Deus vt si dñs seruum oculo priuauerit pro illo defectu & deformitate dimittat liberum, ex quo loco & si præceptum illud iudiciale fuerit, pertinens tātum ad illud tempus, colligitur tamen necessario damnum naturale deformitatis cicatricis &c. compensabile esse & ęstimari posse, quo fit compensandum esse aliquo temporali. Denique probatur hęc sentētia omnibus illis argumētis quibus ostendimus homicidam teneri ad restituendū etiā damnū naturale quod infert occiso.

Ad argumenta in oppositum respondeo Ad. 1. leges illas hoc tantum innuere, cicatrices, & deformitates corporis, similesque iniurias non esse æstimabiles secundum æquiualens & in eodem genere, non tamen negare esse compensabiles in alio, nam & libertas nullo pretio æstimabilis est simpliciter, et nilominus quando oportet pretio æstimatur.

Ad secundū facile respōdetur, sufficiēter satisfacere pro dāno naturali, qui pœnā talionis vel constitutā à lege pro illo patitur.

Ad tertium dico, teneri quoque hæredes ad illam satisfactionem, quamuis enim filius non debeat portare iniquitatem patris, debet tamen debita omnia temporalia quæ pecunia exsoluenda sunt, si pater cuius hæreditatem ipse accepit nō persoluerit, ipse persoluere, quia obligatio tēporalis parentum transit cum bonis & hęreditate ad filios & hæredes communi doctorū cōsensu.

Obseruandum autem hic est in huiusmodi damnis æstimationem nō esse faciendam à lęso, tum quia in causa propria nemo est optimus iudex, tum quia propria membra & formam vnusquisque plurimi facit, & frequēter pluris quā oportet, sed faciēda est à prudenti & qui nulla passione ducatur.

DE RESTITVTIONE FAMAE.

HActenus de nocumentis quæ inferuntur in corpore, offert se nunc disputatio de damnis quæ inferuntur in honore & fama, quo

quo modo reficienda sint. Vbi obseruemus initio Famam, vt definit Glossa in capit. Viam, de cohabitatione mulierũ, esse, *Illæ se dignitatis statum moribus & legibus approbatum, et in nullo diminutum.* A Theologis autẽ & Philosophis definitur: *Opinio & æstimatio inculpatæ, & bonæ vitæ quam de aliquo habent homines.* Honor vero est, *Cultus & reuerentia, quæ exterius exhibetur alicui ratione virtutis, dignitatis vel excellentiæ alicuius.*

Vnde differunt honor & fama, quia ille consistit in cultu & reuerentia exteriori, fama vero in bona opinione interiori, quę in aliorum mentibus residet: Et ita fama læditur per verba & detractionem, in qua aliorum vita vere vel falsò traducitur & denigratur, honor vero proprie non læditur per detractionem, sed per contemptum, contumeliam, vel irreuerentiam, quæ potest fieri conuicijs aut factis.

Obseruemus secundo, non esse hic dubitationem aut difficultatem, An fama inique sublata sit restituẽda: sed qua ratione, prius enim illud certissimum est ex dictis, nam si fama præstat omnibus diuitijs iuxta illud Prouerb. 22. *Melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ.* Et restitutio pecuniæ iniuste ablatę est necessaria ad salutem, quanto magis restitutio famæ? Secundo, si omnis inæqualitas est reducenda ad æqualitatem per restitutionem, & omne damnum illatũ cũ iniuria reficiendum, quanto potiori iure resarcienda erit inequalitas & damnum temporale, quod iniuste aliquem honore & fama expolians infert? Oportebit ergo ista necessario reficere. Denique non minus habet loci in restitutione famę regula illa, Si tua culpa, &c. quam in restitutione bonorum temporalium: Tota ergo questio est & difficillima, qua ratione debeat fieri famæ restitutio.

Obseruemus tertio, tres conditiones omnium Doctorum consensu requiri, vt fama sit restituenda. Prima, vt vere & realiter ac in effectu sit læsa, & denigrata bona opinio proximi, nã si nõ est læsa, nõ est ibi damnũ vel inæqualitas, & consequẽter nec vinculum restitutionis, sicut fur qui conatus est alienũ rapere, si frustratus suo conatu nil accepit, peccauit quidẽ mortaliter, nil tamen tenetur restituere, quia nullũ intulit damnũ, nec fecit aliquã inequalitatẽ. Famã aũt proximi desinit aliquis lædere per detractionẽ quatuor modis. 1. si vir qui infamatur eiusce modi est, vt licet quę de ipso dicũtur secundũ se turpia sint & mala, in illo tamẽ non iudicentur turpia, nec ipse iudicat per illa famam suam minui: vt si de aulico vel iuuene lasciuo dicas ipsum ardenter amare aliquam puellam, de milite vel nobili descendisse in duellum, hęc enim in istis nõ iudicantur communiter turpia, nec ipsi putant talia sibi esse infamiæ, sed honori potius: in hoc casu qui talia diceret, etsi falso, non tenetur restituere famam, quia non infamauit istos. Secundo, quando is cui detrahit erat iam persona infamis in illo genere vitij, vt si dicam etsi falso de publica meretrice concubuisse cum suo lenone. Tertio, si id quod dicitur est leue, per leuia enim delicta non læditur fama. Voco autem leuia (vt in materia de correctione) non venialia, sed quæ in tali personæ habentur pro leuibus, nec propterea minuitur optima ipsius opinio, aliquod enim veniale, quod in laicis nullo modo lædet ipsorum opinionem, in religioso & honesto viro plurimum potest nocere, vt si dixeris de religioso noctu comitatũ esse mulierẽ. Quarto, cũ detrahenti nõ adhibetur fides, vel quia certo iudicatur ab audientibus mendax, vel iocose loqui.

Secunda conditio est, vt fama lædatur iniuste, nam vt sępe diximus cum restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ, qua reficitur iniustitia & inæqualitas, vbi nocemus quidem proximo, iuste tamen & sine vlla iniuria ibi non est debitum restitutionis, sicut qui in extrema necessitate constitutus accipit panem quo indiget, non tenetur ad illum restituendum, quia non accepit iniuste. Vnde non tenetur ad restituendam famam iudex, qui per allegata & probata condemnauit innocentem, quia licet nocuerit, non tamen iniuste, nisi iam alia via iusta & iuridica constaret de illius innocentia: Nec tenetur ad restituendam famam, qui iuste aliquem in iudicio accusauit, aut qui vt frater corripiatur seruato ordine Euangelico crimen illius aperuit testibus, vel detulit ad prælatum, quia hic non infamauit fratrem iniuste. Similiter nec qui verum delinquentem dignum supplicio, & cuius crimina iuridice probari possunt, accusat apud iudicem, etiam si id faciat non ex desiderio iustitiæ, sed ex odio & liuore, peccat quidem grauiter contra charitatem, non tamen contra iustitiam. Dixi verum delinquentẽ, etenim qui existimans se accusare verum delinquentem fallitur, accusans innocentem tanquam nocentem, debet (vt suo loco copiose dicemus) cum primum nouerit se deceptum fuisse se ipsum retractare.

Tertia conditio est, vt ille infamatus non recuperauerit alia via suam famam, etenim si iam illam recuperauit estque perfecte reparata, cessauit omne damnum & inęqualitas, simulq; obligatio restituendi illi famã, veluti si Petrus recuperasset per se ipsum rẽ furto ablatam non teneretur fur ad restitutionem. Vnde si infamaui aliquem de concubinatu, videamque illis, quibus id dixi, constare iam certo falsum esse quod dixi, non teneor iam famam illi restituere. Dixi de aliquo capto ab inquisitoribus esse hæreticum, vel suspectum in fide, constat deinde illum perfecte esse purgatum, & publica sententia ostensum vere Catholicum, & liberũ ab omni suspicione hæresis, non teneor famam illi restituere, quia iam cessat omne damnum à me illatum. Infamasset, verbi gratia, aliquis Susannam quando agebatur eius causa de adulterio, quando deinde tam certo & euidenti miraculo, ac testimonio constitit eius innocẽtia & castitas, non tenebatur aliquid illi in fama restituere. Quod si dicas, qui nocet in bonis, etiamsi alter habeat aliunde, tenetur nilominus illi restituere, ergo qui infamauit tenebitur etiam si fama fratris alia via reparata sit, se ipsum retractare. Respondeo non esse idem iudiciũ, quia quando quis nocet in bonis Petro, etiã si Petrus aliunde habeat, manet tamen semper damnum illatum Petro cum iniuria, manetque Petrus expoliatus re sibi accepta, donec ei restituatur, at si quis nocuit in fama, ea quacunque via recuperata, cessat omne damnum. &c. Oppositum videtur sentire D. Nauar. in suo Manua. c.18. nu. 43. sed doctrina hic posita est cõmunis & ab omnibus recepta.

Obseruemus quarto, quatuor modis posse aliquem infamari. Primo, quando falso imponitur fratri crimen, quod non commisit, & hoc dupliciter aut priuatim & extra iudicium, aut in iudicio. Secundo, quando reuelatur & detegitur verum crimen fratris, occultum tamẽ, detegitur qua aut priuatim contra ordinẽ charitatis & correctionis fraternæ, aut publice in iudicio contra ordinẽ iuris, vt cum quis reuelat coram iudice occultum crimen quod testibus probari non potest. Tertio, quando ad tuendum se & suum honorem infamatur, & hoc dupliciter, aut iure, aut contra ius, iure, vt cũ quis negat suum crimen, quod alter inique detegit, tunc sic negans delatorem illum infamat de mendacio, sed iure, cum delator ille iniuste reuelauerit, contra ius vero, quando delator iuste & iuridice illud detegit in iudicio. Vltimo, quando quæ ab alijs audiuimus de proximis nostris alijs referimus, qui modus vsitatissimus est, & maxime noxius. De singulis suo ordine disseramus & primo.

XIII. *Controuersia.*

AD QVAM SATISFACTIONEM teneatur qui fratrem falso infamauit de aliquo crimine.

Neminem latet, eum qui falso fratri suo crimen imposuit, teneri ad cantandam palinodiam, imperitum tamen vulgus iudicans hoc sibi graue, vtitur hac duplici ratione. Primo, ordine charitatis bona propria pręferenda sunt alienis eiusdem ordinis, vt vita propria famæ alienæ, at se ipsum retractare & affirmare se esse mentitum esset præferre famam alienam famæ propriæ, & contra ordinem charitatis, ergo.

Secundo, restitutio fit ad constituendam hanc æqualitatem, vt sicut expoliando fratrem aliquo bono illud mihi creuit, & fratri decreuit, ita per restitutionem recipiat frater quod illi deest, & detrahatur mihi quod in me inique abundat, at quando infamaui fratrem nil mihi accreuit honoris & famæ, ergo non tenebor famam meã minuere, vel potius exponere asserendo me mentitũ, vt illi fama restituatur. Nilominus Sit prima conclusio.

Qui falso infamauit fratrem siue in iudicio siue extra iudicium, tenetur se ipsum retractare, & affirmare se mentitum, nisi huiusmodi infamator tantæ esset dignitatis, vt inter opinionem & famam ipsius, & famam alterius quem infamauit, esset maxima distantia, & inæqualitas.

Probatur prior pars, Qui nocuit cum iniuria, potestque reddere æquiualens & in eodem genere, tenetur illud reddere, æquiualens in hoc casu nullum aliud est nisi seipsum retractare, quod facile potest sermone oris sui, Ergo tenetur.

Secundo, nemini licet consulere proprijs bonis cum iactura & damno proximi, at si iste infamator in hoc casu vellet cessare ab hac restitutione famę illi quẽ læsit, ne ipsius fama periclitaretur, esset velle consulere sibi cum damno proximi, ergo.

Tertio, in hoc casu necesse est alterũ manere infamatũ, aut detractorem ipsum, aut illum cui detraxit, sed omni iure potior est ratio & conditio innocentis & patientis iniuriam quam inferentis iniuste, ergo qui ita

detraxit

detraxit tenebitur restituere,& cum damno propriç famç.

Secunda pars,Quando est maxima inæqualitas inter famam vtriusque vt si prælatus vel vir nobilissimus plebeium falso infamauerit,non teneri ad retractandum & se ipsum bona opinione priuare,sed vel pecunia vel alia compensatione ad arbitriũ prudentis illi satisfacere,Probatur,Sicut ad restituendam pecuniam alienam debeo quidem pati damnum in propria, non tamen cum maximo excessu,vt si rapui. 100. Petro nec valeo illa restituere nisi expendam. 100.non teneor,sed conferam illa .10. pauperibus,ita quoque licet ad restituendam famam proximo quem falso & iniuste infamaui,tenear pati damnum in propria fama, quia potior est conditio patientis iniuriam quam inferentis, at quamdo damnum istud est excessiuum,non tenebor, sed satisfaciã alia via,inter famã vero hominis plebeij & famam Episcopi vel viri illustris est maxima distantia & excessus ,non ergo tenebitur Episcopus vel vir illustris restituere famam plebeio asserendo se esse mentitum, cum tanta iactura suæ bonæ opinionis, sed satisfaciet illi vel pecuniaria via,vel alia simili.

Et confirmatur. Restitutio fit ad constituendam çqualitatem,at Episcopum vel virum illustrem cadere à sua bona opinione vt restituat famam plebeio non esset æqualitas sed inçqualitas,ergo.

Secundo,sicut infamator tenetur ad restituẽdam famam ita qui opprobrio vel contumelia alium affecit tenetur ad placandum illum petita venia abeo,at vir illustris non tenetur veniam petere a plebeio,nec prelatus a suo inferiori,etiam si inuerbis modum excesserit vt ait D. Aug.in sua regula, ergo neque vir grauis quando ex restitutione famæ plebeij incurret maximum detrimentum suæ opinionis & famæ,tenebitur ad illam restituendam cum tali damno ,sed alia via:conueniunt in hac parte multi graues doctores quamuis alij nõnulli contra sentiant vt proxime sequenti controuersia explicabitur. Secunda conclu.

Qui falso alium infamauit,si intelligit sua simplici retractatione ei cui nocuit non esse plene restitutum,sed illos qui audierunt non habere fidẽ simplici verbo ipsius,(quod frequẽter accidit, cum simus homines proniores ad credenda mala quam bona de fratribus)tenetur iure iurando, aut adhibitis testibus,aut alia via vtili & accommodata qua ipsi fides habeatur, eniti, vt credant illi ipsum fuisse mentitum, & fratrem non cõmisisse crimen illud:Quod si facta hac diligentia alij nihilominus sinistre iudicent de fratre, hic qui infamauit non tenetur ad amplius.

Prior pars patet. Qui nocuit fratri cum iniuria tenetur omnibus vijs sibi licitis, & facilibus resarcire illud, sed quando non creditur simplici verbo, adhibere iuramentum est via licita: tunc enim non assumitur nomen Dei in vanum, imo seruantur omnes conditiones requisitæ ad iuramentum,in veritate enim iurat se esse mentitũ:& in iustitia,quia excercet actũ iustitiæ commutatiuç, & cum necessitate ad bonum adeo necessarium fratri, Adhibere quoque testes est via licita, nec multum difficilis,ergo tenebitur tunc adhibere iuramentum,vel testes:adeo,vt ,si oportuerit facere expensas in ad hibendis illis testibus,mittendis nuntijs teneatur illas facere.Etenim sicut is qui nocuit in bonis tenetur cum damno suorum bonorum illa restituere,& qui nocuit illato vulnere ex bonis suis compensare expensas factas ad illud cũrandum,quia res inferioris ordinis vt pecuniæ debent deseruire rebus superioris ordinis,vt famç,saluti,&c.ita qui falso & inique alium infamauit, tenetur famam illi restituere, non solum cum damno suæ famæ, verum etiam cum damno suarum pecuniarum, si illas expendere oportuerit ad restituendam famam ,quã læsit. Confirmantur hæc omnia. Qui tenetur ad finem tenetur etiam ad media ad illum obtinendum necessaria,qui fratrem infamauit tenetur restituere illi famam,ergo quando ad restituendam famam oportebit adhibere ius iurandum vel testes & facere expensas ad illos afferendos,tenebitur hæc omnia præstare, Intelligenda autem hæc sunt nisi illæ expẽsæ adeo excederent,vt iudicarentur a prudente maius bonum quam fama alterius.

Secunda pars constat,quia his adhibitis iam fecit hic quod in se est,vt tollatur sinistra opinio fratris ,quod si alij sua malitia volunt ad huc sinistre iudicare, imputetur ipsis,non huic. Sed dices, adhuc fama illius manet lçsa, & mea culpa, ergo teneor ad hçc aliquid vltra facere, Respondeo in hoc casu me iam fecisse quod in me est & culpa illorum manere ad huc lçsam non mea. Videtur quæ hic docemus de testibus adhibendis D. Nauar. dura & aspera in sua Manua. c.18.nu.45. sed ab alijs DD. receptissima hçc sunt & certa. Tertia concl.

Nisi maxima certitudine morali intelligat cõfessa

fessarius eum qui falso alium infamauit, statim esse id præstiturum non absoluat quin prius id præstet.

Ratio est apertissima. Facilius homines reddent pecuniam alienam quam dicant se mentitos, sed habens alienum quod potest statim reddere non est absoluendus, quin prius reddat, nisi habeatur maxima certitudo moralis quod inde recedens statim reddet, ergo multo potius qui alium falso infamauit est compellendus ad famę restitutionem antequã absoluatur. Secundo experientia teste, quando volunt confiteri & differtur absolutio obediunt pęnitentes confessarijs, obtenta absolutione obliuiscuntur & differunt adimplere promissa, confessarius ergo cum non solum sit iudex verum etiam medicus debet differre donec restituat, vt sic præstet pænitens quod tenetur, & saluti illius consulat. Denique est præceptũ Christi de eo qui alium affecit conuicijs vt non absoluatur quin prius abeo petat veniam illique reconcilietur Math. 8. *Si offers munus tuum, & ibi recordatus fueris quia habet frater tuus aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuũ.* Ergo qui alium infamauit prius reficiat damnum illatum fratri, quam absoluatur: non enim minus tenetur infamator ad restituẽdam famam, quamqui conuitiauit fratri ad illum placandum.

Vnde obseruant aliqui in illud Christi Mat. 22. Reddite quę sunt Cęsaris Cæsari, & quę Dei Deo: præcepisse Christũ vt prius fratri quæ debemus restituamus, quã offeramus Deo aliquod obsequium, Et apertissime Leuit. 6. habetur. *Qui vi aliquid extorsit, aut fecit calumniam, vel iniuriam fratri, omnia integra primum restituat, deinde pro peccato offerat Deo arietem immaculatum.*

Nunc ad argumenta initio proposita. Ad primũ respondeo cum Scoto in. 4. dist. 15. q. 4. ordine charitatis bona propria esse prę ferenda alienis eiusdem generis, quando propria mihi iuste competunt, nec proximo sunt debita, quod si contra accidat, debeo ad restituendum debitum & propria ex p onere, vt si iniuste accepi. 10. aureos Petri, teneor ex meis illos restituere, quia iniuste mihi competunt, Petro vero iuste debentur, ita in proposito infamato debetur fama iuste, detractori vero competit in iuste quia eo ipso quo detractor est, amisit ius in bonum nomen, & consequenter debet infamato & cum damno propriæ famę famam

restituere. Sit ergo regula: Simpliciter mea bona præferenda sunt alienis, at quando no cui alienis, pręferenda est satisfactio alienorum, quia potior est conditio innocentis & patientis iniuriam, quam inferentis.

Ad secundum respondeo inæqualitatem non solum fieri quando quod vni detrahitur, & decrescit, alteri additur & accrescit, verum etiam quando iniuste detrahitur fratri quod suum est. Etenim exspoliare verum dominũ re sua, etiam si illa nulli alteri conferatur, est iniustitia, & eo ipso inæqualitas necessario reficienda, vt cum comburo domum vel segetes alicuius, nil mihi crescit, feci tamen inæqualitatem priuãdo illum iniuste re sua, teneorque ad restituendum: sic in proposito & si ex infamia alterius nil mihi famæ aut lucri accrescat, quia tamen illum sua fama inique exspoliaui, feci inæqualitatem in fama, quam teneor restituere. In conclusionibus huius controu. conueniunt omnes DD. præter quam in secunda parte primę ad cuius maiorem intelligentiam videamus oportet.

XIIII. Controuersia.

AN FAMA SEMPER SIT *restituenda in eodem genere, vel liceat aliquando restituere illam in alio genere, velut pecunia?*

SVnt qui sentiant in nullo casu posse aliquem deobligari à restitutione famæ in eodem genere, sed virum etiam illustrissimum qui plebeium infamauerit, teneri ad restituendam illi famam, nec pecunia vel alia via posse cõpensari, sed sola restitutione famę retractando se ipsum si falso infamauit, vel eo modo quo dicemus satisfaciendum esse quando verum fratris delictum inique detectũ est. In probanda autem sua sententia non tam impugnant quã nos præce. cõtrou. amplectimur quam exẽplum illud quo vsi sumus in primo argum. ad restituenda. 10. non esse expendenda. 100. sic enim argumentantur.

Restitutio famę & pecuniæ non sunt similes, quia pecunia aliena potest restitui sine detrimento proprię: Etenim qui accepit. 10. aliena, quamdiu illa retinet, habet semper apud se illa aliena, & quando illa restituit, non restituit sua sed aliena quę habebat, quo fit vt non patiatur detrimentum in suis, at fama non potest restitui sine infamia restituentis ex suo genere, vnde & si

infa-

infamator alterius vir grauissimus sit & infamatus vir plebeius, tenebitur nilominus vir ille grauissimus cum detrimẽto suę opinionis famam alteri restituere, quia huiusmodi restitutio sic exigit ex suo genere.

Secundo, si quis non potest restituere pecuniam sine graui damno suæ pecuniæ, non deobligatur propterea à restitutione, sed tãtum differtur illi, conceditur que vt restituat cum primum commode poterit, ergo similiter si vir illustris infamauit plebeium, non est propterea deobligandus à restitutione famæ, sed concedendum tantum illi, vt id faciat cum commodius poterit. Denique est regula certissima & generalis 14. q. 6. can. Si res. & Reg. 4. de regu. iuris non dimitti peccatum nisi restituatur ablatum, sed hic vir illustris iniuste exspoliauit plebeiũ sua fama, ergo non dimittitur ei peccatum, nisi restituat illi famam, quam inique abstulit: dare autem illi aliquam pecuniam non est restituere illi famam, Ergo. Hæc prima opinio tribuitur Nauar. in Manua. c.18. n. 48. vbi refert opinionem M. Soto, quã infra referemus: cæterum Nauar. licet opinionem Soti iudicet nouam & duram: non tamen illam negat, si vir illustris alia via compenset aut obtineat, vt sibi condonetur.

Sylu. verb. Detractio. q. 4. feruntque idem docuisse Salmanticę Mag. Victoriam vult vt sicut is qui tenetur pecuniam restituere, nec potest, non obligatur, vt quod nõ valet in pecunia restituat in fama, ita nec qui tenebatur restituere famam, nec debet ex aliqua iusta causa (vt in exemplo quo vtimur de viro illustri infamante plebeiũ) teneatur restituere in pecunia. Vnde hi DD. non obligant Episcopum aut virum illustrẽ ad restituendam famam plebeio retractando se ipsos, & cum iactura suæ bonæ opinionis (hac enim in parte conueniunt nobiscum) volunt tamen non teneri ad satisfaciendum in pecunia aut alia via, quando nõ potest vel non debet fieri restitutio famæ in eodem genere. Subscribunt huic sententiæ nonnulli recentiores adducti his rationibus.

Primo, Qui non potest restituere pecuniam inique acceptam alia pecunia, non tenetur illam restituere in orationibus, aut in alio genere, Ergo similiter qui non potest aut non tenetur restituere famam in eodem genere, non tenebitur in alio veluti pecunia. Probatur consequentia, Quia si restitutio quando non potest fieri in eodem genere boni, posset in alio, certe qui non posset restituere pecuniam in pecunia, teneretur restituere illam in honore, vel obsequijs, aut orationibus &c. quod nullus vnquam docuit.

Secundo, iuxta oppositam sententiã, qui mulierem nuptam ducit in suam cupiditatẽ cum noceat viro illius per tale adulterium in honore & fama, teneretur satisfacere honori illius in pecunijs, at nil tale est in vsu, nec periti confessarij præceperunt vnquam alicui tale genus satisfactionis,

Tertio, infamator qui post illam infamiam recessit in prouinciam longissime distantem, vel ipse, vel is apud quem fratrem suum infamauit, cum non possit fratri suo famam restituere, teneretur satisfacere illi aut in pecunijs si posset, aut orationibus, quod nullus quoque DD. vnquã docuit.

Denique, multorum iudicio qui læsit in bonis naturalibus corporis quæ restitui non possunt in eodem genere, vt qui abscidit brachium, non tenetur ad restituendum bona illa in alio genere, Ergo neque fama, quando illa ex iusta causa in eodem genere restituẽda non est, erit compensada in alio genere.

Scotus in. 4. dist. 15. q. 4. Adria, in suo 4. De Restitut. fol. 95. Soto lib. 4. de iust. q. 6, art. 3. ad: 4. Glossa in capit. Ecclesiæ sanctę Mariæ, vt lite pend. nil innou. & multi quoque ex recentioribus interpretibus D. Tho. docent famam in hoc casu de quo loquimur, quando iusta de causa non debet restitui in eodem genere, esse restituendam in alio, veluti pecunia, aut alia via damnum que illud cõpensandũ ad arbitrium prudẽtis. Colligunt hanc senteniam ex D. Tho. qui hic ad secundum habet aperte vt si infamator non possit famã restituere infamato debeat ei aliter compẽsare. i. in alio genere bonorum, nec sunt audiendi qui sequuti D. Nauar. in suo Manua. c.16. nu. 90. Hũc locum D. Tho. ita interpretantur, vt sit restitutio facienda aliter & in alio genere bonorum, non pro infamia, sed pro damno subsequuto in aliquibus bonis pecuniarijs ex tali infamia, hęc inquam explicatio nullo modo est admittenda, nec illam patiuntur verba D. Tho. cum aperte loquatur de infamatore qui non valet famam restituere. Et confirmatur hæc tertia opinio: Quando opus est ad restituendam famam in proprio genere facere expensas, veluti in mittendis nuntijs, in afferendis testibus, faciendæ sunt vt vidimus, ergo multo magis quando fama in proprio genere restitui non potest, vel non debet

debet, poterunt tunc deseruire pecuniæ, & fieri compensatio in pecunijs.

Secundo, licet fama sit multo preciosior pecunijs, nihilominus cum sit bonum temporale potest æstimari pecunijs, & tãta esse quantitas pecuniarum vt æquetur famæ, sicut aurũ preciosius multo est quã argentũ, at magna quãtitas argenti potest æquare & excedere aliquam quantitatem auri. Poterit ergo aliquãdo infamia compensari pecunijs, at id nunquã commodius fieri potest, quam cum fama non potest aut nõ debet restitui in eodem genere, ergo.

Denique, quando damnum illatũ in corpore vel membris non potest refici in eodem genere, reficiendum est, vt vidimus, in pecunijs, ergo multo potius damnũ illatum in fama, quando in eodem genere famæ nõ potest aut non debet restitui: patet consequentia, quia fama cum non numeretur in bonis naturalibus, sed in temporalibus, maiorem affinitatem habet cum diuitijs quam habeant cum ipsis vita, vel salus aut integritas membrorum.

Nos hanc sententiam sequimur, ad cuius maiorem explicationem sit prima conclu.

Si per sententiam iudicis damnetur infamator ad conferendam aliquam pecuniam infamato, vel ipsi inter se conueniant de aliqua pecunia conferenda pro infamia, tenetur infamator ex iustitia illam exhibere infamato.

Probatur, iusta sententia obligat in foro interiori, pacta quoque & conuentiones iustæ obligant ex iustitia, sed talis sententia iudicis potest esse iusta, pactum quoque illud potest esse honestum & iustum, ergo & obligare. Maior certa est. Probatur minor: In primis iudex ne peccatum illius infamatoris (cum noceat proximo) maneat impunitum, potest condemnare illum ad pœnam pecuniariam, sicut ad aliam quamcunque. Similiter cum infamatus (vt videbimus) posit remittere restitutionem suę famę, posit etiam cedere iuri & actioni quã habet ad exigendam apud iudicem punitionem sui infamatoris, potest accipere ab illo pecuniam, & conuenire cum illo tam vt remittat ei restitutionem suæ famæ, quã vt cedat iuri & actioni quam habet exigendi punitionem illius. Secunda conclusio.

Seclusa tali sententia vel conuentione partiũ inter se, probabilis est opinio illa Syluest. & Victoriæ, sed probabilior multo opposita Scoti, Adriani, & Soti quam sequimur.

Prior pars ex eo constat, quod habeat Auctores adeo graues, & satis probabiles

rationes, quibus nitatur. Posterior vero constat ex argumentis quibus tertia opinio cõfirmata est, quæ sunt multo efficaciora, maxime ex auctoritate D. Th. adeo aperte loquẽtis in fauorẽ huius opinionis. Et cõfir. adhuc fatentur auctores alterius opinionis, in hoc casu si infamator sit diues & potens, infamatus vero pauper debere confessarium admonere talem infamatorem, & emiti, vt infamiam illã compenset pecunijs, vel aliquo alio beneficio, sed communiter in hoc casu infamator est diues & potens, quia supponimus esse virum illustrem, infamatus vero est pauper & egens, quia constituimus esse plebeium, ergo tenebitur huiusmodi infamator (de quo hic agimus) famam quam illi plebeio non debet ob suam dignitatẽ restituere in eodem genere, compensare in pecunijs vel re simili.

Nunc ad Argumenta in oppositum. In primis ad illa primæ opinionis.

Ad primum respond. nos non vti illo exemplo, quasi restitutio famæ & pecunię debeant esse per omnia similes sed vt explicemus minus bonum non esse ex iustitia restituendum cum iactura maioris & multum excedentis, sicut non tenetur aliquis expendere 100. vt restituat 10. quo posito & explicato isto exemplo, inferimus in bona consequentia, famam plebeij non esse restituendam cum iactura famæ & opinionis grauissimi viri, quia esset reficere minus bonum cum detrimento multo maioris, quod esset inæqualitas.

Quod vero infert secundo argumento, virum grauem debere restituere famam plebeio, quando commode poterit sine detrimento suę famæ, quæ tanto alteri præstat, non negamus, at quamdiu id non potest sine tali detrimento dicimus eum non teneri, sed sufficere, vt quod in eodem genere restituere non potest, compenset in alio ad arbitrium prudentis.

Ad vltimum dico, regulam illam esse intelligendam, quando restitutio rei ablatæ commode ac sine inæqualitate fieri potest, quod in hoc casu non habet locũ, cum esset inæqualitas exponere pro fama plebeij bonam opinionem viri illustris, vt constat.

Ad Argumen. Syluest. & aliorum. Ad primum dico, pecuniam non compensari fama aut orationibus, quia damnum illatum in pecunia non reficitur aliqua ex parte honore vel orationibus, restitutio autem fit ad compẽsandum damnũ, at damnũ illatum

illatum in fama cum sit temporale & precio æstimabile, quando in eodem genere refici non potest, potest refici in pecunijs.

Ad secundum dico per adulterium non infamari virum adulteræ criminis illius omnino ignarum, sed adulterum potius ipsum & adulteram manere infames, quia infamia est sinistra opinio, quę de aliquo habetur ob sua crimina, quod si opinione mūdi vir adulterę cōtemnatur, huius opinionis mundi nulla habetur ratio in his quæ pertinent ad conscientiam.

Ad tertium dico in illo euentu infamatorem non teneri ad aliquam restitutionem perinde ac si is qui audiuit, esset vita functus, quia idem est iudicium in hac parte longissime distantis & defuncti.

Ad vltimum constat ex superioribus, quo etiā argumēto vsi sumus in cōfirmatione sententiæ quā sequimur, damna corporalia quæ ineodem genere refici non possunt, cōpensanda esse pecunijs, aut aliqua commoda via.

Nunc de illo qui fratrē suum infamat detecto vero illius crimine.

XV. Controuersia.

QVA RATIONE RESTITVENDA sit fama proximo quando verum ipsius crimen occultum tamen, inīque reuelatur.

LAEditur etiā fama proximi cum verum illius crimen detegimus sed contra ius idque bifariam aut in iudicio de quo inferius disseremus. q.70. aut extra iudicium, vt quando in priuatis colloquijs ocultum fratris delictum pandimus: expoliatur enim tunc proximus sua fama inique, cum ad illam habeat ius, quamdiu delictum ipsius occultum & secretum est: de quo genere infamiæ nunc dicemus qua ratione reficienda sit.

In hac parte quot capita tot sententiæ, nec mirum: est enim difficillima hæc restitutio, & quæ raro sortitur suum effectū, quo nomine vidi aliquando viros grauissimos iudicasse grauius peccatū, detegere verum fratris delictum sed occultum, quam falsum imponere, quia damnum quod infert qui falsum refert facile reficitur, quod vero infert qui verum occultum prodit, difficillime, & fere nunquam, quamuis Nauar. in Manua.cap.18.nu.26. existimet vtrunque æquale damnum inferre grauiusque peccare illum qui falsum imponit, eo qui verum sed occultum manifestat, Quicquid autem sit

de grauitate huius culpæ, illud tamen certum est, hoc genus restitutionis adeo difficile esse, vt sua difficultate doctores in varias traxerit sententias, sicut difficillimis infirmitatibus varia excogitantur medicamenta.

D.Tho. hic ad secundum & in.4. dist. 15.q.2.ar.5. ad secundum, Scotus eadē dist. q.4. & omnes fere antiqui iudicarunt, debere huiusmodi infamatorem adire eos apud quos occultum fratris sui delictum propalauit, & affirmare se perperam illud dixisse, maleque & inique fuisse loquutum de fratre, nullamque sibi in hisquę de illo retulit esse adhibendā fidem, imo fratrem illum esse virum honestum & studiosum, neque aliter de eo sentiendum. Maioris in.4.dist.15. q.16.col.4. eundem modum restituendi amplectitur, cum dicat oportere & satis esse ita dicere: *Quando tale delictum de tali dixi, illud verum existimabam, sed adhibita postea diligentia inuenime praue loquutum.* Hic modus si quidem sufficeret ad delendam omnino ex animis aliorum sinistram opinionem quam de fratre illo infamato cōceperant optimus quidem esset, cum nullum mendacium contineat, at licet apud rusticos & simplices vtilis sit, & quo audito credent fratrem illum nil tale commisisse, apud sapientes tamen & ingeniosos potius est confirmatio præcedētis dicti, & cōmemoratio iniuriæ illatæ, quam retractatio seu restitutio, homines enim vel mediocriter instituti cum intelligant eum qui falsum crimen fatri imposuit teneri ad se ipsum aperte retractandum & affirmandum se esse mentitum, videntes illum infamatorem nec se ipsum aperte retractare, nec affirmare se esse mentitum, sed illud tantum se inique & iniuste fuisse loquutum, firmius credent verum esse delictum illud quod antea de fratre illo retulerat: qua de causa hic modus restituēdi adeo probatus antiquis non probatur recentioribus.

Ex quibus nōnulli volunt infamatorem istum debere vti verbis æquiuocis & ambiguis, quibus reuera non retractet se ipsum nec mentiatur, cum mendacium nec pro honore aut fama totius mundi asserendum sit, audientes vero illum existiment se ipsum retractare, & mentitum fuisse, Sed neque hic secundus modus restituendi famā est satis accomodatus. primo quia non explicat in particulari quod maxime in hac parte exigitur, quibus verbis aut qua tatione infamia de qua loquimur reficienda sit, secundo incidit

cidit in idem incommodum, quia & si apud viros simplices & idiotas verba ambigua & æquiuoca forsan sufficiant, vt credãt illum infamatorem se ipsum retractare, sapientes tamen & acuti videntes illum nec asserere apertis verbis se esse mentitum, quod debet qui falso crimen fratri imposuit, intelligent infamatum vere illud commisisse.

Cai. hic, Soto lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad. 4. Doctor Nauar. in Man. cap. 18. n. 45. & multi recentiores asignant hunc modũ, vt infamator iste tam apud eos apud quos fratrem suum in famauit, quam apud alios nullam amplius mentionem faciat delicti quod retulit, sed apud eos apud quos illum in famauit occasione quæsita ab ipso, apud alios vero oblata & quoties opportunitas in ciderit, adeo honorifice & decenter de illo fratre loquatur, virtutes illius referat, & cum ipso amice familiariterque agat, vt om nes sinistram quam de illo conceperant opi nionem omnino mutent. Ad monentque hi Doctores oportere in hoc casu infamatorem curare diligẽter ne quæ in honorem illius fratris ab ipso in famati loquitur, & fa miliaritas qua cum illo agit videantur de in dustria fieri gratia restituendæ illi famæ, quia aliter esset reuocare in memoriam alio rum iniuriam illatam & forsan obliuioni traditam, Quod si viderit neque hac via & diligentia famam fratri suo restitui, vt com muniter accidit, defectum inquiunt huius restitutionis alia via pecunijs vtpote vel beneficijs compenset ad arbitrium prudentis, Denique iuxta hos, primus ille modus quem docuerunt antiqui Theologi est vtilis quando apud simplices & rusticos restituenda est fama, quando vero apud pruden tes & instructos hic tertius, Confirmant illum quia in eo in primis nullum existit mendacium, nec qui audiunt ita loquẽtem confirmantur in mala opinione, propterea, quod infamator non retractet se ipsum, cum nulla omnino fiat mentio delicti antea reuelati imo diligenter curet ne aliqua suspicio habeatur illud fieri ad restituendam famam, & agit quantum potest vt bona opinio de fratre habeatur & si quæ mala existit tollatur. Certe si humana ingenia ea essent, vt per honorificam mentionem fratris omnis sinistra opinio quam de illo conceperant ex eorũ animis recederet, opti mus esset hic tertius modus, at experientia teste hac via nunquam recedit, imo quamdiu non vident infamatorẽ aperte se ipsum retractare, licet fratrem illum inter diuos collocet, quacunque occasione oblata sinistre de illo iudicant, Propter quod nõnulli ex recentioribus (quos tũ honoris causa, tũ ne in re adeo graui ex mea animi senten tia loqui videar nominabo, aliter sentiunt.

Melchior Cano in lectura huius art. Et Mag. Mansius dum eundem me Compluti audiente explicaret, & alij doctissimi viri hos sequuti, volunt hunc infamatorem de quo agimus debere his quibus occultũ fratris delictum inique reuelauit, affirmare se falsum & mendacium dixisse, Distinguũt hi inter hoc quod est asserere fratrem nil ta le fecisse, & id quod est asserere se falsum & mendacium protulisse: prius illud nullo mo do, inquiũt, licet, quia cum infamatus vere delictum illud commiserit asserere ipsum nil tale fecisse est mentiri, quod nullo modo neque ob vllum finem licet: affirmare autem se falsum & mendacium dixisse, hoc inquiunt vt ostendemus non est mentiri sed licet. Vnde argumentantur, hic infamator tenetur fratri suo famam restituere commo diori via qua poterit absque mendacio: sed nulla est commodior via ad restituendam famam in hoc casu quam asserere se protulisse falsum & mendaciũ, quę proferens in hoc casu non mentitur, ergo licet illi vti hac via & modo restituẽdi famã, imo & debet. Maior est. d. Tho. hic ad secundum. Et con firmatur, quia sicut infamatus habet ius ad petendum a suo infamatore restitui sibi famam commmodiori via qua poterit, ita in famator tenetur omni iure restituere illi fa mam commodiori via qua poterit, modo non mentiatur. Minor habet duas partes, Prior est, hac via commodius multo quam vlla alia restitui famam proximo, posterior vero, in hoc casu asserentem se protulisse falsum & mendacium non mentiri. Priorem probant, quia audientes infamatorem talia proferentem & asserentem, credent certissimo ipsum mentitum fuisse, & impo suisse crimen illud fratri, fratremque illum nil tale commisisse, in quo sensu verba ista infamatoris si accipiantur ab audientibus, decipiuntur quidem, sed hoc ipsum inquiunt debet optare & eniti qui infamauit alium, vt in tali sensu accipiantur, quia hac ratione sinistra opinio quam de fratre conceperant tolletur restitueturque ei fama quod omnes alij modi assignati vt constat non efficiunt: Alteram vero partem, infamatorem de quo agimus affirmantem se protulisse falsum & mendacium nõ mentiri, sed verum asserere, licet vtatur verbis

equi-

æquiuocis & ambiguis, vt ostendant, statuunt hæc duo tamquam certissima fundamenta. Prius est, quotiescumque aliquis iure potest vel debet occultare aliquam veritatem, eodem iure licere illi vti verbis ambiguis & æquiuocis, quibus in mediũ prolatis propter varios illorum sensus veritas illa occultetur absque mendacio, occultetur quidem, acceptis illis verbis ab audientibus in alio sensu quam à dicente proferuntur, absque mendacio vero, quia sensus ille in quo à dicente proferuntur, est etiam verus, cum verba illa sint ambigua & habentia plures sensus, ac omnes veros. Nec hoc genus deceptionis vitio vertendum est, aut culpãdum, quia cum talia verba proferens non teneatur aperire veritatem audiẽtibus, quin potius occultare, nõ tenetur loqui in sensu, quo verba illa cõmuniter sumuntur vel sumentur ab audientibus, sed sufficit, vt sensus in quo ab ipso proferuntur, etsi diuersus à cõmuni & ab eo, in quo ab audiẽtibus accipiuntur, sit etiã verus, ne mentiatur. Illustrant hanc regulam multis exẽplis. Testis qui contra ordinẽ iuris cõpellitur testimonium dicere in vero delicto fratris, potest vti verbis ambiguis, quibus ab ipso in vno sensu, sed vero prolatis decipiat iudicẽ in alio sensu illa accipientem. Reo quoq; contra ordinẽ iuris interrogato idẽ licet, id ipsum cõfessario, quiã tyranno cogeretur reuelare cõfessionẽ aliquã. Et clerico, qui à iudice cogeretur testimoniũ ferre in causa sanguinis. In huiusmodi enim deceptionibus non mẽtitur qui ita loquitur, cum verba ipsius in aliquo sensu sint vera, nec ipse decipit audientẽ, cum nõ teneatur illi aperire veritatẽ, sed occultare potius, sed audiens se ipsum decipit, accipiẽs illa in alio sensu, cui non tenetur verba illa proferens se conformare.

Alterũ fundamentũ, cui hæc doctrina nititur, est, vt quemadmodũ duplex est verũ, aliud speculatiuũ, & aliud practicum, speculatiuum quod consistit in adæquatione rei ad intellectum: ab eo enim quod res est, vel non est, conceptio intellectus nostri, sicut & oratio, dicitur vera vel falsa: practicum vero quod cõsistit in adæquatione iudicij vel operis ad voluntatem recta ratione gubernatã, circa quod verum versatur prudentia, vt docet Arist. 6. Ethi. cap. 2. ita quoque duplex sit falsum, aliud speculatiuũ, quod consistit in dissonãtia rei ad intellectum, vnde illud proloquiũ, intellectus intelligens vel iudicans aliter quã res est, fallitur: practicũ vero quod consistit in dissonantia rei vel actus ad voluntatẽ recta ratione gubernatam, consonatq; cum appetitu prauo, in quod falsum inclinat ex eodem Arist. imprudentia, Vnde colligunt opus vel dictum iniquũ & contra rectã voluntatem, rectamque rationem dici, & vere falsum practicũ. Hęc est Doctrina. D. Tho. supra. q. 58. art. 4. ad. 1. vbi voluntatẽ rectam dicit vocari veritatem practicam, quia est regula operis recti, quod opus est verum practicum. Simile habet. 1. p. q. 17. art. 1. Vtuntur etiam ratione, Sicut se habet regula artis ad actus & opera artificis, ita & voluntas bene ordinata à recta ratione ad actus & opera humana & moralia, sed opus artis, quando non est consonũ regulæ artis, dicitur falsum, & hoc nomine donamus illud in communi sermone, ergo dictum vel factum, quod nõ est cõsonum voluntati bene ordinatę & rectę rationi, vocandum est etiam falsum practicum.

Confirmãtur hæc omnia ex Sacra Scriptura, in qua recta & iusta dicũtur vera, & opus studiosum verũ, & veritas, peccata autem & opera iniqua dicuntur falsa, & falsitas, & mendaciũ. Psal. 118. *Omnia mãdata tua veritas*, id est iusta & bona. Ioan. 3. *Qui facit veritatem*, id est, bona opera, *venit ad lucem*. & cap. 8. *Veritas liberabit vos*, id est, vita iusta & bona. Matt. 22. *Verax es, & viã Dei in veritate doces*, id est, sancte & iuste viuens. Voluerunt enim Christũ condẽnare de vtraq; parte optimi Doctoris. Primo, ex doctrina verax es. Secũdo, ex vita viam Dei in veritate doces, id est, sancte viuens, quod non solum doces verbo, verũ etiã vita & exẽplo, Rom. 2. *Qui non acquiescunt veritati, credũt autem iniquitati*, vbi veritas opponitur iniquitati, vocatq; ibi Paulus falsam doctrinam, cui illi credebant iniquitatẽ. Ad Ephes. 4. *Veritatem facientes crescamus apud Deũ*, &c. id est, iuste viuentes. Psal. 4. *Vt quid diligitis vanitatẽ, & quæritis mendaciũ*, id est, peccatum. Psal. 115. *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax*, id est, peccator. *Errant omnes qui operantur mendacium.* Et peculiari quadã ratione in Sacra Scriptura, iustitia dicitur veritas, & iniquitas siue iniustitia falsitas. Psal. 24. *Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas.* vbi veritas accipitur pro iustitia. Hier. 8. *Apprehenderunt mendacium*, id est peccatum, *& noluerũt reuerti.* Et infra, *A Propheta vsque ad sacerdotẽ cuncti faciunt mendacium*, id est, peccatum & iniquitatẽ, sunt alia innumera loca in Prophetis, & Sa-

cra Scriptura, in quibus veritas pro bono opere, & falsitas ac mendacium pro peccato sumuntur, Et inter ethnicos auctores idē legitur, vt in oratione pro Murena circa finem, vbi ait: *Negat verum esse beneuolentiam allici cibo*, id est, non esse æquum, nam aliter verum est & in hominum vsu positum, illam allici & conseruari mutuis conuiuijs & epulis. Similiter in oratione contra Salustium circa finem. *Ita igitur erit, vt nihil non æquum ac verum duxerit, quod ipsi facere collibuisset*. Vbi accipiuntur pro eodē æquum & verum. Horatius lib. 1. Epist. 2. ad Mecenatem, quæ est. 7. in ordine, *Metiri se quemquam suo modo ac pede æquum est, verū est*. Vbi quoque ista duo pro eodem accipit. Et è conuerso iustum accipit pro vero idem Cicero in Tusculа. vbi iustam vxorē vocat veram vxorem, & iustum dominum vocat verum dominum.

Ex his probatur iam apertissime illa minor, Qui committit peccatum & iniquitatem, committit falsum practicum, qui contra ius infamat proximū, committit peccatum & iniquitatem, ergo & falsum practicum: Nunc sic, qui reuelauit crimen occultum fratris iniuste, quamuis verum, commisit falsum practicum, licet speculatiue dixerit verum, ergo quando ad restituendam famam affirmat se falsum & mendacium protulisse, vel dictum suum fuisse falsum, non mentitur, sed asserit verum, & quod ipsi reuera licet affirmare & asserere. Probo consequentiam, quando ego non teneor aperire veritatem quin potius occultare, licet mihi vti verbis æquiuocis & ambiguis ad illam occultandam accommodatis, modo sensus, in quo illa profero, sit verus, sed in hoc casu, cum tenear restituere famam proximo quem inique infamaui, debeo occultare delictum eius quantum potero absque mendacio, licet ergo mihi ad illud occultandum vti istis verbis ambiguis & æquiuocis, cum sensus, in quo à me proferantur, sit verus. Maior constat ex primo fundamento & exēplis ibi adductis, confirmaturque exēplo Christi, qui dixit se ignorare diē iudicij cū illud certissime multiplicicq; scientiæ genere sciat, nec propterea mētitus fuit, cum in sensu, in quo loquebatur, nempe se ignorare illū diē, ad reuelādū, verissima fuerint verba illius. Minor patet, hæc verba, dixi falsum, protuli mendaciū, dictū meum fuit falsum, sunt æquiuoca & ambigua habētia istos sensus, falsum est fratrē tale cōmisisse, vel dictū meū, & sermo ille, quo retuli fratrem tale commisisse, fuit iniquū & falsum practicum, è quibus sensibus licet prior sit falsus, secundus tamē, vt cōstat ex secundo fundamēto, est verus, quia omne peccatum & consequenter omne dictum vel factum iniquum est falsum practicum, ergo qui sic restituit famā proximo in hoc casu, de quo loquimur, non mentitur, sed verissimum affirmat & asserit.

Ex his modis restituēdi famā, quādo verum crimē fratris inique propalatū est, licet ille tertio loco propositus à Caie. & Soto sit magis receptus à DD. hunc quartū iudico satis probabilē: quia reuera iuxta fundamenta huius opinionis, qui in hoc casu affirmat dictum ipsius fuisse falsum, cum fuerit iniquum, & omnis iniquitas sit falsum practitum, verum affirmat, & hac via ita loquentē audientes sinistram opinionē, quam de fratre conceperant amittunt, quod alia via vix, ac ne vix quidē obtineri potest.

Sed contra hanc doctrinam qui illā non recipiūt, ita solent obijcere. Primo D. Tho. hic ad secundum, istum modū restituendi affirmando se dixisse falsum, illi tantū infamatori tribuit, qui fratri crimē aliquod falso imposuit, non illi qui verum inique reuelauit, at si iste modus restituendi in hoc etiam, qui verum inique reuelauit, esset accommodatus, docuisset illud D. Tho. cum ergo nil tale doceat, non est censendus optimus nec licitus.

Secundo, sequeretur nullum esse discrimen inter restitutionem famę falso ablatæ & restitutionem famæ vere, sed inique læsæ, sed confundi inter se istos modos: patet, quia qui falsum crimē imposuit, hoc etiam modo restituit, dicendo se dixisse falsum.

Tertio, hoc modo læditur de nouo fama proximi, quod non fit illo modo restituendi, quem docent Caiet. & Soto: Probo conseq. Primo, quia iuxta hunc modum Cai. nulla mentio fit peccati quod fuerat detectum, isto autem modo reuocatur in memoriam, cuius alij forsan iam erant omnino obliti. Secundo, quia si is, apud quē hoc modo fratri antea à me infamato famam deinde restituo, sit Theologus peritus, callens hanc doctrinam, factum vel dictum iniquū vocari posse falsum practicum, poterit facile credere me loqui in hoc sensu, & fratrē crimen illud vere cōmisisse. Tertio, videtur durum & rigidū obligare hominē, qui verum dixit, ad proferendū verba, quibus iudicetur mendax, præsertim inter Hispanos, apud quos est notabilissima infamia, haberi pro

pro mendace, & eliget vir illustris quoduis aliud crimen de ipso potius dici quã quod sit mendax. Denique qui infamat fratrem imponendo illi falsum crimen ex communi sententia Doctorum grauius multo peccat, quam qui infamat reuelando occultũ. Vnde non est hic obligandus ad tantam satisfactionem sicut alter, iuxta istũ vero modum æqualiter obligantur: cum vterque teneatur affirmare se dixisse falsum.

Sed hæc non est difficile diluere.

Ad primum respondeo D.Tho. id tantum docuisse, ne quis in restitutione famæ dicat mendacium, asserendo autem protulisse falsum eo modo quo exposuimus, nullum vt constat dicit mendacium, imo vere loquitur. Fauetque nobis D.Tho.cum asserat, posse nos vti verbis, quibus sine mendacio consulatur famę læsæ. Nec quia docet infamatorem, qui falsum imposuit debere affirmare se falsum dixisse, sequitur id non licere infamatori, quia verũ inique detegit, proposuit enim tantum D.Tho. doctrinam suo tempore receptam.

Ad secundum respondeo, aliquod esse discrimen, nam quando falso infamatus est frater, debet infamator dicere aperte se esse mentitum, & fratrem nil tale commisisse, in hoc autem casu tantum debet dicere se falsum protulisse. Dico etiã nullum esse incõmodum, vt vterque eodẽ modo famam læsam restituat, & qui falso infamauit, & qui vere sed inique, nam maior vel minor obligatio ad restituendũ non est sumenda ex eo quod magis vel minus quis peccauerit contra iustitiam, sed ex eo quod maius vel minus damnum intulerit contra iustitiam, satisfactio enim fit damno: cum autem ęque noceat, qui verum occultũ inique reuelat, sicut qui falsum dicit, ideo tantam tenetur facere restitutionem ille quantam iste, & eisdem verbis, quantum licebit sine mendacio.

Ad tertium, in quo duplex affertur incõmodum. Ad prius dico, reuocare in memoriam delictum fratris simpliciter malũ esse, reuocare vero illud in memoriam vna cum restitutione famæ, & prolatis verbis, quibus qui audierant amittant sinistram opinionem, quam de illo habebãt, quod fit in hoc casu esse optimum & vtile honori fratris. Nam & qui falso infamauit, quando se ipsum retractat, reuocat etiã in memoriam delictũ fratris. Quod si dicas, decipientur qui auditis huiusmodi verbis credẽt fratrem nil tale cõmisisse, in nullo autem casu licet aliquem decipere. Dico in hoc casu talia audientes non decipi ab eo, qui ita famã restituit, cum in vero sensu verba illa proferat, sed à seipsis, qui illa in alio sensu accipiunt, cum infamator iste, cum nõ teneatur veritatem eis aperire, sed potius occultare, nec teneatur se conformare. Talis autem deceptio, qua aliquis se ipsum decipit sine culpa & mendacio dicentis, quando alicui fratri illa vtilis est, ipsi vero decepto nullũ infert incommodũ, etsi speculatiue habeat aliquid mali, moraliter tamen est bona, & quę desiderari potest, sicut omnis ignorãtia speculatiue habet aliquid mali, multę vero sunt ignorantię quæ moraliter sunt bonæ & honestæ: in quo sensu dicebat D. Pau. de quibusdam: *Gaudeo quia decepi vos.* Ad aliud vero incommodum respondeo, hunc modum restituẽdi in primis omnibus ignorantibus hãc Theologiã, ad quod maxima hominum pars pertinet, esse vtilissimũ, quia facile credent quod infamator debet optare, ipsum esse mentitum & fratrẽ nil tale commisisse: apud Theologos etiã esse vtilissimũ, quia cum istis verbis possint vti tam is qui falso infamauit, quã qui vere, tenebitur saltem Theologus in conscientia ipsis auditis suspendere actum & iudicium, an infamatus commiserit tale crimen, quod si voluerit iudicare potius illud commisisse, & restituentem famam ita loqui, quia protulit falsum practicum, sed verum speculatiue, hoc malitię ipsius imputetur: infamator enim iam fecit quod in ipso est.

Ad quartum respondeo: Nos in pręsentia id tantum docere, non esse in isto modo restituendi mendacium, & consequenter esse modum licitum, & quando fuerit necessarium, obligatorium, An vero teneatur vti huiusmodi verbis quando periclitatur ipse restituens de maiori infamia est alia quęstio, tunc enim standum erit arbitrio prudentum, & conpensata æqualitate famę vtriusque sicut supra diximus iudicandum.

Ad vltimum respondeo, ex his quę modo dicebamus in solutione secundi, maiorem vel minorem obligationem restituendi famam non sumi ex maiori vel minori peccato quo illa læditur, sed ex maiori vel minori nocumento quod illi infertur, Et cum vterque æqualiter noceat, & qui falsum imponit, & qui verum inique reuelat, nil mirum si vterq; eodẽ modo restituere debeat.

XVI. Controuersia.

SITNE ALIQVANDO RE-stituenda fama fratri falso infamato cum periculo vitæ.

CAie. hic art. 6. & in opusculo. 17. quęstionum. q. 14. distribuit bona. Primo, in tēporalia & spiritualia. Secundo, distribuit tēporalia siue externa in diuitias, famam, & vitā, statuitq; hanc vniuersalē regulā: res inferioris ordinis nunquā est restituenda cum detrimento vel iactura rei superioris ordinis, v.g. res externa nō est restituēda cum dāno alicuius boni mei spiritualis, similiter pecunia non est restituenda cum damno famæ, nec fama cum detrimento vitæ. Regulam istam probat Cai. multis.

Primo, nullū tēporale est restituendū cū dāno alicui⁹ boni spiritualis, & hoc nō alio nomine, nisi quia spiritualia sunt altioris ordinis, imo & inter ipsa spiritualia quæ sunt superioris ordinis nō sunt exponēda pro inferioribus, vt si charitas exigat ne ieiunem, cessandum est à ieiunio.

Secūdo, nullus docuit ad restituendā vitā vel famā esse fundendas preces, quia oratio est res superioris ordinis.

Tertio nemo ad soluendū æs alienū tenetur amittere propriā libertatē, & se ipsum tradere in seruū, quāuis enim in lege veteri Leuit. 25. præcipiebatur vt qui furatus esset maneret seruus, nilominus in lege Euangelica nullus debet se ipsum vēdere ad restituēdum æs alienū, vt habetur. l. Ob æs alienū, & Autētica sequēti. Cod. de Actionibus & obligationibus. Cuius rei nulla alia ratio est nisi quia libertas est res superioris ordinis.

Quarto, quælibet mulier prudēs & honesta eliget potius dari in seruā & ancillā seruato honore suo, quā esse liberā perdita fama, quod tamē non eligeret pro pecunia restituēda, ergo nō est exponēda fama pro pecunia, cū tanti habeatur fama, vt pro ipsa daretur libertas quæ nō daretur pro pecunia.

Vltimo, in cap. Officij de pœnitentijs & remissio. definit Inno. 3. mulierē adulteram quæ timet infamiā, non teneri ad reuelandum viro suo filiū susceptum ex adulterio, quē forsan vult vir relicto legitimo constituere hæredē, quia nō debet exponere famā & honerē suum pro illa hæreditate: Ita colligit Cai. Vitā non esse exponendā ad restituendā famā, nec famā ad restituendā pecuniā, sed vitā pro vita, famā pro fama, pecuniā pro pecunia, faciendamq; esse restitutionē in re vel eiusdē ordinis vel inferioris, vt cū expono famā pro vita illius, qui mea culpa de illa periclitatur, aut pecuniā pro fama. Subscribit huic sentētiæ copiose D. Naua. in suo Ma. c. 17. n. 89. & se. Et. c. 18. n. 47.

Oppositū tamē docēt Maio. in. 4. d. 15. q. 17. Adria. in suo. 4. de restit. Soto lib. 4. q. 6. ar. 3. ad. 4. & recentiores, quorū iudicio regula ista Caiet. quamuis prima fronte & in cortice inspecta videatur vera, & multoties seruāda, Nilominus in multis peccat.

Primo, quia licet vt plurimū non sit restituēda fama cū periculo vitæ, huius tamē rei causa nō est quod vita sit res superioris ordinis, sed quia cōmuniter vita est bonū cui nō æquatur fama alterius, & sicut nō teneor restituere decē cum iactura centū, ita neque minus bonū cū iactura maioris & longe superantis, esset enim inęqualitas.

Secūdo, fama vnius in quocūq; subiecto existat, est eiusdē ordinis cū fama alterius, at si ratione subiecti fama vnius sit maius bonū, & cū excessu quā fama alterius, nō est restituēda (vt diximus) illa minor fama cū iactura multo maioris, quia esset inæqualitas, ergo restitutionis obligatio, & quod hæc res illa sit compensanda vel secus, non est sumendum ex eo quod sint eiusdem vel alterius ordinis, sed ex æqualitate vel inæqualitate ipsarum inter se.

Tertio, licet restituens pecuniā raptam debeat suā famā & honorē tueri quantum potest, at si accepit multā pecuniā, graueque intulit dānum quod reficere non potest nisi cū detrimento propriæ famæ, tenebitur vt videbimus, cū tali detrimēto restituere quia maius est ius patientis iniuriā & dānū quā inferentis, nec debet lęsus in sua substantia iniuste illa priuari propter honorē lędentis vt docebimus cū. d. Tho. & ipsomet Cai. agentes de fure occulto: Iā ergo res inferioris ordinis restituenda aliquando est cū dāno & iactura superioris ordinis.

Quarto, res inferioris ordinis licet secundū se minus bonū sit quā res superioris, potest tamē illa inferior in ea quantitate sumi vt sit maius bonū plurisq; æstimetur quam res superior, sicut multū argenti pluris æstimatur quam parum auri, licet aurum secundum se pręstet argento, vnde poterit pecunia accepta tanta esse, vt ęstimetur iudicio prudentum pluris quam fama latronis. Et similiter fama viri vel familiæ infamatæ esset adeo præstans, vt pluris etiam debeat æstimari iudicio prudentum quam vita infamatoris: in his autem euentibus quis negabit rem superioris ordinis exponendam esse pro re inferioris? cum hæc

bus

ex circunſtantijs ſit maius bonum & maioris precij iudicio prudentum. His poſitis ſit prima conclu.

Simpliciter ac vt in plurimum & vniuerſaliter loquendo, non eſt reſtituenda fama cum periculo vitæ.

Patet ex dictis in primo argumento propoſito contra regulam Caiet. Secũda concl.

Exponere propriam vitam ad reſtituendam famam alteri, vel tuendam, etiam ſi non debeatur ex iuſtitia, licet.

Probatur. Poteſt quis exponere vitam ad reſtituendam maximam pecuniam alteri debitam, quando aliter reſtituere non poteſt, (vt videbimus), ergo poterit quoque ad reſtituendam famam, cum fama præſtet omnibus diuitijs. Secundo, poteſt quis exponere vitam pro amico falſo infamato, vt honorem illius inique lęſum tueatur, imo & pro re familiari illius, vt ſi domus eius cõburatur poteſt quis cum periculo vitæ eniti vt extinguatur ignis, ſed multo æquius eſt reſtituere famam lęſam quam tueri non læſam, aut liberare domum amici ab incẽdio, ergo cum hęc liceant cum periculo propriæ vitæ, licebit quoque cum periculo eiuſdem famam læſam reficere. Vltima concluſio.

In aliquo euentu eſt reſtituenda fama cum periculo vitæ.

Patet, cum tota ratio, propter quam vita non eſt exponenda pro fama, ſit, quia illa eſt maius bonum, vbi fama alicuius aut ſimpliciter aut ex circunſtantia erit maius bonum quam vita infamatoris, tenebitur infamator reſtituere illam & cum periculo proprię vitæ, hoc autem poteſt aliquando contingere, ergo quando eueniet tenebitur. Maior certa eſt. Minor patet exemplis. Primo, ſi infamatus non reſtituta ſibi fama periclitetur de vita, certum eſt infamatorẽ teneri tunc ad reſtituendam famam, & cum periculo proprię vitę, quia in hoc caſu infert cũ iniuria nocumentum à quo poteſt per ſimile & æquale damnum liberare læſum, quod quando poteſt qui nocuit tenetur, cum iure naturæ potior ſit condicio innocentis & patientis iniuriam, quam iniuſte inferentis. Infamatorem dico, quia ſi accuſetur Andręas falſo à Ioãne de homicidio quod perpetrauit Petrus, Petro in ea accuſatione & infamia nil omnino agente, Ioannes qui falſo infamauit Andręam cum iniuria in tanto periculo vitæ conſtituens illum, tenetur, & cum diſcrimine proprię vitæ ab illa infamia & periculo vitæ liberare: Petrus autem etſi ipſe occiderit, non tenetur ſe ipſum prodere, vt liberet Andręam falſo infamatum cum periculo ſuę vitæ, quia Petrus non eſt cauſa illius infamiæ & periculi in quo Andręas exiſtit, ſed ſolus Ioannes, qui falſo illum infamauit: Quod ſi poſsit Petrus ſine periculo præſenti vel futuro, aut vitæ, aut exilij, aut alicuius damni grauis, ſed cum eo tantum quod habebitur pro homicida, & eo manifeſtato intelligat illũ falſo infamatum euaſurum periculum, tunc tenetur (cum ipſe ſit verus homicida) ſe ipſum prodere, vt illius innocentis vitam tueatur, ſaltem ex precepto charitatis. Dicimus etiam, ſi infamatus non reſtituta ſibi fama ab infamatore periclitetur de vita teneri infamatorem illam reſtituere, & cum periculo proprię vitę. Nam ſi infamatus à Petro, etiamſi Petrus famam illi reſtituat per alium proceſſum, vel per alios teſtes, aut media, nilominus maneat in eodem periculo capitis, tunc non tenetur Petrus cum periculo vitæ famam illi reſtituere: quia Petrus ideo tenebatur vt liberaret illum à periculo vitæ, vnde ſi per reſtitutionem Petri non liberatur, ceſſante fine ceſſat etiam & obligatio medij tam ardui & periculoſi. Secundo, ſi quis virum nobiliſsimum falſo infamauit, vt Dųcem, vel Principẽ de crimine hæreſis vel læſæ maieſtatis, ob quod ille & tota illius poſteritas manet infamata, & expoliata multis honoribus, officijs & dignitatibus, & obnoxia multis damnis, tenetur iſte in conſcientia reſtituere illis famam: ſiquidẽ poſsit ſe in tuto collocare, bene quidem, ſin minus tenetur & cum periculo propriæ vitę. Patet, in reſtitutione nõ attẽditur an bonũ quod exponitur ad ſatiſfaciendũ pro bono quo expoliatus eſt frater iniuſte, ſit ſuperioris ordinis vel nõ, ſed an excedat plurimũ iudicio prudentũ, vel ſit æquale, vel minus, nam hoc exigitur ad æqualitatem, quam intendit reſtitutio, ſed fama & dignitas illuſtris familiæ & proſapiæ iudicio prudentum præſtat, eſtque maius bonũ vita huius vel illius priuati hominis, ergo tenetur hic qui falſo talem proſapiam infamauit & denigrauit, etiã cum periculo ſuę vitę famã illi reſtituere. Dixi, quãdo tota familia & proſapia denigratur & tranſit à maioribus in poſteros, & ſemper propagatur, quia ſi infamia patris non tranſit in poſteros, & ille infamatus vel mortuus eſt, vel nullum aliud patitur detrimentum quam in opinione, tunc infamans nõ tenetur reſtituere cum diſcrimine propriæ vitæ, quia talis infamia non eſt

 maius

maius damnum, quam sit mors alterius hominis, vita enim cuiusque hominis non minus valet imo plusquam fama sola cuiusque alterius.

Tertio, quod bene obseruant recētiores, si quis per magnam iniquitatem supposuit filium alienum Regi, qua suppositione & falsitate non manifestata verus princeps & primogenitus regnorum priuatur tanta dignitate iniuste, tenetur hic nisi aliter possit, & cū periculo vitę vt hæreditas & successio regnorum vero principi & eius successoribus restituatur falsitatem illam & suppositionem detegere: iudicio namque prudentum maius bonum est successio regnorum iusta & legitima, quam vita cuiusque priuati hominis: Quæ intelligenda sunt, quando is qui illam familiam infamauit, vel alienum filium regi supposuit, probabiliter sperat detecta illa falsitate & suppositione profuturum, aliter enim non tenetur, nec debet tāto periculo frustra se exponere, cū cessante fine cesset & obligatio mediorum.

Nunc ad argumenta Caieta. Ad primum respondeo, spiritualia duplicia esse quędam de necessitate salutis, quæ exponi non possunt sine peccato, alia de consilio quæ dimitti possunt sine peccato, hęc posteriora possunt exponi pro restituēda fama & pecunijs vt si ad hæc restituenda oporteat me laborare manib⁹ & lucrari, teneor dimittere contemplationem & alia spiritualia, quibus ex deuotione intendebā, spiritualia autem quę sunt de necessiitate salutis non possum exponere ad restituendam famam, vel diuitias, non quia illa sint superioris ordinis, hęc vero inferioris, sed quia talia non possunt exponi aut dimitti sine peccato, peccatum autem nec pro vita aut fama aut vtilitate totius mundi committendum est.

Ad secundum Respondeo, Famam & vitam non restitui precibus, non ob rationem & regulam Caietani, sed quia restitutio intendit damnum illatum resarcire, vita autem & fama non resarciuntur precibus aut suffragijs, sed fama sermone & verbis, vita vt supra expositum est,

Ad tertium respondeo, sublato decreto Ecclesiæ & principum Christianorum licere vnicuique sicut olim ad restituenda furta vel debita propriam libertatem amittere, quia licet libertas non æstimetur auro, existente tamen necessitate & consentiente homine qui sui ipsius libere dominus est, potest illa precio æstimari, & per eam furtum vel debitum restitui, Quo euertitur aperte regula Caietani, cum constet ex lege veteri rem superioris ordinis id est libertatem dari pro furto & pecunia quæ est res inferioris ordinis: At quia visum est Ecclesiæ & principibus fidelibus indecorum, vt quos Christus suo sanguine liberauit iuxta illud Pau. ad Galat. 4. *Iam non sumus ancillæ filij sed liberæ qua libertate Christus nos donauit:* tradant in seruos, illud prohibuit, sicut iure gentium qui vincūtur in bellis manēt serui vincentium noluit tamē Ecclesia, vt si Christiani cum Christianis prælientur, etiam in bello iusto, victi maneant serui & captiui victorum, quāuis iusta de causa possint detinere aliquos in obsides.

Ad quartum Respondeo, Mulierem honestam vere commutaturam libertatem pro bono nomine, & non pro pecunijs, non tamen ex eo sequitur famam non posse aut non debere aliquando exponi ad restituendas pecunias, aliquando enim ita oportet vt vidimus.

Ad vltimum respondeo, Adulteram non teneri ad reuelandum suum crimen vt bene ibi docet Innocentius: non tamen ob regulam Caiet. sed quia vt videbimus suo loco exponit simul famam & vitam si viro id aperiat. Tum etiam quia non tenentui illi credere nec vir nec filius quibus id aperiet, sed licet eis suspicari ex odio aliquo vel passione illud asserere, cum fine autem adeo dubio non debet tantis damnis se ipsam exponere, Quod si ipsa certo sciret se credendam, nec imminere sibi periculum vitæ, tunc si hæreditas esset tam honorifica & copiosa, vt iudicio prudentum esset maius bonum quam fama ipsius, deberet crimen suum reuelare & famā suam exponere, quia finis est certus, & bonum quo priuatur iniuste filius legitimus maius quam fama matris: Quod si hæreditas tanta non est, vt iudicetur maius bonum non tenetur crimen suum aperire, non ob regulam Caiet. sed quia non est restituendum minus bonum cum iactura maioris & præstantioris: offerunt sese nunc aliæ breuiores controuersiæ explicandæ sed scitu quoque dignę.

XXVII. Controuersia.

AN QVI FRATREM INFAMAUIT teneatur ad famam illi restituendam, quando ex diuturnitate temporis creditur iam omnino infamia illa tradita esse obliuioni.

Di.

DI. Antonin.2.p.ti.2.c.2.§.3. Syl. ver. Detractio.n.4. habent partē negantē, quib⁹ aliqui subscribūt his adducti rationibus. Primo si qui audierunt sunt iā omnino obliti, cessauit iam omne damnum & infamia proximi apud illos, cessante autem damno cessat & vinculum restitutionis, ergo.

Secūdo, vna ex conditionibus requisitis vt initio huius disputationis vidimus vt quis teneatur ad restituendam famam est, vt illa sit lęsa, in hoc autem casu per obliuionem illorum qui audierunt desiuit iam esse læsa, ergo. Tertio in hoc casu retractare se ipsum est reducere in memoriam aliorum crimen fratris, cuius iam erant omnino obliti, & consequenter dum intenditur restitutio famæ, fit potius renouatio infamiæ, nō ergo facienda talis restitutio nec consulenda.

Caiet. hic ad secundum & D. Nauar. cap.18. nu.47. & recētiores docent oppositum. Primo, quia moraliter loquendo, difficile est certo scire, illos apud quos fratrē infamauimus crimen illud quod audierunt omnino tradidisse obliuioni, cū rei cuius vno die quis non meminit altero die recordetur.

Secundo, quia interdum tanto firmius credimus, quanto quis post detractionem fratris cum multis annis confiteatur, & ad sacram accedat communionem, nunquam tamen curat illi qui detraxit famam restituere, vnde damnum quod intulit non cessat omnino, & cum inique illatum fuerit, tenetur illi occurrere ac mederi, quod pręstare non valet nisi retractandose ipsum.

Tertio, poterit frater infamatus aliquid facere, vt ingredi domum, vel quid simile, recte & honeste, quod tamen iis qui crimen eius aliquando audierunt, occasio sit reuocādi in memoriam, & suspicandi aliud simile quibus damnis tenetur detractor ille occurrere, occurit autem retractando se ipsum.

Hæc sententia Cai. &. mihi semper visa est ꝓbabilior ac securior, nisi certissimo intelligeret infamator ex nimia diuturnitate temporis, vel alia via, eos qui audierunt omnino oblitos esse, nec vnquam recordaturos.

Ad primum in oppositum respon. Famam proximi & si illi qui audierunt, non recordentur actu, nec sit posita tali hypothesi læsa actu, esse tamen læsam in habitu & virtute, cum facile possint recordari. Eodem modo soluitur secundū.

Ad tertium dico, Non lædi de nouo famam proximi, eo quod reuocetur in memoriam aliorum crimen quod forsan iam exciderat, quia non reuocatur in memoriam vt infametur, imo vt si quæ mala opinio de illo habetur, aut interim in mentem illorum veniret, cesset omnino.

Quod si queras modum, quo optime & commode hæc restitutio fiat post multum tempus, Respōdet & optime D. Nauar. loc cit. debere ita fieri, vt infamator iste quærat ab eo cui crimen fratris aliquando retulerat, an recordetur alicuius delicti quod ipsi de fratre illo dixerit, quod si responderit negatiue, addat hęc verba, Nilominus si quando aliquod delictum ame de illo audisti obsecro existimes me falsum dixisse, hac.n. via non reuocatur in memoriam delictum fratris quod iam erat obliuioni traditum & consulitur ipsius honori & famæ:

XVIII. Controuersia.

AD QVID TENEATVR qui delictum in vno loco publicum refert in alio loco, in quo erat occultum & ignorabatur.

ADria, quo lib.11. docet reuelantem delictum fratris in loco in quo omnino ignorabatur, etiam si in alio esset publicum & notoriū peccare mortaliter, & teneri ad restituēdam famam, nisi id fecerit ob vtilitatē aliorum publicā vel priuatam. Ratio eius est, quia sic reuelans crimē proximi perinde infamat illum in loco vbi crimen eius erat omnino ignotum, sicut qui reuelat verum crimen fratris sed occultum.

Maior. in.4. dist.21. q.2. Caiet. in. opusc. 18. nu.26. Soto. lib.5. de iust. q.19. ar.2. docent oppositum, asserentes non esse peccatum crimē illius qui in vno loco publica auctoritate punitus est in alio referre quia per illam punitionem iam est priuatus auctoritate publica iure famæ, imo inquiunt vna pars penæ qua punitur est vt cuilibet liceat crimen illud alijs referre.

In hac quæstione obseruemus: infamatum publice in vno loco veluti furem qui publico pręcone & meridie plagis cæsus est in loco in quem recessit vel ita honeste viuere vt apud omnes bene audiat, nullusque sit rumor de illo crimine, vel non mutasse mores sed aliquem rumorem de crimine illius existere. Prima conclusio.

Crimen in vno loco publicum in alio reuelare qua-

quacunque ratione peccator ille sese habeat, non est contra iustitiam, nec obligat ad restitutionem famæ.

Hanc probant argum. Caiet. Etenim cum publica auctoritate punitus sit, iam non habet ius ad suam famam, quo fit, vt infamans illum, etsi noceat, non tamen contra ius nec cum iniuria, vinculum autem restitutionis & violatio iustitiæ non habent locũ nisi quando infertur nocumentum cum iniuria. Secunda conclusio.

Si infamatus in vno loco, in alio honeste viuat, nullusque sit rumor criminis illius, tunc reuelare delictum eius in eo loco in quo bene audit, & apud eos qui illud omnino ignorabant, est peccatum mort. contra charitatem. Quod si non mutauit mores, sed existat iam aliquis rumor & suspicio de illo habeatur, reuelare crimen eius non est contra charitatem, nec pec. mort. nisi fiat ex aliquo odio.

Probatur prior pars huius conclusionis. Ad charitatem pertinet velle proximo bona illi vtilia, quæ potest habere citra aliorũ iniuriam, etiam si ipse in illa nullum habeat ius: quomodo pertinet ad charitatem optare & velle, vt à diuite pauperi subueniatur, Fratri honeste iam viuenti est vtilis, imo & necessaria bona opinio, potestque illam iam habere, cum mutauerit mores, citra aliorum iniuriam, ergo non velle huic hãc bonam opinionem, sed reuelare crimẽ eius iam honeste viuentis contra charitatẽ est, & cum sit in re graui qualis est fama, erit mort.

Secundo, ex D. Tho. id per quod inter viros prudentes iuste dissolueretur amicitia est pec. mort. contra charitatem, sed si amicus peccatum meum publicum Valentiæ reuelaret Romę, vbi omnino ignoratur, & & ego bene audio, excluderem illum iuste & prudenter à mea amicitia, ergo.

Denique in hoc etiam sensu dixit B. Pe Petrus, *Charitatem operire multitudinem peccatorum.*

Probatur altera pars: Sicut in occultis delictis, sed quę iuridice probari possunt potior est ratio patientis iniuriam quam inferentis, ita in publicis potior est ratio aliorũ quibus peccator cuius delicta iam alicubi publica sunt, potest nocere, quam famæ talis peccatoris. Sed quando peccator nõ mutauit suos deprauatos mores, potest adhuc alijs nocere, imo reuera nocebit, ergo tunc potius est consulendum periculo eorũ, quibus potest nocere, quam famę ipsius, maxime si iam sit aliquis rumor & suspicio.

Sed dices contra priorem partem huius conclusionis. Fur ideo publice cæditur & voce præconis vt crimen eius sit omnibus notum & publicum, ergo quamuis mutet mores, in loco in quem recesit, licebit delictum eius alijs referre. Respon. hoc argumen. probari tantum primam conclusionem propositam, nempe, non habere iam illum furem ius ad suam famam, nec reuelantem delictum ipsius peccare contra iustitiam, ceterum non inde sequitur non peccare contra charitatem quando fur ille in alio loco omnino emendatus est. Publica.n. sententia vel punitio efficit quidem crimen illud publicum & manifestum in loco in quo fertur & exercetur, non autem in omnibus locis & vniuerso orbe, experientia namque teste, quando Principes & iudices volunt vbique publica esse, ipsi curant vbique publicari.

Vltima conclusio.

Publica in vno loco licet referre in alio, in quo probabiliter cito vel ob loci viciniam, vel alia causa dignoscuntur esse manifestanda.

Ita Diuus Thom. in. 4. distin. 19. quest. S. art. 3. ad primum & secundum. & D. Nauar. loco citato. Et probatur, quia in moralibus quod parum distat nil distare videtur, & quod est in proxima potentia iam fere iudicatur in actu, vnde peccatum in vno loco publicum, quod prudenter & probabiliter iudicatur cito diuulgandum in alio non est peccatum ibi referre.

Argumentum Adrian. confirmat primam conclusionem hic positam, contra secundam vero non habet vim, quia qui reuelat delictum fratris verum, sed omnino occultum, peccat non modo contra charitatem, verum etiam contra iustitiam, at qui publicum in vno loco reuelat in alio in quo ignoratur, peccabit quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam sicut constat ex his dictis.

XIX. Controuersia.

AN INFAMEM IN VNO genere vitij liceat infamare de alijs occultis circa quæ bene audit.

PAlud. in. 4. distin. 19. quæst. 4. videtur affirmare, licere reuelare peccatum illius qui ratione alterius delicti iam est infamis,

mis, ex quo infert, conuictum à iudice de furto teneri ad manifestanda iudici cętera delicta, de quibus fuerit ab ipso interrogatus, quamuis sint omnino occulta. Similiter si interrogetur de complicibus, teneri ad reuelandum non solum peccatum illud, in quo fuerunt ei complices, & de quo sunt vna cum ipso accusati, verum etiam alia omnia quæ nouerit ipsos commisisse, etiam si fuerint secreta.

Probat sic: Fama est illæsæ dignitatis status moribus & legibus approbatus, sed qui de aliquo crimine est semel conuictus vel infamis, iam habet suam opinionem & dignitatem lęsam & maculatam, quo fit vt talis iam non habeat famam, Ergo licet huiusmodi sic infamāti alia crimina etsi occulta reuelare. Probatur consequentia, quia si id non liceret, eo certe nomine, quia fieret illi iniuria infama, ei autem qui iam non habet bonum nomen nulla fit iniuria infama.

Secundo, pręceptum quo prohibemur reuelare occulta fratrum crimina non ideo datur vt crimina maneant occulta, sed ne lędatur fama fratris peccato ipsius in publicum ducto, huius autem de quo nunc loquimur iam satis fama lęsa est cum laboret infamia, Ergo.

Adria. quo lib. 11. reprehendit hanc opinionem vt falsam, & à Christiana imo & humana pietate omnino alienam, cui subscribemus cum communi Theologorum schola. Ad quod melius intelligendum obseruemus. Famam & bonam opinionem cū sit bonum quoddam temporale habere latitudinem, eodem modo quo pecuniæ, salus, & integritas corporis, & similia bona habent quoque latitudinem. Potest aliquis esse læsus in corpore & integras habere manus: potest aliquis ex parte suis facultatibus expoliari alia manente illęsa: eodem modo potest frater incidere in fornicationem, qui tamen furtum vel periurium nullomodo committet, qua etiam de causa potest aliquis haberi fornicator qui tamē nullo modo habebitur fur, aut periurus. Ex quo sequitur, vt sicut lęsus in oculis non propterea amittit ius in integritatem suarum manuū, & qui est expoliatus vna parte suorum bonorum non propterea amittit ius in aliam, imo esset illi iniurius qui vellet attingere vel lędere partem quę illi manet, ita quoque frater ētsi habeatur pro adultero, habet nihilominus ius ne habeatur pro fure vel periuro, quamdiu crimen ipsius occultum est, infertque illi iniuriam, qui delicta occulta ipsius reuelauerit. Nec vllus hominum est qui vel solo dictamine rectę rationis adductus nō sentiat reuelantē furtum secretum Petri, cuius nilominus adulteriū innotescit, maximam illi intulisse iniuriam & nouum damnum, Hoc posito sit prima conclusio.

Nullo modo licet hominis infamis in vno genere vitij, crimina occulta alterius generis prodere, & qui prodiderit tenetur ad restituendam illi famam, iuxta superius explicata.

Probatur, Quicunque fratrem suum inique infamat peccat, & tenetur ad restituendam illi famam, sed qui reuelat peccatum occultum vnius generis, etiam si frater laboret infamia alicuius peccati alterius generis infamat illum inique, ergo. Maior certissima est. Probatur Minor. In primis etiam si Petrus habeatur fornicator, quamdiu tamen ignoratur ab omnibus esse fur, habet bonum nomen bonamque famam circa delictum furti, cum primum vero detegitur esse quoque fur, quod erat omnino occultum, incipit laborare noua infamia & distincta ab ea qua antea loborabat, cum antea iudicaretur solum fornicator, deinde vero & fornicator & fur, habetque se in Petro delictum illud quod erat omnino occultum, quo ad hanc nouam infamiam, sicut quodcunque occultum in homine integerrimo qui nulla adhuc laboraret infamia, ergo vere Petrus etiam si iam alia ratione infamis detecto crimine ipsius occulto quod omnino ignorabatur, infamatur de nouo. Quod vero infametur contra ius patet, quia vnusquisque habet hoc ius ne peccata ipsius omnino occulta reuelentur, nec fama ipsius propter occulta lædatur.

Secundo, experientia teste aliqui cauent à fure qui non ita cauebunt à fornicatore, aliqui repellent à se periurum, qui non ita repellent adulterum, ergo istæ infamiæ distinctæ sunt, distinctæque opiniones, quod si distinctæ, etiam si frater laboret infamia vnius vitij ex istis, alijs manentibus occultis, retinet bonam famam circa illa quæ manent occulta, & illa reuelare est afficere ipsum noua infamia & iniuria. Et consequenter qui ita facit peccat ac manet obnoxius restitutioni famę. Probo consequentiam: Quoniam qui ita facit, cum hæ famæ sint

distinctæ, non minus est proditor occulti criminis nati infamare fratrem, quam ille qui prodit crimen occultum illius qui nulla adhuc laborabat infamia.

Tertio, qui publice ebrius est, sed habetur ab omnibus pudicus, habet ius in illam bonam opinionem, quam omnes habent conceptam de ipsius pudicitia, sicut qui amisit aliquam partem suarum facultatum, manet tamen illi adhuc altera pars, habet ius in illam, ergo qui reuelaret aliquam impudicitiam huius hominis omnino occultam, expoliaret ipsum illa bona opinione, quam homines habent de ipsius pudicitia, & contra ius quod in illam habet. Et confirm. Quia si hic non haberet ius in illam bonam opinionem, quæ habetur de ipsis pudicitia, id certe esset, quia amisit iam bonã opinionem circa sobrietatem, at hæ famæ (vt constat) sunt distinctæ, quarum vna potest amitti alia manente illæsa, cum sit fama sicut integritas corporis, cuius vna pars lædi potest alia manente sana, quod ergo amiserit bonum nomen circa sobrietatem non tollit quin possit illud retinere circa pudicitiam.

Quarto, si oppositum esset verum, vix reperiretur in toto orbe homo cuius non liceret vitia occulta prodere, quis enim est, de quo non constet notorie aliquod genus peccati mort. veluti, quod frangat Ecclesię ieiunia, quod alicuius mulieris amore aliquando captus fuerit, vel quid simile eorum in quę homines plerunque labuntur. Vnde illa opinio à peritis iudicatur dura & impia: maxime qua parte asserit, conuictũ vel infamatum de aliquo crimine, debere si à iudice interrogetur, reuelare alia occulta sua vel aliena: Quæ ad hanc partem pertinent copiose explicantur infra quæst. 69. vbi agemus de iudicibus. Secunda conclu.

Quædam sunt vitia in hominibus infamibus & perditis adeo sibi affinia, vt in eis non sit pec. mort. reuelare aliquod occultum affine alteri grauiori, cuius infamia iam laborant.

Constat publice Petrum violasse puellam, non est pec. mort. referre illum per literas, dona vel internuntios illam solicitasse: constat Ioannem esse nimis addictum ludo, & illi vitio plurimum incumbere, nõ est mort. pec. referre illum occasione ludi frequenter iurare, vxorem & familiam minime curare, etiam si hęc sint occulta. Ratio est, quia cognito peccato graui reuelare quæ illi affinia sunt, & minus grauia, nõ est noua infamia illum afficere. In his stãdum maxime est iudicio prudentum ad intelligendum, an ita sint affinia, vt reuelatio occulti non augeat infamiam.

Argumenta Palud. nullam habent vim, sumit enim in vtroque argumento quod falsum est, nempe reuelato crimine occulto vnius generis, non affici noua infamia illum qui iam est infamis ratione alterius vitij: constat enim ex dictis oppositum, nempe vitia, sicut habẽt inter se distinctas deformitates & turpitudines, ita quoque generare distinctas infamias: constat etiam experientia multos esse qui nullo modo attingent bona aliena, aut periurabunt, quia tamen ex fragilitate naturæ oblata occasione erunt impudici. Vnde dico ad primum in illa diffinitione famæ non definiri simpliciter quamcunque famam, sed integram & omni ex parte perfectam, qualem habent viri iustissimi, nihilominus habet etiam bonum nomen & bonam famam, quamuis imperfectam, qui licet in vno vitio male audiat, circa alia tamen bene audit, & circa hæc qui aliquid occultum reuelat nocet illi inique, qua etiam ratione manet dilutum secundum.

XX. Controuersia.

AN QVI INIQVE FRATREM suum infamauit, teneatur ad compensanda omnia damna ex tali infamia illi subsequuta.

Potest duobus modis aliquis fratrem suum infamare, aut imponendo illi falsum crimen, aut reuelando verum, sed omnino occultum: De priori nulla est controuersia inter DD. teneri illum non solum ad restituẽdam famam fratri quem falso infamauit, asserendo fratrem nil tale commisisse, & se esse mentitum, verum etiam ad reficienda in integrum quantum poterit omnia damna ex illa falsa infamia fratri suo subsequuta, vt si ea de causa amisit Episcopatum, vel vel cathedram, aut vtile sibi matrimoniũ, vel quid simile. Ratio est aperta, quia qui sic infamauit fratrem, est directe & per se causa illorum damnorum & cum iniuria, vnde habet maxime locum in hoc casu regula illa, Tua causa damnum datum est, &c. De iniurijs & damno dato.

Res paulo difficilior est in eo qui verum crimen fratris, sed occultum inique reuelauit: Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 3. quẽ multi sequuntur

ſequuntur, ſentit teneri quidem iſtum infamatorem ad reſtituendum (in hoc enim omnes conueniunt) non tamen in integrū, ſed ad aliquam partem ad arbitrium prudentis, pro ratione damni illati ac malitiæ, qua crimen illud occultum reuelatum fuit. Ratio horum eſt, quia cauſa præcipua iſtorū damnorum non eſt reuelatio criminis illius, ſed crimen illud reuelatum, reuelatio autē tantum fuit cauſa ſine qua non, cum ergo cauſa præcipua nō ſit reuelatio illius criminis, ſed ipſum crimen, non debet ille infamator in integrum reſtituere, quia vero niſi ipſe reuelaſſet non fuiſſent damna illa ſequuta, ſed fuit cauſa ſine qua non, tenetur reſtituere partem aliquam.

D. Nauar. in ſuo Manua. c.18. num.45. & nonnulli ex recentioribus volunt, hunc etiā infamatorem teneri ad reſtituendum in integrum. Probant hac ratione: Quamuis diuerſo modo infamēt qui falſum crimen imponit fratri, & qui verum occultū reuelat, grauiuſque multo peccet ille quam hic poſterior, equaliter tamen vterque nocet, vterque enim tollit bonam opinionē, quæ de fratre illo habebatur, & generat ſiniſtrā quæ de illo deinde habetur, reſtitutio autē non ſumitur ex modo nocendi, aut ex grauitate peccati, ſed ex nocumento ipſo quod infertur, ergo vterque tenebitur ad reficienda damna illa in integrum. Probatur conſequentia. Damna quæ conſequuntur infamiam, ſi res recte expendatur, non ſequūtur formaliter & directe ex crimine, quia etiam ſi frater illud commiſerit, quamdiu ignoratur & habetur optima de ipſo opinio, non nocet, vnde ſequitur ex illa ſiniſtra opinione quam infamator in animis audientium generauit; hanc ſiniſtram opinionem vterque efficit, tam qui falſum imponit, quam qui omnino occultum prodit, vnde vterque eſt cauſa efficiens illorū damnorum, & ex conſequenti vterque tenebitur ad illa in integrum, quantum poterit, compenſanda. Aliquando placuit nobis illa opinio M. Soto, nunc vero re maturius conſiderata, & ſi vtraque probabilis ſit, probabilior tamen videtur opinio D. Nauarro ob rationem adductam. Et ad argumen. prime opinionis reſpondeo, reuelantem occultum fratris crimen, non ſolum eſſe cauſam ſine qua non, ſed cauſam etiā directe, & per ſe, ac efficienter concurrentem ad illa damna, cum illa non ſequantur proprie ex crimine quod infamatus commiſit vel non commiſit, ſed ex mala opinione quam concepit is apud quem infamatus eſt, quam ſiniſtram opinionem non minus generat efficienter & directe qui verum occultū manifeſtat, quam qui falſum imponit.

XXI. Controuerſia.

AN HAEREDES INFAMAtoris teneantur ad aliquam reſtitutionem faciendam, vel infamato, vel hæredibus ipſius, quando infamator cuius hæredes ſunt non reſtituit.

Obſeruemus infamatorem (vt ex modo dictis conſtat) teneri ad reſtituendum infamato non modo famam quam ſua detractione obſcurauit, verum etiam omnia damna illam infamiam ſubſequuta. Hoc poſito ſit prima concluſio.

Si ipſe infamator non reſtituit dāna illata, tenentur hæredes illius iuxta vires & facultates hæreditatis illa reſtituere, vel ipſi infamato ſi adhuc viuat, vel hæredibus eius ſi vita functus ſit.

Ita Adria. illo Quolib.11. D. Nauar. cap. 18. nu.46. & omnes fere DD. Prior pars, hæredem infamatoris teneri ad reſtituenda damna illa perſpicuum eſt, quia huiuſmodi reſtitutio eſt debitum & onus temporale ac pecuniarium, huiuſmodi autem onera & debita tranſeunt cum hereditate. Altera pars, faciendam eſſe hæredibus infamati, ſi ipſe defunctus ſit, probatur, primo, quia debita temporalia ſunt pars hereditatis, & ius in illa tranſit vna cum hæreditate. Secūdo, quia in læſione corporali, quando damna eius compenſanda ſunt & reſtituenda, talis reſtitutio ſi non ſit facta ipſi leſo eſt facienda hæredibus ipſius, cum tamē læſio illa non tranſeat in corpora hæredum, multo magis damna ſequuta infamiam ſi ipſi infamato ſatisfacta non ſint, debent ſatisfieri hæredibus ipſius, quorum fama læſa etiam eſt infamato defuncto, cuius heredes ſunt, cū honor parentum redundet in filios & ſucceſſores. Secunda concluſio.

Reſtitutio famæ facienda verbo tetractando ſe ipſum, vel affirmando ſe protuliſſe falſum facienda eſt ab ipſomet infamatore, non autem ab hæredibus ipſius.

Ratio eſt aperta, quia hæc obligatio eſt perſonalis, debita autem perſonalia nō tranſeunt ad heredes. Tertia concluſio.

Tenetur infamator etiam ſi frater cui detraxit defunctus ſit, famam illi reſtituere.

Patet, Qui nocuit cum iniuria tenetur ad ſatisfaciendum quamdiu durat nocumentum

tum. Fama est bonum nomen quod durat etiam post mortem, tam ratione defuncti, quam ratione filiorum, & similiter infamia est damnum, quod durat post mortem, nocetque defuncto & posteris ipsius, ergo qui inique fratrem infamauit tenetur illi famam restituere, etiam si mortuus sit. Denique videamus.

XXII. Controuersia.

AD QVAM RESTITVTIOnem teneatur qui audita ab alijs refert?

Scotus in. 4. dist. 19. q. 4. Et Caiet. infra q. 73. art. 3. docent referentem dicta aliorum non esse detractorem, nec teneri ad aliquam restitut. quia eo ipso quo affirmat se nil tale vidisse, sed audisse tantum, non læditur fama proximi dicto illius, sed leuitate audientium qui adeo leuiter credunt, quę idē qui illa refert affirmat se non vidisse. Reuera tamen experientia oppositum docet. Videmus enim eos qui bene sentiebant de Petro, vel eo solo quod aliquod crimen de ipso referatur, etiam si referens affirmet se audisse illud tantum, non tamē vidisse, male deinde de illo sentire, & lædi illius opinionem. Vnde fit prima conclusio.

Qui refert audita delicta alicuius, quacūque ratione illa referat, si id faciat animo lædendi proximū, peccat mort.

Patet, Actus exterior sumit bonitatem vel malitiam ab interiori, sed talis animus & intentio est peccatum mort. contra charitatem, ergo. Secunda conclusio.

Qui refert audita his qui iam illa nouerant, non animo nocendi, sed ex quadam loquacitate, venialiter tantum peccat, nec tenetur ad aliquā restitutionem.

Patet: Si peccaret mort. contra fratrem, aut ratione odij, aut ratione damni quod illi infert, sed in hoc casu nullum est odium vel intentio nocendi, nec actu illi nocet, cū referat his qui iam nouerant, & apud quos frater ille iam male audit, ergo. Tertia conclusio.

Qui refert audita iam publica & notoria, etsi ab his quibus illa refert ignorentur, nec peccat mort. nec tenetur ad aliquam restitutionem.

Constat hæc sicut præcedens. Quarta conclusio.

Qui refert occulta quæ audiuit ignorantibus illa, etiam si illa referat sine animo lædendi, peccat mort. & tenetur ad restituendam famam.

Probatur prior pars: Qui nocet fratri in re graui dās operā rei illicitæ, quamuis nō habeat animum nocendi, peccat mort. vt qui dans operam rei illicitę comburit segetes alterius, etiam si nil tale institueret, sed qui refert delicta fratris quę audiuit, etsi nō habeat animum nocendi & infamandi illū, reuera tamē nocet illi in re adeo graui, qualis est fama, ergo. Probatur altera pars, vnusquisque habet ius à natura, vt habeatur vir bonus & honestus, quamdiu crimina eius occulta sunt, qui vero occulta delicta eius, etsi audita refert alijs, qui illa omnino ignorabāt, expoliat eum isto iure, nocetque illi cum iniuria, ergo tenetur ad restituendum.

Modus autem restituendi est vt vel dicat se mētitū, sicut diximus de illo qui occulta inique reuelat, quia omnis iniqua detractio est mēdacium practicū: vel saltem affirmet, se id leuiter retulisse, nec tale vidisse, imo habere illud pro falso, & obsecrare alios vt similiter iudicent in quo non mentitur, crimina enim occulta quæ non vidimus, possumus iudicare falso aut cum deceptione imposita, quando proximus de quo dicta sunt bene audit, à quocumque referantur: quia qui non timuit Deum reuelando occulta quæ debebat occultare, potuit etiam contra legem Dei quem non timet mentiri, & ita sicut possumus credere illa falso imposita esse, sic etiam tacito nomine eorum qui illa nobis retulerunt, possumus affirmare leuiter esse nobis dicta, iudicariq; à nobismēdacia, & similiter esse ab ipsis habēda.

XXIII. Controuersia

LICEAT NE INFAMATO remittere restitutionem suæ famæ ipsi debitam ab infamatore.

Obseruemus primo plurimum hęc differre, remittere restitutionem famę, prodigere suam famam, nō curare bonum nomen occultādo sua vitia, & infamare se ipsum falsum crimē aut verum occultum de se referēdo. Quod peccatum & quale committatur prodigēdo suam famam vel infamando se ipsum vidimus supra q. 3. de dominio art. 3. hic tantū agimus de remissione restitutionis. Vbi duo videnda sunt. Prius est, An infamato remittente maneat infamator liber à debito restituendi famam, & tutus in conscientia? Secundū, An id liceat infamatori facere, multa enim non bene fiunt, quæ tamen facta tenent: vt qui emisit votum castitatis, & sine dispen-

dispensatione contrahit, peccat mortaliter, matrimonium autem tenet, qui prodige dat pecuniam necessariam suæ familiæ peccat mortaliter, donatio tamen tenet.

Obseruemus secundo. Personam quæ infamatur vel publicam esse cuius fama est ita aliis necessaria, vt non possit recte suũ munus exercere & magistratum gubernare, si sit de vitiis notatus, aliam vero esse priuatã quæ nulli officio necessaria est. Rursus infamiam personæ publicæ duplicẽ esse posse, aliam quæ afficiat tantum personam illã prælati aut superioris, non tamen redundet in subditos, vt cum infamatur de superbia, vel ira, aut fornicatione; aliam vero quæ redundat etiam in subditos, & ratione cuius subditi habentur suspecti de simili vitio, vt cum infamatur prelatus de simonia, alij clerici redduntur etiam suspecti de simonia. Si prælatus vel doctores alicuius vniuersitatis vel princeps infamentur de hæresi, redduntur subditi suspecti etiam de hæresi, cũ communiter amplectantur subditi doctrinam & opinionem suorum prelatorum, discipuli suorum magistrorum, & populus sui principis. Similiter infamia personæ priuatę aut ipsi tantum nocet & nulli alteri, aut nocet non solum ipsi verum etiam filiis, & familiæ, vel aliis qui facile illius mores imitabuntur, vt vidua quæ si habeatur pudica facit animos aliis vicinis vt caste viuant, contra vero si habeatur impudica.

Obseruemus vltimo, non modo bonam opinionem quæ de me habetur esse famam meam, verum etiam opinionẽ bonam quæ de alio habetur, & hoc dupliciter primo quando mea fama includitur in fama alterius, & ex illa pendet, ita vt illo male audiente necesse etiam sit me male audire, quomodo fama parentum est fama filiorũ, maxime in his quæ attingunt genus & sanguinem, alio modo nõ quia necesse sit illo male audiente me quoq; male audire, sed quia fama illius mihi necessaria est, & oportet aliũ bene audire, vt officiũ quod mihi præstare tenetur ex iustitia, commode præstet, nec valet illud commode præstare si male audiat. Primo modo fama prælatorum non semper pertinet ad subditos non enim semper redduntur subditi infames vel suspecti propter vitia prelatorum, quamuis in aliquibus fama subditorum sit coniuncta cum fama superioris, nempe in quæ communiter nõ possunt incidere prælati quin simul illos imitentur subditi, vt simonia & hęresis Secundo autem modo semper fama prælatorum, & superiorum est subditorum, & inferiorum, quia sine bono nomine non potest prælatus commode docere gubernare, & corrigere suas oues, imo si aliquo vitio notetur, redditur inutilis ad ista munia exequenda, *Cuius enim vita despicitur* (ait D. Grego.) *Quid restat nisi vt prædicatio eius contemnatur?* Et Christus Dominus. *Quod si sal euanuerit ad nihilum valet vltra, &c.*

His positis tres sunt de proposita quæstione sententię: Caiet. infra quæst. 73. art. 2. & in sum. ver. Detractio. Ioan. Maioris in 4. dist. 15. q. 16. cum existiment hominem non esse dominum suæ famæ sicut nec vitæ, volunt quoq; nemini nec priuatæ nec publicæ personę licere remittere restitutionem suæ famæ. Sed cum hæc opinio falso nitatur fundamento, ruit simul cum illo, cõstat enim ex q. 3. de dominio art. 3. vnum quemque esse dominum suæ famæ, sicut & aliorum bonorum temporalium, quamuis maiori cura fama quam alia bona custodienda sint.

Secunda opinio est M. Soto libro 4. de iust. q. 6. art. 3. ad 4. & lib. 5. q. 10. art. 2. Et in relect. de ratione tegendi secretum, membro 1. q. 3. vbi ita distinguit inter personam priuatam & publicam, vt priuata non peccet remittendo restitutionem suæ famæ, imo aliquãdo id laudabiliter prestet talisq; remissio sit ita efficax, vt maneat per eam infamator liber à debito restituendi, ratio est quia cum vnusquisque sit dominus suæ famæ vt suarum diuitiarum, sicut potest verus dominus cuius bona necessaria alteri nõ sunt, sine vllo peccato remittere furi quæ furto accepit, per quam remissionẽ fur manet liber à debito restituendi, ita potest infamatus remittere restitutionem suæ famæ remanebitq; infamator liber à debito restituendi. Persona autem publica (ait) vt prælatus, si remittat restitutionem suæ famæ, peccabit quidem mortaliter, quia fama eius necessaria est subditis, & suo muneri benę exequendo, tenebit tamen illa remissio, & infamator manebit liber à debito restituendi, quia ipse quoq; est verus dominus suę famę sicut si diues cuius bona erant necessaria pauperibus, vel pater familias cuius bona sunt necessaria familiæ, si remittant furi pecuniam raptam, peccant quidem mortaliter quia nocent pauperibus & familiæ suæ cui tenentur prouidere, fur tamen manet liber à debito restituendi, cum remiserit illi debitum verus dominus.

Et confirmatur primo, si pater artifex qui

arte

arte sua alebat filios vulneretur, ita vt eo vulnere reddatur impotens ad lucra suæ artis, ipso remittente damna illa & lucra cessantia, etiam si in eo impie agat, remissio tamen est efficax, & qui illum vulnerauerat manet liber ab omni restitutione, ergo similiter prælatus remittens suæ famę restitutionem, etsi male agat quando fama ipsius subditis necessaria est, remissio tamen illa erit efficax, & infamator ille manebit liber à debito restituendi.

Secundo, si hæc remissio non teneret, id certe esset, quia fama prælati est subditorũ, at hoc non est. Probo, si fama prælati esset subditorum, qui detrahit prælato, teneretur satisfacere non solum prælato, verum etiam subditis, & loqui honorifice non solum de prælato verum etiam de subditis, at nullus doctorum hoc docet, ergo fama prælati quãuis vtilis & necessaria subditis, non tamen est ipsorum, sed prælatus est verus & absolutus dominus illius.

Tertia opinio est Adriani in 4. de restit. famæ, & quolib. 10. art. 2. ad 1. Diui Antonini 2. p. tit. 2. cap. 1. §. 3. Nauar. in suo manu. cap. 18. num. 46. & recentiorum Thomistarum qui conueniunt quidem cũ Soto, præterquam in eo quod asserit prælato remittẽte restitutionem suæ famę remissionẽ illam esse efficacem, & tenere, manereq; in infamatorem liberum à debito restituendi. Volunt enim hi non tenere talem remissionem, quia prælatus non est absolutus dominus suæ famæ, sicut pater familias suarum diuitiarum, diuitiæ enim parentum sunt debitæ filiis ex pietate, non tamen ex iustitia, vnde non sunt filiorum, committetque filius vere furtum si illas accipiat inuito patre, at fama prælati est ex iustitia subditorum, & illis suoq; officio obnoxia & emancipata, sicut constat ex secunda & tertia obseruatione.

Nos hanc sententiam sequemur, ad cuius maiorem intelligentiam reuocanda est hic in memoriam distinctio illa peccatorum. q. 3. de dominio art. 3. adducta. Ex peccatis quę generant infamiã quædã esse cõmunia, quæ licet aliqua infamia afficiant, non tamen nimis graui, vt dicere de viro plebeio quod fornicatus sit, vel multum iurans, aut fur, dicere de mercatore esse auarum & cupidum, parumq; solicitũ suæ cõscientiæ in suis cõtractibus: alia vero sunt quæ grauissime infamant, aut ratione delicti, vt hæresis, blasphemia, vitium indicibile, aut ratione personæ, vt qui mulierem honestissimam diceret fornicatam, virum nobilem & studiosum commisisse periurium. Sit prima conclusio.

Si priuata persona cuius fama nulli necessaria est, remittat illius restitutionem, talis remissio est efficax in quocunque genere peccati, redditque infamatorem liberum a debito restituendi, & tutum in conscientia.

Patet ex dictis, quia vnusquisque est dominus suæ famæ sicut & pecuniæ, & sicut remissio pecuniæ facta à vero domino reddit debitorem liberum à solutione vel restitutione, ita & remissio infamiæ reddit liberum infamatorem. Secunda conclusio.

Si persona priuata, de qua præcedens conclusio, sit infamata de crimine quod grauissime infamat, vt de hæresi, vel simonia, aut si sit persona nobilis, de periurio, si remittat infamiam remissio tenet, vt constat ex præcedenti cõclusione, peccat tamen mortaliter contra charitatem. Quod si sit infamata de crimine quod non infamat grauissime, remittendo restitutionem famæ peccat tantum venialiter.

Probatur vtraq; pars: Prodigalitas ex suo genere non est peccatum mortale sed veniale tantum, redditur autem mortale quando tali prodigalitate infert homo sibi maximum nocumentum, sed famam (cum sit bonum quoddam temporale) contemnere est quædam prodigalitas, ergo in criminibus quæ non grauiter infamant, illius restitutionem remittere sine iusta causa, erit tantum veniale, in his autem quæ grauiter infamant, cum tali infamia graue nocumentum inferatur, facere talem remissionem erit mortale, iusta autem causa arbitrio prudentis ex circunstantiis personarum, loci & tẽporis, &c. pẽsanda est. Est enim iusta causa si tali remissione consulatur quieti Reip. vel loci in quo illi agunt, vel si infamator offerat infamato habenti filiam nubilẽ ducere illam, vel constituere illi dotem cuius indigentia periclitatur maxime honestas filiæ, vel habeat multa debita aut pauperiẽ, offeratq; pecuniam qua iuuetur plurimum aut postulet talem remissionẽ princeps vel vir illustris, cui placere infamato cõfert multum, vel similiter. Tertia conclusio contra Caiet. & Maior.

Persona priuata si iusta causa & ratione adductus remittat restitutionem famæ sibi debitam in aliis criminibus ab hæresi & indicibili, non solum illa remissio est efficax & tenet, vt constat ex prima conclusione, verum etiã agit laudabiliter, tantum abest vt peccet.

Probatur. Cum is qui famam restituit id non

non posset sine propriæ famæ, aut alicuius alterius rei detrimento remittere talem restitutionem, est parcere damno proximi, cõsulere autem aliorum commodis & nostra negligere iusta causa intercedente est actus charitatis, & dignus homine christiano, ergo.

Secundo, negligere propriam famam tunc est peccatum, quãdo prodige & temere negligitur, est enim tunc vitium prodigalitatis, at, quãdo iusta de causa negligitur & contẽnitur, nõ est prodigalitas, imo actus ad quẽ Christus maxime suos in Euangelio hortatur, ergo remittere illius restitutionem iusta causa nõ est peccatum, sed actus laudabilis, talis enim remissio nil aliud est quam suam famam negligere.

Tertio, licet ex amicitia vitam exponere pro amico, ergo multo potius cum fama, non sit tantum bonum quantum vita, licebit contẽnere & exponere propriam famã, remitendo illius restitutionem, ne infamatoris fama deperdatur, quando iusta causa & rationabilis id hortatur.

Quarto, puella infamata de honestate potest remittere illam infamiam spe dotis, vel fauoris viri illustris, ergo potest quiuis eadẽ vel alia iusta causa intercedente similiter remittere.

Quinto, remittere talem restitutionẽ nil aliud est quam remittere iniuriam illatam, & velle illam pati, at nisi causa fidei & religionis, aut atrocitas criminis aliter exigat, vt in hæresi & vitio indicibili, remittere iniuriam & illam pati consilium est Euangelicum. Vnde Grego. hom. 9. in Ezech. *Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitatas debemus tolerare, vt nobis meritum crescat.* Et confirmatur exẽplo Christi.

Denique, cum fama consistat in bona opinione & iudicio hominum, illam contemnere remittẽdo ipsius restitutionẽ, nil aliud est quam contemnere iudicia & opiniones hominum, quod cum iusta causa intercedit, laudabile profecto est, & à sanctis obseruatum, ita Paulus. *Mihi autem pro minimo est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die, qui autem me iudicat, dominus est.* Et D. August. 11. q. 3. can. Senti. *Senti inquit de Augustino quid quid libet, sola me in oculis Dei conscientia nõ accuset.* Hęc est doctrina aperta D. Tho. infra q. 64. art. 5. vbi aperte asserit (quicquid Caie. ibi dicat) *hominem esse dominum, & pro libito posse disponere de se ipso, quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam.* Inter quę certũ est collocari famam, & apertius q. 73. art. 4. vbi ait. *In arbitrio hominis positum esse, pati detrimentum suæ famæ, nisi hoc vergat in periculũ aliorum, vt pote si quis sit persona publica, vel vita illius sit alijs in exemplum.* Vnde sit quarta conclusio.

Si bona opinio personæ priuatæ sit necessaria, ne alij suo exemplo facile labantur in peccata, ipse remittens restitutionem suæ famæ licet non peccet contra iustitiam, quia est dominus illius, peccat tamen contra charitatem, & infamator tenetur illi similiter famam restituere, non ex iustitia, sed ex charitate debita proximis, ne suo scandalo alij pereant.

Verbi gratia, si virum aut mulierem maximæ auctoritatis notaui de adulterio, & pusilli ac vicini eo exẽplo prouocantur ad peccandũ, iste remittens peccat, quia idẽ est in hoc casu remittere, quod scandalum actiue offerre proximis, quod est peccatũ mortale, & ego, quamuis ipse remittat, teneor restituere illi famam, quia non restituẽdo permanet scandalum mea causa, quod est peccatum mortale contra charitatẽ, in quo sensu ait D. August. 11. q. 3. can. Non sunt audiendi, contemnentes propriam famã esse crudeles, loquitur enim de quibusdam mulieribus honestis, quæ contemnentes propriam famam ex imprudenti humilitate, puellis vicinis causam præbebant non curandi suam honestatem, nec custodiendi suã pudicitiam, eratq; talis contemptus scandalum pusillorum. Ex qua conclu. sequitur infamatum qui viderit famam sibi quoq; necessariam vel maxime vtilem, vt detineatur & abstineat à peccatis, in quæ ea amissa facile labetur, peccare mortaliter, si illam contemnat, & restitutionem illi debitam remittat: & infamatorem qui id nouerit, etiam si ipse remittat, teneri nihilominus ex charitate ad illam restituendam. Ratio est apertissima, quia non minus teneor ego ad curãdam salutẽ propriam, quam proximorum, sed quando saluti eorum mea fama necessaria est, ne scandalizentur, teneor illam custodire, & pecco mortaliter contra charitatem illam contemnendo, ergo similiter & grauius pecco neq; curando famam, quando meæ propriæ saluti necessaria est vel maxime vtilis. Secunda conclusio

Pater familias, cuius fama filijs familiæq; suæ necessaria est, non potest remittere illius restitutionem, imo peccat contra iustitiam, & infamator, quamuis illã remittat, manet semper ex iustitia deuinctus ad illam restituendam.

Probatur, fama patris familias (vt constat ex ter-

ex tertia obseruatione) non solum esse ipsius, verum etiam filiorum & familię, ergo non potest remittere illius restitutionem sibi debitam, imo si remittat prǽterquā quod peccat volens filios suos iniuria afficere, remissio non tenet, sed semper manet integrū & validum ius quod habent filij in illam famam. Probo consequentiam, quia pater iste licet possit cedere iuri suo, non tamen iuri filiorum. Sexta conclu.

Persona publica siue velit in officio & munere suo permanere, siue non, sed illud dimittere, si fama subditorum sit coniuncta famæ ipsius, & ab illa pendeat, vt secunda obseruatione expositum est, non potest remittere restitutionem suæ famæ, sed aget contra iustitiam, si illam remittat, nec talis remissio est valida, sed manet semper infamator deuinctus ad illam restituendam.

Probatur eodem argumento quo præcedens conclusio. Prælatus & persona publica, sicut pater familias licet possit cedere iuri suo, non tamen iuri subditorum sed cū in casu de quo hæc sexta conclusio, ipso infamato de aliquo crimine, subditi & inferiores habeātur similiter suspecti de eodem crimine, & infamia prælati sit infamia inferiorum, quod ius habet ipse ad exigendam illius famæ restitutionem, habent quoq; isti inferiores, ergo ipse non potest remittere, neque expoliare suos inferiores illo iure, manetq; ex consequenti infamator deuinctus ad famam illā restituendā. Septima conclu.

Si prælatus vel persona publica nolit permanere in suo officio, sed illi omnino renuntiare, & infamia ipsius non redundet in subditos, potest remittere restitutionem suæ famæ, eo modo quo potest persona priuata.

Patet, quia eo ipso quo renuntiat officio & illud desinit exercere, est persona priuata, & vt talis iudicanda. Vltima conclusio.

Prælatus vel persona publica perseuerans & volens permanere in suo officio, non potest ex iustitia remittere restitutionem famæ, quod si remittat, peccabit ipse contra iustitiam, & infamator tenetur nihilominus ex iustitia illi famam restituere, etiam si peccata non reddant subditos & inferiores suspectos, & infames, sed solum superiorem.

Probatur prior pars. Prælatus tenetur ex iustitia & sub pœna mortalis ad omnia quæ ad debitam gubernationem sui muneris necessaria sunt, sicut tenetur eo ipso quo habet officium ad debitam gubernationem illius, est autem fama maxime necessaria ad debitam gubernationem, vt constat, ergo tenetur ad illam tuendam, quamdiu manet in officio ex iustitia, nec potest remittere illius restitutionem. Hinc patet contra mag. Soto secunda pars conclus. Quod enim ius habent subditi in superiorē, vt ab eo bene gubernentur, & recte exerceat suum munus, idem habent in omnia necessaria vel maxime vtilia debitæ gubernationi, & exercitio sui muneris, sed fama est maxime vtilis & necessaria vt prælatus bene gubernet, & persona publica optime suo munere fungatur, ergo habent subditi ius in illam, iuri autem subditorum superior non potest cedere, ita vt si tentet illi cedere, nil agat, sed maneat illud firmum & validum, ergo quā uis prælatus remitteret, tenetur infamator nihilominus restituere, vt satisfaciat iuri subditorum. Secundo ex eodem Soto, prælatus nolens permanere in suo officio, ex iustitia tenetur conseruare suam famam, sed iustitia est ad alterum, ergo fama eius non est ipsius tantum, sed subditorum quoq;, & eis deuincta, ac vt ait ipse Soto, emancipata, quando autem aliquid plurium est, remissio facta ab vno aliis non consentientibus inualida est, & inefficax, ergo sola remissio prælati non reddit infamatorem immunem & liberum à debito restituendi, sed tenetur adhuc restituere.

Ad argumenta vero magistri Soto, quæ huic doctrinæ repugnant, respondeo. Ad primum, plurimum illa differre, primo quia diues non debet pecunias peuperi ex iustitia, sed ex charitate tantum & eleemosyna, at fama prælati, de qua hic loquimur, est debita subditis ex iustitia ratione sui officij, bona vero parentum sunt quidem debita filiis ex pietate naturali, quæ maius vinculū est quam iustitia, at pater est absolutus & totalis dominus suorum bonorum, ita vt si filij illa ipso inuito accipiāt, prǽterquam in extrema necessitate constituti, furtum committant, quo fit, vt parente remittente, etsi impie, quando illa alimonię filiorum necessaria sunt, remissio tamen sit efficax, reddēs illum furem vel debitorem liberum & tutū in conscientia, at prælatus non est absolutus & totalis dominus suæ famæ, cum illa suo muneri recte exsequendo necessaria sit, sed partialis tantum, propter quod non potest illius restitutionem remittere, nec manebit infamator liber à debito restituēdi, etiā si ipse remittat. Eodem modo soluitur prima confirmatio.

Ad secundum respondeo, non sequi illud incommodum, quia fama prælati non est subditorum, vt res quędam priuata illorum,

sed

sed vt res necessaria debitæ gubernationi, quo fit, vt qui infamauit prælatū, verbi gratia de fornicatione, non teneatur restituere subditis famam, quia ipsi non sunt ex eo infamati, sed solū tenetur restituere eis rē qua indigēt, vt bene gubernentur, quod prēstat restituendo famam ipsi prælato.

Ex hac quęst. patet solutio illius dubij. *An sufficienter sibi satisfaciant qui sese vicissim infamarunt, mutuo sibi remittendo suæ famæ restitutionem.* Sit prima conclusio.

Inter personas publicas vel patres familias, quorū fama alijs necessaria est, & in illā alij habent ius, non potest fieri ista mutua compensatio, nec erit valida aut efficax, sed semper manebit vtriq; debitū restituendi. Inter personas autē priuatas, quarū fama non est alijs necessaria, potest fieri ista mutua compensatio & erit efficax.

Patet prior pars, quia licet isti possint vicissim cedere vnusquisq; iuri suo, non tamē iuri aliorum, quorum est etiā ipsorū fama. Eodem argumento probatur secunda pars, quia isti possunt libere cedere iuri suo, cum fama ipsorū nullius alteri⁹ sit. Secūda cōcu.

Inter personas priuatas de quibus agimus, si duo se mutuo infamarunt, potest vnus eorum, nolle famā alteri restituere, quādiu alter non vult ipsi restituere, sicut fit in debitis pecuniarijs.

Patet, quia fama est bonū tēporale, & iura istorū paria, in tēporalibus autē vbi iura sūt paria, si Petrus non vult seruare mihi meū ius, nec ego teneor seruare illi suū. Ter. cōc.

Non licet infamare proximum qui me infamauit, nisi id sit necessariū ad me iuste defendēdū.

Verbi gratia, accusor de homicidio apud iudicē, aut falso, aut contra ordinem iuris, accusator vel testis, qui meam vitam vel bona inique in tanto discrimine constituit, est ebrius, aut periurus, aut commisit aliquod crimen, quod iuridice probare possum, quo probato dictū & testimoniū eius nullam habet vim, si id sileā ego, periclitor, si objciā illi tale crimen, liberabor, in hoc casu cū id fiat ad iustam & necessariam mei defensionē, licet ipsum de illo crimine infamare. Probatur prior pars, quia non licet reddere malū pro malo, nec iniuriā pro iniuria, maxime quando illa iniuria non repello propriā. Secunda vero patet, quia sicut se habet mea vita ad vitā proximi, ita mea fama ad famā illius, sed volentis me occidere possum ego vim vi repellere, & occidere illū cū moderamine inculpatæ tutelæ, ergo infamantem me in iudicio, possum ego similiter infamare in iudicio, de crimine quod de illo iuridice probari potest, & quo probato me tuebor, est enim hoc vim vi repellere, maximeque quia, vt vidimus, qui crimen cōmisit quod in iudicio probari potest, iā non habet ius in suā famam in iudicio ex iustitia.

Ex hoc patet, crimen occultum infamantis me in iudicio, quod iuridice probari non potest, non licere objicere accusatori, vel testi, quantumuis iniquo, quia talis obiectio, cum probari nequeat, erit inutilis, & frater habet ius, vt quod iuridice probari non potest, non reueletur in iudicio.

Nunc de honore & reuerentia, quæ proximis debetur.

XXIIII. Controuersia.

AD QVID TENEATVR QVI proximum lædit in honore.

CVm honor sit reuerentia alteri debita propter aliquā excellētiam quę in ipso est, nō ratione alicuius dotis corporis, nam in his bruta excedunt homines, sed ratione alicuius dotis animæ, nempe ingenij, eruditionis, vel virtutis, aut ratione alicuius dignitatis & officij, vel generis & nobilitatis, qui proximum lædit in honore, videtur velle exspoliare ipsum excellentia illa & dignitate, quę in ipso est, & reuerentia illi iure debita propter talem excellentiā, vnde peccat contra iustitiam, cū autem peccās contra iustitiam expoliando fratrem ea re in quam habet ius, satisfaciat & seruet æqualitatē ac iustitiam restituēdo rē, qua illū exspoliauit, colligit hac ratione D. Tho. in solutione tertii, eum qui fratrē læsit in honore, teneri ad exhibendā illi reuerentiā & honorē, iuxta illud Rō. 13. *Reddite omnibus debita, cui honorē, honorem.* Et hac via illi satisfacere: non autē explicat, quæ reuerentia sit illi exhibenda.

Caie. infra q. 72. art. 3. ait esse exhibendā, vel salutando quem antea non salutauimus, vel vocādo illustrē quē antea nō sic vocauimus, cū esset tali titulo dignus, & similiter in aliis, negat autem petendā esse veniā sicut in alijs iniuriis, in quibus satisfacimus iniuriæ illatæ sine petitione veniæ, nisi quando nulla alia via suppetit ad satisfaciendū honori lęso, quia talis petitio venię est nimia humiliatio, & deiectio, ad quā nullus est cōpellēdus, in opusculo autē 17. quęstionū q. 13 dub. 5. docet in his standū esse arbitrio prudentis, ita, vt si ad satisfaciendū iniuriæ illatę proximo per priuationē honoris, prudēti videatur petēda esse venia, petatur, si vero alia via videatur cōmodior habita ratione personarū, loci, &c. nō petatur, sed ea via satisfiat, quæ prudenti videbitur commodior.

Soto loco supra citato probat hūc modū

Caiet. addit nihilominꝰ petitionē veniæ, præterquã in prælatis ac superioribus erga subditos, & illustribus erga inferiores, esse modũ accõmodatissimũ ad satisfaciendum læso in honore & reuerentia.

Vt in hac parte quod tutius est eligamus, Obseruemus primo, cũ illata cõtumelia duo faciat, primo exacerbet fratrē, quod est cõtra charitatē, secundo exspoliet illũ reuerentia ipsi debita, quod est contra iustitiã, speculatiue & simpliciter loquendo satisfieri in hoc casu charitati, si reconcilietur illi per amicitiã, iuxta illud Christi. *Si habet frater tuus aliquid aduersum te &c.* Iustitiæ vero exhibendo illi reuerentiã ipsi debitã, & constituendo ipsum in suo loco, quocunq; modo id fiat siue per veniæ petitionē, siue alia via: moraliter autē & practice loquendo, quando in facie & corã inhonorauimus, si id fecimus ex ignorantia, satisfacimus confitendo nostrã ignorantiã, & exhibendo illi honorē debitũ, sicut Pau. qui cum inhonorasset iuste iniquũ sacerdotē, admonitus dixit, *Ignorabã fratres, quod princeps sacerdotũ esset.* Si autē id fecimus ex malitia, ira, vel odio, & inhonoratꝰ nõ est subditus aut inferior, nullus est modus conuenientior, quã petendo veniã de iniuria illata, quia inhonorãdo fratrē duo mala cõmissa sunt, peccatũ est enim cõtra charitatē, & deiectꝰ est frater à suo honore & statu cõtra iustitiã, petendo autē veniam, primo dolemus de iniuria illata & pænitemus de illo peccato, quo satisfacimus charitati, secũdo humiliamus nos proximo quē à suo statu deiecimus & ea humiliatione restituimus illũ quantũ possumus in suũ statum & dignitatem, & satisfit iustitiæ, resarciturq; honor ablatus. Vnde Christus in Euãgelio insinuans huc modũ quasi omniũ accõmodatissimũ fidelibus christianis quos ipse instituebat, præcepit, vt simus faciles in remitttendis iniuriis petētibus veniã, in illa parabola insigni debentis tot millia talentorum. Et ita hic modus est tã frequens in vsu fideliũ & confessorũ, & tanto dignior quãto charitati & humilitati vicinior.

Excipimus prælatos & superiores, quos oportet alia via quã petitione veniæ suis inferioribus, quos inhonorarũt, satisfacere, ne illorũ officiũ, cuius auctoritas bonocommuni adeo nessaria est, contēptui habeatur, vt docet D. Aug. in regula, *Ne, inquit, dũ nimia seruatur humilitas, regendi frãgatur auctoritas.* Similiter excipiendi sunt viri illustres erga plebeios & magistri erga discipulos, & parētes ac dñi familias erga filios & seruos.

Ex his colligo primo, illi quē inhonorauimus restituendũ esse suum honorē ex iustitia, quia vnusquisq; habet ius vt exhibeatur ipsi honor ab alijs, iuxta locũ & statũ, quē habet in sua Rep. quē honorem si quis ei nõ exhibeat, exspoliat illũ suo iure: quantus autē honor cuiq; debeatur ex consuetudine loci, & status, prudentũ arbitrio pēsandum est, est autem vnicuiq; honor quo exspoliatus fuit, restituēdus etiã cum detrimēto proprij honoris, non autē cum periculo vitæ, sicut diximus de fama, maxime quia damnũ in honore, cũ non sit quid positiuũ, sed sola priuatio debitæ reuerentiæ, nũquã tãtũ nocet, quãtũ infamia, quo fit vt nũquã tale damnũ sit præferendum vitæ alicuius.

Colligo secundo, ad restituendum honorem non dari certam regulã, sed standũ esse arbitrio prudentis, iuxta circumstãtias loci, temporis, personarum, & iniuriæ illatæ, ita vt ea via sumatur, quã inhonoratus melius in suum statum & locum, à quo fuerat deiectus restituatur, quãuis omniũ accõmodatissimus sit petitio veniæ. Nec solum honor restituendus est, verum etiã omnia illa damna temporalia, quæ consequuta sunt ignominiam illam iniusteproximo illatam, vt si propterea aliquo officio vel beneficio priuatus est, vel ad recuperandũ suũ honorem aliquas debuit expensas facere, sicut diximus de fama.

Colligo tertio, cũ honor detrahatur vt in plurimũ duplici via, aut priuatione, non exhibendo honorē & reuerentiã fratri debitã, aut positiue, afficiendo illũ aliqua cõtumelia vel conuitio, & hoc aut in absentia, aut corã in facie, si priuatiue inhonoratus sit, cõmoda restitutio est exhibere illi honorē & reuerentiam, quam non exhibuimus, & sic forsan loquitur Caiet. q. 72. ar. 3. Si positiue per contumeliã, nullus est cõmodior modus quam petitio veniæ, nisi inequalitas status oppositum exigat, vt prælati ad subditũ: Si in absentia, restituendo illi honorem apud eos apud quos proximo conuitiũ illatũ est, sicut diximus de fama asserēdo illi talē reuerētiã & honorē deberi, & iniq; ac malefratrē illũ tali cõuitio vel cõtumelia affectũ esse.

Huic disputationi de restitutione famæ & honoris proxima videbatur disputatio de restitutione pecuniarũ. Cæterũ cũ in bonis & diuitiis proximi varijs modis nocumentũ inferatur, veluti furto, rapina, litibꝰ iniquis, contractibus emptionis, vēditionis, vsuræ, cambij, census, & similibus, qui vt distincti sunt, ita quoque distinctos secum afferunt

modos

modos restituendi damna, quę per ipsos inferuntur, propterea non solet nec potest de restitutione pecuniarũ, & bonorũ tẽporaliũ priuata aliqua disputatio institui, sed sparsim, dũ singuli modi quibus in tẽporalibus fratribus nostris nocere possumus, proponuntur, quam restitutionem vnumquodq; nocumentum istorum postulet, simul explicatur.

In solutione quarti argu. agit D. Tho. de eo qui impedit alium à consequtione alicuius officij, siue officium illud sacrum sit, siue profanum, vbi constituit impedientem bonũ alterius, bifariã posse illud impedire aut ob bonũ finẽ, vtilitatẽ vt pote Ecclesię, vel Reip. aut ex odio & liuore, ne fratri bonum illud conferatur. Rursum instituentem conferre bonũ aliquod proximo duobus etiam modis potuisse illud instituere, aut voluntate iam firma & omnino deliberata, aut voluntate nondum ita fixa & deliberata, quibus constitutis statuit has tres conclusiones. Prima est.

Impedientem aliũ a consequutione alicuius boni, veluti alicuius officij, aut beneficij, ob bonũ finem, vtpote vtilitatem Ecclesiæ vel Reip. vt illud digniori conferatur, non peccare nec teneri ad aliquam restitutionẽ, quin potius iuste agere.

Secunda conclusio est.

Impedientẽ aliũ a cõsequutione alicuius boni ex odio & liuore, si collaturus illud, animo iam fixo & deliberato statuerat illud cõferre, peccare grauiter & teneri ad restituendũ in integrum bonũ illud fratri, cui fuit impedimẽto, ne illud assequeretur.

Quia stante tali animo fixo & deliberato reuera exspoliat fratrẽ illum re iam fere sua, & cum iniuria. Tertia conclusio.

Si collaturus illud bonũ instituebat quidẽ illud conferre, non tamen animo adhuc omnino firmo & deliberato, teneri tunc impedientẽ tale bonũ ad aliquã restitutionẽ, ad arbitriũ prudẽtũ.

Quia in hoc quoq; casu nocet illi fratri & cum iniuria.

Occasione huius doctrinæ disputatur hic ab interpretibus D. Tho. ad quam restitutionem teneatur tam impediens fratrem a consequutione alicuius boni, quod illi euenire poterat, quam distributor & collator bonorum communium, quando omisso digniori confert illa digno, vel hoc dimisso confert illa indigno, nos agemus hic tantũ de restitutione ad quã tenetur qui inique aliquẽ impedit, de restitutione vero ad quã tenetur iniqu' distributor bonorũ cõmuniũ quęstione proxime sequẽti ar. 2. vbi qua ratione distribuenda sint bona communia explicandum est.

XXV. Controuersia.

AN QVI IMPEDIT ALIVM a consequutione alicuius boni, vel beneficij teneatur ad compensandum bonum illud fratri, quem impediuit

Quattuor sunt de hac quæstione opiniones. Prima cuiusdam Geraldi Odonis & D. Bernardini, vt refert Adrianus in 4. de rest. q. de collatione beneficiorum, qui constituebant hanc regulam, qui efficit ne frater recipiat rem quæ nondum erat sub dominio & iure ipsius, sed pendebat adhuc ex alterius volũtate, non manet restitutioni obnoxius. Ratio erat, quia cum restituere sit iterato fratrem constituere in possessione & dominio rei suæ, vt quis teneatur restituere, debuit prius eijcere fratrem à re quam possidebat, qui vero impedit, non eiecit illum à tali statu, cum nondum esset res illa ipsi collata.

Secunda opinio est Scoti & Ricardi in 4. loc. citatis, asserentium impedientem alterum non ob odium ipsius, sed ob propriam vtilitatem, vel amici, non teneri ad restituendum, quia sic agens vtitur iure quod habet à natura, procurandi sibi vel amicis bonum quod potest, qui vero vtitur iure suo nulli facit iniuriã, nec tenetur aliquid restituere: quod si id faciat in odiũ fratris, tunc teneri, quia iam non vtitur iure suo, imo exspoliat fratrem iure quod habet à natura, ne ab aliquo impediatur à bono quod licite potest obtinere. Et confirmatur lege 2. ff. de aqua pluuiali arcenda §. Idem labeo, vbi dicitur. *Rumpentem aquæ ductum qui per suum fundum deriuatur in fundum vicini, si id faciat non animo nocendi, sed in suam vtilitatem, non esse iniuriũ alteri, quia vtitur iure suo, si vero id faciat non vt sibi prosit, sed vt alteri noceat, esse illi iniurium, & exspoliare illum iure suo*, vnde animus malus & intentio nocendi sufficit vt inferatur fratri iniuria, & sic inferens teneatur ad restituendum.

Tertia opinio est M. Soto loco citato, & Nauarro in suo manu. cap. 17. num. 69. vt qui communibus precibus impedit aliũ non teneatur restituere, qui vero fraude vel vi, teneatur, quia restitutio nõ habet locum vbi non est iniuria, iniuria autem non afficit fratrem qui communibus precibus vtitur, sed ille solum qui fraude vel dolo.

Quarta opinio est D. Tho. hic in solutione quarti & discipulorũ ipsius, quotiescumque

cumque aliquis impedit aliũ, vt detur digniori & vtiliori, non teneri ad restituendũ, quod si id faciat non ob communem vtilitatem, sed ne frater bonum illud obtineat, teneri, quæ opinio videtur conuenire cũ illa Scoti quo ad animum, nam ex D. Tho. si fiat bono animo & fine, nullũ est debitum restituendi, si vero malo animo & ex odio, est debitũ restituendi, vnde iuxta D. Tho. negari non potest plurimũ quoq; facere animũ, vt quis teneatur in hoc casu ad restituẽdum, vel secus.

Ad intelligentiã huius quęstionis obseruemus. Primo, bona à quorũ consequutione aliquis impeditur duplicia esse, alia debita ipsi ex iustitia, vt beneficia, munera & bona publica, debentur enim hæc dignioribus ex iustitia, alia vero quæ ex misericordia tãtum vel liberalitate, vt eleemosyna, donatio, legatio. Rursum priora illa ex iustitia debita, quędam præcipue ordinata & instituta sunt in bonũ particulariũ, vt bona publici ęrarij ciuibus distribuẽda, alia vero quæ præcipue ordinantur in bonũ commune, vt beneficia, magistratuum munera.

Obseruemus secundo dupliciter posse aliquẽ impediri à cõsequutione boni, vno modo iuste, alio vero modo iniuste: Et illud prius bifariã, aut iuste formaliter, vt cum impeditur per actũ iustitiæ cũ omnibus circunstãtijs requisitis ad iustitiã formaliter, vt qui sine fraude, vel dolo, & sine odio vllo intendens tantũ bonũ diuinũ, vel vtilitatẽ communẽ, & merita dignioris nititur, vt detur beneficiũ digniori relicto minus digno, aut habet se iuste materialiter tantũ, vt qui sine fraude & dolo, ex odio tamẽ, & non ob bonum cõmune satagit vt detur digniori, vel æque digno. Iniuste autẽ potest vnus aliũ impedire tribus modis. Primo iniuste contra cõmut. iustitiã tantũ, sine violatione distributiuę, vt qui fraude vel dolo satagit vt detur beneficiũ æquę digno. Secundo contra iustitiam distributiuã tantũ, vt qui sine fraude & dolo, sed alia via cõmunibus scilicet precibus nititur vt detur minus digno. Tertio modo contra vtramq; iustitiã simul & commutatiuã & distributiuã, vt qui fraude vel dolo nititur beneficium dari minus digno excluso digniori. His positis sit prima conclusio.

Qui sine fraude & dolo impedit aliquẽ a consequutione boni communis, quod præcipue est institutum in iuuamen & vtilitatem particulariũ, vt detur magis indigenti, quando volantas distributoris non erat adhuc firmata, nihil tenetur restituere: quod si iam firmata erat, quomodocũq; id impediat, siue fraude, siue communibus precibus, tenetur restituere in integrum.

Probatur prior pars, quia tunc nec violatur commutatiua, cum nulla sit fraus: nec distributiua, cum curauerit vt daretur magis indigenti, nec vlla alteri illata est iniuria, quia quamdiu voluntas deliberata non est, plus iuris habet in talia bona magis indigẽs. Probatur secunda pars, quia quando voluntas distributoris erat iam firmata, iste pauper iam habebat ius, & erat in proxima potentia ad illa bona, & consequẽter nocetur illi cum iniuria. Secunda conclusio.

Qui impedit ne distributor conferat bona communia in vtilitatem particularium instituta illis quibus sunt distribuenda, etiam si id faciat sine fraude & dolo, sed communibus tantum precibus, tenetur illis restituere in integrum.

Probatur, tenetur distributor in hoc casu illis restituere tanquã is qui exspoliauit ipsos re sua, ergo & ille qui ita fieri curauit, quia concausa ad eandem restitutionem tenetur ad quam præcipua causa: vt qui consiliũ dat latroni vt furetur, & qui auctor est ęconomo ne det pauperibus quod illi cõmissum est, vt in pauperes distribuatur. Et confirmatur ex illa reg. Si tua causa damnũ, &c, quæ hic recte locum habet. Tertia conclus.

Qui impedit alium a consequutione beneficij iuste & formaliter, nec peccat, nec tenetur restituere, imo exercet actum virtutis egregiæ: hic enim ex charitate cõsulit bono communi & meritis dignioris. Quod si impediat materialiter tantũ, peccat quidem contra charitatem, quia ex odio illum minus dignum impedit, non autem contra iustitiam, Quia cum sine fraude & vi curet digniori dari beneficium, nec violat distributiuam, nec commutatiuã, nec facit illi excluso iniuriam, quia minus dignus coram digniori non habet ius, vbi autem nulla iustitia violatur, nullum est debitum restituendi. Quarta conclusio.

Qui impedit alium a consequutione beneficij contra iustitiam commutatiuã tantũ, seruata distributiua, vt qui impedit ne detur minus digno sed digniori, hoc tamen per fraudem & dolũ, vel vim, aut falsum testimonium, tenetur quidem compensare illam iniuriam illatam in modo impediendi, non tamen ipsum beneficium: Ita vt si illa iniuria illata arbitrio prudentis debeat æstimari 100. aureis, illos teneatur restituere, etiam si forsan ille minus dignus beneficium illud obtinuisset.

Prima pars probatur, quia damnum illatum contra iustitiam commutatiuam, quod pecunia æstimari potest, restituendũ est. Se

cunda.

cunda vero, quia minus dignus non habet ius ad beneficium, vnde in ordine ad beneficiũ non est illata illi iniuria, nec factũ est contra aliquod ius ipsius, vbi autem iniuria non est, nec debitum restituendi. Secundo, minus dignus collatus digniori perinde se habet ac indignus collatus digno, sed qui fraude vel vi nititur beneficium dari digno excluso indigno, licet teneatur aliquid illi restituere ratione illius fraudis, nõ tamẽ beneficiũ, ergo similiter, si impediatur dignus vt detur digniori. Tertio distributor ipse qui per fraudẽ & vim confert digniori excluso digno non tenetur restituere beneficiũ, sed tantum compensare illã fraudẽ vel vim, ergo nec impediens. Patet consequentia, quia vbi causa præcipua non tenetur, neq; con causa.

Sed obijcies, iste dignus potest acceptare beneficiũ, sicut pauper eleemosynam, sed si quis per iniuriã impediat hunc pauperẽ à cõsequutione eleemosynæ, vt detur alteri, tenetur illi restituere, ergo similiter si impediat per iniuriam illũ dignum. Respondeo non esse simile, quia pauperi cui data est eleemosyna, non debebatur ex iustitia, digniori autẽ debebatur beneficium ex iustitia, & ita illi digno quo ad beneficium non est facta iniustitia, nec est restituendũ, sed reficietur iniuria illata per fraudẽ vel vim, & fama, si falsum illi sit impositum testimonium Quincta conclusio.

Qui impedit aliũ a consequutione beneficij cõtra iustitiam commutatiuã non curans distributiuam, quamuis ipsã iustitiã non lædat, vt qui fraude vel dolo impedit a beneficio dignum, vt detur æque digno, tenetur ad restituẽdũ illi in integrũ.

Patet, ex illa regula, Si tua culpa damnum datum est cum iniuria, teneris illud restituere, sed qui impedit in hoc casu dignum per vim aut fraudem, nocet cum iniuria, ergo. Maior certa est. Probatur minor, inprimis nocet, cum sit in causa ne isti digno detur illud beneficium, & cum iniuria, quia dignus collatus alteri digno habet ius ad beneficiũ habet etiam ius ne ab aliquo inpediatur, maxime cum fraude vel dolo, vnde impediens illum in hoc casu nocet ipsi cum iniuria, ergo tenetur restituere.

Sed contra, ex secunda parte præcedentis conclusionis qui impedit dignum vt detur digniori ideo non tenetur restituere beneficiũ, quia seruatur iustitia distributiua, sed in casu huius quinctæ conclus. etiã seruatur, quia æque dignus ex iustitia distrib. potest accipere sicut alter, ergo. Respondeo plurimum differre ista, nam in casu præcedentis conclus. non solum ita seruatur iustitia distrib. vt non violetur, verũ etiã attenditur eius obseruatio, vt fiat quod ipsa exigit, scilicet vt dignior præferatur digno, at in casu huius quinctæ conclus. seruatur iustitia distrib. id est non violatur, non tamen intenditur eius obseruatio & infertur, vt constat, digno iniuria. Vel dico, in casu præcedentis conclus. impeditum non habere ius ad beneficium, cum minus dignus collatus digniori non habeat ius, & ita licet quo admodũ impediendi sit passus iniuriam, quia fraude vel dolo fuit impeditus, quo ad beneficium tamen nullã passus est, cum ad illud non haberet ius, in casu autem huius quinctæ cõclus. cum impeditus habeat etiam ius, quia impediuit, intulit ipsi iniuriam & ita tenetur restituere. Sexta conclusio.

Qui precibus aut persuasione vrbana suadet alicui ne petat beneficium aut cathedram, licet eam mereatur, non tenetur aliquid ipsi restituere, qui autem dolo aut vi aut timore aliquo id nititur ab ipso obtinere, peccat grauissime & tenetur restituere in integrum.

Patet, quia qui desistit ob preces vrbanas sciens & volens desistit, scienti autem & volenti non fit iniuria: qui autem dolo, vi, vel minis, non desistit libere sciens & volens, sed coactus, vbi autem coactio iniqua, ibi & iniuria. Septima conclusio.

Qui sine fraude & dolo, sed communibus precibus impedit dignum, vt beneficiũ detur æque digno, etiã si id faciat ex odio, peccabit quidẽ contra charitatem ratione odij, non tamẽ tenetur restituere, qui vero consulit aut communibus precibus impedit contra iustitiam distributiuã, vt beneficium detur digno excluso digniori, etiam si id non faciat ex odio dignioris, sed ex amicitia digni, peccat contra iustitiã distributiuã; cũ nitatur excludere digniorem, & tenetur ad restituendũ.

Prior pars est cõtra Scotũ & Ricar. Et probatur. Iniquus animus, vbi iustitia non violatur, nõ obligat ad restitutionem: vt cũ iudex condemnat aliquem ex odio, nõ tenetur restituere, si condemnatio sit iusta, quã uis ratione odij peccet contra charitatẽ, sed in hoc casu, cũ nõ vtatur talis impediens aliqua fraude vel dolo, non violat cõmutatiuã, cũ curet dari illud bonũ ęque mereti, nõ violat distributiuam ergo. Et confirmatur: facere malum ex odio seruata iustitia est peccatum tantũ contra charitatẽ, ex sola autem violatione charitatis non nascitur obligatio restituendi, ergo. Ad probationẽ primam Scoti respondeo, illum impeditum nõ

expoliari iure suo, cum alter habeat simile ius & sit æque dignus, vbi autem iura sunt ęqualia, nec vlla interuenit fraus vel vis, nulla fit iniuria. Et confirmatur, distributor, qui est causa præcipua, dans æque digno alio excluso, non tenetur restituere, ergo neq; impediens, quia quando causa præcipua non tenetur restituere, neq; ille qui est cōcausa.

Ad secundū respondēt Nauar. & Couar. locis citatis illam legem esse pœnalem punientem odium & inimicitias quas solent interse gerere vicini agricolæ, & ne sibi, quando rixantur, hac via noceant rumpendo aquæductus, legem illam pœnā imponere, quando fit ex odio, sed nō teneri statim hominem ad restituendum, nisi adueniente iudicis sentētia, vt in aliis legibus pœnalibus. Alij respondent & melius illas leges concedere vsum & dominium illius aquæ ductus vicino superiori, per cuius prædium transit hac lege, vt vtatur aqua illa, cum sibi fuerit necessaria, & valeāt illum rumpere, cum sibi fuerit necessarium ad aliquod ędificium, cessante autem necessitate nec rumpat, nec aqua prohibeat inferiorem. Et ita quando ad suam vtilitatem rumpit non est iniurius, nec tenetur restituere, quia vtitur iure suo, quando autem sine necessitate rumpit, aut prohibet aquā, non vtitur iure suo, imo expoliat vicinum inferiorem aqua, ad quā habet ius & ita est illi iniurius & tenetur restituere. Et quoniam, qui id non facit ad suā vtilitatem & necessitatē, communiter illud facit ex odio & inimicitia, lex meminit odij & inimicitiæ, debitum autem restituēdi nō nascitur ex odio & immicitia, sed ex iniustitia quam infert vicino priuādo illum aqua, ad quam habebat ius.

Secunda pars huius conclusio. conuenit maxime cnm opinione asserentium conferentem officium vel beneficium minus digno relicto digniori teneri ad restituendum, quæ sententia verior est & cōmunior inter antiquos doctores, vt quæst. sequenti art. 2. videbitur. Sed probatur iam hęc pars ex D. Tho. qui in solutione 4. argu. de qua nunc agimus, nullam aliam iustitiā assignat in eo qui iuste aliquem impedit à beneficio, nisi quia curat vt illud detur digniori, nullam quoque aliam iniustitiam in eo qui iniuste impedit, nisi quod curat, vt illud detur minus digno, sed hæc iustitia vt detur digniori, & hæc iniustitia vt detur minus digno pertinet aperte ad iustitiam distributiuam, ergo iuxta hanc doctrinam D. Tho. vel ex eo solum quod quis impediat alium iniuste, peccat contra iustitiam distribut. Secundo D. Tho. in hac solutione 4. absolute nulla facta mentione fraudis vel violentiæ docet impedientem alium iniuste teneri ad restitutionem, vtitur enim hac voce, procuret quod vel solis pecibus sine fraude & vi, sed qui contra iustitiam distributiuam impedit aliquem à cōsequutione beneficij, reuera iniuste impedit, & magis, quam cum impedit illum contra commut. tū quia distribut. est præstantior commut. tum quia conferre beneficia & bona communia pertinet ad distrib. & non ad commut. ergo. Et confirmatur. Illud beneficium ex iustitia erat debitum digniori & quando erat firmata voluntas, fere iam proprium, quando nondum firmata, probabiliter proprium, ergo qui conatus est precibus vel consilio suadere electorem, vt minus digno conferret, expoliauit illum digniorem re sibi debita & quasi propria, vel probabiliter propria, & tenetur consequēter restituere eo modo quo hic D. Tho. docet.

Tertio, ex D. Tho. in hoc articulo vt teneatur aliquis restituere, illa tantum iniustitia exigitur, vt benemeritus habeat minus quam debuit habere, sed quacunque ratione impediatur benemeritus propter minus merentem, habet minus quam debuit habere, ergo D. Tho. ex eo solum quod quis consulat dari beneficium minus digno, vult teneri ad restitutionem, consilium autē non reducitur ad fraudem vel dolum, sed ad preces communes. Vnde qui verba D. Tho. asserentis teneri ad restituendum eum qui per indebitam causam procurat, vt animus distributoris mutetur, interpretantur per fraudem & vim, reuera torquent maxime verba D. Tho. cum indebita causa non solum sint fraus & vis, sed quæcumque etiam preces & consilia, quę volentem iuste distribuere bona communia, nituntur vt iniuste agat & relicto digniori conferantur illi minus digno.

Ex hac conclus. patet, eum qui impedit cō tra vtramque iustitiam, qui scilicet fraude & dolo curat beneficium dari minus digno excluso digniori, teneri omnino ad restitutionē. Et probatur. Maiori iure est debitum istud bonum commune digniori quam pauperi elemosyna, sed qui impedit per iniuriā fraudē vel vim, ne pauperi detur eleemosyna, tenetur ad restitutionē, ergo. Deniq; qui per iniuriā impedit artificē, ne possit lucrari in sua arte, tenetur ad restitutionē, ergo similiter in proposito.

In his

In his omnibus cõclusionibus, in quibus dicimus restitutionẽ beneficij esse faciendã impedito, est maxime perpẽdendus animus collatoris, sicut docet D.Tho. si enim distributor habebat omnino in animo non conferre beneficiũ illi impedito, nõ tenetur impediens ad aliquam restitutionẽ, etiã si impedierit contra vtramq; iustitiã, quãuis peccet, quia non expoliat in eo casu impeditũ, sicut qui infert vulnus occiso peccat contra charitatẽ, ad nullã vero tenetur restitutionẽ damni naturalis: si vero collator habebat animũ fixum dandi, tenetur in integrũ, quod si non habebat fixum, sed dubiũ, erat tamẽ aliqua spes, tenetur secundũ aliquam partẽ arbitrio prudentis. Et ratio est, quia vinculũ restituendi consurgit ex damno dato contra iustitiã, quando elector habebat omnino in animo non dare, impediens reuera nullum intulit damnum, etsi iste impediens curauerit illud inferre, sicut qui nixus est rapere, non tamen potuit: quando elector omnino habebat in animo conferre, intulit impediens integrũ damnum, quando erat dubius, aliquod tãtum. Et in hoc sensu habet vim illa regula, quod parum distat nil distare videtur, quæ, vt bene hic docet Soto contra Caietanum, non significat, vt quod parum distat ab actu, nil distet, fur enim qui fere alienum obtinuisset, parum distitit ab actu furti, at reuera nec furtum fecit nec tenetur restituere: sed significat, vt quod parum distat à consequutione nil distare videatur, & ita qui impedit benemeritum, cũ animus collatoris iam erat deliberatus, impedit eum qui parũ distitit à cõsequutione & perinde se habet, ac si nihil distitisset & fuisset impeditus à re iã habita. Hæc dicta sint de restitutione quã debet facere impediens ipsi impedito, nam de ea quæ facienda est Ecclesiæ, seq. quæst. art.2.

Est dubiũ, An minus dignus qui opposuit se digniori, cũ videatur illũ impedire saltẽ contra iustitiã distribut. teneatur ad restituendũ. Caiet. habet hic tria. Primũ est, si minus dignus se opponat intendens impedire digniorẽ, teneri ad restituendũ, quia violat distrib. cuius violatio obligat, vt vidimus, ad restituendũ. Secundo, si non intendat impedire digniorẽ explicatq; illud in sua oppositione, nõ teneri etiã si præbendã illã obtineat, quia nullã violat iustitiã. Tertio, si non id explicet, quia non est solitũ id explicari, modo id faciat vt sibi consulat, nõ vt alteri noceat, nõ teneri, quia tunc nulli iustitię aduersatur, sed proponit tantũ sua merita electoribus, vt illi videant, quid facto opus sit. Soto loco citato sequens suã opinionẽ ait, minus dignũ opponentem se digniori sine vlla fraude, & vi, quocũq; animo se opponat, siue vt sibi consulat, siue vt digniorem impediat, non teneri ad restituendũ: si vero fraude vel dolo vsus sit, teneri. Ratio ei[9] est, quia vbi nõ est fraus vel dolus, nõ violatur cõmut. sed solũ distrib. ex ipso vero sola violatio distributiuę nõ obligat ad restitutionẽ.

Obseruemus hic primo, cõmuniter neminẽ iudicare se minus dignũ, amore enim proprio fit, vt quisq; de se mirifice sentiat, & ita nullus est æquus iudex in propria causa. Secundo, posse vnũ secundũ vnã rationẽ esse alio digniorẽ, qui tamẽ secundũ aliã erit illo minus dignus, verbi gratia potest Petrus esse eruditior Ioanne, sua vero diligentia Ioãnes esse vtilior Ecclesiæ, vnde vt quis dicatur dignior, omnia merita considerãda sunt & secundũ plura & magis vtilia faciẽda est comparatio. Obseruemus Tertio, omnibus esse certum minus dignũ opponentẽ se digniori cum fraude vel dolo teneri ad restituẽdum, quia tunc aperte violat vtramq; iustitiã, Quæstio ergo est, quando nulla est fraus vel dolus. Sit prima conclusio.

Qui simpliciter & absolute est indignus, id intelligens aut admonitus ab amicis fidelibus, quibus debet credere, opponens se digno vel digniori, tenetur restituere damnũ, quod illis infert.

Patet, quia in hoc casu illi habent ius, ipse uero nullũ, & consequenter nocet illis cum iniuria. Et confirmatur, etiam si nulla esset oppositio, teneretur ab suã insufficientiã resignare, ergo restituere vbi digni oppositi sunt. Secunda.

Si minus dignus in vno, sit dignior in alio, etiã si malo animo se opponat, peccat quidẽ contra charitatem, non tamen tenetur restituere.

Patet, quia tunc habet ipse ius, sicut & alius, qui autẽ vtitur iure suo nulli facit iniuriam. Tertia conclusio.

Si dignus opponat se digniori, nõ vt illi noceat, sed vt sibi cõsulat proponens electoribus sine fraude & dolo sua merita, non tenetur ad restitutionem, si vero vt alteri noceat & illum quantumuis bene meritum impediat, tenetur.

Probatur prior pars, quia in eo casu ipse nullam violat iustitiã, vbi autẽ iniustitia nõ est, nec debitũ restituẽdi. Eodẽ modo patet 2. pars, quia tũc est impediẽs & contra iustitiã distrib. vnde impedit illũ cũ iniuria: ita Caiet. Scot. Palud. Ricar. in quarto locis supra citatis. Argum. Soti nullam habet vim, ostẽdemus enim ex sola violatione distrib. oriri etiã debitũ restituendi, quãdo nocetur proximo, cum tale nocumẽtum eo ipso quo

est contra quamcumque iustitiam, sit damnum cum iniuria.

ARTICVLVS. III.

An sufficiat restituere simplum quod iniuste ablatum est?

Obseruemus cũ D. Tho. in acceptione rei alienæ duo considerari posse, primo inæqualitatem quæ ex illa acceptione oritur, si quis enim accipiat rem Petri, habet plusquã debet habere, & Petrus minus quã debet habere. Secundo iniustitiam & iniuriam quæ ex illa acceptione aliquando infertur: dico aliquando, quia datur acceptio alieni sine iniuria, vt in mutuo & deposito, datur etiam cum iniuria, vt in furto, rapina, vsura. Rursum hæc iniuria aliquando tantum est iniustitia sine vlla læsione famę, honoris, vel personæ, vt in simplici furto, aliquando vero cum iniuria & læsione istorũ, vt in multis rapinis & violentiis.

Obseruemus secundo, iniquam acceptionem aut detentionem rei alienæ aliquando puniri à lege aliqua pœna pecuniaria & tẽporali, vt cum præcipit lex cędentem ligna ex nemore prohibito, non soluentem vecti galia præter valorem rei quam abstulit teneri ad soluendum hanc vel illam pecuniam, vel amissionẽ bonorum. Sit prima conclu.

Quantum ad naturã & substantiã restitutionis, sufficit simpliciter restituere quod ablatũ est.

Patet. Restitutio exigitur, vt inæqualitas reducatur ad æqualitatem, restituendo id quod ablatum est reducitur inæqualitas omnis ad æqualitatẽ, ergo. Secũda conclu.

Si ad puniendam iniquam acceptionem lex pœnam imposuit, non est pœna illa exsoluenda nisi adueniente iudicis condemnatione.

Probatur, soluere pęnã est legem exsequutioni mandare, & infligere supliciũ statutum culpæ, sed hæc sunt propria munera iudicis, ad illum spectantia, non ad reũ, ergo donec iudex condemnet non tenetur soluere. Tertia conclusio.

Quando iniqua acceptione læsa est fama, honor aut persona proximi, non solum est restituendum quod ablatum est, verum etiam compensanda illa læsio.

Constat hęc ex superioribus. Et confirmatur: quando sine iniqua acceptione, sed intẽtata tantũ, quãuis non subsequuta, læsio aliqua fratri illata est, compensanda est, ergo multo potius si vna cum iniqua acceptione illata sit. Quarta conclusio.

Si ad puniendam iniquã acceptionẽ vel actum lex statuat pænam, non solum actione illa subsequuta, verũ etiã solum modo intentata, vt cũ quis secreto deprehenditur conari extrahere equos vel merces e regno, adueniente iudicis sentẽtia pæna illa soluenda est.

Patet, lex iniusta obligat in conscientia, huiusmodi leges cum respiciãt bonũ commune & illi necessariæ sint, sunt iustę, ergo.

Sed cõtra hanc doctrinã nõnulla sese offerunt. Primo videtur D. Tho. ita distinguere inter restitutionẽ & pænã, vt inæqualitas quæ accidit in acceptione iniqua reficiatur per restitutionem, culpa vero quæ in eadem iniqua acceptione cõmittitur reficiatur per pænã. Contra, illa culpa quę in iniqua acceptione cõmittitur est iniuria quædã, & contra proximũ cuius res iniq; accipitur, & contra legẽ quæ id prohibet, sed tã iniuria quã inæqualitas reficitur per restitutionẽ, ergo non recte distinguit D. Tho. inter restitutionem & pænam.

Secundo, qui aliũ aggreditur & conatur lędere, etiã si conatu illo frustretur, afficit nihilominus fratrẽ suum iniuria, quæ cõpensanda est aliqua satisfactione & ante iudicis sententiam, falsum ergo est quod hic habet D. Tho. iniuriam illatã puniri pæna, quæ subeunda non est nisi adueniente iudicis sententia.

Tertio, tam lex quã iudex qui legis exsequutor est & minister, non puniunt nisi actus perfectos, vt in simonia, si quis attentet vendere beneficiũ, nec illud vendat non punitur ab Ecclesia vt simoniacus, si quis instituat occidere fratrẽ, nec illũ occidat, nõ punitur vt homicida, quia lex ciuilis nõ punit actus internos & voluntatẽ solã, sed opera tantum externa & consumata. Est ergo falsa Tertia cõclu. quã hic posuimus ex D. Tho.

Ad hæc diluenda obseruemus in acceptione iniusta lædi & proximum cui fit iniuria, & legem ipsam ac legislatorem cõtra quem peccatur, & Remp. cuius pars est proximus ille iniuria affectus, vt patet in fure qui his omnibus nocet, iniuriam & damnum, quod fit proximo, in quibuscunq; bonis illud fiat, vocat hic D. Tho. inæqualitatem, iniuriam vero quæ fit legi & Reip. vocat culpã & peccatũ. Et merito ita loquitur, quia inęqualitas omnis habet rationem culpæ & peccati, quatenus est contra legem, iuxta definitionem peccati traditam ab August. & receptam in scholis, & hac ratione atq; in hoc sensu D. Tho. dixit inęqualitatẽ

compen-

compensari per restitutionem, qua satisfit proximo læso, culpam vero compensari per pœnam, qua satisfit legi & Reip. ita patet solutio ad primum.

Ad secundum dico, conatum illum esse iniuriam, & contra proximum, & contra legem, quæ sicut prohibet inferri damnum proximo, ita & illud conari, quatenus est contra proximum, estq; illi compensandũ per aliquam restitutionem, quæ non exercetur vt pœna, sed vt satisfactio debita, quatenus vero est contra legem, est etiam puniendus aliqua pœna, vt puniretur si deferretur in iudicium, sed hæc pœna non est subeunda nisi iudice ad illam condemnãte.

Ad tertium respondeo, in grauioribus criminibus, in quibus oportet ob bonũ cõmune timorem incutere ciuibus, iustissime legem humanam, non solum punire actus cõsumatos, verum etiam externos inchoatos, vt in crimine læsæ maiestatis, in vitio indicibili, in homicidio, quod intentat famulus erga proprium dominum, in propinatione veneni, aut quando violatur proprij hospitij vel publici itineris securitas, Vbi admonendi sunt iudices, quando crimen consumatũ est, iuste rigorem legis seruari, quando autem inchoatum tantum fuit, nec consumatum, vtendum esse epicheia, & prudenter temperandum rigorem legis pro ratione delicti, vt habetur. l. Solicitatoers. ff. de Extraordinarijs delictis.

His explicatis Nonullę se offerunt hic graues & difficiles controuersiæ, sit prima.

AN LEX POENALIS OBLIget in conscientia ad luendam pœnam ante iudicis sententiam.

IN hac quæstione non est nobis agendum de hæretico, nec de criminæ læsæ maiestatis, aut proditore Reip. quorum bona à die cõmissi criminis sunt applicata fisco, amittuntque isti ab eo die dominium in illa, retinent tamen eorum vsum & possessionem vsque ad iudicis sententiã, vt habetur in capit. Cum secundum leges, de hęreticis, lib. 6. & copiose supra quæstione. 11. art. 3. vbi agitur de pœnis hæreticorum. Nec disputamus hic de pœna corporali, homicidio, mutilatione, verbere, aut trirremibus, quia nemo tenetur offerre se ipsum iudici, aut his pœnis, esset enim actor & minister iustitię vindicatiuę in se ipsum, quod omnia iura negãt: sed quęstio est de pœnis pecuniarijs, quas leges imponũt ꝑ aliquibus culpis.

Alphonsus de Castro, lib. 2. de lege pœnali, cap. 8. & lib. 2. de iusta hæreticorum punitione, cap. 6. sequutus Abbatem & Felinum in caput. 1. de Constitutionibus. & in cap. Cum non ab homine, de iudicijs, nolũt lege decernente pœnam ipso facto, vel ipso iure hoc aut illud facienti, committentem illud statim teneri in conscientia ad pœnam illam exsoluẽdam per se ipsum, aut interpositam personam, si crimen occultum sit. Ratio eorũ est. Cum lex pœnalis sit iusta, obligat in conscientia, ad faciendum quidquid præcipit: præcipit autem duo, primo, hoc non fieri, secundo, facientem ipso facto teneri ad soluendam hanc vel illam pœnam, ergo quemadmodum subditi tenentur in conscientia abstinere ab eo, quod lex illa prohibet, tenentur similiter in conscientia legem illam transgressi ipso facto pœnam ab illa impositam luere, etiam si iudex nil præcipiat.

Secundo, lex obligans ipso facto transgressorem ad soluendũ. 100. fisco transfert eo ipso dominium illorum. 100. in fiscum, suntque ex tunc bona illa fisci, bona autem fisci ipso non cõsentiente, nemo potest retinere in conscientia, ergo.

Tertio, si sola lex non obligaret ad soluendam statim pænam, sed expectanda esset iudicis condemnatio, maiorem vim & auctoritatem haberet iudex quam lex: oppositum autem docent omnes Doctores, nam lex non est subiecta iudici, imo cõtra, ergo. Denique, quando vna lex aliquid pręcipit, nisi alia lex eiusdem aut superioris auctoritatis aliud statuat, vel in illa dispenset, parendum est illi, lex pęnalis absolute & simpliciter præcipit solui pęnam, nil exprimẽs de condemnatione iudicis, nec vlla est lex quæ aliud statuat, aut in ea dispenset, ergo.

Oppositam sententiam docent D. Tho. hic, Caiet. in comento huius art. & in sum. verbo, Pœna. Conradus tractatu. 1. de contractibus. q. 7. Adria. Quolib. 6. art. 1. Syluester in verbo, Hæresis. 1. §. 8. & latius in verbo, Assacinus, Medina Cod. de rebus restit. q. 1. ex Canonistis Archidiaconus in dictum caput, Cum secundum leges. & ibidẽ Ancharranus, & Philippus. Ioan. Andreas in caput, Pro humani, de homicidio, lib. 6. Et plerique iurisperiti adeo, vt Sylu. in verbo, Assacinus, asserat Abbatem hac in parte communiter non teneri. Volũt verissimam esse sententiam, quam hic habet secũda conclu. D. Tho. Ratio & fundamentum horum est argumentum D. Tho. quia cum pœnam

ſoluere ſit pati ſupplicium à lege taxatum, ſi ante iudicis ſententiam teneretur delinquens pęnā luere, ipſe ſibi ipſi inferret ſupplicium, & in ſe ipſum ageret, iure autē naturæ in omni actione & paſsione oportet diſtincta eſſe agens & patiens.

Tertia opinio eſt, quam tribuunt aliqui Henrico Gandenſi, Quolib. 3. q. 22. legem pęnalem ante iudicis ſententiam, ad nil obligare in conſcientia, neque ad id quod præcipit, neque ad ſolutionem pęnæ, ſed tantū adueniente ſententia obligare ad pęnam. Quæ opinio nullum habet auctorem certum prętér vulgus & imperitos confeſſarios, qui exiſtimant tranſgredientes talem legem non peccare. Primo, quia iam ſe exponunt pęnæ. Secundo, quia vident multos ex peritis Theologis in ea eſſe ſententia, vt dicant vectigalia & tributa, quæ imponuntur mercibus non eſſe in conſcientia ſoluenda, leges autem huiuſmodi vectigalium cōſtat eſſe pęnales.

Vltima opinio eſt Henrici Ganden. loco modo citato: qui ſtatuit duplices leges pęnales, alias quæ continent & præceptum & pęnam contra illud tranſgredientes, alias vero quæ continent ſolam pęnam, nil autem præcipiunt, vt cum dicitur, Exod. 22. *Qui furatus fuerit bouem vel ouem, quinque boues pro vno, & quatuor oues pro vna reſtituat.* Vbi nil præcipitur, ſed tantum imponitur pęna furanti ouem vel bouem. Priores illas vocat Ganden. pęnales mixtas, aitque obligare in conſcientia ad id quod præcipiunt, quia præceptum ſuperioris obligat in conſcientia: poſteriores vocat meras pęnales, & has non obligare in conſcientia ad aliquid, cum nil præcipiant, ſed ad ſolam pęnam, quando iudex ita iudicauerit.

Ad intelligentiam huius quæſtionis, obſeruemus, Primo, cum pęna pro peccatis interdum præſcribatur à lege, interdum imponatur pro arbitrio iudicis, non eſſe hic quæſtionem, an pęna quæ nondum eſt à lege conſtituta, ſed eſt à iudice conſtituenda, ſit ſubeunda ante iudicis condemnationem: certum enim eſt ſubeundam, cum ab illo aſsignabitur ſit, ſed quæſtio eſt, vt patet, de pęna iam definita & ſtatuta à lege.

Obſeruemus ſecundo, leges pęnales varias eſſe, nam alię ſunt comminatorię, quæ non tam pęnam infligunt, quam minantur infligendam, vt lex illa, Omnis vtriuſque ſexus, De pęnitentijs & remiſsi. non infligit pœnam excōmunicationis non communicantibus in paſchate, ſed minatur: ait enim, *Viuens ab Eccleſia arceatur, & moriens Eccleſiaſtica careat ſepultura.* Aliæ ſunt quæ non minantur pęnam, ſed ſimpliciter explicato crimine decernūt pænā in delinquentem, vel ſimplici verbo dicendo, incurrat, vel addito illo verbo, quod habet maiorē emphaſim, nempe, ipſo facto, aut ipſo iure: priores leges cum ſint cōminatoriæ tantū, non obligare ad ſubeundam pęnam ante condemnationem iudicis certum etiam eſt apud omnes. Vnde quæſtio eſt de poſterioribus. Rurſum ex his quæ actu infligunt pęnam, quædam ſunt, quarum pæna eſt pure priuatiua aliquorum bonorum, quę non erant propria delinquentis, ſed illi à legiſlatore conferebantur, ad quam exſequendā non requiritur actio, ſed eſt mera paſsio & ceſſatio actionis, vt pœna excommunicationis, interdicti, & irregularitatis, quibus priuatur homo delinquens ſuffragijs & beneficijs, quæ non ſunt propria ipſius hominis, ſed Eccleſiæ, & ab ipſa illi conferebantur. Alia vero eſt pœna, quę proprie eſt actio, & per quam expoliatur homo aliquo bono ſuo, & ſibi proprio, vt cum dicit lex, qui hoc fecerit ſoluat 100. vel exulet, &c.

Inter hæc duo genera pænarum hoc intereſt, vt bene hic Caietan. & Soto lib. 1. de Iuſtit. quæſt. 6. artic. 6. vt ad incurrendā pœnam prioris generis non requiratur iudicis condemnatio, ſed eo ipſo, quo crimen committitur, reus ille pœnam illam actu ſubit, vt committens crimen, contra quod à lege ipſo facto illata eſt excommunicatio, ante ſententiam iudicis eſt excommunicatus, quia cum excommunicatio ſit priuatio bonorum Eccleſiæ, in facultate Eccleſiæ eſt priuare quando vult, & eo ipſo, quo vult eſt priuatus delinquens, priuare autem vult & priuat ipſo facto, quo crimen illud committitur: ſicut quando maritus legat vxori 100. ita vt ſeruet viduitatem vel caſtitatem, vel fundator collegij mādat illud ingredientibus alimenta ſub hac vel illa conditione, vel Rex confert alicui officium cum ſtipendio 100. aureorum, ita vt nulla munera ſumat, ſi iſti contra ſtatutum illud pactum vel conditionem faciant, tenentur ſtatim ad reſtituendum ante omnem condemnationem iudicis, quia illa fuit quædam donatio conditionata, quæ ſeruata conditione transfert dominium, ea vero deficiente nequaquam, ſed eſt reſtituendum.

Ita vidua, cui sub ea conditione legauit maritus 100. violata conditione tenetur restituere legatum, collega qui violat statutū fundatoris, tenetur restituere valorem alimentorum, cum primum illud violauit, habens officium à Rege, tenetur restituere valorem munerum pauperibus: nam quo ad huiusmodi officiales regios consuetudo docet hoc genus restitutionis. Similiter clerici non residentes in suis curis, tenentur restituere fructus sine alia condemnatione, vt habetur in concil. Trident. sessio. 23. c. 1. quia Ecclesia cōfert illis tales fructus, sub ea conditione. Idem iudicium est de legibus, quæ in religionibus aut vniuersitatibus, vel aliquibus Rebuspub. priuāt aliquos voce actiua vel passiua, propter aliquam culpam, incidens in illam eo ipso, sine alia condemnatione est priuatus voce illa tam actiua quā passiua (quidquid dicat Soto) quia hac lege datur illi ius ferendæ vocis, vt illa crimina non committat; quorum aliquo commisso non datur illi tale ius. Vnde de his pœnis, quæ sunt mere priuatiuæ bonorū, quorum delinquens non erat dominus, non est hic quæstio, sed de alijs, quibus homo expoliatur bonis suis, & communiter per aliquā actionem.

Obseruemus tertio, in omni lege pœnali contra Gandensem, explicite vel implicite contineri aliquod præceptum: Explicite, quando aperte continentur in ipsa, & præceptum, & pœna: Implicite vero, quādo sola pœna: quando explicite habetur, contineri certum est, quando vero non exprimitur, implicite etiam cōtineri, patet. Primo, quia communiter si vna lex imponit pœnā, alia est lex, quæ præcipit, vel phibet illud, propter quod pœna illa imponitur, vt in exemplo adducto, Exod. 22. de furante ouē vel bouem: ista enim imponit pęnam: alia vero omnino prohibet furta: & sic in cæteris. Quod si aliqua lex reperiatur imponens pęnam, cui non possimus aliam assignare, quę precipiat vel prohibeat illud, propter quod pœna illa imponitur, eo ipso quo talis pœna imponitur, præcipitur, vel prohibetur id propter quod illa imponitur, quia pœna & culpa ita sunt relata, vt sit contra omne ius infligere alicui pęnam sine culpa, omnis autem culpa & peccatum est contra aliquod præceptum ex definitione peccati. Secundo, repugnat omni iudicio & conceptioni hominum, vt etiam si nullum exstaret præceptum non furandi, non occidendi, si lex diceret, qui furatus fuerit, suspendatur, non prohiberi eo ipso, & hac sola lege furtum, quo nomine docet D. Tho. q. 33. eleemosynam, etiamsi nullū exstaret præceptum expressum de ipsa, esse in præcepto, cū Christus, Mat. 24. *Non facientibus eleemosynam minetur ignem æternum.* Vnde cum in omni lege pęnali sit aliquod præceptum, obseruandum maxime est in ipsa, quid sit quod præcipit vel prohibet, & quid sit quod statuit tanquam pęnam: nam quod cōtra eius præceptum vel prohibitionē accipitur, vel detinetur illud non est pena, sed inique acceptum vel detentum, & restituendum, vt furtum ante omnem iudicis condemnationem: quia fit eo modo inæqualitas, quam per restitutionem reducere ad æqualitatē, simpliciter & omnino sine vlla iudicis sententia tenemur ex natura rei: neque de hoc est quæstio, sed de eo quod proprie est pęna pro iniqua acceptione vel detentione cōtra legem. V. g. Est lex ne triticum vendatur nisi 60. argenteis, aliter vendens incurrat pęnam 50. aureorum, qui carius vēdit, statim tenetur emptori restituere excessum illum iusti precij, quia fuit iniqua acceptio illius, & velut furtum, & inæqualitas, qua venditor habet plus quam debet habere, & emptor minus, pęnam autē 50. aureorum non tenetur ex D. Tho. soluere, quousque condemnetur. Est lex quæ iubet tributa dari Regibus, solui vectigalia, ita vt non soluens incurrat pęnam 50. aureorum: qui nō soluit tributum vel vectigalia detinet illa inique, & est furtum, ac inæqualitas, qua Rex & Resp. habent minus quam debēt habere, detentor vero plusquam debet, ad hanc inæqualitatem reducendam per restitutionem ad æqualitatem non est exspectanda iudicis sententia, sed ex natura rei tenetur restituere, ad pęnam vero exspectādā est, quod si aliqua lege pęnali aliquid ita præcipiatur, vt transgressor licet legem violet, nil tamen inique accipiat vel detineat, peccat quidem ipso facto per inobedientiā legis, nil tamen tenetur restituere, sed pęnam solam luere, quando condemnabitur, vt extrahens equos vel merces à regno, per hunc actum nil iniuste accipit aut detinet, quia supponimus extrahere sua, & iusto precio illa vendere, peccat tamē contra obedientiam legis, & tenebitur ad pęnam, vt dicemus. Hæc sunt maxime Theologo obseruanda, quid in lege sit præceptum, & quid sit pęna: rursum per violationem illius præcepti, an inique aliquid accipiatur vel detineatur, an vero sit sola & nuda violatio

tio pręcepti sine vlla iniqua acceptione, vel detentione.

Obseruemus vltimo, maxime differe publicationē seu confiscationem bonorū, vel pænam pecuniariam incurrere, nam confiscare est transferre dominium bonorum à delinquente in fiscum, quod lex iuste in grauioribus criminibus potest: imponere autem pænam pecuniariam est dare actionē iudici, vt ea pęna reum puniat: quę duo sunt maxime diuersa, nam confiscatio, cum sit translatio dominij, eo ipso priuat delinquentem dominio bonorum, pæna autem pecuniaria, quando incurritur, non est translatio dominij, sed obligatio exsoluēdę illius pænæ, quando & eo modo quo debet talis pæna exsequutioni mandari. His positis sit Prima conclu.

Lex pænalis quæ vere pænalis est, nisi legislator explicet in ipsa non esse sui animi obligare ad culpam, vere & actu obligat in conscientia ad culpam, teneanturque subditi in re graui sub mortali illam obseruare.

Dixi, quæ vere pænalis est, quia leges imponentes aliquas irregularitates aliquibus personis, vt spurijs, seruis, iudicibus, bigamis &c. nō sunt vere pęnales, cū irregularitas proprie nō sit pæna, sed inhabilitas quædam ad ordines sacros, ad quā sufficit iusta causa sine culpa, vt patet can. Aliquātos. d. 51. & can. Si cuius. d. 34. vnde collectū est & sumptum illud cōmune dictū & axioma, Et si sine causa non potest infligi pœna, potest tamen sine culpa. Dixi etiam, nisi legislator explicet in ipsa lege non esse mentem suam obligare ad culpam, propter constitutiones & leges aliquarum religionum, vt D. Augustini, D. Dominici, & aliquorum collegiorum, in quibus aperte explicatur illas non obligare ad culpam, sed ad solam pęnam. Vbi ergo lex simpliciter sine tali explicatione pręcipit vel prohibet aliquid, pœnamque transgressori præscribit, quod præcipit vel prohibet, in re graui sub mortali obseruandum est. Ita D. Tho. infra. q. 108. art. 4. & 1. 2. q. 69. art. 4.

Et probatur, Pœna quæ vere pęna est & supplicium, habet intrinsecā & necessariam relationem & habitudinem ad culpam & delictum, ita vt repugnet omni iure inferre supplicium nisi pro delicto, sed pœna, quam imponit lex pœnalis, de qua loquimur est vere pœna & supplicium, ergo trāsgresio huiusmodi legis culpa necessario est & delictum.

Secundo, ex huiusmodi legibus alię maiorem pęnam imponunt, aliæ minorem, ratio autem huius discriminis nulla alia asignari potest, nisi quia maius peccatū ac delictum sit & magis nociuum transgresio vnius quam alterius, iuxta illud Deut. 25. iuxta mensuram delicti erit & plagarum modus, ergo. Et confirmatur, si vertatur in dubium de aliqua lege pęnali, an sit iusta, regula ad id discernendum omnium consensu nulla alia asignatur, quam perspicere, an pœna, quæ lege illa imponitur, sit proportionata delicto, quod illa violata committitur, ergo transgresio legis pęnalis peccatum est.

Tertio, lex humana iusta obligat in cōscientia, etiamsi nullam asignet pœnam, in re leui sub veniali, in re autē graui sub mortali, appositio autem pœnæ nō minuit vim legis, imo auget, ergo lex pœnalis obligat in conscientia. Maior est de fide: *Qui enim potestati*, id est, *legi superioris resistit, Dei ordinationi resistit*. Rom. 13. & Prouer. 8. *Per me reges regnant*, &c. nec Deus Reip. & rebus humanis bene prouidisset, si superiores nō possent condere leges iustas, quibus subditi tenerentur in conscientia parere. Minor patet, quia pœna non eo fine imponitur à legislatore, vt legis substantia & præceptum non obliget, aut legis vis minuatur, vel vt sit lex mucipula & laqueus ad extrahendas pœnas, sed vt subditi intelligant, quantum referat, quod lege illa pręcipitur & arctius lex illa custodiatur. Vnde Deus ipse hoc fine legi, quā imposuit primo parenti, apposuit pœnā mortis: Et promulgata lege Deu. 27. Moysi præcepit, vt duces tribuum pręmia & pęnas illis præceptis appositas eleuata voce pronūtiarent, vt populus ille, quātum præcepta illius legis referrent, sic intelligeret, ac illa diligentius custodiret.

Secunda conclusio.

Transgressor legis pænalis, cuius pæna est priuatio aliquorum bonorum, quæ non erant proprie delinquentis, sed illi a legislatore conferebantur, ipso facto, quo tale crimen committit, & legem illam transgreditur, sine vlla iudicis condemnatione incurrit illam pænam, & est actu bonis illis priuatus.

Patet, cum communicatio horum bonorum sit à libera voluntate illius legislatoris, tamdiu quis illis gaudet, quādiu legislator vult illa ipsi communicari, & quam primum non vult, illis priuatur, sed in lege, cuius pæna est mera priuatio, eo ipso quo delinquens incidit in crimen illud, vult legislator delinquētem non gaudere illis bonis, sed

sed priuari, ergo eo ipso est priuatus. Et cōfirmatur, omnis donatio conditionata habet effectum posita conditione, ea vero deficiente nil conceditur aut confert, sed in lege pœnali, de qua hæc secunda conclusio, legislator bona quæ conferebat subditis, eo ipso quo condit legem pœnalem confert sub hac conditione, ne legem illam transgrediantur, ergo eo ipso quo transgrediuntur, non sunt participes illorum bonorum, sed illis actu exspoliantur. Tertia conclu.

Lex pœnalis etiā si dicat, ipso facto, vel ipso iure, non obligat in conscientia ad exsoluendam pœnam, nisi adueniente iudicis condemnatione.

Probatur, lex est regula inanimata, & quidam iudex ac magistratus mutus ac mortuus, exsequutor autē legis est iudex, propter quod vocatur ab Arist. 5. Ethico. iustum animatū, & minister ac custos iustitiæ: Vnde ad ipsum pertinet pænam impositam à lege exsequutioni mādare, & transgressores ad id cogere, hoc autem non efficitur nisi per ipsius sententiam & condemnationem, ergo.

Vbi obseruandum est, in lege duo esse, vim præceptiuam & vim coerciuam, priorem habet lex se sola, nam eo ipso quo est lex, præcipit: posterius vero, nempe coercere subditos, & compellere eos ad legis obseruantiam per exsequutionem pænarum est iudicis, & ita lex quo ad præceptum alloquitur subditos, vt ita faciant, quo ad pænam vero iudices, vt illa transgressores puniant: Vnde argumentor secundo, Pænam exequutioni mandare est actus iustitię punitiuę & vindicatiuæ, iustitiæ autem punitiuæ nemo est minister in se ipsum, sed solus iudex per sententiam & condemnationem, ergo.

Tertio, nulla pœna est ita exacte constituta à lege, quin ex circumstantijs, aut personæ, aut criminis debeat augeri vel minui, & seruari in ipsa virtus epicheiæ, cum omnes euentus & casus in indiuiduo non possint vna lege concludi, propter quod, quāuis constet de crimine, datur actori locus, vt contra reum dicat, & reo vt se defendat, vt per processum constet iudici grauitas criminis, & sic pęnam legis delicto accommodet, sed reus in proprio crimine non potest hoc iudicium ferre, nemo enim in propria causa est æquus iudex, ergo exspectāda est necessario iudicis sententia & condemnatio.

Quarto, leges debent esse tolerabiles & consonæ rectæ rationi, cogere autem reum vt sine condemnatione iudicis soluat pęnam, est grauissimum & alienum ab omni ratione. Primo, quia nemo est condemnandus, nec compellendus ad aliquod supplicium, quin audiatur. Vnde illud Gregorij c. Susceptis. De causa poss. & propriet. *Nos contra inauditam partem nil possumus definire.* & 1. q. 7. can. Nos in quemquam. Et can. Iudex, præcipitur, vt nemo condemnetur vel puniatur nisi confessus vel conuictus, at si ante processum & condemnationem teneretur delinquens pęnam luere, esset punitus inauditus, & nec confessus nec conuictus.

Quinto, si pęna pecuniaria esset statim exsoluenda, quia lex pœnalis dicat ipso facto, similiter & pœna corporalis esset exsoluenda statim sine sententia iudicis, quando lex diceret ipso facto furem vel homicidā incurrere hanc vel illam pœnam corporalē, hoc autem nullus docuit, imo & natura abhorret, essetque se ipsum prodere contra illud Chrysostomi d. 1. de præsentia, can. Quis aliquando: *Non dico vt te ipsum prodas.* Vltimo, Inter oēs leges pœnales rigidior est illa qua crimē hæresis & læsæ maiestatis punitur publicatione bonorum, cum in ea à die commissi criminis priuetur reus dominio suorum bonorum: sed hæc lex adeo rigida, non obligat delinquētem vt exsoluat pœnam, nec bona sua tradat statim fisco, sed retinet delinquens illorum possessionē & vsum vsque ad iudicis condemnationē, vt est definitum in illo cap. Cum secundū leges, De hæreticis, lib. 6. ergo neque aliæ leges pœnales imponentes aliquas pœnas temporales & pecuniarias obligabunt in cōscientia ad exsoluendam pęnam ante condemnationem iudicis.

Nunc ad argumenta in oppositum, & primo ad argumenta Alphonsi à Castro.

Ad primum respondeo, verum esse legem pęnalem esse iustam, & obligare ad illud omne quod præcipit, sed cum discrimine, nam quo ad substantiam præcepti, quod continet, statim obligat, quo ad pœnam vero non statim, sed iudice cōdemnante, quia pęna temperanda est iuxta circunstantias, & exsequutioni mandanda, ad quæ non tenetur reus, quia neque ipse potest temperare pęnam, cum nequeat esse iudex in propria causa, neque illam debet ipse exsequutioni mandare, tum quia ipse non est exsequutor legis, sed iudex, tum quia non debet ipse de se ipso supplicium sumere.

Ad secundum respondeo, in legibus quę taxant aliquam pęnam temporalem & pecuniariam

cuniariam non transferri statim dominium in fiscum, quo fit, vt non rescindantur contractus, quos talis delinquens fecit, etiam si solum habeat ea bona, ex quibus soluenda esset illa pœna, in legibus autem quæ statuunt confiscationem bonorum à die commissi criminis, trãsferri dominium in fiscũ, & ideo rescindi omnes contractus ab illo delinquẽte factos à die commissi criminis. Cæterum quamuis transferatur dominium in fiscum, & delinquẽs ipso facto illud amiserit, non tamen amisit vsum & possessionẽ legitimã illorum bonorum, nec tenetur illa tradere fisco, donec adueniat iudicis condemnatio, vt constat ex illo cap. Cum secundum leges.

Ad tertium respondeo, duplicem esse vim legis, præceptiuam & compulsiuam, lex maiorem habet vim præceptiuam, & ad taxandas pęnas quam iudex, cõpulsiuam ad mandandam exsequutioni pœnam à lege taxatam maiorẽ vim habet iudex, quia lex est inanimata, iudex autem est iustum animatum, & exsequutor legis.

Ad vltimum respondeo, superiorem legem, nempe legem naturæ & dictamen rectæ rationis, cui omnes leges subiectę sunt, explicare leges pęnales sic esse accipiendas, vt pœnam nemo teneatur soluere, nisi iudice condemnante, propter rationes & incõmoda adducta, quæ omnia lex naturæ dictat. Nec repugnat huic doctrinę aliquas ex huiusmodi legibus vti illis vocibus, ipso facto, ipso iure, quia hæ voces adduntur, vt apertius intelligatur legem illam non esse comminatoriam, sed assertoriam & definitiuam, hoc enim interest inter legem comminatoriam & assertiuam, quod illam transgrediens non solum declarandus est reus, verum etiam condemnandus ad pœnam, transgrediens vero assertoriam sufficit, vt declaretur reus, & legis illius transgressor, huiusmodi enim declaratio est condemnatio, & ideo dicit lex, ipso facto.

Ad argumenta tertiæ opinionis quæ est vulgi, Respondeo, primum ridiculum esse & imperitorum, legislator enim, vt diximus, non adhibet pœnam, vt minuat vim legis, sed vt illa arctius custodiatur, alioquin fur non peccaret, cum non exponat se grauissimæ pœnę suspẽsionis, nec quia violat legẽ Dei peccaret, cũ exponat se morti æternæ. Secundũ quoq; nullã habet vim, nam Theologi qui sentiunt aliqua vectigalia non esse soluenda, nõ ideo hoc sentiũt, quia lex pœnalis non obliget in consciẽtia,

sed quia putãt talia vectigalia nõ esse iusta, & ideo non soluẽda, hic autem supponimus legẽ pœnalẽ esse iustã. De vectigalibus autem an sint iusta, suo loco videbitur.

Aduersus hanc tertiã conclu. duo sese offerunt. Prius est, ca. Per humani, de homicidio, lib. 6. decernit Sum. Pont. eum qui assacinũ aliquẽ interficit, siue Episcopus sit, siue dux, ipso facto esse priuatum sua dignitate. Et postquã constiterit probabilibus argumentis aliquem commisisse tam exsecrabile scelus, nullatenus alia aduersus eum depositionis sentẽtia requiratur. Posterius est, nã definit Paul. 2. in extraua. Ambitiosa, De rebus Eccles. non alienan. prælatos, qui res ecclesiæ alienauerint, ipso facto absque alia declaratione esse priuatos propria dignitate & beneficijs, ita vt illa mox absq; aliqua alia declaratione vacare censeantur.

Ad primum respondeo, textum illũ nobis fauere, nam cum dicat Pont. postquam crimen illud constiterit probabilibus argumentis, docet aperte se agere de iudicis processu & sententia, quia in iure illa dicuntur probabilia, quæ iudici fidem faciunt: vult ergo docere crimine iuridice constante, & sententia iudicis declarante à tali reo tale delictum cõmissum esse, non esse necessariam aliam sententiam, qua declaretur illum eam pœnam incurrisse, quod nos diximus modo assignantes discrimen inter leges cõminatorias & assertiuas ac definitiuas.

Ad secundum dico, quemadmodum Rex cum eligit iudices, potest ipsis ea munera demandare sub certis cõditionibus, ad quas obligantur in conscientia, quia eo ipso quo volunt eligi iudices, illis tacite cõsentiunt, eodem modo Sum. Pont. qui est summus dispensator & distributor munerum Ecclesiasticorum, posse illa lege & conditione ea conferre, vt qui tale crimen commiserit, illa statim amittat, cui cõditioni obnoxij sunt qui eligi volunt eo ipso quo eliguntur, sicut diximus de donatione conditionata.

Secunda Controuersia.

AN REVS QVI NEGAVIT *in iudicio veritatem quam tenebatur fateri, propter quod est absolutus a pœna, ad quam reuera fuisset condemnatus, teneatur illam soluere.*

DIxi, quam tenebatur fateri, quia quando interrogatur contra ordinem iuris, & negat quod iuste potest negare, tunc optime & iuste

iuste egit, & ad nil tenetur: sed quæstio est, quando iudice recte procedente negat ipse, quod debet confiteri.

Soto lib.1. de iust.q.6.art. 6.ante quintã conclusionem obiter habet partem affirmantem, quæ opinio sic probari potest. Primo, qui iniuste impedit ius vel iustum lucrum alterius, tenetur illi restituere, fiscus habebat ius in pęnam ab hoc reo luendam virtute legis, impedit autem reus hoc ius fisci per iniustam & iniquam negatiuã, quia impedit per ipsam iustum iudicium & iustam condemnationem, ergo.

Secundo, si quis possideat rem per testamentum minus solemne, & vocatus in iudicium neget veritatem, quam tenetur fateri, tenetur eo ipso sine alia noua condemnatione restituere rem illam hæredibus defuncti, ergo idem dicendum est in hac quæstione. Probo consequentiam, quia sicut hæredes defuncti habent ius ad illam rem, ita & fiscus, vel hospitale, vel is cui à lege pœna reddenda est, in illam pęnam.

Tertio, si iudex per iniquitatem nõ condemnet reum ad pœnam quam incurrit, si Tabellio in scriptis falsum apponat, aut relinquat verum, propter quod reus non condemnatur ad pœnam iustam, similiter testes, qui iniuste negant veritatem, de quã iuridice interrogantur, tenentur omnes isti pœnam, ad quam reus fuisset condemnatus explicata veritate, soluere, ergo tenetur etiã reus, cuius culpa & iniqua negatione impeditur iudex, ne ferat in ipsum iustam condemnationem.

Quarto, quando per iniustitiam non soluit quis quod soluendum erat, tenetur ad illud restituendum, reus negans veritatẽ per iniustitiam desinit soluere, quod ab ipso soluendum erat, ergo.

Quinto, iuxta oppositam sententiam daretur bellum iustum ex vtraque parte, nam fiscus cognoscens illum negasse veritatem contra iustitiam posset bona illius iuste vsurpare, reus quoque cum non debeat soluere pœnam, nisi condemnatus iuste, bona sua defenderet contra fiscum.

Denique ex regula iuris, de iniuria & dãno dato, si tua culpa damnum datum est, vel iniuria irrogatur, iure super his satisfacere te oportet, sed in hoc casu reus sua culpa & iniusta negatione impedit sententiam, qua fuisset iuste condemnatus, in quo nocet fisco, vel illi cui pœna esset exsoluenda, ergo.

In oppositum est consuetudo omnium fidelium, nullus enim vnquam Theologorum, nec ex veteribus, nec ex recentioribus neganti veritatẽ in iudicio, quã tenetur fateri, iniunxit, vt restitueret pœnã, ad quam ea cognita fuisset condemnatus, sed tantum vt pœniteret de mẽdacio in iudicio prolato, aut de periurio, si fuit sub iuramento interrogatus. Vnde recentiores Thomistæ, qui hanc quęstionem hoc loco tractant (nã ex antiquis nullus eius meminit) sentiunt sic mentientem non teneri ad restitutionẽ.

Probant primo, Ex D.Tho. in hoc artic. non tenetur reus pœnam luere, nisi adueniente iudicis sententia, quã actu ad illam condemnetur, sed hic de quo loquimur nõ est actu condemnatus, quamuis esset condemnandus, ergo.

Secundo, tota ratio huius sententię D. Tho. est, ne idem in se ipsum sit agens & patiens, iudex & reus, quod repugnat omni iuri, sed si teneretur soluere pęnam, quia negauit veritatem sine actuali iudicis cõdemnatione, esset agens & patiens, iudex & reus in se ipsum, ergo.

Tertio, ideo non tenetur quis (vt vidimus) ante condemnationem iudicis pęnam soluere, quia repugnat rationi, vt puniatur aliquis non cõuictus, nec cõfessus, sed si, cũ negauit veritatẽ sine cõdemnatione iudicis, teneretur ad soluendam pęnam, deberet pati supplicium non conuictus nec confessus, ergo.

Quarto, Ante condemnationem nõ tenetur quis soluere pænam, quia nescit, quanta pars pœnę impositę à lege suæ culpæ respõdeat, sed est à iudice id diffiniendum, similiter autem se habet quãdo negat veritatem, nescit enim tunc reus quæ pœna sibi luenda sit, nec id debet ipse iudicare, sed iudex, ergo etiam si neget veritatem, debet accedere iudicis condemnatio, vt teneatur pęnam soluere.

Denique ex contraria sententia sequuntur magna incommoda. Primo, si lex dicat ludentes aleis incurrere pęnam amissionis pecuniarum quæ erant expositę ludo, si ingrediente pretore, & interrogante quanta pecunia esset in ludo, ludentes negarent veritatem, propter quod prætor non condemnaret eos ad illam quantitatem expositam, tenerentur isti ad restituendum omnem illam pecuniam quam habebant expositam, quod nullus prestat, nec vllus vnquam, Theologus consulit, Similiter quãdo quis defraudat vectigalia iusta, aut venatur, vel piscatur, vel scindit ligna in locis prohibitis lege iusta sub pęna, & interrogatus negaret

ret veritatem, teneretur non solum ad soluenda vectigalia, quæ inique detinuit, & damna quæ in locis illis prohibitis fecit, verum etiam pœnam sine condemnatione, ad quod nullus hactenus peritorum confessariorum aliquem obligauit, sed ad soluendum tantum, quæ iniuste detinuit, vel damna quæ intulit.

Sequitur tertio, sacerdotem qui negauit crimen, ratione cuius erat priuandus beneficio, teneri ad resignandum illud ante iudicis condemnationem, quod nunquam fit, neque quis ad id obligatur. Quarto, reum, qui, si confiteretur crimē, esset damnandus in exsilium vel carcerem, negata autem veritate non cōdemnatur, teneri sine sententia & condēnatione iudicis ad se ipsum in exsiliū mittendū, vel mācipandū carceri, quod repugnat omnino rationi, essent enim hac ratione leges humanæ crudeles & intolerabiles. Sequūtur autem necessario hæc incōmoda, quia iuxta oppositam sententiam tenetur reus, qui veritatem negat, iudice non condemnante ad eas pœnas, ad quas iudex illum condemnasset veritate perspecta. Ex his opinionibus, quāuis illa Mag. Soto sit probabilis, probabilior tamen multo est & magis consona rectę rationi & doctrinę D. Tho. posterior, quæ communiter obseruatur.

Obseruemus tamen hic ad maiorem intelligentiam. Primo, reum negantem in iudicio veritatem quam tenetur fateri, præter iniuriam quam facit iudici, non obediendo illi, posse quoque illum aliqua infamia, vel alio damno sua negatione afficere, similiter & fiscum præter iniuriam, quam illi facit impediendo illi bonum, quod ex solutione pœnæ acquisisset: pro iniuria quā facit iudici nō obediendo illi, vel fisco impediendo illum à receptione pœnæ, peccat mortaliter, & tenetur ad pœnitendū, nō tamē ad soluendā pœnā legis, nisi actu condemnetur, propter rationes adductas: quod si prętereа aliqua infamia vel damno illos affecerit, ad illa satisfacienda tenetur statim ex natura rei, quia hoc non est pœna legis, sed obligatio n ata ex damno inique illato.

Obseruemus secundo, quod ex dictis sequitur, quando reus iure esset condemnandus, sed non condemnatur, aut ex iniquitate iudicis vel testium, aut ex ignorantia, aut alias sine culpa ipsius, non teneri ad restitutionem pœnæ, quia si non tenetur ante cōdemnationem, quando culpa ipsius non peruenitur ad sententiam, multo minus quando sine culpa ipsius.

Nunc ad argumenta initio posita. Ad primum respondeo, inter iustitiam publicam siue legalem, & particularem cuiusque hoc interesse, quod peccans contra particularē tenetur simpliciter restituere, peccans autē contra iustitiam publicam & legalem tenetur restituere, si ex officio tenebatur ad illius custodiam, quod si non tenebatur, nequaquam. V.g. exsistunt latrones, quos potest prohibere iudex, potest etiam persona priuata, neuter tamen illos prohibet, peccant ambo contra iustitiam publicam, sed ita vt iudex teneatur soluere damna quę illi latrones inferunt, quæ poterat prohibere, quia tenebatur ex officio, persona vero priuata non tenetur, quia non tenebatur ex officio illa prohibere, sed ex sola charitate. Vnde regula illa iuris, Qui patitur damnū quod potest prohibere, tenetur illud compensare, intelligenda est, quod potest & tenetur prohibere. Hoc posito dico ad primū argumentum, impedientem bonum alteri debitum teneri ad restituendum, quia violat iustitiam particularem, qui vero negat veritatem, non impedit iustitiam particularem, sed communem, ad cuius custodiam non tenetur ex officio, vnde hoc peccatum pertinet potius ad obedientiā nō exhibitā iudici, quam ad iniustitiam, & propterea non tenetur ad restituendum. Respondeo secundo, impedientem bonum alteri debitū in proxima potentia, teneri ad restituendum, fiscus autem ante iudicis condemnationem non est in proxima potentia ad receptionem pœnę, sed in remota: quod si accedente condemnatione tunc reus absconderet bona, ne solueret pœnam, aut partem pœnę, teneretur soluere, quia impedit tunc fiscum à bono, ad quod iam est in proxima potentia. Dico tertio, cum lex primo & per se impediat crimen & secundario imponat pœnam, negantem veritatem primo & per se impedire condemnationem delicti & secundario condemnationem ad pœnā, quæ autem secundario impediuntur non sunt restituenda, sicut diximus occidentem debitorem non teneri ad soluendum creditoribus debita occisi, quia secundario & indirecte sequitur illud impedimentum.

Ad secundum dico, possidentem aliquid per testamentum inualidum, siue vocetur in iudicium, siue nō, siue neget veritatem, siue fateatur, teneri ad illud restituendum, quia nunquam fuit verus dominus illius rei, sed veri domini sunt hęredes, vnde illa est restitutio

tutio rei alienę, quæ simpliciter debetur ex natura rei, hic autem agimus de solutione pœnæ, ad quam nemo tenetur, vt ex dictis constat, nisi iudice actu condemnante.

Ad tertium dico, illos teneri ad restituẽdum, quia violant iustitiam legalem, ad quã tenentur ex officio, & quia inique, ac contra iustitiam, ad quam tenẽtur, inferũt damnum, debent restituere, non quasi luentes pœnam, sed quasi compensantes damnum illatum, quæ compensatio, cum debeatur ex natura rei non indiget condemnatione, sicut solutio pœnæ, quæ exigitur à reo, quę cũ sit vere pœna & suppliciũ, indiget necessario ista cõdẽnatione ꝓpter causas dictas.

Ad quartum respondeo, consequentiã illam non valere, per iniustitiam negauit veritatem, ergo per iniustitiã non soluit pęnam, sicut non valet, iste reus per iniustitiã fecit vim custodi carceris & aufugit, ergo per iniustitiam aufugit, non valet consequentia, quia licet contra iustitiam intulerit vim custodi carceris, & ea pręcedente habuerit libertatem ad fugiendum, positus tamen iam in libertate, quamuis per illud malum medium, non fecit contra iustitiam fugiendo, quia iure naturæ cuiuis in libertate posito concessa est facultas fugiendi, sic in proposito non valet illa consequẽtia, quia licet contra iustitiã negauit veritatem & impedierit condemnationem, non tamen est contra iustitiam, vt non condemnatus non soluat, quia cum iure naturę nullus debeat sibi ipsi supplicium inferre, etiam si iniquo medio obtineat, vt non condemnetur, postquam vero id obtinet, non tenetur ex iustitia soluere.

Ad quintum dico, non dari in hoc casu bellum iustum ex vtraque parte, quia fiscus ante condemnationem iudicis non potest bona rei vllo modo vsurpare.

Ad vltimum respondeo, inferentem damnum sua culpa in re quam frater actu possidet, aut ad quam habet ius in proxima potentia, teneri ad satisfaciendum illud, fiscus autem in hoc casu neque actu possidet pęnam taxatam à lege, neque est in proxima potentia ad illam, nisi adueniente condemnatione.

II. Controuersia.

AN LEGES PROHIBENTES in quibusdam locis scindere ligna, pascere greges sub certa pœna obligent ad culpam simul & pœnam impositam

IN hac quæstione Medina Cod. de reb. restituen. habet partẽ affirmantẽ, nisi (inquit) talia agẽtes excusentur aliquo statuto, vel volũtate interpretatiua dñi loci, qui sola pęna eorũ, quę in his capiũtur contentus sit. Castro lib.1. de lege pænali.c.10.corol.1 maiori verborũ apparatu, quã rationũ pondere inuehitur in eos, qui scindẽtes ligna in aliena sylua, & in cõfessarios illos absoluentes. Probatur aũt hæc sentẽtia. Primo, cum leges istæ iustæ sint, & conditæ ab habente auctoritatẽ, qui illas trãsgreditur peccat, & non cõtra charitatẽ, ergo tenetur restituere quæ accipit in illis locis, & soluere pænam, quando condemnabitur.

Secundo, iste accipit aliena inuitis dñis, nẽpe prohibente principe, vel domino loci qui legẽ condidit, vnde est furtũ, & restituẽdum. Et ita habetur. l.2.ff. & toto tit. arborũ furto cæsarũ. Tertio, ligna & pascua sunt bona cõmunia loci, sicut pecuniæ exsistẽtes in ęrario publico, qui autẽ furaretur pecunias ex ęrario publico, teneretur ad restituẽdũ, ergo qui scinderet ligna in locis prohibitis. Quarto, sylua lignorũ & pascua herbarũ in locis prohibitis, sunt velut arbores, plãtæ, & vineæ in hęreditatib⁹ agricolarũ, sed qui furatur arbores aut vineas tenetur ad restituendũ, ergo & qui illa accipiũt in locis prohibitis. Deniq; solẽt Episcopi contra huiusmodi ferre sententiã excõmunicationis, ergo leges illæ obligant in conscientia, alioquin iniusta esset talis excommunicatio.

Ad intelligentiã huius quæstionis obseruem⁹, ex syluis quasdã esse eiusdẽ loci, alias vicinas, alias vero remotas & distantes. Rursus ex syluis eiusdẽ loci quasdã esse cõmunes omnibus vicinis oppidi, alias vero applicatas alicui priuato, idque dupli i titulo, vel titulo constructionis, quia ipsi vel maiores earum montem illum vel nemus arboribus repleuerunt, vel concesſione regis: Ex quibus titulis habent priuati cõmuniter huiusmodi syluas, hoc secũdo. i. concesſione Regis: nã quãdo primo illo titulo illas habẽt, quia ab ipsis vel maioribus suis syluæ plãtatæ sunt & cõsitę, solẽt illud ostentare.

Obseruemus secũdo, cũ optima & pręstãtisſima legum interpres sit consuetudo, qua ratione huiusmodi leges & prohibitiones sint accipiendæ ab ipsa petendum esse: Etenim si vbi cõsuetudo loci habeat, vt qui cõtra legẽ quid accipiat & conuictus à iudice condemnetur ad restitutionem valoris rei acceptæ & solutionẽ penę, ibi illa acceptio est iniusta & furtũ mortale: si vero nõ condemnetur ad aliquã restitutionẽ rei acceptæ, sed ad solius pęnæ solutionem, eo ipso

quo ita obseruatur à iudicibus, declarat hæc cõsuetudo animũ & mentẽ illius legis non esse obligare accipientem rem illã ad furtũ, sed ad solã pœnã, nec tali lege res illas fieri alienas accipiẽti, sed imponi modũ pœna illa, ne res illæ destruãtur & precant. Vnde huiusmodi leges & prohibitiones nõ tã sunt leges, quã conuẽtiones & cõcordiæ superiorũ cũ vicinis oppidi, & vicinorũ inter se, vt ad communẽ vtilitatẽ hac ratione ligna & pascua custodiantur, imposito hoc modo & cautione, vt qui illa sine licentia attigerit, pœnam luat. Sit prima conclu.

Scindentes ligna sine licentia in sylua proprij oppidi, nisi magnã faciãt stragem, sed cũ moderamine ad suã vtilitatẽ, non peccant mortaliter, nec tenentur ad restitutionẽ precij & valoris lignorum, sed ad solutionem pœnæ tantum, quando capti condemnabuntur ad illam.

Dixi, nisi fecerint magnã stragẽ, nã cum vis & animus legis sit sumendus ex fine ipsius: finis autẽ huiusmodi legũ sit bonũ cõmune, ne ligna deficiant, qui nocet huic fini et iusto contra legẽ faciẽs magnã stragẽ, peccat mortaliter, & tenetur ad restituẽdũ. Cõfirmat illud cõsuetudo, nam sic agẽs condemnatur, & ad restitutionẽ dãni, & ad pœnam. De illo vero qui non facit stragẽ, sed sumit moderate sibi necessaria, probatur conclu. Cõsuetudo est optima legũ interpres, sed communiter ita obseruatur, vt qui moderate accipit deprehẽsus à iudice, non dãnetur ad restitutionem rei acceptæ, quasi furtiuæ, sed tantum ad solutionem pœnæ, ergo animus legis huiusmodi non est obligare ad culpam, neque ad restitutionem rei acceptæ, sed ad solam pœnam.

Secundo, isti nõ accipiunt de alieno, sed de eo, quod sibi cũ suis ciuibus cõmune est, nec nocẽt Reip. cũ moderate accipiãt, ergo nec peccãt, nec tenẽtur restituere. Quando in hac prima cõclu. dicitur ad suã vtilitatẽ, intellige, vel ad suos vsus domesticos, vel ad vẽdendũ, vt sibi succurrãt, seruato moderamine, non enim audiẽdi sunt, qui dicũt licere sumere ad proprios vsus, non tamẽ ad vendendum: quia hæc licet conuertere in vsus vicinorũ oppidi, qui vero ista vendit, & recipit precium laboris sui, & deseruit cũ illis vicinis suis. Idem iudicium est, si scindãtur ligna oppidi vicini, est enim in vsu positum, vt oppida vicina quæ propinqua habent nemora, mutuo in illis ligna scindant, & vicissim illa sibi condonent, eademque consuetudine hæc explicãte, non intẽdunt populi vicinos, à quibus sui similia possũt & solent accipere, ad aliud obligare, quam vt pœnam luant, ligna vero quæ moderate accipiunt, velut omnibus communia accipiant. Secunda conclusio.

Qui ex syluis & nemoribus remotis ligna sciderit, si iudicio ceteros in eo loco conuictos de tali acceptione soleant ad solã pœnam condẽnare, soluet illã, quando condemnatus fuerit, si vero nõ solũ ad pœnam, verum etiã ad restitutionẽ valoris rei acceptæ, tunc peccant accipiendo, & tenentur simpliciter ante condẽnationem ad restitutionem rei acceptæ, ad solutionem vero pœnæ, quando condemnabuntur.

Hæc conclu. patet, quia in his cõsuetudo est præstantissima istarum legum interpres.

Obseruandum tamẽ hic est, communiter neque ista accipientes in locis distantibus peccare, neque teneri ad restituendũ, quia isti lignatores etiam in locis remotis non iudicantur fures, imo siue tales prohibitiones sint introductæ iure gentium, siue legibus, siue consuetudine, insitum est in animis omnium populorũ, scindentes ligna in locis patentibus, & omnibus expositis, nec furtum committere, nec ad aliud teneri, quam ad solutionem pœnæ. Tertia conclusio.

Si sylua lignorum sit alicuius priuati domini, quia ab ipso vel suis, quorum hæres est propria industria & expensis est plantata, & praceptũ, ne quis illam attingat, sumere inde ligna, siue locus ille sit vallatus muris, siue non, nisi excusentur ex leuitate materiæ, in qua discernenda standũ erit iudicio prudentum, est peccatum mortale cum debito non solum soluendi pœnam accedente condemnatione, verum etiam restituendi valorẽ rei acceptæ ante omnem condemnationem.

Patet, quia talis acceptio est rei alienæ, inuito domino, & vere furtum, cum in hoc casu ligna ista, quæ industria, & expensis illius priuati, vel suorum ibi exsistunt, sint bona propria illorum, sicut arbores, vineæ & alia quæ agricola in sua hæreditate plantauit. Et confirmatur, quia sicut agri, cum à natura sint omnibus communes, iure gentium ex iusta causa sunt diuisi & appropriati, & qui inde sumerent, tenentur restituere, ita nemora, syluæ, piscinæ, licet sint res communes, ex iusta causa à Rege, vel Repub. possunt huic homini appropriari.

Est tamen hic obseruandũ, plurimũ referre, an loca illa sint cincta muris, nam si sunt, non potesti, qui illa accipit excusari ignorantia inuincibili, nam ille murus indicat esse alicuius domini, quod si non sint muris cincta, tunc si sciat esse alicuius domini, tenetur restituere, vt diximus, si vero ignoret

noret, non tenebitur. Quarta concl.

Si syluam lignorum priuatus homo habeat dono regis vel Reip. nec ad illã cingendã muris, vel plantandã expensas fecerit, qui in illis ligna sciderit, nec peccat, nec tenetur ad restitutionẽ, sed ad solam pœnam accedente condemnatione: Quod si illã proprijs expensis vallauit muro, auxit, & lignis repleri curauit, qui ibi scindit ligna, peccat, & tenetur non solum ad pœnam, quando fuerit condemnatus, verum etiam ad restitutionem damni illati, id est, valoris rei acceptæ, sine vlla condemnatione.

Prior pars probatur, quia si illa loca habeat dono Regis, vel Reip. nec expensas ibi fecerit, non habet aliud ius in illa quam habebant Rex & Resp. Quando autem erãt Reip. vel communitatis, aliquid inde accipiens, non tenebatur nisi ad solam pœnam, iuxta primã conclusionẽ, ergo similiter quã do sunt priuati domini ex dono Reip.

Secundo, si quando princeps vel Resp. loca ista alicui donauit, apposuisset hanc cõditionem, vt vicini scindentes ibi ligna pænam tantum luerent capti, qui inde ligna acciperet, ad nil aliud teneretur, quam ad pænam, sed syluæ & nemora data sunt à Regibus, vel Rebusp. aliquibus priuatis ciuibus sub ista conditione, quamuis non formaliter & expresse, virtualiter tamen & interpretatiue, ergo scindentes ligna in huiusmodi locis ad nil aliud tenentur, quam ad pænã. Maior certa est, Minor probatur, quia arbores syluestres, quas humus ipsa propria spõte fert nulla adhibita humana diligentia & industria & vsibus humanis adeo necessarias, non decuit effici proprias alicui priuato, eodem modo quo propriæ illi sunt quę labore ac opera ipsius fiunt & indigent. Et confirmatur, cum videamus in prima rerũ diuisione hęc mansisse communia, tum quia necessaria vsibus humanis, tum quia alia cũ cura ac industria hominum indigeant, debuerunt diuidi & appropriari, ne circa illa, si cõmunia permansissent, homines essent negligentes, hęc vero cum tali industria & labore non egeant, mãserunt indiuisa: quod si deinde alicui appropriata sunt, certe sub illa conditione, quam dictat recta ratio.

Tertio, bona cõmunia appropriata sunt priuatis modo magis accõmodato ad pacandas eorum conscientias, modus vero magis accommodatus conscientijs tam dominorũ nemorũ, quã scindentiũ ligna in eis, est is quẽ dicemus, vt possit quis necessaria sibi ligna scindere, sine vllo peccato, cum solo periculo luendi pœnam, quando deprehensus fuerit & condemnatus. Cõfirmatur hęc pars ex cõmuni vsu & sententia, nullus enim fidelium in huiusmodi locis scindens ligna, iudicat se peccare mortaliter, nec teneri ad aliud quam ad pœnam, nec vllus confessarius peritus ad aliud illũ obligat. Hæc pars Intelligenda est iuxta primam conclu. ita vt lignator iste non deuastet syluam, quia deuastando syluam, expoliat dominum illius & alios oppidanos iure quod habent ad accipienda ligna ex ea, cũ illo deuastante non maneant ligna, quę alij accipere possint.

Probatur secunda pars, quia licet illa loca habeat iste priuatus dono Regis vel Reip. ratione industriarum & expensarũ, quas in eis fecit reddita sunt vt propria ipsius & illa attingere est attingere alienum inuito domino, sicut cum terram sterilem & desertam & omnino incultã Resp. alicui tribuit, licet nouale illud dono habeat, postquam vero illud excoluit, & ibi vineam vel arbores plantauit, qui inde aliquid ipso inuito sumeret, esset fur, & acciperet de bono illi proprio, & teneretur ad restituendum. Hinc sequitur, syluas & nemora quę Reges & magnates sibi insurpant, eo modo quo initio diximus, & suis expensis arboribus, plantis floribus & herbis replent ac muniunt, esse velut priuata bona ipsorum, licereque ipsis imponere leges pęnales prohibẽtes ne quis illa attingat, & contra faciens peccabit & tenebitur ad restitutionem. Quinta conclu.

Eodem modo iudicandum est de fructibus arborum syluestrium, sicut dictum est de lignis, ita vt in syluis, in quibus licet scindere ligna, liceat etiam colligere fructus illorum, & contra, &c.

Ratio est, quia accessorium sequitur naturam sui principalis: tum etiam quia huiusmodi fructus vt pineæ, castaneæ, & similes sunt necessarij humanis vsibus hominum vel pecudum, sicut & ipsæ arbores syluestres. Vltima conclu.

Qui pascit sua pecora in alicuius pratis circũseptis tenetur, & sine vlla iudicis sententia ad restitutionẽ dãni illati, qui vero pascit illa in pratis patentibus, non tenetur ad restitutionem, nisi quatenus fuerit a iudice condemnatus.

Colligitur hęc conclu. ex precedẽtibus: Quod enim est in syluis esse cõsitas & muris cinctas, id ipsum est in pratis & agris esse vallatos. Et probatur, arbores syluestres & fructus earum maioris precij sunt quam humilis herba quæ singulis mensibus nascitur & arescit in pratis, ergo sufficit vt quãdo pecora nocuerunt in prato circumsepto, re-

 stituatur

ſtituatur damnum ſimpliciter, & ſine iudicis ſententia, quando vero patens erat, nec vllo vallo cinctum, ſoluatur quod iudex ſtatuerit. Loquimur hic de pratis, nā de agris & vineis quæ induſtria humana ſeminātur, plantātur, & coluntur, certū eſt damnū illatum à pecoribus compenſandum eſſe in integrum, ſimpliciter & ex natura rei, ſine vlla ſententia iudicis, à dominis vel paſtoribus illorum pecorum, quæ nocuerunt.

Nunc ad argumenta initio poſita, quà parte poſſunt pugnare noſtris concluſionibus. Ad primum reſpondeo, leges prohibētes ſcindere ligna accipiendas eſſe iuxta concluſiones hic poſitas.

Ad ſecundum dico, ligna in ſylua quæ non eſt plantata vel vallata à domino, vel maioribus ipſius, nō eſſe illi ita propria, vt ea accipere ſit furtum, ſed tantum eſſe ita illi appropriata, vt ſi alius præter ipſum accipiat, teneatur captus & condemnatus luere pœnā, quod ſi aliquādo in iure iſta accipiēs dicitur fur, improprie vocatur hoc nomine.

Ad tertium neganda eſt ſimilitudo, quia ærarium publicū ita eſt deſtinatū ſolūmodo ad publicos & cōmunes vſus Reip. vt nulli priuato liceat illud attingere ſine furto, ligna autē ſyluę quæ erat cōmunis oppidanis, etſi deinde Regis, vel Reip. conceſsione alicui approprietur, appropriātur cū hoc onere & conditione, vt qui inde acceperint, ſufficiat, exſoluant pœnam, quando capti fuerint.

Eodem modo ſoluitur quartū, arboribus enim fructiferis & vineis plantatis illæ tantum ſyluæ ſimiles ſunt, quæ à priuato earū domino plantatæ ſunt, & conſitæ, vel vallatæ, & ita ſcindens ligna in huiuſmodi ſyluis, perinde tenetur reſtituere, ac ſi ex agris vel vineis fruct⁹ alienos rapuiſſet, ſyluas vero quæ communes erant, & Reip. cōceſsione aliquis habet, habet ſub ea conditione, quam diximus.

Ad vltimū dico, ſuperiores ferentes tales excōmunicationes impie & imprudenter agere, quia ſi iudices ſeculares ſola pæna temporali contenti ſunt, quæ leuiſsima eſt, impiū profecto eſt paſtores animarum tanto rigore & tam atroci pæna, qualis eſt excōmunicatio, in iſtos lignatores & paſtores vti, ac in rebus à quibus abſtinere nō eſt ita facile, propter quod in conc. Trid. ſeſſ. 25. cap. 3. de reforma. pręcipitur, ne excōmunicationes facile ferantur, nec pro rebus vulgaribus. Huic controuerſiæ proxima eſt alia maxime ſimilis.

III. Controuerſia.

AN QVI VENANTVR vel aucupantur in alienis nemoribus, vel piſcantur in alienis fluuijs, vel ſtagnis, teneantur ad reſtitutionem damni illati.

De huiuſmodi cōtrou. agūt DD. in. 4. d. 15. Caie. in ſumma, verb. Reſtitutio. opuſ. 17. Reſpōſ. reſponſio. 12. Dubio. 4. Syl. Reſtit. ſecūdo. §. 12. & ſeptimo. q. 2. Et octauo. q. 2. Medina Cod. de Reſt. q. 12. Gabrie. in. 4. d. 15. q. 5. Speculū conſcien. lib. 1. c. 68. Cord. in ſuo quæſtionario. q. 119. Soto art. 4. citato. D. Naua. in ſuo Manu. c. 17. n. 120. Couar. in reg. Peccatū. p. 2. §. 8.

In hac. q. nōnulli iuriſperiti volūt Principes nō poſſe prohibere, quin vbicūq; liceat cuiuis libere venari & piſcari: volūt enim hi hæc iure naturæ ita eſſe omnibus cōmunia, vt nulla humana lege vel auctoritate poſſint interdici. Alij ex oppoſito volūt capta à piſcatoribus & venatoribus in locis prohibitis reſtituenda eſſe, etiā ſi nō condēnētur à iudice. Primo, quia inſtit. de rerū diuiſ. §. Feræ. cui ſimilis eſt lex. 16. tit. 28. part. 3. habetur: *Feras captas in alieno fundo non effici capientis*. Secūdo, qui piſcatur aut venatur in ſaltibus, fluuijs, littorib⁹, vel colūbarijs alienis, accipit inuito dn̄o aues vel piſces alienos ergo furatur & tenetur ſimpliciter & abſolute reſtituere, quidquid ſit de ſētētia iudicis.

Medina de reſtit. q. 2. & Soto loco cit. docēt eū, qui venatur vel piſcatur in locis alienis, nō teneri ad reſtitutionē piſciū vel auiū quę ceperit, teneri tamē ad reſtitutionē dāni illati dn̄o illius loci hac ratione, vt ſi dn̄s loci erat piſcaturus, paucas vero aues vel piſces accipere poteſt, quia alij prius in eo loco piſcati vel venati ſunt, teneri iſtos ad reſtituendū ei dānum iſtud. i. nō valorē piſciū & auiū quos acceperint, ſed quantū arbitrio prudentis dn̄s ille, ſi ipſi nō fuiſſent piſcati aut venati, accepiſſet in eo loco.

Vt in hac parte ꝙ veri⁹ eſt deprehēdam⁹. Obſeruemus primo, venationē, aucupiū & piſcationē iuſte à principe vel Rep. interdici poſſe multis de cauſis. Primo, propter bonū cōmune, ne piſces, aues & feræ funditus tollātur, quod facile accideret, ſi liceret cuique pro ſuo arbitrio & ſine delectu piſcari & venari vbique, per huiuſmodi autem prohibitiones iſta conſeruātur. Secūdo, ratione tēporis, maxime illis temporibus quibus animalia iſta educunt ſuos partus, & fœtus nutriunt, vel quia propter frigus & imbres facile

facile huiuſmodi animalia capiuntur, & deſtrueretur. Tertio, propter oblectamentum Regum, Principum, & Magnatum: omnem quidem ſylvam omnia flumina & prata à Regibus & Magnatibus prohiberi non eſſet conſonum rationi, & ita lex quæ omnia prohiberet eſſet iniuſta, aliqua vero ſibi reſeruare eſt maxime conſonum, dictat enim recta ratio, vt qui bono communi ſtudent, & illius curis frequenter defatigantur, habeant aliqua priuata loca, ſyluas, nemora & flumina, vbi eorum animus recreetur, ſed ita vt Rex plura poſsit ſibi reſeruare, quam alij inferiores duces vel comites, tum ob maiorem dignitatem, tum ob grauiores curas, omnibus autem tam regibus quam alijs moderamine vtendum eſt, cum iſta iure naturæ & iure gentium ſint communia omnibus: vt aer, aqua, & alia quæ ſunt in omniū vſum inſtituta, vt docent Ariſtot.1. Polit. cap.5. Cicero.3. de finibus. &.1. officiorum, & habetur inſtituta de rerum diuiſione, & ff. eodem titulo. Quarto, poteſt prohiberi venatio vel piſcatio ratione inſtrumentorum, vel modi, quibus iſta fiunt, de quibus cautum eſt in Caſtella, lib.8. ordinationum regalium, tit. vlt. l.9. & in report. pragmat. lib.8. tit. de venationibus. & potiſsime in duabus pragmaticis editis Madriti à Carolo.5. anno.1552. quarum altera eſt de venatione & aucupio, altera vero de piſcatione. Quinto, ratione loci, quando ſylua, nemus, littus, vel flumen, vbi ſunt aues, beſtiæ, aut piſces, ſunt propria alicuius, quæ appropriatio loci poteſt fieri tribus modis: Primo, quādo locus erat communis toti populo, à Rege vero vel Rep. alicui priuato eſt appropriatus, Secundo, quādo iam locus, in quo ſunt feræ vel piſces, erat proprius alicuius priuati domini, feras autem illas vel piſces poterant omnes accipere, ſed à Rege vel Rep. interdicitur, ne vllus alius præterquam dominus illius loci poſsit amplius illa accipere. Tertio modo, quādo quis fundum proprium, in quo erāt feræ & armenta, ita vallauit, vt inde egredi non poſsint, vel in loco vbi nullæ erāt aues vel piſces, in ſuam vtilitatem conſtruxit venationem vel piſcinam, ex quibus qui Regis vel Reip. donatione ſunt domini alicuius ſyluæ, nemoris, vel piſcationis, non poſſunt alia ratione, nec arctius illa cuſtodire, aut prohibere, quā ipſe Rex, vel Reſp. quæ hoc illis dedit: donatarius enim non habet maius ius in rem dono acceptam, quā haberet ipſe donans.

Obſeruemus ſecundo, ſyluam, in qua ligna ſcindūtur, nemus vbi eſt venatio, & flumen, in quo piſcari non licet, aut eſſe propria illius oppidi, in quo exſiſtit trāſgreſſor legis iſta prohibētis, aut vicini oppidi, aut remoti & lōgè diſtātis, aut priuatę perſonę, quia in fundo vel hæreditate ipſi[9] ſunt: ſimiliter ſylua, nemus, piſcina vbi venari, aut piſcari poteſt, aut ſunt muris cincta, & incluſa, aut ſunt expoſita & patent omnibus: Animalia quoque, quorum captio interdicta eſt, aut ſunt quadrupedia & ferę, vt cerui, capreæ, & ſimiles, aut ſunt aues, & ex his quædam ſunt ſylueſtres & agreſtes, aliæ domeſticæ, aliæ vero partim ſylueſtres, partim domeſticæ, vt columbæ.

Obſeruemus tertio, pęnam, quę in huiuſmodi legibus imponitur, iuſtam eſſe poſſe, & iniuſtam quoque: imponere aliquam pænam pecuniariam, vt eo timore arceantur homines à tranſgreſsione harum prohibitionum, quando iuſtę ſunt ex cauſis dictis, rationi conſonum eſt, grauiorem autem infligere, vt pænam corporalem, carcerem, vel exſiliū, eſt iniquum & iniuſtū. Primo, quia cum hæc iure naturę & gentium ſint omnibus communia in omnium vſus condita, licet poſsint in aliquibus locis propter rationes dictas prohiberi, cum tanto tamen rigore non patitur recta ratio. Secundo, quia conſenſu omnium nationum & gentium piſcantes & venantes in locis prohibitis nō iudicantur fures, aut latrones rei alienæ, ſed accipientes tātum rem prohibitam, alioqui omnibus communem, pro acceptione autem rei cōmunis, licet prohibitæ, quam nullus iudicat furtum, pęnam corporalem vel grauē inferre horret recta ratio. Ex quo ſequitur male agere Epiſcopos, qui huiuſmodi legibus, in tranſgreſſores earum pænam excōmunicationis imponunt, quia ſi infligere pænam corporalem non patitur recta ratio, quanto magis ſpiritualem omnium grauiſsimam, qualis eſt excōmunicatio?

Obſeruemus vltimo, appropriationem & dominiū ferarū, quę fit alicui priuilegio Regis, ſi locus ille iā antea habebat feras illas, etiā ſi claudantur vallo, eſſe imperfectum, ſolumq; tribuere illi priuato domino, vt liceat ei venari in eo loco ſine vlla pœna, & arcere alios à venatione in tali loco appoſita aliqua pœna ſoluenda, ſi in eo capti fuerint: quando vero ille priuatus incluſit feras in loco, in quo nullæ erant, & eas ibi cōtinet, talis appropriatio & dominium

illius loci & ferarum est perfectum, sicus diximus controu. præcedenti, dominiũ illius qui non plantauit sylụam, sed habet illã solo dono Regis est imperfectũ, dominium vero illius, qui syluam plantauit & construxit suo labore & expensis, esse perfectum.

Sit prima conclusio.

Qui venantur feras vel volucres, aut piscantur in locis communibus nulli appropriatis, etiam si vtantur circumstantia probibita modi vel temporis, non tenentur restituere.

Patet, feræ & animalia in locis nulli appropriatis, sed vagantes nullius priuati domini sunt, iure autem gentium sunt res indiuisæ, & omnibus communes, quod non tollitur per circunstantiã temporis, personæ, vel instrumẽti, ergo qui illa venatur nulli nocet, & ex consequenti, nec tenetur ad restitutionẽ. Ex hac conclu. sequitur primo, clericos venatores licet aliquando peccent venando, quia illis est interdictum per multa capita in Decretalibus tit. de clericis venatoribus, nõ tamẽ teneri ad restituẽda quę capiunt. Secundo, nec eos qui venantur laqueis & instrumentis prohibitis. Tertio, neque qui venantur temporibus prohibitis vt lepores tempore hyemis, aut perdices tempore fœtus. Quarto, nec eos qui insequuntur prædam per fundum alienum, quia licet fundus sit alienus, fera autẽ quam insequũtur, iure naturę nullius est, sed primo capiẽtis, tenebũtur tamen ad reficiendum damnum, ꝙ fundo intulerũt, vt ferã caperent. Nisi iam in ea prouincia sit lex, qualis est Castellæ part. 3. tit. 28. l. 10. vt si venator admonitus à domino fundi, ne illum ingrediatur ad venandũ, nihilominus illum ingrediatur, prędа sit domini fundi. In tali enim prouincia, quando ingreditur venator non admonitus, nil tenetur restituere, sed præda est ipsius, admonitus vero, si nilominus ingressus est, tenebitur illam domino fundi restituere, quando condemnabitur à iudice, quia talis lex est pœnalis. Secunda concl.

Qui venatur vel piscatur in alienis saltibus vel piscinis nulla sepe munitis, ad nullam tenetur restitutionem, modo non faciat magnam stragem ferarum vel piscium.

Probatur prior pars, Feræ non sunt domini fundi, neque pisces sunt domini piscinę ita vt illa accipere sit furtum & restituendũ, nisi quando opera & expẽsis ipsius sunt hæc animalia ibi inclusa & vallata, ergo quãdo saltus vel piscina nulla sepe munita sunt accipiens inde feras vel pisces non tenebitur ad restitutionem, sed ad solam penã luẽdam, si fuerit captus. Et cõfirmatur, scindẽs ligna in sylua aliena, quam dominus ipsius non plantauit, nec maiores ipsius, non tenetur ad restitutionem, sed ad solam pęnam, ergo multo potius neque qui venatur in saltu alieno, vel piscatur in piscina aliena, quæ loca dominus eorũ non vallauit, neque ibi inclusit feras vel pisces, tenebitur ad aliquid restituendum, sed ad solam pœnam. Probo consequentiam, quia ferę cum possint hac & illac vagari, res magis communes censendę sunt, quam ligna: & cum dominium sit res permanens, magis habet locum in lignis, quæ fixa quoquę & permanentia sunt, quam in feris, quæ quando inclusæ non sunt, per varia loca discurrunt.

Quod si dixeris, esse quędam animalia, quæ parum vagantur, vt cuniculi qui ibi viuunt & pascuntur vbi nascuntur, nec egrediuntur terminos, maxime si in amplo & spacioso sint loco. Dico per accidens esse hęc animalia parum vagari, sat est ea esse, quæ quando septa non sunt, possunt huc & illuc dicurrere, quo fit, vt dominiũ quod in talia habetur, sit imperfectum, & plurimum distans à dominio quod habetur in ligna syluę, nam hæc quando terra in qua exsistũt est mea, ipsa quoq; sunt mea, quia terra illa gignit, at etsi terra in qua hodie feræ vel cuniculi pascũtur sit mea, hęc vero animalia nõ ita sunt perfecte mea, quia non gignit illa humus, sed ipsa sese gignũt & quę hodie pascuntur in fundo meo, cras recedent in fundum vicini.

Altera pars, facientem magnam stragem teneri ad restituendum aperta est, quia qui saltum vel piscinam, etsi non vallatam deuastaret, exspoliat dñm illius loci iure, quod habet in pisces & feras, ac vtilitate, quam ex illo loco capere potest contra iustitiam commutatiuam. Tertia conclu.

Qui venatur in saltu vel piscatur in piscinis erectis a priuato ipsorum domino, vel valle septis, tenetur ad restitutionem damni illati, & ante iudicis sententiam.

Probatur, quia ferę inclusæ in saltu & pisces inclusi in piscina sunt domini istius loci perfecte & simpliciter, qui vero nocet alteri in re, cuius simpliciter & perfecte dominus est, tenetur ad restituendum damnum, etiam si non condemnetur à iudice, quẽadmodum qui scindit ligna nemoris circumsepti. Quarta conclusio.

Qui venatur feras egressas locum in quo erant inclusæ, & in quo habent illæ vsum eundi & redeundi, tenetur ad restitutionem.

Ita

Ita Medina & Couar. locis citatis. Et probatur ex. l. Naturali. §. Ceruos. ff. de acquirendo rerum dominio. Et instit. de rerum diuis. §. In his autem animalibus: quæ leges receptæ sunt Castellæ part. 3. tit. 28. l. 22. vbi dicitur: *In animalia quæ abire & redire consueuerunt non amittitur dominium, si vero hanc consuetudinem amiserint, desinunt esse domini & fiunt capientis.* Apponuntque leges istæ exemplū de coruis & accipitribus. Et confirmatur communi omnium consensu & opinione, etenim si passerem è custodia egressum quis accipiat, restituit illum priori domino, si columbam egressam & volantem, similiter.

Scio hanc quartam conclu. aliquibus recentioribus nō placere, iudicantibus feram egressam locum in quo inclusa erat reddi communem. Primo, quia potest iam libere illa vagari, nec tenetur inclusa à domino fundi. Secundo, quia si quis manu capiat auem, & egressa è manu illius ab alio capiatur, censetur esse huius secundo capientis, ergo similiter in feris egresis sepem. Tertio, quia columba quæ per spatium vnius leucæ recedit à columbario, fit capientis.

Sed hæc argumenta non confutant nostram conclusionem: Non primum, quia eodem modo equus indomitus egressus domum domini sui potest libere vagari, nec propterea desinit esse prioris domini. Nec secundum, quia ex sola manucaptione auis, non redditur iam illa auis propria capiētis, & ita si aufugiens capiatur ab alio est secūdi, at si capta ab aliquo custodiatur ab illo per aliquod tempus, si deinde recedit, inueniens illam, & capiens tenetur illam priori domino restituere: similiter qui columbam cuius aliquis priuatus dominus est, & eam in suo columbario nutriuit & custodit, etsi longe recedat. Vltima conclusio.

Quando in huiusmodi locis sunt custodes, si trāsgressor legis deprehensus a custode in transgressione postuletur reddere pignus, tenetur in conscientia illud exhibere.

Ratio est, quia iste custos cum sit constitutus ibi ab habente auctoritatem, est minister legis, & exsecutor illius, postulans vero pignus in crimine fragāti incipit exsequi legem & condemnare reum, & hic illud exhibens incipit illam luere: sicut autem accedente plena condemnatione iudicis pęna soluenda est, ita incipiēte illius exsequutione incipienda quoque est illius solutio. Dixi, in crimine fraganti, quia vbi crimen dubium est & adhuc probandum, tunc non tenetur ad reddendum pignus nisi iudice ita iudicante.

Sed quæres ad quid tenetur qui inueniens piscationem aut venationē captam laqueo, rete, vel hamo alterius, illam accipit. Videtur enim esse iam alterius qui parauerat laqueum vel rete, loquimur extra loca quæ alicui propria sunt, nam de his quæ alicuius priuati sunt iam constat. Couar. loco supra citato asserit illius esse qui inuenit & capit, non eius qui parauerat laqueos, quia ille qui primo inuenit est primo occupans, hæc autem quæ communia sunt, sunt primo occupantis. At Cordubēsis loco citato existimat & multo probabilius in his standum esse consuetudini loci, & iuxta illam iudicandum: cum in his consuetudo sit prestantissima legum interpres.

Nunc ad argumenta initio proposita, Primum illud quorundam Iuristarum asserentium principes nō posse ista prohibere, ridiculum est, cum natura omnes res fecerit communes, ius autem gentium & auctoritas publica multa fecerit huic vel illi priuatim propria.

Argumenta vero secundæ opinionis ita diluentur Ad primum respondeo, leges illas Iuris Cæsarei loqui de feris inclusis & vallatis in proprio saltu, quæ perfecte sunt domini illius loci: Lex vero Castellæ loquitur de insequente feram per alienum fundum, quem dominus illius fundi admonuit, ne illud transiret, vt iam exposuimus.

Secundum argumentum eodem modo diluitur, piscantem vel venantem in saltu, vel piscina inclusa accipere alienum & furari, tenerique consequenter ad restitutionem, quia in feras & pisces quæ sunt in istis locis inclusi habet dominus talis loci perfectum dominium, quando vero loca ista vallata non sunt, habent dominium imperfectum, ita vt posit ipse sumere libere, & alios arcere pœna, ad quam capti tenebūtur, non autem ad restituenda acccepta. Vnde partit. 3. tit. de venatoribus. l. 16. habetur, *Venatorem qui non comprehenditur a domino saltus, sed manus illius euadit, facere suam venationem, nec teneri ad aliquod restituendum.*

Sed manet difficultas, quia. l. 7. ff. de acquiren. possess. dicitur: *Animalia inclusa in saltibus circumseptis, & pisces inclusos in stagno non possideri a domino loci illius.* Quæ lex euertit omnino quæ hic docemus, sic tamē est explicāda: saltus sepiri posse vel natura loci, vt saxorū mole, vel arborū densitate,

aut arte & industria humana, similiter stagna & paludes ita contineri, vt inde pisces egredi non posint, vel ob impedimentum à natura positum, vel industria humana: lex illa loquitur de saltibus & stagnis à natura circumseptis & vallatis industria & expensis domini illius loci.

Vltimo loco, ne quid intactum prætereamus, videamus in

Vltima Controuersia.

AN AVCVPARI COLVMbas sit iniquum, & cum debito restituendi.

AGunt de hac re Caie. verb. Columbariũ. Sylu. verb. restitutio. 3. q. 4. §. 3. Soto in illo. 4. art. citato in fine. Sit prima conclu.

Aedificare & erigere colũbaria ita vt columbis apponantur grana & alimenta necessaria, licitum est.

Probatur primo, ex consuetudine, cui nulla lex aduersatur. Secundo, quia columbæ sunt vtiles Reip. pro pullis, quos generant, & stercore quod relinquunt, & seruata conditione posita parum aut nil fere nocent. Tertio, quia ędificare nemus ad quod accedunt corui & picæ non est illicitum, ergo neque ędificare columbarium, cum columbæ minus noceant.

Nec valet quod aliqui dicunt columbas istas quæ libere volitant tempore seminãdi nocere agris primo, quia posita conditione huius primę conclusionis, non quęrent semina, secundo quia experientia teste non comedunt grana operta terra, sed quæ supra terram manent, quæ nullius quoque vtilitatis erant futura. Adde quod etiam si columbæ in aliquo noceãt priuatis, præstat isti nocumento communis vtilitas, quam Reip. afferunt, cum sint cibus opportunus & ciuibus & peregrinis itinerantibus, comedantque columbę testibus agricolis multa semina & herbas quæ nocent tritico. Fateor tamen si in aliqua prouincia sint leges prohibentes ędificari noua columbaria, vel uicini domini agrorum grauiter conquerantur de damnis, quæ à columbis ipsis inferũtur, peccare illa de nouo construentes. De nouo, inquam, quia de antiquis, in quæ potest habere locũ pręscriptio, secus est iudicãdum, tales autem leges vel querelas non nouimus in Hispania exsistere. Secũda concl.

Columbas domesticas capere peccaum mortale est, & cum debito restituendi.

Patet, quia huiusmodi columbæ sunt propria bona habentis illas vt gallinæ, & alię aues domesticæ, & dominus columbarij habet actionẽ contra accipientẽ illi colũbas, vt habetur Vsufructuarium. ff. de vsufru. Et instit. de rerum diuis. §. gallinarum.

Tertia conclusio.

Quãdo lege præscriptus est terminus, intra quẽ nemo capiat columbas syluestres, sumere intra illum est peccatum mortale, & cum debito restituendi, extra illum autem nequaquam.

Patet: quia lex præscribens talem terminum facit illas columbas intra illum terminum bona propria domini illius columbarij, extra illum vero terminũ vult esse communes. Vnde in Castella accipientes sibi tales columbas tenentur soluere duo regalia Domino columbarij, accipientes vero vt vẽdant alijs tanquam fures flagellantur. Ex pragmatica Caroli. 5. de piscatoribus & venatoribus edita 1552. Quarta conclu.

Qui fraude & dolo trahit & allicit colũbas alterius columbarij in suum peccat mortaliter, et tenetur restituere.

Constat hæc, quia est lege prohibitum, & est expoliare fratrem re sua, quod non est quando colũba à nullo allecta propria sponte mutat columbarium, sicut aues solẽt mutare nidum & domicilium.

ARTICVLVS IIII.

Teneatur ne quis aliquando restituere id quod non abstulit.

PResupposito teneri ad restituendum illum qui fratri damnum intulit cũ iniuria, etiã si nihil inde vtilitatis ipsi aduenerit, tum etiam bona in quibus fratri nocere possumus duplicia esse, alia quæ actu posidet, alia autem ad quæ erat in potentia, statuit D. Tho. duas conclusiones, Prima est.

Qui intulit fratri damnum in re quam actu posidebat, tenetur illi restituere in integrum, & ad æqualitatem, simpliciter & absolute.

Secunda est.

Qui intulit fratri in re, ad quam erat in potentia, tenetur illi restituere ad æqualitatem damni illati, non simpliciter, sed arbitrio prudentis considerando gradum potentiæ, in qua frater erit & modum nocendi.

Hę conclusiones patent ex dictis maxime art. 2. huius quæstionis.

Circa hunc articulum hæc tantum se offert dubitatio.

Ad

AD QVAM RESTITVTIO-
nem teneatur qui nocet fratri in re ad quam tantum erat in potencia.

VT qui conculcat segetes teneatur ne ad restituendum valorem illarũ, sicut si peruenissent ad messem, vel sufficiat restituere quod valent eo tempore quo cõculcantur? Videtur enim hoc posterius sufficere, primo quia restitutio ex D. Tho. facienda est ad æqualitatem rei ablatæ, restituens autem quod valent segetes tempore quo conculcatæ sunt, iam reddit æquale rei ablatæ, cum iustũ precium rei sit illud quo res æstimatur in præsenti. Secundo, si quis occidat seruum alterius in pueritia, vel equũ Ioannis adhuc pullum, non tenetur soluere valorem istorum iuxta ætatem perfectam ad quam peruenissent viuentes, sed satisfacit soluens quod in ea ætate in qua occisi sunt, arbitrio prudentis iudicabuntur valere. Tertio, si damnum restituendũ æstimandũ esset iuxta futurum tempus, sequeretur furantem triticum tempore quo carius venditur, seruandum in futurum, quo tempore forte fortuna vilius valuit, nõ teneri ad restituendũ triticũ illud, nisi iuxta illud pretiũ vilius, quod deinde valuit quod est falsum, consequentia vero necessaria est, quia in hoc casu dominus istius tritici tantũ est læsus in illo viliori precio.

In oppositum est, primo quod agricolæ recta ratione dictante hoc obseruant, vt qui segetes alterius conculcauit satisfaciat reddens quod valebunt tempore messis deductis expensis quę faciẽdæ erant: exspectatq; ad taxandum illum valorem segetes vicinas vsq; ad messem, vt iuxta ea quæ vident in vicinis agris iudicent de valore segetis conculcatæ.

Secundo, qui seruat merces in tempus futurum, si compellatur aut prouocetur eas vendere ante illud tempus quod statuerat, potest eas carius vendere quam in præsenti valeant, & petere precium quod valebunt tempore quo instituerat eas vendere, vt definitũ est cap. Nauiganti de vsuris, sed qui habet segetem in herba non vult illam vendere in herba, sed statuit exspectare messem cum hoc fine ac non alio seminauerit, ergo qui ipso inuito dissipat & destruit illa semina & segetes, tenetur soluere prout valebunt tempore messis.

Tertio, si tyrãnus dissiparet omnes segetes vnius prouinciæ, non satisfaceret restituendo illi quod tunc valebant quando illas destruxit, sed quod valuissent tempore messis, ergo similiter iudicandum est de particulari conculcante & dissipante illas.

Huic quæstioni respondet Soto q. 6. art. 5. si damnum datum sit casu, id est sine intẽtione nocendi, non esse satisfaciendum in integrum, sed aliqua ex parte arbitrio prudentis, si vero datum sit consulto et animo nocendi, restituendum esse secundum æqualitatem. Sed maiori distinctione opus est.

Obseruemus igitur nocentem alteri in re quæ adhuc est in potẽtia, vt alienas segetes conculcantem, &c. aut id facere ex malitia & animo nocendi alteri, quod est nocere directe formaliter & per se, aut casu intendendo suæ vtilitati sine animo nocendi. Rursum qui ita casu agit, vel damnũ illud intulit sine vlla culpa sua, vt cum dabat operam rei licitæ, adhibuitq; omnẽ diligentiam quam debuit adhibere ne in aliquo noceret, qui dicitur omnino inuoluntarie nocere, aut intulit illud cum aliqua culpa sua, quia vel dabat operam rei illicitæ, vel non adhibuit omnem diligentiam quam debuit adhibere, qui dicitur nocuisse voluntarie, non per se & formaliter, sed indirecte & reductiue. Sit prima conclusio.

Qui omnino inuoluntarie & sine vlla culpa sua nocet, non tenetur ad aliquid restituendum.

Probatur, omne debitum restituendi nascitur ex duplici radice, aut ratione iniquæ acceptionis, aut ratione rei acceptę, in hoc casu qui ita nocuit non est vsus iniqua acceptione, cum sine vlla culpa sua nocuerit, neq; habet aliquid apud se rei alienæ, ergo. Et cõfirmatur ex illo capite, Si tua culpa, &c vbi sumus Pont. in eo qui tenetur ad restituendum damnum illatum exigit aliquam culpam. Secunda conclusio.

Qui damnum intulit voluntarie quidem, non tamen directe & per se, sed indirecte & reductiue, tenetur ad aliquid restituendum non quantum res illa in qua nocuit valeret, si ad maturitatem & perfectionem peruenisset, sed quantum iudicaretur valere tempore damni illati.

Vt qui occidit seruum alterius paruulum non intendens illum occidere, occidit autem vel dans operam rei illicitæ vel quia non adhibuit omnem diligentiam, quam debuisset adhibere, non tenetur ad restituendum valorem illius serui, quantum valuisset effectus vir, sed quantum valuisse iudicabitur in ea ętate in qua occisus est. Probatur, in hoc casu debitũ restituẽdi nascitur

ratione iniquæ acceptionis, sed inter iniquas acceptiones ea quæ fit per ignorantiã crassam, vel voluntarium indirectũ habet infimum gradum culpæ, qui ergo ita accepit & nocuit non est obligandus ad restituendum nocumentum in summo rigore, sed in hoc inferiori & mitiori, quẽ assignamus. Tertia conclusio.

Qui intulit damnum directe formaliter & per se tenetur ad restituendum in integrum quantum res illa in qua nocuit valuisset perueniens ad maturitatem & perfectionem deductis expensis faciendis in illa, quamdiu ad talem perfectionẽ peruenisset.

Patet, talis acceptio est iniqua & iniusta omnino & per se, ergo obligans ad restitutionem precij omnino & per se iusti, precium autem simpliciter & omnino iustum in rebus quæ sunt in via ad perfectionem est illud quod res valebit ad suam perfectionem perueniens deductis expensis, ergo. Hanc probant argu. secundo loco facta, modus autem restituendi in casu huius tertiæ conclusionis est vel exspectare euentum rei similis in sua maturitate & perfectione, quo modo vtuntur comuniter agricolæ, vt dictum est in primo argu. in oppositum, vel partes inter se conuenire de precio damni ad arbitriũ prudentis.

Ad argumenta initio proposita. Ad primum dico, conculcantem segetem cum animo nocendi non satisfacere ad æqualitatẽ, nisi modo exposito, quia æqualitas sumenda est ex damno illato, iste vero non solum nocuit in herba, verum etiam in fructu, qui exspectabatur & iuxta hanc spectandum est in eo casu iustum precium. Ad secundum dico, in animalibus viuentibus rem non æstimari, nisi iuxta tempus præsens communi omnium gentium consuetudine & iure, in plantis vero & seminibus terræ mãdatis æstimari semina, quando sunt in proxima & probabili potentia ex fructu deductis expensis, valor enim rerum ex communi hominum estimatione & consuetudine magis quam ex rebus ipsis, vt infra videbimus, sumitur. Ad vltimum respõdeo, in eo casu si conuertit triticum illud in suum commodum tempore quo carius valebat, teneri ad restituendum iuxta illud precium carius, quia in eo factus est ditior, si vero combusit illud, vel seruauit illud in tẽpus, in quod à vero domino seruabatur, & tunc vilius valuit, teneri ad restituendũ tantum in illo precio viliori, quia ipse in eo factus est ditior, nec domino tritici nocuit,

nisi in illo viliori precio.

ARTICVLVS. V.

An semper facienda sit restitutio illi a quo res ablata, est.

EGit hactenus D. Tho. de substantia restitutionis, hoc articulo, & sequenti agit de circunstantijs illius, ac primum præsenti articulo de circunstantia personę, cui faciẽda est, de qua Caiet. verbo, Restitutio, cap. 4. Sylu. eodem verbo. 4. Soto libro 4. de iust. art. 1. Sit prima conclusio.

Simpliciter ac communiter loquendo res ablata restituenda est illi a quo ablata fuerat, habebetur hæc 3. q. 1. ca. Reintegranda. Et de restit. spoliat. fere per totum.

Probatur, restitutio est actus iustitiæ cõmutatiuæ constituens æqualitatem inter illos, quorum vnus habet minus quam debet habere, sed hæc æqualitas obtineri non potest, nisi res ablata restituatur illi à quo ablata est, quia habet minꝰ de suo & de eo quod debet habere, ergo illi restituenda est. Secunda conclusio in solutionibus argumentorũ.

Deficiente illo a quo res ipsius ablata est restitutio facienda est pauperibus, vel in opera pia.

Patet, Nemo potest retinere alienum, sed debet illud restituere aut vero domino aut habenti vicem veri domini, quando non existit verus dominus, nec in se ipso nec in hęredibus, ex recepta vbiq; terrarum consuetudine à superioribus approbata pauperes & opera pia supplent vicem veri domini, ergo. Dico, pauperes supplere vicem veri domini ex consuetudine approbata, quia simpliciter, & absolute pauperes non sunt domini bonorum, quæ nullum habent dominum, sed Resp. quia bona sunt huius mediate vel immediate ex diuisione & appropriatione facta iure gentium à principe vel Reip. deficiente omnino illo domino cessat simul illorum bonorum appropriatio, redeuntq; ad primum statum, quando erant indiuisa, & ita non sunt simpliciter sumpta pauperum, sed Reip. consuetudo autem cõmunis omnium gentium principibus & superioribus consentientibus introduxit, vt vero domino non inuento habeant pauperes vicẽ domini, & illis fiat restitutio, quod diligenter obseruandum est ad sequentia.

Ex hac doctrina sequitur regula, quam omnes Thomistæ ex verbis D. Tho. hic colligunt, nempe quotiescunq; is à quo res ablata

lata est, non est verus dominus, non esse illi restituendam, sed vero domino, verus enim dominus est qui habet minus de suo & de eo quam debet habere, vnde si quid ablatū sit à latrone non est ipsi restituendum; sed vero domino, à quo latro rapuerat, si quid à seruo, famulo, vel filio familias, quod erat patris vel domini; non ipsis, sed dominis aut patri familias debet restitui, si quid ab vxore quod erat sub dominio viri, non ipsi, sed viro, si quid à monacho, non ipsi, sed prelato sui conuētus, si quid à clerico, quod erat Ecclesiæ, non illi, sed prælato illius Ecclesiæ, tum quia restitutio semper est facienda vero domino, tum vero quia restitutio non solum fit ratione iniustæ acceptionis, verum etiam ratione rei acceptæ, cuius defectu verus dominus patitur inæqualitatem, quæ ad æqualitatem reducitur, quando vero domino, qui re sua priuatus erat, illa restituitur.

Hæc regula est certissima, sed in ea non nulla obseruanda sunt. Primum debere certissimum esse, illum à quo res ablata est, nō esse verum dominum, sed alium, nam si sit dubium & incertum, tunc illimet à quo res ablata est, est restituenda. Primo, quia in dubijs potior est ratio possidentis. Secundo, quia iudex ita iudicaret per iustam sententiam, vnde res ablata à latrone, etiam si sit magna suspicio illum esse latronem, nisi omnino certum sit, ipsi latroni restituenda est, vt habetur cap. Ex litteris, Extra de restitutione exspoliatorū, & in lege Bona fide ff. de restit. depositi vide Sylu. in verb. Restit. quarto.

Secūdo obseruandū est, licet restitutio facienda sit cum damno aliquo temporali, nō tamen teneri illum cui competit restituere, eniti cum damno & periculo propriæ vitæ, fame, vel graui iactura bonorum, vt res perueniat ad manus veri domini: Accepi 100. aureos à filio familias, si restituēdo illos patri qui est verus dominus, tale periculum mihi immineat, non teneor, quia etiam si illos abstulissem à vero domino, non tenerer cum tanto periculo, quia esset inæqualitas ad tantum damnum me obligare, vt compensarem fratri multo minus damnum.

Tertio, si certo intelligatur, latronem, filium, seruum, vel vxorem ita pœnitere sui criminis, & quam primum rem ab eis ablatam receperint, non dilaturos illam veris dominis restituere, tunc licet, imo est optimum eisdem à quo res ablata est illam restituere, quia sic & honori ipsorum consulitur, & restituitur vero domino per ipsos, quasi per interpositā personā quod eius est.

Quarto, quando res ablata non redditur ei à quo ablata est, sed vero domino, admonendus est ille à quo ablata fuerat, iam esse restitutum vero domino, ne eidem bis restituatur. Quinto, quando bona sunt communitatis, vt Ecclesię, vel religionis, esse restituenda non illi à quo ablata sunt, quia nō est verus dominus, sed prælato & superiori, qui illorum est administrator & gerens vicem dñi, si aūt talis superior sit prodigus & dilapidator, licet, imo est optimum non restituere illi, sed ex bonis restituendis aliquid efficere permanens, quod non ita facile prodigi possit, vt calicem vel simile & Ecclesię vel monasterio illud exhibere, ac ea via restituere.

Hæc omnia intelligenda sunt, quando restitutio secreto facienda est in foro consciētiæ; nam si fit exterius & in foro iudiciali, tunc restitutio facienda est, cui iudex præceperit sua sententia, quia licet iudex erraret in facto materialiter & ex ignorātia veritatis facti, non tamen errat in iure iudicans secundum leges, habendaq; est illius sentētia tanquam iusta, & iuxta illam restituens manet tutus in conscientia. D. Tho. in solutionibus argumentorum attingit aliquas difficultates, quæ propositis quibusdam grauibus quæstionibus elucidandæ sunt. Circa solutionem primi offert se grauis quæstio.

I. *Controuersia.*

SIT NE RESTITVENDVM quod prudenter iudicatur esse nociturum ipsimet domino, vel alij.

IN hac quæstione vt prius certa ab incertis separemus, nonnulla obseruanda sunt. In primis nocumentum & damnū quod ex redditione depositi, vel rei alienæ euenire potest vel ipsi met domino petenti vel alteri, duplex esse, spirituale, vel temporale, spirituale, vt cum postulat pecunias ad scortum, vel solicitandam puellam pudicam & honestam, corporale vel temporale, vt si gladium, quem apud me Petrus deposuerat, exigat ad inferendam mortem, vel læsionē aliquam aut iniuriam sibi vel alteri. Rursum quando re illi restituta alteri nociturus est, aut vult illi nocere, violando tantum charitatem, vt qui accepta pecunia quam illi restituo, nitetur sine fraude & vi, sed donis solis & muneribus puellam corrumpere, a ut

violando

violando simul iustitiam & charitatem, vt cum scio gladium quem apud me habet, petere, vt exerceat homicidium.

Obseruemus secundo, rem quam apud me quis habet bifariam posse exigere, aut communi & vrbana postulatione, aut interpellando & conquerendo, quod rem illius ipso inuito apud me detineam, idque vel in iudicio, vel extra iudicium.

His positis hæc omnia certissima sunt apud omnes doctores. Primo, quodcunq; dãnum alteri immineat ex restitutione rei, si me illam non restituente simile vel grauius mihi etiam immineat, non teneri me vt vitetur damnum alienum ad rem illam detinendã. Patet, quia in tali casu damnũ quod sequitur ex redditione debiti vel depositi, nullo modo est voluntarium huic qui depositum illud reddit, nec per se directe quod per spicuũ est, nec reductiue, ille enim dicitur reductiue velle malum quod potest & debet prohibere, nec prohibet, in hoc autẽ casu non tenetur iste depositarius vitare dãnum alterius, nemo enim tenetur cum proprio damno vitare alienum, quo nomine dicunt doctores neminem teneri ad subueniendum hosti extreme indigenti, si prudenter timeat ex salute hostis imminere sibi mortem. Et confirmatur ex his quæ paulo ante dicebamus, non esse restituendam vero domino rem à latrone acceptam, si ex tali restitutione graue damnum restituenti immineat. Loquimur hic de priuata persona, quia si malum quod imminet re illa restituta, sit totius Reip. tunc restituenda est cum quouis damno & periculo, cum bonum cõmune cuiq; priuato præferendum sit, quod si absq; meo damno rem illam retinere valeo, teneor ex charitate illius restitutionem differre, aut apud alium deponere, nec dare vero domino, vt damnum illud quantum in me est vitem. Constat hoc ex his quæ omnes docent in disputatione de charitate & confirmatur. Primo, ex illo Prouer. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem.* Id est prohibe mortem & damnum fratris, & Eccles. 16. *Vnicuique mandauit Deus de proximo suo.* Quod maxime habet locum, quando proximus vult alij nocere. Secundo, ex fine restitutionis, fit enim restitutio in vtilitatem veri domini, in hoc autem casu potius esset in damnum eius, vel alterius. Tertio, ex lege charitatis & amicitiæ teneor vitare quantũ commode possum peccata proximi, & damna quæ ipse alijs nititur inferre.

Secundo certum etiam est, si damnum imminens soli domino immineat & non alijs, & ipse vel iuridice vel quasi iuridice interpellat, siue damnum illud sit spirituale per peccatum, siue temporale prodigendo sua, non licere mihi rem illius detinere, imo teneor restituere. Patet, quia ipse vtitur iure suo, cum rem suam petat, vtenti autem iure suo ex iustitia res sua restituenda est. Nec obstat quod aliqui dicunt, nõ habet ius prodigendi aut fornicandi, ergo cum hoc fine petat non habet ius petendi: nam licet non habeat ius peccandi, habet tamen ius in rẽ suam, quo iure ex malo fine & malitia quã animo cõcepit, nõ exspoliatur: quemadmodũ curatus occulto peccatori petenti ab ipso Eucharistiam, licet non habeat ius ad peccãdum, quia tamen habet ius ad illam petendam, quo iure ipsum sine scandalo priuare non potest, tenetur dare, & vxor quamuis sciat virum emisisse votum simplex castitatis & peccare petendo debitum, tenetur nihilominus illi reddere, quia petens vtitur iure suo. Dixi si damnum soli domino immineat temporale vel spirituale, quia in his est ipse dominus, at si immineat in naturalibus, vt qui accepto gladio se occidet, non licet, quamuis multum interpellet, quia ipse non est dominus, vt vidimus vitæ suæ, aut membrorũ, & sicut non habet ius in illa, ita neque ad petendum gladium, quo sibi inferre vult damnum in illis.

Tertio certum est, si ex restitutione rei dãnum spirituale alteri immineat, vt qui accepta pecunia solicitaturus est puellam pudicam, licere & debere differri restitutionẽ, quia quando duo iura concurrunt quæ simul non possunt obseruari, habenda est potius ratio patientis iniuriam quam inferentis, in hoc casu habet dominus ius petendi rem suam, habet quoque puella vel frater cui iste vult nocere, ius, vt à me damnũ illius (cum id sine meo damno possim) vitetur, teneor potius vitare damnũ illius qui pati potest, & seruare illi ius non restituendo, quam seruare ius illius qui vult nocere, restituendo.

Sed obijcies cõtra hæc duo dicta, primo, præstat anima corpori, cur ergo volenti nocere sibi ipsi in corpore tenemur depositum quo sibi nocebit, non restituere, volenti autem sibi nocere in spiritualibus tenemur restituere. Secundo, spiritualia aliena non minus valent quam propria, cum igitur non sit restituendum depositum, quãdo alquis vult nocere puellæ pudicæ, vel fratri in spiritualibus, eodem modo neque licebit

illi

illi restituere quando sibi ipsi.

Ad primum dico, detentionem debiti vel depositi esse medium per se & natura sua ordinatum ad liberandum hominem à damno spirituali proprio, quia verbi gratia gladio non reddito non occidet, at etsi pecuniā nō reddam, nihilominus iam animus eius per solū consensum & desiderum internum fornicandi læsus est, ac propterea, cum vult sibi nocere in corpore, teneor detinere apud me gladium, imo & illum qui vult se suspēdere, possum per vim cohibere, & conijcere in vincula, si opus fuerit, vt liberem eum, pecunias autem, quibus vult fornicari, nō possum detinere, nec inferre vim, ne fornicetur, ad damna enim spiritualia cohibenda correctio fraterna solum est medium per se ordinatum.

Ad secundum dico, plurimum differe nocere sibi in spiritualibus, vel nocere alteri, primo, quia qui sibi in his nocet, libere & voluntarie vult nocere, & in re sua cuius est dominus, in malis autem quæ frater sibi libere vult inferre, cum secus posit, satis est vti consilio & correctione, in malis vero quæ vult alteri inferre, non est satis corrigere volentem nocere, sed tenemur, quantum commode possumus, patientem liberare. Secundo, quia quando quis vult inferre damnum spirituale alteri restituta re quā apud me habeo, non restituendo caueo peccatum alterius, quando autem est in damnum spirituale ipsiusmet domini non caueo peccatū eius, quia iam voluntas ipsius est male affecta ad peccatum. Vnde omnia ista, quæ tanquam certa apud omnes constituimus, certissima sunt, maiorem vero difficultatem habent quæ sequuntur vnde sit.

II. Controuersia.

AN CVM QVIS PETIT REM suam in damnum temporale, vel corporale aliorum, sit illi deneganda & differenda restitutio ex charitate, an ex iustitia.

Hoc nosse recte oportet, quia si ex charitate sola, peccabit quidem qui tali damno imminente rem illam nocituram reddit domino, non tamen tenebitur ad restituēdum, quod si ex charitate simul & iustitia, non solum peccabit, verum etiam tenebitur ad restitutionem damnorum, quæ subsequentur.

Iudicarunt quidam ex veteribus Theologis eum qui cum hoc periculo redderet gladium, non peccare contra iustitiam, sed contra charitatem solam hac ratione, qui reddit gladium proprio domino non consentiens in necem fratris, sed potius dolens, nihil aliud agit quam non defendere fratrem, cum posit, ad defendendum autem fratrem a nece soli magistratus tenentur ex iustitia, ceteri vero ex sola charitate, ergo priuatus reddens domino rem nocituram non peccat contra iustitiam, sed contra solam charitatem. Et confirmatur, si inuasor aggrediatur fratrē, quem ego possum commode defendere, nec defendo, tantum pecco contra charitatem, sed reddens gladium domino illius in hoc casu perinde se habet velut non defendens fratrem ab inuasore, ergo.

Secundo, si iudex præcipiat mihi reddere Petro suum gladium, & ego reddam sciens illum eo fine petere, vt occidat Ioannem, non teneor, si occidat, ad aliquam restitutionem, nec pecco contra iustitiam obediens iudici, nec iudicor homicida, ergo si petat extra iudicium, non ago contra iustitiā, nec sum iudicandus concurrere ad illud homicidium. Patet conseq. quia reddens tale gladium non est magis causa iniuriæ quæ infertur proximo accedēte iudicis sententia, quā sine illa, cum idem præstet siue à iudice cōpellatur, siue non, quod est reddere gladium.

Tertio, si depositarius in hoc casu reddens gladium domino illius esset causa homicidij, profecto, etiam si redderet illum, ne graue damnum sibi accideret, esset censendus causa homicidij, & cum esse causam homicidij sit intrinsece malum, non posset illum reddere, neque vt liberaret se ipsum ab aliquo graui damno sibi imminenti, hoc cōsequens est falsum, & contra omnes doctores, ergo & antecedens, consequentiā vero probo sicut & in præcedenti arg u. quia idē omnino præstat à parte rei, siue sibi damnū graue ex detentione gladij immineat, siue non, quod est reddere illum domino ipsius.

Denique, si reddere gladium in hoc casu esset contra iustitiam eodem modo restituere pecunias debitas, quando scirem emendū esse ex eis gladium, esset contra iustitiam, & cum debito restituendi damna subsequuta, & similiter qui redderet vero domino pecunias debitas, quas certo sciret dandas ab ipso ad vsuram, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restituendum lucrum illud vsurarium.

D. Tho. hoc loco non explicat hanc quæstionem, in 4. autem dist. 32. q. 1. art. 2. quæstione

stione.3.ad 3. ait. *Si reddam gladium furioso, quia aliter eueniet mihi maius malum, tunc non pecco reddens gladium, nec est mihi imputandum damnum subsequutum.* Vbi quamuis à contrario sensu videatur docere D. Tho. quando reddo gladium quē possum sine periculo meo detinere, me peccare & contra iustitiam, tenerique ad damnum subsequutum, aperte tamen id non dicit.

Caiet. hic docet depositum, vel gladium in hoc casu de quo loquimur non esse reddendum, non tamen explicat, teneamur ne ad id ex charitate sola, an etiam ex iustitia, in summa vero in verbo, Restitutio, cap. primo explicans verbum illud, Nō manifestās ait. *Qui sine damno suo potest liberare fratrem ab homicidio, vel furto, si id non faciat, tenetur ad restitutionem.* Ex quo dicto, si verum sit, colligunt aliqui à fortiori, reddentem gladium domino suo, quando scit velle illum ad homicidium, peccare necessario contra iustitiā, & teneri ad restitutionem, quia magis concurrit qui concurrit positiue, quam qui negatiue tantum, at non defendens fratrem, habet se tantum priuatiue, dans vero gladium, positiue. Sed cum dictū illud Caiet. in sum. nō sit verū, vt videbim⁹ cū D. Tho. art. 7. huius questionis, neq; quod ex ipso sequitur, censendum est verū. vnde ex Caiet. nihil in hac q. habemus certum.

Recentiores, vt Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 1. Victo. & alij in lectura huius articuli volunt eum qui sine proprio damno potest retinere gladium, vel scalam, nec retinet, sed dat domino, quem certo nouit illis abusurum in damnum tertij, peccare contra iustitiam & teneri ad restitutionem damni subsequuti, quæ opinio etsi videatur rigida, est tamen vera, & probatur. Qui sine dāno suo potest in hoc casu retinere gladium, & non retinet, reuera consentit & concurrit, quamuis non vt causa præcipua, saltem vt secundaria & cooperans damno fratris, qui autem ita consentit & concurrit peccat contra iustitiam, & tenetur ad restituendum ex regula illa, Si culpa tua, vbi additur, Seu alijs irrogantibus damnum opem forte tulisti, ergo.

Secundo, si quis in hoc casu de quo quęrimus, redderet gladium homini stulto, vel furioso, quem probabiliter timeretur alicui nociturum, omnium doctorum consensu teneretur ad damnum subsequutum, ergo similiter tenebitur, si dat homini prudēti, sed irato & volenti illo gladio aliquem occidere. Patet consequentia, quia vinculum restitutionis non nascitur ex eo quod dederis gladium prudenti, vel stulto, hoc enim est per accidens, sed ex eo quod dederis ei, qui gladio erat abusurus.

Tertio, quod decernitur in foro exteriori per iustam sentētiam explicata rei veritate, idem habet in foro interiori, at si probetur in foro exteriori Petrū qui sine damno suo poterat retinere gladium, nō retinuisse, sed dedisse Ioanni, quem nouerat eo abusurū, condemnabitur Petrus vt consentiens & complex homicidij subsequuti, & ita habet vsus omnium iudicum, ergo.

Quarto, in similibus euentibus huic nostro casui de quo quærimus, qui exhibet fratri instrumenta, quibus nocebit, condemnatur de damno subsequuto, vt cum quis commodat, aut vendit alicui gladium, malleum, vel scalam, quibus scit illum abusurum, vt habetur l. Si pignore §. Si ferramenta ff. de furtis. Idem est, si pharmacopola, vel pigmētarius vendat venenum ei quē scit male vsurum, similiter qui vendiderit militibus arma ad iniustum bellum, tenetur restituere, quantum valebunt damna subsequuta, vt docet hic Caiet. imo si illud bellum iniustum sit contra clericos vendens eo tempore arma est etiam excommunicatus & irregularis, vt docet idem Caiet. supra q. 10. art. 4. Et infra q. 169. art. 2. ad 4.

Deniq, si quis mihi commēdaret clauem, quam tempore quo repetit, intelligo esse adulterinam, & velle illam ad furandum, si sine damno meo possum retinere & abscondere & cōtere, teneor ex iustitia, alioquin illam restituendo pecco contra iustitiam, & teneor ad damna subsequuta, & in hoc omnes doctores conueniunt, sed similiter res omnino se habet in casu nostræ quęstionis, ergo.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, aliud esse habere me negatiue non defendendo proximum, cum possim, & aliud cōcurrere positiue dādo instrumenta, quæ poteram sine meo damno retinere, nam prius illud est tantum contra charitatem, non contra iustitiam, nisi quis ad id teneatur ex officio, posterius autem, cum sit positiue aliquid facere, vnde mors vel damnum sequatur, est contra iustitiam.

Ad secundum respondeo, in illo casu debere me iudici aperire quo fine ille gladium suum repetat, quia cum primum illud iudex nouerit, præcipiet non dari, niteturq; vt optimus iudex, damnum illud auertere, quod si iniquus iudex sit & præcipiat illi restitui,

stitui, si licet appellare, aut aliqua via iudidicium illius declinare, parendum illi non est, quod si id non liceat, tunc ad vitandũ proprium damnum, quod sequeretur ex punitione iudicis, dandus est gladius, funderurq; tota culpa, & debitum in iudicem, non in restituentem gladium, sic enim restituens perinde se habet, ac restituens ad vitandum proprium damnum. Vnde licet in genere naturæ eodem modo se habeat reddens gladium compulsus à iudice, aut sine tali compulsione, in genere tamẽ moris maxime differunt, quia quando non compellitur à iudice, potest illud vitare, quando vero compellitur, iam non potest, & damnũ quod tunc sequitur, nullo modo est ipsi voluntarium.

Ad tertium, antecedenti concesso negandum est consequens eodem modo quo in præcedenti argumãto, non enim est eadem ratio, quamuis enim eodem modo sequatur homicidium in genere entis & naturæ, non tamen eodem modo in genere moris, quia quando sine damno meo possum detinere gladium, & non retineo, sed do, est cõsentire reuera & cooperari illi homicidio, quãdo autem ad vitandum damnum meũ, tunc non est consentire homicidio, sed tantum consulere proprio bono, sicut qui occidit inuasorem, & qui voluntarie occidit fratrem, eodem modo occidunt in genere entis, & diuerso in genere moris, qui enim occidit inuasorem non est homicida, nõ enim intendit mortem fratris, sed tantũ propriam tutelam, qui vero voluntarie occidit, est vere homicida, cum vere intendat mortem fratris.

Ad vltimum respondeo, quo ad primum incommodum non esse dandas pecunias ei qui hoc fine illas repetit, nisi iudice præcipiente explicata ipsi iudici veritate eo modo quo dictũ est insolutione secundi. Dico secundo, posse illi dari, incommodum autẽ istud non esse contra nos, quia cum gladius sit ex se aptus in proxima potentia ad homicidium, dare illum, quando possum detinere, est proxime cooperari illi malo, dare autem pecuniam, distat multum, cum pecunia nõ sit ex se apta ad occidendum, nec in proxima potentia. Ad secundum incommodum dico similiter, dare pecunias volenti illas fænerari, est causa multum remota ad acquirendas vsuras, cum requiratur præterea voluntas mercatoris & voluntas eius qui vult dare, vel accipere, at qui dat gladium in hoc casu, etsi non sit causa præcipua, est tamen secundaria, propinqua occisionis, & ideo tenetur restituere.

In solutione secundi argumenti quærit D. Tho. sit ne restituendum quod illicite & per peccatum acquisitum est, statuitque, bifariam posse aliquid alteri dari aut ita vt datio sit omnino illicita & prohibita lege, vt in simonia, aut ita vt causa sit quidem illicita & turpis, datio vero nõ sit prohibita, vt cum datur aliquid meretrici ob fornicationem, causa turpis est & illicita, meritrici autem aliquid dare nulla lex prohibet. Hoc constituto respondet D. Tho. si datio sit primi generis, accipientem teneri ad restituẽdum, quia lex prohibens ita dare prohibet simul ita accipere, debere autem restituere, non ei qui dedit, sed Ecclesiæ, vel pauperibus, tum quia qui ita dedit meretur dominium illud perdere, tum quia iam illud à se abdicauit, quod si datio sit secundi generis, non teneri ad restituendum, vnde meretrix non tenebitur restituere accepta, quia licet causa sit illicita, nulla tamen lex prohibet fornicatori aliquid dare, vel meretrici illud accipere, nisi iam per fraudem & dolum aliquid extorqueret, illud enim teneretur restituere, quia sic extortum non est datum, sed raptum.

Circa hanc doctrinã videre oportet, quæ pertinent ad donationes turpes in communi, & priuatim quæ pertinent ad meretrices & simoniam. Primo igitur videamus.

III. Controuersia.

AN QVAE OB TVRPEM causam acquiruntur sint restituenda, & cur.

IN hac quæstione, in qua hæc duo videnda sunt, An accepta ex turpi causa restituenda sint, Et cui maxime discrepant inter se doctores. Nã Innoc. in cap. Quia plerique de immunit Eccle. q.10. conclu. 3. Hostien. in cap. Cum sit de Iudæis. Palud. in 4. dist. 15. q. 7. Adria. in 4. in materia de restit. q. peculiari de his quæ ob turpem causam accipiuntur, Sylu. verb. Restitutio, cap. 2. §. 1. & cap. 4. §. 1.

Medina cod. de restit. q. 20. dub. 2. volunt in vniuersum quę propter peccatũ aliquod, vel ex turpi causa acquiruntur, simpliciter & ante omnem iudicis sententiam restituenda esse. Ratio eorum est, precium acceptum pro re non habente precium restituendum est, quo nomine vsurarius accipiens preciũ pro mutuo & vendens carius propter exspectatam solutionem tenetur ad restituendũ,

quia

quia nec mutuum, nec tẽpus illud per quod differtur solutio, sunt res precio æstimabiles, sed hæc duo rerum genera non habent precium, spiritualia, ob suam dignitatem, & peccata ab suam vilitatem, ergo accipiẽs precium vel pro re spirituali, vel pro actu peccati & turpi tenetur illud restituere.

Secundo, accipiens aliquid per contractũ ipso iure omnino nullum tenetur ad illud restituendum, quia per talem contractum non transfertur dominium, sed quando datur aliquid ex turpi causa, est cõtractus ipso iure nullus l. Iurisgentium § . Si ob maleficium ff de pactis, vbi habetur titulum quo aliquid ob maleficium datur, esse ipso iure nullum, & l. Generaliter ff. de verb. signifi. dicitur, generaliter nouimus stipulationes turpes nullius esse momenti, ergo.

Tertio cap. Cum sit de iudæis & Sarracenis, statuitur vt quæ iudæi vel Sarraceni exercentes aliquod officium inter Christianos acquisierint, curent Episcopi in pauperes cõuerti, ratio autem est, quia sicut illa officia inter Christianos exercere non poterant, ita quæ illis officiis acquisierunt, fuerunt illicite ab eis acquisita.

Quarto, cap. Ad liberandam, eodem titulo habetur: vendentes arma Sarracenis esse excommunicatos, & lucrum itidem acquisitum esse restituendum in subsidium terræ sanctæ, vt illicite, & turpiter acquisitum. Quinto, argumentatur Adrianus. Accipiens vt faciat bonum, quod alias tenebatur facere, tenetur ad restituendum: vt iudex qui accipit aliquid, vt iuste iudicet, fur accipiens aliquid, ne furetur l. 2. 3. 4. & vlti. ff. de condit. ob turpem causam, ergo à fortiori tenebitur etiam restituere qui accipit aliquid, vt malum aliquod exerceat.

Denique, si turpiter acquisita non essent restituenda, sed tuta conscientia retinerentur, qui promitteret aliquid ob turpem causam, teneretur etiam illud adimplere, oppositum autem habetur 22. q. 4. can. In malis promissis rescinde fidem, in turpi autẽ voto muta decretum.

Quod si quæras abhis cui sit facienda restitutio? Hostien. in illud caput, Cum sit, & est communis inter iuristas, docet restituendum esse pauperibus, videtur enim ita docere D. Aug. in can. Non sane. 14. q. 5. Sylu. & Adria. locis citatis dicunt indifferenter posse restitui vel pauperibus, vel ei qui dedit. Hanc partem, vt possit fieri ei qui dedit, nisi iudex oppositum præcipiat, amplectuntur nõnulli recẽtiores hac adducti ratione. Qui dedit aliquid pro actu turpi & peccato, per talem donationem nõ transtulit, nec abdicauit à se dominium, vt constat ex l. illa Iurisgentium, & l. illa Generaliter, quæ magis explicantur l. Si quis, & l. Si glagitij ff. eodem titulo, vbi dicitur, si flagitij faciendi vel facti causa concepta sit stipulatio, ab initio non valet, quæ desumpta sunt ex D. August. Epist. 54. ad Macedonium, quando autem qui dat non transfert, nec abdicat à se dominium rei datæ, certum est manere illã semper sub ipsius dominio, & ipsi esse restituendam. Medina loco citato docet, si maleficium, ratione cuius datum est precium, iã factum sit, restituendum esse illud pauperibus, si vero nondum sit perpetratũ, ei qui dedit.

Secunda opinio est Caiet. in sum. Restit. cap. 4. vbi non obligat ad restituendũ, quia detur aliquid ob turpem causam, vel finem, sed quando datio ipsa prohita est. Quo posito distinguit de donatione prohibita nam aut hæc, in quit, est iniqua & prohibita tam ex parte dantis, quam accipientis, vt in simonia, & cum datur aliquid pro corrumpendo iudice, & tunc restitutio facienda est illi, in cuius iniuriã aliquid datum est, vt in simonia, Ecclesiæ, in corruptione iudiciis, illi in cuius iniuriã corruptus est, vel pauperibus, quod si datio illa iniqua tantum sit & prohibita ex parte accipientis, restituendum esse illi cui damnum aliquod sequutum est, id est danti, cui nocet qui accipit, quod non potest accipere.

Tertia opinio est Angeli, qui verbo. Restit. primo, in versic. Turpe lucrum, distinguit inter accipientem aliquid, vt exerceat aliquod peccatum, & accipientem aliquid, vt cesset & abstineat à vexatione proximi, priorem illum vult non teneri ad restituendum acceptum, in quam sententiam affert Card. in illud caput, Quia plerique, & eiusdẽ vult quoque esse Innocen. licet alij aliter sentiãt de Innocentio: Accipientem vero aliquid, vt abstineat à malo quod volebat proximo inferre, teneri ad restituẽdum iuxta Panor. cap. Dilectus de simonia, huius discriminis causam assignat, quia qui dat, verbi gratia, Petro. 10. aureos, vt aliquod peccatum gratia ipsius exerceat, optat illud fieri, & libere dat, & voluntarie, vt optata consequatur, & ita transfert dominium in accipientem saltem donec à iudice illa re exspolietur, qui vero dat Ioanni. 10. aureos, vt cesset à damno, quod vult inferre, non dat illos voluntarie, sed quia ex iniquitate Ioannis non potest

potest aliter ab eo obtinere, vt ab illo nocumento abstineat, redimitque illa via suam vexationē, vel proximi, deinde eodē verb. Restit. cap. 2. num. 4. docet debentem restituere rem acceptam ex turpi causa, si ita accepit, vt neq; qui donauit, potuerit donare, debere restituere non illi cui dedit, sed pauperibus, quia cum vterque in hoc casu turpiter se gesserit, vnus indando, alter in accipiēdo, neuter potest illud habere, imo si aliquis eorum posset, deberet potius habere qui illud accepit, & pęnes se habet, quam qui dedit, cum in pari causa turpitudinis potior sit cōditio possidentis, ac propterea dandū esse pauperibus, nisi datum sit in damnum tertij, quia tunc restituendum est illi, cuius iniuria datum fuit, vel lex tribuit illud fisco, quod si solus accipiens turpiter se gessit in accipiēdo, dans vero potuit donare, vt qui dat iudici, vt iuste iudicet, tunc restituendū esse danti, pręterquam in casu cap. Cū si de iudæis, vbi quæ infidelis lucratus est à Christianis occasione officij publici inter ipsos, præcipitur restituere pauperibus.

Quarta sententia est D. Tho. Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 2. vbi distinguit inter donationem quæ illicita est ex parte tantū accipiētis, & eam quæ illicita est tā ex parte dantis, quam accipientis, In donatione prioris generis vult accipientem pecuniam, vt faciat, vel omittat, quod iā ex iustitia tenebatur alias facere, vel omittere, peccare mort. tenerique ad restituendū, si condemnetur à iudice, quamdiu autem non condemnatur posse illud retinere. Probat ex l. Vt puta. ff. de condit. ob turp. causam, vbi dāti aliquid Petro, vt faciat quod iam tenetur, vel nō inferat damnum, quod volebat, datur actio ad repetēdū quicquid hac de causa dedit Petro. Vnde arguit Soto. Si Petrus ipso facto teneretur restituere, lex non solum daret repetitionem contra Petrum, verum obligaret Petrum tanquam inhabilem ad recipiendum ad statim restituendum, ad statim restituendum, at solum dat actionem ad repetendū accepta ab illo, ergo ante condemnationē potest Petrus quæ accepit retinere. Secundo, si ego in gratiam Petri abstineam ab homicidio, aliter illud omnino commissurus, quamuis lege Dei & naturæ deberē ab illo abstinere, in hoc tamen casu non abstineo nisi in gratiam Petri, sed hæc gratia, & obsequiū, quod ipsi præsto, est precio ęstimabile, cum sit actio illi vtilis & grata, ergo licet pro tali gratia precium accipere & retinere, donec iudex aliter præcipiat. Deniq;, qui hac de causa aliquid alteri dat, libere illi dat, neque aliqua est lex, quæ prohibeat talem donationem, nam si quæ, maxime illa, l. Vt puta, hæc autem solum dat repititionē in iudicio, ne hac via iniurias quas mali aliis meditantur, vel fingunt pretio vendat, est ergo illius quod accipit, donec iudex pręcipiat restitui. In donatione vero secundi generis, quæ iniqua est ex parte vtriusque & in damnum tertij, vt cum datur assacino, vt aliquem interficiat, aut corrumpitur iudex, testis, vel scriba, vult Soto accipientem teneri ad restituendum, quia per huiusmodi donationes non transfert dominium, vt habetur illa l. Generaliter, restituendum autem esse iudice condemnante fisco, l. Mulcta Cod. de modo mulc. ante iudicis vero sententiam ei qui dedit, quia cum lex, quæ præcipit illud dari fisco, & non ei qui dedit, sit pænalis, non obligat, nisi adueniente iudicis sententia, qua deficiente restituendum est ei qui dedit. Quod si detur aliquid ita, vt vterque delinquat, sed non in damnum tertij, vt in stupro, tunc transferri dominium in accipientem, nec teneri ad restituendum, vt habetur l. Idem, de condic. ob turp. causam.

Vltima opinio est Didaci Couar. qui in Regul. Peccatum p. 2. §. 2. num. 7. ita distinguit, aut res pro qua aliquid accipitur, est precio venalis, aut non, si venalis non sit, vt in simonia, in qua accipitur precium pro re spirituali, quæ nullum precium habet, & in pactione cum iudice, vt inique sententiam ferat, vel contra, cum sententia precio æstimabilis non sit, sic, inquit, accipiens tenetur ad restituendum pauperibus, quod si res, pro qua aliquid acceptū est, precio æstimabilis sit, quia in ea vsus corporis vel labor impēditur in illo delicto, quāuis talis vsus sit turpis, & lege prohibitus, accipiētem tamē aliquid pro tali vsu & labore, cum precio ęstimari possit, non teneri ad aliquid restituendum acceptum.

Vt in tanta varietate opinionū quod verius est inquiramus, obseruemus primo, debitū restituendi in his quæ retinere nō licet, non oriri ex eo quod res, pro qua preciū accipitur, non habeat preciū, multa enim sunt quæ preciū non habent, sunt tamen ita precio ęstimabilia, vt illud in quo à presenti ęstimabantur, accipere liceat: cuiusmodi sunt vita, salus, libertas, scientię, sed sumitur debitum restituēdi ex his radicibus. Primo, si habeas rem alterius, cuius dominiū in te translatum nō est, nec voluntate veri, domini, nec auctoritate legis, quia nemini licet alienum retinere. Secundo, si dedisti sub precio, quæ nec habent precium, nec vllo

precio æstimari possunt, vt tempus, vsum pecuniæ, hæc enim omnium gentiū iure, & cōsensu nec habent preciū, nec sunt precio æstimabilia, vnde illud cōmune omniū axioma, Pecunia nō potest parere pecuniā. Tertio, si accipias precium pro re quæ quamuis precio æstimabilis sit, iure tamen aliquo diuino naturali, vel humano gratis & sine vllo precio prestanda est, vt in collatione sacramentorum, de qua Christus *Gratis accepistis, gratis date.*

Obseruemus secundo, donationem illicitam tribus modis illicitam esse posse, primo ex parte solius recipientis, vt quando datur alicui pecunia, vt exerceat id ad quod tenetur, vel abstineat à malo à quo tenetur abstinere, vt si dē iudici, vt seruet mihi iustitiam testi, vt verum dicat, et Petro, ne homicidiū vel sacrilegium committat, hæc donatio est illicita, non ex parte dantis, quia ille dat bono fine, & nititur bonum, sed ex parte recipientis, quia accipit pro re ad quā iam alias, & sine vlla pecunia tenetur: Secundo modo potest esse illicita ex parte vtriusque tā dantis quam recipientis, quia vnus dat ob malum finem, vt cum tam dans quam accipiens malum & turpem finem intendunt, quod potest adhuc bifariam contingere, vel ita vt res pro qua precium accipitur, quamuis sit pretio estimabilis, sit tamen in iniuriā & damnum proximi, vt cum dantur iudici, vel testi, aut scribe munera, vt corrumpātur, vel assacino, vt occidat aliquem, vel ita vt res pro qua fit donatio, non sit quidē iniuriam, vel damnum alterius, sit tamen res nullo precio æstimabilis, vt in simonia, sum dignus beneficio, do Episcopo pecuniam, hæc datio nulli est nociua, nec contra alicuius iustitiam, est tamen iniqua, quia do pro re quæ nullo precio est estimabilis, sed gratis iure diuino conferenda.

Obseruemus Tertio, ad exercendum bonum, vel dimittēdum malum, ratione cuius aliquid datur, recipientem illud bifariam teneri posse, vel ex iustitia, quo modo tenetur iudex reddere vnicuique suum ius, testis vocatus in iudicium verum dicere, & quiuis abstinere à furtis, homicidiis, &c. vel ex charitate, quo modo tenetur diues succurrere indigenti, & quiuis homo non fornicari, nō iurare, &c. Rursum in seruandis huiusmodi preceptis aut parum vel nihil laboris & operæ impendi, vt in negatiuis, non occides, nō furaberis, &c. aut vt seruentur, laborē, operas, vel expensas esse exhibendas, vt cum iudex multum debet laborare & consulere libros, vt recte ius dicat in causa proposita, cum testis e loco distanti cum labore & expensis cogitur accidere, cum sacerdos cum labore & expensis ducitur ad prædicādum, ad audiendas confessiones, vel ministranda alienis ouibus sacramenta.

Obseruemus vltimo, in hac quæstione, apud omnes hæc certissima esse, primo stipendia tam publica & regia, quam particularia quæ vel recepta & approbata consuetudine, vel statutis Reip. aut Ecclesiæ iudicibus, scribis, confessarijs, sacerdotibus, concionatoribus, & similibus sunt conferenda etiam in casu quo ex præcepto charitatis tenerentur sua munera exercere, iuste posse exigere, accipere, & retinere, quia sunt stipēdia & mercedes sui laboris & operæ, *Et dignus est operarius mercede sua.*

Secūdo, certum est peccare mortaliter aliquid exigentem, vel accipientem pro re facienda vel dimittenda, ad quam simpliciter tenetur ex iustitia, vel charitate sub præcepto, vt qui acciperet pecuniam, vt audiat missam in festo, vt non iuret, non occidat, quia vendit virtutem, cultum Dei, quæ nec venalia sunt nec, precio æstimantur.

Tertio, certum est, posse exigi preciū pro re quantumuis ex iustitia, vel charitate debita proximo, quando ad eam præstandam labore, opera & expensis opus est, nec pro his sunt à Rep. statuta stipendia, quo nomine medicus & aduocatus possunt vendere suas operas, etiam si ex charitate tenerentur eas præstare, quia illæ sunt pretio æstimabiles, nec alia via remunerantur, vt habetur Cap. Non sane 14. q. 5. quod ita est accipiēdum, vt isti proximo indigenti sub mortali succurrant, non tamen gratis, sed accepta solutione, si indigens habeat vnde soluat, vel exspectata, si iudicatur deinde habiturus quod si tam inops sit, vt neque in presenti habeat, nec postea sit habiturus, tunc simpliciter debet illis gratis succurrere vt patienti extremam necessitatē, sicut habent DD. in disputatione de eleemosyna. Similiter iudex & scriba si operas extraordinarias, & labores, ac expensas facturi sunt, possunt accipere & exigere pecuniam seruata æquitate præter sua stipendia ratione laboris & operæ, quæ in solitis stipendiis non includuntur: Testis quoque qui vt verum dicere accedat, laborem & expensas passurus est, potest iuste exigere & accipere solutionem sui laboris & expensarū, vt habetur cap. Statim 5. Pro testimonio, Extra de rescriptis. Etiam si ex præcepto charitatis, aut iustitiæ teneretur il-

tur illud testimonium ferre, vt habetur l. Si pater ff. de donationibus, & l. Nemenius, Et l. Alimenta ff. de rebus gestis. Hic positis Sit prima conclusio.

Non omnis stipulatio mala est irrita, nec omnis donatio, aut pactum quod celebratur cum peccato est inualidum.

Probatur inductione, donatio prodiga & in damnum familiæ iure naturæ est mala & peccatum, & nihilominus est valida, transferturque per ipsam dominium: collatio beneficij in vtilitatem communem instituti facta digno relicto digniori est mala, & iniqua, vt videbimus, est tamen valida ob pe-periculum animarum, similiter si quis post sponsalia de futuro cum vna, ducat aliã, vel post emissum simplex votum castitatis nubat, peccat, est tamen matrimonium validũ. Secunda conclusio.

Stipulatio seu pactum de re turpi siue sit contra iustitiam, siue contra charitatem, siue contra quamcunq; aliam virtutem, ante rem completam nullius est valoris, nec obligat, imo est rescindenda.

Patet, quia si votum & iuramentum de re illicita non obligat coram Deo, imo est rescindendũ, à fortiori mulier quæ pro re aliqua promisit fornicari, tenetur nullo modo stare promissis, sed rem illam restituere, & ab illa fornicatione omnino abstinere, et in vniuersum sicut anathema est qui dixerit Deum præcipere impossibile, ita quoque anathema est qui dixerit hominẽ vi alicuius stipulationis, promissionis, vel pacti obligari ad rẽ turpẽ faciendã. De his loquitur canõ ille, In malis promissis, &c. Tertia cõcl.

Qui accipit precium, vt agat, vel dimittat rẽ, ad quam sic agendã vel dimittendam tenebatur ex iustitia, quia aliter cederet in dãnũ proximi, tenetur illud statim ex natura rei & ratione iniquæ acceptionis restituere.

Vt si quis accipiat pecuniam, ne occidat fratrem, vel vt persoluat debitum, aut vt iuste iudicet. Hæc est contra D. Soto, habent tamen illam Glossa in illam. L. Vt puta, & omnes fere sumiste, vt concedit ipsemet Soto, & plerique ex recentioribus. Et probatur efficacissime. Precium acceptum pro re gratis debita & facienda restituendum est necessario ipso facto ex natura rei, sed in casu huius conclusion. id quod faciẽdum est, vel dimittendũ, debet omnino ita fieri, vel dimitti ex iustitia, ac propterea gratis & sine vllo precio faciendum, ergo si quid pro tali re accipiatur restituendũ est necessario ipso facto: Minor sumitur in ista cõclusione,

Maior probatur. Quia res quæ necessario gratis facienda est, eo ipso quo gratis fieri debet, nec habet precium, nec est precio æstimabilis quo ad contractus humanos, etiam si secundum se sumpta posset precio æstimari, vnde sumere aliquid pro illa, est sumere precium pro nihilo, & maxima inæqualitas, quæ necessario & ex natura rei reducenda est per restitutionem ad æqualitatem. Secũdo, in casu huius conclusio, cum teneatur iste qui accepit precium, alias iam rem illam facere, vel omittere ex iustitia cõmutatiua, accipere pecuniam pro tali re facienda vel omittenda est agere contra iustitiam commutat. Sic autem agens tenetur simpliciter & absolute ad restituendum, ergo. Et confirmatur, quia sic accipiens facit vt alter habeat minus quam debet habere. Patet, quia cum sic accipiens deberet iam gratis ex iustitia illa præstare, qui aliquid propterea ei dat, dat quod reuera non debebat illi dare, vnde in eo quod sic illi dat, habet hic minus quam deberet habere.

Tertio, si iudex aliquid accipiat, vt iuste iudicet, tenetur illud restituere, vt docet D. Augu st. epist. ad Macedonium & habetur cap. illo Non sane. Similiter ex eodem D. Aug. eodem loco, si testis aliquid accipiat pro dicenda veritate, quam debet dicere, Et qui sufficientia habent stipendia suorũ munerum, si vt illa exsequãtur, aliquid aliud accipiant, tenentur illud restituere, vt docet ibidem D. August. in illud Luc. 3. Contenti estote stipendiis vestris. Vt habetur 23. q. 1. can. Militare. Et 1. q. 1. can. Iubemus, additque D. August. teneri hos ad ista restituenda, non minus quam latrones quæ furto acceperunt. Et confirmatur. Recipiens precium duplicatum pro re aliqua, tenetur illum excessum restituere, sed iudex qui iam habet stipendia à Repub. vt iuste iudicet, si aliquid accipiat à litigante, perinde se habet, ac si acciperet precium duplicatum, ergo. Similiter omnium DD. consensu si habens mutuum vel depositum Ioannis aliquid accipiat, vt illud reddat domino suo, tenetur acceptum restituere, non solum in foro interiori, verũ etiam in exteriori. Et eodem modo vxor quæ nollet viro suo debitum reddere nisi aliquid ab eo acciperet, aut subditus qui nollet debitam obedientia superiori suo seruare, nisi aliquo precio accepto. Nec alia redditur a DD. causa, cur omnes isti sic accepta restituere teneantur, nisi quia acceperunt pro re ad quam præstandam iam tenebantur gra-

tur gratis & ex debito iustitiæ. Idem iudicium est, si quis aliquid accipiat, vt adimpleat votum quod emisit, vel diues, vt elemosynam largiatur extreme indigenti, vel Episcopus, vt conferat beneficia quæ debet conferre.

Quarto, Tota ratio, ob quam simoniacus obligatur ad restituendum, est hæc, quia accepit preciũ pro re spirituali ad quam tenebatur gratis. Et quod fortius est, eadem quoque ratione tenetur vsurarius restituere lucrum vsurarium, quia accepit illud vt precium mutui, quod debebat gratis præstare, dicente Christo: mutuum date nihil inde sperantes, cum tamen non teneretur ex iustitia mutuare. Et confir. concedunt ipsemet Soto & qui illiũ sequuntur si dẽ aggressori mihi in itinere occurrenti pecuniam ne me occidat, vt redimam meam vexationem, aut alicui vt debitum vel depositum meum mihi restituat, teneri illum ad restituendam pecuniam quam à me accepit, quia ad ista iam ille tenebatur gratis iure naturæ, nec sunt venalia, nam similiter si pecuniam à me accipiat, ne alteri noceat, tenebitur ad illam restituendam, cum cuiuis debeat gratis non nocere, sitque in omnibus par ratio.

Denique, si pater familias largiatur procuratori. 100. aureos, vt eos in pauperes distribuat, & procurator. aliquid acciperet, vt illos distribueret in pauperes, tenetur acceptum restituere, nec alia causa dari potest, nisi quia debet illos distribuere gratis, ita quod lege 2. & vlt. ff. de condicionibus ob turpẽ causam dicitur, si dedi tibi pecunias, ne sacrilegium facias, ne furtum, vel homicidium committas, pecunia illa repeti potest, intelligendum est in foro exteriori hac lege.

Vnde falsum est quod sumit Soto in suo primo argumento ex illa lege, Vt puta, tantum dari repetionem, non autem prohiberi translationem dominij, nec leges istas reddere huiusmodi homines inhabiles ad ista accipienda. Primo, quia lex ciuilis cum tantum consideret actus externos & forum iudiciale, in quo facienda est repetitio, non autem forum interius, ad quod pertinet obligatio restituendi, merito solius meminit repetitionis. Secundo, quia etiam si aliquando leges in iniuste acquisitis vtantur voce sola repetitionis, vt in ista lege vltima de condicionibus ob turpem causam, & lege prima eiusdem tituli, vbi habetur: vt si quis per vim vel fraudem, stipulationẽ extorsit, detur repetitio, nihilominus iniuste aquisita restituenda sunt, etiam si non repetantur. Tertio, quia nos non probamus nostram conclusionem ex vi legum, sed ex natura rei, & stando iniure naturali, vt ex argumentis & doctrina D. Aug. constat, quia sic accipientes accipiunt cum magna inæqualitate, cum accipiant pro re, cui ex iustitia nullum precium debet asignari.

Similiter soluitur secunda ratio eius, nam etsi daremus istam voluntatem & actiones secundum se & in esse naturæ posse æstimari precio, vt vtiles, at cum ex iustitia gratis debeantur, in genere moris & quo ad contractus humanos nec habent precium, nec possunt, nisi contra iustitiam, precio aliquo æstimari, sicut spiritualia.

Ad vltimum dico, ita dantẽ non dare voluntarie, nec libere simpliciter & omnino, sed cum quadam coactione & veluti ad redimendam suam vexationem, quia alter nõ vult gratis illa præstare, sicut deberet.

Sed duo hic explicanda sunt, antequam ad alia progrediamur, Prius, qui ita accepit pro re quam gratis & ex iustitia debebat farere, vel omittere, cum teneatur restituere, cui restituet, fisco ne, an pauperibus, an illi qui dedit? Preterea, an peccent qui ita dant, maxime qui dant iudici, vt iuste iudicet, vel testi, vt verum dicat?

Priori quæsito dico, adueniente iudicis sententia illi restituendum esse, cui iudex præceperit, quia iudicabit secundum leges, quæ habent auctoritatem disponendi in his ad obuiandum ne talia precia accipiantur, ante iudicis vero sententiam, illi qui dedit. Primo, quia iudices illi solẽt præcipere fieri restitutionem, cum leges illæ de condicionibus ob turpem, ei qui dedit, concedant repetitionem. Secundo, quia ille nõ transtulit à se dominium, sed manet apud ipsum, cum ille cui dedit, non potuerit recipere, nec lex aliqua per talem donationem exspoliet dantem dominio suæ rei.

Ad posterius dubium dico, dare pecuniã, ne alter committat malum, aliter commissurus, aut vt exerceat bonum reuera bonum, aliter illud non exsequuturus, nõ esse peccatum, imo meritũ, quia finis est bonus, & medium licet ex parte accipientis sit illicitum, ex parte vero dantis licitum, tũ quia licet vti malitia alterius, quam non mea inductione, sed sua iniquitate habet ad bonũ finem, sicut licet accipere ad vsuram ab eo qui paratus est ita dare. An autem iudici, vt iuste iudicet, liceat dare, Quæstio est.

Nam Soto loco citato, quem sequuntur nonnulli, vult id non licere, quia si id liceret

ceret, certe non alio nomine, quam ad redimendam propriam vexationem, nempe vt iudex meum ius mihi tribuat, redimere propriam vexationem non licet, nisi quando iã habemus ius aperte acquisitum, quod nemo potest aperte scire, cum in propria causa nullus sit æquus iudex.

Secundo, quia daretur maxima occasio ad corrumpendos iudices titulo redimendæ propriæ vexationis.

Volunt alij id licere, quando litigans certissimo nouit se habere ius & prudenter timet iudicis iniquitatem, primo quia leges humanæ & diuinæ grauius prohibent dari aliquid prælato pro beneficio, quam iudici, vt dicat ius, at quando apertum est me habere ius in beneficium, licet dare prelato, cuius iniquitas timetur, ad redimẽdam propriam vexationem, ergo & iudici in hoc casu.

Secundo, petere à iudice non vt sententiã pro me ferat, sed vt iuste iudicet, & reddat mihi meum ius, est iustum & optimum, dare illi est vti malitia eius in bonum finem, quod maxime licet, vt hoc præstet, cum timeo, aliter nõ redditurum mihi meum ius.

Tertio, sic est prohibitum munus à lingua, sicut munus à manu, sed licet quærere amicos iudicis, qui illum deprecentur, vt reddat mihi meum ius, ergo & licebit idem muneribus & donis ab illo eniti. Hæc sententia in hoc sensu, non vt pro me iudicet, sed vt conferat mihi ius quod habuero, quando illius iniquitatem prudenter timeo, probabilior est.

Ad argumenta Soti. Ad primum respondeo, cum ego non dem, vt in fauorem meũ iudicet, sed vt non exspoliet me iure quod habeo, quod prudenter timeo, nisi dona illa conferam, tunc reuera me redimere meam vexationem.

Ad secundum dico, nõ corrumpi iudicẽ hac via, cum non dem vt pro me iudicet, sed vt iuste agat, quẽ timeo sua iniquitate corrumpẽdum. Quarta conclusio.

Accipiens pecuniam pro re quam tenebatur facere, vel dimittere ex præcepto charitatis, tenetur quoque pecuniam illam restituere ei a quo accepit.

Patet ex dictis, quia licet maior obligatio consurgat ex debito iustitiæ, quã ex debito charitatis, at nihilominus quæ ex præcepto charitatis debemus, gratis etiam tenemur facere, quo nomine probant doctores contra Adrianum in disputatione de eleemosyna extreme indigenti diuitem gratis debere dare, & non sub conditione recipiendi, si quando ille indigens ad pinguiorẽ venerit fortunã: pro his hautem ad quæ gratis tenemur nihil omnino accipi potest, vt preciũ, ergo qui ita accipit, ipso facto tenetur restituere illi qui dedit, cum per donationẽ & contractum, qui ipso facto est nullus, non transferatur dominiũ, sed maneat apud priorem dominũ, nisi lex aut consuetudo recepta & approbata, quæ habeat vim legis, dominum quoque ipsum in pęnam illius iniquę donationis sua re exspoliet, & in pauperes, vel fiscum conuertat, quod hic nõ contingit.

Secundo, qui dat inuoluntarie saltem in voluntarie misto non transfert dominium, sed in hoc casu qui ita dat inuoluntarie, dat vt alter præstet, quod tenetur, cũ reuera optaret illum ita esse bene affectũ vt sine precio id præstaret. Dixi in precium, quia dono gratuito & liberali potest quis ex beneuolentia, & grato animo dare alicui pro re aliqua, etiam si ad illam ex charitate teneretur, nisi his quibus lex vel princeps, neque via gratuitæ donationis vult aliqua cõferri, vt iudicibus, testibus, & similibus, de quibus copiose suo loco.

Hæc quarta conclusio, est non modo contra Sotum, verũ etiã contra nonnullos recentiores, qui in pręcedẽti conclusione discrepant à M. Soto, in hac tamen conueniũt cum illo adducti hac ratione, quia diues, inquiunt, potest accipere pecuniam, vt det panem extreme indigenti, cui tenetur dare ex charitate, quæ ratio fallax est, imo includit contradictionem, nam si tenetur dare ex pręcepto, cum datio dicat gratuitam & liberã exhibitionem, non potest vendere, nec accipere pecuniam, si potest accipere, non tenetur dare, est enim axioma certissimum in hac materia, Quæ aliquo iure gratis tenemur præstare, nõ possumus vendere, nec pro eis pecuniam accipere, quia esset aperta contradictio.

Hæc etiã conclus. intelligenda est absolute, stando in iure naturali, nã stando in positiuo in foro exteriori & iudiciali non datur repetitio, quando pecunia data est, vt alter præstet quod tenetur ex charitate, sed tãtum datur quando quis dedit pecuniam alicui pro eo ad quod tenebatur ex iustitia. Dedi tibi 100. ne occidas, possum illa repetere, dedi illi 100. ne fornicetur, nõ datur repetitio in iudicio de priori enim est lex illa Vt puta, vbi expresse dicitur huiusmodi precia accepta pro opere malo, cui alterius iniuria est cõiuncta, posse repeti, de alijs quę nõ sunt

sunt cũ iniuria proximi, neque illa lex, neq; alia ciuilis loquitur, & cum lex ista pœnalis sit, ad eam tantum extendenda est, quæ exprimit, non ad alia. Et ratio est apertissima, quia cum lex præcipue intendat pacem publicam, id maxime nititur, vt ciues contineat ab iniuria inferenda, ad quod vt homines sua sponte assuescant, & non pretio, quia qui pretio abstinent, parati sunt iniuriam alijs inferre, & ex consequenti facile inferent, noluit, vt qui pro huiusmodi operibus malis quibus alijs noceretur, dimittendis peccuniam acciperent, vocati in iudiciũ teneantur illam restituere, de alijs vero quę non sunt in aliorum iniuriam, nihil tale statuit, cum ea non ita noceant Reip. paci & tranquillitati. Quinta conclusio.

Pecunia accepta pro opere peccati, & merces praui operis, cuiusuis generis sit peccatum illud, siue contra iustitiam, vt si iudex accipiat vt inique iudicet, assacinus, vt alium occidat, siue contra charitatem, vt mulier accipiens, vt fornicetur, stando in iure naturæ solo non est restituenda, sed accipiens illam ab eo qui potuit & voluit dare, potest retineri.

Ad intelligentiam huius conclusionis & & aliarum rerum. Obseruemus hic primo precium rei dupliciter cõsiderari posse, vno modo absolute sine vlla comparatione ad aliud, vt dicit perfectionem naturalem ipsius rei, quo modo consideratur precium rei viuentis, quæ in se continet maiorem perfectionem naturalem quouis non viuente, nempe vitam, alio modo sumitur precium rerum, non ex perfectione ipsarum, sed ex ordine & habitudine ad vsus humanos, quo modo quæ vtilior est nostris vsibus, iudicatur pretiosior, & maioris valoris qua ratione agit de pretiis rerũ philosophus moralis, & nos hoc loco.

Obseruemus secundo, res esse vendibiles & æstimabiles precio quantum ad hoc secundum, caput nempe quatenus deseruiunt humanis vsibus, habere ortum ex hominũ indigentia. Etenim si vnusquisque ita sibi esset sufficiens, vt nulla re egeret, nulla esset commutatio, nulla emptio, aut venditio, & ex consequenti nullæ res vendibiles, nullaque ipsarum precia, cum vtilia hominum vsibus habent precium, & quo vtilliora, maioris pretij & carius vendibilia, quamuis secundario augeatur etiam precium ex circunstantiis, vt labore, difficultate, periculo, sumptibus & aliis quæ rem illam vtilẽ comitantur, primario autem & præcipue sumitur ex vtilitate.

Ex quo sequitur primo, vt quæ res nullo modo est vtilis, quantumuis sit coniuncta cum labore, periculo, industria, &c. nullius sit pretij in commutationibus, & contractibus humanis, quæ vero vtilis est, licet sit factu facillima, sit aliquo precio digna, vnde quodcunque opus siue bonum, siue malum, siue naturale, siue supernaturale, siue spirituale, siue corporale, si vtile sit, & proficuum vsibus humanis, natura sua est precio æstimabile, & vendibile.

Sequitur secũdo, opus peccati licet ea parte qua peccatum est & offensa Dei, inutile sit ad vitam æternam, & nullius precij, qua tamen est actio quædam mihi vtilis, & ad meos vsus, vel in ordine ad bona temporalia, vel ad honorem meũ & vindictam, vel ad aliquam delectationem & voluptatem, natura sua esse alicuius pretij & vendibile, maxime, si aliquem laborem, difficultatem, periculum, vel expensas habeat coniunctas, cum nullum sit præceptũ, vt tale opus gratis fiat, imo, vt non fiat.

Obseruemus vltimo, quamuis omne opus vsibus humanis vtile sit alicuius precij & vendibile secundum se, & à parte rei, iure tamen positiuo, quia lex respicit pacem Reip. & tranquillitatẽ ciuium, hoc discrimen esse inter actus malos, quibus aliis infertur iniuria & nocumentum, & eos qui non habent coniunctam iniuriam, vt priores (quod potest lex ob bonum commune) reddiderit inuendibiles, vel quia eos voluit esse nullius precij, vt homicidium, vel quia contrahentes reddiderit inhabiles, vt iudicem ad aliquid recipiendum pro iniusta sententia, posteriores vero, vt fornicationem, ludum, cũ per hos nulli iniuria inferatur, reliquerit in sua natura, ita vt si venales sint, venales maneant.

His positis probatur iam aperte ista quinta conclusio. Quamuis actus prauus formaliter sumptus, qua offensa Dei est, & deuiatio à lege ęterna, nulli⁹ sit valoris & precij, imo actus maxime vilis, materialiter tamen consideratus, quomodo attenditur ab illis, qui tales actus malos & illicitos exercent accepta pecunia, est actio humana facienti illam voluntaria, cum labore, & periculo coniuncta, & ad quam nulla lege gratis tenetur, illi autem pro quo fit vtilis, ergo talis actus hoc modo materialiter consideratus, quomodo attenditur ab hominibus, est precio æstimabilis, & vendibilis secundum se, & à parte rei & consequenter stando in iure naturæ accipiens pro illo pecuniam

pecuniam, non tenetur eam restituere.

Et confirmatur, occisio hominis facta à ministro iustitiæ est opus vēdibile, ad quod faciendum conducitur precio minister, ergo & facta à priuato homine est opus secundum se vendibile. Patet. conseq. quia quantum ad vsus humanos, vnde sumitur precium & valor rerum, opus est eiusdem rationis & speciei.

Secundo, homicidium, falsum testimonium, & periurium, quæ in aliorum obsequium fiunt, non sunt minoris æstimationis apud homines, nec minoris vtilitatis ad suas vindictas, & cupiditates, quam fornicationes, & stupra ad suas voluptates, nec minus adhibent illi suas operas & labores, ac cum maximo periculo, vt seruiant honoribus, vindictis, & cupiditatibus illorū à quibus accipiunt peccuniam, quam meretrix, vt seruiat voluptati fornicationis, sed ex communi Theologorum sententia, vt statim videbimus, meretrix & quæuis mulier soluta potest accipere propter fornicationē & stuprum, suntq; ista peccata vendibilia ex se, ergo & illa prima.

Sed contra hanc conclusionem obijci primo potest illud D. August. ex epistola ad Macedonium, quod habetur cap. Nō sane, vbi ait: iustius dicitur aduocato, redde quod accepisti, quando in iudicio contra veritatē stetisti, iudicem fefellisti, iniustam causam vicisti, iustius, inquam, dicitur quam cuique in quolibet officio militanti, redde quod accepisti, quando iubente iudice hominē vinxisti, & in iudicium adduxisti, & ne fugeret, tenuisti. Ex quibus verbis D. August. sic argumentantur, si iustum est, vt minister iudicis restituat quod accepit pro capiendo nefario homine & carceri tradendo, qui actus non fuit malus & iniquus, sed iustus, & similiter iudex si accepit pro condemnando delinquente: ergo multo fortius tenebitur aduocatus restituere quæ accepit pro iniusto patrocinio, & similiter si tenetur iudex restituere quæ accepit pro sententia iusta, multo potius quæ accepit pro iniusta & iniqua.

Respondeo ex contextu illius epistolæ colligi aperte D. Aug. ibi non loqui secundum ius naturæ, sed iuxta leges ciuiles quas ibi tacite reprehendit, quia secundum ipsas potest repeti, quod datur iudici pro iusta sententia, non autē quod aduocato pro iniusto patrocinio, cum de vtroque idem esset statuendum, vnde cum dicit iustius esse, intellige iustius esse, vt id leges ciuiles præciperent.

Quod si quæras, cur iudex tenetur restituere quod accepit pro iusta sententia, non autem quod pro iniusta stando simpliciter in iure naturæ? Respondeo, quia sententia iusta, cum sit ex iustitia & officio gratis ferenda, nec vendibilis est, nec pretio æstimabilis, iniusta vero, etsi nullo modo ferenda sit, si tamen feratur, est actio precio æstimabilis, & vendibilis secundum se, vt ex dictis constat.

Obijci secundo potest: Iudas proditor Christi ante omnem legem ciuilem stando in solo iure naturæ & dictamine propriæ conscientiæ non est ausus retinere precium sanguinis, sed illud reddidit ijs à quibus acceperat, ergo etiā stando in iure naturæ est restituendum acceptum pro peccato, maxime si sit illud cum iniuria fratris.

Respondeo primo, non esse sumendū exemplum ex Iuda homine adeo iniquo. Secundo dico: naturale esse hominibus aliquo graui affectu & mærore correptis plura ipsos facere, quam teneantur, illo mærore perturbatos & incitatos, & ita Iudam vehemēti mærore de suo facinore affectum non solum id præstitisse ad quod non tenebatur, verum etiam quod non debuisset facere, nam laqueo se suspendit. Dico tertio, Iudā illud precium reddidisse non tā suo iudicio, quam diuina ordinatione, vt inde emeretur ager ille in sepulturam peregrinorum iuxta Prophetæ vaticinium, quia sanguis Christi peregrinis huius sæculi & ciuibus cæli, quorum conuersatio in cælis est, erat profuturus. Sexta conclusio.

Quamuis accepta pro opere iniquo iure naturæ liceret retinere, lege tamen ciuili & merito quæ pro illo accipiuntur, quando est in damnum alterius, & contra iustitiam, sunt restituenda.

Patet ex illa l. Mulcta, cod. de modo mulctandi, vbi sic acquisita adiudicantur fisco, vt quæ iudex pro iniqua sententia accipit, quæ testis pro falso dicto, quæ assacinus pro homicidio, & similes, & de his intelligenda est lex illa, Generaliter, de verborum obligationibus, cum dicit, turpes stipulationes esse nullius momenti, agit de illis quæ sunt in aliorum iniuriam. Idem habetur aperte in illo cap. Non sane, cuius decreti ratio est, quia licet istæ actiones prauæ secundum se, vt constat, vendi possint, hac tamen lege arcentur magis homines ab illis commitendis, cum pretium pro eis accipere vel retinere non possint, quod si possent, facile ad illa perpetranda ducerentur.

Sed est hic quæstio, teneātur ne qui huius modi res acceperunt, statim illas restituere, an post iudicis sententiam? Videtur enim hoc posterius dicendum, quia isti non tenentur restituere iure naturæ, sed per leges humanas, quæ cum pænales sint, non obligant nisi adueniente iudicis sententia.

Dico nihilominus sic acquisita statim & ante iudicis condemnationem esse restituenda ei qui dedit, adueniente autem condēnatione fisco, vel cui iudex iusserit statim esse restituenda. Patet, quia communis peritorum consensus & approbata consuetudo est optima legum interpres, leges autem quibus nititur hæc sexta conclusio, sic ab omnibus intelliguntur, & recepta consuetudine obseruantur, vt reddant talia exercentes inhabiles ad aliquid accipiendum, vt preciū, quando autem lex reddit aliquem sic inhabilem, non transfertur in ipsum dominium rei quam accipit, sed tenetur eam statim restituere, vt alienam.

Quod autem teneatur restituere illi qui dedit ante condemnationē, patet, quia dedit, cum non potuerit tranferre dominium illius precij in accipientem, vt redditum lege inhabilem, nec lex aliqua ante condemnationem iudicis exspoliat ipsum re sua, sed manet dñs illius rei, sicut antea, restitutio autem facienda est vero domino. Vnde D. Aug. in illa Epistola ad Macedonium ait: si clientulus dedit aliquid aduocato, vt illi male patrocinetur, restituendum illud est ipsi clientulo, non pauperibus.

Ad argum. autem in oppositum respondeo, leges illas pænales esse, sed diuersimode collatas ad diuersas personas, nam respectu accipientis non tam sunt pænales, quā reddentes illum inhabilem ad accipiendum, quæ pæna & inhabilitas, cum consistat in priuatione, statim ipso facto & ante condemnationem incurritur. Quo fit, vt nec recipere possint, nec retinere, respectu autem dantis sunt propriæ pænales exspoliantes illum re illa, pænam autem, quæ consistit in exspoliatione rei, vt supra vidimus, nemo tenetur lucre, neque exsequi in se ipsum, nisi adueniente condemnatione, & ex consequenti, vt talia dentur fisco, expectanda est iudicis sententia.

Nunc ad argumenta initio huius quæstionis proposita.

Ad primum, in primis ad illa primæ opinionis patet ex dictis, peccata, pro quibus dicimus precium sumi posse, & retineri, licet non habeāt precium aut valorem, vt sunt peccata & turpitudines, sunt actiones humanæ, liberæ & voluntariæ, gratis factæ, & cum labore ac periculo, ac vtiles & in vsus eorum qui pecuniam pro illis exhibent.

Ad Secundum, ex l. Iurisgentium & l. Generaliter, &c. dico verum sensum istarum legum explicatum iam esse in sexta conclu.

Ad Tertium & quartum respondeo, leges illas pontificias esse particulares erga iudæos & Sarracenos, & obseruandas iuridice, factoq; processu, ex illis tamen particularibus non bene infertur omnem pecuniā pro actu prauo aut turpiter acquisitam esse restituendum. Nam iudicem accipientem pro iusta sententia dicimus teneri ad restitutionem simpliciter & ex natura rei. Eundē vero accipientem pro iniusta sententia dicimus & stando in eodem iure non teneri cum ex vno particulari non bene sequatur multo minus regula vniuersalis.

Dico secundo, illos teneri ad restituendū, quia erant inhabiles ad illa acquirenda, Iudæus enim, vel Sarracenus est inhabilis ad exercendum officium publicum inter Christianos, & consequenter ad acquirendum aliquid eo nomine, similiter cum Christianus nō possit vendere arma Sarracenis, si vendat, est contractus lege iustissima nullus & inualidus, & quæ per illū acquiruntur restituenda. Idem quoq; censendū est quotiescunque lex reddit inhabilem ad accipiēdum aliquid pro opere prauo.

Ad Quintum, constat iam qua ratione pro bono ad quod iam aliquis tenebatur, nihil omnino accipi possit, simpliciter & absolute, pro opere vero iniquo stando in iure naturæ accipere aliquid liceat, quamuis merito iure humano sit prohibitum.

Ad vltimum constat solutio ex secunda cōclusione, vt ex supra dictis de promissione, ante completam conditionem pacti vel stipulationis turpis nihil licere dare aut accipere, sed rescindendam talem stipulationem esse, illa vero completa & posita in actu adimplendam esse non intuitu peccati, sed fidei datæ, vt diximus. Aliarum opinionū argumēta in singulis conclusionibus hic positis diluta sunt, videbatur nunc postulare hic locus, explicaremus acquisita per simoniam cui sint restituenda, explicabimus tamen illud copiose secundo volumine horum comentariorum quæst. 100. D. Tho. vbi abunde disseremus de simonia. Nunc priuatim videamus.

Con-

IIII. Controuersia.

AN QVAE MERETRICES acquirunt per fornicationem, possint tuta conscientia acipere & retinere.

CAiet. supra. q.32. art.7. constituit donationem, vt legitima sit, debere fieri ex re propria, & similiter venditionem, vt legitima sit, debere fieri de re quę natura sua emi possit, vnde infert, quando id quod datur vel accipitur, est alienum, aut id quod venditur, nõ est venale, sic acquisita esse necessario restituenda, quia talis acquisitio est de materia indebita & illicita, qua ratione, inquit, acquisita per simoniam sunt obnoxia restitutioni, talisq; acquisitio illa est illicita, quia emitur ac vẽditur in ea quod venale nõ est, quando autem quod datur eius est qui dat, & quod vẽditur, est precio ęstimabile, quãuis alias sit malum & peccatũ, sic acquisita non esse restituenda, quia talis acquisitio non est de se mala, cum fiat de materia debita & detur in ea quod proprium est, vel vendatur quod est venale, & in hoc genere, inquit, est quæstus meretricius, est enim res quæ emi potest, & vendi ac precio æstimari.

Sed hęc doctrina Caiet. non satis rem explicat, non enim sufficit id quod datur proprium esse, & id quod venditur esse precio æstimabile, vt acquisita non sint obnoxia restitutioni, sed exigitur præterea, ne res illa debeatur gratis, tum etiam ne acceptio, vel datio sit lege prohibita, acquisita enim per simoniam non ideo sunt restituenda, quia res spirituales non sint precio æstimabiles, & venales secundum se, sed quia natura sua gratis conferẽdæ sunt, alias enim precio æstimabiles sunt, vt vidimus, cũ sint vtiles vsibus humanis, similiter quæ dantur falsis testibus, aut iniquo iudici, aut assacino ex proprijs dantur & pro re venali, vt vidimus, & restituenda sunt nilominus, quia lege prohibitum est aliquid pro huiusmodi dare aut accipere, Vnde nõ sufficit donationem fieri ex proprijs & pro re venali, vt acquisitum non restituatur, vt vult Caietanus.

Ioannes Medina Cod. de rebus restit. q. illa. 20. statuit dupliciter actum aliquem esse malum & turpem, aut secundum se & ab intrinseco, vt furtũ, blasphemia, aut ab extrinseca aliqua circunstantia loci, temporis vel personæ, vt emere & vendere in die festo, vel loco sacro, aut inter clericos, emptio, inquit, & venditio rei, quæ secundum se non est intrinsece mala & facta iusto rei precio inter eos qui sunt domini suarum rerum, intrinsece & secundum se mala non est, nec iniqua, sed extrinsece tantũ, quia non fit loco, vel tempore decenti, emptio vero & venditio rei intrinsece et secũdum se malæ, mala & iniqua similiter est.

Hoc supposito habet tria. Primo, acquisita per actum malum ab extrinseco nõ esse restituenda, quia talis contractus iustus est, & iniquitas in sola est circũstantia, quomodo mercenarius, qui locauit suas operas in die festo, non tenetur mercedem pro illis acceptã restituere, quia quod ibi precio æstimatur, non est violatio diei festi, quæ est mala, sed labor ille vtilis locanti, & ideo precio dignus, ac venalis.

Dicit secundo, acquisita per actum intrinsece malum esse restituenda, quia talis actus nullius est precij, sed sicut habet intrinsecam malitiam & iniquitatem, ita quoque intrinsecam iniustitiam, si quid per illum accipiatur.

Addit tertio, acquisita per hos actus non vi precij, sed vt libera & gratuita donatione non esse restituẽda, vt si quis post patratum flagitium det alicui. 100. non vt precium flagitij, sed libere & voluntarie, nõ est illud restituendum. E quibus infert acquisita per meretricium tanquam precium illius turpitudinis esse omnino restituenda, si vero libere & voluntarie data sint, nequaquã. Et quia verisimile est accedentes ad meretrices voluntarie & libere illis dare, ideo vt in plurimum non esse ipsas obligandas ad restitutionem.

Secundum dictum confirmat multis, Primo, precium pro iniusta sententia, pro periurio testis, pro homicidio restituendum est, quia pro re intrinsece mala, ergo & pro meretricio. Et confirmatur ex. l. Mercalem. Cod. de cond. ob turp. caus. & l. Iuris gen. ff. de pactis, vbi habetur nil accipi posse pro maleficio. Secundo, non licet vxori accipere precium, vt soluat debitũ viro, quod est licitum, ergo nec meretrici, vt det corpus suum fornicario, quod est adeo illicitũ, Sic enim arguit D. Aug. can. illo. Nõ sane, non licet iudici accipere, vt iuste iudicet, ergo neque vt iniuste. Tertio, non licet accipere pro re spirituali, quia ob suam dignitatem non est venalis, ergo neque ob fornicationem, quę ob suam vilitatem venalis quoque non est, iuxta illud, precium scorti vix est vnius panis. Quarto, quando inter

precium & rem quæ venditur, non seruatur æqualitas, restituendum est illud, vel saltem excessus, sed inter precium datum meretrici, quod cum sit pecunia, est alicuius valoris, & actum fornicationis, qui nullius valoris est, non seruatur æqualitas, ergo.

Quinto, nullus potest accipere pecuniam pro re, cuius non est dominus, meretrix nō habet dominium sui corporis, ergo. Sexto, in pari causa turpitudinis melior est conditio possidentis, fornicarius & meretrix in sua turpitudine pares sunt, ergo saltem antequam soluat, non tenebitur fornicarius aliquid illi exhibere. Denique, si meretrix posset tuta conscientia accipere, essent pecuniæ illius, possetque ex eis eleemosynas facere, in missas & sacrificia offerre, at hoc prohibetur lege diuina, Deut. 23. *Non offeres mercedem prostibuli in domo domini.* Ecclesiast. 24. *Oblatio ex iniquo, oblatio est maculata, & dona iniquorum non probat altissimus.*

Amplectuntur eandem sententiam Glossa in. l. 4. ff. de condit. ob turp. caus. §. Sed quod meretrici. Et in. l. 2. eodem titulo. Et in. l. Affectionis. ff. de donatio. & ibi multi iurisperiti, quos refert Couar. in Regul. Peccatum. p. 2. §. 2. num. 1.

Sed ex istis dictis Medinæ, licet primum verum sit, secundum tamen & tertium iudicātur ab omnibus falsa. Secundum, quia licet actus sit intrinsece malus, si tamen sit vtilis, precio æstimari potest, & venale esse, non qua parte malus est, sed qua parte vtilis est, vt vidimus. Ex quo sequitur aperte falsitas tertij dicti, pro huiusmodi actibus, qua parte vtiles sunt & venales, potest aliquid accipi, non solum ratione gratuitæ donationis, verum etiam ratione precij.

Alij, vt Cinus & Angel. l. 2. Cod. de cōd. ob turp. cau. Abbas in cap. illud, Quia plerique, & nonnulli, quos refert Coua. loco cit volunt publicam meretricem posse preciū accipere, quod à Rep. taxatum est, alias vero quæ secreto fornicantur, non posse cum his non sit constitutum precium à Rep. sicut alijs.

Denique, sunt qui distinguunt inter mulieres coniugatas & solutas, ita vt hæ possint precium suæ fornicationis accipere, cōiugatæ vero nequaquam: quod colligunt, primo ex. l. illa, Lucius Titius. ff. de iure fisci, vbi pręcipitur, vt quæ adultera accepit, restituat fisco. Et. l. Syncera. Cod. de donationibus, inter virum & vxorem, prohibetur miles donare meretrici, ergo illæ non possunt accipere.

Secundo, nemo potest accipere precium rei, cuius non est dominus, at mulier, maxime nupta, non est domina sui corporis, iuxta illud B. Pauli: *Mulier corporis sui potestatem non habet, sed vir.* Et. l. Liber homo. ff. ad. l. Aquiliam, ergo. Tertio, pro actu iniquo & turpi, qui cedit in alterius iniuriam, non potest accipi precium, vt vidimus, sed adulterium est huiusmodi actus turpis & iniquus, & cedit in iniuriam viri, ergo.

Communis vero Theologorum sententia est D. Thom. hic ad secundum & omnium discipulorum ipsius & plurium canonistarum, quos abunde refert Couar. loco cit. quamcunque mulierem, modo absint fraus & dolus, posse accipere, ac retinere, quæ moderate sibi à fornicario dātur. Prima conclu.

Meretrix iuste potest pro actu meretricij aliquid accipere, & retinere, modo non sit excessus in eo, quod accipit, vel vi, vel fraude vtatur.

Probatur primo, qui locat suas operas in die festo, ex eodem Medina, licet id sit prohibitum in lege Dei, non tamen tenetur ad restituendum stipendium, & mercedem sui laboris, quia non vendit illud opus & laborem, ea parte qua est violatio festi, sed quatenus laboriosum est, & vtile locanti, sed meretrix, cum facit copiam sui pro precio, non accipit illud, qua parte opus illud est peccatum, sed qua vtile & voluptuosum fornicanti cum ea, ergo non tenetur illud restituere.

Secundo, Gen. 38. iure naturæ & dictante recta ratione, Iudas sensit se deuinctum ad soluendum, quod promiserat Thamar, quam existimauit meretricem, & omnes homines eadem dictāte ratione naturali sentiunt se ad id obligatos.

Tertio, Mulier est domina sui corporis, quo ad illius vsus, vnde potest illos vendere, meretrix autem accipiens precium sui meretricij, nil aliud facit quam vēdere vsus sui corporis, ergo.

Quarto, stipendia taxata à Rep. iuste accipi possunt, Resp. autem meretricibus taxat stipendia. l. 4. ff. de conditio. ob turp. caus. §. Sed quod meretrici, vbi dat actionē meretrici ad repetendum in iudicio, vbi dicitur meretricem turpiter agere, non tamen turpiter data & promissa accipere, id est, non iniuste illa accipere. Similiter habetur in. l. Affectionis. ff. de donat. ideo iuxta aliquos dicitur meretrix, quia meretur mercedē sui corporis.

Quinto, Promissio siue donatio iure naturali

turali valida & nulla lege humana & ciuili prohibita efficax est, trāsfertque dominium & confert ius in conscientia, etsi ab extrinseco sit illicita, sed promissio, seu donatio, quę fit fœminę impudicę pro turpi actu, et si vitietur ab extrinseco, nempe à causa ob quam fit, iure tamen naturæ valida est, cum fiat pro re quę precio æstimari potest, nec aliqua lege humana reddatur nulla, ergo.

Vltimo, si consentiat fœmina in turpem actum ea cōditione, vt fornicarius illam ducat, potest exigere apud iudicem, vt ducat illam, teneturque illam ducere, ergo si consentiat in actum turpem sub spe alicuius precij, tenetur fornicarius illud persoluere. Secunda conclu.

Non solum publicæ meretrices, verum etiam quæ in priuatis domibus secreto fornicantur, iuste recipiunt precium sui peccati.

Patet, quialicet his Resp. non taxauerit stipendiū, nec dederit eis actionē in iudicio, quia illas tantum curat, quas habet in publico lupanari, tanquam loco sibi ad maiora mala vitanda necessario, nihilominus istæ sunt quoque dominæ suorum corporum, & actio illarum, qua vtilis est, precio ęstimabilis est, & tanto magis, quanto secretius & honestius delinquunt.

Secundo, ex D. Tho. hic ad secundum, licet actus sit prohibitus, quando tamen datio non est lege prohibita, quod accipitur, non est restituendum, in huiusmodi autem etsi lex non concedat eis precium, non tamen prohibet ipsis dari, & ita possunt accipere.

Res difficilior est in virginibus, quę ignorātibus & inuitis parētibus accipiūt ob iniuriam, quam illis inferunt, & in nuptis, quæ peccant cōtra iustitiam viri. Nilominus de his sit tertia conclusio.

Virgines etiam puellæ sub cura parentum, nec non coniugatæ, quod accipiunt pro stupro, fornicatione, vel adulterio non tenentur restituere.

Patet, ex vna parte exercent istæ actus vtiles suis fornicarijs, & quos non debent illis gratis, ex alia quamuis lege humano puniuntur talia peccata, vt nociua Reip. nulla tamen est lex quæ reddat ipsas inhabiles ad sic accipiendum, ergo possunt accipere.

Secundo, licet parentes sint custodes corporum suarum filiaarum, ipsæ tamen sunt dominæ illorum, vnde vendunt fornicarijs vsum rei, cuius sunt dominæ, similiter licet vir habeat potestatem in corpus mulieris, vt possit ab illia exigere debitum, quoties voluerit, neque illa possit negare, nilominus quando ipsa tradit corpus suum adultero, vendit illi vsum rei, cuius ipsa est domina, potest ergo vtraque precium accipere illius.

Diximus in prima conclu. quod etiam in alijs intelligendum est, vt non sit excessus, neque fraus, vel vis. Prius illud, ne sit excessus, dictum est, quia si fornicarius dederit meretrici cum excessu consideratis facultatibus & familia, quam ipse tenetur alere, & qualitate, ac conditione meretricis, tenetur ipsa ad arbitrium prudentis confessarij excessum illum restituere. Ratio est aperta, quia donatio quæ fit meretrici est precium actus ipsius, in omni autem donatione, quæ fit titulo & ratione precij, excessus saltem nimius restituendus est, sicut in omni emptione & venditione excessus iusti precij.

Ex quo sequitur, fornicarium qui promisit meretrici excessiuam donationē, & quæ vere esset prodigalitas mortalis, non teneri ad adimplendum illud promissum, quia nemo tenetur adimplere id quod sine peccato fieri non potest, imo in his habet locum regula illa, In male promissis rescinde fidē, quod si promiserit sub iuramento, teneretur quidem adimplere ratione iuramenti, sed cum sit de re mala, postulet illius iuramenti remissionem & relaxationē ab Episcopo, tenetur nilominus, si promisit, & peccatum iam perpetratum est, dare illi conuenientem mercedem ad arbitrium prudentis, consideratis, vt diximus, meretricis qualitate, & facultatibus, ac familia fornicarij.

Quod vero pertinet ad fraudem vel vim dictum est, quia istæ mulieres multa blanditijs & verbis amorosis acquirunt, quæ cum accipiant à sciente & volente & libere donante, etsi blanditijs allecto, non tenentur restituere, quę vero fraude vel vi & ipsis ignorantibus, vel inuitis ab eis extorquent, tenētur restituere, quia talis receptio est reuerā furtum, vt si quæ virgo non est, tanquam virginem se tradat, quia vbi fraus, & dolus, ibi non reperitur voluntarium.

Nunc ad argumenta Medinæ. Ad primum illud fundamentum, quo statuit acquisita per actum intrinsece turpem esse restituenda, vt actum ex se iniquum & iniustum, iam constat ex dictis, & ex doctrina D.Tho. hic ad secundum posse actum esse intrinsece malum, donationem autem esse licitam, quia nec sit lege pro hibita, nec ob rem gratis debitam.

Ad argumenta vero, Ad primum dico, pro illis actibus malis non licere accipere,

quia

quia lex prohibet talem acceptionē, quod non prohibet in meretricibus, nam aliter ſtando in lege naturæ liceret etiam pro illis actibus accipere, non qua peccata ſunt, ſed qua vtiles.

Ad ſecundum conſtat, illud non licere vxori, quia debet ipſa ex iuſtitia gratis corpus ſuum tradere viro, quod tamen non debet meretrix.

Ad tertium ſimiliter, quia res ſpiritualis, licet ſit precio æſtimabilis, eſt tamen gratis conferenda, quod non debet meretrix.

Ad quartum dico, actum fornicationis nullius eſſe precij, vt peccatum eſt, at quatenus eſt actio vtilis voluptati fornicantis, precio ęſtimabilis eſt, quo exhibito ſine exceſſu, & eo modo quo diximus, non eſt inęqualitas inter precium & rem, pro qua illud datur, nec debitum reſtituendi.

Ad quintum conſtat, mulierem eſſe dominam vſus ſui corporis, ac ita pro illo poſſe accipere precium, cum nec lege prohibeatur, nec talem vſum fornicario gratis debeat.

Ad ſextum reſpondeo cum Couar. loco cit. regulam illam habere locum, quando tam acceptio, quam datio eſt iniqua, hoc autem in caſu meretrix licite accipit, quæ ipſi dantur, etſi ex turpi cauſa.

Ad vltimum dico, non prohiberi meretricibus, ne faciant eleemoſynas ex turpi lucro, ſed ſolum ne illud conuertant in ſacrificia & miſſas, quod ipſis interdicitur, non quia precium illud iniuſtū ſit, ſed quia maxime indecens & indecorum videatur lucrum adeo turpe in rem adeo ſacram, quale eſt ſacrificium, conuertere.

Ad argumenta vltimæ opinionis. Ad primum dico, in illa. l. Lucius Titius, cū adultera accepiſſet pecuniam à ſuo amaſio, non ſolum vt fornicaretur, verum etiam vt viro ſuo venenum propinaret, in pœnam tanti ſceleris præcipi, vt puniatur morte, & pecuniā illā reſtituat fiſco, erat enim & adultera, & aſſacina, in. l. autē illa, Sincera, non pręcipitur ſimpliciter militi, ne det, ſed ne det cū exceſſu, ſolēt enim iſti omnia in meretrices & ludos prodigere, & deinde in pauperiem redacti multa mala perpetrare.

Secundum eodem modo ſoluitur, quo ſolutum eſt quintum argumentum Medinę, affirmamus enim adulteram ſuo peccato iniuriam inferre viro contra fidem illi debitam, non tamen agere contra iuſtitiam, accipiendo precium adulterij, quia eſt ipſa quoque, & ſi nupta, domina corporis ſui quo

ad illius vſum, & ita poteſt preciū pro illo accipere. Addo etiam leges illas prohibentes aliquid accipere pro peccatis, quibus violatur iuſtitia, vt. l. Mulcta. l. Generaliter, cum ſint pænales, & odioſę, non eſſe extendendas niſi ad eos quos ipſę exprimunt, non ad meretrices, vel adulteras, quarum nullam mentionem faciunt, cum iuxta regulas iuris odioſa reſtringēda ſint. Quod ſi dicas, puniuntur iſtę à Rep. daturque fornicario actio ad repetendum quę dedit adulteræ, dico id merito legem ſtatuiſſe in odium adulterij, quod Reip. adeo nociuum eſt, & ita adueniente condemnatione illa non poteſt pecuniam illam retinere, ante iudicis vero ſententiam iuſte accepit, & retinet propter rationes adductas. Eodem modo ſoluitur vltimum argumentum. Sed quęres.

TENEATVR NE ADVLTERA, quæ accepit a fornicario, tradere viro.

Videtur enim vendidiſſe corpus ſuum quod eſt viri. Dico in hac parte, iudicandum eſſe iuxta priuatas conſuetudines prouinciarū. In Caſtella & multis prouincijs vir & vxor contrahunt ſub quadam conuentione fraternitatis & ſocietatis in bonis, ita vt quicquid vterque durante matrimonio lucrabitur, cōſtituatur in cōmuni, diuidaturq; altero decedente: in his ergo prouincijs tenetur adultera etiam acquiſita per adulterium ſecreto ac ſine ſcandalo, & ſui infamia inter communia bona conſtituere, quia per conconuentionem illam initam matrimonij obligauit ſe vterque, quæ quacunque via lucrabitur, in communi eſſe conſtituenda. In regno autem noſtro & prouincijs, in quibus non contrahuntur matrimonia ſub hac conditione, ſed omnia ſunt viri, vxori vero ſolum adiudicabitur ſua dos, ſi adultera ad fornicandum defuit obſequijs & miniſterijs, quæ debebat ſuæ familiæ ratione ſui ſtatus præſtare, tenetur ex bonis ex adulterio acquiſitis, tantum reſtituere, & in bonis viri conſtituere ſine ſcandalo & infamia ſui, quantum arbitrio prudentis lucrata fuiſſet, vel adduxiſſet vtilitatis, ſi exercuiſſet operas illas & miniſteria quæ dimiſit, vt fornicaretur, vt fornicaretur, inquam, quia tenetur reſtituere, non ſolum in miniſterijs, quæ dimiſit tempore fornicationis, ſed in omnibus iam rebus, quæ habent ad illud peccatum habitudinem, quod ſi illa ob adulterium nil prætermiſit eorum, in quibus ſuæ familiæ pro ratione ſui ſtatus mini-

ſtrare

strare & prestare debet, potest acquisita per adulterium sibi retinere, nec tenetur quicquam ex illis viro exhibere, sicut neque ex his quæ ipsa propria industria lucratur tempore, quo licebat illi esse ociosam, sicut diximus de his quæ lucrantur serui, postquã præstiterunt ea, in quibus tenentur dominis suis seruire.

QVA RATIONE FACIENda sit restitutio, quando deest dominus rei restituendæ.

QVærit hic D. Thom. in solutione tertij argumenti, cui sit facienda restitutio, quando deest verus rei dominus. Respondetque tribus modis posse illum deesse, vel quia mortuus sit, vel quia est absens & distans, vel quia ignoretur: Si mortuus sit, restitutio (inquit) facienda est hæredibus, cũ hi in defuncti iuribus succedant, siue sint hæredes per testamentum, siue ab intestato, siue per legem & sentẽtiam, vt fiscus, Si vero absens & distans, transmittendã esse ad illũ restitutionem, modo commode fieri posit, vel in loco securo constituendam, vnde domino suo conferatur. Si vero facta diligenti inquisitione non appareat, conuertenda esse illa bona in opera pia: vocantur autem opera pia, quæ conferuntur, vel in obsequium diuini cultus, vel in subsidium proximorum.

Hec tria dicta. D. Tho. expendenda nunc sunt, circa primum enim sic objicio. Restitutio potius est facienda vero domino, quam hæredibus, sed conuertendo quæ restituenda sunt in missas & eleemosynas pro animo defuncti, fit restitutio ipsimet defuncto, qui erat verus dominus, cum liberetur hac via anima illius à purgatorio, ergo.

Secundo, si occidissem Petrum, damna illi illata iuxta multos Theologos ipsius animę satisfacienda sunt suffragando illi & non hæredibus, ergo similiter, si pecunia defuncti sit restituenda.

Sed his non obstantibus verissima est doctrina D. Tho. & ratio eius, quia hęredes repræsentant personam defuncti. Tum secundo, quia iudex per iustam sententiam sic diffiniret, restitui hæredibus, & non in suffragia, etiamsi ipsi heredes essent negligentes in suffragando animæ illius. Tertio, si appareret pecunia abscondita à defuncto, inuentor illius teneretur necessario tradere illam hæredibus, & non conuertere in suffragia, ergo similiter in hoc casu, nam hęredes idem ius habent circa quecunque bona defuncti.

Ad primum in oppositum respondeo, per mortem amittere defunctum omne ius ciuile in sua bona, & transire illud in hæredes, nisi iam resurgeret. Hoc enim interest inter ius, quod habent homines in sua bona, & ius matrimonij, vt hoc omnino dissoluatur per mortẽ, ita vt si vir moriatur, & resurgat, posit aliam ducere, vt ait D. Pau. Mulier, quam primum vir eius moritur, soluta est à lege viri, ius autem ciuile in bona transit quidem moriente domino in hæredes, recuperaret autẽ illud, si resurgeret. Ratio huius discriminis est, quia matrimoniũ est vinculum vitale ex sua institutione, ius autem bonorum est ius hæredum per mortẽ, qua cessante desinit esse ipsorum.

Ad secundum superius art. secundo est explicatum, quomodo sint restituenda damna temporalia hæredibus.

Sed est dubitatio, quam affert Soto: si quis ex defectu omnium hæredum conuertat pecuniam, quam debebat defuncto in suffragia ipsius, vel pauperes, deinde vero appareant hæredes, tenebiturne rursum illis restituere?

Videtur enim teneri, quia hæres sine culpa sua non est expoliandus suis bonis. Respondeo, aut enim id quod restituẽdum est, alicuius est ponderis, aut exigui, si prius, corã iudice Ecclesiastico vel ciuili iuxta prouinciæ mores & consuetudinem facienda est debita diligentia ad inquirendos hæredes, & illis non apparẽtibus ex decreto eiusdem iudicis conuertenda sunt illa in opera pia pro anima defuncti, quo facto manet tutus in vtroque foro, nec tenebitur aliquid restituere, etiam si deinde appareant hæredes, quod si sua priuata auctoritate id præstet, tenebitur, quia non potest ipse sua auctoritate vllo tẽpore suis bonis aliquẽ exspoliare, iudex autẽ auctoritate publica potest, cum sic expediat bono communi, ne ob ignorantiam heredũ bona defuncti maneãt perpetuo ociosa, & inutilia, quod posset multoties euenire. Quod si res restituẽda sit parui momẽti, nec heredes appareãt, potest qui illam habet sua priuata auctoritate conuertere in opera pia.

Obserua hic, nomine hæredis intelligi quemcunque succedentem in ius defuncti, quacunque ratione tale ius illi competat, siue per sententiam, siue alia via. v. g. adiudicantur fisco bona heretici à iudice, quicunque aliquid heretico illi debebat, tenetur restituere fisco.

Circa

Circa secundum dictum D. Tho. de absenti & distanti communis doctrina est, si pro certo habeatur illum nunquam venturum, vel pecuniam ei debitam nullo modo posse ad ipsum peruenire, tunc restituendã esse hæredibus illius, vel pauperibus, si hæredes non exsistant, quia de tali homine in simili euentu iudicandum est, velut de mortuo, vt optime docuit Scotus in. 4. d. 15. q. 2. art. 4. & Medina Cod. de reb. restit. q. 3. Difficultas vero est, quam ibidem proponit Scotus, quando pecunia transmitti quidem potest ad dominum ipsius, non tamen sine expensis, an qui illam restituere tenetur, teneatur simul tales expensas facere.

Palud. & ipse Scotus volũt, quando ad restituendum magnæ expensæ exiguntur, nõ teneri debitorem ad restituendum eam illis, sed posse tunc restituere, vel hæredibus qui remanserunt in loco, à quo longe recessit præcipuus dominus, vel pauperibus.

D. Thom. huius difficultatis, quando expensæ ad restituendum exiguntur, non meminit, Medina Cod. de reb. restit. q. 2. ait: cõmuniter rem restituendam esse, vbi accepta est, vt habet can. Episcopis, & can. Reintegrantibus. 3. q. 1.

Caiet. vero assignat optimã regulã, quæ his conclusionibus continetur. Sit prima, debitor tenetur ad restituendum ratione iniustæ acceptionis, vt qui alienum habet per furtum, vel rapinam, vel dominus rei illius longe distat culpa debitoris, quia cum potuisset restituere, antequam ipse, vel dominus rei longe recederet, noluit, tunc tenetur proprijs expensis rem illam vero domino transmittere, quod si non teneatur restituere ratione iniustæ acceptionis, quia via licita illud habet, vt mutuo, vel deposito, nec culpa ipsius dominus rei longe distet, quia forsan antequam teneretur, vel posset restituere, longius recessit, tunc non tenetur ad illum transmittere proprijs expensis, sed expensis veri domini.

Prior pars probatur, quia dominus rei in illo casu habet ius ad recipiendam rem suam integram & illæsam, ac sine vllo damno suo, ita vt si quod damnum patiendum sit, debeat illud pati, qui in culpa est, ne res illa apud dominũ suum maneat. Fateor tamen, si dominus rei ad eam asportandam à loco in quo est ad locum, in quo ipse agit, deberet facere aliquas expensas, ad illas nõ teneri debitorem, sed ad alias, quia sicut dominus rei non debet recipere damnum ex furto, vel rapina alterius, ita neque lucrum.

Patet altera pars, quia debitor qui sine vlla culpa sua habet alienum solum tenetur ad illud restituendum, non autem ad patiendum damnum in bonis suis, quia pati damnum est pena, quam nemo tenetur subire, quando nullam commisit culpam. Secundo, quia in isto casu debitor tantum tenetur soluere quantum accepit, at si teneretur ad expensas, teneretur soluere plusquam accepit. Excipitur & merito in hac parte mutuatarius, quia cum hic ad vtilitatem suam mutuo acceperit, sicut dominus rei non potest portare lucrum ex mutuo, ita nec debet recipere damnum: vnde si res illi transmittenda est, deductis expensis quas ipsemet fecisset in ea secum asportanda, ad alias tenetur mutuatarius. Ita Medina Cod. de reb. rest. q. 2. fol. 7. col. 4. Sed queres hic duo primo.

V. Controuersia.

AN SI EXPENSAE FACIENDAE sint nimiæ & excessiuæ, teneamur nilominus illas facere?

CAiet. videtur docere partem affirmantem, cum dicat teneri illum, etiam si in quadruplum debeat expensas facere, idem Medina loco cit. Palud. vero in. 4. d. 15. q. 2. Sylu. Restitutio ibidẽ. §. vult. Soto lib. 4. de. iust. q. 7. art. 1. ad tertium docent, si tantundem, aut aliquid plus debeat expendere, teneri, quod si excessiue & nimi, sint nequaquam sed tunc debere restituere aut hæredibus, aut pauperibus, perinde ac si talis dominus non exstaret, quia licet iste debeat suo damno alteri restituere, non tamen cum tanto, vt sit inequalitas, cum in restitutione maxime sit attendenda æqualitas, esset autẽ aperte inæqualitas, si ad restituendum. 100. tenerer ego expendere. 200. nam ita oporteret nobilem, si ad restituendũ mille exigerẽtur duo millia, vel plura, cadere à suo statu, quod nullus Theologorum docet. Hæc opinio posterior videtur mihi probabilior, tũ quia magis cõsona rationi & æquitati, tum quia lex Dei & naturalis sunt conseruandæ modo tolerabili, expendere autem in quadruplum ad restituendum simplum videtur intolerabile.

Queres secũdo, si me mittẽte rẽ restituendam domino suo, illa in via pereat, cui pereat, domino illius, an mihi? Respõdeo, dimissis aliorum opinionibus, sub distinctione, nam aut mitto illam per eum quem ipse dominus mihi assignauit, aut per eũ quẽ ipse

ipse eligo: si per eum, quem ipsemet dominus assignauit, si pereat, illi perit, quia tradere illam viro ab ipso domino assignato, idem est quod ipsimet domino tradere, habet enim vim in his regula illa: *Quæ per alios facimus, per nos ipsos facere dicimus.* Si vero per eum quem egomet eligo, adhuc distinguendum est, nam aut commisit mihi dominus rei, vt ego eligerem delatorem, quē iudicarem securiorem, & tunc electo à me illo qui iudicatur ab omnibus securior, si res pereat, domino perit, non solum in foro interiori, verum in exteriori, si iuridice probetur illud mihi dominum commisisse, vel ego pro meo arbitratu & mea auctoritate, sine commissione domini eligo, & tunc si pereat in foro exteriori, mihi perit, quia quamdiu est apud talem delatorem à me ipso sine commissione domini rei electum, perinde est, ac si apud me maneret, in foro autem interiori, si ego tantum tenebar restituere ratione rei acceptæ, non teneor amplius restituere, quod si tenebar vel ratione acceptionis, vel ratione vtriusque, tam rei acceptæ, quam acceptionis, siue iustæ, siue iniustæ, si perit, mihi perit, & teneor adhuc ad illam restituendam.

Prior pars huius dicti probatur, talis debitor, vt qui habet depositum, vel qui rem inuenit, non accipit, nec habet illam in suū commodum, sed in vtilitatem domini, nec ad aliud tenetur, quāadfideliter agēdū circa illam cum domino ipsius, at quando mittit illam domino per fidelem nuntium, fideliter agit cū domino illi⁹, ergo nō tenetur ad amplius. Dixi fidelem nuntium, quia si commisit infideli, vel dubio, tenetur restituere, cum culpa sua tunc pereat. Et in hoc sensu loquuntur: Panormit. cap. Significante de pigno. & Medina Cod. de reb. rest. q. 2. fol. 8.

Probatur altera pars, talis debitor accepit rē illā, siue iniuste, vt furto, siue iuste, vt mutuo in vtilitatē suā, ergo tenetur illā integrā & illæsam dño restituere, & ex consequēti si pereat, debet ipsi perire, tenebiturq; illā restituere, vi illius principij. *Qui sentit commodum, debet sentire & damnum.* Et confirmatur, si huiusmodi debitore habente iam rem illam paratā, vt domino restitueretur, accederet fur, & eam tolleret, teneretur nihilominus vero domino eā restituere, etiā si sublata sit sine vlla negligentia, aut culpa debitoris, ergo similiter in hoc casu si pereat in via. Denique, dominus rei quando sine vlla culpa ipsius res eius perit, quam aliter illi tenebatur illæsam restituere, semper habet ius ad illam recuperādam. Dices, sed quid si res inique ablata est, nec qui rapuit illam vult domino significare, vt cōmittat cui detur? Dico in hoc casu, vt quemadmodum domino presente solet fur illi restituere per interpositam personam fidelem, ita quando est absens & distans, committendum esse confessario, vel amico fideli, vt illum certiorem faciat de re sua, ac committat cui detur.

Circa tertium dictum D. Tho. de domino ignoto tria hic explicanda sunt: Primo, quando vere sit dominus ignotus: Secundo, cui in hoc casu sit faciēda restitutio? Tertio, an in hoc casu maneat debitor tutus in cōscientia per bullam, quam vocant, compositionis.

Quo ad primum dico, non esse verum dominum incertum & ignotum quauis ratione, sed illum qui facta diligenti inquisitione pro qualitate rei, nec ipse, nec aliquis illi⁹ heres inuenitur. Dixi, pro qualitate rei, habenti enim 100. aureos incerti domini nō sufficit in loco vbi reperti sunt semel, vel bis voce preconis illum inquirere, sed id ipsum in alijs locis, & ciuitatibus, & propinquis, & remotioribus, in quibus prudenter suspicari potest forsan dominum aut hęredem posse reperiri, faciendum est, exspectandusque est annus, vel plus temporis arbitrio prudentis, vt dicatur non reperiri dominus: in re autem exigui precij, vt pallio, sufficit in loco, vbi repertū est curare, vt in Ecclesijs & locis publicis inquiratur, qua inquisitione facta, & non apparente vero domino, conuertenda sunt in opera pia, pro anima illius, cuius bona illa erant, aliter non licet conuertere debita illa in opera pia, nec accipere bullam, quam vocant compositionis, quicquid enim horum fieret, comparente deinde vero domino esset illi restituendum in vtroque foro, quia culpa sua ignorauit ille verum dominum & illi nocuit, nemo autē est exspoliandus re sua ob culpam alienam. Ita habetur cap. Sicut dignum. §. Eos. De homicidio voluntario, vbi non censetur aliquis ignotus, nisi præcedente legitima indagatione veri domini, pro qualitate personarum, temporum & negotiorum, & grauitate rei restituendę ad arbitrium prudentis. Hęc autem diligēs inquisitio in his quæ bona fide & non per iniquam acceptionem acquisita sunt, facienda est expensis ipsius rei restituendæ, quando vero habetur per iniquam acceptionem

nem, expensis eius qui tenetur restituere, sicut diximus de re absenti transmittenda.

Circa secundum, cui sit facienda restitutio, quando verus dominus est ignotus, dico, facta diligēti inquisitione, varie nos posse dubitare de vero domino: vno modo in particulari tantum, & in indiuiduo, non autem in communi, aut tam in particulari, quā in cōmuni, vt cū in bello iniusto inuaserunt duces & milites ciuitatem illam, quam deprędati sunt, sciunt in communi dominū illorum bonorum, nempe ciues illius ciuitatis, ignorant autem in particulari, quid vnusquisque à singulis domibus acceperit: similiter qui minutim vendunt carnes, vinum, & similia, quando pauci & certi ab ipsis emunt, nesciunt in particulari, à quo rapuerint, sciunt tamen in communi ab his tribus, vel quattuor se rapuisse: aliquādo vero illud omnino ignorant, tam in communi, quam in particulari, vt qui innumeris & & incertis promiscue vendunt. Quando ignoratur dominus in particulari, cognoscitur autem in communi, in communi quoq; restituenda res est suo domino, vt in pręda ciuitatis per iniustum bellum, restituenda sunt accepta magistratibus, vt ab illis pro sua conscientia vel inter eos qui iudicabuntur plus passi, vel inter omnes distribuātur. Similiter comes vel dux, qui inuenit aliquē prædecessorem suum iniuste accepisse aliqua à subditis, tenetur populo communiter distribuere, nisi tota Resp. illi dimittat, aut iam dimiserit prædecessori. Itidem qui dissipauerit bona alicuius communitatis: similiter qui paucos habuit emptores, quibus nocuit, inter eos tantum restituenda distribuet, considerando quis plus, vel minus ab eo emere solitus sit. Quod si ignoretur dominus, & in communi & in particulari, sciatur vero locus, vbi facta est iniqua acceptio, vt miles, qui solum deprædatus est boues, aut oues priuati domini huius oppidi, nec alijs nocuit, ignorat autē omnino quis ille sit, iuxta Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad tertium Sylue. Restitutio. 8. & alios non tenetur restituere pauperibus eiusdem oppidi, quia, cum det pauperibus, vt prosit animæ domini per illam eleemosynam, hæc vtilitas, vbicunque faciat illam eleemosynam, ipsi prouenit. Nilominus si res restituenda sit valoris & precij, est optimū cōsilium, vt restituat pauperibus eiusdē oppidi. Primo, quia est maxime contingens, vt inter illos exsistant aliqui hæredes & consanguinei ipsius dñi. Secundo, quia quæ habēt dñm omnino incertū, dantur vt superflua, superflua autē cuiusque loci iure quodā vidētur pertinere ad pauperes eiusdē loci, cui doctrinę fauēt cap. Episcopis, & ca. Reintegrātibus. 3. q. 1. Tertio, quia præsumendū est verū dñm velle restitutionē illā fieri pauperibus sui loci, cum vnuiquisq; suam patriā diligat præ cęteris. Quod si omnino ignoratur & dominus & locus, supposito non esse hic quæstionem de inuentis, de quibus infra. q. 66. sed de his tantum, quæ alicui debētur, siue cum iniuria alicuius acceptasint, siue secus, pertinet enim hæc quæstio ad milites deprędantes aliena, ad tabernarios, alitores, carnifices, & omnes vendentes publice varijs & incertis emptoribus, vult. D. Tho. rem restituendam, cuius dominus ignoratur omnino, dandam esse pauperibus, vel conuertendam in opera pia, in bonum & vtilitatem spiritualem veri domini.

Hæc est vetus fidelium & Ecclesiæ in his consuetudo, & habetur in cap. Cum tu. Extra. De vsuris. cap. Quanquā, de vsuris lib. 6. vbi acquisita per vsuram, quorum dominus omnino ignoratur, definitur, conferenda esse pauperibus, neque est hoc nouum in Ecclesia, vel incępit ab Alexandro. 3. in illo cap. Cum tu, anno domini. 1170. cum iam fuerit obseruatum temporibus. D. Aug. vt patet can. Non sane. & can. Qui habetis 14. q. 5. sed habuit ortum ex illo verbo Euāgelij, *Quod superest, date pauperibus*. Sunt enim quæ nullius certi domini agnoscūtur, quasi superflua communitatis, vnde & .l. 1. 4. & vltim. Cod. De rebus vacantibus, habetur, ista bona tanquam ad communitatem redacta dispositioni Reip. subiaccere, posseque Remp. in hunc, vel illum vsum conuertere, & ita conuertisse in subsidium pauperū. Vide Sylu. Restitutio. 8. §. 3. quod vt apertius intelligatur, videamus.

VI. Controuersia.

BONA INCERTA, QVORUM omnino dominus ignoratur, ad cuius dominium vere & proprie pertineant?

SOto loco citato. Medina Cōplu. Cod. de reb. rest. q. 3. & communis Theologorum schola volunt huiusmodi bona iure naturæ & gentium deuolui ad communitatem Reip. conferrique pauperibus consensu principum Reip. qui bonorum communium sunt dispensatores, Regum scilicet & Papę. Vnde colligunt duo, primum, ista bona dāri

pau-

pauperibus iure humano positiuo, vt patet ex illis iuribus & legibus adductis. Secundum est posse summum Pontificem, Reges, & Remp. vt veros & legitimos administratores horum bonorum conuertere illa in quoscunque vsus bono communi vtiles & necessarios, non secus, ac alia bona communia suæ Reip.

Fundamentum istud, bona ista deuolui ad communitatē Reip. ostendunt. Primo, quia cū bona tēporalia à sua prima institutione sint communia, appropriata vero iure gentium priuatis dominis, quamdiu illi, vel eorum legitimi successores exsistunt, eis deficientibus perinde se habent, ac si non fuissent diuisa & appropriata, sed manerent in communi.

Secundo, si legitimus dominus ita esset absens, vt nec esset vnquam reuersurus, nec ad ipsum vllo modo pecunia transmitti posset, esset illa danda hæredi ipsius, vt legitimo successori & domino, sed quando omnino ignoratur verus dominus, perinde res se habet, ac si ille omnino abesset, est autem Resp. velut legitimus hæres, & successor omnium suorum ciuium, ergo.

Tertio, quotiescunque agri, hæreditates, & alia bona ciuium peste, bello, vel alio infortunio manent omnino deserta, rediguntur & redeunt ad communitatem Reip. possuntque Magistratus stabilire illa quibus voluerint, iuxta leges & statuta suæ Reip. sed bona, quorum dominus facta diligenti inquisitione, omnino ignoratur, sunt velut deserta, & omnino derelicta, & vacātia, ergo redeunt ad communitatem Reip.

Denique (quæ ratio est efficacissima) hæc bona, aut redeunt in dominium Reip. aut manent sub dominio ipsorummet dominorum, licet ignorentur, aut transeunt in dominium pauperum, non hoc vltimum, sequeretur enim, vt quando illis dantur, non fieret eis eleemosyna, nec esset opus pium, sed opus debitum, & ex iustitia, sicut quæ dantur fisco, quādo ille succedit, nec secundum, quia si manerent sub dominio ipsorummet dominorum, cū illos nemo debeat exspoliare suo dominio, inuitos, si pecunia incerti domini esset data pauperi, domino illis deinde comparente, esset repetenda ab illo paupere, & restituenda domino comparenti, quod nullus dicet: imo omnium consensu rite data est, & in dominium pauperum translata.

Quo fit simpliciter & iure naturali bona ista esse Reip. iure autem canonico dari pauperibus, Primo, quia cum Papæ sit temporalia dirigere ad spiritualia, dirigit bona ista per eleemosynam in salutem spiritualem sui domini. Secūdo, quia cum sit pater pauperum, & bona hæc eo ipso quo incerta sunt, sint velut superflua & vacantia, optime statuit vt dentur pauperibus, ad quos pertinent superflua. Cæterum cum ius canonicum naturali derogare non possit, quotiescumque Papa & princeps voluerint illa non tribui pauperibus, sed in alium vsum boni communis conuerti, id possent, sicut possunt iure naturæ quæcunque alia bona communia.

Alij vero Doctores sentiunt bona de quibus hic agimus manere sub dominio & proprietate ipsorummet dominorum qui ignorantur, nec transire dominium & proprietatem illorum in Remp. vel gubernatores ipsius, nisi elapso tempore à lege statuto ad præscribendum. Vnde volunt vsum & possessionem eorum esse penes Remp. proprietatem vero & dominium penes ipsosmet dominos. Probant ex D. Thom. dicente: *Quando dominus rei est omnino ignotus, faciendam esse ipsi restitutionem, meliori modo quo fieri potest, nempe pro salute spirituali ipsius.* Vnde argumentantur: Restitutio facienda est vero domino, sed quando dominus ignoratur, adhuc bona restituenda sunt in eos vsus, qui illi iudicantur vtiliores, quod perinde est, ac illi ipsi restituere, ergo manet adhuc penes eum illorum dominium.

Secundo, nullus amittet dominium suorum bonorum, nisi aut sua libera voluntate illud in alium transferat, aut iusta lege vel sententia, sed nulla lex, vel sententia exspoliat aliquem proprietate, vel dominio suorum bonorum, quæ sine vlla sua culpa ab alio detinentur, quia esset talis lex, vel sententia omnino iniqua, & nullius momenti, neque ipse dominus sua voluntate & consensu applicauit alicui dominium illorum bonorum, ergo.

Tertio, sequuntur ex opposita sententia maxima incōmoda. Primo, vt expolietur quis dominio suæ rei ex iniquitate alterius. Secundo, vt trasferatur dominium ab vno in alterum, vt à vero & priuato domino in Rempub. sine vllo contractu.

Ex his colligunt ista bona dari pauperibus non ex cōsensu Papæ & Magistratuū, sed ex consensu domini qui ignoratur, non quidem explicito & expresso, sed rationabiliter

liter præsumpto, quia debet rationabiliter ille consentire, ne bona illa maneant omnino deserta & inutilia, vt dentur pauperibus pro salute spirituali ipsius, sic enim & ipsimet & alijs prosunt. Colligunt secundo, nõ dari illa pauperibus, aut conuerti in vsus pios iure humano positiuo, sed iure naturę, quia restituta hac via, cum commodior non appareat, cedunt in vtilitatem domini & fit ipsi, quantum potest, restitutio, restituere autem quod potest & cõmodiori via rem domino suo, hoc iuris naturæ est.

Ex his opinionibus, quamuis hæc non sit omnino improbabilis, prior tamẽ verior est, & probabilior, & argumenta, quibus firmatur, efficaciora, maxime vltimum. Nã quod hi dicunt transferri dominiũ in pauperes per consensum domini non expressum, sed rationabiliter præsumptum, falsum est. Primo, quia vt superius docuimus, ad recipiendum aliquid mihi vtile sufficit consensus rationabiliter præsumptus, ad exspoliandum vero me aliquo bono meo mihi vtili non sufficit cõsensus tacitus & pręsumptus, sed exigitur omnino expressus & explicitus. Secundo, quia euenire passim potest, vt dominus nullo modo consentiat rem, qua videt se priuatũ, alteri dari, vt solent dicere qui aliquid amittunt (No se la perdono a quien la hallare de aqui al dia del juyzio.

Ad argumenta alterius opinionis dico, Ad primum D. Tho. supposita consuetudine Ecclesiæ, docere restituendam esse rem domini ignoti pauperibus, quia omnis restitutio facienda est aut vero dño, aut hæredibus, aut designatis à lege, vel Rep. quando verus dominus omnino ignoratur, ignorantur quoque eo ipso hæredes, & ita, vt restitutio fiat quo ad potest, restituendũ esse designatis à lege & Rep. cuiusmodi sunt pauperes, hoc est quod docet D. Thom. Cęterum quod adiungit pro salute ipsius, hoc non est de necessitate, quasi restituendo pauperibus restituat illi, vt volunt auctores istius opinionis, sed ex quadam congruentia & æquitate, videtur enim æquissimum, vt qui erat verus dominus, & sine culpa sua illis exspoliatus est, saltem cõmodum spirituale ex eis reportet.

Ad secundum dico, ius naturale & gentium exspoliare istum, & sine culpa sua. primo, quia ius gentium non appropriauit priuatis dominis, quæ ex se communia erant, nisi quando ipsi apparent, vel eorum successores, quod licet conijectare ex simili, quia

ita vult in bonis omnino desertis: hæc autem de quibus agimus sunt velut omnino deserta, vnde vocantur vacantia. Secundo, quia conuenit ita Reip. vt quæ manent sine certo domino, distribuantur ab ipsa, sicut & alia communia, hac enim via in commodiores vsus conuertentur.

CVM HAEC BONA PAVperibus exibenda sint, si habens illa pauper sit, poterit ne tuta conscientia illa sibi retinere?

SCotus in. 4. d. 15. q. 3. quem sequitur hic Caiet. absolute affirmat id sibi pauperi licere, quia cum debitor non sit peioris conditionis quam alij, sic potest alijs sicut potest sibi retinere vel totum debitum, vel partem iuxta indigentiam, quam patitur, imo potiori iure posse illam sibi retinere, cum melior sit, & potior conditio possidentis. Magister Soto loco citato vult hoc dictũ temperandum esse, quia cum nemo sit æquus iudex in propria causa, si hoc ita debitoribus concedatur, raro huiusmodi debita restituerent, vnoquoque sibi in propria domo varias indigentias effingente, & suam cõscientiã decipiente, vnde cõsulit, & bene, hæc esse obseruanda. Primo, vt necessitas ac indigentia ipsius sit euidẽs, & manifesta. Secundo, vt nõ sint alij indigẽtiores & pauperiores, nã isti sunt in eleemosynis semper præferendi. Tertio, vt sumat id quod sibi tãtum omnino necessariũ est, alia alijs pauperibus exhibẽdo. Quarto, vt hoc nõ faciat, nilq; sibi accipiat, nisi consulto prius vel Episcopo, vel Parrocho, vel saltẽ perito & & prudẽti confessario, & de ipsius consilio, quæ ex huiusmodi bonis seruatis his cõditionibus accipiat, erũt vere ipsius & ea, etiã si deinde ad pinguiorẽ fortunã venerit, non tenebitur restituere, sicut nec alij pauperes suas eleemosynas, sed difficilior quæst. est.

VII. Controuersia.

CVIVS AVCTORITATE hæc bona incerti domini sint conuertenda in opera pia.

DTho. in. 4. d. 15. q. 1. art. 5. docet per manus Episcopi, vel superioris, & ipsius consilio, ac auctoritate esse pauperibus, & in pios vsus conuertenda, sed cum illam doctrinam non repetat hoc loco, nec huius questionis hic meminerit, discipuli ipsius, alijq; doctores varie iudicant. Hostiensis in cap. Cum tu. Extra, de vsuris. Ioan. Andreas in cap. Episcopis

scopis, de pœnitētijs, & remiss.in.6. Et in c. Cum sit de Iudæis, quos sequūtur plerique Canonistæ, volūt necessario consulendū esse Episcopū, & quibus ipse dixerit, restituēda esse. Probant primo, quia in illo cap. Cū sit, Iudæus præcipitur Episcopo interueniente restituere, quę acceperat inique exercens officium inter Christianos, quod non poterat. Et in cap. Quamquā, de vsuris. in 6. dicitur, vt bona vsurarij dentur his, à quibus illa acceperūt, vel hæredibus, si autē ordinario, vt per manus eius pauperibus conferantur. Simile habetur in alijs capitibus.

Secundo, huiusmodi bona, cum restituantur pro salute spirituali dñi ignoti induunt rationē spiritualium, bonorū autē spiritualium distributor est Episcopus, ergo eius cōsilio, & nutu distribuenda sunt. Tertio, quia Episcopus est pater pauperum.

Sed oppositum docent Scotus in.4.d.15. q.2.art.4. Ricar. ibidem. q.4. art.5. Sylu. Restitutio.8.§.5. Soto lib.4. de iust. q.7. art.1. ad.3. & cōmuniter omnes Theologi, volunt enim vnumquemq; debitorē inconsulto Episcopo superiori, cum iam constet ex cōsuetudine Ecclesiæ, & iure Canonico hæc pauperibus esse restituēda, sua priuata auctoritate posse, quibus ipsi libuerit pauperibus, seruato ordine charitatis illa exhibere, sicut quando ex proprijs haberet superflua, quæ teneretur dare in eleemosynā. Primo, quia in illis cap. Sane, & cap. Qui habetis.14.q.5. & in illo cap. Cum tu, Extra. de vsuris, præcipitur quidem, vt ista bona restituantur pauperibus, nulla tamen mentio fit Episcopi, vel superioris: de alijs capitibus deinde dicemus.

Secundo, quia iste debitor ad nil aliud tenetur, quā ad restituenda ista bona in integrum ijs, quibus vel iure, vel consuetudine sunt conferenda, quod præstat conferendo illa pauperibus, etiam si per se ipsum id præstet sine vllo consilio, aut interuentione ordinarij, vel alterius superioris, ergo.

Hæc sententia est probabilior & in vsu, & ita. D. Tho. quamuis in.4. illā Canonistarum videatur habere, hic illā prætermisit, quasi non necessariā, Quāuis quod etiam admonent auctores huius opinionis, quā sequimur, hoc moderamine opus sit, vt in re leui debitor non indigeat alterius consilio, in re vero graui optimū sit, etsi non necessarium, vti consilio prudentis confessarij, & in re multi ponderis, cōsilio Episcopi, quia nouit ipse vrgentiores necessitates, & Deo acceptiores eleemosynas.

Tertio, probat idem Medina loco citato, quia in cap. Sicut dignum. §. Eos autem, de homicidio voluntario, vbi de quodā habēte bona cuiusdā defuncti, ex quibus quædā pauperibus erogauerat, dicitur, vt quæ aliena erant, si poterant illis quorum fuerāt restitui, non debebant pauperibus exhiberi, vbi propterea quod erant aliena, definitur nō esse pauperibus conferenda, nullaque fit ibi mentio Episcopi, vnde à contrario sensu, si nō erant aliena, poterāt sine Episcopo pauperibus dari.

Quarto, in cap. Cum tu, de vsuris, dicitur vsurarios ab ordinario cogendos esse, vt vsuras restituant, vel his, à quibus eas acceperunt, vel hæredibus, vel pauperibus, vbi Episcopo datur ius cogendi vsurariū, qui non vult, ad restituendū, non autē, vt per manus eius dentur pauperibus.

Quinto, in cap. Religiosus, de testamētis in Sexto, dicitur vt exsequutor testamēti libere exsequatur mādata testatoris, qua voce, libere, omniū cōsensu, & cōsuetudine ita explicante, intelligitur sine vlla alia auctoritate Episcopi, vel Superioris, inter mandata autē testatorū illud cōmuniter exsistit, vt quæ male acquisiuit, vel legitimis dominis restituantur, vel pauperibus conferantur.

Nūc ad argumēta in oppositū, Ad caput illud, Cū sit, de Iudæis, respōdeo cū Sylu. & Medina, illū esse casum particularem, ex quo nō licet vniuersalem regulā colligere. Agit enim ibi de Iudęo, qui exercēs officiū publicū inter Christianos multa ab eis iniq; extorserat, cui pręcipitur, vt qui ob suā cupiditatē & auaritiā reddidit se indignū, cuius fidei restitutio cōfidatur, illā faciat interueniēte ordinario, in casu enim quo probabiliter timeretur debitorē nō esse fideliter restiturū, posset ordinarius illū cōpellere, vt eius interuētu restitueret, imo & cōfessarius similē nō debet absoluere, nisi ipso interueniente, aut certam cautionē habente.

Similiter respōdetur ad caput illud, Quanquā, vsurariū illum de quo ibi agitur, tantā ostendisse cupiditatē & auaritiam, vt prudenter timeretur ipsum non esse fideliter restituturum.

Ad secūdā rationē, cōcesso antecedēti negāda est consequentia, quia ea ratione diues qui superflua sua vellet in eleemosinas dare pro salute animæ suæ, cum talia bona ratione huius finis induant quoque rationem spiritualiū, teneretur illa cōsilio & nutu Episcopi distribuere, quod null⁹ vnquā docuit.

Ad vltimū dico, Episcopū vocari patrē

pauperum, nõ vt ex alienis bonis illos alat, sed quia debet de suis redditib⁹ illos alere, sunt enim bona Episcoporũ bona pauperũ.

Ex his sequitur primo, multas constitutiones synodales, in quibus reseruatur restitutio horũ bonorum Episcopis, esse ita intelligendas, vt reseruetur absolutio à peccato, quod cõmiserunt, non reddentes pauperibus debita incerta. Sequitur secundo, cum Papa tanquam pater pauperum, & qui curam habet spiritualem eorum, applicauerit hæc bona incerta pauperibus, nullũ posse priuata auctoritate conuertere illa in alios vsus, quod dico propter aliquos confessarios, qui illa conuertũt in celebrationẽ missarum. Leges enim Ecclesiasticę possunt disponere de bonis huiusmodi, & sic disposuerunt in cap. illo, Cũ tu, & locis adductis.

Offerebat se hęc controuersia, An hæc bona incerta, quorum dñs omnino ignoratur, auctoritate Sum. Pont. posint applicari ipsismet debitoribus per Bullam, quam vocant cõpositionis. De qua D. Anto. 2. p. tit. 2. c. 6. Sylu. Rest. c. 8. q. 8. Cai. infra. q. 100. ar. 1. Soto lib. 4. de iust. q. 3. ar. 1. Et in suo. 4. d. 21. q. 2. ar. 4. Cordu. in suo opuscu. de indulg. ar. 5. q. vl. eo remittimus lectorẽ.

VIII. Controuersia.

AN QVANDO CREDITOR & debitor simul sunt in extrema necessitate, teneatur debitor restituere, vel possit debitũ, quo indigeant, sibi retinere.

NON defuerũt qui iudicarũt ita distinguendũ esse, vt quæ aliquis debet, vel debet, quia inique accepit, vt fur, vsurarius, vel accepit sine vlla iniuria alterius, vt qui mutuo vel deposito rẽ habet. Prior, inquiũt, debitor posita æquali necessitate ipsius & creditoris, tenetur restituere, nõ enim debet ex sua iniquitate reportare bonũ, & subuentionẽ propriã cũ dãno veri dñi, quod si absque iniustitia illud accepit, & habet, debet sibi subuenire, & nõ creditori, quia in pari necessitate potior est ratio posidentis.

Scotus in. 4. d. 15. q. 2. Palud. ibidẽ, Gabriel eadẽ dist. q. 2. ad tertiũ casum post secundã conclu. docẽt ita esse distinguendũ, vt si debitor pri⁹ inciderit in illãextremã necessitatẽ, nõ teneatur ad illa restituẽda, quia extrema necessitas reddit res cõmunes, quibus inops eget, & in res cõmunes, qui pri⁹ indiget & posidet, habet potius ius. Quod si pri⁹ incidit creditor, tenetur restituere illi, quia sunt illius, & iure dominij, & iure necessitatis, cui debitor etiã si nõ deberet, teneretur subuenire ex præcepto charitatis: Quod si ambo simul in extremã necessitatem inciderunt, tenetur, inquiunt, debitor, non obstante periculo propriæ vitæ, creditori in eodẽ periculo exsistenti restituere.

Probant primo, in hoc casu, quantũ est ad ius necessitatis ambo sunt pares, & præter hoc habet etiam creditor ius dominij, quod est ius gentiũ, & ciuile, ergo cum habeat creditor plura iura, illi est potius restituendum.

Secũdo, si Petrus & Ioannes sint ambo in extrema necessitate, à qua nõ possunt liberari nisi vno pane, quẽ habet Petrus, non potest Ioannes tũc panẽ illũ rapere, esset enim iniqua acceptio & furtũ, imo & homicidiũ, cũ inique accipiatur panis, à quo pendet vita Petri, ergo nec licebit retinere & nõ restituere, Probatur consequẽtia, quia quod nõ licet accipere, nec retinere. Quod si dicas, teneor potius propriæ vitæ cõsulere, quã alienę: verũ quidẽ est simpliciter, & actione iusta, at per actionẽ iniustã, nõ teneor, nec licet, retinere autẽ alienũ dño nõ minus quã me indigente, iniustum est.

Tertio, restitutio & si nõ obliget pro semper, obligat tamẽ in aliquo casu, non potest aũt dari casus, nec tẽp⁹ in quo magis obliget, quã quãdo creditor extreme indiget.

Quarto, creditor habet ius in illud debitũ, debitor vero nullũ, ergo tenetur restituere, conseq. aperta est, Antecedens patet, in primis creditorẽ habere ius, cũ sit dñs illius rei, debitorẽ vero nullũ, ostẽdo, quia huiusmodi debitor per iniuriã detinet alienum, iniqua vero dententio, vel possessio nulli confert aliquod ius.

Oppositum docet Caie. hic ad. 4. Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 1. ad. 4. & cõmuniter discipuli D. Tho. nempe debitorẽ in extrema necessitate constitutũ, ea, quibus ad illam leuandam indiget, non teneri ad restituendum creditori, etiamsi similiter indigeat, siue debitum illud iuste contractum sit, siue cum iniuria, siue creditor prius in extremam necessitatem inciderit, siue non: peccauit quidem dicunt hi grauissime, non restituendo, quando poterat, & creditor indigebat, at si deinde, antequã redddat, incidat ipse in extremam necessitatem, non tenetur tunc restituere, sed potest sibi prius subuenire ex illis.

Et hæc videtur esse sententia D. Thom. nam si ad subueniendum patri extreme indigenti, non teneor restituere creditori, quã uis

uis ſimiliter indigeat, quia potius eſt ius paternum, à fortiori, ſi ipſemet debitor extreme indigeat, cũ nulli ſit aliquis ꝓpinquior, vel magis debeat proſpicere, quam ſibi ipſi.

Et probatur efficaciſsima ratione, in extrema neceſsitate omnia ſunt communia, ceſſatque tunc ius gentium, & redeunt res ad primum illum ſtatum, antequam diuiderentur, in quo potior erat conditio poſsidẽtis, & primo occupantis, quam alterius, ſed in hoc caſu ob extremam neceſsitatem res debita æqualiter eſt communis creditori & debitori, poſsidet illã actu debitor, potior ergo eſt ratio ipſius, & ita poteſt ex ea ſibi potius ſubuenire, quam creditori. Ita ſoluuntur facile argumenta Scoti.

Ad primum reſpondeo, adueniente extrema neceſsitate ceſſare ius gentium, quia tunc ſeruandum eſt ius naturale, cui nullum aliud derogare poteſt, & ita ceſſat omne meum & tuum, & omne dominium, ſuntq; illa communia, in quibus potior eſt conditio poſsidentis.

Fateor tamen, ſi ille creditor eſſet perſona publica, & neceſſaria bono communi, tunc teneri debitorem ad reſtituendum non ex debito reſtituendi, ſed ratione boni communis, quod cum damno proprio omni iuri priuato & particulari præferendum eſt, quamuis non licet mihi ad ſubueniendum iſti homini publico & neceſſario rapere ab alio priuato, vt bene docet Caiet. quicquid alij dicant, quia licet priuatus homo teneatur ex ordine charitatis ex re quantumuis ſibi neceſſaria ſubuenire potius homini publico, quam ſibi ipſi: ego tamen non ſum iudex, habens auctoritatem ad id exſequendum, vnde peccarem illud vſurpando, quẽadmodũ ſi quis teneatur exponere vitã pro bono publico, ego non teneor, nec poſſum illi vitam eo nomine auferre, ſed ſolus iudex & gubernator Reip.

Ad ſecundum dico, illo caſu non poſſe Ioannem rapere panem, quem habet actu Petrus, quia tũc panis ille cõmunis quidem eſt, ſed melior cõditio Petri, vt primo occupantis, vel poſsidentis. Vel dico cum Soto, vtroque in extrema neceſsitate exſiſtente plurimũ differre, quis panẽ illũ habeat, quia ſi aliter habeat, ego non poſſum ſurripere, eſſet enim illum occidere, ſi vero ego habeam, cum panis ille tunc ſit cõmunis, & melior mea conditio, qui ſum poſsdẽs, tũc nec teneor reddere, nec occido, quia illud dictum Ambroſij, quem non pauiſti, occidiſti, intelligendum eſt, quando teneor.

Ad tertiũ conſtat in eo caſu, etſi creditor extreme indigeat, non obligare præceptum reſtituendi debitorẽ ſimiliter indigentem.

Ad vltimum dico, debitorẽ iſtum, licet ante articulum extremæ neceſsitatis iniuſte rem illam poſsideat, adueniente autem extrema neceſsitate iuſte illam poſsidere, ac retinere velut communem, quam primo occupauit. Maior difficultas eſt.

IX. Controuerſia.

AN LICEAT NON SOLVM me ipſum, verum etiam patres, filios, & vxorem extreme indigentes præferre creditori ſimiliter indigenti.

DOmi. Soto putat queſtionẽ hanc eſſe problematicam, & ex æquo probabilem, quia quando omnes iſti in extrema ſunt neceſsitate, bona iſta ſunt omnibus communia, quocirca ſi dem illa parentibus, vel filijs, fauet eis ius naturale pietatis, ſi vero dem creditori, fauet ei ius reſtitutionis, & ita poſſe me tenere viam, quam voluero. Sit prima concl.

Probabilius eſt in tali caſu patri potius dandum eſſe, quam creditori.

Primo, ita docet hic apertiſsime D. Tho. Secundo, poſſum in tali neceſsitate illa mihi retinere, ſed ex Philoſopho honeſtius eſt parentibus ſubuenire, quam nobis ipſis, ergo licebit etiam patrem creditori præferre. Tertio, in extrema neceſsitate ceſſant omne ius gentium & dominium, manetque ſolum naturale, ſed pietas in patrem, qua ipſi potius, quam cuique alteri ſuccurrere debemus, eſt à iure naturali, ergo ipſis eſt ſubueniendum.

Et confirmatur, quia debitum ex pietate maius eſt, quam debitum ex iuſtitia particulari, quod & Ariſ. docuit. Quarto, creditori nullus tenetur reſtituere cum graui & maxima iactura ſui, ſed pati necem patris eſt maxima & grauiſsima iactura, ergo.

Ex his ſequitur, non ſolum poſſe me patri potius, quam creditori ſubuenire, verum etiam teneri, cum tamen non tenear mihi potius quam creditori, quia iuri meo poſſum cedere, iuri autem patris nequaquam, imò omniũ nationũ cõſenſu, qui eſt quedã naturæ vxor, eſſet maxima impietas, ſi patrẽ nõ eriperẽ à morte, cũ poſsẽ. Sec. cõcl.

Non ſolum patrem, verum etiam vxorem, filios & fratrem poſſum, & debeo in extrema neceſſitate præferre creditori.

Probatur hæc eiſdem argumentis, quibus & precedẽs cõcl. Primo, quia iſti ſunt alter

 ego,

ego, vna caro nobiscũ, & quod possum mihi præstare, possum & illis, ita vt etiamsi ego non peritem fame, si tamen isti adeo mihi coniuncti illa perirent, possem rapere è domo diuitis necessaria ipsis, sicut possem & mihi. Secundo, quia cum in extrema necessitate omnia sint communia, teneor ad istos iure pietatis naturalis, quo non teneor creditori.

Alios autem consanguineos nõ licet prę ferre creditori in ista necessitate, quia licet in ea cesset ius gentium, non tamen cessat ius naturale, quo prius tenemur subuenire ex re aliqua habenti ius in illam, quam non habenti, nisi pietas naturalis aliter exigat, quæ alios consanguineos ab vxore, filijs, & fratribus non respicit. Vnde quamdiu ait Caiet. in extrema necessitate cessare ius gẽtium, intelligendus est, cessare quo ad nos ipsos, & eos, ad quos tenemur pietate naturali, & eodem modo intelligendus est D. Tho. quando dicit, de rebus alienis potius esse subueniendũ dominis eorum, quã consanguineis. Vltima conclusio.

Amicus, à quo in summo periculo vitæ liberati sumus, qui dicitur redemptor vitæ, præferendus est etiam, si extreme indigeat, creditori similiter indigenti.

Probatur, in primis quiuis prudens ita iudicabit. Secundo, communi consensu peritorum, huiusmodi amicus prę ferendus est fratri, & M. Victo. censebat præferendum esse, vel saltem ęquãdum patri, sed pater & frater præferendi sunt in extrema necessitate creditori, ergo & huiusmodi amicus, cuius ope viuimus.

Vltima Controuersia.

AN DEBITOR, QVI RATIONE extremæ necessitatis retinuit sibi debitum, liberatus ab illa, &, veniens ad pinguiorem fortunam, teneatur restituere.

ADria. in. 4. q. de restit. Ioan. Medina Cod. de rebus rest. q. 3. causa prima, tenẽt partem affirmãtem, quia iudicant pauperi extreme indigenti sufficienter subueniri per mutuum, sed cum hoc fundamentum iudicetur falsum ab omnibus fere doctoribus, supra. q. 33. de Eleemosyna, Dico breuiter cum Scoto, Palud. Soto, & communi Theologorum schola, hęc duo: Primo, aut debitorem accepisse tempore extremæ necessitatis, vt ab ea se eriperet, aut contraxisse iam debitum, antequam in illam incideret, & illa adueniẽ

te, propter eam non soluisse. Rursum, si priori modo se habuit, aut indigebat simpliciter & omnino, aut non quidem simpliciter, sed in eo tantum loco & tempore, Si accepit ipso tempore necessitatis, simpliciterque indigebat, non tenetur restituere, quia extrema necessitas reddit res necessarias communes, & tunc accepit illas vt suas: quod si non indigebat simpliciter, sed in eo tantum loco & tempore, cum primum facultas ei suppetet, tenebitur restituere: Similiter si debitum iam erat contractum vi alicuius præcedentis obligationis, transacta illa necessitate, & veniẽs ad pinguiorem fortunam tenetur restituere, quia extrema necessitas tantum concessit ei, vt rebus illis vteretur, quamdiu indiguit, non tamen liberauit eum, quin quando poterit, soluat debitum, quod aliquando contraxit.

ARTICVLVS VI.

An semper teneatur restituere, ille qui accepit.

COgnitio huius artic. est maxime necessaria Theologo, cum in eo explicẽtur, quæ passim solent accidere. Pro cuius intelligentia obseruemus primo, obligationem restituendi ex duplici capite oriri, aut ratione rei acceptæ, aut ratione acceptionis, aut ratione vtriusque, ratione rei alienę, quia alienum quicumque apud se habet, siue iniuste, siue sine iniuria, ad manus eius peruenerit, debet vero domino restituere, nisi iam bona fide apud se illud habuerit toto tempore, quod exigitur ad præscribendum. Et ratio est, quia duobus modis, vt vidimus, potest aliquis rẽ aliquã apud se habere, vel voluntate dñi, qui illã contulit, vel virtute legis, quæ si deficiant, nullo modo licet alienum retinere, quia esset habere illud inuito domino. Ratione vero acceptionis tenetur restituere, non solũ qui iniuste accepit, verum etiam qui iuste & bene, sed non fuit in ipsum trãslatum dominium, vt mutuatarius. Est enim triplex acceptio, quædam iniqua, vt furtum, rapina, vsura, alia bona, sed in vtilitatem accipientis, vt mutuum, alia vero bona in vtilitatem & custodiam rei ipsius, vt depositum. Nomine vero rei alienæ intelligenda est hic non solum res ipsa accepta in substantia, sed & fructus, quos res illa suapte natura solita est parere, dico fructus quos suapte natura, nam illi quos industria accipientis protulit, non computantur

tur in re, nec cadunt in restitutionem.

Obseruemus secundo, rem alienam tribus modis posse ab aliquo haberi & possideri, aut bona fide, vt qui sana mēte, bonoque animo possidet rem alienam, credens esse suam, aut mala fide, vt qui nouit se alienum habere, vel per iniquam acceptionem, vt fur, vel quia accepit ab eo qui non poterat transferre dominium, vt qui emit à fure: aut dubia fide, vt qui prudenter dubitat, an res quam habet sit sua, vel empta à fure. Circa possessorem bonæ fidei constant iam ex dictis quæstio. vltima de dominio, hæc tria: Primo, durante bona fide, nō teneri illum ad restituendum, quia bona fides excusat illum in conscientia. Secundo, quam primum cognouerit rem esse alienam, teneri ad restituendum vero domino, vt constat ex præcedenti obseruatione, & l. In ciuilem. Cod. de furtis, etiā si amittat (eo modo quo exponemus) quod pro illa dedit, hoc enim est per accidens, & sibi imputetur, qui non fecit securam emptionem, quod est intelligendum, vt ex dictis constat, quando cognoscit rem esse alienam, antequam compleatur tempus ad præscribendum, nam si illo transacto id deprehendit, iam habet verum dominium virtute legis, nec tenetur restituere. Tertio, possessorem bonæ fidei, qui ita rem consumpsit, vt nullus fructus illius rei permaneat, nil debere restituere, etiam si deinde comperiat rem illam fuisse alienam, quia vel teneretur ratione acceptionis, vel ratione rei acceptæ, non primū, cum bona fide illam apud se haberet & cōsumpserit, nec secundum, cum nil illius rei maneat, & ita nullo modo tenetur. Sit Prima conclu.

Quicunque habet apud se rem alienam, quocumque modo illam habeat, nec illam possedit bona fide toto tempore præscriptionis, tenetur illam restituere

Patet, qui habet plus quam debet habebere, tenetur ex iustitia (cuius est constituere æqualitatem) restituere illi, qui habet minus, quam debet habere de suo, sed qui habet rem alienam, quocumque modo illam habeat, habet plus quam debet habere, ergo tenetur illam restituere. Secūda conclusio.

Qui iniuste accepit alienum, etiam si non habeat illud apud se, nec illi vtile fuerit, tenetur illud, vel eius valorem vero domino restituere.

Patet, quia exspoliauit fratrem re sua, & intulit ei damnum cum iniuria, habetque frater ille minus, quam debet habere. Tertia conclusio.

Qui accepit alienum in suam ipsius vtilitatem, etiam si per bonam & licitam acceptionem, vt mutuatarius & emptor, tenetur rem acceptam, vel eius valorem restituere.

Patet, nemo debet sibi prodesse cū damno alterius, at si mutuatarius, vel emptor, rem quam in suam vtilitatem accepit, & qua vsus est, vel voluit vti, & periret, non teneretur restituere, curasset sibi profuisse cū dāno alterius, ergo. Secūdo, nemo debet pati damnum, eo quod gratiam alteri faciat, at si mutuatarius vel emptor non teneretur restituere, qui mutuauit vel vēditi, deberet pati damnum, quia alteri gratiam fecerit, ergo. Quarta conclusio.

Qui accepit alienum non in suam vtilitatem, sed in vtilitatem rei, vel domini ipsius, vt depositarius, si sine culpa ipsius res illa pereat, non tenetur restituere.

Patet, quia aut teneretur ratione rei acceptæ, aut ratione acceptionis, non primū, quia res illa nulla culpa ipsius perijt, nec secundū, quia depositarius iste nec illam iniuste accepit, nec ad suum commodum, nec custodit illam ex iustitia, vel debito, sed ex gratia & beneuolentia, nullo ergo titulo tenetur restituere. Et confirmatur, quia nullus ex bono opere quod gratis præstat & in vtilitatem aliorum, vt depositarius, debet reportare damnum. Dixi gratis, quia si depositarius aliquam mercedem, vel stipendium accipiat, tunc eo ipso (vt magis inferius explicabitur) obligauit se ad omnimodam custodiam rei, teneturque illam ex iustitia, si pereat, restituere, etiam sine culpa, quia si culpa depositarij pereat, tenetur etiam si nullā mercedem accipiat, quia tunc ipse est velut consentiens & concausa illius damni. Circa hunc articulum variæ se offerunt questiones, & in hac materia de restitutione maxime necessariē.

Prima Controuersia.

AN QVI BONA FIDE REM *emit a latrone, cum primum intellexit rem illam esse furtiuam, possit tuta conscientia rescindere contractum illius venditionis, & rem illam latroni reddere, vt recuperet precium pro illa datum, quando alia via recuperare nō potest.*

Dico alia via, quia si potest latronem conuenire apud iudicem, aut alio modo accōmodato preciū suum recuperare re illa vero

domino restituta, tenetur ad id, Quæstio ergo est, quando precium datum recuperare non potest, nisi rem illam ipsi latroni restituat. Alexander Alensis. 4. p. q. 86. mem. 3. art. 5. Gabriel in. 4. dist. 15. q. 3. dub. 5. Syl. Restitutio. 3. §. 7. partic. 1. Victoria in lectura huius articuli tenent partem affirmantẽ, quam sic probant. Primo, ex præcedenti articulo, nemo tenetur rem alienam, quã ipse non accepit, cum proprio detrimento suo domino restituere, sed potest si damnũ ipsi immineat restituere latroni, quia non est custos boni alieni, sed in hoc casu, si res bona fide empta esset restituenda vero domino, & non latroni, emptor iste bonæ fidei pateretur damnum, & iacturam in re, quam non accepit, cum perderet precium quod dedit, ergo.

Secundo, si latro deposuerit apud me vas aureum, quod ego deinde cognoscam esse furtiuum, si à me illud postmodum petat, possum illi restituere, si probabiliter timeã alias imminere mihi periculum rerũ mearum, sed in hoc casu, si rem à me emptam restituam vero domino, & non latroni, imminet mihi euidens periculum perdendi precium, quod dederam, ergo possum reddere latroni. Patet consequentia, quia in utroque casu reddo latroni ad vitandũ proprium damnum.

Tertio, illa venditio & contractus, quẽ mecum celebrauit latro, est iniquus, & consequenter iure naturæ inualidus, propter quod, si ad me accederet latro postulans, vt accipiam precium quod dedi, & rem illam ipsi restituam, vt posit eam suo domino restituere, possum & licite precium à me datum recipere, & rem illam ipsi restituere, vult enim quod iustum est, vt rescindatur contractus iniquus & inualidus, sed quando ego ab illo exigo, vt rem illam recipiat, & precium mihi restituat, hoc ipsum instituo, vt rescindatur cõtractus ille vẽditionis iniquus & inualidus, ergo. Nec valet dicere ementẽ à fure huic periculo se exponere, vt amittat precium rei furtiuæ, quia id intelligendũ est, nisi res in integrũ restituatur, quia si illa res illæsa, & in integrum restitui potest, tũc non debet qui bona fide emit, istud damnum pati.

Oppositã sententiã docet Medina Cod. de reb. rest. q. 10. Soto lib. 4. q. 7. art. 2. Couar. in Reg. peccatũ, initio. 3. par. n. 3. teneri huiusmodi emptorẽ rẽ illã vero dño restituere, etiãsi preciũ pro illa datũ perdat, quãdo illud apud iudicẽ, aut alia via à fure recuperare nõ potest. Probatur, res ista est aliena, &, & alienũ ex D. Tho. hic, quando cognoscitur alienũ, quocunq; modo ad nostras manus venerit, est vero dño restituendũ ex iustitia, ergo res ista suo dño restituẽda est, quidquid sit de precio, ita vt esset directe cõtra iustitiã illã latroni restituere.

Secundo, iste emptor, quã primũ nouit rẽ illã alienã esse, nõ potest eã alteri vẽdere, nec simpliciter, nec sine recuperãdi sui precij, quia nemo potest vẽdere, quod nouit esse alienũ, sine consensu veri dñi, ergo neq; potest reddere latroni, vt recuperet suũ precium. Probo consequentiã, quia latro nõ habet maius ius in illã, quã quiuis alius, imo multo minus, & verus dñs illius rei idẽ dãnum patitur, siue res illa reddatur latroni, vt cõtractus rescindatur, siue vẽdatur alteri.

Tertio, reddere rem alienam latroni est concurrere reuera cum latrone ad iniquam detentionem illius rei, quia probabiliter iudicandum est illam non esse restituendam à latrone vero domino.

Quarto, si latro ille absens esset, vel mortuus, teneor omniũ cõsensu rẽ illam, quam primũ noui alienam, suo dño restituere, etiã si nullo modo preciũ illius valeã recuperare, ergo etiam si præsens sit, teneor similiter. Patet consequentia, quia quod latro sit præsens, vel absens, est per accidens, vinculum autem restitutionis sumitur per se ex dominio, ideo namque res restituenda est vero domino, quia vbicunque illa sit, habet ipse ius in illã, & detinere illã ipso inuito est furtũ, sicut & accipere, quod ius non minuitur vero dño ex eo ꝙ latro sit præsẽs.

Quinto, si dñs intelligat cui fur rẽ illam vendiderit, conueniatq; emptorẽ coram iudice, explicata rei veritate decernet iudex per iustã sententiã, vt res illa vero domino restituatur, accipiatq; secundus ille emptor precium à latrone, si valeat, sin minus, amittat, at quod iudex ex iusta sententia definiret, obligat in conscientia, vt dictum est, ergo iste emptor tenetur in conscientia rem illã quã primum nouit esse furtiuam, & alienam, suo dño restituere, iusta enim sententia non facit hominẽ teneri ad quod non tenebatur, sed tantũ facit exsequi id ad quod iam tenebatur, Et forum exterius, vt diximus, quando non fundatur in falsa præsumptione, est consonum interiori, & obligans ad quod homo tenetur in foro animæ.

In hac quæstione distinctione opus est, potest enim qui à latrone emit, bifariam se habere, nam vel emit sciens, vel

vel saltem dubitans rem illam furtiuam, vel ignorans illud, sed bona fide eam emens, iudicans vendentem illam verum dominum esse illius. De eo qui emit sciens, vel saltē dubitans rē esse furto acceptam, inferius āgem⁹, de eo vero qui bona fide emit, dequo præsens controuer. Sit prima conclusio.

Si emptor bonæ fidei, quando deinde nouit rē illam esse furtiuam, rescindat contractum cum latrone existimans id sibi licere tuta conscientia, non tenetur ad aliquid restituendū vero domino.

Probatur, non tenetur ratione rei acceptæ, quam iam non habet apud se, nec ratione iniquæ acceptionis, quia quando emit, bona fide emit, quando rescindit contractū, bona etiam fide rescindit, existimans id sibi licere, quod prudenter potuit existimare, etiam si id sibi non liceret; quia hic casus est controuersus & difficilis inter ipsosmet doctores tam Theologos, quam Iurisperitos, nec tenentur fideles huiusmodi iuris subtilitates habere perspectas; quia qui bona fide rescindit istam venditionem latronis, perinde se habet, ac si in ipso actu venditionis, & antequam fuisset consumatus, illum resci disset, at qui contractum venditionis ipso tempore contractus, antequam fuisset consumatus, rescinderet, potest rem illam vendenti restituere, & precium, quod pro illa dabat, sibi retinere. Tertia conclus,

Ex his duabus opinionibus propositis vtraque est probabilis, sed probabilior, & magis recepta illa prior communis, quā habuerunt Alensis, Gabriel & Sylu.

Prior pars huius conclusionis patet, quia vtraque habet graues auctores, & nititur probabilissimis argumentis. Vnde potest fidelis, quam voluerit, tuta conscientia amplecti, nec potest in hoc casu confessarius pænitenti, qui cum Alensi sentiret, negare absolutionem, etiam si ipse contra iudicet, vel e conuerso.

Alteram partem ostendo. In primis præter antiquos illā habuit magister Victoria, & multi ex recentioribus Salmanticensibus doctissimi viri. Et confirmatur, latro habet ius ad rem furtiuam non quidem ad illam apud se retinendam, sed ad illam suo domino restituendam, ergo potest emptor illam ipsi latroni restituere, & consequenter contractū rescindere. Antecedens est D. Tho. infra q. 66. art. 3. ad tertium, ex qua doctrina ortum est quod habetur in cap. In litteris, de restitutione exspoliatorum, vbi definitur prædonem exspoliatum secundum rigorem iuris restituendum esse. Consequentia vero patet, quia si non liceret rescindere contractum, & rem illam latroni restituere, latro nullum haberet ius ad illam recipiendam.

Secundo, contractus ille venditionis est inualidus & nullus, & in iniuriam emptoris, ergo potest emptor eniti, vt rescindatur, & liberetur ab illa iniuria. Probo consequentiam, quia vnicuique licet à propria iniuria se ipsum liberare, maxime quando contractus, per quem illam patitur, nullus est, vt inductione omnium contractuum, qui ab hominibus exercentur, apertissimum est cōstare. Quod si dixeris, fuit ista venditio in iniuriam domini, ergo non est rescindenda cum latrone, sed res ista suo domino erit restituenda. Dico, fuisse quidem in iniuriam domini, sed sine culpa emptoris, qui bona fide emit, & ideo cum ipse iniuriam quoque patiatur, non debere eniti, vt dominus rei ab iniuria, quam patitur à latrone, vindicetur, sed curare potius, vt à propria iniuria, quam ipse quoque patitur, liberetur.

Tertio, quo argumento vtebamur in prima conclusione huius quæstionis, nemo tenetur, nisi sit custos, vel tutor alterius, bonū illius curare cum proprio damno, at si non liceret emptori rescindere contractum illum venditionis, sed deberet rem illam suo domino restituere, certe compelleretur prospicere alieno commodo cum proprio detrimēto, nempe amisso precio quod pro re illa dedit. Et confirmatur. ex his quæ docuimus art. præcedenti, vbi diximus non esse restituendum vero domino, sed latroni, si latro mortem, vel aliquod graue incommodum minetur.

Denique, emptor bonæ fidei, quando deinde nouit illam furtiuam, & curat rescindi contractum, perinde se habet, ac qui bona fide emit à pupillo, quē deinde nouit pupillū, vel ab habente bona vinculata & impedita, quæ deinde talia esse nouit, curatq; vt cōtractus ille, cum fuerit celebratus ab eo, qui rem illam nō poterat vendere, rescindatur, at hoc maxime licet ementibus à pupillis, vel ab habentibus bona vinculata & impedita, ergo & ementi bona fide à latrone. Minor cum consequentia prespicua est. Maior patet, quia latro non propterea prohibetur vendere, quia rem illam furatus sit, sed quia vendit alienum, quod non potest vendere. Nam si res illa, quamuis furto accepta, deinde vel donatione domini, vel alia honesta via esset ipsi propria, illam tanquam propriā posset vendere. Hæc doctrina non est ita accipienda, vt affirmemus rem furtiuam nō esse

eſſe domino reſtituendam, ſed tantum doce mus, emptorem bonæ fidei, ſi poſsit adire latronem, & reſcindere contractũ, vt res illa à latrone ſine dãno eius qui bona fide emit, ſuo domino reſtituatur, id poſſe, quia licet cuique ſibi proſpicere. Quod ſi latro non appareat, nec poſsit ab illo obtinere, vt contractus ille reſcindatur, tunc vel durante il la bona fide res illa apud illum emptorem conſumpta eſt, vel combuſta, vel furto ſublata, & tunc nihil tenetur reſtituere, cũ nec eam inique acceperit, nec illam aut aliquid illius apud ſe habeat, ſi vero maneat ipſa apud illum, aut aliquid ipſius, veluti preciũ, vel fructus aliqui, tenetur vel illam, vel pre cium eius, vel fructus illos, vel quicquid illi us apud ipſum manet, domino reſtituere.

Ex quo ſequitur, quod recte admonet Caiet. ementem rem furtiuam, etiam ſi bo na fide illam emat, eſſe in periculo amittendi illam & precium eius, vt conſtat, nec ob eſt quod dicitur, ergo patietur damnum ſine culpa ſua, nam ſicut legitimus dominus patietur damnum ſine culpa ſua vitio latronis, ſi res illa numquam deprehẽderetur eſſe furtiua, ita quoque hic primus emptor, ſi res intelligatur eſſe furtiua, patietur damnum ſine culpa ſua vitio latronis, tenebiturque ad recompenſandum ei hoc damnum. Quo circa debet vnuſquiſque ſibi cauere, & dili genter curare, ne quid furtiuum emat, ne ſe huic periculo exponat. Ad argumenta in oppoſitum.

Ad primum reſpondeo, alienum reſtituendum eſſe, quando ſine damno proprio illud reſtitui poteſt, ſic enim eſt intelligendus D.Tho. vt conſtat ex his, quæ ipſemet docuit articulo præcedenti, in hoc autem caſu ſi emptor bonæ fidei non poſſet reſcindere contractum cum latrone, teneretur reſtituere cum damno proprio.

Ad ſecundum dico, non eſſe parem rationem, quia latro habet ius ad recuperandam rem, quam vendidit, vt eam ſuo damno reſtituat, emptor quoque bonæ fidei habet ius poſtulandi, vt venditio illa reſcindatur, tamquã nulla, & vt reſtituatur in ſuum priſtinũ ſtatũ, alius vero ſecũdus emptor ne que habet ius in rem illam, neque in aliquam venditionem.

Ad tertium dico, emptorem tunc concurrere ad iniquã detentionẽ, quando iuuat cõſilio, opera, vel aliquo modo latronẽ, ne rẽ furto acceptam reſtituat, vel non cõpellit ipſum ad eam reſtituendam, cum poſsit & & debeat cõpellere, vel reddit illã latroni,

vt eam apud ſe retineat, quorũ nihil in hoc caſu emptor iſte bonæ fidei præſtat, ſed hoc tantum reſcindendo contractũ, liberando ſe ipſum à dãno, quod ei imminet precio, quod bona fide contulit, amiſſo.

Ad quartum dico, plurimũ referre ſit ne latro pręſens, vel omnino abſens, aut mortuus, quia quando pręſens eſt, habet, vt con ſtat, ipſe ius ad illam recuperandam, & emptor ſimiliter ad poſtulandũ venditionẽ illam reſcindi, vt nullam, quando vero omnino abſens eſt, vel mortuus, ceſſant hæc iura, & ita tunc tenetur illam domino ſuo reſtituere.

Ad vltimum dico, primo illam ſententiã iudicis niti huic præſumptioni iuris, conuen tionẽ illã cum latrone eſſe dolum, & fraudẽ, maxime cum reſcindatur contractus, quando cognoſcitur rem illam eſſe furtiuã. Dico ſecundo, iudicem recte ita iudicare, quia ad ipſum non pertinet vitare damna, ſed id tan tum, vt ſuum cuiq; reddatur, emptori vero licet curare potius vitare damnum propriũ, cum bona fide emerit, quam vt res illa ſuo domino reſtituatur. Vnde in hac parte non eſt idem iudicium de iudice, & emptore bonæ fidei, nec tenetur emptor ſimpliciter nul la exſiſtente ſententia iudicis ad id, quod iu dex ſua ſentẽtia, quãuis iuſta difiniret. Huic controuerſiæ illa proxima eſt.

II. Controuerſia.

AN EMPTOR BONAE FIDEI qui in eadem bona fide perſeuerans vendit rem illam furtiuam alteri, teneatur reſtituere vero domino precium illius rei, vel poſsit illud ſibi retinere.

COmmunis ſententia doctorũ con ſtituit quod neceſſario in hac quę ſtione conſtituendum eſt, ſecundum emptorẽ bifariã poſſe ſe habere, poſtquam emit rem illam furtiuã à pri mo emptore, aut ita vt maneat illi periculũ amittendi rem illã & preciũ ſimul ipſius ap parente vero domino & rem ſuam poſtulan te, aut ita vt nullo modo tale periculum illi maneat, nec moraliter ſit timendum, quo poſito docent, primum illum emptorem bonæ fidei teneri ad reſcindendam venditionem, quã fecit ſecundo emptori, ad reſti tuendumque illi precium acceptum, ſi probabiliter manet illi periculum amittendi rem illam & precium ſimul ipſius, quod ſi tale periculum non exſiſtat, nõ teneri ad reſcinden-

ſcindendum illum ſecundum contractum, nec reſtituendum precium, ſed poſsit illud ſibi retinere niſi in illo fact⁹ ſit ditior, id eſt quando tanti vendidit ſecundo emptori, quanti ipſe emit ab illo latrone: quod ſi in re illa factus ſit ditior, ita vt pluris vendiderit, quam emerit, teneri ad reſtituendum illum exceſſum vero domino.

Prius illud, teneri ad reſcindendum contractum, quando ſecundo emptori imminet periculum amittendi rem, & vna cum illa precium ipſius. Probant primo quia iure naturæ tenetur venditor ſeruare indemnẽ emptorem. Hiſpane dicimus, *hazerle bueno lo que le vendio*. Secundo, ſi Petrus emiſſet à Ioanne vitrum pro margarito, & eadem bona fide illud ſimiliter venderet Andreæ pro margarito, teneretur Petrus cum primum noſſet illius margariti falſitatem, reſcindere illum contractum cum Andrea propter periculum, quod illi manet dignoſcendi facile illud vitrum eſſe, & non margaritum, ergo ſimiliter in hoc caſu.

In hoc primo dicto omnes conueniunt, in ſecundo vero diſcrepant, docent enim illud Caie.hic, Sylu. Reſtitutio cap. 3. q. 7. Maior.in 4.diſt.15.q.26.Medi. de reb.reſt. q.10. Couar.Reg. Peccatum, initio 3.p.nu. 3.Soto lib.4. q. 7. art. 2. probantque illud, qui emit à latrone bona fide, etſi deinde ſciat rem illam eſſe furtiuam, non tenetur, vt præced. controuer. vidimus, reſtituere illã, vel precium eius vero domino, quia cum bona fide emerit, non tenetur pati damnum ob vtilitatẽ alterius, ergo multo magis quãdo eadem bona fide durante alteri vẽdidit, nec tenebitur reſcindere contractũ, nec precium acceptum vero domino reſtituere, ſed poterit illud ſibi retinere. Probo conſeq. quia quidquid horum præſtaret, pateretur damnum ob vtilitatem domini rei, ad quod non tenetur, cum tam primum, quã ſecundũ contractum bona fide exercuerit.

Secundo, in hoc caſu tam emptor, quam venditor non tenetur neque ratione iniquæ acceptionis, neque ratione rei venditæ, non ratione iniquę acceptionis, quia vterque cõtractus bona fide celebratus eſt, tam prima quam ſecunda venditio, vt conſtituimus, ratione autem rei acceptæ in primis non tenetur venditor, quia iam nõ habet illam apud ſe, nec in ea factus eſt ditior, vt ſupponim⁹, neque emptor, quia non emit illam à latrone, ſed ab eo qui bona fide illam vendidit, vt ſuam.

Tertio, ſi ille primus emptor durante illa bona fide rem illam alicui donaſſet, vel in ſuos vſus conſumpſiſſet, vel furto fuiſſet illi ſublata, non teneretur ad aliquid reſtituendum, cum in illa non ſit factus locupletior, ergo ſimiliter ſi illam vendat durante bona fide non tenetur, neque ad contractum reſcindendum, cum ſecundo emptori nullum immineat periculum, neque ad reſtituendũ precium vero domino, cum in illo non ſit factus ditior.

Alij vero ex recentioribus ſequuti grauiſsimum doctorem Ioannem à Peña volunt emptorem bonæ fidei, ſi rem furtiuam durante illa bona fide alteri deinde vendat, cum primum nouerit illam eſſe furtiuam, teneri vel ad reſcindendum contractum, vt illam domino ſuo reſtituat, vel ſaltem, ſi id non poſsit, ad reſtituendum precium illius vero domino, ſiue maneat ſecundo illi emptori periculum rei illius perdendæ, & pretij ſimul cum illa, ſiue nullum periculum illi immineat.

Probatur hæc ſententia, in omni emptione & vẽditione contractus debet eſſe æqualis ex vtraque parte, ita vt tunc venditor faciat precium ſuum, quando in emptorem vere transfert dominium rei venditæ, ſed in hoc caſu huiuſmodi venditor non transfert dominium illius rei, quam primũ emit à latrone, in ſecundum emptorem, cum ſit illi aliena, ergo neque facit precium illius ſuum, ergo aut debet reſcindere contractum iuſtum ſecundum, & reſtituere precium acceptum illi ſecundo emptori, & rem vero domino, aut ſaltem, ſi id non poſsit, tenebitur reſtituere loco rei precium illius vero domino.

Secundo, quando rem alienam poſsideo bona fide, & eadem durante conſumo, etſi non tenear ad illam reſtituendam, quia bona fide à me conſumpta eſt, vt mea, teneor nihilominus ad reſtituendos fructus illius, qui apud me manent, quando deprehendo illam fuiſſe alienam, ſed precium rei in hoc caſu eſt velut fructus illius, ergo teneor illud reſtituere vero domino, imo magis teneor ad reſtituendum precium, quam fructus, quia precium rei magis eſt vnum & idem cum re, quam fructus ipſius.

Tertio, ſi emam vitrum pro margarito, illudque deinde alteri vendam, cum primũ deprehendero eſſe vitrum, ſiue periclitetur emptor aliquod propterea damnum pati, ſiue non, ex natura rei eſt reſcindendus ille contractus, quia fuit deceptio in ſubſtantia rei, & ita iudicaretur per iuſtam ſententiam, ergo

ergo similiter in hoc casu, in quo res aliena & furtiua venditur, tanquam propria, cum in eo similis accidat deceptio.

Quarto, statuamus mulam à me bona fide emptam à latrone commutasse cum amico pro equo, in huiusmodi commutatione omnium DD. consensu cum primū intellexero mulam illam esse furtiuã, teneor rescindere illam commutationem, & amico illi suum equum restituere, mulam vero domino ipsius, sed venditio est commutatio quædam, ergo quando res à latrone empta alteri deinde durante illa bona fide venditur, cum primum intelligitur esse furtiua, rescindēda est illa venditio.

Nobis hæc sententia recentiorum placet, vnde dico, aliter esse iudicandum de emptore bonæ fidei erga latronem à quo emit, & erga secundum emporem, cui deinde vendit durante illa bona fide, quod est dictum, aliter esse iudicandum de prima venditione, & aliter de secunda, in prima enim emptione quando bona fide quis emit à latrone, et si ille contractus sit nullus, & per quem non transfertur dominium in emptorē, sed manet semper dominium illius rei pænes verū dominum, nihilominus non tenetur iste emptor bonæ fidei rem illam vero domino restituere, sed potest rescindere contractum cum latrone, & precium, quod pro re illa dedit, recuperare, quia ipse non est custos, nec tutor domini illius rei, nec tenetur cum proprio damno illius vtilitati consulere, imo licet cuique suo commodo prospicere, etiã si alter iniuriam patiatur, quia illius iniuriæ ipse causa non est, in secunda vero emptione quia talis contractus inualidus est & nullus, nec per ipsum transfertur in ementem dominium rei venditæ, aut in vendentem dominium pretij, efficitur ex eo, vt necessario ista secunda venditio sit rescindenda, & preciū acceptū restituendū illi secūdo emptori, res autem, si latro à quo prius fuit empta, appareat, reddenda ei, vt preciū illius restituat, rescindaturque contractus, vt dictū est, sin minus restituenda vero domino, quia non apparente latrone, cui tradatur vt illam suo dño restituat, tunc necessario debet eam restituere vero dño, qui illam habet, nouitque esse alienã. Quo etiã fit vt quando in secunda emptione non potest rescindi contractus, tunc debeat venditor iste precium illius rei vero domino restituere, quia tunc perinde se habet, ac si iam non appareret latro, per cuius manus res illa suo domino restitueretur.

Ducimur in hanc sententiam, emptorem bonæ fidei, qui deinde rem alteri vendidit, teneri ad rescindendum contractum, cum primum illam nouerit furtiuam, præter argumenta adducta, quæ efficacissima sunt, quia Petrus, verbi gratia, secundus emptor, qui bona fide emit à Ioanne primo emptore bonæ etiam fidei, si ignoret latronem, à quo emit Ioannes, qui sibi vendidit, vel nō possit illum conuenire, vt rescindatur prima illa venditio, tenetur vel rem, vel illius valorem restituere vero domino, quemadmodum teneretur & Ioannes à quo ipse emit, si rem illam apud se retinuisset, nec vendidisset latrone omnino absente, & quē non posset conuenire ad rescindendum contractum, sed Ioannes primus emptor, qui deinde vendidit Petro, tenetur Petrum seruare indemnē ab omnino nocumento & periculo, ergo tenetur quoque rescindere illam secundam venditionem, quam fecit Petro, & restituere illi suum precium, cum aliter nō possit Petrus manere liber & indemnis.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum dico, plurimum differre inter primum emptorem & secundum, primus enim non tenetur consulere vtilitati domini suo damno & ita potest eniti, vt rescindatur cōtractus, & res illa reddatur latroni ad eam restituendam domino suo, quod si id non præstiterit, culpa latronis ita fieri, nō culpa emptoris, secundus vero emptor est seruandus indemnis à primo, quod cum haberi nō possit, nisi rescindatur illa secunda venditio, ideo tenetur primus emptor illam rescindere, & secundo emptori suum precium restituere. Eodem fere modo diluitur secundum, dico enim secundum emptorem teneri ad rem illam restituendam suo domino non ratione iniquæ acceptionis, sed ratione rei acceptæ, & cum debeat primus ipsum seruare indemnem, efficitur ex eo, vt teneatur rescindere, sicut explicatum est, illam secūdam venditionem. Ad tertiū respondeo, non esse idem iudicium, quia quando res est omnino consūpta, vel data, aut rapta, nihil ipsius manet apud primū illum emptorem, & ita nihil tenetur restituere, at quando illam vēdidit, manet apud ipsum precium illius rei, quod est idem cum ipsa re, & ita tenetur rescindere illam secundam venditionem, vt rem ipsam domino restituat, vel per se ipsum, vel per latronem, quod si nequeat secundam illam venditionem rescindere, tenetur preciū illius loco ipsius rei vero domino restituere.

Contro-

Controuersia. III.

AN POSSESSOR BONAE FIdei faciat fructus, suos, vel teneatur potius illos restituere, vna cum re quam deprehendit esse furtiuam.

VErbi gratia, emerat quis à latrone bona fide vineam, vel boues, deprehendit deinde ista furtiua esse, tenebitur ne vna cum vinea restituere fructus illius? & vna cum bouibus, vitulos, lac, & caseos, quos ex illis percepit? Similiter bona fide emit à latrone rem nō fructiferam pretio, vt 100. vendidit illam deinde precio vt 150. quando intelligit illā fuisse furtiuam, sufficiet ne restituat vero domino illa 100. an præter ea illa 50. in quibus factus est ditior?

In hac quæstione, distant plurimum Iuristæ à Thologis, Iuristæ enim distinguūt inter fructum rei & effectum, fructum vocant id quod res ex se producit, effectū vero valorem, vel pecuniam, quā venditur: vt habeo ouem, cepi ex ea lanam, hanc vocāt fructum, vendidi illam, precium vocant effectum. Similiter distinguūt inter fructum & partum, nam apud eos partus tantū est mulieris, vt si ancilla pariat filium, non vocant illum fructum, sed partum. Vnde inter eos quodcunque commodum rei est fructus, fœtus autem mulieris non dicitur fructus, sed partus. Ita habetur instit. De rerū diuisione §. In pecudum, vbi dicitur. *In pecudum fructu est fœtus, partus vero ancillæ non est fructus*. Rationem reddunt, quia videtur absurdum hominem, propter quem omnes fructus natura produxit, vocare fructum. Quo posito, docent fructus statim atque producuntur, esse possessoris bonę fidei, partus vero nequaquam, sed si fuerit editus apud possessorem bonæ fidei, posse vsu capi ab eo per triennium, quod si ancilla fuit effecta pręgnans, vel apud verum dominum, vel apud latronem, partus, inquiūt, iste est res furtiua, quæ vsu capi non potest, sed restituenda vna cum ancilla, vt habetur in l. Qui vas §. Ancilla ff. de furtis. Vnde inter Iuristas ita distinguentes inter partum & fructum, fructus rei furtiuæ, etiam si deinde appareat verus illius dominus, possessor bonæ fidei tuta conscientia potest retinere, & similiter partum ancillæ furtiuæ apud se conceptum & editum, elapso triennio, solamque ancillam restituet: quod si accessit ad illum pręgnans, vel ante triennium cesset illa bona fides, tenebitur restituere & ancillā & partū.

Probant isti suam sententiam quo ad fructus. Primo ex l. Bonæ fidei ff. De acquirēdo rerum dominio, vbi habetur emptorem bonæ fidei & non dubiæ, fructus rei alienæ suos facere, non tantum eos quos sua diligentia & opera acquisiuit, sed omnes, & clarius in fine eiusdem legis dicitur. *Ouium fœtus ad bonæ fidei emptorem pertinent, etiam si prægnantes venerint, quæ surreptæ sunt. Et hoc sane quod lac suum faciat, etiam si plenis vberibus venerint, dubitari non potest, idemque in lana iuris est*. Vbi aperte habetur hæc sententia Iuristarū. Et in l. Sequitur §. Lana ff. de vsu capionibus, vbi dicitur. *Lana ouium furtiuarum siquidem apud furem detonsa est, vsu capi nō possit, si vero apud bonæ fidei emptorem, contra, quoniam in fructu est, neque vsu capi debet, sed statim emptoris est*. Vbi additur. *Partus ancillæ fructus non est, sed est domini & proprietarij, non possessoris bonæ fidei*. Leges autem iustæ reddunt habentem tutum in consciētia, sicut lex præscriptionis, cum ergo hæ leges sint iustæ, conditæ in bonum commune, ad tollendas lites inter veros dominos, quando comparent, & emptores bonæ fidei, erunt profecto obseruandæ, & reddent tutum in conscientia emptorem illum.

Secundo, isti emptori bonæ fidei cessat actu & reuera lucrum, quod ex precio dato latroni reportasset, est ergo consonum rationi, vt in recompensam illius precij detenti apud latronem, & illius lucri cessantis, cōcedantur ei fructus rei quam bona fide emit, hoc faciunt istæ leges, sunt ergo iustæ, & reddunt illum tutum.

Oppositum habent Caiet. hic, Sylu. verb. Fructus, Soto lib. 4. q. 7. art. 2. Victo. & omnes D. Tho. discipuli, docentes emptorē deductis laboribus & expensis debere restituere vero domino vna cum re furtiua omnes fructus illius. Ratio eorum est, quia res aliena est in integrum restituenda, fructus autem quos ipsa nata est producere, computātur in ipsa re, & ita vna cū ea sunt necessario restituendi, alioquin esset diminuta restitutio, & non integra.

Ad intelligentiam huius quæstionis, obseruemus, esse duo principia & regulas celebres in iure ciuili, à iure naturę & recta ratione deriuatas. Prima. *Vt quicunque ratione rei alienæ tenetur illam restituere, teneatur simul ad restituendum quicquid habet illius rei, & omne illud in quo per illam factus est ditior*. Ratio est, quia eo ipso quo res aliqua restituenda est, exigit natura restitutionis vt restituatur, quantum fieri potest integrum, ad integritatem

tem autem rei pertinet quicquid illius rei est, & omnis vtilitas quam ipsa ex se & natura sua fert, vt qui tenetur restituere, verbi gratia, ouem, vt in intregrũ restituat, debet simul restituere quicquid habet ouis, & omnem vtilitatem, quam ouis illa natura sua tulit, & in quo ille non sua industria, sed per ouem factus est ditior. Secunda regula est. *Vt qui rem aliquam bona fide habet, etsi cum primum nouit alienam, teneatur illã restituere, quod tamen consumpsit ex ea durante illa bona fide, & in quo non est factus ditior, non teneatur restituere.* Quia quod ita cõsumpsit, perinde se habet ac si apud eum omnino perisset, nec vllo modo apud ipsum maneret, neq; res, neque aliquid illius. Hæ regulæ iuris naturalis recipiuntur in ciuili. Prima ff. de petitione hæreditatis l. Item veniunt §. Preter hęc: qua regula ait Glossa nullam esse veriorem, & l. Sed & in lege, eodem titulo, secunda vero l. Sequitur §. Lana ff. de vsucapionibus. Sit prima conclusio.

Qui rem alienam habet restituendam, non solum tenetur eam restituere vero domino, verum etiam quoscunque fructus illius, qui apud ipsum adhuc exsistunt, & manent.

Probatur, fructus illi computantur in re, & sunt aliquid ipsius ex natura illius, ad integritatem autem restitutionis pertinet, vt restituatur vna cum re quicquid ipsius est, ergo. Secundo, accessorium sequitur naturã sui principalis, fructus est per se accessorium rei, ergo quotiescunque res restituenda est, & fructus eius. Habetur hæc conclus. aperte in l. Certum cod. De rerũ vindicatione. Vbi merito Paulus de Castro grauiter reprehendit alios Iurisperitos contra sentientes. Secunda conclusio.

Qui habet rem alienam, quæ restituenda est, non solum debet illam restituere, verum etiam id omne, in quo per illam factus est ditior.

Hæc conclusio constat apertissime ex obseruatione & regula posita, quæ apud Iurisperitos adeo celebris est, & ex l. Illa, Item veniũt §. Eos qui. Et l. Fructus, de vsuris. Et confirmatur, quia id in quo per rem alienã quis factus, est ditior computatur in ipsa re, & est aliquid ipsius, quamuis enim differant in genere naturæ, in genere autem moris & valoris in contractibus humanis pro eodem computantur, sed ad integritatem restitutionis pertinet, vt vna cum re restituenda restituatur quicquid illius est, ergo.

Secundo, restitutio fit ad constituendam æqualitatem inter eos, quorum vnus habet minus quam debet habere de suo, alter vero habet plus, quam debet habere, sed qui consumpsit fructum rei alienæ, & per eum factus est ditior, id in quo factus est ditior, habet plus quam debet habere, & dominus rei non solum quo ad rem, sed etiam quo ad illum fructum habet minus quam debet habere, cũ illius cuius est res, sit etiã quidquid cõputatur in re, cuiusmodi est omnis fructus, & vtilitas, quam res illa suapte natura nata est parere, ergo qui tenetur restituere rem, tenetur etiam valorem & fructum illius, in quo factus est ditior. Tertia conclusio.

Fructus isti restituendi sunt, nisi possessi sint bona fide, toto tempore a lege præscripto ad vsucapiendum illos.

Probatur, quemadmodum enim lex præscriptionis reddit liberum à restituendo possidentem bona fide rem alienam, toto tempore præscriptionis rem permanentem, ita quoque lex vsucapionis reddit liberum possidentem bona fide toto tempore vsu capionis rem mobilem, sunt autem fructus bona mobilia, ergo qui illos possederit per tempus in sua prouincia assignatum ad vsucapiendum res mobiles, non tenetur illos restituere. Et in hoc sensu intelligendæ sunt lex illa, Bonæ fidei, & l. illa, Sequitur, adductæ in primo argumento primę opinionis, vt bonæ fidei possessor faciat fruct⁹ suos, quos possidet toto tempore assignato à lege ad vsucapiendum bona mobilia. Vltima conclusio.

Partus ancillæ restituendus est, sicut ancilla suo domino.

Primo, quia partus (quicquid sit de voce) reuera est fructus ancillæ, & aliquid eius. Secundo, ex regula iuris, vt partus sequatur ventrem. Tertio, quia filius ancillę non alio titulo pertinet ad aliquem, nisi quia ad eundem pertinet ancilla, ergo cui restituenda est ancilla, eidem & partus, ac filius ipsius. consequentia aperta est. Antecedens vero patet, quia aut debet pertinere virtute alicuius legis, aut ratione emptionis ancillæ, non primum, quia nulla lex id habet, imo oppositum, vt partus sequatur ventrem, neque secundum, cum emptio sit nulla, & ancilla vt aliena & furtiua restituenda, vnde debet pertinere ratione ancillæ. Quarta conclusio.

Possessor bonæ fidei nõ tenetur restituere fructus rei permanentis, quos bona fide consumpsit, & in quibus non est factus locupletior: Neque fructus rei quæ vnico vsu consumitur, quales sunt panis, vinum, etiam si in eis factus sit ditior, quando fur a quo talem rem accepit, est in potentia ad restituendum.

Proba-

Probatur prior pars, Quia si possessor iste teneretur ad restituendos illos fructus, aut ratione rei acceptæ, aut ratione iniquæ acceptionis, non primum, cum illos iam omnino consumpserit, nec maneant, nec secundum, cum consumpserit illos bona fide, & in eis non sit factus locupletior. Eadem ratione probatur altera pars, quia vel teneretur ratione rei acceptæ, vel ratione iniquæ acceptionis, non primum, cũ res illa iam sit (vt constituimus) omnino consumpta, nec secundum, cum huiusmodi res quæ vnico vsu consumuntur, panis, vinum, & similes, non sit restituendæ eædem numero, sed similes in specie, vel eiusdem valoris & precij, quando fur est in potentia ad restituendum similes, vel eiusdem valoris, perinde se habet, ac si res illæ manerent apud ipsũ, at si manerẽt apud ipsum, nõ teneretur alius illas restituere, sed ipsemet fur, ergo.

Et cõfirmatur, si fur rem illam Petro gratis dedisset, aut vendidisset, maneretq; furi facultas ad illam restituendam, non teneretur Petrus illam restituere, sicut dicemus recipientem pecuniam ab vsurario non teneri ad restituendam illã mutuatario, à quo eam vsurarius accepit per vsuram, quando vsurarius habet aliunde vnde restituat, quia pecunia accepta per vsuram non est restituenda eadem numero, sed alia similis, ergo neque possessor bonæ fidei rem furtiuam, quam bona fide consumpsit, etiam si in ea factus sit ditior, tenebitur restituere, quando fur est in potentia ad restituendam illam in æquiualenti.

Ad argumenta in oppositum, leges illas explicatas esse in tertia conclus. Respondeo secundo, alias leges à nobis citatas in prima & secunda conclusione illas corrigere, ac reuocare. Sed quoniã Iuris periti grauiter ferunt legem aliquam per aliam corrigi, quasi leges humanæ verba Dei essent, cum dicamus vnum Pontificem alterius decreta (præter ea quæ pertinent ad fidem) cũ mutentur tempora, aliquando reuocare, Respondeo tertio, leges illas intelligendas esse de fructibus, quos emptor bonæ fidei durante illa bona fide consumpsit, sicut habet illa secunda regula posita.

Sed contra hanc regulam obiicies, animus & intentio parum facit ad debitum & vinculum restituendi, hoc enim sumitur ex natura rei, sed si quis consumat fructus mala fide, tenetur restituere, ergo etiam si consumat bona fide. Probo consequentiã, quia qui consumit mala fide, ideo tenetur restituere, quia accepit, & consumpsit alienum, sed bona fides non tollit quin fructus illi sint alieni, ergo. Secũdo, si hædum ex grege meo acceptum bona fide consumas, ego quam primum id intelligo, possum accipere alium de grege tuo in recompensam, vel agere apud iudicem, vt illum mihi restituas, condemnabitq; te iudex ad illum mihi restituendum, nec liberaberis ab hoc debito per bonam fidem, ergo.

Ad singula suo ordine, ad primum respõdeo, plurimum facere in his animum & bonam fidem, nam qui mala fide accipit, aut consumit, etsi non teneatur ratione rei acceptæ, quia iam illa periit, tenetur tamen ratione iniquæ acceptionis, quia non solum accepit alienum, verum etiam mala fide, quando autem bona fide, neque tenetur ratione rei, quæ iam consumpta est, neque ratione acceptionis, quia licet acceperit alienum, non tamen inique, cum bona fide illud acceperit. Ad secundum dico, posita illa secunda regula vera, sicuti est, non esse licitam illam recompensam, neque deberi illum hædum, similiter constat bona fide, qua res aliena consumitur, non posse iudicẽ iuste obligare consumentem ad restitutionem.

Ex doctrina huius quæstionis soluuntur multi casus & difficultates, quæ circa ea quæ bona fide consumuntur, vel à latronibus accipiuntur, possunt accidere.

Primum igitur, qui res alienas deprędatus est in bello iniusto, quod credebat iustũ quam primum veritatem nouit, tenetur restituere quicquid prędę apud ipsum manet, & id in quo per illam prędam factus est ditior, domos autẽ quas euertit, segetes quas combusit, animalia quæ occidit non tenetur restituere, cum ista bona fide consumpserit, nec in eis factus sit ditior.

Secundo, negociator qui per vsuram acquisiuit mille, credens bona fide contractũ, quo vtebatur non esse vsurarium, si cum illis mille lucretur deinde sua industria 100. quam primum nouit contractum quo acquisiuit illa mille, fuisse vsurarium, tenetur restituere illa, centum autem quæ cum illis mille deinde bene lucratus est, non tenetur, quia pecunia non est res fructifera ex se, sed sterilis, nec illa 100. pecuniæ illi, sed ipsius industriæ imputanda sunt.

Tertio, si rem quam bona fide à latrone dono accepi, deinde vendidi, quam primum noui illam fuisse furtiuam, teneor precium illud suo domino restituere, quia in eo factus

ctus

ctus sum ex re aliena ditior, similiter si vestem, equum, aut quid simile bona fide a latrone accepisti, quibus vsus es ad aliquã vtilitatem tuam, teneris restituere vero domino, non quantum vestis illa vel equus valet, sed quantũ in simili re tibi necessaria expẽdisses, quia in eo factus es ditior, verbi gratia dedit tibi latro vestem sericam, tu lanea contentus es, vt ea communiter vteris, occasione tamen illius doni consumpsisti sericam, non teneris restituere valorem sericæ, sed valorem laneæ qua vsus fuisses, quia in eo factus es ditior.

Denique, si quis sit à latrone inuitatus ad splendidam cœnam, ibique bona fide cibos sumat, postea intelligens illos esse furtiuos, non tenetur restituere integrum valorẽ ciborum quos sumpsit, sed quantum ipse domui suæ in sua cœna expendisset, quia in eo factus est ditior, adeo, vt si quando fuit inuitatus, iam habebat cœnam paratam, & factas expensas, nihil teneatur restituere, quia tunc in nullo ratione cœnæ ad quam est inuitatus, factus est ditior.

Exigit presens locus vt agamus.

DE EMPTORE VEL POSSESsore malæ, vel dubiæ fidei.

De quo sit conclusio certissima & regula infallibilis.

Teneri ad restituendam rem quam mala fide & reclamante propria conscientia emittet habet, nec liberari ab hac obligatione, vt optime admonet Sylu. Restitutio cap.3.q.7. per statutum disponens, vt res publice empta in mercato sit ementis. Esset enim huiusmodi statutum cõtra bonos mores. Hæc conclus. est certa: tenetur enim sic emens & ratione rei alienę, & ratione iniquæ acceptionis, cum illã emat mala fide, Et habetur in cap. Grauis De restitutione exspoliatorum & in l. Certum & l. Si nauis §. Generaliter ff. de rerum vindicatione. Secunda Conclusio.

Hic possessor, vel emptor malæ fidei non potest rescindere contractum cum latrone factum, si probabiliter timet, sicut communiter est timendum, illum non restituturum vero domino.

Oppositum docet Sylu. Rest. cap.3.q.7. vbi affert in suam sententiam Alensem 4.p. sed nihilominus conclu. posita est vera, & probatur. Fur non potest se ipsum seruare indemnem, sed proprijs expensis tenetur restituere vero domino, possessor autem vel emptor malæ fidei est velut fur, cũ videns & sciens contrectet rem alienam, vero domino illius racionabiliter inuito, ergo non potest seruare se indemnem retinendo rem aut fructus illius. Tertia conclusio.

Hic possessor, vel emptor malæ fidei tenetur restituere vero domino non solum rem ipsam, vel precium illius, si illam vendidit, verum etiam omnes fructus quos ex illa percepit, & quos diligens cultor ex illa percepisset, deductis expensis quas dominus illius rei erat facturus in ea colenda, quin etiam lucrum cessans, & damnum emergens quæ dominus illius rei vere passus est propter illius defectum toto tempore quo apud istum possessorem, vel emptorem malæ fidei illa mansit.

Hæc est contra Medinam asserentẽ emẽtem à latrone rem furtiuam, quæ vnico actu consumitur, non teneri ad restituendam illam vero domino, etiam si sciens & videns emerit à latrone, nisi fur factus sit impotens ad restituendum. Probatur nihilominus nostra conclusio. Tenetur fur non solum restituere rem furtiuam suo domino, verum etiam reficere omnia damna quæ ex defectu illius rei sunt illi subsequuta, quorum ipse per iniquam detentionem illius rei vere est causa, sed hic male fidei possessor, vel emptor est velut fur inique rem illam apud se detinens, sicut & fur, ergo tenetur ad omnia damna quæ verus dominus passus est ex defectu illius rei, quamdiu illam apud se inique detinuit, inter quæ continentur fructus percepti & percipiendi, omniaque lucra vere illi ea de causa cessantia, & damna emergentia. Quod intelligendum est de re ex se fructifera, quia si fructifera tantum sit labore & industria habentis illam, tunc non tenetur ad lucrum cessans, vt si accepit pecunias ab eo qui nõ erat negotiaturus, sufficit illi nudam pecuniam restituere, quia cum pecunia ex se res fructifera non sit, non pecuniæ, sed industriæ illius lucrum illud tribuendum est, idem iudicium, est si res fructifera tantum sit vt 10. latronis vero vel ementis illam à latrone industria effecta sit fructifera, vt secundo, tunc debet restituere illa 10. quæ ex se tulisset, non autem excessum illũ, qui industriæ huius tribuendus quoque est.

IIII. Controuersia.

AN QVI FVRATVS EST triticum, quod dominus carius vendere instituebat alio tempore, teneatur restituere illud precium abundans, an solum triticum.

Dico

DIco varijs modis posse dominum tritici velle illud vendere, imprimis si nõ erat illud seruaturus in aliud tempus, sed anceps, vel paratus vendere statim, & tempore quo fur illud rapuit, valebatq; quælibet mẽsura 10. tempore autem quo vendidit, valuit 8. non sufficit restituere illi 8. aut similem mensuram, sed decem, quia in decem illi reuera nocuit, cum liberum fuisset domino eo precio illud vendere: Si vero dominus statuerat vendere & seruare in aliud tempus, & latro nõ statim vendidit, sed seruauit in illud vel simile, in quo vilius venditur, quã vendebatur tempore furti, tunc sufficit, vt restituat illi eandẽ mensurã tritici quã accepit, quia ea restituta in nullo manet læsus dominus istius tritici, cum idẽ triticũ recipiat, ideq; precium possit ex eo habere, quod erat habiturus tempore quo statuerat illud vendere. Quod si dominus erat seruaturus illud in aliud tẽpus, in quo propter abundantiã superuenientẽ non valuit, dicamus, nisi 50. latro vero nõ exspectato illo tempore vendidit statim, accepitque 100. est difficultas, sufficiat ne restituere vero dño 50. an vero teneatur restituere illa 100. quæ accepit ex precio tritici furtiui.

Communis est Theologorum sententia, teneri in hoc casu istum furem ad restituenda illa 100. Primo, quia cum precium rei & res in contractibus humanis pro eodem computentur, preciũ quod reuera acceptũ est pro re, debet vero dño restitui, quando res ipsa non restituitur, sed in hoc casu triticum illud reuera venditum est precio vt 100. ergo illa 100. sunt restituenda domino tritici.

Secundo, vtilitas rei secundum se aut ex occasione temporis computatur in re, estq; tribuenda rei, & consequenter domino illius, latroni enim solum potest tribui vtilitas quæ labori & industriæ ipsius debetur, sed quod res statim vendita valuerit 100. quę in aliud tẽp9 relicta nõ valuisset nisi 50. hoc tẽporis est, nõ industriæ latronis, ergo.

Tertio, quia si latro tantũ restituat 50. alia vero 5. sibi retineat, percontor, quo titulo posit illa sibi retinere, certe nullo, nã nec ratione rei, quia erat aliena & omnis vtilitas illius est dñi ipsius, nec ratione venditionis, quia fuit iniqua & inualida, cũ ergo nullo titulo posit illa retinere, tenetur necessario restituere.

Denique, non solũ res aliena restituenda est, verum etiam id omne in quo quis per illam factus est ditior, sed latro in hoc casu factus est ditior ex illo tritico, quod reuera erat alienum, in 100. ergo, &c.

De emptore dubiæ fidei.

DE emptore dubię fidei res est difficilior, vbi obseruemus, huiusmodi emptorẽ dupliciter posse dubitare, aut ipso tẽpore contractus, aut postquã iam emit. Rursum qui à principio dubitauit rẽ quã emit esse furtiuam, vel emit illam consulens vtilitati veri domini, animo seruandi & restituendi illam vero domino, quã nisi ipse emeret, forsan verus dñs nũquã recuperaret, aut vt sibi ipsi consulat, & propriam tantum intendens vtilitatem. Sit prima conclusio.

Qui emit rem de qua est dubius tempore emptionis sit ne furtiua, emit vero illam consulens vtilitati veri domini, non peccat, tenetur tamen quærere diligenter pro qualitate rei & dubij verum illius dominum, & eo inuento rem illam ipsi restituere, accepto precio quod pro illa dedit.

Huiusmodi emptorem non peccare, patet, quia talis emptio est actus charitatis, cũ per eam nitatur emptor consulere vtilitati veri domini: vnde cõmendatur charitas huiusmodi emptoris, probaturque talis emptio in iure Can. Rapina 14. q. 5. Quod teneatur quærere verum dominũ diligenter, & eam illi restituere, patet etiam, quia aliter retinet alienũ, quod est furtũ, in moralibus namq; idẽ sunt retinere quod probabiliter dubitas esse alienũ, & retinere alienũ, sicut idem est comedere carnes in die, de quo prudenter dubitas, an sit ieiuniũ, & comedere illas in die quẽ scis esse ieiuniũ. Denique, quod huic emptori liceat accipere precium quo rẽ illã emit, vt suo dño ipsam custodiret, ostendo. Nemo tenetur nisi sit alterius custos vel tutor, curare aliena cõmoda, vel vitare aliena damna cũ proprio detrimẽto, in hoc autem casu iste emptor curauit borũ veri domini illius rei, vitauitq; illius damnũ, ergo. Et confirmatur, quia huiusmodi emptio (vt dicim9) est actus charitatis laudatus in iure, ex emptione vero adeo honesta & laudabili nemo debet recipere damnum.

Secundo, in foro exteriori datur actio huic emptori ad recuperandum à vero dño precium quod dedit pro illa re, vt patet ex can. illo. Rapina, & est sententia Hostiẽ. in titulo de pœnitentia, quem sequuntur multi Iurisperiti, at quod iudex iste iudicat, & secundum leges perspecta rei veritate iustum est & honestum, ergo. Nec valet quod Bald. & Paulus de Castro l. 1.

 ff. de

ff. de negotijs gestis negent huic emptori actionem in iudicio, nisi dominus rei ratam habuerit illam emptionem, intelligendi enim sunt, quando emptor non potest in foro exteriori probare illum bonum animum quem habuit.

Tertio, huiusmodi emptor (si res exacte consideretur) non dedit precium illud pro re illa, sed pro illius custodia, & ad eam redimendam ab iniuria latronis, precium autem sic datū tuta conscientia recipi potest, sicut qui redimit hominem ne pereat apud Turcas. Dixi accipi posse, quia si dominus non velit illud dare, non tenetur, quia pro re sua recuperanda nemo tenetur quicquā soluere, nisi promiserit, aut à iudice condemnetur. Secunda conclusio.

Qui emit rem a latrone, vt suo domino illam seruet, illo post debitam diligentiam non comparente, tenetur illam vel illius valorem in pios vsus conuertere.

Patet, quia habet alienum, quod ratione rei cōuertendum est in opera pia, cum sit dominus omnino incertus; poterit autem in hoc casu precium quod pro illa dedit sibi retinere, tum quia potuisset illud accipere à vero domino, tum etiam quia iste non accepit rem, sed custodiam eius. Tertia conclusio.

Qui emit in proprium commodum, dubitans ipso tempore emptionis rem illam esse furtiuam, peccat mortaliter, nec potest illam alteri vendere, aut rescindere contractum cum latrone, sed tenetur illam vero domino restituere perinde ac si mala fide emisset.

Probatur prior pars, quia sciens & volens exponit se periculo emendi & accipiēdi rem alienam inuito domino, quod est voluntarie cooperari furto. Secunda vero patet, quia in moralibus & contractibus pro eodem reputantur dubia fides & mala fides, perinde enim peccat, vt diximus, & agit contra conscientiam qui rationabiliter dubitans, sit ne hodie ieiunandum, comedit hodie carnes, sicut qui sciens aperte esse ieiunium illas comederet, sed qui emit mala fide tenetur ad restituendam rem vero domino, ergo & qui dubia.

Secundo ex l. Bonæ fidei de acquirendo rerum dominio, vbi dicitur. *Emptorē bonæ fidei & non dubiæ facere fructus suos.* Quod si emptor fidei dubiæ non facit fructus suos, sed tenetur illos vero domino restituere, multo magis rem ipsam.

Hæc conclusio est maxime notanda propter emptores vestium, & aurifices, ropauejeros, pelleros, plateros, & similes, qui facile possunt agnoscere rem esse furtiuā, vel saltem rationabiliter dubitare, paruitate autem precij & spe lucri adducti, facile cum dubia fide emunt, sunt enim isti obligandi ad iniquirendos veros dominos.

Sed contra hanc tertiam conclusionem obijcies, In dubijs melior est condicio possidentis, ergo qui emit dubia fide, poterit domino non comparente rem emptam sibi retinere. Respondeo regulam istam iuris intelligendam esse de emptore & possessore bonæ fidei, cui postea superuenit dubium, hic enim solus dicēdus est possessor, cum rem illam per aliquod tempus bona fide detinuerit, non qui ipso tempore contractus est dubius, nec aliquo tempore cum bona fide illam detinuit, quia possessio rei est illius cum bona fide detentio.

Vnde fit quarta conclusio.

Qui rem bona fide emit, sed deinde incipit dubitare, si facta debita diligentia sit ex æquo dubius, vel magis declinet in suam partem, quam in oppositam, potest illam tuta conscientia retinere.

Ratio est, quia in hoc dubio potior est cōdicio possidentis, quamuis si velit eam vēdere, debeat explicare emptori dubium quod habet, quia illud est defectus rei pertinens maxime ad indemnitatē emptionis, tenetur autem venditor explicare emptori iure naturæ defectum rei, & seruare illum indemnem, aliter namque esset vendere cū fraude. Quod si facta diligentia sit ita dubius, vt magis censeat rem illam esse furtiuam, quam suam, quærat verum eius dominum, quem si certo inuenerit, restituat illi in integrum, si vero inuenerit quidem dominum, non tamen ita certum, sed de quo adhuc est aliquod dubium, restituat ei aliquam partem, vel cum illo conueniat iuxta ea quæ diximus agentes de possessore dubiæ fidei q. 5. de dominio art. vltimo.

Circa tertiam & quartam conclu. quas habet hic D. Tho. obseruemus primo, iustam acceptionē triplicem esse, aliam in commodum eius qui accipit, vt in mutuo, de qua agit D. Tho. in tertia conclu. aliam in vtilitatem eius qui dedit, vt in deposito, de qua agit in quarta, aliam vero quæ sit in vtilitatem vtriusq;, tam dantis quā accipientis, vt in locato & conducto, cuius non meminit hic D. Tho. quia forsan ex simplicibus voluit intelligi coniuncta & composita. Est autem acceptio hæc tertii generis velut composita ex aliis quas proponit.

Obser-

Obseruemus secundo, acceptionem illam primi generis quæ fit in vtilitatem tantum accipientis, adhuc duplicem esse, aliam quæ dicitur mutuatio, & alteram quæ dicitur commodatio, mutuatio est earum rerũ quæ vnico vsu consumuntur, vt panis, vini, &c. propter quod eo ipso quo mutuo dantur, transfertur earum dominium in mutuatarium, potestque illius vti vsque ad earum consumptionem, nec tenetur easdem numero restituere, sed sufficit restituat similes in specie, vel æqui valentes, est enim mutuatio quædã venditio, vel saltim contractus quidam illi similis, commodatio vero est earum rerum quæ non consumuntur vnico vsu, sed permanẽt, vt vestis, equus, domus, quarum vsus transfertur quidẽ per aliquod tempus in accipientem, non tamẽ dominium, quo fit vt non possit illis vti vsque ad earum consumptionem, sed teneatur necessario accommodatarius easdẽ numero restituere ei qui accommodauit, essetque iniquitas & dolus, rem illam occultare, spe restituendi prætij, cum is qui accommodauit solum tradiderit vsum nudum per aliquod tempus. His positis tertia conclusio. D. Tho. verissima est, & extra omnem dubitationem accipientem aliquid mutuo teneri ad illud restituendũ, si apud ipsum pereat, etiam si sine vlla culpa ipsius pereat, tum quia accepit illud in suam vtilitatem, tum quia mutuans fecit, illi gratiam, essetq; maximum absurdum, vt ex beneficio & gratia quam alteri prẹstitit, reportaret damnum: Difficultas est in commodato.

V. Controuersia.

AN QVI ACCEPIT REM commodatam, vt vestem, vel equum, teneatur illam restituere, si apud ipsum perierit sine vlla culpa ipsius.

EAdem quæst. erit de re locata & conducta, cum locatio & conductio redudcantur ad commodatum, quamnis differant in eo, quod in accommodato, vsus rei conceditur gratis & amice, in conducto vero & locato sub pretio, & stipendio. Quæstioni occasionem obtulit Gregorius 9. cap. Finali de iniurijs & damno dato cui⁹ verba sunt. *Si culpa tua datum est damnum, & iniuria irrogata, seu alijs irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua, siue negligentia euenerunt, iure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam. Quod si animalia tua nocuisse proponas, nihil ominus ad satisfactionem teneris, nisi ea dando passis damnum velis liberare teipsum, quod tamen ad liberatonem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueuerunt nocere fuissent, & quam debueras non curasti diligentiã adhibere. Sane licet, qui occasionem damni dat damnum videatur dedisse: secus est tamen in illo dicendum, qui vt non accideret, de contingentibus nihil omisit.*

Et cap. vnico de commodato vbi habet. *Cum gratia sui tantum quis commodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur: licet casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel interuenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.*

Ad intelligentiam huius controuersiæ obseruemus primo in isto cap. vnico Pontif. tria statuere: primo casum fortuitum sine vlla culpa accommodatarij euenientem non esse ipsi imputandum. Secundo teneri commodatarium ad restituendum, si aliqua culpa vel leuissima ipsius intercesserit, aut fuerit in mora reddendi commodatum domino suo, & teneri simnl ad restituenda domino omnia damna inde sequuta. Tertio commodatum pro aliquo vsu vel tempore ante illum vsum vel tempus completum, non posse à domino repeti & postulari.

Obseruemus, secundo tripliciter posse rem accommodatam perire. Primo fraude & malitia commodatarij, vel quia ipse illam distrahit, aut quia videns illam perire non impedit cum possit. Secundo casu fortuito sine vlla culpa eius, vt igne vel ruina domus. Tertio ex negligentia & culpa ipsius, quia in ea custodienda non adhibuit eam diligentiam, quam solent homines in simili genere rei adhibere. Rursum culpa & negligentia duobus modis considerari potest, vt docet Adria. in 4. tract. de restitutione, dubio speciali de hac culpa, aut Theologice, aut iuridice, Theologice culpa vocatur omnis deuiatio à lege eterna, quæ si grauis sit dicitur mortalis, si leuis venialis. Iuridice autẽ culpa est declinatio ab æquo & bono, & ab eo quod homines communiter solent facere in tali causa & negocio. Vnde quo ad præsentem disputationẽ vocatur culpa, negligẽtia in custodienda re,

 constitui-

constituitur autem huiusmodi culpa, siue negligentia triplex, grauis, quam Iuristę vocant latam, leuis, & leuissima: grauis siue lata & ampla est deuiatio incircumspecta ab ea diligentia, quam communiter adhibent homines eiusdẽ professionis in tali re, etiã qui parũ circũspecti sunt, leuis, illa deuiatio incircumspecta à diligentia, quam communiter adhibent homines diligentes & circũspecti in similibus rebus, leuissima vero, deuiatio incircumspecta ab ea diligentia, quã homines plurimum diligentes & maxime circumspecti solent in ea re adhibere. Explicat hæc Sylu. in verbo Culpa §. 1. num. 2. accommodatissimo exemplo, accommodo librum scholastico amico obliuione reliquit illum in sedili lapideo plateæ, vel limine domus, vnde statim à transeuntibus sublatus est, illa obliuio & negligentia est lata & grauis, reliquit illum intra domum & cameram super sedile vel mensam, sed ostio aperto, est negligentia leuis, quia vir diligẽs & circumspectus talem etiam negligentiã cauisset, reliquit illum intra cameram, ostiumque clausit, sed non inclusit illum in arca firmata claui, est negligẽtia leuissima, quia diligentissimus & maxime circumspectus ab hac etiam negligentia curaret cauere.

Obseruemus Tertio, non esse idem culpam grauem apud Iuristas, quod est culpa mortalis apud Theologos, nec idem leuem apud illos quod venialis apud nos, potest enim esse culpa grauis iuridice, quæ tamen apud Deum non erit peccatũ mortale, imo forsan neque veniale. Et e conuerso potest aliqua culpa & negligentia iuridice esse leuis, quæ erit peccatum mortale apud Deũ: verbi gratia, qui vt se tueretur ab aggressore, vel vitaret aliquod damnũ, traderet obliuioni & relinqueret in platea librũ sibi accommodatum, nec venialiter peccaret, iuridice autem grauis esset illa negligentia & culpa. Similiter qui librum hæretici ex facultate inquisitorum haberet accommodatum, & non includeret in arca sciens domi suæ exsistere aliquem, qui illum optat legere, & quo lecto periclitatur cõtaminari, est in consciẽtia & foro animæ hæc negligẽtia mortalis, iuridice autem leuis vel leuissima.

His positis Adria. in 4. in materia de restitutione quæst. speciali, An teneatur in foro animæ restituere qui alterum damnificauit ex leui vel leuissima culpa, dicit duo. Primum est, si damnum sequutum sit sine vlla culpa tua tã Theologice quã iuridice, id ste sine vllo peccato tuo, nec mortali, nec veniali, & sine vlla negligẽtia tua, nec graui, nec leui, nec leuissima, ad nullã te restitutionẽ teneris, quod probat ex cap. Finali de iniurij & dãno dato, maxime ex vltimis verbis, vbi dicitur: licet qui occasionẽ damni dat, damnũ dedisse videatur, secus autẽ de illo est, qui vt ne accideret de contingẽtibus, nihil omisit, vbi habetur aperte hoc primũ dictum Adriani, in quo tamen videtur loqui Adrianus generaliter in quacumque re & non solum in accommodato, in quo non transfertur dominium.

Secundum dictum eius est, si damnum subsequutum sit aliqua culpa tua siue Theologice, siue iuridice sumpta, teneri te ad restitutionem illius damni, vbi quoque non solum loquitur de accomodato, sed in vniuersum de quacumque re. Probatur autem illud ex eodem cap. citato, vbi dicitur si tua culpa damnum datum est, iure super his satisfacere te oportet, & subdit, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, vbi nulla fit distinctio culpæ. Vnde arguit ex regulis iuris vbi legislator non distinguit neque nos distinguere oportet, sed in isto cap. Finali non distinguitur inter hanc vel illam culpã, sed de quacumque culpa dicitur si tua culpa damnum datum est, &c ergo siue negligentia sit culpa venialis Theologice, siue grauis siue leuis, aut leuissima iuridice, tenetur qui alienum habet, si aliqua culpa ipsius perierit, domino suo illud restituere.

Sylu. in verb. Culpa §. 4. docet in foro animæ illum tantum teneri ad restituendum alienum, cuius culpa lata siue graui illud perit, adducitque in eam sententiam Innocentium & alios multos Canonistas. Sed idem in verb. Commodatum q. 8. & Nauar. in suo Manual. c. 17. num. 184. volunt commodatarium, id quod accepit in suam vtilitatem, teneri ad restituendum, etiam si ex leuissima culpa ipsius illud pereat, quia in illo cap. Vnico apertissime ita habetur. Eadem sententiam habet hic Caiet. quamuis non explicant neque ipse neque Sylu. quæ sit ista culpa leuissima.

Domi. Soto lib. 4. de iust. q. 7. ar. 2. habet quatuor. Primo in hac quæstione non esse accipiendam culpam leuem, quæ exigitur in illo cap. Vnico, vt commodatarius teneatur restituere, Theologice, pro veniali

veniali, sed iuridice, pro ea negligentia a qua cauisset homo diligens & circũspectus. Secundo non quamcumque leuem culpam obligare ad restituendum, sed eam, quæ coram Deo est pec. mort. Pro veniali enim (inquit) obligare ad restituendum, videtur absurdum, primo quia esset pæna nimis rigida, secundo quia vix homines valent se eximere à negligentiis & culpis venialib. Tertio quia si culpa venialis obligaret commodatarium ad restituendum, oporteret similiter obligare Gubernatores, Iudices, Aduocatos, & similes ad innumeras restitutiones, innumeras negligentias veniales, quas ipsi in suis officiis committunt, & à quibus vix cauere possunt. Quod si obiicias contra Sotum, haberi in iure commodatarium teneri etiam ex leui vel leuissima culpa, ait vocari culpam istam in iure leuem vel leuissimam, non quasi non sit pec. mort. in foro animæ, sed quia negligentia quæ exigitur in commodatario vt teneatur ad restituendum, quamuis sit pec. mort. est tamen leuis comparatione negligentiæ quæ exigitur in depositario, vt teneatur ad restituendum depositum, in commodatario enim sufficit negligentia, a qua cauisset homo circunspectus, modo sit mortalis, quæ non sufficit vt videbimus in depositario, etiã si perueniat ad pec. mort. vt teneatur ad restituendum, sed exigitur illa lata & grauissima, qua cauisset & homo parum circumspectus. Ait tertio in his standum esse foro exteriori, & id restituendũ quod iudex præceperit. Ait denique commodatarium teneri quando culpa ipsius est mort. ad totum vel partem, iuxta grauitatem suæ negligentię, quia potest negligentia ipsius & intra limites mort. grauior esse vel leuior.

Hæc opinio Domin. Soto singularis est, & recedens à cõmuni & recepta inter Theologos, qui volunt leuem culpam & negligẽtiam etsi non sit Theologice mort. obligare nihilominus commodatarium ad restituendũ: habent illud aperte Adriã. & Sylu. loc. cit. Caiet. vero etsi non explicet distincte, qualis debeat esse culpa leuissima obligans ad restituendum, satis tamen aperte indicat, non esse necessarium, vt sit pec. mort. Explicans enim tertiã cõclusio. D. Tho. ait, accipientem rem in vtilitatẽ suã, siue transferatur dominiũ illi⁹ in ipsum, vt in mutuo siue non, vt in commodato, teneri ad restituẽdum, mutuatarium quidem simpliciter, commodatarium vero si res apud illum pereat, quia regulariter inquit perit aliqua culpa ipsius, vbi aperte omne genus culpę cõplectitur.

Opinio Domin. Soto excluditur ab omnibus recentioribus & merito, primo quia commodatarius tenetur restituere, non ratione peccati, sed ex natura contractus, est enim natura huius contractus, vt commodatarius, cum rem illã in suam vtilitatem recipiat, ea solicitudine custodiat, vt de nulla negligentia argui posśit, quod si aliqua interueniat quantumuis leuissima, cum iã nõ adhibuerit omnem solicitudinẽ, sed posśit alicuius negligentiæ argui, ex natura huius contractus tenetur restituere: quam rationẽ insinuat cap. illud vnicum de commodato dicens. *Cum gratia sui tantum quis commodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur.*

Secundo quia iuridice intelligenda sunt, nisi recta ratio aliter exigat, nulla autem ratio exigit, vt cap. istud vnicum de acommodato non accipiatur iuridice, ergo commodatarius ex leuissima etiam culpa iuridice sumpta tenetur ad restituendum, leuissima autem culpa iuridice sumpta non exigit vt sit mortalis, Ergo.

Tertio si non teneretur commodatarius ad restituendum, nisi negligẽtia ipsius esset mort. fere nunquam teneretur ad restituendum, quod est absurdum: patet consequentia, quia nisi ex malitia & data opera rem acommodatam distrahat, (quod rarissime accidit) non solet perire res apud commodatarium, nisi ex obligatione & incuria aliqua veniali. Vnde rarissime tenerentur homines restituere sibi accõmodata quę apud ipsos perirent. Quod esse maximum absurdum & in damnum Reipub. vel ex eo patet, quia si hoc ita esset, arcerentur homines ab accommodandis rebus suis vel amicissimis.

Quarto sequeretur ex eadem opinione, iudicem vix vnquam posse condemnare cõmodatarium ad restitutionẽ damni, primo quia esset difficilimũ probare iuridice negligentiam illius peruenisse ad pec. mort. Secundo declinaret commodatarius facile iudicium, dicens non pertinere ad iudicem secularem, definire an omisśio ipsius sit pec. mort. nec pareret sententiæ, affirmans fundari illam in falsa presumptione iudicis, existimantis negligentiam ipsius fuisse mort. cum reuera non fuerit.

Deniq; ex ipsomet Soto in his standum est foro iudiciali, sed in isto foro condemnatur cõmodatarius ad restituẽdum, si cõstet de culpa leuissima, nec querit iudex

fuerit ne illa peccatum mort. an non ergo.

Quod si dixerit Soto sententiam iudicis punire etiam negligentiam venialem, hoc nullus Theologorum admittet, quia sententia iudicis non potest tanta pena punire culpam venialem, nisi absolute & iure nature ratione illius culpæ debeatur ei illa pena.

Sententia Adria. quo ad accõmodatum vera est, generaliter autem sumpta, quatenus ab ipso proponitur, in omni genere rei non est vera: Principes enim, gubernatores & duces, ac similes non obligantur ad restituendum ob negligentias venial. sui muneris, cum illas vitare vix possint, nec ista munera suscipiant, nisi cum debito vitandi eas negligentias, quas humana imbecillitas valet cum Dei adiutorio effugere, veniales autem de fide est posse nos vitare singulas, nõ autem omnes. Tũ etiam, quia ista munera non in propriam vtilitatem, sed in communem & publicam accipiuntur, commodatũ vero in propriam & priuatam commodatarij.

Ceterum vt in quæst. adeo difficili & ancipiti omnia in vnum colligamus, sit prima conclusio.

Si res accommodata culpa commodatarij, vel leuissima & quæ non perueniat ad pec. mort. pereat, tenetur commodatarius illam restituere.

Habetur hæc expresse in illo cap. vnico: nec est admittenda explicatio Dom. Soto, cum sit contra communem sensum omniũ DD. colligitur eadem conclusio ex l. In rebus & ex l. Sint certi §. Accõmodatum ff. De commodato. Quæ iura non sunt pænalia, quasi punientia negligentiam commodatarij, sed explicant, ac decernunt quod exigit ius naturæ. Ex natura enim rei qui tibi in tuam vtilitatem aliquid acõmodat, ea lege & fide accommodat, vt tenearis rẽ illam omni solicitudine custodire, cui custodiæ quæuis negligentia etiam venialis & leuissima repugnat.

Vnde est argum. Iure naturæ commodatarius cum in suam vtilitatem rem accipiat debet esse gratus accommodanti, & rependere illi beneficium acceptum, seruando illum indemnem quantũ humana industria valet, at si ex negligentia ipsius vel leuissima res acommodata pereat, non seruat illi hoc ius, nec vtitur hac gratitudine adeo debita, nec seruat illum indemnem, ergo iure naturæ tenetur illi restituere.

Secundo, si quando Petrus aliquid accõmodat Ioanni, interueniret hoc pactum inter eos, vt teneretur Ioannes rem illi sibi accommodatam tanta diligentia custodire, vt nec minima negligentia ipsius periret, proculdubio interueniente hoc pacto, si res illa periret ex quacumque negligentia Ioannis, vel leuissima, teneretur Ioannes rem illam Petro restituere, habeturq; ita in illo cap. vnico de commodato, vt teneatur, si interuenerit pactum. Sed cum de quouis homine presumi debeat, velle se seruare indẽnem, quando iuste potest, existimandũ semper est inter commodantem & commodatarium interuenire huiusmodi pactum, saltem implicitum, neque animi illius esse aliter accommodare, ergo. Et cõfirmatur, quia iure naturæ exigente, accommodans cum sit alteri vtilis, non debet ex beneficio culpa illius reportare damnũ, reportaret autẽ, si res vel leuissima culpa accommodatarij perdita non esset ei restituenda.

Probant hanc conclusionem omnia argumenta, quibus impugnatur opinio M. Soto. Secunda conclusio.

Commodatarius non tenetur ad aliquid restituendum, quando res perit casu simpliciter & omnino fortuito, cui nec circunspectus, ac diligens, & prouidus potuisset prouidere.

Et ratio est aperta, quia commodatarius non tenetur restituere, nisi quando res perit aliqua culpa ipsius, quando autẽ perit casu omnino fortuito, nulla interuenit culpa ipsius, quia inter hæc casum fortuitum & culpam aliquam vel leuissimam non intercedit mediũ aliquod, et enim si casus est omnino fortuitus nulla est culpa, si vero aliqua est culpa, iam non est casus omnino fortuitus. Ita definitum est in illo cap. vnico intelligenda autem hæc doctrina est cum tribus limitationibus. Prima, si casus ille non sit omnino fortuitus, quod accidit, quando aliqua culpa commodatarij euenit, vt si nõ circumspecte extinguit lucernam, aut accẽdit ignem, propter quod res combusta est, si qui accepit equum vt iret Cæsaraugustam, in illo aggressurus est duellum, Secunda, si fuit acceptum precium constitutumque pactum de reddendo commodato, quacumque ratione periret. Tertia, si fuit commodatarius in mora reddendi rem accommodatam, & tunc succesit casus ille, quę omnia habẽtur in illo cap. Vnico. Quę vero dicimus de casu fortuit, intelligenda sunt de casu certo & indubitãter fortuito, quia si res sit dubia, perierit ne casu an negligentia, vel acciderit ne ille casus culpa cõmodatarij, an non, tunc sic dubius tenetur restituere, primo, quia in dubijs potior est ratio

ratio possidentis, dominus autem rei cum in accomodato non transtulerit dominium illius, est adhuc possidens, secundo quia cũ dederit in vtilitatem & gratiam alterius, in dubijs potius debet pati damnum qui accepit beneficium, quam qui dedit, vnde inter est inter mutuatarium & commodatarium quod ille tenetur, etiam si casu fortuito, & & sine vlla culpa ipsius res pereat; quia per mutuum transfertur dominiũ, & vnaquęq; res si perit, domino suo perit, commodatarius vero, cum per commodatum non transferatur dominium, non tenetur ad restituendum, si casu omnino fortuito res pereat, sed tunc tantum, quando aliqua culpa ipsius interuenit. Tertia conclusio.

Quotiescumque commodatarius tenetur restituere, tenetur in totum, & in integrum.

Patet hæc cõclusio. in primis ex iuribus citatis, quæ omnia absolute & simpliciter pręcipiunt talem restitutionem nulla facta distinctione totius, vel partis, & est communis sententia omnium DD. tam Theologorum quam Iuristarum vnico tantum excepto Domin. Soto. Et probatur ratione, obligatio restituendi commodatum non oritur (vt constat) ex qualitate culpæ, quod sit venialis, vel mort. sed ex negligẽtia iuridice accepta, & ex natura talis cõtractus, sed negligentia, vel culpa, si aliqua est in commodatario, versatur circa totã rem accõmodatã, natura quoq; huius cõtractus accomodati exigit, vt accommodans nullum patiatur damnum ex beneficio, quod pręstitit commodatario, neque in toto, neque in partẽ, ergo debet illi restituere in totum.

Secundo, si pro quantitate culpę esset restituendum aut in totum, aut in partẽ, esset difficile & perplexum definire quanta sit negligentia commodatarij, vt iuxta illam diiudicaretur quantitas restituenda ab ipso rei perditæ: neque tale est in vsu apud iudices, sed quam primum constat iuridice de culpa cõmodatarij, & ex negligẽtia eius, et si leuissima, rem illam perisse, condemnatur ad restituendum in integrum.

Quod si aliquando iudices non condemnent commodatarium ad restituendum in integrum, quod rarissime accidit, illud non fit, quia aliquãdo negligẽtia illius sit venialis, aliquãdo mort. & intra limites mort. aliquando grauior, aliquando minus grauis, vt vult Soto, sed quia aliquando de negligentia commodatarij siue leui, siue leuissima probatio iuridica ita dubia est, vt iudex sit anceps, an interuenerit culpa, & in eo casu, quia non est certus de culpa, nõ condẽnat eum in totum, quia vero probabiliter est dubius, & in dubiis inclinandum est in fauorem commodantis, vt domini, & possessoris, pænes quem semper mansit dominiũ rei commodatæ, condemnat commodatarium in aliquã partem, pro ratione dubij & suspicionis, quam exse obtulit, aliter, si certo constaret de culpa, etsi leuissima, condẽnaret illum in totum. Dico etiam accidere aliquando, vt cõdemnetur commodatarius in partem, quia aliquando res illa restituenda non habet certum precium, sed varium & multiplex, condemnatque iudex ad restituendam rem commodatam & perditã in maiori vel minori precio pro quantitate culpæ, quod proprie non est condemnare in partem, sed in totum quoque, licet non in summo precio.

Contra primam conclusio. hic positam posset aliquis obiicere, cum ex D. Tho. in hoc ar. mutuatarius teneatur restituere, si res perit, etiam si nulla culpa ipsius pereat, quia accepit illam in suam vtilitatem, videbitur similiter iudicandum de commodatario, cum in vtilitatem quoque suã accipiat, quod accipit commodato, vbi enim eadem exsistit ratio, par quoque & idẽ debet esse iudicium. Dico nihilominus aliter esse iudicandum de ipsis: Mutuatarius namque (vt modo dicebamus) debet restituere, etiã si res mutuo accepta sine vlla culpa ipsius pereat, quia per mutuum non solum accepit rem illam in suam vtilitatem, verũ etiã vt suam, cum in mutuo transferatur dominium, vna quæq; vero res, si perit, domino suo perit, commodatarius vero, cum solam recipiat vtilitatem & vsum rei, non autem rem ipsam, quia in commodato non transfertur dominium, si pereat, non tenetur illã restituere, quia non ipsi, sed domino suo perit, nisi iam aliqua culpa ipsius periret.

Nunc ad argum. Dom. Soto: Ad primum Respon. pęnam illam, si quidem à iure humano imponeretur, esse rigidam, cum tamẽ non imponatur ab ipso, sed tantum explicet quod exigit ius naturæ, propria ratio istius contractus, vt constat, non est iudicanda ex his.

Ad secundum dico, à culpis venialibus vix homines posse se liberare, nihilominus rem quam habent in suam vtilitatem accomodatam possunt ea solicitudine custodire, vt nulla ipsorum negligentia pereat, & cum ex natura contractus homines res suas ita accommodent, vt quantũ fieri

fieri potest custodiantur, nec vlla in eo interueniat negligẽtia, si aliqua interuenerit, non tam propter peccatum (sicut dictũ est) quam cõtractu accommodati ita exigente, tenentur restituere, experientia enim constat homines hoc animo res suas accomodare, vt easdem recipiant, nisi casu aliquo fortuito, cui humana industria prouidere non valuit, pereant.

Ad tertium dico, principes, duces, & alios habentes munera publica, non teneri ad vitandas omnes negligentias veniales sub pœna restitutionis, quia nec accipiunt munera in suam ipsorum vtilitatem, sed aliorũ, nec illa exigunt, nisi vt adhibeant diligentiam commodam, & quam soliti sunt diligentes viri adhibere, non autem omnem quæ adhiberi potest, at in accommodato cum rem accipiat accõmodatarius in suã ipsius vtilitatem, accipit hac lege, vt rem illã omni custodia seruet, ita vt nisi casu fortuito aliter non pereat.

Controuersia. VI.

AN DEPOSITARIVS TENEATUR AD RESTITUENDUM DEPOSITUM QUOD APUD IPSUM PERIT.

OBseruemus depositum trifariam posse accipi custodiendum, aut simpliciter & gratis, aut accepto aliquo stipendio, aut cum pacto seruandi illud omnino indemne quacumq; ratione pereat, loquitur hic D. Tho. de deposito primi generis, quando ait, depositarium, cum non accipiat depositum in suam vtilitatem, sed dantis, non teneri ad illud restituendum, nisi magna ipsius culpa pereat, & de hoc est potissima quæstio, quæ culpa exigatur, vt depositarius teneatur restituere, nam nõ teneri ipsum ad restituendũ, nisi aliqua culpa ipsius depositum perierit, omnibus est in comperto.

Adrianus in 4. in materia de restitutione fol. 48. & 49. ait teneri illũ vel ex leuissima culpa iuris. Probat primo, ex variis iuribus cap. enim Finali de iniuriis & damno dato dicitur. *Si tua culpa damnum datum est, &c.* Vbi per culpam intelligitur negligentia, & cum textus non distinguat inter hanc, vel illam, omnẽ comprehendit etiam leuissimã. In cap. secundo de deposito habetur, *Si pactum, vel culpa, id est negligentia, vel mora intercessit, casus etiam fortuitus imputandus est depositario.* Vbi omnis etiam culpa includitur, nec distinguit textus inter hanc, vel illam. Et in can. Consuluisti 2. q. 4. Et can. In lectum 34. q. 2. obligantur in similibus rebus ex leuissima culpa ad restituendum.

Secundo, in iure tenetur aliquando depositarius restituere in casu omnino fortuito, ergo multo potius tenebitur ex leuissima culpa. Consequentia aperta est, quia si in casu fortuito, in quo omnino excusatur cõmodatarius, tenetur multo magis, si aliqua culpa ipsius & si leuissima interueniat. Antecedens vero patet c. 2. de deposito, vbi habetur: *Depositarius, qui vt custodiat, se vel res suas, permittit in casu fortuito perire res depositas, tenetur depositum restituere.* Et confirmatur, quia in iudicio condemnabitur depositarius, qui in isto casu patietur depositum perire.

Soto vbi supra docet depositarium teneri ad restituendum, quando culpa eius est mortalis, & multo grauior quam sit illa cõmodatarij, quia cum hic recipiat in suã vtilitatem, sufficit in eo minor culpa, quam in depositario, qui non in suam, sed in dantis vtilitatem rem recipit. Et in hoc sensu, inquit, habet hic D. Tho. in quarta conclus. depositariũ nõ teneri, nisi ex magna culpa.

Syluester in verbo, Depositum q. 1. Summa Angelica nu. 3. Nauar. cap. 17. nu. 181. & 182. Caiet. hic & omnes fere recentiores, quos sequemur, aliter sentiunt. Sit ergo Prima conclusio.

Depositarius qui sine stipendio, vel pacto restituendi rem quocunque modo pereat, sed gratis tantum & amice, vt communiter fieri solet, seruat depositum, tenetur illud restituere, si malitia eius vel graui & lata negligentia ipsius pereat, siue illa mortalis sit, siue non.

Habetur hæc conclus. ff. de deposito l. Prima §. Vult. & cap. 2. de deposito. Et probatur, isti duo contractus, commodatio & depositio sunt quasi extreme oppositi, quia commodatio tota est in vtilitatem accipientis, depositio vero in vtilitatem dantis, vnde debent similiter obligare ex negligentijs inter se quasi extreme oppositis, sed cõmodatio obligat ex negligentia etiam leuissima, depositio ergo obligabit ex negligẽtia graui & lata, quæ quasi in altero extremo opponitur leuissimæ. Secunda conclusio.

Depositarius qui gratis seruat depositũ, non tenetur ex culpa leui, multo minus ex leuissima.

Hæc etiã habetur in iuribus citatis, & cõfirmatur primo, quia cũ depositũ accipiat in hoc casu in gratiã tantũ & vtilitatem illius qui deposuit, esset absurdum, grauare depositarium, vt teneretur ad illud restituendum, vel ex leui culpa, aut leuissima,

Secundo, si tempore contractus interuenisset hoc pactum ex parte depositarij, se ita suscipere rem illam custodiendam, vt non teneatur ad eius restitutionem, nisi graui culpa ipsius illa pereat, non teneretur ex culpa leui, vel leuissima, sed depositarius qui gratis rem accipit custodiendam, probabiliter iudicandus est depositum suscipere sub hoc pacto, saltim implicito, nec velle maiori labori vel curę se exponere, ergo.

Tertio, quia si aliter quàm ex culpa graui obligaretur depositarius ad restituendum, nullus vellet depositum ex gratia & amicitia custodire, periretque iste cōtractus adeo Reip. necessarius. Et ita obseruant iudices, non enim condemnant depositarium ad restituendum, nisi ex culpa lata; Et hanc vocat hic D. Tho. magnam. Tertia. conclu.

Quotiescunque depositarius tenetur ad restituendum ex culpa graui & lata, tenetur restituere totum, & in integrum.

Patet, quia tenetur iste restituere ratione istius culpæ, sed culpa ista cadit supra totum & integrum depositum, ergo tenetur in integrum. Vbi obseruandum est, quādo animus iudicis, vel confessarij in his depositis fuerit dubius, an depositarius, de quo loquimur, commiserit culpam grauem, declinandum esse in fauorem depositarij, cum rem illam accipiat non in suam vtilitatem, sed dantis, sicut quando est dubium de culpa commodatarij, declinandum est in fauorem domini; quia commodatarius accepit in suam vtilitatem, exigit enim recta ratio, vt qui percipit cōmodum, sentiat dānum.

Vltima conclusio.

Qui accipit pecuniam, vt depositum custodiat, tenetur illud restituere, si aliqua culpa ipsius perierit, etiam si leuis illa sit; quod si casu omnino fortuito, & sine vlla culpa ipsius, non tenetur.

Prior pars probatur, quia eo ipso, quo accipit precium pro custodia depositi, deuinxit se ad custodiendum illud, ea solicitudine & diligentia, quam prouidi & soliciti custodes solent adhibere, quos certum est à graui & leui negligentia cauere, etsi in leuissimas aliquando incidant.

Altera pars non placet D. Soto, existimat enim accipientem pecuniam pro deposito teneri ad illud restituendum, etiam si omnino fortuito pereat, quia depositum quod suscipitur, accepta pecunia, induit rationem & naturam contractus assecurationis, in quo qui pecuniam accipit pro rei assecuratione, tenetur illam soluere, etiam si pereat omnino fortuito, & sine vlla culpa ipsius. Nihilominus aliter est sentiendum, differunt enim plurimum isti contractus, in contractu enim assecurationis non accipitur precium pro custodia mercium, nec pro diligencia adhibenda in illis conseruandis, sed est quoddam genus depositionis, vna apresta, merces illas nullo modo perituras, cum tamen illarum custodia maneat apud dominum ipsarum, & ita si pereat quacumque ratione pereant, etiam si omnino fortuito, tenetur illarum valorem reddere: in deposito autem, quod suscipitur accepto precio, accipitur illud pro custodia rei, & pro diligentia adhibēda in eius conseruatione, & ita si pereat res illa ex negligētia depositarij, vel leui, tenetur illā restituere, si vero casu omnino fortuito, cum ipse adhibuerit omnem diligentiam, quam communiter viri prouidi solent adhibere, non tenetur: ipse enim non deuinxit se per illud precium ad casus fortuitos (nisi iam ita conuenisset ex pacto) sed ad solam diligentiam consuetam.

Ad argumenta Adriani. Ad primum respondeo, omnia illa iura cum loquātur promiscue de commodato & deposito, esse intelligenda iuxta rectam rationem pro natura cuiusque cōtractus, ita vt sicut in cōmodatario, quia accipit in propriam vtilitatē, sufficit quæuis culpa, & leuissima, in depositario, qui non accipit in suam, sed in dantis utilitatem, exigatur lata & grauis, & est hic verus sensus istarum legum, cum sic obseruentur & intelligantur ab omnibus iurisperitis. Est autem consuetudo præstantissima legum interpres.

Ad secundum dico, in foro exteriori damnari illum, qui vt custodiat res suas, exponit & distrahit depositas apud se, quia nemo debet suæ vtilitati consulere cum damno aliquo: tum etiam quia cum suæ res & depositæ essent simul in eodem periculo constitutæ, possentque simul custodiri, custodisse suas, non autem alienas quas habebat depositas, est probabilissima cōiectura, ex malitia, vel graui culpa eius illas perisse. Vnde habetur cap. illo secundo: *Bona fides abesse præsumitur, si saluis tuis rebus depositas amisisti.* Et propter hanc præsumptionem iuris, condēnatur depositarius in illo casu in foro exteriori, in interiori tamen, vbi cessat talis præsumptio, si depositarius adhibuit debitam diligentiam, nec valuit depositum custodire, non tenetur ad restituendum.

Vltimo circa has conclu. D. Tho. agendum

dum est de acceptione iusta composita ex præcedentibus, quæ fit in commodũ vtriusque tam dantis quam accipiẽtis, vt in locato & conducto, de quibus videre oportet.

VII. Controuersia.

AN ACCIPIENS ALIQVID, *quod cedit tam in vtilitatem dantis, quam accipientis, teneatur illud restituere, si apud ipsum pereat.*

OBseruemus bifariam posse aliquid accipi in vtilitatẽ vtriusq; tam dantis, quam accipientis, aut ita vt vterque inde reportet commodum temporale, vt in locato conduco equũ, ego reporto vsum equi mihi necessarij, qui vero locauit recipit stipendium & pecuniam, aut ita vt proprie sit in vtilitatẽ dantis, in ornatum vero tãtum accipientis, vt cum Ioannes qui optasset non interesse nuptijs Petri ex defectu vestium, accipit accommodato ab ipso petro, (quia ita ei expedit) vestes, vt illius nuptijs intersit, in hoc casu accipit quidem Ioannes vestes accommodatas à Petro ad suum ornatum, nõ tamen ad suam vtilitatem, sed ad vtilitatem Petri. Sit prima conclu.

Quando res accipitur ad vtilitatem tam dantis, quam accipientis, vt in locato, si illa ex malitia, vel fraude accipientis pereat, tenetur illam in integrum restituere, similiter si pereat ex negligentia, & culpa ipsius graui vel leui, quod si pereat ex leuissima, non tenetur.

Habet hæc conclus. tres partes. Probatur prima, Quia vbi malitia, vel fraude res perit, apertum est illatum esse damnũ dño rei cum iniuria. Probatur secũda & tertia, quia qui alienum locat, ea lege & conditione locat ex cõmuni hominum vsu & consuetudine, vt debeat custodire & prouidere illi, non quantum illud custodiri & foueri potest, & custodiretur ab homine diligentissimo, qui nec in culpam & negligentiam leuissimam incideret, sed quantum custodiri solet ab homine prouido & sufficienter circumspecto, qui non incideret in leuem, ergo tunc tantum tenebitur qui locauit restituere, quando res locata perit ex negligentia leui ipsius, non autem, si pereat ex leuissima. Vnde si equus conductus perit, vel quia maiori onere oppressus fuit, vel plus itineris quam debuit, confecit, vel pauciora quam oportebat, accepit alimenta, est in conscientia restituendus, & sic condemnabit iudex, quia non custodiuit illum, nec curauit, sicut solet homo bene circumspectus quod si tam in onere, quam in diurno itinere, quam in exhibenda alimonia præstitit, quod solent homines circumspecti & bene instituti, & nilominus perijt, qui forsan non perisset, adhibita maiori custodia, minoris oneris, & breuioris itineris, non tenetur restituere, quia ex natura contractus locationis res locata non est custodienda, nec fouenda, sicut accommodata, quantum custodiri potest, sed ea diligentia, qua solẽt vti homines sufficienter prouidi & circumspecti.

Ista conclu. est contra M. Soto, qui non distinguens inter commodatum & locatum, vult in vtroque illum teneri ad restituendum, cuius negligentia res perdita est, quando negligentia illa est mortalis, sed in vtroque peccat hæc opinio. Primo, quia locatũ & commodatum distinguũtur plurimum, cum illud sit ad vtilitatem vtriusque, cõmodatum vero ad vtilitatem tantum accipientis. Secundo, quia vt constat, commodatarius ex quacunque negligentia tenetur restituere, etiam si leuissima illa sit, & nullum peccatum nec mortale nec veniale: locans vero, cum sit ad vtilitatem vtriusque, non est obligandus ex leuissima, sed ex graui tãtum & leui, etiam si non sit mortalis. Estq; communis sententia Iurisperitorum, in. l. Contractus. ff. de regulis iuris: vt optime Sylu. locatio. q. 17. sequutus Hostiensem: colligitur etiam eadẽ sentẽtia, ex. l. Si quis domum. §. Celsus. & l. Si merces. §. Qui columnam. ff. Locati.

Et probatur ratione. Commodatarius, quia accipit in suam tantum vtilitatem, tenetur ex culpa leuissima, depositarius qui gratis, & non ad stipendium custodit depositum, quia non accipit in vtilitatem suam, sed solius dantis, tenetur, vt constat, ex culpa tantum graui & lata, ergo cõductor qui inter hos medium tenet, cum accipiat in vtilitatem vtriusque, tenebitur ex leui, vel maiori: Patet consequentia, quia quæ proportio est inter contractus, debet esse inter culpas, locans est velut medius inter commodatarium & depositarium, ergo tenebitur locans ex culpa leui, quæ est velut media inter leuissimam, ex qua tenetur commodatarius, & latam, ex qua tenetur depositarius.

Intelligitur hæc conclu. quando ipse locator, vel cõductor non accepit pretium, vel constituit pactum cum domino rei locatæ, de omnimoda & diligentissima custodia

rei,

rei, tunc enim tenebitur ratione illius precij, vel pacti, etiam de culpa leuissima, vt habetur. l. Qui mercedẽ. &. l. Dominus. ff. De positi. & cap. Bona fides. eodem tit. Dicitur enim in illis legibus: *Culpa abest, si omnia facta sunt, quæ diligentissimus quisque obseruasset.* Et illo cap. Bona fides. *De culpa teneris si te ipsum deposito obtulisti, vel si aliquid pro custodia recepisses.* Vbi cum non distinguatur inter hanc vel illam culpam, quæuis includitur & leuissima. Est enim regula Sylu. loco cit. vt qui simpliciter tenebatur ex culpa. v. g. graui accipiens precium pro custodia illius rei, teneatur iam ex leui & qui simpliciter tenebatur ex leui, accipiens preciũ teneatur iam ex leuissima, ita vt precium acceptum augeat gradum culpæ. Vnde depositarius, qui non tenetur simpliciter, nisi ex lata & graui, si accipiat precium, tenebitur etiam ex leui: locator vero, qui simpliciter tenetur, vt constat ex leui, si accipiat precium, teneatur etiam ex leuissima.

Secunda conclusio.

Qui accipit commodatum ad ornatum tantũ suum, vtilitatem vero commodantis, tenetur restituere, si illud ex malitia, vel dolo ipsius pereat, aut culpa graui & lata, non tamen ex leui & leuissima.

Ita Sylu. Commodatum. q. 8. Prima pars probatur, quia si pereat ex malitia, sciens & volens intulit damnum cum iniuria. Secunda vero, quia si depositum pereat ex culpa graui & lata, tenetur depositarius restituere, vt vidimus, cum tamen non acceperit in vtilitatem suam, sed dantis, quia negligentia lata est implicite quædam voluntaria rei distractio, ergo & qui accipit ad ornatum proprium, quamuis ad vtilitatẽ dantis, si pereat illud ex culpa lata ipsius, volũtate implicita distrahit illud, & tenebitur ad restituendum. Tertia pars probatur, quia commodatarius, vt patet ex cap. illo vnico, & dictis, ideo tenetur restituere ex culpa leui, vel leuissima, quia accepit in suam vtilitatem, & qui sensit commodum, debet sentire & damnum, sed in hoc casu hic commodatarius non accipit in suam vtilitatem, sed in vtilitatem commodantis, ergo.

In solutione secundi argumenti docet D. Tho. accipiẽtem occulte alienum, non teneri ad restituendum per se ipsum, si timeat famam suam ex eo periclitari, sed debere restituere per interpositam personam, maxime per prudentem & fidelem confessorem, nõ tamẽ explicat, quando, nec qua via restitutio fieri potest, casu quo se ipsum prodat: An teneatur se ipsum prodere? Caiet. in cõment. statuit illam regulam, non esse restituendas res inferioris ordinis cum damno rerum superioris ordinis, vt famam cum dãno vitæ, aut bona temporalia cum damno famæ, sed cum hæc regula Caiet. vt vidimus, art. 2. agentes de restitutione famæ, in multis non habeat locum, neque sit in vniuersum vera, offert se hic illa grauis quæst.

VIII. Controuersia.

TENEATVR NE QVIS AD reficiendum damnum culpa ipsius illatum, etiam cum periculo propriæ famæ, vel vitæ, quando aliter illud restitui non potest.

Pertinet hæc quæstio ad mulierem adulteram, quæ supponẽs filium spurium marito, est in causa, vt vir eius faciat expensas in educando filio alieno, vt cõstituat illum hæredem cum legitimis, & quod aliquando accidit, vt habeat locum primogeniti, & exspoliet hæreditate verum primogenitum. Pertinet etiam hæc quæstio ad iudicem, qui per iniquam sententiam adiudicat bona vnius alteri, Ad tabellionem, & testes, qui sua culpa efficiunt, vt iniuste exspolietur aliquis bonis suis. De his omnibus & similibus quęritur, An quando alia via damnum illatum reficere non possunt, nisi prodẽdo se ipsos, teneantur se prodere, & in discrimine vitam famamque suam constituere.

Tractatur hęc quęst. maxime circa adulteram à Theologis in. 4. D. 15. à Sũmistis in verbo, Adulterium. & à Canonistis in cap. Officij, de pœnitentijs & remissionibus, de qua varie sentiunt Doctores Innoc. Hostien. Panorm. & plerique Canonistæ in illud caput Officij & Sylu. Adulteriũ. dub. 1. volunt iudicem, tabellionem, & testẽ, quando alia via damna grauia (nam pro leuibus omnes conueniunt, non esse exponendam famam vel vitam) refici non possunt, debere se ipsos prodere, vt illa reficiantur lęso, mulierem vero adulteram non teneri ad se prodendam, quãdo imminet illi periculum infamiæ, vel mortis. Ratio istorum est illa doctrina D. Grego. lib. 7. in Ezech. *Si de veritate scandalum nascitur, vtilius scandalum nasci permittitur, quam veritas vitæ relinquatur.* Quam doctrinam Glossa ordinaria adducit sub nomine Bedæ, & sub eodem nomine citatur, De reg. iuris. Cap. Qui scandalizauerit. Ex qua argumentantur. Quoduis scandalum & damnum patiendum est, ne veri-

tas

tas deseratur, iudex, tabellio, testis egerunt contra veritatem, & illam occultando, aut inuertendo exspoliarunt dominum verum suis bonis, tenetur ergo quoduis damnum, vel scandalum pati, & se ipsos prodere cum quouis periculo, vt veritas appareat, & vero domino bona illa restituantur. Adultera vero, etsi peccauit contra honestatem & fidem debitam viro, nil tamen egit contra veritatem, & ita non tenetur cum tanto periculo & scandalo se prodere.

Ioan. Maioris in. 4. d. 15. q. 17. agens de sola muliere, ait: Si solum periculum infamiæ illi immineat, nullum autem vitæ, teneri ad se prodendum, quando aliter non potest, si vero immineat quoque ipsi periculum vitæ, non teneri, Ratio eius est, quia cum vita sit maximum bonum naturale, cui nullę diuitiæ, nullaque bona temporalia valēt comparari, non est exponenda vt restituantur diuitiæ, famam vero, licet præstet diuitijs, quia tamen est eiusdem ordinis, & computatur inter bona temporalia, vbi hæreditas est magni momenti, debet mulier exponere ne verus hæres sua hęreditate exspolietur.

Scotus in. 4. dist. 15. q. 2. ait tria: Primo, adulteram si habeat dotem, & propria bona, ex quibus valeat reficere filijs legitimis, omne damnum quod ratione spurij patiun- in bonis paternis, non teneri se ipsam prodere, aut illi periculo obijcere. Quod si non habeat talia bona, aut videt certo, illum filium crediturum ipsi adulterium suum reuelanti, & comprobanti ex circumstantijs tēporis, loci, absentiæ paternæ, & se profuturam, si prius, est secundum dictum Scoti, vt illi filio secreto se prodat, & cum iuramento, ac probationibus, quibus poterit, petitis ex circumstantijs, ostendat illi ipsum esse spurium, suadeatque illi ingressum alicuius religionis, in qua fratres non sunt capaces hæreditatis. Quod si prudēter videat filium non habiturum illi fidem, nec se profuturam, est tertium dictum Scoti, non teneri ad se prodendam, si immineat illi periculum famæ vel vitæ, sed vt pœniteat de de suo adulterio, habeatque se vt debitor, qui non habet vnde restituat.

Adria. in suo. 4. in materia de restitut. & ante ipsum Palud. in. 4. d. 27. q. 2. art. 1. conueniunt cum Scoto in primo & secūdo dicto ipsius, in tertio autem dissident, volunt enim, si hæreditas sit alicuius momenti, vt inter viros nobiles & diuites, adulteram, quæ nec potest filio spurio persuadere ipsum esse re spurium, & expedire illi ingressum religionis, nec habet ipsa bona propria, vnde reficiat legitimis damnum, quod causa spurij patiuntur, teneri ad manifestandum suum adulterium, & filium spurium, etiam cum periculo famæ, vel vitę, ne legitimorum hæreditas detur spurio, quamuis addit idem Adria. Quolib. 1. art. 3. ad. 2. posse adulteram differre per aliquod tempus huius criminis manifestationem, non tamen posse illam perpetuo omittere.

Nituntur isti probare suam sententiā varijs argumentis. Primo, ex illa regula iuris sumpta, & B. Gregor. Quæ pertinent ad veritatem vitæ, id est, quæ sunt de necessitate salutis, & in præcepto naturali, aut diuino, propter nullum scandalum, damnum, vel periculum sunt dimittenda, sed restitutio alieni vero domino est de necessitate salutis, & in præcepto naturali ac diuino, ex artic. 2. ergo propter nullum damnum, aut periculum potest mulier adultera dimittere, quin se prodat, vt hæreditas vero hæredi conferatur.

Secundo, non sunt faciēda mala, vt inde veniant bona, Rom. 8. vnde nemo debet sibi consulere, aut suæ vtilitati cum damno alieno, mulier ista in hoc casu occultans se priuat verum hæredem sua hæreditate, vt consulat suæ famæ & honori, quod non licet, ergo.

Tertio, adultera non potest tuta conscientia bona aliena rapere, vt propriam famā conseruet, ergo neque illa retinere propter eundem finem. Consequētia patet, quia ex D. Tho. infra. q. 66. art. 3. ad. 2. tam est furtum retinere alienum inuito domino, quam accipere, sed mulier adultera quamdiu non prodit se ipsam, est in causa, vt spurius retineat bona veri hæredis, & in illo retinet ipsa bona aliena, ergo tenetur illud manifestare, etiam si periclitetur eius fama.

Quarto, quamuis fama pręstet pecunijs, tanta autem potest esse pecunia & hęreditas, vt æquet vel pręponderet famæ, cum posit fama pecunia compensari. Similiter tanta & tam grauis, potest esse alicuius infamia ratione personæ & delicti, vt æquetur vitæ alterius, sed omnium consensu damnum illatum proximo reficiendum est cum æquali damno, vel aliquo maiori eius qui intulit, ergo quando magna dignitas, vel hęreditas confertur spurio, & tollitur à vero hærede, quæ potest ęquari vel proportionari famæ adulteræ, tenebitur cum sua infamia curare, ne legitimus hęres illud damnum patiatur.

Quinto,

Quinto, si mulier adultera non teneretur in conscientia suum delictum prodere, vt hæreditas restituatur vero hæredi, nec teneretur tabellio, qui falsum confecit instrumentum, & testis, qui falsum protulit testimoniū, aut iudex, qui falsum tulit iudiciū, & effecerunt, vt aliqua bona iniuste sint sublata à vero domino, se ipsos prodere, quando alia via damna illata nequeunt reficere, vt bona illa vero domino restituātur. Consequentia patet, quia si illa liberatur ob periculum famæ vel vitæ, simile periculum imminet istis: At tenentur isti, quando alia via reficere nequeunt, cantare palinodiam, & se ipsos prodere, ergo & adultera.

Sexto, vir potest in iudicio illa bona, in quæ succederet spurius exigere, manifestando adulterium vxoris, etiamsi illi immineat mors & infamia, imo & filius legitimus potest in iudicio agere contra spurium, & multoties fit, exigendo hæreditatem tanquam verus hæres, etiam si videat redundare illud in suæ matris infamiam, ergo ob periculum famę, quam alius facile ipsam exponere potest, non debet mater pati, vt exspolietur verus hęres sua hæreditate, & detur spurio: ita colligit Adria. debere adulteram prius se filio prodere, vt dicto matris filius videat se bona illa habere non posse, saltem bona fide, & conscientia vrgente restituat, quod si illa retineat, retineat cum mala fide & viro ipsi vel iudici se prodat, sicut oportuerit, ne spurius succedat in hęreditate. Iudicat enim Adria. fieri non posse moraliter loquendo, quin filius credat matri, aut saltem maneat maxime dubius, ac dubitatione quæ sufficiat ad malam fidem, ac vt teneatur iste restituere legitimo.

Ex Iurisperitis Andreas Altiatus lib. 3. de prȩsumptionibus, præsumptione. 37. vt refert Couarru. in Reg. Peccatum. p.1.§.1. num.3. docent matrem, de qua loquimur, quæ nec habet bona propria, vnde reficiat veris hęredibus, nec ei credit filius, debere illos secrete vocare, & admonere vnum eorum esse spurium, ac vt nulla lis circa eos in in hæreditate exsistat, hortari illos, vt omne ius, quod vnusquisque eorum in alium habet, ipsi renuntiet, consentiatque in eam partem hæreditatis paternæ, quæ sibi competet, quia hac via & conuentione spurius nil retinebit alienum. Alij vero censent, debere matrem istam causas offensionis & discordiæ, quæ vere inter illum filium & patrem, ita vt pater exosum illum habeat, & quasi rebellem & improbum excludat ab hæreditate, vel vt legitimis faciat viuens donationes hæreditatis alio omisso, quia hac via occultabit suum adulterium, & occurret damno, quod legitimi poterant pati in hæreditate paterna.

Magister Soto, lib.4. de iust.q.6.art.3. &.q.7.ar.2. (quam sententiam, vt refert ibidem Couarru. multi quoque Iuris periti docuerunt) probat satis opinionem Scoti, sed vult comparandas esse inter se famam mulieris adulteræ cum hæreditate qua exspoliatur verus hæres propter spurium, ita vt si fama mulieris nobilis & honestæ præponderet hæreditati, non teneatur ad se prodendam, quia in hoc casu, quando fama est preciosior bono temporali, cum quo comparatur, est vera, inquit, & habet locū omnium consensu illa regula Caiet. Bona altioris ordinis non esse exponenda pro bonis inferioris. Quod si hęreditas iudicio prudentum præponderet famę illius mulieris, quia iam forsan est suspecta, vel non est ita nobilis, tunc teneatur ad se prodendam, quando alia via non potest vitari damnum veri & legitimi hæredis, quia tunc non exponit maius bonum pro minori, sed contra. Quod si paris valoris & æstimationis iudicentur fama ipsius & hæreditas, debeat etiam se prodere, quia cæteris paribus melior est conditio legitimi hęredis, quasi patientis iniuriā. Quę omnia, inquit, intelligenda sunt, quando imminet adulteræ periculum famæ, nam si sit etiam periculum vitę, cum vita pręstet cuiuis bono temporali, regulariter & simpliciter nō tenetur, inquit Soto, adultera se ipsam prodere, nisi vicina morti, & quando iam nullum est periculum vitę, nisi in casu aliquo raro & extraordinario, quando scilicet regnum aliquod, vel præclarissima domus quæ iudicio prudentum prȩferenda esset vitæ particulari ipsius adulteræ, à vero hęrede ad alienum transiret, tunc si omnibus tentatis, ad id vitandum nulla alia esset via, nisi adulteram se ipsam prodere, essetque certum dictum ipsius profuturum, teneretur & cum periculo vitæ ad se prodendā.

Caiet. hic iuxta illam regulam, bona minoris ordinis non esse restituenda cū iactura bonorum inferioris ordinis, sentit istam adulteram, quæ aliter non potest impedire, ne spurius recipiat hæreditatem legitimi, nisi se suumque delictum prodendo, non teneri ad id in conscientia: Idē docet in sum. in verbo, Adulterium, & in opusculis. 12. quæstionum responsione.14.dub.2. Idem docet Gabriel in. 4.d.15.q.2.Sylu.in verbo,

bo, Adulterium. circa principiũ. Ioan. Medina, Cod. de reb. rest. q. 3. cau. 4. Couarru. loco cit. Alfonsus de Castro lib. 2. de lege pœna. c. 11. & Scotus, vt vidimus in. 3. dicto, ad idem declinat, estque communis inter recentiores Thomistas. Fundamentum huius opinionis est, quia nullum est bonũ temporale diuitiarum, quod famæ & vitæ debeat comparari, certum autem est nullam adulteram posse adulterium suum prodere, quin eo ipso exponat se vrgentissimo periculo famæ & vitæ.

In hac quæstione a deo graui, & tot opinionum multitudine difficili oportet prius certa ab incertis separare: sunt ergo hæc in primis apud omnes certa. Primum, si adultera habeat bona propria, ex quibus valeat sufficienter reficere filijs legitimis damnũ, quod propter spurium recipiunt, non teneri ad se prodendam, sed ad reficiendum illud ex proprijs, de quibus libere potest disponere: tum quia ea via custodit propriam famam, ad quod tenetur quamdiu commode potest: tum secundo, quia quando restitutio potest commode fieri in eodem genere boni, non sunt exponenda alia, quæ superiora vel preciosiora sunt.

Secundo, certum est apud omnes, adulteram, quando probabiliter iudicat, vel dubitat se non profuturam, nec suo dicto effecturam vt filius spurius excludatur ab hęreditate, non teneri ad se prodendam. Patet hoc, quia ratio mediorum sumitur ex fine, & cum tota ratio & finis, propter quem deberet se prodere est, vt suo dicto impediat, ne hæreditas legitimi detur spurio, quando videt suo dicto nil effecturam, non tenetur se ipsam prodere.

Tertio, certum est, quando magna certitudine morali & prudenter videret se profuturam, admonendo secreto filium spuriũ, & illum crediturum, vsurumque consilio & admonitione ipsius, tunc teneri ad reuelandum secreto suum crimen illi filio, quia illi soli & secreto se prodere posita tali certitudine, est exiguam infamiam subire pro maiori bono, maius enim bonum est, vt hæreditas illa vero hæredi concedatur, quam sit malum illa infamia ad eo secreta, & apud filium apud quem tantum authoritatis & fidei videt mater se habere.

Quarto, certum est, adulteram Regis, vel Principis, aut alicuius magni ducis vel comitis, si videret spurium regnaturum excluso vero hærede, cedereque id in damnũ sui regni, vel Reipub. quia licet fuerit educatus summa cura, vt filius Regis vel Principis, nilominus nil deprehenditur illa bona educatio illi prodesse, sed ad mores spurios & infimæ sortis esse propensum, teneri tũc illã adulterã si dictũ eius profuturum sit, se ipsam prodere etiam cum periculo famę & vitæ, ne succedat spurius in illo regno vel maximo principatu secluso vero & legitimo hęrede, qui animo nobili & regio gubernaret, & cum vtilitate ciuiũ, nõ male & tyrannice, sicut ille spurius ignobilis moribus, & male natus. Tũc enim adultera ista non exponit vitam suam & famam pro hæreditate, & bono priuato filij legitimi, sed pro bono communi Regni vel Prouinciæ, ad quod tenetur quiuis iure naturę: quod si tale periculum non exsistat, non tenetur, vt statim videbimus. His positis, sit prima conclusio contra Adrianum,

Nisi adultera sit maxime certa, & tanta certitudine, quæ fere pertingat ad euidentiam, se profuturam, & ita credendam a filio, quod stabit dictis & consilijs ipsius, non tenetur adulterium suum prodere filio suo spurio, vt cedat hæreditati.

Probatur, Vt modo dicebamus ratio mediorum sumenda est ex fine, finis ob quem mulier deberet se manifestare filio spurio est, vt ille credens ipsi renuntiet aliquã honesta via hæreditati paternę, sed filius regulariter & cõmuniter nec credet, nec tenetur credere matri tale assereñti. ergo. Maior certissima est, nam nõ est alia ratio nec finis ob quẽ debeat mater filio se ꝓdere. Minor ꝓbatur. Primo, quia ex regulis iuris. *Allegãti suam turpitudinẽ nulla debetur fides.* Secundo, quia potest filius prudenter suspicari & timere, matrem cum sit ingenium mulierũ aliquos ardenter amare, & alios capitaliter odire, ipsum ita odire, vt vellet eum omnino excludi ab hæreditate, & alios ita diligere, vt eos solos vellet esse hæredes, & hoc fine fingere adulteriũ, quod nõ cõmisit. Rebecã enim quamuis sanctissimam legimus, ita dilexisse Iacob, & odisse Esau, vt hunc optarit à benedictione & hæreditate paterna excludi, solumque Iacob esse benedictum & hæredem. Tertio, legibus cautum est, ne tali matri adhibeatur fides, nec à iudice, nec à viro, nec à filijs. l. Possumus. ff. de Liberis & posthum. l. Filium. ff. De his qui sunt sui vel alieni iuris. l. Miles. ff. de Adulteris, quarum legum ratio est, quia filius natus in domo paterna, matre & viro suo simul cohabitantibus, à viro & non ab adultero præsumendus est esse genitus, & esse legitimus

gitimus. Quarto, quia etiamsi crederet, potest vel amore pecuniæ, vel ne à suo statu cadat, nolle renuntiare hæreditati. Vnde etiamsi filius teneretur in conscientia credere, non sequitur ex eo teneri matrem illud ei reuelare, potest enim prudenter ipsa suspicari, etiamsi animo credat, exterius tamen negaturum, nec renuntiaturum hereditati.

Nec valet ratio Adriani, prædicator tenetur dicere ueritatem auditoribus, etiamsi intelligat non esse sibi credendum, ergo mater filio etiamsi intelligat se non esse credendam: Est enim dispar ratio, quia auditores tenentur credere prædicatori, quod si non credant, nullum sequitur incommodū prædicatori, at in nostra questione filius (vt constat) non tenetur credere matri, & ipsa exponit se tanto incommodo, quale est infamia. Dixi regulariter & communiter filium non teneri ad credendum matri, potest enim aliquis esse euentus, in quo & mēte conuincatur, & compellatur credere, & fateri se esse spurium, vt si mater euidenter per testes iuratos, vt famulas ostendat illi ex tempore partus, & alijs circumstantijs virum, cuius se putat filium legitimum, toto illo tempore abfuisse.

In quo casu si filius ille spurius potest aliqua commoda via, vt ingrediendo religionem, vel profitendo militiam toti hæreditati renuntiare, debet, quod si neutrum horum nolit, estque in statu honorabili educatus & constitutus, potest retinere aliquam partem hæreditatis ad moderatam sustentationem necessariam, & aliam restituere, sicut dicemus de debitore, qui nō habet alia bona, vnde viuat, nisi ea quæ sunt debita & obnoxia restitutioni: hæreditatem vero debere in hoc casu ipsum dimittere, ex eo constat, quia alias sciens, & prudens, ac mala fide possideret alienum inuito domino.

Nec valet argumētum quod decepit aliquos hac nostra tempestate. Si quis legasset mihi. 100. aureos, putans ex sua leuitate me esse filium ipsius, non teneor illos restituere, sed tuta conscientia possum illos retinere, quia deceptio illa illi imputanda est, non mihi, ergo si vir constituat hæredem filium spurium, putans legitimum, non tenebitur restituere hæreditatem. Non est similis ratio, quia ad legatum sufficit consensus legantis, modo nulla sit coactio, vel dolus ex parte legatarij, ad hereditatē vero habet ius filius legitimus ex volūtate patris, & ex prescripto legis, & ex hoc posteriori poti⁹, quā ex priori, quia etiamsi pater non constitueret illum hæredem, eo ipso quo est filius legitimus, est hæres, Vnde si mandet mihi legatum, modo libere & voluntarie illud mādauerit, tuta conscientia illud retinebo per solum liberum consensum legantis, hæreditatem autem, nisi sim legitimus, retinere nō possum, quia erga hæreditatem voluntas patris sequitur ius naturale, & leges quæ filio illegitimo non suffragantur. Secunda conclusio.

Adultera illustris, quæ non laborat infamia, non tenetur se prodere cum periculo famæ, vel vitæ, vt spurius excludatur ab hæreditate.

Et loquimur, etiamsi dictum ipsius sufficeret, vt spurius excluderetur, nam quando profutura non est, nec infamis mulier tenetur se prodere.

Probatur conclu. Nullus tenetur restituere pecuniā (vt supra docuimus) cū grauissimo damno, & maxima iactura suorum bonorum, vt restituere 100. cum iactura 500. sed fama, & honor, & multo potius vita Reginæ nobilissimæ & honestæ præstat ipsi regno, intelligendo nomine regni dignitatem temporalem & diuitias regias: fama honor & vita Ducissæ dignitati & diuitijs ducatus, fama, vita, & honor mulieris nobilis, & honestæ præstat diuitijs & hæreditati viri nobilis in magno excessu, ergo non debet mulier illustris, & honesta, & quę semper bene audiuit, cum periculo famæ aut vitæ se prodere, hoc solo fine ne filius legitimus exspolietur sua hæreditate. Dixi hoc solo fine, nam si immineat damnū regni, (vt iam obseruauimus) tunc non agitur de dignitate aut diuitijs, quę sunt bona temporalia, sed de bono communi, quod cuiuis famę & priuatæ personę vitæ preferendum est.

Secundo, iudicio prudentum ipsimet filio legitimo præstat haberi filium honestæ matris in mediocri statu diuitiarū & dignitatis, quam haberi filium adulterę cū magna dignitate & diuitijs: præstat enim esse nobilem cum mille aureis, & haberi filium honestæ matris, quam esse comitem, & haberi filium adulteræ.

Tertio, nullus tenetur, vt restituat magnum debitū, se ipsum vendere, aut infamare, aut morti exponere, neque vllus Doctorum ad id aliquem obligauit, vt soluat propria debita, ergo neque mater ad id tenetur, vt filius spurius restituat hæreditatem legitimo. Probo consequentiam, quia ego non teneor amplius, nec maiori vinculo, nec ad plura

plura præstanda, vt restituantur debita aliena mea culpa contracta, quam tenerer ad debita propria: Sed si mulier ipsa haberet apud se hæreditatem istam, quã recipit spurius, & teneretur illam restituere filio legitimo, non teneretur se vendere, aut infamare, aut exponere morti, vt faceret talem restitutionem, ergo neque tenebitur, vt illã faciat filius spurius.

Quarto, est aperte concl. hæc definita in illo cap. Officijs. De pœnitentijs & remiss. vbi consultus Pontifex, An mulier sterilis quæ finxerat partum, ne hæreditas ad alios transiret, & filium marito supposuerat, esset absoluenda, cum fraudem illam timore infamiæ nollet detegere, respondet esse absoluendam, etiam si id non reuelet, cum tale periculum ipsi immineat, & addit: *Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamuis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia, id est absolutio deneganda.* Vnde est efficacissima ratio. Non est absoluendus qui tenetur aliquid in consciẽtia præstare, nisi id præstet, sed mulier adultera est absoluenda, etiamsi non prodat se ipsam, ergo non tenetur se prodere.

Hæc dicta sunt, quando imminet periculum famę. Nam si de vita sola loquamur, res est apertior: Primo, quia vita pro nullo bono temporali est exponenda, hæreditas autem quæcumque sit, etiam regia, est bonum temporale. Secundo, quia si extrema necessitas & vrgẽs periculum vitæ tollit rerum diuisionem, & dominia, redditque omnia communia, quanto potius ad tuendam vitam, & vitandum ipsius periculum erit postponendum quoduis dominiũ temporale? Tertio, ordo charitatis & rectæ rationis præfert vitam famæ, famam diuitijs, non est ergo exponenda fama, aut vita alicuius pro diuitijs alterius. Quod si hoc regulariter & communiter ita habet inter extraneos, & eos quos nulla sanguinis necessitudo coniunxit, quãto magis inter matrem & filium? Esset certe impius, & alienus à recta ratione filius, qui vt ipse maneret hæres, vellet matrem manere infamem, vel morti obnoxiam. Quarto, lex humana cum debeat esse suauis & tolerabilis, non obligat cum discrimine vitæ, lex autem dominiorum & successionis in hæreditatibus est humana, nam ea sublata omnes filij tam spurij quam legitimi sunt hæredes, cũ omnes sint ex æquo geniti, ergo cum discrimine vitæ & famæ matris non debet hęreditas dari legitimo, excluso spurio.

Vnde dictum illud Domin. Soto, cui etiã subscribit Couar. loco cit. debere mulierem adulteram se prodere, & cum periculo vitę, quando regnum, vel principatus, vel eximia domus transiret alias à legitimo hærede ad spurium, non admitto quo ad vitam, nisi bonum commune regni, & Reip. vel subditorum id exigat, sublata enim necessitate boni communis, solo titulo dignitatis & diuitiarũ, præstat vita Reginæ, Ducissæ, aut mulieris nobiliscuiuis hęreditati. Quod vero spectat ad famam, si mulier sit ita illustris, & nobilis, ac bonæ famæ, vt prudentũ iudicio præstet fama & nobilitas eius hæreditati, non tenetur se prodere, si vero præstet hæreditas famę illius, quia non est illa ita nobilis, aut illustris, vel bonæ famæ, tenetur, ceteris autem paribus dico contra Sotum non teneri, quia ipsa possidet actu famam, legitimus vero nondum possidet hæreditatem, & sicut legitimus habet ius ad hęreditatem, ita mater ad suam famam in re occulta, vbi autem iura paria sunt, melior est ratio possidentis.

Tertia conclusio.

Modus ille Andreæ Alciati & cautela remittendi sibi inuicem ius, non est accommodatus.

Primo, quia licet mater non explicet priuatim quis illorum sit spurius, nilominus se ipsam infamat adulterij, ad quod non tenetur, nec debet. Secundo, quia ista renuntiatio cum fiat ab vno quoque ignorante & timente ne ipse sit ille spurius, alioquin illam non facturus, est inuoluntaria, & velut coacta, & ex consequenti inutilis & inualida. Modus quoque secundus Iuristarum, vt mater quærat occasiones discordiarum, & odij inter patrem & illum filium, non est legitimus & optimus, quia in prouincijs in quibus patres nõ possũt exhæredare filios, nisi ex causis in lege contentis est inutilis, in prouincijs vero in quib⁹ id libere possunt, vt in nostro regno Valentię, licet esset validus, nõ tamẽ est cõsulendus, quia moraliter loquendo, mater non potest istas lites & discordias seminare sine peccato mortali, nec pater potest filium, quem credit legitimum, ita exhæredare, quin habeat illum maximo odio & mortali.

Ad argumenta Adria. & Palud. Ad primum respondeo, restitutionem esse quidem de necessitate salutis, & in præcepto, sed affirmatiuo, quod non obligat pro semper, sed cum debitis circumstantijs, & debito ordine, ita scilicet, vt maiora bona qualia

lia sunt fama & vita, non exponantur pro diuitijs, quæ sunt bona adeo illis minora, & ita adultera cum periculo suæ famæ, vel vitæ non tenetur se prodere pro bonis hæreditandis à legitimo.

Ad secundum respondeo, istam mulierem non facere malum aliquod, vt inde veniat aliquod bonum, quia non se prodere ad tuendam famam & vitam, vbi nullum imminet damnum commune, sed tantum hæreditatis & bonorum temporalium, quibus fama & vita preferenda est, non est malum, imo bonum & licitum. Ad illud vero, consulit suæ vtilitati, id est suæ famæ, vel vitę cum damno alieno veri hæredis, dico: Nulli quidem licere bonum quod nōdum habet & nititur acquirere, acquirere cum damno proximi, ceterum licere bonum quod actu habet & possidet, conseruare cum priuatione minoris boni, quod habiturus est proximus, necdum habet: quia hoc est præferre maiora bona propria iam possessa minoribus alienis non possessis, quod maxime licet, quod præstat ista mulier in hoc casu.

Ad tertium multiplex est solutio. Respondent quidam, sicut non licet accipere alienum simpliciter, ita nec retinere, at sicut licet accipere in casu necessitatis, animo restituendi transacta illa necessitate, vt qui accipit equum, vt liberet se à morte, ita quoque licere retinere oblata aliqua extrema necessitate, cum animo restituendi ea transacta: Et ita adulteram non posse tacere animo nunquam reuelandi, sed quamdiu imminet illi periculum famæ vel vitæ, cum animo reuelandi illud transacto eo periculo. Sed hęc solutio quæ in opinionem Adria. incidit, non est multum accommodata, nec est necesse habere istum animum. Vnde respondent alij secundo, accipere alienum prohiberi præcepto illo, Non furtum facies, quod cum sit negatiuum obligat pro semper, & ita nunquam licere accipere alienum, restituere vero esse affirmatiuum, quod obligat cum debitis circumstantijs & debito ordine, esset autem indebitus ordo, & charitati contrarius restituere diuitias cum damno famæ, vel vitæ. Sed hæc quoque solutio patitur calumniam, quia non retinere est negatio, & hoc nomine vrget Adria. debere mulierem istam se prodere, ne spurius eius causa retineat alienum, quod nō licet inuito domino, sicut nec accipere, cum præceptum, Non furaberis, vtrumq; includat. Imo præceptum restituendi diximus secundo art. esse negatiuum, quamuis proponatur per modum affirmationis, quia significat hęc vox, Restitue, ne retineas alienū. Vnde est tertia solutio & magis accommodata, vt sicut præcepto illo, Non furaberis, non prohibetur quæuis acceptio alieni, sed iniqua & iniusta, eodem modo non prohibeatur quæuis retentio, sed iniusta & iniqua, qui enim iuste & rationabiliter retinet alienum, non peccat, vt qui retinet gladium furiosi.

Et ita mulier adultera nō peccat efficiēdo suo silentio & taciturnitate, vt spurius retineat hęreditatem legitimi, quia iuste tacet, & iuste consentit in illam retentionem alieni, cum non teneatur ob bona temporalia famam & vitam suam graui periculo exponere.

Ad quartum patet solutio ex dictis, quando enim hęreditas pręstabit famę mulieris, tunc debet se prodere cum periculo famæ, cum periculo tamen vitæ non, nisi exigat bonum commune, in quibus maxime debent iuuare consilium & prudentia optimi & sapientis confessarij.

Ad quintum respondeo, neminem teneri ad restituenda bona temporalia cum periculo vitæ, quia si extrema necessitas tollit dominia & appropriationem rerum, multo potius præferenda erit cuiuis bono temporali, irrationabiliterque vellet creditor, cum tanto detrimento sibi pecunias restitui. Vnde ex Diuo Thom. articulo quarto, debitor cum periculo vitę non debet restituere creditori in simili periculo exsistenti: Et qui ab alio accipit equum ad tuendam vitam, si equus moriatur, non tenetur restituere cum periculo vitæ: Nec tenetur quisquam diuitias restituere cum iactura sui honoris & famæ, nisi vt art. secundo diximus agentes de restitutione famę, quando diuitiæ illę & status iudicio prudentum famæ illius detractoris sunt præferendæ.

Ex his dico, iudicem, tabellionem, & testem, quorum culpa aliquis in bonis damnum suscepit, teneri ex proprijs bonis illud reficere, quod si in fama damnum illatum sit, tenentur etiam cum damno suæ famæ illud resarcire, quia nulla est in huiusmodi restitutione inęqualitas, sed debita æqualitas. Similiter si culpa istorum innocens sit in periculo vitæ, tenentur cum periculo propriæ vitæ se ipsos prodere, & innocentis veritatem, ac innocen-

tiam aperire, quod possunt facere, vt bene consulebat Magister Victoria, constituentes se in aliquo loco tuto, mittentesque inde litteras testimoniales cum omnibus circumstantijs requisitis, vt plenam fidē in iudicio faciant, quibus suā prodant iniquitatem, & testentur innocentis immunitatem & iustitiam.

Ad vltimū respondeo cum distinctione, nā aut mulier illa bene audit apud oēs, vel plerosq; ita vt paucis innotescat eius adulteriū, aut apud oēs male audit, laboratque publica infamia, si quidē bene audiat, filius vel vir adducens eius delictum in iudicium peccat grauiter contra charitatem, non tamen contra iustitiam, si crimen illius iuridice probari possit in prouincijs, in quibus conceditur actio huiusmodi filio contra matrem, nam in quibus non conceditur, peccat contra charitatem & iustitiam, estque talis filius maxime impius & maledictus cum Canaam, qui verenda patris sui non cooperuit. Idem dicendum est, quādo adulterium matris licet fuerit aliquando publicū, iam est obliuioni traditum: Quod si adulterium illud ita publicum esset, & in hominum memoria, vt nulla inde infamia matri accresceret de nouo, nec filius legitimus omnibus suauioribus medijs tentatis cum spurio, alia via posset hæreditatem sibi vtilissimā & iustissime competentem obtinere, quam probando illum esse spurium, tunc nec contra charitatem, nec contra iustitiam peccat, quia vtitur iure suo sine noua iniuria matris, & si quæ tunc illi fiat, spurio imputanda est, qui vult iniuste alienum detinere, nec alia via restituere quam adductus in iudicium, vbi de suo ortu, ac matris suæ honore cogitur vel inuitus legitimus agere. Ex quibus non sequitur matrem cum periculo suæ famæ & vitæ debere se prodere, non enim sequitur, filius potest aliquando crimen matris in iudicium adducere, ergo mater tenetur se prodere, potest enim id filius, etiamsi peccet contra charitatem, (sicut modo explicatum est) vt suam hæreditatem recuperet, non tamen ad id tenetur mater cum detrimento suæ famæ, vel vitæ.

Sed quæres, quid debeat agere adultera quando est dubia, sit ne filius ille adulteri, an viri sui. Dicunt quidam debere suadere viro suo, vt benefaciat alijs quos scit certo legitimos esse, sed crediderim non teneri ad id ex iustitia, quia in dubijs melior est condicio possidentis, filius vero ille est velut in possessione legitimi hęredis, tum etiam quia dubia in meliorem & fauorabiliorem partem sunt vertenda. Maior tamen quæstio est.

AN ADVLTERA NON REstituente, teneatur ipse adulter restituere damna illata patri putatiuo, & alijs filijs legitimis ratione spurij.

HAec tria in primis in hac quæstione apud omnes certa sunt. Primo, adulterum non debere facile credere mulieri asserenti illum spurium esse filium eius, vel quia vidit illam simul agere cum viro suo, nec minus potuisse concipere ex viro, quam ex se ipso, vel si probabiliter & prudenter potest suspicari, illam alijs quoque fecisse sui copiam: solent enim istæ mulierculæ nonnunquam filium spurium tribuere ditiori, aut sibi magis dilecto, vnde non temere, nec facile est ipsis credendum, sed mature & in re maxime manifesta. Secundo, certum etiam esse debet ipsum non teneri ad aliquid restituendum cum periculo famæ vel vitæ, sicut nec tenetur adultera, quia in his par est vtriusque ratio. Tertio, teneri apertissime ad restituendum, si ipse consuluit adulteræ, vt illum spurium supponeret viro suo, vt legitimum, nam vt videbimus articulo sequenti, qui suo consilio est in causa alicuius damni, tenetur etiam ad illius restitutionem. Questio ergo est, An adulter qui sine periculo famæ vel vitæ potest restituere damna illata viro adulteræ, & filijs legitimis ratione spurij, nec consuluit, vt illum adultera viro suo supponeret, teneatur restituere ex eo solum, quod genuerit.

Soto lib. 4. de Iusti. q. 7. ar. 2. dicit tria. Primo, adulterum non debere credere, nisi sit maxima certitudo, illum spurium esse filium suum. Secundo, etiamsi credat, non teneri ad restituenda illa damna ex iustitia, quia ipse non est proxima causa illorum damnorum, sed remota, cum non intenderit generare, sed solum explere suam libidinem, adulteram vero esse causam proximam, quæ viro supponit filium illum. Tertio, debere adulterum, qui potens est & diues, ex quadam æquitate illa damna reficere marito, qui fecit

fecit expensas cum illo spurio educando, & filijs legitimis, quorum hæreditatem vsurpat, quia licet iste adulter non sit causa proxima, est tamen aliquo modo causa illorum damnorum.

Sed communis sententia, quæ multo probabilior est, vult adulterum, cui probabiliter constat illum spurium suum esse, teneri ad damna illa ex suis bonis reficienda. Ita D. Antoni. 2. par. tit. 2. cap. 17. Syluest. Adulterium. quæst. 5. Summa Angelica ibidem num. 4. Caiet. in Sum. Adulterium. Nauar. capit. 17. numer. 48. & 49. & fere omnes recentiores, quod probant ex illo capit. finali, de iniurijs & damno dato: vbi qui in causa est, vt damnum alicui inferatur, obligatur ad illius damni restitutionem, certum autem est adulterum in causa esse illorum damnorum, cum genuerit spurium, ob quem illa damna sequuta sunt.

Et confirmatur, qui efficit id, ex quo contingens maxime est damna aliqua sequi posse, tenetur, si sequantur, ad illa restituenda, maxime si dabat operam rei illicitæ, quo nomine qui in itinere, per quod contingit multos viam facere, imprudenter mittit sagittam, si quem occidat, vel aliud damnum inferat, tenetur ad illius restitutionem, sed nullus adulter ignorat se dare operam rei illicitæ, ex qua est maxime contingens mulierem reddi grauidam, & nasci spurium, & eo nato virum illius in eo educando facturum expensas, legitimisque minorandam hæreditatem, ergo tenetur ad ista damna restituenda.

Secundo, adulter realiter ista damna dedit, cum sciens & prudens dederit operam actui, ex quo talia damna probabile erat sequutura, imo talis actus est via ad illa damna, ergo tenetur illa reficere. Nec valet ratio Soti, quia damna illa sequuntur ex procreatione & generatione filij spurij, cuius non minus causa est qui genuit, quam ipsa adultera quæ concepit & peperit, quę etiã nõ intendit generare, sed solum suam libidinem explere, sicut & adulter.

Ex quo sequitur, adulteræ quæ viro & alijs filijs restituit in integrum damna illata ratione spurij ex suis bonis proprijs & liberis, teneri adulterum partem illius satisfactionis reddere, quia vt videbimus articulo sequenti, quando plures idem damnum inferunt, vno in integrum restituente, tenentur alij suas partes illi exhibere.

In solutione vltimi argumenti docet D. Tho. debitorem liberum esse à solutione creditore illi dimittente, intelligendum hoc est, quando libere & voluntarie remittit, quia talis remissio est quædam donatio, & sicut libere potuit donare, & donatio teneret in vtroque foro: ita & remittere, quod si remissio sit coacta & inuoluntaria, aut per timorem extorta, vel per deceptionem, tunc debitor non manet liber, quia coactum & inuoluntarium nil efficiunt in foro animæ, vnde vsurarij qui vt retineant acquisita per vsuras, quibusdam cautelis & conuentionibus extorquent quasdam remissiones, non sunt securi, sed tenentur restituere in integrum. Vide hic Caiet.

ARTICVLVS VII.

An qui nihil acceperunt, teneantur etiam ad restituendum.

IN duplici sunt differentia, qui proximis suis nocent, quidam enim sunt qui præcipue & primo, dicunturque præcipua causa dãni, vt fures & homicidæ, de quibus D. Thom. articulo præcedenti, alij vero qui secundario & minus præcipue: vt qui iuuant, consulunt comitantur, recipiunt, occultant, & fouent male agentes: dicunturque complices, socij, participantes, causæ minus pręcipuę, vel concausæ damni illati: de quibus præsenti articulo: Quo fit, vt materia huius articuli sit maxime necessaria & diffusa: & in qua Theologum oportet esse versatum propter innumeros euentus, qui ex doctrina huius articuli explicandi sunt.

Agunt de his Doctores in. 4. distinction. 15. Adria. in suo. 4 de restitutio. folio. 31. Medina Cod. de restitutio. a quæstio. 7. vsque ad. 10. Syluest. Restitut. tertio, quæst. 6. Caietan. hic, & in Summa, restitutio. capit. 1. Armilla Restitutio. numer. 3. & sequent. Soto lib. 4. de iustit. quæstio. 7. artic. 3. Nauarr. in suo manuali, capit. 17. numer. 17. & sequent.

Ad intelligentiam huius articuli obſeruemus initio, cum duobus modis (vt ex ſuperioribus conſtat) poſsit aliquis teneri ad reſtituendum, vel ratione rei acceptæ, vel ratione iniuſtæ acceptionis, non eſſe hic quæſtionem, an iſti ſocij & complices teneantur reſtituere alienum, quod à fure latrone acceperunt, cum certum ſit, alienum quocumque modo apud aliquem exſiſtat, & ad eum peruenerit, eſſe reſtituendum, etiamſi non communicauerit in delicto furis: ſed quæſtio eſt, an qui iuuant ad iniuſte aliquid accipiendum, vel ſola ratione iniquæ acceptionis & iuuaminis, etiamſi nihil apud ſe habeant rei acceptæ, teneantur reſtituere: quapropter D. Thom. optime habet in titulo huius artic. An qui nihil acceperunt teneantur reſtituere.

Obſeruemus ſecundo, cum vinculum reſtitutionis oriatur ex damno illato cum iniuria, quotieſcunque factum nõ ſequitur, ſocios & iuuantes peccaſſe quidem mortaliter, vel ſola voluntate nocendi, cum hæc ſufficiat ad peccatum mortale, nullam vero illis manere obligationem reſtituendi, cum damnum actu & reuera illatum non ſit.

His poſitis, duo in hoc art. docet D. Thom. Prius eſt, nouem modis poſſe aliquem iuuare & concurrere ad iniquam actionem alterius: quos ſic colligit: Nam aut concurrit directe, aut indirecte, directe quidem inducendo, vel iuuando: inducere aliquis alium tribus modis dicitur, præcipiendo, conſulendo, vel laudando actum illum: iuuare vero duobus, vel recipiendo illum furem, vel comitando, & auxilium ferendo. Indirecte autem concurrit, qui non prohibet damnum, quod poteſt & debet prohibere, quod adhuc poteſt accidere quattuor modis. Primo, ſi taceat, quando debet præcipere, vel conſulere ne illud fiat. Secundo, ſi ſuffragium ferat & conſentiat debens diſſentire. Tertio, ſi cum poſsit & debeat obſtare, non obſtat. Quarto, ſi cum poſsit & debeat manifeſtare, non manifeſtat: ita colliguntur nouem modi, quibus aliquis concurrit ad iniquam acceptionem alieni, qui continentur his verſibus.

Iuſsio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus
Participans, mutus, non obſtãs, nõ manifeſtãs

Docet ſecundo D. Tho. ex his nouem modis illos quinque, quos his vocibus exprimimus, Iuſsio, conſenſus, recurſus,

participans, & non obſtans, communiter & ex genere ſuo obligare ad reſtituendum, quia iſti communiter & ex ſuo genere ſunt cauſæ efficaces, & mouentes, vt iniqua acceptio fiat. Eſt autem certiſsima illa regula iuris, *Si tua culpa damnum datum eſſe, iure ſuper his te ſatisfacere oportet.* Quam regulam perſpicuum eſt, de cauſa efficaci & mouente eſſe intelligendam. Alios vero quattuor modos contentos iſtis vocibus, conſilium, palpo, mutus, & non manifeſtans, ex ſuo genere & ſimpliciter non obligare ad reſtituendũ, quia ſimpliciter & ex ſuo genere non ſunt cauſæ efficaces ad mouendum. Propter quod in ſingulis oportet Theologum diligenter attendere, quando is qui iuuat ſit cauſa efficax, & vere moueat inique agentem ad talem actum, quando vero non: Nam vbi vere mouet, eſt cauſa efficax, teneturque reſtituere, quando ſecus, non tenebitur.

Circa hunc articulum variæ ſeſe offerunt controuerſię, quarum prima & potiſsima eſt.

Prima Controuerſia.

QVIS SIT CENSENDVS ex iuuantibus & ſocijs cauſa efficax iniuſtæ acceptionis.

Conueniunt quidem omnes Doctores in hac Regula D. Tho. ſocium qui eſt cauſa efficax iniquæ acceptionis, teneri ad reſtitutionem, illum vero qui non eſt cauſa efficax, non teneri. Cęterum quis ſit cauſa efficax quis non, varie explicatur. Sylueſ. loc. cit. cui videntur ſubſcribere Adrian, loc. cit. Palud. in 4. diſtin. 15. queſt. 2. habet tria. Primum quando damnum non potuit inferri à cauſa præcipua ſine illo adiutore & ſocio, teneri vtrumque ad reſtituendum in integrum, quia vterque vere damnum illud intulit: Secundo ait, quando damnum fuiſſet illatum à cauſa præcipua & ſine illo ſocio, ratione autem ſocij & complicis fuit illatum maius, teneri tunc iſtum ſocium ad reſtituendum tantum illum exceſſum & augmentum damni, quod ex ſuo adiutorio fuit illatum. Tertio ait, quando vero totum damnum fuiſſet nilominus illatum ab agente præcipuo, etiamſi ſocius ille non adiuuiſſet, nec concurriſſet ad illud, tunc non teneri eum ad aliquid reſtituendum, quia in tali caſu

si casu, inquit, huiusmodi socius non est causa illius damni, cum præcipuus agens etiam sine ipso illud intulisset. Ex his infert regulam, illum tantum esse causam efficacem, & teneri ad restitutionem, sine quo præcipua causa damnum non intulisset, quod genus causæ vocant Philosophi, causa sine qua non.

Ex qua sententia Syluestri duo colliguntur consectaria. Prius est, si vsurarius per se ipsum exercuisset vsuras, & sine ministerio famuli, famulum qui illi ministrauit in vsuris & eius negotia exercuit, non teneri ad restituendum: quia iste famulus non est causa sine qua non, cum sine ipso dominus exercuisset vsuram. Alterum est, si tali famulo non ministrante, nec iuuante dominum alius illi adfuisset, quamuis dominus sine aliquo famulo non potuisset exercere vsuram, non teneri istum famulum, qui iuuit, restituere, quia ipse non est causa sine qua non, cum eo deficiente alius famulus illi domino non defuisset. Idem docet Palud. in. 4. distin. 15. q. 2.

Adrianus loco citato sequitur Syluest. quamuis differat in eo, quod Sylu. vult socium istum & complicem esse causam efficacem, & teneri ad restitutionem, quando omnino & simpliciter damnum illud sine ipso non fuisset illatum, vnde colligit ista duo consectaria modo proposita, Adrianus autem vult socium esse causam efficacem & teneri ad restitutionem, quando sine ipso saltem in specie, id est, sine ipso, vel simili non fuisset damnum illatum, vnde concedit prius illud consectarium Syluest. negat autem secundum, sed vult quando famulus, Verbi gratia, Ioannes iuuat, teneri nihilominus ipsum ad restitutionem: quia in hoc casu quo vsurarius sine ministerio socij non exercuisset vsuras, Ioannes vere est causa, cum vere adhibuerit ministerium vsurario, parumque facit, quod potuerit iuuari à Petro.

Probant autem isti Doctores illum tantum socium, sine quo damnum illatum non esset, vocandum esse causam, nec teneri ad restitutionem. Primo, ex l. Vulgaris. ff. de furtis. §. Vt furti, vbi dicitur, si plures deferant lignum, quod vnus non posset ferre, omnes illos teneri ad restitutionem. Ex quo sequitur à contrario sensu, quando vnus sine alijs id posset, illos non teneri, teneri autem, quia alius non potest sine ipsis, suntque illi velut causa sine qua non.

Secundo, ex D. Tho. qui aperte docet hic in littera, consentientem non teneri ad restitutionem, nisi quando sine ipsius consensu non sequitur damnum.

Tertio, Quando Petrus comitatur Ioannem ad furtum, quod Ioannes nihilominus sine Petro decreuerat facere, & reuera fecisset, Petrus non est causa illius furti, aut saltem non est totalis, sed partialis tantum, ergo non tenebitur ad restituendum in integrum, sed vel ad nihil, vel ad summum ad partem aliquam.

Vltimo, fingamus casu reperiri in comitatu latronis volentis exspoliare viatorem, virum aliquem probum, qui potius vellet fauere viatori, quam illi aliquod damnum euenire, viatorem vero id ignorantem, & suspicatum vtrumque sibi nociturum fugere relicto pallio, qui reuera non fugeret solum latronē, in hoc casu vir ille probus ideo non tenetur restituere, quia non est reuera causa sine qua non illius damni, sed tantum ex falsa suspicione viatoris: ergo si reuera fuisset causa, sine qua ille non fugisset, nec reliquisset pallium, teneretur ad restitutionem, similiter ergo socij & complices tunc tenebuntur ad restituendum, quando sunt causa sine qua non.

Oppositum docent Caiet. hic in comento, Medina, Soto, Nauar. locis citatis, & omnes recentiores Thomistæ, nempe illum socium esse vere causam & teneri ad restituendum, qui influit, & concurrit ad actum quo infertur damnum, & aliquid reuera efficit pertinens ad illum actum, quo proximo nocetur, siue damnum illud fuisset nihilominus sine tali socio illatum, siue non. Probant primo, Quemadmodum in naturalibus est vere causa quicunque reuera influit in effectum, etiamsi sine ipso effectus ille fuisset sequutus, vt cum duo ignes comburunt vnū lignum, etiamsi alter eorum solus, & sine altero illud combusisset, vterque nihilominus est vere causa illius combustionis, quia vterque reuera illud accendit & vrit, ergo in moralibus similiter, cum regulæ morales in his ex naturalibus sumendæ sint, quicunque concurrit & influit ad aliquam actionem, etiamsi illa sine ipso fuisset sequuta, modo ad eam

reuera concurrat, est causa efficax illius.

Secundo, vinculum restitutionis non sumitur ex eo, quod à me & non ab alio fuerit damnum illatum, sed ex eo, quod à me fuerit vere illatum, siue fuisset etiam ab alio nihilominus illatum, siue non, ergo quicumque reuera concurit ad illationem damni, & illud vere efficit, est causa efficax illius, etiamsi non sit causa sine qua non. Antecedens patet ex dictis. Et confirmatur, quia ista condicionalis, si ego non fecissem, alius fecisset, parum pertinet ad mores, nec tollit quin ego fecerim, quando à me re vera, & actu aliquid factum est. Verbi gratia, video pauperem, do illi eleemosynam, quam me non dante alius dedisset, desino propterea ego vere exercuisse actum misericordiæ? nequaquam. Similiter occido hominem, quem infirmitas propediem interemisset, desino propterea esse homicida? Comburo segetes, quas forsam turbo, vel fulgur statim sustulisset, desino propterea reuera combusisse segetes, & illud damnum intulisse? nequaquam.

Tertio, iuxta oppositam sententiam, si dominus præcipiat famulo vt occidat Petrum, & alius famulus, vt placeret domino præueniens alterum occideret illum, nullus teneretur in hoc casu ad restituendum: non prior ille, quia licet habuerit animum occidendi, non tamen occidit, vinculum autem restitutionis non habet locum, nisi effectus sequatur, nec secundus, quia si ipse non occidisset, ille prior occidisset, hoc autem nullus vnquam Doctorum asseruit. Quod si dixeris in eo casu non esse absurdum nullum illorum famulorum teneri ad restitutionem, sed sufficere, vt teneatur dominus restituere, qui est præcipua causa per imperium, argumentor sic. Statuamus dominum ipsum velle occidere suum inimicum, & dum se parat homicidio, alium hominem illum præuenire, & occidere eundem, quem dominus ille decreuerat interficere, in hoc casu nullus tenebitur ad restituendum illud damnum. Probo, non dominus ille, qui non occidit actu, sed tantum habuit animum, quia vinculum, vt diximus, restituendi non nascitur ex sola animi intentione, qua voluit aliquis nocere, si actu & reipsa non nocuit, nec alter, quia non est causa sine qua non, cum ipso non occidente prior ille reuera occidisset.

Quarto, in foro exteriori explicata veritate rei, socium qui reuera concurrit & & effecit aliquid pertinens ad iniquam actionem, condemnabit iudex ad restitutionem damni illati, etiamsi sine ipso fuisset damnum illud nihilominus illatum, ergo & in foro interiori tenetur, qui ita concurrit restituere, & est causa efficax. Patet consequentia, quia iusta sententia quæ fertur cognita rei veritate, obligat etiam in foro interiori.

Denique, huc facit illud Christi Mat. 18. necesse est vt veniant scandala, verumtamen væ homini illi per quem scandalum venit. q. d. quamuis supposita hominum malitia & prauitate non posit mundus scandalis carere, verumtamen væ homini illi per quem scandalum accidet, ipsi opus suum scandalosum imputabitur, etiamsi ipso non faciente scandalum per alios scandala essent ventura.

Nos hanc sententiam sequemur, iuxta veras enim Philosophiæ & Theologię regulas causa sine qua non, non est vere, & proprie alicuius actionis, & effectus causa, maxime in moralibus, sed ea quę concurrit, & efficit aliquid. Vnde vt bene obseruat Magister Soto: Cum duo hic reperiantur, alterum quod habet se, vt affirmatio, nempe reuera concurrere & efficere, alterum quod habet se, vt negatio, nempe sine ipso non sequi effectum; ratio causæ non est sumenda ab hac negatione, ita vt illud dicatur causa, qua non concurrente non sequetur effectus, cum in effectis, qui à varijs causis possunt procedere, non sit optima illatio, hic effectus potuit procedere ab alia causa sine hac, ergo, hæc à qua procedit, non est vera & efficax causa, sed sumenda est ratio causæ ab illa affirmatione, quæ est concurrere.

Vnde sit regula. Quotiescunque socius & complex in actione iniqua vere ad illam concurrit, & in ea aliquid efficit quod per se pertinet ad talem actionem, est causa efficax, & tenetur restituere damnum tali actione illatum.

Dixi, aliquid efficere quod vere pertineat ad talem actionem, quia si id quod pręstitit nil pertineat ad illam, non est causa. ergo

occur-

Occurrerunt tibi nocte ambulanti latrones, quibus scalam fenestræ admouentibus tu scalam custodisti, vt illi securius ascenderent, tu es vere complex, ac socius, & causa efficax illius furti, quia sic scalam tueri pertinet reuera ad illam actionem furti: non custodisti scalam, vt securius & firmius ascenderent, sed illam casu, vel nil de furto cogitans tetigisti, nilque faciebat ad eorum ascensum, num à te tangeretur, vel non, tunc non es socius criminis, nec causa, quia talis contactus nil faciebat ad actionem illam furti, neque ex eo aliquo modo actio illa pendebat.

Ex hac doctrina sequitur primo, Consultorem, qui suo consilio effecit, vt Petrus inferat damnum, quod non decreuerat inferre, aut erat dubius, aut non ita paratus, teneri ad restituendum, etiamsi non defuissent alij, qui idem ei consuluissent, quia talis consultor influit, & concurrit reuera suo iniquo consilio ad illud damnum. Secundo, sequitur famulum vsurarij, qui tantum seruat, vel numerat pecuniam, non autem exercet aliquod ministerium circa contractum vsurarium, non teneri ad aliquid restituendum, quia seruare pecuniam, aut numerare, non est aliquid efficere per se pertinens ad vsuram.

Famulum vero illum qui conuenit inter dantem & recipientem, qui facit chirographa, & litteras, & aliquod ministerium exercet circa contractum vsurarium, teneri ad restituendum, quia huiusmodi famulus vere præstat in illo contractu efficiendo aliquid ad illum per se pertinens.

Sequitur tertio, si plures concurrant ad aliquam iniustam acceptionem, vt plures fures ad rapiendum in eadem domo, plures milites ad idem bellum iniustum, omnes teneri simul & in solidum ad reficiendum illud damnum in integrum, quia omnes sunt causa efficax illius damni.

Quod si dixeris, fures isti, vel milites sunt quidem causa totalis simul sumpti damni, at vnusquisque illorum non est causa totalis, sed partialis, ergo sufficiet restituat partem vnusquisque eorum aliquam. Respondent Doctores, omnes istos concurrisse ad illud damnum tamquam vnam causam, propter quod non est potior ratio, cur vni quam alteri damnum illud, vt præcipuo agenti potius tribuatur, & ideo omnes tenentur in integrum illud restituere, quasi vere ab vnoquoque illatum.

Et hic est sensus illius l. Vulgaris. ff. de furtis, non enim ibi significatur, singulos teneri ad restituendum illud lignum, quia sunt causa sine qua non, sed quia singuli effectiue, & vere concurrerunt ad illud damnum, & furtum ligni, ideoque omnes teneri ad illius restitutionem in integrum, nec debere opinari, quia omnes simul tulerunt, omnes debere restituere pro rata & parte.

Ex his patet solutio ad primum argumentum pro opinione Syluest.

Ad secundum respondeo, D. Thom. consentientem, sine cuius consensu damnum nilominus sequeretur, liberare à debito restituendi, non quia est causa sine qua non, sed vt ipsemet docet in corpore articuli, quia talis consensus non influit, nec concurrit iam ad illum effectum, sed est consensus inutilis, & quasi frustra adhibitus: aperte enim ait, consiliarium, & adulatorem non teneri ad restituendum, quando non sunt causa efficax.

Ad tertium respondeo ex dictis de militibus, illum comitem esse socium & complicem præcipui malefactoris & concausam in ordine ad totum damnum, & ita illo præcipuo non restituente teneri illum comitem, qui vere concurrit ad restituendum in integrum, vt causa vere efficax illius damni.

Ad vltimum respondeo, illum virum qui fortuito fit obuius latroni, si posset viatori indicare se non esse furem, nec à se timendum, teneri ad id, quod si non valeat id viatori indicare & alter fugiat, non teneri ad restituendum: non quia desinit esse causa sine qua non, sed quia tunc non influit, nec concurrit ipse ad illud damnum, nec ipse est causa illius, sed falsa opinio fugientis.

AD QVAM RESTITVTIONEM TENEANTUR COMPLICES & SOCIJ.

De Præcipiente.

NVnc de singulis modis, quibus concurritur ad iniquam actionem dicamus. Et primo, de his qui communiter, & ex genere suo inducunt debitum restituendi.

Ex his primus est præcipiens, quem nulla est dubitatio teneri ad restitutionẽ, cum sit causa præcipua, & quæ potissimum mouet ad inferendum damnum. Dicimus ex genere suo, quia per accidens & ex circunstantia potest euenire, vt præcipiens non teneatur aliquid restituere. Primo, ex regula initio posita, si non sequatur effectus. Secundo, si is cui præcipitur, ita est paratus, & in procinctu ad inferendum damnum, vt talis iussio neque illum moueat, neque confirmet in suo iniquo proposito, neque inducat, vt citius faciat, quia tunc iubens nil efficit, quod pertineat per se ad illã iniquam actionem. Et ratio est aperta, quia præcipiens ideo est causa & concurrit ad damnum, quoniam vel mouet, vel confirmat, vel accelerat ad damnum, in hoc autem casu nihil horum præstat, ergo in hoc casu nõ est causa, nec concurit, sed est veluti permissio quædã, fac quod vis, sicut dixit Christus Iudæ, quẽ paratissimũ & firmissimũ in suo iniquo proposito videbat, quod facis fac citius. Vnde si quis obijceret D. Thom. In aliquo euentu iussio non obligat ad restitutionem, ergo falso docet illam semper obligare, intelligendus est D. Tho. ex genere suo, nam quando non obligat, id est per accidens, quia ille cui in hoc casu dicitur fac, ita erat iam paratus, vt illa iussio nil omnino efficeret.

Obseruandum tamen hic est in iussione maxime attendendum esse, an is cui præcipitur sit subditus, quia si subditus non est qui ita erat in procinctu, & paratus ad nocendum, non tenetur tunc præcipiens ad restituendum, propter rationem assignatã. At si subditus est, tenetur non ratione iussionis, quæ (vt statuimus) nil efficit, sed velut non obstans, quia superior tenetur impedire subditum, ne alijs noceat, & in hoc casu qui diceret, fac quod vis, & permitteret, non obstaret, quando debet obstare.

De Consentiente.

SEcundus modus est consensus, circa quẽ obseruemus ex Caie. loco cit. in summa, consensum bifariam se habere posse, nã aut est tantum consensus & complacentia quædam voluntatis, aut est simul consensus, & causa effectus, verbi gratia, agitur de bello inferendo, vocat Rex magnates & proceres sui regni, non vt consulat, an bellum illud expediat inferre, quia firmiter decreuit iam apud se illud inferre, sed vt illum comitentur, & iuuent, consentiunt omnes in illud, hic consensus non est causa, sed tantum consensus & complacentia. Fingamus Regem nondũ aliquid decreuisse, vel ita decreuisse, vt paratus sit suorum audire consilia, & vota, & cum illis plenius deliberare, tunc consensus eorum, qui ad talem consultationem vocantur, est simul consensus & causa, cum voluntas Regis non sit plene deliberata, sed eorum consensu & suffragijs sit confirmanda, & inflãmanda. Sit ergo regula, quando consensus, est tantum consensus & complacentia, non autem causa, non obligat ad restituendum, quia non influit tunc in effectum, nec aliquid efficit per se pertinens ad actionem nociuam, quando vero est causa simul & consensus, tenetur, quia tunc vere concurrit, & influit in illum effectum.

Ex hac regula facile est explicare quid sentiendum sit, quando multorum suffragijs est facienda aliqua electio, vel ferenda sẽtẽtia. Sic enim est distinguẽdũ, vel illa suffragia palã & publice proferũtur, vel secreto. Rursũ si publice, qui vltimo suffragãtur aut ita vident priorũ vota determinata & fixa ad iniquam electionẽ & sententiam, vt nulla ratione, vel suasione sint animum mutaturi, aut habent aliquam spem suadendi illis quod æquum est & rectum: Similiter si secreto ferãtur, aut vident plures eorum ita determinatos ad suffragandum inique, vt suo suffragio nil sint effecturi, nec precibus aut suasionibus illos à sua sententia auersuri, aut est dubium. Sit prima conclusio.

Quando suffragia publice feruntur, & præcedentia iam vincunt, & habent rem effectam, sequentia quæ illis consentiunt, quia vident nil se profutura, nec posse priora inclinare vllo modo ad rectum & iustum, peccant quidem mortaliter. Quia veritas nullo modo deserenda est in re graui. *Non tamen tenentur ad restitutionem aliquam.*

Quia in isto casu talia vota non inferunt damnum, nec concurrunt ad illud, cum ferantur tanquã iam inutilia nulliusq; momenti, in quancumque partem inclinẽt.

Quod si ista vltima vota prioribus consentiant, non hac ratione, quia dissentiendo nil efficient, sed quia simpliciter illud eis arridet, & est idem eorum animus, tunc tenentur restituere, sicut & alij.

Quia in tali casu omnes sunt pariter consentientes, & concurrunt, vt vna causa ad illud damnum. Secunda conclusio.

Quando

Quando suffragia publice feruntur & sequentia vota possunt habere aliquam spem suadendi præcedentibus quod iustum est, tenentur tunc iuxta æquitatem suffragari, & prioribus quod rectum est suadere, sin minus, tenentur ad restitutionem.

Patet, quia in hoc casu votum istorum potest esse vtile, qui vero non fert votum, quãdo vtile esse potest, iuxta ęquitatẽ, nocet proximo cũ iniuria. Secũdo, quia vnusquisque vouentium tenetur, quantum commode potest, tueri æquitatẽ, & resistere iniquitati, qui autem, quando votum & suasio eius prodesse potest, nõ recte & debite suffragatur, assentitur iniquitati, & habet se vt non obstans, qui potest & tenetur obstare. Quod autem vnusquisque vouentium ad hoc teneatur, patet, quia eo nomine volunt omnia iura, vt hæc vota non à singulis manentibus domi suæ colligantur, sed ab omnibus in vnum locum publicum conueniẽtibus, vt mutuis consiliis, & rationibus interse collatis, quod ęquum est efficiatur, faueatque vnusquisque quantum poterit suis rationibus, & suasionibus ęquitati & iniquitati obsistat. Tertia conclusio.

Quando suffragia secreto feruntur, qui videt maiorem vouentium partem in deterius determinatam, si præbeat assensum, quia suo suffragio non potest benemerito prodesse, peccat contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad aliquid restituendum. Quia sic vouens nullum infert damnum. *Si vero assentiatur, quia illud idem placet, & sibi erat in animo, tenetur restituere.* Quia est pariter consentiens, & vna causa cum illis.

Hæc conclusio similis est primæ, & constat ex illa. Vltima conclusio.

Quando vota secreto feruntur, & ignorat quisque aut non est omnino certus quid alij facturi sint, & suffragatur contra æquitatem, tenetur ad restituendum in integrum.

Patet, quia in isto casu vniuscuiusq; suffragium non solum est consensus, verum etiam causa illius damni quod infertur benemerito, sic autem consentiens, vt docet hic D. Tho. tenetur restituere.

De receptante.

Tertius modus est recursus vel receptator. Vbi notandum est bifariam posse aliquem recipere apud se malefactorem, aut formaliter, quia malefactor est, aut materialiter, recipiendo illum non quia malefactor est, sed quia amicus ipsius est, vel quia domui suæ solet hospitio recipere quoscumque aduenientes, vt stabularius. Rursum qui recipit malefactorem materialiter, potest adhuc habere se tribus modis. Primo, si recipit illum vt à iudice, carcere alijsque suppliciis liberatus resipiscat. Secundo, si recipit videns malefactorem illũ, quia sic recipitur, securius male agere, in suisq; delictis permanere. Vel tertio, recipit illum non vt securius peccet, imo ęgre fert illum praue agere, suadetque quantum potest, vt vitæ rationem mutet, sed quia sibi vtile est malefactorem illum recipere, & exstant alij multi qui illum parati sunt recipere, vt stabularius qui recipit malefactorem propter solum lucrũ, videns exsistere plura hospitia in quibus recipietur, nisi ab ipso recipiatur. Sit prima conclusio.

Qui recipit malefactorem formaliter, aut materialiter secundo modo, tenetur restituere damnum.

Patet, quia sic recipiens vere concurrit, cum præstet aliquid perse pertinens ad iniquam actionem, facit enim directe animos malefactori suo auxilio, & securitate. Secunda conclusio.

Qui materialiter recipit malefactorem primo, vel tertio modo, non tenetur ad restituendum.

Sic enim recipiens non concurrit, neque adiuuat, aut pręstat aliquid per se pertinens ad iniquam actionem. Vnde cũ ait D. Tho. receptorem teneri semper & ex genere suo ad restituendum, loquitur de receptatore formaliter, sicque verissima est eius doctrina, nec repugnat, quod recipiens materialiter aliquando non teneatur.

Ex hac doctrina pendet explicatio excõmunicationis, & censuræ, quæ in Bullis Apostolicis fertur contra recipientes malefactores. intelligendæ enim sunt de recipientibus formaliter, & materialiter. Secundo modo: quia censuræ istæ feruntur contra receptatores, qui sunt coadiutores & fautores malefactorum, & recipiendo illos peccant mortaliter, tales autem receptores non sunt, nisi qui recipiunt eos formaliter, vel materialiter secundo modo. Qui vero recipiunt materialiter primo & tertio modo, nec sunt coadiutores sua receptione, nec peccãt mortaliter, nisi iam Bulla exprimat nec isto modo velle eos recipi, tunc enim standum est verbis ipsius Bullæ. Aliter seruanda est doctrina hic posita, quæ est cõmunis intelligentia Doctorum.

De participante.

QVartus modus est, participans, potest autem aliquis tribus modis dici participans, aut ratione rei acceptæ, quia accepit aliquid à fure bona, vel mala fide, aut quia illi fuit socius, vt comes, adiutor, vel explorator iniquæ acceptionis, vel quia licet non simul & eodem actu nocuerint, diuisim tamẽ & seorsum vnusquisque aliquid ex eodem loco furatus est, vt cum vnus ex domo aliqua accepit decem, alius deinde alia nocte ex eadem domo alia decem, quomodo solent plures esse participes in damno eiusdem vineæ, non quia simul illam ingrediantur, sed vno eorum hodie colligente tres aut quattuor racemos, alio crastina die totidem, & aliis deinde similiter.

De priori qui accipit aliquid, vel emit à latrone bona, vel mala, aut dubia fide iam diximus copiose articulo quinto.

De secundo est communis doctrina D. Tho. & omnium Theologorum, teneri ad restituendum in integrum. Primo, quia talis participans concurrit effectiue, & per se aliquid præstans ad illud damnum, estque causa efficax illius. Secundò, quia in foro exteriori per iustam sententiam condemnabitur ad restituendum in integrum, vt habetur aperte in l. Vulgaris ff. de furtis, & in l. Si vulneratus ff. ad legem Aquiliam. Tertio, quia damnum in tali casu simul ab omnibus effectum est, & cum non sit potior ratio vnius quam alterius, omnes tenentur ad illud in totum reficiendum.

De tertio dico, nullum illorũ teneri ad restituendum in integrum, sed solum ad eã partem, quam accepit, quia ad illam tantum & non ad alias concurrit efficienter. Sed dices, illud est furtum leue, & ratione leuitatis materiæ veniale, ergo non tenebitur ad restituendũ. Dico vnumquemque seorsum, si nullus aliorum quid accepisset, non teneri ad restituendum, quia esset leuissimum dãnum, at cum tot accipientibus maximum damnum illatum sit, ratione magnitudinis damnum est reficiendum, & cum id fieri nequeat nisi vnoquoque suam partem restituente, ideo vnusquisque tunc tenetur in conscientia restituere. Hac ratione fit, vt cum in similibus furtis, & damnis feruntur à prælatis excommunicationes contra non restituentes partem suam, sint iustæ & obligent, quia licet priuata vniuscuiusque acceptio fuerit venialis, damnum tamen ab istis omnibus simul sumptis illatum, est graue & reficiendum inconscientia, vnoquoque suam partem restituente, & non restituere in tali casu est mortale, quia censura ista, cũ sit iusta, obligat sub mortali, potest enim censura ferri non solum pro peccato mortali, verum etiam pro graui damno reficiendo.

De non obstante.

QVintus modus est, non obstans, id est non præbens auxilium ad impediendam iniustam actionem. Circa quem notemus primo bifariã posse se habere nõ obstantem, Nam aut est persona omnino priuata, cui ex nullo munere, aut officio competit obstare damnis quæ proximo videt inferri, aut est persona aliqua ratione publica, & cui conuenit ratione alicuius officij, vel mercedis, vt Reges, Principes, Gubernatores, Ministri iustitiæ, Custodes itinerum, viarum, montium, vel nemorum. Ex quibus certum est apud omnes Doctores hos posteriores, quibus ex officio incũbit esse custodes iustitiæ, & obuiare malis, nisi obstent, cum possint, peccare & contra charitatem, & contra iustitiam commutatiuam cum ad id teneantur ex officio, & propterea illis tributa, & mercedes cõferantur, & consequenter teneri ad restitutionem, & ita est definitum in illo capitulo, Si tua culpa, de iniuriis & damno dato, vbi obligantur ad restituendum omnes illi, quorum negligentia, & culpa damnum alijs infertur, cum teneantur illi, quo ad fieri potest, illud prohibere.

Notemus secundo, vt ex præcedenti articulo constat, cum hi qui ad hoc ex officio tenentur, possint peccare aut ex negligentia lata & graui, aut ex leuissima, non teneri ad restituendum quando non obstant ex negligentia leuissima, sed quando ex graui, vel leui, vt ibi iam explicatum est. Quæstio autem est.

Controuersia. II.

AN QVI TENENTVR OBstare ex officio, si non obstiterũt, cum sine damno suo potuerint, teneantur ad restitutionem.

CAiet. in summa, Resti. in illa particula, nõ manifestans, vult illum qui sine graui damno suo potest nocumẽtum proximo suo imminens impedire, vel prohibendo cum possit, aut manifestando illud, vt impediatur, nec illud

illud impedit, teneri ad restitutionem, quia in hoc casu talis omisſio est causa iniustæ actionis, adeo vt vere de tali non obstante liceat affirmare, culpa ipsius tale damnum datum esse. Et confirmatur primo ex cap. Quantæ, de sentētia excōmunicationis, vbi Innocentius tertius declarat excommunicatos non solum iniicientes manus in Rectores Ecclesiæ, verum etiam consentientes, & subdit: *Hos delinquentibus fauere interpretamur, qui cum possint, manifesto facinori desinant obuiare.* Et in cap. Sicut dignum, de homicidio voluntario, ait Alexander tertius. *Qui potuit hominem liberare a morte, & non liberauit, occidit. & subdit, nec caret scrupulo societatis occultæ qui manifesto facinori desinit obuiare.* Vbi vterque Pontifex illum qui potest obstare, & non obstat, vocant fautorem, & socium criminis, excommunicantq; sicut ipsos homicidas, nec distinguunt inter eum qui ad id tenetur ex officio, & eum qui tantum tenetur ex charitate, sed fautores & socij iniustæ actionis sunt causa efficax illius, & tenētur, vt diximus ad restituendū, ergo qui non obstat, vel non manifestat, cū commode posſit, tenebitur ad restituendum, etiam si ad id non teneatur ex officio.

Secundo, omnes isti qui possunt impedire obstando, vel manifestando, si non impediunt, reuera assentiuntur, & damnum subsequutum est illis voluntarium saltem indirecte, consentiens autem tenetur ad restituendum, ergo.

Tertio, ista ommisſio est in ordine ad alterum, & per consequens contra iustitiam, ergo cum sit cum damno, obligabit ad restituendum, quia omnis iniustitia in damnum proximi obligat ad restituendum. Eandem sententiam tribuit M. Soto loco citato Ricardo in quarto, d. 15. art. 5. q. 4. sed Ricardus, vt ibi est videre, quo ad non obstantem conuenit cum communi opinione, mutum vero, id est, non loquētem, & non manifestantem, sentit non teneri ad restituendum, quando non tenetur ad id ex officio, neque id omittit ex odio proximi, sed ex mera incuria vel negligētia, quod si omittit ex odio, vult teneri etiam si ad id non teneatur ex officio.

Communis autē opinio D. Tho. in hoc articulo, maxime in solutione ad tertium Scoti in 4. dist. 15. q. 2. ar. 4. eiusdem Caiet. hic in commento, Victoriæ, Soto loco citato, & omnium recentiorum Thomistarum est, huiusmodi non teneri ad restituendum, quorum fundamentum est, vt iudicetur quis causa indirecta, & per accidens alicuius damni quod infertur, tria requiri. Primo, vt posſit illud impedire. Secūdo, vt teneatur & debeat. Tertio, vt actu non impedierit. Ex eodem enim D. Tho. 1.2. q. 6. art. 3. vt actio alterius, ad quam ego efficienter non concurro, fiat mihi indirecte voluntaria, exigitur necessario, vt illam cum potuerim, & debuerim impedire, nō impedierim. Exemplum est Arist. si pereat nauis commissa Petro nautæ, quam potuit seruare, illud damnum Petro ascribendum est, quia potuit & debuit, cum illi esset commissa, at si pereat quæ illi commissa non est, etiamsi potuerit illi succurrere, non est illi imputādum, quia non tenebatur ad id. Sit conclusio de his omnibus.

Non obstans mutus, id est non loquens, vel clamans & non manifestans non tenetur ad restituendum ratione huiusmodi omisſionis, nisi quando tenebatur ex officio damnum illud impedire.

Probatur efficacisſime, qui non obstat, vel tacet, vel non manifestat cum posſit nisi tenetur ex officio, peccat tantum contra charitatem, non autem contra iustitiam, sed ad restitutionem nemo tenetur ex violata charitate, nisi simul agat contra iustitiam ergo. Minor certa est cum consequētia, probatur maior: si iste violaret iustitiā, aut ratione odij, ex quo tacet, aut ratione necesſitatis proximi, quia ille cui damnum illatum est, indiguit maxime huius auxilio vel admonitione, non primum, quia iste per solā omisſionem, cum non teneatur ex aliquo officio ad impediendum damnū illud, nullo modo concurrit, vel præstitit aliquid per se pertinens ad illam iniquam actionē. Nec secundum, quia odium non repugnat iustitię, sed charitati tantum. Nec tertium, quia omnium consensu in disputatione de Misericordia, & Eleemosina, extrema vel maxima indigentia & necesſitas proximi non inducit debitum ex iustitia, sed solum ex charitate & misericordia.

Ad argumenta in oppositum, ad fundamentum Caiet. dico sic tacentem, non obstantem, & non manifestantem non concurrere, nec esse causam aliquo modo influentem in illam iniustam actionem.

Ad primam confirmationem ex illis textibus respondent aliqui iuxta communem glossam Canonistarum, in illis capitibus Pōtificem non excommunicare ibi priuatam personam, sed eos qui cum posſint ex officio, siue auctoritate iniquos & homicidas impedire

impedire, non impediunt, huiusmodi enim sunt vere consentientes, & cooperatores. Sed hæc explicatio displicet Caietano in Summa, verbo Excōmunicatio cap. 10. quia iuxta regulam iuris vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus, & cum ibi Pontifex non distinguat inter personā priuatam, vel publicam, cui incumbit ex officio, non est optima ista explicatio. Vnde respondemus cum alijs recentioribus merito particulares etiam qui poterant illa dāna impedire, nec impedierunt, excōmunicari, quia peccarunt grauiter contra charitatē, excommunicatio autem non solum fertur pro peccatis contra iustitiam, verum etiam pro peccato mortali contra charitatem, at in foro interiori non tenentur ad restituendum, quamuis in exteriori forsan obligarētur à iudicibus propter vehementem suspicionem quam exhibent fuisse fautores, quod significat Alexāder in illis verbis, nec carent scrupulo societatis occultæ.

Et cum arguitur, à Papa vocantur isti homicidæ, fautores & consentientes. Respondeo, vocari homicidas, non quia aliquo modo effecerint homicidium, aut vt causa concurrerint ad illud, sed per omissionem, sicut diues non succurrens extreme indigēti vocatur homicida illi⁹ à beato Ambrosio, cum ait, quem non pauisti occidisti, vocantur etiam fautores & socij, non definite & simpliciter, sed per suspicionē idest, maxime suspecti, suntque consentientes, non illo consensus genere qui simul est consensus & causa, quomodo consentiens tenetur ad restituendum, sed illo consensu, qui est tātum quædam complacentia, qui sufficit quidem ad peccatum mortale contra charitatem, non autem contra iustitiam, nec obligat ad restituendum, vt vidimus agentes de consentiente.

Eodem modo soluitur secundum, esse consentientes per solum consensum, & cōplacentiam, non autem per consensum qui sit causa, & concurrat aliquid prestans per se pertinens ad iniquam illam actionem.

Ad tertium dico, licet possit illud vitare, non tamen teneri ad id ex iustitia, sed ex charitate, & ita effectū illū esse quidem illi voluntariū indirecte contra charitatem, non tamen contra iustitiā, sicut qui desiderat interitum alteri inferri, ipse tamē non infert, nec concurrit ad illud. Et cum instas, ista omissio est in ordine ad alterum, ergo contra iustitiam, neganda est illatio, quia charitas quoque, & misericordia sunt in ordine ad alterum.

Obseruat hic Mag. Soto illum qui non obstat, cum possit, etiamsi recipiat aliquid à latrone, vt non obstet, non teneri ad restituendum in foro interiori, nisi id quod accipit sit aliqua pars furti, quia tunc tenetur ratione rei acceptæ. Rationem reddit, quia sic recipiens & non obstans, cum non teneatur ex officio, nō agit contra iustitiā, sed tantum contra charitatem, quamuis in foro exteriori forsan condemnaretur a iudice, vt vehemēter suspectus socius, & adiutor latronis. Sed hec doctrina Soti indiget expositione. Est enim distinguendum tempus, quia si latro post furtum iam factū dat precium alicui, vt taceat, est verum quod docet Soto, quia tunc recipiendo, vt taceat, tātum est mutus, non autem cooperans, at si recipiat, vt taceat & non obstet, ante quam furtum sequatur, quo loquente & obstante furtum illud non sequeretur, sentiūt & bene multi recentiores Thomistæ teneri ad restituendum in integrum, quia qui cum tali pacto & conuentione recipit preciū, vt non obstet, non obstando concurrit, & cooperatur illi inique actioni, & consentit consensu, qui nō solum est consensus, verū etiam causa, vel peccat ratione talis pacti & conuentionis cum latrone non solum cōtra charitatem, verum etiam cōtra iustitiā, quia sic agens est re vera traditor illorū bonorum proximi. Ex his sequitur, qui priuato interroganti, viderit ne homicidam, vel latronem, non manifestat, etiamsi taceat ex pecunia accepta post perpetratum malum, non teneri ad restitutionem, namq; sic tacere non est cooperari iniquitati alterius, nec agere contra iustitiam, cum ad id non teneatur ex officio. Quid autem dicendum sit, quando interrogatur à iudice, explicabimus q. 70. art. primo, vbi agemus de testibus.

De iis qui tenentur ex officio obstare.

NVnc agendum est de iis qui tenentur ex officio obstare, quos cum constet peccare contra iustitiam, quando non obstant, tacent, vel non manifestant, cum possint & debeant, videndum est, ad quam restitutionem teneantur. Pertinent autem ad hoc genus varij homines, 1. Reges, & Principes in suis regnis, Magnates, vt Duces & Comites in suis locis, Gubernatores, Iudices, ac alij ministri iustitiæ in Republica. 2. omnes custodes montium, syluarum, vinearū, & messium, qui vt talia custodiant accipiunt

accipiunt mercedem. 3. Oeconomi respectu bonorum dominorum suorum. 4. Tutores respectu pupillorum suorum, & alij administratores respectu bonorum, quorum administratio illis commissa est. 5. Famuli, quibus est commissa custodia domus, vel aliquarum rerum ipsius domus, vt ianitores, custodes vestium, vasorum. Addidi quibus commissa est talis custodia, nam alij famuli quibus commissa non est, sed alia tantũ cõmunia obsequia domus, non tenentur ad id ex officio, sed ex fidelitate, & gratitudine, de his ergo omnibus videamus, ad quam restitutionem teneantur. Sit conclusio.

Omnes isti tenentur, quando culpa & negligentia eorum damnum infertur, ad restituendum illud in integrum.

Patet aperte, quia cum omnes isti debeant ex officio impedire, nec impediant, cooperantur, & consentiunt eo consensu, qui obligat. Secunda conclusio.

Omnes isti tenentur restituere, quando damnum sequutum est ex leui, aut graui culpa eorum.

Hæc conclusio est media inter duas extremas opiniones, vnam Adriani, qui in 4. fol. 73. ex quacumque culpa etiam leuissima vult obligari istos ad restituendum, & aliam quorundam recentiorum Thomistarum, qui volunt neque teneri ex leui, sed tãtum ex illa graui & lata, faciuntq; Sylues. huius opinionis in Summa, Restit. cap. 3. §. 5. Cum nihil minus ibi Syluester doceat. Sed probatur iam conclusio in primis contra Adrianum, quia nec respublica intendit obligare principes & gubernatores, nec dominus œconomum suum, nec testator tutorem suorum filiorum, vt adhibeant omnem diligentiam & solicitudinem quæ adhiberi potest, sed quæ solet à viris probis communiter adhiberi, at si tenerentur ex leuissima culpa, deberent esse diligentissimi, quantum fieri potest, nec sufficeret diligentia, quam viri probi communiter soliti sunt adhibere, ergo. Et confirmatur, quia nullus princeps, gubernator, œconomus, aut tutor qui sit vir cordatus, intendit ad tantam diligentiam se obligare, nec vellet suscipere munus, quod illi committitur, cum tanto onere, & vinculo.

Secundo, experientia teste nullus princeps, iudex, aut tutor, quantumuis timoratæ conscientiæ, agnoscit se obligatum ad tantam solicitudinem, vt & à leuissima quoque negligentia teneatur cauere, neq; sentit, si in eam aliquando incidat, teneri se propterea ad restituendum.

Tertio, tenerentur principes, iudices, & similes, si leuissima negligentia obligaret illos ad restituendum, omnia sua patrimonia in huiusmodi restitutionibus consumere, cum in leuissimas negligentias passim, & facile omnes incidamus, quod nullus Theologorum asseret, maxime in regibus qui præsunt varijs regnis & prouinciis adeo inter se distantibus, in quibus necesse est innumeras esse leuissimas negligẽtias, & cum sint in materia graui, essent exspoliandi omnibus suis bonis, redditibus, ac patrimoniis ad tales restitutiones faciendas.

Quarto, custodia ad quam isti tenentur, est similis custodiæ ad quam tenetur quis ratione locationis domus. Sicut enim locatio est in vtilitatem vtriusque partis, ita & ista officia in vtilitatem reipublicæ ac ciuium, & in vtilitatem habentis illa, sed ratione locationis non tenetur locator ad vitanda damna tanta diligentia, vt neque in leuissimam culpam incidat, ergo neque isti quibus incumbit ex officio obstare damnis aliorum. Quo etiam argumẽto, confutatur opinio alia extrema, quia cõductor, siue locator tenentur ad restituendum etiam ex leui culpa, ego & isti, cum receptio huiusmodi officiorum, & munerum sit quædam locatio sui, qua pro munere vel mercede illius officij offerunt se ad diligenter custodienda ea, quæ ratione talis officij sibi committuntur. Quod autem conductor teneatur etiam ex culpa leui, iam supra probauimus, Nec Sylueſt. loco citato nobis repugnat, cum ibi expresse doceat principes, iudices, medicos corporales, & spiritales animę, vt confessarios, tabelliones, aduocatos, nautas, architectos, & similes, qui se ipsos locant ad eiusmodi munia exercenda, teneri ad restituendum ex leui culpa, eosdẽ vero, quando nec se ipsos locauerunt, nec promiserunt operam suam sub aliqua mercede, sed alij eos eligunt, vel ipsi accedunt ex sua mera liberalitate, & pietate, dicentes se facturos quod poterunt, non teneri, nisi ex dolo, aut culpa lata, & graui, hic autem, vt cõstat loquimur de huiusmodi hominibus, qui ex officio tenẽtur, vel recepto precio, ac mercede. Quibus positis, nonnullæ circa hos se se offerunt dubitationes. Prima est.

AN QVI TENENTVR EX officio obstare, vt Gubernatores, Iudices, & Ministri iustitiæ, teneantur ad id etiam cum periculo & discrimine vitæ.

Vt si

Vt si occurrat iudex, vel prætor latronibus inuadentibus domũ, aut alicui volenti aliũ occidere, nec posſit illos impedire, vel prohibere rapinam, vel homicidium, nisi cum discrimine vitæ, tenebitur ne ad id cum tã to periculo? Dico nõ teneri. Ratio est, quia propriam vitam exponere nemo tenetur, nisi pro bono communi reipublicæ spirituali, vel temporali, aut pro bono spiritua li fratris, quãdo ille est in extrema, vel qua si extrema necessitate spirituali, à qua aliter liberari non potest, sed furta, & homici dia huius, vel illius neutrum horum sunt, & ita neque personæ publicæ tenentur cũ periculo vitæ prohibere latrones, vel homi cidas à priuatis rapinis, vel homicidiis. Cũ periculo tamen alicuius damni temporalis an teneantur, non potest assignari certa re gula, sed vt optime docent Soto & Nauarrus locis citatis, pẽsanda diligẽter hęc sunt, stipendium quod accipit minister iustitiæ pro suo munere, quantitas periculi cui se of fert, & damnum quod alteri imminet, & his inter se comparatis, videndum quid pręponderet alijs, & illius partis, quæ aliis præponderabit, potior ratio habenda est, vt si periculum sit maius quam stipendium, vel damnum, quod cum tali periculo debet prohibere, non tenetur tale periculum subire, si vero maius sit stipendium, vel damnum alterius, quam periculum, cui se exponet, debet cum illo obstare.

Ex his sequitur tutores pro pupillis, œconomos & famulos pro rebus sibi com missis non teneri ad patiendum damnum temporale, sed iuxta leges prudentiæ, ꝙ si quædam isti patiantur, vel expensas faciant pro bonis aliorum, ipsis pręter sua stipendia compensentur.

Nunc de custodibus montium Syluarum, vinearum, de quibus grauior est disputatio, & duplex, Prior.

Controuersia. IIII.

TENEANTVR NEC CVSTOdes montium, syluarum & vinearum ad restituendum damnum, quod poterant prohibere, nec prohibuerunt.

Ratio dubitandi est, quia quando præcipua, & primaria causa non tenetur ad restituendum, nec secundaria & concomitans, sed, vt supra vidimus arti. 3. multoties qui cædunt ligna, & venantur in locis prohibitis, aut colligunt vuas alienas, non tenentur restituere, cum sint præcipui agentes, ergo nec custodes ex eo quod non prohibuerint, qui sunt secundario concurrentes, vi illius regulæ, Accessorium sequitur naturam sui principalis.

Ad intelligentiam huius quæst. obseruemus primo, aliud esse loqui de peccato, & aliud de restitutione, contingere enim potest, vt teneatur quis restituere rem quam accipiendo non peccauit, contingere etiam potest, vt peccauerit aliquis in damno quod alteri illatum est, nec teneatur ad restitutionem, quando scilicet peccauit, & non contra iustitiam, vt in hac quæstione, cæsores lignorum, qui non deuastant syluam alienam, sed moderate accipiunt, peccant quidem, quia re vera est illud furtum, nec tenentur ad restitutionem, vt vidimus art. 3.

Obseruemus secundo, istos custodes com muniter præstare iuramentum, se fideliter suum munus exsequuturos.

Tertio, istos custodes esse in duplici differentia. Quidam enim eorum agunt custodiam precio ac mercede accepta à republica, alij nullo alio precio, quam ea pœna, quæ sorte illis continget ratione eorum quos indicabunt vel accusabunt, quomodo constituuntur plerique custodes viarum, & vectigalium. Sit prima conclusio.

Si venatio, piscatio, aut cæsio lignorum sit iniuste & tyrannice prohibita iuxta ea quæ supra diximus art. 3. aut vectigalia iniuste instituta & postulata, custodes non prohibentes, aut non manifestantes nec peccant, nec tenentur ad aliquam restitutionem, etiamsi præstiterint iuramentum.

Primo, quia talis prohibitio, & exactio vectigalium est iniqua, illam ergo non exercere laudabile & honestum est, Secundo, quia iuramentum præstitum, cum non debeat esse vinculum iniquitatis, non est seruandum in tali casu, iuxta illud Ambro. in male promissis rescinde fidem.

Secunda conclusio.

Quamuis ista prohibitio sit iusta, & licita, si tamen cædentes ligna, piscantes, aut venantes id faciant ex graui necessitate, vt suæ inopiæ succurrãt, moderateq́; accipiãt, & quãtũ sua necessitas exigit, custodes in tali casu dissimulãtes,

maxime

maxime in locis communibus, nec peccat, nec tenentur ad restituendum. Primo, quia charitas id exigit, cui nulla promissio, aut iuramẽtum debet aduersari. Secũdo, quia lex humana debet esse conformis rectę rationi, recta autem ratio exigit, vt sic agentes non prohibeantur accipere huiusmodi res, quas natura omnibus profert, & in comunem vsum. Tertio, quia voluntas dominorum montium, syluarum, fluminum sic debet explicari, est enim iudicanda prudens & rationi consona, quæ cum hoc exigat, interpretatiue dicẽda est consentire. Quarto, quia est consuetudo, vt cum custodes permittunt huiusmodi miseros homines, vel ligna sibi necessaria, vel aliquos cuniculos accipere, non puniantur, sed iudicentur misericorditer se habuisse. Tertia conclusio.

Custodes extra hos casus dissimulantes peccant mortaliter.

Patet primo, quia violant iuramentũ præstitum, ad quod tenentur in licitis & honestis. Secundo, quia habent se infideliter in re graui, quam tenebantur seruare ex iustitia, nullaque existit causa, ob quã aliter debeant agere. Quarta conclusio.

Quando cæsor lignorum, aut venator tenentur accepta restituere, iuxta ea quæ supra diximus art. 4. tunc ipsis non restituentibus, tenetur custos qui potuit impedire & non impediuit, ad restituenda damna subsequuta.

Hæc conclusio patet ex dictis, quia cum accipiant stipendia eo fine, vt custodiant ea quæ ipsis committuntur, & iustitiam publicam, agunt contra iustitiam commutatiuam non custodiendo, & consequenter tenentur restituere. Quinta conclusio.

Etiamsi venator & cæsor lignorum non tenentur restituere, quia accipiunt in locis communibus, nec demoliantur syluam, vel montem iuxta ea quæ diximus ar. 4. Si ex dissimulatione tamen custodis, exceptis illis casibus primæ & secundæ conclusionis, cesset lucrum domino, vel sequatur ei aliquod damnum, tenetur custos ad restituendum illud lucrum cessans, & damnum emergens.

Verbi gratia, si ex negligentia custodis sunt pauci cuniculi in nemore, vel pauca ligna in sylua, propter quod loca illa vilius venduntur, vel locantur, quod non accidisset, si custos debitam adhibuisset diligentiam, tenetur custos tunc illa damna restituere, idemque dicendum est de locis comunibus deputatis ad lucra ciuitatis.

Probatur conclusio, tenentur isti custodes ex officio & iustitia commutatiua, cum eo fine accipiant stipendia, impedire ista dãna, nec possunt ea permittere, vt supponimus, aut titulo iniustæ prohibitionis, aut titulo indigentiæ & paupertatis accipientis, ergo non impediendo peccant contra iustitiam commutatiuam, & consequenter tenẽtur de damno subsequuto. Et hic est casus singularis, in quo causa præcipua damni, vt qui scidit ligna, non tenetur restituere, custos vero tenetur. Et ratio est, quia prior ille non peccat contra iustitiam commutatiuã, accipiendo, nec committit furtum, quia nõ accipit inuito rationabiliter proprio domino. Custos vero ratione stipendij, quod eo fine accipit, peccat contra iustitiam cõmutatiuam. Sicut si fera aliqua occidat cuniculos nemoris, non obligatur dñs illius ferę ad restituendum, quia non tenetur ex iustitia id impedire, custos vero obligatur, quia tenetur. quare cum tota ratio, ob quã custos tenetur ad restituendum, quando huiusmodi damna eius negligentia sequuntur, sit, quia tenetur illa ex officio & ex iustitia commutatiua impedire, parum facit ad ferendum iudicium de custode, teneatur ne principalis restituere, vel non, nam siue teneatur, siue non, custos ob rationem dictam tenetur.

Vnde hæc doctrina intelligenda tantum est de custodibus, qui mercede accepta suscipiunt custodiam huiusmodi rerum, non de ijs qui per vices suas, & turnum, vt aiũt, in quibusdam locis nullo precio accepto, sed ex consuetudine pātriæ efficiuntur custodes, quia isti non obligantur custodire, nisi sicut ipsa communitas custodiret, ab illis scilicet qui ita accipiunt, vt tenerentur quod accipiũt restituere. Quocirca quando præcipuus accipiens tenebitur reficere damnum, tenebitur & talis custos, quando vero ille non tenebitur, neque hic.

Ex his patet solutio ad argumentum initio positum. Propositio enim illa, quando principalis non tenetur restituere damnum, neque minus principalis, intelligenda est, quando vterque in illo agit contra iustitiam, vinculum enim restitutionis (vt sæpę diximus) nascitur ex dãno illato contra iustitiã, in nostro aũt casu qui moderate scidit ligna non agit cõtra iustitiã in locis cõmunibus, quia respublica non intendit id prohibere tanquam rem mere alienam, sed contenta est, vt qui sic accipit, exponat se periculo soluendæ pœnæ, custos autẽ non custodiendo agit ratione officij & mercedis, quam eo nomine accipit, contra iustitiam.

Sed

Sed grauior hic se offert difficultas circa hanc vocem, Non obstans.

Controuersia. V.

AN QVI VEL NON RECTE iudicando, vel non manifestando reum sicut debebat, effecit ne reus ille iuste condemnaretur, teneatur non solum ad restituendũ damnum, quod ille reus intulit, verum etiam pœnam, ad quam fuisset per iustam sententiam condemnatus.

Qui scidit ligna in loco prohibito tenetur, vt diximus, ad restiendum damnum, si graue sit, & ad aliquam præterea pœnã. Similiter qui non soluit vectigalia. Qui committit crimen lesæ maiestatis, ad confiscationẽ bonorum, Qui furatur vasa sacra, ad illa restituenda, & aliquid præterea soluendũ in pœnã iniuriæ illatæ loco sacro. Potest autẽ euenire, vt aut vitio eius qui debet manifestare, aut culpa testium, vel iudicis isti non condemnẽtur ad pœnas, quas iuste debent: quærimus igitur, an hi quorũ culpa rei non soluunt pœnas iuste debitas, teneãtur ad eas persoluendas: nam de damno dato iam constat ex dictis teneri, quando ille qui intulit, non restituit.

In hac quæstione variæ sunt opiniones: Quidam enim nullos istorum volunt teneri ad restituendas tales pœnas. Probant primo, ex consuetudine, quæ in rebus moralibus maximam habet vim, multi enim iudices, & timoratæ conscientiæ non exigunt istas pœnas à reis: multi custodes syluarum cum scindentibus ligna, multi custodes vectigalium cum viatoribus illarum exactionem dissimulant, nec propterea sentiunt se oneratos, aut obligantur à confessariis ad illas restituendas.

Secundo, quia obligare istos ad pœnas quas dissimularunt reis, est velut pœna talionis, pœna talionis est vere pœna, vt habetur Instituta de obligationibus quæ quasi ex delicto nascuntur, pœnã vero, vt vidimus art. 3. quæ vere pœna est, nemo tenetur soluere ipso facto, sed adueniente iudicis condemnatione, ergo.

Tertio, reus qui negat in iudicio veritatem, quam ex iustitia tenebatur fateri, propter quod non est condemnatus ad aliquã pœnam, ad quam explicata rei veritate vere, & iuste fuisset condemnatus, non obligatur ex eo ad restituendam illam pœnã, quia eo ipso quod est pœna, debet præcedere iudicis condemnatio, ergo neq; iudex ipse aut quiuis alius minister iustitiæ tenebitur soluere pœnam rei, quin ab alio superiori condẽnetur prius. Patet consequentia ex æqualitate rationis, eadem enim est in hoc casu vtriusq; ratio, & rei, & iudicis: sicut enim tenetur iudex ex iustitia ad exsequendã pœnam à iure impositam reo, ita tenetur reus ex iustitia fateri veritatem, & vterq; obstat iustitiæ per suam iniquitatẽ, ergo sicut reus non tenetur, quia est pœna, ad quam luendam est exspectanda necessario iudicis sentẽtia, ita nec tenebitur iudex aut custos, aut minister iustitiæ, cum etiam sit pœna.

Quarto, pœna quã potest incurrere reus à iure, aliquando est corporalis, vt capitis, carceris, vel exsilij, aliquando pecuniaria, sed non tenetur omnium DD. consensu iudex, aut alius minister subire pœnam corporalem, à qua iniuste liberauit reum, nisi condemnatus à superiori, quia non debet esse vindex, & actor in se ipsum, ergo neque pecuniariam: nam si teneretur ad hanc, & ad illam, cum vtraque sit à iure, & a quauis earum liberauerit reum inique.

Ioan. Medina Cod. de rebus restituend. q. 12. vbi agit de custodibus docet, cum duo venator, piscator, vel lignarius incurrant, & debitum damni illati, & pœnam, custodem, vel iudicem qui relaxat reo pœnã, & sua iniquitate illam dimittit innoxium, teneri ad restituendum domino vnum de duobus, vel quantitatem damni, vel quantitatem pœnæ, quæ de iure erat applicanda ad arbitrium domini, ita vt sit in optione, & facultate domini eligere quam voluerit, aut damni, aut pœnæ solutionem. Quia pœna inquit, in huiusmodi rebus non est imposita proprie vt pœna, sed in recompensationẽ damni. Ratio eius est, quia ille met reus qui intulit damnum, ad nihil aliud tenetur, nisi ad soluendum damnum aut pœnam ad arbitrium domini.

Sed quidquid sit de custode, quod ait Medina de ipso reo teneri ad soluendum, vel damnum, vel pœnam pro arbitrio domini, intelligendum est in foro exteriori, in interiori enim sat est restituat damnum, pœnã vero non tenetur soluere, nisi adueniente condemnatione, vt supra docuimus.

Soto lib. primo de Iustitia q. 6. art. 6. in fine quartæ conclusionis tenet, reum negantem veritatem, quam tenebatur fateri, teneri ad soluendam pœnam, ad quam iuste fuisset condemnatus explicata veritate. Ex quo

quo fit consequens iuxta Sotum ministros iustitiæ & custodes, quorum culpa rei non luunt pœnas, teneri ad illas soluendas, eo ipso quod impediunt isti rectum iudicium sua iniquitate. Ceterum cum illa opinio de reo negante veritatē non sit omnino certa, nec erit certum quod ex ea infertur de custodibus & iudicibus.

Sylu.Restit. nu.3.§. 5. particula 7.affert sententiam cuiusdam Bernardi Canonistæ dicentis, quantum hic locus postulat, tria. Primo, custodes & vigiles ciuitatum non accusantes quos reperiunt post sonitum cāpanæ, peccare mortaliter, si iurauerint eos manifestare, & non manifestant. Secundo, non teneri ad soluendam pœnā, quam soluerent illi rei, si accusarentur, ratio est, quia non fuerūt adhuc accusati. Tertio, si custos aliquod munus accipiat, teneri pauperibus illud exhibere, quia custos cum acceperit contra fidelitatem sui officij, nec potuit accipere, nec retinere, qui vero dedit, in pœnam iniquæ donationis amisit illud, & à se abdicauit, & ita non potest illud recuperare, sed consequenter est pauperibus donandum. Iudicem vero dicebat auctor iste, teneri ad restituendā poenā quā remisit cōtra iustitiā, quia priuauit fiscū, vel eū cui pœna illa reddēda erat, re sibi iuste debita, propter quod intulit illi damnum cum iniuria.

Ipse autē Syluest. in verbo, Iudex, cap. 1. q. 11. particula 5. & Soto lib. 5. de Iust. q. 4. ar. 4. docent remittentē poenā, quā non consueuit lex, aut consuetudo illi reo remittere, teneri ad illam fisco, vel parti restituendam, & hanc volunt esse sententiam D.Tho. quamuis non dicant vbi eam doceat D. Tho. potest tamē colligi ex duplici loco. Primo infra q.67.art.4.vbi cum doceat iudicem inferiorem non posse relaxare poenam taxatam à lege, quia accusator habet ius, vt reus illa plectatur, & ad iudicem spectet seruare vnicuique suum ius, sequitur aperte ex isto loco iudicem priuare accusatorem vtilitate, quam debebat ex illa poena reportare contra ius, & consequēter illi nocere cum iniuria, & teneri ad restituendā illam poenam, quam reo relaxauit. Secundo in 4. dis. 46.q. 1. art.2.quæstiuncula 2. cum asserat ibi iudicem non posse sine preiudicio iustitiæ imminuere, aut remittere poenas debitas pro peccatis, sicut nullus potest sine iniustitia accipere res vni⁹, & dare alteri, aperte quoque docet teneri iudicē ad restituēdam poenā, quā remisit, quia perspicuū est præiudicium quod alicui fit, esse illi reficiendum, & eum qui acciperet ab vno & alteri daret, teneri ad restituendū illi a quo accepit.

Ad intelligentiam huius quæstionis notemus primo, ad sententiam rei plures concurrere, & eorum quemlibet in suo ordine ac gradu, sunt autem hi, iudex, accusator, testis, tabellio, qui omnes actiue concurrunt, argumento est, quia omnes isti in causa criminali manent irregulares, quod non esset, nisi omnes isti actiue concurrerent, reus autem, & qui illi patrocinantur, habent se mere pafsiue.

Notemus secundo, plurimum differre inter poenam pecuniariam & corporalē, hæc enim vere & proprie est poena, quocumq; modo quis illam patiatur, pecuniaria vero reo quidem est poena, illi autem qui inique impediuit, ne reus eam soluat, non est proprie poena, sed solutio & restitutio debiti quod contraxit. Sicut diximus, impedientem bonum, ad quod alter habet actu ius, non restituere quod impediuit quasi soluēdo poenam, sed vt soluendo debitum. Differunt secundo, quia ex poena corporali nō soluta nullum damnum aduenit fisco, vel parti, vel bonū, eo quod soluatur, at ex poena pecuniaria multa vtilitas, si soluatur, & damnum, nisi soluatur. Et ita cum nemo teneatur sibi ipsi poenam inferre, nec illā pati ante iudicis condemnationem, conueniunt omnes ad poenam corporalem restituendā non teneri nec iudicem, nec ministrum iustitiæ, nec custodem, quando illā alicui reo inique dimisit. Tum quia repugnat omni iuri, vt vidimus art.3.aliquem sibi ipsi inferre supplicium, aut pati illud non condemnatum. Tum etiā quia ex remissione talis poenæ nullum damnum, aut priuatio boni accedit fisco, vel parti, vnde tota quæstio est de pecuniaria, quia impedire illā per remissionem iniquam, est impedire bonum debitū parti, vel fisco, & nocere illi cū iniuria, & consequenter soluere illā, esset quidem reo poena, impedienti autē illā inique nō est nisi soluere debitum, quod per suam iniquitatem contraxit. Sit prima conclusio.

Si post latā & promulgatā iustā sententiam iudex non applicet fisco, vel parti poenam pecuniariā iā debitā a reo, sed illā remittat, tenetur ad illā restituendā illis ijsdē, quibus erat applicāda.

Patet, fiscus, vel pars, vel cui poena illa à lege & iusta sētētia applicatur, lata sentētia habet ius acquisitū in illā, & est verus dn̄s illius, ergo iudex remittēs illā reo exspoliat ipsos re sua, & in quam iam habent verum

ius & dominium, hoc autem est vere furtũ, ergo tenetur illis restituere. Idem est iudicium de alijs ministris iustitiæ, vt tabellionibus, & alijs, qui pœnam lata iam sententia niterẽtur impedire, aut obuiare, ne à reo solueretur. Secunda conclusio.

Si ex defectu, & iniquitate iudicis non feratur sententia, nec condemnetur reus ad eam pœnam, qua iusta sententia mulctandus erat, tenetur similiter iudex ad restitutionem illius pecuniæ.

Patet, cum iudex ex iustitia commutatiua ratione sui muneris, & officij tenetur ferre sententiã, & procedere vsque ad applicationem illius pœnæ fisco, vel accusatori, vel parti lesæ, quando id non facit, nocet illis contra iustitiam commutatiuam, qui autem sic nocet, tenetur ad restituendũ, ergo.

Secũdo, iudex est custos iustitię, propter quod debet reddere cuiq; suũ ius, fisc⁹ petẽdo pœnã petit suũ ius, ergo si non ferat sententiam & condemnet reum ad pœnã, exspoliat fiscum iure suo, & nocet illi cum iniuria.

Tertio, qui de alieno facit eleemosynam, tenetur restituere, sed iudex inferior qui sine auctoritate superioris remittit pœnas iuste debitas reo, miseretur illi, & dat de alieno, nẽpe de pecunijs iure debitis fisco, vel parti, ergo. Ita fit fiscalem, cuius munus est defendere bonum publicum, posse & debere tales iudices accusare coram senatu regio, vel alio superiori iudice, imo & quemcumque ministrum iustitiæ, à quo inique impedirentur huiusmodi pœnę vel non ferendo sententiam, nec condemnando reum ad illas, vel post latam non applicando illas ei, cui conferendæ sunt. Tertia conclusio.

Custodes vinearum, montium, itinerum postquam aliquem ceperunt inferentem damnum, si dimittant illum, aut pœnam, ad quam ille iuste condemnaretur, siue gratis id faciant, siue accepta aliqua pecunia, tenentur ad restituendam illam pœnam fisco, aut communitati, vel ei cui à iure aut consuetudine reddenda est.

Patet, illa apprehensio æquiualet condẽnationi, aut processui, in quo sufficiẽter est probatũ delictum, sed minister iustitię qui remittit poenam reo condemnato, aut non condemnat sufficienter probatum reum, tenetur ad restituendam illam poenam fisco, sicut verus exspoliator pecuniæ, in quam fiscus habet iam adquisitum ius, ergo tenetur illi restituere. Posset tamen huiusmodi custos remittere illi cõprehenso illam partem poenæ, quæ à iure, vel consuetudine solet ipsi exhiberi, quia tunc remittit quod suum est. Quarta conclusio.

Si custos non accuset, nec manifestet illum, qui ratione sui delicti iusti condemnaretur ad pœnã, quando illi certo constat de delicto, & iudice potest illud probare, tenetur ad restituendam pœnam, ad quam reus ille condemnaretur.

Patet, quia vbi constat de delicto, & de probatione, habet iã fiscus à iure quasi ius adquisitum, & est in proxima potentia ad illam poenam, vnde talem reum non accusare, nec manifestare, est impedire fiscum contra iustitiam commutatiuã ab illo bono, ad quod erat in proxima potentia, sic autẽ impediẽtem diximus teneri ad restituendum. Dixi, quando certo constat de delicto, nam custos qui re exsistente dubia quasi declinans in meliorem partem dimittit, vt custos vineæ, custos vectigalium, non tenetur ad restituendum, nisi esset fama, vel rumor in vineis, in vectigalibus & similibus grauia damna inferri: tunc enim custodes non exercentes diligenter suum munus, & dimittentes transeuntes, tenerentur ad aliquã restitutionem arbitrio prudentis, quia tunc illa damna ex illorum incuria nascerentur.

Ex hac doctrina sequitur, istos custodes itinerũ, quando ostenso chirographo vectigalis soluti aliquid à viatoribus gratis accipiunt, ita vt vere gratis illis detur, bene accipere, at si suis importunis precibus, vel minis scrutandi merces extorqueant, teneri ad restituendum, & multo magis, si accipiant pecuniam, quando res est dubia, ne scrutẽtur suppellectilem viatoris. Quinta conclusio.

Omnes isti, iudex, minister iustitiæ, custos & similes quando tenentur ad restituendam pœnã quam reis dimittunt iuxta conclusiones hic positas, tenentur illam ipso facto sine alia iudicis condemnatione restituere.

Patet, quia ad id non tenentur quasi soluentes poenam, vt constat ex secunda notatione, sed vt soluentes debitũ, quod sua iniquitate contraxerunt, sicut diximus de impediẽte, quia non seruarunt suum ius fisco, vel parti, sed exspoliarunt eos iure suo & re sua, ad debitum autem contractum siue per negotium, siue per iniquitatem soluendum in conscientia vnusquisque ipso facto tenetur, nec est ad id exspectanda iudicis sententia, aut condemnatio.

Sunt autem nonnulla hic obseruanda. Primo, conclusiones istas intelligendas esse in rebus & dãnis, vel poenis grauibus, nam in leuibus possunt iudices vel dissimulando

lando delictum, vel non admittendo accusationem, condonare pœnã, quia leges prudenter, & cum epicheia intelligendæ sunt, & iuxta rectam rationem, iuxta quam expedit bono communi ita iudices se gerere. Cum enim maior hominum pars perpetrare soleat hæc delicta, essent innumeræ rixæ, lites ac perturbationes, si omnia crimina, & leuia pœnis essent punienda. Idem est iudicium in custodibus montium, vinearum, & itinerum, vt quæ agnoscunt leuia furta, dissimulare, & remittere posśint, quia leuia sunt, imo & grauia, si sit loci consuetudo, quando autem consuetudo non est, vel pactum aliquod interpretatiuum, grauia punire tenentur, aut ipsi restituere, sicut probatum est. Idem est iudiciũ de prelatis religionum, leuia disśimulare possunt, & non punire, alioqui summũ ius esset summa iniustitia, leuia, inquam, quæ omnino sunt leuia, nam leuia quæ quamuis secundum se sint leuia, sunt tamẽ via, & dispositio ad grauia, tenentur in conscientia punire, vt grauia ad quæ parant aditum, impediantur.

Secundo, quando isti iuxta conclusiones positas tenẽtur restituere, restitutio ista nõ est facienda pauperibus, sed illi cui pœna illa à iure, vel consuetudine erat applicanda, fisco scilicet, vel accusatori, vel parti, quia isti habent ius in illam, suntque certi illius pecunię domini, pauperibus autẽ (vt diximus) restitutio facienda solum est, quã do nullus apparet certus dominus.

Tertio, quando pœna iniuste remittitur siue post latam sententiam, siue ante, quam uis fiscus & accusator iam habeãt ius in illam acquisitũ, & sint in proxima potentia ad illam, at tamen quia nondum illã pecuniã receperũt, nec actu habẽt, sed est adhuc lucrum illud in spe, & non in re, potestque multis modis impediri, censent propterea viri periti non teneri semper iudicem, aut ministrum iustitię ad restituendum in integrum, sed aliquando ad aliquam solum partem maiorem, vel minorem arbitrio prudẽtis iuxta circũstantias actus, sicut diximus art. 4. de impediente bonũ alterius in spe.

Quarto, est maxime obseruandum, posse iudices & ministros iustitiæ habere ignorantiam inuincibilem huius debiti & obligationis restituendi pœnam, quam remiserunt, tum quia sunt variæ, & satis efficaces rationes dubitandi, an ad id teneantur, quas initio proposuimus, tum quia sunt qui docent custodes non teneri ad soluendas istas pœnas, vt Syluester: vnde si cõtingat in confeśsione accedere aliquẽ iudicẽ, vel ministrũ, qui has pœnas bona fide dimisit, putans id sibi licere, & ignorans inculpabiliter hanc nostram doctrinam, non est illi neganda absolutio, nec debet illum confessarius obligare ad restituendum, quia nec tenetur ratione iniustæ acceptionis, cum laborauerit ignorantia inculpabili, nec ratione rei acceptæ, quia illa pœna apud aliũ manet.

Sed dices, admonebit ne iliũ id sibi nõ licere, vt liberetur ab ea ignorãtia, & ne amplius id præstet? Respondent Thomistæ, communiter post factum non esse admonendum, quia propter ignorantiam est securus de facto, nec tenetur restituere ratione adducta, ante factum vero esse admonendum, ne id faciat, cum sit in præiudicium tertij, nempe fisci, vel accusatoris. Sed bona venia istorũ, censerem quoque modo esse admonendum hoc pacto, vt significetur ei, si bona fide & cum ignorantia inculpabili alicui remisit pœnam quam non poterat, non peccasse, nec teneri ad restituendum propter talem ignorantiam & bonam fidem, exinde vero debere cauere ne simile præstet, quia non est sibi id concessum. Quod autem sic sit admonendus, patet, quia, vt docent interpretes D. Tho. supra q. 33. art. 2. in materia de correctione, quando ignorantia alicuius potest cedere in damnum tertij, est ille ignorans admonendus, in hoc autem casu talis ignorantia iudicis, vel ministri aperte cedit in præiudicium fisci, vel accusatoris.

Ex his patet solutio ad argumenta initio proposita. Ad primum dico, iudices, & ministros ita disśimulantes, vel remittẽtes non se accusare, nec iudicare oneratos, & deuinctos ad restituendum ex ignorantia inuincibili & bona fide, alias a parte rei reuera ad id tenentur, vt probatum est.

Ad secundum dico, restitutionem istam, quam debet facere talis iudex, non esse pœnam, nec habere rationẽ pœnæ, vt constat, sed esse debitũ contractum ex damno dato & bono impedito fisco, vel parti, sicut qui conculcat iniuste segetes, in quo non fit ditior, tenetur nihilominus ad restituendum non ratione alicuius pœnæ, sed ratione boni impediti, & damni dati.

Ad tertium respondeo iuxta Magis. Soto & aliquos doctores, teneri reũ ad restituendã pœnã, quã sua negatione & occultatione delicti, ac veritatis, quã tenebatur cõfiteri, impediuit, sicut & iudex, vnde maior illius argumẽti est falsa. Iuxta alios vero & cõmunẽ sententiã reus nõ tenetur, iuxta quos

respondeo, reum concurrere ad illam pœnam passiue, & ita quomodocumq; liberetur ab ea, non teneri ad restituendum, quia non tenetur reus agere in se ipsum, iudicem vero, custodes, & alios ministros concurrere actiue ad damnum illud, quod infertur non soluta pœna, & ideo teneri illud resarcire, soluendo pœnam quã remiserunt.

Quod si quæras de teste, testis nõ est minister iustitiæ, & ita licet sit periurus negãdo veritatem, non tamen tenetur ad restituendum, quia neque ex officio, neque ex iustitia tenetur ad illam manifestandam, & ita non tenetur ad pœnam restituendam.

Ad quartum respondeo ex secunda notatione ante conclusiones posita, pœnam corporalem duo habere. Primo, quod non sit proprie pœna. Secundo, quod ex eius omissione nullum damnum alteri eueniat, & ideo nec iudicem teneri illam subire, pecuniaria vero non est proprie pœna in iudice, sed solutio debiti contracti ex damno illato fisco, vel parti: & ita tenetur illam soluere etiam non condemnatus, quia ad debita contracta soluenda non est necessaria, nec exspectanda iudicis condemnatio.

Circa hanc quæstionem videnda sunt superius dicta hac quæst. 62. art. 5. & infra dicenda q. 63. art. 2. vbi agetur de iniustitia quam committunt iudices in vendendis officijs, & art. 4. vbi explicatur ad quid teneantur, quando sunt acceptatores personarum.

Controuersia. VI.

AD QVAM RESTITVTIOnem teneantur consiliarius & adulator.

NVnc iam de consiliario, & adulatore agendum est, an isti teneantur ad restituendũ in integrum. Parti neganti videtur fauere. D. Tho. in hoc art. cum constituat istos inter eos, qui simpliciter & ex genere suo non tenentur ad restituendum. Et confirmatur primo, quia Instit. de obligationibus quæ ex delicto nascuntur §. Interdum, particula Certe, habet, vt qui solum dat cõsilium ad furtum, & ad illud non adiuuat non teneatur.

Secundo, obligatio ad restituendum tãtum nascitur ex damno illato, sed aliquando consiliarius, vel adulator suo consilio nullum damnum dant, vt quando voluntas alterius iam erat parata illud efficere, ergo. Quod si dicas, augere voluntatem illam, & magis inflammare, & hoc nomine inferre damnum, Contra, si voluntas (dicamus) latronis, iam est determinata, ex eo quod alterius consilio inflammetur, non augetur damnum, quamuis augeatur, & reddatur intensior motus, & conatus voluntatis, sed vinculum restituẽdi non nascitur ex maiori, vel minori conatu voluntatis, sed ex damno quod efficaci voluntate infertur, ergo quando iam latro efficaci voluntate statuerat furari 100. impertinens est quod maiori, vel minori conatu voluntatem suam redigat in actum quantum ad vinculum restituendi, licet sit maius, vel minus peccatum, cum illa voluntas ipsius determinata & efficax sufficiat, & sit propria causa illius dãni, & ex consequenti non tenebitur consiliarius ad restituendum.

Tertio, euenire potest, vt Petrus furetur 20. & ego tantum consuluerim illi, vt furaretur 10. tunc tantum tenebor ad restituendum 10. quia tantum moui ego voluntatem eius ad hæc, ergo quando non moueo ego voluntatem eius, licet meo consilio inflammem, non tenebor ad restituendum saltem in integrum.

Sed his non obstantibus sit conclusio.

Quando consiliarius, vel assentator non mouit voluntatem alterius ad male agendum, nec auxit, nec confirmauit, nec accelerauit, non tenetur ad aliquid restituendum, si vero aliquid horum præstitit, tenetur in conscientia.

Patet ex supradictis vtraque pars huius conclusionis, quia ex complicibus ille tenetur ad restituendum, qui influxit in iniquam, & nociuam actionem, & aliquid præstitit per se pertinens ad illam, at qui suo consilio mouet, auget, vel accelerat voluntatem malefactoris, vere influit in illam iniquam actionem, ergo tenetur, qui vero nihil horum præstat, non influit, & ita non tenebitur. Et confirmatur, quia qui nihil horum præstat, vere non est causa moralis damni, sed perinde omnino se habet ac si interne tantum consentiret, & & complaceret illi damno, in quo casu ad nihil restituendum teneretur. Et confirmatur secundo ex Arist. qui 2. Physi. ca. 3. consiliarium vocat causam efficientem rei effectæ per consilium, & loquitur de consiliario, qui mouet, confirmat, auget, vel accelerat.

Secũdo, huiusmodi consiliarij in iure pari pœna puniũtur ac præcipui malefactores. Sic Innocẽtius tertius cap. Nuper, de sentẽt. ex comuni-

communicationis, & Alexander 3. cap. Sicut dignum, de homicidio voluntario ait, *Qui suis iniquis suggestionibus præbuit consilium regi, vt occideret sanctum Episcopum Cantuariensem, ita seuera pœna est puniendus, sicut & ille qui occidit.* Et de regulis iuris, regula 62. habetur. *Propter consilium nisi fraudulentum, non tenetur quis ad restituendum,* Vnde à contrario sensu si sit fraudulentum, id est nociuum, tenebitur. Est autem fraudulentum, & nociuum, quotiescumque per illud mouetur, augetur, confirmatur, vel acceleratur voluntas malefactoris. Idem habetur in iure ciuili ff. de seruo corrupto l. 1. & ff. de furtis l. Qui seruo. Vbi statuitur, vt qui suo consilio, & verbo mouet, auget, vel inflammat voluntatem serui alieni ad capiendam fugam, teneatur ad restituendum illum in solidum.

Tertio, si Petrus sit determinatus occidere hominem, & Ioannes eum adiuuet, vt facilius occidat, tenetur Ioannes vere ad restituendum in integrum, ergo & in nostro casu consiliarius tenebitur. Probo cõsequẽtiam, quia licet consiliarius nõ occidat immediatè suo consilio, mouens tamẽ, vel augens voluntatem facit, vt velocius & certius illud fiat, perinde enim auget, & concurrit qui est in causa vt certius, & velocius aliquid fiat, sicut qui est in causa, vt facilius fiat. Et confirmatur, quia si quis sola voluntate occidendi occideret alium, qui illam voluntatem augeret, vel confirmaret, vere concurreret ad illud homicidium, & teneretur ad restituendum, sed actus exterior omnino pendet ab actu interiori voluntatis, nec illi quidquam addit, ergo similiter tenetur, qui mouet, auget vel confirmat voluntatem malefactoris.

Sed quæres, qua ratione deprehendam consiliarium, vel adulatorem fuisse causam mouentem, vel augentem animum malefactoris. Dico colligendum esse ex testimonio, & dictis eius, cui consilium datum fuit, & ex aliis coniecturis prudentibus, maxime ex circumstantia temporis, quia si statim post consilium damnum sequutum est, maximo est argumento, consilium illud mouisse, inflammasse, vel accelerasse factum, si vero post elapsum aliquod tempus, probabiliter iudicari potest, non accidisse damnum illud ex illo consilio, quia licet quando datum fuit inflammasset voluntatem, illo tamen medio tempore credendũ est fuisse remissam, & elanguisse, mutatumque animum & accidisse deinde damnum illud sola malitia eius qui illud intulit. Ad hæc autem inuestiganda diligenti inquisitione vti debet confessarius, qua facta si res sit dubia, an ex illo consilio damnum illud euenerit, declinandum est in fauorem consulentis, nec obligandus est ad restituendum, quia talis obligatio est odiosa, odiosa autem ex regulis iuris oportet restringere, quamuis in re dubia si consiliarius sit diues, & is cui damnum illatum est, pauper, esset obligandus ad aliquam restitutionem, quia tunc dubitationi coniungitur necessitas alterius.

Ex dictis patet, quantum sibi cauere debeant in primis consiliarij regis, qui non solum peccant, verum etiam tenentur ad restituendum, si suo consilio mouent, vel confirmant animum principis ad iniquam sententiam, vel factum. Similiter clerici, & qui tendunt ad clericatum, quia si suo consilio aliquo modo concurrunt ad actionem sanguinis, non modo tenentur ad restituendum, verum etiam manent irregulares. Similiter confessarij, ne aliquo modo consulant pœnitentibus, non teneri ad restituendum, nisi quando id est certum, vel maxime probabile, nam si ex ignorantia, imprudentia, vel sua temeritate, vel animo complacendi, & fouendi illos, id consulãt, non solum peccant grauiter, verum etiam tenentur ad restituendum, quod pœnitens debebat. In re vero multum dubia peccãt grauiter & exponunt se periculo debiti restituendi, si deinde appareat illos pœnitentes id debuisse, & ob suum consilium non restituisse, ex apertissima doctrina illius capitis, Si tua culpa, vbi dicitur. *Si tua culpa damnum datum est, iure super his te satisfacere opportet, neque ignorantia te excusat, quia iure scire debuisti.* Nec sufficit istos consiliarios, confessarium, & similes retractare suum consilium & oppositum suadere, sed tenentur damnum datum resarcire. Quod si dicas, ex illa regula beati Chrisostomi, Cum omnis res per easdem causas dissoluatur, per quas effecta est, sufficere, vt qui male consuluit, se ipsum retractet, & suadeat oppositum, dico illam intelligendam esse, quando effectus non est subsequutus, nec damnũ illatum, sed solo animo peccatum, tunc enim sufficit cui datum est malum consilium, oppositũ consulere, at si damnum sequutũ sit, nõ id sufficit, sed restitutionẽ etiã facere opus est, quia illo cõsilio duo mala effecit, infecit animũ illius, cui male cõsuluit, & fuit in causa vt dam-

vt damnum alteri inferretur. Quando solũ inficitur anim⁹, nec damnũ est subsequutũ, sufficit retractare consilium, vt qui malo consilio fuerat male affectus, bono consilio bene afficiatur: at quando damnum sequutum est, est illud quoque reficiendum.

Nunc ad argumenta initio posita. Ad primum dico, legem illam intelligendam esse, quando consiliarius nec mouit, nec inflammauit, nec accelerauit voluntatem, nec aliquid influxit. Vel dico secũdo, intelligendam esse in foro exteriori, in quo tales consiliarij non punientur vt fures, non tamen in interiori, in quo seruanda est doctrina hic posita.

Ad secundum respondeo, licet alter iam haberet voluntatem deliberatam, nihilominus si consiliarius vel assentator suo consilio inflammauit, vel accelerauit illam, damnum quoque illud censendũ esse effectũ ab ipsis, cum præstiterint aliquid per se pertinens ad illam iniquam actionem, inflammare enim voluntatem, vel agere, vt illa firmius, aut velocius noceat, perinde est, ac si quis adiuuet alium, vt facilius noceat. Et ita soluitur replica ibi adiecta, nam licet inflammando vel accelerando animum alterius, non augeatur damnum materialiter, augetur tamẽ conatus actionis iniquę, quod sufficit, vt vere ad illam dicatur consiliarius concurrere, & per consequens teneri ad restituendum, sicut qui adiuuat, vt alius facilius occidat inimicum, non auget quidem damnum quia vero reddit faciliorem actionem qua infertur, concurrit ad illum efficienter, quod sufficit, vt teneatur ad restituendum.

Ad tertium respondeo, in casu antecedentis teneri me tantum ad 10. quia ad illa tantum concurri mouendo voluntatem furis, ad alia vero 10. me non teneri, quia ad illa neque moui voluntatem, neque confirmaui, neque acceleraui: in casu autem consequentis, & nostræ conclusionis tenetur consiliarius restituere in integrum, quia ad totum damnũ (vt supponimus) mouit, inflammauit, vel accelerauit: quod præstans vere concurrit & influxit in illud. Sed videamus.

Controuersia. VII.

AN QVI CONSVLIT MInus damnum ad vitandum maius, teneatur restituere illud minus, quod consuluit.

Non quærimus, an sit tale consiliũ peccatum, id enim volũ. seq. videbitur q. 78. cum agemus de vsura, sed quicquid sit de culpa, quærimus, an teneatur restituere, loquimurq; quando res ad eas angustias redacta est, vt tentatis omnibus vijs ad suadendum malefactori, ne damnum inferat, nihil efficimus, nec à maiori damno inferendo illum auertere possumus, nisi hac sola via, consulendo minus. Videbitur alicui teneri etiam sic consulentem ad restituendum. Primo, quia suo consilio vere influit & mouet ad illud damnum. Secundo, quia si id liceret, possent parentes, ministri iustitiæ, & confessarij, si quem viderent ex sibi subditis paratissimum, & firmiter deliberatum ad furandum 100. consulere illi, vt furaretur 50. at istis hoc non licet.

Sed his non obstantibus concors est Theologorum sententia, Adriani in 4. de restitutione. Med. codi. de rebus restituendis, q. illa 12. Caie. opusculo. 17. quæstionũ, responsione 13. dubio 3. Soto libro 4. de Iustitia q. 7. ar. 3. & omnium recentiorum, sic consulentem non teneri ad restituendũ. Primo, quia qui tenetur restituere, aut tenetur ratione rei acceptæ, aut ratione iniquæ acceptionis, in hoc casu non tenetur huiusmodi consiliarius ratione rei acceptæ, quia supponimus hunc nihil sumere ex furto alterius, nec ratione iniquæ acceptionis, quia hic non consulit proprie iniquam actionẽ, cum conatus sit, vt ille in nullo noceret, cõsulueritq; illud minus damnũ, nõ vt dãnũ, sed vt mediũ pręter quod ex malitia alteri⁹ nullũ aliud tũc occurrit ad vitãdũ illud maius, qua ratione hoc min⁹ habet certã rationem boni, studioseque egit illud cõsulens.

Secundo, tale cõsilium est vtile fratri, cui fur ille statuit nocere, ergo consiliarius iste non nocuit, sed profuit: restitutio autem habet ortum ex nocumento illato, ergo iste non tenetur restituere. Imo si quis ob tale consilium vellet alteri restituere, ille si prudens est, id non admitteret, cum illud consilium sibi fuerit vtile.

Admonet hic Soto doctrinam hanc intelligendam esse, quando vtrumq; damnũ est circa eandem personam, vt quando fur volebat furari 100. à Ioanne, & ego consulo, ne furetur nisi 50. quia tunc illi Ioãni hoc consilium est vtile, non tamen id licere circa diuersas personas, ita vt non liceat volenti furari à Ioanne 100. consulere, ne furetur nisi Petro 50. sed teneretur inquit sic con-

consulens restituere, quia tale consilium directe & per se est in damnum tertiæ personæ, quod omnino nõ licet, non enim possumus prodesse vni cũ damno alterius. Sed hæc admonitio Soti indiget distinctione. Nã aut malefactor vult nocere certę ac signatæ personæ, vt Ioanni, aut in communi non designatę adhuc personæ, si primũ, bene ait Soto ob rationẽ quã affert. Tum etiã quia illa tertia persona signata habet ius, vt nullus consulat damnum ipsius ad vitandũ damnũ alterius: iniquũ enim est, vt ego cõsulam abscindi brachiũ Petro, ne occidatur Ioannes, quid enim debet Petrus in hoc Ioãni? Si vero secundũ, licet consulere ei, vt illi damnum inferat, cui tale damnũ minus nocebit, vt licet volenti furari consulere, ne fureris pauperi, sed diuiti: licet volenti fornicari consulere, ne committas stuprum, vel sacrilegium, vel adulterium, quære meretricem: licet parato ad comburendũ aliquem populum in communi consulere, ne comburas queso populum magnum, sed paruulum oppidum. Ratio est quia sicut in vna & eadem persona certa & signata consulere minus malum non est consulere malum, sed deuiare à maiori malo, ita quando malefactoris animus adhuc incertus est cui noceat, consulere illi minus nocumentum, non est consulere malum, sed deuiare animum eius à maiori damno, & nocumento.

Ad argumẽta initio posita. Ad primũ dico, sic consulentẽ nõ influere, nec cõsulere proprie, & formaliter malũ, neq; illud minus malũ, vt malũ est, sed hoc tantũ, ne cõmittatur illud maius, quod est studiosum.

Ad secundum respondent aliqui, parentibus, gubernatoribus, confessarijs nõ licere neque consulere minus malum ad vitandũ maius, quia tenẽtur ex officio vitare omne malum in suis subditis, & illos omnino cõtinere: sed hæc solutio non satisfacit, quia ea tantum habet locum, quãdo isti possunt aliqua via prohibere suos subditos à damno inferendo, quomodo etiam quiuis alius non potest consulere, quando posset impedire. Quæstio autem nostra est, quando omnibus tentatis nulla est via ad reuocandum malefactorem à maiori damno inferendo, nisi consulendo minus. Vnde dico, etiã parentibus, & iudicibus, & confessarijs licere, quãdo nullo modo possunt dissuadere, aut prohibere malefactorẽ, ne noceat, nisi hac sola via, consulere minus malum, vt deuient illum à maiori, quia non minus horum consilium vtile est illi, cui grauius nocendum erat, quam si cuiusuis alterius priuati esset, nec video cur non sit omnium vna & par ratio, vt videbimus infra de Loth, ex D. Augustino.

Sed queres, licebit ne volenti rapere bona mea ad illa tuenda consulere, vt rapiat bona alterius, sicut licet occidere inuasorẽ? Respondeo non licere, quia inuasorẽ possum occidere eo ipso quo inuasor est, nec aliter possum eius manus euadere, bona autem alterius non inuadunt mea, vt liceat cõsulere furi, vt rapiat illa & non mea.

Circa solutionem secundi argumenti offert se difficultas.

Controuersia. VIII.

QVANDO PLVRES CONCVRrũt ad idẽ dãnũ, an vno illorũ in integrũ restituẽte teneãtur alij refundere in ipsum suas partes.

Fuit opinio quorundam Theologorum vt refert Medina. cod. de rebus restit. q. 8. nõ teneri socios ad restituẽdas suas partes illi, qui restituit totum damnum, ratio horum erat. Quando quis est causa turpis vel iniquæ actionis, ex qua nascitur obligatio restituendi, si ipse restituat, non tenentur alij ipsi aliquid reddere in pœnam suæ turpitudinis et iniquitatis, suo dicunt crimine meruit, vt nil ei reddatur: sed ita res se habet in hoc casu, cum vnusquisque ex concurrentibus fuerit causa illius damni, ergo quocumque illorum restituente non tenebuntur alij quicquam ipsi reficere.

Hæc sententia reijcitur ab omnibus, cum in probatione eius, vt apparet ex maiori, petatur principium, hoc enim quod sumit loco maioris, est quod inquirimus.

Obseruemus igitur pro hac quæstione ex Caietano art. præcedenti ad tertium, tribus modis posse plures concurrentes ad dãnum se habere. Primo, vt omnes participẽt ex præda vnoquoque suam partem accipiẽte. Secundo, vt non omnes, sed vnus totam illam acceperit, sintque cum illo participes quidem in illa iniqua acceptione, non tamẽ in re accepta. Tertio, vt null⁹ quidquã emolumenti acceperit, sed tantum damnum tertio illatum sit, vt qui incendunt domũ, qui conculcant, vel comburunt segetes.

Obseruemus secundo, ex concurrentibus aliquãdo vnũ esse præcipuũ, qui cæteros induxit, aliquãdo vero omnes vno animo, vel propria spõte, vel se inuicẽ inducẽtes cõcurrisse, nec vnũ esse causam magis præcipuã, quam sit alius.

Obseruemus tertio, præcipuum qui alios inducit, cum ipse sit causa vt inducti concurrant, & veluti consiliarius influens, & mouens, ac excitans, teneri ad seruandos illos à se inductos indemnes, & manere ipsum obnoxium & deuinctum omni damno, quod ex sua inductione illis obuenit. Est que hæc communis sententia omnium Theologorũ, & Iuristarum, quia sic inducens est per se, & efficienter causa damni, quod inducti incurrũt, qui vero causa dãni est, tenetur illud restituere. Vnde inducẽs & præcipuus duplex damnum infert, vnum illi, cui ipse cum sociis nocet, alterum sociis quos inducit, cum inducendo exponat illos debito restituendi. Sit prima conclusio.

Quando ille qui accepit totam prædam, restituit, siue fuerit præcipuus, siue inductus ab alijs, cæteri neque ipsi, neque vero domino tenentur aliquid reficere.

Res est aperta, nam domino in primis nihil ab aliquo restituendum erit, cum ipsi in integrum ad equalitatem satisfactum sit, neque illi qui restituerit, tum quia iste in suis bonis nihil habet minus quam debeat habere, cum totum quod restituit, esset alienum: tum etiam quia ei nihil debetur, cum ab eo nihil acceptum sit. Denique, quia si ei aliquid esset restituendũ, reportaret tunc iste commodum ex sua iniquitate, quod est absurdum. Secunda conclusio.

Si is qui accepit, non restituat, manent omnes deuincti ad restituendum hoc ordine, vt in primis, & ante omnes teneatur iste qui accepit, eo vero non restituente teneatur secundo loco post ipsum qui præcipuus fuit, & velut dux in illo crimine, quod si neque is restituat, tenetur vltimo loco quiuis aliorum, qui in illud damnum concurrunt.

Est etiam aperta hæc conclusio. Prima pars patet, quia qui accepit prædam, habet quod acceptum est, & in eo factus est ditior, cæteri neque habent, neque redditi sunt ditiores. Secundo, quia alij tantum tenentur ad restituendum ratione iniquæ acceptionis, qui vero accepit prædam, & ratione acceptionis iniquæ & ratione rei acceptæ, & ita tenetur duplici vinculo, & ex consequenti prius, & potius. Secunda pars etiam patet, quia eo ipso quo ille qui alios induxit, fuit præcipua & primaria causa, tenetur prius, & potius quam ceteri, nec ei sunt in vinculo restitutionis æquãdi ceteri qui ab ipso inducti sũt. Vltima pars patet ex dictis, quia cum omnes reuera concurrerint, quiuis eorum tenetur restituere, quando alij non restituunt. Tertia conclusio.

Quando precipuus & dux in crimine non accepit prædam, restituit nihilominus vero domino, qui illã accepit tenetur ei in integrum restituere, cæteri vero non tenentur illi aliquid satisfacere.

Prior pars probatur, quia ille qui restituit, cum nihil acceperit, succesit in locũ veri domini à iure, & ita tenetur qui prædam accepit ei restituere, sicut & vero domino. Posterior pars patet, primo, quia alij neque aliquid ab ipso acceperunt, neque facti sunt in aliquo ditiores. Secundo (quod habet maiorem vim) quia ille tenetur socios à se inductos seruare indemnes, & ita tenetur loco eorum satisfacere, & liberos reddere. Quarta conclusio.

Quando aliquis ex socijs inductis qui non accepit prædam restituit in integrum vero domino, tenetur ei in integrum satisfacere in primis qui illam accepit, eo deficiente secundo loco qui præcipuus fuit, & dux in illo crimine, & hoc quoque non satisfaciente alij socij: & hi non quidem in integrum, sed singuli suam illi partem persoluent.

Probatur prima pars. Quia ille restituens, cum non acceperit, succedit omni iure in locum veri domini, & ita tenetur qui accepit illi restituere, sicut & vero domino. Secunda vero pars, quia ille qui fuit præcipuus, & dux (ex tertia obseruatione posita) tenetur socios quos induxit, seruare indemnes, hic autem qui restituit, fuit vnus ex sociis inductis, vt statuimus, seruandus ergo ab illo indemnis, indemnem autem non seruabit, nisi reficiendo illi quicquid vero domino exhibuit. Vltima pars etiam patet, quia iste inductus cum non acceperit, si restituat, succesit præter partem suam, in locum veri domini cui restituit, tenebantur autem cæteri inducti vnusquisq; ad suam partem vero domino reddendam, ergo tenentur similiter huic, qui restituit.

Sed obseruandum hic est, partes istas quas singuli socij inducti illi restituenti persoluunt, debere quoque ipsis reficere primo illum qui accepit, quia singuli cum non acceperint, in ea parte quã persoluunt, succedunt in locũ veri dñi, alioquin ille qui accepit ex sua iniquitate reciperet cõmodũ, quod non licet, eo vero non reficiente illas, debet illas reficere qui fuit dux eorum & inductor, quia, vt sæpe dictum est, debet

illos eo ipso quod induxit, seruare indemnes. Quinta conclusio.

Quando singuli acceperunt suam partem prædæ, vno in integrum restituente, siue is sit præcipuus, & qui cæteros induxit, siue alius & inductus, tenentur cæteri reficere illi restituenti partes suas, quas singuli acceperunt.

Primo, quia in ea parte vnusquisque eorum factus est ditior, & nisi illam restituat, liceret ei retinere, quod inique acquisiuit, & reportare commodum ex sua iniquitate. Secundo, quo principio sæpe vsi sumus, quia ille qui integrum persoluit vero domino pro omnibus, succedit in locum veri domini omni iure, & ita tenentur illi reddere, quæ vero domino debebant singuli restituere.

Hæ quinque conclusiones procedunt in duobus prioribus modis, quibus possunt se habere fures, iuxta primā obseruationem, quando scilicet vel vnus totam prædam accipit, vel omnes suas partes. Conueniuntque in his Conclusionibus Medina loco citato, Caiet. art. præcedenti ad tertium argumentum, Soto, libro. 4. q. 7. ar. 3. ad secundum, Victoria & omnes recentiores Thomistæ. Maior autem difficultas est circa tertium modum, quando nil accipiunt, sed tantum inferunt damnum. Sit prima conclusio.

Si præcipuus qui alios induxit, restituat in integrum, sicut tenetur, cæteri inducti nil tenentur ei reficere.

Ratio est ex fundamento posito, quia iste qui induxit tenetur alios seruare indemnes: hęc est Caiet. loco citato: Magister autem Soto vult limitandam esse hanc rationem, vt sit vera ista conclusio, si alij ita concurrerūt, quia fuerint ab alio pręcipuo inducti, nec alias cōcurrissent, vel tale damnum intulissent, & ille præcipuus etiam sine ipsis damnum illud intulisset. Quod si ipsi quāuis non fuissent inducti, illud nihilominus fecissent, aut præcipuus sine ipsis id nō præstitisset, tenentur (inquit) illi præcipuo qui restituit in integrum, suas partes reddere. Quia hoc secundo modo concurrentes sunt veræ etiam causę, & suo consensu deuinxerunt se ad reficiendum quoque illud damnum. Sed nihilominus conclusio Caietani communiter recipitur, sicuti posita est, & sine ista limitatione Soti. Et confirmatur, quia etiamsi isti alias sine illo præcipuo id fecissent, quando tamen fecerunt, non fecerunt nisi inducti ab illo, constitutique fuerunt ab eo in illo periculo restituendi in solidum, ipsi vero non induxerunt eū, & ita tenetur illos seruare indemnes.

Secundo, illi non tenentur in ordine ad præcipuum ratione rei acceptæ, quoniam nil (vt supponimus) acceperūt, nec ratione iniquæ actionis, quia non induxerunt eum in illam, nec exposuerunt eum alicui periculo, sed contra, vt modo dicebamus, ergo.

Tertio, si iste præcipuus induxisset illos ad nocendum in suis proprijs bonis, nil tenerentur ei restituere, ergo similiter in casu nostræ conclusionis. Patet consequentia, quia præcipuus iste qui alios induxit, cum maneat per se & primario deuinctus ad restituendum ex suis, perinde se habet, ac si induxisset illos ad nocendū ei in suis, ęquiualentque ista inter se.

Quarto, vt supra vidimus initio huius articuli, quod aliquis sit causa sine qua non, vel non sit, parum facit ad vinculum restituēdi, cum hoc nō sumatur nisi ex eo quod est efficienter concurrere, sed in casu huius conclusionis, licet inducti efficienter cō currerint ad damnum veri domini, propter quod præcipuo non reficiente tenentur singuli reficere in integrum vero domino, ad damnum autem & debitum restituendi cui se exposuit ille præcipuus, ipsi non concurrerunt efficienter, cum non induxerint illum, sed contra, & ita ipso restituente nil tenebuntur ei reficere, cum ei isti inducti reuera non nocuerint. Secunda conclusio.

Quando ex damno illato nil cōmodi sumitur, si restituat in integrum vnus ex inductis & minus præcipuis, alij etiam minus præcipui tenentur restituere illi suas partes, præcipuus autem & inducens tenebitur singulis reficere quæ dederunt.

Prior pars patet, quia omnes isti cum fuerint concausæ, obligarunt se vel ad restituē dum in integrum ipsi domino nullo alio restituente, vel secundum partem suam, si vnusquisque ex socijs inductis restitueret, quo fit, vt ille restituens, sufficiatur in locum veri domini, vnde sicuti vero domino tenerentur restituere singuli collectiue suas partes, ita & isti restituenti. Secunda pars patet, quia pręcipuus qui induxit, debet seruare cæteros indemnes. Tertia conclusio.

Quando omnes æqualiter concurrerunt per voluntatem spontaneam, nec ab alio inducti, si vnus restituat in integrum, tenentur singuli suas partes illi reficere.

Hæc recipitur ab omnibus Thomistis, præter quam à Caietano, qui vult teneri alios,

quando ille qui restituit, non intulisset dãnum nisi adiutus ab alijs, quod si sine illis idem fecisset, non esse cur alij quidquam ipsi restituant. Fundamẽtum Caie. est, quia quando qui restituit totum, alias non erat facturus malum sine socijs, constitutus fuit ab ipsis in illo periculo restituendi: quando vero solus, & sine ipsis erat illud facturus, non fuit constitutus ab illis in tali periculo, & ideo non tenentur tunc aliquid ipsi cæteri reficere.

Quamuis autem nonnullis ex Thomistis hæc sententia & ratio Caietani placeat, à plerisque tamen discipulis D. Thomæ non recipitur, sed conclusio posita, vt dixi, est verissima, & fundamentum istud ruit, quia etiamsi sine socijs ille qui restituit, illud fuisset facturus, nihilominus socij æqualiter concurrentes, sicuti sunt inuicem socij damni, debent etiam esse inuicem, & æqualiter socij restitutionis, constitueruntque implicite inter se contractũ quendam societatis reficiendi illud damnum, cuius societatis ratione debent omnes suas partes contribuere ad illud reficiendum.

Ad argumentum illud quorundã Theologorum initio positum respondeo, ibi, vt dixi peti principium. Tum etiam propositionem illam, ei qui est in causa turpitudinis, ex qua nascitur obligatio restituendi, non teneri alios aliquid restituere, non esse intelligendam de restituente damnum à multis illatum, sed de his qui ob turpem causam aliquid accipiunt, cuiusmodi sunt iudex, proditor, & alij, qui cum non possint retinere quod accipiunt ob turpem causam, sed debeant restituere, non debent restituere illud danti, sed vel fisco, vel Ecclesiæ, vel pauperibus, sicut supra exposuimus.

Offert se modo & alia quæstio vicina præcedenti: Cum enim dicat D. Thomas vno restituente vero domino in integrum, teneri cæteros ad reficiendas suas partes illi restituenti, nisi ipse eis remittat: quia potest ille sicut & verus dominus debitum condonare, est quæstio occasione huius doctrinę.

IX. *Controuersia.*

AN VERVS DOMINVS, CVI plures tenentur restituere, possit vni condonare debitum, manentibus alijs obligatis ad soluendum.

Posset aliquis inclinare in partem affirmantem hac ratione adductus. Quando exsistunt duæ obligationes, quarum vna non pendet ex alia, potest remitti vna, manente alia in sua vi, vt cum absoluitur aliquis à voto orationis, & manet illi votum ieiunij: quod facit quotidie sum. Pontif. Sed obligationes quas habẽt isti cõcurrentes ad restituendum, ita se habent, vt vna non pendeat ab alia, sed vnicuique illorum sua priuatim competat obligatio, quia non tenetur vnus ratione alterius, sed vnusquisque per se ipsum ratione iniquæ acceptionis, ergo potest ille cui facienda est restitutio, remittere debitum vni alio manente obligato.

Secundo, si vnus eorum efficiatur adeo pauper, vt non possit restituere, nõ tenetur restituere, & manent nilominus alij obligati in solidum, ergo similiter si dominus rei cui facienda est restitutio, vni remittat, manebunt alij obligati. Probo consequen. quia non minus potest liberare à debito voluntas creditoris, quam inopia debitoris.

Tertio, si vnus ex concurrentibus sit præcipuus qui alios induxit, & precibus eorum qui inducti sunt, dominus lęsus remittat debitum illi præcipuo, hic manet liber, alij vero obligati ad restituendum, ergo similiter si libera voluntate illius læsi remitteretur debitum illi pręcipuo cõcurrenti, manerent alij obligati.

De hac quæstione Cai. & Soto loc. cit. breuiter, Medina vero latius in illa. q. 8. vbi obseruemus, aliud esse remittere ius & actionem repetẽdi debitum apud iudicem, aliud vero remittere ipsum debitum, nam prius illud fieri potest manentibus nilominus debitoribus obligatis ad restituẽdum, cum per illam gratiam non concedatur illis remissio debiti, sed id tantum quod est non vexare illos apud iudicem, posterius vero, quod est remittere ipsum debitum, continet vtrumque tam debitorem manere immunem in foro animæ a solutione debiti, quam in foro exteriori liberum, ne apud iudicem exigi illud possit.

Sit Prima conclusio.

Læsus cui facienda est restitutio, potest remittere vni debitorum actionem, quam habebat contra illum in iudicio, manentibus alijs sine tali gratia & concessione.

Concedunt hãc oẽs DD. quia quãdo plures debitores exsistunt, omnia iura concedunt

dunt liberam facultatem creditori exigendi ab eo à quo voluerit, alijs dimisis. Secunda conclusio.

Quo ad debitum ipsum, non potest læsus quando omnes debitores sunt æqualiter concurrentes, dimittere vni suam partem, manentibus alijs obligatis ad restituendum reliquum, nisi detracta illa parte remissa.

Patet, quia creditor non potest remittere alicui debitori cum præiudicio aliorum. Secundo, quia, illi cui ita remitteret, daret profecto de alieno, vnde sicut læsus si recepisset ab vno debitore totum debitum, non posset remittere alicui suam partem, quia tunc iam non ipsi læso, sed illi qui totum restituit, tenentur alij suas partes singuli refundere, ita quoque si antequam aliquis eorum restituat, remittat alicui eorum suam partem, non potest iam ab alijs recipere nisi reliquum debitum, detracta illa parte iam remissa. Tertia conclusio.

Quando vnus est præcipuus & alij ab illo inducti, si creditor illi præcipuo remittat, eo ipso est alijs quoque debitum illud remissum: Quod si solum remittat alicui ex illis minus præcipuis & inductis, manet nilominus præcipuus ille obligatus ad restituendum.

Patet prior pars, quia cum ille præcipuus sit primario & per se obligatus, ita vt eo restituente reliqui sint liberi, idem est remittere illi, quod remittere omnibus. Secunda pars probatur, quia præcipuus semper manet obligatus, etiamsi alij restituant, aut ipsi domino, aut ei qui restituit. Et cum in hoc casu alij minus præcipui nil dederint, manet ipse semper obligatus ad restituendum vero domino.

Ad argumenta initio proposita. Ad primum concessa maiori neganda est minor. Obligationes enim istæ licet videantur diuersæ subiecto propter diuersitatem debitorum, in ratione tamen debiti vnica est obligatio, sicut & vnica fuit actio iniqua, ad quam omnes isti concurrerunt, per quam debitum illud contractum fuit, & ita non potest vnus ab illa eximi alijs manentibus obligatis, cum non possit fieri vni remissio cum præiudicio alterius.

Ad secundum dico, eum qui in tantã incidit paupertatẽ, non deobligari à restitutione, sed excusari tantum durante illa inopia, cum primũ enim redierit ad pinguiorẽ fortunam, tenebitur restituere nõ per nouã aliquam obligationem, sed per eandem quam antea habebat, vnde inopia vnius non tollit obligationem aliorum, remissio autem facta vni ab ipsomet creditore, si is cui remittitur, sit principalis, tollit debitum aliorum in integrum, si minus principalis & inductus, quo ad illam partem, quæ ipsi remissa est.

Ad tertium dico, non esse simile iudiciũ, quia si inducti suis precibus postulent à læso, vt remittat præcipuo læsori, qui cæteros induxerat, eo ipso suscipiunt apud se illud debitum, & eius solutionem, non enim rogant, vt læsus ille omnino & absolute remittat illud debitum, sed vt remittat illud illi præcipuo, soluendum tamen ab ipsis, at quando læsus ipse libere & propria sponte dimittit, quod dimittet, non potest illud in alios transferre, quia non potest vni remittere cum aliorum præiudicio, nec reuera hoc esset dimittere debitum, sed alios grauare, quod non licet.

ARTICVLVS VIII.

Teneatur ne homo statim restituere, vel possit illud differre.

CVM præcedentibus articulis egerit D. Tho. de alijs circumstantijs restitutionis, in hoc vltimo agit de tempore quo debet fieri, de quo doctores in.4.d.15. Caiet. hic &.q.66.art.3.ad.6.& in Sum.Restit.c.5.Soto lib.4.de Iust.q.6.art.1.& quęst.7.art.4.& lib.5.q.3.ar.1.ad.2.& in suo.4.d.17.q.2.ar.6.Sylu.Restitutio.5.per totum. Adria. in.4.tractatu de restit.fol.50. breuiter, Medina Cod.de rebus rest. q.2.5. Quo ad 4. Doctor Nauar.in suo Manua.c.17.ã. num.54.vsque.68.

Conclu.D.Tho.est affirmatiua:

Quemcunque teneri ad statim restituendum, quam primũ commode potest, vel petendas inducias & dilationẽ ab eo, cui restitutio faciẽda est.

Probatur à D.Tho.Primo, quæ restituenda sunt, eodẽ modo se habent, posito quod sint restituenda, sicut merces debita mercenario, sed merces debita mercenario statim est illi restituenda. Leuit.16. *Non morabitur opus mercenarij apud te usque mane,* ergo nec licebit retinere apud se quodcũque debitum restituendum.

Secũdo, sicut accipere aliquid inuito domino est peccatum contra iustitiam, ita quoque retinere alienum eo inuito, quia perinde priuatur re sua & vsu illius verus dominus iniqua detentione, sicut iniqua acceptione, sed in peccato non licet immorari nec

per

per breue tempus, ergo nec per breue tempus licet rem alienam detinere, sed statim est restituenda, cum posit.

Circa hunc articulum examinanda in primis est hæc conclu. D. Thom. videtur enim falsum esse, statim faciendam esse restitutionem. Primo, sicut præceptum restituendi includit illud negatiuum, non detinendi rem alienam, ita præceptum pœnitentiæ includit illud negatiuum, non permaneas in peccato & inimicitia tui creatoris. Et sicut non liberatur debitor à peccato nisi restituendo, iuxta regulam D. August. *Non dimittitur peccatum*, &c. ita quoque non liberatur peccator à peccato, nisi pœnitendo, iuxta illud Christi: *Nisi pœnitentiam egeritis*, &c. Vnde D. Thom. æqualia facit hic in corpore articuli hæc duo, detinere alienum, & manere in peccato, & ex eo infert esse statim restituendum, quia non licet nec per breue tempus manere in peccato, sed nemo tenetur ad statim pœnitendum, ergo neque ad statim restituendum, sed sufficiet aliquando restituere, quamuis non statim, sicut sufficit aliquando pœnitere, quamuis nō statim, iuxta illud: *In quacunque hora peccator conuersus* &c.

Et confirmatur, Actus eiusdem virtutis sic se habent, vt si liceat vnum differre, liceat & alium, restitutio ex primo artic. est actus iustitiæ, pœnitentia etiam & contritio de peccatis est actus iustitiæ & pars potentialis ipsius, sed licet differre pœnitentiam, ergo & restitutionem.

Secundo, fiscus ex officio debet accusare malefactores, iudex iudicare, & condemnare, ac ferre sententiam, at fiscus & iudex nō tenentur statim ista debita persoluere, sed possunt differre, ergo & alij debitores poterunt differre restitutionem & solutionem suorum debitorum.

Tertio, præceptum restituendi vt art. 2. vidimus est affirmatiuum absolute & formaliter, præcepta autē affirmatiua non obligant statim & pro semper, ergo. Quod si dixeris cum D. Tho. esse quidem affirmatiuum formaliter, sed includere illam negationem, ne detineas alienum inuito domino, ratione cuius est statim adimplendum, Contra, quia omnia præcepta affirmatiua includunt etiam negationem vitij oppositi, vt illud, diliges Deum, continet hanc negationem, non diliges idola, & ita proponitur in lege: *Dominus Deus tuus quem colere debes vnus est, nō facies tibi sculptile, neque coles Deos alienos*: Præceptum sanctificādi sabbathum

includit illud negatiuum, nullum opus seruile facies in eo, quæ tamen nec ratione harum negationum obligant statim. Et confirmatur, hoc præceptum restituendi aut habet se vt affirmatiuum, aut vt negatiuum, si primum, ergo non obligat statim, si secundum, numquam licebit differre restitutionem, negatiua enim numquam licet prætermittere, at vt videbimus hoc eodem art. in aliquibus euentibus licet eam differre, ergo.

Denique, si statim esset facienda restitutio, qui non faceret illam statim, sed differret, committeret nouum peccatum mortale differendo, quia nō adimpleret præceptum de statim restituendo, sicut qui tenetur ieiunare feria. 6. licet alio die ieiunet, si tamen non ieiunauit eo die quo illi præcipitur, peccat mortaliter, at differendo restitutionem non contrahitur nouum peccatum mortale iuxta comunem Theologorum sententiam, aliter qui somno occupatus non restitueret, statim committeret nouum peccatum.

Ad horum intelligentiam & solutionem obseruemus primo, pręceptum restituendi absolute & formaliter esse affirmatiuum, constat primo ex forma & modo, quo datur, pponitur enim his vocibus: redde, restitue, solue, quę sunt affirmationes, Mat. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris*. &c. Rom. 13. *Reddite omnibus debita, cui tributum &c.* Secundo, constat ex obiecto, obiectū enim affirmatiui est aliquod bonum quod præcipit, cum versantur affirmatiua circa actus virtutum, obiectum negatiui aliquod malum, & actus vitij quod prohibet, præcepto autem restituendi præcipitur reddere alienum suo domino, quod est bonū & actus iustitię, vt vidimus. Tertio, præcepta affirmatiua frangūtur per omissionem, vt pręceptum ieiunandi, honorandi parentes, negatiua autem per commissionem, vt præceptum non mētiendi, non occidendi, præceptum autem hoc restituendi frangitur per omissionem, est ergo affirmatiuum proprie & formaliter. Est autem ita affirmatiuum, vt includat in se hanc negationem, ne detineas alienū, ratione cuius reducitur ad illlud, Non furaberis, nā cum hoc septimo præcepto prohibeatur quoduis damnum in bonis alienis, nec solum noceat in bonis qui illa rapit, verum etiam qui iniuste retinet inuito domino, quia vtraque via priuat verum dominū re sua & vsu illius, affirmant propterea doctores hoc præcepto non furandi vtrumque prohiberi, & acceptionem & detentionem

nem rei alienæ inuito domino, Vnde Pau Roma.13.illi affirmationi, *Reddite omnibus debita*, statim adiungit hanc negationem, *& nemini quicquam debeatis*. Et Leuit.16.per negationem præcipitur solutio mercedis debitæ seruo, cum dicitur, *Non morabitur apud te opus mercenarij vsque ad mane*.

Obseruemus secundo ex Cai.hic, circum stantiam temporis aliter se habere in actu restitutionis, & in actibus aliarum virtutũ, nam in alijs virtutibus tempus non est certum, nec omne, sed quod assignat prudentia & recta ratio, vt in actu fortitudinis, temperantiæ, in iudicijs, in accusationibus, non quouis tempore est bellãdum, accusandũ, ieiunandum &c. at in actu restitutionis tempus non est assignandum à prudentia & recta ratione, sed ex natura rei est iam assignatum: nam cum nullo tempore liceat fratri inferre iniuriam, & detinere rem illius ipso inuito sit illi iniuria, nullo tempore licet eam retinere, & ex consequenti ex natura rei quam primum potest illi restitui, est restituenda. Quo fit, vt omittere actus aliarum virtutum non repugnet virtuti quouis tempore, sed in eo tantum, in quo prudentia & recta ratio dictabat esse exercendos, omissio autem restitutionis quouis tẽpore repugnet iustitiæ, cum tamdiu inferatur iniuria domino, quamdiu res ipsius eo inuito detinetur: similiter alia præcepta affirmatiua non obligant statim, sed pro loco & tempore iuxta leges prudentiæ, præceptum autem restituendi quamuis affirmatiuum obligat statim habita opportunitate. Ratio est apertissima ex dictis, Primo quia pręceptum restituendi ideo obligat, quia non licet detinere alienum, sed non detinere alienum quouis tempore tenemur, cum nullo tempore liceat fratri esse iniurium, aut priuare illum vsu rei suæ contra eius voluntatem, ergo. Secundo, non restituere alienum pro eodem reputatur, ac furari, sed hoc nunquam licet, ergo nec illud.

Est tamen hic obseruandum, quod sicut non quæuis acceptio rei alienæ est furtum, sed quando fit domino rationabiliter inuito, quia si irrationabiliter sit inuitus, vt quãdo pauper extreme indiget, nõ est furtum, ita quoque præcepto restituendi prohibetur detentio rei alienæ domino illius rationabiliter inuito, & quia quando non adest opportunitas restituendi, dominus non est rationabiliter inuitus, ideo quando non adest oportunitas, non obligat hoc præceptum, quando autem adest, statim obligat.

Nunc ad argumenta posita: Ad primum Caiet.in opusculo .17. quæstionum. q. 7. quem sequitur Soto lib.4.q. 7.art. 4. vult eandem esse rationem præcepti pœnitentiæ & præcepti restitutionis, & vtrumque esse mixtum ex affirmatione & negatione, quia vtrumque continet suam negationem, præceptum restitutionis non detinere alienum, quod aduersatur iustitiæ, præceptum pœnitentiæ non permanere in dei inimicitia, quod aduersatur charitati, vnde inferunt, vtrumque obligare ad statim, ita vt sicut peccator non pœnitens statim, auget suum peccatum, redditque illud grauius, quamdiu permanet in reatu illius, ita debitor non restituens augeat suum peccatum sui iniqui debiti.

Sed pace istorum multum differunt ista duo præcepta. Primo, quia præceptum restituendi includit in se negationem speciali quadam ratione longe diuersa ab ea, qua alia pręcepta affirmatiua, inter quæ collocandum etiam est præceptum pœnitentiæ, nam alia affirmatiua includunt negationẽ consequenter, vt rem sibi contrariam, vt qui præcipit dilectionem, consequẽter prohibet odium, qui præcipit fidem, consequenter prohibet infidelitatem, & similiter in pœnitentia qui præcipit per pœnitẽtiam Deo reconciliari, consequenter prohibet Deo esse inimicum, hæc est generalis quædam & extrinseca ratio continendi negationem, cum sit per solam consequentiã, propterea ista præcepta non dicuntur negatiua pure, sed affirmatiua, nec obligant statim, sed in casu opportunitatis & necessitatis, præceptum autem restituendi continet negationem speciali quodam modo, quia continet illam non consequenter & velut consectarium, quod est quid extrinsecum, sed antecedenter & vt fundamentum, cui nititur, nam quia non licet retinere alienũ inuito domino, sicut nec accipere, ideo tenemur restituere, & reducitur præceptum restituendi ad illud, Nõ furaberis. Vnde licet hoc præceptum sit proprie & formaliter affirmatiuum, non tamen pure affirmatiuum, sed habens simul negationem intrinsece & fundamentaliter, propter quod habet se & obligat ad modum negatiui statim & pro semper, habita opportunitate, sicut expositum est, sicut statim & pro semper tenemur nõ inferre damnum, nec iniuriã fratri.

Ex quo sequitur, pręceptũ pœnitentię, cũ sit pure affirmatiuũ sicut alia, non obligare statim, sed sicut alia præcepta pure affirma-

tiua tēpore necessitatis, aut statuto ab Ecclesia, præceptum autem restituendi, licet affirmatiuum, mistum tamen ex affirmatiuo & negatiuo, continensque intrinsece negationem obligare, vt negatiuum, statim & pro semper.

Differunt secundo, quia differre restitutionem cum illa commode possit statim fieri, aduersatur præcepto iustitiæ, vt constat ex dictis & obseruatione secunda, differre vero pœnitētiam & contritionem nō continuo contrariatur charitati, nec præcepto pœnitētiæ, nisi in casib', in quibus oportet pœnitere. Hinc sequitur tertia differentia, differentem pœnitentiam etiam habita opportunitate præter casus qui assignātur à doctoribus, nec peccare de nouo, nec augere peccatū, licet incurrat alia incōmoda ex sua dilatione, differentē vero restitutionē habita opportunitate, vel peccare de nouo, vel augere saltem peccatū, vt dicemus.

Differunt quarto, quia præceptum pœnitentiæ totum ordinatur in bonum pœnitentis, propter quod differendo suum proprium bonum nulli est iniurius, præceptum autem restitutionis ordinatur in bonum, & restituentis, & domini, cui fit restitutio, propter quod, nisi restituat habita opportunitate, est illi iniurius.

Sequitur etiam ex his, obligationem pœnitentiæ sumendam esse ex necessitate pœnitentis, obligationem autem restitutionis sumēdam esse ex necessitate creditoris, quæ vere est quotiescumque rationabiliter vult reddi sibi suam rem, vult autem quotiescumque est opportunitas, nec habetur consensus eius in dilationem.

Ita patet solutio ad primum negando consequentiam propter diuersum modum, quo præceptum restitutionis continet in se negationem, & præceptum pœnitentiæ, & alia præcepta affirmatiua.

Ad confirmationem ex D.Tho. dico D.Tho. ęquiparare pœnitentiam & restitutionem quo ad primum, id est quo ad exitum à peccato, nō tamen quo ad obligationem præcepti, vt similiter obligent & simili tempore. Colligit enim in corpore articuli non licere detinere alienum, quia non licet permanere in peccato, qui autem detinet, quā diu detinet & non restituit, cum possit, manet in peccato. Ex quo progressu non sequitur præcepta ista pœnitentiæ & restitutionis eodem modo includere negationem, & eodem modo obligare ad statim: non enim quia conueniant in vno, quod est non posse exire à peccato, nisi restituatur, sicut non exit à peccato qui peccauit, nisi pœniteat, oportet quoque conuenire in modo continendi negationem, aut in alijs, conueniūt enim quidem in illo priori, non autem in posteriori, vt constat.

Et vt res magis intelligatur inter præceptum restitutionis & pœnitentiæ sunt quattuor similitudines: prima, vt sicut nō dimittitur peccatū, sine restitutione, ita neq; sine pœnitentia. Secunda, vt sicut qui non restituit, cū possit, est in statu peccati mortalis, ita qui non pœnitet, cum possit. Tertio, vt sicut qui habet istum actum, nolo pœnitere, peccat de nouo, ita qui habet istum actum, nolo restituere. Quarta, vt sicut per dilationem restitutionis augetur culpa, ita per dilationem pœnitentiæ. Differunt tamen, quia qui cum possit, non restituit, agit contra præceptum restituendi, qui vero nō pœnitet, quamuis possit, non peccat contra præceptum pęnitendi, nisi in certis casibus necessarijs.

Ad secundum respondeo ex quarta differentia hic posita, pœnitentiam esse quidem partem iustitiæ potentialem, potest quoque sumi, vt quędam satisfactio, actu autem realiter ac subiectiue non est iustitiæ pars, sed sacramentum & medicina peccatoris, quo fit, vt eius obligatio non sit sumenda per ordinem ad necessitatem peccatoris, & ideo tunc obligat quando fuerit necessitas ex parte peccatoris restitutio tamen est pars subiectiua & specifica iustitiæ, vnde eius obligatio sumitur per ordinem ad alium, nempe creditorem, & ideo obligat, quando est necessitas creditoris, nō inquam necessitas, id est indigentia & paupertas, sed necessitas, id est, damnum & detrimentum eius, cum careat vsu rei sibi debitæ, quod est contra iustitiam, quæ necessitas cum semper sit, quamdiu dominus re sua caret, consequenter semper exsistit obligatio restituendi.

Ad tertium patet solutio ex dictis ex illo diuerso modo, quo includitur negatio in pręcepto restitutionis, quo modo non includitur in alijs præceptis, quibus tenentur iudex, fiscus, &c.

Ad quartum similiter patet solutio ex isto diuerso modo speciali, quo hoc præceptum restitutionis continet negationem, quo modo non continent illam alia præcepta affirmatiua, propter quod non dicuntur negatiua, sed pure affirmatiua.

Ad quintum, seu confirmationem quarti respon-

respondeo præceptum restitutionis nõ continere quamcunque prohibitionem retinendi rem alienam, retinere alienum absolute & simpliciter non est prohibitum præcepto negatiuo naturali, sed retinere domino rationabiliter inuito. Vnde in quibus casibus ille irrationabiliter esset inuitus, licet differre, vt quãdo non est opportunitas, veluti si sit in lecto, aut missa, aut mensa debitor, tunc licet differre restitutionem; quia vir prudens non vult tunc sibi rem restitui, sed deinde: sicut, Non occides, non prohibet quamcunque occisionem, sed quę irrationabiliter fieret. Vnde ad replicam dico; hoc præceptum esse affirmatiuum habens se ad modum negatiui propter specialem modum, quo continet in se negationem, intelligendũque habita opportunitate. Vltimum argumentum quærit illam difficultatem, quæ solet hic à Thomistis tractari.

Prima Controuersia.

AN PRAECEPTVM RESTItutionis ita obliget ad statim, vt committat nouum peccatum qui illam differt præter illud peccatum quod commisit; quando iniquè accepit.

DE hoc dubio agit Cai. infra. q. 99. ar. 3. ad. 2. & in opuscul. 17. quęst. quæst. 7. & Soto locis citatis. Et pro parte affirmatiua argumentor cum Caiet. Detentio rei alienæ inuito domino comparatur acceptioni, & repugnat pręcepto negatiuo, Nõ furaberis, sicut eius acceptio & cõsumptio, sed acceptio rei alienæ prohibetur semper & pro semper ac in singulis momentis ita, vt quocunque momẽto quid accipiatur, sit nouũ peccatum, ergo similiter non detinere alienum obligat pro semper & singulis momentis, & quocũque momento, quo non restituit habens alienum habita opportunitate, peccat nouum peccatum. Et confirmatur, quia præceptum restituendi licet formaliter sit affirmatiuum, obligat tamen ad modum negatiui, id est semper, ita vt quocunque momento debitor non restituat, peccet de nouo, quasi singulo quoque momento incipiat detinere alienum inuito domino.

Quod si dicas, hoc argumentum tantum conuincere, quod singulis momentis continuet peccatum non restituens, non autem conuincere; quod peccet de nouo singulis momentis, quia præceptum istud est non retinendi, iste vero non retinet de nouo, sed tantum continuat illam iniquam detentionem: Contra, in primo instãti quo potest restituere, & non restituit, peccat de nouo & violat pręceptum non retinẽdi; sed quocunque momento sequenti quo possit, si non restituat, retinet similiter alienum inuito domino, ergo quocunque momento peccat.

Et confirmatur, hoc præceptum non solum prohibet primum momentum, verum & omnia sequentia donec fiat restitutio: argumento est, quia semper manet obligatio adimplendi illud, sed in primo momento committitur nouum peccatum; quia nõ seruatur præceptum pro tunc obligans, ergo in singulis quoque committetur nouum peccatum, cum in singulis idem accidat.

In oppositum est, quod hac ratione, cum inter furtum & restitutionem soleat transire multum tempus; in quo sunt infinita momenta, committeret fur illo medio tempore infinita peccata. Secundo, actus continuatus in eodem genere moris tempore continuo non est multa peccata distincta, sed vnum tantum continuatum, detentio illa, etsi per multa momenta, non est nisi vnus actus continuatus in eodem genere moris & vitij, ergo non est multa peccata distincta, sed vnicum continuatum, esset autem multa distincta, si quæcumque dilatio esset nouum peccatum.

In hac quæstione obseruemus, hoc quod est statim esse restituendum, tribus modis accipi posse; vel statim, vt exeat à peccato, vel statim, ne augeatur peccatum, vel statim, ne committatur nouum peccatum: non est hic quæstio in primo sensu, certũ enim est non exire hominem à peccato, nisi restituat iuxta illud D. Aug. Non dimittitur peccatum &c. in quo sensu iuxta aliquos habet hic D. Tho. pręceptum restituendi obligare statim, id est vt à peccato exeat homo, quamuis reuera ipse D. Tho. aliter doceat, ait enim nec per breue tempus licere detinere alienum, vbi non tantum exigit restitutionem, vt homo exeat à peccato, verum etiam vult illam fieri, quam primum homo potest, & adest opportunitas, vt seruet præceptum restituendi. Vnde quęstio est in secundo & tertio sensu, augeatur ne peccatum, vel comittatur nouum, si differatur restitutio?

Obseruemus secundo, cum præceptum restituendi sit formaliter affirmatiuum, includens autem intrinsece & radicaliter nega-

negationem non detinendi alienum, ad eius adimpletionem requiri duo: Primo, propositum in voluntate non retinendi alienum, & secundo externā exsequutionem, qua illud restituatur suo domino, quę cum diuersa sint, & in eis consistat obseruatio huius præcepti, explicādo qua ratione vnūquodque horum seruandum sit, intellectum manebit, ad quid obliget hoc præceptum, & quando augeatur peccatum contra illud, quando vero de nouo committatur, quod subiectis varijs conclusionibus commode fiet. Sit prima conclu.

Qui habet alienum, vt exeat a peccato, tenetur ad duo, primum statim atque nouit se habere alienum, habere simul firmum & deliberatum animum restituendi illud, quam primum commode poterit. Et secundo actu & opere illud restituere habita opportunitate.

Hæc conclusio patet apertissime ex illa celebri regula D. Aug. 54. ad Macedoniū: *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Restituitur autem vel actu, & opere, quando actu redditur alienum, vel corde & animo, quando firmiter id proponitur. Et confirmatur, quamdiu homo est in proposito furandi, est in peccato mortali, sed quamdiu homo corde & opere retinet alienum, est velut in proposito furandi, ergo.

Secundo, Qui est iniurius & nocet fratri, non potest exire à peccato, quin cesset ab illa iniuria & damno, detinere alienum inuito domino est illi damnū & iniuria, â qua cessari non potest, nisi habendo animum restituendi, quamdiu non est opportunitas, & restituendo, quando illa se offert, ergo, vt exeat à peccato, tenetur ad ista.

Tertio, sicut facere iniustitiam & inæqualitatem cum proximo in re graui est peccatum mortale, ita non potest quis exire à peccato, quin inæqualitatem & iniustitiam illi factam reducat per actum iustitiæ ad æqualitatem, hoc autem fit per restitutionem, ergo non potest quis exire à peccato, quin proponat animo restituere, cum poterit, & cum primum poterit, illud operę exsequatur.

Ex hac conclusione sequitur aperte, illū qui habet animum non restituendi, non esse vllo modo absoluendum, cum sit voluntarie in statu dānationis, & in peccato mortali habituali. Patet, qui habet animum furandi, vel fornicandi, nisi illum omnino mutet, est in statu peccati mortalis, & damnationis, & omnino indignus absolutione, ac ab ea repellendus, sed animo furandi æquipollet animus detinendi alienum, & non restituendi inuito domino, ergo.

In hac conclu. hæc temporis circumstantia, vt fiat statim, aliter intelligēda est, cum dicimus habētem alienum teneri ad statim proponendum illud restituere, & aliter cum dicimus teneri ad statim restituendum habita opportunitate, vt exeat à peccato, nā respectu interni propositi voluntatis tenetur ad habendum illum statim, & in ipso momento quo aduertit se habere alienum, mathematice sumpto, ita vt quamdiu id nō proponit firmiter, sit in statu peccati mortalis habituali, quia quamdiu id non proponit, virtualiter & habitualiter cōsentit in iniquam detentionē rei alienæ, & in damnum ac iniuriam, quæ per illam detentionem domino rei inferuntur, respectu autem externæ & actualis restitutionis opere & in effectu faciendæ non est accipiendum illud statim, mathematice, vt in illo puncto temporis & momento indiuisibili, quo aduertit se habere alienum, facultatemque ad restituēdum, teneatur adire creditorem, & actu restituere, sed accipiendum est illud statim, moraliter & ciuiliter, sic enim dictat recta ratio, iuxta quam omnia præcepta moralia tam diuina, quam humana intelligenda sunt. Verbi gratia, si tibi recumbenti in mensa, aut lecto, aut audienti missam veniat in mentem te habere aliquid alienum, vt exeas ab statu peccati, in quo manes propter iniquam rei detentionem, teneris in illo puncto firmiter ptoponere illud restituere, non tamen teneris etiamsi habeas vnde tunc restituas, surgere illo ipso momento à lecto, vel mensa, aut dimittere missam, vt statim restituas, sed sat est id facias deinde hora commoda iuxta leges prudentiæ. Vnde nomine opportunitatis duo intelliguntur, & facultates, ac bona ad restituendum, & tempus commodum. Quo fit, vt qui quamprimum aduertit se habere alienum, statuit restituere, etsi intercedat vsque ad exsequutionem illius propositi aliqua mora temporis, moraliter loquēdo nō sit dicendus esse in mora, cum tempore cōmodo restituat. Secunda conclusio.

Qui differt restitutionem, cum possit restituere, ad minus auget & aggrauat peccatum suum.

Primo, quia peccatum quo diuturnius est, grauius & peius est. Secundo, quia cum detinere alienum inuito domino sit ili damnum & iniuria, quo magis differtur restitutio, magis hæc augentur, & vna cum eis culpa, ac delictum inferentis illa. Vnde illa regula

gula Theologorum. *Peccatum continuatum licet ſemper ſit vnum, & non differat à ſe ipſo in ſpecie & in genere naturæ, niſi noua ſe offerat circa illud malitia, eo autem ipſo quo continuatur, differt à ſe ipſo in genere moris, quia eſt grauius & peius.* Ita fit, vt ſicut in peccato furti non ſufficit confiteri furtum, ſed explicanda etiam eſt quantitas furti, quia cum confeſſarius ſit iudex & medicus, quamuis quantitas furti non mutat ſpeciem, reddit tamen grauius illud delictum, debetque cõfeſſarius iuxta illius grauitatem, qua medicus eſt, applicare pœnitentiam, conſilium dare, & medicinam ſpiritualem adhibere, ita quoque, qui diſtulit reſtitutionem, non ſat eſt, dicat ſe habuiſſe alienum, ſed debet etiam explicare, cum potuerit reſtituere, quanto tẽpore illud diſtulerit, vel habuerit animum non reſtituendi, cum hæc dilatio reddat peccatum grauius.

Vbi obſeruandum eſt cum Soto, quod certe dictat recta ratio, breuem moram per tres horas, vel tres dies, & breue tempus nõ eſſe dilationem, quam dicimus eſſe in cõfeſſione explicandam, niſi iam illa hora, vel die creditor laboraret neceſsitate, quam noſſet debitor, aut creditor peteret rẽ ſuam à debitore, quia tunc etſi breui mora detineretur ſuppoſita opportunitate explicata, non ſolum eſſet grauius peccatum, verum etiam nouũ, vt ſtatim dicemus. Extra iſtos autem caſus breue tempus non iudicatur mora, quæ reddat peccatum grauius, aut confitenda, ſed illa dilatio quæ prudenter iudicabitur mora & dilatio culpabilis. Quęri hic ſolet, *Quis grauius peccet, qui per vnum (dicamus) annũ detinet.* 100. *inique, aut qui illo anno varijs vicibus furatur.* 100?

Palud in. 4. diſt. 15. quæſt. 2. iudicat illum priorẽ grauius peccare, quia ille continuat peccatum, & ſemper eſt in peccato, qui vero multis vicibus peccat, interrumpit illud, & per aliquod ſpatium dimittit. Soto vult oppoſitum, quia prior ille non committit niſi vnicum peccatum in ſpecie, etſi ſua cõtinuatione reddat illud grauius, poſterior vero committit tot peccata diſtincta, quot vicibus furatur. Diſtinguendum tamẽ hic eſt, nam aut ille qui furatur multis vicibus, tam exiguam quantitatem ſingulis vicibus furatur, vt ob defectum & exiguitatem materiæ nulla illarum per ſe ſumpta ſit peccatum mortale, aut tales quantitates accipit, vt quæuis, aut pleręque illarum ſint peccatum mortale, ſi prius, vera eſt doctrina Palud. ſi poſterius, doctrina Soti.

Tertia concluſio.

In dilatione reſtitutionis, & per illud tempus quo differtur, tunc & toties committitur nouum peccatum contra præceptum reſtituendi, quando & quoties fiet nouus conſenſus, nouaque commiſsio contra illud negatiuum, non detinendi alienum inuito domino.

Hęc conclu. eſt communis inter omnes diſcipulos D. Tho. Et Probatur. Pręceptũ reſtitutionis (vt conſtat) obligat ſtatim & pro ſemper ratione illius negatiui quod intrinſece in ſe continet, ſed pręceptum negatiuum violatur per quamcumque nouam commiſsionem contra illud factam, ergo quotieſcumque aliquis fecerit aliquam nouam commiſsionem contra iſtud negatiuum non detinendi, peccabit de nouo contra illud reſtituendi. Ita colliguntur hi caſus, in quibus committitur nouum peccatum contra præceptum reſtituendi.

Primum eſt, quando quis habet nouum & actuale propoſitum non reſtituendi, non dico primum, ſed nouum, vt qui propoſuit non reſtituere heri, & deinde oblitus eſt, nec amplius de eo cogitauit, ſi hodie rurſum veniat illi in mentem ſe habere alienum, & rurſum proponat non reſtituere illud, hoc ſecundum propoſitum eſt diſtinctum peccatum ab illo priori, quia eſt nouum & actuale propoſitum non reſtituendi, noua contrectatio rei alienæ inuito domino, nouuſque conſenſus & noua commiſſio cordis contra illud præceptum non detinendi alienum: &, vt conſtat, quæuis noua commiſsio contra pręceptum negatiuum non detinendi eſt nouum peccatum contra præceptum reſtituendi. Quo fit, eum qui tale propoſitum habuit, teneri ad explicandum meliori modo quo poterit, numerum & vices quibus ita propoſuit, cum ſint ſingula propoſita iſta noua & diſtincta peccata, requiratur autem ad integritatem confeſsionis, vt explicet numerum peccatorum.

Secũdus caſus eſt, quãdo aduertit quis ſe habere alienũ, & nõ proponit firmiter illud reſtituere, quia, qui actu aduertit ſe habere alienũ, tenetur ſub pœna noui peccati firmiter proponere illud reſtituere habita opportunitate: in moralibus enim non diſſentire dãno fratris, ad quod concurris, eſt conſentire. Dixi quando concurris, qui enim nõ concurrit, poteſt ſe habere indifferẽter, qui vero concurrit, neceſſario aut debet diſſentire reuocando illud, aut conſentire

efficiendo, vel producendo illud, detinere alienum inuito domino est damnum, ad quod concurrit qui illud habet, ergo qui ad uertit se illud alienum habere, & non dissentit reuocando animum, & proponendo firmiter restituere, consentit de nouo, nouus autem consensus est noua commissio contra illud negatiuum, Non detinendi, ergo est nouum peccatum. Secundo, qui aduertit se habere alienum, nec habet animum restituendi, eo ipso habet animum de tinendi, moraliter enim inter hæc non est dare medium in habente alienum. Vnde experientia teste solemus dicere, non vis restituere, ergo vis detinere: nouus autem animus detinendi est nouum peccatum, ergo qui ita aduertit, & non habet actu animum restituendi, committit nouum peccatum. Dixi, quando aduertit, vel tenetur ad uertere. Primum, quia non quolibet momento cogitat homo de hac re, vt quando dormit, quando alijs negotijs occupatur, tunc nec omittit quod debet contra affirmatiuum præceptum restituendi, neque agit contra negatiuum non detinendi, & ita non semper peccat nouo isto peccato, sed quando animaduertit se habere alienum, vel tenetur animaduertere, vt quando vult confiteri, quando vult condere testamentum, quando vult aliquas maximas expen sas facere, quibus bona illius consumentur, & forsan omnia, quando vult inter filios hæreditatem diuidere, in his & similibus casibus tenentur animaduertere, an habeat alienum, ne forsan expendat illud, aut dis ponat de illo, vt suo. In his casibus, quia te netur aduertere, & consequenter aut actu restituere, si potest, aut firmiter proponere, quando poterit, si non animaduertat, peccat de nouo, contra præceptum restituendi, alias non peccat de nouo, etsi non proponat, eo quod non animaduertat, quia semper & continuo animaduertere, ad quæ tenemur, angelicum est, & plusquam humanum.

Sed quæret hic aliquis circa dicta de isto proposito, quod docemus habendum esse sub pœna noui peccati, ab eo qui animaduertit se habere alienum.

Sufficiet ne in isto casu suspendere animum? ita vt is cui venit in mentem se habere alienum, sit indifferens? & suspendat actum mentis, liceatque illi nec habere propositum restituendi, nec non restituendi?

Ratio dubitandi est, quia videtur certe durum & onerosum nimis, vt quotiescumque alicui id in mentem venit, teneatur actu & re ipsa habere tale propositum. Non desunt qui dicant, Metaphysice loquendo, satis esse suspendere actum, quia suspendendo & nullum producendo, licet non dissentiat iniquæ dissentioni, non tamen consentit illi, idque sufficere, vt non peccet de nouo, cum nouum peccatum non sit sine nouo consensu. Moraliter autem loquendo (dicunt) id non sufficere, quia cum aduertat se detinere alienum, volens suspendere actum, & non deliberans, nec statuens restituere, eo ipso censetur virtualiter se nolle restituere. Sed hæc doctrina peritis displicet, & merito, nam actum adeo moralem, qualis est propositum restituendi, velle distinguere in Methaphysice, vel Moraliter sumptum, maxime in præsenti disputatione adeo ad mores pertinente, & tam aliena à considerationibus Methaphysicis, & in qua actiones humanæ tantū sumūtur vt bone, vel male sūt, iustæ, vel iniuste, est nimia Metaphysica. Imo negari non potest, cum moraliter loquēdo, sicut isti dicūt, qui aduertit se detinere alienū, & nō pponit illud restituere, consentiat in iniquam detentionem, simpliciter & absolute (cum moraliter & non aliter hic loquamur) non licere suspendere actum, sed iudicandum esse illum qui id aduertit, & non proponit actu ac reuera restituere, eo ipso consentire iniquæ detentioni, vel saltem se exponere periculo probabili frangendi præceptum restituendi.

Vnde recentiores Thomistę sic distinguūt & bene. Qui aduertit se detinere alienum, aut à principio quam primum id aduertit, habuit animum restituendi oblata opportunitate, vel nō: Rursum, si habuit tale propositum, aut illo medio tempore donec se offerret opportunitas, interrupit illud propositum, & mutauit animum, aut non: si à principio habuit firmum animum restituendi habita opportunitate, nec illum medio illo tempore interrupit, aut mutauit, quando rursum medio illo tempore aduertit se habere alienum, potest tunc suspendere actum, nil tunc actu proponendo, sed transferendo in aliam cogitationē mentem suam, quia primum illud propositū habitum à principio non interruptum, nec mutatum manet virtualiter, & per illud implet præceptum restituendi, donec adueniat opportunitas, sicut celebrans qui habuit à principio propositum consecrandi, etsi deinde suspendat actum, modo non inter-

interrumpat, nec mutet animũ, consecrat, quia semper manet virtute illa prima intentio, quamdiu non interrumpitur, nec mutatur. Quod si à principio non habuit propositum restituendi, vel si habuit, interrupit deinde illud & mutauit, si postea illo medio tempore aduertit se habere alienum, non sufficit suspendere actum, sed tenetur firmiter proponere restituere, tum vt exeat à peccato, tum ne committat nouum, quod committet contra præceptum restituendi, si aduertens se habere alienũ, non habeat hoc propositum.

Tertius casus est, quãdo quis habita opportunitate restituendi, & aduertens se habere alienum, aut debens illud aduertere, non restituit actu & in effectu. Patet tunc peccare de nouo: Primo, quia si habita opportunitate liceret differre, posset semper & in ęternum differre. Secundo, qui habet animum non restituendi, cum aduertit se habere alienũ, vel debet aduertere, committit nouum peccatum, quia habet nouum consensum in iniquam detentionem alieni, sed qui aduertit se habere alienum, vel debens aduertere, cum possit actu restituere, non restituit, habet profecto animum non restituendi, ergo peccat de nouo. Maior certa est. Minor probatur, quia sicut in moralibus est necessaria illatio, potuit & voluit, ergo & fecit, sic etiam ab opposito consequentis est necessaria illatio ad oppositum antecedentis, non fecit, ergo aut non potuit, aut non voluit, sed in casu nostro non potest dici, non potuit, cum supponamus illum habere opportunitatem, ergo non voluit. Tertio, si dominus rei postulet rem suam, & habens illam non restituat, cum possit, peccat nouo peccato, quia nouam illi infert iniuriam, & nouo actu consentit in iniquam detentionem, sed dominus qui non consentit in dilationem restitutionis, virtualiter vult rem suam sibi restitui, & virtualiter illam petit, & dissentit, ne ab alio habeatur, ergo qui habita opportunitate non restituit actu, nouum committit peccatũ. Quarto, voluntas sciens & volens detinẽdi alienum inuito domino, est contra iustitiam, ita vt singuli actus à tali voluntate electi & producti sint peculiaria & distincta peccata, sed qui habita opportunitate non restituit, habet hanc voluntatem retinendi alienum contra iustitiã, ergo committit nouum, & distinctũ peccatum. Quinto, omissio præcepti pro tempore quo obligat, est nouum peccatum, sed præceptum restituendi obligat, quando est opportunitas, ergo tunc non restituere est nouum peccatum. Maior certa est: probatur minor. Ad remissionem peccatorum non exigitur nisi pœnitentia per se & directe, actus autem aliarum virtutum secundum animi præparationem, quando obligabunt, vt qui pœnitet & confitetur sua delicta, non tenetur tunc ieiunare, nisi esse paratus ad ieiunandum, quando se offeret præceptum ieiunij, si præceptum restituendi non obligat habita opportunitate, poterit ergo homo agere pœnitentiam, & consequi remissionem suorum peccatorum, & exire à peccato absque actuali restitutione, etiamsi tunc commode possit restituere, per solum propositum restituendi, hoc est falsum, & contra primam conclusionem, quæ est apertissima doctrina D. Aug. & omnium Theologorum, ergo pręceptum restituendi obligat habita opportunitate, sub pœna noui peccati.

Vnde non est audiendus hic Soto, qui videtur sentire, tantum obligare quando debitor commode potest, & creditor petit, vel indiget, quia tenetur, vt cõstat, cum habet opportunitatem, etiam si aliter nũquam exigat, vel indigeat. Et confirmatur, quia si creditor sit vir potens qui nũquam indigebit, & ignoret rem suam ab alio detineri, propter quam ignorantiam nunquã exiget, nũquam teneretur debitor iuxta istam sententiam restituere, quod est maximum absurdum. Ex hac doctrina sequitur, cum habens alienum committat nouũ peccatum, quoties aduertens se habere alienum, & potens restituere, illud non restituit, teneri etiã ad confitẽdas singulas vices, quibus, cum habuerit opportunitatẽ, non restituerit, quia de integritate confessionis est numerus pecatorum. Quod si id non valuerit, dicat tempus quo detinuit alienum, & accuset se multoties se potuisse restituere, & non restituisse, sicut meretrix quæ non valet assignare numerum suarum fornicationum, debet explicare quanto tempore in eo statu permansit parata frequenter fornicari.

Quartus casus est, quando habens alienũ vtitur re illa aliquo vsu precio ęstimabili in suam propriã vtilitatẽ, vt qui vtitur equo furtiuo ad iter faciendũ, quoties illo vtitur, peccat de nouo. Dico, vsu precio ęstimabili, & in ipsius vtilitatem, quia si vsus ille sit indifferens & nullius commodi, non

est nouum peccatum. Similiter si non sit in vtilitatem ipsius habentis, sed ipsius rei, vt mutare ex vno loco in alium commodiorem ipsi equo. Sumendus etiam est hic vsus non physice & naturaliter, sed moraliter, possunt enim esse circa aliquam rem varij actus physice sumpti, qui tamen omnes moraliter non constituent nisi vnum actum & vnam operationem. Verbi gratia in exemplo proposito, vt quis vtatur equo furtiuo, multos actus exercet physice, nam sternit & parat illum, deinde ascendit, exinde graditur illo, omnes tamen isti in genere moris non sunt nisi vnicus actus, & vnicus vsus equi. Vnde quando dicimus peccare vtentem re aliena in suam vtilitatem, non loquimur de actionibus, & vsibus physice sumptis, sed de vsu moraliter sumpto. Quomodo autem plures actus physici efficiant vnum actum & vnam operationem moralem, explicat optime Caieta. infra quæst. 66. artic. 3. ad secundum. Et in opusculo. 17. responsionum, respons. 15. dub. 2. Quod autem in hoc casu peccet de nouo, patet, quia, vt videbimus quæst. 66. & est communis doctrina Iuristarum institu. de obligationibus, quæ quasi ex delicto nascuntur. §. Furtum. *Furtum non est solum acceptio rei alienæ, verum etiam fraudulenta contrectatio illius inuito domino.* Cuius doctrinæ ratio est, quia qui contrectat rem alienam inuito domino, nouam illi irrogat iniuriam, imo & moraliter habet nouum consensum aut actu, aut virtute in iniquam illius detentionem, quemadmodum qui habet concubinam, vel vxorem alienã, quoties illa vtitur in suam voluptatẽ, infert nouã iniuriã viro illius, & actu vel virtute consentit in iniquam detentionem alienæ vxoris: cum ergo vsus vtilis rei alienæ sit quædam contrectatio fraudulenta & iniqua illius & inuito domino, quicunque talis vsus est reducendus ad furtum, & est nouum peccatum. Ita fit, vt sit nouum etiam peccatum vti re illa cum eius consumptione, aut illam vendere, distrahere, dare, vel commutare, quia omnia ista sunt iniquæ & fraudulẽtæ contrectationes rei alienæ inuito domino.

Quintus casus est, quando habens alienum ita se implicat negotijs, aut tales facit expensas, vt reddat se inhabilẽ ad restituendũ, quia reddens se ita inhabilẽ, eo ipso actu vel virtute consentit, ac vult non restituere, qui consensus, vt constat, est nouum peccatum mortale.

Sextus casus est, quoties creditor postulat rem suam, aut si non postulet, premitur aliqua necessitate, quam debitor videt, & cui potest soluendo occurrere. Patet hic casus ex dictis in tertio argumento, quo probauimus tertium casum. Et confirmatur, primo, qui in hoc casu non restituit, nouam creditori iniuriam, nouumque damnum insert. Secundo, quia in hoc casu non restituens cum possit, apertissime habet nouum consensum in actualem detentionem iniquam. Tertio, quia iste iusta sententia condemnaretur, tamquam ex iustitia debens tunc restituere, ad id autem ad quod quis iusta sententia condemnaretur, vt sæpe dictum est, tenetur simpliciter in conscientia, prẹter quam in pœnis. Ex his casibus peccatur de nouo in secundo & tertio, quia fit transgressio huius præcepti restituendi, qua parte affirmatiuum est, in cẹteris vero fit transgressio, qua negatiuum est.

Nunc ad argumenta initio huius quæstionis posita. Ad primum respondeo, illo argumento probari quotiescumque quis detinet alienum, per nouum consensum actualem, vel virtualem peccare, in hoc enim sensu obligat hoc præceptum pro semper, quando autem non est nouus consensus, qualis est in casibus his positis, continuatur tantum & augetur peccatum, sicut explicatum est. Ad confirmationem similis est solutio: affirmamus enim in primo momento illum peccare de nouo, quia de nouo consensit in iniquam detentionem alieni, in alijs vero, si habeat nouum consensum, ut in casibus propositis, peccabit etiam de nouo, quod si non habeat nouum consensum actualem, vel virtualem, non peccabit de nouo, sed tantum continuabit & aggrauabit peccatum suum.

Ex tota hac doctrina sequuntur nonulla consectaria, quibus soluuntur multæ difficultates in hac materia, & admonentur confessarij, qua ratione debeant se gerere cum habentibus alienum.

Sequitur ergo primo, debitorem qui potest commode totum debitum restituere, si nolit totum & integrum soluere, sed per partes, vnam partem hoc mense, aliã alio, non esse absoluendũ. Ratio est, quia, qui perseuerat in statu peccati mortalis, non est absoluendus, debitor autẽ qui potest restituere in integrũ, & nõ restituit, manet

manet in statu peccati mortalis voluntarie, ergo. Dices, iam restituit partem. Dico hoc parum referre, nam restitutio consistit in constituenda æqualitate posibili, qui vero restituit partem, cum posit totum, non constituit equalitatem posibilem, & ita non est dicendus restituere. Secundo, quia etsi restituat partem, ratione reliqui, quod non soluit cum posit, actu consentit in iniquam detentionem illius residui, & ratione eius non solum manet in peccato, verum etiam peccat de nouo. Hæc doctrina est communis inter Theologos maxime discip. D. Thom. Caietan. in Sum. Restitutio. Adria. in. 4. de restitutione, dub. 7. Soto lib. 4. de iust. quæst. 7. artic. 4. Syluest. Restitutio. 5. §. 5. Nauar. cap. 17. num. 66. vbi citat pro eadem Ioan. Maior. in. 4. dist. 15. quæst. 28. Est denique omnium recentiorum Thomistarum, quos vidi.

Constituo inter auctores huius sententiæ Syluestrũ, quia deceptus est (quod pace eius dixerim) Soto putans Sylu. aliter sentire. Nam Sylu. loco cit. recitat opinionem Directorij, Hostien. Angeli & Summistarum, qui volunt absoluendum esse debitorem, qui restituit per partes, conuenitque cum his in duplici tantum casu. Primo, quando in foro exteriori ita est condemnatus reus, tunc enim si post litem non condemnetur ad soluendum in integrum, sed per partes, satisfacit in re, quæ fuit dubia & sub lite, satisfaciendo iuxta sententiam iudicis. Secundo, quando pœnitens accedit animo faciendi, quod tenetur, existimat autem ex ignorantia in culpabili & bona fide, se non teneri ad restituendum totum simul, sed sufficere satisfacere per partes. Extra hos casus docet Syluest. totum esse in conscientia restituendum, si debitor potest, nec aliter absoluendum, vnde nobiscum sentit.

Sed contra hanc doctrinam obijciunt illi Sũmistæ, si confessor in hoc casu non absoluat, nocet vtrique, & debitori & creditori, si absoluat, agit partes vtriusque, ergo melius est, vt absoluat. Patet antecedens, quia si non absoluat, debitor ille recedet indignatus, & facile statuet nec per partes restituere, si absoluat, restituet paulatim per suas partes, & creditor recuperabit quoque rem suam paulatim & per illas partes. Secundo, vt vidimus articulo præcedenti, licet consulere minus malum ad vitandum maius, iste, si non admittatur, vt restituat partes, cum sit deliberatus non restituere totum, nihil restituet: ergo præstat, ne desinat omnino restituere, vt consulat illi sic restituere, & absoluatur. Ad primum respõdeo, confessarium in illo tribunali & foro conscientiæ nec esse tutorem creditoris, nec iudicem arbitrum constitutum inter partes, nec consiliarum, si quidem ista munera haberet, optime faceret, vt volentem restituere totum, induceret & admitteret, ac consuleret restituere per partes, attamen, cum non sint hæc eius officia, sed esse iudicem spiritualem vice Dei ad expurgandam conscientiam cum facultate absoluendi dispositum, & recijciendi ab absolutione non dispositum, nec potest, nec debet absoluere debitorem, nisi quando restituit, sicut debet, & ea ratione, vt non remaneat in statu peccati, quia tunc est dispositus, aliter non, & cum debitor qui potest restituere totum, nec vult, non restituat, sicut debet, sed maneat in statu peccati, vt constat, ideo nec debet, nec potest eum absoluere, quidquid sit de vtilitate creditoris. Similiter patet solutio ad secundum, non enim est confessarius consiliarius externus, sed medicus animæ, qui tenetur consulere remotionem omnis mali, nec aliter absoluere. Ex hoc sequitur aperte, nec esse absoluendum, qui non habet firmum animum restituendi, quia (vt vidimus) sine tali animo non potest homo exire à peccato. Tum etiam, quia sicut tenetur homo ad restituendum actu, quando potest ita quoque ad restituendum in animi præparatione, & per firmum propositum, quando non potest, sed non est absoluendus, qui cum posit, non restituit actu, ergo neque qui non proponit, cum ad proponendũ nullus posit allegare, se non posse: actus enim interni maxime sunt in nostra facultate, & quouis temporis momento.

Sequitur secundo, in quanto periculo versentur & in quam graui culpa iaceant, qui cum posint, dum viuunt, commode restituere, differunt tamen vsque ad extremum vitæ, isti habent se vt qui differunt pænitentiam & confesionem vsque ad extremum vitæ, quibus parata quidem est remissio, quocunque tempore se conuertant ad Deum: Dubitat tamen plurimum de huiusmodi conuersionibus & pęnitentijs vicinis morti D. Aug. maxime in illo singulari sermone quẽ de hac re scripsit in lib. Retracta. ita quoque qui per

totam vitam non restituerunt, etsi bene faciant restituendo vicini morti, sunt tamen huiusmodi restitutiones maxime dubię & periculosæ, an bene fiant viribus tam corporis, quam animæ eo tēpore adeo infirmis & perturbatis, præter damnum illud adeo graue, quod culpa eorum tanta diuturnitate & prolongatione reddita est grauissima, vel, quod peius est, plena multis nouis & distinctis peccatis, quæ per nouos consensus & nouas omissiones tempore vitæ commissa sunt, cum præceptum restituēdi, qua parte negatiuum est, obliget pro semper habita opportunitate, quam tempore vitæ sępius habuerunt, aut potuerūt habere, quod perinde est, nec ea bene vsi sunt.

Sequitur tertio, non esse absoluendum illum, qui cum exsistat in articulo, vel periculo mortis, habeatque vnde restituat, non vult ipse restituere, sed illud mandat suis hæredibus in testamento. Patet, quia si viuus & sanus, ac potens restituere non est absoluendus, quia quamdiu non restituit habens opportunitatem, manet in peccato, multo minus vicinus morti, cum in tali statu positus diligentius debeat suę saluti consulere. Secundo, quia qui in tali periculo constitutus & potens nō vult restituere dum viuit, sed post mortem per manus hæredum, aperte ostendit, quod si viueret, non restitueret. Tertio, quia illud propositum restituendi aperte & manifeste non est absolutum & simplex, quale esse debet, vt homo exeat à peccato, sed extortum & conditionatum, si mortuus fuero. Vnde talis reuera est impœnitens, nec vere dolet se habere alienum, quia si vere doleret, & uere vellet illud domino suo restitui, statim restitueret, cum possit, in moralibus enim necessaria illatio est, voluit & potuit, ergo & fecit. Denique, quia si ipse cuius potissime interest, non consuluit animæ suæ restituendo, multo minus id pręstabunt hæredes. Vnde voluntarie se exponit periculo non fiendæ restitutionis, quod est virtualiter consentire iniquæ detentioni. Circa quę caueant plurimum confessarij, maxime apud magnates, apud quos hoc malum plurimum viget, habent enim de more, vt auus committat restitutionem patri, pater filio, ille suis successoribus, & hac via numquam restituunt, quod non accideret, si confessarij istorum munus suum fideliter exsequerentur non absoluendo, nisi actu restituerent, simile iudicium est, qui dum viuunt dubitant, an quæ possident, sint sua, vel aliena, voluntque id discernere, sed relinquunt hoc examen heredibus suis, hi non sunt absoluendi, sunt enim in statu peccati mortalis, sicut & præcedentes propter easdem rationes, & multo potius, quia filij nequibunt id discernere, quibus negotia, ambages & cauilli parentum non sunt ita cogniti: tenentur ergo hi per se ipsos rē definire, & inquirere, sicut & præcedētes per se ipsos restituere, quod si aliquod sit incommodum & inconueniens, si tūc actu fiat restitutio, debet confessarius ab illo debitore accipere cautionem & securitatem sufficientem, vel facere, vt pecuniæ, vel æquiualens deponatur sub fideli deposito, vel, si hæres sit tam fidelis & timoratæ conscientiæ, vt apud illum sit restitutio non minus secura, quam apud alium fidelissimum, depositum illud ei committetur.

Sequitur quarto, habentē alienū qui primo vel secundo accedit ad cōfesionē cum eodem debito restituendi, si confessarius videat sua prudentia illum vere dolere de sua culpa, & firmiter proponere statim restituere, posse illū absoluere, illū vero qui iam ter vel quater aut aliquoties promisit in præcedentibus cōfessionibus restituere, nec restituit, cum potuerit, nullo modo esse absoluendum, ita docent D. Anton. p. 2. tit. 2. c. 8. coroll. 4. Caie. in Sum. Restitutio. cap. 6. Nauar. cap. 17. num. 59. quia qui sic promisit in præcedentibus, nec præstitit, prudenter potest credi nec modo præstiturum, sed facile rediturum ad eandem culpam, illum autem qui prudenter timetur in suam culpam facile reuersurus, non licet absoluere, vt manentem in periculo concubinatus, ergo neque hunc, cum non sit minor cupiditas pecuniarum, quam mulierum, vbi maxime obseruandum est illud Christi Matth. 4. *Si offers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris, quod habet frater tuus aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari, &c.* Et confirmatur, habentem concubinam non licet absoluere, quantumuis promittat se statim illam reiecturum, ergo neque habentē alienum, quod multoties promisit restituere & non præstitit, licet absoluere, quin prius illud restituat. Vnde ait & bene Caiet. loco citato. Si dixerit pœnitens confessario, pater hac vice vere restituam, crede mihi, nā mea interest, respōdeat illi cōfessarius, credo quidem, sed quia habes modo hanc bonā dispositionē, vade pri⁹ & restitue, & tūc veniens

veniens absolueris, vel dicat, vt alij consulunt & bene: Credo quidem, sed quãto propositum tuum firmius nunc est, tãto hinc egressus vehementius curabit dęmon, ne illud exsequaris, inuidens pœnitentiæ tuę, vt illum ergo confundas, vade prius & restitue. Sed obijcies, confessarius debet credere pœnitenti, & in his quæ dicit contra se, & in his quæ dicit pro se, cum ipse sit in illo foro reus, actor & testis simul. Respondet Caiet. ita quidem esse, sed debere nilominus confessarium cauere, ne mora temporis delictum pariat, sicut antea accidit, & timere, ne sicut antea accepta absolutione nil præstitit, similiter tunc faciat, quod prudenter timebit, ac propterea non absoluet, quin prius restituat. Obseruat tamen hic D. Nauar. & bene, euenire posse, illum qui alias promisit & non adimpleuit, cum talibus circumstantijs posse accedere loci, temporis & necessitatis, vt iuxta prudentiæ leges, etsi alias non restituerit, in eo tamen casu & ea vice certa iudicanda sit restitutio statim post confessionem, vultque huic non esse negandam absolutionem. Recipitur ab omnibus recentioribus hæc doctrina, quia qui ita accederet, & de quo moraliter ista certitudo haberi posset, nec ipse esset in periculo & occasione peccandi, nec creditori ex illa breui dilatione aliquod dãnum sequeretur, tãtum enim differetur pro tempore, quo confitetur & absoluitur.

Vltimo sequitur posse plurimos condemnari non restituentes debita, existimantes non teneri ad illa soluenda, nisi adueniente iudicis condemnatione, cui errori apud multos plebeios occasionem dedit, quod videant multa debita solui (quæ in conscientia non debentur) propter iudicis condemnationem. Voco hoc errorem, cum illa existimatio non procedat ex ignorantia inculpabili & inuincibili, sed ex crassa & culpabili, quam tenebantur & poterant vincere. Est doctrina hæc explicanda in concionibus, maxime apud agricolas & rusticos, qui solent dicere, nil tibi debeo, si quid existimas à me tibi deberi, postula apud iudicem.

Hactenus quando & quomodo sit restitutio statim facienda, nunc videamus.

Quarta Controuersia.

QVANDO LICEAT DIFferre *restitutionem, & quibus de causis.*

CAusę propter quas potest differri, sunt duplices, aliæ ex parte creditoris, quas non proponit hic D. Tho. sed superius varie attingit, aliæ vero ex parte debitoris, quas affert hic in solutione ad secundum, dicens debitorem qui simpliciter & omnino est impotens ad restituendum, simpliciter quoque esse absolutum, nec teneri ad restituendum, eum vero qui est impotens ad tempus, non teneri eo tempore quo est impotens, sed quando erit potens, & redierit ad pinguiorem fortunam. Nos tamen omnes causas hic percurremus. Ex parte ergo creditoris sunt quattuor causę. Prima est libera ipsius condonatio, & remissio debiti, de qua D. Tho. supra ar. 6. ad tertium. Etenim si creditor libere remittat, non tenetur debitor ad amplius, quia cum vnusquisque sit dominus suorum bonorum, per illam liberam remissionem transfert dominium debiti in debitorem, manetque ille tutus in conscientia. Ita Soto lib. 4. quæst. 7. artic. 4. ad secundum. Medina Cod. de reb. rest. q. 3. & est communis.

Requiritur autem ad hanc remissionẽ, vt sit efficax & ualida, liberetque debitorẽ à debito restituendi. Primo, vt non sit iure prohibita, vt si pupillus remittat, nil facit, quia iure prohibetur pupillus facere aliquos contractus, ac, vt vidimus. q. 5. de dominio, lex ciuilis potest ob bonum commune trãsferre dominia, prohibere quoque illorum translationem. Quo fit in his tribus casibus donationem esse nullam, & similiter remissionem, quando qui aliquid iniuste accepit & retinet, vellet restituere suo domino, & dominus illi remitteret. Primo, quando iudex aliquid accipit à partibus litigantibus, tenetur illud restituere, ita vt si is cui illa restitutio facienda est, vellet remittere, sit nulla talis remissio, quia iura illud prohibent in cap. Statutũ. §. Insuper, de rescriptis, in. 6. manetque semper talis iudex cum debito restituendi illud. Secundo & similiter, quando visitatores accipiũt aliquod munus, vel pecuniam, vt habetur in cap. Exigit de censibus in. 6. Tertio & similiter, si Inquisitores hæreticæ prauitatis accipiant aliquod munus, vt habetur in clementina, Nolentes. de hæreticis, lib. 5. clementinarum.

Exigitur secundo, vt talis remissio sit libera, id est non fraudulenta, nec violenta, quia fraus & dolus, vis quoq; & metus tollũt rationem liberi & volũtarij. Sed quæres

hic duo. Primo, oportet ne petentem remissionem afferre pecuniam in præsentia creditoris, vt dicatur libera remissio? Secundo, dicetur ne fraudulenta, si petens remissionem habeat animum non restituendi, si non remittatur ei debitum? Sit prima conclu.

Quiuis debitor licite potest a creditore suo petere per se, vel interpositam personam remissionē sui debiti.

Patet primo, quia per hoc contra nullum præceptum aut diuinum, aut humanum agit, imo proponit illi creditori materiam virtutis & pietatis. Secundo, quando vnus potest dare & alter petere, licet petere quod licet recipere simpliciter & absolute, sed creditor, cum sit dominus suę rei, potest dare, ergo & creditor recipere, ac consequenter petere. Dico simpliciter & absolute, nā per accidēs ex voto potest quis recipere & nō petere, vt religiosus qui voueret nil petere, posset recipere, non tamen petere, coniux etiam qui emisit simplex votum castitatis, potest reddere, non petere, sed hęc sunt per accidens ex voto, simpliciter tamen & iure naturæ qui potest recipere, potest & petere. Secunda conclu.

Non est necesse, vt remissio sit valida, afferre pecuniam in præsentia creditoris, imo si creditor sit diues, & debitor pauper, est optimum & sanum consilium, vt illam non afferat, quamuis haberet.

Hæc est cōtra D. Anton. 2. p. tit. 2. Est tamen Caiet. artic. 6. huius quæstion. ad. 3. & in Sum. Restitutio. cap. 7. Adria. in. 4. de Restitu. M. Soto lib. 4. q. 7. art. 4. Doct. Nauar. cap. 17. num. 45. &. 46. vbi refert pro hac opinione quandā glossam in Reg. Peccatum. Et probatur conclus. Ad validā & efficacem remissionem tantum exigitur, vt voluntas creditoris sit libera & consentiens sine fraude & vi, sed vt ita libera sit & consentiens, parum facit, estque impertinens, consenserit ne precibus proprijs, an alienis, ostensa pecunia, vel non ostensa, ergo. Secundo, iuxta rectam rationem & prudentiam, quando aliquid quod licitum est petitur, non sunt afferenda quæ facile obstabunt animo & liberalitati datoris, præsentia pecunię solet allicere oculos, & impedire liberalitatem animi, obiecta enim præsentia, vt ait Arist. magis mouent, ergo non est necesse, nec optimum afferre pecuniam. Tertia conclusio.

Quamuis debitor habeat animo non restituere, si tamen exterius nullam adhibet vim, aut metum, nullisque in suis precibus & petitionibus vtitur fallacijs & fictionibus, sed vere explicat debitum & pauperiem suam, & creditor concedit remissionem debiti, talis remissio est valida, & ille debitor manet tutus in conscientia.

Patet, quia interior intentio non restituendi, etsi sit iniqua & peccatum, non reddit petitionem, in qua quæ dicuntur exterius vera sunt, dolosam & fraudulentam, ad veritatem enim contractus externi nil aliud exigitur, quam vt vera sint quæ exterius dicuntur & aguntur. Ex hac doctrina sequitur quod bene obseruat Nauar. loco cit. dominum qui petit à sibi subditis remissionem alicuius debiti, etsi ipsi concedant, non esse securum, nisi experientia videat illos solitos esse libere explicare animum suum, quia si ob durum & asperum domini ingenium prudenter credatur, subditos illos non audere libere mentem suam aperire, quia solitus est iniquus ille dominus vexare ipsos & tyrannice eos tractare, quando non annuunt votis eius, tunc non est securus, nec habenda illa remissio libera, sed coacta & timore tyrannidis domini extorta. Quæ doctrina plurimum obseruāda est à confessoribus magnatum, & facit plurimum ad disputationem de contractibus, de qua infra q. 77. &. 78.

Secunda causa ex parte creditoris, ob quam potest differri solutio, est quando, si tunc res illi redderetur, esset in damnum ipsius, vel filiorum eius, vel tertij, vt si furioso redderetur gladius suus. Damnum inquā corporale, vel spirituale eo modo quo diximus de depositario art. 5. nam si tantum sit damnum spirituale, quia vult creditor bona sua dilapidare, licet optimis medijs differre, & admonere illum, ne sua bona prodigat, quod si nihilominus postulet, restituenda illi sunt, dominus enim eorum est, potestque de illis libere disponere.

Tertia causa ex parte creditoris est, si sit absens & multum distans, de qua etiam egimus art. 5. vide ibi.

Quarta causa est, ex parte vtriusq; tā creditoris, quā debitoris, quādo creditor tātundem debet, aut in eodem genere rei, aut in alio, tunc enim non tenetur debitor restituere, cum tantundē debeat recipere, sed est recompensa mutua inter vtramque partem.

Ex parte debitoris assignat Diuus Tho. hanc solam causam, quando non est potens: occasione cuius videre oportet, quæ paupertas & impotentia liberet hominem, aut absolute & semper, aut pro aliquo tempore à debito restituendi. An exigatur

tanta, vt si restituat, incidat in extremam necessitatem, vel sufficiat ea, qua posita si restituat, incidet in graue͂, quæ quęst. solet à doctoribus proponi his verbis.

Controuersia. III.

TENEATVR NE QVIS REstituere cum detrimento & iactura sui status & facultatum.

ACquisiuit multa vir nobilis iniuste, non potest ea restituere, quin laboret manibus, vel seruiat alicui, tenebitur ne ad id, vt restituat? Similiter profectus quis ad Indos tantas sibi opes fecit, sed iniuste, vt ex plebeio ascenderit ad statum equitis, vel ex equite factus sit comes, aduertens se aliena habere, vult restituere, non tamen potest, quin redeat ad priorem statum, & cadat ab illo, ad quem ascenderat, tenebitur ne cum tali iactura restituere?

Tres sunt in hac parte Doctorum opiniones. Prima est Adria. in 4. de rest. dub. 6. vbi asserit, neminem ita teneri ad restituendum omnia, vt veniat in extremā necessitatem, quia in ea omnia sunt communia, citra extremam vero teneri ad omnia restituenda, etiamsi cadat à suo statu, & maneat in graui inopia, vnde vult nobilem teneri ad vendenda omnia sua, vt restituat, debereque proprio labore victum quærere, artifices teneri ad vendenda omnia etiam instrumenta suæ artis, & seruire alicui, vel mendicare.

Probatur hæc opinio. Primo, ex varijs textibus, nā cap. Si quis, de furtis habetur. *Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres, &c.* Vnde est argumentum, quæ non licet accipere, nec retinere, sed non licet ob necessitatem famis accipere alienum, quia si liceret non esset pœnitendum, ergo nec licet, retinere, sed est restituendū, & ad leuandam necessitatem laborandum, vel mendicandum: cap. Cum tu, de vsuris obligatur vsurarius restituere omnia acquisita per vsuras, nec excusatur etiamsi in grauem deueniat inopiam, cap. Exijt, de verborum significatione in 6. habetur aperte, non licere retinere alienum, nec in extrema necessitate, cui vel liberali obligatione, id est, seruiendo, vel pia mendicatione, vel labore manum potest succurri: quibus in locis expresse videtur haberi hæc doctrina Adriani.

Secundo, detinere alienum æquipollet furto, at non licet furari, nec accipere alienum pro graui necessitate, sed tantum in extrema, ergo nec licet detinere alienum, nisi quādo illud restituens maneret in extrema, necessitate.

Tertio, restitutio non ordinatur in bonū debitoris, sed creditoris, at si extra necessitatem extremā, quæ facit omnia communia, liceret debitori retinere aliena, & præceptū hoc restituendi tantum obligaret, quando debitor non patietur nisi leuem necessitatem, non autem grauem, esset hoc præceptum in vtilitatem debitoris, non treditoris, ergo.

Quarto, si in graui necessitate non obligaret restitutio, id certe esset, quia tunc dominus rei esset irrationabiliter inuitus, at quando necessitas grauis tantum est, est cū maxima ratione inuitus, ergo grauis necessitas non excusat à debito restituendi. Maior patet, quia tunc dicitur creditor irrationabiliter inuitus, quando vult sibi restitui, & debitor non tenetur. Minor vero probatur, dominus rei, etsi debitor exsistat in graui necessitate, habet ius ad petendum, & iudex ad condemnandum debitorem, vt restituat, ergo non est irrationabiliter inuitus. Patet consequentia, quia qui vtitur iure suo, non agit contra rationem.

Secundo, sequeretur ex opposita sentētia per grauem necessitatem acquiriri dominium in res alienas, patet, quia posset illas retinere ratione talis necessitatis, & illis vti pro libito in omnes vsus sibi vtiles, in quo consistit ratio dominij, per grauem autem necessitatem non acquiri dominium rei alienæ, sed per solam extremam, in qua redduntur omnia communia, certū est. Denique, ex opposita sententia datur maxima occasio viris improbis & iniquis, vt per fas & nefas ex alienis augeant suum statum exspectantes, non esse deinde obligandos ad restituendum, ne cadant ab illo statu.

Ita colligit Adria. citra periculum extremæ necessitatis omnia esse necessario restituenda, præterquā in duplici casu, in quibus potest debitor non omnia restituere: primo, quando artifex qui pluribus creditoribus debet, vel multum vni, videt se non posse illis restituere, si quæcumque domi habet tam suppellectilem, quam instrumenta suæ artis vendat, seruatis vero illis instrumentis & laborādo cū illis, paulatim posse se omnibus satisfacere. Secundo, quando debitor si omnia bona sua tradat, non valet

omnibus creditoribus suis satisfacere, reseruando autem aliqua ne mēdicet, sed in suo statu permaneat, ita à consanguineis, vel amicis iuuabitur, vt possit omnia restituere: quia in his casibus consulit debitor iste vtilitati creditoris, agitque negotium ipsius, & creditor qui aliter vellet, ageret irrationabiliter.

Eadem sententiam sequitur Medina de reb. restit. q. 3. & 5. cum hoc moderamine: Aut bona, inquit, quæ habet nobilis, & instrumenta quæ habet artifex sunt ipsorū, à maioribus accepta, vel ab ipsis propria pecunia, vel industria comparata, aut accepit illa à creditore, creditore ipso illa conferente, vel pecuniam qua emerentur: Si creditoris sint, sunt, inquit, illi omnino restituenda, vt docet Adria. quia nullomodo licet extra necessitatem extremam aliena accipere, vel retinere, quæ vero creditoris sunt, certum est aliena esse debitori: quod si propria sint ipsius debitoris, & necessaria illi ad transigendam vitam, quia non valet alia commodiori via sibi victum quærere, non tenetur vendere instrumenta, sed potest illis vti & laborare, ac paulatim colligere, vnde restituat, quia oppositum videtur inhumanum, & iniquum iuxta dictamen rectæ rationis, iuxta quod præcepta moralia tam diuina, quam humana accipienda sunt, cui dictamini creditores qui non consentirent, iudicandi essent irrationales & impij, de quibus conqueritur dominus Esa. 54. *Omnes debitores vestros repetitis*, Omnes inquit, non solum eos qui persoluere possunt, verum & eos qui proprio labore & arte suam pauperiē transigūt.

Secunda opinio est D. Nauar. c. 17. num. 56. 57. & 58. vbi vult debitorem non teneri ad restituendum cum iactura sui status, & deueniendo in grauem necessitatem, quacumque ratione obtinuerit illum statum & bona, siue iuste, siue iniuste. Probatur hæc opinio varijs textibus iuris ciuilis. In primis l. In condemnatione ff. De regulis iuris habetur: *In condemnatione habendam esse rationem personarum, ne egeant*, Id est, ne grauiter egeant. Institut. de Actionibus §. vlti. vbi agitur de his qui cedunt bonis suis ob debita dicitur. *Inhumanum est, vt quis exspolietur omnibus bonis suis, & condemnetur in solidum*. q. d. neminē esse omnibus bonis suis exspoliandum, vt restituat debita. Idē habetur l. 4. & 6. ff. de cessione bonorū. Et in Castella. Part. 5. tit. 4. l. 4. dicitur. *Vt si quis alicui rem suam donauit per scripturam, non debeat implere donationem, si ea facta non maneat donanti, vnde commode possit transigere vitam*. Vnde argumentor. Non minus tenetur donator adimplere donationem, quam debitor restituere, sed donator non tenetur, quando per donationem exspoliatur necessarijs ad vitam, ergo neque debitor tenebitur restituere, quando similiter exspoliatur.

Secundo, solent Reges nobilibus, quorū omnia bona sunt obnoxia restitutioni, ne teneantur seruire, aut mendicare, & cadere à suo statu, concedere facultatem, vt seruatis sibi necesarijs paulatim restituant suis creditoribus, quod non possent concedere, si in conscientia teneretur debitor restituere & cum iactura sui status.

Tertio, vt habetur in l. Miles ff. De re iudicata, Milites non tenentur restituere in integrum, sed paulatim & commode, ne debeant grauiter egere & mendicare, vnde nec compelli possunt, vt cedant omnibus bonis suis.

Quarto, nemo tenetur restituere cum notabili detrimento sui honoris & famæ, quia cum honor & fama adeo præstent diuitijs, in tali restitutione non seruaretur æqualitas, sed nemo potest restituere cum iactura sui status, quin simul patiatur detrimentum in suo honore & fama, ergo.

Quinto, sicut se habet extrema ad extrema, ita medium ad mediū: in extrema necessitate non tenetur aliquis restituere alienū, siue iuste, siue iniuste acquisitū, in leui tenetur restituere omnia aliena etiā iuste acquisita, ergo in graui tenebitur restituere paulatim & sine iactura status aliena quæ habet, siue iuste, siue iniuste acquisita sint.

Deniq; quāuis iniuste acquisita & iuste parta differāt plurimū in modo habēdi, & quo ad radicē & vinculū restitutionis, quia priora illa sine peccato acquisita sunt, & solum debentur ratione rei acceptæ, posteriora vero cū peccato cōparata sunt, & debētur tam ratione rei acceptæ, quā ratione iniquæ acceptionis: attamen quo ad effectū & tēpus restitutionis eodē modo sese habēt, cū omnia ista sint obnoxia restitutioni, sed aliena iuste accepta nō tenetur debitor restituere, modo periclitetur cadere in grauē necessitatē, ergo similiter si aliena quæ habet iniuste accepit. Vnde ea tātū restituet, quę sine periculo grauis necessitatis potest reddere creditoribus, incipiēdo ab iniuste acquisitis, quia hęc sunt magis obnoxia, & plurib. nominib.

Hanc

Hanc doctrinã putat D. Nauar. esse D. Antonin. 2.p. tit. 2. c. 8. imo & communem scholasticorum Scoti in 4.dist.15.q.2. ar.4. Sylu.in verb. Restit. cap.5.§.3.& 4. vbi citat Sylu. alios Iuristas. Sed si auctores isti diligenter inspiciantur, docent quidem D. Anton. Scotus, & Syluest. non teneri debitorem ad restituendum cum iactura sui status, non tamen ita, vt non teneatur siue iuste, siue iniuste statũ illũ acquisierint, vt vult D. Nauar. imo cõmuniter Thomistæ cum DD. isti in genere loquuti sint, volũt eos tantum loqui de debitoribus, qui positi in statu, quem iuste obtinuerunt, contraxerunt deinde illa debita, quia cum DD. isti doceant nemini licere acquirere statũ cum damno & iniuria alterius, debẽt simul sentire, neque licere conseruare illum cum iniuria alterius: quo fit, vt cum dicunt non esse faciendam restitutionem cũ iactura status, intelligẽdi sint de statu iuste acquisito.

Vnde est tertia opinio media inter Adrianum & Nauarrum, quæ constituit bifariam posse acquiri statum in quo quis exsistit, aut iuste, vel proprio labore & industria, aut iniuste, vt qui per furtum, aut contractus illicitos illum sibi comparauit, quo modo creduntur multi qui ex Indis ad nos accedunt, vel ibi manẽt, comparasse sibi statum. Rursum qui in statu aliquo constitutus nequit sine iactura illius restituere, aut redditus est ita impotens casu & infortunijs, aut culpa sua, suis vitijs & prodigalitate. Hoc posito vult hæc tertia opinio debitorem qui iuste acquisiuit statũ in quo est, effectusque est impotens ad restituendum sine illius iactura sine culpa sua, sed infortunijs, vel infirmitatibus, non teneri ad restituendum cum iactura sui status, sed paulatim, ac vt commodius poterit, illum vero qui vel inique acquisiuit statum, & quæ habet, vel suis vitijs & ꝓdigalitate reddidit se impotentem ad restituendum, teneri & cum iactura sui status, & veniendo in grauem necessitatem. Hæc est Caiet. hic & apertius in Sum. Restitutio c. 7. Soto lib.4. de Iust. q. 7. art. 4. ad 2. quamuis breuissime, imo D. Anton. Scoti, Sylu. in locis citatis, & communis modo omnium discipulorum D. Tho. Prior pars probatur argumentis pro opinione Nauarri positis, posterior vero, quia nemo debet habere, vel exsistere in statu honorifico, vel alieno cum damno tertij.

In quæst. adeo graui & difficili, obseruemus primo, distinguendum esse necessario statum, vt auctores tertiæ opinionis distinguunt, in iuste, vel in iniuste acquisitũ, quia prior reuera est illius qui habet illum, eodẽ titulo quo eum acquisiuit, posterior vero nec est, nec vnquam fuit habentis illũ, quia iniuste acquisita numquam transeunt in dominium acquirentis, nisi per legem præscriptionis supposita bona fide, quæ lex hic nõ habet locum, quia si bona fide acquisitus est, & percurrit totum tempus præscriptionis, iam est status iuste acquisitus & pertinens ad primum membrum. Rursum status iuste acquisitus potest tribus modis conseruari, aut bonis alienis, vt qui habet iure hæreditario titulum comitatus, bona autem quibus conseruat statum illum sunt aliena, & ipse nouit: aut secundo, bonis alienis bona fide existimatis proprijs, noscuntur autẽ deinde esse aliena, vt filius adulterę, qui succedit in statu patris putatiui, & in bonis eius, quia creditus legitimus, deinde autem certo nouit se esse illegitimum: aut conseruat statum tertio modo, partim bonis proprijs & iuste acquisitis, partim iniuste acquisitis & vere alienis, vt multi diuites.

Obseruemus secundo, euenire posse, vt creditor, nisi illi restituantur sua, patiatur æqualem necessitatem, aut fere æqualem, quam patietur debitor restituendo, aliquãdo vero non patietur æqualem, sed multo leuiorem.

Obseruemus tertio, regulam illã Caiet. res inferioris ordinis non esse restituendas cum detrimento rerum superioris ordinis, licet non semper sit vera, vt supra vidimus art. 2. esse tamen veram quotiescumque talis restitutio contineret inæqualitatem alicuius ponderis, ita vt debitoris damnũ præponderaret damno, quod vult reficere creditori, quia restitutio est actus iustitiæ reducens res ad æqualitatem.

His positis, statuamus prius quę apud omnes certa sunt. Primum ergo certum est, neminem teneri ad restituendum cum detrimento suæ famæ, nisi bona restituẽda multo præponderent famæ ipsius, vt constat ex art. 2. Famæ vero hic memini, non honoris, quia honoris defectus non reddit hominem infamem, nec tanti faciendus est, nec potest homo cadere à suo statu, quin cadat ab honore, & reuerentia, quæ ipsi ratione talis status exhibebatur, quocirca etsi non debeat fieri restitutio cum iactura famæ, sicut art. 2. explicatũ est, quãdo vero tenebitur debitor restituere cũ iactura sui status, tenebitur & cũ detrimẽto sui honoris.

Secun-

Secundo certum etiam est, debitorē & creditore simul in extrema necessitate existentibus, non teneri debitorem ad restituendum, quia durante illa necessitate omnia sunt communia & æqualis iuris, debetq; esse potior & melior cōdicio possidentis, vt vidimus art. 5. Similiter certum est vtroque æqualiter exsistēte in graui necessitate, vel quasi æquali teneri debitorem cum iactura sui status, ac veniendo in grauem necessitatem ad restituendum, quia extra extremam necessitatem res non sunt communes, sed retinet creditor dominium & ius in sua, & cum debitor tantum habeat (si quod habet) ius necessitatis, creditor autē & ius dominij, & ius æqualis, vel fere æqualis necessitatis, melior est & potior condicio creditoris, debetque illi debitor restituere. Repugnat enim rectæ rationi & æquitati, vt exsistente æquali necessitate & detrimento vtriusque, conseruet debitor suum statum alienis bonis, is vero qui verus dominus est, & cui vere debentur, cadat à suo statu.

Vnde presens quæstio est, an quando debitor incidet in grauem necessitatem, cadetque à suo statu restituendo, creditor vero non patitur similem necessitatē, sed, si quā patiatur, erit leuis, teneatur debitor cum tali detrimento restituere.

Vbi distinguere maxime oportet hæc duo, cadere ab statu, vel attēuare & minuere statum citra notam paupertatis, nam prius illud dicit omnimodam mutationem & iacturam status, quo modo caderet ab statu comes qui relicto comitatu seruiret alicui duci, vt seruiunt aliqui nobiles inferioris ordinis, caderet similiter ab statu nobilis qui laboraret proprijs manibus, vel seruiret alteri nobili, vt seruiunt plebeij, caderet ab statu artifex, qui omni supellectile sua & instrumentis artis suæ venditis alteri sibi æquali seruiret, aut mendicaret. Minuere autem & attenuare statum citra notam paupertatis non est cadere ab statu, sed manente eodem statu sumere sibi & suis sola necessaria ad victum & vestitum frugaliter & parce, quomodo comes & vir nobilis minuit statum, retinendo tantum familiam & supellectilem omnino necessariam, faciendoque sumptus parcos quantum status eius patitur, in victu, vestitu, & collocādis filijs: artifex minuit statum similiter comedendo parce, & vestitu sufficienti vtēdo, omniaq; diuendendo præter supellectilē omnino necessariam, & instrumenta suæ artis. Sit prima conclusio.

Debitor qui iuste acquisiuit statum, siue illum iuste cōseruet, siue iniuste, siue bonis propriis, siue alienis, siue contraxerit debita per infortunia, siue sua prodigalitate, non tenetur restituere cum iactura sui status, & mutando illum, tenetur tamē citra notam paupertatis minuere & attenuare illum, & paulatim, quantum commode poterit, restituere.

Hæc est communis omnium doctorum quos citauit Nauar. pro sua opinione, & cōmunis etiā inter discipulos D. Tho. Prior pars probatur ab Scoto, quia dn̄s qui vellet sua sibi restitui à debitore cum tali iactura, & cadendo ab statu iuste acquisito, esset irrationabiliter inuitus, retinere autem aliena domino irrationabiliter inuito non est peccatum, nec contra præceptum restituendi, ergo. Sed hæc ratio non placet Caiet: videtur enim petere principium, & sumere tanquam certum, dominū in isto casu esse irrationabiliter inuitum, quod probandum est, cum iuxta auctores primæ opinionis non sit irrationabiliter inuitus, vt apparet ex 4. argumen. illius opinionis, quia posset creditor extra extremam necessitatem debitoris rem suam exigere in iudicio, & iudex iuste præcipere illam ipsi restitui. Et cōfirmatur. Talis creditor extra extremam necessitatem non tenetur donare sua illi debitori, ergo neque tenetur consentire, vt detineat illa, vnde non est irrationabiliter inuitus. Ideo Caiet. probat hanc partem argumento ex doctrina D. Tho. hic ad secundum hac ratione. Non tenetur ad restituendum debitor qui prudenter iudicatur impotens, sed qui iuste acquisiuit statum, nec potest restituere, nisi cadendo ab illo, prudenter iudicatur impotens, ergo non tenetur restituere cum tanta iactura. Maior est certa & axioma in hac materia. Probatur minor: quia in moralibus non solum vocatur impossibile, quod simpliciter & omnino est impossibile, verum etiā quod est maxime difficile, & videtur abhorrere recta ratio & lex humanitatis, quo modo dicitur Hier. 13. *Si potest æthiops mutare pellem suam, aut leopardus varietates suas, ita potestis vos benefacere, cum didiceritis mala facere.* Vbi conuersionem illorum, qui malis assueti sunt, vocat impossibilem, id est, maxime difficilem. Similiter in Euangelio. *Impossibile est diuitem intrare in regnum cœlorum.* Id est maxime difficile & Matth. 5. *Quod si sal euanuerit, in quo salietur?* Vocat impossibile prælatos qui timorem Dei abiecerunt, emendari ab alijs, id est maxime difficile, in eodem

sensu vocat Arist. in Metaph. & 2. de animo impoßibilia quæ sunt maxime difficilia, & in iure frequenter idem reperitur maxime l. Nepos ff. de verborum significatione & can. Faciat 22. q. 2. sed comitem relinquere comitatum quem iuste acquisiuit, nobiles laborare manibus, aut seruire, honestum artificem mendicare, vt restituant, est maxime difficile, & alienum à recta ratione, & debita humanitate, essetque durus & iniquus creditor, qui, cum nō egeat nisi leuiter, cum tanto detrimento & iactura proximi sui vellet sua sibi restitui. Et confirmatur, quia talis casus non potest esse moraliter loquendo sine iactura quoque honoris & famæ sui & suorum, cum qua nemo tenetur ad restituendum, vnde non voluntarie, sed quasi necessitate compulsus retinet tūc iste debitor aliena, necessitate inquam conseruandi honorem sui status, ad quod iure quodā naturalis ciuilitatis tenetur, habetq; se sicut qui restituere non potest, habens animum & propositum restituendi, quam primum commode poterit, quod diximus sufficere, quando debitor aliter non potest.

Secunda pars conclu. patet, quia ad colligenda quæ poterit, vt paulatim restituat minuendo & attenuando statum, non est impotens. Quid enim facilius, quā reiectis superfluis, & quæ tantum erant ad abundātiam & pompā, sumere sibi necessaria? Facerent quidem hoc, si sua prodigalitate aut aliquo infortunio compellerentur, multo ergo potius id debent, vt restituant aliena, & suæ conscientiæ consulant.

Ex hac doctrina sequitur, non teneri cōmitem ad vendendum comitatum, vt restituat, nec nobilem ad seruiendum, aut laborandum, nec artificem ad vendendam supellectilem necessariam & instrumenta suæ artis, & mendicandum, sed ad parce tantum & moderate sumēda sibi necessaria, & paulatim, quam commodius & diligentius poterunt, restituendum, & hoc probant omnes illi textus legum ciuilium, & rationes quas affert D. Nauar. 1. argumento 2. 3. & 4. omnia enim illa docent, neminem teneri ad restituendum cum iactura sui status, sed debere restituere quam commode poterit, seruādo sibi quę pro ratione sui status sunt ipsi simpliciter & omnino necessaria. Ex eadem doctrina sequitur, non teneri hominē vt restituat, vendere res suas vili precio, & cum graui detrimento suo, quod maxime obseruandum est propter creditores qui extrahunt bona debitorum, vilique vendi faciunt, quod non licet, sed spectat ad iudices curare, vt illa commode vendantur. Sequitur etiam, filium adulteræ, qui bona fide & sine culpa sua constitutus est in statu nobili & honorifico, quamuis deinde ita certo illi constaret se esse spurium, vt teneretur credere, nihilominus non teneri ad restituenda bona sua legitimo cum iactura sui status, cum bona fide & iuste illum acquisierit, sed teneri tantum ad minuendum & attenuandum citra notam paupertatis, imo, si quę restitutio est prudenter & moraliter iudicanda impoßibilis, est hæc, vt nobilis bona fide constitutus in statu honorifico, tamquā vere legitimus, deinde vt spurius ab illo cadat. Similiter qui bona fide comparauit multam pecuniam ad aliquem statum, propter quam bonam fidem illum iuste acquisiuit, si deinde intelligat illam pecuniam esse alienam, vel oriatur aliquod graue debitum annexum illi statui, quæ non potest restituere nisi cadendo ab illo, non tenetur cum tali iactura restituere, sed solum minuere & attenuare statum, sicut dictum est. Secunda conclusio.

Qui statum iniuste acquisiuit, tenetur statim restituere, & cadendo ab illo, etiamsi creditor non patiatur similem necessitatem. Non tamen tenetur venire in extremam, sed potest seruare sibi & suis quæ simpliciter & omnino videt necessaria, vt parce viuat, secundum illum pristinū & præcedentem statum, quem antea habebat.

Hæc etiam est communis inter doctores illos, quos pro se citat Nauar. & communis inter discipulos. D. Tho. solus enim Nauar. vult ab statu iniuste acquisito neminem debere cadere. Sed probatur prima pars huius secundę conclusio. Primo, ille status est iniuste acquisitus & omnino alienus, ergo nō potest tuta conscientia retineri, sicut pecunia aliena iniuste accepta. Secūdo, qui iuste acquisiuit statū nō tenetur cadere ab illo, quia est vere suus talis stat⁹, & honor quē ex illo habet, at status iniuste acquisitus numquā fuit habentis illum, honorem quoque quē ratione talis status habebat, iniuste poßidebat, ergo non potest retinere talem statum, sed tenetur statim amittere & restituere. Ita fit, vt pauper, qui per eleemosynas falso & ficte acquisitas aliquem statū acquisiuit, vel auxit, teneatur cadendo ab illo statu restituere eleemosynas illas ficte acquisitas non dominis, qui illas dederunt, cum iā transtulerint illarum dominiū in pauperes, sed veris pauperibus, quibus fuit animus dominorum illas largiri: Nec valet dicere illos

dominos

dominos fuisse inuoluntarios, quia fraus pauperum petentium videtur tollere in eis rationem voluntarij, quia licet fuerit fraus in particulari huius pauperis, & inuoluntaria in ordine ad hunc qui petebat, qui non erat verus pauper, non tamen fuit in communi inuoluntaria, sed fuit animus dare pauperi, & ita est restituenda vere pauperi.

Secunda pars cōclusionis probatur, quia restitutio numquam obligat deuenire in extremam paupertatem, tum etiam, quia sicut nemo tenetur cadere ab statu iuste acquisito, vt restituat, ita neque tenetur qui in iuste aliquem acquisiuit, cadere à pristino, & præcedenti, quem iuste obtinebat, & in quo non extreme indigebat. Et confirmatur ex cap. Cum tu, de Vsuris, vbi Alexa. 3. præcipit Episcopo, vt sub poena excommunicationis compellat vsurarios restituere acquisita per vsuras, si habeant in facultatibus, quod si non habeant, non esse mulctandos aliqua pœna, cum nota paupertatis eos excuset, vbi aperte vult Pont. neque vsurarios esse redigendos ad extremam pauperiem, quin sibi necessaria ad vitā pro suo statu, quē antea iuste habebant, retineant, nec vult eos mendicare, vt restituant.

Nunc ad argumenta in oppositum. Inprimis ad argumenta primæ opinionis. Ad primum respondeo, omnia illa capita intelligenda esse, quando quis iniuste acquisiuit, vt fur, vsurarius, & similes: nam debēt hi, quādo laborādo, aut mēdicādo sibi possunt succurrere, restituere, nec ob grauē necessitatem excusantur. Vnde capita ista sic intellecta confirmant secundā conclusio. positam. Sunt qui illa intelligant quando creditor æqualem patitur necessitatem, sed præstat prior solutio. Quamuis si ad singula capita adducta descēdamus, sic respondere possumus.

In primis in illo c. Si quis, de furtis, nil dici de restitutione, quando debitor graue nocumentum pateretur, sed id tantum, vt si quis furatus sit ob famem, pœniteat per tres hebdomadas, nisi restituerit. Cap. cum tu de vsuris magis fauet nobis, quam primę opinioni, cum ibi Alexander nolit vsurariū teneri ad restituendum cum nota paupertatis, quæ nota incurritur etiam per grauem necessitatem. Vnde mirandum est D. Medinam adducere illum textum pro se, cum ei potius aduersetur. In cap. Exijt de verborum significatione tantum ponuntur duæ famosę opiniones: Prima, extremam necessitatem esse exceptam ab omni lege. Secunda omnibus hominibus esse concessam viā prouidendi sibi necessaria suæ naturæ. Ex quibus colligitur in illa decretali, illum qui ad leuandam extremam necessitatem accipit aliena, non peccare, non autem habetur ibi, nullam necessitatem liberare à debito restituendi præter extremam.

Ad secundum, quod est Achilles Adria. Respondeo præceptum restituendi, licet reducatur ad præceptum non furandi, plurimum tamen differre, quia præceptum non furandi est mere negatiuū, prohibens actū malum & vitij, quo fit, vt nulloq; tempore nullaque causa liceat furari, præceptum autem restituendi licet includat negationem intrinsece, & habeat se ad modū negatiui, cum tamen sit præceptū formaliter & proprie affirmatiuum, præcipiens actum virtutis, præcipit illum cum debitis circumstantijs loci, & temporis, & habita opportunitate, quam non habet qui prudenter iudicatur impotens, qualis est qui non posset restituere sine iactura status, quē iuste habet, & sine detrimento honoris, quem iuste possidet, & ita nūquā licet neque vlla de causa furari, licet tamen aliquando ex aliqua iusta causa differre restitutionem, vt quando est periculum cadendi à iusto statu, & à iusto honore. Vnde quando D. Tho. æquiparat hæc duo, nō restituere & accipere alienum, intelligendus est, de eo qui non restituit habita opportunitate, sine qua dominus qui vult sua sibi restitui, est irrationabiliter inuitus. Et confirmatur hæc solutio, nam artifex nec ob necessitatem extremam potest furari instrumenta artis, si valet mendicare, at in extrema constitutus potest illa detinere, si illis valet sibi succurrere. Secundo, si media nocte cogitem me habere alienum, non est peccatum media nocte illud detinere vsque ad tempus opportunū, non enim teneor media nocte surgere & adire creditorem, at furari neque media nocte licet, ergo. Tertio, non licet furari ad seruandam meam famam, at si restituendo grauis infamia mihi immineat, non teneor restituere cum tali periculo: ita fit non eodem modo omnino & simpliciter se habere, furari & detinere alienum, nisi quando hic qui detinet est potens, & habet opportunitatē restituēdi. Vnde vt bene notauit Caiet. supra q. 57. art. 1. aliud est iustum, & aliud exsequutio iusti, propter quod dicit scriptura: *Quod iustum est iuste exsequere.* Nam iustum dicit ius & debitū, exsequutio autem iusti dicit actum cum debitis circumstantijs. Si

debeat

debeat mihi Petrus 100. iustum est, vt reddantur mihi illa 100. à Petro, exsequutio autem iusti quando poterit & erit opportunitas.

Ad tertium respondeo, hoc præceptum ordinari in vtilitatem creditoris, quãdo est seruandum & obligat, cum iactura autem status iuste acquisiti non obligat.

Ad quartum respondeo, ex Caiet. non esse illam germanam rationem, ob quam debitor liberatur à debito restituendi, quia creditor sit irrationabiliter inuitus, sed quia debitor est impotens cũ tanta iactura. Respondeo secundo, esse quoque creditorem irrationabiliter tunc inuitum, durumque & crudelem, qui vellet, cum ipse non patiatur similem necessitatem, rem suam sibi restitui debitore à suo statu iuste acquisito misere cadente. Et ad probationem, iudex iusta sententia præciperet debitum solui, dico ex legibus pro secunda opinione adductis, numquam aliquem condemnari ad tantam restitutionem, quin per sententiam iudicis relinquantur illa necessaria sibi & suæ familiæ pro ratione sui status, quamuis moderate & frugaliter, quãdo status est bene acquisitus. Quod si aliquando per sententiam compellatur aliquis restituere in integrum & cadere à suo statu, iudicatur ita, quia iuridice ostenditur & supponit iudex statum illum non fuisse eius qui habebat illum, sed alterius cui adiudicatur, & ideo præcipitur cũ tanto detrimento illum restituere, quasi omnino alienum & iniuste acquisitum.

Ad quintum respondeo, non acquiri dominium in re aliena, propterea quod debitor retineat necessaria suo statui iuste acquisito, quia dominium dicit liberum ius in rem ad omnes vsus quos voluerit, dominus autem iste non potest vti re, quam dicimus posse sibi retinere, libere, neque ad omnes vsus, sed solum ad necessarios suæ sustentationis, cum debito restituendi illa quæ conceditur suæ necessitati retinere, quotiescumque poterit.

Ad sextum respondet Sylu. loco cit. doctrinam quam hic proponimus, non esse diuulgandam populo, sed solis confessarijs, qui illam callere debent ad casus particulares contingentes. Dico etiam, etsi à populo intelligatur, non propterea præbere nos illis causam furandi & rapiendi aliena, sed docemus quod est consonum veritati & æquitati naturali, sed suæ malitiæ, ob quã autẽ res hac veritate nitentur aliena rapere, erit hoc imputandum, sicut solent peccatores audita Dei benignitate & misericordia, quæ adeo laudabilis est & commendanda, ansam accipere ad liberius peccandum, iuxta illud Eccles. 8. *Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, ideo absque vllo timore filij hominum perpetrant mala.* Quod nõ diuinæ benignitati, sed peccatorum iniquitati tribuendum est. Nec mirũ quod Theologica doctrina aliquando impijs sit in laqueum, non culpa doctrinæ, sed impiorũ peruersitate, sicut Christus dominus supremus doctor & Theologus iuxta Symeonis vaticinium, *Positus fuit in ruinam & resurrectionem multorum in Israel.*

Obseruandum hic est, quod diximus supra art. 5. debitorem qui inique contraxit debita, teneri ad mittendum debitum creditori absenti, etiam cum proprijs expensis, demptis his quas creditor fecisset in re sua asportanda, intelligendũ esse iuxta doctrinam hic positam, nisi ad transmittendum illud debitum, & faciendas tot expensas ex proprijs, teneatur pati iacturã in suo statu iuste acquisito, cum tali enim iactura non tenetur.

Obseruandum secundo est, quod dicimus non teneri debitorem ad restituendũ cum magno detrimento, cum tribus modis possit intelligi: Primo, vt nõ teneatur, quia debitum restituendum sit magna quãtitas, vel secundo, quia restituẽdo illud cessat illi magnum lucrum, vel tertio, quia restituendo patietur magnum detrimentum in propriis, nõ esse intelligendum primo modo, quia illud non est pati detrimentum in suis bonis, sed reddere alienum vero domino, & oppositum esset fauere furibus, qui quo maius furtum committerent, magis excusarentur à restituendo, nec intelligi secundo modo, nam illud lucrũ cessans non est pati detrimentum in suis bonis, sed non vti alienis, vt bene notarunt Scotus & Ricardus, quos refert Caiet. quia lucrum cessans non habet locum nisi in re propria, quæ alio tẽpore carius vendenda erat, aut ex qua vtilitas aliqua erat accipienda, non autem in re aliena inuito domino detenta, imo, vt diximus, tale lucrum cessans vna cum re aliena suo domino restituendum est. Vnde est intelligẽda doctrina hæc in propriis bonis, qui est tertius modus, vt non teneatur debitor restituere cum magno detrimẽto suorum bonorũ, vt qui habet domum, vel vineam, vel alias merces, non tenetur vili vẽdere, & cum damno suo, vt restituat, sed potest exspectare commodum tempus

ad vendendum, & restituendum.

Nunc ad argumenta D. Nauar. Ad primum respondeo, omnes illas leges docere nostram primam conclusionem. Sunt enim intelligendæ de statibus & bonis iuste acquisitis, in quibus volunt & merito istæ leges neminem ita exspoliandum, vt priuetur omnino necessarijs suo statui, & in eodem sensu conceduntur illæ facultates regiæ aliquibus nobilibus, quando habent iuste acquisita. Vnde si quis dicat leges istas, vel facultates esse tantum permissiuas, reddentes debitores tutos in foro iudiciali, nō autem in foro animæ, decipietur, imo sunt leges iustę decernentes quod est æquum & iustū in vtroque foro, sicut patet ex prima conclusione.

Eodem modo soluitur tertium ex lege illa, Miles, loquitur enim de militibus qui suo labore & iuste militiam exercendo statum, vel bona sibi acquisierunt.

Ad quartum respondeo, habentem statū iniuste acquisitū iniuste quoque possidere honorem, qui illum consequitur, & ideo merito omnibus simul exspoliari tamquā alienis iniuste possessis, habentem vero statū iuste acquisitū, cū iuste quoq; possideat honorem, qui illum consequitur, nō teneri ad restituendum cum sui honoris iactura, quia honor iuste possessus bonis temporalibus præferendus est.

Quintum argumentum nobis fauet, nā quia necessitas grauis est media inter extremam & leuem, debet participare ex vtraq;, debet assimilari leui, quando debita sunt iniuste contracta, ita vt restituantur etsi immineat periculum grauis necessitatis, & assimilari extremæ, quando sunt iuste contracta, ita vt, sicut imminente extrema necessitate non est facienda restitutio, similiter nec debita iuste contracta imminente graui necessitate & iactura status sint restituenda.

Ad vltimum respondeo, vtraque bona esse obnoxia restitutioni, sed cum discrimine, inique acquisita, quia numquā fuerunt habētis illa, simpliciter & omnino, iuste vero acquisita, quia vere sunt habentis illa, quando debitor commode potest illa restituere, quod certe non potest, quando imminet illi iactura sui status, nam quæ maior incommoditas?

Obseruandum est hic, quod habet D. Tho. in solutione secundi argumenti, non potentem restituere vel omnino & simpliciter, vel pro aliquo tēpore debere petere per se, vel per alium aut remissionē debiti, aut dilationem, intelligendum esse, quando illa impotentia non est omnino euidens, quia si euidens sit, velit, nolit creditor, debet aut remittere, aut exspectare, quando vero non est ita euidens, ad maiorem conscientię securitatem oportet debitorem vti ista cautela, & quia vt plurimum ista impotentia non est ita euidens, loquutus est D. Tho. in genere & sine hac distinctione respiciens ea quę vt plurimum eueniunt. Offerunt se modo nonnullæ difficultates.

AN QVI CEDVNT BONIS, ex quibus non soluuntur omnia debita in integrum, sed per ratam, maneant tuti in conscientia.

ADria. & Medi. locis supra cit. putant non esse securos, quando isti retinent sibi & familiæ suæ necessaria, quia ex eorum opinione nihil possunt sibi retinere, sed debent mendicando, vel laborando victū quærere, leges autem ciuiles, quæ concedunt huiusmodi cesionem bonorum, liberare eos tantum in foro exteriori à carcere, & aliis vexationibus, non autem in foro interiori animæ.

Sed opposita sentētia est communis inter Theologos seruatis his condicionibus. Prima, huiusmodi debitores nil omnino abscōdere, præter ea quæ simpliciter & omnino sunt sibi necessaria, vt si habenti 200. sufficiant 100. & abscondat 200. cum vtatur fraude & dolo aperte, non est tutus in conscientia. Secunda, vt si cedens bonis secreto sibi seruet necessaria, nihil petat à iudice in alimenta, cum iam sibi necessaria retinuerit, quod si postulauit à iudice alimenta, & obtinuit cōuenienter, tunc quæ secreto absconderat, tenetur reddere creditoribus. huiusmodi.n. debitor ea solū retinere potest, quæ sibi sunt omnino necessaria.

His suppositis, dico cedentem bonis, si iniuste illa acquisita sint, nil posse sibi retinere, sed debere illis omnino cedere, & quærere victum labore, vel mendicitate, quia talia bona numquam fuerunt eius, sicut diximus de statu iniuste acquisito: quod si bona erant iuste acquisita, tutus est in conscientia cedēdo illis iuxta leges ciuiles, potestq; tuta conscientia seruatis illis condicionibus retinere sibi necessaria, minuendo & attenuando statum, sicut diximus de statu iuste acquisito, de huiusmodi enim agunt leges

istæ

istæ ciuiles & l. 1. Cod. qui bonis cedere possunt, quæ cum sint iustæ, & maxime expedientes bono communi, reddunt debitores tutos in conscientia.

Addiderim tamen huiusmodi debitores manere semper cum debito restituendi in integrum singulis creditoribus, si deinde possint adueniente pinguiori fortuna, quia cessio ista conceditur illis ratione necessitatis in quam venerunt, qua deficiente & cessante cessat etiam ista concessio legum, & tenentur in integrum restituere.

TENEATVR NE DEBITOR vna cum debito restituere etiã creditori lucra, quæ illi cessarunt ex dilatione restitutionis.

HIc distinc. opus est, nam aut debitum fuit iuste contractum vt per emptionẽ, &c. aut iniuste vt per vsuram, vel rapinam. Rursum aut dilatio fuit cum consensu creditoris, aut eo inuito, tum etiam, aut dilatio fuit culpabilis, quia noluit debitor restituere, quãdo potuit, vel fuit ex impotentia, quia non habebat, vnde redderet. Denique aut dilatio fuit ad vitandum graue aliquod nocumentum in proprio honore, & fama, vel in alijs rebus spiritualibus & superioris ordinis, aut ad vitandum tantum nocumentum in proprijs bonis temporalibus. Sit prima cõclu.

Quando restitutio dilata est libero consensu creditoris, non tenetur debitor ad restituendum lucrum cessans.

Quia consentiens in dilationem simul cõsensit lucrum illud sibi cessare. Secunda conclusio.

Quando debitum fuit iuste contractum, & dilatio ex omnimoda & simplici impotentia debitoris, non tenetur restituere lucrum cessans.

Probatur. Omnis restitutio facienda est aut ratione rei acceptæ, aut ratione iniquę acceptionis, aut ratione damni illati, hic nõ intulit damnum in casu huius conclusionis, quia ex nulla culpa sua cessat lucrum creditori, cum desinat restituere ex omnimoda impotentia, nec ratione iniquæ acceptionis, quia fuit debitum iuste contractum, vnde tenetur tantum ratione rei acceptæ, at qui sola ratione rei acceptę tenetur ad restituendum, ex communi doctorum sententia illa restituta ad nihil amplius tenetur, ergo. Tertia conclusio.

Quando debitum fuit iniuste contractum, tenetur debitor quam primũ poterit restituere & debitum & lucrum cessans, & similiter si fuit iuste quidem contractum, dilatio vero solutionis, fuit ex culpa debitoris, quia cum potuerit soluere fuerit in mora.

Probatur, quia in vtroque casu huius cõclusionis debitor iste culpa sua est causa lucri cessantis, nocuitq; creditori cum iniuria in cessatione talis lucri, vbi autem damnum & nocumentum cum iniuria, ibi & vinculũ restituendi. Quarta conclusio.

Quando dilatio fuit ad vitandum nocumẽtũ in rebus superioris ordinis, non tenetur debitor restituere lucrum cessans, quando vero ad vitandum illud in rebus eiusdem ordinis & proprijs bonis, tenetur.

Hæc est Caiet. loco cit. in Sum. Probatur prior pars, quia dilatio ad vitandum tale damnum æquiparatur impotentiæ omni modę & simplici. Tum secundo quia sicut fama & bona spiritualia non sunt res vendibiles, ita nec lucrum quod cessauit creditori, vt ego meam famam, aut gratiam tuerer, debet illi persolui, quia esset velut reddere precium pro mea fama & gratia. Probatur secunda pars, quia nemo debet esse sibi vtilis in temporalibus cũ damno alieno, cum ergo debitor in suis bonis sibi consuluerit, detinendo bona creditoris, tenetur creditori soluere vna cum debito & lucrũ cessans, alioqui pateretur creditor damnũ in proprijs propter commodũ alienũ, quod nõ patitur recta ratio. Vltima quęstio est.

QVANDO SVNT PLVRES creditores, nec licet omnibus in integrum restituere, quis seruabitur ordo?

DE hac q. Caiet. in Sum. Restitutio c. 8. Medi. cod. de reb. resti. q. 2. fo. 8. Sylu. Restitutio c. 6. q. 5. Gabriel in 4. D. 15. q. 2.

In hac quæstione in primis hæc certa sunt apud omnes. Primo, quando debitor omnibus potest in integrum soluere, parum referre cui prius vel posterius soluat, modo seruet tempus cum illis constitutum. Secundo, quando omnibus nonͣ potest, illa prius esse restituenda quæ debitor habet in propria specie, quam alia, quia illa bona nũquam fuerunt debitoris, sed manserunt semper sub dominio illius à quo accepta fuerunt in eadem specie, & ideo illi restituenda. Tertio, restitutis iis quæ manebant in propria specie suis dominis, ex alijs debitis pri⁹ esse restituẽda quę certa sunt, quã incerta, sunt enim creditores certi melioris cõdicionis, & habent potius ius in sua debita

certa, quam habeant pauperes, vel Ecclesia in incerta. Quarto, cum duo sint genera debitorum, quædam realia, ad quæ res aliqua certa obligata est, vt in censibus annuis, quibus obligantur aliqua hæreditas vel domus: pignora quę traduntur in fideiussionem acceptæ pecunię, & res ipsæ emptæ, quamdiu non soluitur earum precium, alia vero personalia, quæ debet creditor nulla peculiari re illis obligata, sed ipso tantum debitore: certum est ex his debitis realia prius soluenda esse quam personalia, quia creditores realium habent ius & in debitorem, & in res suis debitis obligatas, creditores autem debitorum personalium tantum habent ius in debitorem: vnde habent illi duplex ius, propter quod sunt melioris conditionis, estque illis prius restituendum: Quod intelligendū est de bonis cuique debito deuinctis, vt si debitor non habeat nisi hanc vineam, ex qua sua debita multis creditoribus persoluat, illa prius soluenda sunt, quibus vinea illa deuincta est, quia hęc sunt realia: & inter eos prius debet restituere illi, à quo pecuniam accepit vt vineā illam emeret, deinde illis qui habent aliquos census supra illam, quia his quoque prius quam aliis hæc eadem vinea deuincta est, seruanda autem sunt in his statuta cuiusque reip. & communitatis, maxime ius commune: quod si illud dubium sit, standum erit interpretationi peritiorum, possunt enim leges humanæ statuere ordinem seruandum in soluendis debitis propter bonum commune, etiamsi decernat debita minus antiqua prius solui, vt de dote mulieris, maius namq; est transferre dominium ab vno in alium, quam constituere ordinem in soluendis debitis, vnde cum possint leges humanæ prius illud ob bonum commune, poterunt & hoc posterius, eruntq; seruandæ in vtroque foro.

Maior difficultas est de personalibus, de quibus sit conclusio.

Inter debita personalia illa prius sunt restituenda, quæ cum maiori iniuria sunt contracta.

Patet, quando quis vult recedere à multis peccatis, nec simul potest ab illis, sed successiue, & paulatim, debet incipere à grauioribus, sed inter debita illa sunt grauiora, & magis iniqua, quæ cum maiori iniuria sunt contracta, ergo. Ita fit primo loco esse restitnenda quæ per rapinam, secundo quæ per furtum, tertio, quæ per vsuras contracta sunt, quarto, quæ per contractus licitos, vt emptione, vel mutuo, quinto, debita ex legatis, aut promissionibus orta. Secunda conclusio.

Inter alia debita eiusdem speciei, vt quando sunt plura furta solo numero diuersa, cæteris paribus prius est restituendum debitum antiquius.

Quia ex regulis iuris in 6. qui prior est tempore, potior est iure, nisi iam creditor recentior magis indigeat, tunc enim habenda est ratio maioris necessitatis, quod si interueniāt aucthoritas legis, vel iudicis, tunc standum est legi, vel sententiæ propter auctoritatem, quam leges humanæ habent in in his, vt dictum est.

Sed contra primam conclusionem hic positam, quam habet Medina contra Caiet. offerunt se nonnulla. Primo, magis teneor benefactori quam alijs, qui mutuo dedit benefecit mihi, ergo prius debeo restituere accepta mutuo, quam alia, & per consequens prius sunt restituenda debita contractu licito parta, quam alia. Secundo, maior iniuria infertur non restituendo mutuanti gratis, quam soluenti vsuras, cum hic voluntarie illas dederit vsurario, ergo prius est restituendum debitum ex mutuo, quam debitum ex vsura. Tertio, euenire potest, vt creditor debiti liciti patiatur maiorem necessitatem, quam creditor debiti illiciti, patienti autem maiorem necessitatem prius est restituendum, quam alijs. Ergo.

Singula suo ordine diluamus. Ad primū respondeo, benefactori me magis teneri ex gratitudine, ex iustitia vero magis illi, cui cum maiori iniuria damnum intuli, quia, cum vinculum restitutionis nascatur ex dāno illato cum iniuria, vbi maior iniuria, ibi & maius vinculum. Ad secundum dico, maiorem iniuriam personalem inferri mutuanti, quando illi debitum non restituitur, sed maiorem iniuriam legalem, & commutatiuam illatam esse soluenti vsuras, quia vsura est contractus omni lege diuina naturali, & humana prohibitus, & secundum se illicitus, ac implicite inuoluntarius, quia nullus illas vellet soluere, soluit autem ad redimendam suam necessitatem. Ad tertiū dico, illud non aduersari nostræ conclusioni, quæ loquitur cæteris paribus, vbi autem maior necessitas, iam non sunt omnia paria.

QVAESTIO 63. DE ACCEPTIONE *personarum.*

QVAM methodum in alijs virtutibus explicandis obſeruauit D. Tho. vt propoſitis prius proprio cuiuſque obiecto & actu, ex quibus natura & ratio vniuſcuiuſque dignoſcitur, ad vitia illi oppoſita conuertat orationem, in hac diſputatione de iuſtitia non dimiſit, poſt quam enim egit de proprio iuſtitiæ obiecto nẽpe iure, de eiuſdẽ actu nempe iudicio, de vtraque iuſtitiæ ſpecie diſtributiua & commutatiua, & vtriuſque actibus, incipit modo agere de vitijs vtrique iuſtitiæ oppoſitis, inter quæ primum locum obtinent quæ diſtributiuę aduerſantur, quia hæc vt virtus quæ in principe debet reſidere, & bona communia ſpectat, excellentior eſt, cum autem contrarietur potiſsime iuſtitiæ diſtributiuæ acceptio perſonarum, ideo de hoc vitio primum omnium diſputat. De quo Doctores in 4. D. 15. Gabriel q. 7. Abulen. in c.22. D.Matth. â q. 108. vſque ad quæſtionem 120. Mag.Soto lib.3. de Iuſt.q.6. Summiſtæ in verbo acceptio perſonarum. Verbo dignitas. Verbo Electio. Verbo Beneficium.

ARTICVLVS. I.

An acceptio perſonarum ſit peccatum mortale?

OBſeruemus primo parũ referre an iſta voce, acceptio perſonarũ, Latini authores, vt Cicero, Quintilianus & alij antiqui Romani vſi ſint, nobis enim qui Theologiam, non latinum ſplendorem & eloquentiam profitemur, ſat eſt in ſacris litteris & in ſanctis patribus Eccleſiæ doctoribus reperiri, veluti D. Aug. lib. 2. contra duas Epiſtolas Pelagionarum c. 7. tom. 7. vbi aduerſus illos hæreticos oſtendit in Deo non reperiri acceptionem perſonarum. Et D.Hiero. qui in epiſtola ad Celantiam, cuius initium eſt, Vetus, tom. primo epiſtolarum ait. *Non accipit religio noſtra perſonas, nec condiciones hominum, ſed animos inſpicit ſingulorum.* Nec refert Eraſmum hanc epiſtolam non Hiero. ſed D. Paulino tribuere, cum omnium conſenſu fuerit Hiero. quod ſi ſit Paulini, eo ipſo erit quoque doctoris grauiſsimi, & coætanei D. Hiero. & D. Aug. Vocant autem Cicero & alij admittere perſonas, quod nos dicimus accipere perſonas. Solet quoque appellari hoc vitium reſpectus perſonarum, quo nomine Matth. 22. commendatur Chriſtus à Phariſeis. *Non reſpicis perſonam hominum.* Nomine vero perſonæ intelligunt Doctores quicquid non pertinet ad merita, & dignitatem perſonæ, in ordine ad rem quæ diſtribuitur, qui modus loquendi ita inductus eſt. Habet hæc vox perſona duplicem ſignificationem. Prima eſt propria, iuxta quam diffinitur â Philoſophis & Theologis intellectualis naturæ indiuidua ſubſtantia, alia eſt translatitia, iuxta quam ſignificat eos qui in comędiis aliorum perſonas referunt, ſic dicimus hunc agere perſonam regis, illum mulieris, quia exterius iſta repræſentant, licet nihil minus habeant quam eſſe Regem vel Principem, ita qui in diſtributione alicuius rei non reſpicit merita, ſed nobilitatem, diuitias, amicitiam, quæ filij huius ſæculi ſolent reſpicere, & iudicant merita, cum merita vere iſta non ſint, niſi ſecundum exteriorem tantum ſuperficiem mundi, dicitur reſpicere perſonas hominum, & accipere perſonas. Obſerua hic elegantem diſtinctionem D. Tho. inter acceptionem perſonæ & acceptionem cauſæ: hæc enim iuſta eſt, illa vero iniqua.

Obſeruemus ſecundo acceptionem perſonarum communiter definiri â Doctoribus. *Iniuſtitiam qua in diſtributione præmiorum vel bonorum communium, quæ pro meritis debentur, vnus alteri præfertur propter indebitam cauſam.* Eſt enim ſimilis hæc

iniustitia illi fallaciæ, quam vocat Arist. in Sophisticis non causam vt causam ponere, vt qui beneficium conferendum ob doctrinam conferat ob affinitatem. Colligitur hæc diffinitio aperte ex D. Aug. loco cit. contra Pelagianos, & ex D. Tho. hic dicente. *Personarum acceptionem esse, quã do non debita causa, sed persona respicitur*. Et ex Glossa in illud Ephes. 6. *Personarum acceptio non est apud Deũ.* Vbi ait, *Deus iustus iudex causas, non personas discernit:*

Sumitur in hac diffinitione iniustitia loco generis, est enim iniustitia vitium complectens quicquid iustitiæ aduersatur, aduersatur autem acceptio personarum iustitiæ distributiuæ, cum huius sit merita respicere, quod ab acceptione personarum adeo alienũ est. Addimus in eadem deffinitione in distributione eorum quæ debentur, nam sicut iustitia non habet locum in gratuitis, & iis quæ ex sola misericordia, & liberalitate conferuntur, sed in iis quæ ex debito redduntur, consequenter & acceptio personarum. Vnde falsus est Abulen. loco cit. q. 113. existimans committere acceptionẽ personarum eum, qui dimisso paupere extreme indigente confert eleemosynam amico non ita indigenti: arbitratur enim nõ esse aliud vitium, ad quod huiusmodi peccatum reducatur, nisi acceptionẽ personarũ, cum tamen sic agens non peccet contra iustitiam, & consequenter non committat acceptionem personarum, sed solum peccet contra charitatem & misericordiam, ex qua tenetur extreme indigentem alijs non ita indigentibus, quicumque ille sit, præferre. Adiectę etiam sunt nonnullę aliæ particulæ in eadem diffinitione, vt distinguatur hoc vitium ab alijs speciebus iniustitiæ commut. consistunt enim aliæ in quadam inæqualitate rei ad rem, hæc vero in quadã inæqualitate rei ad dignitatem & merita personæ. Sit prima conclusio.

Acceptio personarum est peccatum mortale ex suo genere.

Probatur à D. Tho. Primo, quia repugnat iustitiæ distributiuæ ex diametro & directe, omnis autem iniustitia, quæ ita virtuti iustitiæ aduersatur, vt ostendimus supra q. 59. ar. 4. est peccatum mortale ex suo genere. Dico ex suo genere, quia ex leuitate materiæ, aut per accidens potest aliquando esse veniale. Quod autem directe repugnet iustitiæ distributiuæ, probat optime Soto, quia distributiua nuda, solaq; merita respicit, acceptio autem personarum personas ipsas, vel alias qualitates, quæ in ordine ad bonum distribuendum nõ habent rationem meriti.

Probatur secundo conclusio, quia ex acceptione personarum sequuntur grauissima damna in rep. tam ciuili, quã Ecclesiastica. Primo inuertitur ordo personarum contra rectam rationem. Quid enim magis dissonum rationi, quam vt indigni dignis, vel dignioribus præferantur, & qui deberent esse in supremo loco sint in infimo, & contra? Sicut inuerteretur hui⁹ vniuersi status, si cœlum & elementa leuiora essent inferius, & grauiora superius, inuerteretur que humani corporis forma, & constitutio, si oculi in loco pedum, & pedes in loco oculorum exsisterent. Quod deplorans sapiens Eccle. 10. dicebat. *Est malum quod vidi sub sole quasi per errorem egrediens a facie principis, positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum, vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram, quasi seruos.*

Secundo cedit in maximum detrimentum, & iniuriam ciuium, quia, cum dantur præmia indignis prętermissis dignis quibus erant conferenda, exspoliantur hi quasi iure suo, & alij hoc videntes inducũtur in bonarum artium & virtutis neglectũ, cessatq; litterarum, studium, & virtutis cura, si videant ciues beneficia, dignitates, & similia bona nõ meritis, sed negotiationibus, fauoribus, & amicorum precibus, aut alijs forsan iniquis & turpibus vijs obtineri, tradũtque se ipsos negotiationibus, & indebitis potentium obsequijs, vt beneficia & alia munera obtineant; quod malum quanta pariat damna, & quot efficiat simonias, prudens quiuis diiudicet.

Tertio efficitur, vt vitia & peccata augeantur, dignis enim & bene meritis electis ad munera gubernantur recte resp. vitia comprimuntur, quæ electis indignis, tum quia nesciunt indigni sua munia gubernare, & iniquos corrigere, ac punire, tum quia inferiores & subditi habent illos contemptui, & quicquid præcipiunt irrident, in dies crescere necesse est.

Vnde indigno & insufficienti consulit sapiens loco cit. *Si spiritus potestatẽ habẽtis ascẽderit super te, locũ tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata maxima.* Quasi dicat, si desiderium habendi potestatem ascenderit in cor tuum, reijce tale desiderium, & ne deseras locum tuum humilem & subditi, quia tu indignus, & insufficiens non valebis gubernare, & curare peccata

aliorum, qui autem ſapiens & ſufficiens eſt ſi digatur iſte curabit peccata maxima. Cum ergo acceptio perſonarum hæc & ſimilia damna prꝭſtet, quꝭ adeo grauia ſunt; quis dubitabit eſſe peccatū mortale ex ſuo genere, imo & grauiſsimum.

Hæc concluſio D. Tho. eſt de fide, cum in ſacris litteris, quæ non ſolent niſi peccata mortalia ponderare, adeo prohibeatur. Deut. primo. *Nulla erit diſtantia perſonarum, ita paruum audietis, vt magnum, nec accipietis cuiuſquam perſonam.* Et cap. 16. *Non accipies perſonam, nec munera.* Leuit. 19. *Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultū potentis.* Prouerb. 18. & 24. & 28. habetur. *Cognoſcere perſonam in iudicio non eſt bonum.* Eccleſ. 24. *Ne accipias perſonam, vt delinquas.* Iacob. 2. *Nolite in perſonarum acceptione habere fidem.* Et infra. *Si autem perſonam accipitis, peccatum operamini.* Conſtat etiam hæc concluſio lumine naturali, cum experientia teſte acceptio perſonarum tot mala pariat, quot retulimus. Vnde vt refert Ariſt. 1. Rethoricorum (vbi commendat Areopagum) Areopagitæ Athenis nocte ſolebant iudicare, ne iudices facies, aut vultus litigantium videntes, ſed ſolum ea quæ proponebantur audientes, ab hoc vitio abſtinerent. Commendatur etiam Socrates, qui prohibebat vxorem & liberos iudicandi ad mortem in iudicium venire, ne iudices illorum fletibus moti à puniendis impijs ceſſarent, violarentque iuſtitiam reſpicientes perſonas. Secunda concluſio in ſolutione tertij.

Apud Deum non eſt acceptio perſonarum, etiamſi quoſdam ſine meritis reprobauerit, alios vero prædeſtinauerit: ſimiliter etiamſi aliquibus conferat auxilia efficaciſsima, quibus reſurgant a peccato, & gratiam, aliis vero neget huiuſmodi auxilia, & gratiam.

Ratio eſt apertiſsima, quia acceptio perſonarum tantum habet locum in diſtributione eorum quæ debentur, Deus autem nulli eſt debitor, ſiue accipias hominem in puris naturalibꝰ, ſiue lapſum in peccatū, & in ſtatu naturæ corruptæ, ſed ex mera liberalitate ſua dat huic peccatori ſuam gratiam, relicto alio qui forſan habebit æqualem, vel maiorem diſpoſitionem. *Et cuius vult miſeretur, & quem vult indurat.* Quorū effectuum nō debet eſſe homo ſolicitus indagator, iuxta illud D. Auguſt. *Cur hunc trahat, illum vero non, noli inueſtigare, ſi non vis errare.* Sed eſt clamandū cum Paulo. *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſciētiæ Dei, quā incomprehenſibilia ſunt iudicia eius.* Hoc tamē certum eſt, Deum in his nulli facere iniuriam, neque accipere perſonas, quia nulli eſt debitor. *Quis enim prior dedit ei, vt retribuat illi?* Ex ſuis bonis nulli iure aliquo debitis, quorum eſt liber & abſolutus dominus, largitur illa cui vult. In quem finē propoſuit Matth. 20. illam parabolā operariorum, qui fuerunt conducti ad vineam. Vbi ait conquerenti, quod aliis plus dediſſet. *Amice non facio tibi iniuriam, an non licet mihi ex bonis meis quod volo facere? An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? tolle quod tuum eſt, & vade.*

Hæc conclu. eſt de fide Deut. 10. *Deus magnus, fortis & terribilis, &c. qui perſonas non accipit, &c.* 2. Paralip. 19. *Non eſt apud dominum Deum noſtrum inæqualitas, nec perſonarum acceptio.* Iob. 34. *Qui non accipit perſonas principum, nec cognouit tyrannum, cum diſceptaret cum paupere.* Acto. 10. Ait Petrus. *In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus.* Rom. 2. Ad Ephes. 6. & alijs multis in locis, Tertia concluſio.

Ad iuſtitiam diſtribut. Dei pertinet ſuppoſita diuina ordinatione & lege hominibus conſtituta, vt exiſtentibus in gratia & perſeuerantibus in illa vſque ad mortem conferat Deus gloriam, & præmia æterna pro ratione meritorum.

Ita Soto lib. 3. de iuſt. q. 6. art. 1. & omnes recentiores. Probatur, licet Deus nemini ſit debitor ſimpliciter & abſolute, ſuppoſita tamen diuina ordinatione & lege debentur præmia meritis factis in gratia, vbi autem quæ redduntur ſunt debita pro meritis, ibi & iuſtitia diſtributiua, ergo, Confirmatur ex ſacra ſcriptura, quæ hoc opus Dei, quo iuſti glorificātur, vocat iuſtum & actum iuſtitiæ, in illa parabola Matth. 20. *Ite & vos in vineam meam, & quod iuſtum, &c.* Paulus. *Bonum certamen certaui, &c. de reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi.* Vnde pſal. 38. Præmittit. *Miſericordiam & veritatem.* Id eſt iuſtitiam. *Diligit Deus, & ſubiungit, gratiam & gloriam dabit dominus.* Quaſi dicat, miſericordiam operatur Deus & iuſtitiam cum hominibus, miſericordiam, cum confert illis gratiam, iuſtitiam, quando reddit illis gloriam, ita fit, vt, ſi deus non conferret iuſtis gloriam, aut non conferret pro ratione meritorum, negari non poſſet reperiri in ipſo aliquam perſonarum acceptionem. Sed ſicut impoſſibile eſt mentiri Deum, aut iniquitatem in eo

in eo reperiri, ita est impossibile, vt talis acceptio personarum in ipsum cadat: Vnde Pau. postquam dixit, *Quam reddet mihi iustus iudex*. Id est seruando æquitatem, addit, *Non solum autem mihi, sed & iis, qui diligunt aduentum eius*. Id est, omnibus iustis, & Rom. 2. *Reddet vnicuique iuxta opera sua*, Et alibi. *Oportet omnes nos manifestari ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit*. Et Iob 34. *Absit a Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas, opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis*.

Sed aduersus secundam conclus. hic positam ingerit difficultatem quidam locus D. Hiero. qui in illa verba Habac. 2. *Si autem subtraxerit se, non placebit animæ meæ, iustus autem meus ex fide sua viuit*. Ait ex persona Dei. *Non statim debes arguere vel interficiendo, vel viuificando, quod apud me acceptio personarum sit, quia ipse iustus viuificationis suæ causa est, quia in fide sua viuit, sicut quia te subtraxisti, & in me credere noluisti, animæ meæ displicuisti*. Ex quo loco sic argumentor. Ideo ex D. Hiero. non est acceptio personarum in Deo, quia ex parte vnius inuenit fidem velut causam suæ viuificationis, in alio vero infidelitatem velut causam ad illum interficiendum, ergo si ex parte hominum nulla esset causa, profecto iuxta istam doctrinam D. Hiero. Deus esset personarum acceptor, sed de facto ita res habet, vt in viuificatione hominis per gratiam nulla prorsus ex parte ipsius hominis exsistat causa, ergo Deus acceptor personarum est. Et confirmatur ex illo loco Act. 10. *In omni gente quæ timet Deum, & operatur iustitiam acceptus est illi*. Vbi hoc nomine docet Deū non esse acceptorem personarum, quia diligit timentes se, & diligit ex iusta causa: Vnde si nulla præcedente causa ex parte hominis aliquem diligeret, esset personarum acceptor.

Secundo, sicut se habet Deus in puniendo peccatore, ita in iustificando impio, sed si puniret aliquem æterno supplicio sine culpa, vel exsistentem in inferno ab illa pœna liberaret, esset acceptor personarum, ergo similiter si nulla præcedente causa ex parte hominis alicui suam gratiā conferat, & alteri neget, quod passim præstat, erit acceptor personarum.

Tertio, si vellet diues bona sua distribuere ciuibus suis, & ab ea distributione inimicum suum excluderet, esset personarum acceptor, quamuis ex mera liberalitate sua illa distribuat, ergo similiter Deus etsi ex sua mera liberalitate & misericordia quosdam iustificet, alios vero non, cū omnes sint creaturæ ipsius, non est excusandus ab acceptione personarum.

Quæstio hæc habet proprium locū prima par. q. 23. vbi agitur de prędestinatione. & 1. 2. in materia de gratia. Interim obseruemus, inter bona quę Deus homini confert, hæc tria esse potissima. Primo diuinā prædestinationem, qua ab æterno quosdam ordinauit ad gloriam, alios vero dimisit, nec ordinauit ad illam. Secundo, vocationem ad fidem & gratiam, qua in tempore hunc vocat ad fidem, alium dimittit in sua infidelitate, hunc peccatorem iustificat, alium dimittit in sua culpa. Tertio, vltimam retributionem, qua iustis gloriam suam actu largitur, impijs vero ęternum supplicium.

Hoc posito dico tria. Primo in illa æterna prædestinatione personarum acceptionem non potuisse reperiri, quia acceptio personarum est iniustitia quæ versatur circa debita ex meritis, in Deo autem iniustitia aliqua locum non habet, nec hos Deus elegit, illos vero reprobauit propter eorum merita, vel demerita, sed ex solo beneplacito voluntatis suæ, vt copiose D. Pau. Rom. 9. persequitur. Dico 2. similiter, in vocatione & iustificatione hominum non reperiri acceptionem personarum in Deo, cum non pendeat ex hominum meritis, sed ex sola quoque & mera Dei voluntate, cur hunc vocet ad fidem, illum inter Turcas dimittat, hunc sua gratia iustificet, illū vero nō, nam si gratia, non ex merito, neque debito, vel operibus: Vt videre est in duobus pueris recenter natis, quorum alter sine baptismo moritur, alter vero per baptismum iustificatur: cuius discriminis nulla alia causa asignari potest præter solam diuinam voluntatem. Dico 3. in augmento gratiæ, collatione gloriæ, & punitione inferni, supposita lege Dei, nisi iustis gloria & impiis supplicia æterna conferrentur, concedendā esse in Deo aliquo pacto personarum acceptionem, quia tunc non darētur præmia iuste debita meritis. Quamuis enim Deus nulli sit debitor, supposita tamen lege, quam hominibus cōstituit, voluit prēmia iustis, & supplicia peccatoribus tamquam ex iustitia esse debita, vt constat ex dictis in tertia conclusio. hic posita.

Ad primū respōdeo, nō significare ibi D. Hiero. fidē in iustificato esse causam gratię, quam

quam Deus confert, neque cauſam, cur Deus iuſtificans hunc, & alium dimittens non acceptet perſonas, cum ſit fides donũ Dei, & non ex nobis, ſed quoniam in homine præcedit primam gratiam & iuſtificationem motus liberi arbitrij, non vt cauſa gratiæ, ſed vt cooperans Deo infundenti gratiam & iuſtificanti, habetque homo in illo inſtanti actum fidei formatæ, qui eſt vltima diſpoſitio ad gratiam, & ſine qua homo non iuſtificaretur, ideo huiuſmodi fidei tribuitur à D. Hiero. viuificatio hominis, cum tamen & fides, & gratia, & iuſtificatio ſint ex mera Dei voluntate. Dico ſecundo D. Petrum Acto. 10. & D. Hiero. non ſumere in iſtis locis acceptionem perſonarum in rigore ſermonis, ſed per quandam ſimilitudinẽ, quia enim Deus facientibus quod in ſe eſt ex viribus naturæ, non denegat auxilia gratię, non vt debita ex iuſtitia, ſed ex quadam æquitate, negat autem illam ſaltem efficacia homini non facienti quod in ipſo eſt, ideo affirmant illum non accipere perſonas in viuificatione iuſti per gratiam, aut in interitu peccatoris. Habent enim hæc quandam ſimilitudinem: vt ſicut iuſtus diſtributor dicitur non eſſe acceptator perſonarũ, quando præmia tribuit pro meritis, ita quoque Deus dicatur non eſſe acceptator perſonarum, quia facientibus quod in ſe eſt confert abundanter auxilia, quæ negat ijs qui non faciunt quod in ipſis eſt. Nihilominus etiã ſi facienti quod in ſe eſt, Deus non conferret ſuam gratiam, non eſſet acceptator perſonarum, cum non teneatur ex iuſtitia, neque alicui ſit debitor.

Ad ſecundum dico, ſimpliciter & abſolute Deum etiamſi iuſtis negaret gloriam, & impium extraheret ab inferno, non eſſe acceptatorem perſonarum, cum nulli ſit debitor, ſuppoſita autem diuina lege & conuentione facta cum iuſtis, eſſet aliquo modo acceptator perſonarum, ſi ita ageret, vt explicatum eſt in tertia concluſione poſita.

Ad tertium reſpondeo, diuitem qui tx ſuis bonis pararet conuiuium ſingulis ciuibus ſuis, ita vt immediate diſtributio illa fieret ad ſingulas reipub. partes, ſi ab illo conuiuio reiiceret inimicum, non peccare per acceptionem perſonarum: quia collatio illa eſt mere liberalis, & nulli debita, nec inimico, nec aliis: peccabit autem contra charitatem ratione odij, vel ſcandali. Si vero bona ſua traderet toti communitati, diſtribuenda in ciues illius reipub. per rectores illius, velletq; inimicum ſuũ inde excludi ſine cauſa iuſta & ſufficienti, peccaret tunc, non ſolum peccato odij, vel ſcandali, verũ etiam acceptionis perſonarum, quia eo ipſo quo bona illa tradidit diſtribuenda toti illi cõmunitati, habẽt ius in ea omnes ciues, vt partes illius, committiturq; iniuſtitia & acceptio perſonarum, ſi quis illorum tali iure priuetur, & à receptione illorum bonorum ſine iuſta cauſa excludatur.

ARTICVLVS II.

An in diſtributione bonorum ſpiritualium habeat locum acceptio perſonarum?

IN cipit D. Tho. agere de materia circa quam verſatur acceptio perſonarum. Etenim cnm iuxta Ariſt. 5. Ethic. cap. 3. acceptio perſonarum non ſolum habeat locũ in bonis, & honoribus, verum etiam in pœnis & oneribus, varia ſunt, circa quæ hoc vitium verſatur: quæ omnia hoc artic. & ſeq. cum D. Tho. percurremus incipientes à diſtributione bonorum ſpiritualium. Circa quæ obſeruemus primo, bona ſpiritualia quædam eſſe naturalia quæ viribus ingenij haberi poſſunt, vt ſcientiæ & artes, quæ bona animi ſunt: alia ſupernaturalia, quibus homo directe tendit in æternam beatitudinem, vt gratia, virtutes, & dona ſpiritus ſancti, alia vero media inter iſta, inſtituta in communem Eccleſiæ, & fidelium vtilitatem, & gubernationem, vt Epiſcopatus, ſacerdotia, beneficia curata, canonicatus, & aliæ prębendę, ac beneficia Eccleſiaſtica, ſiue ſint patrimonialia, ſiue non. Non eſt hic ſermo de primis, illa enim precio vendi poſſunt, vt artes, nec de ſecundis, quæ non ab hominibus, ſed à ſolo Deo conferuntur, in quem non poteſt cadere acceptio perſonarum, ſed de bonis tertij generis, quæ cum ab hominibus diſtribuantur, poſſunt diſtribui ab ipſis non tam pro meritis, & dignitate, quam humano affectu.

Obſeruemus ſecundo ex Ariſt. 5. Ethic. cap. 3. & D. Tho. hoc loco. Quemadmodũ vir bonus bifariam dici poteſt, aut ſimpliciter & abſolute, qua ratione eſt bonus qui ſtudioſis moribus præditus

est, aut secundū quid & in tali genere, quo modo dicitur bonus sutor qui optimos cōficit calceos, etsi non habeat honestos mores, ita quoque eligendum ad aliquod beneficium posse dici bonum dupliciter, aut simpliciter & moraliter, vt qui studiosus, & Deo grat' est, aut in tali genere, id est, in ordine ad illud beneficium, accidere enim potest, vt minus studiosus ad ministerium alicuius beneficij sit magis idoneus, prudentiaque, litteris, & industria magis valeat. Sit prima conclusio.

Acceptio personarum in distributione bonorum spiritualium grauius peccatum est, quam in distributione bonorum temporalium & sæcularium.

Patet, quia iniustitia tanto grauior est, quāto grauiora & præstantiora sunt bona, circa quæ committitur, certum autem est spiritualia temporalibus plurimum præstare. Secunda conclusio.

Potest aliquando eligi minus bonus in moribus ad aliquod officium, vel beneficium spirituale sine acceptione personarum.

Patet ex secunda notatione, quia acceptio personarum est, quando non attenduntur merita in ordine ad beneficium: potest autem euenire, vt minus studiosus in moribus sit vtilior, & magis idoneus ad beneficium illud, vel officium.

Circa hunc artic. variæ sese offerunt & graues controuersiæ, quas vt optimo ordine tractemus, primum omnium videamus.

Controuersia. I.

QVAE CONDICIONES REquirantur, vt censeatur aliquis dignus ad beneficia Ecclesiæ.

Concors est omnium DD. sententia requiri has tres: probitatē vitæ, legitimam ætatem, & peritiam, ac prudentiam. Sunt hæ, quæ communiter exiguntur, nam prḝter has sunt nonnullæ aliæ priuatæ, vt quod eligendus in Episcopum sit Doctor Theologus, vel Canonista, vt sit legitimus, & nesit ex genere Hebrḝorum, & similes, in quibus standum est iuri positiuo.

Requiritur ergo in primis vitæ probitas & morum honestas in omnibus magistratibus & rectoribus reipub. sed præcipue in prælatis Ecclesiæ, & Sacerdotibus, quia etsi omnium vnus sit vltimus finis dirigere sibi subditos in æternam fœlicitatem, sęcularium autem magistratuū proprius, proximusque finis est pacatus reipub. status, Ecclesiasticorum vero facere oues suas veros Christi seruos & amicos, quod non valebunt, nisi ipsi prius studiosi sint, Deiq; amici, suo exemplo alios ad virtutem alliciētes. *Longum (dicebat Seneca) iter per verba, breue, & efficax per exempla*: Et beatus Thomas à Vilanoua Archiepiscopus noster. *Lucis expers quomodo alios illuminabit, frigidū pectus quomodo alios calefaciet?* Vnde qui in mortali est, indignus est qui ad beneficium Ecclesiasticum eligatur. Docuit hoc Christ. Ioan. vltimo, vbi volens constituere Petrum Ecclesiæ suæ pastorem, prius illum de Charitate interrogauit, *Simon Ioannis diligis me plus his?* Innuens, indignum esse munere pastoris expertem charitatis. Vbi Caiet. *Qui non habet amōrem Iesu, non est pastor, neque pontifex, nisi æquiuoce*, Vbi vox, ęquiuoce, non significat nō esse verum pastorem, sed esse inutilem, & insufficientem tali muneri. D. Pau. 1. Timot. 3. & ad Titum primo quam studiosum & irreprehensibilem postulat Episcopum? Imo 1. ad Tim. 5. admonet illum, ne sine diligenti examine constituat aliquos Sacerdotes, vel Diaconos. *Nemini inquit cito manus imposueris.* Vide in Decretis 8. q. 1. can. Moyses, can. Licet & Dist. 91. can. Miramur, præclarum locum D. Leonis in Decretalib. De ætate & qualit. ordinand. cap. Indecorum & cap. Eam te decet, concil. Triden. sess. 24. cap. 1. de Reformatione D. Grego. in Pastorali, Caiet. hic & in Sum. Verb. Electio. D. Tho. quolib. 8. art. 6. vbi ostendit exsistentem in peccato indignum esse omnino beneficio Ecclesiæ, affertque ibi præclarum D. Dionysij testimonium ex epistola ad Demophilum. Adria. in 4. fol. 66. col. 4. Soto loc. cit.

Et confirmatur ratione. Qui eligitur ad beneficium, eligitur in ministrum Dei 1. Corint. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, &c.* Qui vero inimicus Dei est, cum sit in peccato, quomodo potest esse minister eius qui clamat in Euangelio, *Qui mihi ministrat me sequatur, &c.* Vnde sicut oeconomus, qui conduceret in operarios inimicos domini sui, esset illi infidelis & iniurius, ita Episcopus, vel elector, qui beneficia Ecclesię inimicis Dei confert. Secūdo, hæc beneficia, cum sint in vtilitatem fidelium, non possunt bene administrari nisi proximi diligantur ex charitate, qui vero Deum non diligit, nec

git, nec proximum ex charitate diliget, diliget quidem, vt affines, vel amicos sibi vtiles, non tamen ex charitate & amore spirituali, qualem exigunt munia Ecclesiastica.

Debent vero hæc vitæ probitas, & aliæ condiciones, quæ exiguntur in eligendo, electori esse perspectæ, nec sufficit, vt non appareat malus, sed debet ab electore cognosci bonus, cum electio sit actus voluntatis, qui sequitur iudicium intellectus: intellectus autem de re sibi ignota non valeat iudicare. Vnde Christus, quamuis satis nouerat B. Petri charitatem, voluit tamẽ omnibus esse perspectam, publiceque illum de amore interrogauit, insinuans bonitatẽ eligendi non solum electori, sed omnibus quantum commode fieri poterit, debere esse perspectam. Nec repugnat his quod habet cap. vnico de Scrutinio in ordine facien dō, vbi dicitur Scrutatorem ordinandorum eum debere iudicare dignum, quem indignum esse non nouerit, loquitur enim textus iste de illa approbatione & testimonio exteriori, quod reddit Archidiaconus tempore ordinationis interrogatus ab Episcopo: tunc enim nisi ei constet illos esse indignos, debet eos approbare, cum iam sint in particulari examinati de scientia, moribus, & vita.

DE AETATE NECESSARIA AD BENEFICIA ECCLESIÆ, VEL ORDINES SACROS.

Secunda cõdicio, quæ exigitur ad officia & beneficia Ecclesiæ, est legitima ætas, de qua Soto hoc loco paucis, sed copiosius Sylu. ver. Aetas. q.1. Doc. Nauar. cap.25. nu.118. Exstat in Decretalib. titu. de ętate & qualitate pręficiendorum.

Secundum ius naturæ nulla ætas taxata est, sed illa tantum exigitur, in qua possit homo illa munia exsequi, quæ ad eius pertinẽt dignitatem, iure autem canonico varie constituta est, quod subiectis conclusionibus explicatur. Sit prima.

Eligendus in Episcopum debet habere.30. annos expletos.

Ita habetur cap. Cum in cunctis. Ext. de electione. Et ita obseruatur. Est enim hæc ætas prælatis & pastoribus necessaria, in qua, vt inquit B. Gregor. & Ezechiel prophetare, & Ioan. Baptist. ac Christus seruator noster prædicare incœperunt. Secunda conclusio.

Promouendus ad beneficium, cui annexa est animarum cura, debet habere ætatem .25. annorum.

Idem iudicium est de beneficijs, quæ habent annexam gubernationem, vel ex officio sunt à consilijs Episcopis, vel pręsunt capitulis, vt Decani, Archidiaconi, Præpositi, Archipresbyteri, & similes. De beneficijs quæ requirunt ordinem sacerdotalem, habetur aperte cap. isto, Cum in cunctis. §. Inferiora, vbi postquam dictum est de Episcopatibus additur: *Inferiora autẽ beneficia, vel ministeria, quæ habent curam animarum, vel regimen ecclesiæ parrochialis, nullus suscipiat, nisi qui iam annos .25. attigerit.* Simile habet cap. Indecorum. De ætate & qualitate pręficien. Et in conc. Trid. sess. 24. cap.12. de Reform. confirmatur idem quo ad dignitates cum cura animarum quæ nõ sunt parrochialia beneficia, adducitur que ibi cap. illud Cum in cunctis. Quó ad beneficia parrochialia habetur expresse cap. Licet De Electio. lib.6. & in cõc. Trid. sess.7. cap.3. De Refor. quamuis ibi non dicatur electio aliter facta esse irrita, sed debere irritari. Sess. autem.22. cap.4. expresse habetur, vt sit irrita, & ratio est, quia huiusmodi beneficia exigunt maturitatem morum, summum consilium & prudentiã, quę ante.25. annum raro habentur: lex autem respicit ea quæ communiter accidunt.

Exigitur autem in his beneficijs annus 25. non completus, sed incœptus etiã post concilium Trid. quia in textibus citatis cõmuniter dicitur, vt attingat annum.25. cap. illo Indecorum, vt nemini intra.24. annum personatus concedatur. Et in concil. Trid. vt non assumatur ante.25. annum, ac vt habeat ætatem requisitam ad suscipiendos ordines, quos exigit beneficium, quod ei confertur, quæ omnia aperte innuunt sufficere 25. annum incœptum, nã cum primũ quis illum ingressus est, iam dicitur illum attingere, quia vt quis aliquid attingat, non est necesse, vt illud omni ex parte comprehendat, sed sat est aliquam eius partem apprehendat. Fateor tamẽ per accidens posse euenire, vt non possit alicui conferri beneficiũ aliquod, quin habeat.25. annũ expletũ: vt si Petro nullos ordines habẽti conferatur beneficium curatũ, vel aliud, quod recipiens debet esse sacerdos, si in hoc casu Petrus natus. 24. annos suscipiat primos ordines, cum ex concil. Triden. non possit ex Subdiacono ascendere ad Sacerdotium intra annum, necessario de-

bebit habere. 25. annum, vt beneficium illud recipiat, quia debet esse ad illud recipiendum sacerdos, quod esse non potest posita hypotesi ante. 25. annũ expletum. Sed hoc est per accidens, neque semper necesse est ita euenire, cum in hoc casu possit Episcopus dispensare in interuallis ordinum. Cęterum simpliciter & absolute sufficit 25. annus incœptus, nec aliud instituit concil. Trid. quam innouare cap. illud, In cunctis: maxime quia concilium vbi vult annũ quem assignat, debere esse expletum, id apertissime exprimit, vt in professione Religiosorum, quos cum velit habere. 16. annos cõpletos ad emittenda vota, ita loquitur. *Nulla professio ante annum. 16. completum & elapsum sit valida*: Quod in beneficijs & ordine sacerdotij non ita exprimit.

Iam quia dixi in interuallis Episcopum posse dispensare admonitum volo hic lectorem, electum ad beneficium, si Episcopus noluerit cum eo dispensare, vt intra annum ordinetur, non incurrere pœnam legis statuentis, vt promotus ad tale beneficium intra annũ ordinetur, quia tunc non est imputandum illi beneficiato, quod non sit intra annum ordinatus, cum per ipsum non steterit, sed Episcopo, qui noluit illi concedere quod recte potuisset. Leges enim istæ intelligendæ sunt, nisi fuerit legitime impeditus, sicut si fuisset infirmus.

Ex dictis sequitur pueros maxime ante. 14. annum non posse eligi in parrochos, sed talem electionem esse malam & irritam omni iure naturali, quia qui se ipsos non valent gubernare ex B. Pau. quo modo Ecclesiæ Dei præerunt? Diuino, clamat enim scriptura, vt Sacerdotes ætatis sint prouectæ, ideo vocantur seniores. Et humano in cap. illo Indecorum. Docetque hoc recta ratio. Pueri enim etsi sint bonæ indolis, non sunt digni in re, sed in spe, eligendus autem in sacerdotium debet esse dignus in re, vnde eligendi sunt viri prouectæ ætatis, & dimittendi pueri, qui sæpe conceptam exspectationem fallunt bonam indolem & mores cum ætate mutantes. Tertia conclusio.

Ad canonicatus, dignitates, & alios personatus ecclesiæ non habentes curam animarum non est aliquis assumendus, maxime post concil. Triden. ante. 22. annum.

Hanc conclusionem intelligunt aliqui de huiusmodi beneficijs, si habeant aliquẽ ordinem sacrum coniunctum, sed reuera simpliciter intelligenda est, etiamsi nil tale habeant annexum, quia sessio. illa. 24. conc. loc. cit. postquam dictum est ad beneficia curata requiri ætatem. 25. annorum, subditur statim, *Ad alia vero beneficia maiora, vt canonicatus, & alios personatus assumantur alij clerici, qui non sint minoris ætatis quam. 22. annorum.* Nec fit ibi vlla mentio ordinis sacri. Quod etiam ostendit ratio, quam affert ibi concil. huius statuti, quia huiusmodi sunt à consilijs Episcopis, & debẽt tractare negotio capituli, que certe non patiuntur minorem ætatem. Ex his sequitur primo ad omne beneficium, quod habet annexos ordines sacros, requiri ætatem. 22. annorum. Patet. Ex conc. Trid. sess. 23. cap. 7. nullus est assumendus ad aliquod beneficiũ, nisi habeat ætatem & qualitatem, quam requirunt sacri ordines tali beneficio annexi: sed sacri ordines non sunt conferendi nisi habenti 22. annos saltem incœptos, etsi non cõpletos, vt diximus de ætate Sacerdotij, ergo neque beneficiũ, cui annexi sunt sacri ordines, potest quis recipere, quin habeat ętatẽ 22. annorum. Vnde neque hæc beneficia quamuis non habeant curã animarum, sunt paruulis conferenda, maxime si adsint adulti, quibus tunc conferantur. Offendit hoc adeo Caiet. vt dixerit in Sum. *Conferre pueris beneficia non solum est inexcusabile, sed omnino intolerabile.* Vnde in conc. Ttid. sess. 23. cap. 11. cautum est, ne pueris ante. 14. annum aliquod beneficium conferatur, ante 14. enim annum inepti omnino sunt ad exsequenda ministeria Ecclesiastica, quodcumque enim beneficium ad minus exigit recitari officium diuinum attente & deuote, quod ante illud tempus, quomodo præstabit puer? Excipiuntur ab hac doctrina beneficia quę essent pro pueris instituta, velut eleemosynæ ad iuuanda eorũ studia: vel si esset puer tanti ingenij, & exspectationis, vt prudenter iudicaretur futurus vtilissimus Ecclesiæ, posset summ. Pontif. vel alius de ipsius licentia conferre illi beneficium ante illam ætatem, modo, vt inquit Adria. non habeat curam animarum, existimat enim Adria. esse de iure diuino, vt pastor per se ipsum, & non per mercenarios pascat suas oues, quod puer nullo modo potest. Tertia conclusio.

Ad alia beneficia, quæ non habent coniunctum ordinẽ sacrum sufficit ætas. 14. annorum, ita tamen vt ante huiusmodi ætatem nulli conferatur aliquod beneficium.

Prior pars patet vsu Ecclesiæ, nõ enim requirunt communiter ordinarij maiorem ætatem, nec est aliquod statutum Ecclesiæ in oppo-

in oppositum. Et ratio ipsa id docet. Primo, quia non exigitur tãta maturitas, & prudentia ad officia minorum ordinum, quibus solent deseruire ista minora beneficia, quanta exigitur ad officia sacrorum ordinum. Secundo, quia habentes hæc minora beneficia subijciuntur maioribus, à quibus possunt dirigi. Vnde con. Trid. sess. 23. c. 11. ad ordines minores nõ assignat aliã ætatẽ, sed tantũ exigit, vt calleãt linguã latinam. Secunda pars habetur expresse eadem sess. cap. 6. & 7. vbi dicitur, *Vt nemo prima tonsura, vel minoribus ordinibus initiatus eligatur ad aliquod beneficium ante annum*. 14. Quo fit reijciendum esse in hac parte dictum Sylu. loc. cit. partic. 6. vbi ait ad beneficia maiora, vt canonicatus requiri annum. 14. quia requirunt maturum consilium, quod incipiunt homines habere ea ætate, ad minora vero & simplicia, quę non exigunt tale consilium, sufficere ætatem. 7. annorum. Putatque Sylu. fauere sibi ius antiquũ. Sed quid quid sit de iure antiquo, nunc standum est conc. Trid. Et confirmatur ratione. Omnia beneficia quantumcumque simplicia obligant ad recitandum diuinum officium, sed pueri ante annum. 14. regulariter loquendo non possunt illud cõmode recitare. Quod etiam intelligo in beneficijs, quæ vocantur prestamos, quæ secundum probabiliorem, & saniorem opinionem obligãt etiam ad recitandum diuinum officium, licet aliqui aliter sentiant, de quo. q. 83. tomo sequen.

Circa prælatos vero Religionum Sylue. & Armilla verb. Aetas. docẽt Abbatissam, vel Priorissam indigere ętate. 30. annorum, ac vt expresse professa sit religionem, cui præficiẽda est, affertque Sylu. cap. Indemnitatibus, De Electio. lib. 6. vbi Bonif. 8. hoc statuit expresse. Nihilominus in cõc. Trid. cui modo standum est, sess. 25. cap. 7. de Refor. habetur expresse in Abbatissa, Priorissa, vel Prefecta requiri ætatẽ. 40. annorum, ac vt post professionem vixerit ad minus 8. annis laudabiliter: quod si huiusmodi non exsistat in illo cõuentu, vult cõcilium, vt eligatur ex alio, eiusdem ordinis: Si vero hoc visum fuerit incommodum superiori, qui ibi præest, cõcedit concil. vt eligatur ex eodem monasterio, modo sit ętatis. 30. annorum, & quæ post professionem vixerit ad minus. 5. annis laudabiliter. Prelati Religionum (etsi nil de hoc Summistę doceãt) debent habere ad minus. 25. annos, cum huiusmodi prælaturæ sint dignitates Ecclesiasticæ habentes curam animarum, quam ætatem requirunt Summistę in Abbate & cap. illud Cum in cũctis, in quocumque habente dignitatem Ecclesiasticam, quocumque nomine nuncupetur. Et ratio ipsa hoc postulat, cum Prælati Religionum habeant præter curam animarum Iurisdictionem ordinariam non delegatam, ad quam oportet ipsos esse presbyteros: constat autem ad presbyteratum exigi ætatem. 25. annorum. Colliguntur hæc omnia ex con. Trid. sess. 24. cap. 12. de Refor. standumque est in his statutis, & consuetudinibus cuiusque religionis a sede Apostol. approbatis: quod si approbatæ illæ non sint, reducendę sunt, & componendę iuxta decreta concilij Trid.

DE SCIENTIA, ET PERITIA, *quæ requiritur ad beneficia Eccleæ.*

TErtia condicio ad beneficia necessaria est peritia, ac prudentia. Consistit peritia in scientia sacra, qua maxime ministri Ecclesię indigent, potissime habentes curam animarum, quos, vt admonuit B. Paul. Ephes. 4. oportet pastores, & doctores esse. Quocirca in lege vet. districte præcipiebatur, ne assumeretur in sacerdotem deformis, vel cęcus, id est improbus, vel ignorans. Contra eligentes imperitos inuehitur Deus Malach. 1. *Si offeratis, inquit, cæcũ ad immolandũ, nonne malum est? si offeratis claudum, & languidum, nonne malum? offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam.* Vbi duplici argum. vtitur Propheta. q. d. si adeo refert, ne animal immolandum cæcum, vel claudum sit, quanto magis sacerdos, qui illud debet immolare? Secundo, si duci, vel principi non offerres in famulum cęcum, vel claudum, quãto magis nec Deo in ministrum altaris? Ideo deferebat sum. sacerd. pectorale illud preciosum, in quo descripte erãt duæ illę voces, Doctrina, & Veritas, præcipiturque in conc. Trid. sess. 22. cap. 2. vt Episcopus, si non fuerit religiosus, sit doctor in Theologia, vel iure canonico, si religiosus, habeat testimonium suæ eruditionis à suis superioribus.

De alijs autem parrochis, vel curatis habetur sess. 24. in decreto de Reforma. cap. 12. vt habeat scientiam, quæ saltem sufficiat muneri suo. Vide etiam sess. 23. c. 3. Et d. Greg. 1. par. Pastor. c. 1.

Requiritur etiam prudentia, & industria, prudentia quidem in gubernando, iuxta illud

lud Christi, *Fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam.* Propter quod prelati vocantur seniores, id est prudentes, quia in senibus ob multam experientiam solet esse prudentia. Industria vero, quia, cum ob fragilitatem & miseriam huius vitæ non possint commode exercere sua munia qui assumuntur ad dignitates Ecclesiasticas, nisi habeant bona temporalia, neque Ecclesijs esset bene prouisum, nisi haberent suos redditus, oportet ministrũ Ecclesiæ esse industrium & solertem, vt illa cum vtilitate Ecclesiarum valeat curare, distribuere, & expendere, ac pauperibus inde puidere: sed ita vt ne nimia industria & solicitudo sub prętextu curæ Ecclesiæ in cupiditatem, & auaritiam, vt in multis accidit, magno populi Christiani scandalo, & pauperum damno conuertatur, sicut accidit in proditore illo Iuda, qui prętextu pietatis in pauperes volebat opus illud Magdalenæ impedire, vt suæ cupiditati deseruiret, *Et nõ erat illi* (inquit D. Ioannes) *cura de pauperibus, sed quia fur erat & latro, & loculos habebat*, &c. Vbi quę offerebantur Christo abscondebat.

Obseruandum est hic duas vltimas condiciones debere esse cognitas electori, sicut & primam, & propter easdẽ rationes: propterea in conc. Trid. sess. 24. c. 18. & alijs locis præcipitur fieri publice examen promouendorum ad beneficia parrochialia, & diligentem inquisitionem, an sit dignus eligendus in Episcopum.

Obseruandum secundo est, quod docet D. Tho. hic in secunda conclu. Aliquem esse magis, vel minus dignum ad aliquam præbendam, non esse sumendum ex sola morum probitate, quia sit studiosior, sed tanto quis erit alio dignior, quanto illum excesserit, vel in omnibus istis tribus condicionibus, vel in aliqua earum ceteris paribus, vel in ea, quę ad vtilitatem illius prębendę, vel Ecclesiæ magis facit. Vnde potest aliquis esse non improbus, nã improbus, etiam si litteris, & prudentia valeat, eo tamen ipso quo improbus est, simpliciter & omnino indignus est: potest tamen quamuis sit minus studiosus quam alius, esse nilominus dignior in ordine ad illã præbendam, quia vtilior secundum alias condiciones illi præbendæ & Ecclesiæ, estque optima ratio D. Tho. quia in dispensatione spiritualium attendendum potissime est ad bonum commune & vtilitatem Ecclesiæ, iuxta illud Pau. Ephes. 4 *Quosdam dedit Apostolos, alios Euãgelistas, alios Pastores, & Doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij &c.* Et. 1. Cor. 12. *Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatẽ.* Vnde Christus discipulos, vniuersosque Ecclesiæ suæ ministros comparauit rebus, quæ ad aliorum vtilitatem cõditæ sunt, quales sunt sal, lux mundi, lucerna accensa, & ciuitas ædificata.

Positis his condicionibus, à quibus sumenda est dignitas eligendi, videamus primo circa secundam, scientiam scilicet & peritiam litterarum.

II. Controuersia.

IN DISTRIBVTIONE Beneficiorum cum cura animarum, maxime Episcopatuum quis sit præferendus Theologus, an iuris canonici peritus?

Hostiensis & Panormitanus in cap. Primum, de consanguinitate & affinitate docent tẽpore, quo vigent hæreses, pręferendum esse Theologum, quia ad Theologum pertinet veritates fidei confirmare, & confutare hereses: alijs aũt temporibus & in locis, in quibus fides propagata est, præferendum esse Canonistam, quia vbi fides propagata est, pertinet ad Episcopum gubernare, ad quod aptiores & prudentiores, inquiunt, sunt Canonistę, quã Theologi.

Oppositum docent Ricardus quolibeto. 4. Syluester, qui fuit etiam Canonista in verbo, Episcopus, Caietanus. q. 185. ar. 3. Maioris in. 4. d. 24. q. 3. artic. 6. Soto lib. 4. de Iustitia. q. 6. art. 1. conclus. 10. & communiter discipuli D. Thom. & omnes Theologi, non quasi suam causam tuentes, sed quia ita veritas postulat.

Quæstio hæc intelligenda est cæteris paribus, nam si ex duobus, qui se offerunt eligẽdi, Canonista sit honestioribus moribus, & maiori prudentia, vel naturali, vel acquisita, quã Theologus, non est dubium pręferendum esse Canonistam, quia tunc ille est vtilior Ecclesiæ, & vt vidimus, ille est dignior, qui vtilior: cęteris vero paribus & honestate morum & prudentia, inquirimus ratione scientiæ, quis sit præferendus. In quo sensu verissima est secunda opinio Theologorum.

Probatur primo, ex officio Episcopi, Episcopus enim est pastor animarum, adquem pertinet incumbere studio sacrarum litterarũ & scripturę, vt inde pascat, doceat que populum, vnde Christus non dixit

Petro

Petro, Ioan.20. Iudica inter oues meas, sed pasce, doce oues meas. Et Marci vltimo omnibus apostolis: *Euntes in mundum prædicate Euangelium.* Matth. vltimo. *Docete omnes gentes.* Ac vt explicaret Mat. 5. quo tenderent omnes illæ metaphoræ, quibus comparauit Apostolos, & Ecclesiæ prælatos vocans eos sal terræ, lumen mundi, &c. concludit: *Qui fecerit, & docuerit*, &c. D. Paulus.1.ad Tim.4. Explicans Timotheo Episcopo, in quo potissime consisteret munus eius ait: *Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ.* &.2.ad Tim.4. *Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad corripiendum, ad arguendum, vt per eam perfectus sit homo Dei*, id est Episcopus. *& ad omne opus bonum instructus*: id est ad suum officiũ. Vocat enim Paulus officium Episcopi bonum opus, sicut dixerat Epistola.1. c.3. *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus*, id est, sanctum officium desiderat. Et ad Titum. 1. *Oportet Episcopum sine crimine esse, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana suos, & eos qui contradicunt arguere.* Ad Ephes.4. Enumerans dona & officia Ecclesiæ ait, *Alios quidem dedit Apostolos, alios Euangelistas, &c. alios Pastores, & Doctores.* Vbi Hieronymus, *Cum in alijs diuisim locutus esset, in pastoribus vero & doctoribus ista coniunxit, vt qui pastor est, debeat esse & magister.*

Denique in horum omniũ confirmationem, in consecratione episcopi nõ interrogatur, vt optime obseruant Ricardus & Syluest. an sciat vtrumque ius, sed an sciat vtrumque testamentum, & in fine consecrationis dicitur illi, vade & prædica Euangelium. Hæc omnia scire vtrumque testamentum, intelligere scripturas, incumbere illarum lectioni, pascere oues verbo doctrinæ, prædicare Euangelium, docere fideles, impugnare hæreses non sunt Canonistæ, sed Theologi. Vnde in Ecclesia Dei Episcopi omnes fuerunt perpetuo Theologi: Diuus Augustinus, Ambrosius, Chrysostimus, & omnes sancti patres, & qui eos sequuti sunt, cum iam fides esset propagata, & pacatus Ecclesiæ status. Et confirmatur ex doctrina sanctorum patrum. D. Hiero. in Leuitico, & habetur dist.36. can. Si quis, ait: *Duo sunt pontificis opera, vt a Deo discat legendo scripturas diuinas, & sæpius meditando, & vt populum doceat.* & dist.38. can. Oẽs, habetur: *Antistes vt in promptu habeat legem Dei, sacros Canones, sanctum Euangelium, diuinum Apostolorum librũ, & omnem diuinam scripturam.* Et ne per sacros canones intelligas ius Canonicũ, cap. proximo, Placuit, eadẽ dist. explicatur intelligi canones Apostolorũ, & conciliorũ, quos tractat Theologus, dum confirmat in suis disputationibus dogmata fidei. Vnde D. Augustinus in Epistola. 19. quæ est ad Paulinum, expendit maxime illa duo verba, quæ Pau. Ephe.4. coniũxit, Pastores & Doctores, insinuans hoc esse potissimum munus Episcopi, docere. Et merito. Cũ sint Episcopi Apostolorum successores, quorum hoc fuit potissimum munus, & quod dominus Iesus illis potissime commisit, docere omnes gentes. Imo & Christus in hoc potissime constituit suam dignitatem & officium, in docendo & prædicando, Psal. 2. *Ego autem*, inquit, *constitutus sum Rex a Patre super Syon montem sanctum eius*, id est, *Ecclesiam, prædicans præceptum eius.* Secundo, si tempore hæresum Episcopum oportet esse Theologum, quando defuerunt hæreses in orbe? Quando Ecclesia Christi non indiguit, vel indiget canibus, qui contra lupos hæreticorũ latrẽt? *Sæpe* (inquit Ecclesia) *expugnauerunt me a iuuentute mea.* Imo experientia teste, & sacra Scriptura ita vaticinante quo mundus magis senescit, magis augentur in illo vitia & errores, cũ deficiente charitate facilius a fide quoque recedatur, pertinetq; ad Episcopum non solum hæreticos insectari, & confutare, si exsurgant in sua Ecclesia, verum etiam si exterius distent, oues suas præseruare ab erroribus, hæresis enim, vt ait Paulus, *sicut cancer serpit.* Propter quod admonuit idem Pau. Titũ Episcopum debere esse peritum in Sacra scriptura, *Vt potens sit in doctrina exhortari suos, & contradicentes arguere.*

Tertio, inter alia officia Episcopi hoc est illi quoque proprium, interesse concilio vniuersali, aut prouinciali, cũ vocatur, in huiusmodi autem concilijs agitur communiter de pertinentibus ad fidem, & bonos mores, si disputatio se offerat in concilio de rebus fidei, certum est ad eam non esse aptum Canonistam, cum illa propria sit Theologi, si vero pertineat ad componendos mores, & reformationem, est necessaria philosophia Moralis, imo & Naturalis, in quibus Theologus versatus est, non autem Canonista.

Quarto, omnia que continentur in iure Canonico aut sunt decreta fidei pertinentia ad articulos, vel doctrina sacramentorum, aut pertinent ad gubernationem spiritualem

lem Ecclesię, aut pertinent ad causas forenses & lites. Decreta primi generis propria sunt Theologiæ, condita a Pontificibus, vel concilijs beneficio Theologię, Decreta secundi generis, cũ sint etiã velut conclusiones collectę ex principijs Theologiæ, meliꝰ intelliguntur à Theologo, quam Canonista, ille enim nouit principia & rationem, ex quibus conclusiones istæ inferuntur, Canonista autem velut in fide parentum solum nouit illas conclusiones, imo collectę sunt à Theologis, à quibus illas Gratianus & alij sumpserũt, vt videre est in decretis. Circa decreta vero & statuta tertij generis, quis ignorat illa directe & proprie pertinere ad legistas? propter quod consultius est, & magis decorum, vt ad illa eligat Episcopus vicarios, & prouisores ad dirimendas lites, & causas forenses ex ipsis iuristis, ipse vero vaccet orationi, & lectioni scripturarum ad pascendas oues, sicut fecerunt Apostoli Actorum. 6. qui gubernationem viduarum & pauperum commiserunt. 7. Diaconibus, vt ipsi vacarent orationi & prædicationi, sic enim dixerunt: *Non est æquum derelinquere nos verbum Dei, & ministrare mensis;* Quanto magis vacare litibus? Vnde potest esse argumentum, magis pertinet ad munus Episcopi largiri eleemosynas, quam dirimere lites; pater enim potius quam iudex esse debet, sed Apostoli primi Episcopi ne verbum prædicationis dimitterẽt, prefecerũt alios eleemosynis, ergo quãdo vtrũq; in eodẽ reperiri nõ potest. s. prædicare, & iudicare, eligendus est qui sciat prædicare, iudicare vero vicarijs suis committat. Ita Exodi. 18. Cum videret Ietro Moysen vacare litibus & omnibus negotijs populi, *Vano* (inquit) *te labore cõsumis, tu esto in his quæ ad Deum sunt, ad audiendas autem causas populi constitue illis iudices viros industrios & sapiẽtes.* Et D. Paulus indignum iudicat Episcopo vacare litibus & negotijs populi, Vnde. 1. Coryn. 6. ait. *Sæcularia iudicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, illos constitue, ad iudicandum.* Vocat sęcularia iudicia, id est nõ pertinẽtia ad fidẽ, & doctrinã sacrã. Et forsan ad cõponẽdas lites aptior esset Theologus, quia Canonistæ cũ tractẽt lites more iuristarũ cum strepitu & figura iudicij, faciũt quoque lites ęternas, & non tam charitate, sicut oporteret in tribunali Ecclesiastico, quam processibus illas post multa tẽpora dirimũt, Theologus autẽ, cuius est ex doctrina sacrę scripturę & sanctorum patrum oues instruere, nitetur suis admonitionibus & doctrina componere litigantes iuxta leges conscientiæ, & vbi renuent breuius illarum causas discernet & absoluet.

Deniq; in cap. specula de magistris dicitur: *Vt in qualibet Ecclesia Metropolitana sit vnus Doctor Theologus ad docẽdas oues Christi.* Et inferius: *Vt Episcopus in sua Ecclesia designet aliquos dociles, qui studeant Theologiæ, vt fulgeãt in Ecclesia Dei, & tanquam splendor firmamenti erudiant alios, &c.* Certe si inferiores & minus præcipuos oportet esse Theologos, & aptos ad docendũ populũ, quanto magis præcipuos Architectonicos, id est Episcopos?

Argumentũ in oppositũ non habet vim, quia supponimꝰ hic cætera paria in vtroq;, & morum compositionẽ & prudentiã, quæstioque est de sola scientia: secundo, quia quis dubitat reperiri multos Canonistas imprudentes, sicut & Theologos, cum præcepta prudentiæ, vt dicitur, nõ legantur in scholis, imo sublato dono naturali, vel supernaturali prudentiæ, si præcise vtrumque sumimus, plura iuuamina habet Theologus, quam Canonista ad prudentiam, quia Philosophia Moralis, quę adeo Theologię coniuncta est, lectio sacrarum scripturarum & sanctorum patrum, historiæ sacrę, & similia quæ Theologus callet, & nõ Canonista, plena sunt documentis prudentiæ.

Sed aduersus hæc omnia objiciunt illud Iurisperiti, desiderari maxime in prælato prudentiam circa res agibiles, & temporalia Ecclesiæ bona procuranda, quam frequentius in Canonista, quam in Theologo dicunt reperiri. Quod facile diluitur. Primo, quia imo oppositũ sæpe accidit, Theologum ad ista esse prudentiorem & magis solicitum. Secundo, quia etiamsi illud Canonistæ concedamus, est per accidens, & ratione huius, vel illius indiuidui, quod non tollit, quin ratione scientiæ Theologus sit præferendus. Tertio, dico filios huius sæculi prudentiores esse filijs lucis in temporalibus: quæ fatemur necessaria esse, cum sine ipsis ob fragilitatem nostram spiritualia comparare non possimus: cæterũ cum præstet deficere in medijs, quam in fine, siquidem prælatus haberi posit ad vtraque vtilis, & ad spiritualia, & ad tẽporalia pręferendus est cæteris, quod si talis haberi non posit, præstat Theologus, qui ad spiritualia vtilis est, quã Canonista, etsi ad temporalia illum concedamus vtiliorem. Quibus accedit

accedit, maximam solicitudinem circa temporalia reddere homines auaros, & nonnunquam ordinantes spiritualia ad temporalia, quod est peruersum, vt in Iuda, qui ex nimia consuetudine habendi loculos auarus & fur effectus fuit, & quę mulier sancta in obsequium Christi præstitit, ægre tulit: quod videtur indicare Euangelista cap. 12. dicens: *Quia fur erat, & loculos habebat.*

III. Controuersia.

AN SIT PECCATUM ACCEptionis personarum eligere dignum ad beneficia Ecclesiastica dimisso digniori.

NOn est hic sermo de indigno & insufficienti, cum talem eligere, nec simpliciter, nec in comparatione digni liceat: est enim inferre grauem iniuriam Ecclesiæ, & bono communi, & grauissimum peccatum contra vtramque iustitiam, distributiuam quidē, cum detur bonum sine meritis, & commutatiuam, cum non prouideat elector Ecclesiæ, sicut tenetur ex officio, ideo eligentes indignos grauiter reprehendit Alexander 3. c. Graue nimis, de præbendis. Comparamus ergo hic tantum dignū cum digniori.

Glossa in cap. Constitutis, de Appellat. verb. vt refert Couar. in Regula, Peccatum. p. 2. §. 7. num. 3. & apertius multo in cap. Licet. 8. q. 1. Et in cap. Tertium, de iure patronat. Et in cap. 2. de offic. custod. vult non esse peccatum mortale acceptionis personarum eligere dignum dimisso digniori. In eande sententia sunt varij Iuristæ in idem cap. Licet. Adria. refert fuisse in illa Ioannem Andræam, imo & nonnulli Thomistæ tribuunt illam Caiet. Ientaculo. 12. quæst. 4. & in Sum. verbo, Beneficium. & verbo, Electio. Explicabimus nos infra mentem Caiet.

Probatur hæc opinio à suis aucthoribus multis argumentis. Primo D. Pau. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum. 1. vbi enumerans partes optimi Episcopi, postulat, vt sit pudicus, sobrius, peritus, irreprehensibilis, &c. nullā facit comparationē ad alios, nec ponit verbū, quo significet, vt sit cæteris dignior. Et confirmatur ex can. Si in plebibus dist. 63. vbi dicitur, vt Archidiaconus cum plebe & clero conueniat ad eligendum Archipresbiterum, quatenus dignus pastor Ecclesiæ Dei præficiatur. Et in cap. Monasterium. 16. q. 7. habetur, vt qui monasterium construxerit, possit illud cui voluerit commendare cum Episcopi consensu, & licentia, additque ibi textus, modo non sit malus: sufficit ergo dign⁹, quod significat vox illa, non sit malus, nec requiritur dignior.

Secundo, si electores tenerentur eligere digniorem, tenerentur etiam quærere illum adhibita diligentia, sicut qui tenetur ad finem tenetur etiam ad media, videmus autem neque ab electoribus timoratæ conscientiæ adhiberi istam diligentiam, sed ex suis familiaribus, aut ex ijs qui se opponunt, eligere, etsi sciant adhibita diligentia alios digniores posse facile reperiri.

Tertio, si elector teneretur meliorem eligere, id certe esset, vel ne faciat iniuriam Ecclesiæ, vel ne faciat iniuriam digniori, sed si eligat dignum, nulli faciat iniuriam, ergo In primis non facit iniuriam Ecclesiæ, quia etiamsi eligatur dignior, non tenetur plus laborare in Ecclesia, quam teneatur dignus. Patet, quia non tenetur laborare minister Ecclesiæ quantum potest, sed iuxta stipendium, quod illi constitutum est, iuxta tale autem stipendium non debet dignior magis laborare, quam laboraret dignus illud idem recipiens, sicut mercenarius fortior & diligentior non tenetur pro stipendio vnius argentei magis laborare, quam laboret diligens mercenarius vnum etiam argenteum recipiens. Nec fit iniuria digniori si eligatur dignus, quia qui eligitur ad Ecclesiasticum beneficium, ad laborem potius, & onus eligitur, quam ad honorem & opes, iuxta illud D. Pau. *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat:* Nulla autem fit iniuria fratri, quod ad laborem, & onus non eligatur. Et confirmatur primo. Quia nullus tenetur facere quod melius est, sed quod bonum & sufficiens est, quod præstat eligens dignum. Secundo, quia nullus tenetur magis iuuare in spiritualibus alium, quam se ipsum, cum ordine charitatis homo habeat primum gradum, sed nemo tenetur eligere sibi digniorem ministrum, vt doctiorem confessarium, sed sufficit eligat dignum, ergo neque alijs tenebitur eligere digniorem,

Quarto, dominus alicuius rei potest illam conferre, cui voluerit, saltem digno, Papa est dominus beneficiorum omnium Ecclesiæ, ergo saltem Papa, vt supremus elector, & dominus poterit eligere dignum dimisso digniori. Maior certa est. Probatur Minor, quia collatio facta ab eo, qui nō est dominus, non tenet, at si Papa dat Petro Episcopatum, vel beneficiū dimisso Ioanne digniori,

digniori, Petrus est vere Episcopus, & tutus in conscientia, ergo est dominus.

Quinto, Cardinales conuenientes ad electionem Papæ, vbi agitur de summo bono Ecclesiæ, non tenentur eligere digniorem, ergo nec alij electores. Conseq. patet, quia si quod magis videtur inesse, non inest, &c. Antecedens vero probo. Primo, quia constitutum est ipsis, ne eligant in Papam, nisi aliquem ex ipsorum collegio, vt habetur can. Oportebat. & can. Nullus. 79. distin. quis autem dubitat exsistere aliquem doctiorem, & prudentiorem, & digniorem ad Pontificatum extra ipsorum collegium? Secundo, quia aliquando prætermittunt ex ipsismet exsistentibus in collegio digniorem, nec ideo iudicant se peccare, cum eligant sufficientem & dignum.

Sexto, si elector teneretur eligere digniorem, dignus quando cognosceret alium esse digniorem, non posset acceptare beneficium, quia cooperaretur peccato illius electoris, at potest omnium consensu tuta conscientia acceptare, ergo.

Septimo, si quis ex suis bonis instituit aliquod beneficium, vel capellaniam, cuius electionem sibi seruauit, non tenetur eligere digniorem, cum illud beneficium sit velut propriũ bonum ipsius, quod potest dare cui libuerit, vt consanguineo digno, sicut potest quiuis libere de suis bonis dispensare, ergo.

Octauo, Non magis tenetur prouidere Ecclesiæ elector in conferendo beneficio, quam qui renuntiat illud in fauorem tertij in resignando, quia vterque prouidet Ecclesiæ de ministro, sed qui renuntiat & resignat beneficium in fauorem tertij, non tenetur eligere digniorem, vt experientia constat, ergo neque ille.

Nono, si necessario esset eligendus dignior, eueniret, vt aliquando elector esset ita perplexus, vt quicquid faceret, peccaret, quod est maximum absurdum: quod vero sequatur, probo. Exsistãt duo beneficia conferenda, vnum simplex, sed pingue, aliud curatum, sed tenue, exsistantque duo clerici, vnus dignus, alter dignior, si confert curatum tenue digniori, agit contra iustitiam distributiuam, quæ exigit, vt melius beneficium tamquam maius pręmium detur digniori, si autem conferat beneficium simplex, & pingue digniori, agit contra bonũ & vtilitatem Ecclesiæ, quæ indiget digniori, ergo. Similiter potest accidere, si vtrumque beneficium sit curatum, vt duo Episcopatus, vnus pinguis inter Christianos confirmatus à multis sęculis in fide, alius tenuis inter infideles, aut hæreticos habens suos subditos, vt Toletanus, & Granatensis: si Rex conferat Granatensem digniori, eruditiori, & sanctiori, & Toletanum minus digno, non seruat iustitiam distributiuã, quia maius pręmium, quale est Episcopatus Toletanus, ex distributiua debetur digniori, si vero conferat Granatensem minus digno, & Toletanum digniori, non consulit vtilitati Ecclesiæ Granatensis, quæ vt Ecclesia noua, & in qua sunt infideles, indiget pastore doctiori, prudentiori, & sanctiori.

Decimo, iuxta ius commune Ecclesiasti cum beneficia conferenda sunt naturalibus & personis ex eadem Ecclesia quotiescunque in ea fuerint inuenti digni, etiamsi apud exteros reperiãtur digniores, vt habetur can. Obitum. & can. Nullus. dist. 61. & can. Metropolitano. dist. 73. ergo iuxta ius commune non est necesse eligere digniores.

Vndecimo, Antiquitus quando in Ecclesia non mutabantnr Episcopi, sed permanebat vnusquisque in sua prima Ecclesia, Ecclesiæ vacanti aliquando non prouidebatur dignior, quia erat assumendus ex alia Ecclesia quod non licebat, neq; erat in vsu, ergo non semper oportet eligere digniorem. Probo consequentiam, quia si eligere dignum esset intrinsece malum, numquam liceret, sicut numquam licet fornicari.

Denique ius canonicum non repugnat iuri diuino, alioqui non esset ius, sed iniuria, at iure canonico approbatur & sufficit electio digni: cap. Cum nobis, de electionibus, approbatur electio cuiusdam, etiamsi non haberet eminentem litteraturam. Et cap. Cum dilectus. eodem titulo approbatur electio cuiusdam in Episcopum, etiamsi essent alij digniores in eadem Ecclesia, cum ille electus esset dignus & sufficiens.

Oppositum docent D. Tho. hic in corpore articuli, & apertius ad tertium. & quolib. 4. art. 15. & Quolib. 6. ar. 9. & Quolib. 8. ar. 6. Alensis. 2. p. q. 136. mem. 2. Nicolaus de Lyra in illud Ioan. 20. Simon diligis me plus his, Maioris in. 4. dis. 24. q. 8. & 9. Henricus Quolib. 5. Et Godofredus in suis Quolib. Adria. in. 4. de rest. q. peculiari de hac re, Sylu. verbo, electio, verbo, acceptio personarũ, verbo, Beneficiũ. Victoria in lectura huius art. Soto lib. 4. q. 6. ar. 1. & omnes discipuli D. Tho. Ex iurispe. Archi. in illo cap. Licet. & cap. Monasterium. Abbas, Philip.

Philip.Franc.in illo cap.Cōstitutis, Couar. loco cit.& latißime Lamberti. De iure patronatus.lib.2.p.1.q.10.ar.3. Fundamentū horum est, quia elector tenetur prospicere vtilitati Ecclesiæ,& boni communis, ac eligere pro meritis, quando autem dimisso digniori eligitur minus dignus, nec habetur ratio meritorum, nec consulitur Ecclesiæ, & bono communi.

In hac quæstione adeo graui & difficili statuēda sunt nōnulla tamquā fundamenta.

Obseruemus ergo primo, communē esse omniū Doctorū sententiā, electionē digni pretermisso digniori esse validam, & ratam in foro exteriori, (quicquid sit de peccato electoris) adeo, vt non possit illa a confirmatore reuocari, nec possit ab illa dignior in cōscientia appellare, quicūque sit elector ille, siue ordinarius, vt Episcopus siue ex priuilegio, vt patronus, siue resignator & renūtiator: quod maxime expedit ad bonū cōmune Ecclesiæ. Primo, quia si non esset talis electio valida, & firma, dignus electus nō esset tutus & securus in cōscientia, & cū sæpius eligantur digni, essent multi ministri Ecclesiæ dubij, an bene haberent beneficia, an essent rata ministeria, quę exercent in Ecclesijs, & rita sacramenta quæ ministrarent. Secūdo (quæ est ratio. D. Tho. hic ad tertiū) esset maxima in Ecclesia perturbatio, omnia verterētur in lites, vnoquoq; iudicāte se digniorē, & posse litigare cōtra minus dignū. Intelligēda autē hæc sunt de iure cōmuni, nā iuxta priuatas cōstitutiones, & statuta aliquarū religionū. vt S. Dominici, habet prouincialis facultatē cassandi electionem digni, si viderit dimissum digniorem.

Obseruemus secūdo, dignitatē illā, quam dicimus necessariā eligendis, iuxta cōditiones illas explicatas, nō æqualiter desiderari in omni dictione, sed maiorē, vel minorem pro æqualitate beneficij, & Ecclesiæ, ac muneris, in quod est institutū, & electus assumitur. Suprema enim, & maxima dignitas exigitur in eo, qui in summū Pontificē est eligēdus, deinde in eo qui in Cardenalem, quia est coadiutor Papæ in gubernatione vniuersalis Ecclesię. Tertio, in eo qui in Metropolitanū. Quarto, in eo qui in Episcopū. & inter Episcopos maior, vel minor pro ratione Ecclesiæ, ad quā gubernandā assumitur. Quinto, in eo qui in curatū, & similiter inter curatos maior quoq;, vel minor dignitas esse debet pro ratione paresiæ. Sexto, in eligendo in Canonicū, & inter Canonicos maior, vel minor pro ratione muneris, nā illi tres Canonicatus, vnus ad conciones habēdas, alter ad lectionē S. Scripturæ, alter pœnitētiarię maiorē dignitatē, eruditionē, probitatē exigūt, quā alij, quibus huiusmodi munera coniuncta non sunt.

Obseruemus tertio, electores in duplici esse differētia, quibusdā enim eorū iure cōmuni cōuenit eligere ad beneficia, vt Papæ in tota Ecclesia. & Episcopis in suis diœcesib⁹, simile habēt Abbates & priores in suis Ecclesiis, in quibus sunt ordinarij. Alij vero sunt, quibus id nō cōuenit à iure cōmuni, sed ex priuilegio aliquo speciali, vel iure patronatus, vel quia fūdauerūt Ecclesiā, vel quia instituerūt beneficiū, vel quia præstiterūt Ecclesiæ aliquod excellēs obsequiū, qua ratione Reges Hispaniæ eligunt Episcopos, & quōsdā Abbates, quos vocāt Cōsistoriales, & multi magnates & nobiles habēt ius eligēdi ad alia beneficia, inter quos electores hoc interest, quod priores nō modo habēt ius eligēdi, verū etiā confirmant electionē, & cōferunt præbendā. Electores autē secundi generis eligūt tantū, cōfirmatio autem & collatio pertinēt ad Prælatū Ecclesiæ, in Episcopatibus ad Papā, in alijs beneficijs ad ordinarios. Nō est hic quæst. de cōfirmatoribus, sed solū de electoribus, cōfirmatores enim nō peccāt confirmādo dignū electum ab eo, qui habet ius eligēdi, prætermisso digniori, vt docēt Caie. in Sum. Electio. & Beneficiū. Et Couar. in regula, Peccatū. p.2.§.7.n.3.&.14. Et est cōmunis inter Thomistas. Cui⁹ ratio est, quia cōfirmatio est act⁹ exterior, & iuridicus ab habēte iurisdictionē ad confirmandū, in foro autē exteriori electio digni est valida & rata, vt cōstat, & ita confirmās illā nō peccat, imo si nollet cōfirmare, cōpelleretur a superiori, quia ad ipsum nō pertinet, nisi cōfirmare electū iuxta iura, ius autē Ecclesiasticū ob rationē assignatam a D. Tho. prima notatione hic posita, vult, vt electio digni in foro exteriori habeatur rata, & valida. Ita in capitibus illis vltimi argumenti approbantur & confirmantur electiones illorum, qui tantum erant digni, quia confirmatori hoc sufficit, vt sit dignus, elector autem ad amplius tenetur. Tum secundo, quia confirmator potest iudicare dignum eo ipso, quo est gratus electori esse digniorem, vtile enim est Ecclesijs, vt electores illis benefaciant, vt videant suas electiones non irritari, cum eligant dignos. Cęterū si confirmatori proponantur ab electore duo, vel tres, vt confirmet quem libuerit,

tenetur tunc confirmare digniorem, quia tunc committitur ei & electio, & confirmatio dignioris inter propositos ab electore.

Obseruemus quarto, in beneficijs Ecclesiasticis tria reperiri, primo & pręcipue munus, officium seu ministerium, in quo sensu intelligitur illud. 1. ad Timot. 3. *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat*, Id est optimum officium & ministerium, quod præcipuum esse ex eo patet, quia in re omni finis cæteris præstat. Sunt autem ista instituta, vt constat, in vtilitatem Ecclesiæ, & ministeria fidelium iuxta illud commune dictum, beneficium est propter officium: qua de causa vocantur a Christo operarij, sumpto nomine ab eo quod in eis præcipuũ est. Hoc primum est laboriosum, & onerosum, residere in Ecclesia, persoluere diuinum officium, ministrare sacramenta, pascere oues. Reperitur secundario in beneficio redditus & stipendium iuxta illud Christi: *Dignus est operarius mercede sua*. Secundario inquam & per accidens, quia indigent ad necessitates huius vitæ ministri Ecclesiæ bonis temporalibus, simpliciter enim & ex natura rei, vt optime docent Caiet. locis citatis, ex charitate Dei & proximi ista ministeria exercenda sunt, sicut exercebantur ab Apostolis, & ab illis sanctissimis ministris primitiuæ Ecclesiæ, etiamsi nulla essent stipendia, & nostris temporibus a multis Religiosis apud Indos, quod docuit Christus, quando Petri charitate explicata statim commisit illi suas oues, quasi diceret, cũ me diligas, pascе oues meas, ex charitate enim, non ex cupiditate oues meæ pascẽdæ sunt, ad necessitates aũt huius vitę, & quia iã adeo refriguit charitas, ista stipẽdia cõstituta sunt. Habent tertio, vt sint honorifica, propter quod vocãtur plæraq; horũ beneficiorũ dignitates, vnde sunt pręmia quoq; laboũ & meritorum (vt statim copiose docebimus, contra Magist. Soto, qui vult illa stipendia tantum esse, & non præmia.

Hæc tria, etsi Metaphysice, & per operationem intellectus separari & diuidi inuicem possint, moraliter tamen, & vt res est, non sunt separabilia, sed cõiuncta, & simul in beneficijs. Quo fit primo, beneficia ista necessario, & ex natura eorum distribuenda esse iuxta leges vtriusque iustitię, & distributiuæ, & commutatiuæ. Cum sint officia, & ministeria, debet elector ex officio, & iustitia commutatiua eo ipso quo traditũ est illi ius eligendi, eligere ministrum vtiliorem Ecclesiæ. Similiter cum sint stipendia, debet & commutatiua præstantiora stipendia vtilioribus quoque ministris & plus laborantibus, aut laboraturis in vinea Christi conferre. Cum sint pręmia & dignitates, debet iuxta leges distributiuæ pro meritis & dignitate distribuere. Efficitur secundo, vt sicut in beneficio primum & potissimum est munus, & ministerium in vtilitatem Ecclesiæ, secundarium vero stipendium, sitq; semper habenda ratio potioris, in distributione beneficiorum potissime esse attendendum vtilitati Ecclesiæ, & quatenus illa postulauerit faciendam esse electionem. Vnde quando Ecclesiæ vtilitas oppositum non postulabit, pinguius beneficiũ poterit conferri digniori, quando autem Ecclesiæ vtilitas exiget, non est curãda beneficij pinguedo, sed vtilitas Ecclesiæ.

His positis constituamus primum quæ apud omnes certa sunt. In primis conueniunt tam auctores primæ opinionis, quam secundæ electionem digni excluso digniori esse tantum peccatum veniale ex leuitate materiæ, idque in tribus casibus, primo quando est exiguus excessus inter ipsa beneficia, licet sit excessus notabilis inter personas, vt cõferre digno beneficium vt. 100. digniori vero beneficium vt. 65. est tantum veniale propter leuem excessum qui æquiualet leuitati materiæ. Secundus & similis primo, quando est exiguus excessus inter personas, etiamsi sit excessus inter beneficia: vt si conferatur Petro digno beneficium vt 100. Ioanni aũt paulo digniori beneficiũ, vt. 50. Tertio, quãdo eligitur dign⁹ omisso digniori, sed beneficium, vel munus est exigui momenti in Ecclesia. Omnia, ista probãtur, quia, vt supra vidimus, peccatum iniustitiæ, quod ex suo genere est mortale, ex paruitate materiæ fit veniale, quo modo res se habet in his tribus casibus positis.

Sed obijcies. Quãdo excessus est grauis & in magna quantitate inter beneficia, licet sit excessus exiguus inter personas, dimisso digniori irrogatur illi grauis iniuria, & in materia graui, quia ille exspoliatur illa magna quantitate pecunię, qua vnum beneficium alterum superat, ergo est tũc mortale. Respondeo, hoc non obstante committi tantum veniale, quia radix grauitatis materiæ respectu peccati non est hic sumenda ex maiori, vel minori quantitate pecuniæ, sed ex excessu magno, vel paruo inter personas eligendas, qui cum in hoc casu sit exiguus, efficit, vt solum

solum committatur peccatum veniale, sicut docet D. Thom. supra quæst. 26. artic. 8. de ordine charitatis, magis coniunctis esse faciendam eleemosynam, at si quis subueniat consanguineo in quarto gradu dimisso consanguineo in tertio, vel subueniat matri, relicto patre, non peccat nisi venialiter tantum, quia excessus consanguinitatis inter istas personas est exiguus, etiãsi res in qua non seruaret ordinem esset vita, aut aliquid graue, quia licet vita res grauissima sit, ratio tamen subueniendi potius patri, quam matri est leuissima, sicut excessus cõsanguinitatis patris ad matrẽ est exiguus.

Dices, ergo quando inter beneficia erit excessus leuissimus, inter personas autem notabilis, erit peccatum mortale, si ab excessu qui est inter personas sumenda est radix grauitatis materiæ. Respondeo, simpliciter ab excessu qui est inter personas, sumendam esse, nilominus quia quando inter beneficia excessus est exiguus, damnum quod infertur digniori est exiguum, ideo ex paruitate materiæ est tunc quoque veniale. Excessum autem inter beneficia, vel munera intelligo, non solum quo ad redditus pecuniarios, verum etiam quo ad dignitatem, honorem, & alia quæ efficiunt beneficium præstantius, potest enim beneficium parum excedere alterũ in redditibus, multum tamen in dignitate, & honore, & tunc excluso digniori fieret illi maxima iniuria, quãuis non in pecunijs, in dignitate tamen & honore, in quibus apud viros cordatos est grauior iniuria. Vnde quando habens cathedram opponit se alteri vacanti, & non confertur ei, cum sit dignior, est peccatum mortale, etiamsi illa quã habet actu, sit ęqualis, vel fere ęqualis stipendij illi, cui se opposuit, quia cadere in oppositione cathedræ est multi honoris & dignitatis. Vtrum autem elector, qui simpliciter iurauit se electurum digniorem, peccet mortaliter, etiam in materia leui, pendet ex illo dubio examinãdo. q. 89. vtrum iuramentum promissorium etiam de re leui sub mortali obliget. Caie. qui ibi videtur docere tale iuramentum obligare sub mortali, sentiet simul istũ electorẽ qui sic iurauit, etiamsi excessus sit leuis, peccare mortaliter, si dimittat digniorem. Soto in hoc art. sentit istum non peccare mortaliter, quia absolute ait peccare venialiter, cũ tamen non lateret ipsum aliquos iuramentum illud præstare, refert enim pragmaticã illam concilij Basiliensis, in qua illud iuramentum indicitur electoribus.

Secundo, certum etiam est apud omnes, colligiturque ex secunda conclu. D. Tho. quam habet in hoc articulo, Si necessitas & bonum Ecclesiæ exigat, vt eligatur dignus dimisso digniori, non modo tunc idlicere, verum etiam ita debere fieri, vt in casu noni argumenti pro prima opinione positi. v. g. vaccant Episcopatus Toletanus & Granatensis, eligendus est ad Granatensem propter mauros & infideles ibi exsistemtes doctior & sanctior, ad Toletanum vero in quo non est tanta necessitas, minus doctus & minus dignus, ratio est aperta, quia cum beneficia primo & potissime sint instituta in vtilitatem Ecclesiæ, quando vtilitas Ecclesiæ ita exigat, sic erit facienda electio, nec curandum quod Toletanus Episcopatꝰ sit ditior & honoratior, quia hoc est secũdariũ, & in omni electione & actione, vt diximꝰ in calce quartæ obseruationis, habẽda est semper ratio potioris.

Vnde in hoc casu nõ potest beneficium præstantius in temporalibus dari digniori, sed quod præstantius est in spiritualibus, & quod maiori sanctitate & doctrina pastoris eget. Ex quo sequitur male esse diuisa stipendia beneficiorum, cum sint multa simplicia habentia maiores redditus, quam multa curata, & inter curata sint multa ditissima cum exigua cura animarum, alia vero quæ multã habent animarum curam, pauperrima, cũ deberẽt stipendia distributa esse & assignata iuxta laborẽ & solicitudinem, quã singula exigunt, vt dicemꝰ. q. 83. & 88. in materia de decimis. Ita videtur sufficientissima causa, ob quã aliqua portio subtrahatur ab istis beneficijs pinguibus, quę per modum pensionis conferatur curatis habentibus redditus tenues.

Tertio, certũ est apud omnes, electores, nõ teneri ad exquirẽdos per orbẽ digniores sed ex eis quos habẽt in prõptu, & facile possunt nominare, debere eligere, sic enim dictat recta ratio. Et Christus dñs licet potuisset sanctiorẽ hominẽ creare quã Petrũ, nõ tamẽ creauit, sed ex illis quos habebat in suo collegio, designauit quem vidit sanctiorem, & maiori charitate ornatum, vt B. Petrum, & Apostoli volẽtes eligere vnum in locum Iudę dixerunt: *Oportet ex ijs viris, qui nobiscum sunt congregati, eligere vnum,* &c. Similiter si quis elector habet amicum, vel familiarem, quem certissimo scit esse dignum, potest eligere illum, quando non videt certissimo & euidenter

alium esse digniorem, sed probabiliter tantum, licet reuera sit alius dignior: quia certitudo illa qua nouit suũ familiarem dignum, habita longa experientia præferenda est opinioni, quæ habetur de maiori dignitate alterius, estque elector securior, quando nouit hunc certo dignum, de digniori vero est dubius. Eadem ratio est, quando elector nouit quidem vnum doctiorem, non tamen nouit, nec expertus est prudentiam & bonos mores illius, sicut sui familiaris: potest enim tunc ac debet eligere suum familiarem, cuius prouidentiam, dexteritatem, & probitatem adeo expertus est, & quem videt vtiliorem Ecclesiæ, vnde sumenda est dignitas ministrorum. Similiter quando prudenter iudicat elector minus dignum diligentius laboraturum, & continuam residentiam seruaturum, aliũ vero digniorem nõ ita, debet eligere minus dignũ, quia in hoc casu hic futurus est vtilior Ecclesiæ suo labore & residentia, dignitasque non est attendenda Metaphysice ex solis qualitatibus eligendorum, sed moraliter & practice ex qualitatibus exsequutioni mandatis, & redactis in opus. Vnde nostra quæstio est, An Cæteris omnibus paribus liceat eligere dignum.

Caiet. locis citatis, & multi recentiores distinguunt in beneficijs id quod est esse officium, & onus, & stipendium, dignitatem, & honorem quæ illis annexa sunt: quatenus, inquiunt, sunt munus, ministerium, & onus, non esse peccatum eligere dignum relicto digniori, quatenus vero omnia sunt coniuncta, onus, stipendium, & honor, esse peccatum mortale, eligere dignum prætermisso digniori. Priorem partem probant in primis, primo illo argumento primæ opinionis. Quia Paulus illis locis tantum depingit Episcopum sufficientem, & contentus est sine vlla comparatione ad digniorem, vbi tantum attendebat Apostolus ad laborem, & onus, ac ministerium Episcopatus, propter quod præmittit ibi: *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.*

Secundo, quia si aliquod peccatum committeret elector, esset illud contra aliquam iustitiam, at non est. Probo: non cõtra commutatiuam, cum prouideat Ecclesię de sufficienti ministro, ad quod tantum tenetur ex commutatiua. Nec contra distributiuam, quia hæc violatur in distibutione bonorum, in hoc autem casu non distribuuntur bona, nec honores, sed labores & onera, ergo.

Tertio, si in electione digni dignior cedat iuri suo, omnium consensu non peccat eligens dignum contra iustitiam distributiuam, sed considerato in beneficio solo onere & labore dignior virtualiter cedit iuri suo, quia hoc naturale est vnicuique in laboribus, ergo.

Quarto, si alicui in tali electione fieret iniuria, certe fieret ipsi electo, quia eligitur ad labores & onera, & forsan supra vires, aut certe non cũ tantis viribus, quãtis dignior ad ferendum onus illud, at electo nulla fit iniuria, cum voluntarie acceptet electionẽ, ergo. Vnde omnium consensu faceret iniuriam electo Episcopus, qui præciperet illi acceptare beneficium curatum perpetuum nullos habens redditus, aut tenuissimos, sicut olim erant in Ecclesia Palentina, quia oneraret illum grauiter, quamuis modo maxime post concil. Trid. iam omnia beneficia curata habeant sufficiens stipendium, saltem mediocriter.

Posteriorem autem partem sui dicti probant argumentis, quibus vtemur statim in probanda conclu. nostra.

Soto vero & alij nil tale docent, neque distinguũt inter ista, sicut reuera non oportet distinguere. Quamuis enim opera intellectus separare illa possimus, actu autem & reuera coniuncta sunt, & moralis disputatio (qualis hæc nostra est) non respicit quid intellectus noster cogitare posit, sed quid in rebus reperiatur. Vnde sit prima conclu. communis inter omnes Thomistas & Doctores, quos pro secunda opinione citauimus.

Cæteris paribus in distributione beneficiorum Ecclesiæ maxime cum cura animarum est peccatum mortale acceptionis personarum, & graue eligere dignum reiecto digniori.

Dixi cum cura animarum, nam in simplicibus quibusdam, vt docebimus, licet eligere tantum dignum. Probatur conclus. ex sacra scriptura in qua omnes electiones semper sunt de digniori. Leuit. 8. in electione Aaron adducũtur omnes principes ad ostiũ tabernaculi, ostenditurque Aaron cæteris præstare, florente virga ipsius, simulque emittente frondes & fructus, quod nulla virga aliorum habuit, Vbi Hiero, & habetur. 8. q. 1. Can. Licet. *Licet* (inquit) *Dominus de constituendo sacerdote præcepisset, conuocatur tamen etiã synagoga, vt sciant o͂s, quia qui præstãtior est ex omni populo, qui doctior, qui anctior, & in omni virtute eminentior, eligitur in sacerdotium.* 1. Reg. 9. eligitur Saul de quo

de quo dicitur ibi: *Quia non erat alius melior illo in Israel.* Idem in electione Dauidis. Quando eligitur Petrus Ioan. 20. non tantum interrogat Christus, an illum diligeret, sed an diligeret præ cæteris: *Diligis* (inquit) *me plus his?* Ex quo verbo aperte sequitur tunc nullum fuisse sanctiorem B. Petro, imo ipsum cæteros charitate excelluisse, vt sicut Adam, qui fuit principium naturæ humanæ, fuit omnium perfectissimus in naturalibus, ita Petrus qui constituendus erat primus pastor & caput Ecclesiæ, esset omniũ Apostolorũ perfectissimus in supernaturalibus. Apostoli quoque Actor. 1. constituerunt duos omnium meliores inter septuaginta Christi discipulos, vt eligeret Spiritus Sanctus, quem vellet ex eis. Hæc est communis doctrina sanctorum Patrum. Hieron. loco citato. August. Epist. 29. & in primũ cap. Iacobi, vbi ait: *Quis ferat eligi diuitem ad sedem honoris contempto paupere instructiore, & sanctiore?* Chrysost. lib. 2. de sacerdotio copiose Leonis Papæ. can. Metropolitano, dist. 63. vbi docet non quem cumque esse eligendum, sed omnium optimum. Bernardi de consideratione ad Eugenium per multa loca illius libri. In concilio Basiliensi exstat pragmatica confirmata à Martino. 5. vbi electores præcipiuntur iurare Deo, & sancto illius Ecclesiæ, in qua exsistit præbenda, se electuros quem nouerint digniorem. In cap. vnico, vt beneficia Ecclesiastica sine diminutione conferantur, præcipit Innoc. 3. Episcopo cuidam, vt eligat magis idoneum, imo & in iure ciuili Auten. de Monachis. §. Ordinationem iubet Imperator, vt qui inter monachos est omnium optimus, præficiatur in pastorem & Abbatem. Idẽ apertissime in conc. Trid. sess. 24. c. 1. de Reformatione, vbi decernit sãcta synodus eos mortaliter peccare, qui non eligunt, quos digniores iudicauerint. Vide cap. 18. eiusdem sessionis.

Vtor iam ratione. Qui cæteris paribus eligit dignum relicto digniori violat vtramque iustitiam, ergo peccat grauissime. Probo antecedens. Elector cum non sit dominus beneficiorum, sed administrator institutus in bonum & vtilitatem Ecclesię, tenetur ex officio, & eo ipso ex iustitia commutatiua consulere vtilitati Ecclesię, relinquens digniorem apertissime non consulit vtilitati Ecclesiæ, ergo violat commutatiuam. Distributiuam vero, patet. Distributiuæ est, vt premia distribuantur pro meritis, quando prefertur dignus digniori, non attenduntur, vt constat, merita, ergo.

Secundo, acceptio personarum est ex art. præcedenti, quando vnus præfertur alteri ob causam indebitam, quando autem reijcitur dignior, & præfertur dignus, non respicitur causa debita, quæ sunt merita in ordine ad beneficium, ergo. Et confirmatur, quia omnia illa incommoda quę retulimus art. primo, ob quæ acceptio personarum est peccatum adeo graue & nociuum Reip. omnia illa sequuntur, si digni præferantur dignioribus.

Tertio, elector non est dominus, sed administrator, & dispensator. 1. Coryn. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores*, &c. Administrator, & dispensator debet esse fidelis, propter quod subiungit statim idem Apostolus: *Hic iam quæritur, vt inter dispensatores quis fidelis inueniatur.* Non esset autem fidelis œconomus, qui cum possit optimos & vtiliores vineę domini sui conducere operarios, conduceret minus vtiles. Tum etiam dispensator, quod nomen ipsum sonat, debet distribuere iuxta leges iustitiæ distributiuæ, quod non præstat, vt patet, qui dignum prefert digniori. Vnde Chtistus Mat. 24. *Fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram*, id est vnicuique distribuat iuxta merita sua bona Ecclesiæ, hoc enim significat dare vnicuique triticum cum mensura.

Denique cum ista beneficia sint bona communia Ecclesiæ, & non solũ stipendia, sed etiam pręmia, & dignitates honorificę. eligendi vero sint partes huius communitatis & Reipub. grauissimum crimen est contra leges iustitiæ distributiuæ in bonis istis distributiuis non seruare debitam ęqualitatem, quam non seruat qui prefert dignum digniori. Secunda conclusio contra Caietan. & eos qui ipsum sequuntur, quorum opinio nunquam mihi placere potuit.

Etiamsi in beneficio tantum consideretur opus, ministerium, & labor, est peccatum mortale ex suo genere præferre dignum digniori.

Probatur, peccatum contra iustitiam ex suo genere est mortale, sed sic eligens peccat contra iustitiam commutatiuam, ergo. Probatur Minor. elector ex officio & iustitia commutatiua tenetur consulere vtilitati Ecclesiæ, si sumamus bene-

 ficium,

ficium, vt opus & ministerium, hæc consideratio est, sub qua maxime præferendo dignum digniori, non consulitur vtilitati Ecclesiæ, & bono communi, ergo. Probatur minor, quia stipendium & honor magis respiciunt eligendos, quam Ecclesiam, munus vero & ministerium respiciũt ipsam Ecclesiam.

Secundo, sumpto beneficio sub hac consideratione, qui non eligit digniorem cum possit, est infidelis Ecclesiæ, sicut œconomus, qui potens adducere in vineam domini sui vtiliores operarios locaret minus vtiles, infidelitas autem in re adeo graui peccatum mortale est, ergo.

Tertio, in electionibus adductis pro precedenti conclusione ex sacra Scriptura non attendebatur stipendium, aut honor, sed munus, officium, & onus: at in illis cõstat ad ipsum onus & ministerium fuisse semper electos digniores.

Quarto, in religionib⁹ in quibus nullũ est propositũ prælatis stipẽdiũ, sed prælaturæ sunt mera officia & onera, peccant mortaliter, eligentes dignos relictis dignioribus: Nec valet quod respondent huic argumento, in prælaturis religionum esse honorem & auctoritatem, ideoque violari distributiuam, quãdo illæ, vt bona & præmia religionis non conferuntur melioribus, quia hic non affirmamus peccare sic eligentes cõtra distributiuam; sed contra commutatiuam, relinquentes digniores sumptis beneficijs & prælaturis sub hac consideratione, quatenus onera tantum sunt & officia: hoc enim modo, etiamsi separes omnem honorem & dignitatem à prælaturis, fit iniuria religioni non cõferendo illi digniorem & vtiliorem, ad quod tenentur electores ex officio.

Argumenta quoque Cai. & aliorum hoc recte intellecto nullam habent vim. Ad primum respondeo cum Soto, D. Paulum illis locis tot partes & perfectiones exigere in Episcopo & pastore, vt etiãsi loquatur absolute & simpliciter, ac sine vlla comparatione cum alijs, ex tot perfectionibus tamen quot exigit, constet aperte exigere digniorem, quibus positis in vno, poterit quidem dari par illi, & æqualis, non tamen melior, nec dignior.

Ad secundum, patet peccare contra cõmutatiuam eligentem minus dignum relicto digniori, etiamsi beneficium non consideretur, nisi vt onus & ministerium, quia non prospicit sic eligens vtilitati Ecclesię, ad quod tenetur ex officio eo ipso, quo

habet ius eligendi, quia hoc ius defert secum vinculum istud & debitum prospiciendi & consulendi vtilitati Ecclesiæ.

Tertium & quartum similiter soluuntur, non enim dicimus in hoc casu sic eligentem peccare contra distributiuam, sed contra commutatiuam, quia tenetur ex officio eligere vtiliorem Ecclesiæ, cum ius eligendi hoc fine, & hac ratione tribuatur electori.

Nunc ad argumenta initio posita pro illa prima opinione, in qua obseruandum est Coua. Regul. Peccatum. §. 7. num. 7. Soto lib. 3. q. 6. ar. 1. & alios Thomistas persuadere sibi, Glossam illã & auctores illius opinionis nõ sentire nõ esse peccatũ & graue eligere dignũ relicto digniori, sed hoc solum, talem electionem esse validam & ratam in vtroque foro, in exteriori, quia iuridice nec reuocari potest à confirmatore, nec ab ea appellari, propter rationem adductã ex D. Tho. & in interiori, quia ille electus est securus, cum sit dignus, nec pertineat ad ipsum, sed ad electorem uidere quis sit dignior, Quis enim credat auctores oppositæ sententiæ ignorasse vim argumentorum quibus vsi sumus, nec intellexisse teneri electores ad consulendum vtilitati Ecclesiæ, & distribuenda premia & dignitates pro meritis. Vnde inducit idem Couar. in illo §. 7. cit. num. 4. varios Canonistas pro hac sententia quam nos sequimur. Sed quid quid sit de opinione istorum, senserint ne ita, an non, ex argum. initio in oppositũ positis Primum iam solutum est diluendo argumenta. Cai. contra nostram secundam conclusionem. Et eodem modo soluitur prima confirmatio. Secunda vero ex cap. Monasterium quærit.

AN LICEAT IN ALIQVO casu eligere dignum.

RESPONDEO beneficia duplicia esse, alia simplicia ad ornatum tantum Ecclesiæ, alia vero cum cura animarum, vel aliqua gubernatione, quo posito dico tria. Primum, ad beneficia cum cura animarum, vel gubernatione eligendum esse necessario digniorem, vt probatum est, nec posse fundatorem Ecclesiæ, aut talis beneficij apponere condicionem, vt eligatur dignus, relicto digniori, quia esset contra ius diuinum, & Ecclesiasticum, & condicio iniqua, quæ sicut turpis habenda est pro non apposita.

Secundo

Secundo, si sint beneficia, quomodocum que sint instituta, non posse vllo modo eligi indignum, nec fundatorem apponere talem condicionem, quia omnis electio debet esse bona, & cum aliqua saltem vtilitate Ecclesiæ, non cum damno illius & nocumento animarum, indignus autem non solum est inutilis, verū etiam nociuus. Tum secundo, eligere indignum est contra omne ius naturale, diuinium, & Pontificium, & quamuis liceat cuique disponere de suis bonis, non tamen licet instituere sacerdotium contra ius naturale, aut diuinum.

Dico tertio, si in fundatione Ecclesiæ, vel beneficij fundator nullas apponat condiciones, sed electionem relinquat prudentiæ & conscientiæ electoris, esse necessario eligendum digniorē, quia eo ipso quo relinquitur prudentiæ & fidelitati ipsius, tenetur ex officio, & vtraque iustitia consulere vtilitati Ecclesiæ; & respicere merita eligendi, & consequenter eligere meliorem, si vero à fundatore apponantur condiciones, electo viro, in quo ille reperiantur, satisfactum est, etiamsi posset eligi alius dignior. Quod autem posit fundator ita instituere, vt eligatur habens illas condiciones, nec alius quæratur, constat primo, quia ita est in vsu apud omnes fideles, & maxime timoratos, talia beneficia conferre habentibus cō diciones appositas in fundatione, nec aliū inquirere. Secundo, fundator est dominus suorum bonorum, potest ergo ille conferre cum condicionibus, quibus voluerit, modo non sint nociuæ, sed in aliquam Ecclesiæ vtilitatem, etiamsi non omnimodam, quia non tenetur ad melius. Tertio, conceditur hoc ab Ecclesia in illo cap. Monasterium, vt habeat fundator facultatem eligendi ministrum, qui sit dignus, quod expedit maxime vtilitati Ecclesiæ, vt sæculares inducantur ad fundanda ista beneficia simplicia, à quo facile retraherentur, si tenerentur eligere digniores, maxime cum hæc frequenter instituantur in eleemosynam, & iuuamē suorum affinium, vt sic inclinentur ad litterarum studia, & Ecclesiæ cultum, cui fini expedit, vt posint apponere condiciones, iuxta quas consanguinei, pro quibus instituuntur, sint digni, & posint eligi. Quarto, fundator vel patronus ab eo designatus non tenetur iuxta leges iustitiæ distributiuæ, vel commutatiuæ distribuere illud beneficium, ergo non tenetur eligere digniorem. Consequentia apertissima est. Probatur antecedens: in primis non iuxta leges distributiuæ, quia distributiua tantum habet locū in bonis cōmunibus nemini appropriatis, bona vero, ex quibus hoc beneficium instituitur, sunt propria illius fundatoris: neq; iuxta leges cōmutatiuæ, quia hæc iustitia tantum obligat electorem qui ex officio eligit, & tenetur prospicere vtilitati Ecclesiæ, qui vero ex suis bonis fundat Ecclesiā, vel beneficium, non tenetur ex officio, vel iustitia prospicere vtilitati Ecclesiæ, sed cū ex sua pietate & liberalitate instituat illud beneficium in seruitium Ecclesiæ, libere potest instituere illud in seruitium vt. 5. & non vt. 10. quod facit appositis condicionibus quæ sufficiant ad dignum: Et cum patronus succedat in locum fundatoris, non tenetur ad amplius quam ipse fundator, & iuxta institutionem fundatoris. Addiderim tamen hoc interesse inter patronum qui succedit, & primum fundatorem: quod primus fundator, eo ipso quo est primus, & disponit de bonis suis, poterit eligere quēcumque dignum, patronus vero qui succedit, si vnicus sit, sufficit conferat habentī condiciones appositas a fundatore, nec tenetur quærere digniorem extra illas condiciones, quod si intra illas condiciones aut consanguinitatis, aut generis, aut paupertatis, aut patriæ varij se offerant, tenetur inter illos, in quibus omnes illæ condiciones reperiuntur, quærere & eligere digniorem, quia intra illas condiciones relinquitur prudentiæ & fidelitati ipsius, vt consulat obsequio Ecclesiæ, & seruet æquitatem.

Sed contra hæc Maior. in. 4. d. 24. q. 3. ad. 4. & Adria. in. 4. volunt fundatorem non posse apponere istam condicionem, vt sufficiat eligere dignum. Probant, quia licet bona, ex quibus instituitur beneficium simplex, ante talem institutionem sint propria illius fundatoris, at instituto beneficio iam sunt facta communia Ecclesiæ, bonum autem commune Ecclesiæ est dispensandum iuxta leges iustitiæ distributiuæ, quæ exigunt vt conferatur dignioribus. Secundo, nullus potest condere legem, vel apponere condicionem contra ius naturale, aut diuinum; hoc autem ius præcipit beneficia dari dignioribus, ergo.

Sed hæc facile diluuntur. Ad primum respondeo, illa bona etiam instituta præbenda non esse communia simpliciter, & secundum se, sed ex libera voluntate fundatoris, quæ cum sit libera, potuit apponere condiciones, quas voluit, sicut ex-

positum est. Vnde illud beneficium non est commune simpliciter, sed cum condicionibus positis a fundatore.

Ad secundum respondeo, tantum esse contra ius naturale, ac diuinum ex communibus non dare digniori. Ex proprijs autem instituere beneficium, quod detur digno, nullo iure naturali, aut diuino prohibetur, imo est iuris naturalis, vt posit quisque de proprijs disponere pro libito, modo illa non male expēdantur, aut in vsus prohibitos.

Ex his patet solutio ad illud cap. Monasterium. Conceditur ibi, vt fundator pro prima vice posit eligere dignum dimisso digniori, quod est maxime consonum vtilitati Ecclesiæ, cum hac via inducantur homines ad beneficia exigenda, & ad ista opera pietatis, Estque maxime consonum rationi, vt fundator, qui ex bonis proprijs ista præstat, pro prima illa vice, in qua nondum omnino abdicauit à se bona illa, sed tunc incipit illa abdicare, hoc posit. Vnde cap. illud loquitur de pastore pro prima vice tantum, ob caussam asignatam. Nec valet solutio quorundam dicentium, in illo capite tantum significari, illam electionem esse validam, & tenere, quia in illo cap. aliquid peculiare conceditur fundatori, quod alij non habent, quod autem electio digni valida sit, apud omnes valet.

Ad secundum patet ex ijs quæ diximus tertio loco apud omnes certa esse, non teneri electores quærere præstantiores, qui in orbe reperiri possunt, sed digniorem ex ijs. quos habet in promptu.

Ad tertium dico, vtrique fieri iniuriam, & Ecclesiæ, & digniori qui prætermittitur, digniori quidē, quia pro meritis habet maius ius ad beneficiū, nec ab electore seruatur illi suum ius, Ecclesiæ vero, cum priuet illam meliori ministro, & consequenter maiori vtilitate. Falsum enim est, quod in isto argumento sumitur, vt tam dignus, quā dignior non teneatur seruire, nisi pro ratione stipendij, etenim si beneficia non essent nisi stipendia, vel primo & præcipue id haberent, verum quidem istud esset, at cum primo & per se sint munera, & officia in vtilitatem Ecclesiæ, tantum obsequium, & operæ exigunt, quanta est necesitas Ecclesiæ, & animarum, cui necessitati in docendo, in confirmanda fide, confutandis hæresibus &c. cum non ita posit sufficere dignus, sicut dignior, facit iniuriā Ecclesiæ elector eligendo dignum relicto digniori, & peccat contra iustitiam & fidelitatem, quam debet & ex officio habere in consulendo vtilitati Ecclesiæ. An autem dignior, qui non præstat amplius quam præstaret dignus, peccet, & teneatur ad restitutionem. Quo ad peccatum, dico peccare illum, nisi præstet Ecclesiæ iuxta suas vires, & ouium necesitatem, quod commode potest, in re graui mortaliter, quia tenetur ad id ex charitate & iustitia ratione sui officij. Quo ad restitutionem vero, si redditus sint tenues, non tenebitur magis dignior quam dignus, cum sint tenues, nisi tanta esset in eo pigritia, vt prudenti iudicio neque redditus illos mereatur, quod si reddit⁹ sint pingues, & arbitrio prudentis industrijs ac laboribus dignioris sufficientes, nec præstet quæ debet ex suo munere, iuxta partes dignioris, propter quas electus est, si defectus leuis sit, non tenebitur ad restituendum, si vero sit grauis, tenebitur, sicut qui habet beneficium, nec recitat horas canonicas, si defectus sit leuis, non obligatur ad restituendum, si grauis, obligatur pro rata suorum redditaum. Hæc omnia prudentia pensanda sunt. Fiet autem restitutio vel Ecclesiæ, vel pauperibus, vel illis, quibus sua negligentia nocuit in spiritualibus, vel temporalibus. Hanc maiorem obligationem, ad quam tenetur dignior, insinuauit Christus Matt. 24. in illa parabola talentorum, vbi qui accepit quinque, lucratus est alia quinque, qui duo, alia duo, cuius parabolæ genuinus sensus est, quem reddit idem Christus Luc. 12. dicens: *Cui multum datum est, multum quæretur ab eo, & ab eo cui multum commendauerunt, plus petent ab eo*. Vnde tenentur ad plura digniores & ideo eligendi. Imo in aliquo casu tenetur ad aliquid dignior, ad quod non teneretur dignus, quia non posset, vt si exsistat hæreticus doctior digno, sed minus doctus digniori, dignus non valebit illum confutare, quod valebit & debet dignior.

Ad primam confirmationem respondeo, eligere dignum relicto digniori non esse bonum, sed simpliciter malum, cum violetur vtraq; iustitia, sicut si extraneus & pater meus essent simul in extrema necessitate, dare extraneo non est bonum, sed malum, dare autem patri non est velut melius, sed simpliciter bonum & debitum. Ad secūdam dico, me posse mihi ipsi eligere suffcien-

ficientem & non meliorem, ad Ecclesiam vero, vel bonum commune, si mihi ex officio incumbat illi prospicere, teneor eligere meliorem, quia hoc exigit officium mihi commissum, possum enim meo iuri cedere, non autē iuri alterius maxime boni communis.

Ad quartum argumentum nonnulli Canonistæ volunt, Christum non solum fuisse spiritualem, verum etiam temporalem totius mundi dominum, & Papam vt Christi Vicarium esse quoque dominum totius orbis, & regem Ecclesiæ, & habere penes se dominium omnium bonorum Ecclesiæ, & omnium beneficiorum, quod docent, quia collatio indulgentiarum, aut dispensatio in aliquo voto sine iusta causa ideo sunt inualidæ, quia ipse non est dominus thesauri Ecclesiæ, at collatio beneficiorum facta à Papa, cuicumque fiat, etiamsi indigno & sine causa, est valida, & tenet. D. autem Tho. hic ad primum nullos prælatos vult esse dominos beneficiorum Ecclesiæ, sed dispensatores tantum, inter quos Caiet. & interpretes D. Tho. volunt sum. etiam Pontif. à D. Tho. intelligi, & ideo non minus peccare Papam quam alios, si in illis conferendis non seruet regulas iustitiæ, nam cum D. Tho. de omnibus prælatis loquatur, nec eximat Papam, ipsum quoque Caiet. comprehendit: imo est communis sententia Theologorum, collecta primo ex sacra scriptura, cum de omnibus prælatis & pastoribus dixerit Christus Matth. 24. & Luc. 12 *Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, &c.* Et Apost. 1. Cor. 4. *Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores.* Secundo in cap. 2. de præbendis in 6. conceditur Romano Pont. plena dispositio & dispensatio beneficiorum Ecclesię, & similiter clementina prima ne lite pendente quicquam innouetur, nullibi tamen conceditur dominium, nec vllus est Pontifex, qui vnquam se dominum præbendarum vocauerit, sed dispensatorem, vel distributorem cum plenissima potestate. Tertio est ratio efficacissima, cum dominus possit pro libito re sua vti ad omnem vsum, si Papa esset dominus, posset vsurpare sibi omnia Ecclesiæ beneficia, & in proprios vsus illa conuertere, quod nullus audebit asserere.

Ad argumentum in oppositum respondeo, verum esse illud antecedens, collationem beneficij, quam facit Papa etiam indigno & sine causa, esse validam, & à fortiori illam quæ fit digno relicto digniori, hoc autem non est quia Papa sit dominus, sed quia ita expedit bono communi Ecclesiæ & saluti animarum, quia aliter non essent securæ conscientiæ fidelium, quæ necessitas non exsistit in concedendis indulgentijs, & votis dispensandis. Vide Caiet. in opusculo de indulgentijs q. 1. de causa indulgentiarum fol. 42.

Quintum argumentum, postulat videamus.

AN PAPA SIT NECESSARIO eligendus ex sacro Cardinalium collegio.

SOto loco cit. habet tria: Primo non esse in iure tale decretum, vel statutum, vt Papa non eligatur nisi ex Cardinalium gremio, imo oppositum, quia can. In nomine domini dist. 23. habetur. *Vt si non fuerit inter Cardinales qui sit dignus Pontificatui, eligatur ex alia Ecclesia.* Testaturque se à Cardinalibus accepisse, non esse tale statutum. Secundo ait, etiamsi reperiatur dignus Pontificatui inter Cardinales, nilominus ad tam sublimem & supremam dignitatem, quæ est culmen totius Ecclesiasticæ gubernationis, quærendum esse dignissimum, ex tota Ecclesia. Tertio dicit, ius eligendi, quod vocat ipse electionē actiuam, licet non conueniat Cardinalibus iure aliquo, vel statuto, de facto tamē illis cōuenire, & ita expedire bono Ecclesiæ, quia si congregandi essent in quacumque vacantē Papæ omnes Episcopi, passim essent cōgregandi propter breuem multorum vitā, quod singulis Ecclesiis esset incommodū, & sedes Romana diutius vacaret, cum non possent facile, nec breui congregari Episcopi in vnum, quod etiam vniuersali Ecclesiæ noceret. Sunt quibus hæc sententia placeat, & illa duo cap. argu. 5. quæ non diluit Soto, respondēt esse reuocata per can. In nomine dñi, quod est Nicolai 2. cap. Autem oportebat & cap. Nullus sunt cuiusdā Stephani, omnes autem Stephani qui fuerunt 9. sunt antiquiores Nicolao 2.

Sed neque hæc solutio optima est, neque primum illud dictū Soti verū, quia in cap. isto In nomine domini non dicitur, vt eligatur aliquis extra gremium Cardinalium, nisi quando inter ipsos nullus est dignus, tunc enim etiamsi nullum esset decretum, non liceret eligere ex Cardinalibus, cum indigni electio omni iure prohi-

prohibita sit ad quodcumque beneficium, quanto magis ad supremum? Secundo, vsus est in contrarium, & Ecclesiæ Romanę consuetudo, quamuis enim à principio omnes sacerdotes & diaconi Romæ agentes eligerent Papam, deinde soli sacerdotes, à multis tamen annis forsan mille, aut circiter eligitur à solis curatis parrochiarum Romæ, qui sunt Cardinales, quæ consuetudo adeo adeo vetus vim habet iam efficacissimi statuti. Tertio, quia quicumque ex Cardinalibus dignis, quorum multi reperiuntur in illo sacro collegio, licet extra ipsos daretur ali⁹ sanctior et doctior, est quouis externo dignior & vtilior Ecclesiæ. Primo quia ex iis quæ vidit, egit, & expertus est in Romana curia, & in illo collegio, & conciliis Pontificum prædecessorum, nouit negotia Romanæ curiæ, & Ecclesiæ gubernationem melius quam quiuis alter. Secũdo, quia electus vnus ex ipsis statim admouet manũ operi et gubernationi fideliũ, electus autem externus esset conuocãdus à longe, expectandoq; illius consensum & aduentũ vacaret multo tẽpore sedes B. Petri, quod experientia teste est maximum incommodum, semper enim ex diuturnis vaccantibus multa sequuta sunt damna Romæ, & in Italia, imo & in tota Ecclesia, quo fit dignum inter ipsos esse vtiliorem quouis externo. Quod etiam dicit Soto electionem actiuam conuenire Cardinalibus non de iure, sed de facto, quia ita expedit, correctione etiam indiget, nam cap. Licet de electionibus præsuponitur hoc ius illis conuenire, quo præsuposito statuitur electiones aliorum prælatorum Ecclesiæ validas esse, modo fiant à maiore parte capituli, electionem vero Papæ debere fieri à duobus partibus Cardinalium qui ad illam conuenerint, & in cap. Vbi periculum, eodẽ titulo, præsupposito etiam eodẽ iure Cardinaliũ agitur de conclaui, in quo manent reclusi Cardinales tempore electionis, & de aliis ad id negotij pertinentibus. Ex his patet solutio ad argumentum. Cardinales enim etiã si teneantur eligere ex suo collegio, sicut tenentur, non propterea eligunt dignum relicto digniori, dignitas enim eligendi, vt sæpe diximus, non est sumenda ex doctrina aut sanctitate, sed ex vtilitate Ecclesiæ, quicumque autem Cardinalis dignus vtilior est, vt constat, quouis externo.

Ad sextum negatur consequentia, quia recipienti beneficium non incumbit conferre illud, nec explorare merita aliorum, sed tantum vere & prudenter sibi consciũ esse de sua sufficiẽtia, qua perspecta si cõferatur sibi ab electore (quidquid sit de peccato ipsius, si prætermittat digniorem) ipse est tutus in consciẽtia, & electio est valida. Hinc infert bene Soto non licere vllomodo nec digno, nec digniori ambire Episcopatum, licere autẽ, si à distributore sibi cõferatur illud recipere, etiamsi conferatur digno & non digniori, etenim cum recipienti non sit iniuncta cura distribuendi beneficium, licet ipsi vti malitia & iniquitate electoris in suam vtilitatem, cum sit dignus & sufficiens, non autem licet digno in oppositione dignioris postulare præbendam vel cathedram, quia postulare est solicitare & monere electorem, vt prætermittat digniorem, & cõcurrere cũ illo ad istud malũ.

Ad septimum patet solutio ex dictis ad secundam confirmationem primi desumptam ex illo cap. Monasterium.

Octauum argumentum postulat explicemus.

QVID POSSIT RESIGNAtor beneficij.

DIco in primis nulli licere resignare beneficium aliquod in fauorẽ indigni, quia conferre indigno omni iure omnibus prohibitum est, siue is qui confert sit elector, siue patronus, siue resignator tantum, quamuis hoc interest inter istos, quod elector, siue patronus conferendo indigno peccat & contra charitatẽ, & contra iustitiam tam legalem, quam commutatiuam, quia tenetur ex officio consulere vtilitati Ecclesiæ, & contra distrib. quia cum sit persona publica, & vt talis distribuens bona communia, debet cõferre illa merentibus, indignus autem neque vtilis est Ecclesiæ, neque habet merita, resignator autem resignans in fauorem indigni peccat quidem contra charitatem, & iustitiam legalem, & commutatiuam, quia eo ipso quo fuit beneficiatus, tenebatur cõsulere Ecclesiæ, quod non facit, imo nocet sumpto indigno, non autem peccat contra distributiuam, quia nõ est persona publica, ad quem pertineat distribuere pro meritis. Quod si resignet prætermisso digniori in fauorem digni, non peccat, modo resignatio fiat secundum iura. Primo, quia designatus à renunciante ex consensu possidentis beneficium quod poterat retinere, habet maius ius & actionem in illud beneficium, quam quiuis alter: Vnde nemo experientia teste

conqueritur quando fit huiusmodi resignatio in fauorem digni, etiamsi non fiat in fauorem dignioris. Secundo, quia resignator non est distributor beneficiorum cum resignat, sed tantum transfert ius quod ipse habebat in redditus illius beneficij in aliū, vnde contra nullam iustitiā peccat electo eo qui sufficiens sit ad illud beneficium, vnusquisque enim potest transferre suum ius in alium, modo non sit iure prohibitus, ita nec peccat qui virtute huiusmodi resignationis confert beneficium digno, colator enim ad nil aliud tenetur (vt vidimus) nisi expēdere, an electio sit in re valida, hęc autem valida est, ita Caiet. in verbo Beneficium. Et est communis inter Thomistas.

Ad nonum, constat ex dictis in illo casu prouidendum esse bono & vtilitati Ecclesiæ magis indigentis, licet digniori detur beneficium minus pingue, quia, vt sæpe diximus, in distributionibus potissima ratio habenda est vtilitatis Ecclesiæ, & ab ea sumenda dignitas eligendorum, cum primo & pręcipue sint ista beneficia instituta in vtilitatem Ecclesiæ, & ideo in tali casu tenetur subire dignior illud damnum recipiendi beneficium magis tenue, quia sic expedit vtilitati & necessitati Ecclesiæ. Esset autem huic damno prouisum, si redditus essent distributi singulis beneficijs iuxta laborem, & industriam, & dignitatem, quam vnū quodq; eorum exigit.

Decimum argumentum, quærit.

SIT NE OPTIMVM QVOD præcipitur in aliquibus Ecclesiis, ne beneficia aliis conferantur, quam naturalibus illarum Ecclesiarum?

IN quibusdam Ecclesiis vt Palentina, Burgensi, & Legionensi, & modo in hac nostra Valentina ex constitutione D. N. Sixti 5. beneficia solis naturalibus eiusdem diœcesis, vel regni conferuntur, eligendo digniorem ex ipsis, nulla facta comparatione ad alios digniores extraneos: An hoc recte fiat videndum est.

Maioris in 4. D. 24. q. 3. ad 1. quem sequuntur nonnulli Canonistę, videtur condemnare istas constitutiones, posset q; probari ista opinio primo ex cap. Ad decorem de institutionibus, vbi Innoc. 3. reprehendit Patriarcham Constantinopolitanum, eo quod non eligeret ministros suæ Ecclesiæ ex omnibus nationibus, sed ex sola natione Venetorum. Secundo, qua ratione & sequēti vtitur ibi Papa: sicut habetur Act. 10. *In omni gente faciente iustitiam acceptus est iustus Deo.* Ita in Ecclesia ex quacumque gente & natione eligendus est dignior. Tertio, quia eligere tantum ad beneficia huius Ecclesiæ ex hac natione, videtur esse quædā successio hæreditaria, quam abhorrent maxime (vt ait ibi) sacerdotia Ecclesiæ Euangelicę. Deniq; cā. Nos qui. D. 40. ait B. Greg. *Nos qui præsumus non debemus innotescere loco aut dignitate generis, sed morum nobilitate, non vrbium claritate, sed fidei puritate.* Vbi ex Gregorio in pręhendis Ecclesiæ non est habenda ratio patriæ, vel nationis, sed virtutis & meritorum.

D. autem Tho. ad 4. approbat has constitutiones, & hanc consuetudinem aliquarum Ecclesiarum, quem sequutus Soto lib. 4. de iust. q. 6. art. 2. ante 10. conclusionē ait. *Vtinam in Ecclesia essent tales constitutiones, sicut in concilio* (ait) *Trid. me præsente tractabatur.* Tractabatur autem ad petitionē Reuerēdissimi & sanctissimi patris F. Thomæ à Villanueua Archiepiscopi Valentini, vt constat ex nostro opusculo de vita ipsius lib. 2. c. 1. Idem docent modo omnes recentiores Thomistæ. Primo, quia cum naturales maiori amore prosequantur suam Ecclesiam, in qua nati ac educati fuere, diligentius eius vtilitati, honori & augmento student, vnde licet exteri reperiātur doctiores, vel sanctiores, naturales tamē ob istū amorem innatum sunt vtiliores, & consequenter digniores, cum hæc dignitas ab vtilitate Ecclesiæ petenda sit.

Tum secundo, quia experientia teste ob innatum amorem propriæ patrię naturales in suis Ecclesiis certius & diutius resident, exteri non ita, imo (vt experimur) adepto aliquo beneficio quærunt vias & modos, quibus eximantur à residentia, vel permutationibus, vel resignationibus, vel alijs vijs: illos autem, quorū residentia certior & diuturnior est, vtiliores esse, & ex consequenti digniores, nemo ambiget. Et hoc definitur in illis capitibus quæ adducuntur in illo argu. 10. & can. Oritur, D. 61. & can. Metropolitanum D. 76.

Ad argumenta autem pro opinione Maiori ad primum respondeo, Innocen. reprehendere ibi Patriarcham Constantinopolitanum, nō quia eligebat naturales, sed quia eligebat extraneos ex vna natione tantum Venetorum, cum deberet eo ipso quo eligebat ex extraneis, eligere quoq; ex omnibus nationibus. Secundo dico, reprehēdere

illum

illum & merito, quia eligebat Venetos quasi ex quadam promissione & pacto inter ipsum & senatum Venetum, quæ promissio cedebat in damnum Ecclesiæ.

Ad secundum respondeo, habendam tātum esse rationem meritorum, quando genus & patria non efficiunt ministrum vtiliorem, quod si efficiāt, hæc quoque merita sunt & maxime attendenda, cum tota dignitas ministri sit sumenda ex vtilitate Ecclesiæ.

Ad tertium dico, patriam & genus quæ efficiunt vtiliorem ministrum, nil minus facere, quam succesionem hæreditariam, primo, quia non eligitur naturalis, vt naturalis, sed quia cum sit naturalis, est vtilior. Secundo, quia non fit electio ex vno, aut altero naturali, sed ex omnibus, & inter omnes eligitur dignior, sunt enim in eadem diœcesi, vel regno multi inter quos bene potest eligi dignior.

Ad quartum respondeo, nostram sentētiam intelligendam esse quando bonū cōmune vtilitatis Ecclesiæ non exigit aliud, regulariter autem & communiter expedit bono communi, vt Episcopi non mutent Ecclesias, sicut in illis Canonibus habetur, Primo, quia ob tales mutationes experientia teste Episcopi sunt semper animo pendentes, exspectātes pinguiorem Ecclesiam, quo fit, vt quam habent non ament, vt debent, nec curent vt sibi dilectam sponsam, sed vt concubinam ad tempus tantum habendam, cum vera & firma dilectio soleat oriri ex perpetuo nexu. Secundo, quia exspectantes has mutationes inducuntur ad colligendas pecunias, vel offerendas regibus & magnatibus, vt eos habeant propitios, quod est simonia, vel ad bullas, & alias expensas & sumptus faciendos in pinguiori Episcopatu, quem exspectant, & sic nō subueniunt pauperibus prioris Ecclesiæ, sicut tenētur. Tertio, propter has mutationes totum fere tempus quo in vnaquaque exsistunt, debent consumere in cognoscendo grege, & ingenio suarum ouium, antequam incipiant illas debite pascere. Hæc sunt maxima incommoda, propter quæ expediret bono communi, vt istæ mutationes non fierent, sed eligetetur dignior ex iis qui nullam adhuc habent Ecclesiam. Hæc est doctrina communis inter discipulos D.Tho. nec Sotus aliud docet, vt quidam volunt: nam ipsemet post nonam cōclusionem ait non expedire hanc mutationem nisi in aliquo tantum euentu, quando

scilicet Ecclesiæ vacanti non potest commode prouideri nisi sumpto pastore alterius Ecclesiæ, cui facile quoque & commode prouidebitur: Quando vero inter eligendos reperiri facile potest, qui optime Ecclesiæ vaccanti prouideatur, sine vlla mutatione eorum qui iam præsunt suis Ecclesijs, est peccatum mortale iudicio recentiorum fieri istam mutationem, quia ex rationibus adductis constat esse in graue damnū boni communis, & Ecclesiæ vtilitatis: bonum autem commune cuiuis alteri bono præferendum est.

Quod si obiicias oppositum esse in vsu. Respondeo, hunc vsum introductum esse maxime in nostra Hispania, quia iudicant electores sic conuenire bono communi, vt quantumuis quis dignus sit, non conferatur ei statim Episcopatus maior, sed minor, vt si in illo optime se gesserit, promoueatur ad maiorem, & hac spe inducatur ad optime gubernandas oues cuiuscumque Ecclesiæ ipsi commissæ: qua ratione & fine mutare Episcopos non crederem esse peccatū mortale, quia hac ratione facile est cessare illa incommoda, & Episcopos habere occasionem optime se gerendi. An autem de facto cessent, ipsi viderint, vnde in his certa regula asignari non potest, sed prudentiæ & conscientiæ electorum committendum est, vt eligant, sicut viderint vtilitati Ecclesiæ vniuersalis magis expedire: ab vtilitate enim Ecclesiæ, vt sæpe diximus, dignitas ministrorum & omnis ratio eligendi sumenda est.

Vltimum argumentum ex supra dictis manet iam solutum. In illis enim capitibus tantum definitur electionem digni esse validam & ratam, nec posse confirmatorem illam reuocare, sed debere confirmare, quia ita expedit, vt diximus, bono communi vtilitatis Ecclesiæ. Vnde in illis capitibus non definitur licere eligere dignos relictis dignioribus, sed tantum confirmantur electiones dignorum. Offert se hic alia quæstio.

Controuersia. IIII.

AN QVANDO ELECTIO fit a pluribus, vt a capitulo, vel conuentu, aut schola, liceat alicui electorum prætermisso digniori eligere dignum.

COmparamus hic tantum digniorem cum digno, quia indigno nullo modo est suffragandum, Primo, quia cum suffragari indigno sit contra bonum commune, & omni

iure

iure prohibitum, nullo titulo potest honestari. Secundo, quia iste indignus non est nisi malitia sua, vel eligentium introductus in tali oppositione, malitiose autem introducto nullo modo licet suffragari, quia quicumque illi suffragabitur, etiamsi sit ex vltimis, concurret ad illud malum.

Hoc constituto, concors est Theologorū sentētia in proposita quæstione, si sint tres oppositores, prim⁹ dignissim⁹, secūd⁹ dignus, tertius indignus, vel parū dignus, videatq; aliquis electorum maiorē partē suffragiorū inclinari omnino in indignum, neque vllo modo suffragaturā digniori, posse tunc iuuare dignum, & alios electores trahere in idem. Ratio est, quia optaret quidē ipse eligi digniorem, sed cum id solus non possit, videatque omnes inclinari in indignum, nec alia via se posse à tanto malo illos auertere, nisi iuuando partes digni, prouidet hac via quantum in ipso est bono cōmuni, quod non modo potest, verum etiā debet. Et confirmatur, cum suffragium vanum & inutile non sit actus charitatis, prætermittendum est, & præstandum quod sit vtile & proficiat, aliter enim agere esset imprudentiæ: sed in hoc casu suffragari digniori est omnino vanum & inutile, suffragari vero digno, vt prætermittatur indignus, est vtile, & maxime expediens bono communi, ergo hoc præstandum.

Secundo, quando dicimus eligendū esse digniorem, intelligendum est ex possibilibus, maxime quando per illam electionē prouidetur bono communi, in hoc casu dignior non est possibilis supposita obstinata deliberatione aliorum electorum, sed solū alij duo, ex quibus dignus est dignior indigno, & eo electo consulitur bono cōmuni, quia impeditur electio indigni, ergo in hoc casu eligere & iuuare oportet dignum.

Sed obijcies, in ista electione qui eligit dignum relicto digniori concurrit ad malū, ergo peccat. Probo antecedens: Alij electores qui trahuntur ab indigno ad dignum, nec volunt fauere digniori, peccant eo ipso quo dimittunt digniorem, & hoc nomine dicuntur concurrere ad malum, ergo & iste qui trahit illos ad dignum, concurrit etiam ad malum. Secundo, dignior habet ius vt dentur sibi aliqua suffragia, etiamsi non eligatur, cum & hoc habeatur in precio habere aliqua suffragia, & oppositum nempe carere omni suffragio habeatur pro iniuria, ergo quicūque nō suffragatur illi, quacūq; ratione id faciat, infert illi iniuriam.

Ad primum respondeo, in hoc casu istū non trahere alios electores, vt dimittāt digniorem, hoc enim esset malum, sed hoc solum præstare, cum illi sua malitia nullo modo velint suffragari digniori, sed indigno, conatur vt illo dimisso eligant saltem dignum, quod non est concurrere ad malum, sed eniti ne fiat maius malum, sed minus, ac ne eligatur indignus. Ad secundum respōdeo, quando agitur de bono communi, vt in præsenti casu, digniorem non debere habere pro iniuria, quod cedit in bonum commune, ac vt qui omnino decreuerant nullo modo eligere digniorem, sed indignum, saltem relicto indigno eligant dignum. Verū tamen est teneri hunc, si nullo modo posset trahere alios in dignum, ad suffragandum digniori.

Sed quid si sint plures electores & oppositores tantum duo vnus dignus & alter dignior, videamque plures electorum inclinari in dignum dimisso digniori, licebit ne mihi etiam suffragari illi digno, licet simpliciter voluissem suffragari digniori?

In hac parte Thomistæ varij sunt, quidam volunt in hoc casu suffragari digno esse peccatum mortale, alij esse tantum veniale, alij nullum esse peccatum. Sed respōdendum est cum distinctione, quando electio est de aliquo prælato, vel gubernatore, nullum esse peccatum in isto casu eligere dignum pluribus in illum conuenientibus, quia experientia teste electus communi cōsensu & desiderio subditorum multo suauius, & melius gubernat, meliusq; & promptius illi obeditur, & cum suauis & pacata gubernatio sit vtilior Ecclesiæ, vel reip. dignus iste in tali casu est vtilior, & consequenter dignior. Et qui in hoc casu tali electioni se conformat, vere consulit bono cōmuni. Tum etiam dignior in hoc casu parū detrimenti patitur ex defectu suffragij huius, cum maior pars in alium inclinaret, nec ipse esset eligendus: Et casu quo pateretur aliquod damnum, debet illud pati pro bono communi, quod sequitur ex electione concordi, & pacatiori gubernatione. Hæc doctrina maxime notanda est in eligendis prælatis perpetuis, quia exponit se maximo periculo, qui non consentit electioni perpetui, in quam plures conueniunt, & aliter agentis votum est vanum & inutile.

Quod si electio fiat de aliqua cathedra, vel canonicatu, tunc etsi maior pars sit propensa in dignum, suffragandū est digniori, quia

quia tunc nec suffragari digno est vtile bono communi, nec suffragari digniori habet aliquod incommodum, imo in hoc casu dignior iuste & rationabiliter vult habere aliqua suffragia, etiãsi non obtineat cathedram, vel canonicatum.

Ex his sequitur, maius peccatum esse dimittere digniorem in beneficicijs curatis, quam in simplicibus, quia ratione grauitatis materiæ fit maior iniuria Ecclesiæ, & bono communi, loquor vero de simplicibus que non requirunt maiorem dignitatem in ministro, quam curata, sunt enim tres canonicatus in Ecclesijs cathedralibus, vnus ad explicandam sacram scripturam, vocatur Maestre escuela, alter ad concionandum, vocatur la magistral del pulpito, & tertius qui dicitur pœnitentiariæ, qui etsi non sint beneficia curata, propter munia tamen illis coniuncta postulant, vt eligatur ad ipsa dignior, non minus quam ad curata. Secũdo sequitur, si elector bona fide & adhibita debita deligentia eligat quem prudẽter iudicat digniorem, licet deinde non sit dignior, nec debite exerceat suum munus, non esse imputandum electori, quia tantũ tenetur eligere quem tempore electionis prudenter iudicat digniorẽ. Sed videamus.

Controuersia. V.

LICEAT NE HABERE PLVra beneficia, vel peccet potius vt iniquus distributor, & committeus peccatum acceptionis personarũ, qui plura vni tribuit beneficia.

De hac quæstione, quæ grauissima est, agunt D. Tho. quol. 9. ar. 15. Adria. in 4. fol. 67. col. 3. Maioris in 4. D. 24. q. 4. Dionysius Cartusian⁹ in suis opusculis minorib⁹ tom. 1. tractatu peculiari de pluritate beneficiorum. Sylu. Beneficium c. 4. Angelus Beneficium num. 34. 35. 36. Armilla Beneficiũ à num. 42. vsque ad 50: Caiet. Beneficium c. 1. Nauarrus in Manuali c. 25. num. 14. & num. 134. Soto lib. 3. de Iust. q. 6. art. 3. Canonistæ & Glossa in cap. Dudum, el segundo. Extra de electione.

Obseruemus primo, bifariam posse hãc quæstionem tractari, vel in foro exteriori iuxta humana & pontificia iura, vel iuxta ius diuinum in foro interiori conscientiæ, prius illud Canonistarum est, posterius vero Theologi, quamuis in re adeo graui vtraque ratione hæc conuersia à nobis tractanda est.

Obseruemus secundo, beneficia varia esse, quædam enim sunt quæ habent annexã curam animarum, alia vero simplicia, quæ nihil tale habent. Rursum hæc simplicia & sine cura animarum, quædam habent vel ex sua institutione, vel alia via annexã residẽtiam, alia vero nullam habent annexam, vt præstimonia los prestomos, & similia. Beneficia curata & simplicia prioris generis quæ habent annexam residentiam dicuntur incompatibilia, simplicia vero posterioris generis dicuntur compatibilia.

Obseruemus tertio ex D. Tho. loco cit. & communi Theologorum doctrina, actiones humanas in quadruplici esse differẽtia: in primo gradu sunt, quæ dicuntur intrinsece bonæ, vt diligere Deum, quæ nullo modo possunt male fieri, in secundo intrinsece malæ, quæ nullo modo possunt benefieri, vt mentiri, aliæ in tertio ex genere & natura sua indifferẽtes, vt deambulare: aliẹ in quarto gradu, quæ habent quidem speciem mali, possunt tamen ex circumstantijs honestari, vt occisio hominis prima facie male sonat, at si dicas ministrum iustitiæ occidisse hominem Reip. nociuum, laudabis talem occisionem. Prima conclusio.

Hoc quod est habere plura beneficia collocãdum est in hoc quarto & vltimo gradu.

Patet, quia non est intrinsece malum, videmus enim in aliquo euentu expedire bono communi, & vtilitati Ecclesiæ, & consequenter licere, neque est intrinsece bonũ, quia aliquãdo est in damnum Ecclesiæ, nec licebit, neq; est ita ex se indifferens, vt nullam habeat speciem mali, imo prima facie habet speciem mali, potest autem ex causis honestari. Hæc vltima pars quod habeat speciẽ mali, nec sit ex se indifferens, vt multi arbitrati sunt, ostendenda est. Et probatur: actio ex se indifferens nec præsefert bonitatem, nec malitiam, vt ambulare, at vero habere plura beneficia Ecclesiastica absolute sumptum fert secum multa incõmoda, & deordinationes, vnde non est indifferens, sed collocandũ in vltimo & quarto gradu. Minor patet experientia & inductione. Primo beneficia instituta sunt, vt ministris in suis Ecclesiis residentibus cultus diuinus augeatur, habens autem plura beneficia non potest residere in pluribus Ecclesiis. Secundo instituta sunt, vt augeatur numerus sacerdotum & ministrorum, qui tamen vno habente varia beneficia nõ potest

potest ita augeri: Vnde fraudantur fundatores beneficiorum sua iusta intentione, & Ecclesiæ ordo peruertitur, dum vnus plura habet beneficia, vt habetur in conc. Trid. sess. 24. cap. 17. Tertio, efficitur hac via vt ex clericis alij abundent, plusquam deberent, alij egeant, & forsan abundant minus digni, & digniores egent. Quarto, offertur occasio augendæ cupiditatis & ambitionis. Quinto, sequitur deformitas Ecclesiæ, vt idem ratione plurium beneficiorum habeat varia officia, & sit velut multa membra in vno corpore, quod est deforme, vt idem sit oculus, manus, pes.

Quod autem hoc quod absolute & simpliciter sumptum tot habet incommoda, possit aliquando bene fieri patet etiam. Quia cum in his omnib9 habēda sit prima, & potissima ratio vtilitatis Ecclesiæ, secunda vero decentis status & victus ministri, quod etiam pertinet ad vtilitatem Ecclesiæ, quia nisi habeat minister, vnde decenter viuat, non potest commode Ecclesię inseruire, quotiescumque vtilitas Ecclesiæ & decentia status ministri ita exigent, erit honestum & optimum, vt eidem ministro plura beneficia conferantur.

Hæc omnia accipienda sunt stando iuri naturali & diuino in foro conscientiæ, nam quo ad dispositionem iuris Ecclesiastici nil docuit eo loco D. Tho. sed tantum attingit aliqua.

Primo dicit quantum ad iura antiqua nō esse licitum, imo prohibitum habere plura beneficia, quia iura antiqua considerabant hoc simpliciter & absolute. Ita fuit definitum in 7. Synodo Constantinopolitana, & habetur 12. q. 1. can. Clericus. *Vt vnus clericus non connumeretur in duabus Ecclesiis*. Id est non habeat duo beneficia. Et can. Sanctorum D. 7. ait. Vrbanus. *Vt in duabus Ecclesiis aliquem intitulare non liceat*. Et cap. Quia extra de prebendis dicitur. *Multitudinem præbendarum canonibus esse inimicam*. In eodem sensu dixit B. Chrysost. quē ibi citat D. Tho. *Sicut in veteri lege non concedebatur Leuitis, vt qui capiebāt primitias in Bethleem, caperent in Hierusalem, ita nec in noua lege concedendum est, vt qui capit in vna Ecclesia, capiat etiam in alia.*

Secundo, dicit ibi D. Tho. dari consuetudinem in contrarium, habendi scilicet multa beneficia, quæ adeo inualuit, vt aliqui Doctores existimauerint tempore D. Tho. iura illa esse iam abrogata per contrariam consuetudinem, quia ius Ecclesiasticum, cum humanum sit, abrogari potest contraria consuetudine: quamuis alij sentirent non esse abrogata.

Tertio dicit, probabile esse, consuetudinem istam non abrogasse ista iura, quatenus cōtinent id quod exigit ius naturale & diuinū, vt vnusquisque suæ Ecclesiæ, suoq; beneficio deseruiat, nisi aliter eiusdem Ecclesiæ vtilitas exigere videatur, quia ius naturale & diuinum nullo alio iure, aut consuetudine humana potest abrogari, quamuis potuerint, inquit, abrogari, quatenus cō tinent id quod est de iure positiuo humano, quæ omnia remittit ibi D. Tho. Iuristis.

Quarto inquit, si ita sit, vt iura illa antiqua non sint abrogata per contrariam consuetudinem, neminem posse sine dispensatione habere plura beneficia, etiamsi occurrant illæ circumstantiæ, quæ secundum ius naturale redderent illam actionem bonam, quia si iura illa manēt in suo robore, non potest priuatus homo illa violare, etiā si iustam causam sibi habere videatur, sed pertinet hoc ad superiorem, cuius est iura illa explicare, & in illis dispensare. Si vero abrogata sint, concurrentibus circunstantijs & causis quibus iuxta ius naturale licet habere plura beneficia, potest quis sine vlla dispensatione illa habere, quia ius humanū id non prohibebit, cum abrogatum sit, nec naturale, cū iusta causa & circumstātia exsistat ad illa habenda. Vnde si debitæ causæ, vel circumstantiæ non occurrant ad habenda plura, neque cum dispensatione licebit illa habere, quia deficientibus iustis causis prohibet illud ius naturale, in quo nulla humana auctoritas potest dispensare.

Hac nostra tempestate attendendum maxime est quid circa hæc concilium Trid. decernat, quomodo iuxta huius concilij decreta explicanda & accipienda sunt iura antiqua, & sanctorum patrum testimonia. Vnde sit Secunda conclusio.

Iuxta iura antiqua nullo modo licebat habere vnum plura beneficia, progressu autem temporis id licet, non quidem per contrariam consuetudinem, sed per iura recentiora, quæ ob Ecclesiæ vtilitatem in aliquibus casibus id concedunt.

Prima pars huius conclusionis patet ex locis paulo ante adductis.

Secunda pars est D. Tho. loco cit. Et probatur. Primo, quia consuetudo non tollit vim legis nisi superioribus videntibus & consentiētibus, nullus autem Pont. id consensit, nisi iuxta dispositiones nouas in vtilitatem

litatem Ecclesiæ. Secundo, quia ista iura antiqua præcipiebant quod est maxime consonum iuri naturali & diuino, ius autem naturale & diuinum non abrogantur aliqua consuetudine, ergo neque illa iura. Minor patet, quia nisi Ecclesiæ vtilitas aliter exigat, ratio naturalis docet, vt vnumquodq; membrum suam habeat propriam actionē, & non actionem duorum membrorum. Et in veteri lege (vt docuit D. Chrysost.) vnus Leuita nō capiebat nisi in vno populo, vbi ergo vtilitas Ecclesiæ aliter non exigit, ista iura retinuerunt semper suam vim.

Tertia pars patet inductione, propositis casibus in quibus licet per ius Ecclesiæ habere plura beneficia ex causa iusta. Primus est, quando præbendæ sunt adeo tenues, vt vnum beneficium non possit commode sustentare ministrum, tunc enim licet habere plura, quibus honeste sustentetur: ita habetur 3. q. 10. can. Vnio. vbi dicitur ex concilio Toletano. *Si beneficium habeat 10. mancipia, præficiatur illi vnus beneficiatus, sin minus, iungatur illi alterum.* Quod non solum est intelligendum in beneficijs simplicibus, verum etiam in curatis, imo vt ait Soto & in Episcopatibus, quia minister Ecclesiæ debet in suo statu ex redditibus Ecclesiæ habere honestam sustentationem. Vnde 12. q. 1. can. Illud, conceditur, vt Archiepiscopus Tarraconensis sit etiam Fundensis ob tenuitatem Episcopatuum. Debet autem attendi & sumi hæc honesta sustentatio ministri prudenter, non ex appetitu eius, si velit viuere laute, sed ex necessitate Ecclesiæ, vt talem habeat sustentationem, qualis decet prudenter talis Ecclesiæ ministrum, id est qualem decet, vt commode seruiat in suo ministerio. Idem est dicendum in beneficijs simplicibus, quomodocumque illa se habeant, siue vicina sint, siue distantia, quia non exigunt beneficia simplicia ex sua natura residentiam, at in curatis & Episcopatibus non potest vnus habere plura beneficia quamtumuis tenuia, nisi sint vicina, & quibus per se ipsum & non per vicarium possit commode inseruire, quia hæc iure diuino exigunt personalem residentiam, & asistentiam.

Secundus casus, vel causa est, quando duo beneficia sunt canonice, id est à Sede Apostolica vnita & inter se annexa, vt habetur in c. Eam te decet. De ætate, qualitate, & ordine præficiendorum, qua autem ratione huiusmodi vniones fieri debeant, habetur in c. Quia monasterium. De religiosis domibus. Debet autem huiusmodi vnio fieri non in fauorem personæ, vt sit ditior, sed in vtilitatem Ecclesiæ, quia ita expediat Ecclesiæ ad eius cultum, vel gubernationem. Vnde si quis habeat duo beneficia, vel duas Ecclesias incompatibiles, & ad vitandum scandalum, vel aliquam litem curat, vt illæ vniantur, non propterea manet tutus in conscientia, nisi vtilitas illarum Ecclesiarum ita exigat, imo si vtilitas ita exigat, non est necessaria talis vnio, sed sufficit auctoritas superioris: quod si non ita exigat vtilitas Ecclesiæ, nec dispensatio, nec superioris auctoritas reddit illum tutum, quia in his ex vtilitate Ecclesiarum totum iudicium sumendum est.

Tertius casus, siue causa est, quando vnū beneficium habetur in titulum, aliud vero in commendam. Vt habetur 21. q. 1. can. Quam plures, qui etiam casus non est licitus, nisi cedat talis cōmenda in vtilitatem Ecclesiæ, vt quando non reperitur vtilis, & dignus minister prębendæ vacanti, tunc enim vtile est Ecclesiæ, vt cōmendetur illa præbenda alicui digno, & si aliā habeat, ad tempus, donec appareat dignus, cui conferatur. Quo fit, vt commendæ perpetuæ non sint licitæ: quia si commenda tantum habet locum, donec appareat minister dignus, commendare prębendā non ad tempus, donec talis minister appareat, sed simpliciter & perpetuo, aperte non est in vtilitatem Ecclesiæ, sed in fauorem personæ, & consequenter est illicitum.

Quartus casus, siue causa est paucitas ministrorum, vt habetur 21. q. 1. can. Clericus, cuius canonis verba, licet primo aspectu videantur intelligenda de paucitate incolarum, bene autem considerata intelligenda etiam sunt de paucitate ministrorum, quæ paucitas ratione ipsa naturali dictante sufficiens causa est: tunc enim vtile est Ecclesiæ, vt vnus plura beneficia habeat, cum desint ministri, quibus illa conferantur, sumenda autem hæc paucitas est non ex numero ministrorum, sed ex dignitate, nam indigni & inutiles perinde sunt ac si non essent. Vnde pauci reuera sunt, quando pauci sunt digni, meliusque est plures Ecclesias committi vni digno & vtili, quā multis indignis & inutilibus.

Secundus casus est, qui asignatur in c. De multa, De prębendis. Quando est persona illustris & litterata. Hic casus antiquitus erat iustior & magis consonus rationi, saltem quo ad personas illustres, quia

cum Ecclesia vexaretur maxime ab hæreticis, & tyrannis, expediebat Ecclesiæ, vt viri litterati, qui hereticos verbo & scripto confutabant, & illustres qui illam à tyrannis tuebantur, haberent plures redditus, & plura beneficia, modo vero iam non sic indiget Ecclesia illustribus ad suam defensionem, quamuis indigeat litteratis. Quo fit, non ita licere sicut olim ob sanguinis claritatem habere plura beneficia, licet autem ob litteras, & eruditionem, non quidem solã, sed quãdo litteratus contra hæreticos, & alios fidei hostes verbo, & scripto laborat, indigetque ad eos labores, & expẽsas pluribus redditibus, & beneficijs, tunc enim vtile est, vt vir litteratus sic laborans habeat plura beneficia, totum enim iudicium in his, vt sæpe diximus, sumendum est ex Ecclesiæ vtilitate.

Addunt Soto, & alij his quinque causis alias duas; vna est, si quis habeat duo beneficia ex dispensatione Papæ, vt habetur 21. q. 1. can. Relatio. vbi dicitur vnus habere duos Episcopatus ex dispensatione Papæ. Altera, quando habentur ex dispensatione Episcopi, vt habetur can. Sanctorum D. 70. Sed hi duo canones non proponunt causas, quod hic inquirimus, sed solum explicant quibus conueniat facultas dispensandi, conuenit enim (vt dicemus) in quibusdam Papæ, & in quibusdam Episcopo.

Ex his causis circa primam, quartam, & quintam nihil addit concil. Trid. præter ea quæ hic dicta sunt, circa secundã vero, & tertiam dicit multa sess. 7. de reformatione. In primis c. 2. ait vt quæcumque persona cuiuscumque dignitatis exsistat, quæ habuerit duas, vel plures Ecclesias cathedrales, vel metropolitanas, siue omnes in titulum, siue vnam in titulum, & aliam in comendam, intra sex menses teneatur illas relinquere retenta vna, quam maluerit, aliter censeantur omnes illæ Ecclesię ipso iure vacare excepta vltima, quam obtinuit. Vnde vt optime obseruat hic Soto domini Cardinales habentes Episcopatus, & residentes Romæ non sunt satis tuti in conscientia, quia aut habent illos in titulum, aut in commendam, si in titulum, agunt contra ius diuinum, & Ecclesiæ non residendo in suis Ecclesiis, nec valet dicere se assistendo Papæ inseruire Ecclesiæ vniuersali, quia licet possit Cardinalis tuta conscientia abesse suæ Ecclesiæ, quando necessitas vniuersalis Ecclesiæ exigit, vt in concilijs, & quando à Papa conuocatur, perpetuo tamẽ abesse maxime cum habeat Papa alios Cardinales assistentes, qui non sunt Episcopi, & possit quotidie de nouo creare, non iudicatur satis securum; si vero habeãt illos in comendam, quod fit frequentius, quia à iure communi Cardinales prohibentur esse Episcopi ob rationem dictam, neque hoc licet, quia comendæ perpetuæ non sunt in vtilitatem Ecclesiæ, nec licitæ, vt constat. Secundo, quia hoc reuera est seruatis verbis legis violare sententiam eius, quod est in fraudem legis: vult lex Ecclesiastica ne Cardinales sint Episcopi, vt ne occasione Cardinalatus absint à suis Ecclesijs, accipere Episcopatum non in titulum, sed in comendam, vt possint agere Romæ, & non in illa Ecclesia; quis non videt esse violare animum, & sententiam legis? Adde quod cum residentia sit necessaria, non ratione nominis, sed ratione officij, & necessitatis ouium, quicumque habet Episcopatum siue in titulum, siue in comendam, est vere pastor illius Ecclesiæ, cuius præsentia ipsa indiget, & tenetur residere.

Secundo habet concil. Trid. cap. 4. eiusdem sessionis, vt nullus possit habere plura beneficia curata, nec plura incompatibilia, neque per viam vnionis, neque per viã comendæ contra tenorem sacrorum canonum, maxime cap. illo de multa, aliter si quis plura habeat curata, vel incompatibilia, & illa non reliquerit, retento vno quẽ voluerit, omnia censeantur ipso iure vacare, nisi sit persona sua nobilitate, vel litteris vtilis Ecclesiæ, vt diximus in quinto casu: quod est sumptum ex isto cap. de multa.

Tertio habet conc. cap. 6. eiusdem sess. vt vniones factæ à 40. annis, & citra examinentur per ordinarios locorum, & quæ inuentæ fuerint surreptitiæ, declarentur ipso facto nullæ, etiamsi iam obtinuerint suum effectum, quæ vero nondũ obtinuerunt suum effectum vel in parte, vel in toto, nisi apparuerit, & constiterit clara ac manifesta causa earum, censeantur etiam nullæ.

Quarto decernit, vt licet vniones ex rationabili causa videãtur factæ, nihilominus beneficia vnita monasterijs visitẽtur per ordinarios locorũ, ac si illi videatur, nõ obstãte vnione prouideat ordinarius illi Ecclesiæ de vicario perpetuo, cui possit assig-

nare tertiam partem fructuum, plus minus ve pro sua prudentia, & illorum fructuum sufficientia. Quomodo autem hoc intelligendum sit in Ecclesiis curatis quas habent religiosi, vel militares, accipiendum est ex priuilegijs cuiuscumque religionis, maxime ex priuilegis & motibus proprijs Pij 5. & Greg. 13. concessis ordini S. Ioannis Hierosolymitani.

In his autem omnibus statutis concil. Triden. potest summus Pont. dispensare, quando Ecclesię vtilitas, vel alia causa iusta postulauerit, siue sit aliqua ex illis quinque assignatis, siue alia quæ de nouo se offerat Ecclesiæ vtilitatem concernens: quia auctoritas Papæ superat auctoritatem concilij, estque ipsius in omni iure & lege Ecclesiastica iusta de causa dispensare, cum ad ipsum pertineat suprema auctoritas, & gubernatio reip. Christianæ. Tertia conclusio.

Ad habenda plura beneficia incompatibilia nec sufficit dispensatio superioris sine iusta causa, nec iusta aliqua causa ex assignatis sine dispensatione superioris. Ad habenda autem plura beneficia simplicia compatibilia sufficit causa iusta sine vlla dispensatione.

Probatur prima pars. Papa vel Episcopi, vt cõstat, non sunt domini beneficiorũ, sed dispensatores, & administratores tantum, dispensator autem, & administrator ex communi consensu doctorum (quod & nomen ipsum sonat) cum non sit dominus, nõ potest pro libito disponere, & distribuere, sed ex iusta causa ad vtilitatem boni sibi commissi, ergo. Et confirmatur, quia ex communi doctorum sententia dispensatio intrinsece dicit, & petit iustam, ac rationabilem causam. Secundo, quia distributio facta ab aliquo administratore contra voluntatem veri domini, & fidelitatem illi debitam est mala & iniqua, verus autem dominus beneficiorum est Christus, qui eatenus vult beneficia distribui, quatenus expedit vtilitati suæ Ecclesiæ, & hanc fidelitatem exigit in suis ministris: *Fidelis inquit seruus & prudens, &c.* Et Pau. *Sic nos existimet homo vt ministros, & dispensatores, &c. hic autem iam quæritur, vt fidelis quis inueniatur.* Ergo qui sine iusta causa & vtilitate Ecclesiæ habet plura, etiamsi per dispensationem, cum talis dispensatio non sit optima, nec valida in foro animæ, peccauit talis dispensator, & dispensatus non est tutus in conscientia. Vnde qui ante concil. Triden. habebat duo, vel plura beneficia simplicia, vel curata ex dispensatione Papę erat quidem securus in foro exteriori, quia interueniente Papæ auctoritate cessabat omnis lis quæ moueri poterat, sed non in foro interiori, nisi dispensatio illa esset ex causa legitima. Post concil. vero Trid. hoc iam sublatum est, quia sess. 24. c. 17. dicitur, vt nullus deinceps habeat duo beneficia incompatibilia, sed si vnum non sufficiat ad sustentationem, adiungatur illi aliud simplex, quod non exigat residentiã. Et ita post conci. Triden. obtinens duo beneficia incompatibilia, & requirentia residentiam non est tutus in conscientia, neque in foro exteriori. Debentque ordinarij diligenter examinare omnes dispensationes, quæ post conci. Triden. fiunt circa pluritatem beneficiorum. Quia etsi Papa cum aliquo dispenset, quod potest ex plenitudine suæ potestatis, & auctoritate, quã habet supra cõcilium, nisi exsistat iusta causa, debent haberi tales dispensationes surreptitiæ & nullæ, estque procedendum contra sic dispensatum, vt deceptorem Papæ, teneturque ipse illa beneficia relinquere.

Probatur secunda pars conclusionis, quia est regula generalis, in omnibus quæ prohita sunt, si ex aliqua causa concedantur, cognitionem illius causæ non pertinere ad priuatum, qui facile ex cupiditate & ambitione non causam, vt causam iudicabit, sed ad superiorem, & habentem auctoritatem, hoc enim est dispensare, concedere quæ alias erant prohibita ex iusta causa. Secundo, quia iura ipsa, quæ ex causis dictis concedunt alicui plura beneficia, non concedunt illa absolute & simpliciter, sed ita vt Papa, vel Episcopus possint ex iustis causis illa concedere.

Probatur iam tertia pars conclusio. quia vt bene ait Soto, ita est in vsu, vt qui habet vnum beneficium omnino simplex, quod nullam exigit residentiam, si aliud simile ei conferatur, libere recipiat illud, & obtineat, simpliciterque petatur ab ordinario illius collatio nulla interueniente ad id dispensatione. Vnde vbi esset in vsu petere dispensationem etiam ad huiusmodi beneficia simplicissima, esset petenda. Secundo, quia si habere plura beneficia compatibilia sine dispensatione non liceret, hoc ideo esset, quia aliquo iure prohibetur, at non prohibet illud ius naturale, aut diuinum, quia, vt ipsum nomen sonat, ideo dicuntur compatibilia, quia ex natura ipsorum possunt simul esse. Tum secundo, quia

quia ius naturale, & diuinum id tantũ prohibent, quod est in Ecclesiæ nocumentum, habere autem plura simplicia, quando iusta causa exsistit, non est Ecclesiæ nocumentum. Neque est prohibitum iure humano, quia si aliquod antiquum hoc prohiberet, iam est per contrariam consuetudinem abrogatum, maxime cum concilium Tridentinum renouauerit omnia iura quæ circa hæc obseruanda sunt. Addiderim tamen nulli licere coaceruare plura beneficia simplicia, quibus abundet, & fiat ditior, quia si coaceruet multa sine dispensatione Papę, potest ordinarius illum aliquibus exspoliare relictis necessarijs, cum concil. Trid. sess. illa 24. c. 17. statuat, vt qui habuerit beneficium, quod sibi non sufficit, possit habere etiam simplex, quod non exigat residentiam, vt sibi sufficienter prouideatur, vbi aperte vult concilium ea solum beneficia haberi, quibus opus est, vt clericus sibi pro suo statu sufficiat, etiam ex simplicissimis. Quod si coaceruet multa ex sola cupiditate, etiamsi cum dispensatione, dispẽsans peccat, & dispensatus in foro interiori non est tutus, quia dispensatio sine iusta causa (vt constat) non est valida in foro animę: habere autem multa beneficia etiã simplicissima ad abundandum non est iusta causa, cum sola vtilitas Ecclesiæ in his attendenda sit, non clericorum cupiditas.

AD QVEM PERTINEAT dispensare in pluralitate beneficiorum.

NON est hic quæstio de Episcopatibus, nam hi à solo Papa conferuntur, solusque Papa potest in eis dispensare, cum ipsi immediate subiaceant, sed quæstio est de curatis & alijs incompatibilibus, in quibus (præter illam distinctionem supra positam) quædam sunt maiora, vt dignitates, & canonicatus, alia vero minora, vt beneficia simplicia, quæ habent annexam residentiam. Sit prima conclusio.

In beneficijs curatis & incompatibilibus maioribus, vt dignitatibus, & canonicatibus solus Papa potest dispensare ex iusta causa.

Patet, primo ex vsu Ecclesiæ, & consuetudine Romanæ curiæ, iuxta quam etiamsi adsit iusta causa, nullus permittitur habere duo beneficia curata, aut duos canonicatus, nisi interueniente auctoritate, & dispensatione Rom. Pon. Secundo. in cap. Dudum, Extra de electione & electi potestate, reprehenditur quidam, qui habebat duo beneficia huiusmodi ex sola dispensatione Episcopi. Nec obstat cap. Sanctorum Dis. 70. in quo videtur concedi Episcopo facultas dispensandi in pluralitate beneficiorum, non distinguendo inter hæc, vel illa beneficia, quia caput istud quo ad hoc iam est reuocatum per illud capud Dudum. Secunda conclusio.

In beneficiis incompatibilibus minoribus, si iusta causa exsistat, potest Episcopus dispensare, vt quis plura habeat, quatenus Ecclesiæ vtilitas postulabit.

Hæc est Mag. Soto & recentiorum iudicio multum probabilis. Primo, quia nullum ius hoc ipsis prohibet, cap. enim illud Dudum tantum agit de beneficijs curatis, & de maioribus: In concil. etiam Trid. nullum est verbum, quod priuet Episcopum hac facultate, & ita est in vsu maxime in Hispania, & in his standum est vsui, fauendumque Episcopis, quia cum hoc pertineat ad priuatam gubernationẽ Ecclesiæ, quæ ipsis demandata est, à iure diuino, ac naturali, & simpliciter competit eis hæc facultas, solum ius humanum est quod illam ipsis restringit, vnde vbi vsus eam illis tribuit, standum est, vt dixi, vsui, cum consuetudo sit optima legum interpres.

Controuersia. VI.

SIT NE LICITVM CONcedere pensiones super beneficijs.

OBseruemus primo pensionem esse quandam cotam, & partem fructuum beneficij Ecclesiastici, quam tenetur beneficiatus soluere, & pendere alicui personæ ex onere sibi imposito, diciturque persona illa, cui soluitur pensionarius. Vnde pensio ex parte pensionarij communiter non est beneficium Ecclesiasticum, sed quoddam ius, quod habet pensionarius, vt soluatur ei illa pars fructuum, & quoddam tributum temporale impositum beneficiato, propter quod non inducit obligationem recitandi horas canonicas, nec deferendi habitum clericalem. Argumento est primo, quod istæ pensiones ex sola volũtate Papę

habetur, nec conferuntur per collationem ordinarij, sicut beneficia Ecclesiæ. Secundo, quia passim venduntur, & redimuntur ad arbitrium pensionarij, & beneficiati, & conferuntur indifferenter Ecclesiasticis, vel sæcularibus proper aliquod obsequium exhibitum Ecclesiæ, sicut architectis, & fabris soluuntur operæ, quas impẽdunt Ecclesiis. Dixi communiter & per se loquendo, quia (vt videbimus in materia de Simonia) aliquæ forsan pensiones sunt, quæ habent effigiem, & induunt rationem beneficij Ecclesiastici.

Obseruemus secundo, dupliciter posse imponi pensionem aut supra ipsam personam beneficiati, & sic imposita illo beneficiato mortuo cessat, nec transit cum beneficio ad successorem: vel imponitur supra ipsum beneficium, & sic imposita durat per totam vitam pensionarij, transitque quamdiu ipse viuit, cum beneficio in quẽcumque beneficiatum. Sit prima cõclusio.

Nullus alius a sum. Pont. potest imponere pensiones super beneficia.

Hæc conclusio non est de iure cõmuni, nam stando iuri communi, & naturæ rei, vel iuri diuino quiuis Episcopus posset imponere pensiones super beneficia, quorum presentatio ad ipsum pertineat, imo & ipse beneficiatus resignans & renuntians posset quoque illas imponere super beneficio quod resignat, quia pensio imponi potest in fauorem eorum qui aliquod obsequium exhibent Ecclesiæ quasi premium illius obsequij, præmiare autem eos qui Ecclesiis inseruiunt simpliciter & naturæ rei relictum potest & Episcopus, & quiuis beneficiatus. Ex consuetudine autem Romanæ curiæ solus Papa illas concedit, nec aliter valent nisi concessę ab ipso, quæ consuetudo iuste & sapienter introducta est ad tollendum multorum ambitionem, & prodigalitatem, vt habet Soto lib. 9. de Iust. q. 7. art. 2. Secunda conclusio.

Papa, si iusta causa adsit, potest constituere pensiones super quæcumque beneficia, etiam Episcopatus.

Quod posit, patet ex suprema auctoritate, & plenitudine potestatis qua pollet in beficijs dispensandis. Quod vero exigatur iusta causa, ostendo. Sicut beneficia ordinantur ad vtilitatem & commune bonũ Ecclesiæ, ita & fructus eorum, vnde sicut non est dominus beneficiorum, sed administrator in vtilitatem Ecclesię, ita & fructuũ, sed beneficia nõ potest pro libito distribuere, sed ex meritis, & iusta causa, ergo nec fructus, & ex consequenti pensiones, cum pensio sit quædam pars fructuum. Est autem rationabilis, & iusta causa sumẽda ex ordine ad bonum, & vtilitatem Ecclesiæ vniuersalis, vel particularis, & ex obsequio spirituali, vel temporali, quod quis impẽdit Ecclesiæ vniuersali, vel particulari. Vt si quis suis armis defendat Ecclesiam, vel terram fidelium purgauerit, & liberauerit ab infidelibus: quo nomine Reges Hispaniæ possident tertiam partem decimarum suorum regnorum, similiter si quis defendat suam Ecclesiã in concilio, vel curia Romana, quo nomine multis procuratoribus Ecclesiarum & secularibus, vel religiosis dantur pensiones. Tertio, si quis in visitandis, aut reformandis Ecclesiis, vel monasterijs laboret, vel sua eruditione & scriptis hereticos confutet, & fideles doceat: quo nomine multis religiosis dantur pensiones. Ad hanc causam reducuntur pensiones, quæ olim consignabantur coadiutori Episcopi, vel parrochi, quod est adhuc in vsu, illæ etiam quæ antiquitus consignabantur beneficiatis, qui iam senuerant, nec poterant ministrare, & assistere choro. Denique iusta etiam causa est, quãdo in lite de beneficio desistit vnus litigantium accepta aliqua pensione, vt colligitur ex cap. Si esset, Extra de præbendis, quod est intelligendum, quãdo lis habet iustum fundamentum, & bona fide litigatur ex vtraque parte. Omnes hæ causæ iustæ sunt, quia omnes respiciunt vtilitatem, & bonum Ecclesiæ vniuersalis, vel particulaais, solus autem titulus beneficij non est causa iusta ad imponendam pensionẽ. Vocatur titulus beneficij, quando habens beneficium, vel quia non vult residere, vel quia vult mutare statum, vel quia debet illud aliqua de causa, vel præcepto relinquere, confert illud alteri, & ratione huius renuntiationis exigit sibi dare pensionẽ, hoc inquam non licet. Primo, quia ratione solius renuntiationis aliquid accipere, quocunque titulo & colore id vestiatur, est vere simonia. Secundo, quia pensio concedi tantum potest alicui ob vtilitatem, & obsequium impensum Ecclesiæ, in hoc autem casu ille beneficiatus nil vtilitatis afferebat, imo huiusmodi sæpe sunt inutiles Ecclesiæ, expeditque, vt relinquant beneficium, & alteri conferant. Tertia conclu. quæ sequitur ex præcedenti.

In pensionibus quas summus Pontifex concedit supra Episcopatus, vel beneficia ad petitio-

ad petitionem regum, si causa mouens regem ad illas petendas sit iusta, pensionarij, quibus tales pensiones conceduntur, sunt tuti in conscientia, quod si talis causa non sit iusta, neque ipsi sunt tuti in conscientia.

Dico causa mouens animum regis, quia Papa in huiusmodi concessionibus nō examinat causam, sed credit & prudenter regi affirmanti in petitione se habere iustā causam, & sub ea condicione concedit. Hæc conclusio probatur ex dictis, quia si Papa potest concedere pēsionem iusta causa exsistente, efficitur, vt si ea quæ mouet regem sit iusta, pensionarius quoque sit tutus, sin minus, nequaquam.

In hac cōclusione agimus tantū de iure, quomodo sint tuti pēsionarij, si causa sit iusta, nā de facto vnusquisque viderit, qua de causa sibi cōcedantur: quod dico propter M. Soto, qui huiusmodi pēsiones habet suspectas tamquam rem nouam in Ecclesia, & cuius fere nulla est mentio nisi in vnico loco iuris, nempe in C. Nisi essent, Extra de præbendis. Vbi nec imponitur simpliciter pensio, sed cum quidam prior esset senex & inutilis, datur illi coadiutor durante vita illius, asignaturque in stipendium coadiutoris pensio, quamdiu idem prior viueret: Nihilominus dico pensionarium qui videt se nullum omnino obsequium præstitisse, aut præstare, vel præstiturum Ecclesiæ, non esse tutum, quia cessat omnino in tali iusta causa, & est in peccato, quamdiu talem pensionem recipit, tenetturque illi restituere, quod si videat se aliquod obsequium exhibuisse, aut exhibere, est tutus, si vero sit dubius, deponat scrupulum, & credat Regem iusta de causa esse inductum ad conferendam illi talem pensionem, etiamsi importune eam à Rege obtinuerit. Loquor etiam de pensionibus moderatis, aliquando enim tot in vno coaceruantur pensiones, vt reddantur omnes suspectæ: vbi vero moderatæ sunt, æquisimū est, vt qui Ecclesiæ deseruiunt, nec vllos habent redditus, aut maxime tenues, accipiant ab illis qui habent pingues fructus, quasi coadiutores eorum, non enim est alligandum os boui trituranti, cum hoc potissimum nomine, & propter hos sint inuentæ, & introductæ huiusmodi pensiones. Vnde religiosi, quia alias non possunt habere beneficia Ecclesiastica, iustisime prę omnibus suscipiunt pensiones, si seruiant Ecclesiis, summusque Pont. annuerit.

DE OFFICIIS ET MAGIstratibus sæcularibus, posit ne in ipsis committi acceptio personarum, & qua ratione.

IN hac quæstione obseruemus primo, ex iis officijs quædam esse quę habent iurisdictionem in rep. vt prætores, iudices, & senatores, alia esse velut instrumenta proxima istorum, vt scribæ & tabelliones causarum, fiscales, & lictores, alia vero velut instrumenta remota, vt custodes carcerum, satellites, & ministri iustitiæ, in quibus requiruntur ex condicionibus, quas diximus necessarias in eligendis ad prębendas Ecclesiæ, duæ illæ nempe probitas vitæ, & scientia ac prudentia: probitas vitæ maxime necessaria est in istis, hoc enim interest inter ista officia, & alia mechanica, quod hæc cū non ordinentur ad mores, sed ad opera suæ artis, exigunt quidem dexteritatem in conficiendo opere artis, non tamen virtutem: at officia publica, cum sint ordinata ad cōponendos mores ciuium, exstirpanda vicia quæ reip. pacem perturbant, constituendā æquitatem, & dicendum ius inter ciues, exigunt, vt reip. minister bonus sit, & studiosus, improbus enim, & nequam illam præstare non valet, imo cum iniquus sit, diliget vicia, suoque exemplo faciet alios sibi similes, cum minores exempla maiorum, maxime suorum gubernatorū facile sequantur. Et confirmatur, quia ex communi Doctorum consensu ad hæc officia exercēda prudentia politica solet à Deo conferri hominibus, quæ non est sine charitate. Denique regimen reip. non est quid speculatiuū, sed quid practicum, in practicis autem necesse est deficere multoties exsistentem in peccato, cum habeat appetitum deordinatū, ac, vt dicebat Arist. *Qualis vnusquisque est, talis finis sibi videtur*. Hæc dicta sint potisime de iis qui habent administrationem iustitiæ, & gubernant remp. nam alios inferiores non exigitur adeo studiosos esse, & optimos.

Requiritur secundo ea scientia & prudentia, quæ iuxta sui muneris ministerium necessaria est, sed cum discrimine, nam ex illis tribus generibus officiorum, in primo requiruntur omnia ista, præcipue, ac maxime prudentia & peritia gubernandi, cum ex ipsis pendeat recta gubernatio, quo fit, vt aliquando minus studiosus propter maiorem prudentiam & peritiam sit vtilior reip. & dignior

dignior, quam alius magis studiosus & probus. In officijs secundi generis requiruntur etiã, quamuis non ita perfecte, vt in primo. In tertio sufficit probitas vitæ & fidelitas, etiãsi desit peritia, & dexteritas, quia habentes illud nil disponunt, sed tantum exsequũtur præcepta ab alijs, ad quod sufficiunt probitas vitæ, & fidelitas, ac constantia, ita vt à nemine decipiantur, nec desinant vlla de causa exsequi mandata aliorum.

Nec repugnat huic doctrinæ Caiet. in Sum. verbo. Electio quando dicit non esse necessarium, vt eligendus ad ista officia nõ sit in peccato mortali. Potest enim dupliciter intelligi, vt significet non esse necessariã tantam probitatem vitæ in his officijs, quãta in Ecclesiasticis desideratur, quia qui eligitur ad officium sæculare, non instituitur pastor animarum, sicut Ecclesiasticus, sed solum custos pacis, ad quod sufficit vir probus, etsi cum aliqua imperfectione, cum tamen prælatum & clericum omni virtute præditum esse oporteat. Vel voluit significare Caiet. non repugnare esse illum in aliquo peccato mortali alterius materiæ, modo nullum habeat peccatum suo muneri nociuum. Potest enim aliquis ira corripi, vel aliqua fragilitate humana laborare, & esse nihilominus verax, iustus, & rectus, quæ virtutes sufficiunt ad suum officium præstandũ, licet perfectius illud exsequeretur, si omni vitio careret.

Obseruemus secundo in his omnibus officijs cuiuscunque generis sint, nullo modo licere eligere indignum, imo esse peccatum mortale acceptionis personarum ex suo genere eligere indignum, quacumque ratione electio illa fiat siue per donationem, siue per renuntiationem, siue electores plures sint, siue vnus, siue persona conferens sit publica, vt Rex, siue particularis, vt quando priuatus suo cedit officio in gratiam alterius. Quod patet primo, quia cum electio indigni semper sit in damnum aliorũ, est ex suo genere intrinsece mala, & prohibita, & consequenter peccatũ, & cum sit in re graui, est mortale. Secũdo eligens indignum, quicumque ille sit, peccat primo contra charitatem. Secundo contra iustitiam legalem. Tertio contra commutatiuã, ergo peccat mortaliter ex suo genere. Primo cõtra charitatem & iustitiam legalem, quia vnusquisque, quicumque ille sit, tenetur ex charitate diligere bonum commune, & ex iustitia legali, quantum valet consulere bono communi, quod non præstat eligens indignum. Quod vero peccet etiam contra iustitiam commutatiuam, de persona publica patet, quia tenetur talis ex officio curare bonum commune, & illi prouidere vtiles ac sufficientes ministros. De persona vero priuata patet etiam, quia eo ipso quo vult illud officium sibi commissum alteri conferre, tenetur ex officio prouidere de persona digna, aut committere superiori, vt ipse prouideat. Et confirmatur primo, quia si vellet ad tẽpus, quamdiu infirmatur, vel abest, substituere loco sui alium ministrũ, tenetur substituere dignum & sufficientẽ, ergo multo magis quando absolute, & per omne tempus transfert in alium. Secundo, quilibet œconomus tenetur eligere ex officio saltem dignos ministros domus domi ni sui, quilibet autem officialis reip. quantũuis priuata persona, eo ipso quo est officialis & minister reip. est velut œconomus reip. ergo quando substituit alium, debet saltem eligere dignum.

Adeoque oportet quærere dignos, vt nõ sufficiat cuiuis electori, se nescire illũ quẽ eligit esse indignum, verum etiam debet scire & intelligere aut per se ipsum, aut testimonio aliorum fide dignorum esse dignũ. Ratio est aperta, quia qui exponit se periculo nocẽdi & peccãdi, eo ipso peccat mortaliter, qui autem non nouit certo per se ipsum, aut per testes fide dignos hunc quẽ eligit esse dignum, exponit se periculo eligendi indignum, & nocendi reip. ac peccandi in tali electione, ergo. Hoc vsque adeo est verum, vt non solum vnus elector, quicumque ille sit siue publica, siue priuata persona peccet mortaliter eligendo indignum, verum etiam tota resp. si eligeret sibi indignum similiter peccaret, quamuis cum discrimine, quia tota resp. peccaret contra charitatem tantum, quia tenetur diligere bonum commune, non tamen contra iustitiam, quia iustitia est ad alterum, resp. autem non agit tunc nisi contra se ipsam, & consequenter nec tenetur ad restitutionem, quia teneretur sibi ipsi, particularis autẽ elector siue vnus, siue plures si eligant indignum, tenetur omnia damna ex tali electione subsequuta restituere communitati, quia ipsi illud ei intulerunt contra iustitiam commutatiuam, vt constat.

His positis antequam explicemus, An in his quoque officijs oporteat eligere digniorem, duo videre oportet, primo.

Con-

Controuersia. VII.

AN REGES, ET PRINCIpes, duces quoque, & alij magnates sint domini officiorum sæcularium.

ADria. in 4. fol. 58. aperte vult neque Reges, neque vllos magnates esse dominos huiusmodi officiorum, sed meros administratores, quę sentẽtia, licet ab ipso sine probatione asseratur; ab aliquibus tamen sic probatur. Quam iurisdictionem habet Rex in rep. in temporalibus, eandem, nec minorem habet Papa in Ecclesia in spiritualib⁹, sed Papa non est dominus (vt vidimus) beneficiorum Ecclesiæ, sed merus administrator, ergo neque Rex est dñs officiorũ reip.

Secundo, peccatum acceptionis personarũ non habet locũ in bonis proprijs, quorum quis dominus est, sed solũ in communibus, quorum est dispensator, si Rex esset dñs istorum beneficiorum, nõ peccaret peccato acceptionis personarũ conferendo illa quibus vellet, etiam indignis, at omnium consensu peccat grauissime, si indignis illa conferat, quia agit tunc contra bonum cõmune reip. & contra benemeritos, ergo est domin⁹. Et cõfirmatur. Quia qui sua bona sine iusta causa, & prodige alteri cõfert, peccat quidem contra liberalitatem, non autem contra iustitiam, at si rex huiusmodi officia indignis conferat, peccat contra iustitiam legalem, & commutatiuam.

Tertio, si Rex haberet dominium horũ officiorum in suo regno, haberent quoq; illud magnates in suis terris, at non habent, neque tale illis tribuunt, qui tribuunt regibus, ergo. Maior patet, quia similiter se habent isti magnates in suis terris, sicut Rex in suo regno. Secundo, quia quando Rex concedit istis dominium illarum terrarum & subditorũ, transfert in eos ius quod ipse habet, & vtramque iurisdictionem ciuilẽ, & criminalem, vt patet ex titulis donationum, quas reges fecerunt, & facere solent magnatibus.

Volunt alij Regem quidem esse dominũ istorum officiorũ in suis regnis, duces vero comites, & magnates nequaquam, sed esse meros administratores illorũ officiorũ. Ita Soto lib. 3. de Iust, q. 6. ar. 4. ante secundã conclusionẽ, Caiet. verbo Venalitas officiorum in solutionibus argumentorũ, & recentiores Thomistæ illã tribuũt D. Tho. opusculo 21. ad Ducissam Brabãtiæ, quãuis reuera D. Tho. illã non ita expresse ibi habeat. Volunt ergo hi sicut Papa habet plenitudinẽ potestatis spiritualis in Ecclesia, quã non bent Episcopi, neq; in suis diœcesibus, sic Regem habere plenũ dominiũ in omnibus bonis, & officiis sui regni, quã tamen non habent magnates neque in suis terris.

Quod pertinet ad reges ita probãt primo. Resp. eliges regẽ trãstulit in ipsũ omne ius, & dominium, quod in ipsa erat, habebat autem resp. dominium illorũ officiorũ, habet ergo & illud rex. Maior habetur l. Quod Principi, ff. de Constit. princip. Minor patet, quia ista officia sunt bona tẽporalia ipsius reip. sicut & quæuis alia ad ipsam pertinentia, nec potest reperiri, aut ex cogitari alius dominus ipsorũ, quã ipsa resp. deinde vero Rex ex traditione & voluntate reip. aut oporteret illa carere dño, quod est absurdum, cum sint bona tẽporalia, & precio æstimabilia. Et confirmatur primo. Pæc officia sunt veluti quædã actiones cõmunitatis, sicut velle, & intelligere sunt actiones personæ, sed quælibet persona habet dominiũ suarum actionum, ergo & resp. istorum officiorũ. Confirmatur secundo. Stipendia quæ cõferũtur ministris horũ officiorũ sũt bona reip. ergo & ista officia. Secũdo probãt, quia si ista officia rex vt verus dñs eorũ nõ posset vẽdere, reges qui illa vẽdũt, & qui illa emunt non essent tuti in conscientia, imo tenerentur qui illa officia emerunt renuntiare, & rex qui vendidit restituere pecuniã acceptam, sicut diximus de re empta ab eo qui nõ est verus dñs, at nullus Theologus, aut confessarius tale admonuit vel regibus, vel ementibus ista officia.

Quod vero pertinet ad magnates nõ esse dominos istorum officiorũ, probatur. Quia resp. non transtulit in eos tale ius & dominium. Patet, quia ipsi non habent suos cõmitatus, & ducatus, ac iurisdictionẽ quã habent ab illa cõmunitate sibi subiecta, sed à regibus, qui illos cõstituerũt duces & Marchiones, Reges autẽ non contulerunt eis tale dominium. Et quando ita res haberet, vt aliquis eorum à communitate sibi subiecta esset electus in Ducem & Marchionem, talis communitas non est perfecta resp. neq; habet tale dominium.

Secundo probatur simul quod dictũ est de rege, & quod dictum est de istis magnatibus hac ratione. Rex potest vendere ista officia, & de facto vendit, vt diximus. Et interrogatus D. Tho. in illo opusculo, posset ne Ducissa illa vẽdere officia sui ducat? Respõdit posse quidem, non tamen expedire,

magnates vero isti (quod vsus ipse ostendit) nec possunt, nec permittuntur illa vendere, ergo rex erit dominus istorum officiorum, magnates autem nequaquam. Probo consequentiam, quia venditio non potest fieri nisi à vero domino, aut de consensu & facultate ipsius.

Tertia opinio Baldi & communis inter iuristas in l. Barbarius ff. de officio præto. quam & nonnulli etiam ex recentioribus Theologis amplectuntur, vult omnes istos & reges & magnates habere dominium istorum officiorum. Quod reges illud habeant, probant argumentis secundæ opinionis, quod vero magnates, vltimo argumento primæ. Quamuis Theologi qui illam sequuntur moderate loquantur dicentes, magnates habere quoddam dominiũ non merum & plenum in ista officia, sed mixtum, ita vt possint quidem illa dare & vendere, sed dignis, ita vt in dando, vel vendẽdo habeant se vt domini, sed in dando, vel vendendo huic, vel illi, habeant se vt administratores debentes dare dignis, idemq; censent de regibus.

In hac quæstione obseruemus primo, bona reip. duplicia esse, alia vere & proprie temporalia & velut diuitiæ, nempe reditus & fructus ipsius reip. siue in ęrario, siue in vectigalibus, & tributis: alia vero quę dicuntur quoque temporalia, quia non sunt spiritualia, non tamen sunt velut diuitiæ, sed sunt ministeria & officia in vtilitatem & optimam gubernationem ipsius instituta, quorum omnium dominium est pænes remp. probaturque apertissime Primo, quia omnia ista bona cum sint reuera temporalia & precio æstimabilia, necesse est, vt diximus, sub alicuius esse dominio, siue alicuius priuati, siue totius communitatis & reip. sed non sunt simpliciter & à prima institutione alicuius priuati, sunt ergo ipsius communitatis, nec vllus est cuius meliori & æquiori titulo esse possint. Secundo, communis est Theologorum doctrina in materia de clauib⁹ & potestate Ecclesiæ, hoc interesse inter bona spiritualia Ecclesiæ, & temporalia reip. quod dominium illorum residet immediate in Christo, à quo deriuatur potestas dispensandi illa in Sum. Pont. & ab eo in alios prelatos & ministros Ecclesiæ: in bonis autem temporalibus cuiuscũq; generis cõtra, dominiũ eorũ primo & per se est in rep. & ab ea est deriuatũ per ipsius electionẽ, & consensum in reges, ita vt quamdiu resp. non confert dominiũ eorum regi, ille non habeat tale dominium.

Obseruemus secundo, quod licet resp. sit domina istorum bonorum, non tamẽ æqualiter, nec eodem modo, est enim vt supra ex Arist. & D. Tho. docuimus, duplex dominiũ, vnum quod est simpliciter dominiũ, quod vocatur dominatiuũ, diffiniturq; ius ad vtendum re pro libito in omnes vsus sibi vtiles, quomodo vnusquisque est dominus suarum opum, aliud vero quod non dicitur simpliciter dominium, sed gubernatiuum, quale habent parentes in filios, prælati in subditos: habet quidem resp. redditũum suorum & prouentuum dominiũ dominatiuum, potest enim illas pro libito in proprios vsus conuertere, officiorum autẽ non habet nisi gubernatiuum, quod patet ex discrimine quod est inter ista duo genera dominiorum, nam dominatiuum est in proprios vsus priuatos & particulares, gubernatiuum vero in vtilitatem communem & gubernationem, ista autem officia non sunt instituta in vtilitatem particularẽ, sed communem, & in gubernationem ciuium. Vnde dominium in talia officia necessario est constituendum gubernatiuum.

Obseruemus tertio, remp. transtulisse in regem, quando illum eligit & iurat, omnẽ suam auctoritatem & dominium, Rex enim non est Vicarius reip. vt Dux Venetus, qui semper pendet à rep. sed supremus princeps plenissimam potestatem habens acceptam à rep. ita vt semel creatus Rex non possit à reip. deponi, nec filij eius priuari iure hæreditario regni, nisi iã tyrannice gubernarent, quia tunc iure naturæ vim vi repellere licet. Ita docent omnes doctores Iuristæ maxime Guillermus Benedictus C. Reinuncius nu. 53. & est lex expressa l. 1. ff. de constitutionibus principum: vbi habetur, populum transtulisse in regem omnem potestatem & imperium quod habebat, vbi plena potestas reip. non stricta, nec limitata Regi tribuitur, ita vt quæcumque potestas & dominium, quæ in rep. sunt, in Regem sint translata, quam primum electus est, & pœnes ipsum maneat. Quamuis non ita plene, sicut pœnes remp. Est enim hoc discrimen, quod resp. si bona ista non bene dispenset, peccaret grauiter, vt diximus, cõtra charitatem, quia tenetur bonum commune diligere & curare, non tamen contra iustitiam, quia iustitia est ad alterum, resp. autem male ista dispensans sibi ipsi nocet: Rex autem, si ista bona maxime officia male dispẽset, cũ

sint

sint ministeria directe in utilitatem Reip. instituta, non solum peccabit contra charitatem & iustitiam legalem, quibus tenetur bonum commune diligere & curare, verum etiam contra commutatiuam, qua ex officio ad id tenetur: transtulit enim Resp. omnium cōsensu dominium, quod ipsa habebat, in Regem hoc fine, & sub hoc pacto implicito & virtuali, vt eius vtilitati in omnibus maxime in gubernatione consulat.

Obseruemus vltimo, Reges concedentes aliquibus magnatibus aliquas terras, non efficere ipsos reges earum, nec concedere illis in huiusmodi locis plenam potestatem, quam ipse habet circa bona & officia illorum locorum: argumento est, quod in audientijs regijs iudices habent se circa istos magnates & dominos locorum quo ad gubernationem & officia ista, perinde ac si non sint domini, constituendo illis leges, quibus debent gubernare sibi subditos, & priuando illos aliquibus vsibus istorum officiorum, quibus certe non priuarentur, si essent simpliciter domini. Vnde concedit eis Rex dominium, quod ipse habet in illis locis, non plenum, sed moderatum, vt colligant prouentus illorum locorum, & gubernent eos iuxta leges quæ ipsis asignabuntur, quod non est in Rege, quamuis enim debeat quoque ipse gubernare iuxta leges naturalem & diuinam, legem autem humanam nullus ipsi imponit, cum ipsi incumbat leges subditis constituere. Sit prima conclu.

Rex non habet dominium officiorum Reip. absolutum, & dominatiuum, sed gubernatiuum.

Hæc est contra Mag. Soto & aliquos recentiores Thomistas, qui regibus plenum & absolutum dominium concedunt in ista officia, sicut in redditus suos & tributa, est tamen Adriani loco cit. & aliorum, vt retulimus hic in tertia opinione: imo vt quæstione sequenti videbimus agentes de venditione istorum officiorum, est etiam D. Tho. opusculo illo. 21. Probatur conclusio apertissime secundo illo argumēto Adriani, & eius confirmatione: nam Rex non potest ista pro libito conferre indignis, peccatque contra iustitiam, si illis conferat, quod tamen non esset, si esset absolute & simpliciter dominus illorum.

Secundo, duo sunt munera Regis, vt docet ipsemet Soto, ad quę tenetur ex officio, nēpe tueri ciues armis ab externo hoste, & constituere debitos iustitiæ ministros, qui iustitiam custodiant aduersus internos malefactores, in quorum vtroque si deficiat Rex, tenetur ad restituenda omnia damna subsequuta ciuibus, ergo non est dominus officiorum, nam dominus propter malam dispensationem suorum bonorum nulli tenetur restituere.

Denique, concedunt isti Remp. transtulisse suum dominium in Reges, & habere ipsos dominiū, quod ipsa haberet, sed Resp. ex secunda obseruatione non habet in ista officia, nisi dominium gubernatiuum, ergo neque Rex habet in illa nisi gubernatiuum. Et confirmatur, etiamsi ita esset, vt haberet Resp. in ista officia simpliciter & absolute dominium dominatiuum, Rex nilominus non haberet nisi gubernatiuum, quia Regi id collatum est à Rep. omnium consensu, & Soti, & aliorum cum hoc pacto implicito, & virtuali, vt in illis officijs prouideat debitos ministros, nec pro libito, sed pro ipsius Reip. vtilitate. Secunda conclusio.

Duces, Marchiones, & alij magnates habent etiam dominium gubernatiuum istorum officiorum in suis terris, non quidē ex concessione Reip. sicut Reges, sed ex concessione regia, aut explicita, qualis in multis priuilegijs huiusmodi magnatum reperitur, aut implicita & virtuali, explicata per publicam consuetudinem, regibus illud scientibus, nec reclamantibus obseruatam.

Hæc posterior pars huius conclusionis constat, quia Resp. non constituit duces, aut marchiones, nec aliqua oppida illis tribuit, sed à Regibus isti magnates instituti sunt ob præclara ipsorum, vel maiorum suorum gesta, & loca eis tributa. Tum etiam, quia loca quæ habēt, nō sunt perfectę Resp. quæ valerent principes sibi eligere, & constituere.

Probatur iam prior pars, vendunt magnates illa officia, ergo sunt domini. Antecedens patet, quia, vt videmus, si comes vēdat suum oppidum, quod valeret simpliciter vt. 6. quia emens illud emit simul iuris dictionem & facultatem constituendi ista officia, emit vt. 8. iam ergo vendit ista officia. Quod si dicas valere vt octo, non quia vendat officia, sed ius nominandi officia. Contra, quia nominare officiales est ius gubernatiuum, & consequenter dominiū gubernatiuum simile dominio Regis.

Secundo, ista officia sunt penes dominiū alicuius, ergo aut Regis, aut magnatis, non Regis, ergo magnatis illius. Probatur minor, quia numquam Rex constituit ministros talium officiorū, imo iniuriam faceret

magnati, si id faceret, vnde nil erga illa potest, aut cedo quid possit, & consequenter non est dominus, vel dominium eius est omnino inutile: sed dominus est ipse dux, qui nominat, mutat, constituitque illorum officiorum ministros.

Tertio, isti magnates quando emerunt à regibus ista loca, emerunt vna cum eis ista officia, sed quiuis particularis, si emit officia a rege, est illorum dominus, potestque illa vendere, locare, disponere de illis (vt dicemus) in testamento, ergo & isti magnates sunt domini.

Denique habent plenam iurisdictionem in hæc officia, eligunt, nominant illorum ministros, sicut & rex in suo regno, ergo habent quoque dominium gubernatiuum illorum a Regibus acceptum, quia vna cum iurisdictione & dominio gubernatiuo quod accipiunt in suas terras, accipiunt simul iurisdictonem & dominium gubernatiuum in ista officia: quamuis non in ea plenitudine potestatis, quam reges in illa habent. Vnde opinio quam sequimur, quæ vere est D. Tho. si recte intelligatur, vt proxime sequēti controuersia videbitur, est media inter Adrianum, qui nullum dominium tribuit Regibus in ista officia, & Sotum, qui tribuit illis dominium simpliciter & absolute: ideo argumenta vtriusque opinionis diluenda sunt.

Ad primum Adria. patet solutio ex dictis in prima obseruatione, ex discrimine quod est inter bona spiritualia Ecclesiæ, & temporalia Reip. Ex quo apparet quo modo Papa non sit dominus beneficiorum, rex autem modo explicato sit dominus istorum officiorum. Secūdum vero Adria. cum sua confirmatione probat (vt diximus) nostram primam conclusionem. Ad vltimum constat etiam solutio ex modo dictis, aliter enim habent magnates iurisdictionem in suis terris, quam Rex in suo regno, nec Reges conferunt eis omnem suam potestatem, licet concedant dominium terrarum, quo ad fructus, & officia, sed non cum ea plenitudine, quam ipsi habent.

Ad argumēta pro opinione Soti. Ad primum constat ex dictis in argumentis, quibus probata est conclusio. Remp. transferre quidem in Regem omne dominium quod penes ipsam est, cæterum Remp. non habere in ista officia, nisi dominium gubernatiuum. Et quando daremus ipsam habere etiā in illa dominatiuum, quia videtur posse ipsa pro libito illa distribuere, absque eo quod

violet iustitiam, non sequitur ex eo Reges habere dominium domitatiuum istorum officiorum, sed tantum gubernatiuum, cum Resp. non transtulerit in Regem omne ius & dominium quod in ipsa residebat absolute & pro libito Regis, sed sub pacto virtuali, vt teneatur ipse prospicere eius vtilitati, & ius illud ac dominium exercere quatenus Reip. vtilitas exegerit.

Ad secundum respondeo, Reges posse (vt statim dicemus) ista vendere non pro libito, sed quando necessitas Reip. ita postulauerit, & cum condicionibus, quas dicemus. Ex quo sequitur non esse absolute dominos,: nam qui simpliciter, & absolute dominus est, potest libere res suas vendere, sicut pater, licet possit iure naturæ vendere filios, non ideo est eorum dominus, quia non potest illos vendere, nisi cum magna necessitate sua, & vtilitate ipsorum filiorū. Et ad confirmationem dico, Reges vendentes ista officia aliter, quam dicemus non esse tutos in cōscientia, & a viris timoratis, & doctis grauiter hac de causa reprehendi: ementes vero illa, modo sint digni, esse tutos in conscientia, quia dignus non tenetur examinare, an qui confert sibi officiū quocumque modo illud conferat, faciat quod debet, ceditque in bonum Reip. vt dignus accipiens officium, etiamsi via venditionis, quidquid sit de peccato vendentis, ipse iure illud habeat, & salua conscientia aliter omnia abundarent litibus, nec essent ciues securi in ijs quæ a ministris huiusmodi officiorum fierent. Videamus ergo.

Controuersia VIII.

AN LICEAT ISTA OFFICIA *vendere.*

CIrca hanc questionem variæ sunt opiniones. Pragmatica est D. Th. opusculo illo. 21. vbi interrogatus de ea a Ducissa Brabantiæ respondet licere quidē Regibus & Principibus vendere ista officia cum quibusdam condicionibus, quas ibi assignat, nō autem expedire, vt ista sint venalia, affertq; illud B. Pau. 1. Cor. 6. *Multa mihi licet, sed non omnia expediunt.* Et loquitur D. Pau. de ijs quæ sunt alicui scandalo. Certum autem est, vt videbimus, officia Reip. venalia fieri esse scandalo & occasioni multorum malorum ciuiū. Frequenter enim ementes hęc officia sunt in Rep. peiores, quia si studiosi sint & pauperes, non habent precium, quo

talia

talia officia emant, si studiosi & diuites, nõ ambiunt illa: ita fit, vt soli dites, & cupidi vel honoris, vel augendæ pecunæ illa quærant, & emant. Ita cõcludit D. Tho. expedire, ne hæc officia vendantur, sed eligantur ad illa viri studiosi, & probi, quos certum est. & Reip. & Ducissæ ipsi magis profuturos.

Secunda opinio est Cai. in Summa verbo Officiorum venalitas, & Mag. Soto loco citato, speculatiue, id est, ex natura rei licere vendere ista officia, quia sunt bona temporalia nulli debita, omne autem bonum temporale precio ęstimabile, ac nulli debitum vendibile est: practice autem non licere, quia affert communiter officiorum venditio multa damna Reip. & quo ad praxim iudicandum est secundum ea, quæ communiter eueniũt. Vnde est argumẽtum. Actiones humanæ, & morales iudicãdæ sunt quo ad praxim licitæ vel illicitæ secundum ea, quæ communiter fiunt in indiuiduo & particulari, quod dicitur hic, & nunc, sed communiter iniquum est vendere hæc officia, quia cedit communiter in maxima damna Reip. prouidentur enim hac via non dignioribus, sed ditioribus, & potentioribus, præter alia multa incommoda, quæ statim dicemus, ergo practice hoc non licet. Addunt hi, si necesitas legis nescia compellat aliquando principem ad illa vendenda, emptores eorum non posse illa iterum vendere, aut in alterum transfere sine licentia Regis, quod si rex fecerit quidem emptori facultatem transferendi officium illud in alterũ nulla facta mentione venditionis posse tunc illum emptorem gratis tale officium alteri dare, non tamen vendere, ita vt si vẽdiderit, teneatur ad restitutionem precij, quia nulli licet vendere ista officia nisi soli Regi. Quod si facultatem etiam vendendi habuerit, liberabitur quidem ratione illius facultatis a debito restituendi precij, non tamen a peccato, quia talis venditio numquam fit in vtilitatem Reip.

Tertia opinio est Adria. loco cit. qui simpliciter, & omnino negat posse hæc officia vendi, quia contractus venditionis debet fieri à domino, huiusmodi autem officiorum ex ipso nullus est dominus. Explicat autem Adria. D. Tho. vt liceat vendere ista officia non quidem absolute, sed tantum iustitia facti, id est, si vendantur iusto precio, iustam esse venditionem, ita vt qui emit, iuste emerit, nec teneatur ad aliquid restituendum, & qui vendit, iusto precio vendiderit: esse tamen iniustam iniustitia iuris, quia qui vendit, vendit non suum, & qui emit, emit à non domino, & ab eo qui non poterat vendere. Vnde infert venditorem peccare vendẽdo non suum, & ideo addidisse D. Tho. non expedire. Sed non recte explicat Adria. D. Tho. quia D. Tho. non fuit interrogatus ab illa Ducissa Brabantiæ de precio officiorum, sed de facultate vendendi illa, an liceret ipsi vendere illa, & cum D. Tho. respondeat cum quibusdam condicionibus id licere, si id numquã liceret, vt vult Adria. vel non liceret practice, vt docent Caie. & Soto, esset illa responsio D. Tho. mala, & perniciosa.

Vnde est vltima opinio communis modo inter discipulos D. Tho. tam practice, quã speculatiue licere vendere ista officia cum condicionibus, quę vergant in vtilitatem Reip. quasi dicant, absolute loquendo tam speculatiue, quam moraliter, & practice nec esse licitum, nec illicitum, sed aliquando licitum, quando necesitas, & vtilitas Reip. postulauerit cum certis condicionibus, illicitum vero, si tales condiciones desint: Et sic reuera est intelligendus D. Tho. Explicatio autem Caiet. & Soti non est admittenda. Primo, quia in moralibus qualis est quiuis contractus, maxime hic vendendi, vel dandi, distinguere speculatiue, vel practice est ridiculũ, cum eo ipso, quo quæro, An talis actio humana, vel contractus sit licitus, loquar moraliter & practice, quia quæro, an posint actu, & in effectu licite fieri, nec est recurrendum ad speculationem, cum quæram de praxi. Secũdo, quia omnes alię actiones humanę, quotquot sunt, simpliciter & secundum se sumptæ eodem modo se habent siue practice, siue speculatiue sumantur: possunt quidem ex circunstantia suscipere aliquam mutationem, simpliciter tamen & secundum se, si speculatiue sunt licitę, & practice: si speculatiue illicitæ, & practice, si speculatiue indifferentes, & practice.

Hanc sententiam habet Sylu. verbo Dignitas. §. 4. & verbo Simonia. §. 6. affirmans licere vendere huiusmodi officia, si publice pecunia conferatur, sic enim explicat Glossa in. l. Barbarius. ff. de officio præt. Idem sentiunt plerique Iuristæ, quamuis alij sequentes Baldum maxime Guiller. Benedi. in ista lege velint supremum principem posse vendere officia, quia talis venditio non est prohibita iure naturali, aut diuino, sed solo humano in Autenti. Vt iudices

fine quoque suffragio. §. Hæc autem, in quo iure potest supremus princeps dispensare, quamuis alij inferiores non posint.

In hac quæstione obseruemus primo, certum esse apud omnes, cum contractus venditionis non posint fieri nisi à vero domino, vel de consensu illius, magnates, & alios à Regibus non posse communiter vendere aliqua officia, quia cum iurisdictione, quam accipiunt à Regibus in suas terras, communiter non accipiunt plenum dominium officiorum, quale ipsi Reges habent, sed solam administrationem eorum, & facultatem eligendi dignos, & conuenientes. Vnde si illa vendant, non solum peccāt grauiter, quasi exercentes contractum iniquū, verum etiam tenentur ad restituendum precium acceptum, sicut œconomus, cui commissum est prouidere de ministris in domo domini sui, si accipiat precium pro electione huius, vel illius, peccat, & tenetur ad restitutionem. Quo etiam fit, nec posse istos magnates, quando hæc officia alicui conferunt, imponere pensiones, sed teneri ad illarum restitutionem, si quas imposuerunt, cum nec sint domini, nec administratores cum plena potestate, sed cum hac facultate tantum, vt valeant eligere in suis locis ministros, sed nulla pecunia interueniente. Dixi communiter, quia ex peculiari priuilegio Regis posset etiam aliquis multorum iudicio illa vendere.

Obijcies tamen contra hoc. Primo, Duces, & Comites in Italia & Germania vendere ista officia in suis terris non minus, quam Regem in suo regno. Secundo, immemorabilis consuetudo præbet ius etiam in conscientia, sed multi sunt magnates in Hispania, & Aragonia, qui ex immemorabili consuetudine vendunt in suis terris ista officia, ergo licet eis. Tertio, prætores & proreges possunt retinere sibi aliqua officia, & exercere per se, vel famulos suos, vt officium sigilli, & similia, possuntq; consequenter retinere sibi stipendia, vel partē stipendiorum talium officiorum, ergo poterunt illa vendere.

Ad singula suo ordine. Ad primum respondeo, quæ hic dicimus intelligenda esse de magnatibus Hispaniæ, Franciæ, & similibus, qui subiecti sunt Regibus, nec aliam habent iurisdictionem in suis terris præter eam quam à Regibus acceperunt, nam principes Italiæ, & Germaniæ, vt Dux Florentiæ, Brabantiæ, Sabaudiæ, & similes, etiamsi non habeant nomen, insignia, & inuestituram Regis, habent tamen in suis locis plenā auctoritatem, & dominium, sicut Reges in suis regnis, quia vnaquæque Resp. illarum est perfecta, transtulitque in suum ducem, & principem omnem suam auctoritatem, & dominium, sicut regnum in Regem.

Ad secundum dico, consuetudinem introductā cum assensu superioris habere vim, quod autem magnates officia vendat, numquam Reges consenserunt, nec talis consuetudo est recepta, vel in vsu de consensu Regum. Vnde damnantur isti domini in audientijs Regijs, & reuocantur tales venditiones ab ipsis factæ. Quod si aliqui sint in Hispania, maxime in Aragonia, qui illa vendant, habent illud ex aliqua regia concessione facta in vtilitatem Reip. vel premium alicuius obsequij Reip. præstiti a suis maioribus. Ad tertium dico, proreges & prætores posse quidem aliqua officia sibi retinere, quæ per se ipsos, vel suos famulos exerceant, & accipere stipendia eorum, si talia officia sibi retineant, quia conceditur hoc ipsis a Rege, vel Rep. at si officia illa velint a se alienare, debent conferre dignis iuxta vtilitatem Reip. vēdere autem nō possunt, sed tenerentur precium restituere, quia non habent vllo modo facultatem vendendi, sed tantum vel retinendi sibi, vel conferendi dignis.

Quod si demum obijcias magnates vendentes sua oppida vendere illa maiori precio ob facultatem quam habent conferendi ista officia, & ita habere dñium illorū, ac posse illa vēdere. Respōdeo, accipere ipsos maius preciū pro facultate cōferēdi ista officia, quia hæc facultas est quoddā ius precio æstimabile, non tamen pro officijs.

Obseruemus secundo, reuocandam esse in memoriam distinctionem illā superius positam, qua diximus actionum humanarum quasdam esse intrinsece bonas, & licitas, alias intrinsece malas & illicitas, alias indifferentes, alias denique, quæ nec sunt intrinsece bonæ, sed habent simpliciter, & per se sumptæ speciem mali, possunt tamen ex causa honestari, & licite fieri, vt occisio hominis, pluralitas beneficiorum, mercatura & similia. Sit prima conclu.

Vendere hæc officia ea maxime quæ continent administrationem iustitiæ non est intrinsece malum, habet tamen speciem mali, & quandam indecentiam, ac turpitudinem.

Probatur prior pars ex D. Th. opusc. cit. vbi ait licere, non tamen expedire, vbi, vt diximus, adducit illud D. Pau. *multa mihi licent.*

cent. At si hoc esset intrinsece malum, non dixisset licere, sed absolute respondisset nō licere: quemadmodum si quæras, an liceat fornicari? quia hoc est omnino & intrinsece malum, respondetur nullo modo licere.

Vtor iam ratione. Hæc officia secundum se sunt vendibilia, ergo vendere illa non est intrinsece malum. Consequentia est aperta. Probatur antecedens. Ex duplici radice (vt supra vidimus) potest venditio esse illicita, vel quia venditur res quæ caret omni precio, quo modo spiritualia non sunt venalia, cum iure naturali & diuino sine precio conferēda sint, vel quia sint debita de iustitia, quomodo iudex proferens sententiam in fauorem habentis ius nil potest accipere, quia debet illud ex iustitia, sed hæc officia non sunt res carētes precio, imo precio estimabiles, cum sint bona temporalia, & secularia, ac Reip. propria. Nec sunt alicui debita, quia hæc non sunt instituta, vt premia ciuium, sed vt ministeria Reip. propter quod quamuis distributor eorum debeat ea conferre secundum leges distributiuæ digniori bus, ad id tamen non tenetur ex distributiua, quasi sint premia ciuium, sed ex cōmutatiua, quia tenetur ex officio prospicere vtilitati Reip. Vnde sunt quidem debita Reip. non autem alicui ciuium, omne autem temporale & seculare bonum nulli debitum precio estimabile est, & vendibile, ergo.

Secundo, potestas regia potest vendi à Rep. ergo à fortiori & ista officia quæ iure regio tanto minora sunt. Probatur antecedens. Si aliqua Resp. v. g. Ianuensium, vel Venetorum esset oppressa ab hostibus, vel constituta in aliqua maxima necessitate famis, aut simili, posset pacisci cum aliquo principe, vel viro potētissimo, defende nos tuis exercitibus, & sumptibus, vel libera nos tua annona, & pecunia ab hac fame, & eris Rex noster, quod pactum cum Rege pecuniæ æquiualet, & in hoc omnes conueniunt, ergo.

Tertio, facultas eligendi aliquos in ista officia est res temporalis æstimabilis precio, propter quod (vt diximus) magnates, quibus talis facultas inest, vendunt sua oppida maiori precio, quam venderent illa, si carerēt tali facultate, ergo & officia in quæ ordinatur ista facultas, cum sint eiusdem generis, & ordinis cum ipsa, erunt quoque secundum se precio æstimabilia, & vendibilia.

Quarto, quod est intrinsece malū numquam potest bene fieri, at quando esset maxima necessitas Reip. nec Adria. nec vllus potest negare licere illa vēdere, aut locare dignis, cum sint bona ipsius, potestq; vnusquisque necessitate exigente suis recte vti, ergo.

Probatur secūda pars ex varijs detrimentis, quæ experientia teste sequūtur in Rep. venditis ipsius officijs. Nam primo hac via ista officia non obtinentur à melioribus, & vtilioribus Reip. sed à ditioribus, & imprudentioribus, quia digni, vt bene considerat. Cai. & quibus debentur pro meritis, nō conferent precium, sed indigni, & carentes meritis, supplebūtq; merita pecunijs. Secūdo pereunt hac via in Rep. studia litterarum, & virtutis, & offertur occasio cupiditatis, & curandi tantum pecunias, cum videāt ciues ista officia, quæ honorifica sunt, non pro meritis dari, sed pecunia emi. Tertio ementes ista officia, cum emant illa, non vt ministeria Reip. sed vt hæreditatem sibi vtilem, non exercebunt illa pro vt exiget Reip. vtilitas, sed quatenus postulabunt priuata ipsorum commoda, præferentque suū particulare bonum cuiuis communi, nemo enim est qui pecuniam suam gratis, vel pro bono communi offerat, sed vt sibi cōsulat: qua ratione dissuasit D. Tho. a Villanueua Carolo. 5. ne venderet officia prætorum Castellæ, quod multi illi suadebant. Quarto ementes ista officia in exsecutione deinde eorum multa quæ gratis facere deberent, nolunt nisi accepta pecunia, & quæ merentur stipendia, cum nimio rigore, & carius quam sint taxata, faciunt, dicentes se ea via recuperaturos precium, a quibus omnibus abstinerent, si pro meritis & non oblata pecunia officia accepissent. Quinto cum ministri pecunia officia emerunt, eidē lucrandæ sint intenti, quam pauperes non valēt offerre, sed diuites, consequenter aut causa pauperis non ingreditur ad eos, aut si ius in illa dicere compellantur, fauent potius diuitibus, quā pauperibus. Quod si ad tabelliones, & alios inferiores ministros conuertas oculos, quam facile hi corrumpuntur, & veritatem sepeliunt, vt pecunijs acceptis, quas pro suo munere obtulerunt, valeant recuperare? Denique nullum maius malum potest accidere alicui Reip. quam vt premium conuertatur in precium pecuniæ: hæc autem officia quamuis nō ex debito iustitiæ, vt diximus, tamē ex debito morali sunt premia virtutis. Vnde Romæ, quamdiu apud Romanos officia Reip. distribuebantur ciuibus

bus pro meritis, fuerunt domini totius orbis, postquam uero cœperunt esse venalia, ceciderunt à sua gloria. Quocirca sapientissimus quidam senator, quem iniqui consules, qui pecunia consulatum obtinuerant, miserũt in exsilium, cum a Roma recederet, versis in eam oculis clamauit.

O venalem vrbem cui cito ruina paratur.

Secunda Conclusio.

Venditio horum officiorum potest ex causa, & circumstantijs debitis in ordine ad vtilitatem Reip. honestari, & esse licita, & benefacta.

Hæc est contra Caie. & Soto, qui volunt practice id non licere. Est tamen aperta doctrina D. Tho. in illo opusculo, vbi postquam dixit illi Duci Brabantiæ licere vendere officia, non autem expedire, addit circumstantias, & condiciones, cum quibus Reip. vtilitate exigente potest id fieri, assignare autẽ circumstantias, & condiciones, cum quibus aliquid licet facere, ad praxim, & exsequutionem aperte pertinet. Secũdo, non audet negare Soto, imo concedit Rẽp. in graui necessitate constitutam posse vendere, vel locare ista officia dignis cum debitis condicionibus, sed Resp. transtulit in Regem omnem suam auctoritatem, & ius eo tantum imposito vinculo, vt in omnibus prospiciat ipsius vtilitati, ergo Rex in vtilitatem Reip. potest cum debitis circumstantijs illa quoque vendere. Tertio, actiones humanæ, quæ non sunt intrinsece malæ, licet simpliciter habeant speciem mali, & multa incõmoda, ex iusta autem causa, & cum circũstantijs, quibus quantũ humana prudentia potest, illis incõmodis occurratur, possunt honestari, & licite fieri, vt constat de pluralitate beneficiorum, docetque D. Tho. infra. q. 77. art. vltimo de mercatura, sed vendere hæc officia non est intrinsece malum, quamuis habeat secundum se speciem mali, & multa incommoda, ergo potest ex iusta causa seruatis debitis condicionibus honestari. Denique hæc officia sunt quædam bona communia distribuenda ciuibus secundum iustitiam distributiuã, sed oblata necessitate cõmuni potest Resp. priuare ciues sua pecunia ærarij publici illis distribuenda, ergo potest similiter priuare illos oblata necessitate his officijs, & conferre illa cum debitis condicionibus pro pecunia, qua iuuetur ipsius necessitas.

Sed quæres, quæ sunt istę condiciones. Dico has esse: Primo, vt vendantur digno ea lege, vt quam primum ipse, vel filij eius non bene sese gesserint, cesset venditio. Secunda, vt vendantur precio moderatissimo, quod facile possit ex stipendijs statutis recuperare precium, cum illud emit sine extorsione ciuium. Tertio vt fiat ex magna necessitate Reip. vel regis, cui non possit alia commodiori via subueniri. Duæ priores condiciones istarum assignantur à D. Tho. apertis verbis in illo opusculo. Tertiam non ita aperte exprimit, sed supponit eam, colligiturque ex verbis ipsius, cum dicat vendenda esse respiciendo semper ad vtilitatem Reip.

Sed contra secundam istarum condicionũ sic obijci potest. Rex potest instãte necessitate imponere ciuib⁹ tributorũ onera, ergo licet sit onus ciuiũ, ꝙ officiales Reip. rigurose exigant sua stipendia, poterit rigurose vendere, & instituere, vt rigurose quoque exigant ipsi sua stipendia. Neganda est consequentia, quia tributa debent imponi omnibus æqualiter, at in hoc casu onus imponeretur tantum litigantibus, quod non est medium recte ordinatum ad leuãdam communem Reip. necessitatem, Tertia conclu.

Personæ priuatæ, quibus dono, vel venditione collata sunt a Regibus hæc officia Reip. simpliciter, & stando in iure naturæ possent illa vendere dignis moderato, & honesto precio, vel locare, imo possunt ipsi tutius facere, quam Rex.

Prior pars probatur. Stando in iure naturæ potest iste officialis substituere & subrogare alium (modo sit dignus) loco sui, imponẽdo illi, vt soluat aliquam partem precij, ergo potest etiam vendere. Antecedens patet, quia stando iuri naturæ non tenetur per se ipsum illi officio seruire, sed potest per alium dignum. Consequentia vero patet, quia quicunque potest locare rem, vel alteri accommodare accepto precio, potest & vendere.

Secunda vero pars probatur. Primo, Rex non habet dominium absolutum, sed solũ gubernatiuum, nec potest vendere nisi vrgente Reip. necessitate, hic autem qui emit à Rege, cum emerit illud velut quandam hæreditatem sibi fructiferam, habet dominium illius, partim gubernatiuum, quia tenetur vẽdere digno, partim dominatiuum: tum quia non tenetur exspectare Reip. necessitatem, sed sufficit, vt sibi expediat: Tum etiam quia vendit in suum commodum, cum iure naturæ quicumque dedit pecuniam pro re precio æstimabili, possit illam recupare ex eadem.

Secundo, quia homo priuatus facilius potest vẽdere digno, & quęrere dignũ, in quo

cessent

cessent illa incommoda quæ adduximus, quam rex tot negocijs implicatus.

Tertio, quia Rex tenetur prospicere bono communi, & eligere (vt dicemus) digniorem, priuatus vero sat est vendat digno, & sufficienti, & sibi ęquali, quemadmodum diximus in beneficij; minus posse Episcopum, quam resignatorem, quia huic, cum non teneatur ex officio consulere vtilitati Ecclesiæ, non competit quærere digniorē, Episcopo autem id conuenit ex officio, quia tenetur ex officio prospicere bono cō muni.

Diximus in hac conclusione, stando in iure naturæ, quia in iure ciuili tam communi, quam legibus regni non potest vllus priuatus vendere officia, quæ habent annexā gubernationem, vel administrationem iustitiæ, etiamsi a Regibus illa emerint, vt officium prætoris, consulis, iudicis, fiscalis, tabellionis, & similia: alia vero, quæ nec gubernationem, nec administrationem iustitię habent adiunctam, non prohibentur vendere, vt officium sigilli, ostiarij ciuitatis, ministri senatus, cursoris minoris regni, & alia minora Reip.

Probatur prior pars ex authentico illo Aureo Vt iudices sine suffragio fiant. Vbi elegantissime prohibentur à Iustiniano habentes officia illa primi generis ea vendere alicui, quæ lex, etsi à quibusdam intelligatur de solo officio iudicis, intelligenda etiā est de habentibus gubernationem, vel administrationem iustitiæ, cum ibi fiat mentio aliorum etiam officiorum a iudice, vt tabellionis, & aliorum. Habetur eadem prohibitio. L. Hæc lex. ff. ad legem Iuliam, de Ambitione. Vbi optime Bartho. Vide can. Sancimus. 1. q. 7. Idem pręcipitur in iure Castellæ lib. 2. ordinationum regalium. tit. 5. l. 2. & lib. 6. tit. 13. 16. & alijs loc. cit. maxime in repertorio pragmaticarum Caroli V. lib. 7. tit. 1. l. 1. in comitijs habitis Vallisoleti, anno. 1584. Quę vero officia habeant annexam administrationem iustitiæ Iuristarum dicto, & statutis, ac vsui cuiusq; regni relinquimus. Posterior pars patet, quia cum iure naturæ, & simpliciter ista officia vendere possit qui emit illa, modo vendat digno, vbi lex ciuilis id non prohibet, possunt vendi, in officijs autem minorib⁹ nulla est lex, quæ id probibeat. In nostro regno Valētiæ, imo & tota Aragonum corona officia, quæ habent gubernationem, vel administrationem iustitię adiūctam, non est in vsu, vt vel à Rege venduntur, vel aliquis priuatus illa alteri vendat, imo credo id legibus regni esse prohibitum. Cōsulantur Iuristæ. Minora autem officia uenduntur, & cum facultate iterum vendendi illa, sic enim est in vsu, & cum nulla lege id prohibeatur, consuetudo reddit ementem & vendentem tutos, modo seruent illas condiciones vendēdi digno, & precio moderato. Quarta conclu.

Priuata persona ex licentia regis expressa bene potest vendere ista officia, quod si tantum habeat licentiam ad transferendum, non potest illa vendere.

Probatur prior pars, quia ista venditio tantū est prohibita iure humano, & ciuili, in quo rex potest dispensare, secunda vero pars patet. Primo contractus iure humano prohibitus est nullus & inualidus, vt contractus pupilli nullus est, quia iure humano prohibitus, sed iure ciuili & regio (quod iustum est ad tollendam omnem ambitionem & cupiditatem) priuatis officialibus est prohibita venditio istorum officiorum, ergo sine licentia Regis non potest fieri. Quod si dicas, habet licentiā ad transferendum. Parum refert, nam istæ sunt licentiæ omnino distinctę & ad distinctos effect⁹. Et cōfirmatur. Quia in prętorijs, & audiētijs ręgijs vbi scitur animus & intētio regis, declarantur nullæ oēs istæ venditiones factæ cū sola licentia ad transferendum, quo fit, vt debeat esse expressa, quia in rebus prohibitis desideratur necessario expressus consensus prohibentis, vt prohibitio iudicetur protunc dispensata. Secundo exigitur, vt in quacūque licentia siue ad transferendum, siue ad vendendum seruentur condiciones apposite à Rege loci, temporis, vel dierum: vt si dicat patrem posse, dum viuit, transferre officium suum in filium; vel ita vt postquam transtulit, viuat viginti dies ante mortem, seruandæ sunt hæ condiciones: quotiescumque enim quis consentit sub condicione, ea cessante, & deficiēte cessat simul, & deficit consensus, sine quo licentia nulla est.

Sunt autem duo casus, in quibus cum sola licentia transferendi sine formali, & expressa licentia vendendi, possunt vendi hęc officia per implicitam, & tacitam licentiam vendendi inclusam in illa transferendi. Primus est, quando Rex concedit officiū cum licentia transferendi ijs, qui sibi in facie assistunt, quos ipsemet Rex nouit certo illud vendituros, nec alio fine postulasse illud officium ab ipso cum tali facultate.

Secun-

illud officium, ab ipso cum tali facultate. Secundus est, quando conceditur patri licentia transferendi officium in filium quē voluerit, tunc virtualiter confertur ei facultas ad quoddam genus venditionis, quia potest obligare illum, cui officium relinquet, vt aliquid conferat alijs filijs, & hæc suut certa apud omnes Thomistas.

Maior difficultas est, An si extra hos casus ille qui tantum habet facultatem ad trāsferendum officium, vendat illud, teneatur restituere precium acceptum.

Mag. Ioannes à Peña, qui testabatur idem sensisse Mag. Petrum a Soto, ac non nulli ex recentioribus dicunt sic vendentē peccare venialiter, quia vendit contra prohibitionem legis, non tamē mortaliter, nec teneri ad restitutionem: & supponunt istū habere ius ad transferendum, quia vel emit illud, vel simplici donatione accepit a Rege, nam qui nil tale habet, vt qui solum habet officium commissum, si vendat illud, locet, vel trāsferat, peccat & nil facit. Etenim cū non habeat ius ad transferendū illud, solum potest exercere illud, donec Rex, vel maiores aliter disponant, non autem vendere, nec transferre in alium. Secundo, supponunt istum vendere cum debitis condicionibus, nempe precio moderato, & viro digno, ac sufficienti, & ea ratione, vt curauerit occurrere illis incommodis Reip. quę retulimus.

His suppositis probant isti suam opinionem. Primo, iste habet ius ad transferendū, quod autem transferat donatione, vel venditione, nulli facit iniuriam, ergo nec peccat mortaliter, nec tenetur ad restituendū. Maior supponitur. Probatur minor, si faceret alicui iniuriam, certe vel ementi, vel Reip. non ementi, quia vendit, vt supponimus, precio moderato & decenti: nō Reip. quia vendit digno, & curauit occurrere omnibus incommodis, ergo. Secundo, quamuis istæ leges humanæ prohibeāt istā venditionem, non tamen irritant, & annullant illam, sed tantum videntur apponere hanc pœnam, vt possint annullari, vnde habent se ad modum legis pœnalis, quæ, vt cōstat, non obligat ante iudicis condemnationem, ergo antequam à iudice annulletur talis vēditio, tenet, & emptor tuta conscientia habet officium, & venditor precium.

Soto, & alij recentiores ipsum sequuti iudicant sic vendentem peccare mortaliter, & teneri ad restituendum precium. Ratio eorum est. Vt precium datum ab emptore possit iuste a vendente retineri, necesse est habeat illud per aliquem licitum contractum donationis, commutationis, aut venditionis: at nullo istorum acquisiuit in hoc casu venditor iste preciū illud, in primis nō donatione, quia emptor non dat gratis, sed pro officio, nec cōmutatione, nā vbi interuenit pecunia, non est cōmutatio, nec venditione, quia ista est prohibita lege ciuili iusta, quæ obligat in conscientia, in qua non dispensauit Rex per facultatem solam transferendi, cum sint ista omnina distincta posse transferre, aut posse vendere, peccat ergo grauiter, cum accipiat precium pro re quam non potest vendere, & tenetur illud restituere, quemadmodum vsurarius. Et confirmatur. Contractus prohibitus lege ciuili iusta ex solo defectu solemnitatis iuris est nullus in foro conscientiæ, vt vidimus cum Inno. ergo multo potius est nullus, & inualidus qui simpliciter & omnino est prohibitus lege iusta ciuili, qualis est huiusmodi venditio.

Peritissimi nostri temporis vtramque opinionem iudicant probabilem, sed multo probabiliorem hanc mag. Soto, quia negari non potest contractum lege humana ciuili, & iusta prohibitum, nisi à prohibente facultas expressa habeatur ad oppositū, esse reuera in vtroque foro nullum, addūt tamen practice hanc regulam esse obseruandam, vt ante factum suadeat Theologus, ne vllo modo fiat talis venditio, quia opinio Soti est multo in hac parte probabilior, & omnium consensu talis venditio saltem est peccatum veniale, quod etiam vitandum est. Post factum vero, si posit consuli Rex de suo animo, standū esse animo, & intentioni regis in illa licentia, quod si nequeat consuli, si vēditor est diues, emptor vero officij pauper, consulendus est, vt restituat, quia diuiti eo ipso, quo est diues, & non indiget, prudenter iudicandum est non fuisse animum regis in licentia transferendi concedere licentiam vendendi, si vero venditor est pauper, & emptor diues, non est obligandus ad restituendum precium acceptum, quia tam ex vsu, quam iuxta prudentiam eo ipso, quo rex concedit pauperi facultatem transferendi officium, iudicandum est concedere illud in beneficium pauperis, vt inde sibi aliquo precio accepto subueniat. Mihi probatur maxime opinio Soti cum hac explicatione.

Ad argumenta Mag. Peña respondeo, Ad primum, vt quis peccet, & teneatur restituere

restituere, non esse necesse vt faciat alicui iniuriam, sat est vt contractus quo accepit rem quam debet restituere, sit prohibitus lege iusta & nullus: vt si pupillus sine licentia tutoris vendat rem aliquam, etsi iusto precio vendat, nec alicui noceat, tenetur ipse restituere precium, & emptor rem emptam, quia est contractus prohibitus & nullus: sic in proposito, & si nulli iste venditor officij faciat iniuriam, tenetur nihilomin⁹ restituere ratione iniquę acceptionis, quia est contractus prohibitus lege iusta. Respondeo etiam, factam esse iniuriam ementi, cum acceperit venditor precium, pro re quam non potest vendere, accipit enim preciũ prohibitũ, nec minus prohibitũ quã si venderet sine licentia trãsferẽdi.

Ad secundum dico, leges istas communi vsu & sensu esse receptas non solum vt pænales, verum etiam vt anullantes tales venditiones; argumento est quod re in iudicium delata iudex non solum declarat restituendum esse precium, verum etiam venditionem illam fuisse nullam omnino, & precium illud non potuisse interuenire, precium autem quod interuenire non potest, restituendum est, sicut in simonia. Quo fit, cum iudex debeat iudicare secundum leges, eo ipso quo declarat venditionem illam fuisse nullam, leges prohibentes venditionem huiusmodi officiorum, non solum esse pœnales sed annullantes tales venditiones.

Sed quæres, An habentes ista officia, & volentes resignare illa in fauorem tertij, possint aliquid accipere? Respondeo, precium integrum & illud in quo prudenter æstimaretur officium, si liceret illud vendere, non posse recipere: posse tamen aliquid accipere, quia resignans officium illud cedit iuri suo, cedere autem iuri alieni temporali & vtili precio æstimabile est, & vendibile, nec vllo iure prohibitum, quia istæ leges solum prohibent simplicem venditionem officij.

Contra hanc doctrinam officia ista (sicut per varias conclusiones exposuimus) vendi posse, offerunt se hæc. Primo, hæc officia sunt ciuibus distribuenda pro illorum meritis, ergo non possunt illis vendi. Consequentia patet, quia bona alicui pro suis meritis debita non possunt ipsi vendi. Antecedens vero probatur, quia bona communia sunt distribuenda ciuibus pro ipsorum meritis, hæc autem officia sunt maxima bona reip. Secundo, quia actiones morales & humanæ (quo argumẽto vtitur Soto confirmans suam opinionem) iudicandæ sunt licitæ vel illicitæ, secundum ea quę communiter fiunt in indiuiduo, communiter autem venditio istorum officiorum fit cum illis damnis reip. quæ retulimus, erit ergo illicita. Tertio, aut stipendia quæ soluuntur istis ministris sunt iusta, vel iniusta & excessiua, si iusta, ex iustitia commutatiua debentur ipsis, propter quod nequeunt eis vendi; iniquum enim est vendi alicui quod iam suo labori vel muneri debitum est, quia bis illud emeret, & suo labore & precio. Si vero iniusta sint & excessiua, excessus ille non potest à Rege vendi officialibus, imo est restituendus ciuibus, qui illo grauantur cum iniuria.

Ad primum, patet ex dictis, ista officia esse quidem bona reip. non tamen debita ciuibus, quia non sunt velut opes erarij communis, sed bona instituta in vtilitatẽ communem Reip. vnde licet seruanda sit in ipsis (vt videbimus) ratio iustitiæ distributiuæ, quia eligendi vtiliores reip. hoc autem non debetur iustitiæ distributiuæ, quasi illa sint bona communia ciuium, sed virtute iustitiæ commutatiuæ, quia tenetur ex officio Rex prospicere vtilitati Reip. in eligendo ministros istorum officiorum.

Ad secundum neganda est maior. Vbi obseruandum est, bifariam posse accidere, vt aliqua actio humana sit vt plurimum mala & nociua, vel ex se & natura sua, vt fornicatio quæ ex se & natura sua est in damnum prolis, etiam si aliquando aliter accidat, vel ex malitia & culpa operantis, quia ab ipso vitiatur ex circunstantia, quæ primo modo mala est, est intrinsece mala & nunquam licet, quæ vero secundo modo, etiam si habeat speciem mali, non est intrinsece mala, sed vitio operantis, & ex circunstantia ab eo adhibita, qua sublata & appositis debitis circunstantijs & conditionibus erit bona & licita. Quomodo se habent, quæcunque habent speciem mali, possunt autem honestari ex causa, ad quod genus pertinet venditio ista officiorum.

Ad tertium respondeo, ista stipendia officiorum licet videantur excessiua, esse iusta. Primo, quia officia sunt honorifica, & habentes illa debent si-

simul habere honorificũ ac decentem statũ & consequenter pinguia stipendia, quo fit, vt possit Rex vel resp. ad communem vtilitatem reseruare sibi aliquam partem stipendiorum, quod facit cum vendit ista officia: Nec ex eo aliquam iniuriam irrogat ciuibus, potuit enim ista excessiua precia imponere, primo vt hac via videntes graues expensas litiũ, arceãtur à litibus quod est in pacem ac quietem reip. Secundo quia sicut pro bono communi & reip. necessitate licet ipsi imponere tributa negotiantibus, ementibus vel vendentibus, ita & litigantibus. Tum etiam vt ait Soto, hæc stipendia à principio forsan fuere moderata, deinde verò progressu temporis ita creuerunt, quod augmentum est iustum, quia vtile bono cõmuni. Sed videamus iã.

Controuersia. IX.

AN HAEC OFFICIA SINT *conferenda dignioribus iuxta leges institiæ distributiuæ.*

Pars imprimis affirm. probari potest, quia lex iustitiæ distributiuæ est, vt bona dentur dignioribus, sed hæc officia cum sint bona reip. sunt conferenda dignioribus, ergo conferenda iuxta leges distributiuæ.

In oppositum est, primo, nullum teneri ad dispensanda propria bona iuxta leges distributiuæ, hæc autẽ officia sunt bona propria reip. vel regis, cum in ipsum respub. transtulerit suũ dominiũ & ius.

Secundo, rex concedit magnatibus facultatem vendendi sua opida, quibus venditis venduntur simul iurisdictio & ius gubernandi illa, nec tamen tenentur isti vendere digniori, sed cui voluerint, & plus danti.

Tertio, Rex quando vendit ista officia, communiter non vendit dignioribus, sed ditioribus & plus offerentibus, vel confert ea his qui coniuncti sunt vel amici viris Aulicis.

Quarto, ista officia non sunt instituta in pręmia ciuium, sed in ministeria reip. ergo non sunt distribuenda iuxta leges distributiuæ. Probo consequentiam, quia ad distributiuam tantum pertinent bona communia conferenda ciuibus, vt pręmia suorum meritorum. Quinto, quæ dignioribus conferenda sunt debentur illis pro meritis, quæ autem debentur non licet vendere, huiusmodi autem officia potest resp. vel Rex vendere, ergo non sunt conferenda iuxta leges distributiuæ.

Denique, ad hæc officia sunt eligendi ex D. Pau. contemptibiliores, ergo non digniores.

In hac quæstione obseruemus primo, eligendum ad huiusmodi officia nonnumquam debere esse partem illius communitatis, vel reip. aliquando verò id non esse necessarium, sed posse quoque eligi ex alia prouincia. Rursum huiusmodi electiones aliquando fieri per plura sufragia, aliquando verò ab vno tantum electore.

Obseruemus secundo, ex his officiis quædam habere annexam gubernationem & administrationem iustitię, alia verò esse quorum ministri pendent ab ipsis gubernatoribus & iudicibus, suntque illis subiecti.

Sit prima conclusio.

In officijs quæ non habent annexam gubernationem vel administrationem iustitiæ, sed eorum ministri sunt mera instrumenta aliorum, ex eorũ nutu & præcepto omnino pendentes, sufficit eligere digniorem.

Ratio est, quia in huiusmodi officijs perinde seruiunt digni & sufficientes, sicut digniores, cum vtrique præstent fideliter quæ à maioribus sibi præcipiuntur. Secunda conclusio.

Quando electio fit per plura suffragia, siue eligendus debeat esse pars reip. vt in consulatu, siue non, vt in iudicatura vel cathedra, eligendus est dignior, aliter committitur peccatum acceptionis personarum.

Probatur primo, Quãdo officia prouidẽtur per plura suffragia, ideo vult Resp. vel Rex fieri electionem illam à pluribus, vt multorum iudicijs & rationibus propositis melius Reip. consulatur, repugnat autem omnino huic fini & scopo eligere dignum relicto digniori, ergo id non licet.

Secundo si resp. ipsa quæ habet dominium absolutum eligat ad hæc officia, tenetur eligere digniorem, ergo & electores constituti ab ipsa. Consequentia aperta est. Probatur antecedens, quia etsi Resp. sit domina istorum officiorum, cum primũ tamen vult illa suis ciuibus distribui, & esse communia, tenetur seruare leges iustitiæ distributiuæ, sicut qui sua bona propria confert communitati distribuenda inter partes ipsius, eo ipso obligatse ad illa distribuenda tanquam iam communia iuxta leges distributiuæ. Et confirmatur, quia sicut ciues tenẽtur seruare erga suam rẽp. iustitiã, legalẽ, curãdo bonũ illius, ita resp. erga suos ciues tenetur seruare iustitiam distributiuam, conferendo

ferẽdo bona communia ipsius pro meritis.

Tertio sicut beneficia Ecclesiastica, licet sint primo & per se instituta in ministerium Ecclesiæ, quia tamen simul honorifica sunt debent distribui pro meritis, ita hæc officia licet primo & per se sint institura in ministerium reip. cum tamen honorifica sint, posſitque in eis seruari vtraque iustitia, commutatiua, quatenus sunt ministeria, eligendo vtiliores, & distributiua, quatenus sunt honorifica, eligendo digniores, debet ita fieri, & oppositum est peccatum acceptionis personarum, & violare vtramque iustitiam.

Denique, quando commutatiua obligat seruare leges distributiuæ, seruandæ sunt sub pœna peccati acceptionis personarum, sed electores cum hæc officia sint instituta in vtilitatem reip. & ipsis datum ius eligendi, cum vinculo & debito consulendi quantum commode poterunt vtilitati reip. & bono communi, tenentur ex officio & iustitia commutatiua eligere iuxta leges distributiuæ digniores, imo hoc fine & causa datur illis hoc ius sufragandi, & plerique ita iurant. Ergo.

Verum nihilominus est, vt sicut in beneficijs licet aliquando pro bono Ecclesiæ prætermittere digniorem & eligere dignũ, ita etiam pro bono reip. licet aliquando eligere ad hæc officia dignum, vel vendere digno, relicto digniori: cum in omnibus potissima ratio habenda sit boni communis, imo (vt dicebamus agentes de beneficijs) dignus qui vtilior est bono communi, eo ipso est dignior alio. Tertia conclusio.

Quando elector est vnicus, siue supremus princeps, siue quiuis alius, peccatum committit acceptionis personarum, si eligat dignum relicto digniori, siue electio sit facienda ex partibus & ciuibus eiusdem reip. siue posſit fieri ex alienis & extraneis.

Prior pars ab omnibus conceditur, & probatur argumentis præcedentis conclusionis. Et confirmatur, quia resp. transtulit in illum electorem dominium & ius cum hac conditione implicita & virtuali, vt bona illa eo ipso quo distribuẽda sunt in ciues, distribuantur vt bona communia conferãda ciuibus, quę omni iure distribuenda sunt iuxta leges distributiuæ, id est pro meritis.

Et confirmatur secundo, quia ipse Deus qui omnium bonorum & gloriæ dominus est, eo ipso quo voluit gloriam omnibus iustis esse communem, distribuit illam iuxta leges commutatiuæ pro meritis.

Secunda pars huius conclusio. est contra sententiam Caie. in verbo. Electio & communem recentiorum Thomistarũ, Hi enim volunt in electione quæ non debet necessario fieri ex partibus eiusdem reip. & fit ab vno, licere eligere dignum relicto digniori. Quod probant, quia forma distributiuæ tantum est seruanda necessario, quando dispensatur aliquod bonum commune, quod ciuibus debetur, sed in electione hac de qua loquimur, hæc officia non sunt bona communia debita ciuibus, ergo. Secundo, quia iustitia distributiua dicit ordinem totius ad partes, hęc autẽ officia publica non dicunt ordinem totius ad partes, sed tantum ordinem ad totum, cum sint instituta in ministerium totius. Tertio eligendo dignum in hoc casu nulli irrogatur iniuria, non reip. cum eligatur dignus & sufficiens, nec ipsi digniori, quia cum hæc officia non sint instituta in præmium & vtilitatem dignorum, non debentur ipsis ex iustitia. Quarto resp. constituit regem vt supremum ministrum, qui posſit eligere reliquos ministros inferiores, sicut constituitur œconomus ad eligendos operarios in domo domini sui, sed œconomus non tenetur ex iustitia distributiua eligere digniores, ergo nec Rex.

Sed his non obstantibus conclusio posita est verisſima saluo meliori iudicio. Ad cuius maiorem intelligentiam, & solutionem horum argumentorum obseruemus, bifariam posse aliquem electorem teneri ad seruandam formam iustitiæ distributiuę aut simpliciter & per se, ratione bonorum, quæ distributurus est, quia illa secundũ se postulant distribui iuxta leges distributiuę, quod accidit, quando bona communia sunt debita partibus illius communitatis. Alio modo non simpliciter & per se, nec ratione bonorum quæ debet distribuere, sed ratione officij vel finis, quod accidit, quando licet bona non sint debita, tenetur tamen elector ex officio ad distribuenda illa, propter aliquem finem & causam, perinde ac si essent debita. Quando elector est vnicus, & officia distribuenda sunt instituta ad gubernationem vel administrationem iustitiæ, non tenetur elector ad seruandam distributiuæ iustitiæ formam primomodo, ratione bonorum, quia talia officia non sunt debita, nec premia ciuium,

tenetur tamen, secundo modo, ratione officij, quo debet prospicere quantum commode potest vtilitati reip. & ratione finis cum hæc sint instituta in vtilitatem reip.

Vnde est argumentum. Eligens aliter quã vtilitas reip. postulat, nec satisfacit suo muneri, nec fini istorum officiorum, ergo peccat contra iustitiam commutatiuam. Et cõfirmatur, quia tenetur ex fidelitate (quod omnes concedunt) consulere vtilitati reip. & aliter agere est infidelitas (quæ cum sit in re graui est peccatum mortale) sed eligendo dignum cũ commode possit digniorẽ, non prospicit vtilitati reip. ergo.

Hæc omnia intelligenda sunt, quando officium est alicuius momenti, & excessus grauis inter dignum & digniorẽ, quia tunc certe nocetur reip. priuando illam, vtilitate quam ex illo digniori reportaret, quod si officium est exigui momenti, etiam si habeat gubernationem vel iudicaturam, vel excessus exiguus, tunc ex leuitate materiæ sicut dicebamus in beneficijs non est mortale, sed veniale.

Argumenta Caiet. facile soluuntur. Ad primum patet solutio ex modo dictis. Officia publica etsi non sint bona communia in vtilitatẽ particularium ciuium, dispensanda esse nihilominus iuxta formam distributiuæ ex commutatiua iustitia, quia tenetur ex officio distributor eorum dispensare illa prospiciendo vtilitati reip.

Ad secundum similis est solutio, iustitiã distributiuam secundum se dicere ordinem totius ad partes, commutatiuam quoque secundum se dicere ordinẽ vnius partis ad alteram, nihilominus dicit etiam aliquando commutatiua ordinem totius ad partes, nõ quidem secundum se, sed quãdo talis ordo ex officio debetur toti. Et quia communitati debetur vtilior minister, hac ratione debet etiam ex iustitia cõmutatiua elector illius talem eligere. Hoc est dictum, licet hæc officia non sint debita meritis ciuium, vt talia officia, debentur tamen dari promeritis, quatenus habentes merita sunt necessarij bono reip. cuius vtilitati tenetur elector ex officio prospicere. Vnde quando forma iustitiæ distributiuæ simpliciter seruanda est, distribuitur bonum totius in partes, vt partes illius communitatis, quando vero forma distributiuæ seruanda est, non simpliciter sed quia sic exigit bonum totius, distribuendũ est bonũ illud in partes digniores, non vt in partes simpliciter, sed tanquã in partes necessarias bono totius.

Ad tertium dico fieri iniuriam reip. cuius vtilitati non prospicitur, eligendo dignum, relicto digniori qui commode haberi poterat, in re adeo graui qualis est ipsius gubernatio, & administratio iustitiæ.

Ad quartum dico, æconomum, non teneri eligere digniores, quia eius officiũ tantum est quærere sufficientes: quod si dominus committeret ipsi, vt consuleret vtilitati domus suæ, quantum commode posset, peccaret grauissime, & ageret infideliter contra suum officium, si eligeret dignos, relictis dignioribus quos commode poterat habere. Et similiter Rex ac quiuis elector peccat eligendo dignos, relictis dignioribus quos commode habere potest, quia non prospicit vtilitati reip. ad quod tenetur ex officio, & sub quo vinculo ac pacto suscepit regnum.

Nunc ad argumenta initio huius quæstionis posita. Primum illud quo pars affirmatiua confirmatur fauet nostrę sententię, non quidem ea ratione, quasi officia ista bona communia sint, nam ita essent distribuenda iuxta formam distributiuæ per se, sed quia sunt distribuenda vt exigit vtilitas reip. ad quod tenentur electores ex commutatiua.

Ad argumenta vero secundo loco posita quæ nostræ sententiæ aduersantur. Ad primum dico, hæc officia esse bona propria reip. vel Regis, non vt opes & diuitię sed vt ministeria in vtilitatem communẽ, & propterea distribuenda sicut vtilitas cõmunis exigit, quæ postulat vt dentur dignioribus & vtilioribus.

Ad secundum dico, habere magnates istam facultatem vendendi sua oppida, cũ potestate distribuendi ista officia, non pro libito, sed iuxta vtilitatem boni communis, sicut quando vendunt oppidum cui annexum est ius patronatus, habent facultatem præsentandi ad beneficia, non tamen pro libito, sed pro meritis iuxta formam iustitiæ distributiuæ.

Ad tertium respondeo, istum vsum tollerari, quia eo ipso quo cedit in vtilitatem regiam, cedit quoque in vtilitatem communem, sed debet istud fieri seruatis debitis circunstantijs, nempe vt detur ditiori qui simul sit benemeritus, & pretio moderato, ne ad recuperandum precium inique se habeat in suo officio: similiter quãdo datur cubiculario vel familiari, oportet illũ esse benemeritũ, aliter iste vsus tollerãd⁹

non

non est,esset enim in damnum reip. nec dicendus consuetudo,sed corruptela.

Ad quartũ respondeo, licet officia ista sint instituta in ministeria & nõ in præmia, nihilominus seruandam esse in eis formam iustitiæ distributiuæ,non quasi pręmia sint, vel bona communia ciuibus distribuenda, sed quia instituta in vtilitatem & gubernationem reip. quæ exigit ex commutatiua vt dentur sibi vtiliores ministri.

Ad quintum respondeo constare ex dictis, quo modo absque vlla repugnantia ista officia & vendi posśint, & sint conferenda dignioribus, in vtroque enim consulitur bono communi vendi enim possunt quando ita cedit in vtilitatem communem, sed vendenda ijs qui eidem bono communi iudicabuntur vtiliores.

Ad vltimum dico, locum illum Pau. dupliciter exponi posse, primo, eligendos potius esse in iudices,infimos christianos, quã quoscunque infideles, qui optimus sensus est: vel vocat contemptibiliores, id est minus spirituales, & magis actiuos, sed ex eis digniores quoque eligendi sunt. Videamus vltimo.

QVOMODO SE DEBEANT *habere prælati Ecclesiæ habentes iurisdictionem temporalem in his electionibus.*

OBseruemus primo,aliquos prælatos præter iurisdictionem spiritualem habere etiam annexam aliquam temporalem & secularem. Rursum ex his nonnulli ita habent iurisdictionem temporalem, vt sint supremi in ea, nec alicui regi subiiciantur, sed ipsi sunt velut reges, vt Papa in suis terris, Archiepiscopus Maguntinus in Germania, &c. Alij vero sunt,qui in temporalibus subijciuntur Regi, & habent se velut magnates, vt quidam Archiepiscopi in Hispania & Gallia.

Obseruemus secũdo, officia quę possunt isti prælati conferre duplicia esse, quædam mere secularia,vt prætorum, & tabellionũ secularium, alia mixta,partim secularia partim Ecclesiastica & sacrata, quia seruientia gubernationi spirituali & Ecclesiasticæ, vt officium prouisoris,fiscalis, & notarij suæ curiæ. Sit prima conclusio.

Prælati habentes supremam potestatem secularem in suis terris, & in dependentes omnino in ea ab alio,quo ad officia mere secularia,eodẽ modo debent se habere in eorum distributione aut venditione, sicut reges in suis regnis, ita vt in quibus casibus possunt reges possint & ipsi,& quæ regibus negauimus negentur & ipsis. Prælati vero qui non habent potestatem secularem supremam, sed subsunt alicui regi,respectu istorum officiorum secularium habent se sicut magnates subiecti regibus, ita vt nec habeant in illa dominium, nec possint vendere sed debeant illa distribuere,sicut diximus de illis magnatibus.

Patet hæc conclusio, quia in his eadẽ omnino ratio est istorum prælatorum, & illorum dominorum secularium. Secunda conclusio.

Nulli prælati possunt vendere officia Ecclesiastica, vel ea quæ licet in se sint secularia, sunt tamen adiuncta spiritualibus, & sacra, ac in ordine ad bonum Ecclesiæ.

Patet,quia cum horum officiorum non sint domini, nec possunt ea vendere vel locare: quamuis in Clementina Statutum. De electione concedantur aliqua stipendia prælatis qui per se ipsos exercent ista officia, & iurisdictionem,(como el que el mismo se es Prouisor) illa tamen debent esse moderatisśima. Et similiter huiusmodi officialibus debent ipsi prælati taxare pretia moderata, quia cum hæc officia sint quodã modo sacrata, & ordinentur in conseruationem & defensionem boni spiritualis & Ecclesiastici, non caret scandalo,& scrupulõ,eorum stipendia esse ampla, sicut non caret scrupulo in collatione ordinum accipi aliqua stipendia, cum debeat Episcopus ex suo officio illos conferre: iudex autem delegatus non potest accipere stipendium, vt patet ex C.statutum §. Notarium.De rescriptis lib. 6. Tertia conclusio.

Prælati tenentur ad huiusmodi officia quæ continent gubernationem vt Prouisorem & Fiscalem,eligere digniores, ad alia vero minora sufficiunt digni, id est probi diligentes, & fideles.

Posterior pars huius conclusionis est cõmunis,vt constat ex dictis. Prior est contra nonnullos recentiores, sed nihilominus vera. Et probatur ijsdem argumentis quibus probauimus secundam partem tertiæ conclusionis proxime præcedentis.

Et confirmatur, Episcopi tenentur fideliter prouidere vtilitati suæ Ecclesiæ, quantum commode possunt, *Fidelis seruus & prudens, &c.* Sed potens commode eligere digniores, si eligat dignos, non seruat fidelitatem, nec prospicit vtilitati suæ Ecclesię ad quod tenetur ex suo officio & iustitia commutatiua,ergo peccat.

Secundo, non minus refert ad vtilitatem Ecclesiæ eligere idoneos ad ista officia, quā ad beneficia Ecclesiastica, imo magis, quia hæc officia pertinent ad gubernationem publicam animarum, ad quam non pertinent beneficia, vel certe non ad tantam, sed ad beneficia tenetur eligere digniorem, ergo & ad ista officia.

Nec valet quod respondent huic argumento, beneficia esse bona communia distribuenda clericis velut ciuibus, officia autē ista nō esse bona cōmunia, sed ministeria hoc (inquā) parum valet. Primo quia etiam beneficia in prouinciis, in quibus possunt conferri non naturalibus, non sunt bona cōmunia, & sunt nihilominus distribuenda quoque ibi pro meritis, maxime curata. Secundo, quia potissima ratio, ob quam debet Episcopus conferre beneficium curatū digniori, nō est quia sunt bona communia, sed quia ita exigit vtilitas Ecclesiæ, cui debet Episcopus & elector ex officio & iustitia prospicere: exigit autem eadem vtilitas Ecclesiæ, cui etiam in his officijs, & gubernatione diœcesis debet Episcopus maxime prospicere, vt eligat digniorem, non quærendo illum vndecumque, sed ex his quos commode habere potest.

ARTICVLVS. III.

An in exhibendis honoribus & reuerentijs habeat locum peccatum acceptionis personarum.

HVIC quæstioni respondet D. Tho. per tres cōclusiones. Prima est.

Primo & per se honor debetur virtuti.

Hęc est Arist. 4. Ethi. c. 3. vbi copiose docet honorem esse præmium virtutis. Et probatur. Honor est reuerentia quam exhibemus alicui propter virtutem, quæ in ipso est, sed propter quod vnū quodque tale, &c. ergo Secunda.

Potest quis & debet etiam honorari propter virtutē quæ in alio est, sed ab ipso repræsentatur.

Probatur. Quia virtus adeo est digna honore, vt non solum sit honoranda in eo in quo vere est, verum etiam in eo qui illam repræsentat. Hoc modo sunt honorādi prælati, & Principes, quamuis mali, quia repræsentant virtutem Dei. Secundo parentes & domini, quamuis mali, quia repræsentant Deum, qui omnium est pater & do

minus. Tertio senes, quia senectus & canities est signum virtutis & prudentiæ. Denique diuites & potentes in rep. quia sunt velut eius nerui, & ossa, ipsiusque patroni & prouisores. Tertia conclusio.

Ex qua colligitur responsio ad titulum quæstionis.

Exhibere honorem diuitibus, sub hac præcissa ratione, quia sunt diuites, est peccatum acceptionis personarum.

Patet. Peccatum acceptionis personarum consistit in eo, quod est distribuere bona non pro meritis, sed ex alia causa non iusta, nec debita, diuitiæ & opes non sunt merita, nec debita causa honoris, sed sola virtus, ergo.

Hæc est doctrina D. Iacobi 2. c. vbi postquam dixit. *Nolite in personarum acceptione habere fidem*, subiungit: *Si introierit in conspectum vestrum vir annulum aureum habens, &c.* Vbi repræhendit eos qui honorant diuites solo intuitu diuitiarum. De hac quæstione copiosius D. Tho. quolib. 8. art. 13. & quolib. 10. ar. 12. & Soto. lib. 3. de iust. q. 6. ar. 6.

Obseruemus hic honorem duplicem esse, alium exteriorem tātum, vt cum flectimus genua, aperimus caput, salutamus, & exhibemus alicui reuerentiam exteriorem, quæ tamen non proficiscitur ex interiori reuerentia, qua illū animo & corde veneramur. Alius vero est interior simul & exterior, vt quando reuerentia, quam exterius exhibemus alicui, nascitur ex interiori æstimatione, & reuerentia, quam animo habemus virtuti & meritis honorati, qui honor est proprie & perfecte honor, qui si fiat in publicis consessibus & conuentibus hominum, dicitur publicus, si vero extra publicum consessum & congregationem, dicitur priuatus: vt cum quis afficitur honore in capitulo canonicorum, in senatu, in choro, & vbicumque est publica congregatio, in qua solet cuique pro sua dignitate locus dari, est honor publicus, quando vero salutamus & honoramus extra tales congregationes amicos, vel alios, vt quos habemus obuios in viis, in plateis, &c. est honor priuatus.

Hoc supposito est quæst. inter discipulos D. Tho.

AN SECVNDA CONCLV.

ipsius sit intelligenda de vero honore, vel potius de exteriori tantum.

Tho-

THomistę communiter volunt D. Tho. loqui de exteriori tantum, ratio eorum est, cū honor sit pręmiū virtutis, vnusquisque eo modo honorandus est, quomodo habet virtutem, personæ autem honorandæ de quibus secunda conclusio D. Tho. non habent vere virtutem, sed solum repræsentant illam, ergo non sunt honorandæ vero & perfecto honore, sed solum repręsentatiuo, qualis est ille exterior sine interiori.

Dicendum tamen est, D. Tho. de vtroque honore tam interiori quam exteriori loqui, & isto honore esse huiusmodi personas quoq; afficiēdas. Primo quia D. Tho. eodem modo loquitur de honore in prima conclusione & secunda, sed in prima loquitur omniū consensu de vero honore, quod res ipsa postulat, quia virtus non solum exterius verum etiam interius & corde æstimāda est, ergo in secūda conclusione loquitur etiam de vero honore. Maior patet ex littera, postquam enim dixit in prima conclusione, verum honorem soli virtuti deberi, subdit non solum esse honorandos illos qui veram virtutem habent in se, sed etiam eos qui repręsentant virtutem quæ est in alio, vbi vtrosque similiter dicit honorandos, nec distinguit modum honorandi inter hos & illos, cum tamen non ignoret D. Tho. vt cōstat ex his quæ docet in illis quolibetis, hanc differentiam honorum: cum ergo eodem modo loquatur de vtrisque, loquitur de vero honore, qui virtuti debetur.

Secundo eodē modo loquitur D. Tho. in secunda & tertia conclu. de honore, sed in tertia loquitur de vero, ergo & in secunda. Maior constat ex littera. Probo minorem, quia si in tertia conclusione solum loqueretur de exteriori honore, non diceret esse peccatum acceptionis personarum honorare diuites, ea solum ratione quia diuites sunt, quia honorare illos honore externo est adeo receptum hominum vsu, vt nullum sit peccatum, imo oppositum esset inurbanitas: vnde loquitur in tertia conclusio etiam de vero honore. Et confirmatur bene à Soto, quia D. Tho. in ista tertia conclusione, proponit doctrinam illam B. Iacobi: D. autem Iacobus condemnat honorantes diuites vero honore, & reuerentia exteriori procedēte ex interiore animi æstimatione, cum subiungat, *Non ne iudicatis apud vos met ipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum?* Quod iudicium aperte ad interiorem animi reuerentiam pertinet.

Tertio quæmadmodum imagini si sumatur materialiter, vt pictura his aut illis coloribus affecta, non est exhibenda adoratio, si autem sumatur formaliter, vt imago est, repręsentans verbi gratia Christum, est adoranda eadem adoratione qua Christus, quia non adoratur tunc res quæ est imago, sed Christus in ea imagine repręsentatus: est enim tunc (vt docent Arist. & D. Tho.) idem motus quo fertur animus in imaginē & in rem illa repræsentatam; ita si sumatur hic prælatus, vel gubernator, vel dominus materialiter, vt talis persona, cum sit malus, indignus est honore vero, & reuerentia cordis, quæ soli virtuti debetur, at sumpta huiusmodi persona, quatenus ratione talis officij repręsentat virtutem Dei, aut aliquam aliam virtutem, honoranda est ea reuerentia, quæ debetur virtuti, quam repręsentat, quia tunc non honoratur ipse, sed virtus quam repręsentat, virtus autem quam repręsentat honoranda est vero honore, ergo & ipse vt illam repręsentans.

Ex quo argumento patet solutio argumenti aliorum. Debetur enim honor virtuti, non eo modo quo quis eam repręsentat, sed eo modo quo ipsa virtus repræsentata honoranda est; sicut eadem adoratione adoramus imaginem & rē cuius est imago, vnde etsi personæ de quibus, secunda conclusio D. Tho. non habeant veram virtutē, quia tamē repræsentant veram virtutem, vero sunt honore afficiendæ.

Sed quæres, *Quod iudicium verum possumus habere interius de huiusmodi personis?* Respondeo, de huiusmodi materialiter sumptis non posse nos habere hoc iudicium, quod mereantur honorem, formaliter tamen vt represētāt veram virtutem, habendum esse hoc iudicium, mereri sub ea ratione verum honorem, sicut dicimus de adoratione imaginis. Et 1. 2. q. 8. ar. 3. docet D. Tho. eodem actu voluntatis amari finem & medium necessarium ad illum, medium vt quid, finem vero vt quo mouemur ad amandum tale medium, similiter, eodem modo mouemur in imaginem & prototypum, in imaginem vt quid, in prototypum vero vt quo. Et similiter in veram virtutem repręsentatam ab hoc prælato malo & ipsum, in ipsum, vt quid, in virtutem vero quam represęntat vt quo. Denique hæc nostra sententia est aperta doctrina B. Pau. ad Coloss. 3. *Serui obedite dominis vestris, etiam carnalibus*, idest

virtute carentibus, *Non ad oculum tantum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum:* Vbi non solū exterius, verum etiā interius, & corde vult Pau. seruos obedire, & honorare dominos suos. Sed offert se tunc quæstio.

Controuersia I.

AN IN EXHIBENDIS HOnoribus siue publicis, siue priuatis possit committi peccatum mortale acceptionis personarum.

IN hac quæstione Caiet. vult in exhibendis honoribus publicis posse committi peccatum acceptionis personarum, non tamen in priuatis, cuius ratio est, quia hoc peccatum acceptionis personarum tantum habet locum in bonis alteri debitis ex iustitia, honores autem priuati non sunt alicui debiti, sed gratis exhibentur, gratis salutamus, vel assurgimus amico, qui nobis fit obuiam, vnde vult pertinere defectum & vicium, quod in huiusmodi priuatis honoribus exhibendis committi potest, non ad iniustitiam, sed ad vicium quoddam innominatum, quod possumus vocare inurbanitatē, sicut exhibere huiusmodi honores priuatos non est à iustitia, sed à virtute obseruantiæ & vrbanitatis, quæ non est pars iustitiæ, licet ad eam reducatur. Fatetur nihilominus Caiet. posse reduci vicium istud quodammodo ad acceptionem personarū, quatenus non confertur honor, cui vrbane agendo conferendus esset.

Communis vero sententia, quam sequemur, conuenit quidem cū Caiet. in eo quod docet quo ad honores publicos, non tamen quo ad honores priuatos. Vnde sit prima conclusio.

In exhibendis honoribus publicis, vt in capitulis, in senatibus sæcularibus, & congregationibus, in quibus cuique pro sua dignitate certus locus assignatus est, nisi debitus honor cuique detur, est peccatum acceptionis personarum mortale, vel veniale iuxta iniuriam, quam priuatus tali loco, titulo, vel honore sibi debito patitur.

Hæc est recepta ab omnibus, & adeo vera, vt tamquā certissima præsupponatur à Caiet. sine probatione, Sed probatur. In huiusmodi consessibus, & congregationibus sunt loci, & honores cuiq; pro sua dignitate debiti, ergo si quis illo loco, vel honore data opera priuetur, afficitur iniuria, & peccatur contra ipsum pro qualitate iniuriæ peccato acceptionis personarum, & iniqua distributione honorum. Dixi pro qualitate iniuriæ, quia si sit leuis, erit peccatum veniale, si grauis & alicuius momenti iudicio prudentum, erit mortale. Dixi data opera, quia si ex obliuione, vel ignorantia id fiat, non est peccatum. Ita D. Pau. cum non dedisset honorem cuidam sacerdoti, admonitus dixit. *Ignorabam fratres, quia sacerdos esset.* Secunda conclusio.

In priuatis etiam honoribus & gratuitis habet locum huiusmodi peccatum acceptionis personarum.

Probatur conclu. Communi enim hominum consensu qui non salutat, vel resalutat priuatum etiam hominē, & in loco priuato, vt in via, vel platea, vel exhibet illi minorem honorem, quam par est, irrogat illi iniuriam minus honorando quam iustū est & debitum, ergo peccat etiam in isto priuato honore acceptione personarum. Antecedens probatur, quia qui vult vindictam ab alio sumere, vel iniuriam illi inferre, non salutat, vel resalutat ipsum, aut exhibet illi minorem honorem quam par est, vnde illa salutatio, vel resalutatio, vel tantus, aut tantus honor est illi debitus, cū eo priuare sit iniuria.

Sed huic argumento respondebit Caiet. in priuatis quidem honoribus debitis aut ratione amicitiæ, aut aliquo alio titulo vere posse accidere acceptionem personarū, se autem loqui de priuatis honoribus, qui sunt voluntarij & liberi, & ad quos quis nō tenetur. Sed probatur iam secundo nostra conclusio, quia in gratuitis etiam & voluntariis, licet illa præstare liberum sit, posito tamen, quod velit quis illa præstare, tenetur modo debito, & sine aliqua iniuria proximi, sicut cum quis non ex obligatione, sed ex deuotione vult recitare preces, aut missam audire, licet id non faciat ex debito, sed libere, tenetur nilominus attente, & bene id facere. Similiter si quos ad cœnam inuites, licet gratis id facias, teneris vnicuiq; in mensa suum locum pro sua dignitate dare, ita in proposito, licet priuatos honores gratis, & libere huic vel illi exhibeas, posito tamen quod exhibere velis, teneris cuique debitum suæ dignitati honorem reddere vel in salutatione, vel in epistolis, aliter peccas mortaliter, vel venialiter pro qualitate iniurię, quia non exhibendo illi debitum, & solitum honorem vel in titulo, vel in verbis, vel in loco, aut alio simili irrogas illi iniuriam, & ipse iuste conqueritur quasi de priuatione honoris sibi debiti.

Et

Et confirmatur primo ex vsu recepto in Rep. Ecclesiastica & ciuili, in quibus sunt iam constituti tituli & honores certis personis in concilijs & epistolis, verbi gratia solus Papa vocatur sanctitas, beatitudo, & ipse solos cardinales Episcopos vocat fratres, solus rex vocatur Maiestas, solus princeps Celsitudo, habetque vnusquisque magnatum suos proprios titulos, quos alijs non exhibemus, a Rep. assignatos, vel communi vsu receptos, vnde qui non ex ignorantia, aut obliuione, sed data opera cum alloquitur, vel scribit alteri, non vtitur titulo, vel honore illi a Rep. asignato, vel communi vsu recepto, infert illi iniuriam in eo, & peccat pro qualitate iniuriæ acceptione personarum. Confirmatur secundo, quia si quis titulos honoris qui debentur personis dignioribus in republica, tribuat alijs inferioribus, infert iniuriã illis digniorib⁹, quia videtur eos priuare suo honore, & titulo, faciẽdo illos titulos cõmunes, ergo iã tales tituli & honores quãdo priuatus illos alloquitur, vel scribit, sunt ipsis quoq; debiti, & habet locum in his acceptio personarũ: Idem dicendum est de alijs inferioribus, quibus in suo genere, & iuxta suum statum proprius honor, & titulus ex communi consuetudine salutandi eos debitus est, qui si eis non exhibeatur, peccatur similiter pro qualitate iniuriæ. Tretia conclu.

Generaliter loquendo qui indigno exhibet honorem debitum virtuti cum interna reuerentia, qua præferat illum dignioribus, peccat iuxta qualitatem honoris, quem illi indigno exhibet, & iniuriam quam facit dignioribus, quibus illum præfert.

Hæc colligitur ex D. Tho in solutione tertij, & sic explicat D. August. in loco citato in tertio argumento: Imo hæc conclusio est eadem cum tertia D. Tho. qui condemnat in ea de peccato acceptionis personarum honorantem diuitem solo intuitu diuitiarum, & nõ vt adiutorem Reip. quod est virtus. Iuxta hanc conclusionem (vt diximus) est intelligendus D. Iacobus loco cit. *Si introierit apud vos anulum aureum habens*, &c. loquitur enim (vt diximus) de vero honore procedente ex interiori reuerentia, & æstimatione, qua præfertur diues pauperi intuitu diuitiarum, veruntamen non esset peccatum honorare istos, etsi indignos honore tantum externo, & sine iniuria dignorum, non preferendo ipsos dignioribus, sed suo modo honorando, quia hoc est morem gerere & accommodare se consuetudini & vrbanitati, vt proxima quæstione diximus. Estque aperta sententia. s. Tho. illo quol. 10. ar. 12. vbi obseruat duplices esse honores, alios debitos propter virtutem propriam personæ, quod genus honoris est commẽdatio virtutis, alios vero propter communem locum, & dignitatem quẽ habent in rep. qui honor est quædam commendatio officij, vel dignitatis. Vnde quando dicimus diuites posse honorari solo honore externo, non est intelligendum de honore primi generis, quia diues vt diues non est studiosus, nec diuitiæ sunt commendandæ vt virtus, sed est intelligendum de honore externo secundi generis propter dignitatem quam vsu humano habet in rep. quia filij Hierusalem habitantes in Babylonia debent se accommodare, & morem gerere illis cum quibus viuunt. Aduerte etiam videri D. Tho. in quolib. illo insinuare priorem illam opinionem proxime præcedentis controuersiæ huius art. esse tamen declarandum iuxta doctrinam hic positam, vel dicendum melius hic loqui, & se ipsum corrigere in hoc articulo.

ARTICVLVS IIII.

An in iudicijs ferendis possit reperiri peccatum acceptionis personarum.

Obseruemus, cum iuditium sit recta existimatia iusti, atque iniusti, & actus quo auctoritate publica inter priuatos ciues constituitur æqualitas vel inter datum & acceptum, vel inter premium & meritum vel inter delictum & supplicium, sicut hæc æqualitas potest esse rei ad rem, quæ pertinet ad iustitiam commutatiuam, vt in debitis, & in datis, & acceptis, vel æqualitas proportionis & rationis, vt inter premium & meritum, inter peccatum & suplicium, quæ pertinet ad iustitiam dristributiuam, ita quoque materiã vtriusque iustitiæ esse materiã iudicij, & posse venire in iudicium, actum autem iudicij exerceri secundum formam iustitiæ distributiuæ, quia iudex non iudicat secundam ius, quod actu & reuera vnusquisque habet, sed secundum ius quod habet ex meritis processus & probationis, & pro ratione meritorum processus accipit ab vno, & confert alteri, qui modus pertinet ad iustitiam distributiuam. Sit conclusio.

In ferendis iudicijs committi potest graue peccatum acceptionis personarum.

Probatur, committitur hoc pecccatum, vel quando non distribuuntur bona promeritis, sed respicitur ad aliam causam non debitam, sed iudicium est recta existimatio iusti atque iniusti iuxta merita causæ & processus, & actus institutus ad constituendam æqualitatem inter litigantes promeritis causæ, ergo quotiescunque non iudicatur iuxta merita causæ & processus, sed attenditur ad amicitiam, affinitatem, munera, vel quāuis aliam causam indebitam, est acceptio personarum. Quam graue autem peccatum sit hoc in iudicibus, patet, primo, quia est maxime nociuum & scandalosum in Rep. Secūdo, peruertitur in eo ordo naturę, cum is qui constitutus est vt regula æqualitatis & iustitiæ inter ciues, ipse sit destructor omnis æqualitatis & iustitiæ, propter quod adeo abhorret Deus in sacris literis acceptionem personarum in iudicio, vt licet amicissimus sit pauperum, & pater ac patronus ipsorum, dicat nilominus Exod. 23. *Pauperis non miserearis in iudicio*, id est neque intuitu paupertatis est iudicandum cōtra merita processus. *Displicet enim Deo omnis iniquitas, & personarum acceptio*, etiam si ex pietate procedat. Circa hunc articulum duplex se offert quæstio. Prior est.

Controuersia. I.

AN IN HIS QVAE LEX relinquit arbitrio iudicis, posit committi ab ipso peccatū acceptionis personarum.

NON est difficultas in his, quæ à legibus, vel præcepto maioris taxata sunt, cū teneatur iudex (vt vidimus) secundū leges scriptas, & decreta maioris iudi are, & aliter agens aperte, & grauiter peccet, primo, contra iustitiam legalem, quæ maxime respicit obseruantiam legum. Secundo, contra distributiuam, cum de meritis causæ iudicandum sit iuxta leges. Tertio, contra commutatiuam, qua tenetur ex officio esse custos, & exequutor legum. Quæstio ergo est, an in his quę non taxantur a legibus, sed relinquuntur arbitrio iudicis, posit ipse committere peccatum acceptionis personarum, v. g. relinquit lex arbitrio iudicis terminos probationis, audire vel non audire aduocatos, & priuatas narrationes litigantium, quærimus posit ne iudex citra peccatum concedere maiorem terminum in fauorem amici, quam in fauorem alterius? vbi idem est meritum causę. Ratio dubitandi est, quia in liberis & gratuitis nō habet locum acceptio personarum, hæc autem cum sint commissa libertati iudicis, pendeantque ex eius arbitrio, sunt libera & voluntaria ipsi. Et confirmatur ex cap. Consuluit, de iudicijs, vbi cōceditur libera facultas iudici prorogādi terminos vel coarctandi.

De hac quæstione agunt Iuristæ super. l. secundam. ff. de re iudicata, Canonistæ super Regul. 12. de regulis. Soto lib. 3. de iust. q. 6. ar. 5. ad. 3. & 4. arg, vbi docet multa quæ debent facere iudices, quæ nos infra adducemus agentes de testibus, & iudicibus. Interim notemus, ea quæ relinquūtur prudentiæ & libertati iudicis duplicia esse, quædam enim sunt in fauorem & leuamen ipsius, vt quod posit audire vel nō audire litigantes in die festo, alia vero sunt quæ non conceduntur in fauorem ipsius iudicis, sed in fauorem litigantium, vt appareat veritas causæ: quia cum nequeat lex complecti omnes casus in indiuiduo, committit multa prudentiæ & arbitrio iudicis, vt melius procedatur, & appareat veritas, & ius causæ: quale est extendere vel restringere terminos probationis, admittere, vel non admittere, hos vel illos fidei iussores.

Obseruemus secundo, iudicem qua iudex est esse personam publicam, qui omnes suos labores & operas locauit Reip. sicut mercenarius quidam, quo fit, vt non gratis sed ex iustitia debeat præstare, ea quæ decēt rectum iudicem, sicut mercenarius ex iustitia tenetur laborare. Sit prima conclu.

In rebus primi generis non committit iudex peccatum acceptionis personarum, si quid concedat vni parti, & non alteri, modo non desit cuique in necessarijs.

Patet, Quia cum hæc sint commissa libertati iudicis in fauorem & leuamen ipsius, potest secluso scandalo cedere iuri suo cum vno litigantium, & non cum alio citra peccatum, & audire in die festo aduocatū huius, alteri vero dicere vt redeat alio die, quid enim magis liberum cuique, quam cedere iuri suo pro libito, vel vti illo? qui autem vtitur iure suo nulli facit iniuriam. Secunda conclu.

In rebus secundi generis quæ relinquuntur arbitrio iudicis in fauorem litigantium, & causæ, peccat iudex grauiter peccato acceptionis personarum, si quid concedat vni parti, quod non concedat alteri, etiam si nullum inde sequatur damnum

num alterius partis, nisi iam pars illa in id libere consentiat.

Soto loco citato vult peccare tantum iudicem, quando sequitur scandalum, vel dānum aliquod alterius partis, vt si ex prorogatione terminorum sine iusta causa augeantur alteri parti expensę, vel desistat alter a iusta causa ex molestia prorogationū, aut vendat iudex alteri parti, quod ipsius arbitrio, & libertati relictum est. Communis tamen recentiorum Thomistarum sententia est, committere iudicem acceptionem personarum, quando in ijs quæ arbitrio ipsius relinquuntur in fauorem causæ, & vtriusq; litigantis, aliquid concedit vni, quod negat alteri (nisi aliqua iusta causa ita exigat) etiā si nullū inde sequatur damnū alteri partiū. Et probatur, primo, Iudex est publicus minister iustitię, imo ipsa iustitia animata, iustitiæ intrinsece, simpliciter, & omnino cōuenit seruare æqualitatē inter litigantes, in ijs quę pertinēt ad processum causæ, esset aūt inæqualitas, si iudex in ijs quę libertati & prudētiæ eius relicta sunt, non in fauorē ipsius, sed in fauorem litigantium, cōcederet aliquid vni parti & non alteri, ergo simpliciter & absolute etiamsi nullum inde sequatur scandalum, vel damnum alterius partis, peccabit, vbi meritum causæ aliud non exigit, si concedat vni parti, quod non concedit alteri.

Secundo, si nulla esset lex positiua quæ hanc libertatem concederet iudici, non posset iudex stando in simplici iure naturę concedere pro suo arbitratu terminos vni, quin eosdem concederet alteri, quia iure naturæ seruanda est æqualitas inter litigantes, nisi meritum causæ aliter exigat, sed lex positiua nil statuit, aut tribuit iudici contra ius naturæ in hac parte, ergo nec modo post legem positiuam potest iudex in his aliquid vni parti concedere, quin idem simul alteri concedat. Et cōfirmatur. Quæ lex relinquit arbitrio iudicis non in fauorem ipsius, sed in fauorem causę, eatenus illius arbitrio relinquit, quatenus causę merita exigēt, ergo quando vni concedet quod alteri negabit nō iuxta merita causę, sed intuitu amicitię, vel alia de causa indebita, committet acceptionem personarum.

Ad argumentum autem Soti, quod omnia relicta iudicis libertati sunt libera & voluntaria, in liberis aūt & gratuitis nō habet locū acceptio personarū, patet solutio ex dictis, Concessa in fauorem iudicis esse illi simpliciter, & omnino libera, & in eis non esse acceptionem personarum, vt cōstat ex prima conclusione, concessa vero ipsi non in fauorem ipsius, sed causæ, & veritatis, atque iustitiæ, non esse omnino libera. Sunt quidem libera, vt pro sua prudentia concedat illa, vel non concedat, tum etiā vt cōcedat hoc, vel illo modo, hoc, vel illo termino, non tamen sunt ita libera, vt concedere illa possit vni parti, alteri vero non: quia vtraq; pars habet ius ad probandā, quantū poterit, veritatem, & iustitiam suæ causæ, essetque inęqualitas, & iniuria, ex his aliquid concedere vni parti, quod non concedatur alteri.

Ex his sequitur, definire aliquam causam, prius quam aliam antiquiorem, nisi iusta aliqua ratio ita exigat, esse peccatum acceptionis personarum. Quod enim per leges aliquas municipales, vt in Castella lib. 2. Ordin. reg. tit. 4. l. 9. & similibus ipsis conceditur, vt possint inuertere ordinē, & antiquiores causas posterius dicernere, intelligendum est, si iusta ratio ita postulauerit, quod & ipsæmet leges satis indicant, si attente legantur: & ratio naturalis ita docet, debet enim iudex ex iustitia distributiua definire causas prius, vel posterius secundum maiorem, vel minorem earum dignitatem, illæ vero quo ad ordinem temporis digniores sunt, quæ antiquiores, nisi aliqua alia ratio aliter fieri exigat. Tertia conclu.

Si iudici certissime constet vnum litigantium defendere causam iniustam, non erit peccatum acceptionis personarum, in omnibus, quæ a lege ipsius arbitrio relinquuntur, fauere alteri.

Ratio est aperta, quia tenetur iudex, quantum sine scandalo poterit, fauere innocenti. Est secundum dubium & grauius.

Controuersia II.

POSSIT NE IVDEX, SI IN eodem genere causæ sint variæ opiniones probabiles, sequi libere quam voluerit. Similiter si vna sit probabilis, alia vero probabilior, liceat tam iudici, quam cuiuis priuato sequi probabilem relicta probabiliori.

SYluc. in verbo Opinio. §. 2. ad finem, Caiet. eodem verbo, quem sequitur Soto lib. 3. de iust. q. 6. ar. 5. ad. 4. volunt teneri iudicem & quemcumque fidelem, quando variæ existunt opiniones, amplecti illam quæ iudicio Doctorum probabilior est, nec aliter esse tutum in conscientia. Probant primo hanc sententiā. Qui ex duabus opinionibus proba-

probabilibus sequitur minus probabilem, exponit se periculo errandi, & nocendi proximo, ergo non est tutus, nec securus in conscientia. Consequentia patet. Antecedens probatur à Caie. Qui sequitur opinionem minus probabilem, sequitur regulam dubiam & incertam, sequens autem regulam dubiam, & incertam aperte se exponit periculo errandi, ergo. Et confirmatur, quia ex cap. Iuuenis. De sponsalibus. & est regula iuris, in dubijs tutior pars eligẽda est, quando autem opiniones sunt probabiles probabilior est tutior, minus vero probabilis, minus tuta. Ergo.

Secundo arguit Soto, licet in scholis vbi res speculatiuè tractãtur, liceat doctoribus tueri opinionẽ probabilẽ dimissa probabiliori, quia ex illa disputatione speculatiua nullũ nocumentũ infertur alicui, at in praxi sequi minus probabilẽ, est exponere se periculo nocendi fratri, quod non licet. Et cõfirmatur exemplo, si in medicina sit opinio probabilior hoc medicamentum esse mortiferum, minus vero probabilis non esse noxium, in disputationibus licet speculatiue tueri opinionem minus probabilem, quia tunc nulli nocetur, at in praxi nullo modo licet medico exhibere illud medicamentum infirmo, quia esset vitã illius manifesto periculo exponere: ergo similiter iudex, & quiuis alius, quo ad praxim, & exequutionem non potest sequi opinionem minus probabilem, sed tenetur, vt sit tutus in conscientia sequi probabiliorem.

Tertio si circa aliquam formam sacramenti sint duæ opiniones, vna probabilis alia probabilior, vt in baptismo probabile est conferri sacramentum in nomine Christi, vt volũt Scotus & Cai. 3. p. q. 66. art. 2. probabilius vero, non cõferri, nisi in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, tenetur sacerdos ministrare sacramentum iuxta opinionem probabiliorem, (quidquid dispute tur in scholis) & peccaret grauiter aliter agens, quia exponeret periculo salutem spiritualem paruuli, ergo similiter iudex tenetur iudicare secundum probabiliorem opinionem.

Quarto, iudex tenetur iudicare secundũ maiora & potiora merita causæ, sed qui habet in suum fauorem probabiliorem opinionem Doctorum, habet maiora merita causæ, ergo est iudicandum in fauorem ipsius, & consequenter secundum opinionem probabiliorem.

Denique, eo ipso, quo iudex intelligit aliquam opinionem esse probabiliorem, habet hoc iudicium practicum, securius, & tutius agi secundũ illã, & cõsequẽter aliter iudicans agit contra propriã conscientiam, hoc autem non licet, cum sit peccatum agere contra propriam conscientiam, ergo neque licet, relicta opinione, probabiliori amplecti minus probabilem.

Oppositum videtur innuere D. Tho. quolib. 8. ar. 13. vbi nõ ait expresse licere iudici iudicare secundum opinionem minus probabilem, videtur tamen id insinuare, cum dicat ibi, licere discipulo sequi opinionem probabilẽ sui magistri relicta probabiliori aliorũ. Habent tamen id expresse D. Antoni. prima. p. tit. 9. c. 10. §. 10. vbi citat in hãc sententiam Albertum magnum & alios plures, & Doctor Nauarrus in suo Manuali. c. 27. nu. 277. vbi habet, bona consciẽtia fierĩ quod docet opinio alicuius solemnis doctoris fulcita ratione. Addit tamen in fine, c. 28. circa num. 283. oportere vt qui sequitur opinionem apud alios minus probabilem, sequatur eam iudicando illam apud se probabiliorem, quia alias videretur agere contra propriam conscientiam, vt habet vltimum argumentum adductum in oppositum. Eandem sententiam, licere sequi opinionem minus probabilem, & cognitam minus probabilem, sed iudicatam veram, etsi non veriorẽ, habẽt multi summistæ, maxime Armilla verbo Opinio. vbi ait: *Sicut nõ tenetur semper agere homo quod melius est, sed sufficit agere quod bonum est, ita non tenetur iudex vel alius priuatus sequi semper opinionem meliorem, & probabiliorem, sed sufficit sequatur probabilem, & quam aliqui doctores periti iudicant veram.* Idem docuerunt Salmanticæ F. Petrus a Soto, Mancius, & alij recentiores.

In hac quęstione obseruemus primo, nõ esse hic sermonem de opinionibus speculatiuis, & pertinentibus ad solam cognitionem, sed de practicis, & moralibus, & de his, non quatenus tractantur & disputantur in scholis, in quibus exercendi ingenij gratia multoties defenduntur minus probabilia, sed quatenus exequutioni mãdantur, & extra scholas rediguntur ad praxim.

Obseruemus secundo, probabilitatem istam bifariam posse accidere in iudicijs, aut ex parte facti, quia vtraque pars testibus & instrumentis æquiualẽtibus & ęque probabilibus vtitur, aut ex parte iuris, quia lex secundum quam illa causa iudicanda est, aliter ab aliquibus doctoribus & aliter ab alijs intelligitur, & vtraque opinio habet

bet sua fundamenta, & rationes probabiles grauesque auctores.

Obseruemus tertio, in his iudicem dupliciter posse se habere, nam aut iudicat vtrãque opinionem ex æquo probabilem, aut vnam quidem probabilem sed aliam probabiliorem, quod bifariam adhuc potest contingere, nam aut videt illam probabiliorem quidem esse aliorum iudicio, sibi vero æque probabilem cum opposita, aut forsan oppositam probabiliorem, aut secũdo quæ aliorum iudicio habetur vt probabilior, ab ipso quoque iudicatur probabilior. Sit prima conclu.

Quando iudex videt vtramque opinionem esse ex æquo probabilem ex parte iuris, & ipse quoque ita iudicat, potest iudicare secundum eam quam maluerit: imo & secluso scãdalo poterit libere modo in vna causa sequi vnam opinionem, in alia vero aliam.

Prior pars patet, quia cum vtraque opinio sit tam ipsius quam aliorũ iudicio ęque probabilis, non est aliqua ratio, quare potius teneatur ad iudicandum secundum vnam opinionem, quam secundum aliã, sed liberum ei est sequi quam maluerit. Eodem modo probatur secunda pars, quia vbi scandalum non est, cum vtraque opinio sit æque probabilis, & habeat æqualia fundamenta, quando in vna causa sequitur vnam nititur licito fundamento, quando in alia vero causa sequitur aliam, nititur similiter licito fundamento, & ita in vtroque agit quod sibi licet.

Sed contra hanc primam conclu. antequã ad alias progrediamur, sunt difficilia argumenta. Primo constituamus disputationis gratia in illa quęstione, An oporteat iudicem condemnare innocentem, probatum tamen iuridice nocentem? vtramque opinionem D. Tho. & Scoti esse ex æquo probabilem. Hoc supposito sic argumentor, Iudex tenetur in conscientia fauere innocenti, & liberare illum quantum potest, sed posita ista hypotesi potest liberare illum, quia est etiam probabilis opinio Scoti, ergo tenetur in conscientia liberare illum, ergo nõ potest condemnare, & per consequens, non poterit sequi aliam opinionẽ D. Tho. quæ etiam probabilis est, quod est contra hanc conclusionem.

Secundo, similiter constituamus in quęstione illa, Possit ne quis in extrema necessitate spirituali constitutus emere sacramentum, vtramque opinionem esse probabilem. Hoc supposito, Pater qui videt paruulum suum omnino perire, tenetur in conscientia liberare illum a morte æterna, quantum potest, potest autem (cum probabile sit, licere ei in tali necessitate dare pecuniam pro baptismo) liberare illum in hoc casu dando pecuniã ministro: Ergo tenebitur dare, nec poterit sequi aliam opinionem, quæ id negat, quãuis sit probabilis. Similia argumenta fieri possunt, in omnibus quæstionibus in quibus sunt oppositæ opiniones, & probabiles, ac ita vt vna earum sit in fauorem, vel possidentis, vel innocentis, vel pupilli, vel alicuius, cui natura & recta ratio docẽt fauendum esse.

Ad primum argumentum ex his respondent aliqui, teneri iudicem ad liberandum innocentem, quando, & vbi oportet, quando autem probatur nocens non id oportere secundum opinionem D. Tho. Sed hæc solutio non satisfacit, petit enim principiũ, dicens non oportere, dicet enim alius, imo oportere, cum id possit iuxta aliam opinionem, quæ etiam probabilis est. Alij vero respondent retorquendo argumentum in contrarium dicentes: Iudex tenetur prouidere bono communi, quando commode potest, sed potest iuxta opinionem D. Tho. occidendo probatum nocentem, prouidere bono communi, quia pertinet ad bonum commune, & vindictam malorum, timoremque aliorum, vt qui iuridice probatur nocens, puniatur vt nocens, ergo debet iudex condemnare illum. Sed neque hæc solutio satisfacit, primo, quia ducere ad incõmodum, & afferre alia inconuenientia, non est diluere argumentum. Secundo, quia manet hac ratione eadem difficultas contra conclusionem positam. Ostenditur enim isto argumento, ratione boni communis non posse iudicem in ista quæstione sequi opinionem Scoti, etiam si probabilis sit. Vnde ista solutio potius confirmat opinionem D. Tho. quam diluat argumentum quod circa nostram conclusionem positum est. Ideo respondẽt recentiores & bene in hunc modum distinguendo maiorem, iudex tenetur liberare innocentem quando commode potest, distinguo, nisi sit probabilis opinio in oppositum, nam si sit non tenetur, sed potest sequi opinionem quam voluerit, Et ita in hoc casu non tenetur liberare illum, sed potest punire sequendo opinionem D. Tho. quam amplecti etiam potest cum probabilis quoque sit. Quod si dicas tenetur iudex sequi opinionem magis fauorabilem reo, Respondeo verum esse, quan-

quando opposita opinio non fauet alicui bono, cui non minus fauendum sit, quam reo, in hoc autem casu opinio D. Tho. fauet bono communi. Quando enim dicimus opiniones esse æque probabiles, supponimus habere auctores ex æquo graues, fundamenta & rationes ex æquo probabiles, & vtramque ita fauere diuersis bonis, vt maior fauor vel pietas vnius supleatur in alia ex alio capite.

Eodem modo soluitur secundum argumentum, distinguendo illam maiorem, parentem teneri ad fauendum paruulo suo, quantum commode potest simpliciter & absolute, at quando est opinio probabilis in contrarium, quæ negat parentem tali via & modo posse subuenire, non tenetur, sed potest cum vtraque probabilis sit sequi quã voluerit. Quod si objicias, sicut contra præcedentem solutionem, sequendam esse opinionem, quæ magis fauet paruulo. Respondeo, oppositam etiam fauere dignitati sacramenti, vt pro eius collatione nulla pecunia exhibeatur: & ita quod in vna est in fauorẽ paruuli, in alia est in fauorem sacramenti, sicut in præcedenti, quod in vna est in fauorem innocentis in alia est in fauorem boni publici. Secunda conclusio.

Quãdo duæ opiniones sunt æque probabiles ex parte facti, quia vterque ex æquo probat factum suum, in ciuilibus, debet iudex componere partes inter se, vel si res, de qua litigatur, sit diuisibilis, diuidere illam inter partes. Quod si causa sit criminalis, debet iudicare in fauorem rei.

Probatur prior pars, quia quando in facto sunt æqualia fundamenta & probationes litigantium, sunt etiam æqualia ipsorũ iura, vbi autem æqualia iura in rem, si res illa diuisibilis sit, ratio naturalis dictat, vt res illa inter ipsos diuidatur, vel componantur partes. Similiter probatur secunda pars, Quia si æqualia sint fundamenta fisci in accusando, & rei in se defendendo, ratio naturalis dictat, vt reo tamquam debiliori faueamus. Et confirmatur. Primo, ex regula secũda de regulis iuris in. 6. cum iura partium sunt obscura, fauendum est reo. Secundo, in criminalibus accusator vel fiscus habet se vt aggressor, reus vt aggressus ac se defendens, omni autem iure, diuino, naturali & humano fauendum est illi quem alius aggreditur. Denique quamdiu aliquis non est probatus nocens, censendus est innocens ex regulis quoque iuris, sed in hoc casu hic accusatus non probatur nocens, cũ se æqualiter defẽdat, ergo fauendũ est ei & defendendũ ipsius ius. Tertia conclusio.

Quando ambæ opiniones sunt ex parte facti probabiles, sed ita vt vna earum sit probabilior, in ciuilibus tenetur iudex in conscientia iudicare in fauorem probabilioris,

Hæc est communis, & recepta ab omnibus. Et probatur argumentis initio positis pro prima opinione, maxime arg. 4. quia iudex tenetur iudicare secundum merita causæ, qui vero melius probat factum habet maiora merita causæ. Et confirmatur, iuxta rectam rationem videtur iniquum, non iudicare in fauorem partis melius probantis, & vincentis partem contrariam, sed pars quæ habet meliora testimonia ex parte facti, & probabilius illud ostendit, melius probat, & vincit partem contrariam, Ergo. Dixi in ciuilibus, nam in criminalibus, iudico cum nõnullis recentioribus viris peritis, licere iudici sequi partem ptobabilem relicta probabiliori accusatoris, maxime quando nullum inde sequitur nocumentũ accusatori. Primo quia ex regulis iuris quãdo iura partium non sunt clara sed obscura licet declinare in fauorem rei, at quando pars rei est probabilis, etiã si pars accusatoris sit probabilior, iura non sunt clara sed adhuc obscura. Secũdo, quia in criminalibus, ad condemnandũ reum debẽt probationes esse luce meridiana clariores, at quando fiscus vel accusator tantum probat probabilius, defensione rei manente adhuc probabili, probationes istæ contra reum non sunt luce meridiana clariores. Denique vbi est æqualitas opinionis facti, tenetur iudex declinaae in fauorem rei, ergo quod pars accusatoris probabilior sit, hoc tãtum præstabit, vt non teneatur declinare in fauorem rei, non tamen quin possit, si velit. Quarta conclusio.

Quando sunt duæ opiniones probabiles ex parte iuris, altera tamen probabilior, potest iudex in iudicando, & quiuis fidelis in suis priuatis actionibus, dimissa probabiliori eligere probabilem, quam iudicat etiam veram, vt bene docet Armilla, nec est necesse iudicet illam veriorem.

Veram inquam debet iudicare, quia si iudicet falsam, aget contra conscientiam. Probatur iam conclu. Quemadmodum se habent in ordine ad salutem media adillam ordinata, ita se habent in ordine ad rectum & debitum iudicium opiniones & sententiæ Doctorum, sed in medijs ordinatis ad salutem nemo tenetur eligere quod securius est, sed sufficit eligat quod securum & tutum

tum est, nemo enim tenetur ingredi religionem, aut facere vitam celibem, sed sufficit seruet mandata, ergo similiter vt iudex recte iudicet, vel quiuis priuatus bene operetur, non tenetur eligere opinionem probabiliorem, & securiorem aliorum iudicio, sed sufficit eligat eam quam citra odium & affectum videt probabilem, & securam, ac probabiliter iudicari veram. Et confirmatur, in alijs operationibus in quibus non habemus iuramentum vel votum, non tenemur facere quod melius est, sed sufficit id quod bonum est, ergo similiter in opinionibus non tenemur eligere meliorem, sed sufficit eam quam prudenter possumus iudicare esse bonam.

Secundo, si iudex vel quiuis alius teneretur sequi opinionem probabiliorem, id certe esset quia videtur illa magis declinare in veritatem, in obscuris enim ea semper amplecti debemus quæ magis ad veritatem accedunt, sed hac ratione & hoc nomine non tenemur sequi probabiliorem, quia sæpe vt docet Arist. multa falsa sunt probabiliora multis veris, & apparent hominibus ex infirmitate & imbecillitate humani intellectus magis vera.

Tertio, confessarius est iudex in foro cõscientiæ, sicut alij in foro exteriori, sed tenetur confessarius (vt docet ipsemet Soto in suo. 4. dist. 18. q. 2. art. 5. & alij Thomistę in additionib⁹ tertiæ partis. q. 9. ar. 2. & 4.) relicta sua opinione probabiliori, sequi opinionem probabilem pœnitentis, nisi quando aperte & manifeste sciret illam esse falsam, ergo & iudex poterit sequi probabilẽ, quam credit etiam veram. Patet consequentia, quia si propter pondus maioris probabilitatis, quam habet probabilior opinio, non liceret iudici amplecti probabilem, nec liceret confessori, cum vterque sit vere iudex in suo foro & tribunali. Nec valet quod ait Soto, iudicem teneri ad multa, ad quæ non tenetur confessarius, quia confessarius tenetur conformare se pœnitenti in his ad quæ non tenetur pœnitens, iudex autem non tenetur se conformare opinioni probabili litigantis. Hoc inquam non valet, nam cum vterque sit vere iudex in suo foro, si liceret confessario sequi probabilem pœnitentis, liceret & iudici, aut certe reddat rationem, cur vni liceat, alteri non, quam profecto reddere non potest. Different ergo iudex & cõfessarius hac ratione, vt iudex possit sequi probabiliorem vel probabilẽ, quia non tenetur declinare in partem litigantis, huius vel illius, sed in probabilibus est ipse merus arbiter, confessarius autem nõ est arbiter, sed iudex, qui non potest negare absolutionem nisi male disposito, pœnitens vero ex eo quod amplectatur opinionem probabilem, nõ est male dispositus. Imo si opinio Cai. & Soti esset vera, sicut iudex ad recte iudicandum tenetur amplecti probabiliorem opinionem, ita & quiuis priuatus in suis negotijs teneretur quoque amplecti illam, deberetque confessarius compellere pænitentem ad probabiliorem opinionem. Quamuis enim pœnitens per ignorantiam inculpabilem excusaretur a peccato, si quid faceret contra probabiliorem opinionem, quam primum autem accederet ad confessionem, deberet confessarius indicare illi opinionem probabiliorem, & compellere illum ad eam amplectendam, nec posset eum absoluere, si materia haberet annexam restitutionem, quin restitueret: cum autem doctores communiter sentiant confessarium ad id non teneri, imo debere se conformare ꝓbabili opinioni pęnitentis, sequitur aperte licere pænitenti sequi probabilem opinionem, & licere confessario iudicare secundum illam, & consequenter id etiam licere iudici.

Quarto, si quæ ratio esset, ob quã nõ licerет iudicare secũdũ opinionẽ probabilẽ relicta probabiliori, ea certa esset, quia probabilis habet annexum dubium, & agere secundum illam esset agere secundum conscientiam dubiam, quod non licet, at hoc falsum est, opinio enim probabilis credita vera non habet dubium, habet quidem formidinem, non tamen dubium, quod patet, quia assensus dubius est, anceps, & in neutram partem declinans, assensus autem opinionis probabilis non est anceps, sed determinatus in vnã partem, vt sic fiat, vel iudicetur, quamuis cum aliqua formidine, quod parũ refert, cum in opinione quoque probabiliori, quæ non est euidens vel scita, sit etiam formido, est enim de natura opinionis quamtumcunque probabilis vt habeat annexam formidinem.

Quinto, in scholis doctores tuta conscientia amplectuntur sæpe & docent suos auditores opiniones probabiles, quas non ita docent, vt solum intelligant eas esse probabiles, verum etiam vt liceat eas in praxi amplecti, alioquin nõ docerent eas esse probabiles sed falsas, quamuis ab aliquibus assertas, vt in multis sæpe accidit, quas vident quidem ab aliquibus doctoribus haberi,

repudiant nilominus eas vt falsas.

Denique si opinio probabilior esset eligenda necessario reiecta probabili, hoc ideo esset, quia securior, at frequenter probabiliores & a pluribus receptæ sunt minus securæ. V.g. videtur ipsi Soto probabilior & a pluribus doctoribus recepta opinio illa, Episcopos & clericos esse dominos suorum reddituum, opposita tamen est tutior & securior. Probabilior quoque est, id est a pluribus recepta opinio, illum qui retraxit aliquem ab ingressu religionis non teneri ad ingrediendam illam, sed sufficere vt suis consilijs illum inducat ad pristinum desiderium, oppositū tamē quis dubitat esse securi?? Probabilior quoque & magis recepta opinio est, licere mutuanti accipere aliquid vltra sortem ratione lucri cessantis, opposita tamen est securior. Et similiter in alijs innumeris opinionibus.

Sed videtur huic quartæ conclusioni pugnare tertia. Dicimus enim in tertia, teneri iudicem sequi opinionem probabiliorem ex parte facti, quia habens probabiliorem opinionem ex parte facti habet pro se maiora merita causæ, sed similiter qui habet pro se probabiliorem opinionem ex parte iuris, habet etiam pro se maiora merita causę, ergo vel hæc quarta concl. est falsa, vel illa tertia. Respōdeo nomine causæ nō intelligi dispositionem & intelligentiam iuris, sed processum illum quo factum explicatur, & ostēditur, ac ita fieri, vt ille dicatur habere maiora merita causæ, qui circa factum melius probat suum institutum, non autem ille cui probabilior & communior intelligentia legis fauet iuxta doctorum opiniones. Vnde leges non decernunt, vt feratur sententia iuxta probabiliorem opinionem doctorum circa iura, sed in fauorem illius qui melius probat & ostēdit factū: Quod vero pertinet ad opiniones Doctorum, leges nil statuunt, sed relinquunt illud arbitrio & prudentiæ iudicis.

Est hic autem maxime obseruandum, vt opinio aliqua dicatur probabilis & secura, non sat esse habeat illam vnus vel alius doctor, sed esse maxime perpendendum, cuius auctoritatis sint, qui ita opinantur, sint ne viri docti, prudentes, timoratæ conscientię, & in illa materia plurimum versati, non enim eo quod aliquis in Theologia, vel iure Canonico sit graduatus, iam opinio eius censenda est probabilis, cum accidat nonnullos etiam ex his esse imperitos. Secundo, examinandus est diligenter numerus Doctorum, non enim debemus esse contenti placito vnius vel alterius Doctoris, etsi grauis, si illi aliorum Doctorum turba repugnet: opinionem enim, quæ non solum est communior, sed reuera communis, & à qua paucissimi recedunt, relinquere, ac torrenti doctorum sese opponere, propter vnius vel alterius dictum, etsi grauium virorum, certe periculosum est, nisi illa minus recepta adeo firmis nitatur fundementis, vt recta ratio dictet hos pauciores verum attigisse. Propter quod tertio expendenda maxime sunt fundamenta & rationes vtriusque opinionis, & consideranda quæ in oppositum obijciuntur, & incommoda quæ pro vtraque parte afferuntur: Et ex his omnibus colligendum, quæ securitas in probabili opinione habeatur. Nam quæ à multis viris grauibus & peritis proponitur, & veris fundamentis nititur, ac optimis rationibus confirmatur, & per quas argumenta opposita facile diluuntur, etiamsi opposita habeat plures auctores, & graues, ac optima etiam argumenta, est censenda probabilis & secura, & quam tuta conscientia licet amplecti. Nec mirandum, quod in rebus etiam moralibus tot sint opiniones, quia veritas maxime post peccatum abscondita est, lucemque habitat inaccessibilem: Hoc tamen superest sólatij in tanta opinionum varietate, vt si quis omni affectu humano secluso, & simplici ac nudo desiderio attingendæ veritatis, diligenti studio, ac oratione ad Deum (qui omnis veritatis & lucis fons est) vtatur, & his medijs adhibitis hanc vel illam opinionem probabilem quæ sibi vera videtur amplectatur, manet tutus in conscientia, etiamsi opinio illa à parte rei sit falsa.

Ex quo sequitur, iudicem, qui habet propositum cæteris paribus semper ferendi sententiam pro amicis, regulariter loquendo, esse in periculo peccandi mortaliter, sicut Episcopus, qui haberet animum conferendi semper beneficia cæteris paribus suis consanguineis: ita sentiunt viri graues, & bene, quia habens hunc animum & affectum, sæpe merita imparia ob talem affectum (qui facile iudicium perturbat) iudicabit paria: Quod si habeat animum fauendi semper causæ magis iustæ, amicis vero quando certo constiterit paria iura illos habere, non est ita in periculo, quia illud propositum

tum fauendi semper causæ magis iustæ, videtur satis purgare affectum.

Obseruandum quoque est, non sequi ex his vt aliqui volũt, dari duas cõtradictorias veras. Sic enim obijciũt. Probabilior opinio iudicatur vera, probabilis etiam quam sequitur iudex iudicatur ab ipso vera, cum non aliter illam amplecteretur, vt diximus, quam creditam veram, possunt autem istæ oppositæ opiniones esse inter se contradicentes, vt sæpe accidit, iam igitur iudicabit duas contradictorias veras. Negãda est ista illatio, qui enim iudicat vtramque opinionem probabilem, aut alteram probabiliorẽ, optime nouit, a parte rei, si contradicant, necessario aliam veram esse debere, & aliam falsam, cæterum quia ignoratur quæ sit uera a parte rei & quæ falsa, & habet vtraque graues auctores, ac probabiles rationes, vtraque iudicatur probabiliter vera, quod nullum est incommodum, cum probabilitas non dicat veritatem sed opinionẽ. Nec est necesse, vt sciat iudex quæ sit vera a parte rei, sed sat est, sequatur eam quam moraliter loquendo credit veram, & probabilem adhibitis illis medijs studij, orationis, consultationis, & alijs necessarijs pro qualitate & dignitate causæ & negotij.

Vltimo obseruandum est, in rebus dubijs maxime alicuius momenti confessarios imo & doctores qui minus exercitati sunt, non posse tuta conscientia sequi quamcũq; opinionem probabilẽ, forsan enim legent in vno vel altero Doctore opinionem, quæ poterit eis videri probabilis, quia in illo Doctore reperiatur, quæ tamen in scholis & apud peritos iã non sit probabilis, sed depræhensa falsa: propter quod isti qui minus callent, tenentur in conscientia cõsulere viros peritos, & exercitatos in illa materia, & quos norunt timoratæ conscientiæ, vt ab eis discant quę opinio sit probabilior, quæ probabilis, & quæ tenenda, qui aliter agunt fidentes suis ingenijs & summulis nõ sunt tuti in conscientia.

Nũc ad argumenta pro prima opinione. Ad primũ respõdeo, sequentẽ opinionem probabilẽ creditã verã non se exponere periculo errandi, nec sequi regulã dubiã, quia (vt diximus) iudicat illam verã, eique adhęret, vt optimæ regulę, quãuis quia opinio est, sit cũ aliqua formidine, vnde licet speculatiue sit dubius, quæ nã ex illis sit vera, quia vtraque probabiliter est vera, practice tamen certus est, licere sibi amplecti illam quæ probabilis est, & probabiliter credita vera. Sicut mulier quæ dubia est, an iste sit suus vir, speculatiue dubitat de veritate matrimonij, practice tamen non dubitat, sed certo nouit se debere reddere debitum illi viro, quotiescunque ipse postulauerit. Vt est definitum. c. Dominus. de secundis nuptijs.

Ad secundũ dico, quando dubitatio est a parte facti, nõ licere in praxi recedere a probabiliori opinione, quando autem ex parte iuris, nõ modo in scholis, verũ etiam in praxi licere recedere ab illa, & sequi probabilem creditam verã. Exemplum autem quod adducit Soto de medicamẽto pertinet ad factũ, nã quod hoc medicamentũ sit vtile vel noxiũ huic vel illi infirmo, hoc ad factum pertinet, & ita male ageret medicus, si exhiberet infirmo farmacũ, quod iuxta probabiliorẽ opinionẽ esset potius noxium quam vtile: quod si controuersia sit in scientia medicinæ, similis dubitationi a parte iuris, vt vires animæ vnde fluant? a cerebro an a corde? potest non modo in scholis, verũ etiã in praxi sequi opinionem quam voluerit.

Ad tertiũ respondeo, in formis sacramentorum non licere sacerdoti sequi opinionẽ probabilẽ, non ex defectu opinionis, sed quia præcepto Ecclesiæ tenetur vti forma recepta, & vsitata in Ecclesia, & ita peccare si alia forma vtatur, nõ quia relinquat opinionẽ probabiliorem, sed quia agit contra vsum commnnẽ Ecclesiæ, ad quem tenetur ex præcepto, imo non est positum in opinione, nec cõtrouersum, an ita agendo peccaret, sed an factũ teneret. Quod si in ipsis sacramentis aliquod dubium se offerat, circa quod nulllum sit præceptũ Ecclesiæ, potest relicta opinione probabiliori, sequi probabilem. V. g. est quæstio an pænitens debeat accedere saltim cum attritione existimata contritione? probabilior opinio est, debere ita accedere, nec aliter esse absoluendum, probabilis autem, sufficere atritionem etiam existamatam attritionem, cum circa hoc nulla sit adhuc deffinitio, aut præceptum Ecclesiæ, potest confessarius sequi opinionem probabilem, & absoluere accedentem cum attritione etiam existimata attritione.

Ad quartum constat solutio ex dictis in tertia & quarta conclusione. Nam illud argumentum procedit ex maiori probabilitate ex parte facti, à quo (vt diximus) sumuntur maiora merita causæ, & ita illud quartum argumentum probat nostram tertiam conclusionem.

Ad vltimum dico, habentem nostrã opinionem non habere conscientiam dubiam practice, sed certam, nempe licere sibi relicta opinione probabiliori sequi probabilem creditam veram, sequi autem probabiliorem tantum esse consilij. Et ita ego semper consulerem, & debemus consulere, vt tam iudices in iudicando, quã confessarios in foro animæ, & Theologos in suis consultationibus sequantur opiniones probabiliores, nisi iam opposita haberet argumenta & fundamenta adeo efficacia, vt prudenter debeat iudicari verior, nec propterea condemnandi sunt qui sequuntur probabilem creditam veram, cum multi ac grauissimi Doctores ita sentiant, maxime ex discipulis D. Tho. Vnde possunt, quæ docuimus tandem hac ratione confirmari. Eligenda est opinio, vt alij volunt probabilior, sed quod liceat amplecti probabilem creditam veram, est opinio probabilior, cum habeat plures & grauissimos auctores, & firmiora fundamenta, quam opposita, vt ex progressu huius disputationis constat, maxime cum aliorum argumen. facile soluantur nostra non ita, ergo licet sequi probabilem.

In calce huius quæstionis explicãda est difficilis illa controuersia.

Controuersia III.

AN VIOLATOR IVSTItiæ distrib. teneatur ad restitutionem.

Circa hanc quæstionem Adrian. in. 4. in materia de restitutione, quæstione de collatione beneficiorum. Cano in sua lectura, Nauar. cap. 17. à num. 69. vsque. 74. Couarr. Reg, Peccatum. p. 2. §. 7. & nonnulli ex discipulis D. Thom. Soto lib. 3. de iust. quæst. 6. arti. 2. & lib. 4. quæst. 6. ar. 3. ad. 6. statuunt duo: Prius est, hæc munera publica non esse præmia meritorum, sed tantum stipendia ministeriorum, quæ exercentur in vtilitatem Ecclesiæ, vel Reip. quod probant, quia in sacris literis proponuntur hæc, vt merces, & stipendium quod redditur operario, Luc. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* 1. Cor. 9. *Quis vnquam militauit proprijs stipendijs?* 1. ad Timoth. 5. *Qui bene præsunt præsbyteri duplici honore digni sunt*, &c. & infra: *Qui altario deseruiunt exaltario participant*. Vbi adducit illud Deut. 25. *Non alligabis os boui trituranti*: In quibus omnibus & similibus locis proponũtur istæ præbendæ & beneficia, vt stipendia.

Statuunt hi secundo lædentem solam iustitiam distrib. non teneri ad restitutionem, sed eum solum qui lædit commutatiuam, vel distributiuam cui coniuncta est commutatiua. Quod ita probant, Actus virtutum non componunt nec regulant nisi vitia sibi opposita, vt actus temperantiæ in temperantiam, restitutio vt vidimus primo articulo non est actus iustitiæ distributiuæ, sed solum commutatiuæ, quo redditur iniuste ablatum vero domino, ergo restitutio tunc tantum exigitur, quando committitur iniustitia commutatiua, nõ autem quando læditur distributiua. Secundo per restitutionem redditur res iniuste ablata vero domino, quando violatur sola distributiua non aufertur aliquid vero domino, quia bona communia ante distributionem factam sub nullius sunt dominio.

Addit Soto sitque. 3. huius sententiæ fundamentum, in bonis communibus institutis directe in ciuium vtilitatem, ita seruandam esse distributiuam, vt illam violare non solum sit acceptio personarum, sed etiam obliget ad restitutionem, quia cum hæc sint instituta directe in vtilitatẽ ciuium, non conferre illa his quibus conferẽda sunt nempe dignioribus, est nocere illis cum iniuria, omne autẽ nocumentũ cũ iniuria (vt sæpe diximus) obligat ad restitutionem, in bonis autem quæ non sunt instituta in vtilitatem singulorum ciuium, sed ipsius cõmunitatis Ecclesiæ, vel Reip. violare distrib. non conferendo illa dignioribus esse quidem peccatum acceptionis personarum, cum postponantur ea ratione digniores, nõ tamen obligare ad restituendum illis qui dimittuntur, cum hæc bona non sint instituta in vtilitatem particularium, sed communitatis, nec teneatur elector eligere ad illa digniores, propter ipsos, sed propter bonum commune, vnde non ipsis sed communitati facit iniuriam.

His statutis respondet Soto triplici conclusione. Prima est, Qui in distributione bonorum communium dimisso digno eligit indignum, peccat contra iustitiam commutatiuam, & tenetur restituere, non illi digno reiecto, sed ipsi Ecclesiæ vel Reip.

Probatur prior pars. Distributor ex iustitia commutatiua (vt vidimus) tenetur consulere vtilitati Ecclesiæ, & non dare stipendia nisi merentibus illa, eligens indignũ nil horum præstat, sed cõtrarium omnino, ergo peccat hic contra iustitiam commutatiuam, & tenetur restituere. Probatur.

Secun-

Secunda pars, cum restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ, illi facienda est restitutio, contra quem violata est iustitia commutatiua, eligens indignum, non violauit iustitiam commutatiuam contra illum dignum reiectum, quia hic nondum habet ius acquisitum in beneficium, sed solũ merita, quorum consideratio non pertinet ad commutatiuam, sed ad solam distributiuã, commisit autem iniustitiam commutatiuã cõtra Ecclesiã, quia suscepit ius eligendi, vt illius vtilitati consuleret, ac vt conferret beneficia & stipendia Ecclesiæ merenti illa suis ministerijs, & obsequijs, quorum nil omnino præstat eligens indignum, cum indignus sit inutilis, tenetur ergo ipsi Ecclesiæ restituere. Et cõfirmatur, distributor iste in Ecclesia habet se, vt œconomus & procurator vineę: at si ꝓcurator vineę missus à dño ad cõducẽdos operarios relictis idoneis & vtilibus locaret omnino inutiles, nõ teneretur damnum illud restituere idoneis operarijs quos dimisit, nec habent ius in illud, sed domino vineæ cui nocuit, & cui debebat ex officio prouidere operarios idoneos & vtiles, ergo similiter in ꝓposito. Denique inquit Soto hic est communis omnium consensus, vt si eligatur in Episcopum indignus relicto digno, damnum illud restituet elector non digno quem dimisit, sed Ecclesiæ cui nocet præficiendo indignum, obligaturque talis elector exhibere suis expensis illi Episcopo indigno & inutili de sufficiente coadiutore.

Secunda conclu.

Eligens dignum dimisso digniori in huiusmodi munerum distributione, peccat quidem mortaliter per acceptionem personarum contra iustitiam distributiuam, non tamen tenetur ad aliquam restitutionẽ.

Prior pars cõstat abunde ex dictis art. 2. Posterior probatur, qui nõ lædit iustitiã cõmutatiuam non tenetur ad restitutionẽ ex secundo fundamẽto, qui eligit dignum pro ratione præbendæ (sic enim loquitur conclusio) non lædit iustitiam commutatiuam, Ergo. Probatur minor, sicut in recipiendis stipendijs nil aliud requiritur ex iustitia cõmutatiua, nisi vt recipiẽs illa tantũ laboret, quantũ illa valẽt, ita in eligendis ministris officiorũ quæ sunt stipẽdia, nil aliud exigit cõmutatiua, nisi vt eligatur minister sufficiens pro quantitate stipendij, & tantum valens præstare, quantũ est stipendiũ. V. g. dux qui posset eligere milites strenuos, si illis neglectis eligat imbecilliores, sed sufficientes pro ratione stipendij, quod in tali exercitu soluitur, licet violet distributiuã, non tamen cõmutatiuam, cum seruet ęqualitatem, quam exigit commutatiua in stipendijs, nempe vt pro ratione stipendij illius habeat exercitus sufficientes & idoneos. Oeconomus quoque cui commendat dominus vineæ conducere operarios in illam, si dimissis dignioribus & vtilioribus conducat dignos, & eos qui iuxta quantitatem & proportionem stipendij & mercedis accipiendæ sufficientes sunt, & idonei, licet violet distributiuam, non tamen commutatiuam, cum illis electis seruetur æqualitas inter tale stipendium & labores, ac vtilitatem operarij, sed cum hæc officia & beneficia nil aliud sint quam stipendia ministeriorum, quæ geruntur in Ecclesia, vel Rep. ex primo fundamento, electo digno pro ratione præbendæ & muneris, eligitur operarius sufficiens & proportionatus stipendio, seruaturque æqualitas inter stipendium & vtilitatem, quam ille valet afferre, ergo electo digno sufficienter manet seruata, & omnino illæsa iustitia commutatiua.

Secundo, conferens alicui sufficienter bonum ipsi debitum nil tenetur restituere, quia seruat æqualitatem, restitutio vero est ad reparandã inæqualitatem quam iniustitia aliqua constituit, sed electo digno & sufficienti, etiam si dimittatur dignior, fit satis & sufficienter bono debito Reip. vel Ecclęsię non enim debetur illi maximũ bonum quod potest haberi, quia esset intollerabile id exigere ab electoribus, sed sufficit quod est proportionatum, & moraliter æquale stipendio præbendæ, & officij, ergo electo digno, nil tenetur restituere sic eligens Ecclesiæ, vel Reip. Consequentia patet, quia huiusmodi officia, beneficia, ac munera publica directe & per se non sunt instituta, nec ordinantur nisi in bonum Ecclesiæ vel Reip. quod est apertũ, quia si Resp. non indigeret ministerio iudicũ, & gubernatorũ, non instituisset ista officia, & magistratus: si Ecclesia non indigeret ministerio sacramentorũ, & doctrinæ, non instituisset ista beneficia, & præbendas. Vnde eo ipso quo conferuntur ista officia, & beneficia sufficientibus bono Ecclesiæ, quales sunt digni, etiamsi possent eligi alij digniores, satisfit sufficienter bono debito Ecclesiæ vel Reip. nec est aliquid ipsis restituendum.

Tertia cõclu. Siue eligatur indignus dimisso digno, siue dignus prętermisso digniori, ipsi

ipsi pretermisso non est facienda restitutio.

Digno non esse faciendam, quando eligitur indignus, constat iam ex prima conclusione. Quod autem neque digniori, quando ipso dimisso eligitur dignus, probatur. Si digniori esset facienda restitutio, hoc ideo esset, quia beneficium illud debebatur ipsi ex iustitia, nam vt sæpe diximus, vbi iniustitia non est, nec vinculum restitutionis, sed illi non debebatur ex iustitia. Probo. Primo, quia si illi fuisset debitum ex iustitia, teneretur dignus, quam primum sciret illum, qui fuit reiectus esse digniorem, resignare ac restituere illi illud beneficium: sicut si mihi adiudicaretur fundus, qui ex iustitia debebatur Petro, quam primum nossem iniustitiam Petro illatam, & fundum illum ex iustitia ei deberi, tenerer illum ipsi restituere. Eodem enim modo se habent iniqua electio superioris in distributione bonorum communium, & iniqua sententia iudicis in adiudicandis bonis litigantium: nullus autem doctorum dignum electum ad præbendam obligauit ad resignandam illam digniori.

Secundo, si digniori deberetur beneficium ex iustitia, sequeretur, Episcopum qui contulit Petro beneficium, existimans bona fide illum fuisse digniorem, si deinde videret se deceptũ, & fuisse exclusum Ioãnem, qui reuera erat dignior, teneri ad expoliandum Petrum illo beneficio, & conferendum Ioanni: quia electio iniqua, sicut & sententia iniusta, quam primum constiterit eius iniustitia, reuocãda est, at nullus Episcopus tale facit, nec est talis vsus in Ecclesia, nec est consulendum vlli Episcopo.

Tertio, si mihi aliquid ex iustitia debeatur, & alius per lites, aut alia via sit mihi impedimento, licet mihi pecuniam illi conferre, vt desistat, est enim hoc in re iusta, & mihi debita redimere meam vexationem, quod licet: vnde si digniori ex iustitia deberetur beneficium, liceret illi conuenire cum digno, vt desisteret ab oppositione, & offerre illi aliquam pecuniam, ad redimendam suam vexationem. Quod tamen omnium Theologorum consensu iniquum est, & illicitum: hac enim via abundarent omnia simonijs, & ambitionibus, vnoquoque iudicante se dignissimum: offerreturq; etiam occasio indignis opponendi se, imo & multi indigni se opponerent sine vlla spe obtinendi beneficium, sed hoc solo fine accipiendi aliquam pecuniam à dignioribus, vt desisteret.

Quarto, œconomus a nullo Theologorum obligatur ad aliquam restitutionem faciendã dignioribus, & vtilioribus operarijs, eo quod illis dimissis conduxerit dignos, quia illi nullũ habebãt ius in stipendia nisi adhibito labore, imo nec dignis (vt vidimus prima conclusione) tenetur aliquid restituere, si conducat indignos, at elector in distributione officiorum & beneficiorum habet se vt œconomus Ecclesiæ, vel Reip. ergo.

Quinto, si distributor conferat aliud officium vel beneficium digniori quem antea prætermiserat, satisfacit illi (omnium consensu) pro iniuria in præcedenti prouisione ipsi illata, ergo non tenebatur ad aliquid ipsi restituendum. Conseq. patet, quia si tenebatur illi restituere, debuisset ex proprijs, & non per beneficium, quod deinde vacauit, quia beneficium illud pertinet ad bona communia, restitutio autem facienda alicui facienda est ex bonis proprijs illius qui tenetur restituere.

Vltimo, dignior qui prætermittitur in collatione beneficij, nullum habet ius ad illud beneficium collatum digno, ergo non est facienda ei aliqua restitutio: Conseq. patet, quia si non habet ius, nec passus est iniuriam aut iniustitiam, vbi autem iniuria & iniustitia non est, nec vinculum restitutionis. Antecedens vero probatur, Omne ius vel est in re vel ad rem, sed iste dignior neque habet ius in re neque ad rem, ergo. Maior est axioma iurisperitorum & verissimum. Probatur minor, Ius in re est possessio rei, quod aperte non habet dignior, cum alteri sit collatum beneficium, & ab illo actu possideatur, Ius ad rem est ius ad possessionem rei, ita vt possit agere in iudicio & illam exigere, pro beneficio autem iam collato digno dignior non potest agere in iudicio, nec contra ipsum dignum, nec contra collatorem.

Ex horum ergo sententia, cum ista beneficia & munera instituta sint, non vt præmia meritorum, sed vt stipendia ministrorum, in eorum distributione id potissimum attendendum erit, ne Eccles. aut Resp. hac iniuria afficiatur, vt accipiat minus idoneos ministros, quam exigit stipendium illorum, quod pertinet ad iustitiam commutatiuam, quo fit vt incurratur debitum restituendi, quando violatur ista iustitia, non eligendo idoneum, sitque facienda restitutio Ecclesiæ, vel Reipub. cui electo insuffi-

insufficienti & inutili nocetur. Qua vero parte violatur distributiua, non distribuendo pro meritis, eligendo solum dignum & idoneum, dimisso tamen digniori: committitur quidem peccatum mortale acceptionis personarum, sed sine obligatione restituendi, neque Ecclesiæ, vel Reip. quia seruata est illi iam iustitia, ad quam elector tenetur, conferendo illi ministrum idoneum & competentem stipendio: neque illi digniori dimisso, quia non ordinantur ad eos officia ista vel beneficia ex iustitia commutatiua, sed ex sola distributiua. In distributionibus autem bonorum quæ instituta sunt in vtilitatẽ & commodum particularium, vt quæ ciuibus dantur ex ærario publico in eorum iuuamen, atque pauperibus in eleemosynam, si non distribuantur iuxta leges iustitiæ distributiuæ, & pro meritis, est à distributore facienda ipsis restitutio: quia in huiusmodi distributionibus, ordinatur distributor ad singulos pro ratione meritorum, non solum ex iustitia distributiua, sed etiam ex commutatiua, cum in vtilitatem particularium illa instituta sint.

Hæc opinio etsi defendi posit vt probabilis, cum habebat auctores graues, & argumenta satis probabilia, nititur tamen falsis fundamentis. Falsum enim est, beneficia & magistratus esse tantum stipendia ministrorum, quamuis enim primo & per se sint instituta in vtilitatem & commodum boni communis, spiritualis Ecclesiæ, & temporalis Reip. vt propositis & collatis huiusmodi beneficijs & officijs habeant Ecclesia & Resp. idoneos & optimos ministros. Secundario tamen sunt etiam proposita & instituta in prẽmium, & honorem bene meritorum, vt qui cæteros virtute, litteris, & meritis excellunt eosdem præcedant honoris, dignitatisque gradu.

Hanc partem quam negat Soto ostendere placet, Primo ex sacris litteris. Electurus dominus in veteri testamẽto Num. 16. Aaron in sacerdotem, cum potuisset simplici verbo illum designare, voluit vti illa ceremonia, vt ad ostium tabernaculi ipse cum alijs capitibus tribuum venirent, virgas amigdalinas singuli afferentes, ille que esset sacerdos, cuius virga floreret, indicans se pro meritis, quorum tipus fuit virga illa florens, eligere Aaronem. Vnde sic argumentor meritum & prẽmium sunt relata, eligitur Aaron in sacerdotium & munus illius populi pro meritis, ergo sacerdotia, beneficia, & similia munera non solum sunt stipendia, verum etiam præmia meritorum. 1. Reg. 2. cum Eli & filij eius non bene agerent, retulit illis Deus hanc electionem Aaron dicens: *Domum patris tui elegi, vt ministraret mihi in sempiternum, Nunc autem absit hoc a me, sed quicunque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contemnunt me, erunt ignobiles*, id est seruos meos honorabo sacerdotio & dignitate, cæteros abijciam: vbi sacerdotia, beneficia, & hæc munera vocat Deus honorem & dignitatem, honor autem teste Arist premium est virtutis, Et Ecclesiastici. 45. *Excelsum fecit Aaron fratrem eius, statuit ei testamentum æternum, & dedit illi sacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria, & circumcinxit eum zona gloriæ, & induit eum stolam gloriæ.* & infra. *Posuit coronam auream super mitram eius, expressam signo sanctitatis, & gloria honoris.* Et Zach. 3. afficitur gloria sacerdos ille Iesus, vide textum. In Euangelio, vt solo Petri exemplo vtamur, instituerat Christus Petrum eligere in summum Pontif. quam primum enim illum vidit, designauit eum, *Tu* (inquit) *vocaberis Cephas*, id est petra vel saxum, fundando ædificio aptisimum. At Mat. 16. prius voluit, vt Petrus illustrem illam fidei suæ confessionem faceret, & ea facta dixit illi in præmiũ illius: *Tu es Petrus, & super hanc petrã.* &c. Vbi Hiero. *Mercedem accipit vera confessio.* Ioã. 20. interrogat illũ, *Diligis me plus his.* Et cũ de eximio Petri amore cæteris constaret, dixit illi in præmium charitatis, & meritorum, quibus cæteros superabat. *Pasce oues meas.* Nescio certe qua ratione neget Soto, cum hæc in vtroque testamento in præmium meritorum proponantur, non esse a sua institutione stipendia simul & præmia, sed stipendia tantum.

Vtor ratione: Si hæc stipendia tantum essent, illa ergo sola beneficia essent in Ecclesia, quæ sunt necessaria ad ministeriũ sacramentorũ, & doctrinæ, in quibus cõsistit tota gubernatio Ecclesiæ, at canonicatus, dignitates, beneficia simplicia, prẽstimonia, & similia non sunt necessaria ad hæc ministeria, nec propter ipsa instituta, sed ad decorem & ornatum Ecclesiæ, ac vt viri studiosi & eruditi his tanquam præmijs suorum laborum ac meritorum fruantur, sintque plures viæ, quibus viri boni alantur & honorentur, ergo nõ sunt solũ stipendia.

Secundo, si stipendia tantum essent, quod esset discrimen inter illa officia quæ sunt in Rep. & Ecclesia instituta in mera officia & obsequia, & quibus ex ęre regio vel cōmuni Ecclesiæ soluūtur stipendia, vt scribæ, sacristæ, seruitores Ecclesiarum, & beneficia ac magistratus? nullum certe: at constat omnibus, aliud esse illa officia, quæ sunt mera seruitia, & aliud illa officia quæ sunt magistratus & beneficia.

Tertio, quia si ista beneficia nil aliud essent quam stipendia, quicquid valent talia beneficia esset clericorum proprium, & sub eorum dominio, nec tenerentur ex iustitia superflua conuertere in opera pia: oppositum videmus Apostolos, & Sanctos patres, ac concilia, vniuersamque Ecclesiam sentire, vt nos volumine sequenti in disputatione de statu Episcoporum copiose efficacissimeque docebimus.

Denique in his beneficijs & muneribus aliud est beneficium ipsum & munus, & aliud stipendium, quod pro illo confertur, beneficium enim vel munus publicum est propter officium & vtilitatem Ecclesiæ, vel Reipub. redditus autem vel stipendium pro alimonia ministri, vt docet Innocen. 3. cap. Cum secundum Apostolum. De præbendis, vnde potest clericus stipendium sibi debitum vendere, locare (Y assi se arriendan) beneficium autem nullo modo. Et confirmatur, ex illo Paul. 1. Ad Timoth. 5. *Qui bene præsunt præsbyteri duplici honore digni sunt.* Vbi nomine duplicis honoris D. August. Hieron. Chrysost. & fere omnes sancti patres, intelligunt reuerentiam debitam istis officijs, vt honorificis, & præmijs laborum, & commodum in eorum alimoniam, & sustentationem. Vnde D. August. in illud Iacob. 9. Nolite in acceptione personarum, &c. ait: *Quis enim ferat eligi diuitem ad sedem honoris, gloriæ Ecclesiæ? contempto paupere, instructiore, & sanctiore*, vbi Episcopatum, & præbendam, non stipendium, sed sedem honoris gloriæ vocat Diuus Augustinus.

Et est ratio apertissima, cum conferre stipendia laboribus debita non sit distrib. sed commut. conferre autem præmia pro meritis sit distribut. si hęc munera publica & officia non essent simul præmia laborum, & stipendia ministrorum, sed stipendia tantum, conferre illa solius commutatiuæ esset non distributiuæ, at omnium consensu & ipsiusmet Soto ad hæc distribuenda exigitur iustitia distributiua, ergo hęc officia & munera sunt etiam præmia, & ordinata in bonum partium pro meritis ipsorum. Et confirmatur, isti fructus munerum quamuis sint stipendia, sunt tamen honorifica stipendia, & plurimum excedentia labores ipsos, imo si solum laborem & ministerium respicerent, inæqualia, & cum magno excessu, ac consequenter iniusta, nisi respicerent quoque dignitatem & statum, vnde necessario sunt etiam constituenda in præmiū meritorū.

Secundum etiam fundamentum istorum, violationem iustitiæ distributiuæ non obligare ad restitutionem falsum est. Probatur: Omnis inæqualitas per iustitiam reducenda est ad æqualitatem actu restitutionis, hoc enim est reducere inæqualitatem ad æqualitatem, restituere patienti inæqualitatem quod illi deest, sed qui lædit iustitiam distributiuam facit inæqualitatem, eo ipso quo lædit iustitiam, cum omnis iustitia consistat in æqualitate rei ad rem, ergo qui lædit iustitiam distributiuam, ratione ipsius, etiam si nulla ei misceatur commutatiua, tenetur ad restitutionem. Minor certissima est. Maior confirmatur, quia & lædens iustitiam commutatiuam non alio nomine obligatur ad restitutionem, nisi quia facit inæqualitatem.

Secundo, qui violat iustitiam distributiuam nocet fratri cum iniuria, ergo tenetur restituere. Consequentia aperta est ex illo principio: vbi nocumentum cum iniuria ibi & debitum restituendi. Antecedens patet, nam conferre Petro beneficium illi vtilissimum, quis ignorat esse graue nocumentum? Et cum iniuria, quia eo ipso quo habet merita habet ius non possessiuum, sed debitum, alioqui non violaretur iustitia, si non haberet ius, cum obiectū iustitiæ sit ius, & omnis iniustia siue cōmutatiua siue distributiua sit violatio alicuius iuris.

Tertio iustitia commutatiua violata ideo obligat ad restitutionem, quia vnus habet plusquam debet habere, alter vero minus, quæ inæqualitas ipsi repugnat, estque reparanda per restitutionem, sed quando violatur iustitia distributiua, habet quoque vnus plusquam debet habere, alter vero minus, vt cum dignus præfertur digniori, ergo violatio distributiuæ eo ipso quo distributiua læditur obligabit etiam ad restitutionem.

Quarto

& potissime spectare vtilitatem & commodum Ecclesiæ, vel reip. Eligendo aptum, & idoneum illi muneri gerendo. Et ad hoc tenetur ex iustitia commutatiua: Primo, quia cum Ecclesia det electo stipendium illud vel beneficium propter officium, eligere ad tale stipendium, inutilem ad exercendum opus debitum tali stipendio, est aperte violare iustitiam commutatiuã. Secundo quia ipsi quoque electori vel administratori datur ius illud & auctoritas eligendi hac lege vt non pro suo arbitratu, sed iuxta vtilitatem Ecclesiæ vel Reip. eligat: vnde conferendo illi ius eligendi, facit illum Ecclesia vel respub. eo ipso procuratorem sui commodi & vtilitatis: vbi autem reperitur do vtdes, facio vt facias, ibi intercedit iustitia commutatiua. Qua parte vero ista munera sunt præmia benemeritorum, debet distributor atendere merita illorum inter quos eligit, vt eligat digniorem, & meliorem ad tale munus: quia cum præmia dicant ordinem ad merita, ille habet maius & potius ius ad præmium, qui abundat pluribus meritis: Et consequenter ista munera quatenus præmia sunt, conferenda sunt dignioribus ex iustitia distributiua, cuius est reddere præmia pro ratione meritorum. Quo fit vt tam eligens indignum relicto digno, quã eligens dignum relicto digniori peccent cõtra vtramque iustitiam, contra commutatiuam, quia tenebantur ex officio & consequenter ex commutatiua prouidere Ecclesiæ vel reip. meliorem, & vtiliorem, quem commode poterat: contra distributiuam vero, qnia nec respexerunt merita, nec iuxta illa, officia vel beneficia distribuerunt.

Quod vt apertius intelligatur. Obseruemus quarto distributorem huiusmodi bonorum duo habere, primo vt sit distributor, qua ratione, tenetur tantum ex iustitia distributiua dispensare bona communia distribuenda ciuibus pro meritis & dignitate eorum, secundo conuenit illi esse minister publicus, constitutus vel ab institutore illorum bonorum vel à rep. vel ab Ecclesia eo pacto, conuentione, ac lege, vt curet & vtilitatem Ecclesiæ vel reip. & iuste distribuere. Vnde communiter iurant huiusmodi ministri, se nec odio nec amore quicquam in suo officio acturos, sed iuste, & cum iuste distribuere idẽ sit quod distribuere iuxta leges & regulã iustitiæ distributiuæ, quatenus sunt ministri reip. vel Ecclesiæ, constituti ab ipsa ad recte & iuste distribuendum, tenentur ex debito sui officij, & eo ipso ex iustitia commutatiua, recte & iuxta leges iustitiæ distributiuæ bona illa communia distribuere. Quo fit, in distributione bonorum communium iustitiam commutatiuam coniunctam esse omnino cum distributiua, tam in ordine ad Ecclesiã vel Remp. cum ratione officij teneatur consulere vtilitati Ecclesiæ & Reip. quam in ordine ad digniorem, cum etiam ratione officij teneatur iuste & bene distribuere: illud enim omne ad quod minister publicus tenetur ratione sui officij, tenetur ex iustitia commutatiua, cum detur illi officium ea lege, vt seruet omnia ad quæ obligat tale officium. Et confirmatur, huiusmodi distributores vt ministri Reip. & custodes boni communis tenentur ex officio & consequẽter ex iustitia commutatiua ad seruandam iustitiam legalem & communem, ad iustitiam autem legalem pertinet bene & iuste distribuere, ergo ex iustitia commutatiua tenentur isti dispensatores bonorum communium iuste, & bene, ac iuxta leges iustitiæ distributiuæ illa dispensare. Maior cõstat ex supra dictis: Minor probatur. Iustistitia legalis respicit bonum commune, & includit in se omnes virtutes sine quibus bonum commune constare non potest, at obseruatio distributiuæ est maxime necessaria ad bonum commune, cum experientia teste vbi beneficia & munera non conferuntur pro meritis, male & inique omnia se se habent, tã spiritualia quã temporalia.

Obseruemus quinto in Ecclesia vel rep. quædam esse beneficia, non tam ad vtilitatem aut necessitatem Ecclesiæ instituta, quam ad illius ornatum, splendorem, ac dignitatem: vt canonicatus, præstimonia, beneficia simplicia, & quæcumque nullam habent curam animarum, aut obligationẽ gubernandi docendi, vel aliqua ministeria in communem vtilitatem exercendi. Alia vero esse, omnino & per se instituta, & necessaria ad vtilitatem boni communis, spiritualis, vel temporalis: vt Episcopatus, beneficia curata, magistratus iudicum prætorum, gubernatorum, & cathedræ vniuersitatum. Rursum ex prioribus illis, quædam habent vel à fundatoribus suis, vel ab Ecclesia siue rep. iam assignatas qualitates & conditiones, quæ exiguntur in eligendo, ita vt illis concurrentibus ipsemet fundator vel Ecclesia aut resp. significent se nullas alias exigere, aut nihil tale habent, sed cõmittitur conscientiæ electoris, vt optime & recte eligat, vt in his quæ sunt ad vtilitatem

boni communis, in quibus communiter & regulariter committitur electori, vt in eligendo nullo affectu humano ducatur, sed eligat iuxta Ecclesiæ vtilitatem, & eligendorum merita. Vnde D. Pau. *Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei*. Et subiungit. *Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur:* Id est, vt fideliter distribuat ista ministeria, vbi alludit ad illud Christi de Episcopo & distributore bonorum Ecclesiæ. *Fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram.* Vbi eleganti methaphora explicat Christus, quod præcedenti obseruatione dicebamus, iustitiæ distributiuæ coniunctam esse commutatiuā, in hoc enim (inquit) constitutus est Episcopus, & distributor bonorum Ecclesiæ, vt fideliter distribuat, & iuste, sicut qui in rep. constitutus esset, vt iusta mensura distribueret triticum reip. ciuibus, teneretur ex commutatiua, eo ipso quo à Rep. ad id constitutus est, iuste & cum mensura, id est æquitate distribuere. Vbi non vocat illum fidelem, quasi ex sola fidelitate teneatur recte distribuere, & non ex iustitia ac debito officij sui, sed quia eo ipso quo accipit tale mun⁹, promittit se illud iuste exequuturum, vocatur que fidelis, id est qui stabit promissis, fidelitas autē qua promissis standum est ex officio, pertinet ad iustitiam commutatiuam.

Obseruemus vltimo, leges Ecclesiasticas apertissime velle, vt beneficia hæc in communem vtilitatem, dentur dignioribus, & his qui magis possunt prodesse, similiter leges reip. in suis magistratibus, & leges vniuersitatū in cathedris litterarijs. Quod spectat ad beneficia Ecclesiastica, Christus ipse est in exemplum, qui non elegit Petrum nisi vt cœteris digniorem, propter quod interrogauit illum de abundantiori charitate. Et apostoli, qui in electione Matthiæ eum postularunt, quem Deus designaret vtiliorem, & aptiorem ministerio Apostolatus. In pragmatica concilij Basiliensis confirmata à Martino 5. habetur hæc forma iuramēti eligentium. *Ego N. iuro, & promitto omnipotenti Deo, & sancto cuius nomini hæc Ecclesia dicata est, eum eligere, quem credam in spiritualibus & temporalibus esse meliorem*. Et in Autentico de Monachis §. Ordinationum habetur. *Ex Monachis ille præficiatur in Abbatem vel pastorem, qui inter alios sanctior & peritior extiterit*. Hæ leges maxime vigent post concilium Tridentinum, vbi præcipitur, vt hæc beneficia non conferantur nisi per oppositionem & examen. Oppositionē autem & examen perspicuum est eo tendedere, vt appareat quis sit dignior. In chathedris simile est iudicium, cum non sint conferendæ in vniuersitatibus bene gubernatis nisi per oppositionem, & præcedenti rigoroso examine, & adhibito iuramento eligentium, se nec amore, nec odio duci, sed solo intuitu meritorū & vtilitatis scholæ. In magistratibus secularibus ipsemet Soto confitetur, cum ex ære publico stipendia accipiant, & ad administrandā iustitiā sint instituta, proculdubio ex iustitia dignioribus deberi.

His statutis vt omnia complectamur. Sit prima conclusio.

Qui bona illa primi generis instituta in ciuium iuuamen, & priuatum illorum commodum, gratis ipsis conferenda, nō distribuit in illos, sed apud se retinet, vel in totum vel in partem, aut distribuit iniuste, præferendo indignos dignis, vel dignos dignioribus, peccat grauissime contra vtramque iustitiam, & tenetur restituere quantum defraudauit. Hæc est aperte D. Tho. q. 62. ar. 1. ad 2. Vbi ait expresse: conferentē minus quam debuit, teneri ad restituendum illi cui minus dedit, Et probatur, Qui sic distribuit, violat vtramque iustitiam, distributiuam quidem, cum non respiciat merita, commutatiuam vero, quia distribuit contra statuta, & qualitates cōstitutas à fundatoribus, & institutoribus talium bonorū, accepitq; munus administratoris ea lege, vt distribueret iuxta illa statuta & ordinationes. Ergo tenetur ad restituendum illis quos ita defraudauit, velut is qui expoliauit illos re, iure ipsis debita, & nocuit eis cū iniuria. Et confirmatur, quando iustitia distributiua ita violatur, vt vnus habeat minus quam debet habere, alter autem magis, inæqualitas ista reducenda est ad æqualitatem per restitutionem, sic autem est in proposito, ergo. In qua cōclusione omnes conueniunt tam antiqui quam recensiores, preter Adrianum qui in 4. De Restitu. quæst. peculiari de collatione beneficiorum vult nullam violationem iustitiæ distribut. in quocunque genere bonorum illa commitatur obligare ad restitutionem. Sed ab omnibus in hac parte eius sententia reijcitur. Secunda conclusio.

Qui distribuens bona communia secundi generis, siue sint beneficia simplicia ad ornatum & decorem Ecclesiæ, siue beneficia & officia in vtilitatem communem instituta, ea confert indignis

Quarto, distribuere tributa & vectigalia populis, vel ad alendos reges, vel ad necessitates publicas, pertinet omnium consensũ ad iustitiam distributiuam, sed qui hãc violaret imponens maiora tributa quam sint imponenda, teneretur restituere. Similiter qui imponit pretia rebus communibus, si non seruet æquitatem, violat iustitiam distributiuam, quia ad ipsam pertinet hoc munus imponendi pretia, & tenetur quoque, omnium consensu restituere: Denique, qui non distribuit quod distribuendum est, vel minus distribuit quam distribuendum est, non peccat contra commutatiuam, sed contra distributiuam, & tamen tenetur ad restitutionem, Ergo falsum est dictum Soti & multorum Theologorum iustitiam distributiuam solam non inducere vinculum restitutionis.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum fateor restitutionem non esse actum iustitiæ distributiuæ, sed commmutatiuę. Aliud tamen est bene vel male distribuere, & aliud reficere nocumentum illatum cum iniuria per iniquam distributionem, prius illud est iustitiæ distributiuæ, posterius autem vt docuit D. Tho. ar. præcedenti ad. 3. commutatiuæ: quia quando supposita iniqua distributione, qui male distribuit reficit nocumentum illatum bene merito, tunc iam non considerat merita, sed quantum nocuit, seruatque æqualitatem rei ad rem, tantum restituens quantum ille bene meritus minus habuit: Et ita ex læsione distributiuæ nascitur vinculũ restitutionis, quæ quãdo fit, est actus cõmutatiuæ: restitutio.n. non solum componit & regulat vitia ipsi commutatiuæ opposita, sed etiam omnia alia vitia iustitiæ opposita, quæ efficiunt inæqualitatem, & nocent cum iniuria, quod accidit etiam in iustitia distributiua. Habet enim se iustitia commutatiua in contractibus humanis, sicut charitas in moribus: sicut enim charitas cõponit & regulat, non solum vitia sibi opposita, verum etiã omnia alia quatenus remouent hominem à dilectione Dei & proximi, ita & iustitia commutatiua cuius actus est restitutio, componit & reducit ad æqualitatem omnem iniustitiam, quæ facit inæqualitatem inter proximos, & quæ infert nocumentum cum iniuria, & cum per iniquam distributionem noceatur fratri cum iniuria, hoc etiam nocumentum & damnum reficit commutatiua suo actu restitutionis.

Ad secundum dico, bene meritum, cui res debetur ex iustitia distributiua, non esse dominum illius beneficij actu & possessione, esse tamen in proxima potentia, & iure, ac merito, vnde non conferens illi, nocet ei contra tale ius, nocens autem cum iniuria (vt constat ex toties repetito principio) tenetur ad restitutionem. Propterea communior Theologorum sententia vult, violantem iustitiam distributiuam in distribuendis bonis publicis, siue illa ordinentur in bonum partium, vt quæ conferuntur in iuuamen & vtilitatem paricularium, siue in bonum totius, & vtilitatem communem, teneri ad restituendum illi, cui iuxta leges iustitiæ distributiuæ, bona illa conferenda erant, nec fuerunt collata. Ita Ricard. & Palud. in. 4. distin. 15. quæst. 6. Caiet. vbicunque loquitur de hac re, maxime in his duobus articulis. Et in summa, verbo, Acceptio personaum. Sylu. in verbo, restitutio. ca. 3. §. 12. Victoria in lectura huius articuli. Et plærique recentiores, imo meo iudicio est apertissima sententia D. Thom. in hac quæstio. 63. artic. 1. ad. 3. vbi ait: *In recompensatione quam facit distributor ei, cui dedit minus quam debet habere, attendendam esse comparationem rei ad rem, vt tantum illi detur quantum minus habet, de eo quod debuit habere*, Vbi aperte constituit D. Tho. illum qui in distributionibus violat iustitiam distributiuam, non conferendo bona communia iuxta merita cuiusque, teneri ad restituendum illi, cui iuxta merita debebat dare: huiusmodi enim est qui habet minus quam debet habere, quo supposito tanquam certo, docet D. sanctus qua ratione sit facienda restitutio, hac scilicet, vt tantum restituat, quantum ille minus habet, de eo quod debuit habere, in eo enim est læsus cum iniuria.

Ad inuestigandam veritatem in quęstione adeo graui & difficili, hæc omnia necessario obseruanda sunt. Primo, bonorum & beneficiorum quæ in alios conferuntur, quædam esse propria eius qui illa confert, vt quæ testamento, vel aliqua donatione vnus alteri exhibet, quædam vero, quorum is qui illa confert non est dñs, sed distributor tantũ & administrator, vel cõstitutus a priuata persona, ut qui accipit opes alicuius priuati hominis in Ecclesias vel pauperes dispensandas, vel cõstitutus a Rep. vt prælati, principes, & gubernatores, quibus boni publici cura

commissa est. Rursum huiusmodi bona duplicia adhuc sunt, quædam in id tantum instituta, vt distribuātur ciuibus, in eorū iuuamen & commodū, secundum necessitatē illorum, danturque illis gratis, & nō in stipendium alicuius laboris, industriæ uel officij, vt quæ in nonnullis locis solent diuidi inter ciues, vel quæ in pauperes distribuenda sunt, vt in hospitalibus, in collegijs, in cōfraternitatibus. Alia sunt bona communia, instituta primo & per se, non vt gratis dentur, & quasi ex eleemosyna, sed in vtilitatē Ecclesię & Reip. & in stipendia eorum qui deseruiunt bono communi, ac vt aliquod munus exerceant, vt beneficia Ecclesiastica, magistratus sæculares, & munera proposita his qui aliquam artem docent, vt cathedræ. Horum vero munerum quædam sunt mera stipendia, debita laboribus seruientium Reip. in quibusdam officijs, quæ proprie non sunt munera, nec dignitates, nec ad gubernationem, sed ad mera seruitia, vt quæ soluūtur de bonis cōmunib⁹ scribis curiæ regiæ, cantoribus, & seruitoribus Ecclesiæ. Alia vero sunt, quæ sunt proprie dignitates, & munera publica, & ad gubernationem. Priora illa proprie non pertinent ad iustitiam distributiuam, sed ad commutatiuam, ita vt electo digno, & reddito illi debito stipendio sui laboris satisfiat: posteriora vero sunt quæ directe pertinent ad vtranque iustitiam (vt videbimus) & de his est proposita quæstio. In quibus illud pretereundum non est, aliam esse rationem eius, cui ex officio incumbit eorum distributio, & aliam eorum, ad quos id non spectat: Nam distributor tenetur ex officio facere, vt bona ista communia & munera publica efficiantur propria actu, & in effectu illis, quibus seruata equitate conferenda sunt, vt sicut habent in illa ius in meritis, ita quoque habeant illud in actu. Cæteri vero quibus non incumbit munus distribuendi, non tenentur ad id, sed ad hoc solum, ne sint impedimento, quin illis conferantur: habet enim vnusquisque hoc ius à natura, ne quis impediat ipsi bonum quod obtinere potest. Vnde electores non eligendo sicut debent, peccant contra iustitiam, cum ad id teneantur ex officio & iustitia, cæteri vero, quando tale impedimentum, vel obstaculum ponunt, sicut qui impedit legatario vel pauperi bonum, quod aliquis vult ei dare.

Obseruemus secundo, bona publica tribus modis distribui posse: Primo, per modum gratuitæ donationis, vt cum ex ęratio publico conferuntur pauperibus eleemosinæ, in qua distributione (cum sit donatio gratuita) nec habet locum acceptio personarum, nec de illa est nostra quæstio. Secundus modus distribuendi bona publica est per solam iustitiam commutatiuam, vt cum Resp. confert militibus stipendia, habet se sicut priuatus, qui suis famulis & operarijs reddit stipendia suorum laborum. Et neque in hoc sensu tractatur præsens quæstio, cū in huiusmodi solutione stipendiorum proprie non interueniat distributiua. Tertius modus est, quando considerata qualitate personarum, iuxta illarum merita distribuūtur illis bona communia, quomodo habet locum proprie distributiua, & violatio eius est acceptio personarum, & de hac inquirimus an obliget ad restituendum.

Obseruemus tertio, Remp. Christianam in his stipendijs & muneribus publicis duos habere scopos & fines, primo consulere suę vtilitati & optimæ gubernationi, habendo ratione istorum munerum optimos ministros, secundo proponere præmia benemeritis, quæ duo sunt ipsi Reip. maxime necessaria: Prius illud, quia sine optimis ministris non potest neque in spiritualibus, neque in temporalibus, bene gubernari: Posterius vero, quia sicut non potest in pace contineri, nisi extent supplicia iniquis, ita neq; suam tueri dignitatem, nisi sint proposita pręmia studiosis, & præstantibus. Vnde celebris illa philosophorum sententia, *Remp. omnem præmio & pœna contineri*. Ex quibus duobus finibus, licet hic secundus sit minus præcipuus & secundarius, seruit nilominus maxime que necessarius est vtilitati & optimæ gubernationi Reip. videntes enim ciues hęc munera & bona communia conferenda esse melioribus, & vtilioribus vt præmia suorum meritorum, & laborum, curant se ipsos in disciplinis, & virtute diligēter exercere, reddique idonei, & aptissimi ad ista munera publica; quo fit vt habeant Ecclesia & Resp. multos aptos & idoneos ad sua ministeria, & valeat inter eos quos viderit aptiores & præstantiores eligere, sicque præstantissime gubernari, esseque omni ratione fœlix & florens. Sequitur ex his, cū ista munera duo habeāt, vt sint officia quædā & ministeria in bonū cōmune instituta, & pręmia benemeritorum, distributorem talium munerum duo spectare debere, qua parte sunt officia & ministeria, debet primo & po-

dignis prætermissis dignis, peccat contra vtram que iustitiam.

In primis contra distributiuam, quia nō respexit merita, contra commutatiuam vero, quia nec consulit vtilitati Ecclesiæ, nec eligit in ministeria eos quibus iuste dentur talia stipendia, cum acceperit ab Ecclesia vel reip. ius eligendi & distribuendi sub ea lege & pacto. Vnde iste tenetur aperte ad restituendum Ecclesiæ vel reip. conueniūt que in hac parte cum Soto omnes Doctores. Tertia conclusio.

Ad beneficia simplicia indecorem tantum instituta, in quorum institutione fundator explicat qualitates & conditiones, quas vult reperiri in eligendo, si distributor eligat habentem illas nullam violat iustitiam, nec tenetur ad aliquam restitutionem. Quando vero relinquitur eius conscientiæ vt eligat iuste, & debite, si eligat indignum dimisso digno, aut dignum dimisso digniori, peccat contra vtramque iustitiam, & tenetur restituere, & Ecclesiæ, & illi digno, vel digniori prætermisso.

Probatur prior pars. Quando fundator assignat qualitates distributori, hac sola lege confertur illi ius distribuendi, vt seruet qualitates illas, seruatisque illis adimplet legem & pactum, ergo seruat simul iustitiā commutatiuam & distributiuam. Probo consequentiam, Sicut in omni re de nominatio non sumitur ab his quæ conueniunt rei per accidens, sed ab his quæ conueniūt illi proprie & per se, ita in distributionibus, ea tantum merita sunt attendēda vt dicatur distributio iusta, vel iniusta, quæ sunt merita proprie & per se, & non per accidens, in ordine ad illud bonum quod distribuendū est, sed quando merita assignantur ab institutore & fundatore beneficij, quæ ipse assignat sunt merita per se, & directe in ordine ad illud beneficium, cætera vero per accidens, ergo seruatis illis qualitatibus, & meritis taxatis ab institutore, seruat distributor iustitiam distributiuam, imo & commutatiuam, cū præstet quod debet ex munere sibi iniuncto. Quod autem alius alia plura habeat per accidens est. Hinc sequitur aperte, sic distribuentem ad nullam teneri restitutionem, quia vbi nulla iustitia violata est nullum est restituendi debitum.

Secunda pars probatur. Quando conscientiæ distributoris dimittitur vt bene & iuste eligat, accipit tūc profecto ius distribuēdi ea lege, & pacto, vt iuste distribuat, tenetur ergo tam ex iustitia distributiua, cuius est atendere ad merita, quam ex commutatiua, cum acceperit ius istud cum pacto recte distribuendi, eligere meliorem, ergo si in tali casu eligat indignum dimisso digno, vel dignum dimisso digniori, vtramque iustitiam violat. Et confirmatur, quia vbi non sunt taxata merita, omnia merita per se pertinent ad rectam distributionē, ergo non eligens meliorem violat distributiuā, cum præferat habentem minora merita, & commutatiuam, cum non seruet pactū sub quo habet ius eligendi, quod est bene distribuere. Quod autem teneatur ad restituendum & Ecclesiæ, & illi dimisso, ostendo: In primis Ecclesiæ, quia cum eo ipso quo illi constitutum est, vt bene eligat, ac iuste distribuat, teneatur prouidere illi meliorem, non eligens digniorem quem commode potest, priuat ipsam illo vtiliori, ac meliori ministro contra iustitiam, nocetque ei cum iniuria. Digniori vero prætermisso, quia & eo ipso quo fundator vult distributorem à se institutum iuste distribuere, vult meliori beneficium illud conferri: vnde habet iā ille melior ius ad beneficium illud ex volūtate fundatoris, & cōsequenter priuare illū tali bono, est priuare ipsum re sibi debita, cū iniuria. Hoc ipsum apertius ostēdent argumenta quæ statim subijciemus de beneficijs, & officiis, quæ sunt in vtilitatem cōmunem. Quarta conclusio.

Qui in distribuendis beneficiis vel muneribus institutis in communem vtilitatem Ecclesiæ vel Reip. maxime in his quæ conferuntur per oppositionem, & præcedenti riguroso examine, confert indigno dimisso digno, vel ipsi digno dimisso digniori peccat contra vtramque iustitiam, & tenetur restituere tam Ecclesiæ vel reip. quam expoliat præstanti ministro quem poterat habere, quā ipsi meliori prætermisso.

Probatur prior pars. Quod peccet cōtra vtramque iustitiam. In primis de distributiua est certum, nec id audent negare Soto vel vllus D. quia sic eligens non respicit merita, vbi autem non dantur bona ista pro meritis, violatur aperte distributiua. Et confirmatur, quia si sic distribuens nō violaret distributiuam, sequeretur Episcopum conferentem beneficium digno pretermisso digniori, non peccare mortaliter, cuius oppositum docēt ipse Soto & omnes Theologi. Consequentia autem patet, quia Episcopus iste sic conferens digno prætermisso digniori, cum ex ipsomet Soto & cōmuni Theologorum consensu, cōtra duas virtutes possit peccare, aut contra iustitiam aut contra fidelitatem, necessario si non peccat contra iustitiam,

iustitiam, peccabit solum contra fidelitatẽ, violatio autem solius fidelitatis cui nõ miscetur aliqua iniustitia, non obligat ad mortale, Ergo Episcopus iste conferens digno pretermisso digniori non peccabit mort. At omniũ consensu peccat mortaliter. Ergo necessario dicendus est violare in tali casu iustitiam distributiuam Minor illa peccantẽ contra solam fidelitatem cui non miscetur aliqua iniustitia non peccare mortal. est D. Tho. infra q. 133. ar. vlt. ostenditurque ex emplo procuratoris qui potens adducere operarios meliores, si non conducat nisi sufficientes, quando dominus non præcepit ei vt meliores locaret, non peccat mortaliter, quia in tali casu nullam committit iniustitiam, sed solam infidelitatem.

Quod autem & commutatiuam violet probo. Distributor iste vt minister Ecclesiæ vel reip. & custos ac procurator boni communis, ex prima obseruatione, tenetur ex iustitia commutatiua consulere vtilitati Ecclesiæ, quando id commode potest, & recte distribuere, electo indigno & excluso digno, vel electo digno & excluso digniori, nec consulit vtilitati Ecclesiæ, nec recte distribuit, cum non distribuat pro meritis ergo violat etiam commutatiuam.

Secũdo quãdo institutor assignat qualitates necessarias in eligendo, non eligere secũdum illas, & secundum leges & statuta fundatoris, est contra iustitiam commutatiuã, cum hac lege detur illi ius eligendi, vt seruet in eligendo illa statuta & ordinationes, sed in beneficijs & muneribus de quibus loquimur, ius eligendi datur distributoribus hac lege, vt eligant meliores & vtiliores bono communi, quod aperte demonstrant leges Ecclesiæ & vniuersitatum de quibus in tertia obseruatione, & omnium efficassime, quod præcipiatur non dari talia bona, nisi per oppositionem, & præcedenti rigurosο examine, ergo aliter distribuens, quam conferendo meliori & digniori, violat aperte iustitiam commutatiuam, & est infidelis suo muneri, & Ecclesiæ, & reip. ea infidelitate quæ pertinet ad iustitiam commutatiuam.

Probatur iam secunda pars conclusionis in primis quod teneatur restituere Ecclesiæ vel reip. Probo sic. Ecclesia vel resp. non habet in hoc casu omne bonum sibi debitũ imo minus quam debet habere, ergo tenetur illi restituere. Conseq. patet ex doctrina D. Tho. art. 1. quæstionis præced. ad vltimum. Vbi ait. *Quando in distributione habet aliquis minus quam debet habere, iniquum illum distributorem teneri ad restituendum illi, quod minus habet.* Antecedens ostendo, Ecclesia confert ius eligendi, vt prouideatur illi præstantior minister qui tempore oppositionis potest commode haberi, hoc enim fine fit oppositio & examen, ergo debetur illi ex iustitia, & officio distributoris, melior minister, qui tempore electionis potest haberi, ergo quando talem non habet, non habet omne bonum sibi debitum.

Secundo ex Soto & alijs in probatione Secundæ conclusionis ab ipsis positæ, quando eligitur indignus dimisso digno, restitutio facienda est Ecclesiæ, quia contra ipsam commissa est iniustitia cõmutatiua, sed quãdo dimisso digniori eligitur dignus, committitur quoque contra ipsam Ecclesiã iniustitia commutatiua, quia nec consulitur eius vtilitati, nec seruantur leges eius, ad quæ tenetur distributor ex iustitia commutatiua, ergo tenetur ipsi in hoc casu restituere.

Denique non eligens meliorem priuat Ecclesiam vtilitatibus quas ex illo meliori reportaret, quod negari non potest esse maximum Ecclesiæ nocumentum, & cum iniuria, cum ex iustitia teneatur eligere iuxta Ecclesię vtilitatem, quantum commode potest, vbi autem nocumentũ cum iniuria vt constat, & ibi debitum restituendi, ergo. Et confirmatur. Quia redditus Ecclesiæ cũ sint adeo optimi & honorifici, vbi dignior reperitur dignus non est æqualis tunc, nec proportionatus tanto & tam honorifico stipendio, sed dignior qui tunc occurrit. Vnde & ratione stipendij exercet inæqualitatem, & iniustitiam commutatiuam contra Ecclesiam sic distribuens.

Quod autem & illi prætermisso fit etiã facienda restitutio (quia in hoc est maior controuersia) pluribus ostendam. Primo, leges iustæ (vt supra vidimus) possunt abdicare dominium ab vno, & conferre alteri voluntas quoque veri domini potest abdicare à se dominium, & conferre alteri, sed leges Ecclesiæ quæ decernunt qualiter sit facienda distributio horum beneficiorum, applicant dominium eorum dignioribus, cum præcipiant conferri præcedente oppositione & examine, vt ea ratione & via quæratur melior & vtilior: Resp. quoque quæ est vera domina magistratuum, & munerum ciuilium, fundatores vniuersitatũ qui sunt legitimi institutores cathedrarum, abdicant à se dominium istorum bonorum & munerum,

rum, & transferunt in digniores secundum leges ab ipsis statutas, ergo qui dignioribus non confert, tenetur eis restituere perinde ac si ipsos re sua expoliasset, Patet conseq. Primo, non minorem vim habent hæ leges in huiusmodi bonis, quam testamenta in bonis testatoris, sed si quis mandaret lega ta cognatis sibi magis coniunctis, qui illa conferret minus coniunctis, teneretur in conscientia restituere illis magis cõiunctis, perinde ac si ipsos re sua expoliasset, ergo similiter in proposito. Confirmatur secundo si quis daret pecuniam œconomo suo distribuendam in pauperiores, ille vero exi stentibus pauperrimis conferret illam minus indigentibus, teneretur in conscientia ex suis restituere illis pauperrimis quos dimisit.

Secundo violatio iustitiæ distributiuæ cum damno proximi (vt contra secundum fundamentum magistri Soto probatũ est) obligat ad restituendum illi qui minus habet quam debet habere, quia est aperte in æqualitas iniusta, & infertur fratri nocumentum cum iniuria, sed quando excluso digniori eligitur dignus, vel excluso digno eligitur indignus, violatur aperte iustitia di stributiua cum damno exclusi, habetque ille exclusus minus quam debet habere, & recipit aperte nocumentum cum iniuria, ergo est ipsi quoque restitutio facienda ab illo iniquo distributore.

Tertio Episcopus eligens dignũ dimisso digniori peccat contra iustitiam, ergo debe batur illi digniori beneficium illud ex iusti tia: consequentia est aperta, nam vbi nõ est debitum ex iustitia, nec peccatum contra iustitiam. Antecedens vero ostendo, talis Episcop⁹ vt docet hic D. Tho, a. 2. est accep tator personarum, (in quo conueniunt cũ D. Tho: omnes Theologi, & ipse Soto cum suis) acceptatio autem personarum omniũ consensu non habet locum nisi vbi est debitum ex iustitia, quo nomine docent omnes Theologi apud Deum non esse acceptionem personarum, quia Deus nulli quicquam debet ex iustitia, ergo beneficium illud erat debitum illi digniori ex iustitia, er go tenetur illi restituere. Probo consequen tiam, quia hoc argumento vtuntur Soto, Couar. & cæteri, vt probent non teneri ad restitutionem eligentem dignum dimisso digniori, quia non est est illi debitum ex iu stitia.

Quarto qui impedit beneficium ne detur digniori (ex D. Tho. hic ad 4.) tenetur ad restituendum ipsi digniori, ergo qui nõ eligit digniorem tenebitur etiam illi restituere. Probo consequentiam, quia impedi ens curat quidem ne detur, non autem est causa præcipua vel eficax, voluntas autem distributoris est eficacior causa damni omnium consensu, tenebitur ergo ad restituen dum & maiori iure.

Huic argu. respondent qui cõtra sentiũt intelligendum esse D. Tho. quando impediens impedit per vim & fraudem, qui vero eligit dignum ex suo beneplacito & libe ra voluntate, nullam exercet vim vel fraudem. Sed hæc solutio nõ est satis apta, quia D. Tho. nullomodo meminit nec curat vis vel fraudis, sed quomodocunque quis impediat bene meritum, obligat impedientem ad restitutionem, propter damnum quod illi infert, quia sic impeditus habet minus quam debet habere, quod etiam præstat ini quus distributor. Et confirmatur, si impediens bene meritum ideo teneretur restitue re, quia impedit per vim vel fraudem, & in de oriretur obligatio restituendi ex illa vi & fraude, profecto & qui impediret dignum per vim vel fraudem, vt daretur digniori, teneretur restituere, quod nec somniauit D. Tho. imo oppositum. Soto respondet impedientem teneri ad restitutio nem, quia vnusquisque habet actu ius, ne impediatur à re quã licite potest obtinere, at qui impedit aliquem à consequtione beneficij, expoliat fratrem illo iure, & ita tenetur restituere, sicut qui impediret ne diues conferret eleemosynam quam volebat pauperi, quia pauper habet à natura & actu ius, ne impediatur ei eleemosyna: at quando distributor non confert digniori, non expoliat illum re quam actu habebat, quia ante distributionem res illa communis adhuc actu nõ habetur. Sed neq; hæc respõ sio tollit vim argumenti, Imo sic argumentor, impediens tenetur ad restitutionẽ, quia impedit ius quod habet benemeritus, non conferens digniori similiter agit contra ius quod habet benemeritus, cum non conferat illi quod meretur ex iustitia, quam ipse distributor tenetur seruare, ergo similiter te nebitur restituere. Et multo magis, probo, cum restitutio sit ad reficiendum nocumen tum illatum, ille tenetur maiori vinculo ad restituendum, qui magis nocet, sed plus nocet qui non dat rem mihi debitam, quam qui impedit, quia impediens non est totalis causa, nec eficax, sicut qui nõ dat, ergo tene tur, qui nõ dat, multo magis ad restituendũ.

Quinto

Quinto vna virtus non minuit vim alterius, imo confirmat & auget, vnde fatetur ipse Soto, violantem iustitiam distributiuã quando ipsi coniungitur commutatiua teneri ad restitutionem, vt qui in distributione ęrarij publici inter ciues non bene distribueret, quia ex iustitia commutatiua cum id faciat ex officio, & vt minister publicus Reip. tenetur bene distribuere, & seruare æquitatem in illa distributione, sed distributor beneficiorum, & munerum quæ dãtur per oppositionem ad vtilitatẽ boni cõmunis, tenetur illa bene distribuere ex officio, & eo ipso ex iustitia commutatiua, ergo tenetur restituere illi, cum quo non seruauit leges iustitiæ distributiuæ.

Sexto qui aufert bona quæ possideo, tenetur mihi illa restituere, sed qui in distributione huiusmodi bonorum excludit digniorem, non minus damnum infert illi, quam si expoliaret eum bonis proprijs quę iam possideret, & ita communiter dicimus quando non confertur melius merenti. *Señor como si le quitaran la capa que lleua.* Ergo Et confirmatur: quia quæ mihi iuste debita sunt, perinde sunt mea, ac si illa actu haberem. Vnde est regula: *Quod parum distat, nihil distare videtur.* Quę regula in his in quę habemus maximum & notorium ius, est eficacissima, nam cum sint iam nobis debita, perinde iudicantur nostra, ac si illa actu iã haberemus, cum nihil aliud restet, nisi vt ius illud per æquum & iustum distributorem redigatur in actum. Vnde cõmuniter Theologi & optime, similiter iudicant, & obligant ad restitutionẽ, siue fiat iniuria in bonis proprijs, siue in bonis iuste debitis, quia iuste debita iam iudicantur velut propria illius, cui iuste debentur.

Septimo contra vtramque iustitiam agit, & tenetur ad restituendum, qui ex officio tenetur reddere præmia, quæ exigunt merita, sed hæc officia non solum sunt stipendia, verum etiam præmia, ergo qui non reddit illa pro meritis, eligens digniorem sed dignum, tenetur illi omnino restituere. Imo etiam si ita res haberet, vt solum essent stipendia, iniquus distributor maneret obnoxius restitutioni. Probo, qui impediret artificem contra iustitiam, ne lucretur sua opera & arte quæ lucrari potest, tenetur illi ad restituenda omnia damna, & lucra illa cessantia in integrum, (vt vidimus quæst. præced.) Qui non confert beneficium digniori actu & reuera impedit illum à lucro, quod illo beneficio vel munere poterat optime habere, & debuit iure meritorum habere, impeditque illum contra iustitiam distributiuã, & contra ius, quod vt benemeritus, habet ad tale beneficium, vel munus, ergo.

Ex his patet falsam esse illam regulam D. Soto: quando distributio intendit precipue ipsam distributionem bonorum in ciues, quæ nos dicimus bona in iuuamen & commodum particularium, tunc violationem iustitiæ distributiuæ obligare ad restitutionem, quando autem distributio intendit potissime vtilitatem Ecclesiæ vel Reip. & minus precipue commodum particularium, tunc non obligare ad restitutionem. Nam in omnibus tam distributionibus, quam commutationibus cuiuscumque generis, obligatio restituendi ortum habet ex violata æqualitate, siue in eo contractu intendatur iustitia precipue siue minus precipue, modo violetur æqualitas cũ damno proximi: nec aliud dici potest, cum proprius & directus finis restitutionis sit, reducere illam inæqualitatem ad æqualitatem. Vnde D. Tho. in loco allegato quæst. præced. art. 1. ad 3. non distinguit, quid distributio præcipue intendat, sed in vniuersnm docet, faciendam esse recompensationem & restitutionem ab iniquo distributore, quando in distributione habet frater minus quam debet habere.

Nunc ad argumenta in oppositum. In prima conclusio. conuenimus cum Soto in priori parte illius, non autem in posteriori: Vnde ad argumenta quibus probat, ipsi digno excluso per electionem indigni nihil esse restituendum. Respondeo. Ad primum, veram esse maiorem, & falsam minorem: nam qui distribuit ista bona vt minister constitutus à Rep. (tenetur vt vidimus) ex officio & eo ipso ex iustitia cõmutatiua consulere vtilitati Ecclesiæ, & seruare leges iustitiæ distributiuæ, vnde peccat contra iustitiam commutatiuam in ordine ad vtrumque, teneturque propterea vtrique restituere, & Ecclesiæ, & illi digno vel digniori dimisso.

Ad secundum dico, non esse commodũ exemplum, nam æconomus conducens operarios non est distributor, sed emptor laboris & operis ab illis operarijs faciendi, locatio enim (vt videbimus) pertinet

ad em-

ad emptionem, propter quod tenetur quidem restituere domino, cuius pecuniam dedit in rem vtilem, operarijs autem optimis quos non locauit non tenetur restituere, cum ab illis nil emerit, at in distributione, quando eligitur indignus, nocet talis elector & cum iniuria dignis quos excludit & ita tenetur illis restituere.

Ad tertium dico, in isto casu communiter fieri restitutionem Ecclesiæ quæ defraudata est optimo ministro, aliis vero qui poterant illi recte præesse non fieri, quia nec se opposuerunt, nec tale beneficium postularunt, quo fit, vt & si haberent ius, perinde tamen iudicentur ac si noluerint illo vti, vnde nulla est ipsis facta iniuria.

Ad argumenta quibus confirmat Soto secundam conclusionem.

Ad primum pro priori parte conclusionis respondeo, violari vtramque iustitiam quando dimisso digniori eligitur dignus in beneficijs quæ oppositione conferuntur, vt constat ex dictis. Ad probationem vero, cõstat etiam ex dictis, hæc beneficia & munera non esse mera stipendia, sed præmia quoque virtutum, & posito illa essent stipẽdia, non valet ratio. Primo, quia sunt adeo pinguia & honorifica, vt quando se offert dignior, dignus non sit operarius proportionatus illis. Secundo quia leges Ecclesiæ & Reip. volunt ista dari melioribus, vnde tenetur illis restituere sicut qui violauit leges distributiuæ, ad quas tenetur ex officio Ad exemplum de æconomo, constat æconomum non distribuere, sed locare operas, casu vero quo dominus diceret æconomo, vt conduceret vtiliores, si ipse locaret vtiles tantum, teneretur restituere, & domino, & ipsis, si ea die non laborassent, quia ex officio tenebatur locare illos, nocuitque illis cum iniuria. Idem iudicium est de duce exercitus, stipendia enim illa quæ conferuntur militibus pro suis laboribus, proprie nõ pertinent ad iustitiam distributiuam, imo sunt solutio suorum laborum, & in solutione sufficit vt reddatur pretium pro valore laboris, secus est quando militibus veteranis redduntur præmia ex erario publico, & bonis communibus, tunc enim est vere distributio: in qua distributor constitutus à rege, nisi bene distribuat, & pro meritis, ac dignitate, violaret vtramque iustitiam, & teneretur ad restituendum.

Ad secundum respondeo, veram esse maiorem, & minorem falsam: quia non confert Ecclesiæ & Reip. ministrum ipsis debitum, conferẽs dignum, quãdo põtest digniorem, cum ipsa exigat per suasque leges optet habere meliorem, & vtiliorem, qui commode haberi potest. Nec est intollerabile, & laqueos conscientijs inijcere, nec obligare electores ad summam vtilitatem, & ad excellentissimos ministros. Quia differunt hæc plurimum, quærere excellentissimos ministros, aut ex oblatis eligere & amplecti præstantiores, prius illud esset intollerabile, ad quod non dicimus electores teneri: ad posterius vero, cum sit illis facile, & officium quod exercent ita exigat, tenentur. Ad confirmationem, fateor non esse instituta huiusmodi officia & beneficia nisi in commune bonum, nihilominus eo ipso quo in hunc finem instituta sunt, debent bene distribui, & pro meritis, quia hic secundus finis vt vidimus iuuat & deseruit illi priori.

Ad argumenta quibus probabant tertiã conclusionem.

Ad primum respondeo, verissimum esse, digniori (vt probatum est) deberi ex iustitia officium vel beneficium. Et ad primam instantiam respondeo, dignum electum non teneri ad resignandum beneficium sibi collatum, quia cum ipse nec sit elector, nec impedierit digniorem, sed tantum curauerit sibi prodesse, receperitque beneficiũ illud bona fide, nec digniori nocuit cum iniuria, nec occupat iura illius, nam dignior tantum habet ius ad beneficium, quamdiu existit illud inter bona communia, post quã autem digno collatum est, habet iã dignus actu possessionem & ius illius, digniori vero cessat ius, quod ante habebat, sicut & beneficium desinit esse bonum commune sicut antea erat: manet vero illi ius in bona ini qui distributoris, titulo restitutionis.

Ad secundam instantiam dico, non esse simile, quia fundus Petri adiudicatus Ioanni per iniquam sententiam nunquam est Ioannis, sed semper manet Petri, quia sententia iniusta non transfert dominium in foro interiori, & ita Ioannes tenetur illũ restituere, quam primum nouerit illius sententiæ iniustiam: modo autem beneficium collatum digno est actu ipsius, cessatque vt diximus ius dignioris in illud, quam primũ cessauit illud esse bonum commune.

Ad secundũ respõdeo. Episcopũ bona fide credentem Petrum esse digniorem, etsi deinde intelligat exclusum fuisse digniorem, non teneri ad expoliandum Petrum, & cõferendum illud beneficium excluso, quia ad iustam

iustam distributionem sufficit, vt elector illi conferat, quem bona fide tempore electionis credit meliorem, sicut iurant electores in illa pragmatica concilij Basilensis.

Ad tertium respondeo ex D. Tho. infra q. 100. ar. 2. tunc licere redimere vexationem per pecuniam, quando iam habetur titulus beneficij, vel possessio eius, & alter mouet iniquam litem, quia tunc proprie non acquiro beneficium per pecuniã, sed acquisitum retineo, molestiam autem quæ mihi iniuste infertur conor reijcere per pecuniam, at antequam beneficium actu & titulo habeatur, etiam si habeatur ius meritorum ad illud, non licet dare pecuniam, quia cum beneficium non sit acquisitum sed acquiratur, quam diu acquiritur dare pecuniam, esset dare illam ad obtinendum beneficium, & consequenter symonia.

Ad quartum respondeo ex iam dictis, æconomum conducentem operarios non distribuere, sed emere operas illorum, & ideo posse dimittere quos voluerit, & adducere quos voluerit, modo adducat vtiles, & quorum operæ sint proportionatæ & æquales stipendio accipiendo, nec operarij dimissi habent ius aliquod in stipendium illud, sed illi tantum qui laborant, in bona vero communia habent digniores ius, quod non habent digni, & ita est illis facienda restitutio.

Ad quintũ respondeo, digniori qui fuit in priori prouisione defraudatus, conferendum esse in secunda beneficium, nec propterea alteri etiam digniori qui in eadem secunda prouisione illud quoque postulat, fieri iniuriam, cum non habeat potius vel maius ius ad illud, quam prior ille cui dicimus conferendum, tanquam nullum adhuc beneficium habenti: cœterum tenetur nihilominus Episcopus in foro animæ, alia damna ex proprijs ei reficere: alia inquam quæ passus est præter expoliationem beneficij prioris, damno enim quod recepit ex beneficij expoliatione iam satis fit per collationem subsequentis. Et quod dicitur restitutionem faciendam esse ex proprijs, intelligitur de restitutione quæ fit propter violatam iustitiam commutatiuam per se & directe, quando autem restitutio orta est ex violatione distributiuæ primo & per se, potest satis fieri etiam ex communibus.

Ad sextum dico, digniorem non habere ius in re, quia nondum illam actu posidet, habere tamen ius ad rem in merito, & iusta spe: vnde fit illi iniuria cõtra hoc ius. Quod autem non posit agere in foro exteriori ratione huius iuris, nec contra electum, nec cõtra electorem, non ex eo est, quia in foro conscientiæ non habet ius, sed quia ad vitandas lites expedit bono communi, vt ratione huius iuris nõ detur dignioribus actio in iudicio: esset enim occeanus litium, si digniores possent agere de suo iure in iudicio.

Sed dices, iste dignior exclusus, quo ad actum posidendi non habet modo minus quam antea habebat, ergo nihil est illi restituendum. Dico imprimis restitutionem non solum reficere quando quis habet minus, quam antea actu haberet, verum etiam (vt dicit D. Tho.) quando habet minus, quam antea debuit habere. Dico secundo, licet non habeat in actu minus quam antea haberet, habet tamen minus quam antea habebat in spe & in iure, quod sufficit vt teneatur distributor restituere, ratione scilicet huius iniuriæ illi illatæ. Sicut qui infert damnum habenti segetes in herba, non infert damnum in re quæ est in actu, sed in re quæ tantum est in spe, & proxima potentia, & ideo tenetur restituere damnum illatum, perinde ac si intulisset in re illa iam existente in actu: quia sufficit vt res sit in debita spe & proxima potentia, vt teneatur lędens in illa restituere totum damnum.

Quæres, *Qua ratione restituet iste iniquus distributor?* Dico Ecclesiæ vel Reip. ita esse restituendum, vt comparentur inter se vtilitas quam ille exclusus poterat præstare, nam illa erat tunc debita, & insufficientia electi, ac minor vtilitas ipsius, & tunc ad arbitrium prudentis tantum restituat, quantũ Ecclesia depræhenditur habere minus vtilitatis. Similiter considerentur fructus Ecclesiæ illius, & quas expensas facturus esset exclusus in illius Ecclesiæ administratione, quid labori suo respondeat, & his deductis, quod amplius est in fructibus, ad arbitrium etiam prudentis iuxta facultatem suam restituat: hac enim via habebit vnusquisque id quod in distributione minus habuit, quã debuit habere.

Quæres de electoribus in cathedris, *Qua ratione se debeant habere?* Dico primo hos teneri ad seruandam æqualitatem iustitiæ distributiuæ, sunt enim veri iudices & electores, & sic qui dimisso digniori eligit minus dignum, tenetur sicut expositum est restituere. Dico secundo teneri istos ele-

ctores ad seruanda statuta vniuersitatū, cū iurent iuxta illa se electuros, quibus non seruatis, digniori propter vota illorum excluso tenentur ad restituēdum, quia inique illum expoliarunt illa cathedra ipsi iuste debita. Vnde qui non est matriculatus, & vouet, etiam si fiat ex consensu oppositorum, qui est matriculatus in libro Theologorum & vouet in catherdra iurisprudentiæ, qui ficte & simulate bis aut ter ingreditur ad ferendum votum in eadem cathedra. Qui accipit munera ab aliquo oppositore, qui detulit instrumeuta bellica prohibita statutis Vniuersitatis, omnes isti & similes agentes cōtra statuta Vniuersitatis sūt periuri, quia iurant se iuxta illa ferre suffragium, & tenētur ad restituendum si ob eorum vota non obtinet cathedrā, qui illā obtinuisset ipsis non vouentibus, quia per fraudem & iniquitatem eorum alter impeditus est à bono quod obtinuisset: Tenenturque restituere ipso facto ante iudicis sententiam, primo quia qui nocet proximo cum iniuria, ipso facto ex natura sui actus tenetur restituere non expectata iudicis sententia, quo modo nocent isti. Secundo quia lex priuatiua (vt diximus) ipso facto obligat ante omnē iudicis sententiam, vt lex quæ priuat filios clericorum bonis paternis, sine vlla sententia obligat tales filios si illa acceperunt ad restituendum, & cum istæ leges priuent huiusmodi scholasticos suffragio, faciantque illos omnino inhabiles ad suffragandum, ipso facto tenentur restituere illi cui suo sufragio nocuerunt.

QVAESTIO 64. DE HOMICIDIO.

EXPLICATIS vitijs quæ iustitiæ distributiuæ repugnant agit nunc D. Tho. de his quæ opponuntur commutatiuæ, illa vero sunt quæ cedūt in damnum priuatum proximorum, corporis, bonorum vel famæ, vnde optima methodo agit nunc de damnis quę corpori inferri possunt incipitque tam quam à maiori & potissimo ab homicidio de quo doctores in 4. D.15. Summistæ in verbo Homicidium Iuristæ titulo de Homicidio. Soto lib.5.q.1. Victoria in sua erudita Relectione de homicidio.

ARTICVLVS. I.

An liceat occidere quæcumque viuentia.

HVNC articulum proponit D. Tho. propter Manicheos, Qui (vt refert D. Aug. lib 1. de ciuit. Dei cap. 20. vnde sumptus est locus quē habet hic D. Tho. in argumento in contrar. & lib. de Heresibus ad quod vult Deum. hæresi 45. & lib. 6. contra Faustum cap. 5. & 6. lib. 2. de moribus Manich. c. 14. & 15. lib. 3. confess. c. 3. vbi deplorat se habuisse aliquando hunc errorem) dicebant non licere scindere nec vellere herbas, quas vt habētes vitam & sensum dicebant dolere, & naturam ista creasse vt viuant, propter quod damnabant agriculturam, & agricolas vt occisores herbarum, & inimicos naturæ: Idem dicebant de animalibus vt refert D. August. locis cit. contra Faustum: Putabant enim animam animalis esse partē Dei, & ideo non licere priuare animal anima sua, quo nomine dānabant sacrificia veteris legis, vocabāt que deum vet. testam. malum, & impium, deum sanguinum, amicumque occisionum. Contra quem errorem sit catholica conclusio de fide.

Simpliciter & absolute licet euellere herbas in vsum animalium, & occidere animalia in vsus hominum.

Probatur. Diuina ordinatione & iure homo est dominus animalium, & herbarū, potestque illis libere vti in suum cibum & sustentationē. Gen. 1. *Ecce dedi vobis omnē herbam, & vniuersa ligna, vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ.* Et Gen. 9. *Omne quod mouetur, & viuit erit vobis in cibum.* Vniuersaq; sacra scriptura testatur omnia quæ sub cœlo sunt in hominum vsus esse à Deo creata. Psalmo. 9. *Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c.* Quod dñium nil aliud est quam ius ad accipiendū ista in proprios vsus, non potest autem homo vti animalibus ad proprios vsus, & in suum cibum &

escam, nisi occidendo illa, ergo.

Probatur etiam demonstratione naturali qua vtitur hic D. Tho. sumpta ex Arist. 1. Politico, Nil magis consonum naturæ, quã vti vnaquaque re in finem ad quem est ordinata, sed in hoc vniuerso imperfectiora sunt propter perfectiora, ergo licet vti eis in commodum perfectiorum, sunt autem viuentia imperfectiora sentientibus, sentientia imperfectiora vtentibus ratione, ergo licet vti viuentibus in commodum sentientium, vt herbis in vsum iumentorum, & sentientibus vt brutis in vsum hominum, laborando vel vescendo illis.

Errorem Manicheorum significat Pau. 1. ad Thimo. 4. iã quosdam habuisse, quos reprehendit dicens. *Non opportet abstinere a cibis, quos Deus creauit, ad percipiendum cum gratiarum actione.* Vnde acto. 10. Cum Petro fuissent ostensa multa animalia, & inter ea aliqua quæ lex vetus iuxta suas ceremonias edere prohibebat, formidaretque Petrus an omnibus illis vesci posset, dictũ fuit licere iam ex omnibus vesci omniaque esse mundata à Deo. Et Christum dominum agnum paschalem ac pisces comedisse testãtur Euangelistæ.

Controuersia. I.

AN VENATIO SIT *licita.*

Contra hãc doctrinã est obiectio, Si liceret animalia occidere, venatio & aucupiũ licita essent, at ea illicita sunt, maxime viris Ecclesiasticis, ergo non licet occidere animalia. Maior cũ consequentia aperta est. Minor probatur ex D. Aug. in psal. 102. & refertur dist. 86. can. Qui venatoribus. vbi venationem vocat artem nequissimã. Et cap. sequenti ait idem Aug. *Qui venatores vident & delectantur, videbunt saluatorẽ & tristabũtur.* Et D. Hiero. in illa verba psal. 90. *Ipse liberabit me de laqueo venantium.* Et habetur eadẽ dist. can. Esau. ait *Esau fuisse malũ, quia venator.* Et addit, *In sacris litteris nullum sanctum patrẽ legimus venatorẽ, plures autẽ piscatores.* De personis autem Ecclesiasticis extat specialis probitio dist. 34. can. Episcopũ, & can. Quorundã & ca. primo Ne clerici vel monachi. Et cap. fina. de Clerico Venatore.

Ad solutionem huius dubitationis obseruemus, venationem seu aucupium ex duplici capite posse esse prohibita. Primo ratione loci, quia locus ille sit alicuius cõmunitatis, vel principis, aut personę, cui venãdo in

tali loco infertur damnum, de quo ac restitutione illi debita egimus iam abũde supra q. 62. ar. 3. Potest secundo esse prohibita venatio ex natura actus, vel quia sit actus ex se malus, vel quia ex parte personæ venantis sit ei aliquo iure interdictus. Et hoc modo videndum est nunc, an sit licita venatio Sit prima conclu.

Venatio simpliciter & secundũ suã naturã omnibus est licita, & ex consequenti recreationis causa licet animalia occidere.

Ita Arist. 1. Polit. c. 5. & lib. 7. c. 2. & D. Tho. 1. p. q. 96. ar. 2. & li. 2. De regimine princip. c. 6. Et confirmatur vsu omnium nationũ, & ratione. Venatio secundũ se est vti animalibus in suos vsus, homo autẽ est omni iure dominus animaliũ, potestq; illis vti in suos vsus, ergo secundũ se licita est.

Secundo licet homini aliquando ludere recreationis causa, imo est actus virtutis seruatis debitis circunstantijs, sed venatio est quidã ludus recreationis causa sumptus, ergo. Vnde quando in sacra scriptura fit mentio eius, non damnatur secundumse, imo videtur approbari, nam Isaac præcepit filio suo Esau, vt ex venatione aliquid ei afferret, vt ei benediceret, & Salomon ex venatione scribitur magnã copiã auiũ & animaliũ habuisse, eo adhuc tẽpore quo sapientia & Dei amicitia fruebatur. Secunda conclusio.

Venatio quamuis secundum se licita sit, ex circunstantijs tamen potest reddi mala, & illicita.

Patet, nam mala est si fiat sine circumspectione, & cum periculo lædendi proximo, occidendo animalia aliena, vel conculcando segetes, aut vineas, eritque mortale grauius aut leui⁹, secũdũ defectũ circũspectionis, & periculũ cui se exponit inferendi dãnum. Potest etiã vitiari ex alijs circunstantiis cõmunibus, quibus alia opera de se licita possunt & solent vitiari, vt si se exponat periculo non audiendi missam, aut non conferendi panem pauperibus vt conferat canibus. Tertia conclusio.

Monachis & clericis propter decentiã sui status prohibita est venatio à iure.

Patet ex capitibus citatis in argumento, non tamen sub mortali si ea fiat sine temeritate, contumacia, scandalo, & contẽptu statuti Ecclesiastici. Ita Armilla in verbo venatio, & Caiet. in verbo peccata clericorũ, & Sylu. in verbo venatio, vbi ait venari nullũ esse peccatũ in clericis vel monachis, si fiat cũ quiete & modestia. Estq; cõmunis inter canonistas in ca. cit. Et est ratio apertissima. Quæcunque præcipiuntur Ecclesiasticis

ratione

ratione decentiæ sui status sine censura aut præcepto obediendi, tantum obligant, quantum exigit decentia sui status, actus autem venandi in quo nullum est scandalum, nec perturbatio, aut immodestia, non repugnat decentiæ sui status, ergo ista statuta Ecclesiæ quibus prohibetur Ecclesiasticis venatio, quando sine scandalo & cum quiete & modestia illam exercent, non obligat saltim ad mortale. Vnde illa decreta intelligenda sunt de venantibus cum strepitu immodestia, & scandalo secularium, & confirmatur ex illo can. Episcopum: vbi non absolute damnantur clerici venatores, sed qui hac voluptate sæpius detenti desunt suo officio. Et in conc. Trid. sess. 24. c. 12. De reformatione præcipitur canonicis abstinere ab illicitis venationibus, vbi cum non dicatur absolute à venationibus, aut ab omnibus venationibus, sed ab illicitis, supponitur aperte aliquas esse ipsis licitas. Denique patet ex communi consensu peritorum, viri enim timorati & periti ex eo quod videant clericos venari nullum patiũtur scandalum, nec habent scrupulum si ipsimet venentur, modo id fiat cum conditionibus dictis. Et quod est considerandum, Ordinarij non prohibent venantes sine scandalo, & cum modestia, nec aliquibus pœnis propterea ipsos afficiunt, quos certe punirent, si aliquod venando committerẽt peccatum. Quarta conclusio,

Piscatio nullo iure est prohibita clericis, aut monachis.

Vnde vt bene obseruat D. Greg. post Christi resurrectionem Apostoli redierunt ad piscandum, vt rem licitam, Matheus vero non rediit ad teloneum, vt rem maxime periculosam. Ita sylu. & Armilla in verbo piscatio. Ratio est, quia hæc communiter fit cum maxima quiete, Estque licita non solum alijs diebus, verum etiam in festis, quando fit ob recreationem, non autem ob lucrum, quia hoc fine piscari est opus seruile: nisi interueniat necessitas, vel quando eo die adueniunt pisces statim recessuri, Per dies autem festos intelligunt doctores dies dominicos & alia festa communia, non autem festa maxime solemnia vt Natiuitatem domini primum diem Paschæ, Assumptionem B. Mariæ, &c. nam in his nullo modo licet piscari, & adducitur pro his c. Licet extra de ferijs.

Ad loca illa D. Aug. & Hiero. dico, Augustinum condemnare ibi quandam venationem quæ dicitur arenaria. Fit enim mentio in iure triplicis venationis. Prima dicitur oppressiua hominum, de qua Gen. 10. *Erat Nemrroth robustus venator coram domino.* Id est non solum feras sed etiam homines venatione opprimens, & interimens. Et hæc est omni iure illicita, de qua dist. 6. can. Non est. Secunda dicitur arenaria, erat que in vsu apud aliquas gentes, qua descendebat homo in arenam cum aliqua bestia dentata, quæ etiam est illicita, de qua agitur in illo cap. Qui venatoribus, vt patet ex progressu capitis, & communi intelligentia canonistarum. Licet Caiet. explicet in sum. Hiero. & Aug. de venatione illicita ex circũstãtijs, sed præstat expositio posita. Vide D. Aug. in prologo psal. 147. Ex quo sequitur primo, venationẽ quę dicitur Mõteria qua venantur vrsos, & apros, ac feras clericis esse illicitam, cum hæc non possit fieri sine strepitu, & perturbatione, & indecentia sui status: secularibus vero erit licita, si fiat cum maxima circunspectione, & prudẽter, occurratur periculis quæ ex feritate bestiarum euenire possunt, sequitur, secundo licere agitare tauros qui iudicantur prudenter nec feroces esse, nec nocituros, at vbi feroces esse solent, & constituere homines in discrimine vitæ, illicita est huiusmodi taurorum agitatio, & merito prohibita à Pio 5. Peccantque grauiter gubernatores Reip. illam permittentes, & qui cum huiusmodi tauris in arenam descendunt, cum voluntarie ac temere exponant se periculo vitæ, & clerici qui illis intersunt manent excommunicati. Tertia venatio dicitur saltuosa, quæ fit in saltibus & syluis sine vllo periculo patiendi vel inferendi damnum alicui, vt qui venantur ceruos, cuniculos aues, & similia animalia, & hæc est licita, de qua extra de decimis C. Non est in potestate. vbi videnda est glosa. Alia controuersia hic se offert.

Controuersia. II.

AN ESSVS CARNIVM animalium fuerit licitus & in vsu ante diluuium.

Disputatur hæc quæst. ab expositoribus sacrę scripturę Gen. 9. ab scholasticis vero in materia de tẽperantia vel Ieiunio in 4. D. 15. à discipulis D. Th. à quibusdã 1. 2. q. 103. ar. 1. ab alijs hoc loco quos imitati eã hic tractabimus.

In hac quest. tres sunt præcipue opiniones, Prima est ante diluuiũ fuisse præceptũ

de non comedendis carnibus, & obseruatũ toto illo tempore ita Liranus In c. 9. Gene. Abulen. in 1. c. Gen. q. 34. & in c. 9. q. 2. vbi adducit illud Boetij lib. 2. de consolatione Metro 5.

Fœlix prior ætas contenta dulcibus aruis,

Idem docuerunt ex antiquis Theodoretus, Rabanus, Rupertus Abbas, Ricardus de S. Victore, & Dionysius Cartusia, in cap. 9. Gen. quos refert Lipomanus in idem cap. D. Chrisost. Homil. 27. in Gene. & Oncala in idem cap. Vbi refert D. quoque Isidorum pro hac sententia. Docent hi omnes esum carnium non fuisse in vsu ante diluuium: quod fuerit prohibitus habent tantum expresse D. Chrisost. & Abulen. locis cit. Quod si quæras quando fuit prohibitus? Respondet Abulen. Gen. 1. quando primo parenti solas herbas & fructus arborum proposuit Deus in cibum. Vnde argumentantur. Gen. 1. solas herbas & fructus asignauit Deus hominibus in cibum, post diluuium vero dixit Noe. *Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum,* Ergo aperte ex sacra scriptura ante diluuiũ solus vsus herbarum erat permissus, vsus vero carnium post diluuium cepit esse concessus. Probo consequentiã, quia si iam antea fuisset cõcessus, frustra tunc cõcederetur Noe & filiis ipsius. Et confirmatur ex eo quod subdit Deus: habet enim primo ibi, *Quasi olera virentia tradidi vobis.* q. D. iuxta communem Sanctorum Patrum interpratationem, quemadmodum ab initio concesi primis parentibus olera virentia in eorum cibum, ita nunc concedo vobis carnes animalium: Habet secundo. *Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis.* Ex quo sic argumentor. Si ante diluuium iam homines vtebantur carnibus, percontor an illas cum sanguine, id est crudas, comedebant, aut secus? si prius dederis, cur tam horridum facinus per annos fere 1600. non prohibuit Deus, si vero iam sine sanguine illas comedebant, vt quid de nouo præcipitur? certe id frustra tunc præciperetur. Vnde dicendum est, fuisse tunc concessum hominibus vsum carnium, ac vt in re noua docuisse illos Deus, & admonuisse, ne ederent carnes crudas vt bestiæ, sed elixas vel assas. Hoc enim significat sine sanguine. In hanc opinionem declinat etiam D. Tho. quamuis illam non aperte, habet nãq; 1. 2. q. 103. ar. 1. ad 4. ait. *Distinctio animalium mundorum ab immundis non fuit ante legem quo ad esum, sed tantum quo ad sacrificia, cum Gen. 9. post diluuium dictum sit, omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quasi tunc omnia animalia sine distinctione tradita sint hominibus in cibum.* Et q. 102. art. 6. ad 2. ait. *Esus plantarum & terræ nascentium fuit apud homines etiam ante diluuium, sed esus carnium videtur esse post diluuium introductus: dicitur enim Gen. 9. quasi olera virentia.* Simile habet Rom. 14. lec. 1. in illa verb. *Qui autem infirmus est olus manducabit.*

Secunda sententia est Caiet. in 9. c. Gen. vbi sentit esum quidem carnium nõ fuisse in vsu ante diluuium, non tamen fuisse tunc prohibitum. Priorem partem probat argumentis adductis pro prima opinione. Et confirmat quia ante diluuium, cum adhuc terra non esset salcedine aquarum diluuij sua illa primeua fœcunditate & virtute priuata, herbæ & fructus arborum erant tanti saporis & virtutis, vt homines etsi peccatores & impij non appeterent alios cibos, nec aliis indigerent. Posteriorem vero partem probat, quia ab initio fuit hominibus concessum dominiũ animalium, nec videtur ad alium commodiorem vsum tale dominium concessum, nisi vt illa occidere, & comedere possent, si vellent.

Tertia opinio est ante diluuium non fuisse prohibitum esum carnium imo fuisse iam in vsu, ita iudicat probabilissimum Soto lib. 5. de iust. q. 1. art. 1. In eandem videtur declinare Victoria in sua relec. de temperantia num. 3. licet non expresse, quia videtur etiam fauere primæ opinioni. Sotũ sequuntur nonnulli recentiores Thomistæ, alij vero primæ tamquam probabiliori subscribunt. Probat autem Soto suã opinionem, Primo si ante diluuium homines non comederunt carnes, hoc fuit, vel quia prohibitum, vel quia ignorabant tunc saporem carnium, vel quia non erat tunc necessarius cibus, Sed nulla ratio ex his hoc suadet, ergo. Non prima, non enim existit in tota sacra scriptura talis prohibitio expressa, nec est indita mentibus humanis, quia ita natura inclinasset ad abstinentiam carnium, cum tamen inclinet potius ad illas, tamquam ad cibum commodiorem saluti & gustui, estque testimonio medicorum esus carnium hominibus maxime naturalis. Nec secunda, quia nõ est credibile, vt per 1600. annos qui decurrerunt ab initio mũdi vsq; ad diluuium, ignorauerint homines tam practice quam speculatiue (quorũ ingenia

acutiora

acutiora tunc erant,) carnes salubriores & sapidiores esse quibusuis herbis, & fructibus. Nec tertia quia, licet in natura integra & statu innocentiæ hæc consequentia esset bona, hic cibus non est necessarius, ergo nec in vsu, propter rectitudinem appetitus: in natura tamen lapsa nihil valet, quia ex deprauato appetitu solent homines appetere etiam cibum non necessarium quod tunc quidem poterant, maxime prope diluuium, quo tempore, *Corruperat omnis caro viam suam,* Et tantum studebant homines volnptati & luxui Quis autem credat homines libidinosos, & lasiuuos, ac voluptatibus deditos abstinuisse à carnibus, & gula? cum luxus & gula non sit in hærbis, sed in carnibus.

Secundo Deus tradidit statim ab initio hominibus dominium omnium animalium & similiter vsum, sed sunt quædam animalia, quorum nullum omnino potest homo habere vsum, nisi comedendo illa, vt perdix, gallina, ergo.

Tertio ante diluuium fuere iam multa sacrificia animalium, de sacrificio autem iure gentium & vsu omnium nationum ab origine mundi comedit sacrificans, ergo saltim fuit aliquis esus carnium animalium quæ sacrificabantur. Quod si dixeris, eo tempore de sacrificio animalis tantum cedere in vsum sacerdotis pellem & lanam: contra inquit Soto, Gen. 4. dicitur sacrificium Abel magis acceptū Deo quā Cain, at si solam pellem & lanam sacerdos inde acciperet, non autem carnes, exigui valoris erat quod tunc offerebatur, nec erat cur sacrificium Abelis dicatur magis acceptum. Et confirmatur quia tunc partim ob sacrificia, partim vt ex pellibus & lana eorum indumenta sibi homines pararent, excoriabātur multa animalia, nec est credibile vt propter solam pellem excoriarentur, aut vt tot animalia excoriata canibus & volucribus relinquerentur: Imo est maxime probabile inquit Soto, vt igni admouerent carnes illorum, saporemque illorum gustarent, sicut igne panem & olera virentia apparabant.

Quod si dixeris contra Soto, fuisse tunc herbas accommodatas stomacho & calori naturali, carnes vero cum plurimum excederent herbas in virtute, non esse calori naturali proportionatas, & ita illas non comedisse, sicut modo infirmus non comedet carnem bouinam, etiam si illi sapida appareat, quia non est proportionata calori ventriculi infirmi. Respondet Soto, non habere locum hoc incommodum, quia sicut tūc virtus carnium erat maior, ita quoque virtus caloris naturalis ventriculi.

Denique cum venatio (vt constat) sit iure naturali concessa, fuit etiam in vsu apud primos illos homines ante diluuium tempore legis naturæ, nam & Lamech communiter dicitur venatione & casu occidisse quendam hominem, quem Hebrei volunt fuisse Cain, venatio autem incepit ad capienda, animalia & comedendas eorum carnes.

In hac quæst. conueniunt omnes, in statu naturæ, integrę, & toto tempore quod durasset fœlicitas illa, homines sine dubio non vsuros carnibus, partim quia herbæ & fructus paradisi terrestris erant maximæ virtutis, & nutrimenti, excellentissimique saporis. *Vidit enim mulier quod lignum vitæ esset pulchrum visu, & ad uescendum delectabile,* Partim quia appetitus hominis esset rectus, & maxime compositus rationi, nec desideraret vllo modo cibum non necessarium, qualis erat carnium, fructuum ad nutrimentum & saporem, adeo excellentium abundantia. Quibus accedit, vt sicut modo ad reficiendas vires infirmitate vel senectute labe factatas vtuntur viri & abstinentes, ac religiosi carnibus, ita tunc haberent homines in paradiso lignum vitæ, cuius fructus erat eximiæ virtutis ad reficiendas vires, & tuendam vitam in æternū. Quæst. ergo tota est in statu naturæ lapsæ vsque ad diluuium: In qua exclusa opinione Caiet. quæ parum habet probabilitatis, cū non recte sequatur, erat homo dominus animalium, ergo poterat licite vti ab initio carnibus eorum, nam Iudæi post legem erant domini animalium, cum tamē multis carnibus eorum vti non possent, vt suillis & similibus: pupillus quoque est dominus suorum bonorum, nec potest illis libere vti, vsq; ad præfinitū tēpus vel à lege.

Hac ergo exclusa opinione, ex alijs duabus dico vtramque esse probabilem, sed primam probabiliorē, nititur enim illi loco sacra scripturæ Gen. 9. ex quo quamuis non sequatur necessario ista opinio, quia potest dici (vt dicit Soto) ibi non esse hominibus concessum de nouo vsum carnium, sed tantum explicatum modum comedendi illas sine sanguine, id est coctas vel assas, quia ante diluuium homines eferi, & crudeles, & omni genere vitiorum pleni comedebant carnes crudas, contra præceptum naturalæ, abhorret

enim natura ipsa in hominibus à tali cibo communis tamen expositio sanctorum cui maxime in legitimo sensu sacræ scripturæ standum est, ita intelligit, vt tunc de nouo concessus fuerit hominibus vsus carnium, quia terra aquis diluuij & earum salcedine (durarunt enim supra terram fere per integrum annum) labefactata, herbæ & fructus desinerunt habere eum saporem, & virtutem, quam habebant ante diluuium, sicut modo videmus quando abundant pluuiæ fructus putrescere, & reddi insipidos, ac in locis montuosis & aridioribus produci sapidiores. Communiter etiam omnes historiæ tam Ecclesiasticæ quam seculares hoc videntur supponere tanquam certum, homines ante diluuium solis herbis & fructibus vsos. Secundo si aliqui homines tunc fuissent vsi carnibus, certe alicubi sacra scriptura id explicasset, vel aliquo modo significasset, at nihil tale videmus, imo oppositum colligunt ex sacra scriptura doctores. Tertio dicere Gen. 9. fuisse tantũ hominibus explicatum modum comedendi illas, quia ante diluuium comedebant crudas, hoc repugnat ipsimet Soto, qui ait in confirmatione sui tertij argumenti non esse probabile, quin homines tot animalia excoriantes, amouerent igni carnes eorum, vt sic earum saporem gustarent, sicut igne cibaria & olera sibi apparabant. Denique ex vitijs hominum non bene colligitur tunc esus carnium, quia temporibus ieiuniorum in quibus nõ est vsus carnium, non desinunt & viri sancti & maxime abstinentes à propria concupiscentia plurimum & vehementer solicitari. Adde quod Abel pius & sanctus fuit pastor ouium, Cain impius & iniqus agricola, etsi ob vitia carniũ vsum appetissent improbi, iusti vero herbas & fructus, contra oportuisset accidere, vt Cain & impij fuissent pastores ouium, iusti vero agricolæ herbas & fructus curantes.

Vnde ad argumenta Soti respondeo, Ad primum, homines abstinuisse ab esu carniũ quia non fuit eis concessus vsque ad diluuium, sicut habet communis expositio sanctorum, vel si concedamus non fuisse prohibitum cum Caiet. dicemus non fuisse toto illo tempore vsum carnium, quia primi homines filij Adæ illas non comederunt, & similiter posteri, vt imitarentur maiores suos, quod si qui illas essent comesturi erant descendẽtes ex Cain, quos vocat ibi sacra scriptura filios hominum, qui erant idolatræ & impij, hi autem habebant exemplũ Cain qui eas nõ comedit, sed terræ nascẽtia, propter quod nõ fuit pastor ouiũ sicut Abel sed agricola. Quantum autem in his valeant exempla maiorum constat, etenim quia emarcuerat neruus fæmoris Iacob, Israelitæ amplius non comederunt neruum femoris animalis. Recabitæ suum patrẽ Recab sequti nõ bibebant vinum, & modo Aetiopes subditi præsbitero Ioanni ducti exemplo maiorum, comedunt carnes crudas & nõ ob voluptatem. Apud Iapones non est est vsus carnium, vt refertur, nec apud Sarracenos vsus vini ob exemplum maiorum, cum tamen omnes isti sint viri perditissimi, & innumeris vitijs ac turpissimis abundent.

Ad secundum respondeo, sufficere homini ad dominium animalium, vt posset vti carnibus eorum, tẽpore quo sibi à Deo concederetur, in statu enim naturæ integræ erat homo verus & perfectus Dominus animalium, nec tamen in eo statu carnibus eorum vt constat fuisset vsus, sicut pupillus est verus dominus suorum bonorum, nec potest illis libere vti vsque ad præfinitum tempus.

Ad tertium dico, sufficere tunc vt lana & pelles essent in vsum sacrificantis, non enim erat necesse vt sacrificans comederet de carne sacrificij, neque hoc includit in se ratio sacrificij. Abraham enim nisi Deus occurrisset, vere sacrificasset filium suum, de cuius carnibus non erat manducaturus. Et in præstantissimo sacrificio quod vocabatur holocaustum, nil sibi retinebat sacrificans, sed tota hostia comburebatur. Et ad replicam ex sacrificio Abel sumptam, dico illud sacrificium non fuisse Deo magis acceptum, quia caro eius cederet in alicuius vsum, sed quia sacrificans fuit Deo gratior, *Respexit enim Deus ab Abel & munera eius.* Prius ad Abelis fidem, animum, & pietatem, & ratione horum ad munera eius. Ad aliam confirmationem dico, sufficere vt excoriarentur ad vestes & indumenta, nam cum duplex hominis necessitas sit, victus, & indumenti, ad victum vtebantur herbis & fructibus, ad indumenta pellibus animalium, quæ certe tunc non erant multa, nam cum iusti & pij essent pauci, pauca quoque erant sacrificia, & pauca animalia quæ hac de causa excoriarentur, vnde in sacra scriptura non legimus eo tempore fieri mentionem nisi sacrificij Abel, & Noe egredientis ex arca.

Ad

Ad quartum patet solutio ex dictis, sufficiebat enim eis ad suas libidines sapor & virtus herbarum,ac fructuum ante diluuiũ, nec curarunt comedere carnes suos maiores imitati.

Ad vltimum dico,venationem esse homini naturalem in hoc sensu , vt sit consentanea eius naturæ , ex quo non sequitur , vt statim primo illo tempore eam exercerent: Dico secundo eos qui tunc venarentur , id facere gratia recreationis , & exercitij, non ad comedendas animalium carnes,sicut modo, in multis venatoribus videmus , & sicut multi exercitij gratia incumbunt ludis militaribus,nunquam tamen militaturi.

Quod si cui placet opinio Soti, quia multum etiam probabilis est, & satis rationi cõsona potest argumenta alterius ita diluere. Ad primum dicendo in illo loco Gen. 1. non fuisse quidem approbatum esũ carniũ ante diluuium , sed nec fuisse prohibitum, est enim affirmatio illa simplex : *Ecce dedi vobis omnem herbam & ligna in escam*: in qua tamen non continetur negatio, non comedetis carnes . Nam quando Deus ita aliquid concedit, & affirmat , vt oppositum neget,illud exprimit,sicut eodem ca. dixit Adæ . *De ligno quod est in paradiso comedes, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas.* In hoc autem casu concessit quidem vsum herbarum , non autem prohibuit aut negauit vsum carnium , cum sit cibarium magis conueniens gustui , & saluti , & ad quod habet homo à natura ius , & quandã inclinationem post naturam lapsam . Post diluuium vero fuit dupliciter necessarium, primo quia fructus terrę minoris saporis & virtutis erant , secundo quia homines ipsi imbecilliores & infirmiores,quę necesitas fuit explicata Gen. 9. simulque traditus modus comedendi carnes , sine sanguine, id est coctas, quia forte ante diluuium homines efferi comedebant illas crudas, contra præceptũ naturale quo prohibetur peccatum bestialitatis, quod est mortale & grauisimum , committeretque illud modo, qui comederet carnes crudas, sicut qui multo tempore reptaret. Vide Caiet. ver. Bestialitas.

Eodem modo soluuntur duæ illæ confirmationes , nam quod dicitur, sicut olera virentia , significat concesseram antea vobis olera,carnes nec concesseram nec prohibueram, modo illas quoque vobis concedo, hac lege vt coctas vel assas illas comedatis.

Et ad argumentum quod summitur ex isto loco, *Non comedetis carnes cum sanguine* dico vel explicari modum vna cum ista concessione,vel prohiberi quod antea efferi & impij præstabant , Quod antem per tam lõgum tempus id Deus non prohibuerit , ne garem,credendus enim est prohibuisse,licet sacra scriptura id non exprimat.

Ad argumenta deinde à nobis facta quã do dicimus primam opinionem esse probabiliorem dico, primo sanctos ita docuisse, vt rem suo tempore communiter receptã, nec multum disputatam , forsan enim si in disputationẽ fuisset vocati, aliter sensisent.

Ad secundũ dico ex vtrisque & pijs & impijs quosdã fuisse pastores,quosdã agricolas,etiã si Cain fuerit agricola,nõ enim dicimus secundũ hanc opinionẽ statim primos filios Adæ comedisse carnes,sed sequtos deinde ante diluuium,quando cęperunt vitia abundare , & libidines atque turpitudines.

Ad tertium respondeo, non dicere magistrum Soto,omnes homines illius temporis carnes comedisse igni appositas , sed incepisse experiri illarum saporem apponendo igni,deinde vero postquã illarũ sapore cognito eis vsi sunt, crescente eorum feritate & impietate cępisse aliquos eorum crudas etiã comedere , quod deinde prohibuit Deus.

Ad vltimum dico,posse quidem vtentes solis herbis & fructibus luxuriari,nihilominus esum carnium esse magis accommodatum , reddereque homines vegetiores & proniores ad luxum.

ARTICVLVS. II.

Vtrum liceat peccatores & malefactores occidere.

COnclusio est affirmans. Probatur à D. Tho. Ideo licet animalia occidere , quia sunt propter hominẽ , & in ipsum ordinata,sicut imperfecti⁹ in id quod perfecti⁹ est, sed in c orpore huius Reip. humanæ vnusquisque vt pars ordinatur in bonũ totius, ergo licebit priuatũ hominẽ occidere quãdo bonũ cõmune ita exiget: Rursũ in corpore humano secatur membrum putridum , quando ita exigit salus totius , salus autem & bonum commune Reip. exigit vt malefactores tollantur e medio , & occidantur , aliter namque experientia teste

& recta ratione dictante non potest Resp. in pace & quiete manere, ergo licitum est imo & necessarium malefactores occidere.

Circa hunc articulum est grauis dubitatio, Præcepta decalogi negatiua prohibēt quod intrinsece malum est, & nulla auctoritate aut ratione potest benefieri, quæ huiusmodi enim præceptis prohibentur, cum sint etiam iure naturali prohibita, non sunt mala quia prohibita, sed prohibita quia mala, sicut quod ius naturæ negat, ideo negat, quia intrinsece & sua natura malum est. Sed quintum præceptum decalogi generaliter proponitur omnibus hominibus, omniumque hominum in vniuersum occisionē prohibet, vox enim Hæbrea Rasach. qua vtitur ibi textus, proprie sonat generali quadā prohibitione, non occides hominem, ergo nulla ratione aut auctoritate licet aliquem occidere, vel potest id benefieri, etiā si malefactor sit. Et confirmatur. Hoc præceptū est iuris naturalis & diuini, ergo in eo nulla potestas potest dispensare, diximus enim hæc pręcepta esse omnino indispensabilia, ergo iniquæ sunt leges humanæ, quæ statutuunt pœnam capitalem malefactoribus.

Secundo etiam si hoc præceptum esset dispensabile, solus Deus posset in eo dispēsare, & ita illos tantum malefactores liceret occidere, quos Deus exciperet ab ista prohibitione generali, vel in sacra scriptura, vel speciali aliqua reuelatione: at sunt aliqui malefactores vt fures, quos Deus non excepit à lege generali non occides, quos tamen leges humanæ occidunt, ergo saltim circa hos leges humanæ erunt iniquæ. Hęc argumenta quærunt accuratam explicationem quinti præcepti Non occides.

Controuersia I.

QVID PROHIBEATVR *quinto præcep. Non occides.*

DE hoc victoria in relectione de homicidio à num 11. vsque 21. Soto loc. cit. art. 2. D. Tho. 3. contra gen. c. 146. & opusc. 4. in expositione quinti pręcepti. Sunt autem varię huius præcepti expositiones.

In primis Vualden. vt referunt Guido & Castro contra hæreses in verbo Occidere hæresi 1. docebant nullomodo licere iudicibus aut principibus occidere malefactores. Primo, quia in isto pręcepto quinto non occides generaliter prohibetur omnibus iure naturali & diuino omnino indispensabili occisio cuiuscūq; hominis. Secū. Matth. 13. in parabola illa zizaniorum, dicentibus se ituros ad eradicanda zizania id est tollendos peccatores dixit dominus; *Ne quaquam sed sinite vtraque crescere.* Id est sinite viuere impios cum pijs, tēpore messis id est iudicij separabuntur zizania & impij, & punientur. Tertio, cum omnis potestas adeo deriuetur, debent iudices & principes imitari Deum, *Deus autem non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.* Ezechiel. 18.

Contra hunc tamen errorē sit conclusio. *De fide est, licere iudicibus & gubernatoribus occidere maleficos.*

Habetur enim aperte in sacris litteris: In primis cum Exo. 20. dixisset: *Non occides* Subiungit deinde c. 22. *Maleficos non patieris viuere.* Vbi aperte docet Deus, in illo præcepto non occides non prohiberi occisionem malefactorum. Et Deut. 21. & 22. homicidas, blasfemos, & adulteros præcipit occidi. Quod si illo præcepto non occides, omnis occisio prohiberetur, & malefactorum, vt volebant isti hæretici, & docebat quidam Nicolaus Galechus Boemus, qui fuit legatus Boemorum in Conci. Basilien. profecto Deus pugnantia & contraria præciperet, quod est blasfemum de Deo vel suspicari. Et confirmatur. Matth. 5. vbi Christus legem veterem à Pharisæis & scribis deprauatam & corruptam in suo vero sensu exponens, ait: *Audistis quia dictum est antiquis non occides, ego autē dico vobis, quicunque irascitur fratri suo, reus erit, &c.* Putabant Pharisei solos actus externos & homicidium externum esse peccatum, interna vero odia minime: ait Christus etiam internum odium est peccatum, imo & homicidium ideo est peccatum, quia procedit ex ira & odio: q. D. Quod non procedit ex ira, & odio, sed ex iusta causa non est peccatum, nec prohibitum: talem autem esse occisionem malefactorum constat ex necessitate boni communis, & pace Reip. psal. 100. *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.* Actor. 5. Petrus quia ita oportebat ad bonum commune fidelium, occidit Ananiam & Saphiram, qui sibi mentiti fuerant.

Et confirmatur hæc catholica doctina à D. Tho. optime lib. 3. contra gen. c. 146. rationibus naturalibus præter eā quę hic habetur: Cū iniqui homines sensum sequti, nō timeant pœnas æternas futuras, oportet vt timeant

timeant, vt pœnis etiam præsentibus & corporalibus afficiatur. Experientia autē teste malefactores & perturbatores Reip. omnes alias pœnas preter capitalem paruipēdunt, ergo nec esse est ad bonum commune, vt hac quam solam timent, afficiantur.

Secundo resp. omniū prudentū consensu præmio & pœna cōtinetur, quorū exequutores à Deo cōstituti sunt principes & iudices, nullus autem qui ordinem diuinæ prouidentiæ exequitur, peccat, ergo nec principes peccant punientes malos, illos vero nō punirent sufficienter, nisi eos etiam occiderent, vt constat ex primo argumento. Ergo.

Tertio, medium directe & per se ordinatum ad bonum, non est malum (dixi directe, nam indirecte & per accidens, ex malis aliquando sequuntur aliqua bona) sed occisio malefactorum est medium per se & directe ordinatum ad tantum bonum, quale est pacatus Reip. status, & securitas ciuium, ergo non est mala, neque illicita, aut prohibita, sed bona.

Denique sicut medicus tollit membrum putridum vt totum corpus viuat, & bono particulari præferendum est commune, ita quia bonum, & pax Reip. vitaque paccata huius mistici corporis sic exigit, iustum est vt iniqui particulares tamquam nembra putrida tollantur. Quo argumento vtitur D. Pau. 1. Cor. 5. vbi agens de quodam malefactore ait: *Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?* Et subdit, *Auferte ergo malum ex vobis ipsis.* Rom. 13. ait de potestate sæculari: *Si malum feceris time, nō enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est, & vindex in iram ei qui male agit.* 1. Pet. 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi quasi præcellenti, siue Ducibus tanquam ab eo missis in vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.* Deniq; ipse Moyses, qui legem à Deo in tabulis ceeperat, licet in eis vidisset scriptum: *Non occides:* mentemque Dei probre nosset, descendens de monte occidit idololatras, & malefactores, quos reperit: Quod argumentum etiam est efficacissimum, vt videbimus contra Scotum.

Reiecta hac hæresi: Ex catholicis Scotus in. 4. d. 15. q. 3. ar. 2. vult eo præcepto in vniuersum prohiberi omnem occisionem hominis, præterquam eorum quos ipsemet Deus exciperet, & cum excepерit ipse in lege Deu. 22. & Leu. 20. homicidas, blasfemos adulteros, idolatras, & male dicentes patribus suis, hos licuisse occidere in veteri lege: In noua autem licere quoque occidere homicidas, & blasfemos, quia hoc non est reuocatum à Christo in Euang. adulteros autem iam non licere occidere, quia est reuocatum Ioan. 8. quando dixit Christus illi mulieri adulteræ, *Neque ego te condemnabo:* & eam licet deprehensam in adulterio liberam dimisit. Et confirmatur ex D. Aug. lib. 1. de ciuit. Dei. c. 21. dicente. *Hoc præceptum, Non occides, generaliter intelligendum est de omni occisione hominis, illis solum inde exceptis, quos Deus, vel lege lata, vel expræssa reuelatione particulari iusserit interfici.* Vnde colligit Scotus, primo, iniquas esse aliquarum prouinciarum leges, quæ morte puniunt adulteros, vel furem diurnum, qui non est aggressor. Neque adhuc visa est (inquit Scotus) bulla de cælo, quæ huiusmodi concedat occidi. De fure agemus inferius. q. 66. art. 6. controuer. 4.

Nūc vero, quod spectat ad omnes malefactores in vniuersum, Scoti opinio falsa est, & quæ à viris peritis iudicatur periculosa, & quāuis auctor catholic⁹ & religiosissimus fuerit, erronea. Et cōfutatur aperte. Primo (vt supra vidimus in præceptis naturalibus quę sunt primæ apertæ & necessariæ cōsequētiæ deductæ ex primis principijs iuris naturalis, qualia sunt præcepta negatiua decalogi nō cadit vlla dispensatio, neque Dei ipsius, quia quę prohibēt sunt adeo intrinsece mala, vt implicet cōtradictionē aliquā do bene fieri, sicut homini ita est intrinsecū esse rationalē, vt implicet esse hominem & non esse rationalem. Hoc quintum præceptum est huiusmodi, cum sit decalogi & negatiuum, ergo neque Deus potest in eo dispensare, ergo si contineretur in eo generalis prohibitio occidendi quemcumque hominem, neque Deus posset ab eo aliquos excipere, & concedere vt occiderentur.

Secundo, magistratus seculares & pagani habent gladium ad occidendos homicidas & malefactores & ante legē, quam primum fuerunt Resp. hominum in mundo, & post legem, nam de eis loquūtur Petrus & Pau. locis cit. cum tempore eorum plerique gubernatores & iudices ac principes essent pagani: at cum huiusmodi magistratibus Deus non dispensauit, quia lex Moysi ad eos non pertinebat, nec eis data fuit, sed soli populo Hebræorum, ergo hi non poterant homicidas occidere, si illo præcepto Non occides contineatur generalis illa prohibitio, quam vult Scotus, cum ante legem nondum essent isti casus excepti, post le-

gem vero lex non loquatur ipsis paganis. Hoc consequens est erroneum & contra doctrinã B. Petri & Pau. qui docent eos iu ste gladium portare in vindictam male factorum, ergo.

Tertio, iuxta Scotum non liceret occide re incendiarios, hæreticos, committentes cri men læsę maiestatis, proditores Reip. cum hi & similes nõ sint excepti in diuina lege.

Quarto, oporteret omnes blasfemos pæ na capitis plectere, quia ita statuit diuina lex vetus.

Quinto, non liceret modo vllos malefa ctores occidere: Probo, nam aut illa præcepta occidendi homicidas, blasfemos, & adulteros erant iudicialia & legalia pertinentia ad illum populum Hebræum & gubernationem ipsius, sicut alia multa quæ fuere illi tradita à Deo, aut naturalia & explicata à Deo, sicut ipsa præcepta decalogi, Si prius dixeris, cũ omnia legalia tam iudi cialia quam cæremonialia cessauerint in pas sione Christi: cessauerunt quoque necessario istæ exceptiones occidendi homicidas, blasfemos, & adulteros positæ in lege, & ita principes Christiani, quibus iam lex illa vetus omnino abolita est, non possent contra præceptum vniuersale neminem occidendi, occidere homicidas: Si dixeris secundum, iam non erunt exceptiones illius præcepti vniuersalis, sed præcepta naturalia, dictante recta ratione naturali ad bonũ cõmune illos occidi, vt perturbatores boni cõmunis. Qua ratione nõ solũ istos quos Deus expressit, sed alios quoscunque graues & noxios perturbatores boni cõmunis & quietis Reip. licebit principibus secularibus occidere, & præter communem modum occidẽdi, qui fit vel iugulatione, vel suffocatione, excogitare varios modos atrociores, & varia genera pænarum, quæ recta ratio naturalis dictauerit necessaria, vt male factores timeant, & a suis audacijs ac flagitijs arceantur.

Sexto, iuxta Scotũ nemini liceret cum debita tutela occidere inuasorẽ, cum hic casus non sit exceptus in lege: Quod si dixeris occidentem inuasorem non intendere occisionem eius, sed suam tantum defensionem, quæ ei licet, hoc parum refert. Nam quando finis est licitus & medium ad illum necessarium licitum est: si ergo licet se tueri ab inuasore, licebit & illum occidere, quando aliter agressus se tueri non potest, non autem liceret iuxta Scoti doctrinam.

Denique confutatur hæc opinio ex comuni vsu omnium principum & nationum, cum apud omnes occidantur malefactores, recta ratione dictante id omnino necessarium esse ad bonum commune: Essetque durissimum condemnare omnes leges ciuiles quæ ita statuunt: Primo, quia a sapientissimis & prudentissimis conditæ sunt, & nõ sine diuina prouidentia, iuxta illud Prouerbiorum. 8. *Per me legum conditores iusta decernunt.* Secundo, quia lex põtificia in re adeo graui, si leges istæ ciuiles essent iniquæ, eas emendasset, moderasset, aut abrogasset, vt videmus in alijs legibus ciuilibus factum, quando aliquid a recta ratione aut æquitate alienum continent, at potius videntur confirmatæ in Iure Canonico. 23. q. 4. maxime Cano. Inuenitur. & Cano. Quęsitum. &. 23. q. 5. can. Reos sanguinis. can. De occidendis. can. Miles, vbi congerit Gratianus varia testimonia Sanctorum & Pontificum docentium æquissimum esse malefactores occidi, maxime illud Hieronymi in. 22. ca. Hieremiæ: *Homicidas, & sacrilegos, & venenarios punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.*

Quod autem dicit de adultera, non bene colligit Scotus ex Euangelio. Christus nam que eo loco neq; agit iudicẽ, neque in lege veteri dispensatione aliqua vtitur, sed tanquam doctor priuatus consultus an illa esset lapidanda, (quod simultate querebant) dolo eorum occurrit, dicens oportere, vt vnusquisque iudicium culparum a suis proprijs inchoaret: & tandem relictus solus agit cum illa priuatim, vt Rex cæli, & Redemptor, verecundiamque quã passa erat, & dolorem peccati sui loco pœnitentiæ suscipiens, ei condonat, quæ priuata misericordia non tollit legem, si illa obligaret.

Secunda explicatio quorundam est, prohiberi illo quinto præcepto occisionem innocentis, ita vt illud præceptum, Exodi. 20. *Non occides*, explicetur per illa verba, Exodi. 23. *Insontem & iustum non occides*. Sed neque explicatio hæc est optima, imo falsa & periculosa, quia cum hoc præceptum respiciat vnumquemque priuatum, & vnicuique priuato detur, si eo tantum prohiberetur occisio innocentis, liceret cuique priuato occidere sua propria auctoritate nocentem & male factorem, & absque inculpata tutela sui: tantumque tenerentur homines ab occisione innocentium abstinere, quod est falsum & cõtra fidem: nulli enim licet sua propria autoritate alium occidere quantumuis nocen-

nocentem, nisi in sui defensionem, & cum moderamine inculpatæ tutelę. Consequentia vero patet, quia nullum aliud est præceptum quo prohibeatur occisio nocentis priuatis hominibus, si hoc præceptum intelligatur prohibere tantum occisionem innocentis.

Tertia explicatio est, & vsque ad nostra tempora communis, ac recepta a multis, prohiberi hoc præcepto occisionem, quæ fit auctoritate priuata, non autem illam que fit auctoritate publica, imo eam licere. Sed hoc quoque falsum est, nam ita sequeretur iudicem occidentem in iudicio innocentem, vel occidentem in iudicio nocentem, sed contra ordinem iuris, non peccare contra hoc præceptum, quod tamen est falsum & error, cum iste iudex sic agens vere committat homicidium, omne autem homicidium prohibeatur hoc præcepto: consequentia vero patet, quia in vtraq; occisione agit iste iudex autoritate publica. Secũdo, sequeretur illum qui occidit suum inuasorem cum moderamine inculpatæ tutelę, si sit persona priuata, peccare contra hoc præceptum, & esse homicidam: patet, quia exercet istam occisionem sua priuata auctoritate, hoc autem est falsum & error. Nam quod aliqui respondent huic argumento, occidentem inuasorem occidere illum auctoritate publica concessa sibi a iure naturæ, est ridiculum: sicut enim ius naturæ concedit, vt possim occidere inuasorem ad tuendam propriam vitam, ita disponit idem ius naturæ, vt tenear sumere cibum ad eam sustentandam, vnde sicut ridiculum esset asserere, quando sumo cibum ad vitam sustentandam, me id facere auctoritate publica, ita quoque ridiculum est dicere, occidentem inuasorem suum cum inculpata tutela, id facere auctoritate publica, maxime quia aliud est quærere, cui liceat aliũ occidere? habenti ne auctoritatem publicã? an cuiuis etiam priuato? & aliud, quem hominem liceat occidere? quod hic inquirimus: nam cui id liceat articulo sequenti videtur.

Et ita nostræ quæstioni non satisfacit hæc tertia explicatio, quamuis in communi sermone, quando non agitur ex professo & diligenter de propria significatione huius quinti præcepti, solet in aliquibus casibus propter breuitatem dici, hanc vel illã occisionem non esse homicidium prohibitum, quia fiat auctoritate publica, vt quando Abrahã voluit occidere filium suũ, &c. at si ex professo & accurate res tractetur, hoc præceptum non prohibet (vt constat ex modo dictis) occisionem auctoritate propria, sed aliquid aliud.

Vltima expositio est, prohiberi tantum illo præcepto omnem occisionem hominis quæ est dissona rationi naturali, non autem eam quæ illi consona est: ita Victoria & Soto locis citatis, & est comunis inter discipulos diui Thomæ, Ad quam intelligendã obseruemus, præcepta iuris naturalis, cum sint conclusiones deductæ ex primis principijs iuris naturalis, sicut illa prima principia. Quod tibi non vis &c. Et quod tibi vis &c. intelliguntur iuxta dictamen rectæ rationis, ita quoque & conclusiones ex illis deductæ. hinc sequitur præceptorum decalogi maxime negantium (cum sint conclusiones inmediatæ & proximæ deductæ ex istis principijs) genuinum & proprium sensum esse, secundum dictamen rectæ rationis, vt apparet in singulis. *Nolite iurare omnino*, præceptum est, sed intelligitur nisi recta ratio aliud exigat, nam vbi recta ratio iurare exigit, non agitur contra istud præceptnm, Similiter præceptum est, *Non furaberis*, id est, non accipies alienum nisi recta ratio aliud exigat: ita qui in extrema necessitate alienum accipit, non furatur, nec agit contra istud præceptum, quia recta ratio dictat tunc accipi posse alienum, Sic præceptum istud non occides intelligendum est, nisi recta ratio aliter exigat vel non occides, nisi iuxta dictamen rectę rationis. Hunc sensum tradit diuus Thomas. 1.2. q. 100. ar. 8. vbi ait: *Homicidium quod in decalogo prohibetur habere rationem indebiti*, id est, prohiberi in decalogo, eam occisionem, quæ iure naturę indebita est, & aliena a recta ratione. Et in hoc articulo, eo nomine probat licere occidere malefactores, quia ita exigit bonum commune, q. d. quia dictat recta ratio, vt bonum priuatum pro bono communi exponatur.

Hæc explicatio vitat omnia incõmoda, quæ sequuntur ex alijs expositionibus. Et probatur ratione: Præceptum, non occides, est iuris naturalis, ius naturale nihil aliud est quam dictamen rectæ rationis, ergo hoc præcepto nihil aliud prohibetur, quam occisio, quæ est contra rectam rationem.

Secundo, quod prohibetur hoc præcepto, nõ est malum, quia prohibitum, sed prohibitum

hibitum, quia intrinsece malum, occisio autem hominis in vniuersum, & generaliter sumpta non est intrinsece mala (cum aliquando possit bene fieri) sed illa tantum est intrinsece mala quæ repugnat rectæ rationi, ergo hoc præcepto hæc tãtum prohibetur. Ita fit vt sicut hoc præcepto omnes illæ occisiones prohibentur, quæ sunt dissonæ rectæ rationi, ita quoque non pertineant ad hoc præceptum, nec eo prohibeantur, quæ sunt consonæ rectæ rationi, & consequenter nec sint exceptiones huius præcepti: quod enim in aliquo præcepto simpliciter sumpto non comprælienditur non dicitur ab illo deinde excipi, sed excipitur a lege, vt dicunt DD. quod in illa capiebatur.

Ex his sequitur primo, priuatam occisionem agressoris in propriã tutelam, & eam qua iudex occidit malefactores seruato ordine iuris, nõ esse exceptiones huius præcepti, cum vtramque dictet recta ratio. Sequitur secundo, cum hoc præceptum non sit iuris positiui sed naturalis, prohibens eam occisionem quam recta ratio dictat esse malam, æquale semper fuisse atque idem in omni lege, quia præcepta naturalia sunt immobilia, sicut & natura ipsa semper sibi similis est. Vnde quem aliquando licuit occidere semper licebit, & quẽ aliquãdo non licuit, nec deinde licebit. Sequitur tertio, exercentes occisiones quas dictat recta ratio non esse homicidia, non esse vocandos homicidas, quia homicidium est intrinsece malum, & prohibetur omnino isto quinto præcepto, vt constat. Sequitur quarto, casus illos antiquæ legis quibus præcipiebantur occidi homicidæ, adulteri & similes non esse exceptiones, nec mere legales, sed quasdam interpretationes iuris naturalis, cum illos dictaret recta ratio, licet modus puniendi & occidendi fuerit legalis, & iudicialis, pertinens ad illum populum, vt quod lapidarentur adultera blasphemus & similes.

Sed contra fundamentum sumptum, homicidium ideo esse prohibitum, quia malum, posset aliquis sic obijcere, si nulla esset lex prohibens homicidium, illud non esset peccatum, ergo non ideo prohibitum, quia malum, sed contra, ideo malum, quia prohibitum. Antecedens patet, quia ex Diuo Augustino libro. 22. contra Faustum capite. 29. tomo. 6. *Peccatum est dictum, factũ, vel concupitum contra legem Dei æternam*. Si ergo non esset lex Dei illud prohibens, non esset peccatum, nam tunc non esset contra legem Dei, in quo ex Augustino consistit ratio peccati. Et confirmatur ex Diuo Ambrosio, libro de paradiso, cap. 8. vbi ait: *Peccatum est inobedientia diuinorum præceptorum*. Vnde si non extaret diuinum præceptum, neque inobedientia esset, neque peccatum, & Diuus Paulus ad Roman. 4. ait: *Vbi autem non est lex, nec præuaricatio, nec peccatum.*

Secundo, Diuus Thomas. 12. q. 75. art. 3. ad. 4. habet: *Quando dicitur, non omne peccatum esse peccatum, quia prohibitum, hoc dictum esse accipiendum, quantum ad prohibitionem iuris positiui, quod si istud dictum referatur ad ius naturale, omne peccatum ideo peccatum, quia pro hibitum.*

Respondeo ad hæc, homicidium esse malum, quia contra ius naturale, & eo iure prohibitum, quod non repugnat nostro fundamento, nam cum dicimus, illud quod est prohibitum, quia malum esse intrinsece malum, intelligimus prohibitum lege positiua vt in loco citato, docet Diuus Thomas, nam si de iure naturali loquamur, illud etiã quod est malum quia prohibitum iure naturali, est etiam intrinsece malum, idem enim est iure naturali esse prohibitum, ac esse contra dictamen rectæ rationis. Et hoc modo intelliguntur omnes illæ definitiones peccati adductæ ex D. Augustino, D. Ambrosio, & diuino Paulo, peccatum esse contra legem ęternam Dei, & naturalem, & hoc modo homicidium est malum, non quia prohibitum lege aliqua positiua, sed iure naturali illud prohibente, vt rẽ intrinsese contra rectam rationem, & consequenter intrinsece malam. Dico secundo, supposito nullam esse legem naturalem prohibentem homicidium, sed solam positiuam (quę hypothesis est impossibilis) tunc homicidium & esse peccatum, & non esse peccatũ: non esse, quia contra nullam legem, vt ostendunt argumenta facta, & esse quia quocunque modo haberet Deus odio homicidium, & homicidam condemnaret pœna æterna, nec posset esse beatus in tali statu homicida. Nec mirandum quod statuamus has duas contradicentes veras, esse peccatum, & non esse peccatum, posita enim hypothesi impossibili possunt sequi & colligi alia impossibilia, vt duo contradicentia vera.

Ex his omnibus infertur aperte differentia inter homicidium & occisionem hominis, nam illud cum sit occisio hominis contra rectam rationem, est intrinsece malum,

occisio

occisio autem hominis simpliciter sumpta, licet primo aspectu sonet malum, & habeat speciem mali, potest tamen ex causa legitima honestari, cum nõ sint intrinsece mala. Hanc differentiam colligunt Theologi ex D. August. lib.2.de liber.arbitrio.cap.4.

Nunc ad Argumenta initio posita, Primum ex dictis manet solutum, cõstat enim illo quinto præcepto, non occides, non prohiberi in vniuersum quamcunque occisionem hominis, sed eam tantum, quæ rectæ rationi disona est, & ita non prohibetur occisio malefactorum, quam maxime exigit & dictat recta ratio ob bonum commune.

Patet etiam solutio secundi, nam neque hoc præceptum est diuinum positiuum, sed naturale, neque casus, quos Deus assignat in lege sunt dispensationes, vel exceptiones huius pręcepti, sed præcepta quoque iuris naturalis: ita vt sicut dictat recta ratio non occidi, innocentes, ita quoque dictat occidi nocentes, qui Reipublicæ pacem & securitatem perturbant.

Ad argumenta vero Vualdensium facilis est solutio, primum illorum est idem cum primo modo soluto. Ad secundum respondet hic Diuus Thomas, quando occisio malefactorum non potest esse sine graui damno bonorum, vt quando maior vel bona pars ciuitatis esset perturbanda, & cum iniquis iusti affligendi, tunc dissimulandum esse cum iniquis, quo adusque commodius fieri possit, quod indicat eadem parabola, habet enim: *Sinite, ne forte cum zizanijs eradicetis etiam & triticum.* Quia cum malorum punitio fiat ob bonum Reipublicæ, quando illi nocebit, dimittenda est vsque in tempus cõmodius, & opportunius.

Tertium soluitur etiam hic a diuo Thoma, vide illum.

Argumẽtum primum Scoti solutum quoque manet ex dictis, cum hoc quintum præceptum non sit generalis prohibitio cuius cumque occisionis hominis, sed illius tantum, quæ rectę rationi disona est, & ita casus assignati in lege (vt modo dicebam⁹) nõ sunt exceptiones, sed explicationes quoq; eiusdem iuris naturalis, vnde sicut istos licet occidere quos lex indicat, quia reipublicæ perturbatores, ita possunt leges humanę occidere alios quoscunque perturbatores, & malefactores, quorum occisionem recta ratio dictauerit necessariam bono cõmuni. Ad confirmationem ex D.Aug. respon. D Aug. eodem loco se ipsum explicare cum appellet ibi leges quibus licet malefactores punire iustissimę rationis imperia, vnde iuxta eundem Augustin. cum malefactor occiditur, lege lata a Deo occiditur, nõ quidem positiua sed naturali.

Circa solutionem secundi argumenti Vualdensiũ vide diuum Thomam loco citato contra gentes, & quæ eius interpretes docent supra.q.11.ar.3. vbi agitur de punitione hęreticorum, vbi explicatur quomodo illa parabola zizaniorum sit intelligenda, nec prohibet combustionem & punitionem hęreticorum, Quo modo etiam liceat cum nocentibus occidere innocentes in bello, nec in eo contradicatur huic parabolę facile deducitur ex.q.40.de bello ar.1.

Iam cum occisio malefactorum licita sit imo & necesaria, videamus.

Controuersia II.

AN IVDEX QVI VIDET malefactorem si occidatur certo damnandum, si vero condonetur ei vita pœnitentiam acturum, & saluandum, debeat illi concedere vitam.

PArtem affirmantem probãt hæc argumẽta. Ex diuina institutione in homine priuato vita corporis & omnia bona temporalia eius ordinantur in vitam spiritualem ipsius, sed in hoc casu ex hypothesi posita vita corporea huius malefactoris est necessaria ad salutem spiritualem ipsius, ergo in hoc casu condonanda est ei vita corporis, vt spiritualiter saluetur.

Secũdo, iudex tenetur ex præcepto charitatis velle huic homini vitam spiritualẽ, at si tunc occidat eum, non vult ei vitam spiritualem, imo priuat ipsum illa, agit ergo contra illud preceptum.

Tertio, pœnæ huius vitæ hoc distant ab æternis alterius sęculi, quod illæ non sunt medicinales, sed mere punitiuę, at pœnę huius vitæ sunt medicinales, & ordinatæ in bonum patientis illas, at si in casu posito iudex occidat istum reum, pæna ista non est medicinalis, imo contra, ergo.

Sed nihilominus sit conclusio.

In tali casu iudex iuste potest & debet occidere malefactorem, etiam si sciret ex diuina reuelatione statim damnandum.

Debet quidem iudex admonere, ac inflammare illum per se & per alios idoneos viros ad pœnitentiam, & concedere illi tempus commodum ad confitendum & recipiẽda sacramẽta, pro qualitate delinquẽtis,

cæterum quia maneat ille impœnitens non est cessandum ab eius punitione, nec quia videat iudex illum damnandum.

Primo, quia si aliter iudices agerent, & ita esset in vsu, omnes malefactores fingerent se impœnitentes, vt sic euaderent supplicia, manerentque peccata impunita in maximum damnum Reipublicæ.

Secundo, huiusmodi pœna non ordinatur in bonum malefactoris, sed communitatis, vnde iudex non infligit illi pœnam ex odio ipsius, sed ex amore boni communis. & iustitiæ cuius est custos ex officio, bonum autem commune præferendum est cuicunque particulari, ergo cum ad bonum commune huius occisio necessaria sit, occidendus est, quidquid sit de damno particulari ipsius.

Tertio, illa pœna est ei medicinalis & vtilis, quia patienter illam ferens, ac Deo offerens meretur, & satisfacit pro delicto suo, quod si id non faciat, non iudici, sed ipsi imputandum est. Est etiam medicinalis Reipublicæ, cum per huiusmodi punitiones alij timeant, & cessent à peccatis, proficitque saluti spirituali aliorum. Vnde vere seruant naturam & rationem pœnarum huius vitæ.

Denique Deus ipse, cuius reliqui principes & iudices ministri sunt, & quem imitari debent, postquam concesit commodum tempus malefactoribus ad pœnitendũ, punit eos etiam si videat eos damnandos.

Ad arg. in oppositũ Ad primum respon. malefactorem qui non est noxius reipublicæ, & cuius occisio non est necessaria bono communi, & cui vita corporalis est simpliciter & absolute necessaria ad salutem animę, non esse à iudice occidendum, in nostro autem casu, occisio huius est necessaria reipublicæ, & vita corporalis non est simpliciter ei necessaria ad salutem animæ, cum concedatur ei sufficiens & commodum tempus ad pęnitendum.

Ad secundum respondeo, teneri iudicem ex charitate ad volendum bonum spirituale huius simpliciter quidem, at si bonum cõmune aliter exigat, tenetur ex charitate etiã & iustitia, velle magis bonum commune, ad quod ordinatur occisio illius, quam bonum particulare ipsius, tum quia ex ordine eiusdem charitatis bonum commune præferendum est cuicunque particulari, tum etiam quia debet ex officio prouidere bono communi: & licet ex suo genere bonum spirituale huius diuinius sit, & altioris ordinis, quam bonũ tẽporale Reipublicæ, adeo tamen excedit bonum commune, hoc spirituale & particulare huius, vt debeat illud huic præferre, maxime quod nõ punitis malefactoribus, non solũ sequuntur in Republica multa damna temporalia, verum etiam innumera spiritualia. Denique iam sufficienter iudex vult salutem spiritualem huius, cum illum admoneat vt pęniteat, sufficiensque tempus ad recipienda sacramenta ei concedat, vnde vita corporalis non est ei simpliciter necessaria ad salutem spiritualẽ, cũ posit cõmode conuerti, & pœnitere, ac sacramenta recipere, quod si non vult sibi imputetur.

Ad vltimum patet solutio ex tertio Argumento. Altera dubitatio est.

Controuersia III.

POSSIT NE IVDEX occidere eum qui modo innocens est, prudenter tamen & vehementer timetur futurus, deinde noxius Reip.

ABulẽsis in. c. 21. Deuth. habet partẽ affirmantẽ. Primo, quia bonũ commune est præferendum particulari, & diligenter curandum a ministris iustitiæ, præueniendo dãna quæ possunt Reip. accidere, sed in hoc casu bonum commune periclitatur vehementer, ergo via præuentionis, & vt Hispane dicunt de gouierno licebit iudici hunc occidere, imo debebit. Secundo, si tyrannus velit destruere ciuitatem, nisi tradatur ei innocens existens in illa, potest ciuitas, imo & debet tradere illum innocentem, ne tota ciuitas pereat, adeo vt peccarent grauiter ait Abul. gubernatores illius ciuitatis, nisi illum traderent, vt liberarent totam ciuitatem à tanto periculo, sed periclitatur similiter in hoc casu Resp. passura damna ab isto, qui prudenter cognoscitur futurus esse maxime noxius. Ergo occidendus.

Oppositum docet communis Theologorum schola, & ita est tenendum. Primo, quia iustitia & gubernatio humana debet asimilari diuinæ, nullũ autem puniuit Deus vnquam, aut punit pro peccato futuro. Secundo occidere innocentem simpliciter, & absolute est intrinsece malum, nec potest aliqua ratione vel fine benefieri, iste modo actũ & reuera est innocens, ergo nullo titulo potest licite occidi. Tertio, Non sunt facienda mala, neque vt inde eueniant bona. neque ad vitanda alia damna, occidere actu innocentem est malum omnino, & contra

præ-

preceptum, Non occides, & omnino disso num rectę rationi, ergo nullo modo facien dum, neque ad obtinendum aliquod bonum, neque ad vitādum aliquod damnum. Denique huic communi dāno quod timetur, non est necessarium medium occisio huius hominis, cum possit ei occurri recludendo illum, vel aliquo alio medio, quod prudentia dictabit absque eius morte.

Ad argumenta proposita, Ad primum respondeo, prouidendum quidem esse bono communi a gubernatoribus Reip. & vitanda damna imminentia, sed medijs licitis, quia non sunt agenda mala vt inde veniant bona, occisio autem innocentis est intrinsece mala. Secundo dico, bono communi esse prouidendum, cum detrimento particularis personæ, quando alia via ei prouideri non potest: in casu autem proposito potest prouideri bono communi sine morte istius hominis, mittendo illum in exiliū, vel, in custodiā. Ad secundū dico, dubitari plurimum a Doctoribus de maiori illius argumenti, an in eo casu sit tradendus innocens? de quo infra art. 6. sed quicquid sit de ista maiori, neganda est consequentia, quia in casu istius maioris, ex hypotesi quæ ponitur, non potest prouideri bono communi illius ciuitatis alia via, quā tradendo innocentem, at in hoc casu potest prouideri (vt explicatum est) alia via quam occidendo illum. Est tertia dubit.

LICEAT NE IVDICI OCCIdere filios innocentes ob peccata parentum?

HAEC fauent parti affirmāti. Primo, iustitia humana debet imitari diuinam, at Deus punit & occidit filios propter peccata parentum, Exod. 20. *Ego dominus Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem parentum in filios, vsque in tertiam & quartam generationem.* Cui consonat illud, Matth. 23. *Vt descendat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti*, &c. id est, Vt condemnemini & puniamini propter homicidia iniusta quæ fecerūt patres vestri. Idem exequutus est Deus præcipitque fieri in varijs locis S. Scripturæ: Vt in diluuio, in incendio Sodomæ. Exod. 12. Ob peccata Aegyptiorum occiduntur omnes primogeniti Aegypti. Similiter Iosue. 7. Ob peccata parentum occiduntur omnes paruuli Hierico. & 1. Reg. 14. Omnes paruuli & infantes Amalech, & grauissima peccata Regum Israel puniuit Deus in filijs eorum. Ob adulterium Dauid moritur filius, qui ei natus fuerat ex Bethsabe: Ob idololatriam Salomonis recesserunt a filio eius Roboam 10. tribus. 3. Reg. 11. Homicidiū Nabot, quod perpetrauit Acab, punit Deus in filio ipsius.

Secundo iustitia humana punit aliquando filios ob delicta parentum pænis grauissimis quę, possunt ęquari morti, vt infamia, confiscatione bonorum, exilio perpetuo, ignominia perpetua, vt sæpe accidit in crimine hæresis & læsæ maiestatis.

Deniq; ille locus Ezech. 18. *filius non portabit iniquitatē patris*, explicatur cōmuniter a Theologis & Doctoribus quo ad pænā spiritualē & ęternā, nō tamē de pęna tēporali, Vt videre est apud D. Th. 1. 2. q. 87. ar. vlt. vbi refert D. Hiero. in Epistola ad Auitum, & D. Aug. q. 8. in c. 8. Iosue, ergo cū ablatio vitæ sit pæna tēporalis, poterit iudex in grauissimis criminibus etiam occidere filios propter peccata parentum. Sit prima conclusio.

Deus potest occidere filios etiam innocentes pro peccatis parentum, & e conuerso.

Patet, quia vtitur re sua, pro libito, nullique facit iniuriam, cum sit dominus vitæ & mortis, iuxta illud Roman. 14. *Siue enim viuimus, Domino viuimus, siue morimur, domino morimur.* Hinc sequitur occisionem innocentis non esse intrinsece malam simpliciter sumptam, quia aliter non posset Deus illam facere, sicut nec potest mentiri, quia est intrinsece malum. Sequitur secundo, Deum quando occidit aliquē etiam innocentem, non dispēsare in quinto præcepto decalogi, tum quia habens dominium vitæ omnium nulla indiget dispensatione ad eam tollēdam, tum etiam quia præcepta decalogi sunt indispensabilia, vt vidimus. Secunda conclusio.

Iudex humanus non potest occidere filiū pro peccatis patris sine speciali Dei reuelatione.

Ita D. Aug. in cap. 8. Iosue. q. 8. & in Deut. q. 42. tom. 4. Ita intelligitur locus ille, Deut. 24. *Filius non occidetur pro patre, sed vnusquisque pro peccatis suis morietur.*

Nunc ad argumenta Abul. in oppositum. Ad primum dico, illa loca probare nostram primam conclusionem, vel potius intelligēda esse de filijs immitantibus peccata parentum: ita D. Tho. 1. 2. q. 87. ar. vltimo ad primum, & colligitur aperte ex contextu, Nam Exo. 20. postquam dicititur: *Visitans peccata parentum*, &c. addit. *His qui oderunt me*, & Math. 23. *Implete mensuram patrum vestrorum.*

vestrorum. Ad alia loca quæ in eodem argumento primo afferuntur respondeo ex prima conclu. maximum esse discrimen inter nos & Deũ, quia Deus cum sit dñs vitæ & mortis, potuit occidere illos paruulos pro peccatis parentum, quod nobis qui non sumus domini vitæ aliorum non licet. Ad secundum respondeo posse Remp. de omnibus bonis temporalibus suorum ciuium disponere ob bonum commune, ad quod pertinet punitio delinquentium, & ita potest in punitionem parẽtum mittere filios in exiliũ, & expoliare eos suis bonis, & honore, quia bonũ partis est bonũ totius, vitæ aũt filij nec pater nec Resp. habet dominiũ, & ita non potest priuare filium vita pro peccato patris. Vel respondeo secundo proprie loquendo filium non puniri in bonis proprijs, in crimine hæresis vel læsæ maiestatis sui patris, sed in bonis proprijs patris, quæ ipse erat deinde habiturus iure hæreditario, vnde si haberet ipse filius aliqua bona propria, non posset in eis puniri. Ad vltimum respondeo, occisionem filij innocentis pro peccato patris esse contra rectam rationem, & loca adducta in secunda conclusione, etiam si non sit contra illum locum Ezechielis.

ARTICVLVS III.

An liceat occidere malefactores priuata auctoritate.

CVM occisio malefactorum licita sit quærit modo D. Tho. cui ea liceat? num cuiuis homini an soli principi & iudici? Sit conclu.

Soli principi, & personæ publicæ licet malefactores occidere.

Hæc est de fide ex Pau. enim Rom. 13. soli magistratus & ministri iustitiæ portant gladium, & sunt vindices malefactorum. Et est ratio, Cum occisio malefactorum eo nomine licita sit, quia illam exigit bonum commune, ad eum tantum pertinebit malefactores occidere, ad quem pertinet ex officio curare bonum commune, hoc autem tantum pertinet ad publicam potestatem, ergo, Vnde D. Aug. 1. de ciuit. Dei ait: *Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur, & tanto amplius, quanto sibi potestatem a Deo non concessam vsurpare non timuit*. Circa hunc articulum est grauis dubitatio.

Controuersia I.

AN VNICVIQVE LICEAT interficere tyrannum.

D. Tho. in. 2. d. 44. q. 2. ar. 2. ad vltimũ. Et. 2. de regimin. Princip. c. 6. videtur sentire licere cuiuis priuato ciui occidere tyrannum, ait enim: *Quando non est recursus ad superiorem laudabiliter occiditur tyrãnus qui per violentiam se fecit dominum*, Probat illud ex S. scriptura, Iudic. 3. vbi cõmendatur Aioth, qui interfecit Eglon regẽ Moab, qui tyrannice præerat Israeli, in historijs etiam profanis commendatur Brutus, eo quod liberauerit populum Romanum a Tyrannide Tarquinorum. Et Cicero in officijs laudat interfectores Cæsaris, qui per tyrannidem occuparat imperium.

In hac quęstione obseruemus cum D. Tho. loco cit. duplicem esse tyrannum, aliũ sola gubernatione, qui tyrannice ciues gubernat, omnia in suam vtilitatem & cum damno communi referens per fas & nefas, quamuis legitimo titulo possidere incœperit. Alius vero est tyrannus titulo & inuasione, quia per vim & tyrannidem obtinuit regnum, & durante eadem vi gubernat, dico durante eadem vi, quia si deinde Resp. in illum consentiat, quamuis tyrannice introductus sit, per illum consensum Reip. desinit iam esse tyrannus, & incipit esse legitimus princeps, ac possidere optimo titulo.

Tyrannũ primo modo nulli priuato licet occidere, quia cũ ille habeat iustũ titulum, nõ est deponẽdus, nec puniẽdus, quin prius audiatur & iudicetur, vel a superiore habẽte autoritatẽ ad id, vel ab ipsa Rep. quando deest superior. Et in hoc casu loquitur cõcilium Constans. sess. 15. quãdo damnat de hæresi asserentes licere cuilibet occidere tyrannũ: dãnatur enim ibi hæc propositio Ioan. Hus: quilibet tyrãnus licite potest a quocunque subdito interfici: Tyrannũ autẽ secũdo modo, quãdo nõ est recursus ad superiorẽ, qui illum proijciat & impediat, quilibet priuatus, vt defensor suæ Reip. potest occidere, sicut incendiariũ Reip. qui alia via quã morte impediri nõ potest, quilibet priuatus vt defensor suæ Reip. potest occidere. Et ratio est, quia vnicuiq; a natura cõceditur ius repellẽdi vim, quam patitur sua Resp. cum patiẽte illa patiatur & ipse vim, qui illius pars & membrũ est. Secũdo, quia vnusquisq; habet ius ad defendendã suam Remp, bello defensiuo iusto, contra inuadentem

dentem illam bello offensiuo iniquo siue explicito, siue implicito, iste autem tyrannus secundo modo saltem implicite infert bellum offensiuum, & iniquum Reip. Et de hoc tyranno loquitur D.Tho. locis adductis: talesque fuere Iulius Cæsar, & Eglon; de quo Iudic.3. quamuis si bene expendatur locus iste in textu Sacræ Scripturæ, Aioth non occidit Eglon, ut persona priuata, sed autoritate publica, vt electus a Deo, & missus a populo Israel ad illum repellendum, & occidendũ. Quo modo autem debeat se habere Resp. vt se defendat a tyranno, docet optime D.Tho.lib.1. de Regimi. princip.c.5.

Controuersia II.

AN VIR DEPREHENDENS vxorem in adulterio posiit illã autoritate propria interficere.

Leges ciuiles idvidẽtur concedere vt.l.Marito.ff. de Adulterijs &. l.Grachus Cod.ad.l. Iuliam eodem tit. quod autem autoritate legis fit, licite fit. In oppositum est doctrina huius art. iuxta quam nemini licet propria, & priuata autoritate aliquem interimere.

Hæc controuer. solet copiose tractari in additionibus ad.3.p.D.Tho.q.60.ar.1. Interim dico maritum bisfariam posse occidere vxorem adulteram, vel ante sententiam iudicis, vel illa iam lata, si ante sententiam, etiam si in crimine fragante eam occidat, peccat mortaliter omnium Doctorum iudicio, vocaturque homicida a Nicolao Papa, can. Interfectores.33.q.2. Leges autem quæ hoc illi concedunt, tantum sunt permisiuę in foro exteriori, non ad liberandum illum a culpa, sed a pœna tantum iudiciaria, quia depræhendentem vxorem in adulterio iudicat lex pasione tã vehemẽti tunc opprimi, vt vix aliud potuerit, sicut in cap. facere Alma mater, De sententia excõmunicationis, liberantur õn à culpa, & homicidio in foro Dei, sed ab excommunicatione, & irregularitate, & alijs censuris clerici occidentes, quos deprehendunt cum sua matre, sorore, aut filia: vt ibi Doctores maxime Couatru. An autem post latam sententiam peccet illam occidendo aliqui dubitarunt, quia iudex non præcipit marito, vt eam occidat, sed vt posit, si velit, vnde cũ in eius libertate relinquatur occidere illã, homicidiũ poti' videtur, & vindicta quam punitio iuridica. Nilominus dico: *virum occidentem vxorẽ adulteram condemnatam, a iudice non peccare, nec esse homicidam, si id faciat ex zelo iustitiæ, & non ex liuore vindictæ aut odio.*

Patet, quamuis iste non instituatur necessarius minister, vt carnifex, constituitur tamen minister, quamuis liber istius punitionis, occiditque autoritate publica, autoritate autem publica licet occidere malefactorem, ergo. Secundo, si hoc marito non liceret, peccaret grauiter princeps, vel iudex, qui illam marito traderet, faciens eum ministrum rei illicitæ, essetque iniqua lex, quæ ita sanciuit, at nullus doctorum talem legem, vel iudicem vnquam condemnauit, quia sicut licet legi & iudici vti alio carnifice ad illam adulterã puniẽdam, ita & viro, maxime cum occisio adulteræ non sit reuocata a Christo, vt vidimus contra Scotum. Nec valet quod dicitur illum esse ministrũ liberum, posseque vti misericordia in illam quia quamuis sit minister liber, vere tamen minister est, & autoritate pub lica agit. Nã & ipsimet iudices in multis possunt vti clementia, vel rigore, nec peccant, si dimissa clementia vtantur rigore; quando id non faciunt ex odio personæ, sed ex zelo iustitiæ.

Sed quæres hic, si mulier accumbens cũ viro inueniat sub puluinari gladium paratum à viro ad eam occidendam quam primum fuerit excitatus, posítne ipsa sua propria autoritate occidere illum, & ea ratione occurrere morti sibi imminenti, quam aliter euadere non potest? Respondeo in eo casu opus esse magna prudentia, quia si omnibus consideratis mulier ista nullo modo posit euadere mortem, nisi occidendo virum, potest illum occidere, quia id non est præuenire inimicum, quod non licet, sed tueri, ac defendere se ipsam a vero aggressore, a quo aliter se liberare non valet, quod si vel fugiendo, vel clamando, vel occultando pugionem, & resistendo, aut alia quacumque via posit ipsa euadere, non potest illum occidere, quia tunc non esset se ipsam tueri, aut defendere cum inculpata tutela, sed præuenire inimicum, quod non licet.

Controuersia III.

AN LICEAT ADMITTERE duellum ad vitandum proprium dedecus, & tuendum proprium honorem, quando quis ab alio prouocatur.

De duello an licitum sit differunt Alens.4.p.q.8.mem.4. summistæ verbo Duellum, Lyrannus quoque.1.Reg.16.& ibidem Diony. Cartusia. & Abulen. Iuristæ vero in can. Monomachiam.2.q.4.Cai.infra.q.95. art.8. & in Sum. Vbi initio obseruandũ est duellum quantum ad Etymologiam vocis idẽ esse quod duorum bellum. In iure etiã vocatur Monomachia, à Monos quod est vnum, & à machia id est pugna, quasi vnius pugna: est enim singulare certamen, & ita potest duellum quantum ad quid nominis diffiniri pugna vnius cõtra alterũ: sed quantum ad quid rei potest dupliciter accipi, large, vel proprie, large pro conuentione, seu concertatione duorum, siue cum periculo occisionis, siue non, vt in ludo qui Hispane dicitur esgrima, proprie vero, pro concertatione duorũ cũ periculo occisionis, vel mutilationis, aut vulneris, & ita accipitur hic.

Obseruemus secundo duellum, proprie sumptum posse tripliciter fieri, primo modo, eo animo vt Deus illo medio ostendat veritatem, & sumat vltionem de aliquo asserente falsum. Secundo modo ad ostendendas proprias vires, vt solet fieri en los desafios y campos de Italia, quando aliqui descendunt in arenam ad singulare certamen, Tertio modo, quando fit non ob aliquem ex his duobus finibus, sed in defensionem propriæ vitæ, vel ad vitandum notabile detrimentum in proprio honore, & fama vel bonis temporalibus.

His positis tria hic tractanda sunt, Primo, liceat ne ꝓuocare & indicere tale duellum? Secundo, liceat ne illud acceptare, siue libere siue coacte? Tertio, An liceat præbere facultatem ad tale duellum, vel illud permittere? Sit prima conclu.

Duellum proprie sumptum, & eo fine initum, vt Deus illo medio ostendat veritatem, est grauissimum peccatum mortale.

In hac conueniunt omnes Doctores citati. Et patet, quia illud est tentare Deum, sicut tẽtaretur per iudicia aquæ feruẽtis, vel ferri candentis, esset enim petere miraculũ, vt ostenderetur veritas, quod non licet. Et confirmatur, quia videtur contra rectam rationem, vt ad veritatem manifestandam sumatur tanquam medium, quod non est medium imo quod posset conuerti in damnum veritatis, & confirmationem mendacij, cum posfit accidere, vt qui defendit veritatẽ succumbat in certamine, & qui mendacium sequitur euadat victor.

Secunda Conclusio.

Duellum proprie sumptum, quod fit ad ostendendas proprias vires, peccatum quoque mortale est.

Hoc modo peccauit Goliath prouocans Israelem ad singulare certamen, Dauid autem non peccauit illud admittens, quia id præstitit peculiari instinctu Spiritus sancti, cum non descenderit in illam arenam ad ostendendas proprias vires, sed vt Deo obediret, vt eius causam ageret. Ratio huius cõclusionis est aperta, quia temerarium est, & contra rectam rationẽ ad solã viriũ ostẽsionem offerre se periculo mortis. Tertia cõcl.

Duellũ proprie sumptũ, neque ad defensionem propriæ vitæ, neque ad vitandum detrimentum aliquod in proprio honore, fama, vel bonis, licet vllo modo indicere.

Probatur primo. Si ad defensionem propriæ vitæ, vel honoris, aut bonorum liceret indicere duellum, vt cum quis falso accusatur apud iudicem de crimine, propter quod periclitatur devita, honore, vel bonis, id certe esset, quia in isto casu hic accusator, & calumniator vere, & actu inuadit illum innocentem, quamuis non proprio gladio, gladio tamen iudicis, & cum posfit inuasus tueri se ab inuasore occidendo illum, poterit sic calumniatus occidere illum in duello, vt suum inuasorem, sed hac ratione non licet, sequeretur enim primum ex ea, vt siquis ignorantia inuincibili bona fide aliũ falso accusasset, posfit accusatus prouocare illum in duellum, & ibi eum occidere, quod est falsum, & mille inccommodis plenum, & ab omnibus negatum. Patet, quia secundum illam rationem in hoc etiam casu accusator iste inuadit accusatum, inuasus autem potest occidere inuadentem, etiam si id faciat ex ignorantia inculpabili.

Secundo si dñs mittat seruum, vt me aggrediatur, & occidat, ego quidem seruũ illũ possum occidere, non autem dñm, licet vere & actu dñs ille sit, qui me vult occidere gladio serui sui, ergo similiter licet calũniator inuadat me per gladium iudicis, ego non possum illum aggredi.

Tertio sequitur, vt si quis accuset alium falso, ex qua accusatione immineat amissio famæ, vel bonorum posfit accusatus occidere accusatorem, & se propria autoritate & manu vindicare, quod est falsum, & in magnam perniciem Reipub. Consequentia autẽ patet, quia si quis inuadat me in honore & diuitijs, & qui vult me alapa cædere, aut bona rapere, & cũ me defendã infert

infert vim, & per vim vult me percutere, & expoliare, possum illum occidere tamquam inuasorem, sed secundũ oppositam sententiam accusator inuadit accusatũ in hoc casu in honore, & fama, ergo liceret eum occidere. Hæc cõclusio est omniũ Doctorum, & Caiet. Vnde falluntur aliqui recentiores Thomistæ, qui in explicatione huius art. putant Caiet. infra. q. 95. art. 8. sentire, licere innocẽti, cui falso imponitur capitale crimen coram iudice, offerre duellũ suo calumniatori, vt ea via se defendat, & in eo reprehendunt Caiet. cũ in illo art. 8. q. 85. & in sum. solum doceat, licere acceptare duellum sibi oblatum, numquam tamen dicat licere illud indicere.

Sed an hoc liceat acceptare cõtrouersum est apud Doctores. Conueniunt quidẽ omnes cõmuniter non licere acceptare duellũ proprie etsi oblatum, quando illud acceptans non est proprie se defendẽs, sed vtriusque condicto initur duellũ. An autem liceat in aliquo speciali casu illud acceptare non conueniunt, sed abeunt in tres sententias.

Prima habet, sicut in nullo casu licet offerre duellum, neque in causa ciuili, neq; in criminali, neque pro defendenda vita, honore, vel fama, ita neque illud vllo modo, vel titulo licere acceptare. Ita Abulen. vbi supra, & citat in hanc sententiã Hostiensem in sum. tit. de clericis, & quendam Henricũ, & Alanum, aitque esse cõmunem. Eandem sequitur Sylu. Duellum, num. 2. & deinde q. 2. num. 4. aitque hanc esse opinionem doctorum, non solũ sui ordinis, verum etiam aliorum. Probant primo. Absolute & omnino prohibetur tam in iure canonico, quã ciuili duellũ, & sine vlla distinctione, ergo in omni casu est illicitum. Conseq. patet. Quia vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. Antecedens vero probatur, in iure ciuili, ex. l. vnica. Cod. de gladiatoribus, quæ lex recipitur in Castella in lege vnica, tit. 9. lib. 4. ordinat. Rega. & habetur in noua capitulatione. p. 2. lib. 8. tit. 5. l. 10. In iure canonico. c. Monomachiam. 2. q. 4. vbi vide Turrecremata. Et cap. Cura suscepti, extra, De purg. vulgari. & in conc. Trid. sess. 25. decreto de Reformatione, vbi in vniuersum prohibetur duellũ sub grauissimis pœnis tam ipsis pugnãtibus, & eorum patronis, quam principibus id permittentibus, quã alijs quibusuis suo consilio, vel auxilio concurrentibus, siue quo ad ius, siue quo ad factum.

Secũdo, si in aliquo casu speciali duellũ esset licitũ ex parte acceptãtis, maxime quãdo aliter nequit vitare propriam mortẽ, vel infamiã, vel amissionem suorum bonorum, at in hoc casu non licet, ergo in nullo. Probatur minor, si tũc liceret, certe id esset, quia sic acceptans non est aggressor, sed solũ defensor sui, & suorũ, sed est vere tunc quoque aggressor, & non defensor solum. Probo, quia licet primus, qui offert duellũ, sit simpliciter, & aperte aggressor, hic nihilominus qui libere acceptat, cũ posset non acceptare, est quoque interpretatiue aggressor, vel saltim congressor. Et confirmatur, defendere se ipsum cũ moderata tuela (quod licet) ille tantum dicitur, quẽ alter inuitum aggreditur, nec potest vllo modo vitare bellum, sed tenetur vel perire, vel cũ graui dedecore fugere, vel inuasorẽ occidere, at iste acceptans duellũ potest vitare bellum, nec est dedecus, cum agat vt Christianus, nisi iã seruare legẽ Christi habeatur pro dedecore, ergo iste non est defensor, sed potius cõgressor.

Secunda opinio est, in duplici euentũ licere acceptare duellũ: primo, in causa criminali, quãdo nequit accusatus alia via vitare propriã mortẽ. Secundus est in causa ciuili, quãdo non potest alia via defendere bona propria, in hanc sententiã refert idẽ Abulen. vbi supra, Guilerm. & Lyran. in cap. 17. primi Reg. & hanc sequuntur aliqui recentiores Thomistæ supposita autoritate principis. Ratio horum est, quia acceptans duellum in his casibus nõ est aggressor, sed tantũ defensor sui, & suorum cum inculpata tutela.

Tertia opinio, vult in vno tantũ casu licere acceptare duellum, nẽpe in primo casu huius secundæ opinionis, quãdo vere innocẽti alius corã iudice imponit falsum crimẽ propter quod est capite plectẽdus: si in hoc casu (inquiũt) iste innocens negaret crimen, alter vero offerret ei duellum, sic oblatum potest ab isto innocẽte acceptari, & hac via attentare sui defensionẽ, quando nulla alia via ei pateret defensio. Ita Caie. infra q. 95. ar. 8. & in summa, Duellum. Ratio eius est, quia in hoc casu iste innocens nec aggressor est, nec cõgressor, sed vere aggressus, & defensor sui, parũ enim, inquit, ad hoc propositum facit, an alter hunc innocentẽ propria manu, vel aliena, id est, iudicis aggrediatur. Aliqui ante concilium Tridentin. volebant hanc opinionem esse optimam, at post concilium reijciendam ex prohibitione concilij.

Attamen mea sententia etiam ante concilium Trid. prima illa opinio Abul. est censenda verior, & probabilior, *In nullo casu licere acceptare duellum:* Argumenta enim quibus vtitur efficacissima sunt, maxime vltimum, illum solum dici defensorem qui inuitus cogitur ab actuali aggressore cum illo pugnare, qui vero prouocantur in duellum, quacunque ratione id fiat, non sunt defensores sui, sed saltem congressores.

Ad argumenta secundæ opinionis patet solutio ex probationibus primæ, Ad argumentum vero tertiæ quod est. Caiet. Respondeo illum tantum esse dicendum inuasum ab alio, quem alter propria manu ita aggreditur, vt necesse ipsi omnino sit aut pugnare, aut perire: quod in hoc casu non accidit, cum prouocatus possit ab illa pugna abstinere, quod si nulla alia via ei maneat ad se purgandum ab illo crimine, sibi falso imposito, patienter ferat mortem, sicut innocens probatus nocens per falsos testes.

Quo ad tertiam quæstiunculam sit conclusio.

Post concilium Trid. non licet principi alicui, vel reip. in aliquo casu permittere duellum, tantum abest, vt liceat facultatem, & licentiam ad illud concedere.

Hæc conclu. addit aliquid supra communem sententiam doctorum, qui præcesserũt concilium Trid. qui omnes concedebant licere principibus in aliquo casu, non quidem dare licentiam ad duellum, sed illud tantum permittere. Patet tamen hæc conclu. ex cõcilio Trid. loco cit. vbi expresse excommunicantur permittentes duellum, sicut & cõgredientes in illud, ita vt qui in duello obierit, careat Ecclesiastica sepultura, sicut etiã excõmunicantur quoquo modo cõcurrentes, non obstante quacumque consuetudine, etiã immemorabili, Doctores vero qui præcesserunt hoc concilium, eo ipso quo illud antecesserunt sunt excusati.

Ex his sequitur quantum errent, qui ad honestandam iniquitatem duelli ita argumentantur. Licet mihi recuperare bona, quę mihi aliquis inique abstulit ea via qua potero, ergo & honorẽ, sed honorem meũ recuperare non valeo, cum quis me iniuria affecit, nisi occidendo illum in duello, ergo licebit prouocare illum in duellũ. Secundo, furem inuadentẽ bona mea possum occidere, ergo & calumniantẽ me in iudicio, suaq; calumnia constituentẽ me in discrimine honoris, & vitæ, vt iniuria, quã mihi infert, cesset, licebit prouocatum in duellum occidere.

Ad primum ex his respondeo, plurimũ interesse inter recuperantem bona propria, & volentem vindicare suum honorem, vel iniuriam sibi illatam. Primo, quia ille recuperat quod suum est, & sine præiudicio alterius, tam illius priuati a quo rem accipit, cum ille non expolietur re sua, sed aliena, quam inique detinebat, quod est iustum, quam sine scãdalo, aut præiudicio Reip. vt supponimus. At occidens alium propria autoritate ad vindicandam propriam iniuriam, non recuperat quod suum est, sed expoliat illũ vita, quæ illius qui occiditur est. Vnde agit cum præiudicio tertij, & cum scandalo, ac perturbatione reip. Differunt secundo, quia pecuniæ meæ, quas alter inique detinet, non sunt mihi debitæ, vt pœna aliqua, sed vt res meæ propterea possum mea propria autoritate illas accipere, quando alia via recuperare non possum. Vindicta autem alterius non est mihi debita, vt res mea, sed vt pœna, & ideo inferenda à iudice. Quo fit, vt qui sua priuata autoritate illam infert, faciat iniuriam, & patienti illam, & iudici, cuius autoritatem, & iudiciũ inique vsurpat.

Ad secundum dico, tam pallium à latrone, qui non est actu inuasor, quam famam à calumniatore esse tuenda non occidendo illum, sed alia via meliori: Ita apparet, quam iustum sit illud diuinum præceptum: *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Est enim præceptum iuris naturalis explicatum à Deo, vt nemo proprias vindicet iniurias, quod dictat recta ratio, primo, quia nemo est æquus iudex in propria causa. Secundo, quia iudiciũ est actus rationis ab omni affectu, & perturbatione liber, qui vero iniuriam passus est habet iudicium rationis obscurum, & perturbatum proprio affectu, & odio alterius, *Impedit enim ira animum, ne possit discernere verum.* Vnde vt obseruauit Arist. 5. Ethic. c. 6. nec ipsis iudicibus commissum est in rebus grauioribus iudicium pœnarum, sed à legibus definitæ sunt, & taxatæ. Tertio, quia si propriam iniuriam vnicuique vindicare, & punire liceret, vltra condignum & multo atrocius, & grauius punirent, quam exigerent delicta, vt experientia docet in vindictis, quas filij huius seculi exercent, verbũ enim molestum vindicant percussione graui, alapam morte, &c.

Controuersia IIII.

POS-

POSSIT NE PRINCEPS, *aut lex concedere facultatem priuatæ personæ occidendi malefactorem.*

Obseruemus bifariam posse concedi huiusmodi facultatem, aut absolute, ita vt nulla expectata iudicis sententia posit occidi, aut secundo sub conditione, vt postquam iudicis sententia damnatus est ad mortem, concedatur, vt à quocumque priuato posit illa sententia mandari exsequutioni. Sit prima conclusio.

Non potest rex, vel resp. condere legem, vt absolute, & ante iudicis sententiam posit malefactor occidi ab aliquo priuato.

Primo est contra ius naturale, vt quis inauditus condemnetur, ergo nisi prius audiatur malefactor à iudice, non potest dari facultas, vt occidatur. Et confirmatur, quia condemnationem iuridicā debet præcedere cognitio iuridica. Estque consentaneum S. Scripturæ, Act. 25. *Non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat.*

Secundo, ex tali lege sequeretur totius reip. ruina, daretur enim occasio prauis hominibus occidendi alios, & vnusquisq; sub prætextu puniendi malefactores vindicaret se à suis priuatis odijs, & inimicis, omniaq; essent plena homicidijs. Intelligenda hæc conclusio est, nisi esset publicus reip. vel regis hostis. Tunc enim licet cuique priuato nulla expectata sententia, sed cum sola euidentia facti illū inuasorem repellere, & occidere, sicut diximus de tyranno, qui titulo tyrannus est. Et casu quo priuata persona posset malefactorem occidere tali lege, non esset hoc contra conclusionem D. Tho. qui loquitur tantum de auctoritate priuata, qui enim occideret alium tali lege, iam ageret auctoritate publica.

Sed contra hanc conclusionem est lex illa quæ habetur Num. 35. vt propinqui occisi possent occidere occisorem. Respondent quidam, Deum, cum sit dominus vitæ, & mortis, potuisse condere illam legem, & cōcedere, vt & ante iudicis sententiam occideretur ille malefactor, homines autem quantumuis principes, cum non sint domini vitę aliorum, non posse id concedere, cum neget recta ratio, vt non auditus condemnetur, & non condemnatus occidatur. Caie. respondet & nōnulli, illam legem tantum fuisse permissiuam, ita vt qui ita facerent non punirentur in foro exteriori, sicut diximus de viro occidente vxorem deprehensam in adulterio, nilominus in foro animæ illos peccare mortaliter, & esse homicidas. Lyranus & alij dicunt illam legem fuisse concessiuam, & habuisse vim in foro etiā interiori, non tamen ante iudicis sententiam, sed ea lata, & declarante iudice occisorem propinqui dignum morte tunc licuisse propinquis occisi sine vlla culpa mādare exsequutioni sententiam illam, & occidere occisorem sui cognati, colligiturque ex textu, cum dicatur ibi esse prius examinandum, occiderit ne homicida ille defūctū ex odio, vel passione, quia si fuerit ex odio, cōceditur illa facultas ꝓpinquis, ꝙ si nō ex odio, sed ex passione, vel graui occasione sibi a defuncto ablata, non conceditur talis facultas: hoc autem examen ad iudicem pertinet, vnde iuxta hunc sensum non simpliciter, sed præcedente iudicis sententia hoc illis conceditur. Vide Abulensem. q. 13. in istum locum. Secunda conclu.

Potest rex constituere legem, qua post sententiam iudicis concedatur facultas priuatis hominibus occidendi malefactores in aliquibus casibus.

Primus est, vt liceat cuique declaratos per iudicem inuasores itinerum, & assacinos, vel alios perturbatores reip. occidere: ita colligunt Sylu. & alij Doctores, ex cap. Pro humani. De homicidio voluntario, vbi datur facultas cuilibet necandi illos, qui occidunt Christianos per assacinos, id est, qui a iudicibus declarati sunt inimici, & homicidæ Christianorum, & dare pecuniam occidentibus Christianos. Et ratio est, quia in fine illius cap. vocantur isti homines diffidati: diffidatus vero dicitur in iure, qui potest a quocumque occidi, vt piratæ infideles, & Turcæ inuasores nostri.

Secundus casus est, quando vbi per sententiam iudicis condemnatus est ad mortē aliquis homicida, conceditur consanguineis occisi, vt posint occidere homicidam, vbicumque eum inuenerint. Sed hic casus ita moderandus est, vt primo hoc tantum posit concedi a principe, vel rege, & non ab alijs iudicibus, quia cum sit modus puniendi nimis extraordinarius, nec contentus in lege, concedendus non est, nisi ab eo, qui habet supremā potestatē. Secūdo, vt rex non concedat hoc nisi rarissime, & ex grauissimis causis, quæ cedant in bonum cōmune, quando scilicet homicida ille condēnatus nō desinit male agere, & molestus esse cognatis defūcti, vel alijs, quia tunc potest concedi, vt quiuis

cum occidat velut publicum perturbatorē Reipub. & qui capi facile a ministris iustitiæ nequit, aliter nisi bonum cōmune ita exigat non est concedenda ista facultas, pec caretque rex illam concedens, quia communiter consanguinei occisi nō puniūt occisorem ex zelo iustitiæ, sed ex liuore vindictæ experientiaque teste occidunt illum sine confessione sacramentali, & atrociter plusquam par est, quæ omnia in eo qui nec est inuasor itinerum, nec assacinus, & perturbator reip. sed solum priuatus quidam homicida sui inimici, indigna sunt homini Christiano, nec vlli homini cōcedenda, imo ipsos inuasores itinerū & perturbatores reip. qui commode capi possunt, non est concedendum vt a quocumque occidantur, ne pereant sine confessione, quia debet iudex quantum patitur bonum commune concedere reis locum, & tempus ad recipienda sacramenta.

Sic explicata conclusio probatur. Licet regi ad puniendos malefactores vti ministro quo voluerit, quando autem concedit facultatem his vel illis vt occidant malefactores, vtitur illis tamquam ministris non enim agunt tunc autoritate propria & priuata, sed publica & accepta a lege, vel rege nec sequuntur tunc sicut conclusio explicata est, incommoda quæ in prima conclusione, ergo id licet.

Sed an stante tali lege & facultate malefactor posit se defendere, vel resistere illi, qui vt minister legis vel regis potest ipsum occidere, dubium est, quidam volunt posse illum fugere non tamen resistere, alij volunt posse ipsum vtrumque, Prior opinio est probabilior & tenenda.

ARTICVLVS IIII.

An liceat clericis occidere malefactores?

QVæstio hæc potissime pertinet ad clericos cōstitutos in dignitate, & habentes publicam potestatē, quales sunt Episcopi, Abbates, &c. nā clericis priuatis constat satis ex præcedenti art. id non licere, cum nullæ priuatæ personæ id liceat. De clericis autem in dignitate positis duplex est quæstio: vna an id liceat habentibus solam potestatem spiritualem, alia an id liceat habentibus prẹter spiritualem etiā temporalem. D. Tho. constituit hanc conclusionē omnibus clericis communem.

Non licet clericis occidere malefactores.

Probatur Eccles. 10. Sicut iudex populi ita & ministri eius, clerici sunt ministri Christi, qui nullū percussit, imo vt ait D. Petrus, *Cum percuteretur, non repercutiebat*, nec vllius sanguinem fudit, imo proprium in aliorum salutem, ergo. Secundo, sunt ministri templi & altaris, templū autē & altare adeo abhorrent ab effusione sanguinis, vt eo polluantur, reddanturque suo modo irregulares, & indigeant reconciliatione & mundatione, ergo & ministri horū debent omnino abhorrere ab effusione sanguinis. Tertio debent se conformare legi Euangelicæ, cuius sunt ministri, lex autē Euangelica nō cōstituit pœnas occisionis, aut mutilationis, sicut lex vetus, quæ erat lex seruitutis & sanguinis.

Hæc conclusio intelligenda est simpliciter & absolute, non considerando dispensationes, aut priuilegia, & facultates, quas in his aliqui possunt habere, vnde oportet videamus.

Controuersia I.

QVO IVRE SIT PROHIBITA *clericis occisio malefactorum: & an possit circa hoc cum ipsis dispensari.*

SIt prima conclu.

Hæc prohibitio non est de iure naturali. Primo quia nec recta ratio id prohibet, neq; est aliqua dissonantia cum iure naturali, vt episcopus occidat malefactorem sibi subditum dignū morte. Secundo si ius naturæ id prohiberet, cum ius naturæ sit semper vnum & idē apud omnes, nec sacerdotes veteris legis potuissent occidere malefactores, at Moyses factus sacerdos occidit idololatras. Exo. 33. Phinees etiam sacerdos occidit fornicantē cum infideli, Num. 25. Samuel occidit Regem Amalech. 1. Reg. . Elias occidit sacerdotes belial. 3. Reg. ergo hoc non est contra ius naturæ, Denique ius naturæ nil dictat de sacerdotio nouæ legis, de quo loquitur hic D. Tho. & ita ex iure naturali nullo modo petendum est quid posint clerici & quid non. Secunda conclu.

Neque est de iure diuino huiusmodi prohibitio.

Nam ius diuinum constat vel ex Sacra Scriptura, vel ex traditione Ecclesiæ, at nullus est locus S. Scripturæ, in quo id sacerdotibus prohibeatur, nulla Ecclesiæ traditio quæ doceat id præcepto Dei prohiberi.

Sed

Sed obijcies. 1. ad Tim. 3. præcipit D. Paul. vt Episcopus non sit percussor, quo testimonio vtitur hic D.Tho. ad probandã suam conclusionem, iam igitur continetur hæc prohibitio in.S.scriptura.Secundo,clerici id tantum possunt quod a Christo acceperunt,Christus autem cum non habuerit aliquod dominium temporale,nec aliquam potestatem temporalem, non contulit eis hanc potestatem ad occidendum, aut iudicandum in causa sanguinis, imo oppositum docuit,dicens Petro, *conuerte gladium tuum*: vbi aperte negauit illi, cæterisque Apostolis,& eorum successoribus gladiũ temporalem,ergo iure diuino & ex Christi institutione hoc est illis prohibitum.

Ad primum respondeo,loqui ibi D.Pau. non cum omnibus clericis, sed cum solo Episcopo,& cum Episcopo,non vt persona publica, sed vt priuata, describit enim ibi mores & conditiones Episcopi, quæ omnes vt excontextu apparet pertinent ad priuatam personam ipsius, Neque est ibi sermo de omni persequutione, sed de atroci & crudeli,qua vtuntur aliqui domini & principes seculares, percutientes quoscũque sibi molestos, etiam proprios famulos. D. autem Tho.adducit istum locum Pau.non quasi pręceptum diuinũ, sed vt congruentiam quamdam & admonitionẽ Pauli:cum enim Pau. admoneat,ne Episcopus sit percussor,cõgrue statuit Ecclesia ne occidat aliquẽ,imo & argumẽta quæ posuimus congruẽtię sunt,nõ rationes necessariæ.Ad secundũ dico,nõ bene sequi,Christus hoc nõ habuit,aut nõ contulit, ergo clerici id non possunt habere, Christus nõ habuit vxorẽ, at habuerũt illas aliquãdo clerici, Christus nullius rei omnino voluit habere dominiũ, sed summã paupertatẽ,at clerici possunt habere dominiũ suorũ bonorũ patrimonialiũ. & ex Ecclesiasticis eorũ,quæ sunt necessaria suo statui: vnde licet non acceperint a Christo clerici potestatẽ secularẽ,nõ tamen prohibuit quin illã possent habere,& accipere à principibus & regibus,qui ex deuotione Ecclesiæ illã concederẽt. Respondeo secũdo illo argumento,tantũ probari clericos,qua clerici sunt,& titulo ordinis, vel dignitatis Ecclesiæ nõ habere hanc facultatẽ, & potestatẽ temporalẽ, non tamẽ inde sequitur,quin illã possint habere, & habeant ex cõmissione,& donatione principis tẽporalis. Ad illud D.Petri constat ex cõtextu, Christum loquutũ ibi fuisse illi, vt priuatæ personæ.Petrus enim tũc non gerebat personã publicã, nec agebat,vt minister iustitiæ,sed vt priuatus vim vi repellere volens. Vnde sit tertia Conclusio.

Hæc prohibitio est a iure humano pontificio, ob decentiam status.

Ita statuit Ecclesia,vt videre est dist. 45. can.Neminem.can.Episcopũ. & cap. Sententiã.Extra ne clerici vel monachi.Et toto titulo de clerico percussore.Ex qua conclusione sequitur,posse Papã dispensare & facere facultatem clericis, vt iudicẽt in causa sanguinis, & occidant malefactores,quia in ius humanũ pontificiũ habet Papa supremã & plenissimã potestatẽ: vnde nec clericis priuatis licebit ex autoritate principis occidere aliquem malefactorem, bene autem ex autoritate Papæ. Quarta conclusio.

Nomine clerici intelligendi sunt,non solũ cõstituti in sacris ordinibus, verũ etiam in minoribus.

De constitutis in sacris nullus vnquã dubitauit, de constitutis vero in minoribus colligitur ex titulo de clerico percussore: vbi fit mentio Acoliti, & cum Acolito id ibi prohibeatur, cõsequenter prohibetur & alijs existentibus in minoribus, sed cũ hoc discrimine iuxta communem doctorum sententiam,vt cõstituti in sacris si sine peculiari priuilegio & dispensatione Papæ audeãt dicere iudicium in causa sanguinis, peccent mortaliter,quia grauem inferunt irreuerentiam sacro ordini, & violant cum graui inobediẽtia præcepta & prohibitiones Ecclesiæ,quod ostendunt pœnæ quæ in iure imponuntur tale facientibus,excommunicantur enim,& subijciũtur alijs pœnis quas Ecclesia non solet imponere nisi pro peccato mortali:constituti autem in minoribus peccant tantum venialiter, quia cum ordines isti sint minores, non inferunt eis grauem iniuriam, sed quamdã tantũ indecentiam, nec Ecclesia imponit his pœnas graues, & eas quas alijs, imo vbi consuetudo fuerit initiatos minoribus indistincte sicut &alios meros seculares eligi in ministros iustitiæ, & ad alia officia sęcularia nec venialiter peccabunt, quia talis consuetudo liberabit eos omnino a lege iure Ecclesiastico.

An autem hoc loco nomine clerici sit etiã intelligendus habens primã tonsurã, dubium est,quia communiter tonsuratus gaudet priuilegio Ecclesiastico: communior tamen opinio est,non intelligi, quia prohibitiones sicut & odia restringenda sunt nullo autem loco ex his in quibus habetur in iure huiusmodi ꝓhibitio, fit mẽtio habẽtis primam tonsurã, De irregulari te & cẽsuris

clericorum, qui iudicant in causa sanguinis vel eā quacūq; via effundūt agemus, art. 8.

Circa solutionem tertij argumenti D. Tho. Videamus nunc.

Controuersia II.

AN PRAELATI HABENtes iurisdictionem temporalem, possint ferre iudicium & sententiam in causa sanguinis per se ipsos?

RAtio dubitandi est, quia D. Th. nō tribuit huiusmodi prælatis in solutione tertij argumēti, vt possint per se ipsos iudicare in causa sanguinis, sed solum vt posint eligere iudices sæculares ad huiusmodi causas: In oppositum autem est huiusmodi prælatos haberet eandem iurisdictionem, eandemque plenitudinem potestatis temporalis, quā alij domini sæculares, propter quod concedendum est, posse ipsos iudicare ac ferre sententias, tam in ciuilibus quam in criminalibus, sicut possunt alij domini sæculares.

Caiet. habet eandem sententiam, quam hic D. Thom. Huic autem argumento respondet, quando duæ potestates sunt coniunctæ, præstantiorem & superiorem trahere ad se minus præstantē & inferiorē, ita vt inferior sequatur modum, & induat rationem superioris: ideo dominos sęculares cum habeant solum iurisdictionē temporalem posse per se ipsos iudicare, & in ciuilibus & in criminalibus, prælatos vero Ecclesiæ, cum habeant vna cum iurisdictione tēporali, potestatem etiam spiritualem, quæ tanquam præstantior & superior trahit ad se inferiorem, debent propterea exercere temporalem, quatenus exigit decentia & natura spiritualis, ad quam pertinet abstinere a iudicio sanguinis, & ita possunt eligere iudices, qui ista iudicia exerceant, ipsi autem per se ipsos non possunt ea exercere.

Contra Caiet. tamen objiciunt aliqui Primo, aut loquitur de prælatis Ecclesiasticis, vt sunt prælati Ecclesiastici, aut vt sunt domini tēporales, si primo modo, sicut nō possunt iudicare in causa sanguinis, ita nec possunt eligere sæculares iudices, neque ad causam sanguinis, neque ad alias causas mere sæculares, neque vēdere officia, quia nil horū pertinet ad potestatē spiritualem, quā tantū habent vt prælati: vnde omnia ista debuisset Caie. negare prælatis: Si vero loquitur secūdo modo, sicut possunt vendere officia, eligere iudices, poterūt & per se ipsos iudicare in causa sanguinis. Probatur consequentia, quia sicut includuntur illa in potestate sæculari, ita & iudiciū sanguinis, quo circa sicut potest illa, qua dominus tēporalis, poterit eodem modo ferre iudiciū sanguinis.

Secundo, si prælatus non potest iudicare in sanguine, quia potestas spiritualis a qua alienū est iudicare de sanguine, tanquā superior trahit ad se secularem, similiter etiā est alienum ab spirituali potestate vendere officia secularia, constituere iudices ad res mere seculares, & ita neque posset prælatus hæc facere, sed deberet etiam quo ad hæc potestas spiritualis trahere ad se secularem.

Tertio, si indecorum est, ac prohibitum prælato iudicare in causa sanguinis, quia hoc modo concurrit ad eius effusionem, eligens iudicem qui de ea cognoscat, concurrit quoque ad effusionem sanguinis illius: quis enim tradit hunc subditum huic iudici ab eo damnandum nisi hic prælatus? Sit cōclu prima.

Possunt prælati habentes dominium temporale ex priuilegio & concessione Papæ per se ipsos ferre iudicium in causa sanguinis.

Patet, hæc prohibitio est ex solo iure Ecclesiastico, in quod potest Papa dispensare, (de quo nullus dubitat) ergo si huiusmodi prælati habeant priuilegium sedis Apostolicæ, ad exercenda omnia munia & officia requisita in iurisdictione temporali, & cum clausula generali non obstantibus quibuscunque decretis, vel statutis conciliorum, aut iuris pontificij, possunt habentes tale priuilegium ferre sententiam occidendi male factorem sibi subditum: cum per tale priuilegium hoc eis concedatur. Si vero solum habeat priuilegium habendi iurisdictionem temporalem, nec exprimatur in eo ad omnia officia in illa iurisdictione requisita, non potest per se ipsum iudicare de sanguine, quia tunc tantum conceditur ei iurisdictio temporalis iuxta decreta iuris communis, quo prohibetur per se ipsum talia iudicia facere.

Secunda conclusio.

Quicunque prælati, siue sint supremi domini, nulliū agnoscentes in tēporalibus superiorē, Principem, vel Regē, vt multi prælati Germaniæ, siue sint inferiores alicui Regi vel Principi, vt in Hispania & Gallia, possunt sine vllo peccato vel irregularitate eligere iudices ad causas sanguinis, per se autem ipsos non possunt illas iudicare, nisi per

per speciale & expressum priuilegium ipsis conceditur.

Prior pars patet ex iure cõmuni, ex cap. Episcopus. Ne clerici vel monachi. Vbi cõceditur prælatis habentibus dominium temporale, vt absque vlla irregularitate possint eligere iudices seculares ad omnes causas suorum vasallorum. Ex quo sequitur, nec peccare. Quia si peccarent eligendo tales iudices, id certe esset, quia per talem electionem concurrerent ad effusionẽ sanguinis sibi illicitam, & consequenter essent homicidæ, ac irregulares, cuius oppositum ibi definitur. Hęc doctrina est communis inter omnes tam Iuristas quam Theologos, & desumpta ex Glossa in c. Clericis. Extra ne clerici vel monachi: Quo fit, huiusmodi prælatos sine vllo priuilegio Papæ, sed à iure communi, eo ipso quo sunt domini temporales, & vna iurisdictio alteri coniuncta est, habere potestatem hanc designandi huiusmodi iudices, imo dictat hoc recta ratio: cum per se ipsos non possint exercere ista iudicia esse exercenda per alios, quis ergo illos eliget? certe si alius à prælato, deesset ipsi cum sit verus dominus illius loci, præcipua pars dominij, & iurisdictionis, qualis est designare iudices subditorum.

Secundo, quia iudices designati ab alio, & non ab ipso non obedirent illi sicut par est, quod esset in perniciem suæ Reip.

Secunda pars conclu. constat ex dictis. Ex quo sequitur, clericos priuatos ferentes sentẽtiã in causa sanguinis ex facultate principis peccare grauiter, & esse sanguinarios, & homicidas, & irregulares, cum dictet recta ratio, vt nemo occidat malefactorẽ, quã do iure superioris sui sibi prohibitum est. De alijs vero clericis qui prælati non sunt, iure autem hæreditario vel alia via habent alicuius loci dominium temporale, idẽ sentiendum est quod de prælatis modo diximus. Et in hoc sensu loquntur D. Tho. & Caiet.

Ad argumẽta vero contra Caiet. respondeo. Ad primum loqui Caiet. De his prælatis, vt sunt domini temporales, qui vt tales possunt vendere officia, eligere iudices, quia hoc non est eis prohibitum sed concessum, vt constat locis citatis, nec hoc infert irreuerentiam suo statui, imo est necessariũ ad debitam gubernationem, ad quam tamẽ non est necessarium, vt per se ipsos ferant sententiam sanguinis, sed est illis indecorũ, & indecens, ac prohibitum.

Ad secundum similis est solutio, potestati spirituali non repugnare nec esse indecens eligere iudices, sed necessariũ optimæ gubernationi. Et ideo circa hoc potestatem spiritualem non trahere ad se temporalem, ferre autem per se ipsum sententiam sanguinis esse indecens & indecorum, & quodã modo repugnãs potestati spirituali, & ideo quantum ad hoc oportere vt potestas temporalis conformet se spirituali.

Ad tertium dicunt aliqui Prælatos non peccare, nec concurrere ad sanguinem eligẽdo iudices, quia per illam electionẽ (inquiunt) solum designant eos, non tamen dant eis facultatem ad iudicandum, sed ipsi iudicant iuxta leges, & quicquid faciunt, faciũt authoritate legum: quemadmodum Cardinales eligentes Sum. Pont. eligunt quidem ipsum, non tamen dant illi potestatem plenissimam quam habet in Ecclesia. Sed hæc solutio non est, optima quia isti iudices ab aliquo debent habere authoritatẽ immediate, non à rege vel principe seculari, qui omnem suam potestatem temporalem, transtulit in prælatum illum, nec elegit rex talem iudicem, multo minus à Papa aut ab aliquo alio, ergo ab ipso prælato. Secundo isti Prælati qui sunt domini temporales, maxime supremi, possunt condere leges, secundum quas iudices designati ferãt sententiam in causa sanguinis, ergo ab ipsis sumunt authoritatem iudicantes secundum illas leges, & ita negari non potest, quin ab ipsis huiusmodi iudices electi accipiant authoritatem. Respondeo ergo ad argũm. cõcurrere quidem ipsos, sed nõ per se ipsos, sed per iudices, tribuentes authoritatẽ, qua ratione recte possunt concurrere, cum hoc non sit eis prohibitum, sed concessum & necessarium, per se autem ipsos concurrere non possunt quia est, illis prohibitum ã iure, à quo petendum est, & penes quod existit, quid possint, & quid non possint. Quando vero aliquid vlterius agunt quam designare iudices, & præstant aliqua in quibus videntur concurrere ad efusionem sanguinis, censendum est ipsos habere priuilegium ad id, vel expressum vel interpretatiuum ex vsu & consuetudine sui loci, vsus enim in his est optima iuris interpretatio.

Ex quo patet, licite Episcopos ob delicta in iure assignata degradare clericos, & tradere eos brachio seculari, absque vllo scrupulo peccati vel irregularitatis, quia ad hoc habent facultatem à iure, in titulis de clerico percussore, & de clerico degradato. Similiter Inquisitores hæreticæ prauitatis

fine vllo fcrupulo peccati vel irregularitatis tradunt hæreticos & relapfos brachio feculari cōburendos, quia hoc eft cōceffum in iure communi in fauorem fidei c. Ad Abolendendam de Hæreticis.

ARTICVLVS. V.

Liceat ne alicui fe ipfum occidere.

Conclufio eft negans. Probatur. Quicumque agit contra naturalem amorem & inclinationem, quam dictat recta ratio, peccat grauifsime contra ius naturale, at vnufquifque natura duce, & recta ratione dictante diligit propriam vitam, & inclinatur in conferuationem fui, contra quam inclinationem, & amorem agit qui fe ipfum occidit, Ergo. Dixi contra amorem, & inclinationem, quã dictat recta ratio, funt enim in nobis variæ inclinationes, ad quas non ducimur recta ratione, fed appetitu fenfitiuo, quarum multæ poft peccatum repugnant rectæ rationi, iuxta illud D. Pau. *Inuenio in membris meis aliã legem repugnantem legi mentis meæ*, contra huiufmodi agere non eft peccatum, contra eas vero, quas recta ratio dictat, peccatum eft.

Secũdo Nemini licet exfpoliare remp. re fua fine graui iniuria ipfius, vnufquifque ciuium eft pars, & membrum Reipub. vnde qui fe ipfum occidit exfpoliat Rep. fua parte, & confequenter grauem illi infert iniuriam.

Tertio, qui occidit feruum alienum iniuriam infert domino illius, & qui occidit fubditum alienum, iniuriam infert iudici illius, vfurpatque iudicium alienum: nemo autem eft dominus fuæ vitæ, neque iudex in fe ipfum, fed folus Deus eft dominus vitæ, & mortis, infert ergo qui fe ipfum occidit iniuriam Deo, perinde ac qui occideret feruum alienum, vel vfurparet alienum iudicium. Ex his rationibus patet occidentē fe ipfum peccare grauifsime & contra charitatem, & contra iuftitiam, contra charitatē, quia agit contra naturalem dilectionem fui ipfius, ad quam non minus tenetur, quam ad dilectionem proximi, contra iuftitiam vero, quia infert iniuriam & Deo & Reip.

Circa hunc articulum fuerunt olim duæ hærefes. Prima quorumdam hæreticorum, quos D. Aug. lib. de Hærefibus vocat circumceliones, Philafter vero circuitores, quia nullibi fiftebant, fed circuibant omnia loca. Docebant hi quemcunque hominem voluntarie fe occidentem, aut committentem alteri, vt ipfum occideret, quacunque de caufa, effe martyrem. Hæc hærefis confutatur ibi à D. Aug. primo quia præceptũ illud Non occides, prohibet quamcumque occifionem repugnantem rectę rationi, nil autem magis rectæ rationi aduerfum, quam occifio fui ipfius. Vnde dominus, vt ait idē Aug. tracta. 51. in Ioan diabolo fuadenti, vt fe ipfum præcipitē daret, refpondit, *Nõ tentabis dominum Deum tuum*, Et Petro martyriũ illi indicans dixit, *Alius cinget te, &c.* Acto. 16. quando cuftos carceris accepto gladio volebat fe ipfum occidere, exiftimãs vinctos aufugiffe dixit ei Pau. *Nil tale feceris, vniuerfi enim hic fumus*: Quod non prohibuiffet Pau. fi occidens fe ipfum effet martyr. Denique condemnatus eft Saul, quia fe ipfum occidit.

Secunda hærefis eft quorundam Donaftitarum, contra quos agit D Aug. lib. 1. de ciuit. Dei à cap. 17. vfque ad 27. qui docebant pœnitentem deteftantem fua peccata, fi ex maxima contritione, & pœnitudine fe ipfum occideret, non modo nõ peccare, verum etiam effe martyrem. Quæ hærefis reijcitur aperte Matth. 27. vbi Iudas dicitur pœnitentia ductus retuliffe triginta argenteos, & fe ipfum fufpendiffe, quem dãnatum effe, eft de fide: quia de fide eft illa verba pfal. 108. *Cum iudicatur, exeat condemnatus, & epifcopatum eius accipiat alter*: Ad litteram intelligi de Iuda, vt docuit B. Pet. Acto. 1. & Chriftus, nifi condemnatus effet Iudas, non dixiffet de ipfo: *Væ homini illi, per quem filius hominis tradetur, bonum erat ei, fi natus non fuiffet, &c.* Contra hunc errorem agit copiofe D. Aug. loco cit. Gratianus 23. q. 5. vbi inducit multa teftimonia fanctorum. Contra eundē agunt Arift. lumine naturali 5. Ethi. c. 11. & lib. 6. cap. 7. Cicero 1. Tufculana, & de fomno Scipionis.

Confirmaturque hæc doctrina catholica præter argumenta D. Tho. hac ratione naturali. Occidere hominem nunquam licet, nifi aut per accidens ad defenfionē propriã tunc enim non intenditur mors inuaforis, fed propria tutela, aut per fe propter bonũ commune, ad tollendũ perturbatorē reip. vel puniendum malefactorem, vt timeant ceteri, quod pertinet ad iudices vt cuftodes boni communis, fed in occifione fui nulla

nulla istarum rationum & causarũ exsistit, occisio enim sui ipsius neque valet ad propriam defensionem, & tutelã, imo directe ei aduersatur, neque pertinet ad bonum cõmune, quia vel iste qui se occidit, est vir studiosus, vel nequam, si prius cum sit optima pars reip. nocet ei occidendo se ipsum & priuando remp. parte sua, si nequam, vel sunt vitia eius ipsi tantũ nocentia, vel alijs, si ipsi tantum, per pœnitentiam fiet studiosus, & vtilis reip. non per mortem imo occidens se aufert sibi opportunum tempus ad pœnitendum, si nociua alijs, & perturbantia remp. non debet esse iudex in propria causa, sed relinquat id iudicibus, & custodibus boni communis.

Ex hac doctrina sequitur primo nec ob amorem cœlestis patriæ, & citius perueniẽdi ad gloriam licere alicui se occidere, neq; ad vitanda peccata, quæ committi possunt viuendo, tum quia non sunt facienda mala vt inde veniant bona, tum quia vt ait D. Tho. non est dominus sui in iis quæ pertinent ad hanc vitam, quia est dominus per liberum arbitrium, cui tantũ subsunt quæ pertinent ad hanc vitam, non tamen est dominus transitus ad aliam vitam, neque eorum quæ pertinent ad illam, neque vitæ, vel mortis, cum hæc non subsint eius arbitrio. Nec licet se occidere ad vitandas miserias, & labores huius vitæ, cum omnium laborum, & calamitatum maximum & terribilissimum sit mors, nec sint subeunda maiora damna ad euadenda multo minora.

Controuersia. I.

AN LICEAT IN ALIQVO *euentu se ipsum occidere.*

Contra doctrinam huius art. varia sese offerunt. Primo videtur impossibile, vt quis se ipsum voluntarie occidat: frustra ergo quęritur, an liceat. Antecedens patet. Voluntas non fertur nisi in bonum aut verum, aut saltem apparens: occidere se ipsum & non esse neque est bonum, neque potest habere rationem boni, ergo. Minor patet, quia omnia duce natura appetunt esse. Et confirmatur nullus potest appetere nõ esse beatum, vt docet D. Aug. 13. de Trinitate c. 3. sed si quis appeteret non esse, eo ipso appeteret non esse beatum, quod est impossibile, ergo. Secundo. Occidere se ipsum ad vitandã turpem & infamem vitam iudicatur actus fortitudinis, actus autem fortitudinis, & cu iusuis virtutis licitus est, ergo. Maior probatur. Hoc enim nomine commẽdantur in historijs sapientũ Lucretia, Portia, Brutus, & similes Romani. Et inter fideles primo Machab. 6. commendatur Eleazarus, qui ad liberandum populum suũ se ipsum morti tradidit sub elephante. 2. Machab. 14. laudatur Razias, qui se ipsum interfecit, vbi habet textus. *Eligens potius nobiliter mori, quam iniquorum fieri subditum.* Iudic. 16. Sanson se ipsum cum alijs occidit, quem B. Pau. Hebræ. 11. recenset inter sanctos veteris testamenti, multos etiam, martyres quos veneratur Ecclesia legimus se ipsos coram tyrannis morti tradidisse B. Apollonia se ipsam iniecit in ignem, Beatus Vincentius vltroneus conscendit machinam tormentorum.

Tertio eodẽ omnino præcepto quo prohibetur quis se ipsum occidere, prohibetur & alios, vt docet D. Aug. 1. de ciuit. Dei c. 17. & habetur 23. q. 5. can. Si non licet. Vbi ait, *Si non licet priuata potestate hominem occidere, etiam qui se occidit homicida est,* Et Paulo post. *Præstat, vt ita de homine intelligamus illud quod dictum est, non occides, vt neque alterum, neque se, nam neque alium, quam hominem occidit, qui se ipsum occidit,* Sed occidere aliũ non est intrinsece malum, cum id aliquando liceat, vt vidimus, ergo neque erit intrinsece malum se ipsum occidere, & ita aliquãdo licebit. 4. ignorantia inuincibilis excusat à peccato, sed potest aliquis ignorare inuincibiliter non licere se ipsum occidere ad vitandam turpem, & infamem vitam, ac existimare id esse honestũ, & laudabile vt multi romani viri sapientes, & similiter Græci existimarunt, ergo saltem qui cum hac ignorantia inuincibili se occideret, non peccaret. Quinto eodem præcepto quo tenemur non occidere nos ipsos, tenemur propropriam vitam tueri, & conseruare, at licet in multis casibus non tueri propriam vitam, sed illam exponere, vt cum inimicus me aggreditur, possum desistere à propria defensione, & pati, vt me interficiat, pro amico etiam licet mortem appetere, vt in naufragio, in quo vnica tantum est tabula ad euadendum, licet illam amico relinquere, & perire, licet nauigare cum periculo vitæ, bellare, licet seruire infirmis laborantibus peste, vbi vita maxime exponitur, Et quod videtur fortius, licet condemnato vt moriatur fame, non sumere cibum, etiam si sibi offeratur, licet condemnato ad bibendũ venenum illud sumere, & condemnato ad mortem

mortem, etiamsi carcer pateat, non fugere & velle pati mortem.

Sexto legimus multas illustres fœminas ad custodiendam propriam pudicitiam, ne paterentur stuprum, seipsas intermisse. Sic refert B. Ambro. 3. lib. de virginibus quãdam illustrem fœminam nomine Pelagiam cum filiabus suis virginibus Mediolani, cũ ciuitas illa ab hostibus fuisset capta, & milites quidam eas stuprare vellent, fixisse lætitiam, & postulasse, vt concederetur eis prius aliquos ducere coros, illosque ducendo per murum se ipsas dedisse præcipites in profundum fluminis alueum, commendatque illas maxime B. Ambro. ac vt sanctas laudat. Lege historiam Ecclesiasticam lib. 6. c. 21. D. quoque Hiero. tom. 5. in c. Ione. & habetur 23. q. 5. can. Non est nostrum ait. *Non licet in persequutionibus propria perire manu absque vbi castitas periclitatur.* Denique qui se occidit nulli infert iniuriam, ergo nõ peccat: nõ Deo, quia inter hominẽ & Deũ non habet locum iustitia, & consequenter neque iniuria: non sibi, quia scienti & volẽti non fit iniuria: non reip. quia teneretur illi ad restitutionem, si ei noceret cum iniuria. Et confirmatur tum quia resp. non est domina vitæ suorum ciuium, vt supra vidimus, tum quia bona temporalia ciuis non sunt minus reip. quam vita illius, at non infert iniuriam reip. ciuis, quando dissipat, & prodigit sua bona, ergo neque quãdo adimit sibi vitam. Quæstio hæc celebris fuit apud antiquos, de qua vide Arist. 3. Ethic. c. 7. & lib. 5. c. 11. Cicero 1. q. Tuscul. & in lib. de somno Scipionis refert illud Pythagoræ, *Sicut militi non licet sine iussu imperatoris a sua statione descendere, ita nec licet homini ab hac vita discedere sine Dei voluntate.* Plato in Phædone ait inter alia, *Sic irascitur Deus, cum quis se occidit, sicut dominus, cũ seruum suum viderit se occidentem.* Vide orationem Iosephi de hac re lib. 3. de bello Iudaico c. 21. D. Aug. Epist. 61. & 62. & lib. 2. contra epist. Gaudentij tom. 7. & potissime lib. 1. de ciuit. Dei. c. 17. & per. 10. sequentia cap. Exstat de hac re erudita relectio Mag. Victoriæ de homicidio.

Ad diluenda vero argumenta proposita contra doctrinam huius art. obseruemus bifariam posse aliquem se ipsum interficere, vno modo directe, vt cum habens hanc voluntatem, volo me ipsum interficere, suspẽdit se, quod sine dubio numquam licet, vt recte probat hic D. Tho. secundo modo indirecte, quod accidit, cum potest quis, & tenetur vitam suam tueri, nec vult. Dico potest, & tenetur, multoties enim potest, non tamen tenetur, certum namque est melius conseruari vitam carnibus, quam piscibus, nec propterea tenetur homo comedere carnes, vt vitam conseruet. Potest Christianus vitam suam tueri, ac defendere se à tyranno volente ipsum occidere propter Christum, non tamen tenetur, sed potest permittere, vt ab eo occidatur, sicut Christus, qui cum potuisset euadere manus Iudeorum, & ab illis se defendere, si voluisset, oblatus tamen est, quia ipse voluit.

His positis argumenta adducta suo ordine diluamus. Primũ illud postulat quæstionem illam, An aliquando nõ esse sit melius, quam esse, de qua Thomistæ varijs in locis, quidam 1. p. q. 5. art. 2. Alij in hac 2. 2. q. 34. ar. 1. Alij & proprius in additionibus tertiæ partis q. pęnulti. art. 3. in qua non desunt qui existiment nullo titulo pręferendum esse non esse ipsi esse. Probant primo, cum non esse sit maximum omnium malorum, nulla in eo est, aut potest apparere ratio boni, in ipso autem esse, etiam si sit miserum, est aliqua ratio boni nẽpe ipsum esse, ergo quocumque modo sumatur esse, est præferendum ipsi non esse. Et confirmatur ex D. Aug. qui lib. 3. de Libero arbitr. c. 7. & 8. ait: *Considera quantum bonum est esse, quod & beati & miseri volunt.* Secundo præelectio, qua vnum alteri præfertur, supponit electionem, sed non esse non est eligibile, cum nullam habeat rationem boni, ergo numquam præeligendum, aut præferendum ipsi esse.

Oppositam tamen sententiã docet Hier. in illud Hierem. 20. Maledicta dies, in qua natus sum, vbi ait: *Melius est non esse, quam male esse.* Et confirmatur. Ex sacra scriptura malis & damnatis melius fuisset non esse natos, sic enim Christus dicit de Iuda, *Melius erat ei vt natus non fuisset homo, &c.* Ibi autẽ per natum non intelligit mortuum in vtero matris, sed numquam fuisse nec cõceptum, nec natum, ergo. Vnde Apoca. 9. dicitur de damnatis, *Desiderabunt mortem,* Id est anihilationem, *& fugiet ab eis*, id est, non concedetur eis tale bonum. Et Ecclesi. 30. *Melior est mors quam vita amara.* Ratio huius sententiæ est, quia non esse, licet simpliciter & absolute nullam habeat rationẽ boni, nec ita sit eligibile, quia est merum nihil, in damnatis tamen, & patientibus grauissimas calamitates est remedium, quo ab illa summa miseria eripiantur, quomodo habet

reuera

reuera ratione boni iuxta illud Arist. 5. Physi. carere malo quoddam bonum est, si militer esse, licet simpliciter, & absolute sit bonum, esse tamen in summa miseria, & calamitate est malum, & quod natura fugit, quo fit vt, in his in quibus esse summam miseriam habet comitem, melius sit non esse, cum hoc tamen discrimine: nam non esse aut potest esse per anihilationem ad euadēdam miseriam æternam, aut per mortem in hoc seculo ad euadendas calamitates huius vitæ, vel citius fruendum Deo, non esse primo modo, quale desiderant damnati reuera melius est, quam esse eorum, cum tanta miseria, vt probatum est, & docet D. Hiero. non esse autem per mortem melius quoq; est, quam esse in calamitatibus Deo mortē inferente, quando misero expedit ad salutem spiritualem eius. In quo sensu dicitur Ecclesi. 41. *O mors, quam bonum est iudicium tuum indigenti.* Et ita licet desiderare mortē cum conditione, vt eam inferat Deus, quādo saluti animæ expedit, sibi autem illam inferre ob tales fines non licet, nec tale non esse est tunc melius, quia maior calamitas est mors, quam quæuis alia temporalis, imo temporales sunt materia meriti, mors autē est desperatio, & priuatio vitæ.

Ad argumenta in oppositum patet solutio, non esse simpliciter nullam habere, rationem boni, nec esse eligibile, at quando est medium ad euadendam summam miseriam, habere rationem boni, & esse eligibile. Nunc ad argumentum præcipuū, quod fuit occasio huius quæstionis. Respondeo voluntatem non solum ferri in verum bonum, verum etiam aliquando in apparens, non esse & mori aliquando est bonum sine errore & deceptione, vt in damnatis, aliquādo cum deceptione, vt in his qui se præsenti vita priuant, iudicāt enim melius sibi esse mori, quam pati mala huius seculi. Ad confirmationem dimissa solutione Victoriæ & aliorum dico, cum duo includat beatitudo remotionem mali, & consequutionem boni, bifariam posse aliquem appetere beatitudinem, primo vt remotionem mali, quod patitur, vult enim à se repelli, & cum in motu non sit necesse, vt terminus à quo perseueret, potest quis desiderare beatitudinē hoc modo, id est remotionem pœnæ absq; eo quod ipse sit, imo cum obiectum talis appetitus, & desiderij proprie non sit beatitudo, & fœlicitas, sed non pati, non torqueri, nec possit haberi hoc ab illis, qui ad perpetuam miseriam damnati sunt, quamdiu sunt, recte desiderant nō esse, idque indicant sibi commodum, & fœlicissimum esse. Secundo vero modo potest quis appetere beatitudinem actu prosequutionis, & amoris, vt actu positiuo optando consequi fœlicitatem positiue, quo modo vtitur se ipso vt termino ad quem; & quia terminus ad quem necessario debet esse in motu, nec potest hoc modo esse beatus, quin sit, non potest appetere beatitudinem hoc modo, quin simul appetat esse, de qua beatitudine hoc secundo modo loquitur D. Aug. damnati autem appetunt beatitudinem illā primo modo, quæ proprie non est beatitudo, sed remotio miseriæ, & ita possunt recte desiderare non esse.

Secundum argumentum postulat percurramus omnia illa exempla, quæ adducūtur. In primis actus illi Romanorum nō fuere, vt docet D. Aug. 1. de ciuit. Dei loco cit. actus fortitudinis, sed pusillanimitatis, quia Cato, Brutus, & similes non potuerunt ferre dominatum cæsaris, vis enim & fortitudo animi non consistit in occisione sui, sed in tollerātia laborum: similiter Lucretia ex pusillanimitate se occidit, quia ferre infamiam non valuit, arguitq; optime contra ipsam D. Aug. nam aut non consenserat, sed restiterat quantum potuerat adultero, & per vim sine vllo ipsius consensu accesserat Tarquinus ad ipsam, vel cō senserat si prius, non fuit vitiata, nec corrupta, nec digna morte, si secundum non debuit esse sui ipsius iudex, sed pœnitentia delere commissum. Factum Eleazari ab aliquibus repræhenditur temeritatis, sed probabilius est illud fuisse fortitudinis, quia pro bono communi periit: Videns enim in turri lignea, quam deferebat elefans, existere duces hostilis exercitus & inde nocere suis, & ea pro iecta, & contrita duces illos perituros, ob bonum cōmune sui populi ingressus infra bestiam eā occidit, & simul ibi perijt, sicut miles, qui ad liberandam suam remp. accederet ad locum cum certissimo periculo videns certam esse reip. liberationem ea via D. Tho. hic ad 4. sequutus D. Aug. vult illud factum institutum Spiritus sancti. Factum Raziæ nititur tueri Lyranus vt actū etiam fortitudinis, condemnant tamē illud D. Aug. lib. 2. contra epist. Gaudentij c. 23. tom. D. Tho. hic ad quartum Abulen. in 5. c. Matth. q. 112. & iure. Nam neque ob bonum commune se occidit, neque amore veræ virtutis. Primum patet, quia ipse sua morte nec erat liberaturus populū suū,

cum iam essent capti, nec liberauit. Secundum quoque patet: quia si amore virtutis, id est ne contaminaretur cibis gentiũ, expectasset mortem sibi inferri à tyranno, quemadmodum legimus de Machabæis, quod autem ait scriptura eligens potius nobiliter mori, &c. explicat existimationem & opinionem quam habuit ipse Razias de illa morte, quia iudicauit nobiliter facere se occidendo, sed in eo maxime deceptus fuit. Sansonem D. Tho. & communiter omnes doctores vindicãt à peccato sequuti in hoc D. Aug. cum enim coma & capilli capitis, in quibus habebat Sanson uim suam, miraculose rursum illi creuerint, eo miraculo intellexit diuino quoque & interiori instinctu, vt arreptis columnis maximi templi, in quo principes Philistiim aderant, occideret in bonum sui populi, & se cum ipsis, quia aliter non poterat eos opprimere, vnde ille ausus Sansonis vocatur à D. Aug. & D. Tho. supernaturalis, & non humanus, quod etiam ostendit oratio, quæ præcessit, qua se Deo commendans vires ab eo & animum ad actum illum postulauit e cœlo. Simile iudicium habendum est de martyribus, & sanctis, quos Ecclesia colit, aut sancti patres vocant sanctos, quando in testimonium fidei, aut ad vitandum stuprum vel similem turpitudinem se se igni mari, vel præcipitio tradiderunt, fecerunt enim hoc diuino instinctu, & secreta reuelatione, propter quod talia facta, vt ait Hiero. laudãda sunt & admiranda, non tamen imitanda.

Ad tertium respondeo prohiberi præcepto 5. mortem & occisionem hominis contra rectam rationem. Et ita prohibetur tam mors propria, quam aliena, propria semper, & vbique, quia numquam dictabit recta ratio, vt aliquis se ipsum occidat, aliena vero non semper, & vbique quia nunquam dictabit recta ratio, vt proximus interficiatur, nisi quando ita exigetur vel ad bonum commune, vel ad propriam tutelam.

Quartum argumentũ quærit, An possit dari ignorantia inuincibilis huius doctrinæ non licet se ipsum vllo modo occidere, nec pro bono fine, Victoria in sua relectione de homicidio num. 37. quem sequuntur nõ nulli recentiores Thomistæ, vult non posse hoc inuincibiliter ignorari neque ab infidelibus, quia præcepta Decalogi sunt conclusiones immediatę, quæ deducuntur ex primis principijs practicis naturalib⁹ adeo omnibus per se notis, vt à nullo possint ignorari, hoc autem præceptum, Non occides, sequitur ex illa maiori, quod tibi nõ vis, &c. Et ex illa minori, non velles te vita priuari, vnde sicut est maior per se nota, & quę non potest inuincibiliter ignorari, ita & minor. Secundo quia si huius doctrinæ datur ignorantia inuincibilis, illi pagani qui se occiderunt excusandi essent, at condemnantur à B. Aug & alijs sanctis patribus. Alij vero Thomistæ oppositum sentiunt, Soto in lectura 1. 2. q. 76. art. 4. & est modo communis inter ipsos. Probatur. Quia licet ista doctrina inferatur ex principijs naturæ, nõ tamen ita clare & aperte, quin ignorari à multis possit, maxime à rusticis, sicut ex principijs quoque naturæ sequitur nõ licere sumere vindictã de propria iniuria, fornicationẽ simplicem esse malã, at multi ex infidelibus rusticis id ignorarũt inuincibiliter. Secũdo. In his præceptis nõ est maior difficultas, quã in alijs diuinis maxime pertinentibus ad actus cordis, vt non concupisces, & hæc à multis paganis sunt inuincibiliter ignorata, imo & ab ipsis Iudæis fidelibus, propter quod oportuit dari à Deo distincta præcepta in Decalogo quædam pertinẽtia ad opus externum, & quædam pertinentia ad opus internum & actus cordis. Ita docent hi posse dari ignorantiam inuincibilẽ huius doctrinæ non licere se occidere, neq; ob bonum finem, non tamen inculpabilẽ, quia habentes illam si facerent quod in ipsis est, seruãdo alia pręcepta iuris naturalis, quæ ignorari non possunt, liberati fuissent ab ignorantia aliorum. Vnde potuerunt illam habere per aliquod tempus, non tamen semper sine eorum culpa. Ita docet B. Pau. Rom. 1. asserens paganos qui non coluerũt Deum iuxta ea quæ ex creaturis manifestissima sunt, nec seruauerunt præcepta legis naturalis per se nota propter duritiam cordis sui, & in pœnam aliorum criminum traditos esse in reprobum sensum, ita vt ignorent culpabiliter quę ad bonos mores sunt necessaria, & lumine naturali facto prudenti discursu potuissent intelligere, quale est hoc de nõ occidendo se ipsum. Arist. enim lumine naturali ductus aperte testatur 3. Ethic. c. 7. non esse magnanimi, sed abiecti, & timidi se occidere.

Hinc facile soluuntur argumẽta pro opinione Victoriæ. Ad primum dico, maiorem illius syllogismi esse omnibus per se notam & minorem in hoc sensu, nolles te ab alio occidi, & ita nec debes velle aliũ occidere, in illo tamen sensu nolles te vita priuari aliquando neque à te ipso, non esse omnibus per se

per se notam,imo iudicarem mihi id aliquã do expedire & licere velle,quia non est per se notum neminem esse dominum suæ vitæ sed solum Deum,saltem ad tempus posset aliquis ita inuincibiliter opinari. Ad secundum patet solutio ex dictis, paganos illos non excusari,etsi ita ignorauerint, quia per totum vitæ tempus non potest id ignorari, nisi culpabiliter,eo quod non seruẽtur alia præcepta. Hinc sequitur, si modo rusticus & simplex ignorans hanc doctrinam iudicaret licere sibi ob bonum finem se occidere, non posse nos statim hanc ignorantiam cõdemnare, vt culpabilem, cum per aliquod tempus haberi sine culpa posit, & esse inuincibilis,sed audiendam esse eius confessionem, & videndas particulares circunstãtias personæ, & mores eius,& ex his ferendum esse iudicium.

Ad sextum respondeo bifariam posse aliquem se ipsum occidere,primo modo directe,& per actum positiuum iniiciendo sibi manus,vel per hunc actum volo me occidere, vel volo facere hoc, aut dimittere, vt me occidam,vt moriar, quod nullo modo licet,vt obseruauimus. Nam si mutilatores suorum membrorum etiam prætextu virtutis,sicut fertur de Origene, damnantur in multis conciliis,quanto magis occisores sui ipsius directe & voluntarie? Secundo modo potest quis occidere se indirecte nõ per actum positiuum,sed negatiue non conseruando propriam vitam, & hoc aliquando licet: non enim tenetur homo apponere semper omnia media ad vitam tuendam,sicut ex obseruatione posita constat. Et ratio huius discriminis est quia non occidere se cum sit negatiuum obligat pro semper, & ita in nullo euentu licet se occidere, conseruare autem vitam est affirmatiuum, quod non obligat pro semper,& ita licet aliquando illam non tueri. Quod si dixeris, tenetur vnusquisque vitam fratris tueri quotiescumque potest, ergo & propriam. Respondeo primum negato antecedenti,non enim teneor semper defendere proximum à morte,etiam si ipse sit innocens, & ego posim vt in eo qui se offert ad martyrium. Respondeo secundo negata consequẽtia, quia ego possum cedere meo iuri,non autem iuri alterius,vt patet in bonis tẽporalibus posũ prodigere mea bona,quamuis ea commode tueri possum, non autem possum bona proximi,quando ea commode possum conseruare. Vnde licet vitam exponere pro amico non sumendo panem illi necessarium, aut relinquendo tabulam quã euadat in mari,quia hoc non est me actu positiuo occidere, sed cedere iuri meo, & non tueri propriam vitam:licet non occidere inuasorem,sed cessare à defensione propria & pati mortem,licet cum periculo vitæ seruire infirmo laboranti peste, licet bellare pro patria cum periculo vrgenti, nauigare cum manifesto periculo pro bono Reip. quãuis non pro solo lucro:quia hęc omnia nõ sunt me occidere actu positiuo, sed non seruare vitam pro fine honesto,aut eam exponere. De condemnatis ad mortem fame aut poculo veneni dicemus suo loco infra q. 69. ar. 4.

Ad sextum respondeo fœminas sanctas, quas Ecclesia & sancti patres iudicant sanctas,vt Pelagiam,& socias id fecisse peculiari instinctu spiritus sancti, sicut diximus de Sansone,alias vero,quæ sine tali peculiari admonitione id facerẽt, temeritatis, esse arguendas. Ita D. Aug. 1. de ciuit. Dei loco cit. quia ad tuendam pudicitiam, & virginitatem,quæ virtus est, & quæ potissime curanda est, non est medium accommodatum,sed iniquum occisio sui ipsius,medium est non consentire fornicario. Vnde mulier vel puella non consentiens animo,retinet suam pudicitiam iuxta illud dictum B. Luciæ, *Non inquinatur corpus,nisi de consensu mẽtis.* Et quamuis in foro conscientiæ tantum teneatur non consentire, nec peccet mortaliter non resistendo,modo non consentiat, est tamen periculosum non resistere, sed debet studiosa resistere,clamare, vim inferre volenti eam,contaminare tum quia periculosum est posito actu venereo non consentire,etiam si ante coitum dissenserit. Secundo quia in foro exteriori, & iudicio prudentum quæ potuit clamare, aut resistere, nec fecit,iudicatur consensisse, vnde Deut. 22. præcipiebatur, vt si puella esset oppressa in agro obrueretur lapidibus oppressor, non autem ipsa, quia iudicatur clamasse,& non fuisse auditam,aut nõ clamasse, quia nullus adesset potens ferre illi opem, oppressa autem in ciuitate lapidibus obrueretur vna cum oppressore,quia tacuerat. Tertio quia resistens per vim sua vi & resistẽtia sibi animos faciet ad fortius dissentiendum, & detestandum illud scelus,etiamsi ui opprimatur. Et vltimo quia resistenti pro sua pudicitia, & honestate tuenda,aderit Deus vires super naturales suppeditans in quo sensu potest intelligi illud Cantic. 8. *Si murus est ædificemus super eum propugnacula argentea,* cum

cũ murus sit defensio ciuitatis, & propugnacula maior defensio, significatsi sponsa nostra est murus adtuendam honestatem, exhibeamus ei maiores vires ad eam tuendam, sicut propugnacula iuuant murum.

Ad illud dictum B. Hiero. respondent aliqui D. Hiero. ex nimio affectu, quo prosequutus est virginitatem habuisse illã opinionem, quæ tamen non est recepta, inter Doctores. Alij vero defendunt D. Hiero. hac ratione: in sacra scriptura inquiunt hæ voces absque præter, & similes non semper sumuntur exclusiue, vt ipsæ videntur sonare, sed aliquãdo inclusiue verbi gratia Cant. 4. &. 6. Vbi agitur de pulchritudine sponsę dicitur *Pulcherrima es absque eo quod intrinsecus latet*, id est cum his quæ intrinsecus latent, quasi dicat pulcherrima, es omni ex parte interius, & exterius. Et B. Pau. cum agit de suis laboribus, *ait præter ea quæ exterius sunt, solicitudo omnium Ecclesiarum*, id est patior magnos labores, & curas, vna cum eis solicitudinem omnium Ecclesiarum, eodem inquiunt modo vsum Hiero. eo loco ista voce absque non exclusiue. Non licet inquit in persequutionibus se ipsum interimere absque vbi castitas, id est etiam quando castitas periclitatur. Ad vltimum respondeo satis ex dictis patere occidentem se ipsum magnam inferre iniuriam & Deo, qui solus est dominus vitę, & mortis, & Reip. vt optime docent argumenta D. Tho. in prodigendis vero pecuniis nõ est ita, quia vnusquisque est dominus suarum pecuniarum.

ARTICVLVS. VI.

An liceat occidere innocentem.

OBseruemus initio, cum duplex sit innocens ali9 in vtroq; foro, qui nõ modo re ipsa est innocens, verum etiam nullis testibus probatur nocens, alius autem reuera quidem innocens, sed in foro exteriori secũdum allegata & probata cõuincitur nocẽs, non esse hic sermonem de innocente hoc secundo modo, de hoc enim agemus q. 67. art. 2. in quæst. illa celebri An iudex teneatur semper iudicare secundum allegata & probata, vnde quæstio præsens est de innocente, qui vere est innocens, nec de eo oppositum probatur. Sit prima codclusio.

Ex diuino præcepto licet sic innocentẽ occidere

Patet, quia cum Deus sit dominus vitæ, & mortis, potest sine vlla iniuria præcipere vt innocens priuetur vita, disponens enim de re sua nulli facit iniuriam, & consequenter qui ex diuino præcepto innocentem occideret, bene ageret, quia præcepto superioris licito, & honesto obedire bonum est: ita comendatur Abraham Gen. 22. qui, vt diuino præcepto obediret, non pepercit vitæ filij sui, quamuis innocentis. Secunda conclusio.

Secluso tali diuino præcepto nulli licet vllo titulo, aut ratione occidere innocentem.

Patet, non licet occidere hominem aliquem, nisi aut per se, id est propter bonum commune, aut per accidens, id est in sui defensionem, innocens neque nocet bono cõmuni, imo illi est vtilis, neque aliquẽ aggreditur nam ita iam non esset innocens, ergo nullo titulo licet eum occidere. Hæc est de fide: habetur. Exod. 23. *Insontem, & iustum non occides.* Quod præceptum non fuit datum illi populo, vt iudiciale pertinens ad particularem gubernationem illius populi, sed vt morale, & naturale.

Circa hunc articulum offert se Quęst. An detur casus in quo liceat propter bonum commune occidere innocentem, sunt enim tres casus, in quibus hoc quęri potest an tũc liceat. Primus est in bello iusto, quando alia via victoria obtineri non potest, nisi occisis innocentibus, & de hoc non est dnbiũ licere seruatis debitis circunstantijs, vt constat q. 40. de bello. Secundus est quando aliquis vult occidere innocentem, liceat ne id permittere, vel teneamur potius iuuare, & liberare illum, de quo est etiam certum teneri ex præcepto charitatis ad liberandũ innocentem, quando sine magno, & graui nocumento nostro id valemus, in hoc enim casu intelligitur illud Ecclesi. *Vnicuique mãdauit Deus de proximo suo.* Et illud Prouer. *Erue eos qui ducuntur ad mortem.* Et ratio est aperta. Quia si tenemur ex nostris bonis facere eleemosynam patienti extremam necessitatem famis, imo & grauẽ, quanto magis constitutum in aperto & certo discrimine vitæ ex iniquitate aggressoris? Dixi, sine magno detrimento nostro, quia si magnum detrimentum quis ad tuendum fratrẽ subire cogatur, vt amissionem honoris, aut omnium bonorum, vel maximæ partis illorum, non tenetur, vt constat ex disputatione de charitate. An autem liceat ad defendendum innocentẽ occidere aggressorẽ illius, articulo sequẽti videbitur. Tertius casus est difficilior, cuius hic proprius locus est.

Contro-

Controuersia. I.

AN QVANDO TYRANNVS vel latrones sicarij obsidētes locū aliquē postulāt innocentem, qui ibi existit, & eo tradito recedēt, sin minus deuastabunt omnia liceat tradere illū ob bonū commune, & liberandā totā communitatem ab illo tyranno, vel sicarijs.

VIctoria in lectura huius art. & in sua relectione de homicidio, quē sequuntur pleriq; recētiores Thomistarū, docuit in hoc casu licere, tradere innocentē tyrāno imo & gubernatores illius ciuitatis id debere, quia si licet, debent: in casu enim tātæ necessitatis tenētur gubernatores adomniame dia licita, vt suā Rēp. liberēt. Probatur hæc sententia primo Resp. pōtest exponere partes politicas, & ciues suos claro, & euidenti periculo mortis pro se tuēda, vt in bello iusto, etiā si tale bellū nō sit necessariū, nisi ex malitia tyrāni, potest dux exponere milites euidenti, & certissimo periculo mortis verbi gratia si non habeat arbores, currus, & similia, ex quibus cōponat murū & vallē exercitus, potest cōponere ex militibus, quod hispane dicitur, hazer vna trinchea de hombres, quos eo ipso euidentissimo periculo mortis esse expositos certissimū est, ergo potest ob similē necessitatē boni communis, qualis est in nostro casu, tradere illum ciuē, quāuis innocentē, & exponere euidētissimo periculo vitæ. Et confirmatur. Quia totum naturale exponit partē etiam sanam pro salute totius quod debet imitari totum politicum & Resp.

Secundo si Resp. hoc non posset, certe id esset, quia vel talis traditio non est mediū ordinatū ad sui defensionem, vel tradere illum innocentē esset perinde, ac illū actu occidere, quod nulli licet neque ob bonū cōmune, neque ob alium finem, at nulla harū rationum hoc prohibet: non prior, quia cū ipse innocens in eo casu teneatur se ipsum tradere, omnium consensu, certe est mediū ordinatum: neque posterior, quia si tradere innocentem esset illum occidere, innocens quoque quando traderet se ipsum perinde esset, ac si se ipsum occideret, quod cum nulli liceat, neque liceret ei se ipsum tradere, quod tamen licet. Tertio ad ea, ad quē ciuis tenetur ex charitate, in extrema vel graui necessitate iudex potest compellere, quo nomine docēt Theologi iudicē posse cōpellere diuites, vt faciāt eleemosynas existentibus in extrema necessitate, imo & in graui, si Resp. aliquod dānū pati periclitetur propter graues necessitates ciuiū, sed innocēs tenetur omniū cōsēsu se ipsū tradere propter bonū cōmune, existitq; extrema necessitas quia deuastabitur ciuitas, nec alia est via, vt supponimus ad illā tuendā, & repellendum tyrannū, ergo potest cōpellere eū, vt se tradat, & tradere, si noluerit. Et cōfirmatur. Ad ea quæ quis tenetur ex iustitia legali potest cōpelli à publica potestate, sed iste innocēs tenetur ex iustitia legali se ipsū in hoc casu tradere tyrāno, ergo potest cōpelli, imo & tradi, si ipse nō præstet. Maior patet ex ipso nomine iustitiæ legalis, idē enim est debere ex iustitia legali, quod debere ex lege bono cōmuni, ad ea autē ad quę quis tenetur ex lege, nullus dubitat posse cōpelli à iudice, qui est custos legis, & eius exequutor. Minor vero probatur, quia iustitia legalis ordinat omnia bona personæ particularis, & singulorū ciuiū vitā, pecunias, &c. ad bonū commune, maxime in casu necessitatis cōmunis.

Quarto Resp. non tenetur istū innocentē defendere, imo potest aperire portas, & concedere, vt à tyranno cōprehēdatur, hoc autē perinde est, ac tradere, ergo potest tradere. Maior ab omnibus cōceditur, quia si non tenetur particularis defendere innocentē cū magno detrimento suo, vt modo dicebamus, quāto magis Resp. cū tāto dāno cōmuni non tenebitur? Minor vero probatur quia si clericus, vel monachus aperiat iudici portas Ecclesię, vel domus, ad quā confugit reus, qui capt⁹ ab illo iudice plectetur morte, manet irregularis, & reus illius homicidij perinde enim iudicatur in iure hic clericus aperiens portas in hoc casu, ac si tradidisset illū reū, & sicut maneret irregularis tradendo, ita aperiēdo portas. Quinto, si tyrānus minetur mihi mortē nisi offerā illi linguā, vel manū abscindendā, licet offerre adtuendā vitā, sicut licet eleuare manū volēti percutere caput, & offerre manū vulneri, imo & abscisioni ad tuēdum caput, ergo licebit tradere, & offerre ciuē innocentē tyrāno ad vitandam totius Reip. perniciem. Denique licet occidere innocentē pro bono cōmuni quando scilicet probatur nocens per testes, tunc enim nulla alia de causa licet occidere ipsum, nisi quia si iudex non iudicaret secūdum allegata & probata, sequeretur scandalum, & maxima Reip. perturbatio, ergo cū in hoc casu tantā perturbationem patiatur Resp. à tyranno, & tantum damnū ei immineat, nisi tradat innocentē, licebit illū tradere innocentem pro bono cōmuni: aut quæ est ratio, cur hoc nō liceat, illud vero liceat, cum vtrumque exigat bonum commune?

Oppositum docent Soto lib. 5. de iust. q. 1. art. 7. & nonnulli cũ ipso. Quod ita probant. Primo absolute & simpliciter est intrinsece malum occidere innocentẽ, de cuius innocentia cõstat, vt docet hic D. Tho. sed tradere innocentẽ, quẽ certo scimus occidendũ, perinde est, ac illũ occidere, quo nomine clericus, qui traderet iudici reũ, quẽ certo sciret occidendum, esset ipso facto irregularis, & reus homicidij, quia idem est tradere occidendũ, quod occidere, ergo sicut non licet occidere innocentẽ neq; pro bono cõmuni, ita nec tradere illũ occidendum tyranno. Secundo ad media quæ non sunt necessaria per se, sed per accidẽs, & ex malitia alterius, non tenemur sed tradere innocentem in hoc casu non est mediũ per se & directe ad liberandam Remp. sed per accidens, & ex iniquitate illius tyranni, ergo. Maior patet exẽplo, si publicus latro dicat viatori occidam te, nisi dederis mihi 100. aureos, ego teneor quidem defendere illũ viatorẽ à latrone, quantũ possum, quia hoc est medium per se ordinatũ ad liberandũ in vasum, dare autẽ latroni 100. aureos, vt dimittat illũ, non teneor etiã si videã in summo & certo periculo vitę illũ existere, quia 100 aurei nõ sunt mediũ per se ordinatũ ad subleuandã illã necessitatẽ, nisi ex malitia latronis. Minor patet, quia ad tuendam Remp. à tyranno, & sicarijs mediũ per se ordinatum est defensio eius & vis armorum. Vnde potest Resp. compellere quemcũque ciuẽ quãtumuis innocentẽ, vt pugnet, & resistat, & cũ apertissimo periculo vitæ, tradere autem tyranno nõ est mediũ per se, nisi ex malitia, & iniquitate illius tyranni. Et confirmatur. Quia cum occisio innocentis non sit per se bona, nunquã licet vti illa, aut tradere occidendum illũ, nisi quando est mediũ necessarium simpliciter, & per se ad bonũ cõmune non autẽ quando est medium necessarium ex malitia tyranni.

Tertio illa similitudo de parte naturali ad totum, qua vtitur opposita sententia, est nimium dissimilis, quia pars naturalis corporis non habet esse per se seorsum, & distinctũ à toto, nec est capax iuris, aut iniuriæ per se ipsam, sed est ad esse totius, ius quoque, vel iniuria totius sunt ipsius, pars autem politica, & quiuis priuatus ciuis est quoddam suppositum per se distinctum, ab esse totius politici, & per se capax iuris, & iniuriæ, & cũ fiat illi maxima iniuria, si tradatur tyranno, talem iniuriam non potest illi Resp. irrogare, quia tunc tantũ, vt constat, potest eius vitam exponere, quando est medium per se, & directe ordinatum ad bonum ipsius, quod non est in hoc casu, sed per accidens, & ex iniquitate tyranni, & ita licet quidẽ partem naturalẽ exponere, vel tradere abscindendam pro vita totius, partẽ autem politicam aliter, quam pugnando, & in bello contra tyrannum non licet.

Quarto, ad ea ad quæ quis nõ tenetur ex iustitia, sed solum ex charitate, non potest compelli à iudice, aut à Rep. sed in hoc casu hic innocens non tenetur ex iustitia tradere se tyranno, sed ex sola charitate, ergo. Maior certa est, quia iudex non est exequutor præceptorum charitatis, sed custos tantum iustitiæ, & exequutor legum, & ita nõ potest compellere ad ea, quæ ex sola charitate debentur. Minor probatur, in hoc casu innocens ea lege tenetur se tradere, quia tenetur ad curandum bonum commune, curare vero bonum commune illi soli tenentur ex iustitia, quibus incumbit ex officio, alij priuatim ex sola charitate, qua debent illud diligere, & suis priuatis bonis præferre, ergo innocens iste ex sola charitate, non autẽ ex iustitia tenetur se tradere & confirmatur. Quia vt constat ex q. 32. art. 2. quando dicimus dandum esse in extrema necessitate etiã ex necessarijs statui, intelligitur, quando illa necessitas est ab intrinseco, vt ex fame, non autem quando est ab extrinseco, & ex malitia alterius in hoc autem casu ista necessitas. Reip. est ab extrinseco & ex malitia tyranni, ergo non tenetur quis pro ea vitam exponere tradendo se ipsum, sed solum bellando, quia bellum defensiuum in eo casu est medium necessarium. Confirmatur Secundo quia in necessitate extrema nõ est succurendũ cum simili necessitate & dãno.

In hac q. ex his quæ apud omnes certa sunt, colligendum est quid in ea dicendum sit, imprimis certum est apud omnes non teneri Remp. in eo casu defendere istum innocentem cum tanto damno suo, cum neque particularis teneatur illum defendere cum graui detrimento suo. Secundo certũ est si tyrãnus peteret à gubernatoribus occidite istum innocentem, & tradite mihi caput eius, alioquin vos omnes igne, comburam, neque id licere, etiam si tantum damnũ immineret, quia occisio actualis innocẽtis est adeo intrinsece mala, vt propter nullũ bonũ finẽ sit licita, esset enim per se, directe, & proprio actu exercere homicidiũ innocẽtis, quod nõ licet, sicut nõ licet ministris iustitiæ, quãdo sẽtẽtia iudicis cõtinet intolerabilẽ

tolerabilem errorem, illam exequi, & occidere innocentem, vt docet hic D. Tho. ad tertium quicquid iudices illis ministris minentur, qua ratione non licebat ministris tyrannorum occidere martyres. Sed obijcies. Occidere innocentem non est intrinsece malũ, nam alioquin Deus non posset id præcipere, sicut non potest præcipere fornicari, aut mentiri, quæ sunt intrinsece mala, quod autem nõ est intrinsece malũ, potest aliquã do benefieri, & honestari ex circunstantia, maxime finis ergo ob tam honestum finem quale est bonum commune, licebit occidere innocentem in tanta necessitate. Sed hæc ratio parum vrget nam occidere innocentẽ autoritate eius, qui est dominus vitę & mortis, neque est intrinsece malum, neque malũ at fornicari, mentiri, &c. ita sunt intrinsece mala, vt nulli liceat, similiter occidi innocẽtem ab alio quã à Deo, vel sine præcepto ipsius ita est intrinsece malũ, vt à nullo vlla ratione, vel fine possit fieri.

Tertio, certum est apud omnes saltem ex charitate, qua bonum commune præferendum est cuiuis particulari, teneri innocentẽ ad tradendum se ipsum illi tyranno, vt liberet suam Remp. sicut dixit Ionas c. 1. *Propter me orta est hæc tempestas mittite me in mare & cessabit a vobis.* Vltimo certũ etiã est posse Remp. condere legem, vt quotiescunq; talis necessitas se obtulerit, debeat innocẽs ad liberandam Remp. & pro bono cõmuni tradere se tyranno, & imponere pænam capitis transgredienti talem legem, sicut dux in bello iusto potest constituere legem, vt hic vel ille miles maneat in tali atrio, in quo mors certissimo imminet, quãdo ita exigit bonum commune exercitus, & imponere pœnam capitis transgredienti illam legẽ. Et probatur, quia Resp. habet autoritatem ad condendas leges, quæ respiciant bonum commune, & in quibus præcipiatur ciuibus quæ sunt licita, & honesta, huiusmodi autẽ lex respicit maxime bonum commune, & patrię liberationem, præcipiturq; in ipsa innocenti non modo res licita, & honesta, verum etiam ad quam innocens in tali casu tenetur saltem ex præcepto charitatis. In his quatuor omnes conueniunt & autores vtriusque opinionis.

His positis dico vtramque opinionẽ posse defendi vt probabilem sed nihilominus vtramque sua reprehensione dignam esse quia ex doctrina D. Tho. in duobus tantũ casibus licet aliquem occidere, vel tradere occidendũ aut per se, aut per accidẽs, per se perturbantẽ bonũ cõmune, per accidens ad sui defensionem, extra quos nullo modo licet, in casu autẽ de quo loquimur nil horũ habet locum, quia neq; innocens perturbat Remp. sed malitia illius tyranni, qui eum odio habet, quę non est imputanda huic ad culpã, cum sit innocens, neq; per accidens, cum ipse innocens non inuadat Remp. sed tyrannus ille. Tũ secundo quia tradere innocentẽ tyranno certo occidendũ idẽ est omnino, quod illũ condemnare innocentẽ autẽ re & iure nullo modo licet condemnare ad mortem, vnde reuera negari non potest, quin fiat ei iniuria, Resp. enim potest quidẽ vti bonis ciuiũ in suũ cõmodum, quia tunc est illorũ domina, sicut ob bonũ cõmune potest transferre dominia, vitã autẽ eorum vbi nulla culpa est, non potest vti in suũ cõmodum, cũ ipsa nõ sit domina vitæ, & mortis ciuiũ, sed solus Deus, preterquã in bello iusto opinio quoque Soti non caret sua animaduersione, quia negare illam similitudinẽ partis naturalis ad totũ cũ parte politica ad bonũ cõmune Reip. est infirmare omnes rationes, quas habet hic D. Tho. quæ nitũtur huic similitudini & est expresse contra D. Tho. supra q. 62. art. 3. & 1.2. q. 60. ar. 5. imo D. Pau. & sancti patres ex his quæ natura constituit in partibus & toto, colligunt quid iudicandum sit de ciuibus in ordine ad Remp. Et vtor ratione, etiam si demus partẽ politicam habere suũ esse distinctum, est nihilominus præferendum ipsi bonum cõmune, estque exponenda pro bono communi, quemadmodũ aqua, & si habeat suum esse proprium & distinctum ab esse totius vniuersi, nihilominus propter bonũ totius vniuersi, ne detur vacuũ, relicta sua inclinatione, & motu sibi naturali, & proprio ascẽdit, quę inclinatio naturalis in omnibus rebus necessario constituenda est.

Vnde dico sicut Resp. non potest ad leuandas necessitates extremas, vel graues, quæ cedunt in damnum commune, accipere bona diuitum, sed solũ potest præcipere, vt ipsimet diuites exhibeant, quod si non fecerint, tunc vt rebelles præcepto iusto, & quod respiciebat bonum commune, potest in pœnam suæ crudelitatis, & inobedientię ab eorũ domib⁹ pecunias, & bona accipere & succurrere indigentibus, ita in hoc casu, de quo quærimus, non potest potestas publica occidere illum innocentem, quia neq; est malefactor, neque inuasor, neque simpliciter, & absolute tradere tyranno, quia neque potest illum offerre morti sine vlla cul-

pa, sed cum ipse innocens teneatur ex præcepto charitatis, imo & ex iustitia legali præferre bonum commune propriæ vitæ, & tradere se ipsum in eo casu ad liberandã patriam, potest & debet hoc illi præcipere, quod si non obedierit, tunc vt reum iam & inobedientem iusto præcepto poterit eum tradere tyranno. Hac via euadimus omnia illa in commoda opinionum Victoriæ, & Soti, & offerimus gubernatoribus locorum viam extra omnem dubitationem licitam, qua possint suas Resp. liberare.

Quod autem hoc liceat, & tale præceptũ iustum sit, & licitum, & per consequens innocens ille, non obediens fiat iam nocens, & reus, patet. Quicquid potest ob necessita tem, vel bonum commune præcipi ciuibus per legem, potest adueniẽte necessitate præcipi priuato sine lege, imo hoc interest inter legẽ, & mandata superiorum, quod lex cõditur propter communitatem, & respicit omnes, mandata autem superiorum particulares, sed potest condi lex ex omnium consensu, quæ in isto casu hoc præciperet innocenti, & sub pœna capitis, ergo potest id ipsum adueniẽte necessitate præcipere prætor. Et confirmatur. Quia plura requiruntur ad legem, quam ad mandatum superioris, nam ad mandatum sufficit, vt sit res honesta, ad legem autem exiguntur multæ circunstantiæ, & solẽnitates. Secũdo, superior potest præcipere inferiori id, ad quod iam tenetur, tenetur autem innocens in hoc casu ex charitate, & iustitia legali tradere se ad liberandam patriam, ergo potest illi præcipi & mandato ad hoc ipse compelli. Tertio, si cut Resp. non est domina vitæ ciuiũ, ita nec bonorum eorum omnino, nisi quatenus exigit bonum commune, ergo sicut non potest accipere bona, potest autem præcipere diuiti, vt det quando tenetur, ita licet non possit ipsa priuare ciuem vita, potest præcipere vt offerat se morti, quando bonum commune exigit, sicut dux si bonum commune exigat, potest præcipere militi, vt maneat in stadio, in quo certo morietur, atque si non obediat eum punire vt reum. Denique si argumẽta pro opinione Victoriæ, quæ iudicãtur ab omnibus recẽtioribus, probabiliora, bene considerẽtur, huic nostræ sententiæ maxime fauent, imo illam reuera probant, vt ex solutionibus singulorum apparebit.

Ad primũ igitur argumentũ pro opinione Victoriæ respondeo Remp. posse exponere ciues pro bono cõmuni, & eorum bona, ac vitam, sed modo debito, & licito, nec aliter, quia non sunt facienda mala, vt veniant bona. Vnde quamuis in hoc casu occidere innocentem esset medium ad liberandam Remp. eo tamen non liceret vti, quia est ex se illicitum, ita cum tradere illũ sine culpa sit reuera inferre illi iniuriã, & velut condemnare insontem, ac tradere carnifici, non potest Resp. hac via illum exponere. Ea autem via, quam nos asignamus, exponet illũ pro bono cõmuni, & liberabitur Resp. à suo damno medio licito, cum præcipere illi id, ad quod tenetur liceat, & nisi obediat, tradere tunc eum vt nocentem, & reum, ac rebellem sit etiam licitum. Ad secundũ respondeo, neutrum istorum esse medium per se ordinatum ad defensionem Reip. nec tradere eũ, nec tradere se ipsum, sed illã bello tueri, ac vim repellere, & ita nec debet Resp. tradere illum, nec tenetur ipse ad se tradendum, quasi medium, sed ex lege tantum charitatis, & iustitiæ legalis. Vel dico, neutrũ istorũ esse mediũ per se & simpliciter, posita tamen ista hypothesi sicut illa necessitas est extrema per accidens & ex malitia tyranni, ita quoque traditio huius innocentis est mediũ non quidẽ per se ordinatũ sed per accidens, & ab extrinseco adhibendumque non est à Rep. quæ neminem sine culpa potest aut occidere, aut tradere morti sed ab ipsomet, quia cum possit tradere se ipsum pro liberanda Rep. sicut & pro vita amici posset, sitq; talis traditio in hoc casu adeo necessaria, tenetur ad illam, potestque ac debet ei præcipi, & cum instas si Resp. non potest eum tradere, quia perinde est sicut occidere, neq; poterit ipse se ipsum tradere, sicut nec se occidere. Respondeo maxime differre: Resp. enim non habet ius ad priuandum nocentẽ vita, innocens vero in hoc casu tradẽs se ipsum cedit iuri proprio, quod potest & pro amico, & tenetur supposita necessitate Reip. sicut cum quærunt doctores, an liceat pro fratre vitam exponere, docent pro amico priuato licere, non tamẽ teneri, pro illo vero, cuius vita necessaria est bono communi non modo licere, verũ etiã teneri quia pro bono communi omnia bona preter spiritualia sunt exponenda.

Ad tertiũ sunt qui respõdent posse Rẽp. accipere diuitias, quia in ea necessitate sunt iã cõmunes, neq; fieri vllam iniuriã diuiti, vitam vero innocentis nunquam reddi communẽ, nec habere in eam Remp. aliquod ius. Est optima solutio iuxta opinionem Soti, iuxta quam potest iudex habentem superflua compellere ad succurrendũ extremæ ne-

me necessitati, non autem illum, qui similē patiatur, sicut in hoc casu iste innocens, qui patitur etiam extremam, sicut & sua Resp. Respondent secundo diuitem cōpelli posse ad largienda sua bona, quia eleemosyna est medium per se ordinatum ad leuandam necessitatem fratris, traditio autem innocentis non est medium per se ordinatū ad liberandā Remp. sed ex malitia tyranni. Sed iuxta nostram sententiam dico probari illā isto argumento fatemur enim iudicem posse cōpellere in hoc casu innocentem, vt tradat se ac si renuerit, posse tunc vt rebellem tradere illum, sicut potest compellere diuitē, vt succurrat extreme indigenti, & nolenti vt rebelli posse auferre pecunias, & eo reniten te dare illas indigenti. Ad quartū dico isto etiam argumento probari nostram sententiam, quia ex iustitia legali tenetur iste innocens se tradere, & consequenter potest compelli, ac nisi obediat, tunc tradi, vt noxius.

Ad quintum respondeo plurimum differre id quod est defendere, & id quod est aperire portas, & tradere, nam illud licet, quando innocens non potest defendi sine magno detrimēto proprio, posterius nullo modo. Ad illud de clerico dico licere etiam clerico non defendere, sed aperire portas Ecclesiæ, quando ipsi vel Ecclesiæ magnum immineret damnum, vt quotidie fit sine vllo reatu homicidij, aut irregularitatis, non posse tamen tradere, quin maneret irregularis.

Ad sextum dico mihi non licere abscindere propriam manum, vel linguam, sicut nec licet me occidere, quicquid tyrānus minetur, licet autem tradere abscindenda in tāto discrimine, quia est cedere iuri proprio iusta de causa.

Ad septimum respondeo licere iudici, vt videbimus infra q. 67. ar. 2. occidere innocentem iuridice probatum nocentem non solum propter bonum commune, sed quia cum non iudicet, vt persona priuata, sed publica, debet iudicare secundum notitiam, & scientiam publicam, & iuridicam quam habet secundum quam nocens est & reus, qui talis probatur, & si à parte rei sit innocens, at in nostro casu hic innocens, & re & iure est sine vlla culpa.

Nunc ad argumenta M. Soto. Ad primum qui sequuntur opinionem Victoriæ negant idem esse occidere se ipsum, & tradere se occidendum, cum innocens neque in hoc casu possit se occidere, possit autem & debeat tradere se occidendum. Vnde volunt tradere se ipsum solū esse se ipsum exponere, quod licet pro bono communi, sicut natura docet exponere partē pro toto. Nos vero respondemus iuxta nostram sententiam idem esse, in hoc casu tradere, quē certo scimus statim occidendum, & occidere, & vtrumque esse illicitum Reip. attamen cum ipse teneatur, se occidere, quod concedunt ipsemet Soto, & omnes, potest Resp. illum compellere, vt præstet id ad quod tenetur in tanta necessitate, & nisi faciat, punire illum vt reum. Ad secundum respondēt Victo. & sui Remp. sicut habet potestatem per se ad exponendum ciuem pro bono communi in necessitate per se, ita quoq; habere potestatem per accidens exponendi illum pro bono communi in necessitate extrinseca, & per accidens, qualis est hæc, maxime cum in casu præsenti licet innocens nō fuerit causa huius mali, quod imminet ciuitati, fuit tamen occasio, & ideo tollendus e medio, vt cesset tempestas. Sed hæc solutio patitur calumniā, quia nullus negat Remp. posse illū exponere modo licito, vt in bello iusto, tradere autem non est medium licitū sicut dux non tradit milites occidēdos, quāuis exponat illos pro bono cōmuni sui exercitus, quādo haze vna trinchea dellos. Nos ergo secundum nostrā respōdeamus Remp. non posse vti isto medio tradendi innocentem non quia non sit medium ordinatū per se, sed quia est illicitum tradere morti, quē omni culpa scis carere etenim si licitū esset, etiamsi non sit ordinatū per se, possent gubernatores, imo & tenerentur illo vti, quando esset omnino necessarium quocunq; necessitatis genere, in moralib⁹ enim, vt quis obligetur ad aliquod medium, sat est teneri illum ad finem, & medium esse necessarium ac licitum, ideo diues nō tenetur dare 100. aureos latroni, vt liberet viatorem, quia nō tenetur simpliciter ad defensionem viatoris nec, ex officio, sed ex sola charitate, quæ nō obligat cum tanto detrimento, at gubernatores tenentur simpliciter ex officio liberare quacumque via suam remp. & quocumque medio necessario, modo licitum sit, nec tenetur inquirere, sit ne per se ordinatū vel non, differunt quoque ista, quia viatoris salus quando latro aggreditur non est bonū commune, hic vero agitur de bono communi, quod quacumque via licita tenentur gubernatores tueri.

Ad tertium patet solutio ex dictis, nam quamuis pars politica habeat suum esse distinctum, tenetur nihilominus exponere su-

um esse pro esse totius, potest ad id cōpelli, quemadmodum diximus de partibus huius vniuersi, & aqua quæ, licet grauis sit, ascendit pro bono communi, ne detur vacuum. Ad quartū & vltimū respondeo falsum esse innocentē in eo casu ex sola charitate teneri ad se tradendum, probatum enim est teneri etiam ex iustitia legali, imo etiamsi non teneretur, nisi ex sola charitate, cum talis actus charitatis sit tunc necessarius bono cōmuni, cuius gubernatores custodes sunt, ex officio, posset cōpellere illū ad talē actū, sicut diximus iudicem posse compellere diuites ad dandas eleemosynas in grauibus etiam necessitatibus, quæ vergunt in damnum commune, quia potestas publica, & iustitia legalis omnes actus aliarum virtutum ordinat ad bonum commune, quando est necessarium. Ad confirmationem dico, licet vtraque necessitas sit extrema tā istius innocentis, quam reip. debere nihilominus se ipsum tradere, quia illa regula, Patiens extremam necessitatem non tenetut subuenire similem patienti, intelligitur ceteris paribus, & inter personas priuatas, at quando vna necessitas est publica, & alia priuata, sicut bonum commune præferendū est particulari, ita communis necessitas extrema priuatæ etiam extremæ, nam & pro persona publica, cuius vita Reip. necessaria sit, exponenda est vita à quouis priuato.

ARTICVLVS. VII.

An liceat occidere inuasorem defendendo se ipsum.

VT questioni huic satisfaciat D. Tho. duo statuit. Primum est, vt sicut in omni actu possunt reperiri duo effectus, vnus intentus ab agente, alius præter intentionem agentis: vt dum quis fodiens terram ad plantandam vitē inuenit thesaurū, huius actus sunt duo effectus, vnus præcipuus, & intentus à fodiente, nempe plantare vineam, à quo actus ille, sicut & quiuis moralis, suscipit speciem, & rationem, vnde fodientem ad plantandam vineam dicimus plantare vineam, alius vero nempe inuentio thesauri præter eius intentionem, à quo non suscipit actus ille speciem, non enim sic fodiens dicitur quæsisse thesaurum, sed casu inuenisse: ita in actu, & bello priuato, quo quis se defendit ab inuasore sunt duo effectus, vnus præcipuus, & intentus à

defendente, nempe, cōseruatio vitæ, à quo hic actus suscipit speciem, & de nominatio nem, cum hic sit finis totalis illius defensionis, alius vero occisio inuasoris, quem non intendit defensor, sed consequitur actū illum, & bellum defensiuum. Statuit Secundo, sicut aliæ actiones secundum se licitæ, & honestæ possunt vitiari vel ex circunstātia, vel per aliquem excessum, aut defectū, ita & defensionem sui, quam ius naturale omnibus animalibus concessit, posse vitiari aut ex circunstantia alicuius malæ intentionis admixtæ, vt in eo qui gauderet se inuadi ab inimico suo, vt ita posset defendendo se ipsum illum occidere, & vindicare se de illo, vel si vtatur excessu, vt qui sine vrgenti necessitate occideret inuasorem, aut vteretur maiori violentia, quā exigitur ad se tuendum, quia tunc nō esset proprie vim vi repellere, sed potius vim inferre, quod non licet: tueri autem se cum debitis circunstantiis vtpote exercendo bellum defensiuum contra inuasorē sine vllo liuore vindictæ, sed solo animo conseruandi vitam, & necessitate exigente, quia aliter illam tueri non valet, ac sine vllo excessu violentiæ, sed ea tantum, quæ ad vim repellendā tunc necessaria est, vocatur moderamen inculpatæ tutelæ. Sit prima conclusio.

Non licet occidere inuasorem, nisi necessitate omnino exigente, ita vt aliter vita conseruari nō possit, idque sine vllo liuore vindictæ, sed solo fine conseruandi vitam.

Prior pars perspicua est, negat enim recta ratio inuasorem occidere non existente tali necessitate, & ita esset homicidium. Secundo, homo non potest occidi nisi aut per se, aut per accidens: sed inuasor non potest occidi per se vt malefactor, quia hoc tantū pertinet ad potestatem publicam, neque per accidens in sui defensionem, cum non sit talis necessitas, ergo. Deniq; ius naturale, quo licet vim vi repellere, non concedit hanc facultatem, nisi quādo vis illata aliter repelli non potest, quam per similem vim. Secunda pars constat, quia actus exterior sequitur bonitatē, vel malitiam interioris, & cum appetere vindictā sit peccatū mortale, occidere inuasorē ex appetitu vindictæ, etiā si fiat in sui defensionē, est mortale: in quo sensu dixit B. Pau. Rom. 12. Nō vos defendētes charissimi, sed date locū iræ, id est ne vos defendatis ex ira, & liuore. Secunda cōclu.

Necessitate exigente licet occidere aggressorē, sed cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Probatur, cum actus morales, & humani sumant

sumant speciem & denominationē à fine, si finis est licitus, actus quoque licitus est secundū se, nisi ex circunstātia vitietur: bellum defensiuum, quo occiditur inuasor ab inuaso necessitate exigente, habet pro fine proprie, & directe propriam vitam tueri, quod adeo licet, vt omnibus animalibus illud natura concedat, quod autem occidatur inuasor, est præter intentionem defendentis, nec vitiatur ex circunstantia, constituimus enim fieri cū debitis circunstantijs, & cum moderamine inculpatæ tutelæ, ergo est licitus actus iste. Secundo, si occisio, de qua hæc secunda conclusio, esset illicita, maxime, quia priuatur proximus vita sua, sed vnusquisque in necessitate extrema potius tenetur prouidere vitæ suæ, & illam tueri quam alienam, ergo potest inuasus cum damno vitæ inuasoris propriam tueri, cum ab ipso sit in ea necessitate constitutus, sicut iure naturæ potior est ratio patientis iniuriam, quam inferentis. Tertia conclusio.

Personæ priuatæ non licet occidere inuasorē ex intentione, sed id solū licet potestati publicæ.

Id est priuatus homo aggressus, quando occidit invasorem, non potest habere animum, neque intentionem aliquam occidendi invasorem, sed solum nudum animū tuendi se, persona autem publica, vt iudex, si illum aggrediatur reus, vel miles in bello iusto, si illum aggrediatur aduersarius, potest defendendo se ita illum occidere, vt non solum habeat animum defendendi se, verum etiam occidendi illum non ex odio, vel liuore vindictæ, sed vt malefactorem, & aduersarium. Probatur conclusio. Habere animum & intentionem occidendi est occidere per se, occidere autem per se non licet nisi propter bonum commune, & personæ publicæ, ergo soli personæ publicę licet occidere aggressorem non solum animo defendendi se, verum animo & intentione occidendi: personæ vero priuatæ licebit occidere aggressorem solo animo defendēdi se, quia non potest occidere, nisi per accidens, occidere autem per accidens dicit solam defensionem, & tutelam sui.

Controuersia. I.

AN LICEAT OCCIDERE inuasorem cū moderamine inculpatæ tutelæ.

Circa hunc articulum illud in primis se offert. An interficere liceat aggressorem cum debito moderamine. Abulen. in c. 11. Iosuę q. 11. habet non solū licere occidere aggressorem ad defendendam vitam cum isto moderamine, verum etiam teneri vnumquemque ad id, ita vt si aggressus aliter faciat, debeat iudicari hostis sui ipsius, & peccasse mortaliter. Primo, quia ordo charitatis in re graui obligat sub mortali, ordine autem charitatis tenemur propriam vitā præferre alienæ: vnde D. Tho. ait hic, quod tenetur homo magis vitę suę prouidere, quā alienę. Secundo, ius naturale, & lex charitatis similiter, & eodem modo pertinent ad omnes, si quis principem vel personam publicam aggrederetur, persona publica non solum potest, verum etiam tenetur se ipsam defendere, & cum illius aggressoris occisione, quādo aliter non potest se tueri, ergo similiter tenebitur quiuis alius. Tertio, tenetur vnusquisque per media licita conseruare vitam suam, sed est medium licitum, & per se ordinatum ad illam tuendā occidere aggressorē cū tali moderamine, ergo tenetur aggressus in tali casu illū occidere. Quarto, si liceret aggresso non defendere se ipsum, id certe esset propter periculū spirituale alterius, quia occidendo tūc illū dānabitur, at incertū est illū saluandū, etiāsi maneat superstes, nō ergo licebit aggresso nō defendere se ipsum. Eandē sententiā repetit, quāuis paulo mitius etiā fere accedentem ad secundā conclu. D. Tho. in c. 5. Matth. q. 109.

Oppositū habent Gerson tractatu de Eucharistia, Augustinus de Ancona opusculo 1. de auctoritate Ecclesię q. 52. art. 3. Ricard. de sancto Victo. opuscu. de charitate, Almayn in eadem materia, Erasmus in annotationi. noui testamen. in illa verba Math. 5. *Ego autem dico vobis non resistere malo:* & in illud Luc. 22. *Converte gladium tuum, &c.* Et ex Iuristis Abusius, & Glossa super l. Vim vi ff. de Iustitia & Iure, docēt hi non licere occidere aggressorē neq; cum moderamine posito à nobis.

Probant primo ex D. Aug. qui lib. 1. de libero arbit. c. 5. ait. *Qui occidūt, ne ipsi occidātur, quomodo impolluti esse queant, nō video.* Et infra. *Quomodo apud diuinam prouidentiam a peccato liberi sunt, qui pro iis rebus quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt?* Vocat autem res, quas contemni oportet, tēporales, inter quas connumeratur etiam vita. Adducitq; ibi D. Aug. cōtra se leges oppositū docētes, & respōdet illas esse permissiuas. Et in episto. ad Publicolam ait: *Consilium de occidendis hominibus, ne ipsi occidantur, nō placet.* Secūdo ex lege & pręcepto charitatis magis te

nemur in casu necessitatis vitam diligere spirituale proximi, quã nostrã corporalem quia vita spiritualis, est perfectior, & finis, ad quem omnia temporalia destinantur, at aggressor est in extrema, & summa necessitate spirituali animæ, quia si tunc occidatur, discedet aperte in peccato, & peribit in æternnm, ergo ne pereat, exponenda est tũc vita corporalis ab aggresso. Et confirmatur. Quia eodem præcepto charitatis tenetur vnusquisque ponere vitam corporalem pro propriam pro spirituali fratris, quando peccat ille ex ignorantia, vel ex infirmitate, & passione, sed communiter aggressor peccat ex passione, ergo.

Quod si dixeris, posse in hoc casu aggressum occidere suum aggressorem, & cum periculo aperto damnationis æternæ, quia ipsemet aggressor constituit se in eo discrimine culpa sua, hæc ratio non valet, quia hoc modo nunquam teneretur aliquis exponere vitam corporalem pro proximo existente in necessitate spirituali, quod est falsum, vt constat ex disputatione de Charitate. Consequentia vero patet, quia numquã proximus est in necessitate spirituali, nisi culpa sua, cum omnis necessitas spiritualis sit ratione alicuius peccati, peccatum autem omne voluntarium sit.

Tertio ex D. Tho. supra q. 26. art. 4. ad 2. tenetur homo pati detrimentum in tẽporalibus propter amicum, id est proximũ, inter temporalia vero computatur vita, ergo tenetur illam exponere, pro proximo, saltem in hoc casu, ne pereat in æternum.

Quarto si liceret occidere ad se defendẽdum, liceret occidere ex intentione, quod est aperte contra D. Tho. consequentiam vero probo, quod licet facere licet & velle, licet per te occidere inuasorem, ergo licet etiam velle eius mortem quod est occidere ex intentione.

Quinto ex opposita sententia sequitur, vt si vir inueniat adulterum cum vxore, velitq; illos punire inflicto vulnere, quod leges concedunt viris, posit adulter præter iniuriam, quam infert viro, occidere quoq; illum ad se defendendum. Similiter si lacessitus conuitiis & iniuriis velit iniuriantem percutere, vel ei necem inferre propter illa conuitia, poterit conuitiator defendendo se occidere iniuriis affectũ, & lacessitum, hoc autẽ videtur alienũ à ratione, vt qui dedit adeo graue ocasionẽ, & causam aggressori possit illum occidere in sui defensionem.

Sexto licet in defensionem vitæ occidere aggressorẽ, licebit & pro defensione eorũ quæ ad hanc vitam transigendam sunt necessaria, quia accessorium sequitur naturam vt dicunt, sui principalis, sunt autem diuitię & honor maxime necessaria ad honeste, & decenter transigendam hanc vitam, ergo licebit occidere aggredientem bona nostra, vel honorem nostrum, quod videtur manifeste repugnare ordini charitatis, secundũ quem præstat vita spiritualis proximi nostræ corporali & corporalis proximi nostris bonis temporalibus. Et confirmatur, quia non videtur seruari moderamen inculpatæ tutelæ, vt pro bonis & honore occidatur frater, & pro damno tẽporali nostro noceamus ei in vita, & anima nam certe nõ æquatur in hoc casu vna necessitas alteri, quod exigit moderamen inculpatæ tutelæ.

Tertia opinio est D. Nauar. c. 25. Manu. num. 7. & cap. finali 14. q. 6. num. 15. vbi citat pro se D. Antoninum 3. p. tit. 5. c. 8. §. 1. volunt hi distinguendum esse ita de aggresso, vt vel dabat operam rei licitæ, nec obtulit culpa sua occasionẽ aggressori, aut dabat operam rei illicitæ, & sua culpa occasionem illam aggressori obtulit. Prior ille, inquiunt, cum sine culpa sua ipsum alter aggrediatur, potest occidere aggressorẽ in sui defensionem, vt docent argumẽta D. Tho. posterior vero vt adulter deprehensus à viro, vel qui conuitiis alium prouocat ad iram, cum sua culpa eam occasionem dederit aggressori, non potest eum occidere, sed tueri se quantum valebit sine occisione aggressoris, qui occasione accepta, & prouocatus ab illo eum aggreditur.

Sed propter hæc non est recedendum à doctrina D. Tho. Sit ergo prima conclu. contra Abulen.

Potest qui patitur vim, & inuaditur non se defendere.

Patet primo, exemplo Christi, qui, cum potuerit se defendere ab occisoribus, noluit sed voluit pati mortem. Et apostolos misit vt oues in medio luporũ, qui licet possent non tamen se defenderent. 2. Mat. 5. habetur aperte maxime in illis verbis. *Ego autem dico vobis non resistere malo.* & in illis. *Esto consentiens aduersario tuo*, interpretantur multi ex sanctis patribus. Esto aduersario tuo beneficus, & beneuolus neq; illi noceas, etsi ipse tibi noceat. Rom. 14. *Non reddentes malũ pro malo.* Tertio actus virtutum sunt boni, & liciti, fortitudinis autẽ sunt hi duo actus aggredi aduersarios pro bono cõmu- & sustinere, ac pati damna ab aduersariis illata

illata sine resistentia. Quarto, ordo charitatis tantum exigit, vt spiritualia propria ante ponam⁹ spiritualibus alienis, maxima enim illa, Ordo charitatis incipit a se ipso, intelligitur in spiritualibus, in temporalibus enim licet postponere temporalia propria alienis imo est actus charitatis, & supererogationis tueri bona aliena cum detrimento meorum, nisi mea temporalia necessaria sint vel bono communi, vel meæ familiæ, inter tēporalia autem connumeratur vita, ergo.

Vnde ad maiorem intelligentiam huius conclusionis, quod bene obseruat hic Soto, distinguendum est de aggressoribus & aggresśis, nam si aggressus sit persona publica vel necessario bono communi, aggressor autem nequaquam, tenetur tunc aggressus omnino se defendere, & aggressorem occidere si aliter non valeat se tueri, quia licet posśit vnusquisque renunciare iuri suo, nō autem necesśitati boni communis, & iuri, quod in ipsum habet Resp. Contra vero, si aggressus sit persona priuata, & aggressor publica, & necessaria bono communi, non potest aggressus occidere aggressorem, sed debet pati mortem tanquam pro bono communi, pro quo omni iure tenetur exponere vitam: quod si æquales sint, ac eiusdem ordinis, nec vnus magis necessarius bono communi quam alter potest aggressus tuendo se ipsum occidere aggressorem eo iure naturæ quo licet vim vi repellere, quod si nolit vti isto iure, potest permittere se occidi, cum liceat vnicuique cædere iuri suo. Ex quo etiam fit posse aggresśum, etsi persona priuata sit, aggressorem suum, quamuis personam publicam, occidere, si aggressor ille nō sit necessarius reip. quia non debet aggressus cædere iuri, quod habet à natura tuendi se, nisi pro bono communi, quod in hoc casu non habet locum, cum hic aggressor, vt supponimus, non sit necessarius bono communi.

Ex his soluuntur facile argumēta Abulensis. Primum, nullam habet vim, quia ordine charitatis tenemur quidem vitam spiritualem propriam cuiuis alienæ præferre, corporalem vero, nequaquam cum maxima illa, Ordine charitatis præferenda esse propria alienis, in spiritualibus tantum intelligenda sit, non in temporalibus. Ad secundum similiter patet solutio, principem & personā necessariam Reip. debere se defendere, non quia ius naturale omnes ad id obliget, cum iuri, quod vnusquisque à natura habet tuendi se, posśit cædere ex honesto aliquo fine, sed ratione boni communis, quod omnibus inferendum est, & cui nullo modo potest renuntiare.

Ad tertium neganda est maior, constat enim, cum præceptum tuendi vitam sit affirmatiuum, non obligare pro semper, nec teneri homines ad illam tuendam in omni euentu, sed posse illam exponere, & quando illā tueri possunt, vt in martyrio, quod martyr poterat euadere.

Ad quartum respondeo, aggressum, qui permitteret se occidi, ne aggressor discederet in illo statu peccati, sufficienter concedere alteri locum pœnitentiæ, & salutis, quod si alter non conuertatur, ipsi imputandum esse. Addo in casu, quo permitterē me occidi ab inuasore, tunc me non diligere vitam alterius magis quam meam, sed me ipsum potius diligere, cum eligam mori pro bono virtutis charitatis, quod mihi simpliciter vtilius est, quam ipsa vita.

Secunda conclusio.

Licet vnicuique, quando aliter se ab aggresso re tueri non potest, illum occidere, etiam si aggressus daret operam rei illicitæ.

Prior pars huius conclusionis habetur apertisśime in vtroque iure, In ciuili l. 1. ff. de vi & vi armata. l. Vt vim. ff. de iustitia & iure, Vbi dicitur: *Iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur.* L. Iniuriarum. ff. de iniurijs. L. Sed etsi. ff. Ad legem Aquiliam. Vbi expresse habetur: *Qui alium ferro se petentem occiderit, non videtur iniuria occidisse.* Et ratio harum legum est, quia qui vtitur iure suo, nemini infert iniuriam, qui autem occidit inuasorem, à quo aliter se liberare non potest, vtitur iure, quod habet a natura conseruandi vitam propriam, & vim vi repellendi. In iure etiam canonico, Dist. prima can. Ius naturale. Extra de homicidio, cap. significasti, el segundo, Extra de sententia excommunicationis, cap. si vero, el primero, Vbi dicitur: *Vim vi repellere omnes leges, omniaque iura permittunt.* Cicero in oratione pro Milone ait: *Hæc lex non facta, sed innata est, non eam suscepimus, sed a natura arripimus.* Et ita est ius omnium gentium, & nationum recta ratione dictante receptum, vt vim vi quisque ad se vitamque suam tuendam repellat.

Vnde opposita sententia est forsan temeraria, tot textibus, & communi omnium fere doctorum placitis repugnans, vtor iam ratione. Lex Dei consona rationi est, & iugum suaue, recta autem ratio dictat, vt

cum vnus patitur iniuriam ab alio, si alter eorum debeat necessario perire, pereat ille qui infert: quia iure naturæ potior est ratio patientis iniuriam, quam inferentis, in hoc autem casu aggressus patitur iniuriam ab aggressore, ergo. Et confirmatur, quia esset intolerabile, & acerbum, vt uitam rem adeo preciosam propter malitiam alterius inuadentis me, deberem ego ammittere, vt ipse viueret: Quando agitur causa fidei, vt si tyrannus inuadat me vt fidelem, tunc pro fide moriendum est, at quando hostis ex sua sola malitia me aggreditur, non teneor, vt ipse viuat, ego perire, quia tunc non agitur de fide, sed de tuenda tantum vita.

Tertio, si non liceret in hoc casu vim vi repellere, periret tota Resp. iniqui enim, & scelerati homines scientes non licere viris iustis, & timentibus Deum se defendere cum occisione aggressoris, secure eos aggrederentur, & occiderent: sicut primo Machab. 2. Pagani videntes Iudeos ob reuerentiam sabbati nolle pugnare, ac se defendere in sabbatis, occidedant eos aggredientes eos in sabbatis: quod videntes duces, & sacerdotes inito concilio decreuerunt etiam in sabbatis pugnare. Hæc conclu. intelligenda quoque est de clericis, & religiosis, quia priuilegio naturali propriæ defensionis, & vim vi repellēdi omnes homines gaudent cuiuscunque status & ordinis sint, nec eo aliqua lege humana expoliantur, vt docet hic D. Tho. ad. 3. An autem incurrant irregularitatem videbitur art. sequenti.

Secunda pars huius conclusionis, etiam si inuasus dederit operam rei illicitæ, & occasionem obtulerit inuasori, est contra Aspilquetam. Et probatur. Qui inique ab alio inuaditur, potest iure naturæ ad se defendendum inuadentem occidere, sed quando quis dat operam rei illicitæ, & cum iniuria alterius, vt adulter, vel contumeliis proximum afficiens, licet peccet grauiter & ratione delicti, quod committit, & ratione illius occasionis, quam obtulit, nilominus qui illa iniuria, vel contumelia afficitur, non acquisiuit ius per peccatum alterius ad eum occidendum sua priuata autoritate, sed solum habet ius ad repellendam illam iniuriam, & contumeliam ordine iuris. Vnde inique illum peccatorem aggreditur, ergo licet huic sic aggresso etsi peccauerit, & occasionem dederit, vim vim repellere, & cum moderamine inculpatæ tutelæ suum aggressorem interimere.

Secūdo, licet quis sua malitia constitutus sit in extrema necessitate, existēti tamē vere in ea teneor, quantū possum, subuenire: sed in hoc casu, licet is qui dabat operam rei illicitæ sua malitia sit constitutus in ea necessitate & discrimine dando alteri occasionem quam primum autem alter eum aggreditur, existit in vera necessitate, ergo potest sibi, quantum valebit, subuenire, ac si ab illo non potest aliter se eripere, poterit occidere aggressorem suum. Tertio, propterea quod dederit occasionem, & operam rei illicitæ, non desinit, quando constitutus est in aperto periculo vitæ ab aggressore, appetere sui conseruationem, & ad eam vim vi repellere, habere talem appetitum est naturale & bonum, qui autem agit iuxta talem appetitum, licite agit, ergo. Et confirmatur, quia in illo discrimine constitutus non tenetur minus sibi prospicere ac prouidere, quam aggressori: Vnde iura quæ concedūt licere vim vi repellere, non distinguūt, fuerit ne aggressus in causa, vel non fuerit, dederit ne occasionem, vel non dederit, sed indifferēter & in vniuersum loquūtur, & vbi lex non distinguit, vt ait Innocen. de Regu. iur. neque nos distinguere debemus. Tertia conclu.

Vt liceat inuasorem occidere, requiruntur hæ quattuor condiciones.

Prima, vt aggressio sit vera aggresio, & per vim, qnia ius naturale tantum concedit vim vi repellere. Vnde si iudex per iniquū processum, vel falsi testes per calumniam me vita expoliare conentur, non possum eos occidere, quia iniquitas istorum est quidem calumnia, non autem vis, & vera aggressio: a calumnia autem nemo potest se defendere per vim, sed per contrarios testes, & ordine iuris, quod si id nequeat, ferat patienter mortem, sicut innocens qui condemnatur vt nocens secundum allegata & probata. Et ratio est, quia si in his casibus liceret, iniquum iudicem vel falsos testes per vim repellere, & proprias iniurias vindicare, perturbaretur maxime resp. cum omnes iudicent, & asserant, etiamsi iuste puniantur, se inique opprimi, & per calumnias.

Secunda condicio est, vt sit vera & actualis defensio, propulsatioque vis illatæ, non præuentio: si quis enim eo quod suspicetur alium ad se occidendum accedere, illum prius occidat, peccat grauissime, & committit homicidium, quia talis occisio non est vere defensio, & propulsatio iniuriæ, sed præuentio. Vnde in his est opus maxima prudentia, sicut diximus de muliere inueniente

niente pugionem in lecto sub puluinari viri, prudenterque iudicandum est, sit ne vere actualis aggresio, nam credita tantum, vel suspecta non sufficit.

Vbi offert se dubium quod affert hic Soto. Existat quis reclusus in aliquo oppidulo, vel domo, videatque inimicũ expectare exitũ ipsius, vt eum interimat, licebit ne huic obsesso, antequam inimicus enim actu aggrediatur, interimere illum, ac præuenire? Videtur enim id licere, quia in hoc casu sic obsessus nulla alia via potest vitam suam tueri. Respondet Soto in hoc casu occisionem huius inimici, si sit defensio, esse licitam, si vero sit præuentio, non esse licitam. Sed hæc solutio non tollit difficultatem, nam nemo dubitat præuentionem illicitam esse, solamque defensionem licere: quod autem quærimus est, An sit defensio, vel præuentio. Affirmant quidam esse licitam, quia cum ex hypothesi huic sic obsesso nulla alia via maneat ad vitam tuendam, & cum violentia illa sit iam actu parata, debet talis occisio iudicari defensio, & propulsatio iniuriæ. Addit Soto non posse certa lege definiri, sed arbitrio prudẽtis confessarij esse relinquendum, qui pensatis omnibus circunstantijs iudicabit prudenter, fuerit ne præuentio, an defensio & propulsatio iniuriæ. Res hæc periculosa est, probabiliusque iudicarem numquam licere præuenire inimicum quantumuis paratum, donec actu inuadat & aggrediatur. Primo, quia mille vijs potest animus illius mutari, & periculum illud quantumuis imminens cessare. Secundo, quia iure naturæ solum licet vim vi repellere, quod ab omnibus Doctoribus intelligitur in actuali conflictu, qui vero præuenit inimicum quantumuis paratum, nondum patitur vim, neque adhuc est in reali conflictu. Et confirmatur ex illo cap. Si vero. Extra de sententia excommunicationis, vbi dicitur: *Si in continenti vim repellat*. Denique qui vim vi repellit, quod cõcedit ius naturæ, nullo vtitur genere insidiarum, qui vero pręuenit inimicum quantumuis paratum extra actualẽ conflictum, omnium iudicio dicetur, si illum occidat, occidisse per insidias.

Vnde fit tertia cõdicio, vt occisio aggressoris fiat in ipso actu aggresionis, & defensionis, & non postea interueniente aliquo interuallo, & postquam cessauit aggresio, vt definitum est in Illo cap. significasti. De homicidio. Vnde sequitur, vt si aggressor sentiens se deficere viribus desistat, vel fugiat, vel durante rixa dicat quacunque de causa, vt desistant, nec se velle amplius rixari, non potest tunc aggressus illum occidere, quia cessauit iam violentia, nec est tunc necessaria talis occisio ad propriam defensionem, nec potest eum occidere propter illatam violentiã, quia hoc iam non est defensio, quæ licet, sed punitio, quæ ad solum iudicem pertinet. Sequitur secundo, percussum ab aggressore cessante actu illo aggresionis non posse eum repercutere, quamuis poterat, quamdiu durauit violentia, quia hac cessante iam non est defensio, sed potius vindicta damni accepti.

Quarta condicio est, vt defensio sit moderata, & nil excedat eorum quæ requiruntur ad necessariam defensionem, quæ vocatur inculpata tutela, in quibus est maxime vtendum legibus prudentiæ. Hæc condicio habetur in illo cap. Significasti. Et in c. Olim, de Restitutione exspoliatorum. Diximus autem non debere excedere modum iuxta regulas prudentiæ, quia si aggressus potest commode fugere, aut clamare, & implorare auxilium, debet, quod si dum hæc considerat, posit ne fugere, vel clamare, videat se exponi graui periculo inuasore illũ opprimente, non est quod in his considerandis se occupet, sed vt se eum occisione etiã inuasoris defendat, quia semper est melior ratio patientis iniuriam.

Nunc ad argumenta in oppositum pro secunda opinione. Ad primum ex verbis D. Aug. sumptum Respondeo D. Aug. in illis locis, vt ex contextu orationis apparet, loqui de eo qui ex intentione occidit inuasorem, quod diximus nõ licere priuatæ personæ. sic exponit D. August. D. Tho. hic ad primum.

Ad secundum respondeo, teneri nos adexponendam vitam nostram corporalem pro fratre existente in vera & absoluta necesitate spirituali, vt si videam mulierẽ volentem recedere à fornicario non posse, nisi me opem illi ferente, aut aliquem decipi pi ab hæretico, nec posse illum ab ea deceptione liberari, nisi mea doctrina, tũc teneor etiam cum pericu[illegible] vitæ mulierem illam iuuare, vt recedat a fornicario, & simplicem illum docere, ne ab hæretico decipiatur, in hoc autem casu iste aggressor non est in extrema necesitate spirituali absolute, sed voluntarie & ex malitia sua, desistendo enim ab aggresione, quod est in facultate eius, cessabit omnino illa necesitas, existenti autem in extrema necesitate spirituali voluntarie

tarie & ex malitia sua ego non teneor sub uenire cum damno meo, vt si quis dicat suspendam me, nisi dentur mihi. 100. aurei, non teneor dare, ne se suspendat, quia illa proprie non est necessitas, sed malitia et iniquitas illius, aliter daretur occasio iniquis hominibus perpetrandi multa peccata, & nocendi proximis, ac rapiendi bona aliena sub hoc prætextu, vt liberarentur a necessitate spirituali, in qua se ipsos sua iniquitate constituerent.

Ad confirmationem dico, debere nos ponere animas nostras pro fratribus, vt a necessitate spirituali liberentur, quando peccant ex ignorantia, vel passione simpliciter ita vt sit illa vera ignorantia, vel passio, non autem voluntaria, & ex malitia, aut iniquitate ipsorum, vt in hoc casu, in quo aggressor, licet agat ex iracundia, agit tamen ex malitia & iniquitate sua, cum ipse fratrem suum voluntarie aggrediatur, & inique: quāuis prouocatus conuitio aliquo, vel iniuria cum ex peccato alterius non acquirat ipse ius ad illum occidendum propria autoritate. Ad instantiam quæ deinde fit, similis est solutio, quamuis enim quicumque peccat, peccet ex malitia sua, nec reperiatur communiter necessitas spiritualis sine consensu propriæ volūtatis, cum omne peccatū sit voluntarium, & omnis necessitas spiritualis sit per peccatū, nilominus datur necessitas spiritualis sine malitia existentis in ea, vt in paruulo, quē vellet quis occidere sine baptismo, & in muliere, cui obstat fornicarius, ne conuertatur, & in simplici, quem hæreticus dolo decipit, & pro huiusmodi necessitate spirituali fratrum debemus animas nostras ponere, quia est medium ordinatum ad liberandos eos ab ea necessitate, ad liberandum vero aggressorem, aut alium ex voluntaria iniquitate & malitia peccantem, & in necessitate spirituali se constituentem, a qua libere potest se exuere, si velit, non est medium ordinatum ponere animas nostras, aut aliquod damnum pro huiusmodi pati, sed propria eorum resipiscentia, cum sit eis adeo libera.

Eodem modo soluitur tertium D. Tho. non docere pro amico, aut proximo existente in extrema necessitate voluntaria, & ex iniquitate sua, a qua libere potest se eximere, debere nos pati detrimēta aliqua neque in corpore, neque in diuitijs, sed pro amico aut proximo existēte in necessitate simpliciter & absolute, a qua aliter liberari non potest.

Ad quartum respondeo, occidentem fratrem ad sui defensionem cum moderamine inculpatę tutelæ non occidere illum ex intētione, neque vt statim dicemus contra Sotum cum Caiet. eligere illam occisionem vt medium, sed solum eligere illam vt effectum subsequutum ex propria defensione, quam tantum intendit.

Ad quintum constat ex dictis, aggressum posse defendere se, etiam si ipse suo peccato, vel conuitijs occasionem obtulerit aggressori. Sextum argumentum quærit.

Controuersia 11.

LICEAT NE TVERI DIVItias, honorem & alia temporalia etiam cum occisione aggressoris.

AVgustinus de Ancona, Gerson locis citatis & Abulen. in c. 5. Math. q. 11. putant non licere, voluntque D. Aug. in ea sententia esse, cū dicat. c. 5. lib. 1. de libero arbitr. *Pro his rebus quas contemnere oportet &c*, (Id est temporalibus) *Non esse occidendum inuasorem*: Idem videtur docere in. c. Si perfodiēs de homicidio: habet enim licere occidere latronem nocturuum, quia non est exploratum veniat ne ad occidēdum, an vero ad furandum. Ex quo sequitur, vt si constet illum accedere tantum ad furandum, non posse occidi, vt in diurno, & ita non licere occidere pro defensione bonorum. Et cōfirmatur, quia eodem cap. ait Aug. licet occidere furem diurnum, quando armis se defendit, ergo, quando non se defendit armis, sed tantum rapit bona, non licebit occidere illum pro sola inuasione bonorum. Et confirmatur ex. l. diuina. Exod. 22. vbi aperte habetur: *Qui occiderit furem nocturnum, nō erit reus homicidij, si vero occiderit, orto iam sole, imputabitur ei ad homicidium.*

Denique fauet huic sententiæ, cap. Suscepimus. Ext. de homicidio, vbi duo fratres comprætenderunt latrones volentes illos expoliare, eosque fortiter ligauerunt, cumque abijsset vnus ad cōsulendum Abbatē alio in eorum custodia manente, interim qui mansit occidit illos qui volebant vincula cōfringere timēs ne ab ipsis occideretur, consultus Papa docet illos fuisse irregulares, quia expediebat potius relinquere & pallium, quam pro tuendis rebus temporalibus illos occidere.

Oppositum docent D. Tho. hic ad secundum & tertium. & apertius Caiet. in comment

mento huis art. quos sequemur. Sit conclu.

Licet in defensione bonorum (modo sint alicuius momenti) occidere latronem.

Dico alicuius momenti, quia pro exigua pecunia, vel bono temporali nõ est priuandus vita, sicut nec à iudice pro leui furto vt dicemus, morte puniendus. Dixi latronem, hoc enim interest inter furem & latronem, quod ille clam & occulte rapit, non illata vi, imo quam primum videt sibi resisti aufugit, & relinquit prædam: latro vero, est qui aperte & illata vi rapit, & rapta nititur secũ deferre, nec patietur, vt recuperentur. Vnde fur, cum sine eius interitu licet defendere bona, non est occidendus pro bonis, latronem autem licet occidere, quia infert vim, nec ab eo licet bona propria tueri, aut recuperare nisi etiam per vim. Probatur iã conclu. sic explicata. Cum ratio mediorum sumenda sit ex fine, cui licet procurare finem, licet & media ad illum ordinata, & quibus vijs licet tendere in finem, licet & adhibere media, diuitiæ & bona temporalia, quæ sunt alicuius momenti, sunt media necessaria, & ordinata ad tuendam vitam, ergo licet defendere illa sicut & vitam, licet autem resistere cum vi volenti auferre vitã per vim, ergo licet & cum vi defendere bona a latrone cum vi illa inuadente.

Secundo, latro cum rapiat per vim, infert bellum iniquum, in bello autem inique illato licet hostem percutere, & occidere, ergo & latronem per vim rapientem.

Tertio non differunt latro domi mea bona inuadens noctu, vel die, & latro inuadens mea in itinere, hunc autem licet omnium consensu occidere, quando alia via mea bona in itinere tueri non valeo, ergo & illum.

Denique licet ex ordine charitatis magis debeam diligere vitam proximi, quam mea bona, non tamen est mihi commissa vita illius, nisi in casu necessitatis, cum tamen cura meorum bonorum mihi absolute & simpliciter commissa sit, sed ille aggressor & latro non patitur tunc necessitatem extremam, sed ex iniquitate sua vult rapere bona mea, ergo licet mihi in eo casu curare magis bona mea quam, vitam illius. Vnde cicero pro Milone: *Hæc lex non est scripta, sed naturalis, vt latrones & insidiatores viarum in defensionem bonorum occidere possimus*. Et Quintil. lib. 5. institutio. cap. 10. Estque communis sententia discipulorum D. Tho. Et definita in vtroque iure, in ciuili. l. Furem, ff. ad. l. Corneli. de siccarijs, vbi dicitur: *Furem nocturnum si quis occidet, impune feret, si parcere ei sine suo periculo non potuit*, id est, sine suo damno, &. ff. ad legem Aquiliã. l. 4. Et in iure canonico. c. interfecisti. De homicidio, vbi habetur: *Si sine odij meditatione te tuaque liberando huiusmodi membra diaboli interfecisti, si ieiunare volueris, bonum est tibi*: quasi dicat: si volueris, bonum est, non tamen teneris.

Ex his sequitur primo cũ pro defensione bonorum liceat occidere latronem, id licere, quamdiu durat defensio, durat autem, nõ solum quando latro actu & per vim rapit, verum etiam quando secum defert, toto enim eo tempore est in fraganti delicto, & ita non modo quando actu rapit, verum etiam quando defert, nisi alia via recuperari possit, licet eum occidere: quamprimum autem in aliquem locum tutum se recepit, nõ licet eum occidere, quia tunc iam desinit esse inuasor, & inferre vim, sed solum est iniquus detentor, natura autem non concedit, vt iniquum detentorem possimus occidere, sed iniquum tantum inuasorem. Sequitur secundo, vt, si dominus bonorum certo intelligat certitudine morali se alia via posse bona sua defendere, aut recuperare, quã occidendo latronem, non possit illum occidere quia tunc iam nõ esset inculpata tutella. Vnde dicitur. l. Sed etsi. ff. ad legem Aquiliam, *Si quis, cum furem appræhẽdere possit, maluit occidere, iniuriam fecisse videtur*, Et in isto cap. Interfecisti in secunda parte cap. definitur, vt qui iuridice, vel alia via sua recuperare potest, non possit occidere, Dixi, certo, quia si sit dubius, in dubijs potior est ratio patientis iniuriam, & ita, quando est dubius, potest occidere: Et sic sunt intelligendæ leges quæ videntur docere non posse aliquem priuata autoritate recuperare, vel defendere bona sua, intelligendæ enim sunt, quando alia via potest.

Testimonia vero illa. D. Aug. nil aliud docent, quam non licere occidere latronem quando nil aliud præstat, quam furari, nec aliqua vi, vel armis vtitur in sua rapina, agit enim de fure, qui tantum est fur, & non per vim: latro autẽ & inuadẽs bona per vim iã nõ est simplex fur, sed inuasor bonorum, & per vim rapiẽs, cõtra quẽ nõ negat D. Aug. licere vti armis, & vi, & vsq; ad eius occisionẽ, Ad cap. illud, Suscepimus. Respõdeo, fratres illos excessisse moderamen, cum potuerint alia via se tueri, maxime secundũ, qui poterat illis dimissis, cum iam res suas saluas haberent, recedere, vel quam primum vidit illos velle confringere vincula, potuit fugere,

fugere, neque enim monacho infamia est fugere ab hoste. Panorm. & Ioan. Andræ. dicunt fuisse illos in culpa, quia fuit vnus relictus in custodia duorum. Alij respondēt & satis optime clericis & religiosis non licere omnia quæ licent secularibus, cum debeant præstare mansuetudine, & ita licere quidem eis ad se, vitamque tuendam occidere aggressores, non autem ad tuenda temporalia, qui iam mundo renuntiarunt.

Ex hac doctrina sequūtur multa, Primo licere interficere inuasorem pro defensione amici, vel innocentis cum eodem moderamine inculpatę tutelæ, quia licet, vt constat, probonis, inter bona vero preciosum & maximum est amicus maxime innocens. Ita est definitum in cap. Dilecto filio. De sententia excōmunicationis in sexto. Quod si obijcias Exo. 2. Quando occidit Moyses Aegyptium inuadentem proximum suum Hebræum non excusatur, quia occiderit in defensionem innocentis, sed quia id fecit diuina reuelatione, & occidit illum Aegyptiū vt hostem communem suæ gentis & nationis. Sic B. Ambro. in lib. de Moyse. Et d. Stephanus Act. 7. ergo non licet occidere priuata autoritate in defensionem fratris, Tum etiam quia defendere fratres non est priuati hominis, sed publici ministri iustitię Respōdeo Moysen id fecisse diuino instinctu, vt docuit B. Stephanus. Tum etiam iure naturæ, quo fauendum est patienti iniuriam & defendere innocentes, quacunque ratio ne patiantur damnum siue per vim, siue per calumniam ad solos iudices pertinere, defendere autem quādo actu per vim inuadun tur ad omnes pertinere.

An autem liceat mihi occidere inuadentē bona proximi mei dubiū est. Sed probabilior opinio est licere iuuando fratrem, ne suis expolietur, latronem occidere, quando scilicet video latronem resistere, nec proximum habere vires ad illum superandum, vel saltem probabiliter dubito, an habeat tales vires, quia iure naturæ semper est potior ratio patientis iniuriam, & ei fauendum.

Sequitur secundo licere occidere aggressorem cum dicto moderamine ad defendendum proprium honorē, vel famā quia si licet pro bonis, maius bonum est honor, & fama, quam alia quæ vis res familiaris, & maxime necessaria ad sustentandam virtutem & vitam tranquille transigendam. Vnde si quis aggrediatur virum nobilem, quamuis possit fuga se liberare ab illo aggressore, non tenetur fugere, sed potest illum se tuendo occidere, quia viro nobili fugere est maximum dedecus & infamia, secus est de viro Plebeio, qui nil ex fuga amittit honoris. similiter de clerico, vel religioso. Et ratio est, quia in nobilibus honor eorum consistit in armis, quod non est in plebeijs, & personis Ecclesiasticis. similiter si quis aggrediatur nobilem, vel virum honestum non ad occidendum, sed ad percutiendum arundine, vel baculo, aut alio percussionis genere quod cedit in maximam infamiam potest aggressus ne ea infamia afficiatur aggressorem dicto moderamine occidere. Sed obijcies, Ergo licebit acceptare duellum, & ibi inimicum occidere, quia illud non admittere in nobilibus, quorum honor in armis consistit, est maximum dedecus, & infamia. Secundo liceret occidere illum, qui vult per fraudem, & calumniam auferre mihi honorem. Tertio licebit occidere eum qui me aliquo vulnere affecit, si ex eo vulnere mihi dedecus sequatur, quia sic repellitur illud dedecus, & infamia.

Ad primum vidimus iam quid sentiendum sit de duello. Ad secundnm dico, licet honor & fama sæpenumero sita sint in hominum opinione defensionem tamen, vel recuperationem honoris & famæ quo ad modum recuperandi & defendendi non esse sitam in hominum opinione, sed sumendam ex natura rei, natura autem rei hoc docet, vt vim vi repellamus, fraus autem & calumnia non sunt vis, & ita nec repellendæ per vim, sed alijs vijs iuridicis, & honestis, sequeretur enim, vt supra diximus, si per vim liceret repellere fraudem, vel calumniam, maxima Reip. perturbatio.

Ad vltimum dico constare iam ex dictis licere occidere aggressorem volentem inferre vulnus, quia tunc infert vim, licetque similiter illam vi repellere, postquam autem vulnus acceptum est, etiam si sit in dedecus non licet pro accepto vulnere, aut pro dedecore & iniuria iam illata illum occidere, quia hoc esset punitio & vindicta, non defensio, aut propulsatio iniuriæ, vel damni. Si dixeris licet occidere latronem non solum quando rapit, verum etiam quando defert secum rapinam, ergo licebit occidere aggressorem non solum quando vult inferre vulnus, verum etiam postquam intulit, si manet vna cum illo vulnere infamia. Respondeo non esse simile primo quia latro & quando defert secum rapinam, infert adhuc vim, cum per vim velit prohibere, ne recipiat dominus rem suam, at qui intulit iam

iam vulnus,& destitit,nullā iam infert vim. Secundo, quia latro defert rem meam, quā possum ab eo recuperare ; ab eo autem qui vulnus intulit,nullam rem meam recupero, etiam si percutiam non enim ex percussione eius cessat in me vulnus acceptum, & decus,quod ex eo nascitur.

Sequitur tertio, ex dictis licere occidere inuadentem mulierem ad violandam eius pudicitiam,& vi illam opprimendam : & a fortiori licebit id multo magis ipsi mulieri. Prior pars probatur,quia licet iure naturæ fauere patienti iniuriam in re graui,& iuuare oppressum per vim, pudicitia autem res grauissima est. Quod si dixeris,non consentiendo non peccat hæc mulier, nec amittit pudicitiam. Dico primo illam,nisi defendatur,vel se defendat, exponi probabilissimo periculo consentiendi in actu turpitudinis. Secundo,etiam si non consentiat,si sit virgo, priuatur sigillo virginitatis , si non sit virgo, priuatur titulo & nomine pudicitiæ, quorum vtrumque præstat cuiuis, & omni bono temporali.

Sequitur quarto,licere mihi occidere aggressorem cum moderamine dicto , ne me priuet aliquo membro,cum istæ partes corporeæ maiorem coniunctionem habeant, cum vitæ consistentia, quam diuitiæ & honor. Similiter licet occidere, ne infligat vulnus, quia est actu vim vi repellere,&magis nocet qui vulnus infert,quam qui nititur rapere pecunias. In calce harum controuersiarum illud tandem explicandū est.

LICEAT NE ALIQVA RAtione intendere occisionem aggressoris.

Obseruandum hic, est tribus modis posse nos aliquid velle Primo tamquam finem,secundo tāquam medium.Tertio tamquam effectum consequutum.Interque hoc interest,vt qui vult aliquid tamquam finem vel medium,quamuis velit vnum propter alterum,vt medium propter finem , nilominus vtrumque intendit,& vult directe & per se ac formaliter qui vero vult aliquid vt effectum consequutum, reuera non vult illud, neque intendit illud,sed tantum consentit, vel permittit illud materaliter.Exemplo illustrabitur. Præcipit medicus scindi venam infirmi,vt emissione sanguinis curetur,nouitque infirmum illum ex tali emissione passurum deliquium animi quod reuera nollet,si aliter infirmus ille curari posset,in hoc casu medicus iste vult salutem huius infirmi vt finem,emissionem sanguinis vt medium ad illam per se ordinatum, deliquium anime nollet quidem,sed vult tantum vt effectum consequutum , quia curari ille non potest sine sanguinis emissione , ex qua sequetur illud deliquium.Perspicuum est medicum in hoc casu salutem & emissionem sanguinis directe per se ac formaliter velle & intendere.deliquium vero illud neque intendere, neque velle directe & formaliter sed consentire in illud tantum materialiter tamquam in effectum quēdam , qui inde sequitur per accidens, & præter intentionem ipsius.

Obseruemus secundo , cum media quædam sint per se ordinata ad aliquem finem, alia vero nequaquam,sed per accidens. Et tamquam rectum,vt dicunt ab errore,axioma illud philosophorum,rationem mediorum sumendam esse ex fine intelligendum esse de medijs per se & directe ordinatis ad finem,ita vt si finis sit honestus & appetibilis,media ad illum per se & natura sua ordinata honesta quoque sint & appetibilia , si uero non sint per se & natura sua ad illum ordinata, sed seruiant illi per accidens,non est necesse,vt sint honesta & optima.Verbi gratia,sæpe ex diuina prouidentia aliqua mala sunt medium,&occasio alicuius boni, imo summa Dei sapientia exd. Aug. non permitteret mala,nisi nosset ex illis educere varia bona sunt ne mala honesta & appetibilia, quia inde per accidens,& quasi rectū ab errore veniant aliqua bona?nequaquam.

His positis Soto loco cit.vult aggressum non posse velle occisionem sui aggressoris vt finem & obiectum suæ voluntatis , quia sic esset homicida , sed tantum vt medium, quia cum non posit aliter ab eo se eripere, ac uitam tueri nisi occidendo , sicut potest velle sui defensionem,ita quoque potest & occisionem illius quæ tunc illi necessaria est tamquam medium ad se tuendum cum ex Arist.9.Etico ad defficacem voluntatem finis sequatur electio medij ad illum necessarij.D.autem Tho . asserentem hic priuatæ personæ non licere intendere occisionem malefactoris intelligendum esse vult Soto, quando quis hostem aggreditur vel præueniendo illum vel vindicando se ab illo, quādo vero solum se tuetur ab illo cum moderamine explicato non negare.D.Tho.licere velle occisionem aggressoris vt medium necessarium ad se, vitamque tuendam.

Caiet.

Caiet. oppositum sentit, nullo modo licere aggresso velle occisionem aggressoris, neque vt finem, neque vt medium, sed tantum vt effectum consequutum, ita vt ille intendat sui defensionem vt finem, bellum & pugnam, qua se tuetur, vt medium: in occisionem vero illam, quam directe & formaliter omnino nollet, materialiter tantum consentiat. vt effectum subsequutum ex illo bello defensiuo, & sine qua occisione aliter se defendere non valuit.

Probatur hæc sententia ex obseruationibus positis. Qui vult aliquid vt finem, vel medium, vult illud formaliter ac directe, intenditque illud, sed occisionem inuasoris nō licet priuatæ personæ ex D. Tho. hic velle formaliter & directe, neque intendere, ergo neque licet velle vt medium, sed solum vt effectum consequutum bellum iustum, quo aggressus se tuetur, Neque diluit vim huius argumenti explicatio Soti. D. enim Tho. absolute & in vniuersum negat licere priuatæ personæ intendere occisionem sui aggressoris. Et confirmatur hæc sententia, si tempore belli offensiui & iusti homines ad Ecclesiam confugiant, sintque ibi permisti innocentes cum nocentibus, quos capere nullo modo potest qui iuste præliatur, potest tūc comburere locum illum, & innocentes cum nocentibus occidere, velleque mortem innocentium non vt finem, neque vt medium sed tantum vt effectum consequutum, sed similiter se habet aggressus occidens aggressorem, quem aliter euadere non potest, ergo, Secundo D. Tho. distinguit hic inter iudicem, & priuatum ciuem, vt huic non liceat intendere mortem sui aggressoris, iudici vero liceat intendere, mortem malefactoris, si loquamur de huiusmodi occisione vt fine neque iudex potest illam intēdere, sed solū vt medium necessarium bono communi, ergo vt ab illo differat priuatus, asserendum est iuxta D. Tho. priuato aggresso neque licere velle illam vt medium, sed solum vt effectum consequutum, ita vt habeat hunc animum: Ego volo me defendere etiam si ex mea defensione sequatur mors.

Hæc sententia est multo probabilior, argumentum vero Soti solutum manet ex secunda obseruatione, media directe & natura sua ordinata ad finem honestum honesta esse & appeti posse, quæ vero talia non sunt sed secundum se mala, non honestari ex fine, neque esse appetenda vt media occisio aggressotis nō est medium ordinatū ad se defendendnm, sed solum bellum, & ita non licet illam velle vt medium, sed solum vt effectum subsequutum. Cæterum licet hæc sententia Caie. speculatiue sumpta & in scholis probabilior sit, difficillimum est homini in actuali conflictu & in periculo vitæ constituto animaduertere, ne velit mortem sui aggressoris vt medium, sed solum vt effectum, & vti ista distinc. quam fere nullus alius a Theologis nouit essetque reuera illaqueare conscientias obligare omnes fideles ad tantam peritiam. Vnde dico sufficere aggresso habeat hunc animum, nullo modo vellem hunc occidere, sed aliquam mihi patere viam, vt me tueri possem sine ipsius occisione, quia tamen nulla alia patet, necesseque est vel illum, vel me perire, præstat ipsum perire, qui mihi inique iniuriā infert, & propterea illum occidam, siue id velit vt medium necessarium, siue vt effectum, possumus enim dicere occisionem aggressoris simpliciter non esse medium ordinatum & per se, in hoc tamen casu homini ad tales angustias redacto esse medium ordinatum ex iniquitate aggressoris, æquiualereque in hoc casu istas duas propositiones, volo hūc occidere, cum aliter non valeam me defendere, & volo me defendere, etsi inde sequatur huiusmors.

ARTICVLVS VIII.

An qui casu alium occidit incurrat homicidij reatum.

OBseruemus initio nomine reatus tria significari primo culpam ipsam, Secundo vinculum luendi pænam illi culpæ debitam, Tertio pænam ipsam, Agit hic D. Tho. de primo, & tertio nempe quam culpam committat homicida, & quam pænam incurrat per homicidium, de quibus consulendi sunt idem D. Tho. 1. 2. q. 72. ar. 5. & q. 87. ar. 1. Obseruemus secundo casuale non accipi hoc loco eo modo quo sumitur ab Arist. 2. physi. pro eo quod accidit omnino præter intentionem agentis estque omnino inuoluntarium, sed pro eo quod quacunque ratione euenit præter intentionem, & voluntatem agentis, vnde cum voluntarium sit duplex, aliud simpliciter & directe, nempe quod per se & absolute intendit agens, aliud indirecte & reductiue, quod per se & simpliciter non vult, dicitur autem velle, qui, potuit impedire, nec impediuit, effi-

efficitur quantum ad præsentem disputatio nem, vt homicidium sit triplex quoddam voluntarium omnino & simpliciter, quod directe & per se intenditur ab agente, aliud casuale omnino & simpliciter, quod omnino accidit preter intentionem agentis, aliud vero medium inter hæc, quod directe & per se non intenditur ab agente, potuit tamen impedire causam, qua illud homicidium accidit, nec voluit impedire.

Ex his fit, vt aliquod homicidium dicatur vere casuale in genere moris, nec imputetur ad culpam aliquam ei qui occidit, requiri hæc quatuor. Primo, vt non sit directe intentum & volitum ab occidente, nam aliter iam esset voluntarium, & non casuale, Secundo vt vere sequatur mors ex ipsa actione, & non aliunde: verbi gratia si dominus corrigens ac puniens famulum afficiat illũ uulnere quod ex se lethale non est, culpa autem percussi, vel negligentia chirurgi ille moriatur, in hoc casu non est imputãda mors illa ad homicidium illi domino, quia hæc mors vere & proprie non est sequuta ex illa punitione, sed aliunde, culpa scilicet infirmi, vel chirurgi, debet autem mors, vt percutienti imputetur ad homicidium sequi vere & proprie ex actione percutientis, vt definitum est in. capit. Ad audientiam. in capit. Presbyterum. capit. Ioannes: de homicidio. Est autem illa percussio lethalis, & illud vulnus lethale, ex quo homines communiter moriũtur: in dubijs consulendi sunt periti medici, vel chirurgi, & standum dicto illorum, Quo fit, vt quemadmodum non est iudicandus homicida qui non intulit vulnus lethale, etiam si percussus aliũde moriatur, ita quoque in foro animæ sit iudicandus homicida & incurrere culpam homicidij, qui intulit vulnus ex se lethale, quamuis percussus non moriatur.

Tertio, requiritur ad homicidium casuale vt qui occidit alium fortuito actu, non teneretur illum impedire, quamuis potuerit, quia in moralibus, vt aliquid imputetur ad culpam, nõ sat est potuerit operans vitare illud opus, sed exigitur etiam, vt teneretur. Verbi gratia si dum quis venatur emissa sagitta aliquem casu occidit & adhibuit prius debitam diligentiam, non est illi hæc mors imputanda ad homicidium, quia & si potuerit abstinere a venatione, non tamen tenebatur. Vltimo exigitur, vt non det operam rei illicitæ, adhibeatque omnem diligentiam & circumspectionem, quæ prudenter adhibenda est, ne mors alicuius sequatur, Quid intelligatur nomine rei illicitæ explicabitur inferius. Interim voco rem illicitam, quæ in se periculum continet homicidij, vt ludus gladiatorum, torneamentorum, & similia. Debita autem diligentia, & circumspectio sumenda est ex circumstantijs loci, temporis, & personarum, ac qualitate negotij.

Sit prima conclu.

Homicidium casuale, qua casuale est, non est peccatum, qua parte vero aliquid habebit voluntarij, peccatum esse potest.

Patet ex definitione peccati. quam habet D. Aug. contra Faustum, peccatũ enim ideo peccatum, quia voluntarium. Secunda conclu.

Dans operam rei licitæ, omnemque adhibẽs diligentiam, ne cui noceat, si aliquem casu occidat, neque peccat, neque est homicida.

Patet, quia sic occidens neque directe, neque indirecte, neque per se, neque per accidens consentit in illam mortẽ, sed est omnino & mere casualis, vbi autem nullo modo interuenit consensus, nulla est culpa. Tertia conclu.

Dans operam rei illicitæ, quãuis nõ adhibeat debitam diligentiam, si aliquem occidat, contrahit culpam homicidij.

Patet, quia sic occidens indirecte & reductiue consentit in illam mortem.

Circa hanc vltimam conclusionem statuit hanc regulam Caiet. vt quando aliquis dicitur incurrere culpam homicidij, quia occidit vel dando operam rei illicitæ, vel ex negligẽtia, homicidium illud, talis culpa sit qualis fuit quam commisit in sua causa nempe vel in exercẽda re illa illicita, cui dabat operan, vel in negligentia, Vnde si exercendo rem illam illicitam non peccabat nisi venialiter, homicidium subsequutum veniale tantum est, quod si res illa erat mortalis, & homicidium mortale erit. Idem iudicium faciendum est de negligentia, ita habetur in cap. Dilectus: Extra de homicidio vbi cum quidam clericus, dum equitaret laxis habenis, occidisset puerum, quia equum detinere non valuit, consultus pontifex, An homicidium illud esset imputandum illi clerico ad mortale. Respondit, non, sed ad veniale tantum, quia clericum equitare, veniale tantum est, Hæc regula Caietani est. Beati Augustini lib. 22. contra Faustum, cap. 44. & habetur 15. quæstio. prima, cano. Inebriauervnt, vbi ait agens de

 incestu

incestu Loth: culpandus est Loth nō quantum incestus ille, sed quantum ebrietas illa meretur, quasi dicat peccatum subsequutum præter intentionem agentis ex aliqua causa eiusdem esse grauitatis, & culpæ cuius est causa ipsa.

Circa hunc articulum agendum est depænis quas incurrunt homicidæ quarum aliæ ciuiles sunt, aliæ vero Ecclesiasticæ, de ciuilibus disputent iuristę, de Ecclesiasticis pertinet ad nos agere, continentur autem hæ nomine irregularitatis, propter quod de ea agendum est. De qua disputant Theologi in. 4. d. 25. Thomistæ in additionibus tertiæ partis, D. Tho. q. 39. Soto lib. 5. de iust. q. 1. ar. 4. &. 9. Alphonsus de Castro lib. 2. de lege pænali. c. 14. conclu. 1. & cap. 15. conclu. 3. Doctor Nauar. in suo Manuali. c. 27. a num. 209. vsque ad. 240. Et in. c. Finali. 14. q. 9. a num. 13. usque in finem, Couar. in Clementina si furiosus, De homicidio. p. 2. &. 3. Canonistæ in decretis dist. 50. In decretalibus tit. de Homicidio, in decretalibus in sexto & in clemētinis, Summistæ in verbo, Homicidium, Irregularitas, Mutilatio.

In hac disputatione obseruemus primo, Irregularitatem tam a Theologis, quam à Iuristis definiri, impedimentum iure positiuo introductum, quo prohibetur susceptio ordinum, vel eorum vsus, Dicitur iure positiuo introductum, quia iuxta communem sententiam doctorum nulla irregularitas habetur modo iure naturali, aut diuino introducta, non iure naturali, quia ratio naturalis nil circa hæc præscribit, neque iure diuino, quia omne ius diuinū aut constat ex Sacra Scriptura, aut ex doctrina Ecclesiæ, sed nullus est locus in Sacra Scriptura, in quo quis prohibeatur a susceptione, vel vsu ordinum neque vllibi docet Ecclesia Deum id præcipere, Vnde a solo iure Ecclesiastico est, & ita sunt in iure uarij tituli de hac re: Ne clerici, vel Monachi, de homicidio, de Clerico percussore &c. Quod si obijcias, in lege veteri haberi aliquos irregulares, quib⁹ non licebat fungi sacerdotio, tum etiam in canonibus Apostolorū impediri bigamos, & homicidas, Respōdeo quæ cōtinebantur in lege veteri fuisse ceremonialia, & iudicialia pertinentia ad illum populum, quæ iam cessarunt omnino, canones vero Apostolorum, omnium consensu pertinere ad ius positiuum, sicut & constitutiones eorundem, fuerunt enim conditi ab ipsis in concilio quodam Hierosolymitano, antequam diuiderentur in vniuersum orbem ad prædicandum Euangelium, condideruntq; illos non quasi explicantes aliquod diuinum præceptum a Christo acceptum, sed vt Episcopi statuentes quæ illis videbantur magis congrua Ecclesiæ, ac fidelium gubernationi.

Ex hoc fundamento sequitur in nullo casu constituendam esse irregularitatem, nisi quando fuerit in iure ex præssa, in quo omnes conueniunt. Et probatur primo, quia cum non sit a iure naturali, aut diuino, sed ex solo humano pontificio, tunc tantum contrahitur, quando ius illam applicat, & imponit, sicut ea quæ non sunt natura sua & intrinsece mala, sed eo solo nomine quia prohibita, tunc tantum mala sunt, quando prohibentur præcepto aliquo, Secūdo quia cum irregularitas sit impedimentum, & prohibitio res odiosa, consequenter restrigenda est, nec imponenda, nisi quando expresse habebitur in iure, colligiturque aperte ex. c. Is qui de sententia excommunicationis in 6. vbi dicitur celebrantem coram excommunicatis, vel in Ecclesia polluta semine, vel sanguine non incurrere irregularitatē, & assignat rationem, quia non habetur talis irregularitas in iure. Vbi obiter obserua corrigendum esse locum D. Soto loco cit. ar. 4. siue sit culpa autoris, siue typographi, vbi ait effundentem semen vel sanguinem in Ecclesia in notabili quantitate incurrere irregularitatem, hoc enim est falsum, quia vt bene notat Nauar. illo cap. 27. num. 194. non habetur id in iure, imo in vniuersum dicitur in illo. c. Is qui non esse irregularem celebrantem in Ecclesia polluta, nec distinguit in quantitate magna, vel exigua, Et vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus maxime in odiosis. Vnde cum celebrans in tali Ecclesia non sit irregularis, neque polluens illam erit irregularis, cum minus sit effundere semen, vel sanguinem in ecclesia, quam celebrare in illa.

Obseruemus secundo duplicem esse irregularitatem, aliam quæ contrahitur sine vllo peccato, vel culpa, sed ex solo defectu significationis, vt quæ contrahitur ex bigamia, quia deficit in bigamo repręsentatio desponsationis Christi cum vnica, & sola Ecclesia, & vnionis verbi cum humanitate: similiter quæ contrahitur ex homicidio voluntario iusto, vt in iudicibus, deficit enim in eis repræsentatio lenitatis Christi, & quæ contrahitur ex fœditate, & turpitudine membrorum, quia deficit in eis repręsentatio pulchritudinis Christi, & dignitatis Sacramen

menti Eucharistiæ, ad quam ordinantur omnes gradus, & ordines Ecclesiastici, dicitur hæc irregularitas significationis. Alia est quæ contrahitur ex peccato, vt quando excommunicatus excommunicatione maiori suscipit ordines, vel in eis celebrat, vel ministrat, quæ dicitur irregularitas in pænam peccati, agendum est hic potissime de ea, quæ contrahitur ex homicidio voluntario, vel casuali. Vbi obseruandum est quotiescunque in iure decernitur irregularitas pro aliquo actu intelligendum esse de actu externo, per actum enim internum solum, non incurritur irregularitas, quia est pæna Ecclesiastica, Ecclesia autem non iudicat de internis, neque punit nisi solos actus externos, internos vero numquã, nisi procedant ad externos & opere compleantur, His positis videamus primo.

Controuersia I.

AN PER QVAMLIBET OCcisionem, *siue iusta sit, siue iniusta, siue voluntaria, siue casualis contrahatur irregularitas.*

Plurimum obseruanda est hæc quæstio propter varia iura, in quibus omnes occisores, & mutilatores, imo omnes percussores, vel sumentes arma decernuntur irregulares, vt patet Can. Episcopum. d. 45. ca. Aliquantos. d. 51. & 23. q. 8. can. 1. & can. Clerici. & can. Quicũque de homicidio voluntario. c. De cæterum. & cap. ad Audientiam, & alijs multis in locis, quæ affert Sylu. Homicidium tertio, cum tamen reuera, & iuxta omnes Doctores non sint censendi irregulares, nisi qui actu occidunt, & mutilãt. Vnde accurate oportet intelligere, qui sint ob homicidium, vel mutilationem irregulares. Et textus qui ob solam percussionem vel effusionem sanguinis, aut sumptionem armorum videbuntur imponere irregularitatem, explicandi sunt in sano sensu, quando ex ea percussione mors vel mutilatio fuerit actu sequuta.

Vnde supposita illa diuisione homicidij iam explicata in aliud omnino simpliciter ac formaliter voluntarium, aliud omnino & simpliciter casuale, aliud vero directe casuale, sed indirecte, & reductiue, ac implicite voluntarium, obseruemus, licet proprie & in rigore loquendo latius pateat occisio hominis quam homicidium, quia occisio dicitur de quacumque occisione tam inculpabili & iusta, quam culpabili & iniqua, homicidium vero de ea tantum, quæ iniusta est, & contra rectam rationem, in hac tamen disputatione confunduntur sæpe istę voces in iure, & a Doctoribus, ac D. Tho. vocant enim homicidium hic quamcumque occisionem, siue iustam, siue iniustam, siue voluntariam, siue casualem.

Obseruemus secundo duplicem esse irregularitatem ex homicidio voluntario aliã quæ contrahitur ex homicidio iusto, & sine peccato, vt in iudice, & aliam, quæ contrahitur ex homicidio iniusto, & peccato vt in vero & culpabili homicida, in quibus hoc per se requirit irregularitas, vt homicidium sit volunrarium, quod vero cum peccato sit, aut sine eo, per accidens est respectu irregularitatis, non enim contrahitur ex homicidio, quia peccatum est nam ita ex omni peccato contraheretur, sed quia deficit per homicidium significatio & repræsentatio Christi, vt vidimus. artic. 4. qui defectus non reperitur, nisi quia in homicidium aliquo modo consentitur. Sit prima conclu.

Quando ex percussione, & vulnere non sequitur actu mors, etiam si vulnus lethale fuerit, & percussus miraculose illam euaserit, non incurritur irregularitas.

Hæc est communis apud omnes & confirmatur, quia in iure non decernitur irregularitas, nisi pro homicidio reuera & actu subsequuto, vt optime obseruat Panorm. in illo can. Clerici. 23. q. 8. vbi ait sola sanguinis effusio non inducit irregularitatem. Et idem Glosa in Clementina vnica de homicidio, imo est aperta doctrina eiusdem Clementinæ, habetur enim ibi illum esse irregularem, qui occidit, vel mutilat, sola autem percussio, nisi actu sequatur mors, vel abscisio membri, non est occisio, nec mutilatio. Et confirmatur, quia cum odia sint, restringenda sunt. Ex quo sequitur deceptos esse quosdam iudicantes percussores clericorum, si ita percutiant, vt incidant in can. Si quis suadente diabolo, manere irregulares, hoc falsum est, quia in illo canone, si quis suadẽte, &c. percussores clericorũ solum excõmunicantur, & nullus est textus, qui huiusmodi. nisi sequatur mors, vel mutilatio, discernat irregulares, nec sunt confundendæ censuræ excommunicationis cũ irregularitate. Quod si dicas, irregularitas est imposita homicidæ, infligens autem

 vulnus

vulnus lethale est vere homicida, ergo. Respondeo istum esse quidem homicidam in foro animæ, & imponendã illi a cõfessario pœnitentiam vt homicidæ, in foro autẽ exteriori non esse homicidam quo ad irregularitatem, cum hæc a iure solum imponatur vere occidenti, aut mutilanti. Et cum irregularitas sit a iure, non est imponenda, nisi exprimatur, vt diximus, in iure. Secunda conclusio.

Si accidat quidem mors, non tamen sequatur ex vulnere percutientis, sed aliunde, vt ex culpa infirmi, vel ex ignorantia, aut negligentia chirurgi, non incurritur irregularitas.

Oppositum sentit Couarru. in Clement. si furiosus. p. 2. §. 2. num. 9. sequutus Henricum & Guillelmum: quod ita probat. In cap. finali, de Homicidio voluntario, iussit quidam dominus famulo suo, vt verberaret seruum, accidit vt famulus ille modum excedens occiderit seruum illum, interrogatus Pontifex, an dominus ille qui ita iussit, maneret irregularis, respondit affirmatiue, manere. Ex quo sic arguit Couarru. Cum ille dominus imposuerit modum in sua iussione, ne occideretur verberandus, mors illa non est sequuta ex sola iussione domini, sed aliunde ex illo excessu verberantis, & nilominus manet irregularis, ergo quando sequitur mors, etiamsi sequatur aliunde, incurritur irregularitas. Conclusio tamen posita est communis inter discipulos D. Tho. & est expressa in cap. Ad audientiam. & cap. Presbyterum, extra de homicidio, In cap. enim Presbyterum declaratur irregularis, qui casu quendam percussit, & occidit, quia non adhibuit debitam diligentiam, & ex illa percussione ille occisus est. Vnde à contrario sensu, si non fuisset ille mortuus ex illa percussione, sed aliunde, non fuisset ille irregularis.

Et Confirmatur, quando vulnus non est lethale, etiam si sequatur aliunde mors, qui illud dedit, vt diximus, non est homicida, ergo neque irregularis, quia ex homicidio non contrahitur irregularitas, quin illam contrahens iudicetur etiam homicida. Denique irregularitas, cum sit res odiosa, est restringenda, in iure autem expresse non iudicatur irregularis, nisi qui occidit, vel mutilat, quando autem ex vulnere solo non fuisset sequuta mors, nisi interuenisset, culpa infirmi, vel negligentia chirurgi, qui vulnus illud dedit, reuera non occidit, ergo.

Ad argumentum Couarru. respondeo, latum esse discrimen inter casum illius textus, & nostram conlusionem, affirmamus enim nos non esse irregularem, quando ex actione non sequitur mors, sed aliunde, in casu autem illius textus, licet dominus nõ iusserit occidi, iussit tamen verberationem, ex qua sequuta est mors, nam quamuis non præceperit illum excessum iusserat tamen verberationem, in qua adhibitus est ille excessus, & ex qua est sequuta mors.

Ex isto cap. Finali sequitur, vt quando vulnus est reuera lethale secundum se & percussus moritur, etiamsi interuenerit simul aliqua culpa infirmi, vel negligentia medici, eum qui vulnus illud dedit esse irregularẽ, quia in hoc casu ex tali percussione (etiãsi illi aliorũ quoq; culpa accesserit) sequitur mors, non enim tenetur infirmus, aut præstantissimum medicum quærere, aut omnem diligentiam adhibere. Tertia conclusio.

Qui occidit hominem voluntarie & directe, siue iuste, siue iniuste hoc faciat, incurrit irregularitatem.

Hæc est communis & expressa in iure, in decretis, dist. 45. can. Episcopum, dist. 51. can. Aliquantos, vbi fit etiam mentio eorum, qui se exercent in causis forensibus, 23. q. 8. can. Clerici. Et can. Quicunque ex clero, In decretalibus. c. 1. & 2. Extra de homicidio Et. c. De cætero: In quibus textibus duo notanda sunt primo hæc capita, licet in eis videatur sermo esse de clericis, & Episcopis, iuxta communem tamen omnium Doctorum tam Theologorum, quam canonistarum sensum de omnibus etiam laicis intelligenda esse, vt bene obseruat Sylu. Secundo, licet in aliquib⁹ ex istis textibus (vt initio huius quæstionis diximus) videatur imponi irregularitas pro sola percussione, aut effusione sanguinis, non esse id intelligendum ex sola percussione, aut effusione sanguinis, nisi sequuta morte ex tali actione, quia hic etiam est communis & receptus sensus omnium Doctorum, & explicatus per alia apertiora iura, maxime in illa Clementina vnica de homicidio. Quarta conclu.

Si homicidium sit omnino inuoluntarium, & casuale, quia sequutum omnino præter intentionem agentis, qui dabat operam rei illicitæ, & adhibuit omnem diligentiam, nulla incurritur irregularitas.

Ita habetur extra de homicidio. c. Lator.

toritate. Dilectus filius. cap. Significasti el primero. ca. ex Literis, primo & 2. Et est ratio, quia irregularitas non cōtrahitur, nisi ex homicidio sequuto cum aliquo consensu directo, vel indirecto, in casuali autē nullus est consensus. Secundo irregularitas non incurritur nisi pro humano opere, homicidium omnino casuale in genere homicidij non est opus, & actus humanus, sed solum actus hominis. Ex hac conclu. quarta sequitur infirmorum custodes, & seruitores mouentes infirmum, vt aptius sumat cibum, vel quiescat, si mors ex eo celerius accidat, non incurrere irregularitatem, nisi talis esset iactatio, & motus infirmi, vt prudenter iudicaretur nimia, & periculosa, quia tunc ex ea sequeretur mors. Secunda conclu.

Homicidium directe casuale, sed indirecte, & reductiue voluntarium, quia commissum dando operam rei illicitæ, & periculosæ, vel non adhibita debita diligentia, inducit irregularitatem.

Ita habetur. c. Præsbiterum. Et cap. Ad audientiam Extra de homicidio, quia ad tale homicidium interuenit consensus voluntatis.

Ex his conclusionibus sequitur omnes actiue concurrentes in causa criminali ad punitionem capitalem, aut mutilationem alicuius membri, ex quo sequatur alicuius rei mors incurrere irregularitatem. Vnde sunt irregulares iudices, fiscales, testes, tabelliones, & actor, siue accusator, ministri iustitiæ capientes, vel ducentes ad patibulum, quia omnes isti actiue concurrunt, & per se ad illius rei punitionem. Custodes carcerum, qui circa huiusmodi reos nil aliud egerunt, quam eos custodire, non sunt irregulares, quia ex eorum actione non est sequuta mors, sed aliunde, nisi quando reus fugiens ab ipso custode captus est, & iterum inclusus, & sequatur deinde illius mors, quia in tali casu concurrit etiam actiue ad illius mortem, sicut & ministri quærentes, vel capientes reos plectendos capite.

Sequitur similiter omnes actiue concurrentes ad aliquod homicidium, vt mutuantes arma, aut commitantes, aut parantes, vel iuuantes ad parandum toxicum esse irregulares, nisi quando laborarunt ignorantia inculpabili, quia tunc nullo modo consenserunt, tollit enim talis ignorantia omnem rationem voluntarij.

Quæres de actore aduersus aliquem furem, vel debitorem, sit ne irregularis, si fur ille, vel debitor morte afficiatur. Dico clericum, qui de aliquo malefactore conquæritur apud iudicem præmissa protestatione iuridica apud illum, se id non facere ad vindictam, vel occisionem malefactoris, sed vt rem suam recuperet, non incurrere irregularitatem, etiam si certo sciat illum occidendum, ita est expresse definitum in C. Prælatis de homicidio voluntario lib. 6. ubi vt bene notat Couarru. loco. cit. §. 5. num. 2. sequutus Felinum, & Andræam, per eam protestationem liberatur talis clericus ab irregularitate, etiam si desideret interius, & animo, vt malefactor ille suspendatur, quia irregularitas non incurritur nisi per actum externum homicidij, a quo liberatur hic clericus illa protestatione. Quo fit secularem qui eadem protestatione vteretur esse quoque liberum ab irregularitate, quia si clericus, qui minus id videtur posse postulare, ea protestatione est liber, multo magis secularis, Hæc autem protestatio non habet locum nisi in ciuilibus, vbi exigitur restitutio debiti, vel furti, nam in criminalibus ridiculum esset accusare aliquem de crimine capitali, & protestare se nolle mortem illius. In his conclusionibus, fere in omnibus conueniunt Doctores maxime in prima, secunda, & tertia, oriuntur tamen circa eas nonullæ dubitationes optimæ. In primis circa quartam.

Controuersia. 11.

AN QVI IN SVI, VEL SVOrum bonorum defensionem occidit inuasorem, sit irregularis.

HAbet multa in hac quæstione Couarru. in illa relecti. in. c. Furiosus. p. 3. §. vnico, num. 4. & seq. sed omissis aliorum opinionibus. Sit prima conclu.

Qui occidit inuasorem seruato illo moderamine inculpatæ tutelæ in defensionem propriæ vitæ, non incurrit irregularitatem.

Habetur expresse in Clementina vnica de homicidio. Hanc clementinam Nauarr. capit. 27. num. 209. non vult esse nouam definitionem Ecclesiæ, sed declarationem antiqui, & semper obseruati iuris. Sed pace tanti Doctoris probabilius est antiquitus occidentem aliquem in suam defensionem fuisse irregularem, quia ad eam sufficit homicidium volun-

 tarium

tarium sine vllo peccato, vt in iudice. Et probatur ex D. Thom. qui art. præcedenti ad tertium ait clericum occidentem aliquē etiam in sui defensionem esse irregularem, quod non dixisset D. Thom. vt bene in commento obseruat Caietan. si suo tempore extitisset ista clementina, aut ius illos excipiens.

Obijcies tamen contra hanc conclusionem, in conc. Trid, sess. 14. de reformatione. c. 7. habetur si homicidium committatur vim vi repellendo in defensionem propriæ vitæ, dispensationem committendam esse ordinario, ergo contrahitur irregularitas, quia aliter quid opus est dispensatione? Respondeo concilium loqui in re dubia quando dubitatur, An ille qui vim vi repellit, excesserit modum inculpatę tutelæ. Etenim si nullo modo excesit, nulla opus est dispensatione, si vero est dubium, & maneat aliquis scrupulus, ad maiorem cautelam dispenset Ordinarius.

Hæc etiam conclu. intelligenda est, quando aliter vitam tueri non valuit nisi occidendo inuasorem, nam si potuit se tueri fugiendo, & non fugit, quamuis non teneretur fugere, irregularis est, habet enim Clementina ista illum non esse irregularem, quando aliter euadere non potuit. Et confirmatur, quia virum nobilem eo nomine dicimus non teneri ad fugiendum, sed posse inuasorem occidere, quia fuga nocet grauiter honori ipsius, & potest occidere inuasorem in defensionem honoris, at quamuis liceat occidere in defensionem honoris, qui tamen ita occideret, vt statim dicemus, esse irregularis, ergo qui occidit inuasorem, ne fugeret, cum posset fugere, vere est irregularis, quia perinde est, ac si occiderit in defensionem honoris.

Ex conclu. posita sequitur eum qui occidit inuasorem, vt se defendat, ne membrum aliquod sibi abscindatur: non esse irregularem, quia idem est quod se tueri, & aliter euadere non posse, & in hoc omnes conueniunt, vt docet Couar. loco cit. Et allegat Syluest. Homicidium. 3. q. 4. Et Cardinalem in illa Clemētina Si furiosus. Sed quid quādo quis occidit inuasorem ne recipiat ab illo aliquod vulnus graue, vel deforme? huiusmodi iudicant nonnulli recentiores, & viri periti non incurrere irregularitatem, quia sicse defendens reuera tuetur se ipsum, cum omnia ista pertineant ad vitæ consistentiam. Maior difficultas est de occidente alium in defensionem proprij honoris, diuitiarum, vel amici, quod cum dupliciter accidere possit, vel ita vt potuerit quis occidere inuasorem suorum bonorum honoris, vel amici, non tamen tenebatur ad id ex præcepto, sed poterat pati detrimentum in illis, vel ita vt non potuerit tale detrimentum pati, sed tenebatur ex præcepto honorem suum vel bona tueri, vt necessaria suæ familiæ, vel amicum: de vtroque videamus oportet.

AN OCCIDENS INVASOrem in defensionem diuitiarum, honoris, vel amici, quando ad talem defensionem non tenebatur ex præcepto, sit irregularis.

Couarru. in illa Clementina Si furiosus. p. 3. §. vnico, num. 4. ait tria: Primo inuasum, quando potest fugere, teneri ad fugiendum, etiam si ex tali fuga sequatur infamia, nec posse tunc occidere inuasorem, quod etiam docet in eadem Clement. Caro Molineus: Ait secundo occidentem aggressorem in defensionem proximi, vel amici, aut diuitiarum non esse irregularem, in quo sequitur Fortunium in. l. vt vim vi. ff. de iure. Primum dictum Couarru. constat ex supra dictis falsum esse, quia si pro diuitijs, quod etiam concedit Couarru. licet, licebit etiam pro honore, & fama tuenda, quæ adeo præstant diuitijs, vt bene docet Sylu. verbo Bellum secundo num. 12. secundum dictum quod est huic quęstioni proprium probat Couar. Primo ex. c. Secundo Extra de homicidio voluntario, vbi dicitur Clericum occidentem inuasorem, vt defendat vitam & res, non esse deponendum: interpretatur nec excommunicatum, nec irregularem. Secundo, Maxima est communis inter omnes Iuristas, vt qui occidit aliquem actione licita, id est dando operam rei licitæ, non fit irregularis, sed qui occidit aggressorem in defensionem bonorum, vel proximi dat tunc operam rei licitæ, ergo. Tertio tale homicidium non est voluntarium, ergo per illud non incurretur irregularitas. Antecedens patet, quia sic occidens, cum vtatur debito moderamine, non vellet illum aggressorem occidere, imo homicidium illud, vt diximus, iuxta probabiliorem opinionem neque est volitum

vt finis, neque vt mediũ. Quarto, ex cõmuni sententia Doctorum in illo can. Si quis suadente diabolo: si quis percutiat clericum ad defendendum proximum non incurrit excommunicationem, ergo neque irregularitatem.

Oppositum docent Silu. loco citato, & verbo, Excommunicatio. 6. num. 6. Et Caiet. in summ. Excommunicatio. c. 10. Et omnes fere discipuli D. Thom. Vnde sit conclusio.

Qui occidit inuasorem in defensionem proprij honoris, diuitiarum, aut alicuius proximi est irregularis.

Probatur, sicut non est ponenda irregularitas, nisi habeatur in iure, ita nec neganda, si existat in iure, nisi quando aut per aliud ius reuocatur, vel sit aliqua exceptio, sed in iure imponitur irregularitas contra omnes voluntarias occisiones siue iustas, siue iniustas, vt constat ex quarta conclu. suprapposita, a qua lege communi non excipiuntur in eodem iure nisi ij tantum, qui occidunt inuasorem in defensionem propriæ vitæ, quando aliter euadere non possunt, vt apparet ex illa Clementina vnica de homicidio, ergo. Hæc est communis sententia omnium Doctorum tam Theologorum, quam Canonistarum præter Couarru. & nõnullos, quos adduximus.

Ad primum argumentum ipsius respondeo verba illius textus intelligenda esse copulatiue, si occidat in defensionem sui, & rerum suarum, Vel dico depositionem aliquid amplius continere, quam contineat irregularitas, textus vero ille non ait, vt maneat irregularis, sed vt deponatur. Ad secundum dico illam maximam esse veram de homicidio casuali, quando occidens dat operam rei licitæ, & adhibuit omnem diligentiam, at si homicidium voluntarium sit, etiam si fiat actione licita & debita, esse obnoxium irregularitati, vt in iudice. Ad tertium dico tale homicidium non esse volitum directe, & per se vt finem vel mediũ, esse tamen volitum indirecte, vt effectum subsequutum, quod sufficit ad irregularitatem, cum non excipiatur in iure. Ad vltimum respondeo cum Sylu. & Caie, locis cit. verbo Excommunicatio non esse simile de excommunicatione & irregularitate, percutiens enim clericum in eo casu non est excommunicatus, quia talis percussio fuit licita, & iusta, excommunicatio autem non incurritur, nisi per peccatum mortale, irregularitas autem per quodcunque homicidium quouis modo voluntarium, etiam si iustum & debitum, vt in iudice. Videamus.

AN OCCIDENS INVASOREM ob defensionem sui honoris, diuitiarum, vel proximi, quando tenetur ista defendere ex præcepto, maneat irregularis.

TRes sunt in hac quæstione opiniones. Prima omnino negatiua, huiusmodi non manere irregularem, necessario enim debet sic sentire Couarru. & qui illum sequuntur, quia si irregularis non est, qui pro huiusmodi defendendis occidit inuasorem, quando non tenetur ex præcepto illa tueri, multo minus erit irregularis, quãdo tenetur ad eorum defensionem ex aliquo præcepto: potestque sic hæc opinio probari. Irregularitas est duplex, alia quæ incurritur ex defectu significationis, alia vero, quæ incurritur ob aliquam culpam, in hoc casu non incurretur ob aliquam culpam, cum ad id teneatur ex præcepto, neque ex defectu significationis, Probo, defectus hic in eo consistit, quod non retineatur mansuetudo Christi, sed sic occidens non occidit ex defectu mansuetudinis, sed quia ad id tenetur ex præcepto, ergo. Et confirmatur. Hic exercet actum iustitiæ, vna autem virtus non contrariatur alteri, ergo hic actus non contrariatur mansuetudini, quæ etiam virtus est, sicut iustitia. Secundo, nullus debet prohiberi ab exequutione sui officij, vel impediri, quo minus ad altius munus ascendat, ex eo quod obseruet præceptum aliquod diuinum & naturale, ad quod tenetur, ergo. Tertio nullus potest per ius positiuum impediri ab obseruantia præcepti diuini, & naturalis, sed si imponatur irregularitas huiusmodi occisoribus per talem censuram, retrahuntur, & quasi impediuntur ab obseruantia huiusmodi defensionis, ad quam tenentur iure naturali & diuino, ergo.

Secunda, sententia est omnino opposita, irregularẽ esse eum qui ita occidit aggressorem, etiã si occidat pro defensione totius Ecclesiæ, vel Reip. Christianæ. Hæc est communis inter Thomistas. q. 40. ar. 2. quam sequitur Nauar. in illo. C. 27. num. 7. ratio est eadem qua probata est opinio quam sequimur præcedenti questione quia in iure decernitur irregularis quicunque voluntarie occidit, a qua irregularitate nullus excipiẽdus est, nisi ab ipsomet iure excipiatur,

tur, a iure autē is solū excipitur, qui occidit in defensionē propriæ vitæ, quam aliter tueri non potest. Quæ ratio efficacissima est, cum in his standum sit omnino iuri positiuo, neque aliud definiendum præter id, quod est iure definitum. Secundo, irregularitas quæ contrahitur ex homicidio, non nascitur ex eo quod tale homicidium sit culpa, sed ex eo quod sit voluntarium, vt in iudice, ergo etiamsi fiat sine vlla culpa, imo cum debito, & præcepto, vt accidit in ipso iudice, qui ex officio & præcepto naturali, & diuino tenetur occidere malefactores, si sit voluntarium, inducit irregularitatem, huiusmodi est homicidium, de quo agimus, ergo isti sunt irregulares a iure, cum in eodem iure non excipiantur.

Tertia opinio quæ modo placet multis viris peritis, media est inter istas duas, habet hæc secularem siue religiosum nondum promotum ad aliquem sacrum ordinem occidentem aliquem in defensionē honoris, vel diuitiarum, etiam si ad talem defensionem teneatur, manere irregularem, quia in nondum promoto ad ordines sacros irregularitas non est pœna sed inhabilitas quedā significationis, qua impeditur, vt non possit promoueri ad sacros ordines, quam potest sine culpa contrahere, sicut iudex iuste iudicans, quod est primum argumentum secundę opinionis, quod si is qui alium occidit pro defensione honoris, &c. sit iam constitutus in sacris, non manet, inquiunt, irregularis non modo occidendo aggressorem, quando tenetur occidere, verum etiamsi occidat aggrediendo, quando tenetur aggredi ex præcepto, quia in constituto in sacris irregularitas est pœna & priuatio exequutionis officij, quæ non potest incurri citra culpam, qui vero in hoc casu aggressorem occidit, vel illum aggreditur, nullam committit culpam, cum faciat, vt constituimus, id ad quod tenetur. Et confirmatur suspensio ab ordine per aliquod tempus est pœna, & grauissima, licet sit tantum priuatio quædam temporalis exequutionis officij, ergo a fortiori irregularitas in habente ordines est pœna, cum sit priuatio perpetua ab exequutione officij.

Secundo, persona cōstituta in sacris per huiusmodi occisionem non incurrit irregularitatem ratione culpæ, quia nullam committit, nec ex defectu repræsentationis lenitatis Christi, ergo non manet irregularis. Quod nullam committat culpam, constat: quod nec desinat repræsentare Christi lenitatem, ostendo, quia per votum annexum sacris ordinibus, quo firmiter se dicauit muneri Ecclesiastico, ita vt nullo modo possit iam citra mortalem culpam exercere officium, vel iudicium sanguinis, repræsentat satis illam lenitatem, quod non est in laicis, hi namque cum non habeant tale votum, nec præceptum, possintque libere & absque necessitate exercere iudiciū sanguinis, non repræsentant istam lenitatē, quando occidunt aliquem, etiamsi id faciāt ex præcepto.

Ex his opinionibus hæc tertia opinio placet multis recentioribus, mihi tamen magis probatur secunda quæ inter Thomistas cōmunior est quia primum illud argumentum quo probatur efficacissimum est Ex regula toties statuta irregularitatem incurrere quēcunque occisorem voluntarium, nisi in iure excipiatur, in iure autem non excipitur, nisi iste tantū qui occidit in defensionem propriæ vitæ, quando aliter euadere non potest. Secundo quia est doctrina D. Tho. q. 40. de bello. ar. 2. & cōmunis est inter Thomistas, irregularem esse clericum illum, qui occidit aliquem in defensionem etiam suæ patriæ, quando clericus ille vitam suam aliter tueri potest. Tertio quia iuxta istam distinctionem, quam habet hæc tertia opinio, debet concedere constitutum in sacris non incurrere irregularitatem, nisi occisio, quam exercet, sit peccatum mortale, quia vult hec opinio irregularitatem in constituto in sacris esse pænam, quæ non est imponenda, nisi propeccato mortali cum sit adeo grauis iuxta quam sententiam clericus quoque occidens aggressorem in defensionem sui honoris, vel diuitiarum, quando non tenetur ex præcepto, sed potest cedere suo iuri, & pati illud damnum, non esset irregularis, quia tunc nō peccat mortaliter, cum licuerit illi ita occidere, quod tamen est contra communem sententiam & contra autores quoque oppositæ sententiæ.

Vnde ad argumēta primæ opinionis respondeo. Ad primum in hoc casu contrahi irregularitatē ex defectu significationis, sicut in iudice iuste condēnante latronē, quia licet, cleric⁹ habeat votū implicitū nō exercēdi officiū sanguinis, eo aūt ipso quo effudit sanguinem & occidit, etsi actu iusto, & debito, deficit iā in eo repræsentatio lenitatis Christi, qui nec vllū iudicauit ad sanguinē, nec occidit, aut in iudicio, aut, extra iudiciū, Vnde sicut non dum promotum oportet non promoueri ad ordines, quia effudit san-

sanguinem, quamuis sine culpa, ita decet, vt iam promotus non exerceat, aut ministret in suo ordine cum effuderit quoque sanguinem, licet sine culpa illum fuderit.

Ad secundum respondeo nullum esse in commodum, vt per actum virtutis reddatur aliquis inhabilis ab exsequutione officij, & ministerij Ecclesiastici. Primo, quia vt autores eiusdem opinionis concedunt, qui occidit, quando nõ tenetur illa defendere, redditur irregularis, at occidere inuadentẽ proximum innocentem actus charitatis est. Secundo quia in irregularitate non attenditur fuerit ne actus virtutis, aut vitij, sed deficiat ne repræsentatio debita, & cum inquacũq; occisione deficiat ista repræsentatio lenitatis Christi etiam si occisio illa sit actus virtutis, contrahitur per illam irregularitas nisi in iure excipiatur, in quo tantum excipitur, quando fit in defensionem vitæ propriæ quam aliter tueri non licet.

Ad Tertium respondeo legem istam positiuam non impedire præceptum naturale, aut diuinum, sicut iudex non impeditur ab obseruatione præcepti, quo tenetur condẽnare malefactores, propterea quod reddatur irregularis, cum irregularitas in his non sit pœna alicuius culpæ, sed inhabilitas tantum ex defectu, significationis.

Ad argumẽ. quo probatur secunda pars tertiæ opinionis, respondeo ex his quæ modo dicebamus in solutione primi argumenti homicidium voluntarium tam in ordinato, quam in non ordinato habere defectum significationis eo ipso, quo est homicidium voluntarium siue iustum sit, siue iniustum, siue debitum, siue non, cum eo ipso quo est homicidium voluntariũ, sit effusio sanguinis repugnans lenitati Christi, nec est admittenda illa differentia, irregularitatem in clericis esse pænam & in laicis inhabilitatem, repugnat enim communi doctrinæ, citra vllum namque peccatum sacerdos potest occidere inuasorem sui honoris, & quando non tenetur ad illum tuendũ & nihilominus manet tunc, vt vidimus irregularis quod non esset, si in clerico semper esset pæna, quia vbi nulla est culpa, non habet locum pœna. Vnde debet hæc opinio, sicut diximus, sentire clericum non incurrere irregularitatem, nisi in actu quo illam incurrit, committat peccatum mortale, quod est contra communem. Vltimo circa homicidium voluntarium explicare oportet.

Controuersia. III.

AN SACERDOS QVI ALIquem percussit, nec occidit, maneat irregularis, si eundem hominem quem ipse percussit, alij deinde occidant.

HVnc casum continet c. significasti el segundo extra de Homicidio, & quãuis quid in eo sentiendum sit ibi explicet Pontifex, manet nihilominus adhuc res sub dubio inter Doctores, vt videre est apud Couarru. in c. illud Si furiosus p. 2. nos iuxta doctrinã quam ibi tradit Innocen. dicimus primo si certo constiterit vulnus receptum ex percussione sacerdotis iuxta peritorum iudicium nõ fuisse lethale, nec illos, qui deinde superuenerunt, & occiderunt consilio, vel aliqua ratione iuuasse sacerdotem illũ, non esse irregularem. Quod si certo constet vulnus illud lethale fuisse, & prudẽtum iudicio percussum ex eo, etiamsi alij non superuenissent, moriturum, esse irregularem si vero res sit prudẽter dubia, cuius percussione ille mortuus sit, sacerdotis ne an eorũ qui superuenerunt, & addiderunt vulnera, tunc omnes manere irregulares, & sacerdotem illum, qui primo percussit, & alios qui superuenerunt ac iterum percusserũt. Hęc habet aperte Innoc. in illo cap.

Ex quibus sequitur vt recte colligit Couarru. loco cit. quando multi concurrunt ad homicidium, quod vnico tantum vulnere peractum est, nec constat, quis eorũ vulnus illud intulerit, omnes manere irregulares. Sed quæres. An quando varia vulnera simul idẽ homo recipit, & ita alia post alia, vt primum quidem ipsi illatum lethale sit, non tamẽ ex eo percussus moriatur, sed ex alijs posterioribus, sit ne qui primum illud intulit irregularis. Ioan. Andre. Panorm. in istud c. significasti & Villadiego tracta. de irregularitate c. de percussore, sentiunt esse irregularem videturque manifeste colligi ex eodem cap. cum ibi sum. Pont. hoc nomine excuset sacerdotem ab irregularitate, si certo constet percussionẽ tam modicam fuisse, vt non soleat esse ad mortem, vnde a contrario sensu si soleat esse ad mortem, vel id non certo cõstet, manebit irregularis. Couarru. tamen loco cit. iudicat probabilius multo oppositum, asseritque esse hanc communem sententiam.

Et probatur ratione. Irregularitas non incurritur, nisi ex percussione illata sequatur aperte mors percussi, aut certe dubitetur

 an sit

an sit ex tali percussione sequuta, sed in hoc casu, licet prius illud vulnus fuerit secundum se lethale, non est tamen ex illo sequuta mors, nec dubitatur, sed constat aperte ex alijs posterioribus fuisse sequutam, ergo qui illud intulit non manet irregularis. Neque recte colligitur oppositum ex illo cap. Significasti cum in illo cap. aperte habeatur maior huius rationis qua probatur hæc sententia Couarru.

Cœterum sitne irregularis qui infligit primum illud vulnus animo occidendi propter talem animũ, dubitari solet, eo quod sum. Pont. in illo c. significasti habet, si percussor voluntatem non habuit occidendi. Nihilominus communis sententia est non esse irregularẽ cum solus animus, nisi mors ex vulnere illato aperte sequatur, vel saltim dubitetur, non faciat irregularẽ, verba enim ista Pont. accipienda sunt coniunctim, ita vt sit irregularis qui habuit animum occidẽdi, & cum tali animo consilio suo, vel mandato, alij contra occisum processerunt. Habet hic Couarru. irregularem esse eum qui cum animo occidendi alium percussit, nec occidit, sed à superuenientibus ac occidentibus potuit, liberare, nec liberauit, quia videtur per illam omissionem vna cũ animo, quem à principio habuit concurrisse cum illis homicidis. Sed hoc admittendum non est, quia non obstans, vt vidimus quæstione 62. non dicitur causa, nec cõcurrere nisi quã do tenetur ex officio obstare, ex iure vero ille solum est irregularis, qui occidit actu, vel ita concurrit ad homicidium, vt vere aliquo modo sit causa illius, vt colligitur ex dicto cap. Significasti & cap. Sicut dignum §. Qui vero & §. Final. de Homicidio. Hactenus de his quæ pertinent ad homicidiũ voluntarium. Expendamus iam quæ ad casuale spectant.

AN QVI ALIVM CASV OCcidit, maneat irregularis.

IN hac quæstione duo in primis constituenda sunt certissima. Vnum est, homicidium simpliciter & absolute, ac omnino casuale, quale fecit qui dans operam rei licitæ, & adhibita aliqua diligentia hominẽ occidit nullam inducere irregularitatem. Cõstat aperte, ex c. Latæ, & c. Litteris c. Dilectus filius & alijs D. 50. vide Sylu. in verbo Homicidium. Tertio Alterum occidentem alium non adhibita debita diligentia etsi dederit operam rei licitæ, manere irregularem, quod etiam habetur aperte cap. Continebatur, &c. Ad audientiam de Homicidio, vnde tota difficultas consistit in duobus prius est.

AN QVI ADHIBVIT QVIdem debitam diligentiam, occidit tamen aliquem dans operam rei illicitæ, efficiatur irregularis.

SVnt tres in hac quæstione, & omnes grauissimorum doctorũ opiniones. Prima habet irregularem esse quemcunque alium casu occidentem, si dabat operam rei illicitæ, quæ sit peccatum, etiam si adhibuerit omnem diligentiam. Hanc videtur habere D. Tho. in additionibus ad tertiam partem q. 36. ar. 4. ad 3. vbi ait, dantem operam rei licitę si vtatur debita diligentia, nõ esse irregularẽ, vbi à contrario sensu videtur innuere, dantem operam rei illicitæ esse irregularem. Et 1. 2. q. 73. ar. 8. ait. si quis alium occidat dans operam rei illicitæ, imputandum esse illi ad pœnam homicidij, non ait ad culpam, quia forsan adhibuit debitam diligentiam, sed ad pœnam, vel reatum, id est irregularitatẽ, quia dedit operam rei illicitæ. Et omnium apertissime in hoc art. in quo duos casus cõstituit in quibus qui casu occidit incurrit irregularitatem: Prior est si dabat operam rei illicitæ, posterior si non adhibuit debitam diligentiam. Vbi aperte ita distinguit inter ista duo capita, vel duos euentus, vt in priori sufficiat ad incurrendam irregularitatem dedisse operam rei illicitæ, quicquid sit de diligentia adhibita, in posteriori vero sufficiat negligentia, etiã si dederit operam rei licitæ. Sequuntur hanc sententiã Sylu. Homicidium c. 2. §. 1. Regul. 3. & q. 18. vbi ait. *Si quis scindens arborem alienam, quam furatur, aliquem casu occidat, etiam si adhibuerit diligentiam debitã, irregularis est, si vero scindat arborem suam, non est irregularis.* Et cap. 2. regula 6. idem videtur habere, idem sentit Conrradus 1. 2. q. 73. ar. 8. Caiet. hic, & Victoria in cõment. huius articuli. Estq; communis inter Iuristas.

Et probatur, in iure Homicidiũ casuale eximitur ab irregularitate, quando illud exercens dabat operam rei licitæ, ergo à cõtrario sensu, si illud exercens dat operã rei illicitæ quæ sit peccatum, incurrit irregularitatem. Consequentia patet, cum eo solo nomine occidentes casu liberentur ab irregularitate, quia dabant operam rei licitæ. Antecedens vero patet. Nã primo in c. Dilectus

lectus filius clericus ille qui currente equo, quem non valuit detinere, occidit puerum, excusatur ab Inno. 3. quia dabat operã rei licitæ: ascenderat enim illum equum, & currebat consilio medici, & sanitatis gratia. In c. Ex litteris el segundo habetur aperte occidentem casu aliquem, si dabat operam rei licitæ, nec fuit negligens, non esse irregularẽ in c. Tua nos extra de homicidio. Quidam monachus peritus chirurgiæ pietate ductus ad curandũ gutur fœminæ aperuit vulnus quoddam in eo, admonuitque diligenter illam, ne egrederetur domo, sed caueret sibi à vento, illa tamen eggressa domo vulnus illud inflictum à monacho intumuit, & sequuta est mors, interrogatus Inno. 3. an monachus ille esset irregularis, Respondit esse, sed ita, vt quia pietatis, nõ questus causa id fecit, posit cum eo post pœnitentiam dispensari. In hoc casu monachus ille manet irregularis, non ex negligentia, quia admonuit diligenter mulierem, ergo ex eo quod dederit operã rei sibi illicitę, quia est prohibitum clericis, & monachis officium chirurgiæ c. Sententiam sanguinis. Ne clerici vel monachi. Quarto, apertissimè inquit Sylu. definitur in c. Suscepimus et c. Ex cætero et c. Continebatur et c. Presbiteri & c. Finali de Homicidio occidentem dando operã rei illicitæ, & sibi aliqua ratione prohibitæ manere irregularẽ. Quinto si aliqua ratione sic occidens nõ maneret irregularis, ea certe esset, quia cum adhibuerit debitam diligentiam ad vitandum homicidium, quãuis casu occiderit exercens aliquod peccatum, alienum tamen ab homicidio, non est iudicandus homicida: at hæc ratio non valet nam nec iudex iuste condemnans est iudicandus homicida nihilominus manet irregularis. Sexto, si his qui dat operam rei illicitæ non est irregularis nisi deficiat in debita diligentia. Eodẽ quoq; modo dans operã rei licitæ non est irregularis, nisi deficiat etiam in debita diligentia. Vnde nullũ esset discrimen inter occidentem dando operam rei illicitæ, & occidentem dando operã rei licitæ, quod videtur absurdum. Septimo, occidens dando operam rei illicitæ vult indirecte homicidium, quia tenebatur impedire illud opus, cum sit illicitũ, quo impedito nec fuisset sequuta mors, & ita volens illud opus indirecte voluit homicidium illud, sed indirecta volitio sufficit ad contrahendam irregularitatem, ergo. Vltimo in his quæ pendent ex iuris dispositione standum est sententiæ communi & receptę inter Iuristas, quibus incumbit iuris intelligentia, sed in hac quæstione Iuristæ omnes, aut maior eorum pars sentiunt esse irregularẽ quẽcunque alium occidentem, si dabat operam rei illicitæ, quæ esset peccatum, & prohibita in genere moris, ergo.

Secunda sententia est omnino opposita, nempe occidentem alium casu, si adhibuit debitam diligentiam, ne sequeretur homicidium, cuicunque rei illicitæ dederit operã non manere irregularem, sed esse homicidium illud omnino & simpliciter casuale. Hanc docuit Salmanticæ Cano, quem sequuti sunt magister Peña, & nonnulli recentiores. Probatur. Bonifacius 8. in c. Finali de Homicidio in sexto definit quendã esse irregularem, qui occidit alium, quia non cogitauit, quo modo non sequeretur illa occisio, id est non adhibuit debitam diligentiã quomodo nõ sequeretur mors, vbi aperte Papa ob defectum diligentiæ iudicat illum irregularẽ, non quia dederit operam rei illicitæ, secũdo Irregularitas, vt sæpe diximus non est ponenda nisi in casibus aperte expresis in iure quia est res odiosa, & restringẽda, at nullibi habetur expresse in iure, vt efficiatur quis irregularis ex eo solũ, quod occiderit casu dando operam rei illicitæ, si adhibuit debitam diligentiam, ergo. Maior certa est: Probatur minor, quia autores isti primæ opinionis nullum adducunt textum vbi id expresse habeatur, sed tantum argumentantur à contrario sensu, quia in illis textibus non condemnantur de irregularitate, qui dabant operam rei licitæ & adhibuerunt debitam diligentiam, Argumentũ autem à contrario sensu præterquã quod frequẽter infirmũ est, nõ est à textu expresso.

Tertio, Irregularitas non incurritur nisi per homicidium aliquo modo volitum directe, vel indirecte, sed in hoc casu homicidium nullo modo est volitum, ergo. Maior constat, quia si nullo modo sit volitum omnino & simpliciter est casuale, & consequẽter immune ab irregularitate. Minor vero patet, quia qui adhibet omnem diligentiã, quã prudenter potest, ne sequatur mors, nullo modo vult occidere nec directe nec indirecte imo quia vult omnino oppositũ, adhibet omnẽ illã diligentiã. Et confirmatur. Tunc dicitur aliquis velle aliquem effectũ, & consentire in illum, quando vel illum directe intendit, vel quando, cum potuerit & debuerit prohibere, non prohibuit. In hoc casu hic occidens non voluit, nec intendit mortem, quia casu occidit, nec desiit prohibere

bere quantum potuit, cum adhibuerit omnem diligentiam, ergo. Quod si dixeris, quãuis illam adhibeat, saltim erit irregularis, si exercuit opus continens aliquod periculũ homicidij, contra, dicebat Cano, licet opus aliquod ex suo genere sit periculosum adhibita autem omni diligentia prudẽti ne periculum illud exeat in actum, desinit iã esse opus periculosum hic & nunc, quia illa prudens diligentia sufficit ad tollendum periculum hic & nunc, & ita si occidens non defecit in debita diligentia, nullo modo nec directe, nec indirecte dicendus est velle illud homicidium, aut esse irregularis.

Tertia opinio est media inter istas, quæ constituit dupliciter posse sequi homicidiũ ex opere illicito, primo modo, ex opere illicito & prohibito, quia sit de se periculosum ad homicidium, vel mutilationẽ, quo nomine est prohibitum clericis mittere bõbardam ad arcem, aut sagittam, vel lanceam in exercitu, & officiũ chirurgi incisoris, Est quoque prohibita ipsis venatio aprorum, & vrsorum, & aliorum animalium, quæ dentibus, vnguibus, vel carnibus possunt vitam ducere in discrimen. Secundo modo potest sequi homicidium ex opere illicito & prohibito, non eo titulo quia sit de se periculosum ad homicidium, sed aliunde, vel quia non decet talem statum, vel quia est in iniuriã tertij, vel alio modo, quo nomine est prohibita clericis venatio clamorosa, & cũ strepitu etsi animalium mansuetorum, quia non decet illorum statum, est prohibitũ furtum, adulteriũ, quia sunt in aliorũ iniuriam. Inter hęc hoc inquiunt discrimẽ vt qui exercet opus ex se periculosum ad homicidiũ, eo ipso quo exercet tale opus, vult illud indirecte & quasi in sua causa, ex illa regula, Qui causam dãni dat, &c. Nec tollitur talis consensus implicitus & indirectus per diligentiã quæ adhibetur, si opus sit ex se & natura sua periculosũ, quia nostrę industrię aut diligẽtiæ nõ valẽt mutare naturas rerũ. Quod si in aliquo casu opꝰ ita sit ex suo genere periculosum, vt diligentiæ adhibitę valeãt omne periculũ remouere & reducere illud ad genus nõ periculosi, tunc illud iudicandũ est velut nõ periculosum, cõmuniter tamẽ quæ ex se periculosa sunt nõ desinunt esse talia, quia vt dictũ est nostræ industriæ nõ mutãt naturas rerũ. Qui vero exercet opus quod ex se nõ est periculosum ad homicidiũ licet sit alia via illicitũ, si adhibet omnẽ prudentẽ diligentiam ne sequatur mors, si fortuito sequatur, non est censendus illã

voluisse, nec in se, & directe, cũ illã non intenderit, nec indirecte, vel in sua causa, cũ opus illud ex se non esset periculosum, & adhibuerit omnem diligentiam.

Ex hoc fundamẽto colligit hæc opinio exercentẽ opꝰ illicitũ & prohibitũ, quia periculosum ex se & ex genere suo ad homicidiũ, quãcunq; adhibeat diligentiã, manere irregularẽ, exercentẽ vero opus ex se nõ periculosũ, quãuis alio titulo prohibitũ, si adhibuit omnem debitã diligentiam, non manere irregularem. Ita Mag. Soto lib. 5. de Iust. q. 1. art. 9. Castro lib. 2. de lege pœnali c. 14. Couarru. in Clementina si furiosus p. 2. §. 4. num. 10. vbi allegat in eandem sententiam Soncinam, Francũ, & Ancarranum, Nauar. in c. Finali. 14. q. 6. circa finem. Et addit non solum esse intelligẽdum, quando opus regulariter, & vt plurimum est periculosum, verum etiam quando aliquando, licet raro, periculosum est, modo sit ex se periculosum.

Probant opinionẽ hãc hac ratione. Irregularitas de qua modo loquimur, non contrahitur nisi per homicidium aliquo modo voluntarium vel directe, & in se, vel indirecte, & in sua causa, quia vt hic docet D. Tho. homicidium quod nullo modo neq; directe, neq; indirecte est volitum, est omnino & simpliciter casuale & immune ab irregularitate, sed homicidium, quod sequitur ex opere illicito & natura sua periculoso, est voluntarium saltem in sua causa, eo ipso quo exercetur opus ita periculosum, quando autem exercetur opus nullum continens periculum homicidij, licet alia ratione illicitum, & adhibetur debita diligentia, homicidiũ quod inde casu sequitur, nec est volitum in se, neque in sua causa, sed omnino & simpliciter tam directe, quam indirecte præter voluntatem agentis, ergo quãdo exercendo opus periculosum homicidij quis aliquem occidit, erit irregularis, quando vero non est periculosum, estq; simul adhibita debita diligentia, non incurretur irregularitas. Maior certa est. Colligitur ex illis textibꝰ initio positis. Minor habet duas partes. Prior probatur, quia cũ illud opus illicitũ ex se & natura sua tẽdat ad homicidiũ eo ipso quo vult quis tale opus exercere, implicite & reductiue cõsentit in omnia dãna quæ opus illud natũ est, vel potest secũdum se inferre, & consequenter consentit implicite in illud homicidium in sua causa, Et cõfir. quoniã si quę ratio posset tollere hũc assensũ implicitũ, certe videretur illũ tollere diligen-

diligentia illa quæ adhibetur, at nostræ industriæ & diligentiæ, vt diximus, sicut non valent mutare naturas rerum, sic nec efficere, quin opus ex se & natura sua periculosum non sit periculosum, & quin consentiendo illi operi consentiatur etiam implicite & indirecte periculo & damno quod inde sequetur, vnde nulla diligentia potest tollere hanc rationẽ voluntarij, nisi ea sola, vt non exerceatur tale opus, imo eo ipso quo quis tale opus exercet, iam nõ adhibet omnem diligentiam, quam debet.

Hæc sententia colligitur aperte ex cap. vltimo de Homicidio in 6. Vbi Bonifacius declarat quemdã irregularem, eo quod præceperit alium verberare, & subdit rationem cum mandando in culpa fuerit, & hoc euenire posse debuerit cogitare. Et cõfirmatur. Iura illã occisionẽ potissime instituunt punire irregularitate, quæ est culpabilis, sed qui occidit exercens opus periculosum homicidij non potest excusari à culpa talis homicidij. Vnde ait hic D. Tho. qui non remouet ea ex quibus homicidium sequitur, si debet remouere, dicitur homicida voluntarius. Et 1.2. q.20. art.5. ait: effectus consequutus per se ex aliquo actu reddit illum bonum vel malum, licet sit præter intentionẽ operantis. Denique cum irregularitas, sit odium & pœna, omnia iura quæ loquũtur de huiusmodi pœna debent ita restringi, vt ille tantum ratione homicidij casualis sit irregularis, qui dabat operã rei illicitæ & prohibitæ propter periculum homicidij.

Secundam partem minoris probãt, quia cum tale opus nõ sit ex se periculosum homicidij, exercens illud nullo modo vult homicidium neque in se & in effectu, neque in sua causa: Non in se, cum nõ intendat illud Neque in sua causa. Probatur. In causa dicitur quis velle homicidiũ, quando vult opus quod habet in se periculum homicidij, vt quando ex parte operantis potuit & debuit prohiberi, neque fuit prohibitũ, sed in hoc casu opus non est ex se periculosum, licet alio nomine illicitum, & ex parte operantis est adhibita omnis diligentia, ergo. Et confirmatur, quia tale opus exercens & adhibens omnem diligentiam habet actum voluntatis positiuum nullo modo occidendi aliquem, actus autem explicitus vnius contrarij tollit omnino actum voluntatis implicitum, vel reductiuum alterius contrarij. Hanc partem probant etiam argumenta adducta pro secunda opinione maxime cap. Dilect⁹ et cap. Ex litteris el segũdo De Homicidio, in quibus excusantur clericus ille qui occidit puerum æquitando equo effreno, & diaconus qui deponens campanã interfecit puerum, quia non dabant operam rei illicitæ, nec periculosæ homicidij iuxta circunstantias talis actus, pro vt ab eis exercebatur. Et confirmatur, quia si efficeretur irregularis qui casu occidit dans operam rei quacunque ratione & titulo illicitæ, sequeretur, vt qui venaretur in proprio nemore venatione, quæ non est periculosa & adhibita omni diligentia aliquem casu occideret, nõ esset irregularis, qui vero in nemore alieno, esset irregularis. Conseq. patet, quia hic exercet opus illicitum, ille vero non. Similiter qui in die festo exercens opus seruile aliquem occideret, etsi adhibuerit debitã diligẽtiam, esset irregularis, qui vero alio die, in quo licet exercere opera seruilia, nõ esset irregularis, cõceditSylu. in verb. Homicidium dub.6. hæc & similia, sunt tamen maxima incommoda. Nam cum eodẽ modo se se habeat quo ad occisionẽ in omnibus istis casibus qui alium occidit, profecto si vnus eorum est irregularis, & alius. Vbi quod ait Caiet. tam clericum, quam secularem, qui venando aliquem casu occiderit, similiter excusari ab irregularitate, distinctione eget, quia si clericus exercet venationem, quæ non est ex se prohibita tanquam periculosa, verum dicit, si vero venatio illa erat prohibita tanquam periculosa homicidij, vera non loquitur, qui enim venatione prohibita ob periculum homicidij aliquem occideret, censendus est irregularis.

Addit his D. Nauar. inducentem alium ad opus aliquod illicitum ex intentione, ex quo opere sequatur mors, manere irregularem: verbi gratia si Petrus inducat Ioannẽ, vt furetur vuas ex vinea aliena, & dum Petrus eas furatur, occiditur à cane custodis, manere Ioannẽ irregularẽ, quia illud opus illicitum, ex quo fuit sequuta mors Petri, fuit intentum à Ioanne. Hoc tamen admittendum non est, hac enim ratione quicunque induceret alium ad opus illicitum, si ex eo, casu aliquo, & aliunde sequeretur mors, maneret irregularis, quod communiter negãt Doctores, nisi intelligat Azpilqueta, quando induxit ad opus periculosum homicidij, & eo fine vt exponeretur ille morti tunc enim cũ ex illa inductione sequatur mors, & cum consensu inducentis, est homicidium simpliciter volitum.

Ex his opinionibus, prima licet in eã reuera videatur declinare D. Tho. reicitur à recentio-

recentioribus, confutatur enim apertissime argumentis, secundæ & tertiæ opinionis. Et confirmatur, quia omnium consensu, si clericus in adulterio deprehensus ad se defendendum à marito illum occidat cum debito moderamine, dabat quidem operam rei illicitæ, non tamen est irregularis, quia licet illud adulterium sit illicitum & volitum, occisio tamen illa, qua se tuetur, non fuit volita, sed velut coacta, in quam non consensit neque vt medium, sed vt effectum subsequutum. Secunda opinio est satis probabilis, maxime cum irregularitas sit res odiosa & restringenda. Tertia tamen est multo verior, & probabilior, quia licet verũ sit quod habet secunda opinio adhibentem omnem diligentiam videri nolle omnino homicidium, attamen si exercet opus periculosum eo ipso vult illud implicite, nec hæc repugnant. Sicut qui ingreditur domum periculosam committendi aliquod peccatum cum deliberatione non committendi illud, peccat mortaliter exponendo se illi periculo, quia licet reuera & explicite statuat apud se non committere illud, implicite tamen, eo ipso quo exponit se periculo probabili cõmittendi illud, vult illud.

Vnde diluamus argumenta aliarum opinionum. Ad argumenta primæ. Ad autoritatem D. Tho. dico D. Tho. licet videatur hic loqui in vniuersum de quacunque re illicita, intelligendum tamen esse de periculosa homicidij, quia ex eodem D. Tho. irregularitas non contrahitur per homicidium nisi sit aliquo modo directe, vel indirecte voluntarium, vbi autem opus illicitum non est ex se periculosum, nec defuit debita diligentia, homicidium subsequutũ nullo modo est voluntarium nec directe nec indirecte. Ad primum argumentũ respondeo primo, argumentum à contrario sensu infirmũ esse, quia est velut arguere ab opposito antecedentis ad oppositum consequentis. Dico secundo in hac materia potissime, tale argumentum non habere locum, cum non sit ponenda irregularitas, nisi habeatur expresse in iure, collectio autem à contrario sensu non est expressa iuris decisio. Dico tertio in illo textu vtroque nomine excusari clericum illum, quia non exercebat rem illicitã & quia adhibuit omnẽ diligentiam, ne quẽ haberet obuiam in eo cursu, & potissime, quia adhibuit debitam diligentiam: quãdo autem apponuntur duæ causæ, arguere ab vna tantum & debiliori à contrario sensu non est efficax collectio, est enim argumentum à totali & adæquata causa.

Eodem modo soluitur secundum cum sit etiam à cõtrario sensu. Tũ quia in illo cap. Ex litteris Innocentius non tantum liberat monachum illum ab irregularitate, quia faciebat rem licitam, sed quia faciebat rẽ non periculosam, ait enim quia deponebat campanam in loco, in quo aliquem transire non crederet, vel existere, vel venire. Vnde etiã si id egisset contra præceptum sui prælati, fuissetque opus illud illicitũ in genere obedientiæ iuxta, istud caput Ex litteris, cum non fuerit periculosum, non induxit irregularitatem, similiter soluenda sunt alia capita, in quibus iudicatur irregularis dans operam rei illicitæ, intelligenda enim sunt de re illicita periculosa homicidij.

Ad tertium mag. Soto respondet illud cap. Tua nos, fauere suæ sententiæ & in eo definiri monachum illum non esse irregularem. Sed pace tanti Doctoris oppositũ habet textus, imo vult ibi Innocentius esse dispensandum cum illo facile adhibita pœnitẽtia, & satisfactione, quia curabat ex pietate, non ex quæstu, qui vero dispensatione eget, irregularis est. Vnde dico illum iudicari à Papa irregularem non quia dabat operam rei illicitæ & prohibitæ simpliciter sed prohibitẽ quia periculosẽ, vulnus enim quod illi fœminæ intulit in gutture ad curãdum tumorem, fuit opus ex se periculosum & ideo subsequuta morte, quamuis culpa etiam mulieris, induxit irregularitatem. Et hæc est communis expositio Canonistarũ in isto cap. Tua nos. Quod vero respondẽt alij illum non mansisse irregularem, solum que imponi illi pœnitentiam, quia egit contra præceptum de non curando, non quia fecerit homicidium, cum iam adhibuerit debitam diligentiam, vt illa mulier sibi caueret, parum refert, quia cum ibi dicatur, vt quia ex pietate illam curare cæpit, post satisfactionem misericorditer cum illo agi posset, vt valeat diuina celebrare, aliter interdicendam esse illi suorum ordinum exequutionẽ aperte declaratur mansisse irregularis, sed cum quo facile possit dispensari.

Ad quartum respondeo capita illa nobis non repugnare, nec aliquid minus confirmare, quam primam opinionẽ quia in cap. Suscepimus declaratur irregularis frater qui pro re temporali defendenda occidit quosdam latrones, vt supra vidimus: In cap. De cœtero iudicatur irregularis diaconus, qui causam dederat cuidam homicidio, in cap. Cõtinebitur iudicatur etiam irregularis clericus

ricus, qui saliens cum alio occidit illũ, quia dabat operam rei periculosæ, cum enim deferret secum falcem, vel gladium, vtebatur eo genere saltationis, vel ludi, quo facile gladius ille alium vulnerare potuit: in cap. Presbiterum iudicatur etiã irregularis presbiter qui verberans puerum ita percussit illius corpus, vt vulnus illud fuerit periculosum, ita vt ex eo sit sequuta mors. In ca. Finali & vltimo vidimus vtroque nomine liberari clericum ab irregularitate tum quia dabat operam rei licitæ, tum quia adhibuit tantam diligentiam, vt res illa, quãtum fuit in clerico, ratione illius diligentiæ non esset periculosa.

Ad tertiũ respondeo primo non semper esse necesse ad incurrendam irregularitatem vt occisor sit homicida, vt apparet in iudice, in homicidio tamen casuali sufficere ad irregularitatem, vt qui occidit ex tali homicidio iudicetur homicida, quia in homicidio casuali sufficit ad contrahendam irregularitatem, vt interuenerit consensus, homicidium autem, ex quo quis iudicatur homicida, non est sine consensu. Respondeo secundo ad irregularitatem sicut non attenditur, fuerit ne occisio peccatum, vel non, sed fuerit ne cum consensu, ita quoque non attendi ad eam fuerit ne occisor homicida, an nõ sed an aliquo modo consenserit directe, vel in directe, sicut explicatum est.

Ad sextum respondeo maximum esse inter illos discrimen, dans enim operam rei licitæ, ac nullo modo prohibitæ, quæcunque illa sit, modo adhibeat debitam diligentiam est liber ab irregularitate, dans vero operam rei illicitæ, quicquid sit de diligentia, quam adhibet, si res illa non sit periculosa homicidij, non est irregularis, si vero sit periculosa, efficitur irregularis. Septimũ eodem modo soluitur dantem operam rei illicitæ & prohibitę, tamquam periculosæ homicidij, indirecte voluisse homicidium, dantẽ vero operam rei illicitæ quidem aliquo nomine non tamen illicitæ ratione homicidij, non velle illud neque directe, neque indrecte eo ipso quo adhibet debitam diligentiam, vt constat ex dictis.

Ad vltimum dico multos Canonistas peritissimos sequi nostram opinionem, vt D. Nauar. Couar. & alios, quos ipse citat. & quamuis omnes Canonistę oppositũ sentirent, non est propterea recedendum à nostra opinione, quia in hac materia standum est decisioni iuris, in iure autem ille tantum est irregularis, qui aliquo modo consentit in homicidio casuali, consentit vero ille qui vel exercebat rem periculosam ad homicidiũ, vel non est vsus debita diligẽtia, quod si eam adhibuit, nec exercebat rem sic periculosam, nullo modo, vt ex dictis constat consensit in homicidium subsequutum.

Nunc ad argumenta secundę opinionis. Ad primum respondeo Bonifacium in illo c. Finali censere irregularem illum qui mandauit alium verberare, quia mandato illo consensit in opus periculosum, debuissetq; cogitare, ac timere illud periculum. Vnde non iudicat illum irregularem, quia non adhibuit diligentiam, vt vult Cano: sed quia non cogitauit periculum quod secum afferebat actus ille, quod fauet nostræ opinioni.

Ad secundum dico nostram sententiam non colligi à contrario sensu, sed ex expressa iuris definitione, habetur enim expresse irregularem esse illum qui aliquo modo saltem implicite & indirecte consentit in homicidium, constat autem non adhibentem debitam diligentiam, aut dantem operã rei periculosæ implicite consentire:

Ad tertium dico expresse haberi in iure esse irregularem eum qui in homicidio casuali aliquo modo consentit, consentit autẽ saltem indirecte & implicite ille qui vel nõ adhibet diligentiam, vel exercet rem periculosam, vt satis constat. Ad replicam dico vna cum dissensu non occidendi, quem præsefert illa diligentia, stare consensum implicitum volendi occidere, cum exponat se illi periculo, sicut in ingrediente domum periculosam fornicandi vna cum animo illo deliberato non fornicandi stat implicitus consensus fornicandi, eo quod exponit se tali periculo.

Ad vltimum dico per diligentiam non effici, vt hic & nunc non sit periculosa res, quæ ex se periculosa est, cum nostræ diligentiæ non valeant mutare nataras rerum, quemadmodum opus habens speciem mali potest quidem ex circunstãtia honestari, opus autem ex se malum non potest, ita si opus tantum esset, quod haberet speciẽ periculi, posset ex diligentia liberari ab illo periculo at hic loquimur de opere ex se periculoso, quod nostra diligentia non potest efficere, quin sit periculosum. Aliud caput ad incurrendam irregularitatem est negligentia circa quam videndum est.

QVAE NEGLIGENTIA EXIgatur vt quis per homicidium casuale efficiatur irregularis.

Glosa

Closa in c. Significasti primo de Homicidio habet sufficere eam culpam, quam supra quæstione 62. vocauimus leuissimã. Nã nõ nulli Iuristæ in eodem c. Docent sufficere eam, quam ibi vocauimus leuem, & qui ita docent diuiduntur interse, quidam enim eorum dicunt requiri culpam leuem commissionis, alij vero sufficere culpã leuem omissionis. Cæterum cum istæ negligentię, vel culpæ, leuis & leuissima possint contingere sine vlla culpa mortali, aut veniali, debent concedere autores isti posse incurri homicidij reatum, id est irregularitatem sine vlla culpa mortali, aut veniali, quod est absurdum, quia irregularitas non incurritur quin sit aliquis consensus, vbi vero aliquis consensus est in homicidium, necessario debet reperiri culpa mortalis, aut venialis, & communiter mortalis.

Hac reiecta opinione. Caiet. hic & non nulli recentiores volunt sufficere ad irregularitatem incurrendam, negligentiam, quæ sit peccatum veniale: probat primo ex D. Tho. qui ait hic: Eum qui non remouet homicidij causam, quam remouere debet, incurrere reatum homicidij, id est irregularitatem, sed qui cõmittit negligentiã etiã venialem non remouet causam homicidij, quã debet remouere, ergo. Patet minor, quia si non debet remouere id per quod est venialiter negligens, nullum commisit peccatũ nec veniale, quia vbi nullum debitum neq; vlla culpa mortalis, aut venialis & e conuerso. Secundo si clericus constitutus in minoribus exerceat iudicium sanguinis, incurrit irregularitatem & tamen hic, vt diximus tãtum peccat venialiter, ergo sufficit peccatũ veniale ad contrahẽdam irregularitatẽ. Tertio vt ex homicidio cõtrahatur irregularitas sufficit, vt illud sit aliquo modo voluntariũ sed si quis peccet venialiter in non remouẽdo causam, illud homicidium sequutum est aliquo modo voluntariũ, quia alioquin nõ esset peccatũ veniale, cũ peccatũ veniale eo ipso quo est peccatum, sit voluntariũ, ergo.

Soto & alij loco cit. iudicant probabilẽ hanc opinionem Caiet. sed oppositam probabiliorem, vt ex defectu diligentiæ debitę non contrahatur irregularitas, nisi negligentia illa sit mortalis. Ratio eius est, quia quãuis irregularitas, quæ contrahitur ex homicidio directe & simpliciter voluntario, non sit pœna, sed sola inhabilitas, vt in iudice, at quæ contrahitur ex homicidio formaliter casuali, & indirecte voluntario, vel quia dabatur opera rei periculosæ, vel quia fuit negligentia, est quædam censura, & pœna ob culpam, quæ committitur vel offerendo se periculo occidendi, vel non prospiciendo diligenter. Et cum sit pœna & grauis, nõ est imponenda pro culpa adeo leui qualis est negligentia venialis.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus in alijs materijs peccatũ mortale ex suo genere posse fieri veniale ex imperfectione actus, vel ex leuitate materiæ, vt in furto, quod ex suo genere mortale est, ex leuitate tamen rei quæ accipitur, fit veniale, aut ex imperfectione actus voluntatis, & consensus in furtum, leuis enim consensus non pertingit ad mortale in hac autem materia homicidium nõ potest esse veniale ex leuitate materiæ, quia ablatio vitæ humanæ semper est materia grauis, & sufficiens ad peccatum mortale, potest autem esse veniale aut ex imperfectione actus voluntatis imperfecte deliberantis, ac leuiter consentientis, vt in homicidio mentali, cui obiter ac maxime imperfecte quis consentit, aut quia culpa, vnde sequutum est, erat venialis vt in casuali, potest enim casuale homicidium veniale esse vel quia sequutũ ex actu prohibito & periculoso venialiter, aut quia negligentia, propter quam sequutum est, fuit venialis.

Hoc posito dico opinionem magistri Soto & recentiorum esse veriorem, vt irregularitas non incurratur in homicidio casuali sequuto ex negligentia, nisi negligentia illa perueniat ad peccatum mortale. Primo ob rationem Soti, quæ est efficax, quia irregularitas, quæ in homicidio casuali contrahitur est reuera pœna, cum imponatur pro culpa, durum autem est, vt tam grauis pœna imponatur pro culpa veniali, debet enim pæna proportionari culpæ. Secundo, leges nunquam puniunt actus imperfectos & leues, culpa autem venialis est leuis & imperfecta in genere culpæ & peccati. Tertio, irregularitas non est imponenda nisi expresse habeatur in iure, nunquam autẽ in iure imponitur irregularitas quando habet rationem pœnæ nisi pro culpa graui, vt pro celebratione in excõmunicatione, & similibus. Quarto & vltimo in cap. Quæsitũ de pœnitẽtiis & remissionib⁹ habetur clericos Græcos non esse irregulares si aliquando eorum negligentia infantes ipsorum in cunis mortui reperiantur, nisi negligentia eorum fuerit studiosa & affectata, quæ certe grauis est & peccatnm mortale, ergo per negligentiã venialem

veniale & leuē nō incurritur irregularitas.

Ad argumēta in oppositū. Ad primū respondeo verbum illud D. Tho. debet, in eo loco esse intelligendum de debito perfecto obligāte ad mortale. Ad secundum dico cōstitutos in minoribus exercētes iudiciū sanguinis incurrere irregularitatem, non ratione alicuius peccati quod tunc committant, sed ex defectu significationis, sicut & cęteros iudices, qui iuste & sine vlla culpa iudicant, quia illud homicidium est voluntariū etsi sine vlla culpa. Ad tertium respondeo reperiri quidem in peccato veniali voluntatem, sed adeo imperfectam & leuem, tam in genere voluntarij, quam in genere culpę, vt pro ea pœna adeo grauis, qualis irregularitas, non sit imponēda. Nunc super est videamus quis posit dispensare in irregularitate contracta ex homicidio voluntario, vel casuali. De sum. Pont. nulla est difficultas posse, cum sit irregularitas à mero iure humano Ecclesiastico, quando autem Episcopi & Ordinarij posint, statim dicemus. Tota quęst. est.

Controuersia IIII.

AN PER BVLLAM CRVciatæ iubileum, vel priuilegiū alicuius religionis concedens confessario, vt posit absoluere pœnitētem ab omni censura & pœna Ecclesiastica liceat illi simul absoluere & dispensare in irregularitate.

D. Nauar in manua. c. 27. nu. 194. tenet partem negantem sequutus sententiā cuiusdam Villadiego in suo tracta. de irregularitate. Eandem tribuunt quidā Soto lib. 5. de iust. q. 1. ar. 4. cum tamen Soto eo loco non loquatur de omni irregularitate, sed de ea tantum, quæ est significationis, vt de ea quæ contrahitur ex bigamia, vel homicidio voluntario & iusto, vt in iudice. Probatur hæc opinio, primo in illa clausula bullæ, vel iubilei tantū datur facultas absoluēdi, nō dispēsandi, vt patet ex ipsa bulla, irregularitas autē non absoluitur, sed tollitur, vel dispensatur in ea, ergo. Secundo, absolutio datur in confessione sacramētali, vt in foro animæ liberetur pœnitens à censuris impedientibus effectum absolutionis & receptionis Eucharistiæ, quales sunt excōmunicatio, & interdictum, irregularitas autem tollitur in vtroque foro, nec impedit absolutionem, aut Eucharistiam. Et confirmatur tertio. In religionibus in quibus ex priuilegio possunt superiores in solemnitatibus præcipuis absoluere inferiores suos à censuris, & dispensare cum eis in irregularitatibus, superiores non miscent ista sed distingunt: finita enim ab solutione a censuris dicunt deinde, Et eadem autoritate dispenso vobiscum super macula irregularitatis si quam contraxistis, vbi apparet euidenter irregularitatem non absolui, sed tolli tantum & dispensari in ea. Quarto iuxta vsum curiæ Romanæ nunquam dicitur absolui aliquis ab irregularitate, sed dispensari cum illo, nec oratores in ea curia postulant absolutionem, sed dispensationem, nec per datarium dicitur fieri a Romano Pont. cum aliquo irregulari absolutio, sed dispensatio. Et quando conceditur alicui facultas tollendi irregularitatem, non dicitur concedo tibi facultatem absoluendi ab irregularitate sed concedo tibi facultatem dispensandi in irregularitate.

Quintó in huiusmodi bullis, vel priuilegijs tantum datur facultas absoluendi a censuris, irregularitas non est cēsura, ergo. Maior patet ex verbis bullarum. Minor probatur ex cap. Quærenti. De verborum significatione, vbi ait Inno. *Nomine censuræ Ecclesiasticæ non solum interdictum, verum etiam suspensio & excommunicatio valent intelligi*, Nec tamen meminit ibi irregularitatis, quā certe, si censura esset, adhibuisset, quia ibi cōnumerat Pont. omnes species irregularitatis. Sexto, in his quæ pendent a iure consuetudo est optima legū interpres, hæc materia de irregularitate pendet omnino a iure, cōsuetudo autē & stilus Romanæ curiæ est, vt non intelligatur in aliqua bulla, vel priuilegio facultas ad tollendā irregularitatem, nisi fiat expressa mentio irregularitatis, modo autē in bullis non habetur talis expressa mentio, imo videtur tolli, nā in bullis Pij 5. & successorū datur quidē facultas absoluendi a censuris, non autem a pœnis Ecclesiasticis, vt olim dicebatur in bullis prędecessorum, vt apparet in bulla Pij 4. anno 1561. Nec valet dicere virtute præcedentiū bullarū, in quibus habebātur ista coniunctim, vt liceret absoluere ab omnibus censuris & pœnis, id licere, quia omnes præcedentes bullæ fuerunt omnino reuocatæ a Pio 5. & in sequentibus tā ipsius Pij 5. quam aliorū successorū non habetur talis facultas. Vltimo in bulla originali Pij. 5. expresse reseruatur facultas absoluendi ab irregularitate ipsi Commissario generali, & cum hac limitatione, vt non dispenset in irregularitate contracta ex

bigamia, vel ex homicidio volũtario. Vnde confessarius particularis virtute bullæ non habet facultatem absoluendi ab aliqua irregularitate, alioquin nõ fieret illa reseruatio commissario generali. Nec valet dicere reseruari cõmissario generali irregularitates, quæ contrahuntur absque peccato, & sunt merę inhabilitates, vt quę ex bigamia & homicidio voluntario iusto, quasi istæ quæ excipiuntur, indicent quales sint quæ ipsi reseruantur, quia in illa clausula prohibetur etiã commissarius dispensare in irregularitate contracta per peccatum, vt quæ contrahitur per ordinem male susceptum, per apostasiam, vel hæresim.

His argumentis non solum Canonistæ, verũ etiã nonnulli ex Theologis iudicant probabiliorẽ hanc opinionẽ. Alij vero vt Soto in 4. d. 22. q. 3. ar. 1. Cano & multi recentiorũ in lectura huius art. volunt irregularitatum quasdam esse censuras, & pœnas Ecclesiasticas, & in his posse dispensare confessarium, cui cõceditur aliquo indulto, vel priuilegio, vt possit absoluere à censuris & pœnis Ecclesiasticis, alias vero esse meras inhabilitates, quæ sine vlla culpa contrahũtur ex solo defectu significationis, vt in homicidio iusto & in bigamia, & in has non posse dispensare, quia hæ nec censuræ sunt, nec pænæ Ecclesiasticæ, facultas vero illa tantũ se extendit ad censuras, & pœnas Ecclesiasticas, quæ opinio est communior & verior.

Ad cuius intelligentiã obseruemus primo. Non esse dubium, quin aliqua irregularitas sit proprie & vere dicenda pura pœna & censura, velut illa quã contrahit celebrãs in excommunicatione maiori. Ita Soto & & Cano locis cit. patetq; ex verbis quæ habentur in multis bullis & priuilegiis religionũ vt videre est in bulla Pij 4. anni 1561 in qua conceditur cõfessario facultas absoluẽdi ab excõmunicatione suspensione, & interdicto. Et subditur, y de todas las demas censuras y penas Ecclesiasticas, vnde cum præter illas tres excommunicationẽ scilicet, suspensionem & interdictum constituantur à Pontifice aliæ, necessario concedendæ sunt aliquæ præter illas, nam aliter falso diceret Papa expresis illis tribus, y de qualesquier otras censuras, sicut falso & hæretice diceret quis credo in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum & alias diuinas personas, cum non sint vllæ aliæ diuinæ personæ. Modo sic. Est aliqua alia censura & pœna Ecclesiastica præter illas tres, at non, potest reperiri præter illas tres aliquid quod sit censura vel pœna Ecclesiastica, nisi irregularitas quæ incurritur in pœnam peccati, ergo. Et confirmatur. Censura Ecclesiastica omnium consensu, & patet ex ipso nomine, nil aliud est quam correctio seu animaduersio, & punitio Ecclesiastica in pœnam alicuius delicti, huiusmodi autẽ sunt irregularitates quæ imponuntur in iure pro peccato celebrandi in excommunicatione maiori, & similes, ergo.

Obseruemus secundo, concedendũ quoque necessario esse, dari aliquas irregularitates, quæ non sunt censuræ & pœnæ Ecclesiasticæ, sed merę tantum inhabilitates propter defectum significationis, vt bigamia & homicidium iudicis iuste iudicantis. Probatur eadem ratione. Quia censura & pęna Ecclesiastica, cum sit correctio & animaduersio in peccatum, non incurritur nisi ob aliquod delictum, sed istæ irregularitates incurruntur sine vlla culpa & peccato, imo quandoque cum merito, ergo non sunt censuræ. Et est communis consensus omnium Doctorum in quibusuis priuilegijs & litteris Apostolicis nomine censuræ & pœnæ Ecclesiasticæ nunquam intelligi irregularitates, quæ sine vllo peccato contrahuntur.

Obseruemus tertio, similiter esse aliquas irregularitates, quæ simul sunt censuræ, ac pœnę Ecclesiasticę, & inhabilitates ex defectu significationis, huiusmodi sunt omnes quæ contrahuntur ex homicidio culpabili vel voluntario, qua parte homicidium illud culpabile est, sunt censuræ & pœnę illius culpæ, qua parte vero est homicidium & effusio sanguinis, est inhabilitas ex defectu significationis. His positis sit prima conclu.

Ab irregularitate quæ est pure pœna, & cõtrahitur, ex solo peccato, potest confessarius absoluere virtute bullæ, & indulti, in quo habeatur clausula, vt possit absoluere a censuris, vel pœnis Ecclesiasticis.

Dico à censuris, vel pœnis, non enim necesse est, vt istæ duæ voces censurę & pœnæ simul & coniunctim in bullis reperiantur, sat est alteram istarum vocum reperiri, nam licet multæ sint pœnæ Ecclesiasticæ, quæ non sunt censuræ, vt pœnæ temporales, vel peccuniariæ, quæ à iure vel prę lato pro aliquibus delictis imponuntur, spirituales vero pœnæ pro delictis impositæ à iure censuræ sunt & e conuerso. Hanc habet Soto in 4. loco cit. nec repugnat his quæ docet lib. 5. de iust. q. 1. ar. 4. nec mutauit sententiã, quia in 4. loquitur de irregularitate, quæ tantũ incurritur per peccatũ quæ,

vt con

vt constat, est cẽsura & pœna in opere autẽ de iust. loquitur de ea quæ incurritur sine vllo peccato ex solo defectu significationis. Probatur iam conclu. In bullis habetur vt poſsit confessarius absoluere ab omni cẽsura, vel pœna Ecclesiastica, irregularitas de qua hæc prima conclu. est vere censura & pœna, cum incurratur per solã culpã, ergo.

Et confirmatur primo quia quicquid sit de censura, negari nõ potest, quin huiusmodi irregularitas sit pœna, cũ incurratur per culpam, & non alias. Secundo quia habetur in quibusdã bullis & priuilegiis, vt possit confessarius absoluere ab omni censura & pœna Ecclesiastica excepta irregularitate homicidij voluntarij & bigamię vbi aperte alię irregularitates includũtur in nomine cẽsuræ, & pœnæ Ecclesiasticæ, alioquin stulte & frustra adderetur talis exceptio, & in aliquib[9] bullis, vt in bulla anni 1563. cõceditur facultas absoluẽdi ab omni cẽsura & pœna Ecclesiastica & additur (Aunque por general confesion no puedã ser cõprehẽdidas) quæ verba forte addita sunt propter irregularitatẽ quę est pœna, quia iuxta communẽ sententiã Iuristarũ potestas absoluendi ab irregularitate non venit intelligenda sub generali concesione. Secunda conclusio.

Ab irregularitate, quæ contrahitur ex defectu significationis, non potest aliquis absolui per talem clausulam, vel priuilegium.

Ratio est aperta, quia huiusmodi irregularitas non est pœna, aut censura, sed mera inhabilitas, bulla autem, vel priuilegium tantum cõcedunt, vt possit confessarius absoluere à pœna, vel censura. Secũdo patet ex vsu & communi cõsuetudine Ecclesiæ, quæ est optima iuris interpres nullus enim est Theologus, aut Canonista, qui bigamum, vel iudicem, qui iuste aliquem cõdemnauit, sentiat dispensatum per huiusmodi clausulas vel priuilegia, sed dicat huiusmodi necessario indigere dispensatione à sede Apostolica obtenta. Denique Cõmissario generali cruciatæ non conceditur, vt possit ipse dispensare in irregularitate ex bigamia, vel homicidio iusto contracta, quanto ergo minus id poterunt alij cõfessores. Et hanc probant omnia argumenta primæ opinionis.

Maior difficultas est de irregularitate tertij generis quæ simul est censura, & pœna, ac inhabilitas ex defectu significationis, qualis est quæ contrahitur ex homicidio iniusto & culpabili, quia iudicarunt multi Thomistæ ab ista posse etiam confessarios absoluere, quia huiusmodi irregularitas, quamuis sit quoque inhabilitas, est tamen simul censura & pœna, & cum in bulla concedatur facultas absoluendi à pœna & censura, poterit quoque ab ea absolui, maxime quia materia hæc de irregularitate est odiosa, facultas vero absoluendi fauorabilis, & ex regulis iuris odia restringenda sunt, fauores autem ampliandi.

Alij vero ex recentioribus, licet hanc opinionem iudicent probabilem, cum eam aliqui Iurisperiti amplectantur, oppositam tamen iudicant probabiliorem, & in praxi aiunt hoc esse obseruandum, vt quando crimen vel homicidium est publicum, nullo modo qui irregularis manet, ex illo absoluatur per bullam vel priuilegiũ aliquod, quia pręterquã quod cõmuniter sequeretur graue scandalum, nunquam visum est aliquem etiam ex Doctoribus qui aliter sentiunt absoluere huiusmodi homicidas, quando vero occultum est, ita distinguendum esse, vt si persona illa facile obtinere possit dispensationem nullumque sequatur scandalum ex eo quod non celebret, non absoluatur absque speciali dispensatione, vel facultate Romani Pont. quod si neque at facile consequi dispensationem, & sequatur probabiliter scandalum, nisi celebret, tunc probabilissimam esse opinionem eorum qui iudicant huiusmodi absoluendum quam opinionem nos amplectendam ducimus. Vnde sit tertia conclusio.

Simpliciter & absolute loquendo ab irregularitate, quæ simul est inhabilitas, & censura, ac pœna non potest quis absolui per bullam cruciatæ, vel priuilegium aliquod.

Probatur primo quia quãdo aliquod impedimentũ seorsum sumptũ indiget dispensatione superioris, etiam si aliud illi additũ possit dispensari ab inferiori, per dispensationẽ minoris impedimenti, non manet dispensatum cum maiori, verbi gratia, vult Ioannes ducere Mariam, est illi consanguineus in tertio gradu & simul affinis in secundo habeatque legatus facultatem dispẽsandi in gradibus affinitatis, dispensetque de facto cum illis, per huiusmodi dispensationem non manet dispensatum cum eis in impedimento consanguinitatis, quia est distinctũ impedimentũ, quod indiget maiori autoritate, sed in nostro casu irregularitas cõtracta ex homicidio culpabili dupliciter impedit & vt censura, & vt inhabilitas ex defectu significationis, per bullã, vel ind ultũ potest quidem confessarius dispensare in censura, non tamen in illa inhabilitate ex

defectu significationis, quia hæc requirit maiorem facultatem, ergo per huiusmodi bullam, vel priuilegium non potest quis ab solui ab hac irregularitate tertij generis, de qua modo agimus. Secundo hæc irregularitas non minus est inhabilitas ex defectu significationis, quam illa quæ reperitur in iudice, peccatum enim non reddit eam leuiorem, aut faciliorem, imo grauiorē quia culpa nemini patrocinatur, sed in ea quam cō trahit iudex, non potest confessarius dispē sare, ergo neque in hac. Et cōfirmatur, quia propterea quod simul sit censura, non mutat naturam inhabilitatis. Tertio est alienū à ratione, vt possemus per bullam, vel priuilegium absoluere irregularem propter homicidium flagitiosum, & non eum qui est irregularis ex homicidio iusto, & necessario Reip. Denique Romæ & in curia Pont. facilius dispensatur cum iudice, quam cū huiusmodi homicida, imo cum illo facile, cū hoc vix, imo ne vix quidem, non est igitur mens Pont. vt talem irregularem, per bullā liceat absoluere. Sit quarta conclusio.

Quando homicidium flagitiosum voluntariū, vel casuale ita se habet, vt qui ratione illius irregularis est, si abstineat ab vsu suorum ordinum, sequatur graue scandalum, & cum periculo vitæ ipsius, vel graui iactura sui honoris, & dignitatis, non tenetur in conscientia abstinere ab vsu suorum ordinum, sed eos potest exercere quantū prudenter exigitur, ne illud scandalum & periculum incurrat.

Ratio est aperta, quia leges Ecclesiæ & humanæ non obligant cum periculo vitæ, aut graui iactura honoris & dignitatis iuxta communem sententiam Doctorū. Quod si dicas, vtilius scādalum nasci permittitur, quam veritas vitæ relinquatur. Respondeo hanc regulam ita esse accipiendam, vt præstet scandalum nasci, quam legem Dei violare, aut contra conscientiam aliquid agere, sicut vtilius est mortē subire, quā legē Dei violare, leges autem humanæ non obligant cum scandalo, cui coniunctum est graue periculum vitæ, vel grauis iactura honoris & dignitatis. Debet autem hic omni diligētia & quibusuis expensis dispensationem secreto procurare, & interim quantum citra scandalum & pericula quæ dicimus poterit, ab vsu suorum ordinum abstinere.

Vltima conclusio.

Ab anno 1563. quo anno fuit promulgatū concilium. Trid. & de inceps habent Episcopi facultatem dispensandi in irregularitate contracta ex delicto occulto, vt in eo qui est occulte

excommunicatus, & celebrauit, non tamen possunt cum irregulari ex homicidio culpabili, etiā si fuerit omnino secretum, neque in his quæ ducūtur ad forum exterius.

Ita constat ex conci. Trid. sess. 24. sub Pio 4. c. 6. de reformatione. Ita fit non posse ipsos dispensare cum irregularitate, quæ contrahitur ex bigamia, vel sine peccato, cum illæ tantum irregularitates concedantur ipsis dispensandæ, quæ contrahuntur ex peccato occulto. Quod si dicas. Ergo maiorem facultatem habebit aliquis confessarius particularis aliquando quam Episcopi, cum Episcopus tantum possit in ea irregularitate, quæ contrahitur ex peccato occulto, priuatus autem confessarius cum quacunque contracta ex peccato & in pœnam sui delicti, quæ est mera censura. Respondeo hoc noc esse incommodū, quia particularis confessarius habet id ex priuilegio Papæ, Episcopus autem a iure communi, quale est Conc. Trid. sicut ex priuilegio cruciatæ potest priuatus confessor absoluere a quacunque censura Papali præter eas quæ habentur in bulla in cœna domini, quod tamen non potest ordinarius, vt ordinarius, & stando in iure communi, priuilegium enim superat ius commune.

Nunc ad argumenta initio posita pro opinione Canonistarum. Ad primum respōdeo posse, etiam proprie dici, irregularitatē absolui, quia hæc vox absoluere non solum significat remittere, verum etiam liberare, quo modo extenditur etiam ad pœnas & censuras. Ita dicunt confessarij Absoluo te a sententia excommunicationis, suspensionis vel interdicti, id est libero te ab istis censuris. Et in eodem sensu dicitur, absoluo te ab irregularitate, id est libero te ab ea.

Ad secundum dico irregularitatem non impedire susceptionē absolutionis, & Eucharistię, impedire tamē vsū ordinū, a quo tenetur quis aliquando in vtroque foro abstinere, vt cum res est publica, aliquādo vero in foro tantum conscientiæ, vt cū res est occulta, & ita potest absolui ab irregularitate sicut & ab alijs censuris, aliquādo in vtroque foro, quando res aperta est, aliquando vero sufficit absoluatur in foro interiori, vt in occultis, nō enim omnis irregularitas pertinet ad forum exterius, & contentiosum, sed solę publicæ, & manifestæ, sicut nō omnis excommunicatio, aut suspensio, sed solæ manifestæ.

Ad tertium dico prælatus religionū vti illa forma verborum duplici causa, primo quia

quia habent illã facultatẽ, & exercent eã extra confesſionẽ, & in foro exteriori, in quo obtinuit vſus & cõmunis ſtilus Eccleſiæ, vt tollatur irregularitas per verbum diſpenſo, quod non eſt in confesſione ſacramẽtali, in qua, cum facultas data confeſſario ſit ab eo exercenda nõ alias quã in abſolutione ſacramentali, vtitur in omnibus quæ tunc remittit, vel tollit voce iſta. Ego te abſoluo tamquam præcipua in forma abſoluendi, ſicut in alijs ſermonibus & orationibus, quibus homines vtimur ſumitur cõmuniter denominatio à potiori. Quod ſi vellet confeſſarius vti hac voce diſpenſo, et ſeparatim dicere abſoluo te à ſententia excommunicationis & ſuſpenſionis, ſi qua teneris, & diſpenſo tecũ in ſenſura irregularitatis, ſi quã cõtraxiſti, & eadẽ autoritate abſoluo te ab omnibus peccatis, liberũ illi eſſet. Communiter tamen omnia cõplectitur ſub voce abſolutionis, cum hæc ad omnia extendatur, & in formã cõfeſsionis ſit potiori voce vtẽdum, qualis eſt hæc, abſoluo.

Dico ſecundo. Prælatos religionũ vti illa voce diſpenſo, quia habent facultatẽ erga ſuos inferiores liberandi eos non ſolum ab irregularitate, quæ eſt cenſura, verũ etiã ab ea quę eſt defectus ſignificationis pręter homicidiũ voluntariũ & bigamiã, vt in defectu nataliũ. Et quia poteſt aliquis ex ſuis inferioribus habere aliquam irregularitatẽ, quæ non ſit cenſura ſed in habilitas illa, vt omnes complectantur, vtũtur illa voce, diſpenſo, confeſſarius vero, cum tantũ tollat eas quæ ſunt cenſuræ, ad quas etiam ſe extẽdit vox abſoluo ea vtitur.

Ad quartum reſpondeo, cum bulla dicat poſſe confeſſarium abſoluere ab omni cenſura, & pœna Eccleſiaſtica, non repugnare noſtræ ſententiæ ſtilũ Romanæ curiæ, quia bullæ valent quod ſonant, alioquin deciperentur fideles à Papa, quod nefas eſt ſuſpicari, & hæ irregularitates de quibus loquimur ſunt cenſuræ, & pœnæ Eccleſiaſticæ. Dico ſecundo curiã Romanã vti illa voce, diſpẽſo, quia cũ ea quæ in illa curia cõcedũtur, cõmuniter reſpiciat vtrũq; forũ, tã interius, quã exterius, in exteriori vt dixim⁹, eſt cõmunis ſtilus & cõſuetudo vti voce diſpẽſo, in interiori autẽ ſufficit vox, abſoluo.

Ad quintũ reſpõdeo aliquã irregularitatẽ vt docuimus, eſſe quoq; cenſurã & pœnã. Ad cap. illud Quærenti dico nõ bene ſequi eo quod Innocẽtius illas tantũ ibi enumerauerit, nõ eſſe alias, quia inſtitutũ ei⁹ fuit cõtra ignorãtiã aliquorũ docere nõ ſolũ inter dictum eſſe cenſuram, ſed dari preter ipſum aliquas cenſuras, ad quod docendũ ſati fuit aliquas alias proponere, quãuis non omnes nec inde ſequitur fuiſſe ibi diminutũ, quia ibi inſtituit nominare eas cenſuras, quæ ſolum ſunt pœnæ, & ſecundũ omnẽ ſuã ſpeciem & totã ſuã latitudinẽ ſunt cẽſuræ, quales ſunt illæ, quas ibi apponit, irregularitas autẽ ſecundũ omnẽ ſui partẽ & ſpeciem & ſecundum totam ſuã latitudinẽ non eſt pœna & ſenſura, cum dentur aliquæ irregularitates, vt vidimus, quæ nec pœnæ ſunt, nec cenſuræ, ſed ſolũ inhabilitates ex deffectu ſignificationis. Quod ſi dicas, cur non recenſuit ſaltẽ eam irregularitatem, quæ eſt ex peccato & cenſura. Dico id conſulto feciſſe, quia agit ibi de his cẽſuris & pœnis, quę ſunt à iudice & ab homine, & per quas poſſunt iudices & prælati compellere inferiores ad obſeruanda ſua mandata, quales ſunt illę tres, irregularitas autem non eſt cenſura à iudice vel homine imponenda, ſed a iure impoſita, quod autẽ loquatur de illis, quæ a ſuperiorib⁹ imponẽdæ ſunt, patet aperte ex ipſo cõtextu ca. Habetur enim ibi, niſi diſcretus iudex rerũ & perſonarũ circũſtãtijs indagatis viderit aliud magis expedire.

Ad ſextum reſpondent quidã ſatis aperte & expreſſe concedi facultatẽ abſoluendi ab irregularitate, quæ eſt cenſura & pœna per illa verba, vt poſsit confeſſarius abſoluere ab omni cẽſura & pœna Eccleſiaſtica. Addunt tamen poſt bullam Pij Quinti non licere confeſſarijs abſoluere neque ab iſta irregularitate, a qua diximus in prima concluſione licere: Ratio eorum eſt quia poſt illam bullam Pij 4. & prædeſſorum, in bullis deinde Pij 5. & ſucceſſorũ tantũ habetur vt poſsit cõfeſſarius abſoluere a cẽſuris nõ tamẽ additur vox illa a pœnis Eccleſiaſticis & cũ ſit adhuc inter Doctores dubiũ, ac ſub iudice, an iſtæ irregularitates ſint cẽſuræ, licet ſint pœnæ, nõ eſſe modo abſoluẽdas cũ tanto periculo conſcientię in re adeo graui, maxime quia Doctores, qui ſentiebant per bullã Pij 4. & prædeceſſorum licere abſoluere ab huiuſmodi irregularitatibus, nitebãtur illi clauſulę, qua dabatur facultas abſoluẽdi nõ ſolũ a cẽſuris, verũ etiã a pœnis Eccleſiaſticis, quæ modo nõ habetur in bullis Pij 5. & ſucceſſorum. Vnde non poterunt virtute bullæ cruciatæ abſolui modo clerici ſeculares ab irregularitatib⁹ quas diximus, imo neq; in Iubileo pleniſsimo in quo non apponetur vox illa, a pœnis, ſed tantum concedetur facultas abſoluendi

à censuris. Poterunt autem dicunt, prælati religionum suos subditos ab eis absoluere, quia per sua priuilegia possunt absoluere ab omnibus censuris & pœnis, quæ priuilegia non sunt eis sublata per bullas Pij V. vt ipsemet explicat in eis.

Sed pace horum Doctorum nostra conclusio non solum antiquitus, verum etiam modo post bullas Pij V. & successorum habet locum, possuntq; virtute bullæ confessarij absoluere ab huiusmodi irregularitatibus, quas diximus, etiam si in bulla tantum concedatur facultas absoluendi à censuris, nec fiat mentio pænarum, quia vt constat ex prima obseruatione, huiusmodi irregularitates reuera sunt censuræ, quamuis enim nõ habeat suum robur vlla ex antiquis bullis, argumentum tamen, quo vsi sumus ex bulla Pij IIII. & contextu verborum ipsius, certissimum est, quia verba Pontificũ in suis bullis, cum sit res adeo grauis, & illas concedant vt Pontifices, valent quod sonant, nec possunt fideles decipere, cum ergo ipse expresse in sua bulla dixerit posse confessarium absoluere ab excõmunicatione, & inter dicto, y de otras qualesquier censuras y penas, nec posit reperiri præter excõmunicationem, suspensionem, & interdictum aliqua alia cẽsura, quam irregularitas, nullo modo potest negari irregularitates aliquas esse censuras, sicut argumẽtati sumus. Adde quod per bullã crucitatæ conceditur confessarijs, quod posint in hisquę possunt Episcopi, Episcopi autem possunt absoluere ab huiusmodi irregularitatibus.

Ad vltimum dico Commissario generali illa concedi, quia facultas eius extenditur ad forum etiam exterius, in quo facultas ipsi soli inest dispensandi in irregularitatibus præterquam in illis ex bigamia & homicidio voluntario, quæ facultas non datur confessarijs, hi enim solum possunt in foro interiori, & sacramentali confesione. Dico secundo, quicquid sit de commissario generali, cum bullæ id valeant quod sonant, & in ipsis detur facultas absoluẽdi à cẽsuris, sintque irregularitates de quibus loquimur, censuræ, posse confessarium ab eis absoluere.

Obseruandum Denique hic est Caiet. in sua sum. verbo irregularitas docere habentem autoritatem dispensandi in quauis irregularitate citra homicidium voluntarium posse dispensare in irregularitate quæ contrahitur ex occisione licita & iusta, vt in iudice; tum etiam in irregularitate ex homicidio casuali, etiam si sit indirecte volitum, & aliquo modo culpabile. Primum probat, quia nomine homicidij inter Doctores non intelligitur nisi occisio iniqua, quæ est peccatum, vnde qui occidit aliũ iuste & licite non committit homicidium, neque irregularitas ipsius nascitur ex homicidio, sed ex sola occisione. Secundum vero probat, quia homicidium casuale opponitur voluntario & ita non est dicendũ voluntariũ, nec ita appellatur in iure. Sed hęc Caiet. doctrina, licet aliquib⁹ placeat, alijs tamẽ viris peritis displicet, & merito quo ad priorem partem: quia ius canonicũ (vt supra admonuimus) non tantum vocat homicidiũ, quod est culpabile & peccatum, sed quãcumque occisionem hominis, etiam illam quam exercet iudex iuste & ex officio, & eam quæ fit casu ac sine vlla omnino culpa, vt apparet ex titulo de homicidio casuali & voluntario, similiter, occisionem hominis in sui defensionem cum debito moderamine vocant etiã Doctores homicidium, vt videre est in Clementina vnica de homicidio, cum tamen talis occisio nullo modo sit culpa, aut peccatũ. Vnde non potest per illam clausulam absolui, qui alium voluntarie occidit, quamuis iuste fecerit, vt iudex, & ita obseruat vniuersalis Ecclesiæ consuetudo.

Secunda pars huius doctrinæ Caiet. satis probabilis est, quia homicidium, casuale reuera in iure distinguitur à voluntario, vnde qui potest per aliquam bullam, vel priuilegium absoluere ab omni irregularitate preter eam quæ incurritur ex homicidio voluntario, reuera posset absoluere ab irregularitate sequuta ex homicidio casuali, idest nõ formaliter & directe volito, sed indirecte tantum & implicite, vel quia dabatur opera rei illicitæ & periculosæ, vel quia non fuit adhibita debita diligentia. Quamuis probabilius iudicem etiam ab homicidio casuali & culpabili nõ licere absoluere per talem clausulam, quia in iure quando distinguitur homicidium voluntarium à casuali, nomine casualis intelligitur omnino & simpliciter casuale, quodcunque autem culpabile vocatur voluntarium in iure.

QVAE-

QVAESTIO 65. DE MVTILAtione membrorum.

ARTICVLVS I.

Liceat ne mutilare aliquem in aliquo casu.

PRima conclusio. *Autoritate publica potest aliquis mutilari suo membro, non autem autoritate priuata.*

Probatur prior pars. Præstat vita corporis totius, integritati singulorum membrorũ, nec minus ordinantur membra in bonum commune, quam totum corpus, sed potest Resp. priuare vita malefactores propter eorum delicta, quãdo ita exigit bonum commune ergo poterit similiter mutilare illos suis mẽbris iuxta eorum delicta pro bono etiam communi. Similiter potest Resp. in bello iusto exponere vitam suorum ciuium pro bono communi, poterit ergo & ipsorum membra. Probatur secunda pars, si autoritate priuata posset quis alium mutilare, vel autoritate ipsiusmet mutilantis, aut ex consensu eius cui membrum amputatur, non prius, quia nullus priuatus habet autoritatẽ in vitam, vel mẽbra alterius, sed sola Resp. Vnde infert talis iniuriam Reip. priuans illam integritate ciuis sui. Neque posterius, constat enim ex dictis nullum esse dominũ suæ vitæ, vel membrorum, vnde non potest facere facultatem alteri ad illa abscindenda, nec alter ex consensu huius potest excusari, quia ad disponendum de aliqua re inutilis est consensus illius, qui non est dominus illius rei. Secunda conclusio.

Quando vita, vel salus corporis ita omnino exigit, vt alia via tueri non possit, licet aliquem mutilare membro.

Patet quia bonum partis iuxta dictamẽ recte rationis exponendum est pro bono totius. Dixi quando alia via salus & vita corporis tueri non potest, quia si aliter possit, non licet, iuxta dictamen enim rectæ rationis non sunt adhibenda media acria & & dura, nisi quando suauiora non sufficiunt Vnde illud B. Cypriani. Cum dolore scindenda sunt vulnera, quæ leniter curari non possunt. Ex his conclusionibus patet in duobus tantum casibus posse mutilari aliquem nempe vel pro bono cõmuni Reip. vel ad tuendam propriam vitam, vel salutem, quæ aliter tueri non potest. Circa hunc articulũ nonnullæ se se offerunt quæst. Prima est.

Controuersia. I.

AN IN ALIIS CASIBVS AB

his duobus liceat mutilare aliquem.

RAtio dubitãdi est, quia si ad salutem animæ expediat auferre sibi oculum, videtur id licere ex dicto Christo Matth. 19. Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, &c. Si manus tua scandalizat te. Et cõfirmatur exemplo B. Marci qui dicitur in historijs amputasse sibi policem, vt effectus ea ratione irregularis non fieret sacerdos. Et de Origene habetur in historia Ecclesiastica lib. 5. c. 6. præscidisse sibi virilia, vt melius Deo inseruiret iuxta illud Christi Mathe. 16. sunt Eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum: pro salute autem spirituali se mutilare non continetur in aliquo ex illis duobus casibus. Secundo si quis habeat in manu sex digitos, & sine periculo saluris possit sibi amputare illum sextum, ex omnium doctorum consensu licet. Tertio, si tyrãnus minetur mihi mortem nisi mihi ipsi manũ abscindam, non licet mihi illam abscindere quia est intrinsece malũ agere in me ipsum & mihi ipsi nocere, intrinsece autem malum nec metu mortis exercendũ est. Quarto si quis detineatur à bestia volente illum occidere, nec aliter possit euadere quam abscindendo membrum quo detinetur ab illa, potest illud abscindere. Similiter si occlusus in cubiculo, & accenso igne non possit aliter euadere cũ vita nisi egrediatur per fenestram potest egredi & cum periculo fractionis pedis, vel manus. Similiter si ab aliquo inique detineatur ligatus manibus vel pedibus cũ certo, vel probabili periculo mortis, nec illud valeat euadere, nisi abscindendo sibi membrum quo tenetur ligatus vel vinctus, potest illud sibi abscindere, iam ergo licet extra illos duos casus se mutilare. Hæc suo ordine diluamus.

Propter primũ argumentũ aliqui antiqui vt Origenes & eius discipuli iudicarunt licere mutilare se ipsum, quãdo saluti animæ videbitur expedire. Sed hic error damnatus est in cõcilio primo Niceno c. primo & cõdemnantur omnes sibi aliquas sui corporis partes abscindẽtes. Et refertur dist. 55. Can. Si quis à medicis, & in conc. Arelatensi. 4. & in canonibus Apostolorũ 22. & 23. & ratio est, quam assignat hic D. Tho. ad 3. quia ad finem aliquem iuxta rectam rationẽ nõ

licet vti mediis arduis & acribus; niſi quando ſunt omnino neceſſaria, & ad illum per ſe ordinata, ad ſalutem corporis eſt aliquando per ſe & directe neceſſaria abſciſsio alicuius membri, & ita licet, ad ſalutem autē animæ vt ad turpes cogitationes, motus carnis & incentiua libidinis reprimenda non ſunt media omnino neceſſaria, aut ſimpliciter ordinata abſciſsiones membrorum, ſed orationes ieiunia, & diligenter tollere occaſiones & pericula.

Vnde dictum Chriſti ſi oculus tuus, vel manus tua ſcandalizat te tolle, &c. non intelligitur de corporea & actuali abſciſsione membri, ſed ſpirituali ſic enim explicat Hiero. Aug. & Chryſoſ. & alij ſancti patres, ſi quis tibi occaſioni peccandi eſt, etiā ſi tibi ita coniunctus ſit dilectus, vel neceſſarius, vt oculus, vel manus, repelle eum à te, longe fac illum à te, de vitandis amicis & familiaribus, qui occaſio ſunt peccandi, loquitur ibi Chriſtus, locus vero ille de Eunuchis, ſpiritualiter quoque intelligitur à ſanctis Patribus Aug. lib. vnico de virginitate c. 23. & 24. & Baſilio lib. de Virginitate & Chriſoſto. in Homil. & comment. iſtius loci, vocat ibi Chriſtus Eunuchos propter regnum cœlorū, qui voto virginitatis, vel caſtitatis carnem ſuam Deo conſecrarunt Vnde factum illud D. Marci tribuitur à Doctoribus diuinæ reuelationi, nam aliter non fuiſſet laudabile, nec actus humilitatis, ſed temeritas, oſtenditurque diuina reuelatione factum, cum miraculoſe fuerit illi deinde reſtitutus pollex. Factum originis damnatur ab omnibus lege D. Hiero. in Epiſt. ad Pamachium tom. 2. vbi laudat quidem in Origene zelum caſtitatis, cō demnat autem factum illud.

Ad ſecundum reſpondeo verū illud eſſe nec nobis repugnare, quia D. Tho. & concluſiones poſitæ tantum intelliguntur de partibus, & membris quæ componunt totū in ſua decentia, & integritate naturali, non autem de partibus ſuperfluis & monſtruoſis. Ad tertium & quartū reſpondeo ſimul, doctrinam D. Tho. intelligendam eſſe in ſecunda concluſione de periculo ſalutis & vitæ, quod eſt ab intrinſeco & ex ęgritudine, vel ex damno inhærente & proxime afficiente, vt quando ſequitur ex vinculis vel apprehenſione ferę, quamuis enim vincula extrinſeca ſint, conſtrictio vero natura ex vinculis eſt inhærens, ſimiliter morſus feræ & ignis vrens, non eſt autem intelligenda de periculo vitæ quod eſt ab extrinſeco &

malitia alterius, ob malitiā enim alterius nō licet mihi amputare membrū mihi ipſi, ſed pati, vt ipſe damnū quod voluerit inferat, cū ei nō poſsim reſiſtere. Et ita ſoluitur Tertium argumentū, in caſibus quoq; argumenti periculū illud quod in omnibus reperitur eſt vel ab intrinſeco, vel ex damno proximo, vel inhęrente, & ita licet in illis caſibus ad vitandum tale periculū & tuendā vitam amputare ſibi membrum. 2. quæſt. eſt.

Controuerſia I.I

AN SI EXPEDIAT SALVti corporis mēbrū abſcindere, id infirmus renuat, poſsit Reſp. prælatus, vel pater ad illud cō pellere præcepto, cui reſiſtere ſit peccatum mortale.

RESpondeo iudicem in primis aut Remp. id non poſſe, quia Reſp. non habet autoritatem, vel ius in corpus & membra ciuium in ordine ad bonum aliquod particulare, ſed tantum in ordine ad bonum commune, in hoc autem caſu talis abſciſsio tantum eſt neceſſaria, vt ſupponitur, ad bonum particulare & ſalutem infirmi. Dico ſecundo nec prælatum ſuos ſubditos, nec parētes ſuos filios poſſe præcepto obedientiæ obligare ad ſimiles abſciſſiones, licet poſsint obligare ipſos ad ſumenda medicamenta ſaluti neceſſaria, quæ commode ſummi poſſunt. Ratio eſt, quia ſi poſſent tale præceptum imponere, id certe eſſet, vel quia ille infirmus tenetur pro vita & ſalute dolorem illum ſubire, vel quia licet eis tali infirmo quodcunque medium præcipere, ſed neutrum horum verum eſt; non prius, quia ſalus & vita corporis non eſt tantum bonum, vt teneatur quis pro ea quoſuis dolores etiam grauiſsimos ſubire. Vnde illud cuiuſdam Romani. Non eſt tanto dolore digna ſalus. Nec poſterius eſt verum, quia ſuperiores non poſſunt omnia licita & honeſta præcipere, ſed ea tantū quæ moderata ſunt, maxime autem difficilia, & quæ habēt ſe velut actus heroicus vt grauiſsimos pati dolores non cadunt ſub hominum obedientia, & ita non poſſunt tale quid præcipere.

Hæc intelligenda ſunt quando ille infirmus non eſt neceſſarius Reip. Nam ſi ſit ita neceſſarius, vt eo mortuo nō inueniatur alius ſimilis, & fere æquiualens bono cōmuni, & per eā abſciſsionē, vel dolorē probabiliter credatur euaſurus mortē, tenetur ipſe dolorē illū pati, & poteſt à Rep. & ſuperiori-

rioribus ad id compelli pro bono communi, nam si teneretur ille ex charitate & iustitia legali exponere vitam pro bono cōmuni, quanto magis pati illam abscisionē membri, & dolorem, quamuis vehementem pro eodem bono communi?

Hinc sequitur licere quidem parentibus filijs, quos voce plurimum Ecclesijs profuturos sperant, amputare virilia, & efficere Eunuchos, sed ita vt fiat sine periculo vitæ, & de eorum consensu, quia licet huiusmodi Eunuchi vtiles etiam sint bono communi Ecclesiarum, non tamen necessarij, tum etiam, quia postquam sunt facti Eunuchi, non manet eis facultas ad quemcumque statum, cum a iure clerici esse non possint, nec ex constitutione Sixti V. coniugati. Electio autem status libera est, circa eam habēt ius parentes in filios, quo fit neminem faciendum esse Eunuchum, nisi consentiat. Nunc videamus tertio.

Controuersia. III.

QVANDO INCVRRAT IRregularitatem qui mutilat alium.

De mutilatione distinguendum est sicut de homicidio distinximus, ita vt quædam sit simpliciter & absolute voluntaria & intenta, alia vero casualis, casualis vero quædam omnino casualis & inuoluntaria, velut ea, quæ efficitur præter intentionem agentis dando operam rei licitæ, & nullo modo ex se periculosæ, adhibitaque debita diligentia, aut casualis quidem & inuoluntaria directe, quia præter intentionem agentis, indirecte tamen & implicite voluntaria, quia sequuta vel ex defectu debitæ diligentiæ, vel quia dabatur opera rei illicitæ & periculosæ. Sit prima conclu.

Mutilans alterius membrum, siue mutilatione directe voluntaria, siue casuali quidem, sed indirecte voluntaria, & cum consensu implicito, qui perueniat ad culpā mortalem, sicut diximus de homicidio casuali, est irregularis.

Ita Sylu. Homicidium, 3. q. 3. Couarru. in illa Clementi, si furiosus. p. 3. num. 8. Soto lib. 5. de iust. p. 2. ar. 1. Nauar. c. 27. num. 206. Et patet ex ista Clementina, in qua similiter agitur de mutilante & occidente, quia, vt ait Glosa, mutilans membrum illius occisor est, Et can. Aliquanto dis. 51. c. Is qui, de homicidio in 6. & alijs textibus, Ne clerici vel monachi. Secunda conclu.

Qui mutilat membrum alterius, vel ad tuendam propriam vitam, vel mutilatione omnino & simpliciter casuali, ita vt nec directe nec indirecte consenserit, non manet irregularis.

Habetur hæc a Doctoribus cit. & apertissime in eadem Clementina, vnde in casibus in quibus sufficit consensus, vt homicida sit irregularis, in illis similiter mutilans est irregularis, & in casibus, in quibus homicida aut ex inculpata tutela, aut ex defectu consensus nō est irregularis, in illis quoque mutilans non est irregularis.

Tertia conclusio.

Qui mutilat membrum alterius gratia sanitatis, vt medicus, vel chirurgus, non est irregularis.

Ita Sylu. loco cit. Nauar. c. 27. num. 208. Ratio est, quia hi reuera & iniure non dicuntur proprie mutilare, sed curare, Et cum hęc res sit odiosa, illi tantum iudicandi sunt mutilatores quo ad irregularitatem, qui proprie mutilant. Quarta conclu.

Qui non abscindit membrum alterius, sed tantum debilitat & eneruat reddens illud mancum vel deforme, non manet irregularis.

Hæc est contra Panorm. in. c. Cum illorum de sententia excommunicationis in. 6. Et Sylu. loco cit. Et Angel. Homicid. 5. §. 5. habēt tamen hanc conclusionem nostram Couar. Soto, Nauar. locis cit. & est communis inter Canonistas, Ratio est, quia irregularitas non incurritur, nisi expresse in iure habeatur, vt constat ex dictis, & ex. c. illo Is qui, de sententia excommunicationis in 6. sed in iure, vt in Clementina illa ille tantum decernitur irregularis qui mutilat alterius membrum, mutilare autem non dicitur qui solum debilitat, vel eneruat, sed qui vere abscindit illud, & pertruncat, ergo.

Ex quo sequitur percutientem aliquem in oculo, etiamsi visu illum priuet, si tamen non extrahat oculum eius non manere irregularem. Et confirmatur ex can. Si Euangelica, dis. 55. vbi Gelasius eo nomine declarat quendam irregularem, quia eruit alterius oculum, duo ille præstiterat, percusserat, & eruerat oculum, non affirmat illum irregularem, quia percussit, sed quia eruit.

Sed contra hanc quartam conclusionem argumentātur autores oppositæ sententiæ. Debilitatus, vel defædatus & citra detruncationem manet irregularis, vt constat dis. 55. ex multis capitibus, ergo multo potius est censendus irregularis qui alium debilitat, etsi non abscindat membrum aliquod. Respondeo negando illationem vi illius regulæ, qua sæpe vsi sumus, Non esse consti-

dam irregularitatem, nisi habeatur expresse in iure, in iure autem nõ est necessaria hæc illatio, nec habetur, vt si debilitatus est irregularis, qui illum debilitauit sit similiter irregularis. Addo istos plurimum differre, debilitatus enim efficitur irregularis, quia est ineptus ad decenter celebrandum, ad quod sufficit debilitatio illa, mutilator vero est irregularis, quia mutilat, qui autem solum debilitat, vere & proprie, qua ratione loquendum est maxime in odiosis, non mutilat.

Controuersia IIII.

QVANDO MVTILATVS *aliquo membro maneat irregularis.*

SIT prima conclusio.

Quicunque habet in aliqua parte sui corporis notabilem aliquam deformitatem, vt maculam in oculo, deforme vulnus, vel cicatricem in facie, est irregularis.

Ita habetur aperte can. primo dist. 55. & cap. 1. de corpore vitiatis. Estque communis sententia omniũ Doctorũ. Secũda cõcl.

Quicunque aliquo membro mutilatus, & trũcatus est, vel aliqua parte sui corporis, ita vt nõ possit tali membro, vel parte destitutus sine scandalo, & irreuerentia, ac indecentia sacrosanctã Eucharistiam attingere, irregularis est siue casu, siue a natura, siue ex infirmitate tali membro, vel parte mutilatus sit.

Habetur hæc concl. quo ad priorem partem de mutilatis membro vt manu, vel oculo. d. 55. can. si Euangelica, Et. c. Exposuisti de corpore vitiatis. Quo ad secundam vero partem. c. primo & vltimo de corpore vitiatis. Vnde, licet quiuis peculiaris digitus, vt videbimus, non sit membrum, sed tota manus, est tamen quiuis digitus pars corporis. Et propterea attendendum in ipsis, qui deseruiant Eucharistiæ, ita vt eorum defectus esset scandalum & irreuerentia, qui vero nõ, nam defectus priorum, vt pollicis & indicis inducit irregularitatem, vt habetur cap. primo & vltimo de corpore vitiatis, Defectus autem posteriorum, vt auricularis non inducit eam, vt habetur can. Lator. d. 55. similiter si ex pollice vel indice aliqua pars deficiat, cuius defectus non inducat scandalum, vel indecentiam, incurritur irregularitas ex tali defectu, vt explicatur istis cap. Primo & vltimo de corpore vitiatis, iuxta quem sensum intelligẽdi sunt canon. Qui partem, & canon. Pænitentes dis. 55. Tertia conclu.

Eunuchi sic nati ex vteris maternis, aut sic effecti ex infirmitate, vel a tyranno, aut inuasore non sunt irregulares, qui vero se ipsos castrauerunt, vel ab alijs sic effecti sunt ex ipsorum consensu, quod perinde est, irregulares manent.

Prior pars huius conclu. habetur can. Si quis a medicis, can. Eunuchus dis. 55. Secunda vero pars habetur can. Hi qui, can. Si quis absciderit eadem dist. Et cap. Significauit de corpore vitiatis, Et vtraque pars can. Si quis pro ægritudine d. 55. Et cap. ex parte primo & secundo de corpore vitiatis.

Ex prima conclu. hic posita sequitur ex deformitate exigua nõ sequi iregularitatem quæ vero sit grauis deformitas, quæ leuis & exigua, secundum prudentiam iudicandum est. Ita Alexander. 3. cap. Cum de tua de corpore vitiatis, prudentiæ Archiepiscopi cantuariensis relinquit, vt videat quid iudicandum sit de macula cuiusdã in oculo. Circa secundam vero conclu. lege Soto lib. 5. de iust. q. 2. ar. 1. vbi optime docet quam decens sit & rationi consonum, vt altari ministraturus non sit cæcus, truncus, aut deformis. Vide etia Malach. Primo vbi animalia deformia, aut cæca non vult Deus sibi offerri, quanto magis ministros cæcos, & truncos? Restat vt ad plenam horum intelligentiam videamus.

QVID SIT INTELLIGENdum nomine membri, *quando in iure dicitur mutilans qui præscindit membrum.*

NEcessaria est maxime hæc quæstio, vt intelligamus quando dicatur quis proprie mutilans, & eo nomine manere irregularis. Obseruemus primo corpori humano concessa esse a natura varia genera partium. Primi generis sunt quæ tantum pertinent ad decorem & ornamentum corporis, vt capilli, & barba. Secundi quæ non tantum pertinent ad integritatem & consistentiam totius integri verum etiam habẽt propriam & peculiarem operationem, & officia inter se distincta, vt oculus, pes, manus. Tertij generis sunt quæ nõ solum ad decorem & ornatum corporis pertinent verum etiam ad eiusdem intregritatem, & perfectionem non tamen habent propriam & per se distinctam actionem ab alijs sed coniunctam & accessoriam cum aliqua parte præcipua vt digiti pedis & manus. Concors est omnium doctorum sententia partes primi generis non esse membra, partes vero secundi generis esse

eſſe membra, adeo vt ſoleant huiuſmodi vocari membra præcipua, Tota autem queſtio eſt de partibus tertij generis an includantur in nomine membri, ita vt abſcindẽs digitum dicatur mutilaſſe membrum.

Caie. hic & Soto lib.5. de iuſt.q.2.arti.1. aſſerunt huiuſmodi partes vere eſſe membra, & inducere irregularitatem. Probant primo, quia membrum iuxta communem ſermonem idem eſt quod pars, ex qua integratur totum corpus, huiuſmodi autẽ ſunt digiti & membra acceſſoria, ergo. Secundo, in his ſtandum eſt iuri: in iure autem non ſolum numerantur inter membra, quæ habent actum & officium diſtinctum ab alijs, ſed etiam illa quæ habent actum & officium acceſſorium. Maior certa eſt. Minor probatur, quia Eunuchi in iure, vt patet ex textibus cit. diſ.55. & tit. de corpore vitiatis, ſunt irregulares ex defectu membrorũ: partes tamen illæ non habent proprium & per ſe diſtinctum officium, ſed acceſſoriũ. Hinc inferunt abſcindentem alicui quemcumque digitum etiam auricularem eſſe irregularem tamquam mutilatorem mẽbri.

Sylu. ver. homicidium.3.q.3. ſentit ex huiuſmodi membris acceſſorijs non omnia dicenda eſſe æque membra, quoniam neque omnia habent æqualem operationem, neque æque neceſſariam, maxime in ordine ad miniſterium altaris, ſed vocanda eſſe membra, aut illa quæ præcipua ſunt & habent propriam & diſtinctam operationem ab alijs, vt pes, manus, aut quæ licet ſint minus præcipua, ſunt tamen neceſſaria ad debitũ, & decens altaris miniſterium, vt pollex & index, & ita qui alicui pollicem, vel indicẽ abſcinderet, maneret irregularis, qui autem auricularem, nequaquam. Primo, quia cum nec dicant ordinem ad miniſterium altaris, nec habeant propriam & diſtinctam actionem, non ſunt dicenda membra, nec ſimpliciter, nec in hac diſputatione. Secundo, cum in mutilatione tota culpa ſit in mutilante, non autem in mutilato, quia hic patitur iniuriam, ille vero infert, minor cauſa ſufficit in mutilante ad incurrendam irregularitatẽ, quam in mutilato, ſed mutilatus parte neceſſaria ad debitum altaris miniſterium, vt pollice, vel indice, eſt irregularis, ergo & mutilator pollicis, vel indicis cenſendus eſt etiã irregularis.

Addunt aliqui hanc opinionem ſequentes digitum quoque medium eſſe dicendum membrũ in hac diſputatione, & mutilantem illum eſſe irregularem, quia habet ſpeciale munus in miniſterio altaris, nempe: vt cum eo fiant quoque ſigna benedictionum in formam crucis ſuper hoſtiam & calicem, ſed quæ hi addunt de digito medio ab omnibus excluduntur communiter, quia ſigna fiunt tota manu extẽſa ex cõſuetudine Romanæ Eccleſiæ, quod ſi aliqui vtãtur huiuſmodi ſignis ſolo indice & medio id parum refert, cum illa ſit Eccleſiæ Romanæ conſuetudo, cui in his ſtandum eſt.

Tertia opinio eſt nullam ex his partibus tertij generis eſſe membrum, neque ſimpliciter, neque in iure in ordine ad irregularitatem, & ita ſcindentes huiuſmodi partes & membra aceſſoria non incurrere irregularitatem. Ita Nauar. Et Couar. locis cit. & eſt communis inter canoniſtas & modo recepta inter diſcipulos D.Tho. quam etiam nos ſequemur. Sit ergo prima conclu.

Proprie & in rigore loquendo, illæ tantum partes, quæ habent proprium, & ſpeciale actũ, diſtinctumque officium ab alijs, ſunt dicenda mẽbra corporis.

Ita docet Ariſt.1.lib. de partibus animalium.c.5. Et. 4.lib. Metheororum,c. vlti. Et habetur in iure ciuili.l. Non ſint liberi. ff. de ſtatu hominum, vbi fere omnes iuriſconſulti idem docent, maxime Bart. in.l. Officiorum.ff. de officijs publicis. & Bald. l. ſeruis.ff. de ſeruis fugitiuis. Idem inſinuat D.Pau.1. Corint.12. dicens: Membra corporis non habere eundem actum, conſtituitque exemplum in oculo & pede. Idem repetit Rom.12. Membra corporis non habere eundem actum, quem locum explicans D.Greg.cã. Singula. diſ. 89. Fauet maxime huic ſententiæ, quia Apoſtolus dicens mẽbra corporis non habere eundem actũ, aperte inſinuat, illam tantum partem corporis proprie dici membrum, quæ habet ſuũ proprium, ac peculiarem, & diſtinctum actum ab alijs. Secunda concluſio.

Non eſt mutilator, neque irregularis, qui præſcindit membrum aliquod acceſſorium, ſed ille ſolus, qui præſcindit membrũ aliquod principale.

Probatur. Ius conſtituens irregularitatem contra mutilantes membra eſt pænale, ergo reſtringendum ad ea quæ proprie & in rigore ſermonis dicuntur membra, at membra acceſſoria Phyſice & proprie non ſunt membra, ſed ſola illa quæ ſunt principalia, ergo. Et confirmatur, quia hac quoque ratione autores oppoſitæ ſententiæ dicunt non eſſe irregularem eum qui eneruat, aut debilitat membrum alterius, quia cum irregularitas ſit res pænalis & imponatur mutilantibus

lantibus, est restringenda ad id quod est proprie mutilare, debilitare autem, vel eneruare membrum, nisi actu & reuera præscindatur, non est mutilare. Secundo irregularitas, vt sæpe diximus, non est ponenda, nisi habeatur expresse in iure, at non habetur expresse in iure, vt sit irregularis mutilans membrum accessorium, aut mutilans membrum quocunque modo dicatur membrum sed simpliciter mutilans membrum, membrum autem simpliciter & proprie non est nisi illud quod vocamus principale. Tertio habetur expresse in iure, vt ille, cuius mēbrum abscinditur, maneat irregularis, docēt autem ipsimet Cai. & Soto illum cuius digitus abscinditur non manere irrregularem nisi per illam abscisionem incurrat notabilem deformitatem, vel impotentiam in ordine ad ministerium altaris, ergo digitus non est membrum. Probo consequentiam, quia cum in iure illud statuatur, si digitus esset membrum, sola abscisio digiti induceret irregularitatem, quicquid esset de deformitate, vel impotentia, at sola abscisio non inducit, vt ipsi fatentur, & est communis sententia, nisi sit illa deformitas, & impotentia, ergo digitus non est membrum. Ita fit, vt quemcunque digitum quis præscindat siue auricularem, siue indicem, siue pollicem, siue medium, non sit irregularis cum digitus non sit, quantum ad præsentem disputationem, membrum, differunt enim hic plurimum pars & membrum, exigiturque plus ad membrum, quam ad partem, quicquid enim componit totum est pars, membrum autem non est nisi sit pars habens suam propriam actionem, & officium distinctum ab alijs.

Et per hæc patet solutio ad primum argumentum Mag. Soto quamuis enim in communi sermone sumantur promiscue & pro eodem pars & membrum, proprie tamen, sicut diximus, differunt. Et in hac materia, cum sit odiosa, restringendæ sunt voces ad suas proprias significationes. Ad secundum respōdeo, manere Eunuchos qui suo consensu castrantur irregulares, siue illa pars quæ eis ab scinditur, sit membrum, siue nō, quia ita est decretum in iure, quemadmodum qui sibi ipsi voluntarie abscindit partem digiti, manet irregularis, vt habetur, Can. Qui partem, dist. 55. Et. c. primo de corpore vitiatis, pars autem digiti omnium cō sensu non est membrum. Vnde sicut huius irregularitatis non possumus aliam asignare causam, nisi voluisse ius ita punire huiusmodi mutilatores suarum partium, ita quoque huius irregularitatis Eunuchorum non est alia ratio, nisi voluisse ius ita punire consentientes in talem abscisionem.

Ad argumenta Sylu. Respondeo, Non esse simile de mutilante & mutilato, Nam mutilatus, siue pars quæ ipsi abscinditur, sit membrum, siue non, si incurrat per illam abscisionem indecentiam, vel impotentiam in ordine ad ministerium altaris, manet irregularis, mutilans vero non, nisi mutilet partem, quæ sit membrum proprie loquendo, quia ita definitur in iure, cui in his standum est. Nec hoc debet esse mirū, vt mutilatus maneat aliquamdo irregularis, mutilans vero non, nam ipsimet Soto & Sylu. ac omnes concedunt, eum cuius manus debilitata est & eneruata, esse irregularem, cum tamen ille qui debilitauit, & eneruauit, si non abscindit, non sit irregularis, similiter qui actu omnino casuali dans operam rei licitæ & non periculosæ adhibitaque omni diligentia alium brachio, vel manu priuaret, non maneret irregularis, cum tamen ille sic mutilatus esset irregularis ob deformitatem & impotentiam. Vnde qui alium priuaret pollice, vel indice non manet irregularis, cum hi digiti proprie non sint membra, ille vero qui pollice vel indice priuaretur, manet irregularis ob deformitatem & indecentiam, ac quandam impotentiam ad debitum ministerium altaris. Quo fit, vt chirurgus qui digitum alteri præscindit gratia sanitatis, duplici nomine fit liber ab irregularitate, primo quia id facit sanitatis gratia, Secūdo, quia nō præscindit membrum proprie, Vnde regula illa Sylu. est falsa, leuiorem causam sufficere vt percutiens incurrat irregularitatem, quam percussus.

ARTICVLVS. II.

An liceat parentibus verberare suos filios, & dominis suos seruos.

Conclusio est affirm.

Licet parentibus, dominis, prælatis, & magistris suos inferiores verberare, non tamen mutilare.

Probatus, cū ratio mediorū sumēda sit a fine, Et parētibus dñis, prælatis, & magistris incumbat quidem corrigere, ac emendare sibi subditos, non autem punire, vt malefactores, quod est solius potestatis publicæ, pos-

sunt

sunt exercere in eos quæ iuxta rectam rationem sunt accommodata ad correctionem, & emendam, non autem ea quæ pertinent ad iustitiam vindicatiuam, verberare, & flagellare sunt quandoque accommodata media ad correctionem, & emendã, per dolorem qui verberibus incutitur, mutilare autem iuxta eandem rectam rationem non est medium ad emendam, sed potius iustitiæ vindicatiuæ, cum per mutilationem inferatur nocumentum irreparabile, poterunt ergo parentes, domini, prælati ac magistri verberare sibi subditos, eadem autoritate qua possunt eos corrigere, mutilare autem nequaquam. Et confirmatur, cum mutilatio in iure sit quædam occisio membri, ille solus habet ius in partes corporis, qui habet in vitã totius corporis, sola autem potestas publica habet hãc auctoritatem, & ius, illa ergo solum potest mutilare. Hæc doctrina obseruanda est propter aliquos dominos crudeles in suos seruos emptitios.

Circa hunc articulum sunt nonnulla dubia. Primum est.

AN QVANDO NONDVM

erãnt Resp. vt initio mundi antequam genus humanum cresceret, vel vbi modo homines turmatim viuerent, & sine Rep. posset pater punire filium occisione vel mutilatione.

Respondeo, parentibus, vt parẽtes sunt numquam licuisse nec modo licere filios quantumuis male factores ita punire. Dico vt parentes sunt, quia si pater non solum sit pater, verum etiam aliquibus hominibus quãtumuis paucis in vnum congregatis Princeps & caput inter illos, tunc iam non agit vt pater, sed tamquam habens potestatem publicam, at si nullum aliud habeat ius, nisi domesticum, & œconomicum, quale solẽt habere parentes in filios, qua patres sunt, non possunt eos punire morte, aut mutilatione. Ratio est, quia talis punitio, cum sit actus iustitiæ vindicatiuæ, exigit processum iuridicum, in quo productis testibus, audito reo, & consideratis omnibus feratur sententia, quæ omnia pertinent ad potestatem publicam, essetq; inique hominũ saluti, & gubernationi consultum, si quiuis pater domi suæ sine tali processu, aut cum solo processu domesticorum posset filium suum occidere, vel mutilare. Secundo repugnat rectæ rationi, vt quilibet pater, cum tot sint inter parentes qui parum ingenio valent, posset facere processum, & illius merita expendere ac iudicare. Tertio ius paternum tantum se extendit ad educandos filios, & bene instituendos, horret autem natura, vt parentes sint vindices in filios, punire autem morte, aut mutilatione est esse vindicẽ iustitiæ, iuxta illud Pauli de gubernatoribus & iudicibus, *Non sine causa gladium portat, vindex enim Dei est, &c.* ergo. Ita fit, vt licet Caim meruerit vt homicida supplicium mortis, Adam tamen non potuisset illum occidere, quia erat quidem Adam dominus orbis terrarum quo ad vsum omnium rerum, non tamen iudex, vel princeps in suos filios, sed deinde, postquam genus humanum creuit & in varias Resp. diuisum est, iure gentium, habet vnaquæque suum principem, qui has punitiones exerceat, numquam autem parentibus id licuit.

AN VIRI POSSINT VER-

berare vxores suas.

Dico aliquando licere. Quia vir est caput vxoris, & ipsa sub viri potestate, non tamen id licet, nisi grauissima necessitate exigente, & cum certa spe emendæ, aliter barbarum est, & minus politicum vxori manus iniicere, cum sint vna caro, dataque sit viro non in ancillam, vel famulam, sed in sociam, & adiutricem gubernationis domesticæ.

AN FRATER MAIOR NA-

tu possit verberare minores.

Respondeo simpliciter id non licere. Quia primogenitura non dat ius in posterius genitos, licebit autem quando minores sunt pupilli, & ipse maior vel testamento patris, vel decreto iudicis est institutus illorum tutor, vel quando mater habet cateruam filiorum sub sua tutela, & maior illorum gubernat domum, estque in ea velut pater familias, quia in his casibus frater maior est superior ad minores, viuente autem patre, vel si fratres habeant suos tutores, non licet fratri maiori verberare minorem, quamuis si verberet, non ita grauiter peccabit, sicut alia persona extranea. In his omnibus attendendæ semper sunt circunstantiæ delicti, & personæ puniendę, vt correctio & castigatio sit proportionata & debita faciendaque ex desiderio emendę, non ex odio, aut appetitu vindictę, vel impetu iræ, quia tunc iam esset peccatum aut ve-

veniale, aut mortale iuxta rationem odij, & iræ, & quantitatem verberum. Videamus.

VTRVM LICEAT SVPE-*rioribus verberare sibi subditos constitutos in sacris, absque eo quod incidant in can. si quis suadente diabolo.*

DE prælatis tam Ecclesiasticis, quam religiosis non est dubium hoc licere, nec ex eo incidere in can. illum, vt patet in Decretis dist. 45. per totam, debent autem punire eos modo consueto in sua diœcesi, vel religione. Quod si vtantur modo non consueto, vt qui fuste vellet percutere, certe incideret in illum can. quia talis modus non est verberatio, nec castigatio, quæ ipsis permittitur, sed percussio & iniuriosa læsio, similiter si in verberatione aliquo modo excedat etiam vsque ad alicuius sanguinis effusionem, nec incidit in can. nec est irregularis, quia non potest superior, maxime in culpa graui ita esse mansuetus, quin aliquo modo excedat, cum tamen id accidat præter eius intentionem, ita vt animus eius non fuerit excedere, aut sanguinem illius fundere, sed grauiter pro culpa graui verberare, quod si excessus sit nimius (quod attendendum est partim ex grauitate culpæ, partim ex verberatione & eius effectu) ita vt prudentum iudicio ex odio & ira talis verberatio proficisci credatur, tunc incidit in illum can. & manet propter talem sanguinis effusionem irregularis.

Sed contra hæc obijcio. Eo ipso quo excedunt, inijciunt manus violentas in suum subditum: ergo peccant mortaliter, & incidunt in illum can. Secundo, si quis cum eo excessu defendat se a clerico inuasore, peccat, & incidit in illum can. quia non seruauit moderamen inculpatæ tutelæ, ergo similiter quicunque excessu punit clericum.

Ad primum respondeo, totam illam actionem esse vnam castigationem, quæ licet aliquo modo excedat, non est temeraria, nec violenta supposita grauitate delicti, vt expositum est. Ad secundum dico, illum esse irregularem, quia tantum ei licet se tueri, nõ tamen cum excessu, nisi excessus ille esset maxime leuis, at prælatus potest punire acriter in culpa graui, & excessus ille continetur intra limites acris punitionis. Aliter aperiretur ianua multis & innumeris scrupulis Prælatorum, dareturque ansa iniquis, vt cum castigarentur, imponerent facile Prælatis suis illos excessisse. In his omnes conueniunt.

Quęstio autem posita est de alijs superioribus, maxime parentibus, & magistris. Panorm. in c. Cum voluntate de sententia excommunicationis ita distinguit, vt liceat parentibus & magistris verberare sibi subditos constitutos in minoribus, non autem cõstitutos in sacris: Sic enim videtur colligi ex isto c. cum voluntate. §. si vero. Sylu. Excommunicatio. 6. §. 4, Et Caiet. Excommunicatio. c. 8. iudicant idem posse parentes in filios, & magistros in discipulos, quod Prælati in suos subditos. Soto lib. 5. de iust. quæst. 2. art. 2. repræhendit hanc sententiã quia Prælati, cum habeant iurisdictionem, & autoritatem publicam iu suos subditos, possunt etiam in sacris constitutos punire verberibus citra illam excommunicationẽ, at cęteri vt parentes & magistri non habent talem autoritatem, & ita non esse idem eis concedendum, quod Prælatis, sed in his standum esse vsui. Ex recentioribus nonnulli subscribunt Syluestro.

Dico tamen primo, nec parentibus nec magistris, nec vllis alijs a Prælatis licere verberare præsbyteros, tum quia recta ratio docet id esse cum maxima iniuria sacerdotij, tum etiam quia dignitas sacerdotalis præstat dignitati generationis naturalis, & magisterij. Dico secundo constitutos in minoribus tam parentes, quam magistros posse verberare debito modo & pro qualitate delicti, In quo omnes conueniunt, & constat ex illo. c. Cum voluntate, consttitutos vero in sacris, vt diaconos & subdiaconos parentes posse verberare pro re grauissima, & cum certa spe emendæ, quia do nec fiant presbyteri semper sunt parentibus suis inferiores, & habent in eos parentes autoritatẽ. De magistris vero an id possint, hac parte habet locũ dictũ M. Soto stãdum esse vsui loci, nã vbi id fieri cõsueuit, nõ fit iniuria ordini. & videtur ita expedire, vbi autem non consueuit fieri, fit iniuria ordini.

ARTICVLVS III.

An liceat alium incarcerare.

PRima conclusio. *Publica potestas tam Ecclesiastica, quam ciuilis potest malefactores incarcerare.*

Probatur. Ratio mediorum sumenda est ex fine, ad publicam potestatem pertinet & malefactores punire, & malis obuiare, ad punien-

puniendum vero malefactorem necesse est custodire illum in carcere, donec feratur sententia, similiter ad vitanda aliqua mala in Rep. expedit aliquos malefactores, aut cognitos tales, aut prudenter suspectos in carcere detinere, ergo licet autoritate publica alios incarcerare. Secunda conclusio.

Contra ordinem iuris non licet, nec potestati publicæ, aliquem incarcerare.

Patet, quia eo ipso quo id fieret contra ordinem iuris, esset inferre damnum proximo cum iniuria, cum in carcere priuetur homo re tanti pretij, qualis est libertas, & liber vsus suorum membrorum. Ex hoc art. sequitur licere iudicibus incarcerare aliquos. Primo, qnando eorum custodia est necessaria, vel ad ipsorum punitionem, vel ad vitanda aliqua damna imminentia. Secundo, vt custodiantur donec feratur sententia. Tertio, vt ea via compellantur ad soluenda debita alias non soluturi, ita tamen vt in his omnibus seruetur ordo iuris: Extra hos casus iudex tradens aliquem carceri tenetur ad restituendas illi omnes expensas omnia lucra cessantia, & omnia damna, quæ ille incarceratus passus est, nec aliter sunt absoluendi huiusmodi iudices. Tercia conclu.

Sicut potest autoritas publica incarcerare, ita quoque mittere in exilium, quando pro qualitate delictorum, vel ad vitanda aliqua damna imminentia iuxta rectam rationem ita expedierit.

Sed in his peccaret quoque grauiter iudex qui non seruaret ordinem: vt siquis mitteretur in exilium sine processu, & inauditus, Quarta conclu.

Parentes possunt quidem per aliquod tempus domi suæ recludere, & detinere suos filios, vt corrigantur, & ab aliquo malo abstineant, maxime si volunt indecenter nubere, aut ludis & libidine bona consumant, incarcerare tamē nequeunt.

Quia illud prius est medium ad emendam, quam tenentur parentes curare, posterius vero est medium vel ad punitionem iuridicam, vel ad bonum cōmune Reip. quæ tantum pertinent ad potestatem publicam, non autem ad parentes priuatos.

ARTICVLVS. IIII.

An peccatum quod committitur, vel occidendo, vel mutilando, vel verberando sit grauius ex eo, quod recipiens talia damna habeat aliquos coniunctos.

SIT conclusio.

Cæteris paribus grauius peccat, qui infert ista damna habenti personas coniunctas, vt consanguineos, affines, vel domesticos, quam qui ea infert non habenti aliquos coniunctos.

Ratio est aperta, quia omnes isti coniuncti consequenter læduntur, & iniuria consanguineo suo illata, in ipsos quoque refunditur, damnum autem, & iniuria, quod in plures deriuatur, & plures afficit, grauior culpa est. Dixi cæteris paribus, quia ratione personæ, aut damni potest grauius peccare, qui nocet nullum coniunctum habenti, quam habenti multos: grauius peccat occidens Episcopum, etiamsi nullum habeat consanguineum. vel affinem, quam occidens priuatum hominē, etiamsi habeat multos coniunctos: similiter grauius peccat qui occidit hominem nullum habentem consanguineū quam mutilans membrum alterius, etiamsi mutilatus multos habeat coniunctos.

QVAESTIO 66. DE FVRTO.

QVamuis damna quæ in corpore inferuntur proxime sequātur dāna, quæ nocēt honori & famæ, quia grauiora sunt illis quæ fiūt in bonis, nilominus D. Tho. prosequitur prius ea quæ opere & actu exercentur, quam quæ sermone & verbo, & ita explicatis damnis quæ inferuntur corpori agit de furto & rapina, quæ nocent bonis temporalibus.

ARTICVLVS I.

An possessio rerū tēporaliū sit naturalis homini.

IN rebus temporalibus duo reperiuntur: natura earum, ad quam reducuntur proprietates illam consequentes, & vsus earum. Sit prima conclusio.

Rerum temporalium quantum ad earum naturas & proprietates solus Deus est Dominus, potestque & naturam, & proprietates rerum immutare.

Constat ex mille locis S. Scripturæ. Secunda conclusio.

Rerum temporalium quo ad earū vsum homo est dominus, ac possessor iure naturali & diuino.

Ordine

Ordine enim naturæ imperfectiora sunt propter perfectiora, & Ge. 1. Faciamus hominem &c. & præsit volatilibus cœli, & bestijs terræ &c.

ARTICVLVS. II.

An liceat hominibus possidere rem aliquam, vt propriam.

Conclusio est affirm. *Licere: imo fuisse necessariam rerum diuisionem, & appropriationem*. Primo vt agri diligentius colantur. Secundo vt hæreditates distinctæ distinctos quoque & varios fructus proferant iuxta varia hominum ingenia. Tertio vt tolleretur occasio litium, & dissensionum. Sed hæc ita sunt appropriata, vt nilominus debeant diuites & potentes indigentibus facile tribuere. Quæ circa hos duos articulos disputāda sese offerebant copiose explicauimus in illo tractatu de dominio.

ARTICVLVS. III.

An sit hæc optima definitio furti, occulta acceptio rei alienæ.

Diuus Tho, statuit furtum, cum sit quædam iniustitia respicere alienum, sicut iustitiæ est reddere vnicuique suum. Deinde cum alienum sit corpus proximi, mēbra eius & res tēporales nēpe honor & fama, & diuitię furtū non potest respicere corpus, aut membra, quia est vitium distinctum ab adulterio, homicidio, & mutilatione, quæ respiciunt corpora, & membra aliena, neque respicit honorem, vel famam, quia est vitiū etiam distinctū ab infamia, & detractione, quæ versantur circa honorē & famam. Vnde solas respicit res temporales, idest diuitias, Deniq; si res tēporales accipiantur domino consentiente, nulla est iniquitas cum ergo furtum iniquitas sit, erit vsurpatio rerum alienarum occulta, legitimo domino dissentiente: vnde optime definitur occulta acceptio rei alienæ.

De hac materia agunt. DD. Theologi in. 15. Dis. Canonistę in Decre. Tit. de furto Legistę Cod. & ff. de furtis, Sumistæ in verbo. Furum, & Rapina, Ioan. Med. Cod. de rebus restitu. a. q. 4. vsque ad. 10. Soto lib. 5. de iusti. q. 3. Nauar. c. 17. in manual. & c. final. 14. q. 6. Couarr. in regula peccatum.

Cum variæ sint furti definitiones, non desunt qui alias amplectētes hanc D. Tho. reprehendant. Iuristæ quasi ad ipsos proprie pertineat disputatio de contractibus, & de vitijs quæ in ipsis committuntur, volunt ptopriam definitionem furti esse illam Pauli Iuriscon. quæ habetur. ff. de furtis, & Institu. de obligatio. quæ ex delicto nascuntur vbi definitur furtum, Contrectatio fraudulenta rei alienæ, corporalis, & mobilis, vel vsus & possessionis eius animo lucrādi. Medina. q. 4. citata definit furtum acceptionē rei alienę inuito domino quæ definitio est communiter recepta in scholis. vnde illa D. Tho. videtur minus accōmodata. argumentanturque contra illam nonnulli.

Primo vsura, cambium, iniquum iniusta, emptio vel venditio, acceptiones sunt iniquæ & occultæ rei alienæ at nec D. Tho. nec vllus Doctorum vocat eas furta, sed pertinent ad alias species iniqui contractus: Secundo, filius accipiens a patre, & vxor a viro occulte accipiunt alienum, nec tamen iudicantur, fures, aut puniuntur vt tales. Tertio qui domino sciente & vidente rem eius ipso inuito accipit, vere furatur, at illa acceptio non est occulta. Quarto accipiens vxorem vel filiam alienam, grauissimum comittit furtum, at vxor & filia non cōputantur in rebus alienis, neque in definitione furti intelliguntur per res personæ sed bona temporalia, Denique ex communi omnium consensu & D. Tho. hic adsecundum detentio rei alienæ inuito domino pertinet ad speciem furti, attamen talis detentio non est occulta acceptio, potuit enim (vt quotidie fit) domino consentiente & voluntarie accomodante rem illam accipere, quam deinde inique detinet.

Sed propter hæc arg. nō est recedendū a D. Tho. doctrina, Doctor enim sanctus bene nouerat omnes istas definitiones & alias plures, habuit tamen semper de more sanctorum patrum vestigijs inhærere, & quoniam hec definitio furti legitur apud D. Isido. lib. 9. Ethimol. capite de verbis incipientibus alitera. F. ideo eam amplectitur, Tum etiā quia definitio eo est pręstatior, quo breuius naturam rei explicat, & quidquid aliæ multis verbis proponunt, hæc paucioribus continet: Sed singulas expendamus: In primis illa Iuriscons, in multis vitiose redundat in alijs nihil habet quod hæc D. Tho. non contineat. Principio non vtitur proprio

prio genere, quia contrectatio proprie est actus, quo rem aliquam attingimus, furtum vero cũ sit vitiũ, habet se per modũ habit⁹: Vox illa, fraudulẽta potest tria significare, primo, fraudem & dolũ in contractu, Secũdo, vim aliquã & violentiã, Tertio, ignorantiã & dissensum veri domini. Si Iuriscon: sumat hic vocẽ fraudulenta in primo significatu, nõ cõuenit furto, sed pertinet ad vsuras, cãbia, & alios contractus dolosos, specie (vt videbimus) distinctos a furto. Si in secundo, tantumdem, vis enim & violentia non conueniunt furto, sed cõstiuunt speciẽ distinctã ab eo, scilicet rapinã, vt videbimus artic. seq. vnde debet vti ea in tertio significatu, pro ignorãtia & dissensu dñi, quod aptius explicat D. Tho. voce occulta. Vox illa (rei corporalis & mobilis) est falsa & impertinẽs: falsa, quia furtũ etiã versatur circa immobilia. Vere enim qui fundũ vel domũ alienã inique occupat, committit furtũ, impertinẽs vero, quia nomine rei alienæ omnia bona tẽporalia, mobilia vel immobilia continẽtur. Similiter redũdat vox illa vsus, vel possessionis, quia nomine rei alienæ omnes res tẽporales, & earũ vsus & possessiones intelligũtur: Multo magis redũdat vltima vox (animo lucrãdi) primo, quia natura furti nõ est sumenda ex fine furãtis. sed ex propria ratione furti, quę consistit in iniqua acceptione rei alienæ, quocũq; fine fiat: secũdo, quia accipiẽs occulte rẽ alienã, vt destruat, vel comburat, non accipit animo lucrandi, nihilominus vere furtum cõmittit.

Communis Theologorũ definitio, quam adeo probat Medina, non differt ab hac. D. Tho. per vocem enim illã (inuito domino) aut intelligitur aliqua vis domino illata, aut ignorantia & dissensus: Primũ, nõ habet locum in furto, quia est proprium rapinæ, quæ specie ab ipso differt: vnde sumetur in secundo sensu, quomodo, vt constat, continetur optime in voce (occulta).

Nunc ad argumenta proposita. Ad primum respõdeo, vsuram, cambia iniqua, &c. esse quidem iniustas acceptiones, nõ tamen furta, quia non sunt acceptiones occultæ eo modo quo sumatur hic a D. Tho. occultũ, sumitur namque pro inuoluntario, quod vocat Arist. 3. Ethic per ignorãtiam & non consensum: vsura autem cambia &c. fiunt cum consensu & voluntate domini, quamuis illud voluntarium posit appellari mixtum. Differunt etiam, quia de ratione furti non est aliquis dolus vel fraus, quæ vt videbimus reperitur in vsura, cambijs, & similibus contractibus iniquis.

Ad secundum respondeo, filios, si in exigua quantitate aliquid accipiant parentibus ignorantibus non committere furtũ, quia parentes iudicantur probabiliter tales acceptiones permittere, vt diximus in materia de ludo: similiter si parens crudelis sit, & cũ posit deficiat in necessarijs, potest tunc filius tentatis prius facilioribus vijs, occulte accipere sibi necessaria absque furto. In quo ne tamquam impropria causa inique iudicet, debet vti consilio prudentis cõfessarij. Simile iudiciũ est de vxoribus, possunt sine furto accipere exigua, & ea quæ sibi & domui suæ prudenter iudicauerint necessaria, potest etiã, si vir vel filij in peccato existãt, moderate aliquid accipere ad faciendas eleemosynas, & offerendũ pro illis sacrificium, vt a domino conuertantur, sicut commendatur Abigail. 3. Regum. 15. quæ ignorante viro multis muneribus placauit Dauidem, vt virum suum ab imminenti interitu liberaret.

Quæres hac ocasione: Quando filij vel vxores pręter casus hic positos aliquod a parentibus vel viris accipiunt, cum tunc reuera sit furtum, si pater vel vir obtineat a superiori edictum, quo sub censura pręcipiatur, vt quicũque habeãt aliqua bona occulta eorum, teneantur illa manifestare, tenebuntur ne isti? Respondeo si in edicto habeatur expresse, vt teneantur omnes manifestare quãtumuis coniuncti, teneri etiam istos, quia huiusmodi sermone indicatur, esse animum & eius qui instat, & superioris illius, domesticos etiã obligare, quod si tãtum proponãtur in genere, nec exprimatur ista clausula, non tenentur: tum quia odia sunt restringenda, tum quia quando solum vtuntur illa clausula generali, nec adhibetur illa exprimens coniũctos, quæ potuit & solet aliquãdo adhiberi, prudenter iudicandũ est, neq; eius qui instat, neque superioris animũ esse obligare illos: Tenebitur tamen filius si habeat bona castrensia, vel alia libera, restituere patri non minus quam extraneo, vel aliqua via obtinere remisionẽ a patre, vel si nihil horũ pręstitit, moriẽte patre ex parte suæ hæreditatis alijs fratribus cõpensare. accepta. Similiter vxor, si habet bona parafernalia, vel libera, debet restituere viro, sin minus quando locus fuerit de sua dote.

Ad tertium respondeo, accipientem alienum domino vidente, occulte etiã accipere, in eo sensu, quo sumitur hic occultum id est, domino non consentiente, hoc enim

eſt quod eſt de ratione furti,quod enim videat vel non,peraccidens eſt.

Ad quartum dico, accipientem vxorem vel filiam alterius non commitere furtum, & hoc probari iſto argumento,ſed committere alterius ſpeciei peccatum , nam ſi accipiat ipſis conſentientibus,ad libidinem , eſt luxuria:ſi ipſis reclamantibus vel ſumit ad eas vendendas aut tradendas alicui , & eſt captiuitas , vel ad recludendas, vt conſentiant in aliquod matrimonium,& eſt incarceratio, vel ad libidinem,& eſt priuata quædam ſpes luxuriæ quæ dicitur raptus &c.

Ad vltimum reſpondeo,iniquam detentionem eſſe vere furtum & occultam acceptionem rei alienæ,quamuis enim aliquando res à proprio domino ipſo cõſentiente accipiatur , quam primum autem illam qui incipit iniuſte detinere , tunc dicitur eam occulte ſibi accipere,cũ eã velit apud ſe habere ſine domini cõſenſu.Et in foro animæ eſt vere fur, & tenetur in conſcientia reſtituere omnia dãna ſubſecuta:in foro autẽ exteriori nõ iudicatur fur , nec punitur vt talis,quia forũ exterius præſumit non inique, ſed vel obliuione,vel impotentia , vel aliquo alio titulo rationabili detinuiſſe.

Circa hoc vltimum argumentum multa philoſophatur Caietanus hic , quibus non indigemus,ſed videnda ſunt,quæ ſupra diximus,de reſtitutione, agentes de mutuatorio & depoſitorio.

ARTICVLVS IIII.

An furtum & rapina differant ſpecie.

IVriſtæ faciunt furtum genus quoddam ad rapinam, & alias iniquas acceptiones rei alienæ, vt videre eſt apud eos, l. ſi vendidero. ff. de furtis.&.§. Qui vi, Inſtit. De vi bonorũ rapto,quibus ſubſcribebãt aliqui veteres Theologi adducti autoritate D. Auguſt.qui ſerm.19.de verbis Apoſtoli,& habetur.14.q.5.Can. ſi quid.ait, *Si quid inueniſti,& non reddidiſti,rapuiſti.* Vbi rapinam vocat furtũ,quia retinere alienũ inuentum,furtũ eſt.Idẽ videtur docere in lib. 2.queſt.in Exo.q.71.& habetur 14.q.5.Ca. Pœnali,vbi rapinã & quamcũque iniquam vſurpationẽ alieni vocat furtũ,ait enim:*Nõ permittit rapinã,qui furtũ prohibuit,ſed apte in furto totum voluit intelligi*, id eſt,omnem iniquã acceptionẽ:vnde Doctores iſti diuidebãt furtũ in fraudulentũ, quod cõmittitur

in vſuris & alijs doloſis contractibus, occultũ,quod vocamus communiter furtum, & violentum,quod eſt rapina.

D.Tho.& cõmunis nunc Theologorum ſchola facit furtũ & rapinã vitia ſpecie diſtincta,ſub iniqua acceptione alieni tamquã ſuo genere: ita vt furtum ſit acceptio occulta.i.ſine conſenſu domini,nulla tamen adhibita violentia, rapina vero non ſolum ſine conſenſu, verumetiam adhibita violentia: quæ eſt aperta doctrina Ariſt.5.Ethico.

Ad intelligentiã huius ar.obſeruemus primo:Sicut iuſtitiæ eſt reddere vnicuiq; ſuũ, ita iniuſtitiæ eſſe vſurpare alienũ,&cũ in iuſtitia nõ reperiatur , nec patiatur quis iniuſtũ(vt docet ibidẽ Ariſt.)niſi inuitus, quia ſciẽti &volẽti nõ fit iniuria:acceptionẽ alieni eo nomine eſſe iniquam & iniuſtã , quia fit contra voluntatẽ domini: contra voluntatem autem domini dicitur aliquid fieri bifariã,vel quia fiat occulte .i. eo ignorante,ac ſine ipſius cõſenſu,vel quia fiat aperte & manifeſte,ipſo tamẽ reclamante, & illata aliqua violentia , vel armis , vel recluſione ipſius , vel fractione & ruptione domus. Quod aperte docet Ariſ.3.Ethic. vbi conſtituit duplex inuoluntariũ , aliud per ignorãtiam quod vocamus occultũ,aliud vero per vim quod vocatur manifeſtum. i. domino vidente,vel ſciente,ſed reclamante.

Obſeruemus ſecũdo,cũ fraus & dolus cõſtituãt etiã quoddã inuolũtariũ vt docet ibidẽ Ariſt. Illũ qui cũ fraude aliquid admittit,& cõſentit,pati inuoluntariũ , & diſſentire,vel abſolute & ſimpliciter,quãdo.ſcilicet detecta fraude nõ cõſenſiſtet, vel ſaltim quodã modo, quãdo etſi prudẽs & ſciens illã fraudẽ admittat,cõpulſus tamẽ aliqua neceſſitate,quia tũc ille conſenſus eſt mixtus ex volũtario & inuolũtario,quod vocamus voluntarium mixtum,quale reperitur in eo qui proijcit merces in mare.

Obſeruemus vltimo , quod ſequitur ex his,cũ iniuſtitia cõmutatiua conſiſtat in eo quod eſt vſurpare alienũ cõtra voluntatẽ legitimi dñi,qua parte conſiſtit in eo quod eſt vſurpare alienum , quod eſt velut materia alicuius iniuſtitiæ,eſſe conſtituendum neceſſario genus quoddã iniquã vſurpationẽ, & acceptionem rei alienæ , qua parte vero malitia huius iniuſtitiæ ſumitur ex inuoluntario domini, quod eſt velut formale, hoc genus diſtribuendum eſſe in varias ſpecies iuxta varios modos quibus res accipitur contra voluntatem domini. Conſtat enim ex logicis genus eſſe id quod commu

nius

nis est & sumi ex eo quod habet se velut materia, & respondere materiæ, differentias vero & species quę illis constituuntur sumi ex eo quod habet se velut forma, ac respondere formę: Ita sit, vt iniqua acceptio sit genus ad omnes actiones quibus alienum iniuste vsurpatur, huius vero generis primæ & proprię species sint duę, furtũ, & rapina, Vnde fit conclusio.

Furtum & rapina sunt duæ species formaliter distinctæ, sub iniqua acceptione alieni, tamquam sub genere.

Probatur, Malitia per quam acceptio alieni constituitur iniqua & iniusta nascitur ex eo quod fiat contra voluntatem domini, & in ea dñs inuoluntariũ patiatur, inuoluntariũ est duplex, aliud occultũ.i. per ignorantiam, & aliud manifestũ & per violentiam, quæ duo specie & formaliter distinguuntur, ergo acceptio alieni occulte, & per ignorantiam, quæ est furtum, & acceptio alieni aperte, cũ violentia, quæ est rapina, specifice etiã & formaliter distinguẽtur.

Hanc differentiam non solum D.Tho.& Theologi Arist.quoque & Philosophi morales verum etiam peritissimi iurisconsulti constituũt, vt videre est in.l. Sed nouo iure. C.de seruis fugitiuis. Et Vlpianus.l. fur .ff. de furtis. Ex hac doctrina sequitur, non distingui furtum & rapinam, quia illud occulte, id est in tenebris & noctu fiat, aut absente domino, rapina vero aperte, id est in luce diei, & domino vidente vel sciente: quã si fur nocturnus sit proprie fur, diurnus vero raptor & latro: potest enim furtum etiã fieri & domino præsente, si dominus non consentiat, sed nihilominus ob suam modestiam, vel honorẽ, aut alia de causa taceat, propter quod fur sine vlla resistentia accipiat, similiter potest quis exercere, rapinam domino absente, vt si ingressus domum, dominum alliget aut recludat in loco, ne uideat furta, vel clamet, aut armis & metu cõpellat illum abire, & recedere, vel tacere, aut eo absente per vim domum irrumpat: quocumque modo ex his vim inferat rapinam exercet, etiamsi domino absente accipiat, Vocatur ergo furtũ acceptio occulta, rapina vero acceptio manifesta, vt videre est in locis adductis & .l. 2. de furtis, vbi proponuntur duo furtorum genera, aliud occultum & aliud manifestum, in eo sensu quem exposuimus: Quãuis dicatur etiam occultum quando non probatur, manifestum vero quando fur in fraganti delicto accipitur, in quo sensu vtitur etiam lex ista secunda de furtis, sicut explicatur deinde l.3. eodem titulo.

Ad argumenta autem initio proposita ex D.Aug. Glosa in illud cap. Pœnale. arbitratur rapinam & furtum materia tantum distingui, ita vt rapina sit quædam pars furti: constat autem oppositum distingui forma & specie: vnde dico primo, sæpe autores Latinos confundere ista nomina, furtum & rapina, & ita facere illis locis Iurisconsultum, & D. August. in illo Can. Si quid inuenisti, hic autem in scholis, vbi pro prijs vocibus vtimur, ista distingui specie, vt constat. Ad secundum locũ. D Aug. respondeo, ibi D. Augustinum non docere rapinam esse quandam speciem furti, furtum vero genus vel quoddam totum & cõmune ad rapinam: sed vult furtum & rapinã esse partes, iniustę acceptionis, & similiter prohiberi illo præcepto septimo, vnde cum dicit: *Qui furtum prohibuit, non permittit rapi.* Perinde est ac si aperte dicat, qui furtum prohibuit, nõ quia hoc sola voce vsus est, alias iniquas acceptiones permisit, sed omnes simul prohibuit, sicut cum dixit, nõ mœchaberis, non permisit alios iniquos cõcubitus, quia solam męchiam expressit: eodem enim præcepto stuprum & similes prohibuit: quo ergo præcepto prohibuit furtũ, prohibuit & rapinam, quia vtraque est iniqua acceptio. Hunc esse D. Aug. sensum eo loco, patet, quia quærit ibi quo præcepto prohibeatur fornicatio, an aliquo de catalogi, & respondet prohiberi eodem quo męchia sicut eodem præcepto prohibetur rapina quo furtum.

ARTICVLVS. V.

An furtum sit peccatum.

Conclusio est affirmatiua. Probatur primo ex diffinitione peccati: Peccatum enim est dictũ, factum vel concupitũ contra legẽ Dei, præcipit autem Deus, Exo.20. *Non furtum facies.* Ergo. Secũdo, omnis iniustitia est peccatũ, furtũ cũ sit iniqua acceptio alieni est iniustitia, ergo. Tertio: Omnis dolus, fraus, & iniuria in fratrẽ peccatum est, in furto autẽ pręterquã quod accipitur alienũ, est in eo aliqua fraus & iniuria, cum occulte & quasi per insidias rẽ alienã fur accipiat, ergo

Circa hunc articulum nulla est difficultas, Solutiones autem argumentorum D.Tho. sunt maxime notandæ. In solu-

lutione proximi explicat, an filij Israel vasa aurea & argentea Aegyptiorum sine eorum consensu retinentes peccauerint. Mag. Senten. in. 3. dis. 37. sentit ex Iudæis viros sapientes & optimos non peccasse, rudiores autem & infirmos peccasse, quia cupiditate quadam bona illa acceperunt. D. autem Thom. hic, & communis Theologorũ schola iudicat factũ illud nullo modo fuisse peccatũ, ita habetur in cap. Gaudemus. Ext. de diuortijs, & est sententia D. Augu. q. 39. in Exod. quam probat hic D. Thom. ex illo Sap. 10. *Iusti tulerunt spolia impiorum*: Si in illo namque facto peccassent, quomodo vocarentur iusti. Et Exod. 12. dicitur: *Filij Israel fecerunt sicut dominus præceperat Moysi*: Quod domino præcipiente fit nequit peccatum esse. Iuste ergo tulerunt Israelitæ bona Aegyptiorum vna ex his quatuor causis, vel propter omnes simul. Prima est, Domino Aegyptios puniẽte, & priuante illos bonis suis propter eorum delicta & peccata, applicanteque illa Israelitis: sicut ob crimen hæresis, vel læsę Maiestatis priuãtur homines suis bonis, & applicantur illa fisco: Qua etiã ratione terra promissionis fuit sublata Cananeis, alijsque nationibus ob eorum idololatriã, & delicta, & tradita Hebræis. Secunda ratio est, quam reddit hic D. Tho. & 1. 2. q. 100. ar. 8. ad tertiũ: Quia filij Israel seruierant Aegyptijs multis annis in operibus lateris & luti, pro quibus laboribus nullam mercedem ab eis acceperant, Deum vt iustum iudicem præcepisse illud, velut sua sententia adiudicantem illa bona Israelitis, tamquam iuste ipsis debita, quod insinuatur, Sap. 10. *Reddit iustis Deus mercedem laborum suorum. &c. & transtulit per mare.* Tertia ratio est, quam reddit idem D. Tho. 1. 2. q. 94. ar. 5. ad secundum. Quia furtum est acceptio rei alienæ inuito domino, & cum Deus sit dñs omnium rerũ, Israelitas ex præcepto Dei tamquam veri domini illorũ bonorum, illa accipientes non cõmisisse furtum. Quarta ratio est, quã habent Clemens Alexandrin. 1. lib. Stromatum, & Epiphanius in lib. Ancoratus, Quia filij Israel ea nocte quã Aegyptij suffocati sunt, habuerunt cum eis velut bellum iustum, domino pro eis pugnante, & cum in bello iusto liceat expoliare inimicos, quę mutuo acceperunt retinuisse tanquam espolia illius belli: Quã ratione habẽt quoque locus cit. Sap. 10. vbi post verba modo adducta subiungit: *Ideo iusti tulerunt spolia impiorum, & decantauerunt*, &c. & Soto lib. 2. de iustitia, q. 3. ar. 8. Cano. de locis Theol. lib. 2. c. 4.

An autem iudex possit fisco vel creditori concedere facultatẽ, vt bona alteri⁹ secreto accipiat & retineat. Dico cum Soto lib. 5. q. 3. art. 3 iudicem vbi publice potest per suam sententiam compellere debitorem ad redendum bona sua fisco, vel creditori debita, non posse concedere vt secreto id fiat: Quod si constet iudici certissimo, de culpa vel debito creditoris, non tamen potest compellere illum ad soluendum citra scandalum & damnum publicum, simulque intelligat fiscum & creditorẽ facultatẽ illam fideliter executuros, ita vt nil vltra iustum debitum sint accepturi, tunc potest seruatis his conditionibus concedere vt secreto bona illius a fisco vel creditore accipiantur Ratio est, quia si omnium consensu potest priuatus creditor (vt vidimus) rem suam, vel iuste sibi debitam secreto accipere, quando alia via recuperare non potest, quanto magis poterit iudex id sua sententia concedere seruatis illis tribus conditionibus.

DE REBVS INVENTIS.

IN solutione secundi argumenti. D. Tho. agit de rebus inuentis, circa quas obseruemus, Res quę inueniuntur triplices esse, Primi generis sunt, quę nunquam habuerũt dominum, vt gemmæ prætiosæ quæ sunt in littore maris, quibus similes sunt mineralia & mettala fosilia: Secundi generis sunt, quæ aliquando habuerunt dominum, quando tamen inueniuntur, probabiliter iudicantur iam nullum habere, cuiusmodi est thesaurus absconditus in visceribus terræ, vel communi loco occulto, qui deinde inuenitur: Tertij generis sunt, quæ in vijs, vel alijs locis inueniuntur perditæ a veris dominis, & ratione loci temporis & aliarum circumstantiarum quando inueniuntur iudicantur veros habere dominos.

De rebus primi generis, vt gemmis & lapillis, quæ inueniuntur in littore maris producta a natura (nam de mineralibus & metallis deinde dicemus) communis est Theologorum & Iuristarum sententia esse inuentoris, stando in iure naturæ, & iure communi: ita habetur Instit. de rerum diuision. §. Item lapilli. & ff. de rerum diuis. l. Item lapilli. Et est ratio, quæ numquam fuerunt in bonis alicuius sunt primo occupantis iure naturæ, & communi, vt patet in aucupio, venatione, & piscatione, & habetur Instituta de rer. diui. §. Feræ: sed huiusmodi

gemmæ

gemmæ & lapilli producti sponte naturæ, aut in similibus locis, numquam fuere in bonis alicuius, ergo. Ita Arist. 1. Polit. statim a principio: Quia littora maris, & quidquid in eis nascitur, remanserunt iure gentium inter communia, sicut & mare ipsum. Ita D. Thom hic, & Caiet. D. Anton. 2. p. tit. 1. ca. 15. §. 2. Couarru. Reg. peccatum. p. 3. §. 1. num. 1. Nauar. in suo Manuali, cap. 17. nu. 170. Soto lib. 5. q. q. 3. art. 3. ad secundum.

Sed obijcies, leges iustę obligāt in cōscientia, at per Reges Hispanię sunt æditæ leges in reportorio pragmaticarum, ne quis eat ad quęrendas gēmas vel lapides prætiosos in littore maris occidentalis, ergo illorum inuentores non manent domini. Respondēt quidam, iure naturæ & communi gemmas istas inuentoris esse, priuatis tamē legibus Regni posse id prohiberi ob bonum commune. Et ita Reges Hispaniæ, vt Principes illarum prouinciarum prohibuisse his legibus solicitam inquisitionem gemmarū, non tamen quin si casu & fortuito aliquis eas inueniat, maneat illarum dominus. Respondent alij, leges istas esse pœnales, & ita non obligare nisi adueniente sententia iudicis, gemmas illas repetente ab inuentore, ante sententiam vero tuta conscientia inuentorem posse illas sibi retinere. Soto & nonnulli volunt doctrinam positam intelligendam esse, quando littus seu mare in quo inueniuntur lapilli, est quoque commune inuentori, tamquam incolę, & vicino illius, vnde colligit, alienigenas, & exteros non posse quærere, nec retinere, inuenta in aliena prouincia, etiam sponte naturæ producta, nisi vicini prouinciæ, in qua bona illa inueniuntur, consentiant, vel illa habeant pro derelictis. Quia licet ista bona a principio & iure naturæ sint communia, at postquam iure gentium regiones & prouinciæ diuisę sunt, & singulæ earum suis vicinis & incolis appropriatæ, non licet, verbi gratia, Gallis accedere ad nos, ad quærendas margaritas in nostris littorlbus, quia bona huius prouinciæ iam sunt propria Hispanis, quamuis inter ipsosmet Hispanos communia sint, posseque Hispanos condere leges, quibus prohibeant Gallis, & quærere vel accipere. Hac ratione cum littora Indiarum sint alterius prouinciæ distinctæ ab Hispania, optime Reges Hispaniæ vt Indiarum protectores, & vtriusque prouinciæ Principes prohibuerūt, ne quis in illo mari quærat lapides pretiosos. Hæc solutio & doctrina Soti habet verum, & ita qui eo iret ad lapides quærendos, cum hæc lex sit iusta, & obliget in conscientia, nō adquireret eorum dominium, qui vero casu & fortuito inueniet, cum non agat contra hanc legem, nec fuerit mens Regis, huiusmodi prohibere, quia id expressisset, potest inuentos sibi retinere.

DE THESAURIS ABSCONDITIS.

De rebus vero secundi generis, vt thesauris reconditis & occultis, quæ postea inueniuntur. Paluda. in. 4. d. 15. q. q. 2. cōclu. 5. cui videtur subscribere d. Antoni. 2. p. tit. 1. c. 15. §. 2. docet huiusmodi iā ex cōsuetudine esse Principū. Syl. in verbo, inuentum. §. 13. & Soto lo. cit. hanc sententiam Palud. dānant vt falsam. Primo, quia in nulla Republica bene instituta, quales sūt Christianorum, reperitur talis consuetudo, vt patet apud Hispanos, Gallos, &c. Quod si apud Turcas, vel aliquos paganos ita vsu introductū sit, est (inquit) cōtra ius naturæ, & gentium, iure cōmuni explicatū, quod statuit, vt thesauri sint inuenientis illos eo modo, quo dicemus. Habetur enim institu- ta. De rerum diuisio. §. Thesauros. *Adrianum Imperatorē* (cuius est ista lex) *naturalem æquitatem sequutum, concessisse thesauros ei qui inuenerit*: & Cod. De thesauris. l. vnica. dicitur: *Inuentori thesauri liberam tribuimus facultatem, ne vlterius Dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur.*

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus duplicem esse thesaurum, alium qui proprie dicitur thesaurus, alium vero, qui improprie: Thesaurus proprie est, quædam vetus depositio pecuniæ, vel diuitiarum in aliquo loco, cuius non extat memoria, ita vt iam dominum non habeat: ita definitur. ff. De rerum dominio acquirendo. l. numquam. §. Thesaurus: Et Cod. de thesauris. l. vnica, & Instit. de rerum diuisione. §. Thesaurus. Improprie vero thesaurus est, vt ex eisdem textibus colligitur, depositio alicuius pecuniæ, vel diuitiarum in aliquo certo loco, vel lucri faciendi gratia, vel metus, vel custodiæ, vel honoris, vt in sepulchris defunctorum, vel alia de causa: quæ depositio ex circumstantijs vel aliqua alia probabili ratione appareat a quo facta sit, habetque dominium, vel ipsumetqui ibi deposuit, vel ipsius successores & hæredes, etiam si ita facta fuerit, vt dominus ibi deponens timuerit nil se deinde ibi inuenturum.

Obseruemus secundo, thesaurum primi generis qui proprie thesaurus est, aliquando inueniri in proprio fundo & agro, aliquando in alieno: rursus in alieno, aliquando cum industria & arte, aliquando casu & fortuito, rursus tam in proprio agro quam in alieno, aliquando diligentia & industria debita, aliquando vero iniqua & illicita vt arte magica: Sit prima conclusio.

Thesaurus improprie dictus & secundi generis non est inuentoris, sed totus est domini qui deposuit illum vel hæredis.

Patet, quæ in nulli⁹ bonis sunt, sunt quidē inuentoris, quę vero in bonis alicuius sunt, non sunt inuentoris, sed tenetur inuentor restituere illa vero domino, aut successoribus, sed iste thesaurus secundi generis est in bonis alicuius, non enim habetur pro derelicto, nec perit omnino memoria eius qui illum deposuit, cum ex circumstantijs vel aliqua via, vt supponimus intelligatur, quis illum deposuerit, aut quos successores habeat, ergo est restituendus vero domino, aut transit cum iure hæreditatis ad hæredes eius qui illud deposuit & abscondit.

Hinc sequitur Hispanos qui spoliauerunt apud Indos sepulchra plena diuitijs, teneri ad eas restituendas successoribus illorum defunctorum. Fuit enim mos antiquitus apud omnes gentes etiam non barbaras, condendi in sepulchris simul cum corporibus defunctorum prætiosiorem partem diuitiarum eorum, putabant forsan illa bona secum deferri mortuos in suos vsus, vel propter splendorem suorum, aut recondebant ibi tamquam in loco tutiori, quia locus sepulturæ fuit semper apud omnes gentes intactus & inuiolatus ratione religionis, denique vt si quādo Respublica indigeret illis thesauris, posset illis vti, huius vetustissimæ consuetudinis meminit Sacra Scriptura, Iob. 3. *Quasi effodiētes thesaurum, delectanturque vehementer, cum inuenerint sepulchrum*. & Ioseph. lib. 7. & 13. historiæ Iudaicæ, capit. 15. & 16. refert Salomonē recondidisse in sepulchro patris sui Dauid magnas diuitias, quibus postea Iudęi oppresi ab Antiocho vsi sunt, atque fuisse tantā copiā, vt Hircanus. Sum. Pont. post. 1030. años volens euadere obsidionem illam, non habuerit aliunde pecuniam, sed aperto & reserato sepulchro Dauid extraxerit inde. 300. talenta auri, quorum vna parte data Antiocho cessauit obsidio, alia vero subuenit populo, addit

que Ioseph. post multum tempus Herodem aperuisse alium locum eiusdem sepulchrum Dauid, magnamque inde copiam pecunię quoque extraxisse: Sic Indi habebant sepulchra suorum plena auro, gemmis, & diuitijs, quæ sui ibi deposuerūt, qui illa sustulerunt, tenentur restituere, Patet, isti thesauri improprie dicti habēt verum dominum, vel successorem, vt supponimus, ergo non sunt inuentoris. Aperta est consequentia, quia nullus potest rem alterius vsurpare, nisi aut voluntate & consensu ipsiusmet domini, aut lege id ei concedente, sed in hoc casu nihil tale consentiunt veri domini, nec leges, imo leges priuant inuentorem tali dominio, vt patet ex illa. l. Numquam iam citata, vbi dicitur: *Si quis pecuniam suam vel bona deponat lucri causa, metus, vel custodiæ, non est thesaurus eius qui inuenit, sed eius qui deposuit, ita vt si accipiatur furtum fiat*, Secundo, quia ita est iure gentium, ab omni natione receptum, vt pecuniæ, vestes, vasa, & quæcunque recondentur in sepulchris mortuorum, non possint inde extrahi, quin plurimum violetur religio & cultus sepulturæ, quod habetur apud omnes pro grauissima culpa, & mortali, vnde inde extracta aut ibidem recondenda sunt. aut restituenda legitimis successoribus, vt veris dominis: sicut quando apud nos sepelitur clericus cum ornamentis & vasis altaris, si illa essent preciosa, & quis illa a sepultura defuncti auferret, pecaret grauissime, & teneretur aut illa ibidem reddere, aut veris successoribus illius clerici restituere. Secunda conclusio.

Thesaurus proprie dictus inuentus arte magica non est inuentoris, sed totus est applicandus fisco, stando in iure communi, ciuili.

Ita habetur illa. l. vnica. Cod. de Thesauris lib. 10. in Volum. & l. Nemo. Cod. de Maleficis & Mathem. idem seruatur in Hispania lib. partitionum partita. 3. tit. 2. 8. lege. 44. Quamuis. D. Nauarrus. c. 27. num. 176. & multi viri docti sentiant has leges cum sint penales in odium & detestationem magiæ. non obligare nisi adueniente iudicis condemnatione, & ita crederem, cum constet leges penales non obligare antea. Tertia conclusio.

Thesaurus proprie dictus inuentus sine vlla arte magica aut illicita stando in iure naturæ, & communi ciuili, si inueniatur in loco, qui ad nullius particulare dominium pertineat, totus est inuentoris.

Patet,

Patet, quia cum talis thesaurus in nullius bonis sit iure naturæ, & communi, est primo occupantis & inuenientis. Quarta cõcl.

Thesaurus proprie dictus, stando in eodem iure naturæ, & communi ciuili, inuentus in proprio fundo, totus est inuentoris. Inuentus in agro alieno cum industria & diligentia, totus est domini fundi. Inuentus autem in agro alieno casu & fortuito, æqualiter diuidendus est inter dominum agri & ipsum inuentorem.

Hæc conclusio quo ad omnes sui partes, est communis inter DD. ita D.Thom. hic Turrecrem. in cap. Si quid inuenisti. 14. q. 5. Syluest. verb. inuentor. §.3. habeturque locis citatis Instituta, de rerum diuision. §. Thesauros. Cod. de Thesau. l. illa vnica, & in antiquo iure Castellę loco citato, lib. partitio. part.3. tit. 28. l. 44. Dico in hac cõclu. iuxta ius naturæ, & commune ciuile, & Antiquum Hispaniæ, nam iuxta iura noua vel potius receptam consuetudinem statim dicemus quid sentiendum est.

In prima parte huius cõclusionis de inueniẽte thesaurum in proprio fundo omnes conueniunt; circa secundam vero quoad inueniẽtẽ in agro alieno adhibita industria, sunt qui velint non teneri talem inuentorem ad restituendum totum thesaurum domino agri, sed posse sibi retinere medietatem, sicut dicemus de inueniẽte casu, Ratio eorum est quia. ll. illæ decernentes vt talis inuentor totum restituat domino agri, vidẽtur pænales, & punire audaciam ac temeritatem eius qui sine licentia domini voluit laborare, & exercere suam industriã in agro alieno, & ita non obligare ante iudicis sententiam, sed alijs videtur oppositũ, quia hic habet se perinde ac qui seminat in agro alieno, certum autem est si Petrus seminet in agro Ioannis, sine eius licentia fructus omnes deductis expensis esse Ioannis. Vtraque pars probabilis est, inclinarem autem in hac parte in priorem. lege Sylu. loc. citat. & Nauar. in Manua. c.17. nu. 162. Quoad inuenientem autem casu in agro alieno: sunt etiam aliqui autores graues, qui volunt leges istas tribuentes medietatem thesauri inuenti domino agri, esse quoque pœnales, & ita non obligare nisi adueniente iudicis sententia, nec teneri inuentorem ante illam ad exhibendam illam medietatem domino agri, attamen Soto loco citato & Recentiores probabilius multo volunt leges istas quo ad hanc partem non esse pęnales, cnm nullam culpam puniant, neque in inuentore thesauri, neque in domino agri, cum nulla in eis culpa possit reperiri: sed esse institutas ad componendam pacem & quietem inter inuentorem & dominum fundi: posset enim oriri inter eos discordia, inuentore allegante pro se fælicem successum, & ius inuentionis, cui ius naturę & gentium maxime videtur fauere, domino vero agri allegante pro se dominium fundi, & ius ciuile, quod omnia quæ in agro aliquo sunt tribuit domino ipsius: Ad quas lites tollendas, & ipsos secundũ quandã æquitatẽ cõponendos, statuit lex & optime, vt Thesaurus ille æqualiter inter ipsos diuidatur: Et ita tenetur iste inuentor & ante omnem iudicis sententiam medietatem domino agri exhibere.

Est etiam obseruandum in hac quarta conclusione vocari dominum fundi, habentem proprium & verum dominium illius, nam si habeat conductum, vel locatum, non est dominus, ita Syl & Angelus verbo Inuentum Nauar. c.17. nu. 173. Vnde optime colligunt, habentem agrum in pignus non posse retinere sibi totum thesaurum inuentum, quia non est dñs fundi, sed solã medietatẽ, sicut qui inuenit in agro alieno. Similiter tenetur maritus si ager sit ex dote vxoris, quia ipsa est vera dña. Vocatur enim verus dominus iuxta Iuristas, qui habet proprietatem & dominium rei, etiam si alius habeat vsum, vel administrationem illius, vnde dominus directus in hac materia non est dominus, nec debetur ei pars thesauri solo titulo dominij directi, nec qui habet solum vsumfructum, quia iste quoque vsufructuarius non est dominus. Hæc quarta conclusio sic explicata est D. Tho hic ad secundum & communis inter. DD. habent enim illam D. Antoni. p.2. tit.1. c.15. §.2. Syluest. in ver. inuentũ. Turrecremata & Glosa in Can. Si quid inuenisti. 14. q.5. Couarr. in regul. peccatũ. par.3. vbi in eadem refert plurimos. Obseruatq; Turrecremata nomine loci alieni (quod etiã docet Soto) intelligendũ esse locũ sacrũ, vel religiosum, qui est proprius alicuius Ecclesię. religionis vel prę lati. quia de inueniẽte thesaurũ in tali loco idẽ est dicendũ, quod de inueniẽte in loco alieno qui esset alicuius particularis laici. Vnde quod dicitur Instit. de rer. diuis. §. thesauros, inueniẽtẽ thesaurũ in loco sacro adquirere sibi dominium illius, non repugnat huic doctrinæ: quia ibi est sermo de sacro vel religioso loco, qui est communis omnibus, & in nullius bonis. Similiter ex iure cõmuni, si quis inueniat thesaurũ

in loco Principis vel Regis, tenetur illi medietatem tribuere, vt vero domino, sic enim habetur Insti. de rerum diuis. §. citato vt qui thesaurum inuenerit in loco Cæsaris, dimidiũ det Cæsari, qui in loco fiscali dimidium det fisco. Idem habetur in L. nõ intelligitur. ff. de iure fisci. §. si in locis, Quinta conclusio.

Thesaurus inuentus in agro vel domo, quam quis emit ab alio, etiam si illam emerit conscius illius thesauri occulti, & eo fine, vt illum haberet, totus est emptoris, nec tenetur aliquid tribuere priori domino, a quo illum emit.

Supponimus in hac conclusione licere emere agrum vel domum, in qua est thesaurus absconditus, ita vt emptor illud intelligat, ignoratur vero a venditore, vt videbimus infra q, 77. Confirmaturque ex parabola Christi, Mat. 13. vbi tamquam ex re licita & honesta sumit comparationem ad spiritualia, dicens: *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vẽdit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum, &c.*

In hac tamen conclusione non omnes conueniunt, nam Sot. lib. 5. de iustitia. q. 3. ar. 3. licet concedat talem emptionem iustã esse, & eo fine & animo fieri posse, ait tamen duo, primum, inuenientem in muro, vel pariete domus, vel fundi thesaurum depositum a priori domino, aut alio antiquiori cuius prior domin⁹ sit successor, vel talis probabiliter credatur, teneri ad restituendum illi, quia iste thesaurus est improprie thesaurus (vt ex dictis cõstat) estque in bonis illius prioris domini qui vendit, vel successorũ: inuenientẽ vero illum thesaurũ in tali domo vel agro, hoc fine empto in visceribus terræ, cuius tamẽ nulla erat memoria, ita vt esset proprie thesaurus, teneri ad dandam medietatem priori domino, a quo emit. Vult enim esse idem iudicium de huiusmodi inuentore, ac de illo qui casu inuenit in agro alieno.

Probaturque a nonnullis hæc opinio Soti. Primo, leges præcipientes, vt inueniens casu thesaurum in agro alieno, det medietatem domino, ideo id præcipiunt, vt componant partes, quarum vnaquæque poterat suum ius pro se allegare, sed in hoc casu, sicut potest, qui de nouo emit allegare pro se ius inuentionis, ita & prior possessor ius antiquæ possessionis, a qua videtur cum fraude eiectus per nouum emptorem, qui nouerat ibi thesaurum, quem ipse ignorabat, ergo tenetur exhibere illi medietatem.

Secundo, ille ager cum illo thesauro valet dicamus decem millia, emptus ergo. v. g. per centum iniuste emptus est, emptio iniusta non transfert dominium in emptorẽ, ergo iste qui emit non est dominus, & ita non potest totum sibi retinere, sed tenetur cum predecessore partiri.

Tertio, ille venditor non intendit vendere thesaurum in suo agro occultum, quia si id sciuisset, non vendidisset, cum ignorantia vt ait Arit. tollat rationem voluntarij, at si venditor non intendit vendere, nec emptor emit, & ita non est dominus, nec habet ius in totum thesaurum.

In hac opinione, prior pars, inuenientem thesaurum in muro vel pariete depositum a priori, domino fundi, vel domus teneri ad restituendum illum in integrum priori domino, omnes conueniunt cum Soto, & ita docuimus prima conclusione, cum ille thesaurus sit improprie thesaurus, & in bonis alterius: quo ad secundam vero partẽ paucissimi sequũtur Soto, imo nostra cõcl. posita que est cõtra ipsum, est cõmunis inter Doctores, habent illam. D. Tho. hic ad secundum, vbi affert istum locum ex parabolis Mat. 13. & ibidem Liranus. Summa angelica & Silu. verbo inuentum. §. 8. Rosa aurea tractatu tertio. Nauarrus ca. 17. numero. 175. & omnes recentiores. Et probatur. Nam in primis vt obseruat hic Diuus Thom. in illa parabola Euangelica, Math. 13. de emente agrum in quo erat Thesaurus absconditus, non solum approbatur a Christo emptio agri tali fine, verum etiã effectus subsequutus, nempe vt thesaurus ille totus cedat in commodum ementis, & hoc ipsum approbat lex Autore. ff. de rei vindicatione.

Secundo, thesaurus inuentus in proprio agro totus est inuentoris, sed qui emit agrum (etiam si hoc fine) quando inuenit thesaurũ iam inuenit illũ in proprio agro, cuius est vere dñs, ergo est ipsius, maior certa est, probatur minor: illa fuit vera & optima venditio, ergo est iam dominus, consequentia necessaria est, antecedens vero patet, quia si non fuisset optima & iusta, aut ratione prætij, aut ex defectu consensus, non prius, quia ille tantum vendidit superficiem terrræ quæ est vere ager, cuius superficiei illud fuit iustum pretium, nec posterius, quia libere: & voluntarie consensit.

Tertio.

Tertio, stando in simplici iure naturę, thesaurus qui in nullius bonis est, est inuentoris, sed hic thesaurus in uisceribus terræ inclusus, cum sit proprie thesaurus in nullius est bonis, nec extat memoria cuius fuerit, nec est aliqua lex quę illum adiudicet priori posessori, ergo est secundi qui emit agrũ & inuenit.

Quarto si emisset agrum datis centũ aureis nesciens illum thesaurum, illa emptio esset iusta simpliciter & a parte rei, & inueniens deinde thesaurum haberet dominiũ illius in integrũ ergo ex eo quod sciuerit, non desinit emptio esse iusta, & inueniens thesaurum esse vere dominus illius, nam scire vel ignorare accidentarium est emptioni, vt sit iusta vel iniusta, cum iustitia & rectitudo contractus humani summenda sit aparte rei.

Quinto, si hic secundus dominus & inuentor teneretur aliquid dare priori possessori, vel titulo dominij in agrum, quia illũ prius posidebat, vel titulo dominij, in thesaurum, quia existebat in agro qui erat ipsius, sed neutro modo istorum: non priori, quia iam abdicauit a se dominiũ agri iusto prætio, & venditione libera ac voluntaria, nec titulo dominij in thesaurum, quia cum non sit in memoria hominum, quis illũ ibi deposuerit, est proprie thesaurus, & consequenter in nullius bonis.

Nunc ad argum. in oppositũ, Ad primũ respondeo, plurimũ differre inter inuenientem in agro alieno, & inuenientem in agro vel domo iam actu empta & propria, quamuis tali fine, quia in priori casu, vterque habet verum & actuale ius ad illum thesaurum, & ideo lex præcipiens vt æqualiter diuidatur, componit partes, in nostro autem casu, post quam inuentor emit agrum vel domum, iam non superest titulus priori domino ad illum thesaurum, nec potest impediri nouus emptor, quin quęrat illũ in agro suo, vnde in hoc casu cessat omnino ratio legum illarum, quæ concedunt medietatem domino agri.

Ad secundum respondeo, illũ agrum si vtrique constaret de thesauro, pluris ęstimari debere, cæterum cum simpliciter fiat venditio, dato iusto pretio iuxta valorem superficiei terræ, eo modo quo æstimari solet inter agricolas, est iusta emptio: nõ enim tenetur emptor thesaurum absconditum manifestare, cum nõ sit vt suponimus in bonis domini agri.

Ad vltimum respondeo, in casu de quo hic agimus, nec venditorem vendere thesaurum quem ignorat, nec emptorem emere aut debere emere illum, cum thesaurus ille non sit in bonis domini agri, sed venditorẽ solum vendidisse agrum, & emptorem solũ quoque emisse agrum ipsum, idest superficiem terræ quæ colitur & solet vendi. Vnde nec dicemus emptorem habere thesaurum illum titulo emptionis, sed solo titulo inuentionis in propria hæreditate iam vere & iuste empta.

Sed posset adhuc pro opinione Soti aliquis obijcere: Si quis sciat aliquem lapidem esse pretiosum, cuius virtutem reconditam ignorat venditor, tenetur emptor illum admonere, ne fraudetur pretio rei suæ, vt videbimus, q.77. agentes de emptione, ergo similiter in nostro casu, tenebitur emptor admonere venditorem de thesauro latente in suo fundo. Secundo leges illæ ciuiles superius adductæ videntur nullo pacto cohærere nam l. 3. §. Si in locis ff. De iure fisci. definitur vt thesauri inuenti in loco religioso dimidium detur fisco, cuius oppositũ videtur definiri Instituta de rerum diuisione. §. Thesauros.

Sed hæc facile soluuntur. Ad primũ enim respondeo, differre plurimum res venditas, & venditionem agri in quo latet thesaurus, nam aliæ res venduntur secundũ se, & omnes suas virtutes quas habent, & ita virtus lapidis pretiosi est in bonis eius qui est dominus lapidis illius, ager autem tantum venditur secundum superficiem & eam partem terræ quæ valet adferendos fructus, nec vẽditur ratione thesauri, sicut nec ratione aeris, vel solis, nec sunt hæc in bonis agri, cuius est euidentissimũ argumentum illud adductum, vt si quis bona fide emeret agrum ignorans thesaurum ibi latentem, illum postea inueniens nihil tenetur alteri restituere.

Ad secundum respondeo, legem illã loqui de loco religioso qui est propri⁹ regis, vt in nõnullis prouincijs in quib⁹ ædificãt aliqui reges nõnulla monasteria, seruato sibi dominio illorum locorum, vsum solum religiosis concedentes. Vel loquitur de loco religioso qui est in bonis communitatis, vel ciuitatis cuius rex est dominus, &c.

Sexta conclusio.

Potest Rex vel Respublica constituere legem sanctam & iustam, qua statuatur, vt thesaurus quoque inuentus in proprio & peculiari agro, vel domo alicuius priuati ciuis sit totus regis, seruata aliqua parte inuentori, vel domino loci in quo inuenietur.

Silu. verbo inuentum num. 13. & Soto loco citato negant huiusmodi legem posse constitui à principibus tuta conscientia, & ita volunt in nulla Republica bene instituta talem vsum reperiri. Probant suam sententiam: Iste thesaurus cum in nulli⁹ bonis sit, neque est in bonis Regis, quæ autem neque in Regis neq; in alicuius alteri⁹ bonis sunt, iure naturæ ciuili & canonico sunt inuentoris, lex autem quæ omni iuri maxime naturali repugnat, non est dicēda lex sed corruptela, ergo talis lex nequit constitui. Quod autem omni iure quæ in nullius bonis sunt sint inuentoris, constat ex legibus adductis in quarta conclusione quo ad ius naturæ, quoad ius vero ciuile non est Regis nisi tantum medietas, vt patet in l. Intelligitur ff. de iure fisci, & hoc, non quando inuenitur à priuato ciue in suo fundo, sed in loco Regis vel fisci: quod perinde est sicut diximus de inueniente in agro alieno, casu & fortuito. In iure etiam Canonico patet, in illo capite Cū tu de vsuris. Et in multis alijs quæ habentur 14. q. 5. vbi stabilitum est, vt bona quæ non habent certos dominos, cedant in pios vsus pauperū, vnde contra omnia iura applicarentur per talem legem thesauri isti Regi. Addit Soto, posse tamen constitui legem, vt quoties Respublica indiguerit, inuenientes thesaurum etiam in agris suis teneantur aliquod tributum tanquam in subsidium necessitatis communis conferre.

Sed nihilominus nostra conclusio est vera. Habēt illā Couar. in regula peccatum p. 2. §. 9. vbi adducit pro se D. Antoni. p. 2. ti. 3. c. 1. & Palud. in 4. dist. 15. quæst. 3. art. 5. Idem tenet Alfonsus de Castro De lege penali lib. 2. ca. 2. Corolario 3. & omnes fere recētiores. Et probatur. Est iā vs⁹ apud omnes fere nationes, thesauros inuentos in proprio huius vel illius priuati fundo cum primum id Rex nouit illos sibi applicare, data inuentori vel domino fundi quinta parte, vsus autem nationum & prouinciarum etiam fidelium, cui non reclamatur, in moralibus & dispositione bonorum temporaliū non solum nō est damnandus vt illicitus, verum etiam habet quodammodo vim legis. Secundo, quando dicitur iure naturæ thesaurum esse inuentoris non intelligitur positiue, quod ius naturæ illum ipsi tribuat, nam ius naturæ omnia fecit communia: sed intelligitur negatiue, id est quod non fecit alterius ab inuentore, sed vt commune sit primo ocupantis quæ autem communia sunt ex se, & in nullius bonis, sunt communitatis, debentque bono communi deseruire, maxime exigente necessitate, ergo pro bono communi potuit statui talis lex, tamquam iusta & maxime rationi consona. Tertio, si hæc lex esset iniusta quia iure naturæ thesaurus debet esse inuentoris, esset quoque iniusta quæ vult vt inueniens thesaurum in fundo alieno sua industria, reddat totum domino, inueniens vero casu reddat illi medietatem, cum iure naturæ, thesaurus proprie de quo loquimur sit inuentoris, at nullus id dixit. Quarto, licet diuisio rerum iure gentium, fuerit facta, appropriatio tamen huius vel illius rei huic vel illi quamdiu communes sunt, optime potest fieri iure positiuo ciuili, vt constat ex disputatione de dominio, docuitque id D. Tho. quæst. 57. art. 3. & quotidie fit, cum stabiliuntur aliqui agri vel terræ quæ communes sunt, his vel illis ciuibus à magistratibus loci, sed thesaurus propriæ cum in nullius bonis sit, est quid commune, & nondum appropriatum, ergo potest ius ciuile regium vel Reipub. per suas leges applicare illud principi ad bonum commune, cuius est princeps custos & præcipuus administrator. Vltimo. Potest Rex quando expedierit Reipub. vel ipsa indiguerit, condere legem, vt vnusquisque etiam ex proprio labore paratis soluat aliquod tributum in subsidiū, ergo à fortiori potest statuere, vt ex inuentis soluat hoc tributum, vt seruata sibi aliqua parte, reliquum Regi exhibeat ad necessitates boni communis.

Ad argumenta pro opinione M. Soto. Respondeo, Ad primū, in aliquibus prouincijs non esse talem consuetudinem, at in regnis Castellæ eam reperiri, imo esse conditam de eo legem quia lib. 6. Ordina. Rega. tit. 12. lege. 7. habetur, vt omnes thesauri vbicunque inueniantur, sint Regis, data inuentori quarta parte. Quamuis Couar. dicat se legisse in originali manu scripto, data inuentori quinta parte. Ad secundum respondeo, in primis huiusmodi legem non esse contra ius naturæ, quod enim cōmuniter dicitur, thesaurū qui in nullius bonis est iure naturæ esse inuētoris, nō est intelligendū (vt Paulo ante dicebā) positiue quasi ius naturę ita pręcipiat, & thesaurum illi tribuat, quia ius naturæ omnia fecit communia, sed negatiue, i dest quod nō fecerit alicuius alterius ab inuentore: cui non

non repugnat, vt lex ciuilis ob honestum fi nem nempe bonum commune applicet illũ alicui, vel regi, vel ærario Reipub. vel alicui alteri, sicut bono cõmuni expedierit. Sicut iure naturæ sunt omnia cõmunia, cui tamẽ iuri non repugnat, vt huic vel illi approprie tur: Quia cũ dicimus iure naturę omnia esse communia non intelligitur positiue, quasi ita pręcipiat ius naturæ, sed negatiue, idest quod nullius priuati peculiariter fecerit, & ita possunt aplicari huic vel illi. Ad testimo nia ex iure ciuili & canonico respondeo, In primis ad ius ciuile commune, illud per pri uatas leges cuiuscunque prouincię iuxta bo num ipsius posse variari, maxime in prouin ciis & regnis quę non subiiciuntur ditioni Romanæ, & legibus Imperatorũ, sicut quo tidie fit in nostris regnis Ad ca. illud Cũ tu. ex iure Canonico, dico sic esse intelligendũ vt sit sermo de iniuste adquisitis, vel de his quæ non habent verum dominum, at the- saurus inuentus non est iniuste adquisitus, sed habet verum dominum, ad quẽ perti- net iusto titulo, nempe titulo inuentionis.

Sed cum talis lex constitui posit, quęret aliquis, sit ne actu constituta? In regno Ca- stellæ habetur illa lex 7. lib. 6. ordi. modo adducta, quæ videtur id iã constituisse, sunt tamẽ qui dicunt ut Soto & nonnulli in illa lege hoc significari, vt quicunque sciuerit esse aliquem thesaurũ in aliquo fundo vel loco intra terminos ipsius Regis, qui locus ad regem ipsum pertineat, debere illum in- tra certum tempus manifestare, & recipiet quartam vel quintam partẽ. vnde non obli gant inuentorem thesauri ad restituendum illum regi, donec accesserit iudicis senten- tia, quia ista lex debet iudicari odiosa. Alijs tamen & multo probabilius placet, istam legem actu præcipere, vt sit Regis, & de fa- cto aplicari Regi. Sic intelligunt eã Couar. & Castro. locis citatis, & ita est sentiendum. Quia in primis lex aperte significat, vt quo cumque loco thesauri inueniantur sint Re- gis. Secundo, quamuis id non diceret, neq; lex habet quod ait Soto, de loco pertinẽte ad regem, sed loquitur inquocunque loco, & vbi lex non distinguit, neque nos distin- guere debemus. Tertio, consuetudo quę est optima legum interpres ita habet, vt in Ca stella thesaurus vbicunq; inuẽtus sit, sit Re gis, in nostro regno Valentiæ seruatur ius commune, explicatum à nobis prioribus conclusionibus, vt thesauri sint inuentoris cõmodo quo expositũ est, datur tamẽ quin ta pars Regi, sicque habet consuetudo: quia leges peculiares & municipiales nostri regni nihil disponunt circa thesauros inuentos in proprijs agris, vel alienis. Septima cõclusio.

Mineralia & venæ auri, argenti, & cuiusque metalli stãdo in iure naturæ sunt domini fun di et in bonis ipsius.

Ratio est, quia ista non sunt velut thesau ri abscondití supra hominum memoriam, sed velut fructus & partus terræ, fructus au tem terræ sunt domini terrę, & in bonis ip- sius, sicut & ipsa terra cuius est dominus. Ex quo sequitur primo stando in iure natu ræ non posse aliquẽ æmere agrũ alterius in quo sit aliquod minerale, quin manifestet illud domino vẽdenti, quia cum sit fructus terræ, est res ipsius venditoris, & in quam habet ius dominij, sicut & in agrum, quam uis eum lateat. Sequitur secundo inuenien- tem in proprio fundo tale minerale in iure naturę posse illud sibi reseruare vt rem suã, in agro autem alieno, siue casu id inueniat, siue adhibita industria, totum esse domini agri, quia est in bonis ipsius domini, & res eius, sicut dixim⁹ de thesauro improprie di cto, qui est in bonis alterius.

Iuxta leges autem particulares Hispanię & huius regni consuetudinem, omnia mi- neralia cuiuscunque generis metalli vbicũ- que inueniatur, sunt regis, deductis expen- pensis, & aliqua parte data inuentori, & do- mino agri, nam lib. 6. ordina. rega. nouæ cõ pilationis tit. 13. leg. 3. statuitur omnia mi- neralia esse regis, vbicunque existant, nec licere alicui absque licentia & priuilegio re gis ea alicubi quęrere, aut fodere: Qua lege, reuocata est quædam antiqua, qua concede batur cuique facultas quærendi, & fodiendi metalla inquouis fundo, ita vt & in alieno fieret sine præiudicio domini, & cũ eius be neplacito, deductisque expensis talis inuen tor posset sibi tertiam partem retinere, & re liquum exhiberet regi, sed hoc reuocatũ est illa lege. 3. qua omnia Regi aplicantur. Et lege 4. quæ proxime sequitur Philippus secundus appropriat sibi dominium omniũ venarum, & minarum, metallorum, & reuo cat omnem gratiam cuiq; personæ factam, aponitque quasdẽ conditiones & modifica tiones, vnde in Castella per huiusmodi leges sunt Regis metalla omnia. Et merito, primo, quia huiusmodi sunt quidã fructus & par- tus terre, producti ab ipsa ad sui defensionẽ & decorem, vnde illius esse debent, cui in- cumbit terræ defensio & protectio, qualis est Rex. Secundo, quia non sunt quiuis fru ctus terræ, sed optimi ipsius, & præstantis-

simæ

ſimæ ac abundantiſsimæ diuitiæ, quæ ſolā Regiam Maieſtatem & non priuatum ciuē deceat. In noſtro regno Valentiæ idem ob tinuit conſuetudo, quæ iam habet vim legis, vt metalla omnia ſint patrimonij Regij, & ita in Caſtella & noſtro regno nemo illa poteſt quærere, aut fodere tuta conſcientia ſine licentia ac priuilegio Regis: quod ſi cōtra faciat, quidquid acceperit deductis expenſis tenetur reſtituere, vt bona quorum Rex eſt verus & legitimus dominus, in aliis regnis & prouincijs ſtandum eſt priuatis legibus, & conſuetudinibus cuiuſque loci.

Nunc agendum eſt de bonis tertij generis, quæ probabile eſt habere veros dominos, ignorantur tamen ab inuentore: in quibus illud quidem omnium conſenſu certū eſt, teneri inuentorem ad inquirendum illorum dominum omni adhibita diligentia, vt publicis preconibus, & alijs vijs pro rei quātitate, ac ſi inueniatur reſtituere illi rem inuentam, deductis expenſis quas fecit in illa inquiſitione, pro inuentione autem quam vocant hallazgo nihil poſſe accipere in huiuſmodi rebus inuentis, niſi quod dominus gratis, & libere, ac ſine vllo coactionis genere voluerit inuentori exhibere. Difficultas vero eſt.

Controuerſia I.

AN SI FACTA DILIGENti inquiſitione dominus non appareat, poſsit inuentor rem inuentam ſibi retinere.

IN hac quæſtione varij ſunt DD. nā Sil. in verbo inuentū, quem ſequitur Couar. Regu. peccatū p. 2. §. 1. Cai. verbo furtum D. Nauar. C. 17. nu. 171. Gloſſ. in eandem Regul. Peccatum. Et in cap. Cum tu. De vſuris vbi eſt cōmunis inter Canoniſtas vult in hoc caſu expendenda eſſe huiuſmodi bona in pios vſus pauperum & Reipub. quod ſi ipſe ſit pauper, poſſe quoque ſibi illa aut in toto, aut in parte retinere, penſata quantitate rei inuentę & indigentia ipſius iuxta conſilium prudentis confeſſoris: Et hanc dicunt eſſe communem ſententiam Theologorum & Iuriſtarum.

Probant primo ex D. Aug. qui ſerm. 19. de verbis Apoſtol. & habetur. 14. q. 5. can. Si quid inueniſti. docet aperte inuēta nō poſſe inuentorem ſibi retinere, ſed debere reddere, vnde quādo nō apparet ver⁹ dominus reddet aut pauperibus, aut Reipub. Idē videtur docere, Origen. can. Multi eodem loco. Secundo ex Autentico Omnes peregrini Cod. Cōmunia. De ſucceſsionibus. & recipitur à Legibus Hiſpaniæ partita 6. tit. penult. lege prima. Bona peregrini defuncti cuius non aparet nec inuenitur hęres legitimus, ſunt diſtribuenda per Epiſcopum in pios vſos: his autem ſimilia ſunt inuenta tertij generis, quorum non inuenitur dominus. Tertio, tam bona iniuſte acquiſita vel poſſeſſa, quæ non habent certos dominos, vt habetur cap. Cum tu De vſuris & Can. non ſane: 14. q. 5. quam iuſte acquiſita, ſed ignoratur eorum dominus, vt quæ mutuo vel depoſito quis accipit, ignorat autem omnino deinde à quo illa acceperit, ſunt conuertenda in pios vſus, vt vidimus q. 62. ar. 7. Eodem modo ſe habent inuēta tertij generis, quorum poſt debitam inquiſitionem non apparent veri domini, ergo. Quarto, res cuius dominus non extat, iure naturæ manet in communi, & eſt conuertenda in bonum commune, pertinent autem ad bonum commune pij vſus pauperū vel Reſp. ergo. Vltimo hæc bona habent reuera dominum, quamuis ille non apareat, vnde dictat recta ratio, vt expendantur ſecundum voluntatem rationalem & interpretatiuam ipſius, cum non poſsit conſtare de voluntate eius explicita & formali, hæc autem voluntas interpretatiua & rationalis nulla alia erit, niſi vt expendantur in ſuam vtilitatem ſpiritualem, (cum hanc vnus quiſque præſumendus & credendus ſit ſibi optare) hoc autem fit, cōuertendo illa in pios vſus, ergo.

Oppoſitum docet Soto lib. 5. de Iuſtitia q. 3. ar. 3. quem ſequuntur modo multi recentiores Thomiſtę, aſſerentes hæc inuenta tertij generis tuta conſcientia poſſe inuentorem, ſi poſt debitam inquiſitionē dominus non appareat, ſibi retinere. Probant primo. Res cuius nō extat dominus, iure naturæ & gentium ſunt primo ocupantis, niſi ius Euāgelicū, aut Eccleſiæ, vel ciuile aliud diſponat, ſed hæc inuenta quorum poſt debitam & diligentem inquiſitionē nullomodo dominus apparet, etſi apparte rei aliquē habeat, quo ad diſpoſitionem vero & diſtributionem eorū perinde ſe habent, ac ſi nullus eſſet, nec eſt aliquis locus Euangelij qui illa applicet pauperibus, neque aliqua lex Eccleſiaſtica, aut ciuilis quæ id conſtituat, nam illa cap. Cum tu. & Can. Non ſane. adducta ab alijs, tātum loquūtur de iniuſte acquiſitis, vel iniquo titulo debitis, titulus autem inuentionis iuſtus eſt, & nullo modo iniquus, nullumque includens debitum, Ergo ſic inuenta tuta conſcientia ſunt inuentoris

toris. Lex autem illa ciuilis Falsus.ff. de furtis.tantum docet, furti reum esse, qui inuentum accipit animo non reddendi, quia tenetur inquirere dominum, & habere animum reddendi si appareat, at si non appareat facta diligenti inquisitione, nihil dicit de pauperibus, neque habet, vt inuentor alicui rem illam exibeat.

Secundo, huiusmodi inuenta perinde se habent, ac thesauri antiqui quorum non apparet dominus, sicut enim in istis thesauris antiquitas est certum indicium rem illam carere domino, vel certe non aparere, ita in his diligens inquisitio facta est certum quoque argumentum, non apparere dominum ergo sicut thesauri ex ignoratione veri domini sunt inuentoris iure naturæ, & communi, ita & res inuentæ huius tertij generis, cũ earum dominus omnino iam ignoretur. Vel profecto si hæ res essent pauperum, & thesauri illi essent quoque dandi pauperibus.

Tertio, hæc bona cum nullus iã apareat dominus, (quod fatentur etiã DD. alterius opinionis) sunt communia, quod apparet, quia Respublica interdum applicat illa pauperibus, interdum religiosis, interdum suis necessitatibus, quod non posset si essent alicuius particularis, & nõ communia, at communia eodem iure gentium sunt primo ocupantis, sicut inuenta in littore maris quæ natura ibi producit: ergo.

Quarto D. Tho. hic ad secundum agens de huiusmodi inuentis nihil habet de pauperibus, sed tantum docet, inuentorem qui bona fide inuenta habet pro derelictis, nõ commitere furtum retinendo ea sibi, huiusmodi autẽ inuenta post diligentem inquisitionem factam, iuste & prudẽter habentur pro derelictis, ergo.

Quinto stando in iure naturali, quæ habent incertum dominum, veniunt in communitatem, quando sunt superflua, nã quæ cuique necessaria sunt, eodem iure naturæ potest qui illis indiget sibi vsurpare, sed hęc inuenta non sunt superflua inuentori, quia vel eis indiget, vel illa saltim in suam vtilitatem potest conuertere sine vlla superfluitate, ergo.

Vtraquæ opinio satis probabilis est, & potest tuta conscientia seruari, vt ipsemet Soto loco cit. admonet, probabilior tamẽ mihi videtur. Secũda, & eficatiorib⁹ nititur argumentis. Sed obseruandum est ad maiorem intelligentiam, hæc bona tertij generis in duplici esse differentia, quædã enim sunt quæ vocantur Hispane, bienes mostrencos, cuiusmodi sunt res animatæ & semouentes vt iumenta, armenta, & pecudes, alia vero quæ ab alijs mouentur, cuiusmodi sunt res inanimatę, vt vestes, pecuniæ & alia, Hoc posito. Sit prima conclusio.

Stando in iure naturæ, & gentium, & iure positiuo communi, tam ciuili quam Canonico, omnes istæ res sunt inuentoris, si non appareat dominus facta diligenti inquisitione.

Hanc probant optime argumenta secundæ oppinionis, neque est aliqua ratio naturalis, aut textus in oppositum.

Secunda conclusio.

Circa omnes istas res sunt seruandæ leges iustæ cuiusque prouinciæ.

Patet, quia vt docuimus in disputatione de dominio, Respublicę & lex ciuilis habent autoritatem ad transferendum dominium, vel prohibendam eius translationem sicut exegerit bonum commune. Dico seruandas esse leges iustas, quia vt bene hic obseruat Cai. existunt circa hęc in aliquibus prouincijs aliquæ leges apertæ inique & iniustæ, vt illa apud Gallos quæ apropriat bona naufragantiũ domino loci vel regionis, vbi fit naufragium, quæ vt videbimus est iniqua. Tertia conclusio.

Bona se mouentia & mostrenca iuxta leges Castellæ sunt reddenda iudici illius loci inquo inueniuntur, vt ipse, post 14. menses, in diebus nundinarum, & mercatus, & alijs certis diebus publice proponat eas, quibus transactis si nõ apareat dominus, sunt danda illi cui ex priuilegio Regis hæc competent.

Ita habetur lib. 4. fori regalis tit. 13. leg. 2. & libro 2. ordinat. Regal. tit. 12. lege prima. Quod si non existat habens tale priuilegium, danda sunt inuentori, quia tunc seruandus est ius commune, iuxta quod ex prima conclusione hæc inuenta sunt primo occupantis Couarr. loc. cit. non admittit hanc conclu. sed dub. seq. apparebit magis quam vera sit. Quarta conclusio.

Bona inanimata & non se mouentia in regnis Castellæ potest tuta conscientia inuentor sibi retinere, nõ apparente domino post debitam ipsius inquisitionem.

Patet, quia circa hæc leges & iura Castellæ nihil decernunt, vbi autem leges particulares nihil decernunt, standum est iuri naturæ & communi, iuxta quæ hæc inuenta sunt inuentoris vt primo occupantis.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum Respondeo, D. Aug. & Origen loqui ibi, de illis qui nolunt adhibere diligentem

ligentem inquisitionem ad quęrendum dominum rei inuentæ, hi enim vt fures iudicandi sunt, vt constat ex l. illa Falsus: Ad secundum dico, bona peregrini deffuncti esse ita distribuenda, primo, quia iam existit lex quę id decernit, secũdo quia mors deffuncti & defectus hæredis non sunt iusti tituli ad illa vsurpanda, in his vero inuentis tertij generis nulla est lex particularis circa ea, aut quæ negat illa inuentori, habet que inuẽtor ad ea retinenda domino non comparente iustum titulum, nempe inuentionis.

Ad tertium dico, in primis iniuste acquisita vt per simoniam vel vsuram non posse habentem illa, sibi retinere, quia nullo titulo licito illa, occupauit, & lex iusta id prohibet, & de his est sermo in illis cap. Non sane. & Cũ tu. at inuenta nulla lex prohibet inuẽtori quin illa sibi retineat, vel pręcipit dari pauperibus, maxime cum occupentur ab inuentore iusto titulo, nempe inuentionis. Sunt autem illa cap. Non sane. & Cum tu. maxime consona iuri naturali, cum recta ratio dictet, vt res quæ per iniquitatem nõ habent certos dominos, non maneant apud habentes illas, quia iniquitas nulli debet suffragari, nec præbet iustum titulũ dominij, Tũ etiã quia daretur occasio iniquis hominibus detinẽdi aliena iniuste, hac spe, aliquando illa bona futura incerta, & efficienda sua, quæ incommoda non sequũtur in his rebus inuentis, stando in iure naturę.

De bonis autẽ iuste acquisitis, vt mutuo, vel deposito, quorum deinde nec cum diligenti inquisitione aparet dominus, res est difficilior, nihilominus diferunt quoque hæc ab inuentis tertij generis: Primo, quia mutuum vel depositum non sunt iusti tituli aliquo iure, neque communi, neq; particulari ad possidendum, imo dicunt quoddam debitum naturale restituendi, nam eo ipso quo dicitur mutuum, vel depositum, dicitur alienum, & restituendum ei qui deposuit, vel mutuatus est: quo fit, habens illa non posit retinere, neque præscribere, cum ad prescribendum exigatur bona fides cum iusto titulo, & cum non posit retinere, tenetur restituere tanquam sibi superflua: vocatur enim cuique superfluum, quod inter bona sua retinere non potest, superflua autẽ iure naturæ pauperũ sunt vel communitatis, Titulus autem inuẽtionis est optimus ad posidendum, censenturque inuenta veluti à natura bona sorte & fortuna concessa inuentori, & ita qui inuenit non apparente domino, potest illa isto iusto titulo retinere, & præscribere, & consequenter non sunt ei superflua, nec tenetur in aliorum vsus conuertere. Secundo circa res inuentas nihil disposuit ius positiuum, & ideo relinquntur iuri naturę & gentium, iuxta quæ iura sunt inuentoris, at circa omnes alias res derelictas, siue iuste, siue iniuste habeantur, nõ apparente certo eorũ domino disponit ius positiuũ ciuile, & Ecclesiasticum, vt expẽdantur in pios vsus, sic enim ius Ecclesiasticũ de iniuste adquisitis ius autem ciuile de mutuis & depositis constituit.

Ad quartum respõdeo, bona incerta quæ nullo titulo alicuius sunt, sed omnino derelicta & superflua, venire in communitatem, hæc autem inuenta cum habeantur iusto titulo ab inuentore, nẽpe titulo inuentionis, qui iure naturæ, & gentium, ac communi iustus est, non venire in communitatem, nec esse superflua, dicuntur enim superflua, (vt constat) quæ nullo iusto titulo ad aliquem pertinent, sed habens illa tenetur reddere.

Ad vltimum dico, in primis inuentorem non teneri stare voluntati domini qui non aparet sed iuri naturali & gentium, vel particulari, iuxta quæ hæc inuenta ipsius sunt, Dico secundo voluntatem rationalẽ & prudentem & interpratatiuã domini hanc esse debere, vt inuentor seruet ius & leges, tum quia bona sorte ei contigerunt, tum quia manendo apud inuentorem facilius eas poterit recuperare, quã si distribuantur in pauperes vel alios pios vsus, Dico tertio, non oportere, vt velit ea in suam spiritualem vtilitatem conuerti, nam si sit turca, nihil tale curat, si Christianus frequenter nihil tale cogitat.

Obseruandum tamen hic est, bona Ecclesiæ inuenta, etiam si non appareat cuius Ecclesiæ sint, non posse inuentorem ea sibi retinere, sed esse tradẽda prælato, vt in alios vsus Ecclesiæ illa cõuertat, Quia quę semel Ecclesiæ fuerunt, non possunt in alios vsus conuerti, Similiter religiosi inuẽta non possunt sibi retinere, quia abdicantes à se per votum paupertatis quodcũque dominium, abdicarunt etiam & titulos dominij, quorũ vnus est ius inuentionis, & ita nec aliquo titulo possunt quicquam posidere, aut prescribere: poterit autem conuentus vel comunitas inuenta retinere, in his religionibus quæ possunt posidere in communi.

Hęc sunt quæ in hac quæstione iudico veriora, sed quo ad praxim si inuẽtor est diues, cõsulendũ est ei vt inuẽta in pios vsus conuer-

uertat, si pauper vt sibi retineat, quod etiã concedant Siluest. & alij Quod si quis hanc opinionem Siluest. tueri vellet, potest defendere eam hoc nomine, vt quæ non habent certos dominos, probabile autem creduntur eos habere, quod non est in thesauris, sint iudicanda superflua habenti illa, superflua autem iure naturæ & gentium danda sunt indigentibus, vel cõferenda in communitatem. Sed offert se hic dubium.

AN SI POST DILIGENTEM inquisitionem inuentor, rẽ inuentam sibi retineat, vel iure legis, vt in bonis se mouentibus, aut iure naturæ & gentium, vt in alijs inanimatis, si deinde appareat dominus, teneatur ei restituere?

ALiter hic loquẽdum est de bonis animatis & semouentibus, & aliter de inanimatis: cũ circa hęc posteriora nihil leges particulares disponant, circa illa vero priora extent leges illę Castellæ. De prioribus igitur nempe animatis Didacus Couarru. loc. cit. iudicat iniquam legem istam de los mostrẽcos. Quia l. Venditor §. Si constat ff. Communia prælatorum, non potest aliquis priuari re sua sine iusta causa, qualis est vel delictum ab ipso commissum, aut necessitas Reipub. aut titulus præscriptionis, quarum causarum nulla existit in huiusmodi bonis quæ vocantur Mostrenca. Addit tamẽ post se legem istam probari, ita vt is cui post 14. menses bona ista traduntur, si appareat verus eorum dominus, ante tempus designatum à lege ad præscribendum, vel vsu capiendũ, teneatur illi tradere: quia per priuilegiũ tantũ habet iustũ titulum ad illa accipienda, non tamen integrã possessionem.

Sed oppositum docent plerique ex recentioribus, est quæ multo probabilius. Et probatur, si ista bona, vel adquisita per vsuram aut simoniam iuxta legem Canonicam cap. Cum tu. De vsuris, conuertat in pauperes, nõ tenetur domino si deinde appareat illa restituere, neque ipse, neque pauperes, ergo neque ille cui ex priuilegio regis data sunt, aut inuentor vbi tale priuilegium nõ est, teneretur restituere, cum per legem Regiam illi sint concessa & collata.

Secundo leges ciuiles possunt transferre dominia ex iusta causa, vt in lege præscriptionis vidimus, sed leges ciuiles & priuilegia Regum ex iusta causa faciunt habentis priuilegium vel inuentoris ista bona mostrenca, non aparente domino post illam debitam inquisitionem constitutam ab ipsamet lege, primo ad puniendam negligentiã domini in quærenda sua re, quia si ipse eam quæsisset, cum ex alia parte inuentor quoq; diligenter inuestigauerit dominum, certe aparuisset. Secundo, quia huiusmodi bona semouentia & animata indigent speciali aliqua cura, essetque incommodum in Republica manere illa tanquam deserta, & sine certo domino per longum tempus, Et huius sententiæ videtur esse Soto, etiam si non tractet hãc quæstionem, cum asserat inuenta iure naturæ esse inuentoris, vel eius cui a lege tribuerentur, Ad rationẽ in oppositum dico, sicut eum qui præscribit, apuncto quo expletur, tempus ad pręscribendũ, esse simpliciter & absolute dominum, ita vt etiam si deinde apareat dominus, non teneatur illi restituere, ita in hoc casu, eo ipso quo facta debita diligentia non inuenitur dominus, ab eo puncto inuentorem esse verum dominum, vel habentem priuilegium Regis.

Vbi autem circa hæc bona mostrenca nõ est aliqua lex, vel priuilegium Regis, vt in nostro regno Valentiæ, de hijs iudicandum est sicut de alijs inanimatis, & non se mouẽtibus. De quibus est etiam duplex opinio, Quidam enim volunt, non teneri ad eas restituendas, quam primum post factam diligentem inquisitionem non aparuit dominus, quia ius naturale & gentium fecit illas inuentoris, sicut lex pręscriptionis confert dominium ei qui pręscribit. Volunt alij & multo probabilius, esse quidem inuentoris, quam diu post debitam inquisitionem non aparet dominus, tamquam bona fide possidẽtis, ita vt si appareat intra tempus ad præscribendum vel vsu capiendum necessariũ, debeat illi restituere, si vero post tempus designatum ad præscribendum vel vsu capiẽdum, non teneatur, quia dominiũ quod habebat antea solo titulo inuentionis est debile, & reuocabile aparente domino, sicut dominium quod quis habet per contractum minus solemnem est debile, & reuocabile per iudicis sententiam, dominium autem quod habet post quam præscripsit, est iam irreuocabile, & firmum iure pręscriptionis Et probatur, Dominus qui nõ apparet legitimus dominus est, nec aliqua lex (vt suponimus) expoliat eũ illo dominio, & trãsfert illud in inuentorem, ergo inuentor hæc tantum habet, vt possideat bona fide ex ignorãtia veri domini, non autem quod habeat firmum dominium, cum non posint dari duo domini eiusdem rei. Secundo si inquisitio fiat per quinquaginta dies, & die quinquagesimo primo aparcat dominus, iuxta priorem

rem sententiam iam non posset rem suam repetere, absurdum autem & iniquum maxime videtur, vt ratione vnius diei amitat dominiũ in re sua sine vlla culpa. Quod si dicas, in præscriptione quoq; , si expleto tempore, die sequenti appareat, amittit rem suam, dico non esse eandem rationem, quia præscriptio durat per aliquot annos, diligẽs autem inquisitio potest fieri per breue tempus.

Ad argumentum aliorum respondeo, ius naturale, gentiũ, & commune conferre ista quidẽ inuentori, domino nõ apparente, sed non eo modo, quo lex præscriptionis confert possidenti bona fide per totum tempus ad præscribendum, quia hæc lex non solum cõcedit vt possideat bona fide, quã iã supponit, sed transfert etiã dominium in præscribentem, & constituit illum solũ iam verum & legitimum dominum, ius autem naturale & gentium nõ transfert ita dominiũ rei inuentæ in inuentorem, vt alium expoliet, & ipsum constituat solum dominum, sed quia nõ apparet verus dominus, nec decet rem esse sine aliquo domino, tribuit illã primo occupanti, vt bona fide illam habeat. Et confirmatur nostra opinio. Ad illud tenetur vnusquisque in conscientia, ad quod obligaretur per iustam sententiã proposita & perspecta rei veritate, sed quiuis peritus & timoratus iudex in hoc casu cõdemnaret inuentorem ad restituendum, & ita obseruatur, Ergo.

Sed in his omnibus obseruanda esse iudico, quæ superius diximus, quando inuentor est diues, & qui rem amisit pauper, & e cõuerso, tum etiam illa quæ diximus de religiosis & bonis ecclesiasticis.

DE BONIS NAVfragantium.

Circa bona vero naufragantium, & ea quæ proijciuntur in mare tẽpestate ingruente ad seruandam vitam, Dico in iure ciuili prohibitum esse vt ab aliquo accipiantur in Autent. Nauigia. Cod. De furtis. l. Falsis ff. eodem tit. l. Qui aleuiãdæ ff. ad l. Rodiã. de iactu. Simile habetur tã in peculiaribus legibus omniũ regnorũ Castellæ, & Aragonũ, quã in iure Ecclesiastico in Titul. de naufragijs, non esse primo occupantis, sed faciendam esse summam diligentiã ad inquirendum dominum, vt ei reddatur, quia afflicto nõ est addenda afflictio. Quod si post multam inquisitionem expectatumque longum tẽpus nullomodo appareat, de

ferenda esse ad Ordinarium loci, & ei tradẽda, vt ex illis pro sua prudentia disponat. Ita Caiet. Furtum, Soto vbi sup. Nauar. c. 17. num. 98. Couar. Reg. Peccatum p. 3. §. 2. nu. 5. Contra vero agens propria autoritate talia retinendo, est ipso facto excomunicatus ex decreto cõcilij Later. & habetur cap. Excommunicationi. De raptoribus. Potest autem absolui quam primum restituit, vel ab Episcopo vel per bullam cruciatæ, quia huius censuræ absolutio non est reseruata Papæ, vt docet Caiet. Excõmunicatio cap. 23. Nec exigitur ad incurrendam hanc excõmunicationẽ admonitio, cum sit a iure: sed eo ipso quo quis illa animo retinendi accipit, vel est in mora ad restituendum, est ligatus. In excommunicatione enim à iure pro aliqua culpa non est necessaria admonitio, sed sufficit vt incurratur commissio illius culpæ, quia ius in his est sufficiens admonitio, vt patet ex Clement. Multorum de hæreticis.

Excipiuntur ab hac excommunicatione tria genera hominum. Primo qui accipiunt ex naufragio alimenta ad succurrendũ sibi, vel alicui fratri in extrema necessitate, Secũdo qui accipiunt ea quæ prudenter iudicantur tamquã à proprijs dominijs deserta, & derelicta, Tertio qui cũ probabili periculo vitæ curarunt aliqua saluare ex naufragio, quæ reuera omnino perissent, nisi illi se exposuissẽt tali periculo, in his si appareat dominus tenẽtur illa ei exhibere deductis expẽsis, vel aliquo pretio arbitrio prudentũ, pro labore & periculo quod passi sunt in illis seruandis, quod si nullo modo appareat dominus, possunt ea sibi tanquam tãto periculo empta retinere. Vtendum est autem consilio confessarij vel prælati, vt iudicet de illo periculo, an ita fuerit graue & necessariũ: Ita D. Antoni. 2. p. tit. 1. c 15. §. 2. Summa Angelica. Naufragiũ §. 3. Siluest. naufra. q. 2. Nauar. loco citato. Vnde iniqua est, & tirãnis, ac corrupta lex illa Gallorũ, quę naufragio pereunt confiscanda esse, & exibenda domino loci vel littoris quo perueniũt, cum afflicto nõ sit addenda afflictio repugnetque vt constat iuri cõmuni & Ecclesiastico. Quę dicimus de bonis naufragantium seruanda etiam sunt, in bonis quæ accipiuntur, & proijciuntur quando accidit aliquod incendiũ, vt ibidem docet Nauar. & quando ligna vel trabes deferuntur per flumina, & huc vel illuc inundationibus proijciuntur, inueniunturque in littoribus eiusdẽ fluminis vel maris proiecta, vt docet Grab. in

4.d.15.in fine quæst.& Nauar.c.17.n.176. Solutio tertij argumenti apud D.Tho.aperta est, & vidẽdus circa eã Caiet. Sed interim est dubium.

Controuersia. II.

POSSIT NE QVIS OCCVLTE *accipere rẽ suã, quã iuridice recuperare nõ valet*

VIdetur non licere primo quia sicut iniuriã sibi illatã null⁹ potest priuata autoritate vindicare, ita neque sua bona priuatim accipere: cum tãta iniuria inferatur in acceptione bonorũ, quãta in honore. Secũdo, quia cũ officiũ iudicis sit suũ ius cuique tribuere, videtur cõtra ordinẽ iuris, priuata autoritate res suas accipere, & exscercere iudiciũ vsurpatũ, & cũ iniuria iudicis. 3. si rẽ suã liceret cuiq; propria autoritate recuperare, sicut potest ocukte, posset publice & per vim, hoc autẽ est absurdũ, & negatur ab omnib⁹. ergo. Et D.Th.hic ad 3. ita docet & q. 62. ar.8.ad 3. vocat furẽ sic accipiẽtẽ quia licet accipiat quod simpliciter suũ est, accipit tamẽ alienũ quo ad custodiã.

Oppositũ tamẽ docet cõmunis schola, nẽpe *Positis his quatuor conditionibus licere rẽ suã occulte accipere*, Prima vt sciat rẽ illã certo esse suã, quia in dubijs melior est ratio posidentis. Secũda, vt nullũ sequatur scãdalũ, neque aliquã inferat vim: tũ quia nemo potest sua priuata autoritate alij vim inferre, tum quia sequeretur passim hac via maxima perturbatio in republica. Tertia, vt nequeat omnino rẽ suã ordine iuris recuperare, vel ex defectu probationis, vel ex malitia iudicis, vel ex iusto timore alicuius nocumenti sibi inferẽdi, si iuridice postulet, aut debeat tãtas vel plures expẽsas facere nec recuperandas, quãtũ est debitũ. Quarta, vt rẽ suã ita recuperãs, curet ne alia via eadẽ sibi reddatur, Seruatis his cõditionibus, licet cuiq; rẽ suã quã iuridice recuperare nõ potest, occulte accipere. Ita Caiet.hic. Soto lo. cit. Silu. furtũ nu.16.& 17.& est cõmunis.

Et probatur primo, quia seruatis his cõditionibus nulli irrogat iniuriã, non debitori, cũ solũ recipiat ab eo rẽ suã: nõ iudici, quia nõ facit cõtra ordinẽ iuris formaliter, nã cũ nõ teneatur rẽ suã amitere, nec eã posit cõmode per iudicẽ recuperare, iustę nõ vult vti in tali casu autoritate iudicis. Secũdo in hoc casu nihil aliud reperitur quã quedã recõpensatio æquiualẽtis, quę licita est cũ nõ sit aliud medium. Hinc fit, vt quãdo ea res mea est apud aliũ, possim illã accipere, quãdo vero non manet illa eadẽ vel nõ possum eã accipere, possim æquiualentẽ, nec per hãc licentiã sequitur aliquod incõmodũ aut perturbatio, seruatis enim illis cõditionibus, omnibus incõmodis occurritur. Secunda conclusio.

Qui secreto accipit rẽ suã, quã iuridice recuperare poterat, peccat grauiter.

Primo, quia violat ordinẽ iuris, secundo quia vsurpat sibi autoritatẽ iudicis: nõ tamẽ tenetur restituere, quia habet rẽ suã cuius vere dominus est, vnde si alius obtineat excõmunicationẽ, contra omnes qui aliquid ex domo eius acceperũt, nõ incurrit illã, nec tenetur se manifestare, quia illa fertur cõtra detinẽtes iniq; alienũ (sic enim intelligenda est, cũ aliter cõtineret errorẽ intollerabilẽ) hic vero non detinet alienum.

Ad argumẽta initio proposita. Ad 1. dico, nõ esse eandẽ rationẽ, quia quando accipio rẽ meã, recupero quod meũ est, & alter inique apud se detinebat, at quãdo alapã pro alapa infero, nõ recupero aliquid quod alter ame abstulerit, aut detineat, sed tantũ infero iniuriã pro iniuria, quod nõ licet. Secũdo, quãdo recupero rẽ meã modo dicto, nullã infero iniuriã, imo quã illæ mihi infert reduco ad debitã ęqualitatẽ, eficioque ne ille detineat alienũ, ac ne me expoliet re mea, at quãdo reddo alapã, nulla estęqualitas vel iusticia, sed vindicta & iniuria. 3. qui me iniuria affecit, non tenetur ad pœnã debitã ante iudicis sentẽtiã, & ita nõ licet extra iudicium pœnã illi inferre, & recõpensam acceptę iniuriæ sumere. At qui rẽ meã inique detinet etiã ante iudicicis sententiã tenetur illã reddere vnde quã iuridice recuperare nõ valeo priuatim possũ accipere. Denique si posset quilibet suã iniuriam vindicare, sequeretur magna perturbasio in republica, quod non est in nostro casu seruatis cõditionibus positis. Ad 2. respõdeo, nõ esse cõtra ordinẽ iuris, nec iudiciũ vsurpatũ, quia nec teneor ad istũ ordinẽ, quãdo cõmode nõ possũ, nec teneor rẽ meã amittere. Ad 3. dico, vnã ex cõditionibus requisitis esse ne fiat cũ scandalo vel perturbatione reipublicę, quo fit nõ licere accipere per vim. D. vero Tho. in illis locis loquitur de eo qui iuridice potest rem suã recuperare. Sed quæres licet ne rẽ suam alteri cõmendatã mutuo vel depossito quã fur rapuit, à fure accipere? Dico licere, si sit periculũ furem illã occultaturum, aut nullo modo vel difficile recuperandam, nisi ab eo accipiatur debet quæ tunc admonere illum a quo fur eam rapuit, se iam illam habere, ne eandem rem bis recipiat, accipere autem à fure etiam rem suam

quam ab alio furto accipit, vel non admonendo illum, vel consentiendo aliquo modo illi furto, iniquum est, vt constat, Docēt quę hic D. Tho. Caiet. & Soto consule illos sed res est apertissima.

ARTICVLVS VI.

An furtum sit peccatum mortale.

Conclusio est affirmans Probatur primo; nemo cōdēnatur adeo nisi pro peccato mort. Zach. 5. habetur. *Hæc est maledictio quæ ægreditur super faciem vniuersæ terræ quia omnis fur iudicabitur idest condemnabitur.* Secūdo quidquid destruit charitatē mortale est, sed furtū ex suo genere tollit charitatē proximi, ergo. Maior certa est, minor probatur primo, quia hæc non coherent diligere proximū, & nocere illi in bonis vnde Pau. Rō. 13. *Qui diligit proximū, legē impleuit: nā non occides, nō furaberis, &c. in hoc vno verbo instauratur, diliges proximū tuū, &c.* Secūdo quia per nocumentū quod infert furtū, inter viros prudentes disoluitur amicitia, id autem per quod inter prudentes disoluitur amicicia (vt vidimus) destruit charitatē, cū charitas sit vere amicitia, Tertio, præcepta decalogi ex suo genere obligant sub mortali, cū illorū violatio sit punienda pœna æterna, sed vnū ex preceptis decalogi est. Non furaberis, ergo furtū ex suo genere est mortale. Denique iniustitia per quā proximo aliqua iniuria & nocumentum infertur ex suo genere est peccatum mortale, licet ex leuitate materiæ possit esse veniale, vt docuit supra D. Tho. q. 59. art. 3. & 4. furtū autē est vitium contra iustitiā cū nocumento ex iniuria proximi, ergo est ex suo genere mortale, licet ex leuitate materię possit esse veniale.

Circa hunc articulū duo potissime videnda sunt prius est, cū furtū ex suo genere sit mortale, possit autem reddi veniale ex leuitate materiæ.

Controuersia I.

QVAE MATERIA SIT IVdicanda grauis & quæ leuis vt in indiuiduo & particulari valeamus iudicare quod furtū sit mortale quod veniale.

HAEc quæstio est difficilis, nam si hæc quātitas sit expendēda absolute, & non respectiue, nec in ordine ad paupertatem vel abundātiā eius aquo quis furatur, sequeretur furan

tē à paupere non peccare mortaliter, nisi furetur quoque ab ipso in ea quātitate, in qua esset peccatū mortale furari à diuite, quod est absurdū, quia furtū est peccatū eo quod nocet proximo, certum autē est, furem multoties nocere pauperi in ea quātitate, in qua nō noceret diuiti, vt si pauperi auferas vnū argenteum quo hodie sustentandus est grauiter illi noces, cū tamē furtū vnius argentei diuiti nullum fere sit nocumētū. Quod si hac ratione adducti dicamus quantitatem comparatiue sumendā esse, iuxta paupertatem vel abundantiam eius à quo fit furtum sequeretur furantem decem aureos à Rege ditissimo non peccare mortaliter, quia decem aurei in ordine ad regem exigua & leuissima res est, & nullū fere illi nocumentū inferēs. Vnde op⁹ hic est maxima prudētia.

Obseruemus ergo primo, iuxta presentē disputationē intra limites materiæ vel quātitatis magnę posse reperiri quandā ita magnam, vt infra eam dētur etiam aliæ magnæ vt 100. aurei, infra hanc enim quantitatem dantur alię minores, quę magnæ etiam sunt vt quinquaginta, vel quadraginta aurei. Secūdo modo potest dici quantitas aliqua magna, ita vt inferiores illa iam sint dicendæ paruæ & exiguæ, potestq; illa vocari minima vel vltima in magnis. Similiter in paruis est quędā quantitas ita parua, vt illā excedētes possint etiā vocari paruæ: quomodo nummulus parua quantitas est, cū dētur aliæ etiā paruæ eo superiores vt secūdo l. 3. Numuli Alia vera est ita parua, vt quęuis illā excedens iā non sit parua, & exigua, sed magna, ita vt vltima in magnis sit illi proxima & vicina, quā possumus vocare supremam inter paruas, vt si minima inter paruas sit v.g. vn⁹ argenteus, maxima & suprema inter paruas erunt dicamus viginti nūmi. Magnā vel paruā quantitatem hoc loco sumimus isto secūdo modo, & in hoc consistit tota difficultas & controuersia, quæ quantitas sit ita magna vt excedat limites paruæ, & quæ non? quia quæ ita erit magna constituet furtum peccatum mortale, quæ vero non, constituet peccatum veniale.

Obseruemus secundo negari non posse, quin varietur in his grauitas materiæ pro qualitate temporum, locorum, & nationum in tempore enim vel loco quibus magis abundant aurum, argentum, triticum, & alimenta, quis dubitat maiorem quantitatem requiri ad grauitatem meteriæ quam tēporibus vel locis in quibus ista deficiunt? similiter negari non potest, qui pauperi & indi-

genti

genti ea quantitas sit grauis & magna, quæ diuiti sit exigua & parua: diuiti enim pro nihilo est vnus argenteus, at pauperi merce nario cuius merces diurna sunt duo tantum argentei, magna & grauis quantitas est. Cui fauet Christus Matth. 21. vbi vetulã illam quæ duo tantum minuta misit in gazofila tiũ, plus omnibus diuitibus aseruit misisse, quia illi abundabant, hæc vero erat paupercula: & huic pauperculæ erant maior quantitas duo minuta, quã illis diuitibus multi argentei. Vnde necessario vtraq; via, & absolute, & per cõparationẽ explicandũ est, quæ sit materia grauis & magna in furto, & assignãda aliqua quãtitas, quę per se, & absolute, ac vbiq; locorũ, & a quocũque accipiatur, sit iudicanda grauis, & sufficiens ad peccatũ mortale, asignãdæ etiã aliquę regulę, iuxta quas quantitas quæ simpliciter & secundũ se non esset magna, ratione loci, tẽporis vel personæ, aut alterius circunstantiæ sit censenda grauis & magna.

Obseruemus tertio, certũ esse apud omnes, quidquid sit de quantitate, furantẽ rem paruã sine animo & intentione furãdi maiorẽ, aut inferendi maius detrimentũ, quam illud paruũ & minimũ, peccare tantũ venialiter vt plurimũ, furantẽ vero rẽ paruam & minimã, sed cũ animo & intentione furandi maiorẽ, & inferendi maius detrimentũ si potuisset, vel quando poterit, peccare mortaliter, quia tunc res illa ratione istius animi & intentionis non est leuis, sed grauis, & talis animus sub mortali prohibetur vltimo præcepto decalogi, non concupisces rẽ proximi tui: præcepta autẽ decalogi certum est obligare sub mortali. In quo sensu est intelligendus D. Hiero. quãdo ait 14. q. 6. Can. finali. *Furtũ non solũ in magnis, verũ etiã in minimis iudicatur.* Qui sensus colligitur ex verbis eiusdẽ Hiero. cũ subiungat, *In furto, non quid furatũ est, sed animus furantis attenditur.* In eodẽ sensu ait D. Tho. hic in fine solu. ad tertiũ, *Habentem animum furandi & inferendi nocumentũ proximo, etiam in minimis posse peccare mortaliter.* Quamuis hæc verba sentiat Soto significare posse, etiam peccare mortaliter accipiẽtẽ minima, sine animo accipiendi maiora, alio titulo, verbi gratia, si dominus illius rei minimæ ita sit ad eã affectus, vel sit animo adeo misero, vt perinde affligatur, perturbetur, & offendatur per acceptionem illius rei minimæ, sicut vir prudens affligeretur furto rei grauis, intelligatque fur dominum illius rei minimæ sic esse affligendũ. Sed hæc expositio non est huic loco D. Tho. accommodata, quia aliud est quærere, an hic committat peccatum mortale, & aliud quærere, quod peccatum mortale, & cuius speciei. Verum quidem est accipere rem minimam animo afficiendi molestia fratrem esse peccatũ mortale, sicut qui faceret nutum vel gestum, quo sciret proximum afficiendum molestia: hoc tamen non est peccatum mortale furti, sed odij, iniurię vel alterius generis, hic autẽ agimus de peccato in genere furti, in quo genere vt quis peccet mortaliter; necessario quando accipit rẽ minimã, debet habere intentionẽ accipiendi maiorẽ. Vnde cum loquatur hic D. Tho. præcise et formaliter de peccato furti, intelligẽdus est necessario & nõ aliter quã ipsum explicant Caiet. & Nauar. in manu. cap. 17. nu. 7. de accipiente minimũ, sed animo & intentione accipiendi maius si potuisset. Et confirmatur, primo, quia ait peccare mortaliter habentẽ animũ furandi, & inferendi nocumentũ, quod nocumentũ intelligendũ est in bonis, quia nõ loquitur de alio nocumento in toto hoc articulo. Secundo, quia addit esse istud mortale, sicut potest esse mortale in solo cogitatu per cõsensum, quod perinde est ac si dicat: sicut nihil accipiens actu, potest tamen cõmittere peccatũ mortale furti solo cõsensu, & apetitu interno accipiendi, ita etiã accipiens minima potest peccare mortaliter peccato mortali furti, per intẽtionẽ & animũ accipiẽdi magna, & nocendi in magnis si potuisset. Et ratio Caietani est optima & efficax, quia accipere minima solo animo accipiendi illa, non est peccatũ mortale, nisi habeat animũ accipiẽdi magna, si potuisset, ergo vt accipiẽs minima, dicatur peccare mortalitet peccato mortali furti, de quo loquitur hic D. Tho. necessario debet habere animũ accipiẽdi maiora, vnde in hoc sensu intelligẽdus est D Tho. Et sic intelligitur non solũ à Caietano, verum etiam ab omnibus recentioribus.

His positis, Circa illud primũ, quæ quantitas sit sufficiens, & simpliciter, & absolute magna, vt furtũ sit peccatum mortale, varij sũt Doctores. Antiqui nihil certũ circa hoc docuerũt, sed relinquũt prudẽtiæ confessoris, & cõsciẽtiæ cuiusq;, vt ex circunstãtijs loci, personæ, temporis, ac dãni illati iudicetur sit ne res accepta materia grauis, vel leuis. Et ita apud D. Tho. Gabrielẽ Paludanũ Scotũ D. Anto. & alios nulla quãtitas asignatur quę sit materia grauis, imo neq; apud Caiet. Medinã complu. Siluestrũ, Angelum & alios qui nostris tẽporibus fuerũt viciniores

niores, aliquid tale reperitur. Primi omniũ qui in particulari & in indiuiduo certã quãtitatem quæ apud omnes sit censenda materia grauis asignarũt, sunt M. Soto. & D. Nauarrus, & recentiores illos sequuti.

Soto quãtitatẽ quæ absolute & apud omnes sit grauis, vult debere esse alicuius momẽti, & notabilẽ, verbi gratia, duos vel tres aureos, quia talis quantitas etiã si à rege accipiatur, est furtũ mortale. Sed hæc opinio multũ laxat habenas, quia iuxta eam furtũ verbi gratia, quinq; vel sex argenteorũ si fiat à diuite & potente nõ erit mortale, quod null⁹ timoratæ consciẽtiæ audebit asserere.

Nauarrus in cap. Finali 14. q. 6. & in manua. cap. 17. nu. 3. lit. F. Vult apud nos, imo & in tota fere Europa, & vbi res perinde ac in Europa abundant, esse quantitatẽ grauẽ & suficientẽ ad furtũ Mortale vnũ argẽteũ, i no & medium aut ęquiualens, quia in huiusmodi regionib⁹ Europę cõmuniter apud nos mediũ argentei & supra iam iudicatur aliquo modo notabilis quãtitas, & illius priuatio nocumentũ: vnde infert furantẽ vnũ hædũ vel gallinã aut modium tritici vel anphorã vini & quidquid pertingat valorem medij iulij esse peccatũ mortale. Quantitates vero inferiores medio argẽteo leues esse & furari illas cẽcendũ esse veniale. Sed hæc opinio videtur multis rigida & dura, quia apud omnes cõmuniter medius argenteus non habetur pro notabili quantitate.

Alij ex recentioribus volunt grauẽ quantitatẽ simpliciter esse mediũ aureũ, infra vero esse paruã: quia cõmuniter omnes homines siue diuites sint siue pauperes, hanc iudicant notabilẽ & grauẽ, non autẽ inferiores. Sec hæc quoque est ampla & laxa opinio, cum videamus & duos argenteos vel tres à quibusuis iudicari nõ paruã quãtitatẽ. Alij quidã Thomistæ volũt duos argẽteos esse quantitatẽ magnã, & inferiores esse paruas, quia excõmunicatio tantũ fertur pro peccato mortali, & in nonnullis Ecclesijs aliqui Episcopi ferũnt excõmunicationẽ pro furtis duorũ argenteorũ, non autẽ pro inferioribus quantitatibus. Sed repræhendit hanc opinionẽ Nauar. loco citato, quia licet excõmunicatio non feratur nisi pro mortali, non tamen fertur pro omni mortali vt constat, & ita non bene sequitur non fertur excõmunicatio pro quãtitate minori duobus argenteis, ergo quantitas eis minor non cõstituit mortale.

Vltima sententia est, non posse assignari Mathematice vel Methaphisice & certo huiusmodi quãtitatẽ, moraliter vero (y a juyzio de buẽ varõ.) vnũ argenteum esse quãtitatẽ supremã inter paruas, & eã qui hanc proxime excedit iã esse magnã vt argenteũ & dimidiũ: Vnde iuxta ipsos, argẽteus & dimidiũ erit velut infima & minima quantitas inter magnas, atentis circunstantijs & copia pecuniarũ quæ est in Hispania, vel similib⁹ prouincijs, nã in alijs iudicandũ erit iuxta prouinciæ abundantiã vel pecuniã. Ergo ex his eã opinionẽ amplectendã iudico, vt absolute & simpliciter vnũ argenteũ aut æquiualens iudicẽ esse quantitatẽ satis grauẽ, & sufficientẽ ad mortale, tũ quia omnes homines siue diuites, siue pauperes, siue liberales siue auari iudicãt vnũ argenteũ ęgre sibi auferri, & quiuis parẽs filiũ suũ vel dñs famulũ vt pro furto digno verberibus domesticis vapulari præcipiet: quod argumento est certissimo, omnes illã quantitatẽ iudicare grauẽ & notabilẽ. Vbi autẽ res magis abundant vt apud indos, iudicarẽ duos vel tres argẽteos esse quãtitatẽ grauẽ: Vbi vero nõ ita abundãt amplectenda est D. Nauarri sententia, quia sic dictat recta ratio, & communis omniũ consensus, imo & iudices in Hispania rapientẽ vnũ argenteũ aliquo secreto verbere afficient, & vbi res non ita abundãt rapientẽ mediũ. Quibus aliud placuerit nõ multũ aduersabor, cũ in his adeo certa regula asignari nõ possit, sed prudẽtia opus sit, iuxta illã regulã. *Quæ indefinita relinquuntur a lege, arbitrio boni viri sunt definienda.* Cap. De causis de officio delegati. Hoc tamen sit certum, si feratur excõmunicatio contra eos qui aliquid furati sunt, quęcunque qui furatus aliquid sit in quantitate ita magna, vt sufficiat ad peccatũ mortale, teneri vel ad illud statim restituendũ si possit, vel manifestandũ, nisi sit res omnino occulta, & cũ periculo infamiæ alioquin incurrere illã excõmunicationẽ. Quo ad secundũ modũ.

QVAE MATERIA SIT GRAuis & constituens furtum mortale ratione personæ a quo res accipitur.

DIco tribus modis posse quantitatẽ quę simpliciter & absolute nõ esset grauis, nec efficiens mortale, esse grauem & magnam ratione personę, a qua res rapitur, vel alterius circunstantiæ. Primo ratione paupertatis & indigentiæ domini rei acceptæ, constat enim ex secundo fundamẽto, & obseruatione confirmata testimonio Christi Luc. & Matth. 12. Exiguam quantitatẽ quę diuiti pro nihilo esset, pauperi & indigenti esse

esse notabilem & magnã vnde mediũ argẽteiimo 8. vel 6. numuli pauperi qui nõ lucratur ad victũ totius diei nisi vnum argenteum est grauis materia, & ita iudicabunt omnes, indigenti hic & nunc quantitatẽ hãc quę simpliciter esset exigua, illi esse magnã. Et vt docet D.Tho. supra.q.32. ar.4. ad tertiũ materia grauis non solum sumitur absolute & a parte rei, verum etiã per comparationẽ ad paupertatẽ vel diuitias dominorũ. Et cõfirmatur furtũ ex eo est peccatũ, quia per ipsum infertur nocumentum, sed maius nocumentum infertur pauperi mercenario & indigenti, qui non habet nisi mercedem diurnam ex qua suis & sibi victum comparat, si ab eo auferatur tertia pars vel medietas argentei, quã si a diuite accipiantur vnus vel duo aurei, ergo tale furtũ peccatũ mortale est, estque talis quantitas in paupere materia grauis.

Secundo modo est materia grauis ratione vtilitatis quã ex re ablata reportare solet dominus ipsius, & dãni quod ea sibi ablata recipit, vt si ab artifice auferas vel vilissimum instrumentum, cuius defectu nõ potest vno vel altero die laborare, desinitque in sua arte lucrari illo die, velut si sartori auferas acum, nec habet alium quo illo die cõsuat vestes, iuxta quantitatẽ damni quod ocio illius diei patitur, & lucri quod fecisset, tale furtũ potest esse materia grauis, & peccatum mortale: vt si desinat lucrari vnũ vel duos argenteos.

Tertio modo propter rationabilem & iustum afectum quem dominus rei habet ad illam: Sunt enim aliquæ res paruæ & exigui pretij, quas tamen domini illarum merito & prudenter ex iustis causis & circunstantijs vt pretiosas habent, huiusmodi res & si secundũ se paruæ, at ex rationabili & iusto affectu domini sunt pretiosæ, & materia grauis, furariq; illas cognito illo affectu domini est mortale. Vt si dicat dominus famulo, ne colligas in meo hortu illud malũ sidonium, quia est primus fructus arboris quã ego ipse hisce manibus plantaui, estque in hoc loco fructus iste rarus, voloque illũ offerre amico cui plurimũ debeo, & cui scio huiusmodi fructum futurum esse gratissimum, si in hoc casu famulus iste fructũ, illum ita domino suo pretiosum furetur, peccat mort. Dico primo affectu prudenti & iusto, nam si oriatur ex nimia auaritia, vel animi abiectatione, aut alia imprudenti causa, affectus huiusmodi insania potius est vel cupiditas quã affect⁹. Dico secũdo affectu cognito, nã qui illũ omnino ignoraret, & bona fide crẽderet dñm nulla aut leuissima iniuria afficiẽdum acceptione illius rei exiguæ, non peccaret mortaliter. Affectus autem iudicandus est rationabilis, et iustus, vel secus, ex communi iudicio prudentium.

Sed circa istos tres modos quibus ratione personæ iudicatur materia grauis secundum se & si à parte rei esset leuis, est dubiũ.

AN IN OMNIBVS ISTIS tribus modis in quibus materia est grauis, peccatum mortale quod committitur, sit mortale in genere furti, an in alio genere peccati?

Siluest. furtũ q.2. & Domin. Soto illum secutus hæc nõ distingũt, sed hæc omnia vocant peccatũ furti, ex recensioribus vero non nulli tunc collocant peccatum istud in genere furti, quãdo accipitur materia grauis simpliciter & secundũ se: quia tunc est reuera furtum graue, & consequenter furtum mortale. Quãdo autẽ accipitur res secundum se leuis & exigua pertinere peccatum illud vt mort. ad aliud genus, nempe vel odij, vel in iustitiæ aut iniuriæ, vel damni dati, non tamen esse peccatum mortale furti. Sicut qui occidit debentẽ mihi certum aureos, si mortuo debitore nõ possũ recuperare illos, peccauit quidẽ si id intelligebat, peccato mort. dãni illati erga me, non autẽ peccato furti.

Probant hanc sententiã, Primo tã in vitijs quã in virtutibus propria & specifica denomiãtio sũmenda est a proprio obiecto obiectũ furti est nõ dãnũ subsequutũ, vel aliqua molestia, quæ sunt per accidens, sed res accepta: quando ergo res accepta secundũ se non est grauis, nec notabilis, licet alia quæ per accidens subsequũtur, vt aliquod dãnũ vel molestia, sint grauia, non erit peccatum mortale furti, sed illius tantũ speciei, ad quã pertinent illa subsequta, vt peccatũ mortale dãnidati, vel iniuriæ illatę. Secũdo vt paulo ante dicebamus, explicantes vltima verba D.Tho. hic in solut. ad tertiũ contra Soto sequẽtes expositionẽ Caiet. furtũ rei minimæ nõ est peccatũ mortale in genere furti, etiã si ex eo inferatur molestia dño rei, sed erit peccatũ mort. odij, aut iniurię, aut alterius speciei. Tertio, in iure alij sunt tituli de furto, & alij de iniuriis & dãno dato, quod cetissimo est argumẽto ista differre, & aliud esse peccatũ furti, aliud vero inferre dãnum, accipiendo rẽ quæ ex se non suficeret ad furtum mortale. Quarto, q.62. art.6. agẽtes de restitutione, & de his qui impediunt

bonũ alterius, vidimus esse peccatũ iniustitiæ, surripere artifici instrumẽta suę artis, & teneri accipientẽ illa ad restituendũ lucrũ, quod illi impediuit, vbi, hoc quod est impedisse illi, lucrũ peccatum iniustitię fecimus, quod vocatur impedire bonũ, nõ autẽ peccatũ furti: Quinto ibidẽ docuimus, conculcantẽ segetes, maxime in herba, & viri pauperis, peccare mortaliter per dãnum datum contra iustitiã, & teneri ad illud reficiendũ, non tamen dicitur talis conculcator cõmisisse furtũ. Sexto fur per leges cõpellitur restituere rẽ furto acceptã in duplo, vel in quadruplo, si fuit secretũ & vere furtũ, in duplo: si manifestũ & veluti per vim, vt rapina, in quadruplũ, at si quis accipiat instrumentum artificis pauperis exigui valoris, propter quod ille patitur damnũ & lucrũ cessans, non iudicatur fur, nec cõpellitur restituere illud instrumentũ, neq; in duplo, neque in quadruplo, sicut furtũ mortale & graue cõmitens, sed tantũ restituere lucrũ cessans cũ instrumẽto, vt is qui damnũ intulit, ergo.

D. Nauarr. in manu. cap. 17. nu. 3. littera B. & in illo cap. Finali 14. q. 6. nota. 7. & 8. & nonnulli ex recensioribus ita hæc distinguant, furtũ quod vocamus graue primo modo, quia illa quantitas ratione paupertatis domini a quo fit furtũ, sit grauis, volũt esse peccatũ mortale in genere furti, quia est formaliter furtũ, cũ sit acceptio iniqua rei alienæ, & materialiter illi a quo surripitur omniũ prudentũ iudicio grauis, & ita esse furtum graue & mortale, furtũ autẽ rei exiguę, quod constituimus peccatũ mortale secundo & tertio modo, esse quidẽ peccatũ mortale, cum inferat damnũ & iniuriã domino rei acceptę, & violet charitatem, & pacem, non tamẽ esse peccatũ mortale furti, quia grauitas furti non summitur ex dãno quod per accidẽs subsequitur, aut ex molestia domini, sed ex grauitate rei acceptæ, & ita vbi res, & secundũ se, & in ordine etiã ad dominũ est exigua, & leuis, nõ potest esse peccatũ mortale furti sed erit peccatũ mortale vel iniustitiæ, vel iniuriæ, vel damni dati, quia tunc non patitur ille dãnum graue in re accepta, sed in his quæ subsequuntur, in dãno scilicet vel molestia, quæ pertinent ad alias species peccatorũ, quod dicimus Hispane: no es por lo que me hurta, sino por la falta que me haze, o por lo que me enoja, y el tiro que me haze.

Ex his omnibus fit, in furto rei exiguæ secundo & tertio modo esse peccatũ mortale contra charitatẽ, vel iustitiã, per odiũ, molestiã vel damnũ datum, veniale autẽ tantũm in genere furti, quia est materia grauis iniuria illa, vel damnũ datũ, non autẽ est materia grauis res accepta: quod probant optime omnia argumẽta præcedẽtis opinionis. Ad eadem vero, quatenus huic secundæ opinioni ex parte aduersantur, Respõdeo. Ad primum, in furto quod dicimus mortale primo modo, esse quidẽ rem exiguã simpliciter in ordine ad diuitẽ, at pauperi a quo accipitur, esse grauem & notabilem, & consequenter esse furtum graue & mortale, quia res ipsa in eo casu etiam aparte rei (vt constat) ex dictis in secunda notatione, est grauis: in furto autẽ rei exiguæ quod dicimus mortale secundo & tertio modo, verum est quod probat illud argumentũ, esse quidẽ in genere furti peccata venialia, mortalia vero in genere dãni dati, vel iniuriæ: quia in secũdo & tertio modo, res vtcumque sumatur semper est exigua & leuis, grauia vero solũ sunt damnũ illud, vel molestia domini quæ subsequitur.

Secundũ argumentũ idẽ probat de furto quod dicimus graue tertio modo, ratione molestiæ domini, quod nos etiã asserimus.

Ad tertium responde o, in Iure esse diuersos titulos, quia aliquando sine vllo furto datur damnũ vel iniuria, verbi gratia, in vsura nõ est furtum, neque in incendio aut cõbustione segetum, similiter neque quando quis sua culpa non custodit depositũ, at in his omnibus reperitur damnũ datum & cũ iniuria. Respondeo secundo, iam nos distinguere primum modum, in quo res est magna & secundum se & aparte rei ex paupertate domini, à secundo & tertio modo, in quibus res simpliciter & sic etiam sumpta est exigua, committitur autẽ peccatum mortale nõ ex grauitate rei, sed ob iniuriã, & molestiã, vel damnũ datum quod subsequitur.

Ad quartum dico, tunc non esse furtum, quia nihil accipitur a paupere, nec a domino segetum, nec multum nec parũ, sed esse peccatum ex sola illatione damni.

Ad vltimũ dico, quidquid sit de legibus humanis, accipientem tale instrnmentum artificis commitere furtũ mortale, si instrumentũ illud nõ solũ sit necessariũ ipsi vt lucretur, verũ etiã ratione paupertatis dñi sit alicui⁹ valoris & quãtitatis, ita vt prudẽter illi artifici pauperi sit sensenda res grauis, vt si valet dimidiũ argentei, vel plus, quod ille pauper nõ ita facile potest obtinere tunc enim nõ solũ peccat mortaliter, qui tale instrumentũ accipit ratione damni dati, verũ etiã

ratione

ratione rei acceptę : quod si instrumentum illud atenta etiā paupertate domini est exigui valoris, peccat venialiter in genere furti, mortaliter autem in genere damni dati, & secundo modo. Quod si obijcias, Qui accipit rem grauē à proximo ratione vtilitatis, & isto secundo modo, committit iniustitiā, & non in alia specie quam furti, ergo. Respondeo, vocari istud furtum reductiue, nō formaliter, formaliter enim pertinet tantū ad genus iniustitiæ, quam vocamus damnū datum, quæ non habet speciale nomen, sed retinet nomē generis, idest iniustitiæ, vel iniuriæ, quia præter malitiam generalem quā habet, quæ est nocere proximo, non est ibi alia malitia formalis, vel materialis alicuius alterius priuatæ speciei iniustitiæ. Vnde nō est formaliter furtum, cum hoc consistat in actuali acceptione rei alienę, dicitur autē reductiue furtū, quia materialiter sumptū dānum istud, infertur mediante illo furto.

Ad maiorē horū intelligentiā nonnulla etiam hic obseruanda sunt. Primū est, constitutiones sinodales quæ in aliquibus Episcopatibus reperiuntur, ferentes excommunicationem pro furto duorum vel triū argēteorum esse iniquas, nec tollerandas, licet tiemendas. Primo, quia cum iudex secularis non damnaret tale furtum ad pœnā flagellorum, multo minus sunt dānandi excōmunicatione, quæ animā occidit. Vnde apud prudentes nō fertur excōmunicatio pro furtis, quin ad minus pertingant quinquaginta argentos, quāuis enim duo argentei vel tres sint materia grauis in ordine ad furtū, non tamen sunt materia grauis in ordinē ad excōmunicationē: Et ita in conci. Triden. sess. 25. de reformatione cap. 3. habetur, *Vt quādo fertur excōmunicatio pro debitis incertis, vel occultis, non feratur pro rebus parui mom̄ti, sed magnæ & notabilis quantitatis*, Vbi non sunt accipiendæ istæ voces, *Magnæ & notabilis quātitatis*, In ordine ad furtum, sed in ordine ad excommunicationem.

Obseruemus secundo, grauitatē materiæ furti non esse æqualiter sumendā in omnibus rebus, sunt enim aliquæ res pretio æstimabiles, quæ si à nobis vel dominis earum æstimentur, æstimabuntur in quantitate & pretio quod sufficiet ad materiā grauē furti, æstimabuntur enim sex, vel octo argēteis aut pluribus, ex natura autē illarū rerū, vel vsu, vel communi dominorum permissione & tacito consensu accipere illa non est peccatum mortale, nec furtum mortale, quod potest contingere in rebus deseruientibus ad communē victū, In quo genere sunt primo arbores siluestres consitæ in proprijs siluis, vt quercus, pinus, & earū fructus, in locis non habētibus murū, in quibus sunt omnib⁹ expositę, nec aliquid eis prestat ars vel industria humana, sed difficulter imo ne vix quidem possunt custodiri, Secundo arbores in vijs patētibus & locis nullo muro vallatis, ad quod genus volūt etiam reducere aliqui arbores positas in locis ceptis, sed quæ in hortis ceptis existunt, aliū habēt iā, eo ipso quo ceptæ sunt, & custoditæ valorē. Tertio cibi in domibus diuitū redundantes, & qui supersunt eorum mensis, qui licet à dominis mandētur custodiæ seruorū, norunt autē domini, non seruari cōmuniter in huiusmodi rebus sibi fidē à seruis, si quis ex his rebus accipiat in valore trium vel quatuor argenteorum, non iudicatur furtū mortale. Et in similibus quæ accipuntur ad cibū, potū, vel ignē nō est furtū mort. Primo quia accipiētes hæc nō reddūtur ex eis ditiores, supponimus enim non accipere illa ad vēdendū, sed ad suos tantum proprios & priuatos vsus, comedēdi, vel accēdedi ignē. Secundo, quia in his parū vel nil facit industria humana, aut ars, ad eorum productionem vel custodiam. Tertio, quia sunt in patēti periculo, eo enim ipso quo omnibus patent, nec custodiuntur, vilescunt, Quarto, quia domini huiusmodi rerum non censentur inuolūtarij per ignorantiā, sciunt enim ea omnibus paterę & omnes ex eis sibi accipere. Quinto, quia dominus istorum nullum fere damnum ex eo quod accipantur recipit, propter quod iudicaretur irrationabiliter inuit⁹. Nec valet dicere, Hæ res sunt pecunia æstimabiles, & ipsi domino sunt in pretio: erit ergo furtum mortale si summantur in eo valore & æstimatione, in qua ęquiualens pecunia accepta esset mortale. Respōdeo enim pecuniā esse mensurā rerū venaliū, & earū quæ à dominis cū cura custodiūtur, aut cōmituntur fidelibus custodib⁹, res autē omnib⁹ expositę aut à dominis cōmissæ & derelictæ in manibus ministrorū, (moços de palacio) tacite consentiunt dn̄i, non vt eas vendant, aut alijs prodige tribuāt, sed vt sibi sumant. Idē extēdunt hic aliqui ad dulcia, quę vocamus conseruas y cōfituras, vt horū quoq; acceptio nō sit peccatū mortale, sed reuera accipere dulcia quæ à dominis in custodia habētur, & illis in pretio sūt, & ad ea habēda fiūt expensę, furtū mortale est, si sit materia grauis, nec cōsentiunt dn̄i, nec tacite nec expręse ineorū acceptionē in

quantitate graui, habētque illa non vt omnib⁹ exposita, sed in custodia diligēti Quod si rursum obicias, aduersus modo dicta de his rebus quę omnib⁹ expositę sunt, Si istę res vendātur, valent verbi gratia vnum aureum, sunt autē res omnes ęstimandæ, iuxta prætiū quod pro illis, si vendantur dabitur, ergo valēt istę vnum aureum, & consequenter illarum acceptio est in quantitate graui. Respondeo res istas si quidem venderentur iam tunc ab aliquo certo posideri & habere pretiū in casu autē nostri dictinec habere dominū certum, nec pretium, cū sint omnibus expositæ, & ita non est eadem ratio, Sed videamus.

Controuersia III.

AN REPETENDO ET MVLtiplicando furta in parua quantitate cōmitatur mortale.

Videtur non commiti, quia ex venialibus quantumcunque multiplicētur, nō fit vnū mortale, omnia autem illa furta exigua sunt venialia, Ergo. Secundo, viri etiā timorati recitantes officium diuinum commitunt varias negligētias leues, & veniales, nec ex eo incurrunt mortale, aut acusant se tanquam de mortali. Tertio, conuitiū leue & animo iocandi quia veniale est, quantumuis multiplicetur, siue dicatur eidem homini siue vel pluribus, nunquā est mortale, ergo similiter in furtis.

Sit tamē cōclusio in qua omnes cōueniunt.

Cōmittens furta in materia parua, sine animo inferendi maius damnum, in omnibus illis furtis in quibus non atingit quantitatem magnam, tantum peccat venialiter, nec tenetur illa sub mortali restituere, Si vero furta quantitatis paruæ, ita multiplicētur, vt atingāt, quantitatē quæ sit magna aut in se ipsa, aut in damno alteri illato, vel in bono sibi aquisito, illud vltimum furtū quo ad talem quantitatem peruenitur, est mortale.

Prior pars cōstat ex dictis, probantque illā argumenta posita: in eo enim sensu cōcludūt omnia illa, Quia omnia illa venialia aut necligentie leues, vel conuitia leuia, nūquam perueniunt ad materiam grauem, vel nocumentum proximi graue, & ita nunquā constituunt mortale. Quando autem in furtis peruenitur ad quantitatem magnam, iā est materia grauis, & nocumētum graue. Et confirmatur, quia furtum non est mortale nisi aut ratione nocumenti, aut ex intentione furātis, furta parua quę nunquam perueniunt ad quantitatem magnam, non inferūt nocumentum graue, intentionem quoque suponimus esse non inferendi maius damnum quam illud leue, ergo nullo titulo hæc furta parua erunt mortalia. Secunda vero pars probatur: quia licet illud vltimum furtum secundum se & solum sumptū non sit in quātitate magna, virtute tamē præcedentium atingit quantitatē magnā, & ita est mortale: sicut in numeris vltima vnitas virtute pręcedentiū dat speciē numero, Et cōfirmatur, iustitia licet per se primo respiciat ne alius habeat min⁹ quā debet habere, per se quoque secundo respicit, ne quis habeat plusquam pebet habere, sicut motus per se primo respicit terminum ad quē, & per se secundo terminum à quo, sed accipiens parua furta, quando accipit illud quo pertingit ad magnam quantitatem, habet iam in materia graui plusquam debet habere, & retinet in materia graui alienum, ergo committit iniustitiam grauem & mortalem.

Ita docent M. Soto loco citato ad tertertium Do. Nauar. in Manual. cap. 17. nu. 140. Medi. Co. de Restit. q. 10. fol. 40. & 41. & omnes recentiores. Vnde famulus qui accipit à domino suo quotidie vnū vel alterum nummum, si perseuerat in istis furtis quamuis exiguis, quam primū peruenit ad quantitatem, quæ in ordine ad suum dominū est censenda magna, committit mortale, & tenetur sub mortali restituere, licet à principio non habuerit animum accipiendi in tanta quantitate. Similiter, qui à multis dominis accipit in parua quantitate, quā primum peruenit ad magnam est peccatum mortale, quia factus est ditior in graui quātitate, quamuis per furta quæ seorsum & diuisim sumpta, sunt exigua. Tenetur autē si furtū manet intra limites venialis, sub veniali tantū restituere, si autē pertingat ad mortali: quia acceptio & detētio alieni sunt eiusdem ordinis & rationis, quod autem venialiter accipitur venialiter detinetur, & ita sub veniali tantū est restituēdū, quod vero mortaliter recipitur, mortaliter detinetur, & sub mortali est restituendū, vt vidim⁹ sup. q. 62. ar. 4. & 6.

Sed quæres: *Quando multi ingresi vineā inferunt illi damnū in magna quantitate, vno quoque in parua tantum sibi accipiente, ad quid isti tenebuntur?* Vide sup. q. 92. art. 7. Interim dico, si omnes sint ingresi vno consensu, animo, & cōsilio, esse cōsortes & cōplices, ac vnūquēq; esse causam illi⁹ dāni, & peccare mortaliter, tenerīq; ad restituendū in integrū alijs non restituentibus, sicut diximus

supra

supra q. 62. artic. 7. Quod si vnusquisque eorum seorsum ingressus sit, furtum alterius ignorans, vnusquisque peccauit venialiter, duranteq; illa ignorātia nō tenetur restituere nisi sub veniali. Ita tamen vt si dominus vineæ in eo casu excommunicaret fures, teneretur tunc vnusquisque restituere sub mortali suam partem, quia ligatur excommunicatione, debetque vnusquisque illorum eo ipso quo videt ferri illam excommunicationem, iudicare damnum graue esse illatum illi vineæ, & excommunicationem illam esse iustam, quia sufficit vt iusta, sit vt feratur, vel pro peccato mortali eius qui excommunicatur, vel pro vitando notabili damno alicui illato. Quod si omnes ingrediantur, licet nō vt complices, sed vidente vnoquoque damnum quod domino vineæ infertur, tunc peccat vnusquisque mortaliter, & tenetur sub mortali restituere suam partem, quia videntes damnum illud & nihilominus exercentes, vnusquisque est alteri consentiens, & coadiutor. Ita Nauar. cap. 17. & nu. 131. & Medina complu. loco cita.

Alterum quod pertinet ad hunc articulum est agere de supplicio capitali latronum qui sunt fures, In communi sermone maxime apud Hispanos sumuntur pro eodem fur & latro, in scholis vero & in rigore ac proprietate sermonis latrones sunt, qui publice in vijs aut cum violentia aliena rapiunt, quos etiam raptores, sicarios, grassatores, ac inuasores itenerum solemus appellare, quos iuste capite plecti ab omnibus conceditur, Iudicatur quæ sancta & iusta lex qui id pręcipit. ff. de pænis. l. Capitaliū. §. Grassatores. &. §. famosos. & hic est vsus omnium nationum & gentium. Maior autem difficultas est de fure, idest, de illo qui occulte & nulla illata vi accipit alienum, de quo etiam est communis opinio doctorum & certa, & D. Thō. hic ad secundum, huiusmodi furē si furetur in ecclesia, & publico ærario Reipublicæ, vel furetur hominem, aut equum, & iumentum iuste quoque occidi, quia sic furantes iudicandi quoque sunt velut inuasores & sicarij: quod etiam docet D. Aug. tractatu. 50. in Ioan. in illa verba: fur erat & loculos habebat. Tota ergo quæstio est.

Controuersia IIII.

AN SIMPLICES FVRES, SINE VLLA VI ALIENA RAPIENTES, IUSTE SUSPENDANTUR?

Scotus in. 4. dis. 15. q. 3. art. 2. nō solum vult huiusmodi furem non debere suspendi, verum etiā nec id licere iudicibus, nec habere Rempublicam talem potestatem, sed esse omnino contra ius diuinum. Ratio eius est: cum solus Deus sit dominus vitę & mortis, respublica autem non habeat tale dominiū in suos ciues, illos tantum potest Respublica deliquentes occidere, quos Deus concessit, & excepit ab illo generali pręcepto non occides, alios vero poterit quidem aliqua pena punire, non tamen occidere, at in tota sacra scriptura nullibi conceditur vt occidatur fur diurnus, sed solus nocturnus, Exod. 22. quia nocturnum cum accedat vt aggressor, & paratus percutere, ac occidere resistētem sibi, licebit iudicibus vt agressorem & insidiatorem occidere, diurnum vero qui proprie, & simpliciter, ac solum est fur, non licebit, imo est id iure diuino prohibitum. Sed hæc sententia Scoti est falsa, nititur enim falso fundamento, iudices & Respublicas non habere autoritatem ad occidendos malefactores, nisi in Sacrascriptura expressos, quod quam falsum sit vidimus abūde. q. 64. art. 2. Ratio, quoque eius nullam habet vim, quamuis enim Respublica non sit domina vitæ & mortis suorum ciuium, sicut Deus, qui potest libere pro suo beneplacito occidere & suscitare, habet nihilominus autoritatem in vitam eorū quantum oportuerit ad bonum commune, quomodo potest in bello iusto exponere eorū vitam, & eadem ratione illos malefactores occidere, quorum vita est nociua bono cōmuni, aliter non esset gubernationi humanæ, & bono Reipublicæ sufficienter a Deo & natura prouisum. Quod etiam distinguit inter furem diurnum & nocturnum non est omnino verum, nam lex illa, Exod. 22. non solum loquitur de iudicibus, verum etiam cum quibusuis priuatis, vnde sicut priuatus non potest occidere furem nocturnum, nisi illum actu & reuera videat vim sibi inferre, & rapere cum violentia, quomodo omnium consensu, est intelligenda illa lex, sic nec iudex furem eo solo nomine, quod nocturnus fuerit, non potest occidere, nisi probetur accessisse ad furandum cum vi, ac vt inuasor, aut fecisse furtum vel furta propter quæ etiam si die illa fecisset, iuxta leges iustas est dignus morte.

Reiecta hac opinione, Alexā. Alens. 3. p. q. 47. mēb. 4. ar. 3. nō negat esse in Republica & iudicibus autoritatem ad occidendos ma-

lefactore & fures, quando bono communi expedierit, suspendere autem omnes fures sicut in multis prouincijs fit, vel pro vno insigni & notabili furto, vel pro tribus paruis, iudicat inhumanum, & inique fieri, Idem docet Sylu. furtum. q. 3. & Eras. in illud ad Titum. 3. *Hæreticum hominem post vnam vel alteram admonitionem deuita.* Ait: *Iurisperiti ignorantes vim vocabulorum fures occidunt.* Dico Sylu. esse in hac sententia, & nõ in opposita vt aliqui arbitrantur, quia loco citato particula. 4. ait, latrones tantum etiã simplices iuste puniri morte, secũdum communem consuetudinem, quam approbat necessitas Reipublicæ, nihil autem tale dicit de furtibus: Quod si dicas fures esse illos, quos vocat latrones simplices, hoc decepit aliquos. Syluest. enim & alij Doctores latrones tantum vocant aggressores viarum, & vi rapientes, quorum quidam sunt capita & duces, qui absolute vocantur latrones & sicarij, alij sunt istorum ministri, & socij inferiores, & hi dicuntur simplices latrones, Dubitarunt aliqui an hi inferiores latrones sint etiam capite plectendi, docet Syl. hos etiam occidendos esse, & iuste occidi, secundum communem consuetudinem, quam approbat necessitas Reipublicę, quia sunt etiã hi publice nocentes. Quem sensum, contextus eiusdem Sylues. præter propriam vocũ significationem insinuat, ait enim secundũ communem consuetudinem, non autẽ est communis consuetudo fures occidere, sed verberare, & tirremibus tradere, nec hi adeo Reipublice nocent, sed illi sicarij qui sunt latrones itinerum, quos omnes gentes occidunt, recepta vbique consuetudine, velut maxime nocentes Reipublicæ. Vnde si bene Sylu. expendatur & intelligatur ad sententiam reuera Alensis accedit.

Probatur autem hæc sententia varijs rationibus. Primo sic, Pena non debet esse maior culpa, imo minor, Deut. 22. *Secundũ mensuram delicti*, &c. Sed mors maior pœna est, quam habeat in se culpæ quodcumque furtum simplex, cum furtum sit nocumentum in bonis temporalibus, mors autẽ omnium malorum terribilium, cum sit in vita, quæ adeo prestat omnibus bonis tẽporalibus. Et confirmatur: Etenim cum apud Christianos, & in lege Euangelica bona temporalia sint contemnenda, adeo vt dicat Christus, vt petẽti tunicam dimittamus & pallium, pro bonis temporalibus aliquem vita priuare videtur iniquum.

Secundo. furi non est assignanda pœna, nisi aliqua lege taxata sit, at tam iure diuino quam humano non imponitur furi pœna capitalis, in Sacra enim Scriptura non imponitur nisi pecuniaria, vt restituat quod ablatum est, vel in duplo, vel in quadroplo, pro ratione furti: in lege humana Pontificia nihil habetur, in lege ciuili licet antiquitus essent aliquæ leges quę furibus pœnam capitis imponebant, postea tamen vt crudeles & atroces sunt reuocatæ, vt patet in .l. Sed in nouo iure. Cod. De seruis fugitiuis, in Authentica, Vt nulli iudicium liceat, §. vlt. in. l. Capitalium. §. Famosos. ff. de pœnis. Quibus consonat lex Castellæ, partit. 7. tit. 14. leg. 18. in quibus omnibus habetur fures non esse pro furtibus occidendos. Et iuxta ea quæ hic habet D. Tho. sua ætate ita obseruabtur.

Tertio, leges humanæ recedentes a dictamine rectæ rationis naturalis iniquæ sunt, recta autem ratio hoc dictat, vt fur puniatur quidem, non tamen vt occidatur, quia iuxta dictamen rectę rationis, cum vita corporalis proximi sit præferenda nostris bonis temporalibus, non est suspendendus fur aut priuandus vita pro ipsis, Et confirmatur Gen. 44. Vbi cũ dispensator domus Ioseph argueret fratres ipsius de furto ciphi aurei, dixerunt illi fratres Ioseph: *apud quemcumque fuerit inuentum quod quærtiis moriatur.* Ille autem quasi secutus dictamen rectæ rationis naturalis non admisit tale suppliciũ. *Sed apud quemcumque*, inquit, *inuentum fuerit, erit seruus meus.*

Quarto, qui dicunt fures iuste posse occi pro furtis, non admittunt id in omni casu, sed tantum cum multiplicant furta, vel committunt aliquod insigne & notabile, & hoc quia talia furta, vel insignia, vel multiplicata æquipollent rapinæ, vnde debent puniri, velut raptores, Sed hęc ratio est nulla. Primo, quia rapina fit cum violentia, estque de intrinseca ratione eius (vt vidimus) fieri cũ vi, furta autem simplicia, de quibus loquimur, fiunt sine vlla violentia, imo secreto, caute, & cum pauore. Secundo, raptor & sicarius non gaudet immunitate Ecclesiastica, fur vero quantumcumque multiplicet furta, vel committat insignia, non prohibetur illa gaudere. Denique lex grauiora tantum peccata solet punire pœna mortis, Furtum vero est minimum inter omnia peccata, vt constat.

Baldus & Paulus de Castro in legibus citatis, & infra citandis tenent licere occidere furem pro vno insigni furto, vel pluribus repeti-

petitis. Idem docuerunt ex nostris Maioris in.4.dist.15.q.17. Medina Cod. de restit.q. 4. Driedo de liber. Ecclesiastica, pag. 115. Castro libro primo de leg. pœnali cap. 6.& omnium copiose Couarru. lib.2. variarum resolu.c.9.nu.7. Fundamentum horũ est, ita expedire bono communi: Experientia enim teste, quando & vbi alijs pœnis puniuntur, ita vt non occidantur, numquam corriguntur, nec timent, sed omnia replentur furtis.

Soto loco cit. nihil certum de hac re dicit, nec videtur audere explicare mẽtem suam. Habet enim tria. Primum licere reipublicę occidere delinquentes, pro vt ipsi expedierit, quod autem furtum sit delictũ adeo graue, vt mereatur supplicium capitale, nõ apparere rationem, imo ius commune id negare in legibus a nobis adductis pro opinione Alensis secundo argumento, Secundo reprehendit Baldum tanquam autorem huius supplicij, & doctrinã ipsius ostendit in multis peccare, Primo inquit, quod furtum ter repetitum equiualeat latrocinio, & furtum insigne equiualeat furto triplicato, & consequenter sit occidendus fur, vel pro vno furto insigni, vel pro triplicato admitendum non est, nam vt vidimus vltimo argumento pro opinione Alensis, nullo modo furtum equiualet latrocinio & rapinæ, cum de huius essentia sit vis, & priuet immunitate Ecclesiastica, in furto autem nulla sit vis, nec priuatio immunitatis Ecclesiasticæ. Secundo cum asserit Baldus iudicibus licere, (etiam si leges suæ prouinciæ non asignẽt mortem furibus) exercentem furtum insigne & graue occidere, & propter enorme delictum leges transgredi, Peccat inquit Soto, in duobus: Primo, quia ait licere, nam transgredi leges peccatum est, id autẽ quod peccatum est licere, est aperta contractio. Secundo, quia, vt vidimus quæst.60. artic.5. Iudex tenetur in vtroque foro iudicare secundum leges scriptas, nec potest eas sine graui peccato excedere, maxime in pœnalibus: vnde si lex non statuat furi pœnam capitalem, non habet iudex autoritatem ad illam imponendam, etiam si in Baldo, vel alio quocumque Doctore legat posse furẽ occidi, quia debet omnino iudicare secundum leges scriptas, opinio autem huius vel illius Doctoris, imo nec plurium non habet vim legis, nisi vel authoritate & statuto Principis vel communi, & approbata consuetudine, quæ habeat vim legis recepta sit. Denique in fine vbi videtur Soto, iã propriam mentem explicare, fatetur esse communem vsum occidẽdi fures, & legibus Hispaniæ receptum lib.4. Fori Regalis. tit.15. l.6. Sed an talis vsus vel lex sit iusta, vel iniusta, non explicat aperte, sed solum admonet, ne lex ista obseruetur, quatenus statuit, vt qui accipit 40. dipondios, id est, marauedis nouies illa soluat, quod si secundo & iterato idem furtum committat, vel dimidij aurei, occidatur: quia in hac parte (inquit) lex ista adeo rigida est, vt sit iniqua, & inhumana: quæ verba, si bene inspiciantur, aut nil certum docet Soto, aut certe accedit non ad opinionem Scoti, vt quidam suspicantur, cum fateatur esse in Rep. autoritatem occidendi fures, sed ad opinionem Alensis.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus, docere quidam ipsum ius naturæ malefactores esse puniendos, cum Resp. premio & pœna contineatur, non tamen asignare quantitatem, vel modum punitionis, sed id reliquisse legibus, & prudentiæ Gubernatorum: leges autem pro varietate temporum, & malitia hominum asignare varios modos puniendi fures. Moyses Exod. 22. præcepit vt fur pecuniæ redderet duplã, fur ouis redderet quadruplum. Tempore Salomonis crescente hominum malitia, & furtis, asignata fuit pœna in septuplũ. Prouer.18. Apud Gentiles, in quibusdam prouincijs occidebantur pro notabili furto, vel multis repetitis, in alijs manebat fur seruus domini rei acceptę. Ita refert Aulus Gelius lib.11. noctium Atticarum.c.vltimo, obseruasse Romanos, & apud Aegyptios eundẽ fuisse vsum, locus ille Gen. 44. adductus pro opinione Alensis argumento 3. satis aperte insinuat. In iure communi antiquo occidebantur fures, deinde in legibus citatis 2. arg. Alensis, id reuocatum est, & preceptum, vt verberentur pro primo furto, pro secundo signentur in fronte ferro candenti, pro tertio vel insigni tradantur tirremibus: Et sic obseruatur vsque hodie apud Italos & prouincias illis vicinas, quarum plereque iure communi & imperatorio gubernantur. In Regnis Castellæ antiquitus prohibebantur fures occidi, vt constat ex lege 18. partit.7.tit.14. Deinde vero crescẽte furtorum numero, & furum insolentia, cum viderent non imminere sibi vltimum supplicium, cautum est, vt pro insigni furto aut pro tribus vel pluribus repetitis suspendantur: hoc ordine, vt prima vice soluant pro vna parte rei acceptæ nouem, vel flagellentur

gellentur, secunda vice abscindantur eis aures, & nisi recipiscant, id est, tertia vice occidantur, vt habetur lib. 4. fori regalis. tit. 55. l. 6. vel traduntur tirremibus iuxta qualitatem delicti. Quibus similes sunt leges nostri Regni, & sic apud nos obseruatur: nisi primum furtum insigne sit, quia si tale est, & pro primo suspenduntur. Et in legibus quas vocāt de la Hermādad. l. 2. plectūtur modo abscisione manuū vel pedū, modo sagittarū ictu. Nec mirum in puniendis furibus leges prouinciarum adeo varias esse, hominum enim malitia ita exigente, pro varietate temporum mutandæ sunt, nec aliter recte & prudenter Resp. gubernarentur: quod non modo in ciuilibus, verum etiam in Ecclesiasticis legibus videmus accidere, vt patet cap. Alma mater. De sententia excommunicationis, suspensionis, & interdicti.

Obseruemus secundo, teste experientia, alias pœnas a capitali, fures communiter nō timere, nec tetrahi a sua iniquitate nisi solo timore mortis. Ita videmus in prouincijs in quibus non occidūtur omnia abundare furtis, & in Hispania nostra ætate, persuasus a quibusdam, quibus opinio Alēsis placebat, æquissimus Rex noster Philippus II. constituit pragmaticam, ne fures suspenderentur, sed flagellarentur, & tandem traderentur tirremibus: qua pragmatica videntes sibi non imminere mortem, creuerunt adeo fures, & latrocinia, vt oportuerit illam reuocare, ac statuere, vt leges illæ prioris fori redirent in suam vim & obseruantiā, occidanturque fures: Quæ pragmatica sic correcta habetur in noua recopilatione legum regni. p. 2. lib. 8. tit. 11. l. 8.

Obseruemus vltimo, quod statuunt leges nostri regni vel similes, vt prima vice flagellentur, secunda, abscindātur eis aures, tertia, occidantur, non esse efficiendum pro quibusuis furtis, sed pro grauibus, & quæ malitiam ostendunt, ita vt quando perueniatur ad tertium, tale sit, vt prudenter indicet incorrigibilitatem. Quia tota ratio, ob quā licet fures grauiter punire, & occidere, est bonum commune, & iuxta damnum quod inferunt bono communi suis furtis, puniendi sunt, neque enim qui egestate oppressus, & non ex malitia furatur, ita puniendus est sicut qui ex vitio, & malitia, in quo oportet iudices plurimum prudentia, & maturitate vti, nec sunt leges adeo graues statim & temere exequutioni mandandæ.

His positis dico opinionem tertiam, quæ inter Doctores communis est, esse probabiliorem, seruata ea maturitate, & prudentia quam statuimus in tertia obseruatione.

Et confirmatur hæc opinio: Primo, Expedit maxime bono communi, vt delinquentes incorrigibiles, & perturbantes Rēpub. tollantur, sicut in corpore humano pars insanabilis, & alijs nocens resecanda est, sed communiter multiplicantes furta, vel committentes aliqua insignia, sunt incorrigibiles, ergo tamquam ita expediens bono communi tollendi & occidendi. Minor probatur, quia ipsa multiplicatio furtorum docet eos raro emendandos, maxime si iam sint semel ac iterum puniti verberibus & auribus. Committens quoque insigne furtum censendus est incorrigibilis, cum incipiat, vbi alij antiqui fures solēt desinere.

Secundo, supplicium & pœna non solum dicit ordinem ad culpam delinquentis, verum etiam ad timorem incutiendum, & ipsi delinquenti, & alijs, ne simile audeant perpetrare: pœnæ namque temporales hoc differunt ab æternis, vt hæ sint tantum punitiuæ, temporales vero huius vitæ, & punitiuæ, & medicinales, propter quod pœna nō est iniusta, etsi videatur excedere culpam, si ita oporteat ad incutiendum timorem, & delinquenti, & alijs, sed experientia, teste fures non emendantur per alias quascumque pœnas, nec cessant a furtis nisi solo timore mortis, iuste igitur vt emendentur, & timeant, tam ipsi quam cæteri, quod maxime expedit bono communi & quieti Reip. occiduntur.

Tertio, ex D. Tho. & D. Aug. tractatu 50. in Ioan. Furans ex Ecclesia, vel ærario publico est occidendus, propter malitiā quam includit tale delictum, sed sępe furta ex priuatis domibus quæ non habent illas circunstātias loci sacri, vel publici, sunt grauiora, & includunt maiorem malitiam, inferuntque grauius damnum, vt videmus passim, ergo.

Quarto, ex D. Tho. hic, furtum, & quodcumque aliud peccatum nisi enorme sit, vel inferat damnum irreparabile, non est morte puniendum, sed consuetudo furandi & insignia furta inferunt Reip. damnum irreparabile, habentque in se enormitatem, dignus ergo est fur, qui insigne committit, vel multa repetit, qui morte plectatur. Neque essent tot leges a prudentibus legislatoribus statutæ, nisi bonum cōmune, & Reip. quietē vidissent exigere illos e vita tolli.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum

primum concedo maiorem, & nego minorem, non enim imponitur furi mors pro furto tamquam pro re illa accepta, sed pro bono communi, vt ipsi & alijs timor incutiatur, quod bonum præstat vitæ ipsius. Et ad confirmationem dico, Christianos contemnere bona, nec præferre illa vitæ furis, sed præferre illi bonū commune & pacem Reip. quæ exigunt ipsum occidi. Ad secundum dico multis legibus supplicium capitis esse furi impositum, vt constat, quæ, cum ita exigat bonum commune iustæ sunt, vbi autem nulla talis lex exstaret, non posset iudex furem occidere, sed deberet vti alijs pœnis iuxta leges suæ prouinciæ. Ad leges autem quæ contra adducuntur, constat iam ex prima obseruatione posita, pro varietate tēporum mutatas esse leges, & quibusdam tēporibus vel prouincijs illos non occidi, alijs autem occidi: sola enim lex naturalis & diuina non mutantur, humanæ vero pro varietate temporum varias quoque suscipiunt mutationes. Ad tertium respondeo esse maxime cōsonum rectę rationi, vt occidantur fures eo modo quo expositum est, nō enim quando occiduntur præferuntur bona temporalia vitæ ipsorum, sed pax publica & bonum commune, quæ non possent haberi, nisi ipsi occidātur. Ad locum illum, Gen. 44. dico fuisse tunc illam consuetudinem apud Aegyptios, quia tunc illud supplicium sufficiebat, deinde vero mutata sunt supplicia pro varietate temporum. Ad vltimum dico non esse illam rationem fundamentum nostræ conclusionis, quamuis illam constituat Baldus, propter quod merito repræhenditur a Soto, sed hanc, furtum insigne vel furta multiplicata perturbare pacem publicā, & ita expedire maxime bono communi, vt tales fures e medio tollantur. Et ad id quod dicitur de fure confugiente ad Ecclesiam, dico iuxta iura gaudere ipsum ista immunitate, vsu tamen iam recepto, & merito illa, non gaudere. Tandem videamus de grauitate furti, est enim quæstio.

AN FVRTVM INTER OMNIA PECCATA, *quæ sunt contra præcepta decalogi, sit omnium minimum?*

Martinus de Magistris in suo opusculo de temperantia questio. quarta vult fornicationem esse leuius peccatum furto, Primo quia furtum est intrinsece malum, fornicatio vero est mala quia prohibita Deut. 23. & Ephes. 5. Secundo furtum contrariatur iustitiæ, fornicatio temperātiæ iustitia autem est præstantior virtus quam temperantia, estque grauius peccatū quod excellentiori virtuti contrariatur. Tertio, furtum expresse & determinate prohibetur in decalogo: fornicatio autem non expresse, sed sub nomine mœchiæ, quæ proprie significat adulterium. Vltimo, nulla fuit ratio adeo barbara apud quem furtum non sit iudicatum malum & illicitum, multæ autem nationes non iudicarunt fornicationem simplicem illicitam: quod argumento est iniquius esse furtum, & plus malitiæ habere.

Oppositum docet D.Tho. q.154. arti. 3. Vbi nota primo, asserere fornicationē simplicem non esse intrinsece malam, & contra ius naturæ, esse proximum hæresi, quia ex eo sequitur gentibus ante legem scriptā non fuisse scelus & peccatum, nec post legē paganis quibus non fuit data lex scripta, nec ad eam tenebantur: quod tamen est falsum, quia fornicatio est seipsa in detrimentum futuræ prolis, & ideo intrinsece mala. Sed dices, occisio hominis non est intrinsece mala, quia potest bene fieri, nempe iubēte Deo, vt in Abraham, sed iubente Deo, potest etiam inferri damnum proli futuræ, ergo non est intrinsece malum inferre damnum tali proli, & consequenter nec fornicatio est intrinsece mala. Respōdeo posse quidem, iubente domino, inferri damnum proli, non tamen per hoc medium, nempe fornicationem, sicut licet, eo iubente, alteri nocere in fama, non tamen per mendacium.

Secundo dico, fornicationem esse grauius peccatum furto ex genere suo, quia grauitas peccatorum simpliciter, & ex suo genere sumenda est ex obiecto, & cum malum fornicationis sit detrimentum vitæ & educationis prolis futuræ: furtum vero adeo noceat in bonis temporalibus, quibus adeo præstāt vita & educatio, ideo fornicatio est grauior culpa furto. Et confirmatur ex pluribus & grauioribus damnis, quæ experientia teste sequuntur ex fornicario concubitu, quam ex furto.

Tertio dico, licet fornicatio absolute, & ex genere suo sit grauius delictū quā furtū, interdum tamen in indiuiduo, & singulari dari posse aliquod furtum grauius fornicatione, vel ratione quantitatis furti, vel ratione aliarum circumstantiarum, vt furari mille aureos grauius est quam accedere ad solutam, imo & ad coniugatam. Tandem dico, furtum ex suo genere esse minimum peccatum, eorum quę committuntur contra præ

cepta

cepta decalogi, cum bona quæ lædũtur per furtum, sint minima bona, eorum quę prohibemur lędere alijs præceptis.

Ad argumenta in oppositum. Ad primũ, constat esse errorem, asserere fornicationẽ non esse intrinsece malam, & contra ius naturę. Ad secundum respondeo, fornicationem esse quoque contra iustitiam, cum lædat nascituræ proli, quamuis proprie & præcipue sit contra temperantiam, quia est in matetia temperantiæ. Dico secundo, licet iustitia sit pręstantior virtus quam temperantia, non propterea quemcumque actum iustitiæ esse pręstantiorem quocumque actu temperantię, nam præstantior actus est obseruatio castitatis, quam vendere olera iusto pretio: cuius ratio est, quia quando fit comparatio inter virtutes, tantum fit inter genus & genus, & inter pręstantissimum actũ vnius, & pręstantissimum actum alterius. Ad tertium negatur consequentia, grauitas enim peccatorum non est sumenda pęnes maiorem declarationem decalogi, alioquin vitium indicibile esset leuius furto, cum illud genus peccati non expresse declaretur, aut prohibeatur in decalogo. Ad vltimum respondeo, quamuis in furto sit manifestior iniquitas, in fornicatione tamen esse maiorem, quia lædit maiori bono.

ARTICVLVS. VII.

An constitutus in extrema necessitate possit accipere aliena sibi necessaria.

OBseruemus triplicem esse necessitatem: communem, grauem, & extremam: Cõmunem patiũtur pauperes ostiatim petentes, grauem qui nõ habent necessaria suo statui, etsi non præmantur fame, vt qui non habet vnde soluat debita, aut constituat dotem filię: Extremam qui non habet quæ suæ sustentationi & victui sunt omnino & simpliciter necessaria, & quorũ defectu probabiliter incidet in infirmitates periculosas vitæ & saluti, non enim dicitur extrema necessitas proximum periculum mortis, sed defectus & indigentia eorum quæ ad sustentandam vitam sunt omnino & simpliciter necessaria. Inter has necessitates hoc interest, quod grauis non reddit res communes, quia natura non constituit status hominum, sed omnes fecit pares. Extrema vero necessitas reddit res communes, Etenim cũ iure naturæ vnicuique datum sit, se & vitã suã tueri, & vti rebus ad illã necessarijs, cui iuri nullũ aliud ius gentiũ vel ciuile potest derogare, rerũ autem diuisio & appropriatio non sit a iure naturæ, sed a iure gentiũ, efficitur, vt si cui superueniat extrema necessitas, quę illi ad eam leuandam & tuendã vitã necessaria sunt, reddantur communia, sicut in illo primæuo statu naturæ, ante omnem rerũ diuisionem vel appropriationem.

Obseruemus secũdo, non pati extremam necessitatem eos quibus licet mendicare, viros aũt nobiles, & honoratos, quibus id non licet, quãdo deest ipsis necessaria sustentatio, illam pati: similiter qui in hoc loco vel tempore non habet, habet tamen in alio loco, vel certo sperat se habiturũ in alio tempore, hic etsi pro tali loco vel tempore indigeat, simpliciter tamẽ nõ indiget extreme, cũ non sit simpliciter & absolute pauper, sed possit ei per accõmodatum subueniri, teneturq; cum ad pinguiorẽ fortunã venerit restituere. Extremã ergo necessitatẽ patitur, qui nec mendicare valet, nec suo labore victum quęrere, nec habet alibi, nec certo sperat se habiturũ, egetq; omnino necessarijs ad vitã. Ita D. Thomas hic & Quolib. 5. ar. 17. Ex quo sequitur periculum famę, vel honoris non esse extremas necessitates, cum ista non sint necessaria sustentationi vitæ: nec periculũ pudicitiæ, quia ad tuendam pudicitiam non est mediũ ordinatum aliena rapere, sed Deo se commendare, & occasiones tollere, & pati potius quoduis detrimentum temporale, quam illam violare.

Sit prima conclusio.

Constitutus in extrema necessitate potest sibi necessaria accipere sine vllo peccato furti vel rapinæ, non solum secreto, verum etiam publice & per vim, quando aliter non potest.

Probatur prior pars. In extrema necessitate, quę alteri abundãt, & mihi sunt necessaria, sunt mihi cõmunia, sicut ante omnem rerũ diuisionem vel appropriationem: in illo autem primo statu, in quo erant omnia omnibus communia, licebat cuique accipere sibi necessaria, nec propterea alteri aliquã iniuriam inferebat, ergo similiter modo in extrema necessitate.

Secũda pars licere publice, & per vim, difficilior est, quia vim vi repellere tũc solũ licet, quãdo alter me aggreditur: diues aũt qui extreme indigenti nõ subuenit, etsi peccet, & agat crudeliter, nullã tamẽ vim infert pauperi, nec eũ aggreditur. 2. Qui opprimitur p calumniã, & cũ periculo vitæ, nõ potest per vim

vim se tueri, quia calumniator ille, etsi inique agat, non tamen ipsum aggreditur, nec actu infert ei vim (vt supra docuimus) ergo similiter in hoc casu.

Nihilominus docet hic D.Thom. & vere, extreme indigentem posse accipere sibi necessaria, non solum occulte, verum etiam palam, id est publice, & domino reclamante ita interpretantur D.Tho. Soto lib.5. q. 8. arti. 4. & omnes Thomistæ. Et probatur. Ius quod habet vnusquisque ad tuendã propriam vitam est ius naturæ, & adeo strictũ, vt nulla alia iura illi valeant derogare, dives qui prohiberet extreme indigenti accipere sibi necessaria, impediret illi hoc ius, & haberet se velut resistens, & prohibens per vim, ne ille pauper suis vtatur, vnusquisq; autem potest tueri suum ius per vim contra resistentem, & accipere sua per vim contra impedientem, potest ergo pauper vi, & publice velut vtens iure suo, & sua accipiẽs per vim accipere sibi necessaria. Secundo, si nulla esset adhuc facta rerum diuisio, sed omnia manerent in communi, vt in illo primo statu naturæ, posset indigens ex illis accipere sibi necessaria, & se impedientem per vim, vi etiam repellere, sed si modo aduenirat extrema necessitas reuocantur res quantum ad ea quibus iste indiget ad illum primæuum statum naturę, fiuntque ipsi cõmunia, ergo potest ea publice accipere, & impedientem vi repellere.

Ad argumenta vero in oppositũ. Ad primum dico, illum qui mihi extremę indigenti non subuenit cum possit, nec concedit vt accipiam quæ meæ vitæ sunt omnino necessaria, nec alia via possum habere, perinde se habere ac si me iure meo per vim expoliaret, mortemque inferret, iuxta illud: quẽ non pauisti, occidisti, vnde possum illa mihi adeo necessaria per vim quoque accipere. Vbi obserua, quando dicitur in iure ciuili extreme indigentem non debere accipere sibi necessaria, quin prius adeat publicum magistratum, intelligendum esse, quando id commode fieri potest, nec est periculum in mora, quia potest & debet autoritas publica diuites tunc compellere, quod si sit periculum in mora, tunc licet publica, & per vim accipere, vt docet hic D.Tho. sicut si inferentem mihi vim possum cõmode per iudicem repellere, debeo adire iudicem, sin minus, manu propria vim vi repellam.

Ad secundum dico, plnrimum ista differre, nam in extrema necessitate temporalia bona sunt communia, & eorum acceptio, & vsus est medium ordinatum ad subueniendum illi, propter quod possum illa per vim accipere, quando impedior, vita autem alterius non est mihi communis, neque mediũ ordinatum ad me tuendum a calumnia, & ita non possum illi vim inferre, sed debeo per testes, & iuridice quantum potero me a calumnia imposita purgare. Secunda conclusio.

Propter grauem necessitatem non licet accipere alienum.

Patet, quia grauis necessitas, vt constat ex prima obseruatione, non reddit res communes, nec tribuit aliquod ius in aliena.

Controuersia I.

QVO IVRE VEL TITVLO *liceat extreme indigenti aliena sibi necessaria accipere.*

Aduersus cõclusiones proposita nonnulla sese offerunt. Primo, sicut prohibetur sexto præcepto fornicatio, ita & tertio furtum, sed non licet pro extrema necessitate salutis fornicari, ergo nec furari. Secundo, necessitas quæ sępe se offert viatoribus non est extrema, sed grauis at sæpe viatores accipiunt vnos & alios fructus, nec talis acceptio iudicatur iniqua, vel furtum iam igitur cum sola graui necessitate licet accipere alienum. Tertio, furtum est acceptio rei alienæ domino irrationabiliter inuito, sed in graui necessitate dominus rei irrationabiliter est inuitus, & dissentit ne accipiatur, ergo. Maior certa est. Probatur minor, Tunc dominus est irrationabiliter inuitus, quando dissentit cum deberet consentire, & peccat non cõsentiendo, sed quãdo pauper grauiter indiget, debet diues ex præcepto charitatis consentire, vt accipiat sibi necessaria, peccatque mortaliter non dando illi ex superfluis suo statui, ergo. Quarta si extrema necessitas faceret necessaria ita communia, vt egens posset & cum vi illa accipere tamquam sua, quia impediret, peccaret non solum contra charitatem, verum etiam contra iustitiam, & teneretur restituere, at dominus rei qui nec illam confert, nec illam patitur ab indigente accipi, sed impedit, a nemine obligatur ad restituendum, ergo. Et confirmatur, quia etiam si non sint indigentis, sed communia tantum, qui illa posidet debebat tunc se habere vt distributor, distributor autem qui communia non distribuit, ijs quibus distribuenda sunt, peccat contra iustitiam

ſtitiam & teneturr reſtituere.

Hæc ſuo ordine diluemus Ad primum, dicunt multa Iuriſtæ in.c.ſi quis. de furtis. Gloſa habet, in extrema neceſsitate licere accipere, quia tunc res ſunt communes, non tamen licere fornicari, quia extrema neceſſitas numqnam facit mulieres communes. Panorm. vero & Ioan. Andreas in idē cap. reſpondent, axioma iſtud in extrema neceſſitate omnia eſſe communia, intelligendum eſſe de rebus quæ ſunt fructus & bona temporalia, creaturā autem humanā & rationalē vt mulier non eſſe fructū. Tertia ſolutio eſt, fornicationem non eſſe medium per ſe ordinatum ad conſeruationem vitæ, ideo neque in extrema neceſsitate ſalutis licere, res autem alienas eſſe medium per ſe ordinatum ad leuandam iſtam neceſsitatem, & ideo licere illas accipere, quia cuique licet vti medio per ſe, & iure naturæ ordinato ad aliquem finē. Ita Decius in.l. Quæ propter. ff. de regulis iuris. & D. Tho. q. 62. art. 7. ad 4. Dicunt alij, Deum numquam diſpenſaſſe in præcepto non fornicandi, & ideo non licere: diſpenſaſſe autem aliquando in præcepto furādi veluti cum Aegyptijs, & ideo licere, quando ſeſe offert extrema neceſsitas, & eſſe tunc quandam diſpenſationem iuris naturæ, qua tenemur vitam tueri. Ex his ſolutionibus colligo, fornicari & accipere aliena in extrema neceſsitate multis modis differre, Primo, quia fornicari non eſt medium per ſe ordinatum adtuendam vitam, accipere autem ſibi neceſſaria eſt quidem. Secundo fornicari eſt omnino & intrinſece malum, ac omnino & in vniuerſum prohibitum, accipere autem alienum non eſt intrincece malum, vt accipere gladium à furioſo non eſt prohibitum illo 7. præcepto, quia eo prohibetur acceptio rei alienæ iniqua, & contra dictamē recte rationis, & quæ fit domino rationabiliter inuito, in extrema autem neceſsitate, qui accipit quæ ſibi omnino neceſſaria ſunt, nō accipit alienum, ſed quod ſibi commune eſt, & quod dictat recta ratio tunc accipi poſſe ad vitam tuendam, ita vt dominus rei qui tunc diſſentiret, eſſet irrationabiliter inuitus. Tertio, qui fornicatur accedit ad non ſuam, quod eſt omnino illicitum, mulier enim non eſt viri, niſi per ſolum matrimonium, quia mulieres, neque in extrema neceſsitate ſalutis reddūtur cōmunes, at qui accipit res temporales ſibi neceſſarias in extrema neceſsitate, accipit, vt conſtat res ſuas, & per talem neceſsitatem redditas communes.

Ad ſecundum reſpondeo, viatores accipere vuas in moderata quantitate, nec ad vendendum, aut extrahendū, hoc enim iam eſſet furtum, & peccatum, ſed ad comedendum tantum, quod eis licet, quaſi ex tacito conſenſu dominorum vinearum, interpretatiuo ex communi vſu & recepta conſuetudine omnium locorum. Ita Couar. Regul. Peccatum. p. 2. §. 2. nu. 3. adducitque Ripā, Gandinum, & alios. Idem eſt dicendum de alijs fructibus, vbi abundant, & eſt conſuetudo accipiendi illos in quantitate moderata, quæ conſuetudo iam erat in veteri lege, in qua licebat accipere vuas & ſpicas intra ſata, non autem foras deferre.

Ad tertium dico, diuitem eſſe irrationabiliter inuitum in graui neceſsitate, contra charitatem, non autem contra iuſtitiam, ſicut non tenetur ſubuenire ita indigenti ex iuſtitia, ſed ex ſola charitate: Quo fit, vt in graui neceſsitate accipere, etiam ſi dominus rei teneatur dare, ſit furtum. Sed dices, ergo eodem modo, neque in extrema neceſsitate licebit accipere, cum in tali quoque neceſsitate diues non debeat ex iuſtitia, ſed ex ſola charitate. Reſpondeo prrimo, in extrema neceſsitate reperiri etiam quoddam ius iuſtitiæ, quia ſupremum infimi attingit (vt aiunt) infimum ſupremi, cum ergo ſubuenire in extrema neceſsitate ſit ſuprema obligatio quæ naſcitur ex charitate, non ſubuenire accedit ad quoddam genus iniuriæ & iniuſtitiæ, habetque nonnullas condiciones iniuſtitiæ, propter quod poſſunt iudices, & gubernatores cogere diuites ad huiuſmodi ſubuentionem. Dico ſecundo, cum in extrema neceſsitate fiant res cōmunes, pauperē habere ius in illas, & conſequenter diuitē ex quadam iuſtitia debere illi dare, ſicut diſtributor ex iuſtitia tenetur diſtribuere cōmunia, quod non eſt in graui. Dico tertio, ius naturæ, quo quis vitam ſuam tueri poteſt, & debet, adeo ſtrictum eſſe, & efficax, vt in eo ceſſent omnia alia iura, & dominia, quod non eſt in graui, & ita accipere in graui eſſe furtum, quia manet adhuc cuique peculiare dominium ſuæ rei, in extrema vero non eſſe furtū, quia cum ſint tūc omnia cōmunia, videtur ceſſare tunc tale dominium, circa ea quę egenti ſunt omnino neceſſaria. Vbi diligēter obſeruandum eſt, conſenſum debitum non operari eundem effectū, quem operatur conſenſus elicitus, verbi gratia, debet mihi prælatus meus concedere aliquā facultatem, negat tamen illam, non quia debebat habeo illam. Debeatquoque aliquis conſen-

consentire in matrimonium cum hac fœmina, si non consentiat, non est matrimonium: Sic in proposito, debet quidem in graui necessitate diues consentire, vt pauperi ex suis bonis subueniatur, at si non cõsentiat, non potest pauper accipere, quia grauis necessitas nõ facit ipsi res illas communes, in extrema autem non solum debet consentire, verum etiamsi non consentiat, potest nilominus accipere, eo quod talis necessitas efficit ipsi res illas communes.

Ad quartum respondeo, impedientem per fraudem, vim, vel dolum, nisi sit dominus rei, teneri ad restituendũ, quia intulit damnum cum iniuria, cum habeat vnusquisque ius, ne sibi impediantur per fraudem dolum, quæ licite potest accipere, vt quæ libere ei dantur, aut legantur in testamentis, vt vidimus quæst. 62. & multo potius quæ alius tenetur ipsi dare: Diues autem non tenetur restituere, quia non peccauit contra iustitiam, sed contra solam charitatem: quamuis enim pauper habeat illud ius naturæ tuendi vitam, videaturque inferri ipsi quædam iniuria, non conferendo, nilominus nõ debetur illi proprie ex iustitia, nec propter necessitatem eius amittit diues dominium suarum rerũ, nec pauper donec eas accipiat habet dominium in illas, sed quando illis subuenitur a diuite. Estque subuẽtio illa vere eleemosyna, non solutio debiti, aut restitutio rei retentæ suo domino.

Sed dices in extrema necessitate res sunt communes, at qui non distribuit communia vt debet, peccat contra iustitiam, ergo diues non dans in tali necessitate egenti peccat contra iustitiam. Secundo, Qui accipit alienum, nisi debitum ei sit, & tamquam suum, committit furtum, extreme indigens accipiendo alienum non committit furtum; ergo est ei debitum & suum, Est suum & debitum, ergo diues non dans peccat contra iustitiam. Ad hæc respondeo. Ad primum, in extrema necessitate res esse communes quo ad vsum, non quo ad dominium, & ita peccat diues qui tunc non confert, non tamen agit iniuste nec tenetur restituere, quia pauper non acquirit illorum dominium. Dico secundo, hoc dictum in extrema necessitate omnia esse communia non significare, omnium dominio esse subiectas, vel mutare dominos, sed licere patienti extrema necessitatem accipere sibi necessaria, apud alios possessa, & per talem acceptionem effici illi propria, sicut quando in illo primeuo statu erant res cõmunes, & qui primo occupabat illa acceptione efficiebat illas sibi proprias. Ad secundum dico, ita accipientem non committere furtum, quia accipit tam quam ex communibus & indiuisis, quam uis non sibi ex iustitia debitis, sed ex sola charitate. Sed quæres hic.

AN EXTREME EGENS POSsit renuntiare iuri suo, & pati potius mortem, quam aliena accipere.

Respondeo quicquid alij sentiant, neminem posse renuntiare iuri tuendæ propriæ vitæ nisi iusta de causa, & ad exercendam aliquam virtutem, Vt qui vult pro amico vitam exponere, potest, quia tunc exercet actum fortitudinis, & amicitiæ, quæ vere est quædam virtus moralis: vnde quando extreme egens potest accipere sibi necessaria caute, sine vlla vi, aut perturbatione, tunc non potest renunciare iuri tuẽdæ propriæ vitæ, quia nullius virtutis causa tunc illã exponeret, at quando non posset accipere nisi publice & per vim, tunc potest renuntiare illi iuri, & velle potius pati mortem, quam vim illam inferre, exercebit enim tunc actum excellentissimæ virtutis, nempe pacis. Est etiam quæstio.

QVANDO PAVPER EST IN extrema necessitate, cui multi subuenire possunt, licebit ne alicui eorum accipere a singulis suas partes, vt vna cum sua subueniat illi ita indigenti.

Videtur licere, quia in hoc casu facit iste diues quod alij tenentur, & in quod debent alij consentire, saltim consensu virtuali debito, & interpretatiuo. Nilominus dico non posse, nec licere. Primo, quia cum ipse posit sufficienter subuenire, non licet ei ab alijs accipere. Secundo, quia ipse non est iudex, qui debeat exequutionĩ mãdare quę alij tenentur, ius enim illud accipiendi sibi necessaria habet pauper ipse, nõ alij. Ad argumentum dico, alios teneri ad dandum illi pauperi ex charitate, & quamuis tenerentur ex iustitia, priuatus non potest sua autoritate efficere ex bonis aliorum ea ad quæ ipsi tenentur, cum hoc pertineat ad iudices, Addo nec alios teneri ad habendum

bendum talem consensum, vt possit alius sumere ex bonis ipsorum ad dandum pauperi, cum ipse dare possit. Vnde essent rationabiliter inuiti. Secus est, si ipse diues non potest sufficienter prouidere extremæ necessitati pauperis. Vide Medinam cod. de eleemosyna fol. 153. Vnde quod D. Aug. in lib. de mendacio ait: non posse quempiam accipere rem alienam, vt faueat proximo, intelligendum est, quando proximus non extreme indiget, vel ipse sufficienter potest ex suis illi fauere, & subuenire. Vide D. Tho. hic ad tertium.

ARTICVLVS. VIII.

Possit ne fieri aliquando rapina, id est accipi aliquid per vim in aliquo casu sine peccato.

DVo statuit hic D. Tho. Primum, rapinam esse iniustam & iniquam acceptionem alieni cum coactione & vi. Alterum est, solam publicā potestatem posse vti coactione & vi, aut in suos, puniendo malefactores, aut in alienos exercendo bellum iustum, sed ita vt vtrūque præstet, sicut exigunt leges iustitiæ & bonum commune. Sit prima conclusio.

Quicūque alienum iniuste accipit per vim & coactionem, siue priuata autoritate, siue publica, siue apud suos, siue apud exteros, committit peccatum mortale rapinæ.

Constat hæc ex definitione Rapinæ, art. præced. Secunda conclusio.

Quicumque priuatus accipiens, quod iure accipere potest per vim & coactionem, quia aliter non potest, immunis est a peccato rapinæ. Si vero alia via, nempe iuridice accipere poterat, voluit tamen accipere per vim, peccauit quidē grauiter peccato quod dicitur iudicium vsurpatum, non tamen peccato rapinæ, nec tenetur restituere.

Prima pars patet, quia rapina est iniqua acceptio alieni, ille vero accipit suum, & non inique, cum alia via recuperare non possit. Secunda patet etiam, quia inferre vim & coactionem quando res iuridice recuperari potest, est officium iudicis, vnde ille inique vsurpat sibi iudicis officium. Tertia patet, quia restitutio & rapina versantur circa alienū, ille vero accepit suum. Tertia conclusio.

Princeps vel potestas publica, accipiens aliena, aut suorum ciuium, aut exterorum iuxta leges iustitiæ, etiam si accipiat per vim, non committit peccatum rapinæ, vt in bello iusto, aut confiscatione delinquentium, aut iusta impositione vectigalium.

Patet, quia rapina est iniqua acceptio alieni, aut cum iniqua vi & coactione, in istis autem casibus talis acceptio non est iniqua, cū fiat, vt supponimus iuxta leges iustitiæ, nec coactio & vis est iniqua, quia infertur ab habente autoritatem. Quarta conclusio. In solutione ad tertium.

Principes vel gubernatores accipientes aliena siue a suis, siue ab exteris contra leges iustitiæ, & vtentes vi & coactione in eos, in quos non habēt talem autoritatem, committunt graue peccatum rapinæ, peccantq; multo grauius, quā alij priuati.

Prior pars patet ex definitione rapinæ. Secunda probatur, quia custos iustitiæ grauius peccat iniuste agens, quam ille ad quē non pertinet ex officio custodia iustitiæ, principes aūt & gubernatores (vt cōstat) sūt ex officio custodes & ministri iustitię, ergo.

Circa hunc articulum videndum erat, Quę conditiones requirantur vt bellum sit iustum, quo princeps possit vel priuati autoritate principis accipere per vim sine peccato rapinæ, terras, & bona illorum. Sed de his copiose D. Tho. q. 40. de bello, Videndum quoque erat, An infideles sint expugnandi solo titulo infidelitatis? De quo etiam in eadem quæstione de bello, & Cai. hic, & interpretes D. Tho. supra. q. 10. ar. 1. in materia de fide, & copiose Mag. Victoria in relectione de Indis, & relectione de iure belli. Sed ne hæc intacta prætermittamus explicemus paucis.

Controuersia. I.

AN PRINCIPES CHRIstiani, *vel priuati fideles possint bona infidelium, vel eorum personas per vim accipere, & in captiuitatem ducere.*

OBseruemus primo, infideles esse in triplici differentia, quidam enim sunt qui de iure & facto subsunt principibus Christianis, vt Iudæi, hæretici, vel Mauri qui agunt in terris Christianorum: Alij sunt, qui de iure quāuis non de facto subduntur Christianis principibus, vt qui occupāt terras, quæ aliquando fuerunt Christianorum: nam cum has inique & tyrānice occupent, habēt in illas principes Christiani ius, licet de facto ab infidelibus possideātur, tertij generis sunt, qui nec de iure nec de facto subsūt principibus Christianis, aut Rom. Imperio, vt barbari,

ri, quibus numquam fuit prædicatum Euangelium, neque illud vnquam receperunt, neque terras illorum vnquam possederunt Christiani, saltim nil tale habetur in hominum memoria, quales sunt Indi.

Obseruemus secundo, istos infideles cuiuscumque generis sint, posse habere duo genera bonorum: Primo, hæreditates, aut alia bona temporalia, quæ aliquo iusto titulo sibi cōpararunt. Secundo, captiuos fideles, & alia bona fidelium, quæ vel in bello iniusto vel agendo piratas acquisierunt.

Obseruemus vltimo, cum partes dicant ordinem ad totū, in humanis actibus eandem esse rationem partis quæ est totius, ita vt quod circa totū licet, liceat & circa quamlibet partiū, & quod non licet in toto, neque licet in parte. Quo fit, vt qui potest bello iusto petere totū aliquod regnū vel prouinciā, possit & quodlibet oppidum & villā illius, et qui potest oppidū potest etiā quēcumq; ptiuatum illius. Sit prim conclusio.

Homines Christianos, quos infideles in seruitute, & captiuitate detinent, vel bona quæ a fidelibus, aut vt piratæ, aut in bello iniusto acceperunt, possunt fideles, siue furto, & caute, siue per vim & rapinam ab eis eripere & liberare.

De captiuis patet, Quia qui iniqua captiuitate detinentur, habent iustū bellum defensiuum contra tales infideles, vnde quicumque possunt eos iuuare, possunt eo ipso illos ab illa iniqua captiuitate eruere, & inferendo vim, sicut licet cū inculpata tutela vim vi repellere, non solum quando vis mihi infertur, verum etiam quando proximo & fratri. Bona vero fidelium, quæ inique acceperunt, posse Christianos ab ipsis occulte tollere, vt suis dominis restituātur facta diligenti inquisitione, vel tradātur pauperibus probo: Licet accipere a fure occulte, & sine scandalo, quæ furto accepit, vt suo domino restituantur, ergo multo potius a pirata infideli, qui iniquius occupat quam fur: quod si tertiæ personæ id licet, multo magis ipsimet domino rei. Et confirmatur, ab alio Christiano licet mihi accipere mea, quæ iniuste retinet, quando via iuridica non possum ea recuperare, quanto magis ab infideli, quē non possum conuenire coram iudice. Quod autem per vim id liceat, difficilius est; quia cum inferre vim ad recuperanda aliena, vt dentur suo domino, sit actus potestatis publicæ, videtur non competere priuatis. Nilominus possunt id quicumque fideles, etiam priuati. Tum quia omnes principes Christiani habent concessam facultatē suis subditis ad hoc, tum etiam quia quamuis illam non haberent concessam expresse, tacite & interpretatiue in id consentiunt, vt in actum bono communi vtilem, & rectæ rationi maxime consonum: est enim iuuare patientem iniuriam contra inferentem.

Hinc sequitur bona que infideles rapuerunt a fidelibus, & in suas terras delatas publice vendunt, quando nec occulte nec per vim possunt illa fideles accipere vt suis dominis restituantur, posse fideles qui ibi reperiuntur emere, vel potius pecunia redimere, vt suo domino facta diligenti inquisitione restituantur, tenebiturque dominus pretium quod alter pro bonis illis dedit, reddere, Quia licet nemo teneatur rem suam pretio emere: vbi autem est iustus titulus redimendi, qualis est in hoc casu, in quo aliter res illa omnino perisset, tenetur etiam dominus soluere pretium redēptionis, Sicut nullus pater tenetur filium suum emere, at si redemptus sit ab aliquo in terris infidelium, tenetur reddere illi pretium redemptionis: imo potest qui bona illa redemit, præter pretium redemptionis exigere expensas & valorem laboris quem adhibuit in re illa conseruanda, & asportanda, quia hæc omnia sunt iusto pretio æstimabilia, nec tenetur quis proprijs expensis & labore alterius vtilitati consulere, & bona eius tueri, Quod si non appareat dominus, tunc potest alteri vendere accipiendo pretium non quidem rei, sed solum redemptionis & laboris, ac expensas quas fecit, quia talis venditio non est simpliciter venditio (Cum non possit vendere nisi solus dominus, hic autem non est dominus) sed est sola commendatio cum translatione iurium, quæ habet in illas res. Quod si appareat dominus nolitque, illa pretia reddere, tunc interueniente iudicis auctoritate cogetur, aut accipere & reddere illa pretia & expensas, aut cedere iuri suo & dominio: manebitque ille qui redemit, & huc detulit, dominus absolutus illius rei, poteritque illam pro libito vendere vt suam.

Negat circa hæc Caiet. posse fideles huiusmodi bona per vim ab in fidelibus accipere, neque auctoritate priuata neque publica: negat enim posse principes cōcedere talē facultatē, eo quod talis acceptio iudicatur ab ipso scandalū Reip. Sed vtrūque est falsum: habet enim Resp. Christiana amplam facultatem ad hęc a suis principibus, possuntque illam Principes concedere, quia ista vis fundatur in titulo iusti belli: Sicut enim possent inferre bellum iustum toti regno infi-

delium, si illud bona nostra inique vsurpasset, ita & priuatis piratis, qui huius vel illius fidelis bona inique rapuit, scandala autem quæ inde sequuntur & sequi possunt, imputentur ipsis infidelibus, qui gesserunt bellum iniustum, & inique res nostras rapuerunt. Secunda conclusio.

In infideles qui Principibus Christianis iure & facto subduntur, possunt Principes lege agere, priuareque illos bonis, & vita, vel propter delicta eorũ, vel ob bonum commune, sicut & alios ciues sibi subditos.

Patet, quia non sunt minus subiecti quã alij ciues, nec propter suam infidelitatem debent esse melioris conditionis. Ita est definitum titulo de Iudæis & Sarracenis. Et in decretis dist. 54. per varia capita. Et de his loquitur D. Aug. in Epistola ad Vincentiũ Donatistam, cum ait: posse Principes, infideles pro eorum delictis suis bonis expoliare. Tertia conclusio.

Possunt Principes Christiani vel alij autoritate ipsorum terras & prouincias, quas infideles ipsis de iure subditi, licet non de facto (id est, terras quæ aliquando fuerunt Christianorum) per vim auferre, & eorum bona etiam ab ipsis acquisita, nisi pacifice terras illas velint dimittere, deprædari.

Ratio est, quia detinent illas inique & contra ius, licet autem autoritate publica ius suum per vim & bellum iustum vindicare, & repetere. Quarta conclusio.

Licet priuatis hominibus personas & bona infidelium, qui nobis de iure subiecti sunt, quamuis non de facto, diripere, deprædari, ac captiuitati tradere, tam in suis proprijs terris quam extra illas, autoritate publica; autoritate vero priuata non licet, nisi quando ipsi nos inuadunt, & ad nos accedunt, vt nos deprædentur.

Prima pars constat, quia autoritas publica sicut potest concedere facultatem contra regnum vel prouinciam infidelium, qui nobis de iure subditi sunt, ad eos debellandos, captiuandos, & diripiendos, ita quoque potest ad quoscumque priuatos illorum, vnde nauigantes Christiani, captiuantesque vel capientes bona huiusmodi infidelium in mari, & in nauigijs, iuste illa capiunt, nec tenentur restituere, qnia habent ad hoc plenam a Principibus Christianis facultatem. Probatur secunda pars, quia nõ licet aliquẽ diripere, vel captiuare, nisi titulo iusti belli, priuatus autem nõ potest inferre iustũ bellũ nisi habita facultate ab autoritate publica. Tertia pars patet, quia quando infideles me agrediuntur, iure naturæ sine vlla alia autoritate, habeo ego iustum bellum contra meum inuasorem, & piratam, & consequenter possum per vim illam iniuriam a me repellere, & illum vt in bello iusto captiuare, & deprędari, habentque ad hoc omnes fideles amplam facultatem a suis principibus. Vnde euntes ad terras & littora infidelium ad eos captiuandos, vel deprædandos, sine facultate principis inique agunt, & tenentur restituere, quia non habuerunt iustum titulum, cum hic tantum reperiatur in bello iusto, quod non potest esse sine autoritate publica: Capientes vero vel deprędantes piratas ad nos accedentes, iuste eos capiunt & deprædantur, quia sunt agressores, contra quos iure naturæ suscipitur bellum iustum defensiuum, & ita licet titulo iusti belli eos occidere, vel capere, & deprædari. Quinta conclu.

Infideles qui nobis subiecti non sunt, neque de iure, neque de facto, neque autoritas publica neque priuata potest captiuare, aut in seruitutem redigere, aut bona eorum deprædari.

Probatur de principibus Christianis in quibus est publica potestas, nam si de his constiterit, non posse, constabit & de priuatis. Probatur ergo de illis sic. Si liceret illos capere, aut deprędari, aut titulo iuris, & dominij quod habẽt in eos principes Christiani, aut titulo iusti belli, aut propter eorum infidelitatem, aut propter alia peccata quæ cõmittunt contra legem naturæ & in Deum: Sed nulla ratione ex his tale licet. Non prima, quia in hos, principes Christiani nullum habent ius vel dominium, ideo dicuntur neque de iure neque de facto esse nobis subiecti. Nec secunda, quia iustum bellum tantũ est, aut offensiuum contra inique occupantes bona nostra, aut defensiuum contra inuadentes, & insectantes nos, isti vero infideles nec occupant bona nostra, cum constituamus terras eorum nunquam fuisse nostras, neque accedunt ad nos insectandos, sed manent in suis locis, vt Indi, Ethiopes, & similes. Nec tertia, quia propter peccatum infidelitatis, imo nec propter alia peccata (vt vidimus) non amittitur dominium temporale & ciuile, & oppositum est error Vuicleph condemnatus in concilio Constansiensi. Nec quarta, quia licet ob talia peccata mererentur illi infideles priuari suis regnis, & bonis, nos tamẽ non sumus iudices illorum, nec habemus autoritatem ad illos puniendos, nemo enim habet ius in non sibi subditum: ad punitionem autem exiguntur duo, culpa in puniendo, &

autoritas

autoritas ac ius in eo qui debet punire. Vltima conclusio.

Si infideles resistant, & impediant prædicationem Euangelicam, aut prohibeant ne alij ad fidem conuertantur, aut conuersos persequantur, aut fideles eo pacifice euntes non admittant apud se peregrinari, aut admissos iniurijs afficiant, vel innocentes & imbecilliores, vt illos comedant, siue quacumque alia ratione occidant, possunt fideles ad cohibenda hæc mala (nisi pacifice admoniti resipiscant) iustum bellum eis inferre, & in bello iusto eos captiuare, deprædari imo & occidere.

Hæc patet ex q. 40. de bello, Quia hæc omnia sunt iusti tituli ad bellum iustum, in bello autem iusto licet hostes persequi, occidere, captiuare, & expoliare.

QVAESTIO 67. DE IVSTITIA IVDICIS.

EX damnis quæ proximis contra iustitiam inferuntur, quædam inferuntur priuatim, & extra iudicium, alia vero in iudicio: de prioribus copiose hactenus cum D. Thoma diseruimus, nunc de his quæ in iudicio accidere possunt agendum est. Concurrunt autem in iudicio potissime quinque personæ: Iudex, Accusator, Reus, Testis, & Aduocatus: de quibus sigillatim per suas quæstiones differit D. Tho. & imprimis de Iudice, quia huius iniquitas in iudicio grauior omnium est. Porro cum in iudice exigantur quatuor, Potestas iudicandi, Veritas facti, Forma debita, & Executio sententiæ, hæc omnia suis articulis proponit D. Thom.

ARTICVLVS I.

An liceat iudici iudicare illum qui non est ei subditus.

OBseruemus primo quatuor modis aliquem esse alteri subditum. Primo, iure ordinario & simpliciter, quo modo omnes fideles sunt subditi Papæ, & quæuis Resp. suo principi, Secundo potestate delegata, quo modo ciues alicuius loci sunt subditi proregi, aut prætori a rege misso: habent enim hi potestatem in illos ciues, non iure ordinario nec per se, sed acceptam & delegatã a rege. Quo modo habuit Daniel potestatem iudicandi illos senes, qui falso Susannam accusarunt, nempe delegatam a Deo, quod indicat. S. Scriptura cum ait: *Suscitauit autem Deus spiritum Danielis*. Tertio, ex consensu partium litigantium, quo modo se habent iudices arbitri & compromissarij ab ipsismet litigantibus voluntarie electi, quo fit vt possint isti esse inferiores & subditi illis quos iudicant, cum possint superiores libere in aliquibus causis & negotijs iudicium suo subdito committere, eruntque tunc tales iudices simpliciter inferiores his quorum causas iudicant, superiores autem secundum quid, id est quo ad illud negotium. Quarto potest quis habere potestatem in alterum, ratione delicti in suo loco & territorio commissi, Habent enim singuli superiores & iudices propria territoria & terminos, in quibus possunt iudicium ferre de omnibus in tali loco accidentibus. Extra illa vero non licet eis iudicare, vt habetur de Constitutionibus lib. 6. c. Vt animarum: Vbi dicitur: *Extra territorium ius dicenti non paretur*, ratione ergo territorij potest superior subditum alienum iudicare, si in eo territorio deliquerit, modo nõ deliquerit in re exempta a tali tribunali, vt si deliquit Italus Valentiæ in administratione bonorũ alicuius Monasterij, non potest iudicari a iudicibus Valentiæ, quia bona illa sunt res exẽpta, sed iudicabitur a iudice competenti illorum bonorum, at si commisit furtum, homicidium, aut aliquid eorum quæ prætores Valentiæ iudicare solent, ratione territorij in quo delictum commissum est, possunt illum iudicare & punire, & si Italum & extraneum. Similiter Episcopi clericos alterius diœcesis in sua delinquentes, & Prælati Religionum monachos aliorũ conuentuum vel prouinciarum qui in suo loco delinquunt. Extra hos modos nullus est alteri subditus. Sit prima conclu.

Nulli licet iudicare eum, qui sibi aliquo ex his quatuor modis non est subditus.

Patet. Sententia iudicis est velut quædam lex particularis, quæ in illo particulari negotio de quo iudicatur, fertur, est enim iudex idẽ quod ius dicẽs, vt habetur.

cap. Forus. De verborum significatione. Lex autem debet habere vim coactiuam, id est, autoritatem ad compellendum eos quibus fertur, huiusmodi autem vim, & autoritatem non habet nisi superior in suum inferiorem, ergo non potest iudicare aut ferre sententiam aliquis in aliũ, quin illi aliquo ex illis quatuor modis sit superior. Secundo, iudicare est actus iurisdictionis, iurisdictionem autem nõ habet vnus in alium, nisi aliquo iusto titulo ei subditus sit, ergo neque potest vnus alium iudicare, nisi ei subijciatur. Secunda conclusio, quæ sequitur ex præcedenti.

Sententia lata a non iudice, nec tenet, nec habet vllam vim.

Patet, Iudicare, & ferre sentẽtiã est actus habentis iurisdictionem, qui non est iudex, & superior in eum quem iudicat, nullam habet in illum iurisdictionem, ergo sentẽtia illius nulla est. Ita habetur Extr. De Iudicijs. c. At si clerici. Et cap. cit. Vt animarũ. Hæc omnia confirmat Diuus Thom. testimonio D. Grego. quod habetur secundo tom. post Epistolas Registri, in responsionibus ad Augustinum Episcopum Cantuariensem, responsione. 9. & habetur 25. q. 2. can. In Galliarum. Tertia conclusio.

Nec Imperator est iudex Papæ, nec Princeps aliquis aut prætor sæcularis est iudex clericorũ, nisi quando in aliqua ciuili & temporali causa illis voluntarie se subijciunt, sicut litigantes iudici arbitro vel compromissario.

Prior pars probatur, Quia Imperator & iudices sęculares non habẽt iurisdictionẽ in Ecclesiasticos, nec sunt eis superiores, vt docet D. Grego. loc. cit. Posterior vero patet exemplo Leonis. 4. qui in causa quadam ciuili subiecit se Imperatori Ludouico, vt habetur. 2. q. 7. can. Nos si. Et ratione. Quia clericos esse exemptos a iudicibus sęcularibus est priuilegium eorum, priuilegio autem & fauori sibi concesso potest vnusquisque cedere, sicut & iuri suo, nisi aliqua lege prohibeatur: legibus autem Ecclesiæ clerici tantum prohibentur, ne se subijciãt vllo modo iudicio sęculari in criminalibus, non tamen prohibentur in ciuilibus.

Hic art. coincidit cum ar. 6. q. 60. videtur enim esse eadẽ fere materia vtriusque, sed non propterea superuacaneus est aut redundat, quia hic magis in particulari explicatur quo modo ad iustum iudicium exigatur, vt iudex sit superior illi quem iudicat: tractaturq; in eo difficultates quas ibi nõ attigimus, Vnde circa hũc ar. videam⁹ primo.

Controuersia. I.

AN CLERICI SINT EXEMpti a iudicibus sæcularibus.

Ratio dubitandi est, quia clerici non sunt magis exempti quam Christus, at Christus fuit iudicatus a Pilato in causa sanguinis, nec damnatur Pilatus quod Christum iudicauerit, aut vsurpauerit sibi iudicium, ad quod non haberet potestatem, cum enim diceret: *Nescis quia habeo potestatem dimittere te, aut occidere te.* Non negauit id Christus, imo confirmauit dicens: *Non haberes in me potestatm, nisi tibi datum esset desuper.* Sed dãnatur tantum Pilatus, quia condemnauit innocentem, de quo vere, & iuridice affirmauerat: *Nullam causam mortis inuenio in eo.*

Secundo, idem Christus subiecit se Cæsari soluens tributum, Mat. 17. Tertio, Pau. Acto. 25. appellauit ad Cæsarem, tanquam ad proprium iudicem, & nonnulli Pontifices, vt constat ex historijs fide dignis, subierunt iudicium Imperatoris. Quarto, Principes sæculares sunt Principes omnium ciuium, & incolarum suorum regnorum, tam sæcularium quam clericorum, & monachorum, committeretque crimen læsæ maiestatis quicumque ciuis Hispaniæ, siue sæcularis, siue clericus, qui Regem Philippum negaret esse sibi Principem, & se illius vasallum, & ciuem, ad dignitatem autem Principis pertinet posse iudicare illos, quorum est princeps, ergo potest etiam iudicare clericos, & monachos. Et cõfirmatur, quia quotidie deferuntur causæ Ecclesiasticæ ad tribunalia regia, tam Episcoporum, quam clericorum, quam religiosorum.

Quinto non minus tenentur clerici quam sæculares seruare leges iustas principum sæcularium, maxime eas quæ pertinent ad bonam gubernationem regni, vt legem taxationis prætij tritici, & similes, ergo si illas transgrediantur possunt puniri a principe, Probo consequentiam, quia Princeps non solum est legislator verum etiam illius custos & exequutor, Et ita eiusdem est ferre legem in communi, & punire in particulari trasgresorem, si ergo rex potest ferre legem quæ comprehendat etiam clericos, potest eosdem quando illam violabunt iudicare, & punire.

Denique sæpe iudices Ecclesiastici sunt negligentes inpuniendis clericis, & tunc ob bonum Reip. aduitandam ipsius perturbationem

bationem possunt iudices sæculares illos punire, ergo habent ius in illos, nam si non haberent, numquam possent eos punire.

Propter hæc & similia argumenta extitit tempore Ioann. 22. quidam Marcilius Paduanus hæreticus, qui docebat inter alios hos quatuor errores. Primo Christum non libere sed necessario soluisse tributum Cęsari. Secundo, ad Imperatorem pertinere instituere Pontificem, & illum iudicare, ac punire si deliquerit. Tertio, quod in Ecclesia quidam clerici habeant maiorem autoritatem, & iurisdictionem quam alij, vt Episcopi & curati, id efficere Papam autoritate accepta ab Imperatore, & ex commissione ipsius, posseque Imperatorem auferre hanc autoritatem a Papa, & per se ipsum creare Episcopos. Quarto, vim coactiuam quam habent in Ecclesia Papa & alij prælati, ad puniendos inferiores delinquentes, habere ab Imperatore. Quibus aperte docebat, omnes Ecclesiasticos cuiuscumque ordinis, & dignitatis esse subiectos Imperatori, & alijs Principibus sæcularibus. Illum propter hos errores, vt Sacræ Scripturæ, veræ fidei, & doctrinæ Sanctorum Patrum repugnantes, condemnauit, idem Ioan. 22. in extrauag. quæ incipit: Licet iuxta doctrinam Apostoli: quam citat Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia. c. 95. sub quo fuit, non sub Paschali. Secundo, vt putat Sebastianus Medice in suo opere de hereticis. Eundem errorem habuerunt Ioan. Hus, & Vuicleph, vt habetur in concil. Constaa. sess. 8. errore, 12. & 13. Eundem Luterus, subijciens Ecclesiam Regibus & Principibus, vt videre est in reformatione quam misit Carolo V. Eundem Henricus VIII. Rex Angliæ, asserens Regem esse supremum iudicem, & caput in suo Regno, tam in spiritualibus quam in temporalibus.

Sed contra hos omnes docet catholica fides, iure diuino nec Ecclesiasticos, nec alios fideles seculares esse subiectos principibus secularibus in rebus spiritualibus: solos enim Apostolos, & eorum successores, non autem Principes, vel Reges constituit Christus gubernatores Ecclesiæ, magistros fidei, & iudices causarum spiritualium, vt constat apertissime ex toto nouo testamento: sicque est perpetuo in Ecclesia ex antiquissima Apostolorum traditione obseruatum. Ita definitur in concil. Constan. sess. 8. errore. 12. & 13. & in extrauag. Ioan. 22. De quo abnnde DD. in materia de Clauibus, & de potestate Papæ, vbi copiose ostenditur has duas iurisdictiones spiritualem & temporalem esse maxime distinctas, ad Principesque seculares solum pertinere illam ciuilem & naturalem, supernaturalem vero & spiritualem ipsos omnino ignorare. Qua parte dimissa, quantum ad nostrum institutum, & præsentem disputationem pertinet.

Sit prima conclusio.

Clerici reuera & omnino sunt exempti tam in criminalibus quam in ciuilibus a iudicio seculari.

Constat ratione adducta in probatione. Tertiæ, conclu. positæ, Et habetnr in decretis tota dist. 96. Et. 2. q. 2. per totam, In decretalibus tit. de immunitate Ecclesiarum, Et cap. Secularis. de foro competenti in sexto In conc. constans. loco cit. & in conc. Tridem. sess. 25. de reformatione. c. 20. vbi renouantur omnes canones loquentes de hac re. Idem habetur iure ciuili, In Antentico. Vt clerici proprios iudices conueniant. collatione. 6. Et iure hispano partita. 2. tit. 6. l. 17. Et lib. primo ordina. Regal. titu. 3. l. 6. Et in nostro regno imo & omnibus Regnis Christianorum per leges priuatas cuiusque Regni. Tit. De clericis.

Secunda conclusio.

Iure defensionis possunt iudices sæculares clericos capere, & quandoque detinere, veluti si id necessarium sit, vel ad liberandum innocentem, vel ad tuendum inuasum quem clericus vult occidere, aut per vim opprimere, vel ad paccandam Rempubl. quam clericus perturbat, nec adsit index Ecclesiasticus, qui tunc illum reprimat, potest iudex sæcularis in tali casu talem clericum capere, & detinere, donec commode suo prælato & iudici tradatur: Iudicare autem vel punire nullo modo potest.

Prior pars pespicua est, Primo, quia ius defendendi innocentem, & patientem iniuriam & tuendi Rempub. a perturbatoribus est naturale, Gubernatoribus ac Iudicibus ex officio peculiariter competens, ius autem naturale nullo alio iure derogatur. Secundo, quia Respub. ciuilis ita est perfecta, vt posit se & suos a quocumque sibi inferente iniuriam tueri, ac defendere, potest autem affici iniuria a clerico, ergo tunc, si desit iudex Ecclesiasticus qui illum comprimat, poterit

 minister

minister Reip. illum comprimere, capiendo & detinendo, donec suo proprio iudici tradatur. Secunda, pars constat ex dictis. Quia ad iudicandum & puniendum desideratur iurisdictio, quam non habent iudices seculares in clericos, Vbi maxime notandum est, quod scribit Rufinus lib. 10. Historiæ Ecclesiasticæ. c. 2. vbi refert in Conc. Niceno tradidisse multos Episcopos Constantino imperatori scripta & libellos continentes crimina aliorum Episcoporum, vt ab ipso iudicarentur, & punirentur, pijssimum vero Imperatorem omnibus acceptis, publice & in præsentia totius concilij omnes illos libellos clausos nec lectos igni tradidisse, & dixisse: *Deus constituit vos sacerdotes, Et potestatem vobis dedit de nobisquoque iudicandi. & ideo nos a vobis recte iudicamur, vos autem non potestis ab hominibus iudicari &c,* Tertia conclu.

Principes vel iudices qui extra hos casus secundæ conclusionis contra ista iura canonica & ciuilia trahunt Ecclesiasticos ad sua tribunalia, sunt suspecti de hæresi luterana, & scismate, potestque contra eos iuste officium Sanctæ Inquisitionis procedere.

Patet: Qui conuenit cum hæreticis, in factis, in quibus illi protestantur suas hæreses, est vehementer suspectus de illa hæresi, vt qui comedit sine vlla infirmitate carnes die veneris, est suspectus de hæresi luterana, & qui cõmunicaret sub vtraque specie, esset maxime suspectus de hęresi Boemorum, quia talia facta protestantur illas hæreses, sed heretici negantes iurisdictionem & immunitatem Ecclesiasticam, docent a iudice seculari esse iudicandos Ecclesiasticos, ergo iudex sæcularis, qui ita facit, manifeste conuenit cum hæreticis, in facto quo protestantur ipsi suas hæreses, & esset de simili hæresi maxime suspectus, & ab Inquisitoribus examinandus.

Sed quæres.

HAEC EXEMPTIO ET IMmunitas clericorum a iudicio sæculari competit ne ipsis iure diuino, an humano?

SVnt qui existimant conuenire eis iure diuino. Primo, Psal. 81. dicitur. *Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos*, id est, Ecclesiasticos, *ipse diiudicat.* & Psal. 104. dicit Deus principibus & sæcularibus: *Nolite tangere christos meos*, id est, sacerdotes, & ministros meos. Tertio, Gen. 47. Fecit Ioseph tributariam Regi totam terram Aegypti, excepta sacerdotali, nec tunc vtebatur Ioseph aliquo iure humano, sed solo naturali & diuino. Quarto, Mat. 17. cum dixit Petrus filios liberos esse a tributis & iudicijs principum, indicauit ibi aliquos esse iure diuino & naturali liberos, non fecit ibi liberos nobiles, quia hoc omniũ consensu non habent nobiles nisi iuræ Cæsareo, nec milites qui id habent iure gentium, ergo Ecclesiasticos. Quinto, si hæc immunitas nõ esset a iure diuino, sed humano, certe vel a iure Imperatorio, vel a iurę Põtificio; si ab Imperatorio & ciuili, possẽt imperator & reges abrogare priuilegia talem exceptionem concedentia clericis, si a iure pontificio vel ab eo simpliciter, & absolute, & sine consensu imperatoris & regum, aut cum cõsensu ipsorum, & ipsis approbantibus, non a iure pontificio solo, quia licet circa fidem & spiritualia, Ecclesia habeat autoritatem absolutam, nec dependentem a consensu regum, ad condendas tamen leges circa temporalia, & iurisdictionem ciuilem regum in suos vasallos, non potest Ecclesia aliquid statuere sine consensu principum seculariũ: Vnde dicendum est necessario, iura canonica quibus eximuntur Ecclesiastici a foro ciuili, habere robur a consensu principum, quod si ita est poterunt nunc dissentire, & abrogare ista iura canonica, & priuilegia clericorum: quod tamen non est dicendum reges posse. Afferuntur quoque cap. Duo sunt, & cap. Si imperator dist. 69. in quibus videtur dici ex diuina ordinatione principes non iudicare de Ecclesiasticis, sed ista capita non agunt de iudicio de quo præsens quæstio, sed solum docent dignitatem Pontificiam excellere imperatoriæ, posseq; Papam excommunicare Imperatores, & ad Papæ iudicium pertinere gubernationem Ecclesiæ.

Sed his non obstantibus. Sit quarta conclusio.

Pontifices, & alij Ecclesiastici quantum ad gubernationem spiritualem Ecclesiæ, & fideliũ, non sunt subditi iudicio sæculari Imperatoris vel Principis, sed omnino exempti iure diuino, vt constat ex dictis: Et habetur in illo can. Duo sunt, Et can. si Imperator: In temporalibus autem causis, tam criminalibus quam ciuilibus, exempti sunt a iudicio & foro sæculari, non iure diuino, sed iure humano Pontificio, cui ius ciuile & consensus principum Christianorum subscripsit.

Ita Silu. iudex primo §. 4. Et probatur, Tributa ideo dantur principibus, vt gubernent

nent subditos, & dicant in illos ius, vnde eadem est ratio fori & tributorum, qui tenetur alicui principi soluere tributa, tenetur & foro ac tribunali illius in temporalibus esse subiectus, sed Ecclesiastici non sunt liberi à soluendis tributis iure diuino, vt optime docet D.Tho. in primam Epistolā ad Thimo.c.13. Et nos tomo 2. huius operis in disputatione De vectigalibus, sed solo Pontificio, cui subscripserunt reges per sua priuilegia, Ergo iure diuino non sunt exempti à iudicio seculari: sed solo iure Pontificio, vnde D. Pau. cuius tempore clerici nōdū habebant tales exemptiones canonicas, & priuilegia regum, sine discrimine vllo præcipit loco cit. omnibus, vt soluant tributa, nec excipit clericos, ergo clerici iure diuino non sunt exempti a iudicio seculari. Secundo distinctio laycorum & clericorum est a iure diuino positiuo, potestas vero ciuilis Principum in suos subditos circa temporalia a iure naturali, gratia autem non destruit naturā, ergo nec ius diuinum distinguens istos status expoliauit Principes potestate & iurisdictione in suos vassallos, quāuis clericos circa temporalia, quemadmodum nec infidelis accedens ad fidem exemptus est a potestate sui Principis infidelis, quia gratia non destruit potestatem & iurisdictionem ciuilem. Quinta conclusio.

Hæc exemptio clericorum est maxime consona iuri diuino.

Patet exemptio fidelis à potestate infidelis, est maxime consona iuri diuino, vt docet Pau. 1. Cori. 6. ne infideles cognoscentes in suis tribunalibus crimina fidelium, contemnant fidem, sed eadē ratio militat de clericis si iudicētur a secularibus, videntes enim eorum crimina contemnent statū clericalem, & dignitatem sacerdotalem, ergo hæc exemptio clericorum maxime consona quoque est iuri diuino. Secundo, iure diuino Ecclesiastici sunt pastores, & iudices secularium in spiritualibus, videtur autem alienum a ratione, vt pastor iudicetur a sua oue, & iudex spiritualis a suo subdito spirituali: & ita est ita maxime consona hæc exemptio iuri diuino, Hoc argum. probat D. Pau. iniquum esse, vt fideles iudicentur ab infidelibus, quia fideles futuri sunt iudices infidelium 1. Cor. 6. Et Constantinus loco citato noluit iudicare causas sacerdotum eodem argum. adductus, quia sacerdotes sunt iudices secularium etiam principū. Tertio, Ecclesia cum sit Resp. perfecta, cuius autoritas non pendet à ciuili, & iure diuino instituta à Christo cum plenitudine autoritatis sibi necessariæ, potest iure naturali & diuino condere leges conuenientes suæ gubernationi, sed hæc conuenit maxime rectæ ipsius gubernationi, ne dignitas Ecclesiastica cōtemnatur, ergo potuit illam condere, estque id consonum iuri naturali & diuino. Hanc conclu. confirmant argumenta posita ad ostendendum hanc exemptionē esse à iure diuino, non quasi Deus illā præceperit vel instituerit, sed esse maxime consonā his quæ Deus instituit, & iuri diuino, ut docet, secunda ratio hic posita.

Vnde ad ista argumenta quatenus nituntur ostendere hanc exemptionem esse à iure diuino respondeo, Ad primum ibi nomine Deorum intelligi iudices supremos, qui non habent in terris à quibus iudicentur, quos admonet, ne quia carent in terris superiori iudice à quo puniantur, iniuste iudicent, habent enim Deum supremū iudicē, assistentem eorum tribunalibus & audientijs, obseruantē eorum iudicia, & stricte iudicaturū ipsos. Et quamuis ibi nomine Deorum intelligerentur clerici, non sequitur, Deus obseruat actus clericorum, & eos stricte iudicaturus est, ergo non subsunt foro seculari, quia non dicitur in isto loco solum Deum illos iudicaturum, iudicabit enim quoq; Deus nobiles & quoscunque seculares, nec propterea eximuntur à iudicio suorum Principum & iudicum. Ad secundum, docetur ibi ne quis calumnietur aut manus iniiciat Sacerdotibus & Prophetis, sed non propterea sequitur esse exemptos à iudicio principum. Ad tertium, Ioseph obseruauit quod est maxime consonum iuri diuino, & rectæ rationi, factum autem Ioseph non est ius diuinum. Ad quartum, Christus non fecit ibi suos Apostolos, vel aliquos homines liberos a foro seculari, & tributis principū, sed de se ipso tantum loquens, docuit se nō debere tributum, quia sicut filij regum non debent tributū, ita nec ipse quia erat verus filius Dei & Dauidis. Ad quintum dico, clericos esse exemptos iure humano Pōtificio maxime consono iuri diuino, in quo principes seculares consenserunt. Et ad argumentum, ergo modo possent dissentire & reuocare. Respondeo non posse: Primo, quia tunc consenserunt non gratis & temere, sed ducti recta ratione fluente a iure diuino. Tum quia videbatur iniquum, vt ipsi suos iudices & pastores spirituales iudicarent, Tum quia viderunt id maxime necessariū

dignitati Ecclesiasticę, ne habeatur in contemptu, si crimina clericorum ad secularia tribunalia ducerentur, quę rationes semper extant. Secũdo, non possunt, quia quod semel Ecclesiæ concessum est, etiam si ex consensu secularium, non potest reuocari ab ipsis, habet enim in illud Ecclesia ius acquisitũ & possessorium, sicut hæreditates, redditus, & bona temporalia Ecclesię confessa, donatione Regũ collata sunt, at postquã semel ipsi concessa sunt, habet Ecclesia in illa ius acquisitum, nec à Principibus repeti, aut reuocari possunt. Tertio quia Ecclesia habet autoritatem ad condendas leges optimã ipsius gubernationem concernentes, quas principes seculares abrogare non possunt, cum gubernatio Ecclesiæ non pendeat ab autoritate ciuili: hæc autem lex immunitatis cleicorum est vna ex istis.

Nunc ad argumenta initio facta, Primũ illud quærit: *Quomodo Christus fuerit subiectus iudicio Pilati?* Nam D. Tho. videtur in solu. secundi docere, Pilatum non fuisse iudicem Christi ordinarium aut delegatum, sed arbitrum, Christumque illi se propria sponte subiecisse, sicut litigantes iudici arbitro, Et eodem modo Papam & alios Ecclesiasticos posse se subijcere iudicio alicuius secularis, vt iudici arbitro: iuxta quam solutionem, prima illa ratio hæreticorum nullam habet vim, quia nos non negamus, in aliquibus negotijs temporalibus posse clericos seculari vt arbitro se subijcere. Attamen hoc dictum D. Tho. non videtur omnino verum, quia Pilatus erat iudex delegatus a Cæsare in Iudæa, & Christus, qua homo erat verus Iudæus ciuis Iudeæ & subiectus his quibus subiecti erant cæteri Iudæi. Caiet. adductus hac ratione ait hic: Pilatum non peccasse per iudicium vsurpatum contra Christum, quasi Christus non fuerit illi subditus, nec Christum tradidisse Pilato aliquam nouam potestatem supra se, quam antea non haberet, sicut litigantes tradunt iudici arbitro, sed iudicasse illum eadem potestate quam habebat in alios Iudæos, delegatam sibi a Cæsare: quia Christus licet vt filius Dei esset Rex regum & Dominus, quatenus homo tamen non habuit regnum temporale, nec illud administrauit ante resurrectionem, ipsomet Christo dicente, *Regnum meum non est de hoc mundo*, Peccasse autem per iniquum iudicium, condemnando innocentem: Dictum autem D. Tho. intelligendum esse, non quasi Christus aliquam nouam potestatem dederit Pilato, sed quia sua sponte voluit se exhibere illi præsidenti in Iudæa, sicut vnum de subditis, cum potuisset si noluisset non esse illi subiectus, & in hoc sensu comparare D. Tho. hanc subiectionem qua Christus se subiecit Pilato, illi qua litigantes se subiesunt iudici arbitro: Quia licet non dederit Christus Pilato aliquam nouam potestatem, sicut litigantes dant arbitro (cum potestas illa Pilati ad iudicandum Christum, fuerit illa eadem quam habebat ad iudicandum alios Iudæos) hoc tamen quod est fuisse illi subiectus sicut vnus ex alijs Iudæis, cum esset verus filius Dei, & Rex regum, voluntariæ propter nos accepit. Vnde iuxta Caiet. iudicium Pilati in Christum fuit quidem iniquum, quia damnauit innocentem, non tamen vsurpatum, nec tamquam arbitris accipientis nouam potestatem ad iudicandum Christum, sed supposita humilitate Christi, qua voluit fieri sicut vnus ex alijs Iudæis in illo regno, iudicauit illum eadem potestate delegata sibi a Cæsare, qua iudicabat alios.

Soto probat primum dictum Caiet. iudicium Pilati fuisse iniquum, hoc enim est de fide: Secundum vero, idest non fuisse vsurpatum distinguit, si Augustus Cæsar (inquit) erat verus Rex Iudææ, & non tyrannus, iudicium Pilati non fuit vsurpatum ob rationem dictam, quia ex vna parte habebat legitimam potestatem delegatam in totum illud regnum Iudææ, & ex alia Christus voluit se habere sicut vnus ex subditis, & ciuibus illius regni: si vero Cæsar habebat Iudæam per tyrannidem occupatam, peccauit (inquit) Pilatus per iudicium vsurpatum in Christum, sicut & in alios Iudæos. Hæc obseruatio Soti optima quidem est, sed parum huic loco accommodata: non enim rimus quam autoritatem habuerit Pilatus in illo regno, delegatam ne a vero Principe vel a tyranno? Sed supposito fuisse Pillatum legitimum prætorem illius regni, quærimus peculiariter de Christo, fuerit ne illi simpliciter subiectus, vt alij Iudæi seculares: quia inde argumentantur hæretici a simili, Christus fuit iudicatus a iudice seculari, ergo & Ecclesiastici sunt etiam iudicandi a iudicibus secularibus.

Proba-

Probabilius multo aliqui recentiores do cent contra Caiet. & Soto. Chriſtum vere exhibuiſſe Pilato autoritatem quam in ipſum non habebat, quia quicquid ſit de illa quæſtione, An Chriſt⁹ quatenus homo fuerit verus rex Iudææ, & habuerit verum illius dominium, certum tamen eſt Chriſtum fuiſſe verum Meſiam, omnium redemptorem, filium Dei naturalem, & ſupremum legiſlatorem: qui tituli ipſum etiã quatenus homo erat, eximebant a iuriſdictione Pilati, & cuiuſuis Principis humani, Et licet hęc omnia ignoraret Pilatus ignorantia craſa, nec Chriſtus illi indicauerit, non propterea habebat autoritatem in Chriſtum: ſicut ignorantia tyranni, & ſilentium Reip. oppreſſæ non conferunt tyranno ius, etiam ſi ipſa taceat. Vnde Pilatus non habuit in Chriſtũ poteſtatem, quam habebat in alios Iudęos. Et confirmatur, quia cũ tributa dentur prin cipibus quia dicunt ius, qui eſt liber ſimpliciter, & ſecundum ſe, ac ſine vllo priuilegio a tributis alicuius Principis, eſt ſimul liber et exemptus a iuriſdictione illius: Chriſtus eo ipſo quo filius Dei erat liber a tributis, vt docuit Matth. 17. ergo eo ipſo quo filius Dei & redemptor erat etiam liber a iuriſdictione Cæſaris, & Pilati, & cuiuſuis alterius Principis humani: vnde voluntariæ ſubiecit ſe iudicio Pilati, dans illi ſupra ſe autoritatem quam antea non habebat, ſicut litigãtes dant iudici arbitro, ita Turrecrem. lib. 2. de Eccleſia c. 96. adducitque in hunc ſenſum illud Eſaiæ 53. oblatus eſt (iudici) quia ipſe voluit. Et D. Chriſoſ. explicans illud Chriſti: *Non haberes in me poteſtatem, ni ̃ tibi datum eſſet de ſuper* ait: *datum id eſt permiſſũ.* Et hoc aperte habet hic D. Tho. nec eſt quod verba eius torqueamus cum Caiet. cũ Doc. Sanc. explicato modo quo litigantes ſe ſubijciunt iudici arbitro, ſubiungat ſtatim, ſic Chriſtum ſe ſubieciſſe iudicio Pilati: additque eodem modo Chriſtum ſe iudicio Pilati ſubieciſſe, quo Papa Leo ſe ſubicit iudicio Imperatoris, conſtat autem Papam Imperatori ſe ſubijcere vt iudici arbitro, dando illi in illo negocio poteſtatem, quam antea non habebat Imperator in ipſum.

Vnde ad argumentum reſpondeo primo Chriſtum ſubieciſſe ſe iudicio Pilati vt arbitri, quod etiam poſſunt clerici. Reſpondeo ſecundo etiam ſi Chriſtus vere fuiſſet vt homo & ciuis Iudææ ſubiectus Pilato, nihilominus clericos eſſe modo exemptos, legibus Eccleſiaſticis ita ſtatuentibus, quæ iuſtiſsimæ ſunt & iuri diuino maxime conſonæ, & a principibus ſecularibus non temere, nec omnino gratis, ſed dictante recta ratione, & exigente neceſsitate boni commu nis ad tuendam dignitatem Eccleſiaſticam approbatæ, & confirmatæ.

Ad ſecundum conſtat ſolu. ex dictis. Chriſtus enim ſoluit tributum, non tanquã debens, illud ſed vt patet ex textu, ad tollẽdum ſcandalum, quia quandiu ignorabatur veritas perſonæ ipſius, & immunitas ac dignitas eius, ſcandalizabantur videntes ipſum non ſoluere tributa, quæ cæteri Iudæi perſoluebant.

Ad tertium de Paulo dico, ipſum appellaſſe ad Cæſarem, quia nulla ſe illi tunc obtulit commodior via, qua iniquitatem iudicis cui aſtabat, & aduerſariorum qui illum falſo accuſabant, declinaret: Et ita licet clerico, qui aperte a ſuo iudice opprimeretur, nec alia ipſi ſe offerret commodior via ad redimendam ſuam vexationem, appellare vt videbimus ad iudicium ſecularem: quia princeps, etſi non ſit iudex clericorum, eſt tamen defenſor oppreſorum, iure naturali, a quocunque illi opprimantur, & quicunq; ſint illi oppreſſi, ſiue ſubditi ſiue nõ. Quod additur in eodem argumento de Pontificibus & prelatis qui iudicio Imperatorum & regum aliquando ſe ſubiecerunt, tractat optime & copioſe hic Caiet. maxime de Papa. Vnde videamus.

Controuerſia II.

POSSIT NE PAPA ALTErius iudicio ſe ipſum ſubijcere, & in quibus.

Dius Tho. hic ad ſecundum docet poſſe ſe ſubijcere Imperatori in cauſis pertinentibus ad ipſum, vt iudici arbitro, nec tamẽ explicat an in omnibus cauſis ad ipſum pertinentibus, vel in aliquibus tantum. Præterea de quacunque cauſa loquatur, videtur hęc ſententia falſa: Primo, quia Papa ita eſt ſupræmus iudex omnium fidelium, vt nullum habeat iudicẽ, ſic enim legimus in Conc. Sinueſano vel Romano vt habetur diſt. 21. can. Nunc. Cum Marcellinus ſe ſubiceret iudicio illius concilij, reſpondiſſe vniuerſum concilium. *Tuo ore iudica, cauſam tuã, prima enim Sedes nõ iudicabitur a quoquã.* Secũdo ſi poſſet Papa ab aliquo iudicari, cũ iudicare dicat ſuperioritatẽ & iuriſdictionem, ille cuius iudicio Papa ſe ſubmitteret, eſſet ſuperior,

perior, & haberet in ipsum iurisdictionem, possetque in illum procedere per censuras, quod est contra omnes Doctores. Tertio, Si quis posset habere potestatẽ in Papam, aut illa penderet ab ipso Papa, aut aliunde: non aliunde, quia nullus est superior Papa à quo illa pendeat, nec à Papa, quia ita nõ esset superior Papa, is enim cuius potestas ab alio emanat & pendet, necessario inferior est illo à quo talis potestas pẽdet, iudicaturus autem de aliquo debet esse illo superior. Quarto, si posset Papa alterius iudicio se subijcere, aut teneretur Papa illius sententiæ stare, possetque talis iudex Papã ad id compellere, vel non: si dicas non teneri, frustra esset talis iudex, imo nec esset iudex, cum in iudice (vt docet hic D. Tho.) exigatur vis coactiua, & autoritas ad compellendum eum quem iudicat: Quod si dicas Papam teneri, & posse ab illo iudice cõpelli, hoc est contra omnes Doctores asserentes nullum habere aut posse habere in terris vim coactiuam in Papam, nisi Concilium generale & œcumenicum in causa hæresis, quando est aperte hæreticus, vel vehementer suspectus, tunc potest Cõcilium congregari, ipsum vocare, causam eius discutere, iudicare, deponere, ac punire: præter hunc casum nulli subijci potest Papa, ita vt habeat in ipsum vim coactiuam. Tum etiã, Si Papa posset ab illo iudice cogi, esset potestas illius iudicis maior potestate Papæ, quod est absurdũ: sequela vero patet, quia si maneret potestas Papæ maior potestate illius iudicis, posset Papa reuocare & irritare quæcunque ille iudex faceret. Similiter potest argui, si Papa potest sibi iudicem cõstituere, vel poterit illũ à se assignatum durante lite reuocare, aut non: si potest, ergo non est superior Papa, iudex autem debet esse superior eo quem iudicat, tum etiã frustra coram eo ageretur iudiciũ, si ab altera parte posset prolibito reuocari: quod si non potest Papa illum reuocare, poterit ergo cõpellere Papam, & habebit vim coactiuam in illum, quod est falsum.

Ad hæc diluenda & argum. illud cuius occasione hæc quæstio proposita est soluendum: Obseruemus. Tria genera causarũ pertinere ad Papam: primo causas fidei & vniuersalis Ecclesiæ, cuius est pastor. Secundo, iudicia quæ in alios exercere potest, non autem in se ipsum: vt iudicia quæ fiunt per cẽsuras excommunicationis, suspensionis, vel interdicti. Tertio, iudicia quæ in alios & in se ipsum exercere potest, cuiusmodi sunt, Primo lites quæ inter ipsum & aliquẽ aliũ oriri possunt, vel de aliquo debito pecuniario, vel de aliquo grauamine tẽporali, quo aliquis conqueritur à Papa se in aliqua re tẽporali esse grauatum, Secundo, lites aliquę ciuiles inter camerã apostolicam & aliquas personas, Tertio, correctio alicuius sententiæ ciuilis ab ipso latæ, quam Hispane dicimus reuista: in his Papa iudicat alios & se ipsum quoque, nam iudicat se illud debere vel non debere, se illũ qui conqueritur grauasse, vel cõtra, bona illa ad suã camerã pertinere vel non pertinere, se in illa sententia cuius correctio petitur, iuste & rite iudicasse vel non: in his ergo omnibus sui quoque iudex est.

Hoc posito, Dico primo, in causis fidei, & morum & pertinentibus ad gubernationem vniuersalis Ecclesiæ, non posse Papam alicuius iudicio vllo modo se submittere: quia hoc iudicium ita est annexum muneri Pontificio, vt sicut non potest constituere alium Papam supra se, ita nec se in tali iudicio alicui submittere. Secundo, quia priuilegium non errandi in fide & moribus, ita est concessum soli Papæ, vt illud in nullũ aliũ possit transferre.

Dico secundo, in his causis & iudicijs in quibus Papa non potest se ipsum iudicare, neque posse alicuius iudicio vt arbitro vel alio quouis modo se submittere, vnde nõ potest cõmittere alicui autoritatẽ ad ipsum excommunicandum, deponendum, vel suspendendum ita D. Tho. in 4. d. 19. q. 1. ar. 3. Ricar. dist. 18. art. 5. q. 1. Palud. eadem di q. 2. & omnes doctores: In causa autem hæresis potest à concilio vniuersali iudicari, & deponi, vt habetur c. Papa d. 40. potestq; concilium si voluerit, illud iudicium aliquibus committere: ipse autem Papa sicut non potest se iudicare in tali casu, ita nec alij id committere, vide circa hæc Turrecremata lib. 2. de Ecclesia c. 104. & 105. In causis vero & iudicijs quæ potest ipse circa se ipsum exercere, vt in litibus de aliquo debito vel grauamine alicuius cum ipso, vel sua camera Apostolica, & quando postulatur aliqua sententia ciuilis vel criminalis ab ipso lata iterũ examinari, & videri, in his potest se alterius iudicio submittere. Ratio autem huius discriminis est optima, quam assignat hic Caiet. quia nemo potest committere alteri potestatem vel iurisdictionem quã ipse non habet, cum potestas delegata non possit extendi, ad ea quæ non extenditur potestas præcipui delegantis, Vnde est argumentum

gumētū Nemo cōmittit nisi quę ipse potest, potest Papa quædam circa se, alia vero nō, poterit ergo committere circa se, quæ ipse potest in se ipsum iudicare, quæ vero in se ipsum non potest, neque poterit alteri committere, vt in eis ab aliquo iudicetur.

Dico tertio quotiescunque in huiusmodi causis aliquis est iudex Papæ, illum non esse iudicem ipsius potestate ordinaria, sed ex commisione tantū & consensu eius, eo modo quo iudex arbiter est iudex ex commissione & consensu litigantium, cum Papa iure ordinario nulli in terris subijciatur. Quo fit, primo, potestatem quam Papa confert alicui supra se, minorem semper esse potestate Papæ, quia cum sit ex libera commissione Papæ, pendet illa semper à Papa vt effectus à sua causa. Secundo, talem potestatem esse dissimilē potestati ordinariæ quā habent alij iudices, alij enim habent potestatem in personam & causam, possuntque iudicare de causa, & compellere personam ad obediendum illi sententiæ: iudex autem arbiter constitutus à Papa in causa ipsius, habet quidem potestatem in negotium, vt illud iudicet, non autem in Papā, nec potest eum compellere, quia nullus habet in ipsum vim coactiuam. Sequitur tertio, tunc iudicem posse dici superiorem secundum quid in tali negotio, non tamen simpliciter, semper enim manet inferior Papa: nihil enim prohibet inferiorem & subditum iudicem arbitrum esse in causa & negocio sui superioris. Ita optime docuit D. Tho. posse Pōtificem alterius iudicio aliquando se submittere, quod nōnulli Pontifices fecerunt, nec inde sequitur Papam & clericos non esse exemptos à foro seculari.

Nunc ad argumenta contra hæc quæ de Papa dicta sunt. Ad primum dico, Papam iure ordinario nullum habere iudicem præter Deum, ex ipsius tamen commissione in causis in quibus potest se ipsum iudicare, posse iudicem arbitrum ad maiorem sui iustificationem eligere. Factū Marcellini & dictum illius concilij nobis non repugnāt, quia ibi agebatur causa fidei, & punitio Marcellini, qui ex timore idolis thura obtulerat. Ad secundum patet solutio ex dictis, ille enim iudex à Papa institutus habet potestatem super negotium, non tamē aliquā iurisdictionē in ipsum Papam, cum semper maneat ipso inferior. Ad tertium cōstat iā, iudicem istum, cum potestas eius sit ex sola commisione Papæ, ex ipso pendens, non esse superiorē Papa, sed illi semper manere inferiorem, esse tamen superiorem in causa ipsi commissa. Ad quartum respondent optime Caiet. & Soto, cum duplex sit necessitas alia coactionis & potentiæ, qua superiores possunt cogere & compellere inferiores per pœnas spirituales aut tēporales, alia iustitiæ & conscientiæ, qua omnes tam superiores quā inferiores tenentur stare promissis, & debitis ex iustitia, Papā non teneri stare sententiæ illius iudicis, nec posse ab eo compelli necessitate coactionis & potentiæ, quia semper manet Papa illo superior, teneri tamen necessitate iustitię, peccaretque peccato iniustitiæ & infidelitatis, si absque iusta & rationabili causa non staret sententiæ illius, cum ipse met illum elegerit in iudicem, & potestatem illi in tali negotio tradiderit, suamq; spoponderit fidē. Similiter soluitur vltimum, Papam durante lite non posse illū iudicem sine iusta causa reuocare, legē fidelitatis & iustitiæ, quod si eam violare non vereatur, potest illum reuocare, & erit de facto reuocatus, cum potestas illius iudicis esset ex sola commisione Papę, & ex eius consensu dependens, sicut si rex in suo regno litem habeat cum aliquo subdito, & negotium illud alicui iudici arbitro committat, sine causa iusta nō potest illum reuocare, nec agere contra illius sententiam ex fidelitate & iustitia, de facto tamen poterit illum reuocare, eritque vere reuocatus, quia potestas eius erat ex sola cōmisione regis, & ex ipsius consensu omnino dependens.

Ad alia argumenta Hæreticorū. Ad quartum igitur dico, vere Principes in temporalibus & ciuilibus esse principes omniū ciuium & incolarū sui regni, siue seculares sint siue monachi, & simpliciter posse causas illorū tēporales iudicare, quia hęc exemptio non est à iure diuino, posita autem exemptione, quam habent clerici ab Ecclesia, & in quam principes ipsi vrgentissima ratione adducti consenserunt, iam non posse eos iudicare, nec reuocare hanc exemptionem iuste concessam, & iustissime ab Ecclesiæ ministris tot seculis possessam. Ad confirmationem dico, deferri aliquas causas clericorum vel religiosorum ad tribunalia regia titulo iustæ defensionis, quando prælati ipsorum inique & tyrannice contra eos procedūt, vt ab illa oppresione liberentur, aliter enim non possunt, maxime post constitutionem Sixti 5. qua omnino prohibentur, & sub grauissimis censuris, in causis Ecclesiasticis ad iudices seculares confugere.

Quod

Quod si quæras. An clerici posſint renũtiare huic iuri & exemptioni? Dico primo non poſſe ipſos aſsiſtere foro ſeculari, vt ibi iudicẽtur, ſicut & alij ſeculares, poteſtate ordinaria quam iudices habent a ſuis Principibus, cum ſit ipſis omnino interdictum tã in ciuilibus quam in criminalibus 11. q. 1. Can. Inolita, & can. Placuit, & extra De foro competenti cap. Si diligenti. committere autem alicui iudici ſeculari tanquã viro prudenti & iudici arbitro ſuas cauſas ciuiles non eſt eis prohitum. Intelligenda autem hæc ſunt in cauſis proprijs clericorum, in quibus ipſi vocantur vt rei, nam ſi ſecularis ſit debitor & velut reus, clericus autem creditor & actor, debet tunc agere coram iudice illius ſecularis, vt iudice publico, quia in omni cauſa ſeruandum eſt reo ſuum proprium forum. Cauſæ vero Religioſorũ ciuiles & temporales, ſiue actores ſint ſiue rei, agendę ſunt coram Prætore, quem vocamus Gubernatorem, quia eſt à iure communi iudex & patronus minorum, Religioſi autem ſunt velut minores ſub Gubernatoris tutella c onſtituti.

Ad quintum dico, pertinere ad bonam Reip. gubernationem, vt omnes ciues ipſius, tam clerici quam ſeculares, ſeruent leges ciuiles ipſius, maxime in pretijs rerum, cum ad hoc etiam ex iuſtitia teneantur, vt copioſe videbimus volumine ſequenti q. 77. Nõ autem pertinet ad optimam Reip. gubernationem vt clerici iudicentur a ſecularibus, ſed a ſuis Prælatis. Ad vltimum conſtat ſolutio ex ſecunda concluſione poſita, clericos perturbantes Remp. aut alicui priuato nocentes, non poſſe iudicari aut puniri ab aliquo iudice ſeculari, ſed compræhendi tantum & detineri, donec iudici competenti tradantur, qui illos comprimat, quia ita exigit ius naturale iuſtæ defenſionis, cui nullum aliud ius derrogare valet. Videamus iam.

Controuerſia. III.

AN IVDEX EXCOMMVNIcatus excommunicatione maiori poſsit exercere actus iudiciales: & an facta ab ipſo ſint valida.

Dixi excõmunicatione maiori, nã minor omnium conſenſu nec priuat iudicem ſua poteſtate & iuriſdictione, nec vſu illius. Quæſtio ergo eſt de excommunicatione maiori.

Obſeruemus primo, varia eſſe genera excõmunicatorũ: Quidã enim ſũt occulti, alij vero omnibus vel pluribus notorij, quos multi intelligunt incurriſſe excõmunionẽ, vel per ſententiã iudicis, quę dicitur ab homine, vel ſuo facto a iure, Rurſum ex excõmunicatis quidam ſunt vitandi ex decreto Eccleſiæ in conc. Conſtanſi. nempe nominatim excommunicati, vel manifeſti percuſores clericorũ. Alij vero ab his, etſi notorię ſint excommunicati, non ſunt vitandi, Rurſum ex his omnibus quidam tollerantur ab Eccleſia, alij vero nequaquam. Dicũtur tollerari, qui præſtant in Eccleſia, quæ ſolent alij fidelis non excommunicati præſtare, ſciente prælato nec prohibente.

Obſeruemus ſecundo nominatim excommunicatum, eo ipſo quo nominatur, in eo loco vbi nominatur, iam non tollerari ab Eccleſia, quia illa nominatio eſt ſimul mandatum & prohibitio prælati, ne ipſe cum alijs aut alij cum ipſo communicent. Vbi vero ignoratur talis nominatio, quamdiu ignoratur, perinde eſt ac ſi non eſſet tale mãdatum datum, & conſequenter quãdiu ibi prelatus eum non prohibet, dicitur tollerari. Aliter enim eſſet maximum damnum boni communis, vt multi excommunicationẽ eius inculpabiliter ignorantes, videnteſque ipſum gerere ſe tamquam non excommunicatum, bona fide cum ipſo negocia exercerent, quæ deinde haberentur inualida. Tum etiã quia vbi ignoratur, eſt velut occultus: vnde ſicut occultus quamdiu eſt occultus tolleratur, ita nominatim excommunicatus in vno loco, in alio vbi ignoratur, quãdiu ignoratur tolleratur. Similiter percuſor clerici duobus modis, tolleratur: Primo, quãdiu culpa eius non manifeſte cõſtat, ſed res eſt dubia & ſub iudice: vnde conc. Cõſtanſ. non quemcunque percuſorem clerici dicit vitandum, ſed manifeſtum: vocatur autem manifeſtus, vel euidentia facti, vel per ſententiam iudicis. Secundo ſi percuſsit in vno loco, in alio autẽ inculpabiliter ignoratur, vbi ignoratur dicitur quoq; tollerari ab Eccleſia, quamdiu a prelato illius loci non prohibetur, ſicut dictum eſt de nominatim excommunicato, & propter eandem rationẽ boni publici.

Obſeruemus tertio, hoc intereſſe inter excõmunicatos & alios fideles, vt quicunq; excommunicatus, eo ipſo quo excommunicatus eſt, prohibeatur communicare cum alijs fidelibus ex præcepto Eccleſiæ, quod in rebus grauibus obligat ſub mortali, a quo nõ excuſatur niſi per ignorantiã inculpabilẽ,

quia

quia si sciens & volens communicet contra hoc præceptum, contẽnit Ecclesiam, cuius contemptus est peccatum mortale ex suo genere: Alijs autem fidelibus nõ interdicitur communicare cum excommunicato, ni si in illis duobus tantum casibus expressis. à conc. Constansi. Ratio autem huius discriminis est, quia excommunicatio verbi gratia Ioannis non fertur ob culpas aliorũ, aut ad puniendos alios, sed culpa Ioannis, & in eius punitionem, & ita merito maior prohibitio fit ipsi quam alijs. Secundo, quia vt bene obseruauit Soto in suo 4. d. 22. q. 1. ar. 4. illud statutum conc. Constan. non est editum in fauorem excommunicatorũ, sed in fauorem aliorum fidelium, ad tollendos scrupulos & paccãdas consciẽtias, quo circa merito alij tantum tenentur vitare excõmunicatos in casibus sibi à conc. expressis, Excommunicati vero manent cum vinculo & debito abstinendi & subtrahendi se à communicatione cum alijs fidelibus, eo ipso quo sciunt se esse excõmunicatos, qui cumque ipsi sint.

His positis variæ sunt de proposita quæstione opiniones: Prima sentit, quẽcunque excõmunicatũ publicũ & notoriũ peccare mortaliter, si exerceat actus iudiciales, & facta ab ipso inualida esse omnino: Excommunicatum autem occultum cui id innotescit, peccare quidem mortaliter si exerceat actus iudiciales, facta autem ab ipso tenere & valida esse: ita docẽt Innoc. & Panorm. in c. Veritatis. De dolo & contumacia. Faciunt enim hi duplices actus iudicum, quosdam publicos, vt iudicare, & alios priuatos, vt vendere, locare: priuatos (inquiunt) possunt etiam excommunicati exercere, publicos vero qui sunt notorie excommunicati nequaquam. Idem videtur sentire Ricard. in 4. d. 18. ar. 7. q. 1. Et Silu. Excommunicatio c. 3. §. 11. & 23. Probatur hæc opinio ex Can. Ait Celestinus. Can. Aperte & Can Miramur. 24. q. 1. in quibus omnibus Nicolaus Papa docet excommunicatos notorios (de his enim ibi est sermo) nõ posse iudicare, nec eorũ sententias esse validas. Secũdo quæ fiunt à suspẽsis a suo officio sunt omnino inualida, excommunicati sunt suspẽsi ab omni officio & actu publico, vt habetur ca. Pia. De exceptio. in 6. ergo. Tertio qui non habet iurisdictionem nec subditos, nec iudicare potest, nec sentẽtia illius valida est, vt constat ex prima & secunda conclu. huius art. Sed excommunicatus de quo loquimur priuatur iurisdictione, vel saltim vsu ipsius, durante censura, ex can. Nos sanctorũ, & can. Iuratos. 15. q. 6. ergo. Quarto. cap. Decernimus. De sententia excommunicationis in 6. præcipitur, ne excõmunicati sint testes, vel actores, vel aduocati, quod si fuerint, facta illorum sint inualida & nulla, ergo a fortiori actus iudicis cũ sit qui precipue cõcurrit in iudicio, si sit notorie excõmunicatus, erunt inualidi & nulli. Denique cap. Ad probatũ, extra De sententia & re iudicata. Habetur aperte, sententiam latam ab excommunicato non tenere, adeo vt si plures conueniant ad ferendã eandem sententiam, vno eorum existente notorie excommunicato, ratione illius sententia illa sit inualida & nulla, loquunturque omnes hi textus de quocunque notorie excommunicato sine vllo discrimine, siue toleretur ab Ecclesia siue non. Vbi autem lex non distinguit neque nos distinguere debemus.

Secunda opinio est, solum nominatim excommunicatum & percussorem clerici, quocunque modo sese habeant, siue tolerentur ab Ecclesia, siue non, esse suspensos ab omni officio publico, & actus eorũ siue sit iudex secularis, siue Ecclesiasticus, nullo modo tenere. Hæc est Mag. Victor. Et probatur. Publice ac notorie excommunicati sunt suspensi ab omni officio publico, & actus iudiciales eorum sunt omnino nulli, sed nominatim excommunicati, & manifesti percussores clericorum in iudicio Ecclesiæ sunt publice & notorie excommunicati, & vt tales omnino vitandi, iuxta decretum conc. Constan. huiusmodi ergo excõmunicati suspensi manent, & inhabiles durante illa censura ad aliquos actus iudiciales.

Tertia opinio habet tria: Primo excommunicatum siue sit publice & notorie excommunicatus, siue occulte (nisi sit nominatim excommunicatus vel manifestus percussor clerici) peccare quidem mortaliter iudicando, facta tamen eius esse valida & tenere. Secundo tenere quoque, etiam si sit nominatim excommunicatus, quamdiu toleratur ab Ecclesia, quia quamdiu toleratur concedit illi Ecclesia vsum suæ iurisdictionis, & habet pro ratis actus illius, Esset enim magnum damnum boni publici, vt iudicem illum vna ex parte viderent fideles tolerari ab Ecclesia, nec impediri à prælato loci, cui id incumbit ex officio, & alia ex parte facta illius essent inualida. Tertio, nominatim excommunicatũ & manifestũ percussorem

cuſſorem clerici, vbi non tolerantur ab Eccleſia, eſſe ſuſpenſos ab exequutione ſui officij, & facta eorum nõ tenere, quia eo ipſo quo non tolerantur, expoliat eos omni vſu ſuæ iuriſdictionis, & declarat eos inhabiles ad quoſcunque actus publicos & iudiciales. Hęc eſt Caiet. in ſum. verbo. Excommun. & Mag. Soto in ſuo 4. d. 22. q. 2. ar. 1. vbi pro eodem ſumit quamdiu ignoratur, & quamdiu toleratur, & eſt communis modo inter recentiores Thomiſtas.

Nos in tanta opinionum varietate quid verius ſit, ſubiectis concluſionibus explicabimus. Sit prima.

Excõmunicatus excõmunicatione maiori, etiã ſi non ſit notorie excommunicatus ſed occulte, modo ſit reuera excommunicatus, & ipſi conſtet peccat mortaliter exercendo actus publicos & iudiciales.

In hac concluſione omnes cõueniunt, nõ tamẽ in probatione illius, Soto enim in ſuo 4. d. 22. q. 1. ar. 4. probat illam, quia præceptum Eccleſiæ omnes excommunicatos excommunicatione maiori eo ipſo quo talem excõmunicationem incurrunt, arcet & ſubtrahit à communione aliorũ fidelium: iudex vero excommunicatus id ſciens, & exercens actus iudiciales, contẽnit hoc præceptum, contemptus autem præcepti Eccleſiaſtici in re graui (vt diximus) eſt ex ſuo genere peccatum mortale, Caiet. vero in ſum. verb. Excõmun. prope finem, non ſentit iudicem peccare mortaliter, eo quod agat cõtra præceptum Eccleſiæ non communicandi cum alijs, vult enim præceptum Eccleſię ſub mortali ſeparare tantum excommunicatum ab alijs fidelibus, in his rebus in quibus cõmunicant fideles vt fideles ſunt, quales ſunt orationes, ſacramenta, &c. In alijs autem rebus in quibus poſſunt cõmunicare fideles tam cum fidelibus quam cum infidelibus, & in quibus communicant, fideles interſe, nõ qua fideles ſunt, ſed qua homines ſunt, ex naturali vel ciuili ſocietate, non ſeparari excommunicatum ab alijs fidelibus niſi ſub veniali. Vult tamen Caiet. eo loco iudicem excommunicatum peccare mortaliter ratione vſurpati iudicij, quia iudicium vſurpatum ex ſuo genere eſt iniquum, & peccatum mortale, excommunicatus autẽ cum ſit ſuſpenſus ab vſu ſuæ iuriſdictionis durante cenſura, ſi attentet iudicare, committit iudicium vſurpatum. Sentirem tamẽ iudicem iſtum vtraque ratione peccare mortaliter. Secunda concluſio.

Occulte excõmunicatus non eſt ſuſpenſus, neq; priuatus ſuo officio, & iuriſdictione, neque illius vſu & exercitio, & ita poteſt iudicare, & actus ipſius tenent.

Ita Palud. in 4. d. 28. q. 2. Ricar. in 4. d. 18. q. 1. ar. 7. Silu. Excommunicatio c. 3. nu. 23. Caiet. in ſum. Excõmunicatio, Soto loco cit. & eſt communis inter omnes Doctores. Et probatur, quia omnes textus adducti expreſſe loquuntur de excommunicato publico & notorio. Secundo, can. Infamis 3. q. 7. habetur, facta & iudicia quę exercuit ſeruus dũ ignorabatur eſſe ſeruus, & habebatur pro libero, valida eſſe, quamuis ſeruus iudex eſſe non poſsit, ergo ſimiliter facta excõmunicati occulti: Probo conſequẽtiam ex paritate rationis: ſicut enim excommunicatus non poteſt eſſe iudex, ita nec ſeruus. Et confirmatur ex iure ciuili ff. enim De officio prætoris l. Barbarius proditor ciuitatis vel Reip. non poteſt eſſe prætor, nihilominus quamdiu eſt occulta eius proditio, & dubitatur an conſpirauerit in Remp. facta & iudicia eius tenent. Tertio, quod excõmunicati ſint ſuſpenſi à ſuo officio publico eſt à iure humano pontificio, Eccleſia autem non eſt cenſenda ſuſpendere occultos, quia Eccleſia in ſuis legibus ſicut quiuis prudens legislator cenſenda eſt proſpexiſſe bono communi, eſſet autem maximum dãnum boni publici & fidelium, ſi actus excõmunicati occulti eſſent inualidi. Qui enim poſsident aliqua bona per ſententiam iudicis, deberent eſſe dubij an illa tuto poſsiderent, qui peccata ſua confeſsi ſunt, deberent eſſe dubij de ſuo ſtatu, maxime ſi aliqua excõmunicatio illorum iudicũ vel confeſſariorum quæ prius occulta erat, deinde innoteſcat. Eſſet certe mille laqueos inijcere conſcientijs. Tertia concluſio.

Publice vel notoriæ excommunicatus licet peccet iudicando, vt patet ex prima conclu. ſi tamen non eſt nominatim excommunicatus, vel manifeſtus clerici percuſſor, non eſt ſuſpenſus ab officio iudicis, & facta ipſius tenent.

Patet, Si ſic excommunicatus non poſſet iudicare, nec facta eius eſſent valida, non poſſent litigantes illum adire, ſed tenerentur vitare, at ſic excommunicatũ ex decreto concilij Conſtan. non tenemur vitare, ſed poſſumus cum eo in omnibus cõmunicare, ergo poteſt iudicare, & exercere actus validos, & firmos. Secũdo, excommunicatus non eſt minus excluſus à miniſterio ſacramentorum, quã ab actibus iudicialibus, imo magis ab illis quam ab his, cum excommunicatio potiſsime ſeparet in cõmunione

ſacra-

sacramentorũ & diuinorũ, sed excommunicatus qui non est nominatim excõmunicat⁹ nec percussor clerici, licet peccet ministrã do sacramẽta, vere tamẽ illa confert & effectũ eorum, ergo iudex excõmunicatus modo non sit excõmunicatus nominatim, aut manifestus clerici percussor, vere iudicat & actus eius sunt validi. Denique sequeretur idem incommodũ quod in occulto, quia cũ Ecclesia declarauerit vitandos tantũ esse nominatim excommunicatos vel percussores clericorũ, cũ alijs autẽ posse fideles in omnibus communicare, si ex vna parte licet cũ eis in omnibus communicare, ex alia vero actus iudiciales ipsorũ sunt inualidi, esset maxima perturbatio in negotijs, & damnũ boni publici.

Quarta conclusio.

Si contingat nominatim excõmunicatũ vel clerici percussorẽ in aliquo loco ignorari, & ibi publice exercere sua iudicia, Ecclesia illud tollerante, id est prælato sciente nec prohibente, peccat grauissime talis iudex, facta autem eius quãdiu tolleratur valida sunt.

Verbi gratia, est iurisperitus nominatim excõmunicatus Valẽtiæ, cui profecto in Cęsaraugustam prætor sua iudicia cõmendat, ipse vero audit litigantes, & gerit se apud illos ac si nõ esset excõmunicatus, nec a Prælato Cæsaraugustano qui ignorat illũ esse excõmunicatũ, vel ab alio prohibetur, sed permittitur & tolleratur, peccat hic grauissime, actus tamẽ iudiciales ipsi⁹ validi sunt. Probatur primo Act⁹ excõmunicati occulti sunt validi, hic nominatim excommunicatus Valentiæ, Cæsaraugustæ vbi omnino ignoratur & tolleratur ab Ecclesia, est velut occultus, ergo facta eius debent tenere. Secũdo actus publici prælatorũ qui reuera ex cõmunicati sunt, quãdiu tollerãtur ab Ecclesia rati sunt & firmi, vt collationes beneficiorũ, electiones, confirmationes, quia quã diu tollerantur, permittitur illis vsus suæ iurisdictionis, vt habetur 8.q.4. can. Nonne. ergo & actus iudicis quomodocunq; sit excommunicatus, quãdiu tolleratur ab Ecclesia. Tertio, ex eodẽ Innoc. c. 1. De scismaticis. Et Ricar. loco cit. Panor. in cap. Ad probandũ. De sentẽtia & re iudicata. Si confessarius sit hæreticus vel scismatic⁹, audiat tamen publice confessiones, & conferat sacramenta seruata forma & intentione Ecclesiæ, sacramenta illa habent vim, & conferũt suum effectũ, quamdiu ab Ecclesia tolleratur, eo ipso quo tolleratur: similiter si clericus cum ficta licentia audiat publice confessiones, & prælato vidente nec prohibente, peccat quidem grauissime clericus iste, estque excommunicatus, vere tamen confert sacramentum & effectũ sacramenti, nec confessiones illæ etiã si deinde detegatur illa hæresis, vel licentia ficta istorum confessariorum, sunt iterandæ, quia aliter passim & sine culpa sua deciperentur fideles, ergo multo magis in iudice forensi, etiam si excommunicatus sit quacunque excommunicatione, quam diu tolleratur ab Ecclesia, facta eius valida sunt, alias grauiter lęderetur bonum publicum, sequerenturq; eędẽ omnino perturbationes quæ ex occulte excõmunicato. Denique non minus agit inique tyrannus iudicando Remp. quã tyrannice occupat, quã iudex excõmunicatus, sed tyrannus licet peccet per vsurpatũ iudicium, sententia tamen ab eo lata si alias iusta sit, tenet quando iam tolleratur à Rep. ergo multo magis sententia iudicis excommunicati qui tolleratur ab Ecclesia, licet ipse grauiter peccet, & per vsurpatũ iudicium. Patet conseq. quia magis inuoluntaria est Resp. respectu tyranni, quam respectu iudicis excommunicati, quia illud inuoluntarium cum tyranno est per vim, hoc autem cum iudice nominatim excõmunicato & tollerato est per ignorantiã. Et ita autores ipsi primæ opinionis vt refert Sylu. loco cit. licet dicant publice & notorie excommunicatũ non posse exercere actus publicos, fatentur simul, facta ratione publici officij valere, si excommunicatus tolleratur ab Ecclesia, ita vt communi opinione habeatur pro non excõmunicato, quia aliter deciperentur fideles, cum putantes se agere cum legitimo iudice, agerent cum eo qui iudicare non potest, & cuius facta inualida essent.

Vnde per notorie excõmunicatum intelligendus etiam est secundum ipsos publice excõmunicatus, nec tolleratus ab Ecclesia: in quo etiam sensu explicandi sunt omnes illi textus adducti pro prima opinione. Et sic soluuntur omnia illa argumenta. Ex regulis enim iuris, iura vetera explicanda sunt iuxta noua ad eandem materiam pertinentia, & cum ius nouum nempe decretum concilij Constan. tantum prohibeat actus excommunicati proprio nomine, & manifesti percussoris clerici, vbi tales habentur, nec tolletantur, omnia illa iura antiqua posita in argumentis primæ opinionis explicanda sunt similiter, de excommunicato non tollerato ab Ecclesia. Eodem modo soluitur argumen. Victo.

publice enim & notorie excõmunicati proprie non dicuntur, nisi manifesti percusores clericorũ, & nominatim excõmunicati vbi id non ignoratur, nec tollerantur: vbi enim ignoratur & tollerantur, quis dubitat esse velut occultos excommunicatos?

Obseruandum tamẽ in his omnibus est, illũ vere dici tollerari, qui propter ignorantiam non prohibetur à prælato loci, nam si omnibus notũ sit illũ esse excommunicatũ nominatim, vel manifestũ percusorẽ, prælatus vero ex malitia dissimulet, nec illũ prohibeat iudicare, tunc non est dicendus tollerari, publica enim & certa notitia totius loci, & prælati, quamuis iniquæ dissimulantis est sufficiens prohibitio, & suspẽsio, propter quam iam dicatur non tollerari.

ARTICVLVS II.

An iudex debeat iudicare contra veritatem quam certo nouit, propterea quæ in contrarium proponuntur.

STatuit D. Tho. ad quæstionem huius arti. duo. Primo, cũ iudex non agat nisi vt persona publica, duo illa quæ maxime requiruntur in ipso, nempe potestatem & scientiam debere quoque esse publica, vt quẽmadmodum id tantum debet agere, quod potestas publica illi tribuit, ita quoq; oporteat ipsum iudicare iuxta ea quæ per scientiam publicam ipsi constant. Et confirmatur hoc fundamentum, Effectus sequitur naturam & rationem suæ causæ, hæc scientia iudicis est quidam effectus potestatis quæ in ipso est, ideo namque potest inquirere factũ, examinare testes, compellere illos, &c, quia potest causam illã iudicare, sed potestas qua iudicat nõ est priuata sed publica, ergo & scientia secundum quã debet iudicare, debet etiam nõ esse priuata sed publica.

Secũdo, statuit duplici sciẽtia vti iudicẽ in suis iudicijs alia iuris, & alia facti: In quauis enim causa expẽdit iudex duo, Primo quid factũ sit, Secundo in tali facto quid iura disponant: Scientia iuris petẽda est ex legibus scriptis, sciẽtia vero facti potest esse duplex vna publica & iuridica, nẽpe quæ constat per testes instrumenta, & alias probationes iuridicas, & alia priuata quę habetur per priuatã & particularem cognitionẽ facti extra iudiciũ. Sit prima conclusio.

Quantum ad dispositionẽ & scientiã vniuersalem iuris, tenetur iudex sequi leges scriptas, diuinas vel humanas, & non suum priuatum sensum & iudicium, aut alicuius alterius.

Patet, quia (vt vidimus) iudex non est iudex legis, sed merus tantum exequutor & custos, & ita non pertinet ad ipsum iudicare an lex sit bona, sed solum quid illa iubeat intelligere, & illã custodire, ac exequi. Vnde si probare tentent actor vel reus, legem non esse bonã nec iustam, non sunt audiendi, neque admittendæ aliquæ probationes cõtra ęquitatẽ legis, quia lex nõ est iudicãda, sed secundũ illã est iudicandũ: Quæ omnia intelligẽda sunt nisi lex humana aperte repugnaret legi naturali aut diuinæ, contineretq; manifestã aut euidentẽ iniquitatem, tunc enim non est lex sed corruptela, vt copiose vidimus q. 61. art. 5. Secũda cõclusio.

Quantum ad veritatẽ particularem facti, debet vti iudex omni diligentia & examine, ad repellendos testes, quos videt testificari contra veritatem, quam certo nouit.

Patet, Quia cum teneatur iudex ex officio inquirere quãtum iuridice potest veritatem facti, tenetur consequenter diligenter examinare testes, & vbi viderit illos falsum asserere, vti omni diligentia, prudentia, ac industria possibili & licita, vt illos velut inimicos veritas, & iustitiæ repellat. Secundo, Incumbit omnibus iure naturali quantum possunt, liberare innocentem, & iudicibus ratione officij arctiori vinculo. Prouer. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem.* Ad liberandum autem innocentem oportet vti omni diligentia, & examine possibili ad repellendos falsos testes, ergo debet illa vti. Tertia conclusio.

Quando omni diligentia adhibita iudex non potest repellere falsos testes, tenetur iudicare iuxta ea quæ proponuntur, & probantur in iudicio, & nõ secundũ veritatẽ quã ipse priuatim nouit.

Probatur. Iudex cum non iudicet vt priuata persona, sed vt publica, debet in iudicando sequi non particularẽ illã & priuatã scientiã facti, quam ipse vt priuatus homo habet, sed illam iuridicã & publicam quam habet vt publica persona & iudex, scientia autẽ publica & iuridica est illa quæ constat ex testibus, & instrumentis productis in iudicio, ergo debet iudicare secundum ea quę sibi proponuntur, & probantur in iudicio, & non secundũ ea quę ipse priuatim nouit.

Circa primam & secundam conclusionẽ huius art. nulla est dubitatio, omnes Doctores tam Theologi quam iuris periti conueniunt in vtraque. Circa Tertia vero.

DEBEAT NE IVDEX SECVN dum allegata & probata iudicare quãdo ipsi oppositum constat.

VAriæ & pugnantes existunt opiniones, quibus quæ apud omnes certa sunt præmittenda esse duximus. Primum igitur cum proposita questio tractari posit tã de reo quã de innocente, de reo quidem, an debeat condemnare quem certo nouit esse reum, ac debitorem, cum tamen iuridice probetur esse innocens, ac nihil debere: de innocente vero, an debeat condemnare quem videt iuridice probari reũ, & nocentẽ, cũtamẽ ipsi certo constet, innocentẽ esse & insontem, obseruem⁹ certũ esse apud omnes, nullo modo licere iudici condẽnare illũ qui nõ probatur iuridice esse reus, vel debitor, quã tumuis ipse sciat certo & euidẽter esse reũ. Primo quia omni iure prohibitũ est, in iudicio humano eundem esse iudicem & testem, si autem iudex condemnaret Petrum, propter ea quæ ipse priuatim nouit, tunc idem esset iudex & testis. Secundo daretur occasio iudicibus condemnandi innocentes suo simplici dicto & testimonio, affirmando se id scire, etiam si non probetur, quod est maximum incommodũ in Rep. Quod si dixeris, sic aliqui innocentes qui non puniuntur punirentur. Respondeo cũ D. Chrisos. *Melius esse aliquos nocentes manere impunitos, quam occasionem offerre iudicibus, puniendi innocentes quos vellent.* Tertio forũ exterius nõ extenditur ad crimina occulta, quæ autem non probantur iuridice, in iudicio occulta sunt. Et Daniel c. 13. licet nosset certissimo illos testes falso accusasse Susannã, non tamen eos condemnauit, donec fuerunt conuicti. Deniq; nemo potest condemnari sine testimonio alicuius iuxta illud Christi: *Mulier nemo te condemnauit.* Id est nemo contra te fert testimonium vt condemneris, *Neque ego te condemnabo.* Scientia autem priuata iudicis non est sufficiens testimonium in iudicio, cap. Si sacerdos. De Officio iudicis ordinarij, ergo.

Secundo, certũ est apud omnes, Iudicẽ in conferendis officijs & alijs quæ ipsius arbitrio committuntur, non teneri stare dictis testiũ, aut aliorũ, sed potius scientiæ quam ipse habet de meritis cuiusq;, vt docet Silu. Iudex c.2.§.5. Et habetur. l.1. & 2. ff. De iurisdictione omniũ iudicũ. Similiter in dispensationibus nõ debet dispensare propter testimonia, aut dicta aliorũ, quando ipse certe nouit impedimentũ occultũ, in quo vel non cadit dispẽsatio, vel nõ potest, aut non debet ipse dispensare, vt habetur can. Exigunt 1.q.7. Quia in cõferendis officijs, proprie nõ est iudex, sed distributor, teneturq; illa distribuere pro meritis, quæ nõ ex dicto testiũ sed à parte rei petẽda sũt, & ita debet potius stare suæ cognitioni certæ quã dictis testiũ: In dispensationibus quoq;, cũ dispensatio male facta nõ sit valida, quãdo illa nõ potest à parte rei vel fieri vel benefieri, nõ est faciẽda, quidquid testes dicãt, quia etiã si fiat non est dispensatio, sed deceptio potius conscientiarum.

Tertio, certũ est apud omnes, iudicẽ nõ posse iudicare secundũ allegata & probata contra veritatẽ quã nouit, quando ipse concipit apud se ipsum repugnare legi naturali vel diuinæ, iudicare secũdũ allegata contra veritatẽ quã nouit, quia tunc agens contra tale iudiciũ practicũ & conceptũ animi sui, agit cõtra conscientiã, (est enim consciẽtia dictamẽ iudicij practici in ordine ad opus) quicũq; autẽ agit cõtra conscientiã, peccat mortaliter. Vnde quæstio est simpliciter & à parte rei

DEBEAT NE IVDEX CON-*demnare quem certo nouit innocentẽ, videt tamẽ per allegata & probata cõuinci esse reũ.*

VArię sunt vt dixi de hac quęstione opiniones. Prima & magis cõmunis tã inter antiquos quã recentiores est quã habet hic D. Tho. sequũtur illã Alẽ.3.p.q.40. mem. 6.ar.2. Ricar. in 4. d. 18.ar.3. q. 26. Maior. in 4. dist.33.q.4. D. Antoni.3.p.tit. 9.c.2. §.6. Paluda. in 4. d. 18.q.6. Petrus à Taransia qui fuit deinde Innoc.5. Gandẽ. Quodlib.3.q.25. Altisiodor.3.p. suę summę tit. In quibus sit obediendũ. Sylu. Verbo iudex c.2.§.5. Abulen. In cap. 23. Exod.q. 6. Turrecrem. & Archidia. in cap. Si Sacerdos. De officio ordinarij. Barthol. in l. Illicitas ff. De officio præsidis §. Veritas, Ioã. Andre. In Speculo. tit. De allegatis & disputatis. §. Satis. nu.13. Felinus, & Immola in cap. Pastoralis, De officio ordinarij §. Quia vero, Innoc. In idem ca. Pastoralis & in ca. Venerabilis, De cẽsibus, Glosa, & Alciatus in ca.1. De officio ordinarij. Couar. lib. 1. Varia resolu.c. 1. Nauar. In can. Si quis. De pœnit. d.7.nu.128. Nituntur q; hi Doctores fundamẽto & rationi D. Tho. iã propositę, quia iudex sicut agit autoritate publica, ita debet sequi scientiam publicam & iuridicã quæ habetur ex distis testium.

Secunda opinio est huic omnino aduersa, iudi-

ſa, iudicē in nullo genere cauſæ, neq; in ciuilib⁹ neq; in criminalib⁹, poſſe iudicare cō tra veritatē quam ipſe certo nouit, etſi mul tis teſtib⁹ oppoſitū probetur. Sequūtur hāc ex Theologis Liran⁹ in illud Exod. 23. Innocētē nō occides. Arbore⁹ lib. 9. ſuę Theoſophiæ cap. 20. Frater Barnabas de Roſalibus tracta. De variet. opinio. fol. 95. Ex iuriſperitis Martinus antiquus iuris interpres in illam legē, Illicitas §. Veritas, Vgo Iuriſta, in l. Prætor. ff. De iuriſdic. omniū iudicū, Calderinus, Panorm. Hoſtien. & Bellamera in cap. Paſtoralis de officio delegati, Abbas ſicculus in c. 1. De officio ordinarij, Angelus in verbo iudicare q. 7. & alij nōnulli. Vtunturq; in probanda ſua opinione his potiſsime argumentis.

Primo, agere contra conſcientiā in re graui eſt peccatū mortale, ſic intelligūt B. Ambroſius & cōmuniter Doctores illud Rom. 14. omne quod non eſt ex fide peccatū eſt, id eſt quicquid repugnat illi iudicio interno practico, quo credimus & iudicamus hoc licite fieri vel non fieri: ſed iudex ſciens Petrū innocentem qui per teſtes probatur nocens, eo ipſo quo ſcit illum innocentē, interius iudicat non mereri ſupplicium, nec damnandū, ergo ſi exterius iudicet illū dānandū propter falſos teſtes, agit cōtra illud iudiciū interius, & conſcientiā propriā, peccatque grauiſsime. Et confirmatur, nā cap. 1. De re iudicata. In 6. Et Clementina prima de hæreticis. Præcipitur iudici vt iuxta propriam conſcientiam ferat ſententiam.

Secundo, mendacium pernicioſum in iudicio & in damnum tertij peccatū mortale eſt, ſed iudex iudicans propter falſos teſtes contra veritatē quā nouit mētitur. Probo: Mendaciū in iure definitur, *Aliud dicere quam ſcias*, Ita habetur c. 1. De crimine falſi. cap. Super eo De vſuris. cap. primo 22. q. 2. Sed iudex condemnans innocentē, eo ipſo quo condemnat, aſſerit omnibus per ſuā ſententiam eſſe nocentem, contra id quod ſcit, cum vere & interius ſciat eſſe innocentem, ergo mentitur.

Tertio, iudex debet iudicare ſecūdum veritatem, Deut. 17. Cum ambigua cauſa oriebatur, præcepit Deus. *Venies ad ſacerdotes leuitici generis, & ad iudicē qui fuerit illo tempore, quæreſque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem*. Sed veritas non eſt ſumenda ex falſis dictis hominum, ſed ex rebus ipſis, *Propter noſtrum enim affirmare vel negare non mutatur veritas*. Ergo iudex non debet iudicare ſecundum teſtes, quos ſcit eſſe falſos, ſed ſecundum veritatem quam ipſe certo nouit. Et confirmatur. Exod. 23. dicitur iudici. *Non ſuſcipies vocem mendacij, neq; in iudicio plurimorū acquieſces ſententiæ, vt a vero deuies*. Et ſubditur: *Innocentem & iuſtū nō occides*. Quaſi dicat, nō audies teſtes, quos noueris falſos & mendaces, vt innocentem occidas, at ſi eſſet iudicandū ſecūdum allegata & probata, contra veritatē quā iudex certo nouit, ſuſpiceret vocē mendacij, & à vero in iudicio declinaret, & occideret innocētē, quę omnia De⁹ ibi prohibet. Quod ſi dixeris ſequetur ſcandalū niſi iudex iudicet ſecundū teſtes. Huic incōmodo iā reſpōdetur (inquiunt hi Doctores) Extra De regulis iuris cap. Qui ſcandalizauerit. *Vtilius ſcandalū naſci permittitur, quam veritas vitæ relinquatur*. Quarto, quod eſt intrinſece malū & iniquū, nulla ratione honeſtari poteſt, occidere innocentē eſt intrinſece malum ergo nulla ratione, aut timore, aut titulo proceſſus, vel teſtiū, vel legis alicuius id præcipientis poteſt benefieri.

Quinto, ſi aſſertio iuridica multorū eſſet præferenda veritati, quā iudex vel ſuperior certo nouit, in iudicio, cum determinatio fidei ſit quoddam iudicium, deberet Papa in determinatione & definitione alicuius articuli fidei, ſequi potius ſententiā & ſcientiā communem multorū Doctorū, vel Epiſcoporum, quā ſuā particularē: oppoſitū tamē eſt de fide, Papā in definitione fidei nō poſſe ſequi ſcientiā & ſententiā communē, contra ſuam particularem: Similiter ſi ageretur de canonizatione alicuius ſancti, cū illa ſit velut actus iudicialis, ſi ipſe certo ſciret illum fuiſſe peccatorem, multitudo autē teſtiū quos noſſet falſos, teſtaretur illū fuiſſe ſanctū, & ędidiſſe miracula, deberet Papa ſequi illam ſcientiā teſtium contra ſuā particularem, quod eſt omnino falſum.

Sexto, ſicut finis eſt præſtātior medijs, ita ſententia iudicis præſtantior eſt probatione iuridica, quæ eſt velut mediū ad ipſam ſententiam, vnde ſi probatio iuridica teſtiū eſt præferenda propriæ ſcientiæ multo magis ſententia iudicis erit quoq; præferenda propriæ ſcientiæ. At ſi quis per ſententiam iudicis compellatur habitare cum aliqua vt vera vxore, & reddere ei debitum vt verę vxori, ipſe autem priuatim ſciat illam non eſſe ſuam, non tenetur, nec poteſt ſtare illi ſententiæ, nec reddere debitum, ſed pati prius quæuis incommoda, quam agere contra priuatam ſcientiam quā habet illius veritatis, hanc non eſſe ſuam, vt eſt definitum in

tum in cap. Inquisitioni. De sententia excõ municationis. Et cap. Dominus. De secũdis nuptiis, ergo multo minus debet agere contra veritatem quam iudex nouit propter falsas probationes.

Septimo, quãdo medium non est consonum fini, sed illi potius repugnans, dimittẽdum est: inique & imprudenter ageret medicus, qui ea adhiberet medicamenta, quæ non conferunt salutẽ, imo nocent: probationes testium adhibentur vt media ad inquirendam veritatem facti, & vt fiat fides iudici de veritate facti: Vnde vbi res est notoria & euidens iudici, nõ quærũtur, nec adhibentur testes, sed euidentia facti est sufficiens processus iuxta illud Pau. 1. Timo. 5. *Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium*. Sed quando testes sunt falsi, & contra veritatem quam iudex certo nouit, non deseruiunt illi inquirendę, nec illam apperiunt, quin potius perturbant & sepeliunt, ergo tunc dimittendi omnino sunt, nec iudicandum secundũ illorũ dicta.

Octauo, iudex debet iudicare secundum leges & iura, leges autem omnes volunt vt iudex redat vnicuique suum ius, ius innocẽtis est vt absoluatur, non vt condemnetur, ergo debet illum absoluere, sequendo veritatẽ quã nouit, nõ autẽ condemnare iuxta falso allegata & probata.

Nono, sicut exigitur in iudice scientia facti, quæ petenda est ex legibus, ita & scientia iuris, quæ sumenda est à testibus, sed nõ potest iudicare quantũ ad quid iuris secundũ leges, quas certo nosset falsas & iniquas, ergo neque quantum ad quid facti poterit iudicare secundum dicta testium, quos nouit falsos esse & mentiri.

Decimo, cum non detur bellũ ex vtraq; parte iustum, si iudex condemnans innocentem quia probatur nocens, iuste ageret, huiusmodi innocens sic condemnatus non posset iuste se ipsum defendere, at iuste potest, quando inde nullum sequitur scandalum, imo etiam si sequatur scandalum non aget iniuste, cum scandalum non sit contra iustitiam sed contra charitatem tantum, ergo iudex condemnans illum per falsos testes inique agit.

Vndecimo, iudex licet debeat iudicare secundum leges scriptas, potest nihilominus quando recta ratio dictat, aliqua circa illas vti epicheia, temperãdo rigorẽ legis, vel mutando pœnã, ergo & in probationibus facti poterit vti epicheia, non admittendo testes quos nouit certo mentiri, sed aliqua via repellendo illos. Nam si potest ex coniecturis, indicijs, præsumptionibus, vel similibus habere illos pro suspectis, & expellere vt habetur l. 3. ff. De Testibus, & l. Ad monendi. ff. De iure iurando, multo magis poterit quærere occasionem, & titulum ad expellendos, quos certo nouit esse falsos & mentiri. Et confirmatur à Calderino, Iudex non potest condemnare reũ nisi habeat certam scientiã illũ esse reũ, quia in dubijs potius debet illi fauere, imposibile autem est vt quẽ priuatim scit & certo esse innocẽtem, per aliquã certã scientiã sciat esse nocẽtẽ, quia non possunt dari duæ sciẽtiæ certæ contrariæ de vna & eadem re in eodem homine simul, ergo.

Duodecimo, si iudex deberet iudicare secundũ testes & probationes, Pilatus nõ peccasset cõdemnando Christũ, quia innumeri testes asserebant illũ blasfemũ, seductorem populi, & prohibentẽ tributa dari Cæsari.

Deniq; iudex tenetur eruere & liberare innocẽtẽ quãtũ potest, iuxta illud Prou. 24. *Erue eos qui ducũtur ad mortẽ*, Sed in hoc casu potest eruere absoluẽdo, ergo tenetur, absoluere, & nõ iudicare secundũ testes. Maior certa est. Probatur minor. Iudex potest (vt supra vidimus) sequi in iudicando opinionẽ probabilẽ, hæc est probabilis cũ habeat, tot graues autores & argumẽta, potest igitur illã sequi, & cũ posit illã sequi, potest liberare, ergo tenetur, & malefaciet cõdemnãdo. Adducuntur & alia multa pro hac opinione sed hæc sunt præcipua.

Cæterũ cũ non posit iuxta hanc opinionẽ condẽnare, nec stare dictis testiũ, absoluere quoq; vel liberare reũ non posit sine magno scandalo, imo & periculo proprio, quia iudicabitur à toto populo iniquus, & à superiori plectetur pœna, velut is qui dimisit impunitũ iuridice probatũ reũ, quid aget in hoc casu iudex iste? Autores huius secundæ opinionis licet omnes doceant, nõ esse condemnandũ innocentẽ contra veritatem quã iudex certo nouit, propter falsos testes: quomodo autẽ debeat iudex tunc se gerere varie docent. Quidã enim eorum vt Martinus, Calderinus, & nonnulli indubitãter volũt, vt iudex publice, & cũ iuramẽto si opus fuerit asserat veritatẽ quã certo nouit, & testes illos falsum dixisse, & sic liberet & absoluat innocentẽ. Quod si dixeris infamabit testes, respõdent id licere ad tuẽdã famã & vitã innocẽtis, sicut licet & occidere inuasorẽ innocẽtis, quia potior est ratio patiẽtis iniuriam quã inferentis. Alij vt Aegidius

dius a Bellamera Panorm. Præpositus & Hostien. negant posse absolui, quando iuri dice probatur quis reus, quia licet nõ debeat iudex iudicare secundũ allegata & probata contra veritatẽ quã nouit, non tamen debet iudicare cõtra allegata & probata, quia esset confundere totum ius, & offerre occasionẽ iudicibus libere iudicãdi pro arbitrio, Et ita licet non debeat condemnare, nec debet (inquiunt) absoluere, sed debet illum remittere ad superiorem, significando illi innocentiam rei & falsitatẽ testiũ, & agere testem apud illum superiorem, quia hac via vel liberabitur reus innocẽs, si superior præferat testimonium ipsius alijs, vel saltim cõsequetur ne ipse condemnet innocentẽ contra veritatem quam certo nouit. Quod si nõ possit remittere ad superiorem, vel quia superior non admittit illã remissionem, vel actor proclamat, & iuxta leges non possit fieri, tunc non condemnet, sed differat semper sententiam. Quod si neque hoc valeat, sed præcipiatur a superiori iudicare in illa causa, dimittat officium, & patiatur quæuis damna, antequam condemnet contra suam conscientiam & legẽ Dei innocentem.

Silu. loco cit. etiam si sequatur opinionem D. Tho. iudicem debere iudicare secundum allegata & probata, inclinat tamen quoque in hanc partem, vt iudex vel remittat ad superiorẽ si credit ea via liberandũ, vel deponat officium, quod si neutrũ possit iudicet secundũ allegata & probata. Vnde ex silu. D. Tho. esset intelligendus, quãdo iudex non potest remittere ad supperiorem, vel non potest cedere suo officio, sed cogitur omnino iudicare. Alij ita sunt perplexi, quando quæritur ab eis quid in hoc casu faciat iudex, vt sibi ipsis aduersentur, Ioannes Andre. loco cit. in suo Speculo vt refert Sylu. tenet cum D. Tho. vt non curet iudex scientiã quam habet vt priuatus, sed quam habet ex processu vt iudex, & deponat conscientiam, si dictet illi non esse iudicandum secundum allegata, quod si eam deponere non valet cedat officio, vel super sedeat, & nullo modo iudicet contra conscientiam. In cap. autem Pastoralis §. Quia vero. docet oppositum, iudicem nõ debere iudicare secundum allegata & probata contra veritatem quam nouit certo. Similiter Imola in dicto §. Quia vero. sentit cum D. Tho. in cap. autem primo, De officio ordinar. tenet oppositum, vt constat ex Couarru. loco citato. Ita auctores huius secundæ opinionis dissecantur.

Est tertia opinio media inter primã & secundam, quæ ita distinguit, vt in causis criminalibus capitis vel mutilationis alicuius membri, iudex non iudicet secundum allegata & probata contra veritatem quam certo nouit, in alijs vero causis criminalibus leuioribus, & in ciuilibus iudicet secundũ allegata & probata, et contra veritatẽ quã certo nouit. Hæc fuit cuiusdam Rodolfi iurisperiti antiqui vt refert Angelus loco cit. Eandem habet etiam Imola, qui in hac parte maxime varius est, & nonnulli Iuristæ l. a Diuo Pio ff. De re iudicata. Et Summa Rosella & Suplementũ in Verbo Iudex. Eãdem maxime probat Adria. quodlib. 6. ar. 3. vbi quod mirandum est, vocat eam communem inter Theologos, cum communis sit illa D. Tho. idem sentit Antonius Corduba lib. 1. suarum quæstionũ q. 37. Iuxta hos enim autores iudices debent iudicare secundũ allegata & probata, quia leges humanæ & ciuiles ita statuunt, & in eas Resp. & populus ob pacem publicã & finiendas lites consensit, quo posito fundamento argumentantur sic: Nemo potest disponere, aut suo consensu firmare dispositionem, nisi in his tantum quorũ est dominus, Resp. est quidẽ domina bonorum suorum ciuiũ, non autem vitæ & membrorũ, ergo potuit consentire in leges diffinientes, vt iudices, ferant sententiã, & dicant ius secundũ allegata & probata in ciuilibus, & causis respicientibus bona tẽporalia, etiã contra veritatẽ, ad finiendas lites, non autem in criminalibus, maxime pertinentibus ad vitam & mẽbra, cum in hæc non habeat dominium, nec possit ea tollere, vel exponere, nisi aut puniendo verum delictum, aut in bello iusto & defensione patriæ, quorũ nil in hoc casu reperitur, cum nec occurrat bellum, nec ille sit delinquens, sed vere innocẽs & immunis cognitus a iudice.

Ex his opinionibus hæc vltima Adriani non modo non est communis, sed quæ minus recipitur a Doctorib⁹, & quę minus veritatis habet. Nã primo, falsum est illud fundamentũ, iudices debere iudicare secundũ testes quia ita leges humanæ statuãt, quãuis enim verũ sit leges humanas ita præcipere, ipsi vero non tenentur ad hoc propter solas leges humanas, sed iure diuino, & naturali, ac ex natura sui officij, quia iudicant vt personæ publicæ, & potestate publica, propter quod tenentur in iudicando sequi sciẽtiam publicam. Secundo falsum est, populũ

& Remp.

& Remp. consensisse in istas leges quantum ad causas ciuiles, nõ tamẽ consensisse aut nõ potuisse consentire quantũ ad criminales, nullibi enim legitur talis consensus populi, neque habent leges vim ex cõsensu populi communiter, sed ex autoritate Principis, & vtilitate boni communis, in his enim duobus consistit tota vis & iustitia legis. Tertio falsum est Remp. esse dominam bonorum, non autem vitæ & membrorũ, non enim est magis domina bonorũ suorũ ciuiũ, quã vitæ, quia sicut nõ potest libere disponere de vita & membris ciuiũ, ita nec potest libere de bonis, & sicut potest tollere bona propter culpas & applicare fisco, aut illa exponere pro bono communi, ita potest tollere vitam propter culpas, & illã exponere pro bono cõmuni in bello iusto & sui defensione. Denique cũ veritas non mutet naturã suam & vim, quãuis mutẽtur negocia & causæ, si veritas rei priuatim cognita est præferenda testibus in criminalibus, erit quoque præferenda in ciuilibus, nõ enim debet minus valere in vno negocio quã in alio. Et confirmatur, aut sequi veritatem certo cognitam & non testes falsos est iustum & debitum, vel non: si sit iustum, perinde erit iustũ in ciuilibus sicut in criminalibus, si vero iustũ non sit sed illicitum iudici, perinde erit illicitũ in criminalibus sicut in ciuilibus, quod enim ex se iustum est non variatur, quamuis varientur materiæ & negocia circa quæ versatur. Est namque iudicium velut pondus & mensura, quæ non variantur sed eodem modo semper se habent, licet res quas illis metimur variæ & innumeræ sint. Vnde illud Prouer. 20. *Pondus & pondus mensura & mensura vtrumque abominabile coram domino.*

Opinio, secunda Lyrani & aliorũ est quidem probabilis, cũ habeat tot autores graues, & rationes adeo probabiles, & ita potest illam iudex tuto sequi, maxime supremus qui à nullo potest compelli, cum liceat (vt vidimus) in iudicijs practicis relicta opinione probabiliori amplecti probabilẽ, modo interius conscientia non dictet oppositum.

Opinio autem prima D. Tho. & magis cõmunis est, & multo verior ac probabilior, quæ non est ita accipienda, vt statim iudex secundum allegata & probata iudicet, contra veritatem quam certo nouit, sed prius tentandę ab ipso sunt omnes viæ possibiles ad innocentem liberandũ, quam sententiã dicat. Debet in primo liminę causæ, & cum primum actor accusat, si iudici oppositum certo cõstet, admonere vt desistat, & priuatim illũ arguere, ac cum iuramento affirmare veritatẽ, & qua via poterit accusationem illam non admittere. Quod si nequeat, debet secundo aliqua via dicta illorum testium recusare, quod si neque id valeat, attentissime examinabit illos, interrogando vnumquẽque seorsum, & multoties, de circunstantia loci, temporis, &c. sicut fecit Daniel c. 13. in testibus illis falso Susannam accusantibus: illosque à viro fideli curabit admoneri de sua falsitate, ac vt Deũ timeant, hac enim via fere impossibile est, quin deprehendat eorũ mendaciũ, vel saltim aliquã discrepantiam, qua non sint in omnibus cõtestes, nec admittẽdi. Tertio, si nil horũ prosit, poterit corã omni populo iurare innocẽtiã illius accusati sibi certo constare, absq; eo quod prodat verum nocentẽ, si videat ea via petitione nempe totius populi aut illum liberandum, aut ad superiorem causam deferendam. Quarto, (quod admonet Alẽsis) si sine scandalo fieri possit, debet innocenti aperire carcerẽ, vt secreto recedat, & liberetur. Quinto, si credat profuturum, & ea via liberandum, vel ex consensu vtriusq; partis, vel posita appellatione rei quam debet admittere, cum sit medium licitum appellatio, debet causam illam remittere ad superiorẽ, & agere apud illum, personam testis pro innocente, quia superior cũ à nullo alio superiori possit cogi, potest detinere sẽtentiã, potest etiam vt videbimus in multis casibus pœnam taxatam à lege condonare, vel pœnam capitalem in peccuniariam conuertere, & illam deinde remittere. Similiter si credat profuturum, potest ad tempus personam iudicis exuere, vt causa illa transeat in manus successoris, & coram illo agat deinde personam testis. Dico si credat profuturum, sicque est intelligendus D. Tho. q. 64. ar. 6. ad 3. quando ait iudicem inferiorem debere remittere ad superiorẽ, & relinquere illi iudicandũ innocentẽ, quẽ ipse liberare non potest: aliter enim, si id profuturum non sit, potius est illum citius morti offerre, & nocere, vt optime obseruant Caiet. Soto & Couarru. Forsan enim, iudex ille, siue superior siue successor, cui res explorata non est, propter dictum alterius iudicis qui agit testem, videns illum esse singularem & vnicum, non desinet iudicare iuxta probata per multos alios: Nec habet locum remissio hæc in iudice superiori, quando populo vel parte lesa

 postu-

postulante, tenetur ex officio sententiam dicere: quia tuuc ad alium remittere non potest cum sit superior, nec desistere à iudicando cum postuletur ab actore habente ius ad postulandum: quid ergo faciet, relinquet regnum vel imperium si est supremus? nullus hoc asseret. Vnde hæc via tãtum habet locum, quando creditur profutura. His igitur medijs si vtatur iudex sicut debet, impossibile fere est moraliter loquendo, quin liberet innocentẽ, imo moraliter sumptus casus huius articuli D. Tho. videtur methaphisicus, & nunquam futurus, Verumtamen quando accidet, quia hominum malitia omnibus remedijs hic positis viam occludente, non est omnino & simpliciter impossibilis, debet iudex iuxta probabiliorẽ opinionem, secundum id quod iuridice probatur, & non secũdum id quod ipse priuatim nouit iudicare. Et præter rationem D. Tho. quæ eficacissima est, probatur multis,

Primo iudex sicut vtitur in iudicio scientia iuris ita & scientia facti, quarum vtraq; ab eodem fonte emanat, nempe ab illa potestate publica quæ in ipso est, sed quãtum ad scientiam iuris id est ius dicendum, non potest sequi suum priuatum sensum & opinionem, quantumuis illam haberet pro certissima scientia, sed debet sequi scientiam publicam quam ei proponunt leges, ergo quantum ad scientiam facti, debet quæque sequi non suam priuatam cognitionem, sed illam publicam, quæ habetur iuridice per testes & instrumenta.

Secundo, iudex non potest condemnare illum qui non probatur esse reus iuridice, etiam si ipse certo sciat esse reum, quia ipse non potest esse simul iudex & testis, nec iudicare nisi iuxta testimonia aliorum, at si iudicaret & absolueret innocentem probatum nocentem, sequendo suam scientiam priuatã, & non allegata, ipsemet esset iudex & testis in eadem causa, & ferret sententiam secundum suum testimonium, & non iuxta testimonia aliorum, ergo non potest iudicare secundum suam sententiam, sed secundum allegata & probata. Et confirmatur, quia licet iudex in condemnando innocente debeat magis examinare testes, & vti maiori diligentia, quam in absoluendo nocente, attamen quantum ad substantiam iudicij, similiter debet procedere, vt sicut non condemnat sed absoluit contra suam priuatam scientiam, vbi non probatur nocens, ita non absoluat sed condemnet contra suam priuatam scientiã, quando iuridice probatur nocens. Effectus enim & actus contrarij in eodem genere, debent esse à causis contrarijs in eodem genere, condemnare & absoluere sunt effectus contrarij in iudicio, ergo sicut absoluitur qui non probatur iuridice reus, etsi sciatur esse vere reus, ita est condemnandus qui iuridice probatur reus, etsi vere sciatur non esse reus. Quod si dicas, non potest condemnare reum qui non probatur reus, quia manifestaret crimen occultum, potest autem absoluere innocentem, quia licet manifestare ipsius innocentiam. Contra inquit & bene Couarr. quia si reus ille sit infamatus, vel semiconuictus, aut sit lis in re ciuili sine vllo periculo infamiæ, nihilo minus non potest iudex condemnare illum nisi probetur iuridice, quia debet stare iuridicæ probationi. Et Daniel c. 13. illos falsos testes, licet certo nosset falsos esse, non repulit, nec liberauit Susannam, quã tumuis certissimo & diuina reuelatione nosset innocentem, donec iuridice & confessione ipsorum testium ostendit illam esse innocentem.

Tertio, ex differentia quæ est inter Deum & iudices humanos idem ostenditur, quam habet hic D. Tho. ad secundũ: Deus enim ideo non indiget testimonio hominum ad iudicandum, sed ipse est testis & iudex, quia non habet potestatem ab alio sed à se ipso, ergo cum iudex humanus non habeat illam à se ipso, sed à communitate & Rep. debet sequi necessario scientiam sumptam ex testimonio ipsius communitatis, & non suam priuatam.

Quarto, iudex debet iudicare secundum iura diuina & humana, at vtroque iure tenetur in iudicando stare testibus: Imprimis iure diuino, Deuth. 17. *Cum accusatus fuerit aliquis adorasse Solem, vel Lunam, &c. inquires diligenter, et si verum esse repereris, interficies illum*: & subinngit, *In ore duorum, vel trium testium peribit omnis qui interficietur*. Vbi aperte cum præmisisset inquirendam esse veritatem, docet illam veritatem esse sequendam, non quam iudex priuatim nouerit, sed quæ constiterit ore duorum vel trium testium. Et c. 19. Idem magis explicatur. *Non stabit inquit testis vnus contra aliquem, quicquid illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum*. Quem locum citat Christus Matth. 18. agens de correctione fraterna, Si correctus inquit a te non fuerit emẽdatus, adhibe duos

duos vel tres testes, cur ita? vt vel ab illis efficacius corrigatur, vel si non emendetur, deferatur ad iudicem Ecclesiæ, qui illum prius paterne, sin minus iuridice corripiat de illo delicto, & per testes illos iudicet, ad ditque hæc verba: *Vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* Quasi dicat, non potest iudex aliter iudicare, nisi ex dicto duorum vel trium testium, quidquid ipse priuatim sciat. Et confirmatur: nam Deut. 17. Ex quo loco argumentantur aduersarij: *Ascendes ad sacerdotes qui fuerint illo tempore, qui dicent tibi iudicij veritatem,* non dicitur ibi simpliciter, qui dicent tibi veritatem, sed Iudicij veritatem. Vnde argumentor, iudex debet iudicare iuxta iudicij veritatem, sed veritas simpliciter sumitur a parte rei, veritas autem iudicij ex probatione iuridica, ergo iudex debet iudicare, secundum probationem iuridicam. Maior certa est ex illo loco Deut. Minor vero patet, cum omnium Doctorum sententia illud dicatur verum in iudicio, quod iuridice probatur, illud similiter non verum in iudicio, quod non probatur iuridice. Vt habetur l. Non nouã. Cod. de iudicijs. Et l. Penultima. ff. de probationibus. Et. c. 1. iuncto. c. Laudabilem. De frigidis. Iure quoque humano idem constat. l. illa Illicitas. ff. de officio præsidis. §. veritas. Vbi habetur aperte: *Senteutiam ferendam esse a iudice ex fide eorum quæ probãtur in iudicio.* Nec valet Glossa Calderini, & aliorum, ex fide eorum quę probantur per testes veros. Primo, quia siue testes veri sint siue falsi, modo sint omni exceptione maiores, & quos iuridice altera pars vel iudex repellere non potest, faciunt fidem in iudicio. Secundo, quia si secundum solos testes veros, & eorum fidem esset iudicandum, non posset iudex secundum ipsos iudicare, nisi alias rei veritatem sciret a parte rei, & testes illos verum dicere, quod est ridiculum. Tũ etiam in c. Pastoralis, de officio delegati. §. quia vero. præcipit Innoc. III. vt ordinarius requisitus a delegato, vt exequatur ipsius sententiam, illam exequutioni mandet, cum iuridice lata sit, etiam si priuatim sciat esse illam iniustam, sed eodem modo se debet habere iudex in ferenda sententia, sicut exequutor in illa exequutioni mandanda, ergo tenetur etiam iudex iudicare secundũ quod iuridice sibi probatur, etiã si priuatim sciat oppositum verum.

Quinto l. Adoptio. ff. De adoptio. Et. c. Accepimus ac. c. contigit. De fide instrumentorum. etiam si iudex instrumenta vel probationes viderit, & sciat certissimo, non tamen in iudicio, sed extra iudicium, vel ante iudicium, non potest secundum illas iudicare, nisi ei exhibeantur in iudicio, & altera parte sciente ac respõdente, quia sciẽtia quam habet illarum probationum & instrumentorum extra iudicium non est iuridica, nec ipse potest quicquam decernere nisi secundum scientiam quam habet iuridice, sed quod scit per allegata & probata hoc scit iuridice, quod autem priuatim scit, quãtumuis certo sciat non scit iuridice, ergo debet iudicare iuxta allegata & probata.

Sexto, Publica iudicia sunt ob bonum Reip. & pacem eius, at si iudex causa iuridice & sufficienter probata, non teneretur secundum illam iudicare, sed secundum suam priuatam scientiam, Primo cum populus non iudicet de occultis, merito perturbaretur, & clamaret, videndo iudicem non stare publicæ ac sufficienti probationi, iusteque suspiraretur iudicem in illa causa amore vel odio duci, ac fingere quæ dicit. Secundo daretur ansa iudicibus relinquendi multos nocentes impunitos, qui vere nocentes essent, & illo supplicio digni, hoc titulo se nosse certissimo illorum innocentiam.

Denique hæc est sententia D. Aug. in illud. psal. 57. *Molas leonum confringet dominus.* Et in lib. de vera religione. c. 31. tom. 1. vtro que loco docet. *Iudicem debere iudicare secundum id quod leges præscribunt & eas probationes quas leges admittunt:* Leges autem volunt vt iudex stet iuridicæ probationi, quicquid ipse priuatim sciat. Vnde quod habet idem Aug. 16. de ciuit. Dei. c. 6. *Plerumque iudicis ignorantia est calamitas innocentis, quando condemnatur innocens vel tormentis excruciatur, vt fateatur quod non fecit, propter falsos teste:* Non significat D. Aug. iudicem debere dimissa iuridica probatione suam priuatam scientiam sequi, sed tantum deplorat eorum vicem, qui a iudice cruciantur, vt fateantur quod a testibus eis imponitur, quia iudex ignorans veritatem facti, putat testes verum dicere, quorum falsitatem si nosset non ita illos cruciaret, imo vteretur illis medijs quæ diximus ad illos liberandos iuuare. Idem docet D. Ambro. in Psal. 118. in illud. *Miserationes tuæ multæ domine, secundũ iudiciũ tuũ viuifica me:* Vbi ait & habetur 3. q. 7. Can. Iudicet: *Bonus iudex nil ex arbitratu suo facit, sed iuxta leges, & iura pronũciat, nil paratum aut præmeditatum de domo sua affert, sed sicut audit, ita iudicat.* Quibus verbis aperte amplectitur D. Ambro. vtrãque con

clu. D. Th. Primã, cum dicit: *Nil ex arbitratu suo facit, sed iuxta leges & iura pronunciat.* Secundã vero cum ait: *Sicut audiuit (intellige testes & probationes) ita iudicat.* Eidẽ sententię subscribit D. Greg. ca. Sũmopere. 11. q. 3.

Ex his sequitur primo, Alciatum loc. cit. & nonnullos alios non bene docere, iudicem in hoc casu debere sub hac forma proferre sententiam, non liquet veritas, quia cũ sententia iudicis sit ferenda secundum scientiam publicam, quæ sumenda est ex allegatis, & probatis, quotiescumque res iuridice probatur, & per sufficientes testes vel instrumenta, iuridice & scientia publica liquet veritas, & ita talis sententia cõtineret falsum.

Sequitur secundo, nec debere iudicem cedere omnino suo officio, & illi renunciare, quamuis pro aliquo tempore illi causæ supersedere debeat, si profuturum credat, eo modo quo exposuimus, relinquere autem officiũ omnino non tenetur. Nã primo, non tenetur ad id ex iustitia, quia proferens sententiam, iuxta allegata, & probata adhibitis prius illis diligentijs dictis, vtitur iure suo, & suo munere, qui vero vtitur iure suo, non facit alteri iniuriam, aut iniustitiã: nec tenetur ex charitate, quia leges charitatis non obligant cum tanto detrimento defendere, aut liberare innocentem, a damno quod ipse non dedit: dãnum autem quod patitur tunc innocens, non dat Iudex, sed testes quibus ille conuincitur reus. Propter quod Deut. 17. præcipiebatur vt cum quis esset interficiendus: *Manus testium prima interficeret eum*: non manus iudicis, sed manus testium, quia Iudex nil aliud facit, quã applicare legẽ delicto probato, facere autẽ aliquẽ reum delicti & legis, in quo proprie cõsistit tota vis condẽnationis, hoc testium est: & ita ipsi sunt, qui damnum inferunt. Vnde, vt vidimus tã iuxta D. Tho. quã iuxta alios, dãna quæ innocenti inferuntur per sententiam Iudicis iudicantis secundũ allegata, & probata, non tenetur restituere Iudex, sed soli testes: quia ipsi reuera sunt, qui damnũ in tali casu inferũt, nõ Iudex. Tũ etiã, Iudex ad ea tantũ tenetur quæ faciũt ad liberandũ innocentẽ, cedente ipso ac renũciante suo muneri, nõ liberatur innocens, quia erit iudicãdus ab alio iudice ignorante veritatem facti, a quo certissimo condẽmnabitur: vnde sine vlla vtilitate innocẽtis noceret sibi grauissime Iudex ista via.

Tertio, quãuis iudex debeat iudicare secundum allegata & probata, non tamẽ tenetur ad id, nisi quãdo nulla ex illis vijs dictis potest innocentem liberare, & cogitur vel a superiori, vel ab actore iuxta iura, vel a populo, vel a parte læsa sententiam ferre, nam si a nullo compellitur nec aliquo iure tenetur, potest supersedere illi causæ, & numquam in illa sententiam dicere, Debetque ita facere, etiam si multo tempore & longissimo innocens detineatur in carcere. Nec est audiendus in hac parte Soto, qui damnat hoc consilium, iudicans idem esse detineri in perpetuo carcere, quod capite plecti. Hæc enim multum differunt, Primo, quia morti nullum aliud malum huius vitæ æquatur. Secundo, quia occisus semel innocens non potest vitæ restitui, detentus autẽ in carcere potest vel ab ipso iudice aliquãdo secreto liberari: vel noctu, aliquam occasionem fugiendi (quam vt videbimus procurare potest) nactus recedere, vel testes reuersi ad cor retractabunt sua dicta, curabũt que vt suæ cõscientiæ consulant, vt veritas quã ipsi obfuscarunt aperiatur. Tertio & si nil horũ eueniat illius detentionis incarcere non est causa iudex, sed iniquitas actoris & accusatorum: supplicij autem vltimi, quod poterat iudex commode differre, si inferat, ipse in tali casu erit causa vna cum falsis testibus, saltim secundario: quod sufficit vt ei quoque mors illa imputetur.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondent quidam Iuristæ, priuatam personam non posse agere contra conscientiam, Iudicem autem & publicam posse agere, quando iuridice constat oppositum: sed hi satis ostendunt se ignorare quid sit conscientia, & quantum obliget: debuissentque vt iurisperiti nosse, in illis capitibus adductis in confirmationẽ primi argum. ipsis quoque iudicibus districte præcipi ne quẽquam auscultent, sed iudicent iuxta propriã conscientiã. Vnde dicamus cũ Soto, Coua. loc. cit. & Azpilqueta qui huic quoq; sententię Doctorũ subscribit in can. Si quis de pœnitẽtia, dis. 7. nu. 128. aliud esse scientiã, & aliud conscientiã, scientia enim est cognitio rei, & ita pertinet ad intellectũ speculatiuum, conscientia vero est iudicium practicum, quo iudicamus aliquam actionem nostram in particulari, hic & nunc (vt aiunt) licite fieri, & secundum legem Dei vel contra. Quo fit, vt qui agit contra conscientiam peccet, etsi illa conscientia sit erronea, & decipiatur: quia cum agens contra conscientiam agat contra id quod putat licite fieri vel non fieri, & secundum legem Dei, virtualiter contemnit legem

legem Dei. Ad argumentum igitur dico, in hoc casu iudicem condemnantem innocentem, quia iuridice probatur reus, agere contra priuatam scientiam speculatiuam quam habet, illum non esse reum: non tamen contra conscientiam, quia stante illa cognitione priuata, hic non est reus, habet simul hoc iudicium practicum, licet sit innocens, & a parte rei non mereatur supplicium, nilominus teneor ego illum condemnare, cum sufficienter probetur nocens, debeãque iudicare vt iudex, secundum id quod iuridice constat. Quod si per hypotesim iudex non haberet hoc iudicium practicum, sed oppositum, non possum hunc quem scio innocentem tuta conscientia condemnare, tunc non posset illum condemnare, nec sequi opinionem D. Tho. non quia hæc vera nõ sit, sed ratione illius interioris iudicij & conscientiæ, contra quam non est agendũ, etiã si sit erronea.

Ad secundum, neganda est minor. Et ad probationem dico cum Couarr. iudicem in illa sententia non mentiri, quia reuera in ipsa id asserit, quod scit, ipse enim non asserit illum esse reum simpliciter, & a parte rei, sed probari reum, & actorem sufficienter ostendere suum intentum, quod reuera scit, constatque ipsi, & est verissimum.

Ad tertium respondeo cum Caie. hic in cõmento, Soto, & Couarru. duplicem esse veritatem aliam particularem facti, & aliam publicam, & iuridicam, quæ sumenda est ex testibus, & probationibus. Iudex in hoc casu non iudicat secundum veritatem particularem, quam ipse nouit, sed secundũ veritatem publicam, secundum quam tenetur iudicare, cum agat vt persona publica. Vnde non dicitur illi (sicut obseruauimus) Deut. 17. simpliciter, vt iudicet secundũ veritatem, sed secundum iudicij veritatem, veritas autem in iudicio illa est, quæ constat per iuridicas probationes. Et ad confirmationẽ respõdeo similiter, Cũ in eo loco sermo sit ad iudicem formaliter, & vt iudex est, omnia esse intelligenda iuridice: *Non audies vocem eius*, quem iuridico examine poteris repellere, vt mendacem: *Nec auscultabis multos, vt a vero*, quod iuridice cõstat *deuies*: nam hoc est verum apud iudicem, vt iudicem, nõ quod ipse priuatim nouit, sed quod ei iuridice constat. *Innocentem quoque & iustum iuridice non interficies*, sed illum tantum qui iuridice omni adhibita diligentia probatur esse nocens & reus.

Quod si dixeris quod nõnulli objiciunt, iuxta istum sensum non erat necesse id præcipere iudicibus, cum satis constet, ipsos non posse condemnare nisi iuridice probatum reum, nec debere admittere testes quos iuridice conuenit repellere. Dico, imo id maxime oportuisse, cum enim nosset Deus animos multorum iudicum inclinatos ad puniendum, & effundendum sanguinem, vel suo ingenio, vel vt auram popularem aut regiam captẽt, voluit Deus, id ad quod tenentur apertius & magis in particulari explicare, vt non temere testes contra proximum admittant, nec temere & ex quacunque probatione reum condemnent, maxime ad mortem, sed diligenter examinent testes si possint repelli, diligenter videãt an ille probetur nocens, & nisi sufficientissime probetur, iudicetur innocens, nec cõdemnetur: debet enim iudex maxime in criminalibus fauere reo, & partes ipsius quantum potest agere.

Ad quartum respondeo, Primo, Occidere innocentem simpliciter malum esse, occidere autem innocentem probatum nocentem auctoritate publica, hoc non esse malum, imo iustum, cum teneatur iudex ferre sententiam, quando illam non potest differre, nec supercedere causæ, secũdum id quod probatur iuridice, Respondeo secundo cum Cay. & Soto cum actus humani sumant potissime bonitatem vel malitiam ab intentione, & materia circa quam versantur, occidere innocentem ex intentione & animo occidendi, vel dando operam rei illicitæ, esse intrincece malum: occidere autem innocentem dando operam rei licitæ, & quam quis iure potest exercercere, & non cum intentione occidendi, sed solum agendi id quod iure potest, vel debet, non esse malum sed licitum, Vt in bello iusto, quando non potest obtineri victoria, nisi occidantur simul innocentes cum nocentibus, non est malum illos occidere, quia bellum illud est licitum & qui in eo occidit innocentes, non occidit ex intẽtione, sed quia aliter victoriam obtinere non valuit, fuitque occisio illa vt effectus, non volitus sed subsequutus ex re licita, & quam iure potuit exercere: Ita in nostro casu, iudex condemnans innocentem probatum nocentem, quem nulla ex illis vijs dictis potuit liberare, non agit malum, quia non occidit ex intenione, nec animus eius est occidere, sed exercere debitum sui officij, & ferre sententiam quam tenetur vt iudex, iuxta probationes iuridicas: Ex quo actu iudicandi ipsi iudici licito & debito sequitur

quitur vt effectus, non volitus sed subsequutus, & per accidens, mors illius innocentis: Præstatque, (vt bene obseruat Cay.) quod debet: magis enim tenetur iudex curare vt persoluat debitum sui officij, quam vitam innocentis seruare, quia hoc posterius ad ipsum non spectat, nisi examinando quantum potuit testes, quod iã fecit vt supponimus, illud vero prius nempe iudicare secundum probata spectat ad ipsum omnino, sicut non tenetur agresus curare an agressor moriatur in peccato, vt dimmittat propriam defensionem, cum ipsi incumbat omnino & simpliciter cura tuendi se, quod autem alter non moriatur in peccato, solum debet curare via correctionis, quam iam adhibuit, ad monendo illum vt cesaret ab ea agresione, & nitendo vel fuga, vel alia via se liberare, nec potuit.

Ad quintum respondeo, diffinitionem fidei non esse iudicium humanum sed diuinum, determinatio enim illa est precipue a Deo, a Pontifice vero vt instrumento explicante diuinum oraculum, & ita decernenda & determinanda secundum scientiam diuinam, id est diuinam reuelationem: iudicium autem quod exercent alij iudices est humanum, & ideo ferendum secundum testimonia & probationes humanas, & cum fiat potestate publica, exercendum secundum sciẽtiam publicam. Dico secundo controuersiam fidei esse velut controuersiam iuris diuini, cum omne quod est de fide sit de iure diuino, & ita decidendã per ius diuinũ, & rationes Theologicas sumendas ex iure diuino, non autem per probationes vel testimonia humana: iudex vero cum decernat quæ pertinent ad facta humana, debet definire illa per testes humanos. Similiter iudicium Papæ in canonizatione alicuius sancti, licet nitatur testibus humanis, cum tamen illud pertineat ad bonum commune Ecclesiæ, quia proponitur ille in exemplum aliorum, nec ibi desit Sanctus Spiritus, est etiam quoddam iudicium diuinum, & ita ibi non sunt admittendi falsi testes, imo iste casus est pie iudicãdus impossibilis. Etenim cum Sanctus Spiritus assistat etiam Papæ in canonizatione Sanctorum, efficitur, vt in ea errare non possit, sicut nec in pertinentibus ad mores, estque impossibile, vt admittat Papa ad processum canonizationis, quem nouit certo iniquum & peccatorem fuisse.

Ad sextum respondeo, sententiam iudicis esse publicam; accedere autem ad non suam non esse actum publicum, vel iudicialem, sed particularem, & priuatum, & quem vir exercet vt priuata persona, propter quod non debet agere secundum scientiam publicam processus, vel sententiæ, sed secũdum propriam scientiam, & veritatem quã priuatim certo nouit. Tum etiam, quia accedere ad non suam est ita intrinsece malum, vt nullo modo possit bene fieri, aut honestari ex circũstantia, occidere aũt innocentem aliquando potest benefieri, non ex intentione, sed pro bono communi, vt in bello iusto, quo etiam modo Iudex occidit innocentem probatum nocentem, non ex intentione, sed vt exequatur suum officiũ, quod maxime expedit bono communi.

Ad septimum respondeo, finem testium & probationis quæ adhibentur in iudicio non esse quãcumque veritatem facti, sed veritatem publicam iuridice deductam, cui non repugnant falsi testes, modo sint omni exemptione maiores, licet repugnent veritati, quam priuatim Iudex nouit, cum per ipsos, etsi falsos habeatur iuridica probatio, quam leges exigunt, & iudicia humana.

Ad octauum respondeo cum Caie. teneri quidem iudicem omni lege reddere vnicuique suum ius, non simpliciter, sed ius illud quod potestas publica, & scientia publica exigunt reddi, & quod iuridice constiterit, quando autem innocens iuridice, & per scientiam publicam constat esse nocens, ius debitum illi non est absolutio, sed punitio, & condematio.

Ad nonum respondeo, quando leges non sunt iustæ, sed aperte iniquæ, & contra ius naturale aut diuinum, iudicem non debere dicere ius secundũ illas, quia tales nõ sunt leges sed corruptelæ, at testes falsi, licet falsi, si omni tamen exemptione maiores sint, & qui iuridice expelli nõ possunt, sunt in iudicio veri testes, & iuridice facientes fidem, & secundum ipsos iudicandum.

Ad decimum dico. Innocentem defendentem se a iudice tyrannidem exercente, & inique iudicante non agere iniuste, in hoc autẽ casu neque cum scãdalo neq; fine eo potest reus iste, quamuis vere innocens, se defendere, quia licet a parte rei & secrete inferator ei violentia, infertur solum a testibus falsis, qui illum probant reum cum reus non sit, non autem a iudice, qui rite ac iuste exequitur suum munus, cum ipse non sit iudex facti simpliciter, sed facti pro vt probatur in processu & iuridice.

Ad vndecimũ dico, controuersiam iuris quæ

quæ circa leges potest sese offerre, definiendam esse peritia ac prudentia iudicis, controuersiam vero facti de qua hic agimus, non esse determinandam per epicheiam aut rationes iudicis, sed per testimonia & instrumenta: Dico secundo, cum duo iudici incumbant, inquirere factum, & applicare legem illi facto, sua sententia: In inquisitione facti nõ debet stare suæ scientiæ, sed probationibus iuridicis, a quibus pendet omnino in iudicio quid sentiendum sit defacto, non ab aliqua epicheia, in aplicanda autem lege illi facto potest vti epicheia, quantum lex ipsa tulerit. Dico tertio, nos non negare iudicem debere vti omni prudentia, & diligentia, ad repellendos testes quos nouit falsos, sed quando omni adhibita illos repellere non potest, teneri ad iudicandum secundum illos: Et ad confirmationem illam, potest repellere eos ex præsumptionibus, &c. ergo poterit quando nouerit falsos. Dico cũ Couarru. iudicem debere illos repellere, quando ex præsumptionibus, indicijs, vel coniecturis potest iuridice asserere illos esse suspectos, at quia falsi sint, nisi id iuridice ostendere possit, non potest eos repellere, quia tunc non est locus præsumptioni, nec alijs medijs iuridicis ad eos repellẽdos. Ad confirmationem illam Calderini respõdeo, scientiam publicam, & priuatam non esse de eadem propositione, quia priuata est de hac propositione, iste est innocens reuera a parte rei, publica vero est, iste est reus per processum, & secundum probationes iuridicas: qui assensus ambo sunt veri simul, & stant, nec sunt oppositi.

Ad duodecimum dico, nouisse Pilatum innocentiam Christi omnibus esse perspicuam, & similiter falsitatem testium, facileque potuisse illos expellere: Vnde inique iudicauit. Primo, quia nec testes examinauit, nec mature vt debebat iudicium illud exercuit, iuxta illud Esa. 53. *De iudicio & iustitia sublatus est*: id est, celeriter, & sine terminis ac spatijs requisitis sublatus est e iudicio, nec eius iustitia diligenter explorata.

Secundo, quia Christum non tam condemnauit propter probationem testium, quam vt non displiceret Cæsari.

Ad vltimum dico, idem argumentũ posse nos retorquere in autores secundæ opinionis hac ratione: Iudex tenetur consulere bono communi quantum potest, potest autem occidere innocentem, iuxta allegata & probata, cum sit etiam opinio probabilis, & occidendo iuxta allegata, & probata consulit bono communi, quia tollitur scandalum, & illa incommoda quæ sequerẽtur, nisi iudicet iuxta probationes, ergo debet occidere illum. Vnde ad argum. dico: Primo, iudicem posse sequi opinionẽ probabilem in dubijs, qui vero tenet opinionem D.Thom. non est dubius, sed certo scit se debere iudicare secundum allegata, & probata. Dico secundo, illam maiorem iudex tenetur iuuare innocentẽ quantum potest, non esse simpliciter accipiendã, sed quantum potest iuridice, & vt iudex, id est quantum potest non prætermittendo ea quæ sunt sui officij: Et ita tenetur ad omnia illa media quæ diximus, cum in illis non recedat ab officio iudicis, ad illa vero quæ posset violando officium iudicis non tenetur, imo oppositum, quia maior cura debet ipsi esse exercendi suum munus, quam liberandi innocentem, vt diximus, & quando adhibitis illis diligentijs compellitur iudicare, non ferre sententiam secundum allegata & probata, esset profecto non præstare suum munus. Dico tertio, iudicem teneri ad liberandum innocentem, non quantum potest sed quantum debet, & ita licet possit in foro animæ sequi opinionem probabilem, nõ tamen debet, quia agit personam publicam secundum quam magis debet sequi scientiam publicã, quam priuatam suam. Similiter quiuis ciuis tenetur iuuare Remp. quantum potest, & præferre bonum commune illius suo priuato, tenebitur ne propterea suas opes conferre in ærarium publicum cũ possit? nequaquam, quia non debet: Vnde propositio illa intelligenda est, quod teneatur quantum potest & debet.

ARTICVLVS. III.

Possit ne iudex condemnare aliquem absque accusatore.

CONclu. est negans. Probatur a D. Tho. Iudex est interpres & declarator iustitiæ inter ciues, vt ait Arist. 5. Eti. c. 4. Vnde ducũtur ad ipsum omnes controuersiæ ciuium sicut ad iustum animatum, iustitia autem non est ad se ipsum, sed ad alterum, debet ergo iudex necessario inter duos adminus ius dicere, & quid iustum sit explicare, quorum vnus sit actor vel accusator, & alter reus. Secundo, iudex ex eodem Arist. lo cit. est mediator quidam inter ciues, mediator

diator

diator omnis inter duas partes extremas & sibi oppositas existit, debet ergo iudex stare inter duos oppositos, accusatorem scilicet & reum. Tertio, in causis dubijs iudex semper tenetur declinare in fauorem rei, at si ipsemet iudex esset quoque accusator inclinaret potius in suam partem, quod esset iniquum. Quarto, cum omnis causa sit inter actorem & reum vt duas partes litigantes, si iudex esset actor, tunc ipsemet esset iudex & pars in propria causa, quod repugnat rectæ rationi, & naturæ iudicij. Vnde hæc conclu. non solum est a iure humano, verum etiam maxime consona iuri naturali, & ex eo deducta, quod sequuti Romani statuerunt ne vllus sine accusatore iudicaretur. Ita acto. 25. dixit Festus Iudeis: *Non est consuetudo Romanis, dãnare aliquem hominem, priusquã is qui accusatus est præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat, ad ablenda crimina quæ ei obijciuntur.* Hæc conclu. est doctrina Sanctorum Patrum, quam habet Eleutherius Papa in Epistola ad omnes Episcopos Galliæ. Adrianus. 1. in Epistola ad omnes Episcopos orientales: habentur ambæ Primo Tomo Conciliorum. D. Fabianus. 4. q. 4. can. Nullus. el primero proponit quatuor personas necessario requisitas in iudicio: Iudicem, Accusatorẽ, Reum & Testem, Idem præcipit Damasus can. proxime sequenti, D. Aug. homil. 50. Ambro. in. 5. cap. 1. ad cor. & habetur. 23. q. 4. can. Si quis el tercero. *Iudicis non est sine accusatore damnare.* In hac conclu. omnes conueniunt, esset enim indecẽs vt iudex accusaret reum, produceret testes, & diceret sententiam.

Sed contra hanc doctrinam hæc sese offerunt. Primo, cum D. Tho. in hoc ar. tantum vtatur nomine accusatoris & rei, videtur docere, in criminalibus tantum non esse iudicandum sine his duabus partibus, quia accusatoris nomen proprie pertinet ad causas criminales, cum in ciuilibus is qui postulat proprie dicatur actor, & iuxta probationem qua vtitur, conclusio posita perinde vera est in ciuilibus, sicut in criminalibus. Secundo, iudex quamuis sine testibus neminem condemnare posit, at perniciosum hominem & notorium sine vllo accusatore ex officio iure ipso naturæ potest inquirere, & punire. Tertio duces in bello milites quos vident aut norunt vel infideliter agere, vel atrium suum contra leges belli deserere, sine vllo accusatore puniunt. Quarto, Prelati religionum transgredientes statuta suorum ordinum etiam sine vllo accusatore castigant.

Ad primum respondeo, rationem D. Tho. perinde procedere in criminalibus sicut in ciuilibus, & conclusionem positam in vtrisque habere locum, Consulto tamẽ Doctorẽ S. tantũ meminisse criminalium, quia in his debet comparere accusator, in ciuilibus nequaquam, vt ait Caiet. & ideo illius cui maior labor incumbit, & qui magis necessarius est, meminit D. Tho. Sed commodius respõdet Soto, cum in ciuilibus agatur de restitutione aliquorum bonorum, in criminalibus de punitione delictorum, in ciuilibus apertum est, iudicem nunquam iudicaturum sine actore, quia apertissimum est non curaturum, vt qui aliena bona posidet, illa restituat, nisi sit qui illa repetat: in criminalibus autem cum posit iudex ex officio procedere ad punitionem delictorum, non erat ita apertum, an deberet necessario reperiri accusator: Vnde consulto D. Tho. ostendit in criminalibus debere reperiri, quia hac parte quæ minus apparet probata, probata remanet illa quæ magis perspicua est, & in qua fere impossibile est ferri sententiam sine actore, vnde sumi potest etiam ratio ad probandam conclusionem D. Tho. in criminalibus maxime expedire vt sit accusator, Quia si sine accusatore posset iudex iudicare, facile posset procedere contra aliquem ad vindicanda sua priuata odia, & iniurias, & quamuis posset etiam ad vindicãdas iniurias Reip. vel alterius persone ex zelo & bono fine, non tamen id expediret.

Ad alia diluenda obseruemus, quod in sequentibus magis explicatur, iudices communiter procedere tribus vijs. Prima est, Accusationis. Secunda, Denunciationis, quæ duplex est. Quædam fraterna, per quam qui priuatim correctus non emendatur, denunciatur prælato vt patri, vt ab eo corripiatur: Alia vero iuridica, qua nocinus bono communi denunciatur iudici, vt puniatur, vt in crimine hæresis, vel læsæ Maiestatis. Quæ denunciationes differunt fine, finis enim illius prioris est emenda fratris, posterioris vero, iuridica punitio delinquentis, propter bonum commune, Differt quoque hæc secunda denunciatio ab accusatione, quia accusator tenetur probare delictũ, denũtiator vero nõ teneretur probare, Tertia via est Inquisitionis, qnando iudex nullo accusante aut denunciante, ex officio inquirit vel delicta in genere, vt in visitationibus & edictis publicis, aut autorem alicuius delicti; quia constat de delicto, non

non autem de auctore ipsius.

Obseruemus secundo, duplicem esse accusatorem, formalem & virtualem: formalis est: qui apud iudicē actu alium accusat, virtualis vero, quæcumque suplet vicem & personam formalis, & iudicem iuxta iura inducūt ad iudicandum, & procedendum. Sunt autem quinque: quæ virtualem accusatorem efficiunt. Primum est infamia publica, indicia sufficiētia, & clamorosa insinuatio, quæ vicem quidem habent accusatoris, non vt statim iudex reum condemnet, sed vt inquirat de delicto & delinquente. Secūdum est crimen ita publice & manifeste patratum, vt sit notorium notorietate facti. Tertium est, si Iudex illud videat in sua præsentia, & aliorum fieri. Dico & aliorum, quia si ipse solus vidit, est crimen omnino occultum nec potest contra illud procedere, cū ipse non possit esse accusator, vel testis, quibus deficientibus non potest iudex procedere iuridice cōtra aliquem, at si ipso alijsque præsentibus committatur, præsentia illa iudicis vicem habet accusatoris, maxime si tunc sedeat pro tribunali. Ita refert Caiet. B. Ludouicum Regem Franciæ præcepisse linguam cuiusdā cauterizari, quia in ipsius & aliorum multorum conspectu blasphemauit. Et hoc fuit illud Cayphe: cū enim in conspectu ipsius, & multorum astantium dixisset Christus se filium Dei, quod eis videbatur blasphemum, dixit: *Blasphemauit, quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam, quid vobis videtur?* Responderuntq; omnes: *Reus est mortis:* quasi dicerent, cum in tuo cōspectu, & tot testiū blasphemauerit nullo accusatore aut testibus opus est, sed statim illū cōdemna. Quartū est rebellio manifesta contra Prælatū & Ecclesiam post denunciationem fraternam, quando enim aliquis denūciatur prelato vt patri, si admonitione illius emendetur, non licet vltra procedere ad punitionem ipsius, sed debet sistere, quia cum finis correctionis, & denunciationis fraternæ sit emenda fratris tali fine obtento non est vltra procedendum. Quod si non emendetur paterna illa prælati correptione, nec ei obediat, quam inobedientiam vocamus rebellionem, potest tunc & debet prælatus contra illum procedere via iuridica, rebellione illa & inobedientia vim accusatoris habente. Quintum est denunciatio iuridica, quæ fit ob bonum commune, tenditque ad punitionem delinquentis perniciosi, qualis est quæ fit Inquisitoribus hæreticæ prauitatis, quæ habet etiam vicem accusatoris, cum ab accusatione eo solo nomine differat quod accusator teneatur probare, denunciator vero nequaquam, sed tantum instituat indicare iudici crimen illud, vt occurrat damno boni communis.

Vt iudex procedat via accusationis requiritur accusator formalis, quia nō potest hac via procedere nisi sit qui actu & explicite accuset, vt procedat autem via denunciationis vel inquisitionis sufficit accusator aliquis virtualis, ex his quinque hic positis, Quos personam accusatoris exercere posse ex sacris litteris constat. Gen. enim. 4. crimen ipsum in conspectu Dei commissum vicem accusatoris obtinuit contra Cain, dicente dño: *Vox sanguinis fratis tui Abel clamat ad me.* Vbi D. Aug. & habetur extra De accusat. c. Euidendia. Et. 2. q. 1. can. Manifesta. *Euidentia patrati sceleris clamore accusatoris non indiget.* Et cap. 18. publica illa & patens commisio delictorum asseritur a Deo fuisse Sodomorum accusator, ad inquirendum contra illos. *Clamor, inquit, Sodomorum multiplicatus est, descendam & videbo.* &c. propter quod ait etiam B. Pau. 1. cor. 5. *Quorundam peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium.*

Ex his respondeo ad argumenta proposita. Ad primum, iure naturæ non prohiberi iudicem, quin perniciosum hominem etiam si a nullo accusetur, puniat & e medio tollat: Cæteaum ne detur iudicibus occasio & locus suas priuatas iniurias vel odia vindicandi temere, & prolibito sub isto colore, sanctissime iure cautum est, ne sine aliquo accusatore vllus condemnetur, Ita Extra De accusat. c. Legitimus. & l. illa illicitas. ff. de officio præsidis & ff. de mune. & hono. ro. l. Rescripto. dicitur. *Si quis accusatorem non habet ad honoribus prohiberi non debet.* Accedit huc illud Christi Ioan. 8. dictum adulteræ. *Mulier vbi sunt qui te accusant, nemo te condemnuit, neque ego te condemnaabo.*

Ad secundum dico, duces in bello, imo & quoscunque iudices in pace punire quidem aliquando sine accusatore formali aliquos delinquentes, numquam tamen sine aliquo accusatore virtuali ex propositis. De Religionibus vero quod est tertium argumentum dico, seruandas esse constitutiones proprias cuiusque Religionis approbatæ, quia in huiusmodi Religionibus Sum. Pon. approbat sua benedictione earū constitutiones, Et Religiosi in ingressu Religionis vel professione, vouentes viuere secundum regulam & constitutiones illius Religionis, renun-

nunciant iuri suo, & consentiunt vt iudicentur & puniantur a suis superioribus sine accusatore, in delictis in quibus iuxta statuta sui ordinis non est necessarius accusator, vt in rebus leuibus, quæ nec sunt peccata mortalia, nec vocanda criminalia: nam in grauibus & quæ secum afferunt infamiam, non possunt, nec solent prælati religionum punire subditos sine aliquo accusatore formali vel virtuali, & sine ordine iudiciali, quã uis sine strepitu & figura iudicij, sicut docet Religiosos. Patres autem familias, cũ non habeant vim coerciuã, sed tantũ gubernatiuam domesticã, non puniunt vt iudices, sed tantũ vt patres, & ideo non indigent aliquo accusatore, sicut nec teste, vt suos domesticos puniant. Quod etiã de prælatis Religionum dici potest, in rebus leuibus eos non egere accusatore, quia castigant illas, vt patres, in grauibus autẽ egere, quia iudicant illas vt iudices.

Sed quæret aliquis. *Si iudex videat aliquem delinquere, & delictum illud probari posse, saltim duobus testibus, a nullo tamen accusari, poterit ne contra illum delinquentem procedere, & condemnare?* Iudicarunt nonnulli id non licere, quia tale delictum (etsi a iudice & duobus vel tribus visum) cum non laboret aliqua infamia autor eius, est occultum; forum autem exterius non iudicat de occultis, maxime nullo existente accusatore. Sed oppositum est verius, quia vt iudex possit iuridice procedere, hæc tantũ desiderantur, vt sit aliquis accusator, & crimen sit probabile in iudicio: quæ duo hic concurrũt, præsentia enim iudicis, & aliorum licet paucorum habet vicem accusatoris, & per eosdẽ qui viderunt potest probari in iudicio. Nec argumentum in oppositum valet: quia in iudicio non est occultum, quod per testes iuridice probari potest, maxime si delictum illud alijs noceat.

Hinc sequitur contra delictum, quod solus iudex nouit vel vidit, non posse ipsum procedere, quia præsentia solius iudicis, nec formalis nec virtualis accusatoris vicem gerere potest, nec potest iudex esse testis simul, deficientibus autem accusatore & testibus, quibus plene aut semiplene delictum reddatur probabile in iudicio, non licet iudici contra aliquem procedere. Ex doctrina quoque huius articuli sequitur, si quando Iudex ex sua suspicione vel coniecturis procesſit cõtra aliquem puniendum pœna pecuniaria, & progressu iudicii delictum illud probetur iuridice, condemneturque reus ille persoluere pœnam a lege taxatam, iudicem illum non posse accipere sibi partem pœnæ, reddendam accusatori, fingendo accusatorem esse secretum, nec velle se manifestare. Quia sicut non potuit iudex exercere accusatorem, ita nec recipere pœnam statutam accusatori: imo iudiciũ istud initio fuit iniquum, cum nullus existeret accusator, quamuis condẽnatio fuerit deinde iusta, quia progressu iudicij iuridice probatum est delictum illud, vt supponimus.

ARTICVLVS. IIII.

An liceat iudici remittere reo pænam illi a lege taxatam.

TRia sumit hic. D. Tho. quæ certissima sunt. Primum, est iudici hęc duo conuenire, vt dicat ius inter partes litigantes, cum sit minister iustitiæ, tum etiam vt sit custos boni communis & vtilitatis Reip. Secundum est, iudices alios esse inferiores alios supremos, inferiores voco quoscumq; alios a principe, siue sint duces, siue Marchiones, siue consiliarij, siue præses ipse supremi senatus, quia hi, sicut non possunt leges condere, ita nec illas abrogare, & ab ipsis ad Principem potest appellari: supremũ vero iudicem dico solum Principem, cum eo non detur superior in Rep. ad quem fiat appellatio, ipsiusque sit leges condere, & in eis dispensare. Hoc insinuat hic. D. Tho. cum solum Principem appellet supremum iudicem, estque communis sententia Thomistarum, & recepta a iurisperitis vt videre est apud Couarru. lib. 1. variarum resolut. c. 1. num. 7. Statuit tertio. D. Tho. illum qui læsus est, aliquando remittere reo iniuriam & damnum sibi illatum, aliquando vero non, sed postulare vt reus ille puniatur, & iniuria sibi illata compensetur. Sit prima conclu.

Parte læsa persistente in accusatione, & postulante rei punitionem, nullus iudex, neque inferior neque supremus, potest remittere penam reo.

Patet, Iudex cum sit minister & custos iustitiæ, debet dicere ius inter partes, & reddere vnicuique suum ius: pars læsa habet ius postulandi apud iudicem punitionem rei, & compensam damni sibi illati iuxta leges, ergo iudex quicunque sit, tenetur nisi vellit partẽ lęsam suo iure inique expoliare, reũ illũ iuxta leges punire, nec vllo modo

potest remittere ei pœnam. Secundo, iudex cum sit persona publica, tenetur prospicere bono communi, repugnat autem bono communi, & cederet in magnā Reip. perturbationem, si parte læsa iustam sui læsoris punitionem postulante iuxta leges, iudex non puniret, sed remitteret. Primo, quia ciues videntes non seruari leges iustas in punitione delinquentium, parte læsa clamante, iudicarent & merito se non gubernari a iudicibus, aut principibus, sed a tyrannis, quod indicauit Arist. 5. Eti. c. 5. dicens. *Quando homines vident non sibi per inflicta supplicia compensari iniurias, in seruitute (id est tyrannide) se viuere arbitrantur.* Secundo, quia iniqui sperantes pœnam posse sibi a iudicibus precibus amicorum aut pecunijs remitti, liberius peccarent. Tertio, quia læsi videntes suos læsores non puniri a iudicibus, curabunt ipsi priuatim suas iniurias vindicare. Secunda conclusio.

Parte læsa remittente iniuriam acceptam, iudex inferior non potest remittere pœnam reo, supremus vero potest, nisi sit contra bonū commune.

Prior pars constat ex supradictis, quia iudex inferior tenetur in vtroque foro iudicare secundum leges scriptas, nec potest ab eis recedere, aut in eis dispensare. Posterior vero patet, quia princeps non astringitur lege sed sicut potuit illam condere, ita quoque potest in ea dispensare, quando talis remissio & dispensatio non repugnat bono communi: quia licet princeps non astringatur lege vi coactiua, astringitur tamen necessitate iustitiæ & debitæ gubernationis, vnde peccaret grauiter contra iustitiam & debitam gubernationem, ad quam tenetur in foro animæ, si remitteret pœnam, quando talis remissio alicuius damni communis esset occasio. Ex quo sequitur, non posse principem etsi nulla sit pars læsa quæ conquæratur, vel si extitit & remisit ac destitit, cito ac temere remittere reo pœnam lege constitutam, quia non est princeps absolutus dispensator & dominus legum, sicut suorum bonorum temporalium, sed tenetur prudenter & quantum bonum commune patitur se gerere, considerata qualitate delicti, & alijs circumstantijs. Vnde si crimen est atrox, aut delinquens assuetus peccare, & nociuus, non potest princeps remittere ei pœnam tuta conscientia, noceret enim hoc Reip. & faceret alijs iniquis animos ad similia delicta. Quo circa Deut. 13. præcipitur de idololatra. *Non parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eum, sed statim interficies.* Et subiungitur: *vt omnis Israel audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quidpiam simile.* In alijs autem quæ atrocia non sunt, sed semel quis ex fragilitate humana commisit, poterit princeps tuta conscientia ex aliqua rationabili causa, vel sua regia clementia condonare pœnam.

Circa eandem conclusionem obseruandum est. Primo, leges ipsas circa pœnas inferendas delinquentibus multa sæpe relinquere prudentiæ, & dispositioni iudicum, etiam inferiorum, pro varia ratione locorum, temporum, & personarum: vt habetur l. Quod ergo. ff. de his qui notantur infamia. §. Pœna. & cap. vltimo, de translationibus. cap. Etsi clerici. §. de adulterijs. Extra. De iudicijs. cap. De causis, de officio delegati. In his ergo possunt iudices, etsi inferiores reo clementiores esse: vnde si delinquens est nociuus, vt siccarius, assesinus, aggressor itinerum, & deprædator, vel crimen est atrox, vt homicidium per insidias, furtum graue, nullus iudex potest in his pœnam remittere, quia etsi nulla sit pars læsa quæ clamet, bonum tamen commune & Res. quæ his maxime læsa est non remittit: in alijs autem leuioribus, vt homicidio casuali, furto leui, & similibus, remittente accusatore possunt iudices etiam inferiores non punire pœna legis, sed alia arbitraria, cum id admittant ipsæmet priuatæ leges singulorum regnorum, estque maxime consonum rectæ rationi & æquitati. Quo fit licere deprecari iudicem in his quę a legibus relinquuntur ipsorum arbitrio, & in delictis in quibus licet iudici pœnam legis in aliam mitiorem commutare: aliter obsecrare illū est postulare, vt inique iudicet, & bono cōmuni noceat. Lege D. August. Episto. 158. vbi docet qua ratione soleret ipse iudices & prætores pro delinquentibus deprecari.

Obseruandum est secundo, neque iudices supremos ex plenitudine suæ potestatis quā do non proclamat pars læsa, neque iudices inferiores quādo a legibus id ipsis permittitur, non debere esse faciles in commutandis pœnis corporalibus in pecuniarias, maxime quando talis commutatio quæ communiter vocatur compositio, est occasio reis permanendi in suis delictis. In quo grauiter peccant iudices Ecclesiastici in delictis suorum clericorum, & iudices seculares in delictis meretricum & concubinarum, verbera,

exilia, & alias pœnas, quibus hi per leges digni sunt, commutantes in pecuniarias, & dimittentes eos in suis criminibus. Vide cap. Licet. De pœnis. Concilium Coloniense parte .3. de iurisdictione Ecclesiastica contentiosa, cap. 8. Ioan. Driedo. de libertate Christiana. Caietan. in Sum. Iudicis peccata, Postulat enim recta ratio, cum diuites sint frequenter audaces, & insolentes, confidentes in suis diuitijs, *adeo vt dicatur beatus, & fecisse mirabilia in vita sua, diues qui non sperauit in thesauris suis*, vt non pœna pecuniaria, sed alia via puniantur, ne spe redimendi pœnam suam diuitijs, dicentes vt solent Hispane: *Dineros lo remediaran*, audacius ac liberius peccent. Duplex se offert hic quæstio.

Controuersia. I.

AN REVS CVI POENA A *supremo iudice remittitur, maneat liber in conscientia.*

NON est quæstio de pœna corporali capitis aut membrorum, nam huiusmodi pœnæ nullus debet esse exequutor in se ipsum, sed manet liber in vtroque foro, siue iuste, siue iniuste ei remittatur: quæstio est de pœna temporali & pecuniaria, quam reus tenetur per leges soluere, & fisco, & ratione damni dati parti læsæ.

Obseruemus Principem huiusmodi pœnam aliquando remittere ex sua mera clementia, aliquando ex causa quæ illi proponitur: Similiter aliquando partem læsam remittere iniuriam reo, aliquando vero non remittere, sed persistere in accusatione.

Sit prima conclusio.

Si princeps parte læsa non remittente, sed persistente in sua accusatione, remittat, reus manet liber a pena soluenda fisco, non tamen a satisfactione facieda parti iuxta damnum datum.

Prior pars probatur: quia illa pœna soluenda fisco cedit in patrimonium regis, rex autem potest de pecunijs sui patrimonij remittere, donare, ac libere disponere. Posterior pars constat, quia illa satisfactio debetur parti læsæ iure naturæ, & ex iustitia, a quo debito non potest vllus iudex nec supremus liberare reum, nisi pars ipsa læsa remittat illud, adeo vt si iudex parte læsa reclamante remitteret reo, recompensam damni illi parti illati, teneretur iudex ipse reficere illam, reo non restituente: quia iudex ita agens noceret, illi parti, quia autem alteri nocet & cum iniuria, tenetur ad restituendum. Cap. si tua culpa. Secunda conclusio.

Si nulla sit pars læsa quæ proclamet, vel cessauerit iam & remiserit, principe ex sua mera clementia, vel ob causam sibi vere propositam remittente, manet reus omnino liber in vtroque foro ab omni pœna, quod si remittat ex causa falsa ei proposita, non manet liber, sed tenetur pœnam illam soluere fisco.

Prior pars de damno satisfaciendo parti aperta est, cum nulla existat pars læsa, aut remiserit libere, & sine vlla coactione vt supponimus. De pœna vero quæ erat reddenda fisco, constat etiam cum Rex libere, nec deceptus dimiserit pecuniam, quę ad suum patrimonium pertinebat, & de qua potuit libere disponere. Et confirmatur, quia illa pęna est a iure humano, in quod Rex sua remissione dispensat. Posterior vero pars probatur, quia cum illa remissio Regis sit velut sententia quædā conditionalis, habens hunc sensum, si causa ista ita habeat remitto tibi, sin minus non remitto, sed volo pœnā legis solui, si causa est vera, vere quoq; illi reo pœna illa remittitur, sin minus illa remissione velut sententia Regis, implicite & virtute præcipitur, & condēnatur vt soluat. Tum etiā, quia huiusmodi remissiones sunt velut dispēsationes, & concessiones, quas constat nullam vim habere, sed magis obligare subditum ad parendum legi, & iuri communi, in quo secum optabat dispensari, si surreptitiæ sint, & falsam causam contineant. Altera dubitatio se hic offerebat. An iudex qui contra leges remittit pœnam pecuniariam exhibendam a reo parti læsæ vel fisco, ipsis renuentibus, teneatur ad restitutionem illius pœnæ. Sed de hac quæstione copiose egimus supra quæstione 62. art. 7. in explicatione illius vocis: nō obstans, sed videamus.

AN MINISTRI IVDICVM *debeant exequi quamcumque sententiam a iudicibus latam.*

QVI sentiebant iudicē non posse iudicare contra veritatem quam certo nouit, simul docent, vt referunt Syluest. Iudex. 2. §. 6. Et Couarru. lib. 1. varia. resolu. c. 1. num. 10. neque licere ministris mandare exequutioni sententiam iudicis, latam contra veritatem quam ipse minister certo nouit, sed cum

cum fundamentum illud sit falsum, vt docuimus ar. 2. quod ex eo sequitur falsum quoque est. Vnde sit conclusio.

Si sententia iudicis contineat intollerabilem errorem, vel manifestam iniquitatem, & iniustitiam, non tenetur minister exequi illam, imo debet nullo modo exequi

Hæc est communis omnium Doctorum, quia minister tantum tenetur obedire iudici in licitis, & honestis, exequi autem talem sententiam est omnino illicitum, & contra Dei præceptum, essetque cooperari iniquitati iudicis. Vbi notanda maxime est doctrina communis omnium doctorum præcipue D. Augus. can. Quid culpatur. 23. quæst. 1. vbi docet obedientiam vere esse obedientiam, quando Princeps præcipit rem, vel aperte honestam, aut sub dubio, at quando præcipit rem aperte iniquam, est cooperari iniquitati Principis, & agere contra Dei præceptum, tunc enim veræ obedientiæ vox illa est, *Obedire oportet magis Deo quam hominibus.* Et confirmatur, quia aliter carnifices martyrum non essent culpandi, cum exequerentur in illis tormentis sententiam suorum superiorum, quos tamen constat grauiter deliquisse, nec excusari ignorantia, quia culpabilis erat & affectata. Secunda conclu.

Quando sententia iudicis non continet manifestum errorem, aut iniquitatem, etiam sit sit contra veritatem, quam minister priuatim nouit, debet illam exequi.

Primo, quia minister cum sit persona publica, debet stare sententiæ publicæ, & non suæ scientiæ, sicut iudex iuridicæ probationi. Secundo, quia ministro sententia iudicis est quædam lex, vnde sicut iudex vbi lex non continet manifestam iniquitatem, debet secundum illam iudicare, cum ipse non sit iudex legis sed exequutor tantum, ita & minister, vbi sententia iudicis non continet manifectat iniquitatem, debet illi stare, non enim est iudex sententiæ latæ sed merus exequutor. Hæc conclu. est. D. Tho. & Cay. ar. 2. huius questionis in fine commenti, Sylu. loco cit. & omnium Theologorum Est etiam Innoc. Felini & aliorum iurisperitorum quos refert Couar. loco cit. Et habetur aperte illo can. Quid culpatur. vbi docet. D. Aug. militem ex precepto sui principis occidentem innocentem, quando illud non est aperte contra Dei præceptum, non peccare. Vnde similiter debet minister exequi sententiam iudicis, etiam si sit contra veritatem quam ipse priuatim nouit, quando non continet manifestam iniquitatem. Idem habetur exprese illo cap. Pastoralis de officio delegati. §. Quia vero. vbi aperte præcipitur ordinario, vt exequatur sententiam iudicis delegati, etiam si priuatim sciat illam esse iniustam, modo non contineat intollerabilem errorem, vel iniquitatem manifestam. Potest tamen & debet minister, quando sententia est contra veritatem quam ipse priuatim nouit, vel orando iudicem, vel aliqua alia via licita eniti, ne sibi præcipiatur illius sententiæ exequutio, sed alteri mandetur. Similiter si videat sententiam illam non solum esse contra veritatem, verum etiam procedere ex probationibus non satis sufficientibus, neque satis constare ex processu, poterit & debet antequam terminus appellandi excidat, & sententia illa transeat in rem iudicatem, admonere reum vt appellet, & indicare ei deffectus processus & sententiæ, & pro illo apud alium iudicem testificari, quod si non appellet, vel quia non sit locus, vel quia excidit tempus tenetur illam exequi, etiam si sciat procedere ex insufficienti probatione, propter rationem dictã, quia ipse nõ est iudex illius processus aut sententiæ, sed solum exequutor.

QVAESTIO 68. DE INIVSTITIA Accusatoris.

DE MATERIA huius quæstionis Scholastici in. 4. distinctio. 19. Summistæ in verbo, Accusatio, Accusatus, & Accusator, Iuristæ, Cod. & Institut. De Accusationibus. Canonistæ in Decretalibus, eodem titu. & in sexto. Et capit. Nouit de iudicijs. Et cap. Si peccauerit. 2. quæst. 1. Soto in relectio. de tegendo secreto, mem. 2. quæst. 5. Nauar. in capit. Inter verba. 11. quæst. 3. conclus. 6. corol. 58. num. 154. & sequen.

ARTICVLVS. I.

An teneamur ad accusandum.

CVM in accusatione quatuor consideranda sint, obligatio & debitum accusandi, forma & modus quo fieri debet, iustitia quæ in ea seruanda est, & pœna cui se offert accusator si defecerit in probatione: Hæc quatuor articulis proponit D. Tho. in hac quæstione. Primum igitur omnium agit in hoc articulo de obligatione accusandi, An hæc omnes homines cōprehēdat?

Obseruemus primo, cum sint tres viæ, quibus habetur in iudicio notitia de aliquo crimine, & proceditur ad illius punitionem, vt habetur cap. Qualiter & quando, De accusationibus. §. ad corrigendum. & cap. Licet: De symonia, quæ sunt, vt vidimus quæstione præcedenti. Accusatio, Denunciatio, & Inquisitio. Hoc loco D. Thom. nomine denunciationis intelligit illam Euangelicam & fraternam, quæ fit ob bonum priuatum fratris vt ipse emendetur, de qua Christus Math. 18. Et hanc denunciationem Euangelicam distinguit hic ab accusatione, illam vero denuntiationem quam vocauimus iuridicam seu iudicialem comprehendit sub accusatione, quia licet reuera distinguantur (vt vidimus) conueniunt tamen ambæ in fine, & eo tendunt vt delicta puniantur ob bonum publicum, A nobis autem vt rem magis explicemus hæc distinguenda sunt.

Differunt denunciatio iuridica & accusatio in tribus. Primo, quia accusatio debet fieri in scriptis, denunciatio vero sufficit fiat solo verbo, vt colligitur ex cap. Super his, extra De iudicijs. videbiturque art. sequenti. Secundo quia denuncians non tenetur probare, sed tantum indicat iudici, vt ipse prouideat bono communi, accusator autem tenetur ad probandum, Et quamuis Soto in illa relec. loco cit. videatur docere, denuntiantem iudicialiter teneri etiam ad probandum, hoc tamen retractat lib. 5. de Iust. q. 4. art. 3. & q. 5: art. 1. Differunt tertio, quia accusator offert se pœnæ talionis si deficiat in probatione, vt videbimus, denunciator vero minime.

Ex quibus sequitur primo, denunciationem Euangelicam, iudicialem, & accusationem sic posse definiri, vt Euangelica denunciatio sit delatio criminis ad prælatum, vt patrem, gratia emendandi fratrem. Iuridica vero sit delatio criminis ad iudicē, gratia punitionis delicti, sine obligatione libelli accusatorij, aut probandi delictum. Accusatio vero sit delatio criminis ad iudicē gratia punitionis delicti, cum obligatione libelli accusatorij, & probandi delictū. Quæ definitiones colligūtur ex D. Th. ar. se. ad. 3. Sequitur secūdo, ex illis tribus vijs positis, denunciationem & accusationem pertinere ad priuatos homines, inquisitionem vero a solo iudice fieri ex officio, nec debere priuatos inquirere delicta fratrum, sed cum illa nouerint, deferre ad prælatum vel iudicem, aut accusando aut denūtiando. Sequitur tertio dimittenda esse illa quatuor denunciationis genera, quæ afferuntur a canonistis in cap. Nouit. De iudicijs. & cap. Si peccauerit &c. in Euangelicam, Iudicialem, Canonicam, & Regularem de quibus etiam Soto copiose in lib. de tegēdo secreto mēb. 2. q. 5. in principio, nobis enim huiusmodi diuisio necessaria non est, quia cum illa sumatur ex parte denunciantis, vel ex parte eius cui fit denunciatio, vel ex parte eius qui denunciatur, quæ omnia sunt materialia, sicut distingunt in canonicam & regularem, ita possent distinguere in Ecclesiasticam, & secularem &c. in nobilium, & plebeiorum &c. Tum etiam, quia si recte expendatur, canonica cum fiat prælato

lato non differt ab Euangelica. Vnde vtemur tantum hic Euangelica & iuridica, quæ sunt in communi vsu doctorum. Præter illas tres vias reperitur in iure in illo. c. Super his. De accusat. alia quarta quæ dicitur exemptio, quando scilicet obijcitur alicui aliquis deffectus vel crimen, propter quod priuatur aliqua dignitate, aut beneficio, vel impeditur ab eius consequutione, vel reijcitur eius accusatio, aut testimonium, quæ tamen huius loci non est, sed pertinet ad quæstionẽ de testibus.

Obseruemus secundo maxime inter esse inter Deum & iudices humanos in punitione criminum, Deus enim punit iuxta qualitatem & grauitem culpæ, ita plus punit fornicationem quam furtum, quia illa est grauior culpa. Apoc. 18. *Quantum glorificauit se in delicijs, tantum date ei tormentorum & luctus.* Iudex autem humanus cum eius munus sit prospicere bono communi temporali, non respicit in punitione delictorum qualitatem culpæ, sed damnum & perturbationem quam delicta afferunt bono communi, & Reip. ideo magis punit furtum quam fornicationem, homicidium quam blasfemiam, Et similiter accusatio & denumciatio iuridica cum tendant ad punitionem, id quoque potissime debent respicere, nempe bonum publicum.

Sit prima conclusio.

Si crimen sit in damnum publicum, quicumque illud nouit, & potest iuridice probare, tenetur accusare apud iudicem autorem illius criminis.

Probatur a D. Tho. Pœnæ huius seculi quas inferunt iudices humani sunt medicinales, vel ad vtilitatem ipsius peccantis, quando peccata sunt priuata, & nocent solum pecanti, vel ad vtilitatem boni communis, quando communi bono talia delicta nocent, hoc bonum nempe commune tenetur vnusquisque iuuare quantum potest, exigitur autem maxime ad iuuandum illud, vt qui nouit aliquod crimen quod est contra tale bonum, & potest per testes probare, deferat illud ad iudicem, & probet, quod est proprie accusare, ergo quando crimen est in damnum commune, & potest probari, qui illud nouit & probare potest, tenetur accusare. Ita fit duo debere concurrere vt quis teneatur accusare, vnum vt crimen sit in damnum publicum spirituale vel temporale. Alterum vt posit illud probari iuridice, & per testes fide dignos. Hinc sequitur secunda conclusio.

Crimina quæ tantum vergunt in damnum particulare proprium, vel alienum, aut quæ testibus probari non possunt (licet sint in damnum publicum) nemo tenetur accusare.

Probatur prior pars, nam in primis si sit peccatum illud in damnum proprium, licet cuique remittere propria damna, cum vnusquisque (vt vidimus) sit dominus suorum bonorum, vel famæ. Si sit in damnum priuatum alterius, cum posit ille qui læsus est remittere, vel petere satisfactionem, non teneor ergo causam eius agere. De huiusmodi criminibus quæ non sunt in damnum publicum, est aperte illa lex vnica. Cod. Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur.

Ex hac conclusione sequitur reijciendam esse illam sententiam Bartholi, hæredes hominis occisi teneri ad accusandum homicidam, sin minus amittere ius hæreditatis, propterea quod ita videtur haberi. l. Si quis homicidij. & .l. In eum. ff. de accusat. quia istæ leges non satis conueniunt cum Euangelio Christi, iuxta quod non solum licet proprias iniurias, & damna remittere, nec accusare, verum etiam est concilium perfectionis. Secundo, quia damna illata occiso non possunt satisfieri hæredibus (vt vidimus) nisi per pecuniam, cui possunt ipsi iure omni renunciare. Vnde oppositum illius sensentiæ & legis habetur expresse in illa. l. vnica cit. & .l. Diui fratres. Eodem Cod. & tit.

Secunda pars conclusion. probatur optime a. D. Tho. Nemo tenetur ad id quod perficere non potest, in accusatione vero est necessaria probatio, ergo qui non potest probare, non tenebitur accusare. Tenebitur autem quæ nocent bono communi denuntiare, vt iudex inquirat & prouideat illi damno: Quia cum bono communi teneatur vnusquisque fauere quantum potest, qui non potest accusatione, quia nequit probare, iuuet denunciatione.

In hoc articulo examinanda est in primis prima conclu. D. Tho.

Controuersia. 1.

AN DELICTA QVAE VERgunt in damnum commune teneatur quiuis accusare.

SVmma Angelia, verb. Accusatio, vult neminem teneri ad accusandum alium, præterquam in homicidio hæredem occisi, iuxta illam sententiã Bartholi, Adducitq; in suam sententiam Bartholum in illa. l. In eum. Additque Angelus, præter istum casum nulli priuato licere alium accusare. Idem habet Glosa in. l. Furtum. ff. De his qui notantur infamia. §. Pacti. Probatur hæc opinio. Primo Math. 6. & Luc. 6. est præceptum Euangelicũ: *Dimittite & dimittetur vobis.* Et Mat. 18. *Serue nequam, non ne oportuit te misereri conserui tui?* &c. at qui accusat nec dimittit, nec miseretur proximo suo. Secundo, si quis teneretur accusare, vel in causa propria & priuata, vel in communi: In causa propria non tenetur, quia ex secunda conclu. D. Tho. & communi sententia potest remmittere, in communi vero sufficit denunciare iudici, vt ipse prouideat: quod si non fecerit erit tunc omnis culpa iudici tribuenda, & non alteri. Tertio, si crimen quod cedit in damnum commune est accusandum, cum omne peccatum vel mediate vel in mediate cedat in damnum publicum, quia qui lædit parti lædit & toti, cum damnum partis redundet in totum, omne crimen & peccatum & quod est in damnum huius vel illius priuati esset accusandum. Quarto, Accusatio debet fieri sine proprio detrimento & damno, at cum accusator teneatur ꝓbare, sin minus subire pænam talionis, non potest quis accusare quin huic pœnæ & damno se exponat, ergo nemo tenetur accusare. Maior cerra est. Minor vero probatur, quia quamtumuis crimen sit probabile in iudicio, potest malitia testium deficere accusator in probatione. Denique Cod. Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur. l. vnica. ex ipso titulo colligitur aperte neminẽ cogendũ esse ad accusandum. Et. D. Tho. infra. q. 73. ar. 4. ait. *In nostro arbitrio esse accusare vel non accusare, & in hoc maxime commendari nostram patientiam.*

Sed propter hæc non est recedendum a sententia quam habet. D. in prima conclu. sequuntur illam Alen. 3. p. q. 42. mem. 1. & omnes discipuli. D. Thom. imo & omnes Theologi in. 4. dis. 19. Et omnes Iurisperiti in cap. Nouit de iudicijs. neque vllus est qui aliter sentiat præter Angelum & illam Glosam citatam.

Ad cuius maiorem intelligentiam notemus. D. Tho. illud vocare hoc loco crimen in damuum publicum, quod habet pro obiecto inmediate bonum publicum, vt hæresis quæ inmediat nocet fidei & religioni, compilatio ærarij publici, proditio ciuitatis, homicidia & furta quæ fiunt ab assasinis, grasatoribus, & latronibus itinerum: Alia vero, vt furta & homicidia priuata adulteria, & similia licet dicantur aliquãdo nocere bono communi, quatenus nocent partibus Reip. proprie tamen & hoc loco non dicuntur a. D. Tho. crimina in damnum publicum, quia proprium & inmediatum obiectum eorum non est aliquod bonum publicum, sed priuatum huius vel alterius ciuis.

Obseruemus secundo, punitionem delinquentium bifariam posse esse necessariam Reipub. vel vt ipsi recipiscant, eo quod adeo sint inueterati in delictis illis, vt non aliter desistent quam inflicto supplicio, vel quia licet ipsi alia via, vt correctione fraterna credantur cessaturi, exigitur tamen, vt alij timeant similia perpetrare illos puniri, quomodo officium sanctæ Inquisitionis hæreticos dogmatizantes punit vltimo supplicio, etiam si probabiliter crederentur a sua hæresi cessaturos, quia ita expedit bono communi ad alios tali exemplo cohibendos.

Sit prima conclus.

De fide est, Accusationem aliquando esse licitam.

Patet in primis Gen. 37. vbi Ioseph accusauit fratres apud patrem de crimine pessimo, quod factum nullus Sanctorum Patrum damnat, imo omnes commendant illud, Leuit. 5. *Si peccauerit anima, & quis audierit vocem iurantis, testisque fuerit quod ipse vidit, nisi iudicauerit, portabit iniquitatem suam.* Quo testimonio vtitur hic D. Thom. & Ioan. 8. vt obseruant Doctores, Non damnauit Christus Phariseos, propter accusationem adulteræ, sed odium & malitiam eorum. Secundo, in omnibus Concilijs tam Generalibus quam Prouincialibus admittuntur accusationes, neç reprobantur accusatores. Tertio, in vtroque Iure sunt tituli de Accusationibus. Et in vtroque foro ciuili & Ecclesistico sunt instituti fisci, & accusatores. Est denique communis doctrina omnium Theologorum & Iuristarum licere accusare. Vnde illa opinio Angeli nisi explicetur est periculosa, & erronea, destruens omne ius, & omnia tribunalia, damnansque con-

consuetudinem omnium nationum, & quasi iure gentiũ in omni Rep. introductã. Et ratio.D.Tho.a nobis proposita est efficacissima.Et confirmatur. Denunciatio ex ipso Angelo est licita, sed accusatio nil addit supra denunciationem, quod non sit etiam licitum,& honestum,nam quod fiat in scriptis non est malum, imo maius argumentum veritatis accusationis,cum experientia teste, quæ oretenus diximus, facile possimus negare,quæ vero scripto mandauimus nequaquam,propter quod maiori cura vtimur in scriptis quam in sermone solo. Secundo quod obliget se ad probandũ, & pœnæ talionis se offerat nisi probauerit, hæc media sunt directe tendentia in finem bonum,nempe ostensionem iuridicam veritatis, vbi autem finis bonus & honestus est, media quoque in illum per se ordinata bona & honesta sunt. Secunda conclusio.

Aliquando est licita accusatio, non tamen in præcepto, aliquando vero & licita & in præcepto.

Prior pars probatur læsus in fama,honore, vel bonis potest apud iudicem accusare læsorem suum, vt puniatur propter iniuriam quam intulit, & reficiat damna illata, Potest quoque remittere illas iniurias, & damna:ergo licet aliquando accusare,&non accusare.Prius illud patet,quia licet petere a iudice, quod ipse iuste & honeste potest præstare,sed iudex potest punire læsorem, & compellere ad satisfactionem damni illati parti læsæ, ergo potest id peti & probari,quod fit accusando, Tum etiam reum puniri a iudice est actus iustitiæ, petere autem a iudice vt exerceat actum iustitię,ad quem tenetur ex officio,non est illicitum, cum iustitia sit virtus.Tertio, daretur aliter magna licentia facinorosis,& innocentes essent peioris conditionis, Quod possit etiam in his non accusare constat ex supra dictis, vbi vidimus vnumquemque posse remittere satisfactionem sui honoris,famæ, & bonorum, cum sit istorum omnium dominus. Similiter licet accusare quando crimen est in damnum commune, nõ tamen est in præcepto, quando illud damnnm commune exiguum est & parum nocens.

Secunda vero pars conclu. probatur inductione. & enumeratione casuum in quibus oportet accusare Nam primo si crimina grauirer & directe noceãt bono communi, vt hæresis, proditio ciuitatis &c. qui illa nouit & valet probare iuridice,non solũ potest, verum etiã tenetur accusare, vt constat ex.1.conclu.D.Tho. & argumẽto, quo illa probata est. Secũdo, quãdo punitio est vtilis bono cõmuni,vt si ex adulterio Petri cũ muliere illustri sit sequuta grauis seditio in populo, que sedari nõ potest,nisi punito Petro,ob bonũ cõmune tenetur qui sciret illud delictum, & testes,quibus probari posset,deferre ad iudicem. Similiter si ex punitione alicuius, viris sceleratis timor incutiatur,illo vero non punito probabile sit reddendos audaciores.Tertio, in damnis quoque priuatis, quando non licet honoris,famæ, vel bonorum satisfactionem remittere,quia illa necessaria sunt, vel ad vitanda propria scandala, vel ob alias causas superius positas,tũc si læsor nõ vult satisfacere, tenetur læsus si crimen illud in iudicio probari possit,accusare. Etenim cũ non possit remittere,tenetur niti via licita illa recuperare, via autẽ accusationis licita est.Quarto, si videam aliquem insidiãtem vitæ alterius, aut familiæ fratris, nec correctũ resipiscere, nec aliquam viam mihi cõmodam sese offerre ad illa damna impedienda, tunc si testibus probari possit,teneor illũ sic insidiantẽ fratri suo accusare,vt docet D. Tho. supra q.33.ar.7.quia tenetur vnusquisque quantum potest,via licita tueri fratrem suum ab omni damno,& ininria. Eccles. 17. *Vnicuique mandauit Deus de proximo suo*. Prou. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem*. In hoc autem casu qui tales insidias nouit, & probare potest,non habet aliã viam commodiorẽ vt supponimus quam accusationem.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respõdeo,in illis locis docere Christum dimittamus priuatas iniurias quæ nobis inferuntur,quantum ad odium,& liuorem animi,non quantum ad punitionem delictorum,quæ petitur ex zelo iustitiæ: maxime quando petimus satisfactionem damnorum, quorũ recõpensa nobis aut proximis nostris necessaria est. De huiusmodi ergo priuatis iniurijs possumus,vt explicatum est,& accusare & non accusare, si accusemus ex zelo iustitiæ non est contra Euangelium,si non accusemus est actus patientiæ & charitatis. Et ideo in his nemo est compellẽdus. Et in hoc sensu loquũtur lex vnica.Cod. citat. & D.Tho. cum ait in nostro arbitrio esse accusare, & non accusare.Dico etiam illa concilia Euangelica de remittendis iniurijs & damnis,tam interius, quã exterius,tã in corde quã in iudicio forẽsi,esse perfectorũ, ad quæ imbecilliores nõ sunt obligandi, sat est remittant corde.

vnde Christus non dicit Math. 18. simpliciter nisi remiseritis, sed nisi remiseritis ex cordibus vestris, Imo nec viri perfecti possunt remittere exterius in iudicio, quando iniuriæ ipsis illatæ cedunt in damnum commune, vel aliorum, possunt enim cedere iuri suo, non tamen iuri aliorum. Denique omnia illa quæ adducit Angelus intelliguntur de peccatis quæ sunt in iniuriam priuatam. D. autem Tho. loquitur de peccatis in damnum commune in sua prima conclusione. Ad secundum dico, in priuatis delictis neminem teneri ad accusandum delinquentem nisi in casibus adductis in probatione secundæ partis secundæ conclu. in delictis autem quæ cedunt in damnum commune, si sciens illa, certo simul sciat, testes ita esse in promptu iudici, & iudicem ita solicitum, vt sola denunciatione sit sufficienter prouisum bono communi, tunc non dubito quin non teneretur iste ad accusandum quia si tota ratio vnde hæc petenda sunt est cura boni communis, quæ omnibus incumbit, vbi sola denunciatione erit sufficienter prouisum bono communi, non dubito non teneri quem ad accusationem: cæterum quia quando crimen est perniciosum, qualia sunt de quibus loquitur prima conclu. D. Tho. imminent hæc dāna nisi accusetur: Primo, vt si tantum fiat denunciatio, & ea accepta iudex procedat ad inquirendos testes forsan illa mora & tempore necessario ad inquirendum, delinquens ille magis nocebit. Secundo vt iudex sit negligens & tepidus dissimuletque: quę certe cessant si fiat accusatio, quia tunc cum postuletur vt capiat reum, recipiat testes, & dicat ius non potest dissimulare, aut negligenter agere. Quod si dixeris, denunciet quis & offerat iudici testes, reliqua vero ipsi dimittat. Dico defferre crimen & cum probationibus, hoc iam non esse denunciare, sed reuera accusare quacunque ratione fieret. Ad tertiū constat solutio ex dictis, Quamuis enim quæcunque peccata quæ proximis nocent dicantur vergere in damnum Reip. quia damnum partis quadam ratione est etiam damnum totius, hoc tamen loco illud tantum dicitur in damnum commune, cuius proprium obiectum est bonum commune, vt hæresis, proditio ciuitatis, & similia, Alia vero non sunt in damnum commune nisi quando illorum punitio esset necessaria bono communi, vt in secunda conclu. posita explicatum est. Ad quartum respondet bene Soto in illa relec. loc. cit. neminem

teneri ad accusandū, nisi possit probare, vt diximus, illū vero qui bona fide accusat zelo iustitiæ, & boni communis, non teneri pœnæ talionis, si deficiat in probatione ex iniquitate testiū, vt videbimus ar. 4. Vnde qui ita accusant, aut denūtiant ob bonū cōmune, solēt protestari se id facere ob bonū cōmune, & habere testes, quibus illud probetur, quod si ex iniquitate sua noluerint verum dicere, se non obligari ad id.

Controuersia. II.

DEBEAT NE PRAECEDERE *correctio fraterna accusationem & denunciationem iudicialem, sicut debet præcedere Euangelicam.*

De hac quęstione fuerunt apud veteres Theologos duæ opiniones celebres, quas refert D. Tho. in 4. dist. 19. q. 2. artic. 3. quæstiuncula. 1. Alia affirmans, alia vero negans, Sylu. Accusatio. §. 3. putat D. Tho. ibi sequi affirmantem, sed reuera iuxta communem opinionem discipulorum. D. Thom. sequitur ibi negantem: constituit enim illam vltimo loco, sicut solet, quando propositis varijs opinionibus aliquam amplectitur. Idem habet Quodlib. 1. artic. 16. & Quodlib. 2. artic. 13. & hoc loco, cum in corpore articuli doceat, teneri hominem ad accusanda crimina, quæ sunt in damnum publicum, & quæ probare potest, nulla facta mentione correctionis fraternæ præmittendæ, idemque insinuat in solutione ad 3.

Durandus in. 4. dist. 19. quæst. 4. ad. 1. Sequitur partem affirmantem, ita vt in foro exteriori non sit necessaria, nec iudex quærit, vt admittat accusationem, an accusator admonuerit fraterne illum quem accusat, in foro autem animæ teneatur prius corrigere, vt si ea via resipiscat, & cesset damnū commune, non deferatur ad iudicem. Probatque Duran. quia Christus, Math. 18. simpliciter & in vniuersum præcipit in omni delicto fratrem prius fraterne corripi, quam ad superiorem deferatur: nec distinguit inter denunciationem Euangelicam, aut iudicialem, vel accusationem. Eandem sententiam sequitur Syluest. loc. cit. Probatque, quia plus periculi & damni imminet proximo, ex accusatione quę fit iudici, quam ex denunciatione Euangelica, quæ fit prælato, sed hæc non est facienda quin præcedat secreta admonitio, vt si hac via, quæ suauior est emendetur non denuncietur, ergo multo potius debet

fraterna

fraterna admonitio præcedere accusationē. Idem tenent Angelus & Glosa in ca. Licet De simonia. Referebatque Mancius idē do cuisse Mag. Victoriam, adductum ratione Sylu.

Caiet. Supra quæst. 33. ar. 7. sentit prius esse fratrem corripiendum quam accusandū quando accusatio licita quidem est non tamen in præcepto, quando vero est in præcepto, non esse admonendum sed statim accusandum. Ratio eius est. Quia accusatio tātum est in præcepto quando peccatum est in damnum commune, nec alia via potest illi damno occurri, & bono communi prouideri, quam accusando delinquentem illū, aut saltim iuridice denunciando, quando vero peccatum tale est, non est adhibenda fraterna correctio, quia frustra adhiberetur, cum supponamus peccatum illud ita esse in damnum commune, vt aliter quam accusatione, vel denunciatione iudiciali illi occurri non possit, ergo quando accusatio est in præcepto, non est præmittenda secreta adminitio.

Mag. Soto in lib. De tegendo secreto mem. 2.q.5. conclu. 5. statuit hanc regulā. Vt quoties quis habet ius ad accusandū, & accusatio est ipsi licita, eodem iure quo potest accusare, potest id præstare sine præcedenti correctione. Ratio eius est. Fraterna correctio tantum fit ob bonum priuatum fratris, vt emendetur, accusatio vero & denunciatio iuridica ob bonum publicum, vt delictum puniatur, siue frater sit correctus siue non, ergo huiusmodi accusationem & denunciationem non est necesse præcedat correctio.

Secundo, correctio fraterna debet præcedere denunciationem euangelicam quæ fit prælato, quia ambæ tendunt in eundem finem, nempe in emendam fratris, totus namque processus ille Euangelicus propositus à Christo Matth. 18. Tendit in salutem fratris, quo fit vt si fraterne correctus emendetur, non sit vlterius progrediendū, quia iam obtinetur finis: finis autem accusationis nō est emenda fratris, sed punitio delicti, ac vt alij timeant propter quod fit, siue fit emendatus siue non, ergo cum inter accusationē & correctionem fraternam nullus sit ordo, non est necesse hæc illam præcedat.

Tertio, correctio & accusatio non solum differunt fine, verum etiam materia, & causa: materia quidem, quia materia vnius est peccatum occultum fratris, & ipsius conscientiæ nocens, siue probari possit in iudicio siue non, materia vero accusationis peccatū nocens Reip. quod in iudicio probari potest, causa vero, quia hęc procedit à iustitia, illa vero elicitur à misericordia & charitate, quibus efficitur necessario, vt ante accusationem (quando illa iure fieri potest) non sit necessaria correctio.

Quarto, leges iustæ maxime canonicæ non solum respiciunt forum exterius verū etiam conscientiam, at non solum leges ciuiles non exigunt istam admonitionem ante accusationem sed neque Canonicæ imo illā videntur excludere. cum cap. Qualiter & Quando. De accusationibus ita distinguat Papa denunciationem Euangelicam & accusationem, vt illam præcedat admonitio, hanc vero solum libellus accusatorius, sic enim habet textus: *Sicut denunciationem admonitio, ita & accusationē inscriptio præcedere debet.*

Quinto, iudex potest & debet repellere iniustam accusationem, cum sit custos iuris & iustitiæ, non tamen potest repellere accusationem alicuius habentis ius ad accusandum hoc nomine, quod non admonuerit prius fraterne illum quem accusat, vt constat experientia, & patet ex eodē cap. Qualiter & quando, ergo non est accusatio iniusta, eo quod non præcesserit correctio: At si in consciētia accusator ad id teneretur, esset iniusta illa accusatio.

Sexto quādo quis accusat in propria causa, nō tenetur (vt omnes Doctores sentiūt) præmittere istam admonitionem, ergo multo minus quando accusat in causa communi. Probo consequen. quia citius est occurrendum damno communi quā particulari.

Septimo iudices cum inquirunt delicta, non curant, an qui illa ipsis iudicat præmiserit correctionem fraternam, Testes quoque recipiuntur absque eo quod illam præmisserint, & fiscales accusationes fiunt nulla tali admonitione preuia, imo peccarent fisci, si quem accusaturi sunt, prius admonerent, & punirentur à iudicibus quando id constaret, tamquam impedientes iustam punitionem delinquentium, quia delinquentes admoniti a fiscis occultarēt se, at si alij tenerētur ad prius admonendū quam accusandū, tenerentur etiam & iudices, & testes & fisci quia præceptum correctionis fraternæ cum sit diuinum & naturale, quando seruandum est, non minus obligat iudices, & fiscos, quam alios.

Denique nemo tenetur alium accusare cū proprio damno & periculo, at si accusan-

dus esset prius priuatim admonendus, exponeret se accusator magno damno & periculo, ille enim qui deinde accusaretur, statim iudicaret, se ab illo esse accusatum, à quo prius fuerat admonitus, haberetque illum odio & persequeretur.

Sed hæc sententia Mag. Soto videtur petere principium, cum dicat illũ qui iure potest accusare, non teneri ad præmittendam admonitionem fraternã, hoc est enim quod quærimus, an habeat ius ad accusandũ qui talem admonitionem non præmisit: vnde lib. 5. De iust. loco cit. explicat apertius suam sententiam per tres conclusiones. Prima est: Quando quis accusat in causa propria, vt sibi satisfiat damnum acceptum, nõ tenetur præmittere admonitionem fraternam, Quia admonitio fit propter emendã, & in hoc casu licet ille sit emẽdatus, potest nilominus læsus potere suã satisfactionẽ, & punitionẽ delicti quo læsus est. Secunda cõclu. Si crimen sit in damnum publicum, sed secretum, certumque sit fratrem secreta admonitione emendandum, & eo emendato sufficiẽter esse prouissum bono communi, tenemur ex charitate & iustitia prius illum corripere, quam accusare. Quod si correctus non emendetur, tunc accusandus est. Quia cum ille adhuc habeat possessionem suæ famæ & honoris, vbi speratur correctione secreta emendandũ esse, simulq; esse consultũ bono cõmuni, cõtra charitatẽ est exponere famã & honorem illius, quia exponeretur sine necessitate, & contra iustitiã, cũ ad illã adhuc habeat ius. Tertia conclusio. Quando non est spes maxime certa, peccantẽ cũ damno communi nostra correctione emendandum, simulq; bono communi esse consultum, statim accusandus est, quia bonum commune præferendum est famæ & cuiuis bono particulari illius delinquentis: & ne bonum commune periclitetur, dimittenda est omnis admonitio.

In omnibus istis opinionibus aliquid verum est, & aliquid correctione dignum, Vt igitur quod verum est ex omnibus colligamus, obseruemus primo, bifariam rem aliquam esse alteri præmittendã, vel quia vna est velut via & dispositio ad aliã, quo modo subdiaconatus præmittitur diaconatui, & diaconatus præsbiteratui, vel quia ambæ conueniunt in eodẽ fine, sed altera facilius medium est & suauius, & ideo ex prudentia præmittenda, quomodo correctio fraterna præmittitur denunciationi Euangelicę, quia tendunt ambæ in eundem finem & emendam fratris, sed ita vt correctio facilius & suauius medium sit ad talem finem. In hoc autem loco correctio fraterna & accusatio in nullo horum conueniunt, nam vna non est via nec dispositio ad aliã, nec correctio ad accusationem, nec accusatio ad correctionem, nec simpliciter & per se conueniunt in fine, imo sunt velut duæ res disparatę & distinctæ, quarum nulla dicit aliquem ordinem vel habitudinem ad aliam. Differunt enim fine, materia, & causa ac principio eliciente, vt in tertio & quarto argumẽto pro prima opinione mag. Soto vidimus. Et ita per se non exigitur ad accusationem aliqua præcedens admonitio, sed id solum, vt delictum sit ex his quæ punienda sunt ob bonũ commune, & certa notitia eius, ita vt probari possit. Vnde D. Tho. qui in quaque re vt optimus philosophus ea tantum constituit, quæ illi per se conueniunt, agens hic de accusatione, solum requirit hæc tria: delictũ nocere bono communi, notitiam eius, & testes: correctionis autem alicuius præmittendæ non meminit, cum correctio sit adhibenda propter emendam, accusatio autem, quãdo illam postulat bonum publicum, vel priuatum alicuius cui fit iniuria, siue ille accusandus sit emendatus siue non. Per accidens autem, potest aliquando euenire, vt accusatio & correctio conueniant in fine, nempe si per correctionem obuietur damno cui obuiandum erat per accusationem, tunc per accidens quoque fiet, vt admonitio sit præmittenda tanquam medium suauius & facilius, & cum minori iactura delinquentis.

Obseruemus secundo quod maxime notandum est, quædam esse delicta, à quibus qui in illa incidit sciens & prudens, difficillime omnium solet recedere & reuocari, vel ob malitiam animi & cæcitatem mẽtis quã solẽt talia vitia secum afferre, vt hæresis, & proditio proprię ciuitatis, vel Principis: aut ob inueteratam consuetudinem talia committendi, quo modo siccarius, latro, homicida inueteratus in talibus delictis rarissime conuertuntur: iuxta illud. Hiere. cap. 13. *Si potest etiops mutare pellem suam, &c.* Et ita in his nemo debet sibi tantum credere, vt putet se tales malefactores posse sua correctione emendare: nam licet simpliciter sit possibile, moraliter tamen rarissime accidit: & de moribus hominum debemus iudicare secundum ea quæ communiter & frequentius accidunt. Similiter sunt quædam crimina, in quibus si aliqua mora intersit, exponitur bonum commune maximo periculo:

culo: huiusmodi quoque sunt hæresis (quæ ex Pau. *Vt cancer serpit*) Proditio ciuitatis & Principis, quam qui nituntur, nisi cito & diligenter occuratur, breuiter exequentur, & similiter in alijs delictis modo positis. Propter quod in his, ne dū immoramur in delinquētis correctione, bonū cōmune peri clitetur, præstat iuxta leges prudētię prospicere bono cōmuni, accusando delinquētes, quā bono particulari eorū, differēdo accusationē, spe correctionis. Nam etiam si ęquale esset periculum, vel nocendi ipsis per accusationem, cum possint corripi & forsan corriperentur, vel quod ipsi noceant bono communi si non corripiantur, curādum est potius occurrere periculo boni communis, quam periculo priuato ipsorum, quāto magis cum certius sit non conuertendos, imo si admoneantur cautius & secretius nocituros. Dixi sciens & volens, nam qui per ignorantiam, aut deceptionem alterius, & non ex malitia sua in ista incidit, ad monitus & liberatus ab illa ignorantia & deceptione solet recipiscere, quod si semel aut iterū admonitus non recipiscat, iam committit illa sciens & volens, & ex malitia, iudicandum que est de eo vt de cæco & inueterato iuxta illud B. Pau. Ad Tit.3. *Hæreticum hominē post vnam aut alteram admonitionem deuita, sciens quia iam subuersus est huiusmodi.*

Sit prima conclusio.

Quando peccatum est in damnum publicū vel particulare, ita tamē vt peccātis punitio simpliciter & absolute sit necessaria bono cōmuni, siue ille emendatus sit siue nō, vt assasini, proditoris ciuitatis, hæretici dogmatizantis, aggresoris itinerum, non exigitur vt præcedat secreta adminitio, sed statim accusandus est.

Patet. Denunciationem Euangelicam debet præcedere secreta correctio, quia ambę tendunt in eundem finem, nempe emendā fratris, propter quod si emendetur per correctionem, non est vlterius progrediendum: Quando vero non conueniunt in fine (vt constat ex prima obseruatione) vna non exigitur ad aliam, sed in huiusmodi delictis de quibus hæc prima conclusio correctio & accusatio habent fines maxime distinctos, correctio emendam, accusatio punitionem, siue sit emendatus siue non, ergo in his non est necessaria admonitio ante accusationē. Hanc probant omnia illa argumenta superius adducta quibus ostendebatur opinio quam habet Soto in Relec. De tegendo secreto. Secunda conclu.

Quando delictum est occultum in ore duorū vel trium vel saltim paucorū, nec eius punitio est necessaria bono communi, certumque sit fratrem illum secreta correctione emendandum, simulque prouissum esse bono communi, nec ullum esse periculum in mora, corripiendus prius est, quam accusandus.

Hæc conclu. cum his conditionibus est cōmunis inter Theologos in 4. dist.19. Et Canonistas in illo can. Si peccauerit 2.q.1. Estque Adria. in suo quarto in materia de correctione, Victo. Soto, & omniū discipulorum D. Tho. probatur. Accusatio criminis sicut & punitio non est expetenda, propter se, sed propter aliquod bonū, vel publicū, vel priuatum ipsius delinquentis propter quod ait hic D. Tho. supplicia & pœnas huius vitæ esse medicinales, iuxta illud Pau. 1.Cor.10. *Cum iudicamur a Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur*, Sed in hoc casu illa accusatio & punitio nō est expetenda propter bonum delinquentis, cum fraterna correctione certo credatur emendandus, nec propter bonum publicum, cum per illius emendam quæ certo speratur consulatur etiam sufficienter bono communi, ergo expetetur propter se quod est iniquū.

Secundo, lege charitatis & iustitiæ tenemur bono publico prospicere quantum fieri potest sine detrimento & iactura fratris, vt princeps in defendenda sua ciuitate tenetur quantum fieri potest nō euertere villas & hortos suorum ciuium, sed in hoc casu correctione fraterna prospicitur sufficiēter & bono communi, & bono fratris (vt supponimus) ergo non est accusandus, quin prius corripiatur.

Tertio, iuxta oppositam sententiam numquam fere esset in præcepto fraterna correptio, nec esset ei locus: Probatur. Nam vel crimen illud est notum 2. l. 3. testibus antequā adducātur in testes, vel non est illis notum donec adducātur in testes: Si primum, poterit statim accusare & non seruato ordine correctionis fraternę cū habeat testes quibus probetur. Si secundum, poterit statim denuntiare, vt iudex inquirat cum denuntians non teneatur ad probandū, & ita vel via accusationis vel via denuntiationis poterit defferre ad iudicem omisso ordine, & processu correctionis fraternæ, hoc non est dicendum, quia Christus Dominus optime nouit pleraque delicta fratrum etiam si secreta innotecere duobus vel tribus testibus, nec proptetea concedit vt liceat statim illa accusare, sed præcipit vt seruetur ille ordo Euāgelicus correctionis fraternę. Et confir. quia

quia si aliquis optimę famæ committat delictum quod possit per 2. vel 3. testes probari, et liceat illum, qui secreto admonitus fuisset emendatus, accusare, magis damnum inferetur Reip. ex tali accusatione quam sequatur emolumenti ex punitione illius delicti: quia plures scandalizabuntur & sument ansam simile cõmitendi ex infamia & reuelatione talis delicti, quam retrahantur à peccando per talem punitionem, ergo corripiendus in hoc casu talis delinquens prius est quam accusandus, nõ solũ propter bonum ipsius verum etiam propter bonũ commune.

Denique qui contra hanc secundam con clu. ageret, peccaret, & contra charitatem, quia noceret fratri sine necessitate, et contra iustitiam, quia ille adhuc habet ius ad suum honorem & famam, cum sit res secreta, nec exigatur propter aliquod bonũ manifestatio & infamia delicti ipsius. Ex quo sequitur, sic accusantem teneri ad restituendum omnia damna ex tali accusatione subsequuta, cum contra iustitiam accusauerit, & damna illa iniuste intulerit.

Dixi in hac conclusione, quando delictũ est occultum, nam de publicis statim dicemus. Dixi etiam quãdo est maxime certus & non est periculum in mora, quia si sit dubius, vel parum & leuiter certus sua correctione fratrem emendandum, & bono com muni prouideri, vel esse periculũ in mora, tunc debet potius accusare quam admonere priuatim, vt à periculo illo bonum commune liberetur, quicquid sit de damno ipsius fratris. Curandum enim semper potius est bonũ commune, quam priuatum, Propter quod in hæreticis vtendum est hac distinctione. Si is qui profert aliquem errorẽ sit vir rusticus & simplex, qui facile potuit ab aliquo ob suam ignorantiam decipi, admonendus est prius quam accusandus, quia si statim proposita illi veritate, & Ecclesiã aliter sentire, recipiscat, talis non erat hæreticus, cum esset paratus obedire & amplecti doctrinam Ecclesiæ: quod si admonitus nõ recipiscat, cum iam non erret ex sola ignorãtia & deceptione, sed sciens, & prudens, ac ex malitia, ostendatque se non parere Ecclesiæ, est vere hæreticus: & cum tales raro correctione fraterna emendentur, possintque plurimum nocere, nisi eis occurratur, propterea nulla quamprimum cognoscitur quis esse hæreticus, opus est in eo priuata admonitione, sed statim denunciandus est vel accusandus Inquisitoribus. Et iuste id ab ipsis

præcipitur, quia leges & regulæ morales nõ non respicuint quod aliquando & raro potest euenire, sed quod communiter & regulariter accidit. Tertia conclusio.

Delicta publica & manifesta iudicibus, vel ministris eorum, non tenetur quis accusare, publica vero, sed illis forsan non manifesta, satis est iudici denunciare, vel ad excitandum illum, vt prospiciat bono communi si iam illa nouerat, vel vt illa sciat & puniat, si forsan ignorabat.

Ratio est aperta, quia in his per solam denunciationẽ sufficienter prouidetur bono communi, iudex enim eo ipso quo publica sunt, facile potest illa probare, excitaturque sufficienter ad exequendum suum munus per denunciationem, quod si non fecerit, cũ ei incumbat ex officio, ipsi imputandũ est non alteri, qui iam denunciauit, quod ipse facile probare potest, et punire, ac tollere, Fauẽt huic conclu. D. Hiero. can. Quando 11. q. 3. D. Antoni. 2. p. tit. 9. c. 6. §. 4. Angelus Verbo denunciatio §. 1.

Sed obijcies D. Tho. hic in prima conclu. in vniuersum videtur obligare omnes ad accusandum crimina nociua bono communi, si probari possunt, siue sint occulta siue publica: non enim distinguit inter hæc vel illa, Soto ait D. Tho. hic nomine accusationis comprehendere etiam iudicialem denunciationem, quod & nos initio huius articuli admonuimus, & posset ita dici. Ceterum quia D. Tho. ad accusationem duo ait requiri, vt delictum sit contra bonũ publicum, ac vt testibus probari posit, quod posterius non conuenit vt constat denunciationi, non videtur ista solutio satis accomodata, imo nec omnino est verum, D. Tho. comprehendere denunciationem sub accusatione. Quare dicamus conclu. istam D. Tho. licet non distinxerit inter crimina occulta & publica, intelligendã nihilominus esse de delictis quæ sunt in perniciem publicam, & probari possunt, & in quibus si iudici tantum denuncientur, nec offerantur testes & accusentur, esset periculum in mora, quæ exigeretur ad inquirendum, In huiusmodi inquam siue publica sint siue occulta debet, qui talia nouit, & probare popotest accusare, nec sufficit denunciare, vt in tali damno remouẽdo subleuetur iudex ab onere inquirendi, & facilius, ac citius, & securius illi damno occurratur, in alijs vero publicis & manifestis, quæ licet noceant bono communi, non tamen plurimum, nec est periculum in mora, & quæ iudex facile potest probare, sufficit denunciare, vt docet

hæc

hæc tertia conclusio posita, maxime quando in Rep. sunt instituti fisci, quia his ex officio incũbit quæ iuridice probari possunt, & scandalosa sunt, ac bono communi cuius ipsi custodes & ministri sunt nociua, accusare. Quarta conclusio.

Quando quis accusat ad vindictam propriæ iniuriæ, & satisfactionem damni sibi illati, non tenetur ex iustitia præmittere fraternam correctionem, etiam si crimen sit occultum in ore duorum vel trium, & sufficienter videat per illam correctionem prouideri, & bono communi, & suo priuato, modo id non faciat ex odio, & appetitu vindictæ, sed ex zelo iustitiæ.

Probatur. Qui vtitur iure suo nõ facit alteri iniuriam, pars læsa habet ius ad postulãdum punitionem sui læsoris, & satisfactionem damni sibi illati, etiam si ille emendatus sit, & pœniteat, ergo. Et confirmatur, quia accusat ex iustitia vindicatiua, quæ iustitia potius est in accusatore quam in iudice, & vt ait D. Tho. infra q. 108. destinaturque ad vindicandum & puniendũ illum qui læsit. Secundo iudex iuste puniet illum, ergo & pars læsa potest id iuste petere: Antecedens patet, quia hoc est officium iudicis, punire delinquentes, maxime eos qui delinquũt cum iniuria alterius: & ex officio tenetur magis prouidere bono innocẽtis læsi, quam nocentis, cum potior esse debeat ratio patientis iniuriam quam inferentis. Denique si hoc non liceret parti læsæ, esset dare ansam hominibus nequam, & facinorosis inferendi maiori audacia iniurias alijs. Quando autem læsor ille non est nociuus Reip. nec solitus similia perpetrare, sed ex fragilitate humana & passione damnũ illud intulit læso, offertque illi plenam satisfactionem, & quantum iudex posset ex lege præcipere, nullumque inde sequitur Reip. incommodum, quia eius punitio non est necessaria aliquo modo bono communi tunc contra charitatem reuera videtur, & ex odio accusare illum apud iudicẽ, & nolle recipere illam satisfactionem, quia lex charitatis obligat, vt non noceamus fratri, quando nocumentum eius nec bono publico nec nostro priuato necessarium est, quomodo res sese habet in hoc casu cum conditionibus appositis.

Nunc facile est diluere omnia argumenta in oppositũ. Ad illud Duran. dico. Christum satis aperte docere, se ibi agere de sola denunciatione Euangelica, quæ fit prælato cum dicat. Dic Ecclesiæ. Et ex ordine quem ibi in illo processu proponit, constet omnia illa tendere in emendam fratris. Ad argumentum Silu. respondeo, non esse parẽ rationem, quia cum denunciatio Euangelica tendat in emendam, in quam etiam suauius tendit correctio secreta, debet hæc quando creditur profutura præcedere: Accusatio autem habet alium finem, nempe punitionem ob bonum publicum, siue frater sit emendatus siue non, & ita nõ est necessario præmittenda, nisi in casibus dictis.

Opinio Caiet. non est omni ex parte vera, quia aliquando est licita accusatio, & nihilomius est præmittenda admonitio iuxta secundam partem quartæ conclu. Argumẽtum vero illius ostendit quidem nõ esse necessarium, neque debitum præmittere correctionem priuatam accusationi, quæ non solum licita est verum etiam debita, & in præcepto, vt in casu primæ conclu. hic à nobis positæ, in quo cum accusatio sit in præcepto, non exigitur vt præcedat illã admonitio. Vnde ratio Caiet. confirmat nostram primam conclu. Addo nec in eo solum casu licere accusare dimissa correctione, verum etiam in aliquo in quo accusatio non est in præcepto, vt cum quis accusat in propria causa, intendendo punitionem delicti, & compensam damni sibi illati, vt constat ex quarta conclusione hic posita.

Ad argumẽta probãtia opinionẽ quã habuit Soto in suo opuscu. de tegẽdo secreto.

Primum, & secundum argumentum probant aperte nostram primam conclusionem: nempe quando accusatio fit ob bonũ publicum, ita vt oporteat punire delinquentẽ, non esse necessariam præuiam correctionẽ.

Ad tertium, dico, iura non exigere talem ordinem, vt correctio præcedat accusationem, quia iura tantum proponunt quæ conueniunt accusationi per se in foro externo, vt iusta sit iuridice, & ita tantum exigunt vt detur libellus accusatorius, & probetur delictũ: Quando autem in foro animæ debeat præcedere, quando non, hoc non pertinet ad iura, nec ciuilia nec Canonica, sed ad ius diuinum cuius explicatio & cognitio incumbit Theologo, & à quo id petendum est, Iuristæ enim & Canonistæ solum considerant ista in ordine ad causas forenses, nõ in ordine ad forum animæ: ideo nos qui agimus Theologos, explicauimus quando exigatur, & quando non.

Ad quartum dico similiter, iudicem externum non reijcere accusationem, etiam si nulla præcedat correctio, quia in foro exteriori, modo habeat accusatio illa quæ requirit ius

rit ius humanum, iudicatur iusta, arbitratur que iudex accusantē recte & christiane procedere, nec spectat ad eū, inquirire an prę stiterit quæ exigit forū interius animæ. Quod si non præstitit, iudicabunt illud iudices animæ, nempe Deus & confessarius, & ab eis reijcietur tamquam iniusta & iniqua. Ad quintum verum est antecedēs, vt ex quarta conclu. nostra constat, neganda tamen consequentia, quia in propria causa, habet vnusquisque ius ad petendam punitionē delicti, vel satisfactionem sui damni, siue frater sit emendatus siue non: in causa autem communi, cum accusatio solum fiat ob bonum commune, efficitur, vt si bono cōmuni possit sufficienter prouideri per solam emendam delinquentis, tunc non liceat accusare, quin prius tentetur illa via suauior, quia bonum commune curandum quidem est, sed quantum fieri potest, cum minori, iactura & damno fratris. Respondeo etiam, nō esse idem iudicium de accusatione in causa propria & in causa communi, quia accusatio quæ est propter bonum commune, est à iustitia legali, & ideo si hoc bonū possit alia via haberi, nempe correctione quæ mitius medium est, præmittenda est correctio, quādo autē quis accusat in causa propria, tunc intenditur tantum vindicatio propriæ iniuriæ, & punitio delinquentis, & consequentes bonum illius qui iniuriā passus est, quæ proprie pertinent ad iustitiam vindicatiuā, siue ille delinquens sit correctus siue non, & ideo tunc non exigitur præuia admonitio.

Ad sextum, dico, iudices inquerentes & recipientes testes nulla præuia monitione, supponere delicti infamiam, vel indicia sufficientia, vel clamorosam insinuationem, quibus positis illud delictum iā non est pro proprie materia correctionis fraternæ, sed accusationis, tendentis in solam punitionē delinquentiū. Quod si nihil horum existat & inquirant de aliquo sine præuia monitione, male agerent. Vnde neque iudices possunt procedere nisi iuxta conclusiones hic positas, idem dicimus de fiscalibus.

Ad vltimum dico, in tali casu satis esse denunciare iudicialiter, & indicare testes iudici, absque eo quod detur libellus accusatorius & producantur testes ab ipso, si ita prouideatur bono communi sufficienter. Quod si illi hac via non prouideatur sufficienter, propter periculum moræ, vel quid simile, vt in hæresi, in proditione ciuitatis, & accusando videat probabiliter prouideri tenetur tunc accusare, etiam cum periculo vitæ, quia vita & omnia temporalia exponenda sunt pro bono communi.

QVANDO OBLIGENT PRECEPTA & edicta superiorum.

EX his facile est explicare, quando obligent præcepta & edicta superiorum, quibus pręcipimur denunciare & indicare delicta quæ nouimus: qualia sunt edicta Inquisitorum & Episcoporum, & quæ fiunt in visitationibus. Sit prima regula.

Peccata illa in damnum publicum, quæ iuxta conclusiones hic positas tenemur accusare, siue occulta sint siue manifesta, tenemur quando illud edicto præcipitur, denunciare iudici.

Patet nullo posito edicto ex charitate & iustitia legali tenemur ista ob bonum commune accusare, si probare possumus, vel saltim denunciare, ergo multo magis quando existit edictum & præceptum superioris.

Secunda conclusio.

Peccata in damnum publicum, in quibus iuxta conclusiones positas non tenemur accusare, nisi præcedente secreta admonitione, si illa non sit adhuc adhibita, non possumus neque stante edicto illa denunciare, vel accusare, quin prius admoneamus priuatim.

Ratio est, quia præcepta superiorum semper sunt ita accipienda, vt non tollant legē naturalem, & diuinam, quam tenemur seruare cum fratribus, aliter continerent intollerabilem errorem, nec obligarent. Docet hoc optime & copiose Nauar. Inter verba conclu. 6. nu. 281. Quod si iam sit adhibita secreta admonitio, nec emendatus est, est denunciandus & accusandus: tum quia id præcipitur edicto, tum vero, quia etiam si non esset tale edictum, teneremur nihilominus propter bonum commune ex charitate & iustitia legali. Si vero emendatus sit, non est denunciandus. Quia in his edicta nil aliud efficiunt, quam excitare homines ad denunciãda vel accusanda crimina, quæ nocent bono communi vel particulari alterius, ad quod iam vnusquisque ex iustitia legali tenebatur, vt optime Soto De tegendo secreto mem. 2. q. 6. & Nauar. Inter verba conclu. 6. num. 232. Sicut enim quando huiusmodi crimina iam sunt omnino emendata, neque imminet damnum commune vel particulare, non tenebamur accusare vel denūciare, vt constat, similiter neque posito edicto. Tenemur autem, si delinquens ductus sit in

sit in iudicium, & nos vocemur in testes iuridiceque interrogemur veritatem quam nouimus testari, Ita Abbas c. Dilectus. De excess. prælat. Et Felinus in c. Intimauit. De testibus, & Nauar. loco cit. nu. 233.

Tertia regula.

Delicta quæ iuxta conclusiones supra positas denunciare possumus vel accusare, non tamen tenemur, si iam omnino emendata sint, nec propter edictum tenemur illa denuntiare, vel accusare, Si vero nondum sint emendata tenemur denuntiare, ac si probare possimus accusare: quando iā precessit priuata admonitio, nec per eam frater emendatus est.

Prior pars huius tertiæ regulæ constat eodem modo quo vltima pars proxime præcedentis. Posterior vero patet, quia cū huiusmodi non teneamur denunciare vel accusare, possumus tamen, sunt hæc in quibus accusatio vel denunciatio quamuis non sit in præcepto, est tamen licita: edicta autem superiorum obligant in omnibus licitis & honestis.

Ex his fit hæreticos, & committentes delicta contra fidem & religionem nostram, siue directe siue indirecte, proditores ciuitatum vel Principum, & similes esse simpliciter denunciandos, & illos omnes quos Officium sanctæ Inquisitionis suis edictis præcipit accusari vel denuntiari, cum horum punitio sit necessaria bono cōmuni: in alijs vero criminibus seruandæ sunt regulæ hic positæ. Vltima regula.

In delictis quæ sunt in proprium damnum, & in causa propria, non obligatur quis per edictum denunciare. Quia licet præceptum superioris obliget in licitis, & hæc accusatio sit licita, possum tamen, estque consilium Euangelicum condonare proprias iniurias: præsumendumque est, prælatum in suis edictis liberum semper relinquere subditum ad sequenda concilia Euangelica.

Difficilior tamen quæstio est. *Quanto tempore duret obligatio horum præceptorum?* Verbi gratia proponunt Episcopi & Inquisitores sua edicta singulo quoque anno, & aliquando nullum asignant tempus intra quod eis denuncientur delicta, sed simpliciter præcipiunt, vt quicunque hæc vel illa nouit, denunciet ipsis: aliquando vero præfigunt tēpus & dies, tenebimur ne denunciare intra illud tempus? Vel sufficit intra illum annum.

Similiter, Præcipitur vt omnes tali die conueniant in Ecclesia ad audienda edicta, tenentur ne omnes conuenire?

Quo ad primum dubium F. Ioannes à Peña sic sentiebat, vt qui habuit notitiam edicti, quam primum promulgatum est tenetur si prefigatur tempus, intra illud tempus reuelare, si vero non præfigat tempus, quam primum commode poterit. Quod si edictum non venit in eius notitiam quādo promulgatum est, sed elapsis iam tribus mēsibus vel amplius, non teneri iam ad reuelāda crimina ratione illius edicti, quamuis poterit teneri alias ex iustitia legali vel charitate, iuxta conclusiones supra positas.

D. Nauarrus cap. 28. nu. 33. ait obligationem horum præceptorum quando præfigūt tempus durare intra illud tempus, cū ipsum edictum aperte illud exprimat: quando autem non præfigitur tempus, quam primum poterit, & manere illi hoc debitum quam primum poterit per totum annum. Probant ex cap. Cum delicti. De dolo & contumacia, vbi habetur, vt qui citatur Romā, aut coram alio iudice distanti, teneatur comparere quam primū potest, manetque illi hæc obligatio per totum annum, similiterque esse iudicandum de huiusmodi edictis. Vnde si habeant hæc annexam excommunicationem vel censuram, incurrunt illā qui intra tempus non denunciant, quando præfigitur tempus, quando autem non præfigitur, si sint negligentes toto anno.

Ad maiorem horum intelligentiam. Sit prima conclusio.

In peccatis quæ iure naturæ & ex iustitia legali accusanda sunt vel denuncianda, iuxta conclusiones superius positas, tam diu durat obligatio denunciandi vel accusandi illa, quam diu durat necessitas boni communis vel particularis, ratione cuius tenemur illa accusare.

Patet, quia in his edictum id præcipit quod iā alias simpliciter & iuræ naturæ ac ex iustitia legali tenebamur, quo fit vt sicut ius naturæ tamdiu obligat quamdiu necessitas durat, similiter obiget edictum.

Secunda conclusio.

In delictis accusandis vel denunciandis seruanda sunt ad litteram edicta superiorum, nisi euidens sit continere illa aliquid contra ius diuinum, vel naturale: quod si res dubia sit, obediendum nihilominus est.

Quia id examinare non pertinet ad subditos, neque priuatas personas, sed iudicandum est, illud iam esse optime à superiori discussum. Tertia conclusio.

Edicta in quibus perfigitur tempus, obligant intra illud, quando peruenerint ad notitiam, ita vt intra illud non denucians (sicut explicatum est in

est in regulis positis) sit inobediens & incurrat censuram illi edicto appositam. Quæ vero non præfigunt tempus, & innouantur singulis annis, vt edicta Inquisitorum, & Episcoporum, habent vim, & durat eorum obligatio toto anno.

Quia eo ipso quo innouantur singulo quoque anno, ostendunt esse animum superioris, vt per totum annum duret obligatio, vt qui vno anno illud nesciuit, vel non denunciauit, alio anno id efficiat, & domini, Inquisitores interrogati explicarunt hunc esse animũ ipsorum, vt duret obligatio illa per totum annum. Quarta conclusio.

Præcepta quæ proponuntur in particularibus visitationibus, vel Episcoporum in suis opidis, vel prælatorum in suis religionibus (quæ visitationes certo tempore solent finiri) non obligant illos, quibus non innotuerunt, nisi expleto tempore visitationis.

Quia pro illo tantum tempore feruntur, nisi aliud prælatus explicauerit. Vnde existimo, religiosum qui intra tempus visitationis non obediuit edicto & præcepto sui prelati, licet peccauerit, post transactum tamen illud tẽpus, nõ teneri iã ad denunciandũ, nisi alias teneretur simpliciter, & citra vllum edictum ex iustitia, vel charitate: quia ista præcepta spirant cum visitatione, quod confirmat communis consensus & vsus. Vltima conclusio.

Quando publico præconio solet indici, tali die promulgandum edictum in templo, simulque præcipitur, vt omnes ibi conueniant sub certa pœna: in locis populosis & magnis non videntur omnes ita obligari vt nullus desit, neque adeo stricte, vt qui non adfuerit peccet, & incurrat illam pænam, censetur enim id impossibile in magnis opidis, sed sat est, vt maxima par sibi conueniat, quæ valeat contenta in illa edicto referre.

Patet hæc ex vsu & pietate, non enim est credendum, Inquisitores & prælatos, viros vtique prudentes, velle obligare cum censuris omnes ciues ad rem adeo difficilẽ & moraliter loquendo fere impossibilem, quod si dixeris, poterit vnusquisque, cum non omnes obligentur nullo dẽpto, deesse & ita nec vllus venire. Respondeo non licere, & ita teneri vnumquemque qui infirmitate aut alio iusto impedimento non prohibetur, hora commoda adire templũ, in quo proponendum est edictum, & si locus fuerit introire. Ex quo sequitur, vt si pluries legatur edictum in eodem templo, teneantur omnes adire, non eodem die, sed aliquo vnusquisque, satis enim est semel audiat. Quæ omnia intelligenda sunt, nisi aliter ille

superior explicauerit, tunc enim obediẽdũ est sicut ipse explicauerit. Religiosi vero quando non promulgãtur edicta in suis domibus, non tenẽtur exire claustra ad illa audienda, nisi aliter iudex explicauerit, sic enim decet eorum statum, & ita est in vsu.

Ex his facile quoque explicantur duæ illę quæstiones Prior est:

AN POSSIM IVRARE ALIcui nullo modo me illum accusaturum.

SIlu. Acusatio §. 6. dicit licere de præteritis delictis id promittere, cum iam trãsierint, nec noceant, non autem de futuris quæ possunt nocere. Sed cũ aliqua ex pręteritis, etsi iam non noceant, oporteat tamẽ puniri ob bonum commune, propter quod iure naturæ, & ex iustitia legali tenemur accusare autorem illorum, dicendum est, in delictis in quibus iuxta conclusiones illas supra positas, tenemur ex præcepto illa accusare, ob bonum publicum vel priuatum, siue pręterita sint siue futura, nõ posse me iurare alicui, nõ esse illũ à me accusandũ, neque si ita iurauerim teneri me ad seruãdũ iuramentũ illud: quia nõ possũ iurare me violaturũ legem naturæ, & præcepta ad quæ teneor, nec iuramentum compellit ad rem illicitam, ex illa regula cap. Quanto. De iure iurando & 2. q. 4. Can. Inter. Idem docet D. Aug. in psal. 81. Et habetur 23. q. 3. c. Finali. *Qui non custodiunt proximum, consentit.* Et Can. Error. dist. 83. *Iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis.* De illis autem delictis quæ non tenemur iuxta conclusiones positas accusare, possumus id promittere sub iuramẽto, quia quę in facultate nostra sunt, promittere & iurare possum⁹. Secũda quæstio est.

AN QVIS POSSIT ACCIpere pecuniam ne accuset.

DE hac quæstione multa Silu. Acusatio §. 11. agit enim ibi Legistã potius quam Theologum, sed vnico verbo respondeo, in causa propria partem læsam posse accipere præter satisfactionẽ, aliquã pecuniã ne accuset, quia ius quod habet ad accusandum, nascitur ex iniuria accepta, vnde est quid temporale, & æstimabile prætio. Alij vero vt fisci qui tenentur accusare ex officio, vel reliqui qui tenentur ex iustitia legali, quando tenentur accusare ex præcepto, nullo modo possunt accipere pecuniam, neque vt accusent, neq; vt non accusent, sed tenentur illã restituere:

Quia

Quia nemo potest accipere pecuniā, vt faciat quod tenetur, vel cesset ab eo, a quo tenetur aliquo pręcepto abstinere, sicut nec iudices possunt accipere pecuniā, vt condemnent, vel nō condēnent reū. Similiter neque possunt accipere peccuniā, ne accusent, quādo licet quidē eis accusare, sed nō tenentur ex præcepto. Primo quia ius illud quod habent ad accusandū, vel ex iustitia legali vel ex obligatione sui muneris, habet se vt quid spirituale, & ita non potest vendi, nec pecunia æstimari. Secūdo quia quod hi nō accusent cū possint, est quædā gratia & cōsequēter nō est prætio ęstimabilis. Vlti. videam⁹.

Controuersia III.

QVAE PERSONAE POSsint accusare & quæ non.

DIco primo quatuor genera hominū posse accusare, primo crimen priuatū pars lęsa, quia iure naturæ de iniuria accepta licet cuiq; proclamare apud superiorē. Ita habetur in l. Finali ff. De priuatis delictis. Videtur huic simile illud Christi. Luc. 18. *Deus non faciet vindictā electorū suorū clamantiū ad se die ac nocte?* Qui locus adducitur ad idē institutū. ca. Licet. De Accusa. Apoca. *Vidi animas interfectorū clamantiū, iudica domine sanguinē Sanctorum, &c.*

Secundo potest de his quę sunt in damnū publicū quiuis ex iustitia legali accusare, vt cōstat ex dictis in hoc articulo, præter illos quibus dicemus id esse prohibitum.

Tertio potest ac tenetur accusare ex officio fiscus, vt patet ex legibus priuatis cuiusque regni in Castella partita 4. tit. 18. leg. 12. in nostro regno & in alijs Aragonū in titu. De officio fisci, Ex iure cōmuni pertinet ad fiscū habere curā ærarij publici, quo fit vt etiā si causa sit priuata, si tamē cōmittens tale delictū, tenetur per legē soluere aliquam pœnā pecuniariā fisco, tunc fiscus tenetur illud crimē ex officio etiā accusare, tamquā procurator ærarij publici, vt optime docet Silu. Accusatio §. 4. Pertinet ad eundē ex officio accusare omnia delicta, quę cedūt in perniciē publicā, quia si hoc cęteris incūbit, multo magis ipsi, cuius officiū est accusare quæcūq; bono cōmuni nocent. Debet autē in accusationib⁹ seruare correctionē, & alia ad quę cæteros accusatores diximus teneri, quia officium fisci non de obligat ipsum à præceptis charitatis & iustitiæ.

An autē debeat vel posit fiscus accusare crimina, quæ sunt in damnū priuatū aliorū. Soto

nō audet suā mentē aperire, solū dicit, nec S. Tho. nec alios sāctos patres id probasse, cū ex iure cōmuni soli parti lęsę id cōpetat: cęterū quia iā id cōsuetudine receptū est, nolle se de hoc iudicare. Nihilomin⁹ dico esse optimā cōsuetudinē, vt quādo pars lęsa nō proclamat, fisc⁹ accuset peccata etiā particularib⁹ nociua. Primo, quia qui nocet mēbro, nocet etiā corpori, & qui nocet priuato ciui nocet etiā Reip. Secūdo ne maneāt delicta impunita, vt notat l. Si ita vulneratus ff. Ad legē Attiliā. Debet autē fiscus nō temere accusare, sed sufficiēti infamia vel manifestis iudicijs pręcedētibus: Propter quod est optima cōsuetudo quę in tribunalib⁹ hui⁹ regni obseruatur vt iudex ex his quę ad ipsū deferūtur, expēdat an sit talis delinquēs dign⁹ qui iuste accusetur: & cū id cōstiterit, offert fisco ea per quæ cōstat illū iuste accusari, vt tunc & non aliter accuset.

Quarto possūt & debēt etiā ex officio accusare alij ministri iustitiæ, vt vigiles ciuitatis, & custodes itinerū, qui munera illa accipiūt, pręstito iuramēto se accusaturos delinquentes contra bonum commune: debent autē accusare iuxtam doctrinā supra positā.

Prohibētur autē ab officio accusandi tria genera hominū: quidā in pœnā suorū delictorū, quia accusatio auctoritatē desiderat accusantis, alij ob decentiā, ne accusatio illa videatur procedere ex odio, alij vero ob reuerentiā sui status, quia videtur indignū & alienū à suo statu accusare. Primo modo prohibētur accusare excōmunicati, & infames vt proditores publici, concubinarij, vsurarij, & quicunq; iure infames sunt, vt habetur 2. q. 1. can. Prohibētur & ff. de Accusatio. l. Qui accusare. cū tribus seqūe. Nec solum prohibētur à iuridica accusatione, verū etiā à secreta admonitione iudicis, vt habetur c. Cū dilect⁹. extra, De accusatio. Quod intelligendū est, quando crimen non est in perniciē Reip. nā si tale sit, tunc possunt & tenētur saltim denūciare, quia ita exigit bonū cōmune iure naturali, cui ius positiuum nō potest derogare. Secūdo nō possunt accusare filij parētes, nec contra, nec serui dn̄os suos, aut subditi suos superiores, vt obseruāt DD. in c. Insinuante: Qui clerici vel monachi. quia talis accusatio videtur indecens, & præferre nescio quid odij, possūt tamē illud quādo exigit bonū cōmune ex charitate & iustitia legali denūciare 2. q. 7. cā. Clericos. Et can. Oues. Huc redducitur lex illa Qui accusare. ff. De accusatio, vbi prohibētur accusare aliqui ratione sexus, ætatis, vel

conditionis. Sed nihilominus omnes tenentur denunciare, quādo bnū cōmune ita postulauerit, quia cura boni cōmunis nulla lege humana tollitur, vt optime ait Caiet. hic in cōmento. Tertio modo, prohibentur accusare ratione sui status clerici, petendo punitionē, nō modo in causa sanguinis, verum etiā quando delictū sine effusione sanguinis est publica vindicta puniēdū, vt docet Silu. Accusatio §. 4. Et habetur can. Sicut sacerdotes 2. q. 7. Et extra De homicidio cap. De cætero, & dist. 50. can. Periculosum. Possunt tamen accusare vel ad consulendū bono publico, vel ad præueniendū damnū imminens alicui proximo, vel ad recuperanda bona sua, etiam si sciant illū accusatū capite plectendū, præmissa protestatione, se non accusare illū petendo sanguinis vindictam, sed vel ad obuiandum damno publico vel particulari alterius, vel ad res suas recuperādas, vt habetur cap. Prælatis. De homicidio lib. 6. & cap. Postulasti extra De homicidio. c. Episcopus, Ne clerici vel monachi in sexto. Ita Innoc. in c. Qualiter & quando, De accusatio. Panor. cap. Dilectus. De excessibus prælatorum, Azpilqueta in cap. Inter verba conclu. 6. nu. 155.

Sed ad quid tenentur qui accusare debent, quando non accusant?

OBseruemus primo, tribus modis posse aliquem teneri ad accusandum, primo ex pacto firmato iuramento vt vigiles ciuitatis, & custodes montiū. vel itinerū: secundo ex officio vt fiscus: tertio ex iustitia legali qua obligamur ad curandū bonū cōmune, quomodo tenetur quiuis accusare quæ sunt in damnū cōmune, sicut explicatū est. Inter hos existit discrimen, vt hi postremi tantū teneātur ex iustitia legali, & consequenter ex precepto obedientiæ, quando illa accusatio est in præcepto: primi autē & secūdi, qui ex pacto vel officio, tenentur ex iustitia cōmutatiua; ideo nāque acceperūt illa officia à Repub. vt prospicerent bono communi, accusando quotiescunque tenerētur: pactū enim & officium illud addit obligationi naturali accusandi, obligationem iustitię commutatiuæ.

Obseruemus secundo, illum cuius causa agitur cōtra reū posse lędi in duplici bono, vel in iā sibi proprio & possesso, vt si Respu. datur in suo ærario, vel in bono ei appropiando ex iusta lege, vt cū quis transfert pecūnias ex vno regno in aliud contra legē, ille pecunię & pœna taxata à lege sūt appropianda fisco. Sit Prima conclusio.

Qui solū tenetur accusare ex iustitia legali, non casans peccat cōtra præceptū naturale & iustitiā legalem, non tamen tenetur ad restituendum.

Quia hic solū peccat per inobedientiā, & sine debito restituendi. Secunda conclusio.

Qui tenetur accusare ex pacto vel officio, & non accusat quando tenetur ex præcepto, tenetur restituere, nō solum bonum propriū & possessum in quo læsit delinquens ille, quem debebat accusare, verum etiam bona ex lege appropianda & applicanda Reipub. vel Principi.

Vt fiscus qui nō accusaret furtū factū ex ærario publico, teneretur restituere, quidquid ex illo ærario acceptū est, custos vel portitor qui non accusaret crimina, quorum autor pecuniaria pœna puniendus est, tenetur illam restituere, vnde custos qui videt extrahi pecunias, equos, vel merces è regno, & dissimulat, cū teneretur accusare, debet soluere vel Reipu. vel his quib⁹ illud pertinet, pœnā ad quā fuissent isti rei cōdēnati: prima pars constat, quia qui nō accusat furtū, cū possit & teneatur, consentit aperte in illud, ergo tenetur illud restituere, sicut custos vineę qui non anuntiat dño detrimentū vineę, tenetur illud ipsi restituere vt vidimus q. 64. ar. 7. Circa verbū mutus & nō manifestans. Secunda pars etiam probatur cōtra Silu. Restitutio cap. 3. Isti debent ex iustitia cōmutatiua efficere quantū in ipsis est, vt pœna illa aplicetur, iustitia autē cōmutatiua obligat ad restitutionē: ergo. Secūdo huiusmodi ministri poti⁹ sunt exequutores pœne iā statutæ à lege, quā accusatores, cū nō requiratur vt reus ille teneatur soluere illā pœnā alia noua condēnatio, quā ipsum esse captū in illo delicto, & fraude, executor autē negligēs tenetur ad restitutionē, ergo. Dico nihilominus, dupliciter posse istos excusari à restitutione, primo si in pacto illo & acceptione officij tātū se obligarūt ad accusandū, nō tamē ad restituendū, secundo ex virtuali intentione aliquo modo sufficienter significata nō obligādi se ad restitutionē, quę virtualis intentio colligi potest ex his quę interuenerūnt inter paciscentes, quę nō cadūt sub arte, sed relinquūtur arbitrio prudētis. Et in hac parte maxime habet locū vsus, sunt enim quā pauci qui restituant eo quod nō accusarunt, nec cōfessores solēt illos obligare, imo forte nec pars lęsa cōmuniter censet sibi deberi talē restitutionē. Vide quę diximus ar. vlt. præcedētis questi. Nā quę ibi docuimus in fauorē iudicū, potiori tit. sūt accipienda in fauorem accusatoris.

In calce huius art. videamus

Contro-

Controuersia IIII.

REVELANS IVDICI ECCLE*siastico vel seculari verum fratris crimen, sed occultum & contra ordinem iuris, ad quam satisfactionē teneatur.*

NOn est hic quæstio de illo qui ad Prelatum vt patrem crimen fratris defert, seruato ordine correctionis, vt ab illo corripiatur: sic enim deferens crimen illud iuste agit, cum famæ & cuius bono salus animæ præferenda sit: sed quæstio est de illo, qui ad iudicē Ecclesiasticum vel secularem ex odio crimē occultum fratris defert.

Obseruemus. Peccatum quatenus hic locus exigit, triplex esse, publicum, notoriū, & occultū. Publicū facit Nauar. in Manu. c. 27. nu. 250. multiplex, nos iuxta communem sacrorum canonum & DD. acceptionem dicamus publicum esse duplex, famosum, & manifestū. Famosum est, quod omnibus vel pluribus illius loci patet, & publica fama diuulgauit. Manifestū est duplex, aliud simpliciter, & aliud secundum quid. Simpliciter, quod multis populi in quo peccator existit, innotuit, quot autem esse debeant vt dicantur multi prudenter ex magnitudine populi sumendum est. Manifestū secundum quid est, quod plures in aliqua vicinia, collegio, vel monasterio norunt dicitur secundum quid, quia quod in tali vicinia, vel collegio est manifestum, ratione totius populi est dicendum occultum. Vnde manifestum simpliciter est publicum, manifestum autem secundum quid non est dicendum publicū. Notorium est duplex, aliud notorietate facti, & aliud notorietate iuris, notorietate facti, quod ex natura rei potest in hominum notitiam venire, vnde omne peccatum externum & si coram nullo teste fiat, est notoriū hoc modo: notorietate vero iuris, quod idoneis testibus in iudicio probari potest: notorium hoc secundo modo vocatur probabile, notorium autem solo primo modo improbabile: ita Glos. In c. Quis aliquādo. De penit. dist. 1. in verb. Secreta: & c. 2. De Apostat. Quo fit, omne peccatum publicum esse notorium, non tamen contra, nā quod duobus vel tribus innotuit, notorium est & probabile, nō tamē adhuc publicum, sed occultum vt ostendit Glos. cit. Ex his constat occultū esse quod non est publicum, & pauci sciunt, pro ratione loci in quo existunt, etiam si in iudicio probari posit.

Obseruemus secūdo, peccatum fratris aut tale esse, vt ei tantū noceat & non alijs, aut tale, vt alijs actu noceat, vt furta, homicida, & qui actu inducit alios ad peccandum, aut tale, vt et si non noceat actu & semper, ex suo tamen genere natum est inferre scandalum, & viciniam inficere.

Obseruemus tertio cum iustitię effectus sit æqualitas, charitatis vero (cum sit amor) optare vt frater omni bono abundet, variā esse harum virtutum obligationē, diuersum quoque ius, & alterū altero latius se extendens: nā iustitia obligat ad ea sine quibus non potest consistere æqualitas, charitas vero ad ea sine quibus non potest constare vera amicitia: quo fit, vt quęcūque exigit amicitia exigat charitas, & quęcunque exigit ęqualitas exigat etiam iustiti a.

Quarto obseruandū est, ad æqualitatē pertinere, vt vnusquisq; gaudeat re sua, & iure quod in illā habet, & consequēter pertinere ad iustitiam, quę est efficiens æqualitatis, vt nemo re sua vel iure suo priuetur, quod si priuat[9] fuerit illi restituatur. Quod vero cō feratur alicui quod ei vtile est, & cōferri potest, etiam si nullum habeat ius in illud, non est iustitiæ, cū nō sit debitū, est tamē charitatis, quę optat amico omne bonū ei cōgruens, Vnde priuans fratrē re inquā habet ius agit contra iustitiā, priuans autē fratrē re in quā non habet ius, ipsi tamē maxime vtili, peccat contra charitatem, quamuis non contra iustitiam.

Tandem cum fama sit opinio bona, quæ de aliorū virtute habetur ab omnibus, sub hominū autē iudicio & censura nō cadāt arcana cordis, & omnino occulta & improbabilia, vt habetur can. illo Erubescant. Dist. 32. Sed ea tātū quę natura sua publica sunt, ideo tandiu vnusquisque habet ius, vt de ipso alij bene opinētur, nō quādiu est vere bonus & innocens, sed quādiu ita vixit, vt nullū crimē ipsius sit notoriū notorietate iuris, nec idoneis testib[9] in iudiciū deferri possit. Quod si cōmisso aliquo crimine notorio notorietate iuris & probabili in iudicio, adhuc bonā opinionē retineat, & qui illud norunt sileant, id faciūt ex debito charitatis, nō ex iustitia, quia eo ipso quo cōmisit crimē ita notoriū & probabile, quātū in ipso est, amisit iā ius in bonā opinionē. Cæterū bonā opinionē quā iustitia sic delinquēti nō cōfert cōcedit illi charitas, cū sit amicitia, quia amicitia nō curat an ea quę cōfert amico, debita sint illi, sed an sint illi vtilia, & necessaria, & quæ commode ipsi exhiberi possint.

Sit prima conclusio.

Deferens in iudicium peccatũ publicũ quodcũque illud ſit, ad nullam tenetur reſtitutionẽ, imo neque peccat quouis modo illud reuelans, niſi ex odio id fiat.

Probatur prior pars: Quando peccatum eſt publicum, iam non lęditur fama ſic peccantis, nec habet iſte ius in ſuam famã, nec reuelans illud ſiue in iudicio ſiue extra iudicium aliquã illi infert iniuriã, vbi autẽ nulla infertur iniuria, nullum exiſtit debitũ reſtituendi, ergo. Probatur ſecunda pars, omne peccatũ aut eſt contra iuſtitiã aut cõtra charitatẽ, reuelare crimẽ publicũ non eſt cõtra iuſtitiã, vt iam conſtat, neq; contra charitatẽ, probo: violatur charitas, quãdo vel actu nocemus proximo, vel deſideram⁹ nocere, in hoc caſu non nocemus illi actu, cũ fama ipſius iam ſit omnino læſa, nec deſideramus nocere, cum id non fiat ex odio, ergo. Eſt tamen ad minus veniale, niſi ob aliquẽ honeſtũ finem reueletur, vt alij ſibi caueant, vel quid ſimile: quia quãdo ita profertur, eſt aliquod damnũ fratris ſine vllo commodo.

Confirmatur propoſita concluſio, primo experiẽtia, nullus enim ſane mẽtis eo quod peccatum publicũ alicuius retulerit, iudicat ſe obligatũ ad aliquã reſtitutionẽ, vel pec. mort. cõmiſiſſe, ſecundo D. Tho. ſup. q. 62. ar. 3. ad 2. Duos tantũ caſus cõſtituit, in quibus lęditur fama proximi, quando falſum illi imponitur, vel quãdo occultum peccatũ ipſi⁹ reuelatur: vnde quãdo verũ eſt, & publicum, referens illud non lędit famã eius, & ex conſequenti nec peccat, nec ad vllã tenebitur reſtitutionẽ. Secunda concluſio.

Deferre in iudicium crimen, quod non eſt notoriũ notorietate iuris, nec probabile per idoneos teſtes, pec. mort. eſt contra charitatem & iuſtitiã teneturque qui illud ita reuelauit ad reſtitutionem.

Probatur cum vnuſquiſque habeat ius, vt bona opinio de ipſo habeatur, maneatque fama ipſius omnino illęſa, quamdiu crimen ipſius occultum omnino eſt & improbabile, reuelans crimen fratris ſic occultum & improbabile, expoliat illũ ſua fama, & iure quod in illam habet, expolians autẽ fratrem re ſua & iure ſuo, peccat ſimul contra charitatem & iuſtitiam, teneturque ad reſtituendum, ergo. Debet propterea qui ſic occultũ fratris ſui crimen propalauit, plane & aperte aſſerere in iudicio, ſe ex malitia aut imprudentia illud dixiſſe, & in eo fuiſſe deceptum, & dixiſſe falſum, cum hac via non mẽtiatur, ſed dixerit falſum practice iuxta ea quæ ſuperius docuimus q. 62. ar. 2. Contro.

15. Nec alia eſt efficacior via ad reficiendũ damnum, quod fratri ſuo in iudicio intulit.

Sed obiicies in hanc concluſ. Chriſtus nemini conceſsit facultatẽ, deferendi delictũ fratris in iudicium ante correctionem fraternam, ergo ante illam habet vnuſquiſque ius in ſuã famam, & defferre delictum ipſius in iudicium illa pretermiſſa, erit peccatum etiam contra iuſtitiam. Reſpõdeo verũ eſſe, Chriſtum non facere talẽ facultatem, ſed non inde ſequitur, committentem crimen quod iuridice probari poteſt, habere ius in ſuam famam ex iuſtitia, cum iure naturæ eo ipſo quo tale crimen commiſit, amiſerit tale ius, retinet autem illud ex ſola charitate, vt expoſitum eſt.

Tertia concluſio.

Reuelans in iudicio peccatum fratris notoriũ notorietate iuris, & quod iuridice probari poteſt occultum tamẽ & nulli omnino nociuũ, nec actu nec poteſtate, peccauit quidem contra charitatẽ, non tamen contra iuſtitiam, nec tenetur ad reſtitutionem.

Probatur. Expolians alium re in quã nõ habet ius, illi tamẽ vtili & neceſſaria citra aliorum præiudicium, peccat quidem (vt cõſtat) contra charitatem, non tamen cõtra iuſtitiam, cum committens crimen quod in iudicio probari poteſt, licet maneat illud occultum, iam non habeat ius in ſuam famam qui reuelat illud in iudicio, & expoliat illũ ſuam fama, expoliat quidem illum re ipſi vtili, & neceſſaria, non tamen re in quam habeat ius, ergo talis infamator licet peccet contra charitatem, non tamen contra iuſtitiam, & ita penitebit quidem de peccato ſuo ad nullam tamen tenebitur reſtitutioné quia vbi iniuſtitia non eſt, nec debitum reſtituendi. Quarta concluſio.

Reuelans in iudicio peccatum fratris iuridice probabile, quod eſt in damnum aliorum, reuelatque non ex odio, ſed ne illud alijs noceat, nullo modo peccat.

Non contra iuſtitiam, cum his qui tale peccatum commiſit, eo ipſo quo probabile eſt, non habeat ius in ſuam famam, nec contra charitãtem, quia cum iure naturę potior ſit ratio patientis iniuriam quam inferentis, quando peccatum fratris eſt alijs nociuum, nec alia via commodius illi occurri poteſt, quam deferendo illud ad iudicem, recta ratio docet, vt illud deferatur. Dico nec alia via commodius illi occurri poſſe, quia ſi ſecreta admonitione, vel alia via ſuauiori adduci poteſt peccator ille, vt recipiſcat, nec noceat, contra charitatẽ eſt de ſerre

crimen

crimen illud occultum in iudicium. Vnde furem occultum volentem restituere quæ rapuit, vel prudenter timetur similia damna illaturũ, si crimen eius iuridice probari possit, etsi occultum, licet & expedit deferre in iudicium.

ARTICVLVS II.

An accusatio debeat fieri in scriptis.

PRima conclusio.

In rebus grauibus debet fieri in scriptis. Primo ratione iudicis, quia cum sit medius inter accusatorem & reum, ad examinãda & dicernenda allegata & proposita ab vtraque parte vsq; ad definitionem causæ & sententiam, debet in illo examine cum certitudine procedere, quod nequit ob defectum & infirmitatem memoriæ humanæ, nisi quæ proponuntur scriptis mandentur. Secundo ex parte accusatoris, quia si deficit in probatione, exponit se pœnæ talionis, aut alicui alteri, vnde ne valeat negare crimen quod reo imposuit quando illud non probat, oportet in scriptis accusetur. Tertio, ex parte rei, quia debet crimina sibi abiecta repellere, & purgare, quod ex fragilitate etiam memoriæ non ita commode posset, si solo verbo & non scripto ipsi traderentur. Hæc conclusio nõ est de iure diuino, nil enim tale continent aut innuunt sacre litere, nec de iure naturali, quia ius naturalæ idem est apud omnes, apud Romanos autem per oratores proponebatur causa. Et Acto. 24. Iudæi adduxerunt oratorem ad accusandum Paulum: sed est de iure humano, habetur enim in vtroque iure, in Canonico 2.q.8. Can. Accusatorum qui est Calisti Papæ epistola 2. ad Episcopos Galliæ: Can. Quisquis & Can. Qui crimen. In iure Ciuili. l. Si cui. ff. De accusatio. Nec repugnat canon Stephani Per scripta, eodem loco vbi ait ne fiat accusatio per scripta: precipit enim nequis absens per epistolam alium accuset, sed præsens accedat, & in iudicio compareat.

Secunda conclusio.

In leuibus non est necesse fieri accusationem in scriptis, sat est fiat solo verbo.

Ita habetur. l. leuia. De accusa. vbi dicitur. *De plano leuia accusentur.* Idest solo verbo, & sine scripto, & figura ac strepitu iudicij vt bene exponit Bartho. Tertia cõclu.

In publicis & manifestis iudici non est opus scripto.

Quia neque hæc (vt diximus) oportet accusare, cum ipsi notoria sint, ac facile possit, & sine labore probare.

ARTICVLVS. III.

An accusatio reddatur iniusta per illa tria vitia, quæ dicuntur, in iure, calumnia, preuaricatio, Tergiuersatio.

OBser. cum accusatio fiat ob bonum publicum, vt delinquentes & rei iuste puniantur, posse accusatorẽ aut plus iusto fauere bono communi, & nocere reo, quod fit obijciẽdo illi falsa crimina, quod est calũnia: aut cõtra, pl⁹ iusto fauere reo quã bono cõmuni, quod fit duobus modis, aut nõ bene prosequẽdo accusationẽ, & probationẽ delictores, quod fit vel nõ obiciẽdo reo omnia crimina, quæ debet obijcere, vel admitẽdo falsas excusationes & defentiones rei, & hic deffectus dicitur præuaricatio, seu collusio, nam quando ita agitur in causa, colludunt interse accusator & reus, quo vitio non modo accusator verum etiam testis, aduocatus, & iudex, & alij ministri iustitię peccare possunt, non recte suum munus exequẽtes, sed contra ordinem iuris fauentes reo, Vel potest secuundo modo fauere reo contra bonum commune, desistendo & retrocedendo à iusta & debita accusatione, & hic deffectus dicitur tergiuersatio.

Obseruemus secundo, non quãcunq; obiectionẽ falsi criminis esse calumniam, sed illã quæ fit sciẽter, & ex malitia, nã qui obijcit crimina falsa putans vera, & bona fide, nõ est calumniator, nisi illa bona fides nitatur leui causæ, quia si audiuit ab aliquo, nec diligenter examinauit, est temerarius accusator, & peccat mortaliter, quamuis non ita grauiter vt ille qui obiecit ex malitia, tenetur tamen vterque ad restituẽdum dãna subsequta ex tali accusatione, quia vterq; iniq; nocuit accusato. Debet enim qui accusat nõ facile credere, nec temere accusare, sed prudenti vti examine: quoadhibito si nihilominus deceptus est, nec peccat, nec tenetur ad restitutionẽ, quia iuste processit, cũ prudenter crediderit & accusauerit, tenetur tamen cum primum nouit se deceptum, desistere, nam si perseueret iam est calumniator: Similiter qui crimina occulta quæ in iudicio probari nequeunt, alteri obijcit scienter, calumniator quoq; est, teneturq; ad restitu-

tutionem, quia in iudicio sicut est iuridice verũ quod iuridice probatur, ita est iuridice falsum, quod nõ potest iuridice probari.

Obseruemus tertio, cum desistere ab accusatione iusta & debita sit culpa quæ dicitur tergiuersatio, quatuor modis posse aliquem desistere sine hac culpa. Primo qui bona fide accusauit, & deinde deprehendit se fuisse deceptum, & de hoc secundo loquitur canon ille Si quem penituerit, Secundo qui vera crimina obiecit, & habebat testes, quibus id probaret, vel ex concilio sui aduocati crimen illud erat iuridice probabile, deinde vero, aut culpa alicuius testis qui retrocedit a dicenda veritate, aut quia fuit deceptus à suo aduocato, aut quia certo videt iudicem non iuste iudicaturum, desistit ab accusatione, & componit se cum reo. Hi possnnt iuste desistere vt constat ex dictis. Et ratio est, quia sicut istis licebat à principio nõ accusare, si illa intellexissent, ita quoque licet deinde ab accusatione cessare, cũ primũ illa intelligũtur: nec hoc est tergiuersari, cũ non iniuste deserant causam, secus est si peccunia corrupti, aut aliqua iniusta causa moti desistant. Tertio, qui accusauit in propria causa & non propter bonum cõmune, sed postulans punitionem sui lesoris, & satisfactionem damni accepti, si desistat non tergiuersatur, quia hoc ipsi omnino liberũ est, & in principio, & in toto progresu accusationis, quia cum non accuset ex debito, sed vtens iure suo, potest illi quotiescunque voluerit renuntiare. Quarto qui desistit autoritate Principis: Princeps enim sicut potest in principio accusationem repellere, ita & in progressu abolere, & reum absoluere, quando propter dignitatem persone & Reipub vtilitatem magis conuenit bono communi illum absolui quam puniri, Etenim cũ accusatio & punitio tendant in bonum commune, quando propter persone dignitatẽ vtilitatẽ vel necesitatẽ Reip. magis expedit bono communi illum absolui quam puniri, tunc iuste potest princeps pœnam illi remittere & autoritate principis accusator desistere. Vnde hæc tria vitia sic sunt accipienda, calumnia ex malitia, preuaricatio fraudulenta, & tergiuersatio inordinata, qualis est, quãdo quis accusauit de vero crimine, quod testibus probare commode potest, & cuius punitio postulatur tanquam necessaria bono communi, nec interuenit Principis autoritas, & nihilominus desistit, sic enim desistere est inique & contraordinẽ iuris cessare ab accusatione, quod

est propie tergiuersari: His positis aperta est conclusio.

Tribus istis vitijs eo modo quo hic explicata sũt, reddi accusationem iniquam, & iniustam.

Hæc conclusio est definitio vtriusq; iuris 2. q. 3. Can. Si quem penituerit §. Notãdum & l. Accusatores. ff. ad Senatus consultũ Trebelianũ: Et l. 1. ff. De absolutionibus.

In hoc art. id solum quod modo diximus cum D. Tho. Posse Principem remittere reo & cõsequẽter autoritate ipsiꝰ posse accusatorẽ disistere, habet hãc difficultatẽ.

An idẽ liceat autoritate iudicis inferioris.

Hoc dubiũ proponit hic Caiet. & ratio dubitãdi est, quia si Princeps ideo id potest, (quãdo remissio illa est vtilis & expediens bono cõmuni) quia accusatio & punitio tẽdunt in bonũ cõmune: eadẽ ratione dicẽdũ est, iudicẽ inferiorem id quoque posse, quãdo illa remissio erit quoque maxime vtilis bono communi, quia non minus incumbit iudici inferiori cura & custodia boni communis pro ratione sui officij, quam Principi: vnde liceret etiam, quando bono communi videretur expedire, desistere ab accusatione autoritate iudicis inferioris, Et confirmatur, quia hic non est sermo de causa in qua accusator nõ recte procedit, tunc enim vterq; tã supremus iudex quã inferior sicut potest à principio repellere, ita & in progresu concedere vt desistat: neque est sermo de causa in qua existit pars læsa, nã parte læsa postulante, tam supremus quã inferior tenetur exequi pœnam, & dicere ius cõtra reũ, vnde est sermo quãdo accusatio & punitio tantũ sũt ob bonũ cõmune, quo fit vt cũ bono cõmuni vterq; debeat prospicere quod potest supremꝰ ob bonũ cõmune, dicẽdũ est posse quoq; inferiorẽ ob idẽ bonũ cõmune.

Respondet tamen Caiet. plurimum interesse inter Principem & iudicem inferiorem, quia Princeps de iure, & autoritatiue, & ex plenitudine suæ potestatis, qua non astringitur legibus, potest accusationẽ viri Reipub. vtilis, & quẽ absoluere expedit bono communi, & in principio repellere, & in progresu si admisit abolere, & recindere; etiã illius qui accusatur aparte lesa, quia princeps potest præferre bonũ cõmune bono illius læsi, cum bonũ cõmune sit etiã bonũ ipsius læsi: iudex autẽ inferior, nõ ex iure sed ex epicheia potest initio nõ admittere accusationẽ, vt noxiam bono communi, at post quã illã admisit, nõ potest abolere, nec interponere suã antoritatẽ, qua accusator desistat, debet tamen supercedere & differre iudiciũ,

iudicium, & eniti vt à supremo ob bonū cōmune, proposita illi Reip. vtilitate, reo illi remitatur.

ARTICVLVS IIII.

An accusator qui in probatione deffecerit mereatur pœna Talionis.

Obseruemus ex Aristotile. 5. Ethic. illum proprie & formaliter in iuste agere, qui sciens & prudens infert iniuriam, illum vero qui bona fide ac prudenter existimat se iuste agere, licet dicipiatur, & fallatur, inferre quidem iniuriam materialiter, non tamē formaliter & proprie, quia deceptio illa tollit rationē voluntarij. Vnde qui sciens & prudens accusat de falso crimine vel occulto, quod iuridice probari non potest, hic proprie & vere est iniquus accusator, & calumniator, ac dignus pœna: qui vero accusat bona, fide, & prudenter existimans illud crimen verum esse, & probabile in iudicio, nō est iniquus accusator, nec si deficiat in probatione dignus pœna sed venia.

Obseruemus secundo iniquum accusatorem duobus inferre iniuriam, & Reip. & iudici illius ministro, & cui sua accusatione nitebatur nocere: qua de causa plectitur dupli ci pœna in iure: Propter iniuriam quam nifert iudici & tribunali manet infamis, & indignus, qui nec in iudicio amplius vllo nomine admitatur, nec in Repub. aliquod munus exerceat, vt habetur 2.q.3. can. Si quis. Propter nocumentum vero quod fratri inique inferre moliebatur, inuenta est pœna talionis, vt patiatur ipse quod accusatus erat passurus, si probatum fuisset illi delictum. Huius pœnæ primi autores leguntur apud Arist. 5. Ethic. cap. 5. fuisse Pitagorei, fuit enim celebris sententia cuiusdam Rhadamāthi Pitagorici dicentis de huiusmodi accusatore.

Si quæ fecit patiatur & ipse: Rectum fuerit iudicium,

Cui simile illud psal. 36. *Gladium euaginauerunt peccatores, vt decipiant pauperem & inopem, vt trucident rectos corde, gladius eorum intret in corda eorum.*

Obseruemus tertio, ex Arist. 5. Etich. Talionem quam ipse ibi vocat repasionem, non consistere in æqualitate rei ad rem, vt si Princeps plebeium percusit alapa, Princeps similiter alapa percutiatur, sed concistere in æqualitate secundum proportionē personarum, vt si Nobilis percusit plebeiū, patiatur eam pœnam, quæ pensata vtriusq; dignitate æqualis prudenter iudicetur illi percussioni. Sit prima conclusio.

Accusator qui non ex malitia, aut temeritate sed bona fide & prudenter accusauit, si deficiat in probatione, nulli pœne tenetur.

Patet pœna imponitur accusatori ob iniustam accusationem, iste non est iniquus accusator, nec calumniator, ergo. Et ita huiusmodi accusatori remittit Fabianus omnem pœnam iuris 2. q. 3. Can. Si quis iratus: Tenetur tamen hic, si accusati famam in aliquo læsit, damnum illud reficere, quia damna illata, siue inique siue citra iniquitatem illata sint, sunt reficienda, non ratione iniquæ acceptionis, sed ratione rei acceptę:

Iuxta hāc cōclu. nō punitur fiscus, etiā si in probatione, deficiat, primo, quia accusat bona fide, maxime in hoc Regno Valen. vbi traditur illi materia accusandi à iudicibus: secundo, quia nullus exerceret tale officium, si huic pene subiaceret, tertio quia communiter fiscus denunciat, vt iudex inquirat, Quod si intelligens se non posse probare, nihilominus accusat, peccat, & grauius quam alij ratione officij, & tenetur restituere damna, quia intentio Principis est, fiscos instituere vt accusent seruato ordine iuris. Secunda conclusio.

Accusator qui ex malitia, vel temeritate accusat de falso crimine, aut occulto quod iuridice probare nequit, manet infamis, & est dignus pœna talionis.

Prior pars patet ex illo can. Si quis 2. q. 3. Altera vero est definita ibidem à Damasco: can. Calumniator, *Calumniator in quit si in probatione defecerit talionem recipiat*: Et Can. Qui non probauerit. Et in iure ciuili ff. Ad senat. consult. Turpi. l. Prim. l. Mulier. l. Quæsitū. Et in ueteri testamento erat in præcepto. Hæc lex talionis Exodi enim 21. dicitur de accusatore, *Oculum pro oculo dentem pro dente*: Deuth. 19. Dicitur de Iudicibus: *Cum diligentissime perscrutantes, in uenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit:* Et ratio est quam reddit hic D. Tho. quia iudex est medius inter accusatorem & reum, ad dicendum ius & constituendam æqualitatem inter ipsos: æqualitas autem iuste hoc exigit, vt damnū quod quis alteri iniuste molitur, & desiderat, ipse patiatur, Ergo iustū est vt iniquus accusator in probatione deficiens patiatur pœnam talionis. Tertia conclusio.

Hæc pœna talionis non est de iure diuino in noua lege, sed de iure tantum humano.

Patet, quia preceptū illud Exodi & Deuthe. erat iudiciale, pertinens ad gubernationem illius populi, in quo gens illa ad calumnias & inferendas iniurias procliuis, metu pœnæ debuit cohiberi: in lege autem Euangelica non perseuerat, cum omnia præcepta illius legis, maxime iudicialia, & ceremonia in Christi passione vna cum vniuersa lege Moisi cessauerint, imo & moralia vt præcepta illius legis, quamuis maneant vt præcepta legis naturæ, & confirmata in Euāgelio. Vnde quando Christus dixit Matth. 5. *Audistis quia dictū est antiquis, dentē pro dente, &c.* *Ego autem dico vobis, si quis te percuserit, &c.* Non abstulit tunc legem istam, durauit enim vsque ad ipsius mortem, *Tūc namque tanslato sacerdotio, & legis translatio facta est,* Sed tantum docuit qua charitate & patientia oporteat nos vti inferendis iniurijs. Hæc lex cum iam sit solum humana per dissuetudinem amisit suā vim. Tū quia dura & atrox, Tum quia ipsi met iudices illam non exequuntur, sed videntur reuocasse: Ita ait Aulus Gelius lib. 2. Noctium Aticarum, quamuis hæc lex in scripta esset in duodecim tabulis sub titulo de iniurijs, clementia tamen reuocata est. Idem habetur Institu. De iniuriis. §. Pœna: Seruatur tamen in aliquibus regnis contra testes falsos, quando actū subsequuta est mors accusati inique de falso crimine, vt in regno Castellæ, estque vltima l. Tauri. Et in nostro Regno in legibus Iacobi Primi Titulo De falso teste. Et seruatur maxime in officio sancte Inquisitionis, quando per falsos testes innocens fuit relaxatus, & occissus. Vltima conclusio.

Pœnam infamiæ & alias arbitrio iudicis relictas, iniquus accusator in probatione deficiens, vsque hodie patitur, & ita est in vsu.

Sed ita, vt si fuit illa iniqua accusatio in tribunali seculari, sit infamia secularis, potest quæ illā remittere Princeps, si pars læsa remittat quoque iniuriam sibi illatam, quia vt vidimus quæst. præced. ar. 4. pœnam legis parte læsa pro clamāte neque Principes potest remittere, Quod si fuit iniqua accusatio in tribunali Ecclesiastico, est infamia Ecclesiastica, potest quæ illam remittere nō ordinarius sed Papa, vt ait Gratianus 2. q. 3. Can. Euphemiū. nec repugnat dictum illud Gelasij Papæ quod citatur eodem loco *Quamquam animas per penitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere non possumus.* Est enim duplex infamia, quædam iuris, quæ est illa indignitas, & in habilitas ad munera publica, & ad aliquid agendum in iudicio: alia vero est infamia facti, quæ opponitur famæ, & bono nomini, quod habēt qui bene audiunt in Repub. quomodo infamia est malum nomē & sinistra opinio quæ de aliquo habetur: Papa potest quidem remittere infamiam illam iuris, & reddere habilem ad officia & munera Ecclesię, infamiā autem facti nequaquam potest tollere, sed per actus studiossos & exempla virtutis tollenda est. Vel vult ibi Gratianus, Papā non posset tollere infamiam ciuilem & secularē, neque Principem secularem posse tollere Ecclesiasticam: Prior expositio est D. Tho. hic ad tertium & præstantior.

QVAESTIO 69. DE INIVSTITIA QVAM potest reus committere in iudicio.

ARTICVLVS I.

An accusato liceat veritatem negare.

Diu. Tho. cum præcipua pars huius disputationis de iniustitia quę in iudicio commiti potest posita sit in interrogationibus rei & testis, vt optime procedat, statuit initio in hoc articulo ea quæ tanquam certissimę regulę & fundamenta huius materiæ habenda sunt. Quæ quamuis à D. Tho. sub nomine accusati & rei proponantur pertinent nihilominus eodem omnino modo & iure ad testem. Sit prima Regula seu cōclu.

Quicunque iuridice (id est a suo iudice & secūdum ordinē iuris) interrogatur de suo crimine, tenetur illud sub mortali manifestare.

Probatur, agere contra iustitiā est peccatū mortale (sumiturenim omnepeccatū mortale ex duplici radice, nēpe, vel quia repugnat iustitiæ, vel quia repugnat charitati) sed qui à proprio iudice seruato ordine iuris de crimine aliquo interrogatur, nisi illi veritatem aperiat, agit contra iustitiam: ergo peccat mortaliter. Maior certa est. Probatur minor. Contra iustitiam agit qui non seruat alteri suū ius: sed iudex habet autoritatē coerciuā & ius interrogādi suos subditos iuxta ordinē iuris de suis criminibus, ergo qui iuridice interrogatus non consitetur veritatem

tem suo iudici, expoliat illum suo iure, & agit contra iustitiam. Maior quoque huius probationis certa est. Probatur minor. Iudex quo iure habet auctoritatem ad punienda delicta, eodem omnino iure habet auctoritatem ad vtēdum omnibus medijs, & vijs, licitis, & honestis, necessarijs ad punitionem delictorum: vnum autem ex medijs licitis & quandoq; necessariū, est iuridica interrogatio criminis, & cōfessio illius: ergo. Quod liceat interrogare ex S. Scriptura cōstat Iosue. 7. sic interrogauit Iosue Achā vt confiteretur suum crimen: *Fili da gloriam Deo Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris, nec abscondas*. Quibus verbis docuit aperte adeo esse licitum, & honestum, iudicem interrogare, & delinquentem confiteri, vt cedat in Dei gloriam & obsequium, sicut alia opera studiosa & iusta. Et Ionæ. 1. cum ob peccatum alicuius tempestatem illam ortam intelligerent, & iacta sorte deprehensus esset Ionas, iure naturæ gubernator nauis qui in eo casu erat legitimus iudex illius causæ, interrogauit: *Quid fecisti?* Quod sit etiam medium aliquando necessarium, patet: Nam quando delinquens est infamatus, vel habetur contra eum semiplena probatio, potest & debet iudex procedere ad punitionem, quod tamen non potest nisi per interrogationem, & confessionem delicti: quia neminem licet condemnare, vel punire nisi confessum, vel conuictum per testes, vt habetur. 2. q. 1. can. Nos in quemquam. Et can. Iudex. Cum igitur hoc medium licitū sit, & multoties necessarium, iudex habet ius ad vtendum illo, tenebitur que reus sub mortali confiteri veritatem.

Et confirmatur, quia inferior tenetur sub mortali obedire in rebus grauibus mandatis licitis & honestis sui superioris. Rom. 12. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et qui potestati superioris* (Intellige iuridice procedētis) *resistit, Dei ordinationi resistit*: In hoc autem casu (vt supponimus) iudex iuste, licite, ac iuridice procedit.

Habetur hæc regula aperte cap. Cum dilecti. de accusatio. Vbi Innocen. III. diffinit Episcopum illum de quo ibi agitur, interrogatum iuridice, nec veritatem occultare, nec dicere falsitatem debere. In hac omnes conueniunt. Idē docuit Innocen. IIII. in cap. 2. de confessis. Ex probatione huius primæ conclusionis patet, reum iuridice interrogatum teneri, ad veritatem confitendam, etiam si sine iuramento interrogetur, Nam probatio qua vsi sumus non sumitur ex vi iuramenti, nec eius adhuc hic meminimus, sed ex iure quo habet iudex ad interrogandum, & obedientiam quam inferior debet suo superiori iuridice procedenti. Secunda regula, seu secunda conclu. quæ ex præcedenti aperte sequitur.

Qui de suo vel alieno crimine illegitime interrogatur, id est, vel ab eo qui non est suus iudex, vel contra ordinem iuris, etiam si sub iuramento interrogetur, non tenetur ad aperiendam veritatem, sed potest illam occultare.

Patet prior pars: Quia tota ratio ob quam iudici iuridice procedēti est veritas aperienda, ex eo sumitur, quia tunc habet ius ad interrogandum, & consequenter subditus obligationem respodendi: sed qui non est legimus iudex, vel non seruat ordinem iuris, non habet ius ad sic interrogandum, nec subditus obligationem obediendi: ergo iudici illegitime interroganti non tenetur subditur aperire veritatem, sed potest occultatare illam. Altera pars patet, quia licet mendacium quamtumuis leue apposito iuramēto sit mortale, ratione periurij & irreuerentiæ quæ in eo Deo irrogatur, adducendo Deum in testem mendacij: iuramentum tamen non prohibet occultare veritatem, quā non tenemur manifestare, quia occultare veritatem non est mentiri, nec iuramentum obligat nos in iudicio ad aliquid, ad quod simpliciter & ex iustitia non tenemur, sed tantum auget illud debitum. In hac regula omnes quoque Doctores conueniunt, & habetur aperte vtraque pars ipsius cap. Qualiter & quando, el primero. De accusatio. De qua copiose Henricus Gand. Quolib. 1. q. 33. Tertia regula siue conclusio.

Mentiri nullo modo licet, siue iudex iuridice procedat, & interroget, siue contra ordinē iuris.

Patet, quia mendacium adeo est intrinsece malum, vt nullo modo possit benefieri, aut honestari ex aliqua circumstantia, vt docet infra D. Tho. q. 110. & D. Aug. lib. de mendacio. c. 14. & in Quæstio. vete. Testa. lib. 2. q. 71. & habetur 14. q. 5. can. Pœnale. & 22. q. 2. can. Primo, Idem constat ex varijs locis Sacræ Scripturæ, maxime Exod. 23.

In his regulis nulla est difficultas. Circa tertiam solum, offert se hæc dubitatio.

Controuersia. I.

AN QVODCVMQVE MENdacium *in iudicio sit peccatum mortale, etiam extra iuramentum.*

SIlu. verb. Mendaciū. nu.3. & Caiet. in comment. huius art. volūt quodcumque mendacium quantumuis sit in materia leui, dictū in iudicio, siue sacramentali & interiori, siue exteriori & forensi esse mortale, quia licet materia sit leuis, & mendacium illud simpliciter, & secundum se extra iudicium esset veniale, dictum tamen in iudicio est graue & mortale. Probāt primo: Mendacium dictum in iudicio efficit, vt iudicium quod illi mēdacio nititur sit falsum, efficere vt iudicium sit falsum, & iudex decipiatur, est inferre grauem iniuriam, & iudici, & iudicio, iniuria autē iudici & iudicio illata est pecca. mort, ergo. Secundo, vis ipsa iudicij exigit veritatem iudicandorum, sicut vis iuramenti veritatem iurandorum: vtrumque enim ex natura sua, & Sacris literis debet fieri in veritate, & iustitia, sed mendacium cum iuramento etiam in re leui est mortale, ergo & in iudicio. Tertio, qui negat iudici quam dicere debet veritatem, peccat mortaliter, agit enim contra obedientiam & iustitiam quam debet illi seruare, sed qui mentitur iudici, & in re leui, mentitur etiam contra veritatem, quam debet illi dicere. Probo interrogatus quis in confessione de peccato veniali, licet non teneatur illud confiteri, at postquam vult circa illud respondere, si mentiatur, mentitur contra veritatem seruandam in confessione, & debitam confessori, sicut qui iurat, licet extra iuramentum poterat in re leui mentiri sine mortali, at postquam vult iurare, tenetur sub mortali verum dicere, etiam in re leui. Similiter licet extra iudicium non debeatur in re leui dici veritas sub mortali, at postquam res illa sub est iudicio, & si leuis sit, debetur in ea ex natura iudicij seruari veritas, & mendacium etiam in re leui contra veritatem debitam iudici est pec. mort.

Oppositum docent Soto lib.5. de iust. q. 6. ar.1. & in lib. de tegendo secreto, num.2. q.7. conclu.2. Nauar. in c. Inter verba conclu.6. num.24. & in cap. Finali de Pœnitentia dis.5. num.22. citatque in eandem sententiam doctissimum Martinū a Ledesma. Volunt hi, mendacium siue sit in materia præcipua de qua iudicatur, siue in circumstantijs illi accidentibus, si materia sit leuis, vt in confessione peccatum veniale, in iudicio exteriori non detulisse nocte lumen contra præceptum prætoris, non esse mortale, sed tantum veniale, si vero materia grauis sit, siue sit præcipua, siue accessoria & pertinens ad iudicium, esse mortale. De hac secunda parte nulla est controuersia. Priorem probant. Primo, ex. D. Tho. Qui licet hic ad tertium asserat absolute mendacium in iudicio esse contra charitatem, quæstione tamen seq.70. ar.4. explicans se ipsum, docet mendacium ex suo genere esse mortale: Certum autem est ex. D. Tho. peccatum quod ex suo genere mortale est, in indiuiduo ex leuitate materiæ posse esse veniale, vt furtum, &c. Secundo, peccatum contra fidem, & religionem, tum etiam sacrilegium, ex suo genere, & simpliciter est mortale, & grauissimum, nec minus quam mendacium in iudicio, at ex leuitate materiæ potest esse veniale, vt leuissimum verbum sapiens hæresim, leuis irreuerentia Sacramenti, leuis percussio clerici, obulum ex Ecclesia furari. Tertio, peccatum mortale ex suo genere potest ex D. Tho. reddi veniale, aut ex leuitate materiæ, aut ex defectu plenæ deliberationis, sed mendacium in iudicio potest esse veniale ex defectu plenæ deliberationis, vt si subito, & absque consensu, sed cum quadam incogitantia quis mentiatur in iudicio, vel confessione, ergo potest etiam fieri veniale ex leuitate materiæ. Quarto, in iudicio pro eodem sumit hic D. Thom. mentiri, & tacere veritatem, quam debes dicere iudici, sed tacere rem leuissimam, etsi debitam non est mortale, ergo nec mentiri in re leui. Quinto, hic est communis consensus, & conceptio omnium fidelium, vt si quis neget prælato se fregisse silentium, aut defuisse choro, licet mentiatur, tantum iudicetur peccare venialiter: similiter si interrogatus a iudice, an detulerit noctu lumen mentiatur illi.

Ad argumenta Caiet. respondeo Ad primum iniuriam quæ iudicio fit, sicut in omnibus alijs actionibus humanis sumendam esse aut, ex materia, aut ex animo inferentis illam: constituimus autem hic, animum huius non esse contemnere iudicem, nec mentiri in quacumque re, sed in illa solum, quia leuis est, vnde cum ista iniuria non sit sumenda ex animo sed ex sola materia, sicut datur reuera in iudicio materia leuis, ita quoque & iniuria leuis, & consequenter venialis, Quod enim vult Caiet. omnem iniuriam quæ fit in iudicio esse grauem & mortale, falsum est, nam deffectus iudicis iniuriam inferunt quoque iudicio, & deffectus confessoris confessioni, at si sint leues isti deffectus, iniuriæ quoque quæ per illos inferuntur, leues etiam sunt & veniales. Similiter

ter & mendacium in re leui, quamuis sit veniale, grauius est in iudicio, quam extra iudicium, & prolatum in confessione, multo grauius quam in iudicio. Ad secundum dico, plurimum differre inter simplex mendacium & si prolatum in iudicio & mendacium cum iuramento, quia mendacium iuramento firmatum & in leuissima re est mortale, cum in tali iuramento adducatur Deus in testem. falsitatis, quod in quacumque re fiat, cedit in grauem Dei iniuriam & irreuerentiam, Ad citra iuramentum mendacium in re leui & si fiat in iudicio, non est mortale, quia non mutat propter rea naturam suam, nec desinit esse leue, nec infert grauem iniuriam iudicio vt constat. Ad tertium distinguēda est maior, qui enim negat veritatem, quam debet explicare iudici, in materia graui, vt furtum, homicidium, aut circumstantias ad illam materiam grauem pertinentes, vt quando interrogatur homicida vbi erat tali hora, an gladius ille cruentus sit suus, quia tales circumstantiæ sequuntur naturam & rationem delicti, sicut accesorium naturam sui principalis, hic peccat mortaliter: qui vero negat in re leui, vt religiosus qui fregit silentium, & si de eo iuridice interrogatus illud negat, peccat tantum venialiter.

ARTICVLVS. II.

An liceat accusato per calumniam se defendere.

OBseruemus primo, calūniam primo & per se esse falsi criminis obiectionem: Vnde primo & per se conuenit iniquo accusatori, cuius proprium est falsa crimina inique alteri obijcere, transfertur inde secundario ad reum, negantem vel occultantem veritatem, quam tenetur in iudicio confiteri, imponit enim male & falso ipsi accusatori falsi & iniqui accusatoris crimen, & calumniatur illi, vnde calumniose se deffendere est negare vel occultare veritatem quam tenetur reus confiteri.

Obseruemus secundo, iudicem non posse contra aliquem iuridice procedere nisi vel infamia siue clamorosa insinuatio, vel indicia manifesta, vel semiplena probatio præcedat: non probat hoc D. Tho. ostendemus tamen illud infra copiose, potestque interim probari: Quia occultorum solus Deus est iudex, iuxta illud B. Pau. 1. Cor. 4. *Nolite ante tēpus iudicare, quo ad vsque veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum.* Qua si dicat, occulta & abscondita diuino tantum subsunt iudicio, non humano. Quod varijs in locis docēt Summi Pont. can. De' omnipotens. 2. q. 1. can. Erubescant dis. 32. vbi habetur. *Seceretorum solus Deus est cognitor.* c. Qualiter & quando. & cap. Inquisitionis. de Accus. Et. c. Licet Heli. De symonia. Crimen autem cuius nulla est infamia, nulla manifesta indica, nec semiplena probatio, in iudicio occulta sunt.

Obseruemus. 3. Occultari veritatem bifariam, aut vijs licitis, vt tacendo, vel vtendo verbis ambiguis, quæ citra mendacium illam occultent: aut vijs illicitis vt mentiendo vel aserendo falsum, vel vtendo aliqua fraude vt dolo. Prius illud est prudentiæ, hæc enim virtus medijs licitis tendit in finem, posterius autem est vitij astutiæ, cuius etiam est tendere in finem, sed medijs iniquis Sit prima conclu.

Accusatus aliquando tenetur veritatem confiteri, nempe in tribus casibus, quando præcedit infamia, vel indicia manifesta, vel semiplena probatio: Aliquando vero non tenetur eam fateri, sed potest occultare, nempe, quando nil horum præcedit.

Probatur, Reus ex præcedenti articulo iuridice interrogatus tenetur confiteri veritatem, interrogatus autem conrra ordinem iuris non tenetur illam fateri, sed potest occultare, quando præcedit vel infamia, vel indicia, vel semiplena probatio, iuridice interrogatur: ergo tunc tenetur confiteri: quando autem nil horum præcedit, non interrogat iuridice, quia vbi nil horum existit crimina sunt occulta, & quæ non subsunt iudicio humano, ergo si nil horum præcedat, potest occultare veritatem. Secunda conclu.

Accusatus, quando potest occultare veritatem, debeat eam occultare vijs licitis, vt tacendo, vel fallendo iudicem absque mendatio, non tamen vijs illicitis, vt per mendacium, fraudem, vel dolum.

Hæc non indiget probatione, cōstat enim non esse facienda mala vt indeueniant bona. Tertia conclu.

Qui negat vel occultat crimen quod tenetur confiteri, & in eo vtitur vijs illicitis, vt mendacio fraude vel dolo, calumniose deffendit, qui vero negat vel occultat quod non tenetur fateri, vtiturque vijs licitis, non agit calumniose.

Patet, quia calumniose se defendere idem est quod inique se defendere, & inique negare

gare aut occultare veritatem, Hinc sequitur quarta conclu.

Nulli licet calumniose se defendere.

Perspicua est, Nulli enim licet negare vel occultare veritatē quā tenetur cōfiteri, aut occultare vijs illicitis, quando licet illam occultare. Porro quia calumniose se defendens perturbat iudicium, grauique iniuria afficit, & iudicem cui non obedit, cum teneatur obedire, & accusatorem, insinuans illum falso accusase, cum vere accusauerit, & Reip. inpediens ne crimina puniantur, propterea cap. primo De iuramento calumniæ in sexto confirmantur a Bonifacio octauo leges ciuiles Imperatoris Iustiniani in quibus vt in ipsis videre est sapienter præcipitur vt iudex vel in principio vel in progressu litis, in causis criminalibus accipiat a partibus iuramentum calumniæ, id est iuramentum asserendæ veritatis, a quo tamen iuramento excipiuntur omnes Ecclesiastici & religiosi præter quam in causis fidei, vt statuit Honorius. 3. c. inhę rentes. eodem tit. & In legibus nostri regni excipiuntur etiam seculares in tribunalibus secularibus in propria causa criminali. Interest autem inter accusatorem & reum quod accusans inique & per calumniam punitur pœnis iuris, vt vidimus, Reus vero & si per calumniam se defendat, peccat quidē in foro auimæ, & punietur a iudice propter delictum de quo accusatur, propter calumniosam tamen defensionem, qua nitebatur se liberare, nō punietur, nec aliquæ sunt obid impositæ pœnæ a iure, quia accusator voluntarie vtitur illa iniquitate calumniæ, reus vero quasi coactus necessitate liberandi se a supplicijs. In quo prudenter lex se habet, considerans, innatum esse cuique, se ipsum qua via poterit tueri, & paucorum esse vitam potius exponere quam aliquod peccatum committere: Sicut non punit virum occidentem vxorem deprehensam in adulterio, considerans paucorum esse tunc vehementem animi passionem temperare. Vide hic Diuum Thomam, ad primum & secundum.

Materia huius arti. præcipua est omnium quæ tractantur in hac disputatione de iudicio, & ex qua multa quoq; intelligētur pertinentia ad testes, Agunt de ea doctores eisdem locis & titulis in quibus agunt de accusationibus, Iuristæ in titulis de confessis, scholastici in. 4. dist. 16. Sumistæ maxime Sylu. in verbo Accusatio, & Inquisitio, Soto de teg. secr. mem. 2. q. 9. & . 7. & lib. 5. de Iust. q. 9. ar. 2. In qua ita nos geremus, vt prius explicemus voces, quibus doctores in hac materia vtuntur. Secundo, cum sint tres viæ quibus iudex potest procedere, Accusationis, Deuumciationis & Inquisitionis, explicabimus quo modo debeat procedere via accusasionis & dunumciationis, vt iuridice agat. Tertio, quoniam tota fere difficultos est in via inquisitionis, in qua nullus est actualis & formalis accusator vel denumciator, sed ipse inquirit ex solo officio, docebimus quo modo debeat ista via iuridice procedere. Vltimo, qua ratione debeat reus se habere, quando iudex vtens hac via iuridice procedit, & qua ratione quando contra ordinem iuris. Tandem de interrogationibus quæ solent fieri per torturas. Videamus ergo primo.

I. Controuersia.

QVID SINT INFAMIA, *clamorosa insinuatio, indicia manifesta, & semiplena probatio.*

INfamia est, quidam rumor ortus de aliquo crimine, non a maleuolis vel maledicis, sed a probis & honestis hominibus, sparsus inter multos. Colligitur hæc diffinitio ex cap. Qualiter & quando el segundo & cap. Inquisitionis De accusatio. Clamorosa insinuatio ex Innoc. 4. Panorm, & Ioan. de Anania in dicto cap. Qualiter & quando. idem omnino est, & pro eodem sumitur quod infamia: quos sequitur Soto in lib. de teg. secr. mem. 2. questione. 9. dub. 3. post primam conclusionē. Franciscus tamen Aretinus in cap. Inquisitionis. num. 3. & in dicto cap. Qualiter & quando. num. 76. quem sequitur Azpilq. Inter verba conclu. 9. num. 124. volunt ista in iure distingui. Probant quia in illo cap. Inquifitionis habetur. *nullum esse inquirendum pro crimine, super quo non laborat aliqua infamia, seu clamorosa insinuatio non præcessit.* Et in illo cap. Licet Heli. De symonia dicitur: *Per publicam famam vel insinuationem frequentem.* Quibus locis aperte proponuntur ista vt diuersa, Et reuera ita est, differunt autem hac ratione, vt infamia sit, quando viri probi iudicialiter testantur, esse talem rumorem & famam de tali crimine, non inter maleuolos vel maledicos, sed inter viros probos & honestos: clamorosa vero insinuatio, est vox totius populi, vel publicus rumor inter multos de tali crimine extra iudicium. Dicimus autem

autem in diffinitione infamiæ, non a maleuolis, vel maledicis: nam quæ de me viri iniqui, vel qui me odio prosequuntur, asserunt, nullam mihi iuridice ingerunt infamiam. De huiusmodi enim potius credendum est, velle illos mihi detrahere, & calumniari, quā verum asserere. Vnde quādo vel astronomorum iudicio, vel alia via iniqua, vel diabolica de crimine alicuius vt furto, vel adulterio, vel simili suboritur rumor (vt bene hic obseruat M. Soto) nullam habet vim, neque efficit infamiā in iudicio. Sed quæres qui numerus exigatur, vt rumor sparsus dicatur vere, & in iudicio infamia, aut clamorosa insinuatio. Dico primo, non sufficere duos vel tres testes, etiam si sub iuramento asserant esse publicam vocem, vel famam talis delicti, a tali homine commissi, vt habetur in illo cap. Inquisitionis. §. Tertiæ dubitationis. Nec sufficit denarius hominum numerus, vt volunt aliqui Iuristæ in isto cap. Inquisitionis, nam in populis magnis decem pauci sunt, & iuxta regulas iuris nemo ob dicta paucorum debet infamatus reputari. Glosa autem in istud cap. Inquisitionis, quam sequitur Soto vult infamiam non posse certo hominum numero contineri, sed esse rumorē sparsum per maiorem, vel bonam partem viciniæ, collegij, vniuersitatis, vel conuentus, in quo ille habitat. Idem vult Soto sensisse, Bart. l. de minore. ff. de quæstion. §. Tormenta, sed obseruat Azpilq. nil tale habere Bart. imo iuxta ipsum infamia est rumor sparsus, inter eos quibus communiter incūbit tale scire. Sed quidquid sit de autore optime explicat Soto, qui constituant infamiam, & est receptū inter Doctores, & in illo c. Inquisitionis dicitur: *Nemo propter dicta paucorum debet reputari infamatus, nisi opinio eius apud bonos & graues læsa existat.* Vnde iudicium infamiæ sumendum est arbitrio prudentis, quando iam opinio dicitur esse communis. Nec requiritur ad infamiā testes esse oculatos, sat est audierint a fide dignis, vel habuerint indicia, & coniecturas sufficientes. Quamuis Caiet. hic vocet infamiam frequentem, & publicam vocem, per quam apud viros probos, & prudentes rationabiliter res illa efficiatur suspecta, cui quadrat cap. Qualiter, & Quando, vbi dicitur: *Non semel tantum, sed sæpe.* Nonnulli volunt hæc relinqui arbitrio iudicis, sed quia iudex potest in hoc falli & & reo (vt videbimus) licet iuridice ostēdere se non esse infamatum, quidquid de eius infamia iudex sentiat, ideo tenēda est hic opinio Soti, quæ communior est, & quā etiam sequitur Sylu. infamia. q. 1. vel Caie. quæ nil differunt. Nam & Bart. vbi illum citat Soto ait: *Infamia est opinio voce manifestata, ex suspicione proueniēs de re aliqua mala.*

Indicia sunt circumstantiæ, & signa, ex quibus prūdenter, & rationabiliter solemus de actionibus & operibus fratrum nostrorum iudicare. Quæ triplicia sunt, quædam certa & expressa, ex quibus quadam certitudine morali licet coniectare, vt si nudus cum nuda inueniatur in eodem lecto, signū est certum concubuisse: Si quis euaginato gladio, & sanguine asperso depræhendatur iuxta occisum, maxime inimicum suum, signum est certum. Alia sunt non ita certa sed probabilia, vt si Ioannes Petrū minatus sit, & post aliquod tempus reperiatur Petrus occisus, nec cum vllo alio Petrus vnquam rixatus sit, quam cum Ioanne, est signum, & indicium probabile, non tamen certum: potuit enim ab alijs occidi. Alia sunt leuia, quorum nulla est habenda ratio, vt si inueniatur cadauer in vno vico, & in alio Petrus transiens, aut quid simile.

Semiplena probatio est: *Dictum vnius testis oculati, & iurati, ac omni acceptione maioris speculati:* nam testis ex auditu solo, nullā efficit probationem, nec plenam, nec semiplenam, sed tantum valet ad indicandum, & inquirendum testes oculatos. *Et iurati:* quia, vt videbimus dictum testis sine iuramento nullam habet vim in iudicio: *& omni exceptione maioris,* id est, qui nullū habeat ex defectis, propter quos potest ipse vel dictum eius a iure repelli.

Controuersia II.

QVANDO IVDEX IVRIDICE *interroget via accusationis, & denunciationis.*

OBseruemus ex Soto de teg. secr. mem. 2. q. 4. post primam conclusionem in fine dubij tertij in criminibus, quæ sunt in damnum publicum, vt hæresi, proditione Reip. latrocinio, & similibus denunciationem habere vicē accusationis formalis, & denunciantem illa esse velut formalem, & actualem accusatorem, cum in huiusmodi criminibus (vt vidimus) quiuis teneatur accusare, denunciat autem aliquando, & non accusat, non ex defectu voluntatis accusandi, sed

sed quia videt se non posse illud probare: tum etiam, quia in huiusmodi delictis eo ipso quo sunt in damnum commune quiuis est pars læsa, & proclamat vt pars læsa, in delictis vero quæ sunt in damnum priuatum, denumciator solum est denunciaror, & non accusator, cum in his nec teneatur accusare, nec ipse sit pars læsa. Quo fit, vt in publicis criminibus via denunciationis coincidat cum via accusationis, ideque fit in illis, aliquem esse accusatum vel denunciatum: In alijs vero quæ non sunt in damnum publicum, via denunciationis coincidit cum via inquisitionis, debetque in eis iudex procedere, sicut inquirens nullo formaliter accusante.

Obseruemus secundo: Hæc tria, infamiam siue clamorosam insinuationē (nā vtriusq; eadem est ratio in iudicio) indicia, & semiplenam probationem sic distingui, vt infamia gerat quidem vices accusatoris, non tamen sit testis neque probatio: quod patet, quia cum testibus, & sufficienti probatione potest reus condemnari, cum sola autem infamia, potest quidem contra illum procedi, non tamen condemnari, vt docuit Christus, Luc. 16. vbi refert, illum villicum iniquitatis diffamatum quidem apud dominū, non autem condemnatum, quin prius vel confessione ipsius, vel alia via delictum illius sufficienter, & iuridice constaret: indicia vero gerunt vicem testis, & probationis, sumuntur enim indicia ad probandum delictum, sicut & testes, & ex illis sicut ex semiplena probatione, si reus neget delictum, traditur torturæ: imo aliquando, etsi non tota pœna aliqua tamen parte pœna punitur, quod an benefiat, deinde videbitur: interim certissimo est argumento, indicia ad probationem pertinere, cum propter solam accusationem, nisi adsit probatio, nemo tortura vel aliqua pœna iuste affici possit, propter indicia tamen afficiatur. Sit prima conclusio.

Vt iudex via accusationis, vel denunciationis habentis vim accusationis, iuridice procedat, ac interroget reum, requiruntur, sufficiuntque vel semiplena probatio, vel expressa & manifesta indicia.

Prior pars nempe requiri aliquod istorū patet: Quia si nil horum existat, cum ex solo dicto accusatoris non possit iudex iuridice procedere, non erit iustus iudex, sed temerarius, & ex leui fundamento procedēs. Quod vero sufficiat quoduis illorum, probatur, Iuxta dictamen rectæ rationis plura exiguntur ad obtinendum finem, quam ad adhibenda media, plura vt perueniatur in terminum, quam ad aggrediendam viam, interrogatio iudicis est via, & medium ad ad sententiam, & condemnationem rei, ergo plura exiguntur ad condemnandum quā ad interrogandum, & pauciora ad interrogandum quam ad condemnandum, sed ad condemnandum sufficit plena probatio ex duob⁹ testib⁹, iuxta illud in ore duorū. &c. ergo, quando est qui proclamat, & accusat sufficiet vel semiplena probatio vni⁹ testis, vel expressa, & certa indicia, quæ moraliter, & prudenter quando talia sunt, non minus conuincunt quam vnus testis.

Secundo, minorem fidem facit infamia, quam vnus testis oculatus omni exceptione maior, vel indicia manifesta, quia infamia nullam facit ptobationem. Hæc autem aliquam, & grauem, etsi non plenam, sed sufficit infamia ad interrogandum, & examinandum reum, vt patet de illo villico iniquitatis, qui cum esset diffamatus iuste & rite interrogatur: *Quid hoc est quod audio de te, redde rationem*: Ergo sufficient quoque indica vel semiplena probatio.

Tertio si non posset iudex interrogare accusatum, nisi existente iam sufficienti & plena probatione duorum testium, efficeretur vt tantum esset vna via ad condemnandum nempe conuictum testibus, at omni iure tam ciuili quam canonico est duplex via, condemnatur enim vel conuictus, vel confessus, ad quod exigitur interrogatio iudicis sine sufficienti probatione, cum aliqua tamē semiplena. Denique in scriptura interrogantur Caim. & multi alij.

Diximus indicia expressa, quia raro sufficit vnum indicium, nisi adeo esset ingens, vt deberet haberi pro multis iudicio prudentis, quale est illud quod posuimus pro exēplo, de existente gladio nudo & asperso sanguine iuxta cadauer, sed communiter desiderātur plura, vt docent omnes fere Doctores in. l. congruit. ff. de officio præsidis. Quia communiter iudicia non sunt, ita euidentia & expresa, vt efficiant certitudinem moralem, sed probabilia tantum, & efficientia probabilem tantum opinionem, sufficientemque, non ad condemnandum, sed interrogandum & procedendum: ex probabilibus autem certum est vnum aut alterum non sufficere, sed multa desiderari. Desiderantur autem non semper eadem, sed aliquādo plura, aliquando vero pauciora, pro qualitate criminis, propter quod in cognitione

tione indiciorum multa relinquuntur arbitrio prudentis iudicis, vt docent doctores in l. Finali, ff. de quæst. & Panorm. in c. cum in contemplatione. de Reg. iuris, Dicimus manifesta, debet enim aperte indicare & delictum & delinquentem; ideo enim dicuntur indicia, quasi digito indicantia, & crimen & autorem ipsius. Vnde indicium vocatur ab ipsismet Iuristis. l. Finali cod. de probationibus signum notabile, & medium intellectuale eliciendæ veritatis ex aliqua singulari & notabili circũstantia vt docet Sylu. Fama. §.7. An autem ex solis indicijs propter maximam eorum certitudinem possit aliquis condemnari. Videbimus suo loco, nũc tantum agimus de ipsis vt sufficientibus ad iuridicam interrogationem accusati. Secunda conclu.

Vt accusatus teneatur iuridice respondere, & confiteri veritatem, exigitur vt semiplena probatio, vel indicia quæ habet iudex ad eum interrogandum, ipsi, iuridice constent,

Verbi gratia si iudex interroget, quia habet vnum testem; non tenetur reus respondere, quin ipsi manifestetur testis ille, ad examinandum sit ne omni exceptione maior, quia si iuxta iura potest eum repellere, non facit semiplenam probationem: similiter debent illi proponi indicia quibus nititur iudex: quia si sint aperte leuia nullam habent vim, nec potest ex eis iudex procedere: similiter cum debeant esse iuridice probata per duos testes omni exceptione maiores, vt ait hic Caiet. & habetur. l. custodias. ff. de public. iudic. & ibi Glosa, Barthol. Angelus & Imola, est locus reo, vel ad repellendos testes illos indiciorum, vel ad ostendenda illa signa & indicia leuia esse, & ita non tenetur de crimine præcipuo respondere, donec iuridice exploratum sit, iudicem habere sufficientem & semiplenam probationem, vel indicia sufficientia ad procedendum, & interrogandum, Hæc conclu: sic explicata est communis habet illam. D. Tho. & Caiet. hic, Sylu. Indicium. §.2. Soto lib. 5. de iust. q. 9. art. 2. Nauar. Inter verba. conclu. 6. num. 134. & num. 241. & omnes fere iurisperiti.

Et probatur, Mandatum iudicis est velut quædam lex particularis, legi autem nemo tenetur actu obedire, donec publicetur, & constet non esse iniquam & iniustam. 32. q. 4. can. Dixit Sarra. & Dis. 82. can. Proposuisti, ergo nec mandato iudicis tenetur reus maxime cum suo periculo obedire, donec illi constet interrogationem illam & mandatum non esse iniquum, hoc autem constare non potest nisi ei proponantur indicia, vel semiplena probatio, quibus nititur ius iudicis ad interrogandum: ergo non tenetur antequam hæc ipsi constent, respondere.

Secundo, nemo tenetur ad petitionem alterius dimittere bona sua, famam, vel vitam, donec ei cõstet de iure illius qui petit, iudex interrogans petit, habetque ius ad petendum a reo, quia existit semiplena probatio, vel indicia manifesta: ergo donec illi hoc ius innotescat, videatque iudicem iuridice petere, id est, habere sufficientem & semiplenam probationem, vel indicia, non tenetur confiteri, & exponere se vel sua.

Tertio, non tenetur testis cum periculo alterius explicare iudici, procedenti via inquisitionis veritatem, donec certo ipsi constet, illum de quo inquirit esse infamatum, quia in via inquisitionis (vt videbimus) totum ius inquirendi nititur infamiæ: ergo multo minus tenebitur accusatus cum proprio periculo explicare, & respondere iudici veritatem, quin ipsi prius constet, semiplenam probationem vel indicia, quibus iudex nititur ad interrogandum, esse iuridice sufficientia. Et ita Bart. & omnes Doctores docent, vt refert Azpilq. Inter verba conclus. 6. num. 242. teneri iudicem, nisi inique velit agere, & contra ordinem iuris, initio litis facere copiã testis, vel indiciorum quibus nititur reo, ad illa examinanda, & repellenda si oportuerit, ac potuerit, antequam interrogetur de principali crimine. Vnde si postquã reo proposita sunt, potest illa iuridice repellere, non tenetur respondere iudici de crimine de quo interrogatur, si vero non possit, sed iuridice sufficiant, tenetur respondere, cum iudex tunc iuridice ac recte interroget, Quod si dubius sit, res est difficilior, propterea videamus oportet, quod etiam pertinet ad testes.

Controuersia 111.

TENEATVR NE REVS EXplicare *iudici veritatem, quando prudenter dubitat, an iuridice interroget, & procedat?*

DIco prudenter & probabiliter, quia si leuiter, & sine rationabili fundamento ex passione propria dubitet, huiusmodi dubitatio non liberat eum a debito respondendi, sed tenetur, non minus quam si aperte constaret illum iuridice & rite procedere, in

quo stabit consilio periti & prudentis aduocati. Vbi admoneo iudices, potuisse ipsos ab hac quæstione nos liberasse, si omnes ita periti essent, ac timentes Deum, vt certum esset, ipsos non procedere sine sufficienti ac debita semiplena probatione, vel indicijs, tunc enim solo iudice illa proponente, & ostendente, deberet reus in dubijs illi parere: at cum nō omnes ea peritia & timore Dei sint præditi, quales in ipsis exiguntur, & experientia teste, aliqui vel ficto, vel imprudenti zelo justitię, & punitionis delictorū, facile quibusuis probationib⁹ & indicijs moueantur, non debet reus in dubijs stare solo dicto iudicis, sed examinanda est proposita quæstio.

Palud. in 4. dis. 19. q. 4. statuit hanc regulam. Quando prælatus vel iudex exigunt a teste vel reo secretum aliquod, vel delictū, si certum sit, iudicem illum iure illud exigere, obediendum esse illi, si vero certum sit præcipere illud contra ius, vel præter ordinem iuris, non esse ei obediendum. Quod si fuerit dubium, præsumendum esse de iustitia iudicis, id est, ipsum iuste interrogare, & explicandam esse ei veritatem. Subscribit huic sentētiæ Sylu. Inquisitio. §. 13. & Obedientia. §. 4. vbi addit omnes Doctores (intelligit Canonistas) idē sētire. Probatur hęc opinio. Præceptū iudicis vel superioris (vt sępe dictū est) est quædā lex priuata, lex autem superioris quamuis dubitetur an sit iusta, obligat subditos, ergo similiter quando iudex aliquid præcipit, & eius iustitia est dubia, tenetur interrogatus obedire & respondere.

Secundo, In huiusmodi dubio licet iudici interrogare testem, tenetur que testis respondere, vt docent iuristæ, obseruantque ipsi iudices, ergo similiter potest interrogare reum, & tenebitur reus respondere. Antecedens ita probant: Nemo est priuandus iure suo, vel re quam posidet, donec constet non habere tale ius, aut rem illam non esse suam. l. Qui scit. ff. de vsu. & can. si virgo. 34. q. 2. quia in dubijs melior est ratio posidentis: sed iudex habet actu ius ad interrogandum reum vel testem, ergo donec certum sit non posse ipsum iuste illos interrogare, non est expoliandus isto iure, in casu dubij non est certum, ergo manet illi istud ius interrogandi, tenenturque ipsi respondere: sunt enim hæc relata, superior potest interrogare; ergo subditus tenetur respondere. Et confirmatur quia alias tenerentur superiores, eorū quę præcipiunt, manifestare

subditis causas omnes, & motiua quibus ducuntur ad illud præcipiendum, quod cederet in graue damnum & multa incommoda debitæ gubernationis.

Tertio, mandata superiorum obligant, nisi aperte constet esse iniusta, vt si princeps præcipiat bellum, nisi aperte constet esse iniustum, tenentur subditi militare, vt docet. D. Aug. 23. q. 1. Quid culpatur: sed interrogatio iudicis est quoddam mandatum, ergo.

Denique si coniux dubitet de alio coniuge, an sit vere vir suus, tenetur nilominus reddere illi debitum si petat, quia est in possessione petendi illud, vt est diffinitum cap. Dominus. De secundis nuptijs. & cap. Inquisitionis. De sententia excommunicationis: ergo cum iudex habeat actu ius interrogandi, & sit in possessione talis iuris, in re dubia tenetur subditus illi respondere.

Oppositum docent Caiet. hic Soto de tegen. secr. memb. 7. q. 7. post conclusinem tertiam & copiose mem. 3. q. 2. per totam, vbi ex professo tractat hanc questionem Adria. quod lib. 2. vbi, etiā si in dubijs doceat obedīēdum esse superiori, in hac tamē parte sentit non esse obediendum iudici, Nauar. Inter verba conclu. 6. num. 134. Probant hi non teneri reum in re dubia ad explicandam veritatem, quia nemo tenetur rem suam dimittere, & illa se expoliare, nisi certo & aperte constet de iure alterius illam postulantis; reus posidet suum honorem, famam, vitam, & bona, si confiteatur delictum suum, omnibus his vel aliquibus saltim se expoliat, ergo non tenetur delictū suum confiteri, nisi certo ipsi constet, iudicem iure & rite interrogare; hoc illi certo non constat quando prudenter est dubius, ergo tunc non tenetur.

Ad intelligendam hanc quæstionem, & multa quæ circa hæc dubia tam in iudicio quā extra iudiciū possunt sese offerre, Obseruemus primo, vt optime docet Soto de tegēdo secr. mem. 3. q. 2. maxime differre hęc duo, dubium, & formidinem, Dubium enim est, quando animus in neutram partem contradictionis inclinat, sed ita est suspensus, vt vtramque habeat pro incerta, quo modo dubitamus sint ne paria astra an inparia: formido vero est quando vni quidem parte contradictionis assentimur, habemusque illius opinionem, sed cum aliquo scrupulo & dubitatione alterius partis, num forsan illa alia pars vera sit, vt cum mercator consulit viros doctos & timoratos, num cō

tractus quem exercet sit licitus, & omnibus asserentibus esse licitum, assentitur quidem huic parti, habetque illius propter dicta tot Doctorum certam opinionem, sed vna cum illa manet ad huc illi aliquis scrupulus, & dubitatio, sit ne forsan illicitus. Hæc dubitatio vnius partis, quæ stat simul cum assensu & opinione alterius, vocatur formido, quæ potest esse leuis & nulli fere nitēs fundamēto, sed solum imbecillitati, vel ingenio, aut stultitiæ, & leui causæ, potest quoque esse grauis & habere fundamēta, ac motiua iudicio prudentis rationabilia.

Obseruemus secundo, dubium duplex esse, aliud speculatiuum, & aliud practicum, speculatiuum pertinet ad rē aliquam secundū se sumptam, & consideratam ab intellectu speculatiuo: practicum vero, pertinet ad opus, & actionem in indiuiduo exercendam, præcipiendamque ab intellectu practico: quæ dubia ita sunt affecta, vt possit esse dubium speculatiuum circa rem aliquam in intellectu speculatiuo, intellectu practico nilominus certo intelligente, quid agendū sit. V.g. incasu proposito, sum dubius an res quā possideo sit mea? & an debeam illā retinere, cum dubitē an mea sit? prius dubium est speculatiuū: pertinet enim ad rē ipsam speculatiue, & secundum se consideratam, aliud vero est practicū, pertinet enim ad opus, & actionē hanc in indiuiduo, an debeam illam retinere? cum dubitem an sit mea? Vna cum isto dubio speculatiuo iudico intellectu practico me non debere illam dimittere, cum illā actu possideam, & bona fide, sed quādiu non certo constat de iure alterius, posse me retinere illam, quia in dubijs melior est ratio, & ius possidentis. Similiter dubitat vir, an hęc sit vxor eius post contractū, & consummatū iam matrimoniū, vna cum hoc dubio speculatiuo, habet hunc assensum practicum, si petat debitum, teneor illi reddere, quia habet possessionem mei corporis per matrimonium, & quamdiu res est dubia, non possum ego exspoliare illam suo iure, & possessione.

Obseruemus tertio, crimina de quibus iudex interrogat, aut cedere tantum in damnum delinquentis, aut in damnum alterius publicum, vel priuatum. Rursum quæ vergunt in damnum alterius maxime publicum, aut esse iam præterita, & commissa, ita vt illorum autor non sit paratus similia patrare, nec alicui deinde nocere, aut sunt adhuc in fieri, ita vt in suis delictis reus ille adhuc perseueret, habeatque animū nocēdi.

Obseruemus quarto, Regulā esse inter doctores maxime receptam in materia de ignorantia. In dubio sequendam esse partē tutā, quando alia & si probabilis sit, non tamē est tuta: quod si neutra fuerit tuta, illa tunc eligatur in qua minus est periculi. Verbi gratia, ignorat aliquis nullo modo licere mentiri, neque officiose: offert se illi casus in quo debet seruare vitā alicuius hominis, si commode possit, sed non potest nisi dicto aliquo mendacio officioso, est dubius (quia est vir maxime ignarus) ad quid potius teneatur in hoc casu, cum propter suam ignorantiam æqualiter sit anceps, & neutra pars sit ei tuta, sed siue mentiatur, vt tueatur vitam illius hominis, siue non tueatur ne mentiatur, quicquid horum præstet, timet peccare: debet hic in tali ignorantia, & dubio exsistens, inclinare in illam partem, quæ minus periculi habet, & mentiri officiose. Nec repugnat huic doctrinę mendacium numquam esse licitum, nec posse dari perplexitatem in lege Dei: quia nos non dicimus licere huic mentiri, sed cum ex sua ignorantia existimet quicquid agat se peccaturum, debere potius ita dubitantem committere peccatum veniale illius mendacij officiosi, quam aliud peccatum non seruandi vitam hominis, in quo tam graue est periculum. Nec repugnat ex ignorantia culpabili, aliquem illa durante esse perplexum, illa enim perplexitas non est a lege Dei, sed ab ignorantia culpabili qua ita est perplexus. Et probatur hæc regula ex D. Thom. in 4. distin. 36. Quo loco cum afferat magister caput illud, Si quis ingenuus. 29. q. 2. vbi dicitur: *Si quis bona fide desponsauit sibi puellam, credens illam esse liberam, & postea ex probabili causa dubitet illam esse seruam, non tenetur reddere illi debitum, nec consumare matrimonium, quamuis Ordinarius præcipiat.* Explicans hunc textum D. Thom. reddit hanc rationem. *Quia si iste ingenuus, qui talem puellam sibi desponsauit bona fide, & deinde prudenter dubitat esse seruam, reddat ei debitum sine animo maritali, fornicabitur, quod nullo modo licet, si vero animo maritali, incurrit graue detrimentum: vt inuitus & coactus, cum serua matrimonium consumet, ne tale damnum incurrat, non tenetur* (inquit Diuus Thom.) *reddere illi debitum.* Vbi aperte diffinitur iuxta hanc explicationem Diui Thom. in re dubia declinandum esse in eam partē, quę minus habet pericul

Sit prima conclusio.

In criminibus quæ non sunt in damnũ imminens alicui, nec publicũ, nec priuatũ, sed tã sunt præterita & cõmissa, tã testis quã reus quando prudenter sunt dubij, an iudex recte & iuridice interroget, non tenentur ei respondere.

Probatur: Ex regula proposita in quarta obseruatione, in dubio quando neutra pars est tuta, inclinandũ est in eã quæ minus habet periculi, sed tacere vel occultare veritatem sine mendatio, in casu huius conclusionis parũ aut nil habet periculi, explicare vero illã multum, quia exponũtur vita, fama, vel bona rei: ergo in huiusmodi delictis, nõ tenetur subditus qui ita dubius est, respondere iudici, imo potius tacere, vel occultare illi veritatem.

Secũdo, probatur, Ex varijs regulis iuris. Est enim quædã regula iuris: *In dubijs melior est cõditio posidentis:* Alia. *Vnisquisque præsumitur bonus quãdiu nõ probatur malus, vel iure existimatur talis.* Ex quibus sic argumẽtor: Reus est in possesione suæ famæ & honoris, & præsumendus bonus donec probetur malus, vel iure existimetur talis, sed quamdiu res est dubia, non est priuandus illa possessione suæ famæ, ex ista prima regula, imo quãdiu res est dubia est iudicandus bonus, quia quãdiu res est dubia, nõ probatur malus, nec iure existimãdus talis, ergo quãdiu res est dubia in huiusmodi delictis, nec ipse nec alius potest delicta eius reuelare, & fateri illum esse malum, & delinquentem.

Tertio, sicut se habent probationes plenæ ad condemnandũ, ita & semiplena probatio vel indicia ad interrogandum & respondendũ, sed omnia iura proclamant, in criminalibus probationes quibus aliquis est cõdẽnandus, debere esse luce meridiana clariores, & non dubias, er go & semiplena probatio, & indicia, & alia quæ requiruntur, vt iudex iuste interroget, & subditus teneatur respondere, debent etiam non esse dubia, sed saltim certa & aperta.

Quarto, in materia morali maxime in hac criminali non est illa pars magis tuta, & minus dubia, cui plures rationes fauent, sed quæ minus habet periculi. Ex maiori enim vel minori periculo sumendum est in his, quid sit magis tutum: solumque attendimus quæ pars plures rationes habeat, quando periculum est ęquale: Sed non obedire iudici, quando de eius interrogatione prudenter dubitatur, minus habet periculi, quam respondere, vt constat, ergo illa pars est minus dubia, & magis tuta.

Vltimo, omnia iura, & naturale, & diuinum, & humanum volunt in dubijs fauendum esse reo, quando id non cedit in alterius iniuriam, crimina de quibus loquimur in nullius sunt iniuriam, ergo in his quando prudenter dubitatur de interrogatione iudicis, debet testis fauere reo, occultando eius delictũ, & multo magis reus sibi ipsi. Ex his sequitur aperte secunda conclusio.

Iudex quando prudenter & rationabiliter est dubius, an illa semiplena probatio, vel indicia sufficiant, non potest interrogare reum, sed peccabit grauissime, & tanto magis quã alij, quanto potius tenetur ex officio ad seruandam iustitiam, & debitum ordinem iuris.

Constat hæc conclusio tertio & vltimo argumẽto, quibus probata est præcedẽs. Ex his etiam constat, non teneri reum vel testẽ qui prudenter dubius est, in criminibus, de quibus prima conclu. respondere iudici Ecclesiastico, etiam si sub excõmunicatione & censuris interroget, & præcipiat respõdere: quia præcepta ista & censuræ neminẽ obligant, ad reuelandũ, quod iure naturæ tenetur occultare, aut tuta consciẽtia potest occultare: censuræ enim hoc tantũ præstãt, vt quod quis iã alias debebat efficere, maiori vinculo, & sub maiori pœna debeat. Vnde tenetur iste qui sub censura interrogatur, diligentius inquirere, cur & quo modo dubitet, & præceptũ illius iudicis, sit ne iustum, an iniustum, & hic est timor quem vult D. Grego. haberi ex sententia iudicis siue iusta siue iniusta sit. 11. q. 3. vt optime explicat Soto loco citato. Tertia conclusio.

In eisdem criminibus, de quibus prima conclu. quæ non sunt in damnum alterius, etsi subditus reus, vel testis, opinetur iudicem recte procedere, si nilominus habeat grauem formidinem, & ex rationabili fundamento, illum non procedere iuste, immineatque periculum vel vitæ rei, vel honoris grauissimi viri & præstantis in Rep. non tenetur respondere iudici, posita tali formidine, & tali periculo grauis damni.

Hãc habet Soto loc. cit. cõcl. 7. & est recepta inter discipulos. D. Tho. Et probatur. Grauis & rationabilis formido tãti dãni, iudicio prudentũ non minus valet quã dubitatio cũ periculo alterius minoris damni, sed dubius debet fauere illi parti in qua est maius periculum, ergo similiter qui sic formidat. Et confirmatur, quia grauis formido in re graui, præponderat opinioni in re leui in materia morali.

Secundo, Vt diximus, quæ pars sit magis vel minus tuta, non sumitur ex rationibus quibus

quibus nititur, sed ex periculo. Nūc sic, Habenti opinionem vnius partis, possunt se offerre rationes probabiles adeo graues ad efficiendam formidinem alterius, vt non modo valeant, verum etiam possint destruere illam opinionem, & reddere dubium, sed dubius non tenetur respondere nisi infauorem rei, ergo neq; qui ita formidat in causa afferēte tā graue periculū, cū illud prępōderet qui busuis rationibus probabilius. Quarta cōcl.

Vt subditus tuta conscientia non respondeat in re dubia, non est necesse desinat esse dubius, an iudex iuste interroget, debet tamen habere hoc iudiciū practicū, in hoc casu non teneor respōdere.

Patet, quia aliter ageret cōtra cōsciētiam, quo circa debet tūc cōsulere viros peritos, & stare dicto illorū: Ita Nauar. Inter verba. n.139. Adria. quodlibeto.2 .q .1. patetq; ex dictis in 2. obseruatione. Quinta cōclu.

In criminibus quæ sunt in damnum alterius, publicum, vel particulare adhuc imminens, & quod adhuc est in fieri, iudex ētsi dubius sit recte tamen & rite interrogat, & testis etsi dubius tenetur respondere.

Probatur ex illa eadem regula quo ad damnum publicum, quia illa pars est in dubijs sequenda & magis tuta, in qua est minus periculi, sed maius periculū est in damno publico imminenti, quam in damno priuato quod potest reus pati ergo tunc inclinandum est in fauorem boni communis, tam a iudice in interrogando, quā a subditis in respondēdo, Nec argumēta quibus probauimus primā conclusionem, huic repugnant, quia ob bonū publicū non requiruntur tot media vel merita processus, vt quis timeatur malus, vel deijciatur a suo honore, cū bono cōmuni consulendum sit, exponendo pro illo quæuis bona priuata aliorum.

Res difficilior est quādo crimē est in dānum imminens personæ: Sed & in his quoque probatur proposita conclusio ex illa alia regula, In dubijs potior est ratio patientis iniuriā quā inferētis, in hoc casu reus iste accusatur propter damnum quod vult altealteri inferre, vel prudenter timetur esse ab illo inferendū, ergo in hoc dubio fauendū potius est fratri, qui periclitatur damnū illud inique pati, quē huic reo sic accusato: & consequenter iudex in tali casu & si dubius iuste interrogat, & subditus tenetur respondere. Vltima conclu.

Reus in huiusmodi criminibus tenetur aut respondere, aut desistere omnino ab illo crimine & damno inferendo.

Patet iudex vt constat habet ius ad interrogandū, & consequēter subditus debitū respondendi in huiusmodi dubijs quamdiu imminet dānū fratri: sed quādiu non desistit reus a crimine nociuo, imminet dānū fratri: ergo quādiu non desistit, habet iudex ius interrogandi, & consequenter debet illi reus respōdere, aut resipiscere, ne tale damnum alteri immineat.

Nunc ad argumēta in oppositū. Ad primum dico, leges superiorū cū in vniuersum loquātur, præcipere cōmuniter ea, in quibus nullū est periculum vitæ vel famæ: cum autem in criminalibus illud maxime immineat reo, propterea in talibus causis mandatū iudicis nō obligat in dubiis. Omnes nāq; leges & mādata superiorū pręsumendū est nil præcipere, quod nō sit rationi consonū, alienum autē est a recta ratione, vt in re dubia respōdeat aliquis cū dāno alterius, multo minus cum dāuo proprio: nisi iam culpa illius qui accusatur, dānū alteri tertio immineat, tunc enim potior est ratio patientis iniuriā, & periclitātis, quā volētis illā inferre, vt cōstat ex quinta conclusione.

Ad secundū dico, propositionē illā nemi nem esse expoliandū iure suo, donec certo cōstet non habere ipsum tale ius nostrę, sententiæ fauere, nā cum reus habeat ius occultandi sua delicta, nisi cōtra ipsum existāt manifesta indicia, vel semiplena probatio iuridice sufficiētia, donec ista certo cōstet existere, nō debet priuari isto iure, & obligari ad respondendū, certo autē non cōstat, quādo res est dubia. Addo iudicē non habere ius interrogandi, nisi quādo semiplena probatio vel indicia iuridice & certo sufficiētia existūt, quod si aliter aliqui iudices se gerāt, abusus est, nō vsus, nec consuetudo quæ aliquod ius ipsis tribuat.

Ad tertiū respōdeo, militantē ex precepto sui principis, etsi dubio, agere partes suæ reip. & debere propterea illi obedire: quia etsi bellū illud sit in damnū hostiū, potest quoq; omissio illi[9] esse in damnū suę Reip. cui potius tenetur fauere: quo fit vt obediendo suo principi, sequatur partē tutiorē, at in iudicio in quo accusatur aliquis de crimine, quod nulli alteri nocet, si dubium sit, an iudex iuridice procedat, occultando veritatē nulli nocetur, explicando vero illā potest reo grauiter noceri, vnde in dubio isto tutius est illā occultare, debetq; propterea ita fieri, cū in dubijs tutior pars tenēda sit. Solutio vlt. satis cōstat ex 2. obseruatione.

Controuersia 1111.

DE VIA INQVISITIONIS.

Quotuplex ea ſit?

AGendum iam eſt de via inquiſitionis, & explicandum quo modo ſe debeant habere, quando hac via proceditur, tam iudex, quam ſubditi. Ad quam diſputationem quæ difficilis eſt, & in hac materia potiſsima, obſeruandũ eſt imprimis, quod iam ſuperius attigimus: Inquiſitionem eſſe inueſtigationem vel criminis, vel peccatoris occulti, quæ fit a prælato vel iudice: diſtingui que ab Euangelica denunciatione, quæ omnibus incumbit ex charitate, & ab accuſatione quę ſolis ſubditis conuenit, quia inquiſitio, ſiue delicti, ſiue delinquentis, nec fit ex charitate, nec pertinet ad ſubditos, ſed fit ex iuſtitia & officio, pertinetq; ad ſolos ſuperiores & iudices

Eſt autẽ dimiſsis varijs diuiſionibus & generibus inquiſitionis, quæ afferũtur a Canoniſtis, inquiſitio triplex. Prima omnino generalis. Alia omnino ſpecialis. Alia vero partim generalis, & partim ſpecialis. Omnino generalis eſt, qua prælati viſitãtes ſuã diocęſim vel iudices & ſuperiores ſuam prouinciã, inquirunt vitã, & mores ſubditorũ, an ſeruẽt leges, & ſtatuta illius loci? an aliqui delinquentes ibi exiſtant, quos oporteat puniri? Vocaturque generalis, quia nec perſona aliqua nominatur, nec crimen de quo inquiritur, ſed in genere tantum proponitur. Omnino particularis eſt, quando in particulari inquiritur, nominaturque perſona delinquens, & delictum, vt an Petrus occiderit iſtum hominem, cuius cadauer inuentũ eſt? Partim generalis, & partim ſpecialis eſt, quando delictũ in particulari exprimitur, perſona vero non nominatur, ſed tantũ inquiritur in cõmuni, vt cũ inuento cadauere inquiritur, quis illũ hominẽ occiderit, vel e conuerſo, quãdo exprimitur perſona, nõ autem certũ crimẽ, vt cũ inquiritur, An Petrus ſit homo flagitioſus? Rurſum, inquiſitio quæcũque ſit, poteſt fieri, aut ad inferendã pœnã, & puniendũ delinquentẽ, aut ad nullam pœnã, ſed ad vitandũ errorẽ aliquẽ, vel incommodũ, vt cũ inquiritur, An Petrus habeat merita neceſſaria vt cõferatur ei beneficiũ, vel dignitas? An Ioannes & Maria habeãt inter ſe aliqua impedimenta, propter quæ nõ poſsint inter ſe cõtrahere matrimoniũ? Quæ proprie nõ eſt inquiſitio criminalis, nec delictorũ, de qua hic agimus, ſed inquiſitio meritorũ & ſufficientiæ: Et in hac omniũ Doctorũ ſentẽtia eſt, etiamſi nulla præcedat infamia, nõ modo teſtem a iudice cõpetẽti requiſitũ, teneri ad explicandos ſecreto vel iuridice ſi oportuerit, defectus & impedimẽta quæ vere & certo nouerit, verũ etiã ipſummet ſubditũ in cauſa propria interrogatũ. Primo, quia iudex vel pręlatus tenetur ex officio & iuſtitia officiũ illud vel beneficiũ non conferre indigno, & conſequenter, cum poſsit inquirere, an iſte qui ſe ipſum ad illud obtinendũ offert, ſit indignus, vt habetur cap. Cum in multis. & ca. Cũ dilectus. Extra de electione, nec alia via poſsit id ſcire, niſi aut dicto teſtis, aut cõfeſſione ipſiusmet poſtulãtis, poteſt eos interrogare, & ipſi tenentur reſpõdere. Secundo, quia ſi quæ ratio id prohiberet, certe hęc ſola, ne defectus occulti prodãtur, hæc autẽ ratio hoc nõ prohibet, quia poſtulãs illud officiũ vel dignitatẽ, eo ipſo quo poſtulat, offert ſe huic incõmodo volũtarie, & cædit iuri ſuo, conſentitq; vt iudex poſsit inquirere & interrogare quoſcũque an habeant aliquos defectus, ob quos ſit indignus tali officio vel beneficio. Tertio, quia infamia (vt vidimus) nõ exigitur in inquiſitione, niſi vt habeat vicẽ accuſatoris, cũ ſine accuſatore nemo poſsit condẽnari, at inquiſitio iſta meritorum & ſufficientię, cum non procedat ad condẽnationem, vel punitionẽ, non indiget accuſatore, & ita neque infamia.

Ex his fit, vt volũtarie poſtulãs officiũ vel dignitatẽ, teneatur proprios defectus, vel parentũ, vel generis ſui, qui ipſum illo officio vel dignitate indignũ efficiũt, interrogatus, quãuis occulti ſint prodere. Dico volũtarie poſtulãs, nã ſi ipſe nõ poſtulet, ſed elector ipſi offerat, nõ tenetur, quia retinet ius ne de occultis infametur, cui nõ renũtiat, niſi quãdo ipſe volũtarie poſtulat: Propter quod tenentur ſuperiores & electores, quãdo volũt promouere aliquẽ ad aliquod officiũ, vel dignitatẽ prius explicare illi per ſe, vel interpoſitã perſonã, ſuũ animũ, & indicare illi cõdiciones, & qualitates requiſitas, ac defectus, qui poſſunt eſſe impedimẽto, vt ipſe de ſe ipſo iudicet, ſit ne idoneus & ſufficiens. Quod ſi ſic admonitus cõſenſerit tũc ſimul cõſentit, vt fiat inquiſitio de ipſius ſufficiẽtia, & renũtiat iuri, quod habeat, ne quis poſſit occultos ipſius defectus prodere. Dixi defectus reddentes indignũ, nam alios qui ad illud inſtitutum non faciunt, nec licet inquirere nec explicare: quo ad tales enim per poſtulationem illius officij aut dignitatis, nemo ſenſetur renũtiare iuri, quod habet ne ab aliquo de occultis infametur. Hęc omnia habentur can. Epiſcopus. Diſtin. 24. can. Ordina-

Ordinationes. Distin. 75. Clementina prima De concesione præbendę. Et copiose Azpilq. Inter verba conclu. 6. nu. 181. Vnde tota quæstio est de inquisitione quæ tendit in punitionem & pænam, quæ dicitur inquisitio criminalis, Videamus ergo.

Controuersia. 5.

AN AD INQVISITIONEM *omnino generalem exigatur, præcedens infamia, vel accusator aliquis, aut denunciator.*

Alciatus in c. 1. de officio ordin. nu. 5. tenet partem negantem probat. Quia 1. Vt responsum Cod. De transac. interrogatus debet respondere sicut interrogatur, inquisitio generalis est generalis quædam & maxime incerta interrogatio, vnde illi non est respondendum nisi generaliter, & incerte, Verbi gratia inquirit iudex, an sint aliqua delicta in illo loco? erit quoque similiter illi respondendũ in genere, esse aliqua in eo loco: & nil aliud præterea, nisi sit aliqua infamia vel accusator: huiusmodi autem responsio inutilis omnino est & ridicula, ergo & inquisitio generalis, vbi nulla est infamia, vel accusatio.

Secundo, Etiam si proposita generali inquisitione, referatur ab aliquo teste illi iudici aliquod peculiare delictũ, & aliquis particularis & certus delinquens, nisi existat infamia, vel accusator, non potest iudex procedere iuridice contra illum delinquentem per particularem inquisitionem, ergo vbi non est infamia, vel accusator frustra fit generalis inquisitio. Antecedens patet ex cap. Inquisitionis. De Accusatio. vbi ait. Innoc. III. *Etiã si duo testes iurati testentur crimen occultum, non potest iudex, si nulla sit infamia vel accusator, procedere ad inquisitionem specialem de illo crimine.*

Oppositum docent omnes Doctores tam Theologi quam Iurisperiti, & communis consuetudo omnium prelatorum & iudicum, cui se oposuit solus Alciatus. Sit ergo prima conclusio.

Ad inquisitionem omnino generalem, vt in ea iuridice interroget iudex, nulla requiritur inffamia vel clamorosa insinuatio, nullus accusator, aut denunciator.

Probatur Hæc inquisitio generalis non fit ad petitionem alicuius partis, sed solum ad prospiciendum bono communi, vt respublica purgetur a criminosis, & delinquentes quos nullus curat accusare, vel denunciare, cum possint, & multoties debeant, etsi publici sint, puniantur sicut oportet, tenentur autem superiores & iudices ex officio suo curare, vt hac via purgetur respublica, & puniatur delinquentes, etiam si nullus id postulet, ergo etiam si nulla præcedat infamia vel accusator licite vtuntur statutis tẽporibus Iudices & Superiores huiusmodi inquisitione, & in ea interrogant sibi subditos: Hæc conclusio habetur c. Primo, De officio ordinarij, cap. Cum olim. De accusatione, Cap. Romana. de censibus, lib. 6. & l. congruit. ff. de officio præsidis. Et can. placuit, el segundo. & can. Relatum. 11. quest. 1. Vbi pręcipitur superioribus & iudicibus, vt statis temporibus faciant istas visitationes, & inquisitiones generales, vt prospiciãt moribus subditorum, & purgetur respublica.

Vbi obseruandum est ex. D. Naua. loco citato nu. 174. generales quoque inquisitiones esse, quando sub nominibus appellatiuis inquiritur, vt cum inquiritur, qui clerici, nobiles, vel vxorati hæc vel illa crimina commiserint, quia in istis visitationibus idem est inquirere sub istis nominibus appellatiuis communibus, quod inquirere quæ delicta in eo loco ab illius incolis committantur. Erit autẽ specialis, si nomine appellatiuo non communi sed alicui approppriato inquiratur, verbi gratia an filius Ioannis fecerit hoc delictum? an clericus huius oppidi vbi non existunt nisi vnus aut alter ad summum. Secunda conclusio.

Subditi quando indicitur huiusmodi inquisitio generalis, etiam si in ea imponantur censuræ, nec tenentur, nec debent manifestare, aut interrogati explicare, nisi ea tantum delicta, quorum autores laborant infamia de tali delicto.

Nec est in hac parte audiendus quidam Ginesius Sepulueda, docens occulta quoque, & quorum nulla est inffamia, esse reuelanda, quando subditus in huiusmodi inquisitione generali interrogatur. Nostra conclusio est Mag. Soto de tegendo secreto, memb. 2. quæst. 6. post. 2. conclusi. Adriani in 4. de correctione fraterna, fol. 48. D. Nauarri, Inter verba, conclusione. 6. nume. 117. Caietani hic, & est communis inter omnes Doctores præter istum Sepuluedam. Et probatur: Subditus ea tantũ tenetur respondere, quorum superior est legitimus iudex, & de quibus potest interrogare, sed nullus superior præter Deum est

 iudex

iudex eorum quæ non laborant inffamia, ſed ſunt iuridice occulta, Can. Deus omnipotens.2.q.1. Nec poteſt interrogare de his ocultis, nec ſimpliciter, nec cum iuramẽto, vt habetur in illo capite, Qualiter & quando, el primero, De accuſatione, ergo. Excipiuntur ab hac concluſione, inquiſitiones quas Dñi Inquiſitores faciunt, aut propoſi tis edictis, aut in ſuis viſitationibus, quia in his propter bonum commune fidei manifeſtanda ſunt delicta, etiam ſi nulla delinquẽs laboret infamia, vt ipſi proſpiciant. & bono communi religionis Chriſtianæ, & bono priuato illius delinquẽtis. Similiter quæ ſunt in damnum aliquod temporale commune vel particulare, nec frater eſt omnino emendatus, ſed damnum illud adhuc imminet, manifeſtanda quoque ſunt, etſi nulla exiſtat infamia, quando alia via non poteſt illi commode occurri. Quia in huiuſmodi criminibus (vt cõſtat) tenetur vnuſquiſque aut damnum illud impedire, aut deferre ad ſuperiorem, qui illud impediat, etiam ſi nulla fiat inquiſitio. Quæres.

CVM INFERIORES, PRAEterquam *in delictis quæ ſunt contrã fidem, vel in damnũ immĩnẽs alicui, non poſsint interrogare nec interrogati reſpõdere, niſi delinquens laboret infamia illius delicti, tenebũtur ne ſuperiores, et iudices, quãdo vtũtur iſta inquiſitione generali, in admonere & exprimere in ſuis edictis & viſitationibus, ſe ea tantum inquirere, quæ laborant aliqua infamia.*

CAietanus in opuſculo. 17. Reſponſionum reſpon.5.ad.1. tenet partẽ negantẽ, Quia mandata ſuperiorum iam ſub intelligi tur nil præcipere contra ius naturale, vel diuinum, & ita ſubintelligitur illa non inquirere de occultis, quorum nulla eſt infamia, cũ iure naturæ prohibeamur talia reuelare.

Azpilq. loco citato nu.119. & nu. 130. docet oppoſitũ, vultq; teneri ſuperiores & iudices ad illud exprimendũ, quia aliter offerunt magnam occaſionem ſubditis ignorantibus & ſimplicibus, manifeſtandi quæ non debent, quod tenentur ſuperiores quantum poſſunt euitare. Et ita ait ſe obſeruaſſe in viſitationibus duorum Celebrium Monaſteriorum ſui ordinis. Idem docet Soto loco cit. mem.2.q.9.poſt.2.conclu. Et reuera in illo ca. Qualiter & quando el primero Innocentius tertius præſcribens formam interrogandi in inquiſitione generali, vult vt exprimatur exceptis occultis. Ego hic ita diſtinguendũ crederem, Vt quando inquiſitio iſta generalis fit in loco, vbi ſubditi periti ſunt, vel valent ingenio, vel habẽt frequentes conſciones, & doctores quos conſulant, non teneantur ſuperiores illud exprimere, ſed ſubintelligatur, quando vero fit in loco aliquo, cuius plerique vicini ſunt ſimplices & ruſtici, raroque conſultant confeſſarios, vel Doctores, a quibus facile admoneantur, debere ſuperiores illud exprimere. In huiuſmodi enim locis habet maximam vim ratio. Azpilq.

Ad argumenta Alciati. Ad primum reſpondeo: l. illam intelligendam eſſe, vt ex ipſius verbis conſtat, de inquiſitione & interrogatione omnino ſpeciali, quando iudex iuridice interrogat, tunc enim ipſo in indiuiduo interrogante: An Petrus occiderit hunc hominem? reſpõdere debet etiam ſubditus in indiuiduo, veritatem quã nouit. At quando inquiſitio & interrogatio eſt generalis, non debet reſpondere in genere, ſed in indiuiduo delicta que non ſunt occulta, cum ad talia punienda & tollenda dirigatur talis inquiſitio. Qua ratione non eſt vana iſta inquiſitio, intelligit enim per eam ſuperior delicta, quæ occulta non ſunt, & quæ ſine tali viſitatione, & inquiſitione nullus curaſſet manifeſtare.

Ad ſecundum reſpondeo, licet ſuperior vel iudex ex iſta inquiſitione generali non poſsit procedere ad inquiſitionẽ ſpecialem, eorum quæ non viderit laborare infamia, qua parte nempe erga occulta poteſt quidem dici inutilis, erga ea vero quæ occulta non ſunt, eſt vtiliſsima, & neceſſaria, cum homines parum curent hæc accuſare. Vnde hic eſt potiſsimus huiuſmodi inquiſitionis generalis finis, vt quæ ſubditi tenentur alias vel ex charitate, vel ex iuſtitia legali, ſuperioribus denuntiare, vt purgetur reſpublica a ſceleratis, ipſi vero ex ignorantia vel obliuione, aut parũ timẽtes Deum, non faciunt, propoſitis huiuſmodi viſitationibus, & inquiſitionibus curent facere. Videamus iam De inquiſitione omnino ſpeciali.

Controuerſia V. I.

AN INQVISITIONEM OMnino *ſpecialem debeat præcedere infamia, vel clamoroſa inſinuatio?*

COnclusio eſt affirmãs, in qua conueniunt oẽs Doctores, tã Theologi quam Iuriſperiti, & habetur expreſſe ca. Cũ oporteat. c. Inquiſitionis

sitionis.c. Qualiter & quando . el segundo De accusat.& cap. Cum Heli. De symonia. probantque illud Pontiffices primo ex illo Gene.18. *Clamor sodomorum* (id est infamia delicti) *Multiplicatus est, & descendi vt videā* (id est, ad inquireudū) vbi attendāt iudices, & superiores Deum descendere, vt videat & inquirat præcedente clamore & infamia Sodomorum. Luc. 16. Præmittit Christus illum villicum diffamatum esse apud dominū, quod dissipasset bona illius, & illa infamia præcedente inquiritur, & interrogatur: *Quid hoc est quod audio de te?* &c. Et confirmatur ratione: Iudex contra nemi nem potest procedere ad cōdemnationem, sine aliquo accusatore formali vel virtuali, quando vtitur via inquisitionis nullus est ac sator formalis, quia iam non esset via inqui sitionis, sed accusationis, ergo debet tunc esse virtualis: virtualis autem accusator nul lus alius esse potest, nisi infamia vel clamorosa insinuatio, ergo ad inquisitionem omnino specialem non potest iudex procede - re, nisi præcedente infamia, vel clamorosa insinuatione.

Non addo hic indicia, vt solent Soto, Caietanus, & alij Theologi, sed solum inffamiam aut clamorosam incinuationem, vt optime obseruauit. D. Nauarrus. Inter verba conclu.6. numero. 116. Vbi obseruandum est Cai.hic. & Alciactum incap.1. De officio ordina.nu. 42. Et Soto de teg. sec. mēb.2.q.9.existimasse, indicia eandē habe re vim ad inquirendū, quā habet infamia, Primo, quia. D.Tho. docet hic, vt iudex iuste posit interrogare reum, sufficere vnū e tribus, vel infamiam, vel indicia, vel semi plenam probationem. Secundo, quoniam innocentius.IIII. Abbas, Antonius de But Aretinus, & alij grauissimi Iurisperiti in illud cap. Cum oporteat De accus. docēt indi cia propter quæ populus vehementer suspicatur aliquem deliquisse, sufficere ad specialiter inquirendum contra illum, imo toto populo ex grauibus indicijs ita suspicante, prudentum arbitrio, iudicaretur dees se suo muneri iudex, qui tunc non inquireret. Sed verius multo D. Nauarrus loco cita to docet indicia non sufficere ad inquirendum, Indicia enim (vt supra admonuimus) pertinent non ad accusationem, sed ad probationem sicut & testes, propter quod sicut ex dicto testium datur aliquando tortura, aliquādo vero condēnatur reus, sicut docēt Bar. & alij in l. finali.ff. De questionib?. ita ex indicijs torquetur etiā aliquando reus, & nonnūquā ita sunt vehementia & inrefragabilia, vt ex illis aliqui iudices ferant sententiam & condemnent, Quo posito probatur aperte hæc doctrina Nauarri. Cap. Inquisitionis.§. tertię dubitationis. decernitur, non sufficere ad inquirendum specialiter contra aliquem non inffamatum, etiam si 2. vel.3. testes iurati omni exceptione maiores asserāt se vidisse, hominē illum delictū illud cō misisse, quod etiam. M. Soto fatetur, sed indicia habent se vt testes, ergo ex solis indicijs vbi non est infamia, non potest pro cedi ad inquisitione omnino specialem, Pa tet conseq. quia si indicia (vt constat) computantur inter testes, & testes occulati & iu rati, quorum dicto nulla indicia æquantur, non sufficiunt ad inquirendum specialiter sine infamia, multo minus sufficiēt sola indi cta, vbi nulla est infamia. Vnde in isto.c. Inquisitionis agens Pontif. de hac inquisitione speciali habet hæc verba: *Nullus est pro crimine, super quo aliqua non labotet infamia, seu clamorosa præcesserit insinuatio puniendus:* & subdit. *Cum inquisitio fieri solummodo debeat super illis, de quibus clamores aliqui præcesse runt.* Simile habetur in illo cap. Qualiter & quando. Vbi aperte Pontifices infamiā esse omnino necessariam ad specialem inquisi tionem volunt, quicquid sit de inditijs vel testibus. Ad locum. D.Tho. dico. D. Tho. cum in hoc ar. quærat in vniuersum, quando iudex iuste interroget, vt reus teneatur respondere, non distinguens in particulari de istis vijs, quibus iudices procedunt, optime docere aliquod ex illis tribus sufficere, quædam ad vnam viam, alia ad aliam, Ad viam accusationis sufficere semiplenam probationem, vel indicia, ad inquisitionem vero specialem, infamiam vel clamorosam insinuationem. Erraruntque (quod pace eorum dixerim) Soto & Caiet. ista promiscue accipientes, nec distinguentes, & suis proprijs vijs singula accōmodātes sicut oporte bat. Ad secundum respond. Debere iudicē in eo casu procedere ad inquisitionem specialem, non propter indicia, quæ vt constat habent se vt testes, sed propter vehementem illam & communem populi suspiscionem, ex illis grauibus indicijs exortam, quia talis suspiscio habet se tunc velut clamorosa insinuatio, si publice per ora hominum fe ratur. In quo desideratur maxime prudentia iudicis, vt atendat quanta sit illa suspiscio, quam publica, de qua persona, & de quo delicto.

Controuersia. 7

AN AD INQVISITIONEM *partim generalem, partim vero speciallem debeat præcedere infamia, seu clamorosa insinuatio.*

HAEC inquisitio mixta (vt diximus) duplex est. Nam aut in ea exprimitur persona in particulari, crimen vero in generali, aut contra: In priori conueniūt DD. non posse ita inquiri, quin præcedat infamia, ageretque inique iudex, qui de Petro nulla infamia laborante inquireret, quæ scelera committat. Primo, quia vbi nulla est infamia, non licet specialiter inquirere, huiusmodi autem inquisitio de Petro, licet quo ad crimina sit generalis, quo ad personā tamē specialis est, & consequenter cum Petrus nulla infamia laboret, iniqua. Secundo, quia omniū prudētum iudicio, iudex sic inquirēs de Petro nulla infamia laborante, maximam illi inferret iniuriam, iusteque Petrus conquereretur. Tertio, esset offerre maximam occasionē, vt aliquis sic interrogatus manifestaret occulta, quæ deberet silere. Quarto, Ex reg. iuris: *Vnusquisque præsumendus est bonus, quamdiu non probatur malus, nec iuridice existimatur talis.* Petrus autē qui nulla laborat infamia, nec probatur malus, nec debet iuridice talis existimari, imo esset iudicium temerarium, aliter de ipso sentire, vnde a iudice iudicandus est bonus. De illo vero quē debemus iudicare bonum, quærere an sit malus, & sceleratus, est contra præceptum diuinum. Prou. 24. *Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem eius.* Imo requies totius Reipub. vastaretur si ita liceret iudicibus inquirere. Est etiam contra ius naturale, *Quod tibi non vis.* Quiuis enim prudenter & iuste vult, cum nulla infamia laboret, nil tale de ipso inquiri.

De secundo modo inquirendi, quando scilicet crimen publicum est & notorium, autor vero illius omnino occultus, nec aliqua laborans infamia, non conueniunt inter se DD. imo in hac parte consistit tota difficultas huius disputationis de inquisitione.

Liceat ne inuento cadauere in platea, interrogare vicinam, & ibi occurrentes, quis illum hominem occiderit? cum occisor sit omnino occultus, neque aliqua sit de autore illius delicti infamia.

Innoc. 4. in cap. Bonæ. De electio. quem ibi sequuntur. Panor. col. 4. Imola col. 5. Bartol. l. 2. §. ff. ad legem Iuliam. De adulter. nume. 17. & apertius l. fina. De quæst. & ibidem Alexan. Glos. in can. Quidam maligni. 5. quæst. 1. & in cap. Qualiter & quando, de Accusa. el segundo. Nauarr. Inter verba conc. 6. num. 121. & 124. & varijs locis eiusdem libelli docent, iudicem iuste posse, imo & debere inuento cadauere, & quotiescumque crimen publicum est, & notoriū, iuridice inquirere a vicinia, & circumstantibus, quis illud commiserit, & cum iudex tunc iuste ac iuridice interroget, debere interrogatum explicare illi veritatem, maxime si sub iuramento interrogetur. Addunt tamen hi DD. quantum ex ipsis colligi potest, non solum id licere in inquisitionibus criminalibus apud iudices sæculares, verum etiam apud Ecclesiasticos & religiosos, quando crimen graue est, vt furtū, vel homicidium, in alijs vero criminibus non esse prodendum occultum delinquentem, etsi crimen sit notorium. Dico ex ipsis colligi, quia omnes isti repræhendūt Ioan. And. quia licet ipsis subscribat, similiter tamē loquitur de clericis & religiosis, ac de sæcularibus in omni genere criminis.

Probatur hæc sententia a suis autoribus innumeris fere argumentis, quorum potiora sunt hæc. Primo consuetudine vniuersali totius orbis Christiani, quam testantur Innoc. IIII. in illo cap. Bonæ memoriæ. Verbo Testes. Nauar. loco cit. num. 125. & experientia ipsa, vbique enim videmus omnes iudices & timoratos ac prudentes, inuento cadauere, & si nulla sit infamia de autore illius homicidij, inquirere. Quo posito, sic argumentantur. Sententia opposita (vt videbimus) non nititur nisi iuri humano positiuo, non enim est de iure diuino, ne fiat inquisitio nisi præcedente infamia, neque vllus est locus Sacræ Scripturæ qui id habeat, nam illa duo Gen. 18. Clamor Sodomorum &c. & Luc. 29. de villico iniquitatis, tantum refferunt factum diuinum consonum rectæ rationi, nō tamē præscribūt præceptū Neq; est de iure naturali, cū ius naturale in nullo casu possit variari, & in multis (vt videbimus, potest, & debet iudex procedere ad inquisitionem specialem sine infamia delinquentis; Imo autores oppositæ sententiæ vt Soto de tegen. secr. mem. 2. q. 5. post prim. conclu. dub. 1. & alij fatentur esse quidē hoc maxime conforme iuri naturali, & rectę rationi, nō tamē esse de iure naturali aut diuino, sed solum humano positiuo, sicut impedire matrimoniū inter propinquos est maxime consonū iuri naturali & diuino, nō tamē

est de iure naturali aut diuino, sed tantum de humano positiuo. Nunc sic: ius humanũ positiuum contraria consuetudine legitime præscripta potest abrogari, cap. vltimo de consuetudine & l. Venditore §. Si constat ff. Communia prędiorum: quod non fiat inquisitio nisi præcedente infamia, est de iure humano positiuo: consuetudo autem omnium iudicum etiam prudentum & timoratorum est, quando crimen est notorium licet autor sit occultus, inquirere, ergo licet eis.

Secundo, si cadauere occisi hominis in platea iacente, iudices sistant, & nil omnino faciant, offertur & merito magnum scandalum populo, & omnes tam prudentes quam simplices conquæruntur de iudicibus, vt negligentibus in suo munere, & prædicatores e suggestu arguunt tales iudices, tamquã viam offerentes sceleratis ad liberius nocendum, cum videant homicidia & scelera notoria & publica non solũ manere impunita, verum etiam nec de illis inquiri, quæ certe sunt grauissima damna.

Tertio, Can. Quidam maligni 5. q. 1. Præcepit D. Grego. sub excommunicationis pœna occulto autori cuiusdam libelli infamatorij, vt se ipsum proderet, ad probanda crimina, quæ libellus ille continebat, aut ad restituendam famam, & subeundam pœnitentiam, in quo casu crimen erat notorium nẽpe libellus ille, autor vero erat occultus, & inquirebat illũ D. Grego. suo præcepto & censura: ergo licebit simile iudicibus.

Quarto, ob bonum publicum (quod non negãt Soto & autores oppositæ sententiæ) licet procedere per specialem inquisitionẽ contra aliquos delinquentes, etiã si nulla sit infamia, vt contra proditorem ciuitatis, falsarium monetæ, & alios quos infra referemus: at pertinet quoque maxime ad bonum publicum, vt inuento cadauere requiratur homicida, inuento furto aut sacrilegio quæratur latro, alioquin crimina manerent impunita, & scelerati liberius nocerent, quod cedit maxime in damnum commune, ergo ob hanc saltim causam licebit in his delictis notorijs procedere, & inquirere.

Quinto, infamia ex omnium consensu requiritur tamquam accusator, quia sine accusatore nõ potest procedi, sed in huiusmodi criminibus publicis & notorijs euidẽtia delicti est plusquã accusator, dicente. D. Aug. cap. Euidentia de accusatio. *Euidẽtia patrati criminis clamore accusatoris non indiget. ergo.*

Sexto, lege 1. §. occisorum ff. Ad Sillan. Si dominus habens domi seruos empticios inueniatur occisus, debet inquirere iudex specialiter contra illos seruos, etiam si nulla laborent infamia l. Quoties, cod. De naufrag. si nauis patiatur naufragium, licet iudici inquirere cõtra nautas de illo damno, etiã si nulla laborent infamia, cur ergo non licebit similiter in alijs delictis notorijs.

Septimo cap. Bonæ memoriæ. el primero De electione habetur. *Excessus notorius cõmuni ordine iuris non indiget*, Et cap. Ad nostram el tercero De iure iurando, *Manifesta delicta accusatione non indigent, nec in eis est ordo iudiciarius obseruandus*: Simile habetur l. Ea quidem. Cod. De accusa. ergo in his non requiritur infamia, vt inquirat iudex, hoc enim significatur cum dicitur, non requiri ordinem iudiciarium.

Octauo, fatentur autores oppositæ sentẽtiæ, posse Remp. si videret abundare criminosos, & ita expediret, statuere, vt duorum vel trium testium dictum valeret pro accusatore, simul & probatione, etiam si nulla esset infamia, quod concedit Soto mem. 2. q. 6. dubio. 2. post primam conclusionem, Et Bartho. ac alij iuristæ vt refert Azpilq. Inter verba. loco cit. posset ergo statuere eadem Resp. vt in manifestis sine vlla alia infamia procedatur ad inquisitionem specialem, sufficiatq; euidẽtia delicti pro infamia & accusatore: sed non minus valet communis totius orbis consuetudo, quam quæuis statuta & mãdata Principũ, Ergo cum hoc obseruent omnes iudices, vt quando crimẽ est notorium & publicum, inquirant, & interrogent, derogauit illam legem quæ statuit non esse inquirendum nisi præcedente infamia, hæc consuetudo totius orbis, cum non sit lex illa diuina vel naturalis sed humana, sicut derogassent illam statuta Reip. si Resp. ita statuisset.

Denique D. Tho. vt referunt Silu. verbo correptio §. 8. & Caiet. hic, interrogatus de quodam furto, in capitulo generali sui ordinis celebrato Parisijs, An posset superior illius autorem inquirere, cum esset publicum & notorium, Respondit affirmatiue, licere.

Oppositum docent Palud. In 4. dist. 19. Adria. quodlib. 11. Caiet. hic Soto de tegen. secr. mem. 2. q. 6. dub. 4. post. secundam conclu. & lib. 5. de Iust. q. 6. ar. 2. & idem Nauar. inter verba nu. 185. ac pleriq; ex recentioribus Thomistis, asserentes nullo modo licere iudicibus procedere ad Inquisitionem specialem delicti, quantumuis publici, nisi sit etiam infamia delinquentis.

Probant primo. Iudex vt iuridice procedat debet necessario seruare ordinem iuris, in iure autem præcipitur, vt non procedatur ad inquisitionē per solam infamiam delicti, quin sit delinquens etiam infamatus, ergo. Maior patet, Quia agit vt persona publica, & custos iustitiæ, & ideo debet seruare ordinem iuris, cui habet suam autoritatē alligatam. Minor probatur cap. Cum oporteat: De accusa. vbi propositis quibusdam delictis manifestis, subiungitur, *Nisi super prædictis famam ipsius (silicet) delinquentis læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem non subito procedatis.* Cap. Inquisitionis. habentur expræse verba illa quæ retulimus. *Nullus est pro crimine, super quo aliqua non laborat infamia, seu clamorosa præcesserit insinuatio, puniendus,* Et subiungitur. *Cum inquisitio fieri solū modo debeat super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt.* Et cap. Qualiter & quando. el segundo habetur. *Si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendum est ad inquisitionem.* Ex quibus omnibus patet, in iure hunc ordinem iudici præscribi, vt non inquirat, nisi existat infamia delinquentis.

Secundo in illis locis sacræ scripturæ supra adductis, non solum infamiam delicti, verum etiam & personæ videmus præcedere. Gen. 18. *Clamor inquit Sodomorum.* En personas, Et Luc. 16. villicus ipse legitur diffamatus.

Tertio licet crimen sit publicum, quando tamen persona occulta est, iudicium circa personam & autorem est temerarium, contra illud Christi Matth. 5. *Nolite iudicare & non iudicabimini,* Quod autem non licet iudicare, non licet inquirere, ergo vbi persona occulta est, etsi crimen sit manifestū, non licet inquirere. Quod si dixeris, non licet in isto casu iudicare de persona aliqua in particulari, & ita neque inquirere in particulari, An Petrus vel Ioannes illum occiderit? attamen sicut licet inuento cadauere iudicare in genere, aliquis hunc occidit, ita licet inquirere in genere quis illum occiderit. Contra inquit Soto. Cum iste (quamuis sic interrogatus) debeat nihilominus respondere in particulari, quis illum occiderit, indicando personam homicidæ: perinde se habet illa interrogatio in genere, ac si fieret in particulari.

Quarto si iudex interrogare posset iuridice in hoc casu, cum interrogatus iuridice, teneatur respondere (quod etiam fatentur autores prioris opinionis) posset accidere, vt incidenter interrogaretur ipsemet reus, & teneretur in crimine occulto, de quo nec infamatus est, nec ab aliquo accusatur, se ipsum prodere, quod est maximum absurdū. Similiter teneretur alius qui illud secreto vidisset, reuelare, & manifestare occultum, quod etiam est absurdum.

Quinto in illo cap. Inquisitionis præcipitur, *Vt etiam si iudex habeat tres vel quatuor testes, iurātes se crimen illud vidisse, nisi delinquens laboret infamia, non possit procedere ad inquisitionem delinquentis.* Ergo multo minus poterit ex sola euidentia delicti, vbi nulla est infamia delinquentis, neque vllus adhuc qui illud testetur, & manifestet delinquentem.

Sexto iudex non potest inquirere nisi ea de quibus potest iudicare, De occultis autē non potest ipse iudicare, can. illo Deus omnipotens, can. Conculuisti 2. q. 5. can. Erubescant Dist. 32. ergo neque inquirere: Sed in hoc casu licet crimen sit manifestum, delinquens tamen est omnino occultus in ordine ad iudiciū, cū nulla laboret infamia, ergo nec potest de eo iudicare, nec inquirere.

Septimo, si in hoc casu liceret iudicibus inquirere, & interrogare, offerrent interrogatis maximam & vrgentem occasionem reuelandi peccatores occultos, quod est contra ius naturæ, & committerent tales testes innumera peccata in damnum suorum fratrum occasione oblata a iudicibus.

Denique licet communiter sit vtile Reip. vt delicta puniantur, non tamen occulta, & quorum nulla est infamia, imo magis nocet Reip. crimina occulta reuelari: Nam quod occulta maneant impunita nullum est damnum Reip. cum occurratur satis audaciæ sceleratorum, punitis criminibus quorum autores laborant infamia: manifestando autem crimina occulta, & delinquentes occultos, amittunt ciues suum honorem & famam, quæ sunt magna bona Reip. & inquietatur Resp. ex scandalo quod offertur detegendo delicta eorum qui bene audiebant, ad perpetranda similia. Vnde can. Præsbiter. 2. q. 5. dicitur, *Ne sine infamia contra aliquē clericum procedatur, ne populus scandalum patiatur.* Et can. Si à plebe. Eodem loco præcipitur idem, *Ne infirmorum corda de mala fama percutiantur.* Qui canones etsi loquantur peculiariter de clericis, ad omnes fideles pertinent, nam inquirendo delinquentem vbi nulla est infamia, forsan manifestabitur talis delinquens, qui ita bene audiebat, vt eo manifestato infirmorum corda percutiantur, & scandalum alijs offeratur.

Quod

Quod si quæras ab autoribus huius opinionis quid ergo faciet iudex, quando accidunt furta, homicidia, & similia delicta, publice & manifeste? Debet ne nisi aliqua sit infamia autoris silere? quiescere domi? nil omnino agere? esset maximo scandalo toti populo tanta negligentia. Respondent non debere inquirere quis illud fecerit, sed circunstantias & indicia, qua hora sit ille occisus? quibus armis? cũ quibus fuerit ille occisus rixatus? & similia, & si hæc indicia generent prudentem & grauem suspicionem, apud omnes qui illud factum norunt, de aliquo in particulari, tũc orta iã ex illis indicijs illa graui & communi suspicione, quę erit velut quędã infamia illius particularis, esse contra illum per specialem inquisitionem procedendum.

Silu. correctio §.8. & inquisitio cap.1.q.3, nu.3. incedit media quadam via inter has opiniones, Prima enim vult iudicem iuste inquirere, & interrogatum debere respondere, etiam si nulla sit infamia: in qua opinione iuxta Silu. bene asseritur, vt iudex inquirat, quia aliter iuste populus scandalizatur, & iudex reuera non exequitur suũ munus nil agendo: male autem asseritur, interrogatum debere prodere occultum delinquentẽ cum hoc omnia iura negent. Secunda opinio vult nec iudicem posse inquirere, nec interrogatum respondere: in qua etiam bene aseritur interrogatum non posse manifestare delinquentem nulla laborantem infamia, cum iure naturæ occulta reuelare non liceat, male autem asseritur vt iudex non inquirat ob rationem dictam. Vnde colligendo ex vtraque opinione quod bene asseritur, vult Silu. in hoc casu de quo quęrimus superiorem posse & debere inquirere in genere, quis illud fecerit, vt sic satisfaciat suo muneri quod est inquirere & tollere delinquentes, & vitet scandalum populi, & innotescat autor criminis si forsan laborat infamia, interrogatum autem de crimine publico cuius autor non laboret infamia nõ posse respondere, & sic seruabit ius naturæ quo tenemur celare occulta.

In hac quæstione adeo graui proponam prius ea in quibus omnes doctores conueniũt, deinde nonnulla fundamenta, vt colligamus quid tenendum sit. Primum igitur conueniunt omnes, in delictis quæ sunt in damnum publicum, debere iudicem inquirere, etiam si autor sit occultus, & nulla laboret infamia, siue damnum illud sit iam commissum, siue adhuc in fieri, & interrogatum teneri ad respondendũ: quia in his ipsamet Resp. est accusator & pars lęsa, & tacens cẽsetur clamare. Est enim proprium his qui in iure vocantur minores, quales sunt pupilli, & quæuis communitas, vt quando lęduntur etiam si taceant, clament, & accusent, propter quod incumbit iudicibus ex officio tales tueri, ac vindicare ab omni iniuria, perinde ac si clamarent, & inquirere lęsores eorũ perinde ac si esset pars læsa quæ accusaret: interrogatum vero teneri ad respondendũ cõstat ex dictis, cũ in his criminibus debeat quiuis ex iustitia legali accusare, vel saltim denunciare, etiã si nulla fieret inquisitio, quãto magis quãdo illa fit. Similiter quãdo delicta sunt in damnũ particulare quod adhuc est in fieri, debet iudex inquirere, & qui nouit interrogatus respondere, etiam si nulla sit infamia, cum potior sit ratio patientis iniuriam quam inferentis: Teneturque iudex damnis imminentibus obuiare quantum potest ex iustitia, & quiuis priuatus ex charitate, adeo vt etiam si nulla fieret inquisitio, deberet ea denunciare, quando aliter illa prohibere non posset, vt docet copiose Innoc. 4. in cap. 1. De postul. præbendæ.

Ex hoc fundamento colliguntur varij casus, in quibus iudex sine vlla præcedente infamia potest, & tenetur inquirere, & interrogatus respondere, quos afferunt Barthol. in illa l. 2. §. Si in publico ff. Ad l. Iulia. De adulterijs. Et Soto de tegen. secre. mem. 2. q. 6. Primo in crimine hęresis, vt si libelli continentes hæreses publice seminarentur, etiam si autor illorum esset omnino occultus, vt habetur cap. finali De hæreticis lib. 6. Secundo, quando committitur crimen læse maiestatis, vt cõspiratio in principem, traditio ciuitatis, falsificatio monetę &c. Ita habetur in extrauagãti Ad reprimẽdum. De hæreticis, quę habetur in iure ciuili in fine Voluminis. Tertio quando inquiruntur merita ad aliquod officium vel beneficium, quia pertinet ad bonum commune, vt non conferantur ista indignis. Quarto quando frequentantur furta, homicidia, vel latrocinia, hæc enim aperte sunt in damnũ commune, & tenentur iudices prohibere, & quicunque nouit denunciare, quanto magis interrogatus indicare. Quinto si crimen cõmittatur in conspectu iudicis & aliorum circunstantium, quia tale crimẽ eo ipso quo committitur in præsentia iudicis & aliquorum est publicum, & notorium in iure, habetq; tũc præsentia vidicis iucẽ accusatoris Sexto quando crimen deprehenditur in discursu

cursu procesus, vt falsa & calũniosa accusatio, vel defensio, falsum testimoniũ testis, in his nõ est opus alia infamia ad inquirendum contra tales, quia sicut procesus iuridicus est actus publicus, & cognitio quæ ex illo habetur publica, ita crimen quod in ipso procesu committi depræhenditur, iure censetur publicum & notorium, Quin etiã est tale crimen in damnum publicum, velut perturbans debitum ordinem iustitiæ, & in particulare partium, vt optime, Soto de tegen. secre. mem. 2. q. 1. Azpilqueta Inter verba nu. 201. Septimo quando iniquus tutor dilapidat bona pupilli, quia cum sit minor de suis iniuriis vel tacens proclamat. l. Tutorẽ. ff. De his quibus vt indignis. Octauo quando quis in iudicio vel extra iudiciũ confessus est suum crimen coram multis, nõ per fraudem, aut vim iniquam, & tormẽta, sed libere vel incidenter, sic enim intelligendum est cap. 1. De accusatio lib. 6. vbi Bonifacius 8. docet contra incidenter & libere confessum proprium crimen, posse iudicem procedere ad inquisitionem, procedit enim in hoc casu iudex reuera præcedente infamia, quia quod ipse reus coram multis confessus est, eo ipso est multis notoriũ & manifestum. Nono, quando iudex inquirens de vno crimine cuius auctor laborat infamia, incidenter deprehendit aliud de quo similiter reus illæ infamatus est.

Dixi, de quo similiter reus infamatus est, quia D. Nauar. loc. cit. nu. 197. & 676. (quẽ nõnulli Theologi sequũtur) absolute & simpliciter vult, posse iudicẽ inquirere de crimine incidenter & quacũque ratione sibi reuelato, vt cum quis interrogatus, an Petrus cõmisserit homicidium, de quo infamatus est, si incidender dicat, Petrum furtum etiã cõmisse, posse iudicem iuridice quoque tunc querere de illo furto, & testem teneri ad respondendum. Probatur primo, quia cũ primũ deprehẽditur a iudice, est notoriũ in iure, & æquiualet infamiæ. Secundo. l. Quod euitando. Cod. De condit. ob turp. caus. & l. Penul. ff. Si aduersus libert. dicitur aperte, crimen incidenter detectum in causa ciuili & peccuniaria posse inquiri, & puniri, ergo à fortiori quod incidenter reuelabitur in causa criminali. Tertio quod precedat infamia vel accusatio non est de iure naturæ, sed humano, sed in hoc casu ius humanum nil istorũ exigit, vt docent omnes Iuristæ, quibus in hac parte vt peritis in sua arte standum est: docent enim in cap. 2. De confess. & in cap. 2. De ordin. cognit. crimen coniunctum cum priori, ab eo quod non est cõiunctum sed extraneũ, ita differre, vt prius illud sine noua litis incohatione puniatur, extraneum vero puniatur quidem, sed cum noua litis incohatione, vnde incidenter detectum potest cum noua litis incohactione inquiri, & puniri. Quarto etiam si à iure humano esset debere in hoc casu precedere acusationem, vel infamiam, habet oppositũ consuetudo iudicum, quæ suifficit ad derrogandum ius humanum l. Venditor §. Si cõstat ff. Cõmunia predio. Vltimo infamia exigitur vice accusatoris, quod autem coram iudice detectum est, etsi incidenter, non indiget alio accusatore, quam noticia illa quã iam habent iudex, sicut quod committitur in præsentia iudicis, non indiget alio accusatore, quam ipsius præsentia.

Soto loc. cit. mẽ. 2. q. 1. docet ita distinguẽdũ esse in isto casu, vt vel crimẽ istud quod incidẽter reuelatur, sit annexũ alteri de quo delinquens iam infamatus est, vel nõ: Si quidem sit annexum illi de quo iam infamatus est, veluti circunstantia ipsius, vt si inquirendo de infamato cum concubina, deprehendatur esse monialis, vel ad eam alendam furari, tunc possit iudex de isto occulto ita deprehenso inquirere, quia cum sit annexum, reuelatum in inquisitione iusta, censetur in iure notorium. Si vero annexum nõ sit, aut deprehendit illud solus iudex, aut iudex simul & alij conficientes processum & inquirentes de priori, si iudex vna cum alijs, possit de illo inquirere, quia quod à multis in iudicio deprehensum est, in iure censetur notorium: quod si à solo iudice, non posse tunc de illo ita secreto deprehenso inquire.

Probatur, Iudex non potest vti speciali omnino inquisitione, quin præcedat accusator, vel infamia: inquirere an hic infamatus de concubinatu sit blasfemus, est inquisitio specialis, cum exprimantur in particulari & persona & crimen, nullus autem est qui accuset ipsum de tali crimine, nulla etiã infamia cum sit occultũ, & solus iudex (vt supponimus) deprehenderit, ergo.

Secundo, fatetur D. Nauar. loco cit. nu. 164. Confessionem factam coram solo iudice, vel crimen perpetratum coram solo iudice nisi adsint aliqui testes, non sufficere ad procedendum per specialẽ inquisitionem: ergo multo minus, quando solus iudex deprehendit, nec alijs hoc innotescit iuridice, nisi iam ipse iudex sua malitia vellit illud occultum quod solus deprehendit alijs reuclare

uelare quod est iniquum & illicitum.

Vltimo, quando iudex vtitur inquisitione generali, & subditus interrogatus reuelat iudici delictum alicuius laborantis infamia, tenetur procedere tunc ad inquisitionē specialem, quia iam existit infamia, quod si manifestet inique crimen de quo Petrus nō laborat infamia, iudice per vim illud extorquente, conueniunt omnes, non posse procedere ex dicto illius ad specialem inquisitionē, quia exigitur necessario infamia vel accusator: in hoc casu nō est infamia (vt supponim⁹) neq; accusator, quia incidēter reuelatur ab eo qui solum est testis, nō fiscus, vel pars læsa, nō ergo potest tunc iudex procedere. Loquimur in delictis quæ nō sūt indānum commune, vel particulare imminens, de quibus ibi loquitur Soto. Nā in talibus vt diximus denunciator est accusator, cū teneretur etiam si nulla esset inquisitio accusare.

Nonnulli recentiores mediam in hoc casu tenent, docentes iudicem recte & iuridice interrogare, testem vero nō teneri ad respondendum, sicut quando crimen est manifestum, & persona occulta, iudices (vt dicemus) recte interrogant, & testes non tenentur ad respondendum. Probant, quia sic saluatur consuetudo iudicum, cū dicatur illos posse interrogare, saluatur etiam fama illius cuius crimen occultum incidēter dictū est. Secundo, quia iudex videns illud sibi dici, prudenter pręsumit manifestū esse, & interrogat: testis vero sciens occultū, iuste renuit illud testificari: vnde neque reum in hoc casu potest iudex interrogare, cum illius delicti occulti quamuis incidentur dicti, non sit infamia.

Sed opinio Soti nobis hac in parte probabilior videtur, Vnde ad primum in oppositum dico, falsum esse, incidenter dictum, quod reuera occultum est, notorium esse in iure. Ad secundum dico, leges illas intelligēdas esse de crimine manifesto, cuius est aliqua infamia, aliter essent iniquæ. Ad tertiū, & quartum dico requiri quidē accusatorē, vel infamiam iure humano, quod adeo consonum est iuri naturali, & rectę rationi, vt nulla consuetudo vel intelligentia Iuristarū valeat illud derrogare. Ad vltimū dico nec præsentiam solius iudicis, nec priuatam notitiam ipsius nisi alij adsint, propter quod delictum illud multis efficiatur notorium, non habere vicem accusatoris.

His ita constitutis vt reuertamur eo vnde digressi sumus.

Oseruemus secundo, in quæstione proposita, hanc inquisitionem, Quis occiderit Petrum? licet quo ad delictū sit specialis, quantum ad delinquentem vero esse reuera generalem, & tendere in eundem finem: Esse generalem ex eo constat, quia nullus exprimitur delinquens, sed in genere quæritur quis illud commisserit, habere eundem finem patet, quia omnino generalis fit ad puniendos delinquentes laborantes infamia, qui os nullus curat denunciare. Et hæc similiter fit ad puniēdum autorem illius delicti manifesti, quem nullus curat indicare iudici, etiam si sit infamia, nisi ipse iudex de illo inquirat. Secundo sicut fit generalis ex officio etsi nullus sit accusator, vel infamia, bono communi ita exigente, ita quoque cadauere inuento, ex officio solent procedere iudices, etiam si nullus proclamet, ob bonum commune, ne vitia maneant impunita, ne scelerati videntes iudices non inquirere reddantur audaciores.

Obseruem⁹ tertio, occulta & secreta quæ non sunt in damnum alterius, nullomodo esse reuelanda iudici, iure naturæ, quo vnusquisque rationabiliter & prudenter vellet, sua delicta quæ nulli iam nocent, scelari. Ita habetur cap. Cū dilecti. De accusatio. cap. Si sacerdos. De officio Ordinarij Can. Si tātum Episcopus 6. q. 2. Et est ratio efficisima qua sæpe vsi sumus. Quia iudici illa tantum delicta possumus manifestare, quæ ipse potest iudicare, occulta vero quæ nulla infamia laborant, non potest ipse iudicare, vt constat ex textibus adductis in argumento sexto pro opinione Soti: vnde nec licet talia ei reuelare & manifestare.

Ex his colligo opinionē Silu. in hac parte veriorem esse, Vt iudex in huiusmodi criminibus inquirat, nulla vtens vi, fraude, vel minis, sed simpliciter, solo adhibito iuramento interrogans sibi subditos, interrogatus, vero, si viderit autorem illius delicti laborare infamia talis delicti, respondeat vere quę nouit, si vero omnino esse occultum, nec aliqua laborare infamia, taceat, & occultet veritatem, eo modo quo inferius dicemus illam occultari posse à reo, vel teste.

Prius illud, iudicem in hoc casu debere inquirere ostendunt optime argumenta primæ opinionis. Et confirmatur: Quia licet non omnia delicta sint à iudicibus humanis punienda, sed multa seruentur diuino iudicio, vt docent autores secundę opinionis. Et D. Anacletus Can. Si omnia 6. q. 1. tenētur nihilominus iudices ex officio, quæ laborant

borant infamia, & notoria sunt, quantũ possunt seruato ordine iuris, punire: vt habetur cap. Romana §. Notoria. De censibus lib. 6. cap. Cum sit. §. fina. De apell. cap. Vestra De cohabitatione clericorum &c. & l. Eadem, cod. De accusatio. sed commisso crimine notorio, an autor eius laboret infamia, & sit iustum contra illum procedere per specialem inquisitionem, non potest constare iudici, nisi vtatur inquisitione illa generali, quis illud commiserit? ergo debet illa vti, & inquirere, vt si per eã inueniatur aliquis laborare infamia illius delicti, inquirat de illo specialiter, & confessum vel iuridice cõuinctum puniat.

Secundo, non minorem vim habet in ciuitate vel loco euidẽtia delicti notorij, quã fama confusa & rumor confusus delictorũ alicuius loci: sed si sit fama vel rumor, aliqua esse delicta in aliquo loco, tenentur iudices vti inquisitione generali, ad inueniendos delinquentes laborantes infamia, & inquirendum de illis specialiter: cur ergo non licebit eadem ratione iudici, vbi crimen est notorium, inquirere eo modo quo dicim⁹ in genere? vt si ea ratione inueniatur aliquis de illo crimine infamatus, procedatur contra eum per inquisitionem specialem.

Denique quamuis precepta iudicialia antiquę legis, proposita à Deo iudicibus illius populi, iam cessauerint, nihilominus indicant quæ sunt rationi consona. Erat autem præceptum iudicibus Deut. 21. vt si in agro vel via inueniretur cadauer hominis occisi, iudices obseruarent cui oppido vel ciuitati locus vbi cadauer inueniebatur esset vicinior: & maiores natu illius oppidi vel ciuitatis inquirerent, ac punirent reum, si apud eos inueniretur, sin minus exeuntes in agrum, oblato quodam sacrificio testarẽtur, se mundos esse à sanguine illius occisi. Vbi vides aperte, quomodo iudices deberent inquirere etiã si nulla esset infamia delinquentis, sed solo inuẽto notorio delicto.

Alteram partem, interrogatũ debere occultare delinquentem, quem viderit nõ laborare infamia, prodere vero illum quem viderit iam infamatũ ostendunt argumenta secundæ opinionis: Ac vt magis confirmetur. Obseruemus, illis duobus quæ desiderãtur in via accusationis, vt à iudice interrogatus teneatur respondere, nempe accusator, & semiplena probatio vel indicia, respondere, in via inquisitionis alia duo, hac ratione vt infamia seu euidentia delicti respondeat accusatori, & infamia vero delinquentis respondeat semiplenæ probationi vel indicijs. Quo posito, sic argumentor: Via accusationis, cum in ea sit pars lesa indicans delinquentem in indiuiduo, & proclamans contra eum, rigidior est, & magis obligans tam iudicem ad inquirendum quam testem ad respondendum, quam via inquisitionis, in qua nulla est pars læsa proclamans, sed in via accusationis non sufficit dictum accusatoris, vt interrogatus teneatur respondere, nisi sit semiplena probatio vel indicia manifesta: ergo neque via inquisitionis, vt interrogatus teneatur respondere sufficit infamia delicti, quæ est velut accusator, nisi exi stat etiam infamia delinquentis, quæ sit velut semiplena probatio.

Secundo, cum hæc inquisitio mixta, etsi ex parte delicti sit specialis, ex parte tamen delinquentis sit generalis, seruandum est in ea ex hac parte & quo ad delinquentẽ quod in generali, sed in generali non potest manifestari delinquens occultus nulla laborans infamia: ergo neque in hac mista. Tertio in mixta in qua est infamia delictorũ in genere, & delinquentis in particulari, vt quando Petrus in generali male audit estque rumor ipsum selestum esse, nec in particulari exprimuntur delicta ipsius, si interroget iudex, quæ delicta habeat Petrus? non potest interrogatus prodere delicta occulta ipsius, quorum nulla adhuc est infamia in particulari, ergo similiter e conuerso quando delictum est notorium, & delinquens occultus, non licet illum prodere iudici inquirenti, nisi laboret infamia.

Nunc ad argumẽta vtriusque opinionis qua parte vnaquæque illarum a nostra dissidet. Primum ad argumenta primæ opinionis. Primum, quod sumitur a consuetudine vniuersali totius orbis, & Secundũ ex scandalo populi, nisi iudices inquirant, confirmant priorem partem nostræ sententẽtiæ.

Ad tertium, ex illo Can. Quidã maligni, Glosa in illud cap. ait, excommunicari ibi autorem illius libelli, nisi se proderet, propter atrocitatem criminis, sed hoc ex dictis constat, quam falsum sit & contra ius naturæ. Caiet. vero ait: illum fuisse excommunicatum sub conditione, nisi se ipsum prodat, non ita vt excommunicatio illa caderet supra conditionem, nisi se proderet: quia nemo tenetur, se ipsum prodere, cum excedãt occulta formam iudicij humani, sed supra peccatum commissum, quia infamauit fratrem: sentit enim Caiet. licere excommunicare pro peccato preterito: sicut D. Pau. ex commu-

communicauit quendam corinthiũ, ob fornicationem commissam, Additque, D. Grego. benigne egisse cum illo delinquente, offerendo ei optionẽ, vt aut se proderet si vellet, vel ad probanda delicta libelli aut subeundam pœnitentiam, vel esset excommunicatus. Hæc tamẽ solutio Caiet. ab omnibus impugnatur, nequit enim aliquis excommunicari pro peccato preterito: Primo, quia excommunicatio non fertur nisi in rebellẽ & in obedientem. Matth. 16. Si Ecclsiam non audierit, &c. Can. Si Episcopus. 11. q. 3. in obedientia autẽ non respicit præterita, quæ iam non sunt in facultate hominis quin sint facta, sed solũ futura, nec D. Pau. excõmunicauit illum Corinthiũ, quia fornicatus fuerat, sed quia permanebat in suo delicto, nec volebat obedire pœnitendo, vnde quando penituit, & obediuit, restituit illum consortio fidelium. Secundo excommunicationẽ omnem debet præcedere admonitio, vt diffinitium est cap. Sacro. cap. Per tuas. De sententia excommunicationis, & cap. Constistitutionem. De sententia excommnnicationis lib. 6. si sit ab homine, admonitio expreſa & explicita, si à iure, ipsum ius valet pro admonitione, circa præteritum autem non habet locum admonitio.

Vnde respondent Doctor Nauar. loco cit. nu. 306. Soto de tegen. secre. mem. 2. q. 6. ad 2. & lib. 5. de Iusti. q. 6. art. 2. in illo cap. tria præcipi, vt vel delicta libelli probaret, vel famam restitueret quod non poterat nisi prodendo se ipsum, vel abstineret à S. Eucharistia donec restitueret famã illã. Ad quę certe tenebatur, ad restituendã quidẽ famã etiã si oporteret se ipsum prodere, quia fama (vt vidimus) licet nõ sit restituẽda cũ periculo vitę, est tamen restituenda cum periculo propriæ famæ: quod si id renuebat, tenebatur abstinere à sacra Eucharistia, cum infamator non restituens famam, quam potest sine periculo vitę restituere, quãdiu illã nõ restituit, existit in peccato, existens autẽ in peccato debeat à sacra communione abstinere: Vnde ferebatur illa excommunicatio non pro delicto infamię commisso, neq; vt se proderet cũ esset occultus, sed in sacrilegiũ quod committeret, si communicaret non restituendo famam meliori modo quo posset. Hæc solutio placet modo omnibus recentioribus, perinde enim se habuit illa excommunicatio D. Grego. sicut quæ nunc communiter feruntur ab Episcopis contra non restituentes aliena, non enim excommunicãtur pro peccato præterito furti, quo illa rapuerunt, sed pro peccato in quo perseuerant nolentes ea restituere, cum ad id iure naturæ simpliciter & citra omnem censuram teneantur.

Quartum & quintum argumentum probant etiam nostram sententiam, iudicem debere inquirere, Nec valet quod dicit Soto verba illa D. Aug. E*uidentia patrati criminis, &c.* Intelligenda esse, quando existit etiã euidentia delinquentis, quia D. Aug. aperte & clare dicit. *Euidentia patrati criminis.* nullam faciens mentionẽ delinquentis, nouerat que optime D. Aug. qaantum intersit inter euidentiam delicti & euidentiam delinquẽtis. Quo fit, vt si in eo sensu voluisset loqui quem exponit Soto, ipse se exposuisset, & meminisset aperte delinquentis.

Sextum argumentum probat contra illos seruos vel nautas specialiter inquirendum esse, quia ex circustantia facti resultat aperte contra illos suspicio communis, quæ habet vicem infamiæ, & ita potest tunc iudex non solum in genere sed etiam in specie, de illis inquirere.

Septimum & octaum probant quoq; nostram sententiam, quin & vltimum illi plurimum fauet, Neque sunt audiendi qui dicunt D. Tho. tunc ita sensisse, quia erat Bacallaureus & iunior, fuisseque correctum ab omnibus magistris illius capituli, qui ei restiterunt, propter quod senior & doctior effectus mutauit sententiã in hoc articulo. Nam non apparet, neq; in quæstione 67. de iudice, neque in hac de reo, neque in futura de teste, vbi D. Tho. neget iudicem quando crimen est notorium, etiam si delinquens sit occultus, posse inquirere. Nec Caiet. quem Soto facit suæ sententię tale docet, nam in commento huius articuli quæstiuncula secunda, & opusculo 17. Respon. respon. 5. quibus locis tractat Caiet. ex professo hanc quæstionem, docet quidem reum occultum non teneri se prodere, nec testem interrogatum posse manifestare occultum delinquentem, numquam tamen negat iudicẽ posse procedere, quando est infamia delicti. Vnde vt bene colligitur ex Caiet. in commento huius articuli duo dixit D. Tho. in illo cappitulo Parisiis, iudicem debere inquirere, & reum teneri se manifestare, hoc secũdum retractauit aperte in hoc articulo, docens oppositum, nempe reum occultum nõ teneri ad se prodendũ, & circa hanc partem credo restitisse illi magistros illius capituli, circa primam vero, nec Silu. nec Caiet. nec alius discipulus D. Tho. præter

Soto & nonnullos recentiores oppositum docent.

Nunc ad argumenta ipsius Soto Ad primum respondent aliqui, capita illa ibi citata quæ videntur nostræ sententiæ contraria esse abrogata per contrariam consuetudinẽ omnium iudicum, vel cum sint iura humana sicut recipiunt limitationem & exceptionem in multis casibus ęquitate ipsa & recta ratione exigente ob bonum publicum, vt videre est in illis quos proposuimus, ita quoque in hoc casu, ne Resp. abundet delictis, & ne populus scandalizetur, quæ damna & similia certissimo euenirent, nisi iudex quando crimen est notorium, inquirat, & ideo debere inquirere. Sicut ex iure communi ex solis indicijs nemo debet condemnari, maxime pœna graui, cum, in criminalibus exigãtur probationes luce meridiana clariores, l. Absentes ff. De pœnis, & nihilominus in principatu Cathaloniæ, in grauissimo tribunali regio, ex solis indicijs (vt vocant calificatis) concurrentibus in vnum damnantur rei pœna capitali, quod nonnũquã etiã fit in summo prætorio regio huius nostri regni Valentię. Alij mul to commodius & verius respondent, in illis capitibus haberi sermonem de inquisitione omnino speciali, quam constat ex dictis nõ posse fieri quin præcedat infamia, tam delicti quam delinquentis. In cap. enim Cum oporteat. committit Innoc. 3. Archiep. Tarraconensi, vt inquirat an Episcopus Vicensis haberet delicta, de quibus accusabatur à suis canonicis: vbi exprimuntur in speciali persona & delicta. Cap. Inquisitionis agitur de discordia inter Episcopum, & Canonicos Ecclesiæ Valentinensis in Gallia, in qua de[li]cta erant quoque inquirenda specialiter, lic[et] innotescerent personæ & delicta. In cap. Qualiter & quãdo. el segundo, agitur de exce[s]sibus quos prælati viderint in subditis, aut contra subditi in prælatis, quomodo sit in eis procedendum, quæ inquisitio specialis omnino quoque est, cum innotescãt & excessus & persona. Et ita merito in istis capitibus dicitur vt præcedat infamia delinquentis.

Ad secundum, fatetur ipsemet Soto & alij, in illis locis non contineri præceptum aliquod, sed narrari tantum quid gestũ sit: quod certe communiter imitandum est, ne procedat iudex sine infamia, nisi bonum publicum aliud postulauerit, at in casu de quo quærimus certe bonum ipsum cõmune exigit, vt procedatur ad inquirendum in genere delinquentem, cum sola infamia delicti. Addo quoque loca ista si bene obseruentur inquisitionem continere omnino specialẽ. Luc. enim 16. inquiritur in speciali de certo delicto, nempe de dissipatione peccuniæ cõtra illum villicum. Gen. 19. etsi procedatur contra ciuitates illas, attamen cum omnes ciues illarum eiusdẽ facinoris essent rei, adeo vt in illis quinque ciuitatibus non reperirẽtur decem iusti, procedere in illo casu contra integrũ populum, idẽ fuisse quod procedere contra vnum delinquentẽ, & ita merito in vtroque loco præmittitur infamia.

Ad tertium negandum est, esse iudicium temerarium inquirere in genere inuento cadauere, quis illud occiderit, imo prudentem esse interrogationem. Et ad replicam mag. Soto dico, huic interrogationi in genere si delinques nulla infamia laboret, esse respondendum à teste (vt dicemus) se illud nescire, si vero laboret infamia, esse respondendum in particulari, Neq; ex eo bene infert Soto, tunc inquisitionem esse velut particularem, quia inquisitio non mutat suam speciem ex responsione, Quemadmodũ inquisitio omnino generalis non desinit esse generalis, etiam si interrogatus teneatur in particulari respondere, & manifestare illos, quos intellexerit laborare infamia.

Ad quartum respondeo imprimis hoc interesse inter viam accusationis & viam inquisitionis, quod in illa cum sit pars læsa quę proclamat, non exigitur infamia, sed sufficit accusator cum semiplena probatione, vel indicijs manifestis, tam vt iudex iuste interroget, quam vt testis teneatur respõdere: qua de causa in via accusationis necessaria est illa illatio, Iudex iuridice interrogat, ergo interrogatus tenetur respondere: In via autem inquisitionis, cum infamia sit velut accusator, sufficit infamia delicti, vt iudex iuridice inquirat, quæ tamen non sufficit vt testis teneatur respondere, nisi sit etiam infamia delinquentis. Cuius ratio est, quia cum interrogatio iudicis sit in genere, sufficit euidentia delicti, manifestatio autem delinquentis cum sit responsio in particulari, & in specie, exigit infamiam delinquentis: Quod apparet in inquisitione omnino generali, in qua iudex ex solo officio procedens iuridice interrogat, quærẽs in genere quæ peccata sint in illo loco, interrogati vero non possunt respõdere, nec manifestare nisi laborantes infamia. Vnde in via inquisitionis nõ bene sequitur, Iudex iuridice interrogat, ergo reus tenetur respõdere

dere:nã nulla præcedente infamia iudex iuridice interrogat, vt in inquisitione omnino generali, nec tamē interrogatus tenetur respondere: nemo enim debet dicere testimonium contra se ipsum, nec mãifestare delinquentes occultos. Hoc posito respondeo iã ad istud quartum. Quantum ad reū dico, nō teneri ad se prodendū, quia non interrogatur tunc (vt bene obseruauit D. Nauar.) vt reus, sed vt testis, quantū ad testē autē iã cōstat ex modo dictis, iudici sufficere ad interrogandū euidentiam delicti, testem autem non teneri ad manifestandum delinquentē occultum, etsi iudex iuste inquirat.

Ad quintū constat iã in illo cap. Inquisitionis haberi sermonē de inquisitione omnino speciali, qua iudex non potest vti, nisi existat etiam infamia delinquētis, quamuis essent tres vel quatuor testes iurati, quorū nullus accusaret.

Ad sextum dico, iudicem in specie non posse inquirere, nisi ea de quibus potest iudicare, in genere aut posse inquirere promiscue, vt sic inquirendo deprehendat ea de quibus potest iudicare, sicut apparet in inquisitione omnino generali.

Ad septimū respondeo illud incommodum non esse imputandū iudici, qui interrogãs in genere (vt diximus) vtimur iure suo, & exercet suū mun⁹, & quod debet ex officio, sed esse imputandum respondenti, qui antequã respondeat, debet attendere quo modo respondeat christianę & licite: quod si sit dubius, vel ignoret quomodo debeat respondere, consulat viros doctos, dicatque iudici se tunc interrogari de re de qua nil certum potest dicere, velleque tēpus ad illã melius cogitandã & reuocandam in memoriã, quod iudex negare nō potest: quod si adeo tyrannus sit, vt illud non concedat, in dubio faueat reo, & occultet crimē illi⁹.

Al vltimū dico illud damnū sequi Reip. si occulta reuelarentur, vt volebat prima opinio, at iuxta nostrã sententiam, cū tantum liceat manifestare delinquentes iam laborãtes infamia, non sequitur illud damnum, ex eo quod manifestentur iudici, imo maius dãnum esset vt crimina sint notoria, & iudices non inquirerent.

Obseruãdū est hic, Quemadmodū quãdo iudex procedit via accusationis, nec reus tenetur confiteri suū delictū, nec vocatus in testē testificari, nisi illis iuridice constet iudicē habere sufficientē semiplenã probationē, vel indicia, & in dubio esse inclinandū in fauorē rei, præterquã in criminibus quæ sunt in dãnum alterius adhuc imminens, Ita quoq; quãdo ꝓcedit via inquisitionis generalis, interrogatū vt testē nō tenerri ad respōdēdū, nisi illi certo constet infamia delinquentis, de quo inquiritur, quomodocūq; id ei constet, siue in iudicio siue extra iudicium, vt constat ex dictis. Quãdo autē procedit iudex via inquisitionis omnino, specialis, debet ipsi constare certo, infamiã illius delinquentis de quo ita in particulari interrogatur esse notã iuridice, id est ad min⁹ per duos testes omni exceptione maiores. Ratio est, quia cū iudex non possit procedere inquisitione omnino particulari, nisi præcedente infamia tam delicti quã delinquentis, Si ex sola suspicione & malitia procedat, & non precedente tali infamia nō procedit iuridice, iudici autē contra ordinē iuris procedenti non tenetur quis respondere. Similiter reus quãdo interrogatur via inquisitionis, quacumque inquisitione vtatur iudex, siue generali siue speciali, non tenetur respōdere, quin intelligat constare iuridice per duos vel tres testes de ipsius infamia, aliter enim potest purgare se ab illa infamia per testes, & impedire illam inquisitionem, vt optime docent Caiet. hic, Soto de tegen. secre. mem. 2. q. 7. paulo post tertiam conclu. Cardinalis Florentinus in cap. Qualiter & quando, el segundo q. 21. D. Nauar. loco cit. nu. 211. Quę doctrina sumpta est ex can. Si quid. cum Glosa ibi Dist. 86. can. Innocens. 22. q. 4. cap. Super eo. De officio delegati. l. Diuus la segunda cod. De custodia & exhibitione rei. cū l. 2. §. Si quis à Principe ff. Ne quid loco publico fiat.

Obseruandū etiã est, hæc omnia habere locum & esse similiter seruanda in Ecclesiastisis, contra Ioan. Andreã qui voluit apud clericos & monachos non indigere superiorē tanta probatione vel infamia, quãta apud iudices seculares est opus: Oppositum enim est tenendum, nēpe superiores clericorū & monachorum non posse cōtra eos procedere in criminibus grauibus, nisi eodem modo quo diximus de alijs iudicibus, nō enim in celãdis occultis & seruãda fama proximi minus obligat ius naturæ erga clericos & religiosos, quã erga alios, imo tanto potius quanto eorū fama preciosior est, & infamia maius scandalū solet generare. In criminib⁹ in quam grauibus in quibus proceditur ad punitioem, quia in læuibus seruandæ sunt leges & consuetudines cuiusq; religionis, quãdo nō proceditur ad punitionē, sed vel ad priuandū officio, vel ad mutãdū loco, ne

 alijs

alijs noceat, tunc enim non requiritur tanta probatio vel infamia, sed relinquitur prudẽtiæ superioris. Huic quæstioni explicatæ proximę sunt aliæ duæ quarum prior est.

Controuersia VIII.

AN INFAMATVS IN IVdicio de vno crimine, possit interrogari de alijs de quibus non est infamatus, nec ab aliquo accusatur.

PAlud. in 4. dist. 19. q. 4. Silu. inquisitio primo q. 3. nu. 4. censent posse iudicem in hoc casu interrogare, Ratio eorum est, quia iudex non prohibetur interrogare de occultis propter ipsa peccata, sed propter peccatorem, ne occultus infametur, in hoc autem casu licet alia peccata sint occulta, peccator tamen iam non est occultus, sed infamatus, & habetur pro scelerato, ergo licebit infamatum de vno interrogare de alijs omnibus.

Oppositum docent Caiet. hic, & in opusculo 17. responsionũ, responsione 5. Adria, quodlib. 11. q. 1. Soto lib. 5. de iustitia q. 6. ar. 2. & de tegen. secre. mem. 2. q. 6. Angelus inquisitio §. 11. Et Gosa in cap. illud Inquisitionis, & Nauar. inter verba conclu. 6. nu. 127. Ratio est aperta, quia inquisitio specialis non potest fieri sine præcedente infamia & delicti & delinquentis: at Petrum captũ ob homicidiũ interrogare an sit furatus, est inquisitio omnino specialis, ergo non potest fieri, nisi laboret etiam iste Petrus infamia furti. Secundo talis interrogatio est iudicium temerarium, quia nullum habet fundamentum iudex ad sic interrogandnm, nec accusatorem, nec infamiam: Quod si dicas sufficit peccatum de quo infamatus est: hoc est falsum, quia quando peccata non sunt inter se connexa, commisisse vnum non est sufficiens causa & ratio ad iudicandum de proximo, alterum. Hæc sententia est modo cõmunis inter omnes Theologos, nec ratio Silu. aliquid probat, quia licet sit infamatus de vno, alia de quibus nõ est infamat⁹, sunt omnino occulta, de quibus nõ potest iudex inquisitione speciali interrogare, læderet enim iniuste in illis, circa quæ adhuc habet bonũ nomen & famam. Sicut in detractione, lex quæ prohibet detractionem nititur huic fundamento, ne frater infametur, nihilominus licet quis sit infamatus de vno delicto, cõmitteret peccatũ mortale detractionis, qui reuelaret alia, circa quæ illæ retinet bonũ nomẽ, quia circa illa vere læderet famam illius.

Patitur autẽ cõclusio posita duas exceptiones. Prima est, quando crimen de quo iuste inquiritur, & reus est iam difamatus, est ita coniunctũ alteri crimini, vt infamia prioris afferat secũ iustã suspicionẽ & infamiã alterius, vt si infamatus sit Petrus de homicidio, & cadauer inueniatur nudũ, licet iudici simul inquirere à Petro, an ipse expoliauerit illũ occisum, quia tale homicidium in quo occisus reperitur nudus, affert secũ prudentẽ & iustã suspitionẽ, & infamiã, eundẽ fuisse homicidã & expoliatorem. Similiter si quis sit infamatus de adulterio cũ Ioãna, & vir inueniatur domi occisus, prudenter & iuste suspicatur iudex adulterum fuisse occisorem illius viri, & inquirit.

Secunda exceptio est, quando aliud crimen est circunstantia illius, de quo reus est infamatus: vt si quis laborat infamia fornicationis cũ aliqua iuniori, quã deinde nuptam vir deprehendit nõ esse virginẽ, potest ille fornicarius interrogari, an ipse illã stuprauerit? quia prudenter & iuste habebitur ab omnibus talis suspicio.

Ex conclusione huius quæstionis sequitur, quod recte hic obseruat Caiet. Similiter nec posse iudicẽ, circa reũ de vno infamatũ, interrogare à teste alia crimina, de quibus reus ille non est infamatus: ostendũt hoc cõsectariũ eadem argumenta, quibus constat non posse interrogare reũ: quia talis interrogatio est inquisitio omnino specialis, in quo nullo modo licet inquirere de occultis.

Altera quæstio est.

AN REVS CONTRA QVEM iuste proceditur, possit interrogari a iudice de complicibus?

COnsuetudo iudicũ est, reũ qui iã suum crimẽ cõfessus est, de cõplicibus interrogare, & multoties tormẽtis exquirere. Cõtra quã sit prima conclu.

Inquisitione omnino speciali, nõ potest iudex interrogare reũ de cõplice nulla infamia laborãte.

Hæc est diffinita in vtroq; iure. cap. Cũ monasteriũ. De confessis. cap. Veniens. De testibus. 15. q. 3. can. Nemini. l. finali. Cod. De accusat. l. Repetita ff. De quæst. Et probatur primo, Quia quando interrogatur Petrus qui confessus est homicidiũ, an Ioãnes fuerit illi socius? interrogatur profecto vt testis, cõstat autẽ nullomodo licere vti inquisitione omnino speciali, aduersus eũ qui nulla laborat infamia. Secũdo cõtra neminẽ potest procedi sine aliquo accusatore, cõtra illũ cõplicẽ null⁹ est accusator, nec formalis vt supponi-

ponimus, nec vitualis, cum non sit infamia ergo. Tertio, extra casus quos afferemus, testimonium rei contra complicem habet parum fidei, vt docet Alexã. in illo cap. Veniens dicens. *Quoniam de se confessi & omnis rei professio periculosa est.* Quomodo autẽ sit periculosa docuit optime imperator Seuerus l. 1. §. Diuus Antonin⁹ ff. De quęstio. *Quia reus aliquando ad se vindicandum de suis inimicis, vel de his quorum opem implorauit, nec ipsi fauerunt, accusat eos falso, tamquam sui delicti complices.* Quin & nonnumquã ad se liberandum, accusat tamquam complices viros graues & potentes, sperans se eadem via liberandum, qua & illi liberabuntur: Vnde miror quo modo iudices vel ex leui suspicione sua, inquirant in particulari de complice non infamato, iuribus ipsis id prohibẽtibus. Secunda conclusio.

In criminibus, ex quibus imminet damnũ publicum vel particulare, potest & debet iudex de complicibus inquirere in genere, & si nullus laboret infamia, vel nullius habet iustam & prudentem suspicionem: in specie autem si aliquis eorum laboret infamia, vel prudens & grauis habeatur de illo suspicio.

Probatur prior pars. Iudex tenetur prospicere bono communi, & suorũ ciuium, hoc præstare non valet in huiusmodi delictis quæ in alicuius damnum cedunt, nisi in genere interroget, ergo. Et ita tenetur interrogare hæreticos, proditores, falsarios pecuniæ, latrones itinerũ, assasinos, & similes. Secunda pars patet, Quia vbi est infamia, vel suspicio prudens & iusta, potest iudex in alijs delictis in specie inquirere, quanto magis in his quæ sunt nociua, Hinc sequitur, reum interrogatum in huiusmodi delictis debere manifestare complices, quia si tenetur illos accusare, vel saltim denunciare (vt vidimus) quantó magis interrogatus manifestare. Tertia conclusio.

Quando nulla est infamia, aut iusta suspicio de complicibus, non licet reum torquere ex leui suspicione, neque in delictis quæ sunt in damnum publicum, quando autem existit infamia vel iusta suspicio, licet quidẽ, non tamen grauissimis tormẽtis, sed sufficientibus ad incutiendum timorem, pro ratione delicti & damni quod imminet, & suspicionis quæ habetur.

Prior pars probatur, Quia tortura est pœna, debet ergo existere aliqua culpa, vel iusta opinio culpæ, quando reus negat complices quorũ nulla est infamia, aut iusta suspicio, talis negatio nec costat esse culpa, nec licet iuste opinari illam esse culpam, cũ nullum sit fundamentum ad arbitrandum illũ inique id negare, ergo, tunc non est torquẽdus. Secunda pars perspicua est: Quia quando est infamia complicis, vel iusta & communis suspicio valens pro infamia, est quoque iusta opinio illum falsum negare, & inique occultare complices.

In his tribus conclusionibus conueniunt omnes doctores, maxime Silu. inquisitio primo §. 3. nu. 3. & 5. Nauar. inter verba conclu. 6. nu. 123. & 232. & seq. Caiet. opusculo 17. responsionum, respon. 5. Soto de tegen. secre. mem. 2. q. 6. & lib. 5. de iust. q. 6. ar. 2.

Sed in aliis criminibus quæ nec sunt indamnum publicum vllo modo, nec in particulare imminens, sint ne inquirendi complices, quando nullus laborat aliqua infamia? non conueniunt isti doctores. Caiet. loco cit. vult posse iudicẽ inquirere & interrogare reum, an aliquos habeat illius delicti socios, & ipsum si qui eorum laborent infamia, debere illos manifestare, sin minus, occultare. Doctor Nauar. loco cit. nu. 336. sentit oppositum, nempe id tantum licere in delictis nociuis, quia in his debet iudex prospicere suis ciuibus, in alijs autem sat est punire delinquentem de crimine de quo iuridice constat, Ego ita puto distinguendũ: Aut delictum iuxta suas circunstantias prudenter iudicatur habere complices, vt cum plebeius occidit virum nobilem, cum quo numquam fuerat rixatus, prudenter creditur illud homicium iussu alterius esse factum, Aut iudicio prudentis delictum illud non solet habere complices, vt cum plebeius occidit alium plebeium cum quo fuerat rixatus. In crimine prioris generis recte sentit. Caiet. vt iudex interroget in genere, etiam si nulla sit infamia alicuius cõplicis, quia sufficit euidentia criminis illius, quod prudenter iudicatur habere complices, sicut diximus quando crimen est notorium & delinquens occultus: In crimine vero secundi generis sequar sententiam Nauarri, vt tunc non interrogetur: nam quo fundamẽto? nõ est infamia, non est accusator, nec crimen ipsum tale insinuat, esset certe temeraria & iniqua interrogatio.

Controuersia IX.

QVANDO ET QVA RATIO *ne possit iudex inquirere delicta per quæstionem torturæ? Et ad quid teneatur sic inquisitus, vel interrogatus?*

LVdouicus Viues in Scholijs D. Aug.lib.19.De ciuit.Dei.c.6. ſentit,tormenta quibus à reis, vel teſtibus nituntur iudices eruere veritatem,non ſolũ charitati,verũ & humanæ pietati repugnare.Rationẽ reddit,quia multi metu tormentorũ confitẽtur delicta,quæ nunquã cõmiſſerunt, alij vero viribus vegetiores,vim tormentorũ ſuperantes, negãt quæ cõmiſſerunt,& recedũt impuues: quo fit torturã,non eſſe accommodatũ medium ad inquirendam veritatem.

Iudices vero ita oppoſitũ ſentiunt, vt nõ nunquã vel ex leuibus indicijs, & ſuſpiſcione reos vel teſtes torqueant,& quod ab omni humanitate alienũ eſt,conuictos iã per teſtes,& condẽnatos,vt propria delicta , quæ perpetuo negarunt,confiteãtur, vel indicẽt complices,ante quã illos vltimo ſupplicio tradãt,crudeliſsime,& velut cadauer(vt dicunt)torquẽt,& cruciãt, occaſione forſa ſũpta & dictis quorũdam DD. Etenim cũ Soto eandẽ vim tribuat indicijs,quã infamiæ, colligũt ſic poſſe torqueri indiciatũ,(vt dicũt)ſicut vere infamatũ, non cõciderantes, cũ indicia habeant vim teſtis, infamia vero accuſatoris,nõ eſſe ſimiliter iudicãdũ de indiciis,& infamia . Tũ etiã Sotũ non tribere iſtã vim, quibuſuis indicijs,ſed efficacibus, & grauibus,quæ D. Tho. vocat manifeſta.

Ad torquẽdũ vero reũ iã damnatũ & proximũ vltimo ſupplicio,vt confiteatur delicta,quæ perpetuonegauit,vel indicet cõplices,vtũtur authoritate Baldi,qui in l.Obſeruare.Cod.Quorũappellatio nõ eſtadmit.& Pauli iuriſcõſulti,qui in l.Et ſi certus.ff.Ad ſilan. quos(ſequitur Soto de teg.ſecre.mẽ. 2.q.7.in prima conclu.& in 2. argu. 2.conclus.)probant hoc genus torturæ ad extorquendã confeſsionẽ rei,quia ex illa l.Obſeruare.reus conuictus,& non confeſſus poteſt appellare poſt latã ſententiam in aliquibus prouincijs, quod cũ poſsit, per interpoſitas appellationes impedietur quæuis ſententia criminalis,ne vnquam executioni mãdetur, nec delicta punientur, cui damno vt occurratur,iuſte iudex torquet reum quamuis cõuictum, vt condemnetur conuictus & confeſſus,nec ſuper ſit locus iſtis adpellationibus:Secundo ad tollendum ſcandalũ populi,qui quotieſcunq; videt damnatũ ad mortem nunquã confiteri ſuũ delictum, iudicat condẽnari innocentẽ culpa iudicis,vel teſtium.Tertio ſi exiſtãt cõplices tenetur iudex illos inquirere,& reus ille indicare,quod nõ alia via cõmodiꝰ obtineri poteſt,quãdoreꝰ renuit illosprodere,quã per hoc genꝰ torturę.

In hac quęſtione imprimis illud certũ eſſe debet,temerariũ eſſe ac ꝓximũ errrori affirmare,nõ licere iudici exigere veritatẽ a reis & teſtibus per tormenta, quãdo alijs viis tẽtatis,nolũt omnino illã ſponte cõfiteri.Probãt enim hoc genus inquirẽdi verũ per quæſtionẽ torturę S. Patres D. Ambro. in lib. de Cain & Abel c.9.D. Hiero. primo tom. Epiſtolarũ.epiſt.ad Innocẽtiũ D.Aug.loc. cit. 19.De ciuit. Dei c. 6. ſtatuit hoc genus inquirẽdi eſſe neceſſariũ ſocietati humanę. Id ipſum agnouerunt Philoſophi Ariſt. 1. Retho. c.15. Cicero Dialago de partitione oratoria.Cui etiã fauent decreta ſummorũ Pontif. Euſebius in epiſt.ad Epiſcopos Galliæ,& refertur 5.q.5.can.Illi qui ait:*Veritas quã ſponte probatã in illis vox habere nõ poteſt, hanc diuerſis cruciatibus e latebris ſuis religioſus tortor exigere debet.* Greg.7. Regul.Cũ in cõtemplatione.De reg.iuris.idem ſumit vt neceſſariũ.Deniq; eſt vſſus omniũ fideliũ, in omnibus enim iudicijs, & Eccleſiaſticis, & profanis, exigitur veritas per tormẽta,a nolentibus illã ſponte confiteri. Nec ratio Ludouici Viues oppoſitũ conuincit,in iudiciis enim humanis vt hic docet D. Tho. nõ eſt quęrenda infallibilis certitudo,ſed probabilis & humana,qualis certe tormentis etiam exigitur: Quod ſi alquando puſillanimis fateatur quæ non commiſsit,alius vero vegetior non vincatur tormẽtis, hęc per accidẽs ſunt,& vitio hominũ eueniũt, nec propterea auferẽda eſt inquiſitio per tormẽta,eadẽ enim ratione auferenda eſſet inquiſitio per teſtes,cũ nonnũquã teſtes qui ad deprehendendam veritatẽ adhibẽtur , falſum potius affirment.

Obſeruemus ſecũdo eſſe quaſdã prouincias,in quibus reus condẽnatus per ſolos teſtes,cõuictuſq;,nõ tamẽ cõfeſſus poteſt appellare ad ſupperiorẽ,vt in Italia & Caſtella,ſicut refert Azpilqu.inter verba cõclu.6. nu.377. in aliis vero nõ licet appellare , ſed ſẽtẽtia capitalis iudicis citra vllã appellationem eſt ſtatim exequutioni mandanda , vt in Gallia : in alijs autem vt in hoc noſtro regno,eſt quoddã prętoriũ ſupremũ & regiũ,quod vocatur Audiẽtia realis, a quo nõ licet ad aliũ ſuperiorẽ in cauſacapitali appellare,ad ipſam autẽ audientiam ab inferioribus iudicibus licet.

Obſeruemꝰ 3.circa cõdẽnatos vltimo ſupplicio,qui grauiſsime torquẽtur, vt indicẽt cõplices , cũ hi poſsint grauiter delinquere, tã cõmiſsione,reuelãdo ocultos quos nõpoſſũt reuelare, quã omiſsione, occultãdo infamatos quos oportet indicare:in quo cõcilio

peri

periti confessarij qui percepta veritate facti ex processu & actis iudicialibus, partim à reo partim ab aduocato, partim ab ipsomet iudice admonebit reum, quid debeat explicare, quid vero occultare, esse optimã & prudentẽ viam omniũ doctorũ consensu, vt isti miseri iam condemnati, antequã tã diris tormentis crucientur; instruantur à perito & prudenti Theologo, qui illos admoneat suę obligationis. Etenim sicut medico non licet atroci vti medicamine, vbi faciliora sperat pro futura, ita nec iudici licet aliquẽ torquere ad inquirendã veritatẽ, quã probabiliter sine tormentis potest obtinere: quid autẽ magis probabile, quã vltimo supplicio & diuino iudicio proximũ, à perito Theologo & cui fidem ipse adhibeat admonitũ, discessurũ in peccato, nisi socios indicet, reuelaturum illico quos in conscientia tenebitur reuelare? tum ne animæ suæ detrimentũ patiatur: tũ vt se liberet à tam diris tormentis. Certe illi solum iudici hęc via displicere potest, qui suæ conscíẽtiæ oblitus, nõ vult reũ admoneri eorũ quæ præstare debet, sed vt tam occulta quã manifesta, tam quæ debet quã quæ non debet, vi tormentorũ reuelet, quẽ & Deo & legibus terga vertisse dicebat, & optime Ioan. Igneus l. final. cod. de quæstio. His positis, Sit prima conclusio.

Quando conficitur processus & probatio delicti, si procedatur via accusationis, nõ potest reus torqueri, nisi semiplena probatio vel manifesta indicia iuridice & sufficienter probata existant, si vero procedatur via inquisitionis, infamia, vel clamorosa insinuatio, sufficienter quoque & iuridice probata per testes omni exceptione maiores, qui iurent se illam infamiam a uiris probis & honestis non maleuolis nec maledicis audisse.

Hæc conclu. est diffinita l. 1. §. Qui quæstionum ff. De quæstio. Habent illam Salicetus in l. fina. cod. De accusatio. D. Nauar. inter verba nu. 377. & est communis inter Doctores. Et probatur: Grauius est torquere quam interrogare, sed iudex non potest via accusationis interrogare nisi sit semiplena probatio, nec via inquisitionis nisi sit infamia, ergo nec torquere. Secũdo iudex nõ potest torquere nisi ad inquirendam veritatẽ, quã reus tenetur fateri: sed quando ista quæ dixim⁹ desũt, nõ tenetur reus respõdere, ergo nec potest torqueri. Secũda cõclu.

Quando iudex metu graui illato, aut ui per tormenta iniuste extorquet, a reo quem torquere non potest, vel proprij criminis confessionẽ, vel indicia, aut testes quibus conuinci possit, aut complices sui criminis, non potest iudex ex confessione illa & dicto rei sic extorta procedere, neq; ad punitionem ipsius rei, vel complicis qui occultus est, & non infamatus.

Ita Soto de tegen. secre. mem. 3. q. 1. conclu. 5. Nauar. inter verba conclu. 6. nu. 159. adducitque in hanc sentiam Bartholũ in lege penult. ff. De quæstio. & Immola in additio. ad Barthol. in l. Qui in aliena. §. Celsus ff. De acquirenda hæreditate. Et est communis opinio Iuristarum in l. Maritus ff. De quæstio. Et probatur. Quando mediũ est iniustum & iniquum saltim iuridice, cognitio parata per illud iniusta est, & iniqua, nec potest ea vti iudex ad aliquem effectũ, quia iniustitia causæ transit in effectum, & permanet in illo: sed metus ille & vis tormentorum est medium iniquũ, & iniustũ, & quo inique vtitur iudex, ergo cognitio siue sociorũ, &c. tali medio parata est iniqua, & inutilis ad aliquem effectum. Dixi in cõclu. graui metu, vel vi tormentorum, nam si iudex leuiter tantum tormenta reo minaretur, & reus statim confiteretur, tunc asserit Soto quamuis sub aliquo etiam dubio, posse iudicem procedere, licet inique egerit iudex in comminãdo. Et ratio est, quia tunc reus magis ex pusillanimitate animi, quam ex vi illarum minarum confitetur, propter quod confessio illa tribuenda potius est pusillanimitati ipsius quam culpæ iudicis.

Cœterũ an quãdo sine tormẽtis & minis, sed per aliã viã iniquã habet iudex notitiã alicuius delicti, possit tunc iuridice inquirere? & interrogatus debeat respondere? statim cõtrouersia 12. exponem⁹. Tertia cõclu.

In locis vbi conuictus sed non confessus potest appellare a sentẽtia, si videat iudex reũ suis appellationibus impediturum inique, & per calumniam iustam condemnationem, sitque crimen ex his quorum punitio est necessaria bono publico, tunc ante sententiam, vt illa feratur in conuictũ & confessũ, & sic occludatur via iniquis appellationib⁹, potest cõuictũ sed nõ cofessũ torquere.

Ita Nauar. loc. cit. nu. 279. Et hãc probãt duo illa priora argumẽta initio proposita. Et cõfirmatur. Tormẽta nõ solũ adhibẽtur ad habẽdã veritatẽ, sed ad habendã eã, per quã reus iuste puniatur, quia omnia ista inquisitio delicti, interrogatio rei, processus, tormẽta sunt actus iustitię punitiuę, cuius finis est punitio delicti: sed quãdo reus cõuictus nõ tamen confessus potest appellare, & impedire suis appellationibus exsecutionẽ iustæ sentẽtiæ, ne illã impediat sed puniatur, non sufficit veritas quæ habetur ex testibus, sed est necessaria quoque veritas ex ipsiusmet

rei confeſsione, ergo in hoc caſu, quādo alijs vijs non vult confiteri, poteſt torqueri. Hęc concluſio intelligenda eſt, quando reus non haberet alias cauſam iuſtam appellādi, quia ſi habet illam, profecto nō eſt torquendus, ne appellet, cum poſsit appellare. Quod ſi nullam habet iuſtam cauſam ad appellandum, cum in tali euentu negare veritatē de qua iuridice conuincitur, & tenetur confiteri, vt maneat ei locus appellādi, ſit cauillus, & velle inique impedire iuſtitiam debitam iudici, & Reip. iuſte tunc torquetur.

Sed argumentantur qui contra ſentiunt, l. Edictum l. Diuus pius ff. de quæſtion. & can. illo D. Euſebij. Illi qui. cōceduntur, torturæ vt licite, ad inquirendam veritatem occultam, in hoc autem caſu veritas iam eſt iuridice & ſufficienter manifeſta per teſtes, ergo non licebit in hoc caſu torquere. Huius argumenti ſolutio patet ex dictis. Quamuis enim veritas, iam ſit ſufficienter explicata per teſtes, ea vero non ſufficit, quando reus qui ſolum eſt conuictus & nō confeſſus poteſt appellare, vnde tū ne id poſsit, tū ne iuſtā punitionem impediat, iuſte torquetur, vt cōdemnetur conuictus & confeſſus.

Quarta concluſio.

In locis in quibus conuictus, quamuis non confeſſus, non poteſt appellare à ſententia iudicis, vel ſi poteſt, crimen tamen non eſt ita atrox, vel ſcandaloſum, vt ſit damnum publicum differre illius punitionem, non licet iudici, conuictum ſufficienter torquere, vt confiteatur, ſed condemnet illum ita conuictum, cum poſsit, quamuis nō confeſſum.

Hec eſt communis inter Doctores, quā habet Nauar. loco cit. nu. 277. vbi citat in eādē ſententiā Hipolitū, Paulū, & Marcellum iuris conſultos, Ioannē Andream, Angelū Peruſinū & multos alios Doctores. Et probatur. Tormentis non poteſt vti iudex niſi quando deſunt alię probationes ſufficientes ad hahendam veritatem occultā, vt illa habita reus condēnetur, & puniatur, vt docet, Papa Euſebius loco cit. nō ad inquirendā iā inuentā, ſed in hoc caſu cū re⁹ appellare non poſsit, veritas de qua iuridice conuincitur per teſtes, ſufficit in iudicio ad illū cōdemnandū & puniendū, ergo tūc iniquū eſt & impium torquere. Vltima concluſio.

Tenentur iudices condemnatos iam ad mortē, & propinquos vltimo ſupplicio, quos de ſocijs interrogant, admonere, vt periti Theologi conſiliū accipiant, a quo inſtruantur, quid manifeſtare debeant, quod ſi admoniti & inſtructi nullos complices manifeſtent, iniquū eſt & alienū a pietate chriſtiana, tales torquere, niſi iudex ex proceſsu vel alia via moraliter certa intelligat, reum illū non aperire veritatem, quam debet.

Prima pars patet ex ſecunda obſeruatione, Quia nō eſt torquēdus reus, niſi quādo alia via ſuauiori veritas quæ iuridice inquiritur, haberi non poteſt: hęc autē via eſt ſuauior, & in propinquo ad mortē ac in breui expectante diuinum iudiciū accōmodata; & qua adhibita moraliter & chriſtiane loquēdo iudicandū eſt, reū illum reuelaturū quæ tenetur reuelare, debent ergo illam ſequi iudices, & credere, reū qui inſtructus à Theologo in tali ſtatu, nullos manifeſtat, aut reuera nullos habere complices, & rumorem illum ac infamiā quod habeat, eſſe falſam, aut ita eſſe occultos, vt tuta conſcientia nō poſsit eos reuelare. Neque enim iudex debet velle a reo, maxime propinquo morti & diuino iudicio, niſi ea quæ ipſe tuta conſcientia poteſt.

Poſterior pars patet, Quia quando iudici conſtat ex proceſſu, vel ex viro fide digno, complices illos qui laborant infamia, vere fuiſſe complices illius delicti, & reum ex proteruia vel alia de cauſa nolle eos manifeſtare, tunc vt iuſte ſuſpectum, & creditū negare veritatē quam reuelare debet, torquere poteſt, Non quidem vt cadauer, vt dicūt, ſed vt hominem viuum: iniquum enim eſt, & rectæ rationi aduerſum, vt eum a quo tā quam a viuo teſtimoniū exigis, torqueas vt iam mortuum.

Ex his ſequitur non licere iudici, condemnare ficte ad mortem illū qui non probatur reus, vt ea via reuelet ſuum crimē occultū, poteſt autē vti iſta fictione tamquā quodā genere torturæ, quando cōtra illū eſt vel ſemiplena probatio, vel indicia plurimū manifeſta, vel maxima infamia. Numquam tamen licet ficte iuramentū præbere, illi quē probabiliter credit iuraturum falſo, maxime in cauſa propria, vt optime Nauar. loco citato. nu. 271. Quia licet illa fictione de morte inferenda, quando reus iuſte & licite poteſt torqueri, poſsit iudex recte vti ſicut quouis alio genere torturę grauiſsime, at occaſionem adeo vrgentē ſe periurandi, & peccandi mortaliter non licet offerre, in hoc caſu qui eſt velut via extra ordinaria. Aliter tamen res ſeſe habet quando ſecundum ordinem iuris iudex debet accipere iuramētū ſubditi, nā tūc etſi timeat illū ſe periuratū, nō prohibetur accipere, quia malū hoc, nō iudici, qui vtitur iure ſuo, ſed malitię alterius eſt imputandū. Vide eundē D. Nauar. eodē loco nu. 272. Videam⁹ tam.

Contro

Controuersia X.

AN REVS IVSTE A IVDICE interrogatus de proprio crimine iuridice notorio teneatur illud confiteri, & cum periculo certo vitæ vel grauis infamiæ.

Vlgus ignarum putat semper esse negandũ, donec reus ita conuincatur per testes, vt siue fateatur suũ delictũ, siue non, sit condemnãd⁹ certissimo à iudice: nec de sunt imperiti alĩ qui cõfessarij qui ita consulant his adducti rationibus: Primo homines non sunt compellendi ad actus heroicos, & difficillimos, obligare autem reum qui non conuincitur per testes, sed ferẽdo tormenta euadet mortem, vt confiteatur delictum cum euidenti discrimine vitæ, est actus reuera heroicus, & difficilimus, ergo.

Secũdo, quia si in hoc casu teneretur re⁹ fateri, certe id esset propter obedientiã quæ debetur iudici iuste procedenti, & quia mẽdatium illud in iudicio esset peccatũ mortale, at in re etiam leui debetur obedientia iudici iuste procedenti, nec tamẽ in re leui negare illi veritatẽ est mortale, (loquimur citra iuramentum) Tũ etiã vidimus cõtra Caiet. mendaciũ in iudicio non esse mortale, nisi aut ratione iuramenti, aut ratione damni quod ex tali mendacio sequitur, mendacium autem huius rei negantis vt se liberet est officiosum, & nulli nociuum.

Tertio, si teneretnr reus in hoc casu confiteri veritatẽ sub mortali, quãdiu non confiteretur esset in mortali, & consequenter si euadat manus iudicis nõ erit adsoluendus, donec reddeat ad iudicẽ, & confiteatur. Sicut quando tenetur habens alienũ sub mortali restituere, quamdiu non restituit est in mortali, nec est absoluẽdus donec adeat creditorem & restituat.

Sed his non obstantibus. Sit prima conlu.

Reus legitime interrogatus a iudice de crimine iam iuridice notorio tenetur confiteri illi veritatem, etiam si videat certo & euidenter ex tali confessione imminere sibi mortem.

Hæc constat ex primo articulo, vbi efficacissime probauit D. Tho. in re graui qualis hæc est, esse peccatum mortale intrincese, & ex suo genere, mentiri iudici iuste interroganti. Et est communis omnium doctorũ, nemine discrepante, præter imperitũ vulgus, qui vitam corporis saluti animæ solet præferre. Habẽt illã copiose Soto lib. 5. De iust. q. 6. ar. 2. De tegen. secre. mẽ. 2. q. 7. conclu. 1. & 2. Palud. loco supra. cit. Caiet. hic Silu. Accusatio Inquisitio & varijs locis Doctor Nauar. lib. cit. nu. 236. & seq. Et confirmatur, Resp. habet autoritatem efficacem ad puniẽda delicta iuridice notoria, at si nõ posset obligare reũ in casu posito ad confitendã veritatẽ, non haberet illã potestatem efficacẽ, inchoaret enim iuste & recte per semiplenã probationẽ, vel indicia, vel infamiam iustam punitionẽ delicti, nec posset illam perficere.

Secũdo negare veritatẽ in hoc casu est cõtra iustitiã & charitatẽ vt docet optime D. Tho. ar. præcedenti ad 2. & 3. ergo est mortale. Et confirmatur antecedẽs: iudex habet in hoc casu ius ad inquirendũ, reus nullũ habet ius ad occulãdũ, quia tantũ habet illud quando delicta sunt occulta, delicta autem de quibus hic agimus, non sunt occulta iuridice sed notoria: ergo sic negãs infert grauẽ iniuriã iudici, Et cõtra charitatẽ, qui a vt ibi ait D. Tho. imponit sua negatione accusatori & testibus calumniam.

Tertio inobedientia in re graui mortalis est, quando subditus nõ habet iustã causam ad non obediendũ: iudici iuste interroganti non respõdere est inobedire, & in re graui, sine iusta causa, cũ nulla existat (vt dixim⁹) ad negãda delicta, nisi quãdo sunt occulta, quia tũc nõ subsunt iudicio humano, ergo.

Quarto daretur iustũ bellũ ex vtraq; parte sine vlla ignorãtia inculpabili, quia iudex iuste cõpelleret & per vim vt responderet, reus quoque si non teneretur cõfiteri, iuste se defenderet.

Quinto omniũ consensu & est diffinitũ vt vidimus quęstione præcedenti, iudex in hoc casu potest, & debet torquere reũ, vt fateatur veritatẽ, ergo tenetur reus fateri crimen quod vere cũmistt. Probo consequentiam, quia contra iustitiã esset torquere subditũ, pro eo ad quod non teneretur nisi sub veniali. Secunda conclusio.

Tenetur ad hoc reus, etiam si interrogetur sine iuramento.

Patet ex argumentis positis, omnia enim ista procedunt simpliciter, & sine iuramento, ex sola natura rei, vide Soto de tegen. secre. loco cit. Conclu. 2. Tertia conclu.

Durante processu, & iudicio, ac captura rei, ita vt nec per sententiam iudicis, nec per fugã, nec alia via sit liberatus, reus qui iuste interrogatus perseuerat in negunda veritate, non est sacramentaliter absoluendus, donec illam confiteatur, etsi conuictus per testes.

Prior pars huius cõclusionis patet. Quia perseuerat in actu peccati, & nemo in tali

statu perseuerans est absoluendus. Et hanc probat tertia illa ratio initio posita. Altera pars constat, Quia condemnabitur conuictus, & cõsequenter perseuerans tunc in sua negatione, irrogat grauem iniuriam iudici, cui non reddit suum ius respondendo, quã iniuriam cum posit, & debeat, quamdiu est in iudicio, resarcire, nisi illã resarciat, manet in mortali, & non est absoluendus. Secundo quia, in hoc casu iniuste infamat iudicẽ & testes, commouetur enim populus & scãdalizatur, credens a iudice illum iniuste occidi, & testes falsum dixisse: Cui iniuriæ iudicis, & testium, ac scandalo populi non satisfacit per supplicium, sed confitendo maneste suum delictum, cum iuste & iuridice puniatur. Debet autem confessarius in hac parte (vt admonent optime Nauar. Soto & alij Doctores locis citatis) mature & prudenter se habere, nec esse facilis & præceps in neganda absolutione huiusmodi. Nam cum iudices sub falso zelo iustitiæ nonnũquam procedant, non seruato perfecte & integre ordine iuris, vtanturque aliquibus cautelis & rigoribus fictis ad inuestiganda delicta, debet confessarius esse doctus, & eorum quæ in hac disputatione docemus peritus, & partim à reo, partim ab aduocato qui totius processus est conscius diligẽter inquirere, sit ne aliquis deffectus in illo processu, aut circa autoritatem iudicis, aut circa dicta testium, & alias probationes, aut circa ordinem iuris. Et proposita tanta grauitate rei, quanta est imminere illi reo vel mortẽ corporis, si cofiteatur, vel animæ, si neget quod debet fateri, contestari aduocatum & reum vt ipsi, vere & aperte quæ ex processu constant aperiant: & videant, an aliqua via secũdũ ius reus ille possit liberari, vel non respõdendo, vel per apellationem, vel per aliquã obiectionem testium accusatoris, vel probationũ, vel quid simile: Quod si omnibus explanatis quæ in illo processu existunt, omnibusque tentatis, videat confessarius nullam esse viam, qua tuta conscientia, possit reus ille non respondere, sed esse perspicuum, & euidens, ac luce merediana clarius iudicem iuste procedere, nec crimen esse occultum, sed esse ex illis quæ tenetur reus manifestare, tunc nõ absoluat nisi manifestet, quia nõ manifestando manet in suo peccato, in quo manens non est absoluẽdus cap. Peccati venia. De Reg. iuris lib. 6. Quod si aliqua fuerit prudens & iusta causa ad dubitandũ, an iudex iuste procedat, tunc inclinet in fauorẽ rei, & absoluat illũ, etiã si nõ manifestet. Ita doctores supra citati: quin & ipsa iura hoc insinuant, vt videre est l. Arrianus ff. De Actionibus & obligatio. l. Fauorabiles. ff. De regulis iuris. c. vltimo. De sententia & reiudicata, &c.

Ex his sequitur testem quoq; (durante iudicio) cui constat in hoc casu iudicẽ iuste procedere, & crimen non esse occultũ, teneri ad dicendã veritatẽ, & cũ periculo certo vitæ illius rei, Quia si reus tenetur cum periculo euidenti propriæ vitæ, quanto magis testis cum periculo vitæ alienæ: Si vero sit iuste & prudenter dubius, an iuste & iuridice iudex ille procedat? debet declinare in fauorẽ rei: quia si iudex ipse qui est minister iustitiæ debet in dubiis vt vidimus inclinare in fauorẽ rei, quanto magis testis qui est persona priuata, & cui non incumbit punitio delictorum. Vltima conclu.

Quando reus iam euasit iudicium, vel per fugam, vel quia superauit tormenta, & mentitus est iudici, & sic ab eo est absolutus & dimissus: tunc potest absolui a confessario, imposita ei pro illo mẽdatio debita pænitẽtia, nec est obligandus redire ad iudicẽ, & manifestare illi veritatem.

Patet, Quia si in tali casu esset obligãdus ad repetendum carcerem, vel adeundũ iudicem, & manifestandã ei veritatẽ, tunc esset minister iustitiæ in se ipsum, & accusator, ac fiscus in se ipsum, teneretur q; se ipsũ prodere, quod est contra illã sententiã D. Chrisos. petitã ex iure naturali, *Non dico vt te ipsum prodas.* Secundo, quia hoc est adeo durũ & intollerabile, & alienũ ab humana ratione, vt excedat omnino vires humanas.

Ad argumenta initio posita. Ad primum respõdeo: duplices esse actus heroicos: alios sic dictos, quia sunt difficiles, & ardui, licet debiti: ad quos obligantur homines, vt pati martyriũ quãdo causa fidei exigit, benefacere inimicis, &c. est enim de his speciale pręceptũ, obligans saltim tẽpore necessitatis. Alij vero sunt heroici quia dificiles, sed sub concilio tantũ, ad quos non obligantur fideles, sed eorũ deuotioni relinquuntur, & qui illos exercent heroes & excellentes in christiana religione dicũtur, vt obseruare virginitatem, renũciare omnib⁹, obedire vni homini. Fateri veritatem iudici legitime interrogãti in crimine iuridice notorio, est actus difficilis, & heroicus primo modo, & in præcepto, vt constat. Quod si dicas lex humana & præceptũ humanũ non obligat cũ periculo vitę. Dico aliquãdo posse obligare quãdo illud cedit in bonũ cõmune. Dico secundo reũ in hoc casu teneri ad confitendã verita,

veritatem lege naturali & diuina.

Ad secundum dico imprimis, mendaciū in iudicio in materia leui esse communiter veniale, & aliquando fieri posse, vt sit etiam mortale, vt cum visitator accedit ad conuentum, in quo cæremoniæ sunt collapsiæ, vt silentium, ieiunia, & similes, si ipse accedat animo reparandi eas, & interroget subditos, tenentur sub mortali aperire illi veritatem, quia licet ratione cuiusque particularis cæremoniæ illæ sint materia leuis, at ratione totius communitatis sunt materia grauis, cum sublatis illis & similibus cæremonijs esentialia religionis necesse sit corruere, & perire: Dico autem ad nostrum institutum negare veritatem in hoc casu non esse materiam leuem, cum agatur de iusta punitione delictorū, & secundū ordinem iuris quod adeo necessarium Reip. Vnde mendaciū in tali casu licet reo ipsi sit officiosum, Reip. autem & bono communi est nociuū, & ipso iudici, ac accusatori, & testibus, propter scandalum quod generat sicut expositum est. Ad vltimum patet solutio ex tertia & vltima conclusione. Videamus iam.

Controuersia XI.

QVANDO REVS VEL TEStis *interrogatur contra ordinem iuris, cum mentiri non possit, occultare autem veritatem possit ex 1. art. quibus vijs possit absque mendacio illam occultare.*

IN hac quæstione quæ grauissima est, prius certa ab incertis separemus: Imprimis certum est apud omnes Doctores, vt docet Soto de tegen. secr. mem. 3. quęst. 3. & lib. 5. de Iust. quęst. 6. art. 2. Nauar. loco cit. num. 274. licere in hoc casu subdito (si iuridice id possit) appellare, & apud alium superiorem & æquum iudicem iniquitatem illius probare: Quod si id nequeat, potest non respondere, & asserere se inique interrogari, nec esse ei respondendum, & persistere in non respondendo, imo si citra scandalum id fieri possit, si compellatur per vim, aut carceris, aut tormentorum, potest etiam per vim se defendete, sicut posset cōtra quemcumque alium priuatum vim vi repellere: quia grauius peccat iudex vim illam inferendo, quam peccaret alius priuatus, cum autoritate publica inferat iniuriā: & qui debet esse iustitiæ custos, & reddere cuique suum ius, illud violet.

Secundo, certum est, in hoc casu declinandum esse semper in fauorem rei, quia licet iste a parte rei & coram Deo sit vere reus, in iudicio tamen exteriori est innocens, & talis habendus ex illa regula iuris: *Vnusquisque censendus est innocens, quamdiu non probatur nocens.* Vnde iudex illum iniuste interrogans infert ei iniuriam, & iure naturæ fauendum est potius patienti iniuriam, quam inferenti.

Tertio, certum est, si reo placeat posse respondere, & pati pœnam, Posse etiam tam reum quam testem inique interrogatum vti verbis ambiguis, quæ recipiant aliquem verum sensum, iuxta communem modum loquēdi, vel in Sacra Scriptura vel in iure, vel in communi hominū sermone: Sensus enim verborum, quibus vel Sacra Scriptura, vel ius ipsum, vel communiter homines vtuntur, omnes sunt censendi veri, maxime in iudicio, quando non iuridice, sed per vim cogitur subditus aliquid confiteri: potest ergo subditus sic compulsus quouis ex illis sensibus sic veris vti in suum fauorem, etiāsi aduertat iudicem decipi: Quia talis deceptio est passiua, & culpæ iudicis tribuenda, cum hic iuste & vere se tueatur.

Quarto, certum est, esse responsiones veras & faciles, quas antiqui Doctores proponunt, & quæ inter sinceros iudices sufficerēt, quas habent Soto & D. Nauar. locis citatis. Prima est, audita accusatione, vel denunciatione proprij criminis, vel alieni negare ibi contenta, pro vt ibi continentur, vel quæ sibi sunt proposita quatenus proponuntur: Quia quæ in tali accusatione vel denumciatione continentur, continentur vt publica, cum tamen sint iuridice occulta, & quę sibi proponuntur, proponuntur etiam vt iuridice publica & probabilia, & de quibus interrogatus tenetur iudici respondere. cum tamen occulta sint, & quæ in iudicio non probantur, nec tenetur ipse respondere: quæ via si sufficiat, non debet subditus aliā accipere, nec quærere verba ambigua.

Attamen cum iudicū peritia & astutia multoties non admittat has responsiones, licet sint maxime consonę iuri & Doctoribus, sed vrgeat frequenter reum, vt dicat an fecerit illud, & testem an illud sciat, viderit, vel audierit: Est vltimo loco certum apud plerosque Doctores, vt Adrianum in. 4. q. de sigillo consefessionis, quæ est. 10. & Quodlib. 11. Caiet. in opusculo illo cit. Scotum, Nauar. & Soto locis cit. licere testi, quando contra ius interrogatur respondere ac vere, nescio tale delictum, ita vt animo

concipiat, nescio illud ad reuelandum tibi in iudicio, maxime quando non vidit sed tantum audiuit. Et probatur hæc pars. Licet vti verbis ambiguis in aliquo vero sensu in hoc casu &iniqua iudicis interrogatione, sed scire apud philosophos est rem certo & per causam nosse, ergo quod solũ quis audiuit, cũ nõ certo sciat, quia potuerunt mẽtiri, qui illud retulerũt, vere affirmat se illud nescire: similiter patet etiã si viderit: Quia cũ iudex interrogans vtatur auctoritate publica, quæ alligata est iuri, illa tantũ censendus est interrogare, quæ potest iure interrogare, ex regula illa: *Id possumus quod iure possumus*. 22. q. 2. can. Faciet. &. l. Filius. ff. De constitutionibus. Sed secundũ ius nõ potest interrogare de occultis ex illo cap. Qualiter & quãdo. el primero vt vidimus, ergo quando interrogat censendus est interrogare de publicis, & quæ subditus tenetur aperire, & consequenter quando interrogat testẽ, an sciat Petrũ esse occisum a Ioanne? perinde est ac si dicat, an sciat illud vt publicũ & ducendũ in iudicium, &cum testis, sciat quidem illud, non tamen vt publicũ, & ducendum in iudicium, sed vt occultum, vere respondet se illud nescire. Quod si dixeris verũ quidẽ hoc est, si iudex in forma interogationis apponat illã clausulam: *Exemptis occultis*, vt habetur cap. illo, Qualiter & quando, at si iudex ex sua iniquitate non apponat illam, sed vrgeat vt testis dicat simpliciter quicquid scit de illo delicto, tunc dicere nescio, videtur mendacium, cum vere sciat, Dico, etiã si iniquus iudex ita vrgeat, testẽ vere dicere nescio, quia testis non tenetur respondere iudici secundũ suã iniquitatem, sed secundũ id, quod potest vt iudex, & secundũ mentẽ quam debet habere, etiã si illam non habeat, secundũ quam vere hic dicit, nescio, cũ iure debeat habere iudex hanc mentem, vt respondeat illi testis quod scit, præter occulta. Et confirmatur, quia si priuata persona per vim vellet a me extorquere secretũ, quod scio de Petro, omnium consensu possum decere me nil scire de Petro: ergo similiter iudici quando contra ius interrogat, quia cum auctoritas eius sit alligata iuri, vbi agit contra ius, actus eius non est iudicis, sed tãquam priuati & iniqui hominis, qui abutitur autoritate publica, & sub titulo illius autoritatis infert iniuriam. Adducitur etiã a Doctoribus hoc loco illud Christi, Marci 13. *De die illa nemo nouit, neque filius hominis*, &c. quod vere Christus dixit, quia licet nouerat, nõ tamẽ vt diceret, quia vt filius hominis, ea tantũ nouerat ad reuelandũ, quæ mysterio nostræ redemptionis erãt necessaria, ad quod non expediebat indicare Apostolis diẽ iudicij. Reddunt alij alios sensus, quos refert Doctor Nauar. loco cit. nu. 275. Sed hic est magis receptus a Doctoribus, vt docet optime D. Tho. in. 4. dis. 47. q. 1. ar. 1. quæstiũcula. 3. Imo est regula omniũ Doctorum, in cap. Sacerdos. De pœnitentia. dist. 6. & cap. 2. De confessis, interrogatũ contra ius de re quã nouit, sed nõ debet reuelare, posse vere respõdere, se illã nescire, ita vt possit vel debeat eam reuelare: sicut confessarius de auditis & notis per confessionẽ potest vere affirmare, se illa nescire, quãuis non ita efficaciter possit hoc affirmare subditus in iudicio, sicut cõfessarius, vt optime loco cit. M. Soto: vere tamen uterque dicet se id nescire. Sed obijcies, quãdo vna pars cõtradictionis est vera, altera necessario est falsa: hæc est vera hic scit hoc delictũ, ergo necessario est falsa illa assertio, quã dicit se id nescire. Respondetur a Doctoribus, Quãdo volũtarie quis loquitur, falsum esse asserere se nescire quod scit, at quãdo cõpulsus inique in iudicio, quia ipsummet ius, cui actus iudiciales cõformari debẽt, negat occulta in iudicio reuelanda esse, perinde ac si nescirẽtur, tũc vtrãq; esse verã scio priuatim, & nescio in iudicio, quo modo nulla est cõtradictio, cũ cõtradictio debeat esse ad idem, &secundũ, &c. De reo autẽ certũ est, non posse vti hac via, quia ridiculũ esset, reũ de proprio delicto asserere, se nescire an illud cõmiserit: *Quis enim nouit iuxta D. Paulũ, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est?*.

Denique certum est apud omnes, tam reum quam testem inique interrogatum, si citra iuramentum negent veritatem cum aliquo mendacio, peccare tantum venialiter, quia illud mendacium non est contra ius vel iudicium, etiam si in re graui, cum iudex contra ius procedat, neque est nociuum, sed officiosum tantum, sicut cum adultera interrogata a viro an commiserit adulterium (citra iuramentum) negat, mendacium illud veniale tantum est, quia est officiosum, & maritus non est eius iudex, ita in hoc casu, mendacium istud est officiosum, perinde ac si extra iudicium proferretur, cum iudex contra ius procedens, non habeat maiorem autoritatem reuera, quam priuatus vim inferens ficto nomine iudicis. Tota ergo quęstio est.

QVAN-

QVANDO IVDEX NVLLA *admissa istarum euasionum ita premit reum vel testem, vt aperte respondeat an delictum illud fecerit, vel viderit, possitne respõdere reus non feci: Et similiter testis, non vidi.*

MAg. Soto de tegen. secr. mem. 3. q. 3. conclu. 5. & lib. 5. de iust. q. 9. ar. 2. asserit reum non posse in tali casu respondere non feci absque mendacio, nec testem posse respondere non vidi: dubius tamẽ est an possit dicere, non audiui. Cuius sententiæ hoc est fundamentum: Verba significãt iuxta communem hominum sensum & conceptum, iuxta quem hæc verba scire vel audire dicunt ordinem ad id quod est dicere, & manifestare. Ea namque affirmamus nos scire vel audisse, quæ possumus dicere, & ea citra mendacium communi iam hominum sermone dicimus, nos nescire, vel non audisse, quæ non possumus dicere, nec manifestare. Patet hoc experientia, nam si in priuato colloquio incidat inter confabulantes sermo de Petro, & Ioannes parum timens Deum referat aliqua delicta occulta illius, in quorum confirmationem vtatur testimonio Andreæ, qui ibi adest, respondebit Andreas, si timet Deum, & nititur illa occultare, se illa neque scire, neque audisse, nec iudicabunt circumstantes Andream, quamuis illa sciat, vel audierit esse tunc mentitũ, quia communiter iam ita audientes concipiunt, vt significauerit Andreas se illa nec scire, nec audisse ad dicendum. At hæc verba feci, vidi, ex communi hominum conceptu, non dicunt ordinem, vel habitudinem ad id quod est dicere, & manifestare, sed ad opus ipsum, & actum, ita vt perinde sit dicere non feci, quod dicere nõ ita res est, quod quando reuera a parte rei aliter habet, nullo modo potest excusari a mendacio, similiter affirmare non vidi perinde est, ac dicere, nõ ita res habet, vt viderim, quod in eo qui vere vidit, a mendacio non est immune. Quicumque enim audiens Petrum dicentẽ non feci, aut non vidi, de re quam certo scit Petrum vere fecisse vel vidisse, iudicabit illũ mentiri, nec curabit an proferat ista in illo sensu, non feci, aut non vidi vt dicam, sed solum curabit an reuera, & a parte rei illud vere fecerit, vel viderit. Vnde in communi hominum sensu & conceptu, hæ voces nõ feci, non vidi, non dicunt ordinem ad id quod est dicere, vel manifestare, sed tantũ ad actum ipsum & opus.

Ex quo fundamento argumentatur M. Soto: Quamuis subditus inique interrogatus possit verbis ambiguis eludere iudicem; at vt id faciat sine mendacio (quod nec pro salute totius mundi proferendum est) debent illa verba ambigua in aliquo sensu iuxta communem hominum conceptum ei se vera: Sed hæc verba, nescio, nõ audiui, ex communi hominum consensu, cum dicant habitudinem ad id quod est loqui & manifestare, admittunt hunc sensum, nescio vt dicam: at hæc verba facere & videre, ex eodem hominũ conceptu, cum non dicant ordinẽ ad id quod est loqui, vel manifestare, sed solũ ad opus & actum, non admittunt talem sensum, sed falso assereret, non feci, vel non vidi, qui vere fecit vel vidit, ergo non licet istis vti. Et confirmatur, si interroget iudex, fecisti ne hoc homicidium? & reus qui illud fecit, responderet, non est ita, omnium iudicio mentiretur sic respondens, sed hæc oratio non feci, æquiualet huic, non est ita, ergo respondens non feci mentitur. Maior patet: quia non est ita, quãdo reuera res est, sunt omnino contradicentia, quorum vnum necessario est falsum, cũ aliud a parte rei sit verum.

Secundo, Hæc verba scio, memini, & illa feci, vidi, ita differunt, vt illa significent actum internum animæ, cognitionem scilicet intellectus vel reminiscentiam memoriæ, & ita dicunt ordinem ad voces & verba exteriora, quæ ex Arist. instituta sunt ad exprimendos exterius internos animi conceptus, alia vero nempe feci, vidi, non significant aliquem actum internũ animi, sed factum externum & actum externum sensus, sine vllo ordine ad verba: Vnde quod non potest dici & manifestari vere asseritur nesciri, at quod reuera factum est vel vissum, falso asseritur non esse factũ, vel non esse visum, nec possunt verificari in hoc sensu non feci, aut non vidi, ad dicendum. Imo dicet iudex, non quæro an ita feceris vel videris, vt non possis vel debeas mihi reuelare? sed simpliciter & a parte rei quero ipsum actum & opus, an feceris vel videris? quomodo dicere non feci, vel non vidi, quod quis reuera fecit vel vidit, non sunt verba æquiuoca, sed mendacia.

Tertio, si quis interrogatus extra iudiciũ diceret de re quam fecit, non feci, mentiretur omnium iudicio, ergo mentitur similiter sic respondens in iudicio. Antecedẽs patet, quia omnium iudicio mentiuntur diuites, qui pauperibus petentibus mutuo aliquam

quam pecuniam, respondent se non habere illam, etiamsi animo concipiant hunc sensum, se non habere illam ad mutuandum: Consequentia vero probatur, quia mendacium non mutatur ratione loci, sed quod est mendacium in vno loco, verbi gratia, extra iudicium, est etiam mendacium in iudicio.

Quarto, qui ita responderet in iudicio, si deinde constaret ipsum illud fecisse, aut vidisse, iudicaretur ab omnibus mendax, ac si ita respondisset cum iuramento iudicaretur periurus. Et confirmatur, quia sic respondẽtes communiter accusant se in confesione Sacramentali, tanquam de mendacio, conscientia vrgente.

Quinto, iuxta oppositam sententiam, liceret reo respõdere iuxta propriam mentẽ & cõtra sensum iudicis: vt si quærat iudex, occidisti ne Petrum? ipse posset respondere, non occidi, intelligendo alium Petrum. vel non occidi antequam nasceretur. Et ita posset ex animo intendere deceptionem iudicis, quod non licet, sed solum absque mẽdacio occultare suum delictum. Et confirmatur ex D. Thom. Qui tam præcedenti articulo, quam hoc secundo, hoc solũ docet licere iniuste interrogato, occultare veritatẽ absque mendacio, nunquam tamen dixit licere illam negare, quod certe si liceret in re adeo graui Doctor Sanctus non siluisset.

Sexto, Testis non potest testificari quod reuera sit esse falsum, nec tabellio efficere scripturam continentem quod reuera scit esse falsum, & reus qui talem testem vel scripturam produceret in iudicio, peccaret grauiter, ergo nec reus potest dicere, non feci, vel testis, non audiui, cum hoc a parte rei sit reuera falsum.

Denique si vere posset dici in hoc casu non feci, non vidi, frustra niterentur Doctores suadere reo, ne mentiatur in iudicio, quod potisime intendunt, ne dicat non feci quod reuera fecit. Frustra laborarent in excogitandis modis & vijs, quibus reus se tueatur, ita vt non neget veritatem. Et D. Tho. in hoc articulo id maxime docet, vt reus se defendat vijs licitis, non tamen illicitis, quale est mendacium. Quod si queras a M. Soto, Quid ergo faciet reus inique interrogatus & redactus ad has angustias? similiter adultera quã vir præcise interrogat an commiserit adulterium? Respondet, reũ quærere debere orationes amphibologicas, vt si latine loquatur, dicat per infinitiuum, iuro me neminem occidisse, quia hæc vera est in isto sensu, ipsum a nemine esse occisum, sicut illud Apollinis ad Pirrum,

Aio te Aeacidas Romanos vincere posse.

Vel alia simili oratione, Similiter adulterã posse eludere virum, dicendo viro nunquã fregi matrimonium, quia licet fregerit fidem, non tamen ipsum matrimonium: Vel si vir eius sit illi consobrinus, & aparitores quærant ab ea, an vir eius intrauerit domũ, potest iurare neminẽ illã ingressum esse prę ter suum consobrinum: Quemadmodum Sarra iurauit se esse sororem Abrahæ, quo verbo vere celauit esse vxorem eius; erat enim illi vere soror ex patre, nõ ex matre, Quod si nulla ex his vijs posit iniquitatem iudicis subterfugere, sed cogitur respondere simpliciter an fecerit, respondeat se id fecisse, cum oppositum sit falsum & mendacium, & patiatur mortem ne mentiatur: sicut puella quæ nullo modo potest euadere vim fornicarij, debet prius mori quam illius turpitudini consentire: non enim semper possumus hominum vel iudicum iniquitatibus obuiare: & quemadmodum innocens probatus nocens per testes, tenetur mortem illam patienter ferre, vt oppresus ab inuasore Hæc Soto locis citatis.

Oppositum docet Adria. in. 4. in Quæstione de sygillo confess. in Solutione secundi argumenti. Vbi quamuis præcipue loquatur de confessario producto in testem, agit etiã de reo: affirmatque reũ adiuratũ de crimine occulto, de quo iuridice interrogari non potest, posse respondere se nil circa illud factum nosse, imo si iudex vrgeat, posse vere dicere, non feci, habendo in mente non feci crimen quod posis a me iuridice inquirere. Additque Adria. hanc esse communem opinionem omnium Doctorũ. Vbi nescio qua ratione dicat Soto se neminem vidisse in hac sententia, cum opinionem ipsius nemo sequatur præter quam quidam Ginesius Sepulueda opusculo de ratione reddendi testimonium, illam vero Adriani multi: Nam Scotus in. 4. dis. 15. quæst. 4. art. 3. agens de reo iniuste interrogato ait.

Respondeat, nego proposita, vt proponuntur, id est, vt iure publico: quod si iudex vrgeat, vt confiteatur propositum, vel vt neget, respondere potest, quod iam sufficienter respondit ad accusationem, & in eo persistit. Et subiungit Scotus: *Sed numquid si neget, intendens negare illud, vt propositum est, scilicet vt publicum, tenebitur ne pœnitere tamquam de mendacio? Respõdeo* (inquit Scotus) *Bonarum mentium esse, culpam agnoscere, vbi culpa non est, & ideo tutũ esse*

esse tunc pœnitere de illo, quale est sub dubio, an sit mortale vel veniale. Vbi Scotus, licet non doceat aperte opinionem Adria. non tamen illam negat, imo videtur significare, timere in tali negatione culpam, non tam esse ex iniquitate negationis, quam ex priuilegio bonæ conscientiæ, quæ solet timere etiam vbi culpa non est, propter quod pœnitere in eo casu, vocat quidē tutū, non tamen debitum: Nec docet (vt vult Soto) nō licere reo negare se fecisse, quando iniuste interrogatur, sed consulit, non præcipit, vt ad maiorem cautelam pœniteat reus, qui sic negauit, quia bonæ conscientiæ solent etiā iuxta D. Bernardum culpam timere, vbi culpa non est, maxime cum hæc res sit dubia inter Theologos & alios Doctores. Et opinio hæc Adria. etsi a multis iudicetur vera, non tamen est vsquequaque certa, quin ad maiorem securitatem animæ sit optimum de tali negatione confiteri. Apertius Caiet. in illo opusculo responsione. 5. vbi ait: Inquisitum de complicibus occultis præter ius, posse vere respondere non habere complices. Vnde iuxta Caiet. sicut iste, quia intertogatur inique, vere asserit non habere complices, habendo in animo, quos tu a me vt iudex inquiris, ita quoque reus vere asserit, non feci delictū, habens in animo quod tu a me iuridice inquiris, & similiter testis in eodem sensu vere dicit, non vidi. Antonius Cordub. in Scholijs in opus. de teg. secre. Mag. Soto idem iudicat maxime probabile. Et Nauar. loco cit. num. 275. aperte amplectitur hanc opinionem. Et omnes fere recentiores.

Et probatur. Responsio in iudicio nō debet esse secundū iniquā mentē iudicis, sed ad sensum quē iuridice nata est habere interrogatio illius, interrogatio aūt iudicis in iudicio nata est habere hūc sensum: quæro an commiseris crimen quod iuridice inquiri potest? ergo responsio rei vel testis debet sumi in eodē sensu, non feci, aut non vidi crimē, quod tu legitime inquirere possis, & ego tenear tibi manifestare, in hoc autem sensu talis responsio est vera, ergo vere affirmant isti non feci, non vidi: Et confirmatur, quia hac eadem ratione probant Soto & alij doctores, posse testem dicere nescio istud crimen, quia interrogatio iudicis sumenda est secundum formam iuris, & in sensu quem debet iuridice habere, & cum in iudicio tantum possit inquirere iudex publica & notoria, testis vero non sciat aliquod crimen illius rei publicum & notorium (quod enim scit est occultum) vere dicit nescio, id est nescio tale crimen notorium, ergo similiter quando inquirit an fecerit vel dixerit, intelligenda quoque est interrogatio iuridice, an fecerit vel viderit crimen publicum, & pertinens ad iudicium, & cum crimen quod iste fecit vel vidit non sit tale, sed occultum & alienum a iudicio humano, vere asserit non feci non vidi, id est tale crimen.

Secundo, vt constat ex q. 67. ar. 2. quando iudex condemnat innocentem secundū allegata & probata, licet certo sciat illum esse a parte rei innocentem, vere nilominus asserit in sententia illum nocentem esse, & vt talem condemnat, quia talis est iuridice, & talem illum nouit secundum scientiam publicam, quam debet sequi in iudicio, Ergo similiter cum interrogatio & responsio in iudicio debeant esse iuridice, & circa ea tantum crimina, quæ iuridice inquiri possunt, & quorum haberi potest publica & iudicialis cognitio, idem est quærere num fecisti? quod dicere fecisti ne quod a me iuridice inquiri potest? & dicere non feci, non vidi, quod dicere non feci vel non vidi, quod a me iuridice inquiras.

Quod si iudex ex sua, malitia ita vrgeret, dic, nū hoc feceris? siue ego de crimine hoc inquirere possim siue non? non tenetur subditus aliter respōdere quā dictum est. Quia iniquitas iudicis non gignit nouam obligationem, nec debet introducere nouum sensum, nec debet testis illi respondere secundum illius iniquitatem, sed ad sensum quem iuridica interrogatio secundum se nata est facere, quicquid sit de malitia iudicis. Imo est regula Doctorum, Vbi fraus, dolus, vel violentia interuenit ex parte loquentis, loquutio non est intelligenda etiā si iurata sit secundum intentionem loquentis, ne illius fraus vel violentia ipsi patrocinetur, sed secundum intentionem eius, cui ille loquitur, modo illa iusta sit, quod etiam docet D. Tho. infra q. 89. ar. 7. ad 4. quia in tali casu ille qui loquitur cum fraude vel vi, est velut aggressor, is vero cui ille loquitur est velut aggressus, & omni iure semper est fauendum aggresso, cum sit potior ratio patientis iniuriam: sed in hoc casu est dolus & volentia ex parte iudicis interrogantis inique, ergo responsio non debet esse secundum mentem iudicis, sed secundum mentem rei, cuius mens & animus est iustus in hac parte, intendens respondere interrogationi secundum eum sensum quem rite & iuridice nata est facere.

Tertio, ex eodem Soto Iudex vel minister iustitię, quod audiuit vel vidit in vno tribunali & foro, si illud afferat secum secretũ, potest vere asserere in alio tribunali se omnino ignorare, nec audisse, nec vidisse, quia non potest propter secretum fori, in quo illud audiuit vel vidit, manifestare, nec loquitur solum de his quæ audiuimus in foro animæ & confessione sacramentali, sed de his quoque quæ in foro exteriori sæculari vel Ecclesiastico videtur, sed eodẽ modo quæ sunt occulta ex debito secreti naturalis non possunt manifestari in foro iudicis, ergo vere quoque de his dici potest in tali foro, non feci, aut non vidi.

Quarto, quando quis non tenetur omnẽ suam mentem alteri exprimere, potest sine vllo mendacio proferre orationem, cuius veritas pendeat ex aliqua particula tacita, & ab eo mente concepta: sed hæc oratio non feci non vidi, est vera sub illa conditione & particula, id est, crimen publicum, quod teneat manifestare in iudicio, profertur autẽ ab eo qui non tenetur iudici (cum iniuste interroget) mentem suam aperire, ergo potest illud proferre simpliciter, & absque mendacio, concepta mente illa particula. Consequentia aperta est, tota difficultas consistit in maiori. Sed probatur efficacissime ex Sacra Scriptura, exẽplo Christi, Qui Mat. 19. dixit de quadã puella, quæ reuera erat mortua: *Non est mortua puella, sed dormit*: quod vere dixit, subintelligens illam particulam, respectu meæ potestatis, qua ita facile possum eam suscitare sicut dormientem, quam tamen particulam nõ explicauit turbis, quia non tenebatur Christus mentem suam illis aperire. Vnde est argumentum, in hac oratione non est mortua puella, &c. Illud verbum, mortua, non significat magis actũ animi, quam verbum, non feci, nec videtur habere maiorem æquiuocationem quam verbum, non feci, Ergo sicut Christus vere dixit, non est mortua, subintellecta illa particula meæ potestati, quia ita debebat intelligi: ita quoque cum hic interrogetur a iudice, cuius interrogatio tantum habet locum in crimine publico, subintelligenda est illa particula, non feci crimen iuridice publicũ, & quod teneat manifestare in iudicio: & iuxta hunc sensum vere dicit, nõ feci. Similiter Ioan. 7. cum fratres Christi dicerent ei, vt ascenderet in Ierusalem, dixit eis: *Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendam*. Illa oratio, licet Christus instituebat ascẽdere, fuit vera, quia subintelligebatur in mente Christi, non ascendam vobiscum, vel non ascendam manifeste, quod patet ex ipso textu, subditur enim postquam fratres eius ascenderunt: *Ascendit ipse, nõ manifeste, sed quasi in occulto*, quam tamen particulam non expresit Christus, sed mente illam tantum concepit & retinuit, quia non tenebatur illis aperire mentem suam. Similiter Matth. 11. cum dixisset Beatum Ioannem præstare Prophetis, qui illum precesserunt illis verbis: *Inter natos mulierum*. &c. subiungit agens de se ipso, & conferens se cum Ioanne: *Sed qui minor est in regno cælorum, maior est Ioanne*. Quæ oratio falsa est, vt sonat, Christus enim non erat minor Ioanne, sed omnium maximus, imo & contradictio vt esset minor & maior, est autẽ vera cum illa particula: Qui hominum æstimatione, & iudicio est minor Ioanne, ipso reuera multo maior est: quam tamen particulam reticuit Christus. Et quando dixit de die autem illa, &c. ex ipsomet Soto, intelligitur ad reuelandum, quod etiam reticuit, quem modum loquendi, & ipsi Iuristæ probant. Nam Angelus Perus. l. idem. §. si tibi. ff. de condit. ob turp. caus. Et Ioan. de Anania. cap. Qui cum fure. De furtis, asserunt inique interrogatum posse vere respõdere, proferendo orationem, quæ cum particula tacita, & ab ipso subintellecta sit vera, adducuntq; ibi illud D. Frãcisci, qui interrogatus Perusijs a ministris iustitiæ, quærentibus quendam homicidam, qui iuxta ipsum transierat, respondit, non transiuit hac, manus ducens, illis nil tale obseruantibus, versus manicas suæ vestis, intelligensque non transiuit per has manicas. Hanc opinionem iudico probabiliorem, & tenendam. Nam sicut vidimus supra q. 63. ar. 3. in opinionibus æque probabilibus inclinandũ est in fauorẽ rei: Vnde cũ in hac parte opinio Adria. non sit minus probabilis, quam illa meg. Soto, imo multo probabilior, & communior, & in fauorem rei, inclinandum est in eam.

Hinc colligo duo confectaria. Prius est, Quando quis aliquid fecit quod exterius videtur esse contra legem, reuera tamen & in conscientia in eo non peccauit, nec violauit legem, vt qui occidit inuasorem cum inculpata tutella, si deinde interrogetur a iudice, posse iuridice respondere non feci, iuxta sensum propositum, id est non feci quod teneat declarare in iudicio: nam talis occisor inuasoris potest accusari, & denunciari per semiplenam probationem, & cum ipse non habeat

habeat testes, per quos possit probare suam inculpatam tutellam, & se purgare, in hoc casu licet iuste iudex interroget, quia ex istit semiplena probatio, ipsi nilominus licet respondere non feci, quia in criminalibus, interrogatio iudicis semper est intelligenda de aliquo facto quod sit crimen & peccatum, quod iste in hoc casu non commisit: Vnde est sensus, non feci quod tu inquiris, quia tu inquiris delictum, ego autem non feci nec commisi delictum. Similiter qui accepit alienum in extrema necessitate, vel cum ignorantia inuincibili, vel quod sibi debebatur, nec valebat recuperare, potest vere respondere, si interrogetur de acceptione alieni, non accepi, quia iudex iuridice interrogans, quærit de acceptione iniqua quæ est furtum, & peccatum, hic autem non commisit furtum, &c. Quod si dixeris ergo datur bellum iustum ex vtraque parte, nam ex parte iudicis est iustum, cum interroget præcedente semiplena probatione, & ex parte rei similiter, cum iuste neget. Respondeo, posse dari bellum iustum ex vtraque parte, quando interuenit ignorantia inculpabilis, quo modo res habet in hoc casu: est enim bellum iustum ex parte rei simpliciter, quia est iusta illius negatio, ex parte autem iudicis non est iustum simpliciter, sicut nec est eius interrogatio iusta simpliciter, sed tantum ob ignorantiam inculpabilē quam habet, ex illa præsumptione, & semiplena probatione facti.

Posterius consectarium est, cum soleant iudices, postquam interrogarunt aliquem innocentem, & iuxta ordinem iuris, de delictis quæ non commisit, & Ille negauit: quia reuera talia non commiserit, solent, inquā, rursum interrogare illum de aliquibus circumstantijs veris, ex quarum confessione facile conuincetur, vel de delicto, vel de grauissima suspicione, propter quam incurret etiam innocens ille aliquod graue damnū. In hoc casu non tenetur innocens iste confiteri tales circumstantias, nec debet respondere ad mentem iudicis: quia licet iudex in hoc casu intetroget legitime, nititur tamen falsæ præsumptioni vel infamiæ, & in foro animæ veritas debet præualere præsumptioni, quæ nascitur ex falsa probatione. l. Illicitas. §. Veritas. ff. De officio præsidis. maxime in fauorem rei innocentis. l. Absentes. ff. de pœnis. Cap. Vltimo. De sententia & re iudicata, Et licet iudex debeat iudicare secundum allegata, & non secundum id quod priuatim nouit, vt vidimus, nilominus si sententia iudicis nitatur falsæ præsumptioni non obligat in conscientia. Ita Soto de tegen. secr. mem. 2. q. 7. post teraiam conclu. Tum etiam quia iudex inquirit, vel saltim debet inquirere circumstantias illas, vt circumstantias delicti de quo quærit, & sub hac ratione de illis interrogat, Et cū in hoc homine, tales circumstantiæ licet veræ sint, non tamen sint circumstantiæ talis delicti, vere illas hic negat.

Nunc ad argumenta mag. Soto: Omnia illa facile soluuntur ex duplici fundamento. posito Prius est, Eum qui non tenetur alteri exprimere omnem mentem suam & veritatem, posse reticere particulum, ex qua pendeat veritas orationis quam profert, & orationem illam tacita illa particula, & sub intellecta, esse veram, quia talis oratio in eo casu, propter iniquitatem interrogantis, nō est intelligenda secundum intentionem ipsius, sed iuxta mentem respondentis, iuxta quam est vera. Alterum fumdamentum est, dicentem quando inique interrogatur, non feci vel non vidi loqui in hoc sensu, non feci vel non vidi crimen, quod tu iudex potes vel debes inquirere.

Ad primum igitur argumentum Soti respondeo, quando quis voluntarie & libere loquitur, debere vti vocibus iuxta communem hominum conceptum, & sermonem, at quando aliqua vis vel fraus ei infertur, non teneri, sed posse vti vocibus amphibologicis, hoc genere amphibologiæ, vt partē orationis proferat, partem mente retineat, quod accidit in hoc casu.

Ad secundum dico, omnes voces esse institutas ad explicandos animi conceptus, siue id quod concipimus sit actus internus ipsius animi, siue aliquod opus externum: quemadmodum enim cum ego scio hanc rem, concipio me illam scire, & hunc conceptum explico hac voce scio: ita quoque quando aliquid feci, concipio me illud fecisse, & hūc conceptū explico hac voce feci. Vnde in ordine ad significandum, eodem modo se habent omnes voces, licet conceptus per illas significati quidam sint de actibus internis, & immanentibus ipsiusmet animi, alij vero de actibus externis: Vnde sicut quando dico nescio, quod vere scio, sed debeo occultare, non vere id dico, quia hæc vox nescio exprimit actum animi, quia hoc modo esset falsa cum vere illud sciam, sed quia sub intelligitur illa particula, nescio illud ad manifestandum: ita quoque, quando dicitur non feci vel non vidi, licet in ordine ad

ad actum quem exprimit sit falsum, at sub intellecta hac particula, non feci non vidi quod a me possis iuridice inquirere (quam vt cōstat licet subintelligere) vere in hoc casu illud dicitur. Quo fit vt discrimen quod affert Soto inter has voces, re optime considerata, figmentum quoddam sit.

Ad tertium dico, non esse parem rationem, quia extra iudicium, maxime si quis loquatur citra iniuriam, loquitur voluntarie & libere, neque est ibi aliqua circūstantia publica, ratione cuius responsio recipiat talem sensum, propter quod debet loqui citra vllam amphibologiam, ad mentem interrogantis vel audientis: at in nostro casu, iudex sic interrogans infert vim, & responsio cum sit iuridica, recipit commode sensum iuridicum. Et ita vere affirmatur, non feci, non vidi delictum quod a te posit iuridice inquiri.

Ad quartum respondeo, ex ignorantia prouenire, vt illi se accusent de mendacio, vel iudicentur mendaces ab audientibus: nam periti nil tale iudicabunt iuxta doctrinam hic positam.

Ad quintum dico, sic respondentem, illud tantum intendere, occultare veritatem absque mendacio, non deceptionem iudicis, quamuis sciat illum decipiendum, cum videat hanc deceptionem iniquitati iudicis, non sibi esse tribuendam. Et ad confirmationem ex D. Tho. dico, D. Tho. docere in genere, licere occultare veritatem vijs licitis; non autem descendit ad explicandū in particulari illas vias: vnde in hac quæstione, quam hic agitamus cum Mag. Soto, neque fauet nobis, neque aduersatur.

Ad sextum distinguendum est de testibus & tabellionibus: nam vel voluntarie accedunt, vel vocantur a iudice, & interrogantur nulla illata vi, vel conpelluntur & vrgentur, vt dicant num viderint vel audierint. Si primo modo, debēt testificari ad mentem interrogantis, aliter peccabunt grauiter: Nam cum voluntarie accedant, & nulla ipsius inferatur iniuria, debent vti vocibus in communi sensu & ad mentem iudicis, iuxta doctrinam. D. Tho. Si vero accedant secundo modo, debent dicere se nescire, eo modo quo expositum est, quando præter ius interrogantur: In quo vt constat ex dictis omnes conueniunt. Quod si tertio modo, vere dicunt non vidi, non audiui iuxta sensum explicatum: Similiter tabelliones, si producantur a reo vel voluntarie se offerant iudici, debent verum dicere,

& offerre scripturas quas habent secundum mentem iudicis, ob eandem rationem qua tenentur testes, quia voluntarie accedunt. Si vocati a iudice & præter ius, dicant se nescire, vel non habere tales scripturas, quia non habent eas ad manifestandum, quando inique proceditur. Quod si vi & inique cogantur a iudice, multo iustius ob iniquitatem iudicis possunt & debēt illas denegare.

Ad vltimum respondeo, non esse vanam solicitudinē Doctorū, in inquirendis vijs, quibus reus & testes inique interrogati absque mendacio posint occultare veritatē, quia asignantes istos modos, viam aperuerunt posteris, ad excogitandum qua ratione posint reus & testis affirmare non feci, non vidi absque mendacio.

Huic controuersiæ hactenus explicatæ illa proxima est.

Controuersia XII

POSSIT NE IVDEX INquirere iuridice delictum, quod via iniqua ipsi, innotuit, Et an sic interrogatus teneatur respondere.

Obseruemus initio, non esse hic sermonem de crimine, quod iudici innotuit, per aliquam iniuriam illatam reo, vel testi, contra secretum confesionis Sacrament. siue illata eis sit ab ipsemet iudice, siue ab aliquo alio, siue in iudicio, siue extra iudicium, Esset enim sacrilegium, ex tali noticia velle procedere, tum contra Sacrosanctum confesionis sigillū, tū in damnū Reipub. Christianæ, arcerentur enim homines hac via a cōfitendis delictis. vt optime Soto de teg. sec. mem. 3. q. 1. in fine: Neque est sermo, quando delictum per vim, tormenta, vel minas iudicis inique extortum est, constat enim iam ex Controu. 10. huius ar. ex tali cognitione sic extorta non licere iudici vltra procedere. Sermo ergo est de alijs iniurijs, quibus aliquando delicta subditorum superioribus innotescunt.

Vnde obseruemus secundo, posse iniuriam, qua secretum eruitur a reo vel teste, aliquando inferri ab ipsomet iudice, aliquādo vero ab aliquo priuato: a iudice quidē, si vel fingendo se habere semiplenam probationem vel alios testes, aut oblata ficta venia, testem vel reum decipiat. Ab alio vero vel in iudicio vel extra iudiciū: in iudicio, vt si a tabellione vel ministris iudicis per

per vim, minas, vel fictas ꝓmissiones in progressu processus & causæ inducantur ad reuelandum aliquod occultum: Extra iudicium, quando ab eisdem, vel ab alijs extra progressum causæ, & extra actus iudiciales, minis vel fictis etiam promissionibus in idem inducuntur.

Obseruemus tertio, delictum quod iudici innotuit, & si per viam iniquam, vel cedere in damnum alterius commune vel particulare, aut nulli nocere. Denique iniuria illa reo vel testi illata, per quam crimen illud detectum est, aut statim a principio inotuit iudici, & alimine vt dicunt processus fuit ipsi perspicua, vel bona fide incepit iudex in causa illa inquirere, deinde vero progressu causæ deprehendit, per iniquitatem & iniuriam crimen illud detectum esse, & se processisse ex falsa præsumptione. Sit prima conclusio.

Quando iudex nouit delictum per iniuriam quam ipsemet intulit reo, vel testi, siue in iudicio, siue extra iudicium, non potest ex tali noticia vltra procedere ad inquisitionem.

Hæc habetur in illo cap. Qualiter & quando. extr. De accusatio. Et ratio est, Quia iudex qui est positus ad corrigendos errores aliorum, quando ipse adeo turpiter errauit in suo officio, volens per iniuriam, & inique extorquere veritatem a teste, vel reo: non debet talis notitia ipsi suffragari, neque ex ea procedere. Secundo, quia vt dicebamus Cõtrouer. 10. Quando medium est iniquum, & cognitio per illud parata iniqua est, & inutilis ad aliquem effectum iuridicum. Secunda conclusio.

Quando delictum est in damnum commune imminẽs, & quod adhuc est in fieri, vel tale, vt etsi iam præcesserit, eius tamen punitio est necessaria bono communi, vel ad tollendum scandalum populi, tunc etsi per iniquitatem ipsiusmet iudicis ipsi innotuerit, debet nihilominus procedere ad illius punitionem.

Tanta enim est vis boni communis, & adeo illi debent iudices prospicere, vt propter illud liceat aliquando iudicibus, imo debeant pretermittere ordinem iuris, vt in hæresi, proditione ciuitatis & similibus. Ita Soto loc. ci. Et quãuis id asserat sub dubio, ego tamen sequutus in hac parte multos ex recentioribus & peritis non dubitarem de hac conclus. sicut proposita est, loquor enim de damno communi quod adhuc est in fieri, vel cuius punitio est omnino necessaria Reipu. nam quãdo iam est commissum, nec est periculum commitendi simile, adeo que occultum, vt manere illud impunitũ non noceat Reipub. crederem in tali non posse iudicem procedere, quando cum iniuria illud extorsit, in illo vero quod aduc nocere potest, & reuera nocebit nisi puniatur, censeo iudicem etsi per iniuriam illud detegerit, postquam iam detectum est, debere procedere ad puniendum, cum ita expediat bono communi. Tertia, conclu:

Quando delictum innotuit iudici, per iniuriam illatam reo vel testi ab aliquo alio priuato extra iudicium, potest tunc iuste procedere ad inquisitionem, & punitionem, & interrogatus tenetur respondere.

Verbi gratia si quis priuatus minis cogat Ioannem reuelare delictum Petri, quod ita detectum innotescat iudici, potest iudex ex illa noticia procedere. Quia iudex in hoc casu procedit contra delictum quod iam non est occultum, quod vero malitia & iniquitate alterius detectum sit, hoc est per accidẽs. Quarta conclusio.

Quando delictum detectum est per iniquitatem in iudicio (etsi sine culpa iudicis) per ministros ipsius aliqua vi, vel fraude inducentes reum vel testem, non potest iudex ex notitia delicti sic habita procedere.

Patet, quia sicut instrumẽta reducuntur ad causam efficientẽ, ita actus ministrorũ ad iudicẽ. Sunt enim actus quoque illorũ iudiciales. & cõsequenter ageret inique iudex, qui iniquitate suorũ ministrorũ vteretur ad inquirendũ & iudicandũ. Quinta conclu.

Quando iudex procedit ex falsa præsumptione, existimans bona fide a principio causæ se iuste procedere, si deinde intelligat se inique procedere, tenetur desistere ab incepto, nec vltra progredi.

Verbi gratia inquirit iudex, via accusationis, credens testem illũ, per quem habet semiplenam probationem, verũ esse: inquirit & interrogat via inquisitionis, credens reũ vere infamatũ esse deprehedit deinde, testem illum cui innititur mentitum fuisse, vel infamiam illam non a viris probis & honestis, sed amaleuolis & maledicis esse excitatã & diuulgatã, tenetur desistere. Similiter credit initio, delictum de quo inquirit, ab aliquo extra iudiciũ fuisse detectum, vel in iudicio citra vllam inquitatẽ & iniuriã suorum ministrorum, procedit ex illa falsa præsumptione, deprehendit deinde delictũ illud fuisse omnino occultũ, & iniquitate suorum cũ iniuria testis vel rei fuisse detectũ, si aduc non laboret infamia, sed maneat apud suos tantum cognitũ, tenetur nõ vltra

procedere. Perspicua hæc sunt, Quia cũ iudex in casu huius conclusionis, ideo a principio causæ recte procederet, quia credebat bona fide, & præsumebat crimen illud rite faisse detectum, quam primũ nouit oppositum, cessat illa bona fides & presumptio, & consequenter tenetur & ipse cessare. Sexta conclusio.

Quando crimen detectum est in iudicio per iniquitatem aliorum, quam ministrorum iudicis, ac sine vlla culpa iudicis, iuste potest iudex procedere ad illius inquisitionem, & punitionem.

Veluti si in inquisitione generali, quæ fit in visitationibus, vel quãdo accidit aliquod crimen publicum, si testis ex malitia vel ignorantia reuelet aliquod crimen occultum, potest tunc iudex iuste procedere, quia iam est illud effectum notorium in iudicio, nec propterea quod innotescat illud iudici per iniquitatem alterius in iudicio, desinit iudex habere in actionem illud, imo habet in illud maiorem, cum perinde se habeat reuelari illud ipsi in iudicio, ac si cõmitteretur ipso iudice sedẽte pro tribunali: Habetq; hoc vsus omniũ iudicũ: Dixi in hac cõclus. sine vlla culpa iudicis, Quia si in inquisitione, v. g. generali, iudex ipse minis vel præcibus induc at testem, ad reuelandam occultũ quod non debet, vel interrogauit de industria (vt vt sæpe fit) viros simplices & rusticos, vtens illorum ignorantia, & sperans illos tamquam ignaros reuelaturos & ea quæ non licet, tunc per iniquitatem iudicis detegitur crimen occultum, nec potest ex tali notitia procedere, & inquirere: Vltima conc.

Quando delictum per iniuriam & iniquitatem alicuius detectum est, siue iudicis, siue ministrorum, siue alicuius alterius priuati, & contra illud ita detectum inquisitum fuit, secutaq; sunt aliqua damna illi reo, vel testi, qui ita illud detegit per iniquitatem & iniuriam, tenetur ad reficienda omnia damna temporalia, siue expensis, siue lucra cessantia, quæ illi reo vel testi ea de causa contigerunt.

Patet hæc ex regula illa restitutionis. Quicumque nocet alteri cum iniuria tenetur ad restituenda omnia nocumenta & damna. Cap. Si tu causa. De iniurijs & dam. dato.

Controuersia vltima.

QVI NEGANDO VERVM *crimen, de quo iniuste accusatur significat accusatorem esse mentitum ad quam restitutionem teneatur.*

IN hac quæstione variæ sunt, & discrepantes Doctorum sententiæ. Caietanus hic & in Summa, verbo, Restitutio. Duo habet: primo, Accusantem contra ius bifariam considerari posse, aut quatenus accusator iniquus est, aut vt quidam priuatus homo: Primo modo consideratus non afficitur (inquit) iniuria, quando reus, cuius crimen occultum erat, asserit illum mentiri: quia meretur talem infamiam, eo ipso, quo inique accusauit, & defecit in probatione. Secundo autem modo considerato accusatore, qua priuatus homo est, infertur illi iniuria, si a reo asseratur mendax, quia vt priuatus homo habet ius, ne habeatur mendax, quamdiu non dicit falsum. In hoc autem casu constat illum dixisse verum, quamuis occultum, & quod tenebatur celare. Ait secundo Caietan. in quo sequitur ipsum Nauarrus cap. 18. num. 46. vtrumque teneri ad restituendam sibi inuicem famam: accusatorem quidem, quia iniuste reuelauit crimen fratris, accusatum vero, quia infamauit accusatorem de mendacio, cum dixerit verum: Modum autem restituendi vult esse hunc, vt accusator dicat se inique accusasse: accusatus vero dicat accusatorem non esse mentitum, nec esse habendũ ꝓ mẽdace, licet male & inique sit loquutus.

Probant hanc partem Caiet. & qui illum sequuntur, hac ratione. Nemo potest remittere restitutionem illius rei, cuius non est verus & legitimus dominus, sed nullus est dominus suæ famæ, quia fama vnius cuiusque est bonum Reipub. Et consequenter est penes dominium ipsius Reipub. Ergo nemo potest remittere restitutionem suæ famæ. Nũc sic: Nullus potest famæ suæ restitutionem remittere, reus in hoc casu infamauit accusatorem, accusator vicissim infamauit reum, ergo tenentur sibi inuicem famas restituere: nulla autem est commodior via vel modus ad id obtinendum, quam hic explicatus, debent ergo illo vti, & sic mutuo sibi famam restituere. Sed hæc sententia Caietani (pace quod tanti Doctoris dixerim) in multis peccæt. Primo, in illa distinctione accusatoris, qua statuit iniquum accusatorem summi posse vel quatenus iniquus accusator est, vel quatenus quidã priuatu homo est. Huiusmodi enim distinctio est Metaphysica, & per solã operationẽ intellectus, cum reuera vnũ & idem sint accusator & homo qui accusat, sicut fur & homo qui rapit. In moralibus

ralibus autem non habent locum distinctiones istæ Metaphysice, quæ solum nitūtur operationi intellectus, sed tractantur res quatenus se habent reuera, & à parte rei. Vnde si licet infamare iniustum accusatorem, licet etiam infamare illum hominem, qui est iniquus accusator, sicut si licet occidere inuasorem, licet etiam occidere illum hominem qui est inuasor, si licet suspendere furē, licet suspēdere illum qui rapuit.

Secundo, quādo ita esset, vt inique accusatus negando crimen infamaret accusatorem de mendacio, & teneretur ad restituendam illi famam, peccat nihilominus Caietanus, asserendo non licere vtrique remittere sibi vicissim & reciproce suas infamias. Constat enim vnumquemque esse dominum suæ famæ, & posse illius restitutionē remittere, non solum vicissim & reciproce, quando duo se mutuo infamarūt, vt in hoc casu, verum etiam absolute & simpliciter, quando vnus ab alio infamatus est, nec illum vicissime infamauit, vt vidimus copiose supra. q. 3. de Dominio. ar.2. & deinde in commentarijs. D. Tho. q. 62. ar. 2. controu. 23. maxime quando iusta occasio se offert, qualis in hoc casu existit.

Tertius modus restituēdi quē assignat Caiet. est inutilis & nociuus: Etenim cum plerisque hominibus & ex media plebe iam cōstet, affirmantē aliquid falso de fratre suo teneri ad se retractandū, & asserendum aperte se falsum dixisse, nec sufficere si dicat se male & inique esse locutum, imo hoc sermone confirmari potius sinistram illam quam semel conceperunt de fratre opinionem, quam mutari: nisi iniquus accusator se ipsum aperte retractet, & affirmet se dixisse falsum, sed solum dicat se male & inique esse locutum, non restituit reuera illi accusato famam, quin potius confirmat dicta de illo, & nocet potius quam prosit. Similiter si accusatus teneatur dicere & rogare, vt accusator non habeatur pro mendace, est aperte fateri suum delictum, & propallare illud, quod est contra communem omnium Doctorum sententiam. Non enim tenetur, vt constat, inique accusatus fateri suum delictum, imo omni iure & tuta conscientia potest & debet illud occultare.

Scotus in 4. dist. 15. quæst. 4. & Ricardus ibidem volunt accusantem inique, & contra ordinem iuris, teneri ad restituendam famam reo inique accusato, eo modo, quo supra diximus agentes de tali accusatore: accusatum vero, si defendendo se ipsum, negauit delictum, vel dixit accusatorem esse mentitum, teneri quoque ad restituendam illi famam, non concedendo crimen, cum habeat facultatem & ius celandi crimina occulta, etsi vera, nec dicendo accusatorem non esse habendum pro mendace, quia hoc idem est quod concedere crimen, sed dicendo accusatorem illa dicere bono quidem animo, & ex zelo iustitiæ, ac bona fide putando se dicere verum, sed reuera ipsum decipi & errare? Hac inquiunt isti Doctores via restituit illi famam, & crimen suum occultat sine vlla assertione falsi, quia licet accusator verum dixerit, cum tamen dixerit illud contra ordinem iuris, peccauit grauiter, & eo ipso deceptus est, & errauit, quia omnis peccans ignorans. 3 Ethic. c. 1.

Hæc opinio satis tuta est, & salubre hoc consilium, si accusatus illo vti vellet, non tamen est ad id cogendus, quando negauit crimen occultum, quod omni iure potest. Qui autem vtitur iure suo, nulli infert iniuriam, & vbi iniuria non est, nec debitum restitutionis.

Soto lib. 4. de Iustitia. q. 6. ar. 3. docet accusatum iniuste si neget crimen simpliciter & sine iuramento peccare venialiter tantum, quia est mendacium officiosum, si vero asserat accusatorem mentiri, aut neget crimen cum iuramento, peccare quidē mortaliter duplici nomine. Primo, quia mētitur cum iuramento, & omne mendaciū quantumuis officiosum cui apponitur iuramentum est peccatum mortale. Secundo, quia infamare proximum de mendacio, cum verū dicat, est etiā peccatum mortale: non tamen teneri ad restituendam famam accusatori, quia licet peccet, non tamē cum iniuria, cum habeat ius tuēdi se ipsum in occultis, tuetur autem se ista via, vel negādo, vel asserendo accusatorem dicere falsum, Et qui vtitur iure suo vt sepe diximus nulli infert iniuriam.

Sed hæc opinio viris peritis non probatur, quia licet verum sit illum qui vtitur iure suo nulli inferre iniuriam, attamen cum nullus habet ius ad tuendum se cum peccato, aut damno proximi, si negare crimen occultum est peccatum, siue mortale, siue veniale sit, & asserere accusatorē esse mentitum, est peccatum, qui hac via se tuetur, non vtitur iure suo, & per consequens infamat illum cum iniuria, tenebiturque ad restitutionem famæ.

Siluester in verbo, Restitutio, cap. 3. §. 3. reiecta

reiecta opinione Scoti, docet huiusmodi reum acusatum contra ordinem iuris tuta consciencia negare crimen suum occultum, neque teneri propterea ad restituendam famam accusatori, idem sentiunt recentiores Tomistę, quam opinionem nos etiam sequemur.

Ad cuius intelligentiam notemus primo, Accusatum iniuste varijs modis posse respondere crimini obiecto. Primo, nil omnino negando vel affirmando, sed postulando solum, vt accusator probet iuridice crimen illud, sicut debet. Secundo modo, negando quæ ibi proponuntur, prout proponuntur & iacent: Quod potest adhuc bifariam accidere, nam vel negat sibi proposita, quia vna cum veris proponit & miscet simul accusator ille aliqua falsa, in quo casu vere negat reus sibi proposita pro vt proponuntur: quia in oratione coniuncta ex Aristotele altera parte falsa, tota oratio est falsa, Vel negat quia proponuntur tanquam ea quæ iuridice proponi & probari possunt: & talis negatio est etiam vera, quia occulta non sunt ea quæ iuridice interrogari possint aut probari. Tertio modo respondendo simpliciter se nil tale commisisse, Vel quarto modo, asserendo accusatorem illud crimen confixisse, & falso imponere, ac in eo omnino mentiri. Ex quibus modis est regula certissima omnium Doctorum eligendum esse perpetuo a reo illum modum respondendi, quo sibi prosit cum minori accusatoris infamia & nocumento: vi illius principij, Debet vnusquisque vti iure suo cum minori, quantum poterit fratris sui damno & nocumento. Vnde si in prouincia vel regno, vbi causa illius agitur, primus modus respondi sufficit ad iuridicam defensionem, vel secundus, non debet vti tertio, quia ex illo, quamuis indirecte, consequenter tamen & interpretatiue sequitur accusatorem esse mentitum.

Obseruemus secundo: Quæ non tenemur nec possumus tuta conscientia reuelare (vt ex superioribus constat) posse nos & cũ iuramento affirmare illa nescire, quia nescimus illa ad reuelandum. Quemadmodum enim quamuis simpliciter in genere (vt dicunt) entis possimus peccare. Hæc propositio nilominus est vera, & in Sacra Scriptura vsitatissima, non possum peccare. Qua ratione dicebat Ioseph dñæ suæ illũ ad libidinẽ prouocanti. Gen. 39. *Quomodo possum hoc malũ facere, & peccare in dominũ meũ, &c.* quia in genere moris illud non possumus, Vnde illa regula doctorũ Can. Fauet. 22. quest. 2. *Id possumus quod iure possumus*: Eodem modo quamuis simpliciter & in genere noticię ego sciam peccatum ocultum Petri: vere tamen dico illud me nescire, quando inique & contra ordinem iuris cõpellor vt illud reuelem, quia in genere moris illud tantum scio ad reuelandum, quod iure aperire possum, quod vero iure aperire non possum, rogatus vt reuelem, omnino nescio: Ita Adria. quolib. 11. Syluest. verbo mendatium. §. 6. Soto in opusculo de tegen. secret. mem. 3. q. 3. vbi adducit in hanc sententiam etiam Ioan. Gerson, Alphabeto. 34. litera Q. & Scotum in 4. d. 15. q. 4. ar. 3. Sit prima conclusio.

Accusatus de crimine contra ordinem iuris, si respondeat primo vel secundo modo ex illis quatuor explicatis in prima obseruatione, quando ipsi sufficienter prosunt in tali iuditio, neque peccat, neque accusatori aliquam infert iniuriam.

Patet, De primo modo res est aperta, Exigit enim reus sic respondens quod iustum est, vt nẽpe probetur crimen de quo accusatur, cum sine probatione nemo sit condemnandus. Qui vero quod iustum est erigit, nec peccat, nec infert alicui iniuriam. Tum secundo, quia occulta sua nemo tenetur prodere, iuxta illud vulgatissimum. D. Chrisostomi De pęnitentia dist. 1. can. Quis aliquando. *Non dico, vt te ipsum prodas, neque apud alios te accuses*: Quod autem accusator deficiat in probatione illud suæ culpæ imputet, quod voluerit deferre in iudicium, quæ idoneis testibus probari non poterant. De secundo modo constat etiam, quia si reus neget quod proponitur prout proponitur & iacet, vel propterea quod veris miscentur falsa, vel quia proponit, vt iuridice interrogabile & probabile, quod tale non est, talis negatio vt explicatum est, est vera, vero autem potest quiuis vti in iusta sui defensione, qualis est hæc, citra omne peccatum, vel aliorum iniuriã.

Secunda conclusio.

Qui vtitur tertio modo respondendi, quando primo vel secundo, nec sufficienter, nec commode se tueretur, nec peccat, nec vllam infert accusatori iniuriam, & consequenter ad nullam tenetur restitutionem.

Probatur. Quod potest iudici vere & tuta consciencia negare testis, potiori iure potest negare ipse reus, cui magis incumbit sui defensio, sed testis contra ordinem iuris interro-

terrogatus potest vere &tuta conscientia & cum iuramenro asserere, se illud omnino nescire, aut non vidisse ex secunda obserua tione, quod abunde videbitur infra. quæst. 70. arti. 1. ergo multo potius reus contra ordinem iuris interrogatus, potest vere, & tuta conscientia, ac sine vllo peccato asse-rere, & cum iuramento, se nil tale commisis se, & ex consequenti nullam sic respondens infert iniuriam accusatori, cum neget quod potest tuta conscientia negare, nec tene-bitur ad aliquam restitutionem.

De quarto modo difficilior est quæstio.

POSSIT NE ACCVSATVS *contra ordinem iuris de occulto, asserere accusatorem esse mentitum, vel dixisse falsum.*

NOnnulli enim volunt, sic accusatum posse asserere accusatorem mentiri. Ratio eorum est, quia ta lis accusator cum inique agat, committit falsum practicum, vt supra vidimus, vnde sic argumentantur. Accusatus ini que potest se ipsum tueri quacumque via modo non dicat mendacium, vt docet hic Diuus Thomas, sed asserendo iniquum accusatorem mentiri, & falsum dixisse defendit ac tuetur se ipsum absque menda-tio. ergo potest affirmare illum mentitum esse, & hac via se ipsum tueri. Probatur mi nor ex fundamento posito, Quodcunque opus iniquum vt supra copiose vidimus agentes de restitutione fame. q. 62. art. 2. est falsum practicũ, ac vt vtamur voce Sacrę Scripturæ mẽdacium, sicut quodcũq; opus bonum & iustum est verum practicum, & veritas; sed ille accusator in hoc casu exercuit opus iniquum &malum, ergo commissit falsum practicum, & mendatium practicum, vere ergo affirmabit reus in hoc casu illum dixisse falsum, & mendacium.

Secũdo in iudicio crimẽ quod nõ ꝓbatur habetur pro falso. 2. q. 8. can. Sciãt, vnde Damasus accusatorem non probãtem delictũ, vult vt falsum &calumniatorem puniri pena talionis. 2. q. 3. cã. Calumniator. Et Adrianus Can. immediate sequẽti. *Qui non probauerit quod obiecerit, pennam quam ipse intulerit patiatur,* ergo reus inique accusatus, cui⁹ crimen non probatur iuridice, vere asserit accusatorem illum mentiri & falsum dicere. Patet consequentia: quia qui loquitur in iudicio, commode potest vti vocibus in sensu iuridico, sicut paulo ante dicebamus, reum & testem quando inique interrogantur a iudice, posse affirmare non feci, non vidi, quia in sensu iuridico secũdum quem licet illis, vti vocibus in iudicio, orationes istę pe rinde se habent, ac si dicerent, non feci, non vidi quod debeã tibi reuelare, in quo sensu sunt veræ, Sed in iure quod non probatur iuridice & per idoneos testes, dicitur falsum, ergo potest reus in hoc sensum iuridico, quo vti potest, affirmare illum iniquum accusatorem dixisse falsum.

Alij hunc modum respondendi non admittunt, sed volunt, reum qui diceret suum accusatorem mentiri peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem famę, Probant primo, Accusator dixit verum, ergo reus asserens ipsum mentiri, ipse potius mentitur, & suo mendacio infamat accusatorem de mendace: Huiusmodi autem infamia est gra uis, ergo mortalis, & cum debito restituendi. Secundo, cum possit reus se ipsum tueri primo, secundo & tertio modo, ex il lis propositis, vtens quarto infamat accusatorem de mendacio sine vlla necessitate, infamare autem aliquem sine necessitate peccatum est mortale, & obligans ad restitutionem. Denique in nullo casu licet imponere alicui falsum crimen, at quando accusator verum dicit, quamuis inique, asserere illum mentiri est imponere illi falsum crimen, ergo hoc non licet. Mihi vtraque opinio videtur probabilis, amplectar tamen hanc secũdam, Quia licet primum & vltimum argumentum facile dilui possit, si dicamus reum iuxta priorem sententiam non mentiri, nec imponere falsum crimen accusatori iniquo, asserendo ipsum mentiri, cũ accusatio eius eo ipso, quo inique est, sit mendacium practicum, & crimen quod in iudicio non probatur habeatur pro falso: Secundum tamen argumentum est efficax: Etenim cum negãdo delictum, & respondendo aliquo ex illis tribus modis, sufficienter se tueatur quiuis reus in quocumque iudicio, sine vlla necessitate asserit accusatorem mentiri: sine vlla vero necessitate infamare accusatorem de mendacio non potest liberari a peccato mortali. Sed dices negando delictum consequẽter & interpretatiue asseritur accusator mendax. Respondeo directe & affirmatiue non licere aliquem infamare de mendacio, indirecte tamen licere, quando ita exigit iusta defensio. Quemadmodum nulli licet directe, & ex intentione proximum interficere, licet autem indirecte in sui defensionem, quando aliter ab illius inuasione se ipsum liberare non potest.

ARTICVLVS III.

An liceat reo iudicium per appellationem declinare.

SIt prima conclusio.

Licet reo ex iusta causa, vt quando se a iudice grauari cernit, ad superiorem & legitimum sibi iudicem appellare.

Patet, Quia iure naturæ cuique conceditur se & sua tueri via honesta, quando vero reus a iudice grauatur, nulla est honestior via, quam ad superiorem, qui illi grauamini mederi potest, recurrere. Nec hoc prohibet obedientia debita iudicibus, sunt enim iudices alij alijs ita subordinati, vt ex inferioribus liceat recurrere ad superiores. Habetur hæc conclu. 2. quæst. 6. can. Omnis oppressus: vbi cuique reo afflicto conceditur libera appellatio ex iusta causa. Et can. Appellantem. Præcipitur ne reus, quia appellet tradatur carceri. Et confirmatur exemplo B. Pau. qui act. 21. appellauit ad Cæsarem.

Secunda conclusio.

Appellare ad superiorem ad repellendã, vel differendam exequutionem iustæ sententiæ est iniustum & iniquum.

Patet, quia sic appellans primo violat obedientiam debitam iudici, a quo ad superiorem nõ licet recurrere, nisi iusta de causa, & quando ab eo grauatur, quod non accidit quando iudicat. Secundo. imponit illi & testibus falsum, insinuat enim appellando illum iniuste iudicasse, vel testes falsum dixisse, & ideo se recurrere ad superiorem. Tertio, impedit inique, & officium iudicis, cuius est iuste iudicare, & quod sic iudicatum est mandare exequutioni, & iustitiam actoris, qui per illam iustam sententiam vindicandus erat ab iniquitate ipsius rei. Habetur hæc conclu. eodem loco can. Quicumque, & can. Omnino. Vbi huiusmodi appellationes inique repelluntur, & præcipitur, vt sic appellantes puniantur.

In hoc articulo obseruandum est circa secundam conclu. Quamuis non liceat a sententia iusta appellare, licere tamen iudicem deprecari, quod vocant ab ea supplicare, siue sit lata a supremo iudice, siue ab inferiori. Supplicatio enim fit hoc modo, Fateor sententiam contra me latam esse iustam secundum tenorem & rigorem legis, supplex tamen oro, vt si fieri potest, temperetur rigor legis, Quod iuste aliquando petitur primo. quia supplicando nullum sequitur incommodum, ex his quæ diximus in ista secunda conclu. sequi appellando a iusta sententia. Secundo, quia iudex si superior sit, vt vidimus. q. 67. ar. 4. potest aliquando condonare totam pænam legis, si vero inferior, potest quoque aliquando pro suo arbitratu secundum circumstantias temporis, loci, & personarum moderare pænam legis.

Obseruandum etiam est circa solutionem primi argumenti, quod est diffinitum Can. Catholicus. 2. q. 6. ne fidelis iuxta Doctrinã D. Pau. 1. cor. 6. contendat iudicio vel appellet ad iudicem infidelem, esse intelligendum de fidelibus habitantibus inter fideles, & habentes iudices fideles sic enim dicebat D. Pau. *Cur cõtenditis iudicio apud infideles, cũ possitis apud Sanctos,* Id est fideles iudicari? nam fidelibus qui gratia negotiationis permittuntur agere inter infideles licet & cõparere coram iudice infideli, & tenentur illius sententiæ iustæ stare.

Obseruandum est, tertio, circa solutionẽ secundi argumenti posse quidem litigantes appellare a sentẽtia iudicis ordinarij, eo modo quo dictum est in prima conclusione, non autem a sententia iudicum arbitrum, vt habetur. 2. q. 6. can. A iudicibus. Ratio huius discriminis est, quia iudex arbiter habet auctoritatem plenam ab ipsis met litigantibus, qui quando eum elegerunt, conpromiserunt stare omnino ipsius sentẽtiæ, propter quod iuste, ad obuiandũ incõstantiæ litigãtiũ, & ne retrocedant a libere promissis, cautum est iure, ne possint a sententia iudicis arbitri appellare: a sententia vero iudicis ordinarii, cum hi non habeant auctoritatem ab ipsis litigantibus, neque ab eis eligãtur, nec ad eos accesserint promittentes eorũ sententiæ sine vlla appellatione stare, sed eo modo quo iura disponunt, possunt appellare, & gaudere priuilegio appellationis sibi a iure cõcesso. Quãuis quando essent tres arbitri, & duo illorũ ferrẽt sententiã renuẽte tertio, posset pars litigãs appellare, ab illis duobus ad aliũ iudicẽ ordinarium, vt habetur can. Sane. 2. q. 6. Quia in eo casu non est collata autoritas illis arbitris, nisi ita vt omnes conueniãt, nisi ita litigãtes inter se cõstituerint, vt sentẽtia quoq; a maiori parte illorũ iudicũ lata esset valida. Quod si accidat iudices arbitros, nõ esse pure arbitros, sed esse partim ordinarios respectu suorũ subditorũ, partim vero arbitros respectu aliorũ qui non sunt sibi subditi, tũc litigantes qui illos elegerũt, tam subditi ipsis quã alij, possunt

quoque

quoque ab eorum sententia appellare, vt habetur illo can. A iudicibus, quia licet sint ab eis quoque electi vt arbitri, eo tamē ipso quo sunt simul ordinarij, quicumq; illos eligant, possunt gaudere eodem priuilegio appellationis, quod habent subditi circa sententias sui iudicis ordinarij.

Circa solutionem tertij obseruādum est, cum priuilegium appellandi cōcedatur vni parti, ad ostendendam suam iustitiam, non ad impedendam iustitiam alterius, merito statutum esse certum tempus ad appellandum, velut spatium decem dierum, nisi enim esset tempus præfixum, nunquam illa iusta sententia mandaretur exequutioni: ita habetur cod. de appellationibus. In Autentico. Hodie autem, &c. Ob eandem causam interdictum est, super eodem articulo tertio appellare, vt patet extra De appellatione cap. Directa. Et habetur expresse titulus in cod. lib. 7. Ne liceat in vna eademq; causa tertio appellare: sicque obseruatur in curia Romana, & regia nostri Regis tres expectare sententias, nec vltra posse appellare. Prima sententia fertur in concilio regio priuati regni, vt Valentiæ, vel Cathaloniæ. Secunda in supremo, quod est, vt dicunt, a latere Regis. Tertia, ab eodem concilio priorem sententiam reuidente, & confirmante sua vltima & diffinitiua sententia. Quæ tres appellationes admittuntur quidem in articulo & causa præcipua, circa accessoria vero & minutiores partes litis, quas vocant intermedia, licet quidem ab eodem iudice postulare, vt iterum videat, attentiusque consideret, non tamen appellare, quia aliter nunquam, nec per multa sæcula vnius litis haberetur finis.

Circa hūc art. duplex est dubitatio. Prior.

AN QVANDO SENTENTIA *iudicis inferioris iusta est, sperat vero reus aliqua via a superiore reuocandam, possit ab illa appellare*

SI sententia iudicis inferioris, siue ciuilis sit, siue criminalis aperte iusta est, & spes rei solum nititur fauoribus, vel donis, certum est apud omnes, sic appellare esse omnino iniquum, cum talis appellatio nil aliud sit, quā inique impedire iustam sententiam, corrūpendo iudicem superiorem: Infert enim sic appellās omnia illa damna quæ diximus in secunda conclu. teneturque restituere alteri parti omnes expensas, & damna quæ illi ex tali oppellatione accrescunt.

Res difficilior est, quando scit superiorem oppositum sentire, quam senserit inferior. Soto quem recentiores sequuntur, vult neque hoc nomine, quando inferior iuste iudicauit, licere appellare ab illius sententia: neque in causa capitis: Quod certe asperum est, & contra communem consuetudinem, omnes enim appellant vbi variæ sunt opiniones, intelliguntque superiorem amplecti opinionem sibi fauentem. Secundo, vnicuique licet in suum fauorem vti priuilegio iuris, conceditur autem a iure appellatio ad superiorem, a quo probabiliter creditur inferioris sententia reuocanda. Tertio, in hoc casu, & si sententia iudicis secundum vnam opinionem sit iusta, secundum aliam est iniusta, & cum pars condemnata illam cōmuniter iudicet iustam, quæ sibi fauet, non appellat a sententia iudicis inferioris vt iusta, sed potius vt iniusta.

Vnde dico imprimis, in causa capitali citra omne dubiū licere reo (si sibi a iure concedatur) appellare ad superiorem, quia vbi variæ sunt opiniones debet iudex inclinare in fauorem rei, quod cum nō fecerit, iam est in tali iudice aliqua impietas, & iusta causa in reo ad appellandum. Tum etiam quia propriam vitam tueri via honesta, cuique a natura licet, appellatio autem in hoc casu quando sunt variæ opiniones iuris, via honesta est & concesa a iure. Nec valet ratio Soti manerent crimina impunita, sat enim est puniantur vbi lex aperte loquitur, vbi vero res est dubia, & varie opinantur docto res fauendum est reo. In causa vero ciuili sic distinguendum puto: Aut iudex inferior iudicauit secūdum opinionem communem & probabiliorem, & superior amplectitur minus probabilē, aut cōtra. Si priori modo iniusta est appellatio, quia in dubijs probabilior opinio videtur æquior: Vnde in hoc casu qui sic appellat ex iniusta causa appellat: Quod si ambæ opiniones sint æque probabiles, & æque communes, tunc iudicarem nō agere inique sic appellantem, quia tunc non imponit iudici falsum, sed vtitur priuilegio iuris in suum fauorem, cum res sit dubia, & iudex superior iuste possit illi fauere. Alia dubitatio est.

AN RELIGIOSIS LICEAT *appellare a sententijs suorum superiorum.*

PArs affirmatiua videtur vera. Primo, quia hæc facultas appellandi est a iure naturæ, quo se vnusquisque potest tueri, & a gra-

uamine inferioris recurrere ad ſuperiorem: ius autem naturæ omnibus eſt commune. Secundo, quia.2.q.6.can.ad Romanam, el ſegundo, omnibus fidelibus cuiuſcumque ſtatus conceditur, vt ad Romanam ſedē poſ ſint appellare. Tertio, D. Tho. hic in prima concluſione abſolute docet poſſe illum qui grauatur appellare ad ſuperiorem, ex confidentia iuſtæ cauſæ, nec diſtinguit inter ſæcularem vel religioſum.

In oppoſitū ſunt conſuetudo & ſtatuta omnium religionum, in quibus decernitur, vt liceat appellare in cauſis grauioribus ab inferioribus prælatis ad ſuperiores eiuſdem ordinis, ad alios autem externos id omnino prohibetur: quæ conſtitutiones ſunt approbatę a Sede Apoſtolica, quia exigitur maxime ad decorem, integritatem, & quietem religionum, vt cauſæ religioſorum intra parietes (vt dicūt) eiuſdem religionis finiantur, & occultentur, ne religio contemptui habeatur, ſicut expedit ne clerici a ſæcularibus, nec fideles ab infidelibus, vt vidimus iudicentur. Nec propterea tollitur obedientia Romani Pont. quia quamuis ſimpliciter loquendo, quicumque religioſus quantumcumque incluſus, non faceret contra ius appellando ad Sum. Pont. ſeruatis debitis circumſtantijs nilominus ex conſenſu ipſorummet Pontificum hoc eſt prohibitum in bonum & tranquillitatem religionum: Quod ſi dicas poterit hac via aliquis plus iuſto grauari, & carere remedio quod alijs fidelibus conceditur appellandi ad Sedem Apoſtolicam, vel Nunciū. Dico moraliter hoc numquam vel raro futurum quia cum intra religionem ſint varij prælati, quorum alij ſunt alijs ſuperiores, ad quos licet appellare, nō eſt credendum omnes ita iniquos futuros, vt ſubditus ille ab omnibus grauetur, & caſu quo ab omnibus grauaretur, præſtat pax & decor tanquā bonum commune religionum, bono priuato huius qui grauatur, & permittendum eſt potius grauamen alicuius, quam aperire ianuam appellationibus, per quas honor & quies religionum perturbetur. Addo cepiſſe iam in aliquibus religionibus, grauatos a ſuperioribus a quibus ad alios non eſt recurſus, vel difficilis & longiſsime diſtans, ad Nuncium Sedis Apoſtolicæ appellare, quod an religionibus expediat alij iudicent.

Ad argumēta aūt initio poſita, reſpōdeo. Ad 1. religioſos huic iuri per profeſsionem ceſſiſſe, quia illud ius non eſt a natura poſitiue, ita vt ius naturæ præcipiat appellare,

ſicut præcipit honorare parentes, ſed eſt a iure naturæ negatiue, id eſt, ius naturæ non prohibet cuiquam appellare, ſicut matrimonium eſt a iure naturę, non quaſi ius naturę præcipiat nubere, ſed quia nulli prohibet nubere, at per profeſsionem ceſſerunt religioſi huic iuri & poteſtati nubendi. Ad ſecundum patet ſolutio ex dictis, cum eadem Sedes Romana conceſſerit ob bonum religionum, ne religioſi ad extraneos ſuperiores appellent, quemadmodum eadem Sedes Romana in multis cauſis & negotijs aliquid decernit, & iudicat omni appellatione poſtpoſita, ad finiendas lites multas, quæ aliter nunquam finirentur. Concluſio vero illa D. Tho. intelligenda eſt, niſi litigantes ceſſerint iuri ſuo, cui ceſſerunt religioſi.

ARTICVLVS. IIII.

An liceat damnato ad mortem ſe defendere ſi poſsit.

SIT prima conclu. *Quando iuſte ad mortem damnatus eſt, non poteſt ſe per vim defendere.*

Patet. *Qui poteſtati ſuperioris iuſte iudicantis reſiſtit.* Ex. D. Pau. Rom. 13. *Dei ordinationi reſiſtit*, & grauiſsime peccat, qui vero per vim ſe defenderet, cum iuſte condemnatus eſſet, poteſtati ſuperioris iuſte iudicantis reſiſteret. Secundo, ſecluſa ignorantia non poteſt dari bellum iuſtum ex vtraque parte, vt conſtat ex queſtione. 40. ſed iudex iuſte condēnans aliquē, ſi ille reſiſtat, poteſt illū iuſte perſequi & impugnare, vt illud iuſtum ſupplicium patiatur: ergo ille condemnatus non poteſt licite ſe per vim defendere. Tertio, Iuriſdictio iudicis in eo conſiſtit, vt habeat vim & autoritatem coactiuam ad compellendos ſubditos, quando iuſte iudicat & procedit, huiuſmodi autem vim & auctoritatem non haberet, niſi ſubditi tenerentur illi iuſte iudicanti obedire, ergo quando iuſte condemnat aliquem, manet ſubditus compulſus & obligatus in conſcientia ad obediendum, & patiendum illud ſupplicium. Secunda concluſio.

Si ſententia qua quis condemnatur ſit iniuſta, poteſt condemnatus a iudice illo iniquo etiam per vim ſe defendere, modo id faciat ſine ſcandalo et perturbatione Reip.

Probatur prior pars. Latroni inuadenti me poſſum per vim reſiſtere, iudex autem inique me condemnans non agit vt iudex,

sed vt inuasor, & tanto iniquius ac culpabilius, quanto peius sub colore iustitiæ suam exercet iniquitatem, & mihi iniuriam infert de quibus dicitur. Ezech. 22. *Principes tui quasi lupi, rapiētes prædam ad effundendū sanguinem.* ergo. Et confirmatur quia iudici nō est obediendum, quādo aperte agit inique, tunc enim non agit vt iudex, sed vt priuatus & iniquus homo. Probatur secunda pars, Quia si ex propria defensione immineat perturbatio Reip. tunc præferendum est bonum commune particulari, & patienter ferendum supplicium propter bonum commune. Tertia conclu. in solutione 2. argum.

Licet iniuste condemnato fugere a carcere, & loco vnde ducendus est ad supplicium, similiter condemnato vt fame pereat, licet panem sibi oblatum comedere.

Probatur. Per sententiam tantum condē natur reus, vt patiatur supplicium, non autem vt inferat sibi mortem, vel illi cooperetur, vel faciat id vnde sequatur ei mors: quia hoc esset contra ius naturæ, cui nullū aliud ius derogare potest, manere autem in loco vnde reus ducendus est ad supplicium cum posit fugere, vel non sumere cibum cū posit, est cooperari ad propriam mortem: ergo nemo potest ad hec condemnari, sed licet fugere, & cibum oblatum sumere.

Circa hunc articulum offerunt se nōnullæ graues dubitationes imprimis circa primam conclusionem.

Controuersia I.

AN INNOCENS CONDEMNATUS AD MORTEM SECUNDUM ALLEGATA ET PROBATA POSSIT PER VIM SE DEFENDERE.

Eferunt viri graues mag. Victoriā in hoc articulo docuisse, innocentem posse se ipsum per vim tueri, quod etiā vt refert Couar. lib. 1. vari. Resol. c. 2. nu. 12. & 13. nonnulli Iuristæ sentiunt. Primo quia sententia iniusta ex D. Tho. hic in secunda conclu. nec habet vim, nec obligat in conscientia, nec confert ius vt dicunt nec aufert, vt sententia excommunicationis lata contra innocentem, sed ista sententia qua condemnatur innocens, à parte rei est reuera iniusta, & quæ nititur falsæ præsumptioni, & falsis testibus, ergo. Secundo si in hoc casu non liceret condemnato se tueri per vim, certe id esset ne daretur bellū iustum ex vtraq; parte, quæ est potissima ratio D. Tho. at hoc

nō prohibet, quādo altera pars laborat ignorātia, vel falsa præsūptione, vt constat ex q. 40. in materia de bello: in hoc autē casu innocēs exercet bellū iustū simpliciter & absolute, & à parte rei, iudex autē secūdū quid, ex ignorātia & falsa præsumptione iudicās illum condemnandum vt nocentē, quia talis probatur. Et confirmatur: quia si innocens inuaderetur ab alio innocente, vel laborante ignorantia vel furioso, posset, se ab illo per vim defendere, ergo similiter in hoc casu a iudice. Denique si iudici constaret illum esse innocentem, teneretur liberare illum quantum posset, ergo & ipsi innocenti licebit se ipsum liberare & eruere.

Sed in hac parte nullus ex discipulis D. Tho. vel ipsiusmet Victoriæ ipsum est sequutus, imo oppositum sentiunt. Est ergo communis sententia inter Thomistas, innocentem sic condemnatum non posse se defendere per vim, ita vt inferat mortem vel vulnus iudici, aut ministris, posse tamen licite se defendere, vel fugiendo si posit, vel recipiendo se in locum munitum, vel enitēdo cum aliqua etiam vi, sine sanguine tamē vel vulnere eripere se à manibus ministrorum habentium illū aprehensum, Hispanę. *Darles vn rempujon, y luchando sin golpe ni herida escaparseles.*

Prior pars probatur. Quia ex D. Tho. hic nulli licet se defendere cum scandalo Reip. Secūdo, quia graue & durū esset, teneri iudicem in conscientia ad condemnandum reū qui non teneretur ei obedire, sed à quo licite resistendo lædi posit, at iudex (vt vidimus) innocentem iuridice tamen probatū nocentem, quando nulla ex illis vijs quas proposuimus potest vti, tenetur condemnare, & ita expedit bono communi.

Tertio, iudici facienti quod debet ex officio, & iuste iudicanti, non potest vllus subditus quantumuis innocens resistere, sed tenetur obedire, hoc enim docuit Pau. Rom. 13. & in hoc vt diximus consistit iurisdictio iudicis, sed quando iudex condemnat innocentem iuridice probatum nocentē, eo modo quo supra exposuimus, licet posit laborare ignorantia, & falsa præsumptione, credens illum nocentem, & circa factum decipiatur à testibus, at circa exsequutionē sui muneris, & in ferenda sentētia non laborat ignorantia, nec falsa præsumptione, aut deceptione, sed certo nouit se teneri ex officio, & ex debito iuris illū condēnare, & sententiā qua illū cōdēnat esse iustā, ergo huic iudici nullo modo potest cōdēnatus resistere.

Quarto ratione D.Tho. quia aliter darẽ tur bellum iustum ex vtraque parte, quod si dixeris, hoc non esse incommodum supposita ignorantia iudicis, hoc non habet locũ, statuamus enim iudicẽ probe nosse innocentiam condemnati, condemnasse autem illum, quia iuridice probatus est nocens, nec aliqua via potuit illum liberare.

Quinto sententiæ iustæ nemo potest resistere, sententia autẽ iudicis in hoc casu vt constat iusta est. Dices non esse iustam omnibus modis, & D. Tho. loqui hic de sententia omnibus modis iusta, hoc parum refert. Sufficit namque vt sit iuridice iusta, vt illi teneatur subditus parere: & de hac loquitur hic D. Tho. cum per iniustam illam tantũ intelligat, quę est iuridice iniusta, quod docet locus Ezech. ab ipso adductus, qui loc⁹ solum conuenit iudicibus, qui iuridice agentes, inique iudicant. Et confirmatur, cũ sententiam iniustam de qua hic agit appellet latrociniũ, per quod infertur vis. Vnde in prima conclusione, nomine iustæ sententiæ cui dicit condemnatum non posse per vim resistere, intelligit eam, quæ secundum ordinem iuris lata est, siue à parte rei condẽnatus ille nocens sit, siue innocens: nõ enim dicitur a D.Tho. sententia iusta vel iniusta a parte rei, sed ex ordine iuris: si illud rite seruatũ sit est iusta, sin minus iniqua. Vnde sententia quam hic sequimur, reuera est secundum mentem D.Tho..

Sexto iudex iste est persona publica, & iuste agens, cõdẽnatus vero est persona priuata, ergo quãdo vtriq; liceret ex æquo bene agere, iudici in condemnando & innocenti in se defendendo, fauendum est potius iudici vt personæ publicæ.

Septimo Resp. oppresa ab aliquo tyranno petente aliquem innocentem, potest prę cipere illi innocenti, vt pro bono cõmuni se ipsum tradat tyranno, teneturque tunc obedire, nec potest se defendere ob bonum commune, vt cõstat ex dictis in materia de homicidio, sed in hoc casu expedit bono communi, vt qui iuridice probatur nocens, quamuis reuere sit innocens, quando iudex non potest aliqua ex vijs quas ibi proposuimus vti, sed necessario debet sententiam ferre, cõdemnetur, & vt ipse obediat, ergo nõ licebit ei se per vim defendere.

Denique si iste innocens condemnatus defendens se iudicem vel ministrũ per vim læderet, etiam si de eius innocentia constaret, puniretur & iuste, quia cum iudex suo iure vteretur, resistens illi per vim exspoliauit illum iure suo, & occidit eum cum iniuria, ergo non licebat ei se per talem vim defendere.

Ad argumenta in oppositũ. Ad primum dico illam sententiam posse vocari iniustã a parte rei, & materialiter tantum, formaliter tamen & vt fertur, esse iustissimam, nec continere aliquem errorẽ nisi per accidẽs, per se autem a parte iudicij & secundum ordinem iuris, à quo sumendum est an iudex iuste procedat & iudicet, non continere errorem, sed esse iustam: imo si aliter ferretur esset iniusta, & errasset iudex, & ita illa obligat subditum, ne per vim illi resistat, quod si possit sine vi & scandalo ab illa se eruere, integrum est illi.

Ad secundum constat iam, iuxta illam opinionem dari bellum iustum ex vtraque parte citra ignorantiam, vel falsam præsumptionem, quia si statuamus iudicem vt priuatam personam nosse innocentiam illius iuridice condemnati, tunc iuxta istam sententiam condemnatus iuste pugnaret, cum iuxta istos possit se per vim defendere, iudex quoque ille sine ignorantia vt constituimus iuste pugnaret, cum teneretur illum vt probatum iuridice nocentem damnare, & persequi: mo etiam si ignoret illius innocentiam, iuste quoque illum impugnaret, & persequeretur non vt nocentẽ a parte rei, sed vt iuridice nocentem & iuste condemnatum. In quo non erraret neque deciperetur, cum haberet euidẽtiam procesus, secundum quem iuridice est nocens, & iuste condemnatus: Nec est simile de inuadente ex ignorantia vel furioso, quia istis non tenetur innocens obedire, sicut iudici iuridice & rite iudicanti. Addiderim tamen posse innocentem per vim & sanguinem se defendere, quando videret, certo iudici constare ipsius innocentiam, nec iudicem vti aliqua ex illis vijs licitis ad ad eum liberandum, vel saltim non condemnandum, & illam defensionem posse fieri citra scandalum: quia tũc reuera inique iudex ille ageret, & a iudice inique procedente potest subditus per vim se tueri citra scandalum.

Circa secundam conclu. nulla est quęstio, Dubitari tamẽ posset. *An quando prudenter dubitatur de sententiæ iustitia, posit condemnatus resistere.* Dico, Cum ex supra dictis, in dubijs non sit obediendum cum propria iactura & damno, esse iudicem admonendũ, de causis ob quas prudenter dubitatur de iustitia sententiæ ab ipso latę, vt maturius cõcideret, & re diligentiis inspecta vel illã sententiam

tentiam reuocet, vel eius iustitiam manifestet, quod si noluerit re & sententia manente prudenter dubia, potest sic condemnatus citra scandalum, sicut si esset iniuste condēnatus per vim se defendere, quia in dubiis quæ sunt in damnum rei, potior est semper ratio ipsius rei, qui damnum inique pati potest, quam iudicis.

Circa tertiam conclu. & solutionem secūdi argumenti D. Tho. offerunt. sese grauiora dubia. Primum est.

Controuersia 11.

CVM CONDEMNATVS AD *pœnam aliquam corporalem posit fugere a carcere, posit ne similiter rumpere vincula, frangere seras, vel portas aut parietem effodere.*

IN hac quæstione cōueniunt omnes doctores in duobus. Primo, casu quo iuste condemnatus posit fugere, illud tamen ita posse, vt nullā vim inferat custodibus, aut percutiendo, aut ligando eos, aut obstruendo ora eorum ne clament. Secundo captū vel condemnatum iniuste secundū iura, posse non modo fugere, verum etiam rumpere vincula, seras effringere, vim inferre custodibus citra scandalum: quia cum in hoc casu posit vim inferre iudici ad se liberandū, quod maius est, poterit & vincula rumpere &c. quod est multo minus. Tota ergo quæstio est de iuste capto, vel condemnato: in qua varij sunt Doctores.

Ioan. Maior. in 4. dist. 15. q. 21. vult iuste captum nullo modo posse fugere, neque ante sententiam iudicis, neque post illam, etiā si ianua carceris illi pateat, quia sic captus vel condemnatus iam est actu sub iure & obedientia iudicis, quā violat si fugiat.

Herric⁹ Gād. vt hic refert Caie. quolib. 9. art. 25. Silu. in ver. Accusatio. q. 16. Sum. Rosella. ver. incarceratus & Couar. lib. 1. varia. resol. c. 2. nu. 14. volunt posse istum iuste captum vel condemnatum fugere quidem, si aliqua via illi pateat, non tamen vincula rumpere, aut carcerem effringere. Probant primo, Iuste captus vel condemnatus non potest inferre vim publicæ potestati, effringere autem carcerē & vincula, in quæ a publica potestate iniectus est, est aperte inferre vim publicæ potestati, ergo.

Secundo, licet posit quis domum vicini agredi, aut per agrum eius transire, effodere autem parietem domus illius, aut dirūpere cepem agri illius non licet, sine graui ipsius iniuria: similiter etsi isti condemnato liceat fugere, non tamen efringere vincula, aut carcerem.

Tertio, arguit Couar. Lex humana non punit pœna capitis aut alia grauissima culpā venialem, sed solū peccata mortalia, sed fugiens à carcere rumpendo vincula, vel seras, &c. Si deinde capiatur, punitur pœna capitis, vel alia grauissima, vt tirremib⁹ vel exilio, propter solam illam efractionē carceris, etiam si ab alio præcipuo crimine propter quod captus erat, ostendatur innocens, vt patet l. Prima ff. D. effracto l. Milites §. Eius ff. De re militari l. In eos. ff. De custodia reorum.

Quarto si non esset culpa rumpere vincula, &c. non teneretur sic fugiens ad reficiendas expensas, & damna illata vinculis, carceri, vel custodibus: at fatentur omnes Doctores teneri ad soluendum, non modo ista damna, verum etiā alia quæ subsequuta fuerint ex illa efractione carceris, Reip. vel aliis priuatis, veluti si fugerent simul habentes debita, nec illa soluant. Consequentia vero patet, quia eo nomine iniuste captus, vel damnatus & fugiens efringendo carcerem. nō tenetur ad dāna subsequuta, quia licuit ei sic fugere: vnde cū iuste captus teneatur omniū consensu ad illa damna reficienda, argumento est non licuisse illi sic fugere, nēpe efrigendo carcerem.

Denique nemo potest vti iure suo aut sibi prospicere cum damno alterius, sed fugiens cum efractione carceris nocet grauiter custodibus, luent enim ipsi pœnam illius fugæ.

Caiet. hic sentit duo. Primo condemnatum ad mortem, vel abscitionē membrorū, aut flagella posse quidem fugere efringendo carcerem, quia non est aliqua lex quæ sic condemnatum præcipiat manere in carcere, nec sententiæ iudicum condēnant reos communiter nisi ad supplicium, nil dicentes de manendo in carcere. Quod si esset lex in iure, quæ sic condemnatum præciperet manere in carcere, vel sententia iudicis contineret simul vtrumq;, vt pateretur tale supplicium, & maneret in carcere, vsq; ad illud, asserit secundo Caiet. sic condemnatum nec posse fugere, nec efringere carcerem. Prius illud probat. Nemo tenetur ad ea quæ nulla lege vel sententia sibi præcipiuntur: modo nulla est lex quæ condemnatum præcipiat manere in carcere, neque est in vsu vt sententia iudicis tale precipiat, sed solum supplicium: ergo non tenetur manere, sed

re,ſed poteſt fugere,quod ſi poteſt fugere, poteſt conſequenter rumpere vincula. Probo conſequentiam. Quia ſicut qui poteſt finem poteſt media ad illum per ſe ordinata & neceſſaria,ita qui poteſt fugere, poteſt ſe expedire ad fugam, & tollere impedientia illā per ſe & directe,cuiuſmodi ſunt vincula,portæ & muri,carceris, & ita poteſt iſta efringere. Et confirmatur, quia aliter fruſtra conceditur iſti condemnato fugere, niſi ſimul poſſit efringere,& tollere quæ illi fugam impediunt.

Poſterius probat ex eodē principio: Qui poteſt finem poteſt & media ad illum neceſſaria,iudex poteſt reum cōdemnare ad ſupplicium & executionē illius ſupplij, ad huiuſmodi exequntionem neceſſe eſt reum manere in carcere:ergo poteſt condemnare illum,non modo ad ſupplicium verum etiā ad manendum in carcere: Vnde ſi ſic condēnatus fugeret,vel efringeret carcerem, violaret iuſtum præceptum & iuſtam ſententiā iudicis,quod non licet,ſicut nec alias ſententias. Secundo poteſt iudex condemnare reū ad carcerem amplum, vt mittere in exiliū deſignando illi locum exilij, qui locus eſt velut carcer amplus, & tenetur ſic condemnatus omnium conſenſu in illo manere, ergo poteſt etiam condemnare vt maneat in carcere arcto, & vinculis,donec patiatur ſupplicium, & tenebitur ſic condemnatus ibi manere. Hoc ſecundum dictū Caiet. ample etiam Couar. loco cit.

Soto lib.5. De iuſt. q.6.art.4. ſentit cum Caiet.quo ad primum dictum ipſius, licere condemnato ad pœnam capitis, vel mēbri, vel flagellorum citra vim efringere carcerē, & vincula,quia cui licet fugere, licet etiam ſe ad fugam expedire,& impedientia illam tollere. Negat autē ſecundū dictum Caiet. poſſe per legem aliquam vel ſententiam iudicis præcipi,& condemnari ſimul aliquem ad pœnam & ſupplicium corporale, & manendum in carcere. Quia ſicut natura omnibus animātibus indidit hoc naturale deſiderium,& appetitum propriç conſeruationis, & vitæ, ita omnibus conceſsit hoc beneficium,vt habeant facultatem enitendi liberare ſe, & fugiendi ad euadendam mortem, citra vim, & percuſionem aliorum,vt cuſtodum:facultatem autem omnibus à natura conceſam nulla lex humana, aut iudicis ſententia poteſt tollere.

Ad intelligentiam huis quæſtionis, obſeruemus primo, ex eodem Caiet. & Soto, pœnas ad quas rei condemnantur, duplices

eſſe,quaſdam corporeas cū damno & iactura vel vitæ,vel ipſius corporis,vt mors, tortura,mutilatio alicuius membri, flagella & ſimiles: Alias vero eſſe ſine damno & iactura vitæ vel corporis,licet ſint cum moleſtia vel damno temporali, vt exilium, carcer, pœna pecuniaria, &c. inter quas hoc intereſt vt circa illas priores homo ſolum poſsit condemnari,vt illas patiatur, non tamen vt illas ſibi inferat, vel aliquid ipſe faciat, ex quo illæ pœnç ei ſequātur:quia nemo neq; mediate neque immediate poteſt condemnari vt ſit carnifex in ſe ipſum. Quin & natura ipſa ita comparatum eſt,vt pars morbida nil in ſe ipſam agat,ſed ſolum patiatur, expectetque curationem ab alijs partibus ſanis:reus autē habet ſe in Rep. vt pars morbida. Dico non poſſe condemnari,nam ſi ipſe libere vult,bene poteſt,non quidē mortem ſibi inferre, aut ſe mutilare, ſed ſe flagellare ex iuſta cauſa, & debito ordine, vel aliquid facere vnde mors ei ſequatur ex iuſta cauſa, vt aſcendere furcam, extendere collum aut manus carnifici, manere in carcere:cōdemnari autē ipſe vt aliquid faciat vnde iſtæ pœnç ipſi ſequantur,nō poteſt:quia circa has tantum poteſt compelli vt habeat ſe paſsiue,non tamen aliquo modo actiue & efficienter. Circa pœnas vero ſecundi generis ſimpliciter & abſolute, vt tales pœnæ ſunt, poteſt condemnari reus,vt illis cooperetur: Verbi gratia, vt eat in exilium,ſo luat pœnam peccuniariā, maneat in carcere qui illi in pœnam eſt aſignatus. Quia hç ſic ſumptæ non ſunt in damnum vitç vel corporis, nec poteſt eas pati quin ad eas concurrat faciendo. Dixi ſimpliciter & abſolute, vt tales pœnæ ſunt,quia ſi vltra hoc habeant,vt ex eis ſequatur mors vel damnum corporale,tunc non poteſt ad eas ſicut nec ad priores aliquis condemnari vt aliquid agat, ſed tantum vt patiatur, quia tranſeunt iā in naturam & rationem priorum.

Obſeruemus ſecundo cum natura omnes homines condiderit liberos,ſeruitutem & quæ ipſi aſsimilantur, vel æquantur (vt vidimus in materia de dominio) ita eſſe aliena ab humana natura & conditione, vt exceptis ſeruis qui ſe libere vendunt, & voluntariç ſuæ renunciant libertati, alij ſerui,& capti in bello iuſto,etiam ſi ſeruitus illorum iuſta ſit,quia nititur titulo iuſti belli, nihilominus iure omnium gentium & nationum huiuſmodi ſeruis eſt conſeſum, vt poſsint fugere à dominis ſuis, & quam primum ab eis citra vllam vim receſcerint, ſint liberi.

His

His positis. Sit prima conclu. in qua om nes conueniunt preter Ioan. Maior.

Quacunque de causa quis incarcerem coniectus sit, siue iuste, siue iniuste, potest ante sententiam iudicis licite fugere.

Patet. Quia nemo tenetur in conscientia ante condemnationem soluere pœnam, manere autem in carcere, quædam pœna est. Nec valet ratio illa Maioris, iuste captum si fugiat violare obedientiam iudicis: quia qui vtitur iure suo non est inobediens, & omnibus à natura concessum est ius fugiendi à proprijs incommodis. Quod si dicas carcer datur in custodiam non in pœnam, ergo non valet ratio adducta: Respōdeo in vtrū que dari, vt patet ex vsu iudicū: quos enim domi suæ vel perfideiussores haberent sufficienter custoditos, nihilominus ob sua crimina tradunt carceri in pœnam, & ante sententiam. Secunda conclusio.

Condemnatus siue iuste siue iniuste ad pœnam corporalem capitis, membrorū, vel flagellorū potest fugere, nec lex aliqua vel sentētia iudicis potest oppositum præcipere.

Prior pars ab omnibus doctoribus asseritur præter Maior. Et probatur illa ratione D. Tho. Quia sicut nemo potest condemnari ad faciendum id ex quo sequatur ei mors, vel damnum corporis, ita nec potest condemnari ad manendum in carcere, vnde ducendus est ad supplicium, cum hæc æquiualeant. Sed contra hanc rationem D. Tho. est argumentum. Si manere in carcere est cooperari propriç neci, sicut non licet cooperari propriç neci, ita nec manere incarcere: at ex eodem D. Tho. etsi condemnatus non teneatur manere in carcere, potest tamen si vult manere ibi, & expectare supplicium, essetque actus heroicus, sicut legimus multos martyres fecisse, cum possent fugere. Respondeo cum Caiet. & Soto ex prima obseruatione hic posita D. Tho. nō probare istam conclusionem, condemnatū posse fugere, quia si maneat in carcere cooperatur suæ neci, sed quia manere in carcere est facere aliquid ex quo sequatur ei mors, ad quod nemo potest cōdēnari, Qua ratione nec potest illi pręcipi ne fugiat: quia circa pœnas illas quæ sunt cum damno corporis potest quidem cōdemnari reus, vt patiatur, nō tamen vt aliquid faciat, & in hoc consistit ratio D. Thom. non posse condemnari vt aliquid agat, & ita posse fugere si velit, non autem negat quin si vellit possit aliquid facere: non quidem inferre sibi mortem aut damnum corporale, sed id ex qua sequatur ei mors (vt videbimus) & ita faciebant martyres. Ex qua solutione patet etiam. Secunda pars eiusdem conclusionis Quia si non potest vt vult D. Tho. & constat ex prima obseruatione, condemnari aliquis nisi ad patiendam mortem, non autem ad faciendum aliquid ex quo ipsi sequatur, & manere in carcere cum possit fugere ex eodem D. Tho. est facere aliquid ex quo mors sequitur, non potest aliqua lex humana vel sententia iudicis condemnare aliquē ad pænam capitis, & simul ad manendū in carcere: esset enim condemnare illum ad faciendum aliquid ex quo mors sequatur.

Et confirmatur ex ipsomet Caiet. qui proponens hic discrimen inter pœnas circa quas nemo damnatur, nisi vt eas tantum patiatur, & pœnas circa quas condemnatur vt faciat, ait in fine istius discriminis, Posse vnūquemq; ante sententiam fugere, si per illam fugam vitabitur eius condēnatio, quia nemo tenetur facere id ex quo sequatur ei⁹ condemnatio: sicut condemnatus ad mortē potest licite fugere, nec tenetur manere in loco ex quo ducatur ad patibulum, quia nemo tenetur facere id ex quo sequatur suum pati & mors, Vbi aperte fatetur Caiet. manere in loco ex quo condēnatus ducendus est ad supplicium, esse facere aliquid ex quo sequatur ei mors: constat autem ex D. Tho. neminem posse condemnari ad tale faciendum, Vnde nulla auctoritas humana potest ad hoc obligare. Confirmaturque argumentis illis quibus Soto impugnat secundum dictum Caiet.

Excipiēdi sunt in hac parte Religiosi, qui non possunt communiter loquendo fugere e carcere, etiam si sint damnati ad aliquā pœnam corporalem, modo non sit capitis, aut mutilationis alicuius membri. Ita Caie. & est cōmunis. Quia Religiosi etiam si sint extra carcerem non possunt domum ægredi sine licencia sui superioris, cum circa hoc & similia abdicarint a se suam libertatē Dixi, modo non sit pœna capitis aut mutilationis, quia talis sententia cum obligatione manendi in carcere esset intollerabilis, & contineret errorem, naturale enim desiderium propriæ conseruationis, & facultatem fugiendi ad tuendam vitam, ac mēbra, per nullum votum á se quis vmquam abdicauit.

Tertia conclusio.

Quando reus licite potest fugere a carcere, potest etiam licite rumpere vincula, reserare portas, fodere murum si opportuerit, modo nullam (vt diximus) inferat vim custodi carceris, vel

vel alicui ministro iustitiæ.

Hæc est Caiet.hic. Soto loco cit. D. Nauarri,in Manua. c. 25. nu. 38. & omniũ fere discipulorum D.Tho. contra Ioan.Maior.Henrri. cum Siluef. & Couar. Et probatur efficacissime illa ratione Caiet. Quia cui licet fugere, licet quoque se expedire ad fugam, & tollere quæcumque illam impediunt. Et confirmatur, si quem minister capiat & iuste, & apprehensum liget fune, & sic ducat ad carcerem, omnium consensu potest funem illum rumpere, & se dare in pedes, idem autem est effringere carcerem & vincula, cũ quis iam existit in carcere, ergo. Secundo vt bene hic considerat Caiet. iuste captus vel damnatus duplici via se liberare potest, aut inferendo vim & pugnando, aut fugiendo nulla illata vi, prius illud vt docet hic D.Tho. non licet, quia cum pugna sit iusta ex parte iudicis, non potest esse quoq; iusta ex parte rei. Secundum autẽ quod est fugere licet, propter facultatem quam vnusquisque habet iure naturę ad tuendam vitã, & fugienda quecunque illi nocere possunt: sed rumpere vincula, & effringere carcerem dormientibus custodibus, & nulla eis illata vi (vt supponimus) non pertinet ad pugnã, vel vim, sed ad solam fugam, ergo licet. Maior certa est ex D.Tho. qui negat iuste condemnatum posse pugnare, & resistere per vim, concedit autem posse fugere. Minor autem probatur, ex discrimine quod est inter rationalia & irrationalia ac inanimata: hæc enim sic se habent, vt etiam si irrationabilibus vel inanimatis aliqua vis inferatur, non propterea consequenter inferatur rationabilibus. Verbi gratia, si loquamur de inanimatis, si iudex Ecclesiasticus proijciat in vincula clericum, ille vero vt fugiat, vincula illa per vim infringat, non est excõmunicat⁹, at si inferret vim ipsi iudici, esset excommunicatus, vnde vis illata in animatis rebus non eo ipso infertur hominibus. Similiter si loquamur de brutis, si quis damnatus ad bestias vel leones pugnet cum illis & per uim illos superet, & occidat, omnium hominum consensu iudicabitur iste liber, nec dicetur vllam vim aut iniuriã intulisse iudici, qui illum damnauit ad bestias. Similiter igitur, efringens carcerẽ & vincula, etiã si ipsis vinculis dicatur intulisse vim, cũ custodibus & ministris iustitiæ (vt supponimus) nullam intullerit, non intulit vim iudici, neque ista efractio carceris ad vim & pugnam reducenda est, sed ad fugam.

Tertio, omnium iudicio cui non licet aliquod hostium vel arcam aperire, neque licet efringere seras, vel vti claui adulterina, quia similis culpa esse iudicatur: sed condẽnatus cui occurreret clauis adulterina, ad aperiendum carcerem, si aperiat & fugiat, non iudicatur ab autoribus alterius opinionis inique egisse: ergo potest similiter, modo nullam vim custodibus inferat, efringere carcerem, & reserare illius portas.

Denique si iudex secularis accedat ad Ecclesiam, cui se recepit sceleratus qui nõ gaudet immunitate Ecclesiastica, & videat hostia clausa, nec illa possit facile aperire, potest illa efringere modo non inferat vim clericis, quia quo iure potest ingredi, potest & hostia nisi ei aperiantur efringere: ergo similiter qui potest fugere, si hostia commode apperire non possit, potest illa efringere citra vim custodum. Quarta conclu.

Condemnatus ad manendum in carcere per aliquod tempus, ita vt illa detentio sit ipsius supplicium, tenetur ibi manere toto illo tempore, nec potest fugere: Condemnatus autem ad carcerem perpetuum, vel tirremes, potest licite fugere.

In priori parte omnes conueniunt, quia supposito sententiam qua sic quis condemnatum ad carcerem, esse iustam, illa quoque pœna est iusta, nec est vlla iusta ratio ob quam possit subditus ab illa se eximere, cũ sola detentio carceris ad tempus non sit directe & per se damnum corporale, quod iure naturæ effugere possit. Et confirmatur iudex potest condemnare ad carcerem amplum, vt exilium in loco certo, ergo & ad carcerem arctum pro aliquo tempore.

Secunda pars est contra Caiet. Soto & Couarru. sed probatur: Seruus captus in bello iusto potest fugere, vt vidim⁹ q.62. ar. 2. & diximus in secunda obseruatione, sed cõdemnatio ad carcerem perpetuum, vel tyrremes est quædam seruitus, imo non solum æquatur seruituti sed etiam illam excedit, ergo etiam si illa condemnatio fuerit iusta, poterit ille condemnatus fugere. Per carcerem autem intelligo hic arctũ & reclusum, nam si amplius sit, & in quo potest diuigari vt tota ciuitas, vel oppidũ, tunc non æquatur seruituti. Excipio tamẽ carcerem sanctę Inquisitionis, a quo in fauorem fidei nullo modo licet fugere, Excipio etiam illos reos qui cum mererentur sententiam capitis, ipsis postulantibus, & ex eorũ consensu, mortis pœna commutata est in carcerem perpetuum, quia hi suo consensu renunciarunt facultati fugiendi, quam habuissent si ex solo iudicis arbitrio ad perpetuum carcerem

cerem fuissent damnato.

Nunc ad argumenta Henrrici, Silu. & Couarru. Ad primum respondeo, proprie loquendo carceri, vinculis, & rebus alus inanimatis non inferri vim vt constat, Tum, etiã si daremus illis inferri vim cum efringunsi daremus illis inferri vim cum efringuntur, non ex eo vt ostendimus infertur vis iudici & potestati publicę.

Ad secundum dico, maximum esse inter illa discrimen, quia iste priuatus homo nullum habet ius ad ingrediendum domum vicini, aut transeundum per agrum eius, nisi ex consensu ipsius, & eo modo quo ille cõsentit, non autem consentit vt dirupat parietem suæ domus, vel cepem sui agri, propter quod si illa diruat, infert ei grauem iniuriã, & peccat mortaliter, in nostro autem casu isti condemnato licet fugere ad saluandam propria vitam, vel corpus, & ita potest quo que se expedire ad illam fugã, & efringere ac tollere quæ ipsi sunt impedimento.

Ad tertium respondet Soto copiose: in summa ait, leges illas vel procedere ex aliorum opinione, & legislatores earum illam esse sequutos: vel procedere ex præsumptione sic fugientes intulisse vim custodibus, quod potest colligi ex verbis earundem legum, in quibus dicitur: *Si quis conspiratione facta cum cæteris carcerem efregerit, &c.* Efractio enim per conspirationem communiter non fit sine violentia custodibus illata, subditurque: *Qui vero per negligentiam custodum euaserint leuius puniantur.*

Ad quartum dico, fugientem e carcere cum illius efractione siue iuste esset cõdemnatus siue nõ, teneri ad soluenda dãna illata carceri, vinculis, &c. illata nõ quidem ratione iniustę fugæ, sed ratione rei acceptę & lęsæ, non tamen teneri ad soluenda debita eorum qui simul fugerunt, nisi illis nolentibus fugere, ipse consuluerit vt fugerent, Nã qui tantum efregit carcerem, nec concilium fugiendi alijs dedit, vsus est suo iure, nec incũbebat ei aliorum custodia, custodes id diligentius curassent: Sicut quando itinerantes videntes inuasores respiciunt qua fugiant, si vnus eorum fugiat per agrum conculcando segetes, quia non occurrit illi alia commodior via, tenetur ille segetes quas ipse conculcauit domino agri reficere, non quidẽ ratione iniquę acceptionis & vię, quia licuit ei illa via & ratione fugere, sed velut ratione rei acceptæ & læsæ: non tamen tenetur segetes quas alij illum sequuti conculcarũt soluere, quia ipse sic fugiens vsus est iure suo, nec incumbebat ipsi cura illarũ segetũ.

Ad quintum facilis est responsio, Sic fugientem, cum vtatur iure suo nulla vi illatã custodibus, (vt supponimus) nullã illis iniuriam intulisse: quod si ipsi aliquas pœnas luant ob carceratorum fugam, ipsorum negligentiæ tribuatur, qui non vigilarunt nec diligẽter custodierunt. Sed dices: Qui damnatus est ad mortem, eo ipso virtualiter & implicite est damnatus ad carcerem, violat ergo obedientiam iudicis fugiendo. Negandũ est antecedens, quia tantum vt vidimus cõdemnatur ad patiendum, non autem ad faciendum aliquid, vnde mors ei sequatur, nec potest aliqua lex vel sententia iudicis illud præcipere.

Controuersia III.

LICEAT NE INCARCERATO *qui fugere potest, & carcerem efringere, consulere fugam, vel conferre limam, clauem adulterinam, aut aliquod instrumentum ad efringendum carcerem.*

MAioris, Henrricus, & alij Doctores qui volunt non licere efringere carcerem, consequẽter asserent, nec licere in hoc casu iuuare incarceratum concilio, vel opera aliqua, ad efringendum illum, sed cum prius illud falsum sit, & posterius quod ex illo priori sequitur, erit quoque reijciendũ à nobis. Soto loco cit. sentit posse quidem illum iuuare concilio, non tamẽ aliqua opera, neque ad extra, iuuando illum proprijs manibus ad rumpenda vincula, vel fodiendum parietẽ, neque ad intra, conferẽdo illi limam, vel instrumentum quo efringat carcerem. Ratio eius est. Sicut incarcerato, propter ius naturale quod habet tuendi propriam vitam, & corpus, licet fugere, ita quoque possumus illi consulere quod ei licet, nempe vt fugiat, at cooperari fugæ eius nõ licet, sicut nec extrahere illũ à carcere, quia hoc esset agere contra autoritatem publicã: dare autem limam, vel clauem adulterinam vel instrumentum ad efringendum carcerem, est cooperari fugæ illius, ergo non licet.

Caiet. hic distinguit inter custodes & ministros iustitiæ, & alios priuatos. Custodes & ministros iustitiæ vult nullo modo posse illi iuuare, nec concilio, nec opera, quia cum incumbat eis ex officio illum custodire, agerent contra debitum & fidelitatem sui muneris, essentque velut proditores, si incarcerato quem tenentur custodire, iuuarent ad fugam

fugam, alijs vero non licet (inquit) iuuare illum ad extra rumpendo vincula, vel carcerem, quia hoc esset extrahere illum a carcere, quod nemini licet, esset enim resistere publicę potestati, & euertere omnem auctoritatem iudicum, nullũ siquidẽ iudices hac ratione possent habere custoditum, si amicis & cognatis liceret rũpere carcerẽ, quod esset in magnum damnum Reip. licet tamẽ illis, consulere vt fugiat, iudicando viã vel modum, licet quoque iuuare ad intra, conferendo limam, qua ipsemet incarceratus vincula sua rumpat.

Ratio Caiet est: Danti operam rei licitę fauere possumus nostro auxilio, incarceratus eo modo quo diximus potest fugere, & efringere carcerem: ergo licet illi nostra opera fauere. Et confirmatur: Nullũ est op⁹ in quo non liceat proximo auxilium ferre, nisi vel quia illud sit proximo illicitum, vel quia volens ferre auxiliũ, ratione sui status vel officij, prohibeatur ab illo auxilio ferendo, quo modo religiosus extra suum cõnentum infirmo inseruire non potest, superiore facultatem negante, quia ratione sui status prohibetur domum exire sine facultate superioris: sed efringere carcerem est licitum incarcerato, ferre illi auxilium ratione status vel officij solis custodibus & ministris iustitiæ est prohibitum, alijs vero nullum est ius quod tale prohibeat, ergo licebit illi incarcerato auxilium ferre, & cooperari, & consequenter conferre instrumenta quibus ipse carcerem efringat.

Doctor Nauar. c. 25. nu. 38. est anceps, ait enim opinionẽ Caiet. quantũ ad æquitatẽ, id est considerando rẽ de æquo & bono vt dicunt, esse plurimum tollerabilem, sed in rigore iustitiæ oppositã esse magis iustam, & ita videtur inclinare in opinionẽ Mag Soto & probat: Non licet alicui priuato homini fauere reo ad extra, rumpendo carcerem, ergo neque licet fauere illi ad intra, conferendo instrumenta. Antecedens conceditur ab omnibus, quia esset inferre vim autoritati publicæ, cuius est carcer, sicut non licet efringere domum vicini, quia esset inferre vim & iniuriam ipsi vicino cuius est domus, imo quanto autoritas publica præstat priuato vicino, tanto minus licet alicui ab extra efringere carcerem, quam liceat efodere, domum vicini. Consequentia vero probatur. Facere aliquod opus vel iuuare ad illud faciendum idem sunt: sed non licet priuato rumpere carcem, ergo neque iuuare ad illũ rũpendũ, conferre autẽ instrumẽta ista

est iuuare ad illum rũpendũ, ergo nõ licet.

In hac quæstione sit prima conclusio. in qua omnes conueniunt.

Reo qui fugere potest, licet consulere vt fugiat, & quo modo fugiat.

Patet, quia possumus cuique consulere, quod sibi licitum est. Secunda conclu.

Non licet alicui ab extra efringere carcerem vel vincula alterius.

In hac etiam omnes cõueniunt. Et patet, quia esset inferre violentiam potestati publicę. & perturbare omnem ordinem iustitię, nilque esset tutum iudicibus. Tertia cõclu.

Alijs a ministris iustitiæ licet incarcerato qui fugere potest, & efringere carcerem, conferre instrumenta ad illum efringendum.

Probatur argumento Caiet. Et confirmatur, auxilium quo possumus iuuare reum vt fugiat, vel reducitur ad conciliũ vel ad violentiam. Prius illud possumus, nempe consulere vt fugiat. Posterius vero non possumus, nempe vti violentia in carcerem efringendo illũ: exhibere instrumẽta nõ est efringere carcerẽ, sed velut consulere quomodo posit efringere: ergo licet illa exhibere. Maior certa est. Probatur minor: Omnium consẽsu, si in carcere sit foramẽ vel rimula, qua posit fugere, licet illã ei ostendere: quo posito sic argnmentor. Sicut se habet ostẽdere rimulã qua fugiat, ad fugam, ita exhibere instrumenta ad efringendũ carcerem, ad illam efractionẽ, quemadmodũ enim ostendere rimulã non est extrahere a carcere, sed solum indicare viã, & proponere medium ad fugã, ita exhibere instrumenta non est efringere carcerem, sed proponere illi media, quibus ab ipso efringatur: Sed cui licet fugere, licet ostendere rimulam qua fugiat, ergo similiter cui licet efringere carcerem, licet quoq; exhibere instrumenta quibus illũ efringat, cum hoc non sit efringere carcerem, sed velut proponere incarcerato mediũ, quo possit quod ipsi licet. Vnde hoc non solum est maxime probabile de æquo & bono, vt vult Nauar. verum etiam licitum & bonũ in rigore iustitiæ.

Et confirmatur, si hoc nõ liceret, vel quia esset intrinsece malum, vel quia aliquo iure prohibitum, nõ prius, quia quod intrinsece malum est, nullo modo est tollerabile, neq; de æquo & bono, neque vllo nomine, fatetur autem Nauar. opinionẽ Caiet. de ęquo & bono esse tollerabilem. Neq; est aliquo iure prohibitum, non naturali, quia imo inclinat natura ad auxiliandum citra vim concilio & opera periclitantibus de graui aliquo dam-

quo dãno: Nec diuino, imo Prouer. 24. Dicitur, *Erue eos qui dicũtur ad mortẽ, & eos qui trahuntur ad interitũ liberare ne cesses*: quæ doctrina vt docet hic D. Tho. ad 3. habet locum quotiescũque id fieri potest, non agendo contra ordinem iustitiæ, id est citra violentiã. Quod autẽ hic sit sensus D. Tho. patet cũ hunc locũ sacrę scripturę eodẽ modo Interprætetur de reo, & de volentibus iuuare illum, cũ ergo reus posit se liberare modo nõ agat contra ordinẽ iustitię, id est per vim, ita quoq; & alij possunt illi iuuare, modo non agant cõtra ordinẽ iustitiæ, id est per vim. Denique neque hoc est prohibitũ iure aliquo humano, nulla enim est lex aut ius humanũ quod prohibeat tale auxilium. Quod si dicas puniretur grauiter qui talia instrumenta probaretur contulisse reo. Respondeo primo, reum etiã puniri si fugiat, & cũ qui probaretur consuluisse illi fugam, at concedunt Soto, Nauar. & alij licere reo fugere, & licere consulere illi fugã: Dico secũdo puniri tales fautores, propter præsumptionem alicuius culpæ, vel violentiæ, Tenentur tamen sic fauentes ad restituenda dãna illata vinculis, vel carceri, imo & qui dederunt solũ consiliũ, reo illo qui fugit vel efregerit carcerẽ non restituẽte. Addo etiã, posse Principes seculares cõdere leges, prohibẽtes tale adiutorium præstari reo, quia habet Princeps sufficientẽ autoritatẽ, ad cõdẽdas leges necessarias vel vtiles optimæ gubernationi sui regni, hæc autẽ lex esset vtilis, ne multa delicta manerẽt impunita. Nec repugnant hæc, nõ posse ꝓhiberi reo lege aliqua humana fugã, posse autẽ prohiberi alijs ferre ipsi auxiliũ ad fugã, quia multa possunt prohiberi mihi erga aliũ, quæ non possunt prohiberi mihi erga me ipsum, me enim mihi fauere ita est naturale, vt nullo modo posit mihi prohiberi, fauere autẽ alteri nõ est ita naturale, quin posit aliquãdo prohiberi, Vt in censuris Ecclesiæ, non potest prohiberi quin ego lumine, igne & alijs necessarijs vtar, prohibentur autẽ cœteri ne illa mihi exhibere posint. Vltima conclu.

Quando quis est in carcere ob debita quæ potẽst soluere, & est condẽnatus ad manendũ in eo donec illa soluat, non potest fugere, nec ab alijs aliquo modo iuuari ad fugam.

Patet prior pars, quia ista pœna est iusta. Sicut enim posset iudex cõdemnare debitorẽ, vt soluat cũ posit intra decẽ dies, sin minus vltra debitũ, propter inobedientiã luat aliquã pœnam pecuniariã, vel recludatur in carcere, quia ea quæ iusta sunt, potest prę cipere sub pœna, ad quam tenetur subditus seruandã: similiter potest præcipere, & erit iusta pœna ac luenda à debitore, vt maneat incarcere, donec soluet debita illa, quę iuste debet & potest soluere.

Secunda pars patet, quia cũ iste teneatur manere in carcere, iuuare illi quoquo modo ad fugam, est iuuare ad rẽ illicitã. Ex hac cõclusione sequitur non valentem reuera soluere sua debita, etiã si condemnetur vt maneat in carcere, posse fugere, quia cũ reuera non habeat vnde soluat, sententia illa & cõdemnatio est iniqua, & tyrãnica, & quæ nõ obligat subditũ, sed potest fugere, & cũ vi. Debet tamen habere animũ soluendi, quã primũ potuerit. Et hæc de obligatione rei ex vi iudicij, & sententiæ, nã de obligatione iuramenti, vt quando iurauit quis manere in carcere, vel ad illum redire, infra q. 89. in materia de iuramento.

Ad argumenta in oppositũ facilis est solutio. Illud Soti non valet, nam cooperari effringendo carcerẽ, aut extrahendo reum, non licet, quia hoc dicit violentiã, quam nõ licet nec domui priuati vicini inferre, multo minus carceri, aut cuiuis loco sub publica potestate constituto, cooperari vero extra violentiã, vel concilio, vel opera, vel auxilio, hoc licet, vt constat ex dictis. Nec est negãdũ quod negat Soto, posse nos iuuare reum citra vim ad ea quæ ipsi licent: nam si in his quę illi licent, iuuare auxilio, & opera non possumus, quando neque iure aliquo, neque ratione stat⁹ vel officij prohibemur, Rogarẽ mag. Soto in quibus posimus illi auxiliari. Argumentũ Doctoris Nauar. soluitur quoq; ex dictis. Est enim dispar ratio, ad extra enim rumpendo parietem, vel vincula, non licet iuuare, quia id non potest fieri sine violentia, quam non licet inferre carceri, sicut nec domui priuati, iuuare autem ad intra exhibendo instrumenta, non est inferre violentiam, cum sic iuans non infringat carcerem. Ad confirmationem consequentiæ, nego esse idem facere aliquod opus, & iuuare, vt in hoc casu, nam reus effringens carcerem infert vim carceri, exhibens autem instrumenta iuuat, nec tamẽ ipse efringit carcerem vel infert vim. Sicut dans concilium iuuat, nec tamen ipse efrin git carcerẽ, Dico secundo nõ esse idẽ, quia aliquod opus ego non possum, ad quod tamen possnm iuuare, vt ministri altaris nõ sacerdotes iuuant sacrificio missæ, & confe-

funt materiam, panem & calicem sacerdoti sacrum facturo, ipsi tamen non propterea dicuntur sacrum facere, nec possunt. Videamus iam.

Controuersia IIII.

AN POSSIT ALIQVIS condemnari ad inferendam sibi mortem, vt potandum venenum, vel amputandam sibi ipsi manum, vel scindendam venã qua totus eius sanguis efluat.

MAg. Victo. in relec. de Homicidio nu. 13. negat posse aliquem sibi ipsi venã abscindere, qua totus sanguis fluat, vel membrum amputare, & ita neque ad ista cõdemnari, bene tamen posse condemnari ad potandum venenum, sicut inter Athenienses condemnabantur viri nobiles vt Socrates. Probat primo, Iudex potest condemnare reum, vt faciat ea omnia quæ non possunt à carnifice commode fieri, sed potatio veneni non potest vllo modo à carnifice fieri, sed ab ipsomet reo facienda est, ergo, Secundo potest condemnare reũ, vt sumat vas cum veneno, deferatque illud vsque ad os, cur ergo non poterit condemnare illum ad apperiendum os, & traijciendum venenum in stomacum? Tertio, potest præcipere reo suspendendo vt ascendat scalam, & iugulando vt extendat collum, ergo poterit similiter condemnare ad potandum venenũ. Probo consequentiam, quia sicut potatio veneni est quædã actio, ita & ascensus scalæ & extentio colli. Quarto, verberare se ipsum est quædam actio, at potest quis condẽnari vt se ipsum flagellet, vt patet ex vsu aliquarum religionũ, in quibus aliquoties præcipiunt prælati subditis, vt pro suis culpis se ipsos flagellent. Quinto, conficientes thiriacam licite sumunt venenum, ad experiendã vim illius medicamenti, ergo licebit quoq; iudici condẽnare reũ ad sumẽdum venenũ.

Caiet. & Soto locis cit. hoc omnino negant: Estque modo communis sententia, neminem ad ista condemnari posse. Ad cuius intelligentiam obseruemus, actus quibus homo disponitur ad mortem esse duplices, alios proximos, & immediatos, quos proxime & efficienter sequitur interitus, vt seipsum præcipitem dare, se e furca proijcere, &c. Alij vero sunt remotiores, quos non sequitur proxime nec efficienter interitus, sed sunt quædã dispositiones ad facilius patiendam mortẽ, vt ascendere scalam, extendere collũ, extrahere linguã, ascensum enim scalæ nec proxime nec efficienter sequitur mors, cum possit scala ascendi sine interitu; sed est dispositio ad facilius patiendam mortem, quia nisi voluntarie ascendat, per vim cõpelletur nihilominus ascendere; Inter hos actus hęc est differẽtia, quod priores, cũ sint vltima dispositio, ex qua necessario & efficienter sequitur mors, idẽ est omnino illos exercere, quod inferre mortẽ, & ita qui alium dat præcipitem, qui proijcit e furca, vere est homicida & irregularis: actus vero qui non sunt vltima dispositio, nec ex eis sequitur necessario & efficienter mors, sed tantum sunt dispositio ad suauius moriendũ & patiendũ, exercere illos non est inferre mortẽ, nec consulere illos est cõsulere mortem, vnde sacerdos qui diceret suspendendo cõmendate Deo, & ascende scalã nõ est irregularis, nec concurrit cõsilio suo ad supplicium illius.

Ex his probatur aperte opinio cõmunis esse vera. Iudex non potest præcipere reo actum, qui simpliciter & alias est illicitus ipsi reo, potatio veneni, abscisio proprię venę &c. sunt actus simpliciter ipsi reo omnino illiciti, ergo. Probatur minor. Reus non potest sibi ipsi inferre mortem, nec facere illa quę perinde se habent ac si inferret sibi mortem, nec ad hæc potest condẽnari, quia tantũ potest condẽnari vt patiatur, non autẽ vt agat, sed potatio veneni, abscisio venæ qua tot⁹ sanguis fluat, cũ sint actus vltimi, quos proxime sequitur necessario & efficienter mors, vt vltimam & immediatam dispositionem, quibus infertur mors, & quos exercere est idem omnino quod inferre sibi mortẽ; ergo sunt omnino & simpliciter illiciti, sicut non licet seipsum occidere.

Ad argumenta mag. Victoriæ facile est ex his respondere. Ad primũ dico: posse iudicẽ præcipere reo quæ à carnifice non possunt cõmode fieri, modo non sint alias simpliciter & omnino ipsi reo illicita, qualis est potatio veneni, &c. Ad secundum dico posse condẽnari reum, vt deferat vas ad os quia hic actus non est vltima & immediata dispositio ad interitũ, quamuis tale præceptum esset ridiculũ, cum non possit condemnari, vt illud bibat, aut vt aperto ore illud traijciat in stomacum ob rationẽ dictã. Ad tertium dico, licere ascendere scalam, extendere collũ, extrahere linguã, nõ autẽ potare venenum nõ quasi potare venenũ sit actio, illa vero non sint actiones, sed quia illud est actio quam inmediate necessario & efficienter sequitur mors, & quam exercere est idem omnino quod inferre sibi mortẽ,

quod

quo modo licet, ascendere autem scalam &c. non est actus qui sit proxima dispositio &c. sed tantum se disponere, aut adaptare ad commodius patiendũ. Ad quartũ dico primo, illud suppliciũ flagellãdi se, quod est in aliquibus religionibus, nõ pertinere ad iustitiã vindicatiuã sed ad penitẽtiã, religiosi autẽ ad hoc sunt ingressi, vt pro culpis suis pœnitẽtiam agant, condemnatio autem rei quæ fit à iudice, pertinet ad iustitiam vindicatiuam, & ita iudex neminem potest ad se flagellandum cõdemnare. Dico secundo, hoc supplicium etiam si in religione pertineret ad iustitiam vindicatiuam, licere apud eos, quia apud ipsos est in vsu flagellare se, quod tamẽ nõ est in vsu apud seculares. Deniq; etiã si iudex posset illud præcipere, nõ tamẽ potionem veneni aut abscitionem venarum, quia hæc sunt vltimum supplicium, vt explicatum est, quod non sunt flagella. Ad quintum respõdeo licere sumere venenum, quando presto est remedium sine periculo mortis, vt contigit in casu illius argumenti: quando autem iudex condemnat ad sumendum venenenum, non adest tale remediũ & securitas, imo præcipit illud sumere vt moriatur sic condemnatus: sicut licet alicui venam sibi scindere, quando secure potest illam statim occludere, non tamen quando scindenda est, vt totus sanguis fluat, & sequatur necessario mors, quia talis inscisio est vere mortem inferre.

Ex his sequitur primo, Reum consentientem tali sententiæ & condemnationi peccare grauiter, propter quod merito condemnatur à Doctoribus Iosephus, qui vt ipsemet refert lib. 2. de bello Iudaico. cap. 27. data sibi optione, truncauit sibi propriam manum, ne vtraque priuaretur, quia negat naturæ ius vt quis in se ipsum agat vt carnifex, nec illud medium erat necessarium ad ipsius conseruationem per se & simpliciter, sed ex malitia tyranni. Sequitur secundo vt sicut iudex non potest condemnare reum ad potandum venenum, ita nec posse illum condemnare ad proximam dispositionem illius potationis, ex qua illa necessario sequatur, & traijciendum illud, quia ratio dispositionum & mediorum quæ sunt omnino proxima & immediata, sumenda est ex ratione finis: Sequitur tertio vt si daretur ali qua causa iusta, posset iudex condemnare reum ad potationem veneni omnino violentam & inuoluntariam, vt quod eo ligato, & ore per vim aperto, infunderetur ei venenum, & tunc reus non peccaret, cum actio illa esset ipsi omnino inuolũtaria, nec in ea haberet se nisi mere pasiue, nec iudex quoque peccaret, cum id faceret ex causa iusta.

Vltimo videamus circa id quod ait D. Tho. de condemnato vt fame pereat.

AN SIC IVSTE CONDEMnatus *possit cibos sibi oblatos commedere? Quod si possit, an teneatur, vel possit non comedere. Tum etiã an possint alij cibos ei offerre, quod si possint, an teneantur ad id ex præcepto charitatis.*

Caiet. hic & Victoria in illa relec. de homicidio, nu. 28. Ioan Driedo lib. de libert. Christi. ca. 6. Et Couar. vbi supra nu. 10. volunt ita condemnatum non modo posse, verum etiam teneri ad comedẽdũ: quia ex D. Tho. hic, non comedere cũ posit est se ipsum occidere: nemini autem licet se ipsum occidere. Secundo, quia nõ comedere est actus ex quo sequitur inmediate mors necessario & efficienter, cum cibum sumere sit simpliciter necessarium ad vitam, cõstat autem ex supra dictis non posse aliquem exercere actũ, ex quo sequatur ei inmediate & necessario mors, quia ita agere est omnino & reuera sibi mortẽ inferre. Tertio Arguit Victoria: Tenetur homo tueri propriam vitã omnibus medijs quibus licite potest, sed comedere est medium necessarium, & illi reo licitum, ergo.

Oppositum docet Soto, Et est communis modo opinio inter Thomistas, licere non sumere cibũ, & sic pati mortẽ, illi qui nouit iuste propter sua crimina tali pœna esse damnatum. Sit conclusio.

Damnatus iusta sententia vt fame pereat, potest comedere oblatos sibi sibos, potest etiam non comedere, & fame perire.

Prior pars constat ex D. Tho. Quia nemo potest condẽnari, vt faciat id ex quo sequatur ei mors, sed tantũ vt patiatur. Posterior vero probatur. Si illud non liceret, certe esset, ne ageret contra illud quintum preceptum (Nõ occides) vel inferẽdo sibi mortẽ, quod prohibetur isto pręcepto, vel non cõseruando vitam, quod est pręceptum affirmatiuũ inclusum reductiue in illo negatiuo, sed cõtra neutrum horum agit, ergo. Imprimis non contra præceptum negatiuum Non occides; quia præceptum negatiuum qua negatiuum est, non frangitur per omissionem, qualis est non comedere, sed

 per

per actum positiuũ qui est occidere, quem actum hic non exercet: Neque agit contra præceptum, affirmatiuum conseruandi vitam, quia ille solum agit contra hoc præceptum qui non conseruat vitam quando potest & debet, nec est aliqua iusta causa ad illam exponendam: nam vbi ex iusta causa exponitur, non agitur contra istud præceptum, quo modo exponens vitam pro aliqua virtute defendenda, vt pro religione, pro amicitia, non agit contra istud præceptum iuxta illud Christi. *Maiorem charitatem &c.* At qui in hoc casu nolet cibos sumere, exponeret vitam ex iusta causa, nempe ex zelo iustitiæ, vt iusta sententia quam merentur peccata ipsius mandetur exequutioni, Quemadmodum qui damnatus ad mortem fugit, potest si velit redire in carcerem, vt eius sententia mandetur exequutioni, ex zelo iustitiæ, cognoscens se illud supplicium pro suis delictis iustissime mereri. Et confirmatur: quia ex. D. Tho. etsi numquã liceat alicui sibi ipsi inferre mortem, licet tamen manere vnde ei mors sequatur, quamuis ad hoc non possit ab aliquo iudice condemnari, at non comedere non est inferre sibi mortem per actum positiuum: sed tantum facere id vnde mors ei sequatur: ergo quamuis ad hoc nõ possit a iudice condẽnari, potest tamẽ ipse si velit illud facere cũ interueniat causa iusta nempe zelus iustitiæ, sicut potest cum ducitur ad supplicium non fugere, etiam si esset ei locus fugæ.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo. Dupliciter posse aliquem se occidere: primo per actum positiuum, vt qui se ipsum iugularet, vel precipitem daret, quod sic intrincece malum est, vt nullo omnino modo liceat, neq; ad hoc possit iudex aliquem condemnare, vel reus ipse concurrere. Secundo vero modo potest aliquis se occidere negatiue, non conseruando & tuendo vitam, ad quod nemo etiam condemnari potest, propter ius naturale quod vnusquisque habet ad tuendam propriam vitam, & corpus, in quo sensu ait. D. Tho. *Non posse aliquem cõdemnari ne comedat, quia nemo potest condemnari vt se occidat*: Id est, neminem posse condemnari ne possit vitam suam tueri. Vel vt ait Soto, cum dicit. D. Tho. non sumere cibum esse se ipsum occidere, non esse intelligendum positiue: quasi sibi inferat mortem, sed reductiue, quia cum possit & debeat vitã tueri, non vult, quod est peccatum, sicut ille cui incumbit cura nauis, si seruare illam possit, nec seruet cum debeat, dicitur illam submergere. At quando ex iusta causa exponitur vita, vt in hoc casu ex zelo iustitiæ, reus iste, poterat quidem illam seruare, non tamen tenebatur, & ita non agit contra præceptum conseruandi vitam, vt cõstat, nec dicẽdus est se occidere, neque negat. D. Tho. reo huic in isto casu posse non comedere, sed solum docet nõ posse condẽnari ne comedat, sicut supra. q. 32. ar. 6. quando ait. *Conferentem eleemosynam de necessarijs ad propriam sustentationem, aufere sibi vitam.* Loquitur de occisione negatiue, subdit enim statim. *De illo necessario posse, imo esse dandam eleemosynam personæ necessariæ Reip. & bono communi, existenti in extrema necessitate.* Pro qua tamen persona nulli licet se ipsum positiue occidere. Vbi aperte ex. D. Tho. licet ex aliqua causa se ipsum hoc modo, id est negatiue occidere, nec est intrincece malum, sed ex eorum genere quæ ex iusta causa honestari possunt.

Ad secundum similis est solutio, non licere exercere actum ex quo immediate sequatur mors effectiue, licere tamẽ omittere actũ necessarium ad vitam tuendam ex iusta causa: sicut licet agresso dimittere sui defensionem & pati mortem, quando probabiliter indicat, se existere in gratia, inuasorem vero illum, si occidatur, discessurum in peccato, Ad tertium negandum est antecedẽs, potest enim aliquando ex iusta causa, (vt ex dictis constat) dimmittere homo media necessaria ad tuendam propriam vitam. Secunda conclu.

Ministri iustitiæ non possunt dare panem reo ad huiusmodi pœnam iuste condemnato.

Quia hoc repugnat ipsorum officio, quibus incumbit non impedire, imo curare, vt iusta sententia exequutioni mandetur.

Alij vero priuati homines possunt quidem offerre cibos sic condemnato, non tamen tenentur ex præcepto charitatis.

Quod possint, patet, quia non sunt ministri iustitiæ, quibus solis id ratione sui officij prohibitum est, nec aliqua sententia humana potest id prohibere, cum sit actus charitatis. Quod vero non teneantur constat ex his quæ docent interpretes D. Tho. q. 31. art. 2. iuxta quæ solum obligat præceptum misericordię, quando necessitas proximi est simpliciter necessitas, & ab intra: non autem quando ab extra, vt ex malitia tyranni, vel ex iusta sententia iudicis.

QVAB-

QVÆSTIO 70. DE INIVSTITIA QVAM potest committere testis in iudicio.

ARTICVLVS I.

An teneamur quandoque testimonium ferre?

Obseruemus initio testem aliquando vocari a iudice, & aliquando non, similiter aliquādo interrogari in causa ciuili, aliquando vero in criminali. Rursum testimonium ipsius aliquando esse vtile vel necessarium vt frater ab aliquo damno liberetur, aliquādo vero dictum eius cedere in punitionem & damnū fratris. Denique dictum testis aliquādo necessarium esse bono communi, vt in delictis quæ sunt directe in damnum commune, & in quibus diximus teneri vnū quemque ad accusandū, quādo vero dictum eius nō esse bono cōmuni necessariū, vt in alijs delictis & causis. Obseruemus secundo, ea quæ nouit testis quandoque secreto, & data fide, & sub iuramento esse ipsi commissa, aliquando vero secreto quidem illa vidit, vel audiuit, sub nullo tamen iuramento promisisit se illa nunquam reuelaturum. Sit prima conclusio.

Testis vocatus a iudice, & ab ipso iuridice interrogatus tenetur apperire illi veritatem, interrogatus vero contra ordinem iuris, vt in his de quibus non potest iudex interrogare, non tenetur respondere, nec apperire illi veritatem: sed potest illam occultare, quin etiam, si sit in damnum tertij debet.

Prior pars probatur. Quia iudici iuste interroganti non aperire veritatem (etiam si nullum interueniat iuramentum) est grauis in obedientia, & P. M. cum sic resistens iudici ex D. Pau. Dei ordinationi resistat. Et confir. Quia si iudici iuste interroganti non teneatur testis obedire, apperiendo illi veritatem, quando tenebitur illi obedire? nunquam profecto: sed posset dari bellum ex vtraque parte iustum, sine vlla ignorantia.

Secundo cum iudex habeat ius ad iuridice interrogandum testem, sicut ad iudicandum reum, non aperire illi veritatem est expoliare ipsum suo iure in regraui, quod est grauis iniquitas.

Tertio infertur à tali teste graue damnū bono communi, & Reipub. cui maxime expedit ne delicta maneant impunita: constat autem puniri non posse, nisi iuridice probētur, quod nequit fieri nisi testis iuridice interrogatus aperiat veritatem.

Quarto Nocet etiam alteri parti, quia si causa ciuilis sit, actor recuperabit bona sua, si crimininalis, iudicabitur accusator calumniator, cum defecerit in probatione. Deniq; reus ipse tenetur fateri veritatem, quando iuridice interrogatur, etsi graue illi immineat damnum, ergo a fortiori testis cui nullum imminet damnum. Vnde est optima illa regula DD. Quando iudex habet ius interrogandi, & testis debitum respondi: Quāuis per accidens posit contra aliquando accidere, vt quando fit inquisitio generalis de crimine publico, cuius autor est omnino occultus, tūc enim iudex recte interrogat, testis autem non tenetur prodere delinquentem omnino occultū. Simile est quando inquirit ex sola præsumptione (vt infra videbitur) sed hæc sunt per accidens. Simpliciter vero & absolute regula ista certissima est. Altera pars conclusionis constat abunde ex his quæ docuimus q. præced. ar. 2. agentes de reo. Secunda conclusio.

Testis videns dictum suum necessarium esse vel vtile, ad liberandum innocentem a damno quod illi imminet, tenetur vltro se offerre ad testificandum, etiam non vocatus nec requisitus.

Hæc constat ex sacra scriptura Psal. *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.* Prouer. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem*: In illud Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui faciunt, verum etiam qui consentiunt facientibus*, ait Glosa. *Consentire est tacere cum posis redarguere iniquitatem*: Dicamus similiter consentire est iniurię quæ fit innocenti in indicio, tacere, cum posis tuo testimonio ab illa ipsum liberare. Et probatur ratione. Tenemur extreme vel grauiter indigenti fauere quantum possumus, & præcepto iuris naturę *Quod tibi vis, &c.* & præcepto charitatis, quo *Vnicuique mandauit, Deus de proximo suo*. In hoc casu frater est in graui necesitate, cui possumus

 mus

possumus succurrere nostro testimonio, ergo tenemur etiam si non vocemur à iudice: Et confir. si aggressor inuadat innocentem, vel bona ipsius, teneor vltro & propria sponte iuuare illum, & resistere aggressori, quantum possum, sed iudex, actor, vel testis qui in iudicio inique constituit fratrem in discrimine, est velut aggressor, ego vero possum iuuare fratrem illum meo testimonio, teneor igitur vltro me ad id offerre: Fauet huic conclus. ius Canoni cum: dist. 38. quasi per totam maxime can. primo can. Error. Et 2. q. 7. can. Negligere. 9. q. 3. can. Aliorum. Vide Nauar. Inter verba. conclu. 6. nu. 217. Quod si testis huiusmodi ex iusta causa non possit per se ipsum fauere innocenti, debet tunc aperire veritatem alteri, qui efficacius possit illi prodesse. Tertia conclusio.

Quando meum testimonium futurum est in condemnationem & damnum rei, si delictum eius noceat bono communi, vel eidem bono punitio illius necessaria sit, teneor vltro & non vocatus ferre illud testimonium, etiam si secreto illud mihi commissum sit, fidemque dederim & sub iuramento, me nunquam illud reuelaturum.

Probatur prior pars. In huiusmodi delictis vt ex superioribus constat teneor accusare, vel saltim denuntiare, ergo à fortiori ad testificandum quod facilius fit. Probatur altera pars. Quia in his quæ sunt in damnũ cõmune vel proximi, cui nos occurrere cõmode non possumus, sed sola autoritas publica, sicut iure naturæ potior est ratio patientis iniuriam quam inferentis, ita eodem iure tenemur illa iudici aperire, vt prohibeat & puniat, contra illud vero ad quod iure naturæ tenemur, nec obligat data fides ex illa Regula: *In male promissis rescinde fidem*, nec iuramentum, *cum non debeat esse vinculum iniquitatis*. Ita Caiet. hic. Soto lib. 5. de iust. loco cit. & De teg. secre. mem. 2. q. 7. dubio vltimo ante 4. conclu. Innoc. in cap. Qualiter & quãdo, el primero. De Accusat. Panor. in idem cap. & in cap. Dilectus. De excess. prælat. & cap. Omnis vtriusque. De pœnit. & remiss. Nauar. inter verba. cõclu. 6. nu. 214. & habetur expresse 22. q. 4. can. In malis. cap. Quanto. De iure iuran. cap. Non est obligatio. De reg. iuris.

Quarta conclusio.

Si meum testimonium futurum sit in condemnationem alicuius, cuius delictum non est in damnum alterius, nec publicum, nec particulare, non teneor vltro ferre testimonium, sed solum vocatus.

Patet. Quia si tenerer, vel ex iustitia, vel ex charitate at neutro modo: non ex iustitia, cum nondum sim vocatus à iudice, neque ex charitate, cum nullum damnum immineat. Dices imminet damnum accusatori, quia cum non probat delictum, quod probasset si ego tulissem testimonium, iudicabitur calumniator. Respondet D. Tho. in calce huius art. non esse hoc curandum testi, cum accusator vltro se isti periculo exponat, ipsique incũbat querere testes, quos iudici offerat, vt ab ipso vocentur. Quod si rursum obijcias accusator debet accusare ne crimina maneant impunita ergo & testis testificari eadem de causa, alioqui non esset æqua conditio vtriusque. Solutio est aperta ex tertia conclu. posita: crimina enim, quæ accusator tenetur accusare, qualia sunt quę cedunt in damnum commune, tenetur etiam testis vltro vt diximus testificari.

Vltima conclusio.

In his quæ in nullius damnum cedunt, testis etsi vocatus & interrogatus, non potest reuelare quæ ipsi sub secreto commissa sunt, iurauitque, vel saltim dedit fidem, se nunquam illa reuelaturum.

Ratio est, quia in his quæ in nullius damnum sunt, seruare secretum est de iure naturæ, contra quod, præcepta iudicum & superiorum non obligant, Quod vero sit de iure naturæ patet, quia est promissio quæ potuit fieri, & in regraui, & cuius violatio cederet in damnum proximi: in huiusmodi autem promissis non licet rescindere fidem, sed habet locum commune illud dictum iuris naturalis, *Omne promissum debitum.*

Ex hac conclus. colligenda est regula in qua omnes DD. conueniunt D. Tho. hic ad 2. & in 4. dist. 21. q. 3. art. 1. quæstiuncula 2. ad 2. Palud in 4. dist. 29. q. 1. Scotus eadem dist. q. 2. lit. E. Ganden. quolib. 9. D. Anton. par. 2. titulo primo cap. 19. §. 7. Soto de tegen. secre. mem. 1. q. 2. Silu. Caiet. Victor. & omnes discipuli D. Tho. quin & omnes Canonistę quos refert Nauar. Inter verba. conclu. 6. nu. 300. Secreta commissa in confessione vere sacramentali, quæcunque illa sint, nullo modo esse manifestanda etsi in damnum totius mundi vergerent. Primo quia quæ ibi nouit sacerdos, non nouit vt homo, sed vt Dei minister, qua de causa talis noticia nulli vsui humano potest deseruire. Secundo quia sigillũ cõfessionis adeo

sacro

sacrosanctum est, & Ecclesiæ necessarium, ne homines hac occasione a confessione abhorreant, quæ necessitas præponderat cuiuis alteri dãno, quãtumuis cõmuni. Dixi in confessione vere sacramentali; quia vt optime docent Inno. Panor. & plerique Canonistæ in cap. Omnis vtriusque &c. Soto de tegen. secre. mem. 2. q. 7. Caiet. hic Nauar. inter verba nu. 156. quando accedit aliquis, non ad confitendum sua delicta, sed ad reuelanda aliqua secreta, etiam si flectat genua, & premittat signũ crucis, ac confessionem generalem, non est tunc cõfessio sacramentalis, nec obligat nisi sub ratione secreti naturalis. Similiter confessio in qua videt sacerdos, confitentem eniti simulate inducere ipsum in aliquem errorem, vel peccatũ, non est sacramentalis, nec obligat ad secretum sacramentale, cũ talis confessio potius sit ficta, & simulata persuassio erroris, vel peccati, quam confessio. Secreta vero extra confessionem sacram commissa, si in damnum commune sint, vel priuati, cui commode occurri non potest, nisi reuelentur, reuelanda sunt eo modo quo diximus in 3. Conclu, quæ vero non sunt in damnũ alicuius nullo modo licet reuelare, nec violare fidẽ datam de seruando secreto, etiam si iudex vel superior præcipiat, & sub cẽsura. Adeo est de iure naturæ seruare fidem in secretis. Vnde si quando apud DD. legamus. superiore præcipiente reuelanda esse secreta nobis commissa, intelligendum est de secretis quæ sunt in damnum alicuius; vt optime obseruant Angelus ver. Confessio. vltimo. §. 22. Nauar. inter verba conclu. 6. num. 302.

Ex hac regula sequitur procuratores, tabelliones, aduocatos, conciliarios, medicos, chirurgos, obstetrices, & similes quibus aliqui sua delicta & secreta aperiunt; vt eorũ concilio, auxilio, & opera iuuentur, nullo modo posse reuelare secreta ipsis cõmissa, nisi sint illa in damnũ alterius. Quo fit, vt interrogati à iudice, & sub iuramento debeant occultare veritatem, eo modo quo diximus occultandam esse à reo, vel teste interrogato contra ordinem iuris. Etenim si isti iudici interroganti tenerentur respondere, nullus auderet eorum fidei se committere, ipsorumque auxilio in propria necessitate vti, & adderentur mala malis vt optime ait Scotus loco cit. Verbi gratia, si puellæ partum ex fornicatione obstetrix posset reuelare, nec puella esset secura de secreto obstetricis, eligeret potius periclitari in suo partu, vel sufocare prolem, quam illius auxilio vti. Similiter homicida, qui dum alium occidit, vulnus accepit, non auderet adire secreto chirurgum, sed vitam potius exponere, nisi intelligeret chirurgum teneri ad secretum illud occultandum: quæ profecto cederent in grauem Reip. perniciem.

Circa hunc ar. obseruanda sunt necessario quæ præced. q. art. 2. Diximus de reo: sunt enim hæc cum illis adeo coniũcta, vt opporteat desideranti plenam huius art. intelligentiam illa consulere. Interim offerunt se se circa testes nonnullæ controuersiæ pręter ea quæ ibi diximus, priuatim hoc loco explicandæ.

Controuersia 1

QVANDO TESTIS IVRI-*dice interrogetur a iudice, ita vt debeat respondere? Et quando contra ordinem iuris?*

AB hac controuersia facile nos expediemus. Quęcunque enim diximus arr. 2. præced. q. desiderari, vt reus iuridice interrogetur, siue procedat iudex via accusationis vel denuntionis, siuæ via inquisitionis; eadem requiruntur, vt iuridice interrogetur testis. Hoc tantum interest, quod iam ibi attigimus, in his quæ sunt in damnum alterius, reum non teneri ad respondendum iudici, nisi existat semiplena probatio, quando proceditur via accusationis, vel infamia quando procetur via inquisitionis, testem vero etiam si ista non existant, teneri ad testificandum: Quia reus potest illi damno occurrere, quamuis non prodat se ipsum, mutando animum, & desistendo ab incepto testis vero nequit illi occurrere, nisi indicando illud iudici.

Quo posito obseruemus, Accusationem, vt iudex iuste intertoget, & testis teneatur respondere, aliquando esse iustam in vtroque foro, aliquando vero, esse quidem iustã in foro exteriori, in foro autem animę esse iniquam. Commisit Petrus delictum nulli nociuum, a quo secreto emendatus recipisset, accusatur nihilominus à Ioanne nulla præmissa correctione, quia potest illud testibus probare, hæc accusatio in foro animæ iniqua est, cum sit contra ordinem correctionis, ad quẽ tenemur, iusta autem in foro exteriori, cum iuridice probari possit delictum Petri, neq; aliud leges

exigat, vt quis alium accusare iuridice possit, quam vt crimen accusandum probabile sit in iudicio: Quod si accuset Ioannes Petrum, vel quia delictum eius alicui nociuũ est, nec aliter valet Ioannes illi nocumento occurrere, quam accusando, aut si nociuum non est, per fraternam correctionem non recipiscit Petrus, tũc accusatio in vtroque foro est iusta, in foro quidem animæ cum seruauerit ordinem correctionis, in exteriori vero cum accuset de crimine in iudicio probabili. Sit conclusio.

Vt iudex via accusationis iuste interroget, & testis teneatur respondere, non exigitur accusationem illam ex parte accusantis iustam esse in vtroque foro, sat est sit iusta in foro exteriori.

Probatur. Iudex cum sit custos iustitiæ, tenetur conferre vnicuiq; suum ius, accusator eo ipso quo crimen probabile est in iudicio, habet ius in foro exteriori ad accusandum, siue præmisserit correctionem fraternam accusati, siue nõ, ergo vel eo solo quod crimen probari posit in iudicio, etiam si nõ præmisserit accusator correctionem fraternam, tenetur iudex prosequi ius istius accusatoris, interrogando testes, & ex consequẽti, etiam si accusatio sit iniqua in foro animæ, modo sit iusta in foro exteriori, & secũdum iura, qualis est quando crimen potest probari in iudicio, tenetur iudex inquirere & interrogare testes: Nunc sic, Quando iudex tenetur inquirere, & interrogare iuridice, iuste interrogat, quid enim magis iustum iudici, quam exequi id ad quod tenetur ex officio, & quod si ommitteret puniretur a superiori, sed quando accusatio est iusta in foro exteriori, & iuxta iura, etiam si sit iniusta in foro animæ tenetur iudex inquirere, & interrogare, & aliter agens puniretur a suo superiori, ergo tali accusatione existente iudex iuridice interrogat, & tenetur testis aperire illi veritatem. Sicut quando debitor non potest soluere sine magno damno suo, si creditor apud iudicem debitum illud exigat, in foro animæ talis exactio iniqua est, & contra charitatem, iudex vero tenetur nihilominus compellere debitorem adsoluendum & cum illo damno. Quia in foro exteriori & secũdum iura exactio illa iusta est, & testes vocati ad probãdum illud debitũ, tenerentur veritatem aperire iudici.

Et confir. conclu. posita. Si iudex tunc non posset interrogare; certe quia pecatum illud esset secretum, cum ab vno tantum vel duobus sciatur, at hoc non obstat, cum ex D. Tho. q. 68. art. 1. ad 3. non sit omnino secretum, saltim iuridice, quod per sufficientes testes probari potest. Vnde quã do ait D. Tho. hic iudicẽ iuste interrogare in criminibus manifestis, vel de quib⁹ est infamia, sic est explicãdus, vt via accusationis liceat interrogare de criminibus manifestis, aut multis, aut saltim his per quos probari posit in iudicio: sunt enim varij gradus manifesti, quorum vnus est quod per sufficientes testes potest probari in iudicio: via vero inquisitionis iuridice interroget de his de quibus est infamia. Ex quibus sit.

Secunda conclusio.

Iudex procedens via inquisitionis, iuridice procedit, si existat infamia delicti, vel delinquentis eo modo quo diximus q. præced. art. 2. teneturque testis tunc aperire illi veritatem, iuxta ea quæ ibi docuimus,

Constat hæc abunde ex dictis. His positis videamus iam.

Controuersia II.

QVANDO TENEATVR *testis, etiam non vocatus, vltro se offerre ad ferendum testimonium.*

OBseruemus ad hanc & sequentes cotrouersias: nonnullos in iure omnino prohiberi à ferendo testimonio in damnum aliorũ: Ita clerici prohibẽtur omnino testificari in causa sanguinis, nisi in fauorem rei. Parentes cõtra filios, & e cõuerso, & omnes assendentes & descentes in linea recta. l. Parentes cod. De testibus, & 4. q. 3. can. Si testis §. item parentes. Vxor contra virum. Cod. citato. l. 2. Estque hoc receptum inter iurisperitos, vt refert. Nauar. Inter verba. Conclu. 6. nu. 312. Alij vero non sunt in iure prohibiti quin posint contra alios ferre testimonium, habent tamen priuilegium, vt nisi libere velint, non posint a iudicibus compelli. Qui varij sunt. Quidam ob dignitatem sui status, vt Episcopi, clerici, & Religiosi, qui neque in causis ciuilibus compelli possunt can. Quamquam. 17. q. 2. Et l. Nec honorem. Cod. de Episcopis & cleric. Alij ob sanguinis vinculum, quomodo nec vir contra vxorem, nec consanguineus intra 4. gradum in linea transuersali potest testificari l. Iulia ff. De testib. l. Cornelia ff. De iniurijs. Alij ob decentiam, ita libertini contra suos dominos, & eorum vxores, filios, vel propinquos, & e conuerso non possunt dicere testimonium. l. Liberti-

bertinorum. cod. De testibus.

Obseruemus secundo cum causæ ad quas testes desiderantur, quædam ciuiles sint, & aliæ criminales: quo ad criminales, satis constare, quando testis teneatur vltro se offerre ex conclusionibus. D. Tho. initio huius art. a nobis propositis. Vnde hic potissime agemus de causis ciuilibus.

Sit prima conclusio.

In causis ciuilibus & pecuniarijs, nemo tenetur, neque ex charitate, vltro se offerre ad testificandum, nisi, quando periclitatur proximus pati graue damnum in suis bonis.

Patet. Nemo tenetur, vt controu.3. huius ar. docebimus conclusione.6. testificari cum propio damno, multo minus ad id se offerre, at si quis in causa ciuili vltro se offerat, nisi cum fratri iniuste imminet grauis iactura suorum bonorum, altera pars iuste ac rationabiliter indignatur, & incurrit iste testis odium illius partis: iuste enim conqueritur, cur non iussus nec vocatus vltro te obtulisti? cum alteri non immineret grauis iactura? ergo nisi talis immineat fratri bonorum iactura, non tenetur aliquis vltra se offerre ad testificandum. Dixi nisi immineat grauis iactura, quia si non immineat nemo tenetur, neque ex charitate alterius bono prospicere: si vero immineat tenetur, & pars contraria iniuste tunc indignaretur, cum iure naturæ & charitatis teneamur patienti graue damnum, quantum possumus fauere.

Secundo in debitis ciuilibus si debitor fugam paret, illud que nobis innotuerit, non tenemur creditorem admonere de fuga sui debitoris, nisi quando grauis iactura ex illa fuga imminet creditori, ergo neque testis in causis ciuilibus tenetur se offere ad testificandum, nisi quando graue damnum alteri imminet in bonis.

Dices. Nemo tenetur excharitate succurrere fratri nisi existat in extrema vel graui necessitate, sed eo quod litigāti de aliquo debito immineat magnum damnum in bonis, non propterea existit iam in extrema, vel graui necessitate, cum possit esse diues, & quamuis non recuperet debitum illud mille aureorum, habere domi alia mille, ergo etiam si meum dictum sit illi necessarium non teneor me vltro offetre ad testificandum: Respondeo cum Soto. De teg. secre. mem.2.q.2.dub.5.post.3.couclu. & lib. 5. De iusti.q.7.ar.1. Duplicem esse necesitatem, aliā quam quis actu patitur ex propria inopia, aliā vero quæ alicui & extra inopiam infertur per aliquam iniuriam, vel clādem: quādo frater patitur necessitatem prio ri modo, non teneor ei succurrere excharitate, nisi illa necessitas extrema sit vel grauis, at quando patitur necessitatē secundo modo. i. ex iniuria alterius, vel a causa externa, vt cum inuasor aggreditur domum vicini, vel illa laborat incendio, etiamsi frater alias sit diues, teneor ex charitate iuuare illum quantum possum. Quia tunc charitas non respicit inopiam, sed solum damnum imminens fratri. Ita in hoc casu, etsi frater sit diues, cum tamen immineat illi grauis iactura in suis bonis, nisi feram testimoniū, teneor illud ferre, ac vltro, vt illi opem feram. Sed quæres.

AN QVANDO QVIS ACCVSAT alium in causa propria teneatur testis vltro se offerre.

TRibus modis potest quis accusare in causa propria: Primo inique, id est nō seruato ordine charitatis, Secundo licite sed voluntarie, ita vt non teneretur. Tertio licite & ex præcepto, quia tenebatur, vt cum afficitur iniuria is cuius honor est necessarius bono cōmuni. In primo casu ex his tribus perspicium est, & ab omnibus receptum, nō teneri aliquem ad ferendum vltro testimonium. Similiter in tertio teneri. In secundo res est dubia. Quidam enim asserunt tunc etiam teneri, cum iuste ille accuset, ac nisi probet incurrat penam talionis, ac crimen calumniæ, cui damno potest testis ille sine vllo incommodo suo occurrere. Sed oppositum est multo probabilius: Primo quia ex. D. Tho. testis non tenetur curare periculum cui accusator ille, cum voluntarie accuset, propria sponte se exposuit. Secundo, quia accusator concurrit actiue ad offendendum, accusatus passiue ad se defendendū, lex autē charitatis inclinat potius vt faueamus defendenti se ipsum, quam offendenti. Tertio, quia licet accusator periclitetur de crimine calumniæ & pena talionis, reus tamē periclitatur quoque si probetur delictum, de pœna legis, & grauius periclitatur, quia reus solet puniri secundum rigorem legis, cum accusatore vero & si deficiat, mitius ægitur quo ad penam talionis, quando autem paria sunt pericula actoris & rei, fauendum etiā est potius reo quam actori. Secunda conclu.

Tam iure impediti, vt Episcopi, clerici, parentes contra filios, vxor contra virum, quam priuilegiati,

legiati, vt affines & consanguinei, ac alij quos retulimus, prima obseru. quando alij testes desunt, & ipsorum testimonium est necessarium, vt recuperet quis bona sua, vel tueatur suum honorem & famam, vel liberetur ab aliquo damno, quod illi iniusti infertur, tenentur contra se inuicem testificari, sicut & alij extranei, imo & vltro se ad id offerre.

Hæc conclusio intelligenda est in causis ciuilibus & pecuniarijs, nam in criminalibus sicut non possunt compelli, ita nec tenentur, nec debent. Hæc est communis inter Canonistas in illud cap. Quamquã. & can. In necessitate. distin. 4. De consecra. & Iurisperitos. l. vl. Cod. De hæreticis. & l. Consensu. §. Seruis. ff. De repud. Habentque illam Caiet. hic. Soto de teg. sec. mem. 2. quæst. 7. Nauarr. Inter verba. num. 319. & 323. & seq, vbi affert in hanc sententiã Hostien. Archidia. Panor. Imol. Felin. & alios grauissimos Iurisperitos. Et probatur. Iure naturæ, & lege charitatis tenetur quiuis fauere parti læsæ, a quocumque lædatur, etiã si a proprio fratre, quãdo læsus indiget omnino auxilio ipsius. Qui prohibiti sunt vel priuilegiati a debito testificandi: habent illud a iure humano: ius autem humanũ non potest derogare iuri naturali, & præcepto charitatis. Ergo. Et confirm. possunt hi quãdo testimonium ipsorum necessarium est omnino, compelli a iudice ex illo cap. Quãquam, ergo a fortiori tenentur ex charitate. Secundo, si quis videat fratrẽ germanum debere Petro famæ vel pecuniæ restitutionem, tenetur illum admonere, ac si viderit nec correctione illa adduci, vt restituat cum possit, tenetur denuntiare illum Superiori, ne frater eius maneat in peccato. Ergo similiter testificari, quando non sunt allii testes, vt frater soluat debitum, & curet conscientiam suam exonerare.

Sed intelligenda est hæc conclus. ita vt illi testi non immineat propterea aliquod graue damnum, iuxta ea quæ dicemus statim Contro. 3. huius. ar. conclu. 6. Possunt autem consanguinei & affines, contra se inuicem testificari in pluribus vel paucioribus causis;, similiter in grauioribus vel leuioribus, iuxta maiorem vel minorem coniuctionem quam inter se habebunt, & maius vel minus damnũ quod potest ipsis imminere, vel illi cui ipsorum testimonium necessarium fuerit. V. g. minus damnum sufficit vt propiquus in secundo gradu desinat testificari, quam propinquus in quarto Similiter maior necesitas exigitur in parte læsa, & periculum maioris damni debet illi imminere, vt debeat frater contra fratrem testificari, quam alius affinis. Quod patet ex ordine charitatis, quo cæteris paribus coniuctiores sunt magis diligendi, & minus agendum contra illos, quam contra minus coniuctos. Quando autem pars læsa & indigens non habeat alios testes, colligendum est ex natura causæ de qua agitur, & ex circumstantijs loci, temporis, & personarum, Et quod certius est standum erit iuramento ipsiusmet partis vt docet Nauar. lib. cit. nu. 339. Credendum enim est parrem læsam non proferre testes coniũctos parti contrariæ, qui eo nomine suspecti esse solent, si alios haberet extraneos, & minus suspectos.

Ex hac conclusione sequitur, vt obseruat D. Nauar. loc. cit. num, 229. aliquando teneri aliquem ad testificandum, imo & vltro se offerendum, cum tamen a iudice nõ possit compelli.

Sed contra hæc quæ dicimus de coniunctis sanguine, obijcies. Tenebitur ergo filius contra patrem, & e conuerso testificari, & vltro, ac non vocati, si alter eorum alicui innocenti noceat, cum defensio innocẽtis sit a iure naturæ, quod ius omnes comprehendit. Respõdeo primo, patrẽ non eximi a ferendo testimonio cõtra filiũ, & ẽ conuerso solo iure humano, sed iure etiam naturæ, quod præponderat cuiuis alteri iuri. Dico secundo, cum præcepta charitatis sint affirmatiua, non obligare semper, maxime cum graui damno proprio, offerrese ad testificandum sola charitas postulat vt oppresso faueamus, testificari autem filium contra patrem & incurrere illius indignationem, vel e conuerso, damnum adeo graue est, vt non teneatur aliquis eorum cum tanto damno contra alterum dicere testimonium, neque ad id obliget charitas. Idem dicendum est de vxore contra virum & ẽ conuerso; præterquam in causis, inquibus pater ex testimonio filij, & vir ex dicto vxoris leue damnum incurrent, pars vero cõtraria magnum. Tertia conclu.

In causa fidei, vt in crimine hæresis, simpliciter & absolute tenetur quiuis testificari contre alium, & vltro se offerre, non solum extraneus, verum etiam pater contra filium, vxor contra virum, frater contra fratrem, Idemque dicendum est in crimine læsæ maiestatis, vt proditione ciuitatis, & coniuratione in suum Principem, quando adhuc sunt inferi, & imminent.

Prior

Prior pars probatur Exod.32, cum adorasset populus vitulum, dixit Moyses filijs Leui, qui illum non adorauerant. *Si quis est domini iungatur mihi, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum & proximum suum &c.* Et ne putemus non intelligi ibi nomine fratris verum & germanum fratrem, sed propinquũ iuxta consuetudinem idiomatis Hebræi, subiungitur dixisse deinde Moysen his qui illos idololatras occiderant: *Consecrastis manus vestras hodie domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo.* Et apertius Deut.13. *Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia, siue vxor quæ est in sinu tuo, aut amicus quem diligis vt animam tuam, clam dicens, eamus & seruiamus dijs alienis, ne acquiescas ei, neque parcat ei oculus tuus, vt misserearis & occultes eũ.* Quæ verba expendens D.Cypria.in li. de exhortatione martirij.c.5.& habetur.23.quæst.5.can.Si audieris.ait: *Si hoc fuit obseruatum ante aduentum Christi, quanto magis post aduentum eius.* Nec excipitur ab hoc debito filius contra patrem, eo quod isto loco non fiat mentio patris, quia vt optime obseruant Caie. in istum locum, & Nauarr.lib.cit.num.326. cum experientia teste ardentius ament parentes filios suos, quam amentur ipsi a filijs, eo ipso quo præcipitur patri, ne in causa fidei occultet filium, præcipitur simul filio, ne in eadẽ causa occultet patrem. Præceptum enim Dei est, cultum ac religionem ipsius amori cuiuscumque propinqui præferre: in quo sensu dixit Moyses vicinus morti, Deut.33. filijs Leui alludens ad id quod fecerãt cõtra idololatras, Exod.32. *Qui dixit patri suo & matri suæ nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactũ tuum seruauerunt, iudicia tua o Iacob, & legẽ tuam o Israel.* Et Christus Luc. 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum.* &c. Hoc ipsum docent omnes fere DD. Glosa & Canonistæ in cap. Literas. De præsump. Hostien. Anton. de Butr. Imola, Panor. & omnes fere Iurisperiti, in cap. In omni negotio. De testib. Archid. in cap. Vt officium. §. Verum. De hæreti. lib. 6. quem sequuntur Ioan. Andre. & Felinus in cap. Delictorum. De testibus cogendis. Syluest. Testis. q.1. dicto. 8. D.Tho. sup. q. 26. art. 2. & 3. Soto, Caiet. & omnes discipuli D.Tho. Nec in ferendo hoc testimonio aliquod est periculum, cum in causa fidei testes sint occulti omnino, & quo propinquiores reo eo magis occulti, iuxta statutũ Bonifa. 8. cap. fina. De hæreticis. lib. 6. §. Iubemus, & obseruatur diligentissime. Vide Nauar. copiose de hac re differentem: Inter verba, conclus. 6. num. 327.

Probatur altera pars. Quia nõ solum bonum diuinum & religionis, verum etiam commune Reipub. est præferendum cuique priuato, & proprio, quando autem crimen lesę Maiestatis est adhuc in fieri, periclitatur maxime bonum commune totius Reipub. siue sit proditio eiusdem Reipub. siue conspiratio in cap. & principem ipsius, siue quid simile: Et confir: ex cap. Vergẽtis. De hæreticis. Vbi sumit Innocen. Tertius tamquam certũ, in crimine lesæ maiestatis debere quoque parentes testificari contra filios, indeque infert debere id ipsum in crimine hęresis. *Quia si ad id tenetur, quando læditur Maiestas humana, quanto magis vbi læditur diuina.* Dixi quando est in fieri, nam quando iam commissum est, cessauitque omne damnum & periculum Reipub. probabile est non teneri tunc parentes ad testificandum contra filios, nec e conuerso. ita Decius in.c.1. De officio delegati. nu. 7. In crimine autem hęresis quod est in fieri, aut in quo non est spes emendæ tenetur filius non solum testificari contra patrem, verum & denunciare, quod si iam sit emendatus vel certo speretur per secretam correctionem emendandus, durum videtur vbi nullum est periculum, obligare filium ad denunciandum patrem, quamuis vocatus in iudicium teneatur testificari contra patrem & e conuerso. Est autem hæc conclus. intelligenda tam in crimine hęresis, quam læsę Maiestatis, quando non sint alij qui commode possint testificari, quia si existant, durum etiam mihi videtur exigere testimonium patris contra filium, vel contra, in re adeo atroci, cum tunc necessarium nõ sit, sed ex alijs commode haberi possit. An autem teneatur ad restituendum, qui ex charitate debebat se vltro offerre ad testificandũ, nec illud præstitit, quãdo ex defectu sui testimonij parti alicui eueniũt aliqua damna, statim explicabitur controu. sequenti. Nunc videamus.

Controuersia III.

PECCET NE CONTRA IVstitiam *& teneatur ad restitutionem testis qui se abscondit, & occultat ne ferat testimonium, vel qui interrogatus occultat veritatem, quam tenebatur explicare?*

Obser-

Observemus initio, varijs modis posse testem esse occultum, aut bona fide, vt qui sine vllo dolo vel fraude recedit a loco, & abest, ad sua negotia exercenda, nil minus cogitans quam de ferendo testimonio, vel occultat se fraudulenter, recedens eo fine, ne ferat testimonium, & hac fraude potest adhuc bifariam vti, vel antequam vocetur a iudice per ministrum, ne inueniatur & vocetur, vel postquam vocatus est, & propositũ illi mandatum iudicis.

Obseruemus secundo, nullum præceptũ superioris obligare ex iustitia subditum, nisi illud actu, & in effectu promulgetur: si sit præceptum vniuersale, debet promulgari in loco publico, vbi similia mandata solent promulgari, si particulare & priuatum, debet proponi & intimari (vt dicũt) illi, a quo obseruandum est, quia præceptum superioris est velut quædam lex, lex autem non obligat ex iustitia, nisi promulgata. Sola nãque voluntas superioris non obligat, nisi illa iuridice innotescat subditis, innotescit autem, cum promulgatur in loco publico si omnes respiciat, vel proponitur illi quem priuatim respicit: Quod si innotescat alia via non iuridica, non obligat, veluti si religiosus sciat habere prælatum aliquod mãdatum scriptũ ipsi proponendũ, & per fraudem fugiat faciem superioris, ne illud sibi proponatur, peccabit quidem, quo ad illam fraudem, non tamen contra iustitiã: cum præceptum illud nondum ipsi propositum sit, & intimatum.

Obseruemus tertio, testem aliquando vocari a iudice, vt ferat testimonium, aliquando non vocari, inter quæ hoc interest, vt antequam vocetur, poterit quidem teneri ad ferendum testimonium vltro, vel ex charitate, vt ad liberandum innocentem, vel ex iustitia legali quando illud exigit bonum commune, non tamen tenetur ex iustitia particulari nisi vocatus a iudice, quia tunc sicut iudex habet ius ad vocandum illum, ita ipse vocatus a iudice ne illum expoliet iure suo, tenetur ex iustitia illum adire, ac ferre testimonium, si rite ac iuridice interrogetur. Sit prima conclu.

Testis qui se occultat, post quam a iudice per ministrum vocatus est ad testificandum, peccat & contra charitatem, & contra iustitiam, teneturque ad restituenda omnia damna subsequuta.

Hæc est communis inter. DD. Ita Soto lib. 5. de iust. q. 7. ar. 1. & de teg. secr. mem. 2. q. 7. dub. 4. post. 3. conc. Nauar. Inter verba. conc. 6. nu. 219. & in Manua. c. 25. nu. 41. Et probatur: Iudex per suum mandatum applicauit iam parti litiganti illud testimonium, quod cum sit illi per ministrum propositum, occultans se est inobediens iudici, & expoliat per fraudem partem illam suo iure, nocetque illi cum iniuria, qua parte est inobediens, peccat contra charitatem, qua parte expoliat partem illam suo iure, peccat contra iustitiam, & consequenter si quæ damna inde sequantur, tenetur illa omnia reficere.

Secundo, si præcipiatur alicui proferre in medium scripturam alicui parti necessariam, ille vero per fraudem eam occultet, vel destruat, omnium consensu peccat contra iustitiam, & tenetur ad omnia damna inde sequuta, in iure autem testis comprehenditur sub nomine instrumenti, & habet eundem effectũ, cap. Peruenit. el primero Ext. De testibus. ergo peccat similiter testis fraudulenter se occultans, & tenetur ad restituendum, non minus quam si interrogatus iuridice occultasset inique veritatem, quia illud mandatum quo vocatur, æquiualet interrogationi.

Tertio, si per generale edictum compelleretur ad ferendum testimonium, non posset se abscondere, sed peccaret contra iustitiam, ergo & in hoc casu, cum non minorẽ vim habeat præceptum illud iudicis, quo priuatim vocatus est, quam generale edictũ.

Hæc prima conclusio intelligẽda est, quando testis occultans se est parti litiganti omnino necessarius, quia pars illa non potest ita facile alios habere. Ita Soto de teg. sec. mem. 2. q. 7. dub. 4. post. 3. conclu.

Vbi circa scripturas alienas alicui necessarias vel vtiles, quas aliquis apud se habet obseruandum est. Habentem illas, vel ita habere vt sint vere ipsius aliquo iusto titulo, vt cum suis coniunctæ sunt, vel illi permistæ suis iure hæreditatio contigerunt, vel sunt reuera alterius, inter scripturas autem suas fraude alicuius, vel errore, aut casu aliquo permistæ illi aduenerunt. Rursum aut præcipitur illi a iudice scripturas illas in medium proferre, aut nil tale ei præcipitur, Dico, Habentem scripturas alienas, quacumque ratione illas habeat, si a iudice illi præcipiatur producere illas, teneri ad illas producendas, & aliter peccare contra iustitiam, & teneri ad restituendum. Quia præceptum illud iudicis applicat parti illi scripturas illas, & cõfert ei ius in illas. Similiter si scripturæ

istæ

istæ sint vere vel saltim ꝓbabiliter eius qui illis indiget, tenetur illas ei exhibere, etiam si nullum existat præceptum iudicis, quia sunt res alterius, quas detinere inuito domino & cum damno ipsius est cōtra iustitiam, & cum debito restituendi. Quod si reuera sint habentis illas, nec vllum ipsi proponatur iudicis præceptum, non peccat contra iustitiam occultando illas, cum nec alterius sint, nec iudex oppositum præcipiat: peccat tamen contra charitatē, si alteri vtiles vel necessariæ sint, ac sine damno suo poterat illas producere, cum ex charitate teneatur vnusquisque fratri suo fauere quantum commode potest. Secunda conclus.

Testis qui bona fide, ac sine vlla fraude recessit, quo ipsi ad sua negotia expediebat, nil cogitans de ferendo testimonio, & cui mandatum iudicis non fuit a ministro propositum, nec peccauit, nec tenetur reuersus ad locum adire iudicē, nec offerre se ministro, vt mandatum illud sibi proponatur.

Probatur prior pars, Quia illa occultatio fuit sine fraude, & ex iusta causa, & in qua vsus fuit suo iure & libertate (loquor de teste qui non tenetur vltro testificari) Hinc constat secunda pars. Quia extra illos casus, in quibus vel ex charitate, vel ex iustitia legali tenetur aliquis (iuxta ea que supra docuimus) vltro testificari, nullas tenetur offerre se ipsum ad ferendum testimonium. Vnde sequitur, illū qui interrogatus a parte, an in causa ipsius posset ferre testimoniū, & dixit se quidē posse, quādo sine fraude vel odio testimonium suum differt, nec peccare, nec teneri ad restitutionem, quia nullus tenetur ad hanc curam, sed pars que illus dicto indiget, debet illud curare, & ipsum conuenire. Tertia conclu.

Testis, quisciens se vocandum a iudice, per fraudem se occultat ne vocetur, peccat quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad restituendum.

Prior pars probatur, quia contra charitatem est, non iuuare fratrem suo testimonio cum commode possis. Secundo, quia repugnant charitati fraus & dolus, & consequenter declinare per fraudem ab obedientia iudicis.

Altera pars est contra M. Soto, & D. Nauar. locis cit. qui sentiunt hunc testem sic se occultantem peccare etiam contra iustitiā, hac ratione adducti. Ferre testimonium in hoc casu est actus iustitiæ, ergo occultare se fraudulenter est contra iustitiam. Secundo, nocere alicui cum fraude contra iustitiam est, testis vero hic sic se occultans parti alteri nocet cum fraude. Sed sententiam quā hic sequimur docuerunt Petrus a Soto, Ioānes a Peña, & alij grauissimi DD. Et probatur: Si hic peccaret contra iustitiam, vel quia resisteret alicui præcepto sui iudicis, vel quia partem illam cui fauisset suo testimonio, expoliasset suo iure. Non primum, quia mandatum iudicis non obligat, nisi quando actu & in effectu est propositum, &, vt dicunt, intimatum, quod non est in hoc casu. Dices fuisset illi propositum, nisi se occultasset per fraudem, hoc nil refert, quia peccauit quidē cōtra charitatē per illā fraudem, non tamen contra mandatum iudicis, cum illud non obliget, donec fuerit actu intimatum, sicut leges superiorum donec actu sint promulgatæ. Nec expoliauit aliquam partem suo iure, quia pars litigans non habet ius aliquod in testimonium alicuius, cum sit persona priuata, donec autoritate iudicis testimoniū illud ipsi aplicetur.

Nec desunt qui existiment testem sic se occultantem non peccare contra charitatē mortaliter, sed venialiter tantum, quia etsi testis teneatur ex charitate vitare damnum, & cum illud fratri imminet vltro se offerre ad testificandum, curare tamen bonū non tenetur sub mortali, vnde ratione solum illius fraudis peccabit, quod est veniale: Quod si dixeris peccare mortaliter, quia declinat ab obedientia iudicis, respondent, declinare ab obediētia actu iniuncta esse mortale, declinare vero ab iniungenda esse veniale tantum, quando vtitur fraude: præterquam vbi edicto generali præcipitur, vt quicunque in ea causa aliquid nouit, accedat ad ferendum testimonium. Nihilominus probabilius iudico hunc peccare mortaliter, esseque salubre concilium, vt huiusmodi testis non recedat, nec se occultet, ostendit enim sic agens parum iustitiæ & obedientiæ se habere, sicut religiosus qui fraude occultaret se ipsum, ne a Prelato aliquod mandatum ei proponeretur, parū certe haberet obedientiæ & Religionis.

Argumenta vero quibus Soto & Nauar. ostendunt hunc testem peccare contra iustitiam facile diluuntur. Ad primum respond. non bene sequi testificari est actus iustitiæ, ergo non testificari, vel abscondere se, est contra iustitiam: Cōtra iustitiam enim non est quæuis omissio actus qui iuste exerceri potest, sed illa tantum qua omittitur quod debetur ex iustitia, sicut contra charitatem non est omissio cuiuscumque actus qui ex charitate

charitate fieri poterat, sed omisśio actus, qui ex charitate debebatur: in hoc casu pec cauit quidem testis occultans se iuxta probabiliorem sententiam contra charitatem, quia tenebatur ex charitate non se occultare, non tamen contra iustitiam, cum ad id nullo præcepto iustitiæ teneretur. Ad secundum dico, nocere alicui positiue esse cõtra iustitiam, nocere vero negatiue, id est, non prodesse cum possis, esse solum contra iustitiam, quando ex iustitia tenemur illi fratri prodesse, qua ratione testis qui se abscondit non tenebatur prodesse alteri parti. Quarta conclusio. Sumpta ex regula quam constituit hic Caiet.

Quando aliquis tenetur ex iustitia legali ad accusandum aliquem, conscij illius delicti, tenentur ex eadem iustitia legali, ad testificandum, & tanto magis, quanto cum minori detrimento potest quis testificari quam accusare, cum testis non obliget se ad probandum, sicut accusator.

Idem docet Soto loc. cit. Imo est aperta sententia D. Tho. Qui reddens hic rationẽ, ob quam testis non tenetur vltro se offerre, quando dictum ipsius potest reo nocere, etiã si possit prodesse accusatori, & liberare illũ a crimine calumnię, ait: *Quia accusator sua sponte in tale periculum se coniecit.* Vnde iuxta D. Thom. quando non accusat propria spõte, sed ex debito iustitię legalis, curandũ erit testi liberare eum a crimine calumniæ, & testificari ex eadem iustitia. Secundo, magis tenemur ad defendendum innocentem quã nocentem, quando innocens non propria sponte, sed necessitate ducente subest alicui periculo, in hoc casu reus est nocens, accusator vero innocens, periclitaturque de crimine calumniæ, non propria sponte, sed quia debuit ex iustitia legali accusare, ergo. Denique, esset profecto iniquum & inæquale, vt teneretur quis accusare, quod testis illius rei conscius non teneretur testificari. Nec liberat ab hoc debito, testem vltro se offerentem incurrere odium rei, tum quia illud non est iustum odium, cum ferat testimonium iustititia legali, vel charitate ita exigẽte, tum quia bonum commune, in cuius fauorem testificatur in hoc casu, pręferendum est cuiuis damno proprio.

Quinta conclusio.

Quando iudex rite interrogat, testis occultãs vel negans veritatem, quam tenebatur manifestare in re graui peccat mort. & tenetur restituere omnia damna inde subsequuta parti læsæ.

Prior pars huius conclusionis probatur eisdem argumentis, quibus probata est prima conclus. D. Tho. Secunda quoque pars perspicua est, quia huiusmodi testis nocet illi parti cum iniuria, habebat enim illa ius vt testis verum aperiret. Secundo, mutus & non manifestans ex q. 62. art. 5. quando tenetur manifestare ex iustitia, tenetur ad restituenda omnia dãna suqsequuta, nisi manifestauerit, hic autem testis rite interrogatus tenebatur manifestare. Deniq; impediuit inique bonum ad quod pars illa læsa erat in proxima potentia, & habebat ius.

Sexta conclu.

Testis qui occultauit se antequam vocaretur vel vocatus & interrogatus occultauit veritatẽ, quia vidit prudenter & probabiliter graue damnum sibi imminere, si illam explicasset, nec peccauit, nec tenetur ad aliquid restituendum.

Intelligenda est hæc conclus. tan in causis peccuniarijs & ciuilibus, quam in criminalibus, conueniunt que in ea omnes. Soto de teg. sect. mem. 2. q. 7. dub. 2. post. 3. conclu. Nauar. Inter verba. conclu. 9. nu. 321. vbi citat Baldum Felinum & alios in eandem sententiam, & num. 224. Et probatur, præcepta naturalia & diuina, tam charitatis, quam iustitiæ, sunt iugum suaue, non obligans in casibus ita arduis, & difficillimis, vt excedant vires humanas, esset autem maxime arduum & difficile, obligare testem cum periculo vitæ, vel grauis infamiæ, aut iacturæ suorum bonorum. Secundo, iudex non tenetur omnium consensu, cum tanto periculo & damno defendere priuatum aliquem sibi subditum, ergo multo minus testis. Denique charitas non obligat ad prouidendũ bono proximi, cum notabili detrimento proprio.

Sed dices. Eodem modo tenetur testis respõdere iudici rite interroganti sicut & reus, at reus tenetur & cum periculo grauis damni, ergo & testis. Secundo, testificari veritatem est præceptum naturale & diuinum, pertinens ad iustitiam, & obligans in conscienția, huiusmodi autem precepta obligant & cum periculo vitæ. Tertio si testis in hoc casu posset occultare veritatem, posset resistere iudici, & cum iudex iuste interroget, posset quoque compellere testem addicendam veritatem, & ita daretur bellum ex vtraque parte iustum:

Sed hæc facile est diluere. Ad primum dico, non esse parem rationem, quia reus est in culpa, & ita ratione sui delicti tenetur subire illud periculũ & pœnam, testis vero cum non sit in culpa, non tenetur subire pœnam, nec pati damnum, neque in se, neque in suis

in suis, in suis inquam, quia pœna propinquorum iudicatur propria. Ad secundum respond. ius naturæ & diuinum non obligare cum periculo vitæ, vel grauis damni, iure enim naturæ & diuino soluenda snnt debita creditori, succurrendumque innocenti aggresso, at non cum tanto periculo. Vnde si iudex aduertat illud damnum imminere testi, posśitque sine scandalo abstinere ab illius interrogatione, inique ageret, si illum interrogaret, nec teneretur testis tunc respõdere. Si vero ignoretillud periculum, aut debeat interrogare ex officio, quia aliter sequeretur scandalum, tunc iuste quidem interrogat quantum in ipso est, sed testis non tenetur ad respondendum ratione illius dãni sibi imminentis. Nil enim prohibet quo minus aliquando iudex iuste interroget, cũ tamen in illo casu ex aliqua causa testis nõ teneatur respondere, vt diximus in inquisitione partim generali, partim speciali, in qua autor delicti nulla omnino laborat infamia. Ad tertium dico, posse dari bellum iustum ex vtraque parte, ex ignorantia alterius partis: quomodo daretur in hoc casu iudice ignorante iustam causam, quam habet testis, ad non respondendum, propter graue damnũ, quod illi immineret. Etenim si illam nosceret, & nihilominus illum vrgeret, ac compelleret, inique ageret, nec esset iam bellum iustum ex parte iudicis. Nisi iam ex officio ad id teneretur ad tollendum scandalum Reipub. in quo casu nil etiam prohibet dari bellum iustum ex vtraque parte, ex vna per se & ex alia per accidens, vt cum dux in bello iusto vna cum nocentibus persequitur innocentes, quia aliter non potest obtinere victoriam, tunc innocentes defendentes se ipsos habent bellum iustum per se, eo ipso quo sunt innocentes, dux quoque ille persequens eos habet bellum iustum per accidens, quia accidit, vt non posśit nocẽtes quos iuste impugnat debellare, nisi persequatur etiã innocentes: Ita in hoc casu, testis iste haberet iustũ bellum per se, cum non teneretur responderé, iudex quoque per accidens, ratione illius scandali cui teneretur ex officio occurrere. Quod intelligendum est, nisi bonum commune aut diuinum aliter exigat, tunc enim tenetur testis & quiuis ciuis cuiuis damno se offerre.

Ex hac conclu. sequitur consanguineos, affines, & alios impeditos a iure, vel priuilegiatos, & in casibus inquibus possent compelli a iudice ad testificandum, non teneri cum proprio damno, nec quando damnum vnius redundat in alterum, vt damnum patris in filiũ, vel fratris in fratrẽ, vel graues dissidię inter eos orirentur, quæ certe inter coniunctos preponderant iacturæ multorum bonorum: confirmarique potest hoc consectarium. Primo, quia affines isti eo quod affines sint, & coniuncti, non sun deterioris conditionis, nec tenentur ad testificandũ cõtra se maiori vinculo quã teneãtur extranei cõtra alios, imo minori, extranei autẽ, vt cõstat, nõ tenentur testificari quando graue aliquod damnum ipsis imminet. Secundo, quia expedit paci, & conseruationi Reipub. vt non solum communitas ipsa ciuium, sed quæuis etiam priuata cognatio, & familia pace & charitate vinciatur. Tertio, testimonia ista contra coniunctos, sunt maximum seminarium inimicitiarum inter eos, quæ tanto acriores esse solent, quãto affines isti coniunctiores sunt.

Sequitur secundo, debere testem non solum proprio damno, verum etiam & alieno prospicere, vt si Petrus læsit Ioanni in re leui, Petrus vero denunciatus iudici læditur in re graui, nec denunciandus est, nec ferendum testimonium contra ipsum, sed comparanda sunt inter se prudenter ista damna, & habenda ratio grauioris, & fauendum illi, qui maius damnum periclitatur recipere, vt docent. D. Thom. in. 4. dist. 16. q. 4. ar. 3. questiunc. 1. & Palud. eadem distinc. q. 4. Erit tamen si vocetur a iudice, iusteque ab eo interrogetur manifestanda illi veritas, vt habet Nauar. Inter verba. conc. 6. nu. 331.

Ex his sequitur tertio teneri aliquando testem ad testificandum si iuridice interrogetur, qui nec tenebatur nec debebat denunciare, vt in casu modo proposito, & in omnibus illis quos retulimus. q. 68. ar. 1. Cõtrou. 1. & 2. inquibus (vt ibi vidimus) nõ tenemur accusare, nec denũciare, vocati tamẽ in iudicium, & iuridice interrogati, tenemur verum explicare. Similiter quando crimen quod tua correctione ita emendandum speras, vt nullum inde immineat periculum, vel quod ita occultum est, vt duobus vel tribus tantum innotescat, neque alicui est nociuum, denunciandum non est, at si vocatus a iudice rite interrogeris, quia iam existit semiplena illius probatio, vere respondendum est iudici. Sexta Concl.

Quando iudex procedit via accusationis, & testis iuridice quidem interrogatur, quia existũt indicia, vel quid simile, sed videt, accusatorem qui promisit probare delictum illud sufficienter, & per

& per duos vel plures testes, mentitum esse, nec habere nisi vnicum: non tenetur in eo casu respondere.

Probatur, Quando iudex procedit via accusationis, non tenetur respondere, quin accusatio illa iusta sit, saltim in foro exteriori, sed in hoc casu, neque in foro exteriori est iusta, sed fraudulenta, cum promiserit falso accusator se probaturum delictũ, quod scit probari non posse, & deceperit iudicẽ, ergo non tenetur in hoc casu testis respondere. Et confirm: quia interrogatio iudicis in hoc casu procedit solum ex falsa præsumptione, quia accusator affirmauit delictum illud esse probabile iuridice, in quo est mentitus iudici, interrogationi autem quam certo scit testis procedere ex falsa præsumptione, non tenetur respondere. Ita Nauar. loc. cit. & Soto lib. 5. de iust. q. 7. art. 1. in fine corporis ar. & in solut. 1. Septima conclus.

Quando quis solum tenetur testificari ex charitate, vel iustitia legali, veluti ad consulendum bono communi, vel liberandam innocentem, peccat quidem mort. non offerendo se vltro ad ferendum testimonium, non tamen tenetur ad aliquã restitutionem. Quando vero non solum tenetur ex charitate, vel iustitia legali, verum etiam ex iustitia particulari, vt qui iam est vocatus a iudice, nec vult aperire veritatem, non solum peccat mortaliter, verum etiam tenetur, in ciuilibus restituere parti culpa ipsius læsæ omnia damna inde sequuta, veluti debitum quod altera pars reuera exsoluisset, si verum fuisset testificatus, & omnes expensas, & lucra cessantia. In criminalibus vero expensas quidem tenebitur soluere, & omnia damna fisco vel actori inde sequuta, non tamen pœnam pecuniariam, ad quam reus ille fuisset condemnatus.

Prima pars huius conclusionis patet ex secunda conclusione D. Thom. initio huius art. proposita, vbi probat, testem cuius dictum est necessarium ad liberandum innocentem, teneri ad vltro testificandũ ex præcepto charitatis, & a fortiori, quando dictũ eius est necessarium bono communi, tunc enim tenetur, & ex charitate, & ex iustiria legali. Non tamen teneri in hoc casu ad restitutionem, patet ex dictis, quia pars litigãs non habet ius in dictum testis, nisi quando illi applicatum est per præceptum iudicis, vnde tunc solam violat charitatem, non iustitiam particularem. Similiter si dictũ eius sit necessarium bono communi, violat quidem legalem, non tamen particularem: ad restituendum autem non tenetur aliquis ex violata tantum charitate vel iustitia legali, nisi simul violet particularem, & noceat alicui cum iniuria, ita & optime Nauar. Inter verba. conclu. 6. num. 227. & sequent.

Altera pars eiusdem conclusio. testem vocatum a iudice peccare mort, & teneri ad omnia damna reficienda, nisi aperiat veritatem, constat etiam ex. 1. conclu. huius ar. Quia per præceptum iudicis habet pars læsa ius in testẽ vocatum, vnde si non aperuerit iudici verum, expoliauit partem illa suo iure, nocuitque illi cum iniuria, qui vero nocet cum iniuria, tenetur ad reficienda omnia damna. Secũdo fuit mutus & non manifestans, quem constat ex. q. 62. ar. 5. teneri ad restituendum, & habetur. Cap. Quicum fure. extr. De furtis. Vnde huiusmodi non est absoluendus, nisi ferat testimonium quod debet, quando adhuc prodesse potest, vel restituat omnia damna culpa ipsius subsequuta, quando iam elapsum est omnino tempus ad testificandum: quia aliter existit in statu peccati. Ita Soto de teg. secre. memb. 2. q. 7. conclu 3.

Vltima pars de criminalibus quo ad expensas similiter constat, & ab omnibus conceditur quia in expensis nocuit aperte testis iste fisco vel actori cum iniuria, Quin & dãnũ quod homicida teneretur restituere heredibus occisi, & ad quod fuisset condemnatus, tenetur testis iste reficere, precipuo debitore id est homicida ipso non satisfaciente illud.

Quo ad pœnam tamen peccuniariam non omnes conueniunt sed dubitatur a amultis.

AN TESTIS QVI VOCAtus a iudice inique occultauit veritatem, teneatur ad restituendam penam peccuniariam, ad quam reus, si ipse verum aperuisset, fuisset iuste damnatus.

QVI existimant cum Soto, reum inique negantem veritatem teneri ad soluendã pœnam peccuniariam, ad quam iuxta leges fuisset damnatus, si veritatem explicasset, id ipsum docent de teste, & multo potius quam de reo, quia hic cum agat in propria causa minorem infert iniuriam negando veritatem, quę ipsi noceret, quam testis qui mentitur vel agit inique in causa aliena. Secundo si illa pecunia esset debita alteri, & culpa testis non redderetur suo domino, teneretur testis iste ad illam restituendã vero domino, sed pœna applicanda fisco vel actori iuxta leges est illis debita ex iustitia, ergo testis cuius

ius culpa non reddit illam reus, tenebitur ipse illā restituere: Et confir: Qui nocet alteri contra iustitiam tenetur reficere illi nocumentum illud: sed testis hic nocet fisco reuera, quia si explicasset veritatem, recepisset fiscus illā pecuniā, nocet quæ illi cōtra iustitiā, quia iniuste occultauit, vel negauit veritatē: Ergo: Tertio, qui impedit pauperē a consecutione eleemosynæ, quā illi diues cōtuli sset, tenetur ad restituendum illi pauperi illam eleemosynā, sed nō minus impedit hic testis iniquus fiscū a cōsequutione illius pęnæ, imo iniquius impedit, quia illa eleemosyna nō erat debita pauperi ex iustitia, pœna vero illa erat debita fisco ex iustitia, ergo tenetur testis iste iniquus illā restituere fisco. Quarto, iudex & ministri iustitiæ tenētur ad restituendā pœnam, si culpa eorū nō cōdēnetur reus, veluti si iudex nō ferat sententiā, aut fiscus non accuset, ergo & testis, qui non explicat veritatē iuridice interrogatus: par enim est istorum omniū ratio.

Oppositū iudicāt alij, & verius, quibus subscribendū censeo: propterea quod pœnæ hoc habēt propriū & peculiare, vt vidimus. q. 62. ar, 3. vt nec reus, cui potissime impositæ sunt a legibus, teneatur eas luere nisi adueniente iudicis condemnatione, etiam si inique & negata veritate quā tenebatur fateri, ab illis se liberet. Vnde est argumentū efficax. Testis nō tenetur nisi ad eā pœnam, ad quā teneretur reus, reus autem non tenetur ad pœnam legis, nisi actu condemnetur, etiam si inique & per mendacium ab illā se eximat, ergo nec testis.

Secūdo, fiscales, custodes montiū licet ex rigore iustitiæ teneantur ad luendā pœnā, ad quā reus quem ipsi non manifestarunt, fuisset condēnatus, quia tenentur ad id ex officio, nihilominus ex intentione formali vel virtuali Reipub, & dominorū mōtiū sæpe excusantur a restitutione, consuetudine ipsis fauēte, vt vidimus. q. 62. ar. 2. ergo. multo magis erit testis iste de quo agimus, liber a solutione pœnæ, ad quam fuisset dānatus reus, cū nec teneatur ex officio, nec recipiat stipendium vt testificetur veritatem, sicut illi, nec concurrat vt minister iustitiæ sicut illi.

Tertio, Nemo tenetur restituere quę per accidens vidētur esse contra iustitiā, sed ea tantū quæ per se, vt si Petrus occidat Ioannē debentē. 100. aureos Francisco, non quidē animo nocendi Francisco sed solum animo vindicandi se de Ioanne, non tenetur in hoc casu Petrus restituere Francisco illos. 100. aureos, vt vidimus q. 62. art. 2. quia per accidens fuit subsequutum illud damnum Francisci: sed illa pœna non est debita fisco ex iustitia per se, quia lex imponendo illam pœnam, solū intendit punitionē rei per se, non commodū, nec vtilitatē fisci vel actoris, hoc enim est per accidens, ergo testis iste cum non priuet fiscū vel actorem pecunia ipsis per se debita, non tenetur restituere illis talem pænā. Denique cum edictū generale non minorē vim habeat, quā præceptū particulare, quo aliquis vocatur a iudice ad testificandum, si hic testis, de quo agimus, teneretur ad restituendā pęnam pecuniariā, ad quam fuisset dānatus reus, quotquot pro posito a superiori ædicto generali non testificarentur quæ vere sciunt, tenerentur ad restituendas pænas, ad quas fuissent damnati, quicunque ipsis testimonium ferentibus fuissent reuera a iudice condemnati, at nullus est Theologorum qui illud hactenus docuerit, neque est in vsu etiam apud viros timoratos.

Argum. in oppositum facile diluuntur si obseruemus primo quod diximus propriū esse pœnæ, vt reuera & actu non obliget nisi adueniente condēnatione. Secundo, quantum intersit inter ea ad que tenemur ex offitio, maxime accepto aliquo stipendio, & ea ad quæ non tenemur ex officio, nā quando tenemur ex officio eo ipso tenemur ex iustitia cōmutatiua, quicquid sit de iure fratris cōtra vero quando nō tenemur ex officio, nec tenemur ex iustitia, nisi alias fratri illa aliquo iure debeamus.

Ex his dico ad primum argumētum, falso illud niti fundamento, nā vt vidimus reus non tenetur ad luendā pænam, nisi actu iam ad illā condemnatus a iudice. Ad secundum dico, in illo casu pecuniā illā esse debitā suo dño simpliciter, & per se, & ex natura rei, etiā si nulla accedat iudicis condēnatio, in hoc autē casu, pęna ista non est simpliciter debita, sed adueniēte iudicis condēnatione, Vnde in ciuilibus testis iste nocuit actori in re sua actu & reuera, incriminalibus vero pæna ilia non est fisci, nec actoris ante condemnationem rei, qua ratione manet etiam soluta confirmatio illius secundi argumenti. Ad tertium respondeo, eleemosynam illam per se esse bonum pauperis, quia diues per se illam conferre instituebat, at in hoc casu (vt diximus) pæna ista non est per se bonum aliquod fisci, sed per accidens, cum lex per se tantū instituat in illa pæna punitionem rei, non vtilitatē fisci.

Ad quartum dico, iudices & ministros teneri ex officio, & accepto stipendio ad ferendas sententias, & exequendas, & consequenter ex iustitia commutatiua, & ideo merito obligari ad restituendam pœnam, quam culpa eorum non luit reus, testis vero non tenetur ex officio, nec accepto pretio, vnde sufficit, propter ius quod habet pars illa in testimonium ipsius, restituat illi damna quæ recepit in expensis, & debitis, ad pænam tamen quam debebat soluere reus (cum illa nullius adhuc actu sit) nō tenetur, donec aduenerit iudicis sentētia, sicut nec reus.

ARTICVLVS II.

An Testimonium duorum vel trium testium sufficiat in iudicio?

OBseruemus ex Aristot. 1. Ethic. non esse disciplinati animi, eandē probationē in omnibus reb⁹ querere: maior enim & certior exigitur in scientijs Mathematicis, & Naturalibus, quam in Moralibus. Vnde in actionibus humanis, quæ circa res contingentes versantur, ea tantum probatio exigenda est, quæ iudicio prudentum censetur sufficere, & quæ communiter solet continere veritatem, licet aliquando ab ea deficiat. Ex quo sequitur, iure naturæ esse quidem diffinitum numerum testium circa minimum, vt vnus non sufficiat, maxime in rebus grauibus. Primo, quia vnus facile potest corrumpi, præcibus, pecunia, vel metu. Secundo, quia si vnus tantum affirmat, cum sit alter qui neget, nempe reus, credendum est potius reo quā testi, quia reus est in possessione sui honoris, famæ, vel bonorū, quæ ab ipso exiguntur, a qua possessione vult testis illum eijcere & perturbare: estque melior semper & potior ratio posedentis. Non tamen est diffinitus numerus testium circa maximum, sed hoc relinquit ius naturæ prudentiæ Principū & Gubernatorū, pro qualitate causæ, & personarum: cum probatio quæ exigitur in iudicio, versetur circa actus humanos, in quibus non potest dari vnica regula certitudinis, sed quæ in quaq; causa regulariter & communiter solet attingere veritatem, & raro ab ea deficere.

Obseruemus secūdo, testes varijs modis posse se habere, nā aliquando conueniunt in eodē facto, dicunturq; contestes, aliquando

vero nō conueniūt in facto, sed vnusquisq; testificatur suum priuatū factū, diuersum a facto quod testificatur alter, qui dicuntur testes singulares. Rursum testes possunt esse discordes in circunstantijs leuibus, & quæ prudenter non mutant factum, & quibus communiter non attendunt homines, vt si vnus dicat Petrum percusisse Ioannem in domo picta, alter dicat in domo illa se nullam vidisse picturam: vel in circunstantijs præcipuis, & quæ prudentum iudicio communiter variant factum, vt si vnus dicat se vidisse Petrum percussisse Ioannem domi, alter dicat se illud vidisse in platea: vnus dicat se vidisse illum percusum gladio, alter vero fuste: hi necessario dicident in facto, quia huiusmodi circunstantiæ non possunt conuenire eidem facto: Dico vidisse, Quia si vnus testificetur ex vissu & certa scientia, alter ex auditu & fama, possunt hi conuenire in facto, & disidere in aliqua circunstantia, sed eo ipso talis testis ex auditu incertus est, & exiguæ fidei. Potest etiam aliquis testis sibi ipsi repugnare, Si quidem testificetur ex vissu & certa scientia, & sibi repugnet eo ipso censendus est mentiri, si ex auditu potest quidem sibi repugnare absque mendacio, propter ea quæ a varijs audiuit, sed eo ipso nullius quoque aut exiguæ est fidei. Hic solum est sermo de his qui certam vel aliquam fidem faciunt in iudicio, nem- vel occulatis, vel his qui audierunt a viris fide dignis certo & distincte illud asserētib⁹.

Obseruemus tertio in iure diuino Veteris Legis duorum vel trium testium dictum sufficere in quouis iudicio, iuxta illud Deu. 17. *In ore duorum vel trium peribit qui interficietur.* Et cap. 19. *In ore duorum vel trium stabit omne verbum.* Sed cum hæc lex esset iudicialis, pertinens ad illum populum, absoluta est in morte Christi, nec eam reualidauit quādo illā citat Math. 18. & Ioan. 8. neque. D. Pau. qui eandem citat. 1. cor. 13. sed tantum referunt legem, quæ apud iudæos obseruabatur, nilominus cū illa lex esset iudicialis, & pertinens ad gubernationem, & lata a Deo, qui populo illi non malā, sed optimā proposuit gubernationē, insinuat aperte, esse maxime consonū rectæ rationi, & optimæ gubernationi, vt duobus vel tribus testibus probatio iuridica contineatur: sicque Principes & Prelati Ecclesiæ in suis iudicijs procedāt ad instar illius legis. Sit prima cōc.

Duorum vel trium, qui sint fide digni, testimoniū regulariter & cōmuniter sufficit in iudicio

Probatur. Iudicia versātur circa actiones humanas

manas & morales, in quibus ex prima obseruatione non requiritur probatio demonstratiua, sed ea quæ communiter & iudicio prudentum solet attingere veritatem, & raro ab illa deficit: quæ vero duo vel tres homines concorditer affirmant, maxime sub iuramento, solent communiter vera esse, & a prudentibus talia iudicari, ergo. Dico communiter, quia accidere aliquando potest, vt duo vel tres falsum testimonium dicant, vt in iudicio, quo fuit condẽnatus innocens Naboth. 3. Reg. 21. Sed hoc raro accidit, & in iudicijs ac legibus id tantum respiciendum est, quod accidit vt plurimum, alioquin neque testimonium multorum sufficeret, cum possit etiã multitudo mentiri, vt accidit in iudicio Christi coram Pilato: propter quod dicitur iudici, Exod. 22. *Ne sequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio multorum acquiesces sententiæ, vt a vero devies.*

Probatur secundo eadem conclu. Iuxta rectam rationem credendum est potius multis, quam vno, multitudo tribus comprehenditur, vt principio, medio, & fine, vt in linea, lõgitudine, latitudine, & crassitie vt in corpore, vnde Arist. 1. de cœlo dixit, corpus vocari totum & perfectum, quia continet tres dimensiones, vbi autem sunt duo testes cum actore efficiunt tres assertores, vbi vero tres testes multo perfectius.

Tertio, Hæc conclu. non est de iure diuino, sed illi maxime cõsona & optimæ gubernationi, vt cõstat ex tertia obseruatione cui congruit illud Eccles. 4. *Finiculus triplex difficile rumpitur.* Et D. Aug. in illud Ioan. 8. vbi Christus ait: *In ore duorum vel trium* habet. *In hoc testium numero est trinitas secundum mysterium, in qua est perpetua firmitas veritatis.* Hæc est diffinita in vtroque iure .2.q.5. can. Quod vero. Extra. De testibus. cap. In omni negotio. ff. de testibus. l. Vbi numerus, imo est recepta iam iure gentium apud omnes nationes. Vnde D. Ioan. prima canonica cap. 5. vt ostenderet gentibus, & Græcis, quibus scribebat, certitudinẽ Euangelij, quod prædicabat, vtitur hac ratione: *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus: Et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis.*

Secunda conclusio.

Testes quos dicimus sufficere in iudicio, debent esse contestes, & nõ singulares testes.

Patet. Cum iudicia sint de actionibus humanis particularibus, & in indiuiduo, testes

singulares circa diuersos actus, in ordine ad vnumquemque actum, non sunt nisi vnus testis, at vnus testis non sufficit in iudicio, ergo neque singularis. Tertia conclus.

Si totidem vel æquales testes ex vtraque parte producantur, cæteris paribus fauendũ est reo.

Patet, quia tũc iura sunt æqualia, vbi vero iura sunt æqualia, potior est ratio possidentis, reus autem est in possessione suæ vitæ vel famæ, vel bonorum. Quarta conclu.

Vbi testes discordant circa circumstantias leues, & quæ non mutant factum, eandem vim habent quam contestes, vbi autem dissident circa circumstantias graues & mutantes factum, non habent vim, nisi sicut testes singulares.

Patet vtraque pars ex secunda obseruatione, Quia vbi ita discordant, non variatur factum, sed idem factum testantur, Imo illa variatio ex D. Chrisos. & Aug. in opusculo de concordia Euangelistarum, est quædam confirmatio veritatis, quia si omnino conueniant, & in leuissimis, videbuntur consulto & ex muta conspiratione testificari. Similiter vbi discordant in præcipuis, cum etiam discordent in facto, vnusquisque est velut testis singularis sui facti. Vltima conclusio.

Si tam testes actoris quam testes rei inter se discordent, tunc prudentia iudicis expendendum est, cui faueant plures & digniores, & quæ causa tractetur: nam vbi plures sunt ex vna parte, vel digniores, in eam inclinandum est, maxime si agatur de libertate alicuius,

Circa hunc articulũ offerunt se hę quæst.

Controuersia 1.

AN ALIQVANDO VNIVS *Testimonium sufficiat.*

Ratio dubitandi est, quia in Religionibus puniuntur aliquãdo delinquentes vel vnius testimonio: Similiter furantes vuas vel vectigalia puniuntur solo custodis testimonio, Tum etiam. l. Omnium. Cod. De testamentis. solius Imperatoris testimoninm, & consequenter solius Pontificis, vel Regis, aut Cardinalis, vel alicuiꝰ viri magnæ eximięq; autoritatis iudicatur sufficere in iudicio.

Sit prima conclusio.

Quando in iudicio non agitur de condemnatione alicuius, nec fertur sententia in præiudicium tertij, sufficit aliquando vnus testis dignus fide,

Verbi gratia, Si dubitetur, an paruulus qui est sublatus a cura parẽtum sit baptizatus, si vnicus testis dignus fide asserat illum esse

esse baptizatum, vel quia vidit, vel quia certo & aperte audiuit a viris fide dignis, sufficit iste testis, vt est diffinitum a Leone primo, Epist. 35. Et habetur can. Cum itaque. De consecratione, distin. 4. & a Gregorio quarto, can. Paruulos. Eadem distin. Et ratio est, quia *Quilibet est præsumendus bonus & verax, quamdiu non probatur malus & fallax*, alias periret fides humana, si in his casibus non crederetur illi qui prudenter iudicaretur probus & verax.

Secunda conclusio.

In causis leuibus, etsi agatur de condemnatione alicuius, sufficit testimonium vnius fide digni, maxime vbi ita apparet expedire bonæ gubernationi.

Ita habet vsus omnium iudicum. Damnant enim scindentes ligna in nemore alieno, vel rapientes vuas solo testimonio custodis, aliter non possent ista esse tuta. Eadem ratione in causis grauioribus modo nō agatur de vltimo supplicio, sufficit vnicus testis eximiæ autoritatis, vt Imperator, Papa, vel Cardinalis, quia recta ratio dictat, vt dicto personæ adeo eximiæ, non habeatur minor fides, quam dicto duorum vel triū e media plebe. Tertia conclusio.

In iudicijs in quibus agitur de supplicio vltimo, exiguntur necessario duo vel tres testes, oculati, contestes, & omni exceptione maiores.

Hanc probant argumenta primæ conclusionis D. Thom. Et est lege sancitum: vnde nec solius Imperatoris, vel Papæ in hac parte testimonium sufficeret, nisi vel ad grauiter torquendum reum, vel ad aliam pœnam mitiorem, non tamen ad plectendum capite, licet dictum istorum æquetur, & superet dictum duorū vel trium e media plebe: Quia ad vltimum supplicium ita exigunt ipsæmet leges sequutæ ius diuinum antiquū, (in quibus non possunt Imperator vel Rex dispensare, quia esset in damnum tertij) vt nemo condemnetur, nisi existat iste numerus testium. Vltima conclus.

In Religionibus sufficit vnicus testis, vel singulares testes ad puniendum frangentem ceremonias Religionis, vel committentem aliquod peccatum mortale, ex his quæ non afferunt secum infamiā, & grauem punitionem.

Quia in Religione, vt bene obseruant hic Caietan. & Soto, vbi maior puritas vitæ exigitur, & vbi potissimum salus spiritualis subditi desideratur, cum minori strepitu, & figura iudicij procedendum est, nec exigitur in huiusmodi delictis adeo iudicialis probatio sicut inter seculares: At in grauioribus delictis, & afferētibus secum grauem infamiam & pœnam, etiam si non vltimum supplicium, nō sufficit vnus testis neque multi singulares, quicquid in hac parte dicat Caiet. quia Iure Pontificio cui Religiones subiectæ sunt, statuitur ne quis in grauioribus condemnetur, nisi aut conuictus, aut confessus, vt habetur can. Nos in quemquam. 2q. 1. conuictus autem nullus dicitur, nisi ad minus per duos testes contestes. Imò & iure naturæ, vbi non est nisi vnus testis, quando reus negat non est condemnandus, cum debeant in his esse probationes luce meridiana clariores, sicut & inter seculares. Vnde quod ait Caiet. Religiosum qui ab vno testificatur de vno furto, ab alio teste de alio, &c. posse puniri vt furem, non est admittendum, sed tantum, posse contra illum inquiri, & per aliquam torturam religiosam, vt optime docet Soto. Regula autem optima est in his, seruare statuta propriæ Religionis, maxime si sunt aprobata & benedicta a summo Pontifice.

Controuersia II.

AN ALIQVANDO REQVIrantur in iudicio plures testes quam duo vel tres.

Ratio dubitandi est, quia cap. Presul, B. Siluester vt habetur 2. q. 5. decernit, vt presul id est Episcopus Cardinalis non iudicetur, nec cōdemnetur nisi existant. 72. testes. Presbiter Cardinalis. 44. Diaconus Cardinalis. 28. alij clerici vrbis Romę non nisi cum. 7. Tum etiam. l. Hac concultissima Cod. de testamentis, & Institituta. Eodem titulo. §. Sicut paulatim. Et lib. partitio partit. 9. ti. 1. l. 1. & 2. & lib. 5. ordin. regal. tit. 2. l. 1. Et. l. 3. Tauri: requiruntur in quibusdam testamentis vt supra vidimus. 7. testes vt in nuncupatiuis, in alijs. 5.

Præterea nullo iure constat debere esse. 2. vel. 3. testes: Nō iure naturali, quia ita nō posset lex humana requirere in istis personis vel testamentis plures, Nec diuino, quia illud diuinum Deuth. iam est abolitum, cum esset iudiciale: Nec humano, quia humanū tam ciuile quam Ecclesiasticū requirunt plures, vt cōstat ex istis textibus adductis, possetq; statuere vt requirantur. 8. vel. 10. sicut iure ciuili cautum est in regno Lusitaniæ, ne quis capitis condemnetur, nisi ex consensu regis.

Obser-

Obseruemus bifariam esse aliquid de iure naturæ, vel positiue, nempe id ad quod prosequendum vel fugiendum inclinat natura, vt venerari parentes, non furari: aliud vero negatiue, illud scilicet, quod natura non prohibet, vt habere omnia in communi.

Obseruemus secundo, vt constat ex dictis initio huius articuli, iure diuino positiuo nil modo esse determinatum circa numerum testium, etiam si oppositum doceat Hostien. Abbas & alij quos refert Couarru. in cap. Cum esses. De testamentis. num. 2. quia loca illa Deut. & Euangelij, ac B. Paul. vt explicatum est, non proponunt illud in Euãgelio tamquam de iure diuino, sed solũ referunt, quæ leguntur in Veteri Testamẽto. Et in lege Euangelica nulla alia præcepta continentur, præter ea quæ pertinent ad fidem, & Sacramenta, nisi sola naturalia. Quãuis sit maxime conformis iuri naturali, & rectę rationi iste numerus testium, binarius vel ternarius. Sit prima conclu.

Loquendo de iure naturæ positiue, determinatus est numerus testium quo ad minimum in causis grauioribus, nempe vt non sufficiat vnicus testis, non est autem determinatus quo ad maximũ, id est, debeant ne esse tres, vel quatuor, vel plures.

Probatur prior pars, quia, vt vidimus, vnicus testis in re grauiori non debet habere maiorem fidem, quam reus, vnus enim comparatus cum vno æquales sunt, imo cæteris paribus fauendum est reo, & potior est ratio ipsius, cum sit in possesione suę vitę, honoris, & bonorũ quam alterius. Quo circa non potest fieri ex beneplacito hominũ, vt vnus testis sufficiat, maxime vbi agitur de capite, etiam si ille vnicus sit vir maximę autoritatis.

Probatur altera pars non esse a iure naturæ determinatum numerum, ita vt ius naturæ determinauerit sic sufficere duos vel tres vt non requirantur aliquando plures, vel ita requiri plures vt non sufficiant aliquando duo vel tres, Probatur: Quia licet (vt vidimus prima conclusione huius articuli) in iudicijs humanis non requiratur probatio demonstratiua, qualis in scientijs, sed ea quæ prudentum iudicio communiter attingit veritatẽ, & raro ab ea deficit, qualis est. 2. vel 3. testiũ, attamẽ, quia hominũ malitia tanta est, vt aliquãdo duo vel tres posint cõuenire ad falsum testimoniũ dicẽdũ, vel ex cupiditate, vel ex odio, merito vel circa illas personas, quæ huiusmodi odia frequẽtius pati possunt, vel propter grauitatem materiæ, potuit lex humana statuere, vt aliquando plures & multi testes exigantur: Quod non est contra ius naturæ, cum illa certum numerum non præscribat: sicut iure naturæ puniendus est latro, at qua pœna, hoc ius naturæ non taxauit, sed gubernatorum prudentiæ reliquit pro varietate delictorum, locorum, & personarum. Secunda conclusio.

Merito in causis fidei propter grauitatem materiæ requiruntur plures testes quam duo, vel tres. Similiter in testamentis: quia non existit defunctus, qui posit respondere, ac explicare quid ipse voluerit: Et eodem modo in causis Episcoporum, Cardinalium, & similium.

Primo propter excellentiam personarum. Iudicandi enim hi sunt tantæ sanctitatis & meriti, vt vnicuique ipsorum potius credendum sit, quam tribus vel quatuor testibus. Secundo, quia cum isti alios iudicent & puniant, incurrantque sæpe odia subditorum, non est facile subditis contra ipsos credendum, sed exigitur dictũ multorum testium. Tertio, quia ex eorum condemnatione & infamia sequitur magnum damnum ipsorum statui & dignitati, imo toti Ecclesiæ, & ita ad eos condemnandos magno pondere testium opus esse dictat recta ratio.

Obijcere aliquis hic posset cap. illud. Cum esses. De testamẽtis, vbi Alexan. 3. ait repugnare diuinæ legi, vt requirãtur plures quam duo vel tres testes. Sed explicatio isti9 cap. & solutio huius argumenti, & variæ expositiones quæ a Doctoribusr afferuntur, copiose habentur supra in disputatione de Dominio. q. 5. ar. 2.

Offerebat quoque se hic agere de testibus, quorum dicta per torturam extorquentur, sed de hac quæst. copiose quæst. præcedenti, artic. 2.

ARTICVLVS III.

An licite repellantur aliqui sine culpa a ferendo testimonio.

Can. A seruis. 2. q. 1. repelluntur serui a ferendo testimonio. & can. Si testes. 2. quæst. 2. repelluntur multi, vt pueri, amentes, infideles, peccatores publici, & infames, & in iure ciuili repelluntur in multis causis, propinqui, domestici, & mulieres, in alijs admittũtur, sed in maiori numero, de quo cõsulẽdi sũt iuristæ. Repellũtur aũt aliqui ex his ob suam

ob suam culpam, vt publici peccatores & infames, alij sine culpa vt pueri, propinqui, domestici: harum legum causam reddit hoc articulo D. Tho. Sit ergo conclusio.

Merito quidam ex sua culpa, alij vero sine vlla culpa repelluntur a ferendo testimonio.

Probatur, Cũ testes non habeãt in iudicio certam & infallibilẽ veritatẽ, sed probabilem iudicio prudenti, quidquid prudenti etiam iudicio repugnat isti probabilitati, & facit testem suspectum, reddit merito testimonium illius minus efficax, & indignum fide in iudicio, at prudenti iudicio debẽt esse suspecti ob suam culpam infideles, infames, & peccatores publici, vt ebrij, vsurarij, concubinarij, symoniatici, assasini, mendaces in iudicio, & similes. Debent quoque esse suspecti propter defectum rationis pueri & amentes, ob facilitatem sexus vt mulieres, ob affectum vel odij vt inimici, vel amoris vt propinqui, & domestici, demum propter vilem conditionem, nempe vel ob subiectionem vt serui, vel indigentiam vt pauperes, qui egestate vrgente facile possunt corrumpi pecunia. Circa hunc articulum est dubium.

Controuersia I.

AN LICEAT REIS OBIICERE *testibus quæcumque crimina ad refellẽda illorum testimonia.*

SIT prima conclusio.

Nunquam licet obijcere testibus, quacumque ratione testimonium tulerint, siue verum, siue falsum, siue seruato ordine iuris, siue contra, falsa crimina.

Quia non licet facere mala propter bonũ finem, obijcere autem falsum crimen mendacium est, & adeo intrinsece malum, vt nullo modo liceat. Ad sequentes conclusiones obseruemus testem tribus modis posse se habere, nam aut protulit falsum, aut verum. Rursum verum illud, aut protulit seruato ordine iuris, aut cõtra. Sit secũda cõcl.

Testi falso licet obijcere crimina vera, quæ eneruent ipsius testimonium, siue illa publica sint, siue occulta.

Probatur, licet innocenti defendere se ab inuasore per media ordinata, & sibi concessa a iure: sed in hoc casu iste reus est innocens, testis falsus habet se vt inuasor, cui obijcere verum crimen, quod eneruet eius dictum, est medium concessum a iure, ergo licet. Et confirmatur, quia vtens iure suo maxime in suam defensionem, non peccat, in hoc autem casu reus ille vtitur iure suo,

cum hoc ipsi per leges liceat, & in sui defensionem.

Hæc conclusio habet verum siue testis testificetur falsum ex malitia, siue ex ignorantia inuincibili, quia innocenti licet se defendere, etiam si agressor inuadat illum ex ignorantia inuincibili. Dixi crimina quæ possint illius testis dictum eneruare. Requiruntur enim tres conditiones, vt reus possit obijcere crimina occulta testi, Prima, vt ea tãtum obijciat, quæ faciunt ad eneruandum illius dictum, nam alia impertinentia non sunt media per se ordinata. Secũda vt sit mediũ hoc necessarium, id est vt non possit alia via commodius se defendere, quia si potest alia via, non est quod reuelet occulta testis crimina, quę nõ nocent illi, sine vlla necessitate, non enim concedit recta ratio, vt iure suo vtatur aliquis cum damno alterius, nisi quando necessitas vrget. Tertia vt comparetur damnum quod imminet reo, cum damno quod imminet testi ex obiectione criminis, quia si damnum testis sit graue, vt vitæ vel famæ, damnum vero rei leue, tunc non licet cum graui damno testis & exiguo rei obijcere illi crimen occultum.

Tertia conclusio.

Licet etiam reo quando testis verum quidem dicit, non tamen seruato ordine iuris, obijcere illi vera crimina occulta.

Patet sicut præcedens conclusio, imo potest etiam in hoc casu affirmare testem illũ mentiri, quia vt constat ex quęstione. 62. ar. 2. controu. 15. omne opus iniquum est mendacium & falsum practicum: testis autem asserens aliquid contra ordinem iuris, exercet opus iniquuum & malum. Et confirmatur, Cum verum occultum perinde se habet in iudicio & foro exteriori, sicut si non esset, cum reuelari non possit, testis reuelans aliquid contra ordinem iuris, asserit quod in ordine ad iudicium & in foro exteriori non est, qui autem dicit id quod non est, mentitur, ergo reus potest asserere illum testem mentiri, subintelligendo in foro exteriori.

Quarta conclusio.

Potest quoque reus, et si testis verum dicat, & secundum ordinem iuris, obijcere illi testi defectus, & vera crimina occulta, quæ a iure reddunt dictum illius infirmum, & inefficax, modo illa probari possint in iudicio, seruatis illis conditionibus positis.

Primo, quia obijciens crimina, quæ a iure eneruant dictum illius cum illis conditionibus, vtitur iure suo in propriam defensionem, & cũ necessitate, qui vero vtitur iure

suo

suo nulli facit iniuriam. Secundo, testis iste etiam interrogatus a iudice si sciat imminere sibi tale damnum, & infamiam, non tenetur testificari, nisi solum ob bonum commune, si ergo testificatur, voluntarie testificatur, & imputetur ei tale damnum, & non reo qui defendit se per media ordinata, & sibi a iure concesa.

Tertio, quando iudex procedit via inquisitionis, propter infamiam qua reus laborat, si infamia illa a maleuolis vel maledicis orta sit, potest omnium consensu reus obijcere infamiam illam esse ortam a talibus personis, etiam si illa maleuolentia vel maledicentia illorum sit paucis cognita: ergo similiter quando procedicur via accusationis, vel testificationis, poterit reus obijcere illud testimonium esse a viris criminosis & defectuosis in iure.

Quarto si in isto casu interrogetur a iudice reus, potest non respondere, quia probatio illa cui in hoc casu nititur iudex ad interrogandum, nō est sufficienter iuridica, cum non sit per testes omni exceptione maiores, sed per eos quos a iure licet repellere; ergo potest similiter aperire defectus illorum, ob quos in iure repelluntur, etsi sint occulti, maxime cum in iudicio defectus isti eo ipso quo iuridice probari possunt, non sunt occulti. Consequentia patet, quia si taceat iste iudicabitur suspectus de illo crimine, & patietur, vel tormenta, vel alia dāna, ad quod non tenetur, sed potest vitare illam suspicionem, quantum valebit. Antecedens autem probatur, quia reus interrogatus via accusationis non tenetur respondere, nisi illa accusatio sit vere legitima iuridice, & non solum ex præsumptione iuris, in hoc autē casu accusatio ista non est vere iuridica & legitima, sed ex sola præsumptione iuris, quia arbitratnr iudex testes illos idoneos esse, & legitimos, & omni exceptione maiores, cū tales non sint, poterit ergo reus obijcere crimina illa, quæ sunt defectus a iure, & probare accusationem non esse vere legitimā.

Quod si dicas hac via arcerentur homines a ferendis testimonijs, quod cedit in detrimentum iudicij & Reip. numquam enim terminarentur lites, Respondeo non esse incommodum, vt testes criminosi arceantur a iudice, aliter leges ipsæ culpandæ essent, quæ hoc ius tribuunt reis.

Intelligendæ sunt istæ conclusiones per se, ita vt obijciens testem id faciat, non ex odio, vel vindicta, sed in suam tantum tutellam & defensionem, sicut ille qui vim inuasoris per vim repellit, non potest illud nisi ad suam tantum tutellam. Vltima conclu.

Quando crimina & defectus, propter quæ aliquis est a iure inhabilis ad ferendū testimonium, sunt publica & notoria omnibus, non potest iudex illorum testimonium admittere vllo modo, etiam si non repellantur a reo. Quando vero sunt occulta, potest & debet illos admittere, nec tenetur eos interrogare an habeant tales defectus? donec a reo illis obijciantur.

Prior pars patet, quia iudex est custos iustitiæ & exsequutor legis, vbi autem defectus publici sunt, iustitia ipsa & lex illos repellit, eo ipso quo tales defect⁹ notorij sūt, etiā si a reo nō repellantur. Probatur altera pars quia ostēdere & obijcere defectus occultos, pertinet ad defensionē rei, iudex autem non est aduocatus vel defensor rei, sed iudex & medius inter actorem & reum.

Grauior dubitatio est.

Controuersia II.

AN IMPONERE ET OBIICERE *testi falso aliquod crimen falsum, sit peccatum contra iustitiam, quando reus nequit alia via se tueri?*

NOnnulli ex recentioribus Thomistis iudicant, ratione quidem violati iuramenti accidere posse, vt sit peccatum mort. contra religionem talis obiectio criminis falsi, secluso autem iuramento volunt non esse peccatum contra iustitiam, neque obligare ad aliquā restitutionē famæ, vel alicuius damni: imo nec absolute, & per se loquendo esse mortale contra charitatem, sed veniale tantum. Quod probant, primo ex D. Thom. Qui artic. sequen. conc. 2. ait: *Testem falsum in iudicio quod nō est verum & legitimū iudiciū, nec seruat ordinem iuris, non peccare cōtra iustitiam, quando fert testimoniū in defensionem rei.* quia huiusmodi testis non infert iniuriam alteri, sed solum agit, ne hic in cuius defensionē testificatur, iniuriam recipiat ab alio. Ergo similiter, cum iudicium quod nititur dicto falsi testis, nō sit verū & legitimū iudiciū simpliciter & reuera, sed solum secundū presumptionem iuris, nec reus in hoc casu de quo agimus intendat obiectione illa falsi criminis inferre iniuriam testi falso: sed solum se tueri, ac liberare ab iniuria quam ab illo recipit, non peccabit contra iustitiam.

Secundo, Quando reus interrogatus in iudicio de crimine vero, sed contra ordinem

iuris: respondet non feci, sed mentitur testis, quamuis sit controuersum, an reus ita respondens mentiatur, certum tamen est, in ista responsione illum non peccare contra iustitiam, etiã si sequatur infamia accusatoris vel testis, quia iniquum iudicium non obligat ex iustitia ad dicendam veritatem, ergo similiter in nostro casu, quando testis falsum protulit contra reum, non peccabit reus contra iustitiam, obijciendo & imponendo illi aliquod falsum crimen, quo se defendat. Probo consequentiam, quia maiorem iniuriam infert reo, qui falsum testimonium profert contra illum, quam qui reuelat occultum crimen ipsius contra ordinem iuris. Quod si dixeris, quando testis qui testificatus est contra ordinem iuris, dicitur a reo mentiri, reus vere illud dicit, quia testis ille exercet opus iniquum, & mendacium practicum, iuxta ea quę superius diximus: at quando imponitur testi falsum crimen, falsum est quod de illo asserit reus. Hoc nõ tollit vim argumenti propositi. Vis enim argum. huius non sumitur ex eo quod testis dixerit falsum practicum, & ideo reus vere affirmet illum mentiri, sed ex eo quod reus etiam si falso dicat testem illum mentiri, & peccet, non tamen contra iustitiam, quia quotiescumque proceditur contra ipsum, contra ordinem iuris, non tenerur aperire veritatem. Ergo similiter nõ peccabit cõtra iustitiã, si obijciat illi falsum crimẽ, in iudicio, quod non est verũ iudicium, & in quo procedit iudex ex sola præsumptione iuris, propter dictum falsi testis.

Tertio, quia istud mendacium non est perniciosum ordinatur enim ad duo bona, primum vt iudex faciat iustum iudicium secundum se, qui alias faceret iniustum, si dictũ illius falsi testis haberet vim, secundum, vt se defendat a calumnia falsi testis, quæ duo intendit per se iste reus, & ita est mendacium officiosum & non perniciosum, quatenus profertur in iudicio, & per consequens non est contra iustitiam, quamuis vt mendacium cum infamia proximi sit perniciosum & contra charitatem.

Quarto iste falsus obiector nec facit contra iustitiam debitam in iudicio, nec contra iustitiam debitam testi, ergo nullo modo facit contra iustitiam, Primum probatur ex D. Tho. ar. sequenti ad. 2. vbi ait. *Iniustum iudiciũ nõ est iudicium simpliciter.* At Iudiciũ quod innititur falso testi iniustũ est, nõ enim est iustũ nisi secundũ præsumptionem iuris tantũ, ergo non facit cõrra iustitiã debitam in iudicio, Nec contra iustitiam debitam testi, quia licet repellere vnam contumeliam per aliam, quando est necessaria ad illam priorem pellendam, vt si quis dicat alteri esse latronem, potest hic respondere illi mentiris, & probare signis ac argumentis illum esse mẽdacem, vt ea via eneruet fidem quam audientes possent illi adhibere: simileque erit in nostro casu. Et confirmatur ex D. Thom. qui in eadem solutione ait: *Mendacium in iudicio solum esse peccatum mortale, quando violatur iuramentum.*

Quinto, illa obiectio criminis falsi, licet prima fronte videatur iniuria, tamen reuera non est iniuria, sed defensio vel curatio plagæ & iniuriæ illatæ per falsum testem, ergo non est peccatum contra iustitiam. Probatur antecedens, quia si non est defensio, vel erit aggressio vel repercussio, at non est aggressio, quia hic nil dicebat testi falso, sed testis falsus est ipsum aggressus: nec repercussio, quia plaga illa quã testis falsus infert huic illi falso testimonio, nõ est cõpleta, nisi adueniente sententia, ante illam vero, falsus testis quantum in ipso est, inique instat, & perseuerat illa iniuria. Vnde quãdo reus ante sententiam iudicis obijcit falso testi falsum crimen, non est repercutio, sed defensio sui, vel curatio suę plagæ, ne compleatur per iudicis sententiam. Fatẽtur quidem hoc medium aliquid habere veneni, sed nil mirum, quod lacessitus sic agat, & vnum venenũ altero nitatur a se repellere.

Denique habet vnusquisque ius repellendi iniuriam sibi illatam in iudicio, obijciendo testi crimen occultum, etsi ex illo sequatur testi infamia, ergo obijcere falsum crimen ad illud repellendum non est contra iustitiam. Probatur consequentia, quia hic secundus modus refellendi iniuriam quam infert falsus testis, solum addit supra priorem, mendacium, quod non est contra iustitiã, sed contra veritatem tantum.

Antiquiores vero discipuli. D. Tho. ac nonnulli etiam ex recentioribus ita de hac quæstione sentiunt, vt doceant primo, plurimũ differre, affirmare de teste falso vel inique procedente illũ mẽtiri, vel imponere illi aliquod crimen falsum, quo illius fama & honor grauiter lædatur. Nam prius illud vere asseritur a reo, cum testis falsus aperte mentiatur, testis quoque reuelans occultum contra ordinem iuris, & si verum dixerit a parte rei, commisit tamen opus iniquum & consequenter falsum practicum. Imponere autem illi aliquod aliud crimen, quo falso

lædatur

lędatur ipsius honor & fama, nullo modo potest excusari à mendacio pernicioso & nociuo, quod omnium consensu peccatũ est mortale contra iustitiam. Cæterum quia reus obijciens testi falsum crimẽ in iudicio peccare potest, & contra iudicium, & contra ipsum testem, docent in hoc casu peccare quidem contra testem, cui falsum imponit, non tamen contra iudicium, quia cum procedat illud ex dictu falsi testis nullum est, Addunt tamẽ autores huius opinionis, istum falsum obiectorẽ non teneri ad restitutionem damni quod infert testi, quando æquale damnum recipit ipse ab illo, sed esse tunc velut quandam compensationem vnius damni pro alio.

Nobis hæc sentẽtia videtur probabilior Sit ergo conclusio.

Qui testi falso aut testificanti contra ordinem iuris imponit & obijcit falsum crimen, vt ab illo sese defendat, non peccat contra iustitiam in ordine ad iudicium, peccat tamen & contra charitatem & contra iustitiam in ordine ad testem.

Probatur prior pars. Si iste peccaret contra iustitiam in ordine ad iudiciũ, certe quia teneretur in illo iudicio verum dicere, & nulli calumniari: at in isto iudicio quod procedit ex dicto falsi vel iniqui testis, ad nil horum tenetur ex vi iudicij, ergo non peccat contra iustitiam in ordine ad iudicium. Maior certa est. Minor patet: quia tale iudicium ex D. Tho. & omnibus DD. est illegitimum, & nullam habens vim, nullãque valens inducere obligationẽ. Quod si dixeris, fit iniuria isti in iudicio, quia forsan testis ex obiectione istius criminis declarabitur à iudice infamis, & inhabilis ad ferendum vmquam testimonium, dico istam iniuriam non fieri iudicio, cum nullam habeat vim, sed testi soli quod nos etiam asserimus.

Secundo, si reus iste mentiretur, aut imponeret aliquid falso illi testi extra iudiciũ, etiam si iudex adesset, reus iste non peccaret contra iudicium, cum illud proferat extra iudicium, sed iudicium iniquum & procedens ex sola pręsumptione iuris, ac ex solo dicto falsi vel iniqui testis, nullũ est, perindeque se habet ac si non esset iudicium, vt docet D. Tho. ar. sequenti ad 2. ergo qui falsum imponit falso vel iniquo testi in tali iudicio, non peccat contra iudicium. Et confirmatur: quia ex D. Tho. qui reuocat aliquem ab iniuria facienda, nullam illi infert iniuriam, reus autem in hoc casu reuocat iudicem a ferenda iniqua sententia contra ipsum ex dicto illius falsi vel iniqui testis, & ita in ordine ad iudicem ipsum, & actum iudicij, nullam committit reus iste iniuriam.

Altera pars probatur, Repercutere percutientem, & inferre plagã pro plaga est peccatum mortale contra iustitiam, nam est vindicare se ipsum autoritate priuata, quod est contra iustitiam vindicatiuam, hic autẽ qui falsum crimen objicit falso testi, in hoc casu habet se reuera velut reddens plagam pro plaga, & repercutiens illum qui se percusit, ergo peccat contra iustitiam. Et confirmatur, quia iste in isto casu per talem obiectionem falsam non se defendit, sed potius offendit testẽ, & est velut aggressor, vnde peccat contra iustitiam, non secus ac si imponeret testi falsum crimen extra iudiciũ. Quod autem hic falsus obiector in hoc casu non se defendat, probo. Omnis defensio debet fieri per medium licitum & ordinatum, hoc autem medium est illicitum, quia mendaciũ est intrinsece malum, & contra virtutem veracitatis: quod vero intrinsece malum est non potest summi tãquam medium ad aliquẽ bonũ finem, *Non enim licet ex D. Pau. facere mala vt inde veniant bona*. Vnde sicut non licet furari ad dandam eleemosynam, nec exercere homicidium & occidere aliquem ex intentione, etiã si fiat ad propriã defensionem, ita neq; licet vti obiectione falsi criminis ad se defendendum, esset enim velut occidere inuasorem sine moderamine inculpatæ tutellæ. Secundo mendaciũ maxime perniciosum in iudicio ex suo genere est peccatum mortale contra iustitiam, & in indiuiduo erit mortale absolute, si res sit grauis, sed in hoc casu ille reus mentitur in iudicio, & cum pernicie, cum imponat crimen illi testi, reddaturque testis ille infamis non solum in illa causa verum etiam in quacunque alia, ergo. Tertio qui falso & inique aliquem infamat, peccat contra iustitiã, & tenetur ad restituendũ, vt constat ex D. Tho. q. 62. ar. 2. ad 2. sed reus in hoc casu infamat testẽ illũ per illud falsum crimen, & inique, probo hanc partem: quia reus habet quidem ius ad negandum delictum, & postulandum vt probetur, non tamen ad imponendum falsum crimen alicui. Ex hac cõclusione sequitur, non solum esse peccatum cõtra iustiam, imponere falso testi falsum crimen, verum etiam detegere verum occultum, impertinens ad causam de qua agitur, quia tunc iniuste quoque infamatur testis ille.

Ad argumenta in oppositum. Ad primũ

 dico

dico D. Tho. loqui ibi de teste falso officiosso, qui ita prodest vni parti, vt alteri nõ noceat, qui vero imponit falsum crimen nocet per illud mendatium perniciossum. Dico etiam docere ibi D. Tho. ex vi iudicij testem illum non peccare contra iustitiã, qua etiam ratione nempe ex vi iudicij, dicimus reũ crimen illud falsum testi obijcientem non peccare contra iustitiam. Ad secundũ respond. in casu antecedentis reum illum non mentiri, in casu vero consequentis mẽtiri, cum falsum imponat. Et ad instantiam dico, posito daremus reum illũ in casu antecedentis mentiri, mendatium illud esse officiossum, et sine iniuria alterius, quia ita positum est in vsu, reos ad se defendendos negare dicta testium & affirmare illos mentiri, vt nec testes propterea iudicent se iniuria affectos, nec alij habeãt illos mendaces. At quoduis aliud crimẽ illis falso imponere, est mendatium pernisiossum, & cum graui dãno & iniuria illorum. Ad tertiũ cõstat mendatium istud pernisiossum esse, vnde nec est debitum mediũ, vt iudex recte iudicet, *Cum non sint facienda mala vt inde veniant bona.* Ad quartum dico, grauem iniuriã inferre testi, & peccare contra iustitiã in ordine ad testem, quia nocet illi cum iniuria, cum sit mendatium pernitiossum: Iudicio vero non infert iniuriam, cum illud iudiciũ sit reuera nullum, quod nos affirmamus. Ad quintum constat ex I. argum. quo probamus nostram sententiam, non esse defensionem, sed velut repercutionem, falsum crimen obijcere testi falso: Ad vltimum dico Habere quidem vnũ quemque ius ad repellendas proprias iniurias, per media licita, falsi vero criminis impositionem, cum sit mendatium perniciossum, nõ esse mediũ licitũ.

ARTICVLVS IIII.

An testimoniũ falsum seper sit peccatũ mortale.

Obseruemos primo, testẽ ex tribus causis posse teneri ad dicendum verum Primo ratione iuramenti, cũ nullius testimoniũ recipiatur in iudicio, nisi præstito iuramẽto. Secũdo ex iustitia, quia tenetur ex ea obedire iudici iusta præcipienti, pertinet autem ad hanc obedientiã, aperire iudici veritatẽ quam nouit, quando iuridice interrogatur. Tertio ex virtute veracitatis.

Obseruemus secundo bifariã posse testẽ mentiri in iudicio, aut formaliter, vt cũ mentitur sciẽs & volens, aut materialiter tantũ, vt quando dicit falsum credens se dicere verum: idq;, vel certo existimãs se verũ dicere, vel dubitans: Rursum quando dubitat, aut præmisit debitã diligentiã, vt reuocaret in memoriã veritatẽ facti, aut illã pretermisit.

Obseruemus vltimo, iudicium & sententiã nullã aliter dici apud Theologos, & Philosophos, aliter apud iurisperitos. Theologi enim quodcũq; iudiciũ iniquũ, in quo proceditur contra iustitiã, vocant nullũ, Iuriste vero, vt docet Gratia. II. q. 3. can. Episcop⁹ triplicẽ faciunt sententiã iniustam, aut propter iniquũ animũ & intentionẽ, vt cũ iudex cõdẽnat verũ reũ, sed ex odio: aut quia non seruatur in ea ordo iuris, sed ita, vt non sit apertũ & perspicuũ: aut ex causa, vocãt autẽ sententiã vel iudiciũ iniustũ ex causa, quando aperte & euidenter deficit in eo ordo iuris, vt si feratur sententia à nõ iudice, vel sine testibus. Iudicium vel sententia iniqua primo modo, est quidẽ iniusta in genere charitatis, iusta tamen in genere iustitiæ, & ita legitima & obligans in vtroque foro. Iudiciũ vero vel sentẽtia iniqua. 2. &. 3. modo est quidem iniusta in genere iustitiæ, & nulla, sed cum hoc discrimine, vt iniusta secundo modo, licet sit vere nulla, attamen quia iniustitia eius non est aperta, non dicitur cõtinere intollerabilẽ errorẽ, qua de causa nec inferior debet in re dubia iudicare de tali sententia sui superioris, sed obedire. De huiusmodi dixit B. Grego. II. q. 3. cã. Sentẽtia. *Sententia pastoris iusta vel iniusta timenda est.* Iniqua vero, tertio modo, cum sit aperte & euidenter iniusta, dicitur continere intollerabilem errorem, Et hæc ita nulla est, vt in nullo foro obliget, nec sit timenda vel obseruanda, nisi vbi immineret periculum scandali. Prima conclu.

Falsum testimonium, quatenus fit præstito iuramento, semper est peccatum mortale.

Patet, Quia est periuriũ, quo infert testis Deo grauẽ iniuriam, adducens ipsum in testẽ mẽdacij. Secunda conclusio.

Falsũ testimoniũ, quatenus fit in iudicio, si iudiciũ illud est iniquũ & iniustum, 2. vel. 3. modo, non est peccatum mortale, sed tantum veniale.

Primo, quia iudiciũ quod reuera iniquũ est in genere iustitię, & nullũ, nõ est iudiciũ, nec obligat ex iustitia ad dicẽdũ verũ ratione iudicij, nec dicẽs falsũ in eo agit cõtra iustitiã debitã iudicio. Secũdo quia tale testimoniũ licet falsũ & malũ, quaten⁹ mẽdaciũ, iuuat tamẽ nilominus iustitiã, & efficit ne iudex iniq; procedat, nec ferat sentẽtiã cõtra ordinem

nem iuris, iuuat etiam partem, illam cui iudex contra ordinem iuris procedens inferebat iniuriam. Quo fit hunc ad nullam teneri restitutionem, per se loquendo: per se in quam, nã per accidens potest fieri vt teneatur, nempe si sit dubius an iudex recte procedat & decipiatur.

Idem dicendum est de tabellione proferente falsam scripturam in fauorẽ eius qui patitur iniuriam in iudicio, peccat quidem mortaliter tabellio iste contra iustitiam legalem, quia non solum tenetur ad vitandã omnem falsitatem ex virtute veracitatis, sicut alij, verum etiam ex officio, & iuramento quod præstitit; quin etiam etsi nullũ præstitisset iuramentum, ex officio quo iniuit pactum cũ Rep. seruandæ fidelitatis in omnibus scripturis. Vnde peccat mortaliter cõtra iustitiam legalem & fidelitatem, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem, quia non peccat contra iustitiam particularẽ alicuius, violatio enim solius iustitiæ legalis non obligat ad restitutionem. Sed dices iudex non solum peccat contra iustitiam legalem, verum etiam contra iustitiam in iudicio debitam, quamuis mentiatur in fauorẽ innocentis, ergo & tabellio quando profert falsam scripturam in fauorem innocentis. Respondeo, disparem esse rationem, quia tabellio tantum est custos fidelis scripturæ, & facti, & sic peccat contra solam fidelitatem, iudex vero est custos iusti iudicij & iuris, & sic peccat contra iustitiam, quam tenetur custodire in iudicio. Tertia conclu.

Falsum testimonium redditũ in iudicio, quod est verum & iustum iudicium, & in quo proceditur seruato ordine iuris, est peccatum mortale ex suo genere.

Quia cum ex iustitia teneatur subditus iudici recte procedenti veritatem aperire, mentiri in iudicio ex suo genere est peccatum contra iustitiam, omne autem peccatũ contra iustitiam ex suo genere mortale est. Ex hac conclu. patet quod supra docuimus contra Caiet. q. 69. ar. 2. Non omne mendacium in iudicio esse mortale, nam aperte habet hic D.Tho. esse mortale ex suo genere, quod autem est mortale ex suo genere, ex leuitate materię potest fieri veniale.

Quarta conclusio.

Falsum testimonium quatenus est contra virtutem veracitatis, non est mortale, sed veniale ex suo genere.

Quia isto modo sumptum solum est mendacium, mendacium vero nisi sit nociuum, non est mortale, cum officiosum & iocosum veniale tantum sit. Quinta conclu.

Testimonium quando materialiter tantum falsum est sed formaliter verum, vt quando testis adhibita debita diligentia & examine memoriæ certo credit se verum dicere, nullo modo est pec.

Patet, quia procedit ab ignorantia inuincibili, & omnino inculpabili, quæ excusat ab omni peccato. Vnde nec tenetur ad aliquam restitutionem damni subsequuti parti, contra quam testificatus est. Ratio est, quia nec tenetur ratione iniustæ acceptionis, cum excusetur ignorantia, nec ratione rei acceptę, quia nil apud se habet, nec factus est in aliquo ditior. Tenetur autem quã primum nouerit se falsum dixisse, retractare se ipsum. Probat & recte Caiet. Quia cessante illa ignorantia incipit iam esse velut iniqua acceptio, vel detentio, & quod antea erat illi inuoluntarium, fit deinde voluntarium. Dices secundum ius non valet illa retratatio testis in iudicio, nisi fiat statim & in continenti, vt habetur cap. Præterea extra De testibus cogẽdis. Dico, in hoc casu, etiã si postea fiat, prodesse multum ad reddendum prius dictum minus firmũ & efficax. Imo ea potest esse causa & tales circunstantiæ, vt iudex secundum suam prudentiam, cui multa relinquuntur in hac parte, possit & aliquando debeat stare secundo dicto et correctioni testis, vt obseruant Glosa & Doctores in illud ca. Præterea. Veluti si vir quem iudex nouit timere Deum, & fide dignum, nec leuem in mutanda sententia, aut corrumpendum aliqua via, affirmaret sub iuramento se ex lapsu memoriæ dixisse falsum, sed re diligentius considerata deprehẽdisse veritatem, & vrgente conscientia accedere ad eam explicandam, & retractandum prius dictum. Quod si iudex noluerit credere, manet testis ille sufficienter excusatus & liber, quia fecit quod debuit: Sunt autem hæc intelligenda quando testis ex tali retractatione nõ incurrit dãnũ notabile, iuxta ea quæ diximus ar.1. huius quæstionis controuer. 3. Quia huiusmodi testis nõ tenetur retractare se ipsum ex iustitia; cum nullam in priori dicto commiserit iniustitiam, sed ex sola charitate qua debet iuuare innocentẽ, charitas autem non obligat cum tanto damno, Tenetur quoque testis admonere partem illam in cuius fauorẽ dixit testimonium, vt restituat. Quod si noluerit, iam manet liber cum fecerit quod tunc in ipso est. Vltima conclusio.

Testimonium materialiter falsum, vel quia nõ adhibuit debitam diligentiam, vel quia protulit tamquam

tamquam certum id de quo dubitabat, ex suo genere est mortale, & tenetur ad restituenda omnia damna subsequuta.

Patet quia huiusmodi testis culpa sua & ex negligentia culpabili dixit falsum.

Offerebat se hic quæstio, An cum periculo propriæ vitę, vel famæ, vel graui iactura suorum bonorum, teneatur testis falsus ad retractandum suum mendacium, quod est in graue damnum alterius, sed de hac quæstione abunde disputauimus supra q. 62. ar. 2. agentes de restitutione famæ. Alia quæstio est.

AN TENEATVR TESTIS falsus restituere peccuniam acceptam pro illo mendacio.

DE hac etiam diximus q. 62. ar. 5. circa solutionẽ secundi argumenti D. Tho. interim breuiter dico, Primo, neque testem dicturum verum in iudicio, posse aliquid accipere, vt verum dicat, præter stipendia sui laboris, & lucra illi cessantia, dum occupatur in testificando, & expensas quas eadem de causa facit, vt docet D. Aug. Epist. ad Macedonium quæ est 54. & habetur 14. q. 5. can. Sane, vbi ait. *Aduocatum stipendium posse accipere pro suo patrocinio, non tamen testem pro suo testimonio.* Dico secundo posse litigantẽ repetere à teste, quicquid illi dedit pro ferẽdo testimonio, quia vt vidimus loco cit. quando acceptio est iniusta & prohibita, licet datio sit iusta ad reddimendam propriã vexationem, vt quando viator dat aliquid aggressori, datur repetitio in iudicio: vnde in hoc casu quamuis litigans potuerit licite dare aliquid testi, quo indiguit, vt diceret verum in iudicio ad redimendam suam vexationem, testis tamen inique illud accepit, quia nemini licet accipere aliquid, pro re ad quam iam alias tenetur ex pręcepto, Non tamen tenetur illud restituere nisi adueniente iudicis condemnatione, quia huiusmodi testis sicut ex sola charitate tenebatur ferre testimonium, ita nolens ferre illud sine prætio solum violauit charitatem, cuius violatio simpliciter non obligat ad restitutionẽ: vnde tenetur tantum vi legis, quæ cum sit pœnalis, non obligat in foro animæ nisi adueniente condemnatione. Testis vero qui accipit peccuniam ne dicat falsum, aut vt dicat illud, tenetur in conscientia ad restituendum & ante sententiam iudicis, quia iste ex iustitia tenetur ad non dicendum falsum, quo fit vt accipiens peccuniam siue vt dicat falsum, siue vt non dicat, peccet contra iustitiam, peccunia autem contra iustitiam accepta statim in foro animę ex natura rei idest ratione illius iniquæ acceptionis, restituenda est.

QVAESTIO 71. DE INIVSTITIA *quæ potest accidere in iudio ex parte Aduocatorum.*

QVarta persona quæ concurrit ad iudicium est aduocatus, ad quem reducuntur etiam relatores, procuratores, & tabelliones, ac scribæ, de quibus præsenti quæst. disserit D. Tho. potissime de Aduocato. Agunt de hac materia iurisperiti in Digesto Veter. lib. 3. tit. De aduocatis. Et in Cod. lib. 2. eodem tit. in recopilat. antiqua legum Regum Hispaniæ lib. 2. tit. 19. leg. 40. vbi agitur de Cancellaria. & apertius in recopilatione noua sub. Philippo secundo prima parte lib. 2. tit. 16. & tit. 24. vbi agitur de procuratoribus. Sumistæ in verb. Aduocatus Soto lib. 5. De iust. q. 8. Scholastici nil in peculiari præter D. Tho. qui hoc loco. De aduocato quatuor disputat, Primo quibus debeat gratis patrocinari, Secũdo quib⁹ hoc munus prohibeatur, Tertio in quibus causis liceat eis patroçinari &, Quarto quo stipendio.

ARTI-

ARTICVLVS I.

An debeat aduocatus patrocinari pauperibus gratis?

TRia statuit hic D. Tho. vt propositam quest. diluat. Primũ est, cum patrocinari pauperi pertineat ad opera misericordiæ, iudicandum esse de patrocinio aduocati, sicut de alijs operibus misericordiæ.

Secundum est, opera misericordiæ cum mandentur præcepto affirmatiuo, non obligare semper & pro semper, sed seruatis illis conditionibus quas proponit D. Aug. initio primi lib. De doctr. Christ. dicẽs. *Cũ omnibus prodesse non possis, his potissime consulẽdum est, qui pro locorum, & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur.* Vbi tria docet D. Aug. primo non esse quærendos indigentes, sed fauendum his qui nobis occurrunt, iuxta illud Exod. 23. *Si occurreris boui inimici tui aut asino erranti reduc eum.* Secundo neminem teneri ad curandas necessitates futuras, sed ad leuandas præsentes, vnde 1. Ioan. 3. dicitur *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, &c.* Vbi obseruanda est vox *Qui viderit*: Quæ duo eleganter Christus Luc. 16. in historia illa de diuite epulone: Vbi pauperem cui debebat fauere diues ille refert iacentẽ ad ianuã diuitis, quasi is qui quotidie oculis illius diuitis sese offerebat. Tertio docet D. Aug. ordinem seruandum in operibus misericordiæ, vt cum omnibus non possimus, faueamus prius illis, qui nobis coniunctiores sunt.

Statuit tertio D. Tho. hanc regulam ad omnia opera misericordiæ. Quando apparet qui in prõptu possit fratris necessitatis subuenire nõ tenemur illi fauere, quãdo vero non apparet, tenemur ex precepto charitatis & misericordię illi fauere. Quo loco verbum possit quo vtitur hic D. Tho. non est intelligendum de potentia quam vocãt phisicam, ita vt adsint alij qui similiter possint, nam ita nullus subueniret, vnoquoque excusante se, alios esse qui similiter vel melius possant, sed est intelligendum de potentia morali, cui probabiliter statim coniungatur actus, ita vt dicatur apparere in promptu qui possit, & prudenter ac probabiliter iudicatur esse illi auxiliaturus: velut affinis cognatus vel amic⁹ qui illi fauere potest, & debet, quod indicat verba eiusdem D. Tho. subiungit enim. *Si autem in promptu appareat quomodo ei subueniri possit, vel per se ipsum, vel per aliam personam magis coniunctam.*

Sit conclusio.

Aduocatus non semper tenetur patrocinari causis pauperum, nisi quando non apparet in prõptu, qui illi patrocinetur, & concurrant illæ circunstantiæ quas docet D. Aug. loco citato desiderari, vt exerceatur opus misericordiæ.

Prior pars probatur. Patrocinari pauperi est opus misericordiæ, pręcepta autẽ quibus tenemur ad opera misericordiæ, cũ sint affirmatiua non obligant pro semper, ergo. Secundo, Aliter oporteret aduocatum omnibus alijs negotijs dimissis, solis causis pauperum intendere, quod non est dicendum.

Probatur altera pars: Præceptum misericordiæ obligat quando vere frater patitur necessitatem, cui à nemine subuenitur: Sed quando non apparet in promptu qui pauperi patrocinetur, patitur necessitatem cui a nemine subuenitur, ergo tunc tenetur illi Aduocatus patrocinari. Seruandas vero esse circunstantias quas docet D. Aug. ex dictis constat. Secunda conclusio.

Qua ratione tenetur aduocatus patrocinari causis pauperum, eadem propemodũ tenetur medicus intendere curationi pauperum.

Hæc perspicua est, cũ vtrumque sit opus misericordiæ eiusdem omnino rationis.

Circa hunc ar. offert se occasione eorum quæ hic docet Caiet. disputanda hæc.

Controuersia.

AN ADVOCATVS, RELATOR, *procurator, & similes teneantur patrocinari pauperi extra extremam necessitatem.*

OBseruandum est hoc loco, pauperem litigantem posse & ratione suæ litis pati necessitatẽ, aliquãdo extremam, aliquando grauẽ & aliquãdo cõmunẽ tantũ, quæmadmodũ q. 32. agentes de eleemosyna docent interpretes D. Tho. hæc tria genera necessitatis reperiri, Et vt rem presenti instituto accomodemus, Extrema necessitas pauperis litigantis est, quando in lite illa in qua eget patrocinio aduocati, nec habet vnde illud soluat (& si habeat vnde se alat) si sucũbat tãta fame & egestate opprimetur ipse vel familia ipsius, vt periclitetur ex defectu necessariorum ad sustentationẽ, infirmari, & mori: Grauis est, quando si vincatur in illa litæ, vel cadet à suo honorifico statu, patieturque

turque grauem bonorum suorum iacturam, vel propter debita ad quæ soluenda damnabitur, patietur longum carcerem cum graui familiæ suę detrimento. Communem vocant, quando vir plebeius & infimę sortis qui domi suæ laborans se alebat, sucumbēs in lite cogetur mendicari, vt si miser agricola victus in lite expolietur boue, quo arās victum quærebat & debeat mendicare, vel similes quas prudens iudicabit esse communes necessitates. Quamuis reuera ego huiusmodi necessitatem grauem vocarem: perinde enim est artificem vel agricolam qui sua arte victum quærebat, debere mēdicare, sicut & alteri ditiori cadere à suo statu honorifico.

Similiter Superfluum quod potest habere aduocatus, duplex est, aliud superfluum naturę, quando vel in bonis & facultatibus proprijs quas possidet, habet plura quam illi opus sint ad se suamque familiam alendam, vel præstatis patrocinijs quibus eget ad quærendum victū suæ sustentationi necessarium, superest illi tempus ad alia patrocinia ferenda. Eodemque modo superfluū statui est, quando habet in facultatibns plura quam ipsi opus sint pro ratione sui stat⁹, vel præstatis patrocinijs, quorum estipendiis & emolumentis statum suum decenter sustentare potest, aduc superest illi tempus ad alia patrocinia præstāda: Vbi illud obseruandum quoque est, quæ dicimus necessaria statui non consistere in indiuisibili, sed in quodam medio: Etenim cum status sustētari possit & decenter & decentissime, quæ ad decentissimam sustentationē status fuerint necessaria, nō erunt dicenda superflua, sed necessaria quoque statui. Et similiter si a delentissima ista sustētatione, aliqua auferantur, modo possit esse decens, dicemus quoque habere illum necessaria statui.

Obseruem⁹ secūdo omniū DD. cōsensu teneri aduocatū sub mort. ad patrocinandū pauperi litiganti, & existenti in extrema necessitate qualem exposuimus. Nam cum de huiusmodi patrocinio (iuxta D. Tho.) iudicandum sit, sicut de eleemosina ad quam tenetur diues, sicut diues tenetur simpliciter & omnino fauere panperi extreme indigenti, ita & aduocatus patrocinari gratis pauperi in extrema necessitate. Nec sunt audiendi, qui volunt sufficere, vt patrocinetur illi nullo tunc temporis accepto stipendio, obligando tamen illum, vt si vicerit litem, veneritq; ad pinguiorem fortunam, teneatur illud soluere. Hæc opinio est impia: pauper enim litigans sic indigens, cum res litis sit adeo anceps & incerta, simpliciter est censendus pauper, & extreme indigens.

In grauib⁹ autē necessitatibus & cōmunib⁹ res est controuersa. Nā quod pertinet ad graues, Caiet. hic sentit aduocatum habentem superfluum tempus, ab eo quo indiget ad causas, quarum stipendijs statuum suum sustentare valet, peccare quidem venialiter nisi patrocinetur pauperi litiganti in graui necessitate constituto, non tamen mortaliter. Sequitur Caiet. Nauar. in suo Manua. c. 25. num. 29. quamuis deinde nu. 53. agens de tabellione dicat, peccare illum mort. quādo nō vult gratis cōficere scripturā, sine qua patietur pauper notabile damnum in re aliqua notabili. Probatur hæc opinio Caiet. primo. Eodem modo tenetur aduocatus ex D. Tho. hic ad ferendum patrociniū, sicut alij ad alia opera misericordiæ, sed non tenētur alij ad alia opera misericordiæ nisi fratre existente in extrema aliqua necessitate, nullus enim tenetur recipere hospitem, qui potest dormire sub Diuo, vel qui dormiendo in agro non infirmabitur, nec redimere captiuum, qui manens apud infideles non periclitatur, Ergo nec aduocatus tenebitur sub mort. patrocinari, quando litiganti nō imminet extrema necessitas.

Secundo nullus tenetur litiganti grauiter indigenti conferre pecunias, quibus quærat aduocatum, ergo nec tenetur aduocatus sic indigenti gratis ac sine vllo stipendio patrocinari. Quod si dixeris, Diues nō potest largiri eleemosynam isti litiganti, quin consumat aliquam partem sui census & bonorū, at aduocatus in patrocinando nullas expensas facit, nec consumit aliquā pecuniā, cum habeat superfluum tempus, solo enim verbo illi fauet. Certumq; est apud omnes, illum qui sine largitione proprij census, potest alteri subuenire, arctiori vinculo teneri, & in pluribus casibus, quam ille qui debet proprium censum & peccuniam largiri.

Contra & sit 3. argumentum cum Aduocatus indigat suis patrocinijs ad lucrandū, idem sunt aduocato patrocinia illa, quod alijs diuitiæ, cum peccunia sit quod peccunia ęstimari potest, ergo sicut alij nō tenentur pauperi litiganti, & si grauiter indigeat, conferre peccunias quibus quærat patrocinium, ita nec aduocatus patrocinari. Et confir. quia testis eo nomine obligatur ad testificandum vltro, & citra grauem necessitatē, quia solis verbis, sine vllo labore, damno, vel expensis valet testimonium ferre, at aduocatus,

aduocatus, quantum confert patrocinij, tantum tribuit pecuniæ, cum patrocinijs lucra quærat.

Quarto. Quando quis patitur necessitatem ab extrinseco & ex malitia alterius, nō tenemur tanto vinculo & debito illi subuenire, quanto tenemur, vbi patitur illam ab intrinseco, veluti ex propria indigentia vel infirmitate, sed pauper litigans patitur necessitatem ab extrinseco, & ex malitia alterius partis, qui iniuste vult in lite illa contendere, ergo.

Quinto in lite dubia nemo tenetur fauere potius vni parti quam alteri, potest quidem, non tamen tenetur, at numquam vel raro existit lis in qua non sit res dubia, & anceps. Denique in omni Repub. bene instituta à Principe vel magistratibus sunt instituti aliqui, duo vel tres, vel plures, ad patrocinandum pauperibus, non ergo tenebuntur alij iurisperiti ad id, saltim extra extremam necessitatem.

Oppositum omnino docent. Silu. Aduocatus §. 28. Soto lib. 5. de iustitia quæst. 8. ar. 1. & omnes recentiores Thomistæ, mirarturque & recte Soto, qua ratione Caiet. ita hoc loco obliuiscatur oppinionis quam habuit supra q. 32. ar. 5. vbi iuxta D. Tho. assignat duos casus in quibus preceptū eleemosynæ obligat sub mort. Prior est, quando pauper est in extrema necessitate, posterior quando in graui, propter quod composuit peculiare opusculum de eleemosyna. Nos huic etiam sententiæ subscribemus, nā ista Caiet. ab humanitate & Christiana pietate est omnino aliena Sit ergo conclusio.

Tenetur aduocatus habens superfluum suo statui iuxta decentem sustentationem illius, patrocinari pauperi in graui necessitate constituto, sub pœna pec. mort.

Dixi iuxta decentem sustentationem, nā etsi quæ possunt deseruire decentissimæ nō dicantur superflua, qui tamen habet sufficientia decenti statui, iam dicitur habere necessaria. Probatur conclus. De patrocinio aduocati erga pauperes iudicandum est sicut de eleemosyna diuitis, sed tenetur diues ex superfluis statui, & quibus non indiget ad decentem sustentationem sui status, fauere pauperi sub. mort. non solum in extrema necessitate verum etiam in graui, ergo & aduocatus. Maior est D. Tho. hic: minor recipitur ab omnibus discip. eiusdem D. Tho. & ab eodem Caiet. loco citato supra q. 32. ar. 5. & 6. Et est doctrina D. Ioan. 1. Ioan. 3. *Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit illi viscera sua, quomodo charitas Dei est in illo?* Ex quo loco sic argumentor. Frater in graui necessitate existēs reuera habet necesse, diues habens superflua statui reuera habet substantiam huius mundi, ergo contra charitatem agit & peccat mort. qui habens superflua statui non succurrit existenti in graui necessitate.

Et confirr Quidquid dissolueret inter prudentes amicitiam, contra charitatem est, & peccatū mort. cū charitas sit amicitia, sed pauper litigās & in graui necessitate cōstitutus, qui imploraret auxiliū aduocati habētis superfluū statui, nec illi vellet patrocinari, iuste de illo cōquereretur, & dissolueretur inter eos amicitia: ergo. Denique. Quod vni est maxime vtile & necessariū, alteri vero parum vel in nullo vtile aut necessarium, non conferre illi cui vtile est, impietas est charitati christianæ omnino repugnans, hoc autem modo se habet patrocinium aduocati, cui superest tempus post patrocinia aliarū causarum, quibus indiget ad decentem sui status sustentationem, erga pauperem litigātē in graui necessitate existentem, ergo. In hoc sensu intelligendus est hic Soto, cum ait, non teneri aduocatum ad patrocinandum in graui necessitate nisi patrocinium sit illi superfluum, Et inferius, non teneri aduocatum ad patrocinandum pauperi nisi habeat tēpus superfluum: loquitur de superfluo intra latitudinem decentis status, ita vt teneatur, quando acquisitis necessarijs ad decentē statum, super est illi tempus & locus ad patrocinandum pauperi.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum constat diuitem non solum teneri ad subueniendum pauperi sub mort. in extrema necessitate, verum etiam in graui, modo habeat superflua statui, Qua vero ratione excusenter diuites non recipientes hospites, nec redimentes captiuos, non est huius loci explicare: Interim dico, quo ad hospites excusari, quia vbique existunt hospitalia, & publica hospitia, nam vbi non sunt vel non sufficiunt, tenentur non quidem querere illos, sed venientes ad se recipere, & hospitari, si grauiter indigeant. Quo ad captiuos dico etiam non teneri ad illos inquirendos, teneri tamen si ad illos redimendos postulatur iuuandos.

Ad secundum licet solutio ibi posita sit satis optima, sed commodius ita diluetur. Duplicem esse necessitatem, aliam cui subuenitur per pecunias, vt fames, egestas, inopia, alia vero cui per concilium, auxilium,

vel

vel, fauorem, vt cum quis laborat ignorantia, vel opprimitur, aut vexatur ab aliquo, Diues tenetur quidē egentē & inopem leuare ab illa necessitate collatis peccunijs, quia hæ sunt medium per se & directe ordinatum ad illam necessitatem, at quando frater indiget concilio, quia ignorans, fauore vel patrocinio quia oppresus, non tenetur diues qui solas habet pecunias, largiri illas, vt quærat concilium & patrocinium, sed qui potest suo concilio vel patrocinio illi fauere, is est qui tenetur, cum pecuniæ non sint in hoc casu medium per se & directe ordinatum ad leuandam istam necessitatem, sed concilium & patrocinium: ad media autem quæ non sunt per se & directe ordinata nemo tenetur.

Eodem modo soluitur tertium, quamuis enim aduocatus per sua patrocinia lucretur, pecuniæ tamen non sunt medium per se ordinatum ad necessitatum litigantis sicut patrociniū, neque est idem iudicium de teste & aduocato, sicut explicabitur statim controuer. proxime sequenti.

Ad quartum similis est solutio. Neminē teneri ad subueniendum ex suis bonis in necessitate ab extrinseco, quia in ea medium per se ordinatum nō est eleemosina, sed auxilium, vt cum quis opprimittur ab inuasore, vel calumniatore. Quo fit vt cum necessitas quam patitur pauper litigans, sit ab extrinseco, ad quam leuandam mediū per se ordinatum est patrocinium aduocati, teneri aduocatū ad patrocinandum illi & in necessitate graui.

Ad quintum respond. imo causas pauperum plerumque esse iustas, & a ditioribus reddi dubias, quod si reuera aliquando dubiæ sint, non propterea deobligatur aduocatus a patrocinio illi ferendo, cum solas causas iniustas debeat dimittere vt videbimus art. 3.

Ad vltimum dico: Aduocatos illos constitutos non sufficere ad causas pauperum, quamuis inter eos hoc inter sit, quod isti à Respub. instituti, & ab ea stipendium recipientes tenentur ex iustitia ipsis patrocinari, alij vero ex charitate: quod si illi sufficiant, suumque debitum exequantur erga pauperes, tunc alij non tenentur, quia tunc iam est in promptu, qui illis auxilietur.

Occasione eorum quæ in solutione 2. argum. dicta sunt videamus.

AN EODEM MODO TENEANTUR

aduocati ad patrocinandū, quo teneantur testes ad testificandum, & diuites ad subueniendum pauperibus.

IVxta ea quæ hic habet D. Tho. videntur hi eodem modo teneri, cum hæc omnia reducat D. Tho. ad opera misericordiæ, constat autem leges misericordiæ omnibus esse communes, & eodem modo obligare. In oppositum est, testem aliquando teneri (vt vidimus) ad testificandum vltro, et si non vocetur à iudice, aduocatū vero vt hic docet idem D. Tho. non teneri ad quærendos pauperes, sed solum ad patrocinandum eis, cum ipsius opem implorauerint.

Sit prima conclusio.

Maiori vinculo tenetur testis ad ferendum testimonium, quam aduocatus ad ferendum patrocinium.

Patet ex dictis: quia testis, si grauis iactura immineat fratri, siue diues sit siue pauper, tenetur vltro pro illo testificari, aduocatus autem nō tenetur in causa diuitis se ipsum offerre ad patrocinandum, sed rogatus ab illo: quia quod nullo labore fieri potest, & nullius valoris est, tenemur cuiq; & diuiti impendere, quotiescumq; eo indiget, quod autem alicuius prætij est & laboris, solum tenemur quando pauper eget, testimonium facile ac sine vllo labore fertur, nec est prætio estimabile ex parte testis, vt docet D. August. can. Non sane 14. q. 5. at patrocinium aduocati laboriosum est, & pretio estimabile, vt ibidem habetur.

Secunda conclusio.

Maiori vinculo tenetur aduocatus patrocinari pauperi litiganti, quam teneantur diuites largiri eleemosinas aliis pauperibus.

Patet etiam ex dictis, in pluribus enim necessitatibus tenetur aduocatus fauere pauperi litigāti, quā teneantur diuites pecunias suas conferre aliis pauperibus, verbi gratia, si litigās indigeat grauiter patrocinio aduocati, nec habeat vnde illud soluat, diues nō tenetur offerre illi peccuniam, ad quærendū aduocatum, aduocatus autem tenetur gratis illi patrocinari.

Afferuntur a DD. duo casus, in quibus debet Aduocatus patrocinari pauperi, in quibus tamen non tenetur diues largiri eleemosynam. Prior est, si alicui immineat grauis iactura suorum bonorum, & graue periculum cadendi a suo statu si vincatur in lite, nec habet tunc peccunias, quibus conducat Aduocatum, in hoc casu diuites non tenentur dare eleemosynā, vt cōstat ex q. 33. at Aduocatus tenetur illi patrocinari, cum ex D. Tho. hic, vt Aduocatus ad id. teneatur, nil aliud exigatur quā litigantem patrocinio illo indigere, nec aliū esse in prōptu, qui illi commodius & certius auxiliari valeat. Intelligēdus

autem est hic casus, quando litigans iste, nec in illo loco neque in alio habet pecunias, quas conferat aduocato. Etenim si in alio loco habeat, non est simpliciter pauper, sufficitque vt aduocatus, illi patrocinetur accepta fide, & sub chirograoho. Dixi in alio loco, quia si solum speretur in alio tẽpore, & victa lite habiturus, tenetur nihilominus gratis illi patrocinari, quia hæc spes non efficit quin ille sit simpliciter pauper, & vere egens. Nec valet quod aliqui obijciũt, licet expectanti primogenituram, vel habenti regressũ beneficij, etsi maxime indigeret, subuenire per mutuum restituendum ab ipso, cum venerit ad pinguiorem fortunã, ergo similiter licebit aduocato patrocinari, non gratis, sed accepta fide reddendã esse illi suã mercedem, & stipendium victa lite: Nõ est par ratio. Quia expectans primogenituram, vel habens regressum Canonicatus, cum habeat certam spem, & indubitatum ius in aliqua bona, non est simpliciter pauper, at litigans, non habet quãdiu est res sub lite, certam spem, nec indubitatum ius, sed maxime incertum & anceps, estque simpliciter pauper. Quãuis non negarẽ vbi lis esset de graui & ingẽti pecunia, & ius litigantis plurimum certum, posse aduocatum pascici cum suo clientulo de aliquo stipendio recipiendo victa lite.

Alter casus est, in necessitatibus communibus, in quib⁹ licet diuiti habẽti superflua status non dare huic vel illi, sed seruare elemosynã illam, dandam alijs pauperibus similiter indigentibus, aduocatus autem habens patrocinia superflua, & in communibus necessitatibus debet patrocinari pauperi, nec potest dicere alteri pauperi seruabo meũ patrocinium, tũ quia ex eo quod patrocinetur huic, non minuitur illi facultas patrocinandi alijs, cũ in patrocinio nullæ pecuniæ sed sola verba expẽdantur, quæ nõ minuuntur, nec consumuntur sicut pecunij: tum vero, quia ridiculum esset hoc genus seruandi alijs sua patrocinia: sicut ridiculus fuisset Hæbreus, qui iuxta præceptũ illud Exod. 23. *Si occurreris boui erranti: Si uideris asinum proximi tui iacere, &c.* Diceret nolo huic boui vel asino meum auxiliũ impẽdere, alteri illud seruare volo: Quamuis vbi plures se offerrent pauperes, si omnibus nequeat patrocinari, potest cui voluerit, seruato tamen ordine charitatis: vt coniunctioribus & magis indigentibus prius succurrat.

Ex his patet: has tres obligationes, diuitis ad pauperem, testis ad litigantem, aduocati ad suum clientulũ, ita se habere, vt obligatio testis sit omnium strictior, cum teneatur vltro aliquando se offerre, & testificari, siue diues siue pauper sit, Obligatio diuitis ad pauperem sit latior: quia non tenetur facere nisi indigenti ab intrinseco: obligatio aduocati ad clientulum sit velud media inter istas, quia tenetur illi patrocinari, quãdo non habet vnde patrocinium soluat, quamuis habeat ad suam sustentationem, solũq; indigeat ab extrinseco. Vltima conclu.

Quæ de aduocato dicimus intelligenda similiter sunt de procuratore, solicitatore, relatore, scriba, & aliis ministris iustitiæ, qui ex officio exercent actus necessarios ad iudiciũ, quin & de his qui pollent gratia, & amicitia apud principes, & magistratus.

Constat hæc ijsdẽ rationibus, quibus probata sunt quæ de aduocato docuimus. Quod B. Greg. optime docet Hom. 9. in Euange. his verbis: *Habens intellectum, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiã, a misericordia non torpescat: habens artem qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur: habens loquendi vsum apud diuitem, pro pauperibus intercedat, Talenti enim nomine cuilibet reputabitur, quod vel minimum accepit.* Hæc ille: Nec excusantur hi quod emerint ista officia, & sic vendere iure possint, nec gratis debeant illa impẽdere. Nam & aduocatus & medicus multis expensis scientias sibi pararunt, nec propterea excusantur, quin gratis auxilientur & medeantur pauperibus.

ARTICVLVS II.

An conuenienter arceantur aliqui in iure ab officio aduocati.

PRIMA conclusio.

Merito ac conuenienter arcentur aliqui ab officio aduocati, propter impotentiam qua laborant, & defectum quem patiũtur, vel in sensibus internis, vt furiossi & impuberes, vel in externis vt cæci & muti.

Hæc perspicua est, habeturque 3. q. 7. per varia capita.

Secunda conclusio.

Merito quoque arcentur aliqui ab officio aduocati propter decentiam.

Nempe vel propter decentiã actus iudicij, quia non decet tales iudicijs interuenire: vt infames, infideles, damnati de aliquo

 graui

graui delicto: vel ob decendentiam status, quia rebus altioribus intẽti, nõ decet eos in litibus & causis forensibus occupari, qua ratione clericis & religiosis inter dictũ est aduocare.

Prior pars habetur eodem loco. 3. q. 7. can. Infames. Monachis vero prohibetur 16. q. 1. can. Monachi. el segundo. Et Extr. De postulando cap. 2. vbi id ipsum prohibetur quoq; Canonicis regularibus. Et cap. Clerici eodem tit. prohibentur quoque diaconi, & constituti in minoribus si habeant sufficienter vnde viuant ex bonis Ecclesiæ.

Tertia conclu.

Qui ob impotentiam vel defectum arcentur ab officio aduocandi nulla ratione possunt illud exercere: Qui vero ob indecentiam tantum, possunt aliquando.

Vtraq; pars constat eisdem locis, maxime 3. q. 7. Vbi obserua defectum naturalẽ, si grauiter noceat causæ, ita prohibere officium aduocati, vt peccet mort. illud exercens: quod si leuiter noceat venialiter tantum, imo & nullo modo si sufficienter defectus iste alia via suppleatur, vt si cæcus verbo vel scripto, vel mutus per tabellam sufficienter patrocinentur.

Secunda pars conclusionis habetur in illo cap. Clerici, vbi ipsis conceditur vt miserabilibus & egentibus & suis Ecclesiis patrocinari possint: Quod etiam licet religiosis in causis suorum conuentuum si superior præcipiat, vt habet hic D. Thõ.

Circa hunc art. vide. Silu. verb. Aduocatus. §. 2. & sequent. vbi multa habet de aduocatis, quæ ad Iuristas potius pertinẽt quã Theologos, nobis sufficiet videamus hic.

Controuersia vnica.

QVAE SCIENSIA ET DILIGENTIA *desideretur in aduocato, vt recte suũ munus exequatur.*

Sit prima conclusio.

Nullus debet suscipere officium aduocati, quin ea scientia præditus scit qua sufficienter valeat merita ac iustitiam causarum secundum iura dignoscere.

Patet. Quia clientuli vtuntur eorum consilio, vt suscipiãt litem, vel dimitant, 2. post suceptã litem stant eorũ dictis & rationib⁹, 3. iuxta allegata ab ipsis iudices sunt de causa illa iudicaturi, vnde oportet ipsos nõ esse minus peritos quam iudices. Qua de causa in Castella & in hoc regno iuxta leges Regias non possunt hoc munus exercere, nisi

pręcedente examine. Hinc sequitur suscipiẽtem munus aduocati sine sufficienti peritia, non solum peccare, verum etiam teneri ad restituendum omnia damna sequuta litigantibus, primo, quia cum rescipiat stipendiũ à litigante, tenetur ex pacto & iusta cõmutatiua particulari sufficiens esse ad consulẽdum causæ illius. Secundo quia carens sciẽtia sufficienti exponit se periculo perdendi causam cum damno sui clientuli, cui periculo se exponens peccat mort. & nocet cum iniuria. Secunda conclusio.

Aduocatus debet in singulis causis eam industriam & diligentiam adhibere, quæ iudicio prudentum & peritorum in sua arte censebitur sufficiens, pro ratione & qualitate causæ: aliter agens peccat mort. & tenetur ad restituendũ suæ parti omnia damna subsequuta ex illius negligentia.

Patet. Quia omnibus exercentibus aliquod officium inest hæc cõmunis obligatio, vt illud exerceant cũ debita diligentia. Sed quæ negligentia sufficiet, vt aduocatus negligens teneatur restituere? Dico sufficere illam quam superius q. 62. ar. 3. vocauimus leuem. Etenim vt eo loco vidimus. Qui bona alicuius suscipiunt custodienda, vt serui bona dñorum suorũ, locator & conductor res locatas, vel conductas, si culpa eorũ vel leui res illæ pereant, tenentur ad illarum restitutionem, sed aduocatus eo ipso quo suscipit causam aliquam defendẽdam, suscipit illius custodiam, illique quantum poterit & debet, se obligat ex pacto, & cum stipẽdio, ergo si culpa eius in causa illa damna aliqua subsequantur, tenebitur in consciensia omnia illa reficere. Tertia Conclusio.

Aduocatus illas tantum causas potest suscipere, quibus commode potest patrocinari.

Patet. Quia si plures suscipiat, exponit se periculo deficiendi in aliquibus, quod est peccatum mort. & cum damno ac iniuria litigantium, & consequenter cum debito restituendi damna quę illis ea de causa accident. Hinc fit, aduocatum habentem animũ suscipiendi omnes causas sibi oblatas, esse in malo statu, nec esse absoluendum, primo quia in hoc est temerarius, & exponit se periculo dicto. Secundo, quia nullũ relinquit sibi tempus ad patrocinandum pauperibus, ad quod aliquando tenebitur ex charitate, vt vidimus ar. preced. Vltima conclusio.

Quæ in his conclusionibus de aduocato dicimus, eadem exiguntur in procuratore, solicitatore, & ceteris ministris, qui ex officio aliquem actum præstare debent in iudicio.

Intel-

Intellige suo modo, & pro ratione sui muneris, non enim in omnibus par et æqualis scientia ac peritia desideratur.

Idem dicendum est de medico in curandis infirmis pro qualitate & ratione infirmitatis.

ARTICVLVS III.

Liceat ne Aduocato aliquando suscipere causam iniustam defendendam.

TRibus conclu. satisfacit D.Tho. huic quæst. Prima est.

Aduocatus qui sciens & prudens iniustā causam defendit, peccat mort. contra iustitiam, & tenetur ad restituendum.

Probatur, qui cooperatur iniquitati alterius, eiusdem iniquitatis est reus. Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui talia faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Et 2. Paralip. 19. *Impio præbes auxilium, & idcirco iram domini merebaris.* Sed Aduocatus defendens iniustam causam cooperatur iniquitati illius litigantis, imo facit illi animos, ergo.

Secunda Conclusio.

Qui iniustam causam defendit, ignorans illam esse iniustam, excusatur pro ratione illius ignorantiæ.

Patet, Quia ignorantia facit inuoluntarium, vbi autem consensus voluntatis non est, neque peccatum reperitur.

Tertia cōclu. in solutione Secūd. argum.

Aduocatus qui a principio litis causam iudicabat iustam, deinde vero in progressu litis depræhendit illam iniustam esse, tenetur illā deserere, & admonere suum clientulum vt desistat, vel componat se cum altera parte citra dolum vel fraudem, merita autem causæ quæ ipse depræhendit non potest alteri parti reuelare.

Prior pars constat, Quia cum primū depræhendit iniustitiam causæ, si in illius defensione perseueret, defendit iam causam iniustam, & cooperatur iniquitati illius. Posterior vero patet ex dictis. q. 70. ar. 1. controu. 1. Vbi docuimus secreta omnino celanda esse.

In hoc art. circa primam conclus. obseruandum est, cum omnis causa quæ committitur aduocato triplex esse posit, vel manifeste iusta, vel manifeste iniusta, vel dubia: Conuenite omnes Doctores in eo, vt causā aperte iustam posit defendere, aperte iniustam nullo modo, imo peccare, non modo contra iustitiam, vt habet hic D.Tho. verū etiā esse periurū, si prudens & sciens defendat illam. Quia solent aduocati quādo hoc officium eis conceditur in Repub. iurare se causam iniustā nullo modo suscepturos, vt habetur in variis legibus nostri regni æditis à Iacobo primo, Alfonso primo, Petro secundo, &alijs, Et in regno Castellę id ipsum iurāt singulis annis, quin & quotiescunque pars contraria id postulauerit. Ita lib. 2. Ordin. Regal. tit. 19. leg. 1. &. 12. & in pracmaticis Regū Catholicorum leg. 55. cap. 1. & 2. & in noua Recop. lib. 2. tit. 16. leg. 2. Et consequenter tenentur ad restituenda omnia dāna parti contrariæ subsequuta ex suo patrocinio. Imprimis quascunque expēsas, deinde in causa ciuili debita, vel bona quæ pars illa iustę exigebat, nec potuit obtinere, vel ad quæ soluenda inique fuit damnata culpa huius aduocati, incriminalib⁹ quoq; si mors vel aliquod damnum corporale illatū sit, debet restituere quidquid superius q. 62. art. 2. diximus restituendum esse ab homicida, mutilatore, & alijs qui nocent fratri in bonis naturalibus. Quin & parti cui patrocinatur, debet etiam & expensas & damna restituere, nisi illam admonuerit de iniustitia suæ causæ, & admonita voluit nilominus persistere in lite, tunc enim non tenebitur, cum scienti & volenti non fiat iniuria

De pena vero pecuniaria a qua suo iniquo patrocinio liberauit reum, quæstio est.

Controuersia I.

AN ADVOCATVS QVI SVscepit defendam causam aperte iniustam alicuius rei contra fiscum, teneatur adsoluendā pœnam pecuniariam, a qua suo iniquo patrocinio reū illum liberauit.

QVi sentiunt reū & testem qui inique impediunt iustam sententiā, per quam reus fuisset damnatus ad aliquam pœnam luendam, teneri à illam restituendam, similiter iudicant de aduocato, his rationib⁹ adducti: D.Tho. hic in prima conclu. obligat aduocatum defendentem causam iniustam ad restitutionem omnis damni secuti ex suo patrocinio, nec distinguit inter causam ciuilem vel criminalem, at in hoc casu aduocatus reuera nocet fisco in pœna illa pecuniari, ad quam iuste fuisset reus ille damna-

damnatus, nisi iniquus iste aduocatus illi reo fauisset. Ergo.

Secundo si fiscus vel actor sucumbat in causa culpa sui aduocati, tenetur aduocatus restituere illi peccuniam quæ ipsi fuisset applicata, ergo similiter si aduocatus rei impediat inique sententiam, qua damnãdus erat: Probo consequentiam, quia similiter nocet vterque.

Tertio, qui volunt reum non teneri adsoluendam peccuniam ante condemnationem, ducuntur hac ratione, quia talis solutio est pœna, & soluere illam est agere, nemo vero tenetur agere in se ipsum: Sed hæc ratio cessat in aduocato, quia ipse non tenetur soluere peccuniam illam vt pœnam, sed velut restitutionem boni alteri debiti, quod ipse inique impediuit.

Quarto iudex qui non ferret sententiã, teneretur pœnam illam restituere fisco, quia ex officio tenetur ferre sententiam, & damnare reum, sed aduocatus similiter tenetur ex officio non adulterare leges, nec patrocinari causæ iniustæ, ergo tenebitur similiter ad restituendum.

Quinto, Testis iniquus excusatur ab aliquibus à restitutione, quia ledit mediate & remote, at aduocatus ledit proxime & immediate, Denique concurrit efficienter ad illud damnum fisci, ergo tenetur ad restituendum: probatur antecedens: Si accusator rei, culpa aduocati patrocinantis ipsi reo damnaretur pœna talionis, verbi gratia, occisionis, vel mutilationis, maneret irregularis, maxime si huiusmodi aduocatus esset in sacris vel haberet beneficium, vt docet Nauar. ex Panorm. in Manu. c. 27. nu. 207. & 209. ergo cõcurrit efficienter: nemo enim censetur irregularis ex occisione vel mutilatione, nisi ad illam concurrat efficienter. Et confir: conciliarius iudicis tenetur ad restitutionem, ergo & aduocatus.

Oppositum tamẽ est multo probabilius, non teneri quæmadmodum nec testis, imo multo minus quam testis. Ostendo. Quia testis cũ inducatur ad manifestandã veritatẽ inter vtramque partem, & teneatur prospicere vtrique parti, iniquius agit & cum maiori iniuria, non manifestans veritatem, quã aduocatus, qui solum agit partes sui clientuli, & illi tantum tenetur prospicere, sed testis non tenetur ad restituendam pœnã peccuniariam ante condemnationem, cum hoc sit de propria ratione pœnæ, ergo neque aduocatus. Ita D. Aug. Epist. 54. ad Macedoniũ tom. 2. & habetur 14. q. 5. cã. Non sane.

Ad argum. in oppositum. Ad primum respondeo D. Tho. & DD. loqui de damno dato parti contrariæ in bonis iam debitis, & applicatis illi, non tamen in applicandis, cuiusmodi est pena peccuniaria, Ad secũdũ dico esse maximũ discrimen, nã aduocatus actoris ex pacto & stipendio quod recipit & ex iustitia commutatiua, tenetur diligenter & fideliter se gerere in causa illi⁹, aduocat⁹ vero rei ad nil tale tenetur erga actorem ex iustitia cõmutatiua, sed solũ ex legali, quæ non obligat ad restituendũ. Ad tertiũ dico, pœnã illã peccuniariã, quãcunq; ratione sumatur, esse pœnã, cũ neque aduocatus iste, si quidem teneretur ad eam soluendam, alio nomine teneretur, quã vt debitã à reo. Ad quartũ dico, iudicẽ teneri ex officio & iustitia cõmutat. ad ferendam sententiã, & applicandã illam penã fisco, ad quod nõ tenetur ex officio, et iustitia aduocatus rei, Ad quintũ dico immediate quoque ledere testem, cum sentẽtia iudicis dicto illius nitatur. Ad sextum fateor concurrere efficiẽter, sed nõ propterea tenetur pœnã illam luere, quia est de ratione pœnæ, vt soluturus illam condẽdemnetur, cũ nemo debeat agere in se ipsũ: Et ad confirm. dico, conciliariũ esse cõ causam ex parte iudicis, & ideo teneri ad restituendum, sicut & iudex, quod non cõuenit aduocato rei. Vbi obseruãdũ est, falsũ esse, aduocatũ illũ esse irregularẽ, siue sit in sacris vel beneficiatus, siue nõ, quia nõ est aliquis habendus irregularis, nisi illud habeatur expræsse in iure, in quo tamẽ nil tale habetur de aduocato. Secundo, quia etiam si aduocatus actiue concurrat ad iudicium & causam, non tamẽ ad illam penam talionis, sed solum ad defensionem sui clientuli & rei. Maior dubitatio est.

Controuersia 11.

POSSIT NE ADVOCATVS *patrocinari in causa dubia.*

OBseruemus, quamuis dubiũ dicatur, quando in neutram partẽ inclinat animus, sed manet anceps, nihilomius in præsentia omnis causa de cuius iustitia non certo constat, dicitur dubia, constituunturq; tres gradus dubitandi in omnibus causis forensibus. Primus est, quando causa ex vtraque parte habet autores, & rationes ex æquo graues, & in qua iudices modo in hanc partem modo in aliam declinare solent. Secundus, quando vna quidem pars probabilior est, sed altera nihilominus satis etiã probabilis,

& in quam iudices multoties quoq; declinare solent. Tertius est, quando vna pars ita probabilis est & recepta, vt altera etsi aliquid videatur habere probabilitatis, parum tamẽ, & in quam raro vel nunquam iudices inclinant.

Obseruemus secũdo, in causis dubijs hoc tertio modo & gradu, certũ esse peccare aduocatũ cõtra iustitiã, si illis patrocinetur, siue pro reo siue pro actore: quia sic dubia censetur iniusta, vel saltim in qua aduocatns exponit se sciens & prudens probabili periculo defendendi causam iniustã. Secũdo, quia in causa est talis aduocatus, vt clientulus ipsius prosequatur causam illã, & faciat expẽsas cũ dãno suo, cũ fere certũ sit condemnãdũ esse. Et in moralibus quæ cõmuniter accidunt iudicantur tanquã certa, vnde tenebitur aduocatus iste ad restituẽda omnia dãna, sicut ille qui aperte defendit causam iniustam. Quo circa hic tantũ quærim⁹ de causis dubijs in primo & secundo gradu.

Sit prima conclusio.

Causam in primo gradu dubiam licet defendere, siue in fauorem actoris, siue in fauorem rei.

Quod atinet ad reũ perspicuũ est. Quia si iudex ipse in dubijs tenetur fauere reo, quãto magis aduocatus: Sed in vniuersum probatur iã conclus. primo. Quia si nõ liceret patrocinari in causa sic dubia, fere nunquã liceret patrocinari, cũ fere omnes causę quæ ducuntur in iudiciũ à principio litis sint dubię. Secũdo actor nõ peccat in tali lite, quia vbi ius æqualiter est dubiũ, potest quiuis sibi prospicere, nec tenetur alteri cõsulere, ergo neq; peccat aduocatus defendendo illũ: quia cuicũq; iuste agenti licet fauere, & cooperari. Tertio cum iudex sit quasi medius inter actorẽ & reũ, quãdo actor habet æquale ius cum altero, licite cõfugit ad iudicem, vt reddat illi suum ius, ergo & licite potest aduocatus illi patrocinari.

Sed contra hãc cõclus. obijcies, Lis quodã genus belli est, sed princeps nõ potest suscipere bellũ contra alterũ, causa existente dubia, ergo neq; aduocatus potest suscipere causam dubiã defendendã. Et confir. primo, milites qui non sunt subditi, nõ possunt prẽliari in bello dubio, quia exponerent se periculo militãdi in bello iniusto, sed eidẽ periculo exponit se aduocat⁹ in causa dubia: Cõfir. 2. daretur bellũ iustũ ex vtraq; parte, si si liceret aduocato patrocinari actori: cũ liceat alteri patrocinari reo. Secundo actori nõ licet litigare in causa dubia, ergo neque aduocato fauere illi: consequentia patet, quia nõ licet cooperari neq; fauerę agẽti inique, antecedens ostẽdo, Quia in re dubia melior est cõditio possidentis, & cũ reus possideat suã vitã, honorẽ, vel diuitias, agit actor inique volẽs illũ à sua possessione perturbare. Et confir. iudex qui non fauet in re dubia possidẽti, agit inique, quia debet iudicare secũdũ leges, & ex regulis iuris in 6. *Quãdo iura partiũ obscura sũt, fauendũ est potius reo quã actori.* Ergo & aduocatus aget inique. Deni que si liceret defendere causam dubiã, liceret etiã & min⁹ probabilẽ pertinentẽ ad tertium gradũ, cũ illa quoque sit dubia, quod tamẽ omniũ consensu non licet.

Singula suo ordine diluamus. Ad primũ respond. plurimũ interesse inter principẽ & aduocatũ, quia bellũ est velut exequutio sẽtentiæ, quã debet pręcedere diligens inquisitio de iustitia causæ, & ideo nec suscipi donec cõstet esse iustũ: qua etiã ratione iudex antequã ferat sententiã debet diligenter inquirere de iustitia causę: patrociniũ vero aduocati nõ est exequutio sentẽtiæ, sed inquisitio causæ ad quã vnusquisq; habet ius quãdiu res est dubia. Eodẽ nomine nõ licet militari in bello dubio, sicut nec exequi sentẽtiã dubiã: Licet autem patrocinari, sicut licet in re dubia inquirere ius illius: Ad secundã confirmationẽ dico nõ esse incommodũ vt re existentẽ dubia, bona fide & per ignorantiã inculpabilẽ de iure causæ vterque litẽ iuste suscipiat, nõ enim daretur tũc bellũ ex vtraque parte iustũ, sed quod ex vtraq. parte videatur iustũ. Ad secũdũ respond. iudici nõ licere in pari dubio ferre sentẽtiã contra possidẽtẽ, quia esset expoliare illũ re quã iuste possidet, quod nõ licet in dubio. Similiter neq; licere litigãti propria autoritate perturbare vel expoliare posidẽtẽ, adire autẽ iudicẽ, vt expendatur & inquiratur an iuste posideat, hoc licet, cuiq; habẽti ius, & cõsequenter potest aduocatus illi patrocinari: per patrociniũ enim nõ expoliat aliũ re quã possidet, sed solũ inquirit iustitiam causę, Idemq; licet procuratori, tabellioni, & alijs ministris iustitiæ. Ad vltimũ dico nõ esse simile, quia causa dubia in hoc gradu non est iniqua, dubia vero in tertio gradu (vt admonuimus) cencetur iniusta. Secunda conclu.

Licet quoque aduocato defendere causam dubiã in secundo gradu, in defensionẽ rei, modo illã defendat sine vlla fraude, vel dolo.

Ita Soto lib. 5. de Iust. q. 8. art. 3. Et probatur licet reo in tali casu se dendere, ergo & aduocato patrocinari illi, consequẽtia aperta est, probatur antecedens, quia iure naturæ licet vnicuique suum ius defendere, quando non certo constat de iure al-

re alterius. Secundo cum aliquando accidat inclinare iudicē in illam partem, etsi minus probabilem, potest experiri aduocatus, an ita contingat in illa quam suscipit, Tertio quia opinio quæ aduocato videtur minus probabilis, forsan iudici videbitur probabilior, aut æque probabilis. Denique causa quæ in principio litis apparet minus probabilis, in progressu litis potest apparere probabilior, propter ea quæ occurrent.

Tenetur tamen aduocatus in hoc casu admonere clientulum, causam suā esse minus probabilem, vt si vellit componere se cum altera parte posit, Quod si non admonuerit illum, vel deuiauerit animum eius ne cōponat se cum altera parte, tenetur ad omnes expensas & damna quæ illi ex tali lite euenient, quia illorum vere causa est, cum debeat ex officio quiuis aduocatus suū cliētulum, admonere, nec prohibere quācunque concordiam honestam.

Sed obijcies contra hanc conclus. Aduocatus suscipiēs causam minus probabilem, agit prudens & sciens contra propriam conscientiam, quæ dictat illi esse minus probabilem, ergo peccat, Secundo lector non potest docere suos auditores opinionē minus probabilē, ergo neque aduocatus illam defendere. Tertio suscipit causam quæ habet pauciora merita, ergo peccat velut per acceptionem personarum. Respondeo ad primum, intellectu quidem speculatiuo scire illam causam esse minus probabilem, sed simul habere hoc iudicium practicum, licere sibi defendere illam causam in fauorem rei, vnde non agit contra conscientiam. Ad secundū dico, lectorē cum alios instruat duo præstare, primo enim inquirit quam probabilitatem habeat vna quæque opinio, secundo docet quę sit probabilior: Aduocatus assimilatur lectori in illo priori inquirēdo iustitiam causæ, iudex vero posteriori definiēdo per sententiam cui reddi debeat ius, vt probabilius & æquius. Ad tertium dico iudicem posse in hoc casu accipere personas, & peccare non iudicando iuxta merita processus: aduocatum vero nil tale committere, cum solum inquirat merita causæ.

Tertia conclu.

Aduocatus suscipiens causā dubiā iuxta secundū dubietatis gradū contra reum, qui periclitatur de uita, vel graui infamia, aut iactura suorum bonorum, peccat contra charitatem.

Probatur. Tenetur aduocatus, & quiuis alius ex charitate succurrere reo in extrema, vel graui necessitate, sed in hoc casu si reus ille succūbat in causa, incidet in extremam vel grauem necessitatem, ergo tenebitur saltim aduocatus non agere contra illū, probo consequentiā. Quia facilius est fauere reo negatiue, non agendo contra illum, quam positiue patrocinando illi, vel conferendo eleemosynam, sed in hoc casu teneretur aduocatus fauere illi positiue, ergo multo magis negatiue, non agendo cōtra ipsum. Quæmad. Si tenetur quis iuuare aggressum, multo magis non fauere aggressori, in hoc autem casu reus habet se vt aggresus, actor vero velut aggressor. Secundo Actor in hoc casu agit contra charitatē, ergo & aduocat⁹, patet antecedens: quia tenetur actor in necessitate proximi cōferre illi elemosynā, & adiutoriū, multo magis non conijcere illum in illā necessitatem.

Silmiliter iudicandum est in causis pijs Ecclesiarum & Religionum, p.m. esse cōtra charitatem patrocinari cōtra Ecclesiam vel monasterium quando causa actoris est minus probabilis, vt colligitur ex l. Semper in dubiis ff. De verb. signif.

Vltima conclusio.

In causis minoris momenti in quibus si vincatur reus non incidit in grauem necessitatem, neque peccat actor mort. prosequendo illas, nec aduocatus patrocinando.

Ratio est aperta, quia præceptum charitatis non obligat nisi in graui, vel extrema necessit te.

In solutione secundi argu. Habet D. Tho. duo. Prius est, Aduocatū, qui in progressu litis depræhendit causam quā à principio iudicauit iustam, reuera iniustam esse, non posse illius iniustiriam alteri parti prodere, sed teneri ad seruandum secretum, vt habetur can. Si quē penituerit 2. q. 3. & in multis legibus ciuilibus. Quia vnusquisque tenetur ex fidelitate iure naturæ seruare secreta sibi commissa, maxime is cui ex officio hoc incumbit. Hoc habet difficultatem: Quia si vt vidimus quęst. preced. art. 1. tenetur testis vltro testificari, quotiescunque testimonium ipsius necessarium est ad liberandum fratrem ab aliquo damno, etiā si illud secreto nouerit, multo potius tenebitur aduocatus secreta partis iniuste litigantis alteri indicare, vt liberetur ab illa iniustitia & damno.

Dico in causis criminalibus, in quibus agitur de vita, membris, vel graui infamia proximi, debere aduocatum prius admouere actorem iniquum, vt cesset ab-

cesset ab illa causa & iniuria; quod si noluerit, tunc debet reuelare secreta suæ partis, vt proximus ille liberetur ab illo damno, & iniuria, modo non incurrat ex eo Aduocatus aliquod graue damnum: In ciuilibus res est difficilior: Censeo tamen, si parti contrariæ immineat graue damnum in magna quantitate substantiæ, teneri similiter aduocatum ad reuelandum iniquitatem suæ partis, vt liberetur frater à tanto damno, quod si damnum non sit adeo graue, non licebit illi prodere secretum, quia præstat Reipub. Aduocatos secreta custodire, quam leuia damna aliorum vitare.

Habet secundo D. Tho. Aduocatum in hoc casu debere omnino deserere causam illam iniustam, quin & admonere clientulũ suum, vt illam deserat, vel componat se cũ altera parte sine damno aduersarij, idest sine vlla fraude & dolo, sed aperiendo illi suum ius, vt compositio sit amicabilis, libera, ac voluntaria. Ita vt si nulla sit dubitatio, nil ab illo accipiat, nisi quod omnino gratis, ac libere alter voluerit cõferre: Si vero aliqua maneat dubitatio, aliquid conferat secundũ qualitatem dubij arbitrio prudentis. Et hac ratione intelligende sunt leges Castellæ lib. 2. tit. 19. l. 1. Et in pragmat. l. 54. c. 2. & tit. 17. Recopil. & leges nostri regni in quibus agitur de compositione litigantium interse quando res est dubia.

In solut. tertij argu. habet D. Tho. in causa iniusta licere aduocato occultare ea, quæ parti iniustam causam prosequenti fauere possent, non tamẽ licere illi vti aliqua falsitate. Vbi obseruandum est, aduocatum qui vteretur aliqua falsitate in hoc casu, ad defendendum innocentem, si falsitas illa nõ redundet in præiudicium tertij, nec peccare contra iustitiam, nec teneri ad aliquid restituendum, imo liberare suam partem ab iniustitia aduersarij, quamuis medio falso, sed officioso: Vnde nec peccabit mort. contra charitatem, nisi interueniat iuramentũ. Quæ intelligenda sunt quando aduocatus omnino certus est de iniustitia aduersarij, quia si dubius tantum sit, peccabit contra iustitiam aliqua vtens falsitate, & tenebitur ad restituendum alteri parti omnia damna ex illa falsitate subsequuta.

ARTICVLVS IIII.

Liceat ne aduocato accipere peccuniam pro suo patrocinio.

DVplici conclu. respondet D. Tho. Prior est.

Licet aduocato prætiũ accipere pro suo patrocinio.

Probatur. Potest vnusquisque, quę sibi propria sunt, nec alteri debet ex iustitia, prætio, æstimare scientia Iurisperiti, aduocati industria, & solertia, ipsorũ sunt sicut alię scientiæ aliorũ artificũ, nec tenentur aduocatus vel iurisperitus suam sciẽtiam & industriam alijs impẽdere ex iustitia sed solis pauperibus ex charitate, vt diximus 1. art. ergo possunt pro suis industrijs, concilijs, & patrocinijs prætium exigere, & & recipere, sicut medici & alij artifices. Vnde D. Aug. in Epist. illa ad Macedo. *Aduocatus licite vendit iustum patrocinium, & Iurisperitus verum concilium.*

Posterior conclusio.

Si aduocatus per improbitatem aliquid inmoderatum accipiat, peccat contra iustitiam, & tenetur illud restituere.

Patet quia in his quæ prætio æstimanda sunt, exigere prætium immoderatum, & excessiuum, iniquitas est, & cum debito restituendi illũ excessum. Ita idẽ Aug. loc. cit. agens de aduocatis ait: *Ab his extorta per immoderatam improbritatem repeti solent, data vero per tollerabilẽ consuetudinem non solent.*

Ex his fit. Debere aduocatum recipere solum prætium moderatum, attenta qualitate negotiorum, personarum locorũ, & laboris quem impendit, ac consuetudine patriæ.

Circa primam conclu. huius art. obseruandũ est, iudicasse aliquos maxime Alensem. 3. p. q. 44. mem. 2. esse symoniam aduocatum aliquid accipere, quia cõsilium & patrocinium quod confert est aliquid spirituale. Sed huic argum. occurrit satis D. Th. hic ad secundum dicens, scientiam & concilium aduocati esse quid spirituale, industrias vero, labores, & operas quas impẽdit in concilio & patrocinio ferendo, esse quid temporale, & prætio æstimabile. Possumus & respondere, spirituale illud quod vendit aduocatus, non esse illud de quo dixit Christus, *Gratis accepistis, &c.* Illud enim est supernaturale, spirituale vero quod vendit aduocatus est quid naturalæ longe distans à materia symoniæ.

Offerũt se hic circa stipendia aduocatorũ nõnullę cõtrouersię ad quarũ intelligẽtiã ob

 seruemus

seruemus primo. Pretium alicuius rei duplex esse, aliud legale, taxatum scilicet a lege, aliud vero naturale, quod res iuxta propriam bonitatem & vtilitatem quam affert censetur valere. Et quidem, si iuri naturali stemus, nō est dubium, quin aduocatus pro suo patrocinio posit accipere pretium cōmensuratum suo labori, & industriæ, non quantum a litigante extrahere posset, sed moderatum vt diximus, considerata qualite negotiorum, locorum, & personarum, ac consuetudine patriæ, Quia licet in rebus prætiosis quæ vsibus humanis non sunt necessariæ, vt gemmis, & lapillis, posit quis tātum accipere, quantum valet extorquere, in rebus tamen necessarijs, vt pane, vino, &c. etsi pretiosissimæ sint, non licet extorquere quantum posit, sed prætium moderatum, huiusmodi est patrocinium aduocati, Quod si prætium aduocati lege quæ iusta sit, & in viridi obseruantia, taxatum sit, consistet illud in indiuisibili, ita vt excedere illud sit iniquū, & restituendū, sicut quādo vēditur triticum vltra prætium constitutum a lege. Et in hoc omnes conueniunt tam Theologi quam Iurisperiti.

Cęterū quia dubitatur ab ipsis de iustitia legum, quæ aduocatis prætia taxant, sunt a nobis hoc loco explicande.

Vbi obseruemus secundo, quatuor esse in Castella legees circa aduocatos. Prima est, quā Reges Catolici ædidere, anno 1545. & habetur lib. 2. Recopilationis factę sub Philip. 2. tit. 16. *De los Auogados*. l. 21. in qua habetur, vt aduocatus in regio prætorio & Chancellarijs pro petitione ordinaria, vocant, *Suplicacion o scriptura*, Duos tantum recipiat argenteos. Si vero petitio fuerit magni momenti, & in qua multum laboris & operę adhibitum est, taxetur prætium aduocato a Iudice illius causę, ita vt Aduocatus propria autoritate nil addat illis duobus argenteis. Quamuis lex ista non cogat iudicem ad taxandum prætium, sed quod posit taxare, qua de causa sepe iudices relinquūt illud aduocato & litiganti, vt ipsi inter se conueniant.

Secunda lex est, quæ loquitur de stipendio, dicitur, *Salario del pleyto*. Quæ statuit, ne posit accipere stipendiū quod excedat vigesimam partem summę de qua est lis, vigesimam vero partem accipere posit, modo non excedat quantitatem 3000. dipondiorum, ita vt hoc stipendio prestet illa omnia, quæ fidelis aduocatus præstare debet in toto progressu causę. Ita habetur lib. 1.

Fori. tit. 9. l. 1. Et lib. 2. Recopil. tit. 16. l. 18. 19. & 20. Loquiturque cum aduocatis, qui sunt in supremo Senatu vel Cancellarius, aduocatis enim aliorū tribunalium solum concedit dimidium huius stipendij.

Tertia lex pertinet ad stipendia annua, dicuntur, *Salarios o quitaciones*. Quæ statuit, ne recipiāt aduocati talia stipendia, quin prius a Præsidente & alijs Senatoribus taxentur iuxta facundiam aduocatorum, & negotia quæ probabiliter illis in progressu anni occurrent, ita vt hoc stipendium annuū prudenter æquetur quantum fieri poterit, ceteris stipendijs particularibus quę in progressu anni ex causis illius hominis recepturus esset: Habetur hæc lex eod. tit. lib. 2. Recopilat. l. 10.

Quarto loco existunt leges 19. & vltimæ eiusdē tit. vbi præcipitur iudicibus tā supremi Senatus, quā Cancellariæ, quā iudicibus Cantabriæ & nobiliū, vt nulla munera recipiant, neq; in parua quantitate, neq; esculenta neque poculenta, neque ipsi, neque filij, vel vxores eorum, ab his qui habent litem in suis tribunalibus, vel probabiliter iudicātur habituri, neque ab aduocatis, procuratoribus, vel relatoribus eorundem tribunaliū: sub pœna priuationis officij, & reddendi accepta in quadruplum. Comprehenduntur in eadem lege scribę eorundem tribunaliū *Los secretarios*, Procuratores, Fiscales, & Relatores. l. 56. lib. 2. Recopil. tit. 5. Et in multis ll. ibidem citatis. Quin & cęteri iudices lib. 3. Recopil. tit. 9. l. 5. Aduocati vero præcitur l. illa 19. lib. 2. Recopil. tit. 16. ne præter illa stipēdia quæ diximus, aliqua munera accipiant, neque illa quæ dicuntur *Albricias*. præter esculenta & poculenta & hæc in parua quantitate.

In hoc nostro regno Valētię iuxta leges Iacobi primi cap. 66. priuileg. & Iacobi secūdi cap. 67. eorundē priuilng. erāt antiquitus asignata aduocatis hæc stipendia, vt in causa 100. morabat. vel infra vsq; ad 30. morabat. reciperet 30. ſs. & nō vltra. Si infra 30. morabat. reciperet 10. ſs. Si excederet 100. morabat. vsq; ad 500. reciperet 60. ſs. Si vero excederet vltra 500. Cuiuscūque quātitatis esset, 100. tantum solidos reciperet & non amplius. Deinde vero lege Martini Regis anno 1403. quę habetur cap. 105. legum huius regni, fuit constitutum, vt qui non recipit à suo cliētulo annuū stipendiū, vel nō conuenit cū eo de stipendio initio litis, recipiat quod a iudice illi⁹ causæ fuerit taxatū.

Circa has leges dubitatur imprimis.

Contro-

Controuersia I.

AN ADVOCATVS RECIPIENS *pro petitione ordinaria vltra prætium taxatum a lege, peccet contra iustitiam, & teneatur ad restituendum.*

HAEC controuersia potissime tractatur propter legem illam, qua præcipitur Castellæ, ne Aduocatus pro petitione ordinaria recipiat plus quam duos argenteos, quam multi aduocati putant non obligare in cōscientia. Primo, lex iniusta nō obligāt in conscientia, quia potius est corruptela, quam lex, ex D. Thom. 1.2.q.60. art. 5. & habetur can. Erit autem lex, Dist 4. sed hæc lex est iniusta. Probatur, iustum est vt vnicuique reddatur præmium & stipendium æquale suis laboribus, ita dicebat D. Tho. sup. q. 58. art. 11. *Hoc autem dicitur esse suum vniuscuiusque, quod sibi secundum proportionis æqualitatem debetur.* At duo argentei vilissimum prætium est, & inæquale studijs & laboribus, quibus vtitur Aduocatus in componenda petitione aliqua.

Secundo, Prætium iustum rerum variatur pro mutatione temporum, locorum, & aliarum circumstantiarum. l. Prætia rerum. ff. ad l. Falcid. ita videmus prætia tritici, & aliarum rerum ipsis legibus mutata esse, ergo & prætium petitionis ordinariæ, quamuis a principio esset sufficiens & iustum, tēporibus autem adeo mutatis, & prætijs aliarum rerum, quibus indigent Aduocati, & quas indies carius emunt, debuit etiam mutari, nec manere adeo infimum & vile. Probatur consequentia, eo quod res humanæ ita dispositæ sunt, vt aliæ ex alijs pendeant, & ad conseruationem vnius aliæ necessariæ sint. Aduocatus indiget calceo, pane, &c. Videtur ergo iniquum, vt prætia panis, vini, calcei, &c. aucta sint, prætium vero aduocati non augeatur.

Tertio, lex illa est in perniciem Reipub. Probo, Officiū aduocati est maxime necessarium Reipub. at si illa lex obseruetur debeatque ad vocatus stare illi prætio adeo vili, nequit aduocatus officium suum decenter exercere, & sustinere statum in illo honore & decentia, quam ipsemet leges exigunt in illo.

Quarto, cum inter petitiones ordinarias quedam sint parui momenti & laboris, aliæ multo maioris, lex omnibus taxans idem prætium, non seruat equalitatem, & consequenter est iniusta, huiusmodi autem est lex ista de duobus argenteis. Ergo non obligata in conscienfia. Et confir. Lex ista concedit vt in causis magni momenti & multi laboris, possit aduocatus plus accipere, ratione illius maioris laboris, sed in petitionibus ordinarijs sunt quædam maioris momenti & laboris, licebit ergo in illis accipere vltra 2. argenteos: probo consequentiā ex communi proloquio Iurisperitorum: *Vbi eadem est ratio, eadem quoque debet esse dispositio iuris.* Et Glosa in. l. 1. Cod. De. condic. indeb. & Decius in. l. p. ff. De reg. Iuris habēt. *Quod lex disponit in vno casu, censenda est in consimilibus disponere.*

Quinto si lex illa haberet vim, certe quia posita in noua recopil. Regis Philiphi, at hoc nullam illi adhibet vim, nec propterea obligat nunc magis quam antea obligaret. Probo: quia multæ sunt leges antiquæ positæ in ista noua Recopilatione, quæ tamen tāquam iniustæ correctæ sunt per alias, v.g. Lex 9. li. 5. tit. 7. nō est obseruāda, sed per legem 10. sequentē corrigitur. Et eodē lib. 1. 3. tit. 8. *De las herencias.* Vbi conceditur patri, vt possit donare filiæ nomine dotis quintam & tertiam partem, non est obseruanda, sed est correcta eodem lib. tit. 1. l. 1. Et lex. 3. lib. 8. tit. 8. *De los reptos y desafios.* Est omnino sublata per Concil. Trid. ses. 25. cap. 19. Denique etiam si lex illa iusta esset, per contrariam consuetudinem est abrogata, cum a nullo fere aduocato obseruetur. Quo etiam modo est abrogata lex 17. eiusdem lib. tit. 3. *De lo que han de auer los hijos dalgo,* quia non obseruatur.

Oppositum docent omnes Theologi, & plerique Iurisperiti, quin & multi Aduocati timentes Deum, asserentes legem istam iustam esse, & consequenter obligare in conscientia: quibus & nos subscribimus.

Et ad maiorem intelligentiam obseruemus: Imponere prætia rebus venalibus pertinere potissime ad Principē & Gubernatorem Reipub. l. 1. §. Cura carnis. ff. De officio prefec. vrb. Quia si arbitrio vendentium prętia rerum relinquerentur, vnusquisque augeret pretium suæ mercis quātum posset cum damno Reipub, Quod maxime obseruandum est in rebus plurimum necesarijs conuictui humano, vt in pane, vino, carnibus &c. inter quas conputandum etiam est patrocinium aduocati.

Obseruemus secundo prætium legis non posse ita adæquatum esse, vt in nullo excedat, vel deficiat a pretio naturali ipsius rei:

 Etenim

Etenim cum res venales & eiusdem speciei adeo inter se differant, opporteret tot prætia & leges constituere, quot sunt rerũ indiuidua, quod cum impossibile sit, iudicanda est iusta taxatio pretij, quando arbitrio prudentum in illa arte, & qualitate rerum, & locorum, diligenter attenta, ac varijs euentibus, iuxta ea quæ frequentius accidunt, imponitur moderatum quoddam prætium, nõ illud quod præstantissimæ res in illo genere valent, nec quod inferiores, sed medium quoddam. Et quando iam tale prætium mature & prudenter per legem impositum est, consistit in indiuisibili, ita vt res illæ maiori pretio vendi non posșint, quamuis sint in eo genere optimæ & prætiosæ. Ita D.Tho. sup.q.57. art.2. ex Arist. dicente.5. Ethic. *Legale iustum est, quod a principio nil refert sic, vel aliter fiat; quando autem iam impositum est, multum refert, an aliter fiat.* Prima concl.

Aduocatus qui durante illa lege 21. accipit pro petitionibus ordinarijs plus quam duos argenteos, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere illum excessum.

Probatur ratione iam facta. Lex ciuilis iusta obligat in consciensia, sed hæc lex est iusta, cum sit facta a Principe habente autoritatem, & habito concilio senatorum, qui sunt periti in negotijs & litibus, & norunt probe labores, & industrias, ac studia aduocatorum, Et maxime necessaria bono communi, quia nisi esset prætium taxatum a lege, acciperent aduocati prætia immoderata ex verecundia litigantium, & cupiditate vincendi, qua accensi nullis parcunt expensis, modo euadant victores (vt dimittamus interim cupiditatem ipsorum aduocatorum) vnde obligat in conscientia, & qui aliter agit peccat contra iusti tiam, & tenetur restituere.

Secundo, Etiam si modo esset magna fames in populo, qua triticum redderetur pretiosissimum, qui venderet illud vltra taxationem legis, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restituendum, ergo etiamsi demus aduocatis, petitiones modo esse maioris valoris quam tempore Regum Catholicorum, nihilominus non possunt excedere prætium legis.

Tertio, Multæ petitiones fiunt quoque ab aduocatis, quæ non valent nec vnicum argẽteum, iudicant tamen ipsi tuta conscientia se recipere duos, quia lex taxauit hoc prætium, ergo similiter, etiamsi aliquæ plus valeant, pretium iustum illarum erunt duo tantum argentei, cum lex ita constituerit. Non enim debet lex singulis rebus sua prætia taxare, sed illud quod omnibus magis accommodetur, & quo posito quod videtur in vna re deficere, in alia recipiatur.

Quarto, Licet ego possem seruare triticũ vendendum, tempore quo carius vendatur, potest Princeps ob bonum commune me compellere, vt vendam illud modo prætio currenti, sed ad bonum Reip. spectat, vt lex ista ita seruetur, ergo cum sit constituta a Principe obligat in conscientia. Probatur minor, quia inter litigantes multi sunt pauperes, qui si maius prætium deberent reddere, plus damni reciperent ex expensis quam vtilitatis ex lite, etiam si euaderent victores. Nec est committendum aduocato, vt a diuite plus accipere posset, quam a paupere, cum in propria causa nemo sit æquus iudex, nolentq; patrocinari pauperibus, si ab illis minus essent accepturi.

Quinto, fatentur ipsi aduocati teneri iudices in foro exteriori ad iudicandum secũdum istam legem, & condemnare aduocatũ vt restituat, ergo lex ista iusta est. Probo cõsequentiam, quia ex D.Tho. sup.q.60. ar.1. ad.1. iudex non debet iudicare iuxta legem iniustam, cum lex iniusta non sit lex, sed corruptela.

Denique in hac parte sunt variæ opiniones, quidam enim aduocati existimant legẽ istam non obligare, Theologi vero omnes & Iurisperiti, & nonulli etiam aduocati contra sentiunt, in re autem dubia non debent esse iudices ipsi aduocati, cum nullus sit in propria causa æquus iudex: imo in re dubia iudicãdum est in fauorem legis ex D. Tho. 12.q.69.ar.9.ad.2. vbi ait: *Si dubiũ sit, an in casu particulari lex obliget, debet quis aut legislatorem cõsulere, aut secundũ verba legis agere.* Quid quod ferũt viri grauissimi, Regẽ consultũ esse de hac lege, & illam confirmasse.

Conclus. posita intelligenda est præcise de petitionibus ordinarijs, nam si aliquas alias operas impendat aduocatus in progressu causæ, debetur illi merces pro ratione eorum quæ præstat, ita vt neque in illa excedat. Secunda conclusio.

Si pro petitionibus extraordinarijs, & in causis magni momenti aduocatus plus accipiat quam duos argenteos propria autoritate, si nõ excedat prætium quod illi taxaretur a iudice, non tenetur ad aliquid restituendum.

Probatur. Aduocatus in hoc casu accipit stipendium sibi debitum, ab eo qui debet, nullam ergo facit illi iniuriam neque iniustitiam, ergo non tenetur ad restituendum.

Et

Et confir, qui rem suam accipit ab alio, quã debebat apud iudicem exigere, potest quidem peccare eo quod propria autoritate acceperit, quæ autoritate iudicis debebat accipere, nõ tamen tenetur ad aliquid restituendum: Aduocatus autem in hoc casu accipit rem suam, ergo quamuis possit peccare eo quod accipiat propria authoritate, non tamen tenebitur ad aliquid restituendũ. Vnde sit tertia conclusio.

Si iudex paratus sit taxare pretium aduocato pro petitione extraordinaria, peccat mort. aduocatus accipiens illud propria autoritate. Quod si iudex nolit illud taxare, vel ægre & morose nimis illud taxet, non peccat aduocatus accipiendo illud moderatum, & quod iudex reuera taxasset.

Probatur prior pars, Quia lex ista præcipit ne aduocatus illud accipiat propria autoritate, & merito, Nõ enim decuit arbitrio aduocati illud relinquere, cũ in propria causa facile homines decipiãtur. Secũdo, vsurparet sibi officiũ iudicis, quod est iniquũ. Sed cõtra hãc partẽ obijciunt aduocati, ipsos non ita agere ex legis contemptu, sed quia iudex non potest commode taxare pretium. Primo, quia vel est in alio loco, vel si in eodem multis causis occupatur, patiturque dãnum aduocatus ex illa mora. Secundo, quia vt taxet: recte pretium, debet videre totum processum, & labores aduocati, quod vix potest: & hac de causa aduocati postulant a litigante, id ipsum quod reuera iudex taxasset. Qui vero non agit contra legem ex cõtemptu legis sed ex iusta causa, non peccat ex. D. Tho. infr. q. 189. ar. 6. Tertio, hęc lex quo ad hãc partem, cum difficile obseruari possit moraliter est cencenda impossibilis, cum in moralibus appelletur impossibile, quod est maxime difficile, lex autem impossibilis nõ obligat. Can. Erit autẽ lex. Dist. 4. Sed hęc facile diluuntur: Incõmoda enim legis, quę sese offerunt subdito, non de obligant illum ab obedientia legis, nisi obseruare illlam sit contra salutem, vt docet idem. D. Tho. 1. 2. loc. cit. Sed solũ licet subdito illa incõmoda proponere Legislatori, si commode possit, sin minus debet obedire: In hoc autem casu Rex. Philipp. consultus, legem istam confirmauit, Adde illa incommoda nulla esse, nã in causis magni momenti iudex in eodem loco existit, & alijs leuioribus dimissis illis attendit, diligenterque vidit processum ad recte iudicandum, & labores simul ac industrias aduocati.

Nec valet. Quod afferunt, difficile taxari pretium a iudice, esse que laboriossum id expestare, quia si ex quacunque difficultate & labore liceret leges trãsgredi, multę sunt leges tam diuinæ quam humanæ ista difficiliores, quas tamen non licet propterea violare: Minus valet, iudices immorari, propterea enim affirmamus in altera parte conclus. Quando iudex ægre & morose nimis se habet in taxando huiusmodi prætio, tũc posse aduocatum accipere illud moderatũ. Primo, quia mora & culpa iudicis non debet Aduocatus pati damnũ. Secundo, quia non est animus legis, vt iudex ita morose taxet prætium, vt aduocato mora illius noceat. Vnde in hoc casu Aduocatus iste non agit proprie contra legem: imo nec agit contra iuramentum de seruandis legibus & ordinationibus, cũ lex ista hoc modo sit accipiẽda, vt ne iudex sua mora noceat aduocato.

Nunc ad argum. initio proposita. Ad primum respond. non esse vile prætium, cum in istis petitionibus ordinarijs parum laboris communiter recipiãt, quod si aliquæ sint quæ aliquem laborem afferunt, aliæ sunt quæ fere nullum, *Vaya lo vno por lo otro.*

Ad secundum dico, in alijs rebus variatum esse pretium legale autoritate eiusdem legis, adhibita matura concideratione, & docente expientia ita oportere: at in pretio aduocati nil lex mutauit, sed illud reliquit intactum, habita etiam diligenti super ea re Principũ & Senatorum deliberatione. Quod patet: primo, Quia lex illa ne aduocatus recipiat vltra vigesimam partem summæ quantitatis litis, ita vt illa non excedat quantitatem. 3000. dipondiorum, non est mutata mutatis temporibus, nec propterea conqueruntur aduocati, vel damnant illam. Secundo, lex illa. 10. ne recipiant aduocati annua stipendia, nisi fuerint taxata, quia molesta erat, & voluit princeps illam corrigere, corrigitur eodem loco. leg. 12. vt sufficiat singulis annis proponere aduocatum Pręsidi & auditoribus stipendia, quę habet, at hanc. l. 21. de duobus argenteis non mutarunt vel in minino iota. Nec valet quod dicunt legem illam de annuis stipendijs potuisse ita corrigi, legem vero de duobus argenteis non potuisse, hoc enim ridiculum est, cum facilimum fuerit principi aliquid illi addere vel detrahere, si vidisset expedire. Et merito nulla facta est mutatio in ista lege. Primo, quia etsi tempore Regum Catholicorum, quando fuit ædita duo argentei erant maius prætium quam nunc, attamen illo tempore non erat cente

sima

ſima pars litium quæ modo eſt, quo fit, vt magis lucrentur nunc manente eodem pretio, quam tunc. Dicunt aduocati, ſi creuit numerus cauſarum, creuit & numerus aduocatorum. Sed contra hoc dico inprimis, etiãſi creuerit numerus aduocatorum, nilominus vnicuique plures ſe nunc offerre cauſas. Præterea ſicut in alijs rebus abundantia reddit eas viliores, ita eo ipſo quo tot abundant aduocati, debent ſtipendia eorum viliora eſſe, & conſequenter, merito etſi pretia aliarum rerum mutata ſint: ſtipendia autem eorum non ſunt lege mutata.

Ad tertium reſpondeo, officium aduocati eſſe quidem neceſſarium Reipub. ſed ipſum non eſſe miniſtrum Reipub. ſed ſolum litigantiũ. Quocirca non debet Reſpu. illorum ſtatum ſuſtentare, ſicut iudicum. Sed ſufficit taxet illis pretium, quod a litigantibus accipiant. Et quemadmodũ cum imponit pretium tritico vel alijs rebus, non curat dignitatem, vel ſtatum ementis, aut vendentis, ſed ſolum valorem tritici, ita quando conſtituit pretium aduocati, non curauit dignitatem vel ſtatum illius, ſed ſolum valorẽ patrocinij. Dico ſecũdo, Aduocatos præter iſtas petitiones ordinarias, alia præſtare in ſuo munere verbo vel ſcripto, quibus multũ lucrãtur, & ſuũ ſtatũ ſuſtentare valẽt, ex petitionibꝰ enim ordinarijs ſolis numquam tot cumularent opes, quot videmus in illorum domibus abundare. Denique licet debeat ſtatus eorum honorificus eſſe, non tamen in eo fauſtu & pompa, quam videmus eos appetere, volentes attingere & excedere fauſtum nobilium, & magnatum, moderentur ſumptos ſuperfluos, & ſufficiẽt ſtipendia taxata illorum ſtatui.

Ad quartum dico, illud argumen. fauere noſtrę ſententiæ, Etenim cum ex iſtis petitionibus quædam ſint maioris laboris, aliæ minoris, non debuit taxare lex diuerſa prætia, omnes enim iudicarẽt aduocati laborioſſas, ſed taxatum eſt pretium quaſi medium & moderatum inter illas, quod illarum valorẽ parũ plus vel minus attingit.

Ad quintum reſpond. illud quoque fauere nobis: nam eo ipſo quo quædam leges ex antiquis correctæ ſunt, hæc vero de precio aduocatorũ non eſt correcta, nec in minimo immutata, oſtenditur, velle regem illam in ſua vi & robore permanere. Quod pertinet ad legem de duello. Illa non approbat duella, ſed tantum prẹſcribit qua ratione eſſet de illis iudicandum, quando permittebantur, vnde deficit modo illa lex, quia deficit materia circa quã verſetur, at nõ deficit materia circa quã verſetur lex iſta aduocatorũ.

Ad vltimum dico, multos aduocatos peritos & timentes Deum illam obſeruare, quod ſi qui ex his nõnunquã aliquid vltra duos argenteos accipiant, accipiunt illud non pro petitione illa ordinaria, ſed pro alijs operibus quæ prẹſtãt litiganti, quod diximus licere. Quod vero aliqui accipiant vltra iſtos argenteos pro ſola petitione, mirum non eſt, cum multi quoque ſint qui contra legem naturalem & diuinam operentur. *Multi enim ſunt vocati, &c.* Nec valet, quod aliqui dicunt, ab hac lege eſſe ab aduocatis ſupplicatum & appellatum. Hoc enim confirmat noſtram ſententiam. Quia ſi ab illa lege ſupplicatum eſt, vt dicunt, cum propoſita iſta ſupplicatione Regi & ipſius conſilio mutata non ſit, eo ipſo manet magis cõfirmata. Multo minus valet, Regem non ignorare multos aduocatos agere contra iſtam legem, & tacere: quaſi videatur conſentire. Quia ſimiliter dicam, noſſe Regem querellas aduocatorum, nec propterea mutaſſe legem. Secundo dico expedire multoties, vt aliqua ſuperiores diſsimulent, iuxta illud D. Auguſt. 1. de lib. arbit. *Lex iſta quæ regendis ciuitatibus fertur, multa concedit, atque impunita relinquit, quæ per diuinam prouidenciam vindicantur.* Dico tertio proculdubio punirentur aduocati, ſi littigantes illos accuſarent, & compellerentur a iudicibus reſtituere: non tamen proceditur in hoc ex officio, quia non expedit, vt colligitur ex. l. 1. §. fina. ff. de vari. & extra ordi. cognit.

DE PARTICVLARIBVS STIPENDIS *cauſarum.*

CIrca legem ſecundo loco poſitam de ſtipendio litis, quæ eſt. 18. obſeruandum eſt, differre illam a lege illa que tertio loco poſita eſt, quę eſt. 10. ita vt lex illa. 18. loquatur de ſtipendijs, quæ pro ſingulis cauſis poteſt recipere aduocatus: lex vero decima de ſtipendijs annuis, quæ poteſt recipere pro occurrentibus in anno. Has leges ita diſtingui patet primo, quia pretium de quo l. 18. ſumitur aliquãdo ex vigeſima parte litis, nec oportet taxari illud a iudice pretiũ vero de qua l. 10. eſt taxãdũ a iudice: Secũdo, pretiũ de quo lex. 18. nõ poteſt recipere aduocatꝰ niſi finiatur lis, vel eo modo quẽ lex ibi prẹſcribit, at pretiũ, de quo l. 10.

recipitur

recipitur etiamsi nulli liti patrocinetur modo non steterit per ipsum: cui consonat l. Qui operas.§.Aduocati.ff.Locati. & l.fina. C.de condit.ob causam. Tertio, si aduocatus cœperit iam videre scripturas sui clientis non potest conuenire cum illo de stipẽdio, de quo lex 18. vt habetur.l.7.eodem tit. Et Can.infames.§.Præterea. 3.q.7. Quia visis scripturis, iam est.vt dicemus, quasi captus cliẽs. At vero de pretio, de quo l. 10. possunt conuenire aduocatus & cliens, quando eis libuerit. Quarto, si cliẽs & aduocatus cõuenerint in stipendio, de quo l.18.debet solui quarta pars in principio litis, annuũ vero stipendiũ, de quo l.10.quãdo & quomodõ ipsis libuerit. Deniq; si aduocat⁹ deserat causam iã inceptã, tenetur restituere clienti stipendium, de quo.l.18. eo modo qui explicatur.l.22.at stipendiũ de quo.l.10. potest aduocatus recipere & si causam deserat pro rata portione, sicut famulus stipendiũ prorata temporis quo seruiuit. Hoc posito, l. istam. 18. loqui de peculiari stipẽdio singularium causarũ, cum in illo possint conuenire aduocatus & cliens interse, videamus.

QVAE CONDITIONES SERuandæ sint in stipendio, quod recipit aduocatus ex peculiari aliqua causa, & lite.

Variæ asignantur in huiusmodi stipendio conditiones, tam in iure communi, quam in particulari Castellæ: Prima est cuius iam meminimus, vt conuentio fiat ante quam videat aduocatus scripturas, & merita causæ Hęc habetur loc.cit.eodem tit. l. 7. cuius ratio est, quia illis visis, manet litigans quasi coactus ad conueniendum cum illo, ne forte si ipsum deserat, patrocinetur contrario, aperiatque illi secreta causæ: Est quidem hæc conditio honesta, sed non obligat ad restitutionem, si post inceptam causam cõueniant, & pretium inquo conueniunt moderatum sit & iustum: Imo hæc conditio vix seruari potest, quia aduocatus vt videat primo an causa illa sit iusta, & suscipienda, secundo, quo labore & studio in ea opus sit, & quod pretium mereatur, debet necessario videre prius scripturas, & merita causæ.

Secunda conditio est, ne fiat pactum de cota litis, id est vt detur illi quinta pars, vel quarta, ita habetur. l.litem. Cod. De procur. l.Sumptus.ff. De pactis. l. Si qui. Cod. De postul.

Tertia conditio. Ne paciscantur, cliẽtem daturum aduocato Palmarium. i. aliquid vltra stipendium pro palma & victoria litis. ita colligitur ex.l.Sumptus. ff. De pactis & ibi Glosa. Et ex.l.1.ff.de vari.cognit. Et merito pręcipiuntur hæ duæ conditiones, ne aduocatus cupiditate cotę litis, vel palmarij niteretur per fas vel nefas obtinere victoriam. Quamuis Sylu.verb. Aduocatus.§.19. & Nauarr.in suo Manu.c.25. num. 30. sesequentes Alexan. & Salic. in ista.l. Sumptus, volunt posse recipi palmarium in parua quantitate, Sed leges omnino id videntur prohibere, & ratio istarum legum, ne fraude, vel dolo captet aduocatus victoriã, illud omnino negat.

Vltima conditio est, ne Aduocatus aliquid accipiat pro assecuranda victoria, nec suscipiat litem agendam suis expensis, sequeretur enim idem incommodum, vt quacumque via & fraude niteretur vincere. Hæ conditiones omnium saltim Theologorum consensu ita seruandæ sunt, vt si contra aduocatus aliquid recipiat, teneatur ad restituendum, præter illam primam, de conueniendo ante inceptam litem, vt dictum est. Similiter, si quid recipiat vltra vigesimam partem, & summam 3000. dipondiorum, tenetur illud restituere, nec vllo titulo potest aliquid vltra accipere, quia aperte habet lex, vt pro isto stipendio præstet, quidquid debet fidelis aduocatus. Vbi non significo posse in quacunque lite accipere vigesimam partem, sed non posse vltra vigesimã, sed infra, pro ratione causæ: In quo non dissident a nobis aduocati.

DE STIPENDIIS ANNVIS

Circa legem, Tertio loco positam, quæ est. 10. & pertinet (vt constat) ad stipendium annuum obseruandum est imprimis. Non teneri aduocatum propter stipendium annuũ patrocinari causis particularibus ocurrentibus, nisi conferatur illi aliud stipendium, de quo lex illa. 18. Probatur primo, Quia lex ista. 10. non obligat aduocatum, vt pro isto stipendio annuo faciat quicquid debet fidus aduocatus, vnde vt id faciat aliud stipendium peculiare meretur: illud certe de quo lex. 18. Secundo, quia stipendia annua sunt exigua, nec excedunt. 2000. vel. 3000. dipondia, pro quo stipendio obligare aduocatum ad omnes causas occurrentes, esset graue, & inæqualitas.

Sed obijcies, habetur in ista lege, vt in taxatione

xatione istius pretij habeatur ratio causarũ, quæ verisimiliter in anno occurrere possunt, vnde videtur lex obligare aduocatum sub illo stipendio ad omnes causas occurrẽtes. Dico legem istam se ipsam explicare. Habet enim in sententia: *Quia aduocati in fraudem legis quæ imponit pretia patrocinijs*, (nempe legis. 18.) *Hæc stipendia annua recipiunt, vt accipiant quod non possunt per leges, ne huiusmodi fraudes contingant, iudices taxet illis stipendium, ita vt computatis in vnum stipendijs quæ pro singulis causis accipiuntur, & hoc annuo stipendio, reddatur quantum possibile fuerit aduocato iustum illud stipendium, quod pro qualibet lite potest accipere.* Quo fit, vt aduocatus, ab illo a quo recipit annuum stipendium, non possit tantum accipere, quantum ab alijs extraneis, cum illud sit quædam pars pretij particularis causæ.

Secundo, quia hoc stipendium annuum recipit aduocatus, siue sint lites, siue non: si illæ igitur occurrant, debet in illis annuum illud stipendium computare in partem. Nec sunt audiendi qui dicunt dari hoc annuum stipendium aduocato, ne possit patrocinari parti contrariæ: hoc enim esset iniquum, & ad quod, nec potest aduocatus obligare se ipsum, cum possit accidere, vt teneatur patrocinari parti contrariæ: sed illud suscipit, vt patrocinetur illi parti in causis occurrentibus, & in partem stipendij earum quæ occurrent, per accidens autem est quod non patrocinetur parti contrariæ.

Obseruandum est. Secundo, quæ hic dicimus, annuum stipendium nõ esse integrum pretium causarum particularium quæ occurrent, intelligenda esse, quando aduocatus conuenit de illo pretio annuo cum viro experto, cui perspicuum est hæ conuentiones annui stipendij quid efficiant: etenim si contrahat aduocatus cum rustico, tenetur illum admonere, præter annuum illud stipendium, si causæ particulares occurrant, esse quoque ipsi pro illis stipendium reddẽdum, quia aliter rusticus ille cum sit ignorans, existimabit pro illo solum stipendio annuo esse sibi patrocinandum in quacunque lite occurrẽte, nec aliter forsan stipendiũ illud cõferret, sed esset inuolũtarius, propter quod tenebitur in causis illius, vel ꝓ illo solo pretio agere quod debet fidus aduocatus, Quia in omni contractu iudicandum est semper, contra eum qui potest & debet explicare ea, ad que se ipsum obligat, nec explicauit.

Obseruandum est tertio Aduocatũ recipientem annua stipendia, nisi a iudicibus tacite vel exprese approbata fuerint, peccare, quia agit contra lege iustam, teneri que ad restituendum acceptum, quando in nulla aduc lite illi clienti patrocinatus est, quia nullus est titulus quo possit illud accipere. Quod si iam in aliqua causa illi patrocinatus sit, quæ merebatur tale stipendium, non tenebitur, sicut diximus in petitionibus extraordinarijs. Denique ex dictis fit, Quando leges præcipiunt ne aduocatus recipiat aliquid vltra prætium taxatum, neque xenia. i. albricias, vt habetur. l. 29. eiusdem tit. intelligendum esse, non de pretio annuo, sed de illo peculiari quod confertur pro causis particularibus, de quo lex illa. 18. lex enim illa. 29. referenda est ad proximiorẽ præcedentem illam, qualis est lex 18. & non l. 10. quæ ab illa. 29. longius distat.

DE DONARIIS ET MVNVSculis quæ conferuntur iudicibus & Aduocatis.

IN legibus quarto loco positis de donarijs & munusculis duo continentur, vnum est ne talia accipiãt, alterum vero vt accepta teneantur restituere induplo, aut quadruplo, & suspendi ab officio. Quod spectat ad has penas Soto lib. 1. de iust. q. 9, ar. 9. ad. 4. arbitratur ministros iustitiæ ante vllam condemnationem teneri ad luendas has pœnas: existimat enim pœnas istas conuentiones potius esse, quam penas, ita vt qui vult officium illud sub hac conditione illud suscipiat. Cui fauere videtur. l. vlt. lib. 2. Ordi. tit. 3. vbi positis illis pœnis additur: *Demanera que desde luego sea obligado in foro cosçientiæ a pagar la dicha pena.* Sed cõmunis sententia recentiorum, licet fateatur leges istas, quo ad aliquid esse conuentionales, quoad penas tamen docet esse vere pœnales, & ita non obligare donec adueniat condemnatio, particulam vero quam addit lex ista Ordin. *in conscientia*, an possit lex humana apponere dubium est, nec receptum ab ipsomet Soto, saltim constat non fuisse in vsu, qua forsan de causa non est addita in noua Recopilatione.

Maior difficultas est: *An teneantur restituere ea, quæ a litigantibus accipiunt ante vllam condemnationem?* Et quidem licet certum sit eos peccare mort. cum faciãt contra legem iustam, & contra iuramentum de non accipiendis istis muneribus, nihilominus stando in iure naturæ certum etiam est, non teneri ad illa restituenda, si gratis & libere ipsis con-

conferantur, cum nil tam naturale, quã voluntate domini, dominium suarum rerum in alium trãsferri. Tota ergo difficultas est, *An stando in iure humano teneantur ad ista restituenda?*

Multis videtur non teneri ad restituendum. Primo, leges quæ obligant ad restituẽdum accepta, continent hæc verba: *Vt accipientes illa sint inhabiles ad illa accipienda*, vt videre est in legibus pertinentibus ad filios illegitimos: at hæ leges aduocatorum, solũ habent ne fiant istæ donationes, non tamen habent vt sint inhabiles ad illa accipienda: ergo. Secundo, istę leges sunt pœnales, ergo non obligant ante condemnationem. Quod si pœnales non sint, quo ad hanc partem ne recipiantur munera, saltim fundantur in falsa præsumptione iuris: prohibent enim illud, ad moderandam auaritiam ministrorũ, & ne fiant inuoluntarie, sicut communiter fiunt, quando ergo deerit hæc præsumptio iuris, ita vt moderate fiant, & omnino libere & gratis, poterunt tuta conscientia retineri. Tertio, iudicibus & alijs habentes stipendia Reipub. hoc prohibetur, quia iam habent illa stipendia, ergo aduocati & alij ministri qui non habent publica stipendia Reipub. poterunt illa accipere.

Alij ex discip. D. Tho. distingunt ea quæ donantur aduocatis & ministris iustitiæ, ita vt quædam donentur per modum libere donationis, quæ vocamus. *Presentes*, alia vero quæ & si gratis dentur, dantur tamen ratione pretij & stipendij sui laboris, vt si daturus scribę. 2. argenteos cõferat illi. 3. vel. 4. etiam si scriba dicat sibi non deberi nisi. 2. Hoc posito dicunt hi duo. Primo, per donationes illas primi generis non transferri dominium, sed teneri illas accipientes ad restituendum ipso facto, & ante omnem condemnationem. Probãt primo, Leges cõuentionales obligant ipso facto, & ante omnem condemnationem. vt si maritus legauerit vxori 10. ea lege ne nubat, si nupserit, tenetur ipso facto illa 10. restituere: sed leges impedientes istas donationes sunt conuentionales, continentes hoc pactum, vt qui vult esse minister iustitiæ, sub illa conditione illud officiũ recipiat. Ergo. Secũdo, sicut lex irritans contractus pupillorum est iusta & obligans ipso facto: quia ita expedit ad bonam gubernationem, ne dilapident bona sua, ita hæc lex de non recipiendis donarijs expedit maxime gubernationi, & bono cõmuni, ad vitandam cupiditatem iudicum, & ministrorum, & prodigalitatem temeriam Hispanorum. Solent enim Hispani temere bona sua effundere. Et vltra quã possunt iuxta suum statum: tum vt habeantur liberales, cum sint gloriæ cupidi, tam vt euadant victores.

Dicunt secũdo, per donationes secundi generis transferri dominium, nec sic accepta ratione stipendij esse ipso facto restituenda, donec adueniat condemnatio: Quod probant argum. præced. opinionis. Secundo, quia quæ sic accipiuntur, solent esse in parua quantitate, nec afferunt damnum illud quod afferrent donationes illæ primi generis. Denique, quia velle obligare officiales & ministros iustitiæ, ad hæc minima ipso facto restituenda, esset nimis emungere, & elicere sanguinem, maxime cum id adeo in vsu positum sit, vt lex humana quo ad hanc partem iam videatur abrogata.

Alijs & eruditis quidem viris distinctio hæc non probatur. Primo, quia. ll. istæ eodem modo & eisdem omnino verbis damnant vtraque donationem istam, *Vbi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus*. Secundo, cum lex quę vult concedere aduocatis sculenta & poculenta in parua quantitate illud exprimat, si iudicibus scribis & alijs ministris voluisset lex concedere excessum aliquem stipendij, illud certe expresissiet at nil tale habet, sed oppositum omnino. Tertio. sicut expedit bono communi vt per donationem primi generis non transferatur dominium, ita vt neque per donationem secundi generis, ergo eodem pacto erit de vtraque iudicandum. Probatur antecedens, quia si ministri iustitiæ intelligant, se non teneri ad restituendum excessum pretij sibi taxati a lege, nisi condemnatos, accipient in magna quantitate, cum graui damno litigantiũ, conferẽte enim illis maxima dona per modum pretij. Quarto, Hæc sententia dicit pugnantia, nam si est stipendium, quo modo est libera donatio, & e conuerso. Denique iuxta illam solis iudicibus quibus Respu. sua stipendia confert, nil liceret accipere, alijs vero liceret, quod est maximum incommodum.

Vnde inferunt autores huius sententiæ probabile esse, quidquid ab his accipitur dono gratuito & libero, per quodcumque genus donationis illud conferatur, non teneri ipsos ad restituendum, nisi adueniente condemnatione, cum ll. istæ prohibeant quidẽ huiusmodi donationes, non tamen reddant istos officiales inhabiles ad illa accipienda, maxime inquiunt si dentur iam finita lite,

quia

quia si in principio, vel progressu litis, reuera & moraliter nō dant illa libere & gratis, sed quia vidēt aduocatos & ministros non recte prospecturos causæ ipsorum, & sicut debēt, nisi collatis donarijs, vnde quasi inuiti illa dant ad redimendā suā vexationē, quod genus inuoluntarij sufficit ne transferatur dominium.

Ego in his opinionibus illud probabilius credo, stando in iure humano ministros iustitiæ, & aduocatos quæ legibus istis ipsis prohibentur nullo modo posse recipere, nec retinere, sed ipso facto teneri ad illa restituenda: Cum lex ciuilis iusta & expediens bono communi, qualis hæc est, habeat vim ad impediendam translationem dominij, etiam si libere & omnino voluntarie fiat, vt in primogenituris, & pupillis, quod vero illam impediat, patet ex l. vlt. 2. lib. Ordin. tit. 3. Quin etiam negari non potest, moraliter loquendo, litigantes non conferre ista donaria omnino gratis, sed quia vidēt ministros, quorū opera indigēt, aliter nō recte & diligenter exequuturos suum munus.

Vbi quatuor hæc obseruāda sunt. Primo, leges scribarū eodē modo esse intelligēdas, quo leges aduocatorū, ita vt teneantur ipsi quoq; restituere, si quid accipiāt vltra iustū pretiū. Nec excusantur, quod aduocati nullum stipēdiū ipsis conferāt: hoc enim nō cōcedit eis, vt iustū pretiū excedere possint, taxatū vero a lege iustū est. Secundo, iudices nil omnino posse accipere, cū omne genus donarij ipsis sit prohibitū, aduocatos vero illa sculēta & poculēta quæ in parua quantitate ipsis cōcedūtur posse, alia nullo modo. Quia quæ ipsis conceduntur a lege, sunt iustum pretium suorum laborum & munerū, vltra iustum vero pretium, quidquid accipitur in omni genere contractus & negotij, inique accipitur, & restituendum est.

Tertio, aduocatos & alios ministros iustitiæ, qui singulis annuis suas ordinationes iurant: si transgrediantur illas, quas iurant in particulari, peccare mort. & esse periuros, si vero illas quas iurant in cōmuni, non esse periuros, neq; peccare mort. nisi pro qualitate & ratione materiæ quam illę ordinationes respiciunt, sic enim censendi sunt illas iurare Deniq; obserua. cōfessarios circa hęc ita debere se gerere, vt quādo aduocati, iudices, vel alij ministri ad ipsos accesserint, sciscitētur ab eis, quas prohibitiones ac leges habeant, & an illas seruauerint, vel acceperint aliquid cōtra illas, quibus ab ipsomet penitente propositis iuxta doctrinā hic positam iudicabūt ad quid teneantur, Non enim tenētur confesarij scire leges & statuta omniū statuū, debēt tamen probe nosse, illis a singulis statibus propositis & indicatis, iuxta regules cōscientiæ, quando vnus quisque in suo statu peccet contra charitatē, vel iustitiā, & quando teneatur ad restituendū, vel secus.

Ad argumēta primę opinionis. Ad primū dico, non semper opportere, vt lex irritans donationē reddat inhabiles personas, sat est prohibeat donationē tamquā iniquā, & precipiat statim acceptū restitui, quo modo se habet hæc lex. Ad secundū dico, leges istas qua parte præcipiunt reddi duplū vel quadruplū, esse pœnales, & ex hac parte nō obligare nisi adueniēte sententia: at qua parte volūt nil accipi vltra stipendiū taxatū, nō esse pœnales, sed cōuentionales, nec niti alicui falsę pręsumptioni, sed æquitati, vt solum recipiatur pretium iustum. Ad tertium respondeo, leges istas oēs iudices & officiales obligare, cū omnes habeāt iā sua iusta stipendia taxata, quāuis maiori vinculo illos, qui publica accipiunt a Repub. Hæc de Regno Castellæ.

In hoc nostro Regno Valentino, quāuis per leges illas quas adduxim⁹ Iacob. primi, Alfonsi primi, Petri primi, & aliorū sint taxata pretia aduocatis, vsus tamen habet, vt aduocatus cū litigāte possit libere cōuenire, & citra fraudē vel dolū exigere stipēdiū: qui vs⁹ reddit ipsos tutos in cōsciētia de quocūq; stipēdio cōueniāt, modo inprimis absit fraus. Secūdo ne fiat conuētio de cota litis, cū hoc omni iure sit prohibitū, nec derogatū, quia prohiberetur omnino a superiorib⁹ quotiescūq; Illud deprædhēderent. Tertio, ne instituatur ante victoriā census, vel quid simile ex stipēdio promisso, sed solū reddatur victa lite: quia cēsus debet institui in pecunia numerata, vel quæ iudicio prudentū habeatur tāquā actu numerata, vt vult cōstitutio Pij V. quæ in hac parte habet vim & robur, vt videbim⁹ Volu. seq. agētes de cēsibus: at quod promittitur aduocato victa lite, ante victoriā illius, nec pecunia numerata est, nec pro tali tunc habenda.

Scribæ vero & similes ministri, quibus tā in curia Ecclesiast. quā Regia & sæculari taxa sunt stipēdia, & pretia, nō possunt vltra illa aliquid accipere, sed tenētur ad restituēdū quidquid vltra illa acceperint. Cū hæc multoties a superiorib⁹ innouētur, & in publico loco curię affigātur: quo ostēditur, legislatorē velle illa omnino obseruari, & quidquid vltra recipitur iudicare iniuste acceptū.

QVAE-

QVAESTIO 72. DE CONTVMELIA.

EX damnis quæ proximo inferuntur, quædam nocent illi in corpore, alia in bonis, alia vero in honore & fama. Explicatis his quæ nocent in corpore, vel bonis, agit modo D. Tho. de his quæ nocent in honore & fama. Seruauit autem hunc ordinem, vt prius egerit de damnis quæ inferuntur proximo per actus & opera, deinde de his quæ inferuntur per verba. Rursum quoniam verbis nocere possumus, aut in iudicio, aut extra iudicium, egit prius de his quæ nocent in iudicio, deinde de his quę committuntur extra iudicium: de quibus hac quæstione & sequentibus. Sunt autem vitia quæ consistunt in verbis extra iudiciũ, Cõtumelia, Detractio, Susurratio, Irrisio, & Maledictio, de quibus nũc disserit: prętermisit vero Infamiam seu Murmurationem, quia Murmuratio qua proximus infamatur reducitur ad hæc vitia velut imperfectum ad perfectum. Nam si Murmuratio sit ad dehonorandum proximum in præsentia ipsius, reducitur ad Contumeliam, si vero ad denigrandam famam ipsius absentis, reducitur ad Detractionem, & sic de alijs. Primum igitur omnium agendum est de Contumelia, quæ in his grauior culpa est.

ARTICVLVS I.

Vtrum contumelia consistat in verbis.

OBseruemus primo, dimissis varijs significationibus, & æthimologijs harum vocum contumelia & conuitium, de quibus Iuristæ. ff. De iniurijs. l. Prima, & l. Item apud Labonem, & Soto lib. 5. q. 9. artic. 1. quę nil ad Theologũ pertinẽt, contumeliã & detractionẽ, quæ sunt præcipuæ species iniuriæ quæ infertur proximo per verba extra iudicium, distingui partim ex obiecto, partim ex modo. Ex obiecto, quia contumelia infert nocumentum in honore, detractio vero in fama. Vnde quemadmodum honor est cultus vel reuerentia exterior quæ alicui exhibetur, propter aliquam excellentiam, quę in ipso est, veluti virtutem, scientiam, dignitatem, vel quid simile, fama vero, vt habet Glosa, cap. Vestra. De cohabita. clericor. & mulierũ est illæsæ dignitatis status, moribus & vita cõprobatus: vel vt cõmuniter diffinitur a Theologis, clara notitia, optimaque existimatio quã de nobis alij habẽt. Ita quoque contumeliam seu conuitium esse, quotiescumque aliquo verbo vel facto læditur frater, in cultu & reuerentia illa exteriori quę ipsi debetur. Detractio vero est quando aliquid dicimus vel efficimus, quo optima fratris opinio & existimatio lædatur. Rursum sicut fama & honor non sunt semper coniuncta, exhibetur enim quandoque alicui reuerentia, de quo sinistre iudicamus, & contra, recte de aliquo quãdoque iudicamus, cui aliquem honorem non deferimus, quia famulus vel seruus noster est, ita potest committi contumelia sine detractione, & e conuerso. Differunt secundo, quia contumelia communiter infertur in præsentia, vel cum notitia eius cui conuitiamur: detractio autem in absentia, habent enim se hæc duo vitia in modo sicut rapina & furtum.

Obseruemus secundo, cum honor debeatur excellentiæ fratris, priuemus quæ illum honore, & afficiamus contumelia, quãdo obijcimus illi, vel manifestamus aliquem defectum & indignitatem, quã excellentia ipsius minuitur: posse huiusmodi defectum vel indignitatem fratris indicari, bifariam: Primo & regulariter verbis, cum hæc proprie instituta sint ad conceptus animi nostri exprimendos. Secundo, factis, quãdo vtimur illis tamquam signis, & aliquid facimus in contemptum eius, nitimurque illo facto, vt iudicetur ab alijs indignus honore, & reuerẽtia. Rursũ factis quoq; possum[9] fratrẽ contumelia afficere bifariam: Primo per se, & directe, ac immediate, quod accidit, quãdo aliquid facimus, quia & fratrẽ vili pendimus, & volumus, vt ab alijs etiam contemnatur, vt qui fores domus illius infringit ad illum dehonestandum. Secundo modo indirecte & mediate: non quidem manifestando illo facto aliquem defectum fratris, vel contemnẽdo illum, sed expo-

expoliando ipsum eo bono quo excellebat, & cuius causa erat in honore. Vt qui diuitem, qui propter suas diuitias est in honore, illis expoliat, aut qui sapiẽtem, qui ob suam sapientiam erat in pretio lædit in cerebro, hi directe quidem lædunt fratrem in diuitijs & salute, non in honore, in directe autem & mediate & quasi consequenter in honore, cum illis damnis priuetur frater eo bono & excellentia, propter quam erat in honore, Vnde facta quibus alijs nocemus bifariam possunt considerari, vno modo, vt sunt quædam actiones constitutæ in suis proprijs speciebus, alio modo, vt fiunt ad dehonestandum fratrem, suntque effectus illius malæ intentionis, & media ad nocendum illi in honore: hoc secundo modo pertinent facta ista ad peccatum contumeliæ, cum fiant ad dehonestandum fratrem, sicut cum quis furatur vt fornicetur, actus ille accipiendi alienum est etiam peccatum fornicationis: priori autem modo pertinent facta ista ad suas priuatas species vitiorum. Verbi gratia infringit quis fores alterius, vt accipit bona eius, hoc factum pertinet ad furtum, infringit vero vt ea ratione frater contemptui habeatur, pertinet ad cõtumeliam. Similiter: percutit quis fuste alium vt illi lædat, hoc factum pertinet ad percusionem, percutit vero animo dehonestandi illum, est contumelia. Sunt autem quædam facta, quæ iam ex hominum vsu non fiunt nisi in vilipendium proximi, hæc quomodocumque fiant erga proximum, sunt contumeliosa, vt nasum fricare. *Y hazerle vna higa.*

Obseruemus. Tertio, cũ contumelia fit indicare defectum proximi, propter quem contemnatur, has tres voces contumelia, cõuitium, & opprobriũ licet frequenter confundantur a. DD. & sumãtur promiscue, nilominus iuxta propriã significationẽ differre: Defectus enim proximi aut sunt culpæ & vitia, aut pœnæ & supplicia quæ aliquis passus est, vt in eo qui publice verbera recepit, aut imperfectiones vel indignitates: imperfectiones quidẽ, vel animi vel corporis, vt esse stultũ, fatuũ, cecũ vel claudum, indignitates vero, vel natalium, vel status, vt esse illegitimũ, esse rusticũ, vel pauperẽ, vel oriri ex progenie hæbreorum & similia. Quando obijcimus fratri aut manifestamus culpas vel vitia, est proprie cõtumelia, quando pœnas at supplicia quæ passus est, vt vocare Petrum *açotado* est conuitium, quando defectus & imperfectiones animi vel corporis, aut indignitatẽ & vilitatem status, vel taliũ, est opprobriũ: Sumuntur autem iam voces istæ promiscue & pro eodem: quo fit, vt materia contumeliæ & conuitij non solum sint culpæ & peccata fratris, verũ etiam alij defectus, qui in viro honesto & studioso possunt reperiri. Vnde potest aliquis afficere fratrem conumtelia non infamando illum, vt qui obijcit illi defectus qui non sunt vitia nec peccata, Quod admoneo, pp ter eos qui existimant se non peccare dum verbis fratrem offendũt, nisi quando illum infamant. Sit prima Conclu.

Contumelia vt plurimum & proprie consistit in verbis.

Probatur. Contumelia proprie est iniuria illa qua manifestamus aliquem defectũ fratris, & in aliorum notitiam ducimus, vt contemnatur: huiusmodi autem manifestatio proprie, & vt plurimũ fit verbis, ergo. Maior constat ex. 2. obseruatione. Minor est Arist. in lib Peryermenias. & D. Aug. 2. de doctrina Christiana. Secunda Conclu.

Contumelia aliquando etiam extenso nomine consistit in factis

Probatur. Contumelia est iniuria qua manifestamus aliquem defectum fratris, vt contemnatur: sed hæc manifestatio aliquando fit factis, ergo. Tertia cõc. in solutione ad 3.

Hæc tria vocabula, contumelia, conuitium & opprobrium, conueniunt, & differunt.

Conueniunt, quia quocumque istorum læditur honor fratris, cum aliquis defectus eius exprimatur vt contemnatur. Differunt vero, quia respiciunt varios defectus, vt cõstat ex tertia obseruatione.

Circa hunc articulum duo se offerunt. Primo.

AN SIT DE RATIONE CONTUMELIÆ, *vt fiat in præsentia patientis illam.*

Caiet. hic, Soto, & recentiores loco cit. volunt esse de ratione contumeliæ, vt fiat in præsentia patientis illã, aut actu ipso audiente, aut saltim intentione, ita vt sit animus inferentis contumeliã, vt ad illius qui contemnitur notitiam perueniat. Probant. Primo, quia ex D. Tho. art. 1. quæstionis sequentis, contumelia & detractio eo nomine differunt, quod contumeliosus lædat in honore & fama proximi cum quadam violentia & cõtemptu illius, detractor vero cum quodã metu & fraudulẽtia, sicut diximus de raptore & fure: sed ad violentiam pertinet vt fiat in pręsentia, vel saltim notitia eius cui fit, ad metum & fraudem vt fiat

fiat cum ignorantia, erit ergo de ratione cõtumeliæ, vt fiat in præsentia patientis, aut actu præsenti, aut saltim animo & intentione inferentis, de ratione vero detractionis, vt fiat occulte, & in absentia eius cui detrahitur. Et confirmatur ex D. Tho. hic in corpore articuli, vbi ait: *In hoc consistere contumeliam, vt aliquis manifestet defectum alterius, intendens vt veniat in notitiam eius & aliorum.*

In oppositum est, quia potest quis defectus pximi secreto alteri manifestare, vt cõtemnatur, optans ne is qui læditur, illud intelligat, quæ manifestatio, cũ sit in contemptũ & contra honorẽ alterius cõtumelia est.

Pro intelligẽtia obseruemus primo ex Caiet. hic, inferẽtem contumeliam, ea intentione vt alteri innotescat, tribus modis posse se habere: primo, ita vt in facie obijciat illi suum defectum verbo aperto. Secundo, scripto & libello infamatorio. Tertio, in aliorum presentia illo absente.

Obseruemus secundo quæ fiunt contra nos, nobis omnino ignorantibus, nullam irreuerẽtiam nobis irrogare, possunt quidem illa opinionem nostram apud alios lædere, & nocere famæ nostræ, reuerentiæ autem nobis exhibẽdæ nil nocent, nisi nobis scientibus illa fiant, aut eo animo vt a nobis intelligãtur: imo eo ipso quo desiderat qui mihi illud obijcit a me ignorari, ostendit se timere me ac revereri.

Vnde contumelia & detractio in materia quidem conueniunt vtraque enim manifestat defectus proximi, propter quos vel contemnatur, vel denigretur optima existimatio illius, differunt tamen, quia contumelia manifestat defectus proximi cum irreuerentia & vilipendio ipsius, detractio vero manifestat illos cum timore & reuerentia quadam ipsius, sicut diximus de furto & rapina. Quo fit contumeliam includere quandam violentiam contra honorem proximi, pertinereque ad ipsam, vt fiat in presentia illius actu vel virtute, id est ipso sciente, vel ea intentione vt sciat: detractionem vero includere metum & occultationem in detractore, conuenerique illi, vt fiat cum ignorantia eius cui detrahitur, saltim ex intentione & animo detrahentis. Ex his manet solutum argumentum in oppositum.

Hæc quæstio obseruanda est ad confessiones, quia qui manifestat defectus, ita vt nollet illud ab alio sciri, committit solum detractionem, quam solam cõfitebitur, qui vero eo animo, vt is cui detraxit, intelligat se ab illo contemni, tenetur hunc etiam animum confiteri, commisit enim & detractionem simul & contumeliam, quæ sunt species distinctæ. Secundo, dubitatur hic.

AN ISTA TRIA, CONTVMElia, conuitium, & opprobriũ differant specie.

Respondeo non differe. Ita Caiet. Soto & communiter Thomistæ hic. Et probatur, differentia specifica in uirtutibus & vitijs non sumitur ex obiecto materiali, circa quod versantur, sed ex formali quod respiciunt, defectus circa quos ista versantur sunt quidem diuersi & distincti specie, habent se tamẽ vt materiale: formale vero quod omnia ista respiciunt est vnum, nempe honor & reuerentia debita fratri, ratio quoque formalis sub qua lædunt ista vitia est vnica, nempe lædere honorem cum quodam violentia. Ergo non differunt specie vnde D. Tho. qui in his diligentissimus est, & vitia specie distincta sub priuatis & distinctis articulis solet explicare, omnia ista contumeliæ genera vnico articulo complectitur, tamquam ad vnicam speciem pertinentia.

Addo tamen. In contumelijs, conuitijs & opprobrijs reperiri posse diuersos gradus secundum magis & minus, grauior enim contumelia est vocare hæreticum, quam adulterum: grauior in senatu vel magno hominum cõcursu dicta, quam in priuata domo: Propter quod hi gradus & grauitates contumeliatum explicandę sunt in confessione: quia licet non mutent speciem peccati augent tamen maxime illius grauitatem: circumstantiæ autem quę habet notabilem grauitatem explicandæ sunt in confessione, cum confessor non solum sit iudex verum etiam medicus, qui pro qualitate & grauitate delicti imponat pœnitẽtiam, & qua ratione abstinendum sit a similibus instruat pœnitentem.

ARTICVLVS II.

An contumelia sit peccatum mortale.

Obseruemus primo, maxime differre peccata quæ consistunt in factis, & ea quæ cõsistunt in verbis: in illis enim genus attẽditur ex solo obiecto, & ex eo solo iudicãda sũt mortalia vel venialia, vt furtũ, ex re aliena quæ accipitur: peccata vero quæ existũt in verbis, cũ verba secundũ se & quatenus quædã

 voces

voces sunt, non sint læsiua, sed quatenus exprimunt animũ proferentis, sint ne illa mortalia vel venialia ex genere suo, non solum est colligendum ex obiecto, verum etiam ex intentione, & animo proferentis illa. Vnde quando dicetur contumelia esse mortalis ex genere suo, intelligendum est tam ex obiecto quam ex intentione.

Obseruemus secundo, quatuor modis posse contumeliam dici, Primo animo & affectu dehonorandi fratrem. Secundo sine intentione dehonorandi illum sed corrigendi tantum & corripiendi. Tertio, proferendo velut facetiam. Quarto, ex quadam incogitantia, vt qui ira corripitur, & ea accensus non tam animo dehonorandi fratrem, quam ex animi promptitudine profert contumeliam, Primus ille modus est proprie & formaliter contumelia, quia læditur honor ex intentione, alij tres modi sunt materialiter tantum contumeliæ, cum defectus fratris manifestetur in eis sine intentione dehonestandi illum.

Obseruemus tertio, in hac iniuria sicut & in alijs quæ proximo inferuntur, ex duplici radice considerandam esse culpam venialem vel mortalem, ex intenttone & ex damno: si intentio sit inferendi graue damnum in honore, etiam si inferatur leue, contumelia illa grauis est & mortalis, similiter si damnum & nocumentum in honore graue fit, quamuis leue tantum intenderit inferre, est contumelia grauis & mortalis, Venialis ergo erit, quando & damnnm leue, est & intentio quoque inferendi leue.

Obseruemus quarto, Nocumentum in honore bifariam posse accidere, aut simpliciter, quia apud omnes talis contumelia vel conuitium iudicetur lædere honorem, aut secundum quid, quia tali loco vel tempore prolatum, aut tali homini, habeatur etiam pro contumelia, vt si intelligens facesiam quam alter ioco haberet, Petrum ægre ferre, talis facesia grauis contumelia est, quod si illud ignorẽ erit tantũ materialis.

Obseruemus vltimo, non adhibentem diligentiam vel cautelam quam tenetur adhibere, ne fratri suo noceat, si actu & reuera illi noceat, etiam si non fecerit illud ex intentione, peccare mortaliter sicut si ex intentione fecisset, quia consentit in defectũ illius cautelæ & diligentiæ, quam tenebatur adhibere: sicut qui in ludo gladiatorum alium occideret, quia non adhibuit debitam cautelam, Ex defectu enim diligentiæ quæ erat adhibẽda actus materialis fit formalis, cum consensu implicito & interpretatiuo. Sit prima conclu.

Contumelia quæ profertur cum intentione lædendi honorem, que proprie & formalis contumelia est, ex suo genere est peccatum mortale.

Probatur, Quia huiusmodi contumelijs destruitur & tollitur charitas proximi. Patet, cum charitas sit amicitia, quicquid destruit amicitiam & pacem, tollit & destruit charitatem, at per contumeliam & conuitia dissoluitur iure amicitia inter prudentes, ergo. Secundo, Honor & reuerẽtia præstat diuitijs, & quiuis prudens ægrius feret damnum illatum in honore quam in diuitijs, sed furtum & rapina ex suo genere est pec. mor. ergo & contumelia, & tanto grauius quanto honor diuitijs præstat. Secunda conclu.

Contumelia materialis ex sola intentione corripiendi fratrem, si caute & moderate fiat, non est peccatum, imo actus studiosus & licitus.

Patet, quia cum temporalia ordinentur ad spiritualia, possunt superiores (quantum prudentia dictat) vti honore & fama suorum subditorum, ad corripiendos eos, sicut vtuntur salute eorum dum illos verberibus afficiunt. Ita Christus Luc. 24. vocauit discipulos illos stultos, Et Pau. Ad Galat. 3. O. insensati Galatæ. &c. ad correptionem eorũ.

Inhuiusmodo autem contumelijs oportet, seruare hæc tria. Primo, vt dicantur solo animo corripiendi. Secundo, caute, modeste, & cũ magna necessitate, & vbi certo speratur profutura. Tertio, eo sermone, quo intelligat subditus, non ex ira aut passione, sed ex animo & desiderio corripiendi ipsum, dici: quæ cum difficile possint seruari, consulit optime. D. Aug. lib. de sermone domini in monte, vt sit hæc punitio per verba rara, & cum magna necessitate, & spe vtilitatis. Caiet. autem & Soto admonent, vt prælati omnino ab his abstineant, & alijs correctionibus sine huiusmodi contumelijs vtantur: Difficile enim fieri potest, vt honor subditi non lædatur, cum verba prælatorum sint maioris ponderis quam aliorum, mallet que subditus verberibus quã contumelijs affici, Vide. D. Basilium in illa verba psal. 14. *Et opprobriũ nõ accepit ad versus proximos suos.* Et Cicero. *Omnis admonitio & castigatio contumelia vacare debet.* Tertia conclu.

Contumelia facete dicta potest esse venialis, potest & mortalis, potest etiam omni vitio carere.

Si graue nocumentũ inferat in honore alterius, vel simpliciter & aparte rei, vel secũdũ quid, id est ratione tẽporis, vel personæ, est peccatum mortale, quod si nocumẽtum illud

illud in honore leue sit, intentio quoque nocendi leuiter, erit solum veniale, quod si nullo modo noceant, sed moderate ac decenter dicantur, refocillandi tantum animi gratia, nullum peccatum est: Quomodo ab Arist. 4. Etico. referuntur fascetiæ ad virtutem eutrapeliæ.

Hinc sequitur peccare grauiter principes & superiores, qui a suis seruis vel subditis patiuntur proferri facetias, quibus alij in honore læduntur. Quarta conclu.

Contumeliæ per quandam incogitantiam prolatæ, vel ex iræ surreptione, si graue nocumentum inferãt in honore, vel molestiam in animo fratris, sunt peccata mortalia, si leuem venialia.

Patet ex dictis: Vnde mulierculæ, quæ se communibus contumelijs vicissim afficiunt ex animi irati promptitudine, peccant communiter venialiter: quia illæ contumeliæ communes leue detrimentum inferunt, & intentio non fuit nocendi grauiter: Quãdo autem miscent contumelias graues, sciẽtes & volentes, peccant mortaliter, iuxta illud Christi, Mat. 5. *Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis.*

Circa hunc articulum, cum contumelia bifariam communiter fieri posſit, aut verbis, aut scripto, videamus primo.

CONTVMELIA VERBIS *illata quomodo sit resarcienda.*

DVO per contumeliam dãna proximo posſunt inferri, vnũ in honore, per irreuerentiam illam quã affert secum contumelia, alterũ in fama & bono nomine. Si vna cum contumelia frater infamatus sit, restituenda est illi fama eo modo quo diximus. q. 62. ar. 2. Nunc qua ratione contumelia illa & irreuerentia reparanda sit inquirimus. Dico igitur, si contumelia illata sit in facie, petendam esse veniam ab illo quem contumelia affecimus, nec aliter conferenda est absolutio: iuxta illud Christi, Mat. 5. vbi agens ad literam de huiusmodi contumelia ait: *Si offers munus tuum ante altare, &c. vade prius reconciliari fratri tuo, &c.* Poterit autem prudens confessor, si viderit pœnitentem virũ timoratum esse, & seruaturum promisſa, absoluere illum, etiamsi non statim petat veniam a fratre læso, sed deinde quæsita, & non expectata oportunitate. Caiet. in commẽt. sequẽtis art. videtur hoc negare, quia damnum illatum in honore sufficienter reficitur per exhibitionem honoris & reuerentiæ, quod etiã videtur docere D. Tho. supra q. 62. ar. 2. ad. 3. Nilominus quæ hic docemus vera sunt, quia frater in facie cõtumelia affectus, duo mala pasſus est, & contemptũ sui honoris, & animi irritationem, Priori malo satisfit per exhibitionẽ honoris, & in hoc sensu loquitur ibi D. Tho. Posteriori vero per petitionem veniæ, placatur enim animus fratris illo cultu humilitatis. Prælati vero & Superiores, vt docet D. Aug. si in corripiendis subditis aliquibus cõtumelijs sint vsi, modo non sit propter eas sequuta infamia, non tenentur a sibi subditis veniam petere, quia hæc humilitas & satisfactio noceret regimini, & autoritati quam oportet eos habere. Si vero contumelia illata sit in absentia coram alijs, eo animo vt in eius notitiam ueniret, adeundi sunt illi, & rogandi vt sileant omnino, dẽtque operã, vt in eius notitiam non veniat, quod si iam illi sit indicatum, orandi tunc sunt, vt ipsimet significent fratri, se dolere illud dixisſe, & illum in pretio habere. Quæ agẽda sunt, quando fratrẽ speramus placandũ his vijs, & condonatutum, quod si irritandum potius probabiliter timeamus, dimittenda sunt, & dolẽdum de peccato commisſo, & honorifice in quauis occasione de eo loquendum, partim vt defectus, quos de ipso manifestauimus tegamus, & deleamus, partim vt ipse illud intelligens liuorem conceptum amittat. Videamus secundo.

QVOMODO PECCENT *conficientes libellos famosos, & ad quid teneantur.*

DE hac re D. Naua. in Man. c. 18. nu. 35. & Sumistæ in verbo, Libell⁹ famosus.

Obseruemus primo, vocari huiusmodi libellum, scripturam publicam & in publicum deductã, qua defectus proximi cũ aliqua eius infamia & dedecore manifestantur, quocunque sermone fiat, siue vulgari, siue Latino, siue versu, siue soluta oratione.

Obseruemus secundo, huiusmodi libellos aliquando pertinere ad contumeliam, aliquando vero ad solã detractionem: ita Caiet. in sum. verbo, Libellus. Quando autor occultat suum nomen, nec vult omnino vt intelligatur, est detractio proprie & directe, quia tunc reueretur & timet illum, quem infamat, & eo ipso quo occultat suum nomen exhibet illi reuerentiam, nec infert illam vim, quæ est de ratione contumeliæ, sed infamat cum quadã occultatione. quod est detractionis, indirecte autem & cõ-

ſequenter eſt contumelia, cum lædat etiam honorẽ cum ipſius & aliorum notitia, quod ſi nomẽ ſuum prodat, eſt vtrumque directe & proprie, & detractio quatenus lædit famam, & contumelia quatenus lædit honorem, & cum intentione, vt is qui læditur intelligat ſe ab illo contemni.

Obſeruemus vltimo, non eſſe hic ſermonem de libellis qui parum vel nil lædunt famam, vel honorem alicuius, ſuntque potius faceſiæ quædam, quam infamatorij, ſed de his qui vere & realiter iudicio prudentum proximum infamant, De quibus, ſit prima conclu.

Conficientes huiuſmodi libellos peccant mortaliter, & grauiſsime contra charitatem & iuſtitiam.

Contra charitatem quidem cum lædant fratrem in re adeo graui qualis eſt honor & fama, contra iuſtitiam, vero quia habet vnuſquiſque a natura ius in ſuum honorem & famam, Et tanto peccatum hoc grauius eſt, quãto ſcripta hęc magis euulgantur & hęrent memoriæ quam verba. Vnde auctores huiuſmodi libelli tenentur famam reſtituere, & honorem, & omnia damna quæ occaſione illius libelli ſequuta ſunt illi infamato, Famam autem reſtituent, vel conficiendo alium libellum contrarium, vel cantando palinodiam publice, vel alio modo quem prudentia in tali caſu dictabit: in qua reſtitutione, quia difficilis eſt, vtentur concilio peritorum, qui pro ratione facti & circumſtantiarum conſulant, quod conuenientius eſt. Secunda conclu.

Conficiens libellos famoſos contra Summum Pontificem, vel aliquem Cardinalem, aut aliquã ex quatuor Religionibus Mendicãtibus, eſt ipſo facto excommunicatus.

De Papa & Cardinalibus patet ex quibuſdam extrauagantibus maxime Pij V. De religionibus mendicantibus conſtat ex priuilegijs ordinis D. Dominici, & D. Franciſci, in quibus id aperte habetur, afferunturque a Caieta. verbo, Excommunicatio, cap. 81. quæ priuilegia alijs etiam Religionibus mendicantibus ſunt communicata. Dico religionibus, quia ſi quis faciat libellum contra aliquem priuatum religioſum, infamando illum, non tamen religionem, non incurrit huiuſmodi excommunicationem. Tertia concluſio.

Conficientes huiuſmodi libellos contra alios prælatos, vel perſonas Eccleſiaſticas, non ſunt de facto excommunicati, ſunt tamen excommunicandi, niſi illis ſuum honorẽ, & famã reſtituãt.

Ita fuit diffinitum in Concil. Elibertano cap. 52. Et habetur 5. q. 1. can. Si qui. Quarta concluſio.

Facientes huiuſmodi libellos per leges ciuiles puniuntur pœna capitis, per leges Eccleſiaſticas, ſi libelli ſunt contra ſæculares verberantur, ſi contra prælatos aliquos Eccleſiaſticos verberantur, & anetamizantur, id eſt, priuantur vſu ſuorum ordinum.

Prior pars huius concluſionis habetur lege vnica. Cod. De libellis famoſis, & in legibus noſtri regni eſt receptum titulo de libellis famoſis. Altera pars habetur 5. q. 1. can. Qui in alterius. Vltima pars eodem loco, can. Quidam maligni. Quinta concl.

Inuenientes huiuſmodi libellos, niſi illos ſtatim ruperint, aut combuſſerint, ſed alijs manifeſtauerint, ſcientes eſſe infamatorios, peccant etiã grauiſsime.

Cum cooperentur illi iniquitati & infamiæ, & ſubijciuntur eiſdem pœnis ciuilibus & Eccleſiaſticis, quibus ſubſunt auctores huiuſmodi libellorum: Ita habetur, 5. q. 1. can. Si qui. Vltima conclu.

Conficientes huiuſmodi libellos, quando res occulta eſt, ſed ita vt iuridice probari poſsit, ſi illam probare inſtituant, & hoc fine confecerunt libellos, vt illa crimina ducta in publicum, & in iudicium probata puniantur, & tollantur, non incurrunt huiuſmodi pœnas, aut cenſuras.

Ita habetur in illo can. Quidam maligni. Sed quæres occaſione huius canonis, Quidam malegni.

AN CONFICIENTES HVIUſmodi libellos, ſi edicto ſuperioris & ſub cenſura præcipiãtur ſe ipſos prodere, teneãtur ad id?

Etenim cum feciſſet quidam libellum contra quendam notarium. D. Grego: in quo etiam beatum Grego. mordebat, præcipit. D. Grego. in illo can. ſub grauiſsimis cenſuris, vt autor illius libelli ſe ipſum prodat, vel ad probandum quod obiecit, vel ad ſubeundam pœnitentiam, Nilominus dico auctorem talis libelli, qui nomen ſuum non appoſuit, ſed ita occultauit, vt quamuis libellus ſit publicus, autor tamen ſit omnino occultus, non teneri ad ſe prodendum, quia iure naturæ nemo tenetur ſuĩ ipſius eſſe accuſator & fiſcus, iuxta illud D. Chriſo, *In occultis non dico vt te ipſum prodas*, quod ius naturæ nullum aliud nec Eccleſiaſticum derogare poteſt, Canon autem iſte. D. Grego. ſuperius explicatus eſt copioſe. q. 69. ar. 2. controu. 7. colum. 1515.

ARTICVLVS III.

An contumeliæ sint patienter ferendæ.

PRima conclusio.

Debet vnusquisque paratus esse ad ferendas iniurias, quando opus fuerit iuxta legem Dei, & dicta men rectæ rationis.

Patet primo, Tenetur vnusquisque in genere paratus esse ad seruandam legem Dei, ergo &ad ferendas iniurias, quando lex Dei postulauerit. Secundo, debemus esse parati ad ferenda quæ contra nos dicuntur, sicut ea quæ cõtra nos fiunt, sed debemus esse parati ad ferenda quæ contra nos fiunt, iuxta illud Christi Mat. 5. *Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei alteram*, quod est intelligendum secundum animi præparationem, ergo eodem modo debemus esse parati ad ea quæ contra nos dicuntur. Hoc præceptum cum sit affirmatiuum non obligat pro semper, vt semper habeamus in mente hanc animi præparationem, sed in casu necessitatis, vt cum occasio se offert iniuriæ, vel cum in mentem venit, si mihi cõtumelia inferatur quid facerem, tunc debeo habere hanc animi intentionem. Obligat etiam, vt numquam habeamus propositum contrarium, id est vindicandi iniurias, Quin sufficit tam in iniurijs quam extra illas, habere hunc animum in genere seruandi legem Dei. Secunda conclu.

Persona priuata potest, si velit, contumelijs sibi illatis nunquam resistere.

Patet, quia cum sit dominus suæ famæ & honoris, sicut potest remittere restitutionem famæ, sic & pati detrimentum sui honoris. Tertia conclusio.

Quando resistendo contumelijs sequetur scandalum, vel periclitamur accendi ira, nec inferens contumelias resipiscet, vel cessabit, tenemur contumelias illas patienter ferre. Quando vero citra scandalum proprium & aliorum speratur, resistendo fratrem illum cessaturum ab inferendis contumelijs, vel corripiendum, tenemur ei resistere, ac corripere illum.

Probatur vtraque pars, Quia resistere cõtumelijs, & obstruere os inferentis illas est quoddam genus correptionis, correptio autem vbi nulla vtilitas peccantis expectatur, sed imminet periculum alicuius damni, non est adhibenda, sed quando speratur profutura. De priori huius cõclusionis parte dicitur Prouer. 26. *Ne respõdeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis.* De secunda vero subijcitur statim eodem loco quod videtur oppositum: *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.* Et ita Christus respondit inferenti sibi alapam, vt desisteret ab illis iniurijs: *Quid me cædis?* Quarta conclusio.

Prælati & personæ publicæ, quorum honor alijs, & suo muneri optime exercendo necessarius est, non possunt contumelias ferre, sed debent illas reprimere, citra scandalum tamen suum & aliorum.

Patet, Quia eo ipso quo prælati sunt, debent præstare ea omnia, quæ aliorum vtilitati & suo muneri sunt necessaria. Vide D. Grego. Homil. 6. in Ezech. Quinta conclu.

Vbi agitur causa religionis & fidei, tam prælati quam subditi, etiam si sequatur scandalum infidelium, debet contumelias fidei & religionis reprimere, vt si Altaria, Sacramenta, Cruces, Reliquiæ, & similia contumelijs afficiantur, vel nomen Dei, & Sanctorum cum contumelia blasfemetur.

Quia tunc silere est velut consentire, resistere autem est fidem & religionem propriam profeteri, ad quod tenetur vnusquisque fideliũ, quotiescũque causa fidei & Religionis se offert, iuxta illud B. Pau. *Corde creditur &c. ore autem fit confessio ad salutem.* Vbi nomine oris non solum intelligitur vocalis confessio fidei, sed actus externi, quibus fides & religio manifestatur, qui necessarij sunt, quotiescunque causa fidei se se offert. Vltima conclu.

Quando licet proprias contumelias repellere, non sunt repellendæ armis, & percussione, quia hoc esset vindicare se ipsum: *Nec imponendo falsum crimen,* quia mendacium semper est intrinsece malum. *Nec detegendo crimen occultum, aut obijciendo illi aliud impertinens quamuis publicum,* quia hoc esset repercutere percutientẽ se, *Sed solum licet obijcere illi, quod directe facit ad repellendam propriam iniuriam, quale est affirmare id quod imponit falsum esse, & mendacium.*

Quia sic respondens non ex liuore vindictæ, sed hoc solo fine, vt tueatur suũ honorẽ, nil aliud facit quã vim vi repellere, quod iure naturæ omnibus conceditur. Nec obstat calumniam semel prolatam iam transisse, quia calumnia, quamdiu creditur calumniator, lædit & nocet, propter quod licet affirmare illum mendacem esse, ac medijs veris id ostendere, ne credatur, & cesset illa iniuria.

ARTICVLVS IIII.

Ex quo peccato potissime oriatur calumnia.

Sit conclusio. *Oritur ex superbia, sed potissime ex odio & ira.*

Probatur prior pars: quia contemnere fratrē est quidam effectus superbiæ, calumnia vero est cum contemptu fratris. Probatur secunda, quia vt plurimum & frequentius nascitur ex ira, pecatum autem vnum dicitur oriri ex illo, ex quo frequentius & communiter nascitur. Secundo, quia conueniunt in fine, vtriusque enim finis est vindicta, vnde est proprium vitium mulierum, quæ cum armis nequeant vindicare se ipsas, confugiunt ad contumelias.

QVAESTIO 73. DE DETRACTIONE *seu infamia.*

ARTICVLVS I.

An bene diffiniatur detractio occulta denigratio alienæ famæ.

Conclusio est affirmatiua.

Probatur, quia virtutes & vitia diffiniuntur per propria eorum obiecta, obiectū detractionis propriū materiale est fama proximi, formale vero vt fiat occulte, & in absentia eius cui detrahitur, ac illo ignorante. Minor vero constat ex differentijs, quas constituimus quæstione præcedenti ar.1. inter contumeliam & datractionem.

Quod si dixeris differentiæ specificæ in habitibus sunt propriæ rationes formales ipsorum, occultum & manifestum non differunt specie, nec cōstituunt differentiam specificam in rebus, ergo detractio & contumelia non distinguntur specie, eo quod illa fiat manifeste, hæc vero occulte, nec erit propria ratio formalis contumeliæ quod fiat in presentia, detractionis vero in absentia. Respondeo cum ratio iniuriæ duo cōtineat, vt sit contra ius alterius, & contra voluntatem, consentienti enim non fit iniuria, sequitur ex eo, vt vbi reperitur diuersa ratio inuoluntarij, reperiantur etiam iniuriæ specie diuersæ: Vnde quamuis occultum & manifestum sic sumpta non differant specie, nec constituant differentiam specificam in rebus, quatenus vero manifestum dicit inuoluntarium per vim, occultum vero in voluntarium cum ignorantia, distingunt specie. Quia hæc duo genera inuoluntarij, vt docet Aristot. differunt specie: propter quod furtum & rapina differunt specie, quia furtum fit domino non consentiente cum ignorantia, rapina vero fit domino consentiente & cum vi, similiter contumelia fit manifeste, & cum vi, detractio occulte & cum ignorantia illius, cuius fama læditur. Secunda conclusio.

Bifariam committitur detractio directe vel indirecte.

Directe quatuor modis, & totidem indirecte. Primo modo directe, imponendo proximo falsum crimen. Secundo, augendo verum quod audiuimus. Tertio, reuelando occultum, quamuis verum. Quarto, honestum factum proximi in iniquum finem vel intentionem eius torquendo.

Indirecte vero primo modo, quando quis negat vel reticet bona proximi, cum teneretur illa concedere. Secundo, quando reticet cū oporteret illa manifestare, sic enim negans aut reticens indirecte infamat, cum asertio eius sit necessaria ad famam alterius. Tertio, quando quis diminuit aliena merita, tunc enim minuit & famam. Quarto, quando dignum laude frigide & remise laudat, ne tanti habeatur, hic enim illo remisso modo laudandi nititur famam & bonum nomen fratris minuere.

Contra quartum modum ex quatuor prioribus sic obijcio. Factum proximi in sinistrum finem & intentionem torquere pertinet ad iudicium temerarium, vt vidimus quæst. 60. ergo non ad detractionem. Secundo, qui audiunt me factum honestum fratris sinistræ interpretari, me quidem iudicabunt inuidum, odiosum, & maledicū, fratrem autē non propterea contemnent, ergo tali modo non læditur eius fama nec erit detractio. Ad primum respondeo, Eundem actum posse pertinere ad duo peccata distincta, vt in eo qui furatur ad fornicandum, actus ille est furtum & fornicatio, sic in proposito, quatenus ego iudico fratrem ob malum finē illum agere, est iudicium

dicium temerarium, quatenus vero hoc meum iudicium alijs insinuo est detractio. Ad secundum respondeo, multoties audientes consentire meæ malitiæ, & factum fratris etiam sinistro fini ex his quæ ego dico tribuere, maxime si sim apud illos alicuius autoritatis, quod si id non accidat nihilominus detraho, cum nitar quantũ est in me famam illius fratris minuere, non enim ad detractionem est necesse vt sequatur de facto infamia, sat est, illum qui detrahit ea referre quę apta sunt alterius famam denigrare, vel minuere.

Queres an isti modi detrahendi differant specie, dico nõ differre, quia in omnibus est idem obiectum materiale & formale, nẽpe fama occulte læsa, sunt tamen alij alijs grauiores, & varie restituendi, ideo aperiendi in confessione, vt doceat confessor pro ratione cuiusque detractionis ad quid teneatur autor illius.

ARTICVLVS II.

An detractio sit peccatum mortale ex suo genere.

Reuocanda sunt in memoriam quæ docuimus quęstione præcedenti art. 2. Primo in peccatis in verbis non solum obiecti, verum etiam & intentionis esse habendam rationem, vt de huiusmodi delictis iudiciũ feramus. Secundo, detractionem quæ fit cum intentione nocendi in fama, esse formaliter & propriæ detractionem, quæ vero fit sine tali intentione esse materialem. Tertio ex duplici radice in his grauitatem culpæ esse pensandam, ex intentione & nocumento.

Præter hec notemus ex his quæ docent Doctores agentes de correctione fraterna, cum temporalia ordinentur ad spiritualia, quotiescunque speratur frater corripiendus & emendandus, manifestãdo delictum eius iuxta ordinem correctionis fraternæ, tunc exponendam esse famam eius seruato illo ordine vt cesset à peccato, sicut exponũtur diuitiæ & alia bona temporalia pro salute corporali. Sit prima conclu.

Detractio proprie & formalis cum intentione lædendi fratrem in fama, peccatum mortale est ex suo genere, grauius quam furtum, leuius autẽ quam homicidium & adulterium.

Probatur prior pars, quia est contra charitatem & iustitiam, cum inferatur damnũ proximo in re graui qualis est fama, & ad quam habet à natura ius. Probatur secunda pars, quia fama præstat quidem bonis quæ furto læduntur, non tamen est tanti prætij, quanti sunt vita quę læditur homicidio & fides matrimonij quæ læditur adulterio. Dicimus ex genere suo, quia ex leuitate materiæ & intentionis potest esse veniale, vt cum detractor non habet intentionem nisi detrahendi in re leui, quia si habeat animũ detrahendi & nocendi grauiter, & si res leuis sit, peccat mortaliter ratione intentionis

Secunda conclusio.

Detractio quæ fit bono fine, ad corrigendum proximum, seruato ordine correctionis fraternæ, non est peccatum sed actus virtutis.

Patet, quia sicut licet exponere minora bona pro maioribus, ita & famã pro salute spirituali. Tertia conclusio.

Detractio materialis quæ fit sine intentione nocendi in fama, si leue nocumentum inferat venialis est, si graue mortalis.

Hæc perspicua est. Quarta conclusio.

Referre peccatum mortale fratris quod non affert secum infamiam, non est detractio mortalis sed tunc solum quando affert secum infamiam in tali homine.

Vt si dicam hunc nobilem esse prodigũ, illũ militem effusorem sanguinis, quia hæc vitia tales homines non putant esse sibi infamiæ, sed in illis gloriantur, at si dicam hãc esse adulteram, aut illum fornicarium est detractio mortalis, quia hæc vitia sunt maximæ infamię in hominibus honestis:

Patet, nam cum detractio lædat famam, manifestatio delicti quod in tali homine nõ affert infamiam, non est detractio.

Ex quarta conclusione sequitur, verba lædentia honestatem vitæ, & manifestantia vitia carnis, & similia ex suo genere continere peccatum mortale, quia hæc communiter sunt maximæ infamiæ, *Vitia enim carnis*, vt ait D. Grego. *Sunt minoris culpæ & maioris infamiæ*, Maxime vt bene hic obseruat Caiet. in personis honestis & religiosis, vt monialib[9], pręlatis, puellis nubilibus, nã apud alios vt iuuenes seculares, pleriq; hæc parui faciunt. Vltima conclu.

Detractor tenetur ad restituendam famam quam læsit, iuxta leges restitutionis.

Hæc patet ex his quæ copiose docuimus de restitutione famæ q.62.ar. 2.

Circa hunc articulum offerunt se nonnullæ dubitationes.

Controuersia 1.

SIT NE PECCATVM MORTALE *reuelare occultum crimen fratris vni tatum viro fideli, quem certum est celaturum illud omnino, ac si lapidi fuisset dictum.*

Sentit hic Caiet. in hoc casu non committi peccatum mortale, sed tantũ veniale. Probat primo exẽplis. Nam vir & vxor solent sibi inuicem reuelare peccata filiorũ, vel famulorum, nec ab aliquo propterea condemnãtur de mortali. Similiter accidit, confitentẽ peccata sua ex inaduertentia reuelare confessario quem iudicat fidelem, & secretum, aliquas personas cũ quibus grauissime peccauit, nec ideo iudicatur mortaliter in eo deliquisse. Itẽ quando alicui secretum aliquod crimen commissum est, nec nouit quo modo circa illud secretum se gerat, solet amico fideli & prudenti nonnunquam illud reuelare, vt consulat quid illũ agere opporteat: In his omnibus euentibus reuelatur crimen fratris viro fideli & secteto, nec est peccatum mortale.

Secundo detractio criminis occulti peccatum mortale est, quãdo grauiter lęditur fama proximi, vni autem tantum viro graui & fideli crimen fratris reuelare, non est grauis infamia, quia proprie infamia nõ est nisi inter multos, sicut non dicitur diffamatus nisi multis innotescat, nec iudicatur graue nocumentum sed leue, quod vnus tantũ aut alter illud sciat, ergo.

Tertio non impeditur ille cuius crimen detegitur vnico viro optimo à consecutione alicuius beneficij, dignitatis, aut alterius boni, eo quod ille secreto illud sciat, ergo. Eandẽ sententiã tribuũt aliqui D. Nauar. in cap. Inter verba conclu. 6. corol. 29. vbi num. 69. admittit duo posteriora exempla Caiet. & corol. 46. admittit primum.

Soto lib. 5. de iustitia q. 10. art. 2. & in suo opusculo de ratione tegendi, &c. Oppositum omnino docet, nempe reuelare delictũ fratris occultum cuiuis quantumuis fideli & cordato, nisi aliqua necessitas exigat, vel ad bonum commune, vel ad correctionem ipsius delinquentis, aut aliorum vtilitatem, esse peccatum mortale, & detractationem mortalem. Probat, Reuelare illud crimẽ extra huiusmodi necessitates tribus vel quatuor hominibus est mortale omnium consensu, quod non negat Caiet. Sed mallẽ ego & quiuis prudens suum crimen tribus aut quatuor ex media plebe esse agnitum, quã notum alicui vero graui, sicut magis ęstimo vnum virum grauem de meis moribus bene iudicare, quam decẽ plebeios, ergo vel vnĩ quantumuis graui & tacito reuelare occultum crimen fratris est mortale. Hanc sequũtur recentiores discipuli D. Tho.

Sit prima conclusio.

Reuelare crimen occultum fratris non desinit esse peccatum mortale, ex eo quod vni tantum dicatur, quod est fundamentum opinionis Caiet. Probatur, iudicium temerarium vt constat q. 60. art. 3. est peccatum mortale ex suo genere, etiam si per illud proximus apud nullum alium infametur, & amittat bonum nomen, quam apud solum iudicantem, ergo nec detractio desinet esse peccatum mortale, ex eo quod apud vnum tantũ bona existimatio fratris lædatur. Et hęc est aperta doctrina D. Tho. art. præcedenti ad 2. vbi ait: *Esse contumeliam proprie & simpliciter, etiam si in sola præsentia eius qui contumelia afficitur inferatur, & similiter detractionem, etiam si coram vno solo quis detrahat, quia lædit famam eius, quamuis non in toto populo vel uicinia, tamen in parte.* Et apertius articulo præsenti in corpore, vbi ait: *Proferentem verba quibus læditur fama fratris, propter bonum ipsius vel alterius, seruatis debitis circunstantiis, non esse peccatum, si vero illa proferat sine tali necessitate, & leuiter lædant esse veniale, quod si grauiter mortale.* Nec D. Tho. distinguit, num corã vno vel pluribus illa proferantur.

Secunda conclusio.

Reuelare delictum occultum fratris vni viro fideli, ex suo genere non est intrinsece malum, sed potest ex circunstantia honestari.

Patet, potest enim vel propter bonum cõmune vt in crimine hæresis, & proditionis ciuitatis, vel propter bonum eius cuius crimen reuelatur, vt ab illo commodius corrigatur. Vnde Christus in Euangelio. *Si te non audierit, adhibe duos vel tres, &c.* Nec est necesse vt tale crimen sit iam illis notũ, sat est vt prudenter speretur illos esse profuturos. Denique propter bonum aliorũ, quando crimina fratrum nisi prohibeantur, cedẽt in aliorum damnum, tũc qui illa nouit, nec valet solus illis occurrere, potest reuelare illi qui prodesse possit, & cum aliqua infamia delinquentis. Dictat enim recta ratio, vt minora bona pro maioribus exponantur, imo & in virtutibus, debet homo aliquando pati detrimentum in vna virtute pro alia præstantiori, & magis necessaria.

Ex his sequitur veram esse opinionẽ M. Soto, & falsam illam Caiet. vnde ortum est cõmu-

commune illud dictum, *Peccata fratrũ quæ per nos ipsos corripere non possumus, indicanda esse viro prudenti, qui prodesse possit & non obesse.*

Ad argumenta Caiet. Ad primum dico, illa exempla non habere locum, nec esse admittenda, nisi iuxta doctrinam hic positam. Imprimis igitur possunt vir & vxor peccata filiorum sibi indicare, quando ita oportuerit ad illa vitanda, nec vnus potest sine alio, vt si commisit filia strupum quod nouit sola mater, uideatque se solam non posse illi damno mederi, nisi indicet viro aut consanguineo fideli, potest tunc reuelare, debetq; illi apud quem minus lædetur bona opinio illius filiæ, vnde aliquando expediet potius affiini vel extraneo indicare, quam ipsi marito. Quod si ipsa sola posit mederi, nõ potest nec viro nec alteri indicare: quia vel apud vnum læditur grauiter bona opinio puellæ, Et sicut esset peccatum mortale accipere bona castrensia filiæ, si haberet, vt daret marito, ita & bonã eius opinionẽ apud virum denigrare. Secundo, Pænitens in confessione nõ potest detegere complicẽ, quia est iuris naturalis quod non derogatur vllo iure aut diuino aut humano, vnde si pænitens reuelet, peccat grauiter, debentque confessarij attente id prohibere. Excusabitur autem pœnitens aut per ignorantiam, aut per incogitãtiam, quasi fuerit velut primus motus illa loquutio. Ita doctor Nauar. locis citatis, non enim sequitur opinionem Caiet. in hac parte sed nostram, exempla autẽ Caiet. admittit in eo sensu, in quo a nobis explicantur hic, quãdo scilicet reuelãtur complices, quos vel confessarius nullo modo nouit, nec aliquod damnum in sua opinione & existimatione inde recipiunt, vel si nouit potest illis prodesse, vnde solent & possunt amici peccata occulta amicorum, vxores peccata suorum maritorum vel familiæ indicare confessarijs, quos vident illis delinquentibus plurimum posse prodesse. Tertium exemplum Caiet. nobis fauet, nã in illo casu, qui habet secretum sibi commissum, reuelat illud cum necessitate, vt accepto cõcilio prudentis recte se gerat.

Ad secundum argumentum respondeo, infamiam dupliciter dici, aut iuridice, aut moraliter & secundum rei naturam, in rigore iuris non dicitur infamatus nisi plures illud intelligant, moraliter autem & secundũ rei naturam infamia est quæuis denigratio alienæ famæ, etiam si apud vnum fiat, vt cõstat ex secunda conclusione, & exemplo sumpto ex iudicio temerario.

Ad vltimum dico primo, delictum fratris vel vni dictũ nocere illi in bonis, & officijs, cum posit accidere, vt qui delictũ illud fratris audiuit, sit quandoq; aliquorum bonorum distributor, recordatusque illius delicti minime conferat, quæ aliter contulisset. Et quicquid sit de huiusmodi damnis, sat est ad detractionem mortalem, vt grauiter eius fama læsa sit apud aliquem culpa detractoris, etiam si vnicus sit & vir fidelis. Videamus secundo.

Controuersia 1.

SIT NE DETRACTOR ET *infamator, qui refert aliis quæ audiuit.*

Scotus in 4. dist. q. 4. ar. 5. post mediũ quem sequitur hic. Caiet. vult. referentẽ quæ audiuit, non asserendo neque affirmãmando illa tamquam certa, (sic enim intelligendi sunt hi auctores) sed referendo tantum vt audita, & hæsitando, non cõmittere peccatum mortale detractionis, sed ad summum veniale. Ratio eorum est, quia si audientes sic relata desinant bene de fratræ opinari, non leditur apud illos fama proximi culpa referẽtis, cum dicat se audisse illa tantum, nec habere illa pro certis, sed culpa audientium, qui leuiter credunt.

Soto lib. 4. de iusti. q. 6. art. 3. in solutione ad 4. & lib. 5. q. 10. ar. 2. & recentiores Thomistæ volunt referentem leuia peccare venialiter, si vero grauia mortaliter, sicut iudicarem⁹ de primo assertore & detractore. Ratio eorum est, quia quamuis iste dicat se non vidisse, sed audisse, eo ipso quo illa refert, generat suo dicto sinistram opinionem fratris in animis audientium, & lædit illius famam.

Ad intelligentiam huius quæstionis, Obseruemus primo, certum esse (vt supra vidimus q. 62. ar. 2. agentes de restitutione famæ) referentem audita ex odio & animo lædendi fratrem, quicquid de illo referat, peccare mortaliter: cum actus ille exterior procedat ex interiori odio mortali. Certũ etiam esse, referentem quę publica sunt, nõ ex odio, sed ex quadam loquacitate, peccare tantũ venialiter, cum talis actus non procedat ex odio, nec inferat graue damnum fratris in fama.

Obseruemus secundo, audita quæ referuntur, aut esse peccata grauissima, & quorum vel leuis suspicio nocet grauiter in fama, vt hæresis

hæresis, & crimen nephandum, aut esse alia peccata quæ grauissima non sunt, & communiter ab hominibus cōmittuntur, vt homicidia, adulteria. Similiter qui talia refert aut est persona grauis, vt Episcopus, & vir nobilissimus, aut est e media plebe. Persona quoq; de qua est sermo, aut est magni nominis & opinionis, vt mulier honestissima, vir religiosus, prælatus aliquis, vel doctor, aut est persona communis & plebeia.

His positis sit prima conclu.

Reuelare crimen occultum fratris, etsi ex auditu & hesitando, ad minus est peccatū veniale.

Patet, quia negari non potest, quin sit aliquod nocumentum illius. Secunda conclu.

Reuelare ex auditu peccatum fratris quod solet afferre secum infamiam, tanquam certū, peccatum mortale est detractionis.

Quia tale crimen sic reuelatum natum est denigrare famam proximi, habent enim se primus qui illud reuelauit, & secundus qui auditū narrauit, sicut duo incendiarij, quorum vnus mittit ignem in segetem, alter vero suo flatu illum accendit & auget, quos simul certissimum est grauiter nocere.

Tertia conclusio.

Reuelare crimen grauissimum fratris, & si id fiat hesitando, a quocumque & de quocumq; illud reueletur, est peccatum mortale.

Probatur. Qui lædit fratrem grauiter in fama, peccat mortaliter, sed in hoc casu lædit iste grauiter in fama, ergo. Probatur minor. Quia in hoc casu, etsi nō generetur certa opinio, sed tantum suspicio, g auius nocet suspicio tanti crriminis, quam cetta opinio aliorum. Secundo maius nocumentum infertur, proximo referēdo hæc crimina hæsitando, quam alia aserendo, sed reuelans asertiue alia delicta proximi vt furtum &c. peccat mortaliter ex secunda conclu. recepta ab omnibus, ergo, peccat etiam mort. qui reuelat illa grauissima, etsi hesitando, malet enim quiuis prudēs credi de ipso adulteriū quam suspicari hæresim. Quarta conclu.

Si peccatum fratris sit ex communibus & grauibus tantum, referatur vero, vel a persona magnæ autoritatis, vel de persona magni nominis & opinionis, quamuis hæsitando & dubitando, est peccatum mortale detractionis.

Patet prior pars, quia tantam infamiam inducit grauis illa persona referendo ista crimina hæsitando, quantam induceret persona inferioris sortis referendo illa asertiue: sed hic peccaret mortaliter, ergo & ille. Secunda vero pars constat experiētia, Etenim si de muliere honestissima, vel viro religioso referat quis fornicationem aliquam, vel quid simile, à quocumque referatur gignit suspicionem, quæ in viro tanti nominis nō minus nocet, quam in alio inferioris sortis noceret certa opinio eiusdem delicti.

Vltima conclusio.

Si plebeius de alio plebeio referat ex auditu et hæsitando delictum aliquod ex communibus, nō committit peccatum mortale detractionis, sed veniale tantum.

Patet, nam quando persona plebeia refert ex auditu & hęsitando delictū commune, non gignit nisi suspicionem, quæ tam ratione dicentis, quam eius de quo dicitur, quam ex modo referendi, leue nocumentū est, nisi audientes, sua culpa & leuitate credendi quæ solum efficiunt leuē suspicionem, ita accipiant, vt generent in animis eorum certam opinionem. Et forsan Scotus & Caiet. de hoc genere reuelādi audita loquuti sunt.

Controuersia II.

AN SIT PECCATVM DE*tractionis diffamatum in vno loco, infamare & reuelare peccatum illius in alio, vbi illud ignoratur.*

HAEc quæstio licet superius q. 62. art. 2. sit iam proposita, nunc copiosus & ex professo magis tractanda est. Caiet. circa hanc quæstionē in opusc. 17. Resp. respō. 9. dub. 3. affirmat licere. Probat sic, diffamatus iā amisit ius ad suam famam, ergo nulla illi fit iniuria reuelando vbique delictum eius. Secundo vna ex pœnis qua iudices afficiunt delinquentes est, vt crimen eorum in omnium notitiā veniat, & alij aliis illud referāt, ergo licet. Antecedens patet, quia hoc fine ponitur in sententia vt delictum illud publice legatur. Secundo vt publico præcone denuncietur. Tertio ob eundem finem solent expectare iudices dies nundinarum, & alios solemniores, in quibus est maior hominum concursus, vt punitio illa pluribus innotescat: vnde qui diffamatum in vno loco infamat in alio, conformat se iustitiæ punitiuæ, nec est dicēdus peccare. Tertio in actibus publicis Sanctæ Inquisitionis leguntur delicta publice, vt ab omnibus sciantur, & ante quam celebrentur, conuocātur fideles ex omnibus locis districti, etiam remotis, & alij aliis sine vllo scrupulo conscientiæ narrant quæ audierunt: imo & viri graues ac timorati solent personas productas in huiusmodi actibus & eorum nomina, delicta, a

P'

pœnas ad amicos in locis remotissimis existentes scribere, & recipients æpistolas omnibus illa referre, nec iudicantur ab aliquo doctore hæc scribentes vel referentes peccare. Quarto historici mandant scriptis crimina in suis quidem locis & tēporibus publica, in alijs autem ignorata, nec damnantur huiusmodi historię vt peccata, vel detractiones. Denique his tantū modis potest aliquis infamare fratrem detractione quæ sit peccatum, vel imponendo falsum crimen, vel augendo, vel reuelando occultum, vel torquēdo intentionē: in hoc casu nec imponit falsum, nec auget, (constituimus enim referre fideliter quæ in publico iudicio vidit) nec reuelat occultum, cum sit iudicium publicū & publica autoritate euulgatum, nec torquet aliquam intentionem, ergo.

Adrianus vero quod lib. 11. q. 1. docet oppositum. Ratio eius est, infamatus in vno loco, in alio in quo ignoratur, habet bonū nomen, & illæsam ibi famam, ergo infamare illum est grauiter lædere illius famam, & velut reuelare occultum. Secundo, Non licet peccatum fratris alio tempore publicū, quando iam omnino oblitū est, & frater bene audit, reducere in memoriam, quia est velut reuelare occultum cum nocumento famæ proximi, ergo nec licet publicū in vno loco referre in alio, vbi ignoratur: Patet cōsequentia, quia magis occultū est quod ibi omnino ignoratur, quam quod aliquo tempore intelligebatur, & deinde oblitum est. Vltimo non licet fratri in facie crimen illud quamuis publicum obijcere, quia læditur ibi ipsius fama. Ergo nec referre.

Soto lib. 5. q. 10. art. 2. & recentiores quandam mediam sententiam inter has sequuntur, ad quam statuunt duo. Primo bifariam posse aliquem esse infamatum de aliquo crimine, aut iuridice & autoritate publica, aut extra iudicium per rumorem alicuius viciniæ, vel loci: Secundo infamantem fratrem suum posse peccare vel contra iustitiam, vel contra charitatem, vel contra vtrāque simul: quibus addendum est, infamatū, quocunque modo sit infamatus, aut permanere in suis vitijs, aut ita esse emendatum, vt studiose iam & honeste viuat.

His positis dicūt primo, infamatum publica autoritate, sed iam emendatum & honeste viuentem, in alio loco vbi id ignoratur, infamare, non esse peccatum contra iustitiam, quia iam amisit ille ius in suam famam, per illam publicam sententiam, & per eandem facta est facultas narrādi alijs illud delictum & crimen, esse tamen peccatum contra charitatem, quia fama est bonum necessarium ad honeste & studiose viuēdum, quo bono sine vlla iusta causa vel necessitate priuare fratrem, iam honeste viuētem, repugnat charitati. Secundo dicunt infamatū in vno loco extra iudicium, per solum rumorem & loquacitatē alicuius viciniæ, vel oppidi, iam honeste viuentem, in alio infamare esse peccatum contra iustitiam, & charitatem, Et consequenter talem detractorē teneri ad restituendam illi famam: Contra iustitiam, quia frater per illum rumorē non amisit ius in suam famam, sicut enim nulla priuata potestas potest expoliare fratrē alijs bonis, etiam si illa inique possideat, sed sola publica, ita nec fama, vbi autem delictū secretum, est infamare fratrem habentem adhuc ius in suam famam, est contra iustitiam iniuriam illi inferre, Quod vero contra charitatem quoque sit, cōstat ratione modo facta in secundo dicto. Hæc tertia opinio est omnium probabilior, & sequenda additis aliquibus, Nam imprimis addendum est ex delictis fratrum quædam esse, quæ tantū nocent ipsi delinquenti, alijs vero parum aut nil omnino, vt fornicatio, iuramentum: alia vero esse quoque in damnum aliorum, vt hæresis, blasfemia, magia, &c. Similiter quædam sunt atrocia delicta & maxime nociua bono communi, alia non adeo, deniq; aut ea sunt quæ solent abundare, vel saltim in aliquibus reperiri, aut raro ibi eueniunt vel possunt euenire. His positis.

Sit prima conclusio.

Quomodocumque homo sit diffamatus, siue autoritate publica, siue priuato rumore, si non est emendatus, sed crimen illius alijs potest obesse, non est peccatum, his quibus potest obesse, & in loco vbi potest obesse, illud reuelaret vt sibi caueant.

Imo est actus charitatis, habenda enim est potius ratio eorum qui possunt pati dānum, quā eius qui potest inferre, & prudenter, cum emendatus non sit, timetur illaturus. Vnde possum infamatum Valentiæ de fure de assasino, de lupa Cæsaraugustæ reuelare, vt illius loci vicini ab huiusmo di sibi caueant. Et confirmatur quia hoc fine infamantur à iudice delinquentes, vt alij ab ipsis sibi caueant, quo patet hunc finem esse honestum, vnde iste sic difamans conformat se iustitiæ. Debet autē hic bono aliorum prouidere, cum minori damno huius infamati quantum poterit, si enim sufficiat dicere, cauete ab hoc, quia nescio quid de eo audiui,

audiui, non est amplius dicendum.

Secunda conclusio.

Quacunq; ratione homo sit diffamatus in vno loco, reuelare crimen eius in alio, vbi moraliter & probabiliter cito iudicatur intelligendum, nõ est peccatum mortale.

Verbi gratia, quæ Valentiæ fiunt aut dicuntur statim solent esse nota Sagunti, aut Setabi, propter viciniam loci, diffamatũ ergo publice Valentiæ, diffamare Sagunti nõ est peccatum mortale. Probatur in moralib⁹ quod parum distat nil distare iudicatur. sed quod publicum est Valentiæ, parum distat vt publicetur Sagunti, ergo quod publicum est Valentiæ, perinde se habet ac si iam publicum esset Segunti, publica autem reuelare non est peccatum, ergo. Secundo ipsi infamato parum vel nil acrescit damni, vt quod publicum est Valentiæ sit etiam publicum in loco adeo vicino, in quo moraliter loquendo, impossibile fere est, quin statim innotescat, infamia autem non est mortalis nisi quando graue damnũ infertur proximo in fama, ergo. Tertio in eadem ciuitate & loco quod publicum est in vna vicinia vel parte ciuitatis, referre in alia non est peccatum, alioquin numquam liceret reuelare publica, ergo quod est publicum in vno loco, non est peccatum reuelare in alio vicino in quo statim iudicatur intelligendum. Perinde enim se habent duo loci vicini, sicut duæ partes ciuitatis. Ex hac conclusione sequitur, infamatum in media parte vnius regni vel prouinciæ, non esse peccatum infamare in alia, quia moraliter loquendo, quæ ita publica sunt in vna parte, impossibile fere est, quin in alia sint quoque cito publica.

Tertia conclusio.

Si crimen fratris publicum in vno loco, non sit ex atrocibus sed ex communibus, quamuis alicui nociuum, vt furtũ, homicidiũ, & frater ille iã est emendatus, si quidẽ fuit publicũ autoritate iudicis, reuelare illud in alio loco in quo ignoratur, nõ est contra iustitiam, sed contra charitatem tantũ si vero fuit publicũ per solum rumorem viciniæ, vel loci, reuelare illud in loco, in quo ignoratur, est contra charitatem simul & iustitiam.

Hæc patet ex dictis mag. Soto.

Quarta conclusio.

Si peccatum fratris est ex atrocibus, & publicum autoritate publica, siue emendatus sit, siue nõ licet illud reuelare in alio loco, & remotissimo in quo ignoratur, modo non fiat ex odio fratris, vt hæresim proditionem ciuitatis, assasinum, &c. licetque huiusmodi iuridice & publice diffamatos, in vno loco, vbiq; terrarũ diffamare, exprimẽdo nomina personarum, cognomina delicta & pœnas illas impositas.

Probatur, alia crimina etsi publica, quæ non sunt atrocia, & grauiter nociua, fratre sufficienter emendato nõ licet reuelare vbi ignorantur, quia fratre emendato nulla inde sequitur vtilitas bono communi, vel particularibus, sed in criminibus atrocibus manifestare eorum punitionem est vtilissimum, imprimis bono communi, alij namque populi audientes tales punitiones, prospiciunt sibi ipsis, inquiruntque & puniunt diligenter similia delicta, & à se nituntur solicite repellere, & particulares ciues audientes tales punitiones, maxime ab illis timore similis pœnę arceantur, quod in alijs delictis nõ est adeo necessarium. Vltima conclusio.

Si peccatum fratris est ex atrocibus & publicum, non tamen autoritate iudicis sed per rumorem, deferendum est ad iudicem competẽtem, vt ille inquirat, & interim non est reuelandum vbi ignoratur, nisi sub dubio, & cum fauore fratris.

Ratio est, quia ille rumor nõ expoliat fratrem iure suæ famæ, sed tantum facit vt ad iudicis sententiam pertineat: vnde expectãda est, vt si quidẽ condemnetur de illo crimine, liceat tũc vbique reuelare, vt constat ex precedẽti cõclusione, quod si absoluatur nõ est reuelandum, nisi vt absolutum, & cum laude fratris, aliter enim esse imponere illi falsum crimen, cum constet de ipsius innocentia & absolutione, interim solum licet reuelare fauendo fratri, cum sit dubium, & dubia sint in meliorem partẽ conuertenda

Ad argumenta in oppositum, imprimis ad proposita pro opinione Caiet. Ad primum respondeo, infamatum publice, autoritate iudicis, amisisse ius ad suã famã, ideo non esse cõtra iustitiam illud reuelare, esse tamen contra charitatem, (nisi moraliter loquendo esse manifestandum, statim in illo loco, vbi reuelatur) quia ex charitate, non solum debemus non expoliare fratrem bonis illi debitis, & in quæ habet ius, verũ etiã bonis illi vtilibus & necessarijs ad honestatem vitæ, & quibus ipsum expoliare nulla necessitas exigit. Quod si non sit infamatus autoritate publica, habet ius in suam famã, vt constat ex dictis.

Ad secundum cum omnibus illis probationibus antecedentis respondeo, non esse intentionem iudicis saltim debitam, vt per illã publicam punitionẽ innotescat delictũ fratris in alijs locis distantibus, si ipse emendetur, sed tantum vt vbi iuridice punitur, iuridica

iuridica autem punitio fit publice, quia iuri dice probatum est velut publicum: quod si emendatus nõ sit, tunc intendit duo, vt publica culpa puniatur, ac vt omnibus innotescat, vt omnes ab illo sibi caueant.

Ad tertium constat solutio ex quarta cõclusione, hæresis enim & cætera delicta quę ab officio Sanctę Inquisitionis in actibus publicis puniuntur, sunt ex se adeo atrocia & nociua bono cõmuni, vt cedat maxime in vtilitatem Reip. & fidei christianæ, committentes illa, & ipsorũ nomina, ac punitiones, per totum orbẽ diuulgari, imo & oblita à multis annis reuocare in memoriã. Ita solent Inquisitores, *Renouar los sanbenitos.* Dices iustum quidem est, vt cum infamia ipsorummet delinquentium diuulgentur ista delicta, cum cedat in bonum fidei & odium istorum criminum, at non cum infamia consanguineorum & affinium, qui erũt viri probi & honesti. Respondeo, sicut tempore quo delicta ista puniuntur, cedit in vtilitatem fidei & religionis Christianæ, vt diuulgentur sic delinquentes, & eorum punitiones, eodem modo cedere in vtilitatem fidei, vt etsi multum temporis excessit, & ista obliuioni tradita sint, iudices & Inquisitores iusta aliqua causa exigente (sine qua id non faciunt) curent innouari insignia, & memorias istarum punitionum, quod vero cõsanguineos lædant id per accidens est, nec curandum, cum bonum cõmune cuiuis priuato præferendum sit. Alij vero priuati, iudicibus non renouantibus tales punitiones, si in memoriam suscitent, quod est in infamiam consanguineorum honeste viuentiũ, non peccãt contra iustitiam, quia per illam antiquam & publicam punitionem amisserunt ius in suam famam, faciunt tamen contra charitatem, expoliantes fratres honeste viuentes fama, quæ illis ad studiose viuendum necessaria vel saltim vtilissima est, sicut diximus de iuridice infamato ob alia crimina, sed emendato, vbi eius delictum omnino ignoratur.

Ad quartum distinguendum est de historijs, nam aliæ sunt sacræ in Sacra Scriptura contentæ, aliæ vero humanæ, siue Ecclesiasticæ sint siue profanæ, in illis licet scriptoribus qui Spiritu santo autore ducũtur quæcumq; crimina referre, quia cũ Deus sit dominus vitæ, famæ, & omnium rerum, potuit vti fama & honore quorumcunque hominũ ad communem vtilitatem futurorũ, & gloriam suam: In historijs autem humanis scribentes bella, & præclaras res gestas honeste agunt, si vero crimina occulta peccãt, quod si referant quæ temporibus suis publica fuerũt, & quorũ notitia quorumq; narratio vtilis est futuris, vt legentes illa vitia abhorreant, & ad illorum punitiones principes animentur, laudabiliter faciunt, modo non id faciant ex odio alicuius. Debent autem plurimum expendere, cum scribunt delicta alicuius nobilis, cuius infamia tota ipsius prosapia inhuritur, præponderet ne vtilitas, quam ex ea narratione futuri capient, damno quod ex tali infamia prosapia illa recipit, nam si præstet vtilitas licet illud narrare, sin minus, silenda sunt talia facta, aut saltim nomina personarum, nũquam enim minora bona pro maioribus exponenda sunt.

Ad vltimum constat ex conclusionibus positis, quando reuelare in vno loco quæ in alio publica sunt, idem sit quod reuelare occulta.

Ad argumenta Adriani, Ad Primũ & Secundum respondeo, in casibus in quibus iuxta nostras conclusiones, dicimus publicũ in vno loco posse reuelari in alio, tunc non reuelari occultum sed publicum, aut autoritate iudicis, aut publico rumore populi. Ad Tertium dico, obijcere crimen fratri in facie nunquam licere, nisi ad ipsius correctionẽ, quia semper habet ius frater, vt nec contumelia afficiatur, nec detur ei occasio indignationis, crimen vero eius reuelare, eo modo quo hic dicimus licet, quia in casibus in quibus dicimus id licere, nullum habet ius ad suam famã, nec prohibemur ex iustitia vel ex charitate.

Ex doctrina hic posita facile est iudicare, quid sentiendum sit de Astrologis. De quibus dico, primo, iudicium quod ferunt de actionibus humanis liberis ex solis astris, esse incertum, imo sæpe falsum vt videbimus suo loco. Dico secundo etiam si eorũ iudicium certum esset, nullo modo licere ipsis reuelare delicta occulta. Patet, iudiciũ ipsorum non est certius euidentia quæ habetur proprijs oculis, at non licet ea quæ proprijs oculis vidimus, si occulta sunt, detegere, ergo neque depræhensa iudicio astronomico.

QVOD PECCATVM *dicatur publicum.*

Videre etiam hic opportet quod peccatum dicatur publicum, cum dicamus reuelare occulta esse peccatum detractionis. Dico quantum ad præsentem disputationem,

tationem, illud dici publicũ, quod constat publico iudicio & sentẽtia iudicis, vel quod in presentia multorũ perpetratum est, vel à plurimis refertur & scitur, vel in publico loco commissum est, & tempore quo moraliter multis debuit innotescere, nec auctor delicti erubuit, iuxta circunstantias loci & temporis, quin multi illud intelligerent: vt qui in meridie & in publico vico percutit alium. Vnde non est peccatum publicum, quod potest probari in iudicio per tres vel quatuor testes, aut quod potest in multorũ aures peruenire, nam ita omnia fere essent publica, cum paucissima sint quæ non habeant duos vel tres testes, & quæ vno maledico reuelante non possint statim toti populo innotescere.

Sed obijcies, reuelans secretum delictũ tenetur ad restitutionem famæ, sed qui manifestat & probat in iudicio quod probari potest duobus vel tribus testibus, non tenetur ad restituendam famam illi accusato, vt habetur lib. Ordin. Regal. tit. 9. l. 2. ergo signum est illum nõ fuisse detractorẽ, nec peccasse contra iustitiam, & consequenter non esse dicendum secretũ quod duobus vel tribus testibus probari potest. Secundo si quis imponat mihi falsum crimen, possum obijcere illi aliud & secretum, quo adimatur illi autoritas & fides, ne credatur ab audiẽtib⁹, cum hoc sit (vt diximus) velut vim vi repellere.

Ad primum respondeo, teneri istũ ad restituendam illi famam, modo meliori quo poterit, quia lex illa solum respicit forũ exterius, ita vt iudex non cõpellat accusatorẽ qui ita probauit delictũ alterius, ad restituendam illi famã, at in foro conscientiæ tenetur restituere, cum vere infamauerit proximum: Respondeo 2. etiam si non teneretur qui probauit in iudicio crimen alterius, restituere illi famã, quia iam factũ est publicum, nec potest dicere illud non constare, cum cum constet probatione iuridica, nihilominus quando accusauit (nisi sit ex criminibus nociuis quæ tenemur reuelare) peccauit, & fuit vere infamator, ac reuelator secreti. Ad 2. dico, illo argumento non probari illud non esse secretum, sed licere aliquando reuelare secretum, quod nos etiã docuimus, Licet enim reuelare crimina perniciosa Reip. vel proximis etsi secreta, quæ aliter vitari non possunt quam reuelando illa, Licet reuelare crimen occultum infamantis me falso, vel contra ordinem iuris, quo eficietur ne adhibeatur illi fides: Licet reuelare delictum occultum viro prudenti, qui possit prodesse & non obesse, vt constat, non tamẽ inde sequitur, reuelari illa vt publica, aut esse publica, quia aliquib⁹ cognita, sed reuelari posse quamuis secreta in illis casibus ratione charitatis aut iustitiæ. Videamus nunc.

Controuersia III.

AN SIT PECCATVM MORtale detractionis se ipsum infamare, & reuelare propria crimina occulta.

DIV. Antoni. 2. p. tit. 8. cap. 4. §. 1. & apertius Caiet. hic & in sum. verbo. Detractio, cũ censeant dominium tam famę quam vitæ vniuscuiusq; esse pœnes Remp. & Ecclesiã, asserunt esse peccatum mortale detractionis contra charitatem & iustitiam, reuelare propria crimina, præterquam in confessione sacramentali, vel ad accipiendum conciliũ (si quod salubre à viro probo & prudẽti. Probant nemo est dominus suæ famæ, sed dominiũ ipsius est pœnes Remp. facit ergo iniuriam Reip. infamans se ipsum, iniuria autem alteri illata in re adeo graui qualis est fama, & bonum nomen, est peccatum mortale contra charitatẽ, & iustitiã, ergo. Hinc colligit Caiet. Primo grauius peccare infamantem se ipsum quam proximũ, tũ quia grauius peccatur violando ius Reip. quam ius priuati ciuis. Secundo colligit infamantem se teneri ad restituendam sibi famam, sicut teneretur proximo quẽ infamasset, quia omne damnum illatum contra iustitiam (vt vidim⁹) obligat ad restituendũ. Tertio etiã si metu mortis vel tormentorum quis se infamet peccare mortaliter, quia quod ex suo genere intrinsece malum est, neque mortis metu potest licite fieri.

Soto lib. 5. de iust. q. 10. art. 2. & De tegen secre. mem. 1. q. 3. & memb. 3. q. 4. Doctor Nauar. Inter verba. conclu. 6. coro. 44. cum sentiant vnumquemque esse dominũ suæ famæ, volunt non esse peccatum mortale ex suo genere infamare se ipsum, sed veniale tantum, posse autem reddi mortale ab extrinseco, ratione alicuius circunstantiæ, sicut dissipare bona sua non est ex suo genere peccatum mortale, sed tantum veniale, nisi aliunde ex aliqua circunstantia reddatur prodigalitas illa mortalis.

Probant primo, si infamare se ipsum esset intrinsece malum, & peccatum mortale ex suo genere, nunquam posset benefieri, neque

neque posset honestari ex circunstantia, at in multis casibus potest benefieri, Verbi gratia si innocens sit condemnatus propter homicidium a me perpetratum, quod adeo occultũ est vt null⁹ præter me illud intelligat, licet imo esset actus charitatis, ad liberandũ illum me ipsum prodere, & infamare, ergo se infamare non est intrinsece malum.

Secũdo si esset pec. mortale, aut cõtra iustitiã aut cõtra charitatẽ, nõ primũ nã cũ homo vt vidimus sit dominus suæ famæ sicut & aliorum bonorum temporaliũ, quemadmodum nulli facit iniuriam dissipans bona sua, ita nec exponens suam famam. Nec cõtra charitatem: Est quidem præter charitatem, quia charitas inclinat nos ad conseruandam famam, & ita est peccatum veniale illam prodigere, non tamen contra charitatem. Probatur nam illud est contra charitatem, ad quod tenemur aliquo præcepto charitatis naturali vel diuino, at nullum est præceptum, quod vsque adeo obliget nos ad curandam famam, vt non liceat illam negligere sine mortali, nam illud Eccles. 41. *Curam habe de bono nomine*, Conciliũ est tamquã prudentis, non obligãs sub mortali, imo Christus in Euãgelio hortatur nos ad contemnendũ honorem, & famam.

Tertio prodigalitas omniũ consensu nõ est ex genere suo mortale. pec. sed veniale tantum, infamare autem se ipsum cum fama sit bonum temporale cuius homo dominus est, ad nullum aliud vitium pertinet quam ad prodigalitatem, ergo non est ex suo genere mortale. Deniq; D. Aug. & Anselmũ legimus reuelasse, imo & scriptis mandasse sua crimina occulta, quod non præstitisset, si illud esset intrinsece malum, & D. Tho. hic ad 4. *In arbitrio inquit cuiusque est detrimentum suæ famæ pati*, Quamuis hæc verba D. Tho. meo iudicio non faueant huic sententiæ, quia aliud est pati infamiam, aliud se infamare, sicut aliud est pati mortem ab inuasore, quod cuiq; licet, aliud vero sibi inferre, quod nullo modo licet.

Ex his colligit Soto, primo, cũ non sit peccatum contra iustitiam, non teneri ad restitutionem: Secũdo grauius peccare infamantem alium, quia peccat & contra charitatem & contra iustitiã, quã infamantẽ se ipsũ, cũ non peccet contra iustitiã. Tertio in aliquo casu esse pec. mort. infamare se ipsum ex circunstantia: quandoq; enim quod ex suo genere veniale est, ex circũstantia potest reddi mortale. Et ita esse mort. Primo si falsum crimen sibi imponat cum iuramento, quia mendaciũ etsi leue ratione iuramenti est periurium, & mortale. Secundo si infamet se de vero crimine, sed grauissimo, vt hæresi, quia inferre sibi damnum adeo graue in honore non est famam prodigere, sed offerre se ipsum grauissimis damnis, imo & periculis vitæ. Tertio si fama ipsius sit necessaria Reip. vel muneri quod habet, vel familiæ suæ, & filijs, vel religioni, nocet enim alijs grauiter. Et de his loquitur D. Aug. in illo Can. Non sunt audiendi 11. q. 3. vbi vocat crudelem contemnentem famam suam: sicut prodigalitas diuitiarũ quæ ex suo genere venialis est, redditur mortalis, si pecuniæ ille necessariæ sint vel alendæ familiæ, vel subleuandis pauperibus, vel Reip. quia licet possit ipse cedere iuri suo, non tamen iuri quod habẽt in ipsius famã Resp. sua cõmunitas, vel familia, quando illa indigent. Quarto si ex illa infamia sequatur illi mors, aut aliud damnum, quod præponderet famæ, quia tunc idem est infamare se ipsum, quod inferre sibi illud damnum, nisi afficeretur grauissimis tormentis vt suum delictum quamuis occultum fateretur, quia tũc vt ab illis se eximeret posset se infamare, & illud periculum mortis subire, cum præstet breuem mortem pati per vltimum supplicium, quam longiorem per tormenta. Præter hos casus numquam inquiunt hi Doctores esse peccatum mortale infamare se ipsum, sed veniale tantum, siue reuelet occultum verum, siue falsum sibi imponat extra iuramentum: quia si reuelat occultum verum, est tantum prodigalitas, quę ex suo genere vt constat venialis est, si vero falsum sibi imponat, cum nulli noceat, non est mendacium nociuum, sed tantum officiosum vel iocosum, quod etiam est veniale.

Quando autem sit solum veniale vt explicent, constituit Soto de tegen. secre. mem. 3. quæst. vlti. conclu. 8. Neminem teneri ad seruandum secretum naturale, quod quis libere & sponte illi commisit sine iuramento, cum periculo propriæ vitæ, aut graui iactura salutis, vel bonorũ: quia simplex promisio, superueniente periculo, quod si tunc occurrisset, non fuisset facta, non obligat: vt in promissionibus matrimonialibus, promisio autem seruandi secretum cum conditionibus hic positis est simplex, Secundo, quia fides secreti non oligat cum damno proximi, cum iure naturæ teneamur patienti damnum potius subuenire quam alteri, vnde multo minus cum

damno proprio. Dixi secretũ naturale, quia sacramentale confessionis seruandum est cũ periculo vitæ, non modo à confessore verũ etiã ab eo cui cõmittitur in ordine ad confessionem, vel aliqua via audiuit confessionem Dico quod priuatus, quia secretum Regis, Reip. vel exercitus seruandum est & cũ periculo vitæ, cum hæc secreta pertineant ad bonum publicum, quod propriæ etiam vitę præferendum est. Dixi quod libere & sponte, nam si per vim vel fraudem ego extorsi à Petro secretum, cuius reuelatio constituit fratrẽ in periculo vitæ, aut grauis damni, teneor ego potius simile damnũ pati, quã reuelare illud secretũ à me extortũ, quia mea fraus & vis non debet mihi patrocinari, & illi nocere. Dixi sine iuramento, quia si iureiurando me astrixi seruare illi secretum, teneor potius pati mortẽ quã, violare illud iuramentum.

Hoc possito docent hi Doctores, licere reuelare propria crimina, & infamare se ipsum, Primo ad capiendum concilium, vel leuandã tristitiam, quando ista cõmode haberi non possunt nisi reuelando propria delicta, & subiacendo alicui infamię Secundo ratione iustitię, vt cum quis imposuit alteri falsum crimẽ, nec potest illi famã restituere nisi infamando se ipsum. Tertio ratione pœnitẽtiæ, ad dolẽdũ magis de peccato, & per verecundiã plenius satisfaciendũ, quomodo reuelarunt sua peccata D. Aug. & nonnulli sancti patres. Quarto ratione charitatis, vt si quis innocens patiatur pro delicto ame perpetrato, possum ad liberandũ illum innocentẽ me ipsum prodere ac infamare. Quinto ratione amicitiæ, vt si duo amici perpetrauimus idẽ homicidiũ, & de me nulla sit suspicio sed de alio, procedatq; iudex cõtra illũ ad denũtiationẽ, & sententiã quæ solet ferri contra absentes, possum me ipsũ prodere, & infamare, non quidẽ negando illum tale cõmisse, sed occultãdo illũ, & prodẽdo me ipsum, ne quęratur quis illud fecerit: ita vt certũ sit iudicẽ non processurum amplius contra illum amicum, quia si timetur iudicem inquisiturum de complicibus, cum amicus ille iam sit infamatus, tenebor contra illum testimonium dicere, & nil obtinebo. Quinto si quis videat se torqueri, vt reuelet proprium crimẽ quod occultat, quia non interrogatur secundum ordinem iuris, potest tuta conscientia reuelare illud, & facere iacturam suæ famæ, vt liberet se ab illis tormentis.

Hic casus quia dificilior est probatur. Si ad curationem infirmi requirantur abscisio brachij, aut alia grauiora tormenta pati, potest vt se ab illis liberet velle poti⁹ pati mortem, quia vita non est bonum adeo excellẽs & appetendum, vt pro illa sint subeũda grauissima tormenta, sed fama est bonũ inferius vita, ergo licet etiam exponere famã ad vitanda grauissima tormenta. Secundo licet fama præstet diuitijs, magna tamen copia diuitiarũ potest alicuius famæ æquari, & præstare, sicut aurũ præstat argento, magna tamẽ copia argenti potest pręstare alicui auro, sed licet exponere ingentes diuitias ad liberandũ se à grauissimis tormentis, ergo & famã. Tertio magis teneor ad secretũ proximi quam ad propriũ, quia ad illud teneor ex iustitia, ad meũ vero non teneor ex iustitia cum sim dominus meæ famæ, sed secretum alienũ, libere mihi commissum sine iuramento possum prodere, vt euadã tormenta, ergo possum similiter reuelare propria ad illa vitanda.

Sed quæres, Quid si ex reuelatione illius criminis immineat mors? poterit ne tunc se infamare cum periculo vitæ, ad vitanda illa tormenta? Dico primo, ex ea confessione facta in tormentis non imminere mortem, quia nisi deinde extra tormenta libere fateatur delictum, non potest condemnari vt vidimus, & habetur Cã. Si quis a sacerdotib⁹ 15. q. 6. Quod si immineat Respondent So- & hi Doctores, Si tormenta sint leuia, non posse, quia tunc sine iusta & sufficienti causa exponit non modo famam, verũ etiã vitã, quod non licet sine mortali: si vero sint atrocia & grauia, licere, vt breui morte liberetur a tormentis quæ æquiualent prolixæ morti, quia nec fama nec vita est bonũ adeo excellens, vt pro illis sint tam grauia tormẽta subeunda.

Alij ex recentioribus Thomistis fatentur infamare se ipsum non esse contra iustitiam, cum homo sit dominus suæ famæ, & sui ad se ipsum non sit iniustitia, esse tamen peccatum mortale ex suo genere contra charitatem. Probãt primo, quia inferre sibi graue damnum est contra charitatem, quod autem repugnat charitati est mortale. Secundo priuare se bono spirituali mortale est, sed qui infamat se ipsum reddit se indignum amicitia aliorum, amicitia autem bonum quoddam spirituale est, cum sit virtus vel excelentior virtute. Tertio reuelare propria crimina sine aliqua iusta causa, non potest esse sine aliqua iactantia illorum criminum, aut scandalo audientium, hęc autem

tem sunt peccatum mortale ex suo genere. Quarto infamare suam Remp. est mortale contra charitatem, & iustitiam legalem, sed infamia particularium redundat infamiam Reip. ergo est mortale.

Ex his tribus opinionibus media est modo inter discipulos D.Tho. communior, & quam iudicio verã: Nam illa Caiet. nititur falsõ fundamento, hominem non esse dominum suæ famæ. Vltima vero, esse contra charitatem, præterquam in illis casibus in quibus diximus esse peccatum mortale, & nonnullis quæ addemus, falsa etiam est, quia charitas per se & directe non respicit nisi bona spiritualia, temporalia autem in ordine ad spiritualia: vnde cum fama sit quoddam bonum temporale, non est contra charitatem illam contemnere, & prodigere, nisi quando illa ad aliquod bonum spirituale proprium vel proximi necessaria est, aliter illam prodigere idem est quod temere dissipare diuitias. Quo fit vt sicut prodigalitas non est contra charitatem, sed contra liberalitatem, ita infamia non est contra charitatem, sed contra magnificentiam quæ versatur circa magnos honores & bonum nomẽ Vnde illud Ecclesi. 41. *Curam habe de bono nomine.* Non est præceptum obligans sub mortali, nisi quando bonum nomen est necessarium ad salutem animæ, vel eo neglecto maxima nobis inferimus damna: quando autem sine vllo damno animæ, vitæ vel boni alicuius, illud negligimus, est veniale, quando ob honestum aliquem finem, vt in illis casibus adductis, honestum est & licitum. Et confirmatur. Est maxime consonum recte rationi exponere minus bonum pro maiori, & subire minus malũ prouitando maiori: sed offerunt se aliqua bona præstantiora fama, vt actus virtutũ adducti in illis casibus, offerunt se quoq; aliqua dãna maiora infamia, vt grauia tormenta, ergo licet ob bonũ finem, vt in illis casibus se infamare.

Hæc ratio probat hanc sententiam, siue dicamus hominẽ esse dominum suæ famæ, siue oppositũ cum Caiet. Quia hęc ratio nõ nititur dominio famæ, sed ordini rectę rationis, secundũ quẽ minora bona siue simus illorũ dñi siue nõ, exponẽda sunt pro maioribus: sicut homo non est dñs suorum membrorum vel salutis, potest tamen exponere mẽbra pro salute, quotiescunq; opus fuerit: ita in illis quinq; casibus adductis, in quib⁹ asserimus posse hominẽ se infamare, exponitur fama pro aliqua virtute vel maiori bono quam sit ipsa.

Addẽdi tamẽ sũt illis casibus in quibus dicimus peccatum mortale esse infamare se ipsum hi tres. Primo quãdo cedit in scandalũ proprium vel alienũ, videtq; infamans se ipsum offerri sibi vel alijs occasioni liberius viuendi. Secundo si videat amicitiam quam habebat cũ viris probis & honestis esse dissoluendã, quia cũ amicitia sit quædã virtus moralis, & bonũ quoddã spirituale necessariũ ad vitã cõmode transigẽdã, tã in temporalibus quã in spiritualibus, amicorum odiũ incurrere est graue damnum sibi inferre & temporale & spirituale. Tertio si referantur propria delicta cum iactantia, quia talis iactantia est aperte complacentia peccati, cõplacentia autem peccati mortalis, peccatum mortale est. Vnde Esa. 3. reprehenduntur grauiter Israelitæ de huiusmodi iactantia. *Peccatũ suum sicut Sodoma prædicauerunt nec absconderunt.* Psal. 51. *Quid gloriaris in malitia?* Psal. 93. *Vsquequo peccatores gloriabuntur, effabuntur & loquentur iniquitatem?* Et Gen. 18. Non tam offenderunt Deum Sodomitæ suo nephando crimine, quam iactantia illius: eo enim peruenerunt cæcitatis, vt illud publice & cum iactantia proderent. Vnde non dixit Deus: peccatum Sodomorũ multiplicatum est, sed *Clamor Sodomorum multiplicatus est.* Idest inuerecundia & publicitas vt ita dicam qua peccant, &c.

In vltimo vero modo in quo iuxta Sotũ licet infamare se ipsum, obseruandum est, Non ad vitanda quæuis tormenta illud licere, sed cum aliqua iudicio prudentũ sint maius malum quam infamia, aliqua vero minus, opus est in hac parte prudentia, & conferenda sunt tormenta cũ infamia illius viri, vt si infamia præponderet, peccatum sit saltim veniale famam pro illis exponere, si vero præponderent tormenta infamiam, nullum sit peccatum, cum dictet recta ratio minora mala ferenda esse ad vitandą maiora.

Nunc ad argumenta in oppositum, Illud Caiet. nititur imprimis (vt constat) falso fundamento, hominẽ non esse dominũ suæ famæ. Secundo, etiã si non esset dominus suæ famæ potest se infamare in casibus propositis, non ratione dominij quod vnusquisque habet in suam famã, sed eo iure quo minora bona sunt pro maioribus exponenda. Et licet daremus Caiet. infamantem se peccare contra iustitiã, ob dominiũ quod Resp haberet in famam suorum ciuiũ, non propterea tenebitur iste ad restitutionẽ famę: quia

non tenetur ad restitutionem qui violat iustitiam legalem & publicam, nisi illi sit coniuncta iustitia particularis vnius vel pluriũ quos lædat, V.g. tenetur quis in aliquo euẽtu ex iustitia legali adire bellum, noluit illo ire, peccauit contra iustitiam legalem, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem dãnorum, quæ inde sequuta sunt, at si rapiat ex ærario publico tenetur restituere, quia lædit iustitiam, & communem & singulorũ inter quos bona illius ærarij sunt distribuenda.

Ad argumenta vero vltimæ opinionis. Ad primũ respondeo, inferre sibi graue dãnum in his quorum non est dominus vt vita & membris, esse mort. contra iustitiã, similiter, in his quorũ est dominus, sed ita vt sequatur graue etiam damnum propriũ vel aliorum in spiritualibus, vel in ordine ad spiritualia, quia est contra charitatem: inferre vero sibi damnum in temporalibus quorum homo est dominus, sine vllo alio damno proprio vel alieno in spiritualibus, si temere fiat est veniale, quia prodigalitas: si ex iusta causa est actus studiosus. Et hoc modo se habet res in fama, cum sit bonum temporale, cuius homo est dominus. Ad Secundũ tertium & quartũ constat ex dictis non licere se infamare, quãdo sequuntur illa damna, estque tunc mortale, non quia infamet se ipsum, sed quia sequuntur inde illa dãna quæ spiritualia sunt & grauia. Ad vltimum dico, infamantem se ipsum, ita vt eius infamia redundet in infamiam suæ Reip. peccare mortaliter propter damnum quod infert Reip. Si vero sit vir priuatus, nec tanti nominis, non est Resp. infamis ob crimina illius, quia bona fama Reip. non consistit in eo vt nulli reperiãtur in ipsa infames, & mali, sed in eo vt optimas leges habeat, & gubernatores iuxta illas diligenter & cũ æquitate puniant mala. Hac enim ratione erũt in ea multi probri sufficientes ad bonũ nomen Reip. quod si omnes sint mali & infames, signum est in tali Rep. mala manere impunita, & sic est infamis. Sicut Ecclesia non minus dicitur vere & proprie modo sancta quam dicebatur tempore Apostolorum, licet sint in ea multi mali, quia sunt in ipsa leges iustæ, iuxta quas à prælatis peccatores & infideles puniuntur.

Denique dices, non minus teneor mihi quã proximo, sed nõ possum ego illum infamare, ergo neque me. Respondeo in istis bonis temporalibus magis teneri me proximo, quia teneor illi nullo modo lædere ex iustitia, mihi autem non teneor ex iustitia. Secũdo in damnis proximi non possum ego consentire, quia non possum cedere iuri alteri⁹ in proprijs possum, quia possum cedere iuri proprio. Tertio bonorum proximi non possum ego facere dispendium graue sine mortali, meorum autẽ possum, nisi sint necessaria ad spiritualia.

Quæ huc vsque explicata sunt, pertinent ad illũ qui reuelat propria delicta vera, res difficilior est de falsis. Vnde videamus.

AN SIT PECCATVM MORtale detractionis imponere sibi falsum crimen.

IN hac quæst. certũ est ex dictis, primo, in casibus, in quibus non licet alicui infamare se ipsum, reuelando proprium crimẽ occultum, & verum, nec licere imponere sibi ipsi falsum, Secundo nec licere cum iuramẽto, quia esset periurium. Tertio nec licere cum graui dãno tertij, quia esset mendaciũ perniciosum, quod est ex suo genere mortale, Secundo certum est, talem infamiam esse adminus venialem, cum sit mendaciũ. Quæstio ergo est. *An simplici verbo & sine iuramento imponere sibi falsum crimen, sine vllo etiam scãdalo, iactantia, vel damno aliorum, sit mortale.*

Caiet. locis citatis, cum iudicet non licere infamare se ipsum reuelando verũ crimẽ à fortiori sentiet nec licere sine mortali imponere sibi falsum, quocũq; fine id fiat. Probat ex Glosa in illud cap. Si quando a sacerdotib⁹. Vbi illud habetur. Secũdo D. Tho. hic aperte docet, esse detractionẽ mortalẽ, quando infertur detrimentum notabile in fama, imponens autẽ sibi falsum crimen infert sibi notabile detrimentum in fama. Tertio mendaciũ in iudicio in graui materia est peccatum mortale, sed imponere sibi falsũ crimen est mendacium, & in re graui qualis est fama, ergo saltim in iudicio erit id peccatum mortale.

Soto Adria. Nauar. locis cit. & recentiores docent opposiũ, si illud fiat ob honestũ finẽ, veluti ad liberandũ se ipsum a tormentis, quia torquebitur donec delictũ de quo est accusatus concedat, vel ad liberandũ patrem aut amicum accusatos de aliquo crimine, quia amisio patris vel amici æquatur graui tormento.

Probatur. Imponere sibi falsũ crimẽ quod non est ex atrocioribus, nec in periudicium tertij, nec cum iuramento, est quidem mendacium, non tamen perniciosum aut nociuum, sed officiosum & vtile si fiat ob bonum finem, vel ociosum & inutile si desit talis finis, mendacium autem tam officio-

officiosum quã ociosum eo ipso quo perniciosum non est, non est mortale, sed veniale solum. Ergo. Secundo si imponere sibi falsum crimen esset mortale, aut ratione infamiæ, aut ratione mendacij, aut ratione loci quia est in iudicio: nõ primũ, quia sicut possum exponere vitam pro amico vel ne ego crucier ita & famã: nec secundũ, quia mẽdacium istud (vt constituimus) non est perniciosum in hoc casu: nec tertium, quia mẽdaciũ in iudicio nõ est mortale, nisi sit vel periurium vel nociuũ, quæ supponimus hic nõ reperiri. Hæc ratio tantã habet vim, vt propter eam sentiant nõnulli ex recentioribus, licere etiam ad fugienda grauia tormenta imponere sibi falsum crimen cum infamia vxoris, & filiorum, quia ego non teneor magis ad custodiendã famã illorum, quã meã, quod ego nõ probarẽ, quia famam meã possum ego quidem prodigere, non tamẽ filiorum, possum enim cedere iuri meo non tamen filiorum, sicut diximus de pecunijs.

Hæc secunda opinio est tenẽda, & ad maiorem intelligentiã obseruemus: Bifariam posse aliquem interrogari in iudicio, aut iuridice, aut contra ordinem iuris: si hoc secundo modo, illud proprie & vere non est iudicium, sed oppresio, & ita mẽtiri in illo non est mortale ratione iudicij, nisi aliunde fiat mortale, vt vidimus quæst. 70. ar. 4. Si vero interrogetur iuridice, & mentiatur cũ dãno tertij, est mortale, quia est mendacium perniciosum, quod si mentiatur sine damno tertij, etsi materia grauis sit solum peccat venialiter. V. g. postulat à me Petrus debitũ mille ducatorum, cum falsis testibus & instrumentis, si ego ad fugiendas lites interrogatus à iudice concedam illud debitum, nullus Doctorum tale mendacium dicet mortale, sed veniale & officiosum, imo consonũ dicto Christi. *Si quis postulat a te pallium concede ei & tunicam* ad fugiendas lites.

Nunc ad argumenta in oppositũ. Ad primũ dico, forsan Glosam illã fuisse illius opinionis, vel loqui de imponentibus sibi aliquod falsum crimẽ ex atrocibus, vt heresim vel simile, quod esset maxima occasio scandali, & iniuriæ, vel fidei, vel suę familiæ. Vnde hæc doctrina habet locũ in tribunalibus secularibus & Ordinariorũ, nõ in tribunali Inquisitionis, in quo agitur de fide vel pertinentibus ad fidem, & tam rei quam testes interrogantur cum iuramẽto, & sub censuris, vnde ibi quouis modo mentiri iudice rite interrogante est peccatum mortale, & grauissimum. Ad secundum respondeo D. Tho. loqui de inferente damnũ in fama aliena, quia tunc infertur damnum cum iniuria non autem de nocente sibi in fama propria quia cũ sit dominus eius, nõ est contra charitatem se infamare. Ad tertiũ constat iam mendacium non esse peccatũ mortale, etiã si in iudicio proferatur, nisi sit periuriũ vel nociuum.

Duplex hic se offert dubitatio. Prior est.

Liceat ne infamare hominem qui falsis & fictis virtutibus comparat sibi famam in populo.

Solet pars affirmatiua tribui Adriano quod lib. 11. q. 1. Sed vtendũ est destinctione, aut huiusmodi homo per illã famam est noxi⁹ Reip. vel proximis, aut nõ: Si primũ, licet, imo est actus charitatis illũ infamare, vt alij sibi caueãt, vt si sit Medic⁹ vel Theologus famosus quem scio ignarũ esse, vel falsum docere, teneor aperire alijs illius ignorantiam, hypocrisim, & falsam doctrinam Primo quia magis teneor prospicere bono Reip. quibus isti nocebunt, quã famæ illorum. Secundo quia ad talem famam ipsi nõ habẽt ius, cum false & ficte illam acquirãt. Quod si huismodi nec Reipub. nec alijs noceat, non licet illum infamare: vt si mulier reuera pauper fingit se sanctam, vt eo nomine eleemosinas sibi comparet, licet sciam occulta peccata illius, nõ possum eam infamare, huiusmodi enim personas infamare solum possumus, ne alijs noceant, in hoc autem casu vt constituimus isti nulli nocent. Ita fit, licere prodere pauperes fictos, quia nocent veris pauperibus, vsurpando sibi eorum elemosinas. Et Adrianum credo de his loqui qui sunt nociui Reip.

Altera dubitatio est.

An sit detractio manifestare defectum naturalem vel gratuitum.

Respondeo, esse pec. mort. detractionis reuelare defectum naturalẽ aut gratuitum, quando ex illo sequitur infamia, vel damnum proximo contra ordinem iuris, vt si infametur quis de ignorante vel timido, ita vt ex tali infamia damnum recipiat. Nec obstat D. Tho. hic tantum loqui defectibus moralibus vt culpis & vitijs, quia loquitur de his quæ communiter & vt plurimum accidunt, Detractio autẽ cum infamia vt plurimum versatur in defectibus moralibus.

ARTICVLVS III.

An detractio sit grauius peccatum alijs quæ in proximum cõmituntur.

PRima conclusio.

Detractio grauius peccatũ est ex suo genere quam furtum; sed leuius quam homicidium & adulteriũ.

Patet. Quia detractio lędit in maiori bono quã furtum, cum hoc lędat in diuitijs, detractio vero in fama, quæ præstat diuitijs. Adulterium vero lędit in certitudine prolis & eius educatione, homicidiũ in vita, quę bona pręstãt famæ quã lædit detractio. Secũda Cõc. *Ex circunstãtia & per accides euenire potest, vt aliquod furtũ sit grauius aliqua detractione: & aliqua detractio sit grauior aliquo adulterio.*

Vt furari deliberate 100. aureos grauior culpa est, quam detrahere alicui incogitanter, & indeliberate: grauiora enim sunt ex parte operantis, peccata quæ fiunt ex deliberatione, his quæ fiunt ex ignorantia, passione, vel infirmitate, & prompte, etiam si ex suo genere & obiecto essent hæc alias grauiora, peccata autem detractionis experientia teste committuntur facilius, ex lapsu linguæ, & cum minori deliberatione. Similiter potest aliqua detractio esse grauior aliquo adulterio, grauius enim peccatum est detrahere Principi, aut Prelato pręcipuo de crimine graui, quã adulterari cum vxore hominis plebeij.

In hoc articulo obserua glosam quam habet hic D. Tho. esse D. Aug. in illa verba Psal. 103. *Pro eo vt me diligerent detrahebant mihi, &c.* Qui locus explicatur a D. Aug. de his qui dicebant de Christo in Belsebu, &c. quos vocat blasfemos, consistebat autẽ eorum blasfemia in eo, quod dicentes Christum habere pactum cum demone, negabãt illum verum Deum esse, & miracula virtute diuina facta tribuebant demonio, quod erat maxima blasfemia.

Disputat hic copiose Soto, homicidium esse grauius omni peccato quod committitur cõtra proximũ. De quo nos superius.

In solutione secundi ait D. Tho. contumeliam esse grauius peccatum detractione, Contra. Detractio lædit famam, cõtumelia honorem, sed maius bonum est fama quam honor, quia iudicio cuiusuis prudentis, maius bonum est bona opinio, & existimatio quam multi habent de me, quam exterior reuerentia quam aliqui mihi exhibẽt, hæc enim sæpe exhibetur propter aliquas excelentias sine virtute, fama autẽ & bona opinio non respicit nisi solas virtutes. Vnde sapiens Prouer. 22. Ecclesi. 7. & Ecclesiastici 41. constituit qualitates præheminentes ipsius famæ non vero honoris, nempe in suauitate, in præcio, & in diuturnitate.

Respondent aliqui huic argum. negantes famam esse maius bonũ: Sed reuera negari non potest, Respondeo igitur cum duo sint obiecta habituũ materiale scilicet & formale, grauitatẽ sicut & propriã rationẽ habitus sumi à formali, qua de causa, licet detractio lædat maius bonũ materiale, contumelia vero ratione obiecti formalis grauius lædit, quia detractio fit cũ ignorantia, contumelia vero cũ quadam vi, grauior autẽ iniuria est quę fit per vim, quã quę per ignorãtiã, quia magis habet de ratione inuoluntarij, quod est inuoluntariũ per vim, quã quod est per ignorantiam.

Sed quamuis ex parte obiecti formalis grauior sit contumelia & absolute, alijs tamẽ nominibus multo grauior est detractio. Primo quia lędit maius bonũ nempe famã, Secundo quia facilius reficitur honor, nempe postulata venia vel exhibita reuerentia, infamia vero semel concepta difficile recedit. Vide D. Chrisos. homil. 8. ad populum Antiochiæ vbi ait. *Maiora vulnera inferunt verba quam tela.* Tertio detractio pluribus nocet ex eodem Chrisos. hom. 3. ad populum Antio. tom. 5. lædit enim & statũ Ecclesiæ, quia infideles audientes peccata detrahentium, & eorum quibus fit detractio, putant omnes fideles habere ista vitia & mores. Quarto detractio licentius fit, cũ fiat occulte in absentia: contumelia rarius, quia hæc punitur pœna iuris, quod non est in detractione, & faciem proximi quisque reueretur, absentem vero nullus timet. Quinto cõtumeliosus pugnat nobiliter in facie, detractor velut ex insidijs quia in absentia, maxime si sit vir bilinguis, & vafer, ac versipellis. Sexto licet cõtumelia sit grauius peccatũ, detractio tamẽ est periculosius, facile enim labitur verbũ, sicut blasfemia grauius peccatum est fornicatione, at atenta humana infirmitate facili⁹ in fornicationẽ quã in in blasfemiã labimur. Ad curandũ hoc vitiũ duplicia media proponũtur. Ex parte detrahentis, vt emendetur, primũ frequens examen conscientiæ, secundũ de omnibus honorifice loqui & excedere potius in laudibus quam in detractione. Tertiũ & omniũ præstantius silere nec curare quid alij agãt. Ex parte eius cui detrahitur media optima sũt suũ detractorẽ vincere beneficijs, & orare pro illo. Vnde Bernar. ser. 63. in cãtica in illud capite nobis vulpes paruulas, &c. ait. pessima

Pessima vulpes occultus detractor, capietur a te beneficijs, obsequiis, & oratione. Autoritas clemētis Papę quā habet hic D.Tho. ad 2. legitur in Epist. Clemētis ad Iacobū fratrē dñi:tom.1.cōciliorū, & habetur De pœnitētia dist.1.can. Homicidiorū, vbi refert D. Petrū dixisse, *Triplex esse genus homicidij: interficere fratrē, detrahere illi, & ipsū odio habere.* Vbi obserua quam graue peccatum sit detractio, vt comparetur homicidio. Et Eccle. si.10. cōparatur serpenti in abscondito mordenti. Vide D.Bernar. sermo 1. de conuersio. D. Pau. & sermo.24. in cantica. In solutione ad tertium vt sit completa & perspicua illa solutio D. Tho. addenda sunt hæc verba. *At vero in cōtumeliamaior est auersio ab ipso Deo quā in detractione, quia inferre inuolūtariū per violētiā quod cōpetit cōtumeliæ, magis elongat a charitate Dei & proximi, quam inferre inuoluntarium per ignorantiam, quod conuenit detractioni, & ita ex parte auersionis maius peccatum est contumelia quam detractio.*

ARTICVLVS IIII.

An audiens detractorem peccet mortaliter.

SIT prima conclusio.

Qui ita audit detractorem, vt audiendo illum inducat ad detrahendū, non minus peccat quam ipse detractor, imo grauius.

Patet. Quia ex D. Pau. Rom.1. agentes & consentientes siue cooperantes alicui malo æqualiter peccant, Addidi grauius, quia maior est malitia inducentis quam ipsius peccantis, Et loquor non solum de illo, qui audiendo inducit de nouo illum qui non erat paratus ad detrahēdum, vt qui rogat Ioannem quid dicitur de Petro? sciens Ioannem reuelaturum crimina Petri, verum etiam de eo qui paratū ad detrahendum accendit, & inflāmat, siue id faciat verbo, siue nutu, & gestu, siue quocūq; alio signo. Vnde isti tenentur sicut & ipse detractor ad restitutionē famę, meliori modo quo poterunt. Patet ex dictis de eo qui inducit alium ad nocendum. quæst.62.ar.7.

Secunda conclusio.

Qui lætatur audiendo detractionem, ea ratione vt inducat vel inflāmet detractorem ad detrahendum, peccat sicut detractor contra charitatē & iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Qui autem lætatur audiendo, sed sua letitia neque inducit, neque inflamat detractorem, peccat quidem mortaliter contra Charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad restitutionem famæ.

Prima pars patet. Quoniam qui ea ratione lætatur inducit, inflāmat, & cooperatur illi detractioni, & est concausa. Secunda, quia etsi non inducat, nec inflāmet, habet tamen complacentiam de damno illius cui detrahitur, & de peccato detractoris, complacentia autem de peccato mortali, peccatum mortale est. Tertia vero patet, quia cū non inducat, neque inflāmet animum detractoris, nō cooperatur peccato illius. De huiusmodi audientibus detractiones ait D. Bernar. in fine secundi lib. de consideratione ad Eugenium *Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim.* Et D. Hiero Aepist. 2. ad Celentiā de vita clericorum simile ait, quem adducit hic D.Tho. in argumento in contrarium.

Probatur etiam hæc secunda conclu. à simili. Letantur duo de furto Petri, ita vt vnus sua lætitia occasionem dederit Petro vt furaretur, alter lætatur quidē est, sed non non offert talem occasionem sua lætitia: ille prior peccauit & contra iustitiam & contra charitatem, quia est concausa & cōplex illius furti, posterior vero contra solam charitatem, quia sicut charitatis est gaudere de bono proximi, ita contra charitatem proximi est, gaudere de damno illius: non tamē contra iustitiam, nisi teneretur ex iustitia illud impedire. Idem dicendū est de eo qui lætatur de infamia proximi.

Tertia conclusio.

Qui nec inducit detractorem, nec lætatur, audit tamen illum, nec resistit cum commode possit, aliquando peccat venialiter, & aliquando mortaliter.

Venialiter, si sit detractio de re leui, vel de re adeo publica, vt parum vel nil acrescat infamiæ illi cui detrahitur. Mortaliter si sit res grauis idq; in tribus casib?, Primo quādo audiens tenetur ex officio corrigere detractorem. Secundo quando ex illa detractione videt imminere grauia damna, vt homicidia, aut discordias mortales. Tertio quando cum possit resistere detrahenti sine damno suo id dimittit ex timore humano, ne illius amicitiam, fauorem, aut alia commoda temporalia amittat.

Probatur hæc conclu. quia nō obstare dāno proximi cū commode possis, in re graui est mortale, saltim contra charitatem, in his qui non tenentur ex officio, si vero teneantur

tur ex officio, est contra charitatē simul & iustitiam, vt patet in eo qui potest commode impedire furem vel homicidam.

Desinet autem esse peccatum audire detrahentem nec resistere. 1. si ex tali resistentia videat sibi imminere aliquod damnum, vt si detractor sit vir iracundus & immittis probabileque sit iniecturū manus in ipsum, vel contumelijs affecturum. 2. ex rationabili verecundia, vt si sit famulus, vel subditus, nulliusq; vel exiguæ autotitatis apud suum superiorem: quia si alicuius autoritatis sit, & audiat illū libenter superior in alijs cōcilijs, debet illum humiliter & comiter admonere ne detrahat. 3. Si videat se nil profuturum, quia correctio non est adhibenda vbi non est spes emendæ. In his autem casibus tenetur audiens aut inde recedere, si commode posit, aut saltim vultum tristem ostendere, iuxta illud. Prouer. 25. *Ventus Aquilo disipat pluuias, & vultus tristis linguas detrahentiū*, Vide D. Hiero. in Aepist. ad Celantiam quæ est 4.

Hæc omnia aperta sunt & cōmunia apud omnes, tantum se offert hic dubitatio.

AN PRAELATVS AVDIENS *subditum vel extraneum detrahentem alicui, & tacens, peccet contra charitatem simul & iustitiam.*

Sit prima conclusio.

Prælatus audiens aliquem detrahentē subdito suo, quicunq; sit detractor ille, siue subditus eidem prælato, siue non, peccat mortaliter contra iustitiam & charitatem, & tenetur ad restituendam famam suo subdito.

Patet. Vt vidimus questione 62. ar. 7. nō obstans damno proximi ad quod tenetur ex officio, vt prætor nō resistens latroni furanti bona sui ciuis, peccat contra charitatē & iustitiam, & tenetur ad restitutionē illius damni, sed prælat⁹ tenetur ex officio obstare cuiuis detrahenti de suo subdito, quia tenetur ex officio curare bona spiritualia subditi, & temporalia necessaria ad illa, quorū vnum est fama, cum ea amissa facile & libere homines prorumpant in vitia, ergo.

Hæc conclu. est communis inter Thomistas, quamuis nonnulli illam non admittant Primo, quia prælati non tenentur curare nisi bona spiritualia subditi, non autē temporalia & externa quale est fama. Secūdo quia prælatus tantū tenetur curare ne subditus peccet, nō tamē ne alij peccēt in ipsum, imo potest illud pati, vt sic patiētia illi⁹ exerceatur, & augeatur meritū, at ex detractione aliorū nō peccat subditus, imo meretur ferēdo patienter linguas detrahentiū. 3. Si prælatus teneretur, hoc ideo esset, quia læditur fama subditi, sed nō læditur imo apud viros prudentes & probos augetur, eo quod patienter fert iniurias sibi illatas.

Sed hæc argum. nullius momēti sunt. Ad primū respondeo, teneri prælatū ad curāda bona subditi, non solū spiritualia, verū etiā tēporalia, quæ aut simpliciter aut cōmuniter & moraliter sunt necessaria ad illa, quale est fama, fouet enim virtutē & eā colit. Ad 2. dico teneri prælatū curare, nō solū ne subditus peccet, verū etiā ne ipsi offeratur occasio grauis ad peccādū qualis est amisio famę, cū ea perdita homines liberius viuāt. Dico 2. non semper exerceri patientiā subditorū ex linguis detrahentiū, imo frequētius moleste illas ferre, & indignari, ac excitari odia. Quod si subditus patienter ferat, non est eadē ratio de subdito & prælato, quia subditus potest cedere iuri suo, & pati detractionē, prælatus autē nō potest cedere iuri subditi, nec debito sui muneris, quo tenetur curare bona subditi, & vitare damna ipsius: Sicut priuat⁹ potest pati damna quæ sibi inferuntur à latrone, iudex autē nō potest, sed tenetur illi obstare. Ad 3. dico subdito quidē acrescere famā & laudē, si patiēter ferat detractores, non tamē prelato, quia illi qui potest cedere iuri suo laus est tacere, prælato vero cū teneatur ex officio resistere, nō est laus imo indecorū, cū non bene exequatur suū officiū. Est etiā damnū in honore subditi, quia circunstātes videntes prælatū tacere efficacius credent detractori. Secun. Cōclu.

Prælatus audiens subditū suū detrahentē alteri extraneo, & nō sibi subdito peccat mortaliter cōtra charitatē & iustitiā, & tenetur illi nō subdito quantū poterit prospicere, cōpellendo subditū ad restituendā famā cui detraxit, aut restituēdo per se ipsū, si nō habeat locū talis cōpulsio.

Hæc conclu. probatur sicut præcedens, quia tenetur ex officio & iustitia obstare, ne sibi subditi alijs noceant, & quādo id nō prestat cū posit, indirecte est causa dāni subsequuti. 2. Si iudex vel Princeps ferret sibi subditos alijs vicinis nocere, cum posset prohibere, nec cōpelleret eos ad restituēdū illud dānū, vel ipse met restitueret, potest Rex partis læsæ omniū cōsensu iustū bellū mouere cōtra illū Regē, ergo Rex ille peccauit cōtra iustitiā, ferēdo illud dānū quod sui subditi vicinis intulerūt, & tenetur ad cōpellēdos illos ad restituēdum, vel ipsemet restituere.

tuere. Sed prælatus perinde se habet ferens subditū detrahere extraneo, ergo tenetur similiter conplere illum ad restituendam illi famam, aut per se ipsum restituere.

In hanc conclu. conueniunt omnes, teneri prælatum ad cōpellendū subditum ad restituendam famam alteri, quia prælatus & iudex ex officio tenentur cōpellere subditū ad actus iustitiæ debitos, & ad faciendam equalitatē cum non sibi subdito. Soto tamē lib.5.q.10.ar.4. & nonulli alij non sentinnt, teneri ipsum ad restituendā illi famam subdito non restituente: quia restitutio non est facienda nisi propter dānum illatum contra iustitiam debitam illi cui damnum infertur, Prælatus autem ex officio & iustitia solum tenetur rescipere bonum sui subditi, & ita reprimere eum ne detrahat, & cōpellere vt restituat si detraxit, non tamen tenetur ex iustitia curare famam non sibi subditi. Nilo minus cōclusio posita est vera, Sat enim est vt superior teneatur ex officio & ex iustitia impedire malum, quod suus inferior infert, vt teneatur etiam ad illius retistutionem, si non prohibuit, cum posit prohibere, cuicūque illud damnum inferatur, Et quis dubitat teneri prætorem ad restituendum furtū, quod in suo loco factū est, si non impediuit cum potuisset impedire? etiam si is cui res accepta est sit extraneus, eo ipso quo talis pretor tenebatur ex officio & iustitia furtū illud impedire. Et his sequitur priuatos audientes detractionē, cū non induxerint ad illam, non teneri ad aliquam restitutionem famæ, quia tantum peccāt contra charitatē in casibus dictis, non contra iustitiam, cū ad id non teneantur ex officio.

QVAESTIO 74. DE SVSVRRATIONE.

ARTICVLVS I.

An susurratio sit peccatum distinctum a detractione.

Notemus susurrationem esse occultā & clam destinam quandā oblocutionem contra proximū, ad dissoluēdas amicitias, & seminandas discordias inter amicos, Vnde conueniunt detractio & susurratio in modo, quia vtraque fit occulte, & in materia, quia vtraque dicit malum de proximo, quamuis detractor proprie dicit vere malum, & defectus, susurro vero, aut verum malum, aut id quod videbitur malū, illi apud quem susurrat, & aptum ad indignandum illum, dissoluendamque amicitiam, propter quod sæpe sumuntur promiscue, & pro eodem hæ due voces susurro & detractor. Vnde in illud Eccles.5. *Non appelleris susurro.* ait Glosa: *id est, detractor.* Differunt autem fine, quia finis proprius detractoris est denigrare famā proximi, finis vero susurronis est dissoluere amicitiā, & seminare discordias inter amicos, ita Prouer.26. dicitur, *susurrone subtracto iurgia conquiescunt.* Eccl. 21. agendo de susurrone dicitur: *Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam.* Et in illud Rom.1. *Susurrones detractores.* ait Glosa: *Susurrones inter amicos discordias seminant, detractores vero aliorum bona negant vel minuunt.* Sit prima Conclusio.

Susurratio vitium est specie distinctum a detractione.

Patet, distinctio formalis & specifica in habitibus sumitur ab obiecto formali, obiectū formale detractionis est dicere malum de proximo occulte ad denigrandam eius famam, obiectū vero proprium & formale susurationis est dicere malum de proximo & occulte ad seminandas discordias, hæc obiecta formaliter differunt per malitias specifice distinctas, ergo susurratio & detractio specie quoque distinguntur.

Secunda Conclu.

Quamuis sint diuersæ specie amicitiæ, quæ per susurrationem dissoluuntur, quia alia est amicitia quæ nititur bono honesto, alia quæ vtili, alia quæ delectabili, susurrationes autem omnes conueniunt in vna specie infima susurrationis.

Quia susurratio non respicit cui bono nitatur amicitia, sed solum intendit illam dissoluere, abstrahendo ab hac vel illa amicitia: sicut odium est infima & atoma species, licet mala quæ per odium desiderantur proximis, sint varia & specie distincta; quia ad odium tantum pertinet velle malum proximo, abstrahendo ab hac & illa specie mali.

ARTICVLVS II.

An detractio sit grauius peccatum susurratione.

OBseruemus primo, sicut amicitia alia honesta est & studiosa, vt quę nititur litteris, virtuti & alicui bono honesto, alia turpis & vitiosa, vt quę nititur alicui vitio & peccato, ita & susurrationē aliā esse ad dissoluēdā amicitiā honestā, quę proprie est susurratio, aliā vero ad dissoluendā amicitiā turpē, quæ proprie non est susurratio, sed dilectio & desideriū boni proximi, vt qui nititur medijs licitis seminare discordiam inter animū & concubinā, vt cesset turpis illa amicia & libido, Non est hic sermo de hac susurratione, quæ vitium non est: modo non reuelentur crimina occulta, aut quid illicitum fiat, cum non sint facienda mala vt inde veniant bona, sed quæstio est de susurratione quę fit ad dissoluendā honestam amicitiam.

Obseruemus secundo amicitiam vel esse virtutem, vel quid præstantius, saltim esse præsidium virtutis, & robur pacis ac charitatis, nascitur enim vera amicitia ex virtute & illam fouet: quia eos quos bonum virtutis nomen comendat, etsi ignotos amamus, & prosequimur, & cum a virtute recedimus a nullis melius ad eā reuocamur quā ab amicis, quo fit amicitiā pręstare honori & famę. Primo, quia amicitia est virtus aut propinquior virtuti. Secundo, quia honor & fama sunt dispositiones & via ad amiciam, cum illos qui bene audiūt amemus, finis autē pręstantior est his quæ sunt ad finem. Vnde Eccli. 6. *Amico fideli nulla est comparatio*. Tertio, quia licet pro amico vitam exponere, quod nō licet pro honore & fama, nisi illi aliquod bonū spirituale vel commune adiungatur.

Obseruemus tertio, susurrationē sicut diximus de detractione aliam esse formalem, aliam materialē, formalis est, quæ fit cum intentione seminandi discordias, materialis, quando dicitur malū quod natum est seminare discordias, non tamen eo fine, Rursum hoc malum quod est materia susurrationis, aut simpliciter, & absolute, & apud omnes est natum generare discordias inter amicos, aut secundum quid, quia apud tales amicos generabit illas propter aliquam circumstantiam. Sit prima Conclu.

Susurratio formalis peccatum mortale est ex suo genere, & grauius detractione ac cōtumelia.

Patet prior pars, quia lædit maximū bonum, nēpe amicitiam & pacem amicorum, quo bono inter tēporalia nullum maius est, nec magis accedens ad spiritualia. Secunda vero probatur, quia pax & concordia amicorū præstat ex secunda notatione famæ & honori, & ita maius nocumentū infertur per susurrationē quam per detractionem & contumeliā. Dixi ex suo genere, quia potest esse peccatū veniale Primo, ex leuitate materię. Secūdo, ex modo dicēdi, vt si dicatur iocose ac ita vt nō credatur, nec lædat. Tertio, ex imperfectione actus, vt quādo nō lædit amicitiam, sed excesum amicitiæ vt nimiam familiaritatem, & consuetudinem, manente tamen quo ad substantiā amicitiæ eadē beneuolentia. Secunda Concl.

Susurratio materialis non est peccatum mortale ex suo genere, sed aliquādo veniale, aliquando mortale.

Mortale, quando dicitur malū quod natum est generare discordias, vel simpliciter & absolute, vel ratione personarum apud quas exercetur, noueratque susurro posse apud illos generari, quia in his casibus etsi desit intentio, nilominus infert graue nocumentū, & damnum cui debebat prospicere: Venialis vero est, quando dicit malū quod simpliciter non est natum generare discordias, licet aliquo modo lędat amicitiā, quia in hoc casu nec peccauit mortaliter ex intentione, nec ratione dāni, cum dixerit malum quod non est natum generare graues discordias: quod si inter aliquos posit illas generare, ex peculiari illorum ingenio & circumstantia, ignorabat illud inculpabiliter. Est autem veniale, eo ipso quo dicit malū & cum aliquo periculo seminandi aliquas discordias. Offert se hic dubitatio.

QVI AMICITIAM VEL GRAtiam prælati qua in suam vtilitatem indiget, obtinere non potest, quin alium ab ea deijciat, poterit ne illud eniti susurratione aliqua?

SOto lib. 5. q. 11. ar. 1. affirmat, quā uis cū aliquo dubio, forsan id licere, modo nulla sit fraus vel dolus, neque reueletur aliquod vitium occultum fratris cum eius infamia, neque ita seminetur discordia, vt fiat ille inimicus principis, vel prælati, sed tantum reueletur aliquis defectus naturalis, vel alius verus, & ex quo nec sequatur infamia, nec odium proximi, sed solum cadat ab illa familiaritate & intima consuetudine, vt posit hic alius in amicitiam principis illius vel prælati introire. Hec opinio Soti nonullis simpliciter & absolute videtur vera. Et probatur. Vnusquisque potest eniti proprium bonum, & com-

commodum vijs licitis, & honestis: sed in hoc casu iste nititur proprium commodum, nec vtitur via illicita, ergo. Probatur minor, viæ illicitæ sunt, Primo vti fraude & dolo. Secūdo, infamare proximū. Tertio, dissolue re amicitias & seminare odia. Quarto, expoliare fratrem aliqua re, in quam habet ius, Sed nil horū accidit in hoc casu, statuimus enim hunc nulla vti fraude, nil occultum, aut quod infamiam afferat reuelare, nec dissoluere amicitias, sed tantum illum excessum manente amicitia, nec expoliare illum aliqua re in quam habet ius, quia amicitia est bonū gratuitū pendēs a libera voluntate amici: in gratuita autem nullus habet aliquod ius, gratis enim conferuntur, & gratis possunt negari.

Oppositum placet alijs. Quia non solum peccat contra iustitiam qui expoliatfratrem bono ipsi debito ex iustitia, verum etiā qui expoliat ipsum bono gratuito iam sibi concesso, vt si quis decreuisset conferre eleemosynam pauperi, qui suaderet illi mutare hoc decretum, tenetur ad restituendū, sic in proposito, quāuis amicitia res gratuita sit, postquam autem aliquis iam est admissus in amicum principis, expoliare illum tali amicitia, etiāsi non seminetur discordia, est expoliare illum bono iam ipsi concesso, quod est contra iustitiam. Et confirmatur, quia ita nunquam susurratio esset peccatum mortale, cum quæuis amicitia & concordia, quæ susurratione læditur sit bonum gratuitum.

Hæc sententia est verior, sic tamen moderanda, vt si familiaris ille principis nullum incurrat damnum, nec amittat bonum notabile sibi vel suis, eo quod desinat esse familiaris sicut solebat principi non erit mortale reuelare aliquos defectus illius veros, & citra infamiā, quibus cadat ab illa nimia familiaritate, nō tamen ab amicitia, quod probat ratio Soti. Quod si incurrat aliquod damnū, aut amittat aliquod bonū ipse vel sui, tunc non solum ab amicitia verum etiā ab illa familiaritate illū excludere est mortale: quia licet amicitia sit bonū gratuitum, postquam tamen in illam quis admissus est, habet ius ne illa cum damno priuetur, sicut pauper habet ius nequis impediat eleemosynas quas diuites illi conferre volunt: Maxima enim illa: Vnicuique licet sibi consulere est vera, modo ne fiat cum damno aut iniuria alterius.

Contra id quod habet hic. D. Tho. susurrationem esse grauius peccatum cōtumelia, quia nocet in grauiori & meliori bono nempe amicitia est argumentum: Quia eadē ratione detractio esset grauius peccatū quam cōtumelia, quia nocet etiam in grauiori bono nempe in fama. Similiter si contumelia est grauius peccatum quam detractio, quia hæc fit in absentia illa vero in presentia, eodem modo oportebit contumeliam esse grauius peccatum susurratione, quia hæc quoque fit in absentia. Respondeo in peccatis potissime considerari damnum quod inferunt, quando damnum vnius maxime excedit damnum alterius, quicquid sit de alijs circumstantijs, illud est grauius peccatū, quod infert grauius damnum: quando autem excesus in damno exiguus est, tūc considerantur & aliæ circūstantiæ, Vt si compares homicidium cum furto vel adulterio, quicquid sit de circumstantijs, homicidium est grauius furto & adulterio, quia damnum quod infertur per homicidium est multo grauius, & in notabili excesu, damnis quæ inferuntur furto vel adulterio. Susurratio est grauius peccatum contumelia, quia excedit illam notabiliter in damno, sicut pax & amicitia est bonum notabiliter excedens famam & honorem, ideo cum comparamus hæc duo vitia inter se, nō attendimus circunstantias istas, quod aliud in presentia aliud vero in absentia fiat. Inter detractionē vero & contumeliam non est excesus notabilis in damno, sicut fama nō est maius bonum quam honor in notabili excesu, & ideo in his attendimus circumstantias, & contumeliam dicimus grauius peccatum detractione, quia grauior malitia est inferre iniuriam cum tali circūstantia, nempe in præsentia, quam in absentia.

QVAESTIO 75. DE IRRISSIONE.

ARTICVLVS I.

An derisio sic peccatum distinctum specie a tribus præcedentibus.

Notemus, quemadmodum quatuor sunt quę homo propter virtutem meretur, nempe honorem & reuerentiam ab amicis & notis, bonū nomen & famam apud omnes, beneuolentiam & amorem ac amicitiā aliorum, gloriamque & lœtitiam bonæ cōscientię apud se ipsum, ita quoque in his quatuor lædi ore maledicorum: contumeliosus lædit in honore, detractor in fama, susurro in beneuolentia & amicitia, derisor in illa gloria & lætitia bonæ conscientiæ, dicendo mala & defe-

& defectus quibus frater erubscentia & pudore perfundantur. Dicuntur autem mala & turpia ad afficiendū fratrē pudore & erubescētia, quod hispane dicimus *correr y auergonçar*, duobus modis, vel ore & sermone, vt verbis irrisorijs & ironicis, vel signis, vt naso rugato, extensis labijs, quæ signa æquiualent verbis irrisorijs: prior modus prouocandi fratrē ad erubescentiā dicitur derisio. secūdꝰ subsanatio, Ita, fit vt omnia illa vitia contumelia, detractio, susurratio, & derisio cōueniant in materia, quia omnia ista dicūt malum & defectus proximi: differant vero fine & damno, cum finis detractoris sit denigrare famam, contumeliæ lædere honorē, susurrationis dissoluere amicitias, irrisionis afficere fratrem rubore & verecundia, & exspoliare ipsum illa quiete & lœtitia bonæ conscientiæ, tollit enim huiusmodi erubæscentia & pudor quietem consciensiæ. Sit prima conclu.

Derisio differt specie ab alijs vitijs præmissis.

Patet. Peccata quæ ore & sermone committuntur, potissime pensanda sunt ex intētione & fine proferentis, sed hæc quatuor vitia contumelia, detractio, &c. differunt vt constat fine & nocumento, licet conueniant in materia, ergo differunt specie. Secunda conclu.

Derisio & subsanatio non differunt specie.

Patet, quia conueniunt in fine, qui est replere fratrem pudore, quamuis differant in modo, distinctio autem specifica in his a fine sumenda est non a modo.

ARTICVLVS II.

Sit ne derisio peccatum mortale an veniale.

OBseruemus primo, cum derisio fiat prolato aliquo defectu fratris per iocum & ludum, quasi illud leue sit, bifariam posse illud leue esse, aut simpliciter & secundum se, aut quia irrisor cum malum illud ex se graue sit, profert tamen illud tanquam leue, propter contemptum in quo habet fratrem, sicut vocare aliquem stultum graue est secundum se, at quem vere credimus stultum, ita appellare iudicamus leue ratione personæ. Quo fit vt hic secundus modus irrisionis habeat admixtam cōtumeliam & contemptum: cuntumeliam cū obijciamus fratri defectum grauem, quo leditur ipsius honor, vnde sequitur illa erubescentia, quæ est proprius effectus irrisionis, contemptum vero, cum defectum illum secundum se grauem obijciamus quasi leuem & iocosum, quia paruipendimus fratrem,

Obseruemus secundo malum quod simpliciter paruum est, ex circumstantia personæ posse iudicari graue, Et hoc dupliciter, vel quia ex suo vili ingenio illud fert tamquam graue, vel quia ratione status, aut honestatis vitę prudenter de illo grauiter erubescit, vt si quis mulieri honestissimę ioco & irridendo diceret, illam secreto cum homine esse deprænensam.

Obseruemus tertio sicut in præcedentibus vitijs, derrisionem aliam esse materialē, quæ fit sine animo afficiendi fratrem rubore, sed solo ioco ad animi recreationem. *Como algunas conuersationes y matracas honestas y discretas*: aliam formalem, quę fit animo & intentione pudefaciendi fratrem. Sit prima conclu.

Derisio quæ fit obijciendo fratri malum leue, tam secundum se quam ratione personæ, pecatū veniale est ex suo genere. Quia tunc tam malum quod dicitur, quam nocumentum, quod potest inferre, est leue, & fere nullum.

Dixi tam secundum se, quam ratione personæ cui dicitur: quia si malum illud secundum se leue, ratione status vel honestatis personæ inferat grauem erubescentiam, est mortale: infert enim tunc graue nocumentum, quod ille tenebatur vitare. Quod fieru bescat ille, propter vile ingenium: aut nouerat irrisor ingenium illius, aut secus, siquidem nouerat, est etiam peccatum mortale contra charitatē, qua tenemur vitare molestias fratrum, quantum cōmode possumus, si vero ignorabat, est solum veniale, quia dixit malum leue, excusaturque per ignorantiam inculpabilem. Secunda Conclusio.

Derisio quæ obijcitur malum secundum se graue, sed velut ioco & leue, ex contemptu fratris, est peccatum mortale, grauius contumelia, & tanto grauius, quanto persona cui illuditur maioris est reuerentiæ.

Prima pars huius conclusionis patet, quia infertur graue nocumentum in pudore fratris, obijciendo malū graue, quo afficitur graui erubescentia. Secunda vero probatur: quia talis modus irridendi ex prima obseruatione, non solum habet admixtam contumeliam, verum etiam maiorem contemptū fratris, quam sit in contumelia: Contumeliosus enim obijcit malum serio, derisor cōtemnendo fratrem, vnde derisio hæc addit supra contumeliam contemptum fratris & maiorem

maiorem quam cõtumelia. Tertia pars aperta est, quia quanto reuerentia personæ quæ irridetur maior est, tanto grauius est erubescentia illam afficere, ac contemnere, Vnde constituit hic D.Tho. quatuor gradus irrisionis mortalis. Primus omnium grauissimus, qui proprie est blasphemia, quãdo irridetur Deus ab aliquo impio. Secundus: quãdo irridentur parentes a filijs. Tertius, quando irridentur opera studiosa iustorũ, quæ derisio est maxime nociua, quia solet quãtum in ipsa est generare in animo iusti tristitiam de bono virtutis, & erubescentiã damnabilem, iuxta illud Christi Luc. 9. *Qui me erubuerit & sermones meos, erubescam & ego illum coram patre meo.* Tantaque potest esse eminentia iusti, vt grauius sit illum irridere quam parentes. In vltimo grndu est derisio quæ fit fratrum, non quia iusti sunt, sed promiscue ad eos irridendos. Tertia Conclus.

Derisio quæ fit sine animo lædendi fratrem, nec illum aliquo modo lædit, sed fit, vel vt ea via corrigatur ab aliquo defectu, vel vt recreetur animus, non est peccatum, sed actus virtutis Eutrapeliæ.

Cum sit honesta recreatio, & qua ad refocillandum animũ quandoque iusti & prudẽtes vtuntur. Sed quia huiusmodi derisiones sæpe desinunt esse recreationes honestæ, & fiunt molestæ, *y burlas pesadas,* timentes Deum ab eis curant abstinere.

Duæ hic dubitationes se offerunt. Prima contra secundam conclus. qua dicitur derisionem esse grauius peccatũ contumelia, Cõtra contumelia lædit grauius bonũ, nempe honorẽ, qui maius bonũ est quã verecũdia, ergo. Respondent Caiet. & Soto in his vitijs distinctionem sumi ex fine, grauitatem vero aliunde, ex damno vel iniuria fratris, & ita distingui derisionem & cõtumeliam, quia hæc lædit honorem, illa vero verecundiam: Esse autem grauiorem derisionem contumelia, quia illa continet maiorẽ contemptum, & consequenter maiori iniuria afficit fratrẽ. Est optima solutio. Sed possumus etiam huic loco accommodare quæ diximus vltimo articulo quæstionis precedentis. Vt in vitijs, quãdo damnum notabiliter excedit, ex damno sumatur grauitas peccati, quando vero non multũ excedit, sumatur aliunde ex aliqua circumstantia, ita in proposito: honor præstat quidem verecundiæ, non tamen multũ, & ideo inde nõ sumetur grauitas, sed ex illa circũstantia contemptus quæ grauẽ infert iniuriam.

Alia dubitatio est, sit ne derisio pec. mor. vel veniale ex suo genere. Dicó vno verbo, ex suo genere esse veniale. Primo, quia proprie irrisio dicit malũ vt leue, & ita D.Tho. in prima conclu. adiecit esse veniale ex suo genere, quod nõ dixit in secũda, in qua agit de irrisione mortali. Secũdo, quia si irrisio ex suo genere esset mortale, quæuis irrisio formalis, & secundũ totã suã latitudinem esset mortalis: at irrisio de qua prima conclu. D.Tho. est irrisio formalis, & continentur intra latitudinẽ irrisionis, nec tamẽ est mortalis. Tertio, quia D.Thom. in solutione secundi ait, derisionem absolute, & ex sua ratione esse leuius peccatum contumelia, quia ex sua ratione nõ dicit contẽptum, sed ludum, esse autem grauius peccatum contumelia, quatenus dicit maiorẽ contemptũ. Vnde derisio secundum se est ludus qui ex suo genere venialis tantum est, redditurque mortalis, ratione contumeliæ, & contẽptus admixti. Denique tota ratio ob quam irrisio est peccatũ, est quia lædit pudorem & verecundiam fratris, ex hac vero parte nõ ledit grauiter nisi ratione contumeliæ & contẽptus, ergo sedũ se & ex suo genere venialis tantum est. Quod si obijcias, in his questionibus agit. D.Tho. de peccatis iniustitiæ verborũ, iniustitia autẽ ex suo genere est mortalis. Secundo irrisio repugnat charitati. Ad primũ dico merito. D.Tho. posuisse titulũ de iniurijs verborũ non de iniustitijs, quia non omnis iniuria ex suo genere est mortalis, sunt enim & iniurię præter charitatẽ, quę nõ sunt mortales. Ad secundum dico irrisionẽ secundũ se esse ludũ & iocũ, & ita non esse contra charitatem, reddi autẽ contra charitatẽ ex contumelia & contẽptu, si illi misceantur.

QVAESTIO 76. DE MALEDICTIONE.

QVATVOR ARTICVLI HVius quæst. hoc quærunt: *Quotuplex sit maledictio, & quãdo sit peccatũ, quãdo vero nõ.*

Obseruemus primo, cũ maledicere, vt nomẽ ipsum sonat, sit malũ dicere, tribus modis posse id fieri. Primo, indicando & reuelando aliquod malum fratris, quod pertinet ad contumeliam, detractionẽ, & alia vitia precedentia. Secundo, afficiendo ipsum aliquo malo, aut mouendo aliquem ad illud inferendum, quod fit per modum imperantis. Tertio optando, exprimendoque desideriũ illud animi aliquo verbo optatiui modi.

Ex his

Ex tribus modis primus non est huius loci, sed secundus & tertius, & maxime tertius: hic enim est frequens & in vsu, vnde iuxta secundū modū benedicere est bonū imperare vel facere, quod propriū est Dei, cuius benedicere est benefacere, maledicere vero malū imperare. Iuxta tertiū autem benedicere est precari bonū alicui, maledicere vero precari malum. Potestque hoc sicut in alijs vitijs bifariam fieri, aut formaliter animo & intentione, vt illud malū eueniat, aut materialiter ore ten⁹ proferēdo maledictionis verba, animo vero nil tale desiderando.

Obseruemus secūdo, hos duos modos maledicendi, imperatiue, vel optatiue, ita differre, vt maledicere optatiue, si nullum sit scandalū, aut intentio, vt illud eueniat, communiter vt ostendemus non sit culpa mortalis: maledicere autem imperatiue, etiam si sine intētione, vt illud eueniat, tale peccatū esse, quale est malū, quod imperatur: Vt imperat dominus seruo, vt nudo gladio terreat vicinū, etiāsi animus eius sit, vt leuiter eo ille terreatur, attamen, quia talis terror grauis est, peccat mortaliter, quia licet formaliter & directe non intenderit illū grauiter terreri, virtualiter tamen illud voluit, cū voluerit id ex quo damnū illud & terror potuit euenire, & tenebatur cauere. Sicut est homicida mittens sagittā in itinere, in quo potest aliquis occidi, etiāsi non habeat animum occidendi.

Obseruemus tertio biffariam posse alicui malū imprecari, vel sub ratione mali, & qua illi malum est, quod est formaliter velle illi malum, vel sub ratione boni, non optando illud vt malum, sed quatenus medium est necessariū vel maxime vtile ad aliquod bonum: Vbi cū id liceat imprecari, quod licet optare & velle, quia exterior imprecatio est actus elicitus & imperatus ab interiori desiderio voluntatis, efficitur vt sint eiusdem rationis. Denique obseruandū est ex his quæ docet D. Tho. q. 25. art. 5. his tribus modis licere velle malū proximo, primo, ratione iustitiæ, quomodo optamus peccatores iuridice & iuste puniri a Deo vel a iudicibus. Secūdo, propter gloriā Dei, quomodo Prophetæ sæpe precantur mala peccatoribus. Elias. 4. Reg. 1. Eliseus pueris ca. 2. Noe filio suo. Gen. 9. Iacob Rubē. Ge. 49. Dauid Ps. 108. Vel ob bonū commune, qua ratione possumus optare, vt Turcæ, hæretici, & alij peccatores nociui, aut conuertantur & desinant nobis nocere, aut tollantur e medio. Tertio, ratione proprij boni honesti vel vtilis: honesti vt puella quæ solicitatur a iuuene potest optare illū infirmari, vt sic cesset ab illa libidine, vel tollatur, nisi conuertendus sit, vtilis vt qui iniquam litē mecum ducit infirmetur, vt sic resipiscat & cesset, vel fiat pauper, si ex abundantia diuitiarum mouit illā litem. Quo etiam modo mulier quæ videt virum suū dilapidare bona sua potest optare vt infirmetur & sic resipiscat. Quæ omnia intelligenda sunt, quādo existit culpa in eo cui malum desideratur, nam si nulla sit in eo iniquitas, non licet desiderare illi malum ob propriā vtilitatē, sicut non licet filio desiderare mortē patris ob hæreditatē. Sed dices, quod non licet facere non licet desiderare, non licet nobis inferre ista mala proximis, ergo nec desiderare. Respondeo quidquid alij dicāt, quæ nos facere non possumus, non posse nos optare, vt a nobis fiant, quæ vero ab alijs iuste & licite fieri possunt, posse nos optare, vt ab illis fiant ob debitū finem: & ita ego nō possum occidere malefactorē possum tamē optare vt a iudice occidatur ob bonum iustitiæ, ego non possum occidere peccatorē. possum tamen optare vt a Deo occidatur ob bonum cōmune, vel aliū finē ex dictis.

Obseruemus quarto, cum maledictio & benedictio illis tantū rebus conueniāt, quæ sunt capaces iuris vel iniuriæ, fœlicitatis aut infœlicitatis, creaturas irrationales secundū se non esse capaces benedictionis aut maledictionis, sicut nec secundū se sunt capaces fœlicitatis vel infœlicitatis: benedici autē vel maledici, vel in ordine ad Deum quatenus sunt creaturæ, & effectus illius. vel in ordine ad hominē quatenus illi vtiles sunt, vel continent aliquid hominis: vtiles sunt illi terra, fructus, iumenta, continent aliquid hominis tempus, & locus, continent enim natiuitatē, actiones, & mortē hominis, Vnde per tropum & metaphoram sumitur aliquādo dies natiuitatis pro ipsa natiuitate, vel malis, quibus homo nascens fit obnoxius, locus pro bello, aut homicidio, vel alio opere humano quod in eo loco factum est.

Sit prima Conclusio.

Maledictio formalis qua præcamur alteri malum sub ratione mali, cum animo & intentione, vt illi eueniat, est peccatum mortale ex suo genere, sed leuius detractione & contumelia.

Probatur prior pars. Quia talis maledictio procedit ex odio interiori, & est directe contra charitatem, actus autem exterior eiusdem rationis est & malitiæ cū interiori. Probatur secunda, quia huiusmodi maledictiones

ctiones tantum optant malũ pœnæ, detractor autẽ & contumeliosus enunciãt defratre malũ culpæ. Secundo, quia huiusmodi maledictiones optatiuæ, licet desiderẽt malũ, non tamẽ inferũt, neq; habẽt vim ad inferendũ vt dicemus, detractio vero & cõtumelia inferunt in honore & fama nocumentũ. Dixi maledictiones simplices & optatiuas, nã maledictio quæ imperatiue fit, cum per eam inferatur damnum, erit grauior detractione & contumelia, si damnũ quod per ipsam infertur grauius sit.

Ex hac conclus. sequitur maledictionem formalẽ pertinere ad diuersas species peccati, sicut & odiũ interius a quo procedit: nam qui imprecatur mortẽ est homicida, qui imprecatur incendiũ domus vel bonorũ est incendiarius, Dixi ex suo genere, quia potest esse maledictio formalis peccatũ veniale ex leuitate materię, vel defectu deliberationis, vt si fiat primo motu, vel ex imperfectione actus, si quam primum cepit maledicere retrocedat nec maledicat. Secunda concl.

Maledictio qua quis imprecatur alteri malum sub ratione boni, non est peccatum, sed licita, in casibus, in quibus licet illud malum velle ad tale bonum.

Probatur. Cũ actus exterior sit eiusdẽ rationis cũ interiori a quo pcedit, quod licet desiderare & optare, licet & precari, ergo in casibus in quib⁹ licet optare malũ sub ratione boni, licet & illud imprecari sub eadẽ ratione & fine. Secundo, ex quęstio. 25. ar. 8. odiũ inimicitię, quo volumus proximo malũ, qua illi malũ est, est intrinsece malum: at odium concupiscentiæ, quo volumus proximo malũ, ob aliquod bonũ, si iuxta rectam rationẽ tale malũ ordinetur in bonũ illud, non est tale odium intrinsece malum, imo honestum & licitũ: ita dicitur Deus nil odisse, id est, odio inimicitiæ, bene tamen odit peccatores odio concupiscentiæ, inferendo eis mala, vt ostendãt in eis suam iustitiã & gloriam, aut resipiscant, sed imprecari malũ sub ratione boni eo modo quo exposuim⁹, pertinet ad odiũ concupiscentiæ, iuxta rectam rationem, ergo licet. Tertia conclus.

Maledictio materialis, quæ fit sine intentione & desiderio mali quod ore profertur, non est peccatũ mortale, sed tantũ veniale ex suo genere.

Patet. Peccata hæc quæ ore committuntur grauia sunt & mortalia, aut ex nocumento quod inferunt, aut ex intentione, in hoc casu deest intẽtio, nocumentũ autẽ nullum infertur, cũ verba nõ habeant vim ad illud inferendũ, ergo hæ maledictiones non sunt peccata mortalia, sed tantũ venialia quia dicunt malũ. Imo aliquando neq; venialia, si ita ioco & ludo dicantur, vt pertineãt ad honestatẽ recreationem, quales sunt quas in cõuiuijs, ludis, & comedijs alij alijs amice & familiariter iaciũt. Dixi ex suo genere esse venialia, quia ex circumstantia possunt reddi mortalia. Vnde maledictiones Prælatorum in subditos sunt mortales, quia afferunt secum graue scandalũ: maledictiones quoque filiorũ in parentes, etiam si desit intentio, sunt mortales, & ratione scandali, & ratione grauis irreuerentiæ. Maledictiones autẽ Superiorũ in inferiores cõmuniter sunt veniales, quia fiunt sine intẽtione vel desiderio damni, & sine scandalo.

Obseruandum autem maxime hic est, non esse maledictionem materialem, sed formalẽ eam in qua, quod ore dicitur interius desideratur, licet ex subita passione, & quodã impetu iræ illud õptauerit, & statim pœniteat sic maledixisse, optetque illud nõ euenire: quia ad odium non exigitur mora, nec prudens aut multa deliberatio, sed sat est, vt sciens & volens illud malum imprecatus sit, cum ad peccatum mortale sufficiat passionẽ ita inualuisse, quãuis per breue tempus, vt flexerit superiorẽ portionẽ ad cõsensum: quemadmodũ si passio cõcupiscentię ita exardescat, vt trahat hominẽ ad cõsensum in actũ venereum, est peccatũ mortale, nec desinit tale esse ex eo quod statim recipiscat: nec illa subita pœnitentia & repentinus dolor est signũ non consensisse, & peccasse mortaliter, sed solũ indicat nõ peccasse ex malitia, & habitu, sed ex passione. Quo fit communiter formales ac mortales maledictiones esse illas, quibus inimicis maledicimus, quia fiunt hæ regulariter ex animo & odio, illas quoq; quibus personæ parũ timentes Deum maledicunt suos filios, & famulos, quia cõmuniter ipso tempore quo maledicunt, non pœniteret ipsis euenire mala illa his quos maledicunt.

Quarta conclu.

Maledicere creaturas irrationales, vt sunt creaturæ Dei, est peccatũ mortale blasfemiæ, maledicere illas quatenus sunt vtiles hominibus, tale peccatũ est, quale committeretur, si homines illi quibus vtiles sunt maledicerentur: maledicere autem illas secundum se ipsas est ociosum & vanum.

Prima pars probatur, quia creatura, quatenus Dei effectus est, est quid Dei, & quicquid ipsi hac ratione tribuitur, in Deum refunditur, Vnde illam isto modo maledicere est

est maledicere auctorē ipsius nēpe Deum. Secūda patet, quia qua vtilis est homini, malum quod illi precatur, mediate precatur homini, vt precari terræ sterilitatem est precari homini famem, & ita tale peccatum est quale si homini maledixisset. Tertia pars cōstat quia creaturæ secundū se non sunt capaces iuris aut iniuriæ, nec maledictionis vel benedictionis.

Ex quo ridiculum est nubes, tronitua, & tempestates aeris maledicere, aut anathematizare, multo magis ridiculū excōmunicare locustas: sed orādus est Deus, vt illas auertat orationibusque & exorcismis agendum contra demones, qui Deo permittente illas in damnum hominū solent excitare.

Vltima conclu.

Creaturas irrationales hominū natiuitates & opera continentes quatenus hominem continent, non licet maledicere. Tropologice autē & metaphorice, quatenus aliquod malum eo tempore vel loco accidit, licet maledicere.

Perspicua est hæc conclusio, quia maledicere diē natiuitatis, quatenus in eo natus est aliquis, idem est quod maledicere hominem illo die natum, maledicere autem diem vel locum tropologice, id est mala, quæ tali loco vel tempore acciderunt, licet. Ita maledixit Iob diei natiuitatis suæ, id est, culpę originali quā eo diem contraxit. Et Regius Propheta Dauid montibus Gelboe, id est, homicidijs quæ in illis montibus acciderunt.

Denique obseruandū est in hac questione, cū maledictionis grauitas augeatur ex qualitate mali quod alijs imprecamur, explicandū esse in confessione, quod sit malū illud, & quam graue, maxime quando aliquis in maledictione diabolo traditur. Quia huiusmodi maledictio, & si sine intētione fiat, vix excusatur a mort. vel saltim veniali grauissimo, cū sit quoddā genus blasfemię, & cum grandi scādalo. In quo grauissime peccant parentes maledicentes filios, admonēdi que sunt vt ipsi ab illis plurimū abstineant, & filij vt ab illis sibi caueant. Quia etsi ex vi verborum nullam vim habeant, cum verba humana non sint operatiua, sed sola diuina sint, quæ id efficiunt quod significāt, creatura enim nil operatur, nisi applicādo actiua passiuis, quod non valent sola verba hominis: ex diuina tamen permissione, iusto Dei iudicio, in punitionem proferentium illa, solēt filios cōprehēdere, vt testatur. D. Aug. 22. de ciuit. Dei. c. 8. Singulare huius rei exemplū est, quod accidit Siculę in Ciuitate Panormitana, vbi cum mulier filium moleste lachrimantem maledixisset, tradens illū diabolo, statim ille sub specie deformis Aetiopis apparens arreptum puerum deferebat. Quod cernēs misera mater, dicti pœnitens, Deiparę virginis opem implorans, protinus clamauit sibi succurreret: illā Pijssima Virgo etsi indignam exaudiens adfuit statim, vna manu splendidissimum paruulum in sinu gestās, alia baculum quo æthiopem illum percutiens fugauit, puerumque illum matri suæ restituit, admonens illā vt pœnitentiam ageret, & a simili maledictione perpetuo abstineret. Nocte vero sequēti Priori conuentus S. P. N. Augustini, in cuius vicinia illud acciderat eadem Sacratissima Virgo apparens, omnem casum retulit, pręcipiens sacellum (capellam dicunt) sibi in illa Ecclesia sub nomine Diuæ Virginis de Succursu ædificaret: quo fidelibus innotesceret non defuturā omnibus auxiliū ipsius sub eo nomine implorantibus, quæ mulierculæ illi, etsi tanto beneficio indignę presto fuerat, eo quod sub nomine adeo sibi grato illius opem postulasset. Huius Sacratissimæ Virginis singulari munerę mihi concessum est, vt in eius ædibus hoc primum volumen commentariorum in disputationem de Iustitia excussum, ad finem vsque perducerē, ac in celebri Expectationis eiusdem Virginis festiuitate absoluerem. De cuius etiam pietate non dubito, quæ huic argumento desunt, & propediem in lucem mittere statuo, ipsius auxilio fœliciter excudenda. In quibus quæcumquē hactenus docuimus, & docebimus, Sacrosanctæ Ecclesiæ Romanę, quæ omnis veritatis columna est & magistra, ac peritorum correctioni submitto: studiosum lectorem, quantum possum obsecrans, vt quę minus recte hic tradita deprehendet boni consulat, quæ optime & vere Deo Opt. Max. a quo omnis sapientia est accepta referat.

LAVS DEO.

INDEX QVAESTIONVM D. THO. QVAE IN HOC PRIMO volumine explicantur.

LII Art. 2.

QVAESTIO 3. ET VLTIMA, *De translatione dominiorum.*

QVAESTIO 62. DE RESTITUTIONE.

QVAESTIO .63. DE ACCEPTIONE *personarum.*

QVAESTIO .64. DE HOMI*cidio.*

QVAESTIO .65. DE MVTILA*tione membrorum.*

QVAESTIO .66. DE FVRTO

Art.

QVAEST .67. DE INIVSTItia iudicis?

QVAESTIO 68. DE INIVstitia accusatoris.

QVAESTIO .69. DE INIVstitia quam poteſt reus committere in iudicio.

QVAESTIO 70. DE INIVstitia quam poteſt committere teſtis in iudicio.

QVAESTIO 71. DE INIVstitia, quæ poteſt accidere in iudicio ex parte aduocatorum.

QVAESTIO 72. DE CONtumelia.

QVAESTIO 73. DE DETRActione seu infamia.

QVAESTIO 74. DE SVSVRratione.

QVAESTIO 75. DE DERIsione.

QVAESTIO 76. DE MALEdictione.

CONTINET HOC OPVS INNVMERA SACRAE SCRIPTVRAE

& vtriusque iuris testimonia, e quibus nonnulla quę in eo accuratius explicantur, & in disputationibus excutiuntur ex Sacris literis, & Iure Pontificio, placuit hic indicare

INDEX

INDEX RERVM QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR.

A

B

Bene

C

E

F

G

H

Hæres

I

L

M

N

O

Oaper

Promis-

S

Sententia

T

V

FINIS INDICIS.

24

Salon. De Iustitia

111

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm